

25 MUZEUM
LAT NIEPODLEGŁOŚCI

Mazowsze.
serce Polski

90 POLSKIE
RADIO

TVP
HISTORIA

STOLICA

Myśl Polska

ks. Marek Makowski

**KARDYNAŁ
ALEKSANDER KAKOWSKI
METROPOLITA WARSZAWSKI
(1913–1938)**

KALENDARIUM

KARDYNAŁ ALEKSANDER KAKOWSKI

ISBN 978-83-62235-67-4

9 788362 235674

25 MUZEUM
LAT NIEPODLEGŁOŚCI

Mazowsze.
serce Polski

90 POLSKIE
RADIO

TVP
HISTORIA

STOLICA

Myśl Polska

ks. Marek Makowski

**KARDYNAŁ
ALEKSANDER KAKOWSKI
METROPOLITA WARSZAWSKI
(1913–1938)**

KALENDARIUM

KARDYNAŁ ALEKSANDER KAKOWSKI

ISBN 978-83-62235-67-4

9 788362 235674

KARDYNAŁ ALEKSANDER KAKOWSKI
METROPOLITA WARSZAWSKI
(1913–1938)

Patronat honorowy:

Adam Struzik, Marszałek Województwa Mazowieckiego

ks. Marek Makowski

**KARDYNAŁ ALEKSANDER KAKOWSKI
METROPOLITA WARSZAWSKI
(1913–1938)**

**KALENDARIUM
(z wypisami)**

Redakcja i posłowie
Tadeusz Skoczek

Warszawa 2015

Komitet wydawniczy
**Wiesława Krawczyk, Waldemar Kuliński, Tadeusz Skoczek,
Leonard Sobieraj, Adam Struzik, Jolanta Załączny**

Publikacje opiniowali do druku
ks. prof. dr hab. Henryk Skorowski
(Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego)
prof. dr hab. Henryk Żaliński
(Uniwersytet Pedagogiczny w Krakowie)

Redakcja językowa
Małgorzata Izdebska-Młot

Projekt okładki
Wojciech Jelonek

Na okładce wykorzystano fragmenty pocztówek: Katedra Św. Jana, autor Georg Stilke, czas powstania 1915-1918, ze zbiorów Muzeum Niepodległości w Warszawie, nr inw. P-1067 oraz Pocztówka upamiętniająca setną rocznicę założenia Arcybiskupstwa Warszawskiego w 1817 r. przez Ks. Fr. Malczewskiego. Wizerunki: Ks. Fr. Malczewskiego, Ks. A. Kakowskiego przedzielone fot. Katedry Św. Jana Chrzyciela, czas powstania 1917 r., ze zbiorów Muzeum Niepodległości w Warszawie, nr inw. P-1158.

© Copyright by ks. Marek Makowski, Święte Miejsce 2013

ISBN 978-83-62235-67-4

Muzeum Niepodległości w Warszawie jest jednostką organizacyjną
Samorządu Województwa Mazowieckiego

Mazowsze.
serce Polski

**MARSZAŁEK
WOJEWÓDZTWA MAZOWIECKIEGO**
ul. Jagiellońska 26, 03-719 Warszawa

Szanowni Państwo,

do naszych rąk trafia kolejne opracowanie dotyczące kardynała Aleksandra Kakowskiego – wybitnego hierarchy Kościoła katolickiego, postaci wyjątkowej, patrioty i męża stanu, obrońcy wiary i polskości, niezwykle zasłużonego zarówno dla ziemi mazowieckiej, jak i dla naszej Ojczyzny.

Urodził się w 1862 roku na ziemi przasnyskiej. Chrześcijańskie i patriotyczne wychowanie odebrał już w domu rodzinnym. Był synem powstańca styczniowego Franciszka Kakowskiego herbu Kościeszka i Pauliny z Ossowskich herbu Dołęga. Swoje życie podporządkował Bogu i Ojczyźnie. Był człowiekiem czynu, o heroicznej wierze i niezłomnej postawie, obrońcą godności oraz praw człowieka. Jego droga kapłańska przypadła na okres niełatwy zarówno dla Kościoła, jak i znękaney podziałami i wojną światową Europy. Były to także czasy trudne i przełomowe dla naszej polskiej suwerenności oraz tożsamości narodowej i państwowej.

Po odzyskaniu przez Polskę niepodległości kardynał Aleksander Kakowski prowadził działalność duszpasterską, organizacyjną i oświatową. Brał aktywny udział w rozwijaniu Akcji Katolickiej. Wspierał rozwój zakonów oraz prasy katolickiej. W 1926 roku przyczynił się do zawarcia konkordatu ze Stolicą Apostolską, za co ubonorowany został Orderem Orła Białego. Kardynał Aleksander Kakowski w każdej sytuacji – w myśl swojej biskupiej dewizy „Operai sperare” – działał najlepiej i najpełniej, jak tylko potrafił, nie tracąc przy tym nadziei i ufności.

Ten wybitny pasterz i patriota, mimo wielu zasług na polu działalności kościelnej, a także narodowej i społecznej, pozostaje dziś postacią mało znaną. Przypominanie sylwetki oraz zasług tego wybitnego hierarchy Kościoła katolickiego to pożyteczne i ważne upowszechnianie dorobku, ale także pielęgnowanie dziejów Mazowsza, Polski i Europy oraz świadectwa dla przyszłych pokoleń.

Zapraszam do lektury niniejszego Kalendarium, obejmującego lata pasterskiej posługi Aleksandra Kakowskiego jako Arcybiskupa Metropolity Warszawskiego.

Adam Struzik

Marszałek Województwa Mazowieckiego

26 kwietnia, w sobotę, wydany z tą datą popularny tygodnik „Przegląd Katolicki” na stronie 265, w dziale „Z tygodnia” w informacji pt. *Bliskie obsadzenie stolicy arcybiskupiej w Warszawie*, poinformował, iż „Stolica metropolitalna warszawska otrzyma w najbliższym czasie nowego arcybiskupa. Będzie nim ks. Aleksander Kakowski, M[agister] Ś[więtej] T[eologii]”¹.

7 maja, w środę, Ojciec Święty Pius X podpisał *Breve*, mianujące na stolicę metropolitalną warszawską ks. Aleksandra Kakowskiego – doktora św. Kanonów i św. Teologii, prałata domowego Jego Świątobliwości, kanonika metropolitalnego warszawskiego, rektora akademii duchownej petersburskiej².

22 czerwca, w niedzielę, w petersburskim kościele św. Katarzyny, odbyła się uroczystość konsekracji biskupiej Aleksandra Kakowskiego. Świątynię, współ z okalającym ją placem, zapełnił wielotysięczny tłum Polaków. Honorowe miejsca zajęło duchowieństwo „z protokatedralnego kościoła i od św. Katarzyny [...] gremium profesorów Akademii Duchownej [...], kapituły metropolitalne: mohylewska i warszawska w komplecie oraz przedstawiciele innych kapituł katedralnych i kolegiackich z Królestwa z łowicką na czele, profesorowie warszawskiego i mohylewskiego seminarium duchownego oraz liczni przedstawiciele duchowieństwa parafialnego i nauczycielskiego z Królestwa Polskiego³. Prezbiterium zapełnili alumni Akademii i klerycy seminarium”⁴. Inne, także honorowe miejsca, zajęli „obok Koła polskiego⁵, przedstawiciele społeczeństwa i instytucji. Na czele delegatów przybyłych z Warszawy, znajdowali się: prałat dr [Marceli] Godlewski, Seweryn ks. Czetwertyński, prezes Tow. Rolniczego, Juliusz hr. Ostrowski, prezes Związku Katol. i p. Gracjan Czyżewski, prezes Tow. chrześc. robotników. Nie brakło też wśród przybyłych z Królestwa rzemieślników i robotników, ani też włościan”⁶.

1 „Przegląd Katolicki” [dalej: PK] 1913, s. 265.

2 „Wiadomości Archidiecezjalne Warszawskie” [dalej: WAW] 1913, s. 189–190.

3 Na uroczystości konsekracyjne A. Kakowskiego w Petersburgu udali się z Kapitułą Metropolitalnej Warszawskiej ks. prałaci: I. Dudrewicz, L. Łyszkowski, Gall; kanonicy: Chełmicki, Fiatowski, Szlagowski i Ciemniowski. Z kolegiaty łowickiej przybyli księża: prał. Rembieniński i kan. Sędziakowski. Nadto przybyli do Petersburga księża: prał. dr. M. Godlewski, prał. Siemiec, prał. Szcześniak, prał. Kaczyński, dr. Gautier, wiceregens Seminarium i inni. Spośród dziekanów m. in. kan. M. Bojanek z Grodziska i E. Szczodrowski z Gostynina; nadto proboszczowie: S. Kuczyński, T. Czechowski, K. Kwiatkowski, M. Urmanowicz, J. Garwoliński, J. Soltyszewski, M. Rybiński, E. Zegart; z prefektów warszawskich przyjechali: dr Piotr Nowakowski, dr M. Biernacki, S. Wołowski. Nie zabrakło kapłanów z innych diecezji, jak np. prob. Bolesław Kakowski – brat Arcybiskupa, prał. I. Lasocki z Płocka, ks. dziekan Zygmunt Fijałkowski – prał. kolegiaty pułtuskiej czy prał. Max z Włocławka. Zob. *Uroczystości konsekracyjne*, WAW 1913, s. 238–239.

4 *Nowy Arcybiskup Warszawy*, PK 1913, s. 406.

5 Posłów do Dumy z Królestwa Polskiego i Polaków – członków Rady Państwa reprezentowali m. in. pp. hr. Wielopolski, Dymsha, Szebeko, Rotwand, Leszczyński, Karpiński, Skirmunt, ks. Maciejewicz, Parczewski, Kiniorski, Harusewicz, Nakonieczny. Rząd reprezentował Dyrektor Departamentu Wyznań Obcych E. W. Mienkin. Zob. WAW 1913, s. 239.

6 *Nowy Arcybiskup Warszawy*, PK 1913, s. 406.

Samo nabożeństwo konsekuracyjne rozpoczęło się o godz. 10, zaraz po przybyciu do świątyni konsekratora biskupa kujawsko-kaliskiego S. Zdzitowieckiego z asystującymi mu biskupami: dr. Cieplakiem – sufraganem mohylewskim i dr. Żarnowieckim – sufraganem łucko-żytomierskim. „Po odczytaniu bul papieskich⁷ i złożeniu przez Elekta wyznania wiary nastąpiła pontyfikalna Msza św., celebrowana równocześnie przy wielkim ołtarzu przez Konsekratora, a przy bocznym przez Elekta w asystencji współkonsekrujących biskupów⁸, poczem od Ofiarowania Elekt odprawił wspólnie św. Ofiarę z Konsekratorem po przyniesieniu mu symbolicznych darów światła, chleba i wina [...]. Kler akademicki towarzyszył Mszy św. pięknym liturgicznym śpiewem”⁹. Więcej interesujących szczegółów z samej uroczystości konsekuracyjnej z kościoła św. Katarzyny podano w „Wiadomościach

7 Ks. kanonik dr A. Szlagowski, prof. Seminarium Metropolitalnego w Warszawie odczytał po łacinie dokument, którego treść w tłumaczeniu polskim jest następująca: „Pius Papież Sługa Sług Bożych. Umiłowanemu Synowi, Aleksandrowi Kakowskiemu, Elektowi-Arcybiskupowi Warszawskiemu pozdrowienie i błogosławieństwo apostołskie. Powierzony Naszej ułomności przez Wiecznego Księcia Pasterzów urząd rządzenia, karmienia i kierowania całym Kościołem nakłada nam obowiązek przestrzegania jak najpilniej, aby we wszystkich kościołach tacy byli postanawiani przełożeni, którzy by gromadką Pańską umieli i mogli zbawiennie kierować. Gdy więc Kościół Metropolitalny Warszawski, którego ostatnim Arcypasterzem był świętej pamięci Teofil Popiel, obecnie przez zgon tego Męża, pozbawiony został pasterza, My, zamierzając zbawiennie zaopatrzyć już to ten Kościół Warszawski, już to jego Pańską gromadkę, Ciebie, Kanonika Warszawskiego, Rektora Akademii Duchownej Petersburskiej, Prałata Naszego Domowego, Doktora św. Teologii i Prawa Kanonicznego, po zasięgnięciu rady Czcigodnych Braci Naszych Kardynałów św. Kościoła Rzymskiego, dla wakującego Kościoła Metropolitalnego Warszawskiego, powagą Apostolską wybieramy na arcybiskupa, jako też na Pasterza temu Kościołowi postanawiamy oraz w pełni poręczamy Tobie rząd, pieczę i zarząd tegoż Kościoła Warszawskiego, co do spraw duchownych i doczesnych oraz ze wszystkimi prawami, przywilejami, ciężarami i obowiązkami, przywiązanymi do tego urzędu pasterskiego. Chcemy też, aby beneficja i urzędy, które aż do tej chwili zajmujesz, a które nie dają się pogodzić z nowym stanowiskiem przez tę samo nominację Naszą i zarządzenie były uważane za opuszczone. Chcemy również, aby, wypełniwszy to wszystko, co Prawo zachować nakazuje, przedtem, nim w jakikolwiek sposób wejdiesz w zarząd i kierunek wspomnianego Kościoła Warszawskiego, w ręce, którekolwiek pragniesz, Biskupa katolickiego, będącego w łasce i łączności ze Stolicą Apostolską, złożył wyznanie wiary katolickiej i zwykłą przysięgę według wzorów dołączonych do niniejszego dokumentu. Wzory te lub ich odpisy, opatrzone podpisami Twoim i wspomnianego Biskupa, jako też oznaczone pieczęciami w przeciągu sześciu miesięcy, winienesz koniecznie przesałać do Stolicy Apostolskiej. W tym celu Biskupowi przez Ciebie wybranemu niniejszym dokumentem poręczamy obowiązek i zlecenie przyjęcia w imieniu Naszym i Kościoła Rzymskiego wspomnianych wyznania wiary i przysięg. Spodziewamy się zaś z niezachwianą nadzieją i ufnością, że miłosierna Prawica Pańska będzie z Tobą, abyś wspomnianym Kościołem Warszawskim, przez swą sprawność pasterską i owocną usilność, rządził z pożytkiem i z pomnożeniem dóbr w nim duchownych i doczesnych. Dan w Rzymie u św. Piotra, roku Pańskiego 1913, dnia 17 maja, Pontyfikatu Naszego roku dziesiątego (podpis) Kard. Agliardi, Kanclerz św. Rzymskiego Kościoła (i inne podpisy)”. Zob. WAW 1913, s. 239–240.

8 Ponadto A. Kakowskiemu asystowali księża: prał. dr S. Gall, prał. Szcześniak, kan. Fiatowski, kan. dr A. Szlagowski i prał. Fijałkowski.

9 *Nowy Arcybiskup Warszawy*, PK 1913, s. 406–407.

Archidiecezjalnych Warszawskich”, gdzie na ten temat m. in. napisano: „Po przeczytaniu papieskich listów [...] Biskup-Konsekrator, przypomniawszy Dostojnemu Elektowi o obowiązkach biskupich, polecił Go modlitwom wszystkich obecnych i zaczął odmawiać litanie do Wszystkich Świętych, wszyscy uklękli, a Arcybiskup leżał krzyżem. Po litanii Biskup-Konsekrator wraz z Biskupami asystującymi, położył ręce na głowę Arcypasterza-Nominata, mówiąc: «Weźmij Ducha Świętego», poczem, obwiązawszy głowę Nominatowi białą wstążką i zaintonowawszy «Veni Creator», namaścił głowę i ręce Olejami świętymi. Po namaszczeniu Biskup-Konsekrator wręczył Elektowi pastorał, pierścień i Ewangelię, a po otrzymaniu pocałunku ze słowami «Pax tibi» Arcypasterz udał się do kaplicy. Po odmówieniu Ewangelii i Offertorium nastąpiło złożenie darów Biskupowi-Konsekratorowi. Dary te niosły następujące osoby: wino: hr. J. Ostrowski i brat Arcybiskupa p. Józef Kakowski; chleby: p. Glezmer, czł. Rady Państwa i p. Wilman, szwagier Arcypasterza; świece: p. Czyżewski, prezes Główn. Stow. Rob. Chrz. i H. Kaźmierczak, włościanin z księstwa Łowickiego, w pięknym swym stroju «księżaka». Wraz z asystą i osobami, niosącymi dary, J. E. ks. Arcybiskup przyszedł do wielkiego ołtarza, gdzie razem z Biskupem-Konsekratorem odprawiał w dalszym ciągu Mszę świętą. Po przyjęciu Komunii św., wspólnie z Biskupem-Konsekratorem, nie tylko pod postacią chleba, ale i wina, odmówieniu modlitw i udzieleniu błogosławieństwa przez Konsekratora, Arcybiskup-Nominat ukląkł w birecie przed Konsekratorem, który, poświęciwszy mitrę i rękawiczki, włożył mitrę na głowę, a rękawiczki na ręce Nominata, następnie posadziwszy Elekta na krześle, podał Mu pastorał i zaintonował «Te Deum laudamus». Podczas śpiewu hymnu św. Ambrożego, Arcybiskup z pastorałem w rękę przeszedł przez kościół, błogosławiąc ludowi. Po odśpiewaniu hymnu i odmówieniu modlitw przez Konsekratora, Nowy Arcypasterz udzielił przy zwykłym śpiewie błogosławieństwa biskupiego. Dziękując zaś Konsekratorowi za trud przy poświęceniu go na Arcybiskupa, trzykrotnie, zwrócony do Konsekratora, wypowiedział życzenia, zawarte w tych słowach: «Ad multos annos» i udał się do kaplicy na odmówienie Ewangelii końcowej przy Mszy św. [...]. Po ceremoniach konsekuracyjnych podejmował Najdostojniejszych Pasterzy ks. kanonik Budkiewicz, proboszcz par. św. Katarzyny, w refektarzu miejscowym w dawnym klasztorze, niegdyś OO. Jezuitów, a potem OO. Dominikanów. O godz. 3 po poł., w sali bibliotecznej Akademii Duchownej odbył się obiad, którym J. E. ks. arcybiskup Kakowski podejmował licznie przybyłych duchownych i świeckich gości, razem około 100 osób. Nikogo z uczestników uroczystości nie pominięto, jak tego pragnął Najdostojniejszy Solenizant. Przed obiadem J. E. ks. Arcybiskup-Metropolita Warszawski przyjmował życzenia i hołdy od przybyłych delegacji i duchowieństwa, dla każdego znajdując słowo życzliwe, pełne namaszczonej prostoty i zwykłej sobie serdeczności¹⁰. Najwięcej miejsca temu uroczystemu spotkaniu w pomieszczeniach wspomnianej Biblioteki poświęciły wydawane w Petersburgu „Wiadomości Kościelne”, pisząc m. in.: „Podczas obiadu pierwszy toast wniósł Najdostojniejszy Gospodarz na cześć

10 *Uroczystości konsekuracyjne*, WAW 1913, s. 240–242.

swego Konsekratora, J. E. ks. Biskupa Kujawsko-Kaliskiego, dziękując mu za przyjaźń, od dawna okazywaną, a stwierdzoną obecnie tą gotowością, z jaką pospieszył do Petersburga, przerwawszy nawet wizytację, dla zadośćuczynienia prośbie Nominata – udzielenia mu sakry biskupiej. Ze znaną elokwencją, namaszczeniem i siłą odpowiedział na ten toast J. E. ks. biskup Zdzitowiecki, życząc Arcypasterzowi, by szedł śladami wielkich biskupów: św. Marcina z Tours, św. Stanisława, św. Karola Boromeusza i św. Franciszka Salezego, przy czym zapewnił Arcybiskupa-Metropolitę, że śmiało liczyć może zawsze na jednomyślną pomoc biskupów swej Metropolii. Dalej wznosił Arcybiskup Kakowski toasty na cześć ks. ks. Biskupów-Asystentów, Kapituł, Akademii, duchowieństwa i wszystkich w ogóle gości. Piękne i podniosłe były przemówienia posła ziemi warszawskiej, p. Kiniorskiego, tudzież prezesa Centralnego Towarzystwa Rolniczego w Królestwie Polskiem, księcia Seweryna Czetwertyńskiego, Juliusza hr. Ostrowskiego, ks. dr. F. Buczysa, prorektora Akademii, wreszcie posła do Rady Państwa p. Konstantego Skirmunta¹¹. Bohater tego spotkania – ks. arcybiskup odpowiadał z wielką skromnością i prostotą, podkreślając, że „nie spodziewał się takiego uczczenia i podniesienia, mając na celu w całej dotychczasowej pracy swego życia jedynie uczynienie zadość kapłańskim swym obowiązkom, ale skoro Bóg mu powierzył arcybiskupie posłannictwo, postara się posłannictwo to spełnić, oddając mu się cały, poświęcając mu pracę swą i miłość¹². Ponadto na ręce nowego Metropolity Warszawy nadeszło blisko trzysta telegramów od wielu biskupów ziem polskich, innych wybitnych przedstawicieli społeczeństwa polskiego, od kapituł, redakcji pism i przeróżnych instytucji, jak np. od Towarzystwa Kredytowego m. Warszawy¹³, prezesa komitetu Towarzystwa Kredytowego Ziemińskiego Włodzimierza ks. Czetwertyńskiego¹⁴, władz Towarzystwa Kredytowego Ziemińskiego¹⁵, Zgromadzeń Rzemieślniczych¹⁶ czy wreszcie redakcji

11 A. A. ks., *Arcybiskup metropolita ks. dr Aleksander Kakowski*, „Wiadomości Kościelne” 1913, s. 158–159.

12 *Nowy Arcybiskup Warszawy*, PK 1913, s. 407.

13 Towarzystwo Kredytowe m. Warszawy wysłało depezę następującą: „W wysoce uroczystym dniu konsekracji Waszej Ekscelencji władze Towarzystwa Kredytowego m. Warszawy przesyłają wyrazy hołdu i życzenia najpomysłniejszych rządów w prastarej archidiecezji naszej”. Zob. *Udział społeczeństwa w uroczystościach konsekracyjnych*, WAW 1913, s. 243.

14 Prezes napisał: „W dniu tak uroczystym upraszam Waszą Ekscelencję przyjąć wyrazy naszej głębokiej czci i synowskiego przywiązania. Włodzimierz i Maria Czetwertyńscy z rodziną”. Zob. *Udział społeczeństwa w uroczystościach konsekracyjnych*, WAW 1913, s. 243.

15 Władze Towarzystwa tak tam depeżowały: „Najdostojniejszemu Arcypasterzowi swojemu wyrazy hołdu i najgłębszej czci składają władze Towarzystwa Kredytowego Ziemińskiego. Włodzimierz Czetwertyński, Witold Marczewski, Andrzej Szczuka”. Zob. *Udział społeczeństwa w uroczystościach konsekracyjnych*, WAW, s. 243.

16 Na posiedzeniu przedstawicieli Zgromadzeń Rzemieślniczych (Kóło Starszych i Podstarszych) odbyłym 17 VI 1913 r. przyjęto następującą treść depezy: „W tak radosnym dla całego społeczeństwa katolickiego w kraju naszym dniu konsekracji Waszej Ekscelencji na Arcypasterza Metropolite warszawskiego, starsi i podstarsi zgromadzeń rzemieślniczych, zawsze wiernie stojących przy wierze przodków i przy Stolicy Arcybiskupiej, składają imieniem członków zgromadzeń hołd i życzenia jak najdłuższego

„Słowa”¹⁷ i zawdzięczającej Arcypasterzowi swe utrzymanie się na rynku wydawniczym redakcji „Polaka-Katolika”¹⁸.

Stosownie do zarządzeń Władzy Archidiecezjalnej¹⁹, uroczystemu nabożeństwu petersburskiemu towarzyszyło wiele nabożeństw celebrowanych 22 czerwca 1913 roku w rozlicznych świątyniach polskich nad Wisłą. Dobrym przykładem jest tutaj Warszawa, gdzie – stosownie do zarządzeń Władzy Archidiecezjalnej – odbyły się uroczyste nabożeństwa we wszystkich świątyniach tego miasta, najokazalsze bodaj w katedrze, kościele św. Krzyża i pokarmelickim. I tak „W kościele archikatedralnym i metropolitalnym św. Jana sumę celebrował ks. prałat Ludwik Ponewczyński, proboszcz parafii św. Andrzeja. Po Ewangelii św. wszedł na ambonę ks. Edward Detkens, wikariusz miejscowy i w długim przemówieniu przedstawił wiernym doniosłość elekcji i konsekracji nowego Arcypasterza. Po skończeniu sumy celebrans zaintonował hymn dziękczynny «Te Deum laudamus», który odśpiewali wraz z nim alumni Seminarium naszego, poczem celebrans odmówił modlitwy pro Antistite. W kościele św. Krzyża sumę celebrował ks. Henryk Osiński, wikariusz miejscowy, z ambony przemawiał ks. Mieczysław Lewicki, kapelan J. E. ks. biskupa Kazimierza Ruszkiewicza, tłumacząc wiernym znaczenie uroczystości. W kościele św. Józefa Oblubieńca (po-Karmelickim) sumę celebrował ks. Stanisław Magrzyk, prokurator Seminarium, z ambony przemawiał do obecnych ks. profesor dr. Marcelli Nowakowski, przedstawiając wiernym znaczenie ceremonii konsekracji nowego Arcypasterza oraz jego owocną dla spraw Kościoła działalność”²⁰.

23 czerwca, w poniedziałek, nazajutrz po konsekracji, Jego Eksceleńcja ks. arcybiskup Aleksander Kakowski wysłał do redakcji kilku tytułów następującą odezwę: „Szanowny Redaktorze. W dniu mojej konsekracji ze wszech stron otrzymałem tak liczne i wymowne dowody życzliwości, że do głębi wzruszony, radbym każdemu osobiście gorąco wypowiedzieć «Bóg zapłać». Gdy jednak nie zawsze jest to możliwe, pozwól, Szanowny Panie, skorzystać z uprzejmości swego pisma i tą drogą przesłać wszystkim gorącą podziękę. Związek miłości, zadzierżgnięty w dniu dla mnie tak uroczystym z tymi, do których posyła mnie Pan, abym im pasterzował, jest mi rękojmią, że zarówno w dobrych, jak i złych chwilach, łączyć się będziemy w zbożnej pracy, Bogu na chwałę, krajowi na pożytek,

sterowania nawą Wiary świętej dla dobra naszej Ojczyzny”. Zob. *Udział społeczeństwa w uroczystościach konsekacyjnych*, WAW, s. 244.

17 Redakcja „Słowa” wysłała następujący telegram: „Petersburg. Rzymsko-Katolicka Akademia Duchowna. Jego Eksceleńcji Arcybiskupowi Warszawskiemu. W dniu konsekracji Najdostojniejszemu Swemu Arcypasterzowi redakcja „Słowa” składa wyrazy czci najgłębszej”. Zob. *Udział społeczeństwa w uroczystościach konsekacyjnych*, WAW 1913, s. 244.

18 „Polak-Katolik” przy tej okazji wyraził swe posłuszeństwo Jego Eksceleńcji Arcypasterzowi-Metropolicie, telegrafując krzepiące słowa: „W pracy Arcypasterskiej, która Archidiecezję odnowi w Chrystusie, będziemy wiernie Waszej Eksceleńcji służyli”. Zob. *Po konsekracji J. E. ks. arcybiskupa Kakowskiego*, WAW 1913, s. 247.

19 *Z Kurii Metropolitalnej*, WAW 1913, s. 217–218.

20 Zob. *Nabożeństwa w Warszawie, odbyte z racji konsekracji nowego Arcypasterza*, WAW 1913, s. 242–243.

wiernym na zbawienie. W tym duchu, wznosząc modły przed Tron Najwyższego, łączę pasterskie błogosławieństwo. (Podp. † Aleksander, Arcybiskup Warszawski. Petersburg, 23 czerwca 1913 r.)²¹

W ostatnich dniach czerwca 1913 roku petersburska uroczystość prekoniacji ks. A. Kakowskiego odbiła się szerokim echem w całej prasie polskiej, najszerzej na lamach „Słowa”²², „Kuriera Warszawskiego”²³, „Polaka-Katolika”²⁴, „Gazety

21 Odezwę tę m. in. wydrukowały „Wiadomości Archidiecezjalne Warszawskie”. Zob. *Po konsekracji J. E. ks. arcybiskupa Kakowskiego*, WAW 1913, s. 249–250.

22 Po zwróceniu uwagi na fakt, że Arcypasterz A. Kakowski wyrósł z Kościoła mazowieckiego i doskonale go rozumie, iż charakter jego cechuje powaga, roztropność i rozumna dobroć, z którymi zwykle idzie w parze umiejętność rządzenia i niezłomność w sprawach zasadniczych – redaktor „Słowa” zamieścił bardzo konstruktywne wynurzenia: „bez współdziałania i poparcia tych, których życiem religijnym znacznie kierować, bez życzliwości ogółu polskiego, w którego bycie społecznym jego stanowisko zawsze bardzo wiele ważyć będzie, nie zdoła nikt, żaden wódz, ani kierownik przy najlepszych usiłowaniach i energii do skutecznych i pożądaných doprowadzić celów. Stąd i słuszność i dobro publiczne nasuwa obowiązek takiego właśnie stosunku do niego bez uprzedzeń, niechęci i złej wiary, które przeciwnicy z zasady Kościoła i duchowieństwa katolickiego, zarówno swoi jak i obcy, choć z odmiennych pobudek i stanowisk rozsiewać i sugestionować nie omieszkają. Za wyjątkiem arcybiskupa Felińskiego – pisało „Słowo” – żaden z arcybiskupów warszawskich w tak młodym względnie wieku, bo w 51-ym roku życia nie objął tej godności. Nie jest to okoliczność bez znaczenia, gdyż trudy, moralne zwłaszcza, związane z nią w obecnych warunkach w sile wieku łatwiej znieść się dają, a sprężystość i stanowczość woli, szybkość orientacji i decyzji nieraz od stanu sił, zdrowia i nerwów w zależności pozostają. Z ufnością więc i radością, z uczuciem synowskiej czci i przywiązania, zwracamy się do nowego naszego arcypasterza w dniu jego namaszczenia, zwracamy się z życzeniem «ad multos annos» dla dobra Kościoła i Ojczyzny, dla rozwoju zasad prawdziwej wiary, sprawiedliwości i cnót chrześcijańskich”. Zob. WAW 1913, s. 244–245.

23 Podobny ton dostrzegamy na lamach „Kuriera Warszawskiego”, gdzie m. in. czytamy: „Nominację ks. arcybiskupa Kakowskiego społeczeństwo nasze powitało z radością, wiedząc, że w Nominacie sprawy Kościoła pozyskują energicznego, doświadczonego i pełnego poświęcenia kierownika, że ks. Kakowski zna doskonale stosunki i potrzeby naszego kraju, że jego głęboka wiedza, roztropność i dobroć stanowią silne rękojmie jego rządów. Dziś, kiedy nowy Arcypasterz obejmuje swe wysokie obowiązki, całe społeczeństwo polskie składa mu zapewnienie czci i ufności, a jednocześnie życzenia długiej, owocnej oraz, ile można, bezchmurnej pracy na pożytek Kościoła, na pożytek Ojczyzny”. Zob. WAW 1913, s. 246.

24 „Niech Bóg Go zachowa na długie lata dla dobra Archidiecezji Warszawskiej – pisano w „Polaku-Katoliku” – Witamy wszyscy Najwyższego Zwierzchnika Duchownego w naszym kraju sercem spełnionym najwyższą radością. Bierz on pastorał w swe ręce, aby całą Archidiecezję «odnowić w Chrystusie». Na to odnowienie osierocona Archidiecezja czekała i doczekała się takiego Pasterza, który niezawodnie wszystkie swe siły poświęci i żadnych nie pożałuje trudów, aby w myśl Piusa X, który Go nam dał, wszystkie sprawy naprawić w Chrystusie i skierować na większą chwałę Bożą i pokój ludziom dobrej woli. Z dobrą wolą mamy uznać wszyscy, duchowni i świeccy, władzę Arcypasterza nad sobą i pozwolić Mu użyć się do tego, do czego nas przeznaczy i powoła [...] Tą służbą bez zastrzeżeń pragniemy Jego Ekscelencji wykazać swą wdzięczność za opiekę, doznaną w bardzo krytycznej chwili, która decydowała o istnieniu „Polaka-Katolika” i pragniemy zasłużyć na błogosławieństwo arcypasterskie dla dalszej swej pracy nieudolnej”. Zob. WAW 1913, s. 247.

Porannej Dwa Grosze²⁵, „Kuriera Poznańskiego”²⁶ i „Miesięcznika Pasterskiego Płockiego”²⁷.

1 lipca, we wtorek, Metropolita A. Kakowski opuścił Petersburg odprowadzony i żegnany na dworcu przez Jego Ekscelencję ks. dr. Jana Cieplaka, biskupa sufragana mohylewskiego, czasowego zarządcę Archidiecezji, liczny poczet duchowieństwa i przedstawiciele miejscowej inteligencji katolickiej. Pierwszym celem tej podróży – odbytej w towarzystwie swego sekretarza ks. Kępińskiego oraz Jego Ekscelencji i regensa Seminarium Metropolitalnego w Warszawie ks. prał. Galla – był Rzym, aby złożyć w Watykanie wizytę *ad limina Apostolorum*, kolejnym – Karlsbad, aby skorzystać tam ze słynnych w całej Europie kąpeli kuracyjno-wspomagających. W Rzymie A. Kakowski – dodatkowo otoczony jeszcze opieką przez o. Czorbę z Kolegium Polskiego i o. Mossera, prokuratora zmartwychwstańców

25 Bardzo wysoką nutę poruszył redaktor „Gazety Porannej Dwa Grosze”, pisząc m. in.: „Sercem przyjmujemy nowego Pasterza i najlepsze uczucia niesiemy Mu w darze. Nie tylko dlatego, że Go Wola Najwyższego Pasterza postawiła naszym duchowym przewodnikiem, lecz i dlatego, że On sam wnosi cenne przymioty, które blaskiem opromienić mogą Jego pasterzowanie. Wnosi umysł rozległym wykształceniem uposażony, wnosi charakter prawy i szlachetny, wnosi serce czyste i nie siebie szukające [...] W nowym Arcypasterzu widzimy i arcykapłana, który zabiegać będzie o należyte zaspokojenie religijnych potrzeb wiernych, i lekarza, który, przyobleczony wielkim dostojenstwem, szanowanym przez kraj cały, łącznie dopomóc może do leczenia różnych chorób społecznych – wielkiego pośrednika, który łączyć będzie rozproszone siły do jednolitej pracy dla dobra społecznego, wreszcie mocnego i czujnego stróża, który nie pozwoli uronić nic z tego, co duszom i sercom naszym jest drogie. I przyjmujemy Arcypasterza ze szczerym uczuciem i pójdziemy z Nim społecznie i za Nim będziemy stali w złej czy dobrej doli”. Zob. *Prasa o nowym Pasterzu*, PK 1913, s. 607.

26 Spośród pism tzw. zakordonowych najsympatyczniejszą wzmiankę zamieścił „Kurier Poznański”, m. in. pisząc: „Wybór na najwyższego dygnitarza kościelnego człowieka o świeckiej wiedzy i nie arystokraty, ale zwyczajnego szlachcica, pochodzącego z rodziny niezamożnej, a szeroko spokrewnionej z całym ziemiaństwem w gub. płockiej, na ogół jak najlepsze zrobił wrażenie. Warszawa zna dobrze tę postać, odznaczającą się niezwykle wysokim wzrostem, o łagodnym, lecz mądrym wyrazie twarzy, zna go zwłaszcza jako stróża świątyni pokarmelickiej, gdzie od kilku dziesiątków lat weszło w zwyczaj zdobić ściany płaskorzeźbami, uwieczniającymi pamięć zasłużonych w narodzie mężów. O ile mi wiadomo – nie omieszkał zauważyć piszący te słowa – nowy Arcybiskup Warszawski posiada także bliską rodzinę w Prusach Królewskich, mianowicie pp. Ossowskich z Montowa, matka jego bowiem wywodzi się z tej gałęzi”. Zob. WAW 1913, s. 247.

27 Bodaj najdłuższe i najcieplejsze i niekonwencjonalnie napisane wspomnienie o A. Kakowskim wyniesionym na arcybiskupią stolicę warszawską zamieścił w „Miesięczniku Pasterskim Płockim” [dalej: MPP] ks. prał. dr Ignacy Lasocki – kolega i serdeczny przyjaciel Elekta, również z okresu studiów na rzymskim „Gregorianum”: „Dziś – pisał on – obowiązkiem naszym ogólnym modlić się za Metropolitę naszego! Modlić się, by ta «Ekonomia Chrystusowa» – «Ekonomia Miłości», co raz tylko jeden chwyciła w kościele – powróć straszący w rękę, a zawsze, i wszędzie, i ze wszystkimi: apostołami, czy rzeszą, – dorosłymi czy dziećmi, mędrkami, czy pastuszkami – rządziła się tylko miłością wyrozumiałą, współczuciem i cierpliwością mocną, – by ta „ekonomia serca wielkiego a roztropnego”, pociągająca i potęgująca, a nie zniechęcająca i skrzydła łamiąca, – wciąż nadal olbrzymiała na tak podatnym i od lat tyłu urabianym gruncie psychiki naszego Purpurata”. Zob. I. Lasocki, *Nowy Arcybiskup Metropolita Warszawski*, MPP 1913, s. 181.

w Rzymie – zatrzymał się w hotelu „Bawaria” przy placu Hiszpańskim, zajmując apartament wcześniej zamieszkiwany przez abpa W. Popiela.

W czasie do 20 lipca, arcybiskup A. Kakowski w pierwszej kolejności przyjęty został na audiencji przez Ojca Świętego, „który z nim rozmawiał najlaskawiej, okazując szczerą radość z wyniesienia go na tak wysokie stanowisko, a zarazem wyraził pełne przekonanie, iż archidiecezja warszawska rozwijać się będzie pomyślnie, doznając licznych dobrodziejstw, pod roztropnymi i mądrymi rządami nowego Duszpasterza”²⁸. W tych dniach ks. A. Kakowski złożył wizytę sekretarzowi stanu, kardynałowi Merry del Val, kardynałowi Rampoli oraz innym jeszcze dygnitarzom Kurii Watykańskiej.

W dniach po 20 lipca, Metropolita A. Kakowski przyjęty został przez Piusa X na audiencji pożegnalnej, a następnie udał się do kurortu w Karlsbadzie, celem poddania się tam zabiegom kuracyjnym.

12 września, w piątek, o godz. 7, abp A. Kakowski, jadący do Warszawy z Wiednia, stanął na granicy Królestwa witany przez ks. prał. Dudrewicza, ks. kan. Fiatowskiego, ks. kan. dra A. Szlagowskiego, kapelana osobistego ks. dra Kępińskiego oraz kapelana wojskowego ks. Niewiarowskiego. Po uroczystości powitalnej Arcybiskup, podstawionym dla niego przez Kolej Warszawsko-Wiedeńską specjalnym wagonem salonowym, udał się do Częstochowy, zatrzymując się po drodze w Zawierciu, gdzie witany był przez ks. kan. Bożka – prob. parafii Zagórze. O godz. 9.30 A. Kakowski przybył do Częstochowy, oczekiwany na dworcu kolejowym przez dużą grupę osób, w tym ks. kan. Cieplińskiego – prof. Seminarium Warszawskiego, trzech miejscowych proboszczy – księży kanoników Fulmana, Nassalskiego i M. Ciesielskiego, ks. Józefa Wojtkiewicza – prefekta miejscowych szkół oraz o. Wincentego reprezentującego przeora paulinów. Natomiast na Jasnej Górze, wobec licznie zgromadzonego ludu powitał arcybiskupa o. Romuald, który pełnił następnie funkcję archidiakona podczas Mszy Świętej celebrowanej przez A. Kakowskiego w asyście paulinów. Tego dnia jeszcze A. Kakowski, w towarzystwie kapłanów i ludu, obszedł nowe stacje Męki Pańskiej.

13 września, w sobotę, o godz. 11.20, arcybiskup gorąco żegnany opuścił Częstochowę, spędzając blisko 7 godzin w pociągu zdążającym do Warszawy. Była to szczególna podróż, która stała się pasmem wielu okazanych mu po drodze serdeczności. Autorem pierwszego ogniwa tego niezwykłego łańcucha był sam A. Kakowski, aranżujący ujmujące spotkanie z Archidiecezją Warszawską. Miało to miejsce pod Wolbórką, dokładnie na granicy tej Archidiecezji, gdzie tym razem pociąg wstrzymał swój bieg, umożliwiając Arcypasterzowi postawienie stopy w tym znaczącym miejscu, aby w asyście towarzyszących mu kapłanów odmówić stosowną na tę okazję modlitwę i pobłogosławić lud i ziemię jego pieczy powierzone. Dalsze liczne ogniwa, to witające na każdej większej stacji duchowieństwo i delegacje społeczności wiejskich i miejskich. Wśród wielu takich stacji

28 „Kurier Warszawski” z 20 lipca 1913 r.

były: Rokiciny, Koluszki, Płyćwia, Skierniewice, Żyrardów, Grodzisk i Milanówek. Ostatnie ogniwo tego łańcucha stanowiła, osiągnięta o 18.15, Warszawa z udekorowanym palmami, laurami i kwiatami dworcem pełnym delegacji oraz licznie przybyłych, nie tylko z ciekawości, warszawiaków. Na miejscu uprzywilejowanym, na peronie „zgrupowali się: kapituła metropolitalna warszawska, kolegiata łowicka, konsystorz generalny archidiecezji warszawskiej, profesorowie Seminarium, proboszczowie i wikariusze parafii warszawskich, rektorzy kościołów filialnych, prefekci szkół, przedstawiciele wszystkich stanów oraz delegaci różnych instytucji społecznych”²⁹. Arcybiskup powitał oczekujących go tradycyjnym staropolskim zwrotem „Niech będzie pochwalony Jezus Chrystus”, po czym zaczęła się podniosła ceremonia powitalna rozpoczęta przez Kapitułę Warszawską. „Następnie witał J. E. ks. Arcybiskupa p. Strakacz imieniem Archikonfraterni Literackiej. Imieniem Towarzystwa św. Wincentego à Paulo witał Arcypasterza p. Janowski, imieniem Centralnego Towarzystwa Rolniczego – Seweryn ks. Czetwertyński, w imieniu Towarzystwa Kredytowego Miejskiego przemawiali pp.: Czajkowski i Libicki, imieniem Towarzystwa Kredytowego Ziemskiego witał p. Henryk Dembiński. Z kolei witali Jego Ekscelencję pp.: hr. Grabowski, I. Baliński i wielu innych”³⁰. Arcypasterz błogosławił wszystkim, także licznie zgromadzonej publiczności, by następnie, w towarzystwie ks. prał. I. Dudrewicza, przejechać otwartym powozem ulicą Marszałkowską, Królewską, Krakowskim Przedmieściem w szpalerze ludu witającego go okrzykami „Niech żyje” do katedry. Zatrzymał się tam na długą modlitwę w kaplicy Najświętszego Sakramentu, skąd udał się do pałacu restaurowanego i urządzanego w czasie od jego nominacji aż po dzień przyjazdu do Warszawy. Tutaj zaś nastąpiło spotkanie z Kapitułą Metropolitalną i podjęcie wspólnych ustaleń, co do planowanego w dniu następnym ingresu.

14 września, niedziela, dzień ingresowy do katedry św. Jana był dniem pogodnym, nieomal upalnym, zgromadził przed pałacem na ulicy Miodowej rzesze ludu i licznie przybyłe duchowieństwo. „O godz. 9 rano dał [tam] znak do procesji ks. profesor Cz. Sokołowski, który objął urząd ceremoniarza głównego wraz z ks. profesorem A. Lipińskim i ks. profesorem K. Tomczakiem. Za krzyżem poszli parami alumni Seminarium, dalej ks. ks. wikariusze, ks. ks. prefekci, ks. ks. proboszczowie, ks. ks. dziekani, a dalej kanonicy honorowi, szambelani i prałaci papiescy, ks. dziekan-jubilat P. Zbrowski z Kutna, protonotariusz apostolski, członkowie kolegiaty Łowickiej, delegaci z kapituł i kolegiat: ks. kanonik Cieszkowski z kolegiaty Opatowskiej, ks. prałat Z. Fijałkowski z kolegiaty Pułtuskiej, ks. ks. prałat dr Radziszewski i kanonik dr Gruchalski z kapituły Kujawsko-kaliskiej, ks. ks. prałaci Czaplinski i dr I. Lasocki z kapituły Płockiej; ks. ks. kanonicy Osiński, L. Kwiek i Pleszczyński z kapituły Lubelskiej, nadto z Wilna był obecny ks. kanonik Sągajło i ks. dr S. Trzeciak, profesor Akademii Duchownej w Petersburgu. Na końcu szła kapituła metropolitalna Warszawska z J. E. ks. biskupem

²⁹ *Przyjazd J. E. Arcybiskupa-Metropolity*, WAW 1913, s. 254.

³⁰ Tamże, s. 255.

dr. K. Ruskiewiczem in pontificalibus na czele. Najdostojniejszy Arcypasterz szedł w szatach pontyfikalnych, błogosławił po drodze lud wierny, mając w asyście ks. prałata L. Łyszkowskiego, jako archidiacona, kanoników ad honores ks. profesora dr. A. Szlagowskiego i ks. M. Ciemnińskiego, asesora Kolegium Rz. Kat. w Petersburgu i swego kapelana ks. dr. W. Kępińskiego. Przed J. E. ks. Arcybiskupem kroczył z krzyżem metropolitalnym ks. kanonik M. Bojanek, dziekan z Grodziska i na poduszce niósł papieskie bulle ks. kanonik A. Ciepliński, profesor Seminarium naszego. Ks. prałat dr S. Gall, regens Seminarium, czuwał nad całością ceremonii i porządku. Baldachim nad głowami J. E. ks. Arcybiskupa i J. E. ks. Biskupa nieśli na przemian 6 delegatów Archikonfraterni literackiej i Towarzystwa męskiego św. Wincentego à Paulo. Pięć dziewcząt z ochrony i szwalni pw. Najśw. Maryi Panny słało całą drogę J. E. ks. Arcybiskupowi żywymi kwiatami. Poza łańcuchem ochronnym, utworzonym przez młodzież rzemieślniczą, pochód zamykał oddział straży ogniowej. Przed kościołem po-Kapucyńskim na ulicy Miodowej, gdzie czarno było od publiczności na krużgankach oraz przed kościołem św. Anny (po-Bernardyńskim), z których dzwonnicy rozlegały się radosne dźwięki dzwonów, dolatujące tu zresztą ze wszystkich kościołów stolicy, J. E. ks. arcybiskup dr Kakowski zatrzymał się przez dłuższą chwilę, błogosławiąc zebrany [...]; pochód [...] z niezapomnianym widokiem około 350 kapłanów, krocących na czele i poprzedzanych przez 52 chorągwie cechowe – o godz. 9 m. 40 rano doszedł do kościoła katedralnego, gdzie delegacje cechowe utworzyły szpaler przez środek głównej nawy świątyni. W świątyni już oczekiwały na Najdostojniejszego Arcypasterza Siostry św. Wincentego à Paulo, którymi zawsze opiekował się J. E. Arcybiskup, pp. kanoniczki: hr. Mycielska, Rzewuska, Ośniałowska, Certowicz, Stroynowska i Chłapowska w szarfach i oznakach zgromadzenia. Nadto przybyła na ingres do Warszawy najbliższa rodzina i krewni J. E. ks. arcybiskupa Kakowskiego, przeważnie z powiatów przasnyskiego i mławskiego: p. Józef Kakowski (brat), pani Mieczysława Wilmanowa (siostra), rodziny Miłoszewskich, Ossowskich, Budnych, kuzyni pp. St. Kacperski, Bol. Brodowski i Felicjan Janowski³¹. Ciąg dalszy uroczystości ingresowych miał miejsce już w samej świątyni, gdzie przyjął go „ks. prałat L. Łyszkowski, podając kropidło z wodą święconą i okadzając Najprzewielebniejszego Celebransa. Ze śpiewem hymnu «Te Deum» posuwano się nawą główną, przed kaplicą Najśw. Sakramentu zatrzymał się J. E. ks. Arcybiskup-Metropolita, na klęczniku adorował Pana nad pany i wszedł do prezbiterium wraz z asystą, by uklęknąć tu przed Wielkim Ołtarzem. Ks. prałat L. Łyszkowski odśpiewał wersety i modlitwy z Ceremoniale episcoporum, poczem J. E. ks. Arcybiskup zasiadł na tronie wraz z asystą, a naprzeciw ad sedem stanął J. E. ks. biskup dr K. Ruskiewicz. Ks. kanonik dr Z. Chelmiński odczytał z ambony po łacinie i po polsku dokument papieski, czyli breve do kapituły metr. warsz. i wiernych archidiecezji³². Po przeczytaniu bulli papieskiej, ze swego miejsca

³¹ *Pochód ingresowy do katedry św. Jana*, WAW 1913, s. 255–257.

³² Był to dokument o następującej treści: „Pius Papież Sługa sług Bożych. Pozdrowienie

do Najprzewielebniejszego Arcypasterza przemówił J. E. ks. biskup dr K. Ruskiewicz, jako dotychczasowy administrator archidiecezji. Najdostojniejszy Pasterz z radością podniósł tę okoliczność, że J. E. ks. arcybiskup Kakowski jest kapłanem naszej archidiecezji, że w ten sposób łatwo naśladować może Dobrego Pasterza Jezusa, iż zna swoje owieczki i one Go również znają. Nie przypomniał Dostojny Mówca, że na wysokim swym stanowisku spotka Arcypasterz dużo cierpień i więcej może niż pociech i radości, bo piękna i uroczysta mitra biskupia u nas zawiera niewidzialny, lecz dotkliwy wieniec cierniowy. J. E. ks. Arcybiskup Metropolita, po wysłuchaniu przemowy powstał i serdecznie ucałował J. E. ks. biskupa Ruskiewicza w uczuciu wdzięczności za dotychczasową pracę w archidiecezji i szacunku dla swojego niegdyś profesora i kierownika. Była to chwila podniosła i rzewna, która też dreszczem wzruszenia przejęła obecnych³³. Następnymi punktami ingresowych ceremonii było złożenie *homagium* nowemu arcybiskupowi i jego pierwsze na tę okoliczność przemówienie. Tak więc „Do tronu podchodzili kolejno i całowali rękę Swojego Zwierzchnika członkowie Kapituły Metropolitalnej i Kolegiaty Łowickiej i całe duchowieństwo w porządku hierarchicznym aż do alumnów Seminarium Naszego. Hołd również pospieszyli złożyć z przyklęknięciem na stopniach tronu obecni w świątyni przedstawiciele instytucji krajowych i warszawskich: p. Karski, szambelan papieski w uroczystym i barwnym stroju, prezes T.K.Z. i W.T.D. Włodzimierz Świątopelk, ks. Czetwertyński, prezes centralnego Tow. rolniczego Seweryn ks. Czetwertyński, ordynat Maurycy hr. Zamoyski, August hr. Zamoyski, Jan Florian hr. Zamoyski, Feliks hr. Grabowski, prezes Tow. pracy społecznej p. Henryk Dębiński, dyrektor warsz. Tow. ubezpieczeń p. Paweł Górski, prezes Tow. św. Wincentego à Paulo p. Wincenty Janowski, senior Archikonfraterni literackiej p. Władysław Strakacz, wiceprezydent m. Warszawy p. Zaręba, naczelnik kancelarii magistratu warszawskiego p. Mrozowski, budowniczo: Dziekoński i Szyller, p. Józef Wielowieyski,

i błogosławieństwo Apostolskie uświadomionym synom: Kapitulie Kościoła Metropolitalnego, Duchowieństwu i Ludowi miasta oraz Archidiecezji Warszawskiej. My dziś, za radą Czcigodnych Braci Naszych Kardynałów Świętego Kościoła Rzymskiego dla Kościoła Waszego Metropolitalnego Warszawskiego, pozbawionego pasterza, powagą Apostolską wybraliśmy ukochanego syna Aleksandra Kakowskiego, do niedawna Kanonika Warszawskiego i uczyniliśmy go Arcybiskupem i Pasterzem tegoż Kościoła. Dlatego też na was wszystkich wkładamy obowiązek i upominamy was, abyście z miłością i należną czcią przyjęli wymienionego Aleksandra Arcybiskupa Elekta, jako ojca i pasterza dusz waszych, abyście okazowali winne posłuszeństwo jego rozporządzeniom i zaleceniom zbawiennym, tak abyście się wzajemnie radowali: On, iż znalazł w Was miłujących synów, wy zaś, żeście znaleźli w Nim ojca oddanego. Taka zaś jest wola Nasza i polecenie, aby staraniem i z nakazu dotychczasowego Rządcy waszej diecezji, ta Bulla Nasza została publicznie odczytana już to Kapitulie na pierwszym po otrzymaniu jej zebraniu, już też w samym kościele metropolitalnym z ambony w pierwszy dzień święty, uroczystie przez wiernych obchodzony. Dan w Rzymie u św. Piotra, roku Pańskiego 1913, dnia 7 Maja, Pontyfikatu naszego roku dziesiątego. (Podpisał na oryginale) Pius Papież. (Kontrasygnował) Antoni Kardynał Agliardi, Kanclerz św. Kościoła Rzymskiego”, WAW 1913, s. 257.

33 WAW 1913, s. 257–258.

mecenas J. K. Jasiński, p. Leon Goldstand i wielu innych. Podczas składania homagium chór katedralny z towarzyszeniem organów, na których grał profesor Surzyński odśpiewał «Ecce Sacerdos Magnus» jego kompozycji i «Domine salvum fac...». Po homagium powstał J. E. ks. arcybiskup Kakowski z tronu i przemówił: «Na wstępie moich obowiązków pasterskich poczuwam się do obowiązku złożyć podziękowanie Waszej Biskupiej Mości za sumienny i w duchu Bożym zarząd Archidiecezją Warszawską w ostatnich latach niemocy Jego Ekscelencji ks. Arcybiskupa Popiela i po Jego zgonie. Składam też dzięki Waszej Pasterskiej Mości, jako Prezesowi Kapituły, i Kapitulie Metropolitalnej Warszawskiej za okazywane mi serce, miłość i zaufanie i w ciągu mego żywota kapłańskiego, i w czasie kiedy byłem członkiem tej Kapituły, i w chwili nominacji i konsekracji na Stolicę Metropolitalną Warszawską, i w dniu mego ingresu i objęcia rządów Archidiecezji. Dziękuję Duchowieństwu miasta Warszawy i całej Archidiecezji za tak liczny udział w uroczystościach konsekracji i ingresu mego, przez co pragnie uczcić osobę swego Arcybiskupa i wyrazić Mu swoje przywiązanie i oddanie. Dewizę życia swego pasterskiego obrałem sobie: „operari, sperare”. Pracować i nie upadać na duchu. Nie przyszedłem tu po to, aby panować; owszem pragnę służyć wszystkim, bo i Chrystus przyszedł na świat nie po to, aby mu służyli, ale aby służyć. Pragnę służyć przede wszystkim Bogu, którego sługą byłem i chcę pozostać do końca życia. Pragnę służyć Kościołowi i duchowieństwu i być Mu ojcem, wodzem, kierownikiem i powiernikiem w doli i niedoli. Pragnę służyć społeczeństwu i narodowi, którego kość z kości i ciało z ciała jestem. Ufam zaś Bogu, że siły moje niedostateczne wesprze i pokieruje moimi krokami dla dobra Kościoła i narodu mego. Ufam Waszej Pasterskiej Mości i duchowieństwu Archidiecezji i wszystkim warstwom społecznym, że wszyscy społem staniemy do zbożnej pracy, by unitis viribus prąść wątek myśli Bożej Panu na chwałę, narodom na pożytek. Niech Bóg błogosławi zdrowym naszym zamysłem. Niech Matka Najśw. błogosławi dzieciom swoim»³⁴. Po tym przemówieniu nastąpiło bezpośrednie przygotowanie do Mszy Świętej. Po odśpiewaniu przez alumnów antyfony o Patronie kościoła (*Święcie św. Jana*) i odpowiedniego wersetu „Najdostojniejszy Arcypasterz odśpiewał modlitwę stosowną i rozpoczął przywdziewać szaty pontyfikalne do Mszy św. uroczystej. Mszę św. celebrował Najprzewielebniejszy Arcypasterz w otoczeniu tej samej asysty, która towarzyszyła Mu podczas ingresu. Po Credo w asyście pełnej udał się J. E. ks. Arcybiskup-Metropolita na ambonę i stąd głosem pełnym i dźwięcznym wypowiedział do ludu mowę, która stanowi też Orędzie J. E. Arcybiskupa Warszawskiego D-ra Aleksandra Kakowskiego do Wiernych Archidiecezji w dniu ingresu do Katedry Metropolitalnej św. Jana w Warszawie»³⁵. Orędzie to drukowane było także przez ówczesną polską prasę katolicką³⁶.

34 WAW 1913, s. 258–259.

35 WAW 1913, s. 259.

36 Zob. np. *Orędzie J. E. Arcybiskupa Warszawskiego D-ra Aleksandra Kakowskiego do Wiernych Archidiecezji w dniu ingresu do Katedry Metropolitalnej św. Jana w Warszawie*,

Po zakończeniu swojej mowy Celebrans powrócił do Wielkiego Ołtarza, aby kontynuować Najświętszą Ofiarę, podczas której chór katedralny, z udziałem członków „Lutni” pod dyrekcją Piotra Maszyńskiego, wykonywał Mszę Witta z towarzyszeniem organów i orkiestry Teatru Wielkiego.

Ostatnim aktem uroczystości ingresowej w świętojańskiej katedrze było odczytanie po łacinie i po polsku – po zakończeniu pontyfikalnej Mszy Świętej – reskryptu Ojca Świętego. Dokument ten, adresowany do Arcypasterza A. Kakowskiego, zaprezentował z ambony ks. prof. dr M. Nowakowski. Papież Pius X do Czciwego Brata Aleksandra Kakowskiego, Arcybiskupa Warszawskiego napisał:

„Czcigodny Bracie! Pozdrowienie i błogosławieństwo Apostolskie. Za przykładem Poprzedników Naszych największą troską serca Naszego było to, żeby uposażyć Pasterzy diecezji szczególnymi łaskami i przywilejami, przy których pomocy mogliby skuteczniej i owocniej spełniać najważniejsze obowiązki swego dostojęstwa i w rządzeniu diecezjami łatwiej przyczyniać się do dobra duchowego wiernych.

Ponieważ zaś, Czcigodny Bracie, zwróciłeś się do Nas z pokorną prośbą, abyśmy Cię obdarowali niektórymi przywilejami duchowymi dla Twojej diecezji, My zważywszy, że to, o co prosisz, będzie bardzo pożyteczne powierzonej Ci owczarni, postanowiliśmy do Twoich życzeń chętnie się przychylić. Przeto zezwalamy, aby ilekroć będziesz kanonicznie wizytował swą diecezję, wierni obojga płci, którzy w czasie wizytacji przez Ciebie odbywanej nawiedzą miejscowy kościół lub kaplicę publiczną i tam prawdziwie skrzeszeni, po odbytej Spowiedzi i przyjęciu Komunii św. pobożnie wzniosą modły do Boga o zgodę Władców chrześcijańskich, wykorzenie herezji, nawrócenie grzeszników i wywyższenie św. Matki Kościoła, mogli uzyskać odpust zupełny i darowanie kar za wszystkie swe grzechy; również zezwalamy aby, ilekroć nawiedzisz domy zakonne i klaszatory osób Bogu poświęconych, osoby te w domach i klasztorach mieszkające mogły otrzymać taki sam odpust zupełny. Ilekroć zaś wyślesz kapłanów świeckich lub zakonnych do miast i osad z misją głoszenia ludowi Ewangelii, pozwalamy, aby ci z wiernych, którzy na tych misjach przepędzą przynajmniej dwa dni z górą i również po odprawieniu dobrem Spowiedzi św. i przyjęciu Komunii św. w tym przeciągu czasu odwiedzą Kościół, gdzie się misja odbywać będzie, i tam modlić się będą według intencji wyżej wskazanej, aby ci także mogli otrzymać w Panu odpust całkowity. Nadto, ilekroć zdarzy się, że ktokolwiek z wiernych płci obojga Twojej diecezji znajdować się będzie w stanie oczywiście zbliżającej się śmierci, jeżeli będzie skrzeszony po uprzedniej Spowiedzi św. i Komunii świętej albo, jeśli tego nie mógł dokonać, przynajmniej wzbudził żal doskonały i wzywał nabożnie imienia Jezus ustami lub w razie niemożności, chociaż myślą, i śmierć przyjął

PK 1913, s. 593–599. Zob. też: *Listy pasterskie i odezwy kardynała Aleksandra Kakowskiego arcybiskupa metropolity warszawskiego 1913–1938*. Wybrał i do druku przygotował ks. Marek Makowski, Święte Miejsce – Przasnysz 2009 [dalej: Makowski, *Listy pasterskie*], s. 26–37.

z poddaniem jako zadośćuczynienie za grzechy, tylekroć udzielamy Ci władzy udzielania odpustu zupełnego wiernemu, znajdującemu się w krytycznej chwili, od której wieczność zależy, czy to osobiście, czy też przez jakiego kapłana przykładowo świeckiego lub zakonnego, których uznasz za słuszną raz, więcej – lub też ile razy będzie tego potrzeba, wybrać, delegować lub przeznaczyć; ten przywilej Błogosławieństwa Apostolskiego wolno Ci stosować do zakonnic za pośrednictwem Spowiednika Zwyczajnego, działającego w imieniu Naszym i powagą Rzymskich w pontyfikacie Naszych następców. Prócz tego, chcąc uświetnić kościoły parafialne i kolegiackie Twej diecezji nadaniem przywilejów duchownych, zezwalamy, abyś w którymkolwiek parafialnym i kolegiackim kościele wyznaczał na lat siedem jeden ołtarz: wielki lub boczny jako uprzywilejowany w celu odprawiania przy nim Mszy św. za duszę jakiegokolwiek zmarłego wiernego. Ponadto podług zwyczaju starożytnego i czcigodnej ustawy Stolicy Apostolskiej nadajemy Ci prawo udzielania w imię Nasze i Naszych na Stolicy Piotrowej Następców każdego roku po Sumie odpustu zupełnego podług formy, którąśmy Ci przesłać kazali, w dwa dni uroczyste, mianowicie w dzień Wielkiejnocy Zmartwychwstania Pańskiego, jako najuroczystszy i w innym dniu świętym przez Ciebie dowolnie obranym. W końcu nadajemy Ci prawo, abyś jeden dzień w roku przeznaczał na Komunię św. generalną w Kościele Katedralnym i aby wierni obojga płci, którzy przyjmą tam Komunię Najświętszą, mogli otrzymać odpust zupełny, który wolno będzie ofiarować za dusze w czyśćcu cierpiące. Jakiegokolwiek prawa przeciwnie nie odbierają znaczenia powyższym nadaniom.

Te są, Najmilszy Bracie, łaski, w które chcemy Cię uposażyć podczas Twych rządów biskupich. Bóg zaś, źródło wszech dóbr, w używaniu ich niechaj da Ci ducha mądrości i rozumu. My zaś, jako znak darów duchownych i jako zadatek Naszej życzliwości, miłościwie udzielamy Ci w Panu błogosławieństwo apostolskie.

Dan w Rzymie u Św. Piotra pod znakiem Rybaka dnia 27 maja roku 1913. Pontyfikatu Naszego dziesiątego.

Za Kardynała Tajnego Sekretarza Stanu (podp.) Hedeschini, Kanclerz Breviów Apostolskich³⁷.

Mając na uwadze treść dopiero co odczytanego *breve* papieskiego, diakon odbywającej się uroczystości odśpiewał *Confiteor*, a Celebrans (po odśpiewaniu przez siebie modlitwy *Precibus*) udzielił odpustu zupełnego wszystkim zebranych pod warunkiem dopełnienia przez nich zwykłych wymienionych wcześniej warunków. Teraz Arcypasterz, zdjęwszy pontyfikalne szaty liturgiczne, przy śpiewie *Pod Twoją obronę*, opuścił świątynię, odprowadzony do jej drzwi przez całe duchowieństwo, a potem gorąco żegnany okrzykami „Niech żyje” przez tłumy zgromadzone przed katedrą i na trasie aż po arcybiskupi pałac.

O godz. 15 Kapituła Metropolitalna Warszawska w refektarzu Seminarium Duchownego podejmowała Jego Ekscelencję ks. arcybiskupa uroczystym obiadem,

37 WAW 1913, s. 269–270.

na którym obecnych było ponad 100 osób, a więc wszyscy duchowni przybyli na uroczystości ingresowe.

W sumie był to dla Arcypasterza dzień ogromnie pracowity, gdyż w godzinach popołudniowych udał się on na odwiedzenie warszawskich zakładów dobroczynnych, a wieczorem przyjął w swoim pałacu duchowieństwo Warszawy oraz przyjezdnych kapłanów – uczestników jego ingresu do świętojańskiej katedry.

Jako – nie tylko z urzędu – „ojciec ubogich”, w towarzystwie ks. prałata dr. S. Galla, regensa Seminarium Jego Eksceleńcja ks. Arcybiskup Metropolita odwiedził dom starców, utrzymywany przez Warszawskie Towarzystwo Dobroczynności, witany tam przez jego zarząd, z ks. Czetwertyńskim na czele, i przez ks. kapelana Juliana Rystera.

O godz. 17 przybył Najdostojniejszy Arcypasterz do zakładu wychowawczego w gmachu poddominikańskim, gdzie Jego Arcypasterską Mość powitali: zarząd, ks. prefekt M. Stefanowski, kapelan Zakładu i jeden z najmłodszych wychowanków mową wierszowaną. Jego Eksceleńcja ks. arcybiskup odwiedził także sąsiedni „Nazaret”, składając podziękę ks. M. Radziwiłłowej za jej zbożne dzieła, tak szczerze wyposażane i licznie pomnażane.

W pół godziny później ks. Arcybiskup Metropolita przybył do szpitala św. Ducha. Powitał go tam wiceprezydent Warszawy Zaremba w otoczeniu naczelnika wydziału dobroczynnego Koralewskiego, lekarzy miejscowych, oprowadzał zaś Najdostojniejszego Arcypasterza po wszystkich salach kurator szpitala p. Franciszek Karpiński.

Najprzewielebniejszy Wizytator serdecznie rozmawiał z zarządem, odwiedził siostry św. Wincentego à Paulo, słowem ciepłym i namaszczoneym cieszył opuszczonych, cierpiących, z jałmużną duchową łącząc dary materialne.

Przed godz. 20 Jego Eksceleńcja ks. Arcybiskup Metropolita przyjął w swoim pałacu duchowieństwo z Warszawy i kapłanów przybyłych z prowincji, zwracając się do wszystkich z żarliwą i gorącą przemową. Zauważono, że Najczcigodniejszy Arcypasterz chwycił wszystkich za serce prostotą i uprzejmością, w rozmowie nieomal z każdym uczestnikiem przyjęcia znajdował stosowne słowo zachęty, uznania, a czasami delikatnej przestrogi, wykazując znajomość środowiska, któremu w imię Boże przyszło mu przewodniczyć.

Uroczystości ingresowe dały asumpt do przesłania serdecznych życzeń, a wydawcom i redaktorom – do zamieszczenia na łamach wielu czasopism okolicznościowych publikacji. Spośród całego szeregu życzeń szczególną uwagę zwrócił adres przedstawicieli duchowieństwa dekanatu łódzkiego z dziekanem ks. kan. Gniazdowskim na czele oraz ośmiu członków zarządu Resursy Rzemieślniczej³⁸.

38 Zachowała się pełna treść tego przesłania, którą przytacza się tutaj w całości: „Wasza Eksceleńco, Najdostojniejszy Arcypasterzu! Nie tylko archidiecezja Warszawska, lecz kraj cały wita Cię, Eksceleńco, na Metropolitalnej Stolicy Warszawskiej, składając hołd swój i zapewnienia uczuć posłuszeństwa i miłości synowskiej. My, członkowie Resursy

Polska prasa tym razem skoncentrowała się na treści ingresowego Orędzia. Najwięcej miejsca temu tematowi poświęciły takie tytuły, jak „Kurier Warszawski”³⁹, „Słowo”⁴⁰, „Polak-Katolik”⁴¹ oraz „Pracownik Polski”⁴².

15 września, w poniedziałek, nazajutrz po ingresie, o godz. 7.30, Jego Eksceleńcja ks. arcybiskup, w towarzystwie swego kapelana ks. dr W. Kępińskiego przybył do Seminarium Metropolitalnego, aby uroczystie otworzyć tam nowy rok szkolny. U wrót gmachu powitali Jego Arcypasterską Mość ks. prałat dr S. Gall regens i wszyscy profesorowie Seminarium. Przy śpiewie *Ecce sacerdos magnus* wykonanym przez chór alumnów, Najdostojniejszy Arcypasterz wszedł do kaplicy seminaryjnej, tu odprawił Mszę Świętą i przemówił do alumnów. Jego przemowa prosta i serdeczna, pełna powagi i praktycznych przestróg kreśliła cel pobytu i pracy młodych w Seminarium.

Po udzieleniu błogosławieństwa profesorom i alumnom Jego Eksceleńcja ks. arcybiskup opuścił kaplicę, udając się na większą salę celem otwarcia wykładów. Tutaj zaś Najprzewielebniejszego Wizytatora powitał przemową ks. regens S. Gall, przypominając, że Seminarium wita w osobie Arcypasterza dawnego swego kierownika. Z kolei ks. kan. A Ciepliński – prof. teologii moralnej i pasterskiej prelekcję swoją rozpoczął wygłoszeniem następującego powitania Arcypasterza:

„Wasza Eksceleńco! Najdostojniejszy Nasz Arcypasterzu!

Na osieroconej Stolicy Arcybiskupiej Warszawskiej zasiadłeś, Najdostojniejszy Księżu Arcybiskupie, ażeby dla nas być Ojcem i Przewodnikiem, Nauczycielem i Pasterzem dusz naszych. Cieszymy się społem wszyscy od maluczkiego

rzemieślniczej łódzkiej, założonej w roku 1911 i liczącej około 1300 członków, śpieszmy stanąć w szeregach Twych wiernych synów i zaznaczyć, że Resursa nasza stoi mocno na gruncie narodowym i religijnym. W uroczystości otwarcia Resursy naszej raczył wziąć udział osobiście J. E. ks. biskup Ruskiewicz i pobłogosławić nam, to też i my teraz mamy niepłonną nadzieję, że Wasza Arcypasterska Mość, nawiedzając Łódź, o nas nie zapomni i swoją obecnością doda bodźca roboczej braci polskiej do gorętszego miłowania Stolicy Apostolskiej i pracy w duchu narodowym”. Zob. WAW 1913, s. 272.

39 W długim artykule, *Mądre wskazówki* publicysta B. K. podkreślał jak to Arcybiskup zauważył, że posłannictwo kapłańskie jest zarazem obywatelskim; wzywał duchowieństwo katolickie do pracy nad tym, aby ulżyć doli nieszczęśliwych, łagodzić los upośledzonych, szerzyć oświatę i kulturę, organizować życie społeczne, słowem pracować nad postępem moralnym, ekonomicznym i kulturalnym narodu., „Kurier Warszawski” nr 256 z 1913 r.

40 Tutaj Pax w artykule *Posłannictwo kapłańskie jest zarazem obywatelskim* także skupił się na tym fragmencie Orędzia, gdzie jego autor dostrzega nie tylko religijne, lecz i doczesne potrzeby swej owczarni. Zob. „Słowo” nr 260 z 1913 r.

41 „Polak-Katolik” w art. *Arcypasterzu, witaj nam* wypuklił jeszcze inny motyw zaangażowania abpa A. Kakowskiego, zauważając, że „dobry Pasterz nie zna stronictw, tylko dusze sobie powierzone, a szukać będzie przede wszystkim tych, które były zginęły, aby na własnych barkach, choćby przy największym zmęczeniu i utrudzeniu sprowadzić je do owczarni Chrystusowej”.

42 „Pracownik Polski”, organ demokracji chrześcijańskiej donosił zaś, że „robotnicy radosnym sercem przyjęli słowa, jakie do nich w swoim przemówieniu w czasie uroczystości ingresowych wygłosił Najdostojniejszy Arcypasterz; głęboko w pamięci zachowają naukę z nich płynącą i ufni w opiekę życzliwą nowego Arcypasterza, raźniejszym okiem spoglądając w przyszłość”, „Pracownik Polski” 1913 nr 9.

do największego. Z radością wita Waszą Arcypasterską Mość kler oddany i lud wierny. Z radością patrzy na Pomazańca Pańskiego dwumilionowa Archidiecezja, w uczuciu synowskiej czci i miłości, w uczuciu niewysłowionej wdzięczności dla naszego Świętobliwego Najwyższego Pasterza Piusa X, że Ciebie, Najdostojniejszy Nasz Arcypasterzu, postawił na czele owczarni tutejszej, że wyposażył Cię nie tylko misją kanoniczną, lecz ciepłem swego serca, mocą żarliwego słowa, które tchnął, obcując z Tobą, gdyś, Eksceleńco, w zbożnym uczuciu udał się ad limina – videre Petrum.

Tak! gdybyś, Najdostojniejszy Księżę Arcybiskupie, nie był nam wcale znany, gdybyś nam przez lata całe nie otwierał zasobów przebogatych swego Arcykapłańskiego serca, o, to i wówczas wystarczyłoby nam na pociechę, że taki Pasterz Pasterzów, jak słodki, dobroczynny aż do zaparcia się, ofiarny do heroizmu – przysłał Cię nam – Następca Piotrowy – Pius X.

Lecz przybywasz, Celsissime Domine, «in propria», ujmujesz ster Archidiecezji, która Cię zna, a znając czci i kocha. Boć Illustrissimum Capitulum – Senat Waszej Eksceleńcy, to do niedawna współradni Twoi przy boku ś. p. Poprzednika Arcybiskupa Popiela: duchowieństwo – to w znacznej większości uczniowie Waszej Arcypasterskiej Mości. Tyś, Celsissime, ich przygotował do służby Pańskiej, Tyś tchnął w nich miłość i przywiązanie do Stolicy Apostolskiej, Tyś sam przygotował ich do tego, by zgodnie z Biskupem, jako chordae lyrae (podług słów św. Ignacego Męczennika) w Winnicy Pańskiej, bez ociągania i oglądania się wstecz nie żalowali ni potu, ni trudu. – A wreszcie, szczęśliwy jestem, że jako profesor tego Seminarium – naszej almae matris, witać mogę Waszą Eksceleńcę. Przecież to Seminarium stoi pracą Twoją, Najdostojniejszy Arcypasterzu! Szereg lat swego żywota poświęciłeś, Celsissime Domine, na to, aby materialnie je zbudować, moralnie spoić, intelektualnie podnieść i rozświecić. – Niedawne to lata, gdyśmy żegnali długoletniego Regensa naszego, udającego się z woli Opatrzności na północ, aby tam objąć kierownictwo najwyższej u nas uczelni duchownej. Odjechałeś wtedy, Celsissime Domine, ale został z nami Twój duch podniosłej i wytrwałej pracy «in unione cum Sancta Sede Apostolica». – Wróciłeś, Najdostojniejszy Arcypasterzu, aby z wyżyn Arcybiskupiej Stolicy nam przewodniczyć i już, nie tylko kler kształcić i wychowywać, ale być Pasterzem, „omnibus omnia”, jak to zwykłeś mówić w teologii pasterskiej, ćwicząc swoich uczniów.

Tak, Celsissime Domine, w Seminarium zastajesz tego ducha, który pozostał nam w spuściźnie po Tobie, jako kierownikowi tego Sanctuarium Christi. Prowadź nas dalej, jako nasz Pasterz, jako wysłaniec i przedstawiciel tego Pasterza, na wskroś według serca Bożego – Piusa X⁷⁴³.

Jego Eksceleńca ks. arcybiskup podziękował prelegentowi za odczyt poświęcony problemom pasterzowania w wielkich miastach, alumnów zaś zachęcił do owocnej pracy dla chwały Bożej.

43 WAW 1913, s. 270–271.

19 września, w piątek, w ślad za złożoną w swym ingresowym Orędziu zapowiedzią uroczystego nabożeństwa za dusze śp. arcybiskupa Popiela, Jego Eksceleńcja Metropolita A. Kakowski uczestniczył z duchowieństwem warszawskim i alumunami tamtejszego Seminarium Duchownego we Mszy Świętej żałobnej.

Do kruchty przy zakrystii suto oświetlonej archikatedry, z ustawionym w jej środkowej nawie katafalkiem otoczonym świecami i przybranym insygniami dostojności arcybiskupiej po Najdostojniejszego Arcypasterza, udali się ks. prał. Łyszkowski, jako archidiakon, *ad honores* kanonicy ks. Fiatowski i prof. dr Szląkowski oraz cała asysta pontyfikalna. Ks. arcybiskup przybył do katedry ok. godz. 10 i zaraz rozpoczął uroczystą Mszę Świętą żałobną. Jego Eksceleńcja, który żywo interesuje się sprawą wzniesienia pomnika dla swego poprzednika, celebrował jeszcze kondukt⁴⁴.

21 września, w niedzielę, o godz. 8 rano, abp A. Kakowski odprawił w kościele katedralnym Mszę Świętą połączoną z udzielaniem Sakramentu Bierzmowania. Było to podjęcie stosowanej wcześniej przez śp. abpa Popiela praktyki odprawiania w katedrze w niedzielę i święta Mszy Świętej porannej, podczas której przystępowano do bierzmowania. Postanowienie to znalazło swój wyraz w odezwie konsystorskiej nr 5184 z 12(25) września 1913 roku, adresowanej do księży proboszczów i rektorów kościołów warszawskich⁴⁵.

22 września, w poniedziałek, Arcypasterzowi przedstawiło się w pałacu arcybiskupim Stowarzyszenie Męskie św. Wincentego à Paulo w osobach pp.: Wincentego Janowskiego, prezesa, wiceprezesów: Franciszka Kochmana i Gustawa Dramińskiego, członków honorowych: Rogera hr. Lubieńskiego, Jana Wielickiego, dr. Józefa Markiewicza, Feliksa hr. Grabowskiego, Kazimierza Święcickiego i sekretarza rady Stefana Zarzyckiego. Po powitaniu Arcypasterza prezes Rady Wyższej, p. Janowski, wręczył Dostojnikowi Kościoła adres od Towarzystwa, artystycznie wypracowany, a podpisany przez dwustu z górą członków⁴⁶.

24 września, w środę, przedstawiciele Warszawskiego Towarzystwa Dobroczynności złożyli hołd i życzenia Jego Eksceleńcji ks. arcybiskupowi Aleksandrowi Kakowskiemu, jako swojemu Protektorowi.

Do pałacu przy ul. Miodowej udali się pp.: prezes Towarzystwa Włodzimierz ks. Czetwertyński, wiceprezes Konstanty Dowbor Muśnicki, prezes zarządu Edward

⁴⁴ WAW 1913, s. 324.

⁴⁵ Consistorium Generale Archidioecesis Varsaviensis № 5184. Die 12/25 Septembris 1913 a. Peril. Peril. et A.A.R.R.D.D. Curatis et Rectoribus ecclesiarum urbis Varsaviae cum suburbis Praga et Wola.

Obligat Perill. A.A.R.R.D.D. Curatos et Rectores, ut proxima die Dominica in suis respective ecclesiis post sermonem matutinum Missae primariae et concionem in Summa praedicatorum annuntient fidelibus adstantibus, Celsissimum Dominum Archipraesulem in ecclesia Metropolitana S. Joannis diebus Dominicis et festis de praecepto hora 8 mane absoluturum esse Missae Sacrificium post quod dispositis Sacramentum Confirmationis suscipere licebit (podpisy). Zob. WAW 1913, s. 296.

⁴⁶ *Kronika miejscowa*, WAW 1913, s. 318.

Czajkowski, wiceprezes zarządu, b. poseł ks. Stanisław Wesółowski oraz prezesowie wydziałów pp.: dr Ignacy Baranowski, Karol Czajkowski, Józef Gardowski, Julian Knoblauch, Antoni Kwiatkowski, Aleksander Kowalski, Wiktor Mauersberger, Appel, ks. prałat Siewierski, Aleksander, Władysław i Jan Wierzbiccy.

Najdostojniejszy Arcypasterz przyjął przedstawicieli Warszawskiego Towarzystwa Dobroczytności bardzo serdecznie przyrzekając, że nadal popierać będzie tę instytucję⁴⁷.

28 września, w niedzielę, Jego Eksceleńcja ks. arcybiskup udał się do Łowicza, by odbyć ingres do tamtejszej kolegiaty i dokonać wizyty kanonicznej. Wyruszył Arcypasterz o godz. 5.20 koleją bydgoską. W podróży tej towarzyszyli mu: ks. prał. Łyszkowski – sędzia surrogat konsystorza, ks. prał. dr Gall – regens Seminarium, ks. dr Bączkiewicz – regens konsystorza, ks. dr Marceli Nowakowski – prof. Seminarium, ks. kan. Ignacy Kłopotowski – redaktor „Polaka-Katolika” i arcypasterski kapelan – ks. dr Władysław Kępiński.

„Niedaleką drogę – jak napisał „Polak-Katolik” – Arcypasterz przebył na modlitwie kapłańskiej, odmówieniu Brewiarza, na który z trudnością by znalazł potem chwilę czasu w ciągu całego dnia, zajętego pracą pasterską”.

Już w drodze, na stacji Nieborów witała Arcypasterza kompania z parafii Belchów, z proboszczem swoim ks. Mścichowskim na czele. Piękny to był obrazek szczerzej, prostej, ale za to żywej i silnej wiary naszego ludu, który zawsze otacza czcią swych prawych pasterzy.

W imieniu kompanii Jego Eksceleńcję powitał gospodarz Ambroz własnym wierszem o następującej treści:

„W niedzielę kapłan ogłosił z ambony,
 Że Arcypasterz zawita w te strony;
 Jak niegdyś pastuszków, na polach Betlejemu,
 Błogosławić będzie ludowi belchowskiemu.
 Przybyliśmy tedy, jak ci pastuszkowie:
 Ojcowie, matki, córki i synowie
 Złożyć w ofierze hołdy poddania
 Najdłuższe lata życia dla Arcykapłana”.

Następnie wierszem też składała życzenia Arcypasterzowi mała dziewczynka Maria Dejmętówna.

Arcypasterz nie miał czasu na dłuższą odpowiedź, bo pociąg już ruszył w dalszą drogę. Rozczulony, mógł jedynie powiedzieć: „Niech was Bóg błogosławi” i znak krzyża nakreślił nad nimi, gdy pociąg przy dźwiękach orkiestry belchowskiej odchodził już do Łowicza.

⁴⁷ Tamże.

Łowicz przygotował się starannie na przyjęcie Najdostojniejszego Gościa. Komitet gospodarczy, specjalnie wybrany, zajął się przygotowaniem do tej niezwykłej uroczystości. W skład Komitetu weszli przedstawiciele organizacji i instytucji społecznych: ks. kanonik Jan Niemira, proboszcz parafii św. Ducha w Łowiczu, dr Stanisławski prezes Straży, Towarzystwa Higienicznego i naczelny lekarz szpitala dr Chmieliński, prezes „Lutni” K. Kiślański, prezes Towarzystwa Krajoznawczego i dyrektor fabryki Łowickiej; Antoni Trawiński naczelnik Straży Ogniowej, F. Trawiński prezes Towarzystwa Wzajemnego Kredytu, K. Rybacki prezes Resursy Rzemieślniczej i redaktor „Łowiczanka”, Stanisław Grabiński i S. Wilkoszewski z Towarzystwa Rolniczego, Oczykowski Romuald ze Stowarzyszenia Robotników Chrześcijańskich.

W powyższym składzie Komitet udał się na dworzec i gdy o godzinie 7. 40, po zatrzymaniu się pociągu na stacji, Jego Eksceleńcja ks. arcybiskup wysiadł z wagonu, dyrektor K. Kiślański powitał Go następującymi słowami:

„Najdostojniejszy Arcypasterzu!

Słuszną i sprawiedliwą jest rzeczą, że Łowicz i Księstwo Łowickie pierwsze dostały zaszczytu powitania u siebie nowego swojego Pasterza.

Na wstępie do miasta powitają Cię dzwony, powitają wieżycy prastarej Kolegiaty naszej, co w murach swoich przyjmowała ongi cały szereg najpierwszych dostojników Kościoła i Kraju, Prymasów i Arcybiskupów Gnieźnieńskich, a następnie Warszawskiej Metropolii Arcybiskupów.

Gród Prymasowski niewiele zachować zdołał pamiątek czcigodnej przeszłości – ząb czasu i zmienne doli-niedoli koleje niszczyły i niszczą wszystkie dzieła ludzkie.

Potężne zamki i baszty odwieczne dziś leżą w gruzach, a pokolenia całe – co świadkiem były dawnej Łowicza świetności – dziś prochy... o których najczęściej i pamięć zamiera!

Jest wszakże w narodzie naszym wszechpotężna siła, co wszystkie burze i zmiany przetrwała, co dzisiaj połączyła i zgromadziła nas tutaj.

Nie zaginęła i da Bóg nie zaginie w narodzie polskim wiara św. oraz czcigodna tradycja, które czynią, że jak kiedyś Prymasów i Ich Następców, tak dzisiaj Ciebie, Najczcigodniejszy Ojczy, wita stary Łowicz z całym oddaniem, z całą wiernością i wiarą szczerą, serdeczną...

Zanim przestąpisz progi starej prymasów Stolicy, chciej przyjąć, Najczcigodniejszy Arcypasterzu, powitanie nasze jako Komitetu Gospodarczego.

Przybyliśmy tutaj, aby zaświadczyć, że nie zatraciliśmy skarbu, który nam przekazali Ojcowie i Dziadowie nasi, aby głosić radośnie, że przybył nie tylko naszemu Kościołowi Biskup, ale narodowi i społeczeństwu polskiemu Wódz Najdostojniejszy!

Silni wiarą i miłością, dumni z Twojego Hetmaństwa i kierownictwa, chcemy iść w przyszłość pod wspólnym sztandarem miłości Boga, Ojczyzny i bliźnich.

Idź do nas, Ojcze Najdostojniejszy – prowadź i rządź nami!...”

Zaraz też na sali dworca kolejowego powitały Najdostojniejszego Gościa kwiatami i słowami biało ubrane dzieci. Jego Eksceleńcja ks. arcybiskup – podniósłszy jedno z dzieci do góry – ucałował je i z dworca udał się do oczekujących przy pięknie przybranej bramie Syndykatu Rolniczego – delegacji.

Tu, w imieniu radnych miasta Łowicza powitał Dostojnego Gościa p. Stanisław Wilkoszewski następującymi słowy:

„Wasza Eksceleńcjo!

W imieniu mieszkańców i obywateli starego prymasowskiego Grodu, przypadło w zaszczytnym dla mnie udziale powitać Waszą Eksceleńcję, zwyczajem Ojców naszych – chlebem i solą.

Witamy więc szczerze i wierzymy niezłomnie, iż Wasza Eksceleńcja w zakresie zaszczytnej i zbożnej swej pracy, rozwinie owocną działalność dla podniesienia kulturalnego naszego poziomu. Ten bowiem, kto umiłował duszę swego narodu, będzie dla niego z zapalem pracował.

Wszyscy więc zanosimy swe korne prośby przed tron Wszechmocnego, aby udzielił Waszej Eksceleńcji długich lat zdrowia, iżby Wasza Eksceleńcja żył i pracował na pożytek narodowi swemu, a na chwałę Panu”.

Dalej przedstawiła się Jego Eksceleńcji delegacja łowickiego Kahału, w którego imieniu starszy członek Dozoru bożniczego, p. Icek Rosendorn, przemówił jak następuje:

„Wasza Eksceleńcjo!

My, przedstawiciele Łowickiego Dozoru Bożniczego w imieniu chorego rabina i całego kahału, witamy szczerze Waszą Eksceleńcę na ziemi Łowickiej, na której wzrosliśmy i życzymy Waszej Eksceleńcji tak jak w naszej świętej Torze napisano „burech atu beiwojechu”, t. j. abyś był błogosławiony na tym wysokim duchownym stanowisku i „burech atu beiceieisechu”, t. j. aby ten przyjazd Waszej Eksceleńcji sprowadził błogosławieństwo Boże na mieszkańców Łowicza i zasiał miłość bratnią w ich sercach”.

Po przybraniu się w pontyfikalne szaty Jego Eksceleńcja w uroczystym pochodzie udał się pod baldachimem do Kolegiaty, poprzedzany przez delegacje stowarzyszeń i organizacji, z których każda niosła tablicę z oznaczeniem kogo reprezentuje. Delegacje szły w następującym porządku:

Komitet Gospodarczy, Rada Miejska, Towarzystwo Rolnicze, Towarzystwo Dobroczyńności, Szpital, Towarzystwo Krajoznawcze, Towarzystwo Higieniczne, Redakcja „Łowiczanka”, Towarzystwo Wzajemnego Kredytu, Towarzystwo Pożyczkowo-Oszczędnościowe, Resursa Rzemieślnicza, Stowarzyszenie Współdzielcze, delegacja włościan, uczniowie i uczennice szkół rządowych, pensja żeńska prywatna, szkoły miejskie, „Nazaret” męski i żeński, ochronka i cechy rzemieślnicze w liczbie 14.

Po delegacjach szło duchowieństwo, które przybyło z Jego Eksceleńcją i członkowie Kolegiaty Łowickiej: ks. prał. dr R. Rembieliński, prob. parafii Zbawiciela w Warszawie, ks. kan. W. Sędziakowski, prob. z Rokitna, ks. kan. Adolf Żebrowski, prob. i dziekan z Łęczycy, ks. kan. Karol Szmidel, prob. parafii Świętego Krzyża w Łodzi i miejscowy ks. prał. Karpiński oraz sekretarz tejże kapituły, ks. kan. Niemira i przybyli z Dekanatu: ks. R. Radliński prob. z Białej, ks. W. Biederman, prob. z Bolimowa, ks. kan. W. Kazański, prob. z Kocierzewa, ks. prał. E. Tymieniecki prob. z Nieborowa, ks. prał. T. Czechowski prob. ze Żłakowa, ks. B. Dobrogowski prob. ze Zdun, ks. J. Truszkowski prob. z Bąkowa, ks. H. Staniszewski prob. z Soboty, ks. L. Chyłkowski prob. z Chrusłina, ks. J. Molak prob. z Bielaw, ks. F. Marciniak prob. z Oszkowic, ks. J. Malatyński prob. z Waliszewa, ks. J. Kiełduszysz prob. z Bednar, ks. M. Gruchalski prob. z Kompiny, ks. Mścichowski prob. z Bełchowa, ks. J. Zaleski prob. z Domaniewicz, ks. T. Plaskowski prob. z Pszczonowa, ks. W. Niemyski prob. z Kozłowa Szlacheckiego, ks. M. Cichocki prefekt szkoły realnej, ks. J. Podbielski kapelan szpitala św. Tadeusza w Łowiczu, ks. F. Żelazny rektor kościoła pobernardyńskiego, ks. dr Hilchen, ks. J. Rek i ks. L. Dobrowolski, wikariusze miejscowi.

Pomimo wczesnej godziny, niezliczone tłumy wiernych zaległy drogę, po której szła procesja, przybyło również kilka kompanii włościan z sąsiednich parafii. Straż ogniowa ochotnicza wraz z cechami tworzyła szpaler i tylko dzięki nadludzkim wysiłkom zdołała utrzymać porządek, chociaż nacisk był tak silny, że miejscami zerwano łańcuch.

Przy drzwiach Kolegiaty przyjął Dostojnego Gościa ks. prał. M. Karpiński, dziekan łowicki i prob. parafii kolegiackiej, po czym Najdostojniejszy Arcypasterz wszedł do świątyni i po modlitwach zwykłych zasiadł na wspaniale urządzonej, starożytnym tronie.

Ks. prał. Karpiński powitał z ambony Jego Eksceleńcję i złożył sprawozdanie z powierzonej jego pieczy parafii w następujących słowach:

„Błogosławiony, który idzie w imię Pańskie! Hosanna na wysokości!

W tej prastarej, ostatecznie w drugiej połowie XVII wieku przez świętobliwego arcybiskupa Macieja Łubieńskiego po dwóch pożarach odbudowanej świątyni [...] witamy Cię, witamy Najdostojniejszy Arcypasterzu! Wita Cię i najgłębszy pokłon Ci składa nieliczne grono starych i posiwiałych w gorliwej pracy kapłańskiej Prałatów i Kanoników prześwietnej Kapituły Łowickiej, radując się niewymownie, że na Stolicy Arcybiskupiej zasiadł mąż w sile wieku, pełen zasług dla Kościoła, pełen wszechstronnej nauki i serca żarliwego, serca iście Apostolskiego! Wołamy więc z głębi serca rozradowanego: Błogosławiony, który idzie w Imię Pańskie! Hosanna na wysokości.

Z takimże uczuciem serdecznym wita Cię, Najdostojniejszy i Najwyższy Hierarcho Kościoła naszego, zebrane tutaj duchowieństwo dekanatu Łowickiego! [...] Z niemniejszą radością wita Cię, Najdostojniejszy Pasterzu! ziemiaństwo okoliczne [...] Witają Cię również z niezwykłym entuzjazmem i z sercem prawdziwie

synowskim obywatelu naszego miasta. Jakżeż oni pragnęli, jak usilnie się starali razem na czele z naszym nielicznym ziemiaństwem, aby Twój ingres do Kolegiaty i pobyt w Łowiczu jak najwspanialej uświetnić, aby w świetnym przyjęciu swego Arcypasterza zaznaczyć publicznie swoją wiarę i przywiązanie do Kościoła katolickiego [...] Niech Twe błogosławieństwo, Najczcigodniejszy Arcypasterzu! utrwali ich w łasce Bożej i w pracy pożytecznej. Spójrz, Najmiłociwszy Patronie ludu, na te tłumy zebranych dzisiaj w swoich barwnych ludowych przyodziewkach i rozpromienionych radością kochanych naszych księżaków i księżaczki! Znasz ich, bo i na Twoją konsekrację w Petersburgu i na Twój ingres w Warszawie niektórzy z nich skwapliwie i radośnie przybyli, chcąc w Twoich, Arcypasterzu, najważniejszych uroczystościach zaznaczyć osobiście swoją gorącą wiarę i miłość Kościoła katolickiego w synowskim przywiązaniu do swoich umiłowanych Pasterzy! [...] Najdostojniejszy Arcypasterzu! Pokornie, lecz usilnie polecam Twemu Pasterskiemu sercu i Twojemu Apostolskiemu Błogosławieństwu, siebie [...] moich pracowitych współpracowników w winnicy Pańskiej i całą moją parafię oraz cały mój Dekanat. Ucz, upominaj, wzmacniaj w darach Ducha świętego i błogosław! Amen”.

Jego Ekscelencja ks. arcybiskup odpowiedział na mowę ks. prałata Karpińskiego:

„Niech będzie pochwalony Jezus Chrystus!

Najmilsi Bracia w Chrystusie!

Idąc za przykładem swoich poprzedników, Arcybiskupów, po objęciu rządów Archidiecezji i po dokonaniu ingresu do Archikatedry Warszawskiej, staję w tej prastarej kolegiacie Łowickiej, aby przy pomocy Sakramentów św. ożywić w was wiarę w Chrystusa, za pomocą nauk podnieść nadzieję lepszego żywota i rozbudzić miłość Boga i bliźniego, przez stosowne zarządzenie wprowadzić ład i porządek w kościele i w domu, słowem naprawić, co się było zepsuło.

Głównym zadaniem biskupa jest nauczać i strzec depozytu wiary.

Wiary nie tej, którą sobie ktokolwiek wymyślił, ale tej, której nas nauczył sam Pan Jezus, a biskupom i kapłanom kazał jej strzec, bronić i przekazywać przyszłym pokoleniom.

My tedy, biskupi i kapłani, uczymy i uczyć możemy tylko tego, czego nas nauczył Chrystus, co nam przekazali Apostołowie, uczniowie Pańscy, Doktorowie Kościoła, biskupi i kapłani katolicy. A gdybym ja, lubo Arcybiskup, głosił Wam nie naukę Chrystusową, ale moją własną, przeze mnie wymyśloną nową wiarę, nową naukę, nowe zasady, nieznane Chrystusowi, Apostołom i ich następcom biskupom i kapłanom, niech będą przeklęty.

W każdej diecezji jedynym prawowitym nauczycielem wiary jest biskup, z woli Bożej i z woli Ojca św., Papieża, Zastępcy Chrystusa na ziemi i Najwyższego Zwierzchnika w Kościele postanowiony.

W imieniu biskupa nauczają kapłani, przez biskupa postanowieni, i po miasteczkach i wsiach rozrzucony, jako proboszczowie i wikariusze.

A kto nie jest posłany i upoważniony od biskupa do nauczania, kto sam się wdziera, ten zwykle nie Chrystusową, ale swoją własną naukę głosi i nie jest prawowitym pasterzem owczarni Chrystusowej.

Najmilsi Bracia w Chrystusie! Strzeżcie się fałszywych proroków i fałszywych nauczycieli, którzy przychodzą do was w owczej skórze, a są żarłocznymi wilkami.

A dziś wielu jest fałszywych nauczycieli.

Jedni przychodzą do was w sutannie, inni w kurtce mieszczanina, inni w siermiędze chłopa, ale jeśli ich nie posłał prawowity biskup, wszyscy oni nie są prawdziwymi nauczycielami, tylko uwodzicielami.

Nie po sutannie, nie po kurtce, nie po siermiędze ich poznać, ale z ich nauk i słów ich.

Jeśli będą bluźnić Bogu, jeśli będą znieważać Chrystusa i przekręcać naukę Jego, jeśli będą znieważać biskupów i kapłanów, jeśli zamiast miłości będą siać między wami nienawiść, jeśli zamiast jednoczyć, będą was rozdzielać, jeśli będą dzieci podburzać przeciwko rodzicom, jeśli brata na brata będą nasadzać, wiedzcież, że nie w imieniu Chrystusa, nie w imieniu biskupa, ale we własnym imieniu, dla własnego interesu działają.

Nie dajcie się obalamucić pięknymi słowami, ognistymi przemowami, bo prawda nie w pięknych słowach, ale w Bogu jest. Chrystus jest prawdą, Chrystus jest drogą.

Nie dajcie się odwieść od prawdy Chrystusowej.

Nie dajcie się sprowadzić z drogi Chrystusowej.

W dzisiejszych czasach fałszywi nauczyciele złymi książkami, złymi pismami i drukami jeszcze większą szkodę zrządzają duszom wiernych, niż złymi mowami.

Bo zła książka i złe pismo wślizguje się wszędzie pod strzechę włościańską, niby wąż jadowity i kasa niepostrzeżenie...

Najmilsi Bracia w Chrystusie! Strzeżcie się złych książek i złych pism, bo one jeszcze więcej od złych ludzi zatruwają dusze wasze jadem niewiary. One nie od razu, ale powoli podrywają w was wiarę w Chrystusa i jego naukę. One kłócą was z Kościołem, z biskupami i kapłanami i podrywają do nich zaufanie.

Ale ja mówię tylko o złych książkach i pismach. Przeciwnie, dobre książki i pisma mogę tylko wam zalecić.

Która jest książka i pismo dobre, łatwo jest rozpoznać po tych samych znakach, po których rozróżnia się prawowitego od fałszywego nauczyciela. A kto wątpi, która książka dobra, a które pismo złe, niech się pyta prawowitego pasterza, który nie poskąpi mu wskazówek i rad praktycznych.

To jedno, a po wtóre przyjechałem tu do was, aby w was rozbudzić miłość Boga i bliźniego przez sprawowanie Sakramentów świętych”.

Najdostojniejszy Pasterz przemawiał w dalszym ciągu o znaczeniu i skuteczności Sakramentów Świętych dla życia chrześcijańskiego i zakończył mowę

wypowiedzeniem ufności, że przy łasce Bożej i dobrej woli ludu zbożnego życie chrześcijańskie zabije żywym tępem, czemu On, Sługa Boga, błogosławi i co poleca w kornej modlitwie Miłosierdziu Pańskiemu.

Po tej mowie członkowie Kolegiaty, duchowieństwo dekanatu i przedstawiciele parafii złożyli Arcypasterzowi *homagium*.

Sumę pontyfikalną rozpoczął Najdostojniejszy Arcypasterz w asyście ks. prał. Rembielińskiego jako archidiakona i ks. ks. kanoników *ad honores* dziekana Żebrowskiego i proboszcza Sędziakowskiego.

Po *Credo* wszedł na ambonę ks. profesor dr M. Nowakowski, by wygłosić stosowną naukę.

Po sumie, na mocy władzy, otrzymanej od Ojca Świętego Piusa X, Najdostojniejszy Arcypasterz udzielił wiernym odpustu zupełnego i uroczystej benedykcji, po czym udał się w procesji na plebanię. Tam natomiast przyjmował liczne delegacje, poczynając od „Nazaretu” męskiego, gdzie jedno z dzieci bardzo udanym wierszem powitało Jego Ekszelencję. Kolejną delegację stanowili przedstawiciele redakcji „Łowiczana” w osobie redaktora K. Rybackiego i członka redakcji R. Oczykowskiego. Ofiarowali oni Jego Ekszelencji oprawiony w ozdobną safianową okładkę numer swej gazety przygotowany właśnie na powitanie w Łowiczu ks. abpa A. Kakowskiego. Przy tej okazji redaktor „Łowiczana” skierował do Arcypasterza następujące słowa:

„Najdostojniejszy Arcypasterzu! Jako przedstawiciele miejscowego organu prasy, przychodzimy złożyć Waszej Ekszelencji należny hołd i wyrazy czci głębokiej. Z synowską uległością prosimy Cię, Najdostojniejszy Arcypasterzu, o błogosławieństwo na dalszą naszą pracę, abyśmy za Twoim wskazaniem «walczyli nieustraszenie w obronie prawdy, krzewili w społeczeństwie zdrowe zasady i przysparzali ludziom pożytku a Bogu chwały». Te wiekopomne słowa Waszej Ekszelencji, będą wskaźnikiem naszego życia i dewizą naszej gazety, której numer pamiątkowy wraz z wyrazami hołdu i czci składamy Waszej Ekszelencji”.

Najdostojniejszy Arcypasterz łaskawie i życzliwie zaznaczył uczciwy kierunek „Łowiczana” i udzielił redakcji i współpracownikom swego błogosławieństwa.

Następnie przedstawiła się deputacja Resursy Rzemieślniczej w osobach pp. Puzdrakiewicza, Grodzkiego i Komara, który wręczył Jego Ekszelencji adres rzemieślników łowickich w pięknej, safianowej, złoczonej okładce z następującymi słowy:

„Najdostojniejszy Arcypasterzu!

Resursa Rzemieślnicza w Łowiczu składa przez swych przedstawicieli u stóp Twoich wyrazy hołdu i czci głębokiej.

Potomkowie tych, którym Arcybiskupi Gnieźnieńscy nadawali niegdyś prawa i przywileje, przychodzą zapewnić Waszą Ekszelencję, że dzisiaj jak przed wiekami, rzemieślnicy łowiccy są najwierniejszymi synami Kościoła i chyląc dziś głowy w pokorze, prosimy o błogosławieństwo dla nas i dla rodzin naszych”.

Pan Komar wyraził nadto prośbę o zaszczylenie przez Jego Ekscelencję lokalu Resursy swoją obecnością. Najdostojniejszy Arcypasterz, podziękowawszy za adres, przyrzekł spełnić prośbę.

Następnie przedstawiła się deputacja Stowarzyszenia Robotników Chrześcijańskich, wręczając adres następującej treści:

„Najprzewielebniejszy Arcypasterzu!

Ośmieleni Ojcowskimi słowy, którymi raczyłeś, ukochany nasz Arcypasterzu, zwrócić się do rzesz robotniczych, padamy do nóg Twych, aby Ci uczynić nasze wyznanie:

Wierzymy, że bez pomocy Kościoła Katolickiego obecne warunki bytu i pracy robotników nie ulegną polepszeniu; wierzymy, że walka klas rozbija naród i obniża poziom moralny społeczeństwa; wierzymy, że idąc za głosem najwyższych pasterzy, my, robotnicy, w życie nasze ciężkie wzięliśmy moralność religii objawionej; wierzymy, że pod Twoją opieką zamierzeniom swoim podolamy; wierzymy, że pomoc Boga wszystkim i zawsze jest potrzebna, przeto modlić się będziemy na intencję Twoją, Najprzewielebniejszy nasz Ojciec i Przewodniku. Ty zaś racz naszym wysiłkom błogosławić. Stowarzyszenie robotników chrześcijańskich Łowicza”.

W końcu przedstawili się ziemianie powiatu łowickiego i sąsiednich.

O godz. 15.30 Jego Ekscelencja ks. arcybiskup przybył do kościoła popijarskiego.

W imieniu straży ochotniczej przed kościołem powitał Arcypasterza prezes straży dr Stanisławski. Orkiestra straży odegrała marsza powitalnego. Przy wejściu do świątyni przyjął uroczystie Najdostojniejszego Wizytatora ks. prefekt M. Cichocki, rektor miejscowy.

Arcypasterz zaraz przystąpił do udzielenia bierzmowania młodzieży licznie tam zebranej, potem odwiedził ks. prefekta, u którego też uczniowie klasy siódmej oraz uczennice klasy szóstej miały zaszczyt przedstawić się Jego Ekscelencji, otrzymując arcybiskupskie błogosławienie z życzeniami rychłego ukończenia nauki.

Po krótkim odpoczynku Arcypasterz, odprowadzony przez ks. pref. M. Cichockiego i młodzież szkolną, udał się do kościoła kolegiackiego celem udzielenia tam Sakramentu Bierzmowania. W sumie tego popołudnia otrzymało go w łowickiej kolegiacie 3485 osób.

29 września, poniedziałek, drugi dzień pobytu abpa A. Kakowskiego w Łowiczu wypełniły wizyty składane przez Jego Ekscelencję w Szpitalu św. Tadeusza, Ochronce Towarzystwa Dobroczynności, Resursie Rzemieślniczej, Muzeum p. Tarczyńskiego i Towarzystwie Krajoznawczym. Ponadto Arcypasterz odwiedził we wsi Niedźwiada gospodarza Rutkowskiego – gorliwego członka dozoru kościelnego.

Spośród tych wizyt zachowała się relacja odwiedzin arcybiskupskich w Resursie Rzemieślniczej, gdzie Jego Ekscelencję, przed wejściem do budynku, powitał zarząd Resursy z prezesem K. Rybackim na czele. Rzemieślnicy, dla uczczenia Dostojnego

Gościa, pięknie przybrali zielenią wejście, a schody wyłożyli dywanami i ozdobili kwiatami. Przy wejściu na główną salę powitał Jego Ekszelencję chór rzemieślników, odśpiewawszy *Pod Twoją obronę*. Po krótkim powitaniu przez prezesa przemówił Jego Ekszelencja, podkreślając, że raduje się jego serce pasterskie na widok tylu osób zgromadzonych pod hasłem pracy i miłości bliźniego, zachęcał też wszystkich do jedności i wspólnej pracy dla społeczeństwa. Na koniec wpisał się do złotej księgi Resursy, mówiąc: „Napisałem Wam dwa słowa, którymi zawsze kierowałem się w życiu «Operari sperare», aby one Wam przyniosły pomyślność i szczęście”. Obok wpisali się również towarzyszący arcybiskupowi ks. ks. prałaci dr Gall i dziekan Karpiński. Zrobiono również wspólne pamiątkowe zdjęcie. Potem arcybiskup udzielał swego błogosławieństwa zebranim, którzy ze złością zbliżali się, by ucałować rękę błogosławiącą ich na życie i śmierć. Następnie Dostojny Gość zwiedził sale Resursy, łącznie z bilardową, zaznaczając przy okazji, że rozrywki godziwe po pracy zawsze są dozwolone.

Po południu Arcybiskup opuścił Łowicz odprowadzony na dworzec przez duchowieństwo, przedstawiciele inteligencji i rzesze wiernych, którym, jeszcze z wagonu, błogosławił. Do Warszawy Jego Ekszelencja przybył o 21.18, witany na dworcu przez licznie zgromadzone duchowieństwo z księżmi prałatami L. Łyszkowskim i Z. Chelmskim na czele⁴⁸.

30 września, wtorek – to dzień hołdu i życzeń składanych Jego Ekszelencji ks. arcybiskupowi Aleksandrowi Kakowskiemu przez przedstawiciele Towarzystwa Kredytowego miasta Warszawy. Do pałacu arcybiskupiego przybyli tego dnia członkowie komitetu Towarzystwa: pp.: Leopold baron Kronenberg (prezes), Ludwik Marczewski, Józef Priffer, mec. Powichrowski, Antoni Manduk oraz członkowie dyrekcji Towarzystwa pp.: A. Czajewicz (prezes), S. Libicki, E. Czajkowski i S. Piętka.

Do Jego Ekszelencji ks. arcybiskupa przemówił prezes komitetu baron Leopold Kronenberg, witając imieniem władz Towarzystwa Kredytowego m. Warszawy i tych obywateli miasta, których wyborowi swe stanowiska zawdzięczają. Baron Kronenberg podkreślił trudność warunków, w których Najdostojniejszy Arcybiskup objął tron arcybiskupi i zapewnił o chęci wszystkich obywateli współdziałania z Arcybiskupem w myśl zamierzeń, wygłoszonych przez niego z kazalnicy w prastarej archikatedrze. Przemówienie swe zakończył prezes Towarzystwa życzeniem, aby Czcigodny Arcybiskup był długie lata duchownym kierownikiem naszych myśli i naszych uczuć i aby kraj cały pod jego przewodem w świętej wierze czerpał siłę dla zniesienia z pokorą ciężkich prób, gdyż w niej znajdzie otuchę i moc do pracy na chwałę Bożą i pożytek całego narodu.

Jego Ekszelencja ks. arcybiskup w dłuższym przemówieniu serdecznie dziękował za dowody przywiązania i wyrażone uczucia, podkreślił, że zdaje sobie sprawę z trudności swego stanowiska, na które wbrew swoim oczekiwaniom został

⁴⁸ *Ingres i wizyta kanoniczna J. E. ks. Arcybiskupa w Kolegiacie Łowickiej*, WAW 1913, s. 280–295.

powołany wolą Ojca Świętego i że bardzo liczy na pomoc i udział w pracy społeczeństwa, i że ma nadzieję, iż wspólna praca przyniesie jak najlepsze dla Kościoła i kraju rezultaty. W końcu zapewnił, że hasłem jego zawsze będzie: „Operari, sperare”⁴⁹.

1 października, w środę, w pałacu Jego Ekscelencji ks. arcybiskupa Aleksandra Kakowskiego zebrali się członkowie Zarządu Towarzystwa Miłośników Historii, w celu złożenia Arcypasterzowi hołdu i uszanowania. Do grona tego należeli: prof. Korzon, red. J. K. Kochanowski, Roger hr. Łubieński, A. Kraushar, I. Baranowski, A. Marylski, W. Kamieniecki, J. Łabuński, M. Handelsman, J. Siemieński, W. Powichrowski, J. Zaleski, dr Giedroyc, R. Mienicki.

W imieniu zarządu prezes Towarzystwa Aleksander Kraushar przemówił do Jego Ekscelencji w te słowa:

„Wasza Ekscelencjo, Najdostojniejszy Arcypasterzu!

Stajemy przed Tobą, Czci najgodniejszy Kapłanie, w charakterze Zarządu Towarzystwa Miłośników historii, aby wynurzyć Ci uczucia najgłębszej czci i uszanowania oraz wypowiedzieć życzenia i nadzieje, jakie każdy z nas pielęgnuje w sercu, aby rządy dusz, które w kraju naszym, dzięki Opatrzności sprawować będziesz, w najdłuższe trwały lata.

Towarzystwo nasze ma słuszny tytuł do chluby, iż w rządzie pierwszych członków, którzy zawiązaniu się jego towarzyszyli, Twoje, Ekscelencjo, dostojne i czcigodne nazwisko jaśnieje. Jest to dla nas dowodem, iż nauka historii, będąca celem naszych umiłowań, a która w narodzie naszym, ongi pełnił wybujałego historycznego bytu żyjącym, tak doniosłego była zawsze i jest znaczenia, ma w Tobie, Ekscelencjo, gorliwego zwolennika i opiekuna.

Skromne są, jak dotychczas, plony naszych prac, lecz nie możemy się żalić na bierne względem nich stanowisko myślących i czujących miłośników przeszłości.

Ofiarności jednego z potomków potężnego i wpływowego ongi rodu, pozwoliła nam objąć na własność szacowną i starodawną książy mazowieckich, panów i twórców tej dzielnicy, siedzibę.

Obyśmy, z pomocą Bożą, doczekać się mogli, co rychlej owej uroczystej chwili – ujrzenia i powitania, Waszej Ekscelencji, w progach owego historycznego, do nowego życia powołać się mającego, gmachu, który ma się stać przybytkiem nauki czystej i badań nad drogą nam przeszłością, badań, opartych na poszanowaniu ideałów wiary, miłości i nadziei, narodowi naszemu tak niezbędnych, a którym niedawno w tak podniosłych słowach dała wyraz Wasza Ekscelencja, w pamiętnym Swym przemówieniu.

Chyląc z pokorą czoła nasze przed majestatem Twego, Ekscelencjo, arcybiskupskiego dostojęństwa, prosimy Cię o błogosławieństwo dla naszych zamiarów, usiłowań i dla zadań, które mamy do spełnienia”.

⁴⁹ *Kronika miejscowa*, WAW 1913, s. 318–319.

W łaskawych słowach Arcypasterz zwrócił się do obecnych, zaznaczając, że jest członkiem Towarzystwa od czasu jego utworzenia i że historyczne badania do najmiłszych zajęć jego zawsze należały i należą.

Po zaproszeniu obecnych do sąsiedniej sali, zawiadomił ich, że projekt wydania *Historii Synodów w Polsce*, którą już od lat wielu się zajmuje, niewątpliwie niezadługo będzie urzeczywistniony, gdyż w tej mierze współudział swój przyrzekła Akademia Umiejętności.

Obdarzył następnie Arcypasterz obecnych wydaną właśnie rozprawą łacińską o synodzie gnieźnieńskim z roku 1578, poprzedzoną wstępem historycznym, opartym na źródłach archiwalnych konsystorza warszawskiego.

W końcu Arcypasterz wyraził nadzieję, że między gronem młodszych historyków znajdą się niewątpliwie badacze chętni w kierunku poszukiwań materiałów rękopiśmiennych do historii synodów w Polsce⁵⁰.

2 października, w czwartek, członkowie Głównego Zarządu Stowarzyszenia Robotników Chrześcijańskich pod przewodnictwem swego patrona, ks. prałata dra M. Godlewskiego, byli u Arcypasterza, składając hołd Jego Ekscelencji w imieniu szerokich zastępów robotników zrzeszonych w Stowarzyszeniu.

W imieniu delegacji przemówił ks. dr M. Godlewski w słowach następujących:
„Celsissime Domine, Najdostojniejszy Arcypasterzu!

Stajemy tu, jako przedstawiciele Stowarzyszenia Robotników Chrześcijańskich, aby Ci złożyć winny hołd oraz wyrazy synowskiego przywiązania. Przed ośmioma laty stanęliśmy wśród rzesz robotniczych do pracy, idąc za wskazaniem naszych Pasterzy, a przede wszystkim niezapomnianego Papieża robotników, Leona XIII i Piusa X. Nie zбочyliśmy z tej drogi do tej chwili i da Bóg, że pod Twoim, Najdostojniejszy Arcypasterzu, kierownictwem nie zejdziemy i w przyszłości, dlatego błogosław nam i naszej braci robotniczej, abyśmy wytrwali wśród różnorodnych przeciwności, które na swojej drodze spotykamy, aby praca nasza z jednej strony zapewniła lepszą przyszłość robotnikowi, a z drugiej przyniosła chwałę Kościołowi, a pożytek i spokój społeczeństwu, do którego należymy i razem chcemy pracować”.

W odpowiedzi Najdostojniejszy Arcypasterz scharakteryzował w krótkich słowach powstanie i rozwój chrześcijańskiego ruchu robotniczego, podkreślił zasadniczą jego różnicę w porównaniu z partią rządzącą się hasłem walki klas i w końcu, zachęcając do wytrwania mimo przeciwności, udzielił swego błogosławieństwa pracy przez Stowarzyszenie Robotników Chrześcijańskich prowadzonej.

W imieniu delegacji, prezes Gracjan Czyżewski, podziękował Arcypasterzowi za krzepiące słowa otuchy i błogosławieństwo, po czym Arcybiskup, żegnając delegację, rozdał wszystkim jej uczestnikom tekst swego orędzia i obrazki pamiątkowe z konsekracji.

⁵⁰ Tamże, s. 319–320.

Tego samego dnia, to jest 2 października, przybyła też do pałacu arcybiskupiego deputacja, złożona z dwóch rabinów warszawskich: Abrama Perlmuttera i Abrama Zybenberga, sieradzkiego Szmula Weinberga i sandomierskiego Mendla Maja celem złożenia hołdu Jego Ekscelencji ks. arcybiskupowi Kakowskiemu od ludności żydowskiej Królestwa Polskiego.

W imieniu deputacji przemówił po hebrajsku, a następnie po polsku rabin warszawski Perlmutter:

„W imię Boże. My, rabini Królestwa Polskiego, zgodnie z wielowiekową tradycją przodków naszych, pełni najgłębszego szacunku i czci dla przedstawicieli religii katolickiej Narodu, z którym żyliśmy w zgodzie i harmonii i u którego znajdowaliśmy zawsze obronę – bierzemy z okazji ingresu Jego Ekscelencji żywy udział w radości całego Narodu Polskiego, z głębokim przejęciem witając Najwyższego Dostojnika Kościoła w kraju.

Składamy z głębi serca płynące życzenia i wnosimy modły, aby zechciał Wszechmocny opromienić Go Swym światłem i blaskiem, by był krynicą wszelkiego błogosławieństwa dla Siebie, dla Swych owieczek oraz dla wszystkich mieszkańców kraju. Na szczęście, pomyślność i dobro wszystkich obywateli kraju «niech za dni Jego wnijdzie sprawiedliwość i obfitość pokoju, aż zaginie księżyc». Amen”.

Po wysłuchaniu tego przemówienia, Jego Ekscelencja Arcypasterz, któremu towarzyszyli kapelan, ks. dr Władysław Kępiński i autor gramatyki hebrajskiej ks. prefekt Józef Archutowski, odpowiedział w te serdeczne słowa:

„Dziękuję Panom za wyrażone mi życzenia z okazji mego ingresu na katedrę Arcybiskupów Warszawskich.

Przy tej sposobności, jako przedstawiciel religii katolickiej w tym kraju, zaznaczam, że w pojęciu chrześcijańskim nie tylko sprawiedliwość, ale i miłość powinna regulować wzajemne stosunki mieszkańców całej kuli ziemskiej, a tym bardziej jednego kraju.

Katechizm chrześcijański uczy, że bliźnim naszym, którego mamy miłować, jest każdy człowiek bez wyjątku: ziomek i przybysz, rodak i cudzoziemiec, bogaty i ubogi, heretyk i katolik, Żyd i poganin. Miłość chrześcijańska jest powszechna. Oczywiście, nie wszyscy ludzie są nam jednakowo bliscy. W miłości jest gradacja: rodzice, rodzeństwo, rodacy mają pierwszeństwo przed innymi. To jasne i rozumne.

Starajmy się tę zasadę wprowadzić w życie, a między nami będzie panowała jedność i zgoda”⁵¹.

3 października, w pierwszy piątek miesiąca abp A. Kakowski przybył na nabożeństwo do kościoła (popijarskiego) Najświętszej Maryi Panny Łaskawej, potwierdzając swoje żywe zainteresowanie formą kultu eucharystycznego tam propagowanego przez członków męskiego Towarzystwa św. Wincentego à Paulo. Po przemowie miejscowego rektora ks. prał. I. Lasockiego i błogosławieństwie

51 Tamże, s. 320–321.

Najświętszym Sakramentem – duchowieństwo i członkowie Towarzystwa – z zachowaniem należnych rewerencji – odprowadzili Jego Ekscelencję do wrót swej świątyni⁵².

9 października, w czwartek, przybyły do arcybiskupiego pałacu przed i po południu w sumie trzy delegacje. Pierwszą, przedpołudniową, była delegacja zarządu Towarzystwa Doraźnej Pomocy Lekarskiej, złożona z prezesa, dra J. Zawadzkiego oraz sekretarza, dra H. Kucharzewskiego i członka zarządu p. J. Serkowskiego.

Do Arcypasterza przemawiał dr J. Zawadzki w te słowa:

„Wasza Ekscelencjo!

Przychodzimy tu, jako przedstawiciel Pogotowia ratunkowego z życzeniami długiego, szczęśliwego i owocnego zarządu na świetnym tronie arcybiskupim.

Jednocześnie, ośmieleni tym, iż niemal od zarania istnienia Pogotowie miało zaszczyt zaliczać Waszą Ekscelencję do grona swych członków, pozwalamy sobie polecić naszą instytucję samarytańską przemożnej opiece Waszej Ekscelencji”.

Arcypasterz, wysłuchawszy przemówienia, wyraził żywą swą sympatię dla instytucji i zaznaczył, iż sam niejednokrotnie miał sposobność przekonania się o wzorowej działalności Towarzystwa, życzył mu też dalszego rozwoju na pożytek miasta.

Po południu, o godz. 15.30, przybył zarząd „Lutni” warszawskiej. Prezes „Lutni”, p. Stanisław Wydźga dziękował Jego Ekscelencji, za wlewające w serca otuchę przemówienie przy ingresie z dewizą „pracujmy i miejmy nadzieję”, a również za zgodne z tym hasłem prace, przedsięwzięte przez ks. Arcypasterza.

Ks. arcybiskup, serdecznie podziękowawszy przedstawicielom „Lutni”, przyrzekł swoją bytność u lutnistów.

Ostatnią w tym dniu była delegacja komitetu Towarzystwa Muzycznego z prezesem, Włodzimierzem Czetwertyńskim (synem) na czele. Jego Ekscelencja, dziękując za wizytę, wyraził życzenie dalszego rozwoju Towarzystwa, jako jednej z najstarszych i pożytecznej w pracy pedagogiczno-społecznej instytucji muzycznej w kraju⁵³.

11 października, w sobotę, ks. arcybiskup, w towarzystwie ks. prał. Z. Mścichowskiego, prof. Seminarium oraz swego kapelana ks. W. Kępińskiego udał się koleją warszawsko-wiedeńską na wizytację kanoniczną parafii łódzkich, żegnany na warszawskim dworcu przez przedstawicieli duchowieństwa z ks. ks. Gallem, Siemcem i Szcześniakiem na czele.

O godz. 17.20 Ekscelencja przybył do Łodzi, gdzie w sali I klasy dworca kolejowego uszeregowały się delegacje katolików łódzkich. Były więc tam dozory kościelne Panny Maryi, św. Stanisława i św. Józefa; delegacja Stowarzyszenia Techników i Szkoły Rzemieślniczej (pp. Wagner, Koźmiński, Choynowski), „Lutnia” (dr Łuczycki, apt. Szymański), Towarzystwo Muzyczne im. Szopena (pp. Radwański i Andrzejewski), Resursa Rzemieślnicza i Kasa Resursy z prezesem Henrykiem Szyslerem na czele, delegacja Niemców-katolików (pp. Pozejer, Steinicker i Lesz), Ochrona Kobiet (panie

⁵² *Nabożeństwa niedzielne Naszego Arcypasterza*, WAW 1913, s. 296.

⁵³ *Kronika miejscowa*, WAW 1913, s. 321–322.

Jętkiewiczowa i Rosmanowa), Towarzystwo Kredytowe Miejskie z pp.: dyrektorem Leonem Gajewiczem, Sprzączkowskim i Łubą; „Gniazdo” z baronem Manteufflem i ks. prefektem Siennickim na czele. Uczennice klasy VII Szkoły Handlowej p. Waszczyńskiej z personelem nauczycielskim, Stowarzyszenie Robotników Chrześcijańskich i Kasa Pożyczkowo-Oszczędnościowa z Patronem ks. Janem Albrechtem na czele; Miejskowa Prasa: „Rozwój” (red. Czajewski i p. Rymkowski), „Przewodnik Katolicki” z redaktorem na czele, „Neue Lodzer Zeitung” (p. Milker). Wielki przemysł fabryczny reprezentował baron Heintzel. Przybyli też księża prefekci i wikariusze na czele z proboszczami siedmiu łódzkich parafii.

Staraniem i siłami miejscowego duchowieństwa założony w Łodzi tygodnik „Przewodnik Katolicki” tego dnia pisał:

„Najdostojniejszy Arcypasterzu!

Przybywasz dzisiaj do naszego grodu, aby lud katolicki pokrzepić pokarmem Słowa Bożego i mocą Sakramentu Bierzmowania uzbroić. Przybywasz – jako Wódz Kościoła – aby nas w Łodzi przygarnąć i wieść drogą przez Boga nam wytkniętą.

Na podziękowanie gorące za tę wielką łaskę i zaszczyt niemały, iż Łódź na pierwszym w Twoim sercu znalazła się planie, życzymy Waszej Arcybiskupiej Mości, aby się sprawdziło święte pragnienie Twoje, wypowiedziane w Orędziu pasterskim, żebyś mógł „błogosławić tej chwili, kiedy sprawiedliwości stanie się zadość, kiedy zamilkną hasła walki, a hymn miłości bratniej wzniesie się przed Tron Najwyższego. Niech się stanie!... Byś – Arcypasterzu i Stróžu świetnej naszej Przeszłości, stał się nam Piastunem Teraźniejszości i Siewcą lepszej przyszłości. Redakcja”⁵⁴.

Jego Ekscelencja arcybiskup dr Kakowski, wraz z ks. prał. Z. Mścichowskim i kapelanem dr Kępińskim powitał obecnych zwyczajem staropolskim słowami: „Niech będzie pochwalony”, po czym nastąpiła prezentacja delegatów. Wszystkich zebranych głośno przedstawiał Dostojnikowi Kościoła ks. Henryk Przeździecki, proboszcz parafii św. Józefa.

Po krótkiej rozmowie z zebranymi Jego Ekscelencja ks. arcybiskup wsiadł, w towarzystwie ks. prob. Przeździeckiego, do karety i udał się do kościoła Panny Maryi. Jechano ulicami Dzielną i Piotrkowską, posuwając się wśród tłumnie zebranych wolno, tym bardziej, że Pasterz czas ten spędził na błogosławieństwie zgromadzonych.

Na ul. Nowowiejskiej pod koła karety dostał się 13-letni chłopiec. Jego Ekscelencja rozkazał natychmiast zatrzymać konie, wysiadł z powozu i pospieszył ku ofierze, przekonując się, że – na szczęście – w sumie nic złego się nie zdarzyło. Upewnił się o tym Pasterz, kiedy poznał tego chłopca w grupie przyjmujących nazajutrz Sakrament Bierzmowania. Na pamiątkę zawarcia znajomości w tak niecodziennych, fatalnych okolicznościach – chłopiec dodatkowo otrzymał obrazek święty.

O godzinie 18, przy radosnym biciu w dzwony kościelne odbył ingres do kościoła NMP. Przyjąwszy od parafian chleb i sól na srebrnej tacy (dar obywateli

⁵⁴ „Przewodnik Katolicki” nr 2 z 1913 r.

staromiejskich), Arcypasterz wszedł w progi świątyni, której klucze wręczył mu miejscowy proboszcz i dziekan ks. kan. Gniazdowski. Wnet rozpoczęły się modły przepisane przez ceremoniał kościelny, poczem od ołtarza ks. Gniazdowski wygłosił mowę powitalną, kończąc ją prośbą o podział parafii liczącej 130 tys. wiernych.

Głęboką troskę znać było na czole Arcybiskupa, gdy powstawszy na tronie, przemówił, po raz pierwszy na gruncie łódzkim, jako Wódz Kościoła.

„Pierwsze kroki moje tu do Waszej skierowałem Łodzi, bo serce pasterskie czuje, że to miasto potrzebuje najbardziej opieki duchowej mojej i pomocy z góry, z Nieba. Spodziewam się, że pasterzowanie moje wśród Was nie pozostanie bez skutku”. Następnie wyłożył Arcypasterz zwięźle i jasno naukę Kościoła w hierarchii duchownej, o posłannictwie niezbędnym dla nauczania, przy czym zapowiedział: „przychodzę uczyć i wskazywać drogi proste życia, bo was tu w Łodzi prowadzą na bezdroża fałszywi, bez posłannictwa, nauczyciele. Lud roboczy, strapiiony, bolejący szuka pomocy u dołu, a zapomina, albo nie chce wiedzieć, że ta pomoc idzie do nas z góry; więc nie szukać nam nauki i wskazówek od tych, którzy nie od Chrystusa wychodzą, ale od sił podziemnych, nie szukać nam pomocy u tych, którzy nie Chrystusa chwala, ale chyba szatana. Agitatorzy w tużurkach i sukmanach dla napchania kieszeni zwodzą lud, poznać ich łatwo, bo nauka, którą głoszą, nie zgadza się z nauką Chrystusa i tradycją świętej naszej przeszłości. Walka klasowa, do której was wciągają, zamiast wzlotów anielskich dla ducha, dać tylko może zwierzęce pełzanie”.

Po mowie ks. arcybiskup odbył żalobną procesję, kończąc na tym program dnia⁵⁵.

12 października, niedzielę, drugi dzień pobytu Arcypasterza w Łodzi wypełniło bierzmowanie, do którego przystąpiło około 3800 wiernych, a następnie, punktualnie o godz. 11, pontyfikalna suma z wystawieniem Najświętszego Sakramentu i udzieleniem przez ks. arcybiskupa odpustu zupełnego⁵⁶.

13 października, w poniedziałek, po Mszy odprawionej o godz. 6, Dostojny Wizytator zapoznał się z materialnym stanem parafii, udzielił kolejnej grupie wiernych (1139 osobom) Sakramentu Bierzmowania, zwiedził cmentarz grzebalny na Dołach, a po południu udał się do szpitala fabrycznego Poznańskich przy ul. Drewnowskiej. Oprowadzany przed główną opiekunkę p. Marię Raabe, dyrektora fabryki p. Daszewskiego oraz członka rodziny Poznańskich, p. Hertza – Jego Ekscelencja obszedł oddziały żeński i męski, wypytując chorych o przebieg choroby, interesując się przy tym wszelkimi szczegółami opieki lekarskiej. Pod koniec dnia Arcypasterz spotkał się w kościele z dziatwą szkolną, która śmiało i poprawnie udzielała odpowiedzi na zadawane przez niego pytania katechizmowe⁵⁷.

14 października, wtorek, rozpoczął ks. arcybiskup Mszą Świętą w kaplicy Dobrego Pasterza, połączoną z bierzmowaniem kilkudziesięciu osób. Później

⁵⁵ *Kronika miejscowa*, WAW 1913, s. 344–347.

⁵⁶ Tamże, s. 347.

⁵⁷ Tamże.

zwiedzał instytucje opiekujące się dziećmi. Najpierw na ulicy Ciemnej, gdzie w ochronie Fejfra, istniejącej pod opieką „Gniazda”, z górą 100 dzieci znajdowało opiekę rodzicielską. Witali tam Arcypasterza ks. kan. Gniazdowski i ks. pref. Wyrębkowski, stojący na czele ochrony. Potem Dostojny Wizytator udał się do ochrony przy ul. Smugowej, gdzie w trzech oddziałach ze szkołą początkową przebywało 540 dzieci, pozostających pod opieką pp. Kolińskiej, Mittaelstedtowej, Brzozowskiej, Rosmanowej i Przedpelskiej oraz ks. pref. Antoniego Kuczyńskiego.

W południe miało miejsce spotkanie z przedstawicielami gminy żydowskiej, którzy przekazali ks. Arcybiskupowi, w artystycznie wykonanej safianowej okładce, następujący adres:

„Dnia 14 października 1913 roku Jego Ekscelencji ks. Arcybiskupowi Warszawskiemu, doktorowi Kakowskiemu z okazji Jego pobytu w Łodzi, od Łódzkiej Gminy Żydowskiej:

Wasza Ekscelencjo!

W imieniu łódzkiej gminy żydowskiej witamy Cię, Najdostojniejszy Arcypasterzu, i składamy Ci cześć oraz hołd z okazji przybycia do tego miasta, w którym – przemysł jako potężna dźwignia ogólnego dobrobytu – łączy w jedno ognisko ludność tutejszą bez różnicy wyznania i narodowości. Niechaj za duszpasterstwa twego, Najczcigodniejszy Metropolito, stosunki łączące różne warstwy mieszkańców naszego miasta opromienia nadal jutrzeńka prawdziwej miłości. Oby Wiekuisty błogosławił przez długie lata rządy Twe w Stolicy Arcybiskupiej na dobro i pomyślność całego kraju”.

Dalszą część adresu stanowił tytuł powitalny w języku hebrajskim i podpisy: prezesa zarządu Adolfa Dobranickiego, członka E. Szykiera oraz wiceprezesa łódzkiego żydowskiego Towarzystwa Dobroczynności S. Jarocińskiego. W odpowiedzi na przeczytany adres Jego Ekscelencja ks. arcybiskup wskazał na to, jak miłować się mamy wszyscy, zachowując naturalne stopnie pokrewieństwa rodzinnego i narodowego.

Po spotkaniu z przedstawicielami gminy żydowskiej w Łodzi abp A. Kakowski przyjął kilka innych jeszcze delegacji: służących, lekarzy, nauczycieli i opiekunek ochrony.

Godziny wieczorne tego dnia to ingres do kościoła św. Krzyża, gdzie obok licznie zebranego duchowieństwa stała obywatelska delegacja parafian w osobach Drozdowskiego, Hertzberga, Waszczyńskiego i Sprzączkowskiego. Najpierw było gromkie zawołanie „Vivat”, potem śpiew *Kto się w opiekę* i przekazanie kluczy od świątyni. Po przemowie powitalnej proboszcza ks. kan. K. Szmidela, do wiernych przemówił Arcypasterz, uprzedzając słuchającym, że mają wszyscy usilnie się troskać, aby zachować żywą łączność z Kościołem katolickim, gdyż w przeciwnym razie zubożenią na sprawy Boże i kościelne. Dalej stał Arcybiskup przed oczyma wiernych zbawienne skutki współpracy z łaską Bożą, mówił o pocieszającym dogmacie świętych obcowania, wreszcie wezwał

wszystkie stany do uświadomienia sobie, że katolikiem tylko ten zwać się może, kto czuje, myśli i życie urządza po katolicku w domu, poza domem, każdego dnia i każdej godziny⁵⁸.

15 października, w środę, po pontyfikalnej Mszy Świętej i po udzieleniu tysiącom wiernych Sakramentu Bierzmowania, po rutynowym zapoznaniu się z faktycznym stanem materialno-duchowym parafii – godziny wieczorne poświęcił Arcypasterz robotnikom, odwiedzając Dom Ludowy Stowarzyszenia Robotników Chrześcijańskich, usytuowany przy ul. Przejazd nr 34. Spotkanie to zostało zdominowane przez adres hołdowniczy gospodarzy oraz ciepłą odpowiedź Dostojnego Gościa.

Adres ten, podpisany przez Zarząd z prezesem Frankowskim na czele, po zwrocie „Najdostojniejszy Arcypasterzu”, donosił:

„Z głębokim uczuciem wdzięczności i przywiązania witamy Cię, Najdostojniejszy nasz Arcypasterzu, w naszych progach, w naszym robotniczym gnieździe.

Dzięki Ci serdeczne składamy na wstępie, Najdostojniejszy nasz Arcypasterzu, żeś w Orędziu swoim i o nas robotnikach pamiętał. Żeś nas błogosławił i umocnił na duchu. Dzięki Ci za to, żeś pierwsze swe kroki skierował tu do Łodzi, gdzie tyłu nas od rana do nocy w ciężkich i trudnych warunkach pracuje na kawałek chleba. Dzięki Ci wreszcie za to, żeś raczył i nasz dom, naszą siedzibę odwiedzić.

Garstka tu nas jest zaledwie – wobec tyłu tysięcznej rzeszy naszych współbraci, ale za to oddanych Kościołowi i Jego wiernym Pasterzom. Nie tajne są Tobie wszystkie nasze bolączki i potrzeby. Nie będziemy Ci tu wszystkiego wyluszczać, bośmy przede wszystkim uszczęśliwieni, że możemy Cię mieć i witać wśród nas. Patrząc na Ciebie i wiedząc, że o nas pamiętasz, zapominamy o tym, co nas boli, a chcemy i pragniemy tylko iść za Twoim głosem, za Twoim przewodnictwem.

Rozumiemy doskonale, że gdybyśmy byli nie gromadką, a gromadą, że gdyby przystali do nas bracia nasi i za hasłem podanym przez Ciebie poszli razem ramie przy ramieniu, to i dla nas zaświtałaby lepsza dola i przyszłość.

Dlatego też, oby Twój głos i Twoja osoba, Najdostojniejszy Arcypasterzu, zjednoczyła nas, byś mógł nas przez naszych patronów prowadzić, a wtedy z pewnością spełniłyby się Twoje pragnienia i pobłogosławisz tej chwili, «kiedy sprawiedliwość stanie się zadość, kiedy zamilkną hasła walki, a hymn miłości bratniej wzniesie się przed Tron Najwyższego».

W odpowiedzi Arcypasterz wskazał robotnikom, że w Kościele szukać winni lekarstwa na niedomagania społeczne, przypominając zaś wiekopomne zasługi socjalne Leona XIII i Piusa X, zagrzewał zebranych do czynów coraz większych na miłości Boga, kraju i sprawy własnej opartych⁵⁹.

16 października, czwartek, zaczął Arcypasterz Mszą Świętą odprawioną w kaplicy Przytulku dla Starców i Kalek Chrześcijańskiego Towarzystwa Dobroczynności na ul. Dzielnej w Łodzi. Zwiedzał tam wszystkie sale, rozmawiał z wieloma

58 Tamże, s. 347–350.

59 Tamże, s. 350–351.

pensjonariuszami, pocieszając ich swoim słowem i darząc arcypasterskim błogosławieństwem.

W godzinach popołudniowych Metropolita A. Kakowski wizytował szkołę handlową kupiectwa łódzkiego, owacyjnie witany przez członków rady opiekuńczej szkoły z jej prezesem E. Herbstem, nauczycieli i wszystkich uczniów. Po powitalnym przemówieniu W. Klossa – dyrektora szkoły, uczniowie odczytali dwa adresy. W pierwszym, krótszym najmłodszy napisał:

„Witamy Cię, Arcypasterzu, w naszej ukochanej szkole. Choć nas nie znasz, ale przecież wiesz, że Cię bardzo kochamy i nigdy o Tobie nie zapomnimy. Prosimy Cię bardzo o błogosławieństwo, żebyśmy się dobrze uczyli i wyrosli na pożytek ojczyźnie”.

W drugim z tych adresów, dłuższym, jego autorzy – uczniowie klas wyższych – napisali:

„Dostojny Arcypasterzu! Składając Ci najgorętszą podziękę za miłościwe słowa w Orędziu Twym pasterskim do nas, młodych, zwrócone, witamy Cię, Arcypasterzu, w progach naszej ukochanej szkoły. Witamy Cię i podejmujemy, czym chata bogata, a bogactwem naszym – to nasze serca i nadzieje. Z miłością w duszy zwracamy się do Ciebie, bo kochamy, co Ty kochasz, a idąc w oczekujące nas życie, za Twoim przewodnictwem czoło mężnie wznosimy [...]. Licząc więc na nas, Arcypasterzu, liczą na młodzież, zastępy Twe najpewniejsze. I błogosław nam w naszych dobrych zamiarach”.

Następnie przemówił ks. prefekt Siennicki, publicznie potwierdzając zgodną pracę nauczycieli i żywy oddźwięk, jaki te szlachetne usiłowania znalazły w sercach młodzieży polskiej.

W odpowiedzi Jego Ekscelencja dał wyraz swemu wielkiemu zadowoleniu, że pierwsza szkoła, którą odwiedza, jako Pasterz katolicki swojej owczarni, prowadzona jest w sposób niepozostawiający nic do życzenia, konkludując: „Pytacie, Panowie, o wskazówki, rady i napomnienie, ale ja, nic innego Wam nie powiem, jak tylko idźcie dalej we wskazanym kierunku, któremu błogosławię”. Po błogosławieństwie biskupim nastąpiło, trwające około godziny, zwiedzanie szkoły – wszystkich klas i gabinetów doświadczalnych. Dostojny Gość nie krył zachwytu nadzwyczajnym porządkiem, ładem i czystością szkoły, z zaciekawieniem i uznaniem oglądał również pomoce naukowe, zbiory szkolne i księżnicę. Po złożeniu przez ks. arcybiskupa – na zakończenie wizyty – wpisu do Złotej Księgi, obdarowano Arcypasterza pamiątkowym albumem z widokami szkoły, żegnając go uroczystie całym składem osobowym Rady, kompletnym gronem nauczycieli i uczniami ze wszystkich klas niższych i wyższych.

Wieczorem 16 października Jego Ekscelencja ks. arcybiskup odbył ingres do łódzkiej świątyni św. Stanisława Kostki wypełnionej przez wiernych, których nie pomieścił również duży cmentarz przykościelny. „Błogosławiony, który idzie w Imię Pańskie” – powitał Arcypasterza ks. prałat Tymieniecki, wyrażając swoją i parafian radość, że po najstarszych w Łodzi parafiach (św. Krzyża i Panny Maryi),

przyszła upragniona chwila dla parafii najmłodszej. Jego Eksceleńcja w odpowiedzi na mowę proboszcza, wyraził swą radość, że stanął w tak licznym mieście kościoł wspaniały, dzięki gorliwości dawnego proboszcza, pracom obecnego, ofiarności p. Heinzla, a zwłaszcza rzesz robotniczych, które swą „krwawicę” niosły Panu w ofierze. Od świątyni materialnej przeszedł Najdostojniejszy Mówca do świątyni duchowej, którą – jak mocno podkreślił – wznieść należy w duszy chrześcijanina. Przypomnił przy tym równocześnie potrzebę i doniosłość wiary, nadziei i miłości, „która jest zawiązką doskonałości”.⁶⁰

17 października, w piątek, po porannej pontyfikalnej Mszy Świętej i udzieleniu wielkiej liczbie wiernych Sakramentu Bierzmowania, abp A. Kakowski w towarzystwie dziekana Gniazdowskiego i ks. kan. Chełmickiego, kilka minut po godz. 13, udał się z wizytą do gimnazjum polskiego nazywanego łódzką „uczelnia”. U wejścia do budynku powitała go Rada Opiekuńcza z prezesem rej. Mogilnickiem, wiceprezesem dr. Kolińskim i dyrektorem Świerczewskim na czele, a także nauczyciele z dyr. Czeraszkiwiczem i ks. prefektem Adamem Wyrębkowskim. Oficjalne i bardzo uroczyste powitanie nastąpiło w sali gimnastycznej, gdzie po kilku przemówieniach wymienionych osób oraz jednego ucznia, odpowiedział Dostojny Gość, zachęcając – w gorących słowach – młodzież do pracy i wytrwałości, kładąc przy tym, jako podstawę pomyślnej przyszłości i owocnej pracy, stałą spójnię między młodzieżą i wychowawcami. Ostatnim punktem w programie tej wizyty było zwiedzanie gmachu szkolnego, gabinetów (przyrodniczego i fizycznego), biblioteki oraz obecność Arcypasterza na lekcjach religii w klasach I i VIII.

Po godz. 14 podobną wizytę złożył Metropolita Warszawski rządowemu I gimnazjum przy ul. Mikołajewskiej, gdzie po ceremonii powitania przez dyrektora Dyaczkow-Tarasowa, ks. prefekta Bolesława Wilanowskiego, nauczycieli i uczniów, obecny był na wykładzie religii w klasie VI, a następnie oprowadzony został po całym gmachu szkoły i muzeum.

Po godz. 15 Arcypasterz udał się do dwóch ochronek i szkoły fabrycznej. Najpierw zwiedził ochronkę na Nowym Rokiciu, witany chlebem i solą przez opiekunów w osobach Edmunda Böhme i Kluka. W uznaniu zasług E. Böhme'a i jego żony (obok ich wielkiego poświęcenia dla dzieci, ofiarowali oni plac pod budowę świątyni katolickiej na Rokiciu), Jego Eksceleńcja osobiście dziękował im za niepospolite ofiary, składając wizytę w ich domu. Potem przybył on do ochronki prowadzonej przez Geyerów, w której z ich opieki korzystało około 400 dzieci. Z mniej więcej taką samą grupą dzieci-uczniów, spotkał się on następnie w budynku przy ul. Kątnej, na terenie jednoklasowej szkoły fabrycznej, należącej do Kompanii Przemysłu Przędzalniczego „Allarta, Rousseau i S-ka”. Tam powitano go chlebem i solą, specjalnym adresem nauczycieli i nauczycielek i kilkoma pieśniami w wykonaniu dzieci.

Bogaty program wizyt popołudniowych zamknęły odwiedziny w łódzkim szpitalu Aleksandra, gdzie po powitaniu przez administrację i lekarzy szpitala Metropolita

60 Tamże, s. 351–353.

Warszawski obchodził chorych leżących w poszczególnych salach, pocieszał ich i błogosławił. Natomiast wieczorem tego dnia Arcypasterz w towarzystwie ks. prał. Tymińskiego, proboszcza H. Przeździeckiego i redaktora Cyraskiego odwiedził lokal Resursy Rzemieślniczej na ul. Widzewskiej. Gospodarze na tę okoliczność cały swój gmach udekorowali zielenią i oświetlili lampkami elektrycznymi. Podniosły charakter miało również samo spotkanie. Gościa powitał chlebem i solą Zarząd Resursy z prezesem H. Schüslerem na czele, podczas przejścia do sali orkiestra grała marsz powitalny, natomiast w głównej sali śpiewał chór pod batutą A. Dworzaczka. Następnie do Czciwego Gościa, który zajął miejsce na specjalnie przygotowanym mu tronie, mowę powitalną wygłosił p. Szybiłło, a p. Bawarski odczytał piękny adres „Do Jego Ekscelencji ks. d-ra Aleksandra Kakowskiego Arcybiskupa Metropolity Warszawskiego”. Znalazły się tam niecodzienne słowa, zasługujące na pełne ich przytoczenie. Po oficjalnym i pełnym zwrocie p. Bawarski czytał:

„Przejęty głębokim uczuciem dla olbrzymiej pracy, którą położyłeś, Dostojny Arcypasterzu, dla dobra Ojczyzny i Kościoła, odczuwając Twoje, ojcowskie, pełne miłosierdzia serce, korząc się przed potęgą Twego charakteru, Zarząd Resursy Rzemieślniczej w Łodzi, na posiedzeniu dn. 14 października 1913 r. miał zaszczyt ofiarować Waszej Ekscelencji godność Członka honorowego, z tym przeświadczeniem, że światła rada Twoja będzie nam drogowskazem do podniesienia w klasie rzemieślniczej chęci ku oświacie, miłości braterskiej oraz ku utrwaleniu ducha narodowego”.

Jego Ekscelencja, odpowiadając na ten adres, dał wyraz swej radości, że cechy rzemieślnicze łódzkie stoją na gruncie wskazanym przez starą, dobrą tradycję cechów polskich, ponadto Arcypasterz wskazywał na korzyści wspólnej pracy i wspólnej zabawy, a do wyłożonej księgi pamiątkowej wniósł następujący zapis: „Wszystkim założycielom i członkom Resursy rzemieślniczej, obecnym i przyszłym, z całego serca błogosławie”.

Tego dnia Arcybiskup przyjął wiele delegacji, które składały mu hołdy i życzenia. Najmocniej i najtrwalej zapisały się tutaj: delegacja prawników łódzkich z dyr. L. Gajewiczem i p. Lachmanowiczem na czele, delegacja zarządu łódzkiego Towarzystwa Pożyczkowo-Oszczędnościowego w osobach: J. Jarzębowski, S. Żukowski i S. Zieliński oraz delegacja drugiej szkoły handlowej złożona z T. Meyerhofa – prezesa, Foelscha – dyrektora, ks. Szczepańskiego – prefekta, Łazińskiego – nauczyciela oraz kilku uczniów. Jeden z nich – Głazewski z klasy VI – wygłosił mowę-adres, po której Arcypasterz wszystkim dziękował i błogosławił, darząc uczniów pamiątkowymi obrazkami.

Zaraz też przedstawiła się delegacja Szkoły Przemysłowej na czele z dyr. Rubachem i ks. pref. Wyřebkowskim, wręczając Metropolicie Warszawskiemu adres od młodzieży o następującej treści: „W dowód głębokiej czci i przywiązania swojemu Najdostojniejszemu Arcypasterzowi i Przyjacielowi Młodzieży ofiaruje Młodzież Polska Szkoły Przemysłowej Rękodzielniczej Łódzkiej”⁶¹.

⁶¹ Tamże, s. 353–355.

18 października, w sobotę, w godzinach wieczornych, dobiegła końca wizytacja kanoniczna w parafii św. Stanisława Kostki, skąd arcybiskup odbył ingres do kościoła w Starych Chojnach, gdzie witany był przez ks. prob. Mierzejewskiego, nie szczędzącego krytyki swoim parafianom. Odpowiedź arcybiskupa zaczęła się od słów: „Smutno mi, gdy na wstępie słyszę, że nienawiść i niezgoda bratnia trwają nadal; że tyle jest występków, które najbardziej poniżają człowieka”. Następnie przed oczyma słuchaczy postawił Dostojny Mówca obraz ewangeliczny Chrystusa, pokój niosącego i udzielił pasterskich rad parafianom dobrej woli. „Chcący pokoju niech czynią z siebie ofiarę i dla ogółu niech pracują wyzbywszy się samolubstwa. Gorzkie słowa prawdy mówię, ale jestem Pasterzem i schlebiać nie mogę. Proszę pokornie, posłuchajcie. Postawcie świątynię, a zmarnieją inne «przybytki», wy się wzbogacie, bo staniecie się moralniejsi. Błagam was – abyście się pogodzili, abyście siali spokój”⁶².

20 października, w poniedziałek Arcypasterz odprawił na Dąbrówce cichą Mszę Świętą, podczas której kazanie wygłosił ks. kan. Z. Chelmicki. Głos zabierał również sam Celebrans, jeszcze raz podejmując temat zgody. Przed południem Wizytator odwiedził dzieci w ochronce na Dąbrówce przy ul. Bankowej, a potem Towarzystwo Oświatowe im. Sienkiewicza oraz mieszkanie Dobiszewskiego – pracownika fabryki Scheiblera.

Po południu, o 17.45 – po dziesięciodniowym pobycie w Łodzi – Jego Eksceleńcja opuścił to miasto. Wizytował tam 5 kościołów, gdzie 14 568 wiernych przyjęło Sakrament Bierzmowania. Odjeżdżającego Arcypasterza żegnało duchowieństwo z ks. kan. dziekanem Gniazdowskim, liczne delegacje, przedstawiciele społeczeństwa katolickiego i rzesze wiernych. Na peronie warszawskiego dworca, o godz. 20.20, Metropolitę Warszawskiego witało duchowieństwo kapituły i konsystorza z ks. prał. Łyszkowskim, regens i profesorowie Seminarium, proboszczowie parafii warszawskich oraz osoby cywilne. Arcypasterz, mile przyjmując wszystkich witających, oznajmił iż pomimo 10-dniowej wizytacji jest zdrow i czuje się dobrze⁶³.

23 października, w czwartek, przedstawiła się Jego Eksceleńcji ks. arcybiskupowi delegacja spośród założycieli „Kalety Ludowej”, w osobach pp.: Janowej Kleniewskiej, Włodzimierzowej Klawerowej i Zygmunta Kaczyńskiego, z prośbą o wskazanie osoby z łona duchowieństwa miejscowego, która z pożytkiem dla nowo powstającej instytucji drobnego kredytu jako członek mogłaby wstąpić do władz Towarzystwa, co zebranie założycieli uznało za bardzo pożyteczne i celowe.

Jego Eksceleńcja przyjął delegację nader serdecznie, życząc jej najpomyślniejszego rozkwitu i przyrzekając zająć się wyborem odpowiednich kandydatów, niezwłocznie zawiadamiając o tym władze Towarzystwa.

⁶² Tamże, s. 355–356.

⁶³ Tamże, s. 356.

Z kolei, w imieniu Towarzystwa Ogrodniczego, hold Najdostojniejszemu Arcypasterzowi złożyli członkowie prezydium tej instytucji, a mianowicie: Edmund Jankowski, Piotr Hoser i Jan Maciejowski. Po pełnej czci, z głębi serca płynącej przemowie p. Jankowskiego, Jego Ekscelencja arcybiskup zaprosił łaskawie uczestników tej delegacji do swego gabinetu i w dłuższej rozmowie wyraził uznanie dla pracy jaką jest krzewienie zamięłowania ogrodnictwa wśród włościan, tak ze względów ekonomicznych, jak też przede wszystkim ze względu na umoralniający wpływ, jaki zajęcie to wywiera.

Arcypasterz wyraził nawet życzenie, aby delegat Towarzystwa Ogrodniczego towarzyszył mu w objeździe Archidiecezji, co przyjęto z wdzięcznością.

Drugą sprawą, którą poruszył Jego Ekscelencja ks. arcybiskup Kakowski, była znajomość ogrodnictwa wśród duchowieństwa, będącego w tak bliskiej styczności z ludem. Przykład i porady księży proboszczów i wikarych byłyby niezmiernie cennym bodźcem w krzewieniu ogrodnictwa wśród włościan.

Jako dawny regens Seminarium, ks. Arcypasterz oświadczył, iż wie, że nauka ogrodnictwa dla alumnów nie jest możliwa. Byłoby jednak pożądanym, aby przynajmniej alumni korzystać mogli z pokazów praktycznych ogrodniczych urządzanych przez Towarzystwo, czym miałyby się zająć zwierzchność seminaryjna⁶⁴.

Ponadto 23 października hold Jego Ekscelencji ks. arcybiskupowi Kakowskiemu złożył komitet Muzeum Przemysłu i Rolnictwa wraz ze współpracownikami tej instytucji. Przybyli w delegacji pp.: Władysław Kiślański, dr Karol Benni, Władysław Leppert, Stanisław Rotwand, Kazimierz Pawłowicz, Józef Leski, M. Pomorski, Leopold Janikowski, Ignacy Ważyński, Jan Lewiński i dr Ludwik Garbowski.

Prezes komitetu p. Władysław Kiślański, w imieniu wszystkich współpracowników i członków instytucji, powitał Jego Ekscelencję, składając zapewnienie czci i hołdu dla Najwyższego Dostojnika Kościoła katolickiego w naszym kraju, następnie przedstawił działalność Muzeum, tak pod względem gromadzenia zbiorów, jak również naukową i oświatową, wyrażającą się w kursach przemysłowo-rolniczych, klasach rzemieślniczo-przemysłowych i in. oraz licznych pracowniach, niosących wsparcie przemysłowi i rolnictwu. Na zakończenie prezes komitetu prosił, aby Najdostojniejszy Arcypasterz zechciał bliżej się zaznajomić z ważną i pożyteczną działalnością Muzeum i raczył udzielić arcypasterskiego błogosławieństwa na dalszą pracę.

W odpowiedzi, dziękując przedstawicielom Muzeum Przemysłu i Rolnictwa, Jego Ekscelencja ks. arcybiskup zaznaczył, że od dawna interesował się działalnością Muzeum, uważał i uważa tę instytucję za jedną z najpożyteczniejszych, a podnosi jej zasługi to, że przy tak małej liczbie członków i ograniczonych funduszach, tyle dobrego robi i tak pomyślnie się rozwija, udziela więc chętnie swego błogosławieństwa pasterskiego z życzeniami dalszej owocnej pracy, w której nie odmawia swego osobistego współdziałania, za co obecni złożyli gorące podziękowanie⁶⁵.

⁶⁴ Tamże, s. 343–344.

⁶⁵ *Kronika miejscowa*, WAW 1913, s. 322.

W tym samym dniu złożył też hołd Najdostojniejszemu Arcypasterzowi zarząd Oddziału Zawodowego Wykształcenia Ślusarzy przy Muzeum Rzemiosł i Sztuki Stosowanej, a mianowicie pp.: Antoni Mencel, Józef Zagórny, Stanisław Grochowicz, Wacław Brygiewicz, Jan Mencel, Aleksander Szumowski i Jan Tarnowski.

Przewodniczący Antoni Mencel, w imieniu członków instytucji, złożył hołd z gorącą prośbą o błogosławieństwo pasterskie dla uczelni i przyjęcie łaskawego protektoratu.

Jego Ekszelencja ks. arcybiskup, po udzieleniu błogosławieństwa, przemówił do zebranych, zapewniając, że sprawa kształcenia młodzieży rzemieślniczej od dawna leży mu na sercu i że doloży starań, celem wprowadzenia w uczelniach rzemieślniczych podstawowych wiadomości wiary świętej, ażeby podnieść moralną i duchową stronę młodzieży.

Zebrani zaszczytzeni byli długą rozmową. Jego Ekszelencja ks. Arcypasterz bardzo zainteresował się kursami zawodowymi, przyrzekając uczelnię odwiedzić.

Na zakończenie wręczono Jego Ekszelencja ks. arcybiskupowi wydane przez oddział książki: *Sztuka i Rzemiosło* Z. Chrzanowskiego i 2 roczniki⁶⁶.

24 października, w piątek, Jego Ekszelencja arcybiskup Kakowski przyjął na specjalnej audiencji Stowarzyszenie Właścicieli Nieruchomości i ich adres z licznymi podpisami. W delegacji uczestniczyli pp.: Edward Bergson, Juliusz Machlejd, Włodzimierz Powichrowski, Henryk Barylski, Feliks Lewiński, Wacław Kwiatkowski, Kazimierz Strumiłło, Aleksander Iżycki, Aleksander John, Julian Kazimierz Jasiński, Stanisław Rzepecki, Włodzimierz Służewski, Grzegorz Krysztowicz, Karol Biernacki, Konrad Meklemburg, dr Marian Przyborowski i Stanisław Kulewski.

Adres złożony przez delegację, brzmiał:

„Najdostojniejszy Arcypasterzu! W chwili uroczystej objęcia przez Waszą Arcypasterską Mość Stolicy arcybiskupiej i metropolitalnej warszawskiej, Stowarzyszenie właścicieli nieruchomości miasta Warszawy składa u stóp Twoich, Najdostojniejszy Arcypasterzu, hołdy czci głębokiej, przywiązania synowskiego oraz życzenie gorące, aby Bóg błogosławić raczył w jak najdłuższe lata rządowi Twoim na pożytek Kościoła i Ojczyzny”.

Arcypasterz w serdecznych słowach podziękował delegacji za wyrażone uczucia i udzielił jej swego błogosławieństwa⁶⁷.

O godzinie 16 do pałacu arcybiskupiego, w celu złożenia hołdu Jego Ekszelencji ks. Arcybiskupowi Metropolicie Warszawskiemu, przybyli członkowie rady i zarządu oraz przedstawiciele poszczególnych „gniazd” Towarzystwa Opieki nad Dziećmi w ogólnej liczbie 15 osób.

Jego Ekszelencja ks. arcybiskup dr Kakowski przyjął przybyłych w sali audiencyjnej w asyście swego kapelana ks. dr. Kępińskiego, a na serdeczne

⁶⁶ Tamże, s. 323.

⁶⁷ Tamże, s. 323–324.

przemówienie holdownicze prezesa zarządu Towarzystwa Opieki nad Dziećmi – adwokata przysięgłego Biskupskiego – odpowiedział w słowach, dowodzących jak drogim i bliskim jest arcybiskupstwu sercu los dziatwy wielkomiejskiej, bezdomnej lub opuszczonej. Po akcie holdu, złożonego ks. Arcypasterzowi przybyli kierownicy instytucji, zaproszeni przez Jego Ekscelencję ks. arcybiskupa, spędzili dłuższą chwilę na rozmowie prywatnej, podczas której Arcypasterz ujawnił wielkie zainteresowanie się sprawami Towarzystwa Opieki nad Dziećmi, jego stanem obecnym i przyszłym rozwojem oraz przyrzekł swoje poparcie i protektorat⁶⁸.

26 października, w niedzielę, do pałacu arcybiskupiego przybył zarząd Związku Rzemieślników Chrześcijańskich w Królestwie Polskim w osobach: Józefa Czyńskiego (prezesa), Saturnina Kwiatkowskiego, Marcelego Janiszewskiego, Karola Miniewskiego, Józefa Kosmali, Kazimierza Tołłoczki, Henryka Wiśniewskiego i Jana Krajewskiego.

Prezes, w imieniu Związku, złożył hold Arcypasterzowi, prosząc o błogosławieństwo pasterskie dla instytucji. Jego Ekscelencja ks. arcybiskup, po udzieleniu błogosławieństwa, przemawiał do zebranych, zapowiadając, iż osobiście odwiedzi siedzibę Związku⁶⁹.

28 października, we wtorek, w pałacu arcybiskupim hold Arcypasterzowi złożyli przełożeni polskich szkół prywatnych męskich: generał P. Chrzanowski, W. Górski, A. Jaczynowski, M. Kreczmar, A. Kudelski, K. Kujawski, T. Łebkowski, J. Machlejd, S. Nowakowski, M. Rowiński i W. Wróblewski.

Jego Ekscelencja łaskawie odpowiedział na przemówienie p. W. Wróblewskiego i udzielił błogosławieństwa pracy pedagogów nad młodzieżą polską, następnie w dłuższej rozmowie życzliwie dopytywał się o stan tych szkół pod względem wychowawczym i naukowym⁷⁰.

7 listopada, w piątek, odpowiadając na prośby mieszkańców Bródna, parafian Pragi, dekretem tego dnia właśnie podpisanym, Arcypasterz rozkazał utworzyć parafię na Nowym Bródnie przy kościele NMP Różańcowej, mianując na pierwszego jej proboszcza ks. Choińskiego.

8 listopada, w sobotę, Jego Ekscelencja ks. arcybiskup udał się kolejną na wycieczkę kanoniczną do Kutna i Gostynina. Po drodze, na większych stacjach jak np. Grodzisk, Skierniewice, pozdrowiało Arcypasterza miejscowe duchowieństwo. O godz. 12.30, na stacji kolejowej w Kutnie Arcypasterza powitali przedstawiciele władz państwowych i parafii na czele z ks. P. Zbrowskim – protonotariuszem apostolskim, dziekanem i proboszczem kutnowskim.

Z dworca kolejowego Arcypasterz bezpośrednio udał się do wypełnionego wiernymi kościoła parafialnego. Wsiadającemu z karety Jego Ekscelencji hr. Moszyński z Sulejowa podał chleb i sól, natomiast na progu świątyni ks. prał.

68 Tamże, s. 323.

69 *Kronika miejscowa*, WAW 1913, s. 343.

70 Tamże.

Zbrowski wręczył symboliczne klucze. Przy odgłosie dzwonów i śpiewie *Ecce Sacerdos Magnus*, Arcypasterz podszedł do ołtarza, a po zwykłych modlitwach zasiadł na tronie, by wysłuchać przemówienia ks. prał. Zbrowskiego o stanie moralnym i materialnym parafii. Gospodarz parafii kutnowskiej podkreślił m. in., iż na ogół parafianie kutnowscy są to ludzie przywiązani do Kościoła, a dali najlepszy dowód tym, że w czasach niepokoju nikt nie przystał do błędnych doktryn religijnych i socjalnych. Ujemnie jednak na ludność miejscową wpływa ciągle napływ nowych a nieznanych elementów, szukających pracy w okolicznych fabrykach i cukrowniach. Parafianie dobrowolnymi ofiarami przyczynili się do wykończenia i artystycznego upiększenia wspaniałej świątyni kutnowskiej, aczkolwiek są niezamożni, żyją z pracy swoich rąk⁷¹. W zakończeniu ks. prał. Zbrowski, dziękując Arcypasterzowi za łaskawe przybycie, wyraził przekonanie, że pobyt Najwyższego Zwierzchnika Archidiecezji doda sił wszystkim parafianom i dobrego ducha do dalszej moralnej pracy, że słabych i oziębłych ożywi nowym ogniem i zapalem, by za dobrymi i przykładnymi podążali.

W odpowiedzi na przemowę proboszcza Arcypasterz przypomniał wiernym, jaki prawdziwy katolik być powinien, bo pół-katolik, pół-chrześcijanin to plaga ostatnich czasów. Lud rozrzewniony wysłuchał w skupieniu ojcowskiego przemówienia swego Arcypasterza. Następnie odprawiono procesję i modły za zmarłych, wreszcie Jego Ekscelencja dopełnił wizytacji kanonicznej całej świątyni, znalazł wszystko w należytym porządku, zgodnie z przepisami kościelnymi i wymaganiami estetycznymi, za co nie omieszkał podziękować ks. prał. Zbrowskiemu. Około godz. 15 na plebanii zgromadzili się delegaci stowarzyszeń z Kutna i Ziemi Kutnowskiej dla złożenia hołdu Arcypasterzowi. Przybyli więc przedstawiciele Towarzystwa Szkoły Średniej i Szkoły Kupieckiej dr. A. Troczewski i H. Miączyński – dyrektor szkoły, Towarzystwa Rolniczego Okręgowego: W. Jałowiecki – właściciel majątku Komadzyn i J. Orzechowski – właściciel majątku Siemianów; Towarzystwa Pracowników Rolnych Ziemi Kutnowskiej: B. Wyganowski – właściciel majątku Franciszków, Słubicki – administrator majątku Ostrowy i Majewski – administrator majątku Chodow; Straży Ogniowej Ochotniczej w Kutnie: Z. Chlewicki i Cz. Chaciński, Towarzystwa Dobroczynności: K. Stamowski – właściciel apteki; Towarzystwa Współdzielczego „Kutnowianka”: A. v. Grotthus – inżynier; Towarzystwa Pożyczkowo-Oszczędnościowego (chrześcijańskiego): S. Maryanowski – buchalter; Towarzystwa Wzajemnego Kredytu: S. Bombelski – inżynier powiatowy; Kutnowskiego Oddziału Towarzystwa Krajoznawczego: dr A. Żółtowski; Kutnowskiego Oddziału Związku Robotników Przemysłu Żelaznego: Kucharski i Góralski; Towarzystwa „Jedność”: Zalewski – urzędnik D.Ż.W.W.; Wydziału Kółek Rolniczych – Dziedziczak włościanin; Towarzystwa Pracowników Gorzelnianych – S. Kossior; Rady Miejskiej miasta Kutna – M. Jankowski, burmistrz; Towarzystwa Teatralno-Muzycznego: H. Myśluborski – pedagog.

⁷¹ *Kronika miejscowa*, WAW 1914, s. 19.

W imieniu wszystkich delegatów przemówił dr Troczewski, znany działacz społeczny, silnie akcentując, że praca we wszystkich stowarzyszeniach jest prowadzona w duchu szczerze katolickim i narodowym.

Jego Ekszelencja w odpowiedzi, dziękując za wyrażone mu uczucia przywiązania, zachęcał do pracy wytrwałej dla dobra Kościoła i kraju i, jako dowód swej życzliwości, udzielił arcybiskupstwu błogosławieństwa.

Odbyło się również spotkanie duchowieństwa dekanatu kutnowskiego z Arcybiskupem, który nie szczędził zebranych swych rad i uwag dotyczących się pracy kapłańskiej.

Po godzinnym odpoczynku Arcybiskup powrócił do świątyni kutnowskiej i do późnego wieczora bierzmował wiernych, następnie zaś pouczał o ważności tego sakramentu⁷².

9 listopada, w niedzielę, godziny poranne, od 8.30, spędził Arcybiskup warszawski w kościele kutnowskim, udzielając tam Sakramentu Bierzmowania, natomiast o 11, w asyście przedstawicieli duchowieństwa dekanalnego (m. in. ks. ks. P. Zbrowskiego, Widnera, Kinasta, Lewickiego, Garnca, Radziszewskiego, Wypustka), rozpoczął Mszę Świętą pontyfikalną. Po *Credo* ks. Julian Ryster z Warszawy wygłosił kazanie o hierarchii Kościoła, zwracając szczególną uwagę na wielkość, doniosłość i ważność pobytu Jego Ekszelencji ks. arcybiskupa w parafii kutnowskiej. Po skończonej sumie ks. J. Dębowski, prob. z Żychlina, odczytał bulle odpustowe, po czym Arcybiskup udzielił błogosławieństwa apostołskiego z odpustem zupełnym.

Po obiedzie Arcybiskup kontynuował udzielanie Sakramentu Bierzmowania, do którego przystąpiło jeszcze 1515 osób, a następnie spotkał się z aktualnie katechizowanymi dziećmi, sprawdzając ich świadomość w tym zakresie, przy czym wszystkich dających prawidłowe odpowiedzi, obdarzał pamiątkowymi obrazkami⁷³.

10 listopada, w poniedziałek, arcybiskupia Msza Święta odprawiona została w kaplicy miejskiego szpitala kutnowskiego, gdzie Dostojnego Gościa powitał Zarząd Szpitala na czele z dr. Troczewskim i siostrami miłosierdzia.

Kolejnymi zakładami m. Kutna, wizytowanymi tego dnia przez Metropolitę Warszawskiego, była Szkoła Kupiecka kierowana przez Miączyńskiego, ochronka i sklep spółdzielczy. Najwięcej czasu spędził Wizytator we wspomnianej Szkole, uczestnicząc w lekcji religii prowadzonej przez ks. J. Widnera – proboszcza z Kaszew. Korzystając zaś ze spotkania z młodzieżą, gorąco ją zachęcał do sumiennej pracy naukowej.

Po powrocie na plebanie, o godz. 11.30, Jego Ekszelencja przyjął delegację Kutnowskiej Gminy Żydowskiej, by w godzinę później, żegnany przez licznie zebranych wiernych, wyruszyć w dalszą drogę – do Gostynina. Mniej więcej w jej

⁷² Tamże, s. 18–20.

⁷³ Tamże, s. 20.

połowie, we wsi kościelnej Strzelce, miało miejsce spotkanie z tamtejszą społecznością parafialną, budującą rozpoczętą przez ks. F. Sobolewskiego nową świątynię. Na przyjazd Arcypasterza oczekiwał tam Komitet Budowy Kościoła z proboszczem ks. L. Kleczyńskim na czele. Niespodzianką dla Jego Ekscelencji była działwa z ochronki, witająca go wiązkami kwiatów. Po obejrzeniu budującej się świątyni Arcypasterz wstąpił na kilka chwil do domu proboszczowskiego i, po krótkotrwałym wypoczynku, wyjechał w stronę Gostynina, dokąd przybył około godz. 14.30. Powitano go tam na rynku miasta, gdzie zgromadziły się na tę okoliczność liczne rzesze parafian, młodzież z miejscowych szkół i licznie zebrane duchowieństwo dekanalne z ks. E. Szczodrowskim – proboszczem i dziekanem gostynińskim na czele. W imieniu wszystkich zgromadzonych, podając chleb i sól, powitał Metropolite A. Kakowskiego Michał Wodziński – dziedzic z Sierakówka.

Następny punkt programu tej wizyty miał miejsce w kościele, gdzie po modlitwach wstępnych ks. dziekan E. Szczodrowski przedstawił stan moralny i materialny parafii oraz historię budującej się nowej świątyni. Z kolei Arcypasterz, wskazawszy cel swego przybycia, pochwalił projekt tej budowy, tak niezbędnej dla parafii zwiększającej się liczebnie z każdym rokiem oraz serdecznie zachęcał do jak najszybszego doprowadzenia dzieła do końca. Mówca jednocześnie z wielki naciskiem przypomniał, żeby przy budowie świątyni materialnej nie zapominali i o obowiązku wznoszenia świątyni z cnót chrześcijańskich w duszach swoich.

Po nabożeństwie za zmarłych i uroczystych niesporach poprzedzających święto patrona parafii, św. Marcina, Arcypasterz przyjął na plebanii delegację miejscowych instytucji, korporacji i stowarzyszeń. W imieniu obywateli i magistratu m. Gostynina przemawiał burmistrz Hilchen, w imieniu Straży Ogniowej – Roman Higersberger, dziedzic Rataj, w imieniu inteligencji – rejent Bogdan Kowalewski, w imieniu Kółka Rolniczego – dziedzic z Leśniewic R. Apanowicz, a w imieniu rzemieślników – stolarz Gajewski. Jego Ekscelencja ks. arcybiskup ze zwykłą sobie naturalnością i serdecznością podziękował delegatom za okazane uczucia synowskiego przywiązania do Kościoła, dorzucając uwagi stosowne dla poszczególnych korporacji. Tego popołudnia przybyli na plebanie gostynińską również przedstawiciele Gminy Żydowskiej z miejscowym rabinem, by złożyć hołd „Najwyższemu Zwierzchnikowi Kościoła Katolickiego w Królestwie Polskim”, wręczając mu w upominku Biblię hebrajską.

Wieczorem Arcypasterz spotkał się z kapłanami dekanatu gostynińskiego, rozwijając przed nimi plan pracy pasterskiej w parafiach, zmierzającej do moralnego i ekonomicznego podniesienia ludu katolickiego⁷⁴.

11 listopada, we wtorek, drugi dzień wizytacji parafii gostynińskiej rozpoczął Arcypasterz o godz. 8, udzielając Sakramentu Bierzmowania młodzieży szkolnej i starszym wiernym. Z kolei o godz. 10 rozpoczęła się uroczystość poświęcenia kamienia węgielnego pod nowo budowany kościół. Odpowiedni dokument zreferował osobiście Metropolita A. Kakowski. Po poświęceniu fundamentów i odczytaniu

⁷⁴ Tamże, s. 20–21.

przez ks. J. Rytera bulli odpustowych, Arcypasterz udzielił licznie zgromadzonym błogosławieństwa apostołskiego z odpustem zupełnym. Następnie, przy prowizorycznym ołtarzu wzniesionym na fundamentach budującej się świątyni, odprawił uroczystą sumę.

Po południu Wizytator egzaminował dzieci ze znajomości katechizmu, po czym, w towarzystwie kilku księży, udał się na cmentarz, zwiedził kościółek św. Jakuba i poświęcił nagrobek śp. ks. Ignacego Łukaszewskiego, b. proboszcza parafii Gostynin, wzniesiony przez grono przyjaciół – byłych wikariuszy oraz konfratrów dekanalnych.

Wprost z cmentarza, chcąc bliżej przyrzeć się życiu prywatnemu parafian gostynińskich, Jego Eksceleńcja Arcypasterz udał się do dworu w Ratajach, stanowiącego własność Romana Higersbergera, skąd (po spotkaniu i rozmowie z okolicznym obywatelstwem), przybył pod ratajską strzechę wieśniaczą gospodarza Walczaka. Tam, otoczony gronem wieśniaków i ich rodzin, w rozmowie z nimi poruszał tematy dotyczące życia polskiego rolnika, zachęcał do zdrowej oświaty, do zrzeszania się w kółka rolnicze, do przemysłu ludowego, słowem, interesował się wszystkimi aspektami gospodarstwa domowego.

Jeszcze tego dnia, późnym wieczorem Arcypasterz przejrzał księgi i stare, sięgające XVI wieku akta parafialne, wyrażając uznanie za wzorową opiekę nad cennymi zabytkami historycznymi lokalnego Kościoła⁷⁵.

12 listopada, w środę, o godz. 8, Jego Eksceleńcja odprawił Mszę Świętą, po której udzielił jeszcze dużej grupie wiernych Sakramentu Bierzmowania (w ciągu 2 dni otrzymało go tutaj ponad 1600 osób) i po skromnym śniadaniu, w towarzystwie przybyłych ks. ks. prałatów Lasockiego i Rzewnickiego, udał się do Płocka, celem odwiedzenia biskupa płockiego Antoniego Nowowiejskiego, osobiście oczekującego Gościa na czwartej wiorście od tego miasta.

Po spotkaniu się i powitaniu, w drodze do prastarego grodu mazowieckiego, we wsi Radziwie, Arcypasterz Warszawski wysiadł z karety, by powitać oczekujących go tam parafian – swoich diecezjan – i serdecznie przemówić do nich.

W Płocku arcybiskup A. Kakowski, powitany serdecznie przez miejscowe duchowieństwo i siostry szarytki, zamieszkał w domu biskupim, przyjmując jeszcze tego samego dnia zaproszenie na wieczór do swego przyjaciela ks. prał. Ignacego Lasockiego⁷⁶.

13 listopada, w czwartek, w towarzystwie biskupa płockiego Antoniego Juliana Nowowiejskiego Metropolita Warszawski zwiedził najpierw Muzeum Diecezjalne i prastarą katedrę, po obiedzie zaś odwiedził kilka instytucji dobroczynnych (m. in. Szpital Trójcy Świętej i Zakład Anioła Stróża), a wieczorem udał się do Seminarium Duchownego na spotkanie z profesorami i alumnami⁷⁷.

⁷⁵ Tamże, s. 21–22.

⁷⁶ Tamże, s. 22–23; zob. *Kalendarium życia Antoniego Juliana Nowowiejskiego biskupa płockiego 1908–1941*. Oprac. M. M. Grzybowski, Płock 1992, s. 62; „Mazur” 1913, s. 714.

⁷⁷ Tamże. Zob. też. *Kronika miejscowa*, WAW 1914, s. 23; zob. również M. M. Grzybowski, *Trzechsetlecie Seminarium Duchownego w Płocku 1710–2010*. *Kalendarium*, Płock 2012, s. 187.

14 listopada, w piątek, po poświęceniu o godz. 9 przez biskupa płockiego czasowej kaplicy publicznej urządzonej przez ks. I. Lasockiego dla ochrony św. Stanisława Kostki w Płocku (na Stanisławówce) – Arcypasterz Warszawski odprawił tam pierwszą Mszę Świętą⁷⁸.

We wczesnych godzinach popołudniowych, dokładnie o 14, abp A. Kakowski, żegnany przez duchowieństwo płockie z bpem A. Nowowiejskim na czele, odpłynął statkiem „Kujawiak” do Włocławka, gdzie w trzy godziny później witało go duchowieństwo tamtejszej kapituły, któremu przewodził biskup kujawsko-kaliski Stanisław Zdzitowiecki. On też zaprosił gościa do apartamentów biskupiego pałacu na czas jego pobytu na kujawskiej ziemi⁷⁹.

15 listopada, w sobotę, w godzinach przedpołudniowych Dostojny Gość z Warszawy złożył wizytę członkom miejscowej Kapituły oraz przyjął delegację pensji Masłowskiej, a od godz. 14 uczestniczył w obiedzie wydanym na jego cześć przez biskupa kujawsko-kaliskiego. Na obiad ten zaproszeni zostali m. in. przedstawiciele obywatelstwa ziemskiego i miejskiego. W gronie tym znaleźli się baron Duninowski z Duninowa, Grodzicki z Lubrańca, Kretkowski z Baruchowa i Józef Gliński.

16 listopada, w niedzielę, o godz. 10, Arcybiskup Warszawski odprawił w katedrze włocławskiej uroczystą sumę, a po obiedzie przyjmował delegacje zabiegające o możliwość okazania mu czci i szacunku. Przeważały pośród nich delegacje instytucji dobroczynnych i społecznych miasta Włocławka. O godz. 17 Metropolita A. Kakowski zwiedził budujący się dom schronienia dla niedołączonych kapłanów, a resztę dnia spędził w Seminarium, w gronie profesorów i alumnów.

17 listopada, w poniedziałek, około godz. 9, Metropolita Warszawski, żegnany przez bpa Zdzitowieckiego, członków kapituły katedralnej, profesorów Seminarium oraz kler miejscowy, udał się w drogę powrotną do Warszawy⁸⁰.

18 listopada, we wtorek, ks. arcybiskupowi, jako najwyższemu przedstawicielowi Kościoła w kraju, złożyło hołd prezydium Towarzystwa Naukowego Warszawskiego w swym nowym składzie: prezes T. Dydyński, wiceprezes L. Kryński, sekretarz generalny F. Pułaski oraz prezesi wydziałów Towarzystwa – B. Chlebowski, J. K. Kochanowski i J. Lewiński. Przy okazji przekazano Jego Ekscelencji zaproszenie na najbliższe doroczne zebranie Towarzystwa.

Jego Ekscelencja ks. arcybiskup Kakowski, w odpowiedzi na przemowę prezesa, wyraził swoją cześć dla nauki, podniósł znaczenie jej pielęgnowania i przyrzekł swoje wysokie poparcie moralne, po czym pracom tak nobliwej instytucji udzielił

⁷⁸ *Kronika miejscowa*, WAW 1914, s. 23; A. J. Nowowiejski, *Płock. Monografia historyczna, napisana podczas wojny wszeźświatowej, poprawiona i uzupełniona w roku 1930*. Wydanie II, Płock 1931; *Kalendarium życia Antoniego Juliana Nowowiejskiego biskupa płockiego 1908–1941*. Oprac. M. M. Grzybowski, Płock 1992, s. 62; I. Szychowski [tekst], *Stanisławówka 1913–1996. Kościół parafialny św. Stanisława Kostki w Płocku*, k. 1 v [bmirw].

⁷⁹ *Kronika miejscowa*, WAW 1914, s. 23.

⁸⁰ *Kronika miejscowa*, WAW 1914, s. 23.

błogosławieństwa, zaś po audiencji zaprosił przedstawicieli Towarzystwa na rozmowę w apartamentach prywatnych⁸¹.

23 listopada, w niedzielę, arcybiskupowi A. Kakowskiemu, jako swemu Pasterzowi i przedstawicielowi Kościoła w kraju, złożyli wizytę przedstawiciele Zarządu i Komisji Budowlanej Towarzystwa Wzajemnej Pomocy Pracowników Handlowych i Przemysłu m. Warszawy. Władysławowi Suchodolskiemu – prezesowi Zarządu – towarzyszyli pp.: Kazimierz Szpotański, Bronisław Pajewski, Władysław Kołtunowicz, Waclaw Minakowski, Stanisław Wojdalski, Józef Gronczyński, Apolinary Kloss, Stanisław Orłowski, Marian Gniazdowski i Józef Ciesielski.

Po przemówieniu wstępnym prezesa Władysława Suchodolskiego abp A. Kakowski, udzielając zebranych swego błogosławieństwa, zachęcał przedstawicieli Zarządu do dalszej pracy na polu handlu i przemysłu z zachowaniem zasad moralności chrześcijańskiej. Następnie zaprosił wszystkich do swoich apartamentów na dłuższe rozmowy, zakończone przyjętą przez Arcypasterza prośbą o poświęcenie nowej siedziby Towarzystwa w nowo zbudowanym gmachu przy ul. Siennej 16⁸².

28 listopada, w piątek, w kościele Matki Boskiej Łaskawej (popijarskim) Arcypasterz bierzmował uczniów szkoły im. B. Konopczyńskiego. Sakrament ten przyjęło wówczas 531 osób. W przemówieniu wygłoszonym do młodzieży padły m. in. słowa zachęty do gorliwego spełniania przyjętych na siebie obowiązków względem wiary i pracy na użytek społeczeństwa polskiego⁸³.

30 listopada, w niedzielę, A. Kakowski wizytował parafię na Nowym Bródnie. Arcypasterz przybył tam, w towarzystwie swego kapelana ks. dr. Kępińskiego, około godz. 9.30, korzystając, za zgodą Zarządu Kolei Nadwiślańskich, z drogi przez warsztaty kolejowe. Chlebem i solą powitali go Młodziejewski (miejscowy obywatel) i Kurek (włościanin) w imieniu licznie zgromadzonych parafian i w obecności księży: Dudrewicza – dziekana praskiego, Galla – regensa Seminarium, Z. Łubieńskiego, Volkmera, Dobrowolskiego oraz prob. Choińskiego, który przekazał ks. arcybiskupowi klucze od świątyni.

Jego Ekscelencja, odpowiadając na proboszczowskie powitanie, najpierw wskazał, jakie korzyści płyną z niedawnego utworzenia tej parafii i jakie obowiązki względem niej ciążyą na wszystkich wiernych. Podziękował też wszystkim zasłużonym dla tej nowej placówki, w szczególności ofiarnej ks. Marii Radziwiłłowej. Następnie arcybiskup odprawił sumę pontyfikalną, udzielił 360 osobom bierzmowania, egzaminował dzieci ze znajomości katechizmu, a na odjazdne odwiedził Straż Ogniwą Ochotniczą. Na placu ćwiczeń – mimo padającego deszczu – zebrali się przedstawiciele wszystkich miejscowych towarzystw społecznych, z którymi Ekscelencja serdecznie rozmawiał, zachęcając do dalszej, gorliwej pracy i błogosławiąc⁸⁴.

81 *Kronika miejscowa*, WAW 1913, s. 344.

82 Tamże.

83 *Kronika miejscowa*, WAW 1914, s. 23–24.

84 Tamże, s. 24–25.

Arcypasterz opuścił Nowe Bródno około 14, gdyż jeszcze tego dnia planował udać się do szkoły gen. Chrzanowskiego, gdzie 193 uczniów oczekiwało na Sakrament Bierzmowania.

4 grudnia, w czwartek, Jego Ekscelencja ks. arcybiskup dokonał poświęcenia 2-piętrowego gmachu Izb Rzemieślniczych św. Antoniego, zwanych popularnie „Antoninem”, wzniesionego za rogatką Jerozolimską, na szosie grójeckiej, obok budowanego kościoła Niepokalanego Poczęcia Najświętszej Maryi Panny. Na powitanie Arcypasterza zebrali się członkowie zarządu Izb z prezesem A. hr. Ronikierem i twórcą Izb ks. Toporskim na czele. Nadto obecni jeszcze byli protektorowie i protektorski instytucji, przedstawiciele duchowieństwa, prasy itd. Po bokach drogi stanęli okoliczni mieszkańcy. O godz. 16 przyjechał Jego Ekscelencja ks. arcybiskup w towarzystwie ks. J. Kurzyny, sekretarza konsystorza. Po przybyciu Jego Ekscelencja przywdział szaty liturgiczne i zasiadłszy na tronie, wysłuchał mów, które głosili ks. F. Toporski – twórca Izb, podnosząc społeczne znaczenie opieki nad sierotami i mecenas Jackowski, podając w skrócie historię Izb św. Antoniego. Po tych przemówieniach zabrał głos Arcypasterz zaznaczając, że instytucje podobne Izbom św. Antoniego zawsze pomyślnie rozwijały się pod skrzydłem opiekuńczym Matki-Kościoła. Dalej dziękował tym wszystkim, którzy się przyczynili do powstania tej tak pięknej i pożytecznej instytucji, błogosławiąc im i całemu domowi. Następnie Jego Ekscelencja dokonał poświęcenia całego gmachu, po czym powrócił do kaplicy, gdzie wychowankowie Izb odśpiewali hymn do Matki Bożej, a następnie, podchodząc kolejno, składali hołd Najdostojniejszemu Arcypasterzowi. Z niektórymi Jego Ekscelencja rozmawiał dobrotliwie, wypytując o szczegóły ich życia. Kierownikom instytucji Arcypasterz wyraził swoje zadowolenie, że nauka tutaj odbywa się prawidłowo, tj. że najpierw podają wychowawcom naukę ogólną, a dopiero później kształcą młodzież w rzemiośle⁸⁵.

7 grudnia, w niedzielę, o godz. 15, Jego Ekscelencja ks. arcybiskup, w towarzystwie swego kapelana ks. Kępińskiego, udał się na konsekrację – istniejącego od 1758 roku i dotychczas jeszcze niekonsekrowanego – kościoła na warszawskich Bielanych. U bramy wjazdowej powitał Jego Ekscelencję przemową w imieniu parafian p. Jan Puścikowski, prezes Stowarzyszenia Robotników Chrześcijańskich ze Słodowca. Po ingresie i przemówieniu miejscowego ks. proboszcza, ks. Arcypasterz zwrócił się z przemową do licznie zgromadzonych wiernych, podkreślając w podniosłych słowach dawne dzieje świątyni, podnosząc, że uświęcona jest ona tyloletnimi modłami pobożnych mnichów, wreszcie zachęcając parafian, by i oni, idąc za wzorem poprzedników-mnichów, nie zaniedbywali pobożnej modlitwy do Pana nad pany.

Następnie Jego Ekscelencja odbył procesję za zmarłych. Wreszcie, po dokonaniu wizytacji kościoła udał się na plebanię. Księża obecni tymczasem umieścili

85 Tamże, s. 25–26.

relikwie, przywiezione przez Arcypasterza, po czym ks. A. Fajęcki, wikary kościoła św. Krzyża w Warszawie, wygłosił, w treściwych słowach, odpowiednią przemowę⁸⁶.

8 grudnia, w poniedziałek, od godz. 8, Arcypasterz uczestniczył w ceremonii konsekuracyjnej świątyni bielańskiej, podczas której nad całym porządkiem obrzędów czuwali ks. prał. Gall i inni kapłani. O godz. 11, po dokonaniu konsekracji, Jego Eksceleńcja udał się na krótki wypoczynek na plebanię, a o godz. 11.30 rozpoczął sumę pontyfikalną, podczas której piękne i podniosłe kazanie okolicznościowe wygłosił ks. prof. kanonik Szlagowski.

Po sumie Jego Eksceleńcja udzielił błogosławieństwa apostolskiego. O godz. 15 Najdostojniejszy Arcypasterz odpytał dzieci z katechizmu, a potem bierzmował. Do Sakramentu Bierzmowania przystąpiło 540 osób. O godz. 17, Jego Eksceleńcja powrócił na plebanię i, podziękowawszy ks. proboszczowi Pogorzelskiemu za jego trudy przy odnawianiu świątyni, jak też za konserwację zabytków przeszłości, po czym żegnany przez wszystkich obecnych, odjechał do Warszawy⁸⁷.

10 grudnia, w środę, ks. arcybiskup, w kościele archikatedralnym św. Jana celebrował uroczyste nabożeństwo żałobne za spokój duszy śp. ks. Wincentego Popiela, Arcybiskupa Metropolity Warszawskiego. Uczestniczyli w nim bp K. Ruskiewicz, Kapituła Metropolitalna, proboszczowie wielu parafii warszawskich i alumni warszawskiego Seminarium Duchownego. Nabożeństwo zakończył kondukt żałobny⁸⁸.

14 grudnia, w niedzielę, o godz. 8, Jego Eksceleńcja ks. arcybiskup odprawił w katedrze Mszę Świętą, a następnie udzielił Sakramentu Bierzmowania 366 osobom, w tym 331 uczniom szkoły Zjednoczenia Kupców w Warszawie, dla których ojcem przy tym sakramencie był p. Nowakowski – dyrektor szkoły.

Tego samego dnia, o godz. 15, „J. E. ks. Arcybiskup udał się na poświęcenie nowego gmachu przytułku dla rzemieślników i robotników fabrycznych. Czuli i troskliwy o dobro stanu roboczego J. E. ks. Arcybiskup, wierny obietnicy, wypowiedzianej w swym «Orędzii», pośpieszył chętnie na wezwanie Rady Zarządzającej, by poświęcić osobiście schronienie dla spracowanych i skolatanych życiem rzemieślników i robotników fabrycznych [...]. Dotychczas znalazło w nim miejsce 159 pensjonarzy. Przytułek powiększony może obecnie dać pomieszczenie dodatkowo jeszcze 80 do 85 pensjonarzom. Na przybycie Najdostojniejszego Arcypasterza oczekiwali u wejścia do przytułku: ks. prałat Gall, regens Seminarium, ks. Puchalski, proboszcz miejscowy, ks. prefekt Kulwiec, alumni Seminarium, Zarząd oraz goście.

Po przybyciu Arcypasterza i po krótkim powitaniu go przez wiceprezesa Zarządu p. M. Kłyszewskiego Jego Eksceleńcja udał się do kaplicy, gdzie przywdział szaty liturgiczne i, po odmówieniu odpowiednich modlitw, kolejno poświęcał sale zakładu. Po poświęceniu i udzieleniu błogosławieństwa zebrany Jego

⁸⁶ *Kronika miejscowa*, WAW 1914, s. 51–52.

⁸⁷ Tamże, s. 52.

⁸⁸ Tamże, s. 52–53.

Ekscelencja z kaplicy przeszedł do sali przyjęć, gdzie wysłuchał mów wypowiedzianych kolejno przez p. Stanisława Pfeiffra, który przedstawił historię powstania przytulku oraz zdał sprawę za okres ostatni; p. Pawła Nowickiego, który dziękował Arcypasterzowi za trudy. Następnie przemówił Jego Ekscelencja, podnosząc wielkość serca tych, którzy nie opuszczają współbraci wtedy, gdy im niemoc lub starość wytrąca z rąk zdolność do pracy.

Wreszcie przemówił p. Józef Rzętkowski, zachęcając w gorących słowach przemysłowców i rzemieślników do popierania instytucji. W końcu ks. Arcypasterz raczył rozmawiać z obecnymi, dziękując Zarządowi, jak również p. Tekli Zawistowskiej, zarządzającej przytulkiem, za gorliwą pieczę nad instytucją. Na odjeźdźnym Jego Ekscelencja ks. arcybiskup podpisał podaną mu księgę pamiątkową przytulku, w której został spisany akt poświęcenia⁸⁹.

20 grudnia, w sobotę, wizytacją kanoniczną kościoła archikatedralnego św. Jana, Jego Ekscelencja ks. arcybiskup „rozpoczął zwiedzanie parafii naszego miasta stołecznego, które już od dawien dawna wizytowanym nie było, chcąc w ten sposób, od serca swej diecezji zacząwszy i roztaczając swą pieczę arcypasterską kołem coraz szerszym, dotrzeć do każdego zakątka, choćby najbardziej odległego swej owczarni, by się przekonać, jak się w niej służba Boża sprawuje, jak są sakramenty święte udzielane, jak wierni bywają w nauce świętej pouczeni, jak tę naukę przyjmują? Wreszcie, by zobaczyć, czy akta kościelne są w należyтым porządku prowadzone i utrzymywane i jak są dobra doczesne parafii administrowane. Słowem, dążeniem Arcypasterza jest, by przez dokładną wizytację ulepszyć to, co na wartości straciło, naprawić to, co się zepsuło, odnowić to, co się ku starości pochyliło, obudzić to, co było zasnęło, ożywić wreszcie to, co zamarło – we wszystko i wszędzie wlać ducha Bożego”.

O godz. 16, Metropolita Warszawski rozpoczął od archikatedry św. Jana wizytację kościołów warszawskich. Zebrana w komplecie Kapituła Metropolitalna Warszawska, duchowieństwo miejscowe i alumni Seminarium oczekiwali na Jego Ekscelencję arcybiskupa przy głównym wejściu. Po przybyciu Arcypasterza przed wielki ołtarz i przywdzianiu przez niego szat liturgicznych, rozpoczęły się nieszpory i procesja żałobna za zmarłych, po czym Jego Ekscelencja rozpoczął oględziny ołtarzów i obrazów w asyście ks. ks. prał. Ignacego Dudrewicza – dziekana kościołów warszawskich, prał. Stanisława Galla zarządzającego kościołem i ks. kan. Antoniego Szlagowskiego oraz alumnów seminarium. Po zwiedzeniu całego kościoła ks. Metropolita udał się do kaplicy Archikonfraterni Literackiej, gdzie również obejrzał ołtarze i obrazy, po czym powrócił przed wielki ołtarz, a po odmówieniu modlitw przepisanych w pontyfikale i udzieleniu błogosławieństwa, udał się – razem z członkami kapituły – do kapitułarza na obrady, gdzie pozostał do godz. 18, wypełniając tym samym ostatni punkt programu na ten dzień przewidziany⁹⁰.

89 Tamże, s. 53.

90 Tamże, s. 54.

21 grudnia, w niedzielę, o godz. 8, Arcypasterz przybył do archikatedry, odprawił Mszę Świętą i udzielił Sakramentu Bierzmowania 28 osobom. Po zakończeniu ceremonii Jego Eksceleńcja wygłosił przemowę, a następnie dopełniał kanonicznych czynności wizytacyjnych w zakrystii kościelnej oraz wizytował księży kanoników i wikariuszy. Po południu Jego Eksceleńcja spotkał się z katechizowanymi dziećmi, sprawdzając poziom ich wiedzy w tym zakresie, a przemawiając po katechizacji, wyraził ubolewanie nad tym, że dzieci warszawskie tak słabo znają zasady wiary i upomniał ich rodziców, że się o dobro duchowe swych dzieci nie troszczą⁹¹.

22 grudnia, w poniedziałek, w ostatnim dniu wizytacji archikatedry Jego Eksceleńcja, w asyście ks. ks. prał. St. Galla i kan. A. Szlagowskiego, odprawił o godz. 9 cichą Mszę Świętą, dokończył przeglądu aparatów liturgicznych i – po krótkim wypoczynku – udał się do mieszkań wikariuszów, wypytując każdego po ojcowsku o jego życie prywatne. Dalej zwiedził Arcypasterz kancelarię parafialną, przeglądając wszystkie księgi szczegółowo, i ok. południa zakończył wizytację kanoniczną archikatedry św. Jana⁹².

24 grudnia, w środę, w dzień Wigilii Bożego Narodzenia Arcypasterz Warszawski przyjął u siebie przedstawicieli duchowieństwa, którzy przybyli z życzeniami świątecznymi⁹³.

25 grudnia, w czwartek, w pierwszy dzień świąt Bożego Narodzenia, Metropolita Warszawski, wspólnie z Jego Eksceleńcją ks. biskupem sufraganiem Ruszkiewiczem, przyjmowali życzenia świąteczne od przedstawicieli miejscowego społeczeństwa⁹⁴.

28 grudnia, w niedzielę, „J. E. ks. Arcybiskup wyświęcił w katedrze na subdiaconów dwóch alumnów Seminarium metropolitalnego warszawskiego Romualda Cichockiego i Antoniego Kaczyńskiego. Podczas ceremonii Jego Eksceleńcji asystowali ks. prał. Gall, regens Seminarium i kapelan J. E. ks. W. Kępiński. Po Mszy św. Arcypasterz udzielił Sakramentu Bierzmowania 13 osobom”⁹⁵, ostatnim z grupy 25 043 wiernych, którym udzielił on tego sakramentu w całym 1913 roku.

31 grudnia, w środę, w wigilię Nowego Roku 1914, w godzinach południowych, Jego Eksceleńcja Arcybiskup Metropolita przyjmował życzenia noworoczne od przedstawicieli duchowieństwa. Po przekazaniu im podziękowań, Arcypasterz słowem podnosił ducha swoich współpracowników w dziele pasterzowania i błogosławił im na dalsze prace⁹⁶.

91 Tamże.

92 PK 1914, s. 1; *Kronika miejscowa*, WAW 1914, s. 54.

93 *Kronika miejscowa*, WAW 1914, s. 18.

94 Tamże.

95 *Kronika miejscowa*, WAW 1914, s. 54.

96 *Kronika miejscowa*, WAW 1914, s. 18.

2 stycznia, w piątek, o godz. 16.30, Jego Ekscelencja, w towarzystwie ks. prał. Godlewskiego, głównego patrona Stowarzyszenia Robotników Chrześcijańskich zwiedzał dom Stowarzyszenia przy ul. Kaliksta nr 5. Na przybycie Arcypasterza oczekiwali członkowie zarządu i księży patroni: ks. F. Gąsiorowski, ks. R. Pozowski i ks. A. Montak. Po wejściu na salę powitał Najdostojniejszego Gościa, w imieniu zarządu, zastępca prezesa p. L. Śliwiński.

Arcypasterz, objaśniany przez głównego patrona, zwiedzał szczegółowo gmach cały, interesując się bardzo tą instytucją i dziękując z serca ks. prałatowi za gorliwe zajęcie się ludnością robotniczą, której dobrobyt tak bardzo leży Arcypasterzowi na sercu. Dziękował też ks. prałatowi, że nie szczędził zabiegów i trudów, by, mimo licznych trudności, dzieło tak piękne doprowadzić do rozkwitu.

Przed opuszczeniem gmachu Jego Ekscelencja zwiedził jeszcze kasę pożyczkowo-oszczędnościową robotników warszawskich. Poinformowany przez prezesa kasy, że dotychczas robotnicy złożyli około pół miliona wkładów, Arcypasterz wyraził swe zadowolenie, że budzi się wśród warstw robotniczych poczucie oszczędności. Gdy zaś następnie Jego Ekscelencja dowiedział się, że do kasy wnoszą też swoje grosiki i dzieci robotnicze, których jest już przeszło 3000 rb., powiedział: „Życzyć należy, aby wszyscy rodzice zrozumieli, że uczenie dzieci oszczędności im samym sownie się opłaci, a dzieci oszczędzające wyrosną na uczciwych i zacnych ludzi. Prawda, że nie wszystkie dzieci są w możności oszczędzania, wiem jednak z doświadczenia własnego, że większa część dzieci, gdyby tylko chciała, mogłaby oszczędzać, ale to zależy od rodziców, którzy powinni być im przykładem i drogę do kasy wskazywać. Życzę z całego serca i gorąco pragnę, aby ta cnota znalazła i w naszym społeczeństwie prawo obywatelstwa, jak to widzimy w innych krajach”. Po tym przemówieniu Jego Ekscelencja, błogosławiąc wszystkich obecnych, opuścił dom Stowarzyszenia, serdecznie żegnany przez obecnych¹.

4 stycznia, w niedzielę, o godz. 8, Najdostojniejszy Arcypasterz przybył do katedry, gdzie w asyście ks. prał. Galla wyświęcił podczas Mszy Świętej subdiakonów Seminarium Metropolitalnego Warszawskiego: Romualda Cichockiego i Antoniego Kaczyńskiego na diakonów, a następnie wybierzmował 12 osób².

6 stycznia, we wtorek, w uroczystość Trzech Króli, Arcypasterz odprawił w katedrze sumę pontyfikalną w asyście księży: prał. L. Łyszkowskiego, kan. H. Fiatowskiego i prał. J. Siemca. Po *Credo* Jego Ekscelencja przemawiał z ambony do ludu, przedstawiając licznie zebranym wiernym kwestię wychowania dzieci zgodnie z zasadami wiary naszej świętej rzymskokatolickiej i złączonych z nią obowiązków rodzicielskich. Po skończonym kazaniu Jego Ekscelencja powrócił wraz z asystą przed wielki ołtarz i dokończył odprawianie nabożeństwa³.

1 PK 1914 s. 30; *Kronika miejscowa*, WAW 1914, s. 55.

2 Tamże, s. 55.

3 Tamże.

7 stycznia, w środę, Najdostojniejszy Arcypasterz, w towarzystwie ks. prał. Galla i ks. prof. Volkmera, zwiedził budującą się kościół NMP na Szmulowiźnie. Po obejrzeniu budowy Jego Eksceleńcja zwiedził kaplicę i cmentarz na Kamionku. Licznie zgromadzeni obywatele miejscowi powitali przybywającego Arcypasterza⁴.

10 stycznia, w sobotę, w pierwszy dzień wizytowania parafii św. Aleksandra Jego Eksceleńcja, którego już z dala dzwony dzwiecznym głosem witały, przybył do tamtejszej świątyni o godz. 15.30. Po ceremonii powitalnej Jego Eksceleńcja ks. arcybiskup udał się procesjonalnie przed wielki ołtarz, gdzie odśpiewano przepisane modły, po czym ks. proboszcz przemówił, przedstawiając stan swej parafii.

W odpowiedzi Arcypasterz w serdecznych słowach pouczał lud o celu swego przybycia do parafii. Po przemówieniu Jego Eksceleńcja był obecny na nieszpórach, a po nich z kolei udzielał błogosławieństwa, wreszcie zwiedzał kościół górny, zakrystię, kościół dolny i, dziękując ks. proboszczowi za utrzymanie wszystkiego w tak wzorowym porządku, odjechał do pałacu⁵.

11 stycznia, w niedzielę, drugi dzień wizytacji kanonicznej parafii św. Aleksandra w Warszawie Arcypasterz rozpoczął o godz. 8 rano odprawieniem cichej Mszy Świętej i udzieleniem Sakramentu Bierzmowania. Następnie, o godz. 10.30 koncelebrował sumę, po której udzielił licznie zebranych wiernym błogosławieństwa apostołskiego, zaś po południu Jego Eksceleńcja zwiedzał mieszkania księży na plebanii, był obecny na nieszpórach, po których odpytał dzieci z katechizmu⁶.

12 stycznia, w poniedziałek, o godz. 9, w trzecim i ostatnim dniu wizytacji Arcypasterz odprawił Mszę Świętą, następnie udzielił Sakramentu Bierzmowania i dokończył zwiedzania plebanii. Wreszcie, po obiedzie zwiedzał Przytulisko i inne instytucje dobroczynne, znajdujące się w granicach parafii św. Aleksandra⁷.

17 stycznia, w sobotę, o godz. 15.30, Jego Eksceleńcja przybył z wizytacją kanoniczną do warszawskiej parafii św. Antoniego. Po ingresie i proboszczowskim sprawozdaniu, wygłosił do zgromadzonych przemówienie, a po nieszpórach udzielił arcybiskupowskiego błogosławieństwa, a następnie po procesji za zmarłych wizytował kościół i zakrystię⁸.

18 stycznia, w niedzielę, o godz. 8, w wizytowanej parafii Arcypasterz odprawił Mszę Świętą, a po niej 286 osobom udzielił Sakramentu Bierzmowania. Był również na koncelebrowanej z jego udziałem sumie, po której udzielił błogosławieństwa apostołskiego wraz z odpustem zupełnym. Z kolei o godz. 13 Jego Eksceleńcja poświęcił dom Towarzystwa Wzajemnej Pomocy Pracowników Handlowych i Przemysłowych przy ul. Siennej 16, życząc tej instytucji, aby jak najzdrowsze

4 Tamże, s. 56.

5 Tamże.

6 Tamże, s. 56–57.

7 Tamże, s. 57.

8 Tamże.

ziarno rzucala na niwe dobrobytu krajowego. O godz. 16 Jego Ekscelencja byl na nieszpórach, po których katechizował dzieci⁹.

19 stycznia, w poniedziałek, o 9 rano, w ostatnim dniu kanonicznego wizytowania parafii św. Antoniego, Jego Ekscelencja odprawił Mszę Świętą, bierzmował, następnie obejrzał mieszkania księży wikariuszy i pojechał zwiedzać instytucje dobroczynne, będące w obrębie parafii, m. in. Zakład dla Chłopców przy ul. Wiślanej, z poświęceniem przez wiele lat prowadzony przez ks. Siemca – aktualnie proboszcza wizytowanej parafii¹⁰.

20 stycznia, we wtorek, o godz. 18, Arcypasterz poświęcił nabyty przez Towarzystwo Ochrony Kobiet dom przy ul. Mokotowskiej nr 55, w którym się mieści Ognisko pod wezwaniem św. Anny oraz schronienie dla przyjezdnych. Pobłogosławiwszy wszystkich zebranych, Jego Ekscelencja udał się, w otoczeniu duchowieństwa, do sali przeznaczonej na zebrania pensjonarek, gdzie odbyła się uroczystość oficjalnego otwarcia tych placówek. Po przypomnieniu celów Towarzystwa Ochrony Kobiet, głos zabrał Arcypasterz. Udzieliwszy błogosławieństwa Towarzystwu i wszystkim, którzy bądź pracą, bądź ofiarami przyczynili się do rozwoju instytucji, wspomniął o zasługach fundatora Towarzystwa śp. Gustawa hr. Przeździeckiego oraz wyraził swe uznanie niestrudzonej w pracy małżonce założyciela – Marii hr. Przeździeckiej, a także córce, Zofii ks. Czetwertyńskiej¹¹.

26 stycznia, w poniedziałek, Jego Ekscelencja przyjmował delegację studentów-Polaków Uniwersytetu Warszawskiego, złożoną z pp.: Ludwika Skubiszewskiego, Józefa Pakulskiego, Grzegorza Witold Nowakowskiego, Aleksandra Lachowicza i Stanisława Bieleni. W imieniu studentów Polaków z UW złożyli oni hołd Ekscelencji, podkreślając: „Chcemy się uczyć tu, a nie na obczyźnie [...], pracować od ławy szkolnej wśród swoich i dla swoich [...]. Ale jesteśmy młodzi i nie zawsze starczyć nam może wytrwałości i sił własnych, więc uciekamy się do Ciebie, Arcypasterzu, byś nas pokrzepił słowem i błogosławieństwem Twoim”. Na tę przemowę Arcypasterz odpowiedział:

„Cieszę się, Panowie, że w rzędzie osób, składających hołd swemu Arcypasterzowi, staje młodzież uniwersytecka. Dziękuję Wam, Panowie, za ten akt, albowiem jest on stwierdzeniem waszych uczuć religijnych, które wiążą młodzież akademicką z tradycją i wiarą ojców i praocjów naszych. Kocham młodzież. Całe życie swoje poświęciłem jej wychowaniu i kształceniu, jako profesor i rezens Seminarium i jako profesor i rektor akademii. W młodzieży naszej, w jej życiu uczciwym i moralnym, i ukochaniu przez nią wiedzy, pokładam nadzieję lepszej przyszłości narodu. Jaka młodzież, taka przyszłość. Uczcie się, Panowie, gdzie kto może, ale uczcie się, bo naród bez nauki – to naród bez przyszłości. A jako zadatek lepszej przyszłości udzielam uczącej się młodzieży uniwersyteckiej

9 Tamże, s. 57–58.

10 Tamże, s. 58; PK 1914, s. 61.

11 *Kronika miejscowa*, WAW 1914, s. 58–59.

błogosławieństwa arcybiskupiego, które niech Was umocni na dalszą drogę życia". Po tych słowach Jego Ekszelencja Arcybiskup zaprosił delegację do swych apartamentów prywatnych i tam gościł ją przez dłuższą chwilę¹².

31 stycznia, w sobotę, o godz. 16, w towarzystwie swego kapelana ks. Kępińskiego i sekretarza konsystorza ks. J. Rystera, Jego Ekszelencja rozpoczął wizytację pasterską parafii św. Barbary na Koszykach, kierowanej przez ks. prał. Władysława Szcześniaka. Pierwszy dzień, a właściwie popołudnie, obecności Arcybiskupa na Koszykach upłynął na jego uroczystym ingresie do świątyni i modlitwach ingresowych, wysłuchaniu sprawozdania ks. proboszcza o stanie parafii, pierwszym słowie pasterskim arcybiskupa do wiernych, procesji i modlitwach za zmarłych parafian oraz szczegółowej wizytacji kościoła i zakrystii¹³.

1 lutego, w niedzielę, o godz. 8 rano, w drugim dniu wizytowania parafii św. Barbary na Koszykach, Jego Ekszelencja odprawił Mszę Świętą i udzielał Sakramentu Bierzmowania wiernym, przemawiając do nich. Następnie, o godz. 11, w asyście profesorów warszawskiego Seminarium – ks. prał. Siewierskiego, ks. kan. A. Szlagowskiego i ks. kan. A. Ciepłińskiego – Jego Ekszelencja koncelebrował sumę, udzielając na zakończenie tego nabożeństwa błogosławieństwa apostołskiego z odpustem zupełnym. Po południu Arcybiskup uczestniczył w katechizacji dziatwy parafialnej i po niesporach powrócił do swego pałacu.

2 lutego, w poniedziałek, o godz. 9 rano, w uroczystość Oczyszczenia NMP, w drugim dniu wizytacji kanonicznej parafii św. Barbary, Jego Ekszelencja odprawił Mszę Świętą, bierzmował, a następnie koncelebrował sumę. O godz. 15 – w towarzystwie ks. prałatów W. Szcześniaka i S. Galla – Arcybiskup zwiedził ochronkę parafialną przy ul. Natolińskiej, potem Dom Wypoczynkowy oraz szpital Dzieciątka Jezus.

Po skończonej wizytacji pasterskiej Jego Ekszelencja arcybiskup dziękował proboszczowi oraz jego pomocnikom – księżom wikariuszom za gorliwość w pracy pasterskiej, prosząc o szczególniejsze zajęcie się dziatwą i dorastającą młodzieżą¹⁴.

7, 8 i 9 lutego, w sobotę, niedzielę i poniedziałek, Jego Ekszelencja dopełnił wizytacji kanonicznej w parafii św. Trójcy na Solcu. Jego Ekszelencja ks. Arcybiskup przybył do kościoła w sobotę o godz. 16, spotykając u wrót świątyni oczekujące na niego miejscowe duchowieństwo z ks. prał. Jełowickim na czele oraz rzeszą ludzi zalegających cmentarz przykościelny, jako że mała świątynia nie była w stanie pomieścić wszystkich pobożnych osób, zgromadzonych z racji wizyty pasterskiej. Po odpowiedzi Arcybiskupa na proboszczowskie sprawozdanie dotyczące parafii, Jego Ekszelencja – w asyście duchowieństwa – odprawił procesję za zmarłych. Wizytował dalej kościół i zakrystię. Wreszcie wybierzmował 864 osoby¹⁵.

12 Tamże, s. 59–60; PK 1914, s. 77, 91–92.

13 *Kronika miejscowa*, WAW 1914, s. 84.

14 Tamże, s. 84–85.

15 Tamże, s. 85.

8 lutego, w niedzielę, o godz. 11, Jego Eksceleńcja odprawił sumę pontyfikalną w asyście kilku księży, a po południu egzaminował dzieci z katechizmu i znowu wybierzmował 150 osób¹⁶.

9 lutego, w poniedziałek, o godz. 9, Arcypasterz odprawił Mszę Świętą, potem wybierzmował 35 osób, następnie zwiedzał kancelarię oraz odwiedził księży wikariuszy. Pojechał także na zakończenie wizytacji zwiedzić zakłady dobroczynne należące do parafii. Jednym z nich była tzw. „Szkoła dla najuboższych dzieci Powiśla” będąca pod opieką księżny Stanisławowej Lubomirskiej, hr. Ksawerowej Branickiej i p. Hornowej. Na przyjazd Arcypasterza zgromadziły się w szkole opiekunki i wraz z pannami Wizbekównami, pp. mecenasem Siemiradzkim, Mauersbergerem, Wierzbickim, oraz miejscowym personelem nauczycielskim na czele, powitały przybywającego Arcypasterza. Jego Eksceleńcja przeszedł wszelkie sale i błogosławił dziatkom. W jednej z sal dzieci ofiarowały Jego Eksceleńcja kosz z kwiatami i sukienkę na cyborium własnej roboty. Opuszczając szkołę, Arcypasterz dziękował serdecznie opiekunkom szkoły oraz nauczycielkom za gorliwą pieczę nad tą najuboższą dziatwą Warszawy. W końcu, żegnając się Jego Eksceleńcja podziękował ks. prałatowi Jelowickiemu za gorliwą pieczę nad powierzoną mu parafią¹⁷.

14 lutego, w sobotę, redakcja „Przeglądu Katolickiego” – w odpowiedzi na liczne zapytania swoich czytelników – poinformowała, „że ks. Arcybiskup łaskawie powierzył firmie B. Wierzbickiego i S-ka wykonanie swego portretu, przeznaczonego dla wiernych, kościołów i zakrystii. Na skutek życzenia Arcypasterza, wykonania drzeworytu wielkich rozmiarów podjął się znany artysta p. Józef Holewiński. Ze względu na rozmiary i dokładność roboty p. Holewiński dopiero za pół roku wykona swą pracę”¹⁸.

25 lutego, w środę, o godz. 12 w południe, duchowieństwo warszawskie z Jego Eksceleńcją ks. biskupem Ruszkiewiczem na czele składało życzenia Najdostojniejszemu Arcypasterzowi z racji Jego imienin. Tego samego dnia, o godz. 19, Jego Eksceleńcja ks. Arcypasterz rozpoczął rekolekcje dla terminatorów, które już od kilku lat odbywały się w kościele św. Krzyża. Zebrało się przeszło 4 000 młodzieży rzemieślniczej. Arcypasterz przemówił do zebranych po udzieleniu błogosławieństwa Przenajświętszym Sakramentem, zachęcając do przykładowego odprawienia rozpoczynających się rekolekcji.

26 lutego, w czwartek, w sam dzień imienin Arcypasterza, w katedrze odbyło się – na intencję Jego Eksceleńcji – uroczyste nabożeństwo, które odprawił ks. prał. Dudrewicz. Po nabożeństwie odśpiewano *Te Deum*¹⁹.

27 lutego, w piątek, Jego Eksceleńcja przyjął na audyencji delegację fabryki zapalek „Mszczonów” z proboszczem mszczonowskim ks. Antonim

16 Tamże.

17 Tamże, s. 85–86.

18 *Portret Jego Eksceleńcji Arcybiskupa Warszawskiego*, PK 1914, s. 109–110.

19 *Kronika miejscowa*, WAW 1914, s. 83.

Zakrzewskim i p. Nowakowskim, współwłaścicielem na czele. Delegacja wręczyła Arcypasterzowi, z okazji imienin, dar-szkatułkę imitującą pudełko zapalek z odpowiednią dedykacją i emblematami²⁰.

28 lutego, w sobotę, o godz. 9.30, w katedrze, Jego Eksceleńcja odprawił nabożeństwo galowe, na którym obecni byli członkowie kapituły oraz Jego Eksceleńcja ks. biskup Ruszkiewicz²¹.

2 marca, w poniedziałek, o godz. 8 rano, Jego Eksceleńcja ks. Arcybiskup Metropolita Warszawski przybył do Seminarium Metropolitalnego, gdzie – po powitaniu przy wejściu przez duchowieństwo seminaryjne z regensem ks. prałatem Gallem na czele – odprawił Mszę Świętą i odpowiednim przemówieniem zakończył rekolekcje alumnów. Tegoż samego dnia, wprost z Seminarium, Jego Eksceleńcja udał się do miejscowego kościoła (pokarmelickiego), gdzie udzielił Sakramentu Bierzmowania 265 pracownikom „Dźwigni”²².

5 marca, w czwartek, Jego Eksceleńcja bierzmował w kościółku Dzieciątka Jezus uczniów szkół pp. Rychtowskiego i Kujawskiego. Sakrament przyjęło 241 uczniów. Po bierzmowaniu Arcypasterz w podniosłych słowach zachęcał młodzież szkolną do życia bogobożnego²³.

8 marca, w niedzielę, Jego Eksceleńcja ks. Arcypasterz, podczas Mszy Świętej udzielał w katedrze święceń mniejszych alumnom Seminarium Warszawskiego²⁴.

13 marca, w piątek, Jego Eksceleńcja ks. Arcypasterz udzielił 287 wychowankom szkoły p. Górskiego Sakramentu Bierzmowania. Bierzmował również dziatwę szkolną w liczbie 197²⁵.

19 marca, w czwartek, Arcypasterz uświetnił swym udziałem uroczystość, którą z okazji 25-lecia swego założenia święciła fabryka papierosów pp. Kalinowskiego i Przepiórkowskiego („Noblesse”). Jego Eksceleńcja odprawił, na intencję fabryki, Mszę Świętą w kościele św. Augustyna, następnie poświęcił chorągiew, zakupioną ze składek robotników i robotnic fabryki. Wreszcie na zakończenie Jego Eksceleńcja przemówił do zebranych, zachęcając pracodawców i pracowników do miłości i zgody we wspólnej pracy²⁶.

21 marca, w sobotę, o godz. 9, w kaplicy Towarzystwa Dobroczyńności, Jego Eksceleńcja bierzmował uczniów gimnazjum imienia Mickiewicza. Do bierzmowania przystąpiło 97 uczniów. Ojcem był dyrektor szkoły p. Zygmunt Korzeniewski.

Tego samego dnia, o godz. 10, w kościele św. Kazimierza (pp. sakramentek) na Nowym Mieście, Arcypasterz odprawił uroczystą sumę ku czci św. Benedykta, fundatora reguły, w której żyją pp. sakramentki. Na przyjęcie Arcypasterza

20 PK 1914, s. 158; *Kronika miejscowa*, WAW 1914, s. 86.

21 Tamże.

22 *Kronika miejscowa*, WAW 1914, s. 113.

23 Tamże.

24 Tamże, s. 113–114.

25 Tamże, s. 114.

26 Tamże.

zgrupowali się u wrót kościelnych kapłani, alumni Seminarium oraz członkowie arcybactwa Nieustającej Adoracji Najświętszego Sakramentu. Po uroczystym powitaniu Jego Ekszelencję przeprowadzono procesjonalnie do prezbiterium, po czym Arcypasterz odprawił sumę, podczas której kazanie głosił ks. prałat Roman Lasocki²⁷.

25 marca, w środę, w uroczystość Zwiastowania Najświętszej Marii Panny Arcypasterz odprawił Mszę Świętą w kaplicy literackiej na intencję członków Archikonfraterni Literackiej. Podczas Mszy Jego Ekszelencja udzielił zebranych Komunii Świętej, a następnie wybierzmował 15 osób²⁸.

26 marca, w czwartek, Jego Ekszelencja przyjął u siebie dyrektora szkoły im. Mickiewicza, p. Zygmunta Korzeniewskiego, księży prefektów szkoły – Stanisława Zdanowicza i Adama Chelmińskiego oraz delegatów z młodzieży szkolnej, którzy przybyli do pałacu, by podziękować Jego Ekszelencji za wybierzmowanie uczniów tej szkoły. W imieniu młodzieży przemówił p. Lucjan Łuczak. Jego Ekszelencja w odpowiedzi zachęcał młodzież do gorliwej pracy dla chwały Kościoła Świętego, pożytku społeczeństwa i ich samych.

W marcu 1914 roku, we wszystkie niedziele Arcypasterz, jak zwykle, odprawiał Msze Święte w katedrze, po której bierzmował wiernych. Sakramentu Bierzmowania Jego Ekszelencja ks. arcybiskup udzielił 1102 osobom²⁹.

3 kwietnia, w piątek, o godz. 7, w kościele Józefa Oblubieńca (pokarmelickim), Jego Ekszelencja rozpoczął – od lat tam prowadzone – rekolekcje dla mężczyzn z inteligencji. Tego roku prowadzili je księża Marceli Nowakowski i Kazimierz Tomczak – profesorowie Seminarium. Powyższą informację w „Wiadomościach Archidiecezjalnych Warszawskich” poprzedzono następującym tekstem:

„Zbliżające się święta Wielkanocne – czas najgorętszej pracy dla całego duchowieństwa – nie oszczędziły zachodu i Jego Ekszelencji. Jego nieustające zabiegi i troska o dobro duchowe powierzonych mu owieczek znalazły swój wyraz w rozkazie ks. Arcypasterza urządzania rekolekcji parafialnych w kościołach warszawskich. J. E. sam osobiście czuwał nad prowadzeniem tych ćwiczeń duchownych w parafiach. Sam do nich wiernych zachęcał. Sam nawet osobiście, jak to widzieliśmy w kościołach na Woli, na Koszykach, w katedrze, kapłanom w słuchaniu spowiedzi dopomagał”³⁰.

5 kwietnia, w Niedzielę Palmową, o godz. 10, Arcypasterz dokonał poświęcenia palm, rozdał je zgromadzonym duchownym, z którymi następnie uczestniczył w uroczystej procesji, po czym zajął miejsce w stallach, pozostając tam do końca nabożeństwa.

Tego samego dnia, także w katedrze, o godz. 16.30 Arcypasterz bierzmował uczniów gimnazjów warszawskich rządowych: realnego, trzeciego, siódmego oraz

27 Tamże.

28 Tamże, s. 115.

29 Tamże.

30 *Kronika miejscowa*, WAW 1914, s. 144; zob. też PK 1914, s. 259.

uczniów szkoły rzemieślniczej im. Konarskiego. Do bierzmowania przystąpiło wówczas 736 uczniów³¹.

7 kwietnia, we wtorek, w rocznicę prekonizacji A. Kakowskiego na stolicę metropolitalną warszawską, we wszystkich kościołach tej Archidiecezji odprawiono uroczyste modły, aby Bóg mu błogosławił i zachował go pełnym sił dla dobra Archidiecezji na jak najdłuższe lata³².

8 kwietnia, w środę Wielkiego Tygodnia, w kościele św. Józefa Oblubieńca, Jego Eksceleńcja zakończył rekolekcje dla mężczyzn, wybierzmowawszy 69 osób³³.

9 kwietnia, w Wielki Czwartek, o godz. 9, *Celsissimus Dominus* – w obecności licznie zgromadzonego duchowieństwa i wiernych – rozpoczął celebrę Mszy Świętej, podczas której dokonał poświęcenia olejów świętych, natomiast po jej zakończeniu Arcypasterz zaniósł procesjonalnie Przenajświętszy Sakrament do ciemnicy i po raz pierwszy umywał nogi 12 starcom. Podczas ceremonii Jego Eksceleńcji asystowali ks. prał. Łyszkowski, kanonicy Kazimierz Bączkiewicz i Jerzy Gautier, a ceremonię kierował ks. prał. Gall³⁴.

10 kwietnia, w Wielki Piątek, Jego Eksceleńcja był obecny podczas odprawianych nabożeństw, zasiadając w stali³⁵.

11 kwietnia, w Wielką Sobotę, podobnie jak w Wielki Piątek, podczas nabożeństw Jego Eksceleńcja uczestniczył w nich, pozostając w stali. Natomiast o godz. 19.30, w asyście księży: prał. Łyszkowskiego oraz kanoników Bączkiewicza i Gautiera, odprawił Rezurekcję³⁶.

12 kwietnia, w niedzielę Zmartwychwstania Pańskiego, Jego Eksceleńcja celebrował w katedrze pontyfikalną sumę. Następnie, powróciwszy do pałacu, przyjmował życzenia świąteczne od licznie przybyłych przedstawicieli władz świeckich, obywatelstwa ziemskiego oraz przedstawicieli różnych instytucji³⁷.

13 kwietnia, w Poniedziałek Wielkanocny, po sumie, podczas której Jego Eksceleńcja zasiadał w swej stali, ks. arcybiskup przyjmował w swym pałacu duchowieństwo warszawskie, które udało się tam z biskupem Ruszkiewiczem na czele, aby złożyć swemu Arcypasterzowi życzenia świąteczne i podzielić się z nim tradycyjnym jajkiem³⁸.

14 kwietnia, we wtorek, przybyli do Arcypasterza z życzeniami świątecznymi alumni Seminarium Metropolitalnego³⁹.

19 kwietnia, w niedzielę, ks. arcybiskup odprawił Mszę Świętą

31 *Kronika miejscowa*, WAW 1914, s. 144.

32 Tamże, s. 143.

33 Tamże, s. 144.

34 Tamże.

35 Tamże.

36 Tamże.

37 Tamże, s. 144–145.

38 Tamże, s. 145.

39 Tamże.

w poaugustyńskim kościele św. Marcina, po której udzielił Sakramentu Bierzmowania 230 dzieciom. Aktem tym Jego Eksceleńcja zakończył rekolekcje dla dzieci, które corocznie w tej świątyni urządza tamtejszy proboszcz ks. prał. Godlewski⁴⁰.

22 kwietnia, w środę, Jego Eksceleńcja ks. arcybiskup przyjął delegację nowo powstającego Koła Miłośników Sportu, w osobach Jana Rudzińskiego, Czesława Grodzińskiego, Emila J. Rauera i J. A. Matuszewskiego, proszącą o błogosławieństwo dla tej instytucji i jej członków. Arcypasterz z serca całego udzielił błogosławieństwa, życząc instytucji, by ta, przyjąwszy na siebie kształcenie fizyczne młodzieży, godnie podolała zadaniu⁴¹.

9 maja, w sobotę, Jego Eksceleńcja wyruszył na wizytację następnych kilku parafii, rozpoczynając swą marszrutę od Cegłowa, gdzie na tamtejszej stacji serdecznie przywitali go parafianie z proboszczem ks. S. Gajewskim oraz liczne duchowieństwo dekanatu mińskiego z dziekanem ks. kan. K. Sobolewskim. Po przemówieniu Jakuba Kaźmierczyka – gospodarza z Rososzy oraz podaniu chleba i soli przez Pawła Mazeka – wójta gminy Cegłów i Marcina Galika – gospodarza z Woźbienia, Jego Eksceleńcja, w pochodzie procesyjnym skierował się ku świątyni. Tam z kolei, przed wejściem do kościoła, ks. proboszcz podał mu klucze od tego obiektu, a po odmówieniu przepisanych przez pontyfikał modlitw przemówił, przedstawiając stan moralny i materialny parafii, która w 1905 roku padła ofiarą ruchu mariawickiego i tylko w trzeciej swej części pozostała przy wierze ojców swoich. W odpowiedzi Arcypasterz zachęcał zgromadzonych do miłości wzajemnej, do modlitwy za braci odpadłych i do wytrwania w wierze świętej. Procesja za zmarłych i wizytacyjne oględziny kościoła oraz sprzętów kościelnych dopełniły programu pierwszego dnia wizyty kanonicznej parafii w Cegłowie⁴².

10 maja, w niedzielę, o godz. 8 rano, Jego Eksceleńcja udzielał Sakramentu Bierzmowania, następnie, o godz. 10 odprawił sumę pontyfikalną, udzielając w imieniu Ojca Świętego błogosławieństwa apostolskiego z odpustem zupełnym, a o godz. 15 egzaminował dzieci ze znajomości prawd wiary świętej, z czego dziatwa wywiązała się znakomicie⁴³.

11 maja, w poniedziałek, Arcypasterz zakończył swoją wizytę w parafii cegłowskiej, udając się do parafii w Mińsku Mazowieckim – miasta to nosiło wówczas nazwę Nowo-Mińsk. W drodze Jego Eksceleńcja zatrzymał się w szpitalu w Mieni, gdzie odprawił Mszę Świętą, wybierzmował 72 osoby i odwiedził chorych, interesując się stanem ich zdrowia i niosąc im słowa pociechy⁴⁴.

Żegnany przez personel szpitalny i siostry miłosierdzia z ks. kapelanem Z. Łaniewskim na czele, Jego Eksceleńcja ruszył dalej, a już na terytorium parafii

40 Tamże.

41 Tamże.

42 *Kronika miejscowa*, WAW 1914, s. 173–174.

43 PK 1914, s. 377; *Kronika miejscowa*, WAW 1914, s. 174–175.

44 PK 1914, s. 377.

mińskiej wstąpił do zakładu dziewcząt, sierot, pozostających pod opieką siostr miłosierdzia w Ignacowie. Tutaj po pracy znalazł Arcypasterz chwilę odpoczynku wśród sierocej dziatwy, która z serdecznością witała Wysłańca Bożego⁴⁵. O godz. 15 Jego Eksceleńcja, żegnany przez opiekunów, gości i obecnych w zakładzie, odjechał do Nowo-Mińska, miasta, które na przyjęcie Arcypasterza przywdziało odświętną szatę. Kto żyw – młody czy stary, zdrow czy kaleka, spieszył, by powitać przybywającego arcybiskupa. Każdy pragnął przyjąć, choćby spojrzeć na umiłowanego przez wszystkich Zwierzchnika, toteż ludzi zgromadziło się sporo. Nie brakowało nikogo. Na czele stał dziekan miejscowy, ks. prob. K. Sobolewski, a z nim całe duchowieństwo dekanatu, następnie przedstawiciele obywatelstwa ziemskiego i miejskiego. Straż honorowa i utrzymanie porządku powierzone zostały miejscowej ochotniczej straży ogniowej, która ze swego zadania wywiązała się znakomicie.

Gdy tylko Arcypasterz nadjechał, z grona obywateli wysunął się p. Matyskiewicz i w imieniu parafian powitał Jego Eksceleńcję. Po tym przemówieniu ks. arcybiskup udał się do kościoła procesjonalnie, pod baldachimem, który podtrzymywali pp. Doliński, dyrektor fabryki Rudzki i Sp., dr Pluta, rejent Resdorff i magister farmacji Wojewódzki.

Jego Eksceleńcja, po uroczystym wejściu do świątyni, wysłuchał relacji zdanej Arcypasterzowi przez proboszcza, tak co do stanu materialnego, jak i moralnego parafii. Po przemówieniu ks. dziekana Jego Eksceleńcja zwrócił się sam do ludu i w pięknym przemówieniu zachęcał wiernych, by nadal trzymali się mężnie drogi wiary i moralności. Po procesji za zmarłych i wizytacji kościoła ks. arcybiskup udał się na plebanię, gdzie po krótkim wypoczynku przyjął delegacje nauczycieli szkół miejscowych z p. Grochowską na czele, która w imieniu zebranych wypowiedziała słowa hołdu dla Jego Eksceleńcji oraz delegację Żydów miasta Nowo-Mińska z rabinem na czele. Następnie Jego Eksceleńcja wybierzmował 628 osób. Po wieczerzy ks. arcybiskup konferował z księżmi dekanalnymi, udzielając każdemu rad arcybiskupskich⁴⁶.

12 maja, we wtorek, w drugim dniu wizyty kanonicznej w Mińsku, o godz. 8, Jego Eksceleńcja wybierzmował 774 osób, a o godz. 10 celebrował z asystą pontyfikalną sumę, po której udzielił wiernym błogosławieństwa apostołskiego. Następnie na plebanii przyjął dwie delegacje: Zarządu Okręgowego Towarzystwa Rolniczego oraz ziemianek. Skład pierwszej z nich stanowili: prezes p. Łuniewski z Rudzienka, p. Prądzyński ze Stanisławowa, p. Bełkowski z Nowego Dworu oraz dwaj gospodarze, a mianowicie Biernacki ze wsi Brzoze i Kowalczyk ze wsi Cisie. W grupie ziemianek znalazły się pp.: rejentowa Resdorffowa, Łuniewska z Łasisk, Filewiczowa z Sinołek oraz Duszczykowa – żona gospodarza z Siennicy.

Po obiedzie Arcypasterz zwiedzał ochronkę pozostającą pod opieką p. Resdorffowej, gdzie powitała go przemową opiekunka, a dzieci deklamowały wierszyki i śpiewały odpowiednie pieśni, następnie Jego Eksceleńcja udał się do Sali Zajęć dla dziewcząt, utrzymywanej przez miejscowe Towarzystwo Dobroczyńności.

⁴⁵ Tamże.

⁴⁶ *Kronika miejscowa*, WAW 1914, s. 175–176.

Tu na powitanie Arcypasterza wyszedł cały zarząd Towarzystwa, w którego imieniu przemówiła jego prezeska p. Rudkowska. W Sali Zajęć Najdostojniejszy Arcypasterz oglądał bardzo pięknie wykonane robótki i na odjeźdym przemówił do dzieci.

Z Sali Zajęć Jego Eksceleńcja pojechał odwiedzić 90-letniego mieszczanina p. Jakowickiego, b. pomocnika naczelnika powiatu, gdzie spędził parę chwil w otoczeniu zacnej rodziny starca, chcąc tym sposobem nagrodzić żywot staruszka, spędzony w miłości i oddaniu dla wiary i Kościoła Świętego. Stąd Arcypasterz udał się do 7-klasowej pensji p. Grochowskiej, gdzie jego przybycia oczekiwał cały personel nauczycielski na czele z przełożoną, która powitała Jego Eksceleńcję, wyrażając w serdecznych słowach hołd przybywającemu zwierzchnikowi i zapewniając o swoim i całej szkoły głębokim przywiązaniu i posłuszeństwie dla Stolicy świętej i ks. arcybiskupa. Uczennice wykonywały na cześć Arcypasterza odpowiednie śpiewy, a dwie dziewczynki, Szczepankowska i Plucianka, przy odpowiedniej deklamacji wręczyły Arcypasterzowi adres i bukiet kwiatów. W końcu Jego Eksceleńcja zwiedził cmentarz i oglądał miejsce pod nowy cmentarz. Po powrocie Arcypasterz był obecny na majowym nabożeństwie, po którym bierzmował wiernych⁴⁷.

13 maja, w środę, trzeci dzień wizyty kanonicznej w parafii Nowo-Mińsk, Jego Eksceleńcja odprawił rano Mszę Świętą, a po niej w dalszym ciągu bierzmował. Po południu zwiedził szkołę fabryczną, należącą do fabryki „Rudzki i S-ka”, gdzie powitał go dyrektor fabryki p. Doliński. Nadto mowy powitalne wygłosili: jeden z delegatów robotników i przełożona szkoły p. Puciato. Po wysłuchaniu mów Arcypasterz przepytał dzieci z katechizmu i rozmawiał z nimi. Wreszcie, po krótkiej przemowie do dziatwy i robotników, opuścił szkołę, udając się do wsi Arynow, gdzie odwiedził jednego z najzacniejszych gospodarzy parafii – Walentego Gniado.

Gospodarze, wiedząc o przybyciu Arcypasterza do wsi, wysypali całą drogę zielenią i umaili swe chaty. Przed chatą gospodarza Gniado zebrała się cała ludność wsi. Tam też Jego Eksceleńcja wysiadł z powozu i pozdrowiwszy obecnych, wszedł do chaty. Na progu Jego Eksceleńcja zaznaczył, że przychodzi do gospodarza Gniado nie dlatego, że jest najbogatszy lub najbardziej uczony, lecz dlatego, że jest najpocziwszy. Zabawiwszy chwilę w chacie, Arcypasterz udał się następnie z powrotem do Nowo-Mińska.

Wieczór Jego Eksceleńcja spędził w gościnie u właściciela Nowo-Mińska i kołatora kościoła p. Seweryna Doria-Dernałowicza⁴⁸.

14 maja, w czwartek, w czwarty i ostatni dzień pobytu w parafii Nowo-Mińsk, o godz. 9 rano, Jego Eksceleńcja odprawił Mszę Świętą, po której bierzmował. Później zwiedził archiwum dekanalne i parafialne i o godz. 14 opuścił Nowo-Mińsk, udając się z wizytą dekanalną do sąsiedniej parafii w Kałuszynie, w 92 proc. zamieszkałej przez ludność żydowską⁴⁹.

47 Tamże, s. 176–177.

48 Tamże, s. 177–178.

49 PK 1914, s. 377–378.

Do Kałuszyna Arcypasterz przybył o godz. 16, witany chlebem i solą przez p. Wandalina Rucewicza, właściciela Gołębiówki. Następnie procesjonalnie udał się do kościoła, gdzie – po odmówieniu przepisanych modlitw i wysłuchaniu przemówienia proboszcza – wizytował kościół i następnie bierzmował⁵⁰.

15 maja, w piątek, w drugim dniu arcybiskupiej wizytacji parafii Kałuszyn, po odprawieniu sumy pontyfikalnej, podczas której Jego Eksceleńcja sam głosił Słowo Boże, obdarzył jeszcze zgromadzonych błogosławieństwem apostolskim, zaś po krótkim wypoczynku odpytał dzieci z katechizmu, by w końcu znowu bierzmować.

Tego samego dnia, o godz. 15, na placu przed kałuszyńskim kościołem Arcypasterz poświęcił figurę Pana Jezusa dźwigającego krzyż, wzniesioną na pamiątkę edyktu mediolańskiego z okazji 1600-letniego jubileuszu triumfu Kościoła, a potem, po nabożeństwie majowym, Jego Eksceleńcja kontynuował udzielanie Sakramentu Bierzmowania⁵¹.

16 maja, w sobotę, w trzecim i ostatnim dniu kanonicznego pobytu Jego Eksceleńcji w Kałuszynie, odprawił on poranną Mszę Świętą, po sumie wybierzmował resztę parafian, a o 15 opuścił to miasto, serdecznie żegnany przez wdzięcznych parafian. W drodze do parafii Oleksina Jego Eksceleńcja odwiedził parafianina kałuszyńskiego – Aleksandra Roguskiego zamieszkałego we wsi Groszki Nowe⁵².

W Oleksinie Arcypasterza witali: miejscowy proboszcz ks. Józef Potaski, dwóch najstarszych w parafii gospodarzy w strojach narodowych – Jankowski z Sosnowego i Ornoch z Oleksina oraz... zgliszcza po dopiero co zgorzałych zabudowaniach plebańskich. Po przybyciu do kościoła i wysłuchaniu przemowy proboszcza Jego Eksceleńcja sam przemawiał, wizytował kościół, bierzmował i zwiedzał kancelarię parafialną⁵³.

17 maja, w niedzielę, Arcypasterz odprawił w Oleksinie sumę pontyfikalną, później odwiedził jednego z miejscowych włościan, a o 15 opuścił parafię oleksińską i udał się do Wierzbna, po drodze wstępując do kościoła w Grębkowie (diec. lubelska), gdzie nawiedził Przenajświętszy Sakrament i krótką chwilę gościł u tamtejszego proboszcza, ks. Aleksandra Mrozińskiego.

W Wierzbnie powitał przybywającego Arcypasterza krótką przemową sam ks. proboszcz Borkowski, po czym Jego Eksceleńcja udał się do kościółka, który był czyściutko utrzymany i robił na obecnych bardzo miłe wrażenie. Porządek wizytacji podobny był do tego z parafii w Oleksinie, przy czym Sakrament Bierzmowania z rąk Arcypasterza otrzymało tam 317 osób⁵⁴.

50 *Kronika miejscowa*, WAW 1914, s. 178–179.

51 *Kronika miejscowa*, WAW 1914, s. 179–180.

52 Tamże, s. 180.

53 PK 1914, s. 378; *Kronika miejscowa*, WAW 1914, s. 217–218.

54 Tamże, s. 218.

18 maja, w poniedziałek, Jego Ekscelencja z Wierzbna skierował się do Czerwonki, gdzie przybył w południe i odbył wizytację podobną tej w parafii Wierzbno⁵⁵.

19 maja, we wtorek, Jego Ekscelencja kontynuował wizytację w parafii Czerwonka, gdzie udzielił bierzmowania ogółem 499 osobom⁵⁶.

20 maja, w środę, o godz. 13, Arcypasterz stanął w Pniewniku, gdzie był uroczystie witany przez wiernych z proboszczem ks. Jaśkiewiczem i duchowieństwo dekanatu radzymińskiego z dziekanem ks. A. Kobylińskim. Po wejściu do nowej świątyni rozradowało się serce arcypasterskie na widok tak wspaniałego Domu Bożego, wzniesionego z dobrowolnych ofiar parafian. Dał temu wyraz Jego Ekscelencja w swym przemówieniu ingresowym, dziękując ks. proboszczowi za poniesione trudy, za gorliwość pasterską, za energię i zapał w przeprowadzeniu budowy świątyni, chwalać jednocześnie parafian za okazane wsparcie⁵⁷.

21 maja, w czwartek, o godz. 7 rano, Arcypasterz przystąpił do uroczystej konsekracji kościoła, po czym odprawił sumę i udzielił zgromadzonym błogosławieństwa apostołskiego wraz z odpustem zupełnym. Po południu natomiast Jego Ekscelencja udzielał Sakramentu Bierzmowania, który w ciągu dwóch dni otrzymało w Pniewniku 1180 osób⁵⁸.

22 maja, w piątek, o godz. 8 rano, Arcypasterz odprawił Mszę Świętą i egzaminował dzieci z katechizmu, a w godzinach popołudniowych opuścił Pniewnik, kierując się do parafii w Dobrem, gdzie przybył pod wieczór. Mimo późnej pory, jeszcze tego dnia odbył ingres do tamtejszej świątyni, wysłuchał sprawozdania ks. proboszcza Edmunda Smoleńskiego, ubolewającego nad grasującą w parafii plagą pijaństwa, i przemówił do zebranych w słowach serdecznych a prostych, ganiąc, co na naganę zasługiwało i zachęcając do życia prawdziwie chrześcijańskiego. Odbyło się również – z udziałem wizytującego – nabożeństwo żałobne, po którym Jego Ekscelencja udzielił dużej grupie młodzieży Sakramentu Bierzmowania⁵⁹.

23 maja, w sobotę, swój drugi dzień wizytacji w Dobrem zaczął Arcypasterz od słuchania spowiedzi, po czym bierzmował, a o godz. 10 – przeprowadzony procesjonalnie z plebanii do kościoła – odprawił uroczystą sumę i udzielił błogosławieństwa apostołskiego z odpustem zupełnym. Po południu zaś Jego Ekscelencja odpytał dzieci z katechizmu i w dalszym ciągu bierzmował⁶⁰.

24 maja, w niedzielę, o godz. 8.30, Jego Ekscelencja wyruszył do Wiśniewa, zatrzymując się po drodze w majątku Rudzienko na rozmowę z zebraną tam służbą dworską, której z serca błogosławił. W Wiśniewie natomiast chlebem i solą

55 Tamże.

56 Tamże, s. 219.

57 Tamże, s. 219–220.

58 PK 1914, s. 378; *Kronika miejscowa*, WAW 1914, s. 220.

59 Tamże.

60 Tamże, s. 220–221.

witali Arcypasterza p. Błociszewski – właściciel Ujazdowa i Młęcina oraz Mikołaj Bankiewicz – gospodarz z Wiśniewa. W kościele prob. ks. Głowacki przedstawił stan parafii tak materialny, jak i moralny, na co Jego Eksceleńcja serdecznie odpowiedział zwracając się do ludu, potem odprawił sumę pontyfikalną, a po południu 277 osobom udzielił Sakramentu Bierzmowania. Następnie uczestniczył w nabożeństwie majowym, a pod wieczór odwiedził włościanina Wincentego Michalskiego, który – mimo wielkiego zamętu, jaki spowodował w parafii mariawitów – zawsze pozostał wierny Kościołowi⁶¹.

25 maja, w poniedziałek, Jego Eksceleńcja udał się do Jakubowa, gdzie został powitany przez p. Potockiego i gdzie wybierzmował 537 osób⁶². Tego samego dnia, w Rzymie, na konsystorzu, przyznany został Jego Eksceleńcji A. Kakowskiemu palusz, który – z uwagi na sytuację polityczną Europy – wraz z bullą postanowiono przesłać do Warszawy, aby tam odbyła się ceremonia włożenia go nowemu polskiemu metropolicie⁶³.

26 maja, we wtorek, z Jakubowa wyjechał Arcypasterz do Stanisławowa, gdzie przybył o godz. 16.30 witany przez p. Prądyńskiego – właściciela tego miasta. Ingres Jego Eksceleńcji do kościoła był tego dnia ostatnim punktem wizyty pasterskiej w Stanisławowie⁶⁴.

27 maja, w środę, w drugi dzień wizytowania parafii stanisławowskiej, rano Jego Eksceleńcja udzielał Sakramentu Bierzmowania, później odprawił sumę pontyfikalną, a po południu przyjął delegację gminy żydowskiej z miejscowym rabinem na czele⁶⁵.

28 maja, w czwartek, po odprawieniu w godzinach porannych Mszy Świętej i wybierzmowaniu ostatniej grupy oczekujących na ten sakrament, Jego Eksceleńcja przyjął delegację miejscowego kółka rolniczego z prezesem p. Prądyńskim na czele, a o godz. 17 dotarł do Pustelnika, odwiedzając po drodze we wsi Zalesie gospodarza Kowalczyka, parafianina stanisławowskiego, który swym życiem cnotliwym i bogobojnym stanowił wzór katolika dla parafian.

W Pustelniku Jego Eksceleńcja witany był przez prob. ks. Edwarda Podbielskiego wraz zebranych licznymi parafianami. Po odśpiewaniu zwykłych modlitw przemówił do Arcypasterza w podniosłych słowach sędziwy proboszcz, podnosząc w parafianach ich przywiązanie do Kościoła i męstwo, z jakim opierali się mariawityzmowi, nie ukrywając jednak niepokojąco rosnącego zjawiska kradzieży. Podjął ten temat w swojej mowie Wizytator, zachęcając parafian do cnoty poszanowania cudzej własności. Tego samego dnia Jego Eksceleńcja udzielił dużej grupie parafian Sakramentu Bierzmowania⁶⁶.

61 Tamże, s. 221.

62 PK 1914, s. 378; *Kronika miejscowa*, WAW 1914, s. 221.

63 *Kronika miejscowa*, WAW 1914, s. 320.

64 *Kronika miejscowa*, WAW 1914, s. 221–223.

65 Tamże, s. 223.

66 PK 1914, s. 378; *Kronika miejscowa*, WAW 1914, s. 223–224.

29 maja, w piątek, Arcypasterz, kontynuując swoją wizytę kanoniczną w Pustelniku, odpytał z katechizmu dzieci, odprawił sumę pontyfikalną, zakończoną błogosławieństwem apostołskim i udzieleniem odpustu zupełnego oraz wybierzmował ostatnią z grup oczekujących na ten sakrament.

Tego samego dnia, o godz. 17, Jego Ekscelencja przybył do Cygowa, gdzie na jego powitanie zebrało się całe duchowieństwo dekanatu z dziek. ks. kan. Aleksandrem Kobylińskim na czele. Chlebem i solą powitali go pp. Pruszewski – właściciel majątku Feliksów i b. sędzia gminny oraz Michał Dutkiewicz – senior bractwa Niepokalanego Poczęcia NMP i ławnik sądu. Ten ostatni wypowiedział też słowa powitalne. Po tym powitaniu Jego Ekscelencja włożył mitrę i wzięwszy do ręki pastorał, udał się procesjonalnie do świątyni, przyjmując od ks. prob. Franciszka Sadowskiego wręczone mu na progu klucze. Po odbytych ingresie i procesji za zmarłych ks. arcybiskup udał się na plebanię, by wypocząć nieco, a po nabożeństwie majowym udzielał Sakramentu Bierzmowania⁶⁷.

30 maja 1914, w sobotę, podczas drugiego dnia wizytowania parafii cygowskiej Jego Ekscelencja słuchał spowiedzi, potem odprawił Mszę Świętą i bierzmował, a po południu odpytał z katechizmu dzieci i udzielał Sakramentu Bierzmowania kolejnym grupom parafian⁶⁸.

31 maja, w niedzielę, w uroczystość Zesłania Ducha Świętego, ks. arcybiskup kontynuował bierzmowanie w Cygowie, potem odprawił na cmentarzu kościelnym sumę, a o godz. 15 udał się do Okuniewa, w którym powitali go najpierw przedstawiciele gminy żydowskiej, wychodząc na to spotkanie z „Rodałem” i pieśniami. Natomiast przy krzyżu na przybycie Arcypasterza oczekiwał miejscowy proboszcz ks. Władysław Żebrowski wraz z licznie zebrany ludem. Porządku pilnowała miejscowa straż ochotnicza. Przybywającemu Arcypasterzowi chleb i sól podali: Władysław Gawiński, Wawrzyniec Jeziorski i Franciszek Kudliński. Po ingresie Jego Ekscelencja bierzmował⁶⁹.

1 czerwca, w poniedziałek, w drugim dniu uroczystości Zesłania Ducha Świętego, Jego Ekscelencja odprawił sumę pontyfikalną na cmentarzu przykościelnym w Okuniewie, a po południu odpytał z katechizmu dzieci i jeszcze bierzmował⁷⁰.

2 czerwca, we wtorek, o godz. 9, Arcypasterz wyjechał z Okuniewa do Długiej Kościelnej, gdzie w imieniu parafian powitał go jej właściciel – p. Łempicki. Po odbyciu ingresu Jego Ekscelencja odprawił sumę, a następnie udzielił błogosławieństwa apostołskiego i odpustu zupełnego. Po krótkim odpoczynku jeszcze egzemplifikował z katechizmu dzieci i bierzmował. Zaraz po obiedzie wyjechał do Warszawy, aby wziąć udział w pogrzebie ks. prał. Ignacego Dudrewicza⁷¹.

67 Tamże, s. 224–225.

68 Tamże, s. 225.

69 Tamże, s. 225–226.

70 Tamże, s. 226.

71 Tamże.

7 czerwca, w niedzielę, w uroczystość Trójcy Świętej, w katedrze, Jego Eksceleńcja udzielał Sakramentu Bierzmowania⁷².

11 czerwca, w czwartek, w uroczystość Bożego Ciała, Jego Eksceleńcja celebrował uroczystą sumę i procesję w katedrze⁷³.

13 czerwca, w sobotę, w kościele na Koszykach, Jego Eksceleńcja udzielił Sakramentu Bierzmowania 512 dzieciom⁷⁴.

14 czerwca, w niedzielę, w katedrze, ks. arcybiskup. udzielał Sakramentu Bierzmowania. W dniach 7 i 14 czerwca otrzymały go z jego rąk łącznie 463 osoby⁷⁵.

15 czerwca, w poniedziałek, Jego Eksceleńcja zwiedził wystawę sztychów w kamienicy Baryczków na Starym Mieście. Arcypasterz przybył w towarzystwie ks. kan. Z. Chełmickiego, „powitany przez prezesa Tow. Edwarda hr. Krasińskiego oraz sekretarza zarządu dr. Władysława Kłyszewskiego udzielających J. E. szczegółowych objaśnień zarówno co do samej wystawy, jak i celów i zadań Tow., którego J. E. jest członkiem protektorem od chwili założenia. Wspaniałe zbiory p. Dominika Witke-Jeżewskiego, owoc pracy i zapobiegliwości jednego człowieka, obudziły w J. E. podziw i uznanie, a prace Tow., dokonywane przeważnie w świątyniach Pańskich, z jak najwyższą spotkały się zachętą, gorącą życzliwością i poparciem Najdostojniejszego Arcypasterza”⁷⁶.

16 czerwca, we wtorek, na pensji p. Sztyche Jego Eksceleńcja udzielił Sakramentu Bierzmowania 162 osobom⁷⁷.

17 czerwca, w środę, Jego Eksceleńcja był z wizytą u ks. biskupa Jaczewskiego w Lublinie⁷⁸.

19 czerwca, w piątek, w uroczystość Serca Jezusowego Jego Eksceleńcja celebrował sumę u ss. wizytek⁷⁹.

21 czerwca, w niedzielę, w katedrze, Jego Eksceleńcja udzielił Sakramentu Bierzmowania 154 dzieciom⁸⁰.

23 czerwca, we wtorek, w kościele na Pradze z rąk Arcypasterza Sakrament Bierzmowania otrzymało 1500 dzieci⁸¹.

28 czerwca, w niedzielę, w uroczystość narodzenia św. Jana Chrzciciela, w katedrze, Jego Eksceleńcja udzielił święceń kapłańskich diakonowi Konstantemu Kimaczyńskiemu z diecezji lubelskiej⁸².

72 Tamże.

73 Tamże.

74 Tamże.

75 Tamże.

76 PK 1914, s. 446; *Kronika miejscowa*, WAW 1914, s. 226.

77 Tamże.

78 Tamże.

79 Tamże.

80 Tamże.

81 Tamże.

82 Tamże.

1 lipca, w środę, o godz. 15, ks. dr A. Kakowski wyjechał na sześć tygodni za granicę do Montecatini na kurację. W podróży towarzyszyli mu ks. prał. Gall i kapelan ks. dr Kępiński⁸³. Na temat kuracji, a w szczególności perturbacji związanych z powrotem do Warszawy przez opanowaną wojną Europę można znaleźć na łamach „Wiadomości Archidiecezjalnych Warszawskich” zaledwie jedną następującą wzmiankę:

„J. E. arcybiskup metropolita warszawski ks. dr A. Kakowski, wraz z towarzyszącym mu ks. prałatem Gallem, regensem seminarium, po przezwycięzeniu niesłychanych trudności, w jakich się znalazł z powodu obecnej wojny, wy dostał się z zajętej przez Niemców Brukseli i już z Londynu zawiadomił konsystorz, że wraca do Warszawy. Powrót nastąpi prawdopodobnie via Stokholm, Petersburg”⁸⁴. Więcej szczegółów znajdujemy w *Pamiętnikach* Arcypasterza, w których na ten temat pisał on m. in.: „Po ukończeniu kuracji w Montecatini, gdyśmy się zatrzymali na krótki odpoczynek w Viareggio, Austria wypowiedziała wojnę Serbii. Należało wracać czym prędzej do kraju. Którędy? [...] Wybraliśmy drogę przez Szwajcarię i Niemcy, a przez jeden dzień mieliśmy się zatrzymać w Brukseli dla załatwienia pewnych spraw prywatnych [...]. Nagle pociąg bezpośredniej komunikacji między Bazyleą a Brukselą, którym jechaliśmy, zatrzymano w fortecy Metz okrzykiem «Wojna z Francją – wysiadać! Dzięki nadludzkim wysiłkom udało się nam wy dostać ze stacji fortecznej i z trudem przemycić się do Księstwa Luksemburskiego, a stamtąd do Brukseli [...], Ostendy [...], Londyn [...], do New Castl, potem morzem Północnym do Bergen, stamtąd przez Christianię, Sztokholm, Torneo, Finlandię do Petersburga i Warszawy”⁸⁵.

19 października, w poniedziałek, o godz. 8, Jego Ekscelencja ostatecznie powrócił do Warszawy, witany w swoim pałacu przez członków kapituły i konsystorza. Arcypasterz wysłuchał tam sprawozdania z najpilniejszych spraw i jeszcze tegoż samego dnia, po południu, w asyście ks. kan. Bączkiewiczza odwiedził bezdomnych w ich schronieniu w Dolinie Szwajcarskiej. Krzepiąc zgromadzonych rzeczową przemową, witając „bezdomny – bezdomnych” i pobłogosławiwszy prezesa sekcji p. Witolda Żukowskiego na dalszą pracę dla tak srodze cierpiących, Jego Ekscelencja złożył dla nich ofiarę w kwocie rubli stu i opuścił przytułek, wzruszony do łez widokiem nieszczęśliwych, których tylu przygarnęła i wciąż jeszcze przygarnia ofiarna i życzliwa sekcja bezdomnych w Warszawie. Następnie Jego Ekscelencja ks. Arcybiskup Metropolita odwiedził lazaret przy ul. Miodowej, założony staraniem Koła Ziemianek. Dostojnego gościa przyjmował i udzielał wyjaśnień zarząd szpitala⁸⁶.

20 października, we wtorek, w południe, witało Arcypasterza duchowieństwo warszawskie. Ze zwykłą serdecznością przemówił on do zebranych, zaznaczając na wstępie, iż jednej chwili nie stracił na to, by ów przymusowy pobyt

83 *Kronika miejscowa*, WAW 1914, s. 217.

84 *Kronika miejscowa*, WAW 1914, s. 276–277.

85 A. Kakowski, *Z niewoli do niepodległości. Pamiętniki*, Kraków 2000, s. 117–119.

86 *Kronika miejscowa*, WAW 1914, s. 319.

w Zachodniej Europie przedłużyć, bo serce jego wyrwało się do swoich, do swej owczarni, do braci kapłanów, do kraju dotkniętego tyłoma klęskami, po czym, podziękowawszy Jego Eksceleńcya biskupowi sufraganowi, konsystorzowi i prześwietnej Kapitulie za tymczasowe rządy diecezją, za zarządzenia, dostosowane do obecnych potrzeb i ważności chwili, z każdym z kapłanów zamienił słów kilka, zachęcając wszystkich do dalszej pracy pasterskiej, wywołanej okolicznościami wojny⁸⁷.

23 października, w piątek, o godz. 10 rano, w kościele katedralnym Arcypasterz odprawił nabożeństwo dziękczynne z racji ocalenia Warszawy. W stalach zasiadła kapituła warszawska, kościół zaś przepełnił tłum pobożnych na czele z delegatami Centralnego Komitetu Obywatelskiego, komitetu m. Warszawy, Polskiego Komitetu Sanitarnego i przedstawicielami najpoważniejszych instytucji. Z przedstawicieli władz obecny był na nabożeństwie gubernator Korf. Nabożeństwo zakończyło *Te Deum laudamus*, odśpiewane przez duchowieństwo. Potem wysłano telegram do pałacu w Carskim Siole o treści:

„Do Jego Cesarskiej Mości Najjaśniejszego Pana. Z ocalonej przy pomocy Bożej i z woli Waszej Cesarskiej Mości od najścia wroga Warszawy, odprawiwszy uroczyste nabożeństwo dziękczynne, ośmielam się złożyć u stóp Waszej Cesarskiej Mości w imieniu swoim i swojej owczarni uczucia najgłębszej wdzięczności i wierнопoddańczego oddania. Rzymsko-katolicki Arcybiskup Warszawski Aleksander Kakowski”.

Tego samego dnia Jego Eksceleńcya z carskosielskiego pałacu otrzymał następującą depeszę:

„Rzymsko-Katolicki Arcybiskup Kakowski, Warszawa. Dziękuję Bogu za ocalenie Warszawy od zajęcia jej przez wroga. Sercem dzielę radość z tego powodu Waszej owczarni. Dziękuję wszystkim za modlitwy i wyrażone uczucia oddania. Mikołaj”⁸⁸.

26 października, w poniedziałek, Arcypasterz zaszczycił swoją obecnością zebranie Stowarzyszenia Robotników Chrześcijańskich. Przed Domem Ludowym Arcypasterz powitał Główny Zarząd. Z chwilą wejścia Jego Eksceleńcya brać robotnicza, wypełniająca po brzegi wielką salę, wydała okrzyk: „Jego Eksceleńcya ks. Arcybiskup niech żyje”! Po czym liczna gromadka dzieci robotników odśpiewała hymn *Bogurodzica Dziewica*. Arcypasterz, idąc przez salę błogosławił obecnych, natomiast zabierając głos w trakcie spotkania, zachęcał robotników, aby dalej szli drogą wytkniętą, mając na celu prawdziwą kulturę, opartą na podstawach Ewangelii, bo inna wyda takie tylko rezultaty, jakie zbierają Niemcy, którzy chępliwi się wielką kulturą, w wojnie jednak obecnej kultury nie wykazują, przeciwnie, czyny ich barbarzyńskie dowodzą strasznego zdżiczenia. Inaczej być nie mogło, bo gdzie nie ma ducha Chrystusowego, ducha wiary, prawdziwej kultury spodziewać się nie można. Następnie Jego Eksceleńcya zalecał robotnikom, aby w tych

87 Tamże.

88 Tamże, s. 319–320.

ciężkich czasach każdy, nie oglądając się na dobroczynność ludzką, myślał o sobie, szukał zajęcia, jeżeli nie tu w Warszawie, to dalej na prowincji – dla dobra sprawy ogólnej nikt nie powinien uchylać się od pracy. Przy okrzykach: „Jego Eksceleńcja ks. Arcybiskup niech żyje! Niech żyje Stowarzyszenie Robotników Chrześcijańskich!” i śpiewie: *Pracą i ładem*, Arcypasterz opuścił salę⁸⁹.

28 października, w środę, w uroczystość św. św. Szymona i Judy Apostołów, w kaplicy pałacowej, w obecności wszystkich członków Kapituły Metropolitalnej, po Mszy Świętej odbyło się włożenie paliusza pontyfikalnie przybranemu arcybiskupowi Kakowskiemu. Aktu tego, ściśle według przepisów Pontyfikału, dokonał Jego Eksceleńcja. ks. biskup Ruskiewicz⁹⁰.

29 października, w czwartek, ks. arcybiskup odwiedził szpital dla rannych żołnierzy, utrzymywany przez Stowarzyszenie Właścicieli Nieruchomości (Miodowa 3). Arcypasterz rozmawiał z rannymi, dwom żołnierzom katolikom udzielił swego błogosławieństwa, innym życzył rychłego powrotu do zdrowia, zaznaczając, że przychodzi odwiedzić ich, jako arcybiskup katolicki w imię miłości Chrystusowej, stanowiącej główną zasadę wszystkich wyznań chrześcijańskich. Po ukończeniu oględzin sali dr Kosmowski prosił o błogosławieństwo dla zbożnej pracy. W odpowiedzi ks. arcybiskup wyjaśnił wielkie znaczenie samarytańskiego miłosierdzia, które zna tylko bliźnich, a nie wyróżnia ani wyznań, ani narodowości. Niezależnie od tej wizyty Jego Eksceleńcja odwiedził szpitale: w Hotelu Rzymskim, przy ul. Elektoralnej nr 2 i w gmachu b. Banku Polskiego.

Ksiądz arcybiskup obdarował rannych książkami do nabożeństwa, medalikami i szkaplerzami. W rozmowach z chorymi Arcypasterz nie szczędził im słów pociechy⁹¹.

31 października, w sobotę, po południu, Jego Eksceleńcja zaszczyił swoją obecnością siedzibę Centralnego Komitetu Obywatelskiego. Członkowie Komitetu zapoznali Arcypasterza z zakresem działalności naczelnej instytucji w kraju i z planami na przyszłość. Ksiądz Arcybiskup udzielił Komitetowi Centralnemu swego błogosławieństwa, dla jego pracy dla dobra kraju i wyraził chęć współdziałania z Komitetem oraz gotowość duchowieństwa katolickiego do pracy obywatelskiej⁹².

6 listopada, w piątek, Jego Eksceleńcja ks. arcybiskup zaszczyił ks. prał. M. Godlewskiego – redaktora niedawno powstałego w Warszawie czasopisma „Kurier dla Wszystkich” – odręcznym pismem o treści znamionującej jego stosunek do czasopiśmiennictwa:

„Szanowny Księżę Prałacie! W nowszych czasach prasa codzienna wielkiego nabrała znaczenia we wszystkich krajach i u nas w szczególności; doniosłość prasy stała się jeszcze większą w dobie przełomowej, jaką nam obecnie z woli Opatrzności wypadło przeżywać. W tak wyjątkowych okresach, jak obecny, pism

89 Tamże, s. 320–321.

90 Tamże, s. 320.

91 Tamże, s. 321.

92 Tamże.

dobrych, uczciwych, nigdy nie może być za wiele, a zwłaszcza pism opartych na podstawach naszej świętej wiary katolickiej. Dlatego też z wielką radością powitałem powstanie założonego przez grono osób z księdzem Prałatem na czele nowego «Kuriera dla Wszystkich», który, służąc bez żadnych zastrzeżeń sprawie Kościoła i Ojczyzny, pragnie gmach społeczny uchronić od wstrząszeń szkodliwych, a szerokie zastępy ludności powstrzymać od zbroczenia na drogi obłądne.

Życząc nowemu pismu, aby się rozwijało i stokrotny plon przyniosło na użytek Kościołowi i społeczeństwu, wydawcom i całej redakcji «Kuriera dla Wszystkich» przesyłam swe arcybiskupskie błogosławieństwo na dalszą zbożną pracę⁹³.

15 listopada, w niedzielę, w związku w obchodzoną w seminarium uroczystością św. Stanisława Kostki, Jego Eksceleńcja celebrował tam Mszę Świętą, a po skończonym nabożeństwie wygłosił do alumnów, na tle życia świętego Młodzieńca, odpowiednią konferencję. Następnie, w asyście ks. prał. Chelmskiego i ks. dziek. Puchalskiego dopełnił wizytacji zrujnowanych wskutek działań wojennych kościołów w Raszynie, Pęcicach, Pruszkowie i Żbikowie. Jego Eksceleńcja ks. arcybiskup zwracał się do zgromadzonych parafian ze słowami pociechy i krzepił ufnością w pomoc i opiekę Bożą, składając przy tym skromne ofiary na chwilowe zabezpieczenie świątyni od zupełnej ruiny. Jego Eksceleńcja przyrzekł też dołożyć wszelkich starań, aby znaleźć środki skuteczniejszej pomocy. Ludność ze łzami wdzięczności słuchała jego słów, żegnając go gorącym „Bóg zapłać!”⁹⁴

17 listopada, we wtorek, do kościoła Przenajświętszej Rodziny przy ul. Wiślanej, w ostatnim dniu odbywanych tam trzydniowych rekolekcji dla mieszkańców Powiśla, przybył po południu Jego Eksceleńcja ks. arcybiskup, aby przeszło 500 osobom udzielić Sakramentu Bierzmowania⁹⁵.

18 listopada, w środę Arcybiskup udał się do Rokitna, w pow. błońskim, aby naocznie przekonać się o strasznym zniszczeniu tamtejszej świątyni. Jedyną pociechą dla stroskanego duszpasterza i parafian było ocalenie obrazu Matki Boskiej Rokicińskiej, który ściągtał liczne pielgrzymki wiernych. Nabożeństwa odprawiane były tymczasowo w szopie w małej, ocalonej zakrystii⁹⁶.

22 listopada, w niedzielę, o godz. 8 rano, w kościele archikatedralnym, ks. arcybiskup udzielił święceń kapłańskich ks. Frelkowi – alumnowi seminarium lubelskiego, a następnie kilku wiernym Sakramentu Bierzmowania⁹⁷.

26 listopada, w czwartek, w asyście ks. prał. Chelmskiego Jego Eksceleńcja wziął udział w dorocznym posiedzeniu Warszawskiego Towarzystwa Naukowego⁹⁸.

27 listopada, w piątek, na zebraniu księży proboszczów i rektorów kościołów m. Warszawy, Jego Eksceleńcja polecił, aby wszyscy proboszczowie – celem

93 Tamże, s. 322.

94 Tamże, s. 323.

95 Tamże.

96 Tamże, s. 322–323.

97 Tamże, s. 323.

98 Tamże.

przyjścia z pomocą prawdziwie jej potrzebującym – roztoczyli w swoich parafiach nad biednymi opiekę, która by nie poprzestawała tylko na samym wydawaniu bonów głodnym, lecz także powodowała odwiedzanie biednych, wstydzących się zbierać w ich mieszkaniach i niosła pomoc tak materialną, jak i moralną⁹⁹.

30 listopada, w poniedziałek, w trosce o los polskich kościołów, Jego Eksceleńcja wysłał do Ojca Świętego Benedykta XV, skierowaną na ręce Kard. Sekretarza Stanu, następującą depezę:

„Kardynał Sekretarz Stanu Gasparri. Rzym-Watykan. Wojska niemieckie systematycznie posługują się w Polsce wieżami i kościołami dla celów wojennych, umieszczając tam mitraliezy i stacje telegraficzne. Mnóstwo kościołów zrujnowanych [...]. Błagam Eminencję o przedstawienie sprawy Ojcu Świętemu, aby raczył podjąć interwencję. Aleksander Kakowski, Arcybiskup Warszawski”¹⁰⁰.

Tego samego dnia Arcypasterz, w asyście księży Chelmieckiego i Jełowickiego odwiedził lokal bezpłatnej kuchni dla najbiedniejszych dzieci, otwartej przy kościele parafialnym św. Trójcy na Solcu. Jego Eksceleńcja udzielił wszystkim zebranych błogosławieństwa i po przemówieniu do nich, usiadłszy na ławie obok jedzących dzieci, skosztował smacznej i pożywnej zupy, jaką w tym dniu dla nich przygotowano¹⁰¹.

24 grudnia, w czwartek, w Wigilię Bożego Narodzenia, od południa, Kapituła Metropolitalna, duchowieństwo Konsystorza, seminarium, proboszczowie parafii warszawskich, rektorzy kościołów filialnych, wikariusze parafialni, prefekci szkół warszawskich składali Arcypasterzowi życzenia świąteczne, za które Jego Eksceleńcja serdecznie wszystkim dziękował. W odpowiedzi, zachęcając kapłanów do męstwa w obecnych ciężkich warunkach, wspominał też Arcypasterz, jak wielu spośród kapłanów Archidiecezji w tym dniu uroczystym było bez dachu nad głową i w ostatniej biedzie i jak nimi – bezdomnymi – pozostałe duchowieństwo przede wszystkim zająć się powinno¹⁰².

W późnych godzinach popołudniowych Arcybiskup Warszawski uczestniczył w wieczerzy wigilijnej obchodzonej w gospodzie dla bezdomnych przy ul. Smolnej. Jego Eksceleńcja w podniosłych słowach przemówił do nieszczęśliwych, krzepiąc ich nadzieją lepszej przyszłości, potem łamał się opłatkiem, a dzieci obdarował obrazkami¹⁰³. Tego samego dnia, o północy Jego Eksceleńcja celebrował w katedrze pasterkę¹⁰⁴.

25 grudnia, w piątek, w asyście księży Bączkiewicza, Gautiera i Łyszkowskiego, Arcypasterz celebrował w katedrze sumę¹⁰⁵.

99 Tamże, s. 325.

100 Tamże, s. 323.

101 Tamże, s. 324.

102 *Kronika miejscowa*, WAW 1915, s. 27.

103 Tamże, s. 29

104 Tamże, s. 27.

105 Tamże.

1915

1 stycznia, w piątek, w dniu Nowego Roku Arcypasterz przyjmował życzenia od przedstawicieli władz, instytucji i stowarzyszeń oraz obywatelstwa miejskiego i wiejskiego. Na przyjęciu noworocznym u Jego Ekscelencji ks. Arcypasterza obecni byli również konsulowie angielski i francuski¹. Tego dnia arcybiskup Kakowski także datował pismo do redaktora „Wiadomości Archidiecezjalnych Warszawskich”, wyrażając całkowitą pochwałę dla jego pracy oraz kreśląc najważniejsze zadania stawiane temu tytułowi².

4 stycznia, w poniedziałek, w swej kaplicy pałacowej ks. Arcybiskup Metropolita dokonał instalacji kanonicznej ks. W. M. Szcześniaka, proboszcza parafii św. Barbary na kanonika gremialnego Kapituły Metropolitalnej Warszawskiej³.

6 stycznia, w środę, w uroczystość Trzech Króli, Arcypasterz celebrował w katedrze uroczystą sumę⁴.

9 stycznia, w sobotę, o godz. 16, Jego Ekscelencja ks. arcybiskup Kakowski, w asyście ks. kan. Gniazdowskiego zwiedził biuro Komitetu Opieki nad Jeńcami Polakami mieszczące się w siedzibie Klubu Automobilowego przy ul. Czystej nr 6. Arcypasterza powitali księstwo Sewerynostwo Światopełk-Czetwertyński, wiceprezes Kazimierz Olszowski oraz członkowie Komitetu pp. Maria hr. Sobańska, Zofia Rzewuska, Kazimierzowa Olszowska, Zofia Żylińska, Elina Peplowska, Zygmunt Chamiec, ks. prof. Nowakowski i inni. Jego Ekscelencja, zapoznawszy się szczegółowo z bardzo obszerną i wysoce humanitarną działalnością Komitetu oraz zwiedzwszy jego składy usytuowane w Hotelu Europejskim, udzielił wszystkim pracującym pasterskiego błogosławieństwa i zapisał się na członka Komitetu Opieki⁵.

17 stycznia, w niedzielę, w katedrze, Arcypasterz udzielił alumnom Seminarium Metropolitalnego w Warszawie święceń subdiakonatu, diakonatu i kapłańskich⁶.

24 stycznia, w niedzielę, Jego Ekscelencja udzielił w katedrze świętojańskiej kolejnych święceń kapłańskich i diakonatu⁷.

7 lutego, w niedzielę, w kościele archikatedralnym, Arcypasterz celebrował uroczystą sumę, podczas której – po *Credo* – wygłosił z ambony kazanie zakończone ofiarowaniem całej Archidiecezji i wszystkich wiernych Najśłodszemu Sercu Jezusowemu⁸.

15 lutego, w poniedziałek, w swojej prywatnej kaplicy, ks. arcybiskup dopełnił instalacji kanonicznej ks. Adolfa Jełowickiego, prałata domowego papieskiego,

1 *Kronika miejscowa*, WAW 1915, s. 27.

2 Aleksander Kakowski Arcybiskup, *Księżę Redaktorze!*, WAW 1915, s. 1–2.

3 *Kronika miejscowa*, WAW 1915, s. 28.

4 Tamże, s. 27.

5 Tamże, s. 31.

6 Tamże, s. 28.

7 Tamże, s. 27–29, 31.

8 *Kronika miejscowa*, WAW 1915, s. 65.

sędziego surrogata, proboszcza parafii św. Trójcy na Solcu na kanonika gremialnego metropolitalnego warszawskiego⁹.

21 lutego, tj. w I niedzielę Wielkiego Postu, w kościele metropolitalnym św. Jana Jego Eksceleńcja ks. arcybiskup, w asyście ks. kan. J. Gautiera – wiceregens seminarium, udzielił święceń mniejszych i tonsury alumnom miejscowego Seminarium¹⁰.

25 lutego, w czwartek, w przeddzień imienin Arcypasterza, w pałacu arcybiskupim, zgromadziło się duchowieństwo miejscowe, by złożyć Najdostojniejszemu Solenizantowi swoje życzenia. Jego Eksceleńcja w serdecznych słowach dziękował przedstawicielom duchowieństwa za wyrażone uczucia, a także podnosił na duchu swoich współpracowników i wspierał ich w dziele pasterzowania, aby w ciężkich dla narodu chwilach stali mężnie przy pracy na swoich życiowych posterunkach, pełni ufności w Bogu¹¹.

26 lutego, w piątek, w sam dzień imienin Arcypasterza, w katedrze została odprawiona na jego intencję uroczysta Msza Święta z odśpiewaniem *Te Deum*. Takież nabożeństwa odbywały się we wszystkich kościołach Archidiecezji. Tego dnia Jego Eksceleńcja przyjmował życzenia od osób świeckich – przedstawicieli społeczeństwa i różnych instytucji z Warszawy i z prowincji¹².

7 kwietnia, w środę, o godz. 9, w katedrze św. Jana ks. prał. L. Ponewczyński odprawił Mszę Świętą wraz z modłami na intencję Arcypasterza, z okazji drugiej rocznicy jego prekonizacji na stolicę warszawską. Po tym nabożeństwie, w zakrystii kanonickiej przy kościele św. Jana, duchowieństwo złożyło Arcypasterzowi *homagium* i życzenia¹³.

13 kwietnia, we wtorek, o godz. 18, Jego Eksceleńcja wziął udział w pierwszym organizacyjnym zebraniu członków Towarzystwa Oszczędności i Pomocy dla Rzymsko-Katolickiego Duchowieństwa Archidiecezji Warszawskiej.

24 kwietnia, w sobotę, o godz. 10.30 rano, w katedrze św. Jana ks. arcybiskup odprawił nabożeństwo żałobne za duszę śp. Józefa Nakoniecznego – posła guberni lubelskiej. Arcypasterzowi w czasie celebry asystował, jako diakon, ks. prał. Chełmicki, zaś jako kanonicy honorowi księża Sokołowski i Lipiński.

Kościół katedralny był wypełniony. Z Koła poselskiego w Izbie Państwowej byli obecni posłowie Jerzy Gościcki i Alfons Parczewski, z Koła w Radzie Państwa – poseł Gabriel Godlewski. Prócz tego byli też przedstawiciele Komitetu Narodowego – pp. Z. Balicki, H. Dembiński, R. Dmowski, M. Lutosławski i F. Nowodworski, przedstawiciele Stronnictwa Demokratyczno-Narodowego i innych grup politycznych, instytucji społecznych i szerokich sfer naszego społeczeństwa.

9 Tamże, s. 65.

10 *Kronika miejscowa*, WAW 1915, s. 95.

11 Tamże, s. 94–95.

12 Tamże, s. 95.

13 *Kronika miejscowa*, WAW 1915, s. 158.

Po nabożeństwie, delegacja złożona z posłów: G. Godlewskiego, J. Gościckiego i A. Parczewskiego, udała się do Jego Ekscelencji ks. arcybiskupa, by mu podziękować za odprawienie nabożeństwa¹⁴.

30 kwietnia, w piątek, Jego Ekscelencja ks. arcybiskup zwrócił się do Towarzystwa Wyścigów Konnych w Warszawie przedstawiając, że w warunkach obecnych urządzenie wszelkiego rodzaju zabaw publicznych, a zwłaszcza wyścigów połączonych ze szkodliwym hazardowym totalizatorem, nie licuje z nastrojem ogółu oraz sprzeciwia się opinii znacznej części społeczeństwa. Arcypasterz wyraził swe przekonanie, że Zarząd Towarzystwa zechce użyć odpowiednich środków celem zapobieżenia obrazie uczuć trzeźwo myślącego społeczeństwa¹⁵.

W kwietniu, ukazał się, w odbitce z płaskorzeźby Czesława Makowskiego, medal wybity w zakładzie Józefa Chylińskiego, w srebrze i brązie, z wizerunkiem Jego Ekscelencji Arcybiskupa Metropolity Warszawskiego, ks. Aleksandra Kakowskiego. Na jednej stronie medalu, wokół portretu, mieści się napis: „Ks. Arcyb. Aleksander Kakowski”. Na drugiej stronie umieszczono herb rodowy Arcypasterza otoczony insygniami arcybiskupimi, pod herbem godło „Operari sperare”, a nad herbem napis: „Urodzony 5. II 1862. Prekonizowany Arcybiskupem Warszawskim 7. V 1913”. Medal odznacza się artyzmem i starannością wykończenia¹⁶.

20 maja, w czwartek, w kościele na Woli, Jego Ekscelencja udzielił Sakramentu Bierzmowania 2489 osobom, przeważnie dzieciom¹⁷.

Tego samego dnia ks. arcybiskup, w towarzystwie sekretarza konsystorza ks. J. Rystera, przybył na egzamin ostateczny maturzystek z religii na pensji p. Józefy Gagatnickiej. Egzamin wypadł bardzo dobrze. Arcypasterz, uradowany znajomością wiadomości z całokształtu przedmiotu (apologetyka, dogmatyka szczegółowa, etyka, historia kościelna i katechizm), podziękował przełożonej pensji p. Gagatnickiej za kierunek katolicki w szkole; prefektowi ks. Feliksowi de Ville – za dobre prowadzenie wykładów, a także maturzystkom za sumienną kilkuletnią pracę w nabyciu gruntownej wiedzy religijnej, życząc zarazem, by zdobyte przez nie zasady wiary opromieniały w przyszłości całe ich życie, które powinno się zawsze opierać na nauce Chrystusowej¹⁸.

21 maja, w piątek, w kościele pp. Wizytek, ks. arcybiskup wybierzmował 115 uczniów ze szkoły im. Adama Mickiewicza¹⁹.

22 maja, w sobotę, w kościele Zbawiciela Arcypasterz udzielił Sakramentu Bierzmowania 68 uczennicom z pensji p. Sierpińskiej²⁰.

14 Tamże.

15 Tamże.

16 Tamże, s. 158–159.

17 *Kronika miejscowa*, WAW 1915, s. 185.

18 Tamże, s. 186.

19 Tamże, s. 185.

20 Tamże.

23 maja, w niedzielę, w uroczystość Zielonych Świąt Jego Eksceleńcja odprawił sumę w katedrze²¹.

25 maja, we wtorek, Jego Eksceleńcja ks. arcybiskup dokonał konsekracji ołtarza w kaplicy zakładu dla umysłowo chorych w Górze Kalwarii. Przy bramie triumfalnej, na której widniał barwny napis: „Witaj nam czcigodny Arcypasterzu”, oczekiwali: pacjenci zakładu, szarytki, wiceprezydent miasta Warszawy p. Zaremba, naczelnik zakładów dobroczynnych p. Koralewski, budowniczy Rakiewicz, naczelny lekarz Rzeszotarski oraz duchowieństwo z dekanatu i alumni seminarium.

Arcypasterz, w towarzystwie ks. prał. Galla, przybył o 9.15 witany chlebem i solą przez p. Zarembę i kuratora zakładu – dr. Okęckiego. W kaplicy, prefekt szkół w Gostyninie, pełniący obowiązki miejscowego kapelana, w podniosłych słowach podziękował Jego Eksceleńcji za łaskawe odwiedziyny i skreśliwszy historię powstania zakładu, przedstawił jego stan moralny i materialny. Ks. Arcypasterz serdecznie odpowiedział i po odmówieniu psalmów pokutnych przystąpił do konsekracji ołtarza. Umieszczone zostały w nim relikwie świętych Felicissimusa i Pauliny, pozostawiono tytuł Wniebowzięcia NMP.

Po konsekracji ks. arcybiskup 190 osobom, przeważnie dzieciom z parafii, udzielił Sakramentu Bierzmowania, po obiedzie zaś zwiedził zakłady dobroczynne i kościół parafialny w Górze Kalwarii, pojechał do Czerska, a o godz. 18 odjechał do Warszawy²².

26 maja, w środę, w godzinach popołudniowych, Arcypasterz w asyście ks. prał. Chełmickiego, przybył na wystawę *Walka z chorobami zakaźnymi*. Arcypasterz zwiedził szczegółowo wszystkie działy wystawy, interesując się bardzo staraniami, jakie podjęte zostały, połączonymi siłami, w celu zwalczania groźących miastu i krajowi chorób zakaźnych i epidemii. Dostojny gość bawił na wystawie przeszło półtorej godziny, oprowadzany przez członków komitetu i dyrekcję oraz specjalistów²³.

27 maja, w czwartek, o godz. 17, Jego Eksceleńcja ks. arcybiskup w towarzystwie ks. prał. Jełowickiego wizytował kościółek Matki Boskiej Częstochowskiej i bł. Władysława z Gielniowa przy Łazienkowskiej 14 (Rozbrat). Zwiedziwszy wszystko w tym pokapucyńskim kościele, Arcypasterz chwil kilka zabawił u miejscowego rektora – ks. dr. M. Ryniewiczza, wyraził zadowolenie z zastanego w kościele porządku i udzielił swego błogosławieństwa²⁴.

30 maja, w niedzielę, w kościele św. Karola Boromeusza przy ul. Chłodnej, ks. arcybiskup udzielił Sakramentu Bierzmowania 745 osobom, przeważnie dzieciom²⁵.

21 Tamże, s. 184.

22 Tamże, s. 185.

23 Tamże, s. 186.

24 Tamże, s. 185.

25 Tamże.

2 czerwca, w środę, Arcypasterz bierzmował dźwiatwę w kościołach – NMP na Lesznie w liczbie 620 osób i św. Trójcy, w liczbie 861 osób²⁶.

3 czerwca, w czwartek, w uroczystość Bożego Ciała Arcypasterz celebrował w katedrze uroczystą sumę z procesją, która – podobnie jak we wszystkich warszawskich kościołach – odbyła się w obrębie świątyni²⁷.

4 czerwca, w piątek, w kościele Zbawiciela z rąk Jego Ekscełencji ks. arcybiskupa Sakrament Bierzmowania otrzymało 455 dzieci²⁸.

5 czerwca, w sobotę, w kościele św. św. Piotra i Pawła Metropolita Warszawski wybierzmował 861 osób²⁹.

6 czerwca, w niedzielę, w kościele Wszystkich Świętych Sakrament Bierzmowania z rąk Arcypasterza otrzymało 2007 osób³⁰.

12 czerwca, w sobotę, w kościele św. Floriana na Pradze, Jego Ekscełencja udzielił Sakramentu Bierzmowania 395 osobom. Tego samego dnia, w kościele Najświętszej Panny Maryi na Nowym Mieście sakrament ten z jego rąk przyjął 420 osób³¹.

15 czerwca, we wtorek, w kościele św. Augustyna, Jego Ekscełencja wybierzmował 670 osób³².

17 czerwca, w czwartek, w kaplicy pałacu arcybiskupiego Sakrament Bierzmowania przyjął z rąk Jego Ekscełencji 68 osób³³.

19 czerwca, w sobotę, Jego Ekscełencja ks. arcybiskup udał się kolejną do Karczewa, aby dokonać tam konsekracji kościoła. Przy bramie triumfalnej z napisem „Witaj nam czcigodny Arcypasterzu” powitał go chlebem i solą redaktor p. Jankowski – obywatel ziemski ze Skarbonki. W szczerlnie zapełnionym przez wiernych kościele Arcypasterz – w odpowiedzi na wystąpienie proboszcza – przemówił bardzo serdecznie i gorąco, zachęcając wiernych, aby trwali ściśle przy Kościele katolickim i prowadzili życie prawdziwie chrześcijańskie. Następnie, odprawivszy procesję żałobną za zmarłych parafian, zapoznał się z aktualnym stanem kościoła, ołtarzy, chrzcielnicy, zakrystii, a chwilę odpocząwszy, jeszcze tego samego dnia udzielił 585 osobom Sakramentu Bierzmowania³⁴.

20 czerwca, w niedzielę, ks. arcybiskup dokonał konsekracji rozbudowanego kościoła w Karczewie, którego wielki ołtarz otrzymał tego dnia relikwie męczenników Wiktora i Wiktorii. Po tej ceremonii Jego Ekscełencja odprawił uroczystą sumę, po której udzielił wiernym pasterskiego błogosławieństwa. Następnie, jeszcze przed

26 Tamże.

27 Tamże, s. 184.

28 Tamże, s. 185.

29 Tamże, s. 185–186.

30 Tamże, s. 187.

31 *Kronika miejscowa*, WAW 1915, s. 256.

32 Tamże, s. 258.

33 Tamże, s. 256.

34 *Kronika miejscowa*, WAW 1915, s. 220.

obiadem, Arcypasterz udzielił bierzmowania 1700 dziewczętom, a po obiedzie Sakrament Bierzmowania z jego rąk otrzymało 1300 chłopców.

W godzinach wieczornych Jego Eksceleńcja, w towarzystwie ks. prał. Czeczotta, odwiedził pp. Kurtzów – właścicieli Otwocka³⁵.

21 czerwca, w poniedziałek, ks. arcybiskup powrócił do Warszawy³⁶.

22 czerwca, we wtorek, o godz. 9 rano, w kościele archikatedralnym, w rocznicę konsekracji biskupiej ks. A. Kakowskiego, odbyło się nabożeństwo dziękczynne, celebrowane przez ks. kan. Marmo. Przed nabożeństwem stalle zajęli członkowie Kapituły Warszawskiej z biskupem Ruszkiewiczem na czele, członkowie konsystorza, profesorowie i kler Metropolitalnego Seminarium Warszawskiego. Z rozpoczęciem nabożeństwa Arcypasterz zajął tron arcybiskupi. Całą uroczystość zakończyło odśpiewanie hymnu *Te Deum laudamus*³⁷.

24 czerwca, w czwartek, w kościele św. Floriana na Pradze, Jego Eksceleńcja udzielił Sakramentu Bierzmowania 1210 osobom³⁸.

27 czerwca, w niedzielę, w kaplicy arcybiskupiego pałacu, Arcypasterz wybierzmował 24 osoby³⁹.

4 lipca, w niedzielę, w kościele katedralnym św. Jana, Arcypasterz udzielił święceń diakonatu i subdiakonatu kilkunastu alumnom Seminarium Warszawskiego. Przy święceniach Jego Eksceleńcji asystował, jako archidiacon, ks. kan. Gall – regens Seminarium⁴⁰.

11 lipca, w niedzielę, w kościele św. Kazimierza pp. Sakramentek na Nowym Mieście, Jego Eksceleńcja ks. arcybiskup wyświęcił diakona J. Dzióbę na kapłana, a subdiakonów P. Mrocza i S. Mystkowskiego na diakonów – dwaj ostatni 18 lipca otrzymali święcenia kapłańskie⁴¹.

12 lipca, w poniedziałek, w kościele św. Floriana na Pradze, Jego Eksceleńcja udzielił Sakramentu Bierzmowania 503 osobom⁴².

18 lipca, w niedzielę, w katedrze, Jego Eksceleńcja udzielił święceń kapłańskich dwóm diakonom. Otrzymali je, jak wspomniano wcześniej, P. Mroczek i St. Mystkowski⁴³. Tego dnia Jego Eksceleńcja udzielił w katedrze Sakramentu Bierzmowania 21 osobom⁴⁴.

25 lipca, w niedzielę, w kościele archikatedralnym, Arcypasterz, w asyście ks. prał. Galla, udzielił święceń wyższych (kapłańskich i subdiakonatu)

35 Tamże, s. 220–221.

36 Tamże, s. 219–221.

37 Tamże, s. 219.

38 *Kronika miejscowa*, WAW 1915, s. 256.

39 Tamże.

40 *Kronika miejscowa*, WAW 1915, s. 219.

41 Tamże.

42 *Kronika miejscowa*, WAW 1915, s. 256.

43 *Kronika miejscowa*, WAW 1915, s. 219.

44 *Kronika miejscowa*, WAW 1915, s. 256.

wychowankom Seminarium Lubelskiego. Święcenia kapłańskie otrzymali następujący alumni: Gładysz Józef, Iwanicki Karol, Stopniak Piotr, Szulc Aleksander, Wysłocki Józef, Zaremba Aleksander, Zaremba Tadeusz; natomiast święcenia subdiakonatu przyjęli: Chróściel Aleksander, Cybulski Henryk, Kosmulski Stefan, Nojszewski Jan, Rojecki Teofil, Próchniewicz Stanisław, Sobieszek Józef, Zmysłowski Czesław, Groszek Józef, Zarębski Stanisław i Liwerski Ludwik.

Tego samego dnia, w kościele archikatedralnym, Arcypasterz także bierzmował, udzielając tego sakramentu 10 osobom⁴⁵.

28 lipca, w środę, Jego Eksceleńcja ks. arcybiskup, ośmiu lubelskim alumnom-subdiakonom udzielił święceń diakonatu. Otrzymali je: Chróściel Aleksander, Cybulski Henryk, Kosmulski Stefan, Nojszewski Jan, Rojecki Teofil, Próchniewicz Stanisław, Sobieszek Józef, Zmysłowski Czesław⁴⁶.

30 lipca, w piątek, ks. Metropolita Warszawski wyświęcił na kapłanów 5 alumnow seminarium lubelskiego. Grupę tę stanowili: Chróściel Aleksander, Kosmulski Stefan, Rojecki Teofil, Sobieszek Józef, Zmysłowski Czesław⁴⁷.

1 sierpnia, w niedzielę, o godz. 9 rano, w kościele oo. Dominikanów, ks. arcybiskup odprawił Mszę Świętą, a następnie w sali szkolnej dla dzieci przy tymże kościele poświęcił statuę Serca Pana Jezusa, po czym Jego Eksceleńcja przemówił do zgromadzonej dziatwy i do młodzieży rzemieślniczej, zachęcając do gorliwej czci Przenajświętszego Serca. Świątynia ta była wówczas jeszcze świadkiem udzielenia przez Arcypasterza 6 osobom Sakramentu Bierzmowania⁴⁸.

9 sierpnia, w poniedziałek, na rozpoczęcie nowego roku szkolnego w Seminarium Metropolitalnym, Arcypasterz – w obecności kierowników i wszystkich alumnow – odprawił w kaplicy seminaryjnej Mszę Świętą, po której przemówił do zgromadzonej młodzieży duchownej. Jego Eksceleńcja najwięcej miejsca poświęcił zachęce do sumiennej i wytrwałej pracy nad urobieniem duchowym i wykształceniem umysłowym, by godnie i należycie przygotować się mogli do wielkiej i odpowiedzialnej pracy, jaka ich czeka w przyszłości⁴⁹.

12 sierpnia, w czwartek, w kościele katedralnym Arcypasterz Warszawski udzielił święceń alumnom Seminarium Lubelskiego: kapłańskich Henrykowi Cybulskiemu i diakonatu Andrzejowi Kamińskiemu. Przy święceniach Jego Eksceleńcji asystował ks. kan. Gautier – wiceregens Seminarium⁵⁰.

8 października, w piątek, w kościele pp. Kanoniczek przy placu Teatralnym, o godz. 10 rano, podczas Mszy Świętej Jego Eksceleńcja ks. arcybiskup Kakowski, w obecności członków Prześwietnej Kapituły Metropolitalnej oraz licznych przedstawicieli wyższych sfer społecznych z księciem Zdzisławem Lubomirskim na czele,

45 Tamże.

46 Tamże.

47 Tamże.

48 Tamże, s. 256–257.

49 *Kronika miejscowa*, WAW 1915, s. 287.

50 Tamże.

przyjął uroczyste zaprzysiężenie świeżo obranej ksieni pp. kanoniczek Elżbiety hrabianki Mycielskiej⁵¹.

28 października, w czwartek, o godz. 8 rano, w kościele archikatedralnym św. Jana, podczas Mszy Świętej, Jego Eksceleńcja ks. Arcybiskup Metropolita Warszawski w asyście ks. S. Galla, regensa Seminarium Warszawskiego, udzielił święceń diakonatu 10 alumnom tej uczelni⁵².

15 listopada, w poniedziałek, o godz. 9 rano, w szkole p. Zofii Wołowskiej, przy ul. Pięknej nr 28, ks. arcybiskup – w asyście duchowieństwa – wziął udział w zorganizowanej tam uroczystości bierzmowania. Po Mszy Świętej Jego Eksceleńcja przemówił do zebranych uczennic w słowach prostych a podniosłych, tłumacząc obowiązki dobrej chrześcijanki-Polki i wyjaśniając dobrodziejstwa, jakie za pomocą sakramentów spływają na dusze wierzących. Następnie Arcypasterz udzielił uczennicom szkoły Sakramentu Bierzmowania, pobłogosławił im, wreszcie obdarzył je obrazkami świętymi z prośbą, aby spoglądając na nie, modliły się też za Niego, gdyż jego rola i stanowisko są bardzo trudne i ciężkie. W zakończeniu Arcypasterz zwiedził cały gmach szkolny i salę rekreacyjną, gdzie wysłuchał serdecznych przemówień i śpiewów chóralnych uczennic⁵³.

Tego samego dnia Metropolita Warszawski uczestniczył jeszcze w uroczystościach otwarcia Uniwersytetu i Politechniki w Warszawie, które zgromadziły wiele osobistości. Najpierw, o godz. 10.30, przed samą uroczystością otwarcia, Jego Eksceleńcja celebrował solenne nabożeństwo w kościele archikatedralnym, gdzie mowę okolicznościową wygłosił z ambony ks. kan. Szlagowski. Następnie wraz z przedstawicielami władz państwowych, z generał-gubernatorem warszawskim von Beselerem na czele, uczestniczył w akcie otwarcia Uniwersytetu.

21 listopada, w niedzielę, w dzień wyznaczony przez władzę duchowną na wspieranie we wszystkich świątyniach warszawskich modlitwą i ofiarami najbardziej dotkniętych konsekwencjami wojny, Jego Eksceleńcja ks. Aleksander Kakowski orędownął w tej sprawie w archikatedrze warszawskiej, celebrując tam uroczystą sumę. Asystowali mu ks. prał. Gall i księża kanonicy A. Lipiński oraz Cz. Sokołowski. Okolicznościową mowę wygłosił z ambony prof. Seminarium Metropolitalnego ks. kan. Marcei Nowakowski.

1 grudnia, w środę, o godz. 20, Jego Eksceleńcja ks. A. Kakowski uczestniczył w wieczornicy przygotowanej przez Towarzystwo Krajoznawcze w sali Muzeum Przemysłu i Rolnictwa, poświęconej – z racji pięćsetlecia urodzin – wielkiemu uczonemu i Polakowi Janowi Długoszowi⁵⁴.

17 grudnia, w piątek, Jego Eksceleńcja ks. arcybiskup – w obecności liczного duchowieństwa, przedstawicieli władz i zaproszonych gości – dokonał poświęcenia

51 *Kronika miejscowa*, WAW 1915, s. 327.

52 *Kronika miejscowa*, WAW 1915, s. 365.

53 *Kronika miejscowa*, WAW 1915, s. 397.

54 Tamże, s. 397–398.

nowego gmachu Towarzystwa Higienicznego. Przy sposobności Arcypasterz gorąco do zebranych przemówił, witając nową placówkę pracy nad podniesieniem dobra kraju. Podkreślił z naciskiem, że grono ludzi dobrej wiary, czuwających nad zdrowiem miasta i jego ludności, nie zrażając się ani ciężkimi warunkami chwili, ani uciążliwością pracy, wzniosło ten gmach, w którego murach, w imię nauki, pracować będzie dla dobra narodu. W końcu zaznaczył, że z radością patrzy na ten owoc mozolnej pracy i życzył Towarzystwu jak najpomyślniejszego rozwoju⁵⁵.

21 grudnia, we wtorek, o godz. 8 rano, w kościele archikatedralnym św. Jana, podczas Mszy Świętej Jego Eksceleńcja ks. Aleksander Kakowski, w asystencji regensa Seminarium ks. prał. Stanisława Galla, udzielił święceń kapłańskich 13 alumnom, a trzech alumnów wyświęcił na diakonów⁵⁶.

22 grudnia, w środę, na intencję pomyślnego rozwoju Głównej Rady Opiekuńczej, Jego Eksceleńcja ks. arcybiskup odprawił w kościele katedralnym nabożeństwo błagalne w asyście ks. prał. Chełmickiego, jako archidiacona oraz księży Bączkiewicza i Kępińskiego jako kanoników *ad honores*. Na nabożeństwie obecni byli członkowie Rady Głównej, delegaci poszczególnych instytucji miejskich obywatelskich, społecznych i filantropijnych. Ponadto Rada Główna przesłała do Jego Eksceleńcji list w swej treści szczególny:

„Dostojny Arcypasterzu! Otwierając pierwsze posiedzenie Rady Głównej Opiekuńczej, nie możemy zacząć naszej pracy bez zwrócenia się do Ciebie, Dostojny Arcypasterzu, z wyrazami wdzięczności za Twoją życzliwą i owocną pomoc w zamierzeniach naszych. Jednocześnie czując, jak słabe są nasze siły wobec ogromu zadania, leżącego przed nami, upraszamy Cię, abyś stanął przy nas i siłą ducha, hartem i radą nas wspierał. Błogosławieństwo Twoje będziemy uważali jako siłę twórczą w naszej pracy i z tym większą energią do niej staniemy. Zarazem, uznając, jak wielkie znaczenie w pracach naszych duchowieństwo mieć może, ośmielamy się prosić o zapewnienie nam jego pomocy. Pragnąc zaś zespolić działalność naszą z życzeniami Waszej Eksceleńcji, prosimy o łaskawe delegowanie osoby do udziału we wspólnej pracy”.

Jego Eksceleńcja ks. arcybiskup, przychyłając się do powyższej prośby, mianował do Rady ks. prałata Z. Chełmickiego⁵⁷.

23 grudnia, w czwartek, w kościele katedralnym Jego Eksceleńcja ks. arcybiskup odprawił Mszę Świętą za spójność duszy śp. Ludomira Dymyzy, posła ziemi siedleckiej⁵⁸.

24 grudnia, w piątek, w Wigilię Świąt Bożego Narodzenia, Jego Eksceleńcja ks. Arcybiskup Metropolita Warszawski przyjmował życzenia od duchowieństwa swej Archidiecezji. Dziękując za nie Arcypasterz w serdecznych słowach podnosił

⁵⁵ *Kronika miejscowa*, WAW 1916, s. 24–25.

⁵⁶ Tamże, s. 23.

⁵⁷ Tamże.

⁵⁸ Tamże, s. 24.

na ducha swoich współpracowników wspierając ich w dziele pasterzowania i błogosławił na dalsze prace. Natomiast o północy – zwyczajem lat ubiegłych – Jego Ekszelencja celebrował pasterkę⁵⁹.

25 grudnia, w sobotę, w pierwszy dzień świąt Bożego Narodzenia, Arcypasterz – w asyście ks. prał. L. Łyszkowskiego i księży kanoników Cz. Sokołowskiego oraz Lipińskiego – celebrował uroczystą sumę⁶⁰.

31 grudnia, w piątek, w wigilię Nowego Roku Arcypasterz przyjął na prywatnej audiencji deputację dzieci, wraz z nauczycielkami, Domu im. Mańkowskich, którą mu przedstawił prefekt domu, ks. Bakanowski. Arcypasterz wypytywał szczegółowo o zakład, był bardzo zadowolony, że dzieci mają tam pożywienie, dziękował ks. Bakanowskiemu za pieczę nad nimi i udzielił błogosławieństwa na Nowy Rok⁶¹.

59 Tamże, s. 22.

60 Tamże.

61 Tamże, s. 24.

1916

1 stycznia, w sobotę, w uroczystość Nowego Roku, Arcypasterz przyjmował życzenia od przedstawicieli władz, instytucji i stowarzyszeń oraz obywatelstwa miejskiego i wiejskiego¹.

6 stycznia, w czwartek, w uroczystość Trzech Króli, Arcypasterz – z asystą ks. prał. L. Łyszkowskiego i księży kanoników Cz. Sokolowskiego oraz Lipińskiego – celebrował uroczystą sumę².

12 i 13 stycznia, w środę i czwartek, Jego Ekscelencja Arcybiskup Metropolita przewodniczył odbywającym się w tamtych dniach w pałacu arcybiskupim obradom konferencji księży biskupów warszawskiej prowincji, poświęconym sprawom kościelnym, wynikłym z okoliczności wojennych³.

13 stycznia, w czwartek, uczestnicy tej konferencji – Arcybiskup Metropolita Warszawski Aleksander Kakowski, bp kujawsko-kaliski Stanisław Zdzitowiecki, bp płocki Antoni Julian Nowowiejski, bp sandomierski Marian Ryx, bp sufragan warszawski Kazimierz Ruskiewicz i administrator diecezji lubelskiej i podlaskiej ks. Zenon Kwiek – przygotowali i wysłali adres do Ojca Świętego, który Jego Świątobliwość najchętniej przyjął, zasyłając w zamian żywą podziękę i życzenia, aby konferencja ta przyniosła jak najpomyślniejsze rezultaty.

Tego samego dnia uczestnicy warszawskiej konferencji przygotowali również „Słowo Biskupów polskich do wiernych swoich”⁴.

30 stycznia, w niedzielę, w kościele archikatedralnym św. Jana, Jego Ekscelencja ks. arcybiskup, w asyście ks. kan. J. Gautiera, udzielił święceń kapłańskich wychowankowi Seminarium Lubelskiego diakonowi Wacławowi Przesmyckiemu⁵.

2 lutego, w środę, Jego Ekscelencja ks. Arcypasterz – w celu umocnienia ducha swych diecezjan – udał się na wizytację kanoniczną kolejnych świątyń i parafii w Warszawie. Tym razem rozpoczął od pobonifraterskiego kościoła filialnego św. Andrzeja. Jego Ekscelencja przybył tam o godz. 9. Witany u wejścia przez ks. prał. Galla, ks. W. Piotrowskiego oraz siostry miłosierdzia z ich przełożoną na czele, Arcypasterz zaraz po przybyciu odprawił cichą Mszę Świętą. Następnie zwiedził kościół i zakrytą, a znalazłszy wszystko w nadzwyczaj staranny sposób utrzymane, dziękował ks. rektorowi i siostram za gorliwą pracę. Po herbacie Arcypasterz zwiedził szpital św. Jana Bożego, oprowadzany przez pp. naczelnego lekarza dra Rosenthala, Koralewskiego, prof. Korwina Krukowskiego, dra Chodźkę, intendenta szpitala Łapińskiego i kasjera Cygańskiego. Widząc nędzę ludzką (w szpitalu mieszczą się tylko obłąkani) tak miłościwie przyzgarniętą i otoczoną troskliwą opieką, Jego Ekscelencja serdecznie dziękował lekarzom za ich

1 *Kronika miejscowa*, WAW 1916, s. 22.

2 Tamże.

3 Tamże, s. 24.

4 Tamże, *Słowo Biskupów polskich do wiernych swoich*, WAW 1916, s. 53–54.

5 *Kronika miejscowa*, WAW 1916, s. 57.

wysiłki i starania nad niesieniem ulgi tym nieszczęśliwcom. O godz. 14, żegnany przez wszystkich obecnych, powrócił do swego pałacu⁶.

6 lutego, w niedzielę, o godz. 8.30 rano, Jego Ekscelencja udał się z wizytą kanoniczną do kościoła filialnego na Mokotowie. Przybycia Jego Ekscelencji oczekiwali tam ks. prał. Gall, dziekan kan. S. Puchalski, kan. K. Bączkiewicz, miejscowi wikariusze z ks. proboszczem na czele, alumni Seminarium, bractwa miejscowe, kolator kościoła p. A. Szuster, członek Dozoru Kościelnego p. J. Chojnacki i p. K. Szonert – burmistrz Mokotowa.

W ingresowym przemówieniu Arcypasterz przekazał wiernym nauki i upomnienia stosowne do przeżywanych czasów, odprawił procesję za zmarłych, bierzmował, a o godz. 11 celebrował sumę, po której udzielił zgromadzonym błogosławieństwa apostolskiego wraz z odpustem zupełnym. O godz. 14 Arcypasterz zwiedził kancelarię parafialną, potem ochronki założone przez ks. Bliźnińskiego, a następnie poświęcił bibliotekę parafialną. Później powrócił do kościoła, gdzie odpytał z katechizmu dzieci i bierzmował. O godz. 16.30 Wizytator opuścił parafię, odwiedzając w drodze powrotnej dom sierot (dziewcząt) przy ul. Rakowieckiej, prowadzony przez siostry miłosierdzia⁷.

12 lutego, w sobotę, o godz. 16, Jego Ekscelencja ks. arcybiskup rozpoczął wizytację parafii św. Stanisława na Woli, gdzie, po zwykłych modłach, przemówił proboszcza i Jego Ekscelencji oraz procesji za zmarłych, Arcypasterz zwiedzał kościół, oglądając szczegółowo ołtarze, chrzcielnicę, dalej zakrystię, a w niej aparaty i utensylia. O godz. 18 Jego Ekscelencja powrócił do pałacu⁸.

13 lutego, w niedzielę, o godz. 8 rano, Jego Ekscelencja – kontynuując wizytację parafii św. Stanisława na Woli – był obecny na Mszy Świętej dla dzieci, a po Eucharystii odpytał zebraną dziatwę z katechizmu, następnie serdecznie do niej przemówił. Później bierzmował i o godz. 11 odprawił sumę, kończąc ją błogosławieństwem apostolskim wraz z odpustem zupełnym.

Po południu Arcypasterz odwiedził księży wikariuszy, zwiedził stary kościół parafialny, a o godz. 16 był obecny na nieszpórach, potem znowu bierzmował, a po pożegnalnym przemówieniu, w drodze powrotnej do pałacu, odwiedził chorych i personel szpitala św. św. Stanisława i Feliksa⁹.

14 lutego, poniedziałek był trzecim i ostatnim dniem wizytacji parafii wolskiej. Jego Ekscelencja zaczął o godz. 9, od Zakładu św. Stanisława przy ul. Syreny, dającego ok. 600 dzieciom w oddziałach szwalni, szkółki i ochrony, naukę i przygotowanie do życia orazienne pożywienie. Po odprawieniu tam Mszy Świętej Jego Ekscelencja był obecny na popisie urządzonym przez dzieci na cześć gościa.

⁶ *Kronika miejscowa*, WAW 1916, s. 94–95.

⁷ Tamże, s. 95–97.

⁸ *Kronika miejscowa*, WAW 1916, s. 126–128.

⁹ Tamże, s. 128–129.

Po zwiedzeniu zakładu św. Stanisława Arcypasterz, zainteresowany instytucjami parafialnymi, odwiedził kolejno żłobek św. Feliksa, salę zajęć, ochronę okręgową i przytułek dla sierot. Wreszcie Jego Eksceleńcja wstąpił do taniej kuchni okręgowej, gdzie spróbował zupy – grochówki przygotowanej na obiad dla ubogich¹⁰.

19 lutego, w sobotę, w godzinach popołudniowych, Arcypasterz rozpoczął wizytację kościoła filialnego św. Augustyna, którą poza ingresem, przemowami i procesją za zmarłych, wypełniło jeszcze tego dnia bierzmowanie¹¹.

20 lutego, w niedzielę, Jego Eksceleńcja przybył do kościoła św. Augustyna o godz. 9, zapoznając się ze stanem świątyni i udzielając tam Sakramentu Bierzmowania. O godz. 11 Arcypasterz odprawił uroczystą sumę, po której udzielił zgromadzonym błogosławieństwa apostołskiego z odpustem zupełnym, a następnie kontynuował bierzmowanie.

Po obiedzie Wizytator zwiedził kancelarię, słuchał katechizmu dzieci i młodzieży oraz udał się do zakładu dobroczynnego św. Stanisława Kostki. Na progu 3-piętrowego budynku, mieszczącego 180 osób różnych stanów i zawodów, którym zagwarantowano całodzienne wyżywienie i opiekę lekarską, Arcypasterza powitali przedstawiciele zarządu wraz z dziećmi i zakonnkami, następnie było wspólne spotkanie na sali połączone z przemówieniami i śpiewem dzieci, po czym Jego Eksceleńcja przeszedł na sale z nieuleczalnie chorymi, rozmawiając z nimi i błogosławiąc im¹².

21 lutego, w poniedziałek, Jego Eksceleńcja zakończył wizytę kanoniczną w parafii św. Augustyna, odwiedzając pozostałe dwa zakłady dobroczynne, a mianowicie Zakład św. Ludwika i szkołę przy fabryce „Noblesse”. W pierwszym, prowadzonym przez siostry miłosierdzia, mieszczącym aptekę i szkołę dla 850 dziewcząt z najuboższej sfery robotniczej, przybywającemu Arcypasterzowi dzieci urządziły popis, deklamując wiersze i śpiewając piosenki. Podobny charakter miało spotkanie z młodzieżą drugiego zakładu, zajmującego się wychowywaniem i kształceniem potomstwa pracowników. W obu tych zakładach Jego Eksceleńcja dziękował za dobre serce i ofiarną pracę dobrodziejom i opiekunom, a dzieciom i młodzieży życzył dobrych wyników w nauce, z serca wszystkim błogosławiąc¹³.

25 lutego, w piątek, o godz. 12 w południe, ks. Arcybiskup Metropolita, z racji swoich imienin, przyjmował od duchowieństwa warszawskiego składane mu życzenia¹⁴.

26 lutego, w sobotę, Jego Eksceleńcja, dokładnie w dzień swoich imienin, uczestniczył w uroczystym nabożeństwie, które w jego intencji celebrowane było w archikatedrze przez ks. prał. Jełowickiego. Na zakończenie odśpiewano *Te Deum laudamus*¹⁵.

10 Tamże, s. 129.

11 *Kronika miejscowa*, WAW 1916, s. 166–168.

12 Tamże, s. 168–169.

13 Tamże, s. 169–170.

14 *Kronika miejscowa*, WAW 1916, s. 94.

15 Tamże.

26 marca, w niedzielę, w kościele katedralnym, Jego Eksceleńcja ks. arcybiskup, w asyście ks. kan. Gautiera – wiceregensa Seminarium udzielił święceń mniejszych i tonsury 20 alumnom seminarium metropolitalnego¹⁶.

22 kwietnia, w Wielką Sobotę, Arcypasterz celebrował w katedrze Rezurekcję, w asyście ks. prał. L. Łyszkowskiego oraz ks. kanoników Bączkiewiczza, Kępińskiego, Lipińskiego i Sokołowskiego¹⁷.

23 kwietnia, w Wielką Niedzielę, Arcypasterz celebrował w katedrze w uroczystość Zmartwychwstania Pańskiego solenną sumę.

15 maja, w poniedziałek, Jego Eksceleńcja ks. arcybiskup odprawił w katedrze Mszę Świętą na intencję Macierzy Szkolnej, która zgromadziła cały zarząd Macierzy i licznych wiernych¹⁸.

22 maja, w poniedziałek, ks. Arcybiskup Metropolita zatwierdził Modlitwę Szkolną Komisji Edukacyjnej dla użytku w szkołach znajdujących się w obrębie Archidiecezji Warszawskiej. Modlitwa przed lekcjami otrzymała następujące brzmienie:

„Duchu Święty, który oświecasz serca i umysły nasze, dodaj nam ochoty i dobrej pamięci, aby ta nauka była dla nas z pożytkiem doczesnym i wiecznym. Przez Chrystusa Pana naszego. Amen”.

Tekst modlitwy po lekcjach przedstawiał się następująco:

„Dzięki Ci, Boże, za światło tej nauki. Pragnę, abym nią oświecony, mógł Cię zawsze wielbić i wolę Twoją wypełniać na wieki. Przez Chrystusa Pana naszego. Amen”¹⁹.

25 czerwca, w niedzielę, w kościele archikatedralnym św. Jana, Jego Eksceleńcja ks. arcybiskup udzielił tonsury 21 klerikom Seminarium Metropolitalnego w Warszawie²⁰.

8 września, w piątek, Jego Eksceleńcja ks. arcybiskup dokonał poświęcenia kościoła w Ząbkach, gdzie spotkał się z podniosłym przyjęciem, następująco opisanym:

„Na drodze bocznej, wiodącej do kościoła, ustawiono dla uczczenia Arcypasterza trzy bramy triumfalne z zieleni i kwieciami z krzyżami pośród łuków. J. E. Arcypasterza powitali chlebem i solą gospodarze miejscowi oraz właściciel Ząbek, Adam hr. Ronikier i delegaci szpitala w Drewnicy, pp. prezes, rejent Wasiutyński, naczelny lekarz dr Karol Rychliński i ks. rektor Choiński z Nowego Bródna. Po wprowadzeniu J. E. Arcypasterza pod baldachimem do świątyni, do zebranych pierwszy przemówił proboszcz parafii [...]. J. E. Arcypasterz mówił następnie o tym, czym jest Kościół w życiu Polski i o cywilizacyjnym znaczeniu świątyni.

16 *Kronika miejscowa*, WAW 1916, s. 125.

17 *Kronika miejscowa*, WAW 1916, s. 166.

18 Tamże.

19 *Modlitwa szkolna* [...], WAW 1916, s. 192–193.

20 *Kronika miejscowa*, WAW 1916, s. 228.

Po tych przemówieniach i modlitwach J. E. Arcypasterz dokonał ceremoniału poświęcenia świątyni zewnątrz i wewnątrz, po czym odprawił Mszę św. Kazanie wygłosił ks. prefekt Krocin. Po kazaniu Arcypasterz udzielił wiernym Sakramentu Bierzmowania. W południe, po ukończonej uroczystości poświęcenia kościoła, J. E. Arcypasterz udał się na zwiedzenie szpitala dla nerwowo i umysłowo chorych w Drewnicy”, liczącym z górą 500 chorych²¹.

10 września, w niedzielę, o godz. 17, Jego Eksceleńcja ks. arcybiskup poświęcił na Powiślu kamień węgielny pod kościół Najświętszej Maryi Panny Częstochowskiej i błogosławionego Władysława z Gielniowa. Na wieczną pamiątkę uroczystości wmurowano w węgiel puszkę metalową z pamiątkowym aktem erekcyjnym, którego treść zamykała informacja, że tego aktu poświęcenia dopełnił Jego Eksceleńcja ks. Arcybiskup Warszawski²².

12 i 13 września, we wtorek i w środę, Jego Eksceleńcja przewodniczył Konferencji Księży Biskupów i administratorów z metropolii warszawskiej, która miała miejsce w pałacu arcybiskupim. Obrady dotyczyły spraw religijnych, szkolnych i społecznych, wynikłych na tle aktualnych warunków i okoliczności. Uczestnicy tych obrad: arcybiskup warszawski, biskupi ordynariusze (kujawsko-kaliski, plocki, kielecki, sandomierski, sufragan warszawski), administrator diecezji lubelskiej i podlaskiej, wikariusz generalny diecezji sejneńskiej, wiodące motywy przeprowadzonych rozmów przedstawili duchowieństwu tych diecezji w specjalnym liście do niego skierowanym²³.

15 września, w piątek, w dniu kończącym ćwiczenia rekolekcyjne kleryków Seminarium Duchownego w Warszawie otwierające nowy rok akademicki, Jego Eksceleńcja odprawił w tamtejszej kaplicy Mszę Świętą, po której przemówił do alumnów. Wystąpienie swoje Arcypasterz zakończył gorącą zachętą do sumiennej i wytrwałej pracy nad urobieniem duchowym i wykształceniem umysłowym, by godnie odpowiedzieli zadaniu swojemu, przygotowując się do przyszłej misji kapłańskiej.

Po nabożeństwie i przemówieniu Jego Eksceleńcja ks. arcybiskup dokonał poświęcenia nowej oficyny, dobudowanej do dawnego gmachu, a mieszczącej sale wykładowe i mieszkania dla alumnów. Potem Arcypasterz zwiedził zbiory Małego Muzeum Biblijnego, nie szczędząc jego kierownikowi ks. prof. A. Lipińskiemu słów podziękii za dokonaną pracę i zachęty do dalszego kolekcjonowania przedmiotów. Jego Eksceleńcja wyraził również nadzieję, że Duchowieństwo Diecezjalne także nie odmówi w tym względzie swojego poparcia, przysyłając okazy nadające się do Muzeum i wspierając piękne poczynania ofiarnym groszem²⁴.

12 listopada, w niedzielę, w ramach uroczystości zorganizowanych ku czci św. Stanisława Kostki, o godz. 8.30, Jego Eksceleńcja odprawił w katedrze św. Jana

21 *Kronika miejscowa*, WAW 1916, s. 327–328.

22 *Kronika miejscowa*, WAW 1916, s. 293.

23 Tamże, s. 292.

24 Tamże, s. 293.

Mszę Świętą dla uczniów szkół męskich, a o godz. 17 – w towarzystwie biskupa sufragana Ruskiewiczza – był obecny na akademii ku czci św. Stanisława Kostki przygotowanej w salach reductowych²⁵.

18 listopada, w sobotę, o godz. 11, w kościele archikatedralnym Jego Eksceleńcja Arcybiskup Metropolita Warszawski, w asyście ks. prał. Łyszkowskiego i księży kanoników Gautiera i Lipińskiego, celebrował nabożeństwo żałobne za duszę śp. Henryka Sienkiewicza. Było to – nawet dla katedry warszawskiej – wyjątkowe nabożeństwo:

„Wnętrze kościoła katedralnego było rześcicie oświetlone, okna przyćmione krepą. Na środku katedry był ustawiony katafalk żałobny. Nad morzem głów dominowały sztandary wszystkich cechów rzemieślniczych, na znak żałoby spowite krepą. Stawiła się też ze sztandarami młodzież uniwersytecka i politechniki. Prezbiterium zapełnili: przedstawiciele władz okupacyjnych, członkowie Magistratu z prezydentem ks. Lubomirskim na czele, członkowie Rady Miejskiej in pleno, przedstawiciele instytucji literackich, delegacje instytucji naukowych i społecznych. W stallach zajęła miejsca kapituła warszawska z J. E. Biskupem ks. Ruskiewiczem na czele. Nawę środkową zapełniły po brzegi: delegacje młodzieży ze wszystkich szkół oraz ochrony, między innymi ochrona im. Sienkiewicza ze swoim zarządem [...]. Podczas nabożeństwa chór „Lutni” wykonał Mszę żałobną. Po ukończeniu modłów żałobnych wszedł na ambonę ks. dr Nowakowski, profesor seminarium duchownego”²⁶.

27 listopada, w poniedziałek, w katedrze warszawskiej Arcybiskup Metropolita ks. dr Kakowski, przybrany w purpurę, zasiadł na swoim tronie podczas uroczystego nabożeństwa, jakie tego dnia odprawił w tej świątyni biskup sufragan Ruskiewicz za duszę śp. Franciszka Józefa, cesarza austro-węgierskiego. „Prezbiterium katedry wypełnili wojskowi i delegaci spośród urzędników. W środku katedry stanął wspaniale ubrany katafalk, na którym była ustawiona korona. Po skończonym nabożeństwie chór z alumnów seminarium [...] odśpiewał Libera i Salve Regina”²⁷.

24 grudnia, w niedzielę, w Wigilię Świąt Bożego Narodzenia, Jego Eksceleńcja ks. arcybiskup przyjmował życzenia od duchowieństwa Archidiecezji. „Najdostojniejszy Arcypasterz w serdecznych słowach dziękował za życzenia i podnosił ducha swoich współpracowników, zaznaczając, że może już w lepszych warunkach da nam Bóg obchodzić następne podobne święta”. Potem – zwyczajem lat minionych – o północy Jego Eksceleńcja odprawił w katedrze pasterkę²⁸.

25 grudnia, w poniedziałek, w uroczystość św. Szczepana, Arcypasterz Warszawski celebrował w katedrze uroczystą sumę²⁹.

²⁵ *Kronika miejscowa*, WAW 1916, s. 362.

²⁶ *Nabożeństwa za duszę ś.p. H. Sienkiewicza*, WAW 1916, s. 377–384.

²⁷ *Kronika miejscowa*, WAW 1916, s. 407.

²⁸ *Kronika miejscowa*, WAW 1917, s. 33.

²⁹ Tamże.

1917

3 stycznia, w środę, z okazji setnej rocznicy powstania Archidiecezji Warszawskiej, Jego Eksceleńcja ks. arcybiskup skierował do Kapituły Katedralnej specjalne orędzie¹.

26 lutego, poniedziałek, dzień swoich imienin Jego Eksceleńcja spędził we Włocławku, goszcząc u tamtejszego biskupa Zdzitowieckiego. Tymczasem we wszystkich świątyniach Archidiecezji Warszawskiej tego dnia odprawiono stosowne modły o pomoc Bożą dla Solenizanta w jego ciężkich pracach i trudach pasterskich².

4 marca, w niedzielę, Jego Eksceleńcja ks. arcybiskup Aleksander Kakowski w kościele katedralnym św. Jana udzielił tonsury i święceń mniejszych 42 alumnom Seminarium Warszawskiego³.

7 kwietnia, w Wielką Sobotę, w kościele katedralnym, Jego Eksceleńcja celebrował Rezurekcję⁴.

8 kwietnia, w Niedzielę Wielkanocną, w kościele katedralnym, Jego Eksceleńcja celebrował uroczystą sumę⁵.

16 kwietnia, w poniedziałek, ks. arcybiskup Aleksander Kakowski skierował do duchowieństwa i ludu gorące wezwanie o modlitwę za Ojczyznę.

3 maja, w czwartek, w katedrze św. Jana, w obecności całej kapituły i licznego kleru, Jego Eksceleńcja Arcybiskup Metropolita celebrował solenne nabożeństwo, wypełniające świątynię po brzegi:

„W prezbiterium zasiadli przedstawiciele Magistratu, Rady miejskiej, instytucji naukowych, oświatowych i społecznych; nawę środkową wraz ze swymi sztandarami zajęły cechy; boczne nawy – publiczność. Na chórze chór Opery towarzyszył modłom Dostojnego Celebransa podniosłymi śpiewami, po nabożeństwie zaś i udzielonym błogosławieństwie arcybiskupskim orkiestra tejże Opery odegrała „Boże, coś Polskę”⁶.

19 czerwca, we wtorek, Jego Eksceleńcja uczestniczył – zajmując miejsce honorowe przy stole prezydialnym – w walnym zgromadzeniu członkiń Katolickiego Związku Kobiet Polskich, przygotowanym z okazji 10-lecia tego związku. Jego Eksceleńcja ks. arcybiskup A. Kakowski, wysłuchawszy sprawozdań, wyraził w pięknych i podniosłych słowach podziw dla tak olbrzymiej i pożytecznej pracy Katolickiego Związku Kobiet, a zarazem wyraził uznanie dla jego wierności sztandarowi katolickiemu i dla jego pracy dla dobra ojczyzny. Ubolewał wreszcie Arcypasterz nad tym, że Związek nie rozporządza znaczniejszymi funduszami, które mogłyby podeprzeć i rozwinąć jeszcze szerzej pożyteczną jego działalność⁷.

1 *W stuletnią rocznicę*, WAW 1917, s. 92–94.

2 *Kronika miejscowa*, WAW 1917, s. 128.

3 Tamże.

4 *Kronika miejscowa*, WAW 1917, s. 168.

5 Tamże.

6 *Kronika miejscowa*, WAW 1917, s. 206.

7 *Kronika miejscowa*, WAW 1917, s. 302–303.

22 czerwca, w piątek, w kościele archikatedralnym, Jego Eksceleńcja uczestniczył w solennym nabożeństwie odprowadzającym w rocznicę jego konsekracji biskupiej. Na nabożeństwie, oprócz Kapituły i kleru diecezjalnego, byli obecni liczni kapłani z innych diecezji, którzy przybyli do Warszawy na zjazd księży prefektów. W czasie nabożeństwa Jego Eksceleńcja zasiadał na tronie arcybiskupim. Po Mszy Świętej odśpiewano dziękczynne *Te Deum*⁸.

1 sierpnia, w środę, Jego Eksceleńcja arcybiskup A. Kakowski, wspólnie z aktualnie goszczonym biskupem kalisko-włocławskim Zdzitowieckim, uczestniczył w obchodzonej w Miedniewicach 150. rocznicy koronacji tamtejszego cudownego obrazu Rodziny Świętej. O godz. 18 Arcypasterz Warszawski celebrował solenne nieszpory, a następnie – razem z biskupem kujawskim – do godz. 21.30 udzielał Sakramentu Bierzmowania.

2 sierpnia, w czwartek, w Miedniewicach, Jego Eksceleńcja od wczesnego ranka bierzmował, następnie o 9, odprawił Mszę Świętą przy ołtarzu urzędowym czasowo na wirydarzu. Następnie, po sumie odprawionej przez biskupa Zdzitowieckiego, Arcypasterz Warszawski udzielił zgromadzonym tłumom błogosławieństwa apostołskiego.

3 sierpnia, w piątek, po Mszach Świętych Ich Eksceleńcje przewodniczyły uroczystej procesji z cudownym obrazem, wygłosiły pożegnalne mowy i wspólnie błogosławiły obecnym tego dnia w miedniewickim sanktuarium 40 kapłanom i około 50 tys. pielgrzymom przybyłym z bliższych i dalszych parafii.

1 września, w sobotę, w kościele katedralnym ks. Arcypasterz celebrował Mszę Świętą z okazji otwarcia sądów polskich. W prezbiterium zajęli miejsca liczni przedstawiciele społeczeństwa i członkowie sądów. W wygłoszonym z amfony kazaniu ks. prof. Ryster przypomniał obecnym na nabożeństwie przedstawicielom sądownictwa, że mają oni przed sobą wielkie zadanie do spełnienia – wszak wymiar sprawiedliwości jest pierwszym atrybutem, jaki otrzymuje państwo polskie. Podkreślając ważność tej chwili kaznodzieja nawoływał do wymierzania sprawiedliwości w imię Boże. Po ukończeniu Mszy Świętej chór odśpiewał hymn *Boże, coś Polskę*, a przedstawiciele sądownictwa udali się na sesję inauguracyjną, która odbyła się przy drzwiach zamkniętych⁹.

20 września, w czwartek, Jego Eksceleńcja podpisał odezwę do duchowieństwa w sprawie kościelnych obchodów setnej rocznicy zgonu Tadeusza Kościuszki. Po przypomnieniu tej postaci i jej wkładu w historię Polski i świata, Arcypasterz zarządził, „ażeby we wszystkich kościołach archidiecezji w d. 14 października r. b. kapłani ludowi zebranemu na prymarii i na sumie zapowiedzieli, iż nazajutrz t. j. 15-go października przypada wiekowa rocznica zgonu Tadeusza Kościuszki, którą uroczyście obchodzi cały naród polski. W sam zaś dzień 15-go października, o godz. 10-ej rano, po zawezwaniu wiernych biciem we wszystkie dzwony,

⁸ Tamże, s. 298–299.

⁹ *Kronika miejscowa*, WAW 1917, s. 336.

odprawią Mszę św. z jak największą uroczystością (*in colore diei*) na intencję pomysłności naszej Ojczyzny; ze Mszą św. połączyć należy egzortę, w której mówca kościelny przypomni, zwłaszcza ludowi wiejskiemu, doniosłość postaci bohatera ojczystego, jego trudy i cierpienia poniesione dla dobra Ojczyzny – w jej obronie i dla wywalczenia niepodległości. Gorąco też podkreślić należy, że z prawem do bytu mamy święte, nieprzedawnione prawo do niepodległości, a każdy dobry i szlachetny syn tej ziemi powinien jej pragnąć całym sercem, całym ukochaniem swej prawej duszy i nieść jej w ofierze to wszystko, czego czas i okoliczności wymagają. Po egzorcie należy odśpiewać hymn «Boże, coś Polskę»¹⁰.

1 października, w poniedziałek, Jego Eksceleńcja ks. Arcybiskup Metropolita Warszawski odprawił w kościele archikatedralnym – z okazji upaństwowienia szkolnictwa polskiego – uroczyste nabożeństwo dziękczynne. Środkową nawę świątyni zapełniły delegacje szkół średnich, nauczyciele i nauczycielki oraz reprezentanci różnych stowarzyszeń i instytucji. Reszta obecnych zajęła nawy boczne. W prezbiterium zaś zasiadło wyższe duchowieństwo, przedstawiciele zarządu miasta, członkowie b. Rady Stanu, rektorzy wyższych uczelni, przedstawiciele władz niemieckich i austro-węgierskich, rady miejskiej, sądownictwa oraz grono oficerów legionowych. Chór opery odśpiewał na początku *Veni Creator*, a po ukończeniu nabożeństwa hymn *Boże, coś Polskę*. Uroczystość zamknął ks. prał. Ciepliński, który wygłosił z ambony okolicznościowe przemówienie.

13 października, w sobotę, Jego Eksceleńcja dokonał poświęcenia szpitala Polskiego Czerwonego Krzyża, które zgromadziło duże grono osób z członkami Rady Regencyjnej na czele, wielu przedstawicielami świata lekarskiego, władz okupacyjnych i pism warszawskich. Uroczystość zakończono złożeniem podpisów w księdze wieczystej szpitala. Jego Eksceleńcja ks. arcybiskup otworzył ją następującym wpisem:

„W dniu otwarcia i poświęcenia szpitala Polskiego Czerwonego Krzyża wszystkim, co pracują teraz i w przyszłości pracować będą nad ulżeniem niedoli i cierpień, udzielam pasterskiego błogosławieństwa”¹¹.

15 października, w poniedziałek, o godz. 10, w katedrze, przed wielkim ołtarzem wspaniale w kwiaty przystrojonym, Jego Eksceleńcja ks. Arcybiskup Metropolita celebrował rocznicową Mszę Świętą prokościuszkowską. Asystowali mu księża prałaci: L. Łyszkowski, jako archidiakon oraz J. Siemiec i A. Jełowicki *ad honores*. W stallach zajęła miejsca Kapituła Metropolitalna z Jego Eksceleńcją ks. biskupem sufraganiem K. Ruzkiewiczem na czele. Byli też obecni na nabożeństwie liczni kapłani z miasta i alumni Seminarium. W środkowej nawie prastarej świątyni stanęły w dwubarwnych szeregach sztandary cechowe z otaczającymi je delegacjami rzemieślniczymi. W prezbiterium zaś, między członkami komitetu obchodowego, znamienitymi obywatelami miasta, weteranami 1863 roku, delegacjami

10 *Obchód Kościuszkowski w Warszawie i w Archidiecezji*, WAW 1917, s. 347.

11 *Kronika miejscowa*, WAW 1917, s. 423.

władz okupacyjnych, powiewały sztandary akademickiej młodzieży i jedyny cechowy, ale też najsłynniejszy sztandar szewski Kilińskiego, dzierzony przez chorążego jubilata p. Krauzowicza, odzianego w kontusz granatowy. Po błogosławieństwie arcybiskupstwie na kazalnicy wstąpił ks. kan. Szlagowski i wygłosił aktualną do chwili mowę, potem uderzyła pod stropy świątyni pieśń *Boże, coś Polskę*, odśpiewana jednogłośnie przez wszystkich¹².

Tego samego dnia Jego Eksceleńcja podjął – obok Zdzisława Lubomirskiego i Józefa Ostrowskiego – pracę, jako członek Rady Regencyjnej Królestwa Polskiego¹³.

23 października, we wtorek, o godz. 10 rano, w sam dzień stulecia otwarcia w Warszawie Instytutu Głuchoniemych, Jego Eksceleńcja – w kaplicy tego zakładu – odprawił Mszę Świętą, a po poświęceniu sztandaru Instytutu przemówił do zgromadzonych gości, a jednocześnie wezwał pracowników Instytutu do wspólnej zbożnej pracy dla dobra dzieci¹⁴.

27 października, w sobotę, o godz. 10.30 rano, po uroczystym wprowadzeniu Rady Regencyjnej i wręczeniu regentom, na Zamku Królewskim, nominacji cesarskich – cały orszak udał się do katedry św. Jana. Tam z kolei biskup Zdzitowiecki, po odprawieniu Mszy Świętej, odebrał od regentów przysięgę i wygłosił do nich przemówienie. Następnie celebrians zaintonował *Te Deum*, a ks. prał. Chełmicki odczytał z ambony „Odezwę Rady Regencyjnej do narodu”. W końcu odśpiewano *Boże, coś Polskę*.

Po nabożeństwie w katedrze i przejściu do Zamku Królewskiego delegacje różnych stowarzyszeń składały Radzie Regencyjnej życzenia. W odpowiedzi na nie i liczne gratulacje, przemówił Arcybiskup w te słowa:

„Mości Panowie! Prorocze słowa księdza Skargi, któreśmy przed chwilą słyszeli, wypowiedział ten wieszcz narodu nie do króla, ani do rządu, lecz do przedstawicieli narodu wszystkiego. Zwracam się do Was, Polacy! Skoro dziś po długich latach niewoli, rozbitcia i niemocy znowu otrzymujecie, nie swoją zasługą, ale zrzuceniem Opatrzności, polską władzę suwerenną i polski rząd, zbierzcie się wszyscy i skupcie około nich, abyście wspólnymi siłami «co się do upadku pochyliło – zleczyli, co się rozwiązało – spoiłi, i o dobru i spokoju braci i członków waszych obmyślali». Polskę zabiła swawola i anarchia, niech ją wskrzesza jedność i karność. Jeśli z tego dziejowego momentu, od Boga danego, nie skorzystacie, jeśli brat obok brata, ramię przy ramieniu nie staniecie i nie zjednoczycie się, jeśli nie będziecie budowali Polski sami własną dłońią, własną głową, własnym sercem, własnym potem, próżno czekalibyście zmiłowania i litości obcych. Nie nakarmią was waszym chlebem i z głodu pomrzecie; nie odzieżą was waszą suknią i nadzy będziecie. Wasze słońce nie dla was świecić będzie; wasza ziemia nie dla was rodzić będzie. Okruszyny ze stołu pańskiego zjadać będziecie! Jako pasterz i powołany od Boga

12 *Obchód Kościuszkowski w Warszawie i w Archidiecezji*, WAW 1917, s. 350–354.

13 *Kronika miejscowa. Polska Rada Regencyjna*, WAW 1917, s. 379.

14 *Stulecie Instytutu głuchoniemych i ociemniałych w Warszawie*, WAW 1917, s. 407–410.

zwierzchnik Kościoła i narodu składał dzięki przedstawicielom st. m. Warszawy za ciepłe słowa powitania i gotowość, z jaką otwierają podwoje grodu na dom i siedzibę władzy polskiej, a przy tej sposobności polecam całej Warszawie opiekę nad zgłodniałą i chorobami dręczoną, ubogą jej ludnością. Wszystkich Polaków wzywam do zgody, jedności i miłowania się wzajemnego, abyśmy wszyscy, ilu nas jest, mieli jedno serce i jedną duszę, bo z miłosierdzia Bożego powstaje Polska wolna i niepodległa. Niech żyje Warszawa! Niech żyje Polska!¹⁵

W ramach obchodu warszawskich uroczystości ku czci św. Stanisława Kostki, Jego Eksceleńcja odprawił w katedrze solenne nabożeństwo, po którym wielu z jego uczestników bierzmował. Tego samego dnia, w godzinach popołudniowych, Arcypasterz uczestniczył w akademii przygotowanej dla uczczenia postaci wielkiego polskiego patrona młodzieży.

7 listopada, w środę, Jego Eksceleńcja uczestniczył w walnym zebraniu Towarzystwa Oszczędności i Pomocy dla Duchowieństwa Rzymsko-Katolickiego Archidiecezji Warszawskiej, które odbyło się w salach konsystorza. Arcypasterz z radością powitał zebranych, ciesząc się z rozwoju Towarzystwa i wyrażając nadzieję, że skupi ono wszystkich kapłanów Archidiecezji, by pomagali sobie wzajemnie, a osobliwie najstarszym kapłanom. Opuszczając salę obrad, Metropolita Warszawski polecił Walnemu Zebraniu troskę o jak najlepsze zabezpieczenie funduszy Towarzystwa¹⁶.

11 i 12 grudnia, we wtorek i w środę, Jego Eksceleńcja przewodniczył kolejnej konferencji biskupów Archidiecezji Warszawskiej. Treścią narad były sprawy kościelne, szkolne i społeczne prowincji warszawskiej. Uczestnicy konferencji przygotowali list do Polaków na obczyźnie z wyrazami pamięci i troski o nich, przypominający jednocześnie podstawowe cechy i godne kultywowania wartości katolika i Polaka¹⁷.

24 grudnia, w poniedziałek, w Wigilię świąt Bożego Narodzenia, w pałacu arcybiskupim, Jego Eksceleńcja przyjmował od duchowieństwa warszawskiego życzenia świąteczne składane mu zarówno jako Arcypasterzowi, jak i regentowi. Dziękując za te życzenia, Jego Eksceleńcja wezwał duchowieństwo, aby się skupiło do pracy pasterskiej dla dobra Kościoła i Ojczyzny, którą czeka ciężkie, poważne zadanie. Potem, o północy Metropolita Warszawski celebrował w katedrze uroczystą pasterkę. „Na podium ołtarza wielkiego, na wzniesieniu, zajęli miejsca członkowie Rady regencyjnej: ks. Zdzisław Lubomirski i p. Józef Ostrowski, w stallach prezbiterium zasiedli prałaci i kanonicy kapituły warszawskiej, na fotelach – członkowie gabinetu cywilnego z sekretarzem generalnym. ks. prałatem dr. Zygmuntem Chełmickim na czele oraz przedstawiciele organizującego się rządu polskiego”¹⁸.

15 *Kronika miejscowa*, WAW 1917, s. 417–421.

16 *Towarzystwo Oszczędności i Pomocy dla Duch. Rzym.-kat. Arch. Warszawskiej*, WAW 1917, s. 454.

17 *Kronika miejscowa*, WAW 1917, s. 466.

18 *Kronika miejscowa*, WAW 1918, s. 40–41.

1918

25 lutego, w poniedziałek, o godz. 18, Jego Eksceleńcja arcybiskup A. Kakowski przyjmował życzenia imieninowe, które składało mu duchowieństwo warszawskie z arcybiskupem K. Ruszkiewiczem na czele¹.

26 lutego, we wtorek, w katedrze, w sam dzień Patrona A. Kakowskiego, w intencji Arcypasterza ks. kan. Szlagowski odprawił uroczyste nabożeństwo, po którym odśpiewano *Te Deum*. Podobne modły odprawiono we wszystkich świątyniach Archidiecezji².

28 marca, w Wielki Czwartek, Jego Eksceleńcja celebrował w katedrze uroczystą Mszę Świętą³.

30 marca, w Wielką Sobotę, Jego Eksceleńcja celebrował w katedrze Mszę Świętą rezurekcyjną⁴.

31 marca, w Niedzielę Zmartwychwstania Pańskiego, Jego Eksceleńcja celebrował w katedrze uroczystą sumę⁵.

7 maja, we wtorek, odbyło się w katedrze – po upływie 5 lat od wyznaczenia na stolicę warszawską ks. A. Kakowskiego – uroczyste nabożeństwo. Celebrował je ks. dr Szlagowski. W stallach zasiadła Kapituła Metropolitalna, członkowie konsystorza, a w prezbiterium wychowankowie seminarium. W świątyni byli dość licznie zebrani wierni oraz uboga dziatwa z ochronek dominikańskich pod opieką siostry Maryi Pietkiewicz⁶.

11 czerwca, we wtorek, Jego Eksceleńcja ks. arcybiskup Kakowski poświęcił siedzibę Towarzystwa „Dom Księży”, w oficynie pałacu arcybiskupiego, w miejscu po dawnej cenzurze rosyjskiej. Obecni byli: wizytator papieski A. Ratti, prałaci, kanonicy, prefekci, proboszczowie, wikariusze warszawscy i prowincjonalni i kilku przedstawiciele innych diecezji z ks. patronem Adamskim z Wielkopolski na czele. Świeckich reprezentował prof. Wabner. Na przemówienie Jego Eksceleńcji ks. arcybiskupa odpowiedział mons. Ratti. Jego Eksceleńcja ks. arcybiskup złożył 300 marek, jako ofiarę na budowę własnego domu dla Towarzystwa⁷.

20 i 21 czerwca, w czwartek i w piątek, Jego Eksceleńcja sprawował obowiązki gospodarza wobec uczestników konferencji biskupów metropolii warszawskiej, której przewodniczył – przybyły do Warszawy pod koniec maja – wizytator apostołski A. Ratti⁸.

30 czerwca, w niedzielę, Jego Eksceleńcja uczestniczył w obchodzie stulecia arcybiskupstwa warszawskiego. „Sumę pontyfikalną celebrował w katedrze

1 *Kronika miejscowa*, WAW 1918, s. 123.

2 Tamże, s. 123–124.

3 *Kronika miejscowa*, WAW 1918, s. 169.

4 Tamże.

5 Tamże.

6 *Kronika miejscowa*, WAW 1918, s. 349.

7 Tamże, s. 350.

8 Tamże, s. 341.

J. E. ks. Wizytator dr A. Ratti w towarzystwie ks. prał. Galla, jako archidiakona. Na tronie w chórze zasiadał J. E. ks. Arcybiskup, w stallach zebrała się cała Kapituła i liczne duchowieństwo z miasta, kazanie wygłosił ks. kan. A. Szlagowski, dziekan Wydziału Teologicznego w Warszawie⁹.

27 lipca, w sobotę, Jego Eksceleńcja współuczestniczył w IX z rzędu konferencji biskupów prowincji warszawskiej, odbywanej w pałacu arcybiskupim pod przewodnictwem Jego Eksceleńcji A. Rattiego¹⁰.

28 lipca, w niedzielę, w katedrze warszawskiej, Jego Eksceleńcja konsekrował – przy współudziale biskupów z Włocławka, Płocka, Sandomierza i Kielc – ks. Zygmunta Łozińskiego na biskupa mińskiego¹¹.

7 października, w poniedziałek, Jego Eksceleńcja podpisał, jako członek Rady Regencyjnej, odezwę do narodu, w której m. in. stanowiono Radę stanu rozwiązując, powołać rząd, składając na niego obowiązek wypracowania ustawy wyborczej do sejmu polskiego, sejm taki niezwłocznie zwołać i poddać jego postanowieniu dalsze urządzenie zwierzchniej władzy państwowej, w której ręce Rada Regencyjna władzę swoją złoży¹².

15 października we wtorek, w podpisanym tego dnia orędziu Ojca Świętego Benedykta XV zaadresowanym do Czcigodnego Brata Aleksandra Kakowskiego Arcybiskupa Warszawskiego papież m. in. ujawnił zamiysł wyniesienia Adresata do godności kardynalskiej pisząc:

„Pragniemy dać Tobie, Czcigodny Bracie, a przez Ciebie, Narodowi Polskiemu, dalszy jeszcze i uroczystszy dowód Naszej życzliwości i Naszego zaufania. W tym przeto celu na najbliższym Konsystorzu, który Pan pozwoli nam odbyć, zamierzamy podnieść Cię do godności kardynalskiej. Święta Purpura, będąc z jednej strony uznaniem i nagrodą Twych wybitnych cnót kapłańskich i wielkich zasług, które położyłeś w zakresie tak kościelnym, jak i cywilnym, będzie nadto – jak się spodziewamy – nowym węzłem, który jeszcze ściślej złączy Polskę ze Stolicą św. Piotra”¹³.

10 listopada, w niedzielę, w ramach obchodów uroczystości św. Stanisława Kostki, patrona młodzieży, Jego Eksceleńcja Arcybiskup Metropolita udzielił w świątyni katedralnej Sakramentu Bierzmowania kilkusetosobowej grupie młodzieży¹⁴.

14 listopada, w czwartek, Jego Eksceleńcja podpisał, jako członek Rady Regencyjnej, pismo-decyzję o jej ustąpieniu zaadresowane do Naczelnego Dowódcy Wojsk Polskich, Józefa Piłsudskiego. Oto jego treść:

„Stan przejściowy podziału zwierzchniej władzy państwowej, ustanowiony odezwą z dnia 11 listopada 1918 r. nie może trwać bez szkody dla powstającego

9 Tamże, s. 343–348.

10 *Kronika miejscowa*, WAW 1918, s. 388.

11 Tamże.

12 *Rada Regencyjna do Narodu Polskiego*, WAW 1918, s. 391–392.

13 *Orędzie Ojca św. do Narodu Polskiego. Do Czcigodnego Brata Aleksandra Kakowskiego Arcybiskupa Warszawskiego*, WAW 1918 [dodatek do n-ru listopadowego].

14 *Kronika miejscowa*, WAW 1918, s. 448.

państwa polskiego. Władza ta powinna być jednolita. Wobec tego, kierując się dobrem ojczyzny, postanawiamy Radę Regencyjną rozwiązać, a od tej chwili obowiązki nasze i odpowiedzialność względem narodu polskiego w Twoje ręce, Panie Naczelnym dowódcu, składamy do przekazania rządowi narodowemu¹⁵.

17 listopada, w niedzielę, Jego Eksceleńcja arcybiskup A. Kakowski w kościele archikatedralnym, o godz. 10 rano, w obecności m. in. Jego Eksceleńcji A. Rattiego, dokonał konsekracji trzech biskupów w osobach Stanisława Galla na sufragana warszawskiego, Henryka Przeździeckiego na pasterza diecezji podlaskiej i Mariana Fulmana na pasterza diecezji lubelskiej. Jego Eksceleńcja ks. Gall, odpowiadając na składane mu życzenia, „wygłosił treściwe, pełne uczucia rzewnego, przemówienie do J. E. ks. Arcybiskupa Metropolity Kakowskiego, jako swego od lat 30 kolegi, przyjaciela, a obecnie konsekrateura”. W gorących i serdecznych słowach odpowiedział Jego Eksceleńcja ks. Arcybiskup Metropolita, zapewniając, że uczucie miłości koleżeńskiej i przyjacielskiej wzmocni dostojność biskupa dla dobra Kościoła i Ojczyzny¹⁶.

18 listopada, w poniedziałek, Jego Eksceleńcja był obecny na zjeździe robotników chrześcijańskich, obradujących 17 i 18 listopada w sali teatru im. Staszica. Wcześniej Arcypasterz przesłał na ręce prezydium zjazdu list powitalny, w którym zaznaczył potrzebę pracy organizacyjnej wśród robotników i przyrzekł poparcie jej i uchwał zjazdu przez Kościół. Niezależnie od tego – w trakcie ostatniego referatu – Metropolita Warszawski osobiście przybył do sali obrad z biskupami Gallem, Fulmanem i Przeździeckim, gdzie zostali owacyjnie przyjęci. Dwaj spośród nich, A. Kakowski i M. Fulman, wygłosili dłuższe przemówienia¹⁷.

10 grudnia, we wtorek, Jego Eksceleńcja pełnił rolę gospodarza Konferencji Księży Biskupów Polskich, którzy tego dnia – pod prezydencją wizytatora A. Rattiego – obradowali w pałacu arcybiskupim. Tematem obrad były sprawy kościelne, szkolne i społeczne dotyczące całej Polski. Jednym z efektów tych obrad był list biskupów polskich zaadresowany do duchowieństwa i wiernych¹⁸.

12 grudnia, w czwartek, Metropolita Warszawski, z wieloma uczestnikami Konferencji Biskupów Polskich, był gościem kierownictwa i mieszkańców Domu Księży¹⁹.

24 grudnia, we wtorek, w Wigilię świąt Bożego Narodzenia, Jego Eksceleńcja Arcybiskup Metropolita, w imieniu całego polskiego kleru przemówił do Jego Eksceleńcji A. Rattiego, wyrażając – obok życzeń świątecznych – wdzięczność za miłość i serce dla Polski. Natomiast o godz. 12 w południe Arcypasterz Warszawski przyjmował życzenia od duchowieństwa Archidiecezji przekazane mu ustami abpa Ruskiewicza²⁰.

15 Tamże, s. 446.

16 Tamże, s. 446–447.

17 Tamże, s. 449–451.

18 *Kronika miejscowa*, WAW 1918, s. 486–487.

19 Tamże, s. 487–489.

20 *Kronika miejscowa*, WAW 1919, s. 31.

1919

23 stycznia, w czwartek, Jego Ekscelencja ks. Arcybiskup Metropolita przesłał do Ministra Skarbu pismo następującej treści:

„Panie Ministrze. Wziąwszy na barki swoje zadania tak doniosłe, a jednocześnie tak ciężkie, jak zebranie środków materialnych, niezbędnych do odbudowy ukochanej ojczyzny naszej i zapewnienia jej żywotnych warunków bytu na przyszłość, liczysz niewątpliwie, Panie Ministrze, na szeroką i ochoczą pomoc całego społeczeństwa polskiego. W rzeczy samej powinnością każdego z nas jest na ołtarzu potrzeby ojczystej złożyć, na co go stać, ma w pierwszym rządzie ofiarować monety srebrne i złote oraz rozporządzalne przedmioty z kruszców szlacheckich, aby przez to stworzyć skarb narodowy, jako podstawę dla przyszłej waluty polskiej, tego pierwszorzędnego czynnika gospodarstwa narodowego. Poczuwając się do tego obowiązku, przesyłam Ci, Panie Ministrze, według załączonego spisu skromną ofiarę moją, a jednocześnie wyrażam nadzieję, że ogół polski z duchowieństwem na czele, ogrzany miłością ojczyzny, pospieszy wedle możliwości zaopatrzyć skarb narodowy i tym sposobem współdziałać będzie w pracy, którą ufam, że przy pomocy Bożej, Panie Ministrze, pomyślnym uwieńczysz rezultatem. Przy tej sposobności zechciej przyjąć, Panie Ministrze, wyrazy głębokiego szacunku.
† Aleksander Kakowski, Arcybiskup”.

Jego Ekscelencja ks. arcybiskup Kakowski złożył na skarb narodowy w złocie: 880 franków, rb, 45 funtów sterlingów, 20 koron, 80 marek, dukat hol. z 1781 roku. W srebrze Jego Ekscelencja złożył 4 rb 50 kop, prócz tego przekazał na skarb narodowy złożone przez jednego z arcybiskupów w złocie: 270 koron, 60 franków, 20 dolarów i dukat węgierski z roku 1848 z Matką Boską, czyli razem w złocie: 940 franków, 290 koron, 80 marek, 20 dolarów, funt sterling, 2 dukaty i 45 rubli. Monety te 24 stycznia złożone zostały w urzędzie skarbu (Marszałkowska № 154)¹.

W styczniu 1919 roku Jego Ekscelencja ks. dr Aleksander Kakowski, Arcybiskup Metropolita Warszawski na ręce p. ambasadora Noulensa, jako przewodniczącego Misji Międzysojusznicy w Polsce oraz do Polskiego Komitetu Narodowego w Paryżu, przesłał depezę następującej treści:

„W imieniu swoim, obu kapituł i Duchowieństwa Archidiecezji, uważam rewin dykację Gdańska z pobrzeżem morskim za akt historycznej sprawiedliwości i niezbędny warunek egzystencji i normalnego rozwoju niepodległej Polski i wyrażam nadzieję, że mocarstwa, oswabadzające Polskę niezrównanym bohaterstwem oręża swych armii, na kongresie pokojowym potrzebę tę uznają i jej zadosyć uczynią”².

26 lutego, w środę, Archidiecezja Warszawska obchodziła uroczystość imienin Arcypasterza. we wszystkich kościołach Archidiecezji odprawione zostały z tego powodu solenne nabożeństwa za pomyślnie Jego rządu, po czym odśpiewano *Te Deum*³.

1 *Na skarb narodowy*, WAW 1919, s. 61–62.

2 *O Gdańsk*, WAW 1919, s. 89.

3 *Imieniny Arcypasterza*, WAW 1919, s. 89.

12 i 13 marca, w środę i czwartek, Jego Eksceleńcja był gospodarzem, a jednocześnie współuczestnikiem narad biskupów polskich⁴.

23 marca, w niedzielę, Jego Eksceleńcja był na uroczystości konsekracji na biskupa ks. Adolfa Jelłowickiego – proboszcza parafii św. Trójcy na Solcu⁵.

17 kwietnia, w Wielki Czwartek, Jego Eksceleńcja celebrował uroczystą Mszę Świętą⁶.

19 kwietnia, w Wielką Sobotę, Jego Eksceleńcja celebrował Rezurekcję⁷.

20 kwietnia, w niedzielę Zmartwychwstania Pańskiego, Jego Eksceleńcja celebrował uroczystą sumę⁸.

21 kwietnia, w Poniedziałek Wielkanocny, o godz. 13 – zwyczajem lat ubiegłych – Jego Eksceleńcji ks. Arcybiskupowi Metropolicie duchowieństwo Archidiecezji składało życzenia. Arcypasterz w serdecznych słowach dziękował za nie, zaznaczając, że takich świąt i w takich okolicznościach jak obecnie obchodzonych, Polska nie miała już z górą sto lat. Zamiast święconego Jego Eksceleńcja ks. arcybiskup złożył na najuboższych 500 marek⁹.

22 czerwca, w niedzielę, Jego Eksceleńcja, z okazji sześćdziesiąt lat swojej konsekracji, przyjmował w pałacu od duchowieństwa życzenia¹⁰.

23 czerwca, w poniedziałek, Jego Eksceleńcja był obecny w katedrze na uroczystym nabożeństwie celebrowanym z okazji sześćdziesiąt lat jego konsekracji¹¹.

24 czerwca, we wtorek, Arcypasterz brał udział w nabożeństwie odpustowym w katedrze, a po niesporach przewodniczył na sesji dorocznej w Kapitulie¹².

W czerwcu 1919 roku Jego Eksceleńcja bywał kilkakrotnie na egzaminach w Seminarium¹³.

6 lipca, w niedzielę, Jego Eksceleńcja pojechał do parafii Zerzno udzielić Sakramentu Bierzmowania. W Wawrze oczekiwała na przyjazd Arcypasterza banderia włościańska, która towarzyszyła Jego Eksceleńcji do samego miejsca. Jego Eksceleńcja wybierzmował w Zerznie 328 osób¹⁴.

7, 8, 9, 10 lipca, (poniedziałek, wtorek, środa i czwartek) Jego Eksceleńcja wraz z licznymi kapłanami Archidiecezji odprawiał w Seminarium rekolekcje, które prowadził o. Krokoszyński T. J. Na zakończenie rekolekcji Jego Eksceleńcja przemawiał do zebranego kleru¹⁵.

4 *Konferencja J.J. E.E. Ks. Ks. Biskupów*, WAW 1919, s. 88.

5 *Kronika miejscowa*, WAW 1919, s. 117.

6 Tamże, s. 118.

7 Tamże.

8 Tamże.

9 Tamże.

10 *Czynności J. E. Ks. Arcypasterza Diecezji*, WAW 1919, s. 222.

11 Tamże.

12 Tamże.

13 Tamże.

14 Tamże.

15 Tamże.

14 lipca, w poniedziałek, Arcypasterz z okazji francuskiego święta narodowego, celebrował w katedrze, w otoczeniu licznego duchowieństwa, nabożeństwo, na którym był obecny Jego Ekscelencja nuncjusz A. Ratti¹⁶.

19 lipca, w sobotę, o godz. 13, Jego Ekscelencja ks. Arcybiskup Metropolita, wspólnie z duchowieństwem warszawskim złożył hold i powinszowanie Achillesowi Rattiemu z racji mianowania go, w dniu 6 czerwca, nuncjuszem apostolskim dla Polski i wyniesienia go w dniu 3 lipca do godności arcybiskupa tytularnego Naupakteńskiego¹⁷.

23 sierpnia, we wtorek, ks. arcybiskup A. Kakowski skierował do duchowieństwa warszawskiego gorący apel o pomoc dla ludu Śląska, pisząc:

„Nie zdołaliśmy jeszcze przygarnąć i zabezpieczyć niezliczonych rzesz uchodźców, pchniętych przez ustępujące wojska rosyjskie na bezbrzeżne przestrzenie Rosji, aż oto wyciągają ku nam ręce nowe zastępy braci naszych. Męczeński i bohaterowski lud Śląska chroni się przed brutalną pięścią prusaka u nas i szuka dachu nad głową i woła o ocalenie od głodu. Czy jest w piersi polskiej choćby jedno serce, które by pozostało głuche na te rozpaczne wołania? Niech więc każdy spieszy z tym, co dać może! Niech płyną ofiary zboża, pożywienia, odzieży, grosza! Duchowieństwa przede wszystkim powinnością jest wzruszyć serca wiernych dla świętego względem braci śląskich obowiązku. Niech więc korzysta z pierwszej niedzieli lub jakiegokolwiek nadarżającej się sposobności, aby, przedstawivszy położenie ludu śląskiego, oznajmić z ambony, że brać śląską, kobiety i dzieci przygarnąć trzeba, że sosnowiecki oddział Polskiej Krajowej Kasy Pożyczkowej przyjmuje wszelkie ofiary i przekazuje je znanemu rzecznikowi Śląska, ks. Pośpiechowi, dla śląskich bohaterów. Tylko szybka i skuteczna pomoc ocali dzielny lud śląski od zagłady. †Aleksander Kakowski, Arcybiskup¹⁸.

5 września, w piątek, o godz. 15, na Nowym Bródnie, Jego Ekscelencja ks. Arcybiskup Metropolita – w towarzystwie dziekana praskiego ks. Kłopotowskiego – dokonał konsekracji dzwonu świeżo odlanego w warsztatach kolejowych dla tej parafii¹⁹.

28 września, w niedzielę, w kościele archikatedralnym, Jego Ekscelencja ks. Arcybiskup Metropolita Warszawski konsekrował na biskupa ks. dr. Czesława Sokołowskiego – prof. Uniwersytetu Warszawskiego. Współkonsekratorami byli księża biskupi Przeździecki i Owczarek²⁰.

4 października, w sobotę, Jego Ekscelencja wziął udział w uroczystości rozpoczynającej misje w kościele św. Floriana na Pradze. Misje prowadzili oo. redemptoryści²¹.

16 Tamże.

17 *Kronika miejscowa*, WAW 1919, s. 219.

18 *Arcybiskup Metropolita Warszawski. Do Wielbnego Duchowieństwa Warszawskiego*, WAW 1919, s. 249.

19 *Konsekracja dzwoni*, WAW 1919, s. 289.

20 *Konsekracja J. E. Ks. Biskupa Sokołowskiego*, WAW 1919, s. 288–289.

21 *Czynności J. E. Ks. Arcypasterza Diecezji*, WAW 1919, s. 319.

28 października, we wtorek, w katedrze warszawskiej Jego Eksceleńcja ks. Arcybiskup Metropolita Warszawski dr A. Kakowski dokonał konsekracji biskupiej nuncjusza apostolskiego Jego Eksceleńcji ks. dr. A. Rattiego. Współkonsekratorami byli: Jego Eksceleńcja biskup przemyski ks. Pelczar, ks. arcybiskup Ruskiewicz, biskup włocławski ks. Zdzitowiecki i biskup polowy Gall.

„Kościół przepełniały tłumy [...]. Obok wielkiego ołtarza pod królewskim balkonem na ustawionym na wzniesieniu fotelu zasiadł Naczelnik Państwa [...]. Na froncie prezbiterium naczelne dwa fotele zajęli: marszałek Sejmu W. Trąpczyński i prezes Rady ministrów I. J. Paderewski. W górnych stallach kanoników zasiadło 17 biskupów polskich [...]. W osobnej stalli, bliżej ołtarza, w purpurze, zajął miejsce ks. prymas arcybiskup poznańsko-gnieźnieński, Dalbor. Drugie rzędy od środka zajęli przedstawiciele kapituły warszawskiej w płaszczach rzymskich i inni prałaci w fioletach. Z uniwersytetów byli [...], z ministerium spraw zagranicznych [...], przedstawiciele zakonów [...]. Na fotelach wewnątrz prezbiterium zajęli miejsca po lewej stronie posłowie mocarstw akredytowanych w Polsce wraz ze składem swych poselstw. Po prawej stronie zasiedli ministrowie *in corpore* oraz generalicja, nadto w prezbiterium znajdowali się prezes Rady Miejskiej I. Baliński, prezydent miasta inż. P. Drzewiecki, wiceprezydent inż. Malinowski²².

4 listopada, we wtorek, Jego Eksceleńcja w obecności Naczelnika Państwa, arcybiskupów A. Rattiego i J. Teodorowicza, Biskupa Wojsk Polskich S. Galla oraz licznych przedstawicieli władz wojskowych i społeczeństwa dokonał aktu poświęcenia pierwszego wojskowego kursu intendenckiego w sali Resursy Obywatelskiej. Po poświęceniu Jego Eksceleńcja przemawiał do zgromadzonych²³.

11 listopada, we wtorek, w dzień włoskiego święta narodowego, Jego Eksceleńcja odprawił nabożeństwo w katedrze. W prezbiterium był też obecny Jego Eksceleńcja ks. arcybiskup Ratti, nuncjusz papieski. Po południu tego dnia Jego Eksceleńcja był obecny w Filharmonii na uroczystej akademii na cześć Włoch²⁴.

15 listopada, w sobotę, w dzień belgijskiego święta narodowego, Jego Eksceleńcja odprawił nabożeństwo w katedrze²⁵.

8 grudnia, w poniedziałek, Jego Eksceleńcja – przed wyjazdem na konsystorz papieski do Rzymu – był obecny na sumie w katedrze, odprawionej przez Jego Eksceleńcję ks. biskupa Galla. Po sumie odśpiewano *itinerarium* o szczęśliwą podróż dla Arcypasterza²⁶. O godz. 21, „na dworcu Kolei Warsz. Wiedeńskiej celem pożegnania Arcypasterza zebrał się liczni przedstawiciele arystokracji, obywatelstwa, mieszczan i duchowieństwa warszawskiego oraz innych diecezji, J.J.E.E. ks. Arcybiskup Ratti, nuncjusz papieski, Arcybiskup Teodorowicz, biskupi Gall i Szelażek. W podróży, którą Arcypasterz odbywał wraz z J. E. Kardynałem

22 *Konsekracja Nuncjusza Apostolskiego*, WAW 1919, s. 286–288.

23 *Czynności J. E. Ks. Arcypasterza Diecezji*, WAW 1919, s. 319.

24 Tamże.

25 Tamże.

26 Tamże.

Dalborem, towarzyszyli: ks. dr J. Gautier, b. wiceregens Seminarium, obecnie rektor Hospicjum Polskiego w Rzymie, ks. dr W. Kępiński, kapelan J. Eminencji i p. St. Grabiński z Walewic w Łowickiem²⁷.

10 grudnia, w środę, Jego Eminencja kard. Kakowski z Jego Eminencją kard. Dalborem przyjechali do Insbrucka, witani tam przez delegata ministerium komunikacji z ramienia rządu włoskiego oraz przez przedstawiciela władz wojskowych włoskich okupujących Tyrol. Czekał tam przygotowany na Jego Eminencję wagon, którym – przez Weronę – dojechali do Rzymu²⁸.

11 grudnia, w czwartek, o godz. 12 w południe, Jego Eminencję A. Kakowskiego i Jego Eminencję Dalbora na rzymskim dworcu witali: poseł rządu polskiego przy Stolicy Apostolskiej, poseł rządu polskiego przy Kwirynale oraz licznie zebrani przedstawiciele kolonii polskiej w Rzymie. Polscy kardynałowie zatrzymali się w Kolegium Polskim²⁹.

12 grudnia, w piątek, Jego Eminencja ks. A. Kakowski zawiadomił przez swego sekretarza o swym przyjeździe mistrza kamery Jego Świątobliwości i złożył wizytę Jego Eminencji Sekretarzowi Stanu oraz innym dygnitarzom watykańskim³⁰.

13 grudnia, w sobotę, o godz. 16, Jego Eminencja przyjęty został przez Ojca Świętego. Tego samego dnia, o godz. 19, Jego Eminencja A. Kakowski wraz z Jego Eminencją Dalborem był na obiedzie wydanym przez poselstwo polskie przy Kwirynale dla dwóch polskich purpuratów i dygnitarzy watykańskich³¹.

15 grudnia, w poniedziałek, na konsystorzu tajnym Ojciec Święty Benedykt XV, ogłaszając kardynałami Kościoła Świętego z rządu kapłanów, m. in. wymienił mons. Aleksandra Kakowskiego, Arcybiskupa Warszawskiego i mons. Edmunda Dalbora, Arcybiskupa Gnieźnieńskiego i Poznańskiego. Po skończonej alokucji papieskiej, mons. Tani, ceremoniarz papieski, w towarzystwie Kardynała Sekretarza Stanu, niosącego bilety nominacyjne, oraz kaw. Mario Riggi, Sekretarza Kancelarii Apostolskiej, niosącego dekrety konsystorskie o dokonanej nominacji, udali się do nowych kardynałów, docierając do znajdujących się między nimi dwóch wspomnianych Polaków.

27 *Uroczystości i dokumenty związane z kardynalatem naszego Arcypasterza*. Zebrał X. A. F[Gajęcki], WAW 1920, s. 8.

28 Tamże, s. 8–9.

29 Tamże, s. 9.

30 Tamże.

31 Tamże.

Treść biletu nominacyjnego kard. A. Kakowskiego:

Segreteria di Stato di Sua Santità.

№ 99268 Dal Vaticano, 15 Dicembre 1919.

La Santità di Nostro Signore

nel Consistoro Segreto di questa mattina si è benignamente degnata di elevare alla Dignità Cardinalizia l'Illmo e Revmo Monsignor

ALESSANDRO KAKOWSKI

ARCIVESCOVO DI VARSAVIA

Tale grazioso atto di Sovrana considerazione del Santo Padre si partecipa al Signor Cardinale Kakowski per sua intelligenza e norma.

(m.p.) Pietro Cardinale Gasparri.

A oto treść dekretu wręczonego kard. A. Kakowskiemu:

ROMAE

IN PALATIO APLICICO VATICANO

Feria II die XV Decembris MCMXIX

Ssmus Dnus Noster

BENEDICTUS PP. XV.

Publicavit et assumpsit in S.R.E. Presbyterum Cardinalem Alexandrum Kakowski, Archiepiscopum Varsaviensem ipsumque Reverendissimorum eiusdem S.R.E. Cardinalium Coetui et Collegio, cum omnibus et singulis honoribus, favoribus, oneribus, facultatibus, praeeminentiis, immunitatibus, praerogativis, privilegiis et indultis solitis et consuetis, favorabiliter eggregavit, cum retentione omnium, quae obtinet, nec non cum clausulis necessariis et opportunis.

(m.p. Octavius Card. Cagiano

S.R.E. Cancellarius³²

16 grudnia, we wtorek, polscy księża kardynałowie (Kakowski i Dalbor) byli osobami wzbudzającymi największe zainteresowanie, zarówno w polskich placówkach dyplomatycznych na terenie Rzymu, jak i w tamtejszym Kolegium Polskim:

„Nominację J. E. Kardynała Kakowskiego przeczytał J. E. Patriarcha Zaleski, nominację J. E. Kard. Dalbora poseł Polski Wierusz-Kowalski. Pan poseł, wyraziwszy wielką radość [...] złożył życzenia w imieniu rządu polskiego i własnym. Odpowiadając [...] kardynał Kakowski podniósł ścisłą łączność Polski z Kościołem katolickim, a zarazem tradycyjną tolerancję dla innych wyznań, której naród i duchowieństwo polskie zawsze przestrzegać będzie”. Przemówienie swoje Jego

³² Tamże, s. 9–10.

Eminencja zakończył oświadczeniem, że nowo mianowani kardynałowie będą rzecznikami spraw polskich przy Stolicy Apostolskiej.

Tegoż dnia, przed południem, liczni członkowie ciała dyplomatycznego, posłowie: hiszpański, portugalski, argentyński, Chili, Nikaragui, Holandii, patrycjatu i arystokracji rzymskiej, urzędnicy i członkowie świętych kongregacji i dykasterii papieskich oraz zakonów, jak też akademie i instytuty oraz krewni i przyjaciele nowych purpuratów przybyli do Kolegium Polskiego, gdzie zamieszkali kardynałowie polscy, by złożyć im *homagium* i powinszowania z powodu nominacji. Po południu zaś, od godz. 15 do 19 składali życzenia kardynałowie w Rzymie³³.

17 grudnia, w środę, nowi kardynałowie, w tym Kakowski i Dalbor, otrzymali z rąk papieża birety kardynalskie i mozetty. Benedykt XV, zwracając się do zgromadzonych, z życzeniami długich lat i blasku nowych zasług, wiele miejsca poświęcił Polakom, mówiąc: „Te same życzenia składamy dwom znakomitym przedstawicielom zmartwychwstałej Polski, którzy jednocześnie wstępują do św. Kolegium. Czerstwy ich wiek jest nam rękojmią tym łatwiejszego urzeczywistnienia życzeń naszych, ale przede wszystkim jest nam rękojmią widzialna opieka, jaką Najświętsza Panna otacza Polskę. Kiedy ś. p. Pius IX chciał, aby jedna ze świec mu ofiarowanych przy kanonizacji św. Jozafata była zachowana w Rzymskim Kolegium Polskim w tym celu, by mogła być przewieziona do Warszawy na znak odzyskanej przez Polskę wolności, niewiele było takich, którzy przywiązywaliby wiarę do proroczych słów Naszego Poprzednika. A jednak piękna ta świeca, którą My sami częstokroć podziwialiśmy, dziś po upływie pięciu dziesiątków lat owej przepowiedni może być odwieziona do Warszawy. I zawieziecie ją Wy, kardynałowie polscy, w sposób, jaki uznacie za najlepszy, ażeby stwierdzić, że jeżeli w dni ucisku i zamieszania Stolica św. zajmowała się losami Waszego szlachetnego Narodu, dziś otacza go pieczęą szczególniejszą, pragnąc, by wszyscy jego synowie coraz ściślej skupiali się wokół Stolicy Piotrowej. Tej najściślejszej jedności węzłem będziecie Wy, Synowie ukochani, którzy dziś, przez otrzymaną godność powinniście się uważać za bardziej bliskich Nam i bardziej bliskich Stolicy Apostolskiej. I My, którzyśmy na tę wysoką godność obrali Was, już to przez wzgląd na Wasze zasługi osobiste, już to przez uznanie dla Narodu Waszego, wyrażamy życzenie, byście obaj byli zachowani na długo nie tylko w miłości wiernych w Warszawie, Gnieźnie i Poznaniu, ale również wszystkich duchownych i świeckich całej Polski. Świeca Piusa IX niech będzie symbolem światłości, jaką macie nadal rozsiewać wśród ludu waszego”³⁴.

18 grudnia, w czwartek, o godz. 9.15, nowi kardynałowie, także i polscy, udali się do Kaplicy Sykstyńskiej, gdzie złożyli przysięgę według Konstytucji Apostolskich, a następnie wzięli udział w Konsystorzu Publicznym odbytym w Sali Królewskiej z udziałem Jego Świątobliwości. Po pewnym czasie „Ich Eminencje, we właściwym porządku, zbliżyli się do Tronu, po trzykrotnym przyklęknięciu, po czym ucałowali

³³ Tamże, s. 11.

³⁴ Tamże, s. 11–12.

rękę i stopę Jego Świątobliwości, otrzymując odeń pocałunek. Otrzymali również pocałunek od wszystkich kardynałów i odeszli do stali, okrywając głowę biretem. Po skończeniu obrony sprawy [Justyna de Jacobis] purpuraci powtórnie zbliżyli się do Tronu i tu Ojciec św. przy pomocy ceremoniarzy papieskich, włożył im kapelusze kardynalskie”. Po skończeniu konsystorza tajnego Ojciec Święty włożył nowym kardynałom pierścienie kardynalskie i wyznaczył im tytuły prezbiterialne: kard. Kakowskiemu – kościół św. Augustyna w Rzymie, zgodnie z bullą papieską o następującej treści:

BENEDICTUS EPISCOPUS, SERWUS SERVORUM DEI,

dilecto filio Nostro Alexandro Tituli S. Augustinii, S.R.E. Presbytero Cardinali Kakowski salutem et Apostolicam benedictionem. Cum Nos, de Venerabilium Fratrum Nostrorum S.R.E. Cardinalium Consilio et Apostolicae potestatis plenitudine, Te, in eiusdem S.R.E. Presbyterum Cardinalem duxerimus assumendum, volentes Te proprio Cardinalis Presbyteri titulo decorare, Tibi Ecclesiam S. Augustini de Urbe, cui cl. m. Sebastianus eiusdem S.R.E. Presbyter Cardinalis Martinelli praesidebat, per ipsius obitum in praesens vacatem, cum omnibus illius iuribus, iurisdictionibus et pertinentiis universis, Apostolica auctoritate, pro tui Cardinalatus titulo concedamus et assignamus. Teque eidem ecclesiae S. Augustini in Presbyterum Cardinalem praeficimus, chram, regimen et administrationem ipsius ecclesiae Tibi in spiritualibus et temporalibus plenarie committendo; ita quo liceat Tibi Regiminie et administrationis eiusdem ecclesiae S. Augustini ac illius iurium iurisdictionum et pertinentiarum praefatorum possessionem, seu quasi possessionem per Te, vel pallium, aut alios, nomie tuo, priopria auctoritate, libere apprehendere, ipsamque ecclesiam S. Augustini in iisdem spiritualibus et temporalibus regere et gubernare, prout Presbyteri Cardinales, qui ei pro tempore praefuerunt, eam regere et gubernare potuerunt, vel etami debuerunt. Firmam autem spem fiduciamque concipimus fore ut, gratia tibi assistente divina, memorata ecclesia S. Augustini per tuam pastoraalem industriam et studium fructuosum regatur utiliter et prospera in spiritualibus et temporalibus suscipiat incrementa. Per praesentes vero mandamus dilectis filiis Conventui et Fratribus Ordinis Eremitarum Sancti Augustini aliisque ipsius ecclesiae ratione Tibi subditis personis, ut ipsi tibi pareant atque obediant, alioquin poenas, quas tu statueris in rebelles, ratas habebimus et faciemus, auctore Domino, observari. Et insuper ut Cardinalatus dignitati et splendori aptius consulere queas, motu proprio et ex mera Nostra liberalitate deque Apostolicae potestatis plenitudine, Tibi, etiam postquam pacificam possessionem seu quasi possessionem, regimis et administrationis praefatae ecclesiae S. Augustini ac illius bonorum, si quae sint, assecutus fueris, facultatem concedimus una cum illa, quamdiu eidem praefueris, Metropolitanam Ecclesiam Varsaviensem, cuius in praesens Praesul existis, ac omnia et singula alia officia et beneficia, quae ex quibusvis concessionibus et dispensationibus Apostolicis in titulum, commendam, administrationem, aut alias quomodolibet obtines, aut in quibus, et ad quae ius Tibi quomodolibet

competit, ut prius et quoad vixeris libere et licite retinendi ac ius Tibi in illis, vel ad illos quomodolibet competens prosequendi, constitutionibus et ordinatio- nibus Apostolicis caeterisque contrariis quibuscumque non obstantibus. Datum Romae apud S. Petrum anno Domini Millesimo nongentesimo decimo nono die decima octava mensis Decembris Pontificatus Nostri anno Sexto. P. P.

Octavius Card. Cagiano S. R. E. Cancellarius.

Paulus Pericoli Cancrae Aplicae adiutor a studui.

Julius Campon Protonotarius Apostolicus.

Raphael Virili Protonotarius Apostolicus.

G. Manzia – Scriptor Aplicus.

Expedita

die decima nona mensis Decembris anno sexto

Alfridus Marini Plumbator³⁵.

Tegoż dnia nowi kardynałowie przydzieleni zostali do różnych Kongregacji. Jego Eminencja kardynał A. Kakowski został wyznaczony do Kongregacji: Sakramentów, Propagandy, Seminariów i Uniwersytetów oraz Fabryki św. Piotra. Odpowiedni dokument brzmiał:

Segreteria di Stato di Sua Santita.

№ 109. Dal Vaticano, 18 Dicembre 1919.

La Santita di Nostro Signore si e benignamente degnata di assegnare all'Emo e Revmo Signor Cardinale

ALESSANDRO KAKOWSKI

ARCIVESCOVO DI VARSAVIA,

le Sacre Congregazioni

dei Sacramenti,

di Propaganda Fide,

dei Seminari e delle Universita degli Studi,

della Rev. Fabbrica di S. Pietro.

Tanto si partecipa al prelo dato Emo Signor Cardinale KAKOWSKI, per oppor- tuna sua intelligenza e norma.

P. Card. Gasparri.

Signor Cardinale

ALESSANDRO KAKOWSKI

Arcivescovo di Varsavia³⁶.

30 grudnia, we wtorek, w Rzymie, kard. A. Kakowski uczestniczył w uroczy- stości przyjęcia na członka Arcadia i otrzymał na tę okoliczność dyplom o nastę- pującej treści:

³⁵ Tamże, s. 12–18.

³⁶ Tamże, s. 15.

ARCADIA

Acclamazione a socio

L'Accademia degli Arcadi, volendo esprimere la propria ammirazione Alla dottrina ed ai grandi meriti, nel campo religioso e sociale, di S. E. Rma il Cardinale Alessandro Kakowski, e volendo far solenne olausio alla Polonia, risorta, dopo tanto tempo d'ingiusto servaggio, a vita di Nazione indipendente, ha acclamato Arcade la stessa E. S. Rma.

Dato dal Bosco Parrasio addi 30 Dicembre dell' anno 1919.

Dalla Restaurazione dell' Arcadia anno 229 dell' Olimpiade LVII anno 4.

Il Custode Generale

Mons. Enrico Salvadori

A. Sua Emza Revma

Il Sig. Card. Alessandro Kakowski

Arcivescovo di Varsovia

Cte Giorgio Stara Tedde

Segretario dell' Accademia

Registrato al Vol. IX № 136³⁷.

³⁷ Tamže, s. 46–47.

1920

1 stycznia, w czwartek, Jego Eminencja A. Kakowski objął tytuł kardynalski kościoła św. Augustyna. Była to bardzo okazała uroczystość. Jego Eminencja kard. Kakowski przybył do kościoła św. Augustyna w towarzystwie Jego Ekscelencji ks. arcybiskupa W. Zaleskiego, patriarchy antiocheńskiego, Jego Ekscelencji Maryi Zonghi, arcybiskupa Kolossy, prałatów Gautier, Kępińskiego, Mama i wielu innych. Przy drzwiach kościoła oczekiwała na Jego Eminencję Kuria Generalna oo. augustianów z przewielebnymi oo. Gormannem, Polignano, Alverezem, Franke, Giacchotti i Tomassinim, proboszczem kościoła na czele. Poza tym byli obecni Mons. Carinci i Pulca oraz ceremoniarz papieski Tani. Wśród osób świeckich znajdowali się p. poseł Wierusz-Kowalski, Skirmunt, Santopaulo, ksiądz Cenopini, ksiądz Galeotti, przedstawiciele Kollegium Polskiego, Kollegium Bedy, Kollegium św. Moniki i in. Byli też obecni członkowie Komitetu Parafialnego, przedstawiciele różnych zrzeszeń, bractw i korporacji oraz liczna kolonia polska, przebywająca w Rzymie. Świątynia była zapelniona wiernymi.

Po podpisaniu dokumentu-protokołu objęcia tytułu kard. kościoła św. Augustyna w Rzymie, rektor tej świątyni wygłosił przemówienie, ukazując w nim wspaniałości rzymskiego kościoła św. Augustyna, a następnie wkład augustianów z życia Kościoła w Polsce¹. Wielowątkową odpowiedź Jego Eminencji kardynała Kakowskiego zdominowały głębokie relacje dotyczące kontaktów polsko-włoskich i polsko-rzymskich.²

4 stycznia, w niedzielę, Jego Eminencja kard. Kakowski uczestniczył w podniosłej uroczystości zorganizowanej w kościele przy kolegium polskim w Rzymie na okoliczność przekazania do Polski tzw. świecy Józafata. Zmartwychwstańcy, którzy przez ponad pół wieku opiekowali się tą świecą, spełniając mandat Piusa IX, zdali ją teraz kardynałom polskim, a osobliwą pieczę nad nią powierzyli kardynałowi Metropolicie Warszawskiemu. Tak więc 4 stycznia, około południa, we wspomnianej świątyni, zebrała się licznie Polonia rzymska: zgromadzenie oo. zmartwychwstańców w komplecie, siostry zmartwychwstanki, siostry nazaretanki, członkowie legacji i misji polskich w Rzymie. Wychowankowie Kolegium Polskiego ujęli świecę, a sędziwy o. Paweł Smolikowski, od długich lat rektor Kolegium Polskiego, wygłosił dłuższą przemowę, na którą – w imieniu A. Kakowskiego i biskupów polskich – odpowiedział kardynał-prymas. Wystąpienie swoje zakończył on następującym passusem:

„Niechże świeca umieszczona w katedrze Świętojańskiej w Warszawie będzie symbolem zadania historycznego naszego narodu: że jak w przeszłości, tak i na przyszłość mamy nieść światło cywilizacji chrześcijańskiej i kultury europejskiej na wschód; mamy być tejże cywilizacji wałem ochronnym, słowem: przedmurzem chrześcijaństwa przeciwko zapędom barbarzyńskim wschodu”³.

1 *Przemówienie rektora kościoła św. Augustyna*, WAW 1920, s. 21–22.

2 *Odpowiedź Jego Eminencji Kardynała Kakowskiego*, WAW 1920, s. 23–25.

3 *Oddanie świecy Piusowej naszym Kardynałom w Rzymie*, WAW 1920, s. 27–28.

10 stycznia, w sobotę, o godz. 13, polscy kardynałowie (Dalbor i Kakowski), pociągiem dyplomatycznym przybyli do Warszawy⁴.

11 stycznia, w niedzielę, w pałacu arcybiskupim, o godz. 9.30 rano, odbyło się uroczyste powitanie dwóch najmłodszych polskich kardynałów. Spośród dostojników Kościoła obecni byli: nuncjusz papieski, arcybiskupi: Bilczewski, Ruszkiewicz i Teodorowicz; bp połowy W.P. Gall, biskupi: Matulewicz, Pelczar, Fiszer, Nowowiejski, Ryx, Przeździecki; biskupi sufragani: Twardowski, Owczarek, Szelążek, Sokołowski, Jałbrzykowski, członkowie warszawskiej Kapituły Metropolitalnej oraz liczni przedstawiciele duchowieństwa świeckiego i zakonnego. Wśród przedstawicieli władz cywilnych w uroczystym powitaniu uczestniczyli: marszałek W. Trąpczyński, Prezes Rady Ministrów Skuński, prezydent miasta Piotr Drzewiecki, prezes Rady Miejskiej I. Baliński, liczni generałowie, jak m. in. Leśniewski, Jacyna, Durski, Majewski. Przybył również na uroczystości I. Paderewski oraz przedstawiciele szeregu instytucji. Po przemówieniach powitalnych głos zabrał ks. prymas, a następnie kard. A. Kakowski. Ten ostatni stwierdził: „Łącząc się z przemówieniem poprzednika mego czuję się w obowiązku dodać, iż mam specjalną misję od Ojca świętego. Oto otrzymałem z Rzymu list Ojca św. do robotników polskich. List ten dowodzi, iż Stolica Apostolska myśli o Polakach i o doli najuboższej ludności, zwłaszcza zaś o robotnikach, których położenie u nas, jak we Włoszech, tak poważną dziś odgrywa rolę. Treść tego listu ogłoszona będzie później, nadmieniam jedynie, iż list zawiera specjalne błogosławieństwo dla robotników polskich”⁵.

Tego samego dnia, po południu kard. A. Kakowski uczestniczył w uroczystej instalacji „świecy Piusowej” w katedrze, gdzie Mszę Świętą odprawił Prymas Polski, a kazanie wygłosił ks. biskup Pelczar, natomiast Jego Eminencja Metropolita Warszawski – ze stopni ołtarza – udzielił zebranybłogosławieństwa⁶.

11 i 12 stycznia, w niedzielę i w poniedziałek, Jego Eminencja uczestniczył w odbywających się w tych dniach w pałacu arcybiskupim obradach księży biskupów, które dotyczyły przede wszystkim spraw związanych z jego i Prymasa Polski pobytem w Rzymie⁷.

12 stycznia, w poniedziałek, w południe, Arcypasterz A. Kakowski przyjmował hołd duchowieństwa Archidiecezji. W imieniu duchowieństwa warszawskiego przemówił ks. dziekan Puchalski, a w imieniu duchowieństwa z prowincji – ks. dziekan Sobolewski z Mińska. Na przemówienia te odpowiedział Arcypasterz, zaznaczając, że miło mu słyszeć zapewnienia przywiązania ku niemu kapłanów i radości z wyniesienia go do takiego dostojenstwa. Nadal zawsze w nim bracia-kapłani znajdują swego ojca, brata i przyjaciela, „gdyż czuje się z nimi jedno”, jako tej diecezji kapłan⁸.

⁴ *Przyjazd Ich Eminencji do Warszawy i powitanie*, WAW 1920, s. 28.

⁵ Tamże.

⁶ Tamże, s. 31–38.

⁷ *Konferencja J.J. E.E. Ks.Ks. Biskupów Polskich*, WAW 1920, s. 47.

⁸ *Delegacje, telegramy, głosy prasy*, WAW 1920, s. 38.

13 stycznia, we wtorek, przed południem, kardynałowie Dalbor i Kakowski przyjęli delegatki instytucji społecznych i Sodalicii Mariańskich, które złożyły hołd Ich Eminencjom. Jego Eminencja kardynał Kakowski, udzieliwszy przybyłym błogosławieństwa, w przemówieniu swym zaznaczył, że Ojciec Święty otacza specjalną swą opieką kobiety polskie, przyznając ich pracom duże znaczenie kulturalne i społeczne dla odradzającej się Polski. Tego samego dnia, po południu, Jego Eminencja A. Kakowski – wspólnie z prymasem Dalborem – przyjęli delegację Związku Ludowo-Narodowego z posłem Głębińskim – prezesem Rady Naczelnej Związku i posłem Grabskim – prezesem Zarządu Głównego na czele. Z kolei wieczorem obydwaj kardynałowie wzięli udział w wielkim przyjęciu, jakie na ich cześć wydał w swoich salonach M. Karski z rodziną, który też serdecznie obydwu dostojnych gości witał. Wprowadzając na swoje salony kard. A. Kakowskiego, M. Karski podkreślił uczucia wszystkich na wiadomość o użyczeniu purpury kardynalskiej ks. arcybiskupowi warszawskiemu, którego wytrwała praca i czyny zrosły się ze stolicą Polski zjednoczonej i zakończył okrzykiem na cześć Jego Eminencji, powtórzonym głośno przez gości zapelniających salony.

Wśród uczestników tego zebrania znaleźli się w wielkiej liczbie przedstawiciele duchowieństwa, między nimi wielu księży biskupów, dalej ambasady sprzymierzonych mocarstw, ministrowie i wyżsi urzędnicy ministerialni, generalicja, przedstawiciele samorządu stołecznego, członkowie rodów magnackich zamieszkali w Warszawie lub bawiący w stolicy, liczni posłowie, reprezentanci ziemiaństwa, przemysłu i finansów, inteligencja zawodowa i przedstawiciele prasy⁹.

14 stycznia, w środę, Jego Eminencja kardynał Kakowski złożył wizytę Prezesowi Rady Ministrów w pałacu Namiestnikowskim¹⁰.

19 stycznia, w poniedziałek, Jego Eminencja był w Stowarzyszeniu Robotników Chrześcijańskich przy ul. Śniadeckich 5 w Warszawie, od których zawiózł Ojcu Świętemu list hołdowniczy, a teraz przekazał im odpowiedź papieską. Ogromna sala teatralna Stowarzyszenia była przepelniona. Obecnych było parę tysięcy osób: duchowieństwo, posłowie, członkowie Stowarzyszenia, ich rodziny. Scena była wysłana dywanami, przyozdobiona roślinami. Wkrótce po godz. 20 na sali ukazał się Jego Eminencja kardynał Kakowski, prowadzony przez patrona Stowarzyszenia ks. kan. Albrechta i prezesa Stowarzyszenia p. Czyżewskiego. Orkiestra grała *Jeszcze Polska nie zginęła*. Gdy tylko ks. kardynał wszedł na przygotowane podwyższenie na scenie, chór zaintonował hymn na cześć Ojca Świętego. Słysząc było okrzyki: „Niech żyje Ojciec Święty!” i „Niech żyje ks. kardynał!”

Po przemówieniach patrona, prezesa, posła sejmowego Jego Eminencja odczytał list papieża do robotników polskich, potem przekazał go prezesowi Czyżewskiemu i ukazał zebrany źródło papieskiej życzliwości wobec Polaków,

⁹ Tamże, s. 38–40.

¹⁰ Tamże.

którego należy upatrywać w domu rodzinnym Benedykta XV – jego matka (zaprzyjaźniona z przełożoną zmartwychwstankę – Borzęcką) często o losie Polaków pod trzema zaborami ze współczuciem opowiadała. Jego dłuższe wystąpienie zakończone zostało błogosławieństwem od papieża i od ks. kardynała.

Uroczystość tę wykorzystał Jego Eminencja do wręczenia ks. kan. Albrechtowi orderu papieskiego podarowanego przez Ojca Świętego za zasługi w pracy na rzecz Demokracji Chrześcijańskiej. Można tu jeszcze wspomnieć, że Metropolita Warszawski przywiózł z Rzymu odznaczenia do biskupów i kapłanów, np. *Breve* papieskie z 2 stycznia 1920 roku nominujące Jego Ekscelencję ks. biskupa płockiego, Antoniego Juliana Nowowiejskiego asystentem tronu papieskiego i hrabią rzymskim czy też godność protonotariusza apostolskiego dla czterech pierwszych prałatów Kapituły Warszawskiej¹¹.

24 stycznia, w sobotę, życzenia i gratulacje przekazali Jego Eminencji obrońcy i lekarze konsystorscy: Biskupski, Dworzaczek, Hertz-Lukański, Jackowski, Jaszczewski, Kornacki, Łabędzki, Paszkiewicz, Posemkiewicz, Próchnik, Szląskowski, Trejdosiewicz, Wilczyński, Winnicki, Cykowski, Ettingedr, Manduk, Staniszewski. W ich imieniu przemówił mecenas Próchnik. Arcypasterz serdecznie obecnym podziękował i podniósł w odpowiedzi, że duchowieństwo, adwokaci i lekarze stanowili zawsze najpatriotyczniejszy element w narodzie i rozżarzali ducha miłości Ojczyzny wśród ziomków. Tego ducha zachowają nadal¹².

Spośród innych przedstawicieli społeczeństwa, którzy składali hołd Jego Eminencji kardynałowi Kakowskiemu, należy zanotować delegacje: rabinatu żydowskiego w osobach rabinów Perlmuttera i Warszawczyka, Centralnego Polskiego Związku Zawodowego z prezesem J. Małolepszym na czele, Wydziału Teologicznego z ks. dziekanem Szczepańskim i Konwiktu Teologicznego z ks. Rektorem Gaworzewskim na czele, pp. kanoniczek z ksienią hr. Mycielską na czele, Towarzystwa Męskiego św. Wincentego à Paulo, licznych zgromadzeń zakonnych męskich i żeńskich, deputacji seniorów, dozorców domowych i służących i wielu innych instytucji społecznych, naukowych i filantropijnych.

Oprócz tego złożyli Arcypasterzowi życzenia: Naczelnik Państwa, liczni posłowie, konsulowie państw: Brazylii, Norwegii, Stanów Zjednoczonych z sekretarzami, przedstawiciele arystokracji, obywatelstwa, lekarzy, urzędników i inni.

Nadeszły też liczne telegramy i listy, które nadesłali m. in.: Alfred Halban – Rektor Uniwersytetu Lwowskiego, Szydelski – Dziekan Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Lwowskiego, ks. Radziszewski – Rektor KUL, A. Łosiński – biskup kielecki, biskup Miński Zygmunt, Kapituła Sandomierska, Warszawskie Towarzystwo Śpiewacze „Lutnia”, Komitet Ratunkowy Lwowskiej Delegacji KBK, bp H. Przeździecki z Podlasia. Dużo miejsca wyniesieniu abpa A. Kakowskiego do godności kardynalskiej poświęciła prasa krajowa i zagraniczna, w szczególności

11 *J. E. Kardynał Kakowski w Stow. Rob. Chrześc.*, WAW 1920, s. 49–52.

12 *Delegacje, telegramy, głosy prasy*, WAW 1920, s. 40–41.

„Kurier Warszawski”, „Gazeta Warszawska”, „Dziennik Powszechny”, „Polak-Katolik” i „Słowo Kujawskie”¹³.

Jego Eminencja otrzymał również powinszowania na piśmie od wszystkich kardynałów i książąt Kościoła całego świata katolickiego oraz od króla Alberta i królowej Elżbiety z Belgii. W adresie króla Alberta czytamy:

Mon Cousin. J'ai reçu avec plaisir la lettre par laquelle Votre Eminence a bien voulu M'annoncer Son élévation à la dignité cardinalice. Je Me rejouis avec Votre Eminence du gage précieux que Sa Sainteté Lui a donné de Sa confiance et de Sa bienveillance particulières. Je prie Votre Eminence d'agréer Mes félicitations ainsi que Mes remerciements pour les termes aimables qu'Elle a employés pour Me notifier cet heureux événement. Sur ce, Je prie Dieu, Mon Cousin, qu'il Vous ait en Sa sainte et digne garde et Je suis, de Votre Eminence, le bon Cousin, Albert. Bruxelles, le 31 janvier 1920.

Z kolei królowa Elżbieta napisała: *Mon Cousin. C'est avec un vif plaisir que J'ai reçu la lettre par laquelle Votre Eminence a bien voulu M'annoncer Son élévation à la dignité cardinalice. Je Me rejouis du témoignage de confiance que Sa Sainteté a daigné donner à Votre Eminence et Je La prie d'agréer Mes félicitations les plus sincères. Sur ce, Je prie Dieu, Mon Cousin, qu'il Vous ait en Sa sainte et digne garde et Je suis, de Votre Eminence, la bonne Cousine, Elisabeth. Bruxelles, le 31 janvier 1920*¹⁴.

W ostatnich dniach stycznia 1920 roku Jego Eminencja kardynał Kakowski wydał następujące rozporządzenie:

„W dn. 6 lutego wojska polskie wchodzi do m. Pucka i obejmują w posiadanie wybrzeża morskie. Wieść ta radosnym echem odbić się powinna w sercach wszystkich Polaków. Kapłani w dn. 1 lub 2 lutego ogłoszą o tym z ambon we wszystkich kościołach Archidiecezji i zachęcą wiernych, by w tym pamiętnym dniu t. j. 6 lutego o godz. 12 w południe zebrali się wraz z duchowieństwem w świątyniach celem podziękowania Bogu za łaskę w uroczystym «Te Deum». Dzwony kościelne mają dzwonić w tymże czasie przez kwadrans”¹⁵.

1 lutego, w niedzielę, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą pontyfikalną u warszawskich księży salezjanów na Powiślu. Ks. kardynał obecnością swoją nie tylko uświetnił rodzinną uroczystość Zgromadzenia Salezjańskiego, lecz tchnął jednocześnie entuzjazm religijny we wszystkich mieszkańców Powiśla, wypełniających po brzegi tamtejszą świątynię św. Rodziny. Po nabożeństwie Jego Eminencja przyjmował deputacje mieszkańców Powiśla, proszących o utworzenie parafii przy kościele księży salezjanów i przyrzekł uwzględnić je. Wieczorem, wraz z gro-
nem opiekunów zakładu, Arcypasterz był obecny na przedstawieniu jasełek Rydla, które odgrywali z żywym polotem młodzi wychowankowie salezjańskiej szkoły rzemiosł¹⁶.

13 Tamże.

14 *Kronika miejscowa. Życzenia dla Arcypasterza z okazji kardynalatu*, WAW 1920, s. 83–84.

15 *Z powodu objęcia Wybrzeża Morskiego*, WAW 1920, s. 78.

16 *Kronika miejscowa. Życzenia dla Arcypasterza z okazji kardynalatu*, WAW 1920, s. 84–85.

21 lutego, w sobotę, Jego Eminencja kard. Kakowski wydał w sprawie kapelanów wojskowych odezwę o treści, jak niżej:

„Jego Ekscelencja Biskup Wojsk Polskich zwrócił się do mnie z przedstawieniem, iż obecna liczba kapelanów nie jest w możności zadośćuczynić potrzebom żołnierza polskiego, wychowanego w tradycjach religijnych i wymagającego opieki duchownej. Uznając w zupełności, że potrzeby armii, a zwłaszcza duchowe, powinny w tej chwili, kiedy ten żołnierz bohatersko walczy o bezpieczeństwo naszej Ojczyzny, być na pierwszym planie, postanowiłem, zgodnie z uchwałą zjazdu J.J. E.E. Ks.Ks. Biskupów w Gnieźnie, aby 5 % kapłanów mojej Archidiecezji podążyło na plac boju dzielić z żołnierzem trudy życia obozowego i zaspakajać jego potrzeby duchowe. Wobec tego odwołuję się do mego duchowieństwa, aby w przeciągu dwóch tygodni od daty dzisiejszej, zgłosili swe kandydatury na kapelanów wojskowych i byli gotowi niezwłocznie wyjechać na miejsce przeznaczenia”.

† Aleksander Kardynał Kakowski
Warszawa, dn. 21 lutego 1920 r.¹⁷

22 lutego, w niedzielę, Jego Eminencja otrzymał w upominku od Polsko-Amerykańskiego Towarzystwa Handlowego i Reemigracyjnego „Union Liberty Company” (otwierającego swój skład w Warszawie) samochód osobowy „Chevrolet”. M. Perłowski – wiceprezes tej placówki – poinformował o tym niezwykłym geście Metropolite Warszawskiego specjalnym listem z 22 lutego, pisząc:

„Do Jego Eminencji Kardynała Dr. Aleksandra Kakowskiego. Ażeby dać wyraz tej czci i uznania, jakimi otaczają Imię Waszej Eminencji bracia nasi – Polacy, zamieszkali w Ameryce, firma nasza „Union Liberty Company, korzystając z pierwszego transportu przybyłych do nas z Ameryki samochodów, ośmiela się prosić Waszą Eminencję o łaskawe przyjęcie w darze jednej maszyny (Chevrolet № motoru 83017), czym Wasza Eminencja raczy nam dać jeszcze jeden dowód swej Ojcowskiej życzliwości. Szczerze oddani z synowskim przywiązaniem Union-Liberty Co Michał Perłowski, wice-prezes”¹⁸.

25 lutego, w środę, Jego Eminencja przekazał – poprzez Kurię Metropolitalną – odrębne pismo o następującej treści:

„Szanowni Panowie! Radosnym sercem przyjmuję piękny dar złożony mi przez Szanownych Panów, a to tym bardziej, że składacie go, jako wyraz uczuć dla mnie braci Polaków, zamieszkałych w Ameryce. Uczucia te nader mi miłe i drogie przyjmuję nie dla mojej osoby, ale dla idei, której jestem przedstawicielem i służą – Kościoła i Ojczyzny, a którą Wy umiłowaliście całą potęgą Waszych ofiarnych serc i coraz liczniejsze tego i hojne składaliście dowody. Przesyłając Wam tedy, Szanowni Panowie, gorące „Bóg zapłać”, łączę z tym moje pasterskie błogosławieństwo”.

† Aleksander Kardynał Kakowski

¹⁷ *Odezwa J. Em. Kardynała Kakowskiego w sprawie kapelanów wojskowych*, WAW 1920, s. 77–78.

¹⁸ *Kronika miejscowa*, WAW 1920, s. 85.

W parę godzin po wręczeniu upominku Jego Eminencja w towarzystwie swego kapelana ks. prał. Kępińskiego odwiedził pp. Perłowskich w ich mieszkaniu, udając się tam w ofiarowanym samochodzie¹⁹.

26 lutego, w czwartek, o godz. 18, Jego Eminencja przyjął duchowieństwo warszawskie przybyłe do arcybiskupiego pałacu z okazji imienin swego Arcypasterza.

„W imieniu zebranych kapłanów przemówił sędziwy arcybiskup Ruszkiewicz. Przypominając bolesne czasy niewoli moskiewskiej, życzył z wielką serdecznością Dostojny Mówca J. Em. Solenizantowi czasów radosnych dla Ojczyzny i Kościoła św., widząc w nich owocne rządy naszego Arcypasterza wyniesionego do godności kardynalskiej przez Ojca św. dlatego, aby okazać, że tym samym Stolica Apostolska umieszcza i naszą Ojczyznę wśród wielkich narodów reprezentowanych przy Watykanie. Na przemówienie Arcybiskupa Ruszkiewicza kardynał Kakowski odpowiedział z pewnym wzruszeniem i zaznaczył, że oparci na Stolicy Apostolskiej wytrzymamy obecną rewolucję, a dla umocnienia swej Ojczyzny, mamy i powinniśmy podtrzymać obecny rząd, dając mu możliwość zaprowadzenia ładu i porządku. Po przemówieniu Jego Eminencja wszedł między kapłanów, zaszczycając rozmową niemal wszystkich kolejno, do których się mógł zbliżyć”²⁰.

27 lutego, w piątek, o godz. 9 rano, odbyło się uroczyste nabożeństwo z hymnem *Te Deum laudamus*, w intencji Jego Eminencji – Solenizanta²¹.

1 kwietnia, w Wielki Czwartek, Jego Eminencja w katedrze celebrował Mszę Świętą pontyfikalną w asyście ks. infuł. L. Łyszkowskiego i kanoników *ad honores* Trepkowskiego i Fajęckiego²².

3 kwietnia, w Wielką Sobotę wieczorem, Jego Eminencja celebrował Rezurekcję²³.

4 kwietnia, w niedzielę Zmartwychwstania Pańskiego, Jego Eminencja celebrował w katedrze sumę, zaś po południu przyjmował życzenia świąteczne²⁴.

5 kwietnia, w Poniedziałek Wielkanocny, Jego Eminencja przyjmował życzenia świąteczne, składając przy tym – zamiast święconego – na ręce Biskupa Wojsk Polskich 1000 Mk. z przeznaczeniem dla żołnierza polskiego²⁵.

22 kwietnia, w czwartek, Jego Eminencja przyjął 70 przedstawicieli polskiej ludności powiatu płoskirowskiego, wpisujących się tym samym do grona licznych osób z różnych stron Polski i spoza niej, które w ostatnich czasach były przyjęte przez Jego Eminencję, składając mu wyrazy hołdu i czci²⁶.

19 Tamże, s. 85–86.

20 Tamże, s. 84.

21 Tamże.

22 *Z minionych świąt wielkanocnych*, WAW 1920, s. 127–128.

23 *Czynności J. Em. Ks. Arcypasterza Diecezji*, WAW 1920, s. 128.

24 Tamże.

25 Tamże.

26 Tamże.

24 kwietnia, w sobotę, Jego Eminencja przyjął delegację 65 osób z ziemi spińskiej z ks. Franciszkiem Urvayem na czele²⁷.

25 kwietnia, w niedzielę, Jego Eminencja dopełnił w katedrze po sumie uroczystej infułacji dwóch ks. prałatów katedralnych: ks. infułata L. Łyszkowskiego i ks. infułata Z. Chelmieckiego. Tegoż dnia po południu Jego Eminencja uczestniczył w zebraniu parafialnym na Pradze w sprawie utworzenia nowej parafii na Pelcowiznie²⁸.

3 maja, w poniedziałek, Jego Eminencja celebrował uroczyste nabożeństwo w katedrze²⁹.

8 maja, w sobotę, Jego Eminencja celebrował uroczyste nabożeństwo w kościele św. Stanisława na Woli³⁰.

11 maja, we wtorek, po południu, Jego Eminencja, przez Skierniewice i Rogów, udał się z wizytacją kanoniczną do Brzezin³¹.

12 maja, w środę, Jego Eminencja – jako wizytator – przebywał w Brzezinach³².

13 maja, w czwartek, Jego Eminencja udał się z wizytacją do Skoszew³³.

14 maja, w piątek po południu, Jego Eminencja wyjechał do Kołacinka³⁴.

15 maja, w sobotę, Jego Eminencja udał się do Dmosina³⁵.

16 maja, w niedzielę, Jego Eminencja wizytował Głowno³⁶.

17 maja, w poniedziałek, Jego Eminencja przybył do Bratoszewic³⁷.

18 maja, we wtorek, Jego Eminencja wizytował kościół w Strykowie³⁸.

19 maja, w środę, Jego Eminencja odbył wizytację kanoniczną w Koźlu³⁹.

20 maja, w czwartek, Jego Eminencja udał się do Szczawina⁴⁰.

21 maja, w piątek, Jego Eminencja przebywał na terenie parafii Dobra⁴¹.

22 maja, w sobotę, o godz. 16, Jego Eminencja wyjechał do Łodzi⁴².

23–25 maja, w niedzielę, poniedziałek i wtorek, Jego Eminencja odbywał wizytę kanoniczną w parafiach łódzkich⁴³.

27 Tamże.

28 Tamże.

29 *Czynności J. Em. Ks. Arcypasterza Diecezji*, WAW 1920, s. 180.

30 Tamże.

31 Tamże; *Wizytacja pasterska*, WAW 1920, s. 114.

32 Tamże.

33 Tamże.

34 Tamże.

35 Tamże.

36 Tamże.

37 Tamże.

38 Tamże.

39 Tamże.

40 Tamże.

41 Tamże.

42 Tamże.

43 Tamże.

25 maja, we wtorek, o godz. 18, Jego Eminencja przybył do Gałkowa⁴⁴.

26 maja, w środę, o godz. 15, Jego Eminencja wyjechał z Gałkowa do Koluszek⁴⁵.

27 maja, czwartek, Jego Eminencja w całości spędził w Koluszkach⁴⁶.

28 maja, w piątek, Jego Eminencja, wyjechał koleją do Tomaszowa⁴⁷.

29 maja, w sobotę, Jego Eminencja cały dzień wizytował kościół w Tomaszowie⁴⁸.

30 maja, w niedzielę, Jego Eminencja udał się do Chorzęcina⁴⁹.

31 maja, w poniedziałek, Jego Eminencja przebywał w Ujazdowie⁵⁰.

1 czerwca, we wtorek, Jego Eminencja wizytował parafię w Będkowie⁵¹.

2 czerwca, w środę, Jego Eminencja opuścił kościół i parafię w Będkowie i przez Baby powrócił do Warszawy⁵².

3 czerwca, w czwartek, Jego Eminencja odprawił w katedrze sumę i procesję Bożego Ciała⁵³.

5 i 6 czerwca, w sobotę i w niedzielę, Jego Eminencja przewodniczył obradom konferencji Księży Biskupów w Warszawie⁵⁴.

12 czerwca, w sobotę, Jego Eminencja rozpoczął drugą w 1920 roku wizytację kanoniczną. Rozpoczął ją od Otwocka, gdzie pojechał koleją.

13–14 czerwca, w niedzielę i w poniedziałek, Jego Eminencja wizytował kościół i parafię w Otwocku.

14 czerwca, w poniedziałek, Jego Eminencja wyjechał do Wiązownicy.

15 czerwca, we wtorek, ks. kardynał przez cały dzień wizytował parafię i kościół w Wiązownicy.

16 czerwca, w środę, w godzinach porannych, Jego Eminencja udał się do parafii Dębe Wielkie, skąd w godzinach wieczornych pojechał do Glinianki.

17 czerwca, w czwartek, Jego Eminencja wizytował kościół i parafię w Gliniance.

18 czerwca, w piątek, Jego Eminencja wyjechał do Kołbieli.

19 czerwca, sobotę, Jego Eminencja cały dzień spędził w Kołbieli.

20 czerwca, w niedzielę, Jego Eminencja udał się do Siennicy.

44 Tamże.

45 Tamże.

46 Tamże.

47 Tamże.

48 Tamże.

49 Tamże.

50 Tamże.

51 Tamże.

52 Tamże.

53 *Czynności J. Em. Ks. Arcypasterza Diecezji*, WAW 1920, s. 180.

54 Tamże.

21 czerwca, w poniedziałek, Jego Eminencja wyjechał do Kiczek.

22 czerwca, we wtorek, Jego Eminencja wizytował kościół i parafię w Latowiczu.

23 czerwca, w środę, Jego Eminencja przez cały dzień kontynuował swą wizytację w Latowiczu.

24 czerwca, w czwartek, Jego Eminencja udał się do Jeruzala.

25 czerwca, w piątek, Jego Eminencja wyjechał do Kuflewa.

26 czerwca, w sobotę, w godzinach popołudniowych, Jego Eminencja – przez Mrozy – powrócił do Warszawy.

5–8 lipca, od poniedziałku do czwartku, Jego Eminencja brał udział w rekolekcjach kapłańskich w Seminarium i wygłosił konferencje⁵⁵.

9 lipca, w piątek, Jego Eminencja – w obliczu grożącego Polsce bolszewizmu – wydał pismo zaadresowane do Duchowieństwa Archidiecezji Warszawskiej o znamiennej, następującej treści:

„W wykonaniu i rozwinięciu ogłoszonego w dn. 7 lipca r. b. listu pasterskiego biskupów do narodu polskiego, który doszedł już lub dojdzie rąk waszych, polecam:

1-o. Odczytać wzmiankowany list pasterski wiernym z ambon w najbliższą niedzielę.

2-o. Odprawiać nabożeństwa i modły, w liście przepisane.

3-o. Nabożeństwo wieczorne, o którym mowa w liście, dla jednostajności urządzić w następujący sposób: przed wystawionym in ostensorio Najśw. Sakram. odśpiewać «Święty Boże» i po wieczornych pacierzach oraz «Tantum ergo», odśpiewać pieśń «Odwroć od nas».

4-o. Wiernych zachęcać z ambon i na zebraniach do wypełnienia zaleceń zawartych w odezwie generała Hallera «Do broni», ogłoszonej w pismach.

5-o. Propagować usilnie kupowanie pożyczki Odrodzenia Polski.

6-o. Ogłosić z ambon, iż wobec ubytku rąk do pracy przez wstępowanie do wojska mężczyzn, pozwalam na pracę na roli i przy gospodarstwie wiejskim w niedziele i święta po wysłuchaniu Mszy św.

7-o. Wobec powiększenia się kadrów wojskowych i płynącej stąd potrzeby obsługi duchownej, wzywam kapłanów archidiecezji do zgłaszania w kurii metropolitalnej swej kandydatury na kapelanów wojskowych, a tymczasem wszyscy kapłani powinni stać na powierzonych sobie przez władzę stanowiskach.

8-o. Całemu podwładnemu duchowieństwu polecam z jak najbardziej wytężoną gorliwością spełniać wszystkie obowiązki pasterzowania nie tylko za siebie, lecz i za tych, co obsługiwać będą zastępy ochotnicze obrońców ojczyzny.

Na koniec polecam tworzyć we wszystkich parafiach, głównie na prowincji, komitety parafialne opieki na rodzinami walczących na froncie rodaków. Komitety

⁵⁵ Tamże.

te powinny by udzielać pomocy materialnej potrzebującym, służyć informacjami, pośredniczyć w uzyskiwaniu subsydiów od władz państwowych lub instytucji społecznych, wreszcie dopomagać w prawidłowym prowadzeniu gospodarstwa wiejskiego”⁵⁶.

11 lipca, w niedzielę, Jego Eminencja wybiierzował w Służewie z górą 600 osób⁵⁷.

14 lipca, w środę, z okazji święta narodowego francuskiego Jego Eminencja odprawił w katedrze uroczystą Mszę Świętą. Kazanie wygłosił ks. kan. Szlagowski⁵⁸.

26 lipca, w poniedziałek, Jego Eminencja wyjechał do Częstochowy na Konferencję Księży Biskupów Polskich, pozostając tam do 29 lipca⁵⁹.

29 lipca, w czwartek, Jego Eminencja powrócił do Warszawy, z Konferencji Biskupów w Częstochowie⁶⁰.

8 sierpnia, w niedzielę, Jego Eminencja, w otoczeniu księży biskupów Galla i Szelażka prowadził procesję błagalną z katedry na plac Zamkowy⁶¹.

18 sierpnia, w środę, „J. Em. wyjechał kardynał arcybiskup Nasz wraz z biskupem wojsk polskich, ks. Gallem, w towarzystwie dziekana warszawskiego, kanonika katedralnego, ks. Puchalskiego, i dziekana wojskowego frontu, ks. Sienkiewicza, udał się na front. Po drodze interesował się obozami, bateriami i miejscami niedawnych walk z nieprzyjacielem. W Radzyminie obejrzał kościół parafialny, który odniósł w kilku miejscach uszkodzenia od pocisków, podziękował miejscowemu dziekanowi i proboszczowi ks. Kobylińskiemu, za to, że był na stanowisku podczas walk i przechodzenia Radzymina kilkakrotnie w ciągu trzech dni z rąk polskich do rąk nieprzyjacielskich i z powrotem. Oglądał i rozpytywał o wszelkie szczegóły pobytu nieprzyjaciół w Radzyminie, o ludność i jej potrzeby i z funduszów, będących w swym rozporządzeniu, wyasygnował na ręce ks. dziekana Kobylińskiego 50 tysięcy marek na biedne dzieci Radzymina i 25 tysięcy marek na dzieci potrzebujące w dekanacie radzyminskim. Dopytywał się o kapłanów w dekanacie i oznajmił dziekanowi swoją radość i wdzięczność dla kapłanów dekanatu, którzy pozostali i wytrwali na swym stanowisku.

Udał się następnie ze swymi towarzyszami oraz miejscowym dziekanem na ceremonię wojskową, jaka w tym dniu odbywała się w Radzyminie, a na którą przybył dowódca frontu północnego, generał Haller [...]. Na placu zebrała się starszyzna wojskowa: jen. Haller, jen. Rządkowski i Żeligowski oraz inni oficerowie rozmaitych stopni, dwaj przedstawiciele misji francuskiej, dziennikarze z Warszawy, ludność miejscowa. Tu najpierw przemówił ks. kardynał do jen. Hallera i doręczył

56 *Arcybiskup Metropolita Warszawski. Do Wielebnego Duchowieństwa Archidiecezji Warszawskiej*, WAW 1920, s. 163.

57 *Czynności J. Em. Ks. Arcybiskupa Diecezji*, WAW 1920, s. 180.

58 Tamże.

59 Tamże.

60 Tamże.

61 Tamże.

mu medal srebrny przysłany sobie przez Ojca św. z podobizną św. Joanny d'Arc i Marii Alacoque oraz sto tysięcy marek, zebranych w kościołach warszawskich w dniu 8 sierpnia na żołnierza. Potem jen. Haller przemówił gorąco do obecnych wojskowych, biorąc asumpt z przemówienia J. Em. kardynała i ofiarowanego sobie medalu [...]. Na zakończenie J. Em. kardynał udzielił błogosławieństwa wszystkim zebrany [...]. Wreszcie [...] ze swymi towarzyszami odwiedził rannych w szpitalu radzyńskim, a w powrotnej drodze, w Markach, rozpytywał się o chorych w tzw. czołówkach⁶².

19 sierpnia, w czwartek, Jego Eminencja – wraz z Jego Ekscelencją biskupem połowym Gallem – odwiedził rannych i chorych żołnierzy w szpitalu ujazdowskim. „Obdzielając chorych i rannych dewocjonaliami, J. Em. rozmawiał z żołnierzami, wypytywał się o ich stan zdrowia, o walki, w jakich brali udział. Chorzy swym dostojnym gościom opowiadali szczegóły ze swych przeżyć i widocznie radzi byli odwiedzinom. Wyjeżdżając ze szpitala J. Em. złożył odpowiednią sumę na cele oświatowe do rąk komendanta szpitala pułk. Kamińskiego⁶³.

24 sierpnia, we wtorek, Jego Eminencja wraz z biskupami Gallem i Szelągkiem złożyli wizytę pożegnalną gen. Weygandowi, celem podziękowania za pomoc przy obronie stolicy przed wrogiem⁶⁴.

29 sierpnia, w niedzielę, Jego Eminencja odprawił w katedrze dziękczynne nabożeństwo za ocalenie Warszawy. Kazanie okolicznościowe wygłosił ks. prof. M. Węglewicz⁶⁵.

3 września, w piątek, Jego Eminencja był obecny w katedrze na nabożeństwie w rocznicę elekcji papieża Benedykta XV⁶⁶.

6 września, w poniedziałek, Jego Eminencja odprawił w katedrze uroczystą Mszę Świętą z okazji 7. rocznicy koronacji Ojca Świętego. Na nabożeństwie byli obecni liczni przedstawiciele duchowieństwa, z Jego Ekscelencją arcybiskupem Rattim na czele, oraz Sejmu, rządu i władz miejskich. Przybyli też przedstawiciele mocarstw obcych. W nawie głównej stanęli szpalerem ze sztandarami przedstawiciele cechów warszawskich, po bokach zaś delegacje instytucji społecznych, szkoły i ochrony. Po nabożeństwie Jego Eminencja złożył Jego Ekscelencji nuncjuszowi, w jego mieszkaniu życzenia dla Ojca Świętego⁶⁷.

13 września, w poniedziałek, Jego Eminencja wraz z Jego Ekscelencją ks. biskupem Gallem wyjechali na kilka dni celem odwiedzenia biskupów w Łomży, Płocku i Włocławku, których diecezje poniosły w wojnie z bolszewikami poważne straty. „Książęta Kościoła wyjechali z Warszawy przez Radzymin – Wyszków,

62 *J. Em. kardynał na froncie*, WAW 1920, s. 178–179.

63 *J. Em. ks. kardynał Kakowski w szpitalu ujazdowskim*, WAW 1920, s. 179.

64 *Czynności J. Em. Ks. Arcypasterza Diecezji*, WAW 1920, s. 180.

65 *Czynności J. Em. ks. Arcypasterza Diecezji*, WAW 1920, s. 213.

66 Tamże.

67 Tamże, s. 213–214.

Ostrów do Łomży...⁶⁸, także z pomocą materialną dla ubogiej ludności tych miast, zostawiając na ręce księży biskupów znaczniejsze do rozdania sumy pieniężne⁶⁹.

14 września, we wtorek, hierarchowie warszawscy z Łomży przez Ostrolękę, Różan i Szelków dotarli do Ciechanowa, gdzie Jego Eksceleńcja S. Gall – Biskup Wojsk Polskich odprawił Mszę Świątą polową, zaś ks. kardynał przemówił do zgromadzonego tam wojska. W godzinach wieczornych Arcypasterz Metropolita Warszawski wraz z Biskupem Wojsk Polskich przybyli do Płocka⁷⁰.

15 września, w środę, w Płocku Jego Eminencja ks. kardynał Kakowski zwiedził w towarzystwie ks. biskupa Galla m. in. Seminarium Duchowne i otwarte przy nim, w 1916 roku, liceum im. św. Stanisława Kostki – przekształcone później w Niższe Seminarium Duchowne. „Miesięcznik Pasterski Płocki” poświęcił tej wizycie stosunkowo dużo miejsca, pisząc m. in.:

„Powitał Dostojnego Gościa na sali Biskupów Płockich wobec zgromadzonych księży profesorów i alumnów ks. prałat Borniński tymi słowy: „Wasza Eminencjo! Nie możemy Cię powitać śpiewem radosnym, bo okoliczności wrogie, a jakich obecnie znajdujemy się, nie pozwalają nam na to. Ale wszyscy tu zebrani, zarówno księży profesorowie, jak i ich wychowawcy seminarium i liceum, przedstawiająca zaledwie 1/3 część naszych zakładów, witamy Cię, Księżę Kościoła, sercem kornym i wdzięcznym. Wdzięcznością i miłością synowską przejęte są serca nasze, żeś znalazł, Eminencjo, chwilkę czasu, aby odwiedzając Jego Eksceleńcję naszego Ks. Biskupa, odwiedzić i nasze seminarium. Członkowie jego wraz z kapłanami stanowią ów front wewnętrzny, nie mniej ważny od frontu zewnętrznego. A jak na froncie zewnętrznym żołnierz zawsze czuć winien, tak i my tu przy boku swego Pasterza ku dobru Kościoła naszego polskiego, części Twej metropolii, a tym samym i ku dobru Ojczyzny naszej czuć i pracować pragniemy. Aby praca ta wydała plon pożądany, abyśmy stali się dzielnymi żołnierzami Chrystusowymi, składając Ci za Twe nawiedziny hołd, co płynie z serc naszych, przejętych najgłębszą wdzięcznością i miłością synowską, prosimy o błogosławieństwo arcybiskupie”.

W odpowiedzi na powitanie ks. rektora, Jego Eminencja wyraził radość, że może kilka chwil spędzić w Płockim Seminarium Duchownym. Należy ono do pierwszych seminariów w Polsce, zawsze odznaczało się głęboką wiedzą, konkurowało z innymi seminariami, słynęło poza granicami kraju. Zwracając się do alumnów, ks. kardynał zachęcił ich do pracy, karności, posłuszeństwa, by jako późniejsi przewodnicy, jako oficerowie tego frontu wewnętrznego, mogli przynieść jak najwięcej pożytku Kościołowi i Ojczyźnie. Zwiedzał następnie Dostojny Gość liceum, wyrażając swój podziw dla jego urządzeń, dostosowanych do potrzeb i wymagań naukowych⁷¹.

68 „Kurier Płocki” 1920 nr 218, s. 3.

69 *Czynności J. Em. ks. Arcypasterza Diecezji*, WAW 1920, s. 214.

70 Tamże.

71 MPP 1920, s. 142. Zob. też: *Kalendarium życia Antoniego Juliana Nowowiejskiego...*, dz. cyt., s. 106 oraz M. M. Grzybowski, *Trzechsetlecie Seminarium Duchownego w Płocku...*, dz. cyt., s. 207–208.

17 września, w piątek, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą u ss. felicianek przy ul. Nowowiejskiej⁷².

19 września, w niedzielę, Jego Eminencja uczestniczył w uroczystej akademii na cześć Ojca Świętego, która się odbyła w Muzeum Przemysłu i Rolnictwa celem wyrażenia papieżowi hołdu oraz gorącej wdzięczności za współczujące serce ojcowskie, okazane z Jego strony Ojczyźnie naszej⁷³.

25 września, w sobotę, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kościele po-bernardyńskim przy grobie bł. Władysława z Gielniowa⁷⁴.

1 października, w piątek, Jego Eminencja celebrował w katedrze Mszę Świętą za poległych w obronie Ojczyzny. Tegoż dnia po południu Jego Eminencja zwiędzał nowo budującą się kaplicę na Pelcowiznie⁷⁵.

3 października, w niedzielę, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kościele św. Augustyna⁷⁶.

8–14 października, od piątku do czwartku, Jego Eminencja wyjeżdżał do Sandomierza, Lublina i Janowa celem odwiedzenia miejscowych księży biskupów⁷⁷.

17 października, w niedzielę, Jego Eminencja celebrował w kościele pp. Wizytek uroczystą sumę ku czci św. Małgorzaty Marii Alacoque⁷⁸.

24 października 1920, w niedzielę, Jego Eminencja celebrował w Królikarni Mszę Świętą, po której bierzmował i przemawiał do zebranych⁷⁹.

26 października, we wtorek, Jego Eminencja przewodniczył zebraniu kapłanów podczas dysputy teologicznej w gmachu Kurii. Tematem *colloquium* było: *Ne clerici vel monachi saecularibus negotiis se immisceant* (can. 138, 139, 141, 142 i inne). Temat rozwijał ks. mgr J. Suski, wiceproboszcz parafii św. Antoniego w Warszawie, oponentami z urzędu byli księża Zegart i R. Kozłowski⁸⁰.

31 października, w niedzielę, Jego Eminencja poświęcił kaplicę w budującym się kościele Serca Jezusowego na Michałowie (Szmulowizna). Po przemowie Jego Eminencja celebrował pontyfikalnie sumę. Słowo Boże głosił ks. prefekt W. Rostkowski⁸¹.

1 listopada, w poniedziałek, zwyczajem dorocznym, Jego Eminencja celebrował sumę w kościele Wszystkich Świętych. Po południu tegoż dnia, jak i w Dzień Zaduszny, był obecny na nabożeństwach żałobnych w katedrze⁸².

3 listopada, w środę, o godz. 16, w pałacu arcybiskupim ks. kardynał spotkał

72 *Czynności J. Em. ks. Arcypasterza Diecezji*, WAW 1920, s. 214.

73 Tamże.

74 Tamże.

75 Tamże.

76 Tamże.

77 Tamże.

78 Tamże.

79 Tamże.

80 Tamże.

81 *Kronika miejscowa. Czynności J. Em. Ks. Arcypasterza Diecezji*, WAW 1920, s. 247.

82 Tamże.

się z zaproszoną tam przez Kurię grupą duchownych jako doradców, w sprawie zwołania Synodu Archidiecezji Warszawskiej. „Jego Eminencja przedstawił zebrany swoje życzenie odbycia Synodu w Archidiecezji zgodnie z Prawem Kan. (can. 356–362) i zasięgnął ich rady co do potrzeby, czasu i sposobu odbycia synodu, wreszcie co do podziału prac przygotowawczych. Zebrani wyrazili gorące podziękowanie Arcypasterzowi za powyższy zamiar, po czym J. Em. wyznaczył księży Kan. Bączkiewicza, Puchalskiego, Roczkowskiego i prof. Choromańskiego, by łącznie obmyśleli, jakie komisje mają powstać dla prac przedsynodalnych i kto ma objąć w tych komisjach przewodnictwo”⁸³.

7 listopada, w niedzielę, o godz. 13, Jego Eminencja przedstawił Kapitulie projekt Synodu Archidiecezji i za radą tejeż mianował ks. kan. S. Puchalskiego na promotora, a ks. kan. K. Bączkiewicza na sekretarza Synodu. Tego dnia, o godz. 18, Jego Eminencja odbył konferencję w tej sprawie z księżmi proboszczami i rektorami kościołów warszawskich. Zarówno członkowie Kapituły, jak i proboszczowie oraz rektorzy kościołów, myśl o zwołaniu Synodu przyjęli z największym uznaniem i gorącą podzięką⁸⁴.

10 listopada, w środę, Jego Eminencja celebrował w kościele św. Krzyża Mszę Świętą na powitanie młodzieży klas wyższych, wracającej z wojska w mury uczelni. Przemówienie okolicznościowe wygłosił Jego Ekscelencja ks. arcybiskup Teodorowicz⁸⁵.

12 listopada, w piątek, o godz. 17, na zebraniu w pałacu arcybiskupim, Jego Eminencja rozdzielił pomiędzy referentów materiał do opracowania i wyznaczył poszczególne komisje⁸⁶.

14 listopada, w niedzielę, Jego Eminencja, po uroczystej sumie w kościele oo. jezuitów, odsłonił i poświęcił tablicę dziękczynną za „Cud nad Wisłą”. Tablica została umieszczona przed ołtarzem bł. Andrzeja Boboli. Tegoż dnia poświęcił również buławę dla Naczelnika Państwa⁸⁷.

15 listopada, w poniedziałek, w rocznicę zgonu Henryka Sienkiewicza, Jego Eminencja odprawił w katedrze Mszę Świętą za duszę pisarza⁸⁸.

6 grudnia, w poniedziałek, Jego Eminencja przewodniczył w Grodzisku kongregacji dekanalnej duchowieństwa, poświęconej głównie sprawie Synodu⁸⁹.

7 grudnia, we wtorek, Jego Eminencja wizytował parafię w Grodzisku Mazowieckim⁹⁰.

83 A. Fajęcki, *Dotychczasowe prace przygotowawcze do Synodu Archidiecezji Warszawskiej*, WAW 1920, s. 227.

84 *Czynności J. Em. ks. Arcypasterza Diecezji*, WAW 1920, s. 247.

85 Tamże.

86 A. Fajęcki, *Dotychczasowe prace przygotowawcze do Synodu Archidiecezji Warszawskiej*, WAW 1920, s. 227.

87 *Czynności J. Em. ks. Arcypasterza Diecezji*, WAW 1920, s. 247.

88 Tamże.

89 *Kronika miejscowa. Czynności J. Em. Ks. Arcypasterza Diecezji*, WAW 1920, s. 277.

90 Tamże.

8 grudnia, w środę, Jego Eminencja poświęcił nowo budowany kościół w Baranowie i odbył wizytację pasterską tej parafii⁹¹.

21 grudnia, we wtorek, Jego Eminencja – w ramach prac przygotowawczych do Synodu – przewodniczył odbywanej w pałacu arcybiskupim sesji komisji prawnej, na której ks. prof. dr Z. Choromański odczytał projekt artykułów do I Księgi Kodeksu pt. *Normae generales*.

24 grudnia, w piątek, w Wigilię Bożego Narodzenia Jego Eminencja, na ręce nuncjusza, w imieniu duchowieństwa i Archidiecezji, złożył życzenia świąteczne Ojcu Świętemu dziękując Mu zarazem za opiekę nad narodem, Jego Ekscelencji nuncjuszowi za pracę dla dobra Kościoła w Polsce. Jego Ekscelencja nuncjusz ze wzruszeniem na te życzenia odpowiedział i przełamał się, z licznie zebranymi kapłanami, opłatkiem.

Tegoż dnia duchowieństwo warszawskie składało życzenia Jego Eminencji. Po przemowie ks. arcybiskupa Ruszkiewicza odpowiedział Jego Eminencja kardynał Arcypasterz, życząc kapłanom męstwa w pracy, wytrwałości w przeciwnościach, dobrej woli zawsze. O godz. 12 w nocy Jego Eminencja celebrował pasterkę⁹².

25 grudnia, w sobotę, w pierwsze Święto Bożonarodzeniowe Jego Eminencja celebrował w katedrze pontyfikalną sumę⁹³.

29 grudnia, w środę, Jego Eminencja był obecny w Katolickim Związku Kobiet Polskich na posiedzeniu Sodalicji św. Piotra Klawera dla misji wśród Murzynów. Eminencja wysłuchał dorocznego sprawozdania z prac Sodalicji za granicą i w Polsce, po czym sam do zebranych w sprawie popierania misji przemówił. Odczyt o misjach wygłosił ks. Ogórkiewicz, salezjanin⁹⁴.

91 Tamże, s. 278.

92 Tamże.

93 Tamże.

94 Tamże.

1921

4 stycznia, we wtorek, w „Domu Księży”, Jego Eminencja przewodniczył zebraniu przedsynodalnemu księży proboszczów dekanatów warszawskiego, praskiego i m. st. Warszawy¹.

6 stycznia, w czwartek, Jego Eminencja celebrował sumę w katedrze i wygłosił podniosłe kazanie o misjach².

18 stycznia, we wtorek, Jego Ekscelencja był obecny w „Domu Księży” na zebraniu przedsynodalnym księży prefektów m. st. Warszawy³.

20 stycznia, w czwartek, w „Domu Księży”, Jego Ekscelencja przewodniczył zebraniu przedsynodalnym księży proboszczów dekanatów warszawskiego, praskiego i m. st. Warszawy⁴.

25 stycznia, we wtorek, Jego Eminencja przewodniczył sesji księży dziekanów w Kurii. Tego dnia wydał dekret, mocą którego kościół M. B. Loretańskiej na Pradze, wraz z plebanią zostały oddane w sposób urzędowy Towarzystwu Oszczędności i Pomocy dla Duchowieństwa Rzymsko-Katolickiego Archidiecezji Warszawskiej. Innym dokumentem, datowanym również 25 stycznia, i adresowanym do ks. kan. F. Puchalskiego – prezesa tego Towarzystwa, mianował go prowizorem Domu Księży Emerytów w Warszawie⁵.

26 stycznia, w środę, przewodniczył posiedzeniu *Consilium vigilantiae*⁶.

27 stycznia, w czwartek, Jego Eminencja celebrował w katedrze Mszę Świętą w intencji zwycięstwa plebiscytowego na Górnym Śląsku⁷.

30 stycznia, w niedzielę, Arcypasterz celebrował sumę w kościele oo. Jezuitów⁸.

31 stycznia, w poniedziałek, Jego Eminencja – w ramach prac przygotowawczych do Synodu – przewodniczył kolejnym debatom komisji prawnej⁹.

Ponadto w styczniu Jego Eminencja przewodniczył na paru innych jeszcze zebraniach przedsynodalnych duchowieństwa Archidiecezji i na egzaminach półrocznych alumnów seminarium¹⁰.

1 A. Fajęcki, *Dalsze prace przygotowawcze do Synodu Archidiecezji Warszawskiej*, WAW 1920, s. 72.

2 *Czynności J. Em. Ks. Arcypasterza Diecezji*, WAW 1921, s. 98.

3 Tamże.

4 A. Fajęcki, *Dalsze prace przygotowawcze do Synodu Archidiecezji Warszawskiej*, WAW 1921, s. 72.

5 Tenże, *Towarzystwo Oszczędności i Pomocy dla Duchowieństwa Rzymsko-Katolickiego Archidiecezji Warszawskiej*, WAW 1921, s. 64–66.

6 *Czynności J. Em. Ks. Arcypasterza Diecezji*, WAW 1921, s. 98.

7 Tamże.

8 Tamże.

9 A. Fajęcki, *Dalsze prace przygotowawcze do Synodu Archidiecezji Warszawskiej*, WAW 1921, s. 72.

10 *Czynności J. Em. Ks. Arcypasterza Diecezji*, WAW 1921, s. 98.

1 lutego, we wtorek, Jego Eminencja przewodniczył, zebranej w pałacu arcybiskupim, komisji ogólnej omawiającej liczne dezyderaty – jako materiał do Synodu – nadesłane przez kapłanów Archidiecezji¹¹.

3 lutego, w czwartek, ks. kardynał wziął udział w zebraniu organizacyjnym „Unii misyjnej kleru”¹².

4, 5 i 6 lutego, w piątek, sobotę i niedzielę, Arcypasterz uczestniczył na sesji dorocznej Konferencji Żeńskiej św. Wincentego à Paulo przy ul. Nowolipki¹³.

14 lutego, w poniedziałek, Jego Eminencja – w ramach prac przygotowawczych do Synodu – przewodniczył kolejnym debatom komisji prawnej. Tego samego dnia Jego Eminencja przewodniczył jeszcze, także zebranej w pałacu arcybiskupim komisji ogólnej omawiającej liczne dezyderaty – jako materiał do Synodu – nadesłane przez kapłanów Archidiecezji¹⁴.

25 lutego, w piątek, Jego Eminencja uczestniczył na sesji dorocznej Konferencji Żeńskiej św. Wincentego à Paulo przy ul. Ordynackiej¹⁵.

4, 5 i 6 marca, w piątek, sobotę i niedzielę, Jego Eminencja brał udział w naradach Komitetu Biskupów Polskich¹⁶.

7 marca, w poniedziałek, Jego Eminencja obecny był na przedstawieniu przez ks. promotora – w ramach prac przygotowawczych do Synodu – referatu o dziekanach¹⁷.

13 marca, w niedzielę Męki Pańskiej, w kościele św. Andrzeja (pobonifraterskim), Jego Eminencja celebrował sumę¹⁸.

14 marca, w poniedziałek, Jego Eminencja obecny był na przedstawieniu przez ks. promotora – w ramach prac przygotowawczych do Synodu – referatu o dozorach kościelnych.

17 marca, w czwartek, Jego Eminencja odprawił dziękczynne nabożeństwo w katedrze po uchwaleniu konstytucji¹⁹.

23 marca, w środę, Jego Eminencja zakończył Mszą Świętą rekolekcje dla mężczyzn w kościele pokarmelickim, po czym udzielił Sakramentu Bierzmowania²⁰.

26 marca, w Wielką Sobotę, dorocznym zwyczajem, Jego Eminencja celebrował w katedrze Rezurekcję²¹.

11 A. Fajęcki, *Dalsze prace przygotowawcze do Synodu Archidiecezji Warszawskiej*, WAW 1921, s. 72.

12 *Czynności J. Em. Ks. Arcypasterza Diecezji*, WAW 1921, s. 98.

13 Tamże.

14 A. Fajęcki, *Dalsze prace przygotowawcze do Synodu Archidiecezji Warszawskiej*, WAW 1921, s. 72.

15 *Czynności J. Em. Ks. Arcypasterza Diecezji*, WAW 1921, s. 98.

16 Tamże.

17 A. Fajęcki, *Dalsze prace przygotowawcze do Synodu Archidiecezji Warszawskiej*, WAW 1921, s. 72.

18 *Czynności J. Em. Ks. Arcypasterza Diecezji*, WAW 1921, s. 98.

19 Tamże.

20 Tamże.

21 Tamże.

27 marca, w Niedzielę Zmartwychwstania Pańskiego, Jego Eminencja celebrował sumę pontyfikalną²².

12, 13 i 14 kwietnia, we wtorek, środę i czwartek, Jego Eminencja uczestniczył w konferencji księży biskupów metropolii warszawskiej, jaka – z udziałem nuncjusza apostolskiego i abpa mohylewskiego – odbywała się w pałacu arcybiskupim²³.

14 kwietnia, w czwartek, Jego Eminencja przewodniczył uroczystościom pogrzebowym złożenia w katedrze warszawskiej trumny ze szczątkami abpa Felińskiego, przewiezionej w pierwszych dniach czerwca 1920 roku z Dźwiniaczki do kościoła św. Krzyża w Warszawie. Sam przebieg uroczystości pogrzebowych był następujący:

„Dnia 14 IV, a był to czwartek, o godz. 8-ej rano rozpoczęło duchowieństwo śpiewać wigilie w kościele św. Krzyża. Trumnę ze zwłokami arcybpa Felińskiego już wcześniej ustawiono na katafalku na środku nawy. Podczas wigilii odprawili Msze czytane bp Marian Ryx z Sandomierza i bp Romuald Jałbrzykowski, sufragan z Sejn. O godz. 9-ej ruszył pochód Krakowskim Przedmieściem, pl. Zamkowym i ul. Świętojańską do katedry [...]. Na czele pochodu szła dziatwa z zakładu «Dzieci Marii», niosąc olbrzymi, zielony wieniec. Za nią jechał na białych koniach szwadron szwoleżerów z orkiestrą i szwadron ułanów na karych koniach, następnie szły oddziały piechoty, potem bractwa i cechy z chorągwiami, zakonnice, księża świeccy i zakonni, biskupi: kujawsko-kaliski Zdzisław Zdzitowiecki z sufraganiem Władysławem Krynickim, płocki Antoni Nowowiejski z sufraganiem Adolfem Szelągkiem, sandomierski Marian Ryx z sufraganiem Pawłem Kubickim, podlaski Henryk Przeździecki, lubelski Marian Fulman, sufragan sejneński Romuald Jałbrzykowski, bp polowy Stanisław Gall i przebywający na emigracji w Warszawie metropolita mohylowski Edward Ropp. Za nimi szedł celebrans kard. Aleksander Kakowski w asyście prałatów i kanoników warszawskiej kapituły, a dalej nuncjusz apostolski Achilles Ratti w otoczeniu swego audytora Pellgrinetti'ego i sekretarza Fariolfi'ego. Trumnę niosło duchowieństwo, a honorową przy niej asystę pełnili veterani powstania styczniowego 1863 r. Za trumną postępowała rodzina arcybpa Felińskiego, następnie reprezentant nieobecnego w stolicy naczelnika Józefa Piłsudskiego ppułk. Wieniawa Długoszowski w towarzystwie 2 adiutantów, dalej reprezentacja rządu Rzeczypospolitej w osobach ministrów Skulskiego i Rataja, reprezentacja naczelnego dowództwa w osobach generałów Iwaszkiewicza i Jacyny, delegacja komendy miasta, policji, generalicja, senaty akademickie warszawskich wyższych uczelni, przedstawiciele misji wojskowej francuskiej, liczni posłowie na sejm, członkowie zarządu miasta oraz przedstawiciele kilkudziesięciu organizacji społecznych, kulturalnych, handlowych i charytatywnych. W katedrze Mszę pontyfikalną odprawił kard. Kakowski, a mowę pogrzebową wygłosił bp Henryk Przeździecki. Po odśpiewaniu kolejno przez wszystkich biskupów castrum Dolores

²² Tamże.

²³ *Konferencja JJ. EE. Ks. Ks. Biskupów Metropolii Warszawskiej*, WAW 1921, s. 96–97.

złożono o godz. 13-ej trumnę ze szczątkami arcybpa Felińskiego w podziemiach katedry. Tak to po 58 latach wracał Feliński, chociaż w trumnie, do swej katedry, z której w sile wieku przemocą go usunięto”²⁴.

16 kwietnia, w sobotę, u marszałka Sejmu, Jego Eminencja wziął udział w pierwszym posiedzeniu komisji powołanej dla budowy Świątyni Opatrzności Bożej na pamiątkę ogłoszenia Konstytucji 3 Maja. Obecni byli jeszcze: kardynał prymas ks. Dalbor, wicemarszałek Maj, prezydent miasta p. Drzewiecki i prezes Rady Miejskiej p. Baliński. Na wniosek marszałka Sejmu przystąpiono do wyboru miejsca, na którym przyszyły kościół miałby stanąć. Z nadesłanych propozycji uznano za najbardziej zasługujące na uwagę trzy: na Polu Mokotowskim, na Kamionku (na Pradze) i na placu naprzeciw cerkwi w Al. Ujazdowskiej. Następnie postanowiono – po zasięgnięciu opinii architektów – ogłosić konkurs. Natomiast, co do zbierania składek – otwarto rachunek bankowy, na który wpłynęło 1 100 000 marek, a kard. Kakowski złożył kolejne 1000 marek otrzymane od jednego z małopolskich proboszczów²⁵.

17 kwietnia, w niedzielę, Jego Eminencja celebrował Mszę Świętą w więzieniu przy ul. Długiej²⁶.

18, 19 i 22 kwietnia, w poniedziałek, wtorek i piątek, Jego Eminencja wysłuchał referatów głoszonych – w ramach prac przygotowawczych do Synodu – przez księży: Suskiego, Szczodrowskiego, Fajęckiego, Roczkowskiego i Gaworzewskiego²⁷.

24 kwietnia, w niedzielę, Jego Eminencja wziął udział w uroczystościach wojсковych formacji wschodnich²⁸.

25, 27 i 29 kwietnia, w poniedziałek, środę i piątek, Jego Eminencji – w ramach prac przygotowawczych do Synodu – przedstawił swe wnioski do dyskusji ks. K. Niemira²⁹.

W kwietniu, Arcypasterz uczestniczył w paru zebraniach poświęconych akcji społecznej³⁰.

1 maja, w niedzielę, Jego Eminencja poświęcił po Mszy Świętej w katedrze sztandar woźnych banków warszawskich³¹.

24 *Pogrzeb ś.p. arcybiskupa Felińskiego w archikatedrze warszawskiej*, WAW 1921, s. 59–61.

25 *Budowa Świątyni Opatrzności Bożej na pamiątkę ogłoszenia Konstytucji*, WAW 1921, s. 84–85.

26 *Czynności J. Em. Ks. Arcypasterza Diecezji*, WAW 1921, s. 98.

27 A. Fajęcki, *Dalsze prace przygotowawcze do Synodu Archidiecezji Warszawskiej*, WAW 1921, s. 72.

28 *Czynności J. Em. Ks. Arcypasterza Diecezji*, WAW 1921, s. 98.

29 A. Fajęcki, *Dalsze prace przygotowawcze do Synodu Archidiecezji Warszawskiej*, WAW 1921, s. 72.

30 *Czynności J. Em. Ks. Arcypasterza Diecezji*, WAW 1921, s. 98.

31 Tamże.

2 maja, w poniedziałek, ks. kardynał dokonał na Uniwersytecie Warszawskim uroczystego poświęcenia insygniów rektorskich³².

3 maja, we wtorek, Jego Eminencja celebrował uroczyste nabożeństwo w katedrze, po czym wziął udział w poświęceniu sztandaru Związku Rzemieślników Chrześcijan³³.

4 maja, w środę, Jego Eminencja był obecny na posiedzeniu Sądu Najwyższego, poświęconym pamięci Napoleona³⁴.

5 maja, w czwartek, Jego Eminencja celebrował Mszę Świętą na placu Saskim, po czym uczestniczył w odsłonięciu pomnika Napoleona. Zaraz po tych uroczystościach Jego Eminencja wyjechał na wizytację pasterską w dekanacie łowickim, którą rozpoczął od parafii w Domaniewicach, gdzie dokonał konsekracji kościoła³⁵.

6 maja, w piątek, Jego Eminencja przybył z wizytą kanoniczną do Pszczonowa³⁶.

8 maja, w niedzielę, Jego Eminencja przybył do Bolimowa³⁷.

9 maja, w poniedziałek, Jego Eminencja udał się na wizytę do Kompiny³⁸.

10 maja, we wtorek, Jego Eminencja rozpoczął wizytę kanoniczną w Kozłowie Szlacheckim³⁹.

11 maja w środę, Jego Eminencja przybył do Kościerzewa⁴⁰.

13 maja, w piątek, Jego Eminencja przybył do parafii św. Ducha w Łowiczu⁴¹.

14 maja, w sobotę, Jego Eminencja miał ingres do Kolegiaty Łowickiej⁴².

15–16 maja, w niedzielę i w poniedziałek, Jego Eminencja kontynuował swoje czynności wizytacyjne w Łowiczu⁴³.

17 maja, we wtorek, Jego Eminencja wizytował parafię w Kiernozi⁴⁴.

18 maja, w środę, Jego Eminencja, wizytował parafię w Luszynie⁴⁵.

19 maja, w czwartek, Jego Eminencja wizytował parafię w Złakowie⁴⁶.

21 maja, w sobotę Jego Eminencja wizytował parafię w Zdunach⁴⁷.

32 Tamże, s. 99.

33 Tamże.

34 Tamże.

35 Tamże.

36 Zob. *Wizytacja pasterska*, WAW 1921, s. 93.

37 Tamże.

38 Tamże.

39 Tamże.

40 Tamże.

41 Tamże.

42 Tamże.

43 Tamże.

44 Tamże.

45 Tamże.

46 Tamże.

47 Tamże.

22 maja, w niedzielę, Jego Eminencja dokonał konsekracji kościoła w Zdunach. Tego samego dnia Jego Eminencja powrócił z wizytacji pasterskiej, aby wziąć udział w ważnych naradach biskupich w Warszawie. Wizytację dokończył Jego Ekscelencja ks. bp St. Gall, sufragan warszawski⁴⁸.

23 maja, w poniedziałek, Jego Eminencja wizytował parafię w Bąkowie.

24 maja, we wtorek, Jego Eminencja – przez Jackowice – powrócił z Bąkowa do Warszawy⁴⁹.

27 maja, w piątek, Jego Eminencja wyjechał na zjazd księży biskupów do Krakowa⁵⁰.

1 czerwca, w środę, nastąpił powrót Arcypasterza ze zjazdu krakowskiego do Warszawy⁵¹.

2 czerwca, w czwartek, Jego Eminencja uczestniczył w mającej miejsce w pałacu arcybiskupim uroczystości pożegnania mianowanego kardynałem nuncjusza Rattiego⁵².

4 czerwca, w sobotę, Jego Eminencja, odprowadzany przez liczne duchowieństwo, wyjechał na konsystorz do Rzymu, pozostawiając do wysłania, podpisany tego dnia, telegram skierowany do odbywającego się w Krakowie Komitetu Kongresu Trzeciego Zakonu św. Franciszka przygotowanego z okazji 700-lecia założenia III Zakonu św. Franciszka. Oto treść tego telegramu:

„Siedmiowiekowa działalność Trzeciego Zakonu św. Franciszka z Asyżu chwalebnie zapisała się zbawiennym wpływem swoim na podniesienie duchowości chrześcijańskiej wśród ludzi w świecie żyjących. Pragnąc tę trzecią rodzinę świętego Założyciela jeszcze sprawniej usposobić do pracy, jakiej wymaga duch nowoczesnej ludzkości i poniekąd rozszerzyć zakres jej świątobliwych zabiegów, chcąc na zamierzonym Kongresie rodzin franciszkańskich przystosować się do wskazań wyrażonych w encyklice Benedykta XV «Sacra propediem». Wierzę, iż cel ten przy pomocy Bożej osiągniecie i dlatego też chętnie obejmuję protektorat nad tym pierwszym Kongresem Tercjarskim w Polsce i zarówno Waszym zabiegom przedwstępnym, jak i pracom samego Kongresu przesyłam szczerze i gorące błogosławieństwo”⁵³.

25 czerwca, w sobotę, Arcypasterz powrócił do Warszawy⁵⁴.

48 *Kronika miejscowa, Czynności J. Em. Ks. Arcypasterza Diecezji*, WAW 1921, s. 133.

49 Zob. *Wizytacja pasterska*, WAW 1921, s. 93.

50 *Kronika miejscowa, Czynności J. Em. Ks. Arcypasterza Diecezji*, WAW 1921, s. 133.

51 Tamże.

52 Tamże.

53 WAW 1921, s. 133; Arcybiskup Metropolita Warszawski, *Do Komitetu Kongresu Trzeciego Zakonu św. Franciszka, Pamiętnik Ogólno polskiego Kongresu tercjarskiego odbytego w Krakowie z okazji 700 letniego jubileuszu założenia III Zakonu św. O. Franciszka 1221–1921*, Częstochowa 1922, s. 33 [L. dz. № 3134. Dnia 4 czerwca 1921 r.].

54 *Kronika miejscowa, Czynności J. Em. Ks. Arcypasterza Diecezji*, WAW 1921, s. 133.

28 czerwca, we wtorek, Jego Eminencja ogłosił nową diecezję łódzką⁵⁵.

29 czerwca, w środę, „J. Eminencja A. kardynał Kakowski udał się specjalnie do Łodzi, by w katedrze św. Stanisława Kostki przekazać władzę swoją jako Administrator Apostolski nad niedawno erygowaną diecezją łódzką ks. Biskupowi Nominatowi W. Tymienieckiemu i ogłosić diecezję łódzką jako niezależnie już istniejącą. Po przybyciu o godz. 6 po poł. do Łodzi i po uroczystym ingresie do katedry zostały odczytane bulle papieskie o erygowaniu diecezji łódzkiej i nominacji ks. Wincentego Tymienieckiego na pierwszego biskupa tej diecezji. Następnie J. Em. wezwał przed ołtarz wielki obecne duchowieństwo łódzkie, ogłosił mu o otwarciu diecezji łódzkiej i jurysdykcję nad nią przekazał J. E. Biskupowi Nominatowi W. Tymienieckiemu. Po tym akcie J. Em. wygłosił z ambony do ludu krótkie przemówienie, w którym streścił historię powstania nowej diecezji, podniósł zasługi rządu i miejscowych działaczy za położone okolo tej sprawy starania, polecił wiernym posłuszeństwo i miłość dla nowego pasterza diecezji i zachęcił do modlitw za siebie oraz za pomyślność nowej Diecezji, pasterza, duchowieństwo i wszystkich diecezjan. Odśpiewanie uroczystego «Te Deum», pasterskie błogosławieństwo i hymn «Boże coś Polskę» zakończyły ceremonie dnia pierwszego»⁵⁶.

Tego samego dnia, w katedrze łódzkiej, Jego Eminencja kardynał A. Kakowski – jako konsekurator, wspólnie z biskupami współkonsekratorami (S. Gallem, W. Krynickim, H. Przeździeckim i S. Zdzitowieckim) dokonał konsekracji Jego Ekscelencji ks. biskupa nominata W. Tymienieckiego na biskupa łódzkiego⁵⁷.

4 lipca, w poniedziałek, z racji święta amerykańskiego, Jego Eminencja celebrował w katedrze uroczystą Mszę Świętą i tegoż dnia uczestniczył w rozpoczęciu rekolekcji kapłańskich w Seminarium⁵⁸.

14 lipca, począwszy od tego dnia do końca tegoż miesiąca, Jego Eminencja przebywał na wakacjach w Kostowcu, w parafii Nadarzyn⁵⁹.

15 sierpnia, w poniedziałek, w uroczystość Wniebowzięcia NMP, Jego Eminencja celebrował pontyfikalną Mszę Świętą w kościele katedralnym św. Jana⁶⁰.

21 sierpnia, w niedzielę, Jego Eminencja, po Mszy Świętej w kościele św. Karola Boromeusza przy ul. Chłodnej, wybierzmował znaczny zastęp dziatwy, a po sumie konsekrował dzwony⁶¹.

24 sierpnia, w środę, Jego Eminencja wziął udział w pogrzebie płk. Mościckiego, który został pochowany w podziemiach kościoła św. Krzyża⁶².

55 Tamże.

56 *Otwarcie Diecezji Łódzkiej. Konsekracja J. E. Ks. Wincentego Tymienieckiego na biskupa*, WAW 1921, s. 104–105.

57 Tamże.

58 *Kronika miejscowa, Czynności J. Em. Ks. Arcypasterza Diecezji*, WAW 1921, s. 133.

59 Tamże.

60 *Czynności J. Em. Ks. Arcypasterza Diecezji*, WAW 1921, s. 183.

61 Tamże.

62 Tamże.

28 sierpnia, w niedzielę, Jego Eminencja wizytował parafię Józefów. Wyjazd nastąpił rano. Po ingresie Jego Eminencja celebrował uroczystą sumę i bierzmował. Wieczorem nastąpił powrót do Warszawy⁶³.

5–8 września, od poniedziałku do czwartku, Jego Eminencja uczestniczył stale w obradach Zjazdu Katolickiego w Warszawie, celebrując Mszę Świętą w dniu jego otwarcia oraz dwukrotnie przemawiając: na rozpoczęcie i na zakończenie Zjazdu⁶⁴.

Przemawiając na rozpoczęcie Zjazdu, Jego Eminencja powiedział m. in.:

„Zjazd Kat. może dzwonić na alarm we wszystkie dzwony i ostrzegać przed niebezpieczeństwem zewnętrznym i wewnętrznym, jakie grozi narodowi i Kościołowi [...]. Zjazd kat. może robić rachunek sumienia z całego życia przeszłego i z obecnej chwili wzywać naród do bicia się w piersi, do poprawy, do zadośćuczynienia Bogu i bliźniemu. Może budzić i kształcić sumienie religijne i narodowe, przyćmione i przygłuszone długoletnią niewolą, rozdziałem dzielnic, wyczerpującą wojną i różnorodnymi zbrodniami i występkami, które rozwieliły się po wojnie. Może obmyślać i zalecać nowe środki zwalczania złego i wskazywać nowe metody, które sprowadzą naród z bezdroża i wprowadzą na drogę prostą i pewną. Może potępić rozwijającą się coraz bardziej anarchię, walkę klasową i partyjną, sobkostwo, egoizm, prywatę, paskarstwo i inne tym podobne wrzody na ciele narodu. Zjazd Katolicki może wezwać do miłości czynnej wszystkich skwaszonych, poważniomych, nienawidzących się i zatruwających sobie życie wzajemnie, to życie, które spodziewaliśmy się, że będzie w wolnej i niepodległej Polsce tak szczęśliwie i tak idealnie dobre”⁶⁵.

Z kolei w mowie wygłoszonej na zamknięcie Zjazdu Katolickiego Jego Eminencja stwierdził:

„Śmiało powiedzieć można, że pod sklepieniem tej sali znalazła się Polska cała: Naczelnik Państwa, marszałek Sejmu, przedstawiciele Rządu, przedstawiciele ukochanej naszej armii, profesorowie, artyści, pracodawcy i robotnicy, szlachta, mieszczaństwo i włościanie, wszyscy, jak jeden chór, zebrali się, aby oświadczyć przed całym światem, że Polska, jak była, tak jest i pozostanie wierną córką Kościoła katolickiego [...]. Z tym przeświadczeniem rozjedziecie się do domów waszych i powiecie ze sobą posiew tu zebrany, żeby, rozrzuciwszy go jak najszerzej, wyhodować plon obfity. A więc będziecie rozsiewali wśród ziomeków ideę zbratania wiary świętej z miłością Ojczyzny. Ta święta wiara w chwilach najcięższych chroniła naród od zagłady, a i obecnie tylko z nią i przez nią zapewnimy Ojczyźnie naszej pomyślną teraźniejszość i bezpieczną przyszłość. Będziecie szerzyli wyrozumiałość dla trudności, jakie są udziałem tych, co przykładają rękę do odbudowy państwa. Nie kwapić się nam do wyszukiwania ich błędów, omyłek i niedoskonałości, ale szczerze i ochotnie współdziałać w ich naprawie. Powiecie

⁶³ Tamże.

⁶⁴ Tamże.

⁶⁵ *Przemówienie J. Eminencji Kardynała Kakowskiego na rozpoczęcie Zjazdu Katolickiego w Warszawie*, WAW 1921, s. 141–142.

ze sobą poszanowanie dla tych, którzy stoją na czele narodu i w znacznej mierze są odpowiedzialni za jego losy [...]. Zawieziecie z sobą i to hasło, że w Polsce nie powinno być nikogo, komu wolno byłoby założyć ręce i czuć się zwolnionym od współpracy, ale że każdy wedle sił i sposobności ma dorzucić choćby jedną cegielkę do Ojczystej budowy przy pomocy wyteźonej pracy, miłości, harmonii, karności i zgody. Zawieziecie to przekonanie i będziecie rozszerzać, że w Polsce nie powinno być miejsca dla próżniaków, dla obojętnych, dla burzycieli jedności, dla siewców waśni i anarchii⁶⁶.

8 września, w czwartek, Jego Eminencja odprawił w katedrze uroczyste nabożeństwo na rozpoczęcie Zjazdu Straży Ogniowej z Polski⁶⁷.

11 września, w niedzielę, Jego Eminencja konsekrował nowy dzwon dla parafii Zbawiciela w Warszawie. Dzwon nosi napis: „Na miejsce dzwonów wywiezionych przez okupantów Niemców w r. 1918 Roman odlany został na cześć Zbawiciela świata i na pamiątkę Zmartwychwstania Polski 1921”⁶⁸.

12 września, w poniedziałek, Jego Eminencja uczestniczył w sesji w Seminarium Duchownym⁶⁹.

14 września, w środę, Arcypasterz zainaugurował w Seminarium nowy rok akademicki odprawiając tam Mszę Świętą i wygłaszając okolicznościowe przemówienie⁷⁰.

25 września, w niedzielę, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kościele św. Anny, u grobu bł. Władysława z Gielniowa⁷¹.

27–30 września, od wtorku do piątku, Arcypasterz brał udział w Konferencji Komitetu Biskupiego i złożył wizytę Naczelnikowi Państwa z okazji szczęśliwie unikniętego zamachu na życie ze strony rusińskiego napastnika Fedaka we Lwowie⁷².

2 października, w niedzielę, ks. kardynał celebrował w katedrze uroczyste nabożeństwo za Naczelnika Państwa. Tego samego dnia, w kościele św. Marcina, poświęcił sztandar Związku Chrześcijańskiego Dozorców Domów⁷³.

5 października, w środę, Jego Eminencja konsekrował dzwon w kościele św. Jacka⁷⁴.

8 października, w sobotę, Jego Eminencja był obecny na uroczystym posiedzeniu naukowym zorganizowanym ku czci Arcybiskupa Felińskiego w kamienicy Książąt Mazowieckich przez Towarzystwo Miłośników Historii.

66 *Mowa Jego Eminencji przy zamknięciu Zjazdu Katolickiego*, WAW 1921, s.142–143.

67 *Czynności J. Em. Ks. Arcypasterza Diecezji*, WAW 1921, s. 183.

68 Tamże.

69 Tamże.

70 Tamże.

71 Tamże.

72 Tamże.

73 Tamże.

74 Tamże.

Głównym punktem tego spotkania – zagajonego przez prezesa Towarzystwa A. Kraushara – był referat biskupa M. Godlewskiego poświęcony postaci Z. Szczęsnego Felińskiego. Tego wieczoru Jego Eminencji towarzyszyli arcybiskup Teodorowicz oraz biskup Gall⁷⁵.

9 października, w niedzielę, na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Warszawskiego, Jego Eminencja otrzymał doktorat *honoris causa* z teologii⁷⁶.

10 października, w poniedziałek, w godzinach rannych, Jego Eminencja był w grupie witających na Dworcu Głównym w Warszawie nowego nuncjusza w Polsce Jego Ekszelencję arcybiskupa W. Lauri. Następnie kard. A. Kakowski powitał nuncjusza w apartamentach salonowych dworca, przedstawiając mu wszystkich zebranych⁷⁷.

14 października, w piątek, Jego Eminencja był obecny na wykładzie wstępnym ks. prof. Jehliczki w Uniwersytecie Warszawskim⁷⁸.

16 października, w niedzielę, Jego Eminencja udzielił w katedrze święceń diakonatu paru alumnom Seminarium Metropolitalnego w Warszawie⁷⁹.

18 października, we wtorek, Jego Eminencja wydał w pałacu arcybiskupim obiad i raut na cześć Jego Ekszelencji nuncjusza apostolskiego⁸⁰.

20 października, w czwartek, Jego Eminencja ks. kardynał Kakowski – przejęty troską o dobro, świetność i tradycje Kościoła – ukonstytuował, z doby przedpowstaniowej, komplet 12 członków Kapituły Łowickiej⁸¹.

22 października, w sobotę, Jego Eminencja wziął udział w raucie urządzonym przez Katolicki Związek Polek na cześć Jego Ekszelencji ks. nuncjusza Lauriego⁸².

24 października, w poniedziałek, Jego Eminencja uczestniczył w Prezydium Rady Ministrów w raucie na cześć gości gdańskich po podpisaniu ugody polsko-gdańskiej. Tegoż dnia Jego Eminencja był obecny na wykładzie wstępnym ks. prof. Śmiśniewicza na Uniwersytecie Warszawskim⁸³.

27 października, w czwartek, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w Konwiktie Teologicznym dla studentów teologów, po czym serdecznie do nich przemówił, zachęcając gorąco do wytrwałej pracy w nowym roku akademickim. Po południu zaś Arcypasterz uczestniczył w akademii zorganizowanej ku czci św. Franciszka przez alumnów Seminarium Metropolitalnego⁸⁴.

75 H. E. Wyczawski, *Arcybiskup Zygmunt Szczęsnny Feliński 1822-1895*, Warszawa 1975, s. 432.

76 *Czynności J. Em. Ks. Arcypasterza Diecezji*, WAW 1921, s. 183.

77 Tamże.

78 Tamże.

79 Tamże, s. 184.

80 Tamże.

81 *Kronika miejscowa. Czynności J. Em. Ks. Arcypasterza Diecezji*, WAW 1921, s. 213.

82 Tamże, s. 212.

83 Tamże.

84 Tamże.

28 października, w piątek, w pałacowej kaplicy arcybiskupiej, Jego Eminencja dopełnił instytucji – w obecności ks. biskupa Galla – przedstawicieli Kapituły Warszawskiej, ks. Rembalińskiego, prałata prepozyta Kapituły Łowickiej i ks. prałata A. Fajęckiego, kanclerza Kurii Metropolitalnej⁸⁵.

29 października, w sobotę, Jego Eminencja był obecny na uroczystości Towarzystwa im. Dante Alighieri w Ratuszu⁸⁶.

1 listopada, we wtorek, Jego Eminencja celebrował procesję za zmarłych w katedrze. Z kolei wieczorem zaszczyił on swoją obecnością zebranie delegatów Stowarzyszeń Księży Prefektów Rzeczypospolitej Polskiej⁸⁷.

2 listopada, w środę, Arcypasterz celebrował w katedrze Mszę Świętą⁸⁸.

4 listopada, w piątek, Jego Eminencja był obecny na nabożeństwie żałobnym za nieznanego żołnierza włoskiego w kościele garnizonowym⁸⁹.

5 listopada, w sobotę, Jego Eminencja uczestniczył w odbywającym się w pałacu posiedzeniu komisji Księży Biskupów⁹⁰.

7 listopada, w poniedziałek, Jego Eminencja przewodniczył zebraniu Consilium Vigilantiae, a następnie, w Sekretariacie Akcji Katolickiej, uczestniczył w posiedzeniu poświęconym wydawaniu nowego pisma katolickiego⁹¹.

9 listopada, w środę, Jego Eminencja obecny był w „Domu Księży” na konferencji poświęconej akcji społecznej w Archidiecezji. Przygotował ją, głównie dla księży dziekanów, ks. kan. Albrecht⁹².

11 listopada, w piątek, Jego Eminencja brał udział w nabożeństwie celebrowanym w kościele garnizonowym za żołnierzy amerykańskich poległych na wojnie⁹³.

18 listopada, w piątek, Arcypasterz zaszczyił swoją obecnością uczestników dysputy teologicznej, która tego dnia miała miejsce w Seminarium Duchownym⁹⁴.

21 listopada, w poniedziałek, Jego Eminencja uczestniczył w rauciu u hr. Wielborskiej zorganizowanym dla uczczenia nuncjusza apostolskiego⁹⁵.

27 listopada, w niedzielę, Jego Eminencja, po Mszy Świętej odprawionej w katedrze poświęcił sztandar Zrzeszeń Majstrów Murarskich Rzeczypospolitej Polskiej, następnie był obecny w Resursie Rzemieślniczej na akcie wbijania gwoźdźca⁹⁶.

85 Tamże, s. 213.

86 Tamże, s. 212.

87 Tamże.

88 Tamże.

89 Tamże.

90 Tamże.

91 Tamże.

92 Tamże.

93 Tamże.

94 Tamże.

95 Tamże.

96 Tamże.

8 grudnia, w czwartek, Jego Eminencja po Mszy Świętej w Domu Opatrzności bierzmował dzieci z miejscowych szkół⁹⁷.

10 grudnia, w sobotę, Jego Eminencja bierzmował dzieci w Zakładzie Matki Bożej Miłosierdzia przy ul. Żytniej⁹⁸.

14–17 grudnia, od środy do soboty, Arcypasterz brał udział w naradach księży Biskupów Polskich poświęconych sprawom bieżącym⁹⁹.

97 Tamże.

98 Tamże.

99 Tamże.

1922

1 stycznia, w niedzielę, Jego Eminencja składał życzenia noworoczne nuncjuszowi papieskiemu, Naczelnikowi Państwa i marszałkowi Sejmu¹.

2 stycznia, w poniedziałek, pod osobistym przewodnictwem Jego Eminencji odbyła się sesja przedsynodalna w pałacu arcybiskupim².

6 stycznia, w piątek, Jego Eminencja zaszczylił swą obecnością wieczornicę dla młodzieży poznańskiej w Gimnazjum św. Stanisława Kostki³.

7 stycznia, w sobotę, Jego Eminencja odbył w Kurii konferencję z kapelanami Straży Ogniowej, a w godzinach popołudniowych był obecny na egzaminach maturalnych w Seminarium Metropolitalnym⁴.

10 stycznia, we wtorek, Jego Eminencja przewodniczył odbywającej się w Kurii sesji księży dziekanów⁵.

14 stycznia, w sobotę, Jego Eminencja wziął udział w dorocznym posiedzeniu Towarzystwa Naukowego Warszawskiego⁶.

15 stycznia, w niedzielę, Jego Eminencja zaszczylił odwiedzinami bursę „Nasz Dom” dla sierot i dzieci reemigrantów z Rosji przy ul. Czerniakowskiej⁷.

18 stycznia, w środę, Jego Eminencja wziął udział w uroczystym powitaniu i odsłonięciu obrazu *Bitwa pod Grunwaldem*⁸.

24 stycznia, we wtorek, Jego Eminencja, w towarzystwie ks. prał. A. Fajęckiego udał się w podróż do Rzymu na pogrzeb Ojca Świętego i na konklawe. Serdecznie żegnany przez liczne grono duchowieństwa i świeckich o 9.50 wieczorem, wraz z Jego Eminencją prymasem E. Dalborem opuścił Warszawę⁹.

28 stycznia, w sobotę, ok. godz. 10 rano, Jego Eminencja przybył do Rzymu¹⁰.

2, 3, 4, 5, 6 lutego, od czwartku do poniedziałku, Jego Eminencja uczestniczył w konklawe. „Kardynałowie polscy zajmowali cele № 6 i 10, obie w Nowej Kwaterze Gwardii Szlacheckiej, pomiędzy dziedzińcem – Belwederskim a Trójkątnym. Cele te przedstawiały się bardzo skromnie: łóżko metalowe ze słomianym materacem, stolik, fotel, dwa krzesła, kłęcznik i umywalnia stanowiły całe meblowanie. Obok mieszkań purpuratów, w pokojach sąsiednich po trzech lub czterech razem mieszkali ich sekretarze i służba”¹¹.

7–17 lutego, (wtorek–piątek), „Po dokonaniu szczęśliwego obioru na Stolicę Piotrową Piusa XI – Jego Eminencja, nasz Arcypasterz, udał się na Sycylię

1 *Kronika miejscowa. Czynności J. Em. Ks. Arcypasterza Diecezji*, WAW 1922, s. 18.

2 Tamże.

3 Tamże.

4 Tamże.

5 Tamże.

6 Tamże.

7 Tamże.

8 Tamże.

9 Tamże.

10 *Z Wiecznego Miasta*, WAW 1922, s. 90–91.

11 Tamże, s. 92.

dla wzmocnienia swego zdrowia, znacznie nadwątlonego podczas 9-letniej intensywnej pracy pasterskiej w Archidiecezji. Pobyt J. Em. na Sycylii był jednym szeregiem uroczystych manifestacji, urządzanych przez wyższe sfery duchowne i świeckie na cześć Jego Eminencji. Po przybyciu J. Em. na Sycylię do miasta Aciraele, na dworcu kolejowym, powitał J. Em. miejscowy biskup, Jakub Bella, w otoczeniu kapituły, licznie zebranego duchowieństwa, miejscowej inteligencji i władz miejskich; następnie samochodem odwieziono J. Em. do apartamentów dlań przeznaczonych w zakładzie O.O. Jezuitów, tzw. «Pennisi», zbudowanym w urozystej miejscowości nad morzem, z pięknym widokiem na cały szereg wysokich szczytów gór sycylijskich, pośród których panuje ognista Etna (2700 m wysokości). Tegoż dnia po obiedzie J. Em. złożył wizytę miejscowemu pasterzowi, członkom kapituły oraz baronowi Pennisi, założycielowi wspomnianego wyżej zakładu, który już od 30 lat pod kierunkiem O. O. Jezuitów – wychowuje całe zastępy młodzieży w duchu szczerze katolickim. Podczas następnych kilku dni J. Em. zwiedził autodemobilem uroczę miejscowości Acireale w towarzystwie rektora zakładu O. Schiliro oraz 2 synów bar. Pennisi”¹².

18 lutego, w sobotę, Jego Eminencja udał się na dłuższą wycieczkę do Catanii, gdzie złożył wizytę miejscowemu arcybiskupowi kardynałowi Francia Nara di Bontifié.

22 lutego, w środę, w Acireale, Jego Eminencja przyjął mons. Jakuba Carabellę – arcybiskupa z Syrakuz, który zaprosił polskiego kardynała do swojej rezydencji.

23 lutego, w czwartek, Jego Eminencja wspólnie mons. J. Carabelli, udał się do Syrakuz. Tam „Na dworcu kolejowym powitała J. Em. kapituła wraz z miejscowym duchowieństwem i procesjonalnie towarzyszyła J. Em. do katedry, gdzie arcybp. Carabelli w dłuższym przemówieniu witał serdecznie dostojnego gościa. J. Em. podziękował zebranych za zgotowane przyjęcie i, udzieliwszy błogosławieństwa N. Sakramentem, udał się z katedry do apartamentów arcybiskupich”.

24 lutego, w piątek, Jego Eminencja zwiedzał cenne zabytki starożytnych Syrakuz: katakumby, teatr rzymski, katedrę i muzea.

25 lutego, w sobotę, Jego Eminencja powrócił z Syrakuz do Acireale.

26 lutego, w niedzielę, w dzień swego Patrona, Jego Eminencja w asyście oo. jezuitów, miejscowego kleru i młodzieży Zakładu celebrował uroczystą Mszę Świętą. Tego samego dnia, o godz. 16, był na uroczystym wieczorze urządzonym na jego cześć przez wychowanków zakładu „Pennisi”, inspirowanych talentem swego rektora Schiliro. Pod tamtym niebem była to wyjątkowa wieczornica: po odegraniu hymnu *Boże, coś Polskę*, kilka osobistości wygłosiło podniosłe przemówienia, po których deklamowano wiersze, m. in. *Le due patriae, Pio XI e la Polonia* i *L'Angelo di Polonia* pióra rektora zakładu, zaliczanego do utalentowanych pisarzy nie tylko w regionie. Potem odegrano scenę *Zmartwychwstanie (Resurrectione)* przedstawiającą ks. Skorupkę na czele garstki młodzieży uderzającego na żelazny

¹² *Z pobytu J. Eminencji na Sycylii*, WAW 1922, s. 98.

las bagnatów bolszewickich. Ponadto odegrano jeszcze sztukę w 5 aktach *Cud miłości (Ilmiracolo del amore)*, o podłożu religijno-patriotycznym. Na koniec Jego Eminencji urządzono gorącą owację.

27 lutego, w poniedziałek, Jego Eminencja zwiedził miejscowe Seminarium, gdzie wygłosił po włosku do kleryków dłuższe przemówienie, a później odwiedził jeszcze kilka zakładów dobroczynnych.

28 lutego, we wtorek, Jego Eminencja, uroczyście żegnany na dworcu kolejowym, opuścił gościnną Sycylię¹³.

11 marca, w sobotę, o godz. 9.20, Jego Eminencja pospiesznym pociągami powrócił z Rzymu do Warszawy, wraz z towarzyszącym mu w tej podróży ks. prał. A. Fajęckim, kanclerzem Kurii Metropolitalnej. Na powitanie Jego Eminencji zebrało się w salonie Dworca Wiedeńskiego licznie reprezentowane miejscowe duchowieństwo na czele z Jego Ekscelencją ks. arcybiskupem Laurim, nuncjuszem i ks. biskupem Gallem, zarządzającym pod nieobecność Jego Eminencji Archidiecezją Warszawską. Na powitanie Eminencji zbrali się także świeccy z komendantem miasta gen. Suszyńskim. Po opuszczeniu wagonu salonowego, serdecznie witany przez zebranych Jego Eminencja, poszedł do salonu recepcyjnego dworca, gdzie rozmawiał ze zgromadzonymi, po czym udał się do pałacu arcybiskupiego¹⁴.

14 marca, we wtorek, Jego Eminencja złożył wizytę Naczelnikowi Państwa i wręczył mu fotografię Ojca Świętego Piusa XI¹⁵.

22 marca, w środę, Jego Eminencja wziął udział w zebraniu Komitetu Księżych Biskupów¹⁶.

24 marca, w piątek, Jego Eminencja złożył wizytę Prezesowi Ministrów Ponikowskiemu¹⁷.

25 marca, w sobotę, Jego Eminencja celebrował uroczystą Mszę Świętą w Kaplicy Literackiej w katedrze i wygłosił przemowę do członków Archikonfraterni Literackiej oraz – z polecenia Ojca Świętego Piusa XI (członka Archikonfraterni) udzielił apostolskiego błogosławieństwa tejże Archikonfraterni¹⁸.

26 marca, Jego Eminencja zaszczylił swą obecnością akademię urządzoną w sali Ratusza na cześć Ojca Świętego Piusa XI, która zgromadziła przedstawicieli najszerzych warstw stolicy. Jego Eminencja ks. kardynał, przewodniczący temu zgromadzeniu, w krótkich słowach dał wyraz niezatartemu wrażeniu, jakie wywołał wynik konklawe, powołujący na tron papieski Achillea Rattiego, a następnie odczytał zgromadzonym adres hołdowniczy, kierowany do Piusa XI¹⁹.

13 Tamże, s. 99.

14 *Powrót Jego Eminencji Ks. Kardynała*, WAW 1922, s. 65.

15 *Kronika. Czynności J. Em. w marcu*, WAW 1922, s. 97.

16 Tamże.

17 Tamże.

18 Tamże.

19 Tamże.

8 kwietnia, w sobotę, Jego Eminencja zaszczylił swą obecnością wystawę druków polskich urządzoną w domu Baryczków²⁰.

13 kwietnia, w Wielki Czwartek, Jego Eminencja celebrował w katedrze nabożeństwo wielkoczwartkowe²¹.

15 kwietnia, w Wielką Sobotę, Jego Eminencja celebrował Rezurekcję²².

16 kwietnia, w Niedzielę Wielkanocną, Jego Eminencja celebrował sumę w katedrze²³.

12 maja, w piątek rano, Jego Eminencja w towarzystwie ks. kan. F. Puchalskiego, ks. prał. A. Fajęckiego, jezuitę J. Płazy i 4 alumnów wyjechał na objazd parafii Archidiecezji dekanatu rawskiego. Swoją wizytację kanoniczną rozpoczął od Radziwiłowa. „Na stacji kolejowej, pięknie w girlandy z kwieciami przystrojonej, powitali Jego Eminencję Michał hr. Sobański, właściciel Guzowa, OO. Zmartwychwstańcy, którzy obsługują miejscowy kościół, i lud okoliczny. Procesjonalnie od stacji do kościoła przeprowadzony Jego Eminencja w przemowie do ludu wyraził radość, iż wkrótce w Radziwiłowie powstanie parafia, do czego głównie wielkopańską ofiarą swoją przyczynił się p. M. hr. Sobański, pobłogosławił też pracującym przy kościele OO. Zmartwychwstańcom, zachęcając ich, iżby usilnie nad ludem w nowej parafii pracować zechcieli, zachęcał i przyszłych parafian radziwiłowskich, iżby o Domu Bożym i duchowieństwie parafialnym pamiętali”²⁴. Następnie Arcypasterz bierzmował, udzielając tego sakramentu 137 osobom, w tym dużej grupie dzieci ze szkół żyrdardowskich. Po krótkim odpoczynku u oo. zmartwychwstańców, Jego Eminencja wyruszył w dalszą drogę, tzn. do parafii w Puszczy Korabiewskiej. Tam „Arcypasterza, zarówno ks. proboszcz, jak i wierni, witali z całą gorącością ducha i serdecznością. Dlatego i Arcypasterz nie szczędził im słów pochwały i zachęty do dalszych prac i ofiar dla Boga. Po modlitwach za umarłych i oględzinach kościoła oraz sprzętów kościelnych odbyło się Bierzmowanie, do którego przystąpiły 832 osoby. Tegoż dnia Jego Eminencja wieczorem odbył ingres do parafii Jeruzal”²⁵, w niewielkiej – na szczęście – części pozyskanej w 1905 roku przez mariawitów.

13 maja, w sobotę, Jego Eminencja wizytował kościół w Jeruzalu, a po jego oględzinach „celebrował Mszę św., bierzmował i egzaminował dziatwę parafialną ze znajomości prawd wiary św. Tu J. Em. zachęcał ks. proboszcza, by w parafii Jeruzalskiej, jak zresztą i w innych, z inicjatywy ks. proboszcza powstawały kółka katechetyczne w wioskach, by wybrana gorliwa inteligentniejsza parafianka skupiła około siebie młodzież i katechizm z nią przepowiadała. W porze popołudniowej J. Em. nawiedził dom pobożnego rolnika Antoniego Rzepeckiego w Wólce

20 Tamże.

21 Tamże.

22 Tamże, s. 98.

23 Tamże.

24 *Sprawozdanie z Wizytacji Arcypasterskiej*, WAW 1922, s. 149–150.

25 Tamże, s. 150.

Jeruzalskiej, po czym był podejmowany ze staropolską gościnnością we dworze pp. Górskich²⁶.

14 maja, w niedzielę, Jego Eminencja odprawił w Jeruzalu uroczystą Mszę Świętą i dalej udzielał Sakramentu Bierzmowaniu, który w tej parafii ogółem przyjęło 810 osób. O godz. 15 Arcypasterz wyjechał do parafii w Starej Rawie, gdzie powitał go Dozór Kościelny z p. S. Okęckim z Nowego Dworu na czele.

15 maja, w poniedziałek, Jego Eminencja wizytował kościół w Starej Rawie.

16 maja, we wtorek, Jego Eminencja wyjechał ze Starej Rawy do Kurzeszyna, gdzie odprawił Mszę Świętą i udzielił Sakramentu Bierzmowania w kaplicy urządzonej pod namiotem wzniesionym przy powojennych ruinach kościoła i plebanii. „Po Mszy św. Najdostojniejszy Arcypasterz zatrzymał się przez chwilę w miejscowej szkole, odbył z dozorem kościelnym i parafianami naradę w sprawie budowy plebanii i kościoła; uchwalono na razie wznieść kaplicę i plebanię, gdyż obecność proboszcza jest na miejscu nieodzowna. Arcypasterz myśl tę zaaprobował i własną znacznieszą ofiarą pieniężną akcję odbudowy zapoczątkował [...]. Na odjezdne J. Em. nie szczędził słów zachęty i pociechy ks. proboszczowi i parafianom. W przejeździe w dalszą drogę J. Em. zatrzymał się w gościnnym domu pp. Czarnowskich [kolatorów] w Rososze i stąd około godz. 3 przez Rawę wyruszył do par. Czerniewice.

Rawa przywdziała na samą chwilę przejazdu Arcypasterza odświętną szatę. Kto żyw – młody czy stary, zdrow czy kaleka, śpieszył, by powitać J. Eminencję. Ludności zgromadziło się dużo. Nie brakowało nikogo. Na czele stał dziekan miejscowy, ks. W. Laskowski i z nim całe duchowieństwo z Rawy i okolic; następnie przedstawiciele obywatelstwa ziemskiego i miejskiego. Porządku przestrzegali członkowie straży honorowej i ochotniczej miejskiej. Skoro Arcypasterz nadjechał, przywitali go naprzód na krańcu miasta przedstawiciele Żydów miejscowych, wyrażając uczucia przywiązania i miłości dla Polski oraz jej najwyższego Zwierzchnika Duchownego. Dziękując za powitanie, Arcypasterz w krótkich słowach zaznaczył w odpowiedzi, że dobrze by było, gdyby Żydzi całego świata w uczuciach przywiązania do Polski chcieli być solidarni z Żydami z Rawy. W dalszym ciągu na rynku miejskim powitali J. Em. obywatele miasta, a po ofiarowaniu chleba i soli, przemówił w gorących słowach do J. Em. p. rejent Wacław Dębski, za co J. Em. niezwłocznie i jemu, i wszystkim mieszkańcom serdecznie podziękował. Po tym przemówieniu J. Em. udał się procesjonalnie do kościoła pod baldachimem, który podtrzymywali pp. starosta rawski dr Olszewski oraz dwaj obywatele miejscy i dwaj gospodarze; w kościele J. Em. zwrócił się do ludu z zachętą, by w życiu prywatnym, jak i społecznym trzymali się zawsze przykazań Bożych. Po przemowie J. Em. udał się na plebanię, krótko odpoczął i niezwłocznie puścił się w dalszą drogę do Czerniewic. Podobnie jak w innych parafiach i tu towarzyszyły J. Em. przez całą drogę banderie straży ogniowej w Rawie i włościańska²⁷.

²⁶ Tamże.

²⁷ *Sprawozdanie z Wizytacji Arcypasterskiej (D. ciąg)*, WAW 1922, s. 171–172.

17 maja, w środę, Jego Eminencja wizytował kościół w Czerniewicach, gdzie przebywał w sumie dwie doby. „W tym czasie wybierzmował 762 osoby. Dokonał też Arcypasterz szczegółowych oględzin kościoła i kilkakrotnie do wiernych przemawiał. Ze staropolską gościnnością podejmowali J. Em. wraz z licznym duchowieństwem – pp. Adolfostwo Buchowiec, miejscowi dziedzice i kolatorzy”²⁸.

18–19 maja, w czwartek i piątek, Jego Eminencja po wyjeździe z Czerniewic wizytował kościół w Krzemienicy. „Powitany przez lud na granicy parafii, a przy bramie cmentarnej przez Dozór Kościelny z sędzią-kolatorom p. F. Jańskowski i dziedzicem – S. Luboradzkiem na czele, w kościele po ingresie J. Em. wysłuchał przemówienia ks. proboszcza W. Serwatowicza o stanie parafii, i na nie serdecznie odpowiedział. Po modłach żałobnych za zmarłych [...] J. Em. bierzmował wiernych. W czasie swego pobytu w Krzemienicy J. Em. wybierzmował 915 osób. Odwiedził w parafii włościanina M. Gmaja, a z iście staropolską gościnnością był podejmowany przez sędziostwo Jańskowskich w Chocimiu. Wizyta w parafii trwała dwa dni, katechizacja dzieci dała dobre rezultaty, wykazały one niezłą znajomość prawd Bożych”²⁹.

20 maja, w sobotę, Jego Eminencja wyjechał z Krzemienicy do parafii Sierzchów, witany przez proboszcza ks. Jana Malinowskiego z licznie zgromadzonym, odświętnie przyodzianym ludem. „Bardzo miłe wrażenie wywarły szkoły, które wyszły na przybycie Pasterza. Dzieci przyjęły Go śpiewem i obsypały kwieciami [...]. Wizyta pasterska trwała jeden dzień. Wszystko w duszpasterskiej pracy przedstawia się wzorowo. Katechizm dzieci wypadł znakomicie, pobierzmowanych zostało 956 osób”³⁰.

21–22 maja, w niedzielę i poniedziałek, Jego Eminencja wizytował kościół w Rzeczycy. „Przy wjeździe do tej parafii we wsi Sadykierz banderia rzeczycka otoczyła pojazd J. Em., usuwając banderę sierzchowską. Doszło stąd do nieporozumienia wśród wiernych. Ojcowskie serce Arcypasterza znalazło sposób, by powaśnione strony ze sobą pogodzić [...]. Na powitanie J. Em. wzniesiono parę bram triumfalnych. Przy pierwszej z nich, na granicy parafii, najstarszy wiekiem włościanin podał J. Em. chleb i sól, przy bramie zaś kościelnej kolator p. Michał Szwejcer wygłosił do J. Em. serdeczne przemówienie. W pośród zebranej gromady ludzkiej szeregi dziatwy z chorągiewkami o barwach narodowych przyciągały ku sobie oczy. Po ingresie i wysłuchaniu w kościele przemowy ks. proboszcza S. Lewandowskiego, Arcypasterz rozpoczął bierzmowanie, które przeciągnęło się dosyć długo, ile że przystąpiło osób 1157. Na plebanii przedstawili się J. Em. tegoż dnia i następnego delegaci i delegatki miejscowych zrzeszeń: Kółka Rolniczego Ziemianek, Koła Ziemian, Straży Ogniowej i innych zrzeszeń społecznych oraz nauczycielstwo dość licznych szkół parafii. Nazajutrz, tak jak wszędzie, już o godz. 9-ej Arcypasterz był w kościele, obejrzał szczegółowo piękny kościół, wydał odpowiednie dyspozycje

28 *Sprawozdanie z Wizytacji Arcypasterskiej, Dokończenie*, WAW 1922, s. 191.

29 Tamże.

30 Tamże.

ks. proboszczowi co do konserwacji pomników, obrazów i aparatów kościelnych, odprawił Mszę św. i po krótkiej przerwie katechizował dziatwę. Po południu odwiedził chatę rolnika miejscowego Wojciecha Legutowskiego, wieczorem zaś był gościnnie podejmowany we dworze pp. Szwajcerów³¹.

23 maja, we wtorek, „Jego Em. przybył około godz. 5-ej po poł. do Inowłódza [...]. Na przywitanie Arcypasterza wyszło całe miasto. Po ingresie, miejscowy proboszcz ks. S. Kowalewski przedstawił w kościele stan parafii, po czym J. Em. do wiernych przemówił. Nawoływał Arcypasterz do sumiennej pracy, do otrąśnięcia się z dawnych przyzwyczajęń, kiedy to dzięki bliskości Spały można było przy moskalach łatwo zbierać pieniądze. Obecnie przyszedł czas wzmożonych wysiłków; wszyscy obywatele przyczynić się powinni do dobra wspólnej Matki-Ojczyzny. Po kazaniu, wygłoszonym przez o. Józefa, J. Em. bierzmował wiernych i zwiedzał kościół św. Jerzego; następnego dnia dokonał oględzin kościoła i aparatów kościelnych i udzielił uwag ks. proboszczowi co do sposobu ich zabezpieczenia od niszczenia się [...]. Po oględzinach kościoła J. Em. bierzmował, katechizował dziatwę i jeszcze raz na odjeździe do ludu przemawiał. Wybierzmowanych w tej parafii było 500 osób. Katechizacja wypadła b. dobrze³².

24–25 maja, w środę i czwartek, Jego Eminencja wyjechał do Lubochni, wstępując po drodze do Spały, do domu pp. Jezierskich, Komisarzostwa Lasów Rządowych. W Lubochni, „u drzwi powitał J. Em. lud miejscowy i p. prof. Grzegorzewski, a w świątyni ks. proboszcz. Arcypasterz, ponieważ następnego dnia miała się odbyć konsekracja kościoła, w przemówieniu swoim wytłumaczył ludowi, jakie ma znaczenie poświęcenie nowego przybytku P. Boga. Przez to świątynia Lubochniaska staje się własnością nie tylko miejscowych parafian, ale powszechnego Kościoła. Po przemowie Arcypasterz odprawił modły za umarłych i udał się na plebanię, by chwilę odpocząć. W tym czasie przybył do Lubochni J. E. ks. Biskup Gall, który miał dopomóc Arcypasterzowi przy konsekracji kościoła [...]. Do bierzmowania przystąpiło w tej parafii 1066 osób. Wieczorem, po skończonych uroczystościach konsekracyjnych, J. E. X. Sufragan wyjechał do Warszawy, a następnego dnia, po szczegółowym obejrzeniu kościoła, zakrystii, po katechizacji dziatwy i po Mszy św., około godz. 2 po poł. opuścił Lubochnię Jego Eminencja, udając się do Budziszewic³³.

26–27 maja, w piątek i w sobotę, „W Budziszewicach Dostojnego Gościa oczekiwali wierni licznej tej parafii ze sztandarami, chorągiewkami, kwiatami. Po podaniu przez Dozór Kościelny chleba i soli, wzruszająco przemówił do J. Em. p. Józef Alojzy Krupa w imieniu Nauczycielstwa parafii, a dzieciaki w przeslicznych słowach i z pięknymi bukietami witały Arcypasterza [...]. Po ingresie i przemowie ks. S. Zaleskiego, miejscowego proboszcza, Arcypasterz przemawiał do ludu, zachęcając do wytrwania w dobrem i w łaskach, odbieranych w Sakr. Bierzmowania.

31 Tamże, s. 191–192.

32 Tamże, s. 192.

33 Tamże, s. 192–193.

Do Sakramentu tego przystąpiło 730 osób. Katechizm dzieci odpowiadały doskonale, kancelaria i zakrystia są utrzymane wzorowo³⁴.

28 maja, w niedzielę, „J. E. przybył z Budziszewic do Żelechlinka, witany bardzo uroczyście i serdecznie przez parafian i ks. proboszcza Bronisława Kaczorowskiego. Niezwłocznie po odbyciu ingresu rozpoczął J. Em. Bierzmowanie i oględziny b. pięknej miejscowej świątyni [...]. Następnego dnia [29 maja], J. Em. zwiedził kościół wewnątrz, obejrzał aparaty kościelne, obrazy, argenterię, po czym odprawił Mszę św. i znowu bierzmował. Do bierzmowania przystąpiło 1288 osób. Dzieci umiały katechizm dobrze. W parafii, w życiu religijnym i społecznym znać gorliwość i wytrwałość ks. proboszcza³⁵.

30 maja, we wtorek, „J. Em. opuścił Żelechlinek po Mszy św., i po gorącym podziękowaniu Ks. Dziekanowi i Duchowieństwu z Dekanatu Rawskiego i innych za pomoc, okazywaną w czasie wizytacji i za duszpasterską pracę³⁶, przez Koluszki powrócił do Warszawy, witany serdecznie przez licznie zebrane na dworcu duchowieństwo z ks. biskupem sufraganem na czele³⁷.

1 czerwca, w czwartek, o godz. 20, w pałacu Prezydium Ministrów, w obecności członków Kapituły Warszawskiej, pp. ministrów i kilkunastu posłów do Sejmu, Jego Eminencja przyjął z rąk premiera Ponikowskiego order „Polonia Restituta” I klasy, następnie Arcypasterz uczestniczył w wydanym na jego cześć raucie³⁸.

4 czerwca, w niedzielę, w uroczystość Zesłania Ducha Świętego, o godz. 11, Jego Eminencja celebrował uroczystą Mszę Świętą pontyfikalną w katedrze św. Jana oraz udzielił klerowi i ludowi obecnemu na nabożeństwie odpustu zupełnego papieskiego. Po południu zaszczyił swą obecnością w Filharmonii popisy chórów urządzone z racji I Wszechpolskiego Zjazdu Śpiewaków pod honorowym protektorem Jego Eminencji³⁹.

8–9 czerwca, w czwartek i piątek, w gmachu Seminarium Metropolitalnego, Jego Eminencja przewodniczył sesjom przedsynodalnym⁴⁰.

10 czerwca, w sobotę, Jego Eminencja w kościele parafialnym w Czerniakowie udzielił Sakramentu Bierzmowania miejscowej dziatwie, która wcześniej przystąpiła do pierwszej Komunii Świętej⁴¹.

13 czerwca, we wtorek, Jego Eminencja odprawił uroczystą Mszę Świętą w kościele oo. Franciszkanów z racji przypadającego tam odpustu św. Antoniego⁴².

34 Tamże, s. 193.

35 Tamże.

36 Tamże.

37 *Kronika. Czynności J. Em. Arcypasterza w m. Czerwcu*, WAW 1922, s. 148.

38 Tamże.

39 Tamże, s. 149.

40 Tamże; *Sesje prosynodalne*, WAW 1922, s. 149.

41 *Kronika. Czynności J. Em. Arcypasterza w m. Czerwcu*, WAW 1922, s. 149.

42 Tamże.

14 czerwca, w środę, Jego Eminencja był na sesji rocznej w Seminarium Duchownym⁴³.

15 czerwca, w czwartek, w uroczystość Bożego Ciała, Jego Eminencja celebrował pontyfikalną Mszę Świętą w katedrze i procesję z czterema Ewangeliami⁴⁴.

16 czerwca, w piątek, w parafii Nawiedzenia NMP na Nowym Mieście Jego Eminencja dokonał obrzędu konsekracji dzwonu⁴⁵.

17 czerwca, w sobotę, Jego Eminencja poświęcił tablicę pamiątkową Piusa XI w kościele na Bielanach oraz wziął udział w zamknięciu roku szkolnego w gimnazjum oo. Marianów⁴⁶.

21 czerwca, w środę, o godz. 18, Jego Eminencja z okazji rocznicy swej konsekracji przyjmował w pałacu duchowieństwo⁴⁷.

27 czerwca, we wtorek Jego Eminencja zaszczyił swą obecnością uroczystość zakończenia roku szkolnego w szkole powszechnej na Powiślu przy ul. Ludnej⁴⁸.

28, 29, 30 czerwca, w sobotę, niedzielę i poniedziałek, Jego Eminencja osobiście przewodniczył sesjom przedsynodalnym komisji głównej w swoim pałacu⁴⁹.

4, 5, 6 lipca, we wtorek, środę i czwartek, Jego Eminencja osobiście przewodniczył uroczystym sesjom synodalnym w archikatedrze i pontyfikował nabożeństwo synodalne. Po skończonym Synodzie zebrane duchowieństwo złożyło wizytę Arcypasterzowi w jego pałacu⁵⁰.

9 lipca, w niedzielę, o godz. 22, Jego Eminencja, żegnany przez licznie zebrane na dworcu duchowieństwo, wyjechał na wypoczynek i dla poratowania nadwątłego zdrowia do Pucka.

15 sierpnia, we wtorek, po wybuchu bomby w Pucku, Arcypasterz „skoro się tylko o tym dowiedział, udał się do miejscowego szpitala, aby nieść pomoc i pociechę nieszczęśliwym – obecność Eminencji stała się doprawdy błogosławioną, bo wskutek chwilowego wyjazdu miejscowych księży, Arcypasterz musiał wszystkim nieszczęśliwym udzielić ostatnich sakramentów”⁵¹.

18 sierpnia, w piątek, Jego Eminencja powrócił z wypoczynku serdecznie witany przez warszawskie duchowieństwo⁵².

24 sierpnia, w czwartek, Jego Eminencja przyjął w swoim pałacu pielgrzymkę warszawską wracającą, pod przewodnictwem ks. Gołędzinowskiego, z Częstochowy⁵³.

43 Tamże.

44 Tamże.

45 Tamże.

46 Tamże.

47 Tamże.

48 *Kronika. Czynności J. Em. Arcypasterza*, WAW 1922, s. 170.

49 Tamże.

50 Tamże, s. 171.

51 Tamże.

52 Tamże.

53 Tamże.

1 września, w piątek, z okazji pięćciolecia sądownictwa polskiego, Jego Eminencja pontyfikował w archikatedrze, zaś po południu wziął udział w uroczystej akademii w Ministerstwie Sprawiedliwości⁵⁴.

3 września, w niedzielę, z okazji uroczystości jubileuszowych Matki Boskiej Pocieszenia (Bolesnej) Jego Eminencja celebrował sumę w katedrze przed przeniesionym z kościoła św. Marcina obrazem. Po skończonym nabożeństwie procesjonalnie przeniesiono obraz do kościoła poaugustiańskiego, gdzie Jego Eminencja dokonał poświęcenia organów⁵⁵.

10 września, w niedzielę, Jego Eminencja udzielił w swoim pałacu audiencji delegacji młodzieży akademickiej z Francji⁵⁶.

12 września, we wtorek, Jego Eminencja przewodniczył, rozpoczętej o godz. 12 w Kurii Metropolitalnej, konferencji księży dziekanów⁵⁷. Wówczas to „między innymi wyłoniła się sprawa, jakie zająć stanowisko w kwestii podatków państwowych. Jego Eminencja zakomunikował zebrany, że Episkopat nie mógł dojść do porozumienia z naszym rządem i na konferencji czerwcowej uchwalił zwrócić się do Stolicy Apostolskiej z prośbą o uregulowanie tych spraw [...]. Ponadto przedmiotem obydwóch zebrań [z 12 i 19 IX 1922] było orędzie Biskupów w sprawie wyborów, kultura powołań kapłańskich po parafiach, sprawy szkolne, sprawa Uniwersytetu Lubelskiego, Konwiktu Teologicznego w Warszawie i naszego Seminarium. Długo i szczegółowo debatowano nad szerzącym się sekciarstwem i nad środkami przeciwdziałającymi. Z rozporządzeń – zakomunikowano zebrany, że przed Najśw. Sakramentem winna się palić lampka z oliwą i w miarę możliwości należy usuwać elektryczność z samego ołtarza; winni wreszcie XX. Proboszczowie i Rektorzy nie dopuszczać księży nie noszących sutann, do ołtarza”⁵⁸.

13 września, w środę, Jego Eminencja przyjął u siebie w pałacu wycieczkę młodzieży francuskiej ze szkół średnich. W dłuższej przemowie Jego Eminencja podkreślił doniosłość, dla sprawy Kościoła, ścisłego związku i wzajemnego współdziałania młodzieży francuskiej i polskiej⁵⁹.

14 września, w czwartek, Jego Eminencja wziął udział w przyjęciu urzędowym w pałacu Prezydium Ministrów na cześć młodzieży francuskiej⁶⁰.

15 września, w piątek, w Seminarium Metropolitalnym, na początek nowego roku szkolnego, Jego Eminencja celebrował uroczystą Mszę Świętą i przemówił serdecznie do alumnów⁶¹.

54 Tamże.

55 Tamże.

56 *Kronika. Czynności J. Em. Arcypasterza*, WAW 1922, s. 190.

57 Tamże; *Posiedzenie XX. Dziekanów*, WAW 1922, s. 193.

58 WAW 1922, s. 193–194.

59 *Kronika. Czynności J. Em. Arcypasterza*, WAW 1922, s. 190.

60 Tamże.

61 Tamże.

19 września, we wtorek, Jego Eminencja osobiście przewodniczył zebraniu księży proboszczów i rektorów m. st. Warszawy, gdzie m. in. poruszono sprawę unormowania opłat za usługi religijne⁶².

25 września, w poniedziałek, Jego Eminencja celebrował Mszę Świętą w kaplicy bł. Władysława w kościele św. Anny.

26, 28 września, we wtorek i czwartek, Jego Eminencja uczestniczył w Konferencji Księży Biskupów⁶³.

8 października, w niedzielę, w kościele oo. Kapucynów, Jego Eminencja odprawił uroczystą Mszę Świętą na zakończenie prowadzonych tam rekolekcji tercjarzy⁶⁴.

10 października, we wtorek, Jego Eminencja w lokalu Kurii osobiście przewodniczył dyspucie teologicznej na temat *Środki zapobiegawcze odpadaniu od Kościoła*. Referentem był ks. pref. E. Szwejnic, oponentami – ks. E. Napieralski i T. Jesionowski⁶⁵.

14, 15 i 16 października, w sobotę, niedzielę i poniedziałek, Jego Eminencja był w Łodzi z racji konsekracji katedry św. Stanisława Kostki⁶⁶.

18 października, w środę, Jego Eminencja był na raucie w Prezydium Ministrów urządzonym na cześć Jugosławii⁶⁷.

20 października, w piątek, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w Konwikcie Teologicznym z okazji rozpoczęcia nowego roku szkolnego. W podniosłym przemówieniu podkreślił Najdostojniejszy Arcypasterz potrzebę i konieczność kształcenia – obok umysłu i charakteru – na wzór Mistrza naszego, Jezusa Chrystusa⁶⁸.

23 października, w poniedziałek, w katedrze Jego Eminencja celebrował uroczystą Mszę Świętą z okazji otwarcia Najwyższego Trybunału Administracyjnego. Wieczorem tegoż dnia zaszczylił swą obecnością akademię w Pałacu Krasiniskich⁶⁹.

29 października, w niedzielę, z racji odsłonięcia pomnika Wdzięczności dla Ameryki, Jego Eminencja pontyfikował w katedrze uroczyste nabożeństwo, po którym wziął udział w samej uroczystości⁷⁰.

31 października, we wtorek, w Małej Wsi Jego Eminencja pobłogosławił związek małżeński córki księcia Lubomirskiego z p. E. Morawskim⁷¹.

62 Tamże.

63 Tamże.

64 *Kronika. Czynności J. Em. Arcypasterza*, WAW 1922, s. 231.

65 Tamże.

66 Tamże.

67 Tamże.

68 Tamże.

69 Tamże.

70 Tamże.

71 Tamże.

8 listopada, w środę, Jego Eminencja wziął udział w Konferencji Księżych Biskupów⁷².

15 listopada, w środę, Jego Eminencja wizytował Seminarium Nauczycielskie Braci Dolorystów⁷³.

21–22 listopada, we wtorek i w środę, Jego Eminencja uczestniczył w konferencji w sprawie dóbr kościelnych⁷⁴.

25 listopada, w sobotę, Jego Eminencja wziął udział w uroczystym posiedzeniu Towarzystwa Naukowego Warszawskiego⁷⁵.

26 listopada, w niedzielę, Jego Eminencja, o godz. 11, w kościele pp. Wizytek odprawił uroczystą Mszę Świętą z okazji zjazdu Bratnich Pomocy Akademickich⁷⁶.

27 listopada, w poniedziałek, Jego Eminencja wziął udział w raucie u marszałka Sejmu⁷⁷.

28 listopada, we wtorek, Jego Eminencja celebrował pontyfikalną Mszę Świętą z okazji otwarcia Sejmu i Senatu⁷⁸.

30 listopada, w czwartek, Jego Eminencja celebrował nabożeństwo żałobne przy zwłokach śp. generała Iwaszkiewicza w kościele św. Krzyża⁷⁹.

3 grudnia, w niedzielę, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kościele św. Floriana, po czym poświęcił sztandar Gimnazjum Władysława IV na Pradze⁸⁰.

5 grudnia, we wtorek, Jego Eminencja we własnym pałacu odbył sesję z członkami Consilium Vigilantiae⁸¹.

8 grudnia, w piątek, Jego Eminencja odprawił uroczystą Mszę Świętą u pp. Wizytek na rozpoczęcie I Kongresu Stowarzyszenia Młodzieży Akademickiej „Odrodzenie”, po południu zaś zaszczyił swą obecnością uroczyste otwarcie tegoż Kongresu w sali Rady Miejskiej.

9 grudnia, w sobotę, w swoim pałacu Jego Eminencja, w obecności ks. infuł. L. Łyszkowskiego i ks. prał. A. Fajęckiego, dokonał instytucji nowo mianowanego kanonika Kapituły Metropolitalnej ks. prał. Ignacego Kłopotowskiego⁸².

10 grudnia, w niedzielę, Jego Eminencja podejmował obiadem w swoim pałacu nowo mianowanego Administratora Apostolskiego dla Górnego Śląska ks. Hlonda, salezjanina⁸³. Następnie, o godz. 17, zaszczyił swą obecnością

72 Tamże.

73 *Kronika. Czynności J. Em. Arcypasterza*, WAW 1922, s. 259.

74 Tamże.

75 Tamże.

76 Tamże.

77 Tamże.

78 Tamże.

79 Tamże.

80 Tamże.

81 Tamże.

82 Tamże.

83 *Kronika. Czynności J. Em. Arcypasterza*, WAW 1923, s. 31.

ostatnie plenarne posiedzenie 3-dniowego Kongresu Stowarzyszenia Młodzieży Akademickiej „Odrodzenie” oraz był obecny na raucie urządzonym z tej okazji w pałacu hr. E. Krasieńskiego⁸⁴.

12 grudnia, we wtorek, Jego Eminencja przewodniczył Sesji przedświątecznej w Seminarium Duchownym oraz konferencji kapłanów dekanatu warszawskiego (*in urbe*), na której referat *O Bractwach* wygłosił ks. E. Napieralski⁸⁵.

15 grudnia, w piątek, Jego Eminencja złożył w Belwederze uroczystą wizytę prezydentowi Narutowiczowi⁸⁶.

16 grudnia, w sobotę, o godz. 11.30, rewizytowali Jego Eminencję prezydent Narutowicz i marszałek Sejmu M. Rataj⁸⁷.

19 grudnia, we wtorek, o godz. 11, Jego Eminencja odprawił żałobne nabożeństwo za duszę śp. prezydenta Narutowicza⁸⁸.

22 grudnia, w piątek, Jego Eminencja celebrował uroczyste nabożeństwo żałobne przy zwłokach śp. prezydenta Narutowicza w katedrze oraz odprawił ceremonie pogrzebowe (*castrum doloris*)⁸⁹.

23 grudnia, w sobotę, Jego Eminencja przyjmował życzenia z okazji Świąt Bożego Narodzenia od Kapituł Warszawskiej, Łowickiej i od księży z Warszawy⁹⁰.

24 grudnia, w niedzielę, Jego Eminencja celebrował pasterkę w katedrze.

25 grudnia, w poniedziałek, w uroczystość Bożego Narodzenia, Jego Eminencja celebrował w katedrze uroczysta sumę⁹¹.

26 grudnia, we wtorek, Jego Eminencja bierzmował dzieci w zakładzie sióstr magdalenek w Warszawie⁹².

27 grudnia, w środę, w swoim pałacu, Jego Eminencja podejmował obiadem Kapitułę Warszawską⁹³.

28 grudnia, w czwartek, Jego Eminencja celebrował uroczystą Mszę Świętą w kościele pp. Wizytek, z okazji 300-lecia śmierci św. Franciszka Salezego⁹⁴.

84 Tamże.

85 Tamże.

86 Tamże.

87 Tamże.

88 Tamże.

89 Tamże.

90 Tamże.

91 Tamże.

92 Tamże.

93 Tamże.

94 Tamże.

1923

1 stycznia, w poniedziałek, Jego Eminencja składał w Belwederze życzenia noworoczne Prezydentowi Rzeczypospolitej S. Wojciechowskiemu¹, a o godz. 10.30 odprawił sumę w katedrze².

6 stycznia, w sobotę, Jego Eminencja celebrował sumę w katedrze³.

7 stycznia, w niedzielę, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w zakładzie sióstr zmartwychwstanek przy ul. Mokotowskiej w Warszawie⁴.

12 stycznia, w piątek, Jego Eminencja zaszczylił swą obecnością posiedzenie księży zorganizowane w Warszawie, w siedzibie Koła Księży Prefektów, w ramach Kursów Katechetycznych⁵.

13 stycznia, w sobotę, Jego Eminencja był obecny w Seminarium Duchownym na *examen maturitatis* alumnów VI kursu⁶.

26 stycznia, w piątek, Jego Eminencja przewodniczył w konsystorzu, na konferencji księży proboszczów m. Warszawy⁷.

27 stycznia, w sobotę, w szkole p. Resslera przy ul. Chłodnej nr 35 Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą i poświęcił sztandar organizacji uczniowskiej⁸.

30 stycznia, we wtorek, Jego Eminencja zaszczylił swą obecnością walne zebranie Kasy Duchowieństwa, które się odbyło w domu Księży Emerytów na Pradze⁹.

31 stycznia, w środę, Jego Eminencja przewodniczył Sesji Koła św. Wincentego à Paulo w Czerniakowie¹⁰.

6 lutego, we wtorek, Jego Eminencja celebrował w katedrze uroczystą Mszę Świętą w rocznicę elekcji Ojca Świętego Piusa XI¹¹.

8–10 lutego, od czwartku do soboty, Jego Eminencja uczestniczył w obradującej w pałacu arcybiskupów warszawskich Konferencji Księży Biskupów Prowincji Warszawskiej¹². Udział w niej wzięli – obok ks. nuncjusza i ks. kardynała – biskupi: polowy W. P., łódzki, wrocławski, płocki, lubelski, podlaski oraz biskupi sufragani z Lublina, Sandomierza i Sejna. „Przedmiotem obrad były prace komisji papieskiej w sprawie majątków kościelnych, sprawa uposażenia duchowieństwa, ujednostajnienia praktyki święceń wielkanocnych, sprawa zmiany prowadzenia aktów stanu cywilnego, sprawa uniwersytetu lubelskiego, który jest w groźnym stanie finansowym,

1 Tamże.

2 Tamże, s. 32.

3 Tamże.

4 Tamże.

5 Tamże.

6 *Kronika. Czynności J. Em. Arcypasterza*, WAW 1923, s. 51.

7 Tamże.

8 Tamże.

9 Tamże.

10 Tamże.

11 Tamże.

12 Tamże.

stan religijny dzisiejszy społeczeństwa, sprawa wynagrodzenia nieetatowych księży prefektów w szkołach powszechnych, sprawa upośledzenia szkół fachowych pod względem religijnym i sprawa płacenia podatków przez duchowieństwo”¹³.

10 lutego, w sobotę, Jego Eminencja był obecny na raucie na Zamku¹⁴.

11 lutego, w niedzielę, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w katedrze z racji rocznicy koronacji Ojca Świętego¹⁵.

16 lutego, w piątek, Jego Eminencja był obecny na Sesji w „Stowarzyszeniu Sług” przy ul. Sewerynow¹⁶.

17 lutego, w sobotę, Jego Eminencja wygłosił dla księży studentów w Konwikcie Teologicznym konferencję zamykającą odbywane przez nich rekolekcje wielkopostne¹⁷.

18 lutego, w niedzielę, Jego Eminencja celebrował w kościele pokarmelickim uroczystą Mszę Świętą z okazji uroczystości kopernikowskich i był obecny na akademii w Magistracie¹⁸.

4 marca, w niedzielę, Jego Eminencja wziął udział w akademii urządzonej w pałacu szambelana Kiślańskiego na rzecz Uniwersytetu Katolickiego w Lublinie¹⁹.

7 marca, w środę, Jego Eminencja był obecny na raucie w Belwederze u p. prezydenta Wojciechowskiego²⁰.

10 marca, w sobotę, Jego Eminencja odprawił w kościele św. Krzyża uroczystą Mszę Świętą z racji otwarcia Szkoły Sztuk Pięknych w Warszawie²¹.

11 marca, w niedzielę, Jego Eminencja raczył przewodniczyć sesji Generalnej Stowarzyszenia Pań św. Wincentego à Paulo, które się odbyło w lokalu Związku Kobiet Katolickich²².

18 marca, w niedzielę, Jego Eminencja odprawił solenne nabożeństwo w katedrze jako podziękowanie Panu Bogu za ustalenie granic wschodnich Polski²³. Natomiast po południu był obecny w Magistracie na akademii ku czci Pasteura²⁴.

20, 21 i 22 marca, od wtorku do czwartku, Jego Eminencja uczestniczył w posiedzeniach komisji kościelno-rządowej obradującej nad zagadnieniem dóbr duchownych²⁵.

13 *Konferencja Episkopatu Prowincji Warszawskiej*, WAW 1923, s. 53.

14 *Kronika. Czynności J. Em. Arcypasterza*, WAW 1923, s. 51.

15 Tamże.

16 Tamże.

17 Tamże.

18 Tamże.

19 *Kronika. Czynności J. Eminencji Arcypasterza*, WAW 1923, s. 75.

20 Tamże.

21 Tamże, s. 76.

22 Tamże.

23 Tamże.

24 Tamże.

25 Tamże.

23 marca, w piątek, Jego Eminencja w towarzystwie ks. infułata Brzeziewicza wyjechał do Lwowa na pogrzeb śp. abpa Bilczewskiego²⁶.

26 marca, w poniedziałek, Jego Eminencja powrócił ze Lwowa do Warszawy²⁷.

28 marca, w środę, o godz. 10, w kościele św. Krzyża Jego Eminencja celebrował uroczystą Mszę Świętą w intencji ocalenia abpa Cieplaka i 14 kapłanów z rąk bolszewickich²⁸.

31 marca, w Wielką Sobotę, o godz. 20, Jego Eminencja celebrował Rezurekcję w katedrze²⁹.

1 kwietnia, w Niedzielę Wielkanocną, Jego Eminencja odprawił sumę w katedrze³⁰.

2 kwietnia, w Poniedziałek Wielkanocny, o 10, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kaplicy sióstr zmartwychwstańek przy ul. Mokotowskiej³¹.

9 kwietnia, w poniedziałek, o 9, Jego Eminencja celebrował uroczystą Mszę Świętą w katedrze, w kaplicy NMP dla członków Archikonfraterni Literackiej³².

10 kwietnia, we wtorek, o 10, Jego Eminencja uczestniczył w katedrze w nabożeństwie żałobnym za duszę śp. ks. prał. Budkiewicza³³.

11 kwietnia, w środę, Jego Eminencja celebrował uroczystą Mszę Świętą w kościele oo. Kapucynów i dokonał poświęcenia sztandarów Związków Zawodowych Metalowców i Tytoniowców³⁴. Z kolei o godz. 16 przewodniczył akademii urzędowej w sali Muzeum z racji męczeńskiej śmierci ks. prał. Budkiewicza³⁵.

3 maja, w czwartek, o godz. 10, Jego Eminencja celebrował pontyfikalną Mszę Świętą w archikatedrze, a następnie wziął udział w uroczystościach odsłonięcia pomnika ks. J. Poniatowskiego na placu Saskim. Wieczorem był na raucie na Zamku³⁶.

5 maja, w sobotę, o godz. 10.20, Jego Eminencja wagonem salonowym, w towarzystwie ks. kan. Bojanka, ks. prof. Choromańskiego i czterech alumnów pojechał z wizytą pasterską na objazd parafii dekanatu kutnowskiego i gostyńskiego³⁷. Tę „wizytację” Jego Eminencja rozpoczął od Kutna. Na stacji pięknie przybranej przez kolejarzy przy wyjściu Jego Eminencji z wagonu, orkiestra 37 p.p., ustawiona na peronie, odegrała hymn «Ecce Sacerdos», pierwszy powitał ks. Kardynała w imieniu Dziekana Kutnowskiego ks. K. Kleczyński, proboszcz ze Strzelc. Następnie

26 Tamże.

27 Tamże.

28 Tamże.

29 Tamże.

30 Tamże.

31 Tamże.

32 Tamże.

33 Tamże.

34 Tamże.

35 Tamże.

36 *Kronika. Czynności J. Em. Arcypasterza*, WAW 1923, s. 98.

37 Tamże.

p. Starosta Pirożek po powitaniu ks. Kardynała w imieniu powiatu oddał się do Jego dyspozycji. W imieniu kolejarzy witał zawiadowca stacji p. Stefański, w imieniu wojska p. pułkownik Łapicki z adiutantem, w imieniu Policji p. Komendant Albin Piqué. Następnie przeprowadzono J. Em. do gabinetu p. zawiadowcy stacji, gdzie był witany przez p. Adolfa Smoleńskiego ze Starej Wsi w imieniu Dozoru Kościelnego oraz p. Ubyszową z Kutna w imieniu Stowarzyszenia Kobiet «Zgoda». Ze stacji pojazdami wśród licznie zebranej publiczności przybył J. Em., poprzedzany przez banderę, z licznym orszakiem Duchowieństwa i osób świeckich w towarzystwie p. Starosty i p. Smoleńskiego przed bramę triumfalną.

Tutaj ks. prałat Woźniak podał J. Em. krzyż do pocałowania, poczem burmistrz m. Kutna p. Tomasz Klepa przemówił w słowach następujących: «Wasza Eminencjo! Najdostojniejszy Arcypasterzu! W imieniu mieszkańców m. Kutna, w imieniu parafian kutnowskich, w imieniu licznych instytucji, które tu przybyły i jako władarz tego miasta mam zaszczyt powitać Waszą Eminencję. Podczas lat długiej niewoli, gdy inne szczęśliwe, bo wolne narody miały swych rodaków wśród ksiąząt Kościoła przy Stolicy Apostolskiej, my jedni tylko zaszczytu tego pozbawieni byliśmy. Tym radośniej, tym serdeczniej oglądamy dziś wśród siebie Księcia Kościoła-Polaka. Mieszkańcy nasi religijni i kraj swój miłujący, gdy tylko noc niewoli minęła, pierwsze swoje spojrzenie zwrócili ku zrujnowanym ołtarzom Pańskim, pierwszy grosz ofiarny złożyli na naprawę świątyni kutnowskiej. Mieszkańcy ci, jak cała Polska semper Fidelis, pozostaną zawsze wiernymi wierze świętej ojców swoich i drogiej Ojczyźnie. Raczej przyjąć, Wasza Eminencjo, chleb i sól, dary ziemi naszej, które Ci składamy w dowód najgłębszej czci i hołdu».

Jego Eminencja, dziękując, życzył p. Burmistrzowi i mieszkańcom miasta powodzenia w ich pracy nad rozwojem miasta i podniesieniem stanu mieszczańskiego. Następnie p. Karolina Kazimierska powitała Eminencję w imieniu kobiet Polek. W imieniu gminy żydowskiej powitał J. Em. p. rabin Trunk słowami Biblii «Niech będzie błogosławiony Twój przyjazd, niech będzie błogosławiony Twój odjazd». Dziękując p. Rabinowi za powitanie J. Em. oświadczył, że Żydzi od najdawniejszych wieków cieszyli się w Polsce bardzo rozległą tolerancją, wskutek czego było im tutaj lepiej aniżeli w innych krajach, gdzie nieraz cierpieli ciężkie prześladowania. Żydzi polscy więc powinni starać się wpłynąć na swych współwyznawców po całym świecie rozsianych, aby nie wyrządzali szkód, jakie przy powstawaniu Polski czynili niejednokrotnie.

Po przywdzianiu szat pontyfikalnych, przy śpiewie pieśni «Kto się w opiekę» i dźwiękach orkiestry z Konstancji, ruszył wielotysięczny pochód z J. Em. przez Rynek, ul. Królewską do kościoła. Całe Kutno, w odświętne przybrane szaty wyległo na ulice i obszerny rynek, żeby powitać tak rzadkiego i drogiego gościa. Przy wejściu do kościoła ks. prałat Woźniak podał ks. Kardynałowi klucze od kościoła, chór zaś zaśpiewał hymn «Ecce Sacerdos». Z ambony podniosłe przemówienie powitalne wygłosił ks. prałat Woźniak, wyrażając serdeczną radość parafian

z powodu przyjazdu ks. Kardynała. Skreśliwszy pokrótce historię kościoła parafialnego w Kutnie, ks. Woźniak przypomniał, iż J. Eminencja jako Kardynał polski po raz pierwszy od lat wielu brał udział w conclave i wybierał obecnego Ojca św. Ze stopni specjalnie pobudowanego tronu przy wielkim ołtarzu, wspaniale, jak i cały kościół przybranego zielenią, wsparty o pastorał, odpowiadał ks. Woźniakowi J. Eminencja. Mówił, iż z powitań p. Starosty, p. Burmistrza, licznych delegacji wywnioskował już o głębokim przywiązaniu do Kościoła i gorącym patriotyzmie mieszkańców tutejszych [...]. Nawoływał do zgody, do wzajemnej miłości, do zaprzestania wszelkich walk, do ofiarności na rzecz Ojczyzny, gdyż to jest jedyna droga wiodąca do utrwalenia po wszystkie czasy niepodległości polskiej.

Zaraz po przemówieniu J. Em. odprawił uroczystą procesję za zmarłych, poczem udał się na plebanię. Około g. 5-ej zaczęło się bierzmowanie i trwało do późnego wieczora. Wielkie rzesze pozostały jeszcze nie wybierzmowane, toteż Najdostojniejszy Arcypasterz bierzmował jeszcze w niedzielę i poniedziałek; ogółem przystąpiło do Sakr. Bierzmowania w Kutnie z górą 4 000 osób³⁸.

6 maja, „w niedzielę rano J. Eminencja szczegółowo zwizytował cały kościół, o g. 10.30 pontyfikował uroczystą sumę. Po sumie udzielił wiernym odpustu zupełnego i polecił wygłosić słowo Boże ks. prof. Choromańskiemu. Nad wieczorem tegoż dnia J. Eminencja w towarzystwie ks. prał. Woźniaka i ks. kan. Bojanka złożył wizytę p. Staroście Kutnowskiemu Franciszkowi Pirożkowi i Burmistrzowi p. Tomaszowi Klepie³⁹.”

7 maja, „W poniedziałek, jako w rocznicę nominacji na arcybiskupstwo warszawskie J. Em. księdza Kardynała, ks. kan. Bojanek odprawił o godz. 9-ej Mszę św., po której odśpiewano przez zebrane Duchowieństwo uroczyste «Te Deum». ks. kan. Bojanek w krótkich, treściwych, a pełnych wielkiego szacunku i przywiązania synowskiego słowach, złożył Najd. Arcyp. życzenia od Kapituły Łowickiej i całego duchowieństwa. Następnie J. Em. odprawił cichą Mszę św., po której udzielał jeszcze Sakramentu Bierzmowania, poczem rozpoczął wizytację różnych instytucji w mieście – szpital św. Walentego, gimnazjum państwowe im. H. Dąbrowskiego, szkołę miejską im. Kościuszki, żłobek przy ul. Poznańskiej i ochronkę. W gimnazjum państwowym im. H. Dąbrowskiego przy dźwiękach orkiestry uczniowskiej J. Eminencja udał się wśród szpaleru uczniów do gustownie przybranej sali wykładowej, gdzie chór uczniowski odśpiewał hymn «Ecce Sacerdos». Następnie wysłuchał przemówień powitalnych dyrektora gimnazjum p. K. Kostry, prefekta ks. Józefa Kostrzewskiego i ucznia Iżyckiego. W odpowiedzi J. Eminencja, błogosławiąc pracy p. Dyrektora i ciała nauczycielskiego, zachęcał ich do spełniania wzniesłego posłannictwa nauczyciela polskiego, zaś uczniom, powołując się na przykłady z historii, zalecał gorliwość i pilność w naukach [...]. W szkole miejskiej witał serdecznie księdza Kardynała p. inspektor Robak. Piękne

38 *Wizytacja Archidiecezji przez Najdostojniejszego Arcypasterza*, WAW 1923, s. 119–120.

39 Tamże, s. 120.

powitanie zgotowali ks. Kardynałowi żołnierze polscy. Przed koszarami warta honorowa sprezentowała broń. Przy wejściu na dziedziniec, na którym pod bronią ustawiony był cały 37 pp. ze sztandarem i orkiestrą, rozległy się dźwięki hymnu «Ecce Sacerdos» [...]. J. Eminencja czule odpowiadał na serdeczne słowa p. pułkownika, życzył wojsku polskiemu, ażeby nie tylko utrzymało się na tej wysokości, która nawet w ustach tak wytrawnego i genialnego wodza, jakim jest marszałek Foch, znalazła gorące pochwały, ale aby nadal doskonaliło się, dążąc do ideałów, jakich historia wojska polskiego wiele dostarczyła [...]. J. Eminencja pobłogosławił wojsko, potem porozmawiał z poszczególnymi oficerami i żołnierzami i zaproszony przez p. pułkownika udał się na krótkie śniadanie do kasyna oficerskiego. Około godz. 1-ej, po załatwieniu spraw dekanalnych i odprawieniu w kościele ostatnich modłów «Itinerarium», J. Eminencja wygłosił jeszcze kilka słów pożegnania do zebranych w kościele, kończąc je staropolskim «Szczęść Boże», poczem żegnany entuzjastycznymi okrzykami i kwieciami rzucanym mu do stóp, wsiadł do powozu, który natychmiast obstała banderia z p. Julianem Mejerem na czele, udając się do par. Nowe⁴⁰.

Tego samego dnia, tj. 7 maja, o godz. 15, Jego Eminencja przybył do parafii Nowe, gdzie wysłuchawszy proboszczowskiego sprawozdania „wygłosił dłuższe przemówienie, zachęcając lud wierny do wytrwania w świętej wierze. Zaraz potem odbył uroczystą procesję za zmarłych i tegoż dnia jeszcze bierzmował⁴¹.

8 maja, we wtorek, kontynuując wizytację parafii w Nowem, Jego Eminencja zapoznał się ze stanem tamtejszego kościoła i jego wyposażenia, a po zakończeniu tych oględzin konsekrował nowy dzwon Feliks Florian, następnie odprawił cichą Mszę Świętą, sprawdził znajomość katechizmu u dzieci, a po sumie jeszcze raz bierzmował, udzielając tego Sakramentu w sumie 897 osobom.

Tego samego dnia, we wczesnych godzinach popołudniowych, Jego Eminencja przybył do Krośniewic, gdzie „przy bramie triumfalnej zebrały się liczne delegacje, okoliczne ziemiaństwo i tłumy ludności. Ingres wypadł wspaniale i uroczystie. Wysłuchawszy sprawozdania ks. Kaz. Jaźwińskiego, J. Eminencja przemówił z tronu do przepelnionej świątyni i specjalnie pochwalił wytrwałość ich w przywiązaniu do Kościoła. Aż pięć razy musiał Arcypasterz bierzmować – wszystkich przystąpiło 1785 osób⁴².

9 maja, w środę, Jego Eminencja odwiedził „kaplicę w Ostrowach, gdzie odprawił Mszę św., wybierzmował około stu osób, zwiedził fundamenty założone pod nowy kościół i w południe był podejmowany śniadaniem przez pp. Rembieleńskich. Po południu J. Em. konsekrował dwa dzwony – Kazimierz, Aleksander⁴³.

40 Tamże, s. 120–121.

41 Tamże, s. 121.

42 Tamże.

43 Tamże.

10 maja, w czwartek, ks. kardynał zaczął dzień od szczegółowej lustracji kościoła, o godz. 9.30 odprawił Mszę Świętą, potem egzaminował dzieci z katechizmu, a o godz. 16, żegnany przez wiernych, odjechał – w otoczeniu banderii – do kolejnej parafii, a mianowicie do Miłonic. Tam z kolei – mimo ulewnego deszczu – witano go serdecznie, tak przy wzniesionych na tę okoliczność bramach, jak i w świątyni. Tego dnia, po ingresie i żałobnej procesji, Arcypasterz jeszcze bierzmował.

11 maja, w piątek, po wizytacji miłonickiego kościoła Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą, katechizował, konsekrował dzwon i jeszcze raz bierzmował. Po obiedzie, wydanym na cześć Jego Eminencji przez p. Szypowskiego, Arcypasterz, żegnany entuzjastycznie przez okoliczne obywatelstwo i lud wierny, wyjechał w stronę Rudułtowa.

„Zaraz na granicy par. Rudułtowo przy triumfalnej bramie musiał Jego Eminencja się zatrzymać, gdzie był witany chlebem i solą przez gospodarza Jana Olesińskiego. Po drodze kilka bram triumfalnych, a wszędzie lud okoliczny wita serdecznie swego Arcypasterza. O godz. 4-ej po południu odbył się uroczysty ingres. Miejscowy proboszcz X. J. Tomaszczyk w swym przemówieniu z bólem serca wytykał wady swych parafian – chciwość i pijaństwo. Jego Eminencja w dłuższej przemowie skarcił te występki, poczem odprawił żałobną procesję i bierzmował”⁴⁴.

12 maja, w sobotę, Jego Eminencja wizytował rudułtowski kościół, odprawił w nim Mszę Świętą i jeszcze raz bierzmował. Niecodzienny charakter przybrało pożegnanie Arcypasterza przez parafian w Rudułtowie. „Gdy już Jego Eminencja wszedł do pojazdu, w ciepłych słowach począł żegnać swego Pasterza gospodarz z Bowoczyn. Głos mu drżał, ale serce pałało – i trzeba było słyszeć tę mowę – wielki ból przemawiał przez usta tego wieśniaka, i wielka siła tryskała z jego słów. «Przepraszamy Cię, nasz Arcypasterzu, że nie mogliśmy Cię tak uczcić i przywitać jak gdzie indziej Cię witali – ale nie nasza w tym wina – przepraszamy Cię, że nasze dzieci nic Ci nie zaśpiewały – ale co my biedni poczniemy; prawda, nasz Proboszcz wiele nas uczy, ale nauczyciele co innego mówią – nie mamy dobrych nauczycieli i nauczyciel nie uczy dzieci jak mają kochać Boga, Kościół i Ojczyznę – nie nauczyli naszych dzieci jak mają witać tak wielkiego dostojnika. My Cię prosimy, Arcypasterzu, żeby nauczyciele dobrzy, nauczyciele Polacy i katolicy, uczyli nasze dzieci – my się przekonali, że źle jest w naszej parafii i przyrzekamy, że się postaramy o lepszego nauczyciela – a Ciebie, Dostojny Nasz Arcypasterzu, jeszcze raz przepraszamy i o błogosławieństwo prosimy!» Skończył – wszyscy zdziwieni – lzy w oczach – a poczciwy chłop polski, chcąc jeszcze bardziej zaznaczyć swój ból, siłą uderzył w ogromny bęben procesyjny – zrozumieli wszyscy, że to nie tylko ból przemówił, ale i potęga, stanowcza wola w tych słowach zawarta”⁴⁵.

O godz. 15 Jego Eminencja – otoczony banderią – wyruszył do sąsiedniej parafii

⁴⁴ *Wizytacja Archidiecezji przez Najdostojniejszego Arcypasterza (c.d.)*, WAW 1923, s. 176.
⁴⁵ Z. Chłelmiecki, *W obronie dusz dzieci ludu naszego*, WAW 1923, s. 92–93.

Dzierzbice, które „z utęsknieniem wyczekiwały ks. Kardynała, bo od tylu lat nie gościły biskupa. Bramy triumfalne, powitania, śpiewy, kwiaty – wszędzie niebывały entuzjazm. Chlebem i solą przez miejscowego dziedzica p. B. Zieleniewskiego i okoliczne obywatelstwo przywitany, o godz. 3.30 po południu ks. Kardynał procesjonalnie został wprowadzony do świątyni. Po wysłuchaniu relacji o stanie parafian miejscowego proboszcza ks. J. Kościeleckiego, Jego Eminencja w swym przemówieniu zachęcał wiernych do wytrwałości w wierze, poczem odprawił pontyfikalną procesję za zmarłych parafian. Tego samego dnia jeszcze odbyło się bierzmowanie”⁴⁶.

13 maja, w niedzielę, Jego Eminencja odbył szczegółową wizytację kościoła w Dzierzbicach. Resztę dnia w tej parafii wypełniło bierzmowanie, Msza Święta, katechizacja dzieci i jeszcze raz bierzmowanie.

14 maja, poniedziałek „Ks. Kardynał poświęcił wizytacji starego modrzewiowego kościółka w Chodowie – i tam Eminencja po Mszy św. przemawiał i udzielał sakramentu bierzmowania, poczem poświęcił sztandar strażacki. W czasie wizytacji tej parafii odwiedził Eminencja, gościnnie podejmowany, pp. Zieleniewskich w Dzierzbicach, pp. Jerzmanowskich w Niwkach i pp. Jasiukiewiczów w Chodowie”⁴⁷.

Tego samego dnia, o godz. 17, „przyjechał Eminencja do Dąbrowic. W odświętne szaty przybrało się miasteczko – wszędzie girlandy, chorągwie, obrazy, dywany – entuzjazm niebывały. Pierwsze powitanie J. Em. ks. Kardynała odbyło się przy głównej bramie triumfalnej urządzonej przez miejscową straż ogniową, odkąd J. Em. ks. Kardynał przy dźwiękach orkiestry straży ogniowej, przegrywającej pieśń «Kto się w opiekę», szedł pieszo do samego kościoła. Na wstępie J. E. Najdostojniejszy Arcypasterz udzielił licznie zgromadzonym swego Arcypasterskiego błogosławieństwa [...]. Z wielkim zadowoleniem i radością odpowiedział na przemówienie m. ks. proboszcza J. Em. ks. Kardynała i dał wiele cennych rad i wskazówek dla parafian.

J. Em. ks. Kardynał A. Kakowski przebywał w par. Dąbrowice w dn. 14, 15 i 16 maja, gdzie w tym czasie udzielał licznie Sakramentu Bierzmowania, egzaminował dzieci z zasad wiary i nauki religii, zwiedził miasto, Dom Parafialny, gdzie został przyjęty przez Koło Młodzieży Żeńskiej, następnie Sklep Spółdzielczy, zachęcając do pracy i uczciwej organizacji. Niezmordowanie pracowała miejscowa orkiestra Straży ogniowej, oprowadzając wszędzie J. Em. ks. Kardynała z muzyką. Wybierzmowanych w tej parafii zostało 1020 osób”⁴⁸.

16 maja, w środę „o godz. 4-ej po południu, przybył Najdostojniejszy Arcypasterz z wizytą pasterską do Imielna. Przy bramie triumfalnej parafianie z wielką radością powitali Jego Eminencję, a kolator p. Zieleniewski przyjął chlebem i solą. Miejscowy gospodarz p. F. Michałowski przemówił w imieniu całej

46 *Wizytacja Archidiecezji przez Najdostojniejszego Arcypasterza (c.d.)*, WAW 1923, s. 176.

47 Tamże.

48 Tamże, s. 176–177.

parafii, dzieci wręczyły bukiety i mówiły wiersze [...]. Eminencja, zachęciwszy wiernych, by nadal trwali w wierze, odbył procesję żałobną i bierzmował⁴⁹.

17 maja, w czwartek, „o godz. 8-ej rano po błogosławieństwie Najśw. Sakramentu odbyła się szczegółowa lustracja kościoła [...]. Resztę dnia przeznaczył Eminencja na Mszę św. za parafian, katechizację i bierzmowanie – wszystkich wybierzmowanych zostało 480 osób. W południe Jego Eminencja był podejmowany przez pp. kolatorstwa obiadem⁵⁰.

Tego samego dnia „po południu Jego Eminencja odjechał do Grochowa. Na wstępie kolator baron Ike-Duninowski powitał Dostojnego Gościa, podając chleb i sól. Witano duchowieństwo na czele z proboszczem X. Mścichowskim, witał dozór kościoła, bractwa, dzieci szkolne, nauczyciele i lud. Wioski, przez które Jego Eminencja przejeżdżał, ponaprawiały swoje «polskie» drogi. Umajone domy, przed którymi jeszcze «niedobitki» mieszkańców wylegały, gdyż wszyscy szli do swego kościoła. Jego Eminencja, widząc te «niedobitki» (bywało tego drobiazgu spore gromadki), powtarzał z uciechą «Jeszcze Polska nie zginęła, skoro chata ma tyle mieszkańców». Grochów przybrał nader uroczysty wygląd. Stary kościółek z r. 1681 – staraniem miejscowego proboszcza a kosztem parafian gruntownie odświeżony – przybrał też odświętną szatę. Przy wejściu do kościoła – ks. Mścichowski oddał klucze Arcypasterzowi – z kazalnicy zdał relację ze stanu parafii. Następnie przemawiał J. Em. ks. Kardynał, którego z namaszczeniem słuchali wierni. Po procesji żałobnej i po majowym nabożeństwie – udzielał ks. Kardynał Sakramentu Bierzmowania”.

18 maja, w piątek, w Grochowie „z rana Jego Eminencja dokonał lustracji kościoła, odprawił pontyfikalną Mszę św. na intencję parafian grochowskich i znowu udzielał Sakramentu Bierzmowania (433). Po obiedzie, przy dźwiękach orkiestry J. Em. ks. Kardynał odjechał do Głogowca⁵¹, gdzie przybył o 15. Tam „Przed udekorowaną bramą z zieleni chlebem i solą przyjęli J. E. członkowie Dozoru pp. Szubski, Pokornowski i Tomczak; poseł Szebeko w serdecznych słowach powitał ks. Kardynała imieniem parafii Głogowieckiej, wójt gminy hr. Moszyński imieniem gminy Sójki, poczem dzieci wręczyły wiązanekę. W kościele po podniesłej mowie ks. prob. Malinowskiego przemówił ks. Kardynał, który po krótkim odpoczynku na plebanii bierzmował dziatwę z Głogowca i sąsiednich wsi⁵².

19 maja, w sobotę, w ramach kontynuacji wizyty pasterskiej w Głogowcu, Jego Eminencja dokonał konsekracji ołtarza, potem zapoznał się z aktualnym stanem świątyni i jej wyposażenia oraz odwiedził tamtejszego posła p. Szebeko, kierując się stamtąd do kolejnego kościoła w parafii Łanięta. Tam z kolei „Na powitanie Arcypasterza zebrał się cała parafia przy bramie triumfalnej, wystawionej kosztem cukrowni «Łanięta» z senatorem p. Kiniorskim na czele. Chlebem i solą przyjął Eminencję Kolator miejscowego kościoła p. Baczyński, poczem mowę powitalną wygłosił p. senator Kiniorski,

49 Tamże, s. 177.

50 Tamże.

51 Tamże, s. 178.

52 Tamże.

kończąc ją słowami: «przy Tobie Arcypasterzu stoimy, Tobie składamy hold i dusze nasze opiece i trosce Twojej powierzamy, prosząc Boga, aby jak najdłużej uchował Cię przy życiu dla dobra i szczęścia Twoich wiernych sług w Chrystusie. Witamy Cię i pozdrawiamy starym, prostym i pięknym powitaniem: Niech będzie pochwalony Jezus Chrystus». Po tych powitaniach Jego Eminencja, przybrany w pontyfikalne szaty procesjonalnie został wprowadzony do kościoła i kiedy zasiadł na tronie [...] w ciepłych, pełnych ojcowskiego uczucia słowach podziękował za serdeczne przyjęcie i za powitanie – kierując swe słowa kolejno do księdza proboszcza, senatora Kiniorskiego, kolatora Baczyńskiego, urzędników, rzemieślników i robotników cukrowni, gospodarzy, ludu wiejskiego, służby dworskiej. Podkreślił znaczenie wiary w życiu społeczeństw i narodów, wskazał na upadek państw i narodów tam, gdzie zamierała wiara prawdziwa, na połączony z brakiem wiary upadek cywilizacji i kultury, zachęcał do wytrwania w wierze, zachęcał, aby wierni w życiu swym starali się więcej uwzględniać czynniki kulturalne i cywilizacyjne, pobudzili w sobie aspiracje wyższe i lepsze niż tylko czysto materialne ziemskie, aby w tym życiu ziemskim więcej niż dotychczas poświęcali czasu kulturze duchowej i ideałom. Dał wyraz swemu ubolewaniu, że dopiero teraz po raz pierwszy odwiedził miejscową parafię, ale obowiązki, związane ze sprawowaniem wysokiego urzędu nie zawsze pozwalają iść za pragnieniem serca i duszy. Zachęcając w końcu wiernych do wytrwania w dobrem – ostrzegł przed dawaniem posłuchu złym ludziom, szerzącym nienawiść, niezadowolone i podkreślił, że tacy gorszyciele źródło swej działalności i natchnienie czerpią w środowiskach nam wrogich: bolszewii i Niemczech – ostrzegł przed destrukcyjną działalnością żydostwa. Życzeniem «Szczęść Boże» zakończył ks. Kardynał swe przemówienie wypowiedziane, mimo zmęczenia, donośnym i silnym głosem i wysłuchane z przejęciem przez zebranych, którzy gromkim «Panie Boże zapłać» podziękowali swemu Arcypasterzowi za słowa ostrzeżenia, nauki i otuchy. Po odprawieniu procesji żałobnej za dusze zmarłych ks. Kardynał udał się na krótki odpoczynek na plebanię, potem po nabożeństwie majowym przystąpił do udzielania Sakramentu Bierzmowania. Wieczorem tegoż dnia odbyło się w gościnnym dworze senatora Kiniorskiego na cześć Kardynała przyjęcie, w którym wzięli udział przedstawiciele wszystkich stanów tutejszej parafii. Senator Kiniorski, wznosząc toast na cześć Kardynała, sięgnął myślą w czasy dawniejsze i przypomniał J. Em. obraz dzielący chwilę obecną od chwili, gdy, jako jedyny reprezentant Archidiecezji Warszawskiej, składał Arcybiskupowi w Petersburgu życzenia z powodu mianowania Go Arcybiskupem Warszawskim⁵³. Przemówieniom i toastom, poświęconym ks. kardynałowi i Kościołowi katolickiemu w Polsce nie było tam końca, Arcypasterz wobec nich zachował daleko posuniętą powściągliwość.

20 maja, w niedzielę Zesłania Ducha Świętego, z samego rana, jeszcze w Łanietach, „J. Em. ks. Kardynał dokonał oględzin kościoła i aparatów kościelnych. Po pontyfikalnej Mszy św. i katechizacji dzieci, udzielał Sakramentu Bierzmowania (1039 osób). Kolatorstwo pp. Baczyńscy z iście staropolską

53 Tamże, s. 179.

gościnnością podejmowali obiadem Dostojnego Gościa, duchowieństwo, przedstawiciele różnych stanów – wieczorem zaś na skromnej kolacji na plebanii widzieliśmy wszystkich urzędników⁵⁴.

21 maja, w Poniedziałek Zielonoświątkowy, „po Mszy św. i po wszelkich czynnościach kościelnych J. Em. odwiedził dom pp. Wyganowskich. Po krótkiej modlitwie w kościele – J. Em. ks. Kardynał, żegnany przez nieprzeliczone tłumy wiernych opuścił Łanięta i dekanat kutnowski [...]. Z J. Eminencją pojechał p. Starosta aż do granicy powiatu i dekanatu, gdzie już oczekiwał starosta powiatu gosty[ni]ńskiego.

W dekanacie gosty[ni]ńskim Jego Eminencja zaczął wizytację od par. Sokołów, do której przybył w dniu 21 maja b. r. o godz. 4-ej po południu [...]. Przy bramie triumfalnej powitany ks. Kardynał przez miejscowego proboszcza X. A. Łabędzia i p. Z. Jeleniewskiego, sędziego z Gostynina i dziedzica z Osin, odbył uroczysty ingres do kościoła. Wysłuchawszy sprawozdania proboszcza, Jego Eminencja wygłosił dłuższe przemówienie do wiernych, poczem odprawił żalobną pontyfikalną procesję, a po nabożeństwie majowym bierzmował (607 osób)⁵⁵.

22 maja, we wtorek, Jego Eminencja zapoznał się z aktualnym stanem świątyni sokołowskiej i jej wyposażenia, a po Mszy Świętej katechizował dzieci i bierzmował. Natomiast ok. godz. 16 Arcypasterz był już w Solcu, gdzie – przed nowo zbudowanym kościołem – witali go licznie zgromadzeni parafianie z ks. proboszczem J. Radziukiną i dziedzicem K. Ruszkowskim na czele. „Ks. Kardynał w przemówieniu swoim pochwalił parafian soleckich i podziękował za tak piękną świątynię, zaznaczywszy zarazem, że przez konsekrację stanie się ona domem Bożym i własnością powszechnego Kościoła. Po żalobnej procesji i majowym nabożeństwie, Eminencja na plebanii opieczętował relikwie św. św. Hadriana i Hilarii, przeznaczone do wielkiego ołtarza⁵⁶.

23 maja, w środę, „już o g. 8-ej rano Eminencja rozpoczął długie a podniosłe ceremonie konsekracji nowej świątyni pod wezwaniem św. Wojciecha. O godz. 10.30 zaczęła się uroczysta Msza św., po której Eminencja udzielił wiernym zupełnego odpustu. Po Mszy św. katechizacja i bierzmowanie [...], po majowym nabożeństwie jeszcze raz Eminencja bierzmował, tak że wszystkich wybierzmowanych w tej parafii było 753 osoby⁵⁷.

24 maja, w czwartek, „po Mszy św. odbyła się szczegółowa lustracja kościoła. W czasie swego pobytu w Solcu, Jego Eminencja był podejmowany przez p. Ruszkowskiego, prezesa Związku Ziemiań Okręgu Gosty[ni]ńskiego, obiadem, na który było zaproszone i całe ziemiaństwo”.

Tego samego dnia, „W przejeździe przez Gostynin Eminencja zwiedził nowo budującą się świątynię [...], zachęcał ks. Proboszcza do wytrwałości, żeby

54 Tamże, s. 180.

55 Tamże.

56 *Wizytacja Archidiecezji przez Najdostojniejszego Arcypasterza (dokończenie)*, WAW 1924, s. 15.

57 Tamże.

rozpoczęte, wspaniałe dzieło doprowadził do końca. Odwiedził Eminencja ks. kan. Szczodrowskiego i miejscowego starostę [...]. O godz. 5-ej po południu Jego Eminencja przyjechał do Radziwia. Po odbytym ingresie, ks. Kardynał wysłuchał relacji miejscowego proboszcza i sam przemówił do wiernych [...]. Do bierzmowania przystąpiło b. niewiele osób, bo zaledwie 105 – nic dziwnego, bo tuż mają Płock i Biskupa”.

25 maja, w piątek, Jego Eminencja złożył wizytę biskupowi płockiemu A. J. Nowowiejskiemu, a przy tej okazji zwiedził również Seminarium Duchowne uroczyste podejmowany przez jego profesorów i wychowanków⁵⁸.

26 maja, w sobotę, „po odprawieniu Mszy św. w Radziwiu, ks. Kardynał zwiedzał Stanisławówkę, podejmowany śniadaniem. Następnie, o g. 12, przybył do pałacu naszego Arcypasterza, gdzie mu się przedstawiła kapituła wraz z całym duchowieństwem miasta. Z pałacu Jego Eminencja wraz z Arcypasterzem udali się na obiad do pp. rejentostwa Płoskich, którzy są związani związkami krwi z Ks. Kardynałem”⁵⁹. Po obiedzie Jego Eminencja udał się na wizytę kanoniczną do Soczewki witany po drodze, w Popłacinie, przez robotników, na granicy parafii, w lasach rządowych gostynińskich – przez nadleśniczego Buczackiego wraz z leśniczymi i strażą leśną. „Przed kościołem chlebem i solą witało go duchowieństwo, właściciel fabryki Piotr Kasztelan, oficjałsi, obywatele, baron Ike-Duninowski i licznie zgromadzeni parafianie”⁶⁰. Opis tej wizyty zamieszczono na łamach „Dziennika Płockiego”, który m. in. odnotował: „Bezpośrednio po tym powitaniu chłopczyk ze szkoły wypowiedział wierszyk okolicznościowy, dziewczynka zaś złożyła bukiet w imieniu dziatwy; jednocześnie nauczyciel miejscowy, p. Rzętkowski, złożył hołd w imieniu młodszej generacji i nauczycielstwa okolicznego. Przy śpiewie ruszyła procesja w stronę kościoła. Przy drugiej bramie, na skřęcie, powitał serdecznie w imieniu pracowników fabrycznych najstarszy wiekiem p. Jan Szalkiewicz. Przy wejściu zaś na cmentarz kościelny, na prośbę całego ogółu mieszkańców osady powitał Jego Eminencję rodak tamtejszy i pierwszy kapłan z tej miejscowości ks. prałat Figielski. Po uroczystym wejściu do kościoła, złożył powitanie i zarazem sprawozdanie ze stanu parafii, proboszcz miejscowy – ks. Paweł Kwiatkowski. Po tych wszystkich powitaniach przemówił z apostołskim namaszczeniem J. Em. ks. Arcypasterz archidiecezji, do której należy Soczewka. Majestatyczna postać ks. Kardynała, ojcowski ton przemowy Arcypasterza zacieśnił bardziej węzeł przywiązania wiernych do Przedstawiciela Kościoła”⁶¹.

27 maja, w niedzielę, „w uroczystość Św. Trójcy zebrały się większe jeszcze tłumy z okolicznych parafii. O godz. 9.30 Jego Eminencja udzielił błogosławieństwa Najśw. Sakramentem, zwiedził kościół i zakrystię według przepisów wizytacji.

58 „Dziennik Płocki” 1923 nr 120, s. 3; *Kalendarium życia Antoniego Juliana Nowowiejskiego...*, dz. cyt., s. 133; M. M. Grzybowski, *Trzechsetlecie Seminarium Duchownego w Płocku...*, dz. cyt., s. 214.

59 „Dziennik Płocki” 1923 nr 120, s. 3; *Kalendarium życia Antoniego Juliana Nowowiejskiego...*, dz. cyt., s. 133.

60 M. M. Grzybowski, *Soczewka. Dzieje osady i parafii*, Płock 1994, s. 24.

61 *Z pobytu J. Em. ks. Kardynała Kakowskiego w Soczewce pod Płockiem*, „Dziennik Płocki” 1923 nr 122, s. 3.

O godz. 10-ej rozpoczęła się Msza św. Podczas Mszy chór miejscowy wykonał pieńia pod kierunkiem p. Garwackiego, urzędnika fabrycznego, który stale zastępuje organistę miejscowego, parafia bowiem soczewska dotychczas składa się wyłącznie z osady fabrycznej⁶². Po południu zaś Jego Eminencja katechizował i bierzmował, natomiast w godzinach wieczornych – poświęcił nowe maszyny w papierni, zwiedził cały zakład i był gościem jego właścicieli, pp. Castelanów.

28 maja, w poniedziałek, zaraz po Mszy Świętej, Jego Eminencja – entuzjastycznie żegnany przez robotników – wyjechał samochodem do stacji kolejowej w Kutnie, zatrzymując się po drodze w Strzelcach i Konstancji. W Kutnie oczekiwał na niego wagon salonowy, którym, w towarzystwie ks. kan. M. Bojanka i ks. prof. Z. Choromańskiego, przyjechał o 17.45 do Warszawy⁶³. Licznie zebrane duchowieństwo z Jego Ekscelencją abpem nuncjuszem apostolskim na czele witało Jego Eminencję ks. kardynała na dworcu.

31 maja, w czwartek, o godz. 10, Jego Eminencja odprawił w katedrze uroczystą Mszę Świętą, a godz. 11 celebrował procesję Bożego Ciała⁶⁴.

1 czerwca, w piątek, Arcypasterz przewodniczył sesji z okazji końca roku szkolnego w Seminarium Metropolitalnym⁶⁵.

2 czerwca, w sobotę, Jego Eminencja zaszczylił swą obecnością otwarcie wystawy Związku Katolickiego Polek organizowanej z racji Zjazdu i wziął udział w otwarciu Zjazdu⁶⁶.

8 czerwca, w piątek, Najdostojniejszy Arcypasterz o godz. 19 celebrował uroczystą procesję na rynku Starego Miasta z racji uroczystości Serca Pana Jezusa⁶⁷.

27 czerwca–14 lipca, od ostatniej środy czerwcowej do trzeciej niedzieli lipcowej, Jego Eminencja, w towarzystwie ks. kan. Kłopotowskiego, bawił na kuracji w Karlsbadzie⁶⁸.

28 lipca, w sobotę, Jego Eminencja wyjechał na odpoczynek do Kostowca⁶⁹.

11 sierpnia, w sobotę, Jego Eminencja złożył wizytę Prezydentowi Rzeczypospolitej w jego letniej rezydencji w Spale⁷⁰.

15 sierpnia, w środę, Najdostojniejszy Arcypasterz wraz z panem prezydentem odbył pielgrzymkę do Matki Boskiej Częstochowskiej. Przyjechawszy koleją Jego Eminencja z panem prezydentem udał się pieszo, w otoczeniu licznych delegacji, kompanii, duchowieństwa i wiernego ludu na Jasną Górę i tam w kaplicy Matki Boskiej Częstochowskiej, w obecności pana prezydenta, odprawił Mszę Świętą,

62 Tamże.

63 *Wizytacja Archidiecezji przez Najdostojniejszego Arcypasterza (dokończenie)*, WAW 1924, s. 15.

64 *Kronika. Czynności J. E. Arcypasterza*, WAW 1923, s. 98.

65 Tamże.

66 Tamże.

67 Tamże.

68 *Kronika. Czynności J. Em. Arcypasterza*, WAW 1923, s. 128.

69 Tamże.

70 Tamże.

a po niej poświęcił obraz Matki Boskiej Częstochowskiej, ofiarowany przez oo. paulinów panu prezydentowi. Jego Ekszelencja. ks. bp Zdzitowiecki w zewnętrznej łoży odprawił uroczystą sumę, na której był obecny pan prezydent i ks. kardynał A. Kakowski. Po obiedzie spożytym w refektarzu oo. paulinów nastąpiło zwiedzanie skarbcza, biblioteki i nowego archiwum. O godz. 16 Jego Eminencja z panem prezydentem byli obecni na nabożeństwie w kaplicy, potem opuścili Częstochowę, udając się do Spały⁷¹.

18 sierpnia, w sobotę, Jego Eminencja wrócił, w towarzystwie ks. prał. Fajęckiego, ze Spały do Warszawy⁷².

26 sierpnia, w niedzielę, Najdostojniejszy Arcypasterz poświęcił odnowione organy w kościele Zbawiciela w Warszawie⁷³.

7 września, w piątek, Jego Eminencja przewodniczył sesji w Seminarium⁷⁴.

10 września, w poniedziałek, Najdostojniejszy Arcypasterz odprawił uroczystą Mszę Świętą w kaplicy Seminarium Metropolitalnego, serdecznie przemówił do alumnów, następnie w wielkiej auli odebrał przysięgę od księży profesorów i wysłuchał wstępnej prelekcji wygłoszonej przez ks. prof. Żelazowskiego⁷⁵.

14 września, w piątek, Jego Eminencja był obecny na uroczystej Mszy Świętej odprawionej w katedrze z okazji dziesięciolecia rządów pasterskich Jego Eminencji w Archidiecezji. Eucharystię celebrował ks. biskup S. Gall, w stallach zasiadły Kapituła Warszawska i Łowicka, liczni przedstawiciele rządu, sejmu i senatu oraz przedstawiciele duchowieństwa. Po Mszy Świętej ks. kan. I. Kłopotowski wygłosił mowę, poczem chór seminaryjny odśpiewał *Te Deum*. Z okazji dziesięciolecia Jego Eminencja otrzymał z Watykanu depezę następującej treści:

„Z okazji radosnego obchodu dziesięciolecia wyboru Waszej Eminencji na Stolicę Arcybiskupią, Jego Świątobliwość wraz z życzeniami pomyślności i owocnego pasterzowania przesyła z serca błogosławieństwo Apostolskie i błogosławi również całą Archidiecezję. Kardynał Gasparri”.

Po południu Jego Eminencja przyjmował powinszowania od przedstawicieli rządu i od osób świeckich. O godz. 18 Jego Eminencja podejmował w pałacu duchowieństwo warszawskie, w serdecznych słowach podziękował za złożone powinszowania i zaprosił na skromne przyjęcie⁷⁶.

15 września, w sobotę, Jego Eminencja poświęcił w Zosinku nowy dom dla sierot wzniesiony staraniem M. Getter⁷⁷.

71 Tamże.

72 Tamże.

73 Tamże.

74 Tamże.

75 Tamże.

76 *Kronika. Czynności J. Em. Arcypasterza*, WAW 1923, s. 156; zob. też: *Dziesięciolecie Arcypasterza*, WAW 1923, s. 157.

77 *Kronika. Czynności J. Em. Arcypasterza*, WAW 1923, s. 156.

16 września, w niedzielę, Jego Eminencja dokonał konsekracji Bazyliki Serca Jezusowego na Szmulowiznie, następnie wygłosił z ambony dłuższą przemowę⁷⁸. O godz. 18 Jego Eminencja podejmował w pałacu kanclerza austriackiego ks. prał. Seipla⁷⁹.

17 września, w poniedziałek, o godz. 17, Jego Eminencja rewizytował kancelarza Seipla, wieczorem zaś był obecny na raucie w Prezydium Ministrów, urządzo-
nym na cześć kanc. ks. Seipla⁸⁰.

20 września, w czwartek, o godz. 16, Jego Eminencja złożył powinszowania ks. prał. Łyszkowskiemu z okazji 25-lecia kanonikatu⁸¹.

26 września, w środę, Jego Eminencja prezydował na dorocznym zebraniu katechetek w gmachu Związku Kobiet Katolickich⁸².

2 października, we wtorek, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kaplicy sióstr nazaretanek przy ul. Litewskiej 14⁸³.

7 października, w niedzielę, Jego Eminencja konsekrował ołtarz Przemienienia Pańskiego w katedrze. O godz. 11 był obecny w kościele św. Floriana na uroczystej Mszy Świętej⁸⁴.

9 października, we wtorek, o godz. 9, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą u oo. kapucynów na zakończenie 3-dniowych rekolekcji dla członków III zakonu⁸⁵.

14 października, w niedzielę, Jego Eminencja przewodniczył uroczystej sesji poświęconej ks. Stanisławowi Konarskiemu w 150. rocznicę jego śmierci, zorganizowanej przez warszawskie Koło Księży Prefektów na terenie Seminarium Metropolitalnego.

24 października, w środę, o godz. 10 rano, Arcypasterz wyjechał do Rzymu *ad limina Apostolorum*. Na stacji zebrało się liczne duchowieństwo z Jego Ekscelencją abpem Laurim, nuncjuszem apostolskim i biskupem sufraganiem St. Gallem na czele⁸⁶.

18 listopada, w niedzielę, Jego Eminencja w rzymskim kościele „al. Gesu” uczestniczył w uroczystości 300. rocznicy śmierci męczeńskiej św. Józafata, arcybiskupa połockiego, głosząc tam kazanie⁸⁷.

23 listopada, w piątek, Jego Eminencja powrócił z Rzymu do Warszawy. Na dworcu kolejowym witało go licznie zebrane duchowieństwo i przedstawiciele władz świeckich⁸⁸.

78 Tamże; zob. też: *Konsekracja Bazyliki Serca Jezusowego w Warszawie*, WAW 1923, s. 157.

79 *Kronika. Czynności J. Em. Arcypasterza*, WAW 1923, s. 156.

80 Tamże.

81 Tamże.

82 Tamże.

83 Tamże.

84 Tamże.

85 Tamże.

86 *Wyjazd Najdostojniejszego Arcypasterza ad limina Apostolorum*, WAW 1923, s. 180.

87 *In onore di S. Giosafat al. Gesu. Un discorso del. Eminet. Card. Kakowski. Kazanie J. E. Aleks. Kard. Kakowskiego wypowiedziane po włosku dnia 18 listopada 1923 r. w Rzymie, w kościele „al. Gesu”, w uroczystość 300-letniej rocznicy śmierci męczeńskiej św. Józafata, arcybiskupa połockiego*, WAW 1923, s. 197–208.

88 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Najdostojniejszego Arcypasterza*, WAW 1923, s. 208.

27 listopada, we wtorek, Jego Eminencja złożył wizytę Prezydentowi Rzeczypospolitej w Belwederze⁸⁹.

6 grudnia, w czwartek, Jego Eminencja był obecny w Belwederze na zebraniu mającym na celu obmyślenie środków niesienia pomocy materialnej ubogiej dziatwie polskiej. Na czele tej akcji dobroczynnej stoi pani prezydentowa Wojciechowska. Z ramienia duchowieństwa brał udział w tej pracy ks. prof. S. Żelazowski⁹⁰.

8 grudnia, w sobotę, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w katedrze, w kaplicy Matki Boskiej dla członków Archikonfraterni Warszawskiej, a następnie wygłosił naukę do członków tejże organizacji. O godz. 16 Jego Eminencja zaszczylił swą obecnością uroczystą akademię urządzoną w lokalu Związku Robotników Chrześcijańskich przy ul. Śniadeckich, z okazji 15-lecia powstania tego Związku⁹¹.

9 grudnia, w niedzielę, o godz. 10.30, Jego Eminencja dokonał poświęcenia nowej świątyni w Pruszkowie, gdzie był uroczystie witany i podejmowany przez przedstawicieli tutejszej parafii i licznie zebrany kler z sąsiednich parafii. Po sumie Jego Eminencja wygłosił dłuższą przemowę i udzielił Sakramentu Bierzmowania 200 osobom⁹².

15 grudnia, w sobotę, Jego Eminencja odprawił uroczyste nabożeństwo żałobne za duszę śp. prezydenta Narutowicza⁹³. Potem, o godz. 17, Jego Eminencja zaszczylił swą obecnością otwarcie wystawy Związku Kobiet Pracujących „Dźwignia” przy ul. Nowy Świat⁹⁴.

16 grudnia, w niedzielę, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kaplicy szkolnej im. Zamojskiego i udzielił Sakramentu Bierzmowania 300 uczniom⁹⁵. Po południu był obecny na Akademii Mariańskiej w lokalu Seminarium Nauczycielskiego Sióstr Zmartwychwstanek przy ul. Sewerynow nr 5b⁹⁶.

18 grudnia, we wtorek, o godz. 19, Jego Eminencja zaszczylił swą obecnością walne zebranie Księży Prefektów⁹⁷.

24 grudnia, w poniedziałek, o godz. 11, Jego Eminencja przyjmował powin-szowania świąteczne od duchowieństwa warszawskiego⁹⁸, natomiast o północy odprawił pasterkę w katedrze⁹⁹.

25 grudnia, we wtorek, w uroczystość Bożego Narodzenia, o godz. 11, Jego Eminencja celebrował uroczystą Mszę Świętą w katedrze i wygłosił kazanie z ambony¹⁰⁰.

89 Tamże.

90 Tamże.

91 Tamże.

92 Tamże.

93 *Kronika. Czynności J. Eminencji Najdostojniejszego Arcypasterza*, WAW 1924, s. 20.

94 Tamże.

95 Tamże.

96 Tamże.

97 Tamże.

98 Tamże.

99 Tamże.

100 Tamże.

1924

1 stycznia, we wtorek, o godz. 11.15, Jego Eminencja złożył powinszowanie noworoczne p. prezydentowi Wojciechowskiemu na Zamku Królewskim¹.

6 stycznia, w niedzielę, o godz. 10.30, Jego Eminencja celebrował uroczyste nabożeństwo w kościele oo. Jezuitów².

18 stycznia, w piątek, Jego Eminencja skierował do duchowieństwa Archidiecezji Warszawskiej rozporządzenie odnośnie obchodów przypadającej 12 lutego rocznicy koronacji Ojca Świętego Piusa XI. „Jeśli wszyscy katolicy całego świata obchodzą ten dzień z wielką uroczystością – pisał Arcypasterz – to i my. Polacy poczuwamy się w równej mierze, a może nawet więcej do tego samego obowiązku. Zniewala nas do tego przede wszystkim odwieczna tradycja i miłość do Zastępcy Chrystusa na ziemi oraz przywiązanie do Kościoła i Stolicy Świętej, a ponadto pamięć na kulturę i cywilizację, którą otrzymaliśmy z Rzymu. W szczególności zaś skłania nas do tego ta wyjątkowa okoliczność, że obecny Ojciec Św. pracował jako Nuncjusz w Polsce [...], w katedrze warszawskiej przyjął sakrę biskupią [...], ludowi polskiemu dał się poznać przez częste podróże po kraju, który gorąco ukochał [...]. Z tych tedy względów polecamy Wielebnemu Duchowieństwu archidiecezjalnemu, aby:

1° W niedzielę, poprzedzającą rocznicę koronacji Ojca Św. ogłosiło wiernym z ambon po kazaniu o mającym się odbyć uroczystym nabożeństwie za Ojca Św. we wszystkich kościołach parafialnych i filialnych, a nawet zakonnych (etami exempli) i zachęciło lud do wzięcia udziału w tym nabożeństwie, a przede wszystkim do modlitwy i Komunii św. na intencję Papieża.

2° Rozkazujemy, aby w dniu koronacji odprawiana była w tychże kościołach Msza św. (wotywna, de Cathedra s. Petri z dn. 18 stycznia) o godz. 10 rano, po której ma być odśpiewane uroczyste «Te Deum laudamus».

3° Zachęcamy gorąco szkoły, ochrony i instytucje katolickie, po parafiach istniejące, do wzięcia udziału w tym nabożeństwie.

4° Życzymy, aby w Seminarium duchownym, w zakładach wychowawczych, zostających pod kierunkiem duchowieństwa, a zwłaszcza zgromadzeń zakonnych, odbywały się akademie lub inne obchody uroczyste ku czci Papieża Piusa XI, w których mogłyby się przejawić nasze uczucia przywiązania i miłości dla Stolicy Św. i w szczególności dla Piusa XI.

† Aleksander Kardynał Kakowski³.

2 lutego, w sobotę, Jego Eminencja zaszczyił swą obecnością posiedzenie komitetu „Chleb głodnym dzieciom”, które odbyło się w Belwederze, pod przewodnictwem p. prezydentowej Wojciechowskiej. Potem, o godz. 8, Jego Eminencja wraz z nuncjuszem Laurim był obecny na akademii urządzonej ku czci Ojca Świętego Piusa XI w sali Stowarzyszenia Robotników Chrześcijańskich przy ul. Śniadeckich⁴.

1 Tamże.

2 Tamże.

3 *Rozporządzenie Kurii Metropolitalnej*, WAW 1924, s. 1–2; PK 1924, s. 76–77.

4 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1924, s. 42.

12 lutego, we wtorek, o godz. 10 rano, Jego Eminencja celebrował uroczystą Mszę Świętą w katedrze z okazji II rocznicy koronacji Ojca Świętego Piusa XI. Następnie o godz. 11.30, z powodu tejże uroczystości, wraz z duchowieństwem warszawskim złożył swe życzenia nuncjuszowi Lauri. Wreszcie o godz. 17 był obecny w Seminarium Duchownym na akademii urządzonej tam na cześć Ojca Świętego Piusa XI⁵.

14 lutego, w czwartek, Jego Eminencja zaszczyił swą obecnością akademię urządzoną – z powodu rocznicy koronacji papieskiej – w Konwikcie Teologicznym⁶.

16 lutego, w sobotę, o godz. 17, Jego Eminencja odbył uroczysty ingres do kościoła parafialnego Matki Bożej Narodzenia przy ul. Leszno, rozpoczynając tym samym wizytację kanoniczną. Miejscowy ks. proboszcz prał. Łubieński odczytał z ambony sprawozdanie ze stanu moralnego i materialnego parafii, następnie Jego Eminencja wygłosił – do tłumnie zebranego ludu – dłuższe przemówienie o potrzebie modlitwy i współdziałania z łaską Bożą w życiu codziennym. Następnie odprawił modły żałobne i procesję za dusze zmarłych parafian⁷.

17 lutego, w niedzielę, o godz. 10 rano, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kościele Narodzenia NMP i był obecny na sumie, którą celebrował ks. Napieralski. Słowo Boże wygłosił w czasie sumy ks. pref. Dziewanowski. Po obiedzie Jego Eminencja udzielił w tejże parafii Sakramentu Bierzmowania 80 osobom⁸.

18 lutego, w poniedziałek, o godz. 8 rano, Jego Eminencja dokonał wizytacji kościoła, zakrystii i aparatów kościelnych. O godz. 9 odprawił Mszę Świętą, potem zwiedził kilka zakładów naukowych, znajdujących się w obrębie wizytowanej parafii⁹.

19 lutego, we wtorek, o godz. 8.30, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kaplicy Sióstr Rodziny Maryi przy ul. Żelaznej 97, następnie dokonał wizytacji całego zakładu. O godz. 18, Arcypasterz dokonał wizytacji zakładu sióstr magdalenek przy ul. Żytniej¹⁰.

20 lutego, w środę, o godz. 11, Jego Eminencja celebrował Mszę Świętą żałobną w kościele oo. Jezuitów za duszę ks. Jana Gralewskiego oraz odprawił kondukt żałobny¹¹.

25 lutego, w poniedziałek, o godz. 18, duchowieństwo warszawskie bardzo licznie zgromadzone w pałacu arcybiskupim składało życzenia imieninowe Jego Eminencji. „W imieniu Kapituł Warszawskiej i Łowickiej oraz wszystkiego duchowieństwa Archidiecezji, w podniosłej przemowie złożył życzenia J. Eminencji

5 Tamże.

6 Tamże.

7 Tamże.

8 Tamże.

9 Tamże; PK 1924, s. 174.

10 PK 1924, s. 174; *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1924, s. 43.

11 Tamże.

J. E. Ks. Biskup Gall. J. Eminencja w serdecznych słowach podziękował duchowieństwu za pamięć o Nim i życzenia. Wyraził również uznanie duchowieństwu za to, że jak w czasie najazdu różnych wrogów na Ojczyznę naszą tak podobnie i teraz, gdy sekciarstwo amerykańskie najechało Polskę – duchowieństwo stało i stoi na wysokości swego zadania, mężnie broniąc praw Kościoła i wiary św. oraz jedności ze Stolicą Apostolską¹².

26 lutego, we wtorek, „W sam dzień imienin, J. Em. odprawił Mszę św. o godz. 8-ej rano w swojej kaplicy domowej szczelnie napełnionej Siostrami z różnych zgromadzeń zakonnych. Po Mszy św. składali powinszowania J. Em. alumni Seminarium i zgromadzenia zakonne. J. Em., dziękując za życzenia zaznaczył, że niezmiernie jest mu mile zaczynać dzień swego Patrona w gronie tych, którzy są najbliżsi i najdrożsi Jego sercu. Seminarium duchowne i zakony – to źródło życia i mocy duchowej całej Archidiecezji. O godz. 9-ej J. Em. był obecny w katedrze św. Jana na uroczystej Mszy św., którą odprawił J. E. ks. Biskup Gall. W czasie Mszy św. niezmiernie pięknie i artystycznie wykonał śpiewy chór młodzieży szkolnej z gimnazjum państwowego im. Władysława IV i z pensji p. Łabusiewicz na Pradze. Od godz. 3-ej do 6-ej i pół pp. J. Em. składali życzenia przedstawiciele władz świeckich, państwowych oraz różnych organizacji społecznych. O godz. 5-ej po południu złożył powinszowanie J. Em. p. Prezydent Wojciechowski wraz z żoną oraz w towarzystwie p. Lenza, pp. hr. Przeździeckich i hr. Tarnowskiego¹³. Od godz. 9 Jego Eminencja był obecny w katedrze na Mszy Świętej, którą odprawił ks. biskup Gall. Od godz. 11 do 18 osoby świeckie składały życzenia Jego Eminencji¹⁴.

27 lutego, w środę, Jego Eminencja przewodniczył odbywającym się w Kurii Metropolitalnej obradom księży dziekanów. Przedmiotem tych obrad były biblioteki parafialne, odpusty, gmachy kościelne, szkoły, *iura stolae* i podatki¹⁵.

29 lutego, w piątek, Jego Eminencja przewodniczył, odbywającej się w Kurii Metropolitalnej, sesji księży proboszczów m. st. Warszawy. „Na porządku dziennym były miesięczne sesje proboszczowskie, używanie godeł antychrześcijańskich przy pogrzebach, działalność sekt protestanckich, spowiedzi i nabożeństw szkolnych, akcja społeczna, czytelnie parafialne i podatki¹⁶.

1 marca, w sobotę, Jego Eminencja rozpoczął wizytę pasterską parafii M. B. Loretańskiej na Pradze. W mowie powitalnej ks. prał. Kłopotowski, jako dziekan praski, podziękował Jego Eminencja za opiekę ojcowską, jaką otacza Pragę, a zwłaszcza jej przedmieścia, na których utworzył 4 nowe parafie: Pelcowizna, Szmulowizna, Targówek i Ząbki. Jego Eminencja, po dłuższej przemowie do ludu, odprawił, wraz z licznie zebrany klerem, ceremonie żałobne za zmarłych parafian¹⁷.

12 Tamże; PK 1924, s. 142.

13 PK 1924, s. 142.

14 *Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1924, s. 43.

15 *Sesja X. X. Dziekanów*, WAW 1924, s. 79.

16 *Sesja X. X. Proboszczów*, WAW 1924, s. 79.

17 *Kronika. Czynności J. Eminencji Arcypasterza*, WAW 1924, s. 78.

2 marca, w niedzielę, Jego Eminencja odprawił cichą Mszę Świętą i był obecny na sumie i na kazaniu. Po obiedzie odbyła się katechizacja dzieci i bierzmowanie 250 osób¹⁸.

3 marca, w poniedziałek, Jego Eminencja dokonał wizytacji kościoła św. Floriana i aparatów kościelnych, następnie zwiedził zakład wychowawczy dla chłopców braci albertynów oraz dom noclegowy dla bezdomnych kobiet, którymi opiekują się siostry albertynki¹⁹.

4 marca, we wtorek, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kościele filialnym NMP Loretańskiej i zwiedził dom dla księży emerytów.

5 marca, w środę, Jego Eminencja wizytował kaplicę i zakład Sióstr Rodziny Marii przy ul. Zamojskich i zwiedzał szkoły powszechne i szkołę żeńską p. Łabusiewicz-Majewskiej na Pradze²⁰.

8 marca, w sobotę, Jego Eminencja dokonał ingresu do kościoła parafialnego Zbawiciela i wygłosił naukę do wiernych, wskazując cel i zadanie wizytacji²¹.

9 i 10 marca, w niedzielę i poniedziałek, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kościele Zbawiciela, wizytował świątynię, zakrystię i aparaty kościelne, katechizował dziecię i udzielał Sakramentu Bierzmowania²².

11, 12 i 13 marca, we wtorek, środę i czwartek, Jego Eminencja dokonał szczegółowej wizytacji zgromadzeń zakonnych, znajdujących się w obrębie parafii Zbawiciela: sióstr felicjanek (ul. Nowowiejska), sióstr nazaretanek (ul. Litewska) oraz innych zgromadzeń. Potem odwiedził kilka szkół i Seminarium Nauczycielskie przy ul. Śniadeckich²³.

15 marca, w sobotę, Jego Eminencja odbył ingres do kościoła parafialnego na Nowym Bródnie²⁴.

16 marca, w niedzielę, w kościele na Nowym Bródnie ks. kardynał odprawił Mszę Świętą, był obecny na sumie, udzielił Sakramentu Bierzmowania i wizytował kanonicznie zgromadzenie sióstr loretanek²⁵.

17 marca, w poniedziałek, po odprawieniu Mszy Świętej w kaplicy cmentarnej, Jego Eminencja zwiedził cmentarz na Bródnie, następnie był na wykładzie religii w szkole powszechnej²⁶.

18 i 19 marca, we wtorek i środę, Jego Eminencja przewodniczył konferencji Księży Biskupów Prowincji Warszawskiej²⁷.

18 Tamże.

19 Tamże.

20 Tamże.

21 Tamże.

22 Tamże.

23 Tamże; *O wizycie pasterskiej parafii warszawskich w dniach 16 II – 13 III 1924 r.*, zob. KP 1924, s. 174.

24 *Kronika. Czynności J. Eminencji Arcypasterza*, WAW 1924, s. 78.

25 Tamże.

26 Tamże; PK 1924, s. 190.

27 PK 1924, s. 190.

20 i 21 marca, w czwartek i piątek, Jego Eminencja brał udział w posiedzeniach Komitetu Księży Biskupów z całej Polski²⁸.

22 marca, w sobotę, o godz. 11, Jego Eminencja był obecny na sesji Komitetu w sprawie budowy Świątyni Opatrzności. W tym samym dniu, o godz. 17, dokonał ingresu do kościoła parafialnego św. Trójcy na Solcu²⁹.

23 marca, w niedzielę, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą na Solcu i był tam obecny na sumie. Po obiedzie udzielił Sakramentu Bierzmowania 250 osobom³⁰.

24 marca, w poniedziałek, Jego Eminencja wizytował kościół św. Trójcy, zwiedził szkołę powszechną przy ul. Zagórnej, gdzie był obecny na wykładach religii i katechetyki ks. pref. Szlązaka³¹.

25 marca, we wtorek, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w Instytucie św. Kazimierza na Tamce³².

26 marca, w środę, Jego Eminencja dokonał wizyty kaplicy i szpitala sióstr elżbietanek przy ul. Topiel³³.

27 marca, w czwartek, o godz. 17, Jego Eminencja udzielił w swoim pałacu audiencji prezesowi ministrów W. Grabskiemu³⁴.

31 marca, w poniedziałek, Jego Eminencja wraz z Jego Ekscelemcją ks. biskupem Gallem i ks. biskupem Przeździeckim wyjechał do Przemyśla na pogrzeb śp. ks. biskupa Pelczara³⁵.

2 kwietnia, w środę, o godz. 9 rano, Jego Eminencja powrócił z Przemyśla do Warszawy³⁶.

5 maja, w poniedziałek, po południu Jego Eminencja podjął wizytę pasterską parafii z dekanatów: górnokalwaryjskiego, goszczyńskiego, bialskiego i mszczonowskiego, rozpoczynając ją od Góry Kalwarii. „W drodze do Góry Kalwarii na stacji w Piasecznie, na granicy powiatu grójeckiego wita J. Em. p. Starosta dr Gołąb, który już towarzyszy J. Eminencji do Góry Kalwarii. Wszędzie lud radośnie wita Arcypasterza i zasypuje wagon kwiatami i zielenią. O godz. 5.30 pociąg staje na stacji w Górze Kalwarii. Tu zaraz w wagonie pierwszy powitał ks. Kardynała ks. E. Kawiński, dziekan górno-kalwaryjski wraz z klerem dekanalnym. W pobliżu stacji kolejowej zbudowana była pierwsza brama triumfalna staraniem miasta. Przy niej ustawiły się w pięknym porządku stowarzyszenia społeczne, liczna banderia i zastępy ludu. Przy tej bramie powitał J. Eminencję w imieniu miasta i Rady miejskiej p. dr Rzeszotarski. W pięknym przemówieniu nacechowanym szczerością,

28 *Kronika. Czynności J. Eminencji Arcypasterza*, WAW 1924, s. 78.

29 Tamże.

30 Tamże, s. 79.

31 Tamże.

32 Tamże.

33 Tamże; PK 1924, s. 206–207.

34 *Kronika. Czynności J. Eminencji Arcypasterza*, WAW 1924, s. 79.

35 Tamże.

36 Tamże.

serdecznością zaznaczył, że po raz to pierwszy miasto, witając tak Dostojnego Gościa, w pełni na zewnątrz zmanifestować może te uczucia, jakimi w tej chwili przepełnione są serca mieszkańców jego. Jego Eminencja, dziękując wyraził życzenia rozwoju miasta i podniesienia stanu mieszczańskiego. Poczem J. Eminencja wsiadł do pojazdu. Przy pięknej pogodzie uformował się wspaniały pochód przez miasto w stronę kościoła parafialnego. Przy drugiej bramie triumfalnej, zbudowanej staraniem gminy żydowskiej, powitał ks. Kardynała kahał żydowski wraz z tłumnie zebranych żydostwem. Przed kościołem parafialnym ustawiona była trzecia brama triumfalna. Tu we wzorowym porządku stała wszystka dziatwa szkół powszechnych z parafii na czele z kierownikiem i siłami nauczycielskimi. W imieniu parafii powitał Najdostojniejszego Arcypasterza w krótkich a serdecznych słowach p. Garbowski z Moczydłowa; dozór kościelny ofiarował chleb i sól. Działwa szkolna, wręczając kwiaty, uczciła swego Arcypasterza wierszykami i pięknym, chóralnym śpiewem. Poczem Jego Eminencja przywdział szaty pontyfikalne, przy śpiewie «Ecce sacerdos» i zwykłych ceremoniach odbył ingres do świątyni, którą szczerze zapełnili wierni [...]. Wysłuchawszy przemówienia miejscowego proboszcza, Jego Eminencja od tronu zwrócił się do ludu i w dłuższej nauce rozwinął konieczność pierwiastka religijnego we wszelkiej pracy społecznej, politycznej i ekonomicznej. Rozwój i potęga Ojczyzny naszej, szczególnie miast naszych, zawsze szła w parze z rozwojem życia religijnego. Wielcy mężowie, których prochy spoczywają w Górze Kalwarii: Wielebny Sługa Boży o. Stanisław Papczyński, założyciel oo. Marianów, biskup Stefan Wierzbowski, arcybiskup nominat poznański, założyciel miasta Góry Kalwarii, oby byli nie tylko dumą miasta i parafii, ale aby przykład i duch ich oddziaływał w pracy nad podniesieniem stanu materialnego i moralnego parafii. Zaraz po przemówieniu J. Em. odprawił uroczystą procesję za zmarłych, poczem udał się na plebanie, bardzo osłabiony i wyczerpany podróżą i pracą³⁷.

6 maja, we wtorek, kontynuując wizytację w Górze Kalwarii, „o godz. 8-ej rano J. Em. szczegółowo zwizytował kościół parafialny i zakrystie, dając swoje cenne spostrzeżenia i wskazówki, zadziwiając swoją szybką, pewną oceną wieku, pochodzenia, wartości artystycznej, szczególnie obrazów naczyń i aparatów kościelnych. Potem nastąpiło bierzmowanie przeważnie działwy szkolnej. Wszystkich wybierzmowanych tego i następnego dnia było 980 osób. O godz. 9-ej J. Eminencja odprawił Mszę św., po której udzielił wiernym odpustu [...]. Tegoż dnia po południu J. Em. katechizował działwę parafialną, udzielał Sakramentu Bierzmowania, a następnie zwiedził dawny kościół parafialny Świętego Krzyża z grobem biskupa Wierzbowskiego i kościół Opatrzności Boskiej po OO. Marianach, położony tuż za miastem z grobem O. Stanisława Papczyńskiego – oba kościoły z drugiej połowy XVII wieku. Przy ubogim sarkofagu ze zwłokami sługi Bożego O. S. Papczyńskiego, J. Em. z radością stwierdził, że okoliczny lud otacza z wielką czcią Założyciela OO. Marianów i zapewnił, że dołoży wszelkich starań, by Stolica

37 *Wizytacja Archidiecezji przez Najdostojniejszego Arcypasterza*, WAW 1924, s. 155.

Apostolska ogłosiła akt beatyfikacji O. Stanisława, co zostało wstrzymane z powodu klęsk, jakie spadły na naród z utratą niepodległości. Tu również J. E. ks. Kardynał zwrócił szczególną uwagę na obraz Niepokalanego Poczęcia N.M.P., wiekiem współczesny budowie kościółka, jako dowód publicznej czci w narodzie polskim Niepokalanego Poczęcia N.M.P. daleko przed ogłoszeniem dogmatu³⁸.

7 maja, w środę, jeszcze w Górze Kalwarii, „o godz. 9-ej rano Jego Em. odprawił Mszę św. w kaplicy przy Schronisku dla nieuleczalnych, obsługiwanym przez Szarytki, a mieszczącym przeszło 700 chorych. Po Mszy św. J. Em. wygłosił naukę od ołtarza na temat miłosierdzia chrześcijańskiego, poczem dokonał wizytacji kaplicy i zakrystii, a następnie radośnie był podejmowany śniadaniem przez SS. Miłosierdzia na czele z dzielną i energiczną S. Józefą Zabiello. Żegnany ze łzami w oczach przez liczne zastępy chorych, którzy gwałtem cisnęli się do rąk i nóg, ks. Arcypasterz opuścił Schronisko i udał się wprost do kościoła parafialnego, gdzie o godz. 11-ej ks. dr M. Nowakowski poseł na Sejm, rozpoczął uroczystą Mszę św. na intencję J. Eminencji, jako w rocznicę nominacji J. E. na Arcybiskupstwo Warszawskie. Po Mszy św. zebrane licznie duchowieństwo odśpiewało uroczyste «Te Deum», a następnie celebrows w słowach serdecznych, pełnych synowskiego przywiązania i szacunku, złożył Najdostojniejszemu Arcypasterzowi życzenia w imieniu całego Duchowieństwa Archidiecezji Warszawskiej [...]. Po obiedzie J. Em. zwiedził przytułek dla dzieci sierot pozostający pod opieką «Koła Pracy Kobiet» z Warszawy [...]. Dzieci powitały J. Eminencję wierszami i ładnym śpiewaniem, poczem wysłuchały przemówienia, w którym J. Em. zachęca ich do posłuszeństwa, nauki i pracy. Z przytułku J. Em. udał się na zwiedzenie miejscowej szkoły powszechnej. W jednej z licznych sal szkolnych, gdzie były zgromadzone dzieci wyższych oddziałów i wszystkie siły nauczycielskie z kierownikiem p. Adamcem na czele, tenże p. Adamiec powitał w imieniu szkoły J. Eminencję i przedstawił wszystkie siły nauczycielskie. Dzieci wykonały na głosy różne pieśni i piosenki. Ks. Kardynał dziękował p. kierownikowi i ciału nauczycielskiemu za solidną pracę, dawał napomnienia i przestrogi dzieciom, a następnie, serdecznie żegnany przez wszystkich, powrócił na plebanię. Po południu o godz. 4-ej J. Em. po pożegnaniu w krótkich słowach zebranych parafian w kościele, żegnany entuzjastycznie przez lud wraz z orszakiem banderii konnej, udał się na wizytę pasterską do Sobikowa³⁹.

Na granicy parafii banderia sobikowska otoczyła pojazd J. Eminencji. Na placu przed kościołem w Sobikowie przy bramie triumfalnej oczekiwał licznie zgromadzony lud na czele ze swym proboszczem ks. F. Dziamarskim z licznym duchowieństwem. W imieniu parafii serdecznym przemówieniem powitał i podał chleb i sól p. Wasiutyński. Po odbytych ingresie i wysłuchaniu sprawozdania [...] J. Eminencja dłużej przemawiał do ludu, nawołując do oparcia życia o silną wiarę.

³⁸ Tamże, s. 156.

³⁹ *O wizytacji J. Em. A. Kakowskiego w Górze Kalwarii*, zob. PK 1924, s. 364–366.

Zaraz potem odbył procesję za zmarłych i do wieczora bierzmował. Tego i następnego dnia było wybierzmowanych przeszło 1500 osób⁴⁰.

8 maja, w czwartek, w drugim dniu wizytacji w Sobikowie „J. Em. dokonał lustracji kościoła, sprzętów kościelnych i budynków parafialnych [...]. O godz. 9-ej J. Em. odprawił Mszę św., katechizował dziatwę i bierzmował⁴¹. Następnie ks. kardynał obecny był na celebrowanej na cmentarzu przykościelnym sumie odpustowej, a po południu jeszcze raz bierzmował, po czym – serdecznie żegnany przez tłumnie zgromadzonych parafian – udał się do parafii Chynów. Tego dnia, nie po raz pierwszy podczas arcybiskupich wizytacji, widać było jak „gromadki młodzieży, biegnąc zadyszane obok banderii, starały się jak najdalej towarzyszyć pojazdowi ks. Arcybiskupa. J. Eminencja w drodze żywo interesował się stanem zasiewów i w ogóle gospodarstwa wiejskiego. W Chynowie wszystka ludność parafialna na placu przed kościołem przy bramie triumfalnej oczekiwała przyjazdu Jego Eminencji, którego w prostych słowach, ofiarując chleb i sól, powitał imieniem parafii jeden ze starców bractwowych i dziatwa szkolna [...]. J. Eminencja przemówił do ludu, zachęcając do wytrwania w wierze, potem odprawił procesję za zmarłych, a następnie wybierzmował paraset osób⁴².

9 maja, w piątek „rano o godz. 8-ej ks. Kardynał dokonał oględzin kościoła, sprzętów, aparatów i bielizny kościelnej [...]. O godz. 8-ej i pół J. Eksceleńca bierzmował, następnie odprawił Mszę św., a po nauce wygłoszonej przez o. Petrzyka katechizował dziatwę, która odpowiadała zadawałajaco. Wybierzmowanych było 770 osób. Po obiedzie i krótkim wypoczynku J. Eminencja żegnany entuzjastycznie przed kościołem przez całą parafię wraz z orszakiem wyjechał do parafii Czersk⁴³. Tam natomiast, „pomimo ulewnego deszczu stawiała się cała parafia czerska, w imieniu której powitał J. Eminencję u wrót kościelnych p. Daszewski z Brzumina. Po odbytem ingresie i przemówieniu miejscowego proboszcza ks. P. Borsa [...], J. Eminencja w dłuższym przemówieniu zaznaczył swoją radość, że rodzice i nauczycielstwo dbają o wychowanie dzieci w duchu religijnym i objaśnił doniosły wpływ takiego wychowania na podźwignięcie kraju pod względem moralnym i materialnym⁴⁴.

10 maja, sobotę, pierwszą połowę dnia wypełniły wizytującemu parafię czerską Msza Święta i katechizacja dzieci, „po południu zaś ks. Kardynał odwiedził szkołę, w której dzieci pięknie popisywały się wierszami, piosenkami i żywymi obrazami. O godz. 4-ej J. Eminencja opuścił Czersk, a wyjeżdżając po drodze odwiedził w willi p. Janczewskich, mecenasostwo i p. Janczewską, staruszkę, ciotkę ks. prałata H. Fijałkowskiego, który też był obecny⁴⁵.

40 *Wizytacja Archidiecezji przez Najdostojniejszego Arcybiskupa*, WAW 1924, s. 156–157.

41 Tamże, s. 157; PK 1924, s. 380.

42 *Wizytacja Archidiecezji przez Najdostojniejszego Arcybiskupa*, WAW 1924, s. 157.

43 Tamże.

44 *Wizytacja Archidiecezji przez Najdostojniejszego Arcybiskupa (Dokończenie)*, WAW 1924, s. 198.

45 Tamże, s. 198–199.

W drodze do kolejnej – konarskiej – parafii, na jej granicy, „powitała J. Eminencję liczna barwna banderia konna z Konar. Przy pierwszej bramie triumfalnej [...], oczekiwała przyjazdu ks. Arcypasterza cała parafia Konarska. Po powitaniu w imieniu parafii przez p. Sypniewskiego, cały pochód na czele z J. Eminencją przybranym w szaty pontyfikalne ruszył do kościoła [...]. Ingres [...] i dłuższa przemowa ks. Arcypasterza – w której J. Eminencja przestrzega serdecznie i z siłą przed nowymi poglądami społecznymi, uwłaczającymi nauce Chrystusowej, podrywającymi święte prawo własności i nierozzerwalność węzła małżeńskiego, wreszcie procesja za zmarłych, oto czynności tegoż jeszcze dnia”.

11 maja, w niedzielę, w drugim dniu obecności arcybiskupiej w parafii Konary „J. Eminencja rano wizytował kościółek [...], bierzmował, odprawił Mszę św. i katechizował dziatwę [...]. Po południu, o godz. 3-ej J. Eminencja, po krótkiej modlitwie w kościele, serdecznie żegnany przez lud wyjechał do Ostrołęki. Po drodze w spotkanych wioskach życie jakby zamarło, wszystko co żyło pospieszyło do świątyni parafialnych: jedni, aby pożegnać, drudzy, aby przywitać swego Arcypasterza. Gdzie niedzie tylko przy drodze biegnącej w pobliżu zagrody, klęczała matka z licznym drobiazgiem dziecięcym, korząc głowę i przyjmując błogosławieństwo pasterskie. J. Em., spotykając podobny obrazek, z wielką radością powtarzał: «Patrz ksiądz, ile tu tego, jeszcze Polska nie zginęła. To nie wszystko, Eminencjo – odpowiadał towarzysz – znam ich, starsze dzieci, te z ojcem poszły do kościoła, a najstarszy w banderii na koniu»⁴⁶.

Podczas uroczystości ingresowej „W odpowiedzi ks. proboszczowi J. Em. zaznaczył swoją radość z [...] pięknego stosunku parafian do swego pasterza i Kościoła, podkreślił zalety kapłańskie ks. J. Soltyszewskiego, dla których niejednokrotnie chciał go obdarzyć materialnie lepszym stanowiskiem, przymusu jednak stosować nie chciał; zachęcał parafian do wytrwania w dobrem, życząc błogosławieństwa Bożego. Po przemówieniu J. Em. odprawił procesję za zmarłych i bierzmował”⁴⁷.

12 maja, w poniedziałek, w drugim dniu swego pobytu w Ostrołęce Jego Eminencja „o g. 8-ej rano lustrował kościół i inwentarz kościelny [...]. Po Mszy św. odprawionej o godz. 9-ej J. Eminencja bierzmował. Ojciec Petrzyk wygłosił naukę. Ks. Kardynał zwrócił uwagę na czysty, piękny typ polski u ludu w budowie fizycznej. Po obiedzie w towarzystwie księży, J. Em. odbył przechadzkę nad brzeg Pilicy, podziwiając dziki drzewostan na terytorium plebańskim [...]. O godzinie 3-ej po południu nastąpił wyjazd do Warki.

Niezależnie od licznej banderii Ostrołęckiej, na wyjazd J. Em. oczekiwała już niezwykle liczna, składająca się z 300 koni, pod wodzą p. hr. Dąbrowskiego z Winiar, banderia Warecka [...]. Już na granicy parafii wareckiej, o dwa kilometry od Warki zaczęły się łączyć z orszakiem J. Eminencji liczne gromadki ludzi. Daleko na spotkanie wyszły: Sokół pieszy i konny, straż ogniowa, orkiestra,

46 Tamże, s. 199.

47 Tamże, s. 200.

organizacje społeczne, młodzież szkolna. Utworzył się olbrzymi, tłumny pochód. Pojazdy tylko powoli, krok za krokiem mogły się posuwać, często przystając. Przy bramie parkowej w Winiarach, położonej tuż przy trakcie, powitała ks. Kardynała p. hr. Dąbska, staruszka wraz ze służbą folwarczną, ofiarując kwiaty. J. Em. wysiadł z pojazdu, dziękował i życzył błogosławieństwa bożego. Ścisk w pochodzie stawał się coraz większy. Dotarto wreszcie do pierwszej bramy triumfalnej, przy której burmistrz i rada miejska powitali J. Eminencję w imieniu miasta. Przy drugiej bramie powitało żydostwo, zgrupowane tu z całej Warki. Przemawiał przedstawiciel kahału, wręczając pergamin i jakaś młoda żydówka czystym, polskim akcentem z zapalem tytułując ks. Kardynała «naszym Arcypasterzem». Przy trzeciej bramie, ustawionej w pobliżu kościoła, powitali J. Em. przedstawiciele parafii i dziatwa szkolna. Ks. Kardynał ucałował krzyż podany przez miejscowego proboszcza ks. kanonika Ciemnińskiego, przywdział szaty liturgiczne i przy śpiewie pieśni «Kto się w opiekę», pochód ruszył w stronę kościoła po-franciszkańskiego. Ingres odbył się wspaniale [...]. Po sprawozdaniu ks. proboszcza J. Eminencja przemówił do ludu, wyjaśniając, jaką rolę odegrał Kościół w Polsce. Po procesji za zmarłych ks. Kardynał raczył wyjść przed kościół, przed którym odbyła się defilada banderii konnej, Sokoła, straży ogniowej itp.⁴⁸

13 maja, we wtorek, jeszcze w Warce, „J. Eminencja dokonał lustracji kościoła parafialnego [...], zwracając uwagę na dwa stare obrazy, znajdujące się w loży, a które ks. Kardynał polecił ks. proboszczowi umieścić na ścianach w prezbiterium. Poczem J. Eminencja odprawił Mszę św. [...]. Katechizacja dzieci i bierzmowanie zajęły resztę czasu przed południem. Zaproszony przez p. hr. Dąbskiego J. Eminencja z orszakiem był na przyjęciu w Winiarach. Po południu J. Eminencja wizytował szkoły, przemawiając do dzieci i nauczycielstwa, poczem dokonał lustracji kościoła po-franciszkańskiego [...]. O godz. 6-ej J. Em. przewodniczył na konferencji kleru i dekanatu Górnio-Kalwaryjskiego, dając wskazówki i rady o pracy duszpasterskiej, społecznej, oświatowej i politycznej”⁴⁹.

14 maja, środę, rozpoczął ks. kardynał w Warce, skąd „po Mszy św. i wygłoszeniu przemowy pożegnalnej do parafian J. Eminencja, żegnany entuzjastycznie przez lud, opuścił Warkę, udając się na wizytację Wrociszewa”⁵⁰.

15 maja, w czwartek, Jego Eminencja wizytował parafię Promna.

16–17 maja, w piątek i sobotę, Jego Eminencja wizytował parafię Przybyszew⁵¹.

18 maja, w niedzielę, Jego Eminencja wizytował parafię Michałowice.

19 maja, w poniedziałek, Jego Eminencja przybył do Nowego Miasta, gdzie na jego powitanie „wzniesiono parę bram triumfalnych. Przy pierwszej, około urzędu gminnego Dostojnego Gościa oczekiwali wierni ze sztandarami, chorągwiami,

48 Tamże, s. 200–201.

49 Tamże, s. 201.

50 Tamże; *O wizycie kanonicznej kard. A. Kakowskiego w par. Sobików, Chynów, Czersk, Konary, Ostrołęka i Warka*; zob. też PK 1924, s. 380–381.

51 PK 1924, s. 397–398.

kwiatami; w przyjęciu wzięli udział: Rada Miejska, wójt i Rada Gminna, Dozór Kościelny, Straż ogniowa, Kasa pożyczkowo-oszczędnościowa, Stowarzyszenie «Nowość», Stowarzyszenie Robotników Chrześcijańskich, Stowarzyszenie «Lech», Kółko Rolnicze, Towarzystwo «Lutnia» i szkoły. W imieniu wszystkich powitał Arcypasterza chlebem i solą burmistrz miasta. Po wyruszeniu pochodu wkrótce z boku wyłoniła się grupa Żydów; była to ich delegacja z rabinem na czele, który w powitalnym przemówieniu wyrażał lojalne postępowanie swej nacji z chrześcijanami, na co mu Jego Em. odpowiedział, iż tak dobrze nie było i nie będzie dotąd, dopóki starozakonni przede wszystkim w Polsce nie zmienią swego względem nas postępowania. Przy bramie drugiej, w bliskości kościoła, z prośbą o błogosławieństwo wygłosił przemówienie kolator p. Gustaw Bławdziewicz [...]. Jego Emin., po wypowiedzeniu nauki o trzech stopniach życia chrześcijańskiego, odprawił, jak wszędzie, nabożeństwo żałobne, poczem tegoż dnia udzielił przygotowanym Sakramentu Bierzmowania⁵².

20 maja, we wtorek, „Najdostojniejszy Arcypasterz czynności swoje rozpoczął od wizytacji kościoła i zakrystii, odprawił następnie Mszę św. [...]. Po godz. 3-ej Jego Em. wyjechał do Sacina, gdzie złożył wizytę Szymonowi Sitarkowi; tu nadspodziewanie wobec zgromadzonych na przywitanie wieśniaków wysłuchał dłuższego rymowanego pewnej kobiety przemówienia. Tegoż dnia w mieście, jak i nazajutrz, zwizytował stowarzyszenia pobożne, jak to: Dolorystów, Wspomożycielki dusz czyścicowych, Niepokalanki, u których poświęcił kaplicę, Gospodę, zgromadzenie rzemieślników tercjarskich, Sercanki i Siostry fabryczne⁵³.

21 maja, środę, Jego Eminencja spędził po większej części jeszcze w Nowym Mieście⁵⁴, a w godzinach popołudniowych udał się do Łęgonic. Arcypasterz dzień ten zaczął od ingresu do kościoła oo. Kapucynów, gdzie odprawił Mszę Świętą, zwiedził klasztor, 49 osobom udzielił Sakramentu Bierzmowania i podejmowany był przez tamtejszych zakonników i ich gwardiana o. Prokopa obiadem, wydanym w refektarzu klasztornym. Następnie „Jego Em. zajechał do p. Gustawa Bławdziewicza, gdzie podziwiał z ganku pałacowego piękny krajobraz, jaki przedstawiał park miejscowy, staw, most i dolina rzeki Pilicy. Wreszcie, przy dźwiękach muzyki, Dostojny Gość ruszył w drogę ku Łęgonicom przez bramę z napisem: «Z żalem żegnamy Cię».

Wkrótce i odległe niecałe trzy wiorsty Łęgonice oglądały Księcia Kościoła. Jeden z włościan tutejszych, w imieniu wszystkich podał chleb i sól, a kol[ator] p. S. Zdziarski wyraził od wszystkich najgłębszy szacunek i upewnił Arcypasterza o niezłomnym przywiązaniu do Kościoła i wiary [...]. Jego Em. po dłuższym przemówieniu o wytrwałości w pracy, odprawił nabożeństwo za zmarłych, potem udzielał Sakramentu Bierzmowania⁵⁵.

52 *Wizytacja Arcypasterska Dekanatu Bialskiego*, WAW 1924, s. 131–132.

53 Tamże, s. 132.

54 PK 1924, s. 398.

55 *Wizytacja Arcypasterska Dekanatu Bialskiego*, WAW 1924, s. 132.

22 maja, w czwartek, Jego Eminencja – kontynuując łęgonicką wizytację – „przeoglądał kościół i zakrystię. Katechizacja dziatwy parafialnej dała rezultaty dobre. Do Sakramentu Bierzmowania przystąpiły 162 osoby. Po obiedzie na plebanii, J. Em. samochodem kierowanym przez p. Szwejcera udał się na «górze przeprośną» św. Rocha, na miejsce zrujnowanego przez niedawną wojnę historycznego kościołka. Tu Arcypasterz oglądał z zadowoleniem mury nowego kościoła i wiązania dachu, które z wielkim nakładem swych sił i pieniędzy, wznosił niezmordowany w pracy budowlanej ks. Zaręba. Na pokrycie gontem w tej chwili przyrzekł proboszczowi dać drzewo p. M. Szwejcer z Rzeczycy. W powrotnej drodze J. Em. wstąpił do Józefa Melona, mieszkańca Łęgonic. Na prośbę proboszcza par. Cielądz ks. Dziegińskiego Arcypasterz dokonał poświęcenia dzwonu dla tamtejszej parafii [...]. Pożegnany przez gospodarza domu, jego domowników i służbę, obdarowawszy ją obrazkami, Dostojny Gość opuścił plebanię łęgonicką. Po drodze jeszcze odwiedził dom państwa Żółtowskich; skąd poprzedzony banderią kierowaną jeszcze od dnia 19 maja przez p. Żółtowskiego, administratora dóbr nowomiejskich przez Nowe Miasto, hen, poza Brzostowcem, opuścił do niedzieli dekanat bialski”⁵⁶.

23 maja, w piątek, Jego Eminencja wizytował parafię Mogielnica.

24 maja, w sobotę, Jego Eminencja wizytował parafię Błędów.

25 maja, w niedzielę, Jego Eminencja przybył do Wilkowa, gdzie – już podczas ingresu – wykazał dobrodziejstwa, jakie społeczeństwo chrześcijańskie otrzymało przez Kościół katolicki. Tego dnia Sakrament Bierzmowania otrzymało 765 osób.

26 maja, w poniedziałek, poza czynnościami *stricte* wizytacyjnymi, Arcypasterz przewodniczył zapowiedzianej przez siebie na ten dzień w Wilkowie konferencji dekanatu bialskiego, podczas której m. in. zachęcał duchowieństwo do jedności w działaniu tak w sprawach wiary, jak i akcji społecznej⁵⁷.

Tego samego dnia, w towarzystwie księży kan. A. Kobylińskiego i dr. S. Mystkowskiego, Jego Eminencja – poprzedzony dwoma plutonami banderii konnej – przybył do Osuchowa. „Przy bramie triumfalnej, zbudowanej z białych żerdzi brzożowych, krótką, lecz treściwą mowę powitalną, wygłosił właściciel Osuchowa hr. Broel-Plater. Tłumy ludu wiernego otoczyły Jego Eminencję i z procesją dążyły do kościoła. Kościół pięknie przystrojony, bogato iluminowany nie mógł pomieścić nawet połowy zebranych. Pomimo wielkiego zmęczenia J. Em., po wysłuchaniu przemówienia miejscowego proboszcza ks. dra Żelazowskiego, wygłosił przepiękne kazanie o świętych obcowaniu w Kościele Bożym, potem udzielał Bierzmowania licznie przygotowanym wiernym. Blisko pół tysiąca osób tego dnia przyjęło ten Sakrament”⁵⁸.

27 maja, we wtorek „już od samego rana J. Em. katechizował dziatwę i młodzież, zwiedzał szczegółowo kościół, udzielał Sakramentu Bierzmowania i nauczał.

⁵⁶ Tamże, s. 132–133.

⁵⁷ Tamże, s. 133.

⁵⁸ *Wizytacja Jego Eminencji w dekanacie Mszczonowskim*, WAW 1924, s. 104.

Po nabożeństwie liczne pojazdy ślicznymi alejami parku Osuchowskiego przewiozły J. Em. z duchowieństwem do pałacu hr. Platerów⁵⁹. Z Osuchowa J. Em. udał się do Lutkówki. Aczkolwiek w tej parafii nie była wyznaczona wizytacja, ze względu jednak na warunki miejscowe i prośbę ks. proboszcza J. Em. pół dnia przeznaczył na pobyt w Lutkówce. Przy bramie triumfalnej, spowitej zielenią i ozdobioną godłami biskupimi, przemówił do J. Em. p. Marcinkowski, obywatel ziemski, zaznaczając, iż parafia nie jest zbyt szczęśliwą, gdyż liczy wielu mankietników. Dziewczątka ze szkoły pięknym wierszem powitały J. Em., wręczając jednocześnie bukiet. W starym kościółku modrzewiowym dłużej, aniżeli gdzie indziej, przemawiał J. Em., zachęcając wiernych do jedności w prawdziwej wierze i w prawdziwym Kościele. Ponadto na cmentarzu przemówił O. Petrzyk, nawołując zbłąkanych do powrotu do wiary św. Sakrament Bierzmowania przyjęło 416 osób⁶⁰.

28 maja, w środę, Jego Eminencja przybył do Mszczonowa. „Trzy wielkie bramy triumfalne już zewnętrznie mówiły o wielkim przyjęciu, jakie zgotowała parafia Mszczonów dla J. Eminencji. Wszystko, co posiada Mszczonów, zmobilizowano na te rzadkie uroczystości. Orkiestra należycie wyszkolona, straż ogniowa w ordynku, robotnicy zapalczarni, dziatwa szkolna, organizacje przeróżne, korporacje, cechy, nawet Żydzi z kahałem – wszystko brało udział w powitaniu wielkiego dostojnika Kościoła. Dwa dni gościł J. Em. w Mszczonowie. Toteż był to czas prawdziwego żniwa pracy dla księży i żniwa zbioru łask Bożych dla wiernych. Wystarczy wspomnieć, że już pierwszego dnia rozdano tu więcej nad trzy tysiące komunikantów, a do Bierzmowania przystąpiło 2200 osób. Prawdziwą niespodzianką zgotował gościom p. inżynier Czernski, główny dyrektor zapalczarni, zapraszając na zwiedzanie fabryki i przyjęcie do siebie. J. Em. korzystając z tego, że się zebrała wielka rzesza robotników i robotnic, przemówił do nich o pracy fizycznej i umysłowej. Gromkie okrzyki podziękowania wyraziły wdzięczność ludu pracującego dla J. Em.”⁶¹.

29 maja, w czwartek, w uroczystość Wniebowstąpienia Pańskiego, na którą przybyły do Mszczonowa liczne rzesze wiernych ze stron bliższych i dalszych oraz gromady dziatwy i robotników z Żyrardowa – uroczystą sumę w otoczeniu całego kleru celebrował Jego Eminencja. Arcypasterz przy okazji odbył w Mszczonowie konferencję z księżmi kondekanalnymi, po czym – owacyjnie zegnany przez ludność całego miasta i okolicy – zakończył wizytację w dekanacie mszczonowskim i powrócił do Warszawy⁶².

30 maja, w piątek, Jego Eminencja powrócił do Warszawy, udając się jeszcze tego samego dnia „na sesję zwykłą do Kurii dla zdecydowania ważniejszych spraw,

59 PK 1924, s. 398–399.

60 *Wizytacja Jego Eminencji w dekanacie Mszczonowskim*, WAW 1924, s. 104. PK 1924, s. 399.

61 *Wizytacja Jego Eminencji w dekanacie Mszczonowskim*, WAW 1924, s. 104.

62 PK 1924, s. 399.

potem odwiedził Seminarium i złożył kilka wizyt dyplomatycznych⁶³. Program tego dnia potwierdza powszechną opinię, że „J. E. ks. Kardynał odbywając wizytację, cieszył się na ogół dobrym zdrowiem. Jedynie w Górze Kalwarii i w Promnie doznał nieznacznego omdlenia spowodowanego nadmiernym wysiłkiem przy udzielaniu Sakramentu Bierzmowania i licznymi przemówieniami. Gorliwy Arcypasterz wygłaszał po kilka nauk dziennie, a w kilku miejscowościach wybierzmował w ciągu jednego dnia po półtora tysiąca osób⁶⁴.”

3 czerwca, we wtorek, Jego Eminencja złożył wizytę p. prezydentowi Wojciechowskiemu w Belwederze⁶⁵.

7 czerwca, w sobotę, Jego Eminencja dokonał poświęcenia gmachu szkoły powszechnej przy ul. Franciszkańskiej. O godz. 10 rano Jego Eminencja zaszczylił swą obecnością posiedzenie Towarzystwa Higienicznego przy ul. Karowej, z okazji jubileuszu. O godz. 16 zwiedził wystawę katechetyczną w lokalu Katolickiego Związku Polek⁶⁶.

12 czerwca, w czwartek, o godz. 17, Jego Eminencja udzielił Sakramentu Bierzmowania wychowankom Zakładu sióstr nazaretanek przy ul. Litewskiej⁶⁷.

15 czerwca, w niedzielę, o godz. 18, Jego Eminencja bierzmował uczennice z Seminarium Nauczycielskiego Sióstr Zmartwychwstanek⁶⁸.

16 czerwca, w poniedziałek, Jego Eminencja był obecny na akademii („święto pieśni”) w szkole powszechnej dzieci pracowników tramwajowych przy ul. Młynarskiej⁶⁹.

17–20 czerwca, od wtorku do piątku, Jego Eminencja brał udział w przyjęciach i uroczystościach z okazji pobytu księży biskupów francuskich w Warszawie. Byli to: Jego Eminencja kardynał Dubois, arcybiskup Paryża, Chollet – arcybiskup z Cambrai, Chaptal – bp dla cudzoziemców, bp Julien z Arras i bp Baudrillart – rektor Instytutu Katolickiego w Paryżu i członek Akademii Francuskiej⁷⁰.

22 czerwca, w niedzielę, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kościele przy ul. Piwnej i dokonał poświęcenia sztandaru pracowników handlowych. Później, o godz. 11.30, zaszczylił swą obecnością doroczne posiedzenie Narodowej Organizacji Kobiet Polskich⁷¹.

25 czerwca, w środę, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą żałobną za duszę śp. redaktora Konrada Olchowicza w kościele św. Krzyża⁷².

63 PK 1924, s. 349.

64 PK 1924, s. 334.

65 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1924, s. 133.

66 Tamże.

67 Tamże.

68 Tamże.

69 Tamże.

70 Tamże, s. 134.

71 Tamże.

72 Tamże.

27 czerwca, w piątek, o godz. 10 rano, Jego Eminencja celebrował uroczystą Mszę Świętą w kościele pp. Wizytek. Z kolei o godz. 19 był obecny na procesji w kościele oo. Jezuitów na Starym Rynku, z okazji uroczystości Serca Jezusowego⁷³.

29 czerwca, w niedzielę, o godz. 10.30, Arcypasterz odprawił Mszę Świętą w katedrze⁷⁴.

1 lipca, we wtorek, Jego Eminencja wyjechał na konferencję Księży Biskupów do Częstochowy⁷⁵.

4 lipca, w piątek, Jego Eminencja powrócił z Częstochowy do Warszawy⁷⁶.

7 lipca, w poniedziałek, Jego Eminencja udał się do Pucka, nad polskie morze na wypoczynek, „gdzie zabawi do połowy sierpnia [...] Jego Eminencji towarzyszy kapelan osobisty, ks. dr S. Mystkowski”⁷⁷.

15 sierpnia, w piątek, rannym pociągiem Jego Eminencja powrócił z Pucka do Warszawy⁷⁸.

18 sierpnia, w poniedziałek, Jego Eminencja złożył wizytę ambasadorowi amerykańskiemu⁷⁹.

30 sierpnia, w sobotę, Jego Eminencja poświęcił kamień węgielny domu ss. nazaretanek przy ul. Czerniakowskiej⁸⁰.

11 września, w czwartek, Jego Eminencja przewodniczył sesji księży profesorów w Seminarium Duchownym⁸¹. Tego samego dnia przewodniczył uroczystości poświęcenia kamienia węgielnego pod nowo budujące się gmachy Zgromadzenia Sióstr Najświętszej Rodziny z Nazaretu. Aktu poświęcenia ks. kardynał dokonał „w obecności J. E. ks. biskupa Stanisława Galla i J. E. ks. biskupa Szelążka, mr. Karola Chiarlo, audytora Nuncjatury Apostolskiej, przybyłego w zastępstwie nieobecnego ks. Nuncjusza wraz z ks. Amadeo Ponz y Martinez, ks. ks. prałatów Gautier, Ciepłińskiego, Łubieńskiego, Rembielińskiego i Około Kułaka, dyr. biura Episkopatu Polskiego ks. prał. Borkowskiego oraz wielu innych. Na uroczystość przybyli przedstawiciele władz rządowych i miejskich: dyrektor departamentu szkół średnich dr Zagórowski, dyr. dep. w Min. Rob. Publ. inż. K. Jakimowicz, naczelnik budownictwa miejskiego p. Słomiński, architekt okręgowy p. S. Mirowski, dyrektor wodociągów i kanalizacji p. Szenfeld, wreszcie liczni goście. Po poświęceniu przez Jego Eminencję murów i obejściu tychże został odczytany spisany na pergaminie akt założenia kamienia węgielnego, po podpisaniu którego Jego Eminencja zwrócił się do obecnych z serdecznymi

73 Tamże.

74 Tamże.

75 Tamże.

76 Tamże.

77 Tamże; PK 1924, s. 445.

78 *Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1924, s. 134.

79 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1924, s. 159.

80 Tamże.

81 Tamże.

słowami, podnosząc znaczenie dzieła, podjętego przez Siostry N. Rodziny z Nazaretu, i życząc im powodzenia w jego wykonaniu”⁸².

14 września, w niedzielę, Jego Eminencja dokonał poświęcenia pomnika bohaterów 1920 roku na polach Wólki Radzymińskiej, zaś o godz. 17 konsekrował dzwony w kościele Zbawiciela.

15 września, w poniedziałek, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kaplicy seminaryjnej, przemówił serdecznie do kleryków i był obecny na prelekcji ks. prof. T. Radkowskiego na temat *Stulecie egiptologii*⁸³.

28 września, w niedzielę, Jego Eminencja dokonał poświęcenia dzwonów w parafii św. Stanisława na Woli⁸⁴.

29 września, w poniedziałek, Jego Eminencja celebrował sumę w kościele Serca Jezusowego na Michałowie i poświęcił Małe Seminarium⁸⁵.

5 października, w niedzielę, Jego Eminencja odbył wizytę kanoniczną w parafii św. Bonifacego w Czerniakowie i udzielił tam Sakramentu Bierzmowania działwie szkolnej⁸⁶.

7 października, we wtorek, Jego Eminencja miał konferencję z księżmi dziekanami⁸⁷.

8 października, w środę, Jego Eminencja miał konferencję z księżmi proboszczami⁸⁸.

9 października, w czwartek, Jego Eminencja dokonał poświęcenia nowego domu oo. jezuitów⁸⁹.

12 października, w niedzielę, Jego Eminencja przewodniczył posiedzeniu księży profesorów Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Warszawskiego⁹⁰.

15 października, w środę, Jego Eminencja oglądał plac pod budowę kościoła przy ul. Żelaznej⁹¹.

19 października, w niedzielę, Jego Eminencja był obecny na inauguracji roku akademickiego 1924/1925 na Uniwersytecie Warszawskim⁹².

23 października, w czwartek, Jego Eminencja dokonał poświęcenia mieszkania i kaplicy sióstr zmartwychwstank na Sewerynowie⁹³.

30 października, w czwartek, „z inicjatywy J. Em. ks. Kardynała Kakowskiego zebrało się [...] w pałacu arcybiskupim grono kapłanów pracujących na polu literackim. Cel był jasny: w dzisiejszych czasach, kiedy zło organizuje się i ma na swych usługach

82 *Nowa placówka SS. Nazaretanek w Warszawie*, WAW 1924, s. 160–161.

83 *Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1924, s. 160.

84 *Kronika. Czynności Jego Eminencji*, WAW 1924, s. 207.

85 Tamże.

86 Tamże.

87 Tamże.

88 Tamże.

89 Tamże.

90 Tamże.

91 Tamże.

92 Tamże.

93 Tamże.

olbrzymią potęgę, jaką jest książka i prasa, należy dążyć wszelkimi siłami do zorganizowania się i do przeciwstawienia robocie złej, zbożnego dzieła w postaci czasopiśma, dziennika, które by uświadamiały szerokie masy w duchu katolickim i odpierały ataki wrogów. Konferencja sobotnia ma być zaczątkiem tej pracy. Ożywiona dyskusja na tematy poruszone przez J. Em. ks. Kardynała wskazywały na wielką aktualność zagadnień i doprowadziła do pewnych konkretnych zamierzeń⁹⁴.

1 listopada, w sobotę, Jego Eminencja odprawił sumę w kościele Wszystkich Świętych⁹⁵.

2 listopada, w niedzielę, Jego Eminencja odprawił w katedrze Mszę Świętą w 135. rocznicę rzezi Pragi⁹⁶.

6 listopada, w czwartek, Jego Eminencja złożył wizytę Prezydentowi Rzeczypospolitej Polskiej. Tegoż dnia, jak i następnego, był obecny na kursie społecznym dla duchowieństwa⁹⁷.

7 listopada, w piątek, Jego Eminencja był na adoracji Najświętszego Sakramentu dla kapłanów w kościele oo. Marianów na ul. Moniuszki⁹⁸.

8 listopada, w sobotę, Jego Eminencja był na sesji komitetu sprowadzenia zwłok Henryka Sienkiewicza⁹⁹.

9 listopada, w niedzielę, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kościele św. Krzyża, z racji rozpoczynającego się Tygodnia Akademickiego¹⁰⁰.

13 listopada, w czwartek, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kaplicy sióstr felicjanek na ulicy Nowowiejskiej, na intencję szkoły Związku Zawodowego Nauczycieli Szkół, udzielił tam Sakramentu Bierzmowania 25 uczniom tejże szkoły¹⁰¹.

14 listopada, w piątek, Jego Eminencja zaszczyił swą obecnością posiedzenie księży proboszczów parafii warszawskich¹⁰².

15 listopada, w sobotę, Jego Eminencja był w Filharmonii na akademii urządzonej dla młodzieży szkolnej ku czci św. Stanisława Kostki¹⁰³.

16 listopada, w niedzielę, Jego Eminencja celebrował sumę w kościele oo. Jezuitów¹⁰⁴.

19 listopada, w środę, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kaplicy sióstr elżbietanek na ul. Topiel 14 i odwiedził chorych w znajdującym się tam szpitalu¹⁰⁵.

94 PK 1924, s. 735.

95 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1924, s. 256.

96 Tamże.

97 Tamże.

98 Tamże.

99 Tamże.

100 Tamże.

101 Tamże.

102 Tamże.

103 Tamże.

104 Tamże.

105 Tamże.

20 listopada, w czwartek, Jego Eminencja był na walnym zebraniu Katolickiego Związku Polek¹⁰⁶.

21 listopada, w piątek, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w Przytulisku na ul. Wilczej 7 i dokonał tam koronacji obrazu Matki Boskiej¹⁰⁷.

22 listopada, w sobotę, Jego Eminencja był w Seminarium Nauczycielek Ludowych Katolickiego Związku Polek na uroczystym, dorocznym zebraniu, urządzonym przez uczennice ku czci św. Cecylii, patronki Seminarium Nauczycielek Ludowych Katolickiego Związku Polek¹⁰⁸.

26 listopada, w środę, o godz. 15, Jego Eminencja pojechał do Grochowa w celu obejrzenia miejsca pod budowę nowego kościoła¹⁰⁹.

30 listopada, w niedzielę, o godz. 17, ks. kardynał brał udział w konferencji w sprawach szkolnictwa, która odbyła się na Zamku Królewskim pod przewodnictwem Prezydenta Rzeczypospolitej¹¹⁰.

2 grudnia, we wtorek, o godz. 10.30, Jego Eminencja był na nabożeństwie w kościele św. Aleksandra i udzielił błogosławieństwa p. prezydentowi i jego małżonce z okazji 25-lecia jubileuszu małżeństwa. Następnie, tegoż dnia Jego Eminencja o godz. 20, odwiedził p. prezydenta w Belwederze¹¹¹.

3 grudnia, w środę, o godz. 9.30, Jego Eminencja w kościele św. Krzyża odprawił Mszę Świętą na intencję Ligi Obrony Kresów Zachodnich. Tegoż dnia, również o godz. 17, był na otwarciu kiermaszu urządzonego przez Narodową Organizację Kobiet¹¹².

4 grudnia, w czwartek, Jego Eminencja wraz z innymi biskupami brał udział w oddaniu domu przy Al. Szucha nr 10 na Nuncjaturę Apostolską w Warszawie¹¹³.

4, 5, 6, 11 i 12 grudnia, od czwartku do soboty, a następnie w kolejny czwartek i piątek, Jego Eminencja uczestniczył w Konferencjach Księży Biskupów w sprawie konkordatu¹¹⁴. Na tej konferencji „Biskupi dokonali oficjalnego oddania domu przy Al. Szucha 10 na nuncjaturę apostolską w Warszawie”¹¹⁵.

5 grudnia, w piątek, o godz. 5, Jego Eminencja przyjmował u siebie w pałacu Prezydenta Rzeczypospolitej i jego małżonkę¹¹⁶. Tegoż dnia, o godz. 17 zaszczycił swą obecnością akademię urządzoną ku czci p. Sikorskiej, z racji 50-lecia jej pracy pedagogicznej¹¹⁷.

106 Tamże.

107 Tamże.

108 Tamże.

109 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1924, s. 287.

110 Tamże.

111 Tamże.

112 Tamże.

113 Tamże.

114 Tamże.

115 PK 1924, s. 750. *Tam też podano po łacinie i w polskim tłumaczeniu treść tego aktu.* Tamże, s. 750–751.

116 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1924, s. 287.

117 Tamże.

6 grudnia, w sobotę, o godz. 12, Jego Eminencja był na otwarciu Salonu Sztuk Pięknych w Zachęcie¹¹⁸.

7 grudnia, w niedzielę, o godz. 9, Jego Eminencja, na intencję Macierzy Szkolnej odprawił Mszę Świętą w katedrze¹¹⁹. Tegoż dnia, także w katedrze, o godz. 10, dokonał poświęcenia sztandaru dla Zawodowego Związku Pocztowców i Telegrafistów i z tej okazji wygłosił okolicznościowe przemówienie¹²⁰.

8 grudnia, w poniedziałek, o godz. 10.30, Jego Eminencja celebrował sumę w kaplicy sióstr Rodziny Maryi przy ul. Żelaznej¹²¹, a godz. 17 przyjął u siebie ambasadora francuskiego p. Panafieu¹²². Potem odwiedził jeszcze Zgromadzenie św. Józefa na Sewerynowie, z racji 40-lecia jego istnienia¹²³.

9 grudnia, we wtorek, Jego Eminencja złożył rewizytę ambasadorowi francuskiemu p. Panafieu¹²⁴.

15 grudnia, w poniedziałek, „J. Em. Kardynał Kakowski obchodził w najbliższym swym otoczeniu pięciolecie powołania do świętego Kolegium Kardynalskiego”¹²⁵.

16 grudnia, we wtorek, Jego Eminencja był na sesji członków Towarzystwa św. Wincentego à Paulo, następnie przewodniczył dorocznemu walnemu zebraniu Koła Księży Prefektów w Warszawie¹²⁶.

21 grudnia, w niedzielę, o godz. 10, Jego Eminencja poświęcił kaplicę w Grochowie, gdzie ma być utworzona nowa parafia, a następnie wygłosił do licznie zebranego ludu przemówienie i odprawił uroczystą Mszę Świętą¹²⁷.

24 grudnia, w środę, o godz. 14, Jego Eminencja przyjmował życzenia świąteczne od duchowieństwa warszawskiego¹²⁸.

25 grudnia, w czwartek, w uroczystość Bożego Narodzenia, o godz. 12 w nocy, Jego Eminencja w katedrze celebrował pasterkę, a o godz. 10.30 następnego dnia tam również odprawił sumę¹²⁹.

30 grudnia, we wtorek, o godz. 13, w kaplicy sióstr magdalenek przy ul. Żytniej udzielił Sakramentu Bierzmowania 26 wychowanicom tamtejszego zakładu¹³⁰.

118 Tamże.

119 Tamże.

120 Tamże.

121 Tamże.

122 Tamże.

123 Tamże.

124 Tamże.

125 PK 1924, s. 766.

126 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1924, s. 287.

127 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1925, s. 33.

128 Tamże.

129 Tamże.

130 Tamże.

1925

1 stycznia, w czwartek, o godz. 11, Jego Eminencja złożył Prezydentowi Rzeczypospolitej na Zamku Królewskim noworoczne życzenia, a następnie u siebie w pałacu przyjmował życzenia od licznych gości¹.

6 stycznia, we wtorek, o godz. 10.30, Jego Eminencja w katedrze celebrował sumę².

7 stycznia, w środę, o godz. 9, Jego Eminencja w katedrze odprawił Mszę Świętą w intencji Zjazdu delegatów wojewódzkich na pierwsze walne Zgromadzenie Ligi Ochrony Powietrznej Państwa³.

8 stycznia, w czwartek, o godz. 10.30, Jego Eminencja dokonał poświęcenia samolotu „Potez VIII” ofiarowanego LOPP przez zawodowych pracowników miejskich m. st. Warszawy⁴.

11 stycznia, w niedzielę, o godz. 9.30, Jego Eminencja w kaplicy Przytuliska przy ul. Wilczej odprawił Mszę Świętą w intencji zjazdu seniorów „Odrodzenia”. Tego również dnia, o godz. 16, Jego Eminencja zaszczyił swą obecnością inauguracyjne zebranie seniorów tegoż stowarzyszenia⁵.

14 stycznia, środę, o godz. 18, Jego Eminencja zaszczyił swą obecnością zebranie Członków Związku Katolickiego Kobiet Polskich⁶.

15 stycznia, w czwartek, Jego Eminencja był na posiedzeniu warszawskich księży proboszczów⁷.

23 stycznia, w piątek, o godz. 17, Jego Eminencja był na sesji księży profesorów w Seminarium Duchownym⁸.

28 stycznia, w środę, o godz. 17, Jego Eminencja zaszczyił swą obecnością doroczne walne zebranie Stowarzyszenia Pań Miłosierdzia św. Wincentego à Paulo (Oddział Czerniakowski)⁹.

29 stycznia, w czwartek, o godz. 15, Jego Eminencja przyjął u siebie rumuńskiego posła A. Jacovaky¹⁰, natomiast o godz. 17 był na egzaminie maturalnym w Seminarium Duchownym¹¹.

31 stycznia, w sobotę, o godz. 12, Jego Eminencja zwiedził wystawę dzieł p. Lasockiego w Towarzystwie Zachęty Sztuk Pięknych¹².

1 Tamże.

2 Tamże.

3 Tamże.

4 Tamże.

5 Tamże.

6 Tamże.

7 Tamże.

8 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1925, s. 73.

9 Tamże.

10 Tamże.

11 Tamże.

12 Tamże.

1 lutego, w niedzielę, o godz. 17, Jego Eminencja był w Ratuszu na akademii urządzonej z racji 900. rocznicy Koronacji Bolesława Chrobrego¹³.

5 lutego, w czwartek, o godz. 11, Jego Eminencja przewodniczył posiedzeniu księży dziekanów¹⁴.

11 lutego, w środę, o godz. 12, Jego Eminencja zaszczyił swą obecnością akademię urządzoną ku czci Ojca Świętego w gimnazjum ss. nazaretanek przy ul. Litewskiej¹⁵. Tegoż dnia o godz. 18, był na akademii, z tej samej okazji, urządzonej staraniem Związku Katolickiego Polek¹⁶.

12 lutego, w czwartek, o godz. 11, w rocznicę koronacji Ojca Świętego Piusa XI Jego Eminencja odprawił w katedrze Mszę Świętą¹⁷. Z kolei o godz. 16 był na akademii ku czci Ojca Świętego w Seminarium Duchownym¹⁸.

15 lutego, w niedzielę, o godz. 17, Jego Eminencja był w Ratuszu na akademii urządzonej ku czci Piusa XI¹⁹.

18 lutego, w środę, o godz. 17, Jego Eminencja był na sesji warszawskich księży proboszczów²⁰.

21 lutego, w sobotę, o godz. 7, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kaplicy na Sewerynowie²¹.

23 lutego, w poniedziałek, o godz. 10.30, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kościele sióstr Sakramentek²².

24 lutego, we wtorek, o godzinie 7 rano, Jego Eminencja wyjechał na odpoczynek do Włocławka²³.

25 lutego, w środę, o godz. 7 rano, Jego Eminencja wrócił z Włocławka do Warszawy²⁴.

1 marca, w niedzielę, o godz. 19, Jego Eminencja zaszczyił swą obecnością gregoriańską akademię urządzoną ku jego czci w sali Katolickiego Związku Polek²⁵.

6 marca, w piątek, o godz. 17, Jego Eminencja był na sesji Rady Gospodarczej Sióstr Miłosierdzia przy ul. Tamka²⁶.

13 Tamże.

14 Tamże.

15 Tamże.

16 Tamże.

17 Tamże; *Rocznica koronacji Papieża Piusa XI*, WAW 1925, s. 73.

18 *Ku czci Ojca św. Piusa XI*, WAW 1925, s. 73–74; *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1925, s. 73.

19 Tamże.

20 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1925, s. 111.

21 Tamże.

22 Tamże.

23 Tamże.

24 Tamże.

25 Tamże; *Akademia Gregoriańska*, WAW 1925, s. 113.

26 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1925, s. 111.

7 marca, w sobotę, o godz. 12, Jego Eminencja był na wystawie *Portret polski* w Towarzystwie Zachęty Sztuk Pięknych²⁷. Tego dnia zaszczyił swą obecnością zebranych na publicznej dyspucie scholastycznej odbywanej w Seminarium Metropolitalnym, przygotowanej przez alumnów ku czci św. Tomasza z Akwinu. Po dyspucie „Najdostojniejszy Arcypasterz [...] w podniosłych słowach przemówił do alumnów, podkreślając znaczenie św. Tomasza dla Kościoła nauczającego”²⁸.

8 marca, w niedzielę, o godz. 11.30, Jego Eminencja celebrował sumę w kościele poddominikańskim przy ul. Freta²⁹.

9 marca, w poniedziałek, o godz. 20, Jego Eminencja był na odczycie ks. prof. Bukowskiego o św. Tomaszu w Collegium Teologicum³⁰.

10 marca, we wtorek, Jego Eminencja był na raucie w Prezydium Rady Ministrów³¹.

11 marca, w środę, o godz. 10, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w intencji członków Związku Dowborczyków³².

16 marca, w poniedziałek, o godz. 17, Jego Eminencja był na Uniwersytecie Warszawskim na odczycie ks. prof. Hozakowskiego³³.

19 marca, w czwartek, o godz. 8.30, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kaplicy siostr magdalenek przy ul. Żytniej³⁴.

21 marca, w sobotę, o godz. 10, Jego Eminencja odprawił w katedrze Mszę Świętą za duszę śp. Szednickiego – Prezesa Sądu Najwyższego. Tego samego dnia, o godz. 16, przyjął u siebie posła argentyńskiego D. Moreno³⁵.

26 marca, w czwartek, o godz. 18, Jego Eminencja złożył wizytę Prezydentowi Rzeczypospolitej³⁶.

27 marca, w piątek, o godz. 8.30, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą przy trumnie śp. arcybiskupa Ruskiewicza³⁷.

29 marca, w niedzielę, o godz. 17.30, Jego Eminencja eksportował zwłoki abpa Ruskiewicza z domu do kościoła³⁸.

30 marca, w poniedziałek, Jego Eminencja, po odprawieniu nabożeństwa żałobnego za zmarłego abpa Ruskiewicza, odprowadził jego ciało do podziemi kościoła św. Krzyża³⁹.

27 Tamże.

28 *Ku czci św. Tomasza w Seminarium Metropolitalnym*, WAW 1925, s. 113.

29 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1925, s. 111.

30 Tamże.

31 Tamże.

32 Tamże.

33 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1925, s. 142.

34 Tamże.

35 Tamże.

36 Tamże, s. 143.

37 *Pogrzeb ś. p. Arcybiskupa Ruskiewicza*, WAW 1925, s. 143–144.

38 Tamże.

39 Tamże.

1 kwietnia, w środę, o godz. 9, Jego Eminencja w katedrze „odprawił uroczystą Mszę św. na intencję pielgrzymki młodzieży szkolnej do Rzymu. Po Mszy św. J. Em. odczytał itinerarium. O godz. 3.55 po poł. J. Em. wraz z młodzieżą szkolną wyjechał do Rzymu, żegnany owacyjnie przez liczny zastęp kleru warszawskiego i ludu. Na dworcu byli obecni członkowie kapituły metropolitalnej z ks. infułatem Łyszkowskim na czele i Nuncjusz Apostolski Lauri i księża biskupi Gall i Szelązek⁴⁰.

22 maja, w piątek, o godz. 16, Jego Eminencja, powracający z Rzymu do Warszawy, powitany został przez licznie zebrane na dworcu duchowieństwo i przedstawiciele miasta⁴¹.

26, 27, 28 i 29 maja, od wtorku do piątku, Jego Eminencja brał udział w Konferencjach Księży Biskupów z całej Polski, którzy obradowali głównie nad wprowadzeniem w życie Konkordatu wraz z podziałem diecezji⁴².

31 maja, w niedzielę, w uroczystość Zesłania Ducha Świętego, o godz. 10, Jego Eminencja odprawił w katedrze Mszę Świętą w intencji Kongresu Stronnictwa Chrześcijańskiej Demokracji, następnie przemawiał do uczestników Kongresu, życząc im dalszej owocnej pracy i jak największego rozwoju całego Stronnictwa⁴³. Z kolei o godz. 11.30 Jego Eminencja dokonał poświęcenia kamienia węgielnego pod budowę kaplicy w Kaczym Dole i do licznie zebranego tam ludu wygłosił przemówienie⁴⁴.

2 czerwca, we wtorek, o godz. 12, Jego Eminencja wziął udział w uroczystości wymiany dokumentów ratyfikacyjnych pomiędzy Stolicą Apostolską a Polską⁴⁵. Tegoż dnia o godz. 13.30, był u Prezydenta Rzeczypospolitej na śniadaniu wydanym z racji zawarcia Konkordatu⁴⁶.

5 i 6 czerwca, w piątek i sobotę, Jego Eminencja był na egzaminach w Seminarium Duchownym⁴⁷.

8 czerwca, w poniedziałek, o godz. 16, Jego Eminencja wyjechał oglądać miejsce pod budowę domu dla księży emerytów⁴⁸.

11 czerwca, w czwartek, w uroczystość Bożego Ciała, Jego Eminencja w katedrze celebrował pontyfikalną Mszę Świętą i procesję z 4 Ewangeliami⁴⁹.

14 czerwca, w niedzielę, o godz. 9, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kaplicy żeńskiego gimnazjum im. E. Plater, a następnie 193 uczennicom tego gimnazjum udzielił Sakramentu Bierzmowania⁵⁰.

40 *Pielgrzymka młodzieży do Rzymu*, WAW 1925, s. 144.

41 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1925, s. 180.

42 Tamże; PK 1925, s. 334.

43 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1925, s. 180.

44 Tamże.

45 Tamże.

46 Tamże.

47 Tamże.

48 Tamże.

49 Tamże.

50 Tamże.

15 czerwca, w poniedziałek, Jego Eminencja był na posiedzeniu w biurze Episkopatu Polskiego. Później pojechał na miejsce pożaru kościoła św. Stanisława na Woli⁵¹.

16 czerwca, we wtorek, o godz. 7.40, Jego Eminencja – jako członek Rady Biskupiej do spraw Uniwersytetu Lubelskiego – wyjechał do Lublina na konferencję w sprawie tego Uniwersytetu. Współ z innymi członkami Rady, Arcypasterz Warszawski zwiedził Wszechnicę Lubelską, jej bogatą bibliotekę i Konwikt Teologiczny oraz odbył szereg konferencji, których wynikiem było m. in. wyznaczenie na nowego rektora Uniwersytetu ks. prof. kan. Józefa Kruszyńskiego, b. profesora Seminarium Włocławskiego⁵².

17 czerwca, w środę, o godz. 9.50, Jego Eminencja powrócił z Lublina⁵³.

18 czerwca, w czwartek, o godz. 17.30, Jego Eminencja był na sesji Komitetu Księży Biskupów⁵⁴.

19 czerwca, w piątek, o godz. 10, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kościele sióstr Wizytek, po czym był na zakończeniu roku szkolnego w żeńskim seminarium nauczycielskim Katolickiego Związku Kobiet Polskich⁵⁵.

20 czerwca, w sobotę, o godz. 9, Jego Eminencja odprawił w kościele na Bielanach Mszę Świętą oraz wziął udział w zakończeniu roku szkolnego w gimnazjum oo. marianów⁵⁶.

22 czerwca, w poniedziałek, o godz. 19, Jego Eminencja przyjmował w pałacu duchowieństwo z okazji rocznicy swej konsekracji⁵⁷.

23 czerwca, we wtorek, o godz. 15.30, Jego Eminencja wyjechał do Jabłonny w sprawie mającej tam powstać nowej parafii⁵⁸.

24 czerwca, w środę, Jego Eminencja odprawił w katedrze sumę⁵⁹.

25 czerwca, w czwartek, o godz. 21, Jego Eminencja był na akademii urzędowej z okazji 100-lecia Towarzystwa Kredytowego Ziemskiego⁶⁰.

28 czerwca, w niedzielę, o godz. 12, Jego Eminencja w sali Resursy Obywatelskiej dokonał poświęcenia bibliotek przeznaczonych dla ludności Polesia⁶¹.

29 czerwca, w poniedziałek, o godz. 11, Jego Eminencja odprawił w katedrze uroczystą Mszę Świętą⁶².

51 Tamże

52 Tamże; PK 1925, s. 380; *Pobył J. Eminencji w Lublinie*, WAW 1925, s. 180–181.

53 Tamże, s. 180.

54 Tamże.

55 Tamże.

56 Tamże.

57 Tamże.

58 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1925, s. 212.

59 Tamże.

60 Tamże.

61 Tamże.

62 Tamże.

6, 7, 8 i 9 lipca, od poniedziałku do czwartku, Jego Eminencja, wraz z księżmi swej Archidiecezji, odprawił roczne rekolekcje w Seminarium Duchownym⁶³.

12 lipca, w niedzielę, o godz. 9, odprawił w kościele św. Józefa (pokarmelicim) Mszę Świętą na intencję uczestników zjazdu polskich lekarzy i przyrodników⁶⁴.

14 lipca, we wtorek, o godz. 10, Jego Eminencja był w katedrze na nabożeństwie odprawionym z okazji narodowego święta francuskiego⁶⁵.

19 lipca, w niedzielę, Jego Eminencja w katedrze dokonał konsekracji Jego Ekscelencji ks. bpa Szcześniaka. Współkonsekratorami byli biskupi J. Nowowiejski i S. Gall, natomiast asystę Jego Eminencja stanowili księża: H. Fiatowski, M. Bojanek i L. Kalinowski oraz alumni Seminarium Metropolitalnego⁶⁶.

20 lipca, w poniedziałek, Jego Eminencja wyjechał na wieś na odpoczynek⁶⁷.

1 sierpnia, w sobotę, Jego Eminencja powrócił do Warszawy „z wywczasów letnich”⁶⁸.

5 sierpnia, w środę, o godz. 9, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kaplicy sióstr magdalenek przy ul. Żytniej⁶⁹.

9 sierpnia, w niedzielę, o godz. 11, Jego Eminencja dokonał poświęcenia mostu Poniatowskiego w Warszawie⁷⁰.

12 sierpnia, w środę, o godz. 10, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą za duszę śp. Sienkiewiczowej w kościele panien Kanoniczek⁷¹.

14 sierpnia, w piątek, o godz. 18, Jego Eminencja był na przyjęciu u hr. Adama Zamojskiego z powodu przyjazdu Sokolów Polskich z Ameryki⁷².

15 sierpnia, w sobotę, o godz. 16.30, Jego Eminencja wyjechał do Płud, aby zwiedzić tam zakład wychowawczy dla dzieci⁷³.

27 sierpnia, w czwartek, o godz. 8 rano, Jego Eminencja wyjechał do Skolimowa⁷⁴.

2 września, w środę, Jego Eminencja, w swej prywatnej kaplicy, dokonał instytucji kanonicznej na prałata dziekana ks. biskupa S. Galla, na prałata scholastyka ks. biskupa W. Szcześniaka i na kanonika ks. pr. W. Kępińskiego⁷⁵.

63 Tamże.

64 Tamże.

65 Tamże.

66 Tamże; PK 1925, s. 463; *Konsekracja nowego Biskupa Sufragana Warszawskiego*, WAW 1925, s. 213.

67 *Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1925, s. 212.

68 PK 1925, s. 494; zob. *Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1925, s. 212.

69 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1925, s. 239.

70 Tamże.

71 Tamże.

72 Tamże.

73 Tamże.

74 Tamże.

75 *Instytucja i Instalacja nowych Prałatów i Kanonika w Kapitulie Metropolitalnej Warszawskiej*, WAW 1925, s. 240.

3 września, w czwartek, o godz. 16, Jego Eminencja przyjął u siebie ministra Stetsona, posła nadzwyczajnego Stanów Zjednoczonych⁷⁶.

5 września, w sobotę, Jego Eminencja złożył rewizytę ministrowi Stetsonowi⁷⁷.

6 września, w niedzielę, o godz. 8 rano, Jego Eminencja wyjechał do Karolina, odprawił tam Mszę Świętą i zwiedził tamtejszy zakład wychowawczy dla dzieci⁷⁸.

8 września, we wtorek, o godz. 10.30, Jego Eminencja odprawił w katedrze sumę, po ukończeniu której udał się do Belwederu, aby tam – stosownie do umowy zawartej między Stolicą Świętą i rządem polskim – złożyć wraz z księżmi biskupami przysięgę następującej treści: „Przed Bogiem i na Świętą Ewangelię przysięgam i obiecuję, jak przystoi biskupowi, wierność Rzeczypospolitej Polskiej, przysięgam i obiecuję, iż z zupełną lojalnością szanować będę rząd, ustanowiony konstytucją, i że sprawię, aby go szanowało moje duchowieństwo. Przysięgam i obiecuję poza tym, że nie będę uczestniczył w żadnym porozumieniu ani nie będę obecny przy żadnych naradach, które by mogły przynieść szkodę państwu polskiemu lub porządkowi publicznemu. Nie pozwolę memu duchowieństwu uczestniczyć w takich poczynaniach. Dbając o dobro i interes państwa, będę się starał o uchylenie od niego wszelkich niebezpieczeństw, o których wiedziałbym, że mu grożą⁷⁹”.

11 września, w piątek, o godz. 17, Jego Eminencja był na posiedzeniu księży profesorów w Seminarium Duchownym⁸⁰.

14 września, w poniedziałek, z okazji otwarcia roku szkolnego w Seminarium Metropolitalnym, o godz. 8 rano, Jego Eminencja w kaplicy seminaryjnej odprawił Mszę Świętą, po której wygłosił do alumnów przemówienie o wielkości i świętości powołania kapłańskiego i o przygotowaniu duchowym i umysłowym niezbędnym do tego stanu⁸¹.

22 września, we wtorek, Jego Eminencja przyjął – składających mu wizytę – arcybiskupa i metropolitę rumuńskiego Nektariusza oraz A. Jacovaky – posła rumuńskiego w Warszawie⁸².

24 września, w czwartek, o godz. 9, Jego Eminencja odprawił w katedrze Mszę Świętą za dusze śp. pracowników policji państwowej⁸³.

25 września, w piątek, o godz. 9, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w pobernardyńskim kościele św. Anny ku czci bł. Władysława z Gielniowa z okazji uroczystości patrona Warszawy. Po nabożeństwie zwiedził odrestaurowane – kosztem ok. 30 tys. zł. złożonych na tacę przez lud warszawski – części świątyni (długi

76 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1925, s. 239.

77 Tamże.

78 Także.

79 Tamże; PK 1925, s. 574.

80 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1925, s. 239.

81 PK 1925, s. 589; zob. *Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1925, s. 239; *Otwarcie roku szkolnego w Seminarium Metropolitalnym*, WAW 1925, s. 239–240.

82 PK 1925, s. 605.

83 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1925, s. 299.

korytarz klasztorny, kruchty, kaplica pogrzebowa, kaplica M. B. Loretańskiej, za-budowania kościelne, historyczny dziedziniec obok dzwonnicy, starożytna figura M.B. z 1570 r.)⁸⁴.

27 września, w niedzielę, Jego Eminencja dokonał konsekracji świeżo powiększonego kościoła na terenie Szpitala Dzieciątka Jezus⁸⁵.

29–30 września oraz 2 października, we wtorek, środę i piątek, Jego Eminencja brał udział w posiedzeniach Komitetu Księży Biskupów⁸⁶.

4 października, w niedzielę, o godz. 8.30, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kaplicy sióstr zmartwychwstank przy ul. Mokotowskiej⁸⁷.

Następnie Arcypasterz uczestniczył w powitaniu przybyłego z Turynu ks. Filipa Rinaldiego – generała oo. salezjanów, które miało miejsce w gmachu zakładu wychowawczego im. ks. Siemca w Warszawie. W przemowie powitalnej Kardynał A. Kakowski „podkreślił przede wszystkim, że Polska nie tylko wiarę chrześcijańską, ale również kulturę i cywilizację chrześcijańską zawdzięcza w pierwszym rzędzie Rzymowi i Włochom. Te cenne skarby duchowe zapewniły Ojczyźnie naszej świetność i potęgę polityczną w czasie niepodległości, moc i trwałość w ciężkich chwilach niewoli i triumf zmartwychwstania i odrodzenia w obecnej dobie. Z Włoch również zawitały do nas nowe idee wychowania młodzieży, których wyrazicielem i krzewicielem jest Zgromadzenie OO. Salezjanów. Rozwój szkolnictwa zawodowego, owianego duchem radości, wesela i nadprzyrodzonej miłości Boga i bliźnich – oto wzniosłe powołanie tego Zgromadzenia na ziemiach naszych. Zakończył J. Eminencja swe przemówienie podziękowaniem ks. Rinaldi’emu za prace już dokonane na terenie Archidiecezji Warszawskiej przez OO. Salezjanów w czasie rządów obecnego Generała”⁸⁸.

9 października, w piątek, o godz. 10, Jego Eminencja odprawił w katedrze żałobne nabożeństwo za duszę śp. patriarchy Zaleskiego⁸⁹.

12 października, w poniedziałek, o godz. 10, Jego Eminencja odprawił w kościele popaulińskim nabożeństwo żałobne za duszę śp. ks. prał. Gnatowskiego⁹⁰.

15 października, w czwartek, o godz. 8, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kaplicy Konwiktu Teologicznego, po której wygłosił przemówienie do księży studentów⁹¹. Nawoływał obecnych, by podczas swych studiów akademickich zdobywali gruntowną wiedzę, poznawali metody badania naukowego i by teraz i w przyszłości byli prawdziwymi miłośnikami nauki. Zdobywając wiedzę i przez to poznając prawdę, powinni umacniać się w wierze, która jest „podstawą rzeczy

84 Tamże; PK 1925, s. 605.

85 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1925, s. 299; PK 1925, s. 620–621.

86 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1925, s. 300.

87 Tamże.

88 PK 1925, s. 637.

89 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1925, s. 300.

90 Tamże.

91 Tamże.

tych, których się spodziewamy, wywodem rzeczy niewidzialnych” (Żyd. 11,1), pogłębiać miłość ku Bogu, który jest przedmiotem zarówno wiary, jak i wiedzy prawdziwej. Kształcąc swój umysł – głosił Najdostojniejszy Arcypasterz – nie powinni słuchacze teologii zapominać o swoim wyrobieniu duchowym, o kształceniu charakteru i woli, słowem o dążeniu do doskonałości chrześcijańskiej. Arcypasterz życzył studentom-teologom, by ci teraz w przyszłości byli dobrymi kapłanami, by dobry wpływ wywierali na swoich kolegów – studentów na Uniwersytecie i by w przyszłości byli prawdziwymi kierownikami, wodzami i nauczycielami ludu.

W końcu Jego Eminencja ks. kardynał wyraził głęboką nadzieję, że nasi księża-studenci teologowie sprostają godnie swemu zadaniu i że będą w przyszłości apostołami prawdziwej nauki Chrystusowej i pomocnikami swoich biskupów.

Niech tylko teraz i zawsze – mówił książę Kościoła – pamiętają o przywiązaniu i miłości do Zastępcy Chrystusowego, a Następcy Piotrowego, do Ojca Świętego i do hierarchii kościelnej. Po przemówieniu Jego Eminencji, księża studenci, w mieszkaniu ks. rektora Goworzewskiego, witając na początku roku akademickiego Najdostojniejszego Arcypasterza, dziękowali mu serdecznie za rady, wskazówki i napomnienia, udzielane im podczas przemówienia w kaplicy⁹².

18 października, w niedzielę, o godz. 8, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kaplicy schroniska św. Józefa na Sielcach⁹³.

20 października, we wtorek, Jego Eminencja był na posiedzeniu księży biskupów w sprawie Kościoła katolickiego na Kresach Wschodnich⁹⁴.

23 października, w piątek, Jego Eminencja wystosował do swego duchowieństwa następującą odezwę: „W dniu 2 listopada r. b. Naród Polski czcić będzie pamięć poległego w obronie Ojczyzny żołnierza polskiego. Łącznie z podniosłem uczuciem Narodu i Kościół Katolicki zanoszą modły do Nieba o wieczny pokój dla zmarłych naszych bohaterów. Wobec tego polecamy Wielebnemu Duchowieństwu Archidiecezji, ażeby w dniu Zaduszonym po modłach liturgicznych, w czasie procesji żałobnej, po V stacji, odmówiło wraz z wiernymi 3 Ojcze nasz, 3 Zdrowaś Maria i 3 razy Wieczny odpoczynek za dusze poległych. Aleksander Kard. Kakowski⁹⁵.”

25 października, w niedzielę, o godz. 9, Jego Eminencja odprawił w katedrze Mszę Świętą w intencji uczestników Zjazdu Inspektorów Szkolnych z całej Polski⁹⁶.

29 października, w czwartek, o godz. 17, Jego Eminencja był na posiedzeniu warszawskich księży proboszczów u bpa Szcześniaka⁹⁷. Natomiast o godz. 20 był na odczycie O. Munnyneka – rektora Uniwersytetu Fryburskiego⁹⁸.

92 PK 1925, s. 669.

93 *Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1925, s. 300.

94 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1925, s. 329.

95 *Uroczystość „Nieznanego Żołnierza”*, WAW 1925, s. 306–307; PK 1925, s. 669.

96 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1925, s. 329.

97 Tamże.

98 Tamże, s. 330.

31 października, w sobotę, o godz. 18, Jego Eminencja był u marszałka Trąpczyńskiego na posiedzeniu członków „Komitetu sprowadzenia zwłok H. Sienkiewicza do Polski”⁹⁹.

2 listopada, w poniedziałek, „w Dzień Zaduszny przybyły o godz. 6-ej rano zwłoki Nieznanego Żołnierza ze Lwowa na dworzec Główny skąd przeniesiono je natychmiast do Katedry św. Jana. O godz. 11-ej J. Em. Kardynał Kakowski odprawił uroczystą Mszę św. żałobną, na której był obecny pan prezydent Rzeczypospolitej, reprezentanci Rządu, Sejmu i Senatu. Z dostojników duchownych zauważyliśmy: J. Em. Nuncjusza, J. E. Biskupa Galla i J. E. Biskupa Szcześniaka. Po nabożeństwie wszedł na ambonę ks. profesor Szlagowski i, wśród ciszy skupienia, wygłosił prześliczne okolicznościowe przemówienie”¹⁰⁰.

4 listopada, w środę, o godz. 9.30, Jego Eminencja udzielił Sakramentu Bierzmowania w kościele św. Karola Boromeusza, a potem, o godz. 11 odprawił tam uroczystą sumę¹⁰¹.

6 listopada, w piątek, o godz. 17, Jego Eminencja odbył posiedzenie z księżmi profesorami wydziału teologicznego przy Uniwersytecie Warszawskim¹⁰².

7 listopada, w sobotę, Jego Eminencja brał udział w Konferencjach Księżych Biskupów w Biurze Episkopatu Polski¹⁰³.

8 listopada, w niedzielę, o godz. 10, Jego Eminencja odprawił w kościele św. Krzyża Mszę Świętą z okazji Tygodnia Akademickiego¹⁰⁴.

29 listopada, w niedzielę, o godz. 8.30, Jego Eminencja odprawił w kaplicy sióstr nazaretanek Mszę Świętą z racji 50-lecia istnienia tego zgromadzenia, następnie przemówił do sióstr i do znajdujących się w ich zakładzie uczennic¹⁰⁵.

8 grudnia, we wtorek, o godz. 10, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kaplicy Zgromadzenia Sióstr Rodziny Maryi przy ul. Żelaznej¹⁰⁶.

16 grudnia, w środę, o godz. 10 rano, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą za duszę śp. G. Narutowicza, pierwszego Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej¹⁰⁷.

17 grudnia, w czwartek, o godz. 17, Jego Eminencja był na posiedzeniu księży proboszczów w mieszkaniu ks. Blizińskiego, prob. parafii św. Michała na Mokotowie¹⁰⁸.

19 grudnia, w sobotę, o godz. 17, Jego Eminencja był na akademii, urządzonej

99 Tamże.

100 Tamże; PK 1925, s. 701. Tam również drukowane jest wspomniane przemówienie ks. Szlagowskiego.

101 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1925, s. 330.

102 Tamże.

103 Tamże.

104 Tamże.

105 *Kronika. Czynności Jego Em. Arcypasterza*, WAW 1925, s. 373.

106 Tamże.

107 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1926, s. 39.

108 Tamże.

w Seminarium Metropolitalnym w Warszawie, z okazji 1600-lecia pierwszego soboru powszechnego w Nicei¹⁰⁹.

20 grudnia, w niedzielę, o godz. 11, Jego Eminencja odprawił w kościele św. Krzyża uroczystą Mszę Świętą z racji 300-lecia istnienia Zgromadzenia Księża Misjonarzy¹¹⁰.

24 grudnia, w czwartek, w Wigilię Bożego Narodzenia, Jego Eminencja przyjął życzenia świąteczne, które złożyło mu duchowieństwo warszawskie na czele z Jego Ekscelencją ks. biskupem Szcześniakiem¹¹¹.

25 grudnia, w piątek, w uroczystość Bożego Narodzenia, o godz. 12 w nocy, Jego Eminencja odprawił w katedrze Mszę Świętą – pasterkę¹¹².

27 grudnia, w niedzielę, o godz. 9 rano, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kaplicy sióstr zmartwychwstaniek przy ul. Sewerynow¹¹³.

28 grudnia, w poniedziałek, o godz. 8.30 rano, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kaplicy sióstr miłosierdzia przy ul. Starej¹¹⁴.

109 Tamże, s. 40; *Uroczystość w Seminarium Metropolitalnym*, WAW 1926, s. 41–42.

110 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1926, s. 40.

111 *Z dnia wigilijnego*, WAW 1926, s. 41.

112 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1926, s. 40.

113 Tamże.

114 Tamże.

1926

1 stycznia, w piątek, o godz. 11.30, Jego Eminencja złożył życzenia Prezydentowi Rzeczypospolitej Polskiej na Zamku Królewskim, potem od godz. 13 do godz. 18 przyjmował u siebie w pałacu od gości noworoczne życzenia¹.

2 stycznia, w sobotę, o godz. 13.30, Jego Eminencja wyjechał do Katowic².

3 stycznia, w niedzielę, Jego Eminencja udzielił konsekracji pierwszemu biskupowi diecezji śląskiej Jego Ekscelencji ks. A. Hlondowi³.

5 stycznia, we wtorek, Jego Eminencja powrócił z Katowic do Warszawy⁴.

11 stycznia, w poniedziałek, o godz. 11 rano, Jego Eminencja odprawił w katedrze żałobne nabożeństwo za duszę śp. królowej włoskiej Małgorzaty⁵.

18 stycznia, w poniedziałek, o godz. 10, w kościele Zbawiciela Jego Eminencja ks. kardynał Kakowski odprawił za duszę śp. ks. prał. R. Rembielińskiego nabożeństwo żałobne, w którym uczestniczyły wielkie rzesze wiernych oraz liczne duchowieństwo na czele z ks. arcybiskupem Roppem i ks. biskupem Szcześniakiem⁶.

20 stycznia, w środę, Jego Eminencja ks. kardynał Kakowski – w stuletnią rocznicę zgonu ks. St. Staszica – odprawił w kościele św. Krzyża w Warszawie nabożeństwo żałobne, po którym w Pałacu Staszicowskim pobłogosławił pamiątkową tablicę⁷.

25 stycznia, w poniedziałek, o godz. 8.15, Jego Eminencja ks. kardynał wyjechał do Łomży na ingres Jego Ekscelencji ks. biskupa R. Jałbrzykowskiego⁸.

27 stycznia, w środę, Jego Eminencja powrócił z łomżyńskiego ingresu do Warszawy⁹.

29 stycznia, w piątek, Jego Eminencja – wspólnie z ks. biskupem Szcześniakiem – uczestniczył w posiedzeniu księży profesorów Seminarium Metropolitalnego poświęconym egzaminom kleryckim z pierwszego półrocza 1926 roku¹⁰.

10 lutego, w środę, Jego Eminencja uczestniczył w odbywanej w mieszkaniu ks. prob. Ryniewiczza sesji księży proboszczów warszawskich¹¹.

12 lutego, w piątek, z okazji 4. rocznicy koronacji Ojca Świętego Piusa XI, Jego Eminencja kardynał Kakowski uczestniczył w celebrowanej w archikatedrze Mszy Świętej¹² oraz w kilku akademiach tego dnia, na tę okoliczność przygotowanych

1 Tamże.

2 Tamże; PK 1925, s. 798.

3 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1926, s. 40.

4 Tamże.

5 Tamże.

6 *Z pogrzebu ś. p. Ks. prał. R. Rembielińskiego*, WAW 1926, s. 82–83.

7 PK 1926, s. 63; *W stuletnią rocznicę zgonu Ks. St. Staszica*, WAW 1926, s. 83.

8 *Pobył Arcypasterza w Łomży*, WAW 1926, s. 83.

9 Tamże.

10 *Z Seminarium Metropolitalnego*, WAW 1926, s. 83.

11 *Sesja XX. Proboszczów*, WAW 1926, s. 127.

12 *Uroczystość papieska w katedrze*, WAW 1926, s. 126.

w Kurii Metropolitalnej, Seminarium Duchownym¹³, Konwikcie Teologicznym¹⁴ i w Ratuszu¹⁵.

15 lutego, w poniedziałek, „o godz. 8-ej rano, wyjechał J. Em. Arcypasterz w towarzystwie J. E. ks. Biskupa Galla do Poznania na pogrzeb ś. p. Kardynała Dalbora. Jego Eminencji towarzyszyli przedstawiciele kapituły warszawskiej, ks. infułat Brzeziewicz i ks. prał. Kępiński oraz przedstawiciele kapituły Łowickiej, księża kanonicy: Bojanek i Stępowski [...]. W czasie podróży do Poznania, bardzo ostentacyjnie witano J. Em. Kardynała Kakowskiego na dworcu w Łowiczu i we Włocławku”¹⁶.

16 lutego, we wtorek, w Poznaniu i Gnieźnie, Jego Eminencja – z 15 księżmi biskupami – uczestniczył w uroczystościach pogrzebowych Prymasa Polski Kardynała Dalbora¹⁷.

18 lutego, w czwartek, o godz. 18.25, Jego Eminencja powrócił z Poznania do Warszawy¹⁸.

21 lutego, w niedzielę, w Konwikcie Teologicznym, z powodu zakończenia przez księży-akademików rekolekcji wielkopostnych, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą i wygłosił do księży teologów przemówienie o potrzebie dążenia do doskonałości chrześcijańskiej¹⁹.

26 lutego, w piątek, w dniu imienin Arcypasterza, w katedrze uczestniczył on w uroczystej Mszy Świętej odprawionej w jego intencji, a od godz. 12 przyjmował życzenia od księży i alumnów. „Od godziny zaś 3-ej do 7-ej po południu ks. Kardynał przyjmował życzenia od wielu gości świeckich, między innymi od pana Prezydenta Rzeczypospolitej, od p. premiera A. Skrzyńskiego, od p. ministra Grabskiego, od p. posła pełnomocnego i ministra nadzwyczajnego Simicza, obecnie mianowanego posłem przy Watykanie”²⁰.

27 lutego, w sobotę, o godz. 11, „J. Eminencja Arcypasterz dokonał w swej kaplicy instytucji kanonicznej: prob. par. Rokitno ks. Sędziakowskiego na prepozyta Kapituły Łowickiej i ks. L. Stępowskiego z Łowicza na archidiakona a ks. E. Szczodrowskiego na kanonika tejże kapituły”²¹.

2 marca, we wtorek, w Warszawie Jego Eminencja objął przewodnictwo, rozpoczynającego tego dnia swoje obrady, zgromadzenia biskupów polskich²².

13 *Akademia ku czci Piusa XI w Seminarium Metropolitalnym*, WAW 1926, s. 126.

14 *Akademia papieska w Konwikcie teologicznym*, WAW 1926, s. 126.

15 *Akademia papieska w Ratuszu*, WAW 1926, s. 126.

16 *Wyjazd Arcypasterza do Poznania*, WAW 1926, s. 125.

17 *Z pogrzebu Kard. Dalbora*, WAW 1926, s. 125.

18 *Zob. Wyjazd Arcypasterza do Poznania*, WAW 1926, s. 125.

19 *Z Konwiktu teologicznego*, WAW 1926, s. 127.

20 *Z dnia imienia Arcypasterza*, WAW 1926, s. 128–129.

21 *Instytucja kanoniczna*, WAW 1926, s. 128.

22 PK 1926, s. 158.

6 marca, w sobotę, Jego Eminencja uczestniczył w odprawianym w salezjańskim kościele Najświętszej Rodziny na Powiślu nabożeństwie żałobnym za duszę śp. kardynała Cagliero²³.

7 marca, w niedzielę, o godz. 11, w warszawskim kościele pokarmelickim, przy Krakowskim Przedmieściu, Jego Eminencja kardynał Kakowski odprawił uroczystą Mszę Świętą z okazji 100. rocznicy przeniesienia do kościoła oo. Karmelitów obrazu Matki Boskiej Różańcowej, który otrzymał w darze od papieża Innocentego XI, po zwycięstwie pod Wiedniem, król Jan III Sobieski²⁴.

11 marca, w czwartek, Jego Eminencja uczestniczył w odbywającym się w mieszkaniu ks. prał. Prądzyńskiego, posiedzeniu księży proboszczów parafii warszawskich²⁵.

14 marca, w niedzielę, o godz. 10.30, w kościele św. św. Piotra i Pawła, Jego Eminencja ks. kardynał Kakowski odprawił za duszę śp. arcybiskupa Cieplaka uroczystą Mszę Świętą, po której ks. prof. A. Szlagowski wygłosił żałobne przemówienie. W tymże dniu o godz. 16, nastąpiła, w uroczystym pochodzie, eksportacja zwłok na Dworzec Wileński. Jego Eminencja ks. kardynał Kakowski odprawił modły żałobne przy trumnie, potem poprowadził kondukt żałobny do bramy cmentarnej kościoła²⁶.

15 marca, w poniedziałek, Jego Eminencja – z licznym zastępem dostojników Kościoła polskiego – udał się pociągiem do Wilna, gdzie uczestniczył w uroczystościach pogrzebowych Biskupa-Męczennika²⁷.

17 marca, w środę, Jego Eminencja powrócił z Wilna do Warszawy²⁸.

22 marca, w poniedziałek, o godz. 16, Jego Eminencja odwiedził Mniejsze Seminarium na Pradze, spotykając się z seminarzystami i zapoznając się z użytecznością wprowadzonych tam ostatnio nowych urządzeń²⁹.

28 marca, w Niedzielę Palmową, w kościele archikatedralnym św. Jana, Jego Eminencja dokonał poświęcenia palm oraz celebrował procesję³⁰.

1 kwietnia, w Wielki Czwartek, Jego Eminencja odprawił w archikatedrze uroczyste nabożeństwo³¹.

3 kwietnia, w Wielką Sobotę, wieczorem, Jego Eminencja celebrował Rezurekcję³².

23 *Nabożeństwo żałobne za duszę ś. p. Kardynała Cagliero*, WAW 1926, s. 129.

24 *Uroczystość w kościele po-karmelickim*, WAW 1926, s. 129.

25 *Posiedzenie ks. ks. Proboszczów*, WAW 1926, s. 167.

26 *Z pogrzebu ś. p. Arcybiskupa Cieplaka*, WAW 1926, s. 166.

27 Tamże.

28 Tamże.

29 *Z Seminarium Mniejszego na Pradze*, WAW 1926, s. 166.

30 PK 1926, s. 221; *Z Wielkiego Tygodnia*, WAW 1926, s. 167.

31 Tamże.

32 Tamże.

4 kwietnia, w Niedzielę Wielkanocną, Jego Eminencja odprawił uroczystą sumę³³.

11 kwietnia, w niedzielę, o godz. 13, Jego Eminencja ks. kardynał Kakowski dokonał konsekracji czterech dzwonów dla kościoła parafii św. Krzyża³⁴.

14 kwietnia, w środę, o godz. 17, Jego Eminencja uczestniczył w posiedzeniu księży proboszczów parafii warszawskich, które odbywało się w mieszkaniu ks. dziekana Jakuba Dąbrowskiego na Ochocie³⁵.

18 kwietnia, w niedzielę, o godz. 10, w kościele św. Floriana na Pradze, z okazji 10-lecia Towarzystwa Przyjaciół Pragi, Jego Eminencja odprawił uroczyste nabożeństwo³⁶.

27 kwietnia, we wtorek, o godz. 17, w Domu Księża Emerytów na Pradze, Jego Eminencja był obecny na posiedzeniu członków Zarządu tego Domu³⁷.

2 maja, w niedzielę, o godz. 9 rano, Jego Eminencja odprawił w swej kaplicy, w intencji korporacji akademickiej „Ostoja” Mszę Świętą i dokonał poświęcenia sztandaru tej organizacji. Na Mszę, oprócz członków korporacji „Ostoja”, przybyli również ze sztandarami studenci innych korporacji akademickich. Jego Eminencja wygłosił do zebranych okolicznościowe przemówienie³⁸.

3 maja, w poniedziałek, w katedrze św. Jana, Jego Eminencja odprawił uroczyste nabożeństwo połączone z modłami na intencję Ojczyzny i Prezydenta Rzeczypospolitej³⁹.

4 maja, we wtorek, o godz. 18.15, Jego Eminencja – w towarzystwie ks. kan. K. Bączkiewicza – wyjechał do Rzymu. Na dworcu kolejowym żegnali Arcypasterza liczni księża, na czele z Nuncjuszem Apostolskim Jego Ekscelencją ks. arcybiskupem Laurim i Jego Ekscelencją ks. biskupem Gallem oraz przedstawiciele władz świeckich⁴⁰.

26 maja, we wtorek, o godz. 15.35, Jego Eminencja powrócił z Rzymu do Warszawy⁴¹.

27 maja, w środę, o godz. 17, Jego Eminencja przyjął premiera K. Bartela⁴².

28 maja, w czwartek, o godz. 12 w południe Jego Eminencja rewizytował premiera⁴³.

31 maja, w poniedziałek, o godz. 11, Jego Eminencja odprawił w katedrze Mszę Świętą w intencji spokoju i zgody w Ojczyźnie⁴⁴.

33 Tamże.

34 *Konsekracja dzwonów*, WAW 1926, s. 205.

35 *Sesja Ks. Ks. proboszczów*, WAW 1926, s. 205.

36 *Z racji 10-lecia Tow. Przyjaciół Pragi*, WAW 1926, s. 206.

37 *Z Domu Ks. Ks. Emerytów*, WAW 1926, s. 206.

38 *Poświęcenie sztandaru korporacji akademickiej p. n. „Ostoja”*, WAW 1926, s. 206.

39 *W dzień 3 maja*, WAW 1926, s. 206.

40 PK 1926, s. 284; *Wyjazd J. Em. Arcypasterza do Rzymu*, WAW 1926, s. 205.

41 *Powrót J. Em. Arcypasterza*, WAW 1926, s. 235.

42 *Wizyty i rewizyty*, WAW 1926, s. 235.

43 Tamże.

44 *Nabożeństwo za Ojczyznę*, WAW 1926, s. 235.

1 czerwca, we wtorek, o godz. 17, Jego Eminencja przyjął nowo obranego Prezydenta Rzeczypospolitej prof. Ignacego Mościckiego⁴⁵.

3 czerwca, w czwartek, w uroczystość Bożego Ciała, Jego Eminencja odprawił w katedrze uroczystą Mszę Świętą i celebrował procesję⁴⁶.

4 czerwca, w piątek, o godz. 16.30, Jego Eminencja wraz z bpem Gallem złożyli wizytę Prezydentowi Rzeczypospolitej⁴⁷.

11 czerwca, w piątek, o godz. 9 rano, Jego Eminencja odprawił w Bazylice Serca Jezusowego na Pradze Mszę Świętą i udzielił tam 732 osobom Sakramentu Bierzmowania⁴⁸.

12 czerwca, w sobotę, o godz. 16, Jego Eminencja udzielił w kościele św. Stanisława na Woli 780 osobom Sakramentu Bierzmowania⁴⁹.

22 czerwca, we wtorek po południu, Jego Eminencja, z okazji 13. rocznicy swej konsekracji, przyjmował życzenia od duchowieństwa i wiernych⁵⁰.

24 czerwca, w czwartek, Jego Eminencja uczestniczył w uroczystym zjeździe misyjnym⁵¹.

26 czerwca, w sobotę, o godz. 15.30, Jego Eminencja złożył rewizytę p. Laroche – ambasadorowi francuskiemu⁵².

29 czerwca, we wtorek, o godz. 11, Jego Eminencja odprawił w katedrze św. Jana uroczystą sumę⁵³.

4 lipca, w niedzielę, o godz. 8, Jego Eminencja odprawił, z racji zjazdu Sodalicii Mariańskiej, Mszę Świętą w kościele sióstr Wizytek i wygłosił tam przemówienie. Tegoż dnia o godz. 12.30, był na akademii w Ratuszu z racji 150. rocznicy niepodległości Stanów Zjednoczonych⁵⁴.

6 lipca, we wtorek, po południu Jego Eminencja wyjechał na wypoczynek wakacyjny⁵⁵.

2 sierpnia, w poniedziałek, o godz. 13, Jego Eminencja powrócił do Warszawy z wypoczynku wakacyjnego⁵⁶.

4 sierpnia, w środę, o godz. 11, Jego Eminencji złożył osobiście wizytę p. Sujkowski, minister wyznań religijnych i oświecenia publicznego⁵⁷.

45 *Wizyty i rewizyty*, WAW 1926, s. 235.

46 *W uroczystość Bożego Ciała*, WAW 1926, s. 235.

47 *Wizyty i rewizyty*, WAW 1926, s. 235.

48 *Bierzmowanie*, WAW 1926, s. 235.

49 Tamże.

50 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1926, s. 270; PK 1926, s. 414.

51 PK 1926, s. 414.

52 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1926, s. 270.

53 Tamże.

54 Tamże.

55 Tamże.

56 Tamże.

57 Tamże.

5 sierpnia, w czwartek, Jego Eminencja rewizytował min. Sujkowskiego⁵⁸.

9 sierpnia, w poniedziałek, Jego Eminencja odwiedził, w towarzystwie bpa Galla, wychowanków Seminarium Duchownego warszawskiego, przebywających na wywczasach letnich w Skolimowie⁵⁹.

10 sierpnia, we wtorek, o godz. 5.30 złożył Jego Eminencji Arcypasterzowi wizytę prawosławny metropolita z Korfu Pontilomonos. Jego Eminencja rozmawiał z gościem o konieczności zjednoczenia Kościołów⁶⁰.

6 września, w poniedziałek, na zakończenie ćwiczeń rekolekcyjnych alumnów Seminarium Metropolitalnego Jego Eminencja „w kaplicy tamtejszej odprawił Mszę św., po czym wygłosił do alumnów przemówienie o wzniosłości i potrzebie powołania kapłańskiego”⁶¹.

7 września, we wtorek, Jego Eminencja był obecny na plenarnym posiedzeniu komitetu organizacyjnego Zjazdu Katolickiego, na którym obradowano „nad sprawą zorganizowania na terenie archidiecezji warszawskiej Ligi Katolickiej, opartej na statucie Ligi katolickiej włoskiej. Jego Eminencja wygłosił na ten temat dłuższą przemowę, w której nakreślił program prac i charakter omawianej organizacji”⁶².

10 września, w piątek, Jego Eminencja prowadził orszak żałobny towarzyszący przeniesieniu zwłok śp. ks. biskupa Szcześniaka z jego domowej kaplicy do kaplicy hr. Przeździeckich⁶³.

13 września, w poniedziałek, Jego Eminencja wziął udział w uroczystościach pogrzebowych śp. biskupa Szcześniaka, odprawiając – w otoczeniu duchowieństwa – uroczystą Mszę żałobną, następnie przy katafalku *castrum doloris*⁶⁴.

15 września, w środę, „J. Em. Najdostojniejszy Arcypasterz dokonał poświęcenia nowo wzniesionego gmachu szkolnego SS. Nazaretanek przy ul. Czerniakowskiej. O godz. 9.30 J. Em. odprawił Mszę św. w prowizorycznej kaplicy nowego gmachu, na której byli obecni J. E. ks. Biskup Gall, przedstawiciele rządu i miasta oraz liczne rzesze rodziców. Po odprawionym nabożeństwie, przemówił w słowach mocnych i podniosłych J. Em. ks. Kardynał. Treścią przemowy była teza, iż szkoła jest przyszłością narodu. Jaka szkoła, takie i społeczeństwo. Kościół zawsze popierał oświatę. Ośrodki parafialne były zarazem ośrodkami oświaty. J. Em. zaznaczył z naciskiem, że Polska, jeśli jest niepodległą, zawdzięcza to w znacznej mierze Kościołowi katolickiemu, przyszłość też swą całą musi fundować i oprzeć na katolicyzmie. Katolicyzm nie tylko wspiera ducha narodowego w kraju, ale podtrzymuje go i umacnia za granicą, na emigracji. Pod tym względem działalność Kościoła jest niezastąpiona i wyłączna. Kolonie nasze w Ameryce zawdzięczają ugruntowanie polskości przede

58 Tamże.

59 Tamże.

60 Tamże.

61 PK 1926, s. 572.

62 PK 1926, s. 572.

63 *Z pogrzebu ś. p. Ks. Biskupa Szcześniaka*, WAW 1926, s. 352.

64 Tamże.

wszystkim działalności oświatowej SS. Nazaretanek, Felicjanek i Zmartwychwstank. Po przemówieniu J. Em. ks. Kardynał dokonał osobiście poświęcenia poszczególnych sal, obchodząc wszystkie korytarze w towarzystwie przedstawicieli Kościoła i władz⁶⁵.

16 września, w czwartek, Jego Eminencja przewodniczył posiedzeniu księży proboszczów z Warszawy. Odbyło się ono w mieszkaniu ks. prob. Krygiera na Powązkach i poświęcone było sprawom związanym z zakładaniem bibliotek i czytelnii parafialnych oraz sposobom szerzenia pośród parafian dobrej prasy⁶⁶.

19 września, w niedzielę, Jego Eminencja uczestniczył w V Walnym Zjeździe Delegatów Stowarzyszenia Chrześcijańsko-Narodowego nauczycieli szkół powszechnych. Jego otwarciem było celebrowane przez Jego Eminencję o godz. 9, w kościele pokarmelickim uroczyste nabożeństwo. „Po ukończeniu Mszy św. J. Em. ks. Kardynał wygłosił do licznie zebranych delegatów przemówienie, w którym podkreślił wielkość, znaczenie i dostojność misji należycie spełnionej przez nauczycieli, jako wychowawców młodego pokolenia i krzewicieli oświaty i kultury. Przypomnił też Arcypasterz, jak to Kościół katolicki przez całe wieki, od początku swego istnienia, szerzył oświatę, jak zakładał szkoły parafialne, zakonne, katedralne i uniwersytety, jak w każdym kraju, szczepiąc cywilizację chrześcijańską, pielęgnował ducha narodowego. Czynił to również i w naszym kraju. Tu bowiem nauczycielska działalność Kościoła sprawiła, że naród polski, znajdując się między schizmą i protestantyzmem i będąc przez nie w czasie swej niewoli srodze prześladowanym, nie uległ, ale pozostał wiernym swej wierze i swojej Ojczyźnie. I w przyszłości nasz naród nie upadnie, o ile będzie miał dobrą szkołę, opartą na takich zasadach, na jakich chce ją oprzeć Stowarzyszenie Chrześcijańsko-Narodowego Nauczycielstwa. Błogosławił więc Arcypasterz z całego serca Chrześcijańsko-Narodowemu Nauczycielstwu i życzył mu, by jego ideologia znajdowała jak największą liczbę zwolenników⁶⁷. Jego Eminencja był też obecny na rozpoczęciu obrad, które toczyły się w sali ratuszowej⁶⁸.

21 września, we wtorek, Jego Eminencja uczestniczył w uroczystości poświęcenia kamienia węgielnego pod Dom Księży Emerytów na Pradze. „Uroczystość rozpoczęła się od podpisania przez J. Em. Najdostojniejszego Arcypasterza i zebranych erekcyjnego aktu [...]. Po dokonaniu poświęcenia fundamentów J. Em. Arcypasterz wygłosił do zebranych przemówienie, w którym podniósł dzieło wspańiałości Duchowieństwa Archidiecezji. Na pierwszym miejscu wymienił ś.p. ks. Z. Chełmickiego, który, mając czułą duszę na wszelką nędzę ludzką, może pierwszy pomyślał o budowie domu dla kapłanów emerytów. Obok niego wymienił Arcypasterz J. E. ks. Biskupa Polowego Galla, który gorąco ukochał i goręcej jeszcze popierał tę zbożną ideę. Wyraził dalej Najdostojniejszy Arcypasterz nadzieję, że Duchowieństwo przyłoży rękę do rozpoczętego dzieła i obfitymi ofiarami

65 *Poświęcenie gmachu szkolnego SS. Nazaretanek*, WAW 1926, s. 353; PK 1926, s. 590.

66 *Posiedzenie XX. Proboszczów*, WAW 1926, s. 353.

67 WAW, 1926, s. 354.

68 *Zjazd delegatów Stow. Chrz.-Nar. nauczycieli szkół powszechnych*, WAW 1926, s. 353–354.

przyczyni się do jego wykończenia. Życzeniem, aby Pan Bóg błogosławił rozpoczętemu dziełu, zakończył J. Eminencja swe przemówienie⁶⁹.

26 września, w niedzielę, o godz. 8.30, Jego Eminencja udał się do Walendowa, w parafii nadarzyńskiej, gdzie w kaplicy sióstr magdalenek odprawił Mszę Świętą i udzielił wychowankom tamtejszego zakładu Sakramentu Bierzmowania⁷⁰.

2 października, w sobotę, „J. Em. Najdostojniejszy Arcypasterz dokonał poświęcenia kaplicy OO. redemptorystów przy ul. Karolkowej i odprawił tam Mszę św., po ukończeniu której przemówił do tłumnie zebranego ludu, wyrażając między innymi uznanie dla niestrudzonej pracy OO. Redemptorystów⁷¹.

3 października, w niedzielę, „Najdostojniejszy Arcypasterz dokonał poświęcenia nowo wzniesionego gmachu Seminarium Duchownego w Łodzi. Przy tej okazji Łódź katolicka uroczyście witała w swych murach Dostojnego Gościa, jako byłego swego Arcypasterza, duchowieństwo zaś na przyjęciach i zebraniach witało Arcypasterza jako byłego swego profesora i wychowawcę, a obecnego wodza i przewodnika⁷².

6 października, w środę, o godz. 19, Jego Eminencja uczestniczył w pierwszym Ogólnym Zebraniu Koła Katechetek. Przemawiając do zebranych Arcypasterz przypomniał, że katechetka – zastępując w szkole kapłana – winna odznaczać się gorącą wiarą i zgodnym z nią życiem⁷³.

8 października, w piątek, o godz. 17, Jego Eminencja przewodniczył dorocznej sesji księży profesorów wydziału teologicznego Uniwersytetu Warszawskiego⁷⁴.

10 października, w niedzielę, Jego Eminencja był obecny w Seminarium Duchownym na zorganizowanej tam podniosłej akademii z okazji 700. rocznicy śmierci św. Franciszka z Asyżu. Po uroczystości Arcypasterz przewodniczył posiedzeniu księży profesorów Seminarium⁷⁵.

12 października, we wtorek, w Kurii Metropolitalnej, Jego Eminencja – wspólnie z biskupem Gallem – przewodniczył konferencji księży dziekanów z całej Archidiecezji⁷⁶.

13 października, w środę, o godz. 17, Jego Eminencja przyjął u siebie Prezydenta Rzeczypospolitej I. Mościckiego i jego małżonkę⁷⁷.

14 października, w czwartek, o godz. 8 rano, z racji rozpoczęcia roku akademickiego na Wydziale Teologii Katolickiej Uniwersytetu Warszawskiego, Jego Eminencja odprawił w kaplicy Konwiktu Teologicznego Mszę Świętą oraz wygłosił do księży studentów dłuższą przemowę, w której mówił o konieczności

69 *Poświęcenie kamienia węgielnego pod dom XX. Emerytów*, WAW 1926, s. 354–355.

70 *Wyjazd J. Em. Arcypasterza do Walendowa*, WAW 1926, s. 355.

71 *Poświęcenie kaplicy przy klasztorze OO. Redemptorystów*, WAW 1926, s. 355.

72 *Poświęcenie Seminarium Duchownego w Łodzi*, WAW 1926, s. 355.

73 *Z koła katechetek*, WAW 1926, s. 393.

74 *Sesja XX, Prof. wydziału teologicznego*, WAW 1926, s. 392.

75 *Akademia ku czci św. Franciszka*, WAW 1926, s. 392–393.

76 *Konferencja XX. Dziekanów*, WAW 1926, s. 393.

77 *Wizyta p. Prezydenta*, WAW 1926, s. 393.

pielęgnowania życia wewnętrznego, łącznie z pracą umysłową⁷⁸. Tego samego dnia, o godz. 15, Jego Eminencja rewizytował Prezydenta Rzeczypospolitej⁷⁹, po czym udał się do mieszkania ks. prob. M. Kossakowskiego, gdzie przewodniczył posiedzeniu księży proboszczów Warszawy⁸⁰.

17 października, w niedzielę, Jego Eminencja uczestniczył w ingresie abpa A. Hlonda do katedry poznańskiej oraz przewodniczył przygotowanej tam konferencji biskupów⁸¹.

23 października, w niedzielę, o godz. 8 rano, Jego Eminencja odprawił u siebie w kaplicy Mszę Świętą dla studentów z „Odrodzenia”, potem do zebranych wygłosił przemówienie⁸².

28 października, w czwartek, Jego Eminencja w swojej kaplicy dokonał instytucji kanonicznej księży: inf. H. Fiatowskiego, inf. A. Szlagowskiego, kan. A. Cieplińskiego i kan. A. Fajęckiego⁸³.

30 października, w sobotę, o godz. 17, Jego Eminencja był w Ratuszu na rozpoczęciu Zjazdu Polskiej Macierzy Szkolnej⁸⁴.

1 listopada, w poniedziałek, o godz. 9.30 rano Jego Eminencja dokonał, w kościele Bożego Ciała na Kamionku, poświęcenia ołtarza polowego dla harcerstwa polskiego, a następnie wygłosił przemówienie do licznie zebranej młodzieży harcerskiej. Tego samego dnia o godz. 11, w kościele Wszystkich Świętych, celebrował Mszę Świętą pontyfikalną⁸⁵.

2 listopada, we wtorek, o godz. 10 rano Jego Eminencja odprawił w katedrze nabożeństwo żałobne i wszystkie ceremonie związane z Dniem Zadusznym⁸⁶.

4 listopada, w czwartek, o godz. 10 rano, z powodu rozpoczęcia „Tygodnia Akademika” Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kościele pp. Wizytek⁸⁷.

6 listopada, w sobotę, o godz. 8.30, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kaplicy sióstr magdalenek przy ul. Żytniej⁸⁸.

7 listopada, w niedzielę, o godz. 15, Jego Eminencja dokonał w Jabłonie poświęcenia kamienia węgielnego pod budowę nowej świątyni pod wezwaniem Matki Boskiej Królowej Korony Polskiej, a do licznie zebranych parafian wygłosił przemówienie⁸⁹.

78 *Z konwiktów Teologicznego*, WAW 1926, s. 393.

79 *Wizyta p. Prezydenta*, WAW 1926, s. 393.

80 *Posiedzenie XX. Proboszczów*, WAW 1926, s. 393.

81 *Ingresy do Stolic Biskupich*, WAW 1926, s. 394.

82 *Zob. PK 1926*, s. 702–703.

83 *Instytucja kanoniczna*, WAW 1926, s. 393.

84 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1926, s. 432.

85 Tamże.

86 Tamże.

87 Tamże.

88 Tamże.

89 Tamże.

11 listopada, w czwartek, o godz. 10 rano, w rocznicę uwolnienia się Polski spod przemocy niemieckiej, Jego Eminencja odprawił w katedrze uroczystą Mszę Świętą w intencji pomyślności Ojczyzny⁹⁰.

12 listopada, w piątek, o godz. 17.30, Jego Eminencja był w gimnazjum św. Stanisława na akademii urządzonej przez uczniów tej szkoły ku czci św. Stanisława Kostki⁹¹.

13 listopada, w sobotę, o godz. 8 rano, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kościele oo. Jezuitów. Tegoż dnia był także w Filharmonii na akademii szkolnej urządzonej ku czci św. Stanisława Kostki⁹².

14 listopada, w niedzielę, o godz. 12 w południe, Jego Eminencja dokonał poświęcenia pomnika Chopina⁹³.

15 listopada, w poniedziałek, o godz. 9 rano, Jego Eminencja odprawił w katedrze, w dziewiątą rocznicę zgonu śp. Henryka Sienkiewicza, nabożeństwo żałobne⁹⁴.

18 listopada, w czwartek, o godz. 17.15, Jego Eminencja dokonał, w sali Resursy Obywatelskiej, otwarcia kiermaszu Narodowej Organizacji Kobiet⁹⁵.

22 listopada, w poniedziałek, o godz. 16, Jego Eminencja odbył, u siebie w pałacu, sesję z członkami Consilium Vigilantiae⁹⁶.

23 listopada, we wtorek, o godz. 16.30, Jego Eminencja zaszczyił swoją obecnością walne zebranie Katolickiego Związku Polek⁹⁷.

26 listopada, w piątek, o godz. 17, Jego Eminencja zaszczyił swoją obecnością walne zebranie Chrześcijańskiego Towarzystwa Obrony Kobiet w sali Pompejańskiej Hotelu Europejskiego⁹⁸.

27 listopada, w sobotę, o godz. 12 w południe, Jego Eminencja był na otwarciu wystawy w Towarzystwie Zachęty Sztuk Pięknych⁹⁹.

30 listopada i 1 grudnia, we wtorek i w środę, Jego Eminencja przewodniczył Konferencji Księża Biskupów, której przedmiotem była bardzo poważna sytuacja społeczeństwa i Kościoła w Polsce, zmuszająca Episkopat Polski do wystąpienia w obronie rodziny i moralności publicznej¹⁰⁰.

1 grudnia, w środę, o godz. 17, Jego Eminencja był na sesji u marszałka Rataja, w sprawie budowy świątyni pod wezwaniem Opatrzności Bożej¹⁰¹.

90 Tamże.

91 Tamże.

92 Tamże, s. 433.

93 Tamże.

94 Tamże.

95 Tamże.

96 Tamże.

97 Tamże.

98 Tamże.

99 Tamże.

100 Tamże.

101 Tamże.

3 grudnia, w piątek, o godz. 10 rano, Jego Eminencja odprawił w katedrze żałobne nabożeństwo za dusze poległych za wolność Ojczyzny, a następnie dokonał poświęcenia pomnika ku ich czci¹⁰².

4 grudnia, w sobotę, o godz. 17, Jego Eminencja był w gimnazjum imienia E. Plater-Zyberkówny na akademii ku czci św. Franciszka z Asyżu¹⁰³.

7 grudnia, we wtorek, o godz. 10, Jego Eminencja odprawił żałobne nabożeństwo za dusze śp. arcybiskupów: Felińskiego i Popiela, a następnie dokonał poświęcenia dwóch pomników zmarłych Dostojników Kościoła¹⁰⁴.

8 grudnia, w środę, o godz. 10 rano, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kaplicy siostr Zgromadzenia Rodziny Maryi przy ul. Żelaznej. Tegoż dnia, o godz. 18, dokonał poświęcenia sali Chrześcijańskiego Związku Służby Domowej przy ul. Kredytowej 14¹⁰⁵.

9 grudnia, w czwartek, o godz. 11 rano, Jego Eminencja był na otwarciu Zjazdu Ziemianek, gdzie do zebranych wygłosił dłuższe przemówienie. Z kolei o godz. 17, w pałacu arcybiskupim, wspólnie z duchowieństwem warszawskim Jego Eminencja kardynał Kakowski żegnał nuncjusza Lauriego, wyjeżdżającego do Rzymu, gdzie na najbliższym Konsystorzu zostanie mianowany kardynałem. Arcypasterz wygłosił w języku łacińskim podniosłą mowę pożegnalną „wykazując zasługi byłego Nuncjusza i prosząc Go, by nadal żywo zachował w pamięci Polskę. Kończąc, wręczył J. Em. odjeżdżającemu przesłiczny kielich, jako dar od duchowieństwa warszawskiego”¹⁰⁶.

11 grudnia, w sobotę, o godz. 21, Jego Eminencja kardynał Kakowski wydał na cześć Jego Eminencji kardynała Lauriego raut, na którym były reprezentowane: „zagraniczny korpus dyplomatyczny, sfery parlamentarne, świat naukowy i polityczny, generalicja, municypalność oraz liczne organizacje społeczne”¹⁰⁷.

12 grudnia., w niedzielę, o godz. 9 rano, Jego Eminencja odprawił w katedrze Mszę Świętą z racji Zjazdu Inspektorów Szkolnych¹⁰⁸.

13 grudnia, w poniedziałek, o godz. 14.10, Jego Eminencja wyjechał do Rzymu, aby wziąć tam udział w konsystorzu papieskim i przewodniczyć pielgrzymce młodzieży polskiej, udającej się do Rzymu na uroczystości 200. rocznicy kanonizacji św. Stanisława Kostki¹⁰⁹.

102 Tamże.

103 Tamże.

104 Tamże.

105 Tamże.

106 PK 1926, s. 782.

107 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1926, s. 433.

108 Tamże, 434.

109 Tamże; PK 1926, s. 799.

1927

17 stycznia, w poniedziałek, o godz. 15.35. Jego Eminencja powrócił z Rzymu do Warszawy. Na dworcu kolejowym witał Arcypasterza liczny zastęp duchowieństwa i osób świeckich¹.

24 stycznia, w poniedziałek, o godz. 16, Jego Eminencja przyjął u siebie w pałacu p. Dobruckiego, ministra wyznań religijnych i oświecenia publicznego. Tegoż dnia o godz. 17, Jego Eminencja przyjął u siebie marszałka Józefa Piłsudskiego, Prezesa Rady Ministrów².

25 stycznia, we wtorek, o godz. 11, Jego Eminencja brał udział na Zamku Królewskim w ceremonii wręczenia biretu Jego Eminencja ks. Wawrzyńcowi Lauriemu, jak również był na śniadaniu, które odbyło się z racji tej ceremonii u Prezydenta Rzeczypospolitej³.

26 stycznia, w środę, o godz. 17, Jego Eminencja złożył rewizytę marszałkowi Piłsudskiemu⁴.

28 stycznia, w piątek, o godz. 16, Jego Eminencja złożył rewizytę p. Dobruckiemu – ministrowi wyznań religijnych i oświecenia publicznego⁵.

2 lutego, w środę, w uroczystość *Purificatio BMV*, Jego Eminencja odprawił Mszę Świątą w kaplicy literackiej w katedrze św. Jana⁶.

5 lutego, w sobotę, o godz. 17, Jego Eminencja był na zebraniu Jazłowieczanek, gdzie wygłosił przemówienie, w którym przedstawił postać śp. Matki Marceliny Darowskiej⁷.

10 lutego, w czwartek, o godz. 16.30, Jego Eminencja przyjął u siebie Prezydenta Rzeczypospolitej i jego małżonkę⁸.

11 lutego, w piątek, o godz. 17, Jego Eminencja był na przyjęciu u Prezydenta Rzeczypospolitej⁹.

12 lutego, w sobotę, Jego Eminencja odprawił w katedrze nabożeństwo z okazji 5. rocznicy koronacji Ojca Świętego Piusa XI¹⁰.

13 lutego, w niedzielę, o godz. 17, Jego Eminencja był obecny na akademii papieskiej w Ratuszu¹¹.

15 lutego, we wtorek, o godz. 10.55, Jego Eminencja wyjechał do Włocławka na pogrzeb śp. ks. biskupa Zdzitowieckiego¹².

1 *Kronika*, WAW 1927, s. 21; PK 1927, s. 47, 62.

2 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1927, s. 88.

3 Tamże.

4 Tamże.

5 Tamże.

6 Tamże.

7 Tamże.

8 Tamże.

9 Tamże.

10 Tamże.

11 Tamże.

12 Tamże.

16 lutego, w środę, o godz. 8.38, Jego Eminencja powrócił z Włocławka do Warszawy¹³.

25 lutego, w piątek, o godz. 17, w wigilię swoich imienin, Jego Eminencja przyjmował życzenia od duchowieństwa¹⁴.

26 lutego, w sobotę, w godz. od 16 do 18, Jego Eminencja przyjmował życzenia imieninowe od osób świeckich¹⁵. W ich gronie nie zabrakło także przedstawicieli prasy, szczególnie katolickiej, np. „Przegląd Katolicki” z 27 lutego 1927 w okolicznościowej publikacji – przypominając o potędze prasy, także w dziele krzewienia i obrony wiary, pisał: „J. Eminencja jest szczególniejszym jej protektorem. Jego zasługą jest, że w Warszawie wychodzi dziennik katolicki «Polak-Katolik», że do ludu trafia myśl katolicka w postaci tygodnika «Posiew», prasa katolicka jest źrenicą jego oka, przy każdej sposobności przypomina jej znaczenie, aktualność i doniosłe poslanictwo. Dziękując więc za opiekę nad prasą Redakcja prosiła o błogosławieństwo pasterskie dla ważnej i tak odpowiedzialnej pracy w zakresie słowa pisanego”¹⁶.

3 marca, w czwartek, o godz. 18, Jego Eminencja był na zebraniu Związku Katolickiego Polek¹⁷.

4 marca, w piątek, o godz. 20, Jego Eminencja był na Adoracji Kapłańskiej Najświętszego Sakramentu, która odbywała się zwykle w pierwszy piątek każdego miesiąca w kaplicy Dzieciątka Jezus przy ul. Moniuszki¹⁸.

6 marca, w niedzielę, o godz. 8 rano, ks. kardynał odprawił w kaplicy seminarnej Mszę Świętą, następnie, na zakończenie rekolekcji, wygłosił do alumnów dłuższe przemówienie¹⁹.

7, 8 i 9 marca, w poniedziałek, wtorek i środę, Jego Eminencja brał czynny udział w kursie instrukcyjnym Ligi Katolickiej²⁰.

9 marca, w środę, o godz. 18, Jego Eminencja odbył sesję z księżmi profesorami Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Warszawskiego w sprawie duszpasterstwa młodzieży akademickiej²¹.

15, 16 i 17 marca, we wtorek, środę i czwartek, Jego Eminencja brał udział w Konferencjach Księży Biskupów²².

21 marca, w poniedziałek, o godz. 8 rano, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kościele sióstr Sakramentek²³.

13 Tamże.

14 Tamże.

15 Tamże.

16 *W dniu Imienin Arcypasterza*, PK 1927, s. 130.

17 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1927, s. 88.

18 Tamże.

19 Tamże

20 Tamże.

21 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1928, s. 157.

22 Tamże.

23 Tamże.

24 marca, w czwartek, o godz. 9 rano, Jego Eminencja odprawił w kościele św. Krzyża nabożeństwo żałobne za duszę śp. abpa Ruskiewiczza. Tegoż dnia, o godz. 16, Jego Eminencja przyjął dra Girsę, nadzwyczajnego ministra i posła pełnomocnego Czechosłowacji²⁴.

25 marca, w piątek, o godz. 17, Jego Eminencja złożył rewizytę drowi Girs²⁵.

27 marca, w niedzielę, o godz. 16, Jego Eminencja dokonał poświęcenia dzwo-
nu w kościele Najczystszej Serca Maryi na Grochowiu i udzielił tam Sakramentu Bierzmowania²⁶.

2 kwietnia, w sobotę, o godzinie 12, Jego Eminencja był w Zachęcie Sztuk Pięknych na wystawie malarzy węgierskich²⁷.

4 kwietnia, w poniedziałek, o godz. 8.30 rano, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kaplicy sióstr Zgromadzenia Rodziny Maryi przy ul. Żelaznej²⁸.

8 kwietnia, w piątek, o godz. 17, Jego Eminencja był na posiedzeniu księży proboszczów w mieszkaniu ks. prał. M. Nowakowskiego²⁹.

9 kwietnia, w sobotę, w katedrze świętojańskiej, wspólnie z biskupami Gallem i Tymienieckim, Jego Eminencja dokonał konsekracji ks. dr. Kazimierza Tomczaka – biskupa sufragana łódzkiego.

10 kwietnia, w Niedzielę Palmową, o godz. 10 rano, Jego Eminencja dokonał w katedrze poświęcenia palm³⁰.

14 kwietnia, w Wielki Czwartek, Jego Eminencja odprawił w katedrze wielkoczwartkowe nabożeństwo³¹.

15 kwietnia, w Wielki Piątek, Jego Eminencja był obecny w katedrze na wielkopiątkowym nabożeństwie³².

16 kwietnia, w Wielką Sobotę, o godz. 20, Jego Eminencja odprawił w katedrze Rezurekcję³³.

17 kwietnia, w *Dominica Resurrectionis*, o godz. 10.30 rano, Jego Eminencja celebrował w katedrze sumę³⁴.

22 kwietnia, w piątek, o godz. 9 rano, Jego Eminencja zaszczycił swą obecnością zjazd delegatów księży prefektów z całej Polski³⁵.

24 Tamże, s. 158.

25 Tamże.

26 Tamże.

27 Tamże.

28 Tamże.

29 Tamże.

30 Tamże.

31 Tamże.

32 Tamże.

33 Tamże.

34 Tamże.

35 Tamże.

24 kwietnia, w niedzielę, o godz. 16.30, Jego Eminencja udzielił Sakramentu Bierzmowania w kościele św. Floriana na Pradze³⁶.

30 kwietnia, w sobotę, o godz. 10.55 rano, Jego Eminencja wyjechał do Pelplina na ingres ks. biskupa Okoniewskiego³⁷.

2 maja, w poniedziałek, o godz. 18.25, Jego Eminencja powrócił z Pelplina³⁸.

3 maja, we wtorek, w uroczystość NMP Królowej Polski, Jego Eminencja celebrował w katedrze pontyfikalną Mszę Świętą³⁹.

7 maja, w sobotę, o godz. 18.25, Jego Eminencja witał na Dworcu Głównym w Warszawie Prymasa Anglii Jego Eminencję kardynała Bourne'a. Arcypasterzowi Warszawskiemu towarzyszyli biskup Gall, przedstawiciele Nuncjatury, Kapituły Metropolitalnej, Kurii, Seminarium Duchownego, kler warszawski, przedstawiciele związków społeczno-katolickich i organizacji robotniczo-chrześcijańskich oraz młodzież szkolna⁴⁰.

8 maja, w niedzielę, o godz. 8.10, Jego Eminencja wspólnie z Dostojnym Gościem Prymasem Anglii wyjechał do Łowicza, gdzie o godz. 10 uczestniczyli w uroczystym pochodzie i ingresie do tamtejszej kolegiaty, a następnie w nabożeństwie i przyjęciu przygotowanym przez Kapitułę Łowicką. Dostojnika Kościoła katolickiego w Anglii powitały wielotysięczne zastępy ludu łowickiego ze wszystkich okolicznych parafii⁴¹.

9 maja, w poniedziałek, o godz. 11, Jego Eminencja przyjął z wizytą Jego Eminencję kardynała Bourne'a, a o godz. 14 podejmował go śniadaniem⁴².

10 maja, we wtorek, o godz. 20, Jego Eminencja kardynał Kakowski wydał ku czci Jego Eminencji Bourne'a przyjęcie, a o godz. 21.30 – raut⁴³.

15 maja, w niedzielę, o godz. 8 rano, Jego Eminencja udał się – w towarzystwie księży Fajęckiego i Mystkowskiego – z wizytacją kanoniczną do parafii Pęcice pod Pruszkowem, gdzie był witany przemowami Marylskiego i Markiewicza (posłów do Sejmu) oraz proboszcza ks. F. Reczyńskiego. „Po sprawozdaniu ks. proboszcza, Jego Eminencja wygłosił dłuższą przemowę o potrzebie żywej wiary i ścisłej łączności z hierarchią kościelną; po czym odprawił Mszę św. i po katechizacji udzielił Sakramentu Bierzmowania 400 osobom. O godz. 3 po poł. J. Em. dokonał poświęcenia dzwonu oraz lustracji kancelarii parafialnej i po serdecznej przemowie wygłoszonej na pożegnanie w świątyni, powrócił o godz. 5-ej po poł. do Warszawy”⁴⁴.

36 Tamże.

37 PK 1927, s. 287.

38 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1928, s. 158.

39 *Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1927, s. 157–158.

40 *Program przyjęcia w Warszawie J. Em. Kardynała Bourne, Prymasa Anglii*, WAW 1927, s. 161–162.

41 Tamże.

42 Tamże.

43 PK 1927, s. 300.

44 *Wizyta kanoniczna Jego Eminencji Najdostojniejszego Arcypasterza*, WAW 1927, s. 222; PK 1927, s. 334.

17 maja, we wtorek, o godz. 8.30 rano, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kaplicy siostr urszulanek przy ul. Siennej 87 i udzielił tam Sakramentu Bierzmowania⁴⁵.

18 maja, w środę, o godz. 11, Jego Eminencja celebrował sumę w kościele oo. Kapucynów⁴⁶.

21 maja, w sobotę, „J. Em. Arcypasterz udał się na wizytację kanoniczną parafii Mińsk-Mazowiecki. Na pięknie przybranym dworcu kolejowym powitali J. Em. przedstawiciele organizacji społecznych i młodzież szkolna. Z dworca pojazdem udał się J. Em. do świątyni. Po drodze, przy trzech artystycznie przybranych bramach triumfalnych, witali Arcypasterza delegaci dozoru kościelnego, miasta i okolicznego ziemiaństwa. Od trzeciej bramy, wystawionej przez sfery włościańskie, J. Em. udał się procesjonalnie w asyście miejscowego duchowieństwa do kościoła, gdzie, po dokonaniu ingresu i wysłuchaniu sprawozdania o stanie parafii, przedstawionego przez ks. kanonika J. Bakalarczyka, Arcypasterz wygłosił dłuższą przemowę o Boskim ustanowieniu Kościoła. Po czym dokonał konsekracji ołtarza św. Teresy i udzielił Sakramentu Bierzmowania. W godzinach popołudniowych J. Em. zwiedził przytułek dla starców i szpital miejski⁴⁷.

22 maja, w niedzielę, Jego Eminencja, kontynuując swą wizytację w Mińsku Mazowieckim, odprawił Mszę Świętą i przez 4 godziny udzielał Sakramentu Bierzmowania, do którego przystąpiło w tej parafii łącznie 3500 osób. Następnie Arcypasterz zwiedzał szkoły miejscowe, gdzie witały go zastępy dziatwy szkolnej z ks. prefektem Dziągciem i dyrektorami Strzeleckim i Smólskim na czele. O godz. 16 Jego Eminencja, po wygłoszeniu w świątyni pożegnalnej przemowy, udał się do sąsiedniej parafii Jakubów⁴⁸.

23 maja, w poniedziałek, J. Jego Eminencja – jadąc z Jakubowa do parafii w Stanisławowie – zatrzymał się w zakładzie wychowawczym w Ignacowie⁴⁹.

28 maja, w sobotę „J. Em. Arcypasterz wyruszył samochodem z Warszawy w towarzystwie ks. Roczkowskiego, kan. Kapituły warszawskiej oraz ks. red. S. Mystkowskiego w celu dokonania wizytacji dwóch parafii dek. praskiego: Okuniewa i Długiej Kościelnej. W drodze do Okuniewa witały J. Em. liczne delegacje okolicznych wiosek. W Rembertowie członkowie komitetu budowy kościoła, z pp. Bułhakiem i Janickim na czele oraz olbrzymie tłumy mieszkańców Rembertowa, po serdecznych przemowach i podniosłych owacjach, prosili J. Em., by zwiedził miejsce, ofiarowane pod budowę świątyni przez p. Bułhaka i łaskawie zezwolił na jak najrychlejsze utworzenie nowej parafii [...]. Jego Eminencja, po zbadaniu stanu sprawy na miejscu, obiecał w najkrótszym czasie przeprowadzić erekcję nowej parafii. Przy wyjeździe z Rembertowa, na szosie, oddział 26 pułku

45 *Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1927, s. 221.

46 Tamże.

47 *Wizyta kanoniczna Jego Eminencji Najdostojniejszego Arcypasterza*, WAW 1927, s. 222.

48 Tamże; PK 1927, s. 350.

49 *Wizyta kanoniczna Jego Eminencji Najdostojniejszego Arcypasterza*, WAW 1927, s. 222.

piechoty, pod dowództwem p. płk. Gilewicza powitał J. Em. odegraniem hymnu narodowego i kilku innych utworów przez orkiestrę wojskową. Przemowę powitalną wygłosił płk Gilewicz. Niezmiernie owacyjnie witali J. Em. mieszkańcy z wiosek: Cechówki i Wesolej z pp. Gutkowskim, Urbańskim i Ostrzyckim na czele. O godz. 5-ej po południu J. Em. Arcypasterz przybył do parafii Okuniewa, gdzie po dokonaniu uroczystego ingresu i wysłuchaniu sprawozdania, wygłoszonego przez ks. proboszcza F. Wasilewskiego, J. Em. wygłosił dłuższą przemowę do wiernych w świątyni. Następnie udzielił Sakramentu Bierzmowania 600 osobom⁵⁰.

29 maja, w niedzielę, Jego Eminencja – po dokonaniu lustracji świątyni okuniewskiej i odprawieniu Mszy Świętej katechizował dziatwę i udzielał Sakramentu Bierzmowania. O godz. 15 Arcypasterz wygłosił w kościele serdeczną przemowę pożegnalną i „wyruszył do sąsiedniej parafii Długiej Kościelnej. Banderia, w ilości 300 koni, towarzyszyła w drodze Dostojnemu Gościowi. Na terytorium wioski Długa Szlachecka, przy pięknie przyozdobionej bramie triumfalnej, witali J. Em. gospodarze i dziatwa szkolna. Przed świątynią w Długiej Kościelnej wzniesiono niezmiernie bogato i artystycznie urządzone bramy triumfalne, ozdobione narzędziami gospodarczymi, jak: pług, kosy, kołowrotki, sierpy itp. Tu witali J. Em. delegaci parafii pp. Minkiewicz, Kijek, Rosik i Miłos. W świątyni wygłosił gorącą powitalną mowę ks. proboszcz Henryk Kwasiborski. J. Em. w nauce do wiernych zachęcił ich, aby trwali wiernie przy wierze rzymsko-katolickiej i nie dawali posłuchu propagandzie sekciarskiej [...]. Po nabożeństwie za zmarłych parafian Jego Eminencja udzielał Sakramentu Bierzmowania⁵¹.

30 maja, w poniedziałek, jeszcze w Długiej Kościelnej, „po dokonaniu lustracji świątyni, zakrystii i kancelarii parafialnej, J. Em. egzaminował dziatwę z katechizmu i wybierzmował około 1700 osób [...]. Po krótkim odpoczynku J. Em. wyruszył na dworzec kolejowy na stacji Halinów, gdzie witany był uroczyście przez dziatwę szkolną z miejscowej szkoły powszechnej. Kierowniczką szkoły, p. Muruniłło, wygłosiła piękną przemowę, a następnie dziatwa wykonała cały szereg utworów wokalnych⁵².

31 maja, we wtorek, o godz. 10 rano, Jego Eminencja odprawił uroczystą Mszę Świętą pontyfikalną z okazji 70-lecia Ojca Świętego Piusa XI.

1 czerwca, w środę, o godz. 8.30 rano, Jego Eminencja dokonał poświęcenia kaplicy siostr franciszkanek białych przy ul. Szczygłej.

4 czerwca, w sobotę, Arcypasterz wyjechał samochodem z wizytacją koniczną kościołów parafii w Ojrzanowie (dek. grodziski) i w Skułach (dek. mszczonowski). W podróży tej towarzyszyli mu dwaj księża: Mystkowski i Roczkowski. „Na pograniczu starostwa grodziskiego powitał J. Em. p. Krzyżanowski, starosta z Grodziska. W wiosce Żelechów, gdzie znajduje się świątynia

50 Tamże; PK 1927, s. 366.

51 *Wizyta kanoniczna Jego Eminencji Najdostojniejszego Arcypasterza*, WAW 1927, s. 224.

52 Tamże; PK 1927, s. 366–367.

parafii Ojrzanowskiej, witali Dostojnego Gościa kapłani dekanatu grodziskiego [...] oraz liczne zastępy ludności miejscowej, w imieniu której wygłosił przemowę powitalną p. Wojciechowski, ziemianin [...]. Późem J. Em. wygłosił dłuższą przemowę, w której rozwinął naukę Kościoła o łasce i darach Ducha Św. Następnie Arcypasterz udzielił Sakramentu Bierzmowania i odwiedził p. Dziewulskiego w majątku Ojrzanów⁵³.

5 czerwca, w niedzielę, w uroczystość Zesłania Ducha Świętego, o godz. 8, w kościele ojrzanowskim „Jego Eminencja dokonał lustracji ołtarzy, naczyń i szat liturgicznych oraz archiwum i biblioteki parafialnej. Po odprawieniu Mszy św. przez J. Em., naukę okolicznościową wygłosił ks. red. S. Mystkowski. Po kazaniu J. Em. Kardynał katechizował dzieci i udzielił 750 osobom Sakramentu Bierzmowania, a o godz. 2-iej po południu wyruszył do parafii Skuły, gdzie, mimo ulewnego deszczu, oczekiwały na Dostojnika Kościoła liczne zastępy ludu wraz z klerem, nauczycielstwem i działwą szkolną⁵⁴.

6 czerwca, w poniedziałek zielonoświątkowy, Jego Eminencja lustrował świątynię Skuły, bierzmował, a po sumie udał się do majątku p. hr. Wielopolskiej w Grzmiącej, skąd powrócił do stolicy.

9 czerwca, w czwartek, o godz. 10 rano, Jego Eminencja był obecny na nabożeństwie odprawionym w kościele św. Aleksandra z okazji 25-lecia biskupstwa Jego Ekscelencji Roppa.

11 czerwca, w sobotę, Jego Eminencja rozpoczął kolejną podróż pociągiem – przez Kutno celem dokonania wizytacji pasterskiej następnych dwóch parafii: Łąkoszyn i Koszewy. „Do Kutna z Warszawy przybył Najdostojniejszy Arcypasterz pociągiem o godz. 11-iej. Witany na dworcu przez przedstawicieli licznych organizacji społecznych, samorządowych, kierowników szkół i władz rządowych, na czele z panem starostą Witoldem Żbikowskim, udał się Arcypasterz do parafii Łąkoszyn. Przy pierwszej bramie triumfalnej, powitał Arcypasterza w imieniu parafian łąkoszyńskich p. F. Ubysz, były szef dep. w min. rolnictwa, właściciel Zawad [...]. O godz. 6-iej pp. J. Em. zwiedził szkołę rolniczą w Mieczysławowie. Powitany tu przez pp. S. Chełchowskiego i P. Wąsowicza, przez ucznia szkoły Uznańskiego oraz przez drużyny Stow. Młodzieży Żeńskiej, przemówił Arcypasterz o znaczeniu i roli szkoły polskiej w czasach dzisiejszych, a w szczególności szkoły zawodowej rolniczej⁵⁵.

12 czerwca, w niedzielę, „J. Em. oprócz innych czynności złączonych z wizytacją kanoniczną, dokonał poświęcenia sztandaru dla pierwszego oddziału konnego «Sokoła» w Kutnie i wygłosił do obecnych w kościele Sokolów przemówienie o roli i znaczeniu organizacji w czasach dzisiejszych. W niedzielę o godz. 3-iej po poł.

53 *Wizyta kanoniczna Jego Eminencji Najdostojniejszego Arcypasterza*, WAW 1927, s. 224–225.

54 Tamże; PK 1927, s. 382.

55 *Wizyta kanoniczna Jego Eminencji Najdostojniejszego Arcypasterza*, WAW 1927, s. 225–226.

Najdostojniejszy Arcypasterz udał się w otoczeniu liczego Sokolstwa do parafii Kaszewy. Tu witał Arcypasterza w imieniu parafian p. W. Otto⁵⁶.

13 czerwca, w poniedziałek, pozostając w parafii Kaszewy „J. Em. Arcypasterz zwiedził miejscową szkołę, gdzie witany był przez dziatwę szkolną, pp. nauczycieli i przez wójta p. Józefa Seczkowskiego. W odpowiedzi na powitania, J. Em. Arcypasterz wygłosił piękne przemówienie o roli nauczyciela szkoły powszechnej, jako wychowawcy młodzieży – przyszłości narodu. Tegoż dnia o godz. 3-iej po poł. żegnany przez par. kaszewskich, udał się do Kutna, gdzie odwiedził ks. prał. Woźniaka i p. Żbikowskiego. Stąd zaś o godz. 6.22 po poł., żegnany przez tłumy publiczności kutnowskiej, a między innymi przez Stowarzyszenia Młodzieży Żeńskiej i delegacje szkolne, na czele z p. Zygmuntem Lipką i p. Gniazdowską, powrócił pociągiem do Warszawy⁵⁷.

15 czerwca, w środę, o godz. 11, Jego Eminencja dokonał poświęcenia kamienia węgielnego pod budowę gmachu Muzeum Narodowego⁵⁸.

16 czerwca, w czwartek, w uroczystość Bożego Ciała, Jego Eminencja odprawił w katedrze sumę oraz celebrował procesję⁵⁹.

18 czerwca, w sobotę, o godz. 16.30, Jego Eminencja udzielił Sakramentu Bierzmowania dziatwie w szkole tramwajowej przy ul. Młynarskiej oraz dokonał poświęcenia sztandaru szkolnego. Przy tej okazji Arcypasterz wygłosił dwa okolicznościowe przemówienia⁶⁰.

20 czerwca, w poniedziałek, o godz. 9 rano, Jego Eminencja był na egzaminie z łaciny w Małym Seminarium na Pradze⁶¹.

21 czerwca, we wtorek, o godz. 17, Jego Eminencja był na zakończenie roku szkolnego w Męskim Seminarium Nauczycielskim Towarzystwa „Przyszłość”, gdzie m. in. wygłosił przemówienie o apostołstwie ludzi świeckich⁶².

22 czerwca, w środę, o godz. 18, Jego Eminencja przyjmował od duchowieństwa życzenia z racji 14. rocznicy swej biskupiej konsekracji. „W imieniu kleru i Kapituły Metropolitalnej wygłosił serdeczne przemówienie ks. prałat dr Puchalski, dziekan warszawski, podnosząc z uznaniem, iż Jego Eminencja w rządach swych pasterskich okazuje wszystkim, a w pierwszym rzędzie podwładnemu duchowieństwu wiele serca, za co kler archidiecezjalny szczególną wdzięczność odczuwa względem swego Arcypasterza. Po przemówieniu ks. Dziekana Jego Eminencja dziękował za złożone życzenia i wzywał duchowieństwo, by pomimo rozlicznych trudności i niebezpieczeństw, w jakich obecnie znajduje się nasz kraj, a zwłaszcza Kościół w Polsce, stało mężnie na posterunkach i świeciło społeczeństwu

56 *Wizyta kanoniczna Jego Eminencji Najdostojniejszego Arcypasterza*, WAW 1927, s. 226.

57 Tamże; PK 1927, s. 397.

58 *Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1927, s. 221.

59 Tamże.

60 Tamże.

61 Tamże.

62 Tamże.

przykładem wytrwałych pracowników, wlewających w umysły i serca rodaków zapał do czynu i twórczy optymizm. Po przemówieniu Jego Eminencji o. Anicet, kapucyn, wygłosił ku czci Kardynała piękny wiersz łaciński. Poczem odbyło się przyjęcie w apartamentach Jego Eminencji⁶³.

24 czerwca, w piątek, o godz. 10 rano, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą pontyfikalną w kościele sióstr Wizytek. Tego samego dnia, o godz. 15.30, udzielił Sakramentu Bierzmowania w kościele Serca Jezusowego⁶⁴.

25 czerwca, w sobotę, o godz. 16, Jego Eminencja był obecny na sesji Księży Profesorów w Seminarium Duchownym⁶⁵.

27 czerwca, w poniedziałek, o godz. 8 rano, Jego Eminencja odprawił w katedrze żałobne nabożeństwo za duszę śp. J. Słowackiego⁶⁶.

29 czerwca, w środę, w uroczystość apostołów Piotra i Pawła, Jego Eminencja brał udział w ceremonii wręczenia kardynalskiego biretu przez Prezydenta Rzeczypospolitej Jego Eminencji ks. prymasowi Hlondowi⁶⁷.

2 lipca, w sobotę, w uroczystość *Visitatio BMV*, Jego Eminencja dokonał koronacji obrazu Matki Boskiej Ostrobramskiej w Wilnie⁶⁸.

14 sierpnia, w niedzielę, o godz. 11, Jego Eminencja przyjął u siebie w pałacu uczestników kongresu Pax Romana⁶⁹.

25 sierpnia, w czwartek, o godz. 8, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kaplicy ss. elżbietanek przy ul. Topiel⁷⁰.

26 sierpnia, w piątek, o godz. 11, Jego Eminencja udzielił audiencji katolickim studentom francuskim przybyłym z wycieczką do Polski⁷¹.

27 sierpnia, w sobotę, o godz. 17, Jego Eminencja, w towarzystwie księży I. Puchalskiego, R. Dąbrowskiego i W. Celińskiego, udał się do Wołomina celem konsekracji wzniesionej tam świątyni i przeprowadzenia wizytacji parafii. „Na dworcu w Warszawie J. Em., udającego się na wizytę pasterską, żegnał liczny zastęp kleru warszawskiego z J. E. biskupem Gallem na czele. W Wołominie na dworcu, pięknie przyozdobionym zielenią, kwiatami i sztandarami, powitały J. Em. dzieci z sierocińca miejscowego, z Siostrami Albertynkami na czele. Zawiadowca stacji, p. S. Puhaczewski wygłosił powitalną przemowę. Orkiestra straży ogniowej odegrała hymn narodowy. W powitaniu wzięli udział liczni przedstawiciele organizacji społecznych i sportowych oraz delegaci Strzelca. J. Em. podziękował za przyjęcie, zamienił kilka słów serdecznych z dziatwą,

63 Tamże; KP 1927, s. 414–415.

64 *Czynności Jego Eminencji Arcybiskupa*, WAW 1927, s. 221.

65 Tamże.

66 Tamże.

67 Tamże.

68 Tamże.

69 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcybiskupa*, WAW 1927, s. 293.

70 Tamże.

71 Tamże.

przyjął piękny bukiet kwiatów i w towarzystwie oddziału cyklistów udał się z dworca powozem do nowo wzniesionej świątyni, znajdującej się na wschodnim krańcu miasta. Wołomin na przyjazd Dostojnego Gościa przyodział odświętne szaty. Wszystkie niemal balkony przyozdobiono zielenią, barwnymi dywanami i obrazami. Nawet Żydzi w bardzo wielu wypadkach dekorowali swoje domy. Olbrzymie tłumy wypełniły ulice, po których przejeżdżał powóz, wiozący J. Em. Przy skrzyżowaniu ulic ustawiono cały szereg bram triumfalnych, przy których przejeżdżającego Dostojnika Kościoła witali przedstawiciele różnych organizacji. Przy pierwszej bramie, wspaniale udekorowanej, witała Dostojnego Gościa rada miejska z burmistrzem, inż. M. Czajkowskim na czele, wyrażając w imieniu całego miasta gorące podziękowanie, że J. Em. osobiście raczył przybyć w celu dokonania konsekracji świątyni. Dalej witali J. Em. przedstawiciele kahału. J. Em. w odpowiedzi na powitanie podniósł, że Żydzi w Polsce powinni być dobrymi obywatelami kraju. Następnie prezes straży ogniowej, p. Czyżewski, w imieniu członków straży, w podniosłych słowach przemówił do J. Em. przy bramie triumfalnej, wzniesionej przez strażaków. Przy następnych bramach witali Dostojnika Kościoła: wiceprezes komitetu budowy kościoła, p. A. Wojciechowski, prezeska Koła Kobiet katolickich, Jadwiga Czajkowska, wreszcie przedstawiciele Koła Młodzieży męskiej i żeńskiej, Weronika Nowicka i Stanisław Lange. Przed świątynią spotkał J. Em. miejscowy ks. proboszcz, J. Gołędzinowski, wraz z ks. dziekanem Kobylińskim i licznym zastępem kleru dekanatu radzyńskiego.

Po dokonaniu ingresu przemówił do J. Em. ks. prob. Gołędzinowski, witając J. Em. i kreśląc w krótkich słowach rys historyczny nowo powstałej parafii wołomińskiej i świątyni. Po przemowie proboszcza zabrał głos Arcypasterz. Dostojnik Kościoła wyraził przede wszystkim gorące uznanie tym wszystkim, którzy przyłożyli rękę do budowy świątyni, a więc przede wszystkim gospodarzowi miejscowemu p. Wróblowi, który ofiarował 3 morgi ziemi pod budowę kościoła i zabudowań kościelnych, a ponadto w ciągu dłuższego czasu osobiście roztaczał pieczę nad powstającą świątynią i zabiegał gorliwie u władz kościelnych i świeckich o utworzenie samoistnej parafii. Przy tym Arcypasterz z uznaniem podniósł wybitne zasługi obecnego proboszcza Gołędzinowskiego, położone przy wewnętrznym urządzeniu kościoła i organizacji parafii.

Po przemówieniu, J. Em. wraz z klerem odprawił modły żałobne za zmarłych parafian i udzielił Sakramentu Bierzmowania przeszło 1500 wiernym⁷².

28 sierpnia, „w niedzielę, J. Em. katechizował dziecię, dokonał lustracji świątyni, aparatów kościelnych i kancelarii parafialnej, a w końcu odprawił uroczyste i podniosłe modły oraz obrzędy konsekracji świątyni. O godz. 11-ej J. Em. celebrował pontyfikalną Mszę św. wewnątrz świątyni, na cmentarzu zaś kościelnym ks. kan. Kobyliński odprawił Mszę św. dla olbrzymich zastępów ludu, które nie

⁷² *Konsekracja kościoła w Wołominie*, WAW 1927, s. 258–259.

mogły pomieścić się w kościele [...]. Po uroczystościach kościelnych odbyło się w nowo wzniesionej przez ks. Gołędzinowskiego obszernej plebanii przyjęcie, w czasie którego witało gremialnie J. Em. miejscowe nauczycielstwo szkół powszechnych z inspektorem Winogrodzkim na czele.

Podczas pobytu w Wołominie J. Em. odwiedził powołany do życia przez ks. proboszcza sierociniec dla 40 dzieci, którymi opiekują się SS. Albertynki oraz Dom Ludowy, gdzie ogniskują swą pracę następujące organizacje parafialne: Koło Dramatyczne, Kasa Rzemieślnicza, Biuro Pośrednictwa Pracy, Sekcja Odczytowa i Zarząd Biblioteki. W imieniu tych organizacji witał J. Em. wiceprezes Domu Ludowego p. Włodarski. W Domu ludowym J. Em. wygłosił dłuższą przemowę o potrzebie i doniosłych celach reorganizacji akcji katolickiej, po czym Jego Eminencja powrócił na probostwo, udzielił Bierzmowania około 500 osobom. O godz. 6.30 po południu, wygłosivszy ostatnie pożegnalne słowo do ludu w świątyni, J. Em. udał się na dworzec, gdzie tysięczne tłumy z zarządem miasta na czele zęgnaly odjeżdżającego do stolicy Arcypasterza⁷³.

4 września, w niedzielę, o godz. 9 rano, Jego Eminencja, sprawując patronat nad I Zjazdem Parafialnym Ligi Katolickiej w Czerniakowie, odprawił uroczyste nabożeństwo i na otwarciu zjazdu przemówił do zebranych o potrzebie apostołstwa ludzi świeckich⁷⁴.

5 września, w poniedziałek, o godz. 16, Jego Eminencja wyjechał do Babic, aby obejrzeć tam nowo odrestaurowany kościół⁷⁵.

10 września, w sobotę, o godz. 11, „J. Em. był na inauguracji 3-ego zjazdu Sodalicii męskiej w sali Theologicum. W wygłoszonym tam przemówieniu zachęcał Arcypasterz zebranych, aby wstępowali do Ligi Katolickiej i ją popierali. Dnia tegoż Arcypasterz był o godz. 4-ej po południu na sesji Księży Profesorów w Seminarium Duchownym⁷⁶.

12 września, w poniedziałek, Jego Eminencja ks. kardynał – na zakończenie rekolekcji otwierających nowy rok akademicki w Seminarium – odprawił w kaplicy seminaryjnej Mszę Świętą i wygłosił do alumnów podniosłe i serdeczne przemówienie. Arcypasterz przyrównywał w nim pracę kapłańską do zawodu żeglarskiego, bo jak w jednym, tak i w drugim, trzeba podjąć wiele trudów i narazić się na wiele niebezpieczeństw. Tego samego dnia, o godz. 11, Jego Eminencja udzielił audiencji przedstawicielom męskiej Sodalicii Mariańskiej, przybyłym do stolicy na 3. zjazd⁷⁷.

14 września, w środę, o godz. 16, Jego Eminencja udzielił audiencji delegatom stowarzyszeń katolickich parafii św. Bonifacego w Czerniakowie⁷⁸.

73 PK 1927, s. 542–543.

74 PK 1927, s. 557; *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1927, s. 293–294.

75 Tamże, s. 294.

76 Tamże.

77 Tamże.

78 Tamże.

17 września, w sobotę, w godzinach od 16 do 19, Jego Eminencja wizytował kościoły: św. Wojciecha na Woli, św. Andrzeja przy ul. Chłodnej i kościół NMP przy ul. Leszno⁷⁹.

22 września, w czwartek, o godz. 10, Jego Eminencja odprawił żałobne nabożeństwo w kaplicy przy ul. Wilczej 7, za duszę śp. Kazimierza Józefa Gruszczyńskiej⁸⁰.

24 września, w sobotę, o godz. 12 w południe, Jego Eminencja zwiedził w Zachęcie Sztuk Pięknych wystawę obrazów malarzy czeskich⁸¹.

25 września, w niedzielę, o godz. 8 rano, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kościele św. Anny w Warszawie, z racji przypadającej w ten dzień uroczystości bł. Władysława z Gielniowa⁸².

27 września, we wtorek, o godz. 11, Jego Eminencja odprawił w kościele św. Krzyża sumę z racji odbywającego się tam *triduum* ku czci bł. męczenników ze Zgromadzenia Misjonarzy: Michała Ghebre, Ludwika Józefa François i Jana Henryka Gruyer⁸³.

29 września, w czwartek, o godz. 11, Jego Eminencja odprawił w Bazylice Serca Jezusowego w Warszawie sumę z racji przypadającego tam w ten dzień odpustu⁸⁴.

30 września, w piątek, o godz. 18, Jego Eminencja był obecny na dyspuccie, która odbyła się w konsystorzu. Referat *De impedimento mixtae religionis et disparitatis cultu* wygłosił ks. dr Zarembowicz. W dyskusji brali udział, jako *arguens* ks. Mecheda i ks. Szadko. Niektóre trudności i wątpliwości wyjaśniał Najdostojniejszy Arcypasterz⁸⁵.

3 października, w poniedziałek, o godz. 10.30, Jego Eminencja wyjechał do Grodziska na konferencję dekanalną w sprawie zakładania przy parafiach Ligi Katolickiej.

5 października, w środę, o godz. 19, Jego Eminencja zaszczylił swoją obecnością doroczne zebranie katechetek w sali Katolickiego Związku Polek. Przy tej okazji Arcypasterz wygłosił przemówienie, w którym, między innymi, zachęcał katechetki, aby nauczając w szkole prawd wiary wzbudzały w sercach dzieci umiłowanie prawd Bożych⁸⁶.

6 października, w czwartek, o godz. 8, Jego Eminencja odprawił, z racji rozpoczęcia akademickiego roku, w kaplicy Konwiktu Teologicznego Mszę Świętą i wygłosił przemówienie, w którym zachęcał księży studentów, aby zdobywali wyższą wiedzę teologiczną *in humilitate spiritus* i pamiętali o swym urobieniu duchowym⁸⁷.

79 Tamże.

80 Tamże.

81 Tamże.

82 Tamże.

83 Tamże.

84 Tamże.

85 Tamże.

86 Tamże.

87 Tamże

8 października, w sobotę, o godz. 9.25, Jego Eminencja wyjechał do Lublina w sprawach KUL-u⁸⁸.

9 października, w niedzielę, o godz. 20.25, Jego Eminencja powrócił z Lublina do Warszawy⁸⁹.

10 października, w poniedziałek, o godz. 17, Jego Eminencja zwiedził wystawę eksponatów misyjnych w domu sióstr franciszekanek białych przy ul. Szczygłej⁹⁰.

16 października, w niedzielę, o godz. 13, Jego Eminencja dokonał poświęcenia Domu Robotników Chrześcijańskich na Żoliborzu. Tegoż dnia udzielił audiencji delegatom stowarzyszeń katolickich z parafii Grodzisk Mazowiecki⁹¹.

19 października, w środę, o godz. 18, Jego Eminencja przewodniczył zorganizowanej u siebie sesji w sprawie Uniwersytetu Lubelskiego.⁹²

22 października, w sobotę, o godz. 12 w południe, Jego Eminencja był na wykładzie ks. prof. Likowskiego na Uniwersytecie Warszawskim⁹³.

23 października, w niedzielę, o godz. 8 rano, Jego Eminencja odprawił u siebie w kaplicy Mszę Świętą dla studentów z „Odrodzenia” i przemówił do nich⁹⁴. Następnie kardynał Kakowski – wraz z Prezydentem Rzeczypospolitej – uczestniczył w uroczystej inauguracji nowego roku akademickiego na Uniwersytecie Warszawskim⁹⁵.

28 października, w piątek, o godz. 18, Jego Eminencja był w konsystorzu na dyspucie, gdzie ks. dr J. Trzepałko wygłosił referat pt. *De procuratione abortus*⁹⁶.

29 października, w sobotę, o godz. 18, Jego Eminencja był na akademii urządzonej ku czci prof. Ptaszyckiego, z okazji 50. rocznicy jego działalności naukowej. Tegoż dnia o godz. 19.30 Jego Eminencja był w Ratuszu na zebraniu konstytucyjnym Federacji Budowy Kościoła Opatrzności⁹⁷.

30 października, w niedzielę, o godz. 17, Jego Eminencja był na inauguracji roku Stowarzyszenia Młodzieży Akademickiej „Odrodzenie”. Na zakończenie uroczystości, w której uczestniczyli m. in. ks. dr Chiarle z Nuncjatury, minister Niezabytowski, wicemarszałek Gdyk, „J. Em. ks. Kardynał Kakowski przemówił do licznie zebranej młodzieży, zachęcając do dalszej pracy nad pogłębieniem swego życia religijnego, po czym udzielił wszystkim zebranym swego błogosławieństwa”⁹⁸.

88 Tamże.

89 Tamże.

90 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcybiskupa*, WAW 1927, s. 329.

91 Tamże.

92 Tamże.

93 Tamże.

94 Tamże.

95 PK 1927, s. 670.

96 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcybiskupa*, WAW 1927, s. 329.

97 Tamże.

98 Tamże; PK 1927, s. 686.

1 listopada, we wtorek, w uroczystość Wszystkich Świętych, o godz. 11 rano, Jego Eminencja odprawił sumę w kościele Wszystkich Świętych⁹⁹.

2 listopada, w środę, w Dzień Zaduszny, o godz. 10 rano, Jego Eminencja odprawił w katedrze procesję żałobną¹⁰⁰.

4 listopada, w piątek, o godz. 11 rano, Jego Eminencja był na nabożeństwie żałobnym, odprawionym za duszę śp. Zygmunta Olchowicza¹⁰¹.

5 listopada, w sobotę, o godz. 5 rano, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kaplicy siostr magdalenek¹⁰².

6 listopada, w niedzielę, o godz. 9 rano, Jego Eminencja odprawił w kościele św. Krzyża Mszę Świętą z racji rozpoczęcia VI Tygodnia Akademickiego. Tegoż dnia, o godz. 17, Jego Eminencja dokonał poświęcenia domu stowarzyszenia „Dzieci Maryi” przy ul. Radnej¹⁰³.

10 listopada, w czwartek, o godz. 18, Jego Eminencja odbył, u siebie w mieszkaniu sesję z księżmi profesorami Wydziału Teologii Katolickiej na Uniwersytecie Warszawskim¹⁰⁴.

11 listopada, w piątek, o godz. 10 rano, w rocznicę wypędzenia Niemców z Polski, Jego Eminencja odprawił w katedrze uroczystą Mszę Świętą, na której obecni byli: „Pan Prezydent Rzeczypospolitej, Rząd, Sejm, Senat i dyplomacja”¹⁰⁵.

12 listopada, w sobotę, o godz. 15, Jego Eminencja był w Filharmonii na akademii urządzonej dla młodzieży szkolnej przez Koło Księży Prefektów, ku czci św. Stanisława Kostki. Tegoż dnia o godz. 19.30, Jego Eminencja był na posiedzeniu komitetu organizacyjnego Ligi Katolickiej¹⁰⁶.

13 listopada, w niedzielę, o godz. 11 rano, Jego Eminencja odprawił w kościele oo. Jezuitów Mszę Świętą pontyfikalną¹⁰⁷.

15 listopada, we wtorek, o godz. 10 rano, Jego Eminencja odprawił w katedrze żałobną Mszę Świętą za duszę śp. Henryka Sienkiewicza¹⁰⁸.

19 listopada, w sobotę, o godz. 12.30, Jego Eminencja pobłogosławił w kościele św. Józefa w Warszawie związek małżeński zawarty pomiędzy F. Ostrowskim i J. Pułaską, córką b. ministra F. Pułaskiego¹⁰⁹.

99 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1927, s. 329.

100 Tamże.

101 Tamże.

102 Tamże.

103 Tamże.

104 Tamże.

105 Tamże.

106 Tamże, s. 330.

107 Tamże.

108 Tamże.

109 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1927, s. 371.

20 listopada, w niedzielę, o godz. 8.30 rano, Jego Eminencja odprawił w kaplicy gimnazjum im. Zamoyskiego Mszę Świętą i udzielił Sakramentu Bierzmowania 250 uczniom¹¹⁰.

26 listopada, w sobotę, o godz. 18, Jego Eminencja pobłogosławił u siebie w kaplicy związek małżeński pomiędzy K. Tyszką, b. ministrem kolei a J. Krosnowską¹¹¹.

30 listopada, w środę, o godz. 10.30 rano, Jego Eminencja odprawił w katedrze żałobne nabożeństwo za duszę śp. Franciszka Mościckiego, syna Prezydenta Rzeczypospolitej¹¹².

6 grudnia, we wtorek, o godz. 15, Jego Eminencja odwiedził dom księży marianów na Bielanach, z racji 25-lecia kapłaństwa o. Bronikowskiego¹¹³.

8 grudnia, w czwartek, w uroczystość Niepokalanego Poczęcia Najświętszej Maryi Panny, o godz. 10.30 rano, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kaplicy sióstr Rodziny Maryi przy ul. Żelaznej. Tegoż dnia po południu zaszczyił swoją obecnością zebranie członków akademickiej organizacji Juventus Christiana, jak również obecnością uroczystość szkolną w gimnazjum sióstr nazaretanek przy ul. Czerniakowskiej¹¹⁴.

16 grudnia, w piątek, o godz. 10 rano, Jego Eminencja odprawił w katedrze nabożeństwo żałobne za duszę śp. prezydenta G. Narutowicza¹¹⁵.

110 Tamże.

111 Tamże.

112 Tamże.

113 Tamże.

114 Tamże.

115 Tamże.

1928

1 stycznia, w niedzielę, o godz. 10.45, Jego Eminencja złożył życzenia noworoczne Prezydentowi Rzeczypospolitej, natomiast w godzinach od 13 do 17 sam przyjmował życzenia od licznych gości¹.

3 stycznia, we wtorek, o godz. 11 rano, Jego Eminencja odprawił w kościele oo. Kapucynów w Warszawie żałobne nabożeństwo za duszę śp. o. Honorata z Jesionki, prowincjała oo. kapucynów².

4 stycznia, w środę, o godz. 18, Jego Eminencja był na gwiazdce w sali Związku Katolickiego Polek³.

5 stycznia, w czwartek, o godz. 17, Jego Eminencja brał udział w posiedzeniu komitetu w sprawie przyjęcia gości polskich z Ameryki⁴.

6 stycznia, w piątek, w uroczystość Trzech Króli (*Epiphania Domini*), o godz. 10.30, Jego Eminencja odprawił sumę w katedrze św. Jana⁵.

7 stycznia, w sobotę, o godz. 10.30, Jego Eminencja odprawił sumę w kościele św. Jana Bożego w Warszawie⁶.

8 stycznia, w niedzielę, o godz. 8.30 rano, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kaplicy sióstr nazaretanek przy ul. Czerniakowskiej⁷.

14 stycznia, w sobotę, o godz. 11 rano, Jego Eminencja dokonał poświęcenia Instytutu Badań Chemicznych⁸.

16 stycznia, w poniedziałek, o godz. 10 rano, Jego Eminencja odprawił żałobne nabożeństwo za duszę śp. Józefa Sawickiego, prowincjała oo. jezuitów⁹.

24 stycznia, we wtorek, o godz. 16, Jego Eminencja zaszczylił swoją obecnością doroczne walne zebranie członków Towarzystwa Pomocy i Oszczędności dla Duchowieństwa Archidiecezji Warszawskiej¹⁰.

27 stycznia, w piątek, o godz. 16, Jego Eminencja był na sesji księży profesorów w Seminarium Duchownym¹¹.

1 lutego, w środę, o godz. 17, Jego Eminencja złożył Prezydentowi Rzeczypospolitej życzenia z okazji jego imienin¹².

1 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1928, s. 190.

2 Tamże.

3 Tamże.

4 Tamże.

5 Tamże.

6 Tamże.

7 Tamże.

8 Tamże, s. 191; *Przemówienie J. Em. Ks. Kardynała Kakowskiego przy poświęceniu Instytutu Badań Chemicznych*, WAW 1928, s. 16–17.

9 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1928, s. 191.

10 Tamże; *Sprawozdanie z walnego zebrania Tow. Oszczędności i Pomocy dla Rz.-Kat. Duchowieństwa Archidiecezji Warszawskiej*, WAW 1928, s. 70.

11 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1928, s. 191.

12 Tamże.

4 lutego, w sobotę, o godz. 12 w południe, Jego Eminencja był w Zachęcie na wystawie obrazów Bractwa św. Łukasza. Tegoż dnia, o godz. 16, był także w Seminarium Duchownym na egzaminie alumnów mających przyjąć święcenia kapłańskie¹³.

5 lutego, w niedzielę, o godz. 13, Jego Eminencja był na akademii papieskiej urządzonej przez młodzież akademicką w Sali Stowarzyszenia Służących przy ul. Kredytowej¹⁴.

7 lutego, we wtorek, Jego Eminencja miał konferencję z księżmi dziekanami Archidiecezji Warszawskiej¹⁵.

12 lutego, w niedzielę, w szóstą rocznicę koronacji Ojca Świętego Piusa XI, o godz. 10 rano, Jego Eminencja odprawił w katedrze św. Jana pontyfikalną Mszę Świętą, po której odśpiewany został hymn dziękczynny *Te Deum*¹⁶ Tego samego dnia, o godz. 17 uczestniczył w zorganizowanej na Ratuszu akademii papieskiej¹⁷.

16 lutego, w czwartek, o godz. 16, Jego Eminencja był na sesji warszawskich księży proboszczów, która odbyła się w mieszkaniu ks. prał. Z. Łubieńskiego¹⁸.

21 lutego, we wtorek, o godz. 8 rano, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kaplicy Zakładu św. Józefa na Sewerynowie. Tego samego dnia, o godz. 11, Jego Eminencja odprawił w kościele św. Krzyża w Warszawie nabożeństwo żałobne za duszę śp. M. Morawskiej¹⁹.

7 marca, w środę, o godz. 9 rano, Jego Eminencja był obecny na dyspucie teologicznej w Seminarium Metropolitalnym²⁰.

13 marca, we wtorek, o godz. 9 rano, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kaplicy sióstr nazaretanek przy ul. Czerniakowskiej²¹.

14 marca, w środę, o godz. 15.30, Jego Eminencja witał na warszawskim Dworcu Głównym, wspólnie z warszawskim duchowieństwem i przedstawicielami społeczności stolicy, przybywającego do Polski Jego Ekscelencję ks. abpa Marmaggiego. Tego samego dnia, w godzinach popołudniowych Jego Eminencja przyjął nowego nuncjusza apostolskiego w Polsce²².

15 marca, w czwartek, o godz. 16, Jego Eminencja rewizytował Jego Ekscelencję ks. nuncjusza²³.

18 marca, w niedzielę, o godz. 17, w pałacu arcybiskupim Jego Eminencja przyjął z rąk nuncjusza Franciszka Marmaggiego listy polecające ze Stolicy

13 Tamże.

14 Tamże.

15 Tamże.

16 Tamże.

17 Kronika, WAW 1928, s. 78–79.

18 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1928, s. 191.

19 Tamże.

20 Tamże.

21 Tamże.

22 PK 1928, s. 184; *Kronika*, WAW 1928, s. 121–126.

23 Tamże, s. 122.

Apostolskiej. Była to bardzo podniosła uroczystość: „Dnia 18 marca o godz. 17-ej, obszerny salon audiencjonalny [...] wypełnili szczerze przedstawiciele duchowieństwa Archidiecezji Warszawskiej, świeckiego i zakonnego, na czele z członkami Kapituły i profesorami Wydziału Teologicznego i Seminarium Duchownego. O godz. 17-ej min. 15 przybył do pałacu J. E. ks. Nuncjusz [...]. Po wejściu do sali, ks. Nuncjusz zbliżył się do J. Em. i oddawszy głęboki pokłon, wręczył listy polecające od Stolicy Apostolskiej, po czym J. Em. wygłosił przemowę treści następującej w języku łacińskim: «Kler miasta Warszawy i całej Archidiecezji stoi przed Tobą, Eksceleńco, by Ci złożyć hołd i cześć. Naród polski wyznawał od pierwszych swych początków prawdziwą naukę Chrystusa i zachował wiarę rzymskokatolicką, zawsze wierny wobec Ojca Świętego, Głowy Kościoła i Namiestnika Chrystusowego. Sam widziałeś, Eksceleńco, jadąc przez kraj polski, objawy uczucia i czci religijnej wobec Nuncjusza Apostolskiego, Zastępcy Ojca Świętego w Polsce. W tym przywiązaniu do Ojca Świętego i Stolicy Apostolskiej, kler polski zawsze przodował, świecąc przykładem ludowi, a lud szedł i idzie za klerem. Dowodem tego jest kler warszawski, stojący przed Tobą dla uczczenia w Twej osobie przedstawiciela Stolicy Apostolskiej. Przez usta moje kler warszawski składa Ci życzenia, ażeby sprzyjało Ci szczęście w kraju naszym, żebyś był pośród nas i z nami szczęśliwy. Niech to Bóg sprawi!»

Jego Eminencja zakończył swe przemówienie okrzykiem:

– «Niech żyje Nuncjusz Apostolski» – trzykrotnie powtórzonym przez zebrane duchowieństwo [...]. W odpowiedzi na przemowę Jego Eminencji J. E. ks. Nuncjusz zwrócił się do ks. Kardynała z serdecznym podziękowaniem za gorące słowa uznania dla niego i dla Stolicy Apostolskiej²⁴. Po przemówieniu Jego Eksceleńcy nuncjusza i udzieleniu przez niego zebrany błogosławieństwa apostolskiego, Jego Eminencja ks. kardynał przedstawił ks. nuncjuszowi poszczególnych księży obecnych na uroczystości²⁵.

22 marca, w czwartek Jego Eminencja wydał, na cześć ks. nuncjusza Marmaggię obiad i raut²⁶.

25 marca, w niedzielę, o godz. 9 rano, w kościele św. Krzyża Jego Eminencja celebrował Mszę Świętą w intencji prześladowanego Kościoła w Meksyku. „W czasie Mszy św. wszystkie sodaliski i wszyscy sodaliści przystąpili do Komunii św. na intencję prześladowanych braci-katolików w Meksyku. Zebrane w czasie nabożeństwa ofiary pieniężne na tackę zostaną przeznaczone na potrzeby Kościoła św. i katolików w Meksyku”²⁷.

25 kwietnia, w środę, o godz. 8.30, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kaplicy sióstr magdalenek przy ul. Żytniej²⁸.

24 Tamże, s. 125; PK 1928, s. 202.

25 *Kronika*, WAW 1928, s. 126.

26 Tamże.

27 *Kronika. Na intencję Kościoła w Meksyku*, WAW 1928, s. 155–156.

28 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1928, s. 191.

29 kwietnia, w niedzielę, o godz. 20.15, Jego Eminencja był u Prezydenta Rzeczypospolitej na obiedzie wydanym z racji przybycia do Warszawy króla Afganistanu Amanullaha²⁹.

2 maja, w środę, o godz. 11 rano, Jego Eminencja dokonał poświęcenia sztandaru w Państwowej Szkole Handlowej na Powiślu, następnie do zebranych wygłosił przemówienie o potrzebie rozwijania polskiego handlu i przemysłu, nawoływał uczniów szkoły m. in., by kształcili się na dobrych i pożytecznych pracowników w przyszłym swoim zawodzie³⁰.

5 maja, w sobotę, o godz. 11 rano, Jego Eminencja wyjechał do Szymanowa, aby udzielić tam Sakramentu Bierzmowania uczennicom gimnazjum sióstr Niepokalanego Poczęcia NMP³¹. „J. Em. ks. Arcypasterz, którego u bram zakładu powitały siostry zakonne, personel nauczycielski, ks. proboszcz Siedlecki i ks. kapelan Z. Sajna oraz młodzież szkolna, udał się nasamprzód do miejscowej kaplicy na adorację Najświętszego Sakramentu. Potem obejrzał zakład, park i odwiedził miejscowego proboszcza ks. Siedleckiego. O godz. 3 i pół po poł. rozpoczęła się uroczystość bierzmowania. Zebrały się w kaplicy siostry zakonne, personel nauczycielski i wszystkie uczennice gimnazjum. Arcypasterz przed udzieleniem sakramentu przemówił do zebranych o istocie i skutkach sakramentu bierzmowania. Po ukończeniu bierzmowania, Jego Eminencja po raz drugi wygłosił naukę o charakterze sakramentu bierzmowania, w której między innymi nawoływał, aby wychowanki gimnazjum w Szymanowie w przyszłości dobry wpływ wywierały na bliźnich. Słowa Arcypasterza przyjęły słuchaczki z rozrzewnieniem i radością. Wyraz swej radości i wdzięczności dla Arcypasterza dała młodzież w sali szkolnej, gdzie wykonane zostały ku czci Najdostojniejszego Gościa piękne śpiewy, muzyka i deklamacje. Arcypasterz rozmawiał z uczennicami, zadawał im różne pytania, na które nawet najmłodsze dawały odpowiedzi z wielką roztropnością. Po ukończeniu uroczystości, odprowadzony do ostatniej bramy przez siostry zakonne, panie nauczycielki, miejscowe duchowieństwo i uczennice gimnazjum, udał się Najdostojniejszy Arcypasterz z powrotem do Warszawy”³².

11 maja, w piątek, o godz. 17, Jego Eminencja był u marszałka Sejmu na sesji w sprawie budowy kościoła Opatrzności³³.

13 maja, w niedzielę, o godz. 11 rano, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kościele św. Marcina przy ul. Piwnej³⁴.

15 maja, we wtorek, w godzinach popołudniowych, Jego Eminencja złożył wizytę Prezydentowi Rzeczypospolitej³⁵.

29 Tamże.

30 Tamże.

31 Tamże, s. 191–192.

32 *J. Em. Ks. Kardynał Kakowski w Szymanowie*, WAW 1928, s. 192.

33 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1928, s. 192.

34 Tamże.

35 Tamże.

17 maja, w czwartek, po południu, Jego Eminencja był na Ratuszu na akademii ku czci Ojca Świętego Piusa IX, z okazji 50. rocznicy jego śmierci³⁶. Otrzymała się ona w wielkiej sali ratuszowej przybranej tego dnia roślinami i flagami w barwach narodowych i papieskich. Na podium umieszczono portret zmarłego przed 50-ciu laty papieża, zaś obok ustawiono gablotę z wielką polską świecą, zwaną Piusową, z pasem papieskim noszonym przez Piusa IX i jego sandałem pontyfikalnym. Przy kolumnadzie ustawiły się podwójnym szeregiem delegacje zrzeszeń i stowarzyszeń kulturalnych i społecznych z chorągwiami. O godz. 16 do sali weszli kard. Kakowski i nuncjusz Marmaggi, abp Ropp, bp Gall, pracownicy nuncjatury, członkowie Kapituły Metropolitalnej i Łowickiej, prałaci i szambelani papiescy, posłowie Austrii i Węgier (Post i Belitzka), ministrowie Dobrucki i Kwiatkowski, szef Protokołu hr. Przeździecki, prezydent Warszawy inż. Słomiński, przedstawiciele kół towarzyskich oraz liczna publiczność, zapelniająca szczelnie salę i galerię. Udział w akademii zgłosiło 328 organizacji społecznych stolicy³⁷.

18 maja, w piątek, o godz. 10 rano, Jego Eminencja wyjechał za granicę, w celu złożenia rewizyty, w imieniu Episkopatu Polskiego, Jego Eminencji kardynałowi Dubois, arcybiskupowi paryskiemu i Episkopatowi Francuskiemu oraz Jego Eminencji ks. kardynałowi Bourne'owi, Prymasowi Angielskiemu i Episkopatowi Angielskiemu. Kardynał A. Kakowski wyjechał w towarzystwie Jego Ekscelencji biskupa Przeździeckiego i ks. kan. S. Mystkowskiego. Odjeżdżających żegnało na dworcu kolejowym duchowieństwo Archidiecezji z biskupem Gallem na czele oraz przedstawiciele władz i organizacji społecznych, a w imieniu ambasady francuskiej w Warszawie jej radca p. Tripier³⁸.

19 maja, w sobotę, „J. Em. ks. Kardynał i J. E. ks. Biskup Przeździecki przybyli do Paryża. Na dworcu polskich Księżąt Kościoła powitali: ks. Kardynał Dubois i księża Biskupi: de Guebriant, Baudrillart, Chaptal, p. Ambasador Chłapowski, ks. Szymbor, ks. Czartoryski, przewodniczący Centrum Katolickiego Delcourt, Heillot, prof. Kutrzeba, Franciszek Pułaski oraz przedstawiciel p. Ministra Brianda, wyznaczony specjalnie dla spraw religijnych. Po wejściu do pokojów gościnnych ks. Kardynał Dubois wygłosił krótkie przemówienie, które zakończył okrzykiem w języku polskim: *Niech żyje Polska*, na co ks. Kardynał Kakowski odpowiedział w języku francuskim: *Niech żyje Francja*. Powitanie na dworcu odznaczało się wielką serdecznością, czym ks. Kardynał był bardzo wzruszony.

Z dworca ks. Kardynał Kakowski w towarzystwie ks. Biskupa Przeździeckiego i kan. Mystkowskiego udał się do ambasady polskiej, w celu złożenia tam wizyty, poczem złożył wizytę p. Prezydentowi Republiki, Kardynałowi Dubois, p. Prezesowi Rady Ministrów Poincaremu, pp. Ministrom Briandowi, Marinowi, Herriolowi oraz Jen. zgrom. XX. Misjonarzy, w gmachu którego zamieszkał. Wieczorem podejmował

36 Tamże.

37 *Akademia ku czci Piusa IX*, WAW 1928, s. 194–196.

38 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1928, s. 192; *Kronika. Z pobytu J. Em. Arcypasterza zagranicą*, WAW 1928, s. 257.

Dostojników Kościoła Polskiego Ambasador Polski w Paryżu p. Chłapowski. Na obiedzie, wydanym przez Ambasadę Polską na cześć J. Em. ks. Kardynała, obecni byli: Nuncjusz Maglone, ks. Biskup Przeździecki, ks. kan. Mystkowski, rektor Misji Katolickiej Polskiej we Francji ks. Szymbor. Duchowieństwo francuskie reprezentowali: ks. Kardynał Dubois, księża Biskupi: Collet z Lille, Julian z Arrasu, Baudrillart rektor Instytutu Katolickiego i Chaptal, Biskup kolonii cudzoziemskiej we Francji. Prócz tego w obiedzie wzięli udział: Marszałek Foch, generałowie: Weygand i Gourard, wyżsi urzędnicy francuskiego Min. Spraw Zagranicznych pp.: Blanchet i Canet, sekretarz generalny Kolei Północnych Girard, członek Akademii Widor, ambasadorowie: Noulens i de Panafieu, prezesowie Centrum Katolickiego pp.: Delcour, Hayllot i Zamański oraz szereg innych osobistości. Po obiedzie odbył się raut, na którym obecnych było 1000 osób, m. in. przedstawiciele świata dyplomatycznego³⁹.

20 maja, w niedzielę rano „J. Em. ks. Kard. Kakowski był obecny na nabożeństwie odprawionym przez ks. Kardynała Dubois w Bazylice Sacré Coeur. Nabożeństwo zorganizowane zostało przez Związek Katolicki Subiektów Handlowych, którego delegacje ze sztandarami powitały Kardynała Kakowskiego u progu Bazyliki. Kardynałowi Kakowskiemu towarzyszyli: ks. Kard. Dubois, ks. Biskup Przeździecki, ks. kan. Mystkowski i ks. Szymbor. Po sumie, w czasie której pienia religijne wykonał chór katedry z Malines, kazanie wygłosił ks. kanonik Gerier, który we wzniosłych słowach powitał w osobie ks. Kardynała Kakowskiego, Arcypasterza stolicy sprzymierzonej z Francją Polski. Następnie wygłosił w języku francuskim kazanie Ks. Kardynał Kakowski, podkreślając więzy, łączące Polskę z Francją we wspólnej wierze katolickiej⁴⁰. Na zakończenie ks. Kardynał Kakowski udzielił zebrany uroczystego błogosławieństwa. Po nabożeństwie odbyło się na cześć ks. Kardynała Kakowskiego śniadanie u ks. Kardynała Dubois, na którym również obecny był Episkopat francuski. Przy tej sposobności ks. Kardynał Kakowski wygłosił przemowę do Episkopatu francuskiego⁴¹. Następnie udał się J. Em. na uroczyste nieszpory do polskiego kościoła przy ul. St. Honoré, gdzie wygłosił kazanie do bardzo licznie zgromadzonych rzesz wiernych emigrantów⁴².

Tego samego dnia kardynał A. Kakowski udał się do Biblioteki Polskiej w Paryżu, przejętej niedawno – wspólnie z Muzeum Mickiewicza – przez Rząd Polski i oddanej Akademii Umiejętności, która przekształciła tę placówkę w, oczekujący na swoje otwarcie, Polski Instytut Naukowy. „Marszałek i dyrektor, p. F. Pułaski przywitał J. Em., który przybył z ks. Biskupem Przeździeckim i ks. kan. Mystkowskim oraz gości obecnych, podnosząc nowy charakter instytucji

39 Tamże, s. 257–258; PK 1928, s. 337–338.

40 Kazanie J. Em. Ks. Kardynała Kakowskiego w Bazylice Sacré Coeur, WAW 1928, s. 222–224.

41 Przemówienie Ks. Kardynała Kakowskiego na przyjęciu u Ks. Kardynała Dubois, WAW 1928, s. 226–227.

42 Przemówienie J. Em. Ks. Kardynała Kakowskiego wygłoszone dn. 20 maja r. b. w polskim kościele w Paryżu, WAW 1928, s. 224–226.

i odczytał telegramy gratulacyjne. Prezes Akademii Umiejętności złożył hołd J. Em. i Kościołowi, zaznaczając, jak ręka w rękę zawsze szła wiedza z wiarą i zawsze tak iść pragnie. Ks. Kardynał dokonał poświęcenia Instytutu przy ołtarzyku z obrazem Matki Boskiej Ostrobramskiej, cennym zabytku z dawnej emigracji [...]. Na pamiątkę wielkiej dla Instytutu chwili spisano akt z podpisami wszystkich uczestników oraz dokonano zdjęcia fotograficznego. Jego Eminencja pozostawał jeszcze w Instytucie przez czas dłuższy, interesując się żywo zwłaszcza rękopisami Mickiewicza [...]. Ze swej strony przyrzekł Jego Eminencja oddać do Instytutu autograf listu publicznego Sienkiewicza, wystosowanego do cesarza Wilhelma II⁴³.

21 maja, w poniedziałek, kardynał A. Kakowski był gościem Prezydenta Republiki, p. Domergue, który na cześć gościa z Polski wydał śniadanie. Wśród szeregu obecnych tam osobistości znaleźli się nuncjusz papieski i ambasador Chłapowski⁴⁴.

22 maja, we wtorek, Jego Eminencja był w Polskiej Misji Katolickiej w Paryżu, gdzie na wspólne narady przybyło tego dnia liczne grono księży polskich pracujących we Francji. Ks. kardynał dokonał otwarcia zebrania, odmówiono wspólnie, w pobliskim kościele *C. Assomption*, modlitwę do Ducha Świętego. Następnie, po przedstawieniu Jego Eminencji zgromadzonych księży i po jego błogosławieństwie dla obrad i pracy polskich księży we Francji, „Ks. Kardynał wygłosił dłuższe przemówienie o stosunku księży polskich do Biskupów polskich, do Biskupów francuskich, do księży francuskich i do Polskiej Misji Katolickiej, wzywając do pielęgnowania ducha apostołskiego [...]. Zjazd zakończono wspólnym przyjęciem w lokalu Misji Polskiej i zdjęciem fotograficznym wszystkich uczestników zjazdu i Dostojnych Gości⁴⁵.”

Tego samego dnia, o godz. 17, kardynał A. Kakowski był uroczystie witany w Instytucie *Les Amitiés Catholiques Françaises*, gdzie przemówienie na powitanie wygłosił biskup Baudrillat, na które Jego Eminencja odpowiedział po francusku⁴⁶.

23 maja, w środę, ks. kardynał Kakowski składał wizyty, a następnie uczestniczył w poświęconej mu akademii i w wydanym na jego cześć przyjęciu. Tego dnia Jego Eminencja złożył wizytę rektorowi Instytutu Katolickiego w Paryżu, członkowi Akademii Francuskiej ks. arcybiskupowi Baudrillart, a następnie generałowi Weygandowi, zasłużonemu w czasie wojny światowej szefowi sztabu marszałka Focha, chlubnie zapisanemu w dziejach obrony Warszawy przed nawałą bolszewicką w 1920 roku. Akademię na cześć Arcypasterza Warszawy przygotowano pod przewodnictwem ambasadora Noulensa w Instytucie Katolickim. Byli na niej m. in.: ambasador Chłapowski z małżonką, abp Paryża kard. Dubois, biskupi: Baudrillart i Chaptal, ambasador de Panafieu, generałowie: Archinard, Le Rond,

43 *Kronika. Z pobytu J. Em. Arcypasterza zagranicą*, WAW 1928, s. 258–260.

44 Tamże.

45 Tamże, s. 260–261.

46 *Przemówienie J. Em. Ks. Kardynała Kakowskiego, wygłoszone dnia 22 maja r. b. w Instytucie „Les Amitiés Catholiques Françaises”*, WAW 1928, s. 227–228.

Niessel, Henrys, a ponadto liczni przedstawiciele świata politycznego i kół dyplomatycznych. „P. Ménabréa, sekretarz generalny Stowarzyszenia Franco-Pologne, wygłosił odczyt o wspólnych cechach duchowych Francji i Polski. Ks. Kardynał Kakowski, w przemówieniu, w którym dziękował obecnym za zgotowane mu przyjęcie w Paryżu, podkreślił pierwszorzędną rolę Francji w odbudowie Państwa Polskiego⁴⁷.

Następnie, ks. Kardynał Kakowski, wraz z biskupem Przeździeckim, o. Verdierem – jenerałem księży Misjonarzy, ks. Szymborem – rektorem Misji Polskiej we Francji i ks. Mystkowskim, o godzinie 6 i pół po południu, odwiedzić Zakład św. Kazimierza w Paryżu, który przeszło 80 lat istnieje i rozwija swoją dobroczynną działalność wśród wychodźców polskich na emigracji w Paryżu. W imieniu Rady Administracyjnej Zakładu J. Em. ks. Kardynała powitała p. księżna Poniatowska, w imieniu Zakładu – Przełożona Siostra Maria Zagrodzka w otoczeniu polskich Szarytek, starców i dzieci. W kaplicy J. Em. ks. Kardynała powitał kapelan ks. J. Cibor w otoczeniu licznie zebranego duchowieństwa. Po krótkim nabożeństwie J. Em. ks. Kardynał w serdecznych słowach przemówił do starców, którzy stargawszy siły wiekiem i tułaczym życiem, resztę swego życia spędzają w ciszy i spokoju, w atmosferze polskiej, pod czułą i troskliwą opieką Szarytek Polskich. Dzieci J. Em. ks. Kardynał zachęcał do coraz większego przywiązania do wiary, ukochania Polski, której jakkolwiek większość nie miała szczęścia oglądać, jednak, da Bóg, w niedalekiej przyszłości zobaczą i dla jej chwały i dobra pracować będą. Po udzieleniu błogosławieństwa i po wyjściu z kaplicy J. Em. ks. Kardynała witały dzieci śpiewami pięknymi i krótkim przemówieniem. Rzewna i wzruszająca była chwila, przypominająca scenę ewangeliczną z życia Pana Jezusa, gdy 2 najmłodsze sierotki 3- i 4-letnie pobiegły same do J. Em. ks. Kardynała, które wziął na kolana, rozmawiał z nimi i błogosławił im. Po skończonych przywitaniach, J. Em. ks. Kardynała z duchowieństwem podejmowały Szarytki kolacją⁴⁸.

Wieczorem w Centre Catholique odbyło się uroczyste przyjęcie na cześć kardynała Kakowskiego, w obecności kardynała Dubois, licznie zebranego duchowieństwa i elity świata katolickiego. Obecny był także marszałek Foch. Ambasadę Polską reprezentował pierwszy sekretarz p. Frankowski. Prezes Zamański w gorących słowach powitał kardynała Kakowskiego, jako reprezentanta licznych rzesz Polaków-katolików, zaznaczając, że Francja pragnie ręką w rękę współpracować z Polską nad utrwaleniem pokoju ogólnego i szczęścia ludzkości⁴⁹.

24 maja, w czwartek, Jego Eminencja był na śniadaniu u nuncjusza papieskiego msgr. Maglone, następnie zwiedził redakcję dziennika katolickiego „La Croix”, gdzie zgotowano mu owacyjne przyjęcie, a wieczorem z portu Calais, z biskupem Przeździeckim i kan. Mystkowskim, okrętem udał się w dalszą podróż do Dover, a stamtąd pociągami do Londynu. Na ziemi francuskiej żegnali ich: ambasador

47 *Kronika. Z pobytu J. Em. Arcypasterza zagranicą*, WAW 1928, s. 261–263.

48 PK 1928, s. 350.

49 *Kronika. Z pobytu J. Em. Arcypasterza zagranicą*, WAW 1928, s. 261. PK 1928, s. 337–338, 350, 449.

Chłapowski z małżonką, sekretarz ambasady p. Mościcki, przedstawiciel ministra Brianda radca Canet, ks. kard. Dubois, biskup Chaptal i liczni przedstawiciele duchowieństwa oraz Polonii⁵⁰.

„Przyjęcie J. Em. Kardynała Kakowskiego we Francji – czytamy w „Przeglądzie Katolickim” – nosiło nie tylko charakter wielkiej serdeczności, ale i ogromnego uznania tak ze strony Rządu, jak i społeczeństwa francuskiego, za pracę Jego Eminencji, zwłaszcza z tego czasu, gdy stał na czele Rady Regencyjnej w Polsce [...]. Francja, śledząca bacznie ówczesny stan rzeczy, zgotowała Jego Eminencji naprawdę królewskie przyjęcie, a prezydent Francji, wydając obiad na cześć Dostojnika Kościoła i Polski zaznaczył dobitnie zasługi Eminencji przy tworzeniu państwowości polskiej. Wyrazem hołdu dla Kardynała Kakowskiego i miłą pamiątką pobytu we Francji są dwa medale specjalnie wybite na cześć Eminencji, z których jeden jest darem Związku Francusko-Polskiego, a drugi darem Katolickiego Uniwersytetu w Paryżu – «Institute Catholique». Pierwszy ma z jednej strony orła polskiego i napis *Polonia*, a z drugiej emblemat francuski. Medal zaś uniwersytetu paryskiego nosi napis: *Card. Kakowski primas regni Poloniae*. Obydwa noszą datę dnia 22 maja 1928 roku, w którym to dniu odbyły się na cześć Jego Eminencji uroczyste akademie i wręczenie medali. Zaznaczyć należy, że od czasu rozdziału Kościoła od Państwa, po raz pierwszy zdarzyło się, że Prezydent Francji wydał przyjęcie na cześć duchownego katolickiego, w którym oprócz gości z Polski, brali udział i dostojnicy kościelni francuscy. Toteż faktowi temu przypisywano we Francji doniosłe kościelno-polityczne znaczenie”⁵¹.

Ks. kardynała Kakowskiego i towarzyszące mu osoby, na ziemi angielskiej, w Dover witali: sekretarz Prymasa Anglii prał. Coote, przedstawiciele duchowieństwa katolickiego z Dover i Folkeston, delegat Legacji polskiej w Londynie p. Biega oraz ks. Cichos – kapelan emigracji polskiej i rektor Kościoła polskiego w Londynie.

U celu podróży, w Londynie „Biskupów Polskich wita ks. Prymas Anglii, Kardynał Bourne, członkowie Kapituły Westminsterskiej, przedstawiciele Poselstwa Polskiego z p. Ministrem Skirmuntem na czele oraz liczny zastęp delegatów organizacji katolickich londyńskich. Arcypasterz Londynu własnym samochodem przewozi Dostojników Kościoła w Polsce do swego pięknego i obszernego pałacu, znajdującego się przy katedrze w Westminster. Na balkonie pałacu, przy głównym wejściu, powiewa flaga o polskich barwach narodowych. Po krótkim odpoczynku, skromne przyjęcie w szczupłym gronie domowników Kardynała Bourne’a”⁵².

25 maja, w piątek, „Biskupi polscy, po Mszy św. odprawionej w domowej kaplicy Prymasa Anglii, zwiedzają apartamenta pałacu arcybiskupiego i katedrę [...], złożyli wizytę p. Ministrowi Skirmuntowi [...]. Po obiedzie tegoż dnia ks. ks. Biskupi, w towarzystwie sekretarza Kardynała Bourne’a, zwiedzali kościoły

50 *Kronika. Z pobytu J. Em. Arcypasterza zagranicą*, WAW 1928, s. 263.

51 PK 1928, s. 449.

52 *Kronika. Z pobytu J. Em. Arcypasterza zagranicą*, WAW 1928, s. 263–264.

katolickie i kaplice zgromadzeń zakonnych w Londynie. Wieczorem, o godz. 9-ej, byli obecni na przyjęciu i na raucie w apartamentach Poselstwa Polskiego, gdzie, oprócz licznych przedstawicieli poselstwa i kolonii polskiej w Londynie, byli obecni: ks. Kardynał Bourne, członkowie Kapituły Westminsterskiej oraz wybitni przedstawiciele katolików angielskich, jak: lord Fitzland, Belloc, sławny pisarz i historyk Carton de Wiart i wielu innych⁵³.

26 maja, w sobotę, rano „J. Em. ks. Kardynał Kakowski był obecny na nabożeństwie w kościele OO. Oratorianów. Po południu zaś odprawił nieszpory w Katedrze Westminsterskiej. Następnie przyjmował w poselstwie panie z kolonii polskiej. Wieczorem był obecny na obiedzie i przyjęciu, wydanym przez kardynała Bourne’a w Pałacu Arcybiskupim. Na przyjęciu tym obecni byli ks. ks. Biskupi: Przeździecki, Butt, Loodow, Marlborough, Fitzalan, poseł Rzeczypospolitej p. Skirmunt, znakomity pisarz Chesterton i szereg wybitnych osobistości⁵⁴.

28 maja, w poniedziałek, „o godz. 12-ej i pół J. Em. ks. Kardynał Kakowski i ks. Biskup Przeździecki w towarzystwie J. Em. ks. Kardynała Bourne’a, Prymasa Anglii, udali się samochodem do odległego o 150 kilometrów od Londynu miasteczka nadmorskiego Walmer, by odwiedzić tam klasztor SS. Wizytek, zwany Rosland. Po drodze księża Biskupi zwiedzili starożytne katedry w Rochester i w Canterbury [...]. Z Cantebury biskupi nasi udali się do Wolmer, gdzie podejmowani byli z niezwykłą serdecznością w klasztorze Rosland przez Siostry Wizytki i przez wychowanki zakładu pozostającego pod opieką Sióstr. Jedna z wychowanek wygłosiła w języku francuskim podniosłą przemowę ku czci Pasterzy Polskich [...]. Biskupi Polscy do łez byli wzruszeni opowieściami Sióstr o dziejach ich klasztoru. Wygłosili podniosłe przemowy do Służebnic Bożych, wzywając je, by się w Chrystusa Jezusa przyodziały i by Mistrz Boski lepiej się w ich sercach czuł niż w tabernakulum ze złota i diamentów, by się modliły za swą Macierz Polską⁵⁵.

29 maja, we wtorek, o 9 rano, z portu Dover, żegnani przez Prymasa Anglii, biskupi polscy wyruszyli do Rzymu, *ad limina Apostolorum*⁵⁶.

31 maja, w czwartek, Jego Eminencja przybył do Rzymu⁵⁷.

2 czerwca, w sobotę, Jego Eminencję przyjął na audiencji Ojciec Święty Pius XI⁵⁸.

3 czerwca, w niedzielę, Jego Eminencja udał się do Albano, gdzie odwiedził klasztor ss. nazaretanek i willę księży zmartwychwstańców⁵⁹.

6 czerwca, w środę, Jego Eminencja ks. kardynał i Jego Ekscelencja ks. biskup Przeździecki opuścili Rzym, udając się do Montecatini celem przeprowadzenia tam kuracji⁶⁰.

53 Tamże, s. 265.

54 Tamże.

55 Tamże, s. 265–267.

56 Tamże, s. 267.

57 Tamże, s. 268.

58 Tamże.

59 Tamże.

60 Tamże, s. 269.

19 lipca, w czwartek, o godz. 7.58 rano, po krótkim pobycie w Viereggio i w Szwajcarii, Jego Eminencja powrócił do Warszawy, witany na dworcu przez nuncjusza apostolskiego z audytorem i sekretarzem, biskupa Galla, członków Kapituły, księży profesorów Uniwersytetu Warszawskiego, księży prowincjałów jezuitów, kapucynów i pallotynów oraz przedstawiciele władz rządowych i miejskich. Jego Eminencja zatrzymał się w salonie recepcyjnym dworca, gdzie rozmawiał z witającymi go, następnie odjechał do swego pałacu.

29 lipca, w niedzielę, o godz. 10.30, Jego Eminencja dokonał uroczystego aktu poświęcenia kaplicy w nowo utworzonej parafii na Żoliborzu. „Przy pięknie udekorowanej bramie triumfalnej powitał Arcypasterza przedstawiciel Rady Parafialnej inż. Dąbrowski i wręczył chleb i sól. Poczem ks. Kardynał, w asystencji licznego duchowieństwa, odprawił modły liturgiczne i przy śpiewie chóru parafialnego «Ecce sacerdos» udał się do wnętrza świątyni. Tam ks. proboszcz Cyruliński z ambony powitał Dostojnika Kościoła i przedstawił pokrótce dzieje kaplicy na Żoliborzu [...]. Po sprawozdaniu ks. proboszcza J. Em. w dłuższej przemowie złożył podziękowanie tym wszystkim, którzy przyłożyli rękę do wzniesienia prowizorycznej kaplicy na Żoliborzu i zachęcał do rozpoczęcia w najkrótszym czasie prac przygotowawczych do budowy świątyni murowanej. Następnie J. Em. podniósł doniosłe znaczenie religijne i kulturalno-oświatowe nowych placówek parafialnych na przedmieściach naszej stolicy⁶¹. Po przemowie Jego Eminencja ks. kardynał odprawił uroczystą Mszę Świętą i uczestniczył w skromnym przyjęciu urzędowym w lokalu prywatnym ks. proboszcza. W uroczystości, oprócz duchowieństwa i wiernych z Żoliborza, uczestniczyli: prezydent m. Warszawy inż. Słomiński i gen. Krzemiński⁶².

10 września, w poniedziałek, o godz. 16, Jego Eminencja był obecny na dorocznej sesji w Seminarium Duchownym⁶³.

11 września, we wtorek, Jego Eminencja odprawił w kaplicy seminaryjnej – z powodu rozpoczęcia przez alumnów nowego roku szkolnego – Mszę Świętą i wygłosił przemówienie o potrzebie powołania, świętości i nauki, które zdobić winny kandydata do święceń kapłańskich. Tego samego dnia „o godz. 6-iej po poł. w pałacu arcybiskupim, wobec licznie zgromadzonego duchowieństwa świeckiego i zakonnego, J. Em. Kardynał Kakowski dokonał uroczystego aktu wręczenia bulli nominacyjnej na Biskupa-Sufragana Warszawskiego J. E. ks. Antoniemu Szlagowskiemu. Przedstawiając Dostojnego Nominata duchowieństwu Archidiecezji Warszawskiej, ks. Kardynał Kakowski w dłuższej przemowie podniósł wybitne zalety umysłu i serca J. E. ks. Szlagowskiego oraz jego zasługi na polu wychowania młodzieży duchownej i w dziedzinie piśmiennictwa i kaznodziejstwa kościelnego. W rządach archidiecezji J. Em. powierza J. E. ks. Szlagowskiemu kierownicze stanowisko w Sądzie duchownym, urząd

61 Tamże, s. 270–271.

62 Tamże, s. 271.

63 *Kronika*, WAW 1928, s. 305.

radcy aktualnego w Kurii oraz naczelną pieczę nad pracami Ligi Katolickiej w Archidiecezji Warszawskiej⁶⁴.

12 września, w środę, o godz. 8.35, Jego Eminencja wyjechał do Gniezna, aby tam odprawić wspólnie z księżmi biskupami rekolekcje i wziąć udział w obradach Episkopatu Polski⁶⁵.

20 września, w czwartek, Jego Eminencja ks. kardynał pojechał samochodem wraz z ks. biskupem Fulmanem do Potulic, aby w imieniu Episkopatu Polski podziękować hr. Potulickiej za zapis, jaki uczyniła na rzecz Uniwersytetu Lubelskiego. Tego samego dnia, o godz. 21, Jego Eminencja powrócił do Warszawy⁶⁶.

23 września, w niedzielę, o godz. 9.30, Jego Eminencja odprawił w katedrze Mszę Świętą z okazji zakończenia „Tygodnia Dziecka”⁶⁷.

25 września, we wtorek, o godz. 9, Jego Eminencja odprawił w kościele św. Anny Mszę Świętą w kaplicy bł. Władysława z Gielniowa⁶⁸.

26 września, w środę, „J. Em. Arcypasterz zaszczylił swoją obecnością doroczne zebranie katechetek. Po wysłuchaniu przemówienia powitalnego i sprawozdania z działalności Koła Katechetek, J. Em. ks. Kardynał wygłosił przemówienie do pań katechetek, w którym zachęcał słuchaczki, by gorliwie i sumiennie spełniały swoje obowiązki i brały udział w akcji katolickiej”⁶⁹.

29 września, w sobotę, o godz. 11, Jego Eminencja celebrował sumę w Bazylice Serca Jezusowego na Pradze⁷⁰.

2 października, we wtorek, o godz. 19, w lokalu Koła Księży Prefektów, Jego Eminencja uczestniczył w zebraniu księży prefektów szkół średnich i powszednich w Warszawie, które poświęcone było psychologii dziecka i współpracy rodziców ze szkołą. W wygłoszonej na zakończenie zebrania dłuższej przemowie Jego Eminencja wskazał, jaki winien dziś być stosunek księży prefektów do nauczycielstwa, do dzieci i władz szkolnych⁷¹.

4 października, w czwartek, o godz. 8, w ostatnim dniu *Triduum* poprzedzającego obchody 400-lecia istnienia oo. kapucynów Jego Eminencja odprawił w ich warszawskim kościele Mszę Świętą. Tego samego dnia, o godz. 11, w auli głównej Uniwersytetu Warszawskiego, Jego Eminencja – wraz z Jego Ekscelencją ks. biskupem Przeździeckim – obecny był na inauguracyjnym posiedzeniu obradującego w Warszawie kongresu „Union catholiques d’etudes internationales”⁷².

64 Tamże.

65 Tamże, s. 306.

66 Tamże.

67 Tamże.

68 Tamże.

69 Tamże.

70 Tamże.

71 *Koło Księży Prefektów w Warszawie*, WAW 1928, s. 359–360.

72 *Kronika*, WAW 1928, s. 356.

7 października, w niedzielę, w archikatedrze św. Jana, Jego Eminencja – wspólnie z biskupami Gallem i Fulmanem z Lublina – dokonał konsekracji Jego Ekscelencji biskupa Szlagowskiego. Uroczystość zakończyła się hymnem *Boże, coś Polskę*, zaintonowanym przez ks. kardynała Kakowskiego⁷³.

14 października, w niedzielę, Jego Eminencja poświęcił kościół pod wezwaniem Serca Jezusowego w Starej Miłośnicy za Wawrem i odprawił w nim pierwszą Mszę Świętą⁷⁴.

17 października, w środę, o godz. 8 rano, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kaplicy Konwiktu Teologicznego, następnie wygłosił do księży studentów przemówienie. Rektor Konwiktu, ks. prof. Michalski przedstawił Jego Eminencji wszystkich obecnych księży studentów⁷⁵.

18 października, w czwartek, o godz. 17, Jego Eminencja dokonał aktu poświęcenia nowo wzniesionego gmachu Domu Ludowego im. Leona XIII na Pelcowiznie pod Warszawą. Następnie Jego Eminencja ks. kardynał w dłuższej przemowie podkreślił doniosłe znaczenie domów ludowych w dziele krzewienia zdrowego uświadczenia religijnego, społecznego i obywatelskiego wśród szerokich rzesz robotniczych. Kończąc przemówienie podziękował p. Słomińskiemu, prezydentowi Warszawy, za przychyłność i pomoc okazaną przy wznoszeniu tej placówki kulturalno-oświatowej⁷⁶.

21 października, w niedzielę, o godz. 15, Jego Eminencja dokonał poświęcenia zakładu wychowawczego „dla ubogiej dziatwy miejskiej” w Czerwonym Dworze pod Radzyminem, pozostającego pod opieką sióstr Zgromadzenia Rodziny Maryi. Arcypasterza powitały dzieci wraz z siostrami i ks. prob. Szpąderskim na czele. Po dokonaniu poświęcenia kaplicy, lokali szkolnych i szpitalika oraz wykonaniu przez dzieci na prowizorycznej scenie szeregu pieśni i deklamacji, Jego Eminencja Arcypasterz wygłosił do serdeczną przemowę. Tego samego dnia o godz. 19, Jego Eminencja był na rozpoczęciu misji w katedrze św. Jana i udzielił zebranemu ludowi błogosławieństwa Najświętszym Sakramentem⁷⁷.

23 października, we wtorek, Jego Eminencja był obecny w Kurii Metropolitalnej na dyspucie na temat wygłoszonego przez ks. Chojeckiego referatu pt. *Duszpasterstwo w szkole*⁷⁸.

25 października, w czwartek, o godz. 11 rano, Jego Eminencja odbył w Kurii konferencję z księżmi proboszczami m. Warszawy w sprawach duszpasterstwa. Natomiast o godz. 17, Jego Eminencja, jako rektor b. akademii duchownej w Petersburgu, zaszczylił swoją obecnością zebranie b. wychowanków tej akademii⁷⁹.

73 Tamże.

74 Tamże, s. 356–357.

75 *Kronika. Czynności J. Em. Arcypasterza*, WAW 1928, s. 394.

76 Tamże.

77 Tamże, s. 395.

78 Tamże.

79 Tamże.

28 października, w niedzielę, o godz. 12 w południe, Jego Eminencja był obecny na inauguracji roku akademickiego na Uniwersytecie Warszawskim. W dniu tym dokonał jeszcze poświęcenia dzwonów w kościele św. Floriana na Pradze. „Przybywającego do kościoła Arcypasterza powitało duchowieństwo parafialne z ks. prał. Kłopotowskim, proboszczem parafii św. Floriana na czele oraz olbrzymie zastępy ludu i przedstawiciele organizacji religijnych ze sztandarami i orkiestrą. J. Em. wszedł procesjonalnie do świątyni, skąd po przywdzianiu szat liturgicznych, udał się wraz z klerem na cmentarz okalający kościół, gdzie dokonał aktu poświęcenia dzwonów. Podniosłe ceremonie liturgiczne zakończone zostały melodyjną pieśnią dzwonów. Po dokonaniu poświęcenia dzwonów J. Em. ks. Kardynał powrócił do świątyni, gdzie udzielił Sakramentu Bierzmowania 1300 osobom. Poza tym ks. Kardynał zwiedził piękny gmach plebanii, świeżo wzniesionej przez ks. prał. Kłopotowskiego”⁸⁰.

29 października, w poniedziałek, Jego Eminencja przyjął u siebie w pałacu nowo mianowanego przy rządzie polskim posła Peruwii [Peru]⁸¹.

30 października, we wtorek, Jego Eminencja był w Kurii Metropolitalnej na dyspucie na temat ogłoszonego przez ks. W. Roguskiego referatu pt. *Przyczyny samobójstw*. Ks. kardynał, zamykając dyskusję i spotkanie, zwrócił uwagę na to, że stan psychiczny danej osoby częstokroć jest pierwszą i główną przyczyną targnięcia się na własne życie⁸².

1 listopada, w czwartek, o godz. 15, Jego Eminencja zwiedził wystawę misyjną w sali Związku Katolickiego Polek, urządzoną staraniem Związku Misyjnego Polek w Warszawie przy udziale Sodalicii św. Piotra Klawera, sióstr franciszkanek i misjonarek Maryi, salezjanów, pallotynów i innych Stowarzyszeń Misyjnych. Mowę powitalną na cześć Arcypasterza wygłosił ks. dr Maursberger. Z kolei o godz. 17 Jego Eminencja był u Prezydenta Rzeczypospolitej na uroczystości drużyn harcerskich, które z okazji 10-lecia zjednoczenia wszystkich organizacji skautowskich, przez swoich delegatów i delegatki, składały hołd Głowie Państwa Polskiego⁸³.

2 listopada, w piątek, Jego Eminencja był na adoracji kapłańskiej w kościele przy ul. Moniuszki. Tego samego dnia zaszczylił swoją obecnością Zjazd delegatów akademickich kół misyjnych. Po licznych przemówieniach powitalnych, ks. kardynał zwrócił się do zebranych, podnosząc znaczenie Akcji Katolickiej wśród rodaków i akcji misyjnej wśród narodów pozbawionych wiary⁸⁴.

3 listopada, w sobotę, o godz. 15, Jego Eminencja przyjął u siebie uczestników i uczestniczki Zjazdu. W odpowiedzi na przemówienia prezesa Jego Eminencja, wyraziwszy radość, że nasza młodzież akademicka rozumie znaczenie akcji misyjnej, zachęcał zebranych, aby byli propagatorami tej idei. Na zakończenie wykonana została w ogrodzie wspólna fotografia.

80 Tamże, s. 395–396.

81 Tamże, s. 396.

82 Tamże, s. 395.

83 Tamże, s. 396.

84 Tamże, s. 396–397.

Tego samego dnia, w godzinach popołudniowych, Jego Eminencja rozpoczął wizytację kanoniczną parafii św. Karola Boromeusza w Warszawie. „U drzwi świątyni powitały Dostojnika Kościoła olbrzymie tłumy ludu oraz liczny zastęp duchowieństwa na czele z ks. kan. Puchalskim, dziekanem warszawskim i ks. prał. Fajęckim, proboszczem miejscowym [...]. Po przemowie ks. prał. Fajęckiego, J. Em. ks. Kardynał Kakowski wygłosił pełną namaszczenia naukę pasterską. Na wstępie zaznaczył, że parafię św. Karola Boromeusza zna doskonale, gdyż tu spełniał jako młody kapłan czynności wikariusza, a następnie po dwakroć wizytował jako Pasterz Archidiecezji. Miłą jest jego sercu ta parafia, dlatego też mianował na urząd jej pasterza swego przybocznego radcę i współpracownika w rządach archidiecezji. Następnie Arcypasterz dziękował ks. prał. Fajęckiemu za prace dokonane przy odnowieniu świątyni i gmachu parafialnego oraz zorganizowanie Ligi Katolickiej [...]. Wreszcie wzywał Arcypasterz wiernych, by z okazji 10-lecia naszej niepodległości wzmacniali swe siły duchowe za pomocą środków nadprzyrodzonych i starali się szerzyć w swym otoczeniu zasady praworządności i szacunku dla władz rządzących. Po nauce J. Em. wraz z klerem odprawił modły żałobne za dusze zmarłych parafian i udzielił pasterskiego błogosławieństwa obecnym w świątyni wiernym i duchowieństwu”⁸⁵.

4 listopada, w niedzielę, w drugim dniu swej wizyty kanonicznej w parafii św. Karola Boromeusza w Warszawie, „o godz. 9-ej rano J. Em. Kardynał odprawił uroczystą Mszę św. dla młodzieży szkół powszechnych, zebranej w świątyni na czele z przełożonymi i nauczycielstwem. Poczem udał się na plebanie, gdzie przedstawili się i złożyli Mu homagium kierownicy i kierowniczkę wszystkich szkół powszechnych, istniejących na terenie parafii. O godz. 11-ej Arcypasterz był obecny na sumie i kazaniu, które wygłosił ks. kan. Jamiołkowski. Po sumie udzielił pasterskiego błogosławieństwa. Po pół o godz. 3-ej dopełnił poświęcenia czytelnicy parafialnej, posiadającej około 600 tomów [...]. J. Em. ks. Kardynał w dłuższym przemówieniu wskazał na metody pracy katolickiej [...]. Wprost z plebanii parafii św. Karola Boromeusza J. Em. Arcypasterz udał się w towarzystwie ks. R. Dąbrowskiego [...], do kościoła św. Michała, aby dokonać tam poświęcenia kaplicy Matki Boskiej Częstochowskiej i kaplicy pogrzebowej oraz sali parafialnej. Z okazji przybycia Arcypasterza mieszkańcy Mokotowa tłumnie zebraли się na ulicy i na cmentarzu przykościelnym i szczerze wypełnili wnętrze świątyni. U bramy cmentarza witał Dostojnika Kościoła liczny zastęp duchowieństwa [...]. Bractwa kościelne i organizacje katolickie, znajdujące się na terenie parafii św. Michała, wystąpiły na powitanie swego Arcybiskupa z chorągwiami i sztandarami. Po wejściu Arcypasterza do świątyni, chór kościelny zaśpiewał *Ecce Sacerdos Magnus*. Po adoracji Najświętszego Sakramentu, ks. Kardynał ubrał się w szaty pontyfikalne, poczem poświęcił kaplicę Matki Boskiej Częstochowskiej, kaplicę pogrzebową i salę parafialną. Po dokonaniu ceremonii poświęcenia, ks. Kardynał wrócił do wielkiego ołtarza i zasiadł na tronie.

85 Tamże, s. 397–398.

Proboszcz zaś miejscowy powołał z ambony ks. Kardynała i złożył Mu dzięki za przybycie do świątyni i dokonanie ceremonii poświęcenia. Złożył sprawozdanie z budowy i odbudowy kaplic [...]. Arcypasterz w dłuższym przemówieniu dał wyraz swej radości z powodu ofiarności i religijności parafian mokotowskich. Wyraził nadzieję, że lud trwa i trwać będzie przy wierze świętej. Wprawdzie spotyka się on z wszelkiego rodzaju agitacją wyrotowców i różnych heretyków, którzy częstokroć za obce pieniądze starają się deprawować dusze katolickie. Jednak tego rodzaju robota wrogów Kościoła nie osiągnie zamierzonego przez nich celu, jeśli nastąpi u nas większe uświadomienie katolickie, jeśli świeccy katolicy, obok kapłanów, będą apostołami Prawdy Chrystusowej, słowem: jeśli rozwijać się będzie akcja katolicka, apostołstwo ludzi świeckich, o co tak bardzo chodzi obecnie panującemu nam Ojcu Świętemu. Kończąc swą mowę, Arcypasterz podkreślił, że prawdziwy katolik powinien szanować władzę kościelną i państwową⁸⁶.

5 listopada, w poniedziałek, o godz. 17, Jego Eminencja był obecny na posiedzeniu w sprawie budowy kościoła Opatrzności, które odbyło się w gmachu Sejmu, w gabinecie marszałka I. Daszyńskiego. Na posiedzeniu zdecydowano budować kościół Opatrzności na Mokotowie⁸⁷.

7 listopada, w środę, Jego Eminencja odbył, u siebie w mieszkaniu, konferencję z księżmi profesorami Wydziału Teologii Katolickiej w sprawach związanych z działalnością tego Wydziału⁸⁸.

8 listopada, w czwartek, o godz. 18, Jego Eminencja uczestniczył na Zamku Królewskim w zebraniu, mającym na celu zorganizowanie Społecznego Komitetu uczczenia 10-lecia niepodległości Polski⁸⁹.

9 listopada, w piątek, o godz. 16, Jego Eminencja poświęcił nowy dom Salezjańskiej Szkoły Graficznej przy ul. ks. Siemca. Ks. kardynał poświęcił osobiście wszystkie sale, następnie przemówił do zebranych, podkreślając, jak bardzo potrzebny jest dla kraju naszego dobry, polski rzemieślnik i jak konieczną rzeczą jest nadanie miastom polskim prawdziwie polskiego charakteru⁹⁰.

11 listopada, w niedzielę, w dzień uroczystości 10-lecia niepodległości Polski Jego Eminencja odprawił w katedrze pontyfikalną Mszę Świętą. W tym dniu Arcypasterz poświęcił na miejscu, gdzie ma być wybudowany kościół Opatrzności, krzyż do tego kościoła⁹¹.

13 listopada, we wtorek, w dzień patrona młodzieży polskiej, o godz. 15, Jego Eminencja był w Filharmonii na uroczystej akademii, urządzonej dla młodzieży szkolnej ku czci św. Stanisława Kostki⁹².

86 Tamże, s. 397–399.

87 Tamże, s. 399.

88 Tamże.

89 Tamże.

90 Tamże, s. 399–400.

91 Tamże, s. 400.

92 Tamże.

15 listopada, w czwartek, o godz. 10 rano, Jego Eminencja odprawił w katedrze św. Jana żałobną Mszę Świętą za duszę śp. Henryka Sienkiewicza, w rocznicę jego zgonu. Na nabożeństwie obecni byli członkowie Kapituły Metropolitalnej Warszawskiej, alumni Seminarium Duchownego oraz liczni przedstawiciele organizacji katolickich⁹³.

17 listopada, w sobotę, o godz. 9.30 rano, „J. Em. Arcypasterz dokonał poświęcenia nowego gmachu szkoły powszechnej na Pradze. Przy tej okazji wygłosił okolicznościowe przemówienie, w którym zwrócił uwagę słuchaczy na to, iż Kościół katolicki zawsze i wszędzie szerzył oświatę i cywilizację prawdziwą, zakładał szkoły parafialne, klasztorne, katedralne i uniwersytety. Kościół zaszczerpił kulturę zachodnią na ziemi polskiej i sprawił, iż ta kultura mocno zakorzeniła się w umysłach Polaków. Dzięki tej kulturze naród polski stał się silnym i nie skaził swego ducha podczas niewoli. Tę wysoką kulturę zachodnią szerzyła dawna szkoła polska, która uczyła i wychowywała młodzież na dobrych obywateli kraju. Niechże to czyni i szkoła dzisiejsza. Niech kształci umysły i serca młodego pokolenia. I spełni ona swoje zadanie, jeśli przyświecać jej będzie duch nauki Chrystusowej. Na zakończenie Arcypasterz udzielił wszystkim obecnym pasterskiego błogosławieństwa, poczem zwiedził nowy gmach szkolny.

Wprost ze szkoły udał się Arcypasterz w towarzystwie ks. prał. Poskrobki do Bazyliki Serca Jezusowego i odprawił tam nabożeństwo żałobne za duszę ś.p. księcia Michała Radziwiłła. Po Mszy św. wygłosił mowę żałobną, w której podniósł zasługi zmarłego, poczem odprawił egzekwie i poświęcił w podziemiach świątyni tablice, ufundowane ku uczczeniu pamięci ks. Volkmera, pierwszego proboszcza Bazyliki i księcia M. Radziwiłła.

Wracając z Pragi do domu, J. Em. zjechał do biskupa Galla, aby złożyć mu życzenia z racji 10-jej rocznicy jego biskupstwa⁹⁴.

18 listopada, w niedzielę, o godz. 12 w południe, Jego Eminencja był na inauguracji roku akademickiego na Politechnice Warszawskiej. Z kolei o godz. 15.30 „J. Em. ks. Kardynał dokonał poświęcenia gmachu Domu Ludowego, świeżo wzniesionego przy kościele parafialnym na Grochowie. Ludność miejscowa wraz z ks. proboszczem Sztuką powitała uroczyście Arcypasterza u drzwi świątyni. Po krótkiej modlitwie w kościele przed Najświętszym Sakramentem, J. Eminencja udał się do obszernej sali ludowej, pięknie przyozdobionej i wypełnionej szczerline zaproszonymi gośćmi, przedstawicielami organizacji parafialnych ze sztandarami oraz zamieszkałą na terytorium parafii ludnością. Orkiestra skrzypkowa odegrała marsza. Po poświęceniu sali przez Arcypasterza, ks. proboszcz Sztuka w powitalnej przemowie złożył podziękowanie i Eminencji, i przedstawicielom różnych przedsiębiorstw budowlanych i firm za ofiary złożone na budowę Domu Ludowego w Grochowie. Po powitaniu J. Em. ks. Kardynał wygłosił dłuższą przemowę

93 *Kronika. Czynności J. Em. Arcypasterza*, WAW 1928, s. 434.

94 Tamże.

o doniosłym znaczeniu ruchu organizacyjnego w dobie bieżącej na terenie parafialnym, opartego na zdrowych zasadach chrześcijańskich. Rządy zaborcze nie pozwalały na zakładanie organizacji społecznych, aby uniemożliwić naszemu społeczeństwu pracę kulturalno-oświatową i narodową. Dziś po odzyskaniu niepodległości musimy luki i niedobory w tym kierunku wyrównać i pokryć siecią organizacyjną wszystkie parafie. Ośrodkiem akcji organizacyjnej i rozrywkowej w parafii ma być Dom Ludowy. W zakończeniu mowy J. Em. z szczególniejszą serdecznością podziękował p. Wierzbickiemu, miejscowemu obywatelowi i prezesowi związku przemysłowców polskich, za niezwykle wydatną pomoc przy organizacji parafii, budowie świątyni i domu ludowego na Grochowie⁹⁵.

19 listopada, w poniedziałek, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kaplicy sióstr elżbietanek przy ul. Topiel w Warszawie⁹⁶.

21 listopada, w środę, Jego Eminencja zaszczylił swoją obecnością uroczyste walne zebranie Katolickiego Związku Polek, na które przybył liczny zastęp delegatek prowincjonalnych oddziałów. Arcypasterz wygłosił przemowę, w której z wielkim uznaniem podkreślił owocne wyniki przeszło 20-letniej działalności Związku na ziemiach polskich oraz zachęcał członkinie Związku, aby zdwoiły swe wysiłki w kierunku ożywienia Akcji Katolickiej w wolnej Polsce i łącznie z organizacjami Ligi Katolickiej pracowały nad pogłębieniem uświadczenia katolickiego wśród kobiet polskich na terenie poszczególnych parafii. Po przemowie Jego Eminencja ks. kardynał Kakowski udzielił obecnym na sali pasterskiego błogosławieństwa⁹⁷.

22 listopada, w czwartek, o godz. 16, Jego Eminencja przyjął u siebie w mieszkaniu sir Erika Drummonda, generalnego sekretarza Ligi Narodów, którego tego samego dnia rewizytował. Pół godziny później Jego Eminencja był na posiedzeniu warszawskich księży proboszczów, które odbyło się w mieszkaniu ks. prał. Fajęckiego. Na zebraniu poruszane były aktualne sprawy z dziedziny duszpasterstwa⁹⁸.

25 listopada, w niedzielę, o godz. 12 w południe, Jego Eminencja był na inauguracji roku akademickiego w Wyższej Szkole Gospodarstwa Wiejskiego⁹⁹.

1 grudnia, w sobotę, o godz. 11 rano, Jego Eminencja przyjął u siebie w pałacu węgierskiego ministra spraw zagranicznych, p. Walko¹⁰⁰.

2 grudnia, w niedzielę, o godz. 14, Jego Eminencja był obecny na uroczystości poświęcenia i przekazania władzom wojskowym przez bpa Galla dwóch płatowców sanitarnych, przystosowanych do transportu chorych i rannych¹⁰¹.

95 Tamże, s. 434–435.

96 Tamże, s. 435.

97 Tamże, s. 435–436.

98 Tamże, s. 436.

99 Tamże.

100 Tamże.

101 Tamże.

8 grudnia, w sobotę, o godz. 10 rano, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kaplicy sióstr Zgromadzenia Rodziny Maryi przy ul. Żelaznej¹⁰².

8 i 9 grudnia, w sobotę i w niedzielę, Jego Eminencja dokonał wizytacji pasterskiej parafii Nawiedzenia Najświętszej Maryi Panny na Nowym Mieście. „W sobotę, o godz. 5-ej po południu, przybywającego do parafii Arcypasterza, przy pięknie udekorowanej i rzeźbiście iluminowanej bramie triumfalnej powitali: duchowieństwo parafialne na czele z proboszczem miejscowym ks. infułatem Kazimierzem Bączkiewiczem, przedstawiciele bractw i organizacji katolickich parafialnych oraz liczny zastęp wiernych [...]. J. Em. ks. Kardynał w dłuższej przemowie wygłoszonej z tronu, podziękował za gorliwą pracę duszpasterską miejscowemu ks. proboszczowi [...]. Następnie J. Em. podkreślił potrzebę i doniosłość akcji katolickiej i jej ścisły związek z życiem religijnym parafian i pracą apostołską i duszpasterską kleru. Poczem Arcypasterz odprawił wraz z klerem modły żałobne za zmarłych parafian, dokonał wizytacji tabernakulum i udzielił obecnym w świątyni pasterskiego błogosławieństwa. Po dokonaniu ingresu, J. Em. ks. Kardynał udał się na plebanię, gdzie ks. infułat Bączkiewicz przedstawił Arcypasterzowi członków, istniejących w parafii organizacji katolickich: Stowarzyszenia Pań św. Wincentego à Paulo, Patronatu młodzieży, koła teatralnego i poszczególnych kół Ligi Katolickiej [...]. J. Em. wygłosił do przedstawicieli tych organizacji podniosłą przemowę, podnosząc szczytne cele i konieczność akcji społecznej i samarytańskiej, która zagląda do ubogich mieszkań i suteryn nędzarzy, niosąc pomoc materialną i duchową oraz oświatę i szlachetną rozrywkę”¹⁰³.

9 grudnia, w niedzielę, w drugim dniu wizytacji pasterskiej parafii Nawiedzenia NMP na warszawskim Nowym Mieście, o godz. 9 rano, „J. Em., witany owacyjnie u wrót świątyni, odprawił Mszę św. dla młodzieży szkolnej i wygłosił naukę o zadaniach wychowawczych szkoły i o potrzebie rozwijania charakteru i cnót, łącznie z pracą umysłową w szkołach. Potem nauczycielstwo szkół powszechnych, istniejących na terenie parafii nowomiejskiej, wraz z księżmi prefektami, złożyło homagium J. Em. w mieszkaniu ks. proboszcza. O godz. 11-ej rano J. Em. był obecny na sumie [...]. Po południu o godz. 3-ej J. Em. powitali na plebanii przedstawiciele akademickiej organizacji «Juventus Christiana» [...]. J. Em. życzył młodzieży akademickiej rozwoju wydatnej pracy katolickiej w ramach organizacji parafialnej. O godz. 4-ej po południu, Arcypasterz w towarzystwie duchowieństwa i przedstawicieli Magistratu, pp.: Dobraczyńskiego, Stojowskiego, zwiedził znajdujące się obok kościoła gmachy miejskiego schroniska dla starców i staruszek pw. Św. Ducha i N.M.P. J. Em. odwiedził osobiście niemal wszystkie osoby znajdujące się w zakładzie, pocieszał, podnosił na duchu w serdecznych słowach. Kuratorowi zakładu p. Serafinowiczowi J. Em. wyraził publicznie wielkie uznanie za niezwykle wydatną pracę, jakiej dokonał w kierunku świetnego urządzenia zakładu i za iście ojcowską troskę, jaką otacza osoby tam przebywające”¹⁰⁴.

102 Tamże.

103 Tamże, s. 436–437.

104 Tamże, s. 438.

11 grudnia, we wtorek, o godz. 11 rano, Jego Eminencja odprawił w kościele św. św. Piotra i Pawła w Warszawie uroczyste nabożeństwo za duszę śp. biskupa Krynickiego. Po Mszy Świętej Jego Eminencja odprawił modły nad trumną i towarzyszył wyprowadzeniu zwłok na cmentarz kościelny, gdzie oczekiwał samochód, w który trumnę zawiózł do Włocławka¹⁰⁵.

12 grudnia, w środę, o godz. 20, Jego Eminencja był na otwarciu akademickiego tygodnia liturgicznego, który staraniem młodzieży akademickiej Uniwersytetu Warszawskiego, miał miejsce w sali Theologicum, gdzie ogłoszono w ciągu tygodnia cały szereg referatów z dziedziny liturgii Kościoła katolickiego¹⁰⁶.

16 grudnia, w niedzielę, o godz. 10 rano, Jego Eminencja odprawił w katedrze św. Jana uroczyste nabożeństwo żałobne za duszę śp. Gabriela Narutowicza, pierwszego Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej, a następnie dokonał poświęcenia nowej krypty, mieszczącej sarkofag ze zwłokami śp. prezydenta Narutowicza¹⁰⁷.

20 grudnia, w czwartek, o godz. 17, Jego Eminencja był na sesji księży proboszczów m. Warszawy, która odbyła się w domu Księża Misjonarzy przy kościele św. Krzyża w Warszawie¹⁰⁸.

23 grudnia, w niedzielę, o godz. 8.30 rano, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kaplicy sióstr miłosierdzia przy ul. Starej. Tego samego dnia o godz. 18, Jego Eminencja odbył, w swoim mieszkaniu sesję z Kapitułą Metropolitalną, a następnie wysłał do Watykanu – z okazji pięćdziesiątej rocznicy kapłaństwa Piusa XI – telegram hołdowniczy, zapewniający o synowskiej miłości, wierności, posłuszeństwie i całkowitym przywiązaniu Kapituł Warszawskiej i Łowickiej, duchowieństwa Archidiecezji i jej wiernych do Ojca Świętego¹⁰⁹.

24 grudnia, w poniedziałek, w Wigilię Bożego Narodzenia, o godz. 12 w południe, Jego Eminencja przyjmował życzenia świąteczne od duchowieństwa warszawskiego. W imieniu duchowieństwa wygłosił przemówienie bp Gall, m. in. podkreślając działalność ks. kardynała w mijającym roku. W odpowiedzi na przemówienie Jego Eminencja Arcypasterz podzielił się opłatkiem ze wszystkimi obecnymi, następnie udał się do Nuncjatury, gdzie wraz z Kapitułą Metropolitalną złożył życzenia świąteczne przedstawicielowi Ojca Świętego, Jego Ekscelencji ks. arcybiskupowi Marmaggiemu¹¹⁰.

25 grudnia, we wtorek – w uroczystość Bożego Narodzenia, po godz. 12 w nocy, Jego Eminencja odprawił w katedrze św. Jana pasterkę¹¹¹.

105 Tamże.

106 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1929, s. 35.

107 Tamże.

108 Tamże.

109 Tamże.

110 Tamże, s. 35–36.

111 Tamże, s. 36.

1929

1 stycznia, we wtorek, o godz. 11 rano, Jego Eminencja złożył na Zamku Królewskim noworoczne życzenia Prezydentowi Rzeczypospolitej Polskiej¹.

6 stycznia, w niedzielę, w uroczystość Trzech Króli, o godz. 16.30, Jego Eminencja poświęcił w katedrze mirrę, złoto i kadzidło oraz odbył procesję².

9 stycznia, w środę, o godz. 17, Jego Eminencja zaszczyił swoją obecnością doroczne zebranie Związku Katolickiego Polek³.

10 stycznia, w czwartek, o godz. 17, Jego Eminencja był na jasełkach w Zakładzie św. Józefa przy ul. Chełmskiej⁴.

11 stycznia, w piątek, o godz. 12 w południe, Jego Eminencji złożył wizytę premier Bartel⁵.

14 stycznia, w poniedziałek, o godz. 18, Jego Eminencja odbył w swoim mieszkaniu sesję z członkami Consilium Vigilantiae⁶,

21 stycznia, w poniedziałek, o godz. 17, Jego Eminencja udał się do gabinetu marszałka Sejmu, by wziąć udział w sesji poświęconej sprawom budowy świątyni Opatrzności⁷.

21, 22 i 23 stycznia, w poniedziałek, wtorek i środę, Jego Eminencja brał udział w obradach księży arcybiskupów, tym razem prowadzonych w mieszkaniu ks. kardynała. Obrady te obejmowały, między innymi, sprawę zasilania duszpasterstwa polskiego w różnych krajach Europy i Ameryki, gdzie tak emigranci polscy, jak i miejscowe władze kościelne proszą o pomoc duszpasterską. Ważną część narady stanowiły coraz silniejsze ataki na Kościół wywoływane np. przez pewien odłam prasy, nadużywającej swoich stosunków i wpływów do szargania rzeczy świętych oraz do ubliżania Kościołowi i jego przedstawicielom⁸.

24 stycznia, w czwartek, o godz. 16, Jego Eminencja był na zebraniu księży proboszczów, odbywającym się w mieszkaniu ks. prał. J. Kłopotowskiego. Tego dnia ks. kardynał przedstawił zebranym sprawę budowy w Warszawie Domu Katolickiego im. Piusa XI⁹.

26 stycznia, w sobotę, o godz. 16, Jego Eminencja był na sesji księży profesorów Seminarium Metropolitalnego¹⁰.

29 stycznia, we wtorek, o godz. 16, Jego Eminencja był na dorocznym walnym zebraniu członków Towarzystwa Oszczędności i Pomocy dla Duchowieństwa

1 Tamże.

2 Tamże.

3 Tamże.

4 Tamże.

5 Tamże.

6 Tamże.

7 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1929, s. 84.

8 Tamże; *Z obrad XX. Biskupów*, WAW 1029, s. 85–86.

9 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1929, s. 84.

10 Tamże.

Rzymsko-Katolickiego Archidiecezji Warszawskiej, które odbyło się w Domu Księżych Emerytów¹¹.

4 lutego, w poniedziałek, o godz. 16, Jego Eminencja zwiedził wystawę szkolną w gimnazjum im. Królowej Jadwigi¹².

7 lutego, w czwartek, o godz. 18, Jego Eminencja wziął udział na dyspucie, która odbyła się w Kurii Metropolitalnej. Zaczynem dla niej był odczyt na temat: *Stwierdzenie stanu wolnego osób, zamierzających wstąpić w związek małżeński* wygłoszony przez ks. E. Krocina – proboszcza parafii Zmartwychwstania Pańskiego na warszawskim Targówku¹³.

8 lutego, w piątek, o godz. 18, Jego Eminencja odbył u siebie w mieszkaniu spotkanie z biskupami Gallem i Szlagowskim, o. Pawelskim i inż. Piechockim w sprawie Akcji Katolickiej¹⁴.

12 lutego, we wtorek, o godz. 10 rano, w siódmą rocznicę koronacji Ojca Świętego, Jego Eminencja odprawił w katedrze Mszę Świętą z odśpiewaniem hymnu dziękczynnego *Te Deum laudamus*. Na Mszy obecni byli: księża biskupi Gall i Szlagowski, członkowie Kapituły Metropolitalnej, alumni Seminarium Duchownego i liczni kapłani. Prezydenta Rzeczypospolitej reprezentował Szeff Kancelarii Cywilnej, dr Adam Lisiewicz. Ponadto obecni byli: marszałek senatu Szymański, minister oświaty i wyznań dr Świtalski, minister sprawiedliwości Car, minister rolnictwa Niezabitowski, minister komunikacji Kühn, pierwszy wiceminister spraw wojskowych gen. Konarzewski. Ministra spraw zagranicznych reprezentował dyrektor protokołu Karol Romer. Poza tym przybyli jeszcze dyrektor Departamentu Wyznań Franciszek Potocki, gen. Szpakowski i Krzymiński, płk Prystor, prezydent m. st. Warszawy Słomiński, szef biura prezydium rady ministrów dyr. Rodicz-Laskowski, wicedyrektor protokołu Rajnold Przeździecki oraz reprezentanci korpusu dyplomatycznego. Po Mszy Jego Eminencja ks. kardynał udał się wraz z księżmi biskupami Gallem i Szlagowskim do Nuncjatury, gdzie złożył życzenia Jego Ekscelencji ks. arcybiskupowi Franciszkowi Marmaggiemu, nuncjuszowi apostolskiemu, z okazji 50-lecia kapłaństwa Ojca Świętego Piusa XI i 7. rocznicy koronacji papieskiej. Jego Eminencja ks. kardynał, składając życzenia, wyraził swą radość z powodu dokonanego aktu rozwiązania kwestii rzymskiej. W odpowiedzi na to ks. nuncjusz podziękował ks. kardynałowi, księżom biskupom i wszystkim obecnym kapłanom za złożone życzenia. Tegoż samego dnia, o godz. 17 Jego Eminencja był w Seminarium Duchownym na akademii urządzonej ku czci Ojca Świętego w 50-lecie jego święceń kapłańskich i 7-lecie koronacji¹⁵.

14 lutego, w czwartek, o godz. 18, Jego Eminencja był na dyspucie, która odbyła się w Kurii Metropolitalnej, a której osnową był referat o egzaminie

11 Tamże, s. 85.

12 Tamże.

13 Tamże.

14 Tamże.

15 Tamże; *Rocznica koronacji Ojca św.* WAW 1929, s. 86.

przedślubnym wygłoszony przez ks. W. Murawskiego – proboszcza parafii św. Stanisława na Woli¹⁶.

16 lutego, w sobotę, o godz. 10.30 rano, Jego Eminencja odprawił w kaplicy bpa Galla nabożeństwo żałobne za duszę śp. matki królowej hiszpańskiej Krystyny¹⁷.

17 lutego, w niedzielę, o godz. 17, Jego Eminencja obecny był na zorganizowanej w Ratuszu akademii papieskiej, która zgromadziła elitę duchowną i świecką Warszawy oraz licznych przedstawicieli korpusu dyplomatycznego z nuncjuszem apostolskim na czele¹⁸.

21 lutego, w czwartek, o godz. 18.30, Jego Eminencja był obecny w Theologicum na akademii ku czci Ojca Świętego, urządzonej staraniem księży studentów teologii Uniwersytetu Warszawskiego¹⁹.

23 lutego, w sobotę, o godz. 15, Jego Eminencja przyjął u siebie w mieszkaniu ks. biskupa Prudhomme'a z Kanady, z którym odbył konferencję w sprawie naszych emigrantów zamieszkałych w tym kraju²⁰.

25 lutego, w poniedziałek, o godz. 12 w południe, Jego Eminencja przyjął u siebie warszawskie duchowieństwo świeckie i zakonne, które złożyło Arcypasterzowi imienninowe życzenia²¹. W imieniu duchowieństwa wygłosił przemówienie ks. biskup Szlagowski, podkreślając istotne punkty dotychczasowej działalności Dostojnego Solenizanta na terenie Archidiecezji Warszawskiej. Skutek tej działalności – mówił biskup Szlagowski – da się już dzisiaj ująć w trzech najważniejszych jej dziedzinach: zapoczątkowanie i rozwój Akcji Katolickiej, wprowadzenie poczucia prawa i silna łączność ze Stolicą Świętą, szczególnie teraz, gdy na tronie Piotrowym zasiada papież, którego łączy tyle serdecznych nici z ks. Arcybiskupem Warszawskim. Korzystając z okazji Jego Ekscelencja ks. biskup Szlagowski złożył na ręce ks. kardynała, w imieniu duchowieństwa, wyrazy radości z pomyślnego rozwiązania kwestii rzymskiej. W odpowiedzi Jego Eminencja ks. kardynał Kakowski zaznaczył wielkie zasługi duchowieństwa katolickiego w Polsce, które w okresie niewoli i teraz swoją postawą i akcją umiało podtrzymać w społeczeństwie żywą świadomość katolicyzmu i przywiązania do Kościoła. Obok tej akcji religijno-kościelnej duchowieństwo polskie winno być zawsze w odrodzonej Ojczyźnie elementem najwyższej współpracy dla dobra Państwa, z całą lojalnością wspomagając wysiłki Rządu Rzeczypospolitej, idące w kierunku umocnienia mocarstwowego stanowiska Polski²².

16 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1929, s. 85.

17 Tamże.

18 *Kronika [od 21 I – 17 II 1929 r.]*, WAW 1929, s. 84–85.

19 *Akademia papieska w beologicum*, WAW 1929, s. 125–126; *Kronika. Czynności J. Em. Arcypasterza*, WAW 1929, s. 124.

20 Tamże.

21 Tamże.

22 *Imienniny J. Em. Arcypasterza*, WAW 1929, s. 124–125.

26 lutego, we wtorek, w samą uroczystość swego Patrona, Jego Eminencja odprawił w swej kaplicy uroczystą Mszę Świętą, której wysłuchali alumni Seminarium Duchownego z ks. regensem inful. Fiatowskim na czele oraz zgromadzenia zakonne. Po Mszy, w imieniu alumnów Seminarium, życzenia Jego Eminencja złożył kleryk Zdunek. W odpowiedzi na to ks. kardynał podziękował młodzieży duchownej oraz zebranym siostron-zakonnicom. Następnie, o godz. 9 rano, w kościele archikatedralnym św. Jana, Jego Eksceleńcja ks. biskup Szlagowski odprawił solenne nabożeństwo na intencję dostojnego Solenizanta, w obecności ks. biskupa Galla, Kapituły Warszawskiej oraz licznego zastępu duchowieństwa Archidiecezji i wiemych. Po południu, od godz. 16 do 18 składali Jego Eminencji życzenia przedstawiciele rządu, wojska, dyplomacji, Sejmu i Senatu, władz miejskich, prasy, młodzieży akademickiej oraz szerokich kół towarzyskich stolicy. O godz. 17 przybył złożyć życzenia osobiście Prezydent Rzeczypospolitej Ignacy Mościcki w towarzystwie adiutanta p. Jurgielewicza²³.

7 marca, w czwartek, w towarzystwie nuncjusza apostolskiego, bpa Szlagowskiego i prał. Gautiera, Jego Eminencja kardynał Kakowski uczestniczył w dyspucie scholastycznej przeprowadzonej w Seminarium Metropolitalnym. Tematem jej była następująca teza: Istnienia Boga nie można udowodnić z samej Jego treści (*a priori*), z całkowitą natomiast pewnością można je wykazać w rzeczach stworzonych, wnosząc ze skutków o przyczynie (*a posteriori*)²⁴.

9 marca, w sobotę, o godz. 17, Jego Eminencja był na sesji, która odbyła się w mieszkaniu ministra Niezabitowskiego, w sprawie niesienia pomocy ludności trzech północnych powiatów woj. wileńskiego, dotkniętych klęską nieurodzaju²⁵.

14 marca, w czwartek, o godz. 12 w południe. Jego Eminencja przyjął u siebie w pałacu hr. Franciszka Potockiego, dyrektora Departamentu Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego²⁶.

16 marca, w sobotę, o godz. 15, Jego Eminencja przyjął u siebie w pałacu B. Lazarowicza, ministra pełnomocnego i posła nadzwyczajnego Jugosławii, akredytowanego przy Rządzie Rzeczypospolitej Polskiej²⁷.

18 marca, w poniedziałek, o godz. 12 w południe, Jego Eminencja, w obecności Jego Eksceleńcji ks. nuncjusza Marmaggiego, wręczył ks. Franciszkowi Toporskiemu dokument, świadczący o mianowaniu go prałatem Jego Świątobliwości. Tego samego dnia, o godz. 17, Jego Eminencja rewizytował ministra Lazarowicza²⁸.

21 marca, w czwartek, Jego Eminencja odbył, w zakrystii kościoła św. Jana, sesję z członkami Kapituły Metropolitalnej w sprawie restauracji tej świątyni²⁹.

23 Tamże, s. 125.

24 Z *Seminarium duchownego*, WAW 1929, s. 126–127.

25 *Kronika. Czynności J. Em. Arcypasterza*, WAW 1929, s. 124.

26 Tamże.

27 Tamże.

28 Tamże.

29 *Kronika. Czynności J. Em. Arcypasterza*, WAW 1929, s. 165.

24 marca, w Niedzielę Palmową, Jego Eminencja dokonał w katedrze poświęcenia palm i, rozdawszy je duchowieństwu, odbył procesję wewnątrz świątyni³⁰.

25 marca, w poniedziałek, o godz. 17, Jego Eminencja złożył na ręce ambasadora francuskiego p. Laroche kondolencje z powodu zgonu śp. marszałka Focha³¹.

26 marca, we wtorek, o godz. 10 rano, Jego Eminencja odprawił w katedrze, wobec korpusu dyplomatycznego, przedstawicieli rządu i wojska uroczyste nabożeństwo żałobne za duszę śp. marszałka Focha. Tego samego dnia francuski ambasador Laroche rewizytował ks. kardynała Kakowskiego³².

28 marca, w Wielki Czwartek, o godz. 9 rano, Jego Eminencja odprawił w katedrze nabożeństwo wielkoczwartkowe³³.

29 marca, w Wielki Piątek, Jego Eminencja był w katedrze na nabożeństwie wielkopiątkowym³⁴.

30 marca, w Wielką Sobotę, Jego Eminencja był w katedrze na nabożeństwie wielkosobotnim. Tegoż dnia odprawił Rezurekcję³⁵.

W marcu 1929 roku Jego Eminencja przesłał 200 zł na budowę w Gdyni pomnika Zjednoczenia Ziemi Polskich, mającego symbolizować trwałe złączenie Polski z morzem i realną pracę na wybrzeżu morskim.

1 kwietnia, w Poniedziałek Wielkanocny, o godz. 8.30, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kaplicy sióstr zamartwychwstanek przy ul. Sewerynow, a następnie wygłosił przemówienie³⁶.

4 kwietnia, w czwartek, o godz. 9 rano, Jego Eminencja odprawił w katedrze Mszę Świętą w intencji uczestników Zjazdu Towarzystwa Nauczycieli Szkół Wyższych. Tegoż dnia, o godz. 12 w południe, Jego Eminencja zaszczylił swą obecnością w Theologicum inaugurację X Zjazdu Sodalicji Akademickich. Udzielając swego błogosławieństwa uczestniczkom Zjazdu, Arcypasterz przemówił w serdecznych słowach, podkreślając rolę inteligencji w dziele rozwoju Akcji Katolickiej w Polsce³⁷.

5 kwietnia, w piątek, o godz. 13, Jego Eminencja wziął udział w obiedzie, który odbył się w domu sióstr nazaretanek przy ul. Czerniakowskiej i na którym były obecne wszystkie uczestniczki Zjazdu³⁸.

6 kwietnia, w sobotę, o godz. 16, Jego Eminencja przyjął u siebie Jego Ekscelencję ks. Alfreda Sinnot, arcybiskupa z Winnipeg z Kanady. Arcypasterz podczas dłuższej rozmowy opowiedział Dostojnemu Gościowi o ucisku Polaków przez rządy zaborcze, o zniszczeniu Polski podczas wojny światowej, o odbudowie kraju

30 Tamże.

31 Tamże.

32 Tamże.

33 Tamże.

34 Tamże.

35 Tamże.

36 Tamże.

37 Tamże.

38 Tamże.

i jego rozwoju podczas dziesięcioletniego okresu niepodległości. Przy pożegnaniu ks. arcybiskup Sinnot prosił ks. kardynała o kilka słów, które mógłby zawieźć swym diecezjanom-Polakom, na co Jego Eminencja odpowiedział: „Proszę zawieźć moim rodakom moje gorące życzenia i pragnienia, by, będąc lojalnymi obywatelami Kanady, pozostali jednocześnie dobrymi katolikami i by pamiętali zawsze o swej pierwszej Matce-Ojczyźnie, Polsce”³⁹.

18 kwietnia, w czwartek, o godz. 15, Jego Eminencja przyjął u siebie w pałacu ministra Posta, posła austriackiego w Warszawie⁴⁰.

20 kwietnia, w sobotę, o godz. 11 rano, Jego Eminencja przyjął ministra Czerwińskiego. Tego samego dnia złożył wizytę Jego Eminencji attaché Dewey wraz ze swą rodziną⁴¹.

21 kwietnia, w niedzielę, o godz. 9 rano, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kościele poaugustiańskim i dokonał tam poświęcenia sztandaru Związku Służących. Tego samego dnia, poświęcił jeszcze lokal tegoż związku, przy ul. Kredytowej⁴².

26 kwietnia, w piątek, o godz. 20, Jego Eminencja był na akademii urządzonej staraniem Towarzystwa Włosko-Polskiego im. Dante Alighieri, z racji rozwiązania kwestii rzymskiej⁴³.

28 kwietnia, w niedzielę, o godz. 17.15, Jego Eminencja wyjechał do Poznania na Zjazd Księży Biskupów, w którym uczestniczył także nuncjusz apostolski⁴⁴. Tam, w pałacu prymasowskim spotkało się 32 biskupów polskich. Najwięcej miejsca poświęcili aktualnym zagadnieniom dotyczącym katolickiego życia religijnego w Polsce. „Stwierdzono, że w społeczeństwie zaznaczać się zaczyna coraz żywsze poczucie oparcia już nie tylko życia prywatnego, lecz również i publicznego o niewzruszone i zdrowe zasady wiary św. W szczególności omówiono tzw. Akcję Katolicką, przez Papieża Piusa XI szczególnie gorąco całemu światu katolickiemu, a także i Polsce, poleconą; dalej sprawy liturgiczne, sprawy instytutów polsko-katolickich w kraju i zagranicą oraz sprawę unijną [...]. Wreszcie wykazano szkody, jakie Kościół ponosi wskutek niewykonywania pewnych, doniosłych dla życia katolickiego w Polsce postanowień konkordatu”⁴⁵.

30 kwietnia, we wtorek, o godz. 23, Jego Eminencja powrócił z Poznania⁴⁶.

3 maja, w piątek, o godz. 10, Jego Eminencja odprawił w katedrze św. Jana uroczyste nabożeństwo z okazji święta narodowego⁴⁷.

39 Tamże, s. 165–166.

40 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1929, s. 195.

41 Tamże.

42 Tamże.

43 Tamże, s. 196.

44 Tamże.

45 *Zjazd Episkopatu Polski w Poznaniu*. Tamże.

46 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1929, s. 196.

47 Tamże.

4 maja, w sobotę, o godz. 12 w południe, Jego Eminencja zwiedził w Zachęcie Sztuk Pięknych wystawę obrazów malarzy francuskich. Tego samego dnia, Jego Eminencja był na Zamku Królewskim, na spotkaniu w sprawie niesienia pomocy ludności wschodnich powiatów woj. wileńskiego, dotkniętej klęską głodu⁴⁸.

9 maja, w czwartek, Jego Eminencja wyjechał do Rzymu⁴⁹.

27 czerwca, w czwartek, Jego Eminencja powrócił z Rzymu⁵⁰.

29 czerwca, w sobotę, o godz. 14, Jego Eminencja wyjechał do Siedlec na Kongres Eucharystyczny⁵¹.

30 czerwca, w niedzielę, o godz. 21, Jego Eminencja powrócił z Siedlec do Warszawy⁵².

9 lipca, we wtorek, o godz. 10, Jego Eminencja odprawił w kościele św. Marcina Mszę Świętą za duszę śp. ks. Jana Albrechta⁵³.

14 lipca, w niedzielę, o godz. 10, Jego Eminencja odprawił w kościele św. Krzyża Mszę Świętą w intencji Zjazdu Polaków z zagranicy. Tego dnia był również w Sejmie na otwarciu Zjazdu. Wieczorem zaś przybył na dworzec kolejowy z racji przyjazdu kardynała Bourne'a⁵⁴.

22 lipca, w poniedziałek, Jego Eminencja wziął udział w sędzię konkursowym, w sprawie kościoła Opatrzności⁵⁵.

14 sierpnia, w środę, Jego Eminencja, w towarzystwie Jego Ekscelencji ks. biskupa Szlagowskiego wyjechał do Sandomierza na uroczystość jubileuszową 50-lecia kapłaństwa ks. biskupa Ryxa, skąd powrócił 16 sierpnia. W drodze Jego Eminencja zatrzymał się w Zawichoście Końskim, gdzie zwiedził szczegółowo zakład braci dolorystów⁵⁶.

24–26 sierpnia, od soboty do poniedziałku, Jego Eminencja dokonał wizytacji parafii w Grodzisku⁵⁷. 24 sierpnia, w sobotę „Przybywającego na wizytację z Warszawy samochodem Jego Eminencję powitał na granicy powiatu błońskiego starosta Nazimek i komendant policji Kosin oraz oddział banderii z Nadarzyną. W dalszym ciągu na szosie, wiodącej do Grodziska, witały Jego Eminencję delegacje sąsiednich wsi i osad, zatrzymując samochód przy sześciu bramach triumfalnych. Ks. Kardynał w krótkich słowach przemawiał do wiernych, pytał się o urodzaje i zbiorry i błogosławił wszystkim. Od granicy parafii grodziskiej towarzyszyły Jego Eminencji dwa konne oddziały Sokoła w ryszunku wojskowym. Na przedmieściach Grodziska,

48 Tamże.

49 Tamże.

50 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1929, s. 313.

51 Tamże.

52 Tamże.

53 Tamże.

54 Tamże.

55 Tamże.

56 Tamże, s. 314.

57 Tamże.

przy kilku pięknie przyozdobionych bramach triumfalnych, powitali Dostojnika Kościoła przedstawiciele władz miejskich, państwowych i gminnych na czele z burmistrzem Zygmuntem Szenertem. Przy ostatniej bramie triumfalnej Jego Eminencja opuścił samochód, przydział szaty liturgiczne i w pochodzie procesjonalnym udał się do świątyni w asystencji ks. Józwiaka, proboszcza i dziekana grodziskiego oraz licznego zastępu duchowieństwa dekanalnego i ludu⁵⁸. Po mowie powitalnej ks. proboszcza i jego sprawozdaniu z aktualnego stanu parafii – przemówił Jego Eminencja. Ks. kardynał „w dłuższej przemowie wygłoszonej do ludu wskazał na dobrodziejstwa, jakie przyniosła Polsce niepodległość polityczna oraz wzywał do rozwoju życia religijnego i do okazywania posłuszeństwa i szacunku władzom kościelnym i państwowym. Po przemowie Jego Eminencja wraz z duchowieństwem odprawił modły liturgiczne za zmarłych w parafii. Następnie udzielił Sakramentu Bierzmowania wiernym⁵⁹.

25 sierpnia, w niedzielę, „w godzinach rannych ks. Kardynał dokonał wizytacji pasterskiej świątyni, zakrystii i kancelarii parafialnej, katechizował dziatwę, bierzmował i odprawił Mszę św. [...]. O godz. 11-ej Jego Eminencja był obecny na sumie [...]. Po krótkim odpoczynku, od godz. 12-ej do 3-ej po południu Jego Eminencja wraz z przybyłym z Warszawy J. E. ks. Biskupem sufraganiem Szlagowskim, udzielił sakramentu Bierzmowania 1500 wiernym. O godz. 3-ej odbyło się przyjęcie na plebanii, w którym wzięli udział liczni przedstawiciele władz komunalnych, miejscowej inteligencji, organizacji społecznych i członkowie komitetu budowy kościoła w Jaktorowie. Po przyjęciu Jego Eminencja złożył wizytę staroście i zwiedził szpital powiatowy, pozostający pod opieką Sióstr Rodziny Maryi. O godz. 6-ej po południu wziął udział z J. E. ks. Biskupem Szlagowskim w konferencji dekanalnej, w czasie której omawiane były zadania Akcji Katolickiej na terenie parafii⁶⁰.

26 sierpnia, w poniedziałek Jego Eminencja „po Mszy św. po dwakroć udzielał Sakramentu Bierzmowania [...]. O godz. 11-ej rano Jego Eminencja, po wygłoszeniu krótkiej przemowy w świątyni, żegnany entuzjastycznie przez liczne rzesze ludu, opuścił Grodzisk⁶¹.

30 sierpnia, w piątek, Jego Eminencja był na zebraniu zarządu Związku Kół Księży Prefektów⁶².

31 sierpnia–2 września, od soboty do poniedziałku, Jego Eminencja przeprowadził wizytację kanoniczną parafii sochaczewskiej⁶³. „Na granicy powiatu sochaczewskiego powitał Jego Eminencję starosta sochaczewski i komendant policji, na granicy parafii sochaczewskiej – jeden z obywateli ziemskich, w mieście zaś Sochaczewie licznie zgromadzone duchowieństwo na czele z miejscowym dziekanem i proboszczem Wincentym Trojanowskim oraz liczne rzesze wiernych [...].

58 *Wizytacja kanoniczna parafii Grodzisk*, WAW 1929, s. 297.

59 Tamże, s. 297–298.

60 Tamże, s. 298.

61 Tamże.

62 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1929, s. 313.

63 Tamże, s. 314.

Jego Eminencja w dłuższej przemowie wygłoszonej do ludu wzywał do rozwoju życia religijnego i do okazywania posłuszeństwa i szacunku władzom kościelnym i państwowym. Po przemowie Jego Eminencja wraz z duchowieństwem odprawił modły liturgiczne za zmarłych w parafii. Następnie udzielił Sakramentu Bierzmowania wiernym⁶⁴.

1 września, „w niedzielę, w godzinach rannych ks. Kardynał dokonał wizytacji pasterskiej świątyni i zakrystii, katechizował dzieci, odprawił Mszę świętą i wraz z przybyłym z Warszawy J. E. Biskupem Sufraganem Antonim Szlagowskim udzielił Sakramentu Bierzmowania wiernym. O godz. 3-ej odbyło się przyjęcie na plebanii, w którym wzięli udział liczni przedstawiciele władz komunalnych, miejscowej inteligencji i organizacji społecznych. O godz. 5-ej po południu Jego Eminencja wziął udział [...] w konferencji dekanalnej, w czasie której omawiane były zadania Akcji Katolickiej na terenie parafii. O godz. 7-ej wieczorem ks. Kardynał zwiedził lokal Ligi Katolickiej⁶⁵.

2 września, w poniedziałek „Jego Eminencja odprawił Mszę św. w szpitalu sejmikowym, gdzie udzielił Sakramentu Bierzmowania wiernym, następnie zwiedził sierociniec, przytułek dla starców i był obecny na rozpoczęciu roku szkolnego w miejscowym gimnazjum”.⁶⁶ Tego samego dnia, „o godz. 4-ej Jego Eminencja [...] przybył z Sochaczewa samochodem do parafii Mikołajew na wizytację pasterską. Przed kościołem, przy pięknie przyozdobionej bramie triumfalnej – oczekiwało na Dostojnego Arcypasterza okoliczne duchowieństwo z miejscowym ks. prob. na czele, ochotnicza straż pożarna z orkiestrą i licznie zebrana ludność. Wychodzącego z samochodu Najdostojniejszego Arcypasterza powitała straż pożarna odegraniem hymnu papieskiego. Następnie powitał Dostojnego Gościa miejscowy ks. prob. K. Malowaniec; poczem właściciel majątku Skotniki, Zygmunt Brudziński, w otoczeniu obywateli ziemskich S. Glezmera, T. Kumanowskiego i T. Brudzińskiego, wygłosił w duchu szczerze ludzkim powitalną przemowę, podając Jego Eminencji chleb i sól. W imieniu gospodarzy przemówił W. Rogoziński, składając Dostojnemu Arcypasterzowi wieniec z kłosów zboża, a dziewczynka, Olesia Kijanówna, od dziatwy – wiązaną białych róż. Po dokonaniu uroczystego ingresu J. Em. zasiadł na tronie, a miejscowy ks. prob. wygłosił powitalną mowę i w krótkich słowach nakreślił obecny stan moralny i materialny parafii Mikołajewskiej. Jego Eminencja wygłosił dłuższą przemowę do wiernych. Słów Arcypasterza zebrany lud wysłuchał z uwagą i skupieniem. Po procesji żałobnej i modłach za zmarłych parafian Najdostojniejszy Arcypasterz przeszedł przy dźwiękach orkiestry do plebanii na krótki wypoczynek. Mimo upału i zmęczenia, Najdostojniejszy Arcypasterz rozpoczął Bierzmowanie, które przeciągnęło się do późnego wieczoru⁶⁷.

64 *Wizytacja kanoniczna w Sochaczewie*, WAW 1929, s. 298–299.

65 Tamże, s. 299.

66 Tamże.

67 *Wizytacja kanoniczna Jego Eminencji Najdostojniejszego Arcypasterza w Mikołajewie*. Tamże, s. 299–300.

3 września, we wtorek, w drugim dniu wizytacji parafii w Mikołajewie, „o godz. 9-ej J. Em. odprawił Mszę św. [...]. Po śniadaniu Najd. Arcypasterz odbył lustrację kościoła, zakrystii, budynków gospodarczych, katechizował dziecię, obdarzając ją obrazkami”. Po sumie „Dostojnicy Kościoła udali się na cmentarz grzebalny, zatrzymując się dłużej przy grobowcach dawnych znajomych – zasłużonych obywateli ś. p. inż. Stanisława Glezmera i ś.p. dr. Józefa Brudzińskiego, pierwszego rektora odrodzonego Uniwersytetu Warszawskiego.

Z cmentarza Najdostojniejszy Arcypasterz udał się do kościoła i procesjonalnie odprowadzony przez duchowieństwo i lud do samochodu, żegnany owacyjnie, przy dźwiękach hymnu narodowego, odjechał do majątku państwa Brudzińskich, gdzie odbył się na cześć Dostojnych Gości obiad, w którym wzięło udział przeszło 30 osób.

Dwukrotnie podczas obiadu w miłym, serdecznym nastroju przemówił Gospodarz Domu, wznosząc toast na cześć Dostojnych Gości. W odpowiedzi Dostojnicy Kościoła podnieśli zasługi rodziny Glezmerów i Brudzińskich.

Po obiedzie i krótkim wypoczynku, o godz. 4-ej, J. Em. żegnany przez Gospodarzy Domu, najbliższą rodzinę i duchowieństwo, odjechał w towarzystwie ks. prał. Wróblewskiego i ks. kan. Grabowskiego na wizytację pasterską do Niepokalanowa, klasztoru oo. Franciszkanów⁶⁸.

7 września, w sobotę, o godz. 16, Jego Eminencja był na sesji w Seminarium Mniejszym⁶⁹.

8 września, w niedzielę, o godz. 8, Jego Eminencja, w kaplicy Seminarium Mniejszego celebrował Mszę Świętą, z racji zakończenia rekolekcji odprawionych przez seminarzystów. Natomiast o godz. 10.30 ks. kardynał wyjechał do Poznania na konferencję Komisji Prawnej Episkopatu. Przy tej okazji zwiedził Powszechną Wystawę Krajową⁷⁰.

8 września, w niedzielę, o godz. 16, odbyło się poświęcenie kamienia węgielnego pod kościół parafialny na Kamionku pod wezwaniem Matki Boskiej Zwycięskiej. Ceremonii dokonał Jego Eminencja ks. kardynał Kakowski w asyście Ich Eksceleńcji biskupów Galla i Szlagowskiego. Przybyłych biskupów powitał, w imieniu władz, starosta Lichtenstein. W uroczystości wzięli udział przedstawiciele duchowieństwa, władz oraz tysięczne rzesze wiernych⁷¹.

11 września, w środę, Jego Eminencja powrócił do pałacu⁷².

12 września, w czwartek, o godz. 8, Jego Eminencja odprawił w kaplicy Seminarium Duchownego Mszę Świętą i wygłosił przemówienie z okazji zakończenia rekolekcji i rozpoczęcia roku szkolnego⁷³.

68 Tamże, s. 300.

69 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1929, s. 314.

70 Tamże.

71 *Poświęcenie kamienia węgielnego pod kościół M. B. Zwycięskiej*. Tamże.

72 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1929, s. 314.

73 Tamże.

13 września, w piątek, w Seminarium Metropolitalnym, Jego Eminencja uczestniczył w uroczystym rozpoczęciu nowego roku szkolnego. „Po odprawieniu Mszy św. w kaplicy seminaryjnej wygłosił do alumnów podniosłe przemówienie. Nawiązując do zwiedzanej ostatnio Powszechnej Wystawy Krajowej w Poznaniu, Najdostojniejszy Arcypasterz wyraził zachwyt i radość z tak wspaniałych owoców dziesięcioletniej pracy w wolnej Ojczyźnie, a w związku z tym podkreślił konieczność intensywnej pracy w kierunku poniesienia religijnego i moralnego wszystkich warstw społecznych w Polsce. Jako dewizę do pracy w rozpoczętym roku J. Em. wskazał młodzieży duchownej słowa św. Pawła: «Co w górze jest – miłujcie, a nie, co na ziemi» (Kol 3,2)⁷⁴.

16 września, w poniedziałek, o godz. 10.30, Jego Eminencja odprawił w kościele św. Antoniego Mszę Świątą za duszę śp. ks. Feliksa Puchalskiego⁷⁵.

17 września, we wtorek, o godz. 19, Jego Eminencja był na zebraniu księży prefektów, które odbyło się w Kurii Metropolitalnej⁷⁶.

19 września, w czwartek, o godz. 11, Jego Eminencja był w Seminarium Duchownym na egzaminie księży wikariuszy⁷⁷. Tego samego dnia, o godz. 16, Jego Eminencja. poświęcił nowe maszyny drukarskie w Domu Prasy Katolickiej. „Witając Dostojnego Gościa, ks. superior Turowski przedstawił dotychczasowy bilans pracy Domu Prasy Katolickiej: Sześć wydawnictw periodycznych o łącznym nakładzie miesięcznym 250 tysięcy egzemplarzy, z czego 10.000 idzie do naszych braci w Ameryce. Oprócz tego w ostatnich dwóch latach wydrukowano 124.000 książek i 200.000 egzemplarzy broszur [...]. Jego Eminencja w odpowiedzi swej zaznaczył m. in.: «Akcja Katolicka staje się dziś konieczną pracą tych wszystkich, którzy się oddali na usługi Bogu. W pierwszym swoim liście pasterskim nawoływałem kapłanów, aby wyszli poza kościół i daleko poza kościołem szerzyli te zasady Chrystusowe, które w kościele głoszą, dla tych, którzy do kościoła bądź wcale nie chodzą, lub, którym trudno do niego się zbliżyć». Następnie J. Em. podniósł zasługi ks. prałata Kłopotowskiego dla powstania ogniska prasy katolickiej. Po poświęceniu maszyn drukarskich J. Em. ks. Kardynał odwiedził redakcję Katolickiej Agencji Prasowej oraz «Polski»⁷⁸.

24 września, we wtorek, o godz. 15.30, Jego Eminencja dokonał w Wawrze poświęcenia kamienia węgielnego pod kościół, który budują siostry felicjanek. Tego samego dnia, o godz. 19, Jego Eminencja był na posiedzeniu Kapituły Metropolitalnej, które odbyło się w mieszkaniu ks. prał. A. Fajęckiego⁷⁹.

25 września, w środę, o godz. 9, Jego Eminencja odprawił Mszę Świątą w kaplicy bł. Władysława z Gielniowa, w kościele akademickim św. Anny. Tego samego

74 *Z Seminarium Duchownego w Warszawie*, WAW 1929, s. 314–315.

75 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1929, s. 314.

76 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1929, s. 364.

77 Tamże, s. 364–365.

78 *Poświęcenie maszyn drukarskich Domu Prasy Katolickiej w Warszawie*, WAW 1929, s. 366.

79 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1929, s. 365.

dnia, o godz. 19, Jego Eminencja był na zebraniu katechetek i wygłosił tam przemówienie, w którym nawoływał słuchaczki do wzięcia czynnego udziału w Akcji Katolickiej⁸⁰.

26 września, w czwartek, o godz. 8.30, Jego Eminencja odprawił w kościele św. Jana Mszę Świętą w intencji uczestników jubileuszowej pielgrzymki do Rzymu, następnie wygłosił do nich przemówienie. Tego samego dnia, o godz. 16, Arcypasterz obejrzał na Żoliborzu dom, który budują siostry zmartwychwstanki⁸¹.

27 września, w piątek, o godz. 11, Jego Eminencja przyjął u siebie Jaroszewicza, Komisarza Rządu m. Warszawy⁸².

29 września, w niedzielę, o godz. 8.30, Jego Eminencja udzielił w katedrze św. Jana Sakramentu Bierzmowania uczniom gimnazjum im. Stefana Batoiego. Z kolei o godz. 11, odprawił sumę w Bazylice Serca Jezusowego, następnie był na uroczystej akademii, urządzonej z okazji 10-lecia tamtejszej parafii⁸³.

30 września, w poniedziałek o godz. 10, Jego Eminencja odprawił w katedrze nabożeństwo żałobne za duszę śp. kardynała Dubois, arcybiskupa paryskiego⁸⁴.

2 października, w środę, o godz. 15, Jego Eminencja wyjechał wraz z ks. inf. H. Fiatowskim do Czubina, aby obejrzeć majątek kupiony dla Seminarium Metropolitalnego⁸⁵.

4 października, w piątek, o godz. 11, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kościele oo. Kapucynów przy ul. Miodowej, z okazji przypadającej w ten dzień uroczystości ku czci św. Franciszka Serafickiego⁸⁶.

5–6 października, w sobotę i w niedzielę, Jego Eminencja wizytował parafię Służew, jedną z najstarszych w okolicach Warszawy, założoną w 1238 roku⁸⁷. „Wizytacja odbyła się imponująco. Na granicy parafii, w Wierzbnie, słynnym z postoju ks. W. Konstantego, podczas ucieczki jego z Belwederu pamiętnej listopadowej nocy, obywatel z Wyczulek Jan Łagowski, w otoczeniu kilkudziesięciu osób młodzieży męskiej na rowerach, przywitał Jego Eminencję. Otoczony młodzieżą przyjechał ks. Kardynał do wsi Służewa. Na granicy wsi, przy bramie triumfalnej, urządzonej nadzwyczaj estetycznie i pomysłowo, czekały na J. Em. delegacje parafialne na czele z ks. prob. Adamem Wyrębowskim, b. posłem, radnym m. Warszawy, znanym działaczem społecznym, narodowym i kościelnym. Tu pp. Baranowski i Łatoszek, miejscowi obywatele, wręczyli J. Em. chleb i sól. Działwa szkolna ze szkół powszechnych oraz młodzież Seminarium Nauczycielskiego Ursynowskiego, założonego przez H. Sienkiewicza,

80 Tamże.

81 Tamże.

82 Tamże.

83 Tamże.

84 Tamże.

85 Tamże.

86 Tamże.

87 Tamże.

na czele ze swoimi kierownikami i nauczycielami, witała gorąco i serdecznie swego Arcypasterza sama i przez usta swego prefekta ks. dr. Święckiego. Przy drugiej bramie triumfalnej, urządzonej z samych kwiatów jesiennych, jak z chryzantem i astrów, stało Bractwo Różańca świętego, założone w tej parafii jeszcze w XVI wieku. Przywitawszy ks. Kardynała, poprowadziło go procesjonalnie do drzwi kościoła, gdzie ks. Wyrębowski wręczył klucze kościelne. Po odbyciu zwykłych ceremonii wizytacyjnych, ks. proboszcz zdał sprawozdanie z parafii, na które w prostych, serdecznych słowach odpowiedział Jego Eminencja do parafian przepelniających świątynię i cmentarz kościelny. Tego samego dnia Jego Eminencja bierzmował młodzież szkolną⁸⁸.

6 października, „w niedzielę, ks. Kardynał odprawił o godz. 9-ej Mszę św., bierzmował, obejrzał kościół, aparaty kościelne, kancelarię, akta stare parafialne i był na uroczystej sumie, celebrowanej przez ks. kanonika i dyrektora gimnazjum Romana Archutowskiego [...]. Na sumę przybyli: prezydent m. Warszawy Słomiński, wiceprezydent Borzęcki, b. minister i wojewoda Sołtan, wicewojewoda Łopatto, starosta Gajewski, komendant policji woj. warszawskiego Tomaszewski, komendant powiatu Sobota, wiceprezes Tow. Okręgowego Rolniczego inż. Burdyński i cały szereg duchowieństwa [...]. Po sumie J. Em. udał się na plebanię, gdzie zebrali się wszyscy obecni, witając Jego Eminencję, a później podejmowani przez miejscowego proboszcza. Przez cały czas pobytu J. Em. w Służewie tysiące wiernych witało swego Arcypasterza z gorącym sercem, nie wyłączając robotników zamieszkałych w Służewie⁸⁹.

7 października, w poniedziałek, Jego Eminencja odprawił w katedrze Mszę Świętą za duszę śp. Kazimierza Pułaskiego, konfederata barskiego i bojownika za wolność Stanów Zjednoczonych.⁹⁰ Po Mszy „J. Em. ks. Kardynał Kakowski odwiedził gimnazjum S. S. Niepokalanek w Szymanowie, gdzie w kaplicy szkolnej wybierzmował 65 uczennic. J. Eminencja wygłosił dwie przemowy do młodzieży. Między innymi wzywał młodzież do pracy apostoelskiej w szkole i wskazywał na zadania niewiasty inteligentnej jako krzewicielki zasad katolickich [...]. Po wizycie u S. S. Niepokalanek J. Em. zwiedził dom katolicki urządzonej przez miejscowego proboszcza ks. Siedleckiego, który w skromnych na razie rozmiarach, potrafił stworzyć ognisko życia parafialnego wraz z czytelnią pism katolickich⁹¹. Tego samego dnia, o godz. 17, Jego Eminencja był w Ratuszu na uroczystej akademii, urządzonej ku czci tego wybitnego Polaka, z racji 150. rocznicy jego bohaterskiej śmierci pod Savannah⁹².

12 października, w sobotę, o godz. 15, Jego Eminencja przyjął u siebie Cratzeanu, ministra pełnomocnego i posła nadzwyczajnego rumuńskiego⁹³.

88 *Wizyta kanoniczna w Służewie*, WAW 1929, s. 367.

89 Tamże.

90 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1929, s. 365.

91 *Wizytacja J. Em. Ks. Kardynała w gimnazjum w Szymanowie*. Tamże, s. 368.

92 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1929, s. 365.

93 Tamże.

13 października, w niedzielę, o godz. 15, Jego Eminencja wraz z ks. prał. Kłopotowskim i ks. prał. Fajęckim wyjechał do Radości, aby obejrzyć tam nowo budującą się kościół i poznać miejscowe warunki, potrzebne do utworzenia nowej parafii⁹⁴.

15 października, we wtorek, o godz. 10.30, Jego Eminencja odprawił w kościele św. Krzyża żałobne nabożeństwo za duszę śp. Fortunatowej Zdziechowskiej⁹⁵.

17 października, w czwartek, o godz. 8 rano, wzorem lat ubiegłych, Jego Eminencja odwiedził Konwikt Teologiczny, „aby modlitwą i słowem zachęty do pracy rozpocząć rok akademicki [...]. Dostojnego Gościa witali wszyscy księża, studenci z Rektorem Konwiktu ks. Michalskim i Dziekanem Wydziału Teologicznego UW, ks. Grabowskim na czele. Chór księży wykonał klasyczną gregoriańszczyznę «Ecce Sacerdos». J. Em. ks. Kardynał udał się do miejscowej kaplicy i odprawił cichą Mszę św. W czasie nabożeństwa ks. Studenci śpiewali pieśni polskie i łacińskie. Po Mszy św. J. Em. przemówił do zebranych krótko, ale dobitnie. Przedstawił potrzebę kultywowania ideałów Kościoła katolickiego w duszach młodych kapłanów-studentów, którzy są «wybranymi spośród wybranych», na których z oczekiwaniem patrzy Kościół i Ojczyzna. Następnie J. Em. ks. Kardynał udał się do sali rekreacyjnej. Przemówił ks. Kłapkowski, prefekt Konwikt, dziękując serdecznymi słowy Dostojnemu Arcypasterzowi za ojcowską opiekę nad księżmi studentami i całym zakładem. W imieniu Koła Teologicznego Studentów UW ks. Sprusiński, jako prezes, podziękował Jego Eminencji za hojne subsydium na rzecz Koła, podkreślając, iż ks. Kardynał jest pierwszym biskupem polskim, który się bliżej zainteresował i zajął Kołem naukowym młodych teologów Uniwersytetu Warszawskiego [...]. Po krótkim zwiedzeniu lokalu Koła i Biblioteki Seminarium Prawa Kan. – J. Em. ks. Kardynał, żegnany przez wszystkich księży, udał się z wizytą do ks. Rektora⁹⁶.

18 października, w piątek, o godz. 8, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kaplicy Konwikt Teologicznego, z racji rozpoczęcia roku akademickiego, następnie wygłosił do księży studentów przemówienie. W tym samym dniu, o godz. 12 w południe, przyjął u siebie Jego Magnificencję Rektora Uniwersytetu Warszawskiego Brzeskiego, Jego Magnificencję Rektora Wyższej Szkoły Gospodarstwa Wiejskiego, A. Biedrzyckiego, Rektora Politechniki Pszennickiego⁹⁷.

19 października, w sobotę, o godz. 9, Jego Eminencja wyjechał do Chyliczek, odprawił tam Mszę Świętą w kaplicy Wyższej Żeńskiej Szkoły Gospodarczej, wygłosił przemówienie i zwiedził dom, gospodarstwo i wszelkie urządzenia szkolne⁹⁸.

20 października, w niedzielę, o godz. 10, Jego Eminencja odprawił w katedrze Mszę Świętą z okazji 300. rocznicy urodzin króla Jana Sobieskiego.

94 Tamże.

95 Tamże, s. 365–366.

96 *Z Konwikt Teologicznego*, WAW 1929, s. 368.

97 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1929, s. 366.

98 Tamże.

Z tej samej okazji, tego dnia był w Ratuszu na uroczystej akademii, urządzonej ku czci wielkiego króla i bohatera spod Wiednia⁹⁹.

23 października, w środę, o godz. 19, Jego Eminencja przyjął u siebie w pałacu W. Skrzyńskiego, ambasadora polskiego przy Stolicy Apostolskiej¹⁰⁰.

24 października, w czwartek, o godz. 8.30, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kaplicy sióstr magdalenek przy ul. Żytniej¹⁰¹.

26 października, w sobotę, o godz. 12 w południe, Jego Eminencja zwiedził w Zachęcie wystawę obrazów Bractwa św. Łukasza¹⁰².

27 października, w niedzielę, o godz. 11, Jego Eminencja odprawił w kościele św. Krzyża pontyfikalną sumę, z racji sprowadzenia do Warszawy relikwii bł. Jana Bosko¹⁰³. Następnie uczestniczył w procesji z relikwiami na ul. ks. Siemca, gdzie znajduje się kościół księży salezjanów pod wezwaniem św. Rodziny, w którym zostały one złożone. Ks. Arcypasterz był również na obiedzie wydanym w zakładzie salezjańskim przy ul. Lipowej. Zabierając głos na tym zgromadzeniu, Jego Eminencja ks. kardynał Kakowski wspominał, jak to w swoim czasie zetknął się osobiście z ks. Bosko, którego już wówczas powszechnie uważano za świętego. Następnie podkreślił doniosłą rolę zakonu salezjanów, który – choć najmłodszy – zajmuje, co do liczby zakonników drugie miejsce wśród innych zgromadzeń. W Polsce salezianie, chociaż rozwinęli się dopiero po wojnie, posiadają 28 zakładów, w których kształcą młodzież na dobrych katolików i rzemieślników, co dla przyszłości miast polskich i polskiego stanu średniego ma niezmiernie doniosłe znaczenie¹⁰⁴. Tego samego dnia, o godz. 16, Jego Eminencja był na uroczystej akademii ku czci Chrystusa-Króla, urządzonej przez Generalny Sekretariat Akcji Katolickiej Archidiecezji Warszawskiej w obszernej sali Stowarzyszenia Sług Katolickich przy ul. Kredytowej¹⁰⁵.

30 października, w środę, o godz. 16.30, Jego Eminencja poświęcił sztandar żeńskiej Sodalicji Mariańskiej w zakładzie Zgromadzenia Rodziny Maryi przy ul. Hożej 53, a następnie wygłosił przemówienie do zebranych sodalisek¹⁰⁶.

1 listopada, w piątek, Jego Eminencja odprawił pontyfikalną sumę w kościele Wszystkich Świętych. Tego samego dnia, o godz. 16, zwiedził wystawę misyjną w sali Katolickiego Związku Polek¹⁰⁷.

99 Tamże.

100 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1929, s. 414.

101 Tamże.

102 Tamże.

103 Tamże.

104 *Sprowadzenie relikwii bł. Jana Bosko, Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1929, s. 418–419.

105 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1929, s. 414; *Akademia ku czci Chrystusa-Króla*, WAW 1929, s. 417–418.

106 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1929, s. 414.

107 Tamże.

4 listopada, w poniedziałek, o godz. 6.30, Jego Eminencja był na otwarciu kursu duszpasterskiego i wygłosił tam wstępne przemówienie. Tego dnia przewodniczył Konferencji Księży Arcybiskupów w sprawie Akcji Katolickiej¹⁰⁸.

5 listopada, we wtorek, Jego Eminencja przewodniczył konferencji Komisji Prawnej Episkopatu. Tego samego dnia, o godz. 10 rano, przyjął przedstawicieli „Odrodzenia”, którzy przybyli do Arcypasterza w sprawie drugiego kongresu tej organizacji akademickiej¹⁰⁹.

6 listopada, w środę, o godz. 16, Jego Eminencja dokonał poświęcenia Domu Księży Emerytów i wygłosił tam przemówienie do licznie zebranych kapłanów¹¹⁰.

7 listopada, w czwartek, o godz. 20, Jego Eminencja przyjął u siebie w pałacu wszystkich uczestników kursu duszpasterskiego. W odpowiedzi na przemówienie uczestnika kursu, ks. biskupa Kubickiego, również wygłosił do zebranych przemówienie, następnie zaprosił gości na herbatę¹¹¹.

8 listopada, w piątek, o godz. 12 w południe, Jego Eminencja był na zakończeniu kursu duszpasterskiego i wygłosił tam przemówienie¹¹².

10 listopada, w niedzielę, o godz. 10, Jego Eminencja odprawił w katedrze Mszę Świętą z okazji 10-lecia Polskiego Czerwonego Krzyża. Tego dnia, o godz. 12.30, był również na Politechnice, na akademii urządzonej staraniem księży prefektów i młodzieży szkolnej ku czci Ojca Świętego¹¹³.

11 listopada, w poniedziałek, o godz. 21.30, Jego Eminencja był na raucie u Prezydenta Rzeczypospolitej¹¹⁴.

12 listopada, we wtorek, o godz. 16, Jego Eminencja był w Seminarium Mniejszym na akademii ku czci św. Stanisława Kostki. Tego dnia, o godz. 18, Jego Eminencja był również w Kurii na odczycie ks. J. Suskiego *O bractwach kościelnych*¹¹⁵.

15 listopada, w piątek, o godz. 10, Jego Eminencja odprawił w katedrze Mszę Świętą za duszę śp. Henryka Sienkiewicza¹¹⁶.

16 listopada, w sobotę, o godz. 15, Jego Eminencja był na Dworcu Głównym z racji przyjazdu ks. nuncjusza Marmaggiego. Natomiast o godz. 18 był na odczycie ks. prof. H. Likowskiego pt. *Znaczenie dziejowe zakonu św. Benedykta*, który został wygłoszony z powodu uroczystości ku czci tego świętego przygotowanych przez Koło Studiów Katolickich¹¹⁷.

108 Tamże.

109 Tamże.

110 Tamże.

111 Tamże.

112 Tamże.

113 Tamże.

114 Tamże, s. 415.

115 Tamże.

116 Tamże.

117 Tamże.

17 listopada, w niedzielę, o godz. 10, Jego Eminencja odprawił w kościele św. Anny Mszę Świętą na intencję uczestników drugiego kongresu „Odrodzenia”. Tego dnia, o godz. 16.30, Jego Eminencja był w sali Rady Miejskiej na inauguracji tego kongresu i wygłosił tam przemówienie¹¹⁸.

19 listopada, we wtorek, o godz. 16, Jego Eminencja wziął udział w posiedzeniu Komisji Budowy Kościoła Opatrzności, które odbyło się w gabinecie marszałka Sejmu¹¹⁹.

22 listopada, w piątek, o godz. 10, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kaplicy gimnazjum im. Cecylii Plater, następnie zwiedził gmach szkoły i jej urządzenia¹²⁰.

23 listopada, w sobotę, o godz. 12 w południe, Jego Eminencja zwiedził wystawę obrazów w Pałacu Towarzystwa Zachęty Sztuk Pięknych¹²¹.

27 listopada, w środę, o godz. 9, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kaplicy Towarzystwa Dobroczynności przy ul. Krakowskie Przedmieście¹²².

28 listopada, w czwartek, o godz. 11, Jego Eminencja był na zebraniu księży proboszczów w sprawie Akcji Katolickiej¹²³, otworzył to zebranie i wygłosił przemówienie. Ks. kardynał zobrazował w nim „zasadnicze idee Akcji Katolickiej, przy tym podkreślił, że Ojciec św. przy każdej okazji wskazuje na potrzebę jej organizowania. Podejmując przeto i wytrwale przeprowadzając inicjatywę organizacyjną Akcji Katolickiej, okazujemy żywy dowód przywiązania i synowskiego posłuszeństwa Stolicy Apostolskiej. Dalej Najdostojniejszy Mówca omówił stosunek do bractw. Następnie przedstawił syntezę organizacyjną parafii, w której powinny przede wszystkim istnieć cztery stowarzyszenia: stow. mężczyzn, niewiast, młodzieży męskiej i żeńskiej, z których to stowarzyszeń wyłania się rada parafialna. Do tej rady mogą wejść przedstawiciele innych organizacji, byleby były katolickie i nie uprawiały polityki. Akcja bowiem katolicka nie wyklucza żadnej inicjatywy katolickiej, owszem, wszystkie chce skupić pod jednym sztandarem Chrystusa Króla. W zakończeniu zawezwał Jego Em. Ks. Kardynał zebranych do intensywnej pracy, polecając jednocześnie przychylnym względem ks. ks. Proboszczów działalność Sekretariatu Generalnego”¹²⁴.

30 listopada, w sobotę, o godz. 18, Jego Eminencja przyjął u siebie wszystkich księży profesorów Wydziału Teologii Katolickiej Uniwersytetu Warszawskiego i odbył z nimi konferencję w sprawach Wydziału¹²⁵.

1 grudnia, w niedzielę, o godz. 17, Jego Eminencja był u prezydenta na Zamku Królewskim, na uroczystości udekorowania orderami wybitnych działaczy

118 Tamże.

119 Tamże.

120 *Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1929, s. 457.

121 Tamże.

122 Tamże.

123 Tamże.

124 *Z Akcji Katolickiej Archidiecezji Warszawskiej*, WAW 1929, s. 459–461.

125 *Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1929, s. 457.

i przedstawiciele stanu mieszczańskiego. Natomiast o godz. 20 tego samego dnia Jego Eminencja był na rozpoczęciu tygodnia religijno-wychowawczego, przygotowanego przez stowarzyszenie akademickie pn. *Juventus Christiana*¹²⁶.

3 grudnia, we wtorek, o godz. 19, Jego Eminencja był w kościele św. Jacka w Warszawie na rozpoczęciu rekolekcji dla bractw kościelnych¹²⁷.

7 grudnia, w sobotę, o godz. 8.30, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kaplicy Zakładu św. Józefa na Sewerynowie¹²⁸.

8 grudnia, w niedzielę, o godz. 10, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kaplicy Zgromadzenia Rodziny Maryi przy ul. Żelaznej. Tego samego dnia, o godz. 17, Jego Eminencja był na akademii przygotowanej w sali ratuszowej przez Sodalicję Mariańskie, z okazji 75. rocznicy ogłoszenia dogmatu Niepokalanego Poczęcia NMP¹²⁹.

12 grudnia, w czwartek, o godz. 18, Jego Eminencja był na akademii urzędowej w sali Theologicum, z okazji 75-lecia Stowarzyszenia Pań Miłosierdzia¹³⁰.

13 grudnia, w piątek, o godz. 9, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kaplicy św. Wincentego à Paulo, przy ul. Ordynackiej, na intencję Stowarzyszenia Pań Miłosierdzia. Tego samego dnia, o godz. 18, Jego Eminencja był na zebraniu Warszawskiego Towarzystwa Naukowego¹³¹.

15 grudnia, w niedzielę, o godz. 17, Jego Eminencja był w gimnazjum sióstr nazaretanek, na akademii urzędowej z racji 10-lecia tegoż gimnazjum¹³².

16 grudnia, w poniedziałek, o godz. 10, Jego Eminencja odprawił w katedrze Mszę Świętą za duszę śp. Gabriela Narutowicza¹³³.

19 grudnia, w czwartek, o godz. 16, Jego Eminencja był na zebraniu księży proboszczów m. Warszawy, które odbyło się w mieszkaniu ks. prał. Tarnowskiego¹³⁴.

21 grudnia, w sobotę, Jego Eminencja przyjął na audjencji Konsultę Sodalicji Mariańskiej Panów w Warszawie, z moderatorem o. Wojnarem i prefektem Sodalicji inż. Brelewskim na czele¹³⁵.

23 grudnia, w poniedziałek, o godz. 8.30, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kaplicy sióstr miłosierdzia przy ul. Starej¹³⁶.

24 grudnia, we wtorek, o godz. 8.30, Jego Eminencja dokonał poświęcenia kaplicy publicznej przy gimnazjum sióstr nazaretanek przy ul. Czerniakowskiej.

126 Tamże.

127 Tamże.

128 Tamże.

129 Tamże.

130 Tamże.

131 Tamże.

132 Tamże.

133 Tamże.

134 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1930, s. 25.

135 Tamże.

136 Tamże.

Po ceremonii Jego Eminencja odprawił tam pierwszą Mszę Świętą, a następnie wygłosił przemówienie, w którym m. in. wyraził uznanie dla sióstr nazaretanek za ich pracę religijną i oświatową, a zwłaszcza za wybudowanie pięknej kaplicy. Tego samego dnia, o godz. 12 w południe, duchowieństwo warszawskie złożyło Jego Eminencji życzenia świąteczne. W imieniu zebranych przemówił i złożył życzenia Jego Eksceleńcja ks. biskup Szlagowski. W odpowiedzi na to Arcypasterz wyraził gorące życzenie, aby duchowieństwo Archidiecezji dołożyło wszelkich starań i energii w celu większego rozwinięcia Akcji Katolickiej¹³⁷.

25 grudnia, o północy z wtorku na środę Jego Eminencja odprawił w katedrze pasterkę¹³⁸.

27 grudnia, w piątek, o godz. 9, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kaplicy sióstr franciszkanek białych przy ul. Szczygłej 8¹³⁹.

28 grudnia, w sobotę, o godz. 16, Jego Eminencja był na Zjeździe Harcerstwa Polskiego w gimnazjum im. Stefana Batorego, gdzie wygłosił przemówienie¹⁴⁰.

30 grudnia, w poniedziałek, o godz. 8.30, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kaplicy zakładu dla chłopców przy ul. Freta 10. Tego samego dnia, o godz. 17, Jego Eminencja był w ambasadzie włoskiej na filmie przedstawiającym wizytę królestwa włoskiego u Ojca Świętego¹⁴¹.

137 Tamże, s. 25–26.

138 Tamże, s. 26.

139 Tamże

140 Tamże.

141 Tamże.

1930

1 stycznia, w środę, o godz. 11.20, Jego Eminencja złożył życzenia noworoczne Prezydentowi Rzeczypospolitej Polskiej. Tego samego dnia Jego Eminencja przyjmował życzenia noworoczne od wielu gości¹.

9 stycznia, w czwartek, o godz. 11, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kościele św. Aleksandra za duszę śp. Doroty, córki księcia Zdzisława Lubomirskiego².

11 stycznia, w sobotę, o godz. 12 w południe, Jego Eminencja był na wystawie obrazów w Towarzystwie Zachęty Sztuk Pięknych³.

12 stycznia, w niedzielę, o godz. 17, Jego Eminencja był na obchodzie dziesięciolecia gimnazjum sióstr nazaretanek⁴.

13 stycznia, w poniedziałek, o godz. 14, Jego Eminencja przyjął u siebie ministra Józewskiego⁵.

15 stycznia, w środę, o godz. 18.30, Jego Eminencja był na zebraniu towarzyskim członkiń Katolickiego Związku Polek⁶.

17 stycznia, w piątek, o godz. 18, Jego Eminencja był w Theologicum na odczycie hr. Hunyadygo o św. Emeryku, patronie młodzieży węgierskiej⁷.

21 stycznia, we wtorek, o godz. 16, Jego Eminencja był w Domu Księżych Emerytów na dorocznym zebraniu członków Towarzystwa Oszczędności i Pomocy dla Rzymsko-Katolickiego Duchowieństwa Archidiecezji Warszawskiej⁸.

25 stycznia, w sobotę, o godz. 15, Jego Eminencji złożył wizytę p. Tofer, minister pełnomocny i poseł nadzwyczajny estoński⁹.

28 stycznia, we wtorek, o godz. 16, Jego Eminencja był na sesji w Seminarium Duchownym¹⁰.

31 stycznia, w piątek, o godz. 11, Jego Eminencja przyjął u siebie przedstawicieli harcerstwa polskiego¹¹.

3 lutego, w poniedziałek, o godz. 9, Jego Eminencja był na inauguracji – zorganizowanego z jego polecenia – kursu instrukcyjnego Akcji Katolickiej dla starszych alumnów Seminarium Duchownego¹². Jego Eminencja dokonał otwarcia tego kursu, „wyluszczać w swym przemówieniu cel kursu tudzież apostołsko-społeczne zadania, jakie przy propagowaniu i kierowaniu Akcją Katolicką podjąć mają dzisiejsi

1 Tamże.

2 Tamże.

3 Tamże.

4 Tamże.

5 Tamże.

6 Tamże.

7 Tamże.

8 Tamże.

9 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1930, s. 72.

10 Tamże.

11 Tamże.

12 Tamże.

sluchacze, a przyszli kapłani”. Ks. kardynał Kakowski zabrał głos również w dniu zamknięcia kursu. Jego protektor m. in. wyjaśnił przy okazji, „że aczkolwiek zasadniczą, integralną akcją kapłana są święte czynności kościelne, nie może on jednak dzisiaj usuwać się od działalności społecznej, która ma stanowić niejako *Nebenfach*. W poczynaniach jednak kierować się winien zawsze posłuszeństwem dla swoich przełożonych”¹³.

7–8 lutego, w piątek i w sobotę, Jego Eminencja odbył Konferencję z Księżmi Arcybiskupami, zwołaną z uwagi na potrzebę zajęcia stanowiska w pewnych sprawach dotyczących Kościoła, a zwłaszcza wydarzeń ostatniego czasu w dziedzinie wychowania młodzieży¹⁴. „Konferencja Księży Arcybiskupów omówiła wytyczne dla przeciwdziałania tym szkodliwym objawom [...]. Równocześnie postanowiono, że Episkopat zwróci się do Rządu z odpowiednimi postulatami, a do wiernych ze wskazówkami w celu utrwalenia w sercach młodzieży zasad wiary Chrystusowej i ochrony serc przed wszelkimi szkodliwymi dla nich prądami”¹⁵. Uczestniczący w tym spotkaniu kardynałowie: Kakowski i Hlond oraz arcybiskupi: Teodorowicz i Sapieha wysłali do Ojca Świętego okolicznościową depezę, w odpowiedzi otrzymując dla siebie i swoich diecezji błogosławieństwo apostolskie¹⁶.

9 lutego, w niedzielę, o godz. 10, Jego Eminencja odprawił w katedrze Mszę Świętą z powodu 10-lecia odzyskania dostępu Polski do morza. Tego samego dnia, o godz. 20, Jego Eminencja był u Prezydenta Rzeczypospolitej na obiedzie wydanym z okazji przyjazdu do Warszawy Prezydenta Republiki Estońskiej p. Strandmana¹⁷.

10 lutego, w poniedziałek, o godz. 12 w południe, Jego Eminencja wraz z Jego Eminencją ks. kardynałem Hlondem był u p. premiera Bartla¹⁸.

11 lutego, we wtorek, o godz. 11, Jego Eminencja przyjął u siebie ministra Matakiewicza¹⁹.

12 lutego, w środę, w rocznicę koronacji Ojca Świętego Piusa XI, Jego Eminencja odprawił w katedrze, w asyście licznego duchowieństwa, uroczyste nabożeństwo²⁰. „W nabożeństwie wziął udział Pan Prezydent Rzeczypospolitej w otoczeniu swej świty. W stallach zajęli miejsca J.J. E.E. arcybiskup Teodorowicz, biskupi Gall, Szlągowski, Kubicki oraz kapituła metropolitalna. W fotelach naprzeciwko wielkiego ołtarza zasiedli przedstawiciele rządu: p.p. ministrowie Janta-Połczyński, Matakiewicz, p.p. wiceministrowie Wysocki, Pieracki, jen. Konarzewski, dyrektor dep. wyznań hr. Potocki oraz inni wyżsi urzędnicy państwowi. Stawił się

13 PK 1930, s. 109; *Akcja katolicka w seminarium duchownym*, WAW 1930, s. 76–79.

14 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1930, s. 72.

15 *Konferencja Ks. Ks. Arcybiskupów*, WAW 1930, s. 73.

16 *Depesza XX. Arcybiskupów do Ojca św.*, WAW 1930, s. 74.

17 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1930, s. 72.

18 Tamże.

19 Tamże.

20 Tamże.

licznie korpus dyplomatyczny z J. E. ks. Arcybiskupem Marmaggi Nuncjuszem Apostolskim na czele. Były reprezentowane również ciała parlamentarne i municypalność m. st. Warszawy. Po nabożeństwie J. Em. ks. Kardynał Kakowski w otoczeniu księży biskupów i duchowieństwa udał się do Nuncjatury, gdzie złożył w ręce Nuncjusza serdeczne życzenia i wyrazy hołdu w imieniu całej Archidiecezji Ojcu św. W odpowiedzi Nuncjusz serdecznie podziękował Ks. Kardynałowi, podnosząc jego zasługi i gorliwość w pracy pasterskiej²¹.

Tego samego dnia Jego Eminencja ks. Kakowski był jeszcze na akademii papieskiej w Seminarium Duchownym i w konwiktie teologicznym²².

13 lutego, w czwartek, o godz. 11, Jego Eminencja przyjął delegację grekokatolików, którzy złożyli Arcypasterzowi podziękowanie za oddanie im kościoła Wniebowzięcia NMP. W tym samym dniu, o godz. 18, Jego Eminencja był w Kurii na odczycie o Akcji Katolickiej, który wygłosił ks. dr Lewandowicz²³.

16 lutego, w niedzielę, o godz. 18, Jego Eminencja był na akademii papieskiej w sali Rady Miejskiej, przygotowanej staraniem Komitetu pod protektoratem kard. Kakowskiego i biskupa Galla oraz pod przewodnictwem gen. Konarzewskiego²⁴. Na akademii tej – poza szeroko reprezentowanym duchowieństwem – byli „z ramienia Rządu [...] p.p. ministrowie: Zaleski, Staniewicz, Kühn, Kwiatkowski, wicemin. jen. Konarzewski. Parlament reprezentował marszałek Senatu J. Szymański. Z ramienia korpusu dyplomatycznego w uroczystości wzięli udział J. E. ks. Arcybiskup Marmaggi, Nuncjusz Apostolski oraz hr. Franklin, ambasador Włoch”²⁵.

26 lutego, w środę, w dzień imienin Jego Eminencja Arcypasterza, o godz. 8 rano, Solenizant odprawił Mszę Świętą w kaplicy pałacowej, w otoczeniu alumnów Seminarium i sióstr ze zgromadzeń zakonnych. W czasie Mszy Jego Eminencja udzielił Komunii Świętej, a później, po Mszy serdecznie przemówił do zebranych. O godz. 11.45 przybył do pałacu arcybiskupiego ks. nuncjusz apostolski. O godz. 12 zebrali się licznie przedstawiciele duchowieństwa Archidiecezji z księżmi biskupami Gallem i Szlagowskim na czele. W imieniu duchowieństwa złożył Dostojnemu Solenizantowi życzenia ks. biskup Szlagowski, podnosząc zasługi i dzieła dokonane przez ks. kardynała dla dobra Kościoła i Ojczyzny. Jego Eminencja, dziękując za życzenia, zwrócił się do duchowieństwa z apelem o poparcie zamierzonej budowy Domu Katolickiego. O godz. 13, Kapituła Metropolitalna podejmowała Dostojnego Solenizanta w apartamentach ks. bpa Galla. O godz. 17, przybył do pałacu arcybiskupiego, w celu złożenia życzeń, Prezydent Rzeczypospolitej. Od godziny 16 do 18.30 przez salony pałacu arcybiskupiego przesunął się ogromny zastęp gości, wśród których można było zauważyć ministrów, wiceministrów, urzędników, przedstawicieli miasta, korpusu

21 *Rocznica koronacji Ojca św. Piusa XI*, WAW 1930, s. 74.

22 *Akademia Papieska w Konwiktie Teologicznym*, WAW 1930, s. 74–75; *Akademia Papieska w seminarium duchownym*. Tamże, s. 75–76.

23 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1930, s. 72.

24 Tamże; *Akademia Papieska w sali Rady Miejskiej*, WAW 1930, s. 76.

25 *Czynności Jego Eminencji Arcypasterza* [od 25 I do 16 II 1930 r.], WAW 1930, s. 72.

dyplomatycznego z ambasadorami Francji i Włoch na czele, posłów i senatorów, reprezentantów palestry, sądownictwa, nauczycielstwa, młodzieży akademickiej i delegacji szkół, organizacji społecznych, prasy oraz licznych przedstawicieli społeczeństwa. Prócz tego Jego Eminencja otrzymał wielką ilość depesz i listów z życzeniami²⁶.

2 marca, w niedzielę, o godz. 16, Jego Eminencja dokonał poświęcenia sali przy kościele św. Trójcy na Solcu, służącej za miejsce zebrań organizacji katolickich, istniejących przy tym kościele. Po dokonaniu ceremonii Jego Eminencja Arcypasterz wygłosił do licznie zebranej publiczności przemówienie, zachęcając do apostołstwa świeckich katolików. Następnie odbyła się piękna akademія ku czci Ojca Świętego²⁷.

3 marca, w poniedziałek, o godz. 10, Jego Eminencja był na żałobnym nabożeństwie, odprawionym w kościele pp. Kanoniczek przez Jego Ekscełencję ks. nuncjusza za śp. Mikołajową Postową, żonę ministra pełnomocnego i posła nadzwyczajnego republiki austriackiej w Warszawie²⁸.

4 marca, we wtorek, o godz. 10, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kościele ss. Sakramentek na Nowym Mieście²⁹.

5 marca, w Środę Popielcową, o godz. 10, Jego Eminencja odprawił w katedrze nabożeństwo popielcowe³⁰.

6 marca, w czwartek, o godz. 10, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą za duszę śp. kardynała Mery del Val³¹.

16 marca, w niedzielę, o godz. 10, Jego Eminencja odprawił w katedrze uroczyste nabożeństwo ekspiacyjne za Rosję. Natomiast o godz. 20 przybył do Theologicum na rozpoczęciu Tygodnia Liturgicznego³².

25 marca, we wtorek, o godz. 8.30, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w sali Katolickiego Związku Polek³³.

16 kwietnia, w środę, o godz. 11.30, Jego Eminencja złożył rewizytę premierowi W. Sławkowi³⁴.

28 kwietnia, w poniedziałek, o godz. 16, Jego Eminencja był na posiedzeniu Komitetu Budowy kościoła Opatrzności Bożej³⁵.

30 kwietnia, w środę, o godz. 15, Jego Eminencja przyjął u siebie p. Posta, posła austriackiego, zaś o godz. 16 był na kolejnym posiedzeniu Komitetu Budowy kościoła Opatrzności Bożej³⁶.

26 *Z dnia imienin J. Em. Arcypasterza*, WAW 1930, s. 137–138.

27 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1930, s. 137.

28 Tamże.

29 Tamże.

30 Tamże.

31 Tamże.

32 Tamże.

33 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1930, s. 210.

34 Tamże.

35 Tamże.

36 Tamże.

3 maja, w sobotę, o godz. 10, Jego Eminencja odprawił w katedrze uroczyste nabożeństwo³⁷.

4 maja, w niedzielę, o godz. 16, Jego Eminencja poświęcił sztandar szkolny seminarium nauczycielskiego siostr Zmartwychwstania Pańskiego i wygłosił tam przemówienie³⁸.

5 maja, w poniedziałek, o godz. 8.30, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kaplicy siostr magdalenek przy ul. Żytniej. Tego samego dnia przyjął u siebie p. Nervo, posła pełnomocnego i ministra nadzwyczajnego Meksyku³⁹.

7 maja, w środę, o godz. 12 w południe, Jego Eminencja odbył konferencję z architektami archidiecezjalnymi w sprawie budowy Domu Katolickiego. Tego samego dnia, o godz. 17, był na Zamku Królewskim, na przyjęciu prezydentowej Mościckiej⁴⁰.

9 maja, w piątek, o godz. 14, Jego Eminencja – w towarzystwie ks. dr. Choromańskiego, kanonika metropolitalnego i kanclerza kurii oraz ks. kan. A. Grabowskiego, notariusza kurii – udał się do Goszczyna w grójeckim, ażeby dokonać tam wizytacji kanonicznej⁴¹. „Z zapalem i wielkim wzruszeniem witała ludność miejscowa przy wielu bramach triumfalnych Dostojnego Gościa. Arcypasterz zaraz w pierwszym dniu, po odbyciu ingresu, wygłosił dłuższe przemówienie do wiernych, podnosząc ich zalety i przypominając obowiązki wierności świętej wierze i Kościołowi [...]. J. Em., chcąc podkreślić konieczność łączności pracy kapłańskiej z nauczycielską, odwiedził szkołę w Goszczynie, gdzie zebrane z całej parafii nauczycielstwo i dziatwa zgotowały najwyższemu dostojnikowi Kościoła w Polsce wielką owację. Ks. Kardynał w gorących słowach przemówił do nauczycielstwa z podziękowaniem za pracę i wezwaniem do wierności Kościołowi oraz współpracy z duchowieństwem. W czasie pobytu w Goszczynie J. Eminencja udzielił Sakramentu Bierzmowania 1300 osobom”⁴².

11 maja, w niedzielę po południu, Jego Eminencja opuścił Goszczyn i udał się na wizytację do Wrociszewa, „żeby wiernych tamtejszych pobudzić do większej gorliwości, bo w ostatnich czasach rozmaici sekciarze zaczęli wśród nich graso-wać”⁴³.

12 maja, w poniedziałek, po odprawieniu we Wrociszewie uroczystego nabożeństwa, katechizacji dzieci i bierzmowaniu, które udzielił 535 osobom, o godz. 18 Jego Eminencja powrócił do Warszawy⁴⁴.

13 maja, we wtorek, o godz. 11, Jego Eminencja przyjął u siebie w pałacu

37 Tamże.

38 Tamże.

39 Tamże.

40 Tamże.

41 Tamże.

42 *Wizytacja pasterska J. Em. Ks. Kardynała*, WAW 1930, s. 211–212.

43 Tamże, s. 212.

44 Tamże.

p. barona Klebelsberga, ministra oświaty Królestwa Węgierskiego. Tego samego dnia, o godz. 15, Jego Eminencja przyjął u siebie p. Hubickiego, wiceministra pracy i opieki społecznej⁴⁵.

16 maja, w piątek, o godz. 10, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kościele św. Augustyna, z racji odprawiającego się tam 40-godzinnego nabożeństwa z okazji 1500. rocznicy śmierci patrona tegoż kościoła⁴⁶

17 maja, w sobotę, o godz. 13, Jego Eminencja – w towarzystwie ks. dr. Z. Choromańskiego, kanclerza Kurii – wyjechał na wizytację pasterską do Skierniewic⁴⁷. „Na granicy parafii w Kamionie powitał Arcypasterza starosta skierniewicki i liczna banderia. Przy wjeździe do miasta przesiadł się Eminencja z samochodu do powozu i, obsypany kwieciami ze szpaleru dziatwy szkolnej, wjechał na rynek. W pobliżu magistratu przy wspaniałej bramie triumfalnej oczekiwało swego Arcypasterza licznie zgromadzone duchowieństwo z ks. kan. A. Lipskim, dziekanem i proboszczem skierniewickim na czele, władze municypalne z burmistrzem Macherskim, przedstawiciele wojskowości, szkolnictwa i nieprzeliczone tłumy wiernych. Po przemówieniach powitalnych, Eminencja odbył uroczysty ingres [...]. Po wysłuchaniu sprawozdania miejscowego proboszcza, Arcypasterz w gorących słowach przemówił do zebranych, porównując dawne czasy, kiedy przed 13 laty był w tej parafii. Obecnie zachęcał do budowy nowej, tak potrzebnej dla Skierniewic świątyni, poczem odprawił procesję za zmarłych, udzielił Sakramentu Bierzmowania i przyjmował liczne delegacje różnych stowarzyszeń na plebanii”⁴⁸.

18 maja, w niedzielę, „[...] po lustracji skierniewickiej świątyni i jej zakrystii, ks. Kardynał odprawił uroczystą Mszę św. [...]. Odbyła się także katechizacja dzieci i znowu Arcypasterz bierzmował, tak że ogółem wybierzmował w Skierniewicach 1300 osób. Odwiedziwszy wreszcie kościół św. Stanisława na starym cmentarzu i szpital powiatowy, entuzjastycznie żegnany przez wiernych, o godz. 3-ej po południu opuścił Skierniewice, żeby się udać do Starej Rawy”⁴⁹.

19 maja, w poniedziałek, po południu, Jego Eminencja powrócił do Warszawy⁵⁰.

20 maja, we wtorek, o godz. 10, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kościele sióstr Wizytek⁵¹.

22 maja, w czwartek, o godz. 17, Jego Eminencja był na przyjęciu u Jego Ekscelencji ks. nuncjusza Marmaggiiego⁵².

45 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1930, s. 210.

46 Tamże.

47 Tamże, s. 211.

48 *Wizytacja pasterska J. Em. Ks. Kardynała*, WAW, s. 212.

49 Tamże.

50 Tamże.

51 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1930, s. 211.

52 Tamże.

23 maja, w piątek, o godz. 16, Jego Eminencja był na posiedzeniu księży proboszczów m. Warszawy, które odbyło się w mieszkaniu ks. prał. J. Roczkowskiego⁵³.

24 maja, w sobotę, o godz. 10, Jego Eminencja odprawił w katedrze nabożeństwo żałobne za duszę śp. ks. Edwarda Szczodrowskiego⁵⁴, a o godz. 13 wyjechał na wizytację do Góry Kalwarii, Sobikowa i Chynowa. Eminencji towarzyszyli ks. dr Z. Choromański, kanonik metropolitalny i kanclerz Kurii, ks. kan. A. Grabowski, notariusz Kurii, ks. H. Kleczyński, kapelan Eminencji i o. Norbert gwardian oo. franciszkanów w Warszawie. Góra Kalwaria, miasto w XVII wieku przez biskupa Bierzbowskiego założone, przybrała się w odświętne szaty i wspólnie witała Dostojnego Gościa. Już w Żabieńcu czekała przybycia Jego Eminencji orkiestra straży ogniowej z prezesem p. Wahauzenem na czele, który w gorących słowach powitał Arcypasterza. Na dworcu w Górze Kalwarii stanęła w szyku bojowym z orkiestrą Centralna Szkoła Straży Granicznej z nadkomisarzem Krawieckim na czele. Powitali ks. kardynała miejscowy proboszcz i dziekan, ks. kan. Kawiński i zastępca starosty grójeckiego. Jego Eminencja entuzjastycznie witany przez tłumy ludu i szpalery działwy szkolnej, udał się, przez trzy bramy triumfalne, do parafialnego kościoła. Przy pierwszej bramie powitalną mowę wypowiedział burmistrz Dzejko, przy drugiej czekała na Arcypasterza licznie zgromadzona ludność żydowska, a cadyk górno-kalwaryjski Alter wręczył tacę z chlebem i wypowiedział mowę po hebrajsku, przy trzeciej bramie powitał Jego Eminencję serdeczną mową dr Rzeszetarski. Z pieśnią *Kto się w opiekę*, otoczony licznie zgromadzonym duchowieństwem, Arcypasterz odbył uroczysty ingres, a po sprawozdaniu ks. proboszcza, wygłosił płomienną mowę do wiernych, po czym odprawił procesję żałobną i udzielił Sakramentu Bierzmowania⁵⁵.

25 maja, w niedzielę, w drugim dniu wizytacji kanonicznej parafii Góra Kalwaria, po lustracji świątyni ks. kardynał odprawił uroczystą Mszę Świętą, odpytał dzieci z katechizmu i bierzmował. Tego samego dnia po południu, Jego Eminencja udał się do parafii Sobikowa, w której od 22 lat dobrze pasterzuje ks. proboszcz F. Dziarnski. W imieniu parafii witał Arcypasterza gorącą mową kolator Stanisław Wasiutyński⁵⁶.

26 maja, w poniedziałek, po odbyciu wizytacji w Sobikowie, Jego Eminencja wyjechał po południu do Chynowa. Parafia ta słynie w grójeckim jako szczególnie gorliwa i wierna Kościołowi, dzięki temu proboszcz tutejszy, ks. F. Grodecki, który administruje ją zaledwie 8 miesięcy, mógł już odnowić stary, modrzewiowy kościółek. Przy bramie triumfalnej powitał Arcypasterza pięknym i wzniosłym przemówieniem nauczyciel M. Zwoliński, który w rzetelnych słowach prosił o błogosławieństwo dla wszystkich stanów, żeby lepiej żyć można było w Polsce na chwałę Boga i Ojczyzny⁵⁷.

53 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1930, s. 266.

54 Tamże.

55 *Wizytacja Pasterska J. Em. Ks. Kardynała*, WAW 1930, s. 267–268.

56 Tamże.

57 Tamże.

27 maja, we wtorek, w godzinach wieczornych, Jego Eminencja powrócił do Warszawy⁵⁸.

28 maja, w środę, Jego Eminencja przewodniczył zwołanej na ten dzień przez sekretariat generalny Akcji Katolickiej Archidiecezji Warszawskiej konferencji poświęconej katolickim postulatom i dziedzinie akcji charytatywnej. Otwierając konferencję, ks. kardynał podkreślił, że akcja charytatywna wiąże się nierozdzielnie z Akcją Katolicką, bo wypływa z podstawy katolicyzmu – miłości Boga i bliźniego – oraz przedstawił historyczny rozwój akcji charytatywnej Kościoła w Polsce⁵⁹.

29 maja, w czwartek, w uroczystość Wniebowstąpienia Pańskiego, Jego Eminencja był na sumie w katedrze⁶⁰.

30 maja, w piątek, o godz. 15, Jego Eminencja przyjął u siebie w pałacu nowo mianowanego ambasadora Stanów Zjednoczonych Ameryki Północnej, p. Willysa⁶¹.

31 maja, w sobotę, o godz. 16, Jego Eminencja złożył rewizytę ambasadorowi Willynowi⁶².

3 czerwca, we wtorek, Jego Eminencja brał udział w sesji komisji prawniczej Episkopatu Polskiego⁶³.

4 czerwca, w środę, o godz. 13, Jego Eminencja wyjechał do Sandomierza na pogrzeb śp. biskupa Ryxa⁶⁴.

6 czerwca, w piątek, o godz. 11, Jego Eminencja przyjął ks. biskupa Plagensa z Detroit i księży z Ameryki. Tego dnia, o godz. 12 w południe, Jego Eminencja odbył naradę z architektami archidiecezjalnymi w sprawie budowy Domu Katolickiego⁶⁵.

8 czerwca, w niedzielę, w uroczystość Zesłania Ducha Świętego, Jego Eminencja odprawił sumę w katedrze⁶⁶.

9 czerwca, w Poniedziałek Zielonoświętkowy, o godz. 9.30, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w katedrze, z okazji Tygodnia Emigranta Polskiego⁶⁷.

10 czerwca, we wtorek, o godz. 10, Jego Eminencja był na poświęceniu cmentarza, na którym pochowane są zwłoki włoskich wojskowych, poległych na ziemiach polskich podczas wojny światowej. Także tegoż dnia, o godz. 11, Jego Eminencja odprawił w kościele św. Krzyża nabożeństwo żałobne za duszę śp. Michałowej Radziwiłłowej⁶⁸.

58 Tamże.

59 *Katolicka akcja charytatywna w archidiecezji warszawskiej*, WAW 1930, s. 268–269.

60 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcybiskupa*, WAW 1930, s. 266.

61 Tamże.

62 Tamże.

63 Tamże.

64 Tamże.

65 Tamże.

66 Tamże.

67 Tamże.

68 Tamże, s. 266–267.

11 czerwca, w środę, o godz. 12 w południe, Jego Eminencja odbył naradę w sprawie budowy Domu Katolickiego. Tegoż dnia, o godz. 16, Jego Eminencja był na posiedzeniu u księcia Seweryna Czetwertyńskiego w sprawie budowy Świątyni Opatrzności Bożej⁶⁹.

12 czerwca, w czwartek, o godz. 15, Jego Eminencja przyjął p. ministra Sławoj-Składkowskiego⁷⁰.

13 czerwca, w piątek, o godz. 9, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kościele oo. Franciszkanów w Warszawie⁷¹.

15 czerwca, w niedzielę, o godz. 9, Jego Eminencja odprawił w katedrze Mszę Świętą w intencji członków Związku Katolickiego Organizacji Kobięcych Archidiecezji Warszawskiej. Tegoż dnia, o godz. 12 w południe, Jego Eminencja był na zebraniu członkiń wspomnianego Związku⁷².

16 czerwca, w poniedziałek, o godz. 10, Jego Eminencja przyjął u siebie p. Brzeskiego, rektora Uniwersytetu Warszawskiego⁷³.

17 czerwca, we wtorek, o godz. 16, Jego Eminencja bierzmował w kościele św. Andrzeja, po czym poświęcił tam kamień węgielny pod budowę katolickiego domu parafialnego⁷⁴.

18 czerwca, w środę, o godz. 8.30, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kaplicy gimnazjum im. Emilii Zyberk-Platerówny, następnie udzielił uczniom Sakramentu Bierzmowania. Tego samego dnia, o godz. 17, Jego Eminencja był na sesji w Seminarium Metropolitalnym. Wreszcie o godz. 19 przewodniczył konferencji zwołanej przez Sekretariat Generalny Akcji Katolickiej, poświęconej akcji charytatywnej. Jego Eminencja otworzył tę konferencję podkreślając, że akcja charytatywna wiąże się nierozdzielnie z Akcją Katolicką, bo wypływa z podstawy katolicyzmu – miłości Boga i bliźniego. Jego Eminencja przedstawił historyczny rozwój akcji charytatywnej Kościoła w Polsce⁷⁵.

19 czerwca, w czwartek, w uroczystość Bożego Ciała, Jego Eminencja odprawił w katedrze sumę, a następnie wziął udział w procesji. Natomiast o godz. 15 wyjechał na kurację do Karlowych Warów (Karlsbad)⁷⁶.

4 sierpnia, w poniedziałek, po odbyciu kuracji w Karlowych Warach i Pucku, Jego Eminencja powrócił do Warszawy⁷⁷.

9 sierpnia, w sobotę, Jego Eminencja przewodniczył posiedzeniu Komisji Prawnej Episkopatu, obradującej w pałacu arcybiskupim przy ul. Miodowej

69 Tamże, s. 267.

70 Tamże.

71 Tamże.

72 Tamże.

73 Tamże.

74 Tamże.

75 Tamże.

76 Tamże.

77 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW, s. 317.

w Warszawie. W posiedzeniu wzięli udział: Jego Eminencja Prymas Polski, ks. kardynał A. Hlond, Arcybiskup Metropolita Gnieźnieńsko-Poznański, a także: książę A. Sapieha, arcybiskup krakowski, R. Jałbrzykowski, arcybiskup wileński, H. Przeździecki, biskup podlaski i S. Łukomski, biskup łomżyński. Przedmiotem obrad były sprawy bieżące. Tego samego dnia, Jego Eminencja ks. kardynał Kakowski odbył jeszcze naradę w sprawie budowy Domu Katolickiego⁷⁸.

11 sierpnia, w poniedziałek, Jego Eminencja kontynuował swój udział w spotkaniu poświęconym sprawom budowy Domu Katolickiego, na której ostatecznie wybrany został projekt inż. arch. Szyllera⁷⁹.

15 sierpnia, w piątek, w uroczystość Wniebowzięcia NMP, o godz. 10.30, Jego Eminencja odprawił w katedrze Mszę Świętą, jako podziękowanie Panu Bogu za zwycięstwo wojsk polskich nad bolszewikami w roku 1920⁸⁰.

28 sierpnia, w czwartek, o godz. 9, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kościele św. Augustyna⁸¹. Był to dzień dorocznego odpustu św. Augustyna obchodzony tego roku bardzo uroczystie z powodu przypadającego jubileuszu 1500-lecia śmierci świętego, a jednocześnie początek czterdziestogodzinnego nabożeństwa⁸².

29 sierpnia, w piątek, o godz. 8.30, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kaplicy św. Kazimierza przy ul. Tamka, otwierając tym samym zjazd stowarzyszenia „Dzieci Maryi”⁸³. Po odczytaniu nadesłanych życzeń, Jego Eminencja „rzucił podniosłe słowa zachęty i rady oraz udzielił błogosławieństwa”⁸⁴. Tego samego dnia, o godz. 10, Jego Eminencja był na zjeździe przedstawicieli kół księży prefektów⁸⁵.

7 września, w niedzielę, o godz. 9, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kościele św. Marcina⁸⁶.

8 września, w poniedziałek, o godz. 8, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kaplicy Seminarium Mniejszego przy Bazylice Serca Jezusowego i wygłosił przemówienie z okazji rozpoczęcia roku szkolnego⁸⁷.

12 września, w piątek, o godz. 16, była na sesji w Seminarium Metropolitalnym⁸⁸.

13 września, w sobotę, o godz. 8, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kaplicy Seminarium Duchownego, po czym wygłosił przemówienie do alumnów⁸⁹.

78 *Posiedzenie Komisji Prawnej Episkopatu Polski*. Tamże.

79 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*. Tamże.

80 Tamże.

81 Tamże.

82 *Uroczystość św. Augustyna w Warszawie*. Tamże.

83 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW, s. 317.

84 *Zjazd Stowarzyszenia Dzieci Maryi w Warszawie w dniach 29-30 sierpnia 1930 r.*, WAW 1930, s. 319.

85 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW, s. 317.

86 Tamże.

87 Tamże.

88 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1930, s. 356.

89 Tamże.

14 września, w niedzielę, o godz. 11, Jego Eminencja wyjechał do Guzowa do hr. Michała Sobańskiego, skąd powrócił do domu o godz. 19⁹⁰.

15 września, w poniedziałek, o godz. 8, Jego Eminencja poświęcił nowy dom siostr zmartwychwstańek na Żoliborzu. Potem odprawił Mszę Świętą w kaplicy miejscowej i wygłosił do licznie zebranej publiczności przemówienie⁹¹.

20 września, w sobotę, Jego Eminencja uczestniczył w uroczystej inauguracji nowego roku szkolnego w Seminarium Metropolitalnym. Na intencję rozpoczynającego się roku szkolnego odprawił w kaplicy seminaryjnej Mszę Świętą, a następnie, w podniosłym przemówieniu zobrazował istotę i szczytność powołania kapłańskiego, nawołując młodych lewitów do modlitwy i pracy nad ukształtowaniem umysłu i ducha⁹². Z kolei o godz. 10, Jego Eminencja przyjął u siebie Jego Ekszelencję ks. Robu, biskupa diecezji jaskiej (Rumunia)⁹³.

21 września, w niedzielę, o godz. 9, Jego Eminencja poświęcił nowy dom siostr misjonek franciszkanek przy ul. Raławickiej 14. Następnie Arcypasterz odprawił tam Mszę Świętą i wygłosił przemówienie, potem zaś zwiedził wnętrze domu. Natomiast o godz. 11 Jego Eminencja odprawił w kościele św. Krzyża nabożeństwo żałobne za duszę śp. Władysława Glinki⁹⁴.

25 września, w czwartek, o godz. 9, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kościele akademickim św. Anny. Następnie, na wspólnym śniadaniu z przedstawicielami młodzieży akademickiej u ks. rektora E. Szwejnicą, w przemówieniu wyraził radość ze szczerego przywiązania młodzieży akademickiej do Kościoła. Wzywał ją do budzenia katolików do życia czynnego, społecznego, do szerzenia zasady jedności, miłości ku wszystkim, miłości Boga i miłości ludzi⁹⁵.

26 września, w piątek, o godz. 15, Jego Eminencja przyjął u siebie w pałacu p. Heina, nowo mianowanego austriackiego posła nadzwyczajnego i ministra pełnomocnego w Warszawie⁹⁶.

29 września, w poniedziałek, o godz. 11, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w Bazylice Serca Jezusowego na Pradze⁹⁷.

30 września, we wtorek, Jego Eminencja odbył konferencję z Ich Ekszelencjami księżmi biskupami w sprawie Akcji Katolickiej⁹⁸.

1 października, w środę, o godz. 19, Jego Eminencja był na zebraniu katechetek, do których wygłosił okolicznościowe przemówienie⁹⁹.

90 Tamże.

91 Tamże.

92 *Nowy rok szkolny w seminarium duchownym w Warszawie*, WAW, s. 357–358.

93 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW, s. 317.

94 Tamże.

95 Tamże.

96 Tamże.

97 Tamże.

98 Tamże, s. 357.

99 Tamże.

4 października, w sobotę, o godz. 13, Jego Eminencja wyjechał do Łodzi, aby w dniu następnym dokonać konsekracji Jego Ekscelencji Jasińskiego, biskupa sandomierskiego¹⁰⁰.

7 października, we wtorek, o godz. 12, Jego Eminencja odbył w Kurii konferencję z księżmi dziekanami w sprawie budowy nowego Domu Katolickiego i w sprawie Akcji Katolickiej. Tego samego dnia, o godz. 19.30, był na zebraniu księży prefektów¹⁰¹.

8 października, w środę, o godz. 11.30, Jego Eminencja był w katedrze św. Jana na ślubie Krystyny Radziwiłłówny z J. Potockim. Potem, z tej okazji był na śniadaniu u księcia Janusza Radziwiłła. Wieczorem tego dnia Arcypasterz był na raucie w Zamku Królewskim u Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej¹⁰².

10 października, w piątek, Jego Eminencja był na raucie u ministra Zaleskiego¹⁰³.

15 października, w środę, o godz. 8, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kościele sióstr Sakramentek, a następnie zwiedził wnętrza klasztoru¹⁰⁴.

16 października, w czwartek, o godz. 8, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kaplicy Konwiktu Teologicznego, po czym wygłosił przemówienie do księży studentów. Tego samego dnia, o godz. 16, oglądał miejsce pod budowę nowego kościoła parafialnego przy ul. Chmielnej¹⁰⁵.

17 października, w piątek, o godz. 12 w południe, Jego Eminencja przyjął dra Michałowicza, rektora Uniwersytetu Warszawskiego¹⁰⁶.

19 października, w niedzielę, o godz. 11, Jego Eminencja przyjął p. Madryda, *chargé d'affaires* Chile¹⁰⁷.

20 października, w poniedziałek, o godz. 15, Jego Eminencja przyjął p. de Mello, posła nadzwyczajnego i ministra pełnomocnego portugalskiego przy Rządzie Polskim¹⁰⁸.

21 października, we wtorek, o godz. 13, Jego Eminencja był na zebraniu księży proboszczów dekanatu praskiego, które odbyło się w mieszkaniu ks. dziekana Kłopotowskiego. Arcypasterz przemawiał tam na temat budowy nowego Domu Katolickiego¹⁰⁹.

23 października, w czwartek, o godz. 15.30, Jego Eminencja wraz z Jego Ekscelencją ks. biskupem Gallem zwiedził Dom Kościelny przy cmentarzu powązkowskim, jak również odbył tam konferencję z Dozorem Katolickich Cmentarzy

100 Tamże.

101 Tamże.

102 Tamże

103 Tamże

104 Tamże.

105 Tamże.

106 Tamże.

107 *Kronika. Czynności J. Em. Arcypasterza*, WAW 1930, s. 385.

108 Tamże.

109 Tamże.

w Warszawie. Tego samego dnia, o godz. 18, Jego Eminencja był w Kurii na odczycie ks. dr. Eugeniusza Szlenka pt. *De dispositione poenitentis*¹¹⁰.

24 października, w piątek, o godz. 8.30, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kaplicy siostr magdalenek przy ul. Żytniej¹¹¹.

25 października, w sobotę, Jego Eminencja był na raucie u Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej¹¹².

26 października, w niedzielę, o godz. 16, Jego Eminencja poświęcił dom Zakładu św. Józefa na Sielcach w Warszawie¹¹³.

27 października, w poniedziałek, o godz. 12 w południe, Jego Eminencja był na inauguracji nowego roku akademickiego na Uniwersytecie Warszawskim. Tego samego dnia, o godz. 17, Jego Eminencja był na akademii ku czci Chrystusa Króla, która się odbyła w Ratuszu¹¹⁴.

30 października, w czwartek, o godz. 18, Jego Eminencja był na poświęceniu lokalu Polskiej Katolickiej Agencji Prasowej, który się znajduje w bocznym skrzydle pałacu arcybiskupiego w Warszawie¹¹⁵.

1 listopada, w sobotę, w uroczystość Wszystkich Świętych, Jego Eminencja odprawił sumę w kościele Wszystkich Świętych w Warszawie¹¹⁶.

2 listopada, w niedzielę, Jego Eminencja odprawił w katedrze procesję żalobną¹¹⁷.

6 listopada, w czwartek, o godz. 16.30, Jego Eminencja był na zebraniu księży proboszczów warszawskich, które się odbyło w mieszkaniu ks. dziekana Kalinowskiego. Tematem obrad była budowa nowego Domu Katolickiego¹¹⁸.

7 listopada, w piątek, o godz. 12 w południe, Jego Eminencja był w konserwatorium na inauguracji roku akademickiego nowo powstałej Wyższej Szkoły Muzycznej w Warszawie¹¹⁹.

8 listopada, w sobotę, o godz. 16, Jego Eminencja poświęcił Zakład dla Chłopców im. Wacława Rago przy ul. Chełmskiej 17. Następnie Arcypasterz wygłosił przemówienie, w którym poruszył potrzebę i doniosłość szkolnictwa zawodowego, po czym zwiedził urządzenia zakładu¹²⁰.

9 listopada, w niedzielę, o godz. 9, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kaplicy św. Wincentego à Paulo przy ul. Ordynackiej¹²¹.

110 Tamże.

111 Tamże.

112 Tamże.

113 Tamże, s. 386.

114 Tamże.

115 Tamże.

116 Tamże.

117 Tamże.

118 Tamże.

119 Tamże.

120 Tamże.

121 Tamże.

11 listopada, we wtorek, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w katedrze¹²².

13 listopada, w czwartek, o godz. 15.30, Jego Eminencja był w Filharmonii na akademii ku czci św. Stanisława Kostki, która odbyła się dla młodzieży szkolnej¹²³.

15 listopada, w sobotę, o godz. 10, Jego Eminencja odprawił żalobną Mszę Świętą za duszę śp. Henryka Sienkiewicza¹²⁴.

16 listopada, w niedzielę, o godz. 10.30, Jego Eminencja odprawił sumę w kościele oo. Jezuitów. Potem zaś o godz. 13, w asyście księży biskupów Stanisława Galla i Antoniego Szlagowskiego, poświęcił kamień węgielny pod budowę nowego kościoła na Żoliborzu urzędniczym, dla tamtejszej parafii erygowanej w 1927 roku. W przemówieniach swych zarówno ks. kardynał Kakowski, jak i ks. biskup Gall w serdecznych słowach dziękowali aktywnemu komitetowi budowy nowego kościoła na Żoliborzu, na czele z jego prezesem inż. Rogowiczem, miejscowemu proboszczowi ks. kan. J. Niemirze oraz wszystkim ofiarodawcom, zachęcając mieszkańców Żoliborza do dalszych wysiłków na rzecz wznoszonej świątyni. Uroczystość tę zaszczycił swą obecnością p. Matakiewicz, minister robót publicznych, dzięki jego przychylnemu stanowisku młoda parafia na Żoliborzu otrzymała przydział terenu pod kościół i zabudowania parafialne¹²⁵.

19 listopada, w środę, Jego Eminencja przewodniczył sesji Komisji Prawnej Episkopatu¹²⁶.

20 listopada, w czwartek, o godz. 16, Jego Eminencja brał udział w sesji Komitetu Budowy kościoła Opatrzności, która odbyła się w mieszkaniu wicemarszałka Sejmu, księcia Seweryna Czetyrtyńskiego¹²⁷.

27 listopada, w czwartek, o godz. 10, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kaplicy św. Kazimierza przy ul. Tamka¹²⁸.

28 listopada, w piątek, o godz. 12 w południe, Jego Eminencja był na uroczystym otwarciu Biblioteki Narodowej przy ul. Rakowieckiej 6¹²⁹.

29 listopada, w sobotę, o godz. 9, Jego Eminencja odprawił w katedrze św. Jana Mszę Świętą z okazji setnej rocznicy wybuchu powstania listopadowego¹³⁰.

30 listopada, w niedzielę, o godz. 12 w południe, Jego Eminencja był na Uniwersytecie, na otwarciu Zjazdu Historyków Polskich¹³¹.

122 Tamże.

123 Tamże.

124 Tamże.

125 Tamże; *Poświęcenie kamienia węgielnego fundamentów nowego kościoła i wizytacja parafii na Żoliborzu w Warszawie*. Tamże, s. 386–387.

126 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1930, s. 422.

127 Tamże.

128 Tamże.

129 Tamże.

130 Tamże.

131 Tamże.

1 grudnia, w poniedziałek, o godz. 17, Jego Eminencja był na odczycie Don Cabrola, opata benedyktynów z Farnborough, który przemawiał na temat: *Les catacombes et le culte des morts dans la liturgie chrétienne*¹³².

2 grudnia, we wtorek, Jego Eminencja był na poświęceniu huty szklanej w Zakładach Phillipsa przy ul. Karolkowej 36/44¹³³.

3 grudnia, w środę, o godz. 18, był na otwarciu i poświęceniu Biblioteki Ordynacji hr. Krasińskich przy ul. Okólnik 9¹³⁴.

4 grudnia, w czwartek, o godz. 10.30, Jego Eminencja w kościele św. Barbary w Warszawie odprawił Mszę Świętą za duszę śp. Sachnowskiej. Tego samego dnia zwiedził nowy dom siostr elżbietanek na Mokotowie, w którym znajdować się będzie szpital¹³⁵.

5 grudnia, w piątek, o godz. 15, Jego Eminencja przyjął u siebie w pałacu p. Matuske, nowo mianowanego posła nadzwyczajnego i ministra pełnomocnego węgierskiego w Warszawie¹³⁶.

6 grudnia, w sobotę, o godz. 12 w południe, Jego Eminencja przyjął rektora Politechniki i rektora Szkoły Głównej Gospodarstwa Wiejskiego¹³⁷.

7 grudnia, w niedzielę, o godz. 12 w południe, Jego Eminencja był na inauguracji nowego roku akademickiego na Politechnice Warszawskiej¹³⁸.

8 grudnia, w poniedziałek, w uroczystość Niepokalanego Poczęcia NMP, o godz. 9, Jego Eminencja odprawił w katedrze Mszę Świętą z okazji 25-lecia Stowarzyszenia Nauczycieli Szkół Polskich, które obecnie istnieje pod nazwą Stowarzyszenia Nauczycieli Szkół Średnich i Wyższych. Jego Eminencja zaszczycił także otwarcie Kongresu, który urządziło to Stowarzyszenie w gimnazjum im. Królowej Jadwigi. Tego samego dnia o godz. 12 w południe, Jego Eminencja Arcypasterz był na akademii przygotowanej w sali ratuszowej z okazji 25-lecia Stowarzyszenia Robotników Chrześcijańskich¹³⁹.

10 grudnia, w środę, Jego Eminencja był na zebraniu księży z dekanatu warszawskiego (*extra urbem*), które odbyło się w mieszkaniu ks. dziekana Dąbrowskiego¹⁴⁰.

12 grudnia, w piątek, Jego Eminencja był w kościele św. Krzyża na nabożeństwie żałobnym za duszę śp. generała Jacyny¹⁴¹.

132 Tamże.

133 Tamże.

134 Tamże.

135 Tamże, s. 422–423.

136 Tamże, s. 423.

137 Tamże.

138 Tamże.

139 Tamże.

140 Tamże.

141 Tamże.

13 grudnia, w sobotę, o godz. 12 w południe, Jego Eminencja przyjął u siebie w pałacu marszałków Sejmu i Senatu¹⁴².

16 grudnia, we wtorek, o godz. 10, Jego Eminencja odprawił w katedrze Mszę Świętą za duszę śp. prezydenta Narutowicza. Tego samego dnia był również na zebraniu księży proboszczów m. Warszawy, które odbyło się w mieszkaniu ks. dziekana Dąbrowskiego¹⁴³.

18 grudnia, w czwartek, o godz. 18 wieczorem, Jego Eminencja był na zakończeniu kursu Akcji Katolickiej dla żeńskich zgromadzeń zakonnych, gdzie wygłosił dłuższe przemówienie, zachęcając słuchaczki do wzięcia czynnego udziału w Akcji Katolickiej. Po przemówieniu Arcypasterz udzielił zebranych błogosławieństwa Najświętszym Sakramentem. Tego samego dnia, o godz. 19 wieczorem, Jego Eminencja był na uroczystym zebraniu publicznym Katolickiego Związku Badań Międzynarodowych w Polsce¹⁴⁴.

19 grudnia, w piątek, Jego Eminencja dokonał poświęcenia nowego gmachu Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego i wygłosił tam przemówienie, „w którym w podniosłych słowach wskazał, że sprawy wyznaniowo-religijne zostały złączone w jednym zarządzie ze sprawami oświatowymi [...], iż religia i oświata są istotnie siostrzycami, związanymi wspólnym władztwem nad duszą ludzką, i że szczególnie w Polsce zarówno religia, jak i oświata na całej przestrzeni naszej dziejowej przeszłości uzupełniały się i wspomagały w wielkim dziele wychowywania człowieka i obywatela. Kto więc i na przyszłość pragnie zachować podstawy duchowego zdrowia narodu, ten winien wspierać zarówno religię, jak i oświatę, aby im zapewnić dobroczynne oddziaływanie na społeczeństwo jako całość i na poszczególne jednostki ludzkie”¹⁴⁵.

23 grudnia, we wtorek, o godz. 8, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kaplicy sióstr miłosierdzia przy ul. Starej 2¹⁴⁶.

24 grudnia, w środę, o północy, w katedrze, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą, tak zwaną pasterkę¹⁴⁷.

26 grudnia, w piątek, o godz. 9, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kaplicy sióstr zmartwychwstaneek na Żoliborzu¹⁴⁸.

28 grudnia, w niedzielę, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kościele oo. Redemptorystów przy ul. Karolkowej, z okazji jubileuszu kapłańskiego o. Bernarda Łubieńskiego¹⁴⁹.

142 Tamże.

143 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1930, s. 423.

144 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1931, s. 48–49.

145 PK 1931, s. 9; *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1931, s. 49.

146 Tamże.

147 Tamże.

148 Tamże.

149 Tamże.

1931

1 stycznia, w czwartek, o godz. 11.20, Jego Eminencja złożył prezydentowi noworoczne życzenia¹.

6 stycznia, we wtorek, w uroczystość Trzech Króli, o godz. 10.30, Jego Eminencja poświęcił w katedrze św. Jana mirrę, złoto i kadzidło i odprawił procesję².

10 stycznia, w sobotę, o godz. 9.30, Jego Eminencja poświęcił, przy ul. Mokotowskiej, nową kaplicę Katolickiego Towarzystwa Opieki nad Dziewczętami, po czym odprawił tam Mszę Świętą, po skończeniu której udzielił błogosławieństwa i wygłosił przemówienie, podkreślając zasługi Towarzystwa przy budowie kaplicy i gmachu oraz ofiarną pracę sióstr zmartwychwstanek, w których ręce Towarzystwo złożyło wychowawcze zadanie w jednej z burs, a mianowicie w zakładzie św. Anny³.

11 stycznia, w niedzielę, o godz. 10.30, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kaplicy Zgromadzenia Rodziny Maryi przy ul. Żelaznej⁴.

12 stycznia, w poniedziałek, o godz. 9, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kaplicy sióstr nazaretanek przy ul. Czerniakowskiej⁵.

13 stycznia, we wtorek, o godz. 10, Jego Eminencja wygłosił na rozpoczęcie Akcji Katolickiej dla duchowieństwa dłuższe przemówienie o Akcji Katolickiej w Archidiecezji Warszawskiej⁶.

19 stycznia, w poniedziałek, o godz. 18, Jego Eminencja był na dorocznym towarzyskim zebraniu członkiń Katolickiego Związku Polek⁷.

24 stycznia, w sobotę, o godz. 16, Jego Eminencja był na sesji w Seminarium Metropolitalnym⁸.

27 stycznia, we wtorek, o godz. 16, Jego Eminencja był w Domu Księży Emerytów na walnym zebraniu członków Towarzystwa Oszczędności i Pomocy dla Duchowieństwa Archidiecezji Warszawskiej⁹.

31 stycznia, w sobotę, o godz. 16, Jego Eminencja zwiedził wystawę misyjną w sali Katolickiego Związku Polek¹⁰.

2 lutego, w poniedziałek, o godz. 12 w południe, Jego Eminencja był w Muzeum Narodowym na wystawie, urządzonej z okazji 100. rocznicy powstania listopadowego¹¹.

1 Tamże.

2 Tamże.

3 Tamże.

4 Tamże.

5 Tamże.

6 Tamże.

7 Tamże.

8 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1931, s. 118.

9 Tamże.

10 Tamże.

11 Tamże.

6 lutego, w piątek, o godz. 17, Jego Eminencja był na zakończeniu kursu Akcji Katolickiej dla duchowieństwa i wygłosił tam przemówienie¹².

10 lutego, we wtorek, o godz. 17, Jego Eminencja był na zebraniu księży proboszczów warszawskich, które się odbyło w mieszkaniu ks. Lorka, proboszcza parafii św. Krzyża¹³.

11 lutego, w środę, o godz. 18, Jego Eminencja był na akademii papieskiej, urządzonej w Theologicum przez księży studentów Uniwersytetu Warszawskiego¹⁴.

12 lutego, w czwartek, w rocznicę koronacji Ojca Świętego, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w katedrze św. Jana, po czym, w imieniu duchowieństwa Archidiecezji Warszawskiej, złożył na ręce ks. nuncjusza Marmaggiiego życzenia dla Ojca Świętego. Tego samego dnia, o godz. 17, Arcypasterz był na akademii papieskiej w Seminarium Metropolitalnym¹⁵.

15 lutego, w niedzielę, o godz. 10, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kaplicy przy nowo zbudowanym szpitalu siostr elżbietanek na Mokotowie i wygłosił tam przemówienie¹⁶.

16 lutego, w poniedziałek, o godz. 8, Jego Eminencja odprawił w kościele sióstr sakramentek żałobne nabożeństwo za duszę zmarłej zakonniczki¹⁷.

17 lutego, we wtorek, o godz. 10.30, Jego Eminencja odprawił sumę w kościele św. Krzyża.

18 lutego, w Środę Popielcową, o godz. 10, Jego Eminencja w katedrze św. Jana dokonał poświęcenia popiołu¹⁸.

26 lutego, w czwartek, o godz. 8, w dzień swych imienin, Jego Eminencja odprawił u siebie w pałacu Mszę Świętą, na której byli obecni alumni Seminarium Duchownego, jak również liczne siostry i bracia zakonnicy. Po Mszy, w odpowiedzi na przemówienie alumna Skrzecza, Najdostojniejszy Solenizant podziękował wszystkim zebrany za modły i życzenia oraz zachęcił ich do wiernej i gorliwej służby Bożej. Tego samego dnia, o godz. 12 w południe, Arcypasterz przyjmował życzenia imieninowe od duchowieństwa, w imieniu którego przemówił Jego Ekscelencja ks. biskup Szlagowski, podnosząc zasługi i działalność Najdostojniejszego Solenizanta. Dziękując za serdeczne życzenia, Jego Eminencja ks. kardynał zwrócił uwagę m. in. na potrzebę i konieczność Akcji Katolickiej. Po południu, od godz. 15 do 17, Jego Eminencja ks. kardynał przyjmował życzenia od osób świeckich, a mianowicie od przedstawicieli rządu, Sejmu i Senatu, dyplomacji, władz miejskich, szkół wyższych i średnich, różnych organizacji społecznych i katolickich oraz od wielkiej liczby osób

12 Tamże.

13 Tamże, s. 119.

14 Tamże.

15 Tamże.

16 Tamże.

17 Tamże.

18 Tamże.

prywatnych. O godz. 17 złożył życzenia Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej prof. dr Ignacy Mościcki¹⁹.

7 marca, w sobotę, o godz. 10, Jego Eminencja przewodniczył posiedzeniu Komisji Prawnej Episkopatu²⁰.

9 marca, w poniedziałek, o godz. 16, Jego Eminencja był w Sejmie na sesji w sprawie budowy kościoła Opatrzności²¹.

20 marca, w piątek, o godz. 15.30, Jego Eminencji ks. kardynałowi złożył wizytę p. von Moltke, poseł Rzeszy Niemieckiej w Warszawie²².

21 marca, w sobotę, Jego Eminencja rewizytował posła von Moltke²³.

22 marca, w niedzielę, o godz. 12 w południe, Jego Eminencja udzielił błogosławieństwa pasterskiego uczniom gimnazjum im. Emilii Plater, wyjeżdżającym do Rzymu²⁴.

25 marca, w środę, w uroczystość Zwiastowania NMP, o godz. 8, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kaplicy sióstr miłosierdzia przy ul. Starej 8²⁵.

2 kwietnia, w Wielki Czwartek, Jego Eminencja odprawił w katedrze nabożeństwo wielkoczwartkowe²⁶.

4 kwietnia, w Wielką Sobotę, o godz. 20, Jego Eminencja odprawił w katedrze Rezurekcję²⁷.

6 kwietnia, w Poniedziałek Wielkanocny, o godz. 8.30, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą i wygłosił kazanie w kaplicy sióstr Zmartwychwstania Pańskiego przy ul. Sewerynowów²⁸.

10 kwietnia, w piątek, o godz. 17, Jego Eminencja był w Theologicum na rozpoczęciu zjazdu sodalicy szkół średnich męskich i wygłosił tam przemówienie²⁹.

11 kwietnia, w sobotę, o godz. 18, Jego Eminencja udzielił audiencji uczestnikom zjazdu sodalicy szkół średnich z Metropolii Warszawskiej, którzy złożyli Arcypasterzowi adres hołdowniczy³⁰.

18 kwietnia, w sobotę, o godz. 10.30, Jego Eminencji kardynałowi złożył wizytę ks. bp hr. Mikes z Węgier, który przybył do Warszawy z Budapesztu z węgierską delegacją gospodarczą³¹.

19 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1931, s. 149–150.

20 Tamże, s. 150.

21 Tamże.

22 *Kronika. Czynności J. Em. Arcypasterza*, WAW 1931, s. 204.

23 Tamże.

24 Tamże.

25 Tamże.

26 Tamże.

27 Tamże.

28 Tamże.

29 Tamże.

30 Tamże.

31 Tamże.

19 kwietnia, w niedzielę, Jego Eminencja wydał śniadanie na cześć bpa hr. Mikesa³², natomiast o godz. 17, był obecny w konserwatorium na akademii poświęconej idei miłosierdzia³³.

20 kwietnia, w poniedziałek, o godz. 15, Jego Eminencja był na zakończeniu kursu pielęgniarskiego dla zakonnicek, który się odbył w domu sióstr zmartwychwstanków na Żoliborzu. Przy tej okazji Jego Eminencja wygłosił przemówienie i rozdał świadectwa tym siostrzynom zakonnym, które ukończyły kurs³⁴.

21 kwietnia, we wtorek, o godz. 11, Jego Eminencja odprawił w kościele św. Krzyża nabożeństwo żałobne za duszę śp. ks. Włodzimierzowej Czetwertyńskiej, b. przewodniczącej Katolickiego Związku Polek. Tego samego dnia, o godz. 17, Arcypasterz był w Ministerstwie Robót Publicznych na posiedzeniu w sprawie budowy kościoła Opatrzności Bożej³⁵.

23 kwietnia, w czwartek, o godz. 9, Jego Eminencja odprawił w sali Związku Katolickiego Polek Mszę Świętą za duszę śp. ks. Włodzimierzowej Czetwertyńskiej³⁶.

26 kwietnia, w niedzielę, o godz. 18, Jego Eminencja był w Theologicum na akademii urządzonej z racji zakończenia tygodnia liturgicznego³⁷.

29 kwietnia, w środę, o godz. 16, był na zebraniu księży proboszczów warszawskich, które odbyło się w mieszkaniu ks. prob. Stanisława Żelazowskiego³⁸.

30 kwietnia, w czwartek, o godz. 12 w południe, Jego Eminencja był na zjeździe księży delegatów dekanalnych Akcji Katolickiej³⁹.

3 maja, w niedzielę, w uroczystość NMP Królowej Polski, o godz. 10, Jego Eminencja odprawił w katedrze Mszę Świętą⁴⁰.

8 maja, w piątek, w uroczystość św. Stanisława Biskupa i Męczennika, o godz. 10, Jego Eminencja udzielił audiencji uczestnikom pielgrzymki robotników chrześcijańskich, udającym się do Rzymu z okazji 40. rocznicy encykliki *Rerum novarum*⁴¹.

9 maja, w sobotę, o godz. 12 w południe, Jego Eminencja był na otwarciu wystawy w Zachęcie Sztuk Pięknych⁴².

10 maja, w niedzielę, o godz. 10.30, Jego Eminencja odprawił nabożeństwo w katedrze z okazji 500-lecia śmierci św. Joanny d'Arc. Tego samego dnia, o godz. 16.30, Jego Eminencja był w Ratuszu na akademii, urządzonej z tej właśnie okazji⁴³.

32 Tamże.

33 *Kronika. Czynności J. Em. Arcypasterza*, WAW 1931, s. 259.

34 Tamże.

35 Tamże.

36 Tamże.

37 Tamże.

38 Tamże.

39 Tamże.

40 Tamże.

41 Tamże, s. 259–260.

42 Tamże, s. 260.

43 Tamże.

13 maja, w środę, Jego Eminencja rozpoczął wizytację kanoniczną parafii Narodzenia NMP na Lesznie oraz kaplic i domów zakonnych znajdujących się na terenie tej parafii⁴⁴. Do kościoła na Lesznie kardynał Kakowski, w towarzystwie ks. R. Dąbrowskiego, przybył o godz. 17. „Na przybycie Arcypasterza oczekiwali przy wejściu do świątyni ks. prob. Kalinowski, ks. prał. Gautier, księża kanonicy: Niemira, Żelazowski, Celiński, ks. prof. Rosłaniec, ks. pref. Cichocki oraz liczni inni kapłani, członkowie bractw i stowarzyszeń katolickich. Po odprawieniu przepisanych ceremonii, ks. prob. Kalinowski wygłosił powitalne przemówienie [...]. W odpowiedzi na przemówienie i sprawozdanie, Najdostojniejszy Arcypasterz, wyraziwszy zadowolenie, że wierni tej parafii trwają przy wierze i że miejscowy proboszcz myśli wkrótce wznieść dom dla Akcji Katolickiej, nawoływał słuchaczy w podniosłych słowach do brania udziału w apostołstwie świeckich, w Akcji katolickiej, tak niezbędnej i koniecznej w czasach dzisiejszych”⁴⁵.

14 maja, w czwartek, w uroczystość Wniebowstąpienia Pańskiego, kontynuując swą wizytę w parafii Narodzenia NMP na Lesznie, Jego Eminencja, o godz. 8, obejrzał całą świątynię, kaplice, zakrystię, zaś o godz. 9 odprawił Mszę Świętą za parafian, następnie udzielił wiernym Sakramentu Bierzmowania. Około południa Arcypasterz przejrzał w kancelarii parafialnej księgi stanu cywilnego oraz inne księgi kościelne. Przyjął tam również hold i sprawozdania od bractwa Szkaplerza Świętego erygowanego przez Ojca Świętego Klemensa XII, III Zakonu, Bractwa Adoracji Najświętszego Sakramentu i Żywego Różańca. Poza tym Arcypasterz dowiedział się o istnieniu przy kościele dobrze prowadzonej kasy pogrzebowej. Przy tej okazji Jego Eminencja wygłosił do członków wymienionych bractw przemówienie o apostołstwie ludzi świeckich. Po południu, o godz. 17, Jego Eminencja ks. kardynał udał się do Zakładu Rodziny Maryi, przy ul. Żelaznej, gdzie, po wizytacji miejscowej kaplicy i udzieleniu pasterskiego błogosławieństwa, przeszedł do wnętrza Zakładu i wygłosił do zebranych sióstr zakonnych dłuższe przemówienie o pielęgnowaniu powołania i ducha zakonnego⁴⁶.

15 maja, w piątek, w ostatnim dniu wizytacji parafii Narodzenia NMP na Lesznie, Jego Eminencja ks. kardynał udał się do kaplicy i Zakładu Wychowawczego sióstr magdalenek przy ul. Żytniej. Po odprawieniu tam Mszy Świętej Najdostojniejszy Arcypasterz obejrzał kaplicę, zakrystię oraz zwiedził wszystkie sale i pracownie zakładu. Stamtąd udał się do kaplicy sióstr franciszkanek, służebnic św. Krzyża, przy ul. Wolność nr 4, gdzie po dokonaniu przepisanych ceremonii i przesłuchaniu poszczególnych sióstr, zwiedził znajdujące się tam warsztaty dla ociemniałych. Tego samego dnia ks. kardynał dokonał jeszcze wizyty kanonicznej Zakładu Wychowawczego pod wezwaniem Trzech Króli przy ul. Ogrodowej 17, pozostającego pod kierunkiem sióstr szarytek. W zakładzie tym Arcypasterz zwiedził sale szkolne, przedszkole i ochronkę, katechizował

44 Tamże.

45 *Wizytacja kanoniczna par. Narodzenia N.P.M. na Lesznie*, WAW 1931, s. 260.

46 Tamże, s. 260–261.

działwę i wygłosił do niej przemówienie. Dzieci powitały Arcypasterza pięknymi deklamacjami i przemówieniami⁴⁷.

16, 17 i 18 maja, od soboty do poniedziałku, Jego Eminencja wizytował parafię św. Krzyża w Warszawie⁴⁸. Uroczysty ingres do tej świątyni odbył się 16 maja, o godz. 16.30. „Na przybycie Najdostojniejszego Arcypasterza oczekiwali liczni kapłani, jak również znaczna liczba organizacji religijnych i społecznych oraz wielkie rzesze wiernych. Po odprawieniu przepisanych pontyfikałem modłów i udzielenia przez Arcypasterza błogosławieństwa pasterskiego, ks. prob. Lorek wygłosił powitalne przemówienie, w którym przypomniał historię kościoła Św. Krzyża, przedstawił stan moralny parafii oraz stan materialny świątyni. W odpowiedzi na to sprawozdanie J. Em. wyraził swe uznanie dla kościelnej i społecznej pracy Księży Misjonarzy oraz podał cenne wskazówki i rady, jak należy prowadzić Akcję Katolicką”⁴⁹.

17 maja, w niedzielę, ks. kardynał-wizytator zwiedził szczegółowo świątynię, zakrystię, kancelarię parafialną oraz przyjął hold od organizacji znajdujących się przy kościele św. Krzyża. Przy tej okazji wygłosił dłuższe przemówienie o apostołstwie ludzi świeckich. Dalej zwiedził lokal Sekcji Akademickich Stowarzyszenia Pań Miłosierdzia i Sodalicji Mariańskiej Młodzieży Męskiej, wygłaszając tam okolicznościowe przemówienie, w którym, między innymi, mówił, że tak jak stare pokolenie wyzwoliło Polskę, tak młode powinno uczynić ją szczęśliwą. Po południu, o godz. 16, Jego Eminencja udzielił Sakramentu Bierzmowania około 1000 osobom. Bezpośrednio po tym Najdostojniejszy Arcypasterz udał się, w towarzystwie ks. prał. Gautier i ks. R. Dąbrowskiego, do domu „Stowarzyszenia Dzieci Maryi” przy ul. Radnej 14, gdzie, po wysłuchaniu mowy powitalnej i sprawozdania dyrektora ks. B. Niemkiewicza, wygłosił przemówienie do licznie zebranych członków, w którym życzył im obfitych plonów w pracy oraz podkreślił potrzebę ducha karności i posłuszeństwa względem postanowień zarządu. W końcu Arcypasterz udzielił zebranym pasterskiego błogosławieństwa⁵⁰.

18 maja, w poniedziałek, Jego Eminencja dokonał wizytacji kanonicznej kościołka pw. Dzieciątka Jezus przy ul. Moniuszki, gdzie odprawił Mszę Świętą i udzielił wiernym pasterskiego błogosławieństwa. Stamtąd udał się Arcypasterz do kaplicy przy Szpitalu Oftalmicznym przy ul. Smolnej, gdzie przy wejściu powitali Jego Eminencja ks. kardynała członkowie zarządu szpitala i personelu lekarskiego na czele z dr. Czyżewskim i dr. Zofią Wojno oraz siostry szarytki i ks. kap. Radkowski⁵¹.

23, 24 i 25 maja, od soboty do poniedziałku, od zielonoświątkowej wigilii po zielonoświątkowy poniedziałek, Jego Eminencja wizytował parafię św. Wojciecha na Woli⁵². W wigilię Zielonych Świątek, „o godz. 6-ej wieczorem,

47 Tamże, s. 261.

48 *Kronika. Czynności J. Em. Arcypasterza*, WAW 1931, s. 260.

49 *Wizytacja kanoniczna par. Św. Krzyża w Warszawie*, WAW 1931, s. 261–262.

50 Tamże.

51 Tamże.

52 *Kronika. Czynności J. Eminencji Arcypasterza*, WAW 1931, s. 348.

liczne rzesze wiernych napelniły wielką świątynię i obszerny cmentarz kościelny. Liczne bractwa kościelne i rozmaite stowarzyszenia katolickie ze sztandarami i chorągwiami wyszły na czele duchowieństwa do drzwi cmentarnych, aby powitać Najdostojniejszego Arcypasterza. Tuż przy drzwiach cmentarza powitał Najczcigodniejszego Wizytatora chlebem i solą w rękę Ignacy Grabowski w imieniu parafian wolskich, a uczennica Marianna Kelnerówna – w imieniu dziatwy szkolnej. Po otrzymaniu kluczy kościelnych od miejscowego prob. ks. W. Murawskiego przy wejściu do kościoła, J. Em. ks. Kardynał udał się do wielkiego ołtarza. Tam, po odprawieniu modłów, przepisanych przez pontyfikał rzymski, zasiadł Arcypasterz na tronie, aby wysłuchać mowy powitalnej i sprawozdania, wygłoszonego przez miejscowego ks. proboszcza Murawskiego, jak również przemówić do zgromadzonych. W mowie swej J. Em. ks. Kardynał wyraził zadowolenie z przywiązania parafian wolskich do wiary świętej, o czym świadczy choćby ta wielka i piękna świątynia, wzniesiona ich groszem ofiarnym, to ich liczne przybycie do kościoła na powitanie swego Arcypasterza, to ich chętne i gorliwe uczęszczanie do kościoła i przystępowanie do sakramentów świętych. Wzywał więc Najdostojniejszy Arcypasterz obecnych, by w dalszym ciągu trwali mężnie przy wierze, by przeciwstawiali się wszelkim wrogom Kościoła, unikali czytania złych pism i książek i uczęszczania do złych kinematografów. Podkreślił wreszcie, Najdostojniejszy Mówca, znaczenie i potrzebę apostołstwa ludzi świeckich, którzy by wyznawane i wykonywane przez siebie zasady nauki Chrystusowej rozkrzewiali wśród bliźnich i nieśli je tam, dokąd częstokroć kapłan dotrzeć nie może⁵³.

24 maja, w niedzielę, w uroczystość Zesłania Ducha Świętego, o godz. 8, Jego Eminencja zwiedził świątynię, zakrysię, przejrzał w kancelarii parafialnej księgi stanu cywilnego oraz inne księgi kościelne. Potem odprawił Mszę Świętą za parafian i udzielił Sakramentu Bierzmowania około 1000 osobom. Po południu Arcypasterz odwiedził lokal Akcji Katolickiej przy ul. Wolskiej, gdzie zebrali się na powitanie Najdostojniejszego Gościa liczni członkowie i członkinie stowarzyszeń młodzieży męskiej, żeńskiej i kobiet katolickich, które – kierowane przez ks. Stefana Kowalczyka – znakomicie się rozwijają. Przy tej okazji B. Grabowska, Neronowicz-Szpilewska, K. Koc, H. Wierciszewska, Maciejewska i ks. patron Kowalczyk wygłosili przemówienie powitalne i krótkie sprawozdania z działalności stowarzyszeń. W odpowiedzi na te przemówienia Arcypasterz w dłuższej przemowie podkreślił, że w pracy tych stowarzyszeń należy znać metodę i system. Zwrócił się między innymi do młodzieży z wezwaniem, by pracując i kształcąc się w duchu ideałów nauki Chrystusowej oraz szerząc te ideały wśród innych, przyczyniła się w ten sposób do pomyślności Kościoła i szczęścia Ojczyzny⁵⁴.

25 maja, w poniedziałek zielonoświątkowy, o godz. 8, na zakończenie wizytacji Jego Eminencja ks. kardynał, zwiedził dom i kaplicę sióstr felicjanek

53 *Wizytacja par. św. Wojciecha na Woli*, WAW 1931, s. 263–264.

54 Tamże.

przy ul. Syreny 11, odprawił tam Mszę Świętą i przemówił w klasie do młodzieży szkolnej. Stąd Jego Eminencja udał się do szpitala Wolskiego, gdzie przy drzwiach wejściowych powitali Dostojnego Gościa członkowie zarządu szpitalnego i personelu lekarskiego na czele z dr. K. Dąbrowskim. Po udzieleniu błogosławieństwa w kaplicy i przejrzeniu aparatów kościelnych w zakrystii, Arcypasterz odwiedził chorych w szpitalu, po czym, w miłym nastroju, spędził chwil kilka wśród personelu lekarskiego i siostr szarytek⁵⁵.

26 maja, we wtorek, o godz. 10, Jego Eminencja odprawił w kościele św. Krzyża w Warszawie nabożeństwo żałobne za duszę śp. ks. Adama Pyzowskiego⁵⁶.

29 maja, w piątek, o godz. 9, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kaplicy Zakładu św. Józefa przy ul. Sewerynowa i poświęcił tam kamień węgielny pod budowę nowego domu⁵⁷.

30 maja, w sobotę, o godz. 13, Jego Eminencja przyjął wizytującego go p. premiera Prystora,⁵⁸ a następnie udał się z wizytą kanoniczną do kościoła w parafii św. Antoniego w Warszawie⁵⁹. Z okazji przybycia Najdostojniejszego Arcypasterza, zebrali się liczni wierni, napełniając kościół i cmentarz kościelny. Przy wejściu na cmentarzu ustawiły się organizacje religijne i społeczne ze sztandarami i chorągwiami na czele. Powitany tuż przy wejściu przez działkę szkolną, udał się Arcypasterz do kościoła, gdzie we drzwiach głównych proboszcz miejscowy, ks. kan. S. Żelazowski wręczył Najdostojniejszemu Wizytatorowi klucze kościelne. Po odprawieniu modłów i udzieleniu wiernym błogosławieństwa, Jego Eminencja ks. kardynał wysłuchał mowy powitalnej i sprawozdania, jakie wygłosił ks. kan. Żelazowski. Z kolei zabrał głos Jego Eminencja Najdostojniejszy Arcypasterz, wyrażając się z zadowoleniem o duszpasterskiej pracy ks. Żelazowskiego i o jego energicznych i owocnych usiłowaniach w tworzeniu na Powiślu nowej parafii i wznoszeniu nowej świątyni. Korzystając z okazji, Najdostojniejszy Mówca podkreślił znaczenie społeczne i cywilizacyjne placówki parafialnej. Gdzie nie ma świątyni, mówił Arcypasterz, tam ludzie żyją zazwyczaj w niskiej kulturze. Gdzie ona powstaje, tam podnosi się wśród ludzi kultura duchowa, a nawet materialna. Zachęcał wobec tego Arcypasterz wiernych parafii św. Antoniego, by dołożyli wszelkich starań i wzniesli nową świątynię na Powiślu, tak tam niezbędną i konieczną. Dbając i troszcząc się o budowę nowej świątyni, nie powinni również zapominać o apostołstwie świeckich, tj. o Akcji Katolickiej, która – pozostając pod energicznym kierunkiem ks. S. Żelazowskiego – już odznaczyła się wybitną działalnością społeczną, a zwłaszcza charytatywną na Powiślu. Po odprawieniu nabożeństwa żałobnego za parafian, Jego Eminencja zwiedził kancelarię parafialną i przejrzał znajdujące się tam księgi⁶⁰.

55 Tamże.

56 *Kronika. Czynności J. Eminencji Arcypasterza*, WAW 1931, s. 348.

57 Tamże.

58 Tamże.

59 Tamże.

60 *Wizytacja kanoniczna parafii św. Antoniego w Warszawie*, WAW 1931, s. 349–350.

31 maja, w niedzielę, w uroczystość Trójcy Świętej, o godz. 8, Jego Eminencja zwiedził wizytowaną świątynię i obejrzał znajdujące się w jej zakrystii przedmioty liturgiczne, a godz. 9 odprawił Mszę Świętą za parafian, po czym udzielił 300 osobom Sakramentu Bierzmowania. O godz. 15 Arcypasterz przyjął hołd od organizacji, które istnieją przy kościele św. Antoniego. W imieniu Akcji Katolickiej parafii św. Antoniego, powitała Arcypasterza w gorących słowach znana działaczka społeczna p. Czarnowska, po czym panie: Porczyńska, Wajs i Borkowska składały sprawozdania z działalności Stowarzyszenia Kobiet Katolickich, Stowarzyszenia Chleba św. Antoniego i Stowarzyszenia Młodzieży Polskiej. W odpowiedzi na te sprawozdania Arcypasterz, wyraziwszy uznanie dla pracy stowarzyszeń, zwłaszcza dla ich wybitnej pracy apostołskiej i dobroczynnej, zwrócił uwagę, aby członkowie i członkinie tych stowarzyszeń nie zrażali się trudnościami, nie upadali na duchu z powodu działalności sił wywrotowych, jakie zagranicą uderzają na Akcję Katolicką. Najdostojniejszy Mówca, powołując się na historię Kościoła z pierwszych wieków, wyraził nadzieję, że wszelkie prześladowanie Akcji Katolickiej, jakie ma miejsce zagranicą, przyczyni się w końcu do jej rozwoju i rozkwitu. Udzieliwszy zebranych pasterskiego błogosławieństwa, udał się Jego Eminencja ks. kardynał na zjazd Stowarzyszeń Młodzieży Polskiej⁶¹.

Tego samego dnia Jego Eminencja złożył rewizytę premierowi Prystorowi⁶².

1 czerwca, w poniedziałek, o godz. 8.30, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w katedrze św. Jana z okazji bytności w Warszawie zarządów Międzynarodowej Unii Katolickiego Związku Kobiet, po czym w sali Resursy Obywatelskiej na otwarciu wygłosił przemówienie⁶³.

4 czerwca, w czwartek, w uroczystość Bożego Ciała, Jego Eminencja brał udział w procesji charakteryzującej to święto⁶⁴.

5 czerwca, w piątek, o godz. 15.35, Jego Eminencja wyjechał na kurację do Karlsbadu⁶⁵.

20 lipca, w poniedziałek, o godz. 18.35 rano, Jego Eminencja powrócił z zagranicy⁶⁶.

21 lipca, we wtorek, o godz. 16, Jego Eminencja złożył rewizytę ambasadorowi włoskiemu⁶⁷.

23 lipca, w czwartek, Jego Eminencja złożył wizytę Pieracki, minister spraw wewnętrznych⁶⁸.

24 lipca, w piątek, o godz. 12 w południe, Jego Eminencja złożył rewizytę Pierackiemu, ministrowi spraw wewnętrznych⁶⁹.

61 Tamże.

62 *Kronika. Czynności J. Eminencji Arcypasterza*, WAW 1931, s. 348.

63 Tamże.

64 Tamże.

65 Tamże.

66 Tamże.

67 Tamże, s. 349.

68 Tamże.

69 Tamże.

25 lipca, w sobotę, o godz. 8.30, Jego Eminencja odprawił Mszę Świątą w Zakładzie pod wezwaniem Opatrzności Bożej (przy ul. Myśliwieckiej)⁷⁰.

27 lipca, w poniedziałek, o godz. 15, Jego Eminencja przyjął u siebie w pałacu p. Kawai, posła japońskiego w Warszawie⁷¹.

29 lipca, w środę, Jego Eminencja brał udział w posiedzeniu Komisji Prawnej Episkopatu⁷².

30 lipca, w czwartek, o godz. 15.30, Jego Eminencja złożył rewizytę p. Kawai, posłowi japońskiemu w Warszawie⁷³.

3 sierpnia, w poniedziałek, o godz. 10, Jego Eminencja odprawił nabożeństwo żałobne za duszę śp. prof. Adama Jaczynowskiego⁷⁴.

4 sierpnia, we wtorek, o godz. 18, Jego Eminencja dokonał poświęcenia kamienia węgielnego pod budowę Domu Katolickiego im. Piusa XI przy ul. Nowogrodzkiej, obok kościoła św. św. Piotra i Pawła na Koszykach w Warszawie⁷⁵. „Na krótko przed godz. 6-ą na dziedzińcu nowo budującego się gmachu zebrali się przedstawiciele Kapituły Metropolitalnej Warszawskiej oraz Kapituły Łowickiej, księży dziekani Archidiecezji Warszawskiej, reprezentanci prasy społecznej, katolickich stowarzyszeń i związków społecznych w Warszawie oraz personel techniczny i robotnicy, zatrudnieni przy budowie domu. Obecny był też J. E. ks. dr Stanisław Gall, Biskup Polowy W.P. Wkrótce przybył J. Em. ks. Kardynał dr Aleksander Kakowski. U przyozdobionej zielenią i emblematami narodowymi bramy budowli Najdostojniejszego Arcypasterza powitali J. E. ks. Biskup Gall, członkowie obu Kapituł oraz ks. prał. Jerzy Gautier, proboszcz miejscowy. Po podpisaniu aktu erekcyjnego przez Jego Eminencję oraz przez J. E. ks. Biskupa Galla i wszystkich obecnych, Arcypasterz zwiedził budowlę, sięgającą już 1-go piętra, oprowadzany przez pp. inż. Czosnowskiego i Gillewicza. Następnie ks. Kardynał dokonał poświęcenia kamienia węgielnego i zwrócił się do zebranych z przemówieniem, w którym – scharakteryzowawszy w krótkich słowach istotę Akcji Katolickiej, jako współpracę osób świeckich w hierarchicznym apostołacie Kościoła – podkreślił niezwykle znaczenie dokonywanego czynu, nazywając go wielkim dziełem. W domu tym – mówił Arcypasterz – znajdą pomieszczenie liczne instytucje, stowarzyszenia i związki katolickie, które, dzięki posiadaniu własnej siedziby, będą mogły skutecznie rozwijać swoją działalność. Dom ten stanie się ośrodkiem pracy apostołkiej w całej Archidiecezji, a może nawet w całej Polsce, pracy, która nie ma nic wspólnego z polityką, a służy tylko Chrystusowi i Jego Boskiej nauce⁷⁶. Jego Eminencja nie omieszkał też podziękować wszystkim nieszczydzącym

70 Tamże.

71 Tamże.

72 Tamże.

73 Tamże.

74 Tamże.

75 Tamże.

76 *Poświęcenie kamienia węgielnego pod budowę „Domu Katolickiego im. Piusa XI” w Warszawie*, WAW 1931, s. 350–351.

ofiar pieniężnych na to dzieło, przede wszystkim duchowieństwu Archidiecezji Warszawskiej, które w zdecydowanej większości finansowało to przedsięwzięcie.

15 sierpnia, w sobotę, w uroczystość Wniebowzięcia NMP, o godz. 9, Jego Eminencja poświęcił obraz Matki Boskiej w kościele św. Augustyna i odprawił tam Mszę Świętą, po czym udał się na sumę do katedry św. Jana⁷⁷.

20 sierpnia, w czwartek, o godz. 11, Jego Eminencji złożył wizytę p. Jędrzejewicz, minister wyznań religijnych i oświecenia publicznego⁷⁸.

21 sierpnia, w piątek, o godz. 11, Jego Eminencji złożył wizytę p. Prystor, Prezes Rady Ministrów⁷⁹. Natomiast o godz. 15, Jego Eminencja złożył rewizytę p. Jędrzejewiczowi, ministrowi wyznań religijnych i oświecenia publicznego⁸⁰.

22 sierpnia, w sobotę, o godz. 12 w południe, Jego Eminencja był z wizytą u Prezesa Rady Ministrów⁸¹.

23 sierpnia, w niedzielę, o godz. 14.55, Jego Eminencja wyjechał do Lublina na konferencję w sprawie Uniwersytetu Lubelskiego⁸².

25 sierpnia, we wtorek, o godz. 18.52, Jego Eminencja powrócił z Lublina do Warszawy⁸³.

27 sierpnia, w czwartek, o godz. 15, Jego Eminencji złożył wizytę p. J. Barros Pimentel, poseł brazylijski w Warszawie⁸⁴.

28 sierpnia, w piątek, o godz. 13, Jego Eminencji złożył wizytę p. Pieracki, minister spraw wewnętrznych⁸⁵.

31 sierpnia, w poniedziałek, o godz. 8.30, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kaplicy sióstr zmartwychwstanek na Żoliborzu, z okazji zakończenia kursu dla sióstr prowadzących ochronki⁸⁶.

8 września, we wtorek, w uroczystość Narodzenia NMP, o godz. 9, Jego Eminencja był w kościele św. Aleksandra na nabożeństwie jubileuszowym ks. infulata E. Brzeziewicza⁸⁷.

10 września, w czwartek, o godz. 10, Jego Eminencja odprawił w kościele św. Floriana Mszę Świętą za duszę śp. ks. I. Kłopotowskiego⁸⁸.

13 września, w niedzielę, Jego Eminencja ks. kardynał Aleksander Kakowski, w asyście ks. prałata Fajęckiego i ks. Celińskiego, dokonał wizytacji pasterskiej parafii

77 *Kronika. Czynności J. Eminencji Arcypasterza*, WAW 1931, s. 348.

78 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1931, s. 394.

79 Tamże.

80 Tamże.

81 Tamże.

82 Tamże.

83 Tamże.

84 Tamże.

85 Tamże.

86 Tamże.

87 Tamże.

88 Tamże.

Wawrzyszew⁸⁹. Po serdecznym powitaniu Jego Eminencji przez parafian wawrzyszewskich i uroczystym ingresie do starodawnego kościółka, ksiądz kardynał wysłuchał sprawozdania o stanie parafii, jakie złożył ks. Władysław Szymański, proboszcz miejscowy, po czym w gorących słowach przemawiał do parafian, zachęcając ich do wytrwania w dobrym i do coraz głębszego ukochania wiary katolickiej. Po modłach za zmarłych parafian ksiądz kardynał odprawił sumę, a po południu egzaminował dzieci z katechizmu, przemawiał do nich oraz udzielił Sakramentu Bierzmowania. Następnie dokonał poświęcenia Domu Katolickiego, wysłuchał sprawozdań z rozwoju stowarzyszeń wchodzących w skład Akcji Katolickiej, publicznie wyraził swoje zadowolenie z postępu w pracy charytatywnej, społecznej i kulturalno-oświatowej na terenie parafii, życząc wszystkim ludziom dobrej woli błogosławieństwa Bożego w dalszej ich pracy⁹⁰.

14 września, w poniedziałek, o godz. 8.30, Jego Eminencja – powitany u furty Seminarium Metropolitalnego w Warszawie przez jego rektora, profesorów i alumnów – zaszczylił ich swą obecnością na uroczystym otwarciu nowego roku szkolnego. „Na intencję nowego roku ks. Kardynał odprawił w kaplicy seminaryjnej Mszę św., po czym w podniosłych słowach przemówił do zebranych. Sercu i pieczy rektora oraz profesorów powierzył Arcypasterz młodych adeptów kapłaństwa, którzy w przyszłości jako *acies ordinata* stanąć mają pod sztandarem Chrystusa. Stwierdziwszy następnie niezbędność powołania, jako niczym niezastąpionego warunku, wymaganego od każdego aspiranta do kapłaństwa, Dostojny Mówca wskazał na trzy niejako łożyska, którymi toczyć się ma życie alumna, a w przyszłości kapłana: posłuszeństwo, pobożność i nauka⁹¹.

15 września, we wtorek, o godz. 16, Jego Eminencja był na sesji w Seminarium Duchownym⁹².

20 września, w niedzielę, o godz. 16, Jego Eminencja wyjechał do Babic i zwiedził tam odrestaurowany kościół i nowo zbudowany Dom Katolicki. W odpowiedzi na przemówienia powitalne, jakie wygłosili w sali Domu Katolickiego p. Detkens, p. R. Detkensowa, p. Z. Drzewiecki, Paulina Damiakówna i Leon Żychliński, Arcypasterz wyjaśnił na czym polega istota, cel i zadanie Akcji Katolickiej, zachęcił jej członków do owocnej pracy oraz udzielił zebranim pasterskiego błogosławieństwa⁹³.

25 września, w piątek, w uroczystość bł. Władysława z Gielniowa, o godz. 9, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kościele św. Anny. Tego samego dnia był w Seminarium Duchownym na Pradze⁹⁴.

89 Tamże.

90 *Wizytacja kanoniczna parafii Wawrzyszew*, WAW 1931, s. 395–396.

91 *Z Warszawskiego Seminarium Duchownego po Inauguracji roku szkolnego*, WAW 1931, s. 395.

92 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1931, s. 395.

93 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1931, s. 444.

94 Tamże.

28 września, w poniedziałek, Jego Eminencja odbył konferencję w sprawie budowy Domu Katolickiego⁹⁵.

30 września, w środę, o godz. 12 w południe, Jego Eminencja przyjął u siebie p. Łukaszewicza, rektora Uniwersytetu Warszawskiego, p. Pszennickiego, rektora Politechniki Warszawskiej i p. Biedrzyckiego, rektora Głównej Szkoły Gospodarstwa Wiejskiego⁹⁶.

4 października, w niedzielę, o godz. 11, Jego Eminencja odprawił sumę w kościele oo. Kapucynów przy ul. Miodowej. Tego samego dnia, o godz. 16, dokonał poświęcenia kamienia węgielnego pod budowę nowego kościoła parafialnego pod wezwaniem św. Teresy od Dzieciątka Jezus na Powiślu, na terenie posesji przy ul. Tamka 2, a następnie podpisał akt erekcyjny świątyni i wygłosił do zebranych przemówienie⁹⁷.

5 października, w poniedziałek, Jego Eminencja wyjechał do Częstochowy na Konferencję Episkopatu Polskiego, która odbyła się w dniach 6–8 października 1931 roku⁹⁸.

6, 7, 8 października, od wtorku do czwartku, Jego Eminencja uczestniczył w Konferencji Episkopatu Polskiego⁹⁹.

11 października, w niedzielę, o godz. 11, Jego Eminencja odprawił sumę w kościele św. Jacka w Warszawie, po czym obejrzał ołtarze i księgi bractw istniejących przy tym kościele¹⁰⁰.

14 października, w środę, o godz. 19, Jego Eminencja zaszczylił swą obecnością zebranie członkiń Koła Katechetek w sali Katolickiego Związku Polek, gdzie wygłosił przemówienie, w którym podkreślił, że katechetka powinna się odznaczać gorącą wiarą, nadzieją i miłością, jak również roztropnością, sprawiedliwością, wyrozumiałością i męstwem w obronie zasad katolickich. W zakończeniu przemówienia Najdostojniejszy Arcypasterz wezwał katechetki, by wzięły czynny udział w Akcji Katolickiej¹⁰¹.

15 października, w czwartek, o godz. 8, Jego Eminencja odprawił w kaplicy Konwiktu Teologicznego Mszę Świętą z racji rozpoczęcia nowego roku akademickiego, po czym wygłosił do księży studentów przemówienie¹⁰².

17 października, w sobotę, o godz. 16, Jego Eminencja, w towarzystwie Jego Ekscelencji ks. biskupa Galla obejrzał na Targówku plac pod budowę nowego kościoła parafialnego¹⁰³.

95 Tamże.

96 Tamże.

97 Tamże.

98 Tamże.

99 Tamże.

100 Tamże.

101 Tamże, s. 445.

102 Tamże.

103 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1931, s. 492.

18 października, w niedzielę, o godz. 9, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kościele św. Floriana i dokonał tam instalacji nowego proboszcza ks. prałata Poskrobko¹⁰⁴.

20 października, we wtorek, o godz. 18, Jego Eminencja odbył spotkanie z księżmi profesorami Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Warszawskiego¹⁰⁵.

8 listopada, w niedzielę, o godz. 10, Jego Eminencja, w asyście ks. kan. Kobylńskiego, dziekana radzyńskiego i innych księży, poświęcił w Strudze kościółek, należący do Zakładu Wychowawczego dla Sierot Chłopców. Po tej ceremonii ks. Antoni Puławski, założyciel Zakładu, podziękował w serdecznych słowach Jego Eminencji ks. kardynałowi za to, że przed czterema laty zachęcił go do pracy dla dobra sierot, udzielając mu swego błogosławieństwa na pełną trudną, ale dobrą sprawę. Jego Eminencja w swym przemówieniu podkreślił wielką ofiarność założyciela i dobroć jego kapłańskiego serca, litującego się nad niedolą sierot. Wskazał również na ideał, jaki powinien przyświecać wychowaniu młodych pokoleń, które mają żyć dla lepszej Polski niż dzisiejsza i dla chwały Bożej. Potem Jego Eminencja ks. kardynał odprawił Mszę Świętą i udzielił błogosławieństwa obecnym na nabożeństwie, licznie zebranemu ludowi z okolicy i przeszło dwustu sierotom, wychowankom zakładu¹⁰⁶.

10 listopada, we wtorek, Jego Eminencja brał udział w posiedzeniu Komisji Prawnej Episkopatu¹⁰⁷.

11 listopada, w środę, o godz. 10, Jego Eminencja odprawił w katedrze Mszę Świętą¹⁰⁸.

12 listopada, w czwartek, o godz. 16, Jego Eminencja w asyście Jego Ekscelencji ks. biskupa Galla dokonał w kościele św. Anny przy ul. Bonifraterskiej poświęcenia ołtarza, wzniesionego ku czci św. Wincentego à Paulo, po czym wygłosił naukę do zebranych sióstr miłosierdzia, pracujących przy miejscowym szpitalu św. Jana Bożego oraz udzielił obecnym błogosławieństwa Najświętszym Sakramentem. Następnie Najdostojniejszy Arcypasterz udał się do mieszkania sióstr szarytek w celu złożenia życzeń i udzielenia błogosławieństwa siostrze miłosierdzia Emilii Anders, obchodzącej w tym roku pięćdziesięciolecie powołania zakonnego i pracy samarytańskiej na terenie stolicy¹⁰⁹.

14 listopada, w sobotę, o godz. 10, Jego Eminencja odprawił w katedrze Mszę Świętą za duszę śp. Henryka Sienkiewicza¹¹⁰.

15 listopada, w niedzielę, o godz. 17, Jego Eminencja był w Seminarium Duchownym na akademii urządzonej ku czci św. Stanisława Kostki, którą

104 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1931, s. 445.

105 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1931, s. 492.

106 *Poświęcenie kościółka w Strudze*, WAW 1931, s. 493.

107 *Konferencja Komisji Prawnej Episkopatu*. Tamże; *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1931, s. 492.

108 Tamże.

109 Tamże, s. 492–493.

110 Tamże, s. 494.

zagał alumn Adam Szczepański, zaś referat na temat *Pierwiastek ludzki w świętości Stanisława Kostki* wygłosił alumn Tadeusz Kozłowski¹¹¹.

19 listopada, w czwartek, o godz. 9, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kaplicy sióstr elżbietanek na Mokotowie¹¹².

25 listopada, w środę, Jego Eminencja był na wykładach w Seminarium Metropolitalnym i na kazaniach alumnów głoszonych w refektarzu¹¹³.

26 listopada, w czwartek, o godz. 16, Jego Eminencja był na sesji księży proboszczów warszawskich, która odbyła się u ks. prałata Seweryna Popławskiego¹¹⁴.

28 listopada, w sobotę, o godz. 9.30, Jego Eminencja odprawił w katedrze Mszę Świętą z okazji 25-lecia Związku Rzemieślników Chrześcijańskich, zaś o godz. 12 w południe, obejrzał w Ministerstwie Robót Publicznych projekty kościoła Opatrzności Bożej. Po południu, o godz. 17, był na akademii krucjat eucharystycznych, urządzonych w gimnazjum Zgromadzenia Sióstr Najświętszej Rodziny z Nazaretu przy ul. Czerniakowskiej 137. Wieczorem zaś, o godz. 21, Arcypasterz zaszczycił swą obecnością towarzyskie zebranie członków Związku Rzemieślników Chrześcijańskich, gdzie mówił na temat znaczenia i potrzeby polskiego rzemiosła.¹¹⁵

3 grudnia, w czwartek, o godz. 11, Jego Eminencja brał udział w posiedzeniu przygotowawczym sądu konkursowego dotyczącym nowych projektów kościoła Opatrzności Bożej. Wieczorem Jego Eminencja był na raucie p. Lazarowicza, posła jugosłowiańskiego w Warszawie¹¹⁶.

6 grudnia, w niedzielę, o godz. 20, Jego Eminencja był na akademii, urządzonej przez akademicki chór Ambrosianum¹¹⁷.

7 grudnia, w poniedziałek, o godz. 15, Jego Eminencja przyjął nowego posła szwedzkiego w Warszawie, p. Henningsa. Jeszcze tego samego dnia, o godz. 16, Arcypasterz złożył rewizytę p. Henningsowi¹¹⁸.

8 grudnia, we wtorek, o godz. 10.30, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kaplicy sióstr Rodziny Maryi przy ul. Żelaznej 97. Tego samego dnia wieczorem Arcypasterz był na akademii, urządzonej z racji 10-lecia Stowarzyszenia Katolicko-Akademickiego „Juventus Christiana”, gdzie wygłosił przemówienie¹¹⁹.

9 grudnia, w środę, o godz. 11, Jego Eminencja przyjął studentów z zagranicy, przybyłych do Lwowa na Zjazd Słowiański. Tego samego dnia, o godz. 12 w południe Arcypasterz zwiedził kuchnie parafialne Katolickiego Związku „Caritas” przy ul. Miodowej 8, Bednarskiej 1, Czerniakowskiej 2 oraz salę dożywiania dzieci

111 Tamże.

112 Tamże.

113 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1931, s. 517.

114 Tamże, s. 517–518.

115 Tamże, s. 518.

116 Tamże.

117 Tamże.

118 Tamże.

119 Tamże.

szkolnych przy ul. Dobrej. Witali Jego Eminencję księży proboszczowie oraz panie ze stowarzyszeń Akcji Katolickiej, zajmujące się bardzo ofiarnie niesieniem pomocy biednym. Jego Eminencja bardzo żywo interesował się działalnością oddziałów „Caritas”, błogosławił pracy tych, którzy niosą pomoc bliźnim. Wizyta ks. kardynała oraz jego pasterskie słowa podniosły na duchu biednych, korzystających z pomocy¹²⁰.

13 grudnia, w niedzielę, o godz. 17, Jego Eminencja był na zebraniu Męskiego Towarzystwa św. Wincentego à Paulo, gdzie wygłosił przemówienie o potrzebie akcji charytatywnej i stosunku konferencji św. Wincentego à Paulo do Związku „Caritas”¹²¹.

16 grudnia, w środę, o godz. 10, Jego Eminencja odprawił w katedrze Mszę Świętą za duszę śp. prezydenta Narutowicza¹²².

17 grudnia, w czwartek, Jego Eminencja przewodniczył Konferencji Komisji Prawnej Episkopatu¹²³.

18 grudnia, w piątek, o godz. 11, Jego Eminencja brał udział w sądzie konkursowym w sprawie projektów kościoła Opatrzności Bożej¹²⁴.

21 grudnia, w poniedziałek, Jego Eminencja był na raucie u ministra Zaleskiego, który odbył się z okazji przyjazdu do Warszawy, ministra spraw zagranicznych Jugosławii Marcinkowicza.

22 grudnia, we wtorek, o godz. 16, Jego Eminencja zwiedził Dom Katolicki przy kościele św. Andrzeja na ul. Chłodnej i był obecny przy rozdawaniu darów świątecznych dzieciom szkolnej i ubogim¹²⁵.

24 grudnia, w czwartek, o godz. 12, duchowieństwo warszawskie, na czele z Jego Ekscelencją ks. biskupem Szlagowskim złożyło Jego Eminencji ks. kardynałowi życzenia świąteczne. O północy Jego Eminencja odprawił w katedrze pasterkę¹²⁶.

26 grudnia, w sobotę, o godz. 8.30, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kaplicy sióstr zmartwychwstank przy ul. Sewerynow¹²⁷.

27 grudnia, w niedzielę, o godz. 8.30, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kaplicy sióstr zmartwychwstank na Żoliborzu¹²⁸.

120 Tamże.

121 Tamże.

122 Tamże.

123 Tamże, s. 519.

124 Tamże.

125 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1932, s. 44.

126 Tamże.

127 Tamże.

128 Tamże.

1932

1 stycznia, w piątek, o godz. 11.18, Jego Eminencja złożył życzenia noworoczne Prezydentowi Rzeczypospolitej Polskiej¹.

3 stycznia, w niedzielę, o godz. 8.30, Jego Eminencja poświęcił kaplicę sióstr loretanek i odprawił tam Mszę Świętą oraz zwiedził drukarnię i zecernię².

6 stycznia, w środę, w uroczystość Objawienia Pańskiego, o godz. 10, Jego Eminencja poświęcił w katedrze mirrę, złoto i kadzidło oraz odprawił procesję³.

7 stycznia, w czwartek, o godz. 10, Jego Eminencja był na Mszy Świętej w kościele panien Kanoniczek, po której kanoniczka hr. Łubieńska składała przyrzeczenia. Tego samego dnia, o godz. 16, Jego Eminencja przyjął u siebie p. Djaved Beya, ambasadora tureckiego w Warszawie⁴.

8 stycznia, w piątek, Jego Eminencja rewizytował p. Djaved Beya – ambasadora tureckiego w Warszawie. Tego samego dnia ks. kardynał był także na raucie u ministra Zaleskiego⁵.

9 stycznia, w sobotę, Jego Eminencja był na raucie u p. Bilciurescu – posła rumuńskiego w Warszawie⁶.

10 stycznia, w niedzielę, o godz. 10, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kaplicy sióstr nazaretanek przy ul. Czerniakowskiej 123, a po południu był na przyjęciu u premiera Prystora⁷.

14 stycznia, w czwartek, o godz. 12 w południe, Jego Eminencja poświęcił nowy gmach Muzeum Narodowego i wygłosił tam przemówienie⁸.

15 stycznia, w piątek, o godz. 17, Jego Eminencja był na uroczystości poświęcenia nowego lokalu Sekretariatu Generalnego Akcji Katolickiej w Warszawie przy ul. Senatorskiej 31. Na zakończenie tej uroczystości przemówił podkreślając ważność Akcji Katolickiej oraz intencje Ojca Świętego Piusa XI, który był duszą Akcji Katolickiej⁹.

17 stycznia, w niedzielę, o godz. 10 rano, Jego Eminencja odprawił w katedrze Mszę Świętą w intencji uczestników pierwszego Zjazdu Pisarzy Katolickich w Warszawie. Potem, w sali Rady Miejskiej wygłosił przemówienie na rozpoczęcie tegoż zjazdu. Wreszcie wieczorem odbył się w salonach pałacu Arcypasterza raut, na którym byli obecni liczni katolicy pisarze polscy¹⁰.

1 Tamże.

2 Tamże.

3 Tamże.

4 Tamże.

5 Tamże.

6 Tamże.

7 Tamże.

8 Tamże.

9 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1932, s. 87.

10 Tamże.

19 stycznia, we wtorek, o godz. 17, Jego Eminencja był na zebraniu warszawskich księży proboszczów, które odbyło się w mieszkaniu ks. prałata Poskrobki¹¹.

20 stycznia, w środę, o godz. 9, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kaplicy Zakładu św. Józefa na Sielcach za duszę śp. Leonii Motylewskiej¹².

21 stycznia, w czwartek, o godz. 11, Jego Eminencja przyjął u siebie pp. prof. Haleckiego i S. Brzezińskiego, członków zarządu Zrzeszenia Pisarzy Katolickich¹³.

22 stycznia, w piątek, o godz. 10, Jego Eminencja przyjął u siebie w pałacu p. Prystora, Prezesa Rady Ministrów¹⁴.

24 stycznia, w niedzielę, o godz. 15.55, Jego Eminencja wyjechał do Rzymu, w towarzystwie ks. Remigiusza Dąbrowskiego i ks. Władysława Lewandowskiego, żegnany na Dworcu Głównym przez Jego Eksceleńcę ks. nuncjusza Marmaggię, Jego Eksceleńcę ks. biskupa Galla, Jego Eksceleńcę ks. biskupa Szlagowskiego i licznych kapłanów oraz panów świeckich¹⁵.

29 stycznia, w piątek, o godz. 10.30, Jego Eminencja był na półtoragodzinnej audiencji u Ojca Świętego¹⁶.

5 lutego, w piątek, ks. kardynał Aleksander Kakowski ukończył „70-ty rok swego pracowitego a owocnego życia. Pełen jeszcze sił i energii, sędziwy purpurat w czerwcu rozpocznie dwudziesty już rok swej działalności pasterskiej, jako Arcybiskup i Metropolita Warszawski (Konsekrowany w dn. 22 czerwca 1913 r.). Spośród rezydujących biskupów polskich jedynie ks. Antoni Julian Nowowiejski, biskup płocki i arcybiskup silyeński i ks. Leon Wałęga, biskup tarnowski są starsi od naszego Najdostojniejszego i Najczcigodniejszego Arcypasterza” – napisał przy okazji o. Anicet, kapucyn¹⁷.

10 lutego, w środę, o godz. 10.30, Jego Eminencja był na pożegnalnej audiencji u Ojca Świętego¹⁸. „Wiadomości Archidiecezjalne Warszawskie” na temat watykańskiej odsłony 70. rocznicy urodzin polskiego hierarchy pisały: „Do ogólnej manifestacji uczuć radości i serdecznych życzeń, składanych Jego Eminencji Kardynałowi naszemu w 70-tą rocznicę Jego urodzin, raczył łaskawie przyłączyć się w szczególny sposób Ojciec święty, dając przy tym wyraz swej wielkiej przyjaźni i miłości dla Arcypasterza stolicy Polski. Ojciec Święty trzykrotnie skorzystał z okazji, ażeby Dostojnemu Solenizantowi wyrazić swe uczucia i życzenia. Bezpośrednio po przybyciu do Rzymu przyjął księdza Kardynała na długiej, nacechowanej niezwykle serdecznością, audiencji, składając mu jednocześnie swe serdeczne życzenia z okazji rocznicy urodzin. Ponadto w samym dniu urodzin Ojciec św. nadesłał,

11 Tamże.

12 Tamże.

13 Tamże.

14 Tamże.

15 Tamże.

16 Tamże.

17 *Siedemdziesięciolecie J. Em. Ks. Kardynała Al. Kakowskiego*, WAW 1932, s. 44–45.

18 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1932, s. 87.

za pośrednictwem kardynała sekretarza stanu Pacelli'ego, depeszę następującej treści: «Z radością spieszę wyrazić Waszej Eminencji w dniu dzisiejszej pięknej rocznicy ojcowskie życzenia Ojca Świętego, który przesyła Błogosławieństwo Apostolskie wraz z wyrazami swej szczególnej miłości, obejmując nim również duchowieństwo oraz wiernych archidiecezji warszawskiej. Łączę chętnie również od siebie najlepsze życzenia. Kardynał Pacelli». Najpiękniejszą wszakże manifestacją ze strony Ojca Św. wobec Dostojnego Solenizanta było wręczenie mu przez Mistrza Dworu mgr. Caccia Dominiononi w czasie przyjęcia u ambasadora Polski swej podobizny ze wspaniałą dedykacją następującej treści: «Pius XI PP. al. suo consecratore quando in pieno vi gore e in pieno fiore Compie l'Anno LXX». W tych pięknych słowach zawarte jest zarówno wspomnienie Ojca św. o swoim konsekratorze, który niegdyś wyświęcił go na ziemi polskiej na biskupa, a zarazem mieszczą się w nich czule wyrazy przyjaźni i radości ze świeżości i pełni sił, jakie Dostojny Solenizant zachowuje pomimo swego wieku¹⁹.

12 lutego, w piątek, Jego Eminencja brał udział w uroczystym nabożeństwie, które się odbyło w Bazylice św. Piotra w Rzymie, z okazji 10-lecia koronacji Ojca Świętego. O północy kardynał A. Kakowski wyjechał z Rzymu do Warszawy, żegnany na dworcu kolejowym przez pp. ambasadorów polskich przy Kwirynale i Watykanie, przez członków ambasady polskiej przy Stolicy Świętej i przez księży prałatów: Wróblewskiego i Janasika²⁰.

15 lutego, w poniedziałek, o godz. 6.16 rano, Jego Eminencja powrócił z Rzymu do Warszawy²¹.

16 i 17 lutego, we wtorek i w środę, Jego Eminencja przewodniczył w Konferencji Plenarnej Episkopatu Polski, na której omawiano szereg aktualnych spraw, związanych z życiem religijnym i wewnętrznym Kościoła²².

20 lutego, w sobotę, o godz. 15.30, Jego Eminencja był na akademii papieskiej zorganizowanej w Filharmonii przez księży prefektów dla młodzieży szkolnej²³.

26 lutego, w piątek, w dniu swych imienin, o godz. 8, Jego Eminencja ks. kardynał odprawił Mszę Świętą, na której byli obecni: ks. regens Fiatowski, ks. prałat Mystkowski, o. Dembiński, alumni Seminarium, bracia zakonnicy i siostry zakonne. Następnie alumn Eugeniusz Żelazowski, składając Arcypasterzowi w imieniu kolegów życzenia, wygłosił dłuższe przemówienie²⁴. W odpowiedzi na nie Jego Eminencja ks. kardynał, dziękując wszystkim obecnym za życzenia i modlitwę, zwrócił się do sióstr zakonnych, aby w miarę możliwości szerzyły i popierały akcję charytatywną. W samo południe, o godz. 12, składało Arcypasterzowi życzenia duchowieństwo warszawskie. W imieniu zebranych w serdecznych słowach

19 *Ojciec Św. w 70-tą rocznicę urodzin Arcypasterza*, WAW 1932, s. 88.

20 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1932, s. 87.

21 Tamże.

22 Tamże.

23 *Kronika. Czynności J. Em. Arcypasterza*, WAW 1932, s. 133

24 *Z dnia Imienin J. Em. Arcypasterza*, WAW 1932, s. 133.

przemówił Jego Ekscelencja ks. biskup Antoni Szlagowski, wskazując na wielkie zasługi ks. kardynała dla Kościoła i Ojczyzny, uznanie dla Jego pracy ze strony Ojca Świętego oraz miłość i przywiązanie ze strony duchowieństwa i wiernych Archidiecezji. W odpowiedzi Jego Eminencja dziękował duchowieństwu za życzliwość, oddanie i współpracę w pracy duszpasterskiej. Ojciec Anicet, kapucyn, uczcił ks. kardynała pięknym wierszem łacińskim. Od godz. 16 do 18 Arcypasterz przyjmował życzenia od osób świeckich. O godz. 16.30 złożył wizytę Najdostojniejszemu Solenizantowi i osobiste życzenia Prezydent Rzeczypospolitej, prof. Ignacy Mościcki.

28 lutego, w niedzielę, o godz. 16, Jego Eminencja był na akademii, która odbyła się w sali Rady Miejskiej ku czci o. Stanisława Papczyńskiego, z okazji 300. rocznicy narodzin założyciela Zgromadzenia Księża Marianów²⁵.

3 marca, w czwartek, o godz. 10, Jego Eminencja odprawił w kościele św. Krzyża nabożeństwo żałobne za duszę śp. Róży Okęckiej, wizytatorki generalnej siostr miłosierdzia²⁶.

7 marca, w poniedziałek, o godz. 9.30, Jego Eminencja był w Seminarium Duchownym na akademii ku czci św. Tomasza z Akwinu, patrona studiów filozoficznych i teologicznych. Na jej zakończenie, po części koncertowej, Jego Eminencja ks. kardynał przemówił, wskazując na doniosłość i głębię studiów filozoficzno-teologicznych, opartych na dziełach Doktora Anielskiego, i zachęcając alumnów do poważnych studiów nad św. Tomaszem²⁷.

12 marca, w sobotę, o godz. 12 w południe, Jego Eminencja był na otwarciu Galerii Sztuki Polskiej w kamienicy Baryczków²⁸.

28 marca, w poniedziałek, o godz. 8.30, Jego Eminencja odprawił w kaplicy siostr zmartwychwstane na Żoliborzu Mszę Świętą, po czym wygłosił okolicznościowe przemówienie²⁹.

30 marca, w środę, o godz. 11, Jego Eminencja pobłogosławił małżeństwo p. Budki z Zofią Stichówną³⁰.

3 kwietnia, w niedzielę, o godz. 17, Jego Eminencja wręczył na sali odczytowej przy ul. Kredytowej 14 krzyż „Pro Ecclesia et Pontifice” p. Helenie Zaborowskiej i pp. Śliwińskiemu, Buraczyńskiemu i Jackowskiemu oraz order „Bene Merenti” pp. Kowalikowi i Kowalskiemu. Po dokonaniu dekoracji wyżej wymienionych osób, zasłużonych w pracy chrześcijańsko-społecznej, Jego Eminencja Arcypasterz wygłosił przemówienie o doniosłej roli Kościoła katolickiego w dziele opieki duchowej i moralnej nad ludźmi pracy³¹.

25 *Kronika. Czynności J. Em. Arcypasterza*. Tamże.

26 Tamże.

27 Tamże.

28 Tamże.

29 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1932, s. 178.

30 Tamże.

31 Tamże.

8 kwietnia, w piątek, o godz. 18, Jego Eminencja był w Kurii na odczytanie *O aktach stanu cywilnego* wygłoszonym ks. prał. M. Nowakowskiego³².

9 kwietnia, w sobotę, w zakładzie sióstr zmartwychwstanków na Żoliborzu, Jego Eminencja celebrował Mszę Świętą na zamknięcie kursu dla prowadzących ochronki urządzonego przez Katolicki Związek „Caritas” w Warszawie. Ks. kardynał Kakowski, protektor tego Związku przy okazji „Wygłosił dłuższe przemówienie, w którym podkreślił konieczność wyrabiania w młodych pokoleniach nie tylko tężyzny moralnej, ale i fizycznej, gdyż potrzeba nam dzielnych ludzi na każdym stanowisku, aby nie dać się pokonać na żadnej placówce”. O godz. 17, Jego Eminencja był na ogólnym zebraniu delegatów Stowarzyszeń św. Wincentego à Paulo, które odbyło się w sali Theologicum³³.

11 kwietnia, w poniedziałek, o godz. 12 w południe, Jego Eminencja przyjął ministra Ludkiewicza. Z kolei o godz. 18 Jego Eminencja odbył sesję z członkami Consilium Vigilantiae³⁴.

12 kwietnia, we wtorek, o godz. 8.30, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kaplicy sióstr magdalenek przy ul. Żytniej. Tego samego dnia złożył rewizytę ministrowi Ludkiewiczowi³⁵.

14 kwietnia, w czwartek, o godz. 18, Jego Eminencja był na zebraniu księży proboszczów m. Warszawy, które odbyło się na Bródnie w mieszkaniu ks. prob. Roguskiego³⁶.

18 kwietnia, w poniedziałek, o godz. 19, Jego Eminencja był na zebraniu księży prefektów, które odbyło się w sali Domu Katolickiego im. Kardynała Kakowskiego przy ul. Chłodnej 9³⁷.

21 kwietnia, w czwartek, o godz. 18, Jego Eminencja był na inauguracji Stowarzyszenia Polsko-Włoskiego im. Dante Alighieri przy ul. Sienkiewicza 14 p. 1³⁸.

23, 24 i 25 kwietnia, w sobotę, niedzielę i poniedziałek, Jego Eminencja wizytował parafię św. Jakuba w Warszawie³⁹. W pierwszy dzień wizytacji na powitanie Arcypasterza, który przybył w towarzystwie ks. dra Remigiusza Dąbrowskiego, zebrali się w wielkiej liczbie parafianie, zapelniając nie tylko kościół i cmentarz kościelny, lecz nawet i ulicę. U drzwi kościelnych oczekiwało na Arcypasterza, wraz z bractwami i stowarzyszeniami religijnymi i społecznymi, miejscowe duchowieństwo z pisarzem katolickim Kazimierzem Marianem Morawskim, który wygłosił przed kościołem przemówienie powitalne. Po udzieleniu przez Arcypasterza

32 Tamże.

33 Tamże.

34 Tamże.

35 Tamże.

36 Tamże.

37 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1932, s. 223.

38 Tamże, s. 224.

39 Tamże.

błogosławieństwa i przedstawieniu przez proboszcza stanu wizytowanej parafii, głos zabrał Wizytator. Nawiązując do przemówienia ks. proboszcza, Jego Eminencja przypomniał, że dopiero po wyjściu Rosjan z Warszawy, mógł erygować parafie św. Jakuba i polecić budowę świątyni. Przedtem nie było to możliwe z powodu ucisku i prześladowania Kościoła katolickiego przez rząd rosyjski, który nie tylko utrudniał zakładanie nowych parafii i budowę nowych kościołów, lecz już istniejące na ziemiach polskich kościoły katolickie, w liczbie około 800, przemienił przemocą na cerkwie prawosławne. Biskupów zaś i księży za katolicką i polską działalność skazywał na wygnanie na Sybir i to w tak wielkiej liczbie, iż np. w jednej syberyjskiej wsi Tunce przebywało w okropnych warunkach 300 polskich, katolickich kapłanów. Przypominając te ciężkie i smutne czasy, Dostojny Mówca w podniosłych słowach nawoływał do dziękczynienia Panu Bogu za przywrócenie Ojczyźnie wolności oraz do mężnego trwania w wierze katolickiej, która w czasach naszej niewoli była dla narodu polskiego tarczą ochronną, zarówno przeciw rusyfikacji i schizmie, jak i przeciw germanizacji i protestantyzmowi. W ciężkich dla narodu polskiego czasach podtrzymywała ona jego ducha i w wielkiej mierze przyczyniła się do obronienia go przed wysiłkami wroga, który chciał go zatruć. Rolę tę spełnia religia katolicka i w czasach dzisiejszych. Dowodem tego są np. nasi emigranci, którzy dopóty zostają wiernymi synami Polski, dopóki trwają w wierze ojców.

24 kwietnia, w niedzielę, w drugi dzień arcybiskupowskiej wizyty warszawskiej parafii św. Jakuba, Jego Eminencja ks. kardynał zwiedził świątynię, odprawił Mszę Świątą w intencji parafian, na której młodzież szkolna, pod kierownictwem ks. Samkowskiego, śpiewała pieśni religijne. Następnie Arcybiskup wygłosił przemówienie, w którym, wspomniawszy, w jak trudnych warunkach kształciła się młodzież polska w czasach niewoli, wzywał obecną na nabożeństwie młodzież szkolną, by gorące dzięki składała Najwyższemu za to, iż ma możliwość kształcenia się w polskiej szkole, w polskim języku i pod kierunkiem nauczycieli Polaków. Przy tej sposobności zwrócił uwagę młodzieży na konieczność okazywania szacunku nauczycielom. Oni bowiem, jeśli należycie wykonują swe zadanie, jeśli kształcą nie tylko umysły, lecz i serca młodzieży, spełniają misję iście kapłańską, przyczyniając się do lepszej przyszłości Polski. Tych słów Arcybiskupa słuchali wszyscy z wielką uwagą i zainteresowaniem. Wśród starszych i młodszych zauważyć się dało prawdziwą pobożność i gorącą wiarę. Objawiała się ona m. in. w liczonym przystępowaniu do Sakramentu Bierzmowania, którego ks. kardynał udzielił 708 osobom. Prawdziwym duchem katolickim odznacza się też młodzież parafii św. Jakuba, należąca do stowarzyszeń młodzieży polskiej. Z wielkim entuzjazmem przyjmowała ona Arcybiskupa w swym lokalu i witała w nadzwyczaj serdecznych, pięknych i treściwych przemówieniach, które wygłoszone zostały przez Stefana Paska, Genowefę Szymczak i Juliana Januszewskiego. W odpowiedzi przemówił ks. kardynał na temat apostołstwa ludzi świeckich i udzielił zebranym pasterskiego błogosławieństwa, życząc stowarzyszeniom pomyślności i rozwoju. W tym duchu przemówił również do członków bractw istniejących

przy kościele św. Jakuba, które w osobie Bronisławy Jaworskiej, przewodniczącej Bractwa Adoracji Najświętszego Sakramentu, oraz A. Zintorek, przełożonej III Zakonu, z radością witamy swego Arcypasterza.

25 kwietnia, w poniedziałek, w trzecim dniu wizytacji, Jego Eminencja ks. kardynał, odprawivszy o godz. 9 Mszę Świętą w kościele św. Jakuba, wygłosił przemówienie, w którym napominał wiernych, by nie słuchali fałszywych proroków, ale Kościoła Chrystusowego. Potem zwiedził zakład pod wezwaniem św. Antoniego, kierowany przez ks. prał. Toporskiego, Dom św. Heleny przy ul. Barskiej 19, pozostający pod opieką dra Bernhardta, Dom Sióstr Miłosierdzia przy ul. Opaczewskiej i wreszcie szkołę powszechną przy ul. Grójeckiej 95, w której był na lekcji religii ks. Obidzińskiego i katechetki p. Święcickiej, córki znanego literata. we wszystkich tych zakładach Jego Eminencja Arcypasterz, witany serdecznie i entuzjastycznie przez młodzież szkolną, wygłaszał przemówienia okolicznościowe i udzielał pasterskiego błogosławieństwa⁴⁰.

26 kwietnia, we wtorek, o godz. 9 rano, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kaplicy św. Kazimierza na Tamce⁴¹.

28 kwietnia, w czwartek, o godz. 11, Jego Eminencja przyjął p. Jędrzejewicza, ministra wyznań religijnych i oświecenia publicznego⁴².

29 kwietnia, w piątek, Jego Eminencja przewodniczył posiedzeniu Komisji Prawnej Episkopatu⁴³.

30 kwietnia, w sobotę, o godz. 13, Jego Eminencja złożył wizytę Prezydentowi Rzeczypospolitej Polskiej⁴⁴.

2 maja, w poniedziałek, o godz. 10.30, Jego Eminencja był na akademii, która odbyła się w sali Rady Miejskiej z okazji 25-lecia Towarzystwa Krajoznawczego⁴⁵.

3 maja, we wtorek, o godz. 10, Jego Eminencja odprawił w katedrze uroczyste nabożeństwo z okazji święta narodowego⁴⁶.

5 maja, w czwartek, w uroczystość Wniebowstąpienia Pańskiego, o godz. 9.30, Jego Eminencja – w towarzystwie księży A. Fajęckiego, A. Grabowskiego i F. Kowalskiego – rozpoczął wizytację kanoniczną parafii Chrystusa Króla na Targówku w Warszawie⁴⁷. Na granicy parafii, przy bramie triumfalnej powitał Arcypasterza p. Robert Heyman, dyrektor kolejki mareckiej. Następnie przy ul. Tykocińskiej przemówił do ks. kardynała, w imieniu Przyjaciół Targówka, p. Józef Roguski, ofiarując tradycyjnym zwyczajem chleb i sól. Przed kaplicą parafialną powitali Najdostojniejszego Wizytatora w imieniu Katolickiego

40 *Wizytacja kanoniczna parafii św. Jakuba w Warszawie*, WAW 1932, s. 224–226.

41 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1932, s. 224.

42 Tamże.

43 Tamże.

44 Tamże.

45 Tamże.

46 Tamże.

47 Tamże.

Stowarzyszenia Mężów p. Zygmunt Mesterhauze, w imieniu Stowarzyszenia Niewiast Katolickich p. Eugenia Mroczkowska oraz w imieniu dziatwy szkolnej, uczęszczającej do trzech szkół powszechnych znajdujących się w obrębie parafii, jedna z uczennic, ofiarując wiązanek kwiatów. Wszyscy mówcy serdecznie dziękowali Arcypasterzowi za otwarcie tej parafii na peryferiach stolicy. Przed samą świątynią powitali Arcypasterza: ks. prałat A. Kobyliński, ks. kanonik Franciszek Ganczarek, miejscowy proboszcz ks. Jan Gołędzinowski, liczne duchowieństwo z Pragi i tysiączne rzesze wiernych. Po wejściu do świątyni i odmówieniu przepisanych modłów liturgicznych, przemówił z ambony miejscowy proboszcz, dziękując Arcypasterzowi w słowach serdecznych za utworzenie tej najmłodszej parafii w Warszawie, erygowanej na mocy dekretu z dnia 25 stycznia 1932 roku. Do powstania tej parafii przyczynił się p. Roch Krzeszewski, który ofiarował na rzecz kościoła Chrystusa Króla plac o przestrzeni 12 000 łokci kwadratowych. Drugie, 12 000 łokci kwadratowych, wraz z trzema domkami, z których jeden został przeznaczony na plebanię, drugi dla służby kościelnej, trzeci na prowizoryczną kaplicę, nabył Arcypasterz własnym kosztem od tegoż p. Krzeszewskiego za sześćdziesiąt kilka tysięcy złotych. Odpowiadając na przemówienie miejscowego księdza proboszcza, wzywał Arcypasterz wiernych, by chętnie składali ofiary na budowę nowego kościoła na ręce ks. proboszcza Jana Gołędzinowskiego, który mając doświadczenie nabyte przy budowie innych świątyni, zapał do pracy i gorliwość o chwałę Bożą i zbawienie dusz, wszystkich sił użyje, by świątynia na cześć Chrystusa Króla jak najprędzej stanęła na Targówku. Następnie wybiernował Arcypasterz 143 osoby i o godz. 10.30 odprawił Mszę Świętą w intencji miejscowych parafian. Po skończeniu udzielił duchowieństwu i wiernym pasterskiego błogosławieństwa. O godz. 15.30, po raz wtóry udzielił Arcypasterz Sakramentu Bierzmowania, tym razem 48 osobom. Potem udał się do domu parafialnego na akademię urządzoną przez Koło Katolickiej Młodzieży Polskiej Żeńskiej na cześć NMP – patronki Stowarzyszeń Młodzieży Polskiej. Wreszcie o godz. 16.30 Arcypasterz opuścił parafię Chrystusa Króla, udzieliwszy wiernym i miejscowemu proboszczowi błogosławieństwa pasterskiego⁴⁸.

6 maja, w piątek, o godz. 15, Jego Eminencja przyjął p. Vanutelli-Reya, ambasadora włoskiego⁴⁹.

7, 8 i 9 maja, w sobotę, niedzielę i poniedziałek, Jego Eminencja wizytował parafię św. Augustyna w Warszawie, odbywając o godz. 17 uroczysty ingres do tamtejszego kościoła parafialnego⁵⁰. Po wysłuchaniu przemówienia proboszcza o historii i obecnym stanie parafii, przemówił do wiernych Najdostojniejszy Arcypasterz, rozwijając myśl zawartą w znanym zdaniu św. Augustyna: „Stworzyłeś nas, Panie, dla siebie i niespokojne jest serce moje, dopóki nie spocznie w Tobie”. W słowach jasnych i przekonujących pouczył wiernych, by zawsze postępowali według zasad

48 *Wizytacja kanoniczna parafii Chrystusa Króla w Warszawie*, WAW 1932, s. 227–228.

49 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1932, s. 224.

50 Tamże.

naszej wiary świętej, bo w tym jest nasza potęga i moc. Po wygłoszeniu nauki, odprawił Arcypasterz uroczystą procesję żalobną, a potem 193 osoby wybierzmował.

8 maja, w niedzielę, w drugim dniu swej wizyty kanonicznej w warszawskiej parafii św. Augustyna, o godz. 8.30 dokonał Arcypasterz lustracji kościoła i zakrystii, stwierdzając, że niektóre aparaty kościelne wyróżniają się swym pięknem i bogactwem haftu. O godz. 9 odprawił na intencję miejscowych parafian Mszę Świętą, której wysłuchała dziatwa, uczęszczająca do czterech szkół powszechnych, znajdujących się w obrębie parafii. Liczba dzieci była tak wielka, że kościół szczerlnie był wypełniony. Po Mszy Arcypasterz udzielił 98 osobom Sakramentu Bierzmowania. Następnie, ok. godz. 10, na plebanii zgromadził się personel nauczycielski tych czterech szkół powszechnych i złożył hołd Arcypasterzowi oświadczając, że nauczycielstwo stara się wychowywać młodzież w duchu narodowym i katolickim. Po tej rozmowie Jego Eminencja ks. kardynał udał się do kościoła na sumę, po ukończeniu której odśpiewano *Te Deum*, z okazji przypadającej rocznicy nominacji Arcypasterza na arcybiskupa warszawskiego. Po południu powitali Arcypasterza w kancelarii parafialnej przedstawiciele organizacji religijnych i społecznych, pracujących na terenie parafii. W przemówieniach swych zapewniali, że z całym poświęceniem pracować będą dla idei Chrystusowej. Bezpośrednio z kancelarii parafialnej udał się Jego Eminencja do zakładu św. Ludwika, prowadzonego przez siostry miłosierdzia, gdzie – po przemówieniu p. senatora Ignacego Balińskiego, opiekuna zakładu – zwiedził przedszkole, nowy dom i kaplicę.

9 maja, w poniedziałek, w ostatnim dniu wizytacji parafii św. Augustyna w Warszawie, Jego Eminencja przybył do zakładu św. Stanisława Kostki przy ul. Dzielnej i odprawił tam w kaplicy Mszę Świętą, po czym przemówił do zgromadzonych tam staruszek i dzieci. Następnie Arcypasterz udał się do przytułku dla niedołączonych, schorowanych staruszek i starców przy ul. Wolności 14. Ich kapelan ks. Stanisław Wołowski w gorących i serdecznych słowach dziękował ks. kardynałowi za przybycie i nawiedzenie tych ubogich i cierpiących istot. Z kolei Jego Eminencja, w mowie skierowanej do pensjonariuszy zakładu, zachęcał ich do zgadzania się z wolą Bożą, do wdzięczności i modlitwy na intencję wszystkich osób, które nimi się opiekują. W końcu 16 osobom, przykutym do łoża boleści, udzielił Sakramentu Bierzmowania. Potem, o godz. 10.30, ks. kardynał zwiedził kościół św. Karola Boromeusza na cmentarzu powązkowskim oraz kancelarię i archiwum tego cmentarza. Stąd udał się do szkoły powszechnej im. Prezydenta Rzeczypospolitej Ignacego Mościckiego, gdzie był na lekcjach religii prowadzonych przez pp. katechetki, w ten sposób w tamtym miejscu kończąc swą kolejną wizytację kanoniczną⁵¹. Tego samego dnia, o godz. 15.30, Jego Eminencja przyjął ambasadora francuskiego p. Laroche'a⁵².

51 *Wizytacja kanoniczna parafii św. Augustyna w Warszawie*, WAW 1932, s. 228–230.

52 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1932, s. 224.

12 maja, w czwartek, o godz. 11, Jego Eminencja odprawił w katedrze nabożeństwo żałobne za duszę śp. Doumera, prezydenta Rzeczypospolitej Francuskiej⁵³.

13 maja, w piątek, o godz. 15.30, Jego Eminencja przyjął ambasadora francuskiego p. Laroche'a⁵⁴.

14, 15 i 16 maja, w sobotę, niedzielę i poniedziałek, Jego Eminencja wizytował, erygowaną w 1919 roku parafię Serca Jezusowego na warszawskiej Pradze⁵⁵. Arcypasterz udał się tam w wigilię uroczystości Zesłania Ducha Świętego, o godz. 17, w towarzystwie księży: Mystkowskiego, Celińskiego i F. Kowalskiego. Przed bramą triumfalną, specjalnie wzniesioną na przyjazd Arcypasterza u wejścia na plac kościelny, oczekiwała liczna procesja z miejscowym i okolicznym duchowieństwem. W imieniu parafian powitali Najdostojniejszego Wizytatora p. Bonifacy Kaczyński i p. Maria Milewska, a mała dziewczynka z III-ego oddziału szkoły powszechnej wypowiedziała powitalny wiersz i wręczyła Arcypasterzowi wiązanek kwiatów. Po wejściu do świątyni, będącej jedynym w całej stolicy monumentalnym dziełem architektury bazylikowej, i po odprawieniu modłów oraz udzieleniu błogosławieństwa apostolskiego zebranych w świątyni, wysłuchał Arcypasterz relacji obecnego administratora parafii ks. dr. Antoniego Hlonda, salezjanina. Następnie Arcypasterz przemówił do ludu, zachęcając go do gorliwości religijnej i trwania w zasadach wiary świętej. Udzieleniem Sakramentu Bierzmowania 815 dzieciom ze szkół powszechnych zakończył ks. kardynał pierwszy dzień swej wizytacji.

15 maja, w niedzielę, w uroczystość Zesłania Ducha Świętego, w drugim dniu swej wizyty duszpasterskiej na Pradze, Jego Eminencja obejrzał świątynię, jej ołtarze i zakrytą. Przy tej okazji polecił specjalnej pieczy konserwatorskiej starożytną chorągiew wojsk radziwiłłowskich z obrazem św. Michała ofiarowaną bazylice przez jej fundatorkę – księżnę Marię Michałową Radziwiłłową. Jego Eminencja, dokonawszy oględzin bazyliki, odprawił o godz. 9 rano Mszę Świętą dla młodzieży szkolnej, która w tym czasie zbiorowo śpiewała pieśni religijne, po czym zajął się katechizacją dzieci. Po sumie, na której obecny był Arcypasterz, około 100 osób przystąpiło do Sakramentu Bierzmowania. Następnie po południu Jego Eminencja dokonał poświęcenia dolnego kościoła, gdzie urządzono pod główną nawą wielką salę na zebrania parafialne i różne przedsięwzięcia związane z życiem Akcji Katolickiej. Wysłuchał Jego Eminencja sprawozdań reprezentantów bractw i organizacji kościelnych parafii Najświętszego Serca Jezusowego. Drugi dzień wizytacji zakończył Jego Eminencja wysłuchaniem akademii urządzonej ku czci Najdostojniejszego Wizytatora przez wzmiankowane organizacje.

16 maja, w poniedziałek po Zesłaniu Ducha Świętego, w trzecim dniu wizytacji, Jego Eminencja odprawił w bazylice Mszę Świętą, udzielił Sakramentu Bierzmowania, do którego w ciągu tych trzech dni przystąpiły razem 963 osoby

53 Tamże.

54 Tamże.

55 Tamże.

i wreszcie wygłosił do parafian pożegnalne przemówienie, życząc im wytrwałości w wierze. Z bazyliki udał się Arcypasterz do Seminarium Mniejszego, gdzie – po obejrzeniu kaplicy, ołtarza i utensyliów mszalnych – udzielił alumnom błogosławieństwa Najświętszym Sakramentem. Po wysłuchaniu sprawozdania dyrektora Seminarium, ks. W. Padacza o moralnym i materialnym stanie uczelni, przemówił do jej wychowanków, których liczba wynosiła 30 i którzy przechodzą kurs 7 i 8 klasy gimnazjalnej. W przemówieniu tym Arcypasterz zwrócił uwagę alumnom, że ten tylko młodzieniec może przebywać i kształcić się w tej szkole, który czuje w sobie powołanie do stanu duchownego, do służby Bożej, bo jest to szkoła specjalna, szkoła bez praw, ale szkoła uprzywilejowana, pozwalająca kształcić się dalej w Seminarium Większym, do którego kandydatów z tej szkoły przyjmuje się bez egzaminów. Po zwiedzeniu całego pomieszczenia zakładu, wysłuchał Arcypasterz sprawozdań poszczególnych alumnow, jako reprezentantów organizacji założonych w ich gronie, jak również popisów muzykalno-wokalnych przygotowanych przez nich ku czci Najdostojniejszego Wizytatora. W pożegnalnym przemówieniu wyraził Arcypasterz zadowolenie, że stan Seminarium Mniejszego jest pomyslny.

Z Seminarium udał się Arcypasterz do zakładu sióstr albertynek przy ul. Kawęczyńskiej 4a, położonego na terenie wizytowanej parafii. Po udzieleniu zebrany siostrom błogosławieństwa Najświętszym Sakramentem oraz po obejrzeniu kaplicy, ołtarza i aparatów kościelnych, Jego Eminencja polecił wszystkim obecnym wyjść z kaplicy i następnie wchodzić do niej znów tylko siostrom tego zakładu kolejno – według starszeństwa – dla przeprowadzenia egzaminu kanonicznego. Egzamin ten wykazał dobrego ducha pośród sióstr albertynek tego zakładu, w którym siedem, z przełożoną Domicelą na czele, pracuje prowadząc przytułek dla trzydziestu starsuszek utrzymywany tylko z jałmużny. Następnie zwiedził Jego Eminencja część zakładu, stanowiącą dom zakonny sióstr i wreszcie dwie sale dla starsuszek. Udzieleniem apostolskiego błogosławieństwa siostrom albertynkom oraz pozostałym mieszkankom zakładu, zakończył ks. kardynał wizytację parafii Serca Jezusowego na Pradze⁵⁶.

18 maja, w środę, o godz. 9, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kościele oo. Kapucynów w Warszawie⁵⁷.

19 maja, w czwartek, o godz. 16, Jego Eminencja był na zebraniu księży proboszczów warszawskich, które odbyło się w mieszkaniu ks. prał. M. Godlewskiego⁵⁸.

21 maja, w sobotę, w wigilię uroczystości Trójcy Przenajświętszej, o godz. 17, Jego Eminencja ks. kardynał Kakowski, w asyście księży Mystkowskiego, Celińskiego i R. Dąbrowskiego, przybył do kościoła Najczystszej Serca Maryi na Grochowie,

⁵⁶ *Wizytacja kanoniczna parafii Serca Jezusowego w Warszawie*, WAW 1932, s. 264–266.

⁵⁷ *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1932, s. 224.

⁵⁸ *Kronika. Czynności J. Em. Arcypasterza*, WAW 1932, s. 264.

celem dokonania wizytacji kanonicznej tej parafii, erygowanej 25 lutego 1925 roku⁵⁹. Na przyjazd Najdostojniejszego Arcypasterza udekorowano domy na terenie parafii flagami narodowymi, a od rogu ulic Grochowskiej i Chłopińskiego, gdzie wzniesiono bramę triumfalną, aż do samego kościoła, młodzież miejscowych szkół powszechnych z chorągiewkami w rękach tworzyła szpaler. Przed kościołem, w imieniu mieszkańców parafii, z dużą swadą i serdeczną wiarą przemówił na powitanie p. Andrzej Wierzbicki, a tradycyjny chleb i sól ofiarował p. generał Stanisław Springwald. Po odmówieniu modłów w kościele i udzieleniu wiernym przez Arcypasterza pasterskiego błogosławieństwa, ks. proboszcz Sztuka przedstawił historię i aktualny stan parafii. Następnie przemówił ks. kardynał, przedstawiając naukę o znaczeniu parafii dla życia miejscowej ludności, która, zespolona przy swym kościele parafialnym, czerpie zeń ducha wiary przez udostępnione praktyki religijne i ożywienie życia katolickiego wśród parafian. Po wygłoszeniu tego przemówienia, Jego Eminencja odprawił procesję żałobną i udzielił 297 osobom Sakramentu Bierzmowania.

22 maja, w niedzielę, w uroczystość Trójcy Przenajświętszej, Jego Eminencja, po zwiedzeniu kościoła i zakrystii, odprawił dla dziatwy szkolnej Mszę Świętą, następnie udzielił 73 osobom Sakrament Bierzmowania. Obecny pobłogosławił oraz wysłuchał sprawozdań przedstawicieli różnych organizacji kościelnych istniejących i działających w parafii. W odpowiedzi na nie Jego Eminencja wygłosił naukę o apostołstwie ludzi świeckich, które, tak zalecane przez obecnego Ojca Świętego Piusa XI, właśnie w tych organizacjach powinno znaleźć swój wyraz i czyn. Po południu udał się Arcypasterz na salę zebrań parafialnych, gdzie patron lokalny stowarzyszeń młodzieży katolickiej – prezes p. Andrzej Lach oraz prezesi stowarzyszeń młodzieży męskiej i żeńskiej, jak również kólek dzieci św. Teresy i związku ministrantów zdawali sprawozdanie ze swych prac. W odpowiedzi na te przemówienia Jego Eminencja wygłosił naukę o ważności istnienia patronatów dla młodzieży katolickiej i o korzyściach, wypływających z należenia do organizacji Akcji Katolickiej. Śpiew chóru parafialnego oraz błogosławieństwo pasterskie zakończyły program. Po zwiedzeniu domu zakonnego sióstr magdalenek, posiadających na Grochowie swoją filię, adoracją Najświętszego Sakramentu zakończył Arcypasterz wizytację kościoła i parafii Najczystsze Serca Maryi na Grochowie⁶⁰.

2 czerwca, w czwartek, o godz. 9.30, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą żałobną w kaplicy pogrzebowej na Koszykach⁶¹.

3 czerwca, w piątek, o godz. 18, w uroczystość Najświętszego Serca Pana Jezusa, Jego Eminencja wziął udział w procesji z kościoła oo. Jezuitów⁶².

⁵⁹ Tamże.

⁶⁰ *Wizytacja kanoniczna parafii Najcz. Serca Maryi na Grochowie w Warszawie*, WAW 1932, s. 294–296.

⁶¹ *Kronika. Czynności J. Em. Arcypasterza*, WAW 1932, s. 264.

⁶² Tamże.

4, 5 i 6 czerwca, w sobotę, niedzielę i poniedziałek, Jego Eminencja wizytował parafię św. Barbary w Warszawie⁶³. Wizytację kanoniczną ks. kardynał rozpoczął 4 czerwca o godz. 17, w asyście księży: Mystkowskiego, Celińskiego i F. Kowalskiego. Po uroczystym ingresie, odmówieniu przepisanych modlitw liturgicznych, udzieleniu błogosławieństwa pasterskiego licznie zgromadzonemu duchowieństwu i wiernym, wysłuchał Arcypasterz sprawozdania o stanie moralnym parafii wygłoszonego przez proboszcza ks. prał. J. Gautiera, zakończonego bezpośrednim zwrotem ku Dostojnemu Wizytatorowi w słowach: „Przybyłeś tedy do nas, Pasterzu nasz najlepszy, i wodzu ludu swego, zobaczyć, jak tu stoimy w wierze, jakie są uczynki i jakie zapasy nasze na boje Pańskie. Spraw szyki nasze wedle mądrości od Boga Ci danej; wyciągnij ramię Swe nad nami i zlej błogosławieństwo niebieskie na nas, iż byśmy nim posileni i pocieszeni, dobrą walkę nadal toczyli, wiary dochowali i biegu dokonali, iż byśmy wzięli wieniec nieskazitelny chwały wiekuistej”. Odpowiadając na powyższe przemówienie, wygłosił Jego Eminencja Arcypasterz dłuższą naukę do wiernych, rozwijając niektóre myśli, zawarte w ostatniej encyklice Ojca Świętego Piusa XI *Caritate Christi compulsi*, wydanej w święto Znalezienia Krzyża Świętego w dniu 3 maja 1932 roku. Stwierdzając, że ludzkość przechodzi obecnie niebywały w dziejach kryzys materialny i moralny, wykazał Najdostojniejszy Mówca, że przyczynami tego nad wyraz smutnego zjawiska są: samolubstwo, głód złota (*auri fames*) i zorganizowane bezbożnictwo. Jeżeli pragniemy zmiany obecnych smutnych warunków na lepsze, musimy pokutować. Pokuta nasza winna przejawiać się w modlitwie, poście i jałmużnie. Jeżeli zaś chcemy przeciwdziałać zgubnej akcji bezbożników, musimy organizować się w Akcji Katolickiej. Akcji destrukcyjnej, przewrotnej, szatańskiej trzeba przeciwstawić akcję pozytywną, twórczą, Bożą. W akcji tej mamy występować nie w pojedynkę, lecz zorganizowani. Ponieważ wrogowie nasi zorganizowali się, więc chcąc zniweczyć ich robotę, musimy się również zorganizować. Gorącym i serdecznym wezwaniem wiernych do pokuty i do czynnego popierania Akcji Katolickiej zakończył Najdostojniejszy Mówca swe przemówienie. Potem odprawił żalobną procesję i 405 wiernych umocnił Sakramentem Bierzmowania.

5 czerwca, w niedzielę, w drugim dniu wizytacji pasterskiej parafii św. Barbary w Warszawie, o godz. 8.30, Arcypasterz zwiedził szczegółowo świątynię, ołtarze i zakrytą, następnie odprawił o godz. 9 na intencję miejscowych parafian Mszę Świętą, której wysłuchała licznie zgromadzona dziatwa szkolna. Następnie 137 osób przystąpiło do Sakramentu Bierzmowania. Po sumie Jego Eminencja udzielił wiernym, według rytuału rzymskiego, 200 dni odpustu i błogosławieństwa. O godz. 15.30 Jego Eminencja zwiedził kancelarię parafialną, a następnie udał się do kancelarii Oddziału Katolickiego Związku „Caritas” i wysłuchał sprawozdań z działalności następujących organizacji: Stowarzyszenia Pań Miłosierdzia św. Wincentego à Paulo, Konferencji Panów św. Wincentego à Paulo i Oddziału Katolickiego

63 Tamże.

Związku „Caritas”. Po wysłuchaniu sprawozdań Jego Eminencja podziękował zarządom powyższych stowarzyszeń za dotychczasową pracę i wyraził nadzieję, że praca ta znacznie się rozwinie, gdy stowarzyszenia Akcji Katolickiej w parafii św. Barbary otrzymają własny lokal w nowo budującym się Domu Katolickim.

Następnie Arcypasterz odwiedził księży, mieszkających w domu parafialnym, mianowicie: ks. Jana Szmigielskiego, któremu przy tej okazji nadał przywilej używania rakiety i mantoletu, ks. prałata Borowskiego, profesora Uniwersytetu Warszawskiego, ks. Antoniego Grełę i ks. Stanisława Wiśniewskiego. Potem udał się do miejscowego kościoła i 100 wiernym udzielił Sakramentu Bierzmowania. O godz. 16.30, Arcypasterz zwiedził Dom Wychowawczy przy ul. Nowogrodzkiej 75, którego zadaniem jest wychowanie niemowląt, porzuconych albo dobrowolnie oddanych przez ubogie matki. Po udzieleniu błogosławieństwa Najświętszym Sakramentem, Najdostojniejszy Wizytator wyraził uznanie dla pracy sióstr miłosierdzia i licznie zgromadzonych wychowawczyń, jak również dla starań i działalności Zarządu Wydziału Opieki Społecznej, który utrzymuje ten zakład, wychowujący przeszło 110 ubogich niemowląt.

Z Domu Wychowawczego udał się Jego Eminencja do największego w Warszawie szpitala Dzieciątka Jezus, założonego przez znanego w dziejach stolicy ks. Piotra Gabriela Baudouina, misjonarza. Po wejściu do kościoła szpitalnego, udzielił Arcypasterz błogosławieństwa Najświętszym Sakramentem siostrom miłosierdzia, które roztaczają opiekę nad chorymi, i licznie zgromadzonym chorym i rekonwalescentom. Potem 48 osób umocnił Sakramentem Bierzmowania i wygłosił naukę, zachęcając chorych do cierpliwości i zgadzania się z wolą Bożą. Przytoczywszy słowa świątobliwego Hioba: „człowiek urodzony z niewiasty, żyjąc czas krótki, napelnion jest wielu nędzami” (Hiob. 14,1), przypomniał Arcypasterz tę prawdę, że prawie każdy człowiek musi przejść przez cierpienie. Los jednak każdego cierpiącego chrześcijanina o wiele jest lepszy niż był los poganina. Cierpiący chrześcijanin ma w szpitalu opiekę nad ciałem i duszą. Lekarze starają się uleczyć chore ciało, księża kapelani i siostry miłosierdzia pracują nad uleczeniem słabej albo chorej duszy. Poganin zaś cierpiący nie doznawał tak czulej opieki i skazywany był nieraz na śmierć. Po odwiedzeniu sióstr szarytek, ks. kapelana K. Merklejną i ks. R. Cichockiego, opuścił Arcypasterz szpital Dzieciątka Jezus.

6 czerwca, w poniedziałek, w trzecim dniu wizytacji kanonicznej warszawskiej parafii św. Barbary, o godz. 8.30, Jego Eminencja. przybył do zakładu św. Elżbiety przy ul. Hożej 53, prowadzonego przez siostry Rodziny Maryi, gdzie odprawił Mszę Świętą i 30 wychowankom udzielił Sakramentu Bierzmowania. Następnie wygłosił przemówienie, zachęcając obecne w kaplicy dziewczęta do wdzięczności względem Pana Boga za to, że wychowują się pod kierunkiem zakonnice. Tłumaczył im, że, jeżeli w życiu będą się trzymać zasad, które zakonnice wszczepiają w ich serca, to zwyciężą wszystkie przeszkody, jakie spotkają na drodze do zbawienia. Siostry zaś zachęcał, żeby w dalszym ciągu gorliwie pracowały nad urabianiem

charakterów swych wychowanek, by w przyszłości stały się one pociechą Ojczyzny i Kościoła. Udzieliwszy błogosławieństwa pasterskiego siostrom i wychowankom, udał się Arcypasterz do Sanatorium św. Józefa przy ul. Hożej 80, stamtąd zaś do gimnazjum prywatnego p. Statkowskiej przy ul. Nowogrodzkiej 48, gdzie był obecny na lekcji religii, doskonale prowadzonej przez ks. prefekta Antoniego Rurana i katechetkę p. Kączkowską. O godz. 12 zakończył Arcypasterz wizytację kanoniczną, dziękując ks. prałatowi Gautier za gorliwą pracę nad powierzoną mu parafią⁶⁴.

7 czerwca, we wtorek, o godz. 10, Jego Eminencja był na rozpoczęciu 2-dniowej konferencji dla księży asystentów kościelnych Katolickich Stowarzyszeń Polek Archidiecezji Warszawskiej. Ks. kardynał Kakowski zagaił tę konferencję, podając krótki zarys rozwoju organizacyjnego parafialnych stowarzyszeń kobiecych Akcji Katolickiej, a następnie, nawiązując do ostatniej encykliki *Caritate Christi compulsi*, wykazał konieczność planowej i jednolitej pracy katolickiej w celu przeciwstawienia się i zwalczania zorganizowanej akcji bezbożnictwa⁶⁵.

11 czerwca, w sobotę, o godz. 12 w południe, Jego Eminencja był w Zachęcie Sztuk Pięknych na wystawie obrazów religijnych⁶⁶, a o godz. 17 rozpoczął, w towarzystwie księży: S. Mystkowskiego, A. Grabowskiego i R. Dąbrowskiego, dwudniową wizytację kanoniczną parafii św. Jadwigi na Pelcowiznie⁶⁷. Przybywającego Arcypasterza powitali w języku hebrajskim przedstawiciele miejscowej gminy mojżeszowego wyznania. Przed bramą triumfalną przemówili, w imieniu parafian, p. Józef Koczkowski i p. inż. Jan Rupiński, dziękując Jego Eminencji za utworzenie tej parafii i zapewniając o przywiązaniu tutejszych parafian do wiary świętej i Kościoła katolickiego. Po uroczystym ingresie do kościoła, odmówieniu przepisanym modłów liturgicznych, udzieleniu błogosławieństwa pasterskiego licznie zgromadzonemu duchowieństwu i wiernym, wysłuchał Najdostojniejszy Wizytator przemówienia o powstaniu i stanie moralnym parafii, które wygłosił miejscowy prob. ks. Jan Mecheda.

Odpowiadając na przemówienie, Jego Eminencja wygłosił dłuższą naukę, pocuzając wiernych, że ludzkość cała przechodzi niebywały w dziejach kryzys, zarówno materialny, jak i moralny. Gorszym w skutkach jest kryzys moralny. Przyczyną jego jest bezbożnictwo zorganizowane. Naszym obowiązkiem jest zwalczać bezbożnictwo przez czynne popieranie Akcji Katolickiej. Ponieważ wrogowie nasi zorganizowali się, przeto, chcąc zwalczać ich, musimy również zorganizować się. Każdy wierny przy najlepszych nawet chęciach mało zrobi, jeżeli będzie występował w pojedynkę, dużo zaś zrobić może, jeżeli będzie działał w organizacji. Na koniec zachęcił Arcypasterz wiernych, by przygotowywali materiały do budowy

64 *Wizytacja kanoniczna parafii św. Barbary w Warszawie*, WAW 1932, s. 296–300.

65 *Konferencja Ks. Ks. Asystentów Kościelnych Katolickich Stowarzyszeń Polek Archidiecezji Warszawskiej*. Tamże, s. 302–303.

66 *Kronika. Czynności J. Em. Arcypasterza*, WAW 1932, s. 264.

67 Tamże.

nowego kościoła parafialnego. Robotę i kosztą budowy nowej świątyni należy rozłożyć na całe lata. Jednemu bowiem pokoleniu w czasach obecnych trudno wystawić kościół, dwa zaś pokolenia bez wysiłku tego dokonają, jeżeli stopniowo, bez przerwy, praca będzie postępowała naprzód.

Po nauce i procesji żałobnej 599 uczniów i uczennic ze szkół powszechnych przystąpiło do Sakramentu Bierzmowania. Następnie udał się Arcypasterz na akademię, urządzoną na jego cześć przez nauczycielstwo szkoły powszechnej. Przed akademią przemówił kierownik szkoły p. Władysław Wyczański, przedstawiając zasługi Kościoła w dziejach naszego narodu. Po zakończeniu akademii, przemówił ks. kardynał, zachęcając młodzież szkolną do pracy nad książką i nad wyrobieniem pięknego charakteru. Pouczył ją, że Polskę współczesną wymodlili i wywalczyły starsze pokolenia; utrzymać zaś ją mogą i powinny obecne młodsze i następne pokolenia. Starsze pokolenia kształciły się w obcej szkole, w obcym języku, pod kierunkiem obcych nauczycieli, a mimo to dużo dla Polski zrobiły. Obecne pokolenie uczy się w polskiej szkole, pod kierunkiem nauczycieli Polaków, w polskim języku, powinno przeto więcej dla Polski uczynić.

12 czerwca, w niedzielę po Zielonych Świątkach, w drugi dzień wizytacji parafii św. Jadwigi w Warszawie, o godz. 8.30 rano, Jego Eminencja zwiedził kościół i zakrynię. Po lustracji świątyni Jego Eminencja odprawił na intencję miejscowych parafian Mszę Świętą, której wysłuchała licznie zgromadzona młodzież szkolna. Następnie Arcypasterz wybierzmował 220 osób i zwiedził kancelarię parafialną. Potem udał się do kościoła na sumę, której zakończeniem było udzielenie przez Jego Eminencję wiernym 200 dni odpustu i błogosławieństwa pasterskiego.

O godz. 15.30 Najdostojniejszy Wizytator wysłuchał sprawozdań z działalności Konferencji Panów św. Franciszka z Asyżu i Stowarzyszenia Pań Miłosierdzia. Nadto hołd złożyły Arcypasterzowi kolejne organizacje, a następnie 786 osób, przeważnie spośród młodzieży szkolnej, przystąpiło do Sakramentu Bierzmowania. O godz. 18 opuścił⁶⁸ Najdostojniejszy Wizytator parafię św. Jadwigi, udzieliwszy ks. proboszczowi i jego parafianom pasterskiego błogosławieństwa⁶⁹.

13 czerwca, w poniedziałek, Jego Eminencja wyjechał do Płocka, aby wziąć udział w uroczystościach przygotowanych tam z okazji 24. rocznicy prekonizacji oraz imienin tamtejszego arcybiskupa A. J. Nowowiejskiego. O tej wizycie na łamach płockiej prasy napisano:

„Nazajutrz [13 VI 1932] podczas nabożeństwa kościelnego przyjechał do Płocka w gościnę do Arcypasterza Jego Eminencja ks. Kardynał Kakowski, Metropolita Warszawski. Na powitanie Dostojnika Kościoła przybyła kapituła katedralna. Prepozyt kapituły, ks. infułat Borniński, w imieniu zebranych wypowiedział gorące słowa powitania, na które Jego Eminencja serdecznie odpowiedział, jako znajomy wszystkim i połączony od dawna węzłem przyjaźni z Arcypasterzem

⁶⁸ *Kronika. Czynności J. Em. Arcypasterza*, WAW 1932, s. 264.

⁶⁹ *Wizytacja kanoniczna parafii św. Jadwigi w Warszawie*, WAW 1931, s. 300–301.

diecezji płockiej. O godz. 1-ej w refektarzu seminaryjskim urządzono obiad dla duchowieństwa i zaproszonych panów świeckich. Po wzniesieniu toastu przez Arcypasterza na cześć Jego Eminencji, jako Metropolity i Księcia Kościoła Rzymskiego, w którym witamy miłość i powagę Ojca Św., wygłosił życzenia sam Ks. Kardynał: «Przybyłem tutaj, by odwiedzić J.E. ks. Arcybiskupa: Videre episcopum. Arcybiskup bowiem jest koroną naszego Episkopatu, jest naszym seniorem. Swoją pracą naukową i dziełami był i jest wzorem katolickiego biskupa. Jeżeli wspomniął, że przez konsekrowanie byłego Achillesa Ratti, obecnego Papieża, połączyłem się z Watykanem, to muszę też przypomnieć, że Jego Eksceleńcja w niej także był współkonsekratorem... Jestem z największym uznaniem dla prac naukowych i obywatelskich Jego Eksceleńcji. Wznoszę zdrowie Jego Eksceleńcji ks. Arcybiskupa Nowowiejskiego, niech żyje». Gromkie «niech żyje» rozległo się w murach starego refektarza seminaryjskiego⁷⁰.

Wieczorem tego dnia, w płockiego Seminarium odbyła się uroczysta akademii ku czci Dostojnego Solenizanta i Wysokiego Gościa. „Na sali zebrała się elita świata towarzyskiego, naukowego, duchowieństwo oraz przedstawiciele wojskowości, władz, instytucji społecznych i religijnych. Na dziedzińcu ulokowała się orkiestra gimnazjum im. św. St. Kostki. Punktualnie o godz. 20-ej przybyli Dostojnicy Kościoła: J. E. ks. Kardynał Kakowski, J. E. ks. arcybiskup Nowowiejski i J. E. ks. biskup sufragan Wetmański w otoczeniu Duchowieństwa. Orkiestra odegrała hymn powitania [...], chór Seminarium wykonał *Ecce Sacerdos*” [...], jeden z alumnów wygłosił krótkie słowo wstępne, w którym to, witając Dostojników Kościoła wyraził w swoim i kolegów imieniu pełnię czci głębokiej i ofiarnej pracy dla Kościoła. Następnie chór pod batutą księdza profesora Starościńskiego odśpiewał w sposób artystyczny *«Ad multum annos»* w układzie ks. prof. Starościńskiego. Pełen głębokiego nastroju i dużej wartości literackiej był wiersz pt. *«Arcypasterzowi»*, który wygłosił autor tegoż wiersza alumn L. Lewandowski. W dalszym programie usłyszeliśmy doskonale odczyt ks. prof. K. Starościńskiego pt. *«Muzyka polska w XVI wieku»* [...]. W drugiej części programu pokazano trzy fragmenty z *«Legionu»* Stanisława Wyspiańskiego [...] z postacią Ojca Świętego Piusa IX. Na zakończenie przemówił J. E. ks. Kardynał, dziękując serdecznie wykonawcom, artystom oraz autorom, a specjalnie wyróżniając osobę ks. prof. K. Starościńskiego za jego piękny talent kompozytorski i pierwszorzędny literacki odczyt o muzyce⁷¹.

14 września, we wtorek, ks. kardynał Kakowski powrócił z Płocka do Warszawy⁷².

70 MPP 1932, s. 258.

71 „Dziennik Płocki” 1932 nr 126, s. 3; MPP 1932, s. 258; „Sursum Corda” 1932 nr 2(27), s. 16, cyt. za: J. Zając, „Sursum Corda”. Czasopismo studentów Wyższego Seminarium Duchownego w Płocku. Część I. Lata 1925–1939, Płock 2010, s. 195; M. M. Grzybowski, *Trzechsetlecie Seminarium Duchownego w Płocku...*, dz. cyt., s. 254–255.

72 *Kronika. Czynności J. Em. Arcypasterza*, WAW 1932, s. 264.

15 czerwca, w środę, o godz. 11, Jego Eminencja zwiedził w Ratuszu wystawę robót wykonanych w zakładach kościelnych, prowadzonych przez zgromadzenia zakonne. Następnie, o godz. 16.30 Jego Eminencja wyjechał do Rosochy⁷³.

18 czerwca, w sobotę, Jego Eminencja powrócił z Rosochy⁷⁴. Tego dnia był jeszcze na walnym zgromadzeniu Katolickiego Związku „Caritas”, którego był protektorem. W dłuższym przemówieniu podkreślił ksiądz kardynał, że akcja charytatywna jest uwieńczeniem Akcji Katolickiej, która bez pracy dobroczynnej byłaby niepełną. Nawiązując do swego listu pasterskiego *O miłosierdziu chrześcijańskim w Akcji Katolickiej* i zawartych w nim wskazań ideowych katolickiej pracy charytatywnej oraz praktycznych sposobów jej realizacji, a także ujęcia jej w szerokie ramy organizacyjne Związku „Caritas”, którego działalność specjalnie blisko jest jego sercu – nawoływał Dostojny Protektor do coraz wydajniejszej pomocy biednym i organizowania oddziałów Związku. Składając podziękowanie Zarządowi Związku za prace organizacyjne, zaznaczył Arcypasterz, że realizowanie wysiłków w kierunku zjednoczenia działalności charytatywnej w Archidiecezji Warszawskiej zostały już rozpoczęte, czego dowodzi wydane sprawozdanie o działalności Centrali Związku „Caritas” i jego oddziałach parafialnych. Wyraziwszy nadzieję, że Związek, będący władzą w sprawach charytatywnych dla całej Archidiecezji, będzie motorem, wprowadzającym w ruch projekty i plany dla jak największego rozwoju działalności oddziałów oraz stowarzyszeń parafialnych i że archidiecezjalna akcja charytatywna stanie się wzorem prac i powodem szlachetnej rywalizacji w sprawie Bożej, dla dobra materialnego i duchowego wspieranych ubogich – ks. kardynał wypowiedział serdeczne życzenia powodzenia i dalszego rozwoju dla Związku i wszystkich jego instytucji. Prezes Koralewski złożył podziękowanie Jego Eminencji za tak gorące słowa oraz za stałą życzliwość i opiekę okazywaną Związkowi⁷⁵.

19 czerwca, w niedzielę, o godz. 10, Jego Eminencja poświęcił tabernakulum w kościele św. Anny i odprawił tam Mszę Świętą⁷⁶.

20 czerwca, w poniedziałek, o godz. 16, Jego Eminencja zwiedził nowo budujący się Dom Katolicki⁷⁷.

21 czerwca, we wtorek, o godz. 16, Jego Eminencja był na sesji w Seminarium Duchownym⁷⁸.

22 czerwca, w środę, o godz. 9, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w Chiliczkach, z okazji zakończenia roku szkolnego w tamtejszej Szkole Gospodarstwa Domowego⁷⁹.

73 *Kronika. Czynności J. Em. Arcypasterza*, WAW 1932, s. 294.

74 Tamże.

75 *Walne Zgromadzenie Kat. Zw. „Caritas”*, WAW 1932, s. 304–306.

76 *Kronika. Czynności J. Em. Arcypasterza*, WAW 1932, s. 294.

77 Tamże.

78 Tamże.

79 Tamże.

23 czerwca, w czwartek, o godz. 9, Jego Eminencja odprawił w katedrze św. Jana Mszę Świętą za dusze zmarłych członków konwentu maltańczyków. Tegoż dnia o godz. 18.30, Jego Eminencja był w Kurii na odczycie ks. prob. Krygiera o pisaniu metryk⁸⁰.

24 czerwca, w piątek, o godz. 10.30, Jego Eminencja był w katedrze św. Jana na sumie⁸¹.

26 czerwca, w niedzielę, Jego Eminencja uczestniczył w uroczystości poświęcenia i otwarcia Domu Katolickiego im. Kardynała Aleksandra Kakowskiego w parafii św. Andrzeja. „Aktu poświęcenia dokonał J. E. ks. Biskup Gall. Przemówienie powitalne wygłosił proboszcz miejscowy, ks. prał. Fajęcki, inicjator i twórca nowo powstałego Domu Katolickiego. W przemówieniu swym zobrazował on znaczenie nowej placówki, przedstawił szczegóły działalności, którą rozwija, wreszcie genezę nazwy, którą nosi. Zaszczycenie Domu Katolickiego parafii św. Andrzeja imieniem J. Em. ks. Kardynała Kakowskiego łączy się ściśle z działalnością obecnego Arcypasterza stolicy w początkach jego kapłaństwa. Był on niegdyś wikariuszem tej parafii i tutaj kładł podwaliny pod owocną działalność, którą miał tak pięknie rozwinąć później w ciągu długich lat swego kapłaństwa i pasterzowania”⁸². Na zakończenie tej uroczystości Jego Eminencji ks. kardynałowi i ks. prał. Fajęckiemu zgotowano wielką owację⁸³.

27 czerwca, w poniedziałek, o godz. 9, Jego Eminencja wyjechał do Radomia na kongres eucharystyczny⁸⁴.

29 czerwca, w środę, o godz. 7.30, Jego Eminencja powrócił z kongresu eucharystycznego w Radomiu⁸⁵.

1 lipca, w piątek, o godz. 13, Jego Eminencja złożył wizytę premierowi Prystorowi⁸⁶.

4 lipca, w poniedziałek, o godz. 16, Jego Eminencja wyjechał na kurację do Karlsbadu, a potem do Ica⁸⁷.

25 sierpnia, w czwartek, Jego Eminencja powrócił do kraju po odbytej kuracji w Karlsbadzie⁸⁸.

26 sierpnia, w piątek, w uroczystość Matki Bożej Częstochowskiej, Jego Eminencja celebrował sumę na Jasnej Górze w Częstochowie, z okazji 550. rocznicy sprowadzenia tam cudownego obrazu Matki Boskiej⁸⁹.

80 Tamże.

81 Tamże.

82 WAW 1932, s. 280.

83 *Dom Katolicki imienia Kardynała Kakowskiego*, WAW 1932, s. 280–281.

84 *Kronika. Czynności J. Em. Arcypasterza*, WAW 1932, s. 294.

85 Tamże.

86 *Kronika. Czynności J. Eminencji Arcypasterza*, WAW 1932, s. 350.

87 Tamże.

88 Tamże.

89 Tamże.

27 sierpnia, w sobotę, o godz. 16, Jego Eminencja obejrzał nowo budujący się Dom Katolicki w Warszawie⁹⁰.

28 sierpnia, w niedzielę, o godz. 17, Jego Eminencja dokonał poświęcenia kamienia węgielnego pod budowę nowego kościoła przy ul. Karolkowej 49 na Woli, pw. św. Klemensa Hofbauera (Dworzaka), Apostoła Warszawy. Następnie Jego Eminencja wygłosił dłuższe przemówienie, w którym podkreślił wielkie dobrodziejstwa działalności Kościoła dla ludności stolicy – wskazał dwa przykłady: Pragę i Wolę, która niegdyś nosiła niemłą nazwę „krwawej”. Jeszcze dwadzieścia prawie lat wcześniej, kiedy Jego Eminencja rozpoczął działalność pasterską, Praga i Wola miały po jednej parafii, a dziś Praga ma 8, a Wola 4 parafie. Eminencja wyraził radość swego pasterskiego serca, że właśnie tutaj, na Woli, w tej najbiedniejszej dzielnicy powstaje nowa świątynia i to przy klasztorze oo. redemptorystów, którzy tyle swojej błogosławionej pracy apostołskiej dali Warszawie i Archidiecezji⁹¹.

29 sierpnia, w poniedziałek, o godz. 16, Jego Eminencja wyjechał do Czubina, gdzie znajduje się majątek Seminarium Metropolitalnego⁹².

30 sierpnia, we wtorek, Jego Eminencja obejrzał nowo budujący się kościół parafialny w Skolimowie⁹³.

2 września, w piątek, o godz. 16, Jego Eminencja był w Chotomowie na poświęceniu Domu Piusa XI dla sierot wojskowych, gdzie wygłosił okolicznościowe przemówienie⁹⁴.

3 września, w sobotę, o godz. 16, Jego Eminencja, wraz z ks. Kolbuchem z Ameryki, obejrzał teren pod nowy kościół na Saskiej Kępie w Warszawie⁹⁵.

4 września, w niedzielę, o godz. 16, Jego Eminencja wyjechał do Bielan pod Warszawą⁹⁶.

6 września, we wtorek, o godz. 8, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kaplicy Seminarium Mniejszego na Pradze i wygłosił tam okolicznościowe przemówienie z okazji rozpoczęcia nowego roku szkolnego⁹⁷.

7 września, w środę, o godz. 15, Jego Eminencja udzielał Sakramentu Bierzmowania w kościele parafialnym w Markach⁹⁸.

9 września, w piątek, o godz. 16, Jego Eminencja był na zebraniu warszawskich księży proboszczów, które odbyło się w mieszkaniu księdza dziekana Leona Kalinowskiego⁹⁹.

90 Tamże, s. 351.

91 Tamże.

92 Tamże.

93 Tamże.

94 Tamże.

95 Tamże.

96 Tamże.

97 Tamże.

98 Tamże.

99 Tamże.

10 września, w sobotę, o godz. 16, Jego Eminencja obejrzał w Laskach Dom Rekolekcyjny, który buduje ks. prał. Kornilowicz¹⁰⁰.

12 września, w poniedziałek, o godz. 8, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kaplicy św. Kazimierza na Tamce, na intencję sióstr szarytek, udających się na misje do Chin. Przy tej okazji wygłosił przemówienie o znaczeniu misji i potrzebie ich popierania¹⁰¹.

13 września, we wtorek, o godz. 8, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kaplicy Seminarium Metropolitalnego i wygłosił przemówienie z okazji rozpoczynającego się nowego roku szkolnego. Następnie, o godz. 11, przyjął wizytę p. Butkiewicza, nowo mianowanego ministra komunikacji. Tego samego dnia o godz. 16 Arcypasterz był w Seminarium na sesji¹⁰².

14 września, w środę, o godz. 16, Jego Eminencja złożył rewizytę p. ministrowi Butkiewiczowi¹⁰³.

15 września, w czwartek, o godz. 11, Jego Eminencji złożył wizytę p. Wiktor Cadere, nowo mianowany poseł rumuński w Warszawie¹⁰⁴.

17 września, w sobotę, o godz. 16, Jego Eminencja złożył rewizytę p. posłowi Cadere¹⁰⁵.

18 września, w niedzielę, Jego Eminencja dokonał wizytacji kanonicznej parafii archikatedralnej św. Jana w Warszawie¹⁰⁶. Jego Eminencja przybył do katedry o godz. 10.30 witany w przedsionku przez proboszcza miejscowego ks. prał. Roczkowskiego, Kapitułę Metropolitalną z Jego Ekscelencją biskupem Gallem na czele, ks. dziekana Leona Kalinowskiego, duchowieństwo parafialne i kler seminarystyczny. Po *Ecce Sacerdos Magnus*, odśpiewaniu przy ołtarzu przepisanych modłów, złożeniu przez ks. proboszcza sprawozdania i odprawieniu uroczystej sumy z kazaniem – „Najdostojniejszy ks. Kardynał Wizytator udzielił wiernym odpustu zupełnego, po czym dokonał wizytacji Kapituły Metropolitalnej na Kapitularku, udzielił Sakramentu Bierzmowania przygotowanym osobom i w zakrystii kanonicznej przyjął przedstawicieli działających w obrębie parafii stowarzyszeń Akcji Katolickiej”¹⁰⁷.

20 września, we wtorek, Jego Eminencja wizytował kościół św. Marcina w Warszawie¹⁰⁸. Przybył tam w towarzystwie ks. Remigiusza Dąbrowskiego o godz. 8.30. Powitany został u drzwi kościoła przez rektora ks. kan. Gąsiorowskiego i licznie zebrane duchowieństwo i bractwa, następnie odprawił Mszę Świętą w asyście

100 Tamże.

101 Tamże.

102 Tamże.

103 Tamże.

104 Tamże.

105 Tamże.

106 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1932, s. 396.

107 *Wizytacja kanoniczna parafii św. Jana w Warszawie*, WAW 1932 s. 351–354.

108 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1932, s. 396.

księży prałatów: Fajęckiego, Roczkowskiego i Kalinowskiego i udzielił Sakramentu Bierzmowania. Następnie Jego Eminencja obejrzał kościół, aparaty kościelne w zakrystii oraz przemówił do członków bractw i organizacji, istniejących przy kościele, które składały hołd Arcypasterzowi. Na zakończenie Wizytator stwierdził, że świątynia utrzymana jest w należyтым porządku, a praca duszpasterska rozwija się w niej pomyślnie¹⁰⁹.

22 września, w czwartek, Jego Eminencja dokonał wizytacji kanonicznej kościoła św. Ducha w Warszawie, gdzie odprawił Mszę Świętą, obejrzał świątynię, zakrystię oraz przyjął hołd przedstawicieli bractw i organizacji, istniejących przy tym kościele. Po odwiedzeniu rektora kościoła, ks. prałata Ciepłińskiego, Jego Eminencja ks. kardynał udał się, w asyście księży prałatów: Roczkowskiego, Leona Kalinowskiego oraz kapelana Kowalskiego do 4-klasowej szkoły handlowej Marii Danielskiej przy ul. Kilińskiego. Powitany przy wejściu przez ks. prefekta szkoły prałata Płoskiewicza, przełożoną, dyrektorkę oraz wizytatora p. Szyca, wszedł do sali, udekorowanej odświętnie, gdzie chór szkolny wykonał hymn *Ecce Sacerdos*, po czym Jego Eminencja wysłuchał przemówienia ks. prefekta, przełożonej, dyrektorki i uczennicy kl. IV. Dostojny Arcypasterz odpowiedział w serdecznych słowach, zaznaczając wartość wychowania zawodowego. Następnie udał się na lekcję religii, wreszcie udzielił zgromadzonym błogosławieństwa¹¹⁰.

25 września, w niedzielę, o godz. 9, Jego Eminencja przybył do kościoła akademickiego św. Anny w Warszawie, celem dokonania wizytacji kanonicznej¹¹¹. U wejścia świątyni powitali Najdostojniejszego Arcypasterza: rektor kościoła akademickiego, ks. Edward Szwejnic i przedstawiciele młodzieży akademickiej. Następnie ksiądz kardynał odprawił Mszę Świętą w kaplicy bł. Władysława z Gielniowa, a potem wizytował kościół i zakrystię. Młodzież akademicka zebrała się licznie w zakrystii, gdzie do księdza kardynała krótkie przemówienie wygłosił pan Andrzej Ruszkowski, prezes Związku Akademickich Stowarzyszeń Katolickich, który serdecznie podziękował Jego Eminencji za łaskawe żywe interesowanie się młodzieżą akademicką i zapewnił, że młodzież ta będzie się starała nie zawieść pokładanych w niej nadziei. W odpowiedzi ks. kardynał wyraził swoje zadowolenie z dobrego stanu kościoła akademickiego i religijnego nastawienia młodzieży szkół wyższych¹¹².

27 i 28 września, we wtorek i w środę, Jego Eminencja brał udział w pierwszym Zjeździe Misyjnym Duchowieństwa Polskiego¹¹³, który otworzył i zamknął abp A. J. Nowowiejski – prezes Związku Misyjnego Duchowieństwa w Polsce. Ks. kardynał Kakowski, w pierwszym dniu obrad, o godz. 12 w południe, w lokalu Klubu Urzędników Państwowych przy ul. Nowy Świat 67, dokonał otwarcia Wystawy Misyjnej, na którą – poza uczestnikami Zjazdu – przybyli

109 *Wizytacja kościoła św. Marcina w Warszawie*, WAW 1932, s. 396–397.

110 *Wizytacja kościoła św. Ducha i szkoły handlowej Marii Danielskiej*, WAW 1932, s. 397.

111 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1932, s. 396.

112 *Wizytacja kanoniczna kościoła akademickiego św. Anny*, WAW 1932, s. 397–398.

113 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1932, s. 396.

liczni reprezentanci władz państwowych i komunalnych z prezydentem miasta inż. Słomińskim. Z kolei o godz. 20 Jego Eminencja Metropolita Warszawski uczestniczył w okolicznościowej akademii przygotowanej w sali Rady Miejskiej, gdzie przybyli też przedstawiciele władz, wszyscy uczestnicy Zjazdu oraz wielkie rzesze publiczności, wypełniając salę po ostatnie miejsca. Zorganizowany w Warszawie przez kardynała Kakowskiego pierwszy Krajowy Zjazd Związku Misyjnego Duchowieństwa w Polsce był szczególnym wydarzeniem. Zwrócił na to uwagę bp L. Wetmański w przemówieniu zamykającym obrady stwierdzając, iż przy tej okazji zebrali się po raz pierwszy przedstawiciele duchowieństwa ze wszystkich dzielnic Polski¹¹⁴.

29 września, w czwartek, o godz. 10, Jego Eminencja był w katedrze św. Jana na nabożeństwie żałobnym odprawionym za duszę śp. prezydentowej Mościckiej¹¹⁵.

30 września, w piątek, o godz. 16, Jego Eminencja dokonał poświęcenia kamienia węgielnego pod dom i prowizoryczny kościół św. Kazimierza, wznoszony przez księży zmartwychwstańców przy ul. Chełmskiej¹¹⁶. Jego Eminencję powitał proboszcz ks. K. Wójcik, wyrażając radość parafian z powodu powstającej na przedmieściu Warszawy nowej świątyni i w gorących słowach podziękował księdzu kardynałowi za przybycie. Jego Eminencja dokonał aktu poświęcenia, a ks. Zapała wygłosił podniosłe przemówienie, w którym podkreślił zabiegi Arcypasterza około budowy kościołów w Archidiecezji i w Warszawie, czyniąc wzmiankę, że obecna świątynia będzie 20. w Warszawie za jego rządów. Na zakończenie Jego Eminencja udzielił zebrany arcypasterskiego błogosławieństwa¹¹⁷.

1 października, w sobotę, o godz. 16, Jego Eminencja – w towarzystwie Jego Ekscelencji ks. biskupa Galla – obejrzał na Okęciu pod Warszawą plac pod budowę nowego kościoła¹¹⁸.

2, 3 i 4 października, w niedzielę, poniedziałek i wtorek, Jego Eminencja wizytował parafię św. Aleksandra w Warszawie¹¹⁹. U wejścia do świątyni Najdostojniejszego Arcypasterza powitał proboszcz parafii ks. infułat Brzeziewicz w otoczeniu duchowieństwa pracującego na terenie parafii. Po wstępnych modlitwach wizytacyjnych ks. proboszcz zdał relację ze stanu parafii, następnie ks. kardynał koncelebrował sumę, udzielając po niej Sakramentu Bierzmowania. Następnie, w zakrystii kościelnej, ks. proboszcz przedstawił Jego Eminencji członków organizacji, mających ściślejszy związek z parafią. Po południu Jego Eminencja wizytował plebanię i kancelarię parafialną.

3 października, w poniedziałek, w drugim dniu wizytacji parafii św. Aleksandra, po odprawieniu o godz. 10, w kościele M. B. Częstochowskiej

114 *Pierwszy Krajowy Zjazd Związku Misyjnego Duchowieństwa w Polsce*, WAW 1932, s. 401–403.

115 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1932, s. 396.

116 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1932, s. 396.

117 *Poświęcenie fundamentów nowej świątyni w Warszawie*, WAW 1932, s. 400.

118 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1932, s. 396.

119 Tamże.

nabożeństwa żałobnego za duszę śp. ks. Marcelego Ryniewiczza¹²⁰, Jego Eminencja zwiedził gimnazjum im. Emilii Plater. Powitany tam przez personel nauczycielski, na czele z p. dyrektorką Reut, Arcypasterz wszedł do wielkiej sali szkolnej, gdzie uczennice składały sprawozdanie z działalności organizacji istniejących na terenie szkoły, jak również z akcji społecznej i dobroczynnej, jaką prowadzi młodzież szkolna. Po przemówieniu p. dyrektorki Reut, głos zabrał Arcypasterz, stwierdzając, że gimnazjum im. Emilii Plater dobrze spełnia swoje zadanie i urzeczywistnia zamierzenia swej założycielki. Potem był Jego Eminencja w 8. klasie na lekcji ks. prefekta Stefana Piotrowskiego, skąd udał się do Przytuliska na ul. Wilczej 7, gdzie obejrzał kaplicę i zakrystię oraz salę, w której mieszkają panie pensjonariuszki¹²¹.

Z dniem 3 października 1932 roku Aleksander kardynał Kakowski, jako Arcybiskup Kościoła Metropolitalnego Warszawskiego, Prymas Królestwa Polskiego, podpisał dekret w sprawie książki pt. *Droga na Wschód Rzymu*, stwierdzając w swym dokumencie, co następuje: „Ukazała się w Warszawie w r. 1932 książka pt. «Droga na Wschód Rzymu», napisana i wydana przez Henryka Ignacego Łubieńskiego. Autor występuje ostro przeciwko obrządkowi wschodnio-słowiańskiemu, czyli grecko-katolickiemu, w sposób lekceważący wyraża się o metodach działalności Kościoła katolickiego w sprawie przywrócenia jedności kościelnej ze Wschodem, przy czym wygłasza zdania obrażające uczucia katolickie, uwłaczające powadze kościelnej, a w szczególności powadze Stolicy Apostolskiej. Z urzędu więc i obowiązku naszego pasterskiego, jako Arcybiskup-Metropolita Warszawski, książkę Henryka Ignacego Łubieńskiego pt. «Droga na Wschód Rzymu» zaliczamy do książek zakazanych oraz zabraniamy wiernym czytać, przechowywać ją, szerzyć i bronić ustnie czy piśmiennie poglądów w niej zawartych”¹²².

4 października, we wtorek, w ostatnim dniu wizytacji parafii św. Aleksandra, Jego Eminencja zwiedził zakład św. Anny przy ul. Mokotowskiej 55, pozostający pod opieką sióstr zmartwychwstanek i odprawił tam Mszę Świętą, po czym wysłuchał sprawozdania z działalności instytucji oraz wygłosił przemówienie. Z Domu Ochrony Kobiet i Opieki nad Dziewczętami pojechał ks. kardynał do Zakładu Wychowawczo-Naukowego im. Zofii Wołowskiej przy ul. Pięknej 28. Powitany przez personel nauczycielski i młodzież szkolną, udał się do kaplicy, a potem na salę aktową, gdzie uczennice wygłosiły powitalne przemówienia, a panie dyrektorki: Władysława Mielczarska i Kamińska złożyły sprawozdania z działalności gimnazjum i seminarium nauczycielskiego. Na zakończenie wizytacji Jego Eminencja był na lekcji religii ks. pref. Rurana¹²³.

5 października, w środę, o godz. 7, Jego Eminencja wyjechał, w towarzystwie Jego Ekscelencji ks. biskupa Szlagowskiego, do Sandomierza, z odwiedzinami

120 Tamże.

121 *Wizytacja pasterska parafii św. Aleksandra w Warszawie*, WAW 1932, s. 398–399.

122 *Dekret w sprawie książki p. t. „Droga na Wschód Rzymu”*, WAW 1932, s. 369.

123 *Wizytacja pasterska parafii św. Aleksandra w Warszawie*, WAW 1932, s. 398–399.

do Jego Ekscelencji ks. biskupa Jasińskiego, pasterza tamtejszej diecezji.¹²⁴ Gości powitał u bram pałacu osobiście bp Jasiński w otoczeniu pracowników kurii diecezjalnej. Tego dnia ks. kardynał zwiedził katedrę sandomierską, oprowadzany przez kapitułę, a następnie obejrzał piękny i monumentalny Dom Księża Emerytów. W godzinach wieczornych biskup sandomierski wydał na cześć swych gości obiad, w którym wzięła udział także Kapituła Katedralna¹²⁵.

6 października, w czwartek, w porze poobiedniej Jego Eminencja, żegnany przez bpa Jasińskiego, bpa Kubickiego i duchowieństwo, odjechał samochodem z bpem Szlagowskim do Warszawy, wjeżdżając w granice stolicy o godz. 21¹²⁶.

8 października, w sobotę, o godz. 10, Jego Eminencja odprawił w kościele Matki Boskiej Loretańskiej na Pradze nabożeństwo żałobne za duszę śp. ks. Kazimierza Hilla¹²⁷.

8, 9 i 10 października, w sobotę, niedzielę i poniedziałek, Jego Eminencja dokonał wizytacji kanonicznej parafii św. Floriana na Pradze¹²⁸. Przy wejściu do świątyni powitał go proboszcz ks. Jan Poskrobko w towarzystwie dziekana praskiego ks. Garncarka, duchowieństwa miejscowego i licznego grona parafian. Po ingresie i sprawozdaniu o stanie parafii, Jego Eminencja wraz z bpem S. Gallem, udzielił Sakramentu Bierzmowania przeszło 2500 osobom.

9 października, w niedzielę, w drugim dniu wizytacji parafii św. Floriana, o godz. 8.30, Jego Eminencja obejrzał świątynię, o godz. 9 odprawił Mszę Świętą, następnie koncelebrował sumę, po której wszystkim zgromadzonym w świątyni udzielił papieskiego błogosławieństwa. Po południu Arcypasterz dokonał poświęcenia sali im. ks. Ignacego Kłopotowskiego we wznoszonym przy kościele św. Floriana Domu Katolickim. W uroczystości tej uczestniczyli m. in.: nuncjusz apostolski F. Marmaggi, prezydent m. Warszawy Z. Słomiński, miejscowy starosta Lichtenstein, a także liczne duchowieństwo i świat dziennikarski.

10 października, w poniedziałek, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kościele Matki Boskiej Loretańskiej, obejrzał tam ołtarz, obrazy i szaty liturgiczne. Następnie udał się do gimnazjum króla Władysława, gdzie był powitany przez personel nauczycielski na czele z p. dyrektorem Wilkoszewskim i p. wizytatorem Zysem oraz przez młodzież szkolną. W sali aktowej w imieniu nauczycielstwa przemówił p. dyr. Wilkoszewski, w imieniu młodzieży szkolnej wygłosił przemówienie uczeń 8. klasy. Po złożeniu wizyty dyrektorowi gimnazjum, Arcypasterz był jeszcze na lekcjach religii księży F. Barańskiego i W. Rostkowskiego¹²⁹.

124 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1932, s. 396.

125 *J. Em. Arcypasterz w Sandomierzu*, WAW 1932, s. 400.

126 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1932, s. 396.

127 Tamże.

128 Tamże.

129 Tamże.

12 października, w środę, o godz. 11, Jego Eminencja udzielił audiencji ks. wiceministrowi B. Żongolłowiczowi¹³⁰.

13 października, w czwartek, o godz. 11.30 przed południem, złożyli wizytę Jego Arcypasterzowi pp. Ujejski, rektor Uniwersytetu Warszawskiego, rektor Politechniki, i J. Sosnowski, rektor Wyższej Szkoły Gospodarstwa Wiejskiego¹³¹.

15 października, w sobotę, o godz. 11, Jego Eminencja przyjął u siebie p. Jaroszewicza, Komisarza Rządu na m. Warszawę. O godz. 12 w południe, Jego Eminencja złożył wizytę p. Ujejskiemu, rektorowi Uniwersytetu Warszawskiego. Po południu, o godz. 15 Jego Eminencji Arcypasterzowi złożył wizytę p. Pusta, nowo mianowany poseł estoński w Warszawie¹³².

19 października, w środę, o godz. 16, Jego Eminencja był na zebraniu warszawskich księży proboszczów, które odbyło się u ks. Antoniego Hlonda, proboszcza parafii Serca Jezusowego na Pradze¹³³.

20 października, w czwartek, o godz. 8, Jego Eminencja odprawił, z okazji rozpoczęcia roku szkolnego akademickiego, Mszę Świętą w kaplicy Konwiktu Teologicznego, po czym wygłosił do księży studentów przemówienie. Po Mszy rektor Konwikt, ks. Jan Weismann, przedstawił Arcypasterzowi księży akademików, a dziekan Wydziału Teologicznego, ks. Józef Bromski podziękował Jego Eminencji ks. kardynałowi za pamięć i opiekę nad Wydziałem Teologicznym Uniwersytetu Warszawskiego¹³⁴.

21 października, w piątek, o godz. 8, Jego Eminencja poświęcił kaplicę w nowo wybudowanym Domu Zgromadzenia Sióstr Urszulanek przy ul. Gęstej na Powiślu oraz odprawił tam Mszę Świętą, po której przemówił do studentek mieszkających w internacie sióstr urszulanek¹³⁵.

23 października, w niedzielę, o godz. 10, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kaplicy Instytutu Głuchoniemych i Ociemniałych w Warszawie, a następnie udzielił Sakramentu Bierzmowania przeszło 100 głuchoniemym i ociemniałym, po czym wygłosił do nich dłuższe przemówienie, tłumaczone dla głuchoniemych przez miejscowego prefekta ks. J. Kuczyńskiego¹³⁶.

24 października, w poniedziałek, o godz. 8.30, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kaplicy sióstr magdalenek przy ul. Żytnej. Tego samego dnia ks. kardynał przyjął p. Bastianiniego, ambasadora włoskiego w Warszawie¹³⁷.

25 października, we wtorek, o godz. 16, Jego Eminencja złożył rewizytę przyjętemu u siebie poprzedniego dnia ambasadorowi włoskiemu¹³⁸.

130 Tamże.

131 Tamże.

132 Tamże.

133 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1932, s. 447.

134 Tamże.

135 Tamże, s. 447–448.

136 Tamże.

137 Tamże.

138 Tamże.

26 października, w środę, Jego Eminencja przewodniczył obradom Komisji Prawnej Episkopatu Polski, w której uczestniczyli: Prymas Hlond, arcybiskupi: Teodorowicz, Sapieha, Twardowski i Jałbrzykowski oraz biskupi: Przeździecki i Łukomski. Komisja przygotowała materiał dla ogólnej Konferencji Episkopatu oraz rozpatrzyła aktualne kwestie z dziedziny religijnej i kościelnej¹³⁹.

27 października, w czwartek, o godz. 10, Jego Eminencja odbył konferencję z członkami Rady i Zarządu dóbr Potulice, podarowanych prze śp. hr. Aniełę Potulicką Uniwersytetowi Lubelskiemu¹⁴⁰.

28 października, w piątek, o godz. 13, Jego Eminencja przyjął ks. wiceministra B. Żongolłowicza¹⁴¹.

30 października, w niedzielę, o godz. 10.30, Jego Eminencja odprawił Mszę Świątą w kościele św. Anny, na intencję uczestników ogólnopolskiego zjazdu studentów sodalistów. Tego samego dnia Arcypasterz był na akademii w sali Rady Miejskiej, urządzonej ku czci Chrystusa Króla¹⁴².

4 listopada, w piątek, o godz. 13, Jego Eminencja był na sesji Kapituły Orderu Orła Białego, która odbyła się w Zamku Królewskim pod przewodnictwem Prezydenta Rzeczypospolitej i na której Jego Eminencja przyjął urząd kanclerza Kapituły tegoż Orderu. Tego samego dnia, o godz. 16, ks. kardynał obejrzał, w towarzystwie Jego Ekscelencji ks. biskupa Galla kościół św. Jerzego w Cytadeli¹⁴³.

5 listopada, w sobotę, o godz. 10, Jego Eminencja, wspólnie z Jego Ekscelencją biskupem H. Przeździeckim pojechał z odwiedzinami do pasterza diecezji łomżyńskiej. Tego samego dnia Najdostojniejsi Pasterze zwiedzili w Łomży Seminarium Duchowne, klasztor oo. kapucynów oraz kościół panien benedyktynek, podziwiając przepiękną grootę lurdzką ze statua Matki Boskiej¹⁴⁴.

6 listopada, w niedzielę, w drugim dniu swej bytności w Łomży, goście z Warszawy wzięli udział w uroczystej akademii urządzonej staraniem diecezjalnego instytutu Akcji Katolickiej w nowo wybudowanym Domu tej formacji. Olbrzymia sala, na dwa tysiące osób, nie mogła pomieścić zebranych. Na widowni, pięknie udekorowanej stawiły się poczty organizacji katolickich ze sztandarami. W łoży wysłanej purpurą zasiedli Dostojni Goście w towarzystwie księdza biskupa ordynariusza i biskupa sufragana. Po odegranej fanfarze powitał Dostojnych Gości inż. Konarski, wznosząc okrzyk na ich cześć, po czym rejent Kurcjuś wygłosił odczyt o hierarchii kościelnej i znaczeniu kardynałów w Kościele katolickim. W odpowiedzi na powitanie zabrał głos Jego Eminencja ks. kardynał, wyrażając swój podziw i radość z powodu tak pięknego rozwoju Akcji Katolickiej na terenie diecezji łomżyńskiej oraz zachęcając wszystkich katolików do skupienia się pod jej sztandarami.

139 Tamże

140 Tamże.

141 Tamże.

142 Tamże.

143 Tamże.

144 Tamże.

Po części wokalnno-muzycznej, ks. kardynał udzielił błogosławieństwa. Akademia pozostawiła na zebranych niezatarte wrażenie. Odjeżdżających Dostojnych Pasterzy ludność żegnała owacyjnie¹⁴⁵.

7 listopada, w poniedziałek, Jego Eminencja powrócił z Łomży do Warszawy¹⁴⁶.

11 listopada, w piątek, o godz. 10, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w katedrze św. Jana, z okazji przypadającej rocznicy odzyskania niepodległości¹⁴⁷.

12 listopada, w sobotę, o godz. 15.30, Jego Eminencja był w sali Rady Miejskiej na akademii urządzonej przez księży prefektów ku czci św. Stanisława Kostki¹⁴⁸.

13 listopada, w niedzielę, o godz. 10.30, Jego Eminencja odprawił sumę pontyfikalną w kościele św. Krzyża w Warszawie, z okazji przypadającej w tym dniu 250. rocznicy położenia kamienia węgielnego pod budowę tej świątyni¹⁴⁹.

15 listopada, we wtorek, o godz. 10, Jego Eminencja odprawił w katedrze Mszę Świętą za duszę śp. Henryka Sienkiewicza¹⁵⁰.

19 listopada, w sobotę, o godz. 8.30, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kaplicy szpitala sióstr elżbietanek na Mokotowie¹⁵¹.

20 listopada, w niedzielę, o godz. 17, Jego Eminencja był na akademii, urządzonej w sali Rady Miejskiej z okazji 35-letniej działalności społecznej p. Koralewskiego, prezesa Związku „Caritas”¹⁵².

22, 23 i 24 listopada, we wtorek, w środę i w czwartek, Jego Eminencja przewodniczył plenarnej konferencji Episkopatu Polski, która odbyła się w pałacu arcybiskupim¹⁵³.

24 listopada, w czwartek, o godz. 19, Jego Eminencja był na zebraniu członków Koła „Jedności Katolickiej”, które odbyło się w mieszkaniu ks. prałata Poskrobki¹⁵⁴.

25 listopada, w piątek, o godz. 11.30, Jego Eminencja był na zebraniu Towarzystwa Naukowego¹⁵⁵.

26 listopada, w sobotę, Jego Eminencja odprawił w kościele św. Barbary żałobne nabożeństwo za duszę śp. Fortunata Ździechowskiego. Tego samego dnia, o godz. 15.30, Arcypasterz był na miejscu budowy nowego kościoła św. Teresy na Powiślu¹⁵⁶.

27 listopada, w niedzielę, o godz. 20, Jego Eminencja był na wieczorze,

145 *Z pobytu J. Em. Arcypasterza w Łomży*, WAW 1932, s. 449–450.

146 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1932, s. 448.

147 Tamże.

148 Tamże.

149 Tamże.

150 Tamże.

151 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1932, s. 491.

152 Tamże.

153 Tamże, s. 492.

154 Tamże.

155 Tamże.

156 Tamże.

urządzonym w sali Rady Miejskiej przez Stowarzyszenie Młodzieży Polskiej parafii św. Trójcy w Warszawie, ku czci Henryka Sienkiewicza¹⁵⁷.

29 listopada, we wtorek, o godz. 12 w południe, Jego Eminencja był na Uniwersytecie Warszawskim, na wykładzie nowego profesora historii Kościoła, ks. Obertyńskiego. Tego samego dnia Arcypasterz był na zebraniu księży proboszczów warszawskich, które odbyło się w mieszkaniu ks. prał. Popławskiego¹⁵⁸.

30 listopada, w środę, o godz. 10, Jego Eminencja przyjął p. Grubera, prezesa PKO. Tego samego dnia, o godz. 12.30, Jego Eminencja był w Sejmie u marszałka Świtalskiego w sprawie budowy wotywnego kościoła pw. Opatrzności Bożej¹⁵⁹.

Pod koniec listopada 1932 roku Jego Eminencja otrzymał – za pośrednictwem ks. kardynała Sekretarza Stanu – list od Ojca Świętego, będący odpowiedzią na adres księży biskupów polskich, wysłany z obradującej w dniach 22–24 listopada Konferencji Episkopatu Polski, poświęconej szeregowi spraw dotyczących się w pierwszym rzędzie wiary i obyczajów, życia kościelnego, wychowania młodzieży i dzieł miłosierdzia. W liście zaadresowanym do Arcypasterza, Ojciec Święty wyraził m. in. swą żywą radość z powodu głębokiej troski pasterskiej o dusze wiernych w Polsce, dał wyraz zadowoleniu, że biskupi polscy wystąpili w obronie wychowania młodzieży na zasadach Chrystusowych; zauważył też widoczne postępy Akcji Katolickiej w Polsce, zachęcając do dalszych na tym polu wysiłków.

1 grudnia, w czwartek, o godz. 20, Jego Eminencja był w sali Theologicum na rozpoczęciu tygodnia filozoficzno-religijnego i wysłuchał przemówienia Jego Ekscelencji ks. biskupa Szlagowskiego oraz odczytu ks. prof. Chojnackiego pt. *Człowiek jako całość materialno-duchowa*¹⁶⁰.

2 grudnia, w piątek, o godz. 20, Jego Eminencja był na odczycie prof. O. Haleckiego, który przemawiał na temat: *Wartości tradycyjne a nowe badania polsko-francuskiej współpracy kulturalnej*¹⁶¹.

3 grudnia, w sobotę, o godz. 12 w południe, Jego Eminencja był na wystawie obrazów w Zachęcie Sztuk Pięknych¹⁶².

9 grudnia, w piątek, o godz. 20, Jego Eminencja był na zebraniu dyskusyjnym, urządzone w sali Theologicum przez Związek Polskiej Inteligencji Katolickiej, na którym prof. Oskar Halecki wygłosił referat pt. *Stosunek katolików do Ligi Narodów*¹⁶³.

157 Tamże.

158 Tamże.

159 Tamże.

160 Tamże.

161 Tamże.

162 Tamże.

163 Tamże.

10 grudnia, w sobotę, o godz. 15, Jego Eminencja przyjął u siebie w pałacu p. Hoffingera, posła austriackiego w Warszawie¹⁶⁴.

11 grudnia, w niedzielę, o godz. 12.30, Jego Eminencja poświęcił siedzibę Stowarzyszenia Kupców Polskich przy ul. Zielnej 50, po czym, z okazji odbytej ceremonii i przypadającego 25-lecia istnienia tej organizacji, przemówił do zebranych, błogosławiąc handlowi polskiemu oraz życząc dalszej owocnej pracy nad konsolidacją naszego stanu kupieckiego. Tego samego dnia, o godz. 17, Jego Eminencja wraz z Jego Ekscelencją ks. biskupem Gallem był na walnym zebraniu członków Towarzystwa św. Wincentego à Paulo, które odbyło się w gimnazjum św. Stanisława Kostki¹⁶⁵.

12 grudnia, w poniedziałek, o godz. 16, Jego Eminencja złożył rewizytę p. Hoffingerowi, posłowi austriackiemu w Warszawie¹⁶⁶.

13 grudnia, we wtorek, o godz. 12 w południe, Jego Eminencja przyjął p. Boenera, ministra poczt i telegrafów¹⁶⁷.

16 grudnia, w piątek, o godz. 10, Jego Eminencja odprawił w katedrze św. Jana nabożeństwo żałobne za duszę śp. Gabriela Narutowicza, pierwszego Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej¹⁶⁸. Tego samego dnia o godz. 18.30, Jego Eminencja był na zebraniu pisarzy katolickich, które odbyło się w lokalu Polskiej Katolickiej Agencji Prasowej¹⁶⁹.

18 grudnia, w niedzielę, o godz. 12 w południe, Jego Eminencja dokonał poświęcenia nowego gmachu PKO, po czym wygłosił do zebranych okolicznościowe przemówienie¹⁷⁰.

24 grudnia, w sobotę, o godz. 9, Jego Eminencja odprawił w kościele św. Karola Boromeusza na Powązkach żałobne nabożeństwo za duszę śp. Marii Ossowskiej. Tego samego dnia o godz. 12 w południe, Jego Eminencja przyjął życzenia świąteczne od duchowieństwa, w imieniu którego przemówił Jego Ekscelencja ks. biskup Szlagowski. Z kolei o północy, Jego Eminencja odprawił w katedrze Mszę Świętą – pasterkę¹⁷¹.

26 grudnia, w poniedziałek, w drugi dzień świąt Bożego Narodzenia, o godz. 8.30, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kaplicy sióstr zmartwychwstanek na Żoliborzu, po czym wygłosił tam naukę¹⁷².

164 Tamże.

165 Tamże.

166 Tamże, s. 493.

167 Tamże.

168 Tamże.

169 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1933, s. 44.

170 Tamże.

171 Tamże.

172 Tamże.

1933

1 stycznia, w niedzielę, o godz. 11.18, Jego Eminencja złożył noworoczne życzenia Prezydentowi Rzeczypospolitej. Tego samego dnia od godz. 15 do 17, Jego Eminencja przyjmował życzenia noworoczne od osób świeckich¹.

8 stycznia, w niedzielę, o godz. 8.30, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kaplicy siostr nazaretanek przy ul. Czerniakowskiej².

11 stycznia, w środę, o godz. 18, Jego Eminencja był na zebraniu członkiń Katolickiego Związku Polek³.

13 stycznia, w piątek, o godz. 8.30, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kaplicy siostr Zmartwychwstania Pańskiego, po czym uczestniczył w uroczystości zamknięcia czwartego kursu przeszkolenia dla siostr prowadzących ochronki, zorganizowanego przez Związek Archidiecezjalny „Caritas”, podczas którego w dłuższym przemówieniu zaznaczył konieczność postępu w dziedzinie wychowania przedszkolnego⁴.

16 stycznia, w poniedziałek, godz. 12, Jego Eminencja był w Uniwersytecie Warszawskim na wykładzie ks. E. Dąbrowskiego⁵.

17 stycznia, we wtorek, Jego Eminencja był w Seminarium Duchownym na egzaminach alumnów⁶.

18 stycznia, w środę, o godz. 8.30, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kaplicy Zakładu św. Józefa na Sielcach⁷.

22 stycznia, w niedzielę, o godz. 10, Jego Eminencja odprawił w katedrze Mszę Świętą ku czci śp. Wandy Malczewskiej. Tego samego dnia, o godz. 12 w południe Arcypasterz przyjął ks. wiceministra B. Żongołłowicza, zaś o godz. 15 Jego Eminencja był w Filharmonii na akademii ku czci śp. Wandy Malczewskiej⁸.

23 stycznia, w poniedziałek, o godz. 10, Jego Eminencja uczestniczył w sesji w sprawie Uniwersytetu Lubelskiego. Tego samego dnia, o godz. 16, Arcypasterz był w Seminarium Duchownym na rozpoczęciu kursu Akcji Katolickiej dla alumnów⁹.

24 stycznia, we wtorek, o godz. 16, Jego Eminencja był na sesji w Seminarium Duchownym¹⁰.

25 stycznia, w środę, o godz. 12 w południe, Jego Eminencja był w Sejmie na sesji w sprawie budowy nowego kościoła Opatrzności Bożej¹¹.

1 Tamże.

2 Tamże.

3 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1933, s. 84.

4 Tamże.

5 Tamże.

6 Tamże.

7 Tamże.

8 Tamże.

9 Tamże.

10 Tamże.

11 Tamże.

27 stycznia, w piątek, Jego Eminencja zamknął – zorganizowany z jego polecenia dla alumnów Seminarium Metropolitalnego – kurs pracy społecznej, zachęcając młodzież duchowną do gorliwej pracy w Akcji Katolickiej dla dobra Kościoła i Państwa¹².

31 stycznia, we wtorek, o godz. 11, Jego Eminencja przewodniczył zebraniu księży dziekanów z całej Archidiecezji. Tego samego dnia Arcypasterz był na dorocznym zebraniu członków Towarzystwa Oszczędności i Pomocy dla Rzymsko-Katolickiego Duchowieństwa Archidiecezji Warszawskiej¹³.

4 lutego, w sobotę, o godz. 17, Jego Eminencja był na jasełkach, które przedstawiono w sali, znajdującej się pod Bazyliką Serca Jezusowego na Pradze¹⁴.

5 lutego, w niedzielę, o godz. 10, Jego Eminencja odprawił w kościele św. Krzyża Mszę Świętą na intencję pokoju na świecie¹⁵.

9 lutego, w czwartek, o godz. 16, Jego Eminencja był na zebraniu księży proboszczów warszawskich, które odbyło się w mieszkaniu ks. prał. A. Fajęckiego¹⁶.

11 lutego, w sobotę, o godz. 11.45, Jego Eminencja udzielił audiencji uczestnikom kursu katechetycznego, który odbył się w Warszawie¹⁷.

12 lutego, w niedzielę, o godz. 10, Jego Eminencja odprawił w katedrze uroczyste nabożeństwo z okazji rocznicy koronacji Ojca Świętego¹⁸. Tego samego dnia, o godz. 17, Jego Eminencja był w Seminarium Metropolitalnym na akademii papieskiej¹⁹.

17 lutego, w piątek, o godz. 16, Jego Eminencja był na sesji w Konwiktie Teologicznym²⁰.

19 lutego, w niedzielę, o godz. 9, Jego Eminencja poświęcił kaplicę w gimnazjum Towarzystwa Przyszłości i odprawił tam Mszę Świętą oraz udzielił Sakramentu Bierzmowania i wygłosił przemówienie²¹.

20 lutego, w poniedziałek, o godz. 18, Jego Eminencja odbył konferencję z członkami Consilium Vigilantiae²².

21 lutego, we wtorek, o godz. 18, Jego Eminencja był na zebraniu sprawozdawczym z działalności Akcji Katolickiej w Archidiecezji Warszawskiej w roku 1933, które odbyło się w sali parafialnej przy kościele św. Antoniego. Arcypasterz z zainteresowaniem wysłuchał sprawozdań i głosów w dyskusji, a na zakończenie

12 *Kurs społeczny w seminarium duchownym*, WAW 1933, s. 87.

13 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1933, s. 85.

14 Tamże.

15 Tamże.

16 Tamże.

17 Tamże.

18 Tamże.

19 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1933, s. 119.

20 Tamże.

21 Tamże, s. 120.

22 Tamże.

przemówił, dziękując kierownikom Związku za ich pracę około ugruntowania Akcji Katolickiej na terenie Archidiecezji, wyrażając przy tym radość z jej wyników i rozwoju, po czym udzielił obecnym pasterskiego błogosławieństwa²³.

25 lutego, w sobotę, o godz. 16, w przeddzień swoich imienin, Jego Eminencja przyjął życzenia od licznie zebranego duchowieństwa z arcybiskupem Gallem i biskupem Szlagowskim. W imieniu zebranych wygłosił przemówienie Jego Ekscelencja ks. biskup Szlagowski. W odpowiedzi Jego Eminencja podziękował duchowieństwu za życzliwość i współpracę na niwie duszpasterskiej²⁴.

26 lutego, w niedzielę, o godz. 8, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w swej kaplicy, na której obecni byli alumni, bracia zakonni i zakonnice, następnie alumn Mączka, w imieniu swych kolegów, wygłosił następujące przemówienie:

„Wasza Eminencjo! W chwili, gdy zewsząd płyną do stóp Waszej Eminencji wyrazy hołdu, czci i przywiązania, a świątynie Pańskie rozbrzmiewają uroczystym *Te Deum*, i my alumni spieszymy, by u stóp Najdostojniejszego Solenizanta złożyć swe życzenia. Osobę Najdostojniejszego ks. Kardynała znaleźmy nieledwie od dzieciństwa, albowiem od najwcześniejszych lat szczepiono nam do serc tę miłość, jaką odczuwało społeczeństwo za działalność Waszej Eminencji, a zwłaszcza za słowa pociechy zawarte w odezwie z 7 października 1918 r.: «Wielka godzina, na którą cały naród polski czekał z upragnieniem, już wybiła. Zbliży się pokój, a wraz z nim ziszczenie nigdy nieprzedawnionych dążeń narodu polskiego do zupełnej wolności. Spojrzał Bóg na ucisk swojego ludu w niewoli i oddał nam wolną, niezależną i zjednoczoną ziemię ojców naszych». Upłynął szereg lat, z dzieci staliśmy się młodzieżą duchowną, stanęły przed nami nowe zadania. Zdajemy sobie sprawę, że głównym celem naszego pobytu w Seminarium – to wyrobienie w sobie świętości życia i osiągnięcie gruntownej wiedzy. Kościół św. sobie życzy – Ojczyzna spodziewa się, że wniesiemy do społeczeństwa pierwiastek wyższy, nadprzyrodzony, ducha zgody i miłości Chrystusowej. Rozumiemy naszych przełożonych, gdy szczepią i rozwijają w sercach naszych miłość synowską ku Najdostojniejszemu naszemu Arcypasterzowi i Stolicy Apostolskiej. To podstawa, na której opierać się będziemy. Z tej zaś miłości synowskiej rodzi się ukochanie tego, co Waszej Eminencji jest szczególnie drogie, a mianowicie Akcji Katolickiej i działalności dobroczynnej. Staraniom Waszej Eminencji przypisać należy, że objęła już ona całą Archidiecezję. Ile zaś ta działalność rodzi dobrego, ile łez osusza – to wie tylko Bóg i te szeregi nędzarzy. uświadamiamy sobie również, jak drogą jest dla Waszej Eminencji sprawa zjednoczenia Kościołów, jak Wasza Eminencja troszczy się i zabiega, żeby ten ruch nie zszedł na błędne drogi: wszak chodzi o zbawienie milionów dusz

²³ Tamże; *Zebranie Sprawozdawcze Akcji Katolickiej Archidiecezji Warszawskiej*, WAW 1933, s. 120–121.

²⁴ *Z dnia imienin Najdostojniejszego Arcypasterza*, WAW 1933, s. 121–122; *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1933, s. 120.

i o dobro ukochanej naszej Ojczyzny. Za to wszystko, my alumni, wyrażamy Waszej Eminencji cześć i miłość. Oby Najłaskawszy Pan błogosławił Najdostojniejszemu Arcypasterzowi w Jego trudach i przedsięwzięciach, o co ze swej strony zawsze modlić się będziemy²⁵. Przemówił też Arcypasterz. Tego samego dnia, od godz. 15 do 18, Jego Eminencja przyjmował życzenia od osób świeckich²⁶.

28 lutego, we wtorek, o godz. 8, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kościele sióstr Sakramentek²⁷.

1 marca, w środę Jego Eminencja był u ministra Pierackiego i ministra Jędrzejewicza²⁸.

5 marca, w niedzielę, o godz. 18, Jego Eminencja był w Ratuszu na akademii papieskiej, którą swoją obecnością zaszczylił też: Prezydent Rzeczypospolitej, arcybiskupi Ropp i Gall, biskupi Przeździecki i Szlagowski, premier Prystor, marszałek Raczkiewicz, ministrowie Pieracki, Jędrzejewicz i Zarzycki, wiceministrowie oraz wyżsi urzędnicy. Licznie reprezentowany był korpus dyplomatyczny, przez m. in. ambasadorów Francji i Italii oraz posłów Czechosłowacji, Rumunii, Jugosławii, Bułgarii. Stolicę Apostolską reprezentował Jego Ekscelencja nuncjusz Marmaggi. Z ramienia zarządu miasta był obecny prezydent Słomiński. Byli również generałowie Olszewski, Konarzewski, jako reprezentant marszałka Piłsudskiego, Jamuszkiewicz, Szpakowski i szambelani papiescy. Zgromadzeni z ks. kardynałem na czele skierowali do Ojca Świętego okolicznościowy adres hołdowniczy, wyrażając z okazji jedenastej rocznicy jego koronacji uczucia miłości synowskiej, żywione względem niego przez ludność Warszawy. Ojciec Święty, w odpowiedzi zaadresowanej do kard. Kakowskiego, a przedłożonej przez kard. Eugeniusza Pacelliego, wyrażając swoje podziękowanie za ujmującą treść adresu, przesłał Arcypasterzowi Warszawy, bezpośrednim zastępcą jego na urzędzie pasterskim, innym osobom, podpisanym na adresie oraz wszystkim wiernym Archidiecezji swoje specjalne błogosławieństwo apostolskie²⁹.

7 marca, we wtorek, o godz. 10, Jego Eminencja był w Seminarium Metropolitalnym na dyspucie, jaka odbyła się tam z okazji uroczystości św. Tomasza z Akwinu. Zamknięciem jej był głos Jego Eminencji wyrażający radość z powodu opracowania tematu w duchu tomistycznym oraz apostolskie błogosławieństwo udzielone przez ks. nuncjusza³⁰.

8 marca, w środę, o godz. 16, Jego Eminencja wyjechał do Rzymu³¹.

9 kwietnia, w niedzielę, o godz. 13, Jego Eminencja powrócił z Rzymu do Warszawy³².

25 *Z dnia imienin Najdostojniejszego Arcypasterza*, WAW 1933, s. 121–122.

26 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1933, s. 120.

27 Tamże.

28 Tamże.

29 Tamże; *Akademia ku czci Ojca św. w sali Rady Miejskiej*, WAW 1933, s. 122–123.

30 *Z Seminarium Metropolitalnego w Warszawie*, WAW 1933, s. 124; *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1933, s. 120.

31 Tamże.

32 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1933, s. 192.

12 kwietnia, w środę, o godz. 13, Jego Eminencja był u ministra Pierackiego³³.

13 kwietnia, w Wielki Czwartek, Jego Eminencja odprawił w katedrze św. Jana nabożeństwo wielkoczwartkowe³⁴.

14 kwietnia, w Wielki Piątek, Jego Eminencja był w katedrze na nabożeństwie wielkopiątkowym³⁵.

15 kwietnia, w Wielką Sobotę, Jego Eminencja był w katedrze na nabożeństwie wielkosobotnim. Tego samego dnia o godz. 20, Jego Eminencja odprawił w katedrze nabożeństwo rezurekcyjne³⁶.

16 kwietnia, w Niedzielę Wielkanocną, Jego Eminencja odprawił sumę w katedrze św. Jana³⁷.

20 kwietnia, w czwartek, Jego Eminencja przewodniczył na sesji Komisji Prawnej Episkopatu³⁸.

25 kwietnia, we wtorek, o godz. 8, Jego Eminencja w towarzystwie ks. Remigiusza Dąbrowskiego, wyjechał do Tuchowa na pogrzeb śp. abpa Wałęgi, zatrzymując się po drodze u bpa Łosińskiego w Kielcach³⁹.

27 kwietnia, w czwartek, o godz. 13, Jego Eminencja powrócił z Tuchowa do Warszawy, zatrzymując się po drodze u bpa Łosińskiego w Kielcach⁴⁰.

29 kwietnia, w sobotę, o godz. 19, Jego Eminencja poświęcił w kościele księży salezjanów w Warszawie, przy ul. ks. Siemca, figurę bł. ks. Bosko⁴¹.

30 kwietnia, w niedzielę, o godz. 8.30, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kaplicy szpitala siostr elżbietanek na Mokotowie. Tego samego dnia, o godz. 17, Jego Eminencja był na zebraniu Stowarzyszenia Pań św. Wincentego à Paulo in Theologicum, gdzie wygłosił przemówienie na temat akcji charytatywnej⁴².

1 maja, w poniedziałek, o godz. 8.30, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kaplicy siostr magdalenek przy ul. Żytniej⁴³.

3 maja, w środę, o godz. 10, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w katedrze św. Jana z okazji święta narodowego⁴⁴.

5 maja, w piątek, o godz. 12 w południe, Jego Eminencja wyjechał do Wilanowa, aby obejrzeć wystawę pamiątek po królu Janie Sobieskim⁴⁵.

33 Tamże.

34 Tamże.

35 Tamże.

36 Tamże.

37 Tamże.

38 Tamże.

39 Tamże.

40 Tamże.

41 Tamże.

42 Tamże.

43 Tamże.

44 Tamże.

45 Tamże.

6, 7, 8 i 9 maja, od soboty do wtorku, Jego Eminencja wizytował parafię św. Stanisława na Woli w Warszawie. Wizytacja rozpoczęła się 6 maja o godz. 17.30, kiedy to przed bramą triumfalną witał Jego Eminencję, w imieniu parafian, dyr. Józef Zaporski. Następnie, po wysłuchaniu sprawozdania proboszcza ks. Popławskiego o stanie parafii, Arcypasterz wygłosił dłuższą naukę, zachęcając słuchaczy do posłuszeństwa Kościołowi Świętemu, który dusze swoich wyznawców przekształca, uszlachetnia i umoralnia, czego dowodem jest Wola, którą kiedyś słusznie nazywano „krwawą”, a obecnie, dzięki utworzeniu nowych parafii, obyczaję tego osławionego niegdyś przedmieścia stolicy znacznie zmieniły się na lepsze. Po nauce Jego Eminencja odprawił procesję za zmarłych i udzielił Sakramentu Bierzmowania, do którego przystąpiło, w czasie całej wizytacji, 739 osób⁴⁶.

7 maja, w niedzielę, w drugim dniu wizytacji pasterskiej, Jego Eminencja obejrzał świątynię, ołtarze, zakrystię, po czym odprawił dla młodzieży szkolnej Mszę Świętą. Był także obecny na sumie, po której udzielił wiernym błogosławieństwa i 200 dni odpustu. Po południu tego dnia Jego Eminencja udał się do lokalu Oddziału Katolickiego Związku „Caritas” przy ul. Karolkowej 51. Następnie Jego Eminencja Arcypasterz zwiedził szpital św. Stanisława na Woli, znajdujący się na terenie parafii św. Stanisława. Tego dnia, tj. 7 maja upłynęło 20 lat od dnia, w którym papież, Pius X mianował ks. prałata Aleksandra Kakowskiego, ówczesnego rektora Akademii Duchownej w Petersburgu, Arcybiskupem Metropolity Warszawskim. Z tej okazji we wszystkich kościołach Archidiecezji zostało odprawione uroczyste *Te Deum*. Natomiast redakcja „Wiadomości Archidiecezjalnych Warszawskich”, pisząc o rocznicy tej prekonizacji m. in. podkreśliła, że „Dwadzieścia lat pasterzowania Jego Eminencji stanowi bogatą kartę w historii Kościoła katolickiego w Polsce. Na okres ten złożyły się doniosła praca i wysiłki Arcypasterza Warszawskiego w okresie niewoli, w czasie wielkiej wojny i okupacji niemieckiej, budowy zrębów niepodległej Ojczyzny, wreszcie w okresie piętnastu lat odrodzonej Polski”.

8 maja, w poniedziałek, w trzecim dniu pasterskiego wizytowania parafii św. Stanisława na warszawskiej Woli, Jego Eminencja odprawił o godz. 8 rano Mszę Świętą w kościele parafialnym, na której była obecna młodzież z gimnazjum miejskiego im. gen. Sowińskiego⁴⁷ natomiast o godz. 17, Jego Eminencja przyjął u siebie ministra Pierackiego⁴⁸.

9 maja, we wtorek, w dniu zakończenia wizytacji, Arcypasterz zwiedził schronisko miejskie oraz I gimnazjum miejskie im. gen. Sowińskiego, gdzie witany był przemówieniami Tadeusza Wiwatowskiego (ucznia), E. Łozińskiego (dyrektora szkoły) i ministra Kühna. Odpowiadając, Arcypasterz wyraził uznanie dla pracy personelu nauczycielskiego i koła opieki rodzicielskiej oraz zachęcił uczniów do gorliwej pracy nad wyrobieniem charakteru, wzbogaceniem umysłu, by w przyszłości mogli z pożytkiem pracować dla dobra Kościoła i Ojczyzny. Następnie Eminencja

46 Tamże.

47 Tamże; *Wizytacja kanoniczna parafii św. Stanisława na Woli*, WAW 1933, s. 194–195.

48 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1933, s. 192.

przeszedł do klasy II, gdzie był na lekcji ks. K. Wasiaka. Na koniec zwiedził istniejące obok gimnazjum przedszkole i na tym zakończył wizytację parafii, żegnany przez personel nauczycielski, koło rodzicielskie, młodzież gimnazjalną i działwę z przedszkola⁴⁹.

10 maja, w środę, o godz. 12 w południe, Jego Eminencja złożył życzenia prezydentowi Mościckiemu, z racji ponownego wyboru na stanowisko Prezydenta Rzeczypospolitej⁵⁰.

13 maja, w sobotę, o godz. 11, Jego Eminencja przyjął u siebie p. ministra Nakoniecznikoff-Klukowskiego⁵¹. Tego samego dnia, o godz. 17, Arcypasterz przybył do Czerniakowa na wizytację kanoniczną parafii św. Bonifacego, którą w grudniu 1929 roku powierzył do czasowego zarządu ojcom zmartwychwstańcom. Na przyjazd Arcypasterza oczekiwała przed kościołem wielka rzesza wiernych oraz liczne delegacje działwy szkolnej. W imieniu parafian powitał Jego Eminencję dr Michał Jędrzejewski. Wobec szczupłości świątyni parafialnej uroczystość ta odbyła się na cmentarzu kościelnym, gdzie urządzono ołtarz, tron i ambonę. Jego Eminencja – odpowiadając na sprawozdawcze przemówienie proboszcza ks. Kazimierza Wójcika – wygłosił do wiernych dłuższą naukę o konieczności trzymania się wiary świętej, która uczyni ich odpornym na wszystkie zasadzki nieprzyjaciół, zwykle w większej liczbie grasujących na przedmieściach. Po nauce i procesji za zmarłych, Arcypasterz udzielił Sakramentu Bierzmowania, do którego w czasie wizytacji przystąpiło 584 osób⁵².

14 maja, w drugim dniu wizytacji, tj. w niedzielę IV po Wielkiejnocy, a zarazem w uroczystość św. Bonifacego, patrona parafii, Jego Eminencja obejrzał kościół i zakrystię, udzielił Sakramentu Bierzmowania i odprawił Mszę Świętą dla młodzieży szkolnej. Następnie przyjął na plebanii personel nauczycielski szkół powszechnych, w imieniu którego przemówiła p. Maria Olszewska. Pożegnawszy nauczycielstwo, przeszedł Arcypasterz do sali Akcji Katolickiej, gdzie złożyli *homagium* i wygłosili odpowiednie przemówienia: Konstanty Nowaczek, Franciszek Piasecki, Helena Pawłowiczowa, Bronisława Grosicka, Maria Jasińska, Wiktoria Banasiakowa i Maria Colówna. Podziękowawszy przedstawicielom Akcji Katolickiej za dokonaną pracę i zachęciwszy ich do dalszej, udzielił im ks. kardynał pasterskiego błogosławieństwa. Potem udał się do kancelarii parafialnej i sprawdził akta stanu cywilnego oraz inne księgi parafialne. Następnie był obecny na sumie, po której udzielił ludowi błogosławieństwa i 200 dni odpustu. Po południu Arcypasterz zwiedził I Szkołę Wychowawczyń Domowych przy ul. Czerniakowskiej 47 oraz Zakład Wychowawczo-Zawodowy dla chłopców im. Mirosława Rago przy ul. Jedwabniczej 3, prowadzony przez braci dolorystów. W trzecim dniu wizytacji, tj. 15 maja, w poniedziałek, Jego Eminencja Arcypasterz odprawił Mszę Świętą w kaplicy Zakładu

49 *Wizytacja kanoniczna parafii św. Stanisława na Woli*, WAW 1933, s. 194–195.

50 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1933, s. 192.

51 Tamże.

52 Tamże.

„Opatrzności Bożej” przy ul. Chełmskiej 19, po czym zwiedził ten zakład i istniejącą obok szkołę powszechną. Powitany tam przez nauczycielstwo i młodzież, wygłosił do uczniów przemówienie, a potem był obecny na lekcji religii prowadzonej przez p. Jadwigę Bednarkównę i ks. Juliana Kulbarczyka. Po zwiedzeniu kaplicy, którą budują oo. zmarłychwstańcy przy ul. Chełmskiej 21, udał się Arcypasterz do Zakładu dla Paralityków przy ul. Belwederskiej 20, gdzie zakończył swą pasterską wizytę w parafii św. Bonifacego⁵³.

16 maja, we wtorek, Jego Eminencja rewizytował ministra Nakoniecznikoff-Klukowskiego⁵⁴.

18 maja, w czwartek, o godz. 18.30, Jego Eminencja przyjął u siebie sekretarzy diecezjalnych Akcji Katolickiej ze wszystkich diecezji polskich, którzy przybyli do Warszawy na zjazd⁵⁵.

19 maja, w piątek, o godz. 9, Jego Eminencja odprawił w kościele sióstr Wizytek nabożeństwo żałobne za duszę ich śp. matki przełożonej⁵⁶.

20 maja, w sobotę, o godz. 17.30, Jego Eminencja przybył z trzydniową wizytą pasterską do kościoła parafialnego Matki Boskiej Zwycięskiej na Kamionku, aby dokonać tam wizytacji kanonicznej parafii Bożego Ciała. W imieniu parafian przemówienie powitalne wygłosił p. Zygmunt Lipka, natomiast historię parafii i budowy kościoła oraz stan moralny wiernych przedstawił proboszcz ks. kan. Franciszek Garncarek, nadmieniając, iż właśnie sam Arcypasterz polecił mu przystąpić do budowy kościoła parafialnego, przeznaczając na ten cel 150 tys. złotych, a w 1929 roku poświęcił fundamenty tej świątyni. Odpowiadając na powyższe przemówienie, Jego Eminencja podziękował ks. kan. Garncarkowi za wielką gorliwość, trudy i prace, okazane przy budowie świątyni i plebanii. Podziękował również parafianom za chętne składanie i zbieranie na ten cel ofiar. Zachęcił ich wreszcie, by byli gorliwymi wyznawcami naszej wiary świętej, która daje pomyślność doczesną i zbawienie po śmierci. Po nauce i procesji za zmarłych Jego Eminencja udzielił Sakramentu Bierzmowania, do którego w czasie wizytacji przystąpiło 1664 osób⁵⁷.

21 maja, w niedzielę, w drugim dniu wizytacji parafialnej, o 9 rano, Jego Eminencja zwiedził szczegółowo świątynię, ołtarze i zakrystię. Potem odprawił dla dzieci szkolnych Mszę Świętą i przyjął na plebanii nauczycielstwo szkół powszechnych. Po sumie, na której był obecny, udzielił wiernym odpustu 200 dni i papieskiego błogosławieństwa. Po południu hold Arcypasterzowi złożyły następujące organizacje działające na terenie parafii: Komitet Budowy Kościoła, Katolickie Stowarzyszenie Polek, Katolickie Stowarzyszenie Mężów, Parafialny Oddział Związku „Caritas”, członkowie opiekujący się biblioteką parafialną, Stowarzyszenie

53 *Czynności Jego Eminencji Arcypasterza* [od 9 IV do 15 V 1933 r.], WAW 1933, s. 192.; *Wizytacja kanoniczna parafii św. Bonifacego w Warszawie*, WAW 1933, s. 195–197.

54 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1933, s. 192.

55 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1933, s. 246.

56 Tamże.

57 Tamże.

Młodzieży Męskiej, Młodzieży Żeńskiej, Bractwo Różańcowe, Stowarzyszenie „Bielowe”, Stowarzyszenie Śpiewaków „Dźwięk”, Krucjata Eucharystyczna i ministranci.

22 maja, w poniedziałek, w ostatnim dniu wizyty pasterskiej, o godz. 9, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kaplicy księży pallotynów, która dawniej służyła za dom modlitwy mariawitom. Po Mszy Arcypasterz wygłosił dłuższą naukę do wiernych, przestrzegając ich, na przykładzie smutnej historii mariawitów, przed zgubnymi skutkami agitacji rozmaitych sekciarzy i wywrotowców społecznych. Zwiedził też ochronkę, znajdującą się w oficynie pod opieką księży pallotynów, kończąc na tym trzydniową wizytację parafii Bożego Ciała na Kamionku⁵⁸.

23 maja, we wtorek, o godz. 10, Jego Eminencja odprawił w kościele św. Krzyża w Warszawie nabożeństwo żałobne za duszę śp. ambasadora Olszowskiego⁵⁹.

24 maja, w środę, o godz. 12 w południe, Jego Eminencja był u ministra Pierackiego⁶⁰.

26 maja, w piątek, o godz. 8.30, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kaplicy sióstr szarytek przy ul. Starej⁶¹.

27 maja, w sobotę, w ramach wizytacji parafialnych, o godz. 16, Jego Eminencja ks. kardynał Kakowski przybył do kościoła parafialnego św. Michała w Warszawie. Na przybycie Najdostojniejszego Wizytatora zgromadziły się liczne delegacje szkół średnich i powszechnych ze sztandarami i tysięczne rzesze wiernych. W imieniu parafian wygłosił, w podniosłych słowach, przemówienie powitalne hr. Władysław Sołtan, prezes Polskiej Macierzy Szkolnej, b. wojewoda warszawski, sprawozdanie o stanie parafii przedstawił jej proboszcz ks. kan. Karol Bliziński. W odpowiedzi Arcypasterz zachęcał wiernych do gorliwej pracy w Akcji Katolickiej, by zniweczyć akcję bezbożników, komunistów i sekciarzy. Po nauce i procesji za zmarłych, hołd Arcypasterzowi złożyły delegacje organizacji religijnych, społecznych oraz szkół wyższych, średnich i powszechnych, istniejących w tutejszej parafii. Potem Jego Eminencja udzielił Sakramentu Bierzmowania, do którego w czasie wizytacji przystąpiło 910 osób⁶².

28 maja, w niedzielę, drugiego dnia wizytacji, Jego Eminencja obejrzał świątynię, ołtarze, zakrytą i stwierdził, że kościół jest pięknie odnowiony i czysto utrzymany. O godz. 9 odprawił, na intencję miejscowych parafian, Mszę Świętą, na której zgromadziła się dziesiątka szkolna. O godz. 11 udał się na sumę, po której udzielił wiernym błogosławieństwa pasterskiego i odpustu 200 dni. Następnie Arcypasterz pobłogosławił i rozdał chleb i posiłek, przygotowany dla 100 najuboższych parafian przez miejscowego proboszcza.

58 *Wizyta kanoniczna parafii Bożego Ciała w Warszawie*, WAW 1933, s. 246–248.

59 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*. Tamże, s. 246.

60 Tamże.

61 Tamże.

62 Tamże.

29 maja, w poniedziałek, w trzecim dniu wizytacji Arcypasterz zwiedził zakład dla ubogich dziewcząt prowadzony przez siostry franciszkanki misjonarki Maryi przy ul. Raclawickiej 14, schronisko dla paralityków w Królikarni, sierociniec Warszawskiego Towarzystwa Dobroczynności przy ul. Rakowieckiej 21 i Instytut dla Moralnie Zaniedbanych Dzieci przy ul. Puławskiej 97, założony w roku 1855 przez Ksawerego Pusłowskiego, a prowadzony obecnie przez księży michalitów. Przemówienie powitalne w tym zakładzie wygłosił ks. Antoni Sobczak, dyrektor zakładu oraz ks. Puławski, opiekun tego zakładu. W przemówieniu swym, skierowanym do wychowanków zakładu, Jego Eminencja zachęcił ich do pilnej nauki i wyrobienia charakteru, kończąc tym akcentem wizytację parafii św. Michała na Mokotowie⁶³.

30 maja, we wtorek, o godz. 14, Jego Eminencja wyjechał do Czubina, majątku należącego do Seminarium Metropolitalnego⁶⁴.

1 czerwca, w czwartek, o godz. 9.30, Jego Eminencja odprawił w kościele NMP nabożeństwo żałobne za duszę śp. Juliana Saturnina Kakowskiego⁶⁵.

3, 4 i 5 czerwca, w sobotę, niedzielę i poniedziałek, Jego Eminencja wizytował parafię Matki Boskiej Różańcowej na Bródnie w Warszawie. Do wizytowanej świątyni ks. kardynał przybył o godz. 17. W imieniu parafian Arcypasterz powitał inż. Jan Rupiński, dyrektor warsztatów kolejowych, dziękując serdecznie za przybycie i prosząc równocześnie o błogosławieństwo oraz słowa pociechy i otuchy dla parafian, wśród których wielu pozostaje bez pracy. Po uroczystym ingresie do drewnianej parafialnej świątyni i po sprawozdaniu miejscowego proboszcza ks. kan. Stefana Roguskiego o stanie parafii, dłuższą naukę do wiernych wygłosił sam Wizytator. Jego Eminencja, przypominając zgromadzonym zasługi fundatorki miejscowego kościoła, śp. Marii ks. Radziwiłłowej, zachęcał wiernych, by zawsze mocno stali przy świętej wierze naszej i by przystąpili do budowy nowego kościoła parafialnego. Po nauce i procesji żałobnej Arcypasterz udzielił Sakramentu Bierzmowania, do którego w czasie wizytacji przystąpiło 835 osób⁶⁶.

4 czerwca, w niedzielę, w drugim dniu wizytacji pasterskiej w parafii Matki Bożej Różańcowej w Warszawie, przypadającym w uroczystość Zielonych Świątek, o godz. 8.30, Jego Eminencja obejrzał szczegółowo świątynię, ołtarze i zakrystię. Potem odprawił na intencję parafian Mszę Świętą, po której nauczycielstwo miejscowych szkół powszechnych złożyło na plebanii hołd Arcypasterzowi. Po południu zaś hołd i sprawozdanie ze swej działalności złożyły następujące organizacje: Katolickie Stowarzyszenie Mężów, Katolickie Stowarzyszenie Polek, Stowarzyszenie Pań Miłosierdzia św. Wincentego à Paulo, Trzeci Zakon św. Franciszka, Oddział

63 *Wizytacja kanoniczna parafii św. Michała w Warszawie*, WAW 1933, s. 248–249; *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*. Tamże, s. 246.

64 Tamże.

65 Tamże.

66 Tamże; *Wizytacja kanoniczna parafii Matki Boskiej Różańcowej w Warszawie*, WAW 1933, s. 291–293.

Katolickiego Związku „Caritas”. Tego samego dnia Jego Eminencja udał się na akademię urządzoną na cześć Arcypasterza przez miejscowe szkoły powszechne im. Staszica i Kopernika. Przed rozpoczęciem akademii Arcypasterz poświęcił w szkole krzyż. Akademię zagał kierownik szkoły J. Poziomek, dziękując Jego Eminencji, w imieniu nauczycielstwa i diatwy szkolnej, za przybycie, oświadczając przy tym, że szkoły te prowadzone są w duchu narodowym i katolickim. W odpowiedzi na te słowa wygłosił Arcypasterz przemówienie, w którym dziękował nauczycielstwu za pracę nad wykształceniem i wychowaniem przyszłych obywateli Polski. Licznie zaś zgromadzoną młodzież szkolną zachęcał do usilnej pracy nad zdobyciem wiedzy i wyrobieniem szlachetnego charakteru, by w przyszłości była chlubą Kościoła i Ojczyzny. Na koniec udzielił nauczycielstwu i młodzieży szkolnej pasterskiego błogosławieństwa.⁶⁷

5 czerwca, w poniedziałek, w drugim dniu Zielonych Świątek, o godz. 9, Jego Eminencja ks. kardynał przybył do Annopola, zorganizowanego przez Magistrat m. Warszawy osiedla dla bezdomnych i bezrobotnych, liczącego 9800 mieszkańców. Przed bramą triumfalną powitał Jego Eminencję p. dr Wroczyński, naczelnik Wydziału Opieki Społecznej warszawskiego Magistratu i p. Antoni Chaciński, kierownik sekcji bezdomnych tegoż wydziału. Po ingresie do świątyni przemówił ks. Zimiński, dziękując Arcypasterzowi za przybycie i prosząc o dalszą opiekę nad biednymi mieszkańcami Annopola. W odpowiedzi na to Jego Eminencja ks. kardynał wygłosił przed kaplicą do tysięcznych rzesz wiernych dłuższą naukę, wyjaśniając im przyczyny współczesnego kryzysu materialnego i moralnego, przestrzegając ich, by nie słuchali agitatorów, często opłacanych przez wrogów naszego narodu. Po odprawieniu Mszy Świętej Jego Eminencja odwiedził ks. Zimińskiego, w którego mieszkaniu zarząd Stowarzyszenia „Caritas” złożył Arcypasterzowi hołd i sprawozdanie ze swej działalności. Dziękując zarządowi za pracę, ks. kardynał wręczył hr. Rottermundównie, przewodniczącej „Caritasu”, 500 złotych na potrzeby najuboższych mieszkańców Annopola. Następnie Jego Eminencja udał się do kościoła św. Wincentego à Paulo. Przed bramą cmentarną powitał Arcypasterza Dozór Cmentarzy Rzymsko-Katolickich Warszawy na czele z dziekanem warszawskim ks. prał. Leonem Kalinowskim i p. prezesem F. Karpińskim. Po przemówieniu powitalnym ks. W. Niemyskiego, rektora wizytowanego kościoła, Jego Eminencja wygłosił do licznie zebranych wiernych przemówienie, po czym odprawił procesję żałobną, objechał karetą cały teren cmentarza Bródnowskiego i zwiedził kancelarię. Kończąc wizytację parafii Matki Boskiej Różańcowej, ks. kardynał udzielił duchowieństwu, pracującemu na jej terenie, i wszystkim parafianom pasterskiego błogosławieństwa⁶⁸.

10 i 11 czerwca, w sobotę i w niedzielę, Jego Eminencja wizytował parafie na Targówku w Warszawie, której świątynia – na pamiątkę wskrzeszenia Ojczyzny – otrzymała tytuł Zmartwychwstania Pańskiego i poświęcona była w 1919 roku

67 Tamże.

68 Tamże.

przez ówczesnego nuncjusza apostolskiego w Polsce, a obecnego Ojca Świętego Piusa XI. W imieniu parafian powitał Jego Eminencję przed bramą triumfalną p. Jan Mirecki. Nawiązując do sprawozdania o stanie parafii przedstawionego przez jej proboszcza ks. E. Krocina, Jego Eminencja wyraził swą radość z odrodzenia moralnego peryferyjnej dzielnicy Warszawy, zachęcając wiernych, by zawsze stali pod sztandarem Chrystusowym i odwracali swe uszy od tych, co głoszą hasła hereetyckie lub wywrotowe. Następnie ks. kardynał odprawił procesję za zmarłych⁶⁹.

11 czerwca, w niedzielę, w drugim dniu wizytacji przypadającym w uroczystość Trójcy Przenajświętszej, Arcypasterz – zwiedziwszy świątynię – odprawił Mszę Świętą, udzielił 142 osobom Sakramentu Bierzmowania i był obecny na sumie, po której udzielił wiernym błogosławieństwa i 200 dni odpustu. Po południu, ks. kardynał wysłuchał sprawozdań, które wygłosili przedstawiciele organizacji katolickich instytucji tej parafii, zachęcając wszystkich do intensywnej pracy społecznej, by usunąć spustoszenia zarówno materialne, jak i moralne, które spowodowała ostatnia wojna światowa. Wyraził on też życzenie, by wkrótce powstała tu organizacja mężów i niewiast katolickich, które pomagałyby ks. proboszczowi w utrwalaniu zasad Chrystusowych w sercach wiernych⁷⁰.

12 czerwca, w poniedziałek, o godz. 15, Jego Eminencja przyjął u siebie p. Davignona, nowo mianowanego posła belgijskiego w Warszawie⁷¹.

15 czerwca, w czwartek, w uroczystość Bożego Ciała, Jego Eminencja celebrował w katedrze św. Jana sumę, a potem prowadził procesję⁷².

17 czerwca, w sobotę, o godz. 18, Jego Eminencja był na walnym zebraniu członków Związku „Caritas”⁷³.

19 czerwca, w poniedziałek, Jego Eminencja przewodniczył konferencji Komisji Prawnej Episkopatu. Tego samego dnia Arcypasterz odbył konferencję z członkami Rady Uniwersytetu Lubelskiego⁷⁴.

20 czerwca, we wtorek, o godz. 14, Jego Eminencja wyjechał wraz z Jego Eminencją kardynałem Hlondem do Niepokalanowa, gdzie zwiedzili klasztor i zakłady graficzne oo. franciszkanów⁷⁵.

21 czerwca, w środę, o godz. 10, Jego Eminencja odprawił w kościele św. Karola Boromeusza na Powązkach nabożeństwo żałobne za duszę śp. kanonika Alfonsa Trepkowskiego. Tego samego dnia, o godz. 16, Jego Eminencja był na sesji w Seminarium Metropolitalnym⁷⁶.

69 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1933, s. 246; *Wizytacja kanoniczna par. Zmartwychwstania Pańskiego w Warszawie*. Tamże, s. 293–294.

70 Tamże.

71 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*. Tamże, s. 246.

72 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*. Tamże, s. 290.

73 Tamże.

74 Tamże.

75 Tamże.

76 Tamże.

22 czerwca, w czwartek, o godz. 8.30, Jego Eminencja odprawił w kościele św. Antoniego w Warszawie Mszę Świętą żałobną za duszę śp. kardynała Cerrettiego. Potem był na nabożeństwie w katedrze odprawionym z okazji 20-lecia sakry biskupiej Arcypasterza. Wreszcie po południu, z tej właśnie okazji przyjął życzenia i gościł duchowieństwo archidiecezjalne⁷⁷.

23 czerwca, w piątek, o godz. 10, Jego Eminencja odprawił sumę w kościele sióstr wizytek. Tego samego dnia był na procesji, która wyszła z kościoła oo. Jezuitów⁷⁸.

24 czerwca, w sobotę, o godz. 9, Jego Eminencja był na rozdaniu matur w Seminarium Nauczycielskim Sióstr Zmartwychwstańek⁷⁹.

27 czerwca, we wtorek, po południu, Jego Eminencja obejrzał plac budowy nowego kościoła pw. św. Teresy przy ul. Tamka⁸⁰.

28 czerwca, w środę, po południu, Jego Eminencja obejrzał nowo budujący się Dom Katolicki⁸¹.

1 lipca, w sobotę, o godz. 9, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą z okazji zjazdu w Warszawie mieszkających w Polsce członków Zakonu Maltańskiego, których zaprosił do siebie po południu na herbatę⁸².

2 lipca, w niedzielę, o godz. 9.20, Jego Eminencja wyjechał do Poznania⁸³.

3 lipca, w poniedziałek, o godz. 8, Jego Eminencja wraz z kard. Hlondem wyjechali z Poznania do Potulic⁸⁴.

4 lipca, we wtorek, o godz. 15, Jego Eminencja wyjechał z Potulic do Warszawy⁸⁵.

5 lipca, w środę, o godz. 17, Jego Eminencja wyjechał na kurację do Karlsbadu⁸⁶.

7 sierpnia, w poniedziałek, o godz. 12.40, Jego Eminencja powrócił z Karlsbadu do Warszawy⁸⁷.

9 sierpnia, w środę, Jego Eminencja wyjechał do Skolimowa⁸⁸.

16 sierpnia, w środę, o godz. 19, Jego Eminencja był na rozpoczęciu rekolekcji kapłańskich w Seminarium Metropolitalnym⁸⁹.

77 Tamże.

78 Tamże.

79 Tamże.

80 Tamże.

81 Tamże.

82 Tamże.

83 Tamże.

84 Tamże.

85 Tamże.

86 Tamże.

87 Tamże.

88 Tamże.

89 Tamże.

17 sierpnia, w czwartek, o godz. 8.30, Jego Eminencja odprawił w kościele panien Wizytek Mszę Świętą na intencję uczestników wycieczki katolików francuskich do Polski. O godz. 10 tego samego dnia Jego Eminencja przyjął ich u siebie i wygłosił dłuższe przemówienie po francusku. Wreszcie, o godz. 11.30, Jego Eminencja udał się do kościoła św. Krzyża na nabożeństwo żałobne za duszę śp. posła japońskiego Franciszka Kawai⁹⁰.

18 sierpnia, w piątek, o godz. 10, Jego Eminencja był w katedrze na nabożeństwie żałobnym za duszę śp. prezydentowej Mościckiej. Potem, o godz. 10.30, udał się na Uniwersytet Warszawski, na II Zjazd Teologiczny w Warszawie, gdzie wygłosił przemówienie⁹¹.

19 sierpnia, w sobotę, Jego Eminencja był na odczytach wygłoszonych podczas Zjazdu Teologicznego w stolicy, a wieczorem wydał raut dla jego uczestników.

20 sierpnia, w niedzielę, o godz. 9, Jego Eminencja dokonał poświęcenia nowego kościoła pod wezwaniem św. Kazimierza, wybudowanego przez księży zmartwychwstańców przy ul. Chełmskiej, w obrębie parafii św. Bonifacego. Uroczystość ta zgromadziła kilkutysięczną rzeszę wiernych. Przy bramie kościelnej ustawiły się bractwa i stowarzyszenia katolickie ze sztandarami. Przybyłego ks. kardynała powitało duchowieństwo z ks. proboszczem Wójcikiem na czele. Jego Eminencja dokonał poświęcenia kościoła zewnątrz i wewnątrz, odprawił Mszę Świętą i przemówił do wiernych, wyrażając swoją radość z powodu powstania nowej świątyni zbudowanej staraniem ojców zmartwychwstańców. Ponadto zachęcił wiernych do wytrwania w wierze świętej oraz do życia religijnego opartego na przykazaniach boskich i kościelnych. Po nauce ks. kardynała udzielił wiernym arcybiskupskiego błogosławieństwa⁹².

21 sierpnia, w poniedziałek, o godz. 9.30, Jego Eminencja odprawił w kościele św. Jana Mszę Świętą na intencję uczestników międzynarodowego zjazdu historyków w Warszawie. Potem, o godz. 11.30, Jego Eminencja był na jego otwarciu. Tego samego dnia, o godz. 15, przyjął zastępcę posła japońskiego w Warszawie⁹³.

30 sierpnia, w środę, o godz. 15, Jego Eminencja przyjął u siebie w pałacu p. Serrata, nowo mianowanego posła hiszpańskiego w Warszawie, a o godz. 16 – p. Politisa, nowo mianowanego posła greckiego w Warszawie⁹⁴.

31 sierpnia, w czwartek, o godz. 9, Jego Eminencja odprawił w kościele św. Antoniego w Warszawie nabożeństwo dla chorych. Tego samego dnia, o godz. 12 w południe, Arcybiskup dokonał w swej kaplicy instytucji kanonicznej nowo mianowanego kanonika Kapituły Kolegiaty Łowickiej, ks. Remigiusza Dąbrowskiego⁹⁵.

90 Tamże, s. 291.

91 Tamże.

92 Tamże; *Poświęcenie nowego kościoła OO. Zmartwychwstańców w Warszawie*, WAW 1933, s. 295.

93 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcybiskupa*, WAW 1933, s. 291.

94 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcybiskupa*, WAW 1933, s. 338.

95 Tamże.

1 września, w piątek, o godz. 8.55, Jego Eminencja był na warszawskim Dworcu Głównym wśród witających gości węgierskich z kard. prymasem Seredim i ministrem Kalay na czele, przybyłych do Polski na uroczystości związane z obchodem 400. rocznicy urodzin króla Stefana Batorego. Po wykonaniu przez orkiestrę hymnu węgierskiego i spontanicznych okrzykach na cześć Węgrów i ich księdza prymasa, ks. kard. Seredi wraz z ks. kard. Kakowskim i ks. nuncjuszem przeszli przed stojącymi na peronie szeregami organizacji, udzielając zgromadzonym błogosławieństwa. Następnie w salach recepcyjnych ks. kardynał Metropolita Warszawski prezentował węgierskiemu Prymasowi przedstawicieli organizacji warszawskich. O godz. 11 Arcypasterz Warszawski przyjął p. Kalaya – węgierskiego ministra spraw zagranicznych. W południe księża kardynałowie pojechali do Wilanowa w celu zwiedzenia wystawy pamiątek po królu Janie Sobieskim. Śniadaniem podejmował ich w swoim pałacu hr. Branicki. Wieczorem zaś (o godz. 20) kard. Kakowski uczestniczył w obiedzie u ministra Matuski – posła węgierskiego w Warszawie⁹⁶.

2 września, w sobotę, Jego Eminencja kontynuował pełnienie honorów gospodarza wobec węgierskich gości. I tak, przed południem był przewodnikiem prymasa Węgier po archikatedrze św. Jana i paru innych kościołach warszawskich, jak również po dzielnicy staromiejskiej i po nowej części miasta. O godz. 17 uczestniczył w zebraniu towarzyskim zorganizowanym w sali Rady Miejskiej dla uczczenia kardynała prymasa Węgier; zaś o godz. 19.30 – w pałacu arcybiskupim – podejmował węgierskich gości obiadem, przy okazji przedstawiając prymasowi Węgier duchowieństwo warszawskie⁹⁷.

3 września, w niedzielę, o godz. 9.20, Jego Eminencja był na Dworcu Głównym, z powodu odjazdu kard. Serediego do Poznania, na zaproszenia kard. Hlonda⁹⁸.

6 września, w środę, Jego Eminencja udał się do Szymanowa, gdzie w kaplicy klasztornej sióstr niepokalanek odprawił o godz. 9 Mszę Świętą, po której kilkudziesięciu uczennicom zakładu naukowego sióstr niepokalanek udzielił Sakramentu Bierzmowania, po czym wygłosił do zebranych przemówienie dotyczące umocnienia się w wierze za łaską Ducha Świętego i o życiu z wiary. Na sali rekreacyjnej uczennice uroczystie powitały Jego Eminencję, wyrażając w pięknych słowach swe przywiązanie do Kościoła i do swego Arcypasterza, który ze swej strony nie szczędził łaskawych słów pochwał i zachęty do pracy. Następnie Jego Eminencja zwiedził zakład naukowy, o którym informacji udzielała matka generalna sióstr niepokalanek i przełożona domu. Jego Eminencja zwiedził również kościół parafialny, Dom Katolicki i plebanię ks. proboszcza Siedleckiego. Po kilkugodzinnym pobycie w Szymanowie ks. kardynał, pobłogosławiwszy jeszcze raz siostry i zebranych, odjechał do Warszawy⁹⁹.

96 Tamże.

97 Tamże.

98 Tamże; *Pobyt J. Em. Ks. Kard. Seredi w Warszawie*, WAW 1933, s. 294–295.

99 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1933, s. 339.

7 września, w czwartek, o godz. 16, Jego Eminencja udzielił w kościele parafialnym w Markach Sakramentu Bierzmowania 500 osobom, po czym zwiedził wznoszony Dom Katolicki¹⁰⁰.

9 września, w sobotę, o godz. 10, Jego Eminencja wręczył p. Franciszkowi Karpińskiemu dekret nominacyjny Ojca Świętego na Szambelana Jego Świątobliwości, a o godz. 11.30 podobny dekret wręczył p. Konradowi Olchowiczowi – redaktorowi „Kurieria Warszawskiego”¹⁰¹.

10 września, w niedzielę, o godz. 15, Jego Eminencja przyjął p. Cudały, nowo mianowanego posła Stanów Zjednoczonych w Warszawie¹⁰².

11 września, w poniedziałek, o godz. 8, Jego Eminencja odprawił w kaplicy Seminarium Metropolitalnego Mszę Świętą z okazji rozpoczęcia nowego roku szkolnego oraz wygłosił do alumnów przemówienie. O godz. 16, Jego Eminencja przyjął ambasadora francuskiego, p. Laroche’a, natomiast o godz. 17, odbył sesję z profesorami Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Warszawskiego¹⁰³.

12 września, we wtorek, o godz. 15, Jego Eminencja przyjął nowo mianowanego posła portugalskiego w Warszawie, p. Cezara de Sousa Mendes, natomiast o godz. 18.30 był na sesji w Seminarium Metropolitalnym¹⁰⁴.

13 września, w środę, o godz. 10, Jego Eminencja odprawił nabożeństwo żałobne w kościele oo. Redemptorystów za duszę śp. o. Bernarda Łubieńskiego, a o godz. 11.30 przyjął rektorów Uniwersytetu, Politechniki i Wyższej Szkoły Gospodarstwa Wiejskiego¹⁰⁵.

16 września, w sobotę, w godzinach od 9 do 11, Jego Eminencja udzielał Sakramentu Bierzmowania w kościele św. Stanisława na Woli¹⁰⁶.

17 września, w niedzielę, o godz. 10, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kościele oo. Kapucynów z okazji uroczystości 250-lecia odsieczy wiedeńskiej¹⁰⁷.

18 września, w poniedziałek, o godz. 17, Jego Eminencja wyjechał do Częstochowy na rekolekcje i konferencję plenarną Episkopatu Polski. Treścią obrad były potrzeby duchowe chwili obecnej i coraz lepsze przystosowanie do nich duchowieństwa¹⁰⁸.

24 września, w niedzielę, Jego Eminencja wraz z Jego Ekscelencją abpem Gallem wyjechali z Częstochowy do Katowic. Jako goście bpa Adamskiego, zwiedzili Górny Śląsk¹⁰⁹.

100 Tamże.

101 Tamże.

102 Tamże.

103 Tamże.

104 Tamże.

105 Tamże.

106 Tamże.

107 Tamże.

108 Tamże; *Konferencja Episkopatu w Częstochowie*, WAW 1933, s. 340.

109 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcybiskupa*, WAW 1933, s. 340.

26 września, we wtorek, o godz. 12.40, Jego Eminencja powrócił z Katowic, a o godz. 18 był w Kurii na zebraniu księży proboszczów i rektorów kościołów, na którym postanowiono poprzeć pożyczkę narodową¹¹⁰.

29 września, w piątek, o godz. 8.30, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kaplicy siostr magdalenek przy ul. Żytniej¹¹¹.

4 października, w środę, o godz. 8, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kościele oo. Kapucynów. Tego samego dnia, o godz. 16.30, Prezydent Rzeczypospolitej złożył wizytę Jego Eminencji¹¹².

10 października, we wtorek, o godz. 11, Jego Eminencja w asyście ks. prał. Juliana Roczkowskiego i ks. Remigiusza Dąbrowskiego pobłogosławił w kaplicy Zamku Królewskiego związek małżeński Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej, prof. Ignacego Mościckiego z panią Marią Dobrzańską¹¹³.

11 października, w środę, o godz. 19, Jego Eminencja był na walnym zebraniu katechetek, gdzie do licznie zebranych wygłosił przemówienie¹¹⁴.

13 października, w piątek, o godz. 16, Jego Eminencja był w Domu Katolickim parafii św. Andrzeja, gdzie obejrzał, odnowione staraniem ks. prał. Fajęckiego, obrazy religijne, należące do kościoła św. Karola Boromeusza¹¹⁵.

14 października, w sobotę, o godz. 13, Jego Eminencja przyjął u siebie p. W. Jaroszewicza, Komisarza Rządu m. Warszawy¹¹⁶.

19 października, w czwartek, o godz. 8, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kaplicy Konwiktu Teologicznego z powodu rozpoczęcia nowego roku akademickiego. Po Mszy Arcypasterz wygłosił do księży studentów przemówienie o nauce i wychowaniu, po czym rektor Konwiktu, ks. Jan Weissmann, w obecności ks. W. Kwiatkowskiego, dziekana Wydziału Teologicznego, przedstawił ks. kardynałowi na sali rekreacyjnej księży studentów, przybyłych na studia do Warszawy z innych diecezji. Tego samego dnia, o godz. 17, Prezydent Rzeczypospolitej z małżonką złożył wizytę Jego Eminencji ks. kardynałowi¹¹⁷.

20 października, w piątek, o godz. 15, Jego Eminencja przyjął u siebie przybyłego do Warszawy posła chińskiego przy Rządzie Polskim¹¹⁸.

110 Tamże.

111 Tamże.

112 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1933, s. 380.

113 Tamże.

114 Tamże.

115 Tamże.

116 Tamże.

117 Tamże, s. 381.

118 Tamże.

21 października, w sobotę, o godz. 9, Jego Eminencja. odprawił Mszę Świętą w kaplicy gimnazjum św. Zofii i udzielił uczennicom Sakramentu Bierzmowania. Przy tej okazji Jego Eminencja przemawiał do młodzieży szkolnej i licznie zebranych rodziców¹¹⁹.

22 października, w niedzielę, o godz. 11, Jego Eminencja odprawił sumę w Bazylice Serca Jezusowego na Pradze, z okazji odbywającej się w podziemiach tej świątyni wystawy misyjnej¹²⁰.

23 października, w poniedziałek, o godz. 15, Jego Eminencja przyjął u siebie p. Ronflarda, generalnego konsula francuskiego¹²¹.

25 października, w środę, o godz. 15, Jego Eminencja wyjechał z architektem Jakimowiczem do Skolimowa, w celu obejrzenia placu pod budowę nowego drewnianego domu w pobliżu willi seminarystyjskiej¹²².

26 października, w czwartek, o godz. 17, Jego Eminencja był na przyjęciu u prezydentowej Mościckiej¹²³.

27 października, w piątek, o godz. 8, Jego Eminencja wyjechał w towarzystwie Jego Ekscelencji ks. arcybiskupa Galla i ks. prał. Gautier do Skrzyszew.¹²⁴

28 października, w sobotę, o godz. 17 Jego Eminencja zwiedził nowy dom zakonny sióstr dominikanek¹²⁵.

29 października, w niedzielę, w uroczystość Chrystusa Króla, o godz. 8, Jego Eminencja dokonał konsekracji nowego kościoła pod wezwaniem św. Klemensa, zbudowanego przez oo. redemptorystów w Warszawie przy ul. Karolkowej. Z aktem konsekracji połączone było uroczyste *Triduum* dla uczczenia 200. rocznicy założenia Zakonu, który po wielu ciężkich doświadczeniach na ziemi polskiej i rozłące z nią, w styczniu 1918 roku, na wezwanie Jego Eminencji ks. Kakowskiego powrócił do Warszawy¹²⁶.

Tego samego dnia o godz. 17 Jego Eminencja był na akademii w sali ratuszowej, zorganizowanej ku czci Chrystusa Króla¹²⁷.

31 października, we wtorek, o godz. 15 Jego Eminencja zwiedził budowę nowego Domu Katolickiego w Warszawie¹²⁸.

Ponadto w październiku 1933 roku Jego Eminencja zwrócił się z prośbą do władz państwowych o interwencję, wskazując na systematyczne obrażanie

119 Tamże.

120 Tamże.

121 Tamże.

122 Tamże.

123 Tamże.

124 Tamże.

125 Tamże.

126 *Konsekracja kościoła OO. Redemptorystów pod wezwaniem św. Klemensa*, WAW 1933, s. 382.

127 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1933, s. 381.

128 Tamże.

uczuc religijnych ze strony wychodzącego w Warszawie żydowskiego tygodnika literackiego „Ostoja”, który w szeregu swych numerów zamieścił artykuły niejakiego Klausnera pt. *Jezus z Nazaretu*, zawierające ohydne bluźnierstwa przeciwko Chrystusowi Panu. W wyniku tej interwencji Arcypasterz otrzymał od Komisarza Rządu m. st. Warszawy pismo, którym czytamy m. in.: „mam zaszczyt donieść, iż celem niedopuszczenia do rozpowszechnienia tego dzieła, zarządziłem zajęcie całości jego, jednocześnie polecając wystąpić z odpowiednim wnioskiem do Prokuratora przy Sądzie Okręgowym w Warszawie o pociągnięcie redaktora do odpowiedzialności karnej. Dalszy druk dzieła tego został wstrzymany i w przyszłości ono ukazywać się nie będzie. Przeciwko urzędnikowi, który dopuścił do ukazania się tego dzieła w druku przez przeoczenie, wdrożone zostało dochodzenie”¹²⁹.

1 listopada, w środę, Jego Eminencja celebrował sumę w kościele Wszystkich Świętych w Warszawie¹³⁰.

4 listopada, w sobotę, o godz. 10, Jego Eminencja odprawił w kaplicy sióstr magdalenek nabożeństwo żałobne za duszę śp. s. Leonardy. Tego samego dnia, o godz. 17, Arcypasterz wręczył, w sali gimnazjum św. Stanisława Kostki, order „Pro Ecclesia et Pontifice” hr. Zofii Zamoyskiej i Eleonorze Czarnowskiej, wygłaszając przy tej okazji przemówienie okolicznościowe¹³¹.

5 listopada, w niedzielę, o godz. 9, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kaplicy sióstr zmartwychwstank na Żoliborzu¹³².

10 listopada, w piątek, o godz. 18, Jego Eminencja był w Kurii na odczytanie ks. Stefana Ugniewskiego, który omówił sprawę przyjmowania innowierców na łono Kościoła¹³³.

11 listopada, w sobotę, o godz. 10, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w katedrze św. Jana¹³⁴.

12 listopada, w niedzielę, Jego Eminencja dokonał konsekracji kościoła pw. Matki Boskiej Częstochowskiej przy ul. Łazienkowskiej. Na Mszy Świętej był obecny Prezydent Rzeczypospolitej, premier Jędrzejewicz oraz inni przedstawiciele władz¹³⁵.

13 listopada, w poniedziałek, o godz. 17, Jego Eminencja był w Seminarium Duchownym na akademii, urządzonej przez alumnów ku czci św. Stanisława Kostki¹³⁶.

19 listopada, w niedzielę, o godz. 8.30, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kaplicy sióstr elżbietanek na Mokotowie¹³⁷.

129 Tamże, s. 381–382.

130 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1933, s. 412.

131 Tamże, s. 412–413.

132 Tamże, s. 413.

133 Tamże.

134 Tamże.

135 *Konsekracja kościoła w stolicy*, WAW 1933, s. 414; *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1933, s. 413.

136 Tamże.

137 Tamże.

21 listopada, we wtorek, o godz. 11, Jego Eminencja wygłosił przemówienie na rozpoczęcie kursu instrukcyjnego Akcji Katolickiej dla duchowieństwa¹³⁸.

22 listopada, w środę, o godz. 10, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kaplicy gimnazjum im. Cecylii Plater przy ul. Piusa XI. Tego samego dnia Arcypasterz był na nabożeństwie żałobnym za duszę śp. senatora Godlewskiego¹³⁹.

23 listopada, w czwartek, o godz. 10, Jego Eminencja odprawił w katedrze św. Jana Mszę Świętą żałobną za duszę śp. Henryka Sienkiewicza. Tego samego dnia był na zebraniu warszawskich księży proboszczów, które odbyło się w mieszkaniu ks. dziekana de Villa¹⁴⁰.

24 listopada, w piątek, o godz. 11.30, Jego Eminencja był w kościele św. Aleksandra na ślubie Włodzimierza Czetwertyńskiego z Elżbietą Wielopolską. Tego samego dnia, o godz. 17, Jego Eminencja był na dorocznym zebraniu Towarzystwa Naukowego¹⁴¹.

26 listopada, w niedzielę, o godz. 8, Jego Eminencja odprawił w kościele św. Krzyża Mszę Świętą z okazji obchodu 100-lecia Towarzystwa św. Wincentego à Paulo. Arcypasterz zaszczylił swoją obecnością także śniadanie przygotowane w sali gimnazjum św. Stanisława dla ponad 200 ubogich, do których przemówił, podnosząc zasługi katolicyzmu dla akcji pomocy ubogim. Po południu, o godz. 18, Jego Eminencja był w Ratuszu na okazałej akademii urządzonej z okazji tej rocznicy¹⁴².

27 listopada, w poniedziałek, o godz. 10, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kaplicy św. Kazimierza przy ul. Tamka, z powodu beatyfikacji bł. Katarzyny Labouré¹⁴³.

28 listopada, we wtorek, o godz. 11, Jego Eminencja wygłosił przemówienie na rozpoczęcie drugiego kursu instrukcyjnego Akcji Katolickiej dla duchowieństwa¹⁴⁴.

30 listopada, w czwartek, o godz. 12.30, Jego Eminencja był obecny na sesji w sprawie Domu Katolickiego¹⁴⁵.

2 grudnia, w sobotę, Jego Eminencja przewodniczył posiedzeniu obradującej w Warszawie Komisji Prawnej Episkopatu, w której uczestniczyli: kard. Hlond, metropolici Sapieha i Jałbrzykowski oraz biskupi Przeździecki, Łukomski, Jasiński, Adamski i Lisowski. Komisja poświęciła swoją uwagę m. in. różnym zagadnieniom Akcji Katolickiej, zastanawiano się także nad sprawą opłat za służbę kościelną do kas chorych i zapoznano się z projektem nowych programów nauki religii¹⁴⁶.

138 Tamże.

139 Tamże.

140 Tamże.

141 Tamże.

142 Tamże; *Obchód setnej rocznicy założenia Konferencji św. Wincentego à Paulo*, WAW 1933, s. 415–416.

143 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1933, s. 413.

144 Tamże.

145 Tamże.

146 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1934 s. 42; *Z Komisji Prawnej Episkopatu Polski*, WAW 1933, s. 414.

4 grudnia, w poniedziałek, Jego Eminencja zwiedził dwie kaplice w budującym się kościele św. Stanisława Kostki na Żoliborzu, które licznej już parafii – obok drewnianego kościółka – służą za domy modlitwy. Najdostojniejszego Arcypasterza powitał proboszcz prał. Ugniewski oraz dwaj członkowie komitetu budowy inżynierowie: Stanisław Rodowicz i Bronisław Dąbrowski, którzy udzielili informacji. Jego Eminencja dał wyraz zadowoleniu z wyników prac, gdyż pod kaplicami są wykończone dwie sale parafialne – podziękował proboszczowi i komitetowi za podjęte starania i udzielił błogosławieństwa pasterskiego do całkowitego dokończenia świątyni¹⁴⁷.

8 grudnia, w piątek, w uroczystość Niepokalanego Poczęcia NMP, o godz. 10.30, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kaplicy sióstr Zgromadzenia Rodziny Maryi przy ul. Żelaznej¹⁴⁸.

13 grudnia, w środę, o godz. 10, Jego Eminencja odprawił w katedrze nabożeństwo pogrzebowe za duszę śp. ks. prał. J. Roczkowskiego¹⁴⁹.

16 grudnia, w sobotę, o godz. 10, Jego Eminencja odprawił w katedrze nabożeństwo żałobne za duszę śp. prezydenta Narutowicza. Tego samego dnia, o godz. 11.30, Arcypasterz poświęcił Muzeum Przemysłu i Techniki¹⁵⁰.

21 grudnia, w czwartek, o godz. 15, Jego Eminencja był w Domu Katolickim przy ul. Chłodnej, z powodu rozdawania tam ubogim darów świątecznych¹⁵¹. Tego samego dnia ks. kardynał podpisał dekret mianujący mecenasa Ludwika Domańskiego prezesem Archidiecezjalnego Instytutu Akcji Katolickiej¹⁵².

23 grudnia, w sobotę, o godz. 12 w południe, duchowieństwo Archidiecezji składało Arcypasterzowi życzenia świąteczne¹⁵³.

147 PK 1933, s. 810.

148 *Wizyta J. Em. Arcypasterza w parafii na Żoliborzu*, WAW 1933, s. 414; *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1934, s. 42.

149 Tamże.

150 Tamże.

151 Tamże.

152 *Nominacja prezesa Instytutu Akcji Katolickiej w Warszawie*, WAW 1934, s. 44.

153 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1934, s. 42.

1934

1 stycznia, w poniedziałek, o godz. 11.18, Jego Eminencja złożył Prezydentowi Rzeczypospolitej Polskiej życzenia noworoczne¹.

10 stycznia, w środę, Jego Eminencja przewodniczył posiedzeniu Komisji Prawnej Episkopatu².

11 stycznia, w czwartek, o godz. 9.30, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kaplicy siostr nazaretanek przy ul. Czerniakowskiej, z okazji rozpoczynającego się zjazdu księży moderatorów Sodalicji Mariańskich. Następnie ks. kardynał przemówił do zebranych, wskazując na doniosłe zadania kapłanów pracujących w sodalicjach i życząc zjazdowi owocnych wyników. Kardynałowi Kakowskiemu przypadł zaszczyt otwarcia tego zjazdu, w którym uczestniczyli m. in.: prymas Hlond, nuncjusz Marmaggi i metropolita Sapieha. Na tę okoliczność warszawski Arcypasterz miał specjalne przemówienie³.

12 stycznia, w piątek, o godz. 12 w południe, księży moderatorzy Sodalicji Mariańskich złożyli Jego Eminencji, w jego pałacu *homagium*⁴. Tego samego dnia, po południu, Jego Eminencja przyjął nowo mianowanego w Warszawie posła japońskiego p. Ito oraz nowo mianowanego posła perskiego⁵.

20 stycznia, w sobotę, o godz. 10, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą za duszę śp. Heleny Paderewskiej. Tego samego dnia, o godz. 16, Arcypasterz był na sesji w Seminarium Duchownym, a ponadto odbył jeszcze konferencję w sprawie fundacji śp. hr. Potulickiej⁶.

31 stycznia, w środę, o godz. 16, Jego Eminencja był na zebraniu warszawskich księży proboszczów, które odbyło się w mieszkaniu ks. prob. Garncarka⁷.

11 lutego, w niedzielę, Jego Eminencja odprawił sumę w kościele św. Krzyża⁸.

12 lutego, w poniedziałek, o godz. 10, Jego Eminencja odprawił w katedrze Mszę Świętą z okazji rocznicy koronacji Ojca Świętego. Nabożeństwo – z udziałem m. in. nuncjusza apostolskiego, Kapituły Metropolitalnej, prezydenta Warszawy i wyższych urzędników państwowych – zakończone zostało uroczystym *Te Deum*. Katedra, w której nie zabrakło delegacji stowarzyszeń katolickich, była przepelniona wiernymi⁹. Tego samego dnia Arcypasterz obecny był również na akademii, którą ku czci Jego Świątobliwości papieża Piusa XI w Seminarium Metropolitalnym przygotowali tamtejsi alumni¹⁰.

1 Tamże.

2 Tamże.

3 Tamże, s. 43; *Zjazd Księży Moderatorów Sodalicji Mariańskich*, WAW 1934, s. 43–44.

4 Tamże; PK 1934, s. 46.

5 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1934, s. 43.

6 *Kronika. Czynności J. Em. Arcypasterza*, WAW 1934, s. 87.

7 Tamże.

8 Tamże.

9 Tamże; *Nabożeństwo w Archikatedrze Warszawskiej w rocznicę koronacji Ojca św.*, WAW 1934, s. 88.

10 *Akademia Papieska w Seminarium Duchownym*, Tamże; *Kronika. Czynności J. Em. Arcypasterza*, WAW 1934, s. 87.

13 lutego, we wtorek, o godz. 8.30, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kościele sióstr Sakramentek¹¹.

14 lutego, w środę, o godz. 10, Jego Eminencja posypał popiołem głowy duchowieństwa i wiernych¹².

15 lutego, w czwartek, o godz. 16, Jego Eminencja był w katedrze na pasji¹³.

17 lutego, w sobotę, o godz. 10, Jego Eminencja odprawił w kościele św. Krzyża w Warszawie Mszę Świętą za duszę śp. arcybiskupa Cieplaka¹⁴.

18 lutego, w niedzielę, o godz. 18, Jego Eminencja był w Ratuszu na akademii papieskiej, przygotowanej z okazji 12-lecia wstąpienia na Stolicę Piotrową papieża Piusa XI¹⁵.

19 lutego, w poniedziałek, o godz. 11, Jego Eminencja przyjął ministra Davignona, posła belgijskiego w Warszawie¹⁶.

20 i 21 lutego, we wtorek i w środę, Jego Eminencja przewodniczył konferencji plenarnej Episkopatu Polski¹⁷.

22 lutego, w czwartek, o godz. 10, Jego Eminencja odprawił w kościele św. Krzyża nabożeństwo żałobne za duszę śp. króla belgijskiego Alberta, o którym kard. Mercier w liście na Boże Narodzenie 1914 r. pisał: „Król nasz znajduje się na najwyższym szczeblu drabiny moralnej. Jest on może jedynym, który sobie nie zdaje z tego sprawy, podczas gdy my wszyscy doskonale sobie to uświadamiamy”, a Benedykt XV nakazał kapłanom belgijskim imię tego katolickiego króla wspominać w modlitwach podczas Mszy Świętej¹⁸.

Po tragicznej śmierci króla Alberta – kawalera m. in. Orderu Orła Białego i Krzyża Wielkiego Orderu Wojennego Virtuti Militari – ks. kard. Kakowski przesłał królowej-wdowie i jej synowi Leopoldowi wyniesionemu na belgijski tron swoje kondolencje. Królowa Elżbieta w skierowanym do Arcypasterza telegramie napisała: „Jestem niezmiernie wzruszona udziałem Waszej Eminencji w mym ogromnym bólu i wyrażam swą wielką wdzięczność. Elżbieta”. Podobną depezę z podziękowaniem i wyrazami wdzięczności dla Jego Eminencji nadesłał król Leopold III¹⁹.

25 lutego, w niedzielę, o godz. 9, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kaplicy sióstr magdalenek przy ul. Żytniej²⁰.

26 lutego, w poniedziałek, w dniu swoich imienin, o godz. 8, Jego Eminencja odprawił w swej kaplicy Mszę Świętą, na której byli obecni alumni seminarium, na czele ze swoimi przełożonymi, a także siostry i bracia z różnych zgromadzeń

11 Tamże.

12 Tamże.

13 Tamże.

14 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1934, s. 130.

15 PK 1934, s. 129.

16 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1934, s. 130.

17 Tamże.

18 J. Rawicz, *Katolicki monarcha*, PK 1934, s. 137.

19 PK 1934, s. 163.

20 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1934, s. 130.

zakonnych. O godz. 12 w południe, Jego Eminencja przyjmował życzenia od duchowieństwa, a w godz. od 17 do 19 – od osób świeckich²¹.

W lutym 1934 roku, miesięcznik ilustrowany „Rodzina Polska” wydrukował wypowiedź Jego Eminencja kardynała Kakowskiego udzieloną w ramach zainteresowania się opinii publicznej w Polsce, w piętnastolecie odzyskania niepodległości, sprawą wzniesienia Świątyni Opatrzności. Oto treść tej wypowiedzi: „Zbudowanie Świątyni Opatrzności to ślub, uroczyście przez przodków naszych złożony, a przyjęty uroczyście przez współczesne nasze pokolenie. Zbudowanie Świątyni Opatrzności to ślub wdzięczności onych, co Konstytucję Trzciomajową ogłosili, ale i ślub wdzięczności tych, co się odrodzenia niepodległej Polski doczekali. Spełnienie tego zobowiązania ciąży na całym narodzie polskim, przede wszystkim zaś na nas, cośmy cud odrodzenia Polski na własne oczy oglądali. Pamiętajmy, co święty Anzelm był napisał, że gdy człowiek ślub złożył, aby się Bogu podobał, niech się śpieszy spełnić, co ślubował, aby się więcej spodobał. O ile uroczyście ślubowano, tym ślub większej nabiera zasługi. Zawołam tedy z Psalmistą: «Polsko, ofiaruj Bogu ofiarę chwały, a oddaj Najwyższemu ślub twoje» (Ps. 49,14)”²².

5 marca, w poniedziałek, o godz. 20, Jego Eminencja był na odczycie prof. Oskara Haleckiego, przygotowanym staraniem Towarzystwa Polsko-Francuskiego²³.

6 marca, we wtorek, o godz. 11, Jego Eminencja przyjął wojewodę Kościalkowskiego, nowo mianowanego komisarza m. Warszawy²⁴.

7 marca, w środę, o godz. 8.30, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kaplicy sióstr dominikanek przy ul. Czackiego. Następnie Arcypasterz udał się do Seminarium Duchownego na dysputę teologiczną, podjętą z okazji uroczystości św. Tomasza z Akwinu. Tematem dysputy, przeprowadzonej przez alumnów IV i V kursu, była teza o możliwości cudów według nauki św. Tomasza. Uczestniczyli w niej, oprócz kleryków i księży profesorów, także i goście, m. in. o. Jacek Woroniecki i Jego Eminencja kard. Kakowski²⁵.

8 marca, w czwartek, Jego Eminencja przewodniczył konferencji prawnej Episkopatu Polski²⁶.

11 marca, w niedzielę, o godz. 11, Jego Eminencja przyjął Pierackiego, ministra spraw wewnętrznych, a po południu był w gimnazjum sióstr nazaretanek na wieczorze poświęconym trzem polskim wieszczom²⁷.

21 Tamże.

22 Cyt. za PK 1934, s. 107–108.

23 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1934, s. 130.

24 Tamże.

25 PK 1934, s. 185.

26 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1934, s. 130.

27 Tamże.

12 marca, w poniedziałek, w godzinach przedpołudniowych, Jego Eminencja był na zebraniu redaktorów wszystkich tygodników katolickich w Polsce²⁸.

13 marca, we wtorek, o godz. 9, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kaplicy sióstr nazaretanek przy ul. Czerniakowskiej²⁹.

14 marca, w środę, o godz. 11, Jego Eminencja przyjął W. Jędrzejewicza, ministra wyznań religijnych i oświecenia publicznego. Tego samego dnia, o godz. 20, Arcypasterz był na uroczystym posiedzeniu, urządzonym w kamienicy książąt Mazowieckich ku czci śp. prof. Ptaszyckiego³⁰.

15 marca, w czwartek, o godz. 20, Jego Eminencja przewodniczył adoracji Najświętszego Sakramentu w warszawskiej katedrze św. Jana³¹. Odpowiadając na życzenie Ojca Świętego, aby właśnie tego dnia odbyła się na całym świecie katolickim wieczorna adoracja kapłańska przed wystawionym Najświętszym Sakramentem, wokół Arcypasterza zgromadzili się wszyscy księża świeccy i zakonnicy z Warszawy, wysłuchali rozmyślenia przeprowadzonego przez bpa A. Szlagowskiego i przyjęli z rąk księdza kardynała boże błogosławieństwo³².

19 marca, w poniedziałek, „J. Em. Ksiądz Kardynał Al. Kakowski w asyście liczego duchowieństwa odprawił w katedrze św. Jana o godzinie 10 rano uroczyste nabożeństwo na intencję Marsz. Piłsudskiego. W nabożeństwie wzięli udział p. Prezydent Rzeczypospolitej, rząd z premierem Jędrzejewiczem na czele, przedstawiciele generalicji, urzędów państwowych itp.”³³.

20 marca, we wtorek, o godz. 8.30, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kaplicy sióstr zmartwychwstank na Żoliborzu³⁴.

25 marca, w niedzielę, o godz. 7, Jego Eminencja był w Konserwatorium na koncercie religijnym, wykonanym przez chór akademicki kościoła św. Anny³⁵.

29 marca, w Wielki Czwartek, Jego Eminencja odprawił w katedrze św. Jana nabożeństwo wielkoczwartkowe³⁶.

2 kwietnia, w Poniedziałek Wielkanocny, o godz. 8.30, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kaplicy sióstr zmartwychwstank na Żoliborzu³⁷.

10 kwietnia, we wtorek, o godz. 16, Jego Eminencja był na posiedzeniu konstytucyjnym fundacji stypendialnej Towarzystwa Kredytowego Ziemskiego³⁸.

28 Tamże.

29 Tamże.

30 Tamże.

31 Tamże.

32 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1934, s. 172.

33 PK 1934, s. 203.

34 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1934, s. 172.

35 Tamże.

36 Tamże.

37 Tamże.

38 Tamże.

14 kwietnia, w sobotę, o godz. 11, Jego Eminencja przyjął u siebie przedstawicieli pielgrzymki akademickiej, udającej się do Częstochowy³⁹.

18 kwietnia, w środę, o godz. 8.30, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kaplicy siostr magdalenek przy ul. Żytniej⁴⁰.

23 kwietnia, w poniedziałek, o godz. 10, Jego Eminencja dokonał instytucji kanonicznej ks. kanonika M. Węglewicza⁴¹.

24 kwietnia, we wtorek, o godz. 10, Jego Eminencja odprawił sumę w kaplicy św. Kazimierza na Tamce z powodu kanonizacji św. Ludwika de Marillac⁴².

27 kwietnia, w piątek, o godz. 15, Jego Eminencja wyjechał samochodem, w towarzystwie ks. Remigiusza Dąbrowskiego, do Siedlec⁴³.

28 kwietnia, w sobotę, o godz. 8, Jego Eminencja z ks. bpem Przeździeckim udał się z Siedlec do Łucka. Po drodze, Dostojni Goście, spotkani przez bpa Adolfa Szelażka, któremu towarzyszył ks. infułat Zagórski, zatrzymali się w Kowlu, gdzie zwiedzili budujący się kościół-pomnik, którego proboszczem jest ks. prał. Tokarzewski. Jakkolwiek wizyta Jego Eminencja miała charakter ściśle prywatny, jednak miejscowe społeczeństwo katolickie pragnęło wziąć najżywszy udział w przyjęciu Najdostojniejszego Gościa. Młodzież szkolna i organizacje społeczne spontanicznie zgłaszały swe prośby o pozwolenie na wzięcie udziału przy najmniej w powitaniu Jego Eminencji. Na tarasie pałacu biskupiego zgromadziło się duchowieństwo, na czele z biskupem sufraganiem Walczykiewiczem, oraz oficerowie, na czele z dowódcą garnizonu łuckiego p. pułkownikiem Żurakowskim. O godz. 16 przybył ks. kardynał w towarzystwie księży biskupów Przeździeckiego i Szelażka oraz swego kapelana ks. Remigiusza Dąbrowskiego, tudzież miejscowych księży kanoników: Pierzchały i Szycha. Jego Eminencja przeszedł przed frontem oddziałów przysposobienia wojskowego oraz zgromadzonych organizacji, przyjmując kwiaty i adresy ozdobne. Wstąpiwszy na taras pałacu, Jego Eminencja wygłosił podziękowanie za przyjęcie i udzielił błogosławieństwa wszystkim zebranych⁴⁴.

29 kwietnia, w niedzielę, po Mszy Świętej i zwiedzeniu katedry, Jego Eminencja przybył do Seminarium Duchownego witany śpiewem przez alumnów i przemówieniem diakona Sikorskiego. Ks. kardynał wypowiedział do alumnów serdeczne słowa, wskazując na trudne warunki pracy na kresach i na konieczność szczególnego urobienia duchowego w tych okolicznościach. Następnie Jego Eminencja udał się do sierocińca siostr misjonarek benedyktynek, gdzie rozmawiał łaskawie z dziatwą, później do diecezjalnego Instytutu Akcji Katolickiej oraz odwiedził biskupa sufragana i ks. prał Muraszkę, prepozyta kapituły. O godz. 14, w pałacu biskupim odbył się obiad na cześć Jego Eminencji, z udziałem przedstawicieli

39 Tamże.

40 Tamże.

41 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1934, s. 218.

42 Tamże.

43 Tamże.

44 *J. Em. Arcypasterz na Wołyniu*, WAW 1934, s. 218–219.

władz państwowych, na czele z wojewodą Józewskim, wojskowości, ziemiaństwa oraz przedstawicieli mieszkańców m. Łucka. Następnie Jego Eminencja rewizytował wojewodę, prezesa Sądu Okręgowego Włodka i dowódcę garnizonu m. Łucka. Wieczерzę spożyli Dostojni Goście w sali posiedzeń kapitulnych, podejmowani przez Kapitułę Katedralną⁴⁵.

30 kwietnia, w poniedziałek, o godz. 10, Najdostojniejszy Gość opuścił Łuck, żegnany serdecznie przez ks. biskupa, duchowieństwo i społeczeństwo kresowe⁴⁶.

1 maja, we wtorek, o godz. 10, Jego Eminencja powrócił z Łucka do Warszawy⁴⁷.

2 maja, w środę, o godz. 8, odprawił Mszę Świętą w kaplicy sióstr miłosierdzia przy ul. Starej⁴⁸.

3 maja, w czwartek, o godz. 10, Jego Eminencja odprawił uroczyste nabożeństwo w katedrze św. Jana⁴⁹.

6 maja, w niedzielę, o godz. 11, Jego Eminencja przyjął u siebie ks. B. Żongolowicza, podsekretarza stanu w Ministerstwie Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego. Tego samego dnia po południu Arcypasterz udzielił Sakramentu Bierzmowania uczennicom gimnazjum sióstr martwychwstank na Żoliborzu⁵⁰.

13 maja, w niedzielę, o godz. 9.30, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w katedrze św. Jana na intencję uczestników zjazdu przysposobienia wojskowego⁵¹. Następnie Arcypasterz udał się na Okęcie, gdzie w pobliżu lotniska cywilnego poświęcił nowy kościół pod wezwaniem Matki Boskiej Loretańskiej, patronki lotnictwa, który został zbudowany ku czci bohaterskich lotników śp. Żwirki i Wigury, na terenie podarowanym przez właścicieli majątku Okęcie pp. Bagniewskich, którzy także w znacznej mierze przyczynili się do budowy świątyni. Przybywającego Arcypasterza powitał miejscowy ks. proboszcz Wyrębowski, zaś w imieniu władz państwowych starosta Zagórski. Po przedłożeniu sprawozdania z budowy kościoła i jego poświęceniu, Jego Eminencja, dziękując proboszczowi za inicjatywę i trudy poniesione przy budowie świątyni, a pp. Bagniewskim i innym ofiarodawcom za szlachetną ofiarę i pomoc, wskazał na wielkie dobrodziejstwo i łaski, jakie spływać będą na mieszkańców Okęcia z racji posiadanego kościoła. Następnie odbyła się Msza Święta, którą celebrował ks. prał. Fajęcki, po czym ks. kardynał udzielił arcypasterskiego błogosławieństwa. Po nabożeństwie pp. Bagniewscy podejmowali śniadaniem duchowieństwo, przedstawicieli władz i organizacji. Ogromne rzesze ludu, obecność władz państwowych, samorządowych z komisarzem Kościałkowskim na czele, lotnictwa, organizacji

45 Tamże.

46 Tamże.

47 Tamże.

48 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1934, s. 218.

49 Tamże.

50 Tamże.

51 Tamże.

przysposobienia wojskowego, szkół, świadczyły wymownie, jak potrzebna była świątynia na Okęciu⁵².

16 maja, w środę, o godz. 16, Jego Eminencja – wraz z kilkoma kapłanami – był wśród mieszkańców przedmieścia Warszawy, zwanego Annapolem, w dzielnicy składającej się z baraków wybudowanych przez miasto dla 12 tysięcy bezdomnych. Arcypasterz uczestniczył w ceremonii zbiorowego chrztu ich 118 dzieci. Ta niecodzienna uroczystość – przygotowana przez opiekującą się tą społecznością siostry dominikanki i Towarzystwo „Caritas” – odbyła się w prowizorycznym kościele, który ks. kardynał polecił tam bezzwłocznie wybudować⁵³.

17 maja, w czwartek, o godz. 9, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kościele oo. Kapucynów⁵⁴.

19, 20, 21 i 22 maja, w sobotę, niedzielę miała miejsce uroczystość Zesłania Ducha Świętego, zaś w poniedziałek zielonoświątkowy i we wtorek, Jego Eminencja wizytował parafię w Łowiczu, rozpoczynając wizytację od uroczystego ingresu do prastarej kolegiaty, gdzie Najdostojniejszego Arcypasterza powitała miejscowa kapituła. Po wysłuchaniu sprawozdania ks. prałata L. Stępowskiego, Jego Eminencja podziękował mieszkańcom Łowicza i ludowi księżackiemu za serdeczne przyjęcie, zwrócił uwagę na pomnik polskiej sztuki wzorowanej na kulturze zachodu, jakim jest starożytna Kolegiata Łowicka, będąca klejnotem zabytków polskich, i na zakończenie zachęcał do gorliwości w wierze świętej⁵⁵.

20 maja, w niedzielę, w uroczystość Zesłania Ducha Świętego, Jego Eminencja był obecny na szkolnej Mszy Świętej, po której w serdecznych słowach przemówił do młodzieży szkolnej, zachęcając ją do zachowania dorobku duchowego i materialnego starszych pokoleń w odrodzonej, wolnej Ojczyźnie. Następnie Jego Eminencja zaszczyił swą obecnością posiedzenie Kapituły Łowickiej, na którym wręczył jej członkom nowe ustawy, przystosowane do obecnych warunków. Za troskę o świetność Kapituły, jej rozwój i przyszłość w gorących słowach podziękował Jego Eminencji prepozyt Kapituły Łowickiej, ks. prał. Bielawski. Tego samego dnia, po południu, nastąpiła wizytacja kościoła popijarskiego, sióstr bernardynek oraz św. Jana i kaplicy szpitala miejskiego, gdzie Jego Eminencja – odwiedzając poszczególne sale – błogosławięństwem apostołskim umacniał wszystkich spotykanych tam chorych⁵⁶.

21 maja, w poniedziałek zielonoświątkowy, odbył się ingres Jego Eminencja do kościoła parafialnego św. Ducha w Łowiczu, gdzie wizytacją kanoniczna

52 *Ufundowanie kościoła ku uczczeniu pamięci bobaterskich lotników*, PK 1934, s. 361; *Poświęcenie kościoła na Okęciu*, WAW 1934, s. 219–220.

53 Tamże, s. 218; PK 1934, s. 347; *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1934, s. 262.

54 Tamże, s. 261.

55 Tamże.

56 *Wizytacja kanoniczna w Łowiczu*, WAW 1934, s. 262–263.

trwała do wtorku włącznie. Do Sakramentu Bierzmowania przystąpiło w tym czasie w Łowiczu około 4000 osób⁵⁷.

22 maja, we wtorek, Jego Eminencja – wracając z Łowicza do Warszawy – wstąpił do klasztoru oo. Franciszkanów w Niepokalanowie, gdzie m.in. zwiedził drukarnię i redakcję pisma „Rycerz Niepokalanej”.

27 maja, w niedzielę, w uroczystość Trójcy Przenajświętszej, o godz. 9, Jego Eminencja poświęcił w katedrze sztandar Akcji Katolickiej parafii św. Jana. Potem udał się do Bazyliki Serca Jezusowego, gdzie celebrował pontyfikalną sumę ku czci św. Jana Bosko. Po południu Arcypasterz, wraz z kardynałem Hlondem, był na akademii, urządzonej ku czci tego świętego.

30 maja, w środę, „Jego Em. Ks. Kardynał Aleksander Kakowski przyjął w Warszawie przedstawicieli Zarządu Głównego Ligi Morskiej i Kolonialnej i Głównego Komitetu Wykonawczego *Święta Morza* w osobach przewodniczącego komitetu J. Dębskiego, oraz dyr. E. Kłopotowskiego. Zapoznawszy się z pracami przygotowawczymi i programem tegorocznego *Święta Morza* Ks. Kardynał Kakowski zgodził się na przyjęcie członkostwa w Komitecie Honorowym oraz obiecał poparcie duchowieństwa dla organizowanych uroczystości⁵⁸. Autor tej informacji wyraził przy tym przekonanie, iż „Pełne życzliwości stanowisko Ks. Kardynała Kakowskiego przyczyni się niewątpliwie do uświetnienia obchodów *Święta Morza* przez wzięcie w nim udziału całego duchowieństwa. Powinno się to zwłaszcza w wysoce dodatni sposób zaznaczyć na organizacji obchodów w ośrodkach wiejskich oraz w dalszym ciągu przyczynić się do stałego wzrostu zainteresowania zagadnieniami morskimi na wsi⁵⁹”.

31 maja, w czwartek, w uroczystość Bożego Ciała, Jego Eminencja niósł podczas procesji Najświętszy Sakrament⁶⁰.

2 czerwca, w sobotę, o godz. 11, Jego Eminencja pobłogosławił w katedrze związek małżeński Edmunda Radziwiłła z Izabellą Radziwiłłówną⁶¹.

3 czerwca, w niedzielę, o godz. 10, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kościele panien Wizytek na intencję uczestniczek zjazdu delegatek Katolickiego Związku Polek, a następnie był na rozpoczęciu zjazdu, gdzie wygłosił przemówienie⁶².

5 czerwca, we wtorek, o godz. 18.30, Jego Eminencja był w Wilanowie na rozpoczęciu XI Zjazdu Związku Prezydentek Sodalicii Pań Wiejskich, gdzie wygłosił dłuższe przemówienie⁶³.

7 czerwca, w czwartek, Jego Eminencja przyjął w swoim pałacu delegację Związku Rabinów Rzeczypospolitej Polskiej w osobach: pp. Kanała, Perelmana,

57 Tamże.

58 PK 1934, s. 412.

59 PK 1934, s. 412.

60 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1934, s. 261.

61 Tamże.

62 Tamże.

63 Tamże.

Langlebena, Fajnera. Jeden z delegatów odczytał, a następnie złożył Jego Eminencji memoriał treści następującej:

„Eminencjo! Księżę Kardynale! W imieniu duchowieństwa żydowskiego Rzeczypospolitej Polskiej, pozwalamy sobie niniejszym zwrócić się do Ciebie, Przewielebny Ojcie Kardynale, w następującej bolesnej sprawie. W odwiecznie wrogim Polsce kraju krzyżackim, w Niemczech, zapanowała ostatnio horda barbarzyńców pogan, zwalczająca wszystkie prawa boskie i depcząca wszystkie doniosłe zasady wiary chrześcijańskiej, prześladując, z okrucieństwem nieznanym w historii ludzkości, swych przeciwników, a zwłaszcza wszystkich pochodzących z narodu Izraela. Cały świat kulturalny, z książętami Kościoła Katolickiego na czele, potępił w najenergiczniejszy sposób ohydne wyczyny band narodowo-socjalistycznych w Niemczech. Niestety w Polsce, kraju o większości ludności bogobojnej, chrześcijańsko-katolickiej, znalazł się ku naszemu utrapieniu pewien odłam społeczeństwa, zwłaszcza młodzieży, który, o hańbo, mianując się narodowo-polskim, wzoruje się na przykładzie pogan niemieckich i urządza napady na bezbronnych przechodniów o wyglądzie semickim po ulicach miast polskich, bijąc, maltretując i raniąc ich bez litości. Zbiry te natrafiają czasem na opór napadniętych niewinnie ofiar, który to opór wywołuje jeszcze większą wściekłość i niecne czyny ze strony napastników, okrywających hańbą imię odwiecznie tolerancyjnej i bogobojnej Polski.

Księżę Kardynale! W głębokim przekonaniu, że żaden prawdziwy Polak-Katolik nie może być zupełnie moralnie zepsuty, że ta młodzież polska tak haniebnie prześladowająca Żydów, jest tylko chwilowo omamiona i otumaniona obcymi, wrogimi hasłami, ale na zew przewielebnego Polskiego Episkopatu Katolickiego do opamiętania się i zwrotu do zasad religii chrześcijańskiej zaprzestanie bez wątpienia prześladować ludność żydowską, co szkaluje dobre imię Polski, błagamy Cię, Przewielebny Ojcie Kardynale, w imieniu Duchowieństwa i ludności żydowskiej Najjaśniejszej Rzeczypospolitej Polskiej, racz łaskawie wydać odezwę pasterską do wszystkich wiernych Kościoła Katolickiego w Polsce w powyższym sensie, a wówczas ład i porządek znów zapanuje w tym, przez nas wszystkich tak umiłowanym kraju, na który niechaj spłynie łaska Boża. Amen! Chylimy czoło przed Tobą, Eminencjo, i kreślimy się, łącząc wyrazy najgłębszej czci. Związek Rabinów Rzeczyp. Polskiej Prezes: Rabin Mendel Alter, Pabianice, Dyrektor Związku: Dr A. Langleben, Warszawa”.

W odpowiedzi na powyższy memoriał, Jego Eminencja oświadczył delegacji, co następuje: „Wobec tego, że w prasie ukazała się wzmianka o wizycie pp. Rabinów u mnie i o celu tej wizyty, uważam za konieczne stwierdzić, że potępiam bezwzględnie wszelkie gwałty i ekscesy, skądkolwiek by one miały pochodzić, czy to ze strony katolickiej, czy żydowskiej. Rozwiązywanie nawet najbardziej zawyłych kwestii i zagadnień winno odbywać się zgodnie z nakazami etyki Chrystusowej. To jest nasze stanowisko zasadnicze. Korzystam jednak z wizyty Panów, aby jako Arcypasterz swej diecezji zwrócić pp. Rabinom uwagę, że dochodzą mnie liczne

skargi na prowokowanie i obrażanie uczuć religijnych ludności chrześcijańskiej ze strony elementów żydowskich. Nie chcę być głośnym i pozwolę sobie przytoczyć kilka przykładów. Akcja bezbożnicza w Polsce, która w ostatnich czasach przyjęła najbardziej agresywną formę zwalczania religii chrześcijańskiej, ośmieszania dogmatów, znieważania duchowieństwa katolickiego, jest prowadzona przez Żyda, Dawida Jabłońskiego, wydawcę «Wolnomyśliciela» i specjalnie wśród ludu rozpowszechnianego pisemka «Błyski». Inne pisma wolnomyślicielskie, wydawane zarówno po polsku, jak i po żydowsku, i znieważające religię katolicką, mają również wydawców Żydów. Osobiście musiałem interweniować u władz przeciwko bluźnierczym artykułom tygodnika «Opinia» i «Literarische Blatter», znieważającym Chrystusa Pana. Nie obarczam pp. Rabinów odpowiedzialnością za te czyny ich współwyznawców, uważam jednak, że społeczeństwo żydowskie, tak jednolicie i solidarnie występujące w obronie swych interesów, winno się zdobyć na zagwarantowanie ludności chrześcijańskiej poszanowania jej wiary i tradycji. W końcu nie mogę nie wyrazić swego ubolewania, że wydawnictwa, obrażające moralność i szerzące pornografię, która zalewa dziś Polskę, znalazły tak licznych wydawców i kolporterów wśród społeczeństwa żydowskiego. Na powyższe bolączki, przyczyniające się do wzrastania wśród społeczeństwa polskiego nastrojów antyżydowskich, i które w konsekwencji prowadzić mogą do pożałowania godnych ekscesów, uważam za niezbędne zwrócić uwagę pp. Rabinów, skoro zechcieli do mnie zgłosić się w tej sprawie”.

Po powyższym oświadczeniu Jego Eminencji jeden z rabinów zauważył, że ci bezbożnicy to są komuniści. Na to Jego Eminencja ks. kardynał odpowiedział rabinom, że to są jednak młodzi Żydzi, którym starsi dają pieniądze czy to z Polski, czy z zagranicy. „Wpłynicie – mówił ks. kardynał – na Żydów w kraju i za granicą, aby zamiast dawać pieniądze na agitację komunistyczną w Polsce, pożyczyci te pieniądze Państwu polskiemu”⁶⁴.

8 czerwca, w piątek, o godz. 10, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kościele panien Wizytek. Po południu Arcypasterz wziął udział w uroczystej procesji z Najświętszym Sakramentem z kościoła oo. Jezuitów na Rynek Starego Miasta⁶⁵.

10 czerwca, w niedzielę, o godz. 13, Jego Eminencja poświęcił nowy gmach Banku Gospodarstwa Krajowego. Tego samego dnia, o godz. 15.30, Arcypasterz poświęcił kamień węgielny pod budowę nowego kościoła na Grochowie, którego projekt przygotował architekt Boni. Przybywającego ks. kardynała powitał – w imieniu władz państwowych – starosta Skórewicz oraz ks. proboszcz Sztuka. Przemawiając do licznie zebranej rzeszy ludu, wynoszącej z górą 15 tysięcy osób, ks. kardynał, zwrócił uwagę na obowiązki wiernych w stosunku do Kościoła i łaski uświęcenia dusz, jakie z niego czerpią. Dłuższą część tego przemówienia Jego Eminencja poświęcił stosunkowi obywatela-katolika do państwa, mówiąc o miłości

64 PK 1934, s. 395–396; *Delegacja Związku Rabinów Rzeczypospolitej Polskiej u J. Em. Arcypasterza*, WAW 1934, s. 247–249.

65 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1934, s. 261.

Ojczyzny i ofiarności, jaką wobec niej winien on niezmiennie żywić. Po poświęceniu kamienia węgielnego Arcypasterz wybiierzował 1500 osób⁶⁶.

16 i 17 czerwca, w sobotę i w niedzielę, Jego Eminencja, w asyście ks. prał. Aleksandra Fajęckiego, ks. Edwarda Tyszki, ks. R. Dąbrowskiego, ks. A. Zyberk-Platera i ks. W. Majewskiego, odbył wizytację kanoniczną parafii Bielany. Na przybycie Jego Eminencji, przy bramie triumfalnej przed kościołem oczekiwała – z chorągwiami i sztandarami – wielotysięczna rzesza wiernych, na czele z miejscowym proboszczem, ks. W. Jakowskim i licznie zgromadzonym duchowieństwem dekanatu pozawarszawskiego. Podczas wizytacji Jego Eminencja zlustrował kościół, zakrystię, kancelarię parafialną, wybiierzował 450 osób oraz przeegzaminował dzieci z katechizmu. Następnie wizytował kaplice, wszędzie witany entuzjastycznie przez parafian. Gościł we wszystkich trzech domach parafialnych, gdzie przedstawiciele różnorodnych stowarzyszeń katolickich zdawali mu relacje ze swojej działalności. Jego Eminencja wszędzie przemawiał, wyrażając radość z oparcia pracy społecznej na fundamencie wiary, zachęcając do wytrwania oraz podkreślając konieczność współpracy z władzami państwowymi dla dobra Ojczyzny. Deklamacje, referaty, śpiewy i muzyka, którymi urozmaicono pobyt Najdostojniejszemu Arcypasterzowi w domach parafialnych, wywoływały pogodny i radosny nastrój. Dziękując za gorliwą i owocną pracę ks. proboszczowi oraz wszystkim księżom marianom z Bielany i błogosławiąc na dalszy zbawienny trud, Jego Eminencja opuścił wizytowaną parafię, żywiłowo żegnany przez wielotysięczny lud, zostawiając w jego sercach niezatarte wspomnienia⁶⁷.

15 czerwca, w piątek, o godz. 16, Jego Eminencja obejrzał nowe organy w kościele św. Stanisława na warszawskiej Woli. Tego samego dnia, o godz. 18.30, udzielił audiencji delegatom Stowarzyszenia Robotników Chrześcijańskich⁶⁸.

18 czerwca, w poniedziałek, o godz. 10, Jego Eminencja odprawił w kościele św. Krzyża Mszę Świętą za duszę śp. ministra Pierackiego. Tego samego dnia, o godz. 11.30, udzielił audiencji wychowankom Instytutu Głuchoniemych⁶⁹.

19 czerwca, we wtorek, Jego Eminencja przewodniczył posiedzeniu Komisji Prawnej Episkopatu⁷⁰.

22 czerwca, w piątek, kiedy na Bielanach w Zakładzie oo. marianów zgromadzili się uczestnicy 13. Walnego Zjazdu Delegatów Stowarzyszenia Chrześcijańsko-Narodowego Nauczycielstwa Szkół Powszechnych, Jego Eminencja ks. kardynał A. Kakowski odprawił Mszę Świętą w intencji ich pomyślnych obrad, a następnie przemówił serdecznie do zgromadzonych, błogosławiąc pracy Stowarzyszenia⁷¹.

66 Tamże, s. 262; *Poświęcenie kamienia węgielnego pod kościół na Grochowie*. Tamże, s. 263.

67 Tamże, s. 262; *Wizytacja kanoniczna na Bielanach*. Tamże, s. 263–264.

68 *Kronika. Czynności J. Em. Arcypasterza*, WAW 1934, s. 303.

69 Tamże.

70 Tamże.

71 PK 1934, s. 427.

Tego samego dnia, o godz. 18, J. Em. przyjął u siebie duchowieństwo, które – w osobie Jego Ekscelencji ks. biskupa Szlagowskiego – złożyło Arcypasterzowi życzenia z okazji rocznicy jego konsekracji⁷².

23 czerwca, w sobotę, o godz. 8, Jego Eminencja wyjechał do Mogielnicy na przygotowany tam kongres eucharystyczny, który zgromadził na tamtejszym cmentarzu przykościelnym i w najbliższej okolicy świątyni wielotysięczne tłumy. Według „Przeglądu Katolickiego”: „Przybyło na kongres z całej okolicy ok. 25 tysięcy osób, reprezentowane były wszystkie organizacje [...]. O godz. 11-ej, witany owacyjnie, przybył J. Em. ks. Kardynał Kakowski [...]. O godz. 2 pp. sale Domu Ludowego w Mogielnicy zapelnily się po brzegi mężczyznami i młodzieżą męską, która w podniosłym skupieniu i z uwagą wysłuchiwała doskonałych referatów [...]. O godz. 3-ej po południu te same sale Domu Ludowego zajęte zostały przez sekcję kobiet i sekcję młodzieży żeńskiej [...]. Wszystkie sekcje raczył zaszczyścić swą obecnością J. Em. ks. Kardynał i pobłogosławił tak zebranych, jak i tych, którzy kierują ich pracą”⁷³.

24 czerwca, w niedzielę, podczas drugiego dnia kongresu eucharystycznego w Mogielnicy, o godz. 9, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą przy ołtarzu polowym, a następnie uczestniczył w procesji eucharystycznej i w uroczystej sumie. „Na zakończenie procesji Dostojny Arcypasterz udzielił zgromadzonym błogosławieństwa, po czym przyjął na cmentarzu kościelnym defiladę młodzieży katolickiej z dekanatu goszczyńskiego, grójeckiego i górno-kalwaryjskiego. Instruktorka młodzieży żeńskiej p. Peczatówna, i instruktor młodzieży męskiej, p. Jakimiak, złożyli sprawozdania z działalności Stowarzyszeń Młodzieży Polskiej, po czym wręczono J. Em. pamiątkowy album z fotografiami stowarzyszeń”⁷⁴. Tego samego dnia, w godzinach popołudniowych, Arcypasterz powrócił do Warszawy⁷⁵.

29 czerwca, w piątek, o godz. 10.30, Jego Eminencja celebrował sumę w katedrze św. Jana⁷⁶.

30 czerwca, w sobotę, o godz. 16, Jego Eminencja obejrzał budowę Domu Katolickiego⁷⁷.

1 lipca, w niedzielę, Jego Eminencja wyjechał na kurację do Karlsbadu⁷⁸.

30 lipca, w poniedziałek, Jego Eminencja, powrócił z kuracji do Warszawy⁷⁹.

31 lipca, we wtorek, Jego Eminencja odprawił w kościele Nawiedzenia NMP Mszę Świętą za duszę śp. ks. dziekana Leona Kalinowskiego⁸⁰.

72 *Kronika. Czynności J. Em. Arcypasterza*, WAW 1934, s. 303.

73 Tamże; PK 1934, s. 442; *Wspaniała manifestacja religijna w Mogielnicy*, WAW 1934, s. 304–305.

74 Tamże; PK 1934, s. 443.

75 *Kronika. Czynności J. Em. Arcypasterza*, WAW 1934, s. 303.

76 Tamże.

77 Tamże.

78 Tamże.

79 Tamże.

80 Tamże.

4 sierpnia, w sobotę, Jego Eminencja odbył sesję w sprawie fundacji hr. Potulickiej⁸¹

7 sierpnia, we wtorek, Jego Eminencja wyjechał do Moskorzewa⁸².

9 sierpnia, w czwartek, Jego Eminencja powrócił z Moskarzewa do Warszawy⁸³.

11 sierpnia, w sobotę, Jego Eminencja obejrzał budowę Domu Katolickiego i prace rzeźbiarskie, które wykonuje tam artysta p. Durek⁸⁴.

13 sierpnia, w poniedziałek, o godz. 9, Jego Eminencja wyjechał z abpem Gallem do Skrzyszew, aby obejrzeć nowo nabyty tam dom rekolekcyjny, stamtąd udał się do Łodzi na pogrzeb śp. biskupa Tymienieckiego⁸⁵.

31 sierpnia, w piątek, o godz. 9.30, Jego Eminencja był na konferencji, którą odbył polski audytor Roty Rzymskiej, ks. prałat Janasik, z członkami sądów duchownych w Polsce⁸⁶.

2 września, w niedzielę, Jego Eminencja wyjechał do Częstochowy na konferencję Episkopatu Polski⁸⁷.

3 i 4 września, w poniedziałek i wtorek, Jego Eminencja przewodniczył na Jasnej Górze Komisji Ogólnej Synodu Plenarnego obradującej nad opracowanym przez specjalne Komisje materiałem do uchwał dla przyszłego Synodu Plenarnego, którego zwołanie zostało wyznaczone na rok 1935 do Częstochowy. W obradach – jako członkowie – uczestniczyli: ks. kardynał Hlond, arcybiskupi: Sapieha, Twardowski, Jałbrzykowski i Nowowiejski oraz biskupi: Przeździecki i Łukomski⁸⁸.

5 i 6 września, w środę i w czwartek, Jego Eminencja uczestniczył w obradującej w Częstochowie Konferencji Episkopatu Polski⁸⁹.

7 września, w piątek, Jego Eminencja powrócił z Częstochowy do Warszawy⁹⁰.

9 września, w niedzielę, Jego Eminencja dokonał wizytacji kanonicznej parafii Piaseczno. Przy bramach triumfalnych przed Piasecznem oczekiwały Najdostojniejszego Arcypasterza delegacja Strzelców i piękna banderia konna, a przy ostatniej został powitany przez burmistrza miasta i miejscowe duchowieństwo. W kościele powitał przemową Jego Eminencję ks. kardynała miejscowy proboszcz ks. kan. Kukalski, który po krótkim historycznym rysie kościoła, zdał sprawozdanie ze stanu moralnego parafii. Potem odbyła się Msza Święta,

81 Tamże.

82 Tamże.

83 Tamże.

84 Tamże.

85 Tamże, s. 303–304.

86 Tamże, s. 304.

87 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1934, s. 351.

88 *Synod Krajowy w r. 1935 r.*, WAW 1934, s. 353–354; PK 1934, s. 571.

89 *Konferencja Episkopatu Polski w Częstochowie w dniach 5-6 września 1934 r.*, WAW 1934, s. 352–353.

90 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1934, s. 351.

celebrowana przez Jego Eminencję, a następnie miejscowe nauczycielstwo składało hołd Arcypasterzowi, który w krótkiej przemowie uwydatnił wielkie znaczenie wiary dla życia narodowego. Następnie odbyła się katechizacja dzieci i bierzmowanie – blisko 1200 osób otrzymało Sakrament Bierzmowania. Po obiedzie Jego Eminencja zwiedził zakład Sióstr Dobrego Pasterza i Stowarzyszenia Męskie Akcji Katolickiej w ich nowym lokalu. Po krótkim ich sprawozdaniu, uwydatniającym wielką gorliwość niewielkiej jeszcze grupy młodych, Najdostojniejszy Arcypasterz w gorącej przemowie omawiał główne zadania Akcji Katolickiej, która nie zajmuje się polityką, ale dąży do odrodzenia duchowego narodu polskiego. W końcu Jego Eminencja udał się do Chyliczek, gdzie w końcowej przemowie pochwalił piękne wyniki pracy stowarzyszeń Akcji Katolickiej⁹¹.

11 września, we wtorek, o godz. 11, Jego Eminencja przyjął u siebie p. Nakoniecznikoff-Klukowskiego, wojewodę warszawskiego⁹².

12 września, w środę, o godz. 8, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kaplicy Seminarium Duchownego, z powodu rozpoczęcia nowego roku szkolnego i wygłosił do alumnów przemówienie. Tego samego dnia Arcypasterz był na uroczystości konsekracji kościoła w Walendowie, spotykając się tam m. in. z jego fundatorami: hr. M. Przeździecką i ks. Sewerynostwem Czetwertyńskim⁹³.

13 września, w czwartek, o godz. 17, Jego Eminencja był na sesji w Seminarium Duchownym⁹⁴.

15 i 16 września, w sobotę i w niedzielę, Jego Eminencja ks. kardynał dokonał wizytacji kanonicznej parafii Mińsk Mazowiecki. Pobyt księcia Kościoła w tej parafii zamienił się w wielką manifestację, w której wzięło udział całe społeczeństwo, wszystkie warstwy i stany, z miejscowym starostą Gadomskim i płk. Filipowiczem – dowódcą 7. pułku ułanów, na czele. Na spotkanie Najdostojniejszego Arcypasterza wyjechały banderie rolników i szwadrony kawalerii. Przy kilku wspaniałych bramach triumfalnych delegacje witały Arcypasterza w serdecznych przemówieniach. Przy ostatniej bramie powitało Jego Eminencję duchowieństwo dekanatu z ks. kan. Bakalarczykiem na czele. Po uroczystym ingresie i sprawozdaniu miejscowego proboszcza, Jego Eminencja przemówił do licznie zebranych wiernych. Podkreślając pierwsze hasło Akcji Katolickiej i główną jej zasadę: „Pokój Chrystusowy w Królestwie Chrystusowym”, nawoływał usilnie do pokoju i wzajemnej miłości. Po procesji żałobnej za zmarłych parafian, ks. kardynał do późnego wieczoru udzielał Sakramentu Bierzmowania⁹⁵.

16 września, w niedzielę, podczas drugiego dnia wizyty pasterskiej w Mińsku Mazowieckim, Jego Eminencja – po lustracji kościoła i zakrystii – odprawił uroczystą Mszę Świętą, a po kazaniu odbył katechizację dzieci i przyjmował sprawozdania

91 Tamże; *Wizytacja kanoniczna w Piasecznie*, WAW 1934, s. 354–355.

92 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1934, s. 351.

93 Tamże; *Konsekracja kościoła w Walendowie*, WAW 1934, s. 356.

94 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1934, s. 351.

95 Tamże; *Wizytacja kanoniczna w Mińsku Mazowieckim*, WAW 1934, s. 355.

z pracy działających na terenie parafii poszczególnych organizacji Akcji Katolickiej. Także tego dnia Jego Eminencja udzielał Sakramentu Bierzmowania, który podczas tej wizytacji ogółem przyjęło ok. 3000 wiernych⁹⁶.

21 września, w piątek, o godz. 9, „J. Em. ks. Kardynał A. Kakowski dokonał w towarzystwie ks. prałata dr. Zygmunta Kozubskiego, poświęcenia filii Zakładu Opieki Najśw. Panny na Grochowie. Nowy dom, zbudowany staraniem sióstr Matki Bożej Miłosierdzia, zwanych powszechnie Magdalenkami, tworzy jak gdyby filię wielkiego zakładu Magdalenek przy ul. Żytniej w Warszawie. Będzie to zakład wychowawczy dla dziewcząt połączony ze szkołą gospodarczą i praktycznym wdrażaniem się w gospodarstwo domowe”⁹⁷.

Tego samego dnia o godz. 18, Jego Eminencja ks. kardynał A. Kakowski, w obecności ks. bpa Szlagowskiego przyjął w swych apartamentach zarządy ogólnokrajowej centrali Katolickiego Związku Mężów, stowarzyszeń archidiecezjalnych oraz organizacji dekanalnych i parafialnych Akcji Katolickiej. Zebranych, w liczbie stu kilkudziesięciu osób, przedstawił księdzu kardynałowi dyrektor Archidiecezjalnego Instytutu Akcji Katolickiej ks. dr W. Lewandowicz. Po krótkim, serdecznym powitaniu przybyłych, Arcypasterz udzielił głosu ks. Modzelewskiemu, który w zwięzłym, rzeczowo ujętym referacie, zobrazował stan Akcji Katolickiej w szeregu wielkich krajów europejskich w chwili obecnej i, przeszedłszy do stosunków polskich, a przede wszystkim do rozwoju pracy apostołkiej w Archidiecezji Warszawskiej, poprosił o pasterskie błogosławieństwo dla jego pionierów i wykonawców. Nawiązując do treści referatu, Jego Eminencja wspominał o genezie Akcji Katolickiej i zwrócił uwagę na niebezpieczeństwo propagandy ateistycznej. Bezbożnicy, wrogowie imienia Bożego byli zawsze – zauważył – ale obecnie, po wojnie działalność ich stała się wyjątkowo agresywna, przybrała wielkie, międzynarodowe rozmiary i ujęta została w karby dyscypliny i celowego wysiłku. Do zahamowania tego ruchu deprawacji i zwyrodnienia moralnego Ojciec Święty powołał karne szeregi apostołów świeckich, mających pracować nad chrześcijańskim odrodzeniem społeczeństw pod kierownictwem hierarchii kościelnej. Przemówienie swoje, będące równocześnie przypomnieniem, że Akcja Katolicka stoi z dala od wszelkich partii politycznych i ponad nimi, Arcypasterz zakończył błogosławieństwem. Następnie przy herbacie goście spędzili dłuższą chwilę w atmosferze towarzyskiej wymiany zdań i poglądów, informując Arcypasterza o swojej pracy i obowiązkach⁹⁸.

22 i 23 września, w sobotę i w niedzielę, Jego Eminencja dokonał wizytacji kanonicznej parafii Radzymin. Pobyt księcia Kościoła zamienił się w wielką manifestację, w której udział wzięło całe społeczeństwo, wszystkie warstwy i stany z miejscowym starostą Morawskim i burmistrzem Marszałem na czele. Na spotkanie Dostojnego Arcypasterza wyjechały banderie konne, a przy czterech wspaniałych bramach triumfalnych, w serdecznych przemówieniach witały

96 Tamże.

97 PK 1934, s. 602.

98 *Zarządy Akcji Katolickiej u J. Em. Arcypasterza*, WAW 1934, s. 357–358.

swego Arcypasterza różne delegacje i młodzież szkolna. Przy bramie na Rynku, powitało Jego Eminencję duchowieństwo zebrane z całego dekanatu z ks. prałatem Kobylińskim na czele. Po uroczystym ingresie i złożeniu przez miejscowego proboszcza sprawozdania o stanie materialnym i moralnym parafii, Jego Eminencja przemówił do zebranej wielotysięcznej rzeszy wiernych, nawiązując do zmagani się w roku 1920 na polach Radzymina dwóch potęg: wschodniej i zachodniej i zwycięstwa tej ostatniej, gdyż z nią był Bóg, dla głębokiej wiary, usymbolizowanej w osobie księdza Ignacego Skorupki, kroczącego z krzyżem w rękę. Wskazując na to znamie, ks. kardynał nawoływał do trwania przy wierze świętej, do posłuszeństwa i uległości władzom, co w sumie umocni na duchu i w wierze, pomagając tym samym przetrwać przeżywany kryzys. Po procesji żałobnej za zmarłych parafian ks. kardynał do późnego wieczoru udzielał Sakramentu Bierzmowania, który tego dnia przyjęło 1500 osób. Wieczorem, na plebanii Najdostojniejszy Arcypasterz odbył konferencję z duchowieństwem dekanatu radzymińskiego⁹⁹.

23 września, w niedzielę, po lustracji kościoła, zakrystii, kancelarii parafialnej Jego Eminencja odprawił uroczystą Mszę Świętą, a po kazaniu odbył katechizację dzieci i przyjmował sprawozdania z pracy poszczególnych organizacji, stanowiących Akcję Katolicką wizytowanej parafii¹⁰⁰.

27 września, w czwartek, Jego Eminencja wyjechał do Rosochy, skąd tego samego dnia powrócił do Warszawy¹⁰¹.

29 i 30 września, w sobotę i w niedzielę, Jego Eminencja dokonał wizytacji kanonicznej parafii Nawiedzenia NMP w Warszawie¹⁰².

3 października, w środę, o godz. 19, Jego Eminencja był na zebraniu katechetek, do których wygłosił przemówienie¹⁰³.

4 października, w czwartek, o godz. 20, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kaplicy Domu Wychowawczego przy ul. Nowogrodzkiej¹⁰⁴.

6 i 7 października, w sobotę i w niedzielę, Jego Eminencja – w asyście księży prałatów J. Gautiera i A. Fajęckiego, dokonał wizytacji kanonicznej parafii Zbawiciela w Warszawie. U wrót świątyni powitali go: inż. A. Hauke z chlebem i solą, dzieci z wiązkami kwiatów, różne delegacje i licznie zgromadzone duchowieństwo na czele z ks. proboszczem M. Nowakowskim. Po uroczystym ingresie i sprawozdaniu proboszczowskim o stanie materialno-moralnym parafii, przemówił Najdostojniejszy Arcypasterz, wyrażając – wobec przepelniających kościoł wiernych – swą radość z żywo tętniącego w parafii życia religijnego, zachęcając równocześnie do pogłębiania wiary świętej przez pracę w Akcji Katolickiej. Następnie Jego

99 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1934, s. 351; *Wizytacja pasterska w Radzyminie*, WAW 1934, s. 355–356.

100 Tamże.

101 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1934, s. 351.

102 Tamże.

103 Tamże.

104 Tamże.

Eminencja odprawił procesję żałobną za zmarłych parafian, zamykając pierwszy dzień swej wizytacji udzieleniem Sakramentu Bierzmowania¹⁰⁵.

7 października, w niedzielę, po lustracji kościoła, zakrystii i kancelarii parafialnej, ks. kardynał odprawił uroczystą Mszę Świętą, egzaminował dzieci z katechizmu, w nowo wybudowanym parafialnym Domu Katolickim przyjmował sprawozdania z pracy poszczególnych organizacji zgrupowanych w Akcji Katolickiej oraz udzielił Sakramentu Bierzmowania, który przyjęło podczas tej wizyty kanonicznej 1500 wiernych¹⁰⁶.

10 października, w środę, o godz. 19, Jego Eminencja był na rozpoczęciu misji w kościele św. Jacka w Warszawie¹⁰⁷.

13 października, w sobotę, o godz. 11, Jego Eminencja odprawił nabożeństwo żałobne za duszę śp. ministra Barthou¹⁰⁸.

13 i 14 października, w sobotę i w niedzielę, Jego Eminencja dokonał wizytacji kanonicznej parafii św. Andrzeja w Warszawie. U wrót świątyni powitali Jego Eminencję: F. Karpiński – szambelan Jego Świątobliwości, wręczając chleb i sól, dzieci, składające wiązanki kwiatów, różne delegacje oraz licznie zgromadzone duchowieństwo na czele z ks. prał. A. Fajęckim – miejscowym proboszczem¹⁰⁹.

14 października, w niedzielę, po gruntownym obejrzeniu kościoła, zakrystii i kancelarii parafialnej, Najdostojniejszy Wizytator odprawił uroczystą Mszę Świętą, egzaminował dzieci z katechizmu, w Domu Parafialnym swego imienia, wzniesionym na pamiątkę pierwszej tutaj jego pracy kapłańskiej, przyjmował sprawozdania z pracy poszczególnych kolumn Akcji Katolickiej funkcjonujących w parafii oraz odwiedził dwie kaplice: IV oddziału Straży Pożarnej oraz w Szpitalu Św. Ducha¹¹⁰.

15 października, w poniedziałek, Jego Eminencja zaszczyił swą obecnością otwarcie i pierwsze posiedzenie dorocznego zjazdu Rady Związku Misyjnego Duchowieństwa i dyrektorów diecezjalnych Papieskich Dziel Misyjnych w Polsce. Tego samego dnia Arcypasterz wyjechał samochodem, w sprawach Uniwersytetu Lubelskiego, do Lublina¹¹¹.

16 października, we wtorek, Jego Eminencja powrócił z Lublina do Warszawy¹¹².

18 października, w czwartek, o godz. 8, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kaplicy Konwiktu Teologicznego, z okazji rozpoczęcia nowego roku akademickiego i wygłosił okolicznościowe przemówienie¹¹³.

105 Tamże.

106 *Wizytacja kanoniczna parafii Zbawiciela w Warszawie*, WAW 1934, s. 397; *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1934, s. 396.

107 Tamże.

108 Tamże.

109 *Wizytacja kanoniczna parafii św. Andrzeja w Warszawie*, WAW 1934, s. 398; *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1934, s. 396.

110 Tamże.

111 Tamże.

112 Tamże.

113 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1934, s. 396.

20 października, w sobotę, o godz. 22, Jego Eminencja był na raucie u premiera Kozłowskiego z okazji przyjazdu do Warszawy p. Goembesza, premiera węgierskiego¹¹⁴.

21 października, w niedzielę, o godz. 22, Jego Eminencja był na raucie u p. Matouski, posła węgierskiego w Warszawie¹¹⁵.

24 października, w środę, o godz. 8, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kaplicy sióstr magdalenek przy ul. Żytniej¹¹⁶.

25 października, w czwartek, o godz. 16, Jego Eminencja był w ochronce i w przedszkolu, utrzymywanym i prowadzonym przez Związek „Caritas” parafii św. Jana w Warszawie¹¹⁷.

26 października, w piątek, o godz. 15, Jego Eminencja przyjął p. Łazarewicz, posła jugosłowiańskiego w Warszawie. Tego samego dnia Arcypasterz był na spotkaniu księży proboszczów m. Warszawy, która odbyła się u ks. dziekana A. Fajęckiego¹¹⁸.

28 października, w niedzielę, w uroczystość Chrystusa Króla, o godz. 9, Jego Eminencja dokonał poświęcenia kamienia węgielnego i fundamentów nowego kościoła pod wezwaniem Chrystusa Króla na Targówku. W uroczystości uczestniczyli przedstawiciele władz państwowych z wiceministrem Krychowskim, dyrektorem Potockim, wicemarszałkiem Boguckim; przedstawiciele zarządu miasta, z miejscowym starostą na czele, oraz wielotysięczne tłumy. Jego Eminencja – po dokonaniu poświęcenia fundamentów świątyni oraz nowego sztandaru Katolickiego Stowarzyszenia Mężów – wygłosił przemówienie do zebranych, a następnie w kościółku parafialnym odprawił Mszę Świętą. Po południu Jego Eminencja wziął udział w pięknej akademii ku czci Chrystusa Króla, przygotowanej w miejscowym domu parafialnym, ukazującej wysoki poziom i żywe tętno życia religijnego na Targówku. Jego Eminencja przy tej okazji dokonał wizytacji kanonicznej parafii oraz udzielił Sakramentu Bierzmowania 353 osobom¹¹⁹.

29 i 30 października, w poniedziałek i we wtorek, Jego Eminencja ks. kardynał, w asyście ks. prał. J. Gautiera, dokonał wizytacji kanonicznej jednej z najstarszych parafii w stolicy – parafii Nawiedzenia NMP na Nowym Mieście. Pobyt Arcypasterza w tej parafii zamienił się w wielką manifestację, w której wzięły udział wszystkie warstwy i stany. Przy bramie triumfalnej powitały Jego Eminencję różne delegacje, licznie zebrane duchowieństwo, na czele z miejscowym proboszczem ks. inf. K. Bączkiewiczem, i wielotysięczne tłumy. Po uroczystym ingresie i sprawozdaniu na temat kondycji materialno-moralnej parafii, Najdostojniejszy Wizytator

114 Tamże.

115 Tamże.

116 Tamże.

117 Tamże.

118 Tamże.

119 Tamże; *Poświęcenie kamienia węgielnego pod nowy kościół w Warszawie*, WAW 1934, s. 399.

przemówił do zebranych, dziękując im za żywiołowe powitanie, jakie mu zgotowano, tak wymownie świadczące o żywym przywiązaniu do Kościoła. Dalej padły słowa zachęty do pogłębiania tej wiary, do pracy w Akcji Katolickiej oraz do praktykowania miłosierdzia chrześcijańskiego, które jest wyrazem wiary i miłości Bożej, a którego pole działania – szczególnie w dzisiejszych czasach kryzysu – jest bardzo obszerne. Po procesji żałobnej za zmarłych parafian, Jego Eminencja udzielił Sakramentu Bierzmowania pierwszej grupie spośród 1000 osób przygotowanych tutaj na przyjęcie tego sakramentu¹²⁰.

30 października, we wtorek, w drugim dniu wizyty pasterskiej parafii Nawiedzenia NMP – po lustracji kościoła, zakrystii oraz kancelarii parafialnej – ks. kardynał odprawił uroczystą Mszę Świętą, wysłuchał sprawozdań z pracy poszczególnych organizacji skupionych w Akcji Katolickiej oraz udzielił Sakramentu Bierzmowania pozostałym spośród oczekujących na ten sakrament¹²¹.

31 października, w środę, o godz. 9, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kościele oo. Kapucynów z okazji kanonizacji św. Konrada Parzhama¹²².

1 listopada, w czwartek, w uroczystość Wszystkich Świętych, o godz. 11, Jego Eminencja odprawił sumę w kościele Wszystkich Świętych¹²³.

4 listopada, w niedzielę, o godz. 9, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w katedrze św. Jana, w intencji uczestników zjazdu Katolickiego Stowarzyszenia Młodzieży Żeńskiej Archidiecezji Warszawskiej. Potem, o godz. 15, był na okolicznościowej akademii, urządzonej w sali warszawskiej parafii Zbawiciela¹²⁴.

6 listopada, we wtorek, Jego Eminencja był w Skrzyszewach, uczestnicząc w uroczystości poświęcenia i otwarcia tam Domu Rekolekcyjnego Archidiecezji Warszawskiej, który powstał z jego inicjatywy i gruntownie odrestaurowanych dawnych zabudowań wraz z parkiem majątku Skrzyszewy. Na uroczystość tę przybyli Jego Eminencja ks. nuncjusz F. Marmaggi, księży biskupi Szlagowski i Gawlina, ks. audytor Pacini, przedstawiciele Kapituły Metropolitalnej, Kapituły Łowickiej, reprezentanci miejscowej inteligencji i ziemiaństwa, duchowieństwo dekanatu kutnowskiego i liczne rzesze ludu. Poświęcenia kaplicy, mieszczącej się w dawnym pałacu właścicieli Skrzyszewa, dokonał ks. nuncjusz apostolski, inne budynki poświęcił ks. prałat Pacini, zaś ks. prałat Fajęcki odprawił Mszę Świętą, po której przemówił ks. kard. Kakowski. Jego Eminencja wskazał na genezę Domu Rekolekcyjnego, przypomniał encyklikę Ojca Świętego *Mens nostra*, zalecającą wiernym odprawianie rekolekcji zamkniętych, jako niezawodnego środka do odrodzenia wewnętrznego człowieka i życzył nowej placówce spełnienia pokładanych w niej nadziei. W imieniu miejscowego duchowieństwa i ludu dziękował

120 *Wizytacja kanoniczna parafii Nawiedzenia N.M.P. w Warszawie*, WAW 1934, s. 398–399.

121 Tamże.

122 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1934, s. 396.

123 Tamże.

124 Tamże.

Najdostojniejszemu Arcypasterzowi za trudy poniesione przy tworzeniu Domu Rekolekcyjnego ks. proboszcz Gorczyca. Podczas wspólnego posiłku ks. kardynał dziękował przedstawicielom miejscowego społeczeństwa za ofiary i życzliwość dla nowej, zbożnej placówki. Tego samego dnia, w godzinach popołudniowych, z udziałem Jego Eminencji w Domu Rekolekcyjnym rozpoczęły się pierwsze kilkudniowe rekolekcje, na których wstępną konferencję rekolekcyjną – poświęconą świętości życia kapłańskiego – wygłosił Jego Eminencja ks. nuncjusz apostolski.

Z okazji otwarcia Domu Rekolekcyjnego Archidiecezji Warszawskiej w Skrzyszewach na ręce kard. Kakowskiego nadszedł telegram od Ojca Świętego następującej treści:

„Eminencja Kardynał Kakowski. Ojciec św. z najwyższą radością przyjął wiadomość o otwarciu i poświęceniu w Twojej, Eminencjo, obecności Domu Rekolekcyjnego według myśli św. Ignacego oraz drugiego domu, przeznaczonego dla kapłanów. Najwyższy Pasterz błaga królewskie Serce Jezusa, aby obfite zesłało łaski i błogosławieństwa, Tobie zaś, Eminencjo, i wszystkim obecnym błogosławi — Kard. Pacelli”¹²⁵.

9 listopada, w piątek, o godz. 18, Jego Eminencja wrócił z rekolekcji odpawionych w Skrzyszewach¹²⁶.

11 listopada, w niedzielę, o godz. 10, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w katedrze św. Jana¹²⁷.

13 listopada, we wtorek, w uroczystość św. Stanisława Kostki, o godz. 17, Jego Eminencja odbył sesję z księżmi profesorami Wydziału Teologii Katolickiej Uniwersytetu Warszawskiego. Tego samego dnia, o godz. 18.30, Arcypasterz był w Seminarium Duchownym na akademii urządzonej ku czci św. Stanisława Kostki¹²⁸.

15 listopada, w czwartek, o godz. 10, Jego Eminencja odprawił w katedrze św. Jana Mszę Świętą za duszę śp. Henryka Sienkiewicza, następnie uczestniczył w zebraniu redaktorów tygodników katolickich, które odbyło się w lokalu Polskiej Katolickiej Agencji Prasowej¹²⁹.

16 listopada, w piątek, o godz. 10, Jego Eminencja uczestniczył w zebraniu korespondentów Polskiej Katolickiej Agencji Prasowej zorganizowanym w lokalu tej Agencji¹³⁰.

17 listopada, w sobotę, o godz. 10, Jego Eminencja odprawił w katedrze św. Jana Mszę Świętą za duszę śp. Michała Sobańskiego¹³¹.

125 PK 1934, s. 714; *Uroczyste otwarcie i poświęcenie Domu Rekolekcyjnego Archidiecezji Warszawskiej*, WAW 1934, s. 393–395; *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1934, s. 396.

126 Tamże.

127 Tamże.

128 Tamże.

129 Tamże, s. 396–397.

130 Tamże, s. 397; *Zjazd redaktorów tygodników i korespondentów*, WAW 1934, s. 443.

131 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1934, s. 397.

18 listopada, w niedzielę, o godz. 11, Jego Eminencja był na sumie w kościele oo. Bazylianów przy ul. Miodowej w Warszawie¹³².

19 listopada, w poniedziałek, o godz. 8.30, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kaplicy szpitala sióstr elżbietanek na Mokotowie¹³³.

20 listopada, we wtorek, o godz. 10, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kościele na, wówczas największym w Europie co do obszaru, cmentarzu Bródzieńskim, następnie – z okazji 50-lecia jego istnienia – odbył posiedzenie z członkami Dozoru Cmentarnego, podczas którego wygłosił okolicznościowe przemówienie. Arcypasterz podziękował w nim przewodniczącemu szambelanowi Karpińskiemu oraz całemu Dozorowi, naczelnikowi cmentarza i pracownikom za pożyteczną pracę, a nadto ks. rektorowi Wacławowi Niemyskiemu za pracę literacką nad cenną monografią cmentarza, wydaną w formie książki rozdanej obecnym. Ponadto Jego Eminencja wezwał do udzielania z funduszków Dozoru pewnych sum na budowę kościołów w stolicy, których tyle się już wybudowało, a to dla zaśluszczywania duchowym potrzebom wzrastającej wciąż liczebnie ludności¹³⁴.

21 listopada, w środę, o godz. 10, Jego Eminencja odprawił w katedrze św. Jana Mszę Świętą błagalną o beatyfikację Matki Siedliskiej, założycielki Zgromadzenia Świętej Rodziny z Nazaretu¹³⁵.

22 listopada, w czwartek, o godz. 9.30, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kaplicy przy ul. Piusa XI¹³⁶.

23 listopada, w piątek, o godz. 18, Jego Eminencja był w Kurii na odczycie, który wygłosił ks. Sitkowski pt. *O obowiązkach wikariusza*¹³⁷.

25 listopada, w niedzielę, o godz. 12 w południe, Jego Eminencja był na dorocznym zebraniu Towarzystwa Naukowego. Tego samego dnia Arcypasterz poświęcił nowy Dom Katolicki na Służewie¹³⁸.

28 listopada, w środę, o godz. 13, Jego Eminencja był na zebraniu księży proboszczów warszawskich, które odbyło się w mieszkaniu ks. prał. Kępińskiego¹³⁹.

W listopadzie 1934 roku Jego Eminencja otrzymał z Watykanu adresowany do niego telegram nawiązujący do adresu hołdowniczego przesłanego przez kard. Kakowskiego – w imieniu duchowieństwa i wiernych – Ojcu Świętemu Piusowi XI z okazji 15. rocznicy udzielenia mu sakry biskupiej. Oto jego treść:

132 Tamże; *150-lecie konsekracji kościoła OO. Bazylianów w Warszawie (1784-1934)*, WAW 1934, s. 443.

133 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1934, s. 397; *Kronika. Czynności J. Em. Arcypasterza*, WAW 1934, s. 439.

134 *50-lecie Cmentarza Bródzieńskiego w Warszawie*, WAW 1934, s. 413–420; *Kronika. Czynności J. Em. Arcypasterza*, WAW 1934, s. 439–440.

135 Tamże, s. 440; *O beatyfikację założycielki Zgromadzenia SS. Nazaretanek*, WAW 1934, s. 444.

136 *Kronika. Czynności J. Em. Arcypasterza*, WAW 1934, s. 440.

137 Tamże.

138 Tamże; *Poświęcenie domu katolickiego w Służewie*, WAW 1934, s. 444.

139 *Kronika. Czynności J. Em. Arcypasterza*, WAW 1934, s. 440.

„W piętnastą rocznicę Swojej konsekracji biskupiej, radując się z uroczystości Apostołów, która się łączy z świętem Chrystusa Króla, Jego Świątobliwość zwraca się myślą i wdzięczną pamięcią ku Swojemu Konsekratorowi i Jego współpracownikom, ze specjalnym uczuciem, udzielając im Apostolskiego Błogosławieństwa – Ottaviani”¹⁴⁰.

1 grudnia, w sobotę, o godz. 15, Jego Eminencja przyjął u siebie nowo mianowanego posła Wenezueli w Warszawie, p. Carlo Aristimuno Colla¹⁴¹.

4 grudnia, we wtorek, o godz. 19.15, Jego Eminencja był na dorocznym zebraniu księży prefektów i wygłosił tam przemówienie¹⁴².

5 grudnia, w środę, Jego Eminencja przewodniczył posiedzeniu Komisji Prawnej Episkopatu. W obradach wzięli udział: Jego Eminencja kard. Hlond, księży arcybiskupi: Sapieha, Nowowiejski, Gali oraz księży biskupi: Łukomski, Adamski, Gawlina i Tomczak¹⁴³.

10 grudnia, w poniedziałek, o godz. 8.30, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kaplicy sióstr nazaretanek przy ul. Czerniakowskiej. Tego samego dnia Arcypasterz przyjął u siebie nowo mianowanego posła szwedzkiego w Warszawie, p. Erica Carlssona Bohemana¹⁴⁴.

12 grudnia, w środę, o godz. 10, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kościele św. Krzyża, z okazji 80-lecia Towarzystwa Pań Miłosierdzia św. Wincentego à Paulo¹⁴⁵.

14 grudnia, w piątek, o godz. 15, Jego Eminencja przyjął u siebie nowo mianowanego posła holenderskiego w Warszawie, p. Lambeta Carlstena¹⁴⁶.

15 grudnia, w sobotę, o godz. 11, Jego Eminencja obejrzał w pracowni p. Kucharskiego obraz z Kolegiaty Łowickiej, oddany do odnowienia¹⁴⁷.

23 grudnia, w niedzielę, o godz. 10, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kaplicy sióstr franciszkanek¹⁴⁸.

24 grudnia, w poniedziałek, o godz. 12 w południe, Jego Eminencja przyjął życzenia świąteczne od duchowieństwa i w odpowiedzi na mowę ks. biskupa Szlagowskiego, wygłosił okolicznościowe przemówienie. Następnie Arcypasterz udał się do Nuncjatury, gdzie wobec licznie zebranego duchowieństwa złożył życzenia świąteczne Ojcu Świętemu na ręce nuncjusza apostolskiego, ks. arcybiskupa Franciszka Marmaggię. Natomiast o północy Jego Eminencja odprawił pasterkę w katedrze św. Jana¹⁴⁹.

140 *Telegram Ojca św. do J. Em. Ks. Kardynała*, WAW 1934, s. 397.

141 *Kronika. Czynności J. Em. Arcypasterza*, WAW 1934, s. 440.

142 Tamże.

143 Tamże; *Komisja prawna Episkopatu Polski*, WAW 1934, s. 444.

144 *Kronika. Czynności J. Em. Arcypasterza*, WAW 1934, s. 440.

145 Tamże.

146 Tamże.

147 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1935, s. 41.

148 Tamże.

149 Tamże.

26 grudnia, w środę, o godz. 8.30, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kaplicy siostr zmartwychwstanek na Żoliborzu i wygłosił tam przemówienie¹⁵⁰.

27 grudnia, w czwartek, o godz. 16, Jego Eminencja był na jasełkach w sali parafialnej przy katedrze św. Jana¹⁵¹.

28 grudnia, w piątek, o godz. 12 w południe, Jego Eminencja był w sali Domu Katolickiego parafii św. Antoniego przy ul. Chłodnej i oglądał film pt. *Przeor Kordecki*¹⁵².

31 grudnia, w poniedziałek, o godz. 10, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kościele na Bielanach, z okazji 25-lecia odnowienia Zgromadzenia Księży Marianów, a po Eucharystii zgromadzonym w świątyni udzielił papieskiego błogosławieństwa. Był również na okolicznościowej akademii, wygłaszając tam dłuższe przemówienie¹⁵³.

150 Tamże.

151 Tamże.

152 Tamże.

153 Tamże.

1935

1 stycznia, we wtorek, o godz. 11.15, Jego Eminencja złożył życzenia noworoczne Prezydentowi Rzeczypospolitej Polskiej¹.

6 stycznia, w niedzielę, w uroczystość Objawienia Pańskiego, o godz. 10.30, Jego Eminencja poświęcił w katedrze św. Jana złoto, mirrę i kadzidło oraz odbył tam procesję².

7 stycznia, w poniedziałek, o godz. 7.30, Jego Eminencja wyjechał do Rabki³.

4 lutego, w poniedziałek, o godz. 23.05, Jego Eminencja powrócił z Rabki do Warszawy⁴.

6 lutego, w środę, o godz. 16, Jego Eminencja wziął udział w zebraniu księży proboszczów warszawskich, które odbyło się u ks. prob. Gąsiorowskiego na Woli⁵.

8 lutego, w piątek, o godz. 15, Jego Eminencja przyjął u siebie nowo mianowanego ambasadora angielskiego w Warszawie, p. Kennarda⁶.

9 lutego, w sobotę, o godz. 15, Jego Eminencja był na akademii misyjnej w Filharmonii⁷.

10 lutego, w niedzielę, o godz. 18, Jego Eminencja był na akademii papieskiej w Theologicum, urządzonej staraniem Koła Teologicznego Księży Studentów Uniwersytetu Warszawskiego⁸.

12 lutego, we wtorek, o godz. 10, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w katedrze św. Jana na intencję Ojca Świętego Piusa XI, w trzynastą rocznicę jego koronacji. W nabożeństwie uczestniczyli przedstawiciele Prezydenta Rzeczypospolitej, rządu i Senatu. Licznie był reprezentowany korpus dyplomatyczny z nuncjuszem apostolskim na czele. Po południu Arcypasterz ,w imieniu Archidiecezji Warszawskiej składał życzenia dla Ojca Świętego na ręce Jego Ekscelencji ks. nuncjusza, później natomiast był w Seminarium Duchownym na przygotowanej tam akademii papieskiej⁹.

14 lutego, w czwartek, o godz. 11, Jego Eminencja był w kościele św. Krzyża w Warszawie, na nabożeństwie żałobnym za duszę śp. dyrektora gimnazjum Wojciecha Górskiego¹⁰.

18 lutego, w poniedziałek, o godz. 10, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kościele św. Józefa w Warszawie za duszę śp. Zofii Stichowej, b. przełożonej gimnazjum¹¹.

1 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1935, s. 91.

2 Tamże.

3 Tamże.

4 Tamże.

5 Tamże.

6 Tamże.

7 Tamże.

8 Tamże.

9 PK 1935, s. 125; *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1935, s. 137.

10 Tamże.

11 Tamże.

19 lutego, we wtorek, o godz. 10, Jego Eminencja obradował wraz z Jego Eminencją ks. kardynałem Hlondem, ks. rektorem Szymańskim, szambelanem Potworowskim i adm. Radzimińskim w sprawie fundacji śp. hr. Potulickiej¹².

20 lutego, w środę, o godz. 10, Jego Eminencja przewodniczył posiedzeniu Komisji Prawnej Episkopatu¹³.

22 lutego, w piątek, o godz. 10, Jego Eminencja odprawił nabożeństwo żałobne w kościele na Powązkach za duszę śp. ks. kanonika Kazimierza Sobolewskiego¹⁴.

23 lutego, w sobotę, o godz. 19, Jego Eminencja urządził przyjęcie dla księży pracujących w Kurii, na Uniwersytecie, w Seminarium i w Akcji Katolickiej oraz dla niektórych panów świeckich¹⁵.

24 lutego, w niedzielę, o godz. 19 wieczorem, Jego Eminencja był w Ratuszu na akademii papieskiej dla uczczenia 13. rocznicy wstąpienia na Stolicę Piotrową i koronacji Ojca Świętego Piusa XI. Na akademię przybyli jeszcze: nuncjusz apostolski Marmaggi, arcybiskupi Ropp i Gall, biskup Gawlina, ks. audytor Pacini, liczne duchowieństwo; Prezydenta Rzeczypospolitej reprezentował szef kancelarii cywilnej Świeżawski, rząd – minister wyznań religijnych i oświecenia publicznego Waclaw Jędrzejewicz. Przybyli również wiceministrowie Chyliński, Krychowski, Szembek, Drzewiecki, główny komendant Policji Państwowej gen. Zamorski, dowódca DOK. gen. Jarnuszkiewicz, prezes Najwyższego Trybunału Administracyjnego Helczyński. Senat reprezentował wicemarszałek Bogucki, zarząd miasta – wiceprezydent Pohoski. Licznie również był reprezentowany korpus dyplomatyczny: ambasador włoski, posłowie Czechosłowacji, Jugosławii, Austrii, Węgier, Belgii, Hiszpanii oraz charges des affaires innych państw. Na podium znajdował się wielkich rozmiarów portret papieża, udekorowany barwami papieskimi i kwiatami. Sala i galerie były przepełnione mieszkańcami stolicy¹⁶.

25 lutego, w poniedziałek, o godz. 12 w południe, Jego Eminencja przyjął duchowieństwo, które złożyło mu życzenia imieninowe¹⁷.

26 lutego, we wtorek, o godz. 8, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kaplicy pałacowej, na której – z okazji imienin Arcypasterza – byli obecni alumni, zakonnice i bracia zakonni. Po południu Arcypasterz przyjmował życzenia od osób świeckich¹⁸.

2 marca, w sobotę, o godz. 12 w południe, Jego Eminencja dokonał instytucji nowych kanoników: ks. Jakuba Dąbrowskiego i ks. Michała Stefańskiego¹⁹.

3 marca, w niedzielę, o godz. 10.30, Jego Eminencja odprawił sumę w kościele św. Krzyża w Warszawie²⁰.

12 Tamże.

13 Tamże.

14 Tamże.

15 Tamże.

16 Tamże, s. 138–139.

17 Tamże, s. 138.

18 Tamże.

19 Tamże.

20 Tamże.

4 marca, w poniedziałek, o godz. 8, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kościele sióstr Sakramentek w Warszawie²¹.

6 marca, w środę, o godz. 10, w katedrze św. Jana Jego Eminencja dokonał ceremonii poświęcenia popiołu i posypania nim głów wiernych²².

7 marca, w czwartek, o godz. 16, Jego Eminencja był na zebraniu księży proboszczów warszawskich, które odbyło się w mieszkaniu ks. prob. Hilchena²³.

10 marca, w niedzielę, o godz. 8.30, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kaplicy braci albertynów przy ul. Grochowskiej i wygłosił przemówienie²⁴.

13 marca, w środę, o godz. 8, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kaplicy sióstr nazaretanek przy ul. Czerniakowskiej. Potem był w Seminarium Duchownym na dyspucie teologicznej, która odbyła się tam z okazji uroczystości św. Tomasza z Akwinu. Po południu Arcypasterz przyjął ambasadora Laroche'a²⁵.

14 marca, w czwartek, o godz. 11.30, Jego Eminencja przyjął wojewodę Jaroszewicza²⁶.

19 marca, we wtorek, o godz. 8.30, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kaplicy sióstr magdalenek przy ul. Żytniej²⁷.

22 marca, w piątek, Jego Eminencja przewodniczył w obradach Komisji Synodalnej Episkopatu Polski, która rozpatrzyła prace przygotowawcze, związane ze zwołaniem Synodu Krajowego²⁸.

23 marca, w sobotę, Jego Eminencja odbył konferencję z członkami Rady Uniwersytetu Lubelskiego²⁹.

24 marca, w niedzielę, o godz. 10, Jego Eminencja odprawił w katedrze Mszę Świętą z okazji uchwalenia nowej konstytucji³⁰.

25 marca, w poniedziałek, o godz. 15, Jego Eminencja przyjął ministra Zyndram-Kościałkowskiego³¹.

26 marca, we wtorek, o godz. 16, Jego Eminencja przyjął ambasadora Laroche'a wraz z jego żoną³².

27 marca, w środę, o godz. 17.10, Jego Eminencja wyjechał do Rzymu³³.

21 Tamże.

22 Tamże.

23 Tamże.

24 Tamże.

25 Tamże.

26 Tamże.

27 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1935, s. 185.

28 Tamże.

29 Tamże.

30 Tamże.

31 Tamże.

32 Tamże.

33 Tamże.

29 marca, w piątek, o godz. 8 rano, Jego Eminencja, w towarzystwie swego kapelana ks. A. Platera, przybył do Rzymu. „Mimo wczesnej pory na dworcu kolejowym witali dostojnego gościa w zastępstwie nieobecnego ambasadora Rzeczypospolitej Polskiej przy Stolicy św. radca Janikowski, J. E. Ks. Biskup Dubowski, generał oo. Marianów o. Cikota i ks. prałat Janasik, rektor Instytutu Polskiego na czele licznych alumnów. Po krótkiej rozmowie z obecnymi na dworcu J. Em. Ks. Kardynał Kakowski automobilem ambasady udał się do domu sióstr Nazaretanek, gdzie zamieszkał na czas swego pobytu w Rzymie”³⁴.

1 kwietnia, w poniedziałek, „Ojciec św. udzielił audiencji J. Em. ks. Kardynałowi A. Kakowskiemu, Arcybiskupowi Metropolacie Warszawskiemu. Audiencja ta, wypełniona niezwykle serdeczną rozmową, trwała przeszło półtorej godziny. Ks. Kardynał, wyraziwszy na wstępie radość z powodu możliwości odwiedzenia Ojca św. i Rzymu po dwuletniej prawie nieobecności, złożył obszernie sprawozdanie ze swej archidiecezji. Papież o Polsce mówił z największym zainteresowaniem, raz jeszcze stwierdzając szczególniejsze umiłowanie tego kraju. Następnie mówił Ojciec św. o ogólnym bardzo ciężkim położeniu, wykazując serdeczne współczucie dla moralnych i materialnych cierpień ludzkości i wyrażając ufność w Bogu, od którego jedynie przyjsć może prawdziwy ratunek i prawdziwa pociecha. Po audiencji papieskiej J. Em. ks. Kardynał Kakowski złożył wizytę Kardynałowi Pacelliemu. Ks. Kardynał zatrzyma się w Rzymie, biorąc udział w konsystorzu, do czwartku. Następnie uda się na zaleconą kurację do Montecatini, by powrócić do Rzymu w Wielki Czwartek dla wzięcia udziału w ceremoniach papieskich Wielkiego Tygodnia”³⁵.

15 kwietnia, w poniedziałek, Jego Eminencja powrócił z Rzymu. „Jego Eminencję powitał na dworcu J. E. Ks. Nuncjusz Apostolski, Arcybiskup Marmaggi, w otoczeniu audytora i sekretarza Nuncjatury, księży prałatów Paciniego i Todiniego, duchowieństwo warszawskie z J. E. ks. Arcybiskupem Gallem i J. E. ks. Biskupem Gawliną na czele, oraz przedstawiciele organizacji katolickich i społecznych”³⁶.

18 kwietnia, w Wielki Czwartek, Jego Eminencja był obecny w katedrze św. Jana na nabożeństwie wielkoczwartkowym, podczas którego dokonał ceremonii obmycia nóg. Tego samego dnia, o godz. 16, Jego Eminencja przyjął posła węgierskiego p. Matouskę wraz z żoną. Złożyli oni Arcypasterzowi wizytę pożegnalną z powodu opuszczenia Warszawy i przeniesienia się na nową placówkę dyplomatyczną w Sofii³⁷.

19 kwietnia, w Wielki Piątek, Jego Eminencja był obecny w katedrze na nabożeństwie wielkopiątkowym³⁸.

23 kwietnia, we wtorek, o godz. 22, Jego Eminencja był na raucie u Prezydenta Rzeczypospolitej, urządzonym z okazji ogłoszenia nowej konstytucji³⁹.

34 PK 1935, s. 238.

35 PK 1935, s. 238.

36 PK 1935, s. 238; *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1935, s. 221.

37 Tamże.

38 Tamże.

39 Tamże.

24 kwietnia, w środę, o godz. 11, Jego Eminencja złożył wizytę premierowi W. Sławkowi⁴⁰.

25 kwietnia, w czwartek, o godz. 11, Jego Eminencja wygłosił w Theologicum przemówienie z okazji rozpoczęcia obrad delegatów Katolickiego Związku Mężów, którzy przybyli na zjazd ze wszystkich diecezji Polski. Arcypasterz podkreślił niezwykłą doniosłość katolickiego ruchu męskiego w ramach Akcji Katolickiej i udzielił uczestnikom obrad pasterskiego błogosławieństwa⁴¹.

26 kwietnia, w piątek, o godz. 16, Jego Eminencja był na konferencji dekanalnej, która odbyła się w mieszkaniu ks. dziekana de Ville'a⁴².

27 kwietnia, w sobotę, o godz. 19, w apartamentach pałacu arcybiskupiego Jego Eminencja przygotował raut dla delegatów Katolickiego Związku Mężów, przybyłych ze wszystkich diecezji Polski na zjazd do Warszawy⁴³.

28 kwietnia, w niedzielę, o godz. 9, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą z okazji zjazdu członków Katolickiego Związku Mężów. Następnie, o godz. 11, Arcypasterz przemawiał w Theologicum, z racji inauguracji tego Zjazdu. Ks. kardynał Kakowski wygłosił tam dłuższe przemówienie, charakteryzując istotę Akcji Katolickiej i podkreślając rolę, jaką w tak koniecznym dziś apostolacie osób świeckich mają do spełnienia Katolickie Stowarzyszenia Mężów. Potem udał się na otwarcie wystawy prasy i książki katolickiej, którą zorganizował ks. prob. Lorek. Wystawa ta, otwarta przez Jego Eminencję ks. kardynała w obecności nuncjusza apostolskiego, biskupa Gawliny, hr. F. Potockiego – dyrektora Departamentu Wyznań, i wielu innych gości, ściągnęła wielką liczbę osób zwiedzających i spotkała się z nadzwyczaj życzliwym przyjęciem wśród społeczeństwa stolicy. Tego samego dnia, po południu, Arcypasterz wziął udział w warszawskim nabożeństwie ekspiacyjnym, celebrowanym w archikatedrze i na Rynku Starego Miasta na zakończenie Jubileuszu Odkupienia⁴⁴.

1 maja, w środę, Jego Eminencja przyjął p. Siedleckiego, podsekretarza Stanu w Prezydium Rady Ministrów⁴⁵.

3 maja, w piątek, o godz. 10, Jego Eminencja odprawił w katedrze Mszę Świętą z okazji święta narodowego⁴⁶.

4, 5 i 6 maja, w sobotę, niedzielę i poniedziałek, Jego Eminencja przewodniczył obradom konferencji plenarnej Episkopatu Polski, w której uczestniczyło 33 hierarchów polskich, zajętych tym razem głównie zagadnieniami nauczania i wychowania młodzieży szkolnej⁴⁷.

40 Tamże.

41 Tamże, s. 221, 224–225.

42 Tamże, s. 221.

43 Tamże.

44 Tamże; PK 1935, s. 326.

45 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1935, s. 221.

46 Tamże.

47 Tamże; PK 1935, s. 339.

7 maja, we wtorek, w 22. rocznicę nominacji Jego Eminencji Arcypasterza na Arcybiskupa Metropolity Warszawskiego, w katedrze św. Jana, arcybiskup Stanisław Gall odprawił uroczyste nabożeństwo, po którym odśpiewano *Te Deum*. Na nabożeństwie była obecna Kapituła Metropolitalna Warszawska, przedstawiciele Kapituły Łowickiej oraz organizacji katolickich stolicy. we wszystkich kościołach Archidiecezji po Mszy Świętej zostało odśpiewane *Te Deum*. Tego samego dnia, o godz. 15, Jego Eminencja przyjął p. De Hory, nowo mianowanego posła węgierskiego w Warszawie⁴⁸.

8 maja, w środę, o godz. 8.30, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kaplicy siostr magdalenek przy ul. Żytniej⁴⁹.

9 maja, w czwartek, o godz. 16, Jego Eminencja był na zebraniu warszawskich księży proboszczów, które odbyło się w mieszkaniu ks. prob. Mechedy⁵⁰.

13 maja, w poniedziałek, o godz. 8, Jego Eminencja odprawił w swej kaplicy Mszę Świętą za duszę śp. marszałka Piłsudskiego. O godz. 10 Jego Eminencja udał się do Belwederu i złożył kondolencję marszałkowej Piłsudskiej, a następnie w Prezydium Rady Ministrów – premierowi W. Sławkowi, z powodu śmierci śp. marszałka⁵¹.

15 maja, w środę, o godz. 20, Jego Eminencja eskortował zwłoki śp. marszałka Piłsudskiego do bramy wjazdowej Pałacu Belwederskiego. Stamtąd udał się do katedry św. Jana i był obecny na niesporach żałobnych, które odprawił o godz. 23 Jego Ekscelencja ks. biskup Gawlina, po przybyciu do katedry pochodu pogrzebowego⁵².

17 maja, w piątek, o godz. 10, Jego Eminencja odprawił w katedrze Mszę Świętą żałobną za duszę śp. marszałka Piłsudskiego. Następnie, przy katafalku, odprawił egzekwie, po których – w otoczeniu księży biskupów – prowadził kondukt do drzwi katedry. Potem, o godz. 13.30, Arcypasterz udał się na lotnisko i był obecny na rewii wojska przed trumną, kryjącą zwłoki śp. marszałka⁵³.

18 maja, w sobotę, Jego Eminencja, w asyście ks. prał. W. Kępińskiego, ks. kan. W. Majewskiego i ks. dr. Platera, przybył z wizytą pasterską do Góry Kalwarii, gdzie przy bramie triumfalnej na rynku powitany został w imieniu parafian przez mecenasa Mioduskiego, działwę szkolną oraz licznie zebrane duchowieństwo na czele z ks. dziekanem kan. E. Kawińskim, miejscowym proboszczem. Po ingresie do kościoła parafialnego i po proboszczowskim sprawozdaniu z moralnego stanu parafii i materialnego stanu miejscowych starożytnych kościołów, Najdostojniejszy Arcypasterz przemówił do przepięniających kościoł wiernych, wyrażając swą radość z żywo tętniącego w parafii życia religijnego i zachęcając

48 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1935, s. 221, 222.

49 Tamże, s. 221.

50 Tamże.

51 PK 1935, s. 356.

52 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1935, s. 222.

53 Tamże; PK 1935, s. 372.

ich do czynnego udziału w Akcji Katolickiej. Następnie Jego Eminencja odprawił procesję żałobną za zmarłych parafian i udzielił Sakramentu Bierzmowania. W godzinach wieczornych Wizytator przewodniczył konferencji duchowieństwa dekanatu górno-kalwaryjskiego⁵⁴.

19 maja, w niedzielę, w drugim dniu wizytacji pasterskiej w Górze Kalwarii, Jego Eminencja obejrzał kościół, zakrystię i kancelarię parafialną, następnie katechizował dzieci, a potem udał się do kościółka we wsi Marjanki, gdzie spoczywają zwłoki czcigodnego Sługi Bożego o. Stanisława Papczyńskiego – założyciela Zgromadzenia Księża Marianów. Arcypasterz odprawił tam – z racji rocznicy urodzin Sługi Bożego – uroczystą Mszę Świętą, w której, obok okolicznego ludu, uczestniczyli również pielgrzymi kompanii wiernych z Warszawy. Po powrocie do kościoła parafialnego w Górze Kalwarii, Jego Eminencja był obecny na sumie, odprawionej przez ks. A. Dudę-Dziewierza, proboszcza wareckiego, udzielał Sakramentu Bierzmowania, a po południu, w sali parafialnej, wysłuchał sprawozdań miejscowych i dekanalnych organizacji Akcji Katolickiej. W godzinach wieczornych, serdecznie żegnany przez lud i duchowieństwo, Jego Eminencja opuścił Górę Kalwarię, udając się do Warszawy⁵⁵.

24 maja, w piątek, Jego Eminencja przyjął premiera Walerego Ślawka, który przybył do Arcypasterza, aby w imieniu Rządu Polskiego wyrazić podziękowanie za przyczynienie się do uświetnienia uroczystości pogrzebowych śp. marszałka Józefa Piłsudskiego i wydatny w nich udział duchowieństwa⁵⁶.

25 i 26 maja, w sobotę i w niedzielę, Jego Eminencja dokonał wizytacji kanonicznej parafii Grodzisk. Pobyt Jego Eminencja w tej parafii zamienił się w wielką manifestację, w której wzięło udział całe społeczeństwo, wszystkie warstwy i stany ze starostą powiatu błońskiego – Cz. Geysterem, naczelnikiem policji powiatowej – M. Burzyńskim i wiceburmistrzem – I. Chrzanowskim na czele. Na spotkanie Dostojnego Arcypasterza wyjechały banderki konne, a przy każdej z siedmiu wspaniałych bram triumfalnych witały Głowę Kościoła Archidiecezji Warszawskiej różne delegacje i młodzież szkolna. Przy bramie na rynku powitało Jego Eminencja duchowieństwo, zebrane z całego dekanatu, z ks. S. Józwiakiem na czele. Po uroczystym ingresie i złożeniu przez miejscowego proboszcza sprawozdania o stanie materialnym i moralnym parafii, Najdostojniejszy Arcypasterz przemówił do zebranej wielotysięcznej rzeszy wiernych, dziękując władzom – jak też całemu społeczeństwu – za wspaniałe powitanie, podkreślając zarazem, że widzi w tym wyraz życia religijno-narodowego parafii i harmonijnego współżycia na ziemi naszej Kościoła i Państwa. Następnie zachęcał wiernych do trwania przy wierze świętej, do karność i posłuszeństwa władzom. Po procesji żałobnej za zmarłych parafian ks. kardynał udzielał Sakramentu Bierzmowania, a następnie, na plebanii odbył konferencję z duchowieństwem dekanatu grodziskiego.

54 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1935, s. 222.

55 Tamże, s. 222, 224.

56 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1935, s. 271.

26 maja, w niedzielę, w drugim dniu wizytacji parafii w Grodzisku, po lustracji kościoła, zakrystii oraz kancelarii parafialnej, Jego Eminencja odprawił uroczystą Mszę Świętą, przeprowadził katechizację dzieci, udzielał Sakramentu Bierzmowania (w ciągu 2 dni przyjęło go łącznie blisko 1400 osób) i wysłuchał – na sali parafialnej – sprawozdań z pracy poszczególnych organizacji Akcji Katolickiej, istniejących na terenie parafii. Nad wieczorem ks. kardynał, żegnany owacyjnie przez wiernych, opuścił Grodzisk⁵⁷.

27 maja, w poniedziałek, o godz. 11, Jego Eminencja przyjął p. Girsę, pośła czechosłowackiego, który opuścił placówkę dyplomatyczną w Warszawie i udał się do Belgradu. Tego samego dnia, o godz. 16, Arcypasterz poświęcił w Niepokalanowie wielką maszynę rotacyjną, na której oo. franciszkanie zaczęli od tej chwili drukować codzienne pismo katolickie pod nazwą „Mały Dziennik”, przeznaczone do masowego rozpowszechnienia wśród szerokich sfer społeczeństwa, przede wszystkim zaś wśród inteligencji. Podczas poświęcenia maszyny drukarskiej Arcypasterz powiedział: „Poświęcona maszyna jest najpotężniejszą maszyną w Polsce, gdyż bije 78 tysięcy egzemplarzy dziennika na godzinę. Daje to możliwość szerokiego rozwinięcia skrzydeł do lotu, który będzie lotem polskim i katolickim. Ojcowie i bracia pracują przede wszystkim dla Narodu, a tym samym dla całej Europy zagrożonej przez wszechświatowy komunizm i idące z nim w parze bezbożnictwo. Społeczeństwo bez Boga, to państwo bez rządu, to orzeł bez skrzydeł, tak jak człowiek bez głowy – to trup. Spodziewam się po waszej pracy, że dużo szczęścia przysporzycie Narodowi i Państwu Polskiemu. Dużo z różnych stron spotyka się niezadowolonia, że bierzecie 5 groszy za numer, a nie 10 groszy. Powodem tego jest wasza ofiarna i pełna poświęcenia praca, dzięki której możecie to osiągnąć. Jest to praca bezinteresowna dla chwały Bożej i Narodu Polskiego. Dwie rzeczy podtrzymują Państwo Polskie – to religia i armia. Jeśli byśmy nie mieli religii i naszej dzielnej armii, nie mielibyśmy ani państwa, ani wolności. Bylibyśmy niewolnikami. Cieszę się ogromnie i z całego serca życzę wam jak największego rozwoju.

Niech Bóg błogosławi waszej pracy”⁵⁸.

28 maja, we wtorek, o godz. 8.30, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kaplicy sióstr urszulanek przy ul. Gęstej⁵⁹.

29 maja, w środę, o godz. 15, Jego Eminencja wyjechał do Rosochy⁶⁰.

1 czerwca, w sobotę, o godz. 9, Jego Eminencja wyjechał z Rosochy do Rawy Mazowieckiej na Kongres Eucharystyczny, który zgromadził około 50 000 wiernych z dekanatów białskiego, rawskiego, skierniewickiego, tomaszowskiego i łowickiego. Przy pięknie przybranej bramie triumfalnej powitał Jego Eminencję chlebem i solą burmistrz Rawy – W. Kempa i przedstawiciele Akcji Katolickiej. Po przyjęciu

57 Tamże, s. 271, 272–273.

58 Tamże, s. 271.

59 Tamże.

60 Tamże.

hołdu wkroczył ks. kardynał do kościoła witany pieśnią chóralną *Ecce Sacerdos* i przemówieniem ks. dziekana Zienkowskiego, organizatora uroczystości. Na to przemówienie ks. kardynał odpowiedział w słowach bardzo serdecznych, dokonując tym samym oficjalnego otwarcia kongresu⁶¹.

2 czerwca, w niedzielę, o godz. 9, Jego Eminencja ks. kardynał Kakowski odprawił Mszę Świętą dla Krucjaty Eucharystycznej oraz dla Katolickich Stowarzyszeń Młodzieży Męskiej i Żeńskiej, kazanie zaś wygłosił ks. magister J. Kujda. Następnie ks. kardynał przyjął defiladę młodzieży katolickiej, po której wyruszyła z kościoła procesja z Najświętszym Sakramentem, kierując się na błonia za miastem, gdzie przy specjalnie zbudowanym ołtarzu – w obecności Jego Eminencji ks. kardynała Kakowskiego oraz przybyłego z Warszawy Jego Ekscelencji ks. biskupa Szlagowskiego – została odprawiona uroczysta suma z kazaniem i odczytaniem rezolucji. Pod koniec nabożeństwa Jego Eminencja udzielił wszystkim uczestnikom kongresu pasterskiego błogosławieństwa i odpustu zupełnego, po czym w uroczystym pochodzie, procesja powróciła do kościoła, gdzie odśpiewano *Te Deum* kończące rawskie uroczystości kongresowe⁶².

3 czerwca, w poniedziałek, o godz. 11, Jego Eminencja pobłogosławił w swej kaplicy związek małżeński zawarty pomiędzy Moesem i hr. Brzozowską⁶³.

6 czerwca, w czwartek, o godz. 11, Jego Eminencja był na Zamku Królewskim na posiedzeniu Naczelnego Komitetu Uczczenia Pamięci śp. marszałka J. Piłsudskiego. Potem, o godz. 14.45, przyjął p. Noela, nowo mianowanego ambasadora francuskiego w Warszawie. Wreszcie o godz. 16 Arcypasterz był na sesji księży proboszczów warszawskich, która odbyła się w mieszkaniu ks. prałata Popławskiego⁶⁴.

8 czerwca, w sobotę, o godz. 14, Jego Eminencja wyjechał na wizytację parafii Grójec, witany na jej granicy przez banderie Sokoła i Strzelca oraz Katolickie Stowarzyszenia Młodzieży. Z kolei na rynku grójeckim, powitali Jego Eminencję, w imieniu duchowieństwa i parafii, tamtejszy proboszcz – ks. dziekan Bujalski, następnie starosta powiatowy – Pawłowski, burmistrz Grójca, dyrektor gimnazjum, kierownicy szkół i nauczyciele, zarząd Akcji Katolickiej, prezes straży ogniowej i cały szereg jeszcze innych liczących się tam osób. Po wysłuchaniu sprawozdania o stanie parafii, przemówił ks. kardynał, nawiązując do słów Ojca Świętego z depeszy do Prezydenta Rzeczypospolitej wysłanej z powodu zgonu śp. marszałka Piłsudskiego: „modlimy się o zgodę, pokój i pomyślność Polski”. W czasie wizytacji, która trwała 2 dni (8–9 czerwca) Jego Eminencja udzielił przeszło 1000 osób Sakramentu Bierzmowania, odbył konferencję z kapłanami dekanatu, wysłuchał sprawozdań poszczególnych związków Akcji Katolickiej, odprawił nabożeństwo dla szkół oraz odbył katechizację dzieci⁶⁵.

61 Tamże.

62 Tamże, s. 271, 273–274.

63 Tamże.

64 Tamże.

65 Tamże.

9 czerwca, w niedzielę, w uroczystość Zesłania Ducha Świętego, Jego Eminencja – serdecznie żegnany przez parafian grójeckich – udał się do Goszczyzna – siedziby dekanatu, jednego z najstarszych miasteczek Archidiecezji Warszawskiej. Także tutaj witały go banderie, długie szpalery młodzieży szkolnej i miejscowych organizacji społecznych, Akcji Katolickiej, bractw oraz przedstawiciele innych jeszcze środowisk parafialnych. Przed samym kościołem powitali Arcypasterza: proboszcz goszczyński ks. Osiński, miejscowy wójt oraz zarząd parafialny Akcji Katolickiej. Po proboszczowskim sprawozdaniu ze stanu parafii, przemówił do zebranych ks. kardynał. Nawiązał on do przeżywanej uroczystości Zesłania Ducha Świętego, podkreślając konieczność pracy apostołskiej nad odrodzeniem duchowym społeczeństwa, któremu przyszło funkcjonować w czasach przełomu. Po nabożeństwie za zmarłych parafian, Jego Eminencja kilkuset osobom udzielił Sakramentu Bierzmowania⁶⁶.

10 czerwca, w poniedziałek, Jego Eminencja – kontynuując wizytację pasterską w Goszczyźnie – zapoznał się ze stanem technicznym świątyni i jej wyposażeniem, z prowadzoną dokumentacją. Następnie odprawił Mszę Świętą dla szkół i ponownie udzielał Sakramentu Bierzmowania. Z zainteresowaniem wysłuchał Arcypasterz sprawozdań z działalności poszczególnych stowarzyszeń Akcji Katolickiej, które wymownie świadczyły, że Akcja Katolicka, obok pracy nad pogłębianiem świadomości katolickiej, staje się tam wielką pionierką kultury ogólnej wsi polskiej. Z Goszczyzna Jego Eminencja powrócił do Warszawy⁶⁷.

11 czerwca, we wtorek, o godz. 8, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kaplicy Zgromadzenia Rodziny Maryi w Czerwonym Dworze⁶⁸.

12 czerwca, w środę, o godz. 13, Jego Eminencja złożył rewizytę ambasadorowi Noelowi. Potem, o godz. 15, Arcypasterz obejrzał nowo budowany Dom Katolicki⁶⁹.

13 czerwca, w czwartek, o godz. 9, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kaplicy Zakładu św. Józefa na Sewerynowie, w intencji Koła Katechetek. Potem, o godz. 18, Arcypasterz był na walnym zebraniu członkiń Koła Katechetek, gdzie wygłosił okolicznościowe przemówienie⁷⁰.

14 czerwca, w piątek, o godz. 14, Jego Eminencja wyjechał do Skrzyszew⁷¹.

15 czerwca, w sobotę, o godz. 15, Jego Eminencja wyjechał ze Skrzyszew na wizytację parafii Kutno. Na granicy powiatu kutnowskiego powitał Jego Eminencję starosta miejscowy – Pełczyński, a przy bramie triumfalnej, pośród witających byli: ks. prałat Woźniak – proboszcz kutnowski wraz z duchowieństwem dekanatu, przedstawiciele miejscowego społeczeństwa, kierownicy szkół i młodzież, delegacje organizacji społecznych, sportowych, Akcji Katolickiej i bractw. W trakcie

⁶⁶ Tamże, s. 272, 274–275.

⁶⁷ Tamże, s. 272.

⁶⁸ Tamże.

⁶⁹ Tamże.

⁷⁰ Tamże.

⁷¹ Tamże.

dalszych uroczystości ingresowych – kontynuowanych już w kościele – wystąpił ks. proboszcz i Arcypasterz. Pierwszy z nich zdał sprawozdanie ze stanu parafii, drugi wygłosił przemówienie, w którym podkreślona została konieczność szerzenia w społeczeństwie polskim hasła pojednania i pokoju oraz pracy apostołskiej nad podniesieniem moralnym społeczeństwa. Po odprawieniu przez Jego Eminencję nabożeństwa za zmarłych parafian, około 1000 osób otrzymało z rąk wizytującego Sakrament Bierzmowania⁷².

16 czerwca, w niedzielę odbyła się Msza Święta dla młodzieży szkolnej i nauka, a po sumie – w sali straży ogniowej – przedstawiły się ks. kardynałowi poszczególne związki Akcji Katolickiej. Tego samego dnia, o godz. 15.30, Jego Eminencja opuścił Kutno, udając się na wizytację parafii Strzelce. Tam z kolei, przed kościołem powitali Dostojnego Arcypasterza ks. proboszcz Dębiński, przedstawiciele społeczeństwa i szkoły. Ks. kardynał dokonał wizytacji kościoła i parafii, zapoznając się z jej stanem duchownym i potrzebami materialnymi oraz udzielił Sakramentu Bierzmowania i odwiedził lokal Akcji, gdzie w odpowiedzi na powitania i sprawozdania z działalności poszczególnych stowarzyszeń, wygłosił przemówienie⁷³.

17 czerwca, w poniedziałek, o godz. 15.30, Jego Eminencja wyjechał ze Strzelca do Skrzyszewa⁷⁴.

18 czerwca, we wtorek, o godz. 11.15, Jego Eminencja powrócił do Warszawy⁷⁵.

20 czerwca, w czwartek, w uroczystość Bożego Ciała, Jego Eminencja był w katedrze na Mszy Świętej i wziął udział w procesji⁷⁶.

21 czerwca, w piątek, o godz. 18, Jego Eminencja przyjął duchowieństwo z okazji 22. rocznicy swej konsekracji⁷⁷.

22 czerwca, w sobotę, „jako w 22-gą rocznicę otrzymania sakry biskupiej przez J. Em. Ks. Kardynała Al. Kakowskiego, w kościele archikatedralnym św. Jana odbyło się uroczyste nabożeństwo i Te Deum. Nabożeństwa odbyły się we wszystkich kościołach archidiecezji”⁷⁸.

Tego samego dnia, o godz. 17, Jego Eminencja był na sesji w Seminarium Duchownym⁷⁹.

24 czerwca, w poniedziałek, o godz. 10 rano, Jego Eminencja był na nabożeństwie w katedrze św. Jana w Warszawie⁸⁰.

72 Tamże.

73 Tamże, s. 272, 275–276.

74 Tamże, s. 272.

75 Tamże.

76 Tamże.

77 Tamże.

78 PK 1935, s. 454.

79 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1935, s. 272.

80 *Kronika. Czynności J. Em. Arcypasterza*, WAW 1935, s. 307.

26 czerwca, w środę, o godz. 10, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kościele na Bielanach, na intencję uczestników Zjazdu Chrześcijańskiego Stowarzyszenia Nauczycieli⁸¹.

28 czerwca, w piątek, o godz. 10, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kościele sióstr Wizytek w Warszawie⁸².

29 czerwca, w sobotę, o godz. 10, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kościele panien Kanoniczek w Warszawie⁸³.

30 czerwca, w niedzielę, o godz. 8, Jego Eminencja poświęcił kaplicę w Zakładzie Mańkowskich przy ul. Wileńskiej i odprawił tam Mszę Świętą. Po południu tego dnia Arcypasterz był na akademii ku czci Serca Jezusowego, która odbyła się w sali Theologicum⁸⁴.

1 lipca, w poniedziałek, o godz. 15, Jego Eminencja przyjął u siebie nowo mianowanego w Warszawie posła kolumbijskiego, R. Obregona⁸⁵.

2 lipca, we wtorek, o godz. 15.30, Jego Eminencja obejrzał nowo budowany Dom Katolicki⁸⁶.

4 lipca, w czwartek, o godz. 17.15, Jego Eminencja wyjechał na kurację do Karlsbadu⁸⁷.

30 lipca, we wtorek, Jego Eminencja powrócił z Karlsbadu do Warszawy⁸⁸.

31 lipca, w środę, Jego Eminencja wyjechał do Skrzyszew⁸⁹.

13 sierpnia, we wtorek, Jego Eminencja powrócił ze Skrzyszew do Warszawy⁹⁰.

15 sierpnia, w czwartek, w 15. rocznicę „Cudu nad Wisłą”, Jego Eminencja odprawił uroczyste nabożeństwo na cmentarzu poległych w Radzyminie⁹¹.

16 sierpnia, w piątek, o godz. 15, Jego Eminencja przyjął Sawę Kirowa – nowo mianowanego posła bułgarskiego⁹².

25 sierpnia, w niedzielę, o godz. 8, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kaplicy szpitala sióstr elżbietanek na Mokotowie⁹³.

26 sierpnia, w poniedziałek, po południu Jego Eminencja, wraz z abpem Gallem, zwiedził Czubin – majątek Seminarium Metropolitalnego⁹⁴.

81 Tamże.

82 Tamże

83 Tamże.

84 Tamże, s. 308.

85 Tamże.

86 Tamże.

87 Tamże.

88 Tamże.

89 Tamże.

90 Tamże.

91 Tamże.

92 Tamże.

93 *Kronika. Czynności J. Em. Arcypasterza*, WAW 1935, s. 339.

94 Tamże, s. 340.

28 sierpnia, w środę, o godz. 11, Jego Eminencja przyjął p. Lazarewicza, posła jugosłowiańskiego, opuszczającego placówkę dyplomatyczną w Warszawie⁹⁵.

29 sierpnia, w czwartek, o godz. 11, Jego Eminencja przyjął p. Siedleckiego – Podsekretarza Stanu w Prezydium Rady Ministrów⁹⁶.

30 sierpnia, w piątek, o godz. 15, Jego Eminencja przyjął E. Colombresa – nowo mianowanego posła argentyńskiego w Warszawie⁹⁷.

31 sierpnia, w sobotę, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kaplicy w Laskach, wygłosił tam przemówienie i zwiedził zakłady dla ociemniałych⁹⁸.

Jeden z sierpniowych numerów watykańskiego dziennika „L'Osservatore Romano”, zamieścił interesującą ocenę pracy kard. A. Kakowskiego. Otóż pisząc tam o Akcji Katolickiej w Archidiecezji Warszawskiej, pismo to zaznacza, że duża pomoc i poparcie ze strony Jego Eminencji ks. kardynała Kakowskiego były dla tej pracy apostołskiej, niezbędnej wobec stale wzrastających potrzeb duchowych i moralnych społeczeństwa, cennym i niezastąpionym warunkiem jej rozwoju. Artykuł wymienia różne gałęzie pracy Akcji Katolickiej oraz podkreśla jej działalność, zwłaszcza w ciągu roku jubileuszowego. Ze szczególnym uznaniem organ watykański wyraża się o rekolekcjach, dla których ks. kardynał ufundował specjalny dom w Skrzyszewach, dorocznych uroczystościach religijnych z okazji koronacji papieża, w zwalczaniu sekciarstwa, co jest naczelnym staraniem Akcji Katolickiej i co w roku bieżącym nie pozwoliło sekciarstwu w Archidiecezji rozwinąć się na większą skalę. Wspomina też o programie obrony małżeństwa chrześcijańskiego oraz o interwencji wobec władz, aby w ustawodawstwie małżeńskim zostały uszanowane zasady katolickie, wreszcie mówi o działalności stowarzyszenia „Caritas”, śpieszącego z pomocą ubogim rodzinom. W konkluzji „L'Osservatore Romano” stwierdza, że Akcja Katolicka w Warszawie, ciesząca się stałą i troskliwą opieką Arcypasterza i wspierana gorliwym wysiłkiem kleru i wiernych, rokuje na przyszłość jak najlepsze nadzieje⁹⁹.

1 września, w niedzielę, Jego Eminencja dokonał wizytacji założonej w 1932 roku parafii świętego Józafata w Warszawie. Przy wzniesionych trzech bramach witali Najdostojniejszego Gościa przedstawiciele miejscowych obywateli, armii, nauczycielstwa oraz członkowie Akcji Katolickiej. Arcypasterz – korzystając z okazji spotkania się z całą społecznością parafialną – usilnie zachęcał wiernych do budowy nowej świątyni, która byłaby godną tak pięknie rozwijającego się obecnie przedmieścia stolicy. Dla zapoczątkowania powyższej akcji, Arcypasterz ofiarował osobiście 1000 zł. Po lustracji kościołka, Jego Eminencja udzielił Sakramentu Bierzmowania 500 osobom, odprawił Mszę Świętą, egzaminował dziatwę

95 Tamże.

96 Tamże.

97 Tamże.

98 Tamże.

99 „*Osservatore Romano*” o *Akcji Katolickiej w Archidiecezji Warszawskiej*, WAW 1935, s. 308–309.

z katechizmu, wysłuchał sprawozdań z działalności Akcji Katolickiej, wszystkim – na dalszy zbożny trud – błogosławiąc z całego serca¹⁰⁰.

Tego samego dnia po południu – w towarzystwie ks. Remigiusza Dąbrowskiego – Jego Eminencja wyjechał do Poznania¹⁰¹.

2 września, w poniedziałek, o godz. 10, Jego Eminencja był na otwarciu Studium Katolickiego o Rodzinie, które odbyło się w Uniwersytecie Poznańskim¹⁰².

3 września, we wtorek, Jego Eminencja – wraz z kard. Hlondem zwiedził wykopaliska wsi przedhistorycznej w Biskupinie, ruiny zamku w Wenecji i rzeźby kapucyna o. Efrema w katedrze gnieźnieńskiej¹⁰³.

4 września, w środę, Jego Eminencja powrócił z Poznania do Warszawy¹⁰⁴.

5 września, w czwartek, Jego Eminencja przewodniczył – obradującej w warszawskim pałacu arcybiskupim – Komisji Prawnej Episkopatu. W obradach wzięli udział: prymas August Hlond, Arcybiskupi Metropolici: Sapięha, Twardowski, Jałbrzykowski, arcybiskup Gall oraz księża biskupi: Przeździecki, Szelażek, Łukowski, Adamski i Gawlina¹⁰⁵.

13 września, w piątek, o godz. 16, Jego Eminencja był na sesji w Seminarium Duchownym¹⁰⁶.

14 września, w sobotę, o godz. 8, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kaplicy Seminarium Duchownego i z okazji rozpoczynającego się nowego roku szkolnego wygłosił okolicznościową naukę, w której wyraził zespołowi kierowniczemu i gronu profesorskiemu podziękowanie za dotychczasową pracę wychowawczą i naukową, a młodych lewitów zagrzewał do ohotnej pracy nad wyrobieniem jasnych i dzielnych charakterów¹⁰⁷.

18 września, w środę, Jego Eminencja obejrzał nowo budujący się kościół pw. Chrystusa Króla na Targówku i nowo wybudowane mieszkania dla księży salezjanów przy Bazylice Serca Jezusowego¹⁰⁸.

22 września, w niedzielę, Jego Eminencja wizytował historyczną parafię św. Wawrzyńca na warszawskiej Woli. Przy bramie triumfalnej na cmentarzu przykościelnym powitali Najdostojniejszego Arcypasterza przedstawiciele miejscowych obywateli, członkowie stowarzyszeń katolickich, licznie zebrane duchowieństwo oraz całe rzesze wiernych. Po uroczystym ingresie Jego Eminencji i zaprezentowaniu parafii przez ks. proboszcza Mieczysława Krygiera, Arcypasterz nawiązał w swym wystąpieniu do walk, jakie tu miały miejsce przed stu laty

100 *Wizytacja parafii św. Józefata*, WAW 1935, s. 340.

101 *Kronika. Czynności J. Em. Arcypasterza*, WAW 1935, s. 340.

102 Tamże.

103 Tamże.

104 Tamże.

105 Tamże; *Komisja prawna Episkopatu Polski*. Tamże, s. 341.

106 Tamże, s. 340.

107 Tamże; *Z Seminarium Metropolitalnego w Warszawie*, s. 341.

108 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1935, s. 367–368.

za ojczyznę i wiarę, zachęcając równocześnie do miłości ojczyzny i narodu. Wizytator apelował też o wypieranie biedy i nędzy na drodze aktywnego włączania się wiernych w działalność Stowarzyszenia „Caritas”; ponadto zachęcał gorąco do obrony wiary poprzez wstępowanie w szeregi Akcji Katolickiej. Po lustracji kościoła, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą, udzielił ok. 1300 osobom Sakramentu Bierzmowania, konsekrował 2 nowe ołtarze, poświęcił nową plebanię i spotkał się z przedstawicielami stowarzyszeń katolickich, z uwagą wysłuchując sprawozdań z ich zaangażowania na rzecz parafii i błogosławiąc ich nowe plany i zamiary¹⁰⁹.

23 września, w poniedziałek, Jego Eminencja był na wykładach w Seminarium Duchownym¹¹⁰.

24 września, we wtorek, Jego Eminencja znowu był na wykładach w Seminarium Duchownym. Tego samego dnia po południu Arcypasterz obejrzał odnowiony obraz Matki Boskiej w kościele Narodzenia NMP przy ul. Leszno¹¹¹.

25 września, w środę, o godz. 9, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kaplicy bł. Władysława z Gielniowa w kościele św. Anny¹¹².

27 września, w piątek, Jego Eminencja obecny był na kolejnych wykładach w Seminarium Duchownym¹¹³.

28 września, w sobotę, o godz. 8.30, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kaplicy sióstr magdalenek przy ul. Żytniej¹¹⁴.

29 września, w niedzielę, o godz. 9, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w katedrze św. Jana, z okazji 25-lecia Straży Obywatelskiej¹¹⁵.

1 października, we wtorek, o godz. 8, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą za duszę śp. Z. Czyżówny w kaplicy przy ul. Piusa XI 24. Tego samego dnia, o godz. 19, Jego Eminencja był na zebraniu katechetek i wygłosił tam przemówienie¹¹⁶.

2 października, w środę, o godz. 10, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą żałobną w kościele św. Andrzeja za duszę śp. ks. Jamiolkowskiego. Tego samego dnia o godz. 16, Jego Eminencja był na zebraniu księży proboszczów warszawskich, które przygotowane zostało w mieszkaniu ks. prał. Gautiera¹¹⁷.

4 października, w piątek, o godz. 9, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kościele oo. Franciszkanów¹¹⁸.

109 Tamże, s. 368; *Wizytacja kanoniczna parafii św. Wawrzyńca w Warszawie*. Tamże, s. 369.

110 Tamże, s. 368.

111 Tamże.

112 Tamże.

113 Tamże.

114 Tamże.

115 Tamże.

116 Tamże.

117 Tamże.

118 Tamże.

6 października, w niedzielę, o godz. 9, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w katedrze św. Jana, na intencję członków Katolickiego Stowarzyszenia Mężów, z okazji dorocznego walnego zjazdu delegatów tegoż Stowarzyszenia. Potem Arcypasterz uczestniczył w obradach zjazdu prowadzonych w sali Theologicum, gdzie w dłuższym przemówieniu omówił znaczenie i rolę Katolickiego Stowarzyszenia Mężów w dzisiejszym życiu oraz nadzieje, jakie Kościół pokłada w tym coraz silniej rozwijającym się katolickim ruchu męskim. Treścią pierwszego z podjętych tam postanowień było, by VII walny zjazd „złożył hołd synowski J. Em. ks. Kardynałowi dr. A. Kakowskiemu i najserdeczniejsze życzenia wszelkiego błogosławieństwa Bożego z racji złotego jubileuszu kapłaństwa J. Em. oraz wyrazy najgłębszej czci dla Jego ofiarnej pracy dla dobra Kościoła i Polski, jako też najgorętszej podziękii za wystawienie imponującego Domu Katolickiego dla potrzeb Akcji Katolickiej”¹¹⁹.

7 października, w poniedziałek, o godz. 8.30, Jego Eminencja poświęcił nowy ołtarz w kościele Bożego Ciała na Kamionku i odprawił tam Mszę Świętą. Tego samego dnia, o godz. 12 w południe, Jego Eminencja przyjął marszałka Senatu Prystora i marszałka Sejmu Cara¹²⁰.

8 października, we wtorek, Jego Eminencja rewizytował marszałków Sejmu i Senatu¹²¹.

9 października, w środę, o godz. 15, Jego Eminencja przyjął p. Kaweckiego – Podsekretarza Stanu w Ministerstwie Spraw Wewnętrznych¹²².

10 października, w czwartek, o godz. 11.40, Jego Eminencja przyjął płk. Szelle – szefa Kancelarii Wojskowej przy Prezydencie Rzeczypospolitej Polskiej. Tego samego dnia o godz. 15, Jego Eminencja poświęcił nowy lokal szkoły pw. św. Ludwika przy ul. Nowolipki i wygłosił tam przemówienie¹²³.

11 października, w piątek, Jego Eminencja był na wykładach w Seminarium Duchownym¹²⁴.

15 października, we wtorek, o godz. 10, Jego Eminencja przyjął premiera Zyndram-Kościałkowskiego. Później, o godz. 11.30, Arcypasterz był w kościele panien Wizytek na ślubie hr. Jana Plater-Zyberka z księżniczką Czetwertyńską. Następnie, o godz. 13.30, Jego Eminencja przyjął p. Raczkiewicza – ministra spraw wewnętrznych¹²⁵.

16 października, w środę, o godz. 11, Jego Eminencja przyjął p. Chylińskiego – kierownika Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego. Tego

119 Tamże; *Doroczny walny zjazd delegatów Kat. Stow. Mężów w Warszawie*. Tamże, s. 369–371.

120 Tamże.

121 Tamże.

122 Tamże.

123 Tamże.

124 Tamże.

125 Tamże.

samego dnia Arcypasterz rewizytował premiera Kościalkowskiego, a następnie ministra Raczkiewicza¹²⁶. Z kolei o godz. 15.30, Jego Eminencja przyjął p. Góreckiego – ministra handlu i przemysłu¹²⁷.

17 października, w czwartek, o godz. 9, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kaplicy szkoły gospodarstwa domowego przy ul. Elektorальной 47, wygłosił tam przemówienie i zwiedził szkołę. Tego samego dnia, o godz. 11.40, Arcypasterz złożył rewizytę ministrowi Góreckiemu, a o godz. 12 w południe – ministrowi Chylińskiemu¹²⁸.

18 października, w piątek, o godz. 8, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kaplicy Konwiktu Teologicznego¹²⁹.

21 października, w poniedziałek, o godz. 11.45, Jego Eminencja przyjął p. Jaszczolta – ministra opieki społecznej¹³⁰.

22 października, we wtorek, o godz. 12 w południe, Jego Eminencja złożył rewizytę ministrowi Jaszczoltowi¹³¹.

23 października, w środę, o godz. 16, Jego Eminencja obejrzał plac pod budowę Domu Katolickiego przy kościele Narodzenia NMP przy ul. Leszno w Warszawie¹³².

27 października, w niedzielę, w uroczystość Chrystusa Króla, Jego Eminencja był w katedrze św. Jana na uroczystej sumie z wystawieniem Najświętszego Sakramentu, którą odprawił ks. kan. Z. Choromański. Arcypasterz koncelebrował ze swego tronu w otoczeniu kanoników kapituły metropolitalnej i licznego kleru. Po skończonym nabożeństwie, w czasie którego kazanie wygłosił ks. Kujda, odmówiono litanie do Najświętszego Serca Jezusa¹³³.

28 października, w poniedziałek, w 16. rocznicę sakry biskupiej papieża Piusa XI, którą otrzymał on jako pierwszy nuncjusz odrodzonej Polski 28 października 1919 roku, w warszawskiej archikatedrze św. Jana z rąk abpa A. Kakowskiego, Jego Eminencja ks. kardynał wysłał do Watykanu telegram następującej treści:

„Jego Eminencja Kardynał Pacelli, Citta del Vaticano. Z okazji szesnastej rocznicy sakry biskupiej Ojca św., raczy Wasza Eminencja złożyć u stóp Namiestnika Chrystusowego gorące życzenia, które zasyłamy, pragnąc szczęścia dla osoby Jego Świętobliwości, pomyślności i trwałości dla Jego panowania, które oby wolne było od wszelkich przeciwności. Z życzeniami tymi łączą zapewnienie synowskiego przywiązania Arcybiskup, Biskupi Sufragani duchowieństwo i wierni Warszawy. – Kardynał Kakowski”.

126 Tamże, s. 367–369.

127 *Kronika. Czynności J. Em. Arcypasterza*, WAW 1935, s. 414.

128 Tamże.

129 Tamże.

130 Tamże.

131 Tamże.

132 Tamże, s. 415.

133 Tamże; *Święto Akcji Katolickiej w Archidiecezji Warszawskiej*, Tamże, s. 417.

W odpowiedzi na te życzenia Jego Eminencja otrzymał z Watykanu następującą depeszę: „Bardzo wzruszony hołdem, złożonym z okazji szesnastej rocznicy Jego sakry biskupiej, Ojciec św. w głębokiej wdzięczności dziękuje z całego serca Waszej Eminencji, składając mu życzenia pomyślności i przesyła wszystkim kapłanom i wiernym błogosławieństwo apostołskie”¹³⁴.

30 października, w środę, o godz. 12.30, Jego Eminencja przyjął generała Głuchowskiego – wiceministra spraw wojskowych¹³⁵.

31 października, w czwartek, o godz. 15, Jego Eminencja złożył rewizytę gen. Głuchowskiemu¹³⁶.

1 listopada, w piątek, o godz. 11, Jego Eminencja odprawił sumę w kościele Wszystkich Świętych. Tego samego dnia o godz. 16, Jego Eminencja był na niesporach żalobnych i procesji w katedrze św. Jana¹³⁷.

2 listopada, w sobotę, o godz. 10, Jego Eminencja był na Mszy Świętej i procesji w katedrze św. Jana¹³⁸.

5 listopada, we wtorek, o godz. 11, Jego Eminencja przyjął p. Grisogone, nowo mianowanego posła jugosłowiańskiego w Warszawie¹³⁹.

6 listopada, w środę, o godz. 10, Jego Eminencja odprawił nabożeństwo żalobne w kościele św. Wojciecha na Woli za duszę śp. Celestyny Biernackiej¹⁴⁰.

7 listopada, w czwartek, o godz. 8, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kaplicy Zakładu św. Kazimierza na Tamce. Tego samego dnia Jego Eminencja przyjął p. Grzybowskiego – Podsekretarza Stanu w Prezydium Rady Ministrów, natomiast o godz. 15 złożył rewizytę ministrowi Grisogone¹⁴¹.

9 listopada, w sobotę, o godz. 15, Jego Eminencja obejrzał budowę Domu Katolickiego przy ul. Nowogrodzkiej¹⁴².

10 listopada, w niedzielę, o godz. 8, Jego Eminencja bierzmował w katedrze św. Jana, a potem, o godz. 9, odprawił tam Mszę Świętą z okazji zjazdu delegatów Katolickiego Stowarzyszenia Młodzieży Żerńskiej, zaś po południu, o godz. 16, był na walnym zebraniu delegatów tego stowarzyszenia, które odbyło się w sali parafii Zbawiciela¹⁴³.

11 listopada, w poniedziałek, „jako w 17-tą rocznicę odzyskania niepodległości w archikatedrze św. Jana odbyło się o godz. 10-ej uroczyste nabożeństwo, celebrowane w obecności liczego kleru przez J. Em. Ks. Kardynała Al. Kakowskiego, Arcybiskupa Metropolite Warszawskiego. W stallach byli obecni JJ. EE. Księża

134 W 16-tą rocznicę sakry biskupiej Papieża Piusa XI, WAW 1935, s. 416.

135 *Kronika. Czynności J. Em. Arcypasterza*, WAW 1935, s. 415.

136 Tamże.

137 Tamże.

138 Tamże.

139 Tamże.

140 Tamże.

141 Tamże.

142 Tamże.

143 Tamże; PK 1935, s. 756.

Biskupi Szlagowski, Gawlina, Niemira oraz członkowie kapituły metropolitalnej. Na nabożeństwo przybył P. Prezydent Rzeczypospolitej w otoczeniu członków domu cywilnego i wojskowego. Udział w nabożeństwie wzięli rząd in corpore, korpus dyplomatyczny z J. E. Ks. Nuncjuszem Apostolskim Arcybiskupem Marmaggim na czele, marszałkowie Senatu i Sejmu, generalicja, przedstawiciele wyższych uczelni, urzędnicy państwowi i t. p. Z kolei o godz. 6-ej po południu, Arcypasterz był w Filharmonii na akademii urządzonej z okazji rocznicy odzyskania niepodległości i wypędzenia Niemców z Polski¹⁴⁴.

12 listopada, we wtorek, o godz. 18, przyjął zarząd Stowarzyszenia Inżynierów Katolików¹⁴⁵.

13 listopada, w środę, o godz. 17, Jego Eminencja był w Seminarium Duchownym na Akademii ku czci św. Stanisława Kostki¹⁴⁶.

14 listopada, w czwartek, o godz. 16, Jego Eminencja był na sesji księży proboszczów warszawskich, która odbyła się w mieszkaniu ks. prob. M. Godlewskiego¹⁴⁷.

15 listopada, w piątek, o godz. 10 rano, Jego Eminencja odprawił w katedrze św. Jana Mszę Świętą za duszę śp. Henryka Sienkiewicza¹⁴⁸. Tego samego dnia Arcypasterz wziął udział w uroczystym poświęceniu kamienia węgielnego pod budowę Domu dla Młodzieży na Annopolu, dokonany przez biskupa polowego Józefa Gawlinę. W uroczystości wzięli także udział: nuncjusz apostolski kardynał Franciszek Marmaggi, dyr. Ponikiewski z Funduszu Pracy i radca Babicki z Ministerstwa Opieki Społecznej, a także przedstawiciele władz i społeczeństwa. Przemówienie wygłosili bp Gawlina oraz mec. Jagowd – przewodniczący komitetu budowy, po czym podpisano i wmurowano w fundamenty sporządzony na pergaminie akt erekcyjny. Nazwany imieniem Jego Eminencji kardynała Kakowskiego Dom dla Młodzieży na Annopolu, wzniesiony będzie dla uczczenia 50-lecia jubileuszu kapłańskiego Jego Eminencji¹⁴⁹.

17 listopada, w niedzielę, o godz. 9, Jego Eminencja odprawił w katedrze św. Jana Mszę Świętą na intencję organizacji pod nazwą Krucjata Eucharystyczna, natomiast o godz. 19 był na uroczystym posiedzeniu Polskiego Towarzystwa Teologicznego, które odbyło się z okazji 50-lecia kapłaństwa Arcypasterza, celem uczczenia Jego zasług, położonych dla teologii katolickiej w Polsce¹⁵⁰. Oprócz Dostojnego Jubilata na posiedzenie to przybyli: nuncjusz apostolski, arcybiskup Ropp, biskupi Szlagowski i Gawlina, rektor Pieńkowski, dziekani i profesorowie

144 *Kronika. Czynności J. Em. Arcypasterza*, WAW 1935, s. 415.

145 Tamże.

146 Tamże.

147 Tamże.

148 Tamże.

149 *Poświęcenie kamienia węgielnego pod budowę „Domu dla młodzieży” na Annopolu*, WAW 1935, s. 453.

150 *Kronika. Czynności J. Em. Arcypasterza*, WAW 1935, s. 415–416.

Uniwersytetu Józefa Piłsudskiego, przedstawiciele Kapituły Metropolitalnej i Kolegiackiej, liczne duchowieństwo oraz studenci teologii. Po zagajeniu posiedzenia przez bpa Szlagowskiego – prezesa Towarzystwa Teologicznego, przemawiał ks. dziekan Stawarczyk, składając Jego Eminencji życzenia w imieniu Wydziału Teologii oraz adres hołdowniczy. Z kolei ks. Baron – rektor Konwiktu Teologicznego – w gorących słowach wyraził wdzięczność ks. kardynałowi za ojcowską opiekę nad Konwiktem i nad wychowaniem młodych pokoleń kapłańskich.

Dla upamiętnienia półwiekowego jubileuszu kapłaństwa Jego Eminencji, wręczono Arcypasterzowi dzieło pt. *Chryścianizm wobec niewiary i ateizmu* z dedykacją „Gorliwemu Mecenasowi nauki i piśmiennictwa katolickiego”¹⁵¹.

Jego Eminencja, dziękując serdecznie za życzenia i wyrazy hołdu, podkreślił, że są one mu tym miłsze, że pochodzą ze środowiska naukowego, w którym on spędził kilkadziesiąt lat swego życia w charakterze profesora, regensa seminarium, a także rektora akademii. Następnie przypomniał ks. kardynał powody, które skłoniły go, jako regensa zmarłychwstającego państwa, do powołania do życia Wydziału Teologii na Uniwersytecie Warszawskim, jako studium wyższej nauki i specjalizacji dla kapłanów z całej Polski, aby w ten sposób zatrzeć ślady dawnej niewoli i dzielnicowości, a stworzyć jednolity typ kapłana w odrodzonej Polsce. Nie utworzono osobnej akademii, lecz wydział na uniwersytecie, aby studiujący kapłani mogli czerpać wiedzę także od profesorów świeckich oraz aby uczeni świeccy i duchowni w wielu sprawach mieli możliwość wspólnej wymiany poglądów dla dobra i postępu nauki. Herbatka towarzyska zakończyła niezwykle miły wieczór w Theologicum¹⁵².

19 listopada, we wtorek, o godz. 8.30, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kaplicy szpitala siostr elżbietanek na Mokotowie¹⁵³.

21 listopada, w czwartek, o godz. 10, Jego Eminencja udał się do Nuncjatury Apostolskiej, aby złożyć Jego Ekscelencji ks. nuncjuszowi Marmaggiemu życzenia z tej racji, że na najbliższym konsystorzu będzie ogłoszony i mianowany kardynałem. Po powrocie do domu Arcypasterz przed i po południu odbywał konferencję z księżmi dziekanami – uczestnikami zjazdu księży dziekanów z Archidiecezji. Zjazd poświęcony był pogłębieniu zasad religijnych wśród ludu oraz sprawom administracyjno-kościelnym¹⁵⁴.

24 listopada, w niedzielę, o godz. 12.30, Jego Eminencja zaszczycił swą obecnością odbywające się w sali Domu Katolickiego parafii Zbawiciela przy ul. Mokotowskiej obrady II Zjazdu delegowanych Katolickiego Stowarzyszenia Młodzieży Męskiej i wygłosił do zebranych przemówienie. Ks. kardynał wzywał do intensywnej pracy w szeregach Akcji Katolickiej¹⁵⁵. O godz. 16 Arcypasterz był

151 E. Dąbrowski, *Jubileuszowy dar*, PK 1935, s. 745.

152 PK 1935, s. 756; *Inauguracja obchodu złotego jubileuszu J. Em. Ks. Kardynała*, WAW 1935, s. 416–417.

153 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1935, s. 451.

154 Tamże; PK 1935, s. 772.

155 PK 1935, s. 788.

na akademii, którą dla uczczenia dziesiątej rocznicy założenia w Polsce Krucjaty Eucharystycznej młodzieży, przygotowano w sali parafii św. Floriana na Pradze¹⁵⁶.

27 listopada, w środę, o godz. 16, Jego Eminencja zwiedził budowę nowego kościoła pw. Chrystusa Króla na Targówku, gdzie proboszczem jest ks. Jan Gołędzinowski¹⁵⁷.

29 listopada, w piątek, o godz. 16, Jego Eminencja był na uroczystym zebraniu w Zachęcie Sztuk Pięknych, które odbyło się z okazji 75-lecia tej instytucji. Po powrocie do domu Arcypasterz wziął udział w dyspucie teologicznej, która odbyła się w Kurii Metropolitalnej¹⁵⁸.

30 listopada, w sobotę, o godz. 11, Jego Eminencja oglądał budowę Domu Katolickiego im. Piusa XI¹⁵⁹.

1 grudnia, w niedzielę, o godz. 9, Jego Eminencja odprawił u siebie w kaplicy Mszę Świętą, na której byli obecni przedstawiciele zarządów Katolickiego Związku Mężów z całej Polski. Wieczorem Arcypasterz był w Theologicum na otwarciu Tygodnia filozoficzno-religijnego¹⁶⁰.

3 grudnia, we wtorek, o godz. 19, Jego Eminencja był na walnym zebraniu księży prefektów z całej Archidiecezji Warszawskiej, które odbyło się w sali gimnazjum św. Stanisława Kostki¹⁶¹.

6 grudnia, w piątek, o godz. 9, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w Sanatorium św. Józefa, z okazji 25-lecia tej placówki¹⁶². Na nabożeństwie byli obecni lekarze pracujący w sanatorium, siostry pielęgniarki oraz sympatycy zakładu. W przemówieniach wygłoszonych podczas okolicznościowego śniadania podkreślano m. in. łaskawy stosunek Jego Eminencji ks. kardynała do Sanatorium, zasługi sióstr pielęgniarek na czele z przełożoną Magdaleną Lazowską i Gerardą Koziulewską oraz pracę długoletniego lekarza sanatorium dr. Kizlera¹⁶³.

8 grudnia, w niedzielę, o godz. 10.30, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kaplicy sióstr Rodziny Maryi przy ul. Żelaznej. Tego samego dnia, o godz. 17, Arcypasterz był w Ratuszu na akademii, urządzonej przez sodalicje akademickie¹⁶⁴.

9 grudnia, w poniedziałek, o godz. 11, Jego Eminencja przyjął prof. Świętosławskiego – nowo mianowanego ministra wyznań religijnych i oświecenia publicznego¹⁶⁵.

156 *Obchód 10-lecia Krucjaty Eucharystycznej w Polsce*, WAW 1935, s. 454.

157 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1935 s. 451.

158 Tamże.

159 Tamże, s. 452.

160 Tamże.

161 Tamże.

162 Tamże.

163 *25-lecie sanatorium św. Józefa*, WAW 1935, s. 454–455.

164 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1935, s. 452.

165 Tamże; PK 1935, s. 821.

10 grudnia, we wtorek, o godz. 12 w południe, Jego Eminencja rewizytował ministra Świątosławskiego¹⁶⁶.

11 grudnia, w środę, o godz. 12 w południe, Jego Eminencja poświęcił nowo zbudowany Dom Wydawniczy Księża Jezuitów przy ul. Rakowieckiej w Warszawie¹⁶⁷, wzniesiony na wyraźne życzenie Ojca Świętego, aby znaczące polskie wydawnictwa jezuickie jeszcze szybciej i sprawniej mogły być popularyzowane. Uroczystość ta nabrała specjalnego znaczenia, gdyż uświetnił ją swą obecnością Prezydent Rzeczypospolitej, prof. Ignacy Mościcki, nuncjusz apostolski F. Marmaggi, arcybiskup Ropp, biskupi Szlagowski i Gawlina, premier Zyndram-Kościałkowski, wiceministrowie: gen. Głuchowski, Chyliński i ks. Żongolłowicz, wojewoda Jaroszewicz, wiceprezydent Ołpiński, dyr. Potocki, przedstawiciele kapituły metropolitalnej, prasy stołecznej, przełożeni domów zakonnych i inni goście¹⁶⁸.

12 grudnia, w czwartek, Jego Eminencja przewodniczył konferencji Episkopatu prowincji warszawskiej¹⁶⁹.

13 grudnia, w piątek, o godz. 12.30, Jego Eminencja przyjął p. Grzybowskiego – Podsekretarza Stanu w Prezydium Rady Ministrów¹⁷⁰.

16 grudnia, w poniedziałek, o godz. 10, Jego Eminencja odprawił w katedrze św. Jana nabożeństwo żałobne za duszę śp. G. Narutowicza – Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej¹⁷¹.

17 grudnia, we wtorek, o godz. 10, Jego Eminencja obejrzał obraz z kościoła św. Aleksandra w Warszawie, odnawiany w pracowni p. Rutkowskiego na Zamku Królewskim. Tego samego dnia po południu, Arcypasterz oglądał nowo budujący się Dom Katolicki przy ul. Nowogrodzkiej¹⁷².

20 grudnia, w piątek, o godz. 10, Jego Eminencja przyjął Świeżawskiego – dyrektora Kancelarii Cywilnej Prezydenta Rzeczypospolitej¹⁷³.

24 grudnia, we wtorek, o godz. 11, Jego Eminencja przyjął Jego Eminencję kardynała Marmaggięgo, potem przyjął życzenia świąteczne od duchowieństwa, wreszcie udał się do Nuncjatury Apostolskiej, aby złożyć życzenia świąteczne przedstawicielowi Ojca Świętego¹⁷⁴.

27 grudnia, w piątek, o godz. 15, Jego Eminencja przyjął księstwo Bourbon-Seciles¹⁷⁵.

30 grudnia, w poniedziałek, o godz. 17, Jego Eminencja był w Nuncjaturze na ceremonii wręczenia piuski kardynalskiej ks. pronuncjuszowi apostolskiemu¹⁷⁶.

166 PK 1935, s. 821; *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1935, s. 452.

167 Tamże.

168 Tamże, s. 452, 455–456; PK 1935, s. 821.

169 PK 1935 s. 852.

170 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1935, s. 452.

171 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1935, s. 44.

172 Tamże.

173 Tamże.

174 Tamże.

175 Tamże.

176 Tamże.

1936

1 stycznia, w środę, o godz. 11.16, Jego Eminencja złożył życzenia noworoczne Prezydentowi Rzeczypospolitej Polskiej¹.

3 stycznia, w piątek, Jego Eminencja przewodniczył w obradach Komisji Prawnej Episkopatu Polski, natomiast, we wczesnych godzinach popołudniowych przyjął w pałacu arcybiskupim prezydium, odbywającego pod jego protektoratem i obradującego w sali warszawskiego Theologicum, pierwszego ogólnopolskiego zjazdu księży rekolekjonistów. Tego samego dnia, o godz. 16, Arcypasterz przyjął p. Max de Stoutz – nowo mianowanego posła szwajcarskiego w Warszawie².

4 stycznia, w sobotę, Jego Eminencja był na Zamku Królewskim, na ceremonii wręczenia przez Prezydenta Rzeczypospolitej ks. pronuncjuszowi Marmaggiemu biretu kardynalskiego. Po południu Arcypasterz złożył rewizytę posłowi szwajcarskiemu p. Max de Stoutz, a o godz. 16 przyjął w swoim pałacu przybyłe, dla złożenia hołdu, prezydium odbywającego się w Warszawie ogólnopolskiego zjazdu księży rekolekjonistów³.

5 stycznia, w niedzielę, Jego Eminencja brał udział w posiedzeniu w sprawie Fundacji hr. Potulickiej, następnie wydał obiad na cześć kardynała Marmaggiego⁴.

6 stycznia, w poniedziałek, w uroczystość Objawienia Pańskiego, Jego Eminencja był w katedrze św. Jana i dokonał tam ceremonii poświęcenia mirry, złota i kadzidła⁵.

8 stycznia, w środę, Jego Eminencja pobłogosławił w swej kaplicy związek małżeński Władysława Tomaszewskiego i Zofii Kruzówny⁶.

9 stycznia, w czwartek, o godz. 7.35, Jego Eminencja wyjechał do Rabki⁷.

2 lutego, w niedzielę, Jego Eminencja powrócił z Rabki i Kęt do Warszawy⁸,

6 lutego, w czwartek, o godz. 12 w południe, Jego Eminencja przyjął p. Bleszyńskiego – wiceministra wyznań religijnych i oświecenia publicznego. Tego samego dnia Arcypasterz był także na zebraniu księży proboszczów warszawskich, które odbyło się u ks. proboszcza Wójcika⁹.

7 lutego, w piątek, o godz. 16, Jego Eminencja przyjął p. Visojanu, nowo mianowanego posła rumuńskiego w Warszawie¹⁰.

1 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1935, s. 44.

2 Tamże, s. 45, 46.

3 Tamże, s. 45.

4 Tamże.

5 Tamże.

6 Tamże.

7 Tamże.

8 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1935, s. 173.

9 Tamże.

10 Tamże.

8 lutego, w sobotę, o godz. 16, Jego Eminencja rewizytował ministra Visojanu¹¹.

10 lutego, w poniedziałek, o godz. 16, Jego Eminencja przyjął K. Collasa – nowo mianowanego posła greckiego w Warszawie¹².

11 lutego, we wtorek, o godz. 11, Jego Eminencja przyjął p. Ulrycha – nowo mianowanego ministra komunikacji, a po południu rewizytował K. Collasa¹³.

12 lutego, w środę, Jego Eminencja uczestniczył w akademii papieskiej przygotowanej przez warszawskie Seminarium Duchowne¹⁴.

13 lutego, w czwartek, o godz. 11.30, Jego Eminencja rewizytował ministra Ulrycha, natomiast wieczorem przyjął członków Kapituły i Kurii Metropolitalnej, księży profesorów Uniwersytetu, Seminarium oraz członków Zarządu Akcji Katolickiej¹⁵.

15 lutego, w sobotę, o godz. 18, Jego Eminencja był na akademii papieskiej w gimnazjum sióstr nazaretanek¹⁶.

16 lutego, w niedzielę, o godz. 18, Jego Eminencja był na akademii papieskiej w Theologicum¹⁷.

20 lutego, w czwartek, Jego Eminencja przewodniczył sesji Komisji Prawnej Episkopatu¹⁸.

23 lutego, w niedzielę, o godz. 18, Jego Eminencja poświęcił i dokonał otwarcia Domu Katolickiego im. Piusa XI, jednego z największych dzieł jego życia, oddanego na służbę Kościołowi Warszawy, Archidiecezji Warszawskiej, Kościołowi katolickiemu w Polsce i Kościołowi Powszechnemu. Świadczą o tym ogłoszone tego dnia w tamtym obiekcie wymowne w treści słowa Metropolity Warszawskiego i ujmujące zwroty nuncjusza apostolskiego, treść okolicznościowego telegramu z Watykanu i cała atmosfera towarzysząca tej uroczystości. Dobrze oddaje ją relacja zatytułowana *Uroczyste otwarcie Domu Katolickiego im. Piusa XI i akademii papieska w Stolicy*, zamieszczona na ten temat w „Wiadomościach Archidiecezjalnych Warszawskich”, w marcu 1936 roku, którą *in extenso* tutaj przytoczono:

„Otwarcie Domu Katolickiego Archidiecezji Warszawskiej, o którego imponującej budowie i pięknej architekturze wiele prasa podawała, odbyło się z niezwykłą uroczystością w niedzielę dnia 23 lutego o godz. 5-tej po południu. Z otwarciem Domu Katolickiego była połączona reprezentacyjna akademii ku czci Ojca św., corocznie urządzana w stolicy w obecności przedstawicieli najwyższych władz państwowych. Uroczystość powyższą zaszczylił swą obecnością

11 Tamże.

12 Tamże.

13 Tamże.

14 Tamże, s. 177–178.

15 Tamże, s. 173.

16 Tamże.

17 Tamże.

18 Tamże.

Pan Prezydent Rzeczypospolitej, prof. Ignacy Mościcki, wraz z Małżonką. Pan Prezydent zajął miejsce w łoży w otoczeniu pana Marszałka Prystora oraz panów ministrów. W sąsiedniej łoży zasiedli: Prezes Najwyższej Izby Kontroli Państwa oraz panowie wiceministrowie. Naprzeciw łoży Pana Prezydenta zajął miejsce korpus dyplomatyczny z ambasadorem Noel'em na czele. Na widowni specjalne honorowe miejsca zajęli Ich Eminencje: ks. Kardynał A. Kakowski, Arcybiskup Metropolita Warszawski, Kardynał Marmaggi, Pronuncjusz Apostolski, i J.J. EE. Księża Arcybiskupi: Ropp i Gall, Księża Biskupi: Szlagowski i Gawlina. Dalsze miejsca zajęli: Kapituła Warszawska i Łowicka, dziekani archidiecezji, szambelani papiescy, przedstawiciele organizacji katolickich, społecznych, oświatowych itd. Zarząd miasta reprezentował p. prezydent Starzyński. Kilkaset pocztów sztandarowych wieńcem otaczało salę, na podium zaś, przybranym w emblematy papieskie, stały warty honorowe. Po przybyciu Pana Prezydenta Rzeczypospolitej orkiestra odegrała hymny narodowy i papieski, po czym J. Em. ks. Kardynał wygłosił następujące przemówienie:

«Akademię Papieską w roku bieżącym połączyliśmy z otwarciem Domu Katolickiego Archidiecezji Warszawskiej. Oba te akty mają jeden i ten sam cel, mianowicie: złożenie hołdu i uczczenie Głowy Kościoła katolickiego, Piusa XI. Pius XI jako Wizytator Apostolski i Nuncjusz Papieski przebywał z nami od 1918 do 1921 roku przez 3 lata z górą. Przez całe życie okazywał stale wielkie serce i zrozumienie dla spraw Polski i interesów Narodu Polskiego. Jako Nuncjusz Polski współpracował z Narodem i Rządem Polskim i gorąco pragnął, aby Polska była zjednoczona, wolna, niepodległa i potężna. Czuł się w Polsce, jak u siebie, i nieraz mówił: Polska jest drugą moją ojczyzną. W roku 1919 otrzymał sakrę biskupią z rąk Arcybiskupa Warszawskiego, przy udziale wszystkich Arcybiskupów i Biskupów Polskich, w obecności Naczelnika Państwa Polskiego, Rządu, Dyplomacji i wszystkich warstw społeczeństwa Polskiego, choć mógł po nią jechać do Rzymu. Dlatego odzywał się nieraz: jestem biskupem polskim. Kiedy w roku 1920 najeźdźca bolszewicki stanął zbrojnie pod Warszawą, niemal wszyscy dyplomaci opuścili Stolicę i Rząd, Nuncjusz pozostał z nami i mówił: „jestem przy Rządzie Polskim, gdzie Rząd, tam i ja”. Kiedy w roku 1922 został obrany papieżem, pierwsze słowa poza konklawe wygłosił w języku polskim: „Niech będzie pochwalony Jezus Chrystus! Niech żyje Polska”! Jako wyraz wdzięczności duchowieństwo Archidiecezji Warszawskiej wzniosło w ciągu 6-ciu lat ten gmach – mówią – niebrydki i tę salę zebrań i kongresów Akcji Katolickiej, jedną z największych w Polsce, prostą, ale o pięknych formach architektonicznych, a nade wszystko akustyczną, tak akustyczną, że nawet szeptem mówiącego można słyszeć w każdym zakątku. Wzniosło go na cześć Piusa XI, przyjaciela Polski, twórcy Akcji Katolickiej i nazwało go Domem Katolickim im. Piusa XI. Kolosalny posąg nadnaturalnej wielkości Piusa XI na estradzie i kilka obrazów wypukłorzeźb na balkonach niech nam przypominają, że On jest z nami, biskupami i z narodem, a my z nim. Przeto wzniesimy okrzyk na Jego cześć: Ojciec św. Pius XI – niech żyje! Inne wypukłorzeźby na balkonach

przedstawiają wybitne osoby, które brały udział w budowaniu Państwa Polskiego. Widzimy więc tam szarego żołnierza polskiego, z bagnetem w ręku odrzucającego od Warszawy bolszewików, z ks. Skorupką na czele; znakomitych generałów w chwili dźwignania się Polski z uśpienia i niedoli; Naczelnika Państwa, Józefa Piłsudskiego, który obejmuje władzę nad wojskiem i Państwem; pierwszych premierów rządu, prezydentów Rzeczypospolitej Polskiej, a wśród nich obecnego tutaj Pana Prezydenta Rzeczypospolitej, Ignacego Mościckiego, któremu wyrażamy podziękowanie. Pan Prezydent Rzeczypospolitej Ignacy Mościcki niech żyje! Obrazy te niech przypominają Polakom i tym u góry, i tym u dołu, że w jedności siła, że „concordia parvae res crescunt, discordia maximae dilabuntur”; w zgodzie małe państwa rosną, w niezgodzie największe upadają; w niezgodzie może znowu upaść Polska. Wypukłorzeźba na ostatnim balkonie, wyobrażająca wszystkie stany, skupione pod sztandarem Akcji Katolickiej, ze wzrokiem utkwionym w niebo, z dłońmi wzniesionymi w górę, zdaje się mówić: „Boże błogosław Polskę”. Ojciec św. Pius XI z racji Akademii i otwarcia Domu Katolickiego przysłał wszystkim obecnym błogosławieństwo Apostolskie w następującym telegramie: „Citta del Vaticano. – Inaugurando grande sede centrale Pio XI – voglia Eminenza Vostra esprimere nome Sua Santita caldi voti, sempre piu felici incrementi codesta Azione cattolica, cui provide iniziative, Augusto Pontefice invia di cuore come altresì, singoli partecipanti cerimonia Apostolica benedizione. – Cardinal Pacelli”.

Dom Katolicki im. Piusa XI poświęcam i oddaję na użytek Akcji Katolickiej Archidiecezji Warszawskiej w opiekę Prezesa Instytutu Akcji Katolickiej Archidiecezji Warszawskiej, Mecenasa Domańskiego, ks. Dyrektora Lewandowicza, Administratora ks. Mikołaja Mościckiego i Rady Nadzorczej.

Po przemówieniu Arcypasterza nastąpił akt poświęcenia, podczas którego chóry kościelne, pod dyktando ks. Orszulika, wykonały pień.

Pelen głębokiej treści i wykwintnej formy referat pod tytułem «Pius XI – Papież pokoju» wygłosił prof. Oskar Halecki. Znakomity historyk dał obraz niestrudzonej akcji pokojowej Piusa XI w okresie czternastoletniego Jego pontyfikatu. Pokojowi służy Pius XI jako najwyższy kapłan Kościoła siłą swej modlitwy, jak również modlitwą całego Kościoła powszechnego, która znalazła swój wspólny wyraz w uroczystościach w Lourdes na zakończenie jubileuszu Odkupienia. Sprawie pokoju służy Papież jako najwyższy nauczyciel Kościoła, przypominając światu niejednokrotnie naukę katolicką, potępiającą gwałt i wojnę niesłuszną. Służy Papież idei pokoju, jako głowa państwa, doprowadzając do załatwienia konfliktu w sprawie państwa kościelnego, budując w konkordatach i umowach z państwami gmach prawdziwego pokoju.

J. Em. ks. Kardynał Marmaggi podziękował w imieniu Ojca św. ks. Kardynałowi Kakowskiemu za wzniesienie wspólnego gmachu Akcji Katolickiej i umieszczenie w jego nazwie imienia Piusa XI. Podziękowawszy następnie Panu Prezydentowi za przybycie na uroczystość, która to obecność świadczy o coraz

serdeczniejszej i coraz obfitszej w owoce harmonii między obu wysokimi władzami, ks. Pronuncjusz z kolei podziękował za przybycie Rządowi Rzeczypospolitej, Księżom Arcybiskupom i Biskupom, Korpusowi Dyplomatycznemu i reprezentantom wszystkich sfer społeczeństwa. Zwróciwszy się wreszcie ze szczególnym podziękowaniem do prof. Haleckiego, ks. Kardynał Marmaggi mówił: «A teraz, kończąc, wydaje mi się, że powinienem złożyć tu wszystkim osobistą daninę najgłębszej miłości i najgłębiej odczuwanego, niezniszczalnego uznania. Gdy przyszedłem do Was – a upłynęło właśnie osiem lat od tej chwili – drżąc przed doniosłością swej misji, ale pełen najlepszej woli i jak zawsze składający w pełni swą ufność w Bogu, w czasie pierwszego zetknięcia się ze społeczeństwem, podczas pierwszego powitania, mówiłem Wam o Papieżu i o Polsce. Przypominacie sobie to z pewnością. Jak z dwu znaków-niebiańskich czerpała światło i orientację droga mego postępowania, niekiedy żmudnie, niekiedy szybko, a zawsze z odwagą i obfitością. Bogu niech będą dzięki za tyle dobra i tyle wspomnień, które zabiorę ze sobą i będę przechowywał przez całe życie. Ostatnie moje słowa w dniu dzisiejszym są te same: Papież i Polska. Wiem, co czujecie dla Ojca św., najwyższego zastępcy Jezusa Chrystusa. Wiem także, co On, który był Aniołem Waszego zmartwychwstania, czuje dla Was i z powodu nadludzkiego wysiłku wewnętrznej odbudowy Waszego państwa, wysiłku, którego musieliście się podjąć. Wiem, czym jesteście i co reprezentujecie w Kościele katolickim, w tej olbrzymiej rodzinie i Boskiej społeczności wiernych, która obejmuje wszystkie epoki i wszystkie narody. I wiem również, ile Kościół może jeszcze od wiernej Polski oczekiwać: czego może oczekiwać dla postępu wiary, cywilizacji, porządku społecznego, pokoju, jednym słowem dla ogólnego dobra ludzkości. I wierzę, że dosyć powiedziałem w tych ostatnich słowach. Otóż, jeżeli zapewniam Was, ukochani Bracia, że zakomunikuję Ojcu św. o Waszym hołdzie, to jestem również upoważniony do przekazania Wam orędzia Jego ojcowskiego serca. A takie orędzie, jak wiecie, konkretyzuje się w tym, co ma nazwę błogosławieństwa apostołskiego. Tak, Papież w sprawowaniu swego najwyższego autorytetu błogosławi, to znaczy błaga Pana, by był miłosierny i czyni to w sposób autorytatywny, w imię Jego Oblubienicy mistycznej, Kościoła świętego, gromadząc skarby nieskończonych zasług Krwi Chrystusowej i zasług Apostołów, wszystkich męczenników, wszystkich Świętych. Oby to błogosławieństwo było potwierdzone w niebie i oby Polska, która jest Polską Waszą i moją, żyła w bezpieczeństwie, pomyślności, w szczęściu i chwale na wieki wieków».

Na zakończenie akademii orkiestra Filharmonii Warszawskiej odegrała szereg utworów muzycznych. W niezwykle podniosłym nastroju publiczność (około 5000 osób), która szczelnie zapełniła salę i galerie, opuszczała wspaniałą uroczystość¹⁹.

24 lutego, w poniedziałek, Jego Eminencja wyjechał do Rosochy²⁰.

19 *Uroczyste otwarcie Domu Katolickiego im. Piusa XI i akademii papieska w Stolicy*, WAW 1936, s. 153–157, 173.

20 Tamże, s. 173.

27 lutego, w czwartek, Jego Eminencja powrócił do Warszawy²¹.

3 marca, we wtorek, o godz. 10, Jego Eminencja był w Domu Katolickim im. Piusa XI na rozpoczęciu zorganizowanego tam ogólnopolskiego zjazdu redaktorów pism katolickich oraz popierających sprawy Kościoła katolickiego. Otwierając to spotkanie 120 redaktorów dzienników, tygodników i innych periodyków – Arcybiskup Metropolita Warszawski stwierdził:

„Jako prezes Komisji Episkopatu do spraw prasowych, a także jako arcybiskup stolicy Państwa, witam ogólnopolski zjazd redaktorów pism katolickich. Tym serdeczniej witam, że pierwszy zjazd, jaki odbywaliśmy w Warszawie w pałacu arcybiskupim przy ul. Miodowej, wydał już nieocenione owoce. Dawniej pisarze katolicycy uważali za potrzebne klócić się między sobą. Od tego pierwszego zjazdu – jak to stwierdził Jego Ekscelencja ks. Biskup Adamski to zło ustało, bo nie redaktor katolicki jest naszym wrogiem. Mamy innych wrogów, z którymi powinniśmy się porachować, których powinniśmy zwalczać. Wzajemne zwalczanie się redaktorów i pisarzy katolickich przyniosło nam tylko szkody. Bogu dzięki, że to ustało. Witam ten pierwszy ogólnopolski zjazd redaktorów katolickich w Domu Katolickim im. Piusa XI. Niedawno otwarty ten dom ma być ośrodkiem życia katolickiego stolicy i Archidiecezji Warszawskiej, a poniekąd punktem centralnym dla Akcji Katolickiej w całej Polsce. Cieszę się nad wyraz, że dom ten, jakkolwiek nie jest czymś nadzwyczajnym, znalazł ogólne uznanie w stolicy i kraju. Dlatego też chętnie będę widział tu zjazdy, nie tylko Archidiecezji Warszawskiej, ale i zjazdy krajowe, a może nawet międzynarodowe. Cieszę się, że redaktorzy pism katolickich przybyli w tak wielkiej liczbie na te obrady. Spodziewam się prócz tej korzyści, o której wspomniałem, jeszcze innych, znaczniejszych korzyści w dziedzinie, o której mówić będzie J. E. ks. biskup śląski, który wystąpi tu jako przedstawiciel Episkopatu Polskiego”²².

4 marca, w środę, Jego Eminencja zaszczyił swoją obecnością zebranie przedstawicieli katolickich pism naukowych, społecznych, teologicznych, tygodników diecezjalnych i pism ascetycznych, które miało miejsce w ramach odbywającego się ogólnopolskiego zjazdu redaktorów pism katolickich. Następnie, o godz. 16, Arcypasterz był na sesji księży proboszczów warszawskich, która odbyła się w mieszkaniu ks. proboszcza Stefana Roguskiego²³.

7 marca, w sobotę, Jego Eminencja był na dyspucie teologicznej w Seminarium Duchownym, poświęconej dogmatowi Niepokalanego Poczęcia²⁴.

9 marca, w poniedziałek, o godz. 15, Jego Eminencja przyjął p. Slavika – nowo mianowanego posła czechosłowackiego w Warszawie²⁵.

11 marca, w środę, o godz. 16 Jego Eminencja rewizytował ministra Slavika²⁶.

21 Tamże.

22 Tamże, s. 173, 174–177.

23 Tamże, s. 174.

24 Tamże.

25 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1936, s. 218.

26 Tamże.

12 marca, w czwartek, o godz. 15, Jego Eminencja przyjął A. Patenotte de la Vaillee – nowo mianowanego posła belgijskiego w Warszawie²⁷.

13 marca, w piątek, o godz. 8.30, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kaplicy sióstr nazaretanek przy ul. Czerniakowskiej. Tego samego dnia, o godz. 16, Jego Eminencja rewizytował ministra A. Patenotte de la Vaillee²⁸.

15 marca, w niedzielę, o godz. 16, Jego Eminencja był w parafii św. Andrzeja, która uczciła tego dnia 50-lecie Jego święceń kapłańskich. „W sali parafialnej im. Kardynała Kakowskiego przy ul. Chłodnej odbyła się podniosła akademія, w której wzięły udział liczne rzesze parafian. Zagaił akademię miejscowy proboszcz, ks. prałat Al. Fajęcki, przypominając zebranym, że 50 lat temu obecny Arcypasterz rozpoczął w tej parafii na skromnym stanowisku wikariusza swoją działalność duszpasterską i profesorską, która po dziesiątkach lat trudów, wielkich zasług zaprowadziła go na najwyższe szczyty hierarchii kościelnej w Polsce. Chłubi się tym parafia św. Andrzeja, że wśród swych duszpasterzy miała szczęście posiadać Najdostojniejszego Jubilata. Po przemówieniu ks. prał. Fajęckiego i okrzykach na cześć Ks. Kardynała, odbyła się część koncertowa akademii, na którą złożyły się: śpiew A. Michałowskiego, artyści Opery Warszawskiej, chóru «Hosanna» pod dyr. p. Drzewoskiego, duet smyczkowy pp. Barszczewskiego, W. Wiśniewskiego, przemówienia młodzieży i t. p. Na zakończenie akademii przemówił Jego Eminencja, dziękując zebranych za życzenia i hołdy oraz ze wzruszeniem wspominając okres czasu sprzed pięćdziesięciu lat, gdy jako młody kapłan rozpoczął w myśl wskazań Chrystusowych nauczać i pasterzować. Jak dawniej, tak i dziś wzywa Arcypasterz swych wiemych do ukochania i w życiu stosowania wiary katolickiej, umiłowania własnej Ojczyzny i do gotowości poświęcenia dla niej osobistych interesów. Błogosławieństwem dla parafii zakończył swe przemówienie Ks. Kardynał. Po akademii ks. proboszcz Fajęcki podejmował Najdostojniejszego Arcypasterza i przedstawicieli parafian herbatką²⁹».

17 marca, we wtorek, Jego Eminencja przyjął na specjalnej audyencji przedstawicieli centralnych zarządów stowarzyszeń Akcji Katolickiej Archidiecezji Warszawskiej z prezesem mec. L. Domańskim i dyrektorem Akcji Katolickiej ks. W. Lewandowiczem na czele. W czasie audyencji kierownicy Akcji Katolickiej złożyli Jego Eminencji *bomagiūm* za wzniesienie i oddanie do użytku wspaniałego gmachu – Domu Katolickiego przy ul. Nowogrodzkiej³⁰.

20 marca, w piątek, o godz. 15, Jego Eminencja był na wystawie rumuńskiej sztuki ludowej³¹.

22 marca, w niedzielę, o godz. 15.30, Jego Eminencja był na koncercie urządzonym w sali Domu Katolickiego, w celu zdobycia funduszu na pokrycie kosztów pielgrzymki młodzieży akademickiej do Częstochowy³².

27 Tamże.

28 Tamże.

29 Tamże; PK 1936, s. 302.

30 PK 1936, s. 286.

31 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1936, s. 218.

32 Tamże.

25 marca, w środę, o godz. 10.30, Jego Eminencja odprawił w kościele na Powązkach nabożeństwo żałobne za duszę śp. ministra Stefana Ossowskiego. Tego samego dnia, tj. w uroczystość Zwiastowania NMP – święto organizacyjne Katolickiego Stowarzyszenia Kobiet – o godz. 17, Arcypasterz poświęcił lokale biurowe, które Katolickie Stowarzyszenie Kobiet w Warszawie otrzymało w nowo wybudowanym Domu Katolickim im. Piusa XI. Przy tej okazji ks. Kardynał wygłosił serdeczne przemówienie zakończone słowami: „Życzę Katolickiemu Stowarzyszeniu Kobiet, aby w tej nowej siedzibie – stare, żywe zasady katolickie w dalszym ciągu kształtowało, aby przykładem i wzorem było dla katolickiej młodzieży żeńskiej, aby stało się ogniskiem, skupiającym inteligencję katolicką, iżby stąd szedł przykład na Polskę całą, na cały kraj! Życzę błogosławieństwa Bożego!”. Z okazji poświęcenia lokalu Katolickie Stowarzyszenie Kobiet otrzymało w darze od ks. kardynała piękny obraz, przedstawiający Madonnę z Dzieciątkiem Jezus pędzla nieznanego malarza szkoły francuskiej z XVII wieku³³.

29 marca, w niedzielę, o godz. 10, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kościele św. Krzyża. Tego samego dnia, o godz. 17, Arcypasterz był na akademii, urządzanej w wielkiej sali Domu Katolickiego ku czci królowej Jadwigi³⁴.

31 marca, we wtorek, o godz. 15, Jego Eminencja przyjął p. Trojanowa – nowo mianowanego posła bułgarskiego w Warszawie³⁵.

2 kwietnia, w czwartek, Jego Eminencja rewizytował ministra Trojanowa³⁶.

3 kwietnia, w piątek, o godz. 17, Jego Eminencja obecny był przy poświęceniu – w nowo wybudowanym Domu Katolickim im. Piusa XI – lokali dla Katolickiego Stowarzyszenia Mężów, dokonał tam intronizacji Najświętszego Serca Jezusowego i wygłosił następujące okolicznościowe przemówienie:

„Dom Katolicki oddałem pod opiekę panu mecenasowi Domańskiemu, prezesowi Akcji Katolickiej w Warszawie oraz prezesowi Kat. Związku Mężów w Polsce. Dziś poświęciłem salę Katolickiego Stowarzyszenia Mężów. Przez to oddanie i poświęcenie chcę zaznaczyć, że Dom Katolicki jest własnością nie tylko Archidiecezji, ale też własnością waszą – mężów katolickich. Dawniej myślano, że do obrony Kościoła i wiary katolickiej jest obowiązany tylko Papież, Biskupi i kapłani, a nie wierni, tak, jak gdyby Kościół składał się tylko z duchowieństwa i był jego własnością. Dziś zrozumieliśmy, że wszyscy jesteśmy katolikami, wszyscy winniśmy ramię przy ramieniu stanąć w obronie Kościoła i wiary świętej. Do tego wzywa nas Ojciec św., do tego została powołana Akcja Katolicka, która musi być orężem i bronią przeciwko panoszącemu się dziś bezbożnictwu. Musimy pamiętać, że bez wiary mocnej i bez religii nie ostoi się żadne państwo. Do tej wytrwałej pracy, do wysiłków owocnych i do chętej obrony zasad katolickich wzywam was, panowie,

33 Tamże, s. 218, 219.

34 Tamże, s. 218; PK 1936, s. 238.

35 Tamże, s. 218.

36 Tamże.

abyście stanęli karnie i zwarcie obok Papieża, obok Biskupów, obok kapłanów. Waszej pracy, pracy powolnej, ale systematycznej, gruntownej, głęboko tu – w sercu Polski – korzenie zapuszczającej, niech Pan Bóg błogosławi!”

Po przemówieniu ks. kardynał udzielił zebranych arcybiskupowskiego błogosławieństwa, po czym ks. S. Sprusiński – asystent kościelny Katolickiego Stowarzyszenia Mężów – poświęcił lokale biurowe Stowarzyszenia.

Z okazji poświęcenia nowego lokalu, Katolickie Stowarzyszenie Mężów otrzymało od Jego Eminencji w darze piękną kopię obrazu *Święty Józef* Guida Reniego, a od ks. prał. Fajęckiego, dziekana warszawskiego – pięć sztychów florenckich z pracowni Niccola Pagniego³⁷.

5 kwietnia, w niedzielę, Jego Eminencja dokonał poświęcenia palm w katedrze św. Jana i odbył tam procesję. Tego samego dnia Arcybiskup uczestniczył w poświęceniu ofiarowanego przez siebie wcześniej – w Domu Katolickim im. Piusa XI – lokalu dla Zjednoczenia Katolickich Pisarzy w Polsce i wygłosił tam przemówienie. Uroczystość ta zgromadziła około sto osób ze świata pisarskiego, katolickiego oraz szereg gości. Poświęcenia lokalu dokonał ks. Z. Kaczyński, po czym przemówienie powitalne wygłosił prezes Zjednoczenia, prof. Oskar Halecki, który podkreślił doniosły dla piśmiennictwa katolickiego w Polsce fakt połączenia się w jedną organizację dwóch oddzielnie dotychczas kroczących stowarzyszeń pisarzy katolickich: Towarzystwa im. Piotra Skargi i Zjednoczenia, co pozwoli rozproszonym dotąd siłom pisarskim na skoncentrowanie wspólnych wysiłków i tym samym na wydajniejszą pracę. Mówca złożył następnie serdeczne podziękowanie Jego Eminencji ks. kardynałowi za troskliwą opiekę i serdeczny stosunek do pisarzy katolickich, do których zaliczył Jego Eminencję jako autora dzieł naukowych z dziedziny prawa kanonicznego. Ks. kardynał w dłuższym przemówieniu dał natomiast wyraz poglądom Kościoła na charakter pisarza katolickiego, zadania i cele, jakie winny mu przyświecać. Pisarz katolicki – jego zdaniem – ma przede wszystkim posiadać „duszę katolicką”, najwyższe umiłowanie prawdy i zdolność do osobistego poświęcenia. Błogosławiąc dalszej pracy pisarzy katolickich, Jego Eminencja ofiarował na rzecz Zjednoczenia 10 tysięcy złotych w listach Towarzystwa Kredytowego Ziemskiego³⁸.

9 kwietnia, w Wielki Czwartek, Jego Eminencja odprawił w katedrze św. Jana nabożeństwo wielkoczwartkowe³⁹.

10 kwietnia, w Wielki Piątek, Jego Eminencja był w katedrze św. Jana na nabożeństwie wielkopiątkowym⁴⁰.

11 kwietnia, w Wielką Sobotę, Jego Eminencja był w katedrze św. Jana na nabożeństwie wielkosobotnim⁴¹.

37 Tamże, s. 218, 220–221.

38 Tamże, s. 219, 221–222.

39 Tamże, s. 219.

40 Tamże.

41 Tamże.

12 kwietnia, w niedzielę Zmartwychwstania Pańskiego, Jego Eminencja odprawił w katedrze św. Jana sumę pontyfikalną⁴².

16 kwietnia, w czwartek, o godz. 17, Jego Eminencja poświęcił lokal Katolickiego Stowarzyszenia Młodzieży Żeńskiej i wygłosił okolicznościowe przemówienie⁴³.

19 kwietnia, w niedzielę, o godz. 8, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kaplicy sióstr miłosierdzia przy ul. Tamka. Tego samego dnia, o godz. 12 w południe, Arcypasterz był w Domu Katolickim im. Piusa XI na koncercie, urządzonym na cele Macierzy Szkolnej⁴⁴.

23 kwietnia, w czwartek, o godz. 11, Jego Eminencja odbył naradę z członkami Rady Nadzorczej Domu Katolickiego im. Piusa XI⁴⁵.

24 kwietnia, w piątek, o godz. 15.30, Jego Eminencja był w Domu Katolickim im. Piusa XI na odczycie Jego Ekscelencji ks. Krauzego, administratora apostolskiego w Chinach⁴⁶.

26 kwietnia, w niedzielę, o godz. 8, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kaplicy sióstr zmartwychwstank na Żoliborzu i udzielił tam Sakramentu Bierzmowania. Tego samego dnia, o godz. 16, ks. kardynał był na akademii, urządzonej przez Stowarzyszenie Krucjaty Eucharystycznej w Domu Piusa XI ku czci Arcypasterza, obchodzącego złoty jubileusz kapłaństwa. „W wielkiej sali zgromadziło się około 5 tysięcy dziatwy szkolnej, rodziców i nauczycieli. Ks. Kardynał Kakowski zajął miejsce honorowe w otoczeniu J. E. ks. Arcybiskupa Roppa, członków kapituły metropolitalnej, starszyny zakonnej. Po wykonaniu śpiewów powitalnych przez chóry Krucjaty przemówił ks. dyrektor Siwek T. J., podnosząc zasługi Jego Eminencji w rozwoju krucjat eucharystycznych na terenie archidiecezji. Następnie mali «rycerze i rycerki» Krucjaty odegrali szereg przepięknych obrazków scenicznych oraz złożyli życzenia Jego Eminencji w słowach prostych, lecz wzruszających. Ks. Kardynał w odpowiedzi podziękował serdecznie dziatwie i jej rodzicom, udzielając zebranybłogosławieństwa pasterskiego⁴⁷».

27 kwietnia, w poniedziałek, o godz. 8, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kaplicy sióstr magdalenek⁴⁸.

28 kwietnia, we wtorek, o godz. 17.30, Jego Eminencja przyjął p. Zeelanda – premiera belgijskiego⁴⁹.

29 kwietnia, w środę, o godz. 9, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kaplicy sióstr Rodziny Maryi przy ul. Żelaznej⁵⁰.

42 Tamże.

43 Tamże.

44 *Kronika. Czynności J. Em. Arcypasterza*, WAW 1936, s. 357.

45 Tamże, s. 358.

46 Tamże.

47 Tamże; PK 1936, s. 318.

48 *Kronika. Czynności J. Em. Arcypasterza*, WAW 1936, s. 358.

49 Tamże.

50 Tamże.

30 kwietnia, w czwartek, o godz. 16, Jego Eminencja był na zebraniu księży proboszczów warszawskich, które odbyło się w mieszkaniu ks. prob. Hlonda⁵¹.

1 maja, w piątek, o godz. 11, Jego Eminencja przyjął p. Grzybowskiiego – Podsekretarza Stanu w Prezydium Rady Ministrów⁵².

2 maja, w sobotę, o godz. 8, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kaplicy sióstr miłosierdzia przy ul. Starej. Tego samego dnia Arcypasterz złożył wizytę Raczkiewiczowi i pronuncjuszowi apostołskiemu. Na koniec był na akademii, urządzonej przez szkoły powszechne i średnie z okazji Jubileuszu Kapłańskiego Arcypasterza⁵³.

3 maja, w niedzielę, o godz. 10, Jego Eminencja odprawił w katedrze św. Jana uroczyste nabożeństwo z okazji święta narodowego⁵⁴.

4 maja, w poniedziałek, o godz. 14, Jego Eminencja – w asyście ks. A. Fajęckiego, ks. kan. W. Majewskiego oraz ks. A. Plater-Zyberka, wyjechał na wizytację pasterską do Sochaczewa. Na granicy parafii, we wsi Korzuszki, przy triumfalnej bramie, powitali dostojnego Gościa: starosta sochaczewski Norwid-Neugebauer w towarzystwie komisarza policji, a w imieniu ziemian na Donimirski – właściciel majątku Korzuszki. Stąd w dalszej drodze Arcypasterzowi towarzyszyła banderia. Przy wjeździe do miasta Sochaczewa, przy drugiej bramie triumfalnej, przy dźwiękach orkiestry, powitał ks. kardynała burmistrz sochaczewski J. Bukraba oraz przedstawiciele organizacji społecznych. Największe zgromadzenie było na rynku, gdzie oczekiwała Jego Eminencję wielotysięczna rzesza wiernych ze sztandarami, chorągwiami i licznie zebrane duchowieństwo z miejscowym proboszczem ks. Trojanowskim na czele. Wśród szpalerów młodzieży szkolnej Arcypasterz przeszedł do świątyni, gdzie po wysłuchaniu proboszczowskiego sprawozdania o stanie materialnym i moralnym parafii – wygłosił do ludu naukę. Podczas pobytu w Sochaczewie ks. kardynał udzielił Sakramentu Bierzmowania około 2000 osób, egzaminował z katechizmu dzieci, wysłuchał sprawozdań z działalności stowarzyszeń katolickich i konferował z delegacjami miejscowego społeczeństwa. Na zakończenie wizytacji Jego Eminencja udzielił duchowieństwu i wiernym, na dalszy trud ku chwale Kościoła i Ojczyzny, swego arcypasterskiego błogosławieństwa⁵⁵.

5 maja, we wtorek, Jego Eminencja z Sochaczewa udał się do Skrzyszew⁵⁶.

9 i 10 maja, w sobotę i w niedzielę, Jego Eminencja wizytował parafię Żychlin. Przybywającego do miasta Arcypasterza witał burmistrz E. Dembowski, w imieniu parafian J. Krukowski, ze strony władz szkolnych – inspektor W. Szymański, a organizacji społecznych – poszczególni prezesi na czele z W. Grzybowską

51 Tamże.

52 Tamże.

53 Tamże.

54 Tamże.

55 Tamże, s. 358, 360.

56 Tamże, s. 358.

i H. Sadowiczową. Wśród szpalerów młodzieży, przy dźwiękach orkiestry, otoczony licznie zebrany duchowieństwem i wielotysięczną rzeszą wiernego ludu ze sztandarami i chorągwiami, Arcypasterz przeszedł procesjonalnie do kościoła, gdzie – po wysłuchaniu sprawozdania ks. prob. H. Osińskiego o stanie moralnym i materialnym parafii – wygłosił naukę. Przesłaniem jej była zachęta do trwania w świętej wierze, która jest fundamentem i ostoją życia cywilizacyjnego, kulturalnego i politycznego narodów. Podczas pobytu w Żychlinie Arcypasterz odprawił procesję żałobną za zmarłych parafian, celebrował uroczystą Mszę Świętą, udzielił 1600 osobom Sakramentu Bierzmowania, katechizował dzieci, dokonał lustracji kościoła i kancelarii parafialnej, zwiedził Dom Parafialny, gdzie wysłuchał sprawozdań z działalności stowarzyszeń Akcji Katolickiej. Ks. kardynał odwiedził też dom prezesostwa Grzybowskich w Dobrzelinie oraz mieszkania niektórych robotników tamtejszej cukrowni. Na zakończenie wizytacji Jego Eminencja udzielił duchowieństwu oraz wiernemu ludowi arcybiskupskiego błogosławieństwa⁵⁷.

10 maja, w niedzielę, Jego Eminencja z Żychlina udał się do Skrzyszew⁵⁸.

19 maja, we wtorek, Jego Eminencja przybył z wizytą do Jego Ekscelencji ks. arcybiskupa Nowowiejskiego⁵⁹. „W Płocku bawił Jego Eminencja przez kilka godzin. W godzinach popołudniowych Ks. Kardynał złożył wizytę prezesowi Diecezjalnego Instytutu Akcji Katolickiej, p. Szamb. Płoskiemu. Wizyta u pp. Szamb. Płoskich trwała dłuższy czas”⁶⁰.

20 i 21 maja, w środę i w czwartek, Jego Eminencja – w towarzystwie księży Fajęckiego i Majewskiego oraz franciszkanina o. Feliksa – wizytował parafię Bedlno, erygowaną w 1308 roku, z bardzo starym kościołem modrzewiowym z 1456 roku. Przy wjeździe na terytorium parafii otoczyła Najdostojniejszego Arcypasterza banderia konna w strojach ludowych oraz banderia kolarzy. W tym otoczeniu jechał Książę Kościoła, aż do bramy triumfalnej, wzniesionej w pobliżu świątyni. Tu powitali Jego Eminencję, w imieniu ziemian i parafian – J. Podolszyński, w imieniu samorządu – wójt B. Kowalski, w imieniu Koła Gospodyń Wiejskich – J. Koszewska, w imieniu nauczycielstwa – S. Czajkowski, z ramienia rady kościelnej – F. Ignaczak oraz przedstawiciele organizacji młodzieży i działwa szkolna. Przy śpiewie, otoczony licznie zebrany duchowieństwem i wiernymi ze sztandarami i chorągwiami, Arcypasterz przeszedł procesjonalnie do kościółka, gdzie ks. proboszcz Cz. Rydzewski zdał szczegółowe sprawozdanie o stanie materialnym i moralnym parafii. Następnie Jego Eminencja wygłosił naukę, w której zachęcał do trwania w świętej wierze oraz do pracy w szeregach Akcji Katolickiej dla dobra Kościoła i Ojczyzny. Podczas pobytu w Bedlnie ksiądz kardynał – zgodnie z programem wizytacji pasterskich – celebrował uroczystą Mszę Świętą w intencji parafian, odbył

57 Tamże, s. 358, 360–361.

58 Tamże, s. 358.

59 „Głos Mazowiecki” 1936 nr 117, s. 1; *Kalendarium życia Antoniego Juliana Nowowiejskiego...*, dz. cyt., s. 287.

60 „Głos Mazowiecki” 1936 nr 118, s. 1.

lustrację kościoła i kancelarii parafialnej, katechizował dzieci i udzielił Sakramentu Bierzmowania, który przyjęło tam 300 osób. Poza tym ksiądz kardynał przyjmował przedstawicielstwa ziemian, nauczycielstwa i gospodarzy, odwiedził dom lokatorów Januszostwa Sławińskich oraz Jana Lewandowskiego – gospodarza ze Zleszyna. Na zakończenie wizyty Jego Eminencja udzielił duchowieństwu oraz wiernemu ludowi arcybiskupskiego błogosławieństwa⁶¹.

23 maja, w sobotę, o godz. 18, Jego Eminencja wrócił ze Skrzyszew do Warszawy⁶².

24 maja, w niedzielę, o godz. 10, Jego Eminencja odprawił w katedrze św. Jana Mszę Świętą na intencję młodzieży akademickiej, udającej się na ślubowanie do Częstochowy⁶³.

25 maja, w poniedziałek, o godz. 11.30, Jego Eminencja przyjął premiera gen. Sławoj-Składkowskiego, zaś o godz. 15 – ministra Romana. O godz. 17 Arcybiskup był na akademii w Seminarium Duchownym, urządzonej z okazji 50-lecia jego kapłaństwa. Na koniec, o godz. 18, udał się do Prezydium Rady Ministrów na posiedzeniu komitetu „ku uczczeniu Prezydenta Rzeczypospolitej”, z okazji 10-lecia sprawowania przezeń najwyższego urzędu w Polsce⁶⁴.

26 maja, we wtorek, Jego Eminencja rewizytował premiera gen. Sławoj-Składkowskiego i ministra Romana⁶⁵.

26, 27 i 28 maja, we wtorek, środę i czwartek, Jego Eminencja przewodniczył konferencji Episkopatu Polski⁶⁶.

30 maja, w sobotę, o godz. 8, w 50. rocznicę swoich święceń kapłańskich, Jego Eminencja odprawił w swej kaplicy Mszę Świętą, na której byli obecni członkowie Kapituły Metropolitalnej i Łowickiej oraz zakonnicy i zakonnice. O godz. 13.30, Jego Eminencja był na śniadaniu u Prezydenta Rzeczypospolitej⁶⁷.

1 czerwca, w poniedziałek, Jego Eminencja wydał śniadanie dla Jego Eminencji ks. kardynała Tisseranta⁶⁸.

2 czerwca, we wtorek, o godz. 10, Jego Eminencja przyjął szambelanów papieskich, którzy złożyli Arcybiskupowi życzenia z okazji 50-lecia kapłaństwa. O godz. 13, Jego Eminencja wziął udział w śniadaniu w ambasadzie francuskiej, wydanym ku czci kardynała Tisseranta, zaś o godz. 18, Jego Eminencja gościł u siebie Duchowieństwo Archidiecezji, w imieniu którego zęgnął Jego Eminencję nuncjusza Marmaggięgo, opuszczającego Warszawę⁶⁹.

61 Tamże, s. 358, 361–362.

62 Tamże, s. 358.

63 Tamże.

64 Tamże.

65 Tamże, s. 359.

66 Tamże,

67 Tamże.

68 Tamże

69 Tamże.

3 czerwca, w środę, o godz. 9, Jego Eminencja odprawił w katedrze św. Jana Mszę Świętą na intencję Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej, z okazji 10-lecia sprawowania przez niego rządów. O godz. 10.30 Jego Eminencja przyjął marszałka Prystora i marszałka Cara, który złożyli Arcypasterzowi życzenia z okazji jubileuszu kapłańskiego. O godz. 17, Jego Eminencja był na akademii, urzędowej ku czci Arcypasterza w Domu Katolickim im. Piusa XI, natomiast o godz. 20 Jego Eminencja udał się na Zamek Królewski i złożył życzenia Prezydentowi Rzeczypospolitej⁷⁰.

4 czerwca, w czwartek, o godz. 8, Jego Eminencja odprawił sekundycyjną Mszę Świętą w katedrze św. Jana. O godz. 13, Jego Eminencja wziął udział w obiedzie urządzonym w Seminarium Duchownym ku czci Arcypasterza. Tego samego dnia, od godz. 17 do 19, Jego Eminencja przyjmował członków rządu i dyplomacji, którzy składali mu życzenia z okazji jubileuszu kapłańskiego⁷¹.

5 czerwca, w piątek, o godz. 11, Jego Eminencja przyjął Kawalerów Maltańskich, a następnie członków Rady Adwokackiej, którzy złożyli Arcypasterzowi życzenia z okazji Jubileuszu⁷².

7 czerwca, w niedzielę, Jego Eminencja dokonał w kościele św. Krzyża konsekracji ks. biskupa Lorka⁷³.

9 czerwca, we wtorek, o godz. 12 w południe, Jego Eminencja dokonał instytucji kanonicznej księży prałatów: Stępowskiego, Kobylińskiego, Niemiry i ks. kan. Garwolińskiego. O godz. 13, Jego Eminencja poświęcił dzwonnice na cmentarzu na Bródnie i odbył konferencję z członkami Dozoru Cmentarza⁷⁴.

10 czerwca, w środę, o godz. 15, Jego Eminencja obejrzał obrazy z Kolegiaty Łowickiej, znajdujące się w pracowni konserwatora p. Kucharskiego, przy ul. Sewerynow 5. O godz. 16, Jego Eminencja złożył wizytę gen. Rydzowi-Śmigłemu⁷⁵.

11 czerwca, w czwartek, Jego Eminencja odprawił nabożeństwo w katedrze św. Jana i poprowadził tam procesję⁷⁶.

12 czerwca, w piątek, o godz. 10, Jego Eminencja przyjął delegację w sprawie budowy kościoła w Boernerowie. O godz. 17 przyjął gen. Rydza-Śmigłego⁷⁷.

13 czerwca, w sobotę, o godz. 13.30, Jego Eminencja wydał obiad ku czci ks. biskupa Szlagowskiego. O godz. 15.30, Jego Eminencja przyjął członków wy-cieczki Zjednoczenia Rzymsko-Katolickiego z Ameryki⁷⁸.

70 Tamże.

71 Tamże.

72 Tamże.

73 Tamże.

74 Tamże.

75 Tamże.

76 Tamże, s. 360.

77 Tamże.

78 Tamże.

14 czerwca, w niedzielę, o godz. 11, Jego Eminencja przyjął p. Bastianiniego, opuszczającego placówkę dyplomatyczną w Warszawie⁷⁹.

15 czerwca, w poniedziałek, o godz. 16, Jego Eminencja był w Seminarium Duchownym na dorocznej sesji⁸⁰.

16 czerwca, we wtorek, o godz. 14.30, Jego Eminencja przyjął p. prof. Ujejskiego – Podsekretarza Stanu w Ministerstwie Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego⁸¹.

18 czerwca, w czwartek, o godz. 15, Jego Eminencja przyjął p. Hamidsayah – nowo przybyłego do Warszawy posła perskiego⁸².

19 czerwca, w piątek, o godz. 10, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kościele sióstr Wizytek, a o godz. 15 przyjął księży z metropolii mohylowskiej⁸³.

21 czerwca, w niedzielę, o godz. 12 w południe, Jego Eminencja był w Domu Katolickim na walnym zebraniu delegatek Katolickiego Stowarzyszenia Kobiet⁸⁴.

22 czerwca, w poniedziałek, Jego Eminencja ks. kardynał przybył do parafii św. Antoniego w celu dokonania wizytacji kanonicznej. U bramy kościelnej powitał najdostojniejszego Arcypasterza ks. prob. S. Żelazowski wraz z licznie zgromadzonym duchowieństwem oraz rzesze wiernych ze sztandarami i chorągwiami. Po dopełnieniu kanonicznego ingresu, Jego Eminencja wysłuchał sprawozdania proboszczowskiego o stanie parafii, po czym przemówił, zachęcając do udziału w Akcji Katolickiej, której przejawem w dzisiejszych czasach kryzysu, powinno być miłosierdzie chrześcijańskie, mające wielkie pole do działania na terenie parafii. Podczas wizytacji Arcypasterz odprawił uroczystą sumę, udzielił Sakramentu Bierzmowania 100 osobom, zwiedził budujący się na Powiślu kościół św. Teresy, który już w tym roku będzie pokryty dachem i wysłuchał sprawozdania z działalności stowarzyszeń Akcji Katolickiej, udzielając wszystkim arcypasterskiego błogosławieństwa⁸⁵.

23 czerwca, we wtorek, o godz. 16, Jego Eminencja rewizytował wiceministra Ujejskiego⁸⁶.

25 czerwca, w czwartek, o godz. 16.30, Jego Eminencja był w domu księży jezuitów przy ul. Rakowieckiej 61 na uroczystym obchodzie, jaki tam urządzono z okazji 50-lecia jego kapłaństwa. Na obchód przybyli licznie przedstawiciele duchowieństwa świeckiego i zakonnego stolicy z abpami Roppem i Gallem oraz bpem Gawliną na czele. Po przybyciu ks. kardynała, w kaplicy miejscowej, na intencję Dostojnego Jubilata, odmówiono litanię do Najświętszego Serca Pana Jezusa

79 Tamże.

80 Tamże.

81 *Kronika. Czynności J. Em. Arcypasterza*, WAW 1936, s. 409.

82 Tamże.

83 Tamże.

84 Tamże.

85 Tamże, s. 409.

86 Tamże.

oraz modlitwy za Arcypasterza. Następnie w wielkiej sali Domu Pisarskiego księża jezuiti podejmowali gości podwieczorkiem, w czasie którego ks. prowincjał Sopuch wygłosił przemówienie, dając wyraz swej wdzięczności dla ks. kardynała za życzliwość względem Towarzystwa Jezusowego i wyrażoną już w roku 1919 myśl wzniesienia w stolicy Domu Pisarskiego oo. Jezuitów. W odpowiedzi ks. kardynał podniósł wysokie wartości i usługi, jakie Towarzystwo Jezusowe oddaje sprawie Bożej na polu pracy naukowej, apostołskiej, misyjnej. Serdeczne przemówienie ks. arcybiskupa Roppa zakończyło w miłym nastroju obchód jubileuszowy⁸⁷.

26 czerwca, w piątek, o godz. 9, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą na Bielanach, na intencję uczestników zjazdu Chrześcijańskiego Stowarzyszenia Nauczycieli, do których przed rozpoczęciem obrad wygłosił przemówienie. Tego samego dnia, o godz. 16.30, Jego Eminencja był na sesji księży proboszczów warszawskich, która odbyła się w mieszkaniu ks. prob. Ugniewskiego⁸⁸.

29 czerwca, w poniedziałek, Jego Eminencja był w katedrze, św. Jana na sumie⁸⁹.

W czerwcu 1936 roku, dla uczczenia jubileuszu Jego Eminencji, ze składek duchowieństwa Archidiecezji Warszawskiej został zakupiony przy ul. Kanonia 20/22/24 dom zabytkowy, przeznaczony na muzeum sztuki kościelnej. Dar ten przekazał Jego Eminencji, w imieniu duchowieństwa, ks. arcybiskup Gall.

Także w czerwcu 1936 roku, Jego Eminencja ks. kardynał złożył ofiarę w sumie 1000 złotych dla najbardziej potrzebujących oraz 1000 złotych na pomoc dla niezamożnej młodzieży akademickiej.

1 lipca, w środę, o godz. 10, Jego Eminencja był w Domu Katolickim na zebraniu pracujących w związkach misyjnych kapłanów z całej Polski, do których, przed rozpoczęciem obrad, wygłosił okolicznościowe przemówienie⁹⁰.

2 lipca, w czwartek, o godz. 11, Jego Eminencja przyjął p. Starzyńskiego – Prezydenta m. Warszawy⁹¹.

4 lipca, w sobotę, prezydium Centralnego Komitetu Akademickiej Pielgrzymki Jasnogórskiej, w osobach dwóch wiceprezesów: Czesława Polkowskiego i Jana Szczęsnego złożyło Jego Eminencji ks. kardynałowi, w imieniu Polskiej Młodzieży Akademickiej, wyrazy gorącego podziękowania i synowskiego hołdu za troskliwą opiekę i objęcie protektoratu nad ślubowaniem jasnogórskim. Równocześnie wręczyli ks. kardynałowi kopię ryngrafu jasnogórskiego, którego oryginał znajduje się w skarbcu częstochowskim. Podczas audiencji przedstawiciele młodzieży akademickiej poinformowali Jego Eminencja o najbliższych planach Komitetu, a więc o zamiarze zalegalizowania na stałe Centralnego Komitetu Pielgrzymki Jasnogórskiej, jako pomocniczego organu Akcji Katolickiej, wysłania na całą Polskę filmu, zawierającego fragmenty z uroczystości

87 Tamże, s. 409, 413.

88 Tamże, s. 409.

89 Tamże.

90 Tamże.

91 Tamże.

ślubowań akademickich, urzędowania, w porozumieniu z księżmi biskupami, odczytów o odrodzeniu katolickim Polskiej Młodzieży Akademickiej w miastach diecezjalnych i większych parafiach. Ks. kardynał z wielkim uznaniem przyjął do wiadomości wszystkie te zamierzenia. Tego samego dnia, o godz. 16, Jego Eminencja był na Bielanych u księży marianów na uroczystym obchodzie, jaki tam urządzono z okazji jego jubileuszu⁹².

5 lipca, w niedzielę, o godz. 9.30, Jego Eminencja odprawił w katedrze św. Jana Mszę Świętą na intencję uczestników zlotu młodzieży męskiej i żeńskiej z całej Archidiecezji. Tego samego dnia, o godz. 16.30, Jego Eminencja był w Domu Katolickim na akademii, jaką ku jego czci urządziła młodzież zorganizowana w katolickich stowarzyszeniach młodzieży Archidiecezji Warszawskiej⁹³.

6 lipca, w poniedziałek, o godz. 6, Jego Eminencja wyjechał do Skrzyszew⁹⁴.

13 lipca, w poniedziałek, Jego Eminencja ze Skrzyszew wyjechał do Poznania⁹⁵.

14 lipca, we wtorek, Jego Eminencja powrócił z Poznania do Skrzyszew⁹⁶.

6 sierpnia, w czwartek, w uroczystość Przemienienia Pańskiego, Jego Eminencja powrócił ze Skrzyszew do Warszawy⁹⁷.

15 sierpnia, w sobotę, w uroczystość Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny, o godz. 11, Jego Eminencja przyjął biskupa Staugajtisa z Litwy⁹⁸.

18 sierpnia, we wtorek, o godz. 16.30, Jego Eminencja był na Bielanych na zakończeniu letniej pólkolonii dla niezdolnych dzieci, prowadzonej przez Związek „Caritas”⁹⁹.

19 sierpnia, w środę, o godz. 11, Jego Eminencja przyjął barona P. Arone di Valentino – nowo mianowanego ambasadora włoskiego¹⁰⁰.

21 sierpnia, w piątek, o godz. 15, Jego Eminencja przyjął p. Treschow – duńskiego *chargé d'affaires*, zaś o godz. 16, Jego Eminencja rewizytował ambasadora włoskiego¹⁰¹.

22 sierpnia, w sobotę, o godz. 17, Jego Eminencja wyjechał do Częstochowy na Synod Plenarny¹⁰².

23 sierpnia, w niedzielę, Jego Eminencja był w grupie dostojników Kościoła witających na dworcu w Częstochowie kardynała Marmaggięgo – legata papieskiego na odbywający się tam Synod Plenarny¹⁰³.

92 Tamże, s. 409, 412–413.

93 Tamże, s. 409.

94 Tamże.

95 Tamże.

96 Tamże.

97 Tamże.

98 Tamże.

99 Tamże, s. 409–410.

100 Tamże, s. 410.

101 Tamże.

102 Tamże.

103 *Synod Plenarny w Częstochowie*, WAW 1936, s. 389–391.

24 sierpnia, w poniedziałek, na Jasnej Górze, Jego Eminencja uczestniczył w Konferencji Episkopatu Polski poświęconej omówieniu spraw związanych z rozpoczynającym się w dniu 25 sierpnia Synodem Plenarnym¹⁰⁴.

25 sierpnia, we wtorek, w pierwszym dniu Synodu Plenarnego, o godz. 9.30 rano, wszyscy uczestnicy Synodu udali się procesjonalnie z klasztoru do bazyliki Jasnogórskiej. Otwierali pochód notariusze Synodu, za którymi postępowali teologowie, juryści, prowincjałowie zakonów, przedstawiciele kapituł, biskupi sufragani, biskupi ordynariusze, w końcu obaj kardynałowie, za którymi, pod baldachimem, kroczył kardynał legat w otoczeniu swej świty. Pochód postępował przez szpaler niezwykle licznie zgromadzonych na Jasnej Górze pielgrzymów. W bazylice kardynał Legat Papieski zajął miejsce na tronie po prawej stronie ołtarza, na wprost wielkiego ołtarza stał fotel-klęcznik dla ministra wyznań religijnych i oświecenia publicznego, przedstawiciela Rządu Polskiego, po lewej stronie ołtarza zajęli miejsca księża kardynałowie Kakowski i Hlond, *charge d'affaires* nuncjatury ks. prałat Pacini, ks. biskup Kubina. W prezbiterium zasiedli księża arcybiskupi i biskupi oraz inni członkowie Synodu. Mszę Świętą celebrował Jego Eminencja ks. kardynał prymas. następnie kardynał Legat zaintonował *Veni Creator*, po czym sekretarz Synodu ks. biskup Przeździecki, w otoczeniu notariuszów Synodu ks. infułata Lipińskiego i księży prałatów: Kaczyńskiego i Rystera, odczytał na głos wyznanie Wiary, *Confessionem Fidei*, które powtarzali głośno wszyscy uczestnicy Synodu. Następnie kardynał prymas odmówił litanie do Wszystkich Świętych, po czym audytor Roty ks. prałat Janasik odczytał pismo Ojca Świętego, w którym poinformowano, że kardynał Marmaggi został mianowany Legatem Papieskim. Na zakończenie uroczystości w Bazylice Legat Papieski udzielił zebranybłogosławieństwa apostołskiego.

Uczestnicy Synodu, w porządku jak wyżej, przeszli do klasztoru, do Sali Rycerskiej, w której nastąpiły obrady pierwszej sesji Synodu, poprzedzone następującą powitalną mową Jego Eminencji ks. kardynała Kakowskiego, skierowaną do kardynała Legata:

„Eminentissime Princeps!

Vice universi cleri saecularis et regularis fideliumque catholicorum totius Poloniae, maxime vero omnium excellentissimorum praesulum Ecclesiae residentialium et titularium in Concilio Plenario Czenstochoviae coadunatorum saluto cum summa reverentia Eminentissimum Dominum Cardinalem Legatum a latere Summi Pontificis Papae Pii XI, gratulorque Ei salvum adventum ad Concilium.

Ex quo tempore, concilia oecumenica et regionalia congregari coeperunt, Sedi Apostolicae mos est in provinciam dissitasque regiones legatos suos mittere qui hisce conciliis praeesent.

Teste historia, legatus Pontificis Romani, Hosius, episcopus Cordubensis, comitantibus duobus sacerdotibus romanis, Vito et Vincentio, praesidebat primo concilio oecumenico anno 325 Niceae in Asia Minori habito, cui intererant patriarchae

¹⁰⁴ Tamże, s. 391.

constantinopolitanus, alexandrinus, antiochensis, hirosolimitanus, frequentes metropolitae archiepiscopi et episcopi.

Id ipsum in usu fuit conciliis regionalibus, quae nunc plenaria dicuntur, quaeque Sedes Apostolica saepius convocavit aut convocari permisit vel quorum convocationem aliquoties denegavit.

Ad Poloniam quod attinet, jam ab undecimo saeculo legati pontificii mittebantur in hanc regionem ad varias intricatissimas quaestiones solvendas, uti: pax inter principes christianos componenda limites dioeceseon circumscribendae, disciplina ecclesiastica confirmanda, morum puritas protegenda, coelibatus cleri fovendus, omnia haec praesertim in conciliis provincialibus deliberanda ac statuenda.

Quamquam anno 1515 Joannes Łaski Archiepiscopus Gnesnensis pro se suisque successoribus a Sede Apostolica titulum legati nati obtineret, vi cuius privilegii concilia plenaria episcoporum totius Reipublicae Polonae convocabat eisque praesidebat; hoc tamen non obstante Sedes Apostolica ulterius legatos suos ad varia negotia concludenda atque ad synodos celebrandos mittere non cessavit; cuius rei exemplum est legatus pontificius Commendon, qui anno 1564 Synodum provinciae ecclesiasticae Leopoliensis celebravit, in qua prima vice concilium Tridentinum in Polonia re-ceptum est.

Eminentissime Domine!

Omnes episcopi ac deputati capitulorum et ordinum religiosorum hic praesentes convenimus ad Concilium Plenarium Czenstochoviae non alium scopum, prae oculis habentes quem, ut gloria Christi Dei augeatur, fides sancta catholica in animis fidelium confirmetur, mores cleri ac populi corrigantur, consuetudines canonibus reprobatae amoveantur, maxime vero, ut in Polonia, quae plus quam centum annos sub iugo russiaco, borussico et austriaco manebat, una eademque disciplina fidei et morum quantum in nobis est introducat.

Sancto Patri Pio XI, cui corde et animo omnes adheremus, utpote duci et magistro universi orbis christiani, longissimam ac felicem vitam optamus.

Eminentissimo Domino Cardinali Francisco Marmaggi, legato a latere Summi Pontificis, maximas gratias pro exantlatis apud nos laboribus agimus, speramusque praesidente viro experto Concilium nostrum Plenarium felicem exitum habiturum".

Po tej powitalnej mowie Arcypasterza Warszawy i wygłoszonym po niej przemówieniu Legata Papieskiego, kanonicznie otwierającego pierwszy Synod Plenarny, ks. kardynał jeszcze tego dnia przed południem uczestniczył w obradach pierwszej sesji Synodu, a po południu w drugiej sesji¹⁰⁵.

26 sierpnia, w środę, o godz. 10, Jego Eminencja brał udział w obradach trzeciej sesji synodalnej, natomiast od godz. 16 w czwartej i zarazem ostatniej sesji Synodu. Tego samego dnia, o godz. 23.30, Arcypasterz wrócił z Częstochowy do Warszawy¹⁰⁶.

105 Tamże, s. 391–395.

106 Tamże, s. 395–399.

27, 28, 29 i 30 sierpnia, w czwartek, piątek, sobotę i niedzielę, Jego Eminencja gościł u siebie Legata Papieskiego. Jego Eminencja ks. kardynał Marmaggi przybył do stolicy 27 sierpnia o godz. 12.18 w otoczeniu swej świty, witany na dworcu kolejowym przez kard. A. Kakowskiego, któremu towarzyszyli: przedstawiciel rządu wiceminister Bleszyński, *charge d'affaires* Nuncjatury, ks. prałat Pacini, arcybiskup Gall, biskupi Szlagowski, Gawlina, kapelan Prezydenta Rzeczypospolitej ks. prał. Humpol, przedstawiciele Kapituły Metropolitalnej i Łowickiej, duchowieństwo świeckie i zakonne. Niezwykle licznie stawili się przedstawiciele wielu organizacji stolicy ze sztandarami oraz oddziały parafialne Akcji Katolickiej. Wsiadającego z wagonu salonowego Legata Papieskiego witano entuzjastycznymi okrzykami. Po przywitaniu się z dostojnikami kościelnymi i świeckimi Legat Papieski serdecznie dziękował w języku polskim za gorące przyjęcie, jakiego doznał, po czym udzielił zebranych błogosławieństwa. Następnie kardynał Legat, wraz z kardynałem Kakowskim, odjechał do pałacu arcybiskupiego, gdzie zamieszkał¹⁰⁷.

27 sierpnia, w czwartek, Jego Eminencja ks. kardynał Kakowski podejmował Jego Eminencję kardynała Legata obiadem, w którym wzięli udział: generalny inspektor armii generał Rydz-Śmigły, wicepremier Kwiatkowski, ministrowie Świętosławski i Józef Beck, *charge d'affaires* Nuncjatury ks. prał. Pacini, członkowie korpusu dyplomatycznego, świta kardynała Legata. Tego samego dnia po obiedzie odbył się w pałacu arcybiskupim raut, na który przybyli liczni przedstawiciele władz państwowych, ciał ustawodawczych, zarządu stolicy, wyższych uczelni, dyplomacji, organizacji społecznych i kulturalnych, prasy, sfer towarzyskich stolicy¹⁰⁸.

28 sierpnia, w piątek, o godz. 18, z inicjatywy i staraniem Archidiecezjalnego Instytutu Akcji Katolickiej w Warszawie, odbyła się w wielkiej sali Domu Katolickiego im. Piusa XI uroczysta akademie ku czci Legata Papieskiego Jego Eminencji ks. kardynała Franciszka Marmaggię. Olbrzymią salę wypełniła do ostatniego miejsca wielka rzesza publiczności. Na podium, bogato ozdobionym barwami papieskimi i narodowymi oraz kwiatami i zielenią, stanęły poczty sztandarowe stowarzyszeń i organizacji społecznych. Sztandary okoliły barwnym wieńcem również całą salę. Wchodzącego do loży w otoczeniu świty Jego Eminencję ks. kardynała Legata powitały dźwięki fanfary oraz hymnów papieskiego i narodowego. Na akademię przybyli: Jego Eminencja ks. kardynał Aleksander Kakowski, arcybiskupi Ropp i Gall, biskupi Szlagowski, Gawlina i O'Rourke z Gdańska, Kapituła Metropolitalna Warszawska, przedstawiciele Kapituły Łowickiej, liczni reprezentanci duchowieństwa, władz państwowych i wojskowych, przedstawiciele korpusu dyplomatycznego i szambelanowie świeccy.

Akademię zagał bp Szlagowski, witając Dostojnego Wysłannika Ojca Świętego w murach stolicy i prosząc ks. kardynała Legata, by zechciał zanieść Namiestnikowi Chrystusowemu wyrazy hołdu i zapewnienia miłości, jaką żywi dla Niego cała

¹⁰⁷ *Kronika. Czynności J. Em. Arcypasterza*, WAW 1936, s. 410.

¹⁰⁸ Tamże.

Polska. Po akademii Archidiecezjalny Instytutu Akcji Katolickiej podejmował gościnnie wieczernią w jednej z sal swej siedziby Jego Eminencję ks. kardynała Legata, Jego Eminencję ks. kardynała Kakowskiego oraz obecnych na akademii księży biskupów, a także dostojników kościelnych i świeckich¹⁰⁹.

31 sierpnia, w poniedziałek, o godz. 7.30, Jego Eminencja wyjechał do Skrzyszew¹¹⁰.

10 września, w czwartek, o godz. 12 w południe, Jego Eminencja powrócił ze Skrzyszew¹¹¹.

11 września, w piątek, o godz. 10, Jego Eminencja był na inauguracji obrad ogólnopolskiego Kongresu Publicystów i Działaczy Katolickich, które odbyły się w 400. rocznicę urodzin ks. Piotra Skargi w wielkiej sali Domu Katolickiego im. Piusa XI. Arcybiskup stolicy serdecznie powitał zebranych tam uczestników i gości oraz wygłosił dłuższe przemówienie¹¹².

12 września, w sobotę, o godz. 7.30, Jego Eminencja odprawił w kaplicy Seminarium Metropolitalnego Mszę Świętą z okazji nowego roku szkolnego i wygłosił do alumnów przemówienie, zachęcając ich w gorących słowach do sumiennej pracy nad sobą dla dobra Kościoła i Ojczyzny¹¹³.

13 września, w niedzielę, Jego Eminencja uczestniczył w uroczystym zakończeniu Kongresu Skargowskiego. I tak o godz. 10, przy wzniesionym na placu Zamkowym oltarzu, Arcypasterz celebrował Mszę Świętą. Uczestniczyli w niej: Prezydent Rzeczypospolitej prof. Ignacy Mościcki w otoczeniu Gabinetu Cywilnego i Wojskowego, generalny inspektor armii, gen. Rycz-Śmigły, premier gen. Sławoj-Składkowski, wicepremier inżynier Kwiatkowski, minister prof. Świętosławski, marszałek Sejmu Car, wicemarszałek Senatu prof. Barański, wiceministrowie Szembek, gen. Litwinowicz, Bobkowski, prezes Najwyższego Trybunału Administracyjnego p. Helczyński, prezydent miasta Starzyński, wicekomisarz rządu Jurgielewicz i inni wyżsi urzędnicy państwowi, samorządowi oraz przedstawiciele armii. Przybyli również na nabożeństwo *charge d'affaires* Nuncjatury Apostolskiej – ks. prałat A. Pacini, biskup połowy Gawlina oraz przedstawiciele Kapituły Metropolitalnej. Za przedstawicielami władz zajęli miejsca członkowie Kongresu, na czele ze swym prezydium. Olbrzymie rzesze wiernych wypełniły plac Zamkowy i wyloty ulic. Zwraçały zwłaszcza uwagę liczne delegacje organizacji ze sztandarami oraz przyjezdnych z innych miast z transparentami. Po Mszy Świętej odbyły się modły na intencję Rzeczypospolitej i prezydenta, po czym obecni na nabożeństwie, na czele z prezydentem, udali się na dziedziniec zamkowy, gdzie w bramie została wmurowana tablica pamiątkowa ku czci ks. Piotra Skargi, którą odsłonił Prezydent Rzeczypospolitej. Zamknięciem Kongresu Skargowskiego był okazały pochód

109 Tamże, s. 411–412.

110 Tamże, s. 410.

111 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1936, s. 455.

112 Tamże, s. 455, 456–458.

113 Tamże, s. 455.

przez miasto przybyłych na uroczystości organizacji, który przedefilował przed Jego Eminencją ks. kardynałem Kakowskim¹¹⁴.

14 września, w poniedziałek, o godz. 16, Jego Eminencja był na sesji w Seminarium Duchownym¹¹⁵.

15 września, we wtorek, o godz. 11, Jego Eminencja przyjął Ambroziewicza – nowo mianowanego kuratora okręgu szkolnego warszawskiego, zaś o godz. 16, był na poświęceniu kamienia węgielnego pod budowę kościoła, klasztoru i kolegium oo. dominikanów w Służewie pod Warszawą¹¹⁶.

17 września, w czwartek, o godz. 11, Jego Eminencja przyjął rektorów szkół akademickich w Warszawie¹¹⁷.

19 września, w sobotę, o godz. 11, Jego Eminencja udzielił audiencji polskim siostrzom zakonnym ze Stanów Zjednoczonych Ameryki Północnej, które przyjechały do Polski na kurs przeszkolenia¹¹⁸.

22 (i w następane dni) września 1936 roku, Jego Eminencja bywał na wykładach w Seminarium Duchownym¹¹⁹.

23 września, w środę, o godz. 16, Jego Eminencja był w mieszkaniu ks. kan. Rostkowskiego na koleżeńskim zebraniu księży-jubilatów, którzy 25 lat temu, w kościele św. Krzyża, w dniu 23 września 1911 roku, z rąk abpa K. Ruskiewicza, sufragana warszawskiego, otrzymali święcenia kapłańskie. Jego Eminencja ks. kardynał był wówczas rektorem Seminarium Duchownego w Warszawie i wychowawcą kursu jubilatów. Jego Eminencja spędził dłuższy czas wśród swych wychowanków na miłej i serdecznej rozmowie i wspomnieniach z czasów seminaryjnych¹²⁰.

25 września, w piątek, o godz. 9, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kościele św. Anny przy ołtarzu bł. Władysława z Gielniowa, a w mieszkaniu ks. kan. Detkensa wygłosił przemówienie do przedstawicieli młodzieży akademickiej¹²¹.

26 września, w sobotę, o godz. 11, Jego Eminencja przyjął Jerzego Modrakowskiego, rektora Akademii Stomatologicznej. Tego samego dnia, o godz. 17, Arcypasterz przyjął przedstawicieli zjazdu Katolickiego Związku Mężów w Warszawie¹²².

27 września, w niedzielę, o godz. 12 w południe, Jego Eminencja był na rozpoczęciu zjazdu Katolickiego Związku Mężów w Warszawie i wygłosił tam przemówienie¹²³.

114 Tamże, s. 455, 458–459.

115 Tamże, s. 455.

116 Tamże.

117 Tamże.

118 Tamże.

119 Tamże.

120 Tamże, s. 456.

121 Tamże.

122 Tamże.

123 Tamże.

28 września, w poniedziałek, o godz. 8.30, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kaplicy sióstr magdalenek przy ul. Żytniej. Tego samego dnia Arcypasterz przyjął p. van Isackiera – ministra przemysłu i handlu Belgii¹²⁴.

29 września, we wtorek, o godz. 10, Jego Eminencja był w kościele św. Aleksandra na Mszy Jubileuszowej abpa Roppa¹²⁵.

30 września, w środę, o godz. 10.30, Jego Eminencja przyjął p. Nakoniecznikoffa – naczelnika wydziału ministerstwa PiOS¹²⁶.

1 października, w czwartek, o godz. 16, Jego Eminencja był na zebraniu księży proboszczów warszawskich, które odbyło się w mieszkaniu ks. prał. M. Nowakowskiego¹²⁷.

2 października, w piątek, o godz. 8.30, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kaplicy sióstr nazaretanek przy ul. Czerniakowskiej, wygłosił tam przemówienie oraz poświęcił nowe mieszkanie dla sióstr i internistek¹²⁸.

4 października, w niedzielę, o godz. 9, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kościele oo. Kapucynów, a o godz. 10 był na zebraniu członków Katolickiego Stowarzyszenia Mężów Archidiecezji Warszawskiej¹²⁹.

5 października, w poniedziałek, Jego Eminencja był w Seminarium Duchownym na wykładach¹³⁰.

6 października, we wtorek, o godz. 19, Jego Eminencja był na zebraniu katechetek, podczas którego wygłosił przemówienie¹³¹.

7 października, w środę, Jego Eminencja był na konferencji dekanalnej, która odbyła się w mieszkaniu ks. dziekana De Villa¹³².

9 października, w piątek, o godz. 17.30, Jego Eminencja wziął udział w posiedzeniu Ogólnopolskiego Obywatelskiego Komitetu Pomocy Bezrobotnym, które odbyło się na Zamku Królewskim¹³³.

11 października, w niedzielę, Jego Eminencja wizytował parafię Narodzenia Matki Boskiej na Lesznie. U drzwi kościoła, którego fronton pięknie był udekorowany papieskimi i arcybiskupimi emblematami, powitał Najdostojniejszego Arcypasterza ks. proboszcz prał. S. Popławski wspólnie z duchowieństwem i wiernymi, w tym przedstawicielami organizacji i stowarzyszeń z ich sztandarami i chorągwiami. Po ingresie Jego Eminencja wysłuchał sprawozdania proboszczowskiego o stanie parafii, po czym, przemawiając i biorąc asumpt z pięknie odnowionej

124 Tamże.

125 Tamże.

126 Tamże.

127 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1936, s. 506.

128 Tamże.

129 Tamże.

130 Tamże.

131 Tamże.

132 Tamże.

133 Tamże.

świątyni, zachęcał do porządkowania świątyń dusz, ku czemu pomocą służą wier-
nym bractwa i stowarzyszenia katolickie w ogóle, Akcja Katolicka zaś w szczegól-
ności. Podczas swej wizytacji ks. kardynał odbył też lustrację świątyni i kancelarii
parafialnej, odprawił Mszę Świętą, udzielił Sakramentu Bierzmowania, do którego
przystąpiło z górą 400 osób. Poza tym Arcypasterz, w ramach swej wizyty kano-
nicznej, przyjął delegacje nauczycielstwa i stowarzyszeń społecznych pracujących
na terenie parafii, wysłuchał sprawozdania z działalności Akcji Katolickiej oraz
wizytował Zakład Trzech Króli, prowadzony przez siostry miłosierdzia, zachęcając
wszystkich do pracy i błogosławiąc wszystkim na dalsze zbożne ich trudy¹³⁴.

13 października, we wtorek, o godz. 11, Jego Eminencja przyjął delegację Ligi
Ochrony Przeciwpowietrznej i Przeciwgazowej¹³⁵.

14 października, w środę, Jego Eminencja przewodniczył w obradach Komisji
Prawnej Episkopatu¹³⁶.

16 października, w piątek, o godz. 17.30, Jego Eminencja przyjął członków
zarządu Stowarzyszenia Dentystów Katolickich, a o godz. 18, udzielił audiencji
nowemu zarządowi Katolickiego Stowarzyszenia Mężów¹³⁷.

18 października, w niedzielę, o godz. 8, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą
w kaplicy Zakładu św. Józefa na Sewerynowie¹³⁸.

19 października, w poniedziałek, o godz. 8, Jego Eminencja – z racji nowego
roku akademickiego – odprawił Mszę Świętą w Konwikcie Teologicznym i wygłosił
przemówienie do księży studentów¹³⁹.

20 października, we wtorek, Jego Eminencja składał zeznanie w sprawie be-
atyfikacji o. Rafała Kalinowskiego¹⁴⁰.

22 października, w czwartek, o godz. 18, Jego Eminencja był w Kurii na dys-
pucie teologicznej¹⁴¹.

24 października, w sobotę, Jego Eminencja był w katedrze św. Jana na wie-
czornej adoracji Najświętszego Sakramentu¹⁴².

25 października, w niedzielę, Jego Eminencja wizytował parafię św. Wojciecha
na Woli. U bramy cmentarza kościelnego na przybycie Najdostojniejszego
Arcypasterza oczekiwali tłumnie zgromadzeni parafianie z miejscowym proboszczem
ks. W. Murawskim, duchowieństwem parafialnym oraz towarzyszącymi im zakonni-
kami. Jego Eminencja – powitany przez przedstawicieli ludności tradycyjnym chlebem
i solą, obdarowany wiązanekami żywego kwiecia przez dziewczynki z Zakładu Sióstr

134 Tamże, s. 506, 507.

135 Tamże, s. 506.

136 Tamże.

137 Tamże.

138 Tamże.

139 Tamże.

140 Tamże.

141 Tamże.

142 Tamże.

Felicjanek – dokonał kanonicznego ingresu oraz wysłuchał w świątyni sprawozdania o stanie materialnym i moralnym parafii. Następnie, w odpowiedzi na przedłożone informacje, Arcypasterz – nawiązując do przypadającej uroczystości Chrystusa Króla – mówił o zadaniach chrześcijan-katolików w szerzeniu na ziemi Królestwa Chrystusowego. Następnie odbył lustrację kościoła, odprawił Mszę Świętą dla młodzieży szkolnej, udzielił Sakramentu Bierzmowania, konferował z przedstawicielami instytucji społecznych oraz wysłuchał sprawozdań z działalności stowarzyszeń Akcji Katolickiej, udzielając wszystkim arcypasterskiego błogosławieństwa. Tego samego dnia, o godz. 16.30, był w Domu Katolickim na akademii ku czci Chrystusa Króla¹⁴³.

28 października, w środę, Jego Eminencja był u Slavika – posła czechosłowackiego w Warszawie¹⁴⁴.

29 października, w czwartek, o godz. 16, Jego Eminencja był w gimnazjum sióstr zmartwychwstanek na Żoliborzu i uczestniczył w akademii przygotowanej dla uczczenia 50-lecia jego kapłaństwa¹⁴⁵.

30 października, w piątek, o godz. 15, Jego Eminencja przyjął p. Tovar Lange – posła pełnomocnego Wenezueli¹⁴⁶.

1 listopada, w niedzielę, Jego Eminencja odbył wizytę kanoniczną w parafii św. Krzyża w Warszawie. U drzwi świątyni Arcypasterza powitał ks. proboszcz – Jan Rzymelka, misjonarz, otoczony przez duchowieństwo parafialne i wiernych. Wizyta ta miała w zasadzie rutynowy przebieg: najpierw ingres Arcypasterza, sprawozdanie proboszcza o stanie materialnym i moralnym parafii, następnie przemówienie Jego Eminencji do wiernych, z zachętą do uświęcenia siebie i bliźnich w szeregach Akcji Katolickiej. Potem ks. kardynał odbył – równie rutynową – lustrację świątyni, zakrystii, kancelarii parafialnej, odprawił Mszę Świętą dla młodzieży szkolnej, udzielił Sakramentu Bierzmowania, przyjął delegację nauczycielstwa i stowarzyszeń społecznych pracujących na terenie parafii i wysłuchał sprawozdań z działalności Akcji Katolickiej. Ostatnim aktem tej wizyty była lustracja Domu Miłosierdzia przy ul. Ordynackiej 4, prowadzonego przez siostry miłosierdzia. Jego Eminencja – zachęcając wszystkich do wytrwałej pracy – udzielił im płynącego z serca pasterskiego błogosławieństwa¹⁴⁷.

2 listopada, w poniedziałek, Jego Eminencja był w katedrze św. Jana na nabożeństwie¹⁴⁸.

5 listopada, w czwartek, o godz. 11, Jego Eminencja przyjął prof. Ujejskiego, Podsekretarza Stanu w Ministerstwie Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego¹⁴⁹.

143 Tamże, s. 506, 507.

144 Tamże, s. 506.

145 Tamże.

146 Tamże.

147 Tamże, s. 508; *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1936, s. 542.

148 Tamże.

149 Tamże, s. 543.

9 listopada, w poniedziałek, o godz. 9, Jego Eminencja dokonał poświęcenia nowego gmachu szkoły powszechnej nr 12 przy parku Traugutta oraz biblioteki imienia zasłużonej działaczki na polu szkolnictwa śp. Reuttowej¹⁵⁰.

10 listopada, we wtorek, o godz. 15, Jego Eminencja był na Zamku Królewskim, na uroczystości wręczenia buławy marszałkowskiej gen. Rydzowi-Śmigłemu. O godz. 20 tego dnia Jego Eminencja był jeszcze na wieczery u Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej¹⁵¹.

11 listopada, w środę, o godz. 11, Jego Eminencja odprawił nabożeństwo w katedrze św. Jana i był obecny na rewii wojskowej¹⁵².

12 listopada, w czwartek, o godz. 11, Jego Eminencja przyjął delegację byłych wychowanków gimnazjum w Chyrowie. Tego samego dnia, o godz. 17, Jego Eminencja był w Seminarium Duchownym na akademii ku czci św. Stanisława Kostki¹⁵³.

14 listopada, w sobotę, o godz. 10, Jego Eminencja odprawił w katedrze św. Jana Mszę Świętą za duszę śp. Henryka Sienkiewicza¹⁵⁴.

15 listopada, w niedzielę, o godz. 10.30, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kościele św. Anny i poświęcił ryngraf na pamiątkę ślubowania młodzieży akademickiej w Częstochowie¹⁵⁵.

17 listopada, we wtorek, o godz. 11, Jego Eminencja przyjął wiceministra Korsaka i dyr. Stawiskiego¹⁵⁶.

19 listopada, w czwartek, o godz. 8, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kaplicy szpitala sióstr elżbietanek na Mokotowie¹⁵⁷.

20 listopada, w piątek, o godz. 14.30, Jego Eminencja przyjął prezydenta Starzyńskiego i p. Tyszkę, a o godz. 15.30 – ambasadora Noëla¹⁵⁸.

21 listopada, w sobotę, o godz. 12.30, Jego Eminencja był u premiera Sławoj-Składkowskiego, zaś o godz. 15, w towarzystwie abpa Galla, obejrzał plac pod budowę nowego kościoła na Saskiej Kępie¹⁵⁹.

23 listopada, w poniedziałek, o godz. 12.30, Jego Eminencja był u ministra Zyndrama-Kościółkowskiego – przewodniczącego Komitetu Głównego „Pomocy Zimowej” i wręczył mu 10 000 złotych od Ojca Świętego i 1000 złotych od siebie na ulżenie niedoli bezrobotnych w Polsce. Czek na sumę 10 000 złotych przekazał kard. A. Kakowskiemu ks. prał. A. Pacini – *charge d'affaires*

150 Tamże.

151 Tamże.

152 Tamże.

153 Tamże.

154 Tamże.

155 Tamże.

156 Tamże.

157 Tamże.

158 Tamże.

159 Tamże.

Nuncjatury Apostolskiej w Warszawie z listem, w którym m. in. pisał: „Mam zaszczyt złożyć w dostojne ręce Waszej Eminencji czek na sumę dziesięciu tysięcy złotych, które Ojciec św. – poinformowany, jak wiele ten szlachetny Naród czyni, by przyjść z pomocą potrzebującym w czasie zimy – zechciał przeznaczyć w szczególniejszy sposób dla biednych matek i dzieci bezrobotnych w tej trudnej i ciężkiej dla wszystkich porze roku. Jego Świątobliwość pragnie, by wiadano, że «bardzo chętnie w najszerszej mierze wyszedłby na spotkanie wszelkim potrzebom tego Narodu, tak Mu drogiego, gdyby nie odwoływano się do Jego miłosierdzia ze wszystkich stron świata». Najwyższy Pasterz nie omieszkał również pochwalić, umocnić słowami zachęty i pobłogosławić wszelkiej dobrej inicjatywie, podjętej dla okazania pomocy biednym potrzebującym”¹⁶⁰.

24 listopada, we wtorek, o godz. 10, Jego Eminencja odprawił w kościele na Powązkach nabożeństwo żałobne za duszę śp. ks. kan. M. Stefańskiego¹⁶¹.

1 grudnia, we wtorek, o godz. 17.30, w Domu Katolickim, Jego Eminencja uczestniczył w zakończeniu rekolekcji odbywanych tam przez członkinie Katolickiego Stowarzyszenia Kobiet. Arcypasterz wygłosił wówczas dłuższe przemówienie. „Rekolekcje – mówił Arcypasterz – mają przede wszystkim na celu pogłębienie życia duchowego. Dlatego każdy, odprawiający rekolekcje, musi mieć wzrok skierowany na własną duszę. Ale «członkowie Akcji Katolickiej powinni wyrobienie swoich własnych dusz nastawiać społecznie i apostołsko». «Promieniowanie duszy» bowiem w dzisiejszych tak trudnych czasach jest niekiedy jednym z najskuteczniejszych sposobów apostołstwa”. Tego samego dnia, o godz. 19.30, Jego Eminencja ks. kardynał był na dorocznym walnym zebraniu Koła Księży Prefektów warszawskich, które ukończyło właśnie 30 lat swej pracy, trzykrotnie powiększając w tym czasie swoje szeregi. Nawiązując do składanych tam sprawozdań i głosów w dyskusji, Arcypasterz udzielił zebranyemu szeregowi praktycznych wskazań, nawołując m. in. do przeciwstawiania się szerzącemu się dziś wszędzie duchowi anarchii, jako jednej z głównych przyczyn obecnego zła społecznego¹⁶².

2 grudnia, w środę, o godz. 10, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kaplicy Domu Wychowawczego im. ks. Boduena, z okazji 200-lecia istnienia tego zakładu¹⁶³.

5 grudnia, w sobotę, o godz. 12 w południe, Jego Eminencja przyjął p. Hoffingera – posła austriackiego w Warszawie¹⁶⁴.

7 grudnia, w poniedziałek, o godz. 11.30, Jego Eminencja przyjął premiera Sławoj-Składkowskiego¹⁶⁵.

160 Tamże, s. 543, 544.

161 *Czynności Jego Eminencji Arcypasterza [od 1 do 24 XI 1936 r.]*, WAW 1936, s. 542–543.

162 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1937, s. 46.

163 Tamże.

164 Tamże.

165 Tamże.

8 grudnia, we wtorek, o godz. 9, odprawił Mszę Świętą w kościele św. Marcina przy ul. Piwnej, z okazji 30. rocznicy założenia Stowarzyszenia Robotników Chrześcijańskich i zakończenia przez nich w tym dniu trzydniowych rekolekcji¹⁶⁶.

9 grudnia, w środę, o godz. 15.45, Jego Eminencja przyjął p. Zamfirescu – pośła rumuńskiego w Warszawie¹⁶⁷.

11 grudnia, w piątek, Jego Eminencja przewodniczył posiedzeniu obradującej w pałacu arcybiskupim Komisji Prawnej Episkopatu. Tego dnia – obok kard. A. Kakowskiego – uczestniczyli w niej: kard. Hlond, abp Jałbrzykowski oraz biskupi Przeździecki, Szelażek i Łukomski. Tym razem Komisja zajęła się przede wszystkim dekretem Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 25 listopada 1936 roku o stosunku Państwa do kościoła ewangelicko-augsburskiego w Rzeczypospolitej Polskiej i powzięła odpowiednie postanowienie. Następnie rozpatrywano stosunek Związku Nauczycielstwa Polskiego do Kościoła katolickiego i do zasad religijnych w wychowaniu młodzieży. Ze szczególną troską Komisja Prawna zwróciła uwagę na sposoby stosowane przy badaniach lekarskich młodzieży w szkołach. Stawianie młodzieży obojga płci zupełnie bez ubrań przed komisjami lekarskimi, złożonymi z lekarzy i lekarek, zamiast badania indywidualnego chłopca przez lekarza, a dziewczynki przez lekarkę, wywołało słuszne oburzenie i protesty wśród rodziców i dzieci. Księża biskupi potępili ten sposób badań, nieliczący z uczuciem wstydlivości młodzieży¹⁶⁸.

12 grudnia, w sobotę, o godz. 11, Jego Eminencja przyjął Dyrektora Departamentu Ruchu Kolejowego¹⁶⁹.

13 grudnia, w niedzielę, o godz. 12.30, Jego Eminencja poświęcił lokal centrali Katolickiego Stowarzyszenia Młodzieży Męskiej i wygłosił tam przemówienie¹⁷⁰.

15 grudnia, we wtorek, o godz. 10.30, Jego Eminencja poświęcił kolej elektryczną, natomiast o godz. 17, był na zebraniu Katolickiego Związku Polek, które odbyło się z okazji 30-lecia istnienia tej organizacji¹⁷¹. Tego samego dnia Arcypasterz wydał dekret nr 6970, którego mocą, z dniem 1 stycznia 1937 roku, zacznie funkcjonować na bazie części dotychczasowej parafii Służew, w podmiejskim dekanacie warszawskim, nowa parafia pod wezwaniem św. Franciszka Serafickiego przy kościele Matki Boskiej Loretańskiej na Okęciu¹⁷².

16 grudnia, w środę, o godz. 10, Jego Eminencja odprawił w katedrze św. Jana żałobną Mszę Świętą za duszę śp. prezydenta Narutowicza, a o godz. 11, przyjął p. Karszo-Siedleckiego – polskiego konsula w Kijowie¹⁷³. Tego samego dnia

166 Tamże.

167 Tamże.

168 Tamże, s. 46, 47.

169 Tamże, s. 46.

170 Tamże.

171 Tamże.

172 *Erekcja nowych parafii*, WAW 1937, s. 11.

173 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1937, s. 46.

Arcypasterz wydał dekret nr 6980, erygujący z dniem 1 stycznia 1937 roku nową parafię pw. Najświętszego Serca Jezusowego przy kościele w Starej Miłośnie o tym samym wezwaniu. W granicach nowej parafii, włączonej do dekanatu praskiego, znajdują się po części tereny parafii Wiązowna, Zerzno, Okuniew i Rembertów¹⁷⁴.

20 grudnia, w niedzielę, o godz. 15, Jego Eminencja przyjął p. Sobańskiego – prezesa Stowarzyszenia Katolickiego Pisarzy¹⁷⁵.

24 grudnia, w czwartek, o godz. 12 w południe, Jego Eminencja przyjął duchowieństwo warszawskie i przy okazji składania życzeń świątecznych i łamania się opłatkiem, wygłosił okolicznościowe przemówienie, natomiast o północy odprawił w katedrze św. Jana pasterkę¹⁷⁶.

26 grudnia, w sobotę, w drugi dzień świąt Bożego Narodzenia, o godz. 8.30, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kaplicy sióstr zmartwychwstank na Żoliborzu. O godz. 13 dokonał instytucji ks. kan. Kuczyńskiego¹⁷⁷.

29 grudnia, we wtorek, o godz. 10, Jego Eminencja był na zebraniu księży dyrektorów Unii Apostolskiej i wygłosił tam przemówienie¹⁷⁸.

174 *Erekcja nowych parafii*, WAW 1937, s. 11.

175 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1937, s. 46.

176 Tamże.

177 Tamże.

178 Tamże.

1937

1 stycznia, w piątek, o godz. 10.45, Jego Eminencja złożył Prezydentowi Rzeczypospolitej Polskiej życzenia noworoczne¹.

2 stycznia, w sobotę, o godz. 10, Jego Eminencja odprawił w katedrze św. Jana żałobne nabożeństwo za duszę śp. szambelana Antoniego Korneckiego².

6 stycznia, w środę, w uroczystość Objawienia Pańskiego, o godz. 10.30, Jego Eminencja dokonał w katedrze św. Jana ceremonii poświęcenia złota, mirry i kadzidła³.

9 stycznia, w sobotę, o godz. 15, Jego Eminencja zwiedził na Annopolu Dom Pracy⁴.

10 stycznia, w niedzielę, o godz. 10, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kaplicy sióstr Rodziny Maryi przy ul. Żelaznej⁵.

12 stycznia, we wtorek, Jego Eminencja odbył naradę z członkami Kuratorium Fundacji hr. Potulickiej. Tego samego dnia wieczorem Arcypasterz przyjął herbatą księży biskupów, prałatów, kanoników, profesorów, członków Kurii i niektórych panów świeckich⁶.

14 stycznia, w czwartek, o godz. 7.35, Jego Eminencja wyjechał do Rabki⁷.

15 lutego, w poniedziałek, o godz. 23, Jego Eminencja wrócił z Rabki⁸.

16 lutego, we wtorek, o godz. 18, Jego Eminencja był w Domu Katolickim na zebraniu Rady Archidiecezjalnej Akcji Katolickiej i wygłosił tam przemówienie⁹.

17 lutego, w środę, o godz. 15, Jego Eminencja przyjął kleryków z pierwszego kursu Seminarium Metropolitalnego i z okazji ich obłóczyn wygłosił do nich przemówienie¹⁰.

18 lutego, w czwartek, o godz. 18, Jego Eminencja był na zebraniu konstytucyjnym Rady Katolickiego Związku „Caritas” i wygłosił tam przemówienie¹¹.

25 lutego, w czwartek, Jego Eminencja wyjechał do Łodzi¹².

27 lutego, w sobotę, Jego Eminencja powrócił z Łodzi do Warszawy¹³.

3 marca, w środę, o godz. 18, Jego Eminencja przyjął Jego Ekscelencję ks. biskupa Gerliera z Lourdes¹⁴.

1 *Kronika. Czynności J. Em. Arcypasterza*, WAW 1937, s. 88.

2 Tamże.

3 Tamże.

4 Tamże.

5 Tamże.

6 Tamże.

7 Tamże.

8 Tamże.

9 Tamże.

10 Tamże.

11 Tamże.

12 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1937, s. 130.

13 Tamże.

14 Tamże.

4 marca, w czwartek, o godz. 11, Jego Eminencja rewizytował ks. biskupa Gerliera i wydał na jego cześć śniadanie, na którym byli obecni przedstawiciele duchowieństwa, społeczeństwa, rządu polskiego i ambasady francuskiej. Tego samego dnia Arcypasterz był u ambasadora Noëla na obiedzie, wydanym na cześć Dostojnego Gościa z Lourdes¹⁵.

6 marca, w sobotę, o godz. 15.30, Jego Eminencja był na odczycie ks. biskupa Gerliera wygłoszonym w Domu Katolickim¹⁶.

7 marca, w niedzielę, o godz. 13, Jego Eminencja – na cześć ks. biskupa Gerliera – wydał śniadanie, na którym byli obecni księża arcybiskupi, biskupi i członkowie Kapituły¹⁷.

15 maja, w sobotę, w dniu przybycia z Rzymu do Warszawy nowego nuncjusza apostolskiego w osobie abpa Cortesiego, Jego Eminencja, nie mogąc – na skutek rekonwalescencji po ciężkiej chorobie – przybyć na dworzec i wziąć udziału w powitaniu, spotkał się z nim kilkadziesiąt minut później we własnym domu. Na temat tego ujmującego zachowania „Wiadomości Archidiecezjalne Warszawskie” napisały m. in.:

„[...] gdy ks. Nuncjusz wysiadł z wagonu, powitał go w imieniu ks. Kardynała Arcybiskupa stolicy, duchowieństwa i wiernych Archidiecezji Warszawskiej, przemówieniem niezwykle serdecznym w języku włoskim ks. Arcybiskup Gall, a następnie w imieniu Rządu witał wysłannika Ojca św. hr. Romer. Po przejściu przed szpalerem organizacji do salonu recepcyjnego, nastąpiło przedstawienie ks. Nuncjuszowi reprezentantów wojska, duchowieństwa i wybitnych osobistości spośród naszego społeczeństwa. Wśród niemilkających okrzyków na cześć Ojca św. i jego przedstawiciela w Polsce, ks. Nuncjusz Cortesi odjechał do pałacu arcybiskupiego, aby złożyć wizytę J. Em. ks. Kardynałowi Kakowskiemu, który wskutek rekonwalescencji po ciężkiej chorobie – nie mógł przybyć na dworzec i wziąć udziału w powitaniu ks. Nuncjusza¹⁸.”

20 maja, w czwartek, w godzinach popołudniowych, Jego Eminencja przyjął w pałacu arcybiskupim przybywającego z oficjalną wizytą nowego nuncjusza apostolskiego w Polsce. Arcybiskup F. Cortesi wręczył ks. kardynałowi list Sekretariatu Stanu, w którym Ojciec Święty powiadał o nominacji nuncjusza apostolskiego dla Polski¹⁹.

26 maja, w środę, o godz. 18, Jego Eminencja ks. kardynał Kakowski, u siebie w pałacu arcybiskupim, przedstawił duchowieństwo warszawskie nowo przybyłemu do Warszawy nuncjuszowi apostolskiemu, po czym wszystkich zebranych zaprosił na herbatę²⁰.

15 Tamże.

16 Tamże, s. 131.

17 Tamże.

18 *Kronika*, WAW 1937, s. 292–293.

19 Tamże, s. 296.

20 Tamże

28 maja, w piątek, Jego Eminencja wyjechał do Skrzyszew²¹.

30 maja, w niedzielę, Jego Eminencja przesłał do Watykanu życzenia w 80. rocznicę urodzin Ojca Świętego, pisząc:

„Eminencja Kardynał Pacelli, Citta del Vaticano. Arcybiskup, Biskupi Sufragani, duchowieństwo i wierni archidiecezji warszawskiej, przechowując w pamięci nigdy niezapomniane chwile pobytu Jego Świątobliwości wśród nich i dając wyraz powszechnemu porywowi uczuć, składają w 80-tą rocznicę urodzin Ojca św. u stóp Jego hołd synowskiego oddania, życzenia długich lat życia, zdrowia, pomyślności. Kardynał Kakowski”.

Na tę depeszę nadeszła następująca odpowiedź:

„Jego Świątobliwość przyjął z najwyższą radością synowski hołd wraz ze wspomnieniami dni jego misji w drogiej Polsce. Ponawiając życzenia łask Chrystusowych, Ojciec św. przesyła Waszej Eminencji, Biskupom sufraganom, duchowieństwu i wiernym błogosławieństwo apostołskie. Kardynał Pacelli”²².

25 czerwca, w piątek, Jego Eminencja wyjechał ze Skrzyszew do Poznania na Międzynarodowy Kongres ku czci Chrystusa Króla oraz na konferencję plenarną Episkopatu Polski²³.

1 lipca, w czwartek, Jego Eminencja wrócił z Poznania do Skrzyszew²⁴.

10 lipca, w sobotę, Jego Eminencja wrócił ze Skrzyszew do Warszawy²⁵.

14 lipca, w środę, o godz. 15, Jego Eminencja przyjął p. Biddle-Drexela – nowo mianowanego ambasadora Stanów Zjednoczonych Ameryki Północnej w Warszawie²⁶.

23 lipca, w piątek, o godz. 10, Jego Eminencja odprawił w kościele św. Krzyża żałobne nabożeństwo za duszę śp. dra Jana Markiewicza²⁷.

30 lipca, w piątek, o godz. 11, Jego Eminencja przyjął nowo mianowanego posła brazylijskiego w Warszawie²⁸.

9 sierpnia, w poniedziałek, o godz. 15, Jego Eminencja w towarzystwie abpa Galla, wyjechał do Ząbek i Zielonki w celu obejrzenia tam nowo budujących się kościołów. Po obejrzeniu daleko posuniętych robót na budowie świątyni w Ząbkach, Jego Eminencja wyraził uznanie i wdzięczność miejscowemu proboszczowi, ks. J. Sitnikowi, za wykonane prace. Po przemówieniu do zebranych parafian i udzieleniu im pasterskiego błogosławieństwa, ks. kardynał złożył znaczną ofiarę na prowadzenie dalszych robót przy budowie kościoła

21 *Kronika. Czynności J. Em. Arcypasterza*, WAW 1937, s. 416.

22 *Kronika*, WAW 1937, s. 296–297.

23 *Kronika. Czynności J. Em. Arcypasterza*, WAW 1937, s. 416.

24 Tamże

25 Tamże.

26 Tamże.

27 Tamże.

28 Tamże.

w Ząbkach. Tego samego dnia Arcypasterz wraz z abpem Gallem, zwiedzili również nowo budującą się świątynię w Zielonce, w parafii Kobyłka, serdecznie przyjmowani tam przez duchowieństwo i wiernych. Także i tutaj Jego Eminencja podziękował za wykonane już roboty i ofiarną pracę ks. pref. Jagiełłowiczowi, jak również całemu Komitetowi Budowy, a szczególnie dyrektorowi Kulczyckiemu, który ofiarował grunt pod budowę kościoła. Wznoszone w Ząbkach i Zielonce kościoły otwierają ósmą dziesiątkę świątyń zbudowanych na terenie Archidiecezji Warszawskiej w okresie przeszło ćwierćwiekowych rządów ks. kardynała Kakowskiego²⁹.

13 sierpnia, w piątek, o godz. 15, Jego Eminencja zwiedził pólkolonię dla dzieci w Goławku³⁰.

18 sierpnia, w środę, Jego Eminencja brał udział w posiedzeniu Komisji Synodalnej Episkopatu Polski, która, pod przewodnictwem ks. kard. prymasa Hlonda, obradowała w pałacu arcybiskupim w Warszawie. W pracach – obok księży kardynałów – brali udział: Metropolita A. S. Sapięha oraz księży biskupi: H. Przeździecki i F. Lisowski. Przedmiotem obrad była sprawa ogłoszenia dekretów, uchwalonych na pierwszym synodzie krajowym w Częstochowie i zatwierdzonych przez Stolicę Apostolską. Ogłoszenie dekretów nastąpi najprawdopodobniej po planowanej na przyszły miesiąc (wrzesień) konferencji plenarnej Episkopatu Polski³¹.

26 sierpnia, w czwartek, o godz. 10, Jego Eminencja był na rozpoczęciu zjazdu dydaktycznego księży prefektów³².

27 sierpnia, w piątek, o godz. 9.30, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w swej kaplicy, z okazji 50-letniego pożycia małżeńskiego mecenasa Milewskiego³³.

28 sierpnia, w sobotę, Jego Eminencja wyjechał do Skrzyszew³⁴.

3 września, w piątek, Jego Eminencja powrócił ze Skrzyszew do Warszawy³⁵.

5 września, w niedzielę i w dni następne, tj. do piątku, 10 września, Jego Eminencja brał udział w rozpoczęciu, przebiegu, i zakończeniu III Studium Katolickiego nt. *Katolicka myśl społeczna*, odbywającego się w sali Domu Katolickiego im. Piusa XI przy ul. Nowogrodzkiej 49³⁶.

10 września, w piątek, Jego Eminencja odbył spotkanie w sprawie Fundacji hr. Potulickiej i Uniwersytetu Lubelskiego³⁷.

29 Tamże, s. 416, 417.

30 Tamże, s. 416.

31 Tamże, s. 416, 417.

32 Tamże, s. 416.

33 Tamże.

34 Tamże.

35 Tamże.

36 Tamże, s. 416, 418.

37 Tamże, s. 416.

11 września, w sobotę i w dni następne, tj. do 14 września, Jego Eminencja brał czynny udział w I Międzynarodowym Katolickim Kongresie Przeciwalkoholowym, wygłaszając, między innymi, przemówienia podczas jego rozpoczęcia i zakończenia³⁸.

12 września, w niedzielę, o godz. 9, Jego Eminencja odprawił w katedrze św. Jana Mszę Świętą dla uczestników Międzynarodowego Kongresu Przeciwalkoholowego³⁹.

13 września, w poniedziałek, Jego Eminencja uczestniczył w obradach konferencji Episkopatu Polski, która zgromadziła w warszawskim Domu Katolickim 30 biskupów. Arcypasterz w ich i własnym imieniu powitał serdecznie przybyłego na te obrady nuncjusza apostolskiego F. Cortesiego, który odpowiadając na nie, wyraził swoje uznanie dla księży biskupów oraz gotowość współpracy z nimi nad pogłębieniem ducha religijnego w społeczeństwie. Tego samego dnia, o godz. 18, Jego Eminencja przyjął uczestników I Międzynarodowego Katolickiego Kongresu Przeciwalkoholowego⁴⁰.

14 września, we wtorek, Jego Eminencja brał udział w drugim dniu obrad Konferencji Episkopatu Polski. Przedmiotem narad były – poza sprawami bieżącymi – rozbudowa organizacyjna rozwijającej się pomyślnie Akcji Katolickiej, uregulowanie pielgrzymek do miejsc uświęconych cudami, usprawnienie religijnych organizacji młodzieży i rozpatrzenie pewnych niepokojących objawów w życiu społecznym. Księża biskupi wyrazili równocześnie swoje wielkie ubolewanie, że Matkę Najświętszą spotkało znieważenie w jednym z pism zagranicznych i przekazali uznanie wszystkim, którzy przeciwko tej zniewadze zaprotestowali.

15 września, w środę, Jego Eminencja wyjechał do Czubina, majątku Seminarium Metropolitalnego⁴¹.

16 września, w czwartek, o godz. 16, Jego Eminencja poświęcił i dokonał uroczystego otwarcia na Annopolu Domu Pracy im. Kardynała Kakowskiego. W ten sposób podwarszawska dzielnica Annopol, w większości zamieszkała przez bezdomnych, w tym przez około 2000 młodzieży w wieku lat 15–21, z tego dwie trzecie bez szkoły i pracy, postanowiła oddać cześć mocno zaangażowanemu w tamtejsze problemy Arcypasterzowi, obchodzącemu właśnie 50-lecie swoich święceń kapłańskich. Dom Pracy, o kubaturze 4000 m³ posiada szereg obszernych sal przeznaczonych na warsztaty pracy, świetlicę, salę kinową i teatralną. Oprócz tego w gmachu mieści się kuchnia i wielka sala jadalna, gdzie młodzież będzie korzystała z posiłków – wszystko z myślą, aby dać pracę i oświatę młodzieży pozaszkolnej, pozostającej bez opieki i pracy. Uroczystość ta zgromadziła liczne grono osób mocno zainteresowanych takim wykorzystaniem i takim efektem

38 Tamże.

39 Tamże.

40 Tamże.

41 Tamże.

oddawanego do użytku obiektu. Byli tam więc, obok kardynała Kakowskiego, również nuncjusz Cortesi, ks. biskup Szlagowski, ks. biskup Gawlina, prezydent miasta Starzyński, wiceprezydent Pohoski, prezes Macierzy Szkolnej hr. Sołtan, prezes PKO Gruber, prezes BGK Górecki, prezes Funduszu Pracy Dolanowski i inni przedstawiciele władz, duchowieństwa, wojskowości, organizacji społecznych, prasy. Błogosławieństwo arcybiskupie Jego Eminencji zakończyło podniosłą uroczystość⁴².

18 września, w sobotę, Jego Eminencja wyjechał do Skrzyszew⁴³.

24 września, w piątek, Jego Eminencja powrócił ze Skrzyszew do Warszawy⁴⁴.

25 września, w sobotę, o godz. 8, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kaplicy Zakładu św. Kazimierza przy ul. Tamka, potem, o godz. 11, poświęcił na Marymoncie nowy lokal szkoły zawodowej Stowarzyszenia Nauka i Praca i wygłosił tam okolicznościowe przemówienie. Następnie, o godz. 12.15, przyjął p. Starzyńskiego – prezydenta m. Warszawy⁴⁵.

26 września, w niedzielę, o godz. 12 w południe, Jego Eminencja był w Domu Katolickim na zebraniu Stowarzyszenia Kobiet Katolickich i wygłosił tam przemówienie, kładąc nacisk na potrzebę pracy katolików świeckich w dobie obecnej i polecając członkiniom lojalną i serdeczną współpracę z nową prezeską, której z całym zaufaniem oddaje rządu Stowarzyszenia. Po wysłuchaniu sprawozdań, przedstawionych przez generalną sekretarz Stowarzyszenia, Jego Eminencja ks. kardynał udzielił obecnym swego błogosławieństwa. Tego samego dnia, o godz. 15 Arcybiskup przyjął zarząd sodalicii pań nauczycielek⁴⁶.

27 września, w poniedziałek, o godz. 15, Jego Eminencja przyjął nowo mianowanego posła holenderskiego⁴⁷.

28 września, we wtorek, Jego Eminencja rewizytował przyjętego u siebie dzień wcześniej nowo mianowanego posła holenderskiego⁴⁸.

29 września, w środę, o godz. 8, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kaplicy sióstr magdalenek przy ul. Żytniej⁴⁹.

30 września, w czwartek, o godz. 11, Jego Eminencja przyjął prezydium Zjednoczenia Polskich Pisarzy Katolickich, a o godz. 11.30 przedstawiciele kupiectwa polskiego⁵⁰.

42 Tamże, s. 416, 470–471.

43 Tamże, s. 416.

44 Tamże.

45 *Kronika. Czynności J. Em. Arcybiskupa*, WAW 1937, s. 468.

46 Tamże, s. 468, 469–470

47 Tamże, s. 468.

48 Tamże.

49 Tamże.

50 Tamże.

4 października, w poniedziałek, o godz. 18, Jego Eminencja był w Domu Katolickim na zebraniu w sprawie Tygodnia Miłosierdzia i wygłosił tam przemówienie⁵¹.

5 października, we wtorek, o godz. 19, Jego Eminencja był na zebraniu pań katechetek i wygłosił tam przemówienie⁵².

6 października, w środę, Jego Eminencja był w Seminarium Duchownym na wykładach⁵³.

7 października, w czwartek, w godzinach rannych, Jego Eminencja był na konferencji dekanalnej dekanatu praskiego⁵⁴.

8 października, w piątek, o godz. 11.30, Jego Eminencja przyjął członków Zarządu Stowarzyszenia Lekarzy Katolickich⁵⁵.

9 października, w sobotę, Jego Eminencja był na wykładach w Seminarium Duchownym⁵⁶.

10 października, w niedzielę, o godz. 12 w południe, Jego Eminencja był na zjeździe delegatów Katolickiego Stowarzyszenia Mężów z Archidiecezji Warszawskiej i wygłosił tam przemówienie⁵⁷.

14 października, w czwartek, o godz. 11, Jego Eminencja dokonał otwarcia wystawy misyjnej, urządzonej staraniem księży misjonarzy i sióstr miłosierdzia i wygłosił tam okolicznościowe przemówienie. Potem, o godz. 16, Arcypasterz uczestniczył w zebraniu księży proboszczów warszawskich, które odbyło się w mieszkaniu ks. proboszcza Murawskiego⁵⁸.

15 października, w piątek, o godz. 8, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kaplicy Konwiktu Teologicznego i z okazji rozpoczęcia nowego roku akademickiego wygłosił przemówienie⁵⁹.

16 października, w sobotę, o godz. 10, Jego Eminencja przyjął siostry zakonne z Ameryki, które przyjechały do kraju na studia polonistyki⁶⁰.

17 października, w niedzielę, o godz. 9.30, Jego Eminencja odprawił w katedrze Mszę Świętą na intencję uczniów i grona nauczycielskiego gimnazjum św. Wojciecha. O godz. 17 był na wieczorze skargowskim, który odbył się w sali Domu Katolickim parafii Zbawiciela w Warszawie⁶¹.

51 Tamże.

52 Tamże.

53 Tamże.

54 Tamże.

55 Tamże.

56 Tamże.

57 Tamże.

58 Tamże.

59 Tamże.

60 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1937, s. 517.

61 Tamże.

18 października, w poniedziałek, o godz. 11, Jego Eminencja przyjął duszpasterzy akademickich z uniwersyteckich miast polskich⁶².

21 października, w czwartek, o godz. 8.30, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kaplicy sióstr urszulanek przy ul. Łowickiej w Warszawie⁶³.

23 października., w sobotę, o godz. 18, Jego Eminencja przemawiał na posiedzeniu zarządu Katolickiego Stowarzyszenia Mężów, który zebrał wyniki trzydniowej (21–23 X 1937) konferencji programowej 40 prezesów, sekretarzy i księży asystentów diecezjalnych Katolickich Stowarzyszeń Mężów z całej Polski. Przy aktywnym udziale ks. kardynała Kakowskiego – protektora tego Związku, przyjęto projekt programu pracy dla stowarzyszeń diecezjalnych oraz cały szereg uchwał ideowych i organizacyjnych⁶⁴.

24 października, w niedzielę, o godz. 9.45, Jego Eminencja poświęcił nowe organy w kościele Bożego Ciała na Kamionku, a potem odprawił tam Mszę Świętą. Wczesnym popołudniem zaś, o godz. 12.30, udał się do Domu Katolickiego na III doroczny zjazd delegatów diecezjalnych Katolickich Stowarzyszeń Mężów i wygłosił tam przemówienie. W wystąpieniu swym Arcypasterz wskazywał na wielką rolę mężczyzn w życiu rodzinnym i zbiorowym oraz na konieczność pracy około budowania zdrowych fundamentów życia narodowego, społecznego i gospodarczego. Jednocześnie ks. kardynał zachęcał usilnie do solidarnego udziału w Akcji Katolickiej, tak wielce pożytecznej dla Kościoła i Państwa⁶⁵.

26 października, we wtorek, o godz. 16, Jego Eminencja przysłuchiwał się muzyce nowych organów w Domu Katolickim⁶⁶.

27 października, w środę, o godz. 10, Jego Eminencja przyjął Michała Gnoińskiego – naczelnego dyrektora Funduszu Pracy, a o godz. 18, przyjął członków zarządu Stowarzyszenia Farmaceutów Katolickich. Wieczorem, o godz. 22, Arcypasterz był na raucie u p. Hoffingera – posła austriackiego w Warszawie⁶⁷.

28 października, w czwartek, o godz. 14, Jego Eminencja wydał obiad na cześć Jego Ekscelencji ks. nuncjusza Cortesiego⁶⁸.

31 października, w niedzielę, o godz. 9, Jego Eminencja poświęcił w kaplicy sióstr nazaretanek nowy sztandar Sodalicji Pań Nauczycielek, a potem odprawił tam Mszę Świętą i wygłosił przemówienie. Natomiast o godz. 12 w południe Arcypasterz był na Uniwersytecie Józefa Piłsudskiego, na inauguracji X Ogólnopolskiego Zjazdu Akademickich Kół Misjologicznych. Wreszcie o godz. 16 ks. kardynał był w Domu Katolickim im. Piusa XI na akademii ku czci Chrystusa Króla⁶⁹.

62 Tamże.

63 Tamże.

64 Tamże.

65 Tamże, s. 517, 518–520.

66 Tamże, s. 517.

67 Tamże.

68 Tamże.

69 Tamże.

2 listopada, we wtorek, w Dzień Zaduszny, o godz. 9, Jego Eminencja odprawił w katedrze św. Jana nabożeństwo żałobne. Po południu zaś, o godz. 16, Jego Eminencja przyjął u siebie uczestników X Ogólnopolskiego Zjazdu Akademickich Kół Misjologicznych, do których wygłosił okolicznościowe przemówienie⁷⁰.

6 listopada, w sobotę, o godz. 10, Jego Eminencja przyjął p. Ferek-Bleszyńskiego, Podsekretarza Stanu w Ministerstwie Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego. Potem, o godz. 14 był na śniadaniu u p. De Hory – posła węgierskiego w Warszawie, wydanym na cześć Arcypasterza⁷¹.

8 listopada, w poniedziałek, o godz. 17, Jego Eminencja złożył wizytę p. Beckowi – ministrowi spraw zagranicznych⁷².

11 listopada, w czwartek, o godz. 9.30, Jego Eminencja odprawił w katedrze św. Jana Mszę Świętą z okazji Święta Niepodległości⁷³.

12 listopada, w piątek, o godz. 15, Jego Eminencja przyjął premiera gen. Sławoj-Składkowskiego⁷⁴.

13 listopada, w sobotę, o godz. 16, Jego Eminencja przyjął ministra J. Becka⁷⁵.

14 listopada, w niedzielę, o godz. 17, Jego Eminencja był w Seminarium Duchownym na akademii ku czci św. Stanisława Kostki⁷⁶.

15 listopada, w poniedziałek, o godz. 10, Jego Eminencja odprawił w katedrze nabożeństwo żałobne za duszę śp. Henryka Sienkiewicza, a o godz. 16 poświęcił nową siedzibę oo. dominikanów w Służewie. W uroczystości wzięli udział m. in. abp Gall i bp Szlagowski, przedstawiciele władz państwowych z wiceministrem Szembekiem na czele, członkowie Kapituły Metropolitalnej i Łowickiej, Wydziału Teologii Uniwersytetu Józefa Piłsudskiego, zakonów i sfer naukowych stolicy. Generała Zakonu Kaznodziejskiego, o. Gilleta, reprezentował o. Pius Roussel⁷⁷.

16 listopada, we wtorek, o godz. 11, w Domu Katolickim im. Piusa XI, Jego Eminencja wygłosił przemówienie na otwarciu studium społecznego dla duchowieństwa. Ks. kardynał najpierw zwrócił uwagę, że od powstania styczniowego zaznaczył się w wielu dziedzinach naszego życia postęp i parcie naprzód, by następnie stwierdzić, iż w związku z rozwojem naszego życia zaznacza się konieczność dostosowania do zmienionych warunków i form duszpasterskich. „Christus est semper idem” – mówił Arcypasterz, w dziedzinie religijno-moralnej Kościół jest konserwatywny i temu świat zawdzięcza wiele, ale w dziedzinie kulturalnej, społecznej, chrystianizm dokonał wielkiego przełomu. Katolickie ideały dobra, piękna

70 Tamże.

71 Tamże.

72 Tamże.

73 Tamże.

74 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1937, s. 558.

75 Tamże.

76 Tamże.

77 Tamże, s. 559, 560.

i sprawiedliwości przyświecają w pracy jednostkom i społeczeństwom, realizowane są w coraz większym zakresie przez Kościół. Kapłani muszą tu iść w awangardzie⁷⁸.

17 listopada, w środę o godz. 15, Jego Eminencja przyjął nowo mianowanego posła brazylijskiego w Warszawie⁷⁹.

19 listopad, w piątek, o godz. 8, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kaplicy szpitala sióstr elżbietanek na Mokotowie⁸⁰.

15 grudnia, w środę, Jego Eminencja przewodniczył w obradach konferencji plenarnej Episkopatu Polski⁸¹.

21 grudnia, we wtorek, o godz. 11, Jego Eminencja przyjął p. Duranona – konsula urugwajskiego w Warszawie⁸².

31 grudnia, w piątek, o godz. 12 w południe, Jego Eminencja przyjął życzenia noworoczne od duchowieństwa i – w odpowiedzi na mowę bpa Szlagowskiego – wygłosił okolicznościowe przemówienie⁸³.

78 Tamże, s. 559, 560–561.

79 Tamże, s. 559.

80 Tamże.

81 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1938, s. 95.

82 Tamże.

83 Tamże.

1938

7 stycznia, w piątek, o godz. 11, Jego Eminencja przyjął p. Aleksandrowicza – Podsekretarza Stanu w Ministerstwie Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego¹.

12 stycznia, w środę, o godz. 20, Jego Eminencja był na otwarciu Instytutu Wyższej Kultury Religijnej².

18 stycznia, we wtorek, Jego Eminencja uczestniczył w posiedzeniu w sprawie Fundacji hr. Potulickiej, a wieczorem przyjął u siebie członków Kapituł, Kurii, Sądu, profesorów Wydziału Teologicznego i Seminarium Metropolitalnego oraz kierowników Akcji Katolickiej³.

21 stycznia, w piątek, o godz. 10, Jego Eminencja przyjął nowy Zarząd Polskiego Czerwonego Krzyża⁴.

22 stycznia, w sobotę, o godz. 18, Jego Eminencja był na otwarciu Tygodnia Unijnego⁵.

24 stycznia, w poniedziałek, o godz. 17, Jego Eminencja był na sesji w Seminarium Duchownym⁶.

26 stycznia, w środę, o godz. 11, Jego Eminencja przyjął konsula p. Zbyszewskiego⁷.

27 stycznia, w czwartek, o godz. 15, Jego Eminencja przyjął p. Łepkowskiego, dyrektora Kancelarii Cywilnej Prezydenta Rzeczypospolitej⁸.

31 stycznia, w poniedziałek, o godz. 11, Jego Eminencja przyjął Stefana Starzyńskiego, prezydenta m. Warszawy i Władysława Jaroszewicza, Komisarza Rządu na m. Warszawę⁹.

1 lutego, we wtorek, o godz. 15, Jego Eminencja przyjął p. Lagerberga – nowo mianowanego posła szwedzkiego w Warszawie¹⁰.

5 lutego, w sobotę, o godz. 11 Jego Eminencja przyjął p. K. Kowalskiego – prezesa Stronnictwa Narodowego¹¹.

6 lutego, w niedzielę, o godz. 16, Jego Eminencja był w Domu Katolickim na akademii ku czci Ojca Świętego¹².

8 lutego, we wtorek, Jego Eminencja przewodniczył w obradach Komisji Prawnej Episkopatu Polski¹³.

1 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1938, s. 95.

2 Tamże.

3 Tamże.

4 Tamże.

5 Tamże.

6 Tamże.

7 Tamże.

8 Tamże.

9 Tamże.

10 Tamże.

11 Tamże.

12 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1938, s. 136.

13 Tamże.

9 lutego, w środę, o godz. 18.45, Jego Eminencja był na obiedzie u Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej z okazji pobytu w Warszawie regenta Horthy¹⁴.

11 lutego, w piątek, o godz. 12 w południe, Jego Eminencja przyjął p. Bronisława Nakoniecznikoff-Klukowskiego, Podsekretarza Stanu w Ministerstwie Spraw Wewnętrznych¹⁵.

12 lutego, w sobotę, o godz. 10, Jego Eminencja celebrował w katedrze św. Jana – w asyście liczного kleru – nabożeństwo z okazji 16. rocznicy koronacji Ojca Świętego Piusa XI. W stallach zajęli miejsca: nuncjusz apostolski Filip Cortesi, abp Gall, bp Gawlina, ks. radca Pacini, Kapituła Metropolitalna i Łowicka, Wydział Teologiczny Uniwersytetu Józefa Piłsudskiego z ks. dziekanem Rosłańcem na czele. W nabożeństwie tym uczestniczyli też przedstawiciele władz państwowych z ministrem Grabowskim na czele, korpus dyplomatyczny, generalicja, rektorzy wyższych uczelni, szambelani papiescy, reprezentanci władz samorządowych, Akcji Katolickiej i organizacji społecznych. Po nabożeństwie odśpiewano *Te Deum* oraz odmówiono modlitwy na intencję Ojca Świętego.

Uroczystość ta dała asumpt ks. kard. Kakowskiemu do wysłania do Watykanu depeszy następującej treści:

„Wielkość nieprzemijających dzieł dokonanych przez Jego Świątobliwość w ciągu szesnastu lat pontyfikatu, nastęrcza arcybiskupowi, biskupom sufraganom, duchowieństwu i wiernym Warszawy okazję dołączenia do życzeń pomyślności, składanych u stóp Ojca św., żarliwych modłów, by Bóg raczył na długie jeszcze lata podtrzymywać Jego siły i okazać pociechę w cierpieniach. Aleksander Kardynał Kakowski”.

W odpowiedzi na ten telegram, Kardynał Pacelli nadesłał depeszę o treści, jak niżej: „Po ojcowsku czuły na hołd i życzenia Waszej Eminencji z okazji swej rocznicy koronacji, Jego Świątobliwość dziękuje za nie, w szczególności zaś za żarliwe modlitwy w Jego intencji i z całego serca błogosławi Dostojnemu Arcypasterzowi i jego owczarni. Kardynał Pacelli”.

Tego samego dnia, 12 lutego, w sobotę, o godz. 17, Arcypasterz był także na akademii papieskiej urządzonej z okazji 16-lecia koronacji Ojca Świętego Piusa XI w Seminarium Metropolitalnym¹⁶.

15 lutego, we wtorek, o godz. 10, Jego Eminencja odprawił nabożeństwo żałobne w kościele Zbawiciela w Warszawie za duszę śp. Wandy Weryha¹⁷.

17 lutego, w czwartek, o godz. 11.30, Jego Eminencja przyjął księży, obchodzących 5-lecie swego kapłaństwa¹⁸.

14 Tamże.

15 Tamże.

16 Tamże, s. 136, 137–138, 139.

17 Tamże, s. 136.

18 Tamże.

19 lutego, w sobotę, o godz. 10, Jego Eminencja przyjął p. Starzyńskiego – dyrektora Radia Polskiego i p. Langmana, referenta od spraw religijnych w tej instytucji¹⁹.

20 lutego, w niedzielę, o godz. 12.30, Jego Eminencja był w Domu Katolickim im. Piusa XI na akademii, urządzonej ku czci śp. Huberta Rostworowskiego²⁰.

24 lutego, w czwartek, o godz. 10, Jego Eminencja był w Domu Katolickim im. Piusa XI na obradach Zjazdu Prasy Katolickiej Codziennej i Periodycznej, zwołanego z inicjatywy Komisji Prasowej Episkopatu Polski. Podczas inauguracji obrad Arcypasterz wygłosił okolicznościowe przemówienie, wyrażając w nim życzenie, by w tym Domu Katolickim, który wznosił przede wszystkim dla potrzeb inteligencji katolickiej, wśród której pisarzom katolickim należy się wyjątkowe miejsce, czuli się jak u siebie w domu, łącząc się w pracy swej dla dobra Kościoła i Polski²¹.

26 lutego, w sobotę, w dzień swych imienin, Jego Eminencja o godz. 8 odprawił w swej kaplicy Mszę Świętą, na której byli obecni członkowie zgromadzeń zakonnych męskich i żeńskich oraz alumni Seminarium. Tego samego dnia, o godz. 12 w południe, Najdostojniejszy Solenizant przyjął życzenia od duchowieństwa świeckiego i zakonnego, do którego wygłosił okolicznościowe przemówienie, będące odpowiedzią na mowę Jego Ekscelencji ks. biskupa Szlagowskiego. Następnie, w godzinach popołudniowych, Arcypasterz przyjmował życzenia od przedstawicieli władz, literatury, prasy, organizacji społecznych i kół towarzyskich stolicy²².

28 lutego, w poniedziałek, o godz. 15.30, Jego Eminencja był na wyborach w zgromadzeniu siostr nazaretanek przy ul. Czerniakowskiej²³.

2 marca, w środę, o godz. 10, Jego Eminencja dokonał w katedrze św. Jana ceremonii poświęcenia popiołu i posypania nim głów wiernych²⁴.

4 marca, w piątek, o godz. 10, Jego Eminencja odprawił w katedrze św. Jana nabożeństwo żałobne za duszę śp. Władysława Grabskiego²⁵.

7 marca, w poniedziałek, o godz. 11, Jego Eminencja był w Seminarium Duchownym na dyspucie urządzonej w dzień św. Tomasza z Akwinu²⁶.

9 marca, w środę, o godz. 10, Jego Eminencja przyjął p. Stanisława Miłaszewskiego – poetę i prezesa Zjednoczenia Pisarzy Katolickich²⁷.

12 marca, w sobotę, o godz. 10, Jego Eminencja przyjął p. szambelana Potworowskiego wraz z młodzieżą z Akcji Katolickiej²⁸.

19 Tamże.

20 Tamże.

21 Tamże, s. 136, 140.

22 Tamże, s. 136.

23 Tamże, s. 137.

24 Tamże.

25 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1938, s. 229.

26 Tamże.

27 Tamże.

28 Tamże.

15 marca, we wtorek, o godz. 11, Jego Eminencja przyjął ambasadora Chłapowskiego²⁹.

16 marca, w środę, o godz. 11.30, Jego Eminencja przyjął Władysława Sobańskiego³⁰.

19 marca, w sobotę, o godz. 8, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kaplicy sióstr magdalenek przy ulicy Żytniej³¹.

21 marca, w poniedziałek, o godz. 12 w południe, Jego Eminencja był w Domu Katolickim im. Piusa XI na rozpoczęciu kursu społecznego dla instruktorów stowarzyszeń robotniczych i wygłosił tam okolicznościowe przemówienie. Tego samego dnia, o godz. 15, Arcypasterz przyjął p. Henri Martina – nowo mianowanego posła szwajcarskiego w Warszawie³².

6 kwietnia, w środę, o godz. 15, Jego Eminencja przyjął K. Skirpę – nowo mianowanego posła litewskiego w Warszawie³³.

7 kwietnia, w czwartek, o godz. 17, Jego Eminencja wyjechał do Rzymu *ad limina Apostolorum* i na kanonizację błogosławionego Andrzeja Boboli³⁴.

16 kwietnia, w Wielką Sobotę, w przeddzień kanonizacji św. Andrzeja Boboli, Jego Eminencja, wspólnie z 17 arcybiskupami i biskupami polskimi, był na audiencji u Ojca Świętego, którą zdominował temat kanonizacji wielkiego Polaka³⁵.

18 kwietnia, w Poniedziałek Wielkanocny, Jego Eminencja przyjęty został na audiencji prywatnej przez Ojca Świętego. Długa, blisko godzinna rozmowa miała charakter niezmiernie serdeczny, pełen głębokich uczuć Ojca Świętego do Polski, tym bardziej gorących, że umocnionych pocieszającymi wieściami, które o życiu katolickim w tym kraju złożył nasz Arcypasterz. W szczególności raduje się Ojciec Święty z rozwoju Akcji Katolickiej, rokującej najpiękniejsze nadzieje. Wielką radość sprawiło Piusowi XI obszerne udokumentowane sprawozdanie ks. kardynała o kształceniu i wychowywaniu duchowieństwa w Polsce, akcja ta bowiem odpowiada gorącym Jego pragnieniom, zaakcentowanym przez osobiste objęcie kierownictwa św. Kongregacji, Seminariów i Uniwersytetów. Ojciec Święty gratulował serdecznie ks. kardynałowi Kakowskiemu z okazji 25-lecia jego episkopatu, w ciągu którego poświęcił i otworzył 267 świątyń i kaplic publicznych w swojej Archidiecezji, zarówno nowych, jak i starych, całkowicie odrestaurowanych po wojnie oraz wzniesionych przez zakony i zgromadzenia religijne, działające na terenie Archidiecezji Warszawskiej. Jego Eminencja ks. kardynał uszczęśliwiony był nie tylko niezmiernie serdecznym przyjęciem, ale i wspaniałym stanem fizycznym i duchowym Najwyższego Pasterza. Ojciec Święty posiada niezwykłą świeżość umysłu i niespożytą

29 Tamże.

30 Tamże.

31 Tamże.

32 Tamże.

33 Tamże, s. 230.

34 Tamże.

35 *Kronika*, WAW 1938, s. 271.

energię, okazującą się w olbrzymiej pracy wciąż bardzo intensywnej i wzmożonej ostatnio objęciem prefektury św. Kongregacji Seminariów i Uniwersytetów oraz opieką nad świeżo utworzonym Centralnym Urzędem Akcji Katolickiej. Również i pod względem fizycznym Ojciec Święty budzi najbardziej pocieszające wrażenia. Aczkolwiek nieco zeszczupłał, Pius XI wyglądem swoim nie przypomina człowieka, który przeżył tak długą i ciężką chorobę i tyle wycierpiał bólów w roku ubiegłym³⁶.

13 maja, w piątek, o godz. 10.53, Jego Eminencja powrócił z Montecatini³⁷.

14 maja, w sobotę, o godz. 12 w południe, Jego Eminencja przyjął ks. biskupa Grente'a z Francji, którego jeszcze tego samego dnia rewizytował w ambasadzie francuskiej³⁸.

16 maja, w poniedziałek, o godz. 10, Jego Eminencja przyjął ks. Cykotę, generała księży marianów, a o godz. 15 był w Domu Katolickim na odczytanie bpa Grente'a o św. Joannie d'Arc³⁹.

17 maja, we wtorek, o godz. 14, Jego Eminencja był na śniadaniu u p. Noëla, ambasadora francuskiego⁴⁰.

18 maja, w środę, w godzinach przedpołudniowych, Jego Eminencja pokazywał bpowi Grente główne kościoły warszawskie, a po południu, o godz. 15, wyjechał do Skrzyszew⁴¹.

22 maja, w niedzielę, wieczorem, Jego Eminencja powrócił ze Skrzyszew do Warszawy⁴².

25 maja, w środę, o godz. 16, Jego Eminencja był u nuncjusza apostolskiego⁴³.

26 maja, w czwartek, o godz. 16.30, Jego Eminencja wyjechał do Budapesztu na Międzynarodowy Kongres Eucharystyczny⁴⁴.

31 maja, we wtorek, o godz. 23.33, Jego Eminencja powrócił z Budapesztu do Warszawy⁴⁵.

1 czerwca, w środę, o godz. 20, Jego Eminencja był w Domu Katolickim im. Piusa XI na zakończeniu roku szkolnego w Instytucie Wyższej Kultury Religijnej i wygłosił tam okolicznościowe przemówienie. Arcypasterz zaznaczył, iż powołał do życia Instytut Wyższej Kultury Religijnej w poczuciu palącej potrzeby chwili, gdyż inteligencja polska odznacza się – z małymi wyjątkami – słabą znajomością religii katolickiej, a w czasach dzisiejszych ograniczanie się do zapamiętania tylko krótkich prawd katechizmowych jest stanowczo niewystarczające. Dziś inteligencja

36 Tamże, s. 270–271.

37 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1938, s. 319.

38 Tamże.

39 Tamże.

40 Tamże.

41 Tamże.

42 Tamże.

43 Tamże.

44 Tamże.

45 Tamże.

katolicka musi być uzbrojona w rzetelną wiedzę religijną i pełną świadomość, że tylko katolicyzm chlubić się może pełnym filozoficznym systemem religijnym, tą prawdziwą wiedzą, która łączy człowieka z Bogiem. Dziękując ks. dyr. Lewandowiczowi i księżom profesorom za ich pracę i oddanie sprawie Instytutu, ks. kardynał gorąco zachęcał słuchaczy do dalszych wytrwałych studiów i udzielił wszystkim arcybiskupstwu błogosławieństwa⁴⁶.

2 czerwca, w czwartek, o godz. 18, Jego Eminencja był w Kurii na odczycie ks. Pachnickiego o obowiązkach wikariusza i pisaniu akt stanu cywilnego⁴⁷.

3 czerwca, w piątek, o godz. 10, Jego Eminencja przyjął p. Bugajskiego – inspektora szkolnego m. Warszawy, a o godz. 11 – p. Tchórznickiego, sędziego Najwyższego Trybunału⁴⁸.

4 czerwca, w sobotę, o godz. 11, Jego Eminencja przyjął p. Franassovici – ambasadora rumuńskiego w Warszawie, a o godz. 15 wyjechał do Skrzyszew⁴⁹.

8 czerwca, w środę, około południa, Jego Eminencja powrócił ze Skrzyszew do Warszawy⁵⁰.

9 czerwca, w czwartek, o godz. 11, Jego Eminencja przyjął W. Świętosławskiego – ministra wyznań religijnych i oświecenia publicznego, potem, o godz. 15, Arcybiskup przyjął p. Gawrońskiego i p. Matecką w sprawie Opieki nad Rodakami za granicą, natomiast o godz. 20 był na raucie w ambasadzie rumuńskiej⁵¹.

10 czerwca, w piątek, o godz. 16, Jego Eminencja był na sesji księży proboszczów warszawskich, która odbyła się u ks. prob. Szmigielskiego, a o godz. 18 był u nuncjusza apostolskiego⁵².

11 czerwca, w sobotę, w godzinach rannych, Jego Eminencja był na egzaminach w Seminarium Metropolitalnym, zaś o godz. 11 przyjął ks. prał. Humpole – kapelana Prezydenta Rzeczypospolitej. Po południu Jego Eminencja rozpoczął wizytację parafii św. Stanisława Kostki na Żoliborzu, witany tam przez ogromne tłumy ludności, z duchowieństwem na czele, w których imieniu przemawiał p. K. Kiersnowski.

Najdostojniejszy Arcybiskup, po wysłuchaniu sprawozdania proboszcza ks. prał. S. Ugniewskiego, poświęcił dwa nowe dzwony (jeden ufundowany wspólnym kosztem dawniejszego proboszcza, ks. kan. J. Niemiry i parafian, a drugi podarowany przez Oficerską Spółdzielnię Mieszkaniową na Żoliborzu). Potem udzielał Sakramentu Bierzmowania 608 osobom, następnym 558 osób przyjął ten sakrament tego samego dnia z rąk abpa S. Galla⁵³.

46 Tamże, s. 319, 320–321.

47 Tamże, s. 319.

48 Tamże.

49 Tamże

50 Tamże.

51 Tamże.

52 Tamże.

53 Tamże, s. 319, 321.

12 czerwca, w niedzielę, w uroczystość Trójcy Przenajświętszej, w drugim dniu wizyty kanonicznej parafii św. Stanisława Kostki na warszawskim Żoliborzu, ks. kardynał oglądał szczegółowo kościół, odprawił Mszę Świętą, egzaminował dzieci z katechizmu, udzielał kolejnym osobom Sakramentu Bierzmowania, przyjmował hołd i sprawozdania od stowarzyszeń Akcji Katolickiej oraz poświęcił kamień węgielny pod przyszły Dom Katolicki⁵⁴.

13 czerwca, w poniedziałek, o godz. 9, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kościele oo. Franciszkanów w Warszawie⁵⁵.

14 czerwca, we wtorek, Jego Eminencja był na egzaminach w Seminarium Metropolitalnym⁵⁶.

15 czerwca, w środę, o godz. 17, Jego Eminencja zwiedził w Domu Katolickim wystawę prac dzieci ze świetlic „Caritasu”⁵⁷.

16 czerwca, w czwartek, w uroczystość Bożego Ciała, Jego Eminencja wziął udział w katedralnej procesji z Najświętszym Sakramentem⁵⁸.

17 czerwca, w piątek, o godz. 12.30, Jego Eminencja był na Zamku Królewskim na posiedzeniu kapituły Orła Białego, gdzie został ponownie wybrany kanclerzem tej kapituły. Tego samego dnia, o godz. 18, Jego Eminencja wziął udział w procesji przeniesienia relikwii św. Andrzeja Boboli z Dworca Głównego do katedry św. Jana⁵⁹.

18 czerwca, w sobotę, o godz. 21, Jego Eminencja był na otwarciu Muzeum Narodowego⁶⁰.

19 czerwca, w niedzielę, o godz. 9.30, Jego Eminencja koncelebrował Mszę Świętą na placu Zamkowym, przy relikwiach św. Andrzeja Boboli, a o godz. 13 – w Domu Katolickim na akademii przygotowanej ku czci świętego⁶¹.

20 czerwca, w poniedziałek, o godz. 10, Jego Eminencja był na nabożeństwie w katedrze św. Jana, a po południu wziął udział w procesji przeniesienia relikwii św. Andrzeja Boboli z katedry do kaplicy oo. jezuitów przy ul. Rakowieckiej⁶².

21 czerwca, we wtorek, o godz. 10, Jego Eminencja odprawił w katedrze nabożeństwo żałobne za duszę śp. Stanisława Cara – marszałka Sejmu⁶³.

22 czerwca, w środę, o godz. 10, Jego Eminencja był na nabożeństwie w katedrze św. Jana, o godz. 13, wziął udział w śniadaniu u nuncjusza apostolskiego,

54 Tamże, s. 322.

55 Tamże, s. 320.

56 Tamże.

57 Tamże.

58 Tamże.

59 Tamże.

60 Tamże.

61 Tamże.

62 Tamże.

63 Tamże.

a o godz. 18 przyjął duchowieństwo świeckie i zakonne z okazji 25-lecia swej konsekracji biskupiej⁶⁴.

23 czerwca, w czwartek, o godz. 16, Jego Eminencja dokonał wizytacji sióstr loretanek⁶⁵.

24 czerwca, w piątek, o godz. 12.45, Jego Eminencja przyjął W. Sławka, nowo wybranego marszałka Sejmu, a o godz. 16, Arcypasterz był w Seminarium Metropolitalnym na sesji rocznej⁶⁶.

26 czerwca, w niedzielę, Jego Eminencja dokonał wizytacji parafii archikatedralnej św. Jana w Warszawie. U drzwi kościelnych powitała Jego Eminencja Kapituła Metropolitalna z abpem Gallem i bpem Szlagowskim na czele, przedstawiciele władz państwowych, stowarzyszenia i bractwa katolickie oraz Archikonfraternia Literacka. Po uroczystym ingresie do kościoła i sprawozdaniu z działalności duszpasterskiej proboszcza katedry ks. prał. W. Kępińskiego, Arcypasterz koncelebrował uroczystą sumę, potem udzielił wiernym błogosławieństwa i Sakramentu Bierzmowania. Ostatnim punktem wizyty kanonicznej parafii katedralnej było spotkanie z przedstawicielami Akcji Katolickiej oraz wysłuchanie sprawozdań z ich pracy na rzecz kościoła parafialnego⁶⁷.

27 czerwca, w poniedziałek, o godz. 8, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kościele sióstr Sakramentek⁶⁸.

29 czerwca, w środę, Jego Eminencja koncelebrował sumę w katedrze św. Jana, a po południu poświęcił nowy kościół w Zielonce⁶⁹.

1 lipca, w piątek, Jego Eminencja wyjechał do Skrzyszew i brał tam udział w rekolekcjach i wykładach o Akcji Katolickiej dla organistów⁷⁰.

8 lipca, w piątek, Jego Eminencja udzielił Sakramentu Bierzmowania w Niepokalanowie, następnie powrócił do Warszawy⁷¹.

15 lipca, w piątek, Jego Eminencja przewodniczył na konferencji Komisji Prawnej Episkopatu.

16 lipca, w sobotę, Jego Eminencja wyjechał do Lublina na sesję w sprawie Uniwersytetu Lubelskiego⁷².

18 sierpnia, w czwartek, o godz. 12 w południe, Jego Eminencja powrócił z Lublina, gdzie był na sesji w sprawie tamtejszego Uniwersytetu⁷³.

19 sierpnia, w piątek, po południu, Jego Eminencja był w Strudze

⁶⁴ *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1938, s. 375.

⁶⁵ Tamże.

⁶⁶ Tamże.

⁶⁷ Tamże, s. 375, 376.

⁶⁸ Tamże, s. 375.

⁶⁹ Tamże.

⁷⁰ Tamże.

⁷¹ Tamże, s. 376.

⁷² Tamże.

⁷³ *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1938, s. 418.

na zakończeniu półkolonii dla dzieci, prowadzonej tam przez Katolicki Związek „Caritas”⁷⁴.

20 sierpnia, w sobotę, o godz. 8, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kaplicy szpitala sióstr elżbietanek na Mokotowie. Tego samego dnia po południu wyjechał do Skrzyszew⁷⁵.

9 września, w piątek, po południu, Jego Eminencja był na sesji w Seminarium Metropolitalnym⁷⁶.

10 września, w sobotę, o godz. 11, Jego Eminencja przyjął ministra Libickiego – naczelnego dyrektora Radia Polskiego. Tego samego dnia, o godz. 12 w południe, Arcypasterz był na otwarciu wystawy szpitalnictwa, a o godz. 15 przyjął L. Ekisa, nowo mianowanego posła łotewskiego w Warszawie⁷⁷.

12 września, w poniedziałek, o godz. 12 w południe, Jego Eminencja był na uroczystym otwarciu Muzeum Sztuki Religijnej im. Kardynała Kakowskiego i osobiście dokonał jego poświęcenia. Świadcami tego aktu i pierwszymi gośćmi placówki, mieszczącej się w domach zabytkowych przy ul. Kanonia, byli m. in.: Prezydent Rzeczypospolitej z małżonką, minister oświaty prof. Świątosławski, Podsekretarze Stanu Korsak i Aleksandrowicz, przedstawiciele armii, generałowie Bończa-Uzdowski i Schally, prezydent miasta Starzyński, wiceprezydent Pohoski oraz wojewoda Jaroszewicz. Ze strony duchowieństwa obecny był abp Gall, bp Szlagowski i Kapituła Metropolitalna. Spośród licznych eksponatów tego muzeum szczególnie zaciekawienie budziły rzeźby z XIV–XVI wieku, a także cenne argenteria i paramenty kościelne, pasy słuckie i tkaniny buczańskie.

Tego samego dnia, tj. 12 września, o godz. 18, ks. kardynał przyjął w pałacu arcybiskupim życzenia od duchowieństwa z racji 25-lecia objęcia rządów w Archidiecezji Warszawskiej. W imieniu zgromadzonego duchowieństwa świeckiego i zakonnego oraz księży biskupów Szlagowskiego i Niemiry przemówił ks. arcybiskup Gall, kreśląc w żywych barwach główne zdarzenia w okresie rządów arcybiskupich ks. kardynała, które wypadły w przełomowych chwilach dla naszej Ojczyzny. Nie sposób słów tych tutaj pominąć i dlatego bez żadnych skrótów zostały one przytoczone:

„Kapituła Metropolitalna i Łowicka, duchowieństwo świeckie i zakonne stolicy i Archidiecezji – mówił ks. Arcybiskup – stają dziś przed Tobą w uroczystym dniu zarówno dla Ciebie, Eminencjo, jak i dla nas wszystkich. Obchodzimy dziś 25-lecie rządów Twoich arcybiskupich w Archidiecezji. Obejmując rządy Archidiecezji naszej, mówiłeś do nas: «Przychodzę do Ojczyzny swojej, do ziemi swojej, do ludu swego i do Kościoła swego. Kocham tę ziemię, na której wzrastałem, wychowałem się, kształciłem, miłuję ten naród, z którego pochodzę, którego kość z kości, ciało z ciała jestem, czuję jak on czuje, myślę jak on myśli, cierpię, gdy on cierpi, raduję się,

74 Tamże.

75 Tamże.

76 Tamże.

77 Tamże.

gdy on raduje się». Skończyło się 25 lat, od kiedy podjąłeś ciężkie i odpowiedzialne stanowisko Arcypasterza, ciężkie samo przez się z powodu wysoce podniosłych obowiązków, stokroć ciężkie z powodu warunków, w których danym Ci było te obowiązki spełniać. Upłynęło Ci, Eminencjo, 25 lat w trudzie i pracy, a rok każdy zapisał się w historii Ojczyzny i diecezji, rozgrywały się wypadki, w których zabierałeś pierwsze miejsce. Twoją najgłówniejszą troską było podniesienie poziomu religijnego, a tego nie można było osiągnąć bez przygotowania kapłanów wedle serca Bożego. Dlatego, kładąc nacisk na doroczne kapłańskie rekolekcje, słowem i pismem podnosiłeś ducha wśród kapłanów, aby byli solą ziemi, światłem świata i mężami Bożymi i dlatego dla Archidiecezji poświęciłeś swe życie od młodości, związany z Archidiecezją od zarania lat Twoich, bo od ławy seminaryjnej. Związałeś się z Warszawą ślubami duchowymi, stałeś się nam Arcypasterzem z Bożej i Stolicy Apostolskiej łaski, a my synami Twoimi, a lud wierny owczarnią Twoją. Seminarium Duchowne było i jest po dziś dzień przedmiotem Twojej serdecznej i najczulszej opieki arcybiskupskiej. Podniesienie ducha kościelnego w tej szkole, umocnienie karność, rozwój studiów naukowych teologicznych – to Twoja bezpośrednia zasługa. W okresie działań wojennych na ziemiach polskich, gdy nędza i głód zaglądały do wszystkich domostw, niosłeś z duchowieństwem pociechę i pomoc moralną oraz materialną, broniłeś praw Kościoła przed bezprawiem władz zaborczych i okupacyjnych. A gdy trzeba było rozpocząć budowę zrębów Polski niepodległej, wyłaniającej się z krwawej kurzawy i z oparów wojny europejskiej, stanąłeś w rządzie członków Rady Regencyjnej, kładąc podwaliny ustroju i organizacji państwowej. Wraz z Tobą witaliśmy pierwszego wizytatora msgra Rattiego, który w naszej katedrze, z rąk Twoich brał sakrę biskupią i Tobie, Eminencjo, pozostał przydomek chwalebny konsekratego Papieża. Do niebywalej chwały podniosłeś dostojeństwo Arcybiskupstwa Warszawskiego, gdyż to Arcybiskupstwo ozdobiłeś purpurą rzymską, czego nie osiągnął żaden z poprzedników Twoich. Tyś zwołał pierwszy warszawski Synod diecezjalny, stworzyłeś kodeks ustaw diecezjalnych, uzupełniających nowy kodeks prawa kościelnego, a Synod ten i kodeks to chlubne świadectwo Twojej gorliwości pasterskiej i Twojej głębokiej wiedzy prawniczej. W nowych warunkach, w jakich Kościół w Polsce znalazł się, zwoływałeś konferencje Biskupów polskich, gdzie obradowano nad najważniejszymi zagadnieniami kościelnymi czy też państwowymi, stąd wychodziły zbiorowe zarządzenia i odezwy naszych Pasterzy, ostrzegające czy pouczające szeroki ogół katolicki. Dla wzmocnienia wpływów Kościoła, starałeś się o utworzenie nowych diecezji w państwie polskim; dla budzenia gorliwości w duchowieństwie, zaprowadziłeś konferencje dekanalne. Do pomocy duchowieństwu świeckiemu powołałeś zakony męskie i żeńskie. Dla podniesienia wiedzy teologicznej, założyłeś Wydział Teologiczny Uniwersytetu Warszawskiego oraz Konwikt Teologiczny, dla pielęgnowania powołań kapłańskich, otworzyłeś Seminarium Mniejsze. Powołałeś szeregi nowych placówek parafialnych, zbudowałeś nowe świątynie, otworzyłeś liczne kaplice i odbudowałeś świątynie zrujnowane w czasie działań wojennych, które są twierdzą przeciwko agitacji komunistycznej

i wywrotowej. Czuwasz nad organizacją i rozwojem Akcji Katolickiej, charytatywnej oraz prasy katolickiej. W tym celu wydałeś obszerne listy pasterskie. W ostatnich czasach wzniosłeś wspaniałą, monumentalną gmach dla Akcji Katolickiej i pokrewnych organizacji, gdzie skupia się inteligencja stolicy i gdzie jest jedno z poważnych ognisk kultury – Instytut Wyższej Kultury Religijnej. By pogłębić życie katolickie w Archidiecezji, urządziłeś dom rekolekcyjny w Skrzyszewach. Przez te 25 lat rządów wykazałeś głęboką miłość względem Kościoła, duchowieństwa i ciągłą troskę o dobro diecezji, dla której nie żalowałeś ani trudów, ani zdrowia. Ten długi łańcuch lat, to okres żmudnej i ofiarnej pracy, poświęcony sprawom Boga, Kościoła i Ojczyzny. Te lata dziejowego znaczenia przetrwaliśmy z Tobą i przy Tobie i radujemy się, że Kościół pod Twymi rządami zyskał nowych pracowników, nowe placówki. I gdy rośnie Twe arcybiskupie serce wobec błogosławionych owoców Twojej pracy, radujemy się i my wraz z Tobą, dziękując Opatrzności za widome znamiona szczególnej opieki nad nami. Eminencjo, stałeś się bliskim naszemu sercu, Twoja jubileuszowa uroczystość jest naszą rodzinną uroczystością, składamy Ci nasze życzenia, żyj nam najdłuższe lata, rządz nami i prowadź nas, i racz przyjąć dar jubileuszowy od duchowieństwa świeckiego i zakonnego oraz zgromadzeń męskich i żeńskich Archidiecezji”.

Jego Eminencja ks. kardynał Jubilat, wzruszony bardzo, dziękował ks. arcybiskupowi Gallowi i zgromadzonemu duchowieństwu za życzenia i współpracę, oświadczając z całą pokorą, że jeżeli dokonało się tak wiele w ciągu ćwierćwiecza jego rządów arcybiskupich, to było to głównie zrzędzeniem Opatrzności i łaski Bożej. Zachęcał w końcu ks. kardynał duchowieństwo, aby nadal, z całym poświęceniem pracowało dla chwały Bożej i pożytku naszej odrodzonej Ojczyzny⁷⁸.

13 września, we wtorek, o godz. 8, Jego Eminencja przybył do Seminarium Metropolitalnego, aby uczestniczyć w przygotowanej tam uroczystości obchodu 25-lecia objęcia przez niego rządów nad Archidiecezją, połączonej z inauguracją nowego roku szkolnego. Dla Seminarium był to dzień szczególny. Dostojnego Jubilata powitali u furty wychowawcy i profesorowie z ks. regensem na czele oraz młodzi lewicy. W kaplicy chór alumnów odśpiewał hymn powitalny *Sacerdos et Pontifex*, po czym Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą, po której w serdecznych słowach przemówił do zebranych, nawiązując do pierwszych odwiedzin arcybiskupich w murach seminaryjnych już w dniu objęcia rządów Archidiecezją. Podkreślając serdeczny stosunek łączący go z zakładem, w którym ukończył studia, a następnie pracował jako profesor prawa kanonicznego, homiletyki oraz literatury polskiej, zwrócił się do zebranych ze słowami św. Jana: „Synaczkowie, miłujcie się wzajemnie!”, jako zawierającymi w sobie całą treść nauki Chrystusowej. Po nabożeństwie, w obecności Dostojnego Jubilata, odbyła się na sali teologicznej okolicznościowa akademia. Referat wygłosił ks. prefekt S. Ulatowski, obrazując w pierwszej części całokształt działalności Jego Eminencji, który obejmując, w myśl

78 Tamże, s. 418–421.

rzuczonego wówczas przez siebie hasła: *Operari sperare*, pracuje niestrudzenie i ojcowskim swym okiem ogarnia wszystkie dziedziny życia religijnego i społecznego, czego pomnikami są: Dom Akcji Katolickiej, Dom Rekolekcyjny w Skrzyszewach, a przede wszystkim wiele kościołów bądź wzniesionych, bądź odbudowanych. W drugiej części mówił prelegent o cnotie nadziei i jej znaczeniu w życiu chrześcijańskim oraz o roli, jaką cnota odegrała w życiu i pracy Dostojnego Jubilata. Ze szczególnym naciskiem podkreślił ks. prefekt troskliwą opiekę, jaką Arcypasterz roztoczył nad Seminarium Duchownym, czego najlepszym wyrazem jest list pasterski, wydany z okazji złotego jubileuszu kapłaństwa, a skierowany do wychowawców, profesorów i alumnów. W zakończeniu wezwał prelegent kleryków do wytrwałej pracy, aby Ojciec Archidiecezji mógł z przekonaniem powiedzieć: „Większej nad to pociechy nie mam, jeno abym słyszał, że dziatki moje chodzą w prawdzie”. Po referacie chór alumnów odśpiewał utwór Lóbmanna *Justus ut palma*, po czym, w imieniu kleryków, przemówił dziekan Seminarium, alumn M. Bączek, który składając w serdecznych słowach życzenia i dziękując Dostojnemu Jubilatowi za troskliwą, opiekę, którą młodych lewitów zawsze otaczał, zapewnił, że alumni ze swej strony dołożą wszelkich starań, by wszystkie cnoty kapłańskie w sobie wyrobić i stać się kiedyś godnymi swego Arcypasterza pomocnikami w dziele zbawienia dusz. Wreszcie ks. regens podziękował Jego Eminencji, że w uroczystym dniu swego jubileuszu, mimo tak wielu zajęć, raczył dłuższy czas spędzić w murach Seminarium i prosił Dostojnego Jubilata o arcybiskupie błogosławieństwo dla wychowawców, profesorów i kleryków. Na zakończenie przemówił ks. kardynał, podkreślając, że Kościół jest *acies ordinata* – wojskiem uporządkowanym, opartym na karności i posłuszeństwie i wezwał alumnów do pracy nad sobą, by stali się dobrymi klerykami przy swym regensie, a następnie dobrymi kapłanami przy swym biskupie, żywiącymi zawsze synowskie przywiązanie do Stolicy Apostolskiej. Arcybiskupie błogosławieństwo zakończyło tę piękną uroczystość⁷⁹.

14 września, w środę, w 25. rocznicę ingresu Jego Eminencji ks. kardynała, o godz. 9, w archikatedrze św. Jana odbyło się uroczyste, pontyfikalne nabożeństwo, celebrowane przez Najdostojniejszego Jubilata w obecności ks. nuncjusza apostolskiego arcybiskupa Filipa Cortesiego, ks. arcybiskupa S. Galla, księży biskupów: Szlagowskiego, Gawliny, Kaczmarka i Niemiry oraz Kapituł Warszawskiej i Łowickiej, a także licznego duchowieństwa. Rząd reprezentował wiceminister oświaty prof. Aleksandrowicz. W nawie głównej ustawiły się liczne poczty sztandarowe stowarzyszeń Akcji Katolickiej, organizacji społecznych i kulturalnych, tudzież młodzieży. Przybywającego do archikatedry Jego Eminencję Arcypasterza Jubilata powitało u drzwi świątyni duchowieństwo z ks. arcybiskupem Gallem na czele. Następnie ks. prał. A. Fajęcki odczytał z ambony list własnoręczny Ojca Świętego Piusa XI do Jego Eminencji ks. kardynała Kakowskiego z błogosławieństwem i życzeniami „z całego-serca”. W tłumaczeniu na język polski otrzymał on następujący przekład:

⁷⁹ Tamże, s. 418, 421–422.

„Ukochanemu synowi naszemu Aleksandrowi, tytułu św. Augustyna, św. Kościoła Rzymskiego prezbiterowi kardynałowi Kakowskiemu Arcybiskupowi Warszawskiemu Pius PP. XI. Ukochany synu nasz pozdrowienie i błogosławieństwo apostolskie.

Przed dwoma laty, kiedyś szczęśliwie obchodził pięćdziesięciolecie swego kapłaństwa, z największą radością daliśmy wyraz ojcowskich Naszych uczuć i życzeń. Obecnie zaś ukończony dwudziesty piąty rok wyniesienia Twego do godności biskupiej, daje nam znów sposobność okazania Ci Naszej życzliwości i połączenia się w radości z Tobą i z Twymi najbliższymi z racji tej dostojnej uroczystości. Wiadome są Nam dobrze Twoje starania i wysiłki, które w rządach Swych pasterskich wykazałeś w tym długim okresie czasu, dokładnie poznaliśmy Twą szczególną troskliwość wśród wielu dzieł zbawiennych, także o Akcję Katolicką, o opiekę nad nią i o jej rozwój. Dlatego też, gdy z racji Twego pasterskiego urzędu, tak długo i tak gorliwie wypełnianego, z serca Ci życzenia składamy, z całą radością niniejszym pismem Naszym w tym uroczystym obchodzie udział bierzemy. Czynimy to tym chętniej, że miłą zawsze i wdzięczną pamięcią wspominamy ten radosny dzień, w którym z pełności Twego kapłaństwa My sami, przebywając w Twej archidiecezji z łaski Bożej godność biskupią otrzymaliśmy. A zatem Szczodrobliwego Dawcę wszelkich dóbr z usilną prośbą błagamy, aby Ciebie najwyższymi darami i pociechami pokrzepionego na pożytek Kościoła jak najdłużej zachować i strzec raczył. Żeby zaś uroczystości te stały się bardziej zbawienne dla Twojej owczarni, dajemy Ci władzę w oznaczonym przez siebie dniu po Mszy św. pontyfikalnej udzielenia obecnym na niej wiernym w Naszym imieniu i powagą Naszą błogosławieństwa i odpustu zupełnego, który mogą uzyskać na warunkach przez Kościół przepisanych. Życząc Ci w końcu wszelkiego dobra i pomyślności, jako zadatek łask niebiańskich i na znak Naszego szczególnego umiłowania, udzielamy Ci, Synu Nasz, ukochany, biskupom Twym sufraganom, a także całemu duchowieństwu i wiernym, z całą miłością w Panu – błogosławieństwa apostolskiego. Dan w Zamku Gandolfa pod Rzymem, dnia 2 maja, roku 1938, pontyfikatu Naszego siedemnastego.

PIUS PP. XI całym sercem”.

Po Ewangelii ks. biskup A. Szlagowski wygłosił z ambony piękne przemówienie, obrazujące prace pasterskie Dostojnego Jubilata w przełomowym ćwierćwieczu w życiu narodu polskiego i Kościoła katolickiego w Polsce. Złotousty mówca podniósł, iż ks. kardynał Kakowski jest nie tylko pierwszym purpuratem na stolicy arcybiskupów warszawskich, ale też pierwszym, który obchodzi tu 25-lecie swego ingresu. Jest on Pasterzem wedle myśli Bożej i Bóg błogosławi Mu w Jego poczynaniach, a rozwój życia katolickiego w Archidiecezji Warszawskiej jest świadectwem, iż niez mordowane wysiłki naszego umiłowanego Jubilata przynoszą jak najlepsze owoce. Mowy tej, gdzie każdą frazę wypełnia treść niepospolita, nie da się sensownie streścić i dlatego trzeba ją tutaj przytoczyć w całości:

„Dam wam Pasterza według serca mego i będzie was pasł umiejętnością i nauką» (Jer. 3, 15).

«Wzbudzę sobie kapłana wiernego, który według serca mego i według duszy mojej czynić będzie i będzie chodził przed Chrystusem moim po wszystkie dni»

(I Król. 2, 35) mówi Bóg u Proroka.

Eminencjo, Pasterzu nasz według serca Bożego, Książęciu Kościoła według duszy Bożej! Spójrzj dziś na tę świątynię uroczystego święta Twego. Albowiem oczy Twoje oglądają tu dziś uroczystość niezwykłą, jakiej dotąd podczas Twych rządów pasterskich nie było. Dał Ci Bóg, że święcisz ćwierćwiecze arcybiskupstwa Swego, długi to zaiste okres, pełen dziejowych wydarzeń. Staje nam przed oczyma w tej chwili wielkiej pamięci Papież Pius IX, długo zasiadał on na stolicy Piotrowej i doświadczał wstrząsających przewrotów. Zda się, że święty ten Papież zesłał niejako na kolebkę Twoją: błogosławieństwo swych długowiecznych rządów w Kościele i promień jego lat Piotrowych ozdobił Twą głowę dziecięcą, gdyś się narodził za jego pontyfikatu, a matka Twoja, dostojna i wielce pobożna niewiasta, gorliwą była czciicielką tego znakomitego Papieża, Ojca uciemnionej Polski. Ofiarował on nam swego czasu pamiątkową historyczną świecę i polecił, abyśmy ją zapalili w wolnej, niepodległej Ojczyźnie. I Ty, Eminencjo, długowieczny Arcypasterzu nasz, świecę długowiecznego Papieża, jako cenną pamiątkę kościelną i narodową z Rzymu przywiozłeś i w zmartwychwstającej stolicy – zmartwychwstająca Polska ją powitała. Ty zaś, Eminencjo, tu w tej świątyni ją zapaliłeś i na stale złożyłeś. Chlubimy się i radujemy, że Ty pierwszy z arcybiskupów warszawskich piastujesz rzymską purpurę Księcia Kościoła. Ty sakrą biskupią namaściłeś przyszłego Papieża, Tyś był wyborcą jego na konklawe watykańskim, Ty obok duchownych sprawowałeś i świeckie zwierzchnicze rządy. Tego nikt z arcybiskupów warszawskich nie dokazał, jedno Ty Pasterzu według serca Bożego, Kapłanie wielki i wierny według duszy Bożej. Na ćwierćwiecze Twych rządów pasterskich złożyły się lata przełomowe w dziejach narodu naszego i państwa. Stoisz na rozstajach wydarzeń: niewola, wojna, wolność, a najdłuższą w Twoich rządach to wolność. Z niewoli poprzez wojnę do wolności lud doprowadziłeś i w wolności od lat dwudziestu rządysz i należysz do tych pasterzy, którzy wprawdzie zaczęli w niewoli, ale już w odrodzonej Ojczyźnie sprawują swe rządy. A to masz wyjątkowego, żeś był tej wolności zwiastunem, jednym z tych, którzy kładli podwaliny państwowości naszej. I powiem z Mędrce Pańskim, że Mądrość Boża zachowała wtedy Ciebie od licznych nieprzyjaciół, którzy czyhali na Ciebie i obroniła Cię od zwodzicieli, którzy Cię zewsząd otaczali i mężne bojowanie wystawiła Tobie, abys zwyciężył i poznał, że nade wszystko mocniejsza jest mądrość (Mądr. 10, 10). Wzywałeś Najwyższego, gdy Cię zewsząd nieprzyjaciele uciśkali, a wielki i święty Bóg wysłuchał Ciebie (Ekli. 46, 6). Widział Bóg utrapienie ludu polskiego i słyszał krzyk jego dla surowości tych, którzy byli wtedy przełożeni (Wyjś. 3, 7). A do Ciebie mówił Bóg jako do Mojżesza: Ja będę z tobą (Wyjś. 3, 12). I dał nam Bóg zwycięstwo. Zwyciężyła wiara nasza, odwieczna wiara rzymskokatolicka.

Ta święta wiara nasza przed wiekami stworzyła narodowość i państwowość naszą, dawała moc podczas niewoli, daje siłę duchową w wolności. Któż bowiem świat zwycięża? Ten, kto wierzy, świat należy do wierzących. Ostateczne w końcu zwycięstwo odzierżą ci, którzy wierzą, iż Jezus jest Synem Bożym. On powiedział: Ufajcie, Jam zwyciężył świat (Jan 16, 33). A kto wierzy w Syna Bożego, ma świadectwo Boże w sobie (I Jan 5, 10). Ta wiara zwycięska w zwycięskiej Polsce rozplomienię się musiała przede wszystkim w Warszawie, pod Warszawą bowiem rozegrały się losy Polski i Europy całej, Warszawa stała się znowu stolicą, znamieniem jedności i państwowości naszej. Tu zebrały się wszystkie zaborcy i dzielnice nasze, przyszły spolem z ziemi wschodniej i z ziemi zachodniej. Bóg znowu wziął nas na syny swoje i dał nam ziemię ojczystą pożądaną, dziedzictwo zacne i wojsko narodu. W tej odrodzonej stolicy na odrodzenie duchowe dał nam Bóg Ciebie, Pasterzu, według serca Bożego, abysyś paś nas umiejętnością i nauką. Wzbudził nam Ciebie, Kapłana wielkiego, który według duszy Bożej czyni. Chodzisz przed Chrystusem po wszystkie dni i znamiona apostołstwa wykonujesz. I znowu z Mędrce Pańskim powiem Ci: że Cię Mądrość Boża prowadzi drogami prostymi i ukazuje Ci Królestwo Boże na ziemi naszej i w stolicy naszej, i daje Ci pouczenie świętych apostołów, których jesteś spadkobiercą, uczciła Cię w Twoich pracach pasterskich i napełniła plonem obfitym ćwierćwiekowe prace Twoje (Mądr. 10). A według św. Jana Złotoustego, Pasterz ma chwałę u Boga nie dlatego, że pasterzem jest, lecz że dobrze dzieło apostołstwa swego wykonuje. Za Twoich rządów, Eminencjo, stolica nasza pod względem duchowym przeobraziła się w stolicę godną państwa i narodu katolickiego. Stolica Władysława z Gielniowa przybrała również znamiona Andrzeja Boboli, obok wyznawcy patrona – stanął męczennik patron, obok głosiciela i karmiciela – wojownik za wiarę i zwycięzca. Przez Ciebie katolicyzm panuje w stolicy i archidiecezji całej, wybudowałeś mu królewski iście pałac w Domu Katolickim. Zasiadła w nim gdyby królowa nasza Akcja Katolicka, króluje myśl katolicka, sztuka i literatura katolicka. A jako na stolicę katolicyzmu przystało, otrzymała Warszawa wyższą teologię z wydziałem teologicznym, z Towarzystwem teologicznym, z prasą i wydawnictwami katolickimi. Nowe świątynie, nowe parafie, wzmożona liczba duchowieństwa, obudzona i pogłębiona świadomość religijna, rozpalona pobożność, oto plon Twej długoletniej i apostołskiej pracy. Stałeś się wielkim budowniczym w stolicy i archidiecezji całej. A budujesz według zaleceń św. Ambrożego: nie budować, co zbyteczne, nie pomijając, co konieczne, oto czego się trzymasz. W budowaniu swoim, jak św. Augustyn mówi: usuwasz siebie od siebie, bo pamiętasz, że kto siebie buduje miasto sprawy Bożej, ten sobie szkodę buduje. Budujesz na opoce, niepożytej opoce Piotrowej wypróbowanej, niezastąpionej, całą istotą jesteś z nią związany, płomienna purpura rzymska Ciebie z nią zespala. Przy Tobie i z Tobą budują na opoce kapłani i wierni, słuchają i spełniają. Budujesz i nie wątpisz, nosisz bowiem od początku owo zawołanie pasterskie: operari sperare – działać i ufać, ufać i nie wątpić, ufać i nie trwożyć się, bo gdy zachwieje się kolumna męstwa, całe budowanie upada, mówi Ojciec Kościoła. Budujesz, a nie ustajesz, bo pamiętasz, co Augustyn rzekł: zacząłeś,

kończ; nie zacząłeś, rozpoczynaj. Budujesz świątynie z cegły, ale i w duszach Swego duchowieństwa i ludu budujesz sprawę Bożą. Jan Kasjan był powiedział: iż zasłużony ten, kto wznosi budowlę, ale zasłużeńszy, kto buduje dusze słowem, czynem, przykładem, obliczem, ruchem, spojrzeniem, postawą. Pasterz jest ku ozdobie ludu i zbudowaniu świętości, pisze Jan Złotousty, pasie umiejętnością swego doświadczenia życiowego i nauką z ksiąg czerpaną, napomina, czuwa, wstawia się do Boga. Eminencjo! Uznoileś się w ciągu długich lat pasterstwa swego, wszędzie znać myśl Twoją i ślad ręki Twojej na każdej robocie duchowej spostrzegamy. Bez Ciebie bowiem nic się nie dzieje, co się dzieje Bożego w archidiecezji, o wszystkim chcesz wiedzieć, każdej dobrej sprawie orędujesz, wszędzie jesteś tam, gdzie twój wysoki urząd wymaga Twej obecności. I tego roku, nie bacząc na trudy dalekiej podróży, uczestniczyłeś w Rzymie na kanonizacji św. Andrzeja Boboli, a w stolicy uroczystym nabożeństwem na Placu Zamkowym uczciłeś Męczeństwo naszego Patrona. Wreszcie na wszechświatowym Kongresie Eucharystycznym w Budapeszcie świat katolicki witał Ciebie, Pasterzu niezmordowany, i podziwiał zasób Twych sił, niezmożoną, niewyczerpaną żywotność Twoją.

[...] Eminencjo! Przed dwoma laty podczas Twego półwiekowego jubileuszu kapłańskiego modliliśmy się wraz z Tobą w tej świątyni, dziś na ćwierćwiecze Twego arcybiskupstwa znowu się zgromadziliśmy około Ciebie i modlimy się wraz z Tobą. Wielu z kapłanów Mszę św. na intencję Twoją odprawiło, wielu z wiernych Komunię świętą przyjął. I Ty teraz z ofiarą dziękczynną do ołtarza przystąpiłeś, a gdy ją sprawujesz, niech Ci ona stanie się zadatkiem długich lat i wzmózonej działalności w służbie Kościoła Chrystusowego. Niech Ci ten chleb żywota będzie, jako owa Komunia święta świętemu Stanisławowi z nieba przyniesiona, która go pokrzepiła na duchu i ciele. Niech Ci będzie, jak ów chleb, który Dzieciątko Jezus podawało młodocianemu Gerardowi, aby się zaprawiał w służbie Bożej. Niech Ci Chrystus, jako Janowi umiłowanemu, da dosłuchiwać się tętna Swego Przenajświętszego Serca, abyś zgłębiał tajemnice opatrznych rządów Chrystusa w Kościele. Daj Ci Bóg, Arcypasterzu umiłowany, długie i błogosławione lata pasterzowania w powszechnym pokoju Kościoła i Ojczyzny. Bądź nam w najdłuższe lata światłością ducha naszego, a sam umacniaj się w żywotnych siłach swego umysłu i serca, pomnażaj się w mądrości i łasce u Boga i u ludzi. Chryste, Pasterzu pasterzy, błogosław Pasterzowi naszemu. Amen!"

Po Mszy Świętej Jego Eminencja – zgodnie z udzielonymi mu papieskimi prerogatywami – udzielił obecnym błogosławieństwa apostolskiego, po czym odśpiewano *Te Deum laudamus*. Odjeżdżającego z katedry Dostojnego Jubilata zgromadzeni wierni żegnali okrzykiem: „Niech żyje!”, pragnąc zadokumentować przywiązanie swe dla Arcypasterza, który troskliwie czuwa nad swoją owczarnią i zasłużył sobie na jej wdzięczność i miłość serdeczną. Po południu Arcypasterz wyjechał do Skrzyszew⁸⁰.

80 Tamże, s. 418, 422–423, 446–449.

19 września, w poniedziałek, Jego Eminencja powrócił ze Skrzyszew⁸¹.

20 września, we wtorek, Jego Eminencja przyjął p. Duranona, konsula urugwajskiego⁸².

21 września, w środę, Jego Eminencja przyjął H. Dunin-Borkowskiego, dyrektora Departamentu Wyznań⁸³.

23 września, w piątek, o godz. 16, Jego Eminencja odjechał do Częstochowy na zlot Katolickiej Młodzieży Męskiej i konferencję Episkopatu⁸⁴.

27 września, we wtorek, o godz. 20, Jego Eminencja powrócił z Częstochowy do Warszawy⁸⁵.

29 września, w czwartek, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kaplicy sióstr magdalenek przy ul. Żytniej⁸⁶.

30 września, w piątek, Jego Eminencja przyjął delegację Zarządu Polskiego Czerwonego Krzyża z p. gen. A. Osińskim, prezesem Zarządu Głównego na czele⁸⁷.

3 października, w poniedziałek, Jego Eminencja odbył sesję w sprawie fundacji stypendialnej właścicieli Listów Zastawnych Towarzystwa Kredytowego Ziemskiego⁸⁸.

2 listopada, w środę, o godz. 15.30, Jego Eminencja przyjął H. Vukcevicca – nowo mianowanego posła jugosłowiańskiego w Warszawie⁸⁹.

22 listopada, we wtorek, o godz. 15, Jego Eminencja przyjął. H. Ramzy Beya – przedstawiciela Egiptu⁹⁰.

28 listopada, w poniedziałek, o godz. 11, Jego Eminencja przyjął p. B. Kivikoskiego, nowo mianowanego posła Finlandii w Warszawie⁹¹.

30 listopada, w środę, o godz. 13, Jego Eminencja przyjął marszałka Senatu Bogusława Miedzińskiego⁹².

1 grudnia, w czwartek, o godz. 12 w południe, Jego Eminencja przyjął marszałka Sejmu prof. Wacława Makowskiego. Tego samego dnia Jego Eminencja rewizytował marszałka Sejmu⁹³.

2 grudnia, w piątek, Jego Eminencja rewizytował arszalka Senatu B. Miedzińskiego. Tego samego dnia, w godzinach popołudniowych, Jego Eminencja przyjął 6 księży, którzy zostali wybrani na posłów do Sejmu⁹⁴.

81 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1938, s. 456.

82 Tamże.

83 Tamże.

84 Tamże.

85 Tamże.

86 Tamże.

87 Tamże.

88 Tamże.

89 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1938, s. 542.

90 Tamże.

91 Tamże.

92 Tamże.

93 Tamże.

94 Tamże.

12 grudnia, w poniedziałek, Jego Eminencja przewodniczył na sesji Komisji Prawnej Episkopatu. Tego samego dnia, o godz. 17, Jego Eminencja przyjął H. Dunin-Borkowskiego, dyrektora Departamentu Wyznań w Ministerstwie Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego⁹⁵.

30 grudnia, w piątek, o godz. 21.15, w warszawskim pałacu arcybiskupim, zasnął w Panu, opatrzony świętymi sakramentami, śp. kardynał Aleksander Kakowski. Przy łożu umierającego była obecna Kapituła Metropolitalna, niektórzy członkowie Kapituły Łowickiej oraz najbliższe otoczenie zmarłego kardynała⁹⁶.

⁹⁵ Tamże.

⁹⁶ Zob. WAW 1939, s. 8–72.

A N E K S

PAMIĘCI ZGASŁEGO ARCYPASTERZA

**[Artykuł redakcyjny „Wiadomości Archidiecezjalnych Warszawskich”
– „Wiadomości Archidiecezjalne Warszawskie”, r. 29, 1939 nr 1, s. 8–12]**

Rozkołysały się dzwony na świątynnych wieżycach stołecznego grodu naszego kraju w dniu 30 grudnia roku Pańskiego 1938. Jęklwym swym gwarem obwieściły one na kraj cały smutną wieść: Arcypasterz Metropolii warszawskiej ks. kardynał Aleksander Kakowski osierocił swoich diecezjan i na zew Najwyższego posłuszny odszedł w wiekuistość przed Boży tron. W ciągu ćwierćwiekowego swego pontyfikatu, za każdą swoją ad limina apostolorum bytnością, składał On sprawozdanie o wyniku swoich rządów w diecezji Zastępcy Chrystusowemu. Aż nadszedł czas, by stanął przed oblicznością samego Pana. „Umarł w starości zacnej i w podeszłym wieku, i syt życia...” (Rodz. 25,8).

* * *

Odchodził, jak przystało na dobrego pasterza: z myślą o swoich. Zasilony na tę przeprawę w zaświaty łaską Sakramentów Świątych, przejęty pragnieniem „cupio dissolvi et esse cum Christo”, nie wygasał w wiernej swojej miłości ku świętemu Kościołowi katolickiemu z jego widzialną głową i ku ojczyźnie milej. O nich to przecież przemawiał kostniejącymi już usty do przedstawiciela w naszym kraju Stolicy Apostolskiej, wspomagającemu go na wędrowną w zaświaty błogosławieństwem Ojca chrześcijaństwa. Obfite łzy rosily lica słuchających tego rzewnego i ostatniego wyznania, stanowiącego uwięzienie Jego poczynań i wysiłków. Obywatel, wychowawca, kapłan, biskup, kardynał wypowiadał się w obliczu stojącej przy jego łożu śmierci z najistotniejszych pobudek i najtajniejszych intencji długoletniej swojej działalności pasterskiej i patriotycznej.

Oby jak najrychlej dotarł do uszu Twoich, Arcypasterzu, miłosierny wyrok Sędziego wiekom: „Euge. serve bone et fidelis!”...

* * *

Przez dni żaloby nieprzeliczonym szeregiem ciągnęła do trumny ze zwłokami swego pasterza wierna ludność stolicy. Długie godziny na dokuczliwej nie pogodzie wyczekiwali starzy i ucząca się młodzież i dzieci, biedota w wyszarzanym odzieniu i ludzie dostatnio ubrani. Zanim każdy z nich na snem wiecznym śpiącego w skromnej trumnie Kardynała ostatnie mógł rzucić spojrzenie i ostatnie dziecięce przesłać mu życzenie: Wieczny odpoczynek daj, Panie, Ojcu naszemu...

Nie brakło również dostojników państwowych i duchownych z ks. Nuncjuszem na czele. Licznie podążali kapłani i różnobarwna brać zakonna. A wszyscy odchodzili w powadze i w skupionym pogłębieniu, jako że unaocznili sobie „w domu żaloby... jaki jest kres wszystkich ludzi. I tu każdy żyjący ujrzał, co go nieuchronnie oczekuje” (Eklez. 7, 3).

* * *

Gdy przed ćwierćwieczem ks. rektor Akademii Duchownej w Petersburgu obejmował stolicę Woroniczów i Chościaków-Popielów, pytali się ludzie, którym dobro Kościoła i kraju na sercu leżało, z czym przybywa on do nas? Będzie on wichrem, co rozpali tlejące w popiele przygnębienia i ucisku iskry nadziei i zapału w wielki płomień walki?! Czy stanie się on promieniem słonecznym, co ziarna ładu i pracowitości, ukryte w roli serc ludu mazowieckiego, rozbudzi i na powierzchnię życia wyprowadzi?!

A on z odpowiedzią nie zwłóczył. Nauczaniem pasterskim, postępowaniem oraz całą działalnością w sterowaniu archidiecezją upewniał w ślad za Samuelem: „Spokojne jest przyjsie moje. Przyszedłem ofiarować Panu, uświęćcie się, a pójǳcie ze mną” (I Król. 16, 4).

Bo ta właśnie spokojna, równa, a z całą wytrwałością i wyteżeniem do odwiecznej tradycji Kościoła i narodu nawiązana praca, była Jego ofiarą składaną Panu od zarania przyjętego kapłaństwa i aż poprzez półwiekową służbą w Kościele Bożym. Prostota i bezpośredniość w obcowaniu, zachowawczość, daleka jednak od zacofania i ciasnoty, surowość przystępnością i serdecznością owiana, umysł trzeźwy, ale nie pozbawiony polotu, wiara głęboka i szczerą, niezmacona niepokojem, tchnąca żywym, dziecięcym odczuciem, cechowały postępowanie tego Sługi Bożego i znamionowały wszystkie poczynania tego zasłużonego Obywatela kraju i nieodrodnego syna ziemi ojczystej.

* * *

W rozległej i licznej diecezji metropolitalnej całe pokolenie schodziło przy nim z pola i szło do grobu, inne dojrzewało, a najmłodsze wzrastało. Ten zaś Pracownik Pański nie ustawał w trudzie, nie odejmował ręki od pługa duchowej swej orki, z wyteżeniem wpatrzony w tajemną przyszłość.

Gdy na dobre rozpełtała się w naszym kraju burza wypadków wielkiej wojny, wtedy Arcypasterz tym usilniej przypominał, że im tragiczniejsze i boleśniejsze wydarzenia wstrząsają posadami naszego bytowania religijnego i narodowego, tym żywszej i gorętszej wymagają one od nas wiary w Opatrzność, że na tym większą rozwagę ducha i czynną miłość Ojczyzny zdobywać się winniśmy. I z naciskiem przypominał, że dalsza nasza i jaśniejsza przyszłość od utrwalania z ludem pracującym łączności zależy i od ofiarnej, organicznej pracy w Akcji Katolickiej zespolonej.

A po uzyskaniu niepodległości z roku na rok, jak ten lud rolniczy, z którego zgasły Arcypasterz się wywodził, krajał pługiem ojczyście zagony, tak i On rozważnym słowem pasterskiego upomnienia rozorywał i użyźniał glebę serc swoich diecezjan. A posiew swoich wskazań i zabiegów ugruntowywał działalnością charytatywną oraz nauczaniem głoszonym z ambon przez kaznodziejów, w szkołach przez katechetów i przez profesorów z katedr Seminarium Duchownego, wydziału Teologicznego, Instytutu Wyższej Kultury Religijnej i niezrealizowanego jeszcze

w przeddzień zgonu obmyślanego Uniwersytetu Ludowego. A jako rolnikowi przy pracy przyświeca jasne słońce, przyśpiewuje pasterstwo, szumią w wichrze przydrożne wierzy i topole, tak Arcypasterz, rozniecał w pomierzonych sobie duszach światło łaski Bożej z mocy administrowanych sakramentom świętych, rozbudzał głos czystego sumienia i do pienia hymnów wzniosłości nakłaniał, a rozwichrzonych powiewem jedności ogarniał.

Każdy też rok zbożnych zabiegom pomnażał w diecezjach znajomość prawd Bożych, zacieśniał węzły między pasterzem i trzodą oraz pogłębiał zaufanie i szacunek i miłość dla Niego.

* * *

Zasłużony Obywatelu ojczyzny naszej! Potem uznoiony Pracowniku Pański! Czcigodny Kardynał Kościoła Rzymskiego! Rządco i Ojciec metropolitalnej Archidiecezji Warszawskiej!

Za Twoją półwiekową zbożną pracą kapłańską i obywatelską – za przykładną gorącą wiarę w Boga – za znoyny trud dla Kościoła i ojczyzny – za wielkie serce dla współbraci i dla wiernych – za pamięć o maluczkich miejscem ostatniego swego spoczynku przypieczętowaną – za to, żeś pracował, gdy inni już ręce od znużenia opuszczali – za to, żeś podnosił, co upadło, a co było zrujnowane, odbudowywałeś – niech Chrystus, ten Pasterz dobry, da Ci odpoczynek w przybytkach swoich niebiańskich!

Pie Jesu Domine, dona ei, Archipraesuli et Patri nostro Alexandro, requiem... sempiternam.

Mowa żałobna Jego Ekscelencji ks. biskupa dra Antoniego Szlagowskiego podczas uroczystości pogrzebowych śp. ks. kardynała Aleksandra Kakowskiego

„Jam jest Pasterz dobry: I znam moje owce i one mnie znają”.

(Jan 10, 14)

Pasterzu nasz! Książęciu według serca Bożego i według duszy Bożej, spojrzij dziś na tę świątynię w dniu pamiętnej uroczystości twojej... Tymi słowami w tej świątyni z tego miejsca przemawiałem niedawno, kilka zaledwie miesięcy temu, podczas jubileuszu czterćwiekowych rządów arcybiskupich śp. Kardynała Metropolity naszego. Serca nam rosły, dusze radością się napawały, gdyśmy widzieli, jak umiłowany nasz Arcybiskup w pełni sił żywotnych zasiadał na stolicy swojej. A dziś? Głos się łamie, myśl się gubi, słowa nie dopisują...

Spojrzij dziś, Pasterzu nasz, na tę świątynię żałobnego święta twojego, spojrzij ze swej stolicy grobowej, na której spoczywasz w majestacie śmierci, spowity

w całuny żaloby: cała świątynia kirem okryta, my wszyscy we łzach żalu i smutku. Ty mówisz do nas w milczeniu śmierci, a ma głos donośny to jej milczenie, wstrząsa ono do głębi całym jestestwem naszym. Przemawiasz do nas bez słów, bez dźwięku opowiadasz w niezrozumiałym dla nas języku niepojętą mądrość wieczności, wieczności, do której dąży każdy człowiek, a której nie pojmie na ziemi żaden człowiek.

* * *

„Jam jest pasterz dobry, znam moje owce i one mnie znają”. Takich miewa zwykle lud pasterzy, na jakich zasługuje i nagrodą dlań często bywa pasterz według serca Bożego.

I myśmy snąc znaleźli łaskę u Boga, gdy dał nam takiego Pasterza i na tak długie lata i na takie przełomowe lata, że zapisał się w sercach naszych i w księdze dziejów Kościoła, narodu i państwa. W mrokach niewoli wschodził ćwierćwiekowy dzień jego pasterzowania. Znękanemu społeczeństwu przyniósł pokój, zgodę, miłość. I mówił mu: „Przychodzę do was z miłością na ustach, z miłością w sercu. Przychodzę przysłany od Tego, który prawo miłości głosił jako pierwsze i najważniejsze przykazanie Swoje”.

Miłością opromienił całą swą pracę pasterską. A zakreślił ją sobie na szeroką niezmiernie miarę w pierwszym orędziu, które z tego miejsca wygłosił. Co zaś jest podziwienia godne, że cele tej pracy, środki, sposoby i główne wytyczne zapowiadały dzisiejszą Akcję Katolicką, bo ją nawet wtedy już po imieniu nazwał, gdy powiedział: że Akcja Katolicka i demokracja chrześcijańska dobrze kierowane i prawidłowo rozwijane zapewnią klasie robotniczej i w ogóle ludowi robotniczemu szczęście doczesne, prowadząc go do szczęścia wiecznego.

* * *

A już na wstępie swych rządów, gdy po raz pierwszy z tego miejsca przemawiał jako nasz Arcypasterz, gdy kreślił obraz swej przyszłej działalności, to w dziwnym jasnowidzeniu dostosował ją do tych warunków wyjątkowych, których wtedy przewidzieć nie mógł, a w których miał się znaleźć w ciągu całego pasterzowania swego.

Przeto jak niegdyś Jeremiasz prorok, tak i on na wstępie swego posłannictwa usłyszał głos Boży, mówiący w głębi duszy jego: „Nie bój się oblicza ich, albowiem ja uczyniłem cię miastem obronnym i słupem żelaznym” (Jer. I.) Przeto z otuchą przystępował do dzieła Bożego, bo „jeśli Bóg z nami, któż przeciwko nam” (Rzym, 8, 31). Ufam w Bogu, wołał wtedy, że w walce za wiarę Chrystusa i Jego święte przykazania On sam wytrąci oręż z ręki swych wrogów, a słabe siły moje wesprze i pozwoli wytrwać aż do końca, bym odchodząc z tej ziemi mógł powiedzieć: Potykaniem dobrym potykałem się, zawodu dokonałem, wiarę zachowałem.

* * *

Hasło Leona XIII do kapłanów zwrócone: wyjdźcie z zakrystii, idźcie w gwar życia społecznego i narodowego, przyswoił sobie Zmarły Arcypasterz i wyraził słowami Ewangelii: „Idźcie na rozstaje dróg poza Kościół szukać biesiadników na gody Pańskie” (Mat. 22, 9). Ale wielki Papież Akcji Katolickiej Pius XI nic tylko wysłał kapłanów, aby sprowadzali do kościoła, ale mają oni wiernych zaprawiać, by sami stawali się apostołami wiernych, by po parafiach było tylu pasterzy, ilu się zapisało do Akcji Katolickiej i wraz z proboszczami pracowało. To podjął z zapałem ś.p. Zmarły nasz Arcypasterz. Wzmoczona praca po parafiach opanowała wszystkie ich dzielnice oraz ośrodki wychowawcze oświatowe, zebrala i opieką otoczyła: ubogich, chorych, opuszczonych. Nadto w myśl rozporządzenia Ojca św. założył w stolicy Instytut Wyższej Kultury Religijnej, gdzie przyszli pracownicy przygotowują się do swego wzniosłego posłannictwa, aby szli na rozstaje dróg szukać biesiadników na gody Pańskie.

W czasie wojny w stolicy zamieszkał ten, którego już współcześni nazywają Papieżem Akcji Katolickiej. Zmarły nasz Arcypasterz stał się wtedy umiejętnym uczniem pod okiem przyszłego Papieża. Miał on bowiem szczęście długie z nim spędzać godziny w czasach pełnych grozy i od niego czerpał zrozumienie i zgłębienie tej wielkiej Akcji, która ma odnowić oblicze ziemi. Obok więc Papieża Akcji Katolickiej stanął Arcybiskup Akcji Katolickiej. Stąd jego zapał w przemówieniach, że prawie zawsze o tej umiłowanej przez siebie sprawie się rozwodził i kapłanów swoich oceniał według ich gorliwości w szerzeniu jej po parafiach. Sam dla niej wystawił wspaniały przybytek w stolicy, a za jego przykładem proboszczowie budowali domy katolickie. Orędzia zaś jego w tej sprawie nacechowane były głębokim zrozumieniem i doświadczeniem, że i za granicą ceniono je i na nie się powoływano. I nie przypadkiem się to stało, że ostatnie orędzie, które Zmarły Arcypasterz wystosował, było skierowane do ukochanej przez niego młodzieży akademickiej. Weź młodzieży ten List przedśmiertny swego Pasterza i Ojca, zachowaj tę ostatnią jego wolę jako skarb bezcenny, strzeż go od pokolenia do pokolenia, niech wielki twój Dobroczyńca żyje u ciebie na zawsze w pamięci, w myśli, w uczuciu. A sprawdzać się będą słowa: „Znam owce moje i one mnie znają”.

Szerokie miał zamiary, z zapałem zabierał się do pracy, z usilnością i pokorą ją wykonywał. Ustawała jedna praca, nastawała druga, a często do dwu rozpoczętych przystawała trzecia i czwarta. Błogosławiony kto pracuje i dzięki składa. Praca bywała mu miłą i pożądaną, bo zamiarami jego kierowała gorliwość pasterska, a pokora towarzyszyła mu w wykonaniu. Wszystko chciał naprawić w Chrystusie – Instaurare omnia in Christo (Ef. 1,10). Hasło to przez Apostoła narodów podane, wznowił Papież Pius X. Hasło to jako znak wytyczny obrał sobie Zmarły Arcypasterz na wstępie swoich rządów. Z tym hasłem Piusowym połączył swe własne hasło: operari sperare – pracować, a nie tracić nadziei. Było to krystalizowanie owej odnowy Piusa: w odnowie nie ustawać, ale wciąż pracować: operari – w odnowie nie zrażać się trudnościami, sperare – ufać i wierzyć.

* * *

Było to hasło prawie prorocze na owe przyszłe lata, które go czekały, było one streszczeniem całego jego żywota pasterskiego. Pracował i nie oglądał się na trudy i niebezpieczeństwa, pracował, a nie ustawał. Sam pracował i księży zachęcał, przynaglał. Pracować mają w rozgwarze wojsk przechodzących, podczas bitew toczących się wkoło, mają nie opuszczać stanowiska. Nawet w nawale bolszewizmu trwali, wystawiając się na niebezpieczeństwo. Przystawiali sobie hasło swego Arcypasterza: operari sperare. A za ledwie ostygły zgliszcza po spalonych i zniszczonych świątyniach, zjawiał się Arcypasterz na pobojuwiskach i omawiał z proboszczem, jak ma budować, odbudować czy przebudować świątynię. Dzięki temu ślady zniszczenia materialnego rychło się zacierały i w ciężkich tych czasach, pomimo biedy i zniszczenia, nie licząc kościołów odnowionych, nowych wybudowano okazałą liczbę – dochodzi ona do trzystu. A marzeniem jego było przed śmiercią, aby się mógł nazywać budowniczym trzystu kościołów.

Na pięćdziesięciolecie jego kapłaństwa zebrano w jednym wydawnictwie bogaty ten plon jego zabiegów i jako uwieńczenie hasła: operari sperare.

W życiu towarzyszyła mu cierpliwość, ta mądra w działaniu, niewyczerpana w przeciwnościach, dostojna w rządach. Cnotę cierpliwości św. Grzegorz wynosi ponad cuda i znaki wszelkie, zwłaszcza gdy ją urabia wola, a nie wypływa z usposobienia tylko wrodzonego; cierpliwy siebie prawdziwie posiada i sobą stale rządzi. Zmarły nasz Arcypasterz znosił cierpliwie prześladowanie od ludzi, którzy nie rozumiejąc go napastowali. Znosił z poddaniem cierpienia, od Boga mu zsyłane, zwłaszcza w latach ostatnich dolegliwości wieku i choroby. Ale nie dawał się zmóc chorobie. Po bardzo ciężkim przejściu ledwo się podniósł, jedzie do Poznania na zjazd Księży Biskupów. Gdy po raz drugi powaliło cierpienie, ledwo się z niego otrząsnął, jedzie do Rzymu na kanonizację św. Andrzeja Boboli i święte szczątki jego wita w Warszawie, zyskując drugiego patrona dla stolicy. Potem w Budapeszcie na wszechświatowym Kongresie Eucharystycznym był przedstawicielem Episkopatu Polskiego. Po raz trzeci i czwarty nawiedziła go choroba i zmogła w końcu jego twardy i odporny organizm.

* * *

Umierał jak pasterz, jak wielki Ojciec Kościoła. „Stando oportet mori imperatorem”, mówiono. Imperator ma umierać stojąco, bo do ostatniej chwili gotów do walki z wrogiem. „Precando oportet mori episcopum”. Modląc się ma umierać biskup, do ostatniej chwili ma się wstawiać za lud wierny.

Ostatnie godziny umierającego, jego ostatnie słowa były uwieńczeniem całego jego żywota i działalności. W chwili śmierci wynurzył wszystko, co miał i żywił w głębi swej pasterskiej duszy. Było to najszczytniejsze wyznanie wiary i miłości, miłości dla Boga, dla Kościoła, dla Ojca świętego, miłości dla Ojczyzny, dla kapłanów, dla ludu wiernego. Przyjął ostatnie błogosławieństwo Ojca świętego

i udzielił nam ostatniego swego błogosławieństwa pasterskiego. I skołał. Bracia moi kapłani i ty ludu wierny, wielki to był Pasterz i my w wielkim pogrążeni jesteśmy sieroctwie!

* * *

Chrystus przed wiekami nad grobem swego przyjaciela płacząc, powiedział swe wszechmocne słowo: „Łazarzu wstań”. I wstał, który był umarły. A my, płacząc u trumny swego umiłowanego Pasterza, chcielibyśmy dziś wołać: Pasterzu wstań! Wszakże na kilka godzin przed śmiercią mówiłeś za świętym Marcinem: „si adhunc populo meo sum necessarius non recuso labore”, jeżeli jeszcze potrzebny jestem dla ludu mego, nie uchylam się od pracy. Znużony jesteś, ale patrz: żniwo jeszcze wielkie, a pracowników mało. Oby i tobie Chrystus powiedział: Łazarzu wstań. Aleś Ty z Piotrem porównany, gdyś doczekał lat Piotrowych na stolicy swej arcy-pasterskiej, jak więc do Piotra, tak i do ciebie dziś mówi Chrystus: zostaw innych, ty pójdz za mną po zapłatę obfitą.

* * *

Pasterzu nasz i Ojcze! Tobą się chlubić nigdy nie przestaniemy. Tyś stolicę swą metropolitalną wyniósł na wyżyny, których ona nigdy nie dosięgła za poprzedników twoich. Purpuracie Rzymski, konsekраторze. Wyborco i przyjacielu Papieża, współtwórco państwowości polskiej, poszedłeś drogą wiekuistą, duch twój wstąpił ku niebiosom, ale i zwłoki twoje utracimy. Nie chcesz spoczywać w podziemiach katedry, tam, gdzie złożono zwłoki twych poprzedników. Leży tam Feliński, wygnaniec, Popiel, który był ojcem, opiekunem i dobrodziejem. Ty chcesz spoczywać wśród najbiedniejszych, bo wiesz, że oni są w łaskach u Jezusa biednego.

Chcesz leżeć w ziemi, bo ród twój z dawna na ziemi osiadły, a tyś uroczyście zapewniał, że kochasz ziemię ojczystą. I będą ci wichry nadwiślańskie grały hymny z nieba zasłyszane, a na ziemi niejeden ubogi u twego grobu odmówi Zdrowaśkę za Księcia Kościoła, który po śmierci pobratał się z ubogimi.

Niech cię co prędzej Chrystus, Pasterz Pasterzy, wprowadzi do Królestwa swego. Wieczny odpoczynek racz mu dać Panie, a światłość wiekuista niechaj mu świeci na wieki wieków. Amen.

MOWA PREZYDENTA M. STOŁECZNEGO WARSZAWY STEFANA STARZYŃSKIEGO

Ponad 3/4 wieku żywota, niemal wyłącznie w Warszawie, ponad 50 lat służby kapłańskiej z czego 49 w Warszawie i ponad ćwierć wieku rządów Archidiecezją Warszawską – to silne, nienaruszalne, nierozzerwalne więzy, jakie Najdostojniejszego

Arcypasterza, Metropolite Warszawskiego, Prymasa Królestwa Polskiego, Jego Eminencję Księdza Kardynała Aleksandra Kakowskiego, doktora praw i św. Teologii, związały na zawsze ze Stolicą Rzeczypospolitej.

Toteż dzisiaj Warszawa okryta jest ciężką żalobą i ze szczerym wzruszeniem i żalem serdecznym bierze udział w ostatniej wędrówce Swego Najwyższego Duszpasterza z pałacu arcybiskupiego do królewskiej katedry Św. Jana, zanim zgodnie z ostatnią wolą Zmarłego, doczesne jego szczątki, nie spoczną w ziemi cmentarza na Bródnie, wśród ubogich, a wiernych i najbliższych sercu jego obywateli stolicy.

Świątobliwe, długie, choć dla Kościoła i ludu stolicy zbyt krótkie, życie Księdza Kardynała – Bogu poświęcone, jego ponad dwudziestopięcioletnia praca jako profesora i regensa seminarium oraz rektora Akademii Duchownej, wychowaniu i wykształceniu całych zastępów duchowieństwa z wielką miłością dla kształcącej się młodzieży oddana, jego ćwierćwieczne, mądre, wielkim sercem i wielką roztropnością nacechowane rządy Archidiecezją Warszawską, jego ofiarna działalność na polu naukowym, społecznym i państwowym – to tematy, które służyć będą jako drogowskaz następcom i jako przykład wiernym.

Wielkie zasługi Zmarłego dla Kościoła oceniane były za życia, gdy już przed 40 laty mianowany był regensem Seminarium Duchownego w Warszawie i blisko tyleż lat temu kanonikiem gremialnym Kapituły Metropolitalnej Warszawskiej, gdy w 1913 roku papież Pius X mianował go Arcybiskupem Metropolity Warszawskiej i gdy w roku 1919 mianowany został kardynałem prezbiterem tytułu św. Augustyna.

Wielki też zaszczyt przypadł w udziale Zmarłemu Kardynałowi, gdyż on miał szczęście udzielić w 1918 roku sakry biskupiej ówczesnemu nuncjuszowi apostolskiemu w Polsce Achillesowi Rattiemu, dzisiejszemu Ojcu świętemu Papieżowi Piusowi XI.

Wielkie zasługi Księdza Kardynała dla państwa, szczególnie w okresie zasiadania w Radzie Regencyjnej i po przekazaniu tej władzy w ręce Wodza Narodu Józefa Piłsudskiego, spowodowały przyznanie mu najwyższych polskich odznaczeń: wielkich wstęg orderu „Polonia Restituta” i orderu Orła Białego. Zmarły Dostojnik Kościoła był przy tym Kanclerzem najwyższego polskiego orderu: Orła Białego.

Gdy mam bolesny zaszczyt, przed stołecznym Ratuszem, w imieniu okrytej żalobą ludności Stolicy złożyć ostatni hołd Najdostojniejszemu Arcypasterzowi – niech mi wolno będzie szczególnie podkreślić te fakty z działalności Zmarłego, które wiążą się z życiem naszego miasta.

Wśród 70 nowych parafii i wśród 200 nowych kościołów i kaplic wzniesionych za rządów kardynała Kakowskiego w Archidiecezji Warszawskiej, jakże liczne nowe parafie i nowe kościoły powstały i znajdują się obecnie w budowie w stolicy. Ks. kardynał Kakowski bacznie śledził rozwój miasta i za najważniejsze swe zadanie uważał wznoszenie świątyń w dzielnicach, zamieszkałych przez ludność niezamąską na krańcach Warszawy. Za rządów Ks. kardynała powstały więc wspaniałe

świątynie: jak Bazylika Najświętszego Serca Jezusowego przy ul. Kawęczyńskiej, jak kościół Matki Boskiej Zwycięskiej przy ul. Grochowskiej, na dawnym cmentarzu, gdzie leży wielu obrońców Ojczyzny, jak kościół Zmartwychwstańców przy ul. Chełmskiej, kościół Matki Boskiej Częstochowskiej przy ul. Łazienkowskiej, kościół św. Teresy przy ul. Tamka, kościół św. Klemensa Dworzaka oo. redemptorystów przy ul. Karolkowej i tyle innych.

Ks. kardynał Kakowski przywiązywał wielką wagę do tego, aby budowane świątynie były estetyczne i w miarę możliwości okazałe i monumentalne – pragnął zawsze, aby budowane świątynie przyczyniały się do upiększenia Warszawy i wielokrotnie oświadczał to przy zatwierdzaniu projektów budowy, przestrzegając przy tym zawsze, aby projekty te były uzgodnione z władzami miejskimi, z którymi chciał zawsze działać w ścisłym porozumieniu. W 1931 roku sam nawet wygłosił referat pt. *Czego chce Episkopat od architektów, budujących kościoły*, dając wyraz swoim w tej sprawie poglądom.

Wielkim, wiekopomnym dziełem ks. kardynała w dziedzinie budownictwa w Warszawie jest wzniesiony przed dwoma laty monumentalny, wspinały gmach Domu Katolickiego im. Piusa XI, będący siedzibą archidiecezjalnej Akcji Katolickiej i wielu organizacji społecznych i charytatywnych, a zawierający największą salę w Warszawie.

Szczególną troską Zmarły Kardynał otaczał zamierzoną budowę świątyni Opatrzności, poświęcając tej sprawie wiele czasu, wysiłków i konferencji, dążąc, by ta świątynia była naprawdę wyrazem wdzięczności Bogu za opiekę i wyzwolenie Państwa z niewoli. Jak najserdeczniej interesował się stale budową dzielnicy i pomnika ku czci marszałka Józefa Piłsudskiego, będąc Członkiem Honorowego Prezydium Naczelnego Komitetu Uczczenia Pamięci Wielkiego Marszałka.

Serdeczną troskę, z jaką odnosił się Zmarły Kardynał do spraw rozwoju stolicy, miałem możność poznać dokładnie, stykając się z Jego Eminencją bardzo często i doznając we wszystkich sprawach, w jakich kiedykolwiek się doń zwracałem zawsze – najtroskliwszego zrozumienia i wydatnej, przyjaznej pomocy. Dzięki temu uregulowane zostały, zgodnie z interesem Kościoła i miasta, liczne wspólne sprawy terenowe, nawet bardzo zadawnione. Na parę tygodni przed zgonem, gdy miałem zaszczyt po raz ostatni być u Jego Eminencji, wówczas – z zawsze jednakową troskliwością, przyjaźnią i serdecznością – interesował się aktualnymi sprawami stolicy, udzielając mi jak zawsze najwydatniejszej pomocy i najserdeczniejszej opieki.

Wielka, serdeczna i troskliwa opieka nad ludem Warszawy nie ograniczała się do spraw Kościoła i potrzeb duchowych, lecz sięgała dalej, w głąb życia codziennego ludności. Olbrzymia sieć organizacji katolickich, społecznych i charytatywnych z Akcją Katolicką na czele, obok zadań natury moralnej i duchowej – spełnia olbrzymie zadania wydatnej pomocy społecznej.

Ludność stolicy zawsze odczuwała głęboko olbrzymią pracę swego Najdostojniejszego Arcypasterza i dlatego też, składając przez usta moje ostatni

hołd pośmiertny Ks. Kardynałowi Kakowskiemu, okryta ciężką żałobą odczuwa głęboki smutek i żal, że oto na zawsze już nas opuścił.

MOWA ŻAŁOBNA KS. PRAŁ. MARCELEGO NOWAKOWSKIEGO

„Bóg nadziei niech was napełni wszelaką radością i pokojem w wierzeniu” (Rz. 15,13).

Żałobna wieść rozeszła się po stolicy, objęła Archidiecezję Warszawską, a potem Polskę całą, wreszcie wydobyła się na świat: umarł Ks. Aleksander Kakowski, Arcybiskup Warszawski i Kardynał. Zeszedł ze świata dostojnik Kościoła katolickiego, jeden z pierwszych obywateli Prześwietnej Rzeczypospolitej, długoletni wychowawca młodzieży duchownej. Umarł gorący, pełen instynktu polskiego patriota. Odszedł Człowiek Serca, odszedł na zawsze od nas do Boga Przedwiecznego na Sąd szczegółowy po nagrodę za życie znojne i długie.

Żałobni słuchacze! Wobec majestatu śmierci wszystko odchodzi w cień. Ręka Przedwiecznego zarzuca kirem wieczną drogę, na którą wstępują śmiertelnicy, co na progu zaświatów wyzuwają się nie tylko z powłoki cielesnej, ale i z wszystkich dostojństw, jakie świat uznał w rozwoju swym za słuszne, by przyzodabiać poszczególnych ludzi w miarę ich zasług, urodzenia czy szczęścia życiowego. Wszystko to idzie cieniem za duszą ludzką, jako dowód rzeczowy do osądu wiecznego. Wszystko to slania się za odchodzącym, przypominając i świadcząc tam w Wiecu Bożym przeciw albo za nim, stosownie do tego, jakim był człowiek na ziemi. Ten zwykły człowiek, co na świat przychodzi bez zasług i win osobistych, bez dostojństw i codziennych bied – zjawia się, kwiląc jakby w poczuciu przyszłych trudności całego życia, jako biała karta, na której pisze Łaska Boża, Opatrzność Pańska, ludzie spotkani w pochodzie ku śmierci, ale On sam przede wszystkim, On, jako pisarz główny i odpowiedzialny – On decyduje czy w walce życiowej dostojństwo godności osobistej będzie górowało nad wszystkim, co go spotyka, czy tym dostojństwem złoży niewzruszony fundament pracy, czy przepoi nim każdy czyn i ciągłość wysiłków, czy opromieni stanowiska, na które go fala życia wyniesie lub nie?

Czy charakter wyrzeźbiony wolą, oparty na wiecznych podstawach prawa naturalnego i objawionego – Bożego będzie przezierał w słowach i czynach, czy też nie?

Ach! Ten człowiek, którego godności sumienia, wolnej woli tak broni Kościół katolicki od wieków, bo on, nie kto inny, zda sprawę przed Bogiem z władarstwa życiowego! Tym bardziej dziś ta obrona potrzebna, bo tego człowieka najnowsze idee chcą zagubić – w marszu, w szeregach, w pochodach... pragną go unicestwić, obniżyć godność osobistą, uwolnić nawet od win, odrzec z zasług – w imię walki, zdobyczy, zniszczenia, władzy... czy potęgi ziemskiej.

* * *

Leży przed nami Syn i Przewodnik Kościoła katolickiego, co słowy Pawłowymi mógł jako człowiek powiedzieć: „Abym na cudzym fundamencie nie budował” (Rz. 15, 20). Bo choć bojobaniem zwie się życie ludzkie, to jest zarazem przez osobiste wysiłki i budowaniem ciągłym.

* * *

Śp. ksiądz kardynał budował, na fundamencie własnym. Pochodząc z drobnej szlachty ziemi przasnyskiej, wychowany w wierze świętej katolickiej i miłości Ojczyzny, która w tej warstwie silnie pulsuje, poniósł w świat z upartością mazurską te dwie idee w sobie. One stały się prądkami jego życia w przyszłości. Był wiernym wskazaniom proroka polskiego Skargi: „aby obie matki swe: Ojczyznę i Kościół statecznie miłować”. Wstąpił do seminarium warszawskiego. Po studiach w Petersburgu i Rzymie, a potem rocznym wikariacie, wrócił do tegoż seminarium już jako długoletni profesor i regens. Tam upłynęły najpiękniejsze lata rozwoju i pogłębienia intelektu, okrzepnięcia charakteru. A były to lata trudne dla każdego księdza w zaborze rosyjskim, a tym bardziej dla tych, co mieli formować duszę innych księży i zaprawiać do walki o Wiarę i Polskę. Bo okres powojenny był takim, że dwie idee Skargi stały się nieodłącznymi siostrzycami w życiu księdza katolickiego, biorącego na serio swe powołanie.

Wywieziono kwiat duchowieństwa po powstaniu. Surowe prawa wyjątkowe stosowano do „polskich księży”. Odgradzono od siebie zakazami, unicestwiono zjazdy, utrudniono wykształcenie na Zachodzie, aż wreszcie przez prowokację starano się rozsadzić życie wewnątrz seminariów. Trzeba było czujności niezwyklej, spokoju i rozwagi, by w tych warunkach się nie zachwiać, błędu nie popełnić. Tym bardziej, że młodzież seminaryjna, ulegając budzącej się idei odrodzenia patriotycznego, nieraz narażała rozwagę przełożonych na trudne próby. Będąc w tych czasach alumnem, przeżywałem te prądy i należałem do utrudniających. Życie późniejsze nauczyło nas cenić te zabiegi Regensa i uznać, iż w jego serdecznym niepokoju o całość uczelni tkwił większy patriotyzm, potężniejsza myśl, dalekowzroczniejsza opieka wychowawcza nad tym, co sami potem musieli dzielić tę walkę trudną, codzienną i nieustępliwą, jaka zawarta została w słowach: „twierdzą nam będzie każdy próg”.

A gdy najeżdźcy zapragnęli rusyfikacji seminariów, to wtedy już zespały się serca młodych bez zastrzeżeń ze swym dziś w dostojności śmierci spoczywającym Przełożonym. On im przewodził w pełnym zapału młodzieńczego przeciwstawieniu się tym zakusom. Było to hodowanie ludzi w walce na śmierć i życie o czystość duszy, ludzi o twardych charakterach, o przekonaniach głębokich. W smutnej chwili wspominam sprzed czterdziestu lat dzieje, stwierdzając z dumą te nieustanne walki o Kościół Boży, o przywiązanie do Stolicy Apostolskiej, o polskie dusze w młodym klerze...

Jako uczeń w imieniu kolegów, co pomarli i co żyją, wspominam o człowieku, Wychowawcy i Księdzu Patriocie, o pasterskiej pracy – powie jutro Dostojny Przyjaciel i Kolega Zmarłego. Dziele się wspomnieniami, na które patrzyłem z ławy szkolnej, a gdy potem miałem zaszczyt z teje samej katedry pod przewodem swego Regensa wykładać, mogłem stwierdzić wielkie serce, jakim darzył nieraz w oryginalny sposób alumnów, jak o nich dbał i zabiegał, jak pragnął, by byli księżmi „secundum cor Dei”. Bo „we wszelkim słowie i wszelkiej umiejętności świadectwo Chrystusowe utwierdzał” (I Kor. 5, 6), by „ku zbudowaniu Kościoła obfitowało” (I Kor. 14, 12). A wychować księdza, to rzecz trudna. Można wiedzę posiadać, którą Zmarły miał, można pisać traktaty, jako profesor, których w życiu nie skąpił, ale można nie potrafić do serc młodych zapukać. Tylko bowiem rozumem tam nie dojdzie. Wykrętną zręcznością życiową tych serc nie otworzy, trzeba do nich przyjść z kluczem w ogniu miłości kowanym, tym dopiero można te podwoje tajemne rozewrzeć. Tego pokroju święty ogień wygasł z ostatnim tchnieniem naszego Regensa...

* * *

Taki mógł się czuć u siebie, bo ludzi kochał. Dlatego miał prawo, wstępując na stolicę dziś osieroconą powiedzieć: „Przychodzę do kraju swego i do ziemi swojej, do ludu swego i Kościoła swojego. Kocham ten kraj i tę ziemię... Miłuję ten naród, z którego pochodzę, którego kość z kości, krew z krwi i ciało z ciała jestem... Czuję, jak on czuje... cierpię, jak on cierpi, a raduję się, jak on się raduje”...

* * *

Kościół katolicki ma swoją misję życia na ziemi od Boga nakreśloną. W ludziach żywych jest i z ludzi złożony. Musi przeto mieć swoją drogę i pośród ludzi posiadać swoją politykę jak ludzi do Boga prowadzić. Łaska Boża jest jego życiem istotnym, a nierozwalny związek ze Stolicą Apostolską każdego katolika jego największym sprawdzianem wewnętrznym. Przewodnicy jednak Kościoła nie mogą zapomnieć, że praca ich pośród ludzi życiem wspólnym i więzią pochodzenia wspólnego jest związana. O tym Kościół katolicki nigdy w pochodzie dziejowym nie zapominał.

* * *

Nastały chwile wielkie z wybuchem wojny dla Narodu Polskiego. Serca zabiły żywym tętnem, a ludzie na stanowiskach przewodnich, poza politykami, musieli wszystkie siły duchowe wyżyć, by sprawy nie narazić. Taki obowiązek spadł i na Zmarłego Arcypasterza stolicy. Te czasy i ludzie należą do historii. O zmarłym będą krytyki jako o każdej postaci historycznej, ale wszyscy się zgodzą, że co czynił, to czynił z wielkiego przywiązania do Ojczyzny, że jej godności nie pomniejszył, a w chwilach najtrudniejszych znajdował wyjście czerpane z rozwagi i gorącego

serca. Wspomnę dwie, których byłem bezpośrednim świadkiem. Wszyscy świadkowie pierwszej już nie żyją. Przyniesiono przed ogłoszeniem akt 5 listopada, by Zmarły, jako stojący na czele Kościoła w b. Królestwie Kongresowym, swym autorytetem poparł go. Kuszono długo, a on odrzekł: „to jest rzucanie piaskiem w oczy. To jest nic, mnie generałowie rosyjscy też wiele obiecywali; gdzie są? Wojna nieskończona”. I odrzucił dokument na bok, historia wykazała prawdę tych słów... Drugi fakt. Po Brzeskim układzie oparł się całą siłą, gdy w orędiu Rady Regencyjnej nie chciano wstawić słowa obok „niepodległa” i „zjednoczona” i zwyciężył. To prawdy historyczne, o których ludzie nie wiedzieli. Wystąpił w tych wypadkach nie tylko biskup odpowiedzialny za Kościół w Polsce, ale i Polak patriota... A wreszcie najważniejszy. Umierał nie tylko jak szczerze wierzący Książe Kościoła, co w godzinę śmierci stwierdzał swe przywiązanie do Stolicy Apostolskiej i niepodzielność myśli z nią wobec najdostojniejszego Jej Przedstawiciela, ale umierał z prostotą zwykłego człowieka, wydając szczegółowe rozporządzenia, żegnając się serdecznie z przyjaciółmi, zapobiegając o miejsce wiecznego spoczynku. Święte Sakramenty z dziecięcą miłością i dostojną powagą przyjmował, mówił bez bojaźni o śmierci... Dał przykład biskupi, jak mamy wszyscy umierać, dając słowy śmiertelnymi ostatnie błogosławieństwo otoczeniu, a w nim wszystkim wiernym diecezji... Łaska Pańska i gloria wiary świętej spowiły czcigodną głowę i ukołysały spokojem do wiecznego snu. Spełniły się słowa Pawłowe: „Bóg nadziei niech was napelni wszelką radością i pokojem w wierzeniu”. Amen.

OPERARI – SPERARE!

Szkic działalności pasterskiej ś.p. Ks. Kardynała Aleksandra Kakowskiego na stolicy arcybiskupiej w Warszawie

(„Wiadomości Archidiecezjalne Warszawskie”, r. 29, 1939 nr 1, s. 27–47)

Złocić się już poczęła na drzewach nasza polska jesień, pola ogarniała uroczysta cisza, z czystych, ale pobladłych błękitów spoglądało na ziemię rozgorzałe słońce. A na łany pachnące świeżością zoranych skib wyszedł gospodarz tej swojej ziemi cy i, znacząc ją świętym znamięm, począł miarowym, lecz spokojnym, ruchem rozrzucać po czarnych skibach siewne ziarno. Blaskami ogarniało go słońce, niby nimbem świetlistym i złociło mu ziarno, które dostojnym ruchem dłoni i w namaszczonym zamyśleniu obficie rozsiewał po ziemi. Czy mu się z wiosną zaruni, czy się obficie rozpleni, czy owoc bogaty przyniesie? Jeden to tylko wie Bóg! Śmiertelnym oczom nie sposób zamgloną przyszłość przeniknąć. Lecz czemuż w tym siewnym trudzie miałyby się wyzbyć nadziei, że Najwyższy Siewca rozbudzi życie w tym ziarnie, któremu dał rodzajną moc? Więc pełen ufności, gdy przyjdzie pora siewna, gospodarz znów wyjdzie na zorane łany i w namaszczeniu, jakby sprawował święty obrzęd, niestrudzenie rozrzucać będzie ziarno na tej umiłowanej swojej ziemi.

Święty to trud i święte ufanie!

I. Zarys programu

W roli włodarza-siewcy wyszedł o jesiennej porze na rozległe polskie łąny nowy Pasterz, którego przed ćwierćwieczem posłał do serca Polski słodki Pius X. Posłał Go, „jako ojca i pasterza dusz”. Śp. Ks. Kardynał Aleksander Kakowski, zmarły Arcybiskup-Metropolita Archidiecezji Warszawskiej, po przyjęciu sakry biskupiej w dn. 22. VI 1913 r. w Petersburgu, odbył uroczysty ingres dnia 14. IX t. r. do archikatedry św. Jana w Warszawie. Powitały Go dzwony kościelne, powitało Go drogie miasto, do którego powracał z zimnej nadnewskiej stolicy. Ale nade wszystko radośnie powitały Go serca: serca kapłańskie i serca wiernego ludu.

A On, świadom obciążającego serce dostojęstwa, ze wzruszeniem rozpoczął włodarstwo Chrystusowe. Ogarnął te ziemie miłującym wzrokiem i, nim siewny swój obrzęd rozpoczął, serdecznie uczynił wyznanie: „Kocham ten kraj i tę ziemię, na której wzrastałem, wychowałem się i kształciłem – miłuję ten naród, z którego pochodzę, którego kość z kości, krew z krwi i ciało z ciała jestem; czuję, jak on czuje, myślę, jak on myśli, mówię, jak on mówi, cierpię, gdy on cierpi, a raduję się, gdy on się raduje”.

Po takim wyznaniu mógł już Arcypasterz rozpocząć apostołską siejbę, ufny, że ziarno w Jego sercu ogrzane, a miłującą dłonią rozrzucone, przyjmie się w duszach rodaków i spodziewanym nagrodzi owocem. Podejmując urzeczywistnianie pragnień Piusa X, by „wszystko odnowić w Chrystusie”, dodał Arcypasterz to hasło nadziejne: „*Operari, sperare!* – pracować i nie tracić nadziei”!

Jakież to ziarno rzucał Dostojny Siewca w ten dzień pamiętny 14 września 1913 r.? Jakiego plonu wówczas się spodziewał? W wygłoszonym przez się ingresowym orędziu nowo mianowany Arcypasterz Warszawski, dał zwięzły program swej pasterskiej działalności. Jakież jego wytyczne, jakie myśli przewodnie?

Myśl podstawowa orędzia pasterskiego – to wniesienie sztandaru Chrystusowego w życie narodu, rozbitego w swej spoistości waśniami społecznymi i politycznymi. Próba związania Arcypasterza z jakąkolwiek grupą będzie bezcelowa wobec tego zdecydowanego oświadczenia: „jako Chrystus przyszedłszy na świat *stał się wszystkim dla wszystkich*, tak ja, przyszedłszy do was, wszystkim pragnę służyć”. Stąd też „stronnictwem moim – zaznacza Arcypasterz – wszyscy ludzie dobrej woli, których bez różnicy wzywam do współpracownictwa „aby pocieszone były serca, spoiwszy się w miłości” (Kol. II, 2).

Z gorącą troską, ale też sercem rozedrganym uczuciem, zwraca się najpierw Arcypasterz do młodzieży. Patriotycznym tonem nabrzmiałe są słowa do niej skierowane: „Na barki twoje, Młodzieży Ukochana, składa Opatrzność wszystkie nasze pragnienia i umiłowania... Ku Tobie przeto spoglądamy ufnym okiem, iż w znoju i łzach budzone dzieło dobra publicznego rozwijać będziesz, może nawet lepiej od nas...”. Czymże tę młodzież nakarmić, dokąd ją prowadzić? Jasna

na to odpowiedź pasterskiego orędzia: „Pokarm, który ci daje Kościół – wiara twoich praociców – nie skwasi twojej duszy ani opęta Twoich skrzydeł; owszem otworzy dla Twego lotu szerokie horyzonty, w których i rozum odnajdzie czystą prawdę, i woła wielkie ideały. Dobra sprawa, a tej przecie służyć pragniesz, wymaga czystych serc i czystych rąk: odtrąć więc wszelkie pokusy i zwodnicze nawoływania, a idź za Tym, Który w osobie młodzieńca ewangelicznego wezwał ciebie: „Pójdź za mną”!

Atoli należyte ukształtowanie młodego pokolenia do czekających je zadań w ogromnej mierze uzależnione jest od wpływu wychowawczego rodziny. Musi to być rodzina na zasadach religijnych zbudowana, by posiadała należyty autorytet przez żywy przykład praktycznych cnót chrześcijańskich. „W was też Rodzice, głosi orędzie, widzę najdroższych sercu memu współdziałaczy w mej pracy pasterskiej i do wiernej pomocy odwołuję się przede wszystkim, abyśmy ręką w rękę szli w zabiegach około duchowego dobra młodego pokolenia”.

Znamienny jest apel Arcypasterza do prasy. Podkreślona została jej rola wychowawcza. Jest jednak różna. Kiedyż znajdzie ona „w Pasterzu wiernego i oddanego sprzymierzeńca”? Otóż wówczas jedynie będzie „spełniać misję niemal apostołską, o ile świadoma swych celów i środków, kierować się będzie szczerą i czystą miłością Boga i ludzi, krzewić w społeczeństwie zdrowe zasady, walczyć nieustraszenie w obronie prawdy, gardzić zdawkowym poklaskiem, karcić złe czyny bez względu na to, przez kogo spełnione zostały, lecz oceniać sprawiedliwie bez uprzedzeń i ubocznych myśli, szanować zbawcze posłannictwo Kościoła, stać na straży skarbów narodowych, słowem w całkowitym poczuciu odpowiedzialności, ludziom przysparzać pożytku, a Bogu chwały”.

Zwracając się do ludu, Ks. Arcybiskup wyraża radość z powodu podjętych wysiłków „celem podniesienia duchowego i materialnego dobrobytu ludu”. Serce jednak Arcypasterza niepokoi troska, że „w trop za tymi chwalebnyymi usiłowaniami nie idzie podniesienie obyczajowego poziomu ludu”. Ostrzega więc orędzie przed wywrotowymi działaczami, mówiąc: „Kto sieje wiatr, zbiera burzę, kto więc usiłuje szerzyć wśród was nienawiść, rozdziwienie i niezgodę, kto chce pozbawić was tej najpotężniejszej wartości, jaką jest wiara, ten nie przyjacielem wam, ale wrogiem zdradliwym”. Nakłania więc do zaufania względem swoich pasterzy, a zamknięcia uszu na podstępne podszepty.

Z kolei myśl Ks. Arcypasterza zwraca się do świata robotniczego. W całej wyrazistości zarysowuje się przed nim sprawa socjalna. Przypominając wiekopomnej pamięci postać Leona XIII, pisze Arcypasterz, że „biskupowi katolickiemu nie wolno być obojętnym na te społeczne zmagania się, nie wolno nim być, zarówno ze względu na swoje stanowisko obywatelskie, jak i na posłannictwo pasterskie, a to tym więcej, że na czoło walki wysuwają się obłudni agitatorzy, którzy przyrzekają robotnikom pomyślność i dobrobyt, pod warunkiem wyrzeczenia się Boga, wiary i przykazań Pańskich, targają węzły rodzinne, szczepią nienawiść

jednych ku drugim, wydzierają miłość ojczyzny i uwłaczają posłannictwu Kościoła Chrystusowego”. Jakiż na to ratunek? Otóż „*akcja katolicka*, odpowie z naciskiem Arcypasterz, *demokracja chrześcijańska*, dobrze kierowana i prawidłowo rozwijana, zapewnią klasie robotniczej i w ogóle ludowi roboczemu szczęście doczesne, prowadząc go do szczęścia wiecznego”.

Cóż jednak przyczyni się najskuteczniej do rozwiązania kwestii społecznej? Otóż praktycznie stosowana sprawiedliwość, a zwłaszcza miłosierdzie chrześcijańskie. A ma to dotyczyć nie tylko dobra ciała, ale też i duszy. Stąd też pisze Arcypasterz: „Wznosicie świątynie Pańskie, skąd modlitwy pobożnych ulatywałyby przed Majestat Najwyższego; zakładajcie ochronki i szkoły, gdzie dziatwa od zarania żywota swego przywykałaby do dobrych obyczajów i pożywała zdrowy pokarm nauki; budujcie domy dla służby folwarcznej i robotników, aby ze zdrowiem ciała szło zdrowie duszy”. Słowem, szeroko pojęta akcja charytatywna.

Oczywiście wszystkie te zalecenia o tyle będą skuteczne, o ile wierni będą konsekwentnymi katolikami. „Być katolikiem, to znaczy żyć po katolicku, nie tylko na pokaz, ale i w pełni świadomości katolickiej. Dlatego domaga się Arcypasterz od wiernych nauki katolickiej, praktyk katolickich, przywiązania do Kościoła katolickiego, odwagi w wyznawaniu swej wiary – „po katolicku wreszcie działać, walczyć, miłować i umierać”.

Końcowy ustęp tego orędzia skierowany jest do kapłanów. Domaga się Arcypasterz od swoich współbraci w kapłaństwie pracy, karności i dobrego przykładu dla wiernych. Ze szczególnym naciskiem podkreśla Arcypasterz konieczność pracy obywatelskiej kleru, który ma wyjść „na rozstanie dróg”, czyli prowadzić akcję społeczną, nawet poza kościołem, jednak w duchu zalecenia: „cokolwiek czynić będziecie, na chwałę Boga czyńcie”.

To jest zasadnicza treść pierwszego listu pasterskiego śp. Księdza Kardynała Aleksandra Kakowskiego. Są to niewątpliwie wskazania i rady dla wiernego ludu i podległych władzy arcybiskupiej kapłanów, ale jest to zarazem program działania samego Arcypasterza. Tak też pojęli współcześni to pierwsze orędzie pasterskie. Publicysta „Słowa” (nr 260) określa je, jako „znakomite w swej skupionej mocy, w treściwym, a tak wszechstronnym ogarnięciu najważniejszych zagadnień życia religijnego i społecznego”. Podobnie ocenia powitalne orędzie Ks. Arcybiskupa Bolesław Koskowski, pisząc w „Kurierze Warszawskim” (nr 256), że „mamy tutaj cały program działania w sprawie robotniczej, daleki, jak widzimy, od bierności, od ograniczania się na stereotypowych naukach moralnych”.

Niewątpliwie też to pierwsze orędzie pasterskie zgasłego Księcia Kościoła, ze względu na doniosłość poruszonych zagadnień, jak nowoczesne ujęcie, wreszcie jasno zarysowany program pracy religijnej, wychowawczej i społecznej, można nazwać historycznym.

Siejba to niewątpliwie piękna, bo w rozslonecznieniu duszy dokonana i ziarno też dorodne, bo z zasobnych spichlerzy Kościoła dobyte, przeto i plonu bogatego

spodziewać się można. Niech nam jednak wolno będzie wobec zamkniętej księgi życia śp. Ks. Kardynała Kakowskiego sprawdzić i ustalić czy, o ile ten program został urzeczywistniony, czy optymizm, jakim tchnie ten program, przez czyn i działanie został usprawiedliw[iony].

II. Urzeczywistnienie programu

Działalność pasterską śp. Ks. Kardynała Kakowskiego, prowadzoną niestrudzenie na przestrzeni lat 25 i to w warunkach niezwykłych, nie jest łatwo zobrazować. Próba jej naszkicowania obejmie trzy dziedziny, a więc a) organizacyjną, b) społeczną, c) wychowawczą.

A) **Działalność organizacyjna**, obejmuje te wszystkie troski, zabiegi i zarządzenia, które mają na celu usprawnienie zarządu rozległą archidiecezją, spotęgowanie życia religijnego i podniesienie poziomu etycznego osób podległych jurysdykcji arcybiskupiej. Cóż zatem w tej dziedzinie zostało dokonane?

Zmarły Purpurat, obejmując ogromną archidiecezję, liczącą ponad dwa miliony sto tysięcy wiernych, zatroskał się o to, by potrzeby życia religijnego dusz Jego pieczy powierzonych, były należycie i sprawnie zaspakajane, a dopływ jurysdykcji kościelnej był odpowiednio regulowany. Jednym z pierwszych aktów prawnych był nowy podział archidiecezji na dekanaty. Liczba ich z 14 została pomnożona do 24. Celowość tego zarządzenia ujawniła przede wszystkim wojna, podczas której łączność duchowieństwa i wiernych z władzą archidiecezjalną była znacznie utrudniona, przeto pełniejsza jurysdykcja księży dziekanów, czuwających bezpośrednio nad życiem religijnym i karnością mniej rozległych obszarów, była skuteczniej administrowaną.

Ogromnej doniosłości była zainicjowana przez Ks. Kardynała sprawa podziału archidiecezji i erekcji w czerwcu 1921 r. diecezji łódzkiej. Również w r. 1925, przy nowym rozgraniczeniu diecezji przez Stolicę Apostolską, część archidiecezji przypadła diecezji podlaskiej i płockiej. Tylko względy natury duszpasterskiej skłoniły Ks. Arcybiskupa do przeprowadzenia tych zmian.

Jeszcze większe znaczenie posiada dla należytej obsługi wiernych tworzenie nowych parafii. Na rządy Ks. Kardynała przypada erekcja 70 parafii – z tego dla samej Warszawy przybyło aż 20 nowych ośrodków parafialnych. Kto zna warunki pracy duszpasterskiej w naszym kraju w okresie przedwojennym oraz rozrost miast po wojnie, wymagający szczególnej troskliwości o życie religijne przedmieści, dopiero zdoła należycie ocenić znaczenie przebudowy organizacyjnej dotychczasowej struktury życia parafialnego.

Bardzo doniosłą pozycją na terenie organizacji religijnej wiernych jest rozkwit duszpasterstwa szkolnego, a zwłaszcza utworzenie duszpasterstwa akademickiego, co dało znakomite wprost epokowego znaczenia, wyniki.

Nie daje to jednak pełnego obrazu aktywności organizacyjno-administracyjnej Arcypasterza. Dopiero wniknięcie w całość dokonanej pracy twórczej celem

dostarczenia ludowi dostatecznej liczby świątyń, może wprawić czytelnika w zdumienie. Według kompetentnych obliczeń ks. kan. W. Celińskiego („Wiadomości Archidiecezjalne Warszawskie” nr 4 (38), liczba nowo wzniesionych kościołów za rządów Ks. Kardynała A. Kakowskiego wynosi – 73, z tego w Warszawie – 19. Liczba kościołów restytuowanych, odbudowanych i powiększonych sięga – 43. Do tego dochodzą kaplice erygowane przez Jego Eminencję w liczbie 153, z tego przypada na Warszawę – 70. Imponująca liczba 267 kościołów i kaplic, przysporzonych archidiecezji, sama przez się zastanawiająca, nabiera tym większej wymowy, że przypada na okres powojennego zniszczenia i zubożenia kraju. Daje to chlubne świadectwo zapobiegliwości duchowieństwa, ofiarności ludu, ale też i niezwykle mu rozmachowi organizacyjnemu Arcypasterza – wszak bez Jego inicjatywy, polecenia, rady, zachęty, różnorodnej pomocy i uruchomienia środków materialnych – nic się przecież nie działo.

W tym samym kierunku, mającym za cel sprostowanie życia religijnego wiernych, zmierza usiłowanie Ks. Kardynała, by odnowić i zorganizować życie zakonne. I pod tym względem wyniki są znakomite. W okresie przedwojennym archidiecezja posiadała zaledwie jeden zakon męski i trzy żeńskie. Obecnie, dzięki życzliwości i zabiegom Jego Eminencji, liczba ta powiększyła się znacznie, gdyż wynosi – 14 męskich i 21 żeńskich zakonów i zgromadzeń, będących w posiadaniu 28 domów męskich i 91 żeńskich (ks. W. Celiński, tamże). Rozrost zatem ogromny, a trudno w tym nie widzieć znakomitej pomocy w duszpasterskiej pracy kleru archidiecezjalnego.

Sprawą wielkiej wagi w zakresie organizacyjnym było utworzenie wydziału teologicznego przy Uniwersytecie Warszawskim. Sprawa ta, posiadająca znaczenie ogólnopolskie, została przeprowadzona w porozumieniu z konferencją Episkopatu, w pełnym oparciu o Stolicę Apostolską. Jak była trudną ze względu na stanowisko władz okupacyjnych, świadczą mozolne pertraktacje z kompetentnymi instancjami od sierpnia 1915 r. do maja 1918 r. Mimo różnorodnych trudności, stanowcza postawa Ks. Arcybiskupa Warszawskiego odnośnie uprawnień władzy duchownej – zwyciężyła. Zorganizowany wydział teologiczny i otworzony przy nim konwikt dla słuchaczy teologii, stanowią doniosłą pozycję zasług dla kultury i wiedzy kościelnej w Polsce. Okolicznością niezwykle korzystną dla tworzącego się fakultetu było to, że organizujący go Ks. Arcybiskup posiadał w dziedzinie wyższego szkolnictwa kościelnego rozległe doświadczenie, jako niedawny rektor petersburskiej Akademii Duchownej.

Mówiąc o organizacji studiów kościelnych, należy tu wspomnieć troski i zasługi Ks. Kardynała około seminarium wyższego, by stało na wysokim poziomie naukowym i wychowawczym. Ujawnia się to w pomnażaniu katedr i doborze odpowiednio przygotowanych profesorów. Ma tu znaczenie również i zabezpieczenie potrzeb materialnych tej uczelni duchownej, czego dowodem jest nabycie folwarku Czubin i oddanie go na potrzeby seminarium.

Celem przygotowania młodzieży do studiów teologicznych zakłada Ks. Kardynał niższe seminarium duchowne w Warszawie, oddając do jego użytku nowy gmach przy bazylice N. Serca Jezusowego oraz stwarzając dlań podstawy materialne.

Szkicując obraz działalności Ks. Kardynała A. Kakowskiego w zakresie organizacji kościelnej, należy wspomnieć o doniosłym akcie prawnym w życiu nie tylko Archidiecezji Warszawskiej, ale niewątpliwie całej katolickiej Polski. Mam na myśli odbyty w lipcu 1922 roku Synod Archidiecezjalny. To nie tylko wznowienie starej, kościelnej tradycji, przerwanej przez smutne dzieje porozbiorowej Polski, ale zarazem pierwszy krok w odrodzonej ojczyźnie, wiodący ku organizacji życia religijnego na podstawach nowego Kodeksu Kanonicznego Piusa X i zmienionych warunków i form społecznych i politycznych narodu. Statuty synodalne starannie opracowane pod kierownictwem Arcypasterza, znawcy prawa synodalnego w Polsce, stały się siłą konieczności, prawzorem dla podobnych poczynań naszych pasterzy.

Ograniczając się do wskazania tych kilku, wielkiej doniosłości osiągnięć Ks. Kardynała w zakresie organizacyjno-kościelnym, pomijamy cały szereg zabiegów i prac na tym polu, choćby wspomnieć sprawy kapituł, biblioteki, archiwum itp. Wszystko to przecie wskazuje na ogrom dokonanej pracy, rzucającej się w oczy, a posiadającej znaczenie trwałe i nieprzemijające.

B) Równoległe z szeroką działalnością organizacyjno-administracyjną rozwija Ks. Kardynał **działalność społeczną**. Już w pierwszym swym orędziu wypowiedział myśl, że duchowieństwo nie może być obojętne na sprawy swego narodu i społeczeństwa. Działalność społeczna znakomitego organizatora i obrońcy ludu robotczego biskupa Kettelera oraz wskazania wiekopomnych encyklik społecznych papieża Leona XIII, a później Piusa XI mają pobudzać duszpasterstwo do pracy dla ludu i wiernych również poza kościołem.

W jakiej formie ujawnia się tego rodzaju działalność społeczna? W organizowaniu i popieraniu zbiorowego wysiłku dla dobra ogółu, zarówno pod względem religijno-moralnym, jak również charytatywnym, kulturalnym, a nawet gospodarczym. Stąd rodzi się inicjatywa wielu społecznych poczynań, zachęta, moralne i materialne poparcie dla celowo rozpoczętych i prowadzonych prac.

Wybuch wojny światowej przyniósł za sobą różnorodne biedy i niedole. Organizował dzieła miłosierdzia i opieki wielki jałmużnik świata Benedykt XV. W jego też ślad wkraczali biskupi świata katolickiego, tą drogą kroczył również Arcypasterz Warszawski. Zatem szeroko pojęta akcja charytatywna.

Już w swym kazaniu z dnia 7. II 1915 r., omawiając sprawę nieuchronnego cierpienia, apeluje Dostojny Mówca do serc swoich wiernych, polecając im gorąco miłosierdzie chrześcijańskie. Organizowane wówczas komitety obywatelskie zostały wymownie poparte przez Ks. Arcybiskupa. Pomoc materialna, zdaniem Arcypasterza, szczególnie w tak ciężkich czasach, winna być rozumnie i celowo zorganizowana.

Piękną inicjatywę ujawnia odezwa pasterska z dnia 10. XI 1915 r., polecająca biedne i opuszczone dzieci i sieroty miasta Warszawy opiece mieszkańców wsi, którym łatwiej w porze zimowej o wyżywienie. Odezwa ta znalazła należyty odgłos w sercach zarówno wieśniaków, jak i ziemian, przez co uratowane zostały liczne zastępy wynędzniałej młodzieży.

Opiekę nad różnorodną biedą swoich wiernych, podejmował Ks. Arcybiskup nieustannie w czasie srożącej się wojny. Ujawniło się to szczególnie na wysokim urzędzie Przewodniczącego Rady Regencyjnej w ciągłych interwencjach wobec władz okupacyjnych na rzecz pokrzywdzonych przez gwałty i rekwizycje wojsk i administracji niemieckiej.

Gorący oddźwięk w sercu Arcypasterza znalazły także potrzeby żołnierza polskiego. W orędziu z dnia 31 lipca 1920 roku znajdujemy to szczególne zalecenie Ks. Arcybiskupa: „zaoszczędzone przez wiernych z odmówienia sobie przyjemności i zachowania postu pieniądze oraz wszystkie ofiary zebrane na tacę w dn. 8. VIII w kościołach, winny być przeznaczone w całej archidiecezji na żołnierza polskiego”.

A gdy już odniesionym zostało zwycięstwo, poleca Ks. Kardynał w swej odezwie z dn. 30. X 1920 r. zorganizować pomoc dla żołnierza, wzywając zwłaszcza rodziny polskie, by umiliły żołnierzowi na froncie wieczór wigilijny. Kto zna psychologię żołnierza, a widział naocznie ciężkie, bo głodowe ówczesne lata, wie jak ogromne znaczenie moralne posiada każdy przejaw serca i łączności z żołnierzem!

Skoro już mowa o działalności charytatywnej, trzeba zaznaczyć, że rozwija się ona za przewodnictwem Arcypasterza w całej archidiecezji. Prowadzą ją parafie, prowadzą zakony i zgromadzenia, prowadzą specjalne stowarzyszenia, jak: stow. św. Wincentego à Paulo, różne sodaliczki itd. Atoli Ks. Kardynał tę zbożną działalność pragnie usprawnić i postawić na należytych poziomach, odpowiadających wymogom nowoczesnej akcji opiekuńczej. W tym celu eryguje dnia 15. IX 1930 r. „Katolicki Związek Instytucji i Zakładów wychowawczych i opiekuńczych Archidiecezji Warszawskiej „Caritas”. Wydany pod koniec tegoż roku list pasterski o miłosierdziu jest uzasadnieniem i zachętą do gorącego poparcia tej zbożnej sprawy. Jak pożyteczną i dobroczynną w skutkach okazała się ta instytucja, świadczą doroczne sprawozdania zarządu „Caritas”. Tysiące rodzin pozbawionych pracy i ogromne rzesze dzieci ratuje od zagłady tak zorganizowane miłosierdzie ludzkie.

Czytając historyczną odezwę ingresową Ks. Arcybiskupa Kakowskiego z dn. 14. IX 1913 r., uderzy każdego użyta w niej nazwa „akcja katolicka”. Niewątpliwie cała działalność Ks. Arcybiskupa, jego listy pasterskie, zarządzenia kurialne, wykazują żywe zainteresowanie sprawą społeczeństwa wiernych i wprowadzenia ich w sferę apostołską działalności. Nic też dziwnego, że te myśli, plany i zamierzenia, nurtujące w duszy Ks. Arcybiskupa, były częstym przedmiotem rozmów i wynurzeń między ówczesnym Nuncjuszem Apostolskim Ks. Arcybiskupem A. Rattim, a Ks. Kardynałem. I niewątpliwie też nie pozostały bezpłodne. Dzięki temu

Ks. Kardynał A. Kakowski ujawnia znakomite wyczucie zamierzeń społeczno-apostolskich Ojca św. Piusa XI w szeroko prowadzonej Akcji Katolickiej.

Odbyty pod przewodnictwem Ks. Kardynała w roku 1926 Zjazd Katolicki w Warszawie, przyczynił się do zorganizowania akcji katolickiej wśród wiernych. Zjazd ten „postanowił opasać kraj całą potężną organizacją Ligi Katolickiej, mającej stworzyć z katolików, tak kapłanów, jak i świeckich, jednolity obóz, a w szczególności zaprząć do akcji katolickiej społecznej ludzi świeckich, jako współpracowników w dziele szerzenia Królestwa Bożego na ziemi”. Wydany zaś dnia 11. II 1927 r. list pasterski Ks. Arcybiskupa o Lidze Katolickiej, wprowadzał w życie powzięte uchwały Zjazdu, stając się fundamentem i niejako konstytucją wielkiego dzieła. Liga Katolicka w r. 1929 została przekształcona na „Akcję Katolicką”, stając się umiłowanym dziełem swego dostojnego Organizatora.

Prace organizacyjne Akcji Katolickiej posuwają się stale naprzód i to zarówno w centrali, jak i w terenie. W czerwcu 1930 r. zostały utworzone centrale Akcji Katolickiej mężów i kobiet, a stowarzyszenia młodzieży, działające już od szeregu lat, zostały wprowadzone w kontakt programowy z Generalnym Sekretariatem Akcji Katolickiej. Dnia 21. XII 1933 r. Ks. Kardynał eryguje „Archidiecezjalny Instytut Akcji Katolickiej”, jako komórkę kierowniczą dla pracy społecznej. W sierpniu 1934 r. Ks. Kardynał nadaje nowe statuty i regulaminy dla stowarzyszeń mężów, kobiet i młodzieży męskiej i żeńskiej. W tym też roku zorganizowana zostaje w Warszawie centrala dla „Katolickiego Związku Mężów” na całą Polskę oraz powołane do życia pismo instrukcyjno-społeczne „Na wyżyny”.

Uwieńczeniem olbrzymiego dzieła, jakim się staje Akcja Katolicka, jest budowa wspaniałego „Domu Katolickiego” w stolicy. Dom Katolicki pn. „im. Piusa XI” został oddany do użytku 23. II 1936 roku. Pomieścił w nim Ks. Kardynał centralne organizacje Akcji Katolickiej oraz instytucje pomocnicze. Wykonany według planów znakomitego architekta Szyllera i ozdobiony płaskorzeźbami cenionego artysty W. Durka, Dom Katolicki odpowiada znakomicie swemu przeznaczeniu, stając się zarazem pomnikiem uwieczniającym myśli, troski, umiłowania i artystyczny rozmach swego Dostojnego Inicjatora i właściwego Twórcę. Duchowieństwo zaś archidiecezji, jest dumne, że mogło dać wyraz pełnej łączności ze swym Arcypasterzem w tym zbożnym, a wiekopomnym dziele.

W tym to „Domu Katolickim” otworzył Ks. Kardynał Wyższy Instytut Wiedzy Religijnej, który od r. 1937 spełnia doniosłą misję podniesienia poziomu wykształcenia teologicznego wiernych. Instytut otrzymał pierwszorzędne siły naukowe, ciesząc się zawsze szczególną opieką zmarłego Arcypasterza.

Rozwijająca się również i w terenie Akcja Katolicka wydaje już swoje owoce, organizując i szkoląc katolików w pracy społecznej i wychowując na wartościowych i dzielnych obywateli Kościoła i Narodu. Powstałe blisko 80 domów parafialnych podnosi znakomicie życie społeczne niedostatecznie jeszcze wyrobionego naszego ludu.

Omawiając tę rozległą działalność Ks. Kardynała A. Kakowskiego, nie sposób tu pominąć czynionych zabiegów nad podniesieniem trzeźwości wśród naszego społeczeństwa. Z okazji I Międzynarodowego Katolickiego Kongresu Przeciwalkoholowego, któremu Ks. Arcybiskup tak serdecznie patronował, został wydany dnia 12. VI 1937 r. obszerny list pasterski o trzeźwości i abstynencji. Ks. Kardynał gorąco poleca tworzenie bractw trzeźwości, których statuty zatwierdza oraz kół abstynenckich po parafiach. List ten ze szczególnym spotkał się uznaniem ze strony naszych i zagranicznych działaczy na tym polu.

C) **Działalność wychowawcza** Ks. Kardynała A. Kakowskiego ogarnia i wypełnia całe życie kapłańskie Dostojnego Arcypasterza. Zarówno na urzędzie profesora seminarium, jak później na stanowisku regensa Seminarium Metropolitalnego w Warszawie i wreszcie pełniąc zaszczytne obowiązki rektora Akademii Duchownej w Petersburgu, kierował się Ks. Kardynał tą naczelną zasadą, by młodzież duchowną należyście przysposobić do godnego spełniania obowiązków duszpasterskich w swoim narodzie, wśród swego społeczeństwa. Tą myślą były przeniknięte wykłady, zgoła wówczas niedozwolone, zarówno języka, literatury i historii polskiej, jak i wykłady z zakresu polskiego prawa kościelnego. Toteż wychodzili i z Seminarium Duchownego, i z Akademii kapłani o wielkim poczuciu obywatelskim i społecznym, gorliwi duszpasterze i działacze wśród ludu polskiego. Atoli nas tu przede wszystkim zajmuje działalność wychowawcza Ks. Kardynała na stolicy arcybiskupiej prowadzona. Rozwijał ją Ks. Arcybiskup słowem, a więc w przemowach i kazaniach, piórem – w orędziach i listach pasterskich i wreszcie czynem, organizując instytucje i popierając wszelkie poczynania o charakterze wychowawczym.

Jakież są atoli zasadnicze idee, które ożywiają działalność wychowawczą Arcypasterza Warszawskiego? Nietrudna na to odpowiedź: wprowadzenie Ewangelii w życie i to zarówno w życie jednostki, jak i w życie społeczne. To jest idea naczelną. Ona to dopiero rozgałęzia się na różne dziedziny życia, ujawniając całe bogactwo swej treści. Z niej wypływa idea miłości Kościoła, miłości Ojczyzny, miłości bliźnich. Stąd właśnie czerpać będą nieodpartą siłę wszystkie rady, wskazówki i zarządzenia o charakterze wychowawczym. One to dopiero będą zdolne wychować człowieka bożego, walczącego o urzeczywistnienie Królestwa Chrystusowego we własnej duszy i w życiu społecznym.

a) Wyrazem praktycznym wcielania Ewangelii Chrystusowej w życie, ujawnianiem pełni wiary oraz skutecznym realizowaniem Królestwa Bożego na ziemi jest stosunek wiernych do Kościoła. Do tego Kościoła, który jest zrzeszeniem wiernych pod zwierzchnictwem Ojca świętego i zespolonej z nim hierarchii duchownej. Z wiary chrześcijanina w boskie pochodzenie i posłannictwo Kościoła rodzi się w naturalny sposób miłość. Otóż Ks. Kardynał, sam ożywiony gorącą miłością do Kościoła i jego Najwyższego Pasterza, czym tchną wszystkie niemal Jego mowy i orędzia, stara się wychować w duchu serdecznego przywiązania do Stolicy Apostolskiej i Namiestnika Chrystusowego, zarówno podległe Mu duchowieństwo, jak i wierny lud katolicki.

Taką żywą wiarą i serdeczną miłością nacechowane są różnorodne listy Ks. Kardynała, w których wierni otrzymują wymowną naukę, popartą przekonującym przykładem swego Arcypasterza, o należyтым stosunku do Kościoła, który jest nam matką oraz do Chrystusowego Zastępcy, który jest nam ojcem. Dość tu przytoczyć orędzie z r. 1923 z opisem pobytu u Ojca świętego czy list pasterski z dn. 8. XII 1925 r. z okazji 1600-lecia soboru nicejskiego, czy wreszcie odezwę z dnia 16. I 1929 r. na złoty jubileusz kapłaństwa Piusa XI. Zewnętrznym wyrazem uczuć miał się stać Dom Katolicki im. Papieża Piusa XI, który już wkrótce mógł spełniać wspianą rolę wychowawczą w życiu katolickiego społeczeństwa stolicy, jak również obchody i akademie ku czci Ojca świętego.

Mówiąc o wychowaniu wiernych w duchu przywiązania do Kościoła, należy zaznaczyć, że idee tę znajdujemy w szczególny sposób podkreśloną i omówioną wszechstronnie zwłaszcza w dwóch listach pasterskich, wydanych przez Ks. Arcybiskupa z okazji swych złotych godów kapłańskich. W liście swym z dn. 12. II 1936 r., skierowanym do wychowawców, profesorów i kleryków Seminarium Metropolitalnego św. Jana w Warszawie, Arcypasterz wykazuje: „1° czego Kościół domaga się od władzy seminaryjnej” i „2° czego Kościół chce od kleryków, którzy przygotowują się tu w Seminarium do kapłaństwa”.

Zadaniem wychowawców będzie: „zaszczepić i rozbudzić w duszach kleryków nieograniczone przywiązanie i zaufanie do Ojca świętego, do Stolicy Apostolskiej oraz do wszelkich wskazówek i zleceń, jakie od Niej pochodzą”.

Drugim szczególnie ważnym dokumentem w dziedzinie wychowawczej jest list pasterski Ks. Kardynała z dn. 12. IV 1936 r., skierowany do kapłanów. Cały II rozdział tego listu omawia stosunek kapłana do Kościoła. Jakim duchem został przepojony ten list Ks. Kardynała, niech za przykład posłuży choćby ten krótki urywek: „Chrystus dokonał obfitego połowu ryb z łodzi Piotrowej. Pomnij przeto, kapłanie, że połów uda się tobie tylko z Chrystusem i tylko z łodzi Piotrowej. Słuchaj głosu Papieża nie tylko wtedy, kiedy przemawia uroczyście w sprawach wiary i moralności ex cathedra, ale i wtedy, kiedy głos zabierają w Jego imieniu święte kongregacje rzymskie. Jeśli nie chcesz błędzić, idź za przykładem tych biskupów i kapłanów, którzy szanują i wprowadzają w życie zwyczaje rzymskie, obrzędy rzymskie, a gdy następują wątpliwości w sprawach kościelnych, zapytują, co Rzym o nich sądzi... ?”

Niewątpliwie kapłan wychowany od ławy seminaryjnej w duchu posłuszeństwa, przywiązania i miłości do Stolicy Apostolskiej, będzie również w tym duchu wychowywał młodzież i podległą jego pieczy parafię.

Dowodem przekonującym do głębi o synowskich uczuciach do Stolicy Apostolskiej są wynurzenia Ks. Kardynała Jego Eksc. Księdza Arcybiskupa Cortesiego, Nuncjusza Ojca świętego przed śmiercią, uczynione przez zgasłego Księcia Kościoła. Wzruszyły i rozrzewniły wszystkich, którzy otaczali łożę umierającego Pasterza.

b) Szczególnie cenne i praktyczne są pouczenia Ks. Arcybiskupa o miłości Ojczyzny, którą, pojmując, jako szczytną służbę narodową, jako powszechny obowiązek obywatelski. Powołany na urząd Arcypasterza stolicy w przełomowych czasach Ks. Kardynał Kakowski nie ustaje w swych zabiegach, by wspomóc odradzającą się Ojczyznę w jej wysiłkach, zmierzających do zablźnienia ran powojennych, wyzbycia się śladów niewoli i zorganizowania sił wewnętrznych, gwarantujących jej potęgę i należyty rozwój. Długoletnia niewola, niszczycielska wojna, oblężeniowa i bezbożna rewolucja rosyjska, nie sprzyjały chyba należytemu wychowaniu udręczonego narodu. Zakradał się duch anarchii w organizujące się życie społeczne i państwowe, egoizm klasowy i partyjny rozsadzał spójność narodu, podważenie fundamentów świętości rodziny, groziło upadkiem najważniejszej instytucji wychowawczej. Na te groźące niebezpieczeństwa nie mógł obojętnym okiem patrzeć ani Pasterz, ani Patriot. Więc pracował i uczył niestrudzenie. Pracował u podwalin państwowości polskiej, organizując jako Regent obok innych dziedzin życia przede wszystkim szkolnictwo, ale pracował głównie jako Pasterz-wychowawca.

Lat 25 pasterzowania na Stolicy Warszawskiej, to jeden ciąg wychowawczego trudu Ks. Kardynała nad opanowaniem anarchii obyczajowej i społecznej narodu oraz organizowanie dodatknych sił upadłych nieraz na duchu czy nie dość aktywnych żywiołów katolickich. Ks. Kardynał zdecydowanie przeciwstawiać się będzie wszelkiemu rozprężeniu, wiodącemu do rozproszkowania twórczych sił narodu.

O znaczeniu etyki w życiu narodu i konieczności stosowania nakazów moralnych w organizującym się państwie, wielokrotnie pouczał Dostojny Arcypasterz w swych listach. Szczególne i nieprzemijające znaczenie posiada jednak list pasterski Ks. Kardynała do wiernych z dnia 30. V 1936 r. Mamy w nim jasno wyłożoną naukę o państwie i władzy państwowej, o potrzebie autorytetu wspartego powagą Bożą, o konieczności sprawiedliwego ustawodawstwa, o wychowaniu religijnym w rodzinie i szkole. Wyrazem wzajemnego stosunku Kościoła i państwa „powinna więc być łączność, porozumienie między władzą świecką i kościelną, współpraca i pomoc dla obopólnej korzyści i pożytku państwa i Kościoła. Skarga mówi, że „religia i stan duchowny w ciele Rzeczypospolitej, jest jako serce ukryte wewnętrzne, z którego żywot wieczny pochodzi, a rząd świecki jako głowa, w której są do rządu członków wszystkich oczy, uszy i inne zmysły. Gdy wiara katolicka i duchowny stan naruszony jest, jako ranne serce prędko śmierć Rzeczypospolitej przychodzi. Gdy też rząd słabuje i boleje jako głowa chora, władza wszystkich członków ginie i Rzeczypospolita wszystka upada”.

Niemalą troskę ujawnił Arcypasterz Warszawski o zdrowie rodziny. Niejednokrotnie dał temu wymowny wyraz. W szczególności mocne było wystąpienie Ks. Kardynała w obronie świętości małżeństwa i nienaruszalności rodziny na drugim Zjeździe Katolickim w Warszawie w r. 1926. Stosownie do otrzymanych wskazań swego Arcypasterza Zjazd powziął cały szereg uchwał w obronie Sakramentu małżeństwa. Zorganizowana akcja w całym kraju, udaremniła wydanie zaprojektowanej ustawy małżeńskiej, niezgodnej z prawem Kościoła.

Powrócił do sprawy rodziny Ks. Arcybiskup w przytoczonym już liście jubileuszowym: do wiernych. Na łonie bogobojnej rodziny wychowa się dopiero zacnych synów Kościoła i Ojczyzny. Z rodziną w dziele wychowania młodzieży ma współpracować szkoła. Żeby istnieć mogła należyta harmonia między wychowaniem domowym i szkolnym, poucza Ks. Kardynał, że i nauczyciele „sami powinni być katolikami i to praktykującymi, aby i słowem, i życiem dawali dobry przykład dzieciom. Według więc praw państwowych winni uczyć po katolicku, ale też i żyć w zgodzie z Bogiem. Rodzice zaś, mając przyrodzone prawo do swych dzieci, przez państwo szanowane i popierane, mają więc obowiązek, przez religię im na sumienie włożony, aby pilnie wglądali i badali, jakie zasady wpajają nauczyciele w dusze ich dzieci”.

Uderzająca jest i wruszająca zarazem nieustanna zapobiegliwość Ks. Kardynała Kakowskiego o zjednoczenie duchowe narodu. Ucisza więc namiętności, nakłania do zgody, już to serdecznym napomnieniem, już to ojcowską prośbą, już to groźbą kary Bożej, wiszącej nad nami. Toteż brzmią nieraz słowa Arcypasterza pogłosem żalów i utyskiwań świątobliwego ks. Skargi, jakby nasycone jego miłością i przestrogą. W liście swym na Boże Narodzenie w r. 1922 ogłoszonym, pisze Ks. Kardynał te słowa gorące: „A jeżeli się nie pogodzicie i nie pojednacie, jeżeli w rozterkach i kłótni trwać dalej będziecie, jeżeli władzy swojej szanować nie będziecie, to Polska nasza, gorąco przez wiek cały oczekiwana i pożądana, ta ukochana Polska nasza, jak cudem pomocy Bożej i wspólnym trudem naszym powstała, tak runie i upadnie z winy naszej... W dniu Bożego Narodzenia, gdy się rozlega głos Aniołów, wieszczących pokój na ziemi, odwołuję się do wszystkich ziomeków moich, wzywam wszystkich braci Polaków do zgody, do pojednania... Podajmy sobie dłonie w miłości braterskiej, niech ustaną na zawsze i zamilkną wszystkie niesnaski partyjne!”

Podobne zaklęcia i wołania o zgodę czytamy w orędziu z okazji wypadków majowych w r. 1926, w którym Arcypasterz zbolalym sercem woła do swych rodaków: „Zaklinam was na Boga i dobro drogiej nam wszystkim Ojczyzny, zachowajcie spokój i godność obywatelską, niechaj nikt nie ośmieli się zakłócić porządku i ładu w tak poważnej i decydującej dla narodu chwili”.

Akordem grozy brzmią słowa Ks. Kardynała w liście swym do wiernych z r. 1936 r., gdy mówi o niezgodach, nienawiściach i walkach w łonie narodu. „Dziś więc te same przestrogi wznawiam, przypominam, powtarzam, jako pasterz od Boga i Stolicy Świętej wam dany – czytamy w tym głębokim orędziu. Z obowiązku więc swego pasterskiego do was wołam i z serca ojcowskiego was napominam. Niebezpieczeństwo bliskie, jako dawniej było, wróg czyha na zgubę naszą, wróg zewnętrzny, odwieczny, potężny, który sto lat z górą panował nad nami. Ale i wróg wewnętrzny, komunizm, odrzeć was chce z wolności waszej, którą się szczyście, z majątności waszych, które posiadacie i chce strącić nas w otchłań tej strasznej nędzy i tego spodłonego niewolnictwa, w którym jęczą miliony bratniego narodu, obrócone w stan bydła raczej niż ludzi. Wielka burza wisi nad nami.

Tylko prawdziwy duch polski i katolicki, duch wiary, uratować nas może. Niech tedy ożyje, niech zapanuje w sercach waszych, w duszach waszych. To jest jedyne zbawienie narodu i państwa”.

Tym samym duchem pogłębionej miłości narodu ożywiony jest cytowany już list pasterski Ks. Arcybiskupa do duchowieństwa z r. 1936. Cały rozdział III tego prawdziwie obywatelskiego orędzia jest poświęcony omówieniu stosunku kapłana do państwa. Czytamy tam, że „kapłani, jako wychowawcy ludu, nie powinni ulegać żadnym szkodliwym dla państwa i rządu nastrojom, niechęci i niekarności, które szerzą w kraju żywyłoby nieobliczalnie wrogie państwu i Kościołowi, jak komuniści, radykalni bezbożnicy, wolnomyśliciele itp. Kapłan musi mieć odwagę płynąć przeciw prądowi, zwłaszcza takiemu, który grozi interesom ładu i porządku w państwie”. Rozdział ten jest zarazem dokumentem jak gorąco kocha Ks. Kardynał wojsko narodowe. Czytamy w nim ten wzruszający nakaz, tchnący gorącością duszy Arcypasterza: „Kapłan więc niech ma wielkie serce dla armii, dla tych, co bronili i bronią Ojczyzny i Kościoła od wszelkich zakusów wrogów, którzy by nas chcieli obrócić w niewolników swoich”.

Ojcowskie upomnienia swoje dla kleru, kończy Ks. Kardynał apelem do wytworzenia ducha zgody i jedności. „Drodzy kapłani, bądźcie zawsze ostoją siły duchowej społeczeństwa i państwa, bądźcie zawsze gorliwymi krzewicielami ducha pokoju, ducha zgody, ducha jedności i miłości wśród obywateli, wśród klas, stanów społecznych i stronnictw politycznych, by zapewnić w Polsce triumf głoszonemu przez Ojca świętego Piusa XI hasłu: „Pax Christi in regno Christi” (Pokój Chrystusowy w Królestwie Chrystusowym)”.

c) Wymagania, stawiane człowiekowi w jego życiu zbiorowym, a ustalające obowiązki w stosunku do Kościoła, narodu i państwa, domagać się będą należytego przygotowania jednostki i czekających ją zadań. Miłość społeczną opiera Ewangelia święta na należytej pojętej i ukształtowanej miłości osobistej. Toteż całe wychowanie czy samowychowanie człowieka musi przewidywać jego współżycie i współdziałanie z innymi ludźmi. Stąd rodzi się konieczność założenia w duszy człowieka pojedynczego dostatecznie głębokich i trwałych fundamentów. Opanowanie egoizmu i materializmu jednostki, a wyrobienie w niej ofiarnej miłości społecznej oraz idealizmu i hartu moralnego, jest jedyną drogą do urzeczywistnienia Królestwa Bożego na ziemi. Ale takiego właśnie człowieka trzeba dopiero wychować. Temu wielkiemu zadaniu całe swoje życie poświęcił zgasły Purpurat warszawski. Tutaj podać należy, ze względu na ujęcie pewnej całości, choć kilka podstawowych idei.

Wielokrotnie podkreśla Ks. Kardynał konieczność oparcia całego życia na żywej wierze. Tylko w atmosferze Kościoła, znakomitego i wypróbowanego wychowawcy narodów i jednostek, wykształtują się szlachetne i dzielne charaktery. Świętość osobistego życia potęguje w człowieku ducha ofiarności, wysokie poczucie moralne, obowiązkowość i uczciwość. Im większe wyrobienie wewnętrzne

człowieka, tym większa jego przydatność w życiu społecznym. Dał temu wymowny wyraz Ks. Kardynał w szeregu swoich listów pasterskich i przemówień. List o N. Eucharystii (1934 r.), a następnie list o ćwiczeniach duchownych (1935 r.) – to szeroko umotywowana konieczność uświęcenia osobistego, zarówno kapłanów, jak świeckich. Zwłaszcza omówione poprzednio listy pasterskie do kapłanów i kleryków zawierają niemało pod tym względem cennych wskazówek, wziętych z nauki Kościoła i bogatego doświadczenia życiowego Ks. Arcybiskupa.

Ogromnej doniosłości wychowawczej jest ostatnio wydany list Ks. Kardynała z okazji srebrnych godów biskupich i objęcia rządów archidiecezji (wrzesień 1938 r.). List ten, skierowany do młodzieży, tchnie ojcowskim uczuciem Pasterza-patrioty, któremu leży na sercu szczęśliwa przyszłość Ojczyzny w oparciu o nauczycielski autorytet Kościoła. Ogarniając całą młodzież, skierowuje jednak Ks. Kardynał szczególnie gorące słowa do młodzieży akademickiej – wszak widoczne odrodzenie ducha religijnego tej warstwy młodzieży może napawać krzepiącą nadzieją na przyszłość. Z prostotą i szczerością, którą tak młodzież ceni, z pełną jednak niezależnością sądu, daje Arcypasterz swoje cenne wskazania. „Z uczuciem głębokiej radości stwierdzam – czytamy w tym znakomitym orędziu – że polska młodzież katolicka stanowczo odwróciła się od złudnych pouczeń „etyki niezależnej” i mocną stopą stanęła na gruncie etyki religijnej, moralności z Boga idącej i na Bogu opartej. Fakt ten napawa naród niepłodną nadzieją, że fale brudu i załamania moralnych, osobistych i rodzinnych, które dotknęły wyższe i niższe warstwy społeczeństwa polskiego i tyle złego przykładu dały i tyle obrazy Boskiej spowodowały, nie dotrą do młodego pokolenia. Młodzież nasza, polska i katolicka, daje już dziś rękojmię, że jak w tej chwili, tak i w przyszłości potrafi przeciwstawić się nieobyczajności osobistej i rodzinnej”.

Troska atoli o przyszłość narodu wkłada w usta Ks. Kardynała rady i upomnienia dla młodego pokolenia. Odważnie wskazuje Dostojny Autor listu również i wady młodej generacji Polaków. Zalicza do nich przede wszystkim: „brak miłości wzajemnej w młodym pokoleniu”. Na pytanie: „o co się spieracie?”, czytamy – „odpowiadam Wam z głębokim przekonaniem: „idzie Wam o drobiazgi, o szczegóły. Różnice pomiędzy Waszymi poglądami są tak nikłe, że przy dobrej woli, przy wzajemnej miłości, moglibyście ich wcale nie zauważyć...”. Polska już jest – czytamy dalej. Cieszymy się nią i kochajmy ją! Siłami wspólnymi budujmy jej przyszłość! W jedności i łączności siła nasza! Trzeba tylko, abyśmy się wzajemnie pokochali”.

Z kolei omawia Ks. Kardynał zagadnienie autorytetu, tak zachwianego w naszym społeczeństwie i wreszcie tak aktualną dzisiaj w młodym pokoleniu sprawę nacjonalizmu. Znakomitym środkiem, który ułatwi rozwiązanie różnorodnych trudności naszego życia, będzie zdobywana przez młodzież gruntowna wiedza katolicka. „W jej świetle – zachęca młodzież Ks. Kardynał – badaj hasła narodowe, socjalne, polityczne i kulturalne i odrzuć te wszystkie fałszywe idee z nią niezgodne, które jak robak złośliwy podgryzają zielone drzewa kultury i cywilizacji

chrześcijańskiej: marksizm, masonerię, neopogaństwo, wybujały nacjonalizm, rasizm, spirytyzm, teozofię itd.” Tym zaś apelem kończy Ks. Kardynał swój wspomniały list do młodzieży: „Niech młode pokolenie naśladuje starszych w tym, co dobre, co szlachetne, co ofiarne, ale od nienawiści niech będzie daleko. Niech żyje w słońcu miłości i rozwija się, i kwitnie, i zdrowy owoc przynosi Ojczyźnie”!

Ten list pasterski Dostojnego Arcypasterza jest ukoronowaniem Jego wychowawczej działalności całego życia. Młodzież, zwłaszcza akademicka, przyjęła go z głęboką wdzięcznością, czemu dała wyraz w licznych artykułach, w złożonym adresie i urzędzonej ku czci Arcypasterza akademii (27. XI 38 r.). Jak list ten jest żywotny, świadczy o tym jego komentowanie na licznych zebraniach dyskusyjnych naszych organizacji akademickich. Realizacja ślubowań jasnogórskich, która tak leży młodzieży na sercu, w liście tym znajduje najlepsze metody: odrodzenie narodowe dokona się przez odrodzenie jednostki, a odrodzenie jednostki dokona się przez Ewangelię Chrystusową!

* * *

Przechodząc do zakończenia tego krótkiego szkicu działalności pasterskiej śp. Ks. Kardynała A. Kakowskiego, wolno nam zauważyć, że jest ona urzeczywistnieniem szeroko zakrojonego programu w słynnym Jego ingresowym orędziu z dnia 14. IX 1913 r. Nie będzie chyba przesady stwierdzenie, że dokonany trud pasterski w ćwierćwieczu rządów na Stolicy Warszawskiej, znacznie przerasta zapowiedzi tego historycznego orędzia; wszak prace Ks. Kardynała znacznie przekraczają zasięg archidiecezji. Przyszły historyk niemało trudu poświęci, by w pełni odsłonić różnorodny, a głęboko sięgający wpływ Ks. Kardynała Kakowskiego na kształtujące się życie religijne, narodowe, państwowe i społeczne zamartwychwstałej Polski. Archiwa państwowe i kościelne, polskie i watykańskie, kryją już dzisiaj przebogaty materiał do dziejów Kościoła i Narodu, związanych najściślej z osobą Arcypasterza stolicy. Pamiętniki osób wybitnych dorzucą niemało światła do zimnych nieraz dokumentów archiwalnych, by w żywym blasku ukazać postać Dostojnego Purpurata. Ufać należy, że nie zbraknie i osobistych wspomnień zgasłego Ks. Kardynała, odsłaniających Jego myśl i serce, które niepodzielnie oddał w służbę Kościoła i Ojczyzny, największych skarbów na ziemi. Zrozumiałym tu będzie życzenie, by dla współczesnych i potomnych uprzystępnione były listy i orędzia pasterskie Ks. Kardynała ze względów zarówno wychowawczych, jak i historycznych. Zbiorowe wydanie tych listów będzie mieć znaczenie praktyczne, jak ongiś praktycznym było wydanie odezwy ks. arcybiskupa J. Bilczewskiego.

* * *

Jak bolesną stratę ponosi Kościół i Ojczyzna, których Zmarły Purpurat był wiernym i miłującym synem, świadczy powszechny żal, jaki śmierć Jego wywołała. Nadesłane zewsząd kondolencje są znamieną oceną niecodziennych zalet tego

Księcia Kościoła. Przytaczamy tu kilka wyjątków z otrzymanych przez Kapitułę depesz. I tak: Ojciec święty Pius X polecił Jego Ekszelencji Księdzu Nuncjuszowi Arcybiskupowi F. Cortesi, aby w Jego imieniu złożył kondolencje i wyrazy bólu ojcowskiego „z powodu zgonu Osoby Mu bardzo drogiej, z którą związany był węzłami synostwa duchowego”. Pan Prezydent Rzeczypospolitej prof. Ignacy Mościcki przesłał „wyrazy najszczerzego współczucia i żalu, który jednoczy cały mu Naród wobec straty Arcypasterza i wielkiego obywatela, którego dostojna postać w ciężkich nieraz chwilach świeciła Polsce przykładem godności i poświecenia”. J. Em. Ks. Kardynał-Prymas August Hlond w swej depeszy pisze: „Przesyłam od siebie i moich obu archidiecezji wyrazy najgłębszej kondolencji z powodu zgonu Kardynała Kakowskiego, w którym czciłem nie tylko największego na stołecznej metropolii Hierarchę, ale i życzliwego ojcowskiego przyjaciela. Pograżony w smutku modłę się o spokój i wysoki stopień chwały niebieskiej dla Jego dobrej i szlachetnej duszy”. Ignacy Paderewski w swej długiej depeszy z Rion-Bosson pisze do J.E. Ks. Arcybiskupa S. Galla: „Odszedł od nas sługa Boży, Książę świętego Kościoła, wielki i zasłużony syn naszego narodu. W ciągu długiego i pracowitego żywota z woli Najwyższego wystawiony był na liczne próby, z których zawsze wyszedł zwycięsko. Czynami Jego kierowały zasady Chrystusa i miłość do Ojczyzny. Za rządów zaborczych, pod okupacją i w Polsce niepodległej świętej pamięci ukochany Zmarły okazał się mężem rozumu i rozważi niepospolitej, broniąc praw zarówno Kościoła, jak i narodu. Światłym radom, wysokiemu wpływowi jego Polska wiele ma do zawdzięczenia”.

Aż nazbyt to wymowne wynurzenia o Człowieku, który, sercem będąc prosty, a wiarą mocny, odszedł pożywać wiekuisty Chleb Miłości, zapracowany wielkim trudem pracowitego żywota.

* * *

Szkic ten o pasterskim trudzie Księdza Kardynała Aleksandra Kakowskiego rozpoczął obraz siewcy, który się w złotym słońcu miarowo pochyla, gdy ziarno rzuca w rolę. Czy nie zawiodły nadzieje? Czy trud siewcy jest plenny i owocny? W jesiennej porze wprawdzie złociste promienie długie cienie na pola rzucają, ale ciemne łany utajone życie w sobie zawierają, bo rodzajne ziarno miłująca ręka Siewcy w ich wnętrza rzuciła, w nadziei, że nowa przyjdzie wiosna i nowe nadejdą żniwa. A tam w gumnach Gospodarza z radością na ciężkie spogląda snopy, które czasu omłotu sypać będą ziarno na chleb codzienny, który zdrowie daje ciałom i na świętą Hostię, która życie daje duszom. Przez święty trud i święte ufanie...

Sam Bóg błogosławił temu świętemu trudowi i świętemu ufaniu, gdy dał pełne i obfite ziszczenie tej nadziejnej dewizie, którą podyktowała i wiara, i miłość Pasterza wedle serca Bożego: Operari – sperare!

Ks. dr Tadeusz Jachimowski

PRASOWE ODGŁOSY ZGONU**ŚP. KS. KARDYNAŁA KAKOWSKIEGO****(„Wiadomości Archidiecezjalne Warszawskie”, r. 29, 1939 nr 1, s. 48–52, 64)**

Zgon śp. Ks. Kardynała Kakowskiego wywarł głębokie wrażenie w całym kraju, a również i za granicą. Znamiennym tego przejawem są bardzo liczne głosy prasy, odzwierciedlającej ból i smutek świata katolickiego wobec trumny wielkiego Księcia Kościoła, Pasterza o najczulszym sercu, męża stanu o szerokich horyzontach, co pozwoliło mu odegrać tak doniosłą, historyczną rolę w pierwszych chwilach rodzącej się naszej niepodległości.

Ta żałoba, której odgłosy pokryły szpalty pism wspomnieniami, wyrazami pośmiertnego holdu i szczerego żalu – położyła się cieniem na całym społeczeństwie bez różnicy poglądów i przekonań w dniach ostatniej pogrzebowej posługi Stolicy oddanej Arcypasterzowi.

W głosach prasy znalazło odzwierciedlenie całe życie Zmarłego Arcypasterza, jego zasługi dla Kościoła i odradzającej się Ojczyzny oraz jego osobiste zalety i cnoty.

Na szerokim tle historycznym maluje „Kurier Poznański” postać Kardynała, uwydatniając jego trudną i odpowiedzialną rolę, zarówno w czasie niewoli pod rządami caratu, jak i pod okupacją niemiecką.

„Lata niewoli i prześladowań Kościoła na ziemiach Polski, naznaczone koniecznością stanowczego oporu i gotowości do ciągłych poświęceń, wykuwały u wielu ówczesnych kapłanów charaktery silne, zwarte, przepojone uczuciem miłości nie marzycielskiej, lecz hartownej i zdolnej do czynu. Jeżeli gdzie, to właśnie w zaborze rosyjskim nie można było zagrożonych przez wroga dóbr religijnych i narodowych bronić płytką frazeologią patriotyczną, lecz czynem spokojnym, zrównoważonym, poczętym z głębokiej wiary i roztropnej miłości. Arcybiskup Warszawski potrafił czysto uczuciowe pierwiastki, tak właściwe duszy polskiej, przetworzyć w swym charakterze w planowo podjętą pracę dla dobra Kościoła, Ojczyzny i zawierzonych sobie dusz...”

Najcięższym bodaj okresem rządów biskupich kardynała Kakowskiego były lata okupacji niemieckiej. Państwa centralne szukały środków na prowadzenie zwycięskiej wojny i częściowo znalazły je na terytorium byłego Królestwa Kongresowego. Rekwizycje były na porządku dziennym. Siłą zabierano dzwony i organy kościelne. Arcypasterz zwracał się do władz niemieckich, tłumaczył, protestował. Władze okupacyjne były jednak zdania, że konieczność państwowa wymagała, by siła brała górę nad prawem. W tych warunkach Arcybiskup nie mógł tolerować dłużej postępowania najeźdźców. W kwietniu 1917 roku wydał słynny list pasterski, w którym stwierdził publicznie, że – pomimo zajęcia prawie całego obszaru dawnej Rzeczypospolitej przez wojska państw centralnych – Polacy wcale nie myślą wyrzec się wprowadzenia w czyn idei Polski niepodległej i zjednoczonej. Płomienny

list pasterski zakończył Arcybiskup wezwaniem duchowieństwa, by modliło się, a w uroczystość Królowej Korony Polskiej urządziło okazałe nabożeństwa na intencję wolnej Ojczyzny: „Ty zaś, ludu, módl się i śpiewaj: Ojczyznę wolną racz nam wrócić, Panie!”

Orędzie to narobiło wiele wrzawy nie tylko wśród Niemców, ale i w polskim świecie politycznym. Nawet ci, którzy skłonni byli podawać w wątpliwość patriotyzm ówczesnego członka Rady Regencyjnej, przekonali się, że Arcybiskup Warszawy umie kroczyć podobną drogą podyktowaną przez sumienie polskie, jak ówczesny prymas Belgii kardynał Mercier. Obaj nie myśleli ustępować Niemcom. Nawet kilkakrotne pogrożki władz zaborczych przymusowego usunięcia go z Warszawy, nie powstrzymały Arcybiskupa od stanowczych wystąpień w sprawach, związanych z najżywoźniejszymi interesami Kościoła i narodu”.

Ten moment nieustraszonej służby Kościołowi i narodowi podkreśla „Gazeta Polska”, cytując wyjątek jego orędzia pasterskiego wydanego z racji objęcia Archidiecezji:

„Nie przez okno wchodzę do tej cząstki owczarni Chrystusowej, ale przez drzwi, nie z woli swojej, ale z woli Bożej przychodzę do kraju swojego, do ziemi swojej, do ludu swego i Kościoła swojego. Kocham ten kraj i tę ziemię, na której wzrastałem, wychowałem się i kształciłem, miłuję ten naród, z którego pochodzę, którego kość z kości, krew z krwi i ciało z ciała jestem, czuję jak on czuje, myślę, jak on myśli, mówię, jak on mówi, cierpię, jak on cierpi, a raduję się, gdy on się raduje...”. Przytaczając powyższe słowa „Gazeta Polska” dodaje od siebie:

„Wedle tych słów Arcypasterz działał, pracował i służył Bogu i Ojczyźnie niezmordowanie i niezłomnie przez całe swe życie. W 1936 r. – ś. p. Ks. Kardynał Kakowski obchodził 50-lecie kapłaństwa, a w r. bieżącym 25-lecie sakry biskupiej. Całe społeczeństwo polskie dało wtedy wyraz uczuciom czci i wdzięczności dla szlachetnego, zasłużonego Pasterza, którego odejście budzi dziś głęboki smutek powszechny”.

Znaczenie Kardynała dla rozwoju życia religijno-kościelnego uwydatnia „Kurier Warszawski”. Pismo podkreśla zwłaszcza wielki takt i roztropność, cechujące Zmarłego w ujmowaniu i godzeniu interesów Kościoła i państwa.

„Bardzo rozważny, mający wrodzone uczucie miary w stopniu u nas rzadko spotykanym, odporny, niemal jak skała, wobec uniesień i podnieceń, ś.p. Ks. Kardynał Kakowski łączył zawsze najczujniejszą troskę o poszanowanie władzy Państwa z niezłomną powagą ostrzeżeń przeciw wszelkim zakusom zachwiania praw i stanowiska Kościoła w rodzinie, w szkole, w życiu społecznym”.

Tak znakomity w kierownictwie i załatwianiu podstawowych zagadnień śp. Arcypasterz, zdaniem pisma, wykazał niepospolite zalety, jako duszpasterz i administrator. „Kurier Warszawski” tak go charakteryzuje:

„Był to zarazem włodarz niezrównany i dzięki niepospolitemu zmysłowi rzeczywistości, twórca dzieł trwałych od podstaw. W ciągu tego 25-lecia życie katolickie

stolicy i archidiecezji, we wszystkich dziedzinach: duszpasterstwa, działalności zakonnej, dobroczynności, rozbudzenia wiary wśród młodzieży, ruchu umysłowego, poczyniło postępy ogromne. A wszystko to działo się i wzrastało pod jego osobistą pieczęcią.

Przez długie lata pastorał w jego ręku był nam znakiem najgorliwszej opieki i najsumienniejszej władzy duchowej, a purpura członka Świętego Kolegium na jego barkach uzmysłowiała nam powszechność Kościoła. Po ćwierćwieczu znojnego i bogatego w dzieła trwale arcybiskupstwa, spocznie na stałe, w myśl swej ostatniej woli, wśród grobów ludności najuboższej cmentarza na Bródnie”.

Poza obrazem zasług kościelnych i obywatelskich prasa nie tylko z pietyzmem, ale i z pełnym sentymentem maluje osobiste przymioty i cnoty śp. Ks. Kardynała.

„Kurier Polski” pisze:

„Była to postać niepospolita. Człowiek o wielkich zasobach ducha i intelektu, który odgrywał doniosłą rolę w życiu zbiorowym narodu, zarówno za czasów zaborczych, jak i w przejściowym okresie wojny światowej, jak wreszcie i w latach niepodległości. Jego patriotyzm, Jego zawsze czujna straż nad zachowaniem skarbów wiary i nieskażonej kultury polskiej, Jego praca nad organizacją życia kościelnego, a także i aparatu państwowego w czasie, gdy dzierżył wysoki urząd współregenta w okresie okupacji, dały rezultaty wartości cennej i nieprzemijającej”.

Najczulszymi słowami, pod bezpośrednim wrażeniem srogiego ciosu, kreśli jeden z kapłanów wizerunek śp. Zmarłego na łamach „Kuriera Warszawskiego”:

„Oto zamknięta księga żywota człowieka-obywatela-arcybiskupa. Śmierć nieubłagana pokryła grubą żałobą archidiecezję i kościół katedralny. W naszych sercach żałobne dzwony głucho grają, a na oczy występują łzy. Wierni żegnają Biskupa pełnego pracy i inicjatywy, my chowamy z tą trumną do grobu Ojca. Ten nasz kierownik, to był do głębi dobry człowiek. W naszej żelaznej dyscyplinie kleru katolickiego pozwalał na śmiałą myśl, pobudzał do nowych czynów, a serce miał raczej wybaczące, choć wymagania duże. My starsi kapłani do śmierci chowamy w pamięci tę twarz szlachetną, czasem może surową, ale nigdy gniewną. Wieczny Ci odpoczynek, Arcybiskupie, a ta ziemia polska, którą zawsze gorąco kochałeś i nas tej miłości uczyłeś, niech Cię przyjmie! Narodziłeś się w niewoli, doczekałeś się wyzwolenia umiłowanej Ojczyzny, którym się tak radowało serce Twoje. Bóg Ci to dał w nagrodę doczesną! Nie poskąpi Ci nagrody wiecznej”!

W tych nabrzmiałych bólem wyrazach, wyrwanych spod serca każdego kapłana naszej archidiecezji, zjawia się jak żywa postać naszego Arcybiskupa, by podbić nas swą bezgraniczną dobrocią, ojcowską wyrozumiałością i sprawiedliwością.

* * *

Śmierć śp. Ks. Kardynała miała wiele niezwykłych wzruszających momentów. Nic dziwnego, że prasa szeroko rozpięła się o szczegółach zgonu tak drogiego

wszystkim sercom Arcypasterza, którego zarówno długie i pełne wysiłków i poświęcenia życie, jak i ostatnie chwile, mogą być i są zbudowaniem dla wszystkich.

„Kurier Poranny” pisze:

„Umierający otworzył oczy i wypowiedział w języku włoskim niezwykle podniosłe wzruszające przemówienie, wskazując w nim, że zawsze, jako arcybiskup, wpajał w duchowieństwo swe i w lud wierny zasady prawdziwej wiary oraz miłości i posłuszeństwa dla Stolicy Apostolskiej.

Polska – mówił – będzie silną o ile będzie wierną nauce Chrystusa Pana i wskazaniom Kościoła. Podkreślając następnie swą wierność Kościołowi i najściślejszą łączność ze Stolicą Świętą, zaznaczył mocno, iż, kto nie jest w takiej łączności, jest poza Kościołem”.

Gdy rozeszła się smutna wieść, że Arcypasterz nie żyje, że nieubłagana śmierć przecięła pasmo jego żywota tak utrudzonego, całą stolicę poruszyło jedno pragnienie złożenia ostatniego hołdu Zmarłemu.

„Mały Dziennik” taki daje tego opis:

„Tysięczne rzesze gromadziły się od wczesnego ranka przed pałacem arcybiskupim w Warszawie, czekając w skupieniu i głębokiej zadumie na otwarciu podwoi, by złożyć umiłowanemu Arcypasterzowi ostatni hołd pośmiertny i odmówić u Jego trumny „Zdrowaś Maryjo” i „Wieczne odpoczywanie”. Na twarzach znać boleść i smutek, a w niektórych oczach błyszczą nawet łzy – wyraz miłości i synowskiego przywiązania.

Tłum wzrasta z minuty na minutę. Przybywają nowi, a wśród nich poważny odsetek stanowią przyjezdni z bliższych i dalszych miejscowości archidiecezji, a nawet spoza jej granic.

Ci, co przychodzą, teraz zajmują już miejsca na ul. Kapucyńskiej. Niebawem kolejka dochodzi do Hipoteki. I przez cały dzień nie uległa zmniejszeniu, mimo że pogoda była nieszczerólna i padał śnieg.

Miejsca tych, co odchodzą, zajmują nowo przybyli. A wszyscy idą nie z pustej ciekawości, lecz z głębokiej potrzeby serca. Otwierają się bramy pałacu. Wierni wchodzą powoli po schodach do dużej sali konferencyjnej, gdzie na katafalku w powodzi kwiecica spoczywa w trumnie ś. p. Ks. Kardynał Kakowski. Słychać szept modlitw i gorące smutne westchnienia.

Na zastygłej twarzy Księcia Kościoła, przybranego w fioletowy ornat i paliusz, maluje się przedziwna błogość i uśmiech, taki sam, jakim za życia darzył wiernych. Okna i lustra przysłonięte są kirem. Ze ścian spoglądają na trumnę portrety wszystkich arcybiskupów warszawskich. Przed trumną wznosi się ołtarz, przy którym odprawiane są Msze święte”.

Całe społeczeństwo zwróciło uwagę na niezwykłą skromność pogrzebu. Dojrzano w tym ostatni dowód skromności, pokory i prostoty wielkiego Księcia Kościoła, w jego dyspozycji złożenia ciała na Bródnie wśród najuboższych – symbol całego życia.

„Mały Dziennik” tak ten fakt podkreśla:

„Od barwnych szat biskupich, od zieleni ustawionych przy katafalku kwiatów, odbija skromność trumny ś. p. Jego Eminencji. Był to niejako symbol całego życia Zmarłego, który, piastując godność Księcia Kościoła i jednego z pierwszych obywateli Rzeczypospolitej, pozostał zawsze pokorny i skromny”.

Zamyka te odgłosy żałobnego hołdu dla jednej z największych postaci Episkopatu Polski odrodzonej, a niewątpliwie największej w dziejach Archidiecezji Warszawskiej, opinia poznańskiej „Kultury”:

„Dziś, w dożynku półwiekowej siewby i orki na niwie królestwa Chrystusowego na ziemi, Arcypasterz stołecznego miasta Polski zaniósł przed tron Boży obfity snop nieprzemijających zasług. W pamięci potomności Kardynał Kakowski będzie żył, jako wielki kapłan i wielki obywatel Ojczyzny, u którego trumny składali hołd niekłamanego uznania swoi i obcy”.

Wybraliśmy z tego, co do nas doszło, tylko bardziej charakterystyczne głosy, przeważnie z czołowych organów prasowych, ale nie wyczerpują one echa zgonu Kardynała. Brzmieć będzie ono długo i raz po raz kierownicze czynniki opinii zwracać się będą do tej postaci, która zarówno w dziejach Kościoła w Polsce – na przełomie czasów – jak i w naszej archidiecezji – stanowi epokę.

Ks. Z. Wądołowski

Organ Watykanu i prasa włoska o śp. kardynale Kakowskim

„L'Osservatore Romano” poświęca zmarłemu Arcypasterzowi Warszawskiemu długie wspomnienia z obszernym życiorysem. Wyślawiając cnoty duszpasterskie Zmarłego, organ watykański pisze:

„Podobnie jak już pod władzą carów, tak i w czasie okupacji kraju przez wojska niemieckie Ks. Arcybiskup Kakowski okazywał zawsze stanowisko zdecydowane w obronie praw Kościoła, nie licząc się z ponawianymi groźbami odsunięcia go od stolicy arcybiskupiej”.

Wspominając zaś dalej pewne i szybkie postępowanie w godnościach hierarchii kościelnej, nadmienia:

„Miarodajnymi były zawsze jego listy pasterskie, szczególnie dostosowane do różnych okoliczności chwili. Pamięta się zwłaszcza jego list pasterski z racji swego jubileuszu kapłaństwa, list przeciw alkoholizmowi, o stosunku duchowieństwa do państwa i ostatni do katolickiej młodzieży polskiej. Jubileusz jego kapłaństwa oraz jubileusz sakry biskupiej dały wiernym całej Polski katolickiej okazję pokazania powszechnego szacunku i wdzięczności dla Purpurata. Również i poza swą ojczyzną, w szczególności we Włoszech, a przede wszystkim w często odwiedzanym Rzymie, prawie jedynym, można by powiedzieć, celu swoich podróży, osoba śp. Kardynała Kakowskiego, zarówno dla zalet osobistych, jak i specjalnych

stosunków, wiążących go z miłościwie panującym Papieżem, cieszyła się zawsze pełną sympatią popularnością, która umieszczała go wśród najchętniej witanych gości Wiecznego Miasta”.

Wiadomość o śmierci śp. kardynała Kakowskiego i obszerne życiorysy z fotografiami umieszcza cała prasa włoska. To samo uczyniła oficjalna agencja Stefaniego, rozsyłając komunikat o śmierci z wieloma szczegółami o ostatnich chwilach Zmarłego i jego biografię.

KOMUNIKATY POLSKIEJ KATOLICKIEJ AGENCJI PRASOWEJ W ZWIĄZKU ZE ŚMIERCią KARDYNAŁA KAKOWSKIEGO

(„Wiadomości Archidiecezjalne Warszawskie”, r. 29, 1939 nr 1, s. 54–64)

Zgon śp. Kardynała Aleksandra Kakowskiego

W piątek dnia 30 grudnia 1939 roku o godzinie 21 minut 15 zasnął w Panu, opatrzony świętymi sakramentami, śp. Kardynał Aleksander Kakowski, Arcybiskup metropolita warszawski. Przy łożu umierającego była obecna Kapituła Metropolitalna, niektórzy członkowie Kapituły Łowickiej oraz najbliższe otoczenie zmarłego Kardynała.

Ś.p. Aleksander Kardynał Kakowski, Arcybiskup metropolita warszawski, Prymas Królestwa Polskiego, Regent zmartwychwstającej Polski, doktor św. teologii i prawa, urodził się dnia 5 lutego 1862 roku w Dębinach, powiatu przasnyskiego, w rodzinie szlacheckiej z Franciszka i Pauliny z Ossowskich. Po ukończeniu szkoły średniej w Warszawie w roku 1878 wstąpił do warszawskiego Seminarium Duchownego. Po czterech latach wysłany został na dalsze studia teologiczne do Akademii Duchownej w Petersburgu, a następnie do uniwersytetu Gregoriańskiego w Rzymie, gdzie ukończył wydział prawny.

Po powrocie do kraju otrzymał święcenia kapłańskie dnia 30 maja 1886 r. i został mianowany wikariuszem przy parafii św. Andrzeja w Warszawie oraz obrońcą Sakramentu Małżeństwa i prokuratorem w Sądzie Arcybiskupim. W roku 1887 ks. Kakowski powołany został na profesora Seminarium Duchownego w Warszawie, gdzie wykładał prawo kanoniczne, homiletykę, teologię pasterską i literaturę polską. W 1898 r. objął stanowisko rektora tegoż Seminarium, a w roku 1901 został mianowany kanonikiem gremialnym Kapituły Metropolitalnej Warszawskiej. W 1910 roku nastąpiła nominacja ks. kanonika Kakowskiego na rektora rzymskokatolickiej Akademii Duchownej w Petersburgu, najwyższej uczelni katolickiej w imperium rosyjskim.

Po zgonie ś.p. arcybiskupa Wincentego Popiela, papież Pius X mianował w 1913 roku ks. rektora Kakowskiego arcybiskupem metropolitą warszawskim.

Konsekracja odbyła się 22 czerwca 1913 roku w Petersburgu w kościele św. Katarzyny, a dnia 14 września tegoż roku nowy Arcypasterz odbył uroczysty ingres do swej archikatedry.

W dobie przełomowej, podczas wojny światowej, za okupacji niemieckiej w 1917 roku, za zgodą papieża Benedykta XV i biskupów polskich, Ks. Arcybiskup Kakowski został członkiem Rady Regencyjnej Królestwa Polskiego i ten odpowiedzialny urząd, wraz z dwoma innymi członkami Rady Regencyjnej, gdy wybiła godzina odzyskania niepodległości – złożył w listopadzie 1918 roku w ręce Józefa Piłsudskiego.

Dnia 28 października tegoż 1918 roku ks. arcybiskup Kakowski udzielił w Warszawie sakry biskupiej ówczesnemu Nuncjuszowi Apostolskiemu Achillesowi Rattiemu, dzisiejszemu Ojcu świętemu Piusowi XI.

Dnia 14 grudnia 1919 roku Ojciec św. Benedykt XV mianował Ks. Arcybiskupa Kakowskiego kardynałem-prezbiterem tytułu św. Augustyna.

Zmarły Dostojnik Kościoła posiadał najwyższe odznaczenia polskie: wielkie wstęgi orderów Orła Białego i Polonia Restituta i in. Był kanclerzem Kapituły pierwszego z tych orderów. W roku 1936 ś.p. Ks. Kardynał Kakowski obchodził 50-lecie swego kapłaństwa, a w roku 1938 – 25-lecie swej sakry biskupiej.

* * *

Archidiecezja warszawska i cały Kościół katolicki w Polsce poniosły przez zgon kardynała Kakowskiego bolesną stratę. Odszedł Pasterz Dobry, którego rządy wypadły na okres dziejowych, przełomowych wydarzeń i pozostawiły po sobie trwałe ślady we wszystkich dziedzinach życia katolickiego u nas. Był pierwszym piastunem polskiej władzy państwowej po wiekowej niewoli, on to zamykał ten smutny dla narodu polskiego okres, przyjmując na Zamku Królewskim w Warszawie, jako regent zmarłychwstającego państwa polskiego, hołd wszystkim stanów i kierunków polskiej myśli politycznej.

Służbie sprawy Bożej i dobru własnej Ojczyzny oddał ś.p. Kardynał Kakowski bogate zasoby swej duszy, intelekt na prawie kształcony, siły i temperament w dyscyplinie kościelnej zahartowane. Obejmując rządy archidiecezji, w pierwszym swym orędziu pisał:

„Nie przez okno wchodzę do tej części owczarni Chrystusowej, ale przez drzwi, nie z woli swojej, ale z woli Bożej. Przychodzę do kraju swojego, do ziemi swojej, do ludu swego i Kościoła swojego. Kocham ten kraj i tę ziemię, na której wzrastałem, wychowałem się i kształciłem, miłuję ten naród, z którego pochodzę, którego kość z kości, krew z krwi i ciało z ciała jestem, czuję, jak on czuje, myślę, jak on myśli, mówię, jak on mówi, cierpię, gdy on cierpi, a raduję się, gdy on się raduje...”.

Ogromna też i trudna przypada mu rola. Najpierw musiał bronić skarbów wiary i kultury polskiej przed zamachami zaborców, a z kolei dźwigać z gruzów wszystko, co uległo zniszczeniu i budować gmach nowej, katolickiej Polski, pracując

zarówno nad organizacją aparatu państwowego, jak i życia kościelnego. Brał żywy udział w tworzeniu nowych diecezji (Siedlce i Łódź), troszczył się o naukę katolicką, tworząc wydział teologiczny Uniwersytetu Warszawskiego. Przyczynił się do budowy lub odnowienia przeszło 250 kościołów i kaplic w archidiecezji oraz wznoszenia domów katolickich, wśród których najwspanialszym jest Dom Katolicki im. Piusa XI w stolicy państwa. Dbał gorliwie o rozwój Akcji Katolickiej, pierwszy w Polsce powołał do życia Stowarzyszenie Mężów Katolickich. Troszczył się o wychowanie młodzieży duchownej, roztaczał serdeczną opiekę nad młodzieżą akademicką, szkolną i robotniczą. Nie zapominał również o potrzebach duchowych inteligencji katolickiej, powołując do życia w 1937 roku Instytut Wyższej Wiedzy Religijnej, również pierwszy w Polsce. Sprawy zaś miłosierdzia chrześcijańskiego zawsze były bliskie jego sercu.

W szeregu listów pasterskich Zmarły Arcypasterz stolicy Rzeczypospolitej (odpowiednio do potrzeb i zadań chwili) podnosił ducha, krzepił serca, wskazywał drogi naprawy tego, co się zepsuło oraz ideały wzniosłych cnót chrześcijańskich.

Pamiętnym jest zwłaszcza jego list pasterski z dnia 15 kwietnia 1917 r., w okresie największego ucisku okupantów niemieckich, przypominający wiernym dzieje bohaterskie Ojczyzny i wieszczący bliski już koniec męczeństwa narodu polskiego.

Z innych listów i orędzi śp. Kardynała Kakowskiego wymienić należy listy O zgodzie narodowej (na Boże Narodzenie 1932 r.), O miłosierdziu chrześcijańskim (1931), O Eucharystii (1934), O trzeźwości i abstynencji (1937), wreszcie ostatni, z 1938 roku, skierowany do młodzieży polskiej, w którym przemówił do naszego młodego pokolenia „jako ojciec do synów, jako brat do braci”.

We wdzięcznej pamięci narodu polskiego pozostanie również i głośne kazanie śp. Arcybiskupa Kakowskiego, wygłoszone w katedrze św. Jana w dniu 7 lutego 1917 roku o cierpieniu w świetle nauki Chrystusowej. W kazaniu tym Arcypasterz ostrzegał przed zwątpieniami i zaznaczał, że programem Polaków w czasie wojny światowej nie może być walka o cudzą sprawę, lecz o własne państwo, Polskę katolicką i niepodległą.

Przez ćwierć wieku przeszło rządził archidiecezją ze zrozumieniem wszelkich jej potrzeb. Owczarnię swą całą obejmował sercem i duszą. Dewizą jego było hasło „Operari sperare”. Niemal do ostatnich chwil swego życia pracował nad odnowieniem wszystkiego w Chrystusie.

Ostatnie chwile ś.p. Ks. Kardynała Aleksandra Kakowskiego

Grypa, na którą śp. Ks. Kardynał Kakowski zapadł, przeszła w zapalenie płuc. Stan zdrowia Arcypasterza pogarszał się z dnia na dzień, zwłaszcza wskutek osłabienia działalności serca. Od niedzieli, dnia 25 grudnia 1938 roku, stało się dla lekarzy rzeczą pewną, że śp. Ks. Kardynał nie wyjdzie zwycięsko z choroby, jeżeli

zaś stan krytyczny przedłużył się na dni kilka, był to dowód niespożytych sił żywotnych, fizycznych i duchowych Dostojnego Chorego.

Podczas swego okresu choroby śp. Ks. Kardynał zachowywał całkowitą przytomność umysłu, niezamąconą pogodę ducha i pełną świadomość zbliżającego się zgonu. Wydawał ostatnie swe polecenia, błogosławił odwiedzających i pocieszał strapiionych jego chorobą.

W przeddzień swej śmierci, 29 grudnia 1938 roku, Ks. Kardynał, w obecności swego lekarza dra Stefanowskiego i otoczenia, oświadczył, że umrze następnego dnia, tj. 30 grudnia. W związku z tym wydał ostatnie polecenia.

I rzeczywiście krytyczne chwile nastąpiły w piątek 30 grudnia o godzinie 16.30. U łóża Najdostojniejszego Arcypasterza zgromadzili się: Kapituła Metropolitalna Warszawska, rodzina i najbliższe otoczenie. Zgromadzeni rozpoczęli modlitwę za konających. Ks. Kardynał w modlitwach tych brał świadomy i pełen pobożności udział. O godz. 17-ej przybył J. E. Ks. Nuncjusz Arcybiskup Cortesi w towarzystwie radcy Nuncjatury ks. prałata Paciniego. Ks. Nuncjusz udzielił choremu błogosławieństwa, po czym Ks. Kardynał otworzył oczy i wypowiedział w języku włoskim niezwykle podniosłe, wzruszające przemówienie, wskazując w nim, że zawsze, jako arcybiskup wpajał w duchowieństwo swe, w lud wierny zasady prawdziwej wiary oraz miłości i posłuszeństwa dla Stolicy Apostolskiej. Polska – mówił – będzie silną, o ile będzie wierną nauce Chrystusa Pana i wskazaniom Kościoła. Podkreślając następnie swą wierność Kościołowi i najściślejszą łączność ze Stolicą Świętą, zaznaczył mocno, iż, kto nie jest w takiej łączności, jest poza Kościołem. Przemówienie gasnącego Arcypasterza, stanowiące niejako jego testament duchowy, wywarło na wszystkich obecnych wielkie, niezapomniane wrażenie. Wszyscy mieli łzy w oczach.

Po dwóch godzinach nastąpił ponowny atak sercowy i o godzinie 21.15 Arcypasterz Warszawy, śp. Ks. Kardynał Kakowski zakończył swe życie.

Duchowieństwo ubrało Zmarłego Księcia Kościoła w szaty pontyfikalne i przенiosło zwłoki do kaplicy prywatnej pałacu arcybiskupiego. W ciągu całej nocy przy zmarłym Arcypasterzu modlili się zakonnicy.

W sobotę, dnia 31 grudnia 1938 roku, od wczesnego ranka kapłani przy zwłokach odprawiali Msze święte. Msze św. były odprawiane w dalszym ciągu również w niedzielę, poniedziałek i wtorek.

Objęcie władzy w Archidiecezji Warszawskiej przez Kapitułę Metropolitalną

Po zgonie śp. Ks. Kardynała Aleksandra Kakowskiego, Arcybiskupa Warszawskiego, zgodnie z prawem kanonicznym, władza w Archidiecezji przeszła w ręce Kapituły Metropolitalnej Warszawskiej, która dnia 31 grudnia 1938 r, pod przewodnictwem J. E. Ks. Arcybiskupa Stanisława Galla, jako wykonawców

swoich mianowała księży prałatów: dra Aleksandra Fajęckiego i dra Zygmunta Choromańskiego do czasu wyboru wikariusza kapitulnego, co nastąpiło po uroczystościach pogrzebowych.

Program obrzędów żałobnych pogrzebu ś.p. Kard. Kakowskiego

Komitet pogrzebu śp. Ks. Kardynała Kakowskiego ustalił następujący program:

1. W niedzielę i poniedziałek zwłoki śp. Kardynała Kakowskiego będą wystawione w pałacu arcybiskupim (Miodowa 17) dla oddania hołdu przez wiernych w godzinach 8.00 – 16.00.

2. Msze święte przy zwłokach będą odprawiane codziennie od godziny 8-ej rano.

3. we wtorek, tj. w dniu przeniesienia zwłok do katedry, wstęp do pałacu arcybiskupiego będzie dozwolony dla wiernych do godz. 12-ej.

4. we wtorek, o godz. 15.30, w salach Kurii Metropolitalnej, zbiorą się JJ. EE. Księża Biskupi i przedstawiciele Kapituł, w salach zaś pałacu arcybiskupiego reszta duchowieństwa.

5. Kondukt żałobny wyruszy we wtorek o godz. 16-ej, kierując się ulicami Miodową, Senatorską, placem Teatralnym, Wierzbową, placem Marszałka Piłsudskiego, Królewską, Krakowskim Przedmieściem do katedry.

6. Na trasie konduktu pogrzebowego ustawią się, tworząc szpalery, zgromadzenia żeńskie zakonne, szkoły, stowarzyszenia religijne i bractwa, cechy, organizacje młodzieży akademickiej, Akcji Katolickiej i inne.

Uwaga. Wszystkie instytucje i organizacje, pragnące wziąć udział w pogrzebie, winny uprzednio zgłosić się do biura Akcji Katolickiej (Nowogrodzka 49, telefony: 706-54, 711-24, 705-08, 833-56) od godz. 10.00 – 16.00 codziennie. Wszystkie organizacje winny się ściśle stosować do zarządzeń biura Akcji Katolickiej.

7. Gdy kondukt żałobny przybędzie na Plac Teatralny, przed gmachem magistratu pożegna ś.p. Arcypasterza stolicy w imieniu miasta prezydent Starzyński. Po przybyciu konduktu pogrzebowego do katedry i ustawieniu zwłok na katafalku, rozpoczną się żałobne niespory, po których nastąpi żałobne przemówienie.

8. We środę o godz. 7-ej rano kler odśpiewa pierwszy nokturn jutrzni żałobnej, po czym nastąpi Msza święta pontyfikalna; o godz. 9-ej rano nastąpi drugi nokturn, a po nim będzie odprawiona druga Msza święta pontyfikalna. Wreszcie o godz. 10-ej duchowieństwo odśpiewa trzeci nokturn i laudesy, po czym rozpocznie się uroczyste nabożeństwo pontyfikalne, po którym będzie wygłoszona mowa żałobna.

9. Po skończonym nabożeństwie i mowie żałobnej rozpocznie się „castrum doloris” według ceremoniału biskupiego, a po ostatnich modlitwach zwłoki zostaną przeniesione do prezbiterium, gdzie pożegna je jeden z Księżów Biskupów.

Trumna ze zwłokami Kardynała Kakowskiego zostanie złożona w podziemiach katedry do czasu, dopóki, zgodnie z ostatnią wolą ś.p. Najdostojniejszego

Arcypasterza, nie zostanie przygotowany grób na cmentarzu bródzieńskim, gdzie będą złożone na wieczny spoczynek.

10. Wstęp do archikatedry w dniu pogrzebu, tj. we środę, będzie się odbywał z kartami wstępu, które będzie wydawała kancelaria katedry św. Jana.

W sprawie składania kondolencji

W sobotę dnia 31 grudnia 1938 roku w pałacu arcybiskupów warszawskich została wyłożona księga kondolencyjna, w której zapisywały się osoby pragnące złożyć wyrazy hołdu pamięci Arcypasterza stolicy.

Komitet obrzędów pogrzebowych

Kapituła Metropolitalna wyłoniła komitet pogrzebowy w następującym składzie księży prałatów: W. Kępińskiego, A. Fajęckiego, Z. Choromańskiego, M. Węglewicza i Z. Kaczyńskiego.

Zarządzenie w sprawie bicia w dzwony

Kapituła Metropolitalna zarządziła, aby w dniach 1, 2 i 3 stycznia bito w dzwony wszystkich świątyń archidiecezji warszawskiej trzy razy dziennie po kwadransie o godz. 7.00, 12.00 i 19.00. Oprócz tego w czasie eksportacji do katedry w świątyniach na trasie konduktu pogrzebowego. W dniu pogrzebu, tj. w środę dnia 4 stycznia, dzwony winny bić w godz. 11.00 – 12.00.

Zamiast wieńców ofiary dla biednych

W myśl woli ś.p. Ks. Kardynała Aleksandra Kakowskiego zamiast wieńców i kwiatów na jego trumnę prosimy o składanie ofiar na rzecz najuboższych stolicy do Katolickiego Związku „Caritas”, ul. Nowogródzka 49, tel. 723-17, PKO. 25.980.

Żaloba w stolicy

Komitet pogrzebowy i Akcja Katolicka zwracają się do całego społeczeństwa o zachowanie głębokiej powagi wskutek zgonu Arcypasterza Warszawskiego i o unikanie w okresie dni pogrzebowych wszelkich imprez rozrywkowych, nieliczących z żalobą stolicy naszego kraju.

Przyjazd gości zagranicznych

Na pogrzeb ś.p. Ks. Kardynała Kakowskiego między innymi zapowiedzieli swój przyjazd: J. E. Ks. Biskup Urbsz, ordynariusz z Lipawy, ks. infułat Stukels z Rygi, ks. infułat Grigajtis, prof. uniwersytetu w Kownie.

Pisarze katolickcy przy trumnie swego Protektora

We wtorek dnia 3 stycznia br. o godz. 8.30, z inicjatywy Zjednoczenia Polskich Pisarzy Katolickich, przy trumnie ś.p. Ks. Kardynała Kakowskiego, ks. prał. Zygmunt Kaczyński, dyrektor Katolickiej Agencji Prasowej, odprawił Mszę świętą żałobną, na której byli obecni przedstawiciele Zarządu Zjednoczenia oraz członkowie redakcji pism stołecznych.

Bilety wejścia do katedry

Wejście do katedry św. Jana w dniu pogrzebu ś.p. Kardynała Kakowskiego będzie się odbywać w następującym porządku:

- a) wejście przez zakrystię od ulicy Jezuickiej wyłącznie dla członków Episkopatu, przedstawicielei Rządu i miasta, delegacji kapituł i wyższych uczelni;
- b) wejście dla duchowieństwa świeckiego i zakonnego przez drzwi główne katedry od ulicy świętojańskiej w kierunku kaplicy Najśw. Sakramentu; dla żeńskich zgromadzeń zakonnych wejście od ul. Dziekanii do nawy bocznej za biletami;
- c) dla osób świeckich wejście wyłącznie za biletami do nawy środkowej i bocznych.

Nabożeństwo żałobne w stolicy w dniu pogrzebu Kardynała Kakowskiego

Ze względu na to, że dostęp do katedry będzie tylko za biletami i że nie wszyscy wobec szczupłości miejsca będą mogli wziąć udział w pogrzebie, Kapituła Metropolitalna poleciła odprawić w dniu pogrzebu ś.p. Kardynała Kakowskiego o godz. 10-ej uroczyste nabożeństwa żałobne w kościołach św. Krzyża i po-bernardyńskim św. Anny.

Ks. Nuncjusz Apostolski u trumny ś.p. Kardynała Kakowskiego

W poniedziałek o godz. 9-ej rano J. E. Ks. Nuncjusz Apostolski, Arcybiskup Filip Cortesi, odprawił Mszę żałobną u trumny ś.p. Ks. Kardynała Aleksandra Kakowskiego. Ks. Nuncjusz codziennie nawiedza zwłoki Arcypasterza Warszawy, modląc się o spokój wieczny dla jego duszy.

W tym samym dniu odprawili również Msze święte w żałobnej kaplicy JJ. EE. Księża Biskupi Przeździecki, Gawlina i Kocyłowski.

Hold Warszawy swemu Arcypasterzowi

W sobotę dnia 31 grudnia 1938 roku, w niedzielę dnia 1 i w poniedziałek dnia 2 stycznia br. od godz. 8.00 do 19.00 tłumy mieszkańców stolicy śpieszyły do trumny ś.p. Ks. Kardynała Kakowskiego, by oddać hołd ostatni swemu zmarłemu Arcypasterzowi. W tłumach tych, złożonych ze wszystkich stanów społecznych, przeważała jednak ludność uboga, która pamięta, iż ś.p. Kardynał Kakowski miał dla niej zawsze otwarte serce i śpieszył jej z pomocą. Ostatnia zaś wola Arcypasterza, iż chce spocząć na cmentarzu bródzieńskim, wśród najbiedniejszych, by każdy przechodzień mógł widzieć jego grób i odmówić pacierz za jego duszę, wywarła wśród szerokich mas wielkie wrażenie. W niedzielę w pewnych momentach kolejka oczekujących na wstęp do pałacu arcybiskupiego sięgała przez ulicę Miodową aż do Krakowskiego Przedmieścia. To samo powtórzyło się i nazajutrz w poniedziałek. Zaszła więc konieczność przedłużenia godzin dostępu do trumny i zamiast o godz. 16-ej dostęp ten zamknięto w niedzielę dopiero o 19-ej. Dziesiątki tysięcy osób wzięło już udział w żałobnym hołdzie Księciu Kościoła, który – według jego słów własnych – wzorem Apostoła pragnął być „wszystkim dla wszystkich” i był prawdziwym ojcem ubogich i przyjacielem pracującego ludu. Nie pusta ciekawość prowadzi te niezliczone tłumy do trumny, w której spoczywa Dostojnik Kościoła – przy zwłokach słychać szeptać żarliwych modlitw, a często i głośny płacz.

Ostatnia droga Arcypasterza Warszawy

We wtorek od wczesnego rana, jak i w dni poprzednie, tłumy mieszkańców stolicy śpieszyły do pałacu arcybiskupiego, by złożyć hołd swemu Arcypasterzowi. O godz. 12-ej dostęp do zwłok zamknięto i wielu nie zdołało dostać się już do żałobnej kaplicy. Rozpoczęły się przygotowania do eksportacji zwłok. Na trasie, którą miał przebyć pochód żałobny, powiewały czarne chorągwie i flagi narodowe opasane krepą. Okryte były również kirem latarnie uliczne, drogę usypano jedliną. Po godzinie 14-ej na trasie zaczęły ustawiać się organizacje i instytucje, pragnące wziąć udział w uroczystości żałobnej, a więc na ulicy Miodowej ustawiły się żeńskie zgromadzenia zakonne, na ulicy Senatorskiej – Kombatanci, Harcerstwo, Przystosobienie Wojskowe, na Placu Teatralnym – organizacje społeczne, związki zawodowe i stowarzyszenia oświatowe itp. Na ulicy Wierzbowej zajęły miejsca cechy warszawskie, na Placu Marszałka Piłsudskiego – przedstawicielstwa organizacji z innych diecezji. Na ulicy Królewskiej stanęły szkoły, na Krakowskim Przedmieściu – bractwa i stowarzyszenia religijne, przy kościele św. Anny – młodzież akademicka, zaś na Placu Zamkowym zebrała się Akcja Katolicka. Tymczasem

na dziedzińcu pałacu arcybiskupiego zbierało się duchowieństwo świeckie i zakonne. Na krótko przed godziną 16-tą przybył do domu żałoby p. premier gen. Sławoj Składkowski oraz ministrowie Roman, Poniatowski i Grabowski, wiceministrowie gen. Głuchowski, gen. Regulski, pp. Bobkowski, Chełmoński, Korsak, Piestrzyński, Rose. Przybyli również pp. marszałkowie Senatu i Sejmu – Miedziński i Makowski oraz delegacje Senatów akademickich.

O godz. 16-ej, po modłach w kaplicy żałobnej rozpoczął się pochód. Wzięło w nim udział około 600 kapłanów świeckich i zakonnych, w tym Kapituły Metropolitalna i Łowicka, tudzież delegacje Kapituł z całej Polski, a potem w żałobnych kapach i mitrach Księża Biskupi i infulaci. W końcu postępował celebrans J. E. Ks. Arcybiskup Gall w asyście duchowieństwa. Przed trumną niesiono wieniec od Pana Prezydenta Rzeczypospolitej oraz insygnia orderów Białego Orła i Polonia Restituta I klasy i orderu Maltańskiego. Trumnę ś.p. Ks. Kardynała Kakowskiego wyniosło z pałacu na barkach swych 12 kapłanów. Na trumnie spoczywał kapelusze kardynalski i wiązanka kwiatów. Trumnę otoczyli szambelanowie papiescy. Gdy zwłoki ustawiono na katafalku, zgromadzone na ulicy Miodowej oddziały wojskowe sprezentowały broń, orkiestra zaś wojskowa wykonała marsz żałobny. Za karawanem postępowali: rodzina Zmarłego Purpurata, członkowie Rządu, Senaty akademickie, dalej grupa złożona z kilkuset oficerów garnizonu stołecznego, posłowie na Sejm i senatorzy z ks. Lubelskim i sen. Prystorem na czele. Przy dźwiękach dzwonów i pniach żałobnych duchowieństwa Arcybiskup Warszawy rozpoczął swą ostatnią podróż. Na Placu Teatralnym prezydent miasta stołecznego Warszawy, p. S. Starzyński, pożegnał Ks. Kardynała Kakowskiego przemówieniem. O godz. 17.30 procesja znalazła się na Placu Zamkowym. Zgromadzone tu oddziały wojskowe oddały honory wojskowe, po czym duchowieństwo wniosło trumnę do katedry, gdzie ustawiono ją na środku świątyni na skromnym katafalku. Następnie J. E. Ks. Arcybiskup Jałbrzykowski z Wilna odprawił nieszpory żałobne, a ks. prał. Marcei Nowakowski wypowiedział mowę. Z kolei Księża Biskupi Chomyszyn i Kocyłowski ze swym klerem odprawili modły żałobne (Panichidę).

W uroczystościach żałobnych wzięli udział Ich Ekscelencje: Ks. Nuncjusz Apostolski Arcybiskup Cortesi w towarzystwie ks. prał. Paciniego, Księża Arcybiskupi: Sapięha, Jałbrzykowski, Gall, Księża Biskupi: Chomyszyn, Kocyłowski, Przedziecki, Szelażek, Radoński, Jasiński, Barda, Lisowski, Kaczmarek, Urbsz (Łotwa), Lorek, Gawlina, Sokołowski, Kubicki, Wetmański, Tomczak, Niemira i Sonik.

Pogrzeb ś.p. Ks. Kardynała Aleksandra Kakowskiego

Trumna ze zwłokami ś.p. Ks. Kardynała Kakowskiego przez noc spoczywała w katedrze św. Jana. Od wczesnego ranka przy wszystkich ołtarzach świątyni odprawiane były Msze święte żałobne. O godzinie 7-ej duchowieństwo odśpiewało

pierwszy nokturn Jutrzni żałobnej, po czym Mszę świętą pontyfikalną odprawił w obrządku greckokatolickim J. E. Ks. Biskup Kocyłowski, ordynariusz przemyski w asyście swego duchowieństwa. O godzinie 9-ej odśpiewano drugi nokturn Jutrzni i drugą Mszę świętą pontyfikalną odprawił z asystą J. E. Ks. Biskup Przeździecki, ordynariusz podlaski.

Przed godziną 10-tą przybył do katedry J. E. Ks. Nuncjusz Apostolski Arcybiskup Cortesi w towarzystwie radcy Nuncjatury ks. prał. Paciniego i zajął swoje miejsce wprost tronu arcybiskupiego. Obok niego po stronie Epistoły w strojach pontyfikalnych zasiedli JJ. EE. Księża Arcybiskupi i Biskupi Seniorzy obu obrządków. W stallach zajęli również miejsca licznie przybyli na uroczystości pogrzebowe Księża Biskupi oraz członkowie Kapituły Metropolitalnej Warszawskiej. Po lewej stronie obok ambony w nawie głównej znajdowali się przedstawiciele kapituł z całej Polski. W prawej nawie zgromadziło się duchowieństwo świeckie i zakonne, w lewej zaś zakony żeńskie. Wprost delegacji kapituł zajęli miejsca przedstawiciele stowarzyszeń, za katedrą zaś rodzina śp. Ks. Kardynała, a także przedstawiciele społeczeństwa.

O godzinie 10-ej przybył powitany przez duchowieństwo przy drzwiach katedry p. Marszałek Polski Śmigły Rydz i zasiadł w prezbiterium. Za nim zajęli miejsca p. premier gen. Sławoj Składkowski oraz członkowie Rządu, generalicja, marszałek Sejmu p. Miedziński, wicemarszałek Senatu Surzyński, przedstawiciele władz rządowych i samorządowych z p. prezydentem miasta stołecznego Warszawy Starzyńskim na czele, korpus dyplomatyczny w komplecie i b. prezydent RP S. Wojciechowski. Rozpoczęła się Msza święta, którą celebrował w licznej asyście J. Em. Ks. Prymas Polski Kardynał August Hlond. (Archidiakon ks. prał. Fajęcki i kanonicy ad honores Mystkowski i Kaczyński). Po Mszy świętej J. E. Ks. Biskup A. Szlagowski wygłosił z ambony mowę żałobną.

Po kazaniu Księża Biskupi obrządku greckokatolickiego ze swym klerem odśpiewali *castrum doloris* przy trumnie ś.p. Ks. Kardynała. Następnie odprawili *castrum doloris* według rytuału biskupiego Księża Arcybiskupi Sapięha i Jałbrzykowski oraz Księża Biskupi Fulman i Przeździecki. Po czym Ks. Prymas Hlond odprawił egzekwie żałobne i po końcowych modlitwach duchowieństwo procesjonalnie poniosło trumnę ze zwłokami ś.p. Ks. Kardynała Kakowskiego przy śpiewie ludu „Witaj Królowo” do podziemi archikatedry, gdzie spoczną do czasu urządzenia grobu na cmentarzu bródzieńskim, zgodnie z wolą Zmarłego.

W tych obrzędach żałobnych wzięli udział następujący członkowie Episkopatu: J. Em. Ks. Prymas Hlond, JJ. EE. Księża Arcybiskupi: Sapięha, Jałbrzykowski i Gall, Księża Biskupi: Chomyszyn, Kocyłowski, Fulman, Przeździecki, Szelażek, Kubina, Radoński, Jasiński, Adamski, Barda, Lisowski, Kaczmarek, Urbsz (Łotwa), Gawlina, Lorek, Sokołowski, Kubicki, Szlagowski, Czarnecki, Wetmański, Tomczak, Baziak, Niemka, Sonik, Budka, Zakrzewski oraz ks. infułat Kajetanowicz, wikariusz kapituły archidiecezji ormiańsko-katolickiej.

W uroczystościach pogrzebowych byli obecni członkowie Zakonu Maltańskiego, Rycerzy Grobu świętego i szambelanowie papiescy. Wśród delegacji znajdowali się między innymi przedstawiciele Metropolity Cerkwi prawosławnej w Polsce.

Echa zgonu śp. ks. kardynała Kakowskiego na Łotwie

Zgon śp. ks. kardynała Kakowskiego głęboko zasmucił licznych na Łotwie jego wychowañców z czasów, gdy był on rektorem rzymskokatolickiej Akademii Duchownej w Petersburgu. Łotwa katolicka z wdzięcznością wspomina piękne pismo śp. kardynała, wystosowane do ks. arcybiskupa Antoniego Spryngowicza z okazji objęcia przez niego, zwróconej katolikom przez protestantów, katedry św. Jakuba w Rydze i podniesienia biskupstwa ryskiego do godności arcybiskupstwa dnia 4 maja 1924 roku.

Na pogrzebie śp. kardynała Kakowskiego w Warszawie katolicka Łotwa była reprezentowana przez Jego Ekszelencję ks. biskupa Antoniego Urbsza, ordynariusza lipawskiego, który reprezentował również prezydenta Łotwy, oraz ks. infułata Edwarda Stukielsa, kanclerza Kurii arcybiskupiej w Rydze.

Żaloba na ziemi rodzinnej śp. A. Kakowskiego – w diecezji płockiej

Jej wymiar ukazała tamtejsza lokalna prasa katolicka, a więc dziennik „Głos Mazowiecki”, tygodnik „Hasło Katolickie” oraz organ miejscowej Kurii biskupiej „Miesięcznik Pastorski Płocki”. Nazajutrz po śmierci śp. A. Kakowskiego wspomniany dziennik napisał:

„Ks. Kardynał Aleksander Kakowski zmarł

Wczoraj o godz. 9.15 zmarł metropolita warszawski, Ks. Kardynał Aleksander Kakowski.

Jak informowaliśmy naszych czytelników, zachorował w ubiegłym tygodniu na zapalenie płuc¹. Choroba ta spowodowała znaczne osłabienie serca. Choroba rozwijała się tak szybko, że już w poniedziałek ubiegły Ks. Kard. Kakowski przyjął ostatnie Sakramenty Święte. Mimo troskliwej opieki lekarskiej, śmierć zbliżała się z każdym dniem.

¹ W dniu 29 grudnia 1938 r. tenże dziennik donosił: „Jak wiadomo, ks. kard. Kakowski od kilku dni leży poważnie chory na zapalenie płuc. Zapalenie płuc spowodowało znaczne osłabienie serca. Wczoraj wieczorem stan zdrowia był już tak groźny, że choremu ks. kardynałowi udzielono ostatnich Sakramentów św.”, *Kard. Kakowski przyjął ostatnie Sakramenta św.*, „Głos Mazowiecki” 1938 nr 297, s. 1.

Wczoraj rano nastąpiła lekka poprawa, a po południu znów pogorszenie, wieczorem o godz. 9.15 ś. p. Ks. Kardynał Kakowski życie zakończył.

Śmierć ś. p. Ks. Kardynała Kakowskiego okryła żałobą całą katolicką Polskę².

Tego samego dnia, tj. w sobotę 31 grudnia 1939 roku, Arcypasterz diecezji płockiej Jego Eksceleńcja ks. arcybiskup Nowowiejski wraz z Kapitułą Katedralną, wysłał na ręce Jego Eksceleńcji ks. arcyb. Galla depezę kondolencyjną treści następującej:

„J.E. Ks. Arcybiskup S. Gall – Warszawa

Zgon umiłowanego Arcypasterza, Najdostojniejszego Purpurata Kościoła św. Regenta Zmartwychwstającej Ojczyzny, żałobą okrywa nie tylko metropolię Warszawską, ale i Polskę całą, w szczególności zaś diecezję płocką, która szczyciła się wysokim dostojnikiem Kościoła i Państwa, jako rodakiem ziemi mazowieckiej.

Zanosząc modły żałobne za spokój duszy ś.p. Kard. Aleksandra Kakowskiego, składamy hołd jego pamięci i ślemy gorące wyrazy kondolencji dla Prześwientej Kapituły Metropolitalnej w osobie Waszej Eksceleńcji.

Arcybiskup Nowowiejski, Biskup Wetmański, Kapituła Katedralna Płocka³.

Następny nr „Głosu Mazowieckiego”, wydany w poniedziałek 2 stycznia 1939 roku, drukujący treść wspomnianej depezy, w dwóch oddzielnych wzmiankach poinformował jeszcze o wspomnieniu, jakie o śp. ks. kard. Kakowskim ma tego samego dnia wygłosić w radio kardynał prymas Hlond⁴, a także podał skład delegacji płockiej na pogrzeb, jak również najważniejsze dane, co do jego miejsca i czasu⁵.

3 stycznia, we wtorek, cytowany „Głos Mazowiecki” informował o ostatnich chwilach śp. ks. kardynała A. Kakowskiego, niemal dosłownie drukując wcześniej podane tutaj na ten temat informacje⁶.

4 stycznia, w środę, nabożeństwo za duszę śp. kardynała Kakowskiego odprawił ks. dziekan mławski Ordon w kościele parafialnym św. Trójcy⁷.

4 stycznia, w środę, „Głos Mazowiecki” na pierwszej stronie, jako informację główną, podał relację z eksportacji zwłok śp. ks. kard. Kakowskiego z pałacu arcybiskupiego do archikatedry warszawskiej⁸, dalej zaś – cytowane tutaj dalej – treści depezy kondolencyjnych Ignacego Mościckiego i Ignacego Paderewskiego⁹.

2 „Głos Mazowiecki” 1938 nr 299, s. 1.

3 *Arcypasterz i Kapituła Katedr. Płocka wobec zgonu ś. p. ks. kard. Al. Kakowskiego*, „Głos Mazowiecki” 1939 nr 1, s. 1.

4 *Kardynał Prymas Hlond o ś. p. Ks. Kard. Kakowskim*, tamże.

5 *Arcypasterz i Kapituła Katedr. Płocka wobec zgonu ś.p. Ks. Kard. A. Kakowskiego*, dz. cyt., tamże.

6 *Ostatnie chwile ś.p. Ks. Kardynała A. Kakowskiego*, „Głos Mazowiecki” 1939 nr 2, s. 2.

7 *Z Mławy i okolicy*, „Głos Mazowiecki” 1939 nr 11, s. 4.

8 *Pogrzeb ś.p. Ks. Kard. Kakowskiego*, „Głos Mazowiecki” 1939 nr 3, s. 1.

9 *Po zgonie ś.p. Ks. Kard. Kakowskiego. Depesza kondolencyjna Prezydenta Rzeczypospolitej i Ignacego Paderewskiego*, tamże, s. 3.

5 stycznia, w czwartek, „Głos Mazowiecki” zrelacjonował przebieg uroczystego nabożeństwa żałobnego za duszę śp. ks. kard. Kakowskiego, jakie w dniu 4 stycznia odbyło się w warszawskiej katedrze św. Jana¹⁰, podał również skład osobowy uczestniczącej w nim delegacji płockiej, którą ostatecznie stanowili: „J. E. ks. Biskup Wetmański, ks. prał. Targowski, ks. oficjał Figielski, ks. dyr. Tenderenda i p. szamb. Płoski”¹¹.

8 stycznia, w niedzielę, „Głos Mazowiecki” przytoczył co ciekawsze fragmenty – wygłoszonego wcześniej w radio – wspomnienia ks. prymasa Hlonda poświęconego postaci ks. kard. Kakowskiego¹².

Ukazujący się tego samego dnia pierwszy w 1939 roku numer tygodnika „Hasła Katolickie”¹³, zamieścił fotografię śp. ks. Aleksandra Kakowskiego i towarzyszący jej następujący tekst:

**„Ś. p. Ks. Aleksander Kakowski
Kardynał Prezbiter Kościoła Rzymskiego
Arcybiskup Metropolita Warszawski**

W piątek, dn. 30 grudnia 1938 r. o godz. 21.11, w pałacu arcybiskupim w Warszawie zmarł po dłuższej chorobie ś.p. Ks. Kardynał Aleksander Kakowski, Arcypasterz stolicy i Archidiecezji Warszawskiej.

Zmarły Ksiądz Kościoła był synem naszej ziemi mazowieckiej. Urodzony w r. 1862 w Dębinach pod Przasnyszem, nauki średnie i seminarium duchowne ukończył w Warszawie, gdzie też w r. 1886 został wyświęcony na kapłana. Wyższe studia duchowne ukończył w Akademii Duchownej w Petersburgu oraz w Rzymie. Piastował kolejno różne stanowiska duchowne oraz wyładał w Seminarium Duchownym w Warszawie. W r. 1910 został powołany na stanowisko rektora Akademii Duchownej w Petersburgu, jedynej wyższej rzymsko-katolickiej uczelni duchownej na ziemiach Rosji. W trzy lata później, w r. 1913 po zgonie Ks. Arcybiskupa Popiela zostaje arcybiskupem-metropolitą warszawskim.

Na tym stanowisku zastaje Zmarłego Arcypasterza wojna światowa i Odrodzenie Polski. Staje się więc na jakiś czas prymasem odradzającej się Ojczyzny oraz piastuje w latach 1916–1918 wysoką godność jednego z trzech członków Rady Regencyjnej w Warszawie, która w listopadzie 1918 r. oddała władzę powracającemu z Magdeburga Józefowi Piłsudskiemu.

Pierwszym nuncjuszem w odradzającej się Polsce był ks. prałat Achilles Ratti, któremu ś. p. Arcyb. Kakowski w r. 1919 udzielił sakry biskupiej, a który w r. 1923

10 *Zwłoki ś.p. Ks. Kard. A. Kakowskiego spoczęły na razie w podziemiach katedry warszawskiej*, „Głos Mazowiecki” 1939 nr 4, s. 6.

11 *Delegacja płocka na pogrzebie ś.p. Ks. Kard. Kakowskiego*, tamże, s. 5.

12 *Postać Ks. Kard. Kakowskiego w oświetleniu ks. Prymasa Hlonda*, „Głos Mazowiecki” 1939 nr 6, s. 4.

13 Nr 1 „Hasła Katolickie” z 1939 r. faktycznie przygotowany i wydany został jeszcze w 1938 r.

zasiadł na Stolicy Apostolskiej, jako Ojciec św. Pius XI. W r. 1919 otrzymał ś. p. Ks. Arcybiskup Kakowski kapelusz kardynalski.

Zmarły Arcypasterz zostawia po sobie szereg trwałych dzieł, które świadczą o jego pracowitym dla Kościoła i Ojczyzny życiu, a które trzeba osobno omówić.

Odszedł Pasterz Dobry, który ćwierć wieku z górą poświęcił swej Owczarni i który przewodził jej w chwilach przełomowych dla Kościoła i Polski. Odszedł wierny syn Stolicy Apostolskiej i Ojczyzny, w której odradzaniu się i wzroście tak czynny brał udział i w której uczył poszanowania dla własnej władzy.

Diecezja nasza, która wchodzi w skład metropolii warszawskiej, łączy się całą w żalu ze Stolicą i Archidiecezją Warszawską i z całą Polską. W skupieniu prosimy Najwyższego o spokój duszy dla Zmarłego Arcypasterza.

Niech spoczywa w spokoju!"¹⁴

W tym samym numerze tegoż tygodnika redakcja zrekapitułowała swoim czytelnikom ostatnie dni życia oraz uroczystości pogrzebowe śp. A. Kakowskiego, pisząc:

„Po zgonie ś. p. Ks. Kard. Kakowskiego

Ś. p. Ks. Kard. Kakowski zapadł przed trzema tygodniami na gripę, która przeszła w zapalenie płuc. Stan zdrowia Dostojnego Chorego pogarszał się z dnia na dzień, aż stało się wiadomym, że zbliża się nieuchronny koniec.

W piątek, 30 ub. m. o godz. 17-ej u łóża najdostojniejszego chorego zgromadziły się: kapituła metropolitalna, rodzina i najbliższe otoczenie. Zgromadzeni zaczęli odmawiać modlitwę za konających. Ks. Kardynał w modlitwach tych brał świadomy i pełen pobożności udział. Ks. Nuncjusz Cortesi, który przybył wraz z Księżmi Biskupami: Gallem i Szlagowskim udzielił choremu Apostolskiego błogosławieństwa. Po błogosławieństwie Ks. Kardynał otworzył oczy i w języku włoskim powiedział kilka zdań, w których wspomniał, że zawsze jako arcybiskup wpajał w duchowieństwo i wiernych zasady prawdziwej wiary. Polska – mówił – będzie silna, o ile będzie wierna nauce Chrystusa i wskazaniom Kościoła. Przemówienie gasnącego Księcia Kościoła, stanowiące niejako jego testament duchowy, wywarło na wszystkich obecnych niezapomniane wrażenie. Wszyscy mieli łzy w oczach.

Po dwóch godzinach nastąpił ponowny atak sercowy. Wtedy na polecenie lekarza, część zebranych opuściła pokój. Pozostali tylko najbliżsi z rodziny, dr Stefanowski, ks. prałat Fajęcki, ks. rektor Mystkowski, oraz Siostry Elżbietanki, opiekujące się przez cały czas choroby Arcypasterza. O godz. 21 m. 8 oddech zupełnie ustał. Dr Stefanowski zbadał wówczas serce. Biło ono jeszcze, ale bardzo wolno. W dwie lub trzy minuty później lekarz, badając serce, stwierdził zgon. Ks. Kardynał Kakowski nie żył.

14 „Hasło Katolickie” 1939 nr 2, s. 19.

W sobotę od wczesnego ranka kapłani przy zwłokach odprawiali Msze św. W niedzielę i w poniedziałek zwłoki ś.p. Kard. Kakowskiego były wystawione w Pałacu Arcybiskupim, gdzie składali hołd liczni wierni. we wtorek 3 stycznia po południu zwłoki ś. p. Ks. Kardynała Kakowskiego zostały w uroczystym pochodzie pogrzebowym przy udziale wielu Biskupów z całej Polski, przedstawicieli władz, licznego duchowieństwa i tłumów wiernych, przeniesione do Katedry św. Jana.

Uroczystości żałobne odbyły się w środę. Po jutrzni żałobnej nastąpiła Msza św. pontyfikalna, a o godz. 10-ej uroczyste nabożeństwo żałobne. Po skończonym nabożeństwie żałobnym i pożegnaniu Dostojnego Arcypasterza przez przedstawiciela Episkopatu, zwłoki Ks. Kardynała spoczęły tymczasowo w podziemiach katedry. Zgodnie z wolą Zmarłego Arcypasterza, który pragnął być pochowany na Bródnie wśród najbiedniejszych, zostaną zwłoki tam przeniesione po przygotowaniu grobu.

Na ręce Kapituły Metropolitalnej w Warszawie nadeszły bardzo liczne depesze kondolencyjne z całej Polski i za granicą”.

9 stycznia, w poniedziałek, „Głos Mazowiecki” informował o kondolencji marszałka Rydza-Śmigłego¹⁵, jak również o modlitwach za duszą śp. A. Kakowskiego w Wiecznym Mieście. Oto pełna treść drugiej z tych informacji:

„Nabożeństwa na intencję ś p. Ks. Kardynała Kakowskiego

W Rzymie w ubiegłym tygodniu w kaplicy Sióstr Nazaretanek J. Em. ks. kardynał Marmaggi odprawił Mszę żałobną za duszę ś.p. Ks. Kardynała Kakowskiego.

W kościele polskim św. Stanisława odprawił nabożeństwo żałobne na intencję Zmarłego Arcypasterza Warszawy, J. E. ks. biskup Dubowski.

Na nabożeństwie byli obecni m. in. ambasador polski przy Kwirynale Wieniawa Długoszowski, chargé d'affaires przy Watykanie Janikowski, dyrektor departamentu wyznań Borkowski, kolonia polska, przedstawiciele zakonów i księża Polacy studiujący w Rzymie. Pienia żałobne i „Requiem” Perosiego wykonali śpiewacy chóru Sykstyńskiego pod kierownictwem ks. Antonellego¹⁶.

12 stycznia, w czwartek, a następnie 13 stycznia, w piątek „Głos Mazowiecki” najpierw poinformował¹⁷, a następnie przypomniał¹⁸, że:

15 Oto pełna treść tej krótkiej informacji: *Kondolencja Marszałka Śmigłego-Rydza. Po pogrzebie i nabożeństwie ś.p. Ks. Kardynała Aleksandra Kakowskiego Marszałek Polski Śmigły-Rydz udał się osobiście do mieszkania J. E. Ks. Arcybiskupa Galla, na którego ręce złożył kondolencje wobec zgonu Arcypasterza Stolicy.* „Głos Mazowiecki” 1939 nr 6, s. 2.

16 Tamże.

17 *Nabożeństwo żałobne w Katedrze za duszę ś. p. Ks. Kardynała A. Kakowskiego,* „Głos Mazowiecki” 1939 nr 9, s. 3.

18 *Nabożeństwo żałobne za ś. p. Ks. Kard. Kakowskiego,* „Głos Mazowiecki” 1939 nr 10, s. 3.

„W sobotę 14 b. m. w plockiej Bazylice Katedralnej odprawione zostanie uroczyste nabożeństwo żałobne za duszę ś.p. Ks. Kardynała Aleksandra Kakowskiego, Arcybiskupa metropolity warszawskiego. O godz. 9-ej rozpocznie się jutrznia żałobna, a o godz. 9.30 pontyfikalną Mszę św. żałobną odprawi Arcypasterz diecezji J. E. ks. Arcybiskup Dr Antoni Julian Nowowiejski”¹⁹. Ostatni akapit tej informacji w imieniu Zarządu Bazyliki Katedralnej „zaprasza na to nabożeństwo wiernych, aby wspólnie z Najdostojniejszym Arcypasterzem i duchowieństwem modlić się za duszę ś. p. kardynała Kakowskiego”²⁰.

Zamknięciem owej plockiej odslony uroczystości żałobnych śp. kard. A. Kakowskiego były jeszcze dwie publikacje: obszerna, o charakterze biograficznym, zamieszczona w „Miesięczniku Pastorskim Płockim” oraz wzmianka w „Hasle Katolickim” z 15 stycznia 1939 roku, gdzie obok fotografii wielkiego Metropolity Warszawy czytamy:

„Ś.p. Ks. Kardynał Kakowski (którego zdjęcie tu widzimy), został pochowany 4 b. m. w podziemiach katedry św. Jana w Warszawie. Przed złożeniem trumny w podziemiach katedry odbyło się w katedrze św. Jana uroczyste nabożeństwo żałobne za duszę ś. p. Ks. Kard. Kakowskiego. Prezydenta Rzeczypospolitej reprezentował p. Marszałek Śmigły-Rydz. Z ramienia rządu udział w pogrzebie wzięli: p. premier Składkowski i p. min. Roman. Na tronie zmarłego Kardynała w katedrze zasiadł Nuncjusz Apostolski Cortesi. Mszę św. żałobną odprawił Prymas Polski, J. Em. Ks. Kard. Hlond. Mowę żałobną wygłosił ks. Biskup Szlagowski. W myśl życzeń Zmarłego Kardynała będzie [on] później pochowany na cmentarzu na Bródnie.

Z Płocka udział w uroczystościach pogrzebowych ś.p. Ks. Kard. Kakowskiego wzięli J. E. Ks. Biskup Wetmański, ks. prał. Targowski, ks. oficjał Figielski, ks. dyr. Tenderenda i p. szamb. Płoski”²¹.

Tymczasem „Miesięcznik Pastorski Płocki” w numerze styczniowym z 1939 roku dokonał przedruku cytowanego tutaj wcześniej artykułu pt. *Zgon ś. p. Kardynała Kakowskiego, Metropolity Warszawskiego*²².

Z tego samego źródła (MPP) dowiadujemy się, że na uroczystości pogrzebowe z Płocka do Warszawy ostatecznie wyjechały 4 osoby: bp Wetmański, oficjał Figielski, dyr. Tenderenda i szamb. Płoski²³, natomiast „Nabożeństwo żałobne za spokój duszy ś.p. Ks. Kardynała, Metropolity Warszawskiego odprawione zostało w [plockiej] bazylice katedralnej w sobotę 14 stycznia, jako w najbliższy dzień po oktawie Epifanii, w którym rubryki pozwalają na odprawienie Mszy św. żałobnej absente corpore. Mszę św. pontyfikalną celebrował Ks. Biskup Wetmański, w obecności Arcypasterza diecezji, kapituły katedralnej oraz duchowieństwa m. Płocka i wiernych”²⁴.

19 *Nabożeństwo żałobne w Katedrze za duszę ś. p. Ks. Kardynała A. Kakowskiego*, „Głos Mazowiecki” 1939 nr 9, s. 3.

20 Tamże.

21 „Hasło Katolickie” 1939 nr 3, s. 39.

22 MPP 1939 nr 1, s. 5–7.

23 „Hasło Katolickie” 1939 nr 3, s. 39.

24 Tamże, s. 40.

**KONDOLENCJE NADEŚLANE LUB OSOBIŚCIE ZŁOŻONE
Z OKAZJI ZGONU ŚP. KARDYNAŁA KAKOWSKIEGO
(„Wiadomości Archidiecezjalne Warszawskie”, r. 29: 1939 nr 1, s. 65–71)**

Kondolencja Ojca świętego dla Archidiecezji Warszawskiej

Z Watykanu na ręce dziekana Kapituły Metropolitalnej J. E. Ks. Arcybiskupa Galla nadeszła depesza treści następującej:

„Najwyższy Pasterz głęboko bolejąc nad zgonem Jego Eminencji Kardynała Kakowskiego, modli się żarliwie o światłość i pokój wiekuisty dla jego wzniosłej duszy, a całej archidiecezji osieroconej przez zgon ojca i pasterza z serca błogosławi. – Kardynał Pacelli”.

Kondolencja Pana Prezydenta Rzeczypospolitej

Z polecenia Pana Prezydenta RP udał się do dziekana Kapituły Metropolitalnej J. E. Ks. Arcybiskupa Galla szef kancelarii cywilnej min. Łepkowski, wyrażając serdeczne współczucie z racji zgonu ś.p. Kardynała Kakowskiego. Poza tym P. Prezydent nadesłał depeszę następującej treści:

„Do głębi wzruszony wiadomością o zgonie Jego Eminencji Ks. Kardynała Aleksandra Kakowskiego przesyłam Kapitulie Metropolitalnej wyrazy najszczerzego współczucia w żalu, który jednoczy cały nasz naród wobec straty Arcypasterza i wielkiego obywatela, którego dostojna postać w ciężkich nieraz chwilach świeciła Polsce przykładem godności i poświęcenia. – Ignacy Mościcki”.

Kondolencja J. Em. Ks. Prymasa Polski

J. Em. Ks. Kardynał Prymas August Hlond nadesłał na ręce dziekana Kapituły Metropolitalnej Warszawskiej J. E. Ks. Arcybiskupa Stanisława Galla następującą depeszę:

„Waszej Ekscelencji, Kapitulie, Kurii Metropolitalnej oraz całej Archidiecezji zasylam od siebie i moich obu archidiecezji wyrazy najgłębszej kondolencji z powodu zgonu Kardynała Kakowskiego, w którym czciłem nie tylko największego na stołecznej metropolii Hierarchę, ale i życzliwego ojcowskiego przyjaciela. Pograżony w smutku modłę się o spokój i wysoki stopień chwały niebieskiej dla jego dobrej i szlachetnej duszy. Przybędę oddać zmarłemu purpuratowi ostatnią pobożną przysługę. – Kardynał Prymas”.

Kondolencja Marszałka Śmigłego Rydza

Z polecenia Marszałka Śmigłego Rydza udał się do Ks. Arcybiskupa Galla gen. Przedrzymirski, by wyrazić Kapitulie Metropolitalnej i Archidiecezji wyrazy serdecznego współczucia z racji śmierci ś.p. Kardynała Aleksandra Kakowskiego.

Dnia 4 stycznia, br. po nabożeństwie i pogrzebie ś.p. Ks. Kardynała Aleksandra Kakowskiego Marszałek Polski Śmigły Rydz udał się osobiście do mieszkania J. E. Ks. Arcybiskupa Galla, na którego ręce złożył kondolencje wobec zgonu Arcypasterza stolicy.

Kondolencja J. Em. Ks. Kardynała Bertrama

Kardynał Bertram, arcybiskup Wrocławia, nadesłał następującą depezę:

„Dostojnej Kapitulie Metropolitalnej składam najgłębsze i najserdeczniejsze wyrazy współbolewania z powodu śmierci Kardynała Arcybiskupa Warszawy, którego z głęboką miłością przy ołtarzu wspominam”.

Kondolencja kardynała Pellegrinetti

„Wstrząśnięty zgonem Kardynała Arcybiskupa Kakowskiego, najdroższego i najbardziej zasłużonego, składam Waszej Ekscelencji, Kapitulie, Duchowieństwu i Narodowi Polskiemu wyrazy kondolencji i zapewniam o modłach za duszę Zmarłego. Proszę Waszą Ekscelencję o reprezentowanie mię na pogrzebie. – Kardynał Pellegrinetti”.

Kondolencje innych kardynałów i biskupów zagranicznych

Poza tym nadeszły telegramy od b. nuncjusza w Warszawie, kardynała Marmaggio, arcybiskupa Paryża – kardynała Verdier, arcybiskupa Budapesztu – kardynała Serediego, od członka Akademii Francuskiej – biskupa Grente.

Kondolencje Episkopatu i duchowieństwa polskiego

Na ręce Kapituły Metropolitalnej w Warszawie nadeszły kondolencje od wszystkich Księży Biskupów Polski trzech obrządków oraz Kapituł katedralnych i kolegiackich. Kilku Księży Biskupów jednocześnie powiadomiło Kapitułę, że z racji choroby nie mogą wziąć udziału w pogrzebie śp. Ks. Kardynała Kakowskiego, ofiarowując zarazem Msze święte na intencję Zmarłego Purpurata.

Kondolencja podsekretarza stanu w Watykanie

Podsekretarz stanu Stolicy Apostolskiej nadesłał następujący telegram:

„Łączę się w głębokim żalu i w modłach za duszę ś.p. Najdostojniejszego Kardynała Kakowskiego. – Montini”.

Kondolencja Rządu

„Głęboko wzruszony wiadomością o śmierci Jego Eminencji Ks. Kardynała Aleksandra Kakowskiego składam Kapitulie Metropolitalnej wyrazy mego najżywszego żalu i współczucia po stracie Arcypasterza. – Prezes Rady Ministrów Sławoj-Składkowski”.

„Razem z całym społeczeństwem katolickim składam hołd pamięci wielkiego kardynała polskiego Kakowskiego, który w historii odrodzonej Polski odegrał tylokrotnie tak wybitną rolę. Cześć jego zasłudze i pamięci. – Eugeniusz Kwiatkowski, minister skarbu”.

„Do głębi poruszony ciężką żalobą, jaka spadła na Metropolię Warszawską i na Kościół katolicki przez śmierć ś.p. Ks. Kardynała Kakowskiego, znakomitego dostojnika Kościoła i wielkiego syna Polski, przesyłam Kurii Metropolitalnej wyrazy mego najszczerzego współczucia. – Minister W. r. i O. P.”.

„Proszę Waszą Ekszelencję przyjąć wyrazy żalu i smutku z okazji zgonu Ks. Kardynała Kakowskiego, Arcybiskupa Warszawskiego. – Beck”.

Kondolencje korpusu dyplomatycznego

Do pałacu arcybiskupiego przybyli i wpisali się do księgi kondolencyjnej: ambasadorowie Anglii, Francji, Italii, Japonii, Rumunii, USA, ministrowie Brazylii, Danii, Szwajcarii, Bułgarii, Portugalii, Jugosławii, Łotwy, Finlandii, Grecji, Norwegii, Iranu; charges d'affaires Węgier, Niemiec, Holandii, Litwy, Egiptu, Meksyku, Argentyny, Chin, Estonii, Czechosłowacji.

Kondolencje marszałków Senatu i Sejmu

„Głęboko przejęty żalosaną wiadomością o zgonie Jego Eminencji Ks. Kardynała Aleksandra Kakowskiego, Arcybiskupa Metropolity warszawskiego, wybitnego męża stanu Rzeczypospolitej, człowieka o najwyższych wartościach serca i umysłu

– przesyłam Kapitulę Metropolitalnej imieniem Senatu i własnym wyrazy szczerogo żalu i współczucia. – Marszałek Senatu Bogusław Miedziński”.

„Głęboko wstrząśnięty śmiercią Jego Eminencji Ks. Kardynała Aleksandra Kakowskiego, Arcybiskupa Metropolity warszawskiego, znakomitego Księcia Kościoła i wielkiego męża stanu Rzeczypospolitej – w imieniu Sejmu i własnym składam tą drogą Kapitulę Metropolitalnej na ręce Waszej Ekscelencji wyrazy głębokiego żalu i współczucia. – Marszałek Sejmu W. Makowski”.

Kondolencja Ignacego Paderewskiego

Ze Szwajcarii od Ignacego Paderewskiego nadszedł następujący telegram:

„Do głębi przejęty żalosną wieścią składam na ręce Waszej Ekscelencji wyrazy najserdeczniejszego współczucia z powodu zgonu Jego Eminencji świętej pamięci Ks. Arcybiskupa Metropolity warszawskiego Kardynała Kakowskiego. Odszedł od nas sługa Boży, Księżę świętego Kościoła, wielki i zasłużony syn naszego narodu. W ciągu długiego i pracowitego żywota z woli Najwyższego wystawiony był na liczne próby, z których zawsze wychodził zwycięsko. Czynami jego kierowały zasady Chrystusa i miłość Ojczyzny. Za rządów zaborczych pod okupacją i w Polsce niepodległej świętej pamięci ukochany Zmarły okazał się mężem rozumu i rozwagi niepospolitej, broniąc praw zarówno Kościoła, jak i narodu. Światłym radom, wysokiemu wpływowi jego Polska wiele ma do zawdzięczenia. Niechaj ta ziemia ojczysta, której zawsze służył wiernie, lekka mu będzie i niech spoczywa w pokoju, a Bóg Najwyższy niech go przyjmie do swej chwały wedle zasług jego i swego miłosierdzia. – Paderewski”.

Kondolencje Zarządu Miasta Warszawy i Poznania

Do Jego Ekscelencji Ks. Arcybiskupa Galla przybyli osobiście, by złożyć kondolencje: prezydent Starzyński oraz wiceprezydenci: Olpiński, Pohoski i Kulski.

W imieniu miasta Poznania nadesłał serdeczny telegram prezydent Ruge.

Kondolencja generała Sosnkowskiego

„Głęboko wzruszony zgonem Jego Eminencji Ks. Kardynała Aleksandra Kakowskiego, znakomitego Księcia Kościoła i obywatela Rzeczypospolitej Polskiej, dzieląc żalobę, jaka okryła Kościół katolicki, składam Kapitulę wyrazy szczerogo współczucia i żalu. – Kazimierz Sosnkowski, generał broni”.

Kondolencja szefa sztabu i wiceministrów Ministerstwa Spraw Wojskowych

„Wzruszony wiadomością o śmierci Jego Eminencji Kardynała Kakowskiego przesyłam Kapitulie Metropolitalnej wyrazy głębokiego współczucia. – Stachewicz, generał dywizji, szef sztabu generalnego”.

Poza tym złożyli kondolencje wiceministrowie: gen. Głuchowski i gen. Litwinowicz.

Kondolencje wyższych uczelni naukowych

Św. Kongregacja Seminariów i Uniwersytetów bierze udział w wielkiej żałobie Archidiecezji Warszawskiej i całego Narodu Polskiego i, zapewniając o modłach za duszę Dostojnego Kardynała Kakowskiego, wspomina jego najszczytniejsze pouczenia. – Ruffini, sekretarz Św. Kongregacji Sem. i Uniwersytetów”.

Od rektora Uniwersytetu J. P. w Warszawie nadeszło pismo treści następującej:

„Wstrząśnięty do głębi wiadomością o zgonie Ks. Arcybiskupa Metropolity warszawskiego ś.p. Aleksandra Kardynała Kakowskiego, Prymasa Królestwa Polskiego, niestrudzonego budowniczego Polski katolickiej, przesyłam w imieniu Senatu Akademickiego i własnym najszczerze wyrazy prawdziwego żalu i współczucia. – Włodzimierz Antoniewicz”.

„Senat Akademicki Politechniki Warszawskiej, głęboko dotknięty ciężką stratą, jaką poniosła cała Polska przez zgon wielce zasłużonego dla Kościoła katolickiego i narodu polskiego świętej pamięci Ks. Kardynała Aleksandra Kakowskiego, przesyła na ręce Waszej Ekscelencji wyrazy głębokiego bólu i żalu, potęgowanego przez świadectwem, że społeczność akademicka straciła w Zmarłym Arcypasterzu swego doświadczanego doradcę duchowego i przyjaciela. – Józef Zawadzki, rektor”.

W imieniu Senatu Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego nadesłał kondolencje ks. rektor Szymański, imieniem Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie – rektor Bulanda.

Kondolencja metropolity Dionizego

W niedzielę, dnia 1 stycznia br. przybył do pałacu arcybiskupów warszawskich głowa Cerkwi prawosławnej w Polsce, metropolita Dionizy i na ręce ks. kan. R. Dąbrowskiego, sekretarza Zmarłego Purpurata, złożył głęboką kondolencję i wyrazy współczucia w imieniu własnym oraz całej Cerkwi prawosławnej w Polsce, która z czcią wspomina śp. Ks. Kardynała Kakowskiego. Metropolita modlił się następnie u trumny Zmarłego Arcypasterza.

Kondolencja byłych Obrońców Ojczyzny

„Głęboko wzruszony zgonem Najdostojniejszego Arcypasterza J. Em. Ks. Kardynała Kakowskiego proszę Waszą Ekszelencję o przyjęcie najserdeczniejszych wyrazów głębokiego żalu, który wyrażam w imieniu byłych Obrońców Ojczyzny, zrzeszonych w Federacji PZOO oraz własnym. – Prezes dr Roman Górecki, generał brygady”.

Kondolencje różnych innych wybitnych osobistości, przedstawicieli władz, nauki, prasy i wszelkich organizacji

Poza tym nadesłali depesze, względnie przybyli do pałacu arcybiskupiego w celu złożenia kondolencji liczni inni wybitni przedstawiciele społeczeństwa, władzy, nauki, prasy i wszelkich organizacji, jak: Prezydium Związku Dziennikarzy RP, Zarząd Główny Związku Wydawców, Zjednoczenie Polskich Pisarzy Katolickich, Klub Sprawozdawców Parlamentarnych, Agencja „Iskra”, Polska Agencja Agrarna, naczelny redaktor „Kurieru Warszawskiego” Konrad Olchowicz, naczelny redaktor „Czasu” Jan Moszyński, prezes Najwyższej Izby Kontroli Państwa Krzemiński, prezes PKO Gruber, dyrekcja Polskiego Radia, senator Prystor, Główna Komenda Związku Strzeleckiego, Zarząd Główny Stronnictwa Narodowego, szef Obozu Zjednoczenia Narodowego gen. Skwarczyński, wojewoda pomorski Raczkiewicz, prezes Związku Izb Rolniczych Sobczyk, generał Haller, radca Janikowski, prezes Międzynarodowej Federacji Gimnastycznej Adam Zamoyski, Naczelnictwo Związku Harcerstwa Polskiego, Izba Lekarska Warszawsko-Białostocka, generał Towarzystwa Jezusowego o. Włodzimierz Ledóchowski, Ministerstwo Skarbu, b. prezydent Stanisław Wojciechowski, rektor Uniwersytetu Stefana Batorego, generałostwo Sikorscy, książę Janusz Radziwiłł, Gmina Żydowska Miasta Łodzi, Adolf Bniński, generał Roupert, dyr. H. Borkowski, redaktor Stanisław Piasecki, prof. Abraham, Zarząd Główny Towarzystwa „Trzeźwość”, książę Roman Sanguszko, prez. Józef Żychliński, wojewoda W. Jaroszewicz, Centralny Związek Detalistycznego Kupiectwa Polskiego, Polska Macierz Szkolna, wojewoda Sołtan, Zarząd Główny KSMM, Edward Potworowski, Kazimierz Papce, poseł z Pragi, gen. Zahorski, min. Poniński z Bukaresztu, Związek Ziemian, wiceprezydent Warszawy – p. Graba-Łęcki, Narodowe Zrzeszenie Adwokatów, naczelny redaktor „I. K. C.” – p. Dąbrowski, Prasowa Agencja Gospodarcza, Warszawskie Towarzystwo Dobroczynności, Katolicki Związek Mężów w Polsce, Katolicki Związek Polek, Związek Zawodowy Artystów Scen Polskich, generał oo. zmartwychwstańców, książę Andrzej Lubomirski, prezydent miasta Lwowa Ostrowski, hr. Artur Tarnowski, Stefan Dziewulski, Oskar Halecki, Min. Opieki Społecznej Kościalkowski, wiceministrowie Chełmoński, Bleszyński, Kożuchowski, gen. Głuchowski, Grodyński, prezes Sądu Najwyższego

Supiński, prezes Trybunału Administracyjnego Helczyński, kierownik Marynarki Wojennej, prezes Komisji Kodyfikacyjnej Pohorecki, rektor SGGW Miklaszewski, rektor Wolnej Wszechnicy, prezes Akademii Nauk Technicznych, b. premierowie Kucharzewski i Ponikowski, Związek Lekarzy Państwa Polskiego, Towarzystwo Zachęty Sztuk Pięknych, Wyższa Szkoła Dziennikarska, Polski Czerwony Krzyż, Muzeum Przemysłu i Rolnictwa, Narodowa Organizacja Kobiet, prezes Stronnictwa Ludowego Rataj, prezes Stronnictwa Pracy Popiel, kurator Okręgu Szkolnego Warszawskiego, prezydent miasta Częstochowy, dziekan Rady Adwokackiej w Warszawie, b. minister Kühn, Towarzystwo Literatów i Dziennikarzy, Okręgowa Izba Lekarsko-Dentystyczna, Związek Nieruchomości Miejskiej, Towarzystwo Kredytowe Ziemskie, Stowarzyszenie Dyrektorów Szkół Średnich, Związek Rzemieślników Chrześcijan, rektor Akademii Greckokatolickiej we Lwowie, Towarzystwo „Sokół”, zastępca szefa Kancelarii Cywilnej dr Skowroński, Związek Spółdzielni Rolniczych, gen. Fabrycy, Stowarzyszenie Młodych Ziemianek, Naczelna Rada Adwokacka, Polska Akademia Literatury, prezes Ligi Morskiej i Kolonialnej gen. Kwaśniewski, Centralny Związek Młodej Wsi, rektor Głównej Szkoły Handlowej w Warszawie, prezydent miasta Krakowa, prezydent miasta Łodzi, prezydent miasta Grudziądza, prezydium Stronnictwa Zachowawczego, Narodowi Monarchiści, Związek Hallerczyków, Reprezentacja Związków Legionistów Pułaskich, Sybiraków, Kaniowczyków i III Korpusu, Klub Prasy Zagranicznej, Redakcja „A B C”, wydawnictwo „Depesza” i „Obrońca Kultury”, dyrektor K. K. O. Dolanowski, Związek Uzdrowisk Polskich, Zjednoczenie Polskich Związków Śpiewaczych, Stowarzyszenie Chrześcijańsko-Narodowe Nauczycieli, Towarzystwo Farmaceutyczne, Drukarnia i Księgarnia św. Wojciecha, prezes Biblioteki Krasińskich, Polski Przemysł Hotelowy, Polski Instytut Współpracy z Zagranicą, Kolegium Polskie w Rzymie, rektor Akademii Medycyny Weterynaryjnej ze Lwowa, prezes „Sokoła” płk Arciszewski, Zarząd Związku Sodalitacji Mariańskich, Rada Wyższa św. Wincentego à Paulo, Stowarzyszenie Przemysłowców Budowlanych, Kresowy Związek Ziemian, ambasador Józef Lipski z Berlina, minister pełnomocny dr Grabowski, książę Zdzisław Lubomirski, prof. hon. Jan Kochanowski, książę Seweryn Czetwertyński, audytor Św. Roty ks. Janasik, Polski Instytut Papieski w Rzymie, kustosz Muzeum Narodowego w Warszawie, szereg państwowych szkół gimnazjalnych, Fundacja Potulickich, Chrześcijański Uniwersytet Robotniczy, Katolicki Związek Młodzieży Żeńskiej w Poznaniu, Związek Lekarzy Dentystów Chrześcijan, Jerzostwo Michalscy, Centrala Krajowego Katolickiego Związku Kobiet w Poznaniu, Katolickie Towarzystwo Opieki nad Dziewczętami, Stołeczny Okręg Polskiego Czerwonego Krzyża, Stowarzyszenie Zjednoczonych Ziemianek, Instytut Historyczny.

WSPOMNIENIA O ŚP. KARDYNALE KAKOWSKIM**(Przemówienie radiowe J. Em. Ks. Kardynała Prymasa – dnia 3. I 1939 r.)****(„Wiadomości Archidiecezjalne Warszawskie”, r. 29, 1939 nr 1, s. 12–20)**

Wspomnienia. Ani panegiryk, ani mowa żałobna. Gdyby nie bliski majestat śmierci, gdyby nie to, że zwłoki Zmarłego Kardynała spoczywają jeszcze na katafalku w jego świętojańskiej katedrze, można by gawędziarskimi szczegółami wyczyłować tę brylowatą postać, iżby stanęła przed nami w całym czarze swej subtelnej dobroci i barwnego bogactwa duchowego. Wobec powagi chwili sztywnieje język, a i myśl się płoszy, nie chcąc codzienną swobodą ubliżyć żałobie.

Gdy go bliżej poznałem, był już Kardynałem, pierwszym Kardynałem na stołecznej metropolii. Był Kardynałem wspaniałym, reprezentacyjnym. Gdy z jego górującej postaci spływały długie linie purpury, gdy w uroczystych chwilach jasnym, choć nie doniosłym głosem odczytywał swe drobiazgowo wykończone przemówienia, gdy z naturalną, ale zniewalającą powagą brał udział czy to w oficjalnych aktach na Królewskim Zamku w Warszawie, czy to w ceremoniach watykańskich, czy wreszcie w galowych przyjęciach w Paryżu lub Budapeszcie, wszędzie wywierał silne wrażenie swą postawą i wrodzoną godnością. A pod purpurą kryła się niemal franciszkańska pokora, bez cienia wyniosłości.

Był dygnitarzem o głębokiej wierze, a wierzył wiarą prostą, szczerą, niemal ludową, podobną do tej, którą się swego czasu odznaczył spiżowy kardynał Puzyna. Umiał się modlić tak bez pozy, a zarazem tak serdecznie, jakby jeszcze dzieckiem modlił się ze swą panią matką. Szkoda, że artysta nie rysował tych budujących scen, kiedy Zmarły Purpurat, od lat cierpiący na oczy, odmawiał oficjum z klerykami swego Seminarium, to sunąc się z trudem po salonie, to siadając z wycieńczenia na fotelu, pobożnie wsłuchany w alternację brewiarzowych psalmów, odmawianych wzorowo przez młodych lewitów.

Znamionowało Kardynała głębokie poczucie biskupiej władzy, a zarazem bezwzględna wierność dla Stolicy Świętej i uległość bez zastrzeżeń wobec Papieża. Zwłaszcza stosunek zmarłego Purpurata do Ojca świętego był podyktowany duchem nadprzyrodzonym, a był zasadniczy, iż pod tym względem nie uznawał dyskusji. Poznawszy jasno intencję Papieża, dostosowywał się do niej z budującą karnością. Jako konsekратор Piusa XI cieszy się w Watykanie wyjątkowymi względami, ale nigdy nie szukał poufalości i nie wyzyskiwał dla siebie dobroci Papieża. Obsypywany łaskami był wdzięczny, ale dyskretny, wytworny. O swoim udziale w ostatnim konklawe wspominał z radością, podnosząc szczegół, że obaj polscy kardynałowie już od pierwszego aktu elekcyjnego zwracali swymi głosami uwagę na kardynała Rattiego.

Inni kompetentniej ode mnie mówić i pisać będą o największych zasługach Zmarłego Kardynała, o tym, czego na przestrzeni ćwierćwiecza dokonał, jako rządca Archidiecezji Warszawskiej. Niechże mi tu wolno będzie stwierdzić krótko,

że przejdzie on do dziejów Kościoła polskiego jako ten hierarcha, który wykończył ostatecznie ustrój kanoniczny Metropolii stołecznej, rozbudował niesłychanie jej tempo. Kardynał Kakowski, jako spadkobierca stuletnich trudów swych poprzedników, nie tylko żadnej ich zdobyczy nie uronił, lecz wszechstronną i szczęśliwą działalnością dopełnił trudów, ofiar, męczeństwa Miaskowskich, Malczewskich, Fijałkowskich, Popielów. Pomników stawiał sobie wiele; odbudował kościoły zniszczone przez wojnę, wystawił dziesiątki nowych świątyń, odnowił Fakultet teologiczny, wszczął wielki ruch Akcji Katolickiej i dobroczynności, wznosił wspólnie Dom Katolicki, powołał do życia Instytut Wyższej Kultury Religijnej, Dom rekolekcyjny w Skrzyszewach. A nie spoczywał na laurach, tworzył do ostatniej chwili. Jeszcze przed trzema tygodniami mówił mi, że powoła do życia dla młodzieży wiejskiej trzy uniwersytety Ludowe.

Swą miłość dla Polski stwierdzał i wyznawał uroczyście Kardynał Kakowski jeszcze w parę chwil przed zgonem. Ileż razy wspominał o czasach rosyjskich, jako o czasach głębokiego upokorzenia, krzywdy we wszystkich dziedzinach życia, hańbiącej niewoli religijnej! Wskreszenie Polski było dla niego tym głębszym przeżyciem, że poprzedziła je Regencja, z której bilansu był osobiście dumny, bo miał świadomość, że się jako regent Polsce przysłużył. Za mądry czyn polityczny uważał też oddanie władzy przez Regencję w ręce Piłsudskiego. Jego filozofia polityczna była prosta: „Nie mamy już do czynienia z rządem rosyjskim lub okupacyjnym to nasz Polski rząd, nasza władza, nasze państwo. Nie możemy się do nich odnosić tak, jak się odnosić musieli do obcych władców. Naszemu rządowi powinniśmy zasadniczo pomagać, a jeśli zachodzą błędy, trzeba nad nimi ubolewać i trzeba je usuwać, ale nie wolno dla nich odmawiać Rządowi współpracy”. Cieszył się postępami państwowości, a gdy zachodziły większe usterki, odbijające się szkodliwie na życiu narodu, bolał głęboko nad nimi, nieraz się oburzał. Słyszałem, jak raz przed laty wołał w świętym gniewie: osły! Z poprawy ludzi i stosunków radował się szczerze. Nie był pesymistą, chociaż go w pewnych latach głęboko niepokoiły wpływy wolnomularskie laicyzmu. Koniec końców był patriotą w wielkim stylu.

Cechowała go, jako człowieka, wielka dobroć serca. Był chętny ludziom, lubił oddawać przysługi i sprawiać przyjemności. Pełnił wiele cichego miłosierdzia, bez rozgłosu świadcząc bliźnim dobrodziejstwa, bo był socjalny i czuły, miał litość dla biedy, co i umierając zadokumentował, zarządzając, by jego zwłoki nie spoczęły wśród trumien dygnitarzy w podziemiach katedry, lecz wśród grobów biednej ludności na Bródnie. Tak przystało twórcy warszawskiego Caritasu. Łatwo, może aż zbyt dobrotliwie, przebaczał błędy i grzechy. Rozum miał dojrzały, spokojny, bystry. Intuicyjnie odgadywał nieraz w arcytrudnych sprawach i zagadnieniach współczesnych najwłaściwsze rozwiązania. Umiał rozróżniać pozory od rzeczywistości, pozę od prawdy. Nie był stworzony do walki, chciał pokojowej pracy, choć nie brakowało mu stanowczości. Nie był po światowemu przebiegły i nigdy chytrze się nie wygrywał, ale był czujny, bystry, ostrożny. Nie krył się ze swym zdaniem. Mówił otwarcie, co myślał. Wypadło to nieraz mocno, lapidarnie. Nie

upierał się atoli przy swym zdaniu. Chętnie słuchał wyjaśnień i uwag, uznawał słuszne dowody i zapoznawszy się z przeciwnymi racjami, nieraz bez trudności zmieniał swój pogląd. W wykonywaniu kolegialnych uchwał był solidarny i karny. W ogóle żył dla sprawy Chrystusowej: około niej obracały się jego zainteresowania, jej poświęcał swe uzdolnienia, jej służył całą duszą, z myślą o niej umierał spokojnie, przykładowie, świętobliwie.

W życiu prywatnym był niesłuchanie skromny i oszczędny. Higieniczny, ale bardzo prosty był też jego stół kardynalski. Poprawiał go dla gości, nigdy nie przesadzając. Gościom był chętny; bardzo się o to troszczył, by się u niego czuli dobrze i swobodnie. Ileż razy odbywały się w jego mieszkaniu konferencje i narady Biskupów, trwające nieraz do sześciu i siedmiu godzin na dobę; zawsze nas serdecznie witał, czule traktował, chętnie obiadem podejmował.

Niech mi tu wolno będzie o tym wspomnieć, że właśnie dzisiaj upływa lat 13 od dnia, w którym Zmarły Purpurat udzielał mi w Katowicach sakry, jako pierwszemu Biskupowi odzyskanego Śląska. Od tej chwili okazywał mi stałą ojcowską, ujmującą życzliwość. Przyjeżdżając do Warszawy, musiałem u niego zamieszkiwać; obsypywał mnie uprzejmościami. Sam nie lubiąc szybkiej jazdy, zawsze się niepokoił, że nie zwracam uwagi na fantazję, z jaką mnie mój szofer po kraju wozi, a już cały się wzdygał, gdy słyszał o moich podróżach samolotem. Jestem do dziś dnia tą jego dobrocią głęboko przejęty.

Wielu ważnych szczegółów z jego życia i motywów jego działania dowiemy się z pamiętników, nad którymi dłuższy czas starannie pracował. Zależało mu na tym, by ze swej strony przyczynić się do wyświetlenia wypadków łączących się ze zmartwychwstaniem Polski. Czy pamiętniki będą rewelacyjne? Czy będą w rodzaju wnikliwych „memoires” kardynała Ferraty? Oby manuskrypt uniknął losu, jaki spotkał doniosły pamiętnik kardynała Piotra Gaspariego, czekający od lat na śmiałego wydawcę...

Imieniem Kościoła polskiego i imieniem polskiego narodu składam hołd Zmarłemu Purpuratowi. Jako obywatel bez skazy stanął wśród tych, którzy z grobu dźwigali Polskę. Na przełomie torował trudem życiowym drogę myśli bożej w kraju. Wielkością dorównywał największym z naszej kościelnej przeszłości. W pamięci pokoleń „imię jego trwać będzie na wieki”.

OSTATNIA KSIĄŻKA W ŻYCIU ŚP. NASZEGO KARDYNAŁA

Wspomnienie redaktora działu bibliograficznego „Wiadomości Archidiecezjalnych Warszawskich”

(„Wiadomości Archidiecezjalne Warszawskie”, r. 29, 1939 nr 1, s. 71–72)

Zazwyczaj zeszyt „Wiadomości” kończy się działem bibliograficznym. By uczynić zadość temu zwyczajowi, a zarazem by w niczym nie naruszyć uroczystego

charakteru styczniowego zeszytu, poświęconego Zmarłemu Arcypasterzowi, zamiast recenzji książek, podam pewien drobny szczegół.

Żywa w pamięci dotąd postać ś.p. Ks. Kardynała, jakże wiele przynosi z sobą wspomnień z ostatnich chwil Jego życia. Dziś, już z perspektywy śmierci, najmniejszego choćby szczegółu, jakże drogin odzywa się echem.

Szczegół, któremu słów kilka pragnę poświęcić – to niesłabnące u ś.p. Arcypasterza zamiłowanie do książki.

Zawsze na stoliku w salonie można było znaleźć jakąś świeżo wydaną książkę. Coraz to inną.

Toteż nieraz zbliżałem się do stolika, by tam zobaczyć „coś nowego”.

Jego Eminencja Ks. Kardynał czytał wiele. Czytał w każdej wolnej od zajęć chwili. Mimo słabego wzroku. Nawet jeszcze w chwilach ciężkiej, bo śmiertelnej, choroby nie rozstawał się z książką.

Pamiętam w czasie wielkiego jeszcze osłabienia, po pierwszym zapaleniu płuc, pewnego niedzielnego popołudnia wszedłem do salonu. Ks. Kardynał podniósł na mnie znad książki swe zmęczone oczy.

– Siadaj, mój księżu, poczytaj mi trochę.

Przy tych słowach podał mi trzymaną w ręku książkę. Spojrzałem – były to wspomnienia b. prezydenta, Stanisława Wojciechowskiego.

Trzeba było widzieć, z jakim zainteresowaniem Ks. Kardynał wsłuchiwał się, jak co chwila dzielił się swymi spostrzeżeniami.

Na dwa tygodnie przed śmiercią ofiarowano J. Eminencji książkę ks. Lewandowicza o Instytutach Wyższej Kultury Religijnej.

Mimo powtarzających się coraz częściej ataków serca, mimo z każdą chwilą słabnących sił, Ks. Kardynał czytał tę książkę. Gdy zaś przeczytał ją do końca, wyraził duże uznanie dla jej wartości i zalet.

Kiedy ostatniego już wieczoru szedłem po raz ostatni do pokoju, w którym kończył życie Arcypasterz, mimo woli rzuciłem okiem na tę książkę.

Była to ostatnia książka, jaką Ks. Kardynał czytał w swoim życiu.

NOWE PLACÓWKI KOŚCIELNE

(„Wiadomości Archidiecezjalne Warszawskie”, r. 28, 1938 nr 4, s. 179–190)

Rządy Jego Eminencji Ks. Aleksandra Kardynała Kakowskiego w Archidiecezji Warszawskiej, tak bogate w rozliczne duchowe dzieła, są jednocześnie wyrazem roztropnej i skrzętnej zapobiegliwości dobrego pasterza i gospodarza, który, troszcząc się o duchowe pożytki swych diecezjan, wie dobrze, że dla ich trwałości i ciągłości potrzebne są solidne podstawy materialne i odpowiednie formy organizacyjne.

Gdy więc dla swobodnego rozwoju religijno-kościelnego życia w odrodzonej Ojczyźnie naszej wytworzyły się odpowiednie warunki, Ks. Kardynał od razu zdobywa się na krok o wielkiej doniosłości w dziedzinie administracji diecezjalnej. Mając przed oczyma przede wszystkim dobro duchowe swych diecezjan i pragnąc ułatwić pracę duszpasterską, przedstawia ówczesnemu Ojcu Świętemu Papieżowi Benedyktowi XV projekt utworzenia z części Archidiecezji Warszawskiej, a mianowicie z dekanatów Łódzkiego, Brzezińskiego, Łęczyckiego i Kłodawskiego nowej diecezji Łódzkiej. Stolica Apostolska projekt uznała za słuszny i Konstytucją z dnia 10 grudnia 1920 roku (Acta Ap. Sedis nr 7/1921) utworzyła nową diecezję Łódzką, całkowicie wydzieloną z terenu dawnej Warszawskiej Archidiecezji, o przeszło półmilionowej liczbie wiernych.

Zaznaczyć należy, że zaprojektowanie i powołanie do życia nowej diecezji Łódzkiej miało wielkie znaczenie nie tylko dla życia katolickiego, ale także było wybitnym czynem patriotycznym i społecznym.

Mając nieustannie na względzie pożytek duchowy swych diecezjan i troszcząc się o usprawnienie czynności duszpasterskich, Arcybiskup nasz oddaje dekanat Gostyniński z miastami: Gostyninem i Gąbinem – diecezji Płockiej, jak również kilka parafii kresowych na wschodzie – diecezji Podlaskiej.

Przejdźmy do życia wewnątrz Archidiecezji.

W czasie prawie dwudziestopięcioletnich rządów Archidiecezją, za inicjatywą oraz przy zachęcie i materialnym poparciu Jego Eminencji zostało wzniesionych, powiększonych i odbudowanych na terenie naszej Archidiecezji 267 kościołów i kaplic oraz erygowano 50 nowych parafii, z których w samej stolicy przybyło 20.

I. Parafie erygowane przez Jego Eminencję:**a) w Warszawie:**

L. p.	Parafia	Erygowana od
1.	M. B. Różańcowej	20. X 1913 r.
2.	Bożego Ciała	4. III 1917 r.
3.	Św. Augustyna	25. VIII 1917 r.
4.	Św. Bonifacego	16. XI 1917 r.
5.	Św. Michała	20. XI 1917 r.
6.	Św. Jakuba	7. III 1918 r.
7.	M. B. Częstochowskiej	15. VII 1919 r.
8.	Najśw. Serca Jezusa	1. XI 1919 r.
9.	Zmartwychwstania Pańskiego	1. XI 1919 r.
10.	Św. Jadwigi	30. X 1921 r.
11.	Św. Jozafata	1. V 1922 r.
12.	Św. Wawrzyńca	1. XI 1923 r.
13.	Serca Maryi	25. II 1925 r.
14.	Św. Wojciecha	1. IV 1927 r.
15.	Św. Stanisława Kostki	25. XII 1927 r.
16.	Chrystusa Króla	1. III 1932 r.
17.	Św. Teresy od Dzieciątka Jezus	17. IV 1938 r.
18.	M. B. Nieustającej Pomocy	17. IV 1938 r.
19.	Św. Józefa Oblubieńca	17. IV 1938 r.
20.	Wniebowzięcia NMP dla obrz. wsch.	17. IV 1938 r.

b) na prowincji:

L. p.	Parafia	Erygowana od
21.	N. Serca Jezusa w m. Łodzi	1. I 1915 r.
22.	Przemienienia Pańskiego w m. Łodzi	1. VI 1915 r.
23.	Św. Antoniego w Łagiewnikach	20. IV 1917 r.
24.	Niepokalanego Poczęcia NMP w Markach	20. X 1917 r.
25.	Najświętszej Maryi Panny w Soczewce	1. VII 1918 r.
26.	Nawiedzenia NMP w Szczawinie	1. I 1919 r.
27.	Św. Trójcy w Ząbkach	1. I 1919 r.
28.	Narodzenia NMP w Miedniewicach	1. V 1919 r.
29.	M. B. Częstochowskiej w Józefowie	1. XI 1919 r.
30.	Św. Antoniego w Radziwiłowie	1. I 1923 r.
31.	Św. Marii Magdaleny w Wawrzyszewie	1. IV 1923 r.
32.	M. B. Anielskiej w Skolimowie	1. XI 1923 r.
33.	M. B. Częstochowskiej w Wołominie	1. IV 1924 r.
34.	M. B. Królowej Korony Polskiej w Jabłonie	1. VIII 1925 r.
35.	M. B. Zwycięskiej w Rembertowie	1. I 1928 r.
36.	Św. Kazimierza w Łyszkowicach	1. I 1928 r.
37.	Św. Jadwigi w Milanówku	24. VI 1928 r.
38.	M. B. Częstochowskiej w Piastowie	1. VII 1928 r.
39.	Św. Stanisława Męczennika w Lewinie	1. X 1928 r.
40.	Wniebowzięcia NMP w Celestynowie	1. IX 1929 r.
41.	Św. Teresy od Dzieciątka Jezus w Mrozach	1. IV 1931 r.
42.	M. B. Anielskiej w Radości	1. VI 1931 r.
43.	Św. Rodziny w Jaktorowie	1. X 1932 r.
44.	Św. Ducha w Legionowie	26. XI 1933 r.
45.	Św. Marii Magdaleny w Sękocinie	1. VI 1934 r.
46.	N. Serca Jezusa w Falenicy	8. XII 1934 r.
47.	Św. Teresy we Włochach	8. XII 1934 r.
48.	Przemienienia Pańskiego w Tłuszczu	1. I 1936 r.
49.	Św. Franciszka na Okęciu	1. I 1937 r.
50.	N. Serca Jezusa w Starej Miłośnie	1. I 1937 r.

II. Kościoły zbudowane za rządów Jego Eminencji:

a) w Warszawie:

L. p.	Kościół pod wezwaniem	Rok
1.	Zmartwychwstania Pańskiego na Targówku	1919
2.	Św. Jadwigi na Pelcowiznie	1920
3.	Św. Józafata na Powązkach	1922
4.	Najśw. Serca Jezusa na Pradze (Bazylika)	1923
5.	Najcz. Serca Maryi na Grochowie	1924
6.	Dzieciątka Jezus przy szpitalu t. n.	1925
7.	Chrystusa Króla (Zgr. Pallotynów) na Pradze	1927
8.	Św. Jakuba na Ochocie	1928
9.	Św. Marii Magdaleny na Annopolu	1930
10.	Chrystusa Króla przy par. t. n. na Targówku	1932
11.	M. B. Częstochowskiej na Łazienkowskiej	1933
12.	Św. Klemensa i Aniołów Str. na Karolkowej	1933
13.	Bożego Ciała na Kamionku	1933
14.	Św. Kazimierza przy ul. Chełmskiej	1933
15.	NMP z Lourdes na Pradze	1935
16.	Św. Stanisława Kostki na Żoliborzu	1936
17.	Zmartwychwstania P. na Powiślu, ul. Tamka	1938
18.	M. B. Nieustającej Pomocy na Saskiej Kępie	1938
19.	Św. Józefa Oblubieńca na przedmieściu Koło	1938

b) na prowincji:

L. p.	Kościół pod wezwaniem	Rok
20.	Św. Marcina Biskupa Męcz. w Gostyninie	1914
21.	Św. Mateusza Apostoła w Dalikowie	1914
22.	Najśw. Serca Jezusa w m. Łodzi	1915
23.	M. B. Częstochowskiej w Aninie	1915
24.	Najśw. Serca Jezusa w Błoniu Łęczyckim	1916
25.	Św. Józefa Oblubieńca w Baranowie	1917
26.	Św. Trójcy w Strzelcach	1917
27.	Św. Józefa Oblubieńca w Jezewie	1918
28.	M. B. Częstochowskiej w Józefowie	1919
29.	Św. Stanisława B. M. w Postoliskach	1919
30.	Św. Trójcy w Ząbkach	1919
31.	Św. Bartłomieja Ap. w Domaniewicach	1919
32.	Św. Jana Chrzyciela w Kazimierzu	1920
33.	Bożego Ciała w Gąbinie	1920
34.	Wniebowzięcia NMP w Lubochni	1920
35.	Św. Antoniego Pad. w Radziwiłowie	1921
36.	Św. Ap. Piotra i Pawła w Pyrach	1922
37.	M. B. Częstochowskiej w Wołominie	1922
38.	Najśw. Serca Jezusa w Kozłowie Biskupim	1923
39.	Św. Mikołaja B. W. w Bąkowie	1924
40.	M. B. Królowej Korony Polskiej w Kurzeszynie	1924
41.	Św. Jana Chrzyciela w Pniewniku	1924
42.	Św. Małgorzaty P. M. w Łomiankach	1925
43.	M. B. Częstochowskiej w Piastowie	1926
44.	Św. Ap. Piotra i Pawła w Dębem Wielkim	1926
45.	Św. Jadwigi w Milanówku	1928
46.	Św. Wawrzyńca w Jazgarzewie	1928
47.	M. B. Zwycięskiej w Rembertowie Warsz.	1928
48.	Św. Kazimierza w Pruszkowie	1929
49.	M. B. Anielskiej w Radości	1930
50.	Św. Teresy od Dzieciątka Jezus we Włochach	1930
51.	Św. Rodziny w Międzyzlesiu	1930
52.	Św. Kazimierza w Łyszkowicach	1930
53.	M. B. Miłosierdzia w Walendowie	1931
54.	Św. Teresy od Dzieciątka Jezus w Mrozach	1931
55.	Św. Ducha w Legionowie	1931

56.	Św. Ducha w Celestynowie	1932
57.	Św. Wincentego à Paulo w Tworkach	1932
58.	Św. Stanisława B. M. w Jaktorowie	1932
59.	Św. Magdaleny w Sękocinie	1932
60.	Bł. Andrzeja Boboli w Strudze	1934
61.	M. B. Loretańskiej na Okęciu	1934
62.	Najśw. Serca Jezusa w Falenicy	1934
63.	Przemienienia Pańskiego w Jeziorce	1934
64.	Św. Feliksa z Kant. w Wawrze-Glinkach	1935
65.	Najśw. Serca Jezusa w Starej Miłośnie	1935
66.	Przemienienia Pańskiego w Tłuszczu	1935
67.	Św. Krzysztofa w Podkowie Leśnej	1935
68.	M. B. Szkaplerznej w Kazuniu	1936
69.	Św. Floriana w Brwinowie	1936
70.	Św. Wincentego à Paulo w Otwocku	1937
71.	Matki Boskiej w Cechówce	1937
72.	M. B. Królowej Korony Polskiej w Jabłonie	1937
73.	Św. Józefa Oblubieńca w Zielonce	1938

III. Kościoły restytuowane, odbudowane i powiększone:

a) w Warszawie:

L. p.	Kościół pod wezwaniem	Rok
74.	Wniebowzięcia NMP (Bazylianów)	1916
75.	Św. Michała	1918
76.	Św. Wawrzyńca	1919
77.	Imienia Jezus	1923
78.	M. B. Królowej Korony Polskiej – Marymont	1925

b) na prowincji:

L. p.	Kościół w:	Rok
79.	Strykowie	1914
80.	Żbikowie	1914
81.	Skoszewach	1914
82.	Bednarach	1918
83.	Trojanowie	1919
83.	Cielądzu	1919
85.	Giżycach	1920
86.	Czerwonce	1920
87.	Kurdwanowie	1920
88.	Konstantynowie	1921
89.	Sochaczewie (kł par.)	1922
90.	Kamionie	1922
91. 18.	Łowiczu (kł św. Leonarda)	1922
92.	Kozłowie Szlacheckim	1922
93.	Powsinie	1922
94.	Bolimowie	1922
95.	Dąbrowicach	1925
96.	Leoncinie	1926
97.	Lewinie	1928
98.	Goszczyńie	1929
99.	Łomnie	1929
100.	Brochowie	1929
101.	Babicach	1930
102.	Rokitnie	1930
103.	Bielawach	1930
104.	Lipcach	1930
105.	Sękocinie	1932
106.	Skolimowie	1932
107.	Żdżarach	1932
108.	Lipiu	1932
109.	Sochaczewie fil.	1934
110.	Chruslinie	1935
111.	Iłowie	1937
112.	Raszynie	1937
113.	Belsku	1937
114.	Inowłodzu (kł św. Idziego)	1937

IV. Kaplice publiczne erygowane przez Jego Eminencję:

a) w Warszawie:

L. p.	Lokalizacja kaplicy	Data erygowania
115.	W zakł. p. w. „Trzech Króli” Zgr. SS. Mił. św. Wincentego, ul. Ogrodowa 17	1. III 1914 r.
116.	W zakł. Zgr. SS. Felicjanek, ul. Syreny 11	25.VIII 1914
117.	W zakł. p. w. M. B. Loret. Zgr. SS. Mił. św. Wincentego, ul. Czerniakowska 47	15. IX 1915 r.
118.	W szpitalu kolej., ul. Brzeska 12	30. XII 1916
119.	W więzieniu śl. ul. Daniłowiczowska 7	1. I 1917 r.
120.	W Konwikcie Teolog, ul. Traugutta 1	22. V 1918 r.
121.	W zakł. „Wdzięczna Praca”, ul. Bracka 8	16. VIII 1918
122.	W zakł. op. ul. Złota 30 m. 37	5. X 1918 r.
123.	W zakł. tow. ośw. wych. „Zespołem w Przyszłość, ul. Wilcza 25	1. II 1919 r.
124.	W zakł. stowarzyszenia „Nauka i Praca”, ul. Tylżycka 2	20. VIII 1919
125.	W prywatnej szk. powsz. C. Klódeckiej, ul. Czerniakowska 169	13. IX 1920 r.
126.	W bursie „Nazaret”, ul. Freta 10	21. X 1920 r.
127.	W zakładzie robót kościelnych, ul. 6 Sierpnia 26 m. 9	12. II 1921 r.
128.	W lecznicy Zgromadzenia Sióstr Elżbietanek, ul. Topiel 12	28. VIII 1922
129.	W bursie dla dziewcząt im. H. Sienkiewicza, ul. Polna 40	19. V 1923 r.
130.	W bursie Zgr. R. M., ul. Hoża 53	15. VII 1923
131.	W bursie Zgr. R. M., ul. Chełmska 19	31. X 1923 r.
132.	W Zamku Królewskim	4. XII 1923 r.
133.	W Pałacu Łazienkowskim	4. XII 1923 r.
134.	W zakł. Św. Antoniego, ul. Grójecka 58	4. XII 1923 r.
135.	W ochronce Zgr. SS. Urszulanek S. J. K., ul. Sienna 87	29. VIII 1924
136.	W zakł. wych. tow. „Przyszłość”, ul. Śniadeckich 17	24. IX 1924 r.
137.	W zakł. wych. Św. Ludwika, ul. Nowolipki 52	20. XI 1925 r.
138.	W zakł. op. miejskim, ul. Przebieg 3	19. XII 1925
139.	W przytułku SS. Albertynek, ul. Kawęczyńska 4-a	16. I 1926 r.
140.	W Pobożnym Stowarzyszeniu Księży Pallotynów, ul. Krakowskie Przedmieście 71	20. IX 1926 r.
141.	W zakładzie wych. Zgr. SS. Nazaretanek, ul. Czerniakowska 137	16. X 1926 r.
142.	W zakł. wych. Św. Józefa, ul. Teresińska 9	8. I 1927 r.
143.	W Niż. Semin. Duch., ul. Kawęczyńska 49	21. X 1927 r.
144.	W Sanat. Św. Józefa, ul. Hoża 80	9. II 1928 r.

145.	W Semin. Duch. dla kursów fil., ul. Krakowskie Przedmieście 52	1. IX 1928 r.
146.	W bursie Św. Bronisławy, ul. Piwna 43	1. X 1928 r.
147.	W zakładzie wych. im. Mirosława Rago, ul. Jedwabnicza 3	1. I 1929 r.
148.	W szpitalu więziennym, ul. Rakowiecka 87	16. IV 1929 r.
149.	W szkole pielęgniarstwa, ul. Koszykowa 78	15. XI 1929 r.
150.	W bursie dla akadem., ul. Myśliwiecka 8	1. X 1930 r.
151.	W zakł. wych. Zgr. SS. Zm. P., ul. Krasieńskiego 31	27. VI 1930 r.
152.	W zakł. wych. Zgr. SS. Franc. Mis. Maryi, ul. Raclawicka 14	1. VI 1930 r.
153.	W zakł. wych. Zgr. SS. Franc. Służ. Krzyża, ul. Wolność 4	6. IX 1930 r.
154.	W lecznicy Zgr. SS. Elżbiet., ul. Goszczyńskiego 1	10. I 1931 r.
155.	W Domu XX. Emerytów, ul. Ratuszowa 5	21. IV 1931 r.
156.	W internacie Zgr. SS. Urszul. S. J. K., ul. Gęsta 1	31. VIII 1931
157.	W zakł. wych. Zgr. SS. św. Wincentego à Paulo, ul. Opaczewska 38	15. XII 1931
158.	W szpitalu Czerwonego Krzyża	18. II 1932 r.
159.	W zakł. wych. Zgr. SS. Niepokalanego Poczęcia NMP, ul. Kazimierzowska 59	24. IX 1932 r.
160.	W zakładzie wychowawczym towarzystwa „Nauka i Praca”, ul. Marymoncka 66	26. IX 1932 r.
161.	W zakł. wych. SS. Loretanek, ul. Sierakowskiego 6	1. I 1933 r.
162.	W przyw. gimn. H. Rzeszotarskiej, ul. Konopacka 4	9. II 1934 r.
163.	W domu prow. Zgr. SS. Zmart. P. Al. Róż 14	7. VII 1934 r.
164.	W zakładzie wychowawczym Św. Stanisława B. M. ul. Grochowska 365	21 VII 1934 r.
165.	W zakł. Zgr. SS. Samaryt. K. Chr., ul. Barska 10	7. VIII 1934
166.	W prywatnym gimnazjum P. Tymieńskiej, pl. Małachowskiego 2.	20. VIII 1934
167.	W zakładzie wychowawczym Braci Albertynów, ul. Grochowska 194	12. IX 1934 r.
168.	W zakładzie wychowawczym Zgromadzenia SS. Magdalenek, ul. Hetmańska 44	12. IX 1934 r.
169.	W zakł. Św. Józefa, ul. Sewerynów 8	3. X 1934 r.
170.	W prywat. gimnazjum J. Jankowskiej-Statkowskiej, ul. Nowogrodzka 58	25. III 1935 r.
171.	W Stow. Chrz. Społ. p. w. M. B. Dobrej Rady, ul. Elekoralna 47	12. VI 1935 r.
172.	W szpitalu miejskim św. Feliksa, ul. Płocka 26	13. VII 1935
173.	W schronisku sierot towarzystwa „Nauka i Praca”, ul. Rakowiecka 15	29. VIII 1935
174.	W Domu Pisarzy Towarzystwa Jezusowego, ul. Rakowiecka 61	4. XII 1935 r.
175.	W zakł. Zakonu SS. Urszulanek, ul. Łowicka 31	7. V 1936 r.

176.	W więzieniu dla kobiet, ul. Dzielna 24	1. VI 1936 r.
177.	W klaszt. Zak. Kaznodziejskiego na Służewie	19. VI 1936 r.
178.	W zakł. stow. Dzieci Maryi, ul. Radna 14	10. IX 1936 r.
179.	W miej. domu nocleg. B-ci Albertynów, ul. Dzika 4	10. X 1937 r.
180.	W miejskim domu noclegowym Braci Albertynów, ul. Jagiellońska 19	25. X 1937 r.
181.	W Stow. Chrz. Społ. p. w. M. B. Dobrej Rady, ul. Czackiego 16	28. X 1937 r.
182.	W szkole piel. SS. Mił. św. Wincentego przy szpitalu Przemienienia Pańskiego	5. I 1938 r.
183.	W Hospicjum Domu Kat., ul. Nowogrodzka 49	4. II 1938 r.
184.	W schronisku Misji Dworc., ul. Złota 47	28. II 1938 r.

b) na prowincji:

L. p.	Lokalizacja kaplicy	Data erygowania
185.	W zakładzie wychowawczym w Orszewie	7. IX 1915 r.
186.	W państwowym gimnazjum męskim w Łowiczu	1. IX 1916 r.
187.	W zakładzie wych. B. M. B. w Radzyminie	2. VI 1917 r.
188.	W fabr. szpit. Tow. Akc. J. K. Poznański w Łodzi	27. VIII 1918
189.	W wyż. szkole real. kup. w Łodzi	3. IX 1918 r.
190.	W szkole Ligi Przeciwgruźl. dla dzieci, Otwock, ul. Bolesława Prusa 9	1. XII 1918 r.
191.	W zakł. rzem. Św. Józefa w N. Mieście	17. XII 1918
192.	W więzieniu w Grójcu	1. I 1919 r.
193.	W państwowym gimnazjum w Zgierzu	14. I 1919 r.
194.	W zakł. wych. Zgr. R. M. w Międzyzlesiu-Zosinku	1. V 1920 r.
195.	W zakł. wych. Zgr. SS. Felicjanek w Wiśniewie	9. I 1921 r.
196.	W zakładzie „Teresiana” w Sulejówku	1. V 1921 r.
197.	W zakł. Zgr. SS. Felicjanek w Wawrze	16. VI 1921 r.
198.	W zakł. Zgr. SS. Franc. Służ. Krzyża w Laskach	15. VII 1922
199.	W przedszkolu w Wilanowie	19. VIII 1922
200.	Na cmentarzu poległych w Radzyminie	15. VIII 1922
201.	W szkole gosp. wiejsk. w Nowym Przybyszewie	26. IX 1922 r.
202.	W zakł. Zgr. SS. Mił. św. Wincentego w Runowie	4. X 1922 r.
203.	W zakł. Tow. „Pomoc”, ul. Kościelna 9 w Piasecznie	24 XI 1922 r.
204.	W pryw. gimnazjum żeńskim, plac Klasztorny w Nowym Mieście	22 III 1923 r.
205.	W zakł. SS. Zgr. św. Wincentego w Łbiskach	1. VI 1923 r.
206.	W zakł. wych. Św. Antoniego w Łązniewie	4. XII 1923 r.
207.	W rezydencji Pana Prezydenta w Spale	2. VIII 1923

208.	W szpitalu w Grodzisku Maz.	15. IX 1923 r.
209.	W zakł. przy ul. Rawskiej 5 w Nowym Mieście	15. IV 1924 r.
210.	W zakł. wych. Zgr. R. M. w Płudach	9. X 1924 r.
211.	W szpitalu w Mińsku Maz.	6. XII 1924 r.
212.	W zakł. Zgr. SS. Mił. św. Wincentego w Wólce Pęcz.	26. VIII 1925
213.	W zakł. wych. Zgr. R. M. w Pustelniku	1. IV 1926 r.
214.	W stow. „Pomoc i Praca”, ul. Mostowa 8 w Łowiczu	28. IV 1926 r.
215.	We wsi Starogród, par. Latowicz	15. VI 1926 r.
216.	W zakł. Zgr. R. M. w Kostowcu	27. VIII 1926
217.	W schr. Zgr. R. M. w Kutnie	27. VIII 1926
218.	W zakł. rzem. św. Józefa, ul. Zduńska 52 w Łowiczu	21. IX 1926 r.
219.	W zakł. wych. Zgr. R. M. w Bożycynie	2. XII 1926 r.
220.	W zakładzie Pobożnego Stow. Misyjnego Księża Pallotynów w Ołtarzewie	20. IV 1927 r.
221.	W zakł. wych. Zgr. R. M. w Szczęsńowku	24. VI 1927 r.
222.	W zakł. Zgr. SS. Samarytanek w Henrykowie	27. X 1927 r.
223.	W zakł. Zgrom. R. M. w Międzyzlesiu-Ulanówku	7. XI 1927 r.
224.	W zakł. Zgr. SS. Mił. św. Wincentego w Pęcherach	7. XI 1927 r.
225.	W zakł. OO. Franciszkanów w Niepokalanowie	26. XI 1927 r.
226.	W żłob. p. w. św. Teresy, ul. Ogrodowa 4 w Świdrze	17. II 1928 r.
227.	W gimn. Zgr. XX. Marianów na Bielanych	26. I 1929 r.
228.	W sanatorium m. Warszawy w Otwocku	15. VII 1929
229.	W zakł. dla epil. Zgr. R. M. w Brwinowie	19. XII 1929
230.	W zakł. SS. Loretanek w Loretto	14. VI 1930 r.
231.	W zakł. wyp. „Przytulisko” w Anielinie	18. VII 1930
232.	W zakł. Tow. „Zbożna Praca” w Chotomowie	25. VII 1931
233.	W przytulisku dla starców SS. Albertynek w Wołominie	10. IX 1931 r.
234.	W zakł. dla niedorozw. chłopców Zgr. SS. Samarytanek K. Chr., ul. Szkolna 15 w Pruszkowie	29. IX 1931 r.
235.	W zakładzie dla niedorozwiniętych dziewcząt Zgr. SS. Samarytanek K. Chr., ul. Żbikowska 24 w Pruszkowie	29. IX 1931 r.
236.	W zakł. „Samaria” Zgr. SS. Samarytanek K. Chr. w Niegowie	29. IX 1931 r.
237.	Na cmentarzu grzeb. w Nowym Mieście	12. X 1931 r.
238.	W szpitalnym parku w Tworkach	28. I 1932 r.
239.	W schronisku dla artystów w Chylicach	15. III 1932 r.
240.	W zakł. wych. Zgr. R. M. w Izabelinie	8. VI 1932 r.
241.	W zakł. dla niedorozw. „Fiszor” Zgr. SS. Samarytanek K. Chr. w Niegowie	21. II 1933 r.
242.	W zakł. Zgr. SS. Urszulanek S. J. K. w Ołtarzewie	16. V 1933 r.

243.	W domu rekolekcyjnym w Laskach	16. VI 1933 r.
244.	W zakł. tow. „Pomoc dla Inteligencji”, ul. Ks. Józefa 28 w Sulejówku	29. VIII 1933
245.	W zakł. Zgr. SS. Magdalenek w Derdach	21. IX 1933 r.
246.	W internacie dla niewód. w Laskach	15. XII 1933
247.	W filii Domu Wych. w Klarysewie	8. II 1934 r.
248.	W pens. tow. ośw. „Zespołem w przyszłość”, ul. Moniuszki 10 w Otwocku	30. IV 1934 r.
249.	W tow. wych. „Caritas” w Grójcu	2. VI 1934 r.
250.	We wsi Wielgolas, par. Latowicz	9. X 1934 r.
251.	W zakł. wych. tow. „Pomoc”, ul. Zgoda 14 w Piasecznie	7. VIII 1934
252.	W Domu Rekolekcyjnym w Skrzyszewach	27. X 1934 r.
253.	W stow. „Wspólna Praca”, ul. Zduńska 22 w Łowiczu	25. I 1935 r.
254.	W domu wyp. Zgr. SS. Mił. św. Wincentego w Chylicach	29. IV 1935 r.
255.	W zakł. Zgr. SS. Dominikanek Mis. J. i M., ul. Sienkiewicza 27 w Zielonce	4. VII 1935 r.
256.	W przedszk. Zgromadzenia Felicjanek, ul. Bracka 8 w Otwocku	15. X 1935 r.
257.	W domu zdrowia im. Dr. Dłuskich Warszawskiego Towarzystwa Przeciwgruźliczego, ul. Majowa 12 w Świdrze	28. X 1935 r.
258.	W domu wyp. Konferencji Panów św. Wincentego w Chylicach	7. XII 1935 r.
259.	W zakł. „Kulczyn”, ul. Żeromskiego 13 w Otwocku	1. I 1937 r.
260.	W zakł. Św. Teresy, ul. Mickiewicza 3 w Świdrze	28. V 1937 r.
261.	W przedszkolu Zgrom. SS. Służ. NMP w Czersku	23. VI 1937 r.
262.	W majątku Szczaki, par. Tarczyn	2. VII 1937 r.
263.	W sierocińcu fundacji imienia Piusa XI w Chotomowie	4. VIII 1937
264.	W tow. ośw. „Zespołem w przyszłość” w Radości	4. IX 1937 r.
265.	We wsi Skrzyszewy, par. Żychlin	4. IX 1937 r.
266.	W klasztorze na Bielanych	11. II 1938 r.
267.	W zakładzie Zgr. SS. św. Marii Magdaleny z Betanii w Rozalinie	14. III 1938 r.

Obok troski o rozwój życia parafialnego Arcypasterz całym sercem oddaje się sprawom Wyższego i Niższego Seminarium Duchownego, które mają w Nim jakże szczerobliwego opiekuna. Jego Eminencja nabywa dla Seminarium Wyższego folwark Czubin pod Warszawą, z dużym, odpowiednio przystosowanym domem, dla spędzania przez alumnów letnich ferii oraz świątecznych wypoczynków. Czubin służy nadto do zabezpieczenia i dostawy środków spożywczych dla tegoż Seminarium. Jego Eminencja dopomaga również do realizacji zapisu domu przy ul. Czackiego w Warszawie na tenże zakład naukowy.

Gdy w stolicy odrodzonej Ojczyzny powstaje uniwersytet, Arcypasterz nasz nie tylko troszczy się i krząta około erekcji Fakultetu Teologicznego i obsady katedr przez odpowiednie siły profesorskie, ale i o zdobycie właściwego lokalu na Konwikt Teologiczny – dla słuchaczy tegoż wydziału.

Czyniąc zadość potrzebom życia kościelnego i idąc za wskazaniem Stolicy Apostolskiej, organizuje Ks. Kardynał Niższe Seminarium Duchowne i przeznaczają specjalnie na jego siedzibę nowy gmach przy Bazylice N. Serca Jezusowego w Warszawie oraz zabezpiecza byt materialny tej nowej duchownej uczelni.

Dla spotęgowania zaś życia duchowego wśród wiernych, Ks. Kardynał planowo organizuje życie zakonne w stolicy i całej Archidiecezji. Liczba zakonów habitowych męskich z jednego jedyne, który istniał u progu rządów Arcypasterza, wzrasta do 14, a żeńskich z 3 do 21; męskich domów zakonnych powstaje w omawianym ćwierćwieczu pracy pasterskiej Jego Eminencji 28, a żeńskich 91.

Od początku rządów do całokształtu swej pracy pasterza wprowadził Jego Eminencja w Archidiecezji żywą katolicką działalność społeczną, a od roku 1927 – Akcję Katolicką. Dzięki zachęce i poparciu Ks. Kardynała powstało około osiemdziesiąt katolickich domów parafialnych. Wśród nich niektóre bardzo obszerne i wygodne. W tej też dziedzinie Jego Eminencja uwiecznia swe rządy przez wzniesienie w Warszawie przy ul. Nowogrodzkiej 49 monumentalnego Archidiecezjalnego Domu Katolickiego im. Papieża Piusa XI. Dom ten jest ozdobą stolicy i największym gmachem dla prac społecznych. Centrale organizacji Akcji Katolickiej, Instytut Wyższej Kultury Religijnej, Hospicjum dla przyjezdnych kapłanów, katolickie zrzeszenia charytatywne z katolickim związkiem „Caritas” na czele, stowarzyszenia zawodowe inteligencji starszej i młodszej itp., znajdują w nim wygodne i obszerne pomieszczenie. Wspaniała, wielka sala, mogąca pomieścić około 5000 osób, jest chlubą tego gmachu i jedną z najpiękniejszych w stolicy, o wysokich walorach architektonicznych i akustycznych. W niej także mieści się wielkie, nowoczesne kino, służące do propagandy zdrowej myśli społecznej i dobrej rozrywki. Inspiratorem właśnie i wykonawcą całej tej wielkiej budowli oraz wszystkich jej szczegółów był sam Ks. Kardynał, który całości prac przy jej wznoszeniu osobiście pilnował i kontrolował, zabiegając jednocześnie o zdobycie funduszy na postawienie tego domu.

W całokształcie poczynań Jego Eminencji nie zbrakło troski o pogłębienie życia wewnętrznego. Idąc bowiem za życzeniem Ojca św., wyrażonym w encyklice „Mens

nostra” w sprawie rekolekcji zamkniętych, nabywa Najdostojniejszy Arcypasterz ośrodek majątku Skrzyszewy pod Żychlinem, składający się z dużego domu piętrowego z oficyną, solidnych budynków gospodarczych oraz pięknego parku, i tę posiadłość, po dokonaniu niezbędnych w niej remontów, przeróbek i inwestycji, Jego Eminencja oddaje na Dom Rekolekcyjny Archidiecezji Warszawskiej.

Oto krótki szkic statystyczny plonu ćwierćwiekowej pracy Jego Eminencji naszego Arcypasterza na katedrze Arcybiskupstwa Warszawskiego, jako odnowiciela i budowniczego Archidiecezji, nie tylko w znaczeniu duchowym, lecz i materialnym.

X. W. Celiński.

POSŁOWIE

Zapoznaliśmy się z niezwykłym zestawieniem aktywności religijnej, społecznej i politycznej kardynała Aleksandra Kakowskiego w latach sprawowania funkcji, zarządcy Archidiecezji Warszawskiej (1913 – 1938). W tym czasie był współtwórcą i kreatorem wielu wydarzeń. W latach 1917 – 1918, do czasu przekazania władzy Józefowi Piłsudskiemu, był członkiem Rady Regencyjnej. Po uzyskaniu przez Polskę niepodległości konsekrował (28 listopada 1919) Achillesa Rattiego, późniejszego papieża Piusa XI, na nuncjusza apostolskiego w Polsce. Sam odebrał paliusz kardynalski 15 grudnia 1919.

Kalendarium z wypisami dotyczy głównego okresu służby biskupa i arcybiskupa warszawskiego, warto jednakże poznać szczegóły jego życiorysu i osiągnięć w okresie wcześniejszym.

Aleksander Kakowski pochodził z Mazowsza. Urodzony (5 lutego 1862 roku) w Dębinach koło Przasnysza, absolwent gimnazjum w pobliskim Pułtusk. W archiwach rosyjskich zachowała się metryka chrztu udzielonego 16 lutego 1862 w kościele parafialnym w Przasnyszu przez tamtejszego wikariusza – Piotra Krasieńskiego. W 1878 roku, mając szesnaście lat, wstąpił do Seminarium Duchownego w Warszawie. Zdobył też wykształcenie w Akademii Duchownej w Petersburgu i Uniwersytecie Grzegorza Wielkiego w Rzymie.

Wychowywał się w tradycyjnej, polskiej rodzinie ziemiańskiej. Jego ojciec wywodził się z drobnej szlachty mazowieckiej, z miejscowości Kaki nieopodal Przasnysza. Adam A. Pszczołkowski w *Herbarzu Małokrzynowłoskim* podaje informację, że Kakowscy pieczętowali się herbem Kościesza, potwierdzanym we wszystkich herbarzach od Paprockiego (1584). Ich włości rodowe znajdowały się w wiosce Kaki-Mroczki, podzielonej z czasem na przysiółki Kaki-Kormony, Kaki-Nowiny, Kaki-Xyty, Kaki-Żubły. Matka, Paulina z Ossowskich, pieczętowała się herbem Dołęga. Ojciec duchownego Franciszek, brał udział w Powstaniu Styczniowym.

Święcenia kapłańskie przyjął Aleksander Kakowski w Warszawie, 30 maja 1886 roku, z rąk abpa Wincentego Teofila Popiela. Już w następnym roku został wykładowcą teologii i historii literatury polskiej w warszawskim Seminarium Duchownym. Dalsze nauki pobiera we Francji i we Włoszech, poznaje języki i kulturę duchową Europy. Obdarzony honorowymi tytułami kanonika i prałata (1901) awansuje też w hierarchii naukowej. W 1910 nostryfikuje w petersburskiej Imperatorskiej Rzymskokatolickiej Akademii Duchownej swoją rozprawę doktorską – złożoną uprzednio w rzymskim Gregorianum – i zostaje jej rektorem.

Uczelnia ta założona została w Wilnie, jednak ukazem carskim w 1842 roku przeniesiono ją do Petersburga. Kiedy władze moskiewskie zlikwidowały w 1867 roku, w wyniku represji popowstaniowych, Akademię Duchowną w Warszawie, uczelnia petersburska została jedyną uczelnią katolicką w Imperium Rosyjskim. Nauczano w niej historii, geografii i prawa zgodnie z wymogami ustalonymi przez Departament Spraw Duchownych Wyznań Obcych, a więc w duchu rosyjskim. Nie

pomagały protesty hierarchów, starania Watykanu – treść nauczania, dobór kadry i finansowanie zależało od stanowiska władz rosyjskich, niechętnych katolikom wyznania rzymskiego. Szczególną niechęcią obdarzano Polaków.

Po wydarzeniach nazywanych rewolucją 1905 roku zliberalizowano nieco politykę. Car Aleksander II ogłosił tolerancyjne akty prawne. W sprawach Kościoła otrzymywał petycje zgłaszane przez arcybiskupa mohylowskiego Jerzego Edwarda Szembeka. Jednak już jego następcą abp Wincenty Kluczyński (od 1910) oraz jego biskupi pomocniczy doświadczali wielu aktów przemocy. „Odwilż” się skończyła. Propozycja powołania na rektora petersburskiej uczelni bpa Jana Cieplaka nie uzyskała aprobaty władz carskich. Kolejnym kandydatem, przyjętym już przez administrację moskiewską, został Aleksander Kakowski. Okazał się zręcznym politykiem i solidnym administratorem. Ks. Bronisław Czaplicki napisał o tym okresie jego pracy: „Podsumowując działalność ks. A. Kakowskiego w charakterze rektora Akademii Duchownej można stwierdzić, że praca ta, jak na tak trudne czasy, okazała się dość owocna. Zdołał on zachować katolicki charakter uczelni, rozwinąć jej poziom naukowy i nie zmarnować tego poziomu duchowego, jaki uczelnia powoli zdobywała. (...) Akademia uniknęła szczęśliwie wszelkich policyjnych podejrzeń, co zagwarantowało jej spokojną i owocną pracę naukową i wychowawczą”.

Autor powyższych słów w artykule *Działalność księdza Aleksandra Kakowskiego w Petersburgu w latach 1910 – 1913* szczegółowo relacjonuje trudności z uzyskaniem pozwolenia władz na nominowanie księdza rektora na arcybiskupstwo warszawskie. Praca ks. B. Czaplickiego oparta jest w dużej części na źródłach rosyjskich, ukazuje sposób postępowania administracji carskiej w stosunku do Kościoła. Na szczęście była to ostatnia procedura zatwierdzania w Moskwie polskiej administracji kościelnej, ostatnia decyzja w Królestwie Polskim. Jak możemy przeczytać we wspomnieniach samego zainteresowanego (*Z niewoli do niepodległości*, Kraków 2000, s. 71-72) polscy posłowie do rosyjskiej Dumy poparli jego kandydaturę.

Ingres do archikatedry warszawskiej odbył się 14 września 1913 roku. Niebawem wybuchła wielka wojna. Arcybiskup początkowo sprzyjał stronnikom Rosji, w nich upatrując rychłej możliwości uzyskania przez Ojczyznę upragnionej niepodległości. Niebawem duża część Królestwa Polskiego przeszła pod władanie Prusaków. Rozpoczęły się w Warszawie starania o uzyskanie niepodległości w oparciu o państwo centralne.

„Akt z 5 listopada 1916” roku pozornie dawał szanse na ograniczoną wolność, chociaż oparty był na kalkulacjach wybitnie politycznych i interesie militarnym zaborców. Austrii i Niemcom wyczerpały się rezerwy militarne, stworzenie namiastki państwowości miało dla Polaków stanowić argument do wstępowania do wojska.

W dokumencie tym można było przeczytać: „Przejęci niezłomną ufnością w ostateczne zwycięstwo ich broni i życzeniem powodowani, by ziemie polskie,

przez waleczne wojsko ciężkimi ofiarami panowaniu rosyjskiemu wydarte, do szczęśliwej wywieść przyszłości, Jego Cesarska i Królewska Mość Cesarz Austrii i Apostolski Król Węgier oraz Jego Cesarska Mość Cesarz Niemiecki ułożyli się, by z ziem tych utworzyć państwo samodzielne z dziedziczną monarchią i konstytucyjnym ustrojem”.

Mimo braku jakichkolwiek działań zaborców w kierunku niepodległości akt ten miał znaczenie przełomowe. Po wielu latach na arenie międzynarodowej pojawiła się sprawa polska. W dalszej części pisano: „Sprzymierzeni monarchowie, biorąc należyty wzgląd na ogólne warunki polityczne Europy, jako też na dobro i bezpieczeństwo własnych krajów i ludów, żywią niepłonną nadzieję, że obecnie spełnią się życzenia państwowego i narodowego rozwoju Królestwa Polskiego. Wielkie zaś, od zachodu z Królestwem Polskim sąsiadujące, mocarstwa z radością ujrzą u swych granic wschodnich wskrzeszenie i rozkwit wolnego, szczęśliwego i własnym narodowym życiem cieszącego się państwa” (cytat za: *Polska w latach 1918–1939*, wyboru tekstu dokonał W. Wrześniński, Warszawa 1986, s. 253-254).

Zareagowały na tą proklamację państwa Ententy, licytując się w staraniach o względy Polaków i fakt ten był kolejnym krokiem do uobecnienia Polski w dyplomacji światowej.

W Warszawie powołano Tymczasową Radę Stanu z Wacławem Niemojowskim na czele. Komisją Wojskową miał kierować Józef Piłsudski, którego Legiony Polskie planowano podporządkować pruskiemu gubernatorowi Warszawy – Beselerowi. Po kryzysie przysięgowym w lipcu 1917, nie uzyskując żadnych ustaleń w sprawie przyszłych granic Polski, nie mając potwierdzenia niepodległości Polski, ustąpił Piłsudski z Tymczasowej Rady Stanu. Uwięziono go w Magdeburgu, a legionistów internowano w Beniaminowie i w Szczypiornie. Ratowania „sprawy polskiej” podjęła się Rada Regencyjna. Ciało to w pewnym sensie kontynuowało „Akt 5 listopada”.

Utworzona została przez dwóch wojennych gubernatorów: Hansa von Beselera reprezentującego Prusy i Stanisława Szeptyckiego działającego w imieniu Austrii. Patent wydany 12 września 1917 roku tworzył najwyższą władzę Królestwa Polskiego, mającą ją sprawować do czasu przekazania jej na ręce regenta lub króla. W praktyce nie miała ona wielkich kompetencji, ale działała aktywnie w obszarach sądownictwa, oświaty i administracji. Stanowiła też załączek polskiej władzy, polskiej administracji. Członkami Rady Regencyjnej zostali: arcybiskup Aleksander Kakowski, prezydent Warszawy – książę Zdzisław Lubomirski i honorowy prezes Stronnictwa Polityki Realnej – hrabia Józef Ostrowski. Za siedzibę Rady Regencyjnej obrano Zamek Królewski w Warszawie.

Nowy rząd powołano 7 grudnia 1917 roku, a premierem został Jan Kucharzewski. 6 lutego 1918 roku Rada Regencyjna swoim dekretem powołała Radę Stanu Królestwa Polskiego. Uroczyste inauguracyjne posiedzenie tego parlamentu odbyło się na Zamku Królewskim 21 czerwca 1918 roku. W Europie trwała wojna, Polacy przygotowywali się już do niezależności i niepodległości,

mimo tego, że były to działania podlegające ograniczeniom wprowadzającym przez Niemców i Austriaków.

Rada Regencyjna – o czym się dzisiaj nie pamięta – wydała chronologicznie pierwszy akt proklamujący polską państwowość. „Manifest do narodu polskiego” z 7 października 1918 zapowiadał powołanie polskiego rządu reprezentującego wszystkie warstwy i wszystkie kierunki polityczne. Manifest został poparty przez część działaczy Narodowej Demokracji, bez wiedzy Romana Dmowskiego przebywającego wtedy w Paryżu, poparcia udzieliła też partia „realistów” z zaboru rosyjskiego. Lewica spod znaku SDKPiL nazwała dokument „komedią niepodległościową”, niechętna mu była też lewica związana z Piłsudskim i galicyjscy ludowcy. Gubernator Beseler i niemieckie władze okupacyjne Królestwa Polskiego odrzucały postulaty manifestu, za słabe jednak były, by zahamować następne działania.

23 października 1918 Rada Regencyjna powołała rząd Józefa Świerzyńskiego, który rychło ogłosił pobór rekruta do Polskiej Siły Zbrojnej. Rząd ten upoważnił do reprezentowania polskich interesów na arenie międzynarodowej paryski Komitet Narodowy Polski. W ten sposób zrywano z dotychczasowymi protektorami.

Komitet Narodowy Polski, organizacja założona w 1917 roku w Lozannie przez Romana Dmowskiego, miał olbrzymie zasługi we wskrzeszeniu polskiej państwowości. Członkowie założyciele: Stanisław Kozicki, Ignacy Jan Paderewski, Jan Emanuel Roztworowski, Marian Seyda, Maurycy Zamojski oraz dołączający później (od początku 1919 roku), m. in. Kazimierz Dłuski, Herman Liberman, Stanisław Patek, Michał Sokolnicki, Stanisław Thugutt, Leon Wasilewski stanowili oficjalną polską delegację na kongres pokojowy w Paryżu. Po podpisaniu traktatu wersalskiego Roman Dmowski rozwiązał Komitet Narodowy Polski. Ciągłość władzy istniała od czasu powołania Rady Regencyjnej.

W rządzie Świerzyńskiego tekę ministra spraw wojskowych powierzono Józefowi Piłsudskiemu, przebywającemu w owym czasie w więzieniu pruskim w Magdeburgu, a stanowisko szefa sztabu gen. Tadeuszowi Rozwadowskiemu. Kiedy 10 listopada 1918 roku Józef Piłsudski przybył do Warszawy Rada Regencyjna przekazała mu pełnię władzy. Uczyniono to „wobec grożącego niebezpieczeństwa zewnętrznego i wewnętrznego, dla ujednoczenia wszelkich zarządzeń wojskowych i utrzymania porządku w kraju”. Nastąpiło to oficjalnie dzień później i odtąd 11 listopada jest uznawany za oficjalną datę powstania niepodległej Polski.

Rada Regencyjna rozwiązała się 14 listopada 1918 oświadczając, że „od tej chwili obowiązki nasze i odpowiedzialność względem narodu polskiego w Twoje ręce, Panie Naczelnny Dowódco, składamy”. Naczelnikiem państwa został Józef Piłsudski.

Benedyktyńska praca ks. Marka Makowskiego stanowi zwieńczenie „Roku Aleksandra Kakowskiego na Mazowszu”. W roku 2012 przypadała 150. rocznica urodzin tego wielkiego Polaka i patrioty.

Katolicka Agencja Informacyjna opublikowała z tej okazji komunikat przypominający postać arcybiskupa. „Był metropolitą warszawskim i dożywotnim

prymasem Królestwa Polskiego, jednym z najwybitniejszych Polaków z przełomu XIX i XX wieku (...). Jako metropolita warszawski był inicjatorem budowy wielu kościołów i kaplic, zwołał pierwszy synod plenarny biskupów polskich w Częstochowie. Był inicjatorem utworzenia Muzeum Archidiecezjalnego. Napisał wiele artykułów i rozpraw z zakresu ustawodawstwa kościelnego. Był kawalerem orderu Honoru i Dewocji w Zakonie Maltańskim, został też odznaczony Orderem Orła Białego w 1925 r. Przy jego współudziale w 1925 zawarto konkordat z Watykanem”.

W specjalnej uchwale Sejmiku Województwa Mazowieckiego napisano między innymi: „Obchody Roku niewątpliwie przyczynią się do upowszechnienia dorobku wybitnego hierarchy Kościoła katolickiego na ziemiach polskich, patrioty i męża stanu”.

Jedną z form przypomnienia postaci hierarchy był wojewódzki konkurs pn. „Kardynał Kakowski a niepodległość”, zwieńczony uroczystym podsumowaniem w dniu 23 września 2013 roku. Była to ostatnia impreza Roku Kakowskiego na Mazowszu.

Kardynał Kazimierz Nycz, metropolita warszawski, powiedział wtedy o swym poprzedniku: „To była wielka postać dla Warszawy i Polski. Dobrze, że tym konkursem przekazaliście młodym wiedzę i szacunek o nim. Warszawa miała ogromne szczęście w ciągu ostatnich 150 lat, że miała wielkich i świętych biskupów. Wśród nich był św. Zygmunt Szczęsny Feliński, bp Wincenty Popiel, a po nim przez 25 lat – kardynał Aleksander Kakowski. (...) Kościoły kazał budować tam, gdzie dziś wznoszą się wielkie osiedla i centra miast. Wychodził naprzeciw potrzebom nie tylko swoich czasów, ale wręcz potrzebom strategicznym. A gdy rodziła się niepodległa Polska, kardynał umiał słuchać i harmonijnie współpracować, na przykład z ówczesnym nuncjuszem apostołskim w Polsce Achille Rattim”.

Ten głośny i potrzebny konkurs zorganizowały: Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa w Ciechanowie, Wydział Duszpasterstwa Ogólnego Kurii Metropolitalnej Warszawskiej oraz Muzeum Niepodległości. Z kronikarskiego obowiązku dodajmy, że laureatami zostali: Mateusz Bieniek, Michał Glinka, Sebastian Majak, Joanna Pszczołkowska, Agnieszka Rykowska, Magdalena Stępień i Agata Zagrodzka.

Kalendarium ks. Marka Makowskiego ze starannie wybranymi wypisami z prasy, dokumentów epoki, relacji i wspomnień przybliży nam bardzo wiedzę o działalności warszawskiego hierarchy.

Ks. prof. dr hab. Henryk Skorowski, w recenzji wewnętrznej napisał między innymi: „Historię regionu, narodu i państwa stanowią nie tylko określone fakty i wydarzenia mające często wymiar i charakter aksjologiczny, ale tworzą ją przede wszystkim ludzie. Wszyscy bowiem poprzez swoje jednostkowe historie wpisujemy się w wielkie historie tych społeczności, w których żyjemy i funkcjonujemy. Wśród nich są jednak ludzie wybitni, którzy w szczególnie sposób, jakością swojego życia i działania wyznaczają i tworzą historię regionu, narodu, państwa, świata. W naszej polskiej rzeczywistości do takich postaci zaliczyć należy bez wątpienia kardynała Aleksandra Kakowskiego”.

Prof. dr hab. Henryk Żaliński – drugi z recenzentów wydawanej pozycji – proponuje dalsze badanie, oparte, między innymi, na archiwach watykańskich i rosyjskich.

Mamy wydane, przywołane wyżej, wspomnienia kardynała Aleksandra Kakowskiego, zrecenzowane szczegółowo przez Rolanda Prejsa w artykule *Pamiętniki bierarchów* zamieszczonym w 5. tomie serii *Kościół w Polsce. Dzieje i kultura* (2006). Ukazują się w czasopiśmiennictwie naukowym artykuły analizujące biografię i działalność duszpasterską oraz publiczną kardynała (oprócz wspomnianego wyżej artykułu ks. Bronisława Czaplickiego, *Działalność księdza Aleksandra Kakowskiego w Petersburgu w latach 1910 – 1913*, zamieszczonego w „Warszawskich Studiach Teologicznych” 2010, nr 2, można przywołać tekst Mariana Michała Grzybowskiego, *Kardynał II Rzeczypospolitej Aleksander Kakowski 1862 – 1938*, „Notatki Płockie” 2013, nr 1: 58).

Rola abpa A. Kakowskiego w tworzeniu państwowości polskiej czeka jednak nadal na swojego monografistę.

Tadeusz Skoczek

Spis treści

Rok 1913.....	7
Rok 1914.....	59
Rok 1915.....	81
Rok 1916.....	91
Rok 1917.....	97
Rok 1918.....	103
Rok 1919.....	107
Rok 1920.....	117
Rok 1921.....	133
Rok 1922.....	145
Rok 1923.....	159
Rok 1924.....	175
Rok 1925.....	195
Rok 1926.....	207
Rok 1927.....	219
Rok 1928.....	235
Rok 1929.....	255
Rok 1930.....	275
Rok 1931.....	291
Rok 1932.....	307
Rok 1933.....	337
Rok 1934.....	359
Rok 1935.....	383
Rok 1936.....	405
Rok 1937.....	435
Rok 1938.....	445
Aneks.....	463
Posłowie.....	539

Fotoskład i łamanie
Wojciech Jelonek

Redakcja techniczna
Marzena Milewska

ISBN 978-83-62235-67-4

Wydawca:
Muzeum Niepodległości w Warszawie,
al. Solidarności 62, 00-240 Warszawa, tel. 22 826-90-91,
e-mail: sekretariat@muzeumniepodleglosci.art.pl

KARDYNAŁ ALEKSANDER KAKOWSKI
METROPOLITA WARSZAWSKI
(1913–1938)

Patronat honorowy:

Adam Struzik, Marszałek Województwa Mazowieckiego

ks. Marek Makowski

**KARDYNAŁ ALEKSANDER KAKOWSKI
METROPOLITA WARSZAWSKI
(1913–1938)**

**KALENDARIUM
(z wypisami)**

Redakcja i posłowie
Tadeusz Skoczek

Warszawa 2015

Komitet wydawniczy
**Wiesława Krawczyk, Waldemar Kuliński, Tadeusz Skoczek,
Leonard Sobieraj, Adam Struzik, Jolanta Załączny**

Publikację opiniowali do druku
ks. prof. dr hab. Henryk Skorowski
(Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego)
prof. dr hab. Henryk Żaliński
(Uniwersytet Pedagogiczny w Krakowie)

Redakcja językowa
Małgorzata Izdebska-Młot

Projekt okładki
Wojciech Jelonek

Na okładce wykorzystano fragmenty pocztówek: Katedra Św. Jana, autor Georg Stilke, czas powstania 1915-1918, ze zbiorów Muzeum Niepodległości w Warszawie, nr inw. P-1067 oraz Pocztówka upamiętniająca setną rocznicę założenia Arcybiskupstwa Warszawskiego w 1817 r. przez Ks. Fr. Malczewskiego. Wizerunki: Ks. Fr. Malczewskiego, Ks. A. Kakowskiego przedzielone fot. Katedry Św. Jana Chrzyciela, czas powstania 1917 r., ze zbiorów Muzeum Niepodległości w Warszawie, nr inw. P-1158.

© Copyright by ks. Marek Makowski, Święte Miejsce 2013

ISBN 978-83-62235-67-4

Muzeum Niepodległości w Warszawie jest jednostką organizacyjną
Samorządu Województwa Mazowieckiego

Mazowsze.
serce Polski

**MARSZAŁEK
WOJEWÓDZTWA MAZOWIECKIEGO**
ul. Jagiellońska 26, 03-719 Warszawa

Szanowni Państwo,

do naszych rąk trafia kolejne opracowanie dotyczące kardynała Aleksandra Kakowskiego – wybitnego hierarchy Kościoła katolickiego, postaci wyjątkowej, patrioty i męża stanu, obrońcy wiary i polskości, niezwykle zasłużonego zarówno dla ziemi mazowieckiej, jak i dla naszej Ojczyzny.

Urodził się w 1862 roku na ziemi przasnyskiej. Chrześcijańskie i patriotyczne wychowanie odebrał już w domu rodzinnym. Był synem powstańca styczniowego Franciszka Kakowskiego herbu Kościeszka i Pauliny z Ossowskich herbu Dołęga. Swoje życie podporządkował Bogu i Ojczyźnie. Był człowiekiem czynu, o heroicznej wierze i niezłomnej postawie, obrońcą godności oraz praw człowieka. Jego droga kapłańska przypadła na okres niełatwy zarówno dla Kościoła, jak i znękaney podziałami i wojną światową Europy. Były to także czasy trudne i przełomowe dla naszej polskiej suwerenności oraz tożsamości narodowej i państwowej.

Po odzyskaniu przez Polskę niepodległości kardynał Aleksander Kakowski prowadził działalność duszpasterską, organizacyjną i oświatową. Brał aktywny udział w rozwijaniu Akcji Katolickiej. Wspierał rozwój zakonów oraz prasy katolickiej. W 1926 roku przyczynił się do zawarcia konkordatu ze Stolicą Apostolską, za co ubonorowany został Orderem Orła Białego. Kardynał Aleksander Kakowski w każdej sytuacji – w myśl swojej biskupiej dewizy „Operai sperare” – działał najlepiej i najpełniej, jak tylko potrafił, nie tracąc przy tym nadziei i ufności.

Ten wybitny pasterz i patriota, mimo wielu zasług na polu działalności kościelnej, a także narodowej i społecznej, pozostaje dziś postacią mało znaną. Przypominanie sylwetki oraz zasług tego wybitnego hierarchy Kościoła katolickiego to pożyteczne i ważne upowszechnianie dorobku, ale także pielęgnowanie dziejów Mazowsza, Polski i Europy oraz świadectwa dla przyszłych pokoleń.

Zapraszam do lektury niniejszego Kalendarium, obejmującego lata pasterskiej posługi Aleksandra Kakowskiego jako Arcybiskupa Metropolity Warszawskiego.

Adam Struzik

Marszałek Województwa Mazowieckiego

26 kwietnia, w sobotę, wydany z tą datą popularny tygodnik „Przegląd Katolicki” na stronie 265, w dziale „Z tygodnia” w informacji pt. *Bliskie obsadzenie stolicy arcybiskupiej w Warszawie*, poinformował, iż „Stolica metropolitalna warszawska otrzyma w najbliższym czasie nowego arcybiskupa. Będzie nim ks. Aleksander Kakowski, M[agister] Ś[więtej] T[eologii]”¹.

7 maja, w środę, Ojciec Święty Pius X podpisał *Breve*, mianujące na stolicę metropolitalną warszawską ks. Aleksandra Kakowskiego – doktora św. Kanonów i św. Teologii, prałata domowego Jego Świątobliwości, kanonika metropolitalnego warszawskiego, rektora akademii duchownej petersburskiej².

22 czerwca, w niedzielę, w petersburskim kościele św. Katarzyny, odbyła się uroczystość konsekracji biskupiej Aleksandra Kakowskiego. Świątynię, współ z okalającym ją placem, wypełnił wielotysięczny tłum Polaków. Honorowe miejsca zajęło duchowieństwo „z protokatedralnego kościoła i od św. Katarzyny [...] gremium profesorów Akademii Duchownej [...], kapituły metropolitalne: mohylewska i warszawska w komplecie oraz przedstawiciele innych kapituł katedralnych i kolegiackich z Królestwa z łowicką na czele, profesorowie warszawskiego i mohylewskiego seminarium duchownego oraz liczni przedstawiciele duchowieństwa parafialnego i nauczycielskiego z Królestwa Polskiego³. Prezbiterium wypełnili alumni Akademii i klerycy seminarium”⁴. Inne, także honorowe miejsca, zajęli „obok Koła polskiego⁵, przedstawiciele społeczeństwa i instytucji. Na czele delegatów przybyłych z Warszawy, znajdowali się: prałat dr [Marceli] Godlewski, Seweryn ks. Czetwertyński, prezes Tow. Rolniczego, Juliusz hr. Ostrowski, prezes Związku Katol. i p. Gracjan Czyżewski, prezes Tow. chrześc. robotników. Nie brakło też wśród przybyłych z Królestwa rzemieślników i robotników, ani też włościan”⁶.

1 „Przegląd Katolicki” [dalej: PK] 1913, s. 265.

2 „Wiadomości Archidiecezjalne Warszawskie” [dalej: WAW] 1913, s. 189–190.

3 Na uroczystości konsekracyjne A. Kakowskiego w Petersburgu udali się z Kapitułą Metropolitalnej Warszawskiej ks. prałaci: I. Dudrewicz, L. Łyszkowski, Gall; kanonicy: Chełmicki, Fiatowski, Szlagowski i Ciemniwski. Z kolegiaty łowickiej przybyli księża: prał. Rembieniński i kan. Sędziakowski. Nadto przybyli do Petersburga księża: prał. dr. M. Godlewski, prał. Siemiec, prał. Szcześniak, prał. Kaczyński, dr. Gautier, wiceregens Seminarium i inni. Spośród dziekanów m. in. kan. M. Bojanek z Grodziska i E. Szczodrowski z Gostynina; nadto proboszczowie: S. Kuczyński, T. Czechowski, K. Kwiatkowski, M. Urmanowicz, J. Garwoliński, J. Soltyszewski, M. Rybiński, E. Zegart; z prefektów warszawskich przyjechali: dr Piotr Nowakowski, dr M. Biernacki, S. Wołowski. Nie zabrakło kapłanów z innych diecezji, jak np. prob. Bolesław Kakowski – brat Arcybiskupa, prał. I. Lasocki z Płocka, ks. dziekan Zygmunt Fijałkowski – prał. kolegiaty pułtuskiej czy prał. Max z Włocławka. Zob. *Uroczystości konsekracyjne*, WAW 1913, s. 238–239.

4 *Nowy Arcybiskup Warszawy*, PK 1913, s. 406.

5 Posłów do Dumy z Królestwa Polskiego i Polaków – członków Rady Państwa reprezentowali m. in. pp. Wielopolski, Dymsha, Szebeko, Rotwand, Leszczyński, Karpiński, Skirmunt, ks. Maciejewicz, Parczewski, Kiniorski, Harusewicz, Nakonieczny. Rząd reprezentował Dyrektor Departamentu Wyznań Obcych E. W. Mienkin. Zob. WAW 1913, s. 239.

6 *Nowy Arcybiskup Warszawy*, PK 1913, s. 406.

Samo nabożeństwo konsekuracyjne rozpoczęło się o godz. 10, zaraz po przybyciu do świątyni konsekratora biskupa kujawsko-kaliskiego S. Zdzitowieckiego z asystującymi mu biskupami: dr. Cieplakiem – sufraganem mohylewskim i dr. Żarnowieckim – sufraganem łucko-żytomierskim. „Po odczytaniu bul papieskich⁷ i złożeniu przez Elekta wyznania wiary nastąpiła pontyfikalna Msza św., celebrowana równocześnie przy wielkim ołtarzu przez Konsekratora, a przy bocznym przez Elekta w asystencji współkonsekrujących biskupów⁸, poczem od Ofiarowania Elekt odprawił wspólnie św. Ofiarę z Konsekratorem po przyniesieniu mu symbolicznych darów światła, chleba i wina [...]. Kler akademicki towarzyszył Mszy św. pięknym liturgicznym śpiewem”⁹. Więcej interesujących szczegółów z samej uroczystości konsekuracyjnej z kościoła św. Katarzyny podano w „Wiadomościach

7 Ks. kanonik dr A. Szlagowski, prof. Seminarium Metropolitalnego w Warszawie odczytał po łacinie dokument, którego treść w tłumaczeniu polskim jest następująca: „Pius Papież Sługa Sług Bożych. Umiłowanemu Synowi, Aleksandrowi Kakowskiemu, Elektowi-Arcybiskupowi Warszawskiemu pozdrowienie i błogosławieństwo apostołskie. Powierzony Naszej ułomności przez Wiecznego Księcia Pasterzów urząd rządzenia, karmienia i kierowania całym Kościołem nakłada nam obowiązek przestrzegania jak najpilniej, aby we wszystkich kościołach tacy byli postanawiani przełożeni, którzy by gromadką Pańską umieli i mogli zbawiennie kierować. Gdy więc Kościół Metropolitalny Warszawski, którego ostatnim Arcypasterzem był świętej pamięci Teofil Popiel, obecnie przez zgon tego Męża, pozbawiony został pasterza, My, zamierzając zbawiennie zaopatrzyć już to ten Kościół Warszawski, już to jego Pańską gromadkę, Ciebie, Kanonika Warszawskiego, Rektora Akademii Duchownej Petersburskiej, Prałata Naszego Domowego, Doktora św. Teologii i Prawa Kanonicznego, po zasięgnięciu rady Czcigodnych Braci Naszych Kardynałów św. Kościoła Rzymskiego, dla wakującego Kościoła Metropolitalnego Warszawskiego, powagą Apostolską wybieramy na arcybiskupa, jako też na Pasterza temu Kościołowi postanawiamy oraz w pełni poruczamy Tobie rząd, pieczę i zarząd tegoż Kościoła Warszawskiego, co do spraw duchownych i doczesnych oraz ze wszystkimi prawami, przywilejami, ciężarami i obowiązkami, przywiązanymi do tego urzędu pasterskiego. Chcemy też, aby beneficja i urzędy, które aż do tej chwili zajmujesz, a które nie dają się pogodzić z nowym stanowiskiem przez tę samo nominację Naszą i zarządzenie były uważane za opuszczone. Chcemy również, aby, wypełniwszy to wszystko, co Prawo zachować nakazuje, przedtem, nim w jakikolwiek sposób wejdiesz w zarząd i kierunek wspomnianego Kościoła Warszawskiego, w ręce, którekolwiek pragniesz, Biskupa katolickiego, będącego w łasce i łączności ze Stolicą Apostolską, złożył wyznanie wiary katolickiej i zwykłą przysięgę według wzorów dołączonych do niniejszego dokumentu. Wzory te lub ich odpisy, opatrzone podpisami Twoim i wspomnianego Biskupa, jako też oznaczone pieczęciami w przeciągu sześciu miesięcy, winienesz koniecznie przesałać do Stolicy Apostolskiej. W tym celu Biskupowi przez Ciebie wybranemu niniejszym dokumentem poruczamy obowiązek i zlecenie przyjęcia w imieniu Naszym i Kościoła Rzymskiego wspomnianych wyznania wiary i przysięg. Spodziewamy się zaś z niezachwianą nadzieją i ufnością, że miłosierna Prawica Pańska będzie z Tobą, abyś wspomnianym Kościołem Warszawskim, przez swą sprawność pasterską i owocną usilność, rządził z pożytkiem i z pomnożeniem dóbr w nim duchownych i doczesnych. Dan w Rzymie u św. Piotra, roku Pańskiego 1913, dnia 17 maja, Pontyfikatu Naszego roku dziesiątego (podpis) Kard. Agliardi, Kanclerz św. Rzymskiego Kościoła (i inne podpisy)”. Zob. WAW 1913, s. 239–240.

8 Ponadto A. Kakowskiemu asystowali księża: prał. dr S. Gall, prał. Szcześniak, kan. Fiatowski, kan. dr A. Szlagowski i prał. Fijałkowski.

9 *Nowy Arcybiskup Warszawy*, PK 1913, s. 406–407.

Archidiecezjalnych Warszawskich”, gdzie na ten temat m. in. napisano: „Po przeczytaniu papieskich listów [...] Biskup-Konsekrator, przypomniawszy Dostojnemu Elektowi o obowiązkach biskupich, polecił Go modlitwom wszystkich obecnych i zaczął odmawiać litanie do Wszystkich Świętych, wszyscy uklękli, a Arcybiskup leżał krzyżem. Po litanii Biskup-Konsekrator wraz z Biskupami asystującymi, położył ręce na głowę Arcypasterza-Nominata, mówiąc: «Weźmij Ducha Świętego», poczem, obwiązawszy głowę Nominatowi białą wstążką i zaintonowawszy «Veni Creator», namaścił głowę i ręce Olejami świętymi. Po namaszczeniu Biskup-Konsekrator wręczył Elektowi pastorał, pierścień i Ewangelię, a po otrzymaniu pocałunku ze słowami «Pax tibi» Arcypasterz udał się do kaplicy. Po odmówieniu Ewangelii i Offertorium nastąpiło złożenie darów Biskupowi-Konsekratorowi. Dary te niosły następujące osoby: wino: hr. J. Ostrowski i brat Arcybiskupa p. Józef Kakowski; chleby: p. Glezmer, czł. Rady Państwa i p. Wilman, szwagier Arcypasterza; świece: p. Czyżewski, prezes Główn. Stow. Rob. Chrz. i H. Kaźmierczak, włościanin z księstwa Łowickiego, w pięknym swym stroju «księżaka». Wraz z asystą i osobami, niosącymi dary, J. E. ks. Arcybiskup przyszedł do wielkiego ołtarza, gdzie razem z Biskupem-Konsekratorem odprawiał w dalszym ciągu Mszę świętą. Po przyjęciu Komunii św., wspólnie z Biskupem-Konsekratorem, nie tylko pod postacią chleba, ale i wina, odmówieniu modlitw i udzieleniu błogosławieństwa przez Konsekratora, Arcybiskup-Nominat ukląkł w birecie przed Konsekratorem, który, poświęciwszy mitrę i rękawiczki, włożył mitrę na głowę, a rękawiczki na ręce Nominata, następnie posadziwszy Elekta na krześle, podał Mu pastorał i zaintonował «Te Deum laudamus». Podczas śpiewu hymnu św. Ambrożego, Arcybiskup z pastorałem w rękę przeszedł przez kościół, błogosławiąc ludowi. Po odśpiewaniu hymnu i odmówieniu modlitw przez Konsekratora, Nowy Arcypasterz udzielił przy zwykłym śpiewie błogosławieństwa biskupiego. Dziękując zaś Konsekratorowi za trud przy poświęceniu go na Arcybiskupa, trzykrotnie, zwrócony do Konsekratora, wypowiedział życzenia, zawarte w tych słowach: «Ad multos annos» i udał się do kaplicy na odmówienie Ewangelii końcowej przy Mszy św. [...]. Po ceremoniach konsekuracyjnych podejmował Najdostojniejszych Pasterzy ks. kanonik Budkiewicz, proboszcz par. św. Katarzyny, w refektarzu miejscowym w dawnym klasztorze, niegdyś OO. Jezuitów, a potem OO. Dominikanów. O godz. 3 po poł., w sali biblioteczej Akademii Duchownej odbył się obiad, którym J. E. ks. arcybiskup Kakowski podejmował licznie przybyłych duchownych i świeckich gości, razem około 100 osób. Nikogo z uczestników uroczystości nie pominięto, jak tego pragnął Najdostojniejszy Solenizant. Przed obiadem J. E. ks. Arcybiskup-Metropolita Warszawski przyjmował życzenia i hołdy od przybyłych delegacji i duchowieństwa, dla każdego znajdując słowo życzliwe, pełne namaszczonej prostoty i zwykłej sobie serdeczności¹⁰. Najwięcej miejsca temu uroczystemu spotkaniu w pomieszczeniach wspomnianej Biblioteki poświęciły wydawane w Petersburgu „Wiadomości Kościelne”, pisząc m. in.: „Podczas obiadu pierwszy toast wniósł Najdostojniejszy Gospodarz na cześć

10 *Uroczystości konsekuracyjne*, WAW 1913, s. 240–242.

swego Konsekratora, J. E. ks. Biskupa Kujawsko-Kaliskiego, dziękując mu za przyjaźń, od dawna okazywaną, a stwierdzoną obecnie tą gotowością, z jaką pospieszył do Petersburga, przerwawszy nawet wizytację, dla zadośćuczynienia prośbie Nominata – udzielenia mu sakry biskupiej. Ze znaną elokwencją, namaszczeniem i siłą odpowiedział na ten toast J. E. ks. biskup Zdzitowiecki, życząc Arcypasterzowi, by szedł śladami wielkich biskupów: św. Marcina z Tours, św. Stanisława, św. Karola Boromeusza i św. Franciszka Salezego, przy czym zapewnił Arcybiskupa-Metropolitę, że śmiało liczyć może zawsze na jednomyślną pomoc biskupów swej Metropolii. Dalej wznosił Arcybiskup Kakowski toasty na cześć ks. ks. Biskupów-Asystentów, Kapituł, Akademii, duchowieństwa i wszystkich w ogóle gości. Piękne i podniosłe były przemówienia posła ziemi warszawskiej, p. Kiniorskiego, tudzież prezesa Centralnego Towarzystwa Rolniczego w Królestwie Polskiem, księcia Seweryna Czetwertyńskiego, Juliusza hr. Ostrowskiego, ks. dr. F. Buczysa, prorektora Akademii, wreszcie posła do Rady Państwa p. Konstantego Skirmunta¹¹. Bohater tego spotkania – ks. arcybiskup odpowiadał z wielką skromnością i prostotą, podkreślając, że „nie spodziewał się takiego uczczenia i podniesienia, mając na celu w całej dotychczasowej pracy swego życia jedynie uczynienie zadość kapłańskim swym obowiązkom, ale skoro Bóg mu powierzył arcybiskupie posłannictwo, postara się posłannictwo to spełnić, oddając mu się cały, poświęcając mu pracę swą i miłość¹². Ponadto na ręce nowego Metropolity Warszawy nadeszło blisko trzysta telegramów od wielu biskupów ziem polskich, innych wybitnych przedstawicieli społeczeństwa polskiego, od kapituł, redakcji pism i przeróżnych instytucji, jak np. od Towarzystwa Kredytowego m. Warszawy¹³, prezesa komitetu Towarzystwa Kredytowego Ziemińskiego Włodzimierza ks. Czetwertyńskiego¹⁴, władz Towarzystwa Kredytowego Ziemińskiego¹⁵, Zgromadzeń Rzemieślniczych¹⁶ czy wreszcie redakcji

11 A. A. ks., *Arcybiskup metropolita ks. dr Aleksander Kakowski*, „Wiadomości Kościelne” 1913, s. 158–159.

12 *Nowy Arcybiskup Warszawy*, PK 1913, s. 407.

13 Towarzystwo Kredytowe m. Warszawy wysłało depezę następującą: „W wysoce uroczystym dniu konsekracji Waszej Eksceleencji władze Towarzystwa Kredytowego m. Warszawy przesyłają wyrazy hołdu i życzenia najpomysłniejszych rządów w prastarej archidiecezji naszej”. Zob. *Udział społeczeństwa w uroczystościach konsekracyjnych*, WAW 1913, s. 243.

14 Prezes napisał: „W dniu tak uroczystym upraszam Waszą Ekscelencję przyjąć wyrazy naszej głębokiej czci i synowskiego przywiązania. Włodzimierz i Maria Czetwertyńscy z rodziną”. Zob. *Udział społeczeństwa w uroczystościach konsekracyjnych*, WAW 1913, s. 243.

15 Władze Towarzystwa tak tam depeżowały: „Najdostojniejszemu Arcypasterzowi swojemu wyrazy hołdu i najgłębszej czci składają władze Towarzystwa Kredytowego Ziemińskiego. Włodzimierz Czetwertyński, Witold Marczewski, Andrzej Szczuka”. Zob. *Udział społeczeństwa w uroczystościach konsekracyjnych*, WAW, s. 243.

16 Na posiedzeniu przedstawicieli Zgromadzeń Rzemieślniczych (Kóło Starszych i Podstarszych) odbyłym 17 VI 1913 r. przyjęto następującą treść depezy: „W tak radnym dla całego społeczeństwa katolickiego w kraju naszym dniu konsekracji Waszej Eksceleencji na Arcypasterza Metropolite warszawskiego, starsi i podstarsi zgromadzeń rzemieślniczych, zawsze wiernie stojących przy wierze przodków i przy Stolicy Arcybiskupiej, składają imieniem członków zgromadzeń hołd i życzenia jak najdłuższego

„Słowa”¹⁷ i zawdzięczającej Arcypasterzowi swe utrzymanie się na rynku wydawniczym redakcji „Polaka-Katolika”¹⁸.

Stosownie do zarządzeń Władzy Archidiecezjalnej¹⁹, uroczystemu nabożeństwu petersburskiemu towarzyszyło wiele nabożeństw celebrowanych 22 czerwca 1913 roku w rozlicznych świątyniach polskich nad Wisłą. Dobrym przykładem jest tutaj Warszawa, gdzie – stosownie do zarządzeń Władzy Archidiecezjalnej – odbyły się uroczyste nabożeństwa we wszystkich świątyniach tego miasta, najokazalsze bodaj w katedrze, kościele św. Krzyża i pokarmelickim. I tak „W kościele archikatedralnym i metropolitalnym św. Jana sumę celebrował ks. prałat Ludwik Ponewczyński, proboszcz parafii św. Andrzeja. Po Ewangelii św. wszedł na ambonę ks. Edward Detkens, wikariusz miejscowy i w długim przemówieniu przedstawił wiernym doniosłość elekcji i konsekracji nowego Arcypasterza. Po skończeniu sumy celebrans zaintonował hymn dziękczynny «Te Deum laudamus», który odśpiewali wraz z nim alumni Seminarium naszego, poczem celebrans odmówił modlitwy pro Antistite. W kościele św. Krzyża sumę celebrował ks. Henryk Osiński, wikariusz miejscowy, z ambony przemawiał ks. Mieczysław Lewicki, kapelan J. E. ks. biskupa Kazimierza Ruszkiewicza, tłumacząc wiernym znaczenie uroczystości. W kościele św. Józefa Oblubieńca (po-Karmelickim) sumę celebrował ks. Stanisław Magrzyk, prokurator Seminarium, z ambony przemawiał do obecnych ks. profesor dr. Marcelli Nowakowski, przedstawiając wiernym znaczenie ceremonii konsekracji nowego Arcypasterza oraz jego owocną dla spraw Kościoła działalność”²⁰.

23 czerwca, w poniedziałek, nazajutrz po konsekracji, Jego Eksceleńcja ks. arcybiskup Aleksander Kakowski wysłał do redakcji kilku tytułów następującą odezwę: „Szanowny Redaktorze. W dniu mojej konsekracji ze wszech stron otrzymałem tak liczne i wymowne dowody życzliwości, że do głębi wzruszony, radbym każdemu osobiście gorąco wypowiedzieć «Bóg zapłać». Gdy jednak nie zawsze jest to możliwe, pozwól, Szanowny Panie, skorzystać z uprzejmości swego pisma i tą drogą przesłać wszystkim gorącą podziękę. Związek miłości, zadzierżgnięty w dniu dla mnie tak uroczystym z tymi, do których posyła mnie Pan, abym im pasterzował, jest mi rękojmią, że zarówno w dobrych, jak i złych chwilach, łączyć się będziemy w zbożnej pracy, Bogu na chwałę, krajowi na pożytek,

sterowania nawą Wiary świętej dla dobra naszej Ojczyzny”. Zob. *Udział społeczeństwa w uroczystościach konsekacyjnych*, WAW, s. 244.

17 Redakcja „Słowa” wysłała następujący telegram: „Petersburg. Rzymsko-Katolicka Akademia Duchowna. Jego Eksceleńcji Arcybiskupowi Warszawskiemu. W dniu konsekracji Najdostojniejszemu Swemu Arcypasterzowi redakcja „Słowa” składa wyrazy czci najgłębszej”. Zob. *Udział społeczeństwa w uroczystościach konsekacyjnych*, WAW 1913, s. 244.

18 „Polak-Katolik” przy tej okazji wyraził swe posłuszeństwo Jego Eksceleńcji Arcypasterzowi-Metropolicie, telegrafując krzepiące słowa: „W pracy Arcypasterskiej, która Archidiecezję odnowi w Chrystusie, będziemy wiernie Waszej Eksceleńcji służyli”. Zob. *Po konsekracji J. E. ks. arcybiskupa Kakowskiego*, WAW 1913, s. 247.

19 *Z Kurii Metropolitalnej*, WAW 1913, s. 217–218.

20 Zob. *Nabożeństwa w Warszawie, odbyte z racji konsekracji nowego Arcypasterza*, WAW 1913, s. 242–243.

wiernym na zbawienie. W tym duchu, wznosząc modły przed Tron Najwyższego, łączę pasterskie błogosławieństwo. (Podp. † Aleksander, Arcybiskup Warszawski. Petersburg, 23 czerwca 1913 r.)²¹

W ostatnich dniach czerwca 1913 roku petersburska uroczystość prekoniacji ks. A. Kakowskiego odbiła się szerokim echem w całej prasie polskiej, najszerzej na lamach „Słowa”²², „Kuriera Warszawskiego”²³, „Polaka-Katolika”²⁴, „Gazety

21 Odezwę tę m. in. wydrukowały „Wiadomości Archidiecezjalne Warszawskie”. Zob. *Po konsekracji J. E. ks. arcybiskupa Kakowskiego*, WAW 1913, s. 249–250.

22 Po zwróceniu uwagi na fakt, że Arcypasterz A. Kakowski wyrósł z Kościoła mazowieckiego i doskonale go rozumie, iż charakter jego cechuje powaga, roztropność i rozumna dobroć, z którymi zwykle idzie w parze umiejętność rządzenia i niezłomność w sprawach zasadniczych – redaktor „Słowa” zamieścił bardzo konstruktywne wynurzenia: „bez współdziałania i poparcia tych, których życiem religijnym znacznie kierować, bez życzliwości ogółu polskiego, w którego bycie społecznym jego stanowisko zawsze bardzo wiele ważyć będzie, nie zdoła nikt, żaden wódz, ani kierownik przy najlepszych usiłowaniach i energii do skutecznych i pożądaných doprowadzić celów. Stąd i słuszność i dobro publiczne nasuwa obowiązek takiego właśnie stosunku do niego bez uprzedzeń, niechęci i złej wiary, które przeciwnicy z zasady Kościoła i duchowieństwa katolickiego, zarówno swoi jak i obcy, choć z odmiennych pobudek i stanowisk rozsiewać i sugestionować nie omieszkają. Za wyjątkiem arcybiskupa Felińskiego – pisało „Słowo” – żaden z arcybiskupów warszawskich w tak młodym względnie wieku, bo w 51-ym roku życia nie objął tej godności. Nie jest to okoliczność bez znaczenia, gdyż trudy, moralne zwłaszcza, związane z nią w obecnych warunkach w sile wieku łatwiej znieść się dają, a sprężystość i stanowczość woli, szybkość orientacji i decyzji nieraz od stanu sił, zdrowia i nerwów w zależności pozostają. Z ufnością więc i radością, z uczuciem synowskiej czci i przywiązania, zwracamy się do nowego naszego arcybiskupa w dniu jego namaszczenia, zwracamy się z życzeniem «ad multos annos» dla dobra Kościoła i ojczyzny, dla rozwoju zasad prawdziwej wiary, sprawiedliwości i cnót chrześcijańskich”. Zob. WAW 1913, s. 244–245.

23 Podobny ton dostrzegamy na lamach „Kuriera Warszawskiego”, gdzie m. in. czytamy: „Nominację ks. arcybiskupa Kakowskiego społeczeństwo nasze powitało z radością, wiedząc, że w Nominacie sprawy Kościoła pozyskują energicznego, doświadczonego i pełnego poświęcenia kierownika, że ks. Kakowski zna doskonale stosunki i potrzeby naszego kraju, że jego głęboka wiedza, roztropność i dobroć stanowią silne rękojmię jego rządów. Dziś, kiedy nowy Arcypasterz obejmuje swe wysokie obowiązki, całe społeczeństwo polskie składa mu zapewnienie czci i ufności, a jednocześnie życzenia długiej, owocnej oraz, ile można, bezchmurnej pracy na użytek Kościoła, na użytek Ojczyzny”. Zob. WAW 1913, s. 246.

24 „Niech Bóg Go zachowa na długie lata dla dobra Archidiecezji Warszawskiej – pisano w „Polaku-Katoliku” – Witamy wszyscy Najwyższego Zwierzchnika Duchownego w naszym kraju sercem przepelnionym najwyższą radością. Bierz on pastorał w swe ręce, aby całą Archidiecezją «odnowić w Chrystusie». Na to odnowienie osierocona Archidiecezja czekała i doczekała się takiego Pasterza, który niezawodnie wszystkie swe siły poświęci i żadnych nie pożałuje trudów, aby w myśl Piusa X, który Go nam dał, wszystkie sprawy naprawić w Chrystusie i skierować na większą chwałę Bożą i pokój ludziom dobrej woli. Z dobrą wolą mamy uznać wszyscy, duchowni i świeccy, władzę Arcypasterza nad sobą i pozwolić Mu użyć się do tego, do czego nas przeznaczy i powoła [...] Tą służbą bez zastrzeżeń pragniemy Jego Ekscelencji wykazać swą wdzięczność za opiekę, doznaną w bardzo krytycznej chwili, która decydowała o istnieniu „Polaka-Katolika” i pragniemy zasłużyć na błogosławieństwo arcybiskupskie dla dalszej swej pracy nieudolnej”. Zob. WAW 1913, s. 247.

Porannej Dwa Grosze²⁵, „Kuriera Poznańskiego”²⁶ i „Miesięcznika Pasterskiego Płockiego”²⁷.

1 lipca, we wtorek, Metropolita A. Kakowski opuścił Petersburg odprowadzony i żegnany na dworcu przez Jego Ekscelencję ks. dr. Jana Cieplaka, biskupa sufragana mohylewskiego, czasowego zarządcę Archidiecezji, liczny poczet duchowieństwa i przedstawiciele miejscowej inteligencji katolickiej. Pierwszym celem tej podróży – odbytej w towarzystwie swego sekretarza ks. Kępińskiego oraz Jego Ekscelencji i regensa Seminarium Metropolitalnego w Warszawie ks. prał. Galla – był Rzym, aby złożyć w Watykanie wizytę *ad limina Apostolorum*, kolejnym – Karlsbad, aby skorzystać tam ze słynnych w całej Europie kąpeli kuracyjno-wspomagających. W Rzymie A. Kakowski – dodatkowo otoczony jeszcze opieką przez o. Czorbę z Kolegium Polskiego i o. Mosserra, prokuratora zmartwychwstańców

25 Bardzo wysoką nutę poruszył redaktor „Gazety Porannej Dwa Grosze”, pisząc m. in.: „Sercem przyjmujemy nowego Pasterza i najlepsze uczucia niesiemy Mu w darze. Nie tylko dlatego, że Go Wola Najwyższego Pasterza postawiła naszym duchowym przewodnikiem, lecz i dlatego, że On sam wnosi cenne przymioty, które blaskiem opromienić mogą Jego pasterzowanie. Wnosi umysł rozległym wykształceniem uposażony, wnosi charakter prawy i szlachetny, wnosi serce czyste i nie siebie szukające [...] W nowym Arcypasterzu widzimy i arcykapłana, który zabiegać będzie o należyte zaspokojenie religijnych potrzeb wiernych, i lekarza, który, przyobleczony wielkim dostojnością, szanowanym przez kraj cały, łącznie dopomóc może do leczenia różnych chorób społecznych – wielkiego pośrednika, który łączyć będzie rozproszone siły do jednolitej pracy dla dobra społecznego, wreszcie mocnego i czujnego stróża, który nie pozwoli uronić nic z tego, co duszom i sercom naszym jest drogie. I przyjmujemy Arcypasterza ze szczerym uczuciem i pójdziemy z Nim społecznie i za Nim będziemy stali w złej czy dobrej doli”. Zob. *Prasa o nowym Pasterzu*, PK 1913, s. 607.

26 Spośród pism tzw. zakordonowych najsympatyczniejszą wzmiankę zamieścił „Kurier Poznański”, m. in. pisząc: „Wybór na najwyższego dygnitarza kościelnego człowieka o świeckiej wiedzy i nie arystokraty, ale zwyczajnego szlachcica, pochodzącego z rodziny niezamożnej, a szeroko spokrewnionej z całym ziemiaństwem w gub. płockiej, na ogół jak najlepsze zrobił wrażenie. Warszawa zna dobrze tę postać, odznaczającą się niezwykle wysokim wzrostem, o łagodnym, lecz mądrym wyrazie twarzy, zna go zwłaszcza jako stróża świątyni pokarmelickiej, gdzie od kilku dziesiątków lat weszło w zwyczaj zdobić ściany płaskorzeźbami, uwieczniającymi pamięć zasłużonych w narodzie mężów. O ile mi wiadomo – nie omieszkał zauważyć piszący te słowa – nowy Arcybiskup Warszawski posiada także bliską rodzinę w Prusach Królewskich, mianowicie pp. Ossowskich z Montowa, matka jego bowiem wywodzi się z tej gałęzi”. Zob. WAW 1913, s. 247.

27 Bodaj najdłuższe i najcieplejsze i niekonwencjonalnie napisane wspomnienie o A. Kakowskim wyniesionym na arcybiskupią stolicę warszawską zamieścił w „Miesięczniku Pasterskim Płockim” [dalej: MPP] ks. prał. dr Ignacy Lasocki – kolega i serdeczny przyjaciel Elekta, również z okresu studiów na rzymskim „Gregorianum”: „Dziś – pisał on – obowiązkiem naszym ogólnym modlić się za Metropolitę naszego! Modlić się, by ta «Ekonomia Chrystusowa» – «Ekonomia Miłości», co raz tylko jeden chwyciła w kościele – powróć straszący w rękę, a zawsze, i wszędzie, i ze wszystkimi: apostołami, czy rzeszą, – dorosłymi czy dziećmi, mędrkami, czy pastuszkami – rządziła się tylko miłością wyrozumiałą, współczuciem i cierpliwością mocną, – by ta „ekonomia serca wielkiego a roztropnego”, pociągająca i potęgująca, a nie zniechęcająca i skrzydła łamiąca, – wciąż nadal olbrzymiała na tak podatnym i od lat tyłu urabianym gruncie psychiki naszego Purpurata”. Zob. I. Lasocki, *Nowy Arcybiskup Metropolita Warszawski*, MPP 1913, s. 181.

w Rzymie – zatrzymał się w hotelu „Bawaria” przy placu Hiszpańskim, zajmując apartament wcześniej zamieszkiwany przez abpa W. Popiela.

W czasie do 20 lipca, arcybiskup A. Kakowski w pierwszej kolejności przyjęty został na audiencji przez Ojca Świętego, „który z nim rozmawiał najlaskawiej, okazując szczerą radość z wyniesienia go na tak wysokie stanowisko, a zarazem wyraził pełne przekonanie, iż archidiecezja warszawska rozwijać się będzie pomyślnie, doznając licznych dobrodziejstw, pod roztroprnymi i mądrymi rządami nowego Duszpasterza”²⁸. W tych dniach ks. A. Kakowski złożył wizytę sekretarzowi stanu, kardynałowi Merry del Val, kardynałowi Rampoli oraz innym jeszcze dygnitarzom Kurii Watykańskiej.

W dniach po 20 lipca, Metropolita A. Kakowski przyjęty został przez Piusa X na audiencji pożegnalnej, a następnie udał się do kurortu w Karlsbadzie, celem poddania się tam zabiegom kuracyjnym.

12 września, w piątek, o godz. 7, abp A. Kakowski, jadący do Warszawy z Wiednia, stanął na granicy Królestwa witany przez ks. prał. Dudrewicza, ks. kan. Fiatowskiego, ks. kan. dra A. Szlagowskiego, kapelana osobistego ks. dra Kępińskiego oraz kapelana wojskowego ks. Niewiarowskiego. Po uroczystości powitalnej Arcybiskup, podstawionym dla niego przez Kolej Warszawsko-Wiedeńską specjalnym wagonem salonowym, udał się do Częstochowy, zatrzymując się po drodze w Zawierciu, gdzie witany był przez ks. kan. Bożka – prob. parafii Zagórze. O godz. 9.30 A. Kakowski przybył do Częstochowy, oczekiwany na dworcu kolejowym przez dużą grupę osób, w tym ks. kan. Cieplińskiego – prof. Seminarium Warszawskiego, trzech miejscowych proboszczy – księży kanoników Fulmana, Nassalskiego i M. Ciesielskiego, ks. Józefa Wojtkiewicza – prefekta miejscowych szkół oraz o. Wincentego reprezentującego przeora paulinów. Natomiast na Jasnej Górze, wobec licznie zgromadzonego ludu powitał arcybiskupa o. Romuald, który pełnił następnie funkcję archidiakona podczas Mszy Świętej celebrowanej przez A. Kakowskiego w asyście paulinów. Tego dnia jeszcze A. Kakowski, w towarzystwie kapłanów i ludu, obszedł nowe stacje Męki Pańskiej.

13 września, w sobotę, o godz. 11.20, arcybiskup gorąco żegnany opuścił Częstochowę, spędzając blisko 7 godzin w pociągu zdążającym do Warszawy. Była to szczególna podróż, która stała się pasmem wielu okazanych mu po drodze serdeczności. Autorem pierwszego ogniwa tego niezwykłego łańcucha był sam A. Kakowski, aranżujący ujmujące spotkanie z Archidiecezją Warszawską. Miało to miejsce pod Wolbórką, dokładnie na granicy tej Archidiecezji, gdzie tym razem pociąg wstrzymał swój bieg, umożliwiając Arcypasterzowi postawienie stopy w tym znaczącym miejscu, aby w asyście towarzyszących mu kapłanów odmówić stosowną na tę okazję modlitwę i pobłogosławić lud i ziemię jego pieczy powierzone. Dalsze liczne ogniwa, to witające na każdej większej stacji duchowieństwo i delegacje społeczności wiejskich i miejskich. Wśród wielu takich stacji

²⁸ „Kurier Warszawski” z 20 lipca 1913 r.

były: Rokiciny, Koluszki, Płyćwia, Skierniewice, Żyrardów, Grodzisk i Milanówek. Ostatnie ogniwo tego łańcucha stanowiła, osiągnięta o 18.15, Warszawa z udekorowanym palmami, laurami i kwiatami dworcem pełnym delegacji oraz licznie przybyłych, nie tylko z ciekawości, warszawiaków. Na miejscu uprzywilejowanym, na peronie „zgrupowali się: kapituła metropolitalna warszawska, kolegiata łowicka, konsystorz generalny archidiecezji warszawskiej, profesorowie Seminarium, proboszczowie i wikariusze parafii warszawskich, rektorzy kościołów filialnych, prefekci szkół, przedstawiciele wszystkich stanów oraz delegaci różnych instytucji społecznych”²⁹. Arcybiskup powitał oczekujących go tradycyjnym staropolskim zwrotem „Niech będzie pochwalony Jezus Chrystus”, po czym zaczęła się podniosła ceremonia powitalna rozpoczęta przez Kapitułę Warszawską. „Następnie witał J. E. ks. Arcybiskupa p. Strakacz imieniem Archikonfraterni Literackiej. Imieniem Towarzystwa św. Wincentego à Paulo witał Arcypasterza p. Janowski, imieniem Centralnego Towarzystwa Rolniczego – Seweryn ks. Czetwertyński, w imieniu Towarzystwa Kredytowego Miejskiego przemawiali pp.: Czajkowski i Libicki, imieniem Towarzystwa Kredytowego Ziemskiego witał p. Henryk Dembiński. Z kolei witali Jego Ekscelencję pp.: hr. Grabowski, I. Baliński i wielu innych”³⁰. Arcypasterz błogosławił wszystkim, także licznie zgromadzonej publiczności, by następnie, w towarzystwie ks. prał. I. Dudrewicza, przejechać otwartym powozem ulicą Marszałkowską, Królewską, Krakowskim Przedmieściem w szpalerze ludu witającego go okrzykami „Niech żyje” do katedry. Zatrzymał się tam na długą modlitwę w kaplicy Najświętszego Sakramentu, skąd udał się do pałacu restaurowanego i urządzanego w czasie od jego nominacji aż po dzień przyjazdu do Warszawy. Tutaj zaś nastąpiło spotkanie z Kapitułą Metropolitalną i podjęcie wspólnych ustaleń, co do planowanego w dniu następnym ingresu.

14 września, niedziela, dzień ingresowy do katedry św. Jana był dniem pogodnym, nieomal upalnym, zgromadził przed pałacem na ulicy Miodowej rzesze ludu i licznie przybyłe duchowieństwo. „O godz. 9 rano dał [tam] znak do procesji ks. profesor Cz. Sokołowski, który objął urząd ceremoniarza głównego wraz z ks. profesorem A. Lipińskim i ks. profesorem K. Tomczakiem. Za krzyżem poszli parami alumni Seminarium, dalej ks. ks. wikariusze, ks. ks. prefekci, ks. ks. proboszczowie, ks. ks. dziekani, a dalej kanonicy honorowi, szambelani i prałaci papiescy, ks. dziekan-jubilat P. Zbrowski z Kutna, protonotariusz apostolski, członkowie kolegiaty Łowickiej, delegaci z kapituł i kolegiat: ks. kanonik Cieszkowski z kolegiaty Opatowskiej, ks. prałat Z. Fijałkowski z kolegiaty Pułtuskiej, ks. ks. prałat dr Radziszewski i kanonik dr Gruchalski z kapituły Kujawsko-kaliskiej, ks. ks. prałaci Czaplński i dr I. Lasocki z kapituły Płockiej; ks. ks. kanonicy Osiński, L. Kwiek i Pleszczyński z kapituły Lubelskiej, nadto z Wilna był obecny ks. kanonik Sągajło i ks. dr S. Trzeciak, profesor Akademii Duchownej w Petersburgu. Na końcu szła kapituła metropolitalna Warszawska z J. E. ks. biskupem

²⁹ *Przyjazd J. E. Arcybiskupa-Metropolity*, WAW 1913, s. 254.

³⁰ Tamże, s. 255.

dr. K. Ruskiewiczem in pontificalibus na czele. Najdostojniejszy Arcypasterz szedł w szatach pontyfikalnych, błogosławił po drodze lud wierny, mając w asyście ks. prałata L. Łyszkowskiego, jako archidiakona, kanoników ad honores ks. profesora dr. A. Szlagowskiego i ks. M. Ciemnińskiego, asesora Kolegium Rz. Kat. w Petersburgu i swego kapelana ks. dr. W. Kępińskiego. Przed J. E. ks. Arcybiskupem kroczył z krzyżem metropolitalnym ks. kanonik M. Bojanek, dziekan z Grodziska i na poduszce niósł papieskie bulle ks. kanonik A. Ciepliński, profesor Seminarium naszego. Ks. prałat dr S. Gall, regens Seminarium, czuwał nad całością ceremonii i porządku. Baldachim nad głowami J. E. ks. Arcybiskupa i J. E. ks. Biskupa nieśli na przemian 6 delegatów Archikonfraterni literackiej i Towarzystwa męskiego św. Wincentego à Paulo. Pięć dziewcząt z ochrony i szwalni pw. Najśw. Maryi Panny słało całą drogę J. E. ks. Arcybiskupowi żywymi kwiatami. Poza łańcuchem ochronnym, utworzonym przez młodzież rzemieślniczą, pochód zamykał oddział straży ogniowej. Przed kościołem po-Kapucyńskim na ulicy Miodowej, gdzie czarno było od publiczności na krużgankach oraz przed kościołem św. Anny (po-Bernardyńskim), z których dzwonnicy rozlegały się radosne dźwięki dzwonów, dolatujące tu zresztą ze wszystkich kościołów stolicy, J. E. ks. arcybiskup dr Kakowski zatrzymał się przez dłuższą chwilę, błogosławiąc zebrany [...]; pochód [...] z niezapomnianym widokiem około 350 kapłanów, kroczących na czele i poprzedzanych przez 52 chorągwie cechowe – o godz. 9 m. 40 rano doszedł do kościoła katedralnego, gdzie delegacje cechowe utworzyły szpaler przez środek głównej nawy świątyni. W świątyni już oczekiwały na Najdostojniejszego Arcypasterza Siostry św. Wincentego à Paulo, którymi zawsze opiekował się J. E. Arcybiskup, pp. kanoniczki: hr. Mycielska, Rzewuska, Ośniałowska, Certowicz, Stroynowska i Chłapowska w szarfach i oznakach zgromadzenia. Nadto przybyła na ingres do Warszawy najbliższa rodzina i krewni J. E. ks. arcybiskupa Kakowskiego, przeważnie z powiatów przasnyskiego i mławskiego: p. Józef Kakowski (brat), pani Mieczysława Wilmanowa (siostra), rodziny Miłoszewskich, Ossowskich, Budnych, kuzyni pp. St. Kacperski, Bol. Brodowski i Felicjan Janowski³¹. Ciąg dalszy uroczystości ingresowych miał miejsce już w samej świątyni, gdzie przyjął go „ks. prałat L. Łyszkowski, podając kropidło z wodą święconą i okadzając Najprzewielebniejszego Celebransa. Ze śpiewem hymnu «Te Deum» posuwano się nawą główną, przed kaplicą Najśw. Sakramentu zatrzymał się J. E. ks. Arcybiskup-Metropolita, na klęczniku adorował Pana nad pany i wszedł do prezbiterium wraz z asystą, by uklęknąć tu przed Wielkim Ołtarzem. Ks. prałat L. Łyszkowski odśpiewał wersety i modlitwy z Ceremoniale episcoporum, poczem J. E. ks. Arcybiskup zasiadł na tronie wraz z asystą, a naprzeciw ad sedem stanął J. E. ks. biskup dr K. Ruskiewicz. Ks. kanonik dr Z. Chełmicki odczytał z ambony po łacinie i po polsku dokument papieski, czyli breve do kapituły metr. warsz. i wiernych archidiecezji³². Po przeczytaniu bulli papieskiej, ze swego miejsca

³¹ *Pochód ingresowy do katedry św. Jana*, WAW 1913, s. 255–257.

³² Był to dokument o następującej treści: „Pius Papież Sługa sług Bożych. Pozdrowienie

do Najprzewielebniejszego Arcypasterza przemówił J. E. ks. biskup dr K. Ruskiewicz, jako dotychczasowy administrator archidiecezji. Najdostojniejszy Pasterz z radością podniósł tę okoliczność, że J. E. ks. arcybiskup Kakowski jest kapłanem naszej archidiecezji, że w ten sposób łatwo naśladować może Dobrego Pasterza Jezusa, iż zna swoje owieczki i one Go również znają. Nie przypomniał Dostojny Mówca, że na wysokim swym stanowisku spotka Arcypasterz dużo cierpień i więcej może niż pociech i radości, bo piękna i uroczysta mitra biskupia u nas zawiera niewidzialny, lecz dotkliwy wieniec cierniowy. J. E. ks. Arcybiskup Metropolita, po wysłuchaniu przemowy powstał i serdecznie ucałował J. E. ks. biskupa Ruskiewicza w uczuciu wdzięczności za dotychczasową pracę w archidiecezji i szacunku dla swojego niegdyś profesora i kierownika. Była to chwila podniosła i rzewna, która też dreszczem wzruszenia przejęła obecnych³³. Następnymi punktami ingresowych ceremonii było złożenie *homagium* nowemu arcybiskupowi i jego pierwsze na tę okoliczność przemówienie. Tak więc „Do tronu podchodzili kolejno i całowali rękę Swojego Zwierzchnika członkowie Kapituły Metropolitalnej i Kolegiaty Łowickiej i całe duchowieństwo w porządku hierarchicznym aż do alumnów Seminarium Naszego. Hołd również pospieszyli złożyć z przyklęknięciem na stopniach tronu obecni w świątyni przedstawiciele instytucji krajowych i warszawskich: p. Karski, szambelan papieski w uroczystym i barwnym stroju, prezes T.K.Z. i W.T.D. Włodzimierz Świątopelk, ks. Czetwertyński, prezes centralnego Tow. rolniczego Seweryn ks. Czetwertyński, ordynat Maurycy hr. Zamoyski, August hr. Zamoyski, Jan Florian hr. Zamoyski, Feliks hr. Grabowski, prezes Tow. pracy społecznej p. Henryk Dębiński, dyrektor warsz. Tow. ubezpieczeń p. Paweł Górski, prezes Tow. św. Wincentego à Paulo p. Wincenty Janowski, senior Archikonfraterni literackiej p. Władysław Strakacz, wiceprezydent m. Warszawy p. Zaręba, naczelnik kancelarii magistratu warszawskiego p. Mrozowski, budowniczości: Dziekoński i Szyller, p. Józef Wielowieyski,

i błogosławieństwo Apostolskie uświadomionym synom: Kapitułom Kościoła Metropolitalnego, Duchowieństwu i Ludowi miasta oraz Archidiecezji Warszawskiej. My dziś, za radą Czcigodnych Braci Naszych Kardynałów Świętego Kościoła Rzymskiego dla Kościoła Waszego Metropolitalnego Warszawskiego, pozbawionego pasterza, powagą Apostolską wybraliśmy ukochanego syna Aleksandra Kakowskiego, do niedawna Kanonika Warszawskiego i uczyniliśmy go Arcybiskupem i Pasterzem tegoż Kościoła. Dlatego też na was wszystkich wkładamy obowiązek i upominamy was, abyście z miłością i należną czcią przyjęli wymienionego Aleksandra Arcybiskupa Elekta, jako ojca i pasterza dusz waszych, abyście okazowali winne posłuszeństwo jego rozporządzeniom i zaleceniom zbawiennym, tak abyście się wzajemnie radowali: On, iż znalazł w Was miłujących synów, wy zaś, żeście znaleźli w Nim ojca oddanego. Taka zaś jest wola Nasza i polecenie, aby staraniem i z nakazu dotychczasowego Rządcy waszej diecezji, ta Bulla Nasza została publicznie odczytana już to Kapitułom na pierwszym po otrzymaniu jej zebraniu, już też w samym kościele metropolitalnym z ambony w pierwszy dzień święty, uroczystie przez wiernych obchodzony. Dan w Rzymie u św. Piotra, roku Pańskiego 1913, dnia 7 Maja, Pontyfikatu naszego roku dziesiątego. (Podpisał na oryginale) Pius Papież. (Kontrasygnował) Antoni Kardynał Agliardi, Kanclerz św. Kościoła Rzymskiego”, WAW 1913, s. 257.

33 WAW 1913, s. 257–258.

mecenas J. K. Jasiński, p. Leon Goldstand i wielu innych. Podczas składania homagium chór katedralny z towarzyszeniem organów, na których grał profesor Surzyński odśpiewał «Ecce Sacerdos Magnus» jego kompozycji i «Domine salvum fac...». Po homagium powstał J. E. ks. arcybiskup Kakowski z tronu i przemówił: «Na wstępie moich obowiązków pasterskich poczuwam się do obowiązku złożyć podziękowanie Waszej Biskupiej Mości za sumienny i w duchu Bożym zarząd Archidiecezją Warszawską w ostatnich latach niemocy Jego Ekscelencji ks. Arcybiskupa Popiela i po Jego zgonie. Składam też dzięki Waszej Pasterskiej Mości, jako Prezesowi Kapituły, i Kapitulie Metropolitalnej Warszawskiej za okazywane mi serce, miłość i zaufanie i w ciągu mego żywota kapłańskiego, i w czasie kiedy byłem członkiem tej Kapituły, i w chwili nominacji i konsekracji na Stolicę Metropolitalną Warszawską, i w dniu mego ingresu i objęcia rządów Archidiecezji. Dziękuję Duchowieństwu miasta Warszawy i całej Archidiecezji za tak liczny udział w uroczystościach konsekracji i ingresu mego, przez co pragnie uczcić osobę swego Arcybiskupa i wyrazić Mu swoje przywiązanie i oddanie. Dewizę życia swego pasterskiego obrałem sobie: „operari, sperare”. Pracować i nie upadać na duchu. Nie przyszedłem tu po to, aby panować; owszem pragnę służyć wszystkim, bo i Chrystus przyszedł na świat nie po to, aby mu służyli, ale aby służyć. Pragnę służyć przede wszystkim Bogu, którego sługą byłem i chcę pozostać do końca życia. Pragnę służyć Kościołowi i duchowieństwu i być Mu ojcem, wodzem, kierownikiem i powiernikiem w doli i niedoli. Pragnę służyć społeczeństwu i narodowi, którego kość z kości i ciało z ciała jestem. Ufam zaś Bogu, że siły moje niedostateczne wesprze i pokieruje moimi krokami dla dobra Kościoła i narodu mego. Ufam Waszej Pasterskiej Mości i duchowieństwu Archidiecezji i wszystkim warstwom społecznym, że wszyscy społem staniemy do zbożnej pracy, by unitis viribus prząść wątek myśli Bożej Panu na chwałę, narodom na pożytek. Niech Bóg błogosławi zdrowym naszym zamysłem. Niech Matka Najśw. błogosławi dzieciom swoim»³⁴. Po tym przemówieniu nastąpiło bezpośrednie przygotowanie do Mszy Świętej. Po odśpiewaniu przez alumnów antyfony o Patronie kościoła (*Święcie św. Jana*) i odpowiedniego wersetu „Najdostojniejszy Arcypasterz odśpiewał modlitwę stosowną i rozpoczął przywdziewać szaty pontyfikalne do Mszy św. uroczystej. Mszę św. celebrował Najprzewielebniejszy Arcypasterz w otoczeniu tej samej asysty, która towarzyszyła Mu podczas ingresu. Po Credo w asyście pełnej udał się J. E. ks. Arcybiskup-Metropolita na ambonę i stąd głosem pełnym i dźwięcznym wypowiedział do ludu mowę, która stanowi też Orędzie J. E. Arcybiskupa Warszawskiego D-ra Aleksandra Kakowskiego do Wiernych Archidiecezji w dniu ingresu do Katedry Metropolitalnej św. Jana w Warszawie»³⁵. Orędzie to drukowane było także przez ówczesną polską prasę katolicką³⁶.

³⁴ WAW 1913, s. 258–259.

³⁵ WAW 1913, s. 259.

³⁶ Zob. np. *Orędzie J. E. Arcybiskupa Warszawskiego D-ra Aleksandra Kakowskiego do Wiernych Archidiecezji w dniu ingresu do Katedry Metropolitalnej św. Jana w Warszawie*,

Po zakończeniu swojej mowy Celebrans powrócił do Wielkiego Ołtarza, aby kontynuować Najświętszą Ofiarę, podczas której chór katedralny, z udziałem członków „Lutni” pod dyrekcją Piotra Maszyńskiego, wykonywał Mszę Witta z towarzyszeniem organów i orkiestry Teatru Wielkiego.

Ostatnim aktem uroczystości ingresowej w świętojańskiej katedrze było odczytanie po łacinie i po polsku – po zakończeniu pontyfikalnej Mszy Świętej – reskryptu Ojca Świętego. Dokument ten, adresowany do Arcypasterza A. Kakowskiego, zaprezentował z ambony ks. prof. dr M. Nowakowski. Papież Pius X do Czciwego Brata Aleksandra Kakowskiego, Arcybiskupa Warszawskiego napisał:

„Czcigodny Bracie! Pozdrowienie i błogosławieństwo Apostolskie. Za przykładem Poprzedników Naszych największą troską serca Naszego było to, żeby uposażyć Pasterzy diecezji szczególnymi łaskami i przywilejami, przy których pomocy mogliby skuteczniej i owocniej spełniać najważniejsze obowiązki swego dostojęstwa i w rządzeniu diecezjami łatwiej przyczyniać się do dobra duchowego wiernych.

Ponieważ zaś, Czcigodny Bracie, zwróciłeś się do Nas z pokorną prośbą, abyśmy Cię obdarowali niektórymi przywilejami duchowymi dla Twej diecezji, My zważywszy, że to, o co prosisz, będzie bardzo pożyteczne powierzonej Ci owczarni, postanowiliśmy do Twoich życzeń chętnie się przychylić. Przeto zezwalamy, aby ilekroć będziesz kanonicznie wizytował swą diecezję, wierni obojga płci, którzy w czasie wizytacji przez Ciebie odbywanej nawiedzą miejscowy kościół lub kaplicę publiczną i tam prawdziwie skruszeni, po odbytej Spowiedzi i przyjęciu Komunii św. pobożne wzniosą modły do Boga o zgodę Władców chrześcijańskich, wykorzenie herezji, nawrócenie grzeszników i wywyższenie św. Matki Kościoła, mogli uzyskać odpust zupełny i darowanie kar za wszystkie swe grzechy; również zezwalamy aby, ilekroć nawiedzisz domy zakonne i klasztory osób Bogu poświęconych, osoby te w domach i klasztorach mieszkające mogły otrzymać taki sam odpust zupełny. Ilekroć zaś wyślesz kapłanów świeckich lub zakonnych do miast i osad z misją głoszenia ludowi Ewangelii, pozwalamy, aby ci z wiernych, którzy na tych misjach przepędzą przynajmniej dwa dni z górą i również po odprawieniu dobrem Spowiedzi św. i przyjęciu Komunii św. w tym przeciągu czasu odwiedzą Kościół, gdzie się misja odbywać będzie, i tam modlić się będą według intencji wyżej wskazanej, aby ci także mogli otrzymać w Panu odpust całkowity. Nadto, ilekroć zdarzy się, że ktokolwiek z wiernych płci obojga Twej diecezji znajdować się będzie w stanie oczywiście zbliżającej się śmierci, jeżeli będzie skruszony po uprzedniej Spowiedzi św. i Komunii świętej albo, jeśli tego nie mógł dokonać, przynajmniej wzbudził żal doskonały i wzywał nabożnie imienia Jezus ustami lub w razie niemożności, chociaż myślą, i śmierć przyjął

PK 1913, s. 593–599. Zob. też: *Listy pasterskie i odezwy kardynała Aleksandra Kakowskiego arcybiskupa metropolity warszawskiego 1913–1938*. Wybrał i do druku przygotował ks. Marek Makowski, Święte Miejsce – Przasnysz 2009 [dalej: Makowski, *Listy pasterskie*], s. 26–37.

z poddaniem jako zadośćuczynienie za grzechy, tylekroć udzielamy Ci władzy udzielania odpustu zupełnego wiernemu, znajdującemu się w krytycznej chwili, od której wieczność zależy, czy to osobiście, czy też przez jakiego kapłana przykładowo świeckiego lub zakonnego, których uznasz za słuszną raz, więcej – lub też ile razy będzie tego potrzeba, wybrać, delegować lub przeznaczyć; ten przywilej Błogosławieństwa Apostolskiego wolno Ci stosować do zakonnic za pośrednictwem Spowiednika Zwyczajnego, działającego w imieniu Naszym i powagą Rzymskich w pontyfikacie Naszych następców. Prócz tego, chcąc uświetnić kościoły parafialne i kolegiackie Twej diecezji nadaniem przywilejów duchownych, zezwalamy, abyś w którymkolwiek parafialnym i kolegiackim kościele wyznaczał na lat siedem jeden ołtarz: wielki lub boczny jako uprzywilejowany w celu odprawiania przy nim Mszy św. za duszę jakiegokolwiek zmarłego wiernego. Ponadto podług zwyczaju starożytnego i czcigodnej ustawy Stolicy Apostolskiej nadajemy Ci prawo udzielania w imię Nasze i Naszych na Stolicy Piotrowej Następców każdego roku po Sumie odpustu zupełnego podług formy, którąśmy Ci przesłać kazali, w dwa dni uroczyste, mianowicie w dzień Wielkiejnocy Zmartwychwstania Pańskiego, jako najuroczystszy i w innym dniu świętym przez Ciebie dowolnie obranym. W końcu nadajemy Ci prawo, abyś jeden dzień w roku przeznaczał na Komunię św. generalną w Kościele Katedralnym i aby wierni obojga płci, którzy przyjmą tam Komunię Najświętszą, mogli otrzymać odpust zupełny, który wolno będzie ofiarować za dusze w czyśćcu cierpiące. Jakiegokolwiek prawa przeciwnie nie odbierają znaczenia powyższym nadaniom.

Te są, Najmilszy Bracie, łaski, w które chcemy Cię uposażyć podczas Twych rządów biskupich. Bóg zaś, źródło wszech dóbr, w używaniu ich niechaj da Ci ducha mądrości i rozumu. My zaś, jako znak darów duchownych i jako zadatek Naszej życzliwości, miłościwie udzielamy Ci w Panu błogosławieństwo apostolskie.

Dan w Rzymie u Św. Piotra pod znakiem Rybaka dnia 27 maja roku 1913. Pontyfikatu Naszego dziesiątego.

Za Kardynała Tajnego Sekretarza Stanu (podp.) Hedeschini, Kanclerz Breviów Apostolskich³⁷.

Mając na uwadze treść dopiero co odczytanego *breve* papieskiego, diakon odbywającej się uroczystości odśpiewał *Confiteor*, a Celebrans (po odśpiewaniu przez siebie modlitwy *Precibus*) udzielił odpustu zupełnego wszystkim zebranych pod warunkiem dopełnienia przez nich zwykłych wymienionych wcześniej warunków. Teraz Arcypasterz, zdjęwszy pontyfikalne szaty liturgiczne, przy śpiewie *Pod Twoją obronę*, opuścił świątynię, odprowadzony do jej drzwi przez całe duchowieństwo, a potem gorąco żegnany okrzykami „Niech żyje” przez tłumy zgromadzone przed katedrą i na trasie aż po arcybiskupi pałac.

O godz. 15 Kapituła Metropolitalna Warszawska w refektarzu Seminarium Duchownego podejmowała Jego Ekscelencję ks. arcybiskupa uroczystym obiadem,

37 WAW 1913, s. 269–270.

na którym obecnych było ponad 100 osób, a więc wszyscy duchowni przybyli na uroczystości ingresowe.

W sumie był to dla Arcypasterza dzień ogromnie pracowity, gdyż w godzinach popołudniowych udał się on na odwiedzenie warszawskich zakładów dobroczynnych, a wieczorem przyjął w swoim pałacu duchowieństwo Warszawy oraz przyjezdnych kapłanów – uczestników jego ingresu do świętojańskiej katedry.

Jako – nie tylko z urzędu – „ojciec ubogich”, w towarzystwie ks. prałata dr. S. Galla, regensa Seminarium Jego Eksceleńcja ks. Arcybiskup Metropolita odwiedził dom starców, utrzymywany przez Warszawskie Towarzystwo Dobroczynności, witany tam przez jego zarząd, z ks. Czetwertyńskim na czele, i przez ks. kapelana Juliana Rystera.

O godz. 17 przybył Najdostojniejszy Arcypasterz do zakładu wychowawczego w gmachu poddominikańskim, gdzie Jego Arcypasterską Mość powitali: zarząd, ks. prefekt M. Stefanowski, kapelan Zakładu i jeden z najmłodszych wychowanków mową wierszowaną. Jego Eksceleńcja ks. arcybiskup odwiedził także sąsiedni „Nazaret”, składając podziękę ks. M. Radziwiłłowej za jej zbożne dzieła, tak szczerze wyposażane i licznie pomnażane.

W pół godziny później ks. Arcybiskup Metropolita przybył do szpitala św. Ducha. Powitał go tam wiceprezydent Warszawy Zaremba w otoczeniu naczelnika wydziału dobroczynnego Koralewskiego, lekarzy miejscowych, oprowadzał zaś Najdostojniejszego Arcypasterza po wszystkich salach kurator szpitala p. Franciszek Karpiński.

Najprzewielebniejszy Wizytator serdecznie rozmawiał z zarządem, odwiedził siostry św. Wincentego à Paulo, słowem ciepłym i namaszczoneym cieszył opuszczonych, cierpiących, z jałmużną duchową łącząc dary materialne.

Przed godz. 20 Jego Eksceleńcja ks. Arcybiskup Metropolita przyjął w swoim pałacu duchowieństwo z Warszawy i kapłanów przybyłych z prowincji, zwracając się do wszystkich z żarliwą i gorącą przemową. Zauważono, że Najczcigodniejszy Arcypasterz chwycił wszystkich za serce prostotą i uprzejmością, w rozmowie nieomal z każdym uczestnikiem przyjęcia znajdował stosowne słowo zachęty, uznania, a czasami delikatnej przestrogi, wykazując znajomość środowiska, któremu w imię Boże przyszło mu przewodniczyć.

Uroczystości ingresowe dały asumpt do przesłania serdecznych życzeń, a wydawcom i redaktorom – do zamieszczenia na łamach wielu czasopism okolicznościowych publikacji. Spośród całego szeregu życzeń szczególną uwagę zwrócił adres przedstawicieli duchowieństwa dekanatu łódzkiego z dziekanem ks. kan. Gniazdowskim na czele oraz ośmiu członków zarządu Resursy Rzemieślniczej³⁸.

38 Zachowała się pełna treść tego przesłania, którą przytacza się tutaj w całości: „Wasza Eksceleńco, Najdostojniejszy Arcypasterzu! Nie tylko archidiecezja Warszawska, lecz kraj cały wita Cię, Eksceleńco, na Metropolitalnej Stolicy Warszawskiej, składając hołd swój i zapewnienia uczuć posłuszeństwa i miłości synowskiej. My, członkowie Resursy

Polska prasa tym razem skoncentrowała się na treści ingresowego Orędzia. Najwięcej miejsca temu tematowi poświęciły takie tytuły, jak „Kurier Warszawski”³⁹, „Słowo”⁴⁰, „Polak-Katolik”⁴¹ oraz „Pracownik Polski”⁴².

15 września, w poniedziałek, nazajutrz po ingresie, o godz. 7.30, Jego Eksceleńcja ks. arcybiskup, w towarzystwie swego kapelana ks. dr W. Kępińskiego przybył do Seminarium Metropolitalnego, aby uroczystie otworzyć tam nowy rok szkolny. U wrót gmachu powitali Jego Arcypasterską Mość ks. prałat dr S. Gall regens i wszyscy profesorowie Seminarium. Przy śpiewie *Ecce sacerdos magnus* wykonanym przez chór alumnów, Najdostojniejszy Arcypasterz wszedł do kaplicy seminaryjnej, tu odprawił Mszę Świętą i przemówił do alumnów. Jego przemowa prosta i serdeczna, pełna powagi i praktycznych przestróg kreśliła cel pobytu i pracy młodych w Seminarium.

Po udzieleniu błogosławieństwa profesorom i alumnom Jego Eksceleńcja ks. arcybiskup opuścił kaplicę, udając się na większą salę celem otworzenia wykładów. Tutaj zaś Najprzewielebniejszego Wizytatora powitał przemową ks. regens S. Gall, przypominając, że Seminarium wita w osobie Arcypasterza dawnego swego kierownika. Z kolei ks. kan. A Ciepliński – prof. teologii moralnej i pasterskiej prelekcję swoją rozpoczął wygłoszeniem następującego powitania Arcypasterza:

„Wasza Eksceleńco! Najdostojniejszy Nasz Arcypasterzu!

Na osieroconej Stolicy Arcybiskupiej Warszawskiej zasiadłeś, Najdostojniejszy Księże Arcybiskupie, ażeby dla nas być Ojcem i Przewodnikiem, Nauczycielem i Pasterzem dusz naszych. Cieszymy się społem wszyscy od maluczkiego

rzemieślniczej łódzkiej, założonej w roku 1911 i liczącej około 1300 członków, śpieszmy stanąć w szeregach Twych wiernych synów i zaznaczyć, że Resursa nasza stoi mocno na gruncie narodowym i religijnym. W uroczystości otwarcia Resursy naszej raczył wziąć udział osobiście J. E. ks. biskup Ruskiewicz i pobłogosławić nam, to też i my teraz mamy niepłonną nadzieję, że Wasza Arcypasterska Mość, nawiedzając Łódź, o nas nie zapomni i swoją obecnością doda bodźca roboczej braci polskiej do gorętszego miłowania Stolicy Apostolskiej i pracy w duchu narodowym”. Zob. WAW 1913, s. 272.

39 W długim artykule, *Mądre wskazówki* publicysta B. K. podkreślał jak to Arcybiskup zauważył, że posłannictwo kapłańskie jest zarazem obywatelskim; wzywał duchowieństwo katolickie do pracy nad tym, aby ulżyć doli nieszczęśliwych, łagodzić los upośledzonych, szerzyć oświatę i kulturę, organizować życie społeczne, słowem pracować nad postępowaniem moralnym, ekonomicznym i kulturalnym narodu., „Kurier Warszawski” nr 256 z 1913 r.

40 Tutaj Pax w artykule *Posłannictwo kapłańskie jest zarazem obywatelskim* także skupił się na tym fragmencie Orędzia, gdzie jego autor dostrzega nie tylko religijne, lecz i doczesne potrzeby swej owczarni. Zob. „Słowo” nr 260 z 1913 r.

41 „Polak-Katolik” w art. *Arcypasterzu, witaj nam* wypuklił jeszcze inny motyw zaangażowania abpa A. Kakowskiego, zauważając, że „dobry Pasterz nie zna stronnictw, tylko dusze sobie powierzone, a szukać będzie przede wszystkim tych, które były zginęły, aby na własnych barkach, choćby przy największym zmęczeniu i utrudzeniu sprowadzić je do owczarni Chrystusowej”.

42 „Pracownik Polski”, organ demokracji chrześcijańskiej donosił zaś, że „robotnicy radosnym sercem przyjęli słowa, jakie do nich w swoim przemówieniu w czasie uroczystości ingresowych wygłosił Najdostojniejszy Arcypasterz; głęboko w pamięci zachowają naukę z nich płynącą i ufni w opiekę życzliwą nowego Arcypasterza, raźniejszym okiem spoglądając w przyszłość”, „Pracownik Polski” 1913 nr 9.

do największego. Z radością wita Waszą Arcypasterską Mość kler oddany i lud wierny. Z radością patrzy na Pomazańca Pańskiego dwumilionowa Archidiecezja, w uczuciu synowskiej czci i miłości, w uczuciu niewysłowionej wdzięczności dla naszego Świętobliwego Najwyższego Pasterza Piusa X, że Ciebie, Najdostojniejszy Nasz Arcypasterzu, postawił na czele owczarni tutejszej, że wyposażył Cię nie tylko misją kanoniczną, lecz ciepłem swego serca, mocą żarliwego słowa, które tchnął, obcując z Tobą, gdyś, Eksceleńco, w zbożnym uczuciu udał się ad limina – videre Petrum.

Tak! gdybyś, Najdostojniejszy Księżę Arcybiskupie, nie był nam wcale znany, gdybyś nam przez lata całe nie otwierał zasobów przebogatych swego Arcykapłańskiego serca, o, to i wówczas wystarczyłoby nam na pociechę, że taki Pasterz Pasterzów, jak słodki, dobroczynny aż do zaparcia się, ofiarny do heroizmu – przysłał Cię nam – Następca Piotrowy – Pius X.

Lecz przybywasz, Celsissime Domine, «in propria», ujmujesz ster Archidiecezji, która Cię zna, a znając czci i kocha. Boć Illustrissimum Capitulum – Senat Waszej Eksceleńcy, to do niedawna współradni Twoi przy boku ś. p. Poprzednika Arcybiskupa Popiela: duchowieństwo – to w znacznej większości uczniowie Waszej Arcypasterskiej Mości. Tyś, Celsissime, ich przygotował do służby Pańskiej, Tyś tchnął w nich miłość i przywiązanie do Stolicy Apostolskiej, Tyś sam przygotował ich do tego, by zgodnie z Biskupem, jako chordae lyrae (podług słów św. Ignacego Męczennika) w Winnicy Pańskiej, bez ociągania i oglądania się wstecz nie żalowali ni potu, ni trudu. – A wreszcie, szczęśliwy jestem, że jako profesor tego Seminarium – naszej almae matris, witać mogę Waszą Eksceleńcę. Przecież to Seminarium stoi pracą Twoją, Najdostojniejszy Arcypasterzu! Szereg lat swego żywota poświęciłeś, Celsissime Domine, na to, aby materialnie je zbudować, moralnie spoić, intelektualnie podnieść i rozświecić. – Niedawne to lata, gdyśmy żegnali długoletniego Regensa naszego, udającego się z woli Opatrzności na północ, aby tam objąć kierownictwo najwyższej u nas uczelni duchownej. Odjechałeś wtedy, Celsissime Domine, ale został z nami Twój duch podniosłej i wytrwałej pracy «in unione cum Sancta Sede Apostolica». – Wróciłeś, Najdostojniejszy Arcypasterzu, aby z wyżyn Arcybiskupiej Stolicy nam przewodniczyć i już, nie tylko kler kształcić i wychowywać, ale być Pasterzem, „omnibus omnia”, jak to zwykłeś mówić w teologii pasterskiej, ćwicząc swoich uczniów.

Tak, Celsissime Domine, w Seminarium zastajesz tego ducha, który pozostał nam w spuściźnie po Tobie, jako kierownikowi tego Sanctuarium Christi. Prowadź nas dalej, jako nasz Pasterz, jako wysłaniec i przedstawiciel tego Pasterza, na wskroś według serca Bożego – Piusa X⁷⁴³.

Jego Eksceleńca ks. arcybiskup podziękował prelegentowi za odczyt poświęcony problemom pasterzowania w wielkich miastach, alumnów zaś zachęcił do owocnej pracy dla chwały Bożej.

43 WAW 1913, s. 270–271.

19 września, w piątek, w ślad za złożoną w swym ingresowym Orędziu zapowiedzią uroczystego nabożeństwa za dusze śp. arcybiskupa Popiela, Jego Eksceleńcja Metropolita A. Kakowski uczestniczył z duchowieństwem warszawskim i alumunami tamtejszego Seminarium Duchownego we Mszy Świętej żałobnej.

Do kruchty przy zakrystii suto oświetlonej archikatedry, z ustawionym w jej środkowej nawie katafalkiem otoczonym świecami i przybrany insygniami dostojności arcybiskupiej po Najdostojniejszego Arcypasterza, udali się ks. prał. Łyszkowski, jako archidiacon, *ad honores* kanonicy ks. Fiatowski i prof. dr Szląkowski oraz cała asysta pontyfikalna. Ks. arcybiskup przybył do katedry ok. godz. 10 i zaraz rozpoczął uroczystą Mszę Świętą żałobną. Jego Eksceleńcja, który żywo interesuje się sprawą wzniesienia pomnika dla swego poprzednika, celebrował jeszcze kondukt⁴⁴.

21 września, w niedzielę, o godz. 8 rano, abp A. Kakowski odprawił w kościele katedralnym Mszę Świętą połączoną z udzielaniem Sakramentu Bierzmowania. Było to podjęcie stosowanej wcześniej przez śp. abpa Popiela praktyki odprawiania w katedrze w niedzielę i święta Mszy Świętej porannej, podczas której przystępowano do bierzmowania. Postanowienie to znalazło swój wyraz w odezwie konsystorskiej nr 5184 z 12(25) września 1913 roku, adresowanej do księży proboszczów i rektorów kościołów warszawskich⁴⁵.

22 września, w poniedziałek, Arcypasterzowi przedstawiło się w pałacu arcybiskupim Stowarzyszenie Męskie św. Wincentego à Paulo w osobach pp.: Wincentego Janowskiego, prezesa, wiceprezesów: Franciszka Kochmana i Gustawa Damińskiego, członków honorowych: Rogera hr. Łubieńskiego, Jana Wielickiego, dr. Józefa Markiewicza, Feliksa hr. Grabowskiego, Kazimierza Święcickiego i sekretarza rady Stefana Zarzyckiego. Po powitaniu Arcypasterza prezes Rady Wyższej, p. Janowski, wręczył Dostojnikowi Kościoła adres od Towarzystwa, artystycznie wypracowany, a podpisany przez dwustu z górą członków⁴⁶.

24 września, w środę, przedstawiciele Warszawskiego Towarzystwa Dobroczynności złożyli hołd i życzenia Jego Eksceleńcji ks. arcybiskupowi Aleksandrowi Kakowskiemu, jako swojemu Protektorowi.

Do pałacu przy ul. Miodowej udali się pp.: prezes Towarzystwa Włodzimierz ks. Czetwertyński, wiceprezes Konstanty Dowbor Muśnicki, prezes zarządu Edward

⁴⁴ WAW 1913, s. 324.

⁴⁵ Consistorium Generale Archidioecesis Varsaviensis № 5184. Die 12/25 Septembris 1913 a. Peril. Peril. et A.A.R.R.D.D. Curatis et Rectoribus ecclesiarum urbis Varsaviae cum suburbis Praga et Wola.

Obligat Perill. A.A.R.R.D.D. Curatos et Rectores, ut proxima die Dominica in suis respective ecclesiis post sermonem matutinum Missae primariae et concionem in Summa praedicatorum annuntient fidelibus adstantibus, Celsissimum Dominum Archipraesulem in ecclesia Metropolitana S. Joannis diebus Dominicis et festis de praecepto hora 8 mane absoluturum esse Missae Sacrificium post quod dispositis Sacramentum Confirmationis suscipere licebit (podpisy). Zob. WAW 1913, s. 296.

⁴⁶ *Kronika miejscowa*, WAW 1913, s. 318.

Czajkowski, wiceprezes zarządu, b. poseł ks. Stanisław Wesółowski oraz prezesowie wydziałów pp.: dr Ignacy Baranowski, Karol Czajkowski, Józef Gardowski, Julian Knoblauch, Antoni Kwiatkowski, Aleksander Kowalski, Wiktor Mauersberger, Appel, ks. prałat Siewierski, Aleksander, Władysław i Jan Wierzbiccy.

Najdostojniejszy Arcypasterz przyjął przedstawicieli Warszawskiego Towarzystwa Dobroczytności bardzo serdecznie przyrzekając, że nadal popierać będzie tę instytucję⁴⁷.

28 września, w niedzielę, Jego Eksceleńcja ks. arcybiskup udał się do Łowicza, by odbyć ingres do tamtejszej kolegiaty i dokonać wizyty kanonicznej. Wyruszył Arcypasterz o godz. 5.20 koleją bydgoską. W podróży tej towarzyszyli mu: ks. prał. Łyszkowski – sędzia surrogat konsystorza, ks. prał. dr Gall – regens Seminarium, ks. dr Bączkiewicz – regens konsystorza, ks. dr Marcei Nowakowski – prof. Seminarium, ks. kan. Ignacy Kłopotowski – redaktor „Polaka-Katolika” i arcypasterski kapelan – ks. dr Władysław Kępiński.

„Niedaleką drogę – jak napisał „Polak-Katolik” – Arcypasterz przebył na modlitwie kapłańskiej, odmówieniu Brewiarza, na który z trudnością by znalazł potem chwilę czasu w ciągu całego dnia, zajętego pracą pasterską”.

Już w drodze, na stacji Nieborów witała Arcypasterza kompania z parafii Belchów, z proboszczem swoim ks. Mścichowskim na czele. Piękny to był obrazek szczerzej, prostej, ale za to żywej i silnej wiary naszego ludu, który zawsze otacza czcią swych prawych pasterzy.

W imieniu kompanii Jego Eksceleńcję powitał gospodarz Ambroz własnym wierszem o następującej treści:

„W niedzielę kapłan ogłosił z ambony,
 Że Arcypasterz zawita w te strony;
 Jak niegdyś pastuszków, na polach Betlejemu,
 Błogosławić będzie ludowi belchowskiemu.
 Przybyliśmy tedy, jak ci pastuszkowie:
 Ojcowie, matki, córki i synowie
 Złożyć w ofierze hołdy poddania
 Najdłuższe lata życia dla Arcykapłana”.

Następnie wierszem też składała życzenia Arcypasterzowi mała dziewczynka Maria Dejmętówna.

Arcypasterz nie miał czasu na dłuższą odpowiedź, bo pociąg już ruszył w dalszą drogę. Rozczulony, mógł jedynie powiedzieć: „Niech was Bóg błogosławi” i znak krzyża nakreślił nad nimi, gdy pociąg przy dźwiękach orkiestry belchowskiej odchodził już do Łowicza.

⁴⁷ Tamże.

Łowicz przygotował się starannie na przyjęcie Najdostojniejszego Gościa. Komitet gospodarczy, specjalnie wybrany, zajął się przygotowaniem do tej niezwykłej uroczystości. W skład Komitetu weszli przedstawiciele organizacji i instytucji społecznych: ks. kanonik Jan Niemira, proboszcz parafii św. Ducha w Łowiczu, dr Stanisławski prezes Straży, Towarzystwa Higienicznego i naczelny lekarz szpitala dr Chmieliński, prezes „Lutni” K. Kiślański, prezes Towarzystwa Krajoznawczego i dyrektor fabryki Łowickiej; Antoni Trawiński naczelnik Straży Ogniowej, F. Trawiński prezes Towarzystwa Wzajemnego Kredytu, K. Rybacki prezes Resursy Rzemieślniczej i redaktor „Łowiczanka”, Stanisław Grabiński i S. Wilkoszewski z Towarzystwa Rolniczego, Oczykowski Romuald ze Stowarzyszenia Robotników Chrześcijańskich.

W powyższym składzie Komitet udał się na dworzec i gdy o godzinie 7. 40, po zatrzymaniu się pociągu na stacji, Jego Eksceleńcja ks. arcybiskup wysiadł z wagonu, dyrektor K. Kiślański powitał Go następującymi słowami:

„Najdostojniejszy Arcypasterzu!

Słuszną i sprawiedliwą jest rzeczą, że Łowicz i Księstwo Łowickie pierwsze dostały zaszczytu powitania u siebie nowego swojego Pasterza.

Na wstępie do miasta powitają Cię dzwony, powitają wieżycy prastarej Kolegiaty naszej, co w murach swoich przyjmowała ongi cały szereg najpierwszych dostojników Kościoła i Kraju, Prymasów i Arcybiskupów Gnieźnieńskich, a następnie Warszawskiej Metropolii Arcybiskupów.

Gród Prymasowski niewiele zachować zdołał pamiątek czcigodnej przeszłości – ząb czasu i zmienne doli-niedoli koleje niszczyły i niszczą wszystkie dzieła ludzkie.

Potężne zamki i baszty odwieczne dziś leżą w gruzach, a pokolenia całe – co świadkiem były dawnej Łowicza świetności – dziś prochy... o których najczęściej i pamięć zamiera!

Jest wszakże w narodzie naszym wszechpotężna siła, co wszystkie burze i zmiany przetrwała, co dzisiaj połączyła i zgromadziła nas tutaj.

Nie zaginęła i da Bóg nie zaginie w narodzie polskim wiara św. oraz czcigodna tradycja, które czynią, że jak kiedyś Prymasów i Ich Następców, tak dzisiaj Ciebie, Najczcigodniejszy Ojczy, wita stary Łowicz z całym oddaniem, z całą wiernością i wiarą szczerą, serdeczną...

Zanim przestąpisz progi starej prymasów Stolicy, chciej przyjąć, Najczcigodniejszy Arcypasterzu, powitanie nasze jako Komitetu Gospodarczego.

Przybyliśmy tutaj, aby zaświadczyć, że nie zatraciliśmy skarbu, który nam przekazali Ojcowie i Dziadowie nasi, aby głosić radośnie, że przybył nie tylko naszemu Kościołowi Biskup, ale narodowi i społeczeństwu polskiemu Wódz Najdostojniejszy!

Silni wiarą i miłością, dumni z Twojego Hetmaństwa i kierownictwa, chcemy iść w przyszłość pod wspólnym sztandarem miłości Boga, Ojczyzny i bliźnich.

Idź do nas, Ojcze Najdostojniejszy – prowadź i rządz nami!...”

Zaraz też na sali dworca kolejowego powitały Najdostojniejszego Gościa kwiatami i słowami biało ubrane dzieci. Jego Ekszelencja ks. arcybiskup – podniósłszy jedno z dzieci do góry – ucałował je i z dworca udał się do oczekujących przy pięknie przybranej bramie Syndykatu Rolniczego – delegacji.

Tu, w imieniu radnych miasta Łowicza powitał Dostojnego Gościa p. Stanisław Wilkoszewski następującymi słowy:

„Wasza Ekszelencjo!

W imieniu mieszkańców i obywateli starego prymasowskiego Grodu, przypadło w zaszczytnym dla mnie udziale powitać Waszą Ekszelencję, zwyczajem Ojców naszych – chlebem i solą.

Witamy więc szczerze i wierzymy niezłomnie, iż Wasza Ekszelencja w zakresie zaszczytnej i zbożnej swej pracy, rozwinie owocną działalność dla podniesienia kulturalnego naszego poziomu. Ten bowiem, kto umiłował duszę swego narodu, będzie dla niego z zapalem pracował.

Wszyscy więc zanosimy swe korne prośby przed tron Wszzechmocnego, aby udzielił Waszej Ekszelencji długich lat zdrowia, iżby Wasza Ekszelencja żył i pracował na pożytek narodowi swemu, a na chwałę Panu”.

Dalej przedstawiła się Jego Ekszelencji delegacja łowickiego Kahału, w którego imieniu starszy członek Dozoru bożniczego, p. Icek Rosendorn, przemówił jak następuje:

„Wasza Ekszelencjo!

My, przedstawiciele Łowickiego Dozoru Bożniczego w imieniu chorego rabina i całego kahału, witamy szczerze Waszą Ekszelencję na ziemi Łowickiej, na której wzrosliśmy i życzymy Waszej Ekszelencji tak jak w naszej świętej Torze napisano „burech atu beiwojechu”, t. j. abyś był błogosławiony na tym wysokim duchowym stanowisku i „burech atu beiceieisechu”, t. j. aby ten przyjazd Waszej Ekszelencji sprowadził błogosławieństwo Boże na mieszkańców Łowicza i zasiał miłość bratnią w ich sercach”.

Po przybraniu się w pontyfikalne szaty Jego Ekszelencja w uroczystym pochodzie udał się pod baldachimem do Kolegiaty, poprzedzany przez delegacje stowarzyszeń i organizacji, z których każda niosła tablicę z oznaczeniem kogo reprezentuje. Delegacje szły w następującym porządku:

Komitet Gospodarczy, Rada Miejska, Towarzystwo Rolnicze, Towarzystwo Dobroczyńności, Szpital, Towarzystwo Krajoznawcze, Towarzystwo Higieniczne, Redakcja „Łowiczanka”, Towarzystwo Wzajemnego Kredytu, Towarzystwo Pożyczkowo-Oszczędnościowe, Resursa Rzemieślnicza, Stowarzyszenie Współdzielcze, delegacja włościan, uczniowie i uczennice szkół rządowych, pensja żeńska prywatna, szkoły miejskie, „Nazaret” męski i żeński, ochronka i cechy rzemieślnicze w liczbie 14.

Po delegacjach szło duchowieństwo, które przybyło z Jego Ekscelencją i członkowie Kolegiaty Łowickiej: ks. prał. dr R. Rembieliński, prob. parafii Zbawiciela w Warszawie, ks. kan. W. Sędziakowski, prob. z Rokitna, ks. kan. Adolf Żebrowski, prob. i dziekan z Łęczycy, ks. kan. Karol Szmidel, prob. parafii Świętego Krzyża w Łodzi i miejscowy ks. prał. Karpiński oraz sekretarz tejże kapituły, ks. kan. Niemira i przybyli z Dekanatu: ks. R. Radliński prob. z Białej, ks. W. Biederman, prob. z Bolimowa, ks. kan. W. Kazański, prob. z Kocierzewa, ks. prał. E. Tymieniecki prob. z Nieborowa, ks. prał. T. Czechowski prob. ze Złakowa, ks. B. Dobrogowski prob. ze Zdun, ks. J. Truszkowski prob. z Bąkowa, ks. H. Staniszewski prob. z Soboty, ks. L. Chyłkowski prob. z Chrusłina, ks. J. Molak prob. z Bielaw, ks. F. Marciniak prob. z Oszkowic, ks. J. Malatyński prob. z Waliszewa, ks. J. Kiełduszysz prob. z Bednar, ks. M. Gruchalski prob. z Kompiny, ks. Mścichowski prob. z Belchowa, ks. J. Zaleski prob. z Domaniewicz, ks. T. Plaskowski prob. z Pszczonowa, ks. W. Niemyski prob. z Kozłowa Szlacheckiego, ks. M. Cichocki prefekt szkoły realnej, ks. J. Podbielski kapelan szpitala św. Tadeusza w Łowiczu, ks. F. Żelazny rektor kościoła pobernardyńskiego, ks. dr Hilchen, ks. J. Rek i ks. L. Dobrowolski, wikariusze miejscowi.

Pomimo wczesnej godziny, niezliczone tłumy wiernych zaległy drogę, po której szła procesja, przybyło również kilka kompanii włościan z sąsiednich parafii. Straż ogniowa ochotnicza wraz z cechami tworzyła szpaler i tylko dzięki nadludzkim wysiłkom zdołała utrzymać porządek, chociaż nacisk był tak silny, że miejscami zerwano łańcuch.

Przy drzwiach Kolegiaty przyjął Dostojnego Gościa ks. prał. M. Karpiński, dziekan łowicki i prob. parafii kolegiackiej, po czym Najdostojniejszy Arcypasterz wszedł do świątyni i po modlitwach zwykłych zasiadł na wspaniale urządzonej, starożytnym tronie.

Ks. prał. Karpiński powitał z ambony Jego Ekscelencję i złożył sprawozdanie z powierzonej jego pieczy parafii w następujących słowach:

„Błogosławiony, który idzie w imię Pańskie! Hosanna na wysokości!

W tej prastarej, ostatecznie w drugiej połowie XVII wieku przez świętobliwego arcybiskupa Macieja Łubieńskiego po dwóch pożarach odbudowanej świątyni [...] witamy Cię, witamy Najdostojniejszy Arcypasterzu! Wita Cię i najgłębszy pokłon Ci składa nieliczne grono starych i posiwiących w gorliwej pracy kapłańskiej Prałatów i Kanoników prześwietnej Kapituły Łowickiej, radując się niewymownie, że na Stolicy Arcybiskupiej zasiadł mąż w sile wieku, pełen zasług dla Kościoła, pełen wszechstronnej nauki i serca żarliwego, serca iście Apostolskiego! Wołamy więc z głębi serca rozradowanego: Błogosławiony, który idzie w Imię Pańskie! Hosanna na wysokości.

Z takimże uczuciem serdecznym wita Cię, Najdostojniejszy i Najwyższy Hierarcho Kościoła naszego, zebrane tutaj duchowieństwo dekanatu Łowickiego! [...] Z niemniejszą radością wita Cię, Najdostojniejszy Pasterzu! ziemiaństwo okoliczne [...] Witają Cię również z niezwykłym entuzjazmem i z sercem prawdziwie

synowskim obywatelu naszego miasta. Jakżeż oni pragnęli, jak usilnie się starali razem na czele z naszym nielicznym ziemiaństwem, aby Twój ingres do Kolegiaty i pobyt w Łowiczu jak najwspanialej uświetnić, aby w świetnym przyjęciu swego Arcypasterza zaznaczyć publicznie swoją wiarę i przywiązanie do Kościoła katolickiego [...] Niech Twe błogosławieństwo, Najczcigodniejszy Arcypasterzu! utrwali ich w lasce Bożej i w pracy pożytecznej. Spójrz, Najmiłociwszy Patronie ludu, na te tłumy zebranych dzisiaj w swoich barwnych ludowych przyodziewkach i rozpromienionych radością kochanych naszych księżaków i księżaczki! Znasz ich, bo i na Twoją konsekrację w Petersburgu i na Twój ingres w Warszawie niektórzy z nich skwapliwie i radośnie przybyli, chcąc w Twoich, Arcypasterzu, najważniejszych uroczystościach zaznaczyć osobiście swoją gorącą wiarę i miłość Kościoła katolickiego w synowskim przywiązaniu do swoich umiłowanych Pasterzy! [...] Najdostojniejszy Arcypasterzu! Pokornie, lecz usilnie polecam Twemu Pasterskiemu sercu i Twojemu Apostolskiemu Błogosławieństwu, siebie [...] moich pracowitych współpracowników w winnicy Pańskiej i całą moją parafię oraz cały mój Dekanat. Ucz, upominaj, wzmacniaj w darach Ducha świętego i błogosław! Amen”.

Jego Ekscelencja ks. arcybiskup odpowiedział na mowę ks. prałata Karpińskiego:

„Niech będzie pochwalony Jezus Chrystus!

Najmilsi Bracia w Chrystusie!

Idąc za przykładem swoich poprzedników, Arcybiskupów, po objęciu rządów Archidiecezji i po dokonaniu ingresu do Archikatedry Warszawskiej, staję w tej prastarej kolegiacie Łowickiej, aby przy pomocy Sakramentów św. ożywić w was wiarę w Chrystusa, za pomocą nauk podnieść nadzieję lepszego żywota i rozbudzić miłość Boga i bliźniego, przez stosowne zarządzenie wprowadzić ład i porządek w kościele i w domu, słowem naprawić, co się było zepsuło.

Głównym zadaniem biskupa jest nauczać i strzec depozytu wiary.

Wiary nie tej, którą sobie ktokolwiek wymyślił, ale tej, której nas nauczył sam Pan Jezus, a biskupom i kapłanom kazał jej strzec, bronić i przekazywać przyszłym pokoleniom.

My tedy, biskupi i kapłani, uczymy i uczyć możemy tylko tego, czego nas nauczył Chrystus, co nam przekazali Apostołowie, uczniowie Pańscy, Doktorowie Kościoła, biskupi i kapłani katolicy. A gdybym ja, lubo Arcybiskup, głosił Wam nie naukę Chrystusową, ale moją własną, przeze mnie wymyśloną nową wiarę, nową naukę, nowe zasady, nieznane Chrystusowi, Apostołom i ich następcom biskupom i kapłanom, niech będą przeklęty.

W każdej diecezji jedynym prawowitym nauczycielem wiary jest biskup, z woli Bożej i z woli Ojca św., Papieża, Zastępcy Chrystusa na ziemi i Najwyższego Zwierzchnika w Kościele postanowiony.

W imieniu biskupa nauczają kapłani, przez biskupa postanowieni, i po miasteczkach i wsiach rozrzucony, jako proboszczowie i wikariusze.

A kto nie jest posłany i upoważniony od biskupa do nauczania, kto sam się wdziera, ten zwykle nie Chrystusową, ale swoją własną naukę głosi i nie jest prawowitym pasterzem owczarni Chrystusowej.

Najmilsi Bracia w Chrystusie! Strzeżcie się fałszywych proroków i fałszywych nauczycieli, którzy przychodzą do was w owczej skórze, a są żarłocznymi wilkami.

A dziś wielu jest fałszywych nauczycieli.

Jedni przychodzą do was w sutannie, inni w kurtce mieszczanina, inni w siermiędze chłopa, ale jeśli ich nie posłał prawowity biskup, wszyscy oni nie są prawdziwymi nauczycielami, tylko uwodzicielami.

Nie po sutannie, nie po kurtce, nie po siermiędze ich poznać, ale z ich nauk i słów ich.

Jeśli będą bluźnić Bogu, jeśli będą znieważać Chrystusa i przekręcać naukę Jego, jeśli będą znieważać biskupów i kapłanów, jeśli zamiast miłości będą się między wami nienawidzić, jeśli zamiast jednoczyć, będą was rozdzielać, jeśli będą dzieci podburzać przeciwko rodzicom, jeśli brata na brata będą nasadzać, wiedzcież, że nie w imieniu Chrystusa, nie w imieniu biskupa, ale we własnym imieniu, dla własnego interesu działają.

Nie dajcie się obalamucić pięknymi słowami, ognistymi przemowami, bo prawda nie w pięknych słowach, ale w Bogu jest. Chrystus jest prawdą, Chrystus jest drogą.

Nie dajcie się odwieść od prawdy Chrystusowej.

Nie dajcie się sprowadzić z drogi Chrystusowej.

W dzisiejszych czasach fałszywi nauczyciele złymi książkami, złymi pismami i drukami jeszcze większą szkodę zrzadzają duszom wiernych, niż złymi mowami.

Bo zła książka i złe pismo wślizguje się wszędzie pod strzechę włościańską, niby wąż jadowity i kąsa niepostrzeżenie...

Najmilsi Bracia w Chrystusie! Strzeżcie się złych książek i złych pism, bo one jeszcze więcej od złych ludzi zatruwają dusze wasze jadem niewiary. One nie od razu, ale powoli podrywają w was wiarę w Chrystusa i jego naukę. One kłócą was z Kościołem, z biskupami i kapłanami i podrywają do nich zaufanie.

Ale ja mówię tylko o złych książkach i pismach. Przeciwnie, dobre książki i pisma mogę tylko wam zalecić.

Która jest książka i pismo dobre, łatwo jest rozpoznać po tych samych znakach, po których rozróżnia się prawowitego od fałszywego nauczyciela. A kto wątpi, która książka dobra, a które pismo złe, niech się pyta prawowitego pasterza, który nie poskąpi mu wskazówek i rad praktycznych.

To jedno, a po wtóre przyjechałem tu do was, aby w was rozbudzić miłość Boga i bliźniego przez sprawowanie Sakramentów świętych”.

Najdostojniejszy Pasterz przemawiał w dalszym ciągu o znaczeniu i skuteczności Sakramentów Świętych dla życia chrześcijańskiego i zakończył mowę

wypowiedzeniem ufności, że przy łasce Bożej i dobrej woli ludu zbożnego życie chrześcijańskie zabije żywym tępem, czemu On, Sługa Boga, błogosławi i co poleca w kornej modlitwie Miłosierdziu Pańskiemu.

Po tej mowie członkowie Kolegiaty, duchowieństwo dekanatu i przedstawiciele parafii złożyli Arcypasterzowi *homagium*.

Sumę pontyfikalną rozpoczął Najdostojniejszy Arcypasterz w asyście ks. prał. Rembielińskiego jako archidiakona i ks. ks. kanoników *ad honores* dziekana Żebrowskiego i proboszcza Sędziakowskiego.

Po *Credo* wszedł na ambonę ks. profesor dr M. Nowakowski, by wygłosić stosowną naukę.

Po sumie, na mocy władzy, otrzymanej od Ojca Świętego Piusa X, Najdostojniejszy Arcypasterz udzielił wiernym odpustu zupełnego i uroczystej benedykcji, po czym udał się w procesji na plebanię. Tam natomiast przyjmował liczne delegacje, poczynając od „Nazaretu” męskiego, gdzie jedno z dzieci bardzo udanym wierszem powitało Jego Eksceleńcję. Kolejną delegację stanowili przedstawiciele redakcji „Łowiczana” w osobie redaktora K. Rybackiego i członka redakcji R. Oczykowskiego. Ofiarowali oni Jego Eksceleńcji oprawiony w ozdobną safianową okładkę numer swej gazety przygotowany właśnie na powitanie w Łowiczu ks. abpa A. Kakowskiego. Przy tej okazji redaktor „Łowiczana” skierował do Arcypasterza następujące słowa:

„Najdostojniejszy Arcypasterzu! Jako przedstawiciele miejscowego organu prasy, przychodzimy złożyć Waszej Eksceleńcji należny hołd i wyrazy czci głębokiej. Z synowską uległością prosimy Cię, Najdostojniejszy Arcypasterzu, o błogosławieństwo na dalszą naszą pracę, abyśmy za Twoim wskazaniem «walczyli nieustraszenie w obronie prawdy, krzewili w społeczeństwie zdrowe zasady i przysparzali ludziom pożytku a Bogu chwały». Te wiekopomne słowa Waszej Eksceleńcji, będą wskaźnikiem naszego życia i dewizą naszej gazety, której numer pamiątkowy wraz z wyrazami hołdu i czci składamy Waszej Eksceleńcji”.

Najdostojniejszy Arcypasterz łaskawie i życzliwie zaznaczył uczciwy kierunek „Łowiczana” i udzielił redakcji i współpracownikom swego błogosławieństwa.

Następnie przedstawiła się deputacja Resursy Rzemieślniczej w osobach pp. Puzdrakiewicza, Grodzkiego i Komara, który wręczył Jego Eksceleńcji adres rzemieślników łowickich w pięknej, safianowej, złoczonej okładce z następującymi słowami:

„Najdostojniejszy Arcypasterzu!

Resursa Rzemieślnicza w Łowiczu składa przez swych przedstawicieli u stóp Twoich wyrazy hołdu i czci głębokiej.

Potomkowie tych, którym Arcybiskupi Gnieźnieńscy nadawali niegdyś prawa i przywileje, przychodzą zapewnić Waszą Eksceleńcję, że dzisiaj jak przed wiekami, rzemieślnicy łowiccy są najwierniejszymi synami Kościoła i chyląc dziś głowy w pokorze, prosimy o błogosławieństwo dla nas i dla rodzin naszych”.

Pan Komar wyraził nadto prośbę o zaszczylenie przez Jego Ekscelencję lokalu Resursy swoją obecnością. Najdostojniejszy Arcypasterz, podziękowawszy za adres, przyrzekł spełnić prośbę.

Następnie przedstawiła się deputacja Stowarzyszenia Robotników Chrześcijańskich, wręczając adres następującej treści:

„Najprzewielebniejszy Arcypasterzu!

Ośmieleni Ojcowskimi słowy, którymi raczyłeś, ukochany nasz Arcypasterzu, zwrócić się do rzesz robotniczych, padamy do nóg Twych, aby Ci uczynić nasze wyznanie:

Wierzymy, że bez pomocy Kościoła Katolickiego obecne warunki bytu i pracy robotników nie ulegną polepszeniu; wierzymy, że walka klas rozbija naród i obniża poziom moralny społeczeństwa; wierzymy, że idąc za głosem najwyższych pasterzy, my, robotnicy, w życie nasze ciężkie wzięliśmy moralność religii objawionej; wierzymy, że pod Twoją opieką zamierzeniom swoim podolamy; wierzymy, że pomoc Boga wszystkim i zawsze jest potrzebna, przeto modlić się będziemy na intencję Twoją, Najprzewielebniejszy nasz Ojciec i Przewodniku. Ty zaś racz naszym wysiłkom błogosławić. Stowarzyszenie robotników chrześcijańskich Łowicza”.

W końcu przedstawili się ziemianie powiatu łowickiego i sąsiednich.

O godz. 15.30 Jego Ekscelencja ks. arcybiskup przybył do kościoła popijarskiego.

W imieniu straży ochotniczej przed kościołem powitał Arcypasterza prezes straży dr Stanisławski. Orkiestra straży odegrała marsza powitalnego. Przy wejściu do świątyni przyjął uroczystie Najdostojniejszego Wizytatora ks. prefekt M. Cichocki, rektor miejscowy.

Arcypasterz zaraz przystąpił do udzielenia bierzmowania młodzieży licznie tam zebranej, potem odwiedził ks. prefekta, u którego też uczniowie klasy siódmej oraz uczennice klasy szóstej miały zaszczyt przedstawić się Jego Ekscelencji, otrzymując arcypasterskie błogosławieństwo z życzeniami rychłego ukończenia nauki.

Po krótkim odpoczynku Arcypasterz, odprowadzony przez ks. pref. M. Cichockiego i młodzież szkolną, udał się do kościoła kolegiackiego celem udzielenia tam Sakramentu Bierzmowania. W sumie tego popołudnia otrzymało go w łowickiej kolegiacie 3485 osób.

29 września, poniedziałek, drugi dzień pobytu abpa A. Kakowskiego w Łowiczu wypełniły wizyty składane przez Jego Ekscelencję w Szpitalu św. Tadeusza, Ochronce Towarzystwa Dobroczynności, Resursie Rzemieślniczej, Muzeum p. Tarczyńskiego i Towarzystwie Krajoznawczym. Ponadto Arcypasterz odwiedził we wsi Niedźwiada gospodarza Rutkowskiego – gorliwego członka dozoru kościelnego.

Spośród tych wizyt zachowała się relacja odwiedzin arcypasterskich w Resursie Rzemieślniczej, gdzie Jego Ekscelencję, przed wejściem do budynku, powitał zarząd Resursy z prezesem K. Rybackim na czele. Rzemieślnicy, dla uczczenia Dostojnego

Gościa, pięknie przybrali zielenią wejście, a schody wyłożyli dywanami i ozdobili kwiatami. Przy wejściu na główną salę powitał Jego Ekszelencję chór rzemieślników, odśpiewawszy *Pod Twoją obronę*. Po krótkim powitaniu przez prezesa przemówił Jego Ekszelencja, podkreślając, że raduje się jego serce pasterskie na widok tylu osób zgromadzonych pod hasłem pracy i miłości bliźniego, zachęcał też wszystkich do jedności i wspólnej pracy dla społeczeństwa. Na koniec wpisał się do złotej księgi Resursy, mówiąc: „Napisałem Wam dwa słowa, którymi zawsze kierowałem się w życiu «Operari sperare», aby one Wam przyniosły pomyślność i szczęście”. Obok wpisali się również towarzyszący arcybiskupowi ks. ks. prałaci dr Gall i dziekan Karpiński. Zrobiono również wspólne pamiątkowe zdjęcie. Potem arcybiskup udzielał swego błogosławieństwa zebranim, którzy ze czcią zbliżali się, by ucałować rękę błogosławiącą ich na życie i śmierć. Następnie Dostojny Gość zwiedził sale Resursy, łącznie z bilardową, zaznaczając przy okazji, że rozrywki godziwe po pracy zawsze są dozwolone.

Po południu Arcybiskup opuścił Łowicz odprowadzony na dworzec przez duchowieństwo, przedstawiciele inteligencji i rzesze wiernych, którym, jeszcze z wagonu, błogosławił. Do Warszawy Jego Ekszelencja przybył o 21.18, witany na dworcu przez licznie zgromadzone duchowieństwo z księżmi prałatami L. Łyszkowskim i Z. Chelmskim na czele⁴⁸.

30 września, wtorek – to dzień hołdu i życzeń składanych Jego Ekszelencji ks. arcybiskupowi Aleksandrowi Kakowskiemu przez przedstawiciele Towarzystwa Kredytowego miasta Warszawy. Do pałacu arcybiskupiego przybyli tego dnia członkowie komitetu Towarzystwa: pp.: Leopold baron Kronenberg (prezes), Ludwik Marczewski, Józef Priffer, mec. Powichrowski, Antoni Manduk oraz członkowie dyrekcji Towarzystwa pp.: A. Czajewicz (prezes), S. Libicki, E. Czajkowski i S. Piętka.

Do Jego Ekszelencji ks. arcybiskupa przemówił prezes komitetu baron Leopold Kronenberg, witając imieniem władz Towarzystwa Kredytowego m. Warszawy i tych obywateli miasta, których wyborowi swe stanowiska zawdzięczają. Baron Kronenberg podkreślił trudność warunków, w których Najdostojniejszy Arcybiskup objął tron arcybiskupi i zapewnił o chęci wszystkich obywateli współdziałania z Arcybiskupem w myśl zamierzeń, wygłoszonych przez niego z kazalnicy w prastarej archikatedrze. Przemówienie swe zakończył prezes Towarzystwa życzeniem, aby Czcigodny Arcybiskup był długie lata duchownym kierownikiem naszych myśli i naszych uczuć i aby kraj cały pod jego przewodnictwem w świętej wierze czerpał siłę dla zniesienia z pokorą ciężkich prób, gdyż w niej znajdzie otuchę i moc do pracy na chwałę Bożą i pożytek całego narodu.

Jego Ekszelencja ks. arcybiskup w dłuższym przemówieniu serdecznie dziękował za dowody przywiązania i wyrażone uczucia, podkreślił, że zdaje sobie sprawę z trudności swego stanowiska, na które wbrew swoim oczekiwaniom został

⁴⁸ *Ingres i wizyta kanoniczna J. E. ks. Arcybiskupa w Kolegiacie Łowickiej*, WAW 1913, s. 280–295.

powołany wolą Ojca Świętego i że bardzo liczy na pomoc i udział w pracy społeczeństwa, i że ma nadzieję, iż wspólna praca przyniesie jak najlepsze dla Kościoła i kraju rezultaty. W końcu zapewnił, że hasłem jego zawsze będzie: „Operari, sperare”⁴⁹.

1 października, w środę, w pałacu Jego Ekscelencji ks. arcybiskupa Aleksandra Kakowskiego zebrali się członkowie Zarządu Towarzystwa Miłośników Historii, w celu złożenia Arcypasterzowi hołdu i uszanowania. Do grona tego należeli: prof. Korzon, red. J. K. Kochanowski, Roger hr. Łubieński, A. Kraushar, I. Baranowski, A. Marylski, W. Kamieniecki, J. Łabuński, M. Handelsman, J. Siemieński, W. Powichrowski, J. Zaleski, dr Giedroyc, R. Mienicki.

W imieniu zarządu prezes Towarzystwa Aleksander Kraushar przemówił do Jego Ekscelencji w te słowa:

„Wasza Ekscelencjo, Najdostojniejszy Arcypasterzu!

Stajemy przed Tobą, Czci najgodniejszy Kapłanie, w charakterze Zarządu Towarzystwa Miłośników historii, aby wynurzyć Ci uczucia najgłębszej czci i uszanowania oraz wypowiedzieć życzenia i nadzieje, jakie każdy z nas pielęgnuje w sercu, aby rządy dusz, które w kraju naszym, dzięki Opatrzności sprawować będziesz, w najdłuższe trwały lata.

Towarzystwo nasze ma słuszny tytuł do chluby, iż w rządzie pierwszych członków, którzy zawiązaniu się jego towarzyszyli, Twoje, Ekscelencjo, dostojne i czcigodne nazwisko jaśnieje. Jest to dla nas dowodem, iż nauka historii, będąca celem naszych umiłowań, a która w narodzie naszym, ongi pełniła wybujałego historycznego bytu żyjącym, tak doniosłego była zawsze i jest znaczenia, ma w Tobie, Ekscelencjo, gorliwego zwolennika i opiekuna.

Skromne są, jak dotychczas, plony naszych prac, lecz nie możemy się żalić na bierne względem nich stanowisko myślących i czujących miłośników przeszłości.

Ofiarność jednego z potomków potężnego i wpływowego ongi rodu, pozwoliła nam objąć na własność szacowną i starodawną książy mazowieckich, panów i twórców tej dzielnicy, siedzibę.

Obyśmy, z pomocą Bożą, doczekać się mogli, co rychlej owej uroczystej chwili – ujrzenia i powitania, Waszej Ekscelencji, w progach owego historycznego, do nowego życia powołać się mającego, gmachu, który ma się stać przybytkiem nauki czystej i badań nad drogą nam przeszłością, badań, opartych na poszanowaniu ideałów wiary, miłości i nadziei, narodowi naszemu tak niezbędnych, a którym niedawno w tak podniosłych słowach dała wyraz Wasza Ekscelencja, w pamiętnym Swym przemówieniu.

Chyląc z pokorą czoła nasze przed majestatem Twego, Ekscelencjo, arcybiskupskiego dostojęństwa, prosimy Cię o błogosławieństwo dla naszych zamiarów, usiłowań i dla zadań, które mamy do spełnienia”.

⁴⁹ *Kronika miejscowa*, WAW 1913, s. 318–319.

W łaskawych słowach Arcypasterz zwrócił się do obecnych, zaznaczając, że jest członkiem Towarzystwa od czasu jego utworzenia i że historyczne badania do najmiłszych zajęć jego zawsze należały i należą.

Po zaproszeniu obecnych do sąsiedniej sali, zawiadomił ich, że projekt wydania *Historii Synodów w Polsce*, którą już od lat wielu się zajmuje, niewątpliwie niezadługo będzie urzeczywistniony, gdyż w tej mierze współudział swój przyrzekła Akademia Umiejętności.

Obdarzył następnie Arcypasterz obecnych wydaną właśnie rozprawą łacińską o synodzie gnieźnieńskim z roku 1578, poprzedzoną wstępem historycznym, opartym na źródłach archiwalnych konsystorza warszawskiego.

W końcu Arcypasterz wyraził nadzieję, że między gronem młodszych historyków znajdą się niewątpliwie badacze chętni w kierunku poszukiwań materiałów rękopiśmiennych do historii synodów w Polsce⁵⁰.

2 października, w czwartek, członkowie Głównego Zarządu Stowarzyszenia Robotników Chrześcijańskich pod przewodnictwem swego patrona, ks. prałata dra M. Godlewskiego, byli u Arcypasterza, składając hołd Jego Ekscelencji w imieniu szerokich zastępów robotników zrzeszonych w Stowarzyszeniu.

W imieniu delegacji przemówił ks. dr M. Godlewski w słowach następujących:
„Celsissime Domine, Najdostojniejszy Arcypasterzu!

Stajemy tu, jako przedstawiciele Stowarzyszenia Robotników Chrześcijańskich, aby Ci złożyć winny hołd oraz wyrazy synowskiego przywiązania. Przed ośmioma laty stanęliśmy wśród rzesz robotniczych do pracy, idąc za wskazaniem naszych Pasterzy, a przede wszystkim niezapomnianego Papieża robotników, Leona XIII i Piusa X. Nie zбочyliśmy z tej drogi do tej chwili i da Bóg, że pod Twoim, Najdostojniejszy Arcypasterzu, kierownictwem nie zejdziemy i w przyszłości, dlatego błogosław nam i naszej braci robotniczej, abyśmy wytrwali wśród różnorodnych przeciwności, które na swojej drodze spotykamy, aby praca nasza z jednej strony zapewniła lepszą przyszłość robotnikowi, a z drugiej przyniosła chwałę Kościołowi, a pożytek i spokój społeczeństwu, do którego należymy i razem chcemy pracować”.

W odpowiedzi Najdostojniejszy Arcypasterz scharakteryzował w krótkich słowach powstanie i rozwój chrześcijańskiego ruchu robotniczego, podkreślił zasadniczą jego różnicę w porównaniu z partią rządzącą się hasłem walki klas i w końcu, zachęcając do wytrwania mimo przeciwności, udzielił swego błogosławieństwa pracy przez Stowarzyszenie Robotników Chrześcijańskich prowadzonej.

W imieniu delegacji, prezes Gracjan Czyżewski, podziękował Arcypasterzowi za krzepiące słowa otuchy i błogosławieństwo, po czym Arcybiskup, żegnając delegację, rozdał wszystkim jej uczestnikom tekst swego orędzia i obrazki pamiątkowe z konsekracji.

⁵⁰ Tamże, s. 319–320.

Tego samego dnia, to jest 2 października, przybyła też do pałacu arcybiskupiego deputacja, złożona z dwóch rabinów warszawskich: Abrama Perlmuttera i Abrama Zybenberga, sieradzkiego Szmula Weinberga i sandomierskiego Mendla Maja celem złożenia hołdu Jego Ekscelencji ks. arcybiskupowi Kakowskiemu od ludności żydowskiej Królestwa Polskiego.

W imieniu deputacji przemówił po hebrajsku, a następnie po polsku rabin warszawski Perlmutter:

„W imię Boże. My, rabini Królestwa Polskiego, zgodnie z wielowiekową tradycją przodków naszych, pełni najgłębszego szacunku i czci dla przedstawicieli religii katolickiej Narodu, z którym żyliśmy w zgodzie i harmonii i u którego znajdowaliśmy zawsze obronę – bierzemy z okazji ingresu Jego Ekscelencji żywy udział w radości całego Narodu Polskiego, z głębokim przejęciem witając Najwyższego Dostojnika Kościoła w kraju.

Składamy z głębi serca płynące życzenia i wnosimy modły, aby zechciał Wszechmocny opromienić Go Swym światłem i blaskiem, by był krynicą wszelkiego błogosławieństwa dla Siebie, dla Swych owieczek oraz dla wszystkich mieszkańców kraju. Na szczęście, pomyślność i dobro wszystkich obywateli kraju «niech za dni Jego wniwdzie sprawiedliwość i obfitość pokoju, aż zaginie księżyc». Amen”.

Po wysłuchaniu tego przemówienia, Jego Ekscelencja Arcypasterz, któremu towarzyszyli kapelan, ks. dr Władysław Kępiński i autor gramatyki hebrajskiej ks. prefekt Józef Archutowski, odpowiedział w te serdeczne słowa:

„Dziękuję Panom za wyrażone mi życzenia z okazji mego ingresu na katedrę Arcybiskupów Warszawskich.

Przy tej sposobności, jako przedstawiciel religii katolickiej w tym kraju, zaznaczam, że w pojęciu chrześcijańskim nie tylko sprawiedliwość, ale i miłość powinna regulować wzajemne stosunki mieszkańców całej kuli ziemskiej, a tym bardziej jednego kraju.

Katechizm chrześcijański uczy, że bliźnim naszym, którego mamy miłować, jest każdy człowiek bez wyjątku: ziomek i przybysz, rodak i cudzoziemiec, bogaty i ubogi, heretyk i katolik, Żyd i poganin. Miłość chrześcijańska jest powszechna. Oczywiście, nie wszyscy ludzie są nam jednakowo bliscy. W miłości jest gradacja: rodzice, rodzeństwo, rodacy mają pierwszeństwo przed innymi. To jasne i rozumne.

Starajmy się tę zasadę wprowadzić w życie, a między nami będzie panowała jedność i zgoda”⁵¹.

3 października, w pierwszy piątek miesiąca abp A. Kakowski przybył na nabożeństwo do kościoła (popijarskiego) Najświętszej Maryi Panny Łaskawej, potwierdzając swoje żywe zainteresowanie formą kultu eucharystycznego tam propagowanego przez członków męskiego Towarzystwa św. Wincentego à Paulo. Po przemowie miejscowego rektora ks. prał. I. Lasockiego i błogosławieństwie

51 Tamże, s. 320–321.

Najświętszym Sakramentem – duchowieństwo i członkowie Towarzystwa – z zachowaniem należnych rewerencji – odprowadzili Jego Ekszelencję do wrót swej świątyni⁵².

9 października, w czwartek, przybyły do arcybiskupiego pałacu przed i po południu w sumie trzy delegacje. Pierwszą, przedpołudniową, była delegacja zarządu Towarzystwa Doraźnej Pomocy Lekarskiej, złożona z prezesa, dra J. Zawadzkiego oraz sekretarza, dra H. Kucharzewskiego i członka zarządu p. J. Serkowskiego.

Do Arcypasterza przemawiał dr J. Zawadzki w te słowa:

„Wasza Ekszelencjo!

Przychodzimy tu, jako przedstawiciel Pogotowia ratunkowego z życzeniami długiego, szczęśliwego i owocnego zarządu na świetnym tronie arcybiskupim.

Jednocześnie, ośmieleni tym, iż niemal od zarania istnienia Pogotowie miało zaszczyt zaliczać Waszą Ekszelencję do grona swych członków, pozwalamy sobie polecić naszą instytucję samarytańską przemożnej opiece Waszej Ekszelencji”.

Arcypasterz, wysłuchawszy przemówienia, wyraził żywą swą sympatię dla instytucji i zaznaczył, iż sam niejednokrotnie miał sposobność przekonania się o wzorowej działalności Towarzystwa, życzył mu też dalszego rozwoju na pożytek miasta.

Po południu, o godz. 15.30, przybył zarząd „Lutni” warszawskiej. Prezes „Lutni”, p. Stanisław Wydźga dziękował Jego Ekszelencji, za wlewające w serca otuchę przemówienie przy ingresie z dewizą „pracujmy i miejmy nadzieję”, a również za zgodne z tym hasłem prace, przedsięwzięte przez ks. Arcypasterza.

Ks. arcybiskup, serdecznie podziękowawszy przedstawicielom „Lutni”, przyrzekł swoją bytność u lutnistów.

Ostatnią w tym dniu była delegacja komitetu Towarzystwa Muzycznego z prezesem, Włodzimierzem Czetwertyńskim (synem) na czele. Jego Ekszelencja, dziękując za wizytę, wyraził życzenie dalszego rozwoju Towarzystwa, jako jednej z najstarszych i pożytecznej w pracy pedagogiczno-społecznej instytucji muzycznej w kraju⁵³.

11 października, w sobotę, ks. arcybiskup, w towarzystwie ks. prał. Z. Mścichowskiego, prof. Seminarium oraz swego kapelana ks. W. Kępińskiego udał się koleją warszawsko-wiedeńską na wizytację kanoniczną parafii łódzkich, żegnany na warszawskim dworcu przez przedstawicieli duchowieństwa z ks. ks. Gallem, Siemcem i Szcześniakiem na czele.

O godz. 17.20 Ekszelencja przybył do Łodzi, gdzie w sali I klasy dworca kolejowego uszeregowały się delegacje katolików łódzkich. Były więc tam dozory kościelne Panny Maryi, św. Stanisława i św. Józefa; delegacja Stowarzyszenia Techników i Szkoły Rzemieślniczej (pp. Wagner, Koźmiński, Choynowski), „Lutnia” (dr Łuczycki, apt. Szymański), Towarzystwo Muzyczne im. Szopena (pp. Radwański i Andrzejewski), Resursa Rzemieślnicza i Kasa Resursy z prezesem Henrykiem Szyslerem na czele, delegacja Niemców-katolików (pp. Pozejer, Steinicker i Lesz), Ochrona Kobiet (panie

⁵² *Nabożeństwa niedzielne Naszego Arcypasterza*, WAW 1913, s. 296.

⁵³ *Kronika miejscowa*, WAW 1913, s. 321–322.

Jętkiewiczowa i Rosmanowa), Towarzystwo Kredytowe Miejskie z pp.: dyrektorem Leonem Gajewiczem, Sprzączkowskim i Łubą; „Gniazdo” z baronem Manteufflem i ks. prefektem Siennickim na czele. Uczennice klasy VII Szkoły Handlowej p. Waszczyńskiej z personelem nauczycielskim, Stowarzyszenie Robotników Chrześcijańskich i Kasa Pożyczkowo-Oszczędnościowa z Patronem ks. Janem Albrechtem na czele; Miejskowa Prasa: „Rozwój” (red. Czajewski i p. Rymkowski), „Przewodnik Katolicki” z redaktorem na czele, „Neue Lodzer Zeitung” (p. Milker). Wielki przemysł fabryczny reprezentował baron Heintzel. Przybyli też księża prefekci i wikariusze na czele z proboszczami siedmiu łódzkich parafii.

Staraniem i siłami miejscowego duchowieństwa założony w Łodzi tygodnik „Przewodnik Katolicki” tego dnia pisał:

„Najdostojniejszy Arcypasterzu!

Przybywasz dzisiaj do naszego grodu, aby lud katolicki pokrzepić pokarmem Słowa Bożego i mocą Sakramentu Bierzmowania uzbroić. Przybywasz – jako Wódz Kościoła – aby nas w Łodzi przygarnąć i wieść drogą przez Boga nam wytkniętą.

Na podziękowanie gorące za tę wielką łaskę i szacunek niemały, iż Łódź na pierwszym w Twoim sercu znalazła się planie, życzymy Waszej Arcybiskupiej Mości, aby się sprawdziło święte pragnienie Twoje, wypowiedziane w Orędziu pasterskim, żebyś mógł „błogosławić tej chwili, kiedy sprawiedliwości stanie się zadość, kiedy zamilkną hasła walki, a hymn miłości bratniej wzniesie się przed Tron Najwyższego. Niech się stanie!... Byś – Arcypasterzu i Stróžu świetnej naszej Przeszłości, stał się nam Piastunem Teraźniejszości i Siewcą lepszej przyszłości. Redakcja”⁵⁴.

Jego Ekscelencja arcybiskup dr Kakowski, wraz z ks. prał. Z. Mścichowskim i kapelanem dr Kępińskim powitał obecnych zwyczajem staropolskim słowami: „Niech będzie pochwalony”, po czym nastąpiła prezentacja delegatów. Wszystkich zebranych głośno przedstawiał Dostojnikowi Kościoła ks. Henryk Przeździecki, proboszcz parafii św. Józefa.

Po krótkiej rozmowie z zebranymi Jego Ekscelencja ks. arcybiskup wsiadł, w towarzystwie ks. prob. Przeździeckiego, do karety i udał się do kościoła Panny Maryi. Jechano ulicami Dzielną i Piotrkowską, posuwając się wśród tłumnie zebranych wolno, tym bardziej, że Pasterz czas ten spędził na błogosławieństwie zgromadzonych.

Na ul. Nowowiejskiej pod koła karety dostał się 13-letni chłopiec. Jego Ekscelencja rozkazał natychmiast zatrzymać konie, wysiadł z powozu i pospieszył ku ofierze, przekonując się, że – na szczęście – w sumie nic złego się nie zdarzyło. Upewnił się o tym Pasterz, kiedy poznał tego chłopca w grupie przyjmujących nazajutrz Sakrament Bierzmowania. Na pamiątkę zawarcia znajomości w tak niecodziennych, fatalnych okolicznościach – chłopiec dodatkowo otrzymał obrazek święty.

O godzinie 18, przy radosnym biciu w dzwony kościelne odbył ingres do kościoła NMP. Przyjąwszy od parafian chleb i sól na srebrnej tacy (dar obywateli

⁵⁴ „Przewodnik Katolicki” nr 2 z 1913 r.

staromiejskich), Arcypasterz wszedł w progi świątyni, której klucze wręczył mu miejscowy proboszcz i dziekan ks. kan. Gniazdowski. Wnet rozpoczęły się modły przepisane przez ceremoniał kościelny, poczem od ołtarza ks. Gniazdowski wygłosił mowę powitalną, kończąc ją prośbą o podział parafii liczącej 130 tys. wiernych.

Głęboką troskę znać było na czole Arcybiskupa, gdy powstawszy na tronie, przemówił, po raz pierwszy na gruncie łódzkim, jako Wódz Kościoła.

„Pierwsze kroki moje tu do Waszej skierowałem Łodzi, bo serce pasterskie czuje, że to miasto potrzebuje najbardziej opieki duchowej mojej i pomocy z góry, z Nieba. Spodziewam się, że pasterzowanie moje wśród Was nie pozostanie bez skutku”. Następnie wyłożył Arcypasterz zwięźle i jasno naukę Kościoła w hierarchii duchownej, o posłannictwie niezbędnym dla nauczania, przy czym zapowiedział: „przychodzę uczyć i wskazywać drogi proste życia, bo was tu w Łodzi sprowadzają na bezdroża fałszywi, bez posłannictwa, nauczyciele. Lud roboczy, strapiiony, bolejący szuka pomocy u dołu, a zapomina, albo nie chce wiedzieć, że ta pomoc idzie do nas z góry; więc nie szukać nam nauki i wskazówek od tych, którzy nie od Chrystusa wychodzą, ale od sił podziemnych, nie szukać nam pomocy u tych, którzy nie Chrystusa chwala, ale chyba szatana. Agitatorzy w tużurkach i sukmanach dla napchania kieszeni zwodzą lud, poznać ich łatwo, bo nauka, którą głoszą, nie zgadza się z nauką Chrystusa i tradycją świętej naszej przeszłości. Walka klasowa, do której was wciągają, zamiast wzlotów anielskich dla ducha, dać tylko może zwierzęce pelzanie”.

Po mowie ks. arcybiskup odbył żalobną procesję, kończąc na tym program dnia⁵⁵.

12 października, niedzielę, drugi dzień pobytu Arcypasterza w Łodzi wypełniło bierzmowanie, do którego przystąpiło około 3800 wiernych, a następnie, punktualnie o godz. 11, pontyfikalna suma z wystawieniem Najświętszego Sakramentu i udzieleniem przez ks. arcybiskupa odpustu zupełnego⁵⁶.

13 października, w poniedziałek, po Mszy odprawionej o godz. 6, Dostojny Wizytator zapoznał się z materialnym stanem parafii, udzielił kolejnej grupie wiernych (1139 osobom) Sakramentu Bierzmowania, zwiedził cmentarz grzebalny na Dołach, a po południu udał się do szpitala fabrycznego Poznańskich przy ul. Drewnowskiej. Orowadzany przed główną opiekunkę p. Marię Raabe, dyrektora fabryki p. Daszewskiego oraz członka rodziny Poznańskich, p. Hertza – Jego Ekscelencja obszedł oddziały żeński i męski, wypytując chorych o przebieg choroby, interesując się przy tym wszelkimi szczegółami opieki lekarskiej. Pod koniec dnia Arcypasterz spotkał się w kościele z dziatwą szkolną, która śmiało i poprawnie udzielała odpowiedzi na zadawane przez niego pytania katechizmowe⁵⁷.

14 października, wtorek, rozpoczął ks. arcybiskup Mszą Świętą w kaplicy Dobrego Pasterza, połączoną z bierzmowaniem kilkudziesięciu osób. Później

⁵⁵ *Kronika miejscowa*, WAW 1913, s. 344–347.

⁵⁶ Tamże, s. 347.

⁵⁷ Tamże.

zwiedzał instytucje opiekujące się dziećmi. Najpierw na ulicy Ciemnej, gdzie w ochronie Fejfra, istniejącej pod opieką „Gniazda”, z górą 100 dzieci znajdowało opiekę rodzicielską. Witali tam Arcypasterza ks. kan. Gniazdowski i ks. pref. Wyreńkowski, stojący na czele ochrony. Potem Dostojny Wizytator udał się do ochrony przy ul. Smugowej, gdzie w trzech oddziałach ze szkołą początkową przebywało 540 dzieci, pozostających pod opieką pp. Kolińskiej, Mittaelstedtowej, Brzozowskiej, Rosmanowej i Przedpeńskiej oraz ks. pref. Antoniego Kuczyńskiego.

W południe miało miejsce spotkanie z przedstawicielami gminy żydowskiej, którzy przekazali ks. Arcybiskupowi, w artystycznie wykonanej safianowej okładce, następujący adres:

„Dnia 14 października 1913 roku Jego Ekscelencji ks. Arcybiskupowi Warszawskiemu, doktorowi Kakowskiemu z okazji Jego pobytu w Łodzi, od Łódzkiej Gminy Żydowskiej:

Wasza Ekscelencjo!

W imieniu łódzkiej gminy żydowskiej witamy Cię, Najdostojniejszy Arcypasterzu, i składamy Ci cześć oraz hołd z okazji przybycia do tego miasta, w którym – przemysł jako potężna dźwignia ogólnego dobrobytu – łączy w jedno ognisko ludność tutejszą bez różnicy wyznania i narodowości. Niechaj za duszpasterstwa twego, Najczcigodniejszy Metropolito, stosunki łączące różne warstwy mieszkańców naszego miasta opromienia nadal jutrzeńka prawdziwej miłości. Oby Wiekuisty błogosławił przez długie lata rządy Twe w Stolicy Arcybiskupiej na dobro i pomyślność całego kraju”.

Dalszą część adresu stanowił tytuł powitalny w języku hebrajskim i podpisy: prezesa zarządu Adolfa Dobranickiego, członka E. Szykiera oraz wiceprezesa łódzkiego żydowskiego Towarzystwa Dobroczyńności S. Jarocińskiego. W odpowiedzi na przeczytany adres Jego Ekscelencja ks. arcybiskup wskazał na to, jak miłować się mamy wszyscy, zachowując naturalne stopnie pokrewieństwa rodzinnego i narodowego.

Po spotkaniu z przedstawicielami gminy żydowskiej w Łodzi abp A. Kakowski przyjął kilka innych jeszcze delegacji: służących, lekarzy, nauczycieli i opiekunek ochrony.

Godziny wieczorne tego dnia to ingres do kościoła św. Krzyża, gdzie obok licznie zebranego duchowieństwa stała obywatelska delegacja parafian w osobach Drozdowskiego, Hertzberga, Waszczyńskiego i Sprzączkowskiego. Najpierw było gromkie zawołanie „Vivat”, potem śpiew *Kto się w opiekę* i przekazanie kluczy od świątyni. Po przemowie powitalnej proboszcza ks. kan. K. Szmidela, do wiernych przemówił Arcypasterz, uprzedzając słuchającym, że mają wszyscy usilnie się troskać, aby zachować żywą łączność z Kościołem katolickim, gdyż w przeciwnym razie zobojętnięją na sprawy Boże i kościelne. Dalej stał Arcybiskup przed oczyma wiernych zbawienne skutki współpracy z łaską Bożą, mówił o pocieszającym dogmacie świętych obcowania, wreszcie wezwał

wszystkie stany do uświadomienia sobie, że katolikiem tylko ten zwać się może, kto czuje, myśli i życie urządza po katolicku w domu, poza domem, każdego dnia i każdej godziny⁵⁸.

15 października, w środę, po pontyfikalnej Mszy Świętej i po udzieleniu tysiącom wiernych Sakramentu Bierzmowania, po rutynowym zapoznaniu się z faktycznym stanem materialno-duchowym parafii – godziny wieczorne poświęcił Arcypasterz robotnikom, odwiedzając Dom Ludowy Stowarzyszenia Robotników Chrześcijańskich, usytuowany przy ul. Przejazd nr 34. Spotkanie to zostało zdominowane przez adres hołdowniczy gospodarzy oraz ciepłą odpowiedź Dostojnego Gościa.

Adres ten, podpisany przez Zarząd z prezesem Frankowskim na czele, po zwrocie „Najdostojniejszy Arcypasterzu”, donosił:

„Z głębokim uczuciem wdzięczności i przywiązania witamy Cię, Najdostojniejszy nasz Arcypasterzu, w naszych progach, w naszym robotniczym gnieździe.

Dzięki Ci serdeczne składamy na wstępie, Najdostojniejszy nasz Arcypasterzu, żeś w Orędziu swoim i o nas robotnikach pamiętał. Żeś nas błogosławił i umocnił na duchu. Dzięki Ci za to, żeś pierwsze swe kroki skierował tu do Łodzi, gdzie tyłu nas od rana do nocy w ciężkich i trudnych warunkach pracuje na kawałek chleba. Dzięki Ci wreszcie za to, żeś raczył i nasz dom, naszą siedzibę odwiedzić.

Garstka tu nas jest zaledwie – wobec tyłu tysięcznej rzeszy naszych współbraci, ale za to oddanych Kościołowi i Jego wiernym Pasterzom. Nie tajne są Tobie wszystkie nasze bolączki i potrzeby. Nie będziemy Ci tu wszystkiego wyluszczać, bośmy przede wszystkim uszczęśliwieni, że możemy Cię mieć i witać wśród nas. Patrząc na Ciebie i wiedząc, że o nas pamiętasz, zapominamy o tym, co nas boli, a chcemy i pragniemy tylko iść za Twoim głosem, za Twoim przewodnictwem.

Rozumiemy doskonale, że gdybyśmy byli nie gromadką, a gromadą, że gdyby przystali do nas bracia nasi i za hasłem podanym przez Ciebie poszli razem ramie przy ramieniu, to i dla nas zaświtałaby lepsza dola i przyszłość.

Dlatego też, oby Twój głos i Twoja osoba, Najdostojniejszy Arcypasterzu, zjednoczyła nas, byś mógł nas przez naszych patronów prowadzić, a wtedy z pewnością spełniłyby się Twoje pragnienia i pobłogosławisz tej chwili, «kiedy sprawiedliwość stanie się zadość, kiedy zamilkną hasła walki, a hymn miłości bratniej wzniesie się przed Tron Najwyższego».

W odpowiedzi Arcypasterz wskazał robotnikom, że w Kościele szukać winni lekarstwa na niedomagania społeczne, przypominając zaś wiekopomne zasługi socjalne Leona XIII i Piusa X, zagrzewał zebranych do czynów coraz większych na miłości Boga, kraju i sprawy własnej opartych⁵⁹.

16 października, czwartek, zaczął Arcypasterz Mszą Świętą odprawioną w kaplicy Przytulku dla Starców i Kalek Chrześcijańskiego Towarzystwa Dobroczynności na ul. Dzielnej w Łodzi. Zwiedzał tam wszystkie sale, rozmawiał z wieloma

58 Tamże, s. 347–350.

59 Tamże, s. 350–351.

pensjonariuszami, pocieszając ich swoim słowem i darząc arcypasterskim błogosławieństwem.

W godzinach popołudniowych Metropolita A. Kakowski wizytował szkołę handlową kupiectwa łódzkiego, owacyjnie witany przez członków rady opiekuńczej szkoły z jej prezesem E. Herbstem, nauczycieli i wszystkich uczniów. Po powitalnym przemówieniu W. Klossa – dyrektora szkoły, uczniowie odczytali dwa adresy. W pierwszym, krótszym najmłodszy napisał:

„Witamy Cię, Arcypasterzu, w naszej ukochanej szkole. Choć nas nie znasz, ale przecież wiesz, że Cię bardzo kochamy i nigdy o Tobie nie zapomnimy. Prosimy Cię bardzo o błogosławieństwo, żebyśmy się dobrze uczyli i wyrosli na pożytek ojczyźnie”.

W drugim z tych adresów, dłuższym, jego autorzy – uczniowie klas wyższych – napisali:

„Dostojny Arcypasterzu! Składając Ci najgorętszą podziękę za miłościwe słowa w Orędziu Twym pasterskim do nas, młodych, zwrócone, witamy Cię, Arcypasterzu, w progach naszej ukochanej szkoły. Witamy Cię i podejmujemy, czym chata bogata, a bogactwem naszym – to nasze serca i nadzieje. Z miłością w duszy zwracamy się do Ciebie, bo kochamy, co Ty kochasz, a idąc w oczekujące nas życie, za Twoim przewodnictwem czoło mężnie wznosimy [...]. Licząc więc na nas, Arcypasterzu, licz na młodzież, zastępy Twe najpewniejsze. I błogosław nam w naszych dobrych zamiarach”.

Następnie przemówił ks. prefekt Siennicki, publicznie potwierdzając zgodną pracę nauczycieli i żywy oddźwięk, jaki te szlachetne usiłowania znalazły w sercach młodzieży polskiej.

W odpowiedzi Jego Ekscelencja dał wyraz swemu wielkiemu zadowoleniu, że pierwsza szkoła, którą odwiedza, jako Pasterz katolicki swojej owczarni, prowadzona jest w sposób niepozostawiający nic do życzenia, konkludując: „Pytacie, Panowie, o wskazówki, rady i napomnienie, ale ja, nic innego Wam nie powiem, jak tylko idźcie dalej we wskazanym kierunku, któremu błogosławię”. Po błogosławieństwie biskupim nastąpiło, trwające około godziny, zwiedzanie szkoły – wszystkich klas i gabinetów doświadczalnych. Dostojny Gość nie krył zachwytu nadzwyczajnym porządkiem, ładem i czystością szkoły, z zaciekawieniem i uznaniem oglądał również pomoce naukowe, zbiory szkolne i księżnicę. Po złożeniu przez ks. arcybiskupa – na zakończenie wizyty – wpisu do Złotej Księgi, obdarowano Arcypasterza pamiątkowym albumem z widokami szkoły, żegnając go uroczystie całym składem osobowym Rady, kompletnym gronem nauczycieli i uczniami ze wszystkich klas niższych i wyższych.

Wieczorem 16 października Jego Ekscelencja ks. arcybiskup odbył ingres do łódzkiej świątyni św. Stanisława Kostki wypełnionej przez wiernych, których nie pomieścił również duży cmentarz przykościelny. „Błogosławiony, który idzie w Imię Pańskie” – powitał Arcypasterza ks. prałat Tymieniecki, wyrażając swoją i parafian radość, że po najstarszych w Łodzi parafiach (św. Krzyża i Panny Maryi),

przyszła upragniona chwila dla parafii najmłodszej. Jego Eksceleńcja w odpowiedzi na mowę proboszcza, wyraził swą radość, że stanął w tak licznym mieście kościoł wspaniały, dzięki gorliwości dawnego proboszcza, pracom obecnego, ofiarności p. Heinzla, a zwłaszcza rzesz robotniczych, które swą „krwawicę” niosły Panu w ofierze. Od świątyni materialnej przeszedł Najdostojniejszy Mówca do świątyni duchowej, którą – jak mocno podkreślił – wznieść należy w duszy chrześcijanina. Przypomnił przy tym równocześnie potrzebę i doniosłość wiary, nadziei i miłości, „która jest zawiązką doskonałości”.⁶⁰

17 października, w piątek, po porannej pontyfikalnej Mszy Świętej i udzieleniu wielkiej liczbie wiernych Sakramentu Bierzmowania, abp A. Kakowski w towarzystwie dziekana Gniazdowskiego i ks. kan. Chełmickiego, kilka minut po godz. 13, udał się z wizytą do gimnazjum polskiego nazywanego łódzką „uczelnia”. U wejścia do budynku powitała go Rada Opiekuńcza z prezesem rej. Mogilnickiem, wiceprezesem dr. Kolińskim i dyrektorem Świerczewskim na czele, a także nauczyciele z dyr. Czeraszewiczem i ks. prefektem Adamem Wyrębkowskim. Oficjalne i bardzo uroczyste powitanie nastąpiło w sali gimnastycznej, gdzie po kilku przemówieniach wymienionych osób oraz jednego ucznia, odpowiedział Dostojny Gość, zachęcając – w gorących słowach – młodzież do pracy i wytrwałości, kładąc przy tym, jako podstawę pomyślnej przyszłości i owocnej pracy, stałą spójnię między młodzieżą i wychowawcami. Ostatnim punktem w programie tej wizyty było zwiedzanie gmachu szkolnego, gabinetów (przyrodniczego i fizycznego), biblioteki oraz obecność Arcypasterza na lekcjach religii w klasach I i VIII.

Po godz. 14 podobną wizytę złożył Metropolita Warszawski rządowemu I gimnazjum przy ul. Mikołajewskiej, gdzie po ceremonii powitania przez dyrektora Dyaczkow-Tarasowa, ks. prefekta Bolesława Wilanowskiego, nauczycieli i uczniów, obecny był na wykładzie religii w klasie VI, a następnie oprowadzony został po całym gmachu szkoły i muzeum.

Po godz. 15 Arcypasterz udał się do dwóch ochronek i szkoły fabrycznej. Najpierw zwiedził ochronkę na Nowym Rokiciu, witany chlebem i solą przez opiekunów w osobach Edmunda Böhme i Kluka. W uznaniu zasług E. Böhme'a i jego żony (obok ich wielkiego poświęcenia dla dzieci, ofiarowali oni plac pod budowę świątyni katolickiej na Rokiciu), Jego Eksceleńcja osobiście dziękował im za niepospolite ofiary, składając wizytę w ich domu. Potem przybył on do ochronki prowadzonej przez Geyerów, w której z ich opieki korzystało około 400 dzieci. Z mniej więcej taką samą grupą dzieci-uczniów, spotkał się on następnie w budynku przy ul. Kątnej, na terenie jednoklasowej szkoły fabrycznej, należącej do Kompanii Przemysłu Przędzalniczego „Allarta, Rousseau i S-ka”. Tam powitano go chlebem i solą, specjalnym adresem nauczycieli i nauczycielek i kilkoma pieśniami w wykonaniu dzieci.

Bogaty program wizyt popołudniowych zamknęły odwiedziny w łódzkim szpitalu Aleksandra, gdzie po powitaniu przez administrację i lekarzy szpitala Metropolita

60 Tamże, s. 351–353.

Warszawski obchodził chorych leżących w poszczególnych salach, pocieszał ich i błogosławił. Natomiast wieczorem tego dnia Arcypasterz w towarzystwie ks. prał. Tymińskiego, proboszcza H. Przeździeckiego i redaktora Cyraskiego odwiedził lokal Resursy Rzemieślniczej na ul. Widzewskiej. Gospodarze na tę okoliczność cały swój gmach udekorowali zielenią i oświetlili lampkami elektrycznymi. Podniosły charakter miało również samo spotkanie. Gościa powitał chlebem i solą Zarząd Resursy z prezesem H. Schüslerem na czele, podczas przejścia do sali orkiestra grała marsz powitalny, natomiast w głównej sali śpiewał chór pod batutą A. Dworzaczka. Następnie do Czcigodnego Gościa, który zajął miejsce na specjalnie przygotowanym mu tronie, mowę powitalną wygłosił p. Szybiłło, a p. Bawarski odczytał piękny adres „Do Jego Ekscelencji ks. d-ra Aleksandra Kakowskiego Arcybiskupa Metropolity Warszawskiego”. Znalazły się tam niecodzienne słowa, zasługujące na pełne ich przytoczenie. Po oficjalnym i pełnym zwrocie p. Bawarski czytał:

„Przejęty głębokim uczuciem dla olbrzymiej pracy, którą położyłeś, Dostojny Arcypasterzu, dla dobra Ojczyzny i Kościoła, odczuwając Twoje, ojcowskie, pełne miłosierdzia serce, korząc się przed potęgą Twego charakteru, Zarząd Resursy Rzemieślniczej w Łodzi, na posiedzeniu dn. 14 października 1913 r. miał zaszczyt ofiarować Waszej Ekscelencji godność Członka honorowego, z tym przeświadczeniem, że światła rada Twoja będzie nam drogowskazem do podniesienia w klasie rzemieślniczej chęci ku oświacie, miłości braterskiej oraz ku utrwaleniu ducha narodowego”.

Jego Ekscelencja, odpowiadając na ten adres, dał wyraz swej radości, że cechy rzemieślnicze łódzkie stoją na gruncie wskazanym przez starą, dobrą tradycję cechów polskich, ponadto Arcypasterz wskazywał na korzyści wspólnej pracy i wspólnej zabawy, a do wyłożonej księgi pamiątkowej wniósł następujący zapis: „Wszystkim założycielom i członkom Resursy rzemieślniczej, obecnym i przyszłym, z całego serca błogosławie”.

Tego dnia Arcybiskup przyjął wiele delegacji, które składały mu hołdy i życzenia. Najmocniej i najtrwalej zapisały się tutaj: delegacja prawników łódzkich z dyr. L. Gajewiczem i p. Lachmanowiczem na czele, delegacja zarządu łódzkiego Towarzystwa Pożyczkowo-Oszczędnościowego w osobach: J. Jarzębowski, S. Żukowski i S. Zieliński oraz delegacja drugiej szkoły handlowej złożona z T. Meyerhofa – prezesa, Foelscha – dyrektora, ks. Szczepańskiego – prefekta, Łazińskiego – nauczyciela oraz kilku uczniów. Jeden z nich – Głazewski z klasy VI – wygłosił mowę-adres, po której Arcypasterz wszystkim dziękował i błogosławił, darząc uczniów pamiątkowymi obrazkami.

Zaraz też przedstawiła się delegacja Szkoły Przemysłowej na czele z dyr. Rubachem i ks. pref. Wyřebkowskim, wręczając Metropolicie Warszawskiemu adres od młodzieży o następującej treści: „W dowód głębokiej czci i przywiązania swojemu Najdostojniejszemu Arcypasterzowi i Przyjacielowi Młodzieży ofiaruje Młodzież Polska Szkoły Przemysłowej Rękodzielniczej Łódzkiej”⁶¹.

⁶¹ Tamże, s. 353–355.

18 października, w sobotę, w godzinach wieczornych, dobiegła końca wizytacja kanoniczna w parafii św. Stanisława Kostki, skąd arcybiskup odbył ingres do kościoła w Starych Chojnach, gdzie witany był przez ks. prob. Mierzejewskiego, nie szczędzącego krytyki swoim parafianom. Odpowiedź arcybiskupa zaczęła się od słów: „Smutno mi, gdy na wstępie słyszę, że nienawiść i niezgoda bratnia trwają nadal; że tyle jest występków, które najbardziej poniżają człowieka”. Następnie przed oczyma słuchaczy postawił Dostojny Mówca obraz ewangeliczny Chrystusa, pokój niosącego i udzielił pasterskich rad parafianom dobrej woli. „Chcący pokoju niech czynią z siebie ofiarę i dla ogółu niech pracują wyzbywszy się samolubstwa. Gorzkie słowa prawdy mówię, ale jestem Pasterzem i schlebiać nie mogę. Proszę pokornie, posłuchajcie. Postawcie świątynię, a zmarnieją inne «przybytki», wy się wzbogacie, bo staniecie się moralniejsi. Błagam was – abyście się pogodzili, abyście siali spokój”⁶².

20 października, w poniedziałek Arcypasterz odprawił na Dąbrówce cichą Mszę Świętą, podczas której kazanie wygłosił ks. kan. Z. Chelmicki. Głos zabierał również sam Celebrans, jeszcze raz podejmując temat zgody. Przed południem Wizytator odwiedził dzieci w ochronce na Dąbrówce przy ul. Bankowej, a potem Towarzystwo Oświatowe im. Sienkiewicza oraz mieszkanie Dobiszewskiego – pracownika fabryki Scheiblera.

Po południu, o 17.45 – po dziesięciodniowym pobycie w Łodzi – Jego Eksceleńcja opuścił to miasto. Wizytował tam 5 kościołów, gdzie 14 568 wiernych przyjęło Sakrament Bierzmowania. Odjeżdżającego Arcypasterza żegnało duchowieństwo z ks. kan. dziekanem Gniazdowskim, liczne delegacje, przedstawiciele społeczeństwa katolickiego i rzesze wiernych. Na peronie warszawskiego dworca, o godz. 20.20, Metropolitę Warszawskiego witało duchowieństwo kapituły i konsystorza z ks. prał. Łyszkowskim, regens i profesorowie Seminarium, proboszczowie parafii warszawskich oraz osoby cywilne. Arcypasterz, mile przyjmując wszystkich witających, oznajmił iż pomimo 10-dniowej wizytacji jest zdrow i czuje się dobrze⁶³.

23 października, w czwartek, przedstawiła się Jego Eksceleńcji ks. arcybiskupowi delegacja spośród założycieli „Kalety Ludowej”, w osobach pp.: Janowej Kleniewskiej, Włodzimierzowej Klawerowej i Zygmunta Kaczyńskiego, z prośbą o wskazanie osoby z łona duchowieństwa miejscowego, która z pożytkiem dla nowo powstającej instytucji drobnego kredytu jako członek mogłaby wstąpić do władz Towarzystwa, co zebranie założycieli uznało za bardzo pożyteczne i celowe.

Jego Eksceleńcja przyjął delegację nader serdecznie, życząc jej najpomyślniejszego rozkwitu i przyrzekając zająć się wyborem odpowiednich kandydatów, niezwłocznie zawiadamiając o tym władze Towarzystwa.

⁶² Tamże, s. 355–356.

⁶³ Tamże, s. 356.

Z kolei, w imieniu Towarzystwa Ogrodniczego, hold Najdostojniejszemu Arcypasterzowi złożyli członkowie prezydium tej instytucji, a mianowicie: Edmund Jankowski, Piotr Hoser i Jan Maciejowski. Po pełnej czci, z głębi serca płynącej przemowie p. Jankowskiego, Jego Ekscelencja arcybiskup zaprosił łaskawie uczestników tej delegacji do swego gabinetu i w dłuższej rozmowie wyraził uznanie dla pracy jaką jest krzewienie zamięłowania ogrodnictwa wśród włościan, tak ze względów ekonomicznych, jak też przede wszystkim ze względu na umoralniający wpływ, jaki zajęcie to wywiera.

Arcypasterz wyraził nawet życzenie, aby delegat Towarzystwa Ogrodniczego towarzyszył mu w objeździe Archidiecezji, co przyjęto z wdzięcznością.

Drugą sprawą, którą poruszył Jego Ekscelencja ks. arcybiskup Kakowski, była znajomość ogrodnictwa wśród duchowieństwa, będącego w tak bliskiej styczności z ludem. Przykład i porady księży proboszczów i wikarych byłyby niezmiernie cennym bodźcem w krzewieniu ogrodnictwa wśród włościan.

Jako dawny regens Seminarium, ks. Arcypasterz oświadczył, iż wie, że nauka ogrodnictwa dla alumnów nie jest możliwa. Byłoby jednak pożądanym, aby przynajmniej alumni korzystać mogli z pokazów praktycznych ogrodniczych urządzanych przez Towarzystwo, czym miałyby się zająć zwierzchność seminaryjna⁶⁴.

Ponadto 23 października hold Jego Ekscelencji ks. arcybiskupowi Kakowskiemu złożył komitet Muzeum Przemysłu i Rolnictwa wraz ze współpracownikami tej instytucji. Przybyli w delegacji pp.: Władysław Kiślański, dr Karol Benni, Władysław Leppert, Stanisław Rotwand, Kazimierz Pawłowicz, Józef Leski, M. Pomorski, Leopold Janikowski, Ignacy Ważyński, Jan Lewiński i dr Ludwik Garbowski.

Prezes komitetu p. Władysław Kiślański, w imieniu wszystkich współpracowników i członków instytucji, powitał Jego Ekscelencję, składając zapewnienie czci i hołdu dla Najwyższego Dostojnika Kościoła katolickiego w naszym kraju, następnie przedstawił działalność Muzeum, tak pod względem gromadzenia zbiorów, jak również naukową i oświatową, wyrażającą się w kursach przemysłowo-rolniczych, klasach rzemieślniczo-przemysłowych i in. oraz licznych pracowniach, niosących wsparcie przemysłowi i rolnictwu. Na zakończenie prezes komitetu prosił, aby Najdostojniejszy Arcypasterz zechciał bliżej się zaznajomić z ważną i pożyteczną działalnością Muzeum i raczył udzielić arcypasterskiego błogosławieństwa na dalszą pracę.

W odpowiedzi, dziękując przedstawicielom Muzeum Przemysłu i Rolnictwa, Jego Ekscelencja ks. arcybiskup zaznaczył, że od dawna interesował się działalnością Muzeum, uważał i uważa tę instytucję za jedną z najpożyteczniejszych, a podnosi jej zasługi to, że przy tak małej liczbie członków i ograniczonych funduszach, tyle dobrego robi i tak pomyślnie się rozwija, udziela więc chętnie swego błogosławieństwa pasterskiego z życzeniami dalszej owocnej pracy, w której nie odmawia swego osobistego współdziałania, za co obecni złożyli gorące podziękowanie⁶⁵.

⁶⁴ Tamże, s. 343–344.

⁶⁵ *Kronika miejscowa*, WAW 1913, s. 322.

W tym samym dniu złożył też hołd Najdostojniejszemu Arcypasterzowi zarząd Oddziału Zawodowego Wykształcenia Ślusarzy przy Muzeum Rzemiosł i Sztuki Stosowanej, a mianowicie pp.: Antoni Mencel, Józef Zagórny, Stanisław Grochowicz, Wacław Brygiewicz, Jan Mencel, Aleksander Szumowski i Jan Tarnowski.

Przewodniczący Antoni Mencel, w imieniu członków instytucji, złożył hołd z gorącą prośbą o błogosławieństwo pasterskie dla uczelni i przyjęcie łaskawego protektoratu.

Jego Eksceleńca ks. arcybiskup, po udzieleniu błogosławieństwa, przemówił do zebranych, zapewniając, że sprawa kształcenia młodzieży rzemieślniczej od dawna leży mu na sercu i że doloży starań, celem wprowadzenia w uczelniach rzemieślniczych podstawowych wiadomości wiary świętej, ażeby podnieść moralną i duchową stronę młodzieży.

Zebrani zaszczytzeni byli długą rozmową. Jego Eksceleńca ks. Arcypasterz bardzo zainteresował się kursami zawodowymi, przyrzekając uczelnię odwiedzić.

Na zakończenie wręczono Jego Eksceleńca ks. arcybiskupowi wydane przez oddział książki: *Sztuka i Rzemiosło* Z. Chrzanowskiego i 2 roczniki⁶⁶.

24 października, w piątek, Jego Eksceleńca arcybiskup Kakowski przyjął na specjalnej audiencji Stowarzyszenie Właścicieli Nieruchomości i ich adres z licznymi podpisami. W delegacji uczestniczyli pp.: Edward Bergson, Juliusz Machlejd, Włodzimierz Powichrowski, Henryk Barylski, Feliks Lewiński, Wacław Kwiatkowski, Kazimierz Strumiłło, Aleksander Iżycki, Aleksander John, Julian Kazimierz Jasiński, Stanisław Rzepecki, Włodzimierz Służewski, Grzegorz Krysztowicz, Karol Biernacki, Konrad Meklemburg, dr Marian Przyborowski i Stanisław Kulewski.

Adres złożony przez delegację, brzmiał:

„Najdostojniejszy Arcypasterzu! W chwili uroczystej objęcia przez Waszą Arcypasterską Mość Stolicy arcybiskupiej i metropolitalnej warszawskiej, Stowarzyszenie właścicieli nieruchomości miasta Warszawy składa u stóp Twoich, Najdostojniejszy Arcypasterzu, hołdy czci głębokiej, przywiązania synowskiego oraz życzenie gorące, aby Bóg błogosławić raczył w jak najdłuższe lata rządowi Twoim na pożytek Kościoła i Ojczyzny”.

Arcypasterz w serdecznych słowach podziękował delegacji za wyrażone uczucia i udzielił jej swego błogosławieństwa⁶⁷.

O godzinie 16 do pałacu arcybiskupiego, w celu złożenia hołdu Jego Eksceleńcy ks. Arcybiskupowi Metropolicie Warszawskiemu, przybyli członkowie rady i zarządu oraz przedstawiciele poszczególnych „gniazd” Towarzystwa Opieki nad Dziećmi w ogólnej liczbie 15 osób.

Jego Eksceleńca ks. arcybiskup dr Kakowski przyjął przybyłych w sali audiencyjnej w asyście swego kapelana ks. dr. Kępińskiego, a na serdeczne

⁶⁶ Tamże, s. 323.

⁶⁷ Tamże, s. 323–324.

przemówienie holdownicze prezesa zarządu Towarzystwa Opieki nad Dziećmi – adwokata przysięgłego Biskupskiego – odpowiedział w słowach, dowodzących jak drogim i bliskim jest arcybiskupstwu sercu los dziatwy wielkomiejskiej, bezdomnej lub opuszczonej. Po akcie holdu, złożonego ks. Arcybiskupowi przybyli kierownicy instytucji, zaproszeni przez Jego Ekscelencję ks. arcybiskupa, spędzili dłuższą chwilę na rozmowie prywatnej, podczas której Arcybiskup ujawnił wielkie zainteresowanie się sprawami Towarzystwa Opieki nad Dziećmi, jego stanem obecnym i przyszłym rozwojem oraz przyrzekł swoje poparcie i protektorat⁶⁸.

26 października, w niedzielę, do pałacu arcybiskupiego przybył zarząd Związku Rzemieślników Chrześcijańskich w Królestwie Polskim w osobach: Józefa Czyńskiego (prezesa), Saturnina Kwiatkowskiego, Marcelego Janiszewskiego, Karola Miniewskiego, Józefa Kosmali, Kazimierza Tołłoczki, Henryka Wiśniewskiego i Jana Krajewskiego.

Prezes, w imieniu Związku, złożył hold Arcybiskupowi, prosząc o błogosławieństwo pasterskie dla instytucji. Jego Ekscelencja ks. arcybiskup, po udzieleniu błogosławieństwa, przemawiał do zebranych, zapowiadając, iż osobiście odwiedzi siedzibę Związku⁶⁹.

28 października, we wtorek, w pałacu arcybiskupim hold Arcybiskupowi złożyli przełożeni polskich szkół prywatnych męskich: generał P. Chrzanowski, W. Górski, A. Jaczynowski, M. Kreczmar, A. Kudelski, K. Kujawski, T. Łebkowski, J. Machlejd, S. Nowakowski, M. Rowiński i W. Wróblewski.

Jego Ekscelencja łaskawie odpowiedział na przemówienie p. W. Wróblewskiego i udzielił błogosławieństwa pracy pedagogów nad młodzieżą polską, następnie w dłuższej rozmowie życzliwie dopytywał się o stan tych szkół pod względem wychowawczym i naukowym⁷⁰.

7 listopada, w piątek, odpowiadając na prośby mieszkańców Bródna, parafian Pragi, dekretem tego dnia właśnie podpisanym, Arcybiskup rozkazał utworzyć parafię na Nowym Bródnie przy kościele NMP Różańcowej, mianując na pierwszego jej proboszcza ks. Choińskiego.

8 listopada, w sobotę, Jego Ekscelencja ks. arcybiskup udał się kolejną na wizytację kanoniczną do Kutna i Gostynina. Po drodze, na większych stacjach jak np. Grodzisk, Skierniewice, pozdrowiało Arcybiskupa miejscowe duchowieństwo. O godz. 12.30, na stacji kolejowej w Kutnie Arcybiskupa powitali przedstawiciele władz państwowych i parafii na czele z ks. P. Zbrowskim – protonotariuszem apostolskim, dziekanem i proboszczem kutnowskim.

Z dworca kolejowego Arcybiskup bezpośrednio udał się do wypełnionego wiernymi kościoła parafialnego. Wsiadającemu z karety Jego Ekscelencji hr. Moszyński z Sulejowa podał chleb i sól, natomiast na progu świątyni ks. prał.

68 Tamże, s. 323.

69 *Kronika miejscowa*, WAW 1913, s. 343.

70 Tamże.

Zbrowski wręczył symboliczne klucze. Przy odgłosie dzwonów i śpiewie *Ecce Sacerdos Magnus*, Arcypasterz podszedł do ołtarza, a po zwykłych modlitwach zasiadł na tronie, by wysłuchać przemówienia ks. prał. Zbrowskiego o stanie moralnym i materialnym parafii. Gospodarz parafii kutnowskiej podkreślił m. in., iż na ogół parafianie kutnowscy są to ludzie przywiązani do Kościoła, a dali najlepszy dowód tym, że w czasach niepokoju nikt nie przystał do błędnych doktryn religijnych i socjalnych. Ujemnie jednak na ludność miejscową wpływa ciągle napływ nowych a nieznanych elementów, szukających pracy w okolicznych fabrykach i cukrowniach. Parafianie dobrowolnymi ofiarami przyczynili się do wykończenia i artystycznego upiększenia wspaniałej świątyni kutnowskiej, aczkolwiek są niezamożni, żyją z pracy swoich rąk⁷¹. W zakończeniu ks. prał. Zbrowski, dziękując Arcypasterzowi za łaskawe przybycie, wyraził przekonanie, że pobyt Najwyższego Zwierzchnika Archidiecezji doda sił wszystkim parafianom i dobrego ducha do dalszej moralnej pracy, że słabych i oziębłych ożywi nowym ogniem i zapalem, by za dobrymi i przykładnymi podążali.

W odpowiedzi na przemowę proboszcza Arcypasterz przypomniał wiernym, jaki prawdziwy katolik być powinien, bo pół-katolik, pół-chrześcijanin to plaga ostatnich czasów. Lud rozrzewniony wysłuchał w skupieniu ojcowskiego przemówienia swego Arcypasterza. Następnie odprawiono procesję i modły za zmarłych, wreszcie Jego Ekscelencja dopełnił wizytacji kanonicznej całej świątyni, znalazł wszystko w należytym porządku, zgodnie z przepisami kościelnymi i wymaganiami estetycznymi, za co nie omieszkał podziękować ks. prał. Zbrowskiemu. Około godz. 15 na plebanii zgromadzili się delegaci stowarzyszeń z Kutna i Ziemi Kutnowskiej dla złożenia hołdu Arcypasterzowi. Przybyli więc przedstawiciele Towarzystwa Szkoły Średniej i Szkoły Kupieckiej dr. A. Troczewski i H. Miączyński – dyrektor szkoły, Towarzystwa Rolniczego Okręgowego: W. Jałowicki – właściciel majątku Komadzyn i J. Orzechowski – właściciel majątku Siemianów; Towarzystwa Pracowników Rolnych Ziemi Kutnowskiej: B. Wyganowski – właściciel majątku Franciszków, Słubicki – administrator majątku Ostrowy i Majewski – administrator majątku Chodow; Straży Ogniowej Ochotniczej w Kutnie: Z. Chlewicki i Cz. Chaciński, Towarzystwa Dobroczynności: K. Stamowski – właściciel apteki; Towarzystwa Współdzielczego „Kutnowianka”: A. v. Grotthus – inżynier; Towarzystwa Pożyczkowo-Oszczędnościowego (chrześcijańskiego): S. Maryanowski – buchalter; Towarzystwa Wzajemnego Kredytu: S. Bombelski – inżynier powiatowy; Kutnowskiego Oddziału Towarzystwa Krajoznawczego: dr A. Żółtowski; Kutnowskiego Oddziału Związku Robotników Przemysłu Żelaznego: Kucharski i Góralski; Towarzystwa „Jedność”: Zalewski – urzędnik D.Ż.W.W.; Wydziału Kółek Rolniczych – Dziedziczak włościanin; Towarzystwa Pracowników Gorzelnianych – S. Kossior; Rady Miejskiej miasta Kutna – M. Jankowski, burmistrz; Towarzystwa Teatralno-Muzycznego: H. Myśluborski – pedagog.

⁷¹ *Kronika miejscowa*, WAW 1914, s. 19.

W imieniu wszystkich delegatów przemówił dr Troczewski, znany działacz społeczny, silnie akcentując, że praca we wszystkich stowarzyszeniach jest prowadzona w duchu szczerze katolickim i narodowym.

Jego Ekscelencja w odpowiedzi, dziękując za wyrażone mu uczucia przywiązania, zachęcał do pracy wytrwałej dla dobra Kościoła i kraju i, jako dowód swej życzliwości, udzielił arcybiskupstwu błogosławieństwa.

Odbyło się również spotkanie duchowieństwa dekanatu kutnowskiego z Arcybiskupem, który nie szczędził zebranych swych rad i uwag dotyczących pracy kapłańskiej.

Po godzinnym odpoczynku Arcybiskup powrócił do świątyni kutnowskiej i do późnego wieczora bierzmował wiernych, następnie zaś pouczał o ważności tego sakramentu⁷².

9 listopada, w niedzielę, godziny poranne, od 8.30, spędził Arcybiskup warszawski w kościele kutnowskim, udzielając tam Sakramentu Bierzmowania, natomiast o 11, w asyście przedstawicieli duchowieństwa dekanalnego (m. in. ks. ks. P. Zbrowskiego, Widnera, Kinasta, Lewickiego, Garnca, Radziszewskiego, Wypustka), rozpoczął Mszę Świętą pontyfikalną. Po *Credo* ks. Julian Ryster z Warszawy wygłosił kazanie o hierarchii Kościoła, zwracając szczególną uwagę na wielkość, doniosłość i ważność pobytu Jego Ekscelencji ks. arcybiskupa w parafii kutnowskiej. Po skończonej sumie ks. J. Dębowski, prob. z Żychlina, odczytał bulle odpustowe, po czym Arcybiskup udzielił błogosławieństwa apostołskiego z odpustem zupełnym.

Po obiedzie Arcybiskup kontynuował udzielanie Sakramentu Bierzmowania, do którego przystąpiło jeszcze 1515 osób, a następnie spotkał się z aktualnie katechizowanymi dziećmi, sprawdzając ich świadomość w tym zakresie, przy czym wszystkich dających prawidłowe odpowiedzi, obdarzał pamiątkowymi obrazkami⁷³.

10 listopada, w poniedziałek, arcybiskupia Msza Święta odprawiona została w kaplicy miejskiego szpitala kutnowskiego, gdzie Dostojnego Gościa powitał Zarząd Szpitala na czele z dr. Troczewskim i siostrami miłosierdzia.

Kolejnymi zakładami m. Kutna, wizytowanymi tego dnia przez Metropolitę Warszawskiego, była Szkoła Kupiecka kierowana przez Miączyńskiego, ochronka i sklep spółdzielczy. Najwięcej czasu spędził Wizytator we wspomnianej Szkole, uczestnicząc w lekcji religii prowadzonej przez ks. J. Widnera – proboszcza z Kaszew. Korzystając zaś ze spotkania z młodzieżą, gorąco ją zachęcał do sumiennej pracy naukowej.

Po powrocie na plebanie, o godz. 11.30, Jego Ekscelencja przyjął delegację Kutnowskiej Gminy Żydowskiej, by w godzinę później, żegnany przez licznie zebranych wiernych, wyruszyć w dalszą drogę – do Gostynina. Mniej więcej w jej

⁷² Tamże, s. 18–20.

⁷³ Tamże, s. 20.

połowie, we wsi kościelnej Strzelce, miało miejsce spotkanie z tamtejszą społecznością parafialną, budującą rozpoczętą przez ks. F. Sobolewskiego nową świątynię. Na przyjazd Arcypasterza oczekiwał tam Komitet Budowy Kościoła z proboszczem ks. L. Kleczyńskim na czele. Niespodzianką dla Jego Ekscelencji była działwa z ochronki, witająca go wiązkami kwiatów. Po obejrzeniu budującej się świątyni Arcypasterz wstąpił na kilka chwil do domu proboszczowskiego i, po krótkotrwałym wypoczynku, wyjechał w stronę Gostynina, dokąd przybył około godz. 14.30. Powitano go tam na rynku miasta, gdzie zgromadziły się na tę okoliczność liczne rzesze parafian, młodzież z miejscowych szkół i licznie zebrane duchowieństwo dekanalne z ks. E. Szczodrowskim – proboszczem i dziekanem gostynińskim na czele. W imieniu wszystkich zgromadzonych, podając chleb i sól, powitał Metropolite A. Kakowskiego Michał Wodziński – dziedzic z Sierakówka.

Następny punkt programu tej wizyty miał miejsce w kościele, gdzie po modlitwach wstępnych ks. dziekan E. Szczodrowski przedstawił stan moralny i materialny parafii oraz historię budującej się nowej świątyni. Z kolei Arcypasterz, wskazawszy cel swego przybycia, pochwalił projekt tej budowy, tak niezbędnej dla parafii zwiększającej się liczebnie z każdym rokiem oraz serdecznie zachęcał do jak najszybszego doprowadzenia dzieła do końca. Mówca jednocześnie z wielkim naciskiem przypomniał, żeby przy budowie świątyni materialnej nie zapominali i o obowiązku wznoszenia świątyni z cnót chrześcijańskich w duszach swoich.

Po nabożeństwie za zmarłych i uroczystych nieszpórach poprzedzających święto patrona parafii, św. Marcina, Arcypasterz przyjął na plebanii delegacje miejscowych instytucji, korporacji i stowarzyszeń. W imieniu obywateli i magistratu m. Gostynina przemawiał burmistrz Hilchen, w imieniu Straży Ogniowej – Roman Higersberger, dziedzic Rataj, w imieniu inteligencji – rejent Bogdan Kowalewski, w imieniu Kółka Rolniczego – dziedzic z Leśniewic R. Apanowicz, a w imieniu rzemieślników – stolarz Gajewski. Jego Ekscelencja ks. arcybiskup ze zwykłą sobie naturalnością i serdecznością podziękował delegatom za okazane uczucia synowskiego przywiązania do Kościoła, dorzucając uwagi stosowne dla poszczególnych korporacji. Tego popołudnia przybyli na plebanie gostynińską również przedstawiciele Gminy Żydowskiej z miejscowym rabinem, by złożyć hołd „Najwyższemu Zwierzchnikowi Kościoła Katolickiego w Królestwie Polskim”, wręczając mu w upominku Biblię hebrajską.

Wieczorem Arcypasterz spotkał się z kapłanami dekanatu gostynińskiego, rozwijając przed nimi plan pracy pasterskiej w parafiach, zmierzającej do moralnego i ekonomicznego podniesienia ludu katolickiego⁷⁴.

11 listopada, we wtorek, drugi dzień wizytacji parafii gostynińskiej rozpoczął Arcypasterz o godz. 8, udzielając Sakramentu Bierzmowania młodzieży szkolnej i starszym wiernym. Z kolei o godz. 10 rozpoczęła się uroczystość poświęcenia kamienia węgielnego pod nowo budowany kościół. Odpowiedni dokument zreferował osobiście Metropolita A. Kakowski. Po poświęceniu fundamentów i odczytaniu

⁷⁴ Tamże, s. 20–21.

przez ks. J. Rytera bulli odpustowych, Arcypasterz udzielił licznie zgromadzonym błogosławieństwa apostołskiego z odpustem zupełnym. Następnie, przy prowizorycznym ołtarzu wzniesionym na fundamentach budującej się świątyni, odprawił uroczystą sumę.

Po południu Wizytator egzaminował dzieci ze znajomości katechizmu, po czym, w towarzystwie kilku księży, udał się na cmentarz, zwiedził kościółek św. Jakuba i poświęcił nagrobek śp. ks. Ignacego Łukaszewskiego, b. proboszcza parafii Gostynin, wzniesiony przez grono przyjaciół – byłych wikariuszy oraz konfratrów dekanalnych.

Wprost z cmentarza, chcąc bliżej przyrzeć się życiu prywatnemu parafian gostynińskich, Jego Eksceleńcja Arcypasterz udał się do dworu w Ratajach, stanowiącego własność Romana Higersbergera, skąd (po spotkaniu i rozmowie z okolicznym obywatelstwem), przybył pod ratajską strzechę wieśniaczą gospodarza Walczaka. Tam, otoczony gronem wieśniaków i ich rodzin, w rozmowie z nimi poruszał tematy dotyczące życia polskiego rolnika, zachęcał do zdrowej oświaty, do zrzeszania się w kółka rolnicze, do przemysłu ludowego, słowem, interesował się wszystkimi aspektami gospodarstwa domowego.

Jeszcze tego dnia, późnym wieczorem Arcypasterz przejrzał księgi i stare, sięgające XVI wieku akta parafialne, wyrażając uznanie za wzorową opiekę nad cennymi zabytkami historycznymi lokalnego Kościoła⁷⁵.

12 listopada, w środę, o godz. 8, Jego Eksceleńcja odprawił Mszę Świętą, po której udzielił jeszcze dużej grupie wiernych Sakramentu Bierzmowania (w ciągu 2 dni otrzymało go tutaj ponad 1600 osób) i po skromnym śniadaniu, w towarzystwie przybyłych ks. ks. prałatów Lasockiego i Rzewnickiego, udał się do Płocka, celem odwiedzenia biskupa płockiego Antoniego Nowowiejskiego, osobiście oczekującego Gościa na czwartej wiorście od tego miasta.

Po spotkaniu się i powitaniu, w drodze do prastarego grodu mazowieckiego, we wsi Radziwie, Arcypasterz Warszawski wysiadł z karety, by powitać oczekujących go tam parafian – swoich diecezjan – i serdecznie przemówić do nich.

W Płocku arcybiskup A. Kakowski, powitany serdecznie przez miejscowe duchowieństwo i siostry szarytki, zamieszkał w domu biskupim, przyjmując jeszcze tego samego dnia zaproszenie na wieczór do swego przyjaciela ks. prał. Ignacego Lasockiego⁷⁶.

13 listopada, w czwartek, w towarzystwie biskupa płockiego Antoniego Juliana Nowowiejskiego Metropolita Warszawski zwiedził najpierw Muzeum Diecezjalne i prastarą katedrę, po obiedzie zaś odwiedził kilka instytucji dobroczynnych (m. in. Szpital Trójcy Świętej i Zakład Anioła Stróża), a wieczorem udał się do Seminarium Duchownego na spotkanie z profesorami i alumnami⁷⁷.

⁷⁵ Tamże, s. 21–22.

⁷⁶ Tamże, s. 22–23; zob. *Kalendarium życia Antoniego Juliana Nowowiejskiego biskupa płockiego 1908–1941*. Oprac. M. M. Grzybowski, Płock 1992, s. 62; „Mazur” 1913, s. 714.

⁷⁷ Tamże. Zob. też. *Kronika miejscowa*, WAW 1914, s. 23; zob. również M. M. Grzybowski, *Trzechsetlecie Seminarium Duchownego w Płocku 1710–2010*. *Kalendarium*, Płock 2012, s. 187.

14 listopada, w piątek, po poświęceniu o godz. 9 przez biskupa płockiego czasowej kaplicy publicznej urządzonej przez ks. I. Lasockiego dla ochrony św. Stanisława Kostki w Płocku (na Stanisławówce) – Arcypasterz Warszawski odprawił tam pierwszą Mszę Świętą⁷⁸.

We wczesnych godzinach popołudniowych, dokładnie o 14, abp A. Kakowski, żegnany przez duchowieństwo płockie z bpem A. Nowowiejskim na czele, odpłynął statkiem „Kujawiak” do Włocławka, gdzie w trzy godziny później witało go duchowieństwo tamtejszej kapituły, któremu przewodził biskup kujawsko-kaliski Stanisław Zdzitowiecki. On też zaprosił gościa do apartamentów biskupiego pałacu na czas jego pobytu na kujawskiej ziemi⁷⁹.

15 listopada, w sobotę, w godzinach przedpołudniowych Dostojny Gość z Warszawy złożył wizytę członkom miejscowej Kapituły oraz przyjął delegację pensji Masłowskiej, a od godz. 14 uczestniczył w obiedzie wydanym na jego cześć przez biskupa kujawsko-kaliskiego. Na obiad ten zaproszeni zostali m. in. przedstawiciele obywatelstwa ziemskiego i miejskiego. W gronie tym znaleźli się baron Duninowski z Duninowa, Grodzicki z Lubrańca, Kretkowski z Baruchowa i Józef Gliński.

16 listopada, w niedzielę, o godz. 10, Arcybiskup Warszawski odprawił w katedrze włocławskiej uroczystą sumę, a po obiedzie przyjmował delegacje zabiegające o możliwość okazania mu czci i szacunku. Przeważały pośród nich delegacje instytucji dobroczynnych i społecznych miasta Włocławka. O godz. 17 Metropolita A. Kakowski zwiedził budujący się dom schronienia dla niedołączonych kapłanów, a resztę dnia spędził w Seminarium, w gronie profesorów i alumnów.

17 listopada, w poniedziałek, około godz. 9, Metropolita Warszawski, żegnany przez bpa Zdzitowieckiego, członków kapituły katedralnej, profesorów Seminarium oraz kler miejscowy, udał się w drogę powrotną do Warszawy⁸⁰.

18 listopada, we wtorek, ks. arcybiskupowi, jako najwyższemu przedstawicielowi Kościoła w kraju, złożyło hołd prezydium Towarzystwa Naukowego Warszawskiego w swym nowym składzie: prezes T. Dydyński, wiceprezes L. Kryński, sekretarz generalny F. Pułaski oraz prezesi wydziałów Towarzystwa – B. Chlebowski, J. K. Kochanowski i J. Lewiński. Przy okazji przekazano Jego Ekscelencji zaproszenie na najbliższe doroczne zebranie Towarzystwa.

Jego Ekscelencja ks. arcybiskup Kakowski, w odpowiedzi na przemowę prezesa, wyraził swoją cześć dla nauki, podniósł znaczenie jej pielęgnowania i przyrzekł swoje wysokie poparcie moralne, po czym pracom tak nobliwej instytucji udzielił

⁷⁸ *Kronika miejscowa*, WAW 1914, s. 23; A. J. Nowowiejski, *Płock. Monografia historyczna, napisana podczas wojny wszeźwiatowej, poprawiona i uzupełniona w roku 1930*. Wydanie II, Płock 1931; *Kalendarium życia Antoniego Juliana Nowowiejskiego biskupa płockiego 1908–1941*. Oprac. M. M. Grzybowski, Płock 1992, s. 62; I. Szychowski [tekst], *Stanisławówka 1913–1996. Kościół parafialny św. Stanisława Kostki w Płocku*, k. 1 v [bmirw].

⁷⁹ *Kronika miejscowa*, WAW 1914, s. 23.

⁸⁰ *Kronika miejscowa*, WAW 1914, s. 23.

błogosławieństwa, zaś po audiencji zaprosił przedstawiciele Towarzystwa na rozmowę w apartamentach prywatnych⁸¹.

23 listopada, w niedzielę, arcybiskupowi A. Kakowskiemu, jako swemu Pasterzowi i przedstawicielowi Kościoła w kraju, złożyli wizytę przedstawiciele Zarządu i Komisji Budowlanej Towarzystwa Wzajemnej Pomocy Pracowników Handlowych i Przemysłu m. Warszawy. Władysławowi Suchodolskiemu – prezesowi Zarządu – towarzyszyli pp.: Kazimierz Szpotański, Bronisław Pajewski, Władysław Kołtunowicz, Waclaw Minakowski, Stanisław Wojdalski, Józef Gronczyński, Apolinary Kloss, Stanisław Orłowski, Marian Gniazdowski i Józef Ciesielski.

Po przemówieniu wstępnym prezesa Władysława Suchodolskiego abp A. Kakowski, udzielając zebranyemu swego błogosławieństwa, zachęcał przedstawicieli Zarządu do dalszej pracy na polu handlu i przemysłu z zachowaniem zasad moralności chrześcijańskiej. Następnie zaprosił wszystkich do swoich apartamentów na dłuższe rozmowy, zakończone przyjętą przez Arcypasterza prośbą o poświęcenie nowej siedziby Towarzystwa w nowo zbudowanym gmachu przy ul. Siennej 16⁸².

28 listopada, w piątek, w kościele Matki Boskiej Łaskawej (popijarskim) Arcypasterz bierzmował uczniów szkoły im. B. Konopczyńskiego. Sakrament ten przyjęło wówczas 531 osób. W przemówieniu wygłoszonym do młodzieży padły m. in. słowa zachęty do gorliwego spełniania przyjętych na siebie obowiązków względem wiary i pracy na użytek społeczeństwa polskiego⁸³.

30 listopada, w niedzielę, A. Kakowski wizytował parafię na Nowym Bródnie. Arcypasterz przybył tam, w towarzystwie swego kapelana ks. dr. Kępińskiego, około godz. 9.30, korzystając, za zgodą Zarządu Kolei Nadwiślańskich, z drogi przez warsztaty kolejowe. Chlebem i solą powitali go Młodziejewski (miejscowy obywatel) i Kurek (włościanin) w imieniu licznie zgromadzonych parafian i w obecności księży: Dudrewicza – dziekana praskiego, Galla – regensa Seminarium, Z. Łubieńskiego, Volkmera, Dobrowolskiego oraz prob. Choińskiego, który przekazał ks. arcybiskupowi klucze od świątyni.

Jego Eksceleńcja, odpowiadając na proboszczowskie powitanie, najpierw wskazał, jakie korzyści płyną z niedawnego utworzenia tej parafii i jakie obowiązki względem niej ciążyą na wszystkich wiernych. Podziękował też wszystkim zasłużonym dla tej nowej placówki, w szczególności ofiarnej ks. Marii Radziwiłłowej. Następnie arcybiskup odprawił sumę pontyfikalną, udzielił 360 osobom bierzmowania, egzaminował dzieci ze znajomości katechizmu, a na odjazdne odwiedził Straż Ogniową Ochotniczą. Na placu ćwiczeń – mimo padającego deszczu – zebrali się przedstawiciele wszystkich miejscowych towarzystw społecznych, z którymi Eksceleńcja serdecznie rozmawiał, zachęcając do dalszej, gorliwej pracy i błogosławiąc⁸⁴.

81 *Kronika miejscowa*, WAW 1913, s. 344.

82 Tamże.

83 *Kronika miejscowa*, WAW 1914, s. 23–24.

84 Tamże, s. 24–25.

Arcypasterz opuścił Nowe Bródno około 14, gdyż jeszcze tego dnia planował udać się do szkoły gen. Chrzanowskiego, gdzie 193 uczniów oczekiwało na Sakrament Bierzmowania.

4 grudnia, w czwartek, Jego Eksceleńcja ks. arcybiskup dokonał poświęcenia 2-piętrowego gmachu Izb Rzemieślniczych św. Antoniego, zwanych popularnie „Antoninem”, wzniesionego za rogatką Jerozolimską, na szosie grójeckiej, obok budowanego kościoła Niepokalanego Poczęcia Najświętszej Maryi Panny. Na powitanie Arcypasterza zebrali się członkowie zarządu Izb z prezesem A. hr. Ronikierem i twórcą Izb ks. Toporskim na czele. Nadto obecni jeszcze byli protektorowie i protektorski instytucji, przedstawiciele duchowieństwa, prasy itd. Po bokach drogi stanęli okoliczni mieszkańcy. O godz. 16 przyjechał Jego Eksceleńcja ks. arcybiskup w towarzystwie ks. J. Kurzyny, sekretarza konsystorza. Po przybyciu Jego Eksceleńcja przywdział szaty liturgiczne i zasiadłszy na tronie, wysłuchał mów, które głosili ks. F. Toporski – twórca Izb, podnosząc społeczne znaczenie opieki nad sierotami i mecenas Jackowski, podając w skrócie historię Izb św. Antoniego. Po tych przemówieniach zabrał głos Arcypasterz zaznaczając, że instytucje podobne Izdom św. Antoniego zawsze pomyślnie rozwijały się pod skrzydłem opiekuńczym Matki-Kościoła. Dalej dziękował tym wszystkim, którzy się przyczynili do powstania tej tak pięknej i pożytecznej instytucji, błogosławiąc im i całemu domowi. Następnie Jego Eksceleńcja dokonał poświęcenia całego gmachu, po czym powrócił do kaplicy, gdzie wychowankowie Izb odśpiewali hymn do Matki Bożej, a następnie, podchodząc kolejno, składali hołd Najdostojniejszemu Arcypasterzowi. Z niektórymi Jego Eksceleńcja rozmawiał dobrotliwie, wypytując o szczegóły ich życia. Kierownikom instytucji Arcypasterz wyraził swoje zadowolenie, że nauka tutaj odbywa się prawidłowo, tj. że najpierw podają wychowawcom naukę ogólną, a dopiero później kształcą młodzież w rzemiośle⁸⁵.

7 grudnia, w niedzielę, o godz. 15, Jego Eksceleńcja ks. arcybiskup, w towarzystwie swego kapelana ks. Kępińskiego, udał się na konsekrację – istniejącego od 1758 roku i dotychczas jeszcze niekonsekrowanego – kościoła na warszawskich Bielanych. U bramy wjazdowej powitał Jego Eksceleńcję przemową w imieniu parafian p. Jan Puścikowski, prezes Stowarzyszenia Robotników Chrześcijańskich ze Słodowca. Po ingresie i przemówieniu miejscowego ks. proboszcza, ks. Arcypasterz zwrócił się z przemową do licznie zgromadzonych wiernych, podkreślając w podniosłych słowach dawne dzieje świątyni, podnosząc, że uświęcona jest ona tyloletnimi modłami pobożnych mnichów, wreszcie zachęcając parafian, by i oni, idąc za wzorem poprzedników-mnichów, nie zaniedbywali pobożnej modlitwy do Pana nad pany.

Następnie Jego Eksceleńcja odbył procesję za zmarłych. Wreszcie, po dokonaniu wizytacji kościoła udał się na plebanię. Księża obecni tymczasem umieścili

85 Tamże, s. 25–26.

relikwie, przywiezione przez Arcypasterza, po czym ks. A. Fajęcki, wikary kościoła św. Krzyża w Warszawie, wygłosił, w treściwych słowach, odpowiednią przemowę⁸⁶.

8 grudnia, w poniedziałek, od godz. 8, Arcypasterz uczestniczył w ceremonii konsekuracyjnej świątyni bielańskiej, podczas której nad całym porządkiem obrzędów czuwali ks. prał. Gall i inni kapłani. O godz. 11, po dokonaniu konsekracji, Jego Eksceleńcja udał się na krótki wypoczynek na plebanię, a o godz. 11.30 rozpoczął sumę pontyfikalną, podczas której piękne i podniosłe kazanie okolicznościowe wygłosił ks. prof. kanonik Szlagowski.

Po sumie Jego Eksceleńcja udzielił błogosławieństwa apostolskiego. O godz. 15 Najdostojniejszy Arcypasterz odpytał dzieci z katechizmu, a potem bierzmował. Do Sakramentu Bierzmowania przystąpiło 540 osób. O godz. 17, Jego Eksceleńcja powrócił na plebanię i, podziękowawszy ks. proboszczowi Pogorzelskiemu za jego trudy przy odnawianiu świątyni, jak też za konserwację zabytków przeszłości, po czym żegnany przez wszystkich obecnych, odjechał do Warszawy⁸⁷.

10 grudnia, w środę, ks. arcybiskup, w kościele archikatedralnym św. Jana celebrował uroczyste nabożeństwo żałobne za spokój duszy śp. ks. Wincentego Popiela, Arcybiskupa Metropolity Warszawskiego. Uczestniczyli w nim bp K. Ruskiewicz, Kapituła Metropolitalna, proboszczowie wielu parafii warszawskich i alumni warszawskiego Seminarium Duchownego. Nabożeństwo zakończył kondukt żałobny⁸⁸.

14 grudnia, w niedzielę, o godz. 8, Jego Eksceleńcja ks. arcybiskup odprawił w katedrze Mszę Świętą, a następnie udzielił Sakramentu Bierzmowania 366 osobom, w tym 331 uczniom szkoły Zjednoczenia Kupców w Warszawie, dla których ojcem przy tym sakramencie był p. Nowakowski – dyrektor szkoły.

Tego samego dnia, o godz. 15, „J. E. ks. Arcybiskup udał się na poświęcenie nowego gmachu przytułku dla rzemieślników i robotników fabrycznych. Czuły i troskliwy o dobro stanu roboczego J. E. ks. Arcybiskup, wierny obietnicy, wypowiedzianej w swym «Orędziu», pośpieszył chętnie na wezwanie Rady Zarządzającej, by poświęcić osobiście schronienie dla spracowanych i skolatanych życiem rzemieślników i robotników fabrycznych [...]. Dotychczas znalazło w nim miejsce 159 pensjonarzy. Przytułek powiększony może obecnie dać pomieszczenie dodatkowo jeszcze 80 do 85 pensjonarzom. Na przybycie Najdostojniejszego Arcypasterza oczekiwali u wejścia do przytułku: ks. prałat Gall, regens Seminarium, ks. Puchalski, proboszcz miejscowy, ks. prefekt Kulwieć, alumni Seminarium, Zarząd oraz goście.

Po przybyciu Arcypasterza i po krótkim powitaniu go przez wiceprezesa Zarządu p. M. Kłyszewskiego Jego Eksceleńcja udał się do kaplicy, gdzie przywdział szaty liturgiczne i, po odmówieniu odpowiednich modlitw, kolejno poświęcał sale zakładu. Po poświęceniu i udzieleniu błogosławieństwa zebrany Jego

⁸⁶ *Kronika miejscowa*, WAW 1914, s. 51–52.

⁸⁷ Tamże, s. 52.

⁸⁸ Tamże, s. 52–53.

Ekscelencja z kaplicy przeszedł do sali przyjęć, gdzie wysłuchał mów wypowiedzianych kolejno przez p. Stanisława Pfeiffra, który przedstawił historię powstania przytułku oraz zdał sprawę za okres ostatni; p. Pawła Nowickiego, który dziękował Arcypasterzowi za trudy. Następnie przemówił Jego Ekscelencja, podnosząc wielkość serca tych, którzy nie opuszczają współbraci wtedy, gdy im niemoc lub starość wytrąca z rąk zdolność do pracy.

Wreszcie przemówił p. Józef Rzętkowski, zachęcając w gorących słowach przemysłowców i rzemieślników do popierania instytucji. W końcu ks. Arcypasterz raczył rozmawiać z obecnymi, dziękując Zarządowi, jak również p. Tekli Zawistowskiej, zarządzającej przytułkiem, za gorliwą pieczę nad instytucją. Na odejdnem Jego Ekscelencja ks. arcybiskup podpisał podaną mu księgę pamiątkową przytułku, w której został spisany akt poświęcenia⁸⁹.

20 grudnia, w sobotę, wizytacją kanoniczną kościoła archikatedralnego św. Jana, Jego Ekscelencja ks. arcybiskup „rozpoczął zwiedzanie parafii naszego miasta stołecznego, które już od dawien dawna wizytowanym nie było, chcąc w ten sposób, od serca swej diecezji zacząwszy i roztaczając swą pieczę arcypasterską kołem coraz szerszym, dotrzeć do każdego zakątka, choćby najbardziej odległego swej owczarni, by się przekonać, jak się w niej służba Boża sprawuje, jak są sakramenty święte udzielane, jak wierni bywają w nauce świętej pouczeni, jak tę naukę przyjmują? Wreszcie, by zobaczyć, czy akta kościelne są w należyтым porządku prowadzone i utrzymywane i jak są dobra doczesne parafii administrowane. Słowem, dążeniem Arcypasterza jest, by przez dokładną wizytację ulepszyć to, co na wartości straciło, naprawić to, co się zepsuło, odnowić to, co się ku starości pochyliło, obudzić to, co było zasnęło, ożywić wreszcie to, co zamarło – we wszystko i wszędzie wlać ducha Bożego”.

O godz. 16, Metropolita Warszawski rozpoczął od archikatedry św. Jana wizytację kościołów warszawskich. Zebrana w komplecie Kapituła Metropolitalna Warszawska, duchowieństwo miejscowe i alumni Seminarium oczekiwali na Jego Ekscelencję arcybiskupa przy głównym wejściu. Po przybyciu Arcypasterza przed wielki ołtarz i przywdzianiu przez niego szat liturgicznych, rozpoczęły się nieszpory i procesja żałobna za zmarłych, po czym Jego Ekscelencja rozpoczął oględziny ołtarzów i obrazów w asyście ks. ks. prał. Ignacego Dudrewicza – dziekana kościołów warszawskich, prał. Stanisława Galla zarządzającego kościołem i ks. kan. Antoniego Szlagowskiego oraz alumnów seminarium. Po zwiedzeniu całego kościoła ks. Metropolita udał się do kaplicy Archikonfraterni Literackiej, gdzie również obejrzał ołtarze i obrazy, po czym powrócił przed wielki ołtarz, a po odmówieniu modlitw przepisanych w pontyfikale i udzieleniu błogosławieństwa, udał się – razem z członkami kapituły – do kapitułarza na obrady, gdzie pozostał do godz. 18, wypełniając tym samym ostatni punkt programu na ten dzień przewidziany⁹⁰.

89 Tamże, s. 53.

90 Tamże, s. 54.

21 grudnia, w niedzielę, o godz. 8, Arcypasterz przybył do archikatedry, odprawił Mszę Świętą i udzielił Sakramentu Bierzmowania 28 osobom. Po zakończeniu ceremonii Jego Eksceleńcja wygłosił przemowę, a następnie dopełniał kanonicznych czynności wizytacyjnych w zakrystii kościelnej oraz wizytował księży kanoników i wikariuszy. Po południu Jego Eksceleńcja spotkał się z katechizowanymi dziećmi, sprawdzając poziom ich wiedzy w tym zakresie, a przemawiając po katechizacji, wyraził ubolewanie nad tym, że dzieci warszawskie tak słabo znają zasady wiary i upomniał ich rodziców, że się o dobro duchowe swych dzieci nie troszczą⁹¹.

22 grudnia, w poniedziałek, w ostatnim dniu wizytacji archikatedry Jego Eksceleńcja, w asyście ks. ks. prał. St. Galla i kan. A. Szlagowskiego, odprawił o godz. 9 cichą Mszę Świętą, dokończył przeglądu aparatów liturgicznych i – po krótkim wypoczynku – udał się do mieszkań wikariuszów, wypytując każdego po ojcowsku o jego życie prywatne. Dalej zwiedził Arcypasterz kancelarię parafialną, przeglądając wszystkie księgi szczegółowo, i ok. południa zakończył wizytację kanoniczną archikatedry św. Jana⁹².

24 grudnia, w środę, w dzień Wigilii Bożego Narodzenia Arcypasterz Warszawski przyjął u siebie przedstawicieli duchowieństwa, którzy przybyli z życzeniami świątecznymi⁹³.

25 grudnia, w czwartek, w pierwszy dzień świąt Bożego Narodzenia, Metropolita Warszawski, wspólnie z Jego Eksceleńcją ks. biskupem sufraganiem Ruszkiewiczem, przyjmowali życzenia świąteczne od przedstawicieli miejscowego społeczeństwa⁹⁴.

28 grudnia, w niedzielę, „J. E. ks. Arcybiskup wyświęcił w katedrze na subdiakonów dwóch alumnów Seminarium metropolitalnego warszawskiego Romualda Cichockiego i Antoniego Kaczyńskiego. Podczas ceremonii Jego Eksceleńcji asystowali ks. prał. Gall, regens Seminarium i kapelan J. E. ks. W. Kępiński. Po Mszy św. Arcypasterz udzielił Sakramentu Bierzmowania 13 osobom”⁹⁵, ostatnim z grupy 25 043 wiernych, którym udzielił on tego sakramentu w całym 1913 roku.

31 grudnia, w środę, w wigilię Nowego Roku 1914, w godzinach południowych, Jego Eksceleńcja Arcybiskup Metropolita przyjmował życzenia noworoczne od przedstawicieli duchowieństwa. Po przekazaniu im podziękowań, Arcypasterz słowem podnosił ducha swoich współpracowników w dziele pasterzowania i błogosławił im na dalsze prace⁹⁶.

91 Tamże.

92 PK 1914, s. 1; *Kronika miejscowa*, WAW 1914, s. 54.

93 *Kronika miejscowa*, WAW 1914, s. 18.

94 Tamże.

95 *Kronika miejscowa*, WAW 1914, s. 54.

96 *Kronika miejscowa*, WAW 1914, s. 18.

2 stycznia, w piątek, o godz. 16.30, Jego Eksceleńcja, w towarzystwie ks. prał. Godlewskiego, głównego patrona Stowarzyszenia Robotników Chrześcijańskich zwiedzał dom Stowarzyszenia przy ul. Kaliksta nr 5. Na przybycie Arcypasterza oczekiwali członkowie zarządu i księży patroni: ks. F. Gąsiorowski, ks. R. Pozowski i ks. A. Montak. Po wejściu na salę powitał Najdostojniejszego Gościa, w imieniu zarządu, zastępca prezesa p. L. Śliwiński.

Arcypasterz, objaśniany przez głównego patrona, zwiedzał szczegółowo gmach cały, interesując się bardzo tą instytucją i dziękując z serca ks. prałatowi za gorliwe zajęcie się ludnością robotniczą, której dobrobyt tak bardzo leży Arcypasterzowi na sercu. Dziękował też ks. prałatowi, że nie szczędził zabiegów i trudów, by, mimo licznych trudności, dzieło tak piękne doprowadzić do rozkwitu.

Przed opuszczeniem gmachu Jego Eksceleńcja zwiedził jeszcze kasę pożyczkowo-oszczędnościową robotników warszawskich. Poinformowany przez prezesa kasy, że dotychczas robotnicy złożyli około pół miliona wkładów, Arcypasterz wyraził swe zadowolenie, że budzi się wśród warstw robotniczych poczucie oszczędności. Gdy zaś następnie Jego Eksceleńcja dowiedział się, że do kasy wnoszą też swoje grosiki i dzieci robotnicze, których jest już przeszło 3000 rb., powiedział: „Życzyć należy, aby wszyscy rodzice zrozumieli, że uczenie dzieci oszczędności im samym sowiec się opłaci, a dzieci oszczędzające wyrosną na uczciwych i zacnych ludzi. Prawda, że nie wszystkie dzieci są w możności oszczędzania, wiem jednak z doświadczenia własnego, że większa część dzieci, gdyby tylko chciała, mogłaby oszczędzać, ale to zależy od rodziców, którzy powinni być im przykładem i drogę do kasy wskazywać. Życzę z całego serca i gorąco pragnę, aby ta cnota znalazła i w naszym społeczeństwie prawo obywatelstwa, jak to widzimy w innych krajach”. Po tym przemówieniu Jego Eksceleńcja, błogosławiąc wszystkich obecnych, opuścił dom Stowarzyszenia, serdecznie żegnany przez obecnych¹.

4 stycznia, w niedzielę, o godz. 8, Najdostojniejszy Arcypasterz przybył do katedry, gdzie w asyście ks. prał. Galla wyświęcił podczas Mszy Świętej subdiakonów Seminarium Metropolitalnego Warszawskiego: Romualda Cichockiego i Antoniego Kaczyńskiego na diakonów, a następnie wybierzmował 12 osób².

6 stycznia, we wtorek, w uroczystość Trzech Króli, Arcypasterz odprawił w katedrze sumę pontyfikalną w asyście księży: prał. L. Łyszkowskiego, kan. H. Fiatowskiego i prał. J. Siemca. Po *Credo* Jego Eksceleńcja przemawiał z ambony do ludu, przedstawiając licznie zebranym wiernym kwestię wychowania dzieci zgodnie z zasadami wiary naszej świętej rzymskokatolickiej i złączonych z nią obowiązków rodzicielskich. Po skończonym kazaniu Jego Eksceleńcja powrócił wraz z asystą przed wielki ołtarz i dokończył odprawianie nabożeństwa³.

1 PK 1914 s. 30; *Kronika miejscowa*, WAW 1914, s. 55.

2 Tamże, s. 55.

3 Tamże.

7 stycznia, w środę, Najdostojniejszy Arcypasterz, w towarzystwie ks. prał. Galla i ks. prof. Volkmera, zwiedził budującą się kościół NMP na Szmulowiźnie. Po obejrzeniu budowy Jego Eksceleńcja zwiedził kaplicę i cmentarz na Kamionku. Licznie zgromadzeni obywatele miejscowi powitali przybywającego Arcypasterza⁴.

10 stycznia, w sobotę, w pierwszy dzień wizytowania parafii św. Aleksandra Jego Eksceleńcja, którego już z dala dzwony dzwicznym głosem witały, przybył do tamtejszej świątyni o godz. 15.30. Po ceremonii powitalnej Jego Eksceleńcja ks. arcybiskup udał się procesjonalnie przed wielki ołtarz, gdzie odśpiewano przepisane modły, po czym ks. proboszcz przemówił, przedstawiając stan swej parafii.

W odpowiedzi Arcypasterz w serdecznych słowach pouczał lud o celu swego przybycia do parafii. Po przemówieniu Jego Eksceleńcja był obecny na nieszpórach, a po nich z kolei udzielał błogosławieństwa, wreszcie zwiedzał kościół górny, zakrystię, kościół dolny i, dziękując ks. proboszczowi za utrzymanie wszystkiego w tak wzorowym porządku, odjechał do pałacu⁵.

11 stycznia, w niedzielę, drugi dzień wizytacji kanonicznej parafii św. Aleksandra w Warszawie Arcypasterz rozpoczął o godz. 8 rano odprawieniem cichej Mszy Świętej i udzieleniem Sakramentu Bierzmowania. Następnie, o godz. 10.30 koncelebrował sumę, po której udzielił licznie zebranych wiernym błogosławieństwa apostołskiego, zaś po południu Jego Eksceleńcja zwiedzał mieszkania księży na plebanii, był obecny na nieszpórach, po których odpytał dzieci z katechizmu⁶.

12 stycznia, w poniedziałek, o godz. 9, w trzecim i ostatnim dniu wizytacji Arcypasterz odprawił Mszę Świętą, następnie udzielił Sakramentu Bierzmowania i dokończył zwiedzania plebanii. Wreszcie, po obiedzie zwiedzał Przytulisko i inne instytucje dobroczynne, znajdujące się w granicach parafii św. Aleksandra⁷.

17 stycznia, w sobotę, o godz. 15.30, Jego Eksceleńcja przybył z wizytacją kanoniczną do warszawskiej parafii św. Antoniego. Po ingresie i proboszczowskim sprawozdaniu, wygłosił do zgromadzonych przemówienie, a po nieszpórach udzielił arcybiskupskiego błogosławieństwa, a następnie po procesji za zmarłych wizytował kościół i zakrystię⁸.

18 stycznia, w niedzielę, o godz. 8, w wizytowanej parafii Arcypasterz odprawił Mszę Świętą, a po niej 286 osobom udzielił Sakramentu Bierzmowania. Był również na koncelebrowanej z jego udziałem sumie, po której udzielił błogosławieństwa apostołskiego wraz z odpustem zupełnym. Z kolei o godz. 13 Jego Eksceleńcja poświęcił dom Towarzystwa Wzajemnej Pomocy Pracowników Handlowych i Przemysłowych przy ul. Siennej 16, życząc tej instytucji, aby jak najzdrowsze

4 Tamże, s. 56.

5 Tamże.

6 Tamże, s. 56–57.

7 Tamże, s. 57.

8 Tamże.

ziarno rzuciła na niwę dobrobytu krajowego. O godz. 16 Jego Eksceleńcja był na nieszpórach, po których katechizował dzieci⁹.

19 stycznia, w poniedziałek, o 9 rano, w ostatnim dniu kanonicznego wizytowania parafii św. Antoniego, Jego Eksceleńcja odprawił Mszę Świętą, bierzmował, następnie obejrzał mieszkania księży wikariuszy i pojechał zwiedzać instytucje dobroczynne, będące w obrębie parafii, m. in. Zakład dla Chłopców przy ul. Wiślanej, z poświęceniem przez wiele lat prowadzony przez ks. Siemca – aktualnie proboszcza wizytowanej parafii¹⁰.

20 stycznia, we wtorek, o godz. 18, Arcypasterz poświęcił nabyty przez Towarzystwo Ochrony Kobiet dom przy ul. Mokotowskiej nr 55, w którym się mieści Ognisko pod wezwaniem św. Anny oraz schronienie dla przyjezdnych. Pobłogosławiwszy wszystkich zebranych, Jego Eksceleńcja udał się, w otoczeniu duchowieństwa, do sali przeznaczonej na zebrania pensjonarek, gdzie odbyła się uroczystość oficjalnego otwarcia tych placówek. Po przypomnieniu celów Towarzystwa Ochrony Kobiet, głos zabrał Arcypasterz. Udzieliwszy błogosławieństwa Towarzystwu i wszystkim, którzy bądź pracą, bądź ofiarami przyczynili się do rozwoju instytucji, wspomniął o zasługach fundatora Towarzystwa śp. Gustawa hr. Przeździeckiego oraz wyraził swe uznanie niestrudzonej w pracy małżonce założyciela – Marii hr. Przeździeckiej, a także córce, Zofii ks. Czetwertyńskiej¹¹.

26 stycznia, w poniedziałek, Jego Eksceleńcja przyjmował delegację studentów-Polaków Uniwersytetu Warszawskiego, złożoną z pp.: Ludwika Skubiszewskiego, Józefa Pakulskiego, Grzegorza Witold Nowakowskiego, Aleksandra Lachowicza i Stanisława Bieleni. W imieniu studentów Polaków z UW złożyli oni hołd Eksceleńcji, podkreślając: „Chcemy się uczyć tu, a nie na obczyźnie [...], pracować od ławy szkolnej wśród swoich i dla swoich [...]. Ale jesteśmy młodzi i nie zawsze starczyć nam może wytrwałości i sił własnych, więc uciekamy się do Ciebie, Arcypasterzu, byś nas pokrzepił słowem i błogosławieństwem Twoim”. Na tę przemowę Arcypasterz odpowiedział:

„Cieszę się, Panowie, że w rzędzie osób, składających hołd swemu Arcypasterzowi, staje młodzież uniwersytecka. Dziękuję Wam, Panowie, za ten akt, albowiem jest on stwierdzeniem waszych uczuć religijnych, które wiążą młodzież akademicką z tradycją i wiarą ojców i praocjów naszych. Kocham młodzież. Całe życie swoje poświęciłem jej wychowaniu i kształceniu, jako profesor i rens Seminarium i jako profesor i rektor akademii. W młodzieży naszej, w jej życiu uczciwym i moralnym, i ukochaniu przez nią wiedzy, pokładam nadzieję lepszej przyszłości narodu. Jaka młodzież, taka przyszłość. Uczcie się, Panowie, gdzie kto może, ale uczcie się, bo naród bez nauki – to naród bez przyszłości. A jako zadatek lepszej przyszłości udzielam uczącej się młodzieży uniwersyteckiej

9 Tamże, s. 57–58.

10 Tamże, s. 58; PK 1914, s. 61.

11 *Kronika miejscowa*, WAW 1914, s. 58–59.

błogosławieństwa arcybiskupiego, które niech Was umocni na dalszą drogę życia". Po tych słowach Jego Eksceleńcja Arcybiskup zaprosił delegację do swych apartamentów prywatnych i tam gościł ją przez dłuższą chwilę¹².

31 stycznia, w sobotę, o godz. 16, w towarzystwie swego kapelana ks. Kępińskiego i sekretarza konsystorza ks. J. Rystera, Jego Eksceleńcja rozpoczął wizytację pasterską parafii św. Barbary na Koszykach, kierowanej przez ks. prał. Władysława Szcześniaka. Pierwszy dzień, a właściwie popołudnie, obecności Arcybiskupa na Koszykach upłynął na jego uroczystym ingresie do świątyni i modlitwach ingresowych, wysłuchaniu sprawozdania ks. proboszcza o stanie parafii, pierwszym słowie pasterskim arcybiskupa do wiernych, procesji i modlitwach za zmarłych parafian oraz szczegółowej wizytacji kościoła i zakrystii¹³.

1 lutego, w niedzielę, o godz. 8 rano, w drugim dniu wizytowania parafii św. Barbary na Koszykach, Jego Eksceleńcja odprawił Mszę Świętą i udzielał Sakramentu Bierzmowania wiernym, przemawiając do nich. Następnie, o godz. 11, w asyście profesorów warszawskiego Seminarium – ks. prał. Siewierskiego, ks. kan. A. Szlagowskiego i ks. kan. A. Ciepłińskiego – Jego Eksceleńcja koncelebrował sumę, udzielając na zakończenie tego nabożeństwa błogosławieństwa apostołskiego z odpustem zupełnym. Po południu Arcybiskup uczestniczył w katechizacji dziatwy parafialnej i po niesporach powrócił do swego pałacu.

2 lutego, w poniedziałek, o godz. 9 rano, w uroczystość Oczyszczenia NMP, w drugim dniu wizytacji kanonicznej parafii św. Barbary, Jego Eksceleńcja odprawił Mszę Świętą, bierzmował, a następnie koncelebrował sumę. O godz. 15 – w towarzystwie ks. prałatów W. Szcześniaka i S. Galla – Arcybiskup zwiedził ochronkę parafialną przy ul. Natolińskiej, potem Dom Wypoczynkowy oraz szpital Dzieciątka Jezus.

Po skończonej wizytacji pasterskiej Jego Eksceleńcja arcybiskup dziękował proboszczowi oraz jego pomocnikom – księżom wikariuszom za gorliwość w pracy pasterskiej, prosząc o szczególniejsze zajęcie się dziatwą i dorastającą młodzieżą¹⁴.

7, 8 i 9 lutego, w sobotę, niedzielę i poniedziałek, Jego Eksceleńcja dopełnił wizytacji kanonicznej w parafii św. Trójcy na Solcu. Jego Eksceleńcja ks. Arcybiskup przybył do kościoła w sobotę o godz. 16, spotykając u wrót świątyni oczekujące na niego miejscowe duchowieństwo z ks. prał. Jełowickim na czele oraz rzeszą ludzi zalegających cmentarz przykościelny, jako że mała świątynia nie była w stanie pomieścić wszystkich pobożnych osób, zgromadzonych z racji wizyty pasterskiej. Po odpowiedzi Arcybiskupa na proboszczowskie sprawozdanie dotyczące parafii, Jego Eksceleńcja – w asyście duchowieństwa – odprawił procesję za zmarłych. Wizytował dalej kościół i zakrystię. Wreszcie wybierzmował 864 osoby¹⁵.

12 Tamże, s. 59–60; PK 1914, s. 77, 91–92.

13 *Kronika miejscowa*, WAW 1914, s. 84.

14 Tamże, s. 84–85.

15 Tamże, s. 85.

8 lutego, w niedzielę, o godz. 11, Jego Ekscelencja odprawił sumę pontyfikalną w asyście kilku księży, a po południu egzaminował dzieci z katechizmu i znowu wybierzował 150 osób¹⁶.

9 lutego, w poniedziałek, o godz. 9, Arcypasterz odprawił Mszę Świętą, potem wybierzował 35 osób, następnie zwiedzał kancelarię oraz odwiedził księży wikariuszy. Pojechał także na zakończenie wizytacji zwiedzić zakłady dobroczynne należące do parafii. Jednym z nich była tzw. „Szkoła dla najuboższych dzieci Powiśla” będąca pod opieką księżny Stanisławowej Lubomirskiej, hr. Ksawerowej Branickiej i p. Hornowej. Na przyjazd Arcypasterza zgromadziły się w szkole opiekunki i wraz z pannami Wizbekównami, pp. mecenasem Siemiradzkim, Mauersbergerem, Wierzbickim, oraz miejscowym personelem nauczycielskim na czele, powitały przybywającego Arcypasterza. Jego Ekscelencja przeszedł wszelkie sale i błogosławił dziatkom. W jednej z sal dzieci ofiarowały Jego Ekscelencja kosz z kwiatami i sukienkę na cyborium własnej roboty. Opuszczając szkołę, Arcypasterz dziękował serdecznie opiekunkom szkoły oraz nauczycielkom za gorliwą pieczę nad tą najuboższą dziatwą Warszawy. W końcu, żegnając się Jego Ekscelencja podziękował ks. prałatowi Jelowickiemu za gorliwą pieczę nad powierzoną mu parafią¹⁷.

14 lutego, w sobotę, redakcja „Przeglądu Katolickiego” – w odpowiedzi na liczne zapytania swoich czytelników – poinformowała, „że ks. Arcybiskup łaskawie powierzył firmie B. Wierzbickiego i S-ka wykonanie swego portretu, przeznaczonego dla wiernych, kościołów i zakrystii. Na skutek życzenia Arcypasterza, wykonania drzeworytu wielkich rozmiarów podjął się znany artysta p. Józef Holewiński. Ze względu na rozmiary i dokładność roboty p. Holewiński dopiero za pół roku wykona swą pracę”¹⁸.

25 lutego, w środę, o godz. 12 w południe, duchowieństwo warszawskie z Jego Ekscelencją ks. biskupem Ruszkiewiczem na czele składało życzenia Najdostojniejszemu Arcypasterzowi z racji Jego imienin. Tego samego dnia, o godz. 19, Jego Ekscelencja ks. Arcypasterz rozpoczął rekolekcje dla terminatorów, które już od kilku lat odbywały się w kościele św. Krzyża. Zebrało się przeszło 4 000 młodzieży rzemieślniczej. Arcypasterz przemówił do zebranych po udzieleniu błogosławieństwa Przenajświętszym Sakramentem, zachęcając do przykładowego odprawienia rozpoczynających się rekolekcji.

26 lutego, w czwartek, w sam dzień imienin Arcypasterza, w katedrze odbyło się – na intencję Jego Ekscelencji – uroczyste nabożeństwo, które odprawił ks. prał. Dudrewicz. Po nabożeństwie odśpiewano *Te Deum*¹⁹.

27 lutego, w piątek, Jego Ekscelencja przyjął na audyencji delegację fabryki zapalek „Mszczonów” z proboszczem mszczonowskim ks. Antonim

16 Tamże.

17 Tamże, s. 85–86.

18 *Portret Jego Ekscelencji Arcybiskupa Warszawskiego*, PK 1914, s. 109–110.

19 *Kronika miejscowa*, WAW 1914, s. 83.

Zakrzewskim i p. Nowakowskim, współwłaścicielem na czele. Delegacja wręczyła Arcypasterzowi, z okazji imienin, dar-szkatułkę imitującą pudełko zapalek z odpowiednią dedykacją i emblematami²⁰.

28 lutego, w sobotę, o godz. 9.30, w katedrze, Jego Eksceleńcja odprawił nabożeństwo galowe, na którym obecni byli członkowie kapituły oraz Jego Eksceleńcja ks. biskup Ruszkiewicz²¹.

2 marca, w poniedziałek, o godz. 8 rano, Jego Eksceleńcja ks. Arcybiskup Metropolita Warszawski przybył do Seminarium Metropolitalnego, gdzie – po powitaniu przy wejściu przez duchowieństwo seminaryjne z regensem ks. prałatem Gallem na czele – odprawił Mszę Świętą i odpowiednim przemówieniem zakończył rekolekcje alumnów. Tegoż samego dnia, wprost z Seminarium, Jego Eksceleńcja udał się do miejscowego kościoła (pokarmelickiego), gdzie udzielił Sakramentu Bierzmowania 265 pracownikom „Dźwigni”²².

5 marca, w czwartek, Jego Eksceleńcja bierzmował w kościółku Dzieciątka Jezus uczniów szkół pp. Rychtowskiego i Kujawskiego. Sakrament przyjęło 241 uczniów. Po bierzmowaniu Arcypasterz w podniosłych słowach zachęcał młodzież szkolną do życia bogobożnego²³.

8 marca, w niedzielę, Jego Eksceleńcja ks. Arcypasterz, podczas Mszy Świętej udzielał w katedrze święceń mniejszych alumnom Seminarium Warszawskiego²⁴.

13 marca, w piątek, Jego Eksceleńcja ks. Arcypasterz udzielił 287 wychowankom szkoły p. Górskiego Sakramentu Bierzmowania. Bierzmował również dziatwę szkolną w liczbie 197²⁵.

19 marca, w czwartek, Arcypasterz uświetnił swym udziałem uroczystość, którą z okazji 25-lecia swego założenia święciła fabryka papierosów pp. Kalinowskiego i Przepiórkowskiego („Noblesse”). Jego Eksceleńcja odprawił, na intencję fabryki, Mszę Świętą w kościele św. Augustyna, następnie poświęcił chorągiew, zakupioną ze składek robotników i robotnic fabryki. Wreszcie na zakończenie Jego Eksceleńcja przemówił do zebranych, zachęcając pracodawców i pracowników do miłości i zgody we wspólnej pracy²⁶.

21 marca, w sobotę, o godz. 9, w kaplicy Towarzystwa Dobroczyńności, Jego Eksceleńcja bierzmował uczniów gimnazjum imienia Mickiewicza. Do bierzmowania przystąpiło 97 uczniów. Ojcem był dyrektor szkoły p. Zygmunt Korzeniewski.

Tego samego dnia, o godz. 10, w kościele św. Kazimierza (pp. sakramentek) na Nowym Mieście, Arcypasterz odprawił uroczystą sumę ku czci św. Benedykta, fundatora reguły, w której żyją pp. sakramentki. Na przyjęcie Arcypasterza

20 PK 1914, s. 158; *Kronika miejscowa*, WAW 1914, s. 86.

21 Tamże.

22 *Kronika miejscowa*, WAW 1914, s. 113.

23 Tamże.

24 Tamże, s. 113–114.

25 Tamże, s. 114.

26 Tamże.

zgrupowali się u wrót kościelnych kapłani, alumni Seminarium oraz członkowie arcybactwa Nieustającej Adoracji Najświętszego Sakramentu. Po uroczystym powitaniu Jego Ekscelencję przeprowadzono procesjonalnie do prezbiterium, po czym Arcypasterz odprawił sumę, podczas której kazanie głosił ks. prałat Roman Lasocki²⁷.

25 marca, w środę, w uroczystość Zwiastowania Najświętszej Marii Panny Arcypasterz odprawił Mszę Świętą w kaplicy literackiej na intencję członków Archikonfraterni Literackiej. Podczas Mszy Jego Ekscelencja udzielił zebranych Komunii Świętej, a następnie wybierzmował 15 osób²⁸.

26 marca, w czwartek, Jego Ekscelencja przyjął u siebie dyrektora szkoły im. Mickiewicza, p. Zygmunta Korzeniewskiego, księży prefektów szkoły – Stanisława Zdanowicza i Adama Chelmińskiego oraz delegatów z młodzieży szkolnej, którzy przybyli do pałacu, by podziękować Jego Ekscelencji za wybierzmowanie uczniów tej szkoły. W imieniu młodzieży przemówił p. Lucjan Łuczak. Jego Ekscelencja w odpowiedzi zachęcał młodzież do gorliwej pracy dla chwały Kościoła Świętego, pożytku społeczeństwa i ich samych.

W marcu 1914 roku, we wszystkie niedziele Arcypasterz, jak zwykle, odprawiał Msze Święte w katedrze, po której bierzmował wiernych. Sakramentu Bierzmowania Jego Ekscelencja ks. arcybiskup udzielił 1102 osobom²⁹.

3 kwietnia, w piątek, o godz. 7, w kościele Józefa Oblubieńca (pokarmelickim), Jego Ekscelencja rozpoczął – od lat tam prowadzone – rekolekcje dla mężczyzn z inteligencji. Tego roku prowadzili je księża Marceli Nowakowski i Kazimierz Tomczak – profesorowie Seminarium. Powyższą informację w „Wiadomościach Archidiecezjalnych Warszawskich” poprzedzono następującym tekstem:

„Zbliżające się święta Wielkanocne – czas najgorętszej pracy dla całego duchowieństwa – nie oszczędziły zachodu i Jego Ekscelencji. Jego nieustające zabiegi i troska o dobro duchowe powierzonych mu owieczek znalazły swój wyraz w rozkazie ks. Arcypasterza urządzania rekolekcji parafialnych w kościołach warszawskich. J. E. sam osobiście czuwał nad prowadzeniem tych ćwiczeń duchownych w parafiach. Sam do nich wiernych zachęcał. Sam nawet osobiście, jak to widzieliśmy w kościołach na Woli, na Koszykach, w katedrze, kapłanom w słuchaniu spowiedzi dopomagał”³⁰.

5 kwietnia, w Niedzielę Palmową, o godz. 10, Arcypasterz dokonał poświęcenia palm, rozdał je zgromadzonym duchownym, z którymi następnie uczestniczył w uroczystej procesji, po czym zajął miejsce w stallach, pozostając tam do końca nabożeństwa.

Tego samego dnia, także w katedrze, o godz. 16.30 Arcypasterz bierzmował uczniów gimnazjów warszawskich rządowych: realnego, trzeciego, siódmego oraz

27 Tamże.

28 Tamże, s. 115.

29 Tamże.

30 *Kronika miejscowa*, WAW 1914, s. 144; zob. też PK 1914, s. 259.

uczniów szkoły rzemieślniczej im. Konarskiego. Do bierzmowania przystąpiło wówczas 736 uczniów³¹.

7 kwietnia, we wtorek, w rocznicę prekonizacji A. Kakowskiego na stolicę metropolitalną warszawską, we wszystkich kościołach tej Archidiecezji odprawiono uroczyste modły, aby Bóg mu błogosławił i zachował go pełnym sił dla dobra Archidiecezji na jak najdłuższe lata³².

8 kwietnia, w środę Wielkiego Tygodnia, w kościele św. Józefa Oblubieńca, Jego Eksceleńcja zakończył rekolekcje dla mężczyzn, wybierzmowawszy 69 osób³³.

9 kwietnia, w Wielki Czwartek, o godz. 9, *Celsissimus Dominus* – w obecności licznie zgromadzonego duchowieństwa i wiernych – rozpoczął celebrę Mszy Świętej, podczas której dokonał poświęcenia olejów świętych, natomiast po jej zakończeniu Arcypasterz zaniósł procesjonalnie Przenajświętszy Sakrament do ciemnicy i po raz pierwszy umywał nogi 12 starcom. Podczas ceremonii Jego Eksceleńcji asystowali ks. prał. Łyszkowski, kanonicy Kazimierz Bączkiewicz i Jerzy Gautier, a ceremonię kierował ks. prał. Gall³⁴.

10 kwietnia, w Wielki Piątek, Jego Eksceleńcja był obecny podczas odprawianych nabożeństw, zasiadając w stali³⁵.

11 kwietnia, w Wielką Sobotę, podobnie jak w Wielki Piątek, podczas nabożeństw Jego Eksceleńcja uczestniczył w nich, pozostając w stali. Natomiast o godz. 19.30, w asyście księży: prał. Łyszkowskiego oraz kanoników Bączkiewicza i Gautiera, odprawił Rezurekcję³⁶.

12 kwietnia, w niedzielę Zmartwychwstania Pańskiego, Jego Eksceleńcja celebrował w katedrze pontyfikalną sumę. Następnie, powróciwszy do pałacu, przyjmował życzenia świąteczne od licznie przybyłych przedstawicieli władz świeckich, obywatelstwa ziemskiego oraz przedstawicieli różnych instytucji³⁷.

13 kwietnia, w Poniedziałek Wielkanocny, po sumie, podczas której Jego Eksceleńcja zasiadał w swej stali, ks. arcybiskup przyjmował w swym pałacu duchowieństwo warszawskie, które udało się tam z biskupem Ruszkiewiczem na czele, aby złożyć swemu Arcypasterzowi życzenia świąteczne i podzielić się z nim tradycyjnym jajkiem³⁸.

14 kwietnia, we wtorek, przybyli do Arcypasterza z życzeniami świątecznymi alumni Seminarium Metropolitalnego³⁹.

19 kwietnia, w niedzielę, ks. arcybiskup odprawił Mszę Świętą

31 *Kronika miejscowa*, WAW 1914, s. 144.

32 Tamże, s. 143.

33 Tamże, s. 144.

34 Tamże.

35 Tamże.

36 Tamże.

37 Tamże, s. 144–145.

38 Tamże, s. 145.

39 Tamże.

w poaugustyńskim kościele św. Marcina, po której udzielił Sakramentu Bierzmowania 230 dzieciom. Aktem tym Jego Eksceleńcja zakończył rekolekcje dla dzieci, które corocznie w tej świątyni urządza tamtejszy proboszcz ks. prał. Godlewski⁴⁰.

22 kwietnia, w środę, Jego Eksceleńcja ks. arcybiskup przyjął delegację nowo powstającego Koła Miłośników Sportu, w osobach Jana Rudzińskiego, Czesława Grodzińskiego, Emila J. Rauera i J. A. Matuszewskiego, proszącą o błogosławieństwo dla tej instytucji i jej członków. Arcypasterz z serca całego udzielił błogosławieństwa, życząc instytucji, by ta, przyjąwszy na siebie kształcenie fizyczne młodzieży, godnie podolała zadaniu⁴¹.

9 maja, w sobotę, Jego Eksceleńcja wyruszył na wizytację następnych kilku parafii, rozpoczynając swą marszrutę od Cegłowa, gdzie na tamtejszej stacji serdecznie przywitali go parafianie z proboszczem ks. S. Gajewskim oraz liczne duchowieństwo dekanatu mińskiego z dziekanem ks. kan. K. Sobolewskim. Po przemówieniu Jakuba Kaźmierczyka – gospodarza z Rososzy oraz podaniu chleba i soli przez Pawła Mazeka – wójta gminy Cegłów i Marcina Galika – gospodarza z Woźbienia, Jego Eksceleńcja, w pochodzie procesyjnym skierował się ku świątyni. Tam z kolei, przed wejściem do kościoła, ks. proboszcz podał mu klucze od tego obiektu, a po odmówieniu przepisanych przez pontyfikał modlitw przemówił, przedstawiając stan moralny i materialny parafii, która w 1905 roku padła ofiarą ruchu mariawickiego i tylko w trzeciej swej części pozostała przy wierze ojców swoich. W odpowiedzi Arcypasterz zachęcał zgromadzonych do miłości wzajemnej, do modlitwy za braci odpadłych i do wytrwania w wierze świętej. Procesja za zmarłych i wizytacyjne oględziny kościoła oraz sprzętów kościelnych dopełniły programu pierwszego dnia wizyty kanonicznej parafii w Cegłowie⁴².

10 maja, w niedzielę, o godz. 8 rano, Jego Eksceleńcja udzielał Sakramentu Bierzmowania, następnie, o godz. 10 odprawił sumę pontyfikalną, udzielając w imieniu Ojca Świętego błogosławieństwa apostolskiego z odpustem zupełnym, a o godz. 15 egzaminował dzieci ze znajomości prawd wiary świętej, z czego dziatwa wywiązała się znakomicie⁴³.

11 maja, w poniedziałek, Arcypasterz zakończył swoją wizytę w parafii cegłowskiej, udając się do parafii w Mińsku Mazowieckim – miasta to nosiło wówczas nazwę Nowo-Mińsk. W drodze Jego Eksceleńcja zatrzymał się w szpitalu w Mieni, gdzie odprawił Mszę Świętą, wybierzmował 72 osoby i odwiedził chorych, interesując się stanem ich zdrowia i niosąc im słowa pociechy⁴⁴.

Żegnany przez personel szpitalny i siostry miłosierdzia z ks. kapelanem Z. Łaniewskim na czele, Jego Eksceleńcja ruszył dalej, a już na terytorium parafii

40 Tamże.

41 Tamże.

42 *Kronika miejscowa*, WAW 1914, s. 173–174.

43 PK 1914, s. 377; *Kronika miejscowa*, WAW 1914, s. 174–175.

44 PK 1914, s. 377.

mińskiej wstąpił do zakładu dziewcząt, sierot, pozostających pod opieką siostr miłosierdzia w Ignacowie. Tutaj po pracy znalazł Arcypasterz chwilę odpoczynku wśród sierocej dziatwy, która z serdecznością witała Wysłańca Bożego⁴⁵. O godz. 15 Jego Eksceleńcja, żegnany przez opiekunów, gości i obecnych w zakładzie, odjechał do Nowo-Mińska, miasta, które na przyjęcie Arcypasterza przywdziało odświętną szatę. Kto żyw – młody czy stary, zdrow czy kaleka, spieszył, by powitać przybywającego arcybiskupa. Każdy pragnął przyjąć, choćby spojrzeć na umiłowanego przez wszystkich Zwierzchnika, toteż ludzi zgromadziło się sporo. Nie brakowało nikogo. Na czele stał dziekan miejscowy, ks. prob. K. Sobolewski, a z nim całe duchowieństwo dekanatu, następnie przedstawiciele obywatelstwa ziemskiego i miejskiego. Straż honorowa i utrzymanie porządku powierzone zostały miejscowej ochotniczej straży ogniowej, która ze swego zadania wywiązała się znakomicie.

Gdy tylko Arcypasterz nadjechał, z grona obywateli wysunął się p. Matyskiewicz i w imieniu parafian powitał Jego Eksceleńcję. Po tym przemówieniu ks. arcybiskup udał się do kościoła procesjonalnie, pod baldachimem, który podtrzymywali pp. Doliński, dyrektor fabryki Rudzki i Sp., dr Pluta, rejent Resdorff i magister farmacji Wojewódzki.

Jego Eksceleńcja, po uroczystym wejściu do świątyni, wysłuchał relacji zdanej Arcypasterzowi przez proboszcza, tak co do stanu materialnego, jak i moralnego parafii. Po przemówieniu ks. dziekana Jego Eksceleńcja zwrócił się sam do ludu i w pięknym przemówieniu zachęcał wiernych, by nadal trzymali się mężnie drogi wiary i moralności. Po procesji za zmarłych i wizytacji kościoła ks. arcybiskup udał się na plebanie, gdzie po krótkim wypoczynku przyjął delegacje nauczycieli szkół miejscowych z p. Grochowską na czele, która w imieniu zebranych wypowiedziała słowa hołdu dla Jego Eksceleńcji oraz delegację Żydów miasta Nowo-Mińska z rabinem na czele. Następnie Jego Eksceleńcja wybierzmował 628 osób. Po wieczerzy ks. arcybiskup konferował z księżmi dekanalnymi, udzielając każdemu rad arcybiskupskich⁴⁶.

12 maja, we wtorek, w drugim dniu wizyty kanonicznej w Mińsku, o godz. 8, Jego Eksceleńcja wybierzmował 774 osób, a o godz. 10 celebrował z asystą pontyfikalną sumę, po której udzielił wiernym błogosławieństwa apostolskiego. Następnie na plebanii przyjął dwie delegacje: Zarządu Okręgowego Towarzystwa Rolniczego oraz ziemianek. Skład pierwszej z nich stanowili: prezes p. Łuniewski z Rudzienka, p. Prądzyński ze Stanisławowa, p. Bełkowski z Nowego Dworu oraz dwaj gospodarze, a mianowicie Biernacki ze wsi Brzoze i Kowalczyk ze wsi Cisie. W grupie ziemianek znalazły się pp.: rejentowa Resdorffowa, Łuniewska z Łasisk, Filewiczowa z Sinołek oraz Duszczykowa – żona gospodarza z Siennicy.

Po obiedzie Arcypasterz zwiedzał ochronkę pozostającą pod opieką p. Resdorffowej, gdzie powitała go przemową opiekunka, a dzieci deklamowały wierszyki i śpiewały odpowiednie pieśni, następnie Jego Eksceleńcja udał się do Sali Zajęć dla dziewcząt, utrzymywanej przez miejscowe Towarzystwo Dobroczyńności.

⁴⁵ Tamże.

⁴⁶ *Kronika miejscowa*, WAW 1914, s. 175–176.

Tu na powitanie Arcypasterza wyszedł cały zarząd Towarzystwa, w którego imieniu przemówiła jego prezeska p. Rudkowska. W Sali Zajęć Najdostojniejszy Arcypasterz oglądał bardzo pięknie wykonane robótki i na odjeźdym przemówił do dzieci.

Z Sali Zajęć Jego Eksceleńcja pojechał odwiedzić 90-letniego mieszczanina p. Jakowickiego, b. pomocnika naczelnika powiatu, gdzie spędził parę chwil w otoczeniu zacnej rodziny starca, chcąc tym sposobem nagrodzić żywot staruszka, spędzony w miłości i oddaniu dla wiary i Kościoła Świętego. Stąd Arcypasterz udał się do 7-klasowej pensji p. Grochowskiej, gdzie jego przybycia oczekiwał cały personel nauczycielski na czele z przełożoną, która powitała Jego Eksceleńcję, wyrażając w serdecznych słowach hołd przybywającemu zwierzchnikowi i zapewniając o swoim i całej szkoły głębokim przywiązaniu i posłuszeństwie dla Stolicy świętej i ks. arcybiskupa. Uczennice wykonywały na cześć Arcypasterza odpowiednie śpiewy, a dwie dziewczynki, Szczepankowska i Plucianka, przy odpowiedniej deklamacji wręczyły Arcypasterzowi adres i bukiet kwiatów. W końcu Jego Eksceleńcja zwiedził cmentarz i oglądał miejsce pod nowy cmentarz. Po powrocie Arcypasterz był obecny na majowym nabożeństwie, po którym bierzmował wiernych⁴⁷.

13 maja, w środę, trzeci dzień wizyty kanonicznej w parafii Nowo-Mińsk, Jego Eksceleńcja odprawił rano Mszę Świętą, a po niej w dalszym ciągu bierzmował. Po południu zwiedził szkołę fabryczną, należącą do fabryki „Rudzki i S-ka”, gdzie powitał go dyrektor fabryki p. Doliński. Nadto mowy powitalne wygłosili: jeden z delegatów robotników i przełożona szkoły p. Puciato. Po wysłuchaniu mów Arcypasterz przepisał dzieci z katechizmu i rozmawiał z nimi. Wreszcie, po krótkiej przemowie do dziatwy i robotników, opuścił szkołę, udając się do wsi Arynow, gdzie odwiedził jednego z najzaczniejszych gospodarzy parafii – Walentego Gniado.

Gospodarze, wiedząc o przybyciu Arcypasterza do wsi, wysypali całą drogę zielenią i umaili swe chaty. Przed chatą gospodarza Gniado zebrała się cała ludność wsi. Tam też Jego Eksceleńcja wysiadł z powozu i pozdrowiwszy obecnych, wszedł do chaty. Na progu Jego Eksceleńcja zaznaczył, że przychodzi do gospodarza Gniado nie dlatego, że jest najbogatszy lub najbardziej uczony, lecz dlatego, że jest najpocziwszy. Zabawiwszy chwilę w chacie, Arcypasterz udał się następnie z powrotem do Nowo-Mińska.

Wieczór Jego Eksceleńcja spędził w gościnie u właściciela Nowo-Mińska i kołatora kościoła p. Seweryna Doria-Dernałowicza⁴⁸.

14 maja, w czwartek, w czwarty i ostatni dzień pobytu w parafii Nowo-Mińsk, o godz. 9 rano, Jego Eksceleńcja odprawił Mszę Świętą, po której bierzmował. Później zwiedził archiwum dekanalne i parafialne i o godz. 14 opuścił Nowo-Mińsk, udając się z wizytą dekanalną do sąsiedniej parafii w Kałuszynie, w 92 proc. zamieszkałej przez ludność żydowską⁴⁹.

47 Tamże, s. 176–177.

48 Tamże, s. 177–178.

49 PK 1914, s. 377–378.

Do Kałuszyna Arcypasterz przybył o godz. 16, witany chlebem i solą przez p. Wandalina Rucewicza, właściciela Gołębiówki. Następnie procesjonalnie udał się do kościoła, gdzie – po odmówieniu przepisanych modlitw i wysłuchaniu przemówienia proboszcza – wizytował kościół i następnie bierzmował⁵⁰.

15 maja, w piątek, w drugim dniu arcypasterskiej wizytacji parafii Kałuszyn, po odprawieniu sumy pontyfikalnej, podczas której Jego Eksceleńcja sam głosił Słowo Boże, obdarzył jeszcze zgromadzonych błogosławieństwem apostolskim, zaś po krótkim wypoczynku odpytał dzieci z katechizmu, by w końcu znowu bierzmować.

Tego samego dnia, o godz. 15, na placu przed kałuszyńskim kościołem Arcypasterz poświęcił figurę Pana Jezusa dźwigającego krzyż, wzniesioną na pamiątkę edyktu mediolańskiego z okazji 1600-letniego jubileuszu triumfu Kościoła, a potem, po nabożeństwie majowym, Jego Eksceleńcja kontynuował udzielanie Sakramentu Bierzmowania⁵¹.

16 maja, w sobotę, w trzecim i ostatnim dniu kanonicznego pobytu Jego Eksceleńcji w Kałuszynie, odprawił on poranną Mszę Świętą, po sumie wybierzmował resztę parafian, a o 15 opuścił to miasto, serdecznie żegnany przez wdzięcznych parafian. W drodze do parafii Oleksina Jego Eksceleńcja odwiedził parafianina kałuszyńskiego – Aleksandra Roguskiego zamieszkałego we wsi Groszki Nowe⁵².

W Oleksinie Arcypasterza witali: miejscowy proboszcz ks. Józef Potaski, dwóch najstarszych w parafii gospodarzy w strojach narodowych – Jankowski z Sosnowego i Ornoch z Oleksina oraz... zgliszcza po dopiero co zgorzałych zabudowaniach plebańskich. Po przybyciu do kościoła i wysłuchaniu przemowy proboszcza Jego Eksceleńcja sam przemawiał, wizytował kościół, bierzmował i zwiedzał kancelarię parafialną⁵³.

17 maja, w niedzielę, Arcypasterz odprawił w Oleksinie sumę pontyfikalną, później odwiedził jednego z miejscowych włościan, a o 15 opuścił parafię oleksińską i udał się do Wierzbna, po drodze wstępując do kościoła w Grębkowie (diec. lubelska), gdzie nawiedził Przenajświętszy Sakrament i krótką chwilę gościł u tamtejszego proboszcza, ks. Aleksandra Mrozińskiego.

W Wierzbnie powitał przybywającego Arcypasterza krótką przemową sam ks. proboszcz Borkowski, po czym Jego Eksceleńcja udał się do kościółka, który był czyściutko utrzymany i robił na obecnych bardzo miłe wrażenie. Porządek wizytacji podobny był do tego z parafii w Oleksinie, przy czym Sakrament Bierzmowania z rąk Arcypasterza otrzymało tam 317 osób⁵⁴.

50 *Kronika miejscowa*, WAW 1914, s. 178–179.

51 *Kronika miejscowa*, WAW 1914, s. 179–180.

52 Tamże, s. 180.

53 PK 1914, s. 378; *Kronika miejscowa*, WAW 1914, s. 217–218.

54 Tamże, s. 218.

18 maja, w poniedziałek, Jego Ekscelencja z Wierzbna skierował się do Czerwonki, gdzie przybył w południe i odbył wizytację podobną tej w parafii Wierzbno⁵⁵.

19 maja, we wtorek, Jego Ekscelencja kontynuował wizytację w parafii Czerwonka, gdzie udzielił bierzmowania ogółem 499 osobom⁵⁶.

20 maja, w środę, o godz. 13, Arcypasterz stanął w Pniewniku, gdzie był uroczystie witany przez wiernych z proboszczem ks. Jaśkiewiczem i duchowieństwo dekanatu radzymińskiego z dziekanem ks. A. Kobylińskim. Po wejściu do nowej świątyni rozradowało się serce arcypasterskie na widok tak wspaniałego Domu Bożego, wzniesionego z dobrowolnych ofiar parafian. Dał temu wyraz Jego Ekscelencja w swym przemówieniu ingresowym, dziękując ks. proboszczowi za poniesione trudy, za gorliwość pasterską, za energię i zapał w przeprowadzeniu budowy świątyni, chwalać jednocześnie parafian za okazane wsparcie⁵⁷.

21 maja, w czwartek, o godz. 7 rano, Arcypasterz przystąpił do uroczystej konsekracji kościoła, po czym odprawił sumę i udzielił zgromadzonym błogosławieństwa apostołskiego wraz z odpustem zupełnym. Po południu natomiast Jego Ekscelencja udzielał Sakramentu Bierzmowania, który w ciągu dwóch dni otrzymało w Pniewniku 1180 osób⁵⁸.

22 maja, w piątek, o godz. 8 rano, Arcypasterz odprawił Mszę Świętą i egzaminował dzieci z katechizmu, a w godzinach popołudniowych opuścił Pniewnik, kierując się do parafii w Dobrem, gdzie przybył pod wieczór. Mimo późnej pory, jeszcze tego dnia odbył ingres do tamtejszej świątyni, wysłuchał sprawozdania ks. proboszcza Edmunda Smoleńskiego, ubolewającego nad grasującą w parafii plagą pijaństwa, i przemówił do zebranych w słowach serdecznych a prostych, ganiąc, co na naganę zasługiwało i zachęcając do życia prawdziwie chrześcijańskiego. Odbyło się również – z udziałem wizytującego – nabożeństwo żałobne, po którym Jego Ekscelencja udzielił dużej grupie młodzieży Sakramentu Bierzmowania⁵⁹.

23 maja, w sobotę, swój drugi dzień wizytacji w Dobrem zaczął Arcypasterz od słuchania spowiedzi, po czym bierzmował, a o godz. 10 – przeprowadzony procesjonalnie z plebanii do kościoła – odprawił uroczystą sumę i udzielił błogosławieństwa apostołskiego z odpustem zupełnym. Po południu zaś Jego Ekscelencja odpytał dzieci z katechizmu i w dalszym ciągu bierzmował⁶⁰.

24 maja, w niedzielę, o godz. 8.30, Jego Ekscelencja wyruszył do Wiśniewa, zatrzymując się po drodze w majątku Rudzienko na rozmowę z zebraną tam służbą dworską, której z serca błogosławił. W Wiśniewie natomiast chlebem i solą

55 Tamże.

56 Tamże, s. 219.

57 Tamże, s. 219–220.

58 PK 1914, s. 378; *Kronika miejscowa*, WAW 1914, s. 220.

59 Tamże.

60 Tamże, s. 220–221.

witali Arcypasterza p. Błociszewski – właściciel Ujazdowa i Młęcina oraz Mikołaj Bankiewicz – gospodarz z Wiśniewa. W kościele prob. ks. Głowacki przedstawił stan parafii tak materialny, jak i moralny, na co Jego Eksceleńcja serdecznie odpowiedział zwracając się do ludu, potem odprawił sumę pontyfikalną, a po południu 277 osobom udzielił Sakramentu Bierzmowania. Następnie uczestniczył w nabożeństwie majowym, a pod wieczór odwiedził włościanina Wincentego Michalskiego, który – mimo wielkiego zamętu, jaki spowodował w parafii mariawitów – zawsze pozostał wierny Kościołowi⁶¹.

25 maja, w poniedziałek, Jego Eksceleńcja udał się do Jakubowa, gdzie został powitany przez p. Potockiego i gdzie wybierzmował 537 osób⁶². Tego samego dnia, w Rzymie, na konsystorzu, przyznany został Jego Eksceleńcji A. Kakowskiemu palusz, który – z uwagi na sytuację polityczną Europy – wraz z bullą postanowiono przesłać do Warszawy, aby tam odbyła się ceremonia włożenia go nowemu polskiemu metropolicie⁶³.

26 maja, we wtorek, z Jakubowa wyjechał Arcypasterz do Stanisławowa, gdzie przybył o godz. 16.30 witany przez p. Prądyńskiego – właściciela tego miasta. Ingres Jego Eksceleńcji do kościoła był tego dnia ostatnim punktem wizyty pasterskiej w Stanisławowie⁶⁴.

27 maja, w środę, w drugi dzień wizytowania parafii stanisławowskiej, rano Jego Eksceleńcja udzielał Sakramentu Bierzmowania, później odprawił sumę pontyfikalną, a po południu przyjął delegację gminy żydowskiej z miejscowym rabinem na czele⁶⁵.

28 maja, w czwartek, po odprawieniu w godzinach porannych Mszy Świętej i wybierzmowaniu ostatniej grupy oczekujących na ten sakrament, Jego Eksceleńcja przyjął delegację miejscowego kółka rolniczego z prezesem p. Prądyńskim na czele, a o godz. 17 dotarł do Pustelnika, odwiedzając po drodze we wsi Zalesie gospodarza Kowalczyka, parafianina stanisławowskiego, który swym życiem cnotliwym i bogobojnym stanowił wzór katolika dla parafian.

W Pustelniku Jego Eksceleńcja witany był przez prob. ks. Edwarda Podbielskiego wraz zebranymi licznie parafianami. Po odśpiewaniu zwykłych modlitw przemówił do Arcypasterza w podniosłych słowach sędziwy proboszcz, podnosząc w parafianach ich przywiązanie do Kościoła i męstwo, z jakim opierali się mariawityzmowi, nie ukrywając jednak niepokojąco rosnącego zjawiska kradzieży. Podjął ten temat w swojej mowie Wizytator, zachęcając parafian do cnoty poszanowania cudzej własności. Tego samego dnia Jego Eksceleńcja udzielił dużej grupie parafian Sakramentu Bierzmowania⁶⁶.

61 Tamże, s. 221.

62 PK 1914, s. 378; *Kronika miejscowa*, WAW 1914, s. 221.

63 *Kronika miejscowa*, WAW 1914, s. 320.

64 *Kronika miejscowa*, WAW 1914, s. 221–223.

65 Tamże, s. 223.

66 PK 1914, s. 378; *Kronika miejscowa*, WAW 1914, s. 223–224.

29 maja, w piątek, Arcypasterz, kontynuując swoją wizytę kanoniczną w Pustelniku, odpytał z katechizmu dzieci, odprawił sumę pontyfikalną, zakończoną błogosławieństwem apostołskim i udzieleniem odpustu zupełnego oraz wybierzmował ostatnią z grup oczekujących na ten sakrament.

Tego samego dnia, o godz. 17, Jego Ekscelencja przybył do Cygowa, gdzie na jego powitanie zebrało się całe duchowieństwo dekanatu z dziek. ks. kan. Aleksandrem Kobylińskim na czele. Chlebem i solą powitali go pp. Pruszewski – właściciel majątku Feliksów i b. sędzia gminny oraz Michał Dutkiewicz – senior bractwa Niepokalanego Poczęcia NMP i ławnik sądu. Ten ostatni wypowiedział też słowa powitalne. Po tym powitaniu Jego Ekscelencja włożył mitrę i wzięwszy do ręki pastorał, udał się procesjonalnie do świątyni, przyjmując od ks. prob. Franciszka Sadowskiego wręczone mu na progu klucze. Po odbytych ingresie i procesji za zmarłych ks. arcybiskup udał się na plebanię, by wypocząć nieco, a po nabożeństwie majowym udzielał Sakramentu Bierzmowania⁶⁷.

30 maja 1914, w sobotę, podczas drugiego dnia wizytowania parafii cygowskiej Jego Ekscelencja słuchał spowiedzi, potem odprawił Mszę Świętą i bierzmował, a po południu odpytał z katechizmu dzieci i udzielał Sakramentu Bierzmowania kolejnym grupom parafian⁶⁸.

31 maja, w niedzielę, w uroczystość Zesłania Ducha Świętego, ks. arcybiskup kontynuował bierzmowanie w Cygowie, potem odprawił na cmentarzu kościelnym sumę, a o godz. 15 udał się do Okuniewa, w którym powitali go najpierw przedstawiciele gminy żydowskiej, wychodząc na to spotkanie z „Rodałem” i pieśniami. Natomiast przy krzyżu na przybycie Arcypasterza oczekiwał miejscowy proboszcz ks. Władysław Żebrowski wraz z licznie zebranych ludem. Porządku pilnowała miejscowa straż ochotnicza. Przybywającemu Arcypasterzowi chleb i sól podali: Władysław Gawiński, Wawrzyniec Jeziorski i Franciszek Kudliński. Po ingresie Jego Ekscelencja bierzmował⁶⁹.

1 czerwca, w poniedziałek, w drugim dniu uroczystości Zesłania Ducha Świętego, Jego Ekscelencja odprawił sumę pontyfikalną na cmentarzu przykościelnym w Okuniewie, a po południu odpytał z katechizmu dzieci i jeszcze bierzmował⁷⁰.

2 czerwca, we wtorek, o godz. 9, Arcypasterz wyjechał z Okuniewa do Długiej Kościelnej, gdzie w imieniu parafian powitał go jej właściciel – p. Łempicki. Po odbyciu ingresu Jego Ekscelencja odprawił sumę, a następnie udzielił błogosławieństwa apostołskiego i odpustu zupełnego. Po krótkim odpoczynku jeszcze egzemplował z katechizmu dzieci i bierzmował. Zaraz po obiedzie wyjechał do Warszawy, aby wziąć udział w pogrzebie ks. prał. Ignacego Dudrewicza⁷¹.

67 Tamże, s. 224–225.

68 Tamże, s. 225.

69 Tamże, s. 225–226.

70 Tamże, s. 226.

71 Tamże.

7 czerwca, w niedzielę, w uroczystość Trójcy Świętej, w katedrze, Jego Eksceleńcja udzielał Sakramentu Bierzmowania⁷².

11 czerwca, w czwartek, w uroczystość Bożego Ciała, Jego Eksceleńcja celebrował uroczystą sumę i procesję w katedrze⁷³.

13 czerwca, w sobotę, w kościele na Koszykach, Jego Eksceleńcja udzielił Sakramentu Bierzmowania 512 dzieciom⁷⁴.

14 czerwca, w niedzielę, w katedrze, ks. arcybiskup. udzielał Sakramentu Bierzmowania. W dniach 7 i 14 czerwca otrzymały go z jego rąk łącznie 463 osoby⁷⁵.

15 czerwca, w poniedziałek, Jego Eksceleńcja zwiedził wystawę sztychów w kamienicy Baryczków na Starym Mieście. Arcypasterz przybył w towarzystwie ks. kan. Z. Chełmickiego, „powitany przez prezesa Tow. Edwarda hr. Krasińskiego oraz sekretarza zarządu dr. Władysława Kłyszewskiego udzielających J. E. szczegółowych objaśnień zarówno co do samej wystawy, jak i celów i zadań Tow., którego J. E. jest członkiem protektorem od chwili założenia. Wspaniałe zbiory p. Dominika Witke-Jeżewskiego, owoc pracy i zapobiegliwości jednego człowieka, obudziły w J. E. podziw i uznanie, a prace Tow., dokonywane przeważnie w świątyniach Pańskich, z jak najwyższą spotkały się zachętą, gorącą życzliwością i poparciem Najdostojniejszego Arcypasterza”⁷⁶.

16 czerwca, we wtorek, na pensji p. Sztyche Jego Eksceleńcja udzielił Sakramentu Bierzmowania 162 osobom⁷⁷.

17 czerwca, w środę, Jego Eksceleńcja był z wizytą u ks. biskupa Jaczewskiego w Lublinie⁷⁸.

19 czerwca, w piątek, w uroczystość Serca Jezusowego Jego Eksceleńcja celebrował sumę u ss. wizytek⁷⁹.

21 czerwca, w niedzielę, w katedrze, Jego Eksceleńcja udzielił Sakramentu Bierzmowania 154 dzieciom⁸⁰.

23 czerwca, we wtorek, w kościele na Pradze z rąk Arcypasterza Sakrament Bierzmowania otrzymało 1500 dzieci⁸¹.

28 czerwca, w niedzielę, w uroczystość narodzenia św. Jana Chrzciciela, w katedrze, Jego Eksceleńcja udzielił święceń kapłańskich diakonowi Konstantemu Kimaczyńskiemu z diecezji lubelskiej⁸².

72 Tamże.

73 Tamże.

74 Tamże.

75 Tamże.

76 PK 1914, s. 446; *Kronika miejscowa*, WAW 1914, s. 226.

77 Tamże.

78 Tamże.

79 Tamże.

80 Tamże.

81 Tamże.

82 Tamże.

1 lipca, w środę, o godz. 15, ks. dr A. Kakowski wyjechał na sześć tygodni za granicę do Montecatini na kurację. W podróży towarzyszyli mu ks. prał. Gall i kapelan ks. dr Kępiński⁸³. Na temat kuracji, a w szczególności perturbacji związanych z powrotem do Warszawy przez opanowaną wojną Europę można znaleźć na łamach „Wiadomości Archidiecezjalnych Warszawskich” zaledwie jedną następującą wzmiankę:

„J. E. arcybiskup metropolita warszawski ks. dr A. Kakowski, wraz z towarzyszącym mu ks. prałatem Gallem, regensem seminarium, po przezwycięzeniu niesłychanych trudności, w jakich się znalazł z powodu obecnej wojny, wy dostał się z zajętej przez Niemców Brukseli i już z Londynu zawiadomił konsystorz, że wraca do Warszawy. Powrót nastąpi prawdopodobnie via Stokholm, Petersburg”⁸⁴. Więcej szczegółów znajdujemy w *Pamiętnikach* Arcypasterza, w których na ten temat pisał on m. in.: „Po ukończeniu kuracji w Montecatini, gdyśmy się zatrzymali na krótki odpoczynek w Viareggio, Austria wypowiedziała wojnę Serbii. Należało wracać czym prędzej do kraju. Którędy? [...] Wybraliśmy drogę przez Szwajcarię i Niemcy, a przez jeden dzień mieliśmy się zatrzymać w Brukseli dla załatwienia pewnych spraw prywatnych [...]. Nagle pociąg bezpośredniej komunikacji między Bazyleą a Brukselą, którym jechaliśmy, zatrzymano w fortecy Metz okrzykiem «Wojna z Francją – wysiadać! Dzięki nadludzkim wysiłkom udało się nam wy dostać ze stacji fortecznej i z trudem przemycić się do Księstwa Luksemburskiego, a stamtąd do Brukseli [...], Ostendy [...], Londyn [...], do New Castl, potem morzem Północnym do Bergen, stamtąd przez Christianię, Sztokholm, Torneo, Finlandię do Petersburga i Warszawy”⁸⁵.

19 października, w poniedziałek, o godz. 8, Jego Ekscelencja ostatecznie powrócił do Warszawy, witany w swoim pałacu przez członków kapituły i konsystorza. Arcypasterz wysłuchał tam sprawozdania z najpilniejszych spraw i jeszcze tegoż samego dnia, po południu, w asyście ks. kan. Bączkiewicza odwiedził bezdomnych w ich schronieniu w Dolinie Szwajcarskiej. Krzepiąc zgromadzonych rzeczową przemową, witając „bezdomny – bezdomnych” i pobłogosławiwszy prezesa sekcji p. Witolda Żukowskiego na dalszą pracę dla tak srodze cierpiących, Jego Ekscelencja złożył dla nich ofiarę w kwocie rubli stu i opuścił przytułek, wzruszony do łez widokiem nieszczęśliwych, których tylu przygarnęła i wciąż jeszcze przygarnia ofiarna i życzliwa sekcja bezdomnych w Warszawie. Następnie Jego Ekscelencja ks. Arcybiskup Metropolita odwiedził lazaret przy ul. Miodowej, założony staraniem Koła Ziemianek. Dostojnego gościa przyjmował i udzielał wyjaśnień zarząd szpitala⁸⁶.

20 października, we wtorek, w południe, witało Arcypasterza duchowieństwo warszawskie. Ze zwykłą serdecznością przemówił on do zebranych, zaznaczając na wstępie, iż jednej chwili nie stracił na to, by ów przymusowy pobyt

83 *Kronika miejscowa*, WAW 1914, s. 217.

84 *Kronika miejscowa*, WAW 1914, s. 276–277.

85 A. Kakowski, *Z niewoli do niepodległości. Pamiętniki*, Kraków 2000, s. 117–119.

86 *Kronika miejscowa*, WAW 1914, s. 319.

w Zachodniej Europie przedłużyć, bo serce jego wyrwało się do swoich, do swej owczarni, do braci kapłanów, do kraju dotkniętego tyłoma klęskami, po czym, podziękowawszy Jego Ekscelencja biskupowi sufraganowi, konsystorzowi i prześwietnej Kapitulie za tymczasowe rządy diecezją, za zarządzenia, dostosowane do obecnych potrzeb i ważności chwili, z każdym z kapłanów zamienił słów kilka, zachęcając wszystkich do dalszej pracy pasterskiej, wywołanej okolicznościami wojny⁸⁷.

23 października, w piątek, o godz. 10 rano, w kościele katedralnym Arcypasterz odprawił nabożeństwo dziękczynne z racji ocalenia Warszawy. W stalach zasiadła kapituła warszawska, kościół zaś przeppełnił tłum pobożnych na czele z delegatami Centralnego Komitetu Obywatelskiego, komitetu m. Warszawy, Polskiego Komitetu Sanitarnego i przedstawicielami najpoważniejszych instytucji. Z przedstawicieli władz obecny był na nabożeństwie gubernator Korf. Nabożeństwo zakończyło *Te Deum laudamus*, odśpiewane przez duchowieństwo. Potem wysłano telegram do pałacu w Carskim Siole o treści:

„Do Jego Cesarskiej Mości Najjaśniejszego Pana. Z ocalonej przy pomocy Bożej i z woli Waszej Cesarskiej Mości od najścia wroga Warszawy, odprawiwszy uroczyste nabożeństwo dziękczynne, ośmielam się złożyć u stóp Waszej Cesarskiej Mości w imieniu swoim i swojej owczarni uczucia najgłębszej wdzięczności i wierнопoddanego oddania. Rzymsko-katolicki Arcybiskup Warszawski Aleksander Kakowski”.

Tego samego dnia Jego Ekscelencja z carskosielskiego pałacu otrzymał następującą depeszę:

„Rzymsko-Katolicki Arcybiskup Kakowski, Warszawa. Dziękuję Bogu za ocalenie Warszawy od zajęcia jej przez wroga. Sercem dzielę radość z tego powodu Waszej owczarni. Dziękuję wszystkim za modlitwy i wyrażone uczucia oddania. Mikołaj”⁸⁸.

26 października, w poniedziałek, Arcypasterz zaszczycił swoją obecnością zebranie Stowarzyszenia Robotników Chrześcijańskich. Przed Domem Ludowym Arcypasterz powitał Główny Zarząd. Z chwilą wejścia Jego Ekscelencji brać robotnicza, wypełniająca po brzegi wielką salę, wydała okrzyk: „Jego Ekscelencja ks. Arcybiskup niech żyje”! Po czym liczna gromadka dzieci robotników odśpiewała hymn *Bogurodzica Dziewica*. Arcypasterz, idąc przez salę błogosławił obecnych, natomiast zabierając głos w trakcie spotkania, zachęcał robotników, aby dalej szli drogą wytkniętą, mając na celu prawdziwą kulturę, opartą na podstawach Ewangelii, bo inna wyda takie tylko rezultaty, jakie zbierają Niemcy, którzy chępliwi się wielką kulturą, w wojnie jednak obecnej kultury nie wykazują, przeciwnie, czyny ich barbarzyńskie dowodzą straszego zdziczenia. Inaczej być nie mogło, bo gdzie nie ma ducha Chrystusowego, ducha wiary, prawdziwej kultury spodziewać się nie można. Następnie Jego Ekscelencja zalecał robotnikom, aby w tych

87 Tamże.

88 Tamże, s. 319–320.

ciężkich czasach każdy, nie oglądając się na dobroczynność ludzką, myślał o sobie, szukał zajęcia, jeżeli nie tu w Warszawie, to dalej na prowincji – dla dobra sprawy ogólnej nikt nie powinien uchylać się od pracy. Przy okrzykach: „Jego Ekscelencja ks. Arcybiskup niech żyje! Niech żyje Stowarzyszenie Robotników Chrześcijańskich!” i śpiewie: *Pracą i ładem*, Arcypasterz opuścił salę⁸⁹.

28 października, w środę, w uroczystość św. św. Szymona i Judy Apostołów, w kaplicy pałacowej, w obecności wszystkich członków Kapituły Metropolitalnej, po Mszy Świętej odbyło się włożenie paliusza pontyfikalnie przybranemu arcybiskupowi Kakowskiemu. Aktu tego, ściśle według przepisów Pontyfikału, dokonał Jego Ekscelencja. ks. biskup Ruskiewicz⁹⁰.

29 października, w czwartek, ks. arcybiskup odwiedził szpital dla rannych żołnierzy, utrzymywany przez Stowarzyszenie Właścicieli Nieruchomości (Miodowa 3). Arcypasterz rozmawiał z rannymi, dwom żołnierzom katolikom udzielił swego błogosławieństwa, innym życzył rychłego powrotu do zdrowia, zaznaczając, że przychodzi odwiedzić ich, jako arcybiskup katolicki w imię miłości Chrystusowej, stanowiącej główną zasadę wszystkich wyznań chrześcijańskich. Po ukończeniu oględzin sali dr Kosmowski prosił o błogosławieństwo dla zbożnej pracy. W odpowiedzi ks. arcybiskup wyjaśnił wielkie znaczenie samarytańskiego miłosierdzia, które zna tylko bliźnich, a nie wyróżnia ani wyznań, ani narodowości. Niezależnie od tej wizyty Jego Ekscelencja odwiedził szpitale: w Hotelu Rzymskim, przy ul. Elektoralnej nr 2 i w gmachu b. Banku Polskiego.

Ksiądz arcybiskup obdarował rannych książkami do nabożeństwa, medalikami i szkaplerzami. W rozmowach z chorymi Arcypasterz nie szczędził im słów pociechy⁹¹.

31 października, w sobotę, po południu, Jego Ekscelencja zaszczyił swoją obecnością siedzibę Centralnego Komitetu Obywatelskiego. Członkowie Komitetu zapoznali Arcypasterza z zakresem działalności naczelnej instytucji w kraju i z planami na przyszłość. Ksiądz Arcybiskup udzielił Komitetowi Centralnemu swego błogosławieństwa, dla jego pracy dla dobra kraju i wyraził chęć współdziałania z Komitetem oraz gotowość duchowieństwa katolickiego do pracy obywatelskiej⁹².

6 listopada, w piątek, Jego Ekscelencja ks. arcybiskup zaszczyił ks. prał. M. Godlewskiego – redaktora niedawno powstałego w Warszawie czasopisma „Kurier dla Wszystkich” – odręcznym pismem o treści znamionującej jego stosunek do czasopiśmiennictwa:

„Szanowny Księżę Prałacie! W nowszych czasach prasa codzienna wielkiego nabrała znaczenia we wszystkich krajach i u nas w szczególności; doniosłość prasy stała się jeszcze większą w dobie przełomowej, jaką nam obecnie z woli Opatrzności wypadło przeżywać. W tak wyjątkowych okresach, jak obecny, pism

89 Tamże, s. 320–321.

90 Tamże, s. 320.

91 Tamże, s. 321.

92 Tamże.

dobrych, uczciwych, nigdy nie może być za wiele, a zwłaszcza pism opartych na podstawach naszej świętej wiary katolickiej. Dlatego też z wielką radością powitałem powstanie założonego przez grono osób z księdzem Prałatem na czele nowego «Kuriera dla Wszystkich», który, służąc bez żadnych zastrzeżeń sprawie Kościoła i Ojczyzny, pragnie gmach społeczny uchronić od wstrząszeń szkodliwych, a szerokie zastępy ludności powstrzymać od zbroczenia na drogi obłądne.

Życząc nowemu pismu, aby się rozwijało i stokrotny plon przyniosło na pożytek Kościołowi i społeczeństwu, wydawcom i całej redakcji «Kuriera dla Wszystkich» przesyłam swe arcybiskupskie błogosławieństwo na dalszą zbożną pracę⁹³.

15 listopada, w niedzielę, w związku w obchodzoną w seminarium uroczystością św. Stanisława Kostki, Jego Eksceleńcja celebrował tam Mszę Świętą, a po skończonym nabożeństwie wygłosił do alumnów, na tle życia świętego Młodzieńca, odpowiednią konferencję. Następnie, w asyście ks. prał. Chelmskiego i ks. dziek. Puchalskiego dopełnił wizytacji zrujnowanych wskutek działań wojennych kościołów w Raszynie, Pęcicach, Pruszkowie i Żbikowie. Jego Eksceleńcja ks. arcybiskup zwracał się do zgromadzonych parafian ze słowami pociechy i krzepił ufnością w pomoc i opiekę Bożą, składając przy tym skromne ofiary na chwilowe zabezpieczenie świątyń od zupełnej ruiny. Jego Eksceleńcja przyrzekł też dolożyć wszelkich starań, aby znaleźć środki skuteczniejszej pomocy. Ludność ze łzami wdzięczności słuchała jego słów, żegnając go gorącym „Bóg zapłać!”⁹⁴

17 listopada, we wtorek, do kościoła Przenajświętszej Rodziny przy ul. Wiślanej, w ostatnim dniu odbywanych tam trzydniowych rekolekcji dla mieszkańców Powiśla, przybył po południu Jego Eksceleńcja ks. arcybiskup, aby przeszło 500 osobom udzielić Sakramentu Bierzmowania⁹⁵.

18 listopada, w środę Arcybiskup udał się do Rokitna, w pow. błońskim, aby naocznie przekonać się o strasznym zniszczeniu tamtejszej świątyni. Jedyną pociechą dla stroskanego duszpasterza i parafian było ocalenie obrazu Matki Boskiej Rokicińskiej, który ściągał liczne pielgrzymki wiernych. Nabożeństwa odprawiane były tymczasowo w szopie w małej, ocalonej zakrystii⁹⁶.

22 listopada, w niedzielę, o godz. 8 rano, w kościele archikatedralnym, ks. arcybiskup udzielił święceń kapłańskich ks. Frelkowi – alumnowi seminarium lubelskiego, a następnie kilku wiernym Sakramentu Bierzmowania⁹⁷.

26 listopada, w czwartek, w asyście ks. prał. Chelmskiego Jego Eksceleńcja wziął udział w dorocznym posiedzeniu Warszawskiego Towarzystwa Naukowego⁹⁸.

27 listopada, w piątek, na zebraniu księży proboszczów i rektorów kościołów m. Warszawy, Jego Eksceleńcja polecił, aby wszyscy proboszczowie – celem

93 Tamże, s. 322.

94 Tamże, s. 323.

95 Tamże.

96 Tamże, s. 322–323.

97 Tamże, s. 323.

98 Tamże.

przyjścia z pomocą prawdziwie jej potrzebującym – roztoczyli w swoich parafiach nad biednymi opiekę, która by nie poprzestawała tylko na samym wydawaniu bonów głodnym, lecz także powodowała odwiedzanie biednych, wstydzących się zebrać w ich mieszkaniach i niosła pomoc tak materialną, jak i moralną⁹⁹.

30 listopada, w poniedziałek, w trosce o los polskich kościołów, Jego Eksceleńcja wysłał do Ojca Świętego Benedykta XV, skierowaną na ręce Kard. Sekretarza Stanu, następującą depezę:

„Kardynał Sekretarz Stanu Gasparri. Rzym-Watykan. Wojska niemieckie systematycznie posługują się w Polsce wieżami i kościołami dla celów wojennych, umieszczając tam mitraliezy i stacje telegraficzne. Mnóstwo kościołów zrujnowanych [...]. Błagam Eminencję o przedstawienie sprawy Ojcu Świętemu, aby raczył podjąć interwencję. Aleksander Kakowski, Arcybiskup Warszawski”¹⁰⁰.

Tego samego dnia Arcypasterz, w asyście księży Chelmieckiego i Jełowickiego odwiedził lokal bezpłatnej kuchni dla najbiedniejszych dzieci, otwartej przy kościele parafialnym św. Trójcy na Solcu. Jego Eksceleńcja udzielił wszystkim zebranych błogosławieństwa i po przemówieniu do nich, usiadłszy na ławie obok jedzących dzieci, skosztował smacznej i pożywnej zupy, jaką w tym dniu dla nich przygotowano¹⁰¹.

24 grudnia, w czwartek, w Wigilię Bożego Narodzenia, od południa, Kapituła Metropolitalna, duchowieństwo Konsystorza, seminarium, proboszczowie parafii warszawskich, rektorzy kościołów filialnych, wikariusze parafialni, prefekci szkół warszawskich składali Arcypasterzowi życzenia świąteczne, za które Jego Eksceleńcja serdecznie wszystkim dziękował. W odpowiedzi, zachęcając kapłanów do męstwa w obecnych ciężkich warunkach, wspominał też Arcypasterz, jak wielu spośród kapłanów Archidiecezji w tym dniu uroczystym było bez dachu nad głową i w ostatniej biedzie i jak nimi – bezdomnymi – pozostałe duchowieństwo przede wszystkim zająć się powinno¹⁰².

W późnych godzinach popołudniowych Arcybiskup Warszawski uczestniczył w wieczerzy wigilijnej obchodzonej w gospodzie dla bezdomnych przy ul. Smolnej. Jego Eksceleńcja w podniosłych słowach przemówił do nieszczęśliwych, krzepiąc ich nadzieją lepszej przyszłości, potem łamał się oplatkiem, a dzieci obdarował obrazkami¹⁰³. Tego samego dnia, o północy Jego Eksceleńcja celebrował w katedrze pasterkę¹⁰⁴.

25 grudnia, w piątek, w asyście księży Bączkiewicza, Gautiera i Łyszkowskiego, Arcypasterz celebrował w katedrze sumę¹⁰⁵.

99 Tamże, s. 325.

100 Tamże, s. 323.

101 Tamże, s. 324.

102 *Kronika miejscowa*, WAW 1915, s. 27.

103 Tamże, s. 29

104 Tamże, s. 27.

105 Tamże.

1915

1 stycznia, w piątek, w dniu Nowego Roku Arcypasterz przyjmował życzenia od przedstawicieli władz, instytucji i stowarzyszeń oraz obywatelstwa miejskiego i wiejskiego. Na przyjęciu noworocznym u Jego Ekscelencji ks. Arcypasterza obecni byli również konsulowie angielski i francuski¹. Tego dnia arcybiskup Kakowski także datował pismo do redaktora „Wiadomości Archidiecezjalnych Warszawskich”, wyrażając całkowitą pochwałę dla jego pracy oraz kreśląc najważniejsze zadania stawiane temu tytułowi².

4 stycznia, w poniedziałek, w swej kaplicy pałacowej ks. Arcybiskup Metropolita dokonał instalacji kanonicznej ks. W. M. Szcześniaka, proboszcza parafii św. Barbary na kanonika gremialnego Kapituły Metropolitalnej Warszawskiej³.

6 stycznia, w środę, w uroczystość Trzech Króli, Arcypasterz celebrował w katedrze uroczystą sumę⁴.

9 stycznia, w sobotę, o godz. 16, Jego Ekscelencja ks. arcybiskup Kakowski, w asyście ks. kan. Gniazdowskiego zwiedził biuro Komitetu Opieki nad Jeńcami Polakami mieszczące się w siedzibie Klubu Automobilowego przy ul. Czystej nr 6. Arcypasterza powitali księstwo Sewerynostwo Światopełk-Czetwertyński, wiceprezes Kazimierz Olszowski oraz członkowie Komitetu pp. Maria hr. Sobańska, Zofia Rzewuska, Kazimierzowa Olszowska, Zofia Żylińska, Elina Peplowska, Zygmunt Chamiec, ks. prof. Nowakowski i inni. Jego Ekscelencja, zapoznawszy się szczegółowo z bardzo obszerną i wysoce humanitarną działalnością Komitetu oraz zwiedzwszy jego składy usytuowane w Hotelu Europejskim, udzielił wszystkim pracującym pasterskiego błogosławieństwa i zapisał się na członka Komitetu Opieki⁵.

17 stycznia, w niedzielę, w katedrze, Arcypasterz udzielił alumnom Seminarium Metropolitalnego w Warszawie święceń subdiakonatu, diakonatu i kapłańskich⁶.

24 stycznia, w niedzielę, Jego Ekscelencja udzielił w katedrze świętojańskiej kolejnych święceń kapłańskich i diakonatu⁷.

7 lutego, w niedzielę, w kościele archikatedralnym, Arcypasterz celebrował uroczystą sumę, podczas której – po *Credo* – wygłosił z ambony kazanie zakończone ofiarowaniem całej Archidiecezji i wszystkich wiernych Najśłodszemu Sercu Jezusowemu⁸.

15 lutego, w poniedziałek, w swojej prywatnej kaplicy, ks. arcybiskup dopełnił instalacji kanonicznej ks. Adolfa Jełowickiego, prałata domowego papieskiego,

1 *Kronika miejscowa*, WAW 1915, s. 27.

2 Aleksander Kakowski Arcybiskup, *Księżę Redaktorze!*, WAW 1915, s. 1–2.

3 *Kronika miejscowa*, WAW 1915, s. 28.

4 Tamże, s. 27.

5 Tamże, s. 31.

6 Tamże, s. 28.

7 Tamże, s. 27–29, 31.

8 *Kronika miejscowa*, WAW 1915, s. 65.

sędziego surrogata, proboszcza parafii św. Trójcy na Solcu na kanonika gremialnego metropolitalnego warszawskiego⁹.

21 lutego, tj. w I niedzielę Wielkiego Postu, w kościele metropolitalnym św. Jana Jego Eksceleńcja ks. arcybiskup, w asyście ks. kan. J. Gautiera – wiceregens seminarium, udzielił święceń mniejszych i tonsury alumnom miejscowego Seminarium¹⁰.

25 lutego, w czwartek, w przeddzień imienin Arcypasterza, w pałacu arcybiskupim, zgromadziło się duchowieństwo miejscowe, by złożyć Najdostojniejszemu Solenizantowi swoje życzenia. Jego Eksceleńcja w serdecznych słowach dziękował przedstawicielom duchowieństwa za wyrażone uczucia, a także podnosił na duchu swoich współpracowników i wspierał ich w dziele pasterzowania, aby w ciężkich dla narodu chwilach stali mężnie przy pracy na swoich życiowych posterunkach, pełni ufności w Bogu¹¹.

26 lutego, w piątek, w sam dzień imienin Arcypasterza, w katedrze została odprawiona na jego intencję uroczysta Msza Święta z odśpiewaniem *Te Deum*. Takież nabożeństwa odbywały się we wszystkich kościołach Archidiecezji. Tego dnia Jego Eksceleńcja przyjmował życzenia od osób świeckich – przedstawicieli społeczeństwa i różnych instytucji z Warszawy i z prowincji¹².

7 kwietnia, w środę, o godz. 9, w katedrze św. Jana ks. prał. L. Ponewczyński odprawił Mszę Świętą wraz z modłami na intencję Arcypasterza, z okazji drugiej rocznicy jego prekonizacji na stolicę warszawską. Po tym nabożeństwie, w zakrystii kanonickiej przy kościele św. Jana, duchowieństwo złożyło Arcypasterzowi *homagium* i życzenia¹³.

13 kwietnia, we wtorek, o godz. 18, Jego Eksceleńcja wziął udział w pierwszym organizacyjnym zebraniu członków Towarzystwa Oszczędności i Pomocy dla Rzymsko-Katolickiego Duchowieństwa Archidiecezji Warszawskiej.

24 kwietnia, w sobotę, o godz. 10.30 rano, w katedrze św. Jana ks. arcybiskup odprawił nabożeństwo żałobne za duszę śp. Józefa Nakoniecznego – posła guberni lubelskiej. Arcypasterzowi w czasie celebry asystował, jako diakon, ks. prał. Chełmicki, zaś jako kanonicy honorowi księża Sokołowski i Lipiński.

Kościół katedralny był wypełniony. Z Koła poselskiego w Izbie Państwowej byli obecni posłowie Jerzy Gościcki i Alfons Parczewski, z Koła w Radzie Państwa – poseł Gabriel Godlewski. Prócz tego byli też przedstawiciele Komitetu Narodowego – pp. Z. Balicki, H. Dembiński, R. Dmowski, M. Lutosławski i F. Nowodworski, przedstawiciele Stronnictwa Demokratyczno-Narodowego i innych grup politycznych, instytucji społecznych i szerokich sfer naszego społeczeństwa.

9 Tamże, s. 65.

10 *Kronika miejscowa*, WAW 1915, s. 95.

11 Tamże, s. 94–95.

12 Tamże, s. 95.

13 *Kronika miejscowa*, WAW 1915, s. 158.

Po nabożeństwie, delegacja złożona z posłów: G. Godlewskiego, J. Gościckiego i A. Parczewskiego, udała się do Jego Ekscelencji ks. arcybiskupa, by mu podziękować za odprawienie nabożeństwa¹⁴.

30 kwietnia, w piątek, Jego Ekscelencja ks. arcybiskup zwrócił się do Towarzystwa Wyścigów Konnych w Warszawie przedstawiając, że w warunkach obecnych urządzenie wszelkiego rodzaju zabaw publicznych, a zwłaszcza wyścigów połączonych ze szkodliwym hazardowym totalizatorem, nie licuje z nastrojem ogółu oraz sprzeciwia się opinii znacznej części społeczeństwa. Arcypasterz wyraził swe przekonanie, że Zarząd Towarzystwa zechce użyć odpowiednich środków celem zapobieżenia obrazie uczuć trzeźwo myślącego społeczeństwa¹⁵.

W kwietniu, ukazał się, w odbitce z płaskorzeźby Czesława Makowskiego, medal wybity w zakładzie Józefa Chylińskiego, w srebrze i brązie, z wizerunkiem Jego Ekscelencji Arcybiskupa Metropolity Warszawskiego, ks. Aleksandra Kakowskiego. Na jednej stronie medalu, wokół portretu, mieści się napis: „Ks. Arcyb. Aleksander Kakowski”. Na drugiej stronie umieszczono herb rodowy Arcypasterza otoczony insygniami arcybiskupimi, pod herbem godło „Operari sperare”, a nad herbem napis: „Urodzony 5. II 1862. Prekonizowany Arcybiskupem Warszawskim 7. V 1913”. Medal odznacza się artyzmem i starannością wykończenia¹⁶.

20 maja, w czwartek, w kościele na Woli, Jego Ekscelencja udzielił Sakramentu Bierzmowania 2489 osobom, przeważnie dzieciom¹⁷.

Tego samego dnia ks. arcybiskup, w towarzystwie sekretarza konsystorza ks. J. Rystera, przybył na egzamin ostateczny maturzystek z religii na pensji p. Józefy Gagatnickiej. Egzamin wypadł bardzo dobrze. Arcypasterz, uradowany znajomością wiadomości z całokształtu przedmiotu (apologetyka, dogmatyka szczegółowa, etyka, historia kościelna i katechizm), podziękował przełożonej pensji p. Gagatnickiej za kierunek katolicki w szkole; prefektowi ks. Feliksowi de Ville – za dobre prowadzenie wykładów, a także maturzystkom za sumienną kilkuletnią pracę w nabyciu gruntownej wiedzy religijnej, życząc zarazem, by zdobyte przez nie zasady wiary opromieniały w przyszłości całe ich życie, które powinno się zawsze opierać na nauce Chrystusowej¹⁸.

21 maja, w piątek, w kościele pp. Wizytek, ks. arcybiskup wybierzmował 115 uczniów ze szkoły im. Adama Mickiewicza¹⁹.

22 maja, w sobotę, w kościele Zbawiciela Arcypasterz udzielił Sakramentu Bierzmowania 68 uczennicom z pensji p. Sierpińskiej²⁰.

14 Tamże.

15 Tamże.

16 Tamże, s. 158–159.

17 *Kronika miejscowa*, WAW 1915, s. 185.

18 Tamże, s. 186.

19 Tamże, s. 185.

20 Tamże.

23 maja, w niedzielę, w uroczystość Zielonych Świąt Jego Eksceleńcja odprawił sumę w katedrze²¹.

25 maja, we wtorek, Jego Eksceleńcja ks. arcybiskup dokonał konsekracji ołtarza w kaplicy zakładu dla umysłowo chorych w Górze Kalwarii. Przy bramie triumfalnej, na której widniał barwny napis: „Witaj nam czcigodny Arcypasterzu”, oczekiwali: pacjenci zakładu, szarytki, wiceprezydent miasta Warszawy p. Zaremba, naczelnik zakładów dobroczynnych p. Koralewski, budowniczy Rakiewicz, naczelny lekarz Rzeszotarski oraz duchowieństwo z dekanatu i alumni seminarium.

Arcypasterz, w towarzystwie ks. prał. Galla, przybył o 9.15 witany chlebem i solą przez p. Zarembę i kuratora zakładu – dr. Okęckiego. W kaplicy, prefekt szkół w Gostyninie, pełniący obowiązki miejscowego kapelana, w podniosłych słowach podziękował Jego Eksceleńcji za łaskawe odwiedziny i skreśliwszy historię powstania zakładu, przedstawił jego stan moralny i materialny. Ks. Arcypasterz serdecznie odpowiedział i po odmówieniu psalmów pokutnych przystąpił do konsekracji ołtarza. Umieszczone zostały w nim relikwie świętych Felicissimusa i Pauliny, pozostawiono tytuł Wniebowzięcia NMP.

Po konsekracji ks. arcybiskup 190 osobom, przeważnie dzieciom z parafii, udzielił Sakramentu Bierzmowania, po obiedzie zaś zwiedził zakłady dobroczynne i kościół parafialny w Górze Kalwarii, pojechał do Czerska, a o godz. 18 odjechał do Warszawy²².

26 maja, w środę, w godzinach popołudniowych, Arcypasterz w asyście ks. prał. Chełmickiego, przybył na wystawę *Walka z chorobami zakaźnymi*. Arcypasterz zwiedził szczegółowo wszystkie działy wystawy, interesując się bardzo staraniami, jakie podjęte zostały, połączonymi siłami, w celu zwalczania groźących miastu i krajowi chorób zakaźnych i epidemii. Dostojny gość bawił na wystawie przeszło półtorej godziny, oprowadzany przez członków komitetu i dyrekcję oraz specjalistów²³.

27 maja, w czwartek, o godz. 17, Jego Eksceleńcja ks. arcybiskup w towarzystwie ks. prał. Jełowickiego wizytował kościółek Matki Boskiej Częstochowskiej i bł. Władysława z Gielniowa przy Łazienkowskiej 14 (Rozbrat). Zwiedziwszy wszystko w tym pokapucyńskim kościele, Arcypasterz chwil kilka zabawił u miejscowego rektora – ks. dr. M. Ryniewiczza, wyraził zadowolenie z zastanego w kościele porządku i udzielił swego błogosławieństwa²⁴.

30 maja, w niedzielę, w kościele św. Karola Boromeusza przy ul. Chłodnej, ks. arcybiskup udzielił Sakramentu Bierzmowania 745 osobom, przeważnie dzieciom²⁵.

21 Tamże, s. 184.

22 Tamże, s. 185.

23 Tamże, s. 186.

24 Tamże, s. 185.

25 Tamże.

2 czerwca, w środę, Arcypasterz bierzmował dziatwę w kościołach – NMP na Lesznie w liczbie 620 osób i św. Trójcy, w liczbie 861 osób²⁶.

3 czerwca, w czwartek, w uroczystość Bożego Ciała Arcypasterz celebrował w katedrze uroczystą sumę z procesją, która – podobnie jak we wszystkich warszawskich kościołach – odbyła się w obrębie świątyni²⁷.

4 czerwca, w piątek, w kościele Zbawiciela z rąk Jego Ekscelencji ks. arcybiskupa Sakrament Bierzmowania otrzymało 455 dzieci²⁸.

5 czerwca, w sobotę, w kościele św. św. Piotra i Pawła Metropolita Warszawski wybierzmował 861 osób²⁹.

6 czerwca, w niedzielę, w kościele Wszystkich Świętych Sakrament Bierzmowania z rąk Arcypasterza otrzymało 2007 osób³⁰.

12 czerwca, w sobotę, w kościele św. Floriana na Pradze, Jego Ekscelencja udzielił Sakramentu Bierzmowania 395 osobom. Tego samego dnia, w kościele Najświętszej Panny Maryi na Nowym Mieście sakrament ten z jego rąk przyjęło 420 osób³¹.

15 czerwca, we wtorek, w kościele św. Augustyna, Jego Ekscelencja wybierzmował 670 osób³².

17 czerwca, w czwartek, w kaplicy pałacu arcybiskupiego Sakrament Bierzmowania przyjęło z rąk Jego Ekscelencji 68 osób³³.

19 czerwca, w sobotę, Jego Ekscelencja ks. arcybiskup udał się kolejną do Karczewa, aby dokonać tam konsekracji kościoła. Przy bramie triumfalnej z napisem „Witaj nam czcigodny Arcypasterzu” powitał go chlebem i solą redaktor p. Jankowski – obywatel ziemski ze Skarbonki. W szczelnie zapelnionym przez wiernych kościele Arcypasterz – w odpowiedzi na wystąpienie proboszcza – przemówił bardzo serdecznie i gorąco, zachęcając wiernych, aby trwali ściśle przy Kościele katolickim i prowadzili życie prawdziwie chrześcijańskie. Następnie, odprawivszy procesję żałobną za zmarłych parafian, zapoznał się z aktualnym stanem kościoła, ołtarzy, chrzcielnicy, zakrystii, a chwilę odpocząwszy, jeszcze tego samego dnia udzielił 585 osobom Sakramentu Bierzmowania³⁴.

20 czerwca, w niedzielę, ks. arcybiskup dokonał konsekracji rozbudowanego kościoła w Karczewie, którego wielki ołtarz otrzymał tego dnia relikwie męczenników Wiktora i Wiktorii. Po tej ceremonii Jego Ekscelencja odprawił uroczystą sumę, po której udzielił wiernym pasterskiego błogosławieństwa. Następnie, jeszcze przed

26 Tamże.

27 Tamże, s. 184.

28 Tamże, s. 185.

29 Tamże, s. 185–186.

30 Tamże, s. 187.

31 *Kronika miejscowa*, WAW 1915, s. 256.

32 Tamże, s. 258.

33 Tamże, s. 256.

34 *Kronika miejscowa*, WAW 1915, s. 220.

obiadem, Arcypasterz udzielił bierzmowania 1700 dziewczętom, a po obiedzie Sakrament Bierzmowania z jego rąk otrzymało 1300 chłopców.

W godzinach wieczornych Jego Eksceleńcja, w towarzystwie ks. prał. Czeczotta, odwiedził pp. Kurtzów – właścicieli Otwocka³⁵.

21 czerwca, w poniedziałek, ks. arcybiskup powrócił do Warszawy³⁶.

22 czerwca, we wtorek, o godz. 9 rano, w kościele archikatedralnym, w rocznicę konsekracji biskupiej ks. A. Kakowskiego, odbyło się nabożeństwo dziękczynne, celebrowane przez ks. kan. Marmo. Przed nabożeństwem stalle zajęli członkowie Kapituły Warszawskiej z biskupem Ruszkiewiczem na czele, członkowie konsystorza, profesorowie i kler Metropolitalnego Seminarium Warszawskiego. Z rozpoczęciem nabożeństwa Arcypasterz zajął tron arcybiskupi. Całą uroczystość zakończyło odśpiewanie hymnu *Te Deum laudamus*³⁷.

24 czerwca, w czwartek, w kościele św. Floriana na Pradze, Jego Eksceleńcja udzielił Sakramentu Bierzmowania 1210 osobom³⁸.

27 czerwca, w niedzielę, w kaplicy arcybiskupiego pałacu, Arcypasterz wybierzmował 24 osoby³⁹.

4 lipca, w niedzielę, w kościele katedralnym św. Jana, Arcypasterz udzielił święceń diakonatu i subdiakonatu kilkunastu alumnom Seminarium Warszawskiego. Przy święceniach Jego Eksceleńcji asystował, jako archidiakon, ks. kan. Gall – regens Seminarium⁴⁰.

11 lipca, w niedzielę, w kościele św. Kazimierza pp. Sakramentek na Nowym Mieście, Jego Eksceleńcja ks. arcybiskup wyświęcił diakona J. Dzióbę na kapłana, a subdiakonów P. Mrocza i S. Mystkowskiego na diakonów – dwaj ostatni 18 lipca otrzymali święcenia kapłańskie⁴¹.

12 lipca, w poniedziałek, w kościele św. Floriana na Pradze, Jego Eksceleńcja udzielił Sakramentu Bierzmowania 503 osobom⁴².

18 lipca, w niedzielę, w katedrze, Jego Eksceleńcja udzielił święceń kapłańskich dwóm diakonom. Otrzymali je, jak wspomniano wcześniej, P. Mroczek i St. Mystkowski⁴³. Tego dnia Jego Eksceleńcja udzielił w katedrze Sakramentu Bierzmowania 21 osobom⁴⁴.

25 lipca, w niedzielę, w kościele archikatedralnym, Arcypasterz, w asyście ks. prał. Galla, udzielił święceń wyższych (kapłańskich i subdiakonatu)

35 Tamże, s. 220–221.

36 Tamże, s. 219–221.

37 Tamże, s. 219.

38 *Kronika miejscowa*, WAW 1915, s. 256.

39 Tamże.

40 *Kronika miejscowa*, WAW 1915, s. 219.

41 Tamże.

42 *Kronika miejscowa*, WAW 1915, s. 256.

43 *Kronika miejscowa*, WAW 1915, s. 219.

44 *Kronika miejscowa*, WAW 1915, s. 256.

wychowankom Seminarium Lubelskiego. Święcenia kapłańskie otrzymali następujący alumni: Gładysz Józef, Iwanicki Karol, Stopniak Piotr, Szulc Aleksander, Wysocki Józef, Zaremba Aleksander, Zaremba Tadeusz; natomiast święcenia subdiakonatu przyjęli: Chróściel Aleksander, Cybulski Henryk, Kosmulski Stefan, Nojszewski Jan, Rojecki Teofil, Próchniewicz Stanisław, Sobieszek Józef, Zmysłowski Czesław, Groszek Józef, Zarębski Stanisław i Liwerski Ludwik.

Tego samego dnia, w kościele archikatedralnym, Arcypasterz także bierzmował, udzielając tego sakramentu 10 osobom⁴⁵.

28 lipca, w środę, Jego Ekscelencja ks. arcybiskup, ośmiu lubelskim alumnom-subdiakonom udzielił święceń diakonatu. Otrzymali je: Chróściel Aleksander, Cybulski Henryk, Kosmulski Stefan, Nojszewski Jan, Rojecki Teofil, Próchniewicz Stanisław, Sobieszek Józef, Zmysłowski Czesław⁴⁶.

30 lipca, w piątek, ks. Metropolita Warszawski wyświęcił na kapłanów 5 alumnów seminarium lubelskiego. Grupę tę stanowili: Chróściel Aleksander, Kosmulski Stefan, Rojecki Teofil, Sobieszek Józef, Zmysłowski Czesław⁴⁷.

1 sierpnia, w niedzielę, o godz. 9 rano, w kościele oo. Dominikanów, ks. arcybiskup odprawił Mszę Świętą, a następnie w sali szkolnej dla dzieci przy tymże kościele poświęcił statuę Serca Pana Jezusa, po czym Jego Ekscelencja przemówił do zgromadzonej dziatwy i do młodzieży rzemieślniczej, zachęcając do gorliwej czci Przenajświętszego Serca. Świątynia ta była wówczas jeszcze świadkiem udzielenia przez Arcypasterza 6 osobom Sakramentu Bierzmowania⁴⁸.

9 sierpnia, w poniedziałek, na rozpoczęcie nowego roku szkolnego w Seminarium Metropolitalnym, Arcypasterz – w obecności kierowników i wszystkich alumnów – odprawił w kaplicy seminaryjnej Mszę Świętą, po której przemówił do zgromadzonej młodzieży duchownej. Jego Ekscelencja najwięcej miejsca poświęcił zachęce do sumiennej i wytrwałej pracy nad urobieniem duchowym i wykształceniem umysłowym, by godnie i należycie przygotować się mogli do wielkiej i odpowiedzialnej pracy, jaka ich czeka w przyszłości⁴⁹.

12 sierpnia, w czwartek, w kościele katedralnym Arcypasterz Warszawski udzielił święceń alumnom Seminarium Lubelskiego: kapłańskich Henrykowi Cybulskiemu i diakonatu Andrzejowi Kamińskiemu. Przy święceniach Jego Ekscelencji asystował ks. kan. Gautier – wiceregens Seminarium⁵⁰.

8 października, w piątek, w kościele pp. Kanoniczek przy placu Teatralnym, o godz. 10 rano, podczas Mszy Świętej Jego Ekscelencja ks. arcybiskup Kakowski, w obecności członków Prześwietnej Kapituły Metropolitalnej oraz licznych przedstawicieli wyższych sfer społecznych z księciem Zdzisławem Lubomirskim na czele,

45 Tamże.

46 Tamże.

47 Tamże.

48 Tamże, s. 256–257.

49 *Kronika miejscowa*, WAW 1915, s. 287.

50 Tamże.

przyjął uroczyste zaprzysiężenie świeżo obranej ksieni pp. kanoniczek Elżbiety hrabianki Mycielskiej⁵¹.

28 października, w czwartek, o godz. 8 rano, w kościele archikatedralnym św. Jana, podczas Mszy Świętej, Jego Eksceleńcja ks. Arcybiskup Metropolita Warszawski w asyście ks. S. Galla, regensa Seminarium Warszawskiego, udzielił święceń diakonatu 10 alumnom tej uczelni⁵².

15 listopada, w poniedziałek, o godz. 9 rano, w szkole p. Zofii Wołowskiej, przy ul. Pięknej nr 28, ks. arcybiskup – w asyście duchowieństwa – wziął udział w zorganizowanej tam uroczystości bierzmowania. Po Mszy Świętej Jego Eksceleńcja przemówił do zebranych uczennic w słowach prostych a podniosłych, tłumacząc obowiązki dobrej chrześcijanki-Polki i wyjaśniając dobrodziejstwa, jakie za pomocą sakramentów spływają na dusze wierzących. Następnie Arcypasterz udzielił uczennicom szkoły Sakramentu Bierzmowania, pobłogosławił im, wreszcie obdarzył je obrazkami świętymi z prośbą, aby spoglądając na nie, modliły się też za Niego, gdyż jego rola i stanowisko są bardzo trudne i ciężkie. W zakończeniu Arcypasterz zwiedził cały gmach szkolny i salę rekreacyjną, gdzie wysłuchał serdecznych przemówień i śpiewów chóralnych uczennic⁵³.

Tego samego dnia Metropolita Warszawski uczestniczył jeszcze w uroczystościach otwarcia Uniwersytetu i Politechniki w Warszawie, które zgromadziły wiele osobistości. Najpierw, o godz. 10.30, przed samą uroczystością otwarcia, Jego Eksceleńcja celebrował solenne nabożeństwo w kościele archikatedralnym, gdzie mowę okolicznościową wygłosił z ambony ks. kan. Szlagowski. Następnie wraz z przedstawicielami władz państwowych, z generał-gubernatorem warszawskim von Beselerem na czele, uczestniczył w akcie otwarcia Uniwersytetu.

21 listopada, w niedzielę, w dzień wyznaczony przez władzę duchowną na wspieranie we wszystkich świątyniach warszawskich modlitwą i ofiarami najbardziej dotkniętych konsekwencjami wojny, Jego Eksceleńcja ks. Aleksander Kakowski orędownał w tej sprawie w archikatedrze warszawskiej, celebrując tam uroczystą sumę. Asystowali mu ks. prał. Gall i księża kanonicy A. Lipiński oraz Cz. Sokołowski. Okolicznościową mowę wygłosił z ambony prof. Seminarium Metropolitalnego ks. kan. Marcei Nowakowski.

1 grudnia, w środę, o godz. 20, Jego Eksceleńcja ks. A. Kakowski uczestniczył w wieczornicy przygotowanej przez Towarzystwo Krajoznawcze w sali Muzeum Przemysłu i Rolnictwa, poświęconej – z racji pięćsetlecia urodzin – wielkiemu uczonemu i Polakowi Janowi Długoszowi⁵⁴.

17 grudnia, w piątek, Jego Eksceleńcja ks. arcybiskup – w obecności liczного duchowieństwa, przedstawicieli władz i zaproszonych gości – dokonał poświęcenia

51 *Kronika miejscowa*, WAW 1915, s. 327.

52 *Kronika miejscowa*, WAW 1915, s. 365.

53 *Kronika miejscowa*, WAW 1915, s. 397.

54 Tamże, s. 397–398.

nowego gmachu Towarzystwa Higienicznego. Przy sposobności Arcypasterz gorąco do zebranych przemówił, witając nową placówkę pracy nad podniesieniem dobra kraju. Podkreślił z naciskiem, że grono ludzi dobrej wiary, czuwających nad zdrowiem miasta i jego ludności, nie zrażając się ani ciężkimi warunkami chwili, ani uciążliwością pracy, wzniosło ten gmach, w którego murach, w imię nauki, pracować będzie dla dobra narodu. W końcu zaznaczył, że z radością patrzy na ten owoc mozolnej pracy i życzył Towarzystwu jak najpomysłniejszego rozwoju⁵⁵.

21 grudnia, we wtorek, o godz. 8 rano, w kościele archikatedralnym św. Jana, podczas Mszy Świętej Jego Eksceleńcja ks. Aleksander Kakowski, w asystencji regensa Seminarium ks. prał. Stanisława Galla, udzielił święceń kapłańskich 13 alumnom, a trzech alumnów wyświęcił na diakonów⁵⁶.

22 grudnia, w środę, na intencję pomyślnego rozwoju Głównej Rady Opiekuńczej, Jego Eksceleńcja ks. arcybiskup odprawił w kościele katedralnym nabożeństwo błagalne w asyście ks. prał. Chełmickiego, jako archidiacona oraz księży Bączkiewicza i Kępińskiego jako kanoników *ad honores*. Na nabożeństwie obecni byli członkowie Rady Głównej, delegaci poszczególnych instytucji miejskich obywatelskich, społecznych i filantropijnych. Ponadto Rada Główna przesłała do Jego Eksceleńcji list w swej treści szczególny:

„Dostojny Arcypasterzu! Otwierając pierwsze posiedzenie Rady Głównej Opiekuńczej, nie możemy zacząć naszej pracy bez zwrócenia się do Ciebie, Dostojny Arcypasterzu, z wyrazami wdzięczności za Twoją życzliwą i owocną pomoc w zamierzeniach naszych. Jednocześnie czując, jak słabe są nasze siły wobec ogromu zadania, leżącego przed nami, upraszamy Cię, abyś stanął przy nas i siłą ducha, hartem i radą nas wspierał. Błogosławieństwo Twoje będziemy uważali jako siłę twórczą w naszej pracy i z tym większą energią do niej staniemy. Zarazem, uznając, jak wielkie znaczenie w pracach naszych duchowieństwo mieć może, ośmielamy się prosić o zapewnienie nam jego pomocy. Pragnąc zaś zespolić działalność naszą z życzeniami Waszej Eksceleńcji, prosimy o łaskawe delegowanie osoby do udziału we wspólnej pracy”.

Jego Eksceleńcja ks. arcybiskup, przychyłając się do powyższej prośby, mianował do Rady ks. prałata Z. Chełmickiego⁵⁷.

23 grudnia, w czwartek, w kościele katedralnym Jego Eksceleńcja ks. arcybiskup odprawił Mszę Świętą za spójność duszy śp. Ludomira Dymyzy, posła ziemi siedleckiej⁵⁸.

24 grudnia, w piątek, w Wigilię Świąt Bożego Narodzenia, Jego Eksceleńcja ks. Arcybiskup Metropolita Warszawski przyjmował życzenia od duchowieństwa swej Archidiecezji. Dziękując za nie Arcypasterz w serdecznych słowach podnosił

⁵⁵ *Kronika miejscowa*, WAW 1916, s. 24–25.

⁵⁶ Tamże, s. 23.

⁵⁷ Tamże.

⁵⁸ Tamże, s. 24.

na ducha swoich współpracowników wspierając ich w dziele pasterzowania i błogosławił na dalsze prace. Natomiast o północy – zwyczajem lat ubiegłych – Jego Ekszelencja celebrował pasterkę⁵⁹.

25 grudnia, w sobotę, w pierwszy dzień świąt Bożego Narodzenia, Arcypasterz – w asyście ks. prał. L. Łyszkowskiego i księży kanoników Cz. Sokołowskiego oraz Lipińskiego – celebrował uroczystą sumę⁶⁰.

31 grudnia, w piątek, w wigilię Nowego Roku Arcypasterz przyjął na prywatnej audiencji deputację dzieci, wraz z nauczycielkami, Domu im. Mańkowskich, którą mu przedstawił prefekt domu, ks. Bakanowski. Arcypasterz wypytywał szczegółowo o zakład, był bardzo zadowolony, że dzieci mają tam pożywienie, dziękował ks. Bakanowskiemu za pieczę nad nimi i udzielił błogosławieństwa na Nowy Rok⁶¹.

59 Tamże, s. 22.

60 Tamże.

61 Tamże, s. 24.

1916

1 stycznia, w sobotę, w uroczystość Nowego Roku, Arcypasterz przyjmował życzenia od przedstawicieli władz, instytucji i stowarzyszeń oraz obywatelstwa miejskiego i wiejskiego¹.

6 stycznia, w czwartek, w uroczystość Trzech Króli, Arcypasterz – z asystą ks. prał. L. Łyszkowskiego i księży kanoników Cz. Sokolowskiego oraz Lipińskiego – celebrował uroczystą sumę².

12 i 13 stycznia, w środę i czwartek, Jego Eksceleńcja Arcybiskup Metropolita przewodniczył odbywającym się w tamtych dniach w pałacu arcybiskupim obradom konferencji księży biskupów warszawskiej prowincji, poświęconym sprawom kościelnym, wynikłym z okoliczności wojennych³.

13 stycznia, w czwartek, uczestnicy tej konferencji – Arcybiskup Metropolita Warszawski Aleksander Kakowski, bp kujawsko-kaliski Stanisław Zdzitowiecki, bp płocki Antoni Julian Nowowiejski, bp sandomierski Marian Ryx, bp sufragan warszawski Kazimierz Ruszkiewicz i administrator diecezji lubelskiej i podlaskiej ks. Zenon Kwiek – przygotowali i wysłali adres do Ojca Świętego, który Jego Świątobliwość najchętniej przyjął, zasyłając w zamian żywą podziękę i życzenia, aby konferencja ta przyniosła jak najpomyślniejsze rezultaty.

Tego samego dnia uczestnicy warszawskiej konferencji przygotowali również „Słowo Biskupów polskich do wiernych swoich”⁴.

30 stycznia, w niedzielę, w kościele archikatedralnym św. Jana, Jego Eksceleńcja ks. arcybiskup, w asyście ks. kan. J. Gautiera, udzielił święceń kapłańskich wychowankowi Seminarium Lubelskiego diakonowi Wacławowi Przesmyckiemu⁵.

2 lutego, w środę, Jego Eksceleńcja ks. Arcypasterz – w celu umocnienia ducha swych diecezjan – udał się na wizytację kanoniczną kolejnych świątyń i parafii w Warszawie. Tym razem rozpoczął od pobonifraterskiego kościoła filialnego św. Andrzeja. Jego Eksceleńcja przybył tam o godz. 9. Witany u wejścia przez ks. prał. Galla, ks. W. Piotrowskiego oraz siostry miłosierdzia z ich przełożoną na czele, Arcypasterz zaraz po przybyciu odprawił cichą Mszę Świętą. Następnie zwiedził kościół i zakrystię, a znalazłszy wszystko w nadzwyczaj staranny sposób utrzymane, dziękował ks. rektorowi i siostram za gorliwą pracę. Po herbacie Arcypasterz zwiedził szpital św. Jana Bożego, oprowadzany przez pp. naczelnego lekarza dra Rosenthala, Koralewskiego, prof. Korwina Krukowskiego, dra Chodźkę, intendenta szpitala Łapińskiego i kasjera Cygańskiego. Widząc nędzę ludzką (w szpitalu mieszczą się tylko obłąkani) tak miłościwie przygarniętą i otoczoną troskliwą opieką, Jego Eksceleńcja serdecznie dziękował lekarzom za ich

1 *Kronika miejscowa*, WAW 1916, s. 22.

2 Tamże.

3 Tamże, s. 24.

4 Tamże, *Słowo Biskupów polskich do wiernych swoich*, WAW 1916, s. 53–54.

5 *Kronika miejscowa*, WAW 1916, s. 57.

wysiłki i starania nad niesieniem ulgi tym nieszczęśliwcom. O godz. 14, żegnany przez wszystkich obecnych, powrócił do swego pałacu⁶.

6 lutego, w niedzielę, o godz. 8.30 rano, Jego Ekscelencja udał się z wizytą kanoniczną do kościoła filialnego na Mokotowie. Przybycia Jego Ekscelencji oczekiwali tam ks. prał. Gall, dziekan kan. S. Puchalski, kan. K. Bączkiewicz, miejscowi wikariusze z ks. proboszczem na czele, alumni Seminarium, bractwa miejscowe, kolator kościoła p. A. Szuster, członek Dozoru Kościelnego p. J. Chojnacki i p. K. Szonert – burmistrz Mokotowa.

W ingresowym przemówieniu Arcypasterz przekazał wiernym nauki i upomnienia stosowne do przeżywanych czasów, odprawił procesję za zmarłych, bierzmował, a o godz. 11 celebrował sumę, po której udzielił zgromadzonym błogosławieństwa apostolskiego wraz z odpustem zupełnym. O godz. 14 Arcypasterz zwiedził kancelarię parafialną, potem ochronki założone przez ks. Blizińskiego, a następnie poświęcił bibliotekę parafialną. Później powrócił do kościoła, gdzie odpytał z katechizmu dzieci i bierzmował. O godz. 16.30 Wizytator opuścił parafię, odwiedzając w drodze powrotnej dom sierot (dziewcząt) przy ul. Rakowieckiej, prowadzony przez siostry miłosierdzia⁷.

12 lutego, w sobotę, o godz. 16, Jego Ekscelencja ks. arcybiskup rozpoczął wizytację parafii św. Stanisława na Woli, gdzie, po zwykłych modłach, przemówił proboszcza i Jego Ekscelencji oraz procesji za zmarłych, Arcypasterz zwiedzał kościół, oglądając szczegółowo ołtarze, chrzcielnicę, dalej zakrycie, a w niej aparaty i utensylia. O godz. 18 Jego Ekscelencja powrócił do pałacu⁸.

13 lutego, w niedzielę, o godz. 8 rano, Jego Ekscelencja – kontynuując wizytację parafii św. Stanisława na Woli – był obecny na Mszy Świętej dla dzieci, a po Eucharystii odpytał zebraną dziatwę z katechizmu, następnie serdecznie do niej przemówił. Później bierzmował i o godz. 11 odprawił sumę, kończąc ją błogosławieństwem apostolskim wraz z odpustem zupełnym.

Po południu Arcypasterz odwiedził księży wikariuszy, zwiedził stary kościół parafialny, a o godz. 16 był obecny na nieszpórach, potem znowu bierzmował, a po pożegnalnym przemówieniu, w drodze powrotnej do pałacu, odwiedził chorych i personel szpitala św. św. Stanisława i Feliksa⁹.

14 lutego, poniedziałek był trzecim i ostatnim dniem wizytacji parafii wolskiej. Jego Ekscelencja zaczął o godz. 9, od Zakładu św. Stanisława przy ul. Syreny, dającego ok. 600 dzieciom w oddziałach szwalni, szkółki i ochronny, naukę i przygotowanie do życia orazienne pożywienie. Po odprawieniu tam Mszy Świętej Jego Ekscelencja był obecny na popisie urządzonym przez dzieci na cześć gościa.

⁶ *Kronika miejscowa*, WAW 1916, s. 94–95.

⁷ Tamże, s. 95–97.

⁸ *Kronika miejscowa*, WAW 1916, s. 126–128.

⁹ Tamże, s. 128–129.

Po zwiedzeniu zakładu św. Stanisława Arcypasterz, zainteresowany instytucjami parafialnymi, odwiedził kolejno żłobek św. Feliksa, salę zajęć, ochronę okręgową i przytułek dla sierot. Wreszcie Jego Eksceleńcja wstąpił do taniej kuchni okręgowej, gdzie spróbował zupy – grochówki przygotowanej na obiad dla ubogich¹⁰.

19 lutego, w sobotę, w godzinach popołudniowych, Arcypasterz rozpoczął wizytację kościoła filialnego św. Augustyna, którą poza ingresem, przemowami i procesją za zmarłych, wypełniło jeszcze tego dnia bierzmowanie¹¹.

20 lutego, w niedzielę, Jego Eksceleńcja przybył do kościoła św. Augustyna o godz. 9, zapoznając się ze stanem świątyni i udzielając tam Sakramentu Bierzmowania. O godz. 11 Arcypasterz odprawił uroczystą sumę, po której udzielił zgromadzonym błogosławieństwa apostołskiego z odpustem zupełnym, a następnie kontynuował bierzmowanie.

Po obiedzie Wizytator zwiedził kancelarię, słuchał katechizmu dzieci i młodzieży oraz udał się do zakładu dobroczynnego św. Stanisława Kostki. Na progu 3-piętrowego budynku, mieszczącego 180 osób różnych stanów i zawodów, którym zagwarantowano całodzienne wyżywienie i opiekę lekarską, Arcypasterza powitali przedstawiciele zarządu wraz z dziećmi i zakonnkami, następnie było wspólne spotkanie na sali połączone z przemówieniami i śpiewem dzieci, po czym Jego Eksceleńcja przeszedł na sale z nieuleczalnie chorymi, rozmawiając z nimi i błogosławiąc im¹².

21 lutego, w poniedziałek, Jego Eksceleńcja zakończył wizytę kanoniczną w parafii św. Augustyna, odwiedzając pozostałe dwa zakłady dobroczynne, a mianowicie Zakład św. Ludwika i szkołę przy fabryce „Noblesse”. W pierwszym, prowadzonym przez siostry miłosierdzia, mieszczącym aptekę i szkołę dla 850 dziewcząt z najuboższej sfery robotniczej, przybywającemu Arcypasterzowi dzieci urządziły popis, deklamując wiersze i śpiewając piosenki. Podobny charakter miało spotkanie z młodzieżą drugiego zakładu, zajmującego się wychowywaniem i kształceniem potomstwa pracowników. W obu tych zakładach Jego Eksceleńcja dziękował za dobre serce i ofiarną pracę dobrodziejom i opiekunom, a dzieciom i młodzieży życzył dobrych wyników w nauce, z serca wszystkim błogosławiąc¹³.

25 lutego, w piątek, o godz. 12 w południe, ks. Arcybiskup Metropolita, z racji swoich imienin, przyjmował od duchowieństwa warszawskiego składane mu życzenia¹⁴.

26 lutego, w sobotę, Jego Eksceleńcja, dokładnie w dzień swoich imienin, uczestniczył w uroczystym nabożeństwie, które w jego intencji celebrowane było w archikatedrze przez ks. prał. Jełowickiego. Na zakończenie odśpiewano *Te Deum laudamus*¹⁵.

10 Tamże, s. 129.

11 *Kronika miejscowa*, WAW 1916, s. 166–168.

12 Tamże, s. 168–169.

13 Tamże, s. 169–170.

14 *Kronika miejscowa*, WAW 1916, s. 94.

15 Tamże.

26 marca, w niedzielę, w kościele katedralnym, Jego Ekscelencja ks. arcybiskup, w asyście ks. kan. Gautiera – wiceregensa Seminarium udzielił święceń mniejszych i tonsury 20 alumnom seminarium metropolitalnego¹⁶.

22 kwietnia, w Wielką Sobotę, Arcypasterz celebrował w katedrze Rezurekcję, w asyście ks. prał. L. Łyszkowskiego oraz ks. kanoników Bączkiewiczza, Kępińskiego, Lipińskiego i Sokołowskiego¹⁷.

23 kwietnia, w Wielką Niedzielę, Arcypasterz celebrował w katedrze w uroczystość Zmartwychwstania Pańskiego solenną sumę.

15 maja, w poniedziałek, Jego Ekscelencja ks. arcybiskup odprawił w katedrze Mszę Świętą na intencję Macierzy Szkolnej, która zgromadziła cały zarząd Macierzy i licznych wiernych¹⁸.

22 maja, w poniedziałek, ks. Arcybiskup Metropolita zatwierdził Modlitwę Szkolną Komisji Edukacyjnej dla użytku w szkołach znajdujących się w obrębie Archidiecezji Warszawskiej. Modlitwa przed lekcjami otrzymała następujące brzmienie:

„Duchu Święty, który oświecasz serca i umysły nasze, dodaj nam ochoty i dobrej pamięci, aby ta nauka była dla nas z pożytkiem doczesnym i wiecznym. Przez Chrystusa Pana naszego. Amen”.

Tekst modlitwy po lekcjach przedstawiał się następująco:

„Dzięki Ci, Boże, za światło tej nauki. Pragnę, abym nią oświecony, mógł Cię zawsze wielbić i wolę Twoją wypełniać na wieki. Przez Chrystusa Pana naszego. Amen”¹⁹.

25 czerwca, w niedzielę, w kościele archikatedralnym św. Jana, Jego Ekscelencja ks. arcybiskup udzielił tonsury 21 klerikom Seminarium Metropolitalnego w Warszawie²⁰.

8 września, w piątek, Jego Ekscelencja ks. arcybiskup dokonał poświęcenia kościoła w Ząbkach, gdzie spotkał się z podniosłym przyjęciem, następująco opisanym:

„Na drodze bocznej, wiodącej do kościoła, ustawiono dla uczczenia Arcypasterza trzy bramy triumfalne z zieleni i kwieciami z krzyżami pośród łuków. J. E. Arcypasterza powitali chlebem i solą gospodarze miejscowi oraz właściciel Ząbek, Adam hr. Ronikier i delegaci szpitala w Drewnicy, pp. prezes, rejent Wasiutyński, naczelny lekarz dr Karol Rychliński i ks. rektor Choiński z Nowego Bródna. Po wprowadzeniu J. E. Arcypasterza pod baldachimem do świątyni, do zebranych pierwszy przemówił proboszcz parafii [...]. J. E. Arcypasterz mówił następnie o tym, czym jest Kościół w życiu Polski i o cywilizacyjnym znaczeniu świątyni.

¹⁶ *Kronika miejscowa*, WAW 1916, s. 125.

¹⁷ *Kronika miejscowa*, WAW 1916, s. 166.

¹⁸ Tamże.

¹⁹ *Modlitwa szkolna* [...], WAW 1916, s. 192–193.

²⁰ *Kronika miejscowa*, WAW 1916, s. 228.

Po tych przemówieniach i modlitwach J. E. Arcypasterz dokonał ceremoniału poświęcenia świątyni zewnątrz i wewnątrz, po czym odprawił Mszę św. Kazanie wygłosił ks. prefekt Krocin. Po kazaniu Arcypasterz udzielił wiernym Sakramentu Bierzmowania. W południe, po ukończonej uroczystości poświęcenia kościoła, J. E. Arcypasterz udał się na zwiedzenie szpitala dla nerwowo i umysłowo chorych w Drewnicy”, liczącym z górą 500 chorych²¹.

10 września, w niedzielę, o godz. 17, Jego Eksceleńcja ks. arcybiskup poświęcił na Powiślu kamień węgielny pod kościół Najświętszej Maryi Panny Częstochowskiej i błogosławionego Władysława z Gielniowa. Na wieczną pamiątkę uroczystości wmurowano w węgiel puszkę metalową z pamiątkowym aktem erekcyjnym, którego treść zamykała informacja, że tego aktu poświęcenia dopełnił Jego Eksceleńcja ks. Arcybiskup Warszawski²².

12 i 13 września, we wtorek i w środę, Jego Eksceleńcja przewodniczył Konferencji Księży Biskupów i administratorów z metropolii warszawskiej, która miała miejsce w pałacu arcybiskupim. Obrady dotyczyły spraw religijnych, szkolnych i społecznych, wynikłych na tle aktualnych warunków i okoliczności. Uczestnicy tych obrad: arcybiskup warszawski, biskupi ordynariusze (kujawsko-kaliski, plocki, kielecki, sandomierski, sufragan warszawski), administrator diecezji lubelskiej i podlaskiej, wikariusz generalny diecezji sejneńskiej, wiodące motywy przeprowadzonych rozmów przedstawili duchowieństwu tych diecezji w specjalnym liście do niego skierowanym²³.

15 września, w piątek, w dniu kończącym ćwiczenia rekolekcyjne kleryków Seminarium Duchownego w Warszawie otwierające nowy rok akademicki, Jego Eksceleńcja odprawił w tamtejszej kaplicy Mszę Świętą, po której przemówił do alumnów. Wystąpienie swoje Arcypasterz zakończył gorącą zachętą do sumiennej i wytrwałej pracy nad urobieniem duchowym i wykształceniem umysłowym, by godnie odpowiedzieli zadaniu swojemu, przygotowując się do przyszłej misji kapłańskiej.

Po nabożeństwie i przemówieniu Jego Eksceleńcja ks. arcybiskup dokonał poświęcenia nowej oficyny, dobudowanej do dawnego gmachu, a mieszczącej sale wykładowe i mieszkania dla alumnów. Potem Arcypasterz zwiedził zbiory Małego Muzeum Biblijnego, nie szczędząc jego kierownikowi ks. prof. A. Lipińskiemu słów podzięków za dokonaną pracę i zachęty do dalszego kolekcjonowania przedmiotów. Jego Eksceleńcja wyraził również nadzieję, że Duchowieństwo Diecezjalne także nie odmówi w tym względzie swojego poparcia, przysyłając okazy nadające się do Muzeum i wspierając piękne poczynania ofiarnym groszem²⁴.

12 listopada, w niedzielę, w ramach uroczystości zorganizowanych ku czci św. Stanisława Kostki, o godz. 8.30, Jego Eksceleńcja odprawił w katedrze św. Jana

21 *Kronika miejscowa*, WAW 1916, s. 327–328.

22 *Kronika miejscowa*, WAW 1916, s. 293.

23 Tamże, s. 292.

24 Tamże, s. 293.

Mszę Świętą dla uczniów szkół męskich, a o godz. 17 – w towarzystwie biskupa sufragana Ruskiewiczza – był obecny na akademii ku czci św. Stanisława Kostki przygotowanej w salach reductowych²⁵.

18 listopada, w sobotę, o godz. 11, w kościele archikatedralnym Jego Eksceleńcja Arcybiskup Metropolita Warszawski, w asyście ks. prał. Łyszkowskiego i księży kanoników Gautiera i Lipińskiego, celebrował nabożeństwo żałobne za duszę śp. Henryka Sienkiewicza. Było to – nawet dla katedry warszawskiej – wyjątkowe nabożeństwo:

„Wnętrze kościoła katedralnego było rześcicie oświetlone, okna przyćmione krepą. Na środku katedry był ustawiony katafalk żałobny. Nad morzem głów dominowały sztandary wszystkich cechów rzemieślniczych, na znak żałoby spowite krepą. Stawiła się też ze sztandarami młodzież uniwersytecka i politechniki. Prezbiterium zapelnili: przedstawiciele władz okupacyjnych, członkowie Magistratu z prezydentem ks. Lubomirskim na czele, członkowie Rady Miejskiej in pleno, przedstawiciele instytucji literackich, delegacje instytucji naukowych i społecznych. W stallach zajęła miejsca kapituła warszawska z J. E. Biskupem ks. Ruskiewiczem na czele. Nawę środkową zapelnily po brzegi: delegacje młodzieży ze wszystkich szkół oraz ochrony, między innymi ochrona im. Sienkiewicza ze swoim zarządem [...]. Podczas nabożeństwa chór „Lutni” wykonał Mszę żałobną. Po ukończeniu modłów żałobnych wszedł na ambonę ks. dr Nowakowski, profesor seminarium duchownego”²⁶.

27 listopada, w poniedziałek, w katedrze warszawskiej Arcybiskup Metropolita ks. dr Kakowski, przybrany w purpurę, zasiadł na swoim tronie podczas uroczystego nabożeństwa, jakie tego dnia odprawił w tej świątyni biskup sufragan Ruskiewicz za duszę śp. Franciszka Józefa, cesarza austro-węgierskiego. „Prezbiterium katedry wypelnili wojskowi i delegaci spośród urzędników. W środku katedry stanął wspaniale ubrany katafalk, na którym była ustawiona korona. Po skończonym nabożeństwie chór z alumnów seminarium [...] odśpiewał Libera i Salve Regina”²⁷.

24 grudnia, w niedzielę, w Wigilię Świąt Bożego Narodzenia, Jego Eksceleńcja ks. arcybiskup przyjmował życzenia od duchowieństwa Archidiecezji. „Najdostojniejszy Arcypasterz w serdecznych słowach dziękował za życzenia i podnosił ducha swoich współpracowników, zaznaczając, że może już w lepszych warunkach da nam Bóg obchodzić następne podobne święta”. Potem – zwyczajem lat minionych – o północy Jego Eksceleńcja odprawił w katedrze pasterkę²⁸.

25 grudnia, w poniedziałek, w uroczystość św. Szczepana, Arcypasterz Warszawski celebrował w katedrze uroczystą sumę²⁹.

²⁵ *Kronika miejscowa*, WAW 1916, s. 362.

²⁶ *Nabożeństwa za duszę ś.p. H. Sienkiewicza*, WAW 1916, s. 377–384.

²⁷ *Kronika miejscowa*, WAW 1916, s. 407.

²⁸ *Kronika miejscowa*, WAW 1917, s. 33.

²⁹ Tamże.

1917

3 stycznia, w środę, z okazji setnej rocznicy powstania Archidiecezji Warszawskiej, Jego Eksceleńcja ks. arcybiskup skierował do Kapituły Katedralnej specjalne orędzie¹.

26 lutego, poniedziałek, dzień swoich imienin Jego Eksceleńcja spędził we Włocławku, goszcząc u tamtejszego biskupa Zdzitowieckiego. Tymczasem we wszystkich świątyniach Archidiecezji Warszawskiej tego dnia odprawiono stosowne modły o pomoc Bożą dla Solenizanta w jego ciężkich pracach i trudach pasterskich².

4 marca, w niedzielę, Jego Eksceleńcja ks. arcybiskup Aleksander Kakowski w kościele katedralnym św. Jana udzielił tonsury i święceń mniejszych 42 alumnom Seminarium Warszawskiego³.

7 kwietnia, w Wielką Sobotę, w kościele katedralnym, Jego Eksceleńcja celebrował Rezurekcję⁴.

8 kwietnia, w Niedzielę Wielkanocną, w kościele katedralnym, Jego Eksceleńcja celebrował uroczystą sumę⁵.

16 kwietnia, w poniedziałek, ks. arcybiskup Aleksander Kakowski skierował do duchowieństwa i ludu gorące wezwanie o modlitwę za Ojczyznę.

3 maja, w czwartek, w katedrze św. Jana, w obecności całej kapituły i licznego kleru, Jego Eksceleńcja Arcybiskup Metropolita celebrował solenne nabożeństwo, wypełniające świątynię po brzegi:

„W prezbiterium zasiadli przedstawiciele Magistratu, Rady miejskiej, instytucji naukowych, oświatowych i społecznych; nawę środkową wraz ze swymi sztandarami zajęły cechy; boczne nawy – publiczność. Na chórze chór Opery towarzyszył modłom Dostojnego Celebransa podniosłymi śpiewami, po nabożeństwie zaś i udzielonym błogosławieństwie arcybiskupskim orkiestra tejże Opery odegrała „Boże, coś Polskę”⁶.

19 czerwca, we wtorek, Jego Eksceleńcja uczestniczył – zajmując miejsce honorowe przy stole prezydyjnym – w walnym zgromadzeniu członkiń Katolickiego Związku Kobiet Polskich, przygotowanym z okazji 10-lecia tego związku. Jego Eksceleńcja ks. arcybiskup A. Kakowski, wysłuchawszy sprawozdań, wyraził w pięknych i podniosłych słowach podziw dla tak olbrzymiej i pożytecznej pracy Katolickiego Związku Kobiet, a zarazem wyrazy uznania dla jego wierności sztandarowi katolickiemu i dla jego pracy dla dobra ojczyzny. Ubolewał wreszcie Arcypasterz nad tym, że Związek nie rozporządza znaczniejszymi funduszami, które mogłyby podeprzeć i rozwinąć jeszcze szerzej pożyteczną jego działalność⁷.

1 *W stuletnią rocznicę*, WAW 1917, s. 92–94.

2 *Kronika miejscowa*, WAW 1917, s. 128.

3 Tamże.

4 *Kronika miejscowa*, WAW 1917, s. 168.

5 Tamże.

6 *Kronika miejscowa*, WAW 1917, s. 206.

7 *Kronika miejscowa*, WAW 1917, s. 302–303.

22 czerwca, w piątek, w kościele archikatedralnym, Jego Eksceleńcja uczestniczył w solennym nabożeństwie odprowadzającym w rocznicę jego konsekracji biskupiej. Na nabożeństwie, oprócz Kapituły i kleru diecezjalnego, byli obecni liczni kapłani z innych diecezji, którzy przybyli do Warszawy na zjazd księży prefektów. W czasie nabożeństwa Jego Eksceleńcja zasiadał na tronie arcybiskupim. Po Mszy Świętej odśpiewano dziękczynne *Te Deum*⁸.

1 sierpnia, w środę, Jego Eksceleńcja arcybiskup A. Kakowski, wspólnie z aktualnie goszczonym biskupem kalisko-włocławskim Zdzitowieckim, uczestniczył w obchodzonej w Miedniewicach 150. rocznicy koronacji tamtejszego cudownego obrazu Rodziny Świętej. O godz. 18 Arcypasterz Warszawski celebrował solenne nieszpory, a następnie – razem z biskupem kujawskim – do godz. 21.30 udzielał Sakramentu Bierzmowania.

2 sierpnia, w czwartek, w Miedniewicach, Jego Eksceleńcja od wczesnego ranka bierzmował, następnie o 9, odprawił Mszę Świętą przy ołtarzu urzędowym czasowo na wirydarzu. Następnie, po sumie odprawionej przez biskupa Zdzitowieckiego, Arcypasterz Warszawski udzielił zgromadzonym tłumom błogosławieństwa apostołskiego.

3 sierpnia, w piątek, po Mszach Świętych Ich Eksceleńcje przewodniczyły uroczystej procesji z cudownym obrazem, wygłosiły pożegnalne mowy i wspólnie błogosławiły obecnym tego dnia w miedniewickim sanktuarium 40 kapłanom i około 50 tys. pielgrzymom przybyłym z bliższych i dalszych parafii.

1 września, w sobotę, w kościele katedralnym ks. Arcypasterz celebrował Mszę Świętą z okazji otwarcia sądów polskich. W prezbiterium zajęli miejsca liczni przedstawiciele społeczeństwa i członkowie sądów. W wygłoszonym z ambony kazaniu ks. prof. Ryster przypomniał obecnym na nabożeństwie przedstawicielom sądownictwa, że mają oni przed sobą wielkie zadanie do spełnienia – wszak wymiar sprawiedliwości jest pierwszym atrybutem, jaki otrzymuje państwo polskie. Podkreślając ważność tej chwili kaznodzieja nawoływał do wymierzania sprawiedliwości w imię Boże. Po ukończeniu Mszy Świętej chór odśpiewał hymn *Boże, coś Polskę*, a przedstawiciele sądownictwa udali się na sesję inauguracyjną, która odbyła się przy drzwiach zamkniętych⁹.

20 września, w czwartek, Jego Eksceleńcja podpisał odezwę do duchowieństwa w sprawie kościelnych obchodów setnej rocznicy zgonu Tadeusza Kościuszki. Po przypomnieniu tej postaci i jej wkładu w historię Polski i świata, Arcypasterz zarządził, „ażeby we wszystkich kościołach archidiecezji w d. 14 października r. b. kapłani ludowi zebranemu na prymarii i na sumie zapowiedzieli, iż nazajutrz t. j. 15-go października przypada wiekowa rocznica zgonu Tadeusza Kościuszki, którą uroczyście obchodzi cały naród polski. W sam zaś dzień 15-go października, o godz. 10-iej rano, po zawezwaniu wiernych biciem we wszystkie dzwony,

⁸ Tamże, s. 298–299.

⁹ *Kronika miejscowa*, WAW 1917, s. 336.

odprawią Mszę św. z jak największą uroczystością (in colore diei) na intencję pomysłności naszej Ojczyzny; ze Mszą św. połączyć należy egzortę, w której mówca kościelny przypomni, zwłaszcza ludowi wiejskiemu, doniosłość postaci bohatera ojczystego, jego trudy i cierpienia poniesione dla dobra Ojczyzny – w jej obronie i dla wywalczenia niepodległości. Gorąco też podkreślić należy, że z prawem do bytu mamy święte, nieprzedawnione prawo do niepodległości, a każdy dobry i szlachetny syn tej ziemi powinien jej pragnąć całym sercem, całym ukochaniem swej prawej duszy i nieść jej w ofierze to wszystko, czego czas i okoliczności wymagają będą. Po egzorczie należy odśpiewać hymn «Boże, coś Polskę»¹⁰.

1 października, w poniedziałek, Jego Eksceleńcja ks. Arcybiskup Metropolita Warszawski odprawił w kościele archikatedralnym – z okazji upaństwowienia szkolnictwa polskiego – uroczyste nabożeństwo dziękczynne. Środkową nawę świątyni zapełniły delegacje szkół średnich, nauczyciele i nauczycielki oraz reprezentanci różnych stowarzyszeń i instytucji. Reszta obecnych zajęła nawy boczne. W prezbiterium zaś zasiadło wyższe duchowieństwo, przedstawiciele zarządu miasta, członkowie b. Rady Stanu, rektorzy wyższych uczelni, przedstawiciele władz niemieckich i austro-węgierskich, rady miejskiej, sądownictwa oraz grono oficerów legionowych. Chór opery odśpiewał na początku *Veni Creator*, a po ukończeniu nabożeństwa hymn *Boże, coś Polskę*. Uroczystość zamknął ks. prał. Ciepliński, który wygłosił z ambony okolicznościowe przemówienie.

13 października, w sobotę, Jego Eksceleńcja dokonał poświęcenia szpitala Polskiego Czerwonego Krzyża, które zgromadziło duże grono osób z członkami Rady Regencyjnej na czele, wielu przedstawicielami świata lekarskiego, władz okupacyjnych i pism warszawskich. Uroczystość zakończono złożeniem podpisów w księdze wieczystej szpitala. Jego Eksceleńcja ks. arcybiskup otworzył ją następującym wpisem:

„W dniu otwarcia i poświęcenia szpitala Polskiego Czerwonego Krzyża wszystkim, co pracują teraz i w przyszłości pracować będą nad ulżeniem niedoli i cierpień, udzielam pasterskiego błogosławieństwa”¹¹.

15 października, w poniedziałek, o godz. 10, w katedrze, przed wielkim ołtarzem wspaniale w kwiaty przystrojonym, Jego Eksceleńcja ks. Arcybiskup Metropolita celebrował rocznicową Mszę Świętą prokościuszkowską. Asystowali mu księża prałaci: L. Łyszkowski, jako archidiakon oraz J. Siemiec i A. Jełowicki *ad honores*. W stallach zajęła miejsca Kapituła Metropolitalna z Jego Eksceleńcją ks. biskupem sufraganem K. Ruzkiewiczem na czele. Byli też obecni na nabożeństwie liczni kapłani z miasta i alumni Seminarium. W środkowej nawie prastarej świątyni stanęły w dwubarwnych szeregach sztandary cechowe z otaczającymi je delegacjami rzemieślniczymi. W prezbiterium zaś, między członkami komitetu obchodowego, znamienitymi obywatelami miasta, weteranami 1863 roku, delegacjami

10 *Obchód Kościuszkowski w Warszawie i w Archidiecezji*, WAW 1917, s. 347.

11 *Kronika miejscowa*, WAW 1917, s. 423.

władz okupacyjnych, powiewały sztandary akademickiej młodzieży i jedyny cechowy, ale też najsłynniejszy sztandar szewski Kilińskiego, dzierzony przez chorążego jubilata p. Krauzowicza, odzianego w kontusz granatowy. Po błogosławieństwie arcybiskupstwie na kazalnicy wstąpił ks. kan. Szlagowski i wygłosił aktualną do chwili mowę, potem uderzyła pod stropy świątyni pieśń *Boże, coś Polskę*, odśpiewana jednogłośnie przez wszystkich¹².

Tego samego dnia Jego Eksceleńcja podjął – obok Zdzisława Lubomirskiego i Józefa Ostrowskiego – pracę, jako członek Rady Regencyjnej Królestwa Polskiego¹³.

23 października, we wtorek, o godz. 10 rano, w sam dzień stulecia otwarcia w Warszawie Instytutu Głuchoniemych, Jego Eksceleńcja – w kaplicy tego zakładu – odprawił Mszę Świętą, a po poświęceniu sztandaru Instytutu przemówił do zgromadzonych gości, a jednocześnie wezwał pracowników Instytutu do wspólnej zbożnej pracy dla dobra dzieci¹⁴.

27 października, w sobotę, o godz. 10.30 rano, po uroczystym wprowadzeniu Rady Regencyjnej i wręczeniu regentom, na Zamku Królewskim, nominacji cesarskich – cały orszak udał się do katedry św. Jana. Tam z kolei biskup Zdzitowiecki, po odprawieniu Mszy Świętej, odebrał od regentów przysięgę i wygłosił do nich przemówienie. Następnie celebrians zaintonował *Te Deum*, a ks. prał. Chełmicki odczytał z ambony „Odezwę Rady Regencyjnej do narodu”. W końcu odśpiewano *Boże, coś Polskę*.

Po nabożeństwie w katedrze i przejściu do Zamku Królewskiego delegacje różnych stowarzyszeń składały Radzie Regencyjnej życzenia. W odpowiedzi na nie i liczne gratulacje, przemówił Arcybiskup w te słowa:

„Mości Panowie! Prorocze słowa księdza Skargi, któreśmy przed chwilą słyszeli, wypowiedział ten wieszcz narodu nie do króla, ani do rządu, lecz do przedstawicieli narodu wszystkiego. Zwracam się do Was, Polacy! Skoro dziś po długich latach niewoli, rozbitcia i niemocy znowu otrzymujecie, nie swoją zasługą, ale zrzuceniem Opatrzności, polską władzę suwerenną i polski rząd, zbierzcie się wszyscy i skupcie około nich, abyście wspólnymi siłami «co się do upadku pochyliło – zleczyli, co się rozwiązało – spoiли, i o dobru i spokoju braci i członków waszych obmyślali». Polskę zabiła swawola i anarchia, niech ją wskrzesza jedność i karność. Jeśli z tego dziejowego momentu, od Boga danego, nie skorzystacie, jeśli brat obok brata, ramię przy ramieniu nie staniecie i nie zjednoczycie się, jeśli nie będziecie budowali Polski sami własną dłońią, własną głową, własnym sercem, własnym potem, próżno czekalibyście zmiłowania i litości obcych. Nie nakarmią was waszym chlebem i z głodu pomrzecie; nie odzieżą was waszą suknią i nadzy będziecie. Wasze słońce nie dla was świecić będzie; wasza ziemia nie dla was rodzić będzie. Okruszyny ze stołu pańskiego zjadać będziecie! Jako pasterz i powołany od Boga

12 *Obchód Kościuszkowski w Warszawie i w Archidiecezji*, WAW 1917, s. 350–354.

13 *Kronika miejscowa. Polska Rada Regencyjna*, WAW 1917, s. 379.

14 *Stulecie Instytutu głuchoniemych i ociemniałych w Warszawie*, WAW 1917, s. 407–410.

zwierzchnik Kościoła i narodu składam dzięki przedstawicielom st. m. Warszawy za ciepłe słowa powitania i gotowość, z jaką otwierają podwoje grodu na dom i siedzibę władzy polskiej, a przy tej sposobności polecam całej Warszawie opiekę nad zgłodniałą i chorobami dręczoną, ubogą jej ludnością. Wszystkich Polaków wzywam do zgody, jedności i miłowania się wzajemnego, abyśmy wszyscy, ilu nas jest, mieli jedno serce i jedną duszę, bo z miłosierdzia Bożego powstaje Polska wolna i niepodległa. Niech żyje Warszawa! Niech żyje Polska!¹⁵

W ramach obchodu warszawskich uroczystości ku czci św. Stanisława Kostki, Jego Eksceleńcja odprawił w katedrze solenne nabożeństwo, po którym wielu z jego uczestników bierzmował. Tego samego dnia, w godzinach popołudniowych, Arcypasterz uczestniczył w akademii przygotowanej dla uczczenia postaci wielkiego polskiego patrona młodzieży.

7 listopada, w środę, Jego Eksceleńcja uczestniczył w walnym zebraniu Towarzystwa Oszczędności i Pomocy dla Duchowieństwa Rzymsko-Katolickiego Archidiecezji Warszawskiej, które odbyło się w salach konsystorza. Arcypasterz z radością powitał zebranych, ciesząc się z rozwoju Towarzystwa i wyrażając nadzieję, że skupi ono wszystkich kapłanów Archidiecezji, by pomagali sobie wzajemnie, a osobliwie najstarszym kapłanom. Opuszczając salę obrad, Metropolita Warszawski polecił Walnemu Zebraniu troskę o jak najlepsze zabezpieczenie funduszy Towarzystwa¹⁶.

11 i 12 grudnia, we wtorek i w środę, Jego Eksceleńcja przewodniczył kolejnej konferencji biskupów Archidiecezji Warszawskiej. Treścią narad były sprawy kościelne, szkolne i społeczne prowincji warszawskiej. Uczestnicy konferencji przygotowali list do Polaków na obczyźnie z wyrazami pamięci i troski o nich, przypominający jednocześnie podstawowe cechy i godne kultywowania wartości katolika i Polaka¹⁷.

24 grudnia, w poniedziałek, w Wigilię świąt Bożego Narodzenia, w pałacu arcybiskupim, Jego Eksceleńcja przyjmował od duchowieństwa warszawskiego życzenia świąteczne składane mu zarówno jako Arcypasterzowi, jak i regentowi. Dziękując za te życzenia, Jego Eksceleńcja wezwał duchowieństwo, aby się skupiło do pracy pasterskiej dla dobra Kościoła i Ojczyzny, którą czeka ciężkie, poważne zadanie. Potem, o północy Metropolita Warszawski celebrował w katedrze uroczystą pasterkę. „Na podium ołtarza wielkiego, na wzniesieniu, zajęli miejsca członkowie Rady regencyjnej: ks. Zdzisław Lubomirski i p. Józef Ostrowski, w stallach prezbiterium zasiedli prałaci i kanonicy kapituły warszawskiej, na fotelach – członkowie gabinetu cywilnego z sekretarzem generalnym. ks. prałatem dr. Zygmuntem Chełmickim na czele oraz przedstawiciele organizującego się rządu polskiego”¹⁸.

15 *Kronika miejscowa*, WAW 1917, s. 417–421.

16 *Towarzystwo Oszczędności i Pomocy dla Duch. Rzym.-kat. Arch. Warszawskiej*, WAW 1917, s. 454.

17 *Kronika miejscowa*, WAW 1917, s. 466.

18 *Kronika miejscowa*, WAW 1918, s. 40–41.

1918

25 lutego, w poniedziałek, o godz. 18, Jego Eksceleńcja arcybiskup A. Kakowski przyjmował życzenia imieninowe, które składało mu duchowieństwo warszawskie z arcybiskupem K. Ruszkiewiczem na czele¹.

26 lutego, we wtorek, w katedrze, w sam dzień Patrona A. Kakowskiego, w intencji Arcypasterza ks. kan. Szlagowski odprawił uroczyste nabożeństwo, po którym odśpiewano *Te Deum*. Podobne modły odprawiono we wszystkich świątyniach Archidiecezji².

28 marca, w Wielki Czwartek, Jego Eksceleńcja celebrował w katedrze uroczystą Mszę Świętą³.

30 marca, w Wielką Sobotę, Jego Eksceleńcja celebrował w katedrze Mszę Świętą rezurekcyjną⁴.

31 marca, w Niedzielę Zmartwychwstania Pańskiego, Jego Eksceleńcja celebrował w katedrze uroczystą sumę⁵.

7 maja, we wtorek, odbyło się w katedrze – po upływie 5 lat od wyznaczenia na stolicę warszawską ks. A. Kakowskiego – uroczyste nabożeństwo. Celebrował je ks. dr Szlagowski. W stallach zasiadła Kapituła Metropolitalna, członkowie konsystorza, a w prezbiterium wychowankowie seminarium. W świątyni byli dość licznie zebrani wierni oraz uboga dziatwa z ochronek dominikańskich pod opieką siostry Maryi Pietkiewicz⁶.

11 czerwca, we wtorek, Jego Eksceleńcja ks. arcybiskup Kakowski poświęcił siedzibę Towarzystwa „Dom Księży”, w oficynie pałacu arcybiskupiego, w miejscu po dawnej cenzurze rosyjskiej. Obecni byli: wizytator papieski A. Ratti, prałaci, kanonicy, prefekci, proboszczowie, wikariusze warszawscy i prowincjonalni i kilku przedstawiciele innych diecezji z ks. patronem Adamskim z Wielkopolski na czele. Świeckich reprezentował prof. Wabner. Na przemówienie Jego Eksceleńcji ks. arcybiskupa odpowiedział mons. Ratti. Jego Eksceleńcja ks. arcybiskup złożył 300 marek, jako ofiarę na budowę własnego domu dla Towarzystwa⁷.

20 i 21 czerwca, w czwartek i w piątek, Jego Eksceleńcja sprawował obowiązki gospodarza wobec uczestników konferencji biskupów metropolii warszawskiej, której przewodniczył – przybyły do Warszawy pod koniec maja – wizytator apostołski A. Ratti⁸.

30 czerwca, w niedzielę, Jego Eksceleńcja uczestniczył w obchodzie stulecia arcybiskupstwa warszawskiego. „Sumę pontyfikalną celebrował w katedrze

1 *Kronika miejscowa*, WAW 1918, s. 123.

2 Tamże, s. 123–124.

3 *Kronika miejscowa*, WAW 1918, s. 169.

4 Tamże.

5 Tamże.

6 *Kronika miejscowa*, WAW 1918, s. 349.

7 Tamże, s. 350.

8 Tamże, s. 341.

J. E. ks. Wizytator dr A. Ratti w towarzystwie ks. prał. Galla, jako archidiakona. Na tronie w chórze zasiadał J. E. ks. Arcybiskup, w stallach zebrała się cała Kapituła i liczne duchowieństwo z miasta, kazanie wygłosił ks. kan. A. Szlagowski, dziekan Wydziału Teologicznego w Warszawie⁹.

27 lipca, w sobotę, Jego Eksceleńcja współuczestniczył w IX z rzędu konferencji biskupów prowincji warszawskiej, odbywanej w pałacu arcybiskupim pod przewodnictwem Jego Eksceleńcji A. Rattiego¹⁰.

28 lipca, w niedzielę, w katedrze warszawskiej, Jego Eksceleńcja konsekrował – przy współudziale biskupów z Włocławka, Płocka, Sandomierza i Kielc – ks. Zygmunta Łozińskiego na biskupa mińskiego¹¹.

7 października, w poniedziałek, Jego Eksceleńcja podpisał, jako członek Rady Regencyjnej, odezwę do narodu, w której m. in. stanowiono Radę stanu rozwiązującą, powołać rząd, składając na niego obowiązek wypracowania ustawy wyborczej do sejmu polskiego, sejm taki niezwłocznie zwołać i poddać jego postanowieniu dalsze urządzenie zwierzchniej władzy państwowej, w której ręce Rada Regencyjna władzę swoją złoży¹².

15 października we wtorek, w podpisanym tego dnia orędziu Ojca Świętego Benedykta XV zaadresowanym do Czcigodnego Brata Aleksandra Kakowskiego Arcybiskupa Warszawskiego papież m. in. ujawnił zamiysł wyniesienia Adresata do godności kardynalskiej pisząc:

„Pragniemy dać Tobie, Czcigodny Bracie, a przez Ciebie, Narodowi Polskiemu, dalszy jeszcze i uroczystszy dowód Naszej życzliwości i Naszego zaufania. W tym przeto celu na najbliższym Konsystorzu, który Pan pozwoli nam odbyć, zamierzamy podnieść Cię do godności kardynalskiej. Święta Purpura, będąc z jednej strony uznaniem i nagrodą Twych wybitnych cnót kapłańskich i wielkich zasług, które położyłeś w zakresie tak kościelnym, jak i cywilnym, będzie nadto – jak się spodziewamy – nowym węzłem, który jeszcze ściślej złączy Polskę ze Stolicą św. Piotra¹³.”

10 listopada, w niedzielę, w ramach obchodów uroczystości św. Stanisława Kostki, patrona młodzieży, Jego Eksceleńcja Arcybiskup Metropolita udzielił w świątyni katedralnej Sakramentu Bierzmowania kilkusetosobowej grupie młodzieży¹⁴.

14 listopada, w czwartek, Jego Eksceleńcja podpisał, jako członek Rady Regencyjnej, pismo-decyzję o jej ustąpieniu zaadresowane do Naczelnego Dowódcy Wojsk Polskich, Józefa Piłsudskiego. Oto jego treść:

„Stan przejściowy podziału zwierzchniej władzy państwowej, ustanowiony odezwą z dnia 11 listopada 1918 r. nie może trwać bez szkody dla powstającego

9 Tamże, s. 343–348.

10 *Kronika miejscowa*, WAW 1918, s. 388.

11 Tamże.

12 *Rada Regencyjna do Narodu Polskiego*, WAW 1918, s. 391–392.

13 *Orędzie Ojca św. do Narodu Polskiego. Do Czcigodnego Brata Aleksandra Kakowskiego Arcybiskupa Warszawskiego*, WAW 1918 [dodatek do n-ru listopadowego].

14 *Kronika miejscowa*, WAW 1918, s. 448.

państwa polskiego. Władza ta powinna być jednolita. Wobec tego, kierując się dobrem ojczyzny, postanawiamy Radę Regencyjną rozwiązać, a od tej chwili obowiązki nasze i odpowiedzialność względem narodu polskiego w Twoje ręce, Panie Naczelny dowódco, składamy do przekazania rządowi narodowemu¹⁵.

17 listopada, w niedzielę, Jego Eksceleńcja arcybiskup A. Kakowski w kościele archikatedralnym, o godz. 10 rano, w obecności m. in. Jego Eksceleńcji A. Rattiego, dokonał konsekracji trzech biskupów w osobach Stanisława Galla na sufragana warszawskiego, Henryka Przeździeckiego na pasterza diecezji podlaskiej i Mariana Fulmana na pasterza diecezji lubelskiej. Jego Eksceleńcja ks. Gall, odpowiadając na składane mu życzenia, „wygłosił treściwe, pełne uczucia rzewnego, przemówienie do J. E. ks. Arcybiskupa Metropolity Kakowskiego, jako swego od lat 30 kolegi, przyjaciela, a obecnie konsekrateura”. W gorących i serdecznych słowach odpowiedział Jego Eksceleńcja ks. Arcybiskup Metropolita, zapewniając, że uczucie miłości koleżeńskiej i przyjacielskiej wzmocni dostojność biskupa dla dobra Kościoła i Ojczyzny¹⁶.

18 listopada, w poniedziałek, Jego Eksceleńcja był obecny na zjeździe robotników chrześcijańskich, obradujących 17 i 18 listopada w sali teatru im. Staszica. Wcześniej Arcypasterz przesłał na ręce prezydium zjazdu list powitalny, w którym zaznaczył potrzebę pracy organizacyjnej wśród robotników i przyrzekł poparcie jej i uchwał zjazdu przez Kościół. Niezależnie od tego – w trakcie ostatniego referatu – Metropolita Warszawski osobiście przybył do sali obrad z biskupami Gallem, Fulmanem i Przeździeckim, gdzie zostali owacyjnie przyjęci. Dwaj spośród nich, A. Kakowski i M. Fulman, wygłosili dłuższe przemówienia¹⁷.

10 grudnia, we wtorek, Jego Eksceleńcja pełnił rolę gospodarza Konferencji Księży Biskupów Polskich, którzy tego dnia – pod prezydencją wizytatora A. Rattiego – obradowali w pałacu arcybiskupim. Tematem obrad były sprawy kościelne, szkolne i społeczne dotyczące całej Polski. Jednym z efektów tych obrad był list biskupów polskich zaadresowany do duchowieństwa i wiernych¹⁸.

12 grudnia, w czwartek, Metropolita Warszawski, z wieloma uczestnikami Konferencji Biskupów Polskich, był gościem kierownictwa i mieszkańców Domu Księży¹⁹.

24 grudnia, we wtorek, w Wigilię świąt Bożego Narodzenia, Jego Eksceleńcja Arcybiskup Metropolita, w imieniu całego polskiego kleru przemówił do Jego Eksceleńcji A. Rattiego, wyrażając – obok życzeń świątecznych – wdzięczność za miłość i serce dla Polski. Natomiast o godz. 12 w południe Arcypasterz Warszawski przyjmował życzenia od duchowieństwa Archidiecezji przekazane mu ustami abpa Ruskiewicza²⁰.

15 Tamże, s. 446.

16 Tamże, s. 446–447.

17 Tamże, s. 449–451.

18 *Kronika miejscowa*, WAW 1918, s. 486–487.

19 Tamże, s. 487–489.

20 *Kronika miejscowa*, WAW 1919, s. 31.

1919

23 stycznia, w czwartek, Jego Ekscelencja ks. Arcybiskup Metropolita przesłał do Ministra Skarbu pismo następującej treści:

„Panie Ministrze. Wziąwszy na barki swoje zadania tak doniosłe, a jednocześnie tak ciężkie, jak zebranie środków materialnych, niezbędnych do odbudowy ukochanej ojczyzny naszej i zapewnienia jej żywotnych warunków bytu na przyszłość, liczysz niewątpliwie, Panie Ministrze, na szeroką i ochoczą pomoc całego społeczeństwa polskiego. W rzeczy samej powinnością każdego z nas jest na ołtarzu potrzeby ojczystej złożyć, na co go stać, ma w pierwszym rządzie ofiarować monety srebrne i złote oraz rozporządzalne przedmioty z kruszców szlacheckich, aby przez to stworzyć skarb narodowy, jako podstawę dla przyszłej waluty polskiej, tego pierwszorzędnego czynnika gospodarstwa narodowego. Poczuwając się do tego obowiązku, przesyłam Ci, Panie Ministrze, według załączonego spisu skromną ofiarę moją, a jednocześnie wyrażam nadzieję, że ogół polski z duchowieństwem na czele, ogrzany miłością ojczyzny, pospieszy wedle możliwości zaopatrzyć skarb narodowy i tym sposobem współdziałać będzie w pracy, którą ufam, że przy pomocy Bożej, Panie Ministrze, pomyślnym uwieńczysz rezultatem. Przy tej sposobności zechciej przyjąć, Panie Ministrze, wyrazy głębokiego szacunku.
† Aleksander Kakowski, Arcybiskup”.

Jego Ekscelencja ks. arcybiskup Kakowski złożył na skarb narodowy w złocie: 880 franków, rb, 45 funtów sterlingów, 20 koron, 80 marek, dukat hol. z 1781 roku. W srebrze Jego Ekscelencja złożył 4 rb 50 kop, prócz tego przekazał na skarb narodowy złożone przez jednego z arcybiskupów w złocie: 270 koron, 60 franków, 20 dolarów i dukat węgierski z roku 1848 z Matką Boską, czyli razem w złocie: 940 franków, 290 koron, 80 marek, 20 dolarów, funt sterling, 2 dukaty i 45 rubli. Monety te 24 stycznia złożone zostały w urzędzie skarbu (Marszałkowska № 154)¹.

W styczniu 1919 roku Jego Ekscelencja ks. dr Aleksander Kakowski, Arcybiskup Metropolita Warszawski na ręce p. ambasadora Noulensa, jako przewodniczącego Misji Międzysojusznicy w Polsce oraz do Polskiego Komitetu Narodowego w Paryżu, przesłał depezę następującej treści:

„W imieniu swoim, obu kapituł i Duchowieństwa Archidiecezji, uważam rewin dykację Gdańska z pobrzeżem morskim za akt historycznej sprawiedliwości i niezbędny warunek egzystencji i normalnego rozwoju niepodległej Polski i wyrażam nadzieję, że mocarstwa, oswabadzające Polskę niezrównanym bohaterstwem oręża swych armii, na kongresie pokojowym potrzebę tę uznają i jej zadosyć uczynią”².

26 lutego, w środę, Archidiecezja Warszawska obchodziła uroczystość imienin Arcypasterza. we wszystkich kościołach Archidiecezji odprawione zostały z tego powodu solenne nabożeństwa za pomyślnie Jego rządu, po czym odśpiewano *Te Deum*³.

1 *Na skarb narodowy*, WAW 1919, s. 61–62.

2 *O Gdańsk*, WAW 1919, s. 89.

3 *Imieniny Arcypasterza*, WAW 1919, s. 89.

12 i 13 marca, w środę i czwartek, Jego Eksceleńcja był gospodarzem, a jednocześnie współuczestnikiem narad biskupów polskich⁴.

23 marca, w niedzielę, Jego Eksceleńcja był na uroczystości konsekracji na biskupa ks. Adolfa Jelłowickiego – proboszcza parafii św. Trójcy na Solcu⁵.

17 kwietnia, w Wielki Czwartek, Jego Eksceleńcja celebrował uroczystą Mszę Świętą⁶.

19 kwietnia, w Wielką Sobotę, Jego Eksceleńcja celebrował Rezurekcję⁷.

20 kwietnia, w niedzielę Zmartwychwstania Pańskiego, Jego Eksceleńcja celebrował uroczystą sumę⁸.

21 kwietnia, w Poniedziałek Wielkanocny, o godz. 13 – zwyczajem lat ubiegłych – Jego Eksceleńcji ks. Arcybiskupowi Metropolicie duchowieństwo Archidiecezji składało życzenia. Arcypasterz w serdecznych słowach dziękował za nie, zaznaczając, że takich świąt i w takich okolicznościach jak obecnie obchodzonych, Polska nie miała już z górą sto lat. Zamiast święconego Jego Eksceleńcja ks. arcybiskup złożył na najuboższych 500 marek⁹.

22 czerwca, w niedzielę, Jego Eksceleńcja, z okazji sześćdziesiąt lat swojej konsekracji, przyjmował w pałacu od duchowieństwa życzenia¹⁰.

23 czerwca, w poniedziałek, Jego Eksceleńcja był obecny w katedrze na uroczystym nabożeństwie celebrowanym z okazji sześćdziesiąt lat jego konsekracji¹¹.

24 czerwca, we wtorek, Arcypasterz brał udział w nabożeństwie odpustowym w katedrze, a po niesporach przewodniczył na sesji dorocznej w Kapitulie¹².

W czerwcu 1919 roku Jego Eksceleńcja bywał kilkakrotnie na egzaminach w Seminarium¹³.

6 lipca, w niedzielę, Jego Eksceleńcja pojechał do parafii Zerzno udzielić Sakramentu Bierzmowania. W Wawrze oczekiwała na przyjazd Arcypasterza banderia włościańska, która towarzyszyła Jego Eksceleńcji do samego miejsca. Jego Eksceleńcja wybierzmował w Zerznie 328 osób¹⁴.

7, 8, 9, 10 lipca, (poniedziałek, wtorek, środa i czwartek) Jego Eksceleńcja wraz z licznymi kapłanami Archidiecezji odprawiał w Seminarium rekolekcje, które prowadził o. Krokoszyński T. J. Na zakończenie rekolekcji Jego Eksceleńcja przemawiał do zebranego kleru¹⁵.

⁴ *Konferencja J.J. E.E. Ks. Ks. Biskupów*, WAW 1919, s. 88.

⁵ *Kronika miejscowa*, WAW 1919, s. 117.

⁶ Tamże, s. 118.

⁷ Tamże.

⁸ Tamże.

⁹ Tamże.

¹⁰ *Czynności J. E. Ks. Arcypasterza Diecezji*, WAW 1919, s. 222.

¹¹ Tamże.

¹² Tamże.

¹³ Tamże.

¹⁴ Tamże.

¹⁵ Tamże.

14 lipca, w poniedziałek, Arcypasterz z okazji francuskiego święta narodowego, celebrował w katedrze, w otoczeniu licznego duchowieństwa, nabożeństwo, na którym był obecny Jego Ekscelencja nuncjusz A. Ratti¹⁶.

19 lipca, w sobotę, o godz. 13, Jego Ekscelencja ks. Arcybiskup Metropolita, wespół z duchowieństwem warszawskim złożył hold i powinszowanie Achillesowi Rattiemu z racji mianowania go, w dniu 6 czerwca, nuncjuszem apostolskim dla Polski i wyniesienia go w dniu 3 lipca do godności arcybiskupa tytularnego Naupakteńskiego¹⁷.

23 sierpnia, we wtorek, ks. arcybiskup A. Kakowski skierował do duchowieństwa warszawskiego gorący apel o pomoc dla ludu Śląska, pisząc:

„Nie zdołaliśmy jeszcze przygarnąć i zabezpieczyć niezliczonych rzesz uchodźców, pchniętych przez ustępujące wojska rosyjskie na bezbrzeżne przestrzenie Rosji, aż oto wyciągają ku nam ręce nowe zastępy braci naszych. Męczeński i bohaterowski lud Śląska chroni się przed brutalną pięścią prusaka u nas i szuka dachu nad głową i woła o ocalenie od głodu. Czy jest w piersi polskiej choćby jedno serce, które by pozostało głuche na te rozpaczne wołania? Niech więc każdy spieszy z tym, co dać może! Niech płyną ofiary zboża, pożywienia, odzieży, grosza! Duchowieństwa przede wszystkim powinnością jest wzruszyć serca wiernych dla świętego względem braci śląskich obowiązku. Niech więc korzysta z pierwszej niedzieli lub jakiegokolwiek nadarzającej się sposobności, aby, przedstawivszy położenie ludu śląskiego, oznajmić z ambony, że brać śląską, kobiety i dzieci przygarnąć trzeba, że sosnowiecki oddział Polskiej Krajowej Kasy Pożyczkowej przyjmuje wszelkie ofiary i przekazuje je znanemu rzecznikowi Śląska, ks. Pośpiechowi, dla śląskich bohaterów. Tylko szybka i skuteczna pomoc ocali dzielny lud śląski od zagłady. †Aleksander Kakowski, Arcybiskup¹⁸.

5 września, w piątek, o godz. 15, na Nowym Bródnie, Jego Ekscelencja ks. Arcybiskup Metropolita – w towarzystwie dziekana praskiego ks. Kłopotowskiego – dokonał konsekracji dzwonu świeżo odlanego w warsztatach kolejowych dla tej parafii¹⁹.

28 września, w niedzielę, w kościele archikatedralnym, Jego Ekscelencja ks. Arcybiskup Metropolita Warszawski konsekrował na biskupa ks. dr. Czesława Sokołowskiego – prof. Uniwersytetu Warszawskiego. Współkonsekratorami byli księża biskupi Przeździecki i Owczarek²⁰.

4 października, w sobotę, Jego Ekscelencja wziął udział w uroczystości rozpoczynającej misje w kościele św. Floriana na Pradze. Misje prowadzili oo. redemptoryści²¹.

16 Tamże.

17 *Kronika miejscowa*, WAW 1919, s. 219.

18 *Arcybiskup Metropolita Warszawski. Do Wielebnego Duchowieństwa Warszawskiego*, WAW 1919, s. 249.

19 *Konsekracja dzwonu*, WAW 1919, s. 289.

20 *Konsekracja J. E. Ks. Biskupa Sokołowskiego*, WAW 1919, s. 288–289.

21 *Czynności J. E. Ks. Arcypasterza Diecezji*, WAW 1919, s. 319.

28 października, we wtorek, w katedrze warszawskiej Jego Ekscelencja ks. Arcybiskup Metropolita Warszawski dr A. Kakowski dokonał konsekracji biskupiej nuncjusza apostolskiego Jego Ekscelencji ks. dr. A. Rattiego. Współkonsekratorami byli: Jego Ekscelencja biskup przemyski ks. Pelczar, ks. arcybiskup Ruskiewicz, biskup włocławski ks. Zdzitowiecki i biskup polowy Gall.

„Kościół przepełniały tłumy [...]. Obok wielkiego ołtarza pod królewskim balkonem na ustawionym na wzniesieniu fotelu zasiadł Naczelnik Państwa [...]. Na froncie prezbiterium naczelne dwa fotele zajęli: marszałek Sejmu W. Trąpczyński i prezes Rady ministrów I. J. Paderewski. W górnych stallach kanoników zasiadło 17 biskupów polskich [...]. W osobnej stalli, bliżej ołtarza, w purpurze, zajął miejsce ks. prymas arcybiskup poznańsko-gnieźnieński, Dalbor. Drugie rzędy od środka zajęli przedstawiciele kapituły warszawskiej w płaszczach rzymskich i inni prałaci w fioletach. Z uniwersytetów byli [...], z ministerium spraw zagranicznych [...], przedstawiciele zakonów [...]. Na fotelach wewnątrz prezbiterium zajęli miejsca po lewej stronie posłowie mocarstw akredytowanych w Polsce wraz ze składem swych poselstw. Po prawej stronie zasiedli ministrowie *in corpore* oraz generalicja, nadto w prezbiterium znajdowali się prezes Rady Miejskiej I. Baliński, prezydent miasta inż. P. Drzewiecki, wiceprezydent inż. Malinowski²².

4 listopada, we wtorek, Jego Ekscelencja w obecności Naczelnika Państwa, arcybiskupów A. Rattiego i J. Teodorowicza, Biskupa Wojsk Polskich S. Galla oraz licznych przedstawicieli władz wojskowych i społeczeństwa dokonał aktu poświęcenia pierwszego wojskowego kursu intendenckiego w sali Resursy Obywatelskiej. Po poświęceniu Jego Ekscelencja przemawiał do zgromadzonych²³.

11 listopada, we wtorek, w dzień włoskiego święta narodowego, Jego Ekscelencja odprawił nabożeństwo w katedrze. W prezbiterium był też obecny Jego Ekscelencja ks. arcybiskup Ratti, nuncjusz papieski. Po południu tego dnia Jego Ekscelencja był obecny w Filharmonii na uroczystej akademii na cześć Włoch²⁴.

15 listopada, w sobotę, w dzień belgijskiego święta narodowego, Jego Ekscelencja odprawił nabożeństwo w katedrze²⁵.

8 grudnia, w poniedziałek, Jego Ekscelencja – przed wyjazdem na konsystorz papieski do Rzymu – był obecny na sumie w katedrze, odprawionej przez Jego Ekscelencję ks. biskupa Galla. Po sumie odśpiewano *itinerarium* o szczęśliwą podróż dla Arcypasterza²⁶. O godz. 21, „na dworcu Kolei Warsz. Wiedeńskiej celem pożegnania Arcypasterza zebrał się liczni przedstawiciele arystokracji, obywatelstwa, mieszczan i duchowieństwa warszawskiego oraz innych diecezji, J.J.E.E. ks. Arcybiskup Ratti, nuncjusz papieski, Arcybiskup Teodorowicz, biskupi Gall i Szelażek. W podróży, którą Arcypasterz odbywał wraz z J. E. Kardynałem

22 *Konsekracja Nuncjusza Apostolskiego*, WAW 1919, s. 286–288.

23 *Czynności J. E. Ks. Arcypasterza Diecezji*, WAW 1919, s. 319.

24 Tamże.

25 Tamże.

26 Tamże.

Dalborem, towarzyszyli: ks. dr J. Gautier, b. wiceregens Seminarium, obecnie rektor Hospicjum Polskiego w Rzymie, ks. dr W. Kępiński, kapelan J. Eminencji i p. St. Grabiński z Walewic w Łowickiem²⁷.

10 grudnia, w środę, Jego Eminencja kard. Kakowski z Jego Eminencją kard. Dalborem przyjechali do Insbrucka, witani tam przez delegata ministerium komunikacji z ramienia rządu włoskiego oraz przez przedstawiciela władz wojskowych włoskich okupujących Tyrol. Czekał tam przygotowany na Jego Eminencję wagon, którym – przez Weronę – dojechali do Rzymu²⁸.

11 grudnia, w czwartek, o godz. 12 w południe, Jego Eminencję A. Kakowskiego i Jego Eminencję Dalbora na rzymskim dworcu witali: poseł rządu polskiego przy Stolicy Apostolskiej, poseł rządu polskiego przy Kwirynale oraz licznie zebrani przedstawiciele kolonii polskiej w Rzymie. Polscy kardynałowie zatrzymali się w Kolegium Polskim²⁹.

12 grudnia, w piątek, Jego Eminencja ks. A. Kakowski zawiadomił przez swego sekretarza o swym przyjeździe mistrza kamery Jego Świątobliwości i złożył wizytę Jego Eminencji Sekretarzowi Stanu oraz innym dygnitarzom watykańskim³⁰.

13 grudnia, w sobotę, o godz. 16, Jego Eminencja przyjęty został przez Ojca Świętego. Tego samego dnia, o godz. 19, Jego Eminencja A. Kakowski wraz z Jego Eminencją Dalborem był na obiedzie wydanym przez poselstwo polskie przy Kwirynale dla dwóch polskich purpuratów i dygnitarzy watykańskich³¹.

15 grudnia, w poniedziałek, na konsystorzu tajnym Ojciec Święty Benedykt XV, ogłaszając kardynałami Kościoła Świętego z rządu kapłanów, m. in. wymienił mons. Aleksandra Kakowskiego, Arcybiskupa Warszawskiego i mons. Edmunda Dalbora, Arcybiskupa Gnieźnieńskiego i Poznańskiego. Po skończonej alokucji papieskiej, mons. Tani, ceremoniarz papieski, w towarzystwie Kardynała Sekretarza Stanu, niosącego bilety nominacyjne, oraz kaw. Mario Riggi, Sekretarza Kancelarii Apostolskiej, niosącego dekrety konsystorskie o dokonanej nominacji, udali się do nowych kardynałów, docierając do znajdujących się między nimi dwóch wspomnianych Polaków.

27 *Uroczystości i dokumenty związane z kardynalatem naszego Arcypasterza*. Zebrał X. A. F[Gajęcki], WAW 1920, s. 8.

28 Tamże, s. 8–9.

29 Tamże, s. 9.

30 Tamże.

31 Tamże.

Treść biletu nominacyjnego kard. A. Kakowskiego:

Segreteria di Stato di Sua Santità.

№ 99268 Dal Vaticano, 15 Dicembre 1919.

La Santità di Nostro Signore

nel Consistoro Segreto di questa mattina si è benignamente degnata di elevare alla Dignità Cardinalizia l'Illmo e Revmo Monsignor

ALESSANDRO KAKOWSKI

ARCIVESCOVO DI VARSAVIA

Tale grazioso atto di Sovrana considerazione del Santo Padre si partecipa al Signor Cardinale Kakowski per sua intelligenza e norma.

(m.p.) Pietro Cardinale Gasparri.

A oto treść dekretu wręczonego kard. A. Kakowskiemu:

ROMAE

IN PALATIO APLICICO VATICANO

Feria II die XV Decembris MCMXIX

Ssmus Dnus Noster

BENEDICTUS PP. XV.

Publicavit et assumpsit in S.R.E. Presbyterum Cardinalem Alexandrum Kakowski, Archiepiscopum Varsaviensem ipsumque Reverendissimorum eiusdem S.R.E. Cardinalium Coetui et Collegio, cum omnibus et singulis honoribus, favoribus, oneribus, facultatibus, praeeminentiis, immunitatibus, praerogativis, privilegiis et indultis solitis et consuetis, favorabiliter eggregavit, cum retentione omnium, quae obtinet, nec non cum clausulis necessariis et opportunis.

(m.p. Octavius Card. Cagiano

S.R.E. Cancellarius³²

16 grudnia, we wtorek, polscy księża kardynałowie (Kakowski i Dalbor) byli osobami wzbudzającymi największe zainteresowanie, zarówno w polskich placówkach dyplomatycznych na terenie Rzymu, jak i w tamtejszym Kolegium Polskim:

„Nominację J. E. Kardynała Kakowskiego przeczytał J. E. Patriarcha Zaleski, nominację J. E. Kard. Dalbora poseł Polski Wierusz-Kowalski. Pan poseł, wyraziwszy wielką radość [...] złożył życzenia w imieniu rządu polskiego i własnym. Odpowiadając [...] kardynał Kakowski podniósł ścisłą łączność Polski z Kościołem katolickim, a zarazem tradycyjną tolerancję dla innych wyznań, której naród i duchowieństwo polskie zawsze przestrzegać będzie”. Przemówienie swoje Jego

³² Tamże, s. 9–10.

Eminencja zakończył oświadczeniem, że nowo mianowani kardynałowie będą rzecznikami spraw polskich przy Stolicy Apostolskiej.

Tegoż dnia, przed południem, liczni członkowie ciała dyplomatycznego, posłowie: hiszpański, portugalski, argentyński, Chili, Nikaragui, Holandii, patrycjatu i arystokracji rzymskiej, urzędnicy i członkowie świętych kongregacji i dykasterii papieskich oraz zakonów, jak też akademie i instytuty oraz krewni i przyjaciele nowych purpuratów przybyli do Kolegium Polskiego, gdzie zamieszkali kardynałowie polscy, by złożyć im *homagium* i powinszowania z powodu nominacji. Po południu zaś, od godz. 15 do 19 składali życzenia kardynałowie w Rzymie³³.

17 grudnia, w środę, nowi kardynałowie, w tym Kakowski i Dalbor, otrzymali z rąk papieża birety kardynalskie i mozetty. Benedykt XV, zwracając się do zgromadzonych, z życzeniami długich lat i blasku nowych zasług, wiele miejsca poświęcił Polakom, mówiąc: „Te same życzenia składamy dwom znakomitym przedstawicielom zmartwychwstałej Polski, którzy jednocześnie wstępują do św. Kolegium. Czerstwy ich wiek jest nam rękojmią tym łatwiejszego urzeczywistnienia życzeń naszych, ale przede wszystkim jest nam rękojmią widzialna opieka, jaką Najświętsza Panna otacza Polskę. Kiedy ś. p. Pius IX chciał, aby jedna ze świec mu ofiarowanych przy kanonizacji św. Jozafata była zachowana w Rzymskim Kolegium Polskim w tym celu, by mogła być przewieziona do Warszawy na znak odzyskanej przez Polskę wolności, niewielu było takich, którzy przywiązywaliby wiarę do proroczych słów Naszego Poprzednika. A jednak piękna ta świeca, którą My sami częstokroć podziwialiśmy, dziś po upływie pięciu dziesiątków lat owej przepowiedni może być odwieziona do Warszawy. I zawieziecie ją Wy, kardynałowie polscy, w sposób, jaki uznacie za najlepszy, ażeby stwierdzić, że jeżeli w dni ucisku i zamieszania Stolica św. zajmowała się losami Waszego szlachetnego Narodu, dziś otacza go pieczęą szczególniejszą, pragnąc, by wszyscy jego synowie coraz ściślej skupiali się wokół Stolicy Piotrowej. Tej najściślejszej jedności węzłem będziecie Wy, Synowie ukochani, którzy dziś, przez otrzymaną godność powinniście się uważać za bardziej bliskich Nam i bardziej bliskich Stolicy Apostolskiej. I My, którzyśmy na tę wysoką godność obrali Was, już to przez wzgląd na Wasze zasługi osobiste, już to przez uznanie dla Narodu Waszego, wyrażamy życzenie, byście obaj byli zachowani na długo nie tylko w miłości wiernych w Warszawie, Gnieźnie i Poznaniu, ale również wszystkich duchownych i świeckich całej Polski. Świeca Piusa IX niech będzie symbolem światłości, jaką macie nadal rozsiewać wśród ludu waszego”³⁴.

18 grudnia, w czwartek, o godz. 9.15, nowi kardynałowie, także i polscy, udali się do Kaplicy Sykstyńskiej, gdzie złożyli przysięgę według Konstytucji Apostolskich, a następnie wzięli udział w Konsystorzu Publicznym odbytym w Sali Królewskiej z udziałem Jego Świątobliwości. Po pewnym czasie „Ich Eminencje, we właściwym porządku, zbliżyli się do Tronu, po trzykrotnym przyklęknięciu, po czym ucałowali

³³ Tamże, s. 11.

³⁴ Tamże, s. 11–12.

rękę i stopę Jego Świątobliwości, otrzymując odeń pocałunek. Otrzymali również pocałunek od wszystkich kardynałów i odeszli do stali, okrywając głowę biretem. Po skończeniu obrony sprawy [Justyna de Jacobis] purpuraci powtórnie zbliżyli się do Tronu i tu Ojciec św. przy pomocy ceremoniarzy papieskich, włożył im kapelusze kardynalskie”. Po skończeniu konsystorza tajnego Ojciec Święty włożył nowym kardynałom pierścienie kardynalskie i wyznaczył im tytuły prezbiterialne: kard. Kakowskiemu – kościół św. Augustyna w Rzymie, zgodnie z bullą papieską o następującej treści:

BENEDICTUS EPISCOPUS, SERWUS SERVORUM DEI,

dilecto filio Nostro Alexandro Tituli S. Augustinii, S.R.E. Presbytero Cardinali Kakowski salutem et Apostolicam benedictionem. Cum Nos, de Venerabilium Fratrum Nostrorum S.R.E. Cardinalium Consilio et Apostolicae potestatis plenitudine, Te, in eiusdem S.R.E. Presbyterum Cardinalem duxerimus assumendum, volentes Te proprio Cardinalis Presbyteri titulo decorare, Tibi Ecclesiam S. Augustini de Urbe, cui cl. m. Sebastianus eiusdem S.R.E. Presbyter Cardinalis Martinelli praesidebat, per ipsius obitum in praesens vacatem, cum omnibus illius iuribus, iurisdictionibus et pertinentiis universis, Apostolica auctoritate, pro tui Cardinalatus titulo concedamus et assignamus. Teque eidem ecclesiae S. Augustini in Presbyterum Cardinalem praeficimus, chram, regimen et administrationem ipsius ecclesiae Tibi in spiritualibus et temporalibus plenarie committendo; ita quo liceat Tibi Regiminie et administrationis eiusdem ecclesiae S. Augustini ac illius iurium iurisdictionum et pertinentiarum praefatorum possessionem, seu quasi possessionem per Te, vel pallium, aut alios, nomie tuo, priopria auctoritate, libere apprehendere, ipsamque ecclesiam S. Augustini in iisdem spiritualibus et temporalibus regere et gubernare, prout Presbyteri Cardinales, qui ei pro tempore praefuerunt, eam regere et gubernare potuerunt, vel etami debuerunt. Firmam autem spem fiduciamque concipimus fore ut, gratia tibi assistente divina, memorata ecclesia S. Augustini per tuam pastoraalem industriam et studium fructuosum regatur utiliter et prospera in spiritualibus et temporalibus suscipiat incrementa. Per praesentes vero mandamus dilectis filiis Conventui et Fratribus Ordinis Eremitarum Sancti Augustini aliisque ipsius ecclesiae ratione Tibi subditis personis, ut ipsi tibi pareant atque obediant, alioquin poenas, quas tu statueris in rebelles, ratas habebimus et faciemus, auctore Domino, observari. Et insuper ut Cardinalatus dignitati et splendori aptius consulere queas, motu proprio et ex mera Nostra liberalitate deque Apostolicae potestatis plenitudine, Tibi, etiam postquam pacificam possessionem seu quasi possessionem, regimis et administrationis praefatae ecclesiae S. Augustini ac illius bonorum, si quae sint, assecutus fueris, facultatem concedimus una cum illa, quamdiu eidem praefueris, Metropolitanam Ecclesiam Varsaviensem, cuius in praesens Praesul existis, ac omnia et singula alia officia et beneficia, quae ex quibusvis concessionibus et dispensationibus Apostolicis in titulum, commendam, administrationem, aut alias quomodolibet obtines, aut in quibus, et ad quae ius Tibi quomodolibet

competit, ut prius et quoad vixeris libere et licite retinendi ac ius Tibi in illis, vel ad illos quomodolibet competens prosequendi, constitutionibus et ordinatio- nibus Apostolicis caeterisque contrariis quibuscumque non obstantibus. Datum Romae apud S. Petrum anno Domini Millesimo nongentesimo decimo nono die decima octava mensis Decembris Pontificatus Nostri anno Sexto. P. P.

Octavius Card. Cagiano S. R. E. Cancellarius.

Paulus Pericoli Cancrae Aplicae adiutor a studui.

Julius Campon Protonotarius Apostolicus.

Raphael Virili Protonotarius Apostolicus.

G. Manzia – Scriptor Aplicus.

Expedita

die decima nona mensis Decembris anno sexto

Alfridus Marini Plumbator³⁵.

Tegoż dnia nowi kardynałowie przydzieleni zostali do różnych Kongregacji. Jego Eminencja kardynał A. Kakowski został wyznaczony do Kongregacji: Sakramentów, Propagandy, Seminariów i Uniwersytetów oraz Fabryki św. Piotra. Odpowiedni dokument brzmiał:

Segreteria di Stato di Sua Santita.

№ 109. Dal Vaticano, 18 Dicembre 1919.

La Santita di Nostro Signore si e benignamente degnata di assegnare all'Emo e Revmo Signor Cardinale

ALESSANDRO KAKOWSKI

ARCIVESCOVO DI VARSAVIA,

le Sacre Congregazioni

dei Sacramenti,

di Propaganda Fide,

dei Seminari e delle Universita degli Studi,

della Rev. Fabbrica di S. Pietro.

Tanto si partecipa al prelo dato Emo Signor Cardinale KAKOWSKI, per oppor- tuna sua intelligenza e norma.

P. Card. Gasparri.

Signor Cardinale

ALESSANDRO KAKOWSKI

Arcivescovo di Varsavia³⁶.

30 grudnia, we wtorek, w Rzymie, kard. A. Kakowski uczestniczył w uroczy- stości przyjęcia na członka Arcadia i otrzymał na tę okoliczność dyplom o nastę- pującej treści:

³⁵ Tamże, s. 12–18.

³⁶ Tamże, s. 15.

ARCADIA

Acclamazione a socio

L'Accademia degli Arcadi, volendo esprimere la propria ammirazione Alla dottrina ed ai grandi meriti, nel campo religioso e sociale, di S. E. Rma il Cardinale Alessandro Kakowski, e volendo far solenne olausio alla Polonia, risorta, dopo tanto tempo d'ingiusto servaggio, a vita di Nazione indipendente, ha acclamato Arcade la stessa E. S. Rma.

Dato dal Bosco Parrasio addi 30 Dicembre dell' anno 1919.

Dalla Restaurazione dell' Arcadia anno 229 dell' Olimpiade LVII anno 4.

Il Custode Generale

Mons. Enrico Salvadori

A. Sua Emza Revma

Il Sig. Card. Alessandro Kakowski

Arcivescovo di Varsovia

Cte Giorgio Stara Tedde

Segretario dell' Accademia

Registrato al Vol. IX № 136³⁷.

³⁷ Tamže, s. 46–47.

1920

1 stycznia, w czwartek, Jego Eminencja A. Kakowski objął tytuł kardynalski kościoła św. Augustyna. Była to bardzo okazała uroczystość. Jego Eminencja kard. Kakowski przybył do kościoła św. Augustyna w towarzystwie Jego Ekscelencji ks. arcybiskupa W. Zaleskiego, patriarchy antiocheńskiego, Jego Ekscelencji Maryi Zonghi, arcybiskupa Kolossy, prałatów Gautier, Kępińskiego, Mama i wielu innych. Przy drzwiach kościoła oczekiwała na Jego Eminencję Kuria Generalna oo. augustianów z przewielebnymi oo. Gormannem, Polignano, Alverezem, Franke, Giacchotti i Tomassinim, proboszczem kościoła na czele. Poza tym byli obecni Mons. Carinci i Pulca oraz ceremoniarz papieski Tani. Wśród osób świeckich znajdowali się p. poseł Wierusz-Kowalski, Skirmunt, Santopaulo, ksiądz Cenopini, ksiądz Galeotti, przedstawiciele Kollegium Polskiego, Kollegium Bedy, Kollegium św. Moniki i in. Byli też obecni członkowie Komitetu Parafialnego, przedstawiciele różnych zrzeszeń, bractw i korporacji oraz liczna kolonia polska, przebywająca w Rzymie. Świątynia była zapelniona wiernymi.

Po podpisaniu dokumentu-protokołu objęcia tytułu kard. kościoła św. Augustyna w Rzymie, rektor tej świątyni wygłosił przemówienie, ukazując w nim wspaniałość rzymskiego kościoła św. Augustyna, a następnie wkład augustianów z życia Kościoła w Polsce¹. Wielowątkową odpowiedź Jego Eminencji kardynała Kakowskiego zdominowały głębokie relacje dotyczące kontaktów polsko-włoskich i polsko-rzymskich.²

4 stycznia, w niedzielę, Jego Eminencja kard. Kakowski uczestniczył w podniosłej uroczystości zorganizowanej w kościele przy kolegium polskim w Rzymie na okoliczność przekazania do Polski tzw. świecy Józafata. Zmartwychwstańcy, którzy przez ponad pół wieku opiekowali się tą świecą, spełniając mandat Piusa IX, zdali ją teraz kardynałom polskim, a osobliwą pieczę nad nią powierzyli kardynałowi Metropolicie Warszawskiemu. Tak więc 4 stycznia, około południa, we wspomnianej świątyni, zebrała się licznie Polonia rzymska: zgromadzenie oo. zmartwychwstańców w komplecie, siostry zmartwychwstanki, siostry nazaretanki, członkowie legacji i misji polskich w Rzymie. Wychowankowie Kolegium Polskiego ujęli świece, a sędziwy o. Paweł Smolikowski, od długich lat rektor Kolegium Polskiego, wygłosił dłuższą przemowę, na którą – w imieniu A. Kakowskiego i biskupów polskich – odpowiedział kardynał-prymas. Wystąpienie swoje zakończył on następującym passusem:

„Niechże świeca umieszczona w katedrze Świętojańskiej w Warszawie będzie symbolem zadania historycznego naszego narodu: że jak w przeszłości, tak i na przyszłość mamy nieść światło cywilizacji chrześcijańskiej i kultury europejskiej na wschód; mamy być tejże cywilizacji wałem ochronnym, słowem: przedmurzem chrześcijaństwa przeciwko zapędom barbarzyńskim wschodu”³.

1 *Przemówienie rektora kościoła św. Augustyna*, WAW 1920, s. 21–22.

2 *Odpowiedź Jego Eminencji Kardynała Kakowskiego*, WAW 1920, s. 23–25.

3 *Oddanie świecy Piusowej naszym Kardynałom w Rzymie*, WAW 1920, s. 27–28.

10 stycznia, w sobotę, o godz. 13, polscy kardynałowie (Dalbor i Kakowski), pociągiem dyplomatycznym przybyli do Warszawy⁴.

11 stycznia, w niedzielę, w pałacu arcybiskupim, o godz. 9.30 rano, odbyło się uroczyste powitanie dwóch najmłodszych polskich kardynałów. Spośród dostojników Kościoła obecni byli: nuncjusz papieski, arcybiskupi: Bilczewski, Ruszkiewicz i Teodorowicz; bp połowy W.P. Gall, biskupi: Matulewicz, Pelczar, Fiszer, Nowowiejski, Ryx, Przeździecki; biskupi sufragani: Twardowski, Owczarek, Szelażek, Sokołowski, Jałbrzykowski, członkowie warszawskiej Kapituły Metropolitalnej oraz liczni przedstawiciele duchowieństwa świeckiego i zakonnego. Wśród przedstawicieli władz cywilnych w uroczystym powitaniu uczestniczyli: marszałek W. Trąpczyński, Prezes Rady Ministrów Skulski, prezydent miasta Piotr Drzewiecki, prezes Rady Miejskiej I. Baliński, liczni generałowie, jak m. in. Leśniewski, Jacyna, Durski, Majewski. Przybył również na uroczystości I. Paderewski oraz przedstawiciele szeregu instytucji. Po przemówieniach powitalnych głos zabrał ks. prymas, a następnie kard. A. Kakowski. Ten ostatni stwierdził: „Łącząc się z przemówieniem poprzednika mego czuję się w obowiązku dodać, iż mam specjalną misję od Ojca świętego. Oto otrzymałem z Rzymu list Ojca św. do robotników polskich. List ten dowodzi, iż Stolica Apostolska myśli o Polakach i o doli najuboższej ludności, zwłaszcza zaś o robotnikach, których położenie u nas, jak we Włoszech, tak poważną dziś odgrywa rolę. Treść tego listu ogłoszona będzie później, nadmieniam jedynie, iż list zawiera specjalne błogosławieństwo dla robotników polskich”⁵.

Tego samego dnia, po południu kard. A. Kakowski uczestniczył w uroczystej instalacji „świecy Piusowej” w katedrze, gdzie Mszę Świętą odprawił Prymas Polski, a kazanie wygłosił ks. biskup Pelczar, natomiast Jego Eminencja Metropolita Warszawski – ze stopni ołtarza – udzielił zebranybłogosławieństwa⁶.

11 i 12 stycznia, w niedzielę i w poniedziałek, Jego Eminencja uczestniczył w odbywających się w tych dniach w pałacu arcybiskupim obradach księży biskupów, które dotyczyły przede wszystkim spraw związanych z jego i Prymasa Polski pobytem w Rzymie⁷.

12 stycznia, w poniedziałek, w południe, Arcypasterz A. Kakowski przyjmował hołd duchowieństwa Archidiecezji. W imieniu duchowieństwa warszawskiego przemówił ks. dziekan Puchalski, a w imieniu duchowieństwa z prowincji – ks. dziekan Sobolewski z Mińska. Na przemówienia te odpowiedział Arcypasterz, zaznaczając, że miło mu słyszeć zapewnienia przywiązania ku niemu kapłanów i radości z wyniesienia go do takiego dostojęństwa. Nadal zawsze w nim bracia-kapłani znajdują swego ojca, brata i przyjaciela, „gdyż czuje się z nimi jedno”, jako tej diecezji kapłan⁸.

⁴ *Przyjazd Ich Eminencji do Warszawy i powitanie*, WAW 1920, s. 28.

⁵ Tamże.

⁶ Tamże, s. 31–38.

⁷ *Konferencja J.J. E.E. Ks.Ks. Biskupów Polskich*, WAW 1920, s. 47.

⁸ *Delegacje, telegramy, głosy prasy*, WAW 1920, s. 38.

13 stycznia, we wtorek, przed południem, kardynałowie Dalbor i Kakowski przyjęli delegatki instytucji społecznych i Sodalicji Mariańskich, które złożyły hołd Ich Eminencjom. Jego Eminencja kardynał Kakowski, udzieliwszy przybyłym błogosławieństwa, w przemówieniu swym zaznaczył, że Ojciec Święty otacza specjalną swą opieką kobiety polskie, przyznając ich pracom duże znaczenie kulturalne i społeczne dla odradzającej się Polski. Tego samego dnia, po południu, Jego Eminencja A. Kakowski – wspólnie z prymasem Dalborem – przyjęli delegację Związku Ludowo-Narodowego z posłem Głębińskim – prezesem Rady Naczelnej Związku i posłem Grabskim – prezesem Zarządu Głównego na czele. Z kolei wieczorem obydwaj kardynałowie wzięli udział w wielkim przyjęciu, jakie na ich cześć wydał w swoich salonach M. Karski z rodziną, który też serdecznie obydwu dostojnych gości witał. Wprowadzając na swoje salony kard. A. Kakowskiego, M. Karski podkreślił uczucia wszystkich na wiadomość o użyczeniu purpury kardynalskiej ks. arcybiskupowi warszawskiemu, którego wytrwała praca i czyny zrosły się ze stolicą Polski zjednoczonej i zakończył okrzykiem na cześć Jego Eminencji, powtórzonym głośno przez gości zapełniających salony.

Wśród uczestników tego zebrania znaleźli się w wielkiej liczbie przedstawiciele duchowieństwa, między nimi wielu księży biskupów, dalej ambasady sprzymierzonych mocarstw, ministrowie i wyżsi urzędnicy ministerialni, generalicja, przedstawiciele samorządu stołecznego, członkowie rodów magnackich zamieszkali w Warszawie lub bawiący w stolicy, liczni posłowie, reprezentanci ziemiaństwa, przemysłu i finansów, inteligencja zawodowa i przedstawiciele prasy⁹.

14 stycznia, w środę, Jego Eminencja kardynał Kakowski złożył wizytę Prezesowi Rady Ministrów w pałacu Namiestnikowskim¹⁰.

19 stycznia, w poniedziałek, Jego Eminencja był w Stowarzyszeniu Robotników Chrześcijańskich przy ul. Śniadeckich 5 w Warszawie, od których zawiązał Ojcu Świętemu list hołdowniczy, a teraz przekazał im odpowiedź papieską. Ogromna sala teatralna Stowarzyszenia była przepelniona. Obecnych było parę tysięcy osób: duchowieństwo, posłowie, członkowie Stowarzyszenia, ich rodziny. Scena była wysłana dywanami, przyozdobiona roślinami. Wkrótce po godz. 20 na sali ukazał się Jego Eminencja kardynał Kakowski, prowadzony przez patrona Stowarzyszenia ks. kan. Albrechta i prezesa Stowarzyszenia p. Czyżewskiego. Orkiestra grała *Jeszcze Polska nie zginęła*. Gdy tylko ks. kardynał wszedł na przygotowane podwyższenie na scenie, chór zaintonował hymn na cześć Ojca Świętego. Słysząc było okrzyki: „Niech żyje Ojciec Święty!” i „Niech żyje ks. kardynał!”

Po przemówieniach patrona, prezesa, posła sejmowego Jego Eminencja odczytał list papieża do robotników polskich, potem przekazał go prezesowi Czyżewskiemu i ukazał zebrany źródło papieskiej życzliwości wobec Polaków,

9 Tamże, s. 38–40.

10 Tamże.

którego należy upatrywać w domu rodzinnym Benedykta XV – jego matka (zaprzyjaźniona z przełożoną zmartwychwstankę – Borzęcką) często o losie Polaków pod trzema zaborami ze współczuciem opowiadała. Jego dłuższe wystąpienie zakończone zostało błogosławieństwem od papieża i od ks. kardynała.

Uroczystość tę wykorzystał Jego Eminencja do wręczenia ks. kan. Albrechtowi orderu papieskiego podarowanego przez Ojca Świętego za zasługi w pracy na rzecz Demokracji Chrześcijańskiej. Można tu jeszcze wspomnieć, że Metropolita Warszawski przywiózł z Rzymu odznaczenia do biskupów i kapłanów, np. *Breve* papieskie z 2 stycznia 1920 roku nominujące Jego Ekscelencję ks. biskupa płockiego, Antoniego Juliana Nowowiejskiego asystentem tronu papieskiego i hrabią rzymskim czy też godność protonotariusza apostolskiego dla czterech pierwszych prałatów Kapituły Warszawskiej¹¹.

24 stycznia, w sobotę, życzenia i gratulacje przekazali Jego Eminencji obrońcy i lekarze konsystorscy: Biskupski, Dworzaczek, Hertz-Lukański, Jackowski, Jaszczewski, Kornacki, Łabędzki, Paszkiewicz, Posemkiewicz, Próchnik, Szląskowski, Trejdosiewicz, Wilczyński, Winnicki, Cykowski, Ettingedr, Manduk, Staniszewski. W ich imieniu przemówił mecenas Próchnik. Arcypasterz serdecznie obecnym podziękował i podniósł w odpowiedzi, że duchowieństwo, adwokaci i lekarze stanowili zawsze najpatriotyczniejszy element w narodzie i rozżarziali ducha miłości Ojczyzny wśród ziomków. Tego ducha zachowają nadal¹².

Spośród innych przedstawicieli społeczeństwa, którzy składali hołd Jego Eminencji kardynałowi Kakowskiemu, należy zanotować delegacje: rabinatu żydowskiego w osobach rabinów Perlmuttera i Warszawczyka, Centralnego Polskiego Związku Zawodowego z prezesem J. Małolepszym na czele, Wydziału Teologicznego z ks. dziekanem Szczepańskim i Konwiktu Teologicznego z ks. Rektorem Gaworzewskim na czele, pp. kanoniczek z ksienią hr. Mycielską na czele, Towarzystwa Męskiego św. Wincentego à Paulo, licznych zgromadzeń zakonnych męskich i żeńskich, deputacji seniorów, dozorców domowych i służących i wielu innych instytucji społecznych, naukowych i filantropijnych.

Oprócz tego złożyli Arcypasterzowi życzenia: Naczelnik Państwa, liczni posłowie, konsulowie państw: Brazylii, Norwegii, Stanów Zjednoczonych z sekretarzami, przedstawiciele arystokracji, obywatelstwa, lekarzy, urzędników i inni.

Nadeszły też liczne telegramy i listy, które nadesłali m. in.: Alfred Halban – Rektor Uniwersytetu Lwowskiego, Szydelski – Dziekan Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Lwowskiego, ks. Radziszewski – Rektor KUL, A. Łosiński – biskup kielecki, biskup Miński Zygmunt, Kapituła Sandomierska, Warszawskie Towarzystwo Śpiewacze „Lutnia”, Komitet Ratunkowy Lwowskiej Delegacji KBK, bp H. Przeździecki z Podlasia. Dużo miejsca wyniesieniu abpa A. Kakowskiego do godności kardynalskiej poświęciła prasa krajowa i zagraniczna, w szczególności

11 *J. E. Kardynał Kakowski w Stow. Rob. Chrześc.*, WAW 1920, s. 49–52.

12 *Delegacje, telegramy, głosy prasy*, WAW 1920, s. 40–41.

„Kurier Warszawski”, „Gazeta Warszawska”, „Dziennik Powszechny”, „Polak-Katolik” i „Słowo Kujawskie”¹³.

Jego Eminencja otrzymał również powinszowania na piśmie od wszystkich kardynałów i książąt Kościoła całego świata katolickiego oraz od króla Alberta i królowej Elżbiety z Belgii. W adresie króla Alberta czytamy:

Mon Cousin. J'ai reçu avec plaisir la lettre par laquelle Votre Eminence a bien voulu M'annoncer Son élévation à la dignité cardinalice. Je Me rejouis avec Votre Eminence du gage précieux que Sa Sainteté Lui a donné de Sa confiance et de Sa bienveillance particulières. Je prie Votre Eminence d'agréer Mes félicitations ainsi que Mes remerciements pour les termes aimables qu'Elle a employés pour Me notifier cet heureux événement. Sur ce, Je prie Dieu, Mon Cousin, qu'il Vous ait en Sa sainte et digne garde et Je suis, de Votre Eminence, le bon Cousin, Albert. Bruxelles, le 31 janvier 1920.

Z kolei królowa Elżbieta napisała: *Mon Cousin. C'est avec un vif plaisir que J'ai reçu la lettre par laquelle Votre Eminence a bien voulu M'annoncer Son élévation à la dignité cardinalice. Je Me rejouis du témoignage de confiance que Sa Sainteté a daigné donner à Votre Eminence et Je La prie d'agréer Mes félicitations les plus sincères. Sur ce, Je prie Dieu, Mon Cousin, qu'il Vous ait en Sa sainte et digne garde et Je suis, de Votre Eminence, la bonne Cousine, Elisabeth. Bruxelles, le 31 janvier 1920*¹⁴.

W ostatnich dniach stycznia 1920 roku Jego Eminencja kardynał Kakowski wydał następujące rozporządzenie:

„W dn. 6 lutego wojska polskie wchodzi do m. Pucka i obejmują w posiadanie wybrzeża morskie. Wieść ta radosnym echem odbić się powinna w sercach wszystkich Polaków. Kapłani w dn. 1 lub 2 lutego ogłoszą o tym z ambon we wszystkich kościołach Archidiecezji i zachęcą wiernych, by w tym pamiętnym dniu t. j. 6 lutego o godz. 12 w południe zebrali się wraz z duchowieństwem w świątyniach celem podziękowania Bogu za łaskę w uroczystym «Te Deum». Dzwony kościelne mają dzwonić w tymże czasie przez kwadrans”¹⁵.

1 lutego, w niedzielę, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą pontyfikalną u warszawskich księży salezjanów na Powiślu. Ks. kardynał obecnością swoją nie tylko uświetnił rodzinną uroczystość Zgromadzenia Salezjańskiego, lecz tchnął jednocześnie entuzjazm religijny we wszystkich mieszkańców Powiśla, wypełniających po brzegi tamtejszą świątynię św. Rodziny. Po nabożeństwie Jego Eminencja przyjmował deputacje mieszkańców Powiśla, proszących o utworzenie parafii przy kościele księży salezjanów i przyrzekł uwzględnić je. Wieczorem, wraz z grobem opiekunów zakładu, Arcypasterz był obecny na przedstawieniu jasełek Rydla, które odgrywali z żywym polotem młodzi wychowankowie salezjańskiej szkoły rzemiosł¹⁶.

13 Tamże.

14 *Kronika miejscowa. Życzenia dla Arcypasterza z okazji kardynalatu*, WAW 1920, s. 83–84.

15 *Z powodu objęcia Wybrzeża Morskiego*, WAW 1920, s. 78.

16 *Kronika miejscowa. Życzenia dla Arcypasterza z okazji kardynalatu*, WAW 1920, s. 84–85.

21 lutego, w sobotę, Jego Eminencja kard. Kakowski wydał w sprawie kapelanów wojskowych odezwę o treści, jak niżej:

„Jego Ekscelencja Biskup Wojsk Polskich zwrócił się do mnie z przedstawieniem, iż obecna liczba kapelanów nie jest w możności zadośćuczynić potrzebom żołnierza polskiego, wychowanego w tradycjach religijnych i wymagającego opieki duchownej. Uznając w zupełności, że potrzeby armii, a zwłaszcza duchowe, powinny w tej chwili, kiedy ten żołnierz bohatersko walczy o bezpieczeństwo naszej Ojczyzny, być na pierwszym planie, postanowiłem, zgodnie z uchwałą zjazdu J.J. E.E. Ks.Ks. Biskupów w Gnieźnie, aby 5 % kapłanów mojej Archidiecezji podążyło na plac boju dzielić z żołnierzem trudy życia obozowego i zaspakajać jego potrzeby duchowe. Wobec tego odwołuję się do mego duchowieństwa, aby w przeciągu dwóch tygodni od daty dzisiejszej, zgłosili swe kandydatury na kapelanów wojskowych i byli gotowi niezwłocznie wyjechać na miejsce przeznaczenia”.

† Aleksander Kardynał Kakowski
Warszawa, dn. 21 lutego 1920 r.¹⁷

22 lutego, w niedzielę, Jego Eminencja otrzymał w upominku od Polsko-Amerykańskiego Towarzystwa Handlowego i Reemigracyjnego „Union Liberty Company” (otwierającego swój skład w Warszawie) samochód osobowy „Chevrolet”. M. Perłowski – wiceprezes tej placówki – poinformował o tym niezwykłym geście Metropolite Warszawskiego specjalnym listem z 22 lutego, pisząc:

„Do Jego Eminencji Kardynała Dr. Aleksandra Kakowskiego. Ażeby dać wyraz tej czci i uznania, jakimi otaczają Imię Waszej Eminencji bracia nasi – Polacy, zamieszkali w Ameryce, firma nasza „Union Liberty Company, korzystając z pierwszego transportu przybyłych do nas z Ameryki samochodów, ośmiela się prosić Waszą Eminencję o łaskawe przyjęcie w darze jednej maszyny (Chevrolet № motoru 83017), czym Wasza Eminencja raczy nam dać jeszcze jeden dowód swej Ojcowskiej życzliwości. Szczerze oddani z synowskim przywiązaniem Union-Liberty Co Michał Perłowski, wice-prezes”¹⁸.

25 lutego, w środę, Jego Eminencja przekazał – poprzez Kurię Metropolitalną – odrębne pismo o następującej treści:

„Szanowni Panowie! Radosnym sercem przyjmuję piękny dar złożony mi przez Szanownych Panów, a to tym bardziej, że składacie go, jako wyraz uczuć dla mnie braci Polaków, zamieszkałych w Ameryce. Uczucia te nader mi miłe i drogie przyjmuję nie dla mojej osoby, ale dla idei, której jestem przedstawicielem i sługą – Kościoła i Ojczyzny, a którą Wy umiłowaliście całą potęgą Waszych ofiarnych serc i coraz liczniejsze tego i hojne składaliście dowody. Przesyłając Wam tedy, Szanowni Panowie, gorące „Bóg zapłać”, łączę z tym moje pasterskie błogosławieństwo”.

† Aleksander Kardynał Kakowski

17 *Odezwa J. Em. Kardynała Kakowskiego w sprawie kapelanów wojskowych*, WAW 1920, s. 77–78.

18 *Kronika miejscowa*, WAW 1920, s. 85.

W parę godzin po wręczeniu upominku Jego Eminencja w towarzystwie swego kapelana ks. prał. Kępińskiego odwiedził pp. Perłowskich w ich mieszkaniu, udając się tam w ofiarowanym automobilu¹⁹.

26 lutego, w czwartek, o godz. 18, Jego Eminencja przyjął duchowieństwo warszawskie przybyłe do arcybiskupiego pałacu z okazji imienin swego Arcypasterza.

„W imieniu zebranych kapłanów przemówił sędziwy arcybiskup Ruszkiewicz. Przypominając bolesne czasy niewoli moskiewskiej, życzył z wielką serdecznością Dostojny Mówca J. Em. Solenizantowi czasów radosnych dla Ojczyzny i Kościoła św., widząc w nich owocne rządy naszego Arcypasterza wyniesionego do godności kardynalskiej przez Ojca św. dlatego, aby okazać, że tym samym Stolica Apostolska umieszcza i naszą Ojczyznę wśród wielkich narodów reprezentowanych przy Watykanie. Na przemówienie Arcybiskupa Ruszkiewicza kardynał Kakowski odpowiedział z pewnym wzruszeniem i zaznaczył, że oparci na Stolicy Apostolskiej wytrzymamy obecną rewolucję, a dla umocnienia swej Ojczyzny, mamy i powinniśmy podtrzymać obecny rząd, dając mu możliwość zaprowadzenia ładu i porządku. Po przemówieniu Jego Eminencja wszedł między kapłanów, zaszczycając rozmową niemal wszystkich kolejno, do których się mógł zbliżyć”²⁰.

27 lutego, w piątek, o godz. 9 rano, odbyło się uroczyste nabożeństwo z hymnem *Te Deum laudamus*, w intencji Jego Eminencji – Solenizanta²¹.

1 kwietnia, w Wielki Czwartek, Jego Eminencja w katedrze celebrował Mszę Świętą pontyfikalną w asyście ks. infuł. L. Łyszkowskiego i kanoników *ad honores* Trepkowskiego i Fajęckiego²².

3 kwietnia, w Wielką Sobotę wieczorem, Jego Eminencja celebrował Rezurekcję²³.

4 kwietnia, w niedzielę Zmartwychwstania Pańskiego, Jego Eminencja celebrował w katedrze sumę, zaś po południu przyjmował życzenia świąteczne²⁴.

5 kwietnia, w Poniedziałek Wielkanocny, Jego Eminencja przyjmował życzenia świąteczne, składając przy tym – zamiast święconego – na ręce Biskupa Wojsk Polskich 1000 Mk. z przeznaczeniem dla żołnierza polskiego²⁵.

22 kwietnia, w czwartek, Jego Eminencja przyjął 70 przedstawicieli polskiej ludności powiatu płoskirowskiego, wpisujących się tym samym do grona licznych osób z różnych stron Polski i spoza niej, które w ostatnich czasach były przyjęte przez Jego Eminencję, składając mu wyrazy hołdu i czci²⁶.

19 Tamże, s. 85–86.

20 Tamże, s. 84.

21 Tamże.

22 *Z minionych świąt wielkanocnych*, WAW 1920, s. 127–128.

23 *Czynności J. Em. Ks. Arcypasterza Diecezji*, WAW 1920, s. 128.

24 Tamże.

25 Tamże.

26 Tamże.

24 kwietnia, w sobotę, Jego Eminencja przyjął delegację 65 osób z ziemi spińskiej z ks. Franciszkiem Urvayem na czele²⁷.

25 kwietnia, w niedzielę, Jego Eminencja dopełnił w katedrze po sumie uroczystej infułacji dwóch ks. prałatów katedralnych: ks. infułata L. Łyszkowskiego i ks. infułata Z. Chelmieckiego. Tegoż dnia po południu Jego Eminencja uczestniczył w zebraniu parafialnym na Pradze w sprawie utworzenia nowej parafii na Pelcowiznie²⁸.

3 maja, w poniedziałek, Jego Eminencja celebrował uroczyste nabożeństwo w katedrze²⁹.

8 maja, w sobotę, Jego Eminencja celebrował uroczyste nabożeństwo w kościele św. Stanisława na Woli³⁰.

11 maja, we wtorek, po południu, Jego Eminencja, przez Skierniewice i Rogów, udał się z wizytacją kanoniczną do Brzezin³¹.

12 maja, w środę, Jego Eminencja – jako wizytator – przebywał w Brzezinach³².

13 maja, w czwartek, Jego Eminencja udał się z wizytacją do Skoszew³³.

14 maja, w piątek po południu, Jego Eminencja wyjechał do Kołacinka³⁴.

15 maja, w sobotę, Jego Eminencja udał się do Dmosina³⁵.

16 maja, w niedzielę, Jego Eminencja wizytował Głowno³⁶.

17 maja, w poniedziałek, Jego Eminencja przybył do Bratoszewic³⁷.

18 maja, we wtorek, Jego Eminencja wizytował kościół w Strykowie³⁸.

19 maja, w środę, Jego Eminencja odbył wizytację kanoniczną w Koźlu³⁹.

20 maja, w czwartek, Jego Eminencja udał się do Szczawina⁴⁰.

21 maja, w piątek, Jego Eminencja przebywał na terenie parafii Dobra⁴¹.

22 maja, w sobotę, o godz. 16, Jego Eminencja wyjechał do Łodzi⁴².

23–25 maja, w niedzielę, poniedziałek i wtorek, Jego Eminencja odbywał wizytę kanoniczną w parafiach łódzkich⁴³.

27 Tamże.

28 Tamże.

29 *Czynności J. Em. Ks. Arcypasterza Diecezji*, WAW 1920, s. 180.

30 Tamże.

31 Tamże; *Wizytacja pasterska*, WAW 1920, s. 114.

32 Tamże.

33 Tamże.

34 Tamże.

35 Tamże.

36 Tamże.

37 Tamże.

38 Tamże.

39 Tamże.

40 Tamże.

41 Tamże.

42 Tamże.

43 Tamże.

25 maja, we wtorek, o godz. 18, Jego Eminencja przybył do Gałkowa⁴⁴.

26 maja, w środę, o godz. 15, Jego Eminencja wyjechał z Gałkowa do Koluszek⁴⁵.

27 maja, czwartek, Jego Eminencja w całości spędził w Koluszkach⁴⁶.

28 maja, w piątek, Jego Eminencja, wyjechał koleją do Tomaszowa⁴⁷.

29 maja, w sobotę, Jego Eminencja cały dzień wizytował kościół w Tomaszowie⁴⁸.

30 maja, w niedzielę, Jego Eminencja udał się do Chorzęcina⁴⁹.

31 maja, w poniedziałek, Jego Eminencja przebywał w Ujazdowie⁵⁰.

1 czerwca, we wtorek, Jego Eminencja wizytował parafię w Będkowie⁵¹.

2 czerwca, w środę, Jego Eminencja opuścił kościół i parafię w Będkowie i przez Baby powrócił do Warszawy⁵².

3 czerwca, w czwartek, Jego Eminencja odprawił w katedrze sumę i procesję Bożego Ciała⁵³.

5 i 6 czerwca, w sobotę i w niedzielę, Jego Eminencja przewodniczył obradom konferencji Księży Biskupów w Warszawie⁵⁴.

12 czerwca, w sobotę, Jego Eminencja rozpoczął drugą w 1920 roku wizytację kanoniczną. Rozpoczął ją od Otwocka, gdzie pojechał koleją.

13–14 czerwca, w niedzielę i w poniedziałek, Jego Eminencja wizytował kościół i parafię w Otwocku.

14 czerwca, w poniedziałek, Jego Eminencja wyjechał do Wiązownicy.

15 czerwca, we wtorek, ks. kardynał przez cały dzień wizytował parafię i kościół w Wiązownicy.

16 czerwca, w środę, w godzinach porannych, Jego Eminencja udał się do parafii Dębe Wielkie, skąd w godzinach wieczornych pojechał do Glinianki.

17 czerwca, w czwartek, Jego Eminencja wizytował kościół i parafię w Gliniance.

18 czerwca, w piątek, Jego Eminencja wyjechał do Kołbieli.

19 czerwca, sobotę, Jego Eminencja cały dzień spędził w Kołbieli.

20 czerwca, w niedzielę, Jego Eminencja udał się do Siennicy.

44 Tamże.

45 Tamże.

46 Tamże.

47 Tamże.

48 Tamże.

49 Tamże.

50 Tamże.

51 Tamże.

52 Tamże.

53 *Czynności J. Em. Ks. Arcypasterza Diecezji*, WAW 1920, s. 180.

54 Tamże.

21 czerwca, w poniedziałek, Jego Eminencja wyjechał do Kiczek.

22 czerwca, we wtorek, Jego Eminencja wizytował kościół i parafię w Latowiczu.

23 czerwca, w środę, Jego Eminencja przez cały dzień kontynuował swą wizytację w Latowiczu.

24 czerwca, w czwartek, Jego Eminencja udał się do Jeruzala.

25 czerwca, w piątek, Jego Eminencja wyjechał do Kuflewa.

26 czerwca, w sobotę, w godzinach popołudniowych, Jego Eminencja – przez Mrozy – powrócił do Warszawy.

5–8 lipca, od poniedziałku do czwartku, Jego Eminencja brał udział w rekolekcjach kapłańskich w Seminarium i wygłosił konferencje⁵⁵.

9 lipca, w piątek, Jego Eminencja – w obliczu grożącego Polsce bolszewizmu – wydał pismo zaadresowane do Duchowieństwa Archidiecezji Warszawskiej o znamiennej, następującej treści:

„W wykonaniu i rozwinięciu ogłoszonego w dn. 7 lipca r. b. listu pasterskiego biskupów do narodu polskiego, który doszedł już lub dojdzie rąk waszych, polecam:

1-o. Odczytać wzmiankowany list pasterski wiernym z ambon w najbliższą niedzielę.

2-o. Odprawiać nabożeństwa i modły, w liście przepisane.

3-o. Nabożeństwo wieczorne, o którym mowa w liście, dla jednostajności urządzić w następujący sposób: przed wystawionym in ostensorio Najśw. Sakram. odśpiewać «Święty Boże» i po wieczornych pacierzach oraz «Tantum ergo», odśpiewać pieśń «Odwroć od nas».

4-o. Wiernych zachęcać z ambon i na zebraniach do wypełnienia zaleceń zawartych w odezwie generała Hallera «Do broni», ogłoszonej w pismach.

5-o. Propagować usilnie kupowanie pożyczki Odrodzenia Polski.

6-o. Ogłosić z ambon, iż wobec ubytku rąk do pracy przez wstępowanie do wojska mężczyzn, pozwalam na pracę na roli i przy gospodarstwie wiejskim w niedziele i święta po wysłuchaniu Mszy św.

7-o. Wobec powiększenia się kadrów wojskowych i płynącej stąd potrzeby obsługi duchownej, wzywam kapłanów archidiecezji do zgłaszania w kurii metropolitalnej swej kandydatury na kapelanów wojskowych, a tymczasem wszyscy kapłani powinni stać na powierzonych sobie przez władzę stanowiskach.

8-o. Całemu podwładnemu duchowieństwu polecam z jak najbardziej wytężoną gorliwością spełniać wszystkie obowiązki pasterzowania nie tylko za siebie, lecz i za tych, co obsługiwać będą zastępy ochotnicze obrońców ojczyzny.

Na koniec polecam tworzyć we wszystkich parafiach, głównie na prowincji, komitety parafialne opieki na rodzinami walczących na froncie rodaków. Komitety

⁵⁵ Tamże.

te powinny by udzielać pomocy materialnej potrzebującym, służyć informacjami, pośredniczyć w uzyskiwaniu subsydiów od władz państwowych lub instytucji społecznych, wreszcie dopomagać w prawidłowym prowadzeniu gospodarstwa wiejskiego⁵⁶.

11 lipca, w niedzielę, Jego Eminencja wybiierzował w Służewie z górą 600 osób⁵⁷.

14 lipca, w środę, z okazji święta narodowego francuskiego Jego Eminencja odprawił w katedrze uroczystą Mszę Świętą. Kazanie wygłosił ks. kan. Szlagowski⁵⁸.

26 lipca, w poniedziałek, Jego Eminencja wyjechał do Częstochowy na Konferencję Księży Biskupów Polskich, pozostając tam do 29 lipca⁵⁹.

29 lipca, w czwartek, Jego Eminencja powrócił do Warszawy, z Konferencji Biskupów w Częstochowie⁶⁰.

8 sierpnia, w niedzielę, Jego Eminencja, w otoczeniu księży biskupów Galla i Szelażka prowadził procesję błagalną z katedry na plac Zamkowy⁶¹.

18 sierpnia, w środę, „J. Em. wyjechał kardynał arcybiskup Nasz wraz z biskupem wojsk polskich, ks. Gallem, w towarzystwie dziekana warszawskiego, kanonika katedralnego, ks. Puchalskiego, i dziekana wojskowego frontu, ks. Sienkiewicza, udał się na front. Po drodze interesował się obozami, bateriami i miejscami niedawnych walk z nieprzyjacielem. W Radzyminie obejrzał kościół parafialny, który odniósł w kilku miejscach uszkodzenia od pocisków, podziękował miejscowemu dziekanowi i proboszczowi ks. Kobylińskiemu, za to, że był na stanowisku podczas walk i przechodzenia Radzymina kilkakrotnie w ciągu trzech dni z rąk polskich do rąk nieprzyjacielskich i z powrotem. Oglądał i rozpytywał o wszelkie szczegóły pobytu nieprzyjaciół w Radzyminie, o ludność i jej potrzeby i z funduszów, będących w swym rozporządzeniu, wyasygnował na ręce ks. dziekana Kobylińskiego 50 tysięcy marek na biedne dzieci Radzymina i 25 tysięcy marek na dzieci potrzebujące w dekanacie radzyminskim. Dopytywał się o kapłanów w dekanacie i oznajmił dziekanowi swoją radość i wdzięczność dla kapłanów dekanatu, którzy pozostali i wytrwali na swym stanowisku.

Udał się następnie ze swymi towarzyszami oraz miejscowym dziekanem na ceremonię wojskową, jaka w tym dniu odbywała się w Radzyminie, a na którą przybył dowódca frontu północnego, generał Haller [...]. Na placu zebrała się starszyzna wojskowa: jen. Haller, jen. Rządkowski i Żeligowski oraz inni oficerowie rozmaitych stopni, dwaj przedstawiciele misji francuskiej, dziennikarze z Warszawy, ludność miejscowa. Tu najpierw przemówił ks. kardynał do jen. Hallera i doręczył

56 *Arcybiskup Metropolita Warszawski. Do Wielebnego Duchowieństwa Archidiecezji Warszawskiej*, WAW 1920, s. 163.

57 *Czynności J. Em. Ks. Arcybiskupa Diecezji*, WAW 1920, s. 180.

58 Tamże.

59 Tamże.

60 Tamże.

61 Tamże.

mu medal srebrny przysłany sobie przez Ojca św. z podobizną św. Joanny d'Arc i Marii Alacoque oraz sto tysięcy marek, zebranych w kościołach warszawskich w dniu 8 sierpnia na żołnierza. Potem jen. Haller przemówił gorąco do obecnych wojskowych, biorąc asumpt z przemówienia J. Em. kardynała i ofiarowanego sobie medalu [...]. Na zakończenie J. Em. kardynał udzielił błogosławieństwa wszystkim zebranym [...]. Wreszcie [...] ze swymi towarzyszami odwiedził rannych w szpitalu radzyńskim, a w powrotnej drodze, w Markach, rozpytywał się o chorych w tzw. czołówkach⁶².

19 sierpnia, w czwartek, Jego Eminencja – wraz z Jego Ekscelencją biskupem połowym Gallem – odwiedził rannych i chorych żołnierzy w szpitalu ujazdowskim. „Obdzielając chorych i rannych dewocjonaliami, J. Em. rozmawiał z żołnierzami, wypytywał się o ich stan zdrowia, o walki, w jakich brali udział. Chorzy swym dostojnym gościom opowiadali szczegóły ze swych przeżyć i widocznie radzi byli odwiedzinom. Wyjeżdżając ze szpitala J. Em. złożył odpowiednią sumę na cele oświatowe do rąk komendanta szpitala pułk. Kamińskiego⁶³.

24 sierpnia, we wtorek, Jego Eminencja wraz z biskupami Gallem i Szelągkiem złożyli wizytę pożegnalną gen. Weygandowi, celem podziękowania za pomoc przy obronie stolicy przed wrogiem⁶⁴.

29 sierpnia, w niedzielę, Jego Eminencja odprawił w katedrze dziękczynne nabożeństwo za ocalenie Warszawy. Kazanie okolicznościowe wygłosił ks. prof. M. Węglewicz⁶⁵.

3 września, w piątek, Jego Eminencja był obecny w katedrze na nabożeństwie w rocznicę elekcji papieża Benedykta XV⁶⁶.

6 września, w poniedziałek, Jego Eminencja odprawił w katedrze uroczystą Mszę Świętą z okazji 7. rocznicy koronacji Ojca Świętego. Na nabożeństwie byli obecni liczni przedstawiciele duchowieństwa, z Jego Ekscelencją arcybiskupem Rattim na czele, oraz Sejmu, rządu i władz miejskich. Przybyli też przedstawiciele mocarstw obcych. W nawie głównej stanęli szpalerem ze sztandarami przedstawiciele cechów warszawskich, po bokach zaś delegacje instytucji społecznych, szkoły i ochrony. Po nabożeństwie Jego Eminencja złożył Jego Ekscelencji nuncjuszowi, w jego mieszkaniu życzenia dla Ojca Świętego⁶⁷.

13 września, w poniedziałek, Jego Eminencja wraz z Jego Ekscelencją ks. biskupem Gallem wyjechali na kilka dni celem odwiedzenia biskupów w Łomży, Płocku i Włocławku, których diecezje poniosły w wojnie z bolszewikami poważne straty. „Książęta Kościoła wyjechali z Warszawy przez Radzymin – Wyszków,

62 *J. Em. kardynał na froncie*, WAW 1920, s. 178–179.

63 *J. Em. ks. kardynał Kakowski w szpitalu ujazdowskim*, WAW 1920, s. 179.

64 *Czynności J. Em. Ks. Arcypasterza Diecezji*, WAW 1920, s. 180.

65 *Czynności J. Em. ks. Arcypasterza Diecezji*, WAW 1920, s. 213.

66 Tamże.

67 Tamże, s. 213–214.

Ostrów do Łomży...⁶⁸, także z pomocą materialną dla ubogiej ludności tych miast, zostawiając na ręce księży biskupów znaczniejsze do rozdania sumy pieniężne⁶⁹.

14 września, we wtorek, hierarchowie warszawscy z Łomży przez Ostrolękę, Różan i Szelków dotarli do Ciechanowa, gdzie Jego Eksceleńcja S. Gall – Biskup Wojsk Polskich odprawił Mszę Świątą polową, zaś ks. kardynał przemówił do zgromadzonego tam wojska. W godzinach wieczornych Arcypasterz Metropolita Warszawski wraz z Biskupem Wojsk Polskich przybyli do Płocka⁷⁰.

15 września, w środę, w Płocku Jego Eminencja ks. kardynał Kakowski zwiedził w towarzystwie ks. biskupa Galla m. in. Seminarium Duchowne i otwarte przy nim, w 1916 roku, liceum im. św. Stanisława Kostki – przekształcone później w Niższe Seminarium Duchowne. „Miesięcznik Pasterski Płocki” poświęcił tej wizycie stosunkowo dużo miejsca, pisząc m. in.:

„Powitał Dostojnego Gościa na sali Biskupów Płockich wobec zgromadzonych księży profesorów i alumnów ks. prałat Borniński tymi słowy: „Wasza Eminencjo! Nie możemy Cię powitać śpiewem radosnym, bo okoliczności wrogie, a jakich obecnie znajdujemy się, nie pozwalają nam na to. Ale wszyscy tu zebrani, zarówno księży profesorowie, jak i ich wychowawcy seminarium i liceum, przedstawiający zaledwie 1/3 część naszych zakładów, witamy Cię, Księżę Kościoła, sercem kornym i wdzięcznym. Wdzięcznością i miłością synowską przejęte są serca nasze, żeś znalazł, Eminencjo, chwilkę czasu, aby odwiedzając Jego Eksceleńcję naszego Ks. Biskupa, odwiedzić i nasze seminarium. Członkowie jego wraz z kapłanami stanowią ów front wewnętrzny, nie mniej ważny od frontu zewnętrznego. A jak na froncie zewnętrznym żołnierz zawsze czuwać winien, tak i my tu przy boku swego Pasterza ku dobru Kościoła naszego polskiego, części Twej metropolii, a tym samym i ku dobru Ojczyzny naszej czuwać i pracować pragniemy. Aby praca ta wydała plon pożądany, abyśmy stali się dzielnymi żołnierzami Chrystusowymi, składając Ci za Twe nawiedziny hołd, co płynie z serc naszych, przejętych najgłębszą wdzięcznością i miłością synowską, prosimy o błogosławieństwo arcybiskupie”.

W odpowiedzi na powitanie ks. rektora, Jego Eminencja wyraził radość, że może kilka chwil spędzić w Płockim Seminarium Duchownym. Należy ono do pierwszych seminariów w Polsce, zawsze odznaczało się głęboką wiedzą, konkurowało z innymi seminariami, słynęło poza granicami kraju. Zwracając się do alumnów, ks. kardynał zachęcił ich do pracy, karności, posłuszeństwa, by jako późniejsi przewodnicy, jako oficerowie tego frontu wewnętrznego, mogli przynieść jak najwięcej pożytku Kościołowi i Ojczyźnie. Zwiedzał następnie Dostojny Gość liceum, wyrażając swój podziw dla jego urządzeń, dostosowanych do potrzeb i wymagań naukowych⁷¹.

68 „Kurier Płocki” 1920 nr 218, s. 3.

69 *Czynności J. Em. ks. Arcypasterza Diecezji*, WAW 1920, s. 214.

70 Tamże.

71 MPP 1920, s. 142. Zob. też: *Kalendarium życia Antoniego Juliana Nowowiejskiego...*, dz. cyt., s. 106 oraz M. M. Grzybowski, *Trzechsetlecie Seminarium Duchownego w Płocku...*, dz. cyt., s. 207–208.

17 września, w piątek, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą u ss. felicianek przy ul. Nowowiejskiej⁷².

19 września, w niedzielę, Jego Eminencja uczestniczył w uroczystej akademii na cześć Ojca Świętego, która się odbyła w Muzeum Przemysłu i Rolnictwa celem wyrażenia papieżowi hołdu oraz gorącej wdzięczności za współczujące serce ojcowskie, okazane z Jego strony Ojczyźnie naszej⁷³.

25 września, w sobotę, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kościele po-bernardyńskim przy grobie bł. Władysława z Gielniowa⁷⁴.

1 października, w piątek, Jego Eminencja celebrował w katedrze Mszę Świętą za poległych w obronie Ojczyzny. Tegoż dnia po południu Jego Eminencja zwiędzał nowo budującą się kaplicę na Pelcowiznie⁷⁵.

3 października, w niedzielę, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kościele św. Augustyna⁷⁶.

8–14 października, od piątku do czwartku, Jego Eminencja wyjeżdżał do Sandomierza, Lublina i Janowa celem odwiedzenia miejscowych księży biskupów⁷⁷.

17 października, w niedzielę, Jego Eminencja celebrował w kościele pp. Wizytek uroczystą sumę ku czci św. Małgorzaty Marii Alacoque⁷⁸.

24 października 1920, w niedzielę, Jego Eminencja celebrował w Królikarni Mszę Świętą, po której bierzmował i przemawiał do zebranych⁷⁹.

26 października, we wtorek, Jego Eminencja przewodniczył zebraniu kapłanów podczas dysputy teologicznej w gmachu Kurii. Tematem *colloquium* było: *Ne clerici vel monachi saecularibus negotiis se immisceant* (can. 138, 139, 141, 142 i inne). Temat rozwijał ks. mgr J. Suski, wiceproboszcz parafii św. Antoniego w Warszawie, oponentami z urzędu byli księża Zegart i R. Kozłowski⁸⁰.

31 października, w niedzielę, Jego Eminencja poświęcił kaplicę w budującym się kościele Serca Jezusowego na Michałowie (Szmulowizna). Po przemowie Jego Eminencja celebrował pontyfikalnie sumę. Słowo Boże głosił ks. prefekt W. Rostkowski⁸¹.

1 listopada, w poniedziałek, zwyczajem dorocznym, Jego Eminencja celebrował sumę w kościele Wszystkich Świętych. Po południu tegoż dnia, jak i w Dzień Zaduszny, był obecny na nabożeństwach żałobnych w katedrze⁸².

3 listopada, w środę, o godz. 16, w pałacu arcybiskupim ks. kardynał spotkał

72 *Czynności J. Em. ks. Arcypasterza Diecezji*, WAW 1920, s. 214.

73 Tamże.

74 Tamże.

75 Tamże.

76 Tamże.

77 Tamże.

78 Tamże.

79 Tamże.

80 Tamże.

81 *Kronika miejscowa. Czynności J. Em. Ks. Arcypasterza Diecezji*, WAW 1920, s. 247.

82 Tamże.

się z zaproszoną tam przez Kurię grupą duchownych jako doradców, w sprawie zwołania Synodu Archidiecezji Warszawskiej. „Jego Eminencja przedstawił zebrany swoje życzenie odbycia Synodu w Archidiecezji zgodnie z Prawem Kan. (can. 356–362) i zasięgnął ich rady co do potrzeby, czasu i sposobu odbycia synodu, wreszcie co do podziału prac przygotowawczych. Zebrani wyrazili gorące podziękowanie Arcypasterzowi za powyższy zamiar, po czym J. Em. wyznaczył księży Kan. Bączkiewicza, Puchalskiego, Roczkowskiego i prof. Choromańskiego, by łącznie obmyśleli, jakie komisje mają powstać dla prac przedsynodalnych i kto ma objąć w tych komisjach przewodnictwo”⁸³.

7 listopada, w niedzielę, o godz. 13, Jego Eminencja przedstawił Kapitulie projekt Synodu Archidiecezji i za radą tejże mianował ks. kan. S. Puchalskiego na promotora, a ks. kan. K. Bączkiewicza na sekretarza Synodu. Tego dnia, o godz. 18, Jego Eminencja odbył konferencję w tej sprawie z księżmi proboszczami i rektorami kościołów warszawskich. Zarówno członkowie Kapituły, jak i proboszczowie oraz rektorzy kościołów, myśl o zwołaniu Synodu przyjęli z największym uznaniem i gorącą podzięką⁸⁴.

10 listopada, w środę, Jego Eminencja celebrował w kościele św. Krzyża Mszę Świętą na powitanie młodzieży klas wyższych, wracającej z wojska w mury uczelni. Przemówienie okolicznościowe wygłosił Jego Ekscelencja ks. arcybiskup Teodorowicz⁸⁵.

12 listopada, w piątek, o godz. 17, na zebraniu w pałacu arcybiskupim, Jego Eminencja rozdzielił pomiędzy referentów materiał do opracowania i wyznaczył poszczególne komisje⁸⁶.

14 listopada, w niedzielę, Jego Eminencja, po uroczystej sumie w kościele oo. jezuitów, odsłonił i poświęcił tablicę dziękczynną za „Cud nad Wisłą”. Tablica została umieszczona przed ołtarzem bł. Andrzeja Boboli. Tegoż dnia poświęcił również buławę dla Naczelnika Państwa⁸⁷.

15 listopada, w poniedziałek, w rocznicę zgonu Henryka Sienkiewicza, Jego Eminencja odprawił w katedrze Mszę Świętą za duszę pisarza⁸⁸.

6 grudnia, w poniedziałek, Jego Eminencja przewodniczył w Grodzisku kongregacji dekanalnej duchowieństwa, poświęconej głównie sprawie Synodu⁸⁹.

7 grudnia, we wtorek, Jego Eminencja wizytował parafię w Grodzisku Mazowieckim⁹⁰.

83 A. Fajęcki, *Dotychczasowe prace przygotowawcze do Synodu Archidiecezji Warszawskiej*, WAW 1920, s. 227.

84 *Czynności J. Em. ks. Arcypasterza Diecezji*, WAW 1920, s. 247.

85 Tamże.

86 A. Fajęcki, *Dotychczasowe prace przygotowawcze do Synodu Archidiecezji Warszawskiej*, WAW 1920, s. 227.

87 *Czynności J. Em. ks. Arcypasterza Diecezji*, WAW 1920, s. 247.

88 Tamże.

89 *Kronika miejscowa. Czynności J. Em. Ks. Arcypasterza Diecezji*, WAW 1920, s. 277.

90 Tamże.

8 grudnia, w środę, Jego Eminencja poświęcił nowo budowany kościół w Baranowie i odbył wizytację pasterską tej parafii⁹¹.

21 grudnia, we wtorek, Jego Eminencja – w ramach prac przygotowawczych do Synodu – przewodniczył odbywanej w pałacu arcybiskupim sesji komisji prawnej, na której ks. prof. dr Z. Choromański odczytał projekt artykułów do I Księgi Kodeksu pt. *Normae generales*.

24 grudnia, w piątek, w Wigilię Bożego Narodzenia Jego Eminencja, na ręce nuncjusza, w imieniu duchowieństwa i Archidiecezji, złożył życzenia świąteczne Ojcu Świętemu dziękując Mu zarazem za opiekę nad narodem, Jego Ekszelencji nuncjuszowi za pracę dla dobra Kościoła w Polsce. Jego Ekszelencja nuncjusz ze wzruszeniem na te życzenia odpowiedział i przełamał się, z licznie zebranymi kapłanami, opłatkiem.

Tegoż dnia duchowieństwo warszawskie składało życzenia Jego Eminencji. Po przemowie ks. arcybiskupa Ruszkiewicza odpowiedział Jego Eminencja kardynał Arcypasterz, życząc kapłanom męstwa w pracy, wytrwałości w przeciwnościach, dobrej woli zawsze. O godz. 12 w nocy Jego Eminencja celebrował pasterkę⁹².

25 grudnia, w sobotę, w pierwsze Święto Bożonarodzeniowe Jego Eminencja celebrował w katedrze pontyfikalną sumę⁹³.

29 grudnia, w środę, Jego Eminencja był obecny w Katolickim Związku Kobiet Polskich na posiedzeniu Sodalicji św. Piotra Klawera dla misji wśród Murzynów. Eminencja wysłuchał dorocznego sprawozdania z prac Sodalicji za granicą i w Polsce, po czym sam do zebranych w sprawie popierania misji przemówił. Odczyt o misjach wygłosił ks. Ogórkiewicz, salezjanin⁹⁴.

91 Tamże, s. 278.

92 Tamże.

93 Tamże.

94 Tamże.

1921

4 stycznia, we wtorek, w „Domu Księży”, Jego Eminencja przewodniczył zebraniu przedsynodalnemu księży proboszczów dekanatów warszawskiego, praskiego i m. st. Warszawy¹.

6 stycznia, w czwartek, Jego Eminencja celebrował sumę w katedrze i wygłosił podniosłe kazanie o misjach².

18 stycznia, we wtorek, Jego Ekscelencja był obecny w „Domu Księży” na zebraniu przedsynodalnym księży prefektów m. st. Warszawy³.

20 stycznia, w czwartek, w „Domu Księży”, Jego Ekscelencja przewodniczył zebraniu przedsynodalnym księży proboszczów dekanatów warszawskiego, praskiego i m. st. Warszawy⁴.

25 stycznia, we wtorek, Jego Eminencja przewodniczył sesji księży dziekanów w Kurii. Tego dnia wydał dekret, mocą którego kościół M. B. Loretańskiej na Pradze, wraz z plebanią zostały oddane w sposób urzędowy Towarzystwu Oszczędności i Pomocy dla Duchowieństwa Rzymsko-Katolickiego Archidiecezji Warszawskiej. Innym dokumentem, datowanym również 25 stycznia, i adresowanym do ks. kan. F. Puchalskiego – prezesa tego Towarzystwa, mianował go prowizorem Domu Księży Emerytów w Warszawie⁵.

26 stycznia, w środę, przewodniczył posiedzeniu *Consilium vigilantiae*⁶.

27 stycznia, w czwartek, Jego Eminencja celebrował w katedrze Mszę Świętą w intencji zwycięstwa plebiscytowego na Górnym Śląsku⁷.

30 stycznia, w niedzielę, Arcypasterz celebrował sumę w kościele oo. Jezuitów⁸.

31 stycznia, w poniedziałek, Jego Eminencja – w ramach prac przygotowawczych do Synodu – przewodniczył kolejnym debatom komisji prawnej⁹.

Ponadto w styczniu Jego Eminencja przewodniczył na paru innych jeszcze zebraniach przedsynodalnych duchowieństwa Archidiecezji i na egzaminach półrocznych alumnów seminarium¹⁰.

1 A. Fajęcki, *Dalsze prace przygotowawcze do Synodu Archidiecezji Warszawskiej*, WAW 1920, s. 72.

2 *Czynności J. Em. Ks. Arcypasterza Diecezji*, WAW 1921, s. 98.

3 Tamże.

4 A. Fajęcki, *Dalsze prace przygotowawcze do Synodu Archidiecezji Warszawskiej*, WAW 1921, s. 72.

5 Tenże, *Towarzystwo Oszczędności i Pomocy dla Duchowieństwa Rzymsko-Katolickiego Archidiecezji Warszawskiej*, WAW 1921, s. 64–66.

6 *Czynności J. Em. Ks. Arcypasterza Diecezji*, WAW 1921, s. 98.

7 Tamże.

8 Tamże.

9 A. Fajęcki, *Dalsze prace przygotowawcze do Synodu Archidiecezji Warszawskiej*, WAW 1921, s. 72.

10 *Czynności J. Em. Ks. Arcypasterza Diecezji*, WAW 1921, s. 98.

1 lutego, we wtorek, Jego Eminencja przewodniczył, zebranej w pałacu arcybiskupim, komisji ogólnej omawiającej liczne dezyderaty – jako materiał do Synodu – nadesłane przez kapłanów Archidiecezji¹¹.

3 lutego, w czwartek, ks. kardynał wziął udział w zebraniu organizacyjnym „Unii misyjnej kleru”¹².

4, 5 i 6 lutego, w piątek, sobotę i niedzielę, Arcypasterz uczestniczył na sesji dorocznej Konferencji Żeńskiej św. Wincentego à Paulo przy ul. Nowolipki¹³.

14 lutego, w poniedziałek, Jego Eminencja – w ramach prac przygotowawczych do Synodu – przewodniczył kolejnym debatom komisji prawnej. Tego samego dnia Jego Eminencja przewodniczył jeszcze, także zebranej w pałacu arcybiskupim komisji ogólnej omawiającej liczne dezyderaty – jako materiał do Synodu – nadesłane przez kapłanów Archidiecezji¹⁴.

25 lutego, w piątek, Jego Eminencja uczestniczył na sesji dorocznej Konferencji Żeńskiej św. Wincentego à Paulo przy ul. Ordynackiej¹⁵.

4, 5 i 6 marca, w piątek, sobotę i niedzielę, Jego Eminencja brał udział w naradach Komitetu Biskupów Polskich¹⁶.

7 marca, w poniedziałek, Jego Eminencja obecny był na przedstawieniu przez ks. promotora – w ramach prac przygotowawczych do Synodu – referatu o dziekanach¹⁷.

13 marca, w niedzielę Męki Pańskiej, w kościele św. Andrzeja (pobonifraterskim), Jego Eminencja celebrował sumę¹⁸.

14 marca, w poniedziałek, Jego Eminencja obecny był na przedstawieniu przez ks. promotora – w ramach prac przygotowawczych do Synodu – referatu o dozorach kościelnych.

17 marca, w czwartek, Jego Eminencja odprawił dziękczynne nabożeństwo w katedrze po uchwaleniu konstytucji¹⁹.

23 marca, w środę, Jego Eminencja zakończył Mszą Świętą rekolekcje dla mężczyzn w kościele pokarmelickim, po czym udzielił Sakramentu Bierzmowania²⁰.

26 marca, w Wielką Sobotę, dorocznym zwyczajem, Jego Eminencja celebrował w katedrze Rezurekcję²¹.

11 A. Fajęcki, *Dalsze prace przygotowawcze do Synodu Archidiecezji Warszawskiej*, WAW 1921, s. 72.

12 *Czynności J. Em. Ks. Arcypasterza Diecezji*, WAW 1921, s. 98.

13 Tamże.

14 A. Fajęcki, *Dalsze prace przygotowawcze do Synodu Archidiecezji Warszawskiej*, WAW 1921, s. 72.

15 *Czynności J. Em. Ks. Arcypasterza Diecezji*, WAW 1921, s. 98.

16 Tamże.

17 A. Fajęcki, *Dalsze prace przygotowawcze do Synodu Archidiecezji Warszawskiej*, WAW 1921, s. 72.

18 *Czynności J. Em. Ks. Arcypasterza Diecezji*, WAW 1921, s. 98.

19 Tamże.

20 Tamże.

21 Tamże.

27 marca, w Niedzielę Zmartwychwstania Pańskiego, Jego Eminencja celebrował sumę pontyfikalną²².

12, 13 i 14 kwietnia, we wtorek, środę i czwartek, Jego Eminencja uczestniczył w konferencji księży biskupów metropolii warszawskiej, jaka – z udziałem nuncjusza apostolskiego i abpa mohylewskiego – odbywała się w pałacu arcybiskupim²³.

14 kwietnia, w czwartek, Jego Eminencja przewodniczył uroczystościom pogrzebowym złożenia w katedrze warszawskiej trumny ze szczątkami abpa Felińskiego, przewiezionej w pierwszych dniach czerwca 1920 roku z Dźwiniaczki do kościoła św. Krzyża w Warszawie. Sam przebieg uroczystości pogrzebowych był następujący:

„Dnia 14 IV, a był to czwartek, o godz. 8-ej rano rozpoczęło duchowieństwo śpiewać wigilie w kościele św. Krzyża. Trumnę ze zwłokami arcybpa Felińskiego już wcześniej ustawiono na katafalku na środku nawy. Podczas wigilii odprawili Msze czytane bp Marian Ryx z Sandomierza i bp Romuald Jałbrzykowski, sufragan z Sejn. O godz. 9-ej ruszył pochód Krakowskim Przedmieściem, pl. Zamkowym i ul. Świętojańską do katedry [...]. Na czele pochodu szła dziatwa z zakładu «Dzieci Marii», niosąc olbrzymi, zielony wieniec. Za nią jechał na białych koniach szwadron szwoleżerów z orkiestrą i szwadron ułanów na karych koniach, następnie szły oddziały piechoty, potem bractwa i cechy z chorągwiami, zakonnice, księża świeccy i zakonni, biskupi: kujawsko-kaliski Zdzisław Zdzitowiecki z sufraganiem Władysławem Krynickim, płocki Antoni Nowowiejski z sufraganiem Adolfem Szelążkiem, sandomierski Marian Ryx z sufraganiem Pawłem Kubickim, podlaski Henryk Przeździecki, lubelski Marian Fulman, sufragan sejneński Romuald Jałbrzykowski, bp połowy Stanisław Gall i przebywający na emigracji w Warszawie metropolita mohylowski Edward Ropp. Za nimi szedł celebrans kard. Aleksander Kakowski w asyście prałatów i kanoników warszawskiej kapituły, a dalej nuncjusz apostolski Achilles Ratti w otoczeniu swego audytora Pellgrinetti'ego i sekretarza Fariolfi'ego. Trumnę niosło duchowieństwo, a honorową przy niej asystę pełnili weterani powstania styczniowego 1863 r. Za trumną postępowała rodzina arcybpa Felińskiego, następnie reprezentant nieobecnego w stolicy naczelnika Józefa Piłsudskiego ppułk. Wieniawa Długoszowski w towarzystwie 2 adiutantów, dalej reprezentacja rządu Rzeczypospolitej w osobach ministrów Skulskiego i Rataja, reprezentacja naczelnego dowództwa w osobach generałów Iwaszkiewicza i Jacyny, delegacja komendy miasta, policji, generalicja, senaty akademickie warszawskich wyższych uczelni, przedstawiciele misji wojskowej francuskiej, liczni posłowie na sejm, członkowie zarządu miasta oraz przedstawiciele kilkudziesięciu organizacji społecznych, kulturalnych, handlowych i charytatywnych. W katedrze Mszę pontyfikalną odprawił kard. Kakowski, a mowę pogrzebową wygłosił bp Henryk Przeździecki. Po odśpiewaniu kolejno przez wszystkich biskupów castrum Dolores

²² Tamże.

²³ *Konferencja JJ. EE. Ks. Ks. Biskupów Metropolii Warszawskiej*, WAW 1921, s. 96–97.

złożono o godz. 13-ej trumnę ze szczątkami arcybpa Felińskiego w podziemiach katedry. Tak to po 58 latach wracał Feliński, chociaż w trumnie, do swej katedry, z której w sile wieku przemocą go usunięto”²⁴.

16 kwietnia, w sobotę, u marszałka Sejmu, Jego Eminencja wziął udział w pierwszym posiedzeniu komisji powołanej dla budowy Świątyni Opatrzności Bożej na pamiątkę ogłoszenia Konstytucji 3 Maja. Obecni byli jeszcze: kardynał prymas ks. Dalbor, wicemarszałek Maj, prezydent miasta p. Drzewiecki i prezes Rady Miejskiej p. Baliński. Na wniosek marszałka Sejmu przystąpiono do wyboru miejsca, na którym przyszedł kościół miałby stać. Z nadesłanych propozycji uznano za najbardziej zasługujące na uwagę trzy: na Polu Mokotowskim, na Kamionku (na Pradze) i na placu naprzeciw cerkwi w Al. Ujazdowskiej. Następnie postanowiono – po zasięgnięciu opinii architektów – ogłosić konkurs. Natomiast, co do zbierania składek – otwarto rachunek bankowy, na który wpłynęło 1 100 000 marek, a kard. Kakowski złożył kolejne 1000 marek otrzymane od jednego z małopolskich proboszczów²⁵.

17 kwietnia, w niedzielę, Jego Eminencja celebrował Mszę Świętą w więzieniu przy ul. Długiej²⁶.

18, 19 i 22 kwietnia, w poniedziałek, wtorek i piątek, Jego Eminencja wysłuchał referatów głoszonych – w ramach prac przygotowawczych do Synodu – przez księży: Suskiego, Szczodrowskiego, Fajęckiego, Roczkowskiego i Gaworzewskiego²⁷.

24 kwietnia, w niedzielę, Jego Eminencja wziął udział w uroczystościach wojсковych formacji wschodnich²⁸.

25, 27 i 29 kwietnia, w poniedziałek, środę i piątek, Jego Eminencji – w ramach prac przygotowawczych do Synodu – przedstawił swe wnioski do dyskusji ks. K. Niemira²⁹.

W kwietniu, Arcypasterz uczestniczył w paru zebraniach poświęconych akcji społecznej³⁰.

1 maja, w niedzielę, Jego Eminencja poświęcił po Mszy Świętej w katedrze sztandar woźnych banków warszawskich³¹.

24 *Pogrzeb ś.p. arcybiskupa Felińskiego w archikatedrze warszawskiej*, WAW 1921, s. 59–61.

25 *Budowa Świątyni Opatrzności Bożej na pamiątkę ogłoszenia Konstytucji*, WAW 1921, s. 84–85.

26 *Czynności J. Em. Ks. Arcypasterza Diecezji*, WAW 1921, s. 98.

27 A. Fajęcki, *Dalsze prace przygotowawcze do Synodu Archidiecezji Warszawskiej*, WAW 1921, s. 72.

28 *Czynności J. Em. Ks. Arcypasterza Diecezji*, WAW 1921, s. 98.

29 A. Fajęcki, *Dalsze prace przygotowawcze do Synodu Archidiecezji Warszawskiej*, WAW 1921, s. 72.

30 *Czynności J. Em. Ks. Arcypasterza Diecezji*, WAW 1921, s. 98.

31 Tamże.

2 maja, w poniedziałek, ks. kardynał dokonał na Uniwersytecie Warszawskim uroczystego poświęcenia insygniów rektorskich³².

3 maja, we wtorek, Jego Eminencja celebrował uroczyste nabożeństwo w katedrze, po czym wziął udział w poświęceniu sztandaru Związku Rzemieślników Chrześcijan³³.

4 maja, w środę, Jego Eminencja był obecny na posiedzeniu Sądu Najwyższego, poświęconym pamięci Napoleona³⁴.

5 maja, w czwartek, Jego Eminencja celebrował Mszę Świętą na placu Saskim, po czym uczestniczył w odsłonięciu pomnika Napoleona. Zaraz po tych uroczystościach Jego Eminencja wyjechał na wizytację pasterską w dekanacie łowickim, którą rozpoczął od parafii w Domaniewicach, gdzie dokonał konsekracji kościoła³⁵.

6 maja, w piątek, Jego Eminencja przybył z wizytą kanoniczną do Pszczonowa³⁶.

8 maja, w niedzielę, Jego Eminencja przybył do Bolimowa³⁷.

9 maja, w poniedziałek, Jego Eminencja udał się na wizytę do Kompiny³⁸.

10 maja, we wtorek, Jego Eminencja rozpoczął wizytę kanoniczną w Kozłowie Szlacheckim³⁹.

11 maja w środę, Jego Eminencja przybył do Kościerzewa⁴⁰.

13 maja, w piątek, Jego Eminencja przybył do parafii św. Ducha w Łowiczu⁴¹.

14 maja, w sobotę, Jego Eminencja miał ingres do Kolegiaty Łowickiej⁴².

15–16 maja, w niedzielę i w poniedziałek, Jego Eminencja kontynuował swoje czynności wizytacyjne w Łowiczu⁴³.

17 maja, we wtorek, Jego Eminencja wizytował parafię w Kiernozi⁴⁴.

18 maja, w środę, Jego Eminencja, wizytował parafię w Luszynie⁴⁵.

19 maja, w czwartek, Jego Eminencja wizytował parafię w Złakowie⁴⁶.

21 maja, w sobotę Jego Eminencja wizytował parafię w Zdunach⁴⁷.

32 Tamże, s. 99.

33 Tamże.

34 Tamże.

35 Tamże.

36 Zob. *Wizytacja pasterska*, WAW 1921, s. 93.

37 Tamże.

38 Tamże.

39 Tamże.

40 Tamże.

41 Tamże.

42 Tamże.

43 Tamże.

44 Tamże.

45 Tamże.

46 Tamże.

47 Tamże.

22 maja, w niedzielę, Jego Eminencja dokonał konsekracji kościoła w Zdunach. Tego samego dnia Jego Eminencja powrócił z wizytacji pasterskiej, aby wziąć udział w ważnych naradach biskupich w Warszawie. Wizytację dokończył Jego Ekscelencja ks. bp St. Gall, sufragan warszawski⁴⁸.

23 maja, w poniedziałek, Jego Eminencja wizytował parafię w Bąkowie.

24 maja, we wtorek, Jego Eminencja – przez Jackowice – powrócił z Bąkowa do Warszawy⁴⁹.

27 maja, w piątek, Jego Eminencja wyjechał na zjazd księży biskupów do Krakowa⁵⁰.

1 czerwca, w środę, nastąpił powrót Arcypasterza ze zjazdu krakowskiego do Warszawy⁵¹.

2 czerwca, w czwartek, Jego Eminencja uczestniczył w mającej miejsce w pałacu arcybiskupim uroczystości pożegnania mianowanego kardynałem nuncjusza Rattiego⁵².

4 czerwca, w sobotę, Jego Eminencja, odprowadzany przez liczne duchowieństwo, wyjechał na konsystorz do Rzymu, pozostawiając do wysłania, podpisany tego dnia, telegram skierowany do odbywającego się w Krakowie Komitetu Kongresu Trzeciego Zakonu św. Franciszka przygotowanego z okazji 700-lecia założenia III Zakonu św. Franciszka. Oto treść tego telegramu:

„Siedmiowiekowa działalność Trzeciego Zakonu św. Franciszka z Asyżu chwalebnie zapisała się zbawiennym wpływem swoim na podniesienie duchowości chrześcijańskiej wśród ludzi w świecie żyjących. Pragnąc tę trzecią rodzinę świętego Założyciela jeszcze sprawniej usposobić do pracy, jakiej wymaga duch nowoczesnej ludzkości i poniekąd rozszerzyć zakres jej świątobliwych zabiegów, chcąc na zamierzonym Kongresie rodzin franciszkańskich przystosować się do wskazań wyrażonych w encyklice Benedykta XV «Sacra propediem». Wierzę, iż cel ten przy pomocy Bożej osiągniecie i dlatego też chętnie obejmuję protektorat nad tym pierwszym Kongresem Tercjarskim w Polsce i zarówno Waszym zabiegom przedwstępnym, jak i pracom samego Kongresu przesyłam szczerze i gorące błogosławieństwo”⁵³.

25 czerwca, w sobotę, Arcypasterz powrócił do Warszawy⁵⁴.

48 *Kronika miejscowa, Czynności J. Em. Ks. Arcypasterza Diecezji*, WAW 1921, s. 133.

49 Zob. *Wizytacja pasterska*, WAW 1921, s. 93.

50 *Kronika miejscowa, Czynności J. Em. Ks. Arcypasterza Diecezji*, WAW 1921, s. 133.

51 Tamże.

52 Tamże.

53 WAW 1921, s. 133; Arcybiskup Metropolita Warszawski, *Do Komitetu Kongresu Trzeciego Zakonu św. Franciszka, Pamiętnik Ogólno polskiego Kongresu tercjarskiego odbytego w Krakowie z okazji 700 letniego Jubileuszu założenia III Zakonu św. O. Franciszka 1221–1921*, Częstochowa 1922, s. 33 [L. dz. № 3134. Dnia 4 czerwca 1921 r.].

54 *Kronika miejscowa, Czynności J. Em. Ks. Arcypasterza Diecezji*, WAW 1921, s. 133.

28 czerwca, we wtorek, Jego Eminencja ogłosił nową diecezję łódzką⁵⁵.

29 czerwca, w środę, „J. Eminencja A. kardynał Kakowski udał się specjalnie do Łodzi, by w katedrze św. Stanisława Kostki przekazać władzę swoją jako Administrator Apostolski nad niedawno erygowaną diecezją łódzką ks. Biskupowi Nominatowi W. Tymienieckiemu i ogłosić diecezję łódzką jako niezależnie już istniejącą. Po przybyciu o godz. 6 po poł. do Łodzi i po uroczystym ingresie do katedry zostały odczytane bulle papieskie o erygowaniu diecezji łódzkiej i nominacji ks. Wincentego Tymienieckiego na pierwszego biskupa tej diecezji. Następnie J. Em. wezwał przed ołtarz wielki obecne duchowieństwo łódzkie, ogłosił mu o otwarciu diecezji łódzkiej i jurysdykcję nad nią przekazał J. E. Biskupowi Nominatowi W. Tymienieckiemu. Po tym akcie J. Em. wygłosił z ambony do ludu krótkie przemówienie, w którym streścił historię powstania nowej diecezji, podniósł zasługi rządu i miejscowych działaczy za położone okolo tej sprawy starania, polecił wiernym posłuszeństwo i miłość dla nowego pasterza diecezji i zachęcił do modlitw za siebie oraz za pomyślność nowej Diecezji, pasterza, duchowieństwo i wszystkich diecezjan. Odszpiewanie uroczystego «Te Deum», pasterskie błogosławieństwo i hymn «Boże coś Polskę» zakończyły ceremonie dnia pierwszego»⁵⁶.

Tego samego dnia, w katedrze łódzkiej, Jego Eminencja kardynał A. Kakowski – jako konsekurator, wspólnie z biskupami współkonsekratorami (S. Gallem, W. Krynickim, H. Przeździeckim i S. Zdzitowieckim) dokonał konsekracji Jego Ekscelencji ks. biskupa nominata W. Tymienieckiego na biskupa łódzkiego⁵⁷.

4 lipca, w poniedziałek, z racji święta amerykańskiego, Jego Eminencja celebrował w katedrze uroczystą Mszę Świętą i tegoż dnia uczestniczył w rozpoczęciu rekolekcji kapłańskich w Seminarium⁵⁸.

14 lipca, począwszy od tego dnia do końca tegoż miesiąca, Jego Eminencja przebywał na wakacjach w Kostowcu, w parafii Nadarzyn⁵⁹.

15 sierpnia, w poniedziałek, w uroczystość Wniebowzięcia NMP, Jego Eminencja celebrował pontyfikalną Mszę Świętą w kościele katedralnym św. Jana⁶⁰.

21 sierpnia, w niedzielę, Jego Eminencja, po Mszy Świętej w kościele św. Karola Boromeusza przy ul. Chłodnej, wybierzmował znaczny zastęp dziatwy, a po sumie konsekrował dzwony⁶¹.

24 sierpnia, w środę, Jego Eminencja wziął udział w pogrzebie płk. Mościckiego, który został pochowany w podziemiach kościoła św. Krzyża⁶².

55 Tamże.

56 *Otwarcie Diecezji Łódzkiej. Konsekracja J. E. Ks. Wincentego Tymienieckiego na biskupa*, WAW 1921, s. 104–105.

57 Tamże.

58 *Kronika miejscowa, Czynności J. Em. Ks. Arcypasterza Diecezji*, WAW 1921, s. 133.

59 Tamże.

60 *Czynności J. Em. Ks. Arcypasterza Diecezji*, WAW 1921, s. 183.

61 Tamże.

62 Tamże.

28 sierpnia, w niedzielę, Jego Eminencja wizytował parafię Józefów. Wyjazd nastąpił rano. Po ingresie Jego Eminencja celebrował uroczystą sumę i bierzmował. Wieczorem nastąpił powrót do Warszawy⁶³.

5–8 września, od poniedziałku do czwartku, Jego Eminencja uczestniczył stale w obradach Zjazdu Katolickiego w Warszawie, celebrując Mszę Świętą w dniu jego otwarcia oraz dwukrotnie przemawiając: na rozpoczęcie i na zakończenie Zjazdu⁶⁴.

Przemawiając na rozpoczęcie Zjazdu, Jego Eminencja powiedział m. in.:

„Zjazd Kat. może dzwonić na alarm we wszystkie dzwony i ostrzegać przed niebezpieczeństwem zewnętrznym i wewnętrznym, jakie grozi narodowi i Kościołowi [...]. Zjazd kat. może robić rachunek sumienia z całego życia przeszłego i z obecnej chwili wzywać naród do bicia się w piersi, do poprawy, do zadośćuczynienia Bogu i bliźniemu. Może budzić i kształcić sumienie religijne i narodowe, przyćmione i przygłuszone długoletnią niewolą, rozdziałem dzielnic, wyczerpującą wojną i różnorodnymi zbrodniami i występkami, które rozwieliły się po wojnie. Może obmyślać i zalecać nowe środki zwalczania złego i wskazywać nowe metody, które sprowadzą naród z bezdroża i wprowadzą na drogę prostą i pewną. Może potępić rozwijającą się coraz bardziej anarchię, walkę klasową i partyjną, sobkostwo, egoizm, prywatę, paskarstwo i inne tym podobne wrzody na ciele narodu. Zjazd Katolicki może wezwać do miłości czynnej wszystkich skwaszonych, poważniomych, nienawidzących się i zatruwających sobie życie wzajemnie, to życie, które spodziewaliśmy się, że będzie w wolnej i niepodległej Polsce tak szczęśliwie i tak idealnie dobre”⁶⁵.

Z kolei w mowie wygłoszonej na zamknięcie Zjazdu Katolickiego Jego Eminencja stwierdził:

„Śmiało powiedzieć można, że pod sklepieniem tej sali znalazła się Polska cała: Naczelnik Państwa, marszałek Sejmu, przedstawiciele Rządu, przedstawiciele ukochanej naszej armii, profesorowie, artyści, pracodawcy i robotnicy, szlachta, mieszczaństwo i włościanie, wszyscy, jak jeden chór, zebrali się, aby oświadczyć przed całym światem, że Polska, jak była, tak jest i pozostanie wierną córką Kościoła katolickiego [...]. Z tym przeświadczeniem rozjedziecie się do domów waszych i powiecie ze sobą posiew tu zebrany, żeby, rozrzuciwszy go jak najszerzej, wyhodować plon obfity. A więc będziecie rozsiewali wśród ziomeków ideę zbratania wiary świętej z miłością Ojczyzny. Ta święta wiara w chwilach najcięższych chroniła naród od zagłady, a i obecnie tylko z nią i przez nią zapewnimy Ojczyźnie naszej pomyślną teraźniejszość i bezpieczną przyszłość. Będziecie szerzyli wyrozumiałość dla trudności, jakie są udziałem tych, co przykładają rękę do odbudowy państwa. Nie kwapić się nam do wyszukiwania ich błędów, omyłek i niedoskonałości, ale szczerze i ochotnie współdziałać w ich naprawie. Powiecie

⁶³ Tamże.

⁶⁴ Tamże.

⁶⁵ *Przemówienie J. Eminencji Kardynała Kakowskiego na rozpoczęcie Zjazdu Katolickiego w Warszawie*, WAW 1921, s. 141–142.

ze sobą poszanowanie dla tych, którzy stoją na czele narodu i w znacznej mierze są odpowiedzialni za jego losy [...]. Zawieziecie z sobą i to hasło, że w Polsce nie powinno być nikogo, komu wolno byłoby założyć ręce i czuć się zwolnionym od współpracy, ale że każdy wedle sił i sposobności ma dorzucić choćby jedną cegielkę do Ojczystej budowy przy pomocy wyteźonej pracy, miłości, harmonii, karności i zgody. Zawieziecie to przekonanie i będziecie rozszerzać, że w Polsce nie powinno być miejsca dla próżniaków, dla obojętnych, dla burzycieli jedności, dla siewców waśni i anarchii⁶⁶.

8 września, w czwartek, Jego Eminencja odprawił w katedrze uroczyste nabożeństwo na rozpoczęcie Zjazdu Straży Ogniowej z Polski⁶⁷.

11 września, w niedzielę, Jego Eminencja konsekrował nowy dzwon dla parafii Zbawiciela w Warszawie. Dzwon nosi napis: „Na miejsce dzwonów wywiezionych przez okupantów Niemców w r. 1918 Roman odlany został na cześć Zbawiciela świata i na pamiątkę Zmartwychwstania Polski 1921”⁶⁸.

12 września, w poniedziałek, Jego Eminencja uczestniczył w sesji w Seminarium Duchownym⁶⁹.

14 września, w środę, Arcypasterz zainaugurował w Seminarium nowy rok akademicki odprawiając tam Mszę Świętą i wygłaszając okolicznościowe przemówienie⁷⁰.

25 września, w niedzielę, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kościele św. Anny, u grobu bł. Władysława z Gielniowa⁷¹.

27–30 września, od wtorku do piątku, Arcypasterz brał udział w Konferencji Komitetu Biskupiego i złożył wizytę Naczelnikowi Państwa z okazji szczęśliwie unikniętego zamachu na życie ze strony rusińskiego napastnika Fedaka we Lwowie⁷².

2 października, w niedzielę, ks. kardynał celebrował w katedrze uroczyste nabożeństwo za Naczelnika Państwa. Tego samego dnia, w kościele św. Marcina, poświęcił sztandar Związku Chrześcijańskiego Dozorców Domów⁷³.

5 października, w środę, Jego Eminencja konsekrował dzwon w kościele św. Jacka⁷⁴.

8 października, w sobotę, Jego Eminencja był obecny na uroczystym posiedzeniu naukowym zorganizowanym ku czci Arcybiskupa Felińskiego w kamienicy Książąt Mazowieckich przez Towarzystwo Miłośników Historii.

66 *Mowa Jego Eminencji przy zamknięciu Zjazdu Katolickiego*, WAW 1921, s.142–143.

67 *Czynności J. Em. Ks. Arcypasterza Diecezji*, WAW 1921, s. 183.

68 Tamże.

69 Tamże.

70 Tamże.

71 Tamże.

72 Tamże.

73 Tamże.

74 Tamże.

Głównym punktem tego spotkania – zagajonego przez prezesa Towarzystwa A. Kraushara – był referat biskupa M. Godlewskiego poświęcony postaci Z. Szczęsnego Felińskiego. Tego wieczoru Jego Eminencji towarzyszyli arcybiskup Teodorowicz oraz biskup Gall⁷⁵.

9 października, w niedzielę, na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Warszawskiego, Jego Eminencja otrzymał doktorat *honoris causa* z teologii⁷⁶.

10 października, w poniedziałek, w godzinach rannych, Jego Eminencja był w grupie witających na Dworcu Głównym w Warszawie nowego nuncjusza w Polsce Jego Ekszelencję arcybiskupa W. Lauri. Następnie kard. A. Kakowski powitał nuncjusza w apartamentach salonowych dworca, przedstawiając mu wszystkich zebranych⁷⁷.

14 października, w piątek, Jego Eminencja był obecny na wykładzie wstępnym ks. prof. Jehliczki w Uniwersytecie Warszawskim⁷⁸.

16 października, w niedzielę, Jego Eminencja udzielił w katedrze święceń diakonatu paru alumnom Seminarium Metropolitalnego w Warszawie⁷⁹.

18 października, we wtorek, Jego Eminencja wydał w pałacu arcybiskupim obiad i raut na cześć Jego Ekszelencji nuncjusza apostolskiego⁸⁰.

20 października, w czwartek, Jego Eminencja ks. kardynał Kakowski – przejęty troską o dobro, świetność i tradycje Kościoła – ukonstytuował, z doby przedpowstaniowej, komplet 12 członków Kapituły Łowickiej⁸¹.

22 października, w sobotę, Jego Eminencja wziął udział w raucie urządzonym przez Katolicki Związek Polek na cześć Jego Ekszelencji ks. nuncjusza Lauriego⁸².

24 października, w poniedziałek, Jego Eminencja uczestniczył w Prezydium Rady Ministrów w raucie na cześć gości gdańskich po podpisaniu ugody polsko-gdańskiej. Tegoż dnia Jego Eminencja był obecny na wykładzie wstępnym ks. prof. Śmiśniewicza na Uniwersytecie Warszawskim⁸³.

27 października, w czwartek, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w Konwiktie Teologicznym dla studentów teologów, po czym serdecznie do nich przemówił, zachęcając gorąco do wytrwałej pracy w nowym roku akademickim. Po południu zaś Arcypasterz uczestniczył w akademii zorganizowanej ku czci św. Franciszka przez alumnów Seminarium Metropolitalnego⁸⁴.

75 H. E. Wyczawski, *Arcybiskup Zygmunt Szczęsnny Feliński 1822-1895*, Warszawa 1975, s. 432.

76 *Czynności J. Em. Ks. Arcypasterza Diecezji*, WAW 1921, s. 183.

77 Tamże.

78 Tamże.

79 Tamże, s. 184.

80 Tamże.

81 *Kronika miejscowa. Czynności J. Em. Ks. Arcypasterza Diecezji*, WAW 1921, s. 213.

82 Tamże, s. 212.

83 Tamże.

84 Tamże.

28 października, w piątek, w pałacowej kaplicy arcybiskupiej, Jego Eminencja dopełnił instytucji – w obecności ks. biskupa Galla – przedstawicieli Kapituły Warszawskiej, ks. RembIELIŃskiego, prałata prepozyta Kapituły Łowickiej i ks. prałata A. Fajęckiego, kanclerza Kurii Metropolitalnej⁸⁵.

29 października, w sobotę, Jego Eminencja był obecny na uroczystości Towarzystwa im. Dante Alighieri w Ratuszu⁸⁶.

1 listopada, we wtorek, Jego Eminencja celebrował procesję za zmarłych w katedrze. Z kolei wieczorem zaszczyił on swoją obecnością zebranie delegatów Stowarzyszeń Księży Prefektów Rzeczypospolitej Polskiej⁸⁷.

2 listopada, w środę, Arcypasterz celebrował w katedrze Mszę Świętą⁸⁸.

4 listopada, w piątek, Jego Eminencja był obecny na nabożeństwie żałobnym za nieznanego żołnierza włoskiego w kościele garnizonowym⁸⁹.

5 listopada, w sobotę, Jego Eminencja uczestniczył w odbywającym się w pałacu posiedzeniu komisji Księży Biskupów⁹⁰.

7 listopada, w poniedziałek, Jego Eminencja przewodniczył zebraniu Consilium Vigilantiae, a następnie, w Sekretariacie Akcji Katolickiej, uczestniczył w posiedzeniu poświęconym wydawaniu nowego pisma katolickiego⁹¹.

9 listopada, w środę, Jego Eminencja obecny był w „Domu Księży” na konferencji poświęconej akcji społecznej w Archidiecezji. Przygotował ją, głównie dla księży dziekanów, ks. kan. Albrecht⁹².

11 listopada, w piątek, Jego Eminencja brał udział w nabożeństwie celebrowanym w kościele garnizonowym za żołnierzy amerykańskich poległych na wojnie⁹³.

18 listopada, w piątek, Arcypasterz zaszczyił swoją obecnością uczestników dysputy teologicznej, która tego dnia miała miejsce w Seminarium Duchownym⁹⁴.

21 listopada, w poniedziałek, Jego Eminencja uczestniczył w rauciu u hr. Wielborskiej zorganizowanym dla uczczenia nuncjusza apostolskiego⁹⁵.

27 listopada, w niedzielę, Jego Eminencja, po Mszy Świętej odprawionej w katedrze poświęcił sztandar Zrzeszeń Majstrów Murarskich Rzeczypospolitej Polskiej, następnie był obecny w Resursie Rzemieślniczej na akcie wbijania gwoźdźcia⁹⁶.

85 Tamże, s. 213.

86 Tamże, s. 212.

87 Tamże.

88 Tamże.

89 Tamże.

90 Tamże.

91 Tamże.

92 Tamże.

93 Tamże.

94 Tamże.

95 Tamże.

96 Tamże.

8 grudnia, w czwartek, Jego Eminencja po Mszy Świętej w Domu Opatrzności bierzmował dzieci z miejscowych szkół⁹⁷.

10 grudnia, w sobotę, Jego Eminencja bierzmował dzieci w Zakładzie Matki Bożej Miłosierdzia przy ul. Żytniej⁹⁸.

14–17 grudnia, od środy do soboty, Arcypasterz brał udział w naradach księży Biskupów Polskich poświęconych sprawom bieżącym⁹⁹.

97 Tamże.

98 Tamże.

99 Tamże.

1922

1 stycznia, w niedzielę, Jego Eminencja składał życzenia noworoczne nuncjuszowi papieskiemu, Naczelnikowi Państwa i marszałkowi Sejmu¹.

2 stycznia, w poniedziałek, pod osobistym przewodnictwem Jego Eminencji odbyła się sesja przedsynodalna w pałacu arcybiskupim².

6 stycznia, w piątek, Jego Eminencja zaszczyił swą obecnością wieczornicę dla młodzieży poznańskiej w Gimnazjum św. Stanisława Kostki³.

7 stycznia, w sobotę, Jego Eminencja odbył w Kurii konferencję z kapelanami Straży Ogniowej, a w godzinach popołudniowych był obecny na egzaminach maturalnych w Seminarium Metropolitalnym⁴.

10 stycznia, we wtorek, Jego Eminencja przewodniczył odbywającej się w Kurii sesji księży dziekanów⁵.

14 stycznia, w sobotę, Jego Eminencja wziął udział w dorocznym posiedzeniu Towarzystwa Naukowego Warszawskiego⁶.

15 stycznia, w niedzielę, Jego Eminencja zaszczyił odwiedzinami bursę „Nasz Dom” dla sierot i dzieci reemigrantów z Rosji przy ul. Czerniakowskiej⁷.

18 stycznia, w środę, Jego Eminencja wziął udział w uroczystym powitaniu i odsłonięciu obrazu *Bitwa pod Grunwaldem*⁸.

24 stycznia, we wtorek, Jego Eminencja, w towarzystwie ks. prał. A. Fajęckiego udał się w podróż do Rzymu na pogrzeb Ojca Świętego i na konklawe. Serdecznie żegnany przez liczne grono duchowieństwa i świeckich o 9.50 wieczorem, wraz z Jego Eminencją prymasem E. Dalborem opuścił Warszawę⁹.

28 stycznia, w sobotę, ok. godz. 10 rano, Jego Eminencja przybył do Rzymu¹⁰.

2, 3, 4, 5, 6 lutego, od czwartku do poniedziałku, Jego Eminencja uczestniczył w konklawe. „Kardynałowie polscy zajmowali cele № 6 i 10, obie w Nowej Kwaterze Gwardii Szlacheckiej, pomiędzy dziedzińcem – Belwederskim a Trójkątnym. Cele te przedstawiały się bardzo skromnie: łóżko metalowe ze słomianym materacem, stolik, fotel, dwa krzesła, kłęcznik i umywalnia stanowiły całe meblowanie. Obok mieszkań purpuratów, w pokojach sąsiednich po trzech lub czterech razem mieszkali ich sekretarze i służba”¹¹.

7–17 lutego, (wtorek–piątek), „Po dokonaniu szczęśliwego obioru na Stolicę Piotrową Piusa XI – Jego Eminencja, nasz Arcypasterz, udał się na Sycylię

1 *Kronika miejscowa. Czynności J. Em. Ks. Arcypasterza Diecezji*, WAW 1922, s. 18.

2 Tamże.

3 Tamże.

4 Tamże.

5 Tamże.

6 Tamże.

7 Tamże.

8 Tamże.

9 Tamże.

10 *Z Wiecznego Miasta*, WAW 1922, s. 90–91.

11 Tamże, s. 92.

dla wzmocnienia swego zdrowia, znacznie nadwątlonego podczas 9-letniej intensywnej pracy pasterskiej w Archidiecezji. Pobyt J. Em. na Sycylii był jednym szeregiem uroczystych manifestacji, urządzanych przez wyższe sfery duchowne i świeckie na cześć Jego Eminencji. Po przybyciu J. Em. na Sycylię do miasta Aciraele, na dworcu kolejowym, powitał J. Em. miejscowy biskup, Jakub Bella, w otoczeniu kapituły, licznie zebranego duchowieństwa, miejscowej inteligencji i władz miejskich; następnie samochodem odwieziono J. Em. do apartamentów dlań przeznaczonych w zakładzie O.O. Jezuitów, tzw. «Pennisi», zbudowanym w urozystej miejscowości nad morzem, z pięknym widokiem na cały szereg wysokich szczytów gór sycylijskich, pośród których panuje ognista Etna (2700 m wysokości). Tegoż dnia po obiedzie J. Em. złożył wizytę miejscowemu pasterzowi, członkom kapituły oraz baronowi Pennisi, założycielowi wspomnianego wyżej zakładu, który już od 30 lat pod kierunkiem O. O. Jezuitów – wychowuje całe zastępy młodzieży w duchu szczerze katolickim. Podczas następnych kilku dni J. Em. zwiedził autodemobilem uroczę miejscowości Acireale w towarzystwie rektora zakładu O. Schiliro oraz 2 synów bar. Pennisi”¹².

18 lutego, w sobotę, Jego Eminencja udał się na dłuższą wycieczkę do Catanii, gdzie złożył wizytę miejscowemu arcybiskupowi kardynałowi Francia Nara di Bontifié.

22 lutego, w środę, w Acireale, Jego Eminencja przyjął mons. Jakuba Carabellę – arcybiskupa z Syrakuz, który zaprosił polskiego kardynała do swojej rezydencji.

23 lutego, w czwartek, Jego Eminencja wspólnie mons. J. Carabelli, udał się do Syrakuz. Tam „Na dworcu kolejowym powitała J. Em. kapituła wraz z miejscowym duchowieństwem i procesjonalnie towarzyszyła J. Em. do katedry, gdzie arcybp. Carabelli w dłuższym przemówieniu witał serdecznie dostojnego gościa. J. Em. podziękował zebranych za zgotowane przyjęcie i, udzieliwszy błogosławieństwa N. Sakramentem, udał się z katedry do apartamentów arcybiskupich”.

24 lutego, w piątek, Jego Eminencja zwiedzał cenne zabytki starożytnych Syrakuz: katakumby, teatr rzymski, katedrę i muzea.

25 lutego, w sobotę, Jego Eminencja powrócił z Syrakuz do Acireale.

26 lutego, w niedzielę, w dzień swego Patrona, Jego Eminencja w asyście oo. jezuitów, miejscowego kleru i młodzieży Zakładu celebrował uroczystą Mszę Świętą. Tego samego dnia, o godz. 16, był na uroczystym wieczorze urządzonej na jego cześć przez wychowanków zakładu „Pennisi”, inspirowanych talentem swego rektora Schiliro. Pod tamtym niebem była to wyjątkowa wieczornica: po odegraniu hymnu *Boże, coś Polskę*, kilka osobistości wygłosiło podniosłe przemówienia, po których deklamowano wiersze, m. in. *Le due patriae, Pio XI e la Polonia* i *L'Angelo di Polonia* pióra rektora zakładu, zaliczanego do utalentowanych pisarzy nie tylko w regionie. Potem odegrano scenę *Zmartwychwstanie (Resurrectione)* przedstawiającą ks. Skorupkę na czele garstki młodzieży uderzającego na żelazny

¹² *Z pobytu J. Eminencji na Sycylii*, WAW 1922, s. 98.

las bagnatów bolszewickich. Ponadto odegrano jeszcze sztukę w 5 aktach *Cud miłości (Ilmiracolo del amore)*, o podłożu religijno-patriotycznym. Na koniec Jego Eminencji urządzono gorącą owację.

27 lutego, w poniedziałek, Jego Eminencja zwiedził miejscowe Seminarium, gdzie wygłosił po włosku do kleryków dłuższe przemówienie, a później odwiedził jeszcze kilka zakładów dobroczynnych.

28 lutego, we wtorek, Jego Eminencja, uroczyście żegnany na dworcu kolejowym, opuścił gościnną Sycylię¹³.

11 marca, w sobotę, o godz. 9.20, Jego Eminencja pospiesznym pociągiem powrócił z Rzymu do Warszawy, wraz z towarzyszącym mu w tej podróży ks. prał. A. Fajęckim, kanclerzem Kurii Metropolitalnej. Na powitanie Jego Eminencji zebrało się w salonie Dworca Wiedeńskiego licznie reprezentowane miejscowe duchowieństwo na czele z Jego Ekscelencją ks. arcybiskupem Laurim, nuncjuszem i ks. biskupem Gallem, zarządzającym pod nieobecność Jego Eminencji Archidiecezją Warszawską. Na powitanie Eminencji zbrali się także świeccy z komendantem miasta gen. Suszyńskim. Po opuszczeniu wagonu salonowego, serdecznie witany przez zebranych Jego Eminencja, poszedł do salonu recepcyjnego dworca, gdzie rozmawiał ze zgromadzonymi, po czym udał się do pałacu arcybiskupiego¹⁴.

14 marca, we wtorek, Jego Eminencja złożył wizytę Naczelnikowi Państwa i wręczył mu fotografię Ojca Świętego Piusa XI¹⁵.

22 marca, w środę, Jego Eminencja wziął udział w zebraniu Komitetu Księżych Biskupów¹⁶.

24 marca, w piątek, Jego Eminencja złożył wizytę Prezesowi Ministrów Ponikowskiemu¹⁷.

25 marca, w sobotę, Jego Eminencja celebrował uroczystą Mszę Świętą w Kaplicy Literackiej w katedrze i wygłosił przemowę do członków Archikonfraterni Literackiej oraz – z polecenia Ojca Świętego Piusa XI (członka Archikonfraterni) udzielił apostolskiego błogosławieństwa tejże Archikonfraterni¹⁸.

26 marca, Jego Eminencja zaszczylił swą obecnością akademię urządzoną w sali Ratusza na cześć Ojca Świętego Piusa XI, która zgromadziła przedstawicieli najszerzych warstw stolicy. Jego Eminencja ks. kardynał, przewodniczący temu zgromadzeniu, w krótkich słowach dał wyraz niezatartemu wrażeniu, jakie wywołał wynik konklawe, powołujący na tron papieski Achillea Rattiego, a następnie odczytał zgromadzonym adres hołdowniczy, kierowany do Piusa XI¹⁹.

13 Tamże, s. 99.

14 *Powrót Jego Eminencji Ks. Kardynała*, WAW 1922, s. 65.

15 *Kronika. Czynności J. Em. w marcu*, WAW 1922, s. 97.

16 Tamże.

17 Tamże.

18 Tamże.

19 Tamże.

8 kwietnia, w sobotę, Jego Eminencja zaszczylił swą obecnością wystawę druków polskich urządzoną w domu Baryczków²⁰.

13 kwietnia, w Wielki Czwartek, Jego Eminencja celebrował w katedrze nabożeństwo wielkoczwartkowe²¹.

15 kwietnia, w Wielką Sobotę, Jego Eminencja celebrował Rezurekcję²².

16 kwietnia, w Niedzielę Wielkanocną, Jego Eminencja celebrował sumę w katedrze²³.

12 maja, w piątek rano, Jego Eminencja w towarzystwie ks. kan. F. Puchalskiego, ks. prał. A. Fajęckiego, jezuitę J. Płazy i 4 alumnów wyjechał na objazd parafii Archidiecezji dekanatu rawskiego. Swoją wizytację kanoniczną rozpoczął od Radziwiłłowa. „Na stacji kolejowej, pięknie w girlandy z kwieciami przystrojonej, powitali Jego Eminencję Michał hr. Sobański, właściciel Guzowa, OO. Zmartwychwstańcy, którzy obsługują miejscowy kościół, i lud okoliczny. Procesjonalnie od stacji do kościoła przeprowadzony Jego Eminencja w przemowie do ludu wyraził radość, iż wkrótce w Radziwiłłowie powstanie parafia, do czego głównie wielkopańską ofiarą swoją przyczynił się p. M. hr. Sobański, pobłogosławił też pracującym przy kościele OO. Zmartwychwstańcom, zachęcając ich, iżby usilnie nad ludem w nowej parafii pracować zechcieli, zachęcał i przyszłych parafian radziwiłłowskich, iżby o Domu Bożym i duchowieństwie parafialnym pamiętali”²⁴. Następnie Arcypasterz bierzmował, udzielając tego sakramentu 137 osobom, w tym dużej grupie dzieci ze szkół żyrdardowskich. Po krótkim odpoczynku u oo. zmartwychwstańców, Jego Eminencja wyruszył w dalszą drogę, tzn. do parafii w Puszczy Korabiewskiej. Tam „Arcypasterza, zarówno ks. proboszcz, jak i wierni, witali z całą gorącością ducha i serdecznością. Dlatego i Arcypasterz nie szczędził im słów pochwały i zachęty do dalszych prac i ofiar dla Boga. Po modlitwach za umarłych i oględzinach kościoła oraz sprzętów kościelnych odbyło się Bierzmowanie, do którego przystąpiły 832 osoby. Tegoż dnia Jego Eminencja wieczorem odbył ingres do parafii Jeruzal”²⁵, w niewielkiej – na szczęście – części pozyskanej w 1905 roku przez mariawitów.

13 maja, w sobotę, Jego Eminencja wizytował kościół w Jeruzalu, a po jego oględzinach „celebrował Mszę św., bierzmował i egzaminował dziatwę parafialną ze znajomości prawd wiary św. Tu J. Em. zachęcał ks. proboszcza, by w parafii Jeruzalskiej, jak zresztą i w innych, z inicjatywy ks. proboszcza powstawały kółka katechetyczne w wioskach, by wybrana gorliwa inteligentniejsza parafianka skupiła około siebie młodzież i katechizm z nią przepowiadała. W porze popołudniowej J. Em. nawiedził dom pobożnego rolnika Antoniego Rzepeckiego w Wólce

20 Tamże.

21 Tamże.

22 Tamże, s. 98.

23 Tamże.

24 *Sprawozdanie z Wizytacji Arcypasterskiej*, WAW 1922, s. 149–150.

25 Tamże, s. 150.

Jeruzalskiej, po czym był podejmowany ze staropolską gościnnością we dworze pp. Górskich²⁶.

14 maja, w niedzielę, Jego Eminencja odprawił w Jeruzalu uroczystą Mszę Świętą i dalej udzielał Sakramentu Bierzmowaniu, który w tej parafii ogółem przyjęło 810 osób. O godz. 15 Arcypasterz wyjechał do parafii w Starej Rawie, gdzie powitał go Dozór Kościelny z p. S. Okęckim z Nowego Dworu na czele.

15 maja, w poniedziałek, Jego Eminencja wizytował kościół w Starej Rawie.

16 maja, we wtorek, Jego Eminencja wyjechał ze Starej Rawy do Kurzeszyna, gdzie odprawił Mszę Świętą i udzielił Sakramentu Bierzmowania w kaplicy urządzonej pod namiotem wzniesionym przy powojennych ruinach kościoła i plebanii. „Po Mszy św. Najdostojniejszy Arcypasterz zatrzymał się przez chwilę w miejscowej szkole, odbył z dozorem kościelnym i parafianami naradę w sprawie budowy plebanii i kościoła; uchwalono na razie wznieść kaplicę i plebanię, gdyż obecność proboszcza jest na miejscu nieodzowna. Arcypasterz myśl tę zaaprobował i własną znacznieszą ofiarą pieniężną akcję odbudowy zapoczątkował [...]. Na odjezdne J. Em. nie szczędził słów zachęty i pociechy ks. proboszczowi i parafianom. W przejeździe w dalszą drogę J. Em. zatrzymał się w gościnnym domu pp. Czarnowskich [kolatorów] w Rososze i stąd około godz. 3 przez Rawę wyruszył do par. Czerniewice.

Rawa przywdziała na samą chwilę przejazdu Arcypasterza odświętną szatę. Kto żyw – młody czy stary, zdrow czy kaleka, śpieszył, by powitać J. Eminencję. Ludności zgromadziło się dużo. Nie brakowało nikogo. Na czele stał dziekan miejscowy, ks. W. Laskowski i z nim całe duchowieństwo z Rawy i okolic; następnie przedstawiciele obywatelstwa ziemskiego i miejskiego. Porządku przestrzegali członkowie straży honorowej i ochotniczej miejskiej. Skoro Arcypasterz nadjechał, przywitali go naprzód na krańcu miasta przedstawiciele Żydów miejscowych, wyrażając uczucia przywiązania i miłości dla Polski oraz jej najwyższego Zwierzchnika Duchownego. Dziękując za powitanie, Arcypasterz w krótkich słowach zaznaczył w odpowiedzi, że dobrze by było, gdyby Żydzi całego świata w uczuciach przywiązania do Polski chcieli być solidarni z Żydami z Rawy. W dalszym ciągu na rynku miejskim powitali J. Em. obywatele miasta, a po ofiarowaniu chleba i soli, przemówił w gorących słowach do J. Em. p. rejent Waclaw Dębski, za co J. Em. niezwłocznie i jemu, i wszystkim mieszkańcom serdecznie podziękował. Po tym przemówieniu J. Em. udał się procesjonalnie do kościoła pod baldachimem, który podtrzymywali pp. starosta rawski dr Olszewski oraz dwaj obywatele miejscy i dwaj gospodarze; w kościele J. Em. zwrócił się do ludu z zachętą, by w życiu prywatnym, jak i społecznym trzymali się zawsze przykazań Bożych. Po przemowie J. Em. udał się na plebanię, krótko odpoczął i niezwłocznie puścił się w dalszą drogę do Czerniewic. Podobnie jak w innych parafiach i tu towarzyszyły J. Em. przez całą drogę banderie straży ogniowej w Rawie i włościańska²⁷.

²⁶ Tamże.

²⁷ *Sprawozdanie z Wizytacji Arcypasterskiej (D. ciąg)*, WAW 1922, s. 171–172.

17 maja, w środę, Jego Eminencja wizytował kościół w Czerniewicach, gdzie przebywał w sumie dwie doby. „W tym czasie wybierzmował 762 osoby. Dokonał też Arcypasterz szczegółowych oględzin kościoła i kilkakrotnie do wiernych przemawiał. Ze staropolską gościnnością podejmowali J. Em. wraz z licznym duchowieństwem – pp. Adolfostwo Buchowieccy, miejscowi dziedzice i kolatorzy”²⁸.

18–19 maja, w czwartek i piątek, Jego Eminencja po wyjeździe z Czerniewic wizytował kościół w Krzemienicy. „Powitany przez lud na granicy parafii, a przy bramie cmentarnej przez Dozór Kościelny z sędzią-kolatorem p. F. Jańskowskim i dziedzicem – S. Luboradzkiem na czele, w kościele po ingresie J. Em. wysłuchał przemówienia ks. proboszcza W. Serwatowicza o stanie parafii, i na nie serdecznie odpowiedział. Po modłach żałobnych za zmarłych [...] J. Em. bierzmował wiernych. W czasie swego pobytu w Krzemienicy J. Em. wybierzmował 915 osób. Odwiedził w parafii włościanina M. Gmaja, a z iście staropolską gościnnością był podejmowany przez sędziostwo Jańskowskich w Chocimiu. Wizyta w parafii trwała dwa dni, katechizacja dzieci dała dobre rezultaty, wykazały one niezłą znajomość prawd Bożych”²⁹.

20 maja, w sobotę, Jego Eminencja wyjechał z Krzemienicy do parafii Sierzchów, witany przez proboszcza ks. Jana Malinowskiego z licznie zgromadzonym, odświętnie przyodzianym ludem. „Bardzo miłe wrażenie wywarły szkoły, które wyszły na przybycie Pasterza. Dzieci przyjęły Go śpiewem i obsypały kwieciami [...]. Wizyta pasterska trwała jeden dzień. Wszystko w duszpasterskiej pracy przedstawia się wzorowo. Katechizm dzieci wypadł znakomicie, pobierzmowanych zostało 956 osób”³⁰.

21–22 maja, w niedzielę i poniedziałek, Jego Eminencja wizytował kościół w Rzeczycy. „Przy wjeździe do tej parafii we wsi Sadykierz banderia rzeczycka otoczyła pojazd J. Em., usuwając banderę sierzchowską. Doszło stąd do nieporozumienia wśród wiernych. Ojcowskie serce Arcypasterza znalazło sposób, by powaśnione strony ze sobą pogodzić [...]. Na powitanie J. Em. wzniesiono parę bram triumfalnych. Przy pierwszej z nich, na granicy parafii, najstarszy wiekiem włościanin podał J. Em. chleb i sól, przy bramie zaś kościelnej kolator p. Michał Szwejcer wygłosił do J. Em. serdeczne przemówienie. W pośród zebranej gromady ludzkiej szeregi dziatwy z chorągiewkami o barwach narodowych przyciągały ku sobie oczy. Po ingresie i wysłuchaniu w kościele przemowy ks. proboszcza S. Lewandowskiego, Arcypasterz rozpoczął bierzmowanie, które przeciągnęło się dosyć długo, ile że przystąpiło osób 1157. Na plebanii przedstawili się J. Em. tegoż dnia i następnego delegaci i delegatki miejscowych zrzeszeń: Kółka Rolniczego Ziemianek, Koła Ziemian, Straży Ogniowej i innych zrzeszeń społecznych oraz nauczycielstwo dość licznych szkół parafii. Nazajutrz, tak jak wszędzie, już o godz. 9-ej Arcypasterz był w kościele, obejrzał szczegółowo piękny kościół, wydał odpowiednie dyspozycje

28 *Sprawozdanie z Wizytacji Arcypasterskiej, Dokończenie*, WAW 1922, s. 191.

29 Tamże.

30 Tamże.

ks. proboszczowi co do konserwacji pomników, obrazów i aparatów kościelnych, odprawił Mszę św. i po krótkiej przerwie katechizował dziatwę. Po południu odwiedził chatę rolnika miejscowego Wojciecha Legutowskiego, wieczorem zaś był gościnnie podejmowany we dworze pp. Szwajcerów³¹.

23 maja, we wtorek, „Jego Em. przybył około godz. 5-ej po poł. do Inowłódza [...]. Na przywitanie Arcypasterza wyszło całe miasto. Po ingresie, miejscowy proboszcz ks. S. Kowalewski przedstawił w kościele stan parafii, po czym J. Em. do wiernych przemówił. Nawoływał Arcypasterz do sumiennej pracy, do otrąśnięcia się z dawnych przyzwyczajęń, kiedy to dzięki bliskości Spały można było przy moskalach łatwo zbierać pieniądze. Obecnie przyszedł czas wzmożonych wysiłków; wszyscy obywatele przyczynić się powinni do dobra wspólnej Matki-Ojczyzny. Po kazaniu, wygłoszonym przez o. Józefa, J. Em. bierzmował wiernych i zwiedzał kościół św. Jerzego; następnego dnia dokonał oględzin kościoła i aparatów kościelnych i udzielił uwag ks. proboszczowi co do sposobu ich zabezpieczenia od niszczenia się [...]. Po oględzinach kościoła J. Em. bierzmował, katechizował dziatwę i jeszcze raz na odjeździe do ludu przemawiał. Wybierzmowanych w tej parafii było 500 osób. Katechizacja wypadła b. dobrze³².

24–25 maja, w środę i czwartek, Jego Eminencja wyjechał do Lubochni, wstępując po drodze do Spały, do domu pp. Jezierskich, Komisarzostwa Lasów Rządowych. W Lubochni, „u drzwi powitał J. Em. lud miejscowy i p. prof. Grzegorzewski, a w świątyni ks. proboszcz. Arcypasterz, ponieważ następnego dnia miała się odbyć konsekracja kościoła, w przemówieniu swoim wytłumaczył ludowi, jakie ma znaczenie poświęcenie nowego przybytku P. Boga. Przez to świątynia Lubochniaska staje się własnością nie tylko miejscowych parafian, ale powszechnego Kościoła. Po przemowie Arcypasterz odprawił modły za umarłych i udał się na plebanię, by chwilę odpocząć. W tym czasie przybył do Lubochni J. E. ks. Biskup Gall, który miał dopomóc Arcypasterzowi przy konsekracji kościoła [...]. Do bierzmowania przystąpiło w tej parafii 1066 osób. Wieczorem, po skończonych uroczystościach konsekracyjnych, J. E. X. Sufragan wyjechał do Warszawy, a następnego dnia, po szczegółowym obejrzeniu kościoła, zakrystii, po katechizacji dziatwy i po Mszy św., około godz. 2 po poł. opuścił Lubochnię Jego Eminencja, udając się do Budziszewic³³.

26–27 maja, w piątek i w sobotę, „W Budziszewicach Dostojnego Gościa oczekiwali wierni licznej tej parafii ze sztandarami, chorągiewkami, kwiatami. Po podaniu przez Dozór Kościelny chleba i soli, wzruszająco przemówił do J. Em. p. Józef Alojzy Krupa w imieniu Nauczycielstwa parafii, a dzieciaki w przeslicznych słowach i z pięknymi bukietami witały Arcypasterza [...]. Po ingresie i przemowie ks. S. Zaleskiego, miejscowego proboszcza, Arcypasterz przemawiał do ludu, zachęcając do wytrwania w dobrem i w łaskach, odbieranych w Sakr. Bierzmowania.

31 Tamże, s. 191–192.

32 Tamże, s. 192.

33 Tamże, s. 192–193.

Do Sakramentu tego przystąpiło 730 osób. Katechizm dzieci odpowiadały doskonale, kancelaria i zakrystia są utrzymane wzorowo³⁴.

28 maja, w niedzielę, „J. E. przybył z Budziszewic do Żelechlinka, witany bardzo uroczyście i serdecznie przez parafian i ks. proboszcza Bronisława Kaczorowskiego. Niezwłocznie po odbyciu ingresu rozpoczął J. Em. Bierzmowanie i oględziny b. pięknej miejscowej świątyni [...]. Następnego dnia [29 maja], J. Em. zwiedził kościół wewnątrz, obejrzał aparaty kościelne, obrazy, argenterię, po czym odprawił Mszę św. i znowu bierzmował. Do bierzmowania przystąpiło 1288 osób. Dzieci umiały katechizm dobrze. W parafii, w życiu religijnym i społecznym znać gorliwość i wytrwałość ks. proboszcza³⁵.

30 maja, we wtorek, „J. Em. opuścił Żelechlinek po Mszy św., i po gorącym podziękowaniu Ks. Dziekanowi i Duchowieństwu z Dekanatu Rawskiego i innych za pomoc, okazywaną w czasie wizytacji i za duszpasterską pracę³⁶, przez Koluszkę powrócił do Warszawy, witany serdecznie przez licznie zebrane na dworcu duchowieństwo z ks. biskupem sufraganem na czele³⁷.

1 czerwca, w czwartek, o godz. 20, w pałacu Prezydium Ministrów, w obecności członków Kapituły Warszawskiej, pp. ministrów i kilkunastu posłów do Sejmu, Jego Eminencja przyjął z rąk premiera Ponikowskiego order „Polonia Restituta” I klasy, następnie Arcypasterz uczestniczył w wydanym na jego cześć raucie³⁸.

4 czerwca, w niedzielę, w uroczystość Zesłania Ducha Świętego, o godz. 11, Jego Eminencja celebrował uroczystą Mszę Świętą pontyfikalną w katedrze św. Jana oraz udzielił klerowi i ludowi obecnemu na nabożeństwie odpustu zupełnego papieskiego. Po południu zaszczylił swą obecnością w Filharmonii popisy chórów urządzone z racji I Wszechpolskiego Zjazdu Śpiewaków pod honorowym protektorem Jego Eminencji³⁹.

8–9 czerwca, w czwartek i piątek, w gmachu Seminarium Metropolitalnego, Jego Eminencja przewodniczył sesjom przedsynodalnym⁴⁰.

10 czerwca, w sobotę, Jego Eminencja w kościele parafialnym w Czerniakowie udzielił Sakramentu Bierzmowania miejscowej dziatwie, która wcześniej przystąpiła do pierwszej Komunii Świętej⁴¹.

13 czerwca, we wtorek, Jego Eminencja odprawił uroczystą Mszę Świętą w kościele oo. Franciszkanów z racji przypadającego tam odpustu św. Antoniego⁴².

34 Tamże, s. 193.

35 Tamże.

36 Tamże.

37 *Kronika. Czynności J. Em. Arcypasterza w m. Czerwcu*, WAW 1922, s. 148.

38 Tamże.

39 Tamże, s. 149.

40 Tamże; *Sesje prosynodalne*, WAW 1922, s. 149.

41 *Kronika. Czynności J. Em. Arcypasterza w m. Czerwcu*, WAW 1922, s. 149.

42 Tamże.

14 czerwca, w środę, Jego Eminencja był na sesji rocznej w Seminarium Duchownym⁴³.

15 czerwca, w czwartek, w uroczystość Bożego Ciała, Jego Eminencja celebrował pontyfikalną Mszę Świętą w katedrze i procesję z czterema Ewangeliami⁴⁴.

16 czerwca, w piątek, w parafii Nawiedzenia NMP na Nowym Mieście Jego Eminencja dokonał obrzędu konsekracji dzwonu⁴⁵.

17 czerwca, w sobotę, Jego Eminencja poświęcił tablicę pamiątkową Piusa XI w kościele na Bielanach oraz wziął udział w zamknięciu roku szkolnego w gimnazjum oo. Marianów⁴⁶.

21 czerwca, w środę, o godz. 18, Jego Eminencja z okazji rocznicy swej konsekracji przyjmował w pałacu duchowieństwo⁴⁷.

27 czerwca, we wtorek Jego Eminencja zaszczyił swą obecnością uroczystość zakończenia roku szkolnego w szkole powszechnej na Powiślu przy ul. Ludnej⁴⁸.

28, 29, 30 czerwca, w sobotę, niedzielę i poniedziałek, Jego Eminencja osobiście przewodniczył sesjom przedsynodalnym komisji głównej w swoim pałacu⁴⁹.

4, 5, 6 lipca, we wtorek, środę i czwartek, Jego Eminencja osobiście przewodniczył uroczystym sesjom synodalnym w archikatedrze i pontyfikował nabożeństwo synodalne. Po skończonym Synodzie zebrane duchowieństwo złożyło wizytę Arcypasterzowi w jego pałacu⁵⁰.

9 lipca, w niedzielę, o godz. 22, Jego Eminencja, żegnany przez licznie zebrane na dworcu duchowieństwo, wyjechał na wypoczynek i dla poratowania nadwątłego zdrowia do Pucka.

15 sierpnia, we wtorek, po wybuchu bomby w Pucku, Arcypasterz „skoro się tylko o tym dowiedział, udał się do miejscowego szpitala, aby nieść pomoc i pociechę nieszczęśliwym – obecność Eminencji stała się doprawdy błogosławioną, bo wskutek chwilowego wyjazdu miejscowych księży, Arcypasterz musiał wszystkim nieszczęśliwym udzielić ostatnich sakramentów”⁵¹.

18 sierpnia, w piątek, Jego Eminencja powrócił z wypoczynku serdecznie witany przez warszawskie duchowieństwo⁵².

24 sierpnia, w czwartek, Jego Eminencja przyjął w swoim pałacu pielgrzymkę warszawską wracającą, pod przewodnictwem ks. Gołędzinowskiego, z Częstochowy⁵³.

43 Tamże.

44 Tamże.

45 Tamże.

46 Tamże.

47 Tamże.

48 *Kronika. Czynności J. Em. Arcypasterza*, WAW 1922, s. 170.

49 Tamże.

50 Tamże, s. 171.

51 Tamże.

52 Tamże.

53 Tamże.

1 września, w piątek, z okazji pięciolecia sądownictwa polskiego, Jego Eminencja pontyfikował w archikatedrze, zaś po południu wziął udział w uroczystej akademii w Ministerstwie Sprawiedliwości⁵⁴.

3 września, w niedzielę, z okazji uroczystości jubileuszowych Matki Boskiej Pocieszenia (Bolesnej) Jego Eminencja celebrował sumę w katedrze przed przeniesionym z kościoła św. Marcina obrazem. Po skończonym nabożeństwie procesjonalnie przeniesiono obraz do kościoła poaugustiańskiego, gdzie Jego Eminencja dokonał poświęcenia organów⁵⁵.

10 września, w niedzielę, Jego Eminencja udzielił w swoim pałacu audiencji delegacji młodzieży akademickiej z Francji⁵⁶.

12 września, we wtorek, Jego Eminencja przewodniczył, rozpoczętej o godz. 12 w Kurii Metropolitalnej, konferencji księży dziekanów⁵⁷. Wówczas to „między innymi wyłoniła się sprawa, jakie zająć stanowisko w kwestii podatków państwowych. Jego Eminencja zakomunikował zebrany, że Episkopat nie mógł dojść do porozumienia z naszym rządem i na konferencji czerwcowej uchwalił zwrócić się do Stolicy Apostolskiej z prośbą o uregulowanie tych spraw [...]. Ponadto przedmiotem obydwóch zebrań [z 12 i 19 IX 1922] było orędzie Biskupów w sprawie wyborów, kultura powołań kapłańskich po parafiach, sprawy szkolne, sprawa Uniwersytetu Lubelskiego, Konwiktu Teologicznego w Warszawie i naszego Seminarium. Długo i szczegółowo debatowano nad szerzącym się sekciarstwem i nad środkami przeciwdziałającymi. Z rozporządzeń – zakomunikowano zebrany, że przed Najśw. Sakramentem winna się palić lampka z oliwą i w miarę możliwości należy usuwać elektryczność z samego ołtarza; winni wreszcie XX. Proboszczowie i Rektorzy nie dopuszczać księży nie noszących sutann, do ołtarza”⁵⁸.

13 września, w środę, Jego Eminencja przyjął u siebie w pałacu wycieczkę młodzieży francuskiej ze szkół średnich. W dłuższej przemowie Jego Eminencja podkreślił doniosłość, dla sprawy Kościoła, ścisłego związku i wzajemnego współdziałania młodzieży francuskiej i polskiej⁵⁹.

14 września, w czwartek, Jego Eminencja wziął udział w przyjęciu urzędowym w pałacu Prezydium Ministrów na cześć młodzieży francuskiej⁶⁰.

15 września, w piątek, w Seminarium Metropolitalnym, na początek nowego roku szkolnego, Jego Eminencja celebrował uroczystą Mszę Świętą i przemówił serdecznie do alumnów⁶¹.

54 Tamże.

55 Tamże.

56 *Kronika. Czynności J. Em. Arcypasterza*, WAW 1922, s. 190.

57 Tamże; *Posiedzenie XX. Dziekanów*, WAW 1922, s. 193.

58 WAW 1922, s. 193–194.

59 *Kronika. Czynności J. Em. Arcypasterza*, WAW 1922, s. 190.

60 Tamże.

61 Tamże.

19 września, we wtorek, Jego Eminencja osobiście przewodniczył zebraniu księży proboszczów i rektorów m. st. Warszawy, gdzie m. in. poruszono sprawę unormowania opłat za usługi religijne⁶².

25 września, w poniedziałek, Jego Eminencja celebrował Mszę Świętą w kaplicy bł. Władysława w kościele św. Anny.

26, 28 września, we wtorek i czwartek, Jego Eminencja uczestniczył w Konferencji Księży Biskupów⁶³.

8 października, w niedzielę, w kościele oo. Kapucynów, Jego Eminencja odprawił uroczystą Mszę Świętą na zakończenie prowadzonych tam rekolekcji tercjarzy⁶⁴.

10 października, we wtorek, Jego Eminencja w lokalu Kurii osobiście przewodniczył dyspacie teologicznej na temat *Środki zapobiegawcze odpadaniu od Kościoła*. Referentem był ks. pref. E. Szwejnic, oponentami – ks. E. Napieralski i T. Jesionowski⁶⁵.

14, 15 i 16 października, w sobotę, niedzielę i poniedziałek, Jego Eminencja był w Łodzi z racji konsekracji katedry św. Stanisława Kostki⁶⁶.

18 października, w środę, Jego Eminencja był na raucie w Prezydium Ministrów urządzonym na cześć Jugosławii⁶⁷.

20 października, w piątek, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w Konwikcie Teologicznym z okazji rozpoczęcia nowego roku szkolnego. W podniosłym przemówieniu podkreślił Najdostojniejszy Arcypasterz potrzebę i konieczność kształcenia – obok umysłu i charakteru – na wzór Mistrza naszego, Jezusa Chrystusa⁶⁸.

23 października, w poniedziałek, w katedrze Jego Eminencja celebrował uroczystą Mszę Świętą z okazji otwarcia Najwyższego Trybunału Administracyjnego. Wieczorem tegoż dnia zaszczylił swą obecnością akademię w Pałacu Krasiniskich⁶⁹.

29 października, w niedzielę, z racji odsłonięcia pomnika Wdzięczności dla Ameryki, Jego Eminencja pontyfikował w katedrze uroczyste nabożeństwo, po którym wziął udział w samej uroczystości⁷⁰.

31 października, we wtorek, w Małej Wsi Jego Eminencja pobłogosławił związek małżeński córki księcia Lubomirskiego z p. E. Morawskim⁷¹.

62 Tamże.

63 Tamże.

64 *Kronika. Czynności J. Em. Arcypasterza*, WAW 1922, s. 231.

65 Tamże.

66 Tamże.

67 Tamże.

68 Tamże.

69 Tamże.

70 Tamże.

71 Tamże.

8 listopada, w środę, Jego Eminencja wziął udział w Konferencji Księżych Biskupów⁷².

15 listopada, w środę, Jego Eminencja wizytował Seminarium Nauczycielskie Braci Dolorystów⁷³.

21–22 listopada, we wtorek i w środę, Jego Eminencja uczestniczył w konferencji w sprawie dóbr kościelnych⁷⁴.

25 listopada, w sobotę, Jego Eminencja wziął udział w uroczystym posiedzeniu Towarzystwa Naukowego Warszawskiego⁷⁵.

26 listopada, w niedzielę, Jego Eminencja, o godz. 11, w kościele pp. Wizytek odprawił uroczystą Mszę Świętą z okazji zjazdu Bratnich Pomocy Akademickich⁷⁶.

27 listopada, w poniedziałek, Jego Eminencja wziął udział w raucie u marszałka Sejmu⁷⁷.

28 listopada, we wtorek, Jego Eminencja celebrował pontyfikalną Mszę Świętą z okazji otwarcia Sejmu i Senatu⁷⁸.

30 listopada, w czwartek, Jego Eminencja celebrował nabożeństwo żałobne przy zwłokach śp. generała Iwaszkiewicza w kościele św. Krzyża⁷⁹.

3 grudnia, w niedzielę, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kościele św. Floriana, po czym poświęcił sztandar Gimnazjum Władysława IV na Pradze⁸⁰.

5 grudnia, we wtorek, Jego Eminencja we własnym pałacu odbył sesję z członkami Consilium Vigilantiae⁸¹.

8 grudnia, w piątek, Jego Eminencja odprawił uroczystą Mszę Świętą u pp. Wizytek na rozpoczęcie I Kongresu Stowarzyszenia Młodzieży Akademickiej „Odrodzenie”, po południu zaś zaszczyił swą obecnością uroczyste otwarcie tegoż Kongresu w sali Rady Miejskiej.

9 grudnia, w sobotę, w swoim pałacu Jego Eminencja, w obecności ks. infuł. L. Łyszkowskiego i ks. prał. A. Fajęckiego, dokonał instytucji nowo mianowanego kanonika Kapituły Metropolitalnej ks. prał. Ignacego Kłopotowskiego⁸².

10 grudnia, w niedzielę, Jego Eminencja podejmował obiadem w swoim pałacu nowo mianowanego Administratora Apostolskiego dla Górnego Śląska ks. Hlonda, salezjanina⁸³. Następnie, o godz. 17, zaszczyił swą obecnością

72 Tamże.

73 *Kronika. Czynności J. Em. Arcypasterza*, WAW 1922, s. 259.

74 Tamże.

75 Tamże.

76 Tamże.

77 Tamże.

78 Tamże.

79 Tamże.

80 Tamże.

81 Tamże.

82 Tamże.

83 *Kronika. Czynności J. Em. Arcypasterza*, WAW 1923, s. 31.

ostatnie plenarne posiedzenie 3-dniowego Kongresu Stowarzyszenia Młodzieży Akademickiej „Odrodzenie” oraz był obecny na raucie urządzonym z tej okazji w pałacu hr. E. Krasieńskiego⁸⁴.

12 grudnia, we wtorek, Jego Eminencja przewodniczył Sesji przedświątecznej w Seminarium Duchownym oraz konferencji kapłanów dekanatu warszawskiego (*in urbe*), na której referat *O Bractwach* wygłosił ks. E. Napieralski⁸⁵.

15 grudnia, w piątek, Jego Eminencja złożył w Belwederze uroczystą wizytę prezydentowi Narutowiczowi⁸⁶.

16 grudnia, w sobotę, o godz. 11.30, rewizytowali Jego Eminencję prezydent Narutowicz i marszałek Sejmu M. Rataj⁸⁷.

19 grudnia, we wtorek, o godz. 11, Jego Eminencja odprawił żałobne nabożeństwo za duszę śp. prezydenta Narutowicza⁸⁸.

22 grudnia, w piątek, Jego Eminencja celebrował uroczyste nabożeństwo żałobne przy zwłokach śp. prezydenta Narutowicza w katedrze oraz odprawił ceremonie pogrzebowe (*castrum doloris*)⁸⁹.

23 grudnia, w sobotę, Jego Eminencja przyjmował życzenia z okazji Świąt Bożego Narodzenia od Kapituł Warszawskiej, Łowickiej i od księży z Warszawy⁹⁰.

24 grudnia, w niedzielę, Jego Eminencja celebrował pasterkę w katedrze.

25 grudnia, w poniedziałek, w uroczystość Bożego Narodzenia, Jego Eminencja celebrował w katedrze uroczysta sumę⁹¹.

26 grudnia, we wtorek, Jego Eminencja bierzmował dzieci w zakładzie sióstr magdalenek w Warszawie⁹².

27 grudnia, w środę, w swoim pałacu, Jego Eminencja podejmował obiadem Kapitułę Warszawską⁹³.

28 grudnia, w czwartek, Jego Eminencja celebrował uroczystą Mszę Świętą w kościele pp. Wizytek, z okazji 300-lecia śmierci św. Franciszka Salezego⁹⁴.

84 Tamże.

85 Tamże.

86 Tamże.

87 Tamże.

88 Tamże.

89 Tamże.

90 Tamże.

91 Tamże.

92 Tamże.

93 Tamże.

94 Tamże.

1923

1 stycznia, w poniedziałek, Jego Eminencja składał w Belwederze życzenia noworoczne Prezydentowi Rzeczypospolitej S. Wojciechowskiemu¹, a o godz. 10.30 odprawił sumę w katedrze².

6 stycznia, w sobotę, Jego Eminencja celebrował sumę w katedrze³.

7 stycznia, w niedzielę, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w zakładzie sióstr zmartwychwstanek przy ul. Mokotowskiej w Warszawie⁴.

12 stycznia, w piątek, Jego Eminencja zaszczylił swą obecnością posiedzenie księży zorganizowane w Warszawie, w siedzibie Koła Księży Prefektów, w ramach Kursów Katechetycznych⁵.

13 stycznia, w sobotę, Jego Eminencja był obecny w Seminarium Duchownym na *examen maturitatis* alumnów VI kursu⁶.

26 stycznia, w piątek, Jego Eminencja przewodniczył w konsystorzu, na konferencji księży proboszczów m. Warszawy⁷.

27 stycznia, w sobotę, w szkole p. Resslera przy ul. Chłodnej nr 35 Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą i poświęcił sztandar organizacji uczniowskiej⁸.

30 stycznia, we wtorek, Jego Eminencja zaszczylił swą obecnością walne zebranie Kasy Duchowieństwa, które się odbyło w domu Księży Emerytów na Pradze⁹.

31 stycznia, w środę, Jego Eminencja przewodniczył Sesji Koła św. Wincentego à Paulo w Czerniakowie¹⁰.

6 lutego, we wtorek, Jego Eminencja celebrował w katedrze uroczystą Mszę Świętą w rocznicę elekcji Ojca Świętego Piusa XI¹¹.

8–10 lutego, od czwartku do soboty, Jego Eminencja uczestniczył w obradującej w pałacu arcybiskupów warszawskich Konferencji Księży Biskupów Prowincji Warszawskiej¹². Udział w niej wzięli – obok ks. nuncjusza i ks. kardynała – biskupi: polowy W. P., łódzki, wrocławski, płocki, lubelski, podlaski oraz biskupi sufragani z Lublina, Sandomierza i Sejna. „Przedmiotem obrad były prace komisji papieskiej w sprawie majątków kościelnych, sprawa uposażenia duchowieństwa, ujednostajnienia praktyki święceń wielkanocnych, sprawa zmiany prowadzenia aktów stanu cywilnego, sprawa uniwersytetu lubelskiego, który jest w groźnym stanie finansowym,

1 Tamże.

2 Tamże, s. 32.

3 Tamże.

4 Tamże.

5 Tamże.

6 *Kronika. Czynności J. Em. Arcypasterza*, WAW 1923, s. 51.

7 Tamże.

8 Tamże.

9 Tamże.

10 Tamże.

11 Tamże.

12 Tamże.

stan religijny dzisiejszy społeczeństwa, sprawa wynagrodzenia nieetatowych księży prefektów w szkołach powszechnych, sprawa upośledzenia szkół fachowych pod względem religijnym i sprawa płacenia podatków przez duchowieństwo”¹³.

10 lutego, w sobotę, Jego Eminencja był obecny na raucie na Zamku¹⁴.

11 lutego, w niedzielę, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w katedrze z racji rocznicy koronacji Ojca Świętego¹⁵.

16 lutego, w piątek, Jego Eminencja był obecny na Sesji w „Stowarzyszeniu Sług” przy ul. Sewerynow¹⁶.

17 lutego, w sobotę, Jego Eminencja wygłosił dla księży studentów w Konwikcie Teologicznym konferencję zamykającą odbywane przez nich rekolekcje wielkopostne¹⁷.

18 lutego, w niedzielę, Jego Eminencja celebrował w kościele pokarmelickim uroczystą Mszę Świętą z okazji uroczystości kopernikowskich i był obecny na akademii w Magistracie¹⁸.

4 marca, w niedzielę, Jego Eminencja wziął udział w akademii urządzonej w pałacu szambelana Kiślańskiego na rzecz Uniwersytetu Katolickiego w Lublinie¹⁹.

7 marca, w środę, Jego Eminencja był obecny na raucie w Belwederze u p. prezydenta Wojciechowskiego²⁰.

10 marca, w sobotę, Jego Eminencja odprawił w kościele św. Krzyża uroczystą Mszę Świętą z racji otwarcia Szkoły Sztuk Pięknych w Warszawie²¹.

11 marca, w niedzielę, Jego Eminencja raczył przewodniczyć sesji Generalnej Stowarzyszenia Pań św. Wincentego à Paulo, które się odbyło w lokalu Związku Kobiet Katolickich²².

18 marca, w niedzielę, Jego Eminencja odprawił solenne nabożeństwo w katedrze jako podziękowanie Panu Bogu za ustalenie granic wschodnich Polski²³. Natomiast po południu był obecny w Magistracie na akademii ku czci Pasteura²⁴.

20, 21 i 22 marca, od wtorku do czwartku, Jego Eminencja uczestniczył w posiedzeniach komisji kościelno-rządowej obradującej nad zagadnieniem dóbr duchownych²⁵.

13 *Konferencja Episkopatu Prowincji Warszawskiej*, WAW 1923, s. 53.

14 *Kronika. Czynności J. Em. Arcypasterza*, WAW 1923, s. 51.

15 Tamże.

16 Tamże.

17 Tamże.

18 Tamże.

19 *Kronika. Czynności J. Eminencji Arcypasterza*, WAW 1923, s. 75.

20 Tamże.

21 Tamże, s. 76.

22 Tamże.

23 Tamże.

24 Tamże.

25 Tamże.

23 marca, w piątek, Jego Eminencja w towarzystwie ks. infułata Brzeziewicza wyjechał do Lwowa na pogrzeb śp. abpa Bilczewskiego²⁶.

26 marca, w poniedziałek, Jego Eminencja powrócił ze Lwowa do Warszawy²⁷.

28 marca, w środę, o godz. 10, w kościele św. Krzyża Jego Eminencja celebrował uroczystą Mszę Świętą w intencji ocalenia abpa Cieplaka i 14 kapłanów z rąk bolszewickich²⁸.

31 marca, w Wielką Sobotę, o godz. 20, Jego Eminencja celebrował Rezurekcję w katedrze²⁹.

1 kwietnia, w Niedzielę Wielkanocną, Jego Eminencja odprawił sumę w katedrze³⁰.

2 kwietnia, w Poniedziałek Wielkanocny, o 10, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kaplicy sióstr zmartwychwstańek przy ul. Mokotowskiej³¹.

9 kwietnia, w poniedziałek, o 9, Jego Eminencja celebrował uroczystą Mszę Świętą w katedrze, w kaplicy NMP dla członków Archikonfraterni Literackiej³².

10 kwietnia, we wtorek, o 10, Jego Eminencja uczestniczył w katedrze w nabożeństwie żałobnym za duszę śp. ks. prał. Budkiewicza³³.

11 kwietnia, w środę, Jego Eminencja celebrował uroczystą Mszę Świętą w kościele oo. Kapucynów i dokonał poświęcenia sztandarów Związków Zawodowych Metalowców i Tytoniowców³⁴. Z kolei o godz. 16 przewodniczył akademii urzędowej w sali Muzeum z racji męczeńskiej śmierci ks. prał. Budkiewicza³⁵.

3 maja, w czwartek, o godz. 10, Jego Eminencja celebrował pontyfikalną Mszę Świętą w archikatedrze, a następnie wziął udział w uroczystościach odsłonięcia pomnika ks. J. Poniatowskiego na placu Saskim. Wieczorem był na raucie na Zamku³⁶.

5 maja, w sobotę, o godz. 10.20, Jego Eminencja wagonem salonowym, w towarzystwie ks. kan. Bojanka, ks. prof. Choromańskiego i czterech alumnów pojechał z wizytą pasterską na objazd parafii dekanatu kutnowskiego i gostyński³⁷. Tę „wizytację” Jego Eminencja rozpoczął od Kutna. Na stacji pięknie przybranej przez kolejarzy przy wyjściu Jego Eminencji z wagonu, orkiestra 37 p.p., ustawiona na peronie, odegrała hymn «Ecce Sacerdos», pierwszy powitał ks. Kardynała w imieniu Dziekana Kutnowskiego ks. K. Kleczyński, proboszcz ze Strzelc. Następnie

26 Tamże.

27 Tamże.

28 Tamże.

29 Tamże.

30 Tamże.

31 Tamże.

32 Tamże.

33 Tamże.

34 Tamże.

35 Tamże.

36 *Kronika. Czynności J. Em. Arcypasterza*, WAW 1923, s. 98.

37 Tamże.

p. Starosta Pirożek po powitaniu ks. Kardynała w imieniu powiatu oddał się do Jego dyspozycji. W imieniu kolejarzy witał zawiadowca stacji p. Stefański, w imieniu wojska p. pułkownik Łapicki z adiutantem, w imieniu Policji p. Komendant Albin Piqué. Następnie przeprowadzono J. Em. do gabinetu p. zawiadowcy stacji, gdzie był witany przez p. Adolfa Smoleńskiego ze Starej Wsi w imieniu Dozoru Kościelnego oraz p. Ubyszową z Kutna w imieniu Stowarzyszenia Kobiet «Zgoda». Ze stacji pojazdami wśród licznie zebranej publiczności przybył J. Em., poprzedzany przez banderę, z licznym orszakiem Duchowieństwa i osób świeckich w towarzystwie p. Starosty i p. Smoleńskiego przed bramę triumfalną.

Tutaj ks. prałat Woźniak podał J. Em. krzyż do pocałowania, poczem burmistrz m. Kutna p. Tomasz Klepa przemówił w słowach następujących: «Wasza Eminencjo! Najdostojniejszy Arcypasterzu! W imieniu mieszkańców m. Kutna, w imieniu parafian kutnowskich, w imieniu licznych instytucji, które tu przybyły i jako władarz tego miasta mam zaszczyt powitać Waszą Eminencję. Podczas lat długiej niewoli, gdy inne szczęśliwe, bo wolne narody miały swych rodaków wśród ksiąząt Kościoła przy Stolicy Apostolskiej, my jedni tylko zaszczytu tego pozbawieni byliśmy. Tym radośniej, tym serdeczniej oglądamy dziś wśród siebie Księcia Kościoła-Polaka. Mieszkańcy nasi religijni i kraj swój miłujący, gdy tylko noc niewoli minęła, pierwsze swoje spojrzenie zwrócili ku zrujnowanym ołtarzom Pańskim, pierwszy grosz ofiarny złożyli na naprawę świątyni kutnowskiej. Mieszkańcy ci, jak cała Polska semper Fidelis, pozostaną zawsze wiernymi wierze świętej ojców swoich i drogiej Ojczyźnie. Racz przyjąć, Wasza Eminencjo, chleb i sól, dary ziemi naszej, które Ci składamy w dowód najgłębszej czci i hołdu».

Jego Eminencja, dziękując, życzył p. Burmistrzowi i mieszkańcom miasta powodzenia w ich pracy nad rozwojem miasta i podniesieniem stanu mieszczańskiego. Następnie p. Karolina Kazimierska powitała Eminencję w imieniu kobiet Polek. W imieniu gminy żydowskiej powitał J. Em. p. rabin Trunk słowami Biblii «Niech będzie błogosławiony Twój przyjazd, niech będzie błogosławiony Twój odjazd». Dziękując p. Rabinowi za powitanie J. Em. oświadczył, że Żydzi od najdawniejszych wieków cieszyli się w Polsce bardzo rozległą tolerancją, wskutek czego było im tutaj lepiej aniżeli w innych krajach, gdzie nieraz cierpieli ciężkie prześladowania. Żydzi polscy więc powinni starać się wpłynąć na swych współwyznawców po całym świecie rozsianych, aby nie wyrządzali szkód, jakie przy powstawaniu Polski czynili niejednokrotnie.

Po przywdzianiu szat pontyfikalnych, przy śpiewie pieśni «Kto się w opiekę» i dźwiękach orkiestry z Konstancji, ruszył wielotysięczny pochód z J. Em. przez Rynek, ul. Królewską do kościoła. Całe Kutno, w odświętne przybrane szaty wyległo na ulice i obszerny rynek, żeby powitać tak rzadkiego i drogiego gościa. Przy wejściu do kościoła ks. prałat Woźniak podał ks. Kardynałowi klucze od kościoła, chór zaś zaśpiewał hymn «Ecce Sacerdos». Z ambony podniosłe przemówienie powitalne wygłosił ks. prałat Woźniak, wyrażając serdeczną radość parafian

z powodu przyjazdu ks. Kardynała. Skreśliwszy pokrótce historię kościoła parafialnego w Kutnie, ks. Woźniak przypomniał, iż J. Eminencja jako Kardynał polski po raz pierwszy od lat wielu brał udział w conclave i wybierał obecnego Ojca św. Ze stopni specjalnie pobudowanego tronu przy wielkim ołtarzu, wspaniale, jak i cały kościół przybranego zielenią, wsparty o pastorał, odpowiadał ks. Woźniakowi J. Eminencja. Mówił, iż z powitań p. Starosty, p. Burmistrza, licznych delegacji wywnioskował już o głębokim przywiązaniu do Kościoła i gorącym patriotyzmie mieszkańców tutejszych [...]. Nawoływał do zgody, do wzajemnej miłości, do zaprzestania wszelkich walk, do ofiarności na rzecz Ojczyzny, gdyż to jest jedyna droga wiodąca do utrwalenia po wszystkie czasy niepodległości polskiej.

Zaraz po przemówieniu J. Em. odprawił uroczystą procesję za zmarłych, poczem udał się na plebanię. Około g. 5-ej zaczęło się bierzmowanie i trwało do późnego wieczora. Wielkie rzesze pozostały jeszcze nie wybierzmowane, toteż Najdostojniejszy Arcypasterz bierzmował jeszcze w niedzielę i poniedziałek; ogółem przystąpiło do Sakr. Bierzmowania w Kutnie z górą 4 000 osób³⁸.

6 maja, „w niedzielę rano J. Eminencja szczegółowo zwizytował cały kościół, o g. 10.30 pontyfikował uroczystą sumę. Po sumie udzielił wiernym odpustu zupełnego i polecił wygłosić słowo Boże ks. prof. Choromańskiemu. Nad wieczorem tegoż dnia J. Eminencja w towarzystwie ks. prał. Woźniaka i ks. kan. Bojanka złożył wizytę p. Staroście Kutnowskiemu Franciszkowi Pirożkowi i Burmistrzowi p. Tomaszowi Klepie³⁹.”

7 maja, „W poniedziałek, jako w rocznicę nominacji na arcybiskupstwo warszawskie J. Em. księdza Kardynała, ks. kan. Bojanek odprawił o godz. 9-ej Mszę św., po której odśpiewano przez zebrane Duchowieństwo uroczyste «Te Deum». ks. kan. Bojanek w krótkich, treściwych, a pełnych wielkiego szacunku i przywiązania synowskiego słowach, złożył Najd. Arcyp. życzenia od Kapituły Łowickiej i całego duchowieństwa. Następnie J. Em. odprawił cichą Mszę św., po której udzielał jeszcze Sakramentu Bierzmowania, poczem rozpoczął wizytację różnych instytucji w mieście – szpital św. Walentego, gimnazjum państwowe im. H. Dąbrowskiego, szkołę miejską im. Kościuszki, żłobek przy ul. Poznańskiej i ochronkę. W gimnazjum państwowym im. H. Dąbrowskiego przy dźwiękach orkiestry uczniowskiej J. Eminencja udał się wśród szpaleru uczniów do gustownie przybranej sali wykładowej, gdzie chór uczniowski odśpiewał hymn «Ecce Sacerdos». Następnie wysłuchał przemówień powitalnych dyrektora gimnazjum p. K. Kostry, prefekta ks. Józefa Kostrzewskiego i ucznia Iżyckiego. W odpowiedzi J. Eminencja, błogosławiąc pracy p. Dyrektora i ciała nauczycielskiego, zachęcał ich do spełniania wzniesłego posłannictwa nauczyciela polskiego, zaś uczniom, powołując się na przykłady z historii, zalecał gorliwość i pilność w naukach [...]. W szkole miejskiej witał serdecznie księdza Kardynała p. inspektor Robak. Piękne

38 *Wizytacja Archidiecezji przez Najdostojniejszego Arcypasterza*, WAW 1923, s. 119–120.

39 Tamże, s. 120.

powitanie zgotowali ks. Kardynałowi żołnierze polscy. Przed koszarami warta honorowa sprezentowała broń. Przy wejściu na dziedziniec, na którym pod bronią ustawiony był cały 37 pp. ze sztandarem i orkiestrą, rozległy się dźwięki hymnu «Ecce Sacerdos» [...]. J. Eminencja czule odpowiadał na serdeczne słowa p. pułkownika, życzył wojsku polskiemu, ażeby nie tylko utrzymało się na tej wysokości, która nawet w ustach tak wytrawnego i genialnego wodza, jakim jest marszałek Foch, znalazła gorące pochwały, ale aby nadal doskonaliło się, dążąc do ideałów, jakich historia wojska polskiego wiele dostarczyła [...]. J. Eminencja pobłogosławił wojsko, potem porozmawiał z poszczególnymi oficerami i żołnierzami i zaproszony przez p. pułkownika udał się na krótkie śniadanie do kasyna oficerskiego. Około godz. 1-ej, po załatwieniu spraw dekanalnych i odprawieniu w kościele ostatnich modłów «Itinerarium», J. Eminencja wygłosił jeszcze kilka słów pożegnania do zebranych w kościele, kończąc je staropolskim «Szczęść Boże», poczem żegnany entuzjastycznymi okrzykami i kwieciami rzucanym mu do stóp, wsiadł do powozu, który natychmiast obstała banderia z p. Julianem Mejerem na czele, udając się do par. Nowe⁴⁰.

Tego samego dnia, tj. 7 maja, o godz. 15, Jego Eminencja przybył do parafii Nowe, gdzie wysłuchawszy proboszczowskiego sprawozdania „wygłosił dłuższe przemówienie, zachęcając lud wierny do wytrwania w świętej wierze. Zaraz potem odbył uroczystą procesję za zmarłych i tegoż dnia jeszcze bierzmował⁴¹.

8 maja, we wtorek, kontynuując wizytację parafii w Nowem, Jego Eminencja zapoznał się ze stanem tamtejszego kościoła i jego wyposażenia, a po zakończeniu tych oględzin konsekrował nowy dzwon Feliks Florian, następnie odprawił cichą Mszę Świętą, sprawdził znajomość katechizmu u dzieci, a po sumie jeszcze raz bierzmował, udzielając tego Sakramentu w sumie 897 osobom.

Tego samego dnia, we wczesnych godzinach popołudniowych, Jego Eminencja przybył do Krośniewic, gdzie „przy bramie triumfalnej zebrały się liczne delegacje, okoliczne ziemiaństwo i tłumy ludności. Ingres wypadł wspaniale i uroczyste. Wysłuchawszy sprawozdania ks. Kaz. Jaźwińskiego, J. Eminencja przemówił z tronu do przepelnionej świątyni i specjalnie pochwalił wytrwałość ich w przywiązaniu do Kościoła. Aż pięć razy musiał Arcypasterz bierzmować – wszystkich przystąpiło 1785 osób⁴².

9 maja, w środę, Jego Eminencja odwiedził „kaplicę w Ostrowach, gdzie odprawił Mszę św., wybierzmował około stu osób, zwiedził fundamenty założone pod nowy kościół i w południe był podejmowany śniadaniem przez pp. Rembielińskich. Po południu J. Em. konsekrował dwa dzwony – Kazimierz, Aleksander⁴³.

40 Tamże, s. 120–121.

41 Tamże, s. 121.

42 Tamże.

43 Tamże.

10 maja, w czwartek, ks. kardynał zaczął dzień od szczegółowej lustracji kościoła, o godz. 9.30 odprawił Mszę Świętą, potem egzaminował dzieci z katechizmu, a o godz. 16, żegnany przez wiernych, odjechał – w otoczeniu banderii – do kolejnej parafii, a mianowicie do Miłonic. Tam z kolei – mimo ulewnego deszczu – witano go serdecznie, tak przy wzniesionych na tę okoliczność bramach, jak i w świątyni. Tego dnia, po ingresie i żałobnej procesji, Arcypasterz jeszcze bierzmował.

11 maja, w piątek, po wizytacji miłonickiego kościoła Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą, katechizował, konsekrował dzwon i jeszcze raz bierzmował. Po obiedzie, wydanym na cześć Jego Eminencji przez p. Szypowskiego, Arcypasterz, żegnany entuzjastycznie przez okoliczne obywatelstwo i lud wierny, wyjechał w stronę Rudułtowa.

„Zaraz na granicy par. Rudułtowo przy triumfalnej bramie musiał Jego Eminencja się zatrzymać, gdzie był witany chlebem i solą przez gospodarza Jana Olesińskiego. Po drodze kilka bram triumfalnych, a wszędzie lud okoliczny wita serdecznie swego Arcypasterza. O godz. 4-ej po południu odbył się uroczysty ingres. Miejscowy proboszcz X. J. Tomaszczyk w swym przemówieniu z bólem serca wytykał wady swych parafian – chciwość i pijaństwo. Jego Eminencja w dłuższej przemowie skarcił te występki, poczem odprawił żałobną procesję i bierzmował”⁴⁴.

12 maja, w sobotę, Jego Eminencja wizytował rudułtowski kościół, odprawił w nim Mszę Świętą i jeszcze raz bierzmował. Niecodzienny charakter przybrało pożegnanie Arcypasterza przez parafian w Rudułtowie. „Gdy już Jego Eminencja wsiał do pojazdu, w ciepłych słowach począł żegnać swego Pasterza gospodarz z Bowoczyn. Głos mu drżał, ale serce pałało – i trzeba było słyszeć tę mowę – wielki ból przemawiał przez usta tego wieśniaka, i wielka siła tryskała z jego słów. «Przepraszamy Cię, nasz Arcypasterzu, że nie mogliśmy Cię tak uczcić i przywitać jak gdzie indziej Cię witali – ale nie nasza w tym wina – przepraszamy Cię, że nasze dzieci nic Ci nie zaśpiewały – ale co my biedni poczniemy; prawda, nasz Proboszcz wiele nas uczy, ale nauczyciele co innego mówią – nie mamy dobrych nauczycieli i nauczyciel nie uczy dzieci jak mają kochać Boga, Kościół i Ojczyznę – nie nauczyli naszych dzieci jak mają witać tak wielkiego dostojnika. My Cię prosimy, Arcypasterzu, żeby nauczyciele dobrzy, nauczyciele Polacy i katolicy, uczyli nasze dzieci – my się przekonali, że źle jest w naszej parafii i przyrzekamy, że się postaramy o lepszego nauczyciela – a Ciebie, Dostojny Nasz Arcypasterzu, jeszcze raz przepraszamy i o błogosławieństwo prosimy!» Skończył – wszyscy zdziwieni – lzy w oczach – a poczciwy chłop polski, chcąc jeszcze bardziej zaznaczyć swój ból, siłą uderzył w ogromny bęben procesyjny – zrozumieli wszyscy, że to nie tylko ból przemówił, ale i potęga, stanowcza wola w tych słowach zawarta”⁴⁵.

O godz. 15 Jego Eminencja – otoczony banderią – wyruszył do sąsiedniej parafii

⁴⁴ *Wizytacja Archidiecezji przez Najdostojniejszego Arcypasterza (c.d.)*, WAW 1923, s. 176.
⁴⁵ Z. Chłelmiecki, *W obronie dusz dzieci ludu naszego*, WAW 1923, s. 92–93.

Dzierzbice, które „z utęsknieniem wyczekiwały ks. Kardynała, bo od tylu lat nie gościły biskupa. Bramy triumfalne, powitania, śpiewy, kwiaty – wszędzie niebывały entuzjazm. Chlebem i solą przez miejscowego dziedzica p. B. Zieleniewskiego i okoliczne obywatelstwo przywitany, o godz. 3.30 po południu ks. Kardynał procesjonalnie został wprowadzony do świątyni. Po wysłuchaniu relacji o stanie parafian miejscowego proboszcza ks. J. Kościeleckiego, Jego Eminencja w swym przemówieniu zachęcał wiernych do wytrwałości w wierze, poczem odprawił pontyfikalną procesję za zmarłych parafian. Tego samego dnia jeszcze odbyło się bierzmowanie”⁴⁶.

13 maja, w niedzielę, Jego Eminencja odbył szczegółową wizytację kościoła w Dzierzbicach. Resztę dnia w tej parafii wypełniło bierzmowanie, Msza Święta, katechizacja dzieci i jeszcze raz bierzmowanie.

14 maja, poniedziałek „Ks. Kardynał poświęcił wizytacji starego modrzewiowego kościółka w Chodowie – i tam Eminencja po Mszy św. przemawiał i udzielał sakramentu bierzmowania, poczem poświęcił sztandar strażacki. W czasie wizytacji tej parafii odwiedził Eminencja, gościnnie podejmowany, pp. Zieleniewskich w Dzierzbicach, pp. Jerzmanowskich w Niwkach i pp. Jasiukiewiczów w Chodowie”⁴⁷.

Tego samego dnia, o godz. 17, „przyjechał Eminencja do Dąbrowic. W odświętne szaty przybrało się miasteczko – wszędzie girlandy, chorągwie, obrazy, dywany – entuzjazm niebывały. Pierwsze powitanie J. Em. ks. Kardynała odbyło się przy głównej bramie triumfalnej urządzonej przez miejscową straż ogniową, odkąd J. Em. ks. Kardynał przy dźwiękach orkiestry straży ogniowej, przegrywającej pieśń «Kto się w opiekę», szedł pieszo do samego kościoła. Na wstępie J. E. Najdostojniejszy Arcypasterz udzielił licznie zgromadzonym swego Arcypasterskiego błogosławieństwa [...]. Z wielkim zadowoleniem i radością odpowiedział na przemówienie m. ks. proboszcza J. Em. ks. Kardynał i dał wiele cennych rad i wskazówek dla parafian.

J. Em. ks. Kardynał A. Kakowski przebywał w par. Dąbrowice w dn. 14, 15 i 16 maja, gdzie w tym czasie udzielał licznie Sakramentu Bierzmowania, egzaminował dzieci z zasad wiary i nauki religii, zwiedził miasto, Dom Parafialny, gdzie został przyjęty przez Koło Młodzieży Żeńskiej, następnie Sklep Spółdzielczy, zachęcając do pracy i uczciwej organizacji. Niezmordowanie pracowała miejscowa orkiestra Straży ogniowej, oprowadzając wszędzie J. Em. ks. Kardynała z muzyką. Wybierzmowanych w tej parafii zostało 1020 osób”⁴⁸.

16 maja, w środę „o godz. 4-ej po południu, przybył Najdostojniejszy Arcypasterz z wizytą pasterską do Imielna. Przy bramie triumfalnej parafianie z wielką radością powitali Jego Eminencję, a kolator p. Zieleniewski przyjął chlebem i solą. Miejscowy gospodarz p. F. Michałowski przemówił w imieniu całej

46 *Wizytacja Archidiecezji przez Najdostojniejszego Arcypasterza (c.d.)*, WAW 1923, s. 176.

47 Tamże.

48 Tamże, s. 176–177.

parafii, dzieci wręczyły bukiety i mówiły wiersze [...]. Eminencja, zachęciwszy wiernych, by nadal trwali w wierze, odbył procesję żałobną i bierzmował⁴⁹.

17 maja, w czwartek, „o godz. 8-ej rano po błogosławieństwie Najśw. Sakramentu odbyła się szczegółowa lustracja kościoła [...]. Resztę dnia przeznaczył Eminencja na Mszę św. za parafian, katechizację i bierzmowanie – wszystkich wybierzmowanych zostało 480 osób. W południe Jego Eminencja był podejmowany przez pp. kolatorstwa obiadem⁵⁰.

Tego samego dnia „po południu Jego Eminencja odjechał do Grochowa. Na wstępie kolator baron Ike-Duninowski powitał Dostojnego Gościa, podając chleb i sól. Witano duchowieństwo na czele z proboszczem X. Mścichowskim, witał dozór kościoła, bractwa, dzieci szkolne, nauczyciele i lud. Wioski, przez które Jego Eminencja przejeżdżał, ponaprawiały swoje «polskie» drogi. Umajone domy, przed którymi jeszcze «niedobitki» mieszkańców wylegały, gdyż wszyscy szli do swego kościoła. Jego Eminencja, widząc te «niedobitki» (bywało tego drobiazgu spore gromadki), powtarzał z uciechą «Jeszcze Polska nie zginęła, skoro chata ma tyle mieszkańców». Grochów przybrał nader uroczysty wygląd. Stary kościółek z r. 1681 – staraniem miejscowego proboszcza a kosztem parafian gruntownie odświeżony – przybrał też odświętną szatę. Przy wejściu do kościoła – ks. Mścichowski oddał klucze Arcypasterzowi – z kazalnicy zdał relację ze stanu parafii. Następnie przemawiał J. Em. ks. Kardynał, którego z namaszczeniem słuchali wierni. Po procesji żałobnej i po majowym nabożeństwie – udzielał ks. Kardynał Sakramentu Bierzmowania”.

18 maja, w piątek, w Grochowie „z rana Jego Eminencja dokonał lustracji kościoła, odprawił pontyfikalną Mszę św. na intencję parafian grochowskich i znowu udzielał Sakramentu Bierzmowania (433). Po obiedzie, przy dźwiękach orkiestry J. Em. ks. Kardynał odjechał do Głogowca⁵¹, gdzie przybył o 15. Tam „Przed udekorowaną bramą z zieleni chlebem i solą przyjęli J. E. członkowie Dozoru pp. Szubski, Pokornowski i Tomczak; poseł Szebeko w serdecznych słowach powitał ks. Kardynała imieniem parafii Głogowieckiej, wójt gminy hr. Moszyński imieniem gminy Sójki, poczem dzieci wręczyły wiązanekę. W kościele po podniesłej mowie ks. prob. Malinowskiego przemówił ks. Kardynał, który po krótkim odpoczynku na plebanii bierzmował dziatwę z Głogowca i sąsiednich wsi⁵².

19 maja, w sobotę, w ramach kontynuacji wizyty pasterskiej w Głogowcu, Jego Eminencja dokonał konsekracji ołtarza, potem zapoznał się z aktualnym stanem świątyni i jej wyposażenia oraz odwiedził tamtejszego posła p. Szebeko, kierując się stamtąd do kolejnego kościoła w parafii Łanięta. Tam z kolei „Na powitanie Arcypasterza zebrał się cała parafia przy bramie triumfalnej, wystawionej kosztem cukrowni «Łanięta» z senatorem p. Kiniorskim na czele. Chlebem i solą przyjął Eminencję Kolator miejscowego kościoła p. Baczyński, poczem mowę powitalną wygłosił p. senator Kiniorski,

49 Tamże, s. 177.

50 Tamże.

51 Tamże, s. 178.

52 Tamże.

kończąc ją słowami: «przy Tobie Arcypasterzu stoimy, Tobie składamy hold i dusze nasze opiece i trosce Twojej powierzamy, prosząc Boga, aby jak najdłużej uchował Cię przy życiu dla dobra i szczęścia Twoich wiernych sług w Chrystusie. Witamy Cię i pozdrawiamy starym, prostym i pięknym powitaniem: Niech będzie pochwalony Jezus Chrystus». Po tych powitaniach Jego Eminencja, przybrany w pontyfikalne szaty procesjonalnie został wprowadzony do kościoła i kiedy zasiadł na tronie [...] w ciepłych, pełnych ojcowskiego uczucia słowach podziękował za serdeczne przyjęcie i za powitanie – kierując swe słowa kolejno do księdza proboszcza, senatora Kiniorskiego, kolatora Baczyńskiego, urzędników, rzemieślników i robotników cukrowni, gospodarzy, ludu wiejskiego, służby dworskiej. Podkreślił znaczenie wiary w życiu społeczeństw i narodów, wskazał na upadek państw i narodów tam, gdzie zamierała wiara prawdziwa, na połączony z brakiem wiary upadek cywilizacji i kultury, zachęcał do wytrwania w wierze, zachęcał, aby wierni w życiu swym starali się więcej uwzględniać czynniki kulturalne i cywilizacyjne, pobudzili w sobie aspiracje wyższe i lepsze niż tylko czysto materialne ziemskie, aby w tym życiu ziemskim więcej niż dotychczas poświęcali czasu kulturze duchowej i ideałom. Dał wyraz swemu ubolewaniu, że dopiero teraz po raz pierwszy odwiedził miejscową parafię, ale obowiązki, związane ze sprawowaniem wysokiego urzędu nie zawsze pozwalają iść za pragnieniem serca i duszy. Zachęcając w końcu wiernych do wytrwania w dobrem – ostrzegł przed dawaniem posłuchu złym ludziom, szerzącym nienawiść, niezadowolone i podkreślił, że tacy gorszyciele źródło swej działalności i natchnienie czerpią w środowiskach nam wrogich: bolszewii i Niemczech – ostrzegł przed destrukcyjną działalnością żydostwa. Życzeniem «Szczęść Boże» zakończył ks. Kardynał swe przemówienie wypowiedziane, mimo zmęczenia, donośnym i silnym głosem i wysłuchane z przejęciem przez zebranych, którzy gromkim «Panie Boże zapłać» podziękowali swemu Arcypasterzowi za słowa ostrzeżenia, nauki i otuchy. Po odprawieniu procesji żałobnej za dusze zmarłych ks. Kardynał udał się na krótki odpoczynek na plebanię, potem po nabożeństwie majowym przystąpił do udzielania Sakramentu Bierzmowania. Wieczorem tegoż dnia odbyło się w gościnnym dworze senatora Kiniorskiego na cześć Kardynała przyjęcie, w którym wzięli udział przedstawiciele wszystkich stanów tutejszej parafii. Senator Kiniorski, wznosząc toast na cześć Kardynała, sięgnął myślą w czasy dawniejsze i przypomniał J. Em. obraz dzielący chwilę obecną od chwili, gdy, jako jedyny reprezentant Archidiecezji Warszawskiej, składał Arcybiskupowi w Petersburgu życzenia z powodu mianowania Go Arcybiskupem Warszawskim⁵³. Przemówieniom i toastom, poświęconym ks. kardynałowi i Kościołowi katolickiemu w Polsce nie było tam końca, Arcypasterz wobec nich zachował daleko posuniętą powściągliwość.

20 maja, w niedzielę Zesłania Ducha Świętego, z samego rana, jeszcze w Łanietach, „J. Em. ks. Kardynał dokonał oględzin kościoła i aparatów kościelnych. Po pontyfikalnej Mszy św. i katechizacji dzieci, udzielał Sakramentu Bierzmowania (1039 osób). Kolatorstwo pp. Baczyńscy z iście staropolską

53 Tamże, s. 179.

gościnnością podejmowali obiadem Dostojnego Gościa, duchowieństwo, przedstawiciele różnych stanów – wieczorem zaś na skromnej kolacji na plebanii widzieliśmy wszystkich urzędników⁵⁴.

21 maja, w Poniedziałek Zielonoświątkowy, „po Mszy św. i po wszelkich czynnościach kościelnych J. Em. odwiedził dom pp. Wyganowskich. Po krótkiej modlitwie w kościele – J. Em. ks. Kardynał, żegnany przez nieprzeliczone tłumy wiernych opuścił Łanięta i dekanat kutnowski [...]. Z J. Eminencją pojechał p. Starosta aż do granicy powiatu i dekanatu, gdzie już oczekiwał starosta powiatu gostyński⁵⁵.

W dekanacie gostyńskim Jego Eminencja zaczął wizytację od par. Sokołów, do której przybył w dniu 21 maja b. r. o godz. 4-ej po południu [...]. Przy bramie triumfalnej powitany ks. Kardynał przez miejscowego proboszcza X. A. Łabędzia i p. Z. Jeleniewskiego, sędziego z Gostynina i dziedzica z Osin, odbył uroczysty ingres do kościoła. Wysłuchawszy sprawozdania proboszcza, Jego Eminencja wygłosił dłuższe przemówienie do wiernych, poczem odprawił żalobną pontyfikalną procesję, a po nabożeństwie majowym bierzmował (607 osób)⁵⁵.

22 maja, we wtorek, Jego Eminencja zapoznał się z aktualnym stanem świątyni sokołowskiej i jej wyposażenia, a po Mszy Świętej katechizował dzieci i bierzmował. Natomiast ok. godz. 16 Arcypasterz był już w Solcu, gdzie – przed nowo zbudowanym kościołem – witali go licznie zgromadzeni parafianie z ks. proboszczem J. Radziukiną i dziedzicem K. Ruszkowskim na czele. „Ks. Kardynał w przemówieniu swoim pochwalił parafian soleckich i podziękował za tak piękną świątynię, zaznaczywszy zarazem, że przez konsekrację stanie się ona domem Bożym i własnością powszechnego Kościoła. Po żalobnej procesji i majowym nabożeństwie, Eminencja na plebanii opieczętował relikwie św. św. Hadriana i Hilarii, przeznaczone do wielkiego ołtarza⁵⁶.

23 maja, w środę, „już o g. 8-ej rano Eminencja rozpoczął długie a podniosłe ceremonie konsekracji nowej świątyni pod wezwaniem św. Wojciecha. O godz. 10.30 zaczęła się uroczysta Msza św., po której Eminencja udzielił wiernym zupełnego odpustu. Po Mszy św. katechizacja i bierzmowanie [...], po majowym nabożeństwie jeszcze raz Eminencja bierzmował, tak że wszystkich wybierzmowanych w tej parafii było 753 osoby⁵⁷.

24 maja, w czwartek, „po Mszy św. odbyła się szczegółowa lustracja kościoła. W czasie swego pobytu w Solcu, Jego Eminencja był podejmowany przez p. Ruszkowskiego, prezesa Związku Ziemiań Okręgu Gostyńskiego, obiadem, na który było zaproszone i całe ziemiaństwo”.

Tego samego dnia, „W przejeździe przez Gostynin Eminencja zwiedził nowo budującą się świątynię [...], zachęcał ks. Proboszcza do wytrwałości, żeby

54 Tamże, s. 180.

55 Tamże.

56 *Wizytacja Archidiecezji przez Najdostojniejszego Arcypasterza (dokończenie)*, WAW 1924, s. 15.

57 Tamże.

rozpoczęte, wspaniałe dzieło doprowadził do końca. Odwiedził Eminencja ks. kan. Szczodrowskiego i miejscowego starostę [...]. O godz. 5-ej po południu Jego Eminencja przyjechał do Radziwia. Po odbytym ingresie, ks. Kardynał wysłuchał relacji miejscowego proboszcza i sam przemówił do wiemych [...]. Do bierzmowania przystąpiło b. niewiele osób, bo zaledwie 105 – nic dziwnego, bo tuż mają Płock i Biskupa”.

25 maja, w piątek, Jego Eminencja złożył wizytę biskupowi płockiemu A. J. Nowowiejskiemu, a przy tej okazji zwiedził również Seminarium Duchowne uroczyscie podejmowany przez jego profesorów i wychowanków⁵⁸.

26 maja, w sobotę, „po odprawieniu Mszy św. w Radziwiu, ks. Kardynał zwiedzał Stanisławówkę, podejmowany śniadaniem. Następnie, o g. 12, przybył do pałacu naszego Arcypasterza, gdzie mu się przedstawiła kapituła wraz z całym duchowieństwem miasta. Z pałacu Jego Eminencja wraz z Arcypasterzem udali się na obiad do pp. rejentostwa Płoskich, którzy są związani związkami krwi z Ks. Kardynałem”⁵⁹. Po obiedzie Jego Eminencja udał się na wizytę kanoniczną do Soczewki witany po drodze, w Popłacinie, przez robotników, na granicy parafii, w lasach rządowych gostynińskich – przez nadleśniczego Buczackiego wraz z leśniczymi i strażą leśną. „Przed kościołem chlebem i solą witało go duchowieństwo, właściciel fabryki Piotr Kasztelan, oficjalsi, obywatele, baron Ike-Duninowski i licznie zgromadzeni parafianie”⁶⁰. Opis tej wizyty zamieszczono na łamach „Dziennika Płockiego”, który m. in. odnotował: „Bezpośrednio po tym powitaniu chłopczyk ze szkoły wypowiedział wierszyk okolicznościowy, dziewczynka zaś złożyła bukiet w imieniu dziatwy; jednocześnie nauczyciel miejscowy, p. Rzętkowski, złożył hołd w imieniu młodszej generacji i nauczycielstwa okolicznego. Przy śpiewie ruszyła procesja w stronę kościoła. Przy drugiej bramie, na skřęcie, powitał serdecznie w imieniu pracowników fabrycznych najstarszy wiekiem p. Jan Szalkiewicz. Przy wejściu zaś na cmentarz kościelny, na prośbę całego ogółu mieszkańców osady powitał Jego Eminencję rodak tamtejszy i pierwszy kapłan z tej miejscowości ks. prałat Figielski. Po uroczystym wejściu do kościoła, złożył powitanie i zarazem sprawozdanie ze stanu parafii, proboszcz miejscowy – ks. Paweł Kwiatkowski. Po tych wszystkich powitaniach przemówił z apostołskim namaszczeniem J. Em. ks. Arcypasterz archidiecezji, do której należy Soczewka. Majestatyczna postać ks. Kardynała, ojcowski ton przemowy Arcypasterza zacieśnił bardziej węzeł przywiązania wiernych do Przedstawiciela Kościoła”⁶¹.

27 maja, w niedzielę, „w uroczystość Św. Trójcy zebrały się większe jeszcze tłumy z okolicznych parafii. O godz. 9.30 Jego Eminencja udzielił błogosławieństwa Najśw. Sakramentem, zwiedził kościół i zakrystię według przepisów wizytacji.

58 „Dziennik Płocki” 1923 nr 120, s. 3; *Kalendarium życia Antoniego Juliana Nowowiejskiego...*, dz. cyt., s. 133; M. M. Grzybowski, *Trzechsetlecie Seminarium Duchownego w Płocku...*, dz. cyt., s. 214.

59 „Dziennik Płocki” 1923 nr 120, s. 3; *Kalendarium życia Antoniego Juliana Nowowiejskiego...*, dz. cyt., s. 133.

60 M. M. Grzybowski, *Soczewka. Dzieje osady i parafii*, Płock 1994, s. 24.

61 *Z pobytu J. Em. ks. Kardynała Kakowskiego w Soczewce pod Płockiem*, „Dziennik Płocki” 1923 nr 122, s. 3.

O godz. 10-ej rozpoczęła się Msza św. Podczas Mszy chór miejscowy wykonał pieńia pod kierunkiem p. Garwackiego, urzędnika fabrycznego, który stale zastępuje organistę miejscowego, parafia bowiem soczewska dotychczas składa się wyłącznie z osady fabrycznej⁶². Po południu zaś Jego Eminencja katechizował i bierzmował, natomiast w godzinach wieczornych – poświęcił nowe maszyny w papierni, zwiedził cały zakład i był gościem jego właścicieli, pp. Castelanów.

28 maja, w poniedziałek, zaraz po Mszy Świętej, Jego Eminencja – entuzjastycznie żegnany przez robotników – wyjechał samochodem do stacji kolejowej w Kutnie, zatrzymując się po drodze w Strzelcach i Konstancji. W Kutnie oczekiwał na niego wagon salonowy, którym, w towarzystwie ks. kan. M. Bojanka i ks. prof. Z. Choromańskiego, przyjechał o 17.45 do Warszawy⁶³. Licznie zebrane duchowieństwo z Jego Ekscelencją abpem nuncjuszem apostolskim na czele witało Jego Eminencję ks. kardynała na dworcu.

31 maja, w czwartek, o godz. 10, Jego Eminencja odprawił w katedrze uroczystą Mszę Świętą, a godz. 11 celebrował procesję Bożego Ciała⁶⁴.

1 czerwca, w piątek, Arcypasterz przewodniczył sesji z okazji końca roku szkolnego w Seminarium Metropolitalnym⁶⁵.

2 czerwca, w sobotę, Jego Eminencja zaszczylił swą obecnością otwarcie wystawy Związku Katolickiego Polek organizowanej z racji Zjazdu i wziął udział w otwarciu Zjazdu⁶⁶.

8 czerwca, w piątek, Najdostojniejszy Arcypasterz o godz. 19 celebrował uroczystą procesję na rynku Starego Miasta z racji uroczystości Serca Pana Jezusa⁶⁷.

27 czerwca–14 lipca, od ostatniej środy czerwcowej do trzeciej niedzieli lipcowej, Jego Eminencja, w towarzystwie ks. kan. Kłopotowskiego, bawił na kuracji w Karlsbadzie⁶⁸.

28 lipca, w sobotę, Jego Eminencja wyjechał na odpoczynek do Kostowca⁶⁹.

11 sierpnia, w sobotę, Jego Eminencja złożył wizytę Prezydentowi Rzeczypospolitej w jego letniej rezydencji w Spale⁷⁰.

15 sierpnia, w środę, Najdostojniejszy Arcypasterz wraz z panem prezydentem odbył pielgrzymkę do Matki Boskiej Częstochowskiej. Przyjechawszy koleją Jego Eminencja z panem prezydentem udał się pieszo, w otoczeniu licznych delegacji, kompanii, duchowieństwa i wiernego ludu na Jasną Górę i tam w kaplicy Matki Boskiej Częstochowskiej, w obecności pana prezydenta, odprawił Mszę Świętą,

62 Tamże.

63 *Wizytacja Archidiecezji przez Najdostojniejszego Arcypasterza (dokończenie)*, WAW 1924, s. 15.

64 *Kronika. Czynności J. E. Arcypasterza*, WAW 1923, s. 98.

65 Tamże.

66 Tamże.

67 Tamże.

68 *Kronika. Czynności J. Em. Arcypasterza*, WAW 1923, s. 128.

69 Tamże.

70 Tamże.

a po niej poświęcił obraz Matki Boskiej Częstochowskiej, ofiarowany przez oo. paulinów panu prezydentowi. Jego Ekszelencja. ks. bp Zdzitowiecki w zewnętrznej łoży odprawił uroczystą sumę, na której był obecny pan prezydent i ks. kardynał A. Kakowski. Po obiedzie spożytym w refektarzu oo. paulinów nastąpiło zwiedzanie skarbcza, biblioteki i nowego archiwum. O godz. 16 Jego Eminencja z panem prezydentem byli obecni na nabożeństwie w kaplicy, potem opuścili Częstochowę, udając się do Spały⁷¹.

18 sierpnia, w sobotę, Jego Eminencja wrócił, w towarzystwie ks. prał. Fajęckiego, ze Spały do Warszawy⁷².

26 sierpnia, w niedzielę, Najdostojniejszy Arcypasterz poświęcił odnowione organy w kościele Zbawiciela w Warszawie⁷³.

7 września, w piątek, Jego Eminencja przewodniczył sesji w Seminarium⁷⁴.

10 września, w poniedziałek, Najdostojniejszy Arcypasterz odprawił uroczystą Mszę Świętą w kaplicy Seminarium Metropolitalnego, serdecznie przemówił do alumnów, następnie w wielkiej auli odebrał przysięgę od księży profesorów i wysłuchał wstępnej prelekcji wygłoszonej przez ks. prof. Żelazowskiego⁷⁵.

14 września, w piątek, Jego Eminencja był obecny na uroczystej Mszy Świętej odprawionej w katedrze z okazji dziesięciolecia rządów pasterskich Jego Eminencji w Archidiecezji. Eucharystię celebrował ks. biskup S. Gall, w stallach zasiadły Kapituła Warszawska i Łowicka, liczni przedstawiciele rządu, sejmu i senatu oraz przedstawiciele duchowieństwa. Po Mszy Świętej ks. kan. I. Kłopotowski wygłosił mowę, poczem chór seminaryjny odśpiewał *Te Deum*. Z okazji dziesięciolecia Jego Eminencja otrzymał z Watykanu depezę następującej treści:

„Z okazji radosnego obchodu dziesięciolecia wyboru Waszej Eminencji na Stolicę Arcybiskupią, Jego Świątobliwość wraz z życzeniami pomyślności i owocnego pasterzowania przesyła z serca błogosławieństwo Apostolskie i błogosławi również całą Archidiecezję. Kardynał Gaspari”.

Po południu Jego Eminencja przyjmował powinszowania od przedstawicieli rządu i od osób świeckich. O godz. 18 Jego Eminencja podejmował w pałacu duchowieństwo warszawskie, w serdecznych słowach podziękował za złożone powinszowania i zaprosił na skromne przyjęcie⁷⁶.

15 września, w sobotę, Jego Eminencja poświęcił w Zosinku nowy dom dla sierot wzniesiony staraniem M. Getter⁷⁷.

71 Tamże.

72 Tamże.

73 Tamże.

74 Tamże.

75 Tamże.

76 *Kronika. Czynności J. Em. Arcypasterza*, WAW 1923, s. 156; zob. też: *Dziesięciolecie Arcypasterza*, WAW 1923, s. 157.

77 *Kronika. Czynności J. Em. Arcypasterza*, WAW 1923, s. 156.

16 września, w niedzielę, Jego Eminencja dokonał konsekracji Bazyliki Serca Jezusowego na Szmulowiźnie, następnie wygłosił z ambony dłuższą przemowę⁷⁸. O godz. 18 Jego Eminencja podejmował w pałacu kanclerza austriackiego ks. prał. Seipla⁷⁹.

17 września, w poniedziałek, o godz. 17, Jego Eminencja rewizytował kancelarza Seipla, wieczorem zaś był obecny na raucie w Prezydium Ministrów, urządzo-
nym na cześć kanc. ks. Seipla⁸⁰.

20 września, w czwartek, o godz. 16, Jego Eminencja złożył powinszowania ks. prał. Łyszkowskiemu z okazji 25-lecia kanonikatu⁸¹.

26 września, w środę, Jego Eminencja prezydował na dorocznym zebraniu katechetek w gmachu Związku Kobiet Katolickich⁸².

2 października, we wtorek, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kaplicy siostr nazaretanek przy ul. Litewskiej 14⁸³.

7 października, w niedzielę, Jego Eminencja konsekrował ołtarz Przemienienia Pańskiego w katedrze. O godz. 11 był obecny w kościele św. Floriana na uroczystej Mszy Świętej⁸⁴.

9 października, we wtorek, o godz. 9, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą u oo. kapucynów na zakończenie 3-dniowych rekolekcji dla członków III zakonu⁸⁵.

14 października, w niedzielę, Jego Eminencja przewodniczył uroczystej sesji poświęconej ks. Stanisławowi Konarskiemu w 150. rocznicę jego śmierci, zorganizowanej przez warszawskie Koło Księży Prefektów na terenie Seminarium Metropolitalnego.

24 października, w środę, o godz. 10 rano, Arcypasterz wyjechał do Rzymu *ad limina Apostolorum*. Na stacji zebrało się liczne duchowieństwo z Jego Eksceleńcją abpem Laurim, nuncjuszem apostolskim i biskupem sufraganiem St. Gallem na czele⁸⁶.

18 listopada, w niedzielę, Jego Eminencja w rzymskim kościele „al. Gesu” uczestniczył w uroczystości 300. rocznicy śmierci męczeńskiej św. Józafata, arcybiskupa połockiego, głosząc tam kazanie⁸⁷.

23 listopada, w piątek, Jego Eminencja powrócił z Rzymu do Warszawy. Na dworcu kolejowym witało go licznie zebrane duchowieństwo i przedstawiciele władz świeckich⁸⁸.

78 Tamże; zob. też: *Konsekracja Bazyliki Serca Jezusowego w Warszawie*, WAW 1923, s. 157.

79 *Kronika. Czynności J. Em. Arcypasterza*, WAW 1923, s. 156.

80 Tamże.

81 Tamże.

82 Tamże.

83 Tamże.

84 Tamże.

85 Tamże.

86 *Wyjazd Najdostojniejszego Arcypasterza ad limina Apostolorum*, WAW 1923, s. 180.

87 *In onore di S. Giosafat al. Gesu. Un discorso del. Eminet. Card. Kakowski. Kazanie J. E. Aleks. Kard. Kakowskiego wypowiedziane po włosku dnia 18 listopada 1923 r. w Rzymie, w kościele „al. Gesu”, w uroczystość 300-letniej rocznicy śmierci męczeńskiej św. Józafata, arcybiskupa połockiego*, WAW 1923, s. 197–208.

88 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Najdostojniejszego Arcypasterza*, WAW 1923, s. 208.

27 listopada, we wtorek, Jego Eminencja złożył wizytę Prezydentowi Rzeczypospolitej w Belwederze⁸⁹.

6 grudnia, w czwartek, Jego Eminencja był obecny w Belwederze na zebraniu mającym na celu obmyślenie środków niesienia pomocy materialnej ubogiej dziatwie polskiej. Na czele tej akcji dobroczynnej stoi pani prezydentowa Wojciechowska. Z ramienia duchowieństwa brał udział w tej pracy ks. prof. S. Żelazowski⁹⁰.

8 grudnia, w sobotę, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w katedrze, w kaplicy Matki Boskiej dla członków Archikonfraterni Warszawskiej, a następnie wygłosił naukę do członków tejże organizacji. O godz. 16 Jego Eminencja zaszczylił swą obecnością uroczystą akademię urządzoną w lokalu Związku Robotników Chrześcijańskich przy ul. Śniadeckich, z okazji 15-lecia powstania tego Związku⁹¹.

9 grudnia, w niedzielę, o godz. 10.30, Jego Eminencja dokonał poświęcenia nowej świątyni w Pruszkowie, gdzie był uroczyste witany i podejmowany przez przedstawicieli tutejszej parafii i licznie zebrany kler z sąsiednich parafii. Po sumie Jego Eminencja wygłosił dłuższą przemowę i udzielił Sakramentu Bierzmowania 200 osobom⁹².

15 grudnia, w sobotę, Jego Eminencja odprawił uroczyste nabożeństwo żałobne za duszę śp. prezydenta Narutowicza⁹³. Potem, o godz. 17, Jego Eminencja zaszczylił swą obecnością otwarcie wystawy Związku Kobiet Pracujących „Dźwignia” przy ul. Nowy Świat⁹⁴.

16 grudnia, w niedzielę, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kaplicy szkolnej im. Zamojskiego i udzielił Sakramentu Bierzmowania 300 uczniom⁹⁵. Po południu był obecny na Akademii Mariańskiej w lokalu Seminarium Nauczycielskiego Sióstr Zmartwychwstanek przy ul. Sewerynow nr 5b⁹⁶.

18 grudnia, we wtorek, o godz. 19, Jego Eminencja zaszczylił swą obecnością walne zebranie Księży Prefektów⁹⁷.

24 grudnia, w poniedziałek, o godz. 11, Jego Eminencja przyjmował powinnowania świąteczne od duchowieństwa warszawskiego⁹⁸, natomiast o północy odprawił pasterkę w katedrze⁹⁹.

25 grudnia, we wtorek, w uroczystość Bożego Narodzenia, o godz. 11, Jego Eminencja celebrował uroczystą Mszę Świętą w katedrze i wygłosił kazanie z amfony¹⁰⁰.

89 Tamże.

90 Tamże.

91 Tamże.

92 Tamże.

93 *Kronika. Czynności J. Eminencji Najdostojniejszego Arcypasterza*, WAW 1924, s. 20.

94 Tamże.

95 Tamże.

96 Tamże.

97 Tamże.

98 Tamże.

99 Tamże.

100 Tamże.

1924

1 stycznia, we wtorek, o godz. 11.15, Jego Eminencja złożył powinszowanie noworoczne p. prezydentowi Wojciechowskiemu na Zamku Królewskim¹.

6 stycznia, w niedzielę, o godz. 10.30, Jego Eminencja celebrował uroczyste nabożeństwo w kościele oo. Jezuitów².

18 stycznia, w piątek, Jego Eminencja skierował do duchowieństwa Archidiecezji Warszawskiej rozporządzenie odnośnie obchodów przypadającej 12 lutego rocznicy koronacji Ojca Świętego Piusa XI. „Jeśli wszyscy katolicy całego świata obchodzą ten dzień z wielką uroczystością – pisał Arcypasterz – to i my. Polacy poczuwamy się w równej mierze, a może nawet więcej do tego samego obowiązku. Zniewala nas do tego przede wszystkim odwieczna tradycja i miłość do Zastępcy Chrystusa na ziemi oraz przywiązanie do Kościoła i Stolicy Świętej, a ponadto pamięć na kulturę i cywilizację, którą otrzymaliśmy z Rzymu. W szczególności zaś skłania nas do tego ta wyjątkowa okoliczność, że obecny Ojciec Św. pracował jako Nuncjusz w Polsce [...], w katedrze warszawskiej przyjął sakrę biskupią [...], ludowi polskiemu dał się poznać przez częste podróże po kraju, który gorąco ukochał [...]. Z tych tedy względów polecamy Wielebnemu Duchowieństwu archidiecezjalnemu, aby:

1° W niedzielę, poprzedzającą rocznicę koronacji Ojca Św. ogłosiło wiernym z ambon po kazaniu o mającym się odbyć uroczystym nabożeństwie za Ojca Św. we wszystkich kościołach parafialnych i filialnych, a nawet zakonnych (etami exempli) i zachęciło lud do wzięcia udziału w tym nabożeństwie, a przede wszystkim do modlitwy i Komunii św. na intencję Papieża.

2° Rozkazujemy, aby w dniu koronacji odprawiana była w tychże kościołach Msza św. (wotywna, de Cathedra s. Petri z dn. 18 stycznia) o godz. 10 rano, po której ma być odśpiewane uroczyste „Te Deum laudamus”.

3° Zachęcamy gorąco szkoły, ochrony i instytucje katolickie, po parafiach istniejące, do wzięcia udziału w tym nabożeństwie.

4° Życzymy, aby w Seminarium duchownym, w zakładach wychowawczych, zostających pod kierunkiem duchowieństwa, a zwłaszcza zgromadzeń zakonnych, odbywały się akademie lub inne obchody uroczyste ku czci Papieża Piusa XI, w których mogłyby się przejawić nasze uczucia przywiązania i miłości dla Stolicy Św. i w szczególności dla Piusa XI.

† Aleksander Kardynał Kakowski³.

2 lutego, w sobotę, Jego Eminencja zaszczyił swą obecnością posiedzenie komitetu „Chleb głodnym dzieciom”, które odbyło się w Belwederze, pod przewodnictwem p. prezydentowej Wojciechowskiej. Potem, o godz. 8, Jego Eminencja wraz z nuncjuszem Laurim był obecny na akademii urządzonej ku czci Ojca Świętego Piusa XI w sali Stowarzyszenia Robotników Chrześcijańskich przy ul. Śniadeckich⁴.

1 Tamże.

2 Tamże.

3 *Rozporządzenie Kurii Metropolitalnej*, WAW 1924, s. 1–2; PK 1924, s. 76–77.

4 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1924, s. 42.

12 lutego, we wtorek, o godz. 10 rano, Jego Eminencja celebrował uroczystą Mszę Świętą w katedrze z okazji II rocznicy koronacji Ojca Świętego Piusa XI. Następnie o godz. 11.30, z powodu tejże uroczystości, wraz z duchowieństwem warszawskim złożył swe życzenia nuncjuszowi Lauri. Wreszcie o godz. 17 był obecny w Seminarium Duchownym na akademii urządzonej tam na cześć Ojca Świętego Piusa XI⁵.

14 lutego, w czwartek, Jego Eminencja zaszczyił swą obecnością akademię urządzoną – z powodu rocznicy koronacji papieskiej – w Konwikcie Teologicznym⁶.

16 lutego, w sobotę, o godz. 17, Jego Eminencja odbył uroczysty ingres do kościoła parafialnego Matki Bożej Narodzenia przy ul. Leszno, rozpoczynając tym samym wizytację kanoniczną. Miejscowy ks. proboszcz prał. Łubieński odczytał z ambony sprawozdanie ze stanu moralnego i materialnego parafii, następnie Jego Eminencja wygłosił – do tłumnie zebranego ludu – dłuższe przemówienie o potrzebie modlitwy i współdziałania z łaską Bożą w życiu codziennym. Następnie odprawił modły żałobne i procesję za dusze zmarłych parafian⁷.

17 lutego, w niedzielę, o godz. 10 rano, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kościele Narodzenia NMP i był obecny na sumie, którą celebrował ks. Napieralski. Słowo Boże wygłosił w czasie sumy ks. pref. Dziewanowski. Po obiedzie Jego Eminencja udzielił w tejże parafii Sakramentu Bierzmowania 80 osobom⁸.

18 lutego, w poniedziałek, o godz. 8 rano, Jego Eminencja dokonał wizytacji kościoła, zakrystii i aparatów kościelnych. O godz. 9 odprawił Mszę Świętą, potem zwiedził kilka zakładów naukowych, znajdujących się w obrębie wizytowanej parafii⁹.

19 lutego, we wtorek, o godz. 8.30, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kaplicy Sióstr Rodziny Maryi przy ul. Żelaznej 97, następnie dokonał wizytacji całego zakładu. O godz. 18, Arcypasterz dokonał wizytacji zakładu sióstr magdalenek przy ul. Żytniej¹⁰.

20 lutego, w środę, o godz. 11, Jego Eminencja celebrował Mszę Świętą żałobną w kościele oo. Jezuitów za duszę ks. Jana Gralewskiego oraz odprawił kondukt żałobny¹¹.

25 lutego, w poniedziałek, o godz. 18, duchowieństwo warszawskie bardzo licznie zgromadzone w pałacu arcybiskupim składało życzenia imieninowe Jego Eminencji. „W imieniu Kapituł Warszawskiej i Łowickiej oraz wszystkiego duchowieństwa Archidiecezji, w podniosłej przemowie złożył życzenia J. Eminencji

5 Tamże.

6 Tamże.

7 Tamże.

8 Tamże.

9 Tamże; PK 1924, s. 174.

10 PK 1924, s. 174; *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1924, s. 43.

11 Tamże.

J. E. Ks. Biskup Gall. J. Eminencja w serdecznych słowach podziękował duchowieństwu za pamięć o Nim i życzenia. Wyraził również uznanie duchowieństwu za to, że jak w czasie najazdu różnych wrogów na Ojczyznę naszą tak podobnie i teraz, gdy sekciarstwo amerykańskie najechało Polskę – duchowieństwo stało i stoi na wysokości swego zadania, mężnie broniąc praw Kościoła i wiary św. oraz jedności ze Stolicą Apostolską¹².

26 lutego, we wtorek, „W sam dzień imienin, J. Em. odprawił Mszę św. o godz. 8-ej rano w swojej kaplicy domowej szczelnie napełnionej Siostrami z różnych zgromadzeń zakonnych. Po Mszy św. składali powinszowania J. Em. alumni Seminarium i zgromadzenia zakonne. J. Em., dziękując za życzenia zaznaczył, że niezmiernie jest mu mile zaczynać dzień swego Patrona w gronie tych, którzy są najbliżsi i najdrożsi Jego sercu. Seminarium duchowne i zakony – to źródło życia i mocy duchowej całej Archidiecezji. O godz. 9-ej J. Em. był obecny w katedrze św. Jana na uroczystej Mszy św., którą odprawił J. E. ks. Biskup Gall. W czasie Mszy św. niezmiernie pięknie i artystycznie wykonał śpiewy chór młodzieży szkolnej z gimnazjum państwowego im. Władysława IV i z pensji p. Łabusiewicz na Pradze. Od godz. 3-ej do 6-ej i pół pp. J. Em. składali życzenia przedstawiciele władz świeckich, państwowych oraz różnych organizacji społecznych. O godz. 5-ej po południu złożył powinszowanie J. Em. p. Prezydent Wojciechowski wraz z żoną oraz w towarzystwie p. Lenza, pp. hr. Przeździeckich i hr. Tarnowskiego¹³. Od godz. 9 Jego Eminencja był obecny w katedrze na Mszy Świętej, którą odprawił ks. biskup Gall. Od godz. 11 do 18 osoby świeckie składały życzenia Jego Eminencji¹⁴.

27 lutego, w środę, Jego Eminencja przewodniczył odbywającym się w Kurii Metropolitalnej obradom księży dziekanów. Przedmiotem tych obrad były biblioteki parafialne, odpusty, gmachy kościelne, szkoły, *iura stolae* i podatki¹⁵.

29 lutego, w piątek, Jego Eminencja przewodniczył, odbywającej się w Kurii Metropolitalnej, sesji księży proboszczów m. st. Warszawy. „Na porządku dziennym były miesięczne sesje proboszczowskie, używanie godeł antychrześcijańskich przy pogrzebach, działalność sekt protestanckich, spowiedzi i nabożeństw szkolnych, akcja społeczna, czytelnie parafialne i podatki¹⁶.

1 marca, w sobotę, Jego Eminencja rozpoczął wizytę pasterską parafii M. B. Loretańskiej na Pradze. W mowie powitalnej ks. prał. Kłopotowski, jako dziekan praski, podziękował Jego Eminencja za opiekę ojcowską, jaką otacza Pragę, a zwłaszcza jej przedmieścia, na których utworzył 4 nowe parafie: Pelcowizna, Szmulowizna, Targówek i Ząbki. Jego Eminencja, po dłuższej przemowie do ludu, odprawił, wraz z licznie zebrany klerem, ceremonie żałobne za zmarłych parafian¹⁷.

12 Tamże; PK 1924, s. 142.

13 PK 1924, s. 142.

14 *Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1924, s. 43.

15 *Sesja X. X. Dziekanów*, WAW 1924, s. 79.

16 *Sesja X. X. Proboszczów*, WAW 1924, s. 79.

17 *Kronika. Czynności J. Eminencji Arcypasterza*, WAW 1924, s. 78.

2 marca, w niedzielę, Jego Eminencja odprawił cichą Mszę Świętą i był obecny na sumie i na kazaniu. Po obiedzie odbyła się katechizacja dzieci i bierzmowanie 250 osób¹⁸.

3 marca, w poniedziałek, Jego Eminencja dokonał wizytacji kościoła św. Floriana i aparatów kościelnych, następnie zwiedził zakład wychowawczy dla chłopców braci albertynów oraz dom noclegowy dla bezdomnych kobiet, którymi opiekują się siostry albertynki¹⁹.

4 marca, we wtorek, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kościele filialnym NMP Loretańskiej i zwiedził dom dla księży emerytów.

5 marca, w środę, Jego Eminencja wizytował kaplicę i zakład Sióstr Rodziny Marii przy ul. Zamojskich i zwiedzał szkoły powszechne i szkołę żeńską p. Łabusiewicz-Majewskiej na Pradze²⁰.

8 marca, w sobotę, Jego Eminencja dokonał ingresu do kościoła parafialnego Zbawiciela i wygłosił naukę do wiernych, wskazując cel i zadanie wizytacji²¹.

9 i 10 marca, w niedzielę i poniedziałek, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kościele Zbawiciela, wizytował świątynię, zakrystię i aparaty kościelne, katechizował dziecię i udzielał Sakramentu Bierzmowania²².

11, 12 i 13 marca, we wtorek, środę i czwartek, Jego Eminencja dokonał szczegółowej wizytacji zgromadzeń zakonnych, znajdujących się w obrębie parafii Zbawiciela: sióstr felicjanek (ul. Nowowiejska), sióstr nazaretanek (ul. Litewska) oraz innych zgromadzeń. Potem odwiedził kilka szkół i Seminarium Nauczycielskie przy ul. Śniadeckich²³.

15 marca, w sobotę, Jego Eminencja odbył ingres do kościoła parafialnego na Nowym Bródnie²⁴.

16 marca, w niedzielę, w kościele na Nowym Bródnie ks. kardynał odprawił Mszę Świętą, był obecny na sumie, udzielił Sakramentu Bierzmowania i wizytował kanonicznie zgromadzenie sióstr loretanek²⁵.

17 marca, w poniedziałek, po odprawieniu Mszy Świętej w kaplicy cmentarnej, Jego Eminencja zwiedził cmentarz na Bródnie, następnie był na wykładzie religii w szkole powszechnej²⁶.

18 i 19 marca, we wtorek i środę, Jego Eminencja przewodniczył konferencji Księży Biskupów Prowincji Warszawskiej²⁷.

18 Tamże.

19 Tamże.

20 Tamże.

21 Tamże.

22 Tamże.

23 Tamże; *O wizycie pasterskiej parafii warszawskich w dniach 16 II – 13 III 1924 r.*, zob. KP 1924, s. 174.

24 *Kronika. Czynności J. Eminencji Arcypasterza*, WAW 1924, s. 78.

25 Tamże.

26 Tamże; PK 1924, s. 190.

27 PK 1924, s. 190.

20 i 21 marca, w czwartek i piątek, Jego Eminencja brał udział w posiedzeniach Komitetu Księży Biskupów z całej Polski²⁸.

22 marca, w sobotę, o godz. 11, Jego Eminencja był obecny na sesji Komitetu w sprawie budowy Świątyni Opatrzności. W tym samym dniu, o godz. 17, dokonał ingresu do kościoła parafialnego św. Trójcy na Solcu²⁹.

23 marca, w niedzielę, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą na Solcu i był tam obecny na sumie. Po obiedzie udzielił Sakramentu Bierzmowania 250 osobom³⁰.

24 marca, w poniedziałek, Jego Eminencja wizytował kościół św. Trójcy, zwiedził szkołę powszechną przy ul. Zagórnej, gdzie był obecny na wykładach religii i katechetyki ks. pref. Szlązaka³¹.

25 marca, we wtorek, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w Instytucie św. Kazimierza na Tamce³².

26 marca, w środę, Jego Eminencja dokonał wizyty kaplicy i szpitala sióstr elżbietanek przy ul. Topiel³³.

27 marca, w czwartek, o godz. 17, Jego Eminencja udzielił w swoim pałacu audiencji prezesowi ministrów W. Grabskiemu³⁴.

31 marca, w poniedziałek, Jego Eminencja wraz z Jego Ekscelencją ks. biskupem Gallem i ks. biskupem Przeździeckim wyjechał do Przemyśla na pogrzeb śp. ks. biskupa Pelczara³⁵.

2 kwietnia, w środę, o godz. 9 rano, Jego Eminencja powrócił z Przemyśla do Warszawy³⁶.

5 maja, w poniedziałek, po południu Jego Eminencja podjął wizytę pasterską parafii z dekanatów: górnokalwaryjskiego, goszczyńskiego, bialskiego i mszczonowskiego, rozpoczynając ją od Góry Kalwarii. „W drodze do Góry Kalwarii na stacji w Piasecznie, na granicy powiatu grójeckiego wita J. Em. p. Starosta dr Gołąb, który już towarzyszy J. Eminencji do Góry Kalwarii. Wszędzie lud radośnie wita Arcypasterza i zasypuje wagon kwiatami i zielenią. O godz. 5.30 pociąg staje na stacji w Górze Kalwarii. Tu zaraz w wagonie pierwszy powitał ks. Kardynała ks. E. Kawiński, dziekan górno-kalwaryjski wraz z klerem dekanalnym. W pobliżu stacji kolejowej zbudowana była pierwsza brama triumfalna staraniem miasta. Przy niej ustawiły się w pięknym porządku stowarzyszenia społeczne, liczna banderia i zastępy ludu. Przy tej bramie powitał J. Eminencję w imieniu miasta i Rady miejskiej p. dr Rzeszotarski. W pięknym przemówieniu nacechowanym szczerością,

28 *Kronika. Czynności J. Eminencji Arcypasterza*, WAW 1924, s. 78.

29 Tamże.

30 Tamże, s. 79.

31 Tamże.

32 Tamże.

33 Tamże; PK 1924, s. 206–207.

34 *Kronika. Czynności J. Eminencji Arcypasterza*, WAW 1924, s. 79.

35 Tamże.

36 Tamże.

serdecznością zaznaczył, że po raz to pierwszy miasto, witając tak Dostojnego Gościa, w pełni na zewnątrz zmanifestować może te uczucia, jakimi w tej chwili przepełnione są serca mieszkańców jego. Jego Eminencja, dziękując wyraził życzenia rozwoju miasta i podniesienia stanu mieszczańskiego. Poczem J. Eminencja wsiadł do pojazdu. Przy pięknej pogodzie uformował się wspaniały pochód przez miasto w stronę kościoła parafialnego. Przy drugiej bramie triumfalnej, zbudowanej staraniem gminy żydowskiej, powitał ks. Kardynała kahał żydowski wraz z tłumnie zebranych żydostwem. Przed kościołem parafialnym ustawiona była trzecia brama triumfalna. Tu we wzorowym porządku stała wszystka dziatwa szkół powszechnych z parafii na czele z kierownikiem i siłami nauczycielskimi. W imieniu parafii powitał Najdostojniejszego Arcypasterza w krótkich a serdecznych słowach p. Garbowski z Moczydłowa; dozór kościelny ofiarował chleb i sól. Działwa szkolna, wręczając kwiaty, uczciła swego Arcypasterza wierszykami i pięknym, chóralnym śpiewem. Poczem Jego Eminencja przywdział szaty pontyfikalne, przy śpiewie «Ecce sacerdos» i zwykłych ceremoniach odbył ingres do świątyni, którą szczerze zapełnili wierni [...]. Wysłuchawszy przemówienia miejscowego proboszcza, Jego Eminencja od tronu zwrócił się do ludu i w dłuższej nauce rozwinął konieczność pierwiastka religijnego we wszelkiej pracy społecznej, politycznej i ekonomicznej. Rozwój i potęga Ojczyzny naszej, szczególnie miast naszych, zawsze szła w parze z rozwojem życia religijnego. Wielcy mężowie, których prochy spoczywają w Górze Kalwarii: Wielebny Sługa Boży o. Stanisław Papczyński, założyciel oo. Marianów, biskup Stefan Wierzbowski, arcybiskup nominat poznański, założyciel miasta Góry Kalwarii, oby byli nie tylko dumą miasta i parafii, ale aby przykład i duch ich oddziaływał w pracy nad podniesieniem stanu materialnego i moralnego parafii. Zaraz po przemówieniu J. Em. odprawił uroczystą procesję za zmarłych, poczem udał się na plebanie, bardzo osłabiony i wyczerpany podróżą i pracą³⁷.

6 maja, we wtorek, kontynuując wizytację w Górze Kalwarii, „o godz. 8-ej rano J. Em. szczegółowo zwizytował kościół parafialny i zakrystie, dając swoje cenne spostrzeżenia i wskazówki, zadziwiając swoją szybką, pewną oceną wieku, pochodzenia, wartości artystycznej, szczególnie obrazów naczyń i aparatów kościelnych. Potem nastąpiło bierzmowanie przeważnie działwy szkolnej. Wszystkich wybierzmowanych tego i następnego dnia było 980 osób. O godz. 9-ej J. Eminencja odprawił Mszę św., po której udzielił wiernym odpustu [...]. Tegoż dnia po południu J. Em. katechizował działwę parafialną, udzielał Sakramentu Bierzmowania, a następnie zwiedził dawny kościół parafialny Świętego Krzyża z grobem biskupa Wierzbowskiego i kościół Opatrzności Boskiej po OO. Marianach, położony tuż za miastem z grobem O. Stanisława Papczyńskiego – oba kościoły z drugiej połowy XVII wieku. Przy ubogim sarkofagu ze zwłokami sługi Bożego O. S. Papczyńskiego, J. Em. z radością stwierdził, że okoliczny lud otacza z wielką czcią Założyciela OO. Marianów i zapewnił, że dołoży wszelkich starań, by Stolica

37 *Wizytacja Archidiecezji przez Najdostojniejszego Arcypasterza*, WAW 1924, s. 155.

Apostolska ogłosiła akt beatyfikacji O. Stanisława, co zostało wstrzymane z powodu klęsk, jakie spadły na naród z utratą niepodległości. Tu również J. E. ks. Kardynał zwrócił szczególną uwagę na obraz Niepokalanego Poczęcia N.M.P., wiekiem współczesny budowie kościółka, jako dowód publicznej czci w narodzie polskim Niepokalanego Poczęcia N.M.P. daleko przed ogłoszeniem dogmatu³⁸.

7 maja, w środę, jeszcze w Górze Kalwarii, „o godz. 9-ej rano Jego Em. odprawił Mszę św. w kaplicy przy Schronisku dla nieuleczalnych, obsługiwanym przez Szarytki, a mieszczącym przeszło 700 chorych. Po Mszy św. J. Em. wygłosił naukę od ołtarza na temat miłosierdzia chrześcijańskiego, poczem dokonał wizytacji kaplicy i zakrystii, a następnie radośnie był podejmowany śniadaniem przez SS. Miłosierdzia na czele z dzielną i energiczną S. Józefą Zabiello. Żegnany ze łzami w oczach przez liczne zastępy chorych, którzy gwałtem cisnęli się do rąk i nóg, ks. Arcypasterz opuścił Schronisko i udał się wprost do kościoła parafialnego, gdzie o godz. 11-ej ks. dr M. Nowakowski poseł na Sejm, rozpoczął uroczystą Mszę św. na intencję J. Eminencji, jako w rocznicę nominacji J. E. na Arcybiskupstwo Warszawskie. Po Mszy św. zebrane licznie duchowieństwo odśpiewało uroczyste «Te Deum», a następnie celebrows w słowach serdecznych, pełnych synowskiego przywiązania i szacunku, złożył Najdostojniejszemu Arcypasterzowi życzenia w imieniu całego Duchowieństwa Archidiecezji Warszawskiej [...]. Po obiedzie J. Em. zwiedził przytułek dla dzieci sierot pozostający pod opieką «Koła Pracy Kobiet» z Warszawy [...]. Dzieci powitały J. Eminencję wierszami i ładnym śpiewaniem, poczem wysłuchały przemówienia, w którym J. Em. zachęca ich do posłuszeństwa, nauki i pracy. Z przytułku J. Em. udał się na zwiedzenie miejscowej szkoły powszechnej. W jednej z licznych sal szkolnych, gdzie były zgromadzone dzieci wyższych oddziałów i wszystkie siły nauczycielskie z kierownikiem p. Adamcem na czele, tenże p. Adamiec powitał w imieniu szkoły J. Eminencję i przedstawił wszystkie siły nauczycielskie. Dzieci wykonały na głosy różne pieśni i piosenki. Ks. Kardynał dziękował p. kierownikowi i ciału nauczycielskiemu za solidną pracę, dawał napomnienia i przestrogi dzieciom, a następnie, serdecznie żegnany przez wszystkich, powrócił na plebanię. Po południu o godz. 4-ej J. Em. po pożegnaniu w krótkich słowach zebranych parafian w kościele, żegnany entuzjastycznie przez lud wraz z orszakiem banderii konnej, udał się na wizytę pasterską do Sobikowa³⁹.

Na granicy parafii banderia sobikowska otoczyła pojazd J. Eminencji. Na placu przed kościołem w Sobikowie przy bramie triumfalnej oczekiwał licznie zgromadzony lud na czele ze swym proboszczem ks. F. Dziamarskim z licznym duchowieństwem. W imieniu parafii serdecznym przemówieniem powitał i podał chleb i sól p. Wasiutyński. Po odbytych ingresie i wysłuchaniu sprawozdania [...] J. Eminencja dłużej przemawiał do ludu, nawołując do oparcia życia o silną wiarę.

³⁸ Tamże, s. 156.

³⁹ O wizytacji J. Em. A. Kakowskiego w Górze Kalwarii, zob. PK 1924, s. 364–366.

Zaraz potem odbył procesję za zmarłych i do wieczora bierzmował. Tego i następnego dnia było wybierzmowanych przeszło 1500 osób⁴⁰.

8 maja, w czwartek, w drugim dniu wizytacji w Sobikowie „J. Em. dokonał lustracji kościoła, sprzętów kościelnych i budynków parafialnych [...]. O godz. 9-ej J. Em. odprawił Mszę św., katechizował dziatwę i bierzmował⁴¹. Następnie ks. kardynał obecny był na celebrowanej na cmentarzu przykościelnym sumie odpustowej, a po południu jeszcze raz bierzmował, po czym – serdecznie żegnany przez tłumnie zgromadzonych parafian – udał się do parafii Chynów. Tego dnia, nie po raz pierwszy podczas arcybiskupich wizytacji, widać było jak „gromadki młodzieży, biegnąc zadyszane obok banderii, starały się jak najdalej towarzyszyć pojazdowi ks. Arcybiskupa. J. Eminencja w drodze żywo interesował się stanem zasiewów i w ogóle gospodarstwa wiejskiego. W Chynowie wszystka ludność parafialna na placu przed kościołem przy bramie triumfalnej oczekiwała przyjazdu Jego Eminencji, którego w prostych słowach, ofiarując chleb i sól, powitał imieniem parafii jeden ze starców bractwowych i dziatwa szkolna [...]. J. Eminencja przemówił do ludu, zachęcając do wytrwania w wierze, potem odprawił procesję za zmarłych, a następnie wybierzmował paraset osób⁴².

9 maja, w piątek „rano o godz. 8-ej ks. Kardynał dokonał oględzin kościoła, sprzętów, aparatów i bielizny kościelnej [...]. O godz. 8-ej i pół J. Eksceleńca bierzmował, następnie odprawił Mszę św., a po nauce wygłoszonej przez o. Petrzyka katechizował dziatwę, która odpowiadała zadawałajaco. Wybierzmowanych było 770 osób. Po obiedzie i krótkim wypoczynku J. Eminencja żegnany entuzjastycznie przed kościołem przez całą parafię wraz z orszakiem wyjechał do parafii Czersk⁴³. Tam natomiast, „pomimo ulewnego deszczu stawiała się cała parafia czerska, w imieniu której powitał J. Eminencję u wrót kościelnych p. Daszewski z Brzumina. Po odbytem ingresie i przemówieniu miejscowego proboszcza ks. P. Borsa [...], J. Eminencja w dłuższym przemówieniu zaznaczył swoją radość, że rodzice i nauczycielstwo dbają o wychowanie dzieci w duchu religijnym i objaśnił doniosły wpływ takiego wychowania na podźwignięcie kraju pod względem moralnym i materialnym⁴⁴.

10 maja, sobotę, pierwszą połowę dnia wypełniły wizytującemu parafię czerską Msza Święta i katechizacja dzieci, „po południu zaś ks. Kardynał odwiedził szkołę, w której dzieci pięknie popisywały się wierszami, piosenkami i żywymi obrazami. O godz. 4-ej J. Eminencja opuścił Czersk, a wyjeżdżając po drodze odwiedził w willi p. Janczewskich, mecenasostwo i p. Janczewską, staruszkę, ciotkę ks. prałata H. Fijałkowskiego, który też był obecny⁴⁵.

40 *Wizytacja Archidiecezji przez Najdostojniejszego Arcybiskupa*, WAW 1924, s. 156–157.

41 Tamże, s. 157; PK 1924, s. 380.

42 *Wizytacja Archidiecezji przez Najdostojniejszego Arcybiskupa*, WAW 1924, s. 157.

43 Tamże.

44 *Wizytacja Archidiecezji przez Najdostojniejszego Arcybiskupa (Dokończenie)*, WAW 1924, s. 198.

45 Tamże, s. 198–199.

W drodze do kolejnej – konarskiej – parafii, na jej granicy, „powitała J. Eminencję liczna barwna banderia konna z Konar. Przy pierwszej bramie triumfalnej [...], oczekiwała przyjazdu ks. Arcypasterza cała parafia Konarska. Po powitaniu w imieniu parafii przez p. Sypniewskiego, cały pochód na czele z J. Eminencją przybranym w szaty pontyfikalne ruszył do kościoła [...]. Ingres [...] i dłuższa przemowa ks. Arcypasterza – w której J. Eminencja przestrzega serdecznie i z siłą przed nowymi poglądami społecznymi, uwłaczającymi nauce Chrystusowej, podrywającymi święte prawo własności i nierozzerwalność węzła małżeńskiego, wreszcie procesja za zmarłych, oto czynności tegoż jeszcze dnia”.

11 maja, w niedzielę, w drugim dniu obecności arcybiskupiej w parafii Konary „J. Eminencja rano wizytował kościółek [...], bierzmował, odprawił Mszę św. i katechizował dziatwę [...]. Po południu, o godz. 3-ej J. Eminencja, po krótkiej modlitwie w kościele, serdecznie żegnany przez lud wyjechał do Ostrołęki. Po drodze w spotkanych wioskach życie jakby zamarło, wszystko co żyło pospieszyło do świątyni parafialnych: jedni, aby pożegnać, drudzy, aby przywitać swego Arcypasterza. Gdzie niedzie tylko przy drodze biegnącej w pobliżu zagrody, klęczała matka z licznym drobiazgiem dziecięcym, korząc głowę i przyjmując błogosławieństwo pasterskie. J. Em., spotykając podobny obrazek, z wielką radością powtarzał: «Patrz ksiądz, ile tu tego, jeszcze Polska nie zginęła. To nie wszystko, Eminencjo – odpowiadał towarzysz – znam ich, starsze dzieci, te z ojcem poszły do kościoła, a najstarszy w banderii na koniu»⁴⁶.

Podczas uroczystości ingresowej „W odpowiedzi ks. proboszczowi J. Em. zaznaczył swoją radość z [...] pięknego stosunku parafian do swego pasterza i Kościoła, podkreślił zalety kapłańskie ks. J. Soltyszewskiego, dla których niejednokrotnie chciał go obdarzyć materialnie lepszym stanowiskiem, przymusu jednak stosować nie chciał; zachęcał parafian do wytrwania w dobrem, życząc błogosławieństwa Bożego. Po przemówieniu J. Em. odprawił procesję za zmarłych i bierzmował”⁴⁷.

12 maja, w poniedziałek, w drugim dniu swego pobytu w Ostrołęce Jego Eminencja „o g. 8-ej rano lustrował kościół i inwentarz kościelny [...]. Po Mszy św. odprawionej o godz. 9-ej J. Eminencja bierzmował. Ojciec Petrzyk wygłosił naukę. Ks. Kardynał zwrócił uwagę na czysty, piękny typ polski u ludu w budowie fizycznej. Po obiedzie w towarzystwie księży, J. Em. odbył przechadzkę nad brzeg Pilicy, podziwiając dziki drzewostan na terytorium plebańskim [...]. O godzinie 3-ej po południu nastąpił wyjazd do Warki.

Niezależnie od licznej banderii Ostrołęckiej, na wyjazd J. Em. oczekiwała już niezwykle liczna, składająca się z 300 koni, pod wodzą p. hr. Dąbrowskiego z Winiar, banderia Warecka [...]. Już na granicy parafii wareckiej, o dwa kilometry od Warki zaczęły się łączyć z orszakiem J. Eminencji liczne gromadki ludzi. Daleko na spotkanie wyszły: Sokół pieszy i konny, straż ogniowa, orkiestra,

46 Tamże, s. 199.

47 Tamże, s. 200.

organizacje społeczne, młodzież szkolna. Utworzył się olbrzymi, tłumny pochód. Pojazdy tylko powoli, krok za krokiem mogły się posuwać, często przystając. Przy bramie parkowej w Winiarach, położonej tuż przy trakcie, powitała ks. Kardynała p. hr. Dąbska, staruszka wraz ze służbą folwarczną, ofiarując kwiaty. J. Em. wysiadł z pojazdu, dziękował i życzył błogosławieństwa bożego. Ścisk w pochodzie stawał się coraz większy. Dotarto wreszcie do pierwszej bramy triumfalnej, przy której burmistrz i rada miejska powitali J. Eminencję w imieniu miasta. Przy drugiej bramie powitało żydostwo, zgrupowane tu z całej Warki. Przemawiał przedstawiciel kahału, wręczając pergamin i jakaś młoda żydówka czystym, polskim akcentem z zapalem tytułując ks. Kardynała «naszym Arcypasterzem». Przy trzeciej bramie, ustawionej w pobliżu kościoła, powitali J. Em. przedstawiciele parafii i dziatwa szkolna. Ks. Kardynał ucałował krzyż podany przez miejscowego proboszcza ks. kanonika Ciemnińskiego, przywdział szaty liturgiczne i przy śpiewie pieśni «Kto się w opiekę», pochód ruszył w stronę kościoła po-franciszkańskiego. Ingres odbył się wspaniale [...]. Po sprawozdaniu ks. proboszcza J. Eminencja przemówił do ludu, wyjaśniając, jaką rolę odegrał Kościół w Polsce. Po procesji za zmarłych ks. Kardynał raczył wyjść przed kościół, przed którym odbyła się defilada banderii konnej, Sokoła, straży ogniowej itp.⁴⁸

13 maja, we wtorek, jeszcze w Warce, „J. Eminencja dokonał lustracji kościoła parafialnego [...], zwracając uwagę na dwa stare obrazy, znajdujące się w łoży, a które ks. Kardynał polecił ks. proboszczowi umieścić na ścianach w prezbiterium. Poczem J. Eminencja odprawił Mszę św. [...]. Katechizacja dzieci i bierzmowanie zajęły resztę czasu przed południem. Zaproszony przez p. hr. Dąbskiego J. Eminencja z orszakiem był na przyjęciu w Winiarach. Po południu J. Eminencja wizytował szkoły, przemawiając do dzieci i nauczycielstwa, poczem dokonał lustracji kościoła po-franciszkańskiego [...]. O godz. 6-ej J. Em. przewodniczył na konferencji kleru i dekanatu Górnio-Kalwaryjskiego, dając wskazówki i rady o pracy duszpasterskiej, społecznej, oświatowej i politycznej”⁴⁹.

14 maja, środę, rozpoczął ks. kardynał w Warce, skąd „po Mszy św. i wygłoszeniu przemowy pożegnalnej do parafian J. Eminencja, żegnany entuzjastycznie przez lud, opuścił Warkę, udając się na wizytację Wrociszewa”⁵⁰.

15 maja, w czwartek, Jego Eminencja wizytował parafię Promna.

16–17 maja, w piątek i sobotę, Jego Eminencja wizytował parafię Przybyszew⁵¹.

18 maja, w niedzielę, Jego Eminencja wizytował parafię Michałowice.

19 maja, w poniedziałek, Jego Eminencja przybył do Nowego Miasta, gdzie na jego powitanie „wzniesiono parę bram triumfalnych. Przy pierwszej, około urzędu gminnego Dostojnego Gościa oczekiwali wierni ze sztandarami, chorągwiami,

48 Tamże, s. 200–201.

49 Tamże, s. 201.

50 Tamże; *O wizycie kanonicznej kard. A. Kakowskiego w par. Sobików, Chynów, Czersk, Konary, Ostrołęka i Warka*; zob. też PK 1924, s. 380–381.

51 PK 1924, s. 397–398.

kwiatami; w przyjęciu wzięli udział: Rada Miejska, wójt i Rada Gminna, Dozór Kościelny, Straż ogniowa, Kasa pożyczkowo-oszczędnościowa, Stowarzyszenie «Nowość», Stowarzyszenie Robotników Chrześcijańskich, Stowarzyszenie «Lech», Kółko Rolnicze, Towarzystwo «Lutnia» i szkoły. W imieniu wszystkich powitał Arcypasterza chlebem i solą burmistrz miasta. Po wyruszeniu pochodu wkrótce z boku wyłoniła się grupa Żydów; była to ich delegacja z rabinem na czele, który w powitalnym przemówieniu wyrażał lojalne postępowanie swej nacji z chrześcijanami, na co mu Jego Em. odpowiedział, iż tak dobrze nie było i nie będzie dotąd, dopóki starozakonni przede wszystkim w Polsce nie zmienią swego względem nas postępowania. Przy bramie drugiej, w bliskości kościoła, z prośbą o błogosławieństwo wygłosił przemówienie kolator p. Gustaw Bławdziewicz [...]. Jego Emin., po wypowiedzeniu nauki o trzech stopniach życia chrześcijańskiego, odprawił, jak wszędzie, nabożeństwo żałobne, poczem tegoż dnia udzielił przygotowanym Sakramentu Bierzmowania⁵².

20 maja, we wtorek, „Najdostojniejszy Arcypasterz czynności swoje rozpoczął od wizytacji kościoła i zakrystii, odprawił następnie Mszę św. [...]. Po godz. 3-ej Jego Em. wyjechał do Sacina, gdzie złożył wizytę Szymonowi Sitarkowi; tu nadspodziewanie wobec zgromadzonych na przywitanie wieśniaków wysłuchał dłuższego rymowanego pewnej kobiety przemówienia. Tegoż dnia w mieście, jak i nazajutrz, zwizytował stowarzyszenia pobożne, jak to: Dolorystów, Wspomożycielki dusz czyścówych, Niepokalanki, u których poświęcił kaplicę, Gospodę, zgromadzenie rzemieślników tercjarskich, Sercanki i Siostry fabryczne⁵³.

21 maja, środę, Jego Eminencja spędził po większej części jeszcze w Nowym Mieście⁵⁴, a w godzinach popołudniowych udał się do Łęgonic. Arcypasterz dzień ten zaczął od ingresu do kościoła oo. Kapucynów, gdzie odprawił Mszę Świętą, zwiedził klasztor, 49 osobom udzielił Sakramentu Bierzmowania i podejmowany był przez tamtejszych zakonników i ich gwardiana o. Prokopa obiadem, wydanym w refektarzu klasztornym. Następnie „Jego Em. zajechał do p. Gustawa Bławdziewicza, gdzie podziwiał z ganku pałacowego piękny krajobraz, jaki przedstawiał park miejscowy, staw, most i dolina rzeki Pilicy. Wreszcie, przy dźwiękach muzyki, Dostojny Gość ruszył w drogę ku Łęgonicom przez bramę z napisem: «Z żalem żegnamy Cię».

Wkrótce i odległe niecałe trzy wiorsty Łęgonice oglądały Księcia Kościoła. Jeden z włościan tutejszych, w imieniu wszystkich podał chleb i sól, a kol[ator] p. S. Zdziarski wyraził od wszystkich najgłębszy szacunek i upewnił Arcypasterza o niezłomnym przywiązaniu do Kościoła i wiary [...]. Jego Em. po dłuższym przemówieniu o wytrwałości w pracy, odprawił nabożeństwo za zmarłych, potem udzielał Sakramentu Bierzmowania⁵⁵.

52 *Wizytacja Arcypasterska Dekanatu Bialskiego*, WAW 1924, s. 131–132.

53 Tamże, s. 132.

54 PK 1924, s. 398.

55 *Wizytacja Arcypasterska Dekanatu Bialskiego*, WAW 1924, s. 132.

22 maja, w czwartek, Jego Eminencja – kontynuując łęgonicką wizytację – „przeglądał kościół i zakrystię. Katechizacja dziatwy parafialnej dała rezultaty dobre. Do Sakramentu Bierzmowania przystąpiły 162 osoby. Po obiedzie na plebanii, J. Em. samochodem kierowanym przez p. Szwejcera udał się na «górze przeprośną» św. Rocha, na miejsce zrujnowanego przez niedawną wojnę historycznego kościołka. Tu Arcypasterz oglądał z zadowoleniem mury nowego kościoła i wiązania dachu, które z wielkim nakładem swych sił i pieniędzy, wznosił niezmordowany w pracy budowlanej ks. Zaręba. Na pokrycie gontem w tej chwili przyrzekł proboszczowi dać drzewo p. M. Szwejcer z Rzeczycy. W powrotnej drodze J. Em. wstąpił do Józefa Melona, mieszkańca Łęgonic. Na prośbę proboszcza par. Cielądz ks. Dziegińskiego Arcypasterz dokonał poświęcenia dzwonu dla tamtejszej parafii [...]. Pożegnany przez gospodarza domu, jego domowników i służbę, obdarowawszy ją obrazkami, Dostojny Gość opuścił plebanię łęgonicką. Po drodze jeszcze odwiedził dom państwa Żółtowskich; skąd poprzedzony banderią kierowaną jeszcze od dnia 19 maja przez p. Żółtowskiego, administratora dóbr nowomiejskich przez Nowe Miasto, hen, poza Brzostowcem, opuścił do niedzieli dekanat bialski”⁵⁶.

23 maja, w piątek, Jego Eminencja wizytował parafię Mogielnica.

24 maja, w sobotę, Jego Eminencja wizytował parafię Błędów.

25 maja, w niedzielę, Jego Eminencja przybył do Wilkowa, gdzie – już podczas ingresu – wykazał dobrodziejstwa, jakie społeczeństwo chrześcijańskie otrzymało przez Kościół katolicki. Tego dnia Sakrament Bierzmowania otrzymało 765 osób.

26 maja, w poniedziałek, poza czynnościami *stricte* wizytacyjnymi, Arcypasterz przewodniczył zapowiedzianej przez siebie na ten dzień w Wilkowie konferencji dekanatu bialskiego, podczas której m. in. zachęcał duchowieństwo do jedności w działaniu tak w sprawach wiary, jak i akcji społecznej⁵⁷.

Tego samego dnia, w towarzystwie księży kan. A. Kobylińskiego i dr. S. Mystkowskiego, Jego Eminencja – poprzedzony dwoma plutonami banderii konnej – przybył do Osuchowa. „Przy bramie triumfalnej, zbudowanej z białych żerdzi brzożowych, krótką, lecz treściwą mowę powitalną, wygłosił właściciel Osuchowa hr. Broel-Plater. Tłumy ludu wiernego otoczyły Jego Eminencję i z procesją dążyły do kościoła. Kościół pięknie przystrojony, bogato iluminowany nie mógł pomieścić nawet połowy zebranych. Pomimo wielkiego zmęczenia J. Em., po wysłuchaniu przemówienia miejscowego proboszcza ks. dra Żelazowskiego, wygłosił przepiękne kazanie o świętych obcowaniu w Kościele Bożym, potem udzielał Bierzmowania licznie przygotowanym wiernym. Blisko pół tysiąca osób tego dnia przyjęło ten Sakrament”⁵⁸.

27 maja, we wtorek „już od samego rana J. Em. katechizował dziatwę i młodzież, zwiedzał szczegółowo kościół, udzielał Sakramentu Bierzmowania i nauczał.

⁵⁶ Tamże, s. 132–133.

⁵⁷ Tamże, s. 133.

⁵⁸ *Wizytacja Jego Eminencji w dekanacie Mszczonowskim*, WAW 1924, s. 104.

Po nabożeństwie liczne pojazdy ślicznymi alejami parku Osuchowskiego przewiozły J. Em. z duchowieństwem do pałacu hr. Platerów⁵⁹. Z Osuchowa J. Em. udał się do Lutkówki. Aczkolwiek w tej parafii nie była wyznaczona wizytacja, ze względu jednak na warunki miejscowe i prośbę ks. proboszcza J. Em. pół dnia przeznaczył na pobyt w Lutkówce. Przy bramie triumfalnej, spowitej zielenią i ozdobioną godłami biskupimi, przemówił do J. Em. p. Marcinkowski, obywatel ziemski, zaznaczając, iż parafia nie jest zbyt szczęśliwą, gdyż liczy wielu mankietników. Dziewczątka ze szkoły pięknym wierszem powitały J. Em., wręczając jednocześnie bukiet. W starym kościółku modrzewiowym dłużej, aniżeli gdzie indziej, przemawiał J. Em., zachęcając wiernych do jedności w prawdziwej wierze i w prawdziwym Kościele. Ponadto na cmentarzu przemówił O. Petrzyk, nawołując zbłąkanych do powrotu do wiary św. Sakrament Bierzmowania przyjęło 416 osób⁶⁰.

28 maja, w środę, Jego Eminencja przybył do Mszczonowa. „Trzy wielkie bramy triumfalne już zewnętrznie mówiły o wielkim przyjęciu, jakie zgotowała parafia Mszczonów dla J. Eminencji. Wszystko, co posiada Mszczonów, zmobilizowano na te rzadkie uroczystości. Orkiestra należycie wyszkolona, straż ogniowa w ordynku, robotnicy zapalczarni, dziatwa szkolna, organizacje przeróżne, korporacje, cechy, nawet Żydzi z kahałem – wszystko brało udział w powitaniu wielkiego dostojnika Kościoła. Dwa dni gościł J. Em. w Mszczonowie. Toteż był to czas prawdziwego żniwa pracy dla księży i żniwa zbioru łask Bożych dla wiernych. Wystarczy wspomnieć, że już pierwszego dnia rozdano tu więcej nad trzy tysiące komunikantów, a do Bierzmowania przystąpiło 2200 osób. Prawdziwą niespodzianką zgotował gościom p. inżynier Czernski, główny dyrektor zapalczarni, zapraszając na zwiedzanie fabryki i przyjęcie do siebie. J. Em. korzystając z tego, że się zebrała wielka rzesza robotników i robotnic, przemówił do nich o pracy fizycznej i umysłowej. Gromkie okrzyki podziękowania wyraziły wdzięczność ludu pracującego dla J. Em.”⁶¹.

29 maja, w czwartek, w uroczystość Wniebowstąpienia Pańskiego, na którą przybył do Mszczonowa liczne rzesze wiernych ze stron bliższych i dalszych oraz gromady dziatwy i robotników z Żyrardowa – uroczystą sumę w otoczeniu całego kleru celebrował Jego Eminencja. Arcypasterz przy okazji odbył w Mszczonowie konferencję z księżmi kondekanalnymi, po czym – owacyjnie zegnany przez ludność całego miasta i okolicy – zakończył wizytację w dekanacie mszczonowskim i powrócił do Warszawy⁶².

30 maja, w piątek, Jego Eminencja powrócił do Warszawy, udając się jeszcze tego samego dnia „na sesję zwykłą do Kurii dla zdecydowania ważniejszych spraw,

59 PK 1924, s. 398–399.

60 *Wizytacja Jego Eminencji w dekanacie Mszczonowskim*, WAW 1924, s. 104. PK 1924, s. 399.

61 *Wizytacja Jego Eminencji w dekanacie Mszczonowskim*, WAW 1924, s. 104.

62 PK 1924, s. 399.

potem odwiedził Seminarium i złożył kilka wizyt dyplomatycznych⁶³. Program tego dnia potwierdza powszechną opinię, że „J. E. ks. Kardynał odbywając wizytację, cieszył się na ogół dobrym zdrowiem. Jedynie w Górze Kalwarii i w Promnie doznał nieznacznego omdlenia spowodowanego nadmiernym wysiłkiem przy udzielaniu Sakramentu Bierzmowania i licznymi przemówieniami. Gorliwy Arcypasterz wygłaszał po kilka nauk dziennie, a w kilku miejscowościach wybierzmował w ciągu jednego dnia po półtora tysiąca osób⁶⁴.”

3 czerwca, we wtorek, Jego Eminencja złożył wizytę p. prezydentowi Wojciechowskiemu w Belwederze⁶⁵.

7 czerwca, w sobotę, Jego Eminencja dokonał poświęcenia gmachu szkoły powszechnej przy ul. Franciszkańskiej. O godz. 10 rano Jego Eminencja zaszczylił swą obecnością posiedzenie Towarzystwa Higienicznego przy ul. Karowej, z okazji jubileuszu. O godz. 16 zwiedził wystawę katechetyczną w lokalu Katolickiego Związku Polek⁶⁶.

12 czerwca, w czwartek, o godz. 17, Jego Eminencja udzielił Sakramentu Bierzmowania wychowankom Zakładu sióstr nazaretanek przy ul. Litewskiej⁶⁷.

15 czerwca, w niedzielę, o godz. 18, Jego Eminencja bierzmował uczennice z Seminarium Nauczycielskiego Sióstr Zmartwychwstanek⁶⁸.

16 czerwca, w poniedziałek, Jego Eminencja był obecny na akademii („święto pieśni”) w szkole powszechnej dzieci pracowników tramwajowych przy ul. Młynarskiej⁶⁹.

17–20 czerwca, od wtorku do piątku, Jego Eminencja brał udział w przyjęciach i uroczystościach z okazji pobytu księży biskupów francuskich w Warszawie. Byli to: Jego Eminencja kardynał Dubois, arcybiskup Paryża, Chollet – arcybiskup z Cambrai, Chaptal – bp dla cudzoziemców, bp Julien z Arras i bp Baudrillart – rektor Instytutu Katolickiego w Paryżu i członek Akademii Francuskiej⁷⁰.

22 czerwca, w niedzielę, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kościele przy ul. Piwnej i dokonał poświęcenia sztandaru pracowników handlowych. Później, o godz. 11.30, zaszczylił swą obecnością doroczne posiedzenie Narodowej Organizacji Kobiet Polskich⁷¹.

25 czerwca, w środę, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą żałobną za duszę śp. redaktora Konrada Olchowicza w kościele św. Krzyża⁷².

63 PK 1924, s. 349.

64 PK 1924, s. 334.

65 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1924, s. 133.

66 Tamże.

67 Tamże.

68 Tamże.

69 Tamże.

70 Tamże, s. 134.

71 Tamże.

72 Tamże.

27 czerwca, w piątek, o godz. 10 rano, Jego Eminencja celebrował uroczystą Mszę Świętą w kościele pp. Wizytek. Z kolei o godz. 19 był obecny na procesji w kościele oo. Jezuitów na Starym Rynku, z okazji uroczystości Serca Jezusowego⁷³.

29 czerwca, w niedzielę, o godz. 10.30, Arcypasterz odprawił Mszę Świętą w katedrze⁷⁴.

1 lipca, we wtorek, Jego Eminencja wyjechał na konferencję Księży Biskupów do Częstochowy⁷⁵.

4 lipca, w piątek, Jego Eminencja powrócił z Częstochowy do Warszawy⁷⁶.

7 lipca, w poniedziałek, Jego Eminencja udał się do Pucka, nad polskie morze na wypoczynek, „gdzie zabawi do połowy sierpnia [...] Jego Eminencji towarzyszy kapelan osobisty, ks. dr S. Mystkowski”⁷⁷.

15 sierpnia, w piątek, rannym pociągiem Jego Eminencja powrócił z Pucka do Warszawy⁷⁸.

18 sierpnia, w poniedziałek, Jego Eminencja złożył wizytę ambasadorowi amerykańskiemu⁷⁹.

30 sierpnia, w sobotę, Jego Eminencja poświęcił kamień węgielny domu ss. nazaretanek przy ul. Czerniakowskiej⁸⁰.

11 września, w czwartek, Jego Eminencja przewodniczył sesji księży profesorów w Seminarium Duchownym⁸¹. Tego samego dnia przewodniczył uroczystości poświęcenia kamienia węgielnego pod nowo budujące się gmachy Zgromadzenia Sióstr Najświętszej Rodziny z Nazaretu. Aktu poświęcenia ks. kardynał dokonał „w obecności J. E. ks. biskupa Stanisława Galla i J. E. ks. biskupa Szelążka, mr. Karola Chiarlo, audytora Nuncjatury Apostolskiej, przybyłego w zastępstwie nieobecnego ks. Nuncjusza wraz z ks. Amadeo Ponz y Martinez, ks. ks. prałatów Gautier, Ciepłińskiego, Łubieńskiego, Rembielińskiego i Około Kułaka, dyr. biura Episkopatu Polskiego ks. prał. Borkowskiego oraz wielu innych. Na uroczystość przybyli przedstawiciele władz rządowych i miejskich: dyrektor departamentu szkół średnich dr Zagórowski, dyr. dep. w Min. Rob. Publ. inż. K. Jakimowicz, naczelnik budownictwa miejskiego p. Słomiński, architekt okręgowy p. S. Mirowski, dyrektor wodociągów i kanalizacji p. Szenfeld, wreszcie liczni goście. Po poświęceniu przez Jego Eminencję murów i obejściu tychże został odczytany spisany na pergaminie akt założenia kamienia węgielnego, po podpisaniu którego Jego Eminencja zwrócił się do obecnych z serdecznymi

73 Tamże.

74 Tamże.

75 Tamże.

76 Tamże.

77 Tamże; PK 1924, s. 445.

78 *Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1924, s. 134.

79 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1924, s. 159.

80 Tamże.

81 Tamże.

słowami, podnosząc znaczenie dzieła, podjętego przez Siostry N. Rodziny z Nazaretu, i życząc im powodzenia w jego wykonaniu”⁸².

14 września, w niedzielę, Jego Eminencja dokonał poświęcenia pomnika bohaterów 1920 roku na polach Wólki Radzywińskiej, zaś o godz. 17 konsekrował dzwony w kościele Zbawiciela.

15 września, w poniedziałek, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kaplicy seminaryjnej, przemówił serdecznie do kleryków i był obecny na prelekcji ks. prof. T. Radkowskiego na temat *Stulecie egiptologii*⁸³.

28 września, w niedzielę, Jego Eminencja dokonał poświęcenia dzwonów w parafii św. Stanisława na Woli⁸⁴.

29 września, w poniedziałek, Jego Eminencja celebrował sumę w kościele Serca Jezusowego na Michałowie i poświęcił Małe Seminarium⁸⁵.

5 października, w niedzielę, Jego Eminencja odbył wizytę kanoniczną w parafii św. Bonifacego w Czerniakowie i udzielił tam Sakramentu Bierzmowania dziatwie szkolnej⁸⁶.

7 października, we wtorek, Jego Eminencja miał konferencję z księżmi dziekanami⁸⁷.

8 października, w środę, Jego Eminencja miał konferencję z księżmi proboszczami⁸⁸.

9 października, w czwartek, Jego Eminencja dokonał poświęcenia nowego domu oo. jezuitów⁸⁹.

12 października, w niedzielę, Jego Eminencja przewodniczył posiedzeniu księży profesorów Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Warszawskiego⁹⁰.

15 października, w środę, Jego Eminencja oglądał plac pod budowę kościoła przy ul. Żelaznej⁹¹.

19 października, w niedzielę, Jego Eminencja był obecny na inauguracji roku akademickiego 1924/1925 na Uniwersytecie Warszawskim⁹².

23 października, w czwartek, Jego Eminencja dokonał poświęcenia mieszkania i kaplicy sióstr zmartwychwstank na Sewerynowie⁹³.

30 października, w czwartek, „z inicjatywy J. Em. ks. Kardynała Kakowskiego zebrało się [...] w pałacu arcybiskupim grono kapłanów pracujących na polu literackim. Cel był jasny: w dzisiejszych czasach, kiedy zło organizuje się i ma na swych usługach

82 *Nowa placówka SS. Nazaretanek w Warszawie*, WAW 1924, s. 160–161.

83 *Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1924, s. 160.

84 *Kronika. Czynności Jego Eminencji*, WAW 1924, s. 207.

85 Tamże.

86 Tamże.

87 Tamże.

88 Tamże.

89 Tamże.

90 Tamże.

91 Tamże.

92 Tamże.

93 Tamże.

olbrzymią potęgę, jaką jest książka i prasa, należy dążyć wszelkimi siłami do zorganizowania się i do przeciwstawienia robocie złej, zbożnego dzieła w postaci czasopiśma, dziennika, które by uświadamiały szerokie masy w duchu katolickim i odpierały ataki wrogów. Konferencja sobotnia ma być zaczątkiem tej pracy. Ożywiona dyskusja na tematy poruszone przez J. Em. ks. Kardynała wskazywały na wielką aktualność zagadnień i doprowadziła do pewnych konkretnych zamierzeń⁹⁴.

1 listopada, w sobotę, Jego Eminencja odprawił sumę w kościele Wszystkich Świętych⁹⁵.

2 listopada, w niedzielę, Jego Eminencja odprawił w katedrze Mszę Świętą w 135. rocznicę rzezi Pragi⁹⁶.

6 listopada, w czwartek, Jego Eminencja złożył wizytę Prezydentowi Rzeczypospolitej Polskiej. Tegoż dnia, jak i następnego, był obecny na kursie społecznym dla duchowieństwa⁹⁷.

7 listopada, w piątek, Jego Eminencja był na adoracji Najświętszego Sakramentu dla kapłanów w kościele oo. Marianów na ul. Moniuszki⁹⁸.

8 listopada, w sobotę, Jego Eminencja był na sesji komitetu sprowadzenia zwłok Henryka Sienkiewicza⁹⁹.

9 listopada, w niedzielę, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kościele św. Krzyża, z racji rozpoczynającego się Tygodnia Akademickiego¹⁰⁰.

13 listopada, w czwartek, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kaplicy sióstr felicjanek na ulicy Nowowiejskiej, na intencję szkoły Związku Zawodowego Nauczycieli Szkół, udzielił tam Sakramentu Bierzmowania 25 uczniom tejże szkoły¹⁰¹.

14 listopada, w piątek, Jego Eminencja zaszczyił swą obecnością posiedzenie księży proboszczów parafii warszawskich¹⁰².

15 listopada, w sobotę, Jego Eminencja był w Filharmonii na akademii urządzonej dla młodzieży szkolnej ku czci św. Stanisława Kostki¹⁰³.

16 listopada, w niedzielę, Jego Eminencja celebrował sumę w kościele oo. Jezuitów¹⁰⁴.

19 listopada, w środę, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kaplicy sióstr elżbietanek na ul. Topiel 14 i odwiedził chorych w znajdującym się tam szpitalu¹⁰⁵.

94 PK 1924, s. 735.

95 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1924, s. 256.

96 Tamże.

97 Tamże.

98 Tamże.

99 Tamże.

100 Tamże.

101 Tamże.

102 Tamże.

103 Tamże.

104 Tamże.

105 Tamże.

20 listopada, w czwartek, Jego Eminencja był na walnym zebraniu Katolickiego Związku Polek¹⁰⁶.

21 listopada, w piątek, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w Przytulisku na ul. Wilczej 7 i dokonał tam koronacji obrazu Matki Boskiej¹⁰⁷.

22 listopada, w sobotę, Jego Eminencja był w Seminarium Nauczycielek Ludowych Katolickiego Związku Polek na uroczystym, dorocznym zebraniu, urządzonym przez uczennice ku czci św. Cecylii, patronki Seminarium Nauczycielek Ludowych Katolickiego Związku Polek¹⁰⁸.

26 listopada, w środę, o godz. 15, Jego Eminencja pojechał do Grochowa w celu obejrzenia miejsca pod budowę nowego kościoła¹⁰⁹.

30 listopada, w niedzielę, o godz. 17, ks. kardynał brał udział w konferencji w sprawach szkolnictwa, która odbyła się na Zamku Królewskim pod przewodnictwem Prezydenta Rzeczypospolitej¹¹⁰.

2 grudnia, we wtorek, o godz. 10.30, Jego Eminencja był na nabożeństwie w kościele św. Aleksandra i udzielił błogosławieństwa p. prezydentowi i jego małżonce z okazji 25-lecia jubileuszu małżeństwa. Następnie, tegoż dnia Jego Eminencja o godz. 20, odwiedził p. prezydenta w Belwederze¹¹¹.

3 grudnia, w środę, o godz. 9.30, Jego Eminencja w kościele św. Krzyża odprawił Mszę Świętą na intencję Ligi Obrony Kresów Zachodnich. Tegoż dnia, również o godz. 17, był na otwarciu kiermaszu urządzonego przez Narodową Organizację Kobiet¹¹².

4 grudnia, w czwartek, Jego Eminencja wraz z innymi biskupami brał udział w oddaniu domu przy Al. Szucha nr 10 na Nuncjaturę Apostolską w Warszawie¹¹³.

4, 5, 6, 11 i 12 grudnia, od czwartku do soboty, a następnie w kolejny czwartek i piątek, Jego Eminencja uczestniczył w Konferencjach Księży Biskupów w sprawie konkordatu¹¹⁴. Na tej konferencji „Biskupi dokonali oficjalnego oddania domu przy Al. Szucha 10 na nuncjaturę apostolską w Warszawie”¹¹⁵.

5 grudnia, w piątek, o godz. 5, Jego Eminencja przyjmował u siebie w pałacu Prezydenta Rzeczypospolitej i jego małżonkę¹¹⁶. Tegoż dnia, o godz. 17 zaszczycił swą obecnością akademię urządzoną ku czci p. Sikorskiej, z racji 50-lecia jej pracy pedagogicznej¹¹⁷.

106 Tamże.

107 Tamże.

108 Tamże.

109 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1924, s. 287.

110 Tamże.

111 Tamże.

112 Tamże.

113 Tamże.

114 Tamże.

115 PK 1924, s. 750. *Tam też podano po łacinie i w polskim tłumaczeniu treść tego aktu.* Tamże, s. 750–751.

116 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1924, s. 287.

117 Tamże.

6 grudnia, w sobotę, o godz. 12, Jego Eminencja był na otwarciu Salonu Sztuk Pięknych w Zachęcie¹¹⁸.

7 grudnia, w niedzielę, o godz. 9, Jego Eminencja, na intencję Macierzy Szkolnej odprawił Mszę Świętą w katedrze¹¹⁹. Tegoż dnia, także w katedrze, o godz. 10, dokonał poświęcenia sztandaru dla Zawodowego Związku Pocztowców i Telegrafistów i z tej okazji wygłosił okolicznościowe przemówienie¹²⁰.

8 grudnia, w poniedziałek, o godz. 10.30, Jego Eminencja celebrował sumę w kaplicy sióstr Rodziny Maryi przy ul. Żelaznej¹²¹, a godz. 17 przyjął u siebie ambasadora francuskiego p. Panafieu¹²². Potem odwiedził jeszcze Zgromadzenie św. Józefa na Sewerynowie, z racji 40-lecia jego istnienia¹²³.

9 grudnia, we wtorek, Jego Eminencja złożył rewizytę ambasadorowi francuskiemu p. Panafieu¹²⁴.

15 grudnia, w poniedziałek, „J. Em. Kardynał Kakowski obchodził w najbliższym swym otoczeniu pięciolecie powołania do świętego Kolegium Kardynalskiego”¹²⁵.

16 grudnia, we wtorek, Jego Eminencja był na sesji członków Towarzystwa św. Wincentego à Paulo, następnie przewodniczył dorocznemu walnemu zebraniu Koła Księży Prefektów w Warszawie¹²⁶.

21 grudnia, w niedzielę, o godz. 10, Jego Eminencja poświęcił kaplicę w Grochowie, gdzie ma być utworzona nowa parafia, a następnie wygłosił do licznie zebranego ludu przemówienie i odprawił uroczystą Mszę Świętą¹²⁷.

24 grudnia, w środę, o godz. 14, Jego Eminencja przyjmował życzenia świąteczne od duchowieństwa warszawskiego¹²⁸.

25 grudnia, w czwartek, w uroczystość Bożego Narodzenia, o godz. 12 w nocy, Jego Eminencja w katedrze celebrował pasterkę, a o godz. 10.30 następnego dnia tam również odprawił sumę¹²⁹.

30 grudnia, we wtorek, o godz. 13, w kaplicy sióstr magdalenek przy ul. Żytniej udzielił Sakramentu Bierzmowania 26 wychowanicom tamtejszego zakładu¹³⁰.

118 Tamże.

119 Tamże.

120 Tamże.

121 Tamże.

122 Tamże.

123 Tamże.

124 Tamże.

125 PK 1924, s. 766.

126 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1924, s. 287.

127 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1925, s. 33.

128 Tamże.

129 Tamże.

130 Tamże.

1925

1 stycznia, w czwartek, o godz. 11, Jego Eminencja złożył Prezydentowi Rzeczypospolitej na Zamku Królewskim noworoczne życzenia, a następnie u siebie w pałacu przyjmował życzenia od licznych gości¹.

6 stycznia, we wtorek, o godz. 10.30, Jego Eminencja w katedrze celebrował sumę².

7 stycznia, w środę, o godz. 9, Jego Eminencja w katedrze odprawił Mszę Świętą w intencji Zjazdu delegatów wojewódzkich na pierwsze walne Zgromadzenie Ligi Ochrony Powietrznej Państwa³.

8 stycznia, w czwartek, o godz. 10.30, Jego Eminencja dokonał poświęcenia samolotu „Potez VIII” ofiarowanego LOPP przez zawodowych pracowników miejskich m. st. Warszawy⁴.

11 stycznia, w niedzielę, o godz. 9.30, Jego Eminencja w kaplicy Przytuliska przy ul. Wilczej odprawił Mszę Świętą w intencji zjazdu seniorów „Odrodzenia”. Tego również dnia, o godz. 16, Jego Eminencja zaszczyił swą obecnością inauguracyjne zebranie seniorów tegoż stowarzyszenia⁵.

14 stycznia, środę, o godz. 18, Jego Eminencja zaszczyił swą obecnością zebranie Członków Związku Katolickiego Kobiet Polskich⁶.

15 stycznia, w czwartek, Jego Eminencja był na posiedzeniu warszawskich księży proboszczów⁷.

23 stycznia, w piątek, o godz. 17, Jego Eminencja był na sesji księży profesorów w Seminarium Duchownym⁸.

28 stycznia, w środę, o godz. 17, Jego Eminencja zaszczyił swą obecnością doroczne walne zebranie Stowarzyszenia Pań Miłosierdzia św. Wincentego à Paulo (Oddział Czerniakowski)⁹.

29 stycznia, w czwartek, o godz. 15, Jego Eminencja przyjął u siebie rumuńskiego posła A. Jacovaky¹⁰, natomiast o godz. 17 był na egzaminie maturalnym w Seminarium Duchownym¹¹.

31 stycznia, w sobotę, o godz. 12, Jego Eminencja zwiedził wystawę dzieł p. Lasockiego w Towarzystwie Zachęty Sztuk Pięknych¹².

1 Tamże.

2 Tamże.

3 Tamże.

4 Tamże.

5 Tamże.

6 Tamże.

7 Tamże.

8 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1925, s. 73.

9 Tamże.

10 Tamże.

11 Tamże.

12 Tamże.

1 lutego, w niedzielę, o godz. 17, Jego Eminencja był w Ratuszu na akademii urządzonej z racji 900. rocznicy Koronacji Bolesława Chrobrego¹³.

5 lutego, w czwartek, o godz. 11, Jego Eminencja przewodniczył posiedzeniu księży dziekanów¹⁴.

11 lutego, w środę, o godz. 12, Jego Eminencja zaszczyił swą obecnością akademię urządzonej ku czci Ojca Świętego w gimnazjum ss. nazaretanek przy ul. Litewskiej¹⁵. Tegoż dnia o godz. 18, był na akademii, z tej samej okazji, urządzonej staraniem Związku Katolickiego Polek¹⁶.

12 lutego, w czwartek, o godz. 11, w rocznicę koronacji Ojca Świętego Piusa XI Jego Eminencja odprawił w katedrze Mszę Świętą¹⁷. Z kolei o godz. 16 był na akademii ku czci Ojca Świętego w Seminarium Duchownym¹⁸.

15 lutego, w niedzielę, o godz. 17, Jego Eminencja był w Ratuszu na akademii urządzonej ku czci Piusa XI¹⁹.

18 lutego, w środę, o godz. 17, Jego Eminencja był na sesji warszawskich księży proboszczów²⁰.

21 lutego, w sobotę, o godz. 7, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kaplicy na Sewerynowie²¹.

23 lutego, w poniedziałek, o godz. 10.30, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kościele sióstr Sakramentek²².

24 lutego, we wtorek, o godzinie 7 rano, Jego Eminencja wyjechał na odpoczynek do Włocławka²³.

25 lutego, w środę, o godz. 7 rano, Jego Eminencja wrócił z Włocławka do Warszawy²⁴.

1 marca, w niedzielę, o godz. 19, Jego Eminencja zaszczyił swą obecnością gregoriańską akademię urządzonej ku jego czci w sali Katolickiego Związku Polek²⁵.

6 marca, w piątek, o godz. 17, Jego Eminencja był na sesji Rady Gospodarczej Sióstr Miłosierdzia przy ul. Tamka²⁶.

13 Tamże.

14 Tamże.

15 Tamże.

16 Tamże.

17 Tamże; *Rocznica koronacji Papieża Piusa XI*, WAW 1925, s. 73.

18 *Ku czci Ojca św. Piusa XI*, WAW 1925, s. 73–74; *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1925, s. 73.

19 Tamże.

20 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1925, s. 111.

21 Tamże.

22 Tamże.

23 Tamże.

24 Tamże.

25 Tamże; *Akademia Gregoriańska*, WAW 1925, s. 113.

26 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1925, s. 111.

7 marca, w sobotę, o godz. 12, Jego Eminencja był na wystawie *Portret polski* w Towarzystwie Zachęty Sztuk Pięknych²⁷. Tego dnia zaszczyił swą obecnością zebranych na publicznej dyspucie scholastycznej odbywanej w Seminarium Metropolitalnym, przygotowanej przez alumnów ku czci św. Tomasza z Akwinu. Po dyspucie „Najdostojniejszy Arcypasterz [...] w podniosłych słowach przemówił do alumnów, podkreślając znaczenie św. Tomasza dla Kościoła nauczającego”²⁸.

8 marca, w niedzielę, o godz. 11.30, Jego Eminencja celebrował sumę w kościele poddominikańskim przy ul. Freta²⁹.

9 marca, w poniedziałek, o godz. 20, Jego Eminencja był na odczycie ks. prof. Bukowskiego o św. Tomaszu w Collegium Teologicum³⁰.

10 marca, we wtorek, Jego Eminencja był na raucie w Prezydium Rady Ministrów³¹.

11 marca, w środę, o godz. 10, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w intencji członków Związku Dowborczyków³².

16 marca, w poniedziałek, o godz. 17, Jego Eminencja był na Uniwersytecie Warszawskim na odczycie ks. prof. Hozakowskiego³³.

19 marca, w czwartek, o godz. 8.30, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kaplicy siostr magdalenek przy ul. Żytniej³⁴.

21 marca, w sobotę, o godz. 10, Jego Eminencja odprawił w katedrze Mszę Świętą za duszę śp. Szednickiego – Prezesa Sądu Najwyższego. Tego samego dnia, o godz. 16, przyjął u siebie posła argentyńskiego D. Moreno³⁵.

26 marca, w czwartek, o godz. 18, Jego Eminencja złożył wizytę Prezydentowi Rzeczypospolitej³⁶.

27 marca, w piątek, o godz. 8.30, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą przy trumnie śp. arcybiskupa Ruskiewicza³⁷.

29 marca, w niedzielę, o godz. 17.30, Jego Eminencja eksportował zwłoki abpa Ruskiewicza z domu do kościoła³⁸.

30 marca, w poniedziałek, Jego Eminencja, po odprawieniu nabożeństwa żałobnego za zmarłego abpa Ruskiewicza, odprowadził jego ciało do podziemi kościoła św. Krzyża³⁹.

27 Tamże.

28 *Ku czci św. Tomasza w Seminarium Metropolitalnym*, WAW 1925, s. 113.

29 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1925, s. 111.

30 Tamże.

31 Tamże.

32 Tamże.

33 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1925, s. 142.

34 Tamże.

35 Tamże.

36 Tamże, s. 143.

37 *Pogrzeb ś. p. Arcybiskupa Ruskiewicza*, WAW 1925, s. 143–144.

38 Tamże.

39 Tamże.

1 kwietnia, w środę, o godz. 9, Jego Eminencja w katedrze „odprawił uroczystą Mszę św. na intencję pielgrzymki młodzieży szkolnej do Rzymu. Po Mszy św. J. Em. odczytał itinerarium. O godz. 3.55 po poł. J. Em. wraz z młodzieżą szkolną wyjechał do Rzymu, żegnany owacyjnie przez liczny zastęp kleru warszawskiego i ludu. Na dworcu byli obecni członkowie kapituły metropolitalnej z ks. infułatem Łyszkowskim na czele i Nuncjusz Apostolski Lauri i księża biskupi Gall i Szelązek⁴⁰.

22 maja, w piątek, o godz. 16, Jego Eminencja, powracający z Rzymu do Warszawy, powitany został przez licznie zebrane na dworcu duchowieństwo i przedstawiciele miasta⁴¹.

26, 27, 28 i 29 maja, od wtorku do piątku, Jego Eminencja brał udział w Konferencjach Księży Biskupów z całej Polski, którzy obradowali głównie nad wprowadzeniem w życie Konkordatu wraz z podziałem diecezji⁴².

31 maja, w niedzielę, w uroczystość Zesłania Ducha Świętego, o godz. 10, Jego Eminencja odprawił w katedrze Mszę Świętą w intencji Kongresu Stronnictwa Chrześcijańskiej Demokracji, następnie przemawiał do uczestników Kongresu, życząc im dalszej owocnej pracy i jak największego rozwoju całego Stronnictwa⁴³. Z kolei o godz. 11.30 Jego Eminencja dokonał poświęcenia kamienia węgielnego pod budowę kaplicy w Kaczym Dole i do licznie zebranego tam ludu wygłosił przemówienie⁴⁴.

2 czerwca, we wtorek, o godz. 12, Jego Eminencja wziął udział w uroczystości wymiany dokumentów ratyfikacyjnych pomiędzy Stolicą Apostolską a Polską⁴⁵. Tegoż dnia o godz. 13.30, był u Prezydenta Rzeczypospolitej na śniadaniu wydanym z racji zawarcia Konkordatu⁴⁶.

5 i 6 czerwca, w piątek i sobotę, Jego Eminencja był na egzaminach w Seminarium Duchownym⁴⁷.

8 czerwca, w poniedziałek, o godz. 16, Jego Eminencja wyjechał oglądać miejsce pod budowę domu dla księży emerytów⁴⁸.

11 czerwca, w czwartek, w uroczystość Bożego Ciała, Jego Eminencja w katedrze celebrował pontyfikalną Mszę Świętą i procesję z 4 Ewangeliami⁴⁹.

14 czerwca, w niedzielę, o godz. 9, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kaplicy żeńskiego gimnazjum im. E. Plater, a następnie 193 uczennicom tego gimnazjum udzielił Sakramentu Bierzmowania⁵⁰.

40 *Pielgrzymka młodzieży do Rzymu*, WAW 1925, s. 144.

41 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1925, s. 180.

42 Tamże; PK 1925, s. 334.

43 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1925, s. 180.

44 Tamże.

45 Tamże.

46 Tamże.

47 Tamże.

48 Tamże.

49 Tamże.

50 Tamże.

15 czerwca, w poniedziałek, Jego Eminencja był na posiedzeniu w biurze Episkopatu Polskiego. Później pojechał na miejsce pożaru kościoła św. Stanisława na Woli⁵¹.

16 czerwca, we wtorek, o godz. 7.40, Jego Eminencja – jako członek Rady Biskupiej do spraw Uniwersytetu Lubelskiego – wyjechał do Lublina na konferencję w sprawie tego Uniwersytetu. Współ z innymi członkami Rady, Arcypasterz Warszawski zwiedził Wszechnicę Lubelską, jej bogatą bibliotekę i Konwikt Teologiczny oraz odbył szereg konferencji, których wynikiem było m. in. wyznaczenie na nowego rektora Uniwersytetu ks. prof. kan. Józefa Kruszyńskiego, b. profesora Seminarium Włocławskiego⁵².

17 czerwca, w środę, o godz. 9.50, Jego Eminencja powrócił z Lublina⁵³.

18 czerwca, w czwartek, o godz. 17.30, Jego Eminencja był na sesji Komitetu Księży Biskupów⁵⁴.

19 czerwca, w piątek, o godz. 10, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kościele sióstr Wizytek, po czym był na zakończeniu roku szkolnego w żeńskim seminarium nauczycielskim Katolickiego Związku Kobiet Polskich⁵⁵.

20 czerwca, w sobotę, o godz. 9, Jego Eminencja odprawił w kościele na Bielanach Mszę Świętą oraz wziął udział w zakończeniu roku szkolnego w gimnazjum oo. marianów⁵⁶.

22 czerwca, w poniedziałek, o godz. 19, Jego Eminencja przyjmował w pałacu duchowieństwo z okazji rocznicy swej konsekracji⁵⁷.

23 czerwca, we wtorek, o godz. 15.30, Jego Eminencja wyjechał do Jabłonny w sprawie mającej tam powstać nowej parafii⁵⁸.

24 czerwca, w środę, Jego Eminencja odprawił w katedrze sumę⁵⁹.

25 czerwca, w czwartek, o godz. 21, Jego Eminencja był na akademii urzędowej z okazji 100-lecia Towarzystwa Kredytowego Ziemskiego⁶⁰.

28 czerwca, w niedzielę, o godz. 12, Jego Eminencja w sali Resursy Obywatelskiej dokonał poświęcenia bibliotek przeznaczonych dla ludności Polesia⁶¹.

29 czerwca, w poniedziałek, o godz. 11, Jego Eminencja odprawił w katedrze uroczystą Mszę Świętą⁶².

51 Tamże

52 Tamże; PK 1925, s. 380; *Pobyt J. Eminencji w Lublinie*, WAW 1925, s. 180–181.

53 Tamże, s. 180.

54 Tamże.

55 Tamże.

56 Tamże.

57 Tamże.

58 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1925, s. 212.

59 Tamże.

60 Tamże.

61 Tamże.

62 Tamże.

6, 7, 8 i 9 lipca, od poniedziałku do czwartku, Jego Eminencja, wraz z księżmi swej Archidiecezji, odprawił roczne rekolekcje w Seminarium Duchownym⁶³.

12 lipca, w niedzielę, o godz. 9, odprawił w kościele św. Józefa (pokarmelicim) Mszę Świętą na intencję uczestników zjazdu polskich lekarzy i przyrodników⁶⁴.

14 lipca, we wtorek, o godz. 10, Jego Eminencja był w katedrze na nabożeństwie odprawionym z okazji narodowego święta francuskiego⁶⁵.

19 lipca, w niedzielę, Jego Eminencja w katedrze dokonał konsekracji Jego Ekscelencji ks. bpa Szcześniaka. Współkonsekratorami byli biskupi J. Nowowiejski i S. Gall, natomiast asystę Jego Eminencja stanowili księża: H. Fiatowski, M. Bojanek i L. Kalinowski oraz alumni Seminarium Metropolitalnego⁶⁶.

20 lipca, w poniedziałek, Jego Eminencja wyjechał na wieś na odpoczynek⁶⁷.

1 sierpnia, w sobotę, Jego Eminencja powrócił do Warszawy „z wywczasów letnich”⁶⁸.

5 sierpnia, w środę, o godz. 9, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kaplicy sióstr magdalenek przy ul. Żytniej⁶⁹.

9 sierpnia, w niedzielę, o godz. 11, Jego Eminencja dokonał poświęcenia mostu Poniatowskiego w Warszawie⁷⁰.

12 sierpnia, w środę, o godz. 10, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą za duszę śp. Sienkiewiczowej w kościele panien Kanoniczek⁷¹.

14 sierpnia, w piątek, o godz. 18, Jego Eminencja był na przyjęciu u hr. Adama Zamojskiego z powodu przyjazdu Sokolów Polskich z Ameryki⁷².

15 sierpnia, w sobotę, o godz. 16.30, Jego Eminencja wyjechał do Płud, aby zwiedzić tam zakład wychowawczy dla dzieci⁷³.

27 sierpnia, w czwartek, o godz. 8 rano, Jego Eminencja wyjechał do Skolimowa⁷⁴.

2 września, w środę, Jego Eminencja, w swej prywatnej kaplicy, dokonał instytucji kanonicznej na prałata dziekana ks. biskupa S. Galla, na prałata scholastyka ks. biskupa W. Szcześniaka i na kanonika ks. pr. W. Kępińskiego⁷⁵.

63 Tamże.

64 Tamże.

65 Tamże.

66 Tamże; PK 1925, s. 463; *Konsekracja nowego Biskupa Sufragana Warszawskiego*, WAW 1925, s. 213.

67 *Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1925, s. 212.

68 PK 1925, s. 494; zob. *Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1925, s. 212.

69 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1925, s. 239.

70 Tamże.

71 Tamże.

72 Tamże.

73 Tamże.

74 Tamże.

75 *Instytucja i Instalacja nowych Prałatów i Kanonika w Kapitulie Metropolitalnej Warszawskiej*, WAW 1925, s. 240.

3 września, w czwartek, o godz. 16, Jego Eminencja przyjął u siebie ministra Stetsona, posła nadzwyczajnego Stanów Zjednoczonych⁷⁶.

5 września, w sobotę, Jego Eminencja złożył rewizytę ministrowi Stetsonowi⁷⁷.

6 września, w niedzielę, o godz. 8 rano, Jego Eminencja wyjechał do Karolina, odprawił tam Mszę Świętą i zwiedził tamtejszy zakład wychowawczy dla dzieci⁷⁸.

8 września, we wtorek, o godz. 10.30, Jego Eminencja odprawił w katedrze sumę, po ukończeniu której udał się do Belwederu, aby tam – stosownie do umowy zawartej między Stolicą Świętą i rządem polskim – złożyć wraz z księżmi biskupami przysięgę następującej treści: „Przed Bogiem i na Świętą Ewangelię przysięgam i obiecuję, jak przystoi biskupowi, wierność Rzeczypospolitej Polskiej, przysięgam i obiecuję, iż z zupełną lojalnością szanować będę rząd, ustanowiony konstytucją, i że sprawię, aby go szanowało moje duchowieństwo. Przysięgam i obiecuję poza tym, że nie będę uczestniczył w żadnym porozumieniu ani nie będę obecny przy żadnych naradach, które by mogły przynieść szkodę państwu polskiemu lub porządkowi publicznemu. Nie pozwolę memu duchowieństwu uczestniczyć w takich poczynaniach. Dbając o dobro i interes państwa, będę się starał o uchylenie od niego wszelkich niebezpieczeństw, o których wiedziałbym, że mu grożą⁷⁹”.

11 września, w piątek, o godz. 17, Jego Eminencja był na posiedzeniu księży profesorów w Seminarium Duchownym⁸⁰.

14 września, w poniedziałek, z okazji otwarcia roku szkolnego w Seminarium Metropolitalnym, o godz. 8 rano, Jego Eminencja w kaplicy seminaryjnej odprawił Mszę Świętą, po której wygłosił do alumnów przemówienie o wielkości i świętości powołania kapłańskiego i o przygotowaniu duchowym i umysłowym niezbędnym do tego stanu⁸¹.

22 września, we wtorek, Jego Eminencja przyjął – składających mu wizytę – arcybiskupa i metropolitę rumuńskiego Nektariusza oraz A. Jacovaky – posła rumuńskiego w Warszawie⁸².

24 września, w czwartek, o godz. 9, Jego Eminencja odprawił w katedrze Mszę Świętą za dusze śp. pracowników policji państwowej⁸³.

25 września, w piątek, o godz. 9, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w pobernardyńskim kościele św. Anny ku czci bł. Władysława z Gielniowa z okazji uroczystości patrona Warszawy. Po nabożeństwie zwiedził odrestaurowane – kosztem ok. 30 tys. zł. złożonych na tacę przez lud warszawski – części świątyni (długi

76 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1925, s. 239.

77 Tamże.

78 Także.

79 Tamże; PK 1925, s. 574.

80 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1925, s. 239.

81 PK 1925, s. 589; zob. *Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1925, s. 239; *Otwarcie roku szkolnego w Seminarium Metropolitalnym*, WAW 1925, s. 239–240.

82 PK 1925, s. 605.

83 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1925, s. 299.

korytarz klasztorny, kruchty, kaplica pogrzebowa, kaplica M. B. Loretańskiej, za-budowania kościelne, historyczny dziedziniec obok dzwonnicy, starożytna figura M.B. z 1570 r.)⁸⁴.

27 września, w niedzielę, Jego Eminencja dokonał konsekracji świeżo powięk-szonego kościoła na terenie Szpitala Dzieciątka Jezus⁸⁵.

29–30 września oraz 2 października, we wtorek, środę i piątek, Jego Eminencja brał udział w posiedzeniach Komitetu Księży Biskupów⁸⁶.

4 października, w niedzielę, o godz. 8.30, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kaplicy sióstr zmartwychwstank przy ul. Mokotowskiej⁸⁷.

Następnie Arcypasterz uczestniczył w powitaniu przybyłego z Turynu ks. Filipa Rinaldiego – generała oo. salezjanów, które miało miejsce w gmachu zakładu wy-chowawczego im. ks. Siemca w Warszawie. W przemowie powitalnej Kardynał A. Kakowski „podkreślił przede wszystkim, że Polska nie tylko wiarę chrześci-jańską, ale również kulturę i cywilizację chrześcijańską zawdzięcza w pierwszym rzędzie Rzymowi i Włochom. Te cenne skarby duchowe zapewniły Ojczyźnie na-szej świetność i potęgę polityczną w czasie niepodległości, moc i trwałość w cięż-kich chwilach niewoli i triumf zmartwychwstania i odrodzenia w obecnej dobie. Z Włoch również zawitały do nas nowe idee wychowania młodzieży, których wyrazicielem i krzewicielem jest Zgromadzenie OO. Salezjanów. Rozwój szkolnic-twa zawodowego, owianego duchem radości, wesela i nadprzyrodzonej miłości Boga i bliźnich – oto wzniosłe powołanie tego Zgromadzenia na ziemiach na-szych. Zakończył J. Eminencja swe przemówienie podziękowaniem ks. Rinaldi’emu za prace już dokonane na terenie Archidiecezji Warszawskiej przez OO. Salezjanów w czasie rządów obecnego Generała”⁸⁸.

9 października, w piątek, o godz. 10, Jego Eminencja odprawił w katedrze żałobne nabożeństwo za duszę śp. patriarchy Zaleskiego⁸⁹.

12 października, w poniedziałek, o godz. 10, Jego Eminencja odprawił w ko-sciele popaulińskim nabożeństwo żałobne za duszę śp. ks. prał. Gnatowskiego⁹⁰.

15 października, w czwartek, o godz. 8, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kaplicy Konwiktu Teologicznego, po której wygłosił przemówienie do księży studentów⁹¹. Nawoływał obecnych, by podczas swych studiów akademickich zdobywali gruntowną wiedzę, poznawali metody badania naukowego i by teraz i w przyszłości byli prawdziwymi miłośnikami nauki. Zdobywając wiedzę i przez to poznając prawdę, powinni umacniać się w wierze, która jest „podstawą rzeczy

84 Tamże; PK 1925, s. 605.

85 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1925, s. 299; PK 1925, s. 620–621.

86 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1925, s. 300.

87 Tamże.

88 PK 1925, s. 637.

89 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1925, s. 300.

90 Tamże.

91 Tamże.

tych, których się spodziewamy, wywodem rzeczy niewidzialnych” (Żyd. 11,1), pogłębiać miłość ku Bogu, który jest przedmiotem zarówno wiary, jak i wiedzy prawdziwej. Kształcąc swój umysł – głosił Najdostojniejszy Arcypasterz – nie powinni słuchacze teologii zapominać o swoim wyrobieniu duchowym, o kształceniu charakteru i woli, słowem o dążeniu do doskonałości chrześcijańskiej. Arcypasterz życzył studentom-teologom, by ci teraz w przyszłości byli dobrymi kapłanami, by dobry wpływ wywierali na swoich kolegów – studentów na Uniwersytecie i by w przyszłości byli prawdziwymi kierownikami, wodzami i nauczycielami ludu.

W końcu Jego Eminencja ks. kardynał wyraził głęboką nadzieję, że nasi księża-studenci teologowie sprostają godnie swemu zadaniu i że będą w przyszłości apostołami prawdziwej nauki Chrystusowej i pomocnikami swoich biskupów.

Niech tylko teraz i zawsze – mówił książę Kościoła – pamiętają o przywiązaniu i miłości do Zastępcy Chrystusowego, a Następcy Piotrowego, do Ojca Świętego i do hierarchii kościelnej. Po przemówieniu Jego Eminencji, księża studenci, w mieszkaniu ks. rektora Goworzewskiego, witając na początku roku akademickiego Najdostojniejszego Arcypasterza, dziękowali mu serdecznie za rady, wskazówki i napomnienia, udzielane im podczas przemówienia w kaplicy⁹².

18 października, w niedzielę, o godz. 8, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kaplicy schroniska św. Józefa na Sielcach⁹³.

20 października, we wtorek, Jego Eminencja był na posiedzeniu księży biskupów w sprawie Kościoła katolickiego na Kresach Wschodnich⁹⁴.

23 października, w piątek, Jego Eminencja wystosował do swego duchowieństwa następującą odezwę: „W dniu 2 listopada r. b. Naród Polski czcić będzie pamięć poległego w obronie Ojczyzny żołnierza polskiego. Łącznie z podniosłem uczuciem Narodu i Kościół Katolicki zanosí modły do Nieba o wieczny pokój dla zmarłych naszych bohaterów. Wobec tego polecamy Wielebnemu Duchowieństwu Archidiecezji, ażeby w dniu Zadusznyim po modłach liturgicznych, w czasie procesji żałobnej, po V stacji, odmówiło wraz z wiernymi 3 Ojcze nasz, 3 Zdrowaś Maria i 3 razy Wieczny odpoczynek za dusze poległych. Aleksander Kard. Kakowski”⁹⁵.

25 października, w niedzielę, o godz. 9, Jego Eminencja odprawił w katedrze Mszę Świętą w intencji uczestników Zjazdu Inspektorów Szkolnych z całej Polski⁹⁶.

29 października, w czwartek, o godz. 17, Jego Eminencja był na posiedzeniu warszawskich księży proboszczów u bpa Szcześniaka⁹⁷. Natomiast o godz. 20 był na odczycie O. Munnyneka – rektora Uniwersytetu Fryburskiego⁹⁸.

92 PK 1925, s. 669.

93 *Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1925, s. 300.

94 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1925, s. 329.

95 *Uroczystość „Nieznanego Żołnierza”*, WAW 1925, s. 306–307; PK 1925, s. 669.

96 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1925, s. 329.

97 Tamże.

98 Tamże, s. 330.

31 października, w sobotę, o godz. 18, Jego Eminencja był u marszałka Trąmpczyńskiego na posiedzeniu członków „Komitetu sprowadzenia zwłok H. Sienkiewicza do Polski”⁹⁹.

2 listopada, w poniedziałek, „w Dzień Zaduszny przybyły o godz. 6-ej rano zwłoki Nieznanego Żołnierza ze Lwowa na dworzec Główny skąd przeniesiono je natychmiast do Katedry św. Jana. O godz. 11-ej J. Em. Kardynał Kakowski odprawił uroczystą Mszę św. żałobną, na której był obecny pan prezydent Rzeczypospolitej, reprezentanci Rządu, Sejmu i Senatu. Z dostojników duchownych zauważyliśmy: J. Em. Nuncjusza, J. E. Biskupa Galla i J. E. Biskupa Szcześniaka. Po nabożeństwie wszedł na ambonę ks. profesor Szlagowski i, wśród ciszy skupienia, wygłosił prześliczne okolicznościowe przemówienie”¹⁰⁰.

4 listopada, w środę, o godz. 9.30, Jego Eminencja udzielił Sakramentu Bierzmowania w kościele św. Karola Boromeusza, a potem, o godz. 11 odprawił tam uroczystą sumę¹⁰¹.

6 listopada, w piątek, o godz. 17, Jego Eminencja odbył posiedzenie z księżmi profesorami wydziału teologicznego przy Uniwersytecie Warszawskim¹⁰².

7 listopada, w sobotę, Jego Eminencja brał udział w Konferencjach Księżych Biskupów w Biurze Episkopatu Polski¹⁰³.

8 listopada, w niedzielę, o godz. 10, Jego Eminencja odprawił w kościele św. Krzyża Mszę Świętą z okazji Tygodnia Akademickiego¹⁰⁴.

29 listopada, w niedzielę, o godz. 8.30, Jego Eminencja odprawił w kaplicy sióstr nazaretanek Mszę Świętą z racji 50-lecia istnienia tego zgromadzenia, następnie przemówił do sióstr i do znajdujących się w ich zakładzie uczennic¹⁰⁵.

8 grudnia, we wtorek, o godz. 10, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kaplicy Zgromadzenia Sióstr Rodziny Maryi przy ul. Żelaznej¹⁰⁶.

16 grudnia, w środę, o godz. 10 rano, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą za duszę śp. G. Narutowicza, pierwszego Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej¹⁰⁷.

17 grudnia, w czwartek, o godz. 17, Jego Eminencja był na posiedzeniu księży proboszczów w mieszkaniu ks. Blizińskiego, prob. parafii św. Michała na Mokotowie¹⁰⁸.

19 grudnia, w sobotę, o godz. 17, Jego Eminencja był na akademii, urządzonej

99 Tamże.

100 Tamże; PK 1925, s. 701. Tam również drukowane jest wspomniane przemówienie ks. Szlagowskiego.

101 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1925, s. 330.

102 Tamże.

103 Tamże.

104 Tamże.

105 *Kronika. Czynności Jego Em. Arcypasterza*, WAW 1925, s. 373.

106 Tamże.

107 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1926, s. 39.

108 Tamże.

w Seminarium Metropolitalnym w Warszawie, z okazji 1600-lecia pierwszego soboru powszechnego w Nicei¹⁰⁹.

20 grudnia, w niedzielę, o godz. 11, Jego Eminencja odprawił w kościele św. Krzyża uroczystą Mszę Świętą z racji 300-lecia istnienia Zgromadzenia Księża Misjonarzy¹¹⁰.

24 grudnia, w czwartek, w Wigilię Bożego Narodzenia, Jego Eminencja przyjął życzenia świąteczne, które złożyło mu duchowieństwo warszawskie na czele z Jego Ekscelencją ks. biskupem Szcześniakiem¹¹¹.

25 grudnia, w piątek, w uroczystość Bożego Narodzenia, o godz. 12 w nocy, Jego Eminencja odprawił w katedrze Mszę Świętą – pasterkę¹¹².

27 grudnia, w niedzielę, o godz. 9 rano, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kaplicy sióstr zmartwychwstank przy ul. Sewerynow¹¹³.

28 grudnia, w poniedziałek, o godz. 8.30 rano, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kaplicy sióstr miłosierdzia przy ul. Starej¹¹⁴.

109 Tamże, s. 40; *Uroczystość w Seminarium Metropolitalnym*, WAW 1926, s. 41–42.

110 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1926, s. 40.

111 *Z dnia wigilijnego*, WAW 1926, s. 41.

112 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1926, s. 40.

113 Tamże.

114 Tamże.

1926

1 stycznia, w piątek, o godz. 11.30, Jego Eminencja złożył życzenia Prezydentowi Rzeczypospolitej Polskiej na Zamku Królewskim, potem od godz. 13 do godz. 18 przyjmował u siebie w pałacu od gości noworoczne życzenia¹.

2 stycznia, w sobotę, o godz. 13.30, Jego Eminencja wyjechał do Katowic².

3 stycznia, w niedzielę, Jego Eminencja udzielił konsekracji pierwszemu biskupowi diecezji śląskiej Jego Ekscelencji ks. A. Hlondowi³.

5 stycznia, we wtorek, Jego Eminencja powrócił z Katowic do Warszawy⁴.

11 stycznia, w poniedziałek, o godz. 11 rano, Jego Eminencja odprawił w katedrze żałobne nabożeństwo za duszę śp. królowej włoskiej Małgorzaty⁵.

18 stycznia, w poniedziałek, o godz. 10, w kościele Zbawiciela Jego Eminencja ks. kardynał Kakowski odprawił za duszę śp. ks. prał. R. Rembielińskiego nabożeństwo żałobne, w którym uczestniczyły wielkie rzesze wiernych oraz liczne duchowieństwo na czele z ks. arcybiskupem Roppem i ks. biskupem Szcześniakiem⁶.

20 stycznia, w środę, Jego Eminencja ks. kardynał Kakowski – w stuletnią rocznicę zgonu ks. St. Staszica – odprawił w kościele św. Krzyża w Warszawie nabożeństwo żałobne, po którym w Pałacu Staszicowskim pobłogosławił pamiątkową tablicę⁷.

25 stycznia, w poniedziałek, o godz. 8.15, Jego Eminencja ks. kardynał wyjechał do Łomży na ingres Jego Ekscelencji ks. biskupa R. Jałbrzykowskiego⁸.

27 stycznia, w środę, Jego Eminencja powrócił z łomżyńskiego ingresu do Warszawy⁹.

29 stycznia, w piątek, Jego Eminencja – wspólnie z ks. biskupem Szcześniakiem – uczestniczył w posiedzeniu księży profesorów Seminarium Metropolitalnego poświęconym egzaminom kleryckim z pierwszego półrocza 1926 roku¹⁰.

10 lutego, w środę, Jego Eminencja uczestniczył w odbywanej w mieszkaniu ks. prob. Ryniewiczza sesji księży proboszczów warszawskich¹¹.

12 lutego, w piątek, z okazji 4. rocznicy koronacji Ojca Świętego Piusa XI, Jego Eminencja kardynał Kakowski uczestniczył w celebrowanej w archikatedrze Mszy Świętej¹² oraz w kilku akademiach tego dnia, na tę okoliczność przygotowanych

1 Tamże.

2 Tamże; PK 1925, s. 798.

3 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1926, s. 40.

4 Tamże.

5 Tamże.

6 *Z pogrzebu ś. p. Ks. prał. R. Rembielińskiego*, WAW 1926, s. 82–83.

7 PK 1926, s. 63; *W stuletnią rocznicę zgonu Ks. St. Staszica*, WAW 1926, s. 83.

8 *Pobył Arcypasterza w Łomży*, WAW 1926, s. 83.

9 Tamże.

10 *Z Seminarium Metropolitalnego*, WAW 1926, s. 83.

11 *Sesja XX. Proboszczów*, WAW 1926, s. 127.

12 *Uroczystość papieska w katedrze*, WAW 1926, s. 126.

w Kurii Metropolitalnej, Seminarium Duchownym¹³, Konwikcie Teologicznym¹⁴ i w Ratuszu¹⁵.

15 lutego, w poniedziałek, „o godz. 8-ej rano, wyjechał J. Em. Arcypasterz w towarzystwie J. E. ks. Biskupa Galla do Poznania na pogrzeb ś. p. Kardynała Dalbora. Jego Eminencji towarzyszyli przedstawiciele kapituły warszawskiej, ks. infułat Brzeziwicz i ks. prał. Kępiński oraz przedstawiciele kapituły Łowickiej, księża kanonicy: Bojanek i Stępowski [...]. W czasie podróży do Poznania, bardzo ostentacyjnie witano J. Em. Kardynała Kakowskiego na dworcu w Łowiczu i we Włocławku”¹⁶.

16 lutego, we wtorek, w Poznaniu i Gnieźnie, Jego Eminencja – z 15 księżmi biskupami – uczestniczył w uroczystościach pogrzebowych Prymasa Polski Kardynała Dalbora¹⁷.

18 lutego, w czwartek, o godz. 18.25, Jego Eminencja powrócił z Poznania do Warszawy¹⁸.

21 lutego, w niedzielę, w Konwikcie Teologicznym, z powodu zakończenia przez księży-akademików rekolekcji wielkopostnych, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą i wygłosił do księży teologów przemówienie o potrzebie dążenia do doskonałości chrześcijańskiej¹⁹.

26 lutego, w piątek, w dniu imienin Arcypasterza, w katedrze uczestniczył on w uroczystej Mszy Świętej odprawionej w jego intencji, a od godz. 12 przyjmował życzenia od księży i alumnów. „Od godziny zaś 3-ej do 7-ej po południu ks. Kardynał przyjmował życzenia od wielu gości świeckich, między innymi od pana Prezydenta Rzeczypospolitej, od p. premiera A. Skrzyńskiego, od p. ministra Grabskiego, od p. posła pełnomocnego i ministra nadzwyczajnego Simicza, obecnie mianowanego posłem przy Watykanie”²⁰.

27 lutego, w sobotę, o godz. 11, „J. Eminencja Arcypasterz dokonał w swej kaplicy instytucji kanonicznej: prob. par. Rokitno ks. Sędziakowskiego na prepozyta Kapituły Łowickiej i ks. L. Stępowskiego z Łowicza na archidiakona a ks. E. Szczodrowskiego na kanonika tejże kapituły”²¹.

2 marca, we wtorek, w Warszawie Jego Eminencja objął przewodnictwo, rozpoczynającego tego dnia swoje obrady, zgromadzenia biskupów polskich²².

13 *Akademia ku czci Piusa XI w Seminarium Metropolitalnym*, WAW 1926, s. 126.

14 *Akademia papieska w Konwikcie teologicznym*, WAW 1926, s. 126.

15 *Akademia papieska w Ratuszu*, WAW 1926, s. 126.

16 *Wyjazd Arcypasterza do Poznania*, WAW 1926, s. 125.

17 *Z pogrzebu Kard. Dalbora*, WAW 1926, s. 125.

18 *Zob. Wyjazd Arcypasterza do Poznania*, WAW 1926, s. 125.

19 *Z Konwiktów teologicznego*, WAW 1926, s. 127.

20 *Z dnia imienia Arcypasterza*, WAW 1926, s. 128–129.

21 *Instytucja kanoniczna*, WAW 1926, s. 128.

22 PK 1926, s. 158.

6 marca, w sobotę, Jego Eminencja uczestniczył w odprawianym w salezjańskim kościele Najświętszej Rodziny na Powiślu nabożeństwie żałobnym za duszę śp. kardynała Cagliero²³.

7 marca, w niedzielę, o godz. 11, w warszawskim kościele pokarmelickim, przy Krakowskim Przedmieściu, Jego Eminencja kardynał Kakowski odprawił uroczystą Mszę Świętą z okazji 100. rocznicy przeniesienia do kościoła oo. Karmelitów obrazu Matki Boskiej Różańcowej, który otrzymał w darze od papieża Innocentego XI, po zwycięstwie pod Wiedniem, król Jan III Sobieski²⁴.

11 marca, w czwartek, Jego Eminencja uczestniczył w odbywającym się w mieszkaniu ks. prał. Prądzyńskiego, posiedzeniu księży proboszczów parafii warszawskich²⁵.

14 marca, w niedzielę, o godz. 10.30, w kościele św. św. Piotra i Pawła, Jego Eminencja ks. kardynał Kakowski odprawił za duszę śp. arcybiskupa Cieplaka uroczystą Mszę Świętą, po której ks. prof. A. Szlagowski wygłosił żałobne przemówienie. W tymże dniu o godz. 16, nastąpiła, w uroczystym pochodzie, eksportacja zwłok na Dworzec Wileński. Jego Eminencja ks. kardynał Kakowski odprawił modły żałobne przy trumnie, potem poprowadził kondukt żałobny do bramy cmentarnej kościoła²⁶.

15 marca, w poniedziałek, Jego Eminencja – z licznym zastępem dostojników Kościoła polskiego – udał się pociągiem do Wilna, gdzie uczestniczył w uroczystościach pogrzebowych Biskupa-Męczennika²⁷.

17 marca, w środę, Jego Eminencja powrócił z Wilna do Warszawy²⁸.

22 marca, w poniedziałek, o godz. 16, Jego Eminencja odwiedził Mniejsze Seminarium na Pradze, spotykając się z seminarzystami i zapoznając się z użytecznością wprowadzonych tam ostatnio nowych urządzeń²⁹.

28 marca, w Niedzielę Palmową, w kościele archikatedralnym św. Jana, Jego Eminencja dokonał poświęcenia palm oraz celebrował procesję³⁰.

1 kwietnia, w Wielki Czwartek, Jego Eminencja odprawił w archikatedrze uroczyste nabożeństwo³¹.

3 kwietnia, w Wielką Sobotę, wieczorem, Jego Eminencja celebrował Rezurekcję³².

23 *Nabożeństwo żałobne za duszę ś. p. Kardynała Cagliero*, WAW 1926, s. 129.

24 *Uroczystość w kościele po-karmelickim*, WAW 1926, s. 129.

25 *Posiedzenie ks. ks. Proboszczów*, WAW 1926, s. 167.

26 *Z pogrzebu ś. p. Arcybiskupa Cieplaka*, WAW 1926, s. 166.

27 Tamże.

28 Tamże.

29 *Z Seminarium Mniejszego na Pradze*, WAW 1926, s. 166.

30 PK 1926, s. 221; *Z Wielkiego Tygodnia*, WAW 1926, s. 167.

31 Tamże.

32 Tamże.

4 kwietnia, w Niedzielę Wielkanocną, Jego Eminencja odprawił uroczystą sumę³³.

11 kwietnia, w niedzielę, o godz. 13, Jego Eminencja ks. kardynał Kakowski dokonał konsekracji czterech dzwonów dla kościoła parafii św. Krzyża³⁴.

14 kwietnia, w środę, o godz. 17, Jego Eminencja uczestniczył w posiedzeniu księży proboszczów parafii warszawskich, które odbywało się w mieszkaniu ks. dziekana Jakuba Dąbrowskiego na Ochocie³⁵.

18 kwietnia, w niedzielę, o godz. 10, w kościele św. Floriana na Pradze, z okazji 10-lecia Towarzystwa Przyjaciół Pragi, Jego Eminencja odprawił uroczyste nabożeństwo³⁶.

27 kwietnia, we wtorek, o godz. 17, w Domu Księży Emerytów na Pradze, Jego Eminencja był obecny na posiedzeniu członków Zarządu tego Domu³⁷.

2 maja, w niedzielę, o godz. 9 rano, Jego Eminencja odprawił w swej kaplicy, w intencji korporacji akademickiej „Ostoja” Mszę Świętą i dokonał poświęcenia sztandaru tej organizacji. Na Mszę, oprócz członków korporacji „Ostoja”, przybyli również ze sztandarami studenci innych korporacji akademickich. Jego Eminencja wygłosił do zebranych okolicznościowe przemówienie³⁸.

3 maja, w poniedziałek, w katedrze św. Jana, Jego Eminencja odprawił uroczyste nabożeństwo połączone z modłami na intencję Ojczyzny i Prezydenta Rzeczypospolitej³⁹.

4 maja, we wtorek, o godz. 18.15, Jego Eminencja – w towarzystwie ks. kan. K. Bączkiewicza – wyjechał do Rzymu. Na dworcu kolejowym żegnali Arcypasterza liczni księża, na czele z Nuncjuszem Apostolskim Jego Ekscelencją ks. arcybiskupem Laurim i Jego Ekscelencją ks. biskupem Gallem oraz przedstawiciele władz świeckich⁴⁰.

26 maja, we wtorek, o godz. 15.35, Jego Eminencja powrócił z Rzymu do Warszawy⁴¹.

27 maja, w środę, o godz. 17, Jego Eminencja przyjął premiera K. Bartela⁴².

28 maja, w czwartek, o godz. 12 w południe Jego Eminencja rewizytował premiera⁴³.

31 maja, w poniedziałek, o godz. 11, Jego Eminencja odprawił w katedrze Mszę Świętą w intencji spokoju i zgody w Ojczyźnie⁴⁴.

33 Tamże.

34 *Konsekracja dzwonów*, WAW 1926, s. 205.

35 *Sesja Ks. Ks. proboszczów*, WAW 1926, s. 205.

36 *Z racji 10-lecia Tow. Przyjaciół Pragi*, WAW 1926, s. 206.

37 *Z Domu Ks. Ks. Emerytów*, WAW 1926, s. 206.

38 *Poświęcenie sztandaru korporacji akademickiej p. n. „Ostoja”*, WAW 1926, s. 206.

39 *W dzień 3 maja*, WAW 1926, s. 206.

40 PK 1926, s. 284; *Wyjazd J. Em. Arcypasterza do Rzymu*, WAW 1926, s. 205.

41 *Powrót J. Em. Arcypasterza*, WAW 1926, s. 235.

42 *Wizyty i rewizyty*, WAW 1926, s. 235.

43 Tamże.

44 *Nabożeństwo za Ojczyznę*, WAW 1926, s. 235.

1 czerwca, we wtorek, o godz. 17, Jego Eminencja przyjął nowo obranego Prezydenta Rzeczypospolitej prof. Ignacego Mościckiego⁴⁵.

3 czerwca, w czwartek, w uroczystość Bożego Ciała, Jego Eminencja odprawił w katedrze uroczystą Mszę Świętą i celebrował procesję⁴⁶.

4 czerwca, w piątek, o godz. 16.30, Jego Eminencja wraz z bpem Gallem złożyli wizytę Prezydentowi Rzeczypospolitej⁴⁷.

11 czerwca, w piątek, o godz. 9 rano, Jego Eminencja odprawił w Bazylice Serca Jezusowego na Pradze Mszę Świętą i udzielił tam 732 osobom Sakramentu Bierzmowania⁴⁸.

12 czerwca, w sobotę, o godz. 16, Jego Eminencja udzielił w kościele św. Stanisława na Woli 780 osobom Sakramentu Bierzmowania⁴⁹.

22 czerwca, we wtorek po południu, Jego Eminencja, z okazji 13. rocznicy swej konsekracji, przyjmował życzenia od duchowieństwa i wiernych⁵⁰.

24 czerwca, w czwartek, Jego Eminencja uczestniczył w uroczystym zjeździe misyjnym⁵¹.

26 czerwca, w sobotę, o godz. 15.30, Jego Eminencja złożył rewizytę p. Laroche – ambasadorowi francuskiemu⁵².

29 czerwca, we wtorek, o godz. 11, Jego Eminencja odprawił w katedrze św. Jana uroczystą sumę⁵³.

4 lipca, w niedzielę, o godz. 8, Jego Eminencja odprawił, z racji zjazdu Sodalicii Mariańskiej, Mszę Świętą w kościele sióstr Wizytek i wygłosił tam przemówienie. Tegoż dnia o godz. 12.30, był na akademii w Ratuszu z racji 150. rocznicy niepodległości Stanów Zjednoczonych⁵⁴.

6 lipca, we wtorek, po południu Jego Eminencja wyjechał na wypoczynek wakacyjny⁵⁵.

2 sierpnia, w poniedziałek, o godz. 13, Jego Eminencja powrócił do Warszawy z wypoczynku wakacyjnego⁵⁶.

4 sierpnia, w środę, o godz. 11, Jego Eminencji złożył osobiście wizytę p. Sujkowski, minister wyznań religijnych i oświecenia publicznego⁵⁷.

45 *Wizyty i rewizyty*, WAW 1926, s. 235.

46 *W uroczystość Bożego Ciała*, WAW 1926, s. 235.

47 *Wizyty i rewizyty*, WAW 1926, s. 235.

48 *Bierzmowanie*, WAW 1926, s. 235.

49 Tamże.

50 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1926, s. 270; PK 1926, s. 414.

51 PK 1926, s. 414.

52 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1926, s. 270.

53 Tamże.

54 Tamże.

55 Tamże.

56 Tamże.

57 Tamże.

5 sierpnia, w czwartek, Jego Eminencja rewizytował min. Sujkowskiego⁵⁸.

9 sierpnia, w poniedziałek, Jego Eminencja odwiedził, w towarzystwie bpa Galla, wychowanków Seminarium Duchownego warszawskiego, przebywających na wywczasach letnich w Skolimowie⁵⁹.

10 sierpnia, we wtorek, o godz. 5.30 złożył Jego Eminencji Arcypasterzowi wizytę prawosławny metropolita z Korfu Pontilomonos. Jego Eminencja rozmawiał z gościem o konieczności zjednoczenia Kościołów⁶⁰.

6 września, w poniedziałek, na zakończenie ćwiczeń rekolekcyjnych alumnów Seminarium Metropolitalnego Jego Eminencja „w kaplicy tamtejszej odprawił Mszę św., po czym wygłosił do alumnów przemówienie o wzniosłości i potrzebie powołania kapłańskiego”⁶¹.

7 września, we wtorek, Jego Eminencja był obecny na plenarnym posiedzeniu komitetu organizacyjnego Zjazdu Katolickiego, na którym obradowano „nad sprawą zorganizowania na terenie archidiecezji warszawskiej Ligi Katolickiej, opartej na statucie Ligi katolickiej włoskiej. Jego Eminencja wygłosił na ten temat dłuższą przemowę, w której nakreślił program prac i charakter omawianej organizacji”⁶².

10 września, w piątek, Jego Eminencja prowadził orszak żałobny towarzyszący przeniesieniu zwłok śp. ks. biskupa Szcześniaka z jego domowej kaplicy do kaplicy hr. Przeździeckich⁶³.

13 września, w poniedziałek, Jego Eminencja wziął udział w uroczystościach pogrzebowych śp. biskupa Szcześniaka, odprawiając – w otoczeniu duchowieństwa – uroczystą Mszę żałobną, następnie przy katafalku *castrum doloris*⁶⁴.

15 września, w środę, „J. Em. Najdostojniejszy Arcypasterz dokonał poświęcenia nowo wzniesionego gmachu szkolnego SS. Nazaretanek przy ul. Czerniakowskiej. O godz. 9.30 J. Em. odprawił Mszę św. w prowizorycznej kaplicy nowego gmachu, na której byli obecni J. E. ks. Biskup Gall, przedstawiciele rządu i miasta oraz liczne rzesze rodziców. Po odprawionym nabożeństwie, przemówił w słowach mocnych i podniosłych J. Em. ks. Kardynał. Treścią przemowy była teza, iż szkoła jest przyszłością narodu. Jaka szkoła, takie i społeczeństwo. Kościół zawsze popierał oświatę. Ośrodki parafialne były zarazem ośrodkami oświaty. J. Em. zaznaczył z naciskiem, że Polska, jeśli jest niepodległą, zawdzięcza to w znacznej mierze Kościołowi katolickiemu, przyszłość też swą całą musi fundować i oprzeć na katolicyzmie. Katolicyzm nie tylko wspiera ducha narodowego w kraju, ale podtrzymuje go i umacnia za granicą, na emigracji. Pod tym względem działalność Kościoła jest niezastąpiona i wyłączna. Kolonie nasze w Ameryce zawdzięczają ugruntowanie polskości przede

58 Tamże.

59 Tamże.

60 Tamże.

61 PK 1926, s. 572.

62 PK 1926, s. 572.

63 *Z pogrzebu ś. p. Ks. Biskupa Szcześniaka*, WAW 1926, s. 352.

64 Tamże.

wszystkim działalności oświatowej SS. Nazaretanek, Felicjanek i Zmartwychwstank. Po przemówieniu J. Em. ks. Kardynał dokonał osobiście poświęcenia poszczególnych sal, obchodząc wszystkie korytarze w towarzystwie przedstawicieli Kościoła i władz⁶⁵.

16 września, w czwartek, Jego Eminencja przewodniczył posiedzeniu księży proboszczów z Warszawy. Odbyło się ono w mieszkaniu ks. prob. Krygiera na Powązkach i poświęcone było sprawom związanym z zakładaniem bibliotek i czytelnicy parafialnych oraz sposobom szerzenia pośród parafian dobrej prasy⁶⁶.

19 września, w niedzielę, Jego Eminencja uczestniczył w V Walnym Zjeździe Delegatów Stowarzyszenia Chrześcijańsko-Narodowego nauczycieli szkół powszechnych. Jego otwarciem było celebrowane przez Jego Eminencję o godz. 9, w kościele pokarmelickim uroczyste nabożeństwo. „Po ukończeniu Mszy św. J. Em. ks. Kardynał wygłosił do licznie zebranych delegatów przemówienie, w którym podkreślił wielkość, znaczenie i dostojność misji należycie spełnionej przez nauczycieli, jako wychowawców młodego pokolenia i krzewicieli oświaty i kultury. Przypomniał też Arcypasterz, jak to Kościół katolicki przez całe wieki, od początku swego istnienia, szerzył oświatę, jak zakładał szkoły parafialne, zakonne, katedralne i uniwersytety, jak w każdym kraju, szczepiąc cywilizację chrześcijańską, pielęgnował ducha narodowego. Czynił to również i w naszym kraju. Tu bowiem nauczycielska działalność Kościoła sprawiła, że naród polski, znajdując się między schizmą i protestantyzmem i będąc przez nie w czasie swej niewoli srodze prześladowanym, nie uległ, ale pozostał wiernym swej wierze i swojej Ojczyźnie. I w przyszłości nasz naród nie upadnie, o ile będzie miał dobrą szkołę, opartą na takich zasadach, na jakich chce ją oprzeć Stowarzyszenie Chrześcijańsko-Narodowego Nauczycielstwa. Błogosławił więc Arcypasterz z całego serca Chrześcijańsko-Narodowemu Nauczycielstwu i życzył mu, by jego ideologia znajdowała jak największą liczbę zwolenników⁶⁷. Jego Eminencja był też obecny na rozpoczęciu obrad, które toczyły się w sali ratuszowej⁶⁸.

21 września, we wtorek, Jego Eminencja uczestniczył w uroczystości poświęcenia kamienia węgielnego pod Dom Księży Emerytów na Pradze. „Uroczystość rozpoczęła się od podpisania przez J. Em. Najdostojniejszego Arcypasterza i zebranych erekcyjnego aktu [...]. Po dokonaniu poświęcenia fundamentów J. Em. Arcypasterz wygłosił do zebranych przemówienie, w którym podniósł dzieło wspańiałości Duchowieństwa Archidiecezji. Na pierwszym miejscu wymienił ś.p. ks. Z. Chełmickiego, który, mając czułą duszę na wszelką nędzę ludzką, może pierwszy pomyślał o budowie domu dla kapłanów emerytów. Obok niego wymienił Arcypasterz J. E. ks. Biskupa Polowego Galla, który gorąco ukochał i goręcej jeszcze popierał tę zbożną ideę. Wyraził dalej Najdostojniejszy Arcypasterz nadzieję, że Duchowieństwo przyłoży rękę do rozpoczętego dzieła i obfitymi ofiarami

65 *Poświęcenie gmachu szkolnego SS. Nazaretanek*, WAW 1926, s. 353; PK 1926, s. 590.

66 *Posiedzenie XX. Proboszczów*, WAW 1926, s. 353.

67 WAW, 1926, s. 354.

68 *Zjazd delegatów Stow. Chrz.-Nar. nauczycieli szkół powszechnych*, WAW 1926, s. 353–354.

przyczyni się do jego wykończenia. Życzeniem, aby Pan Bóg błogosławił rozpoczętemu dziełu, zakończył J. Eminencja swe przemówienie⁶⁹.

26 września, w niedzielę, o godz. 8.30, Jego Eminencja udał się do Walendowa, w parafii nadarzyńskiej, gdzie w kaplicy sióstr magdalenek odprawił Mszę Świętą i udzielił wychowankom tamtejszego zakładu Sakramentu Bierzmowania⁷⁰.

2 października, w sobotę, „J. Em. Najdostojniejszy Arcypasterz dokonał poświęcenia kaplicy OO. redemptorystów przy ul. Karolkowej i odprawił tam Mszę św., po ukończeniu której przemówił do tłumnie zebranego ludu, wyrażając między innymi uznanie dla niestrudzonej pracy OO. Redemptorystów⁷¹.

3 października, w niedzielę, „Najdostojniejszy Arcypasterz dokonał poświęcenia nowo wzniesionego gmachu Seminarium Duchownego w Łodzi. Przy tej okazji Łódź katolicka uroczyście witała w swych murach Dostojnego Gościa, jako byłego swego Arcypasterza, duchowieństwo zaś na przyjęciach i zebraniach witało Arcypasterza jako byłego swego profesora i wychowawcę, a obecnego wodza i przewodnika⁷².

6 października, w środę, o godz. 19, Jego Eminencja uczestniczył w pierwszym Ogólnym Zebraniu Koła Katechetek. Przemawiając do zebranych Arcypasterz przypomniał, że katechetka – zastępując w szkole kapłana – winna odznaczać się gorącą wiarą i zgodnym z nią życiem⁷³.

8 października, w piątek, o godz. 17, Jego Eminencja przewodniczył dorocznej sesji księży profesorów wydziału teologicznego Uniwersytetu Warszawskiego⁷⁴.

10 października, w niedzielę, Jego Eminencja był obecny w Seminarium Duchownym na zorganizowanej tam podniosłej akademii z okazji 700. rocznicy śmierci św. Franciszka z Asyżu. Po uroczystości Arcypasterz przewodniczył posiedzeniu księży profesorów Seminarium⁷⁵.

12 października, we wtorek, w Kurii Metropolitalnej, Jego Eminencja – wspólnie z biskupem Gallem – przewodniczył konferencji księży dziekanów z całej Archidiecezji⁷⁶.

13 października, w środę, o godz. 17, Jego Eminencja przyjął u siebie Prezydenta Rzeczypospolitej I. Mościckiego i jego małżonkę⁷⁷.

14 października, w czwartek, o godz. 8 rano, z racji rozpoczęcia roku akademickiego na Wydziale Teologii Katolickiej Uniwersytetu Warszawskiego, Jego Eminencja odprawił w kaplicy Konwiktu Teologicznego Mszę Świętą oraz wygłosił do księży studentów dłuższą przemowę, w której mówił o konieczności

69 *Poświęcenie kamienia węgielnego pod dom XX. Emerytów*, WAW 1926, s. 354–355.

70 *Wyjazd J. Em. Arcypasterza do Walendowa*, WAW 1926, s. 355.

71 *Poświęcenie kaplicy przy klasztorze OO. Redemptorystów*, WAW 1926, s. 355.

72 *Poświęcenie Seminarium Duchownego w Łodzi*, WAW 1926, s. 355.

73 *Z koła katechetek*, WAW 1926, s. 393.

74 *Sesja XX, Prof. wydziału teologicznego*, WAW 1926, s. 392.

75 *Akademia ku czci św. Franciszka*, WAW 1926, s. 392–393.

76 *Konferencja XX. Dziekanów*, WAW 1926, s. 393.

77 *Wizyta p. Prezydenta*, WAW 1926, s. 393.

pielęgnowania życia wewnętrznego, łącznie z pracą umysłową⁷⁸. Tego samego dnia, o godz. 15, Jego Eminencja rewizytował Prezydenta Rzeczypospolitej⁷⁹, po czym udał się do mieszkania ks. prob. M. Kossakowskiego, gdzie przewodniczył posiedzeniu księży proboszczów Warszawy⁸⁰.

17 października, w niedzielę, Jego Eminencja uczestniczył w ingresie abpa A. Hlonda do katedry poznańskiej oraz przewodniczył przygotowanej tam konferencji biskupów⁸¹.

23 października, w niedzielę, o godz. 8 rano, Jego Eminencja odprawił u siebie w kaplicy Mszę Świętą dla studentów z „Odrodzenia”, potem do zebranych wygłosił przemówienie⁸².

28 października, w czwartek, Jego Eminencja w swojej kaplicy dokonał instytucji kanonicznej księży: inf. H. Fiatowskiego, inf. A. Szlagowskiego, kan. A. Cieplińskiego i kan. A. Fajęckiego⁸³.

30 października, w sobotę, o godz. 17, Jego Eminencja był w Ratuszu na rozpoczęciu Zjazdu Polskiej Macierzy Szkolnej⁸⁴.

1 listopada, w poniedziałek, o godz. 9.30 rano Jego Eminencja dokonał, w kościele Bożego Ciała na Kamionku, poświęcenia ołtarza polowego dla harcerstwa polskiego, a następnie wygłosił przemówienie do licznie zebranej młodzieży harcerskiej. Tego samego dnia o godz. 11, w kościele Wszystkich Świętych, celebrował Mszę Świętą pontyfikalną⁸⁵.

2 listopada, we wtorek, o godz. 10 rano Jego Eminencja odprawił w katedrze nabożeństwo żałobne i wszystkie ceremonie związane z Dniem Zadusznym⁸⁶.

4 listopada, w czwartek, o godz. 10 rano, z powodu rozpoczęcia „Tygodnia Akademika” Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kościele pp. Wizytek⁸⁷.

6 listopada, w sobotę, o godz. 8.30, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kaplicy sióstr magdalenek przy ul. Żytniej⁸⁸.

7 listopada, w niedzielę, o godz. 15, Jego Eminencja dokonał w Jabłonie poświęcenia kamienia węgielnego pod budowę nowej świątyni pod wezwaniem Matki Boskiej Królowej Korony Polskiej, a do licznie zebranych parafian wygłosił przemówienie⁸⁹.

78 *Z konwiktów Teologicznego*, WAW 1926, s. 393.

79 *Wizyta p. Prezydenta*, WAW 1926, s. 393.

80 *Posiedzenie XX. Proboszczów*, WAW 1926, s. 393.

81 *Ingresy do Stolic Biskupich*, WAW 1926, s. 394.

82 *Zob. PK 1926*, s. 702–703.

83 *Instytucja kanoniczna*, WAW 1926, s. 393.

84 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1926, s. 432.

85 Tamże.

86 Tamże.

87 Tamże.

88 Tamże.

89 Tamże.

11 listopada, w czwartek, o godz. 10 rano, w rocznicę uwolnienia się Polski spod przemocy niemieckiej, Jego Eminencja odprawił w katedrze uroczystą Mszę Świętą w intencji pomyślności Ojczyzny⁹⁰.

12 listopada, w piątek, o godz. 17.30, Jego Eminencja był w gimnazjum św. Stanisława na akademii urządzonej przez uczniów tej szkoły ku czci św. Stanisława Kostki⁹¹.

13 listopada, w sobotę, o godz. 8 rano, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kościele oo. Jezuitów. Tegoż dnia był także w Filharmonii na akademii szkolnej urządzonej ku czci św. Stanisława Kostki⁹².

14 listopada, w niedzielę, o godz. 12 w południe, Jego Eminencja dokonał poświęcenia pomnika Chopina⁹³.

15 listopada, w poniedziałek, o godz. 9 rano, Jego Eminencja odprawił w katedrze, w dziewiątą rocznicę zgonu śp. Henryka Sienkiewicza, nabożeństwo żałobne⁹⁴.

18 listopada, w czwartek, o godz. 17.15, Jego Eminencja dokonał, w sali Resursy Obywatelskiej, otwarcia kiermaszu Narodowej Organizacji Kobiet⁹⁵.

22 listopada, w poniedziałek, o godz. 16, Jego Eminencja odbył, u siebie w pałacu, sesję z członkami Consilium Vigilantiae⁹⁶.

23 listopada, we wtorek, o godz. 16.30, Jego Eminencja zaszczyił swoją obecnością walne zebranie Katolickiego Związku Polek⁹⁷.

26 listopada, w piątek, o godz. 17, Jego Eminencja zaszczyił swoją obecnością walne zebranie Chrześcijańskiego Towarzystwa Obrony Kobiet w sali Pompejańskiej Hotelu Europejskiego⁹⁸.

27 listopada, w sobotę, o godz. 12 w południe, Jego Eminencja był na otwarciu wystawy w Towarzystwie Zachęty Sztuk Pięknych⁹⁹.

30 listopada i 1 grudnia, we wtorek i w środę, Jego Eminencja przewodniczył Konferencji Księża Biskupów, której przedmiotem była bardzo poważna sytuacja społeczeństwa i Kościoła w Polsce, zmuszająca Episkopat Polski do wystąpienia w obronie rodziny i moralności publicznej¹⁰⁰.

1 grudnia, w środę, o godz. 17, Jego Eminencja był na sesji u marszałka Rataja, w sprawie budowy świątyni pod wezwaniem Opatrzności Bożej¹⁰¹.

90 Tamże.

91 Tamże.

92 Tamże, s. 433.

93 Tamże.

94 Tamże.

95 Tamże.

96 Tamże.

97 Tamże.

98 Tamże.

99 Tamże.

100 Tamże.

101 Tamże.

3 grudnia, w piątek, o godz. 10 rano, Jego Eminencja odprawił w katedrze żałobne nabożeństwo za dusze poległych za wolność Ojczyzny, a następnie dokonał poświęcenia pomnika ku ich czci¹⁰².

4 grudnia, w sobotę, o godz. 17, Jego Eminencja był w gimnazjum imienia E. Plater-Zyberkówny na akademii ku czci św. Franciszka z Asyżu¹⁰³.

7 grudnia, we wtorek, o godz. 10, Jego Eminencja odprawił żałobne nabożeństwo za dusze śp. arcybiskupów: Felińskiego i Popiela, a następnie dokonał poświęcenia dwóch pomników zmarłych Dostojników Kościoła¹⁰⁴.

8 grudnia, w środę, o godz. 10 rano, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kaplicy sióstr Zgromadzenia Rodziny Maryi przy ul. Żelaznej. Tegoż dnia, o godz. 18, dokonał poświęcenia sali Chrześcijańskiego Związku Służby Domowej przy ul. Kredytowej 14¹⁰⁵.

9 grudnia, w czwartek, o godz. 11 rano, Jego Eminencja był na otwarciu Zjazdu Ziemianek, gdzie do zebranych wygłosił dłuższe przemówienie. Z kolei o godz. 17, w pałacu arcybiskupim, wspólnie z duchowieństwem warszawskim Jego Eminencja kardynał Kakowski żegnał nuncjusza Lauriego, wyjeżdżającego do Rzymu, gdzie na najbliższym Konsystorzu zostanie mianowany kardynałem. Arcypasterz wygłosił w języku łacińskim podniosłą mowę pożegnalną „wykazując zasługi byłego Nuncjusza i prosząc Go, by nadal żywo zachował w pamięci Polskę. Kończąc, wręczył J. Em. odjeżdżającemu przesłiczny kielich, jako dar od duchowieństwa warszawskiego”¹⁰⁶.

11 grudnia, w sobotę, o godz. 21, Jego Eminencja kardynał Kakowski wydał na cześć Jego Eminencji kardynała Lauriego raut, na którym były reprezentowane: „zagraniczny korpus dyplomatyczny, sfery parlamentarne, świat naukowy i polityczny, generalicja, municypalność oraz liczne organizacje społeczne”¹⁰⁷.

12 grudnia., w niedzielę, o godz. 9 rano, Jego Eminencja odprawił w katedrze Mszę Świętą z racji Zjazdu Inspektorów Szkolnych¹⁰⁸.

13 grudnia, w poniedziałek, o godz. 14.10, Jego Eminencja wyjechał do Rzymu, aby wziąć tam udział w konsystorzu papieskim i przewodniczyć pielgrzymce młodzieży polskiej, udającej się do Rzymu na uroczystości 200. rocznicy kanonizacji św. Stanisława Kostki¹⁰⁹.

102 Tamże.

103 Tamże.

104 Tamże.

105 Tamże.

106 PK 1926, s. 782.

107 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1926, s. 433.

108 Tamże, 434.

109 Tamże; PK 1926, s. 799.

1927

17 stycznia, w poniedziałek, o godz. 15.35. Jego Eminencja powrócił z Rzymu do Warszawy. Na dworcu kolejowym witał Arcypasterza liczny zastęp duchowieństwa i osób świeckich¹.

24 stycznia, w poniedziałek, o godz. 16, Jego Eminencja przyjął u siebie w pałacu p. Dobruckiego, ministra wyznań religijnych i oświecenia publicznego. Tegoż dnia o godz. 17, Jego Eminencja przyjął u siebie marszałka Józefa Piłsudskiego, Prezesa Rady Ministrów².

25 stycznia, we wtorek, o godz. 11, Jego Eminencja brał udział na Zamku Królewskim w ceremonii wręczenia biretu Jego Eminencja ks. Wawrzyńcowi Lauriemu, jak również był na śniadaniu, które odbyło się z racji tej ceremonii u Prezydenta Rzeczypospolitej³.

26 stycznia, w środę, o godz. 17, Jego Eminencja złożył rewizytę marszałkowi Piłsudskiemu⁴.

28 stycznia, w piątek, o godz. 16, Jego Eminencja złożył rewizytę p. Dobruckiemu – ministrowi wyznań religijnych i oświecenia publicznego⁵.

2 lutego, w środę, w uroczystość *Purificatio BMV*, Jego Eminencja odprawił Mszę Świątą w kaplicy literackiej w katedrze św. Jana⁶.

5 lutego, w sobotę, o godz. 17, Jego Eminencja był na zebraniu Jazłowiczank, gdzie wygłosił przemówienie, w którym przedstawił postać śp. Matki Marceliny Darowskiej⁷.

10 lutego, w czwartek, o godz. 16.30, Jego Eminencja przyjął u siebie Prezydenta Rzeczypospolitej i jego małżonkę⁸.

11 lutego, w piątek, o godz. 17, Jego Eminencja był na przyjęciu u Prezydenta Rzeczypospolitej⁹.

12 lutego, w sobotę, Jego Eminencja odprawił w katedrze nabożeństwo z okazji 5. rocznicy koronacji Ojca Świętego Piusa XI¹⁰.

13 lutego, w niedzielę, o godz. 17, Jego Eminencja był obecny na akademii papieskiej w Ratuszu¹¹.

15 lutego, we wtorek, o godz. 10.55, Jego Eminencja wyjechał do Włocławka na pogrzeb śp. ks. biskupa Zdzitowieckiego¹².

1 *Kronika*, WAW 1927, s. 21; PK 1927, s. 47, 62.

2 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1927, s. 88.

3 Tamże.

4 Tamże.

5 Tamże.

6 Tamże.

7 Tamże.

8 Tamże.

9 Tamże.

10 Tamże.

11 Tamże.

12 Tamże.

16 lutego, w środę, o godz. 8.38, Jego Eminencja powrócił z Włocławka do Warszawy¹³.

25 lutego, w piątek, o godz. 17, w wigilię swoich imienin, Jego Eminencja przyjmował życzenia od duchowieństwa¹⁴.

26 lutego, w sobotę, w godz. od 16 do 18, Jego Eminencja przyjmował życzenia imieninowe od osób świeckich¹⁵. W ich gronie nie zabrakło także przedstawicieli prasy, szczególnie katolickiej, np. „Przegląd Katolicki” z 27 lutego 1927 w okolicznościowej publikacji – przypominając o potędze prasy, także w dziele krzewienia i obrony wiary, pisał: „J. Eminencja jest szczególniejszym jej protektorem. Jego zasługą jest, że w Warszawie wychodzi dziennik katolicki «Polak-Katolik», że do ludu trafia myśl katolicka w postaci tygodnika «Posiew», prasa katolicka jest źrenicą jego oka, przy każdej sposobności przypomina jej znaczenie, aktualność i doniosłe poslanictwo. Dziękując więc za opiekę nad prasą Redakcja prosiła o błogosławieństwo pasterskie dla ważnej i tak odpowiedzialnej pracy w zakresie słowa pisanego”¹⁶.

3 marca, w czwartek, o godz. 18, Jego Eminencja był na zebraniu Związku Katolickiego Polek¹⁷.

4 marca, w piątek, o godz. 20, Jego Eminencja był na Adoracji Kapłańskiej Najświętszego Sakramentu, która odbywała się zwykle w pierwszy piątek każdego miesiąca w kaplicy Dzieciątka Jezus przy ul. Moniuszki¹⁸.

6 marca, w niedzielę, o godz. 8 rano, ks. kardynał odprawił w kaplicy seminaryjnej Mszę Świętą, następnie, na zakończenie rekolekcji, wygłosił do alumnów dłuższe przemówienie¹⁹.

7, 8 i 9 marca, w poniedziałek, wtorek i środę, Jego Eminencja brał czynny udział w kursie instrukcyjnym Ligi Katolickiej²⁰.

9 marca, w środę, o godz. 18, Jego Eminencja odbył sesję z księżmi profesorami Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Warszawskiego w sprawie duszpasterstwa młodzieży akademickiej²¹.

15, 16 i 17 marca, we wtorek, środę i czwartek, Jego Eminencja brał udział w Konferencjach Księży Biskupów²².

21 marca, w poniedziałek, o godz. 8 rano, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kościele sióstr Sakramentek²³.

13 Tamże.

14 Tamże.

15 Tamże.

16 *W dniu Imienin Arcypasterza*, PK 1927, s. 130.

17 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1927, s. 88.

18 Tamże.

19 Tamże

20 Tamże.

21 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1928, s. 157.

22 Tamże.

23 Tamże.

24 marca, w czwartek, o godz. 9 rano, Jego Eminencja odprawił w kościele św. Krzyża nabożeństwo żałobne za duszę śp. abpa Ruskiewiczza. Tegoż dnia, o godz. 16, Jego Eminencja przyjął dra Girsę, nadzwyczajnego ministra i posła pełnomocnego Czechosłowacji²⁴.

25 marca, w piątek, o godz. 17, Jego Eminencja złożył rewizytę drowi Girs²⁵.

27 marca, w niedzielę, o godz. 16, Jego Eminencja dokonał poświęcenia dzwo-
nu w kościele Najczystszej Serca Maryi na Grochowiu i udzielił tam Sakramentu Bierzmowania²⁶.

2 kwietnia, w sobotę, o godzinie 12, Jego Eminencja był w Zachęcie Sztuk Pięknych na wystawie malarzy węgierskich²⁷.

4 kwietnia, w poniedziałek, o godz. 8.30 rano, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kaplicy sióstr Zgromadzenia Rodziny Maryi przy ul. Żelaznej²⁸.

8 kwietnia, w piątek, o godz. 17, Jego Eminencja był na posiedzeniu księży proboszczów w mieszkaniu ks. prał. M. Nowakowskiego²⁹.

9 kwietnia, w sobotę, w katedrze świętojańskiej, wspólnie z biskupami Gallem i Tymienieckim, Jego Eminencja dokonał konsekracji ks. dr. Kazimierza Tomczaka – biskupa sufragana łódzkiego.

10 kwietnia, w Niedzielę Palmową, o godz. 10 rano, Jego Eminencja dokonał w katedrze poświęcenia palm³⁰.

14 kwietnia, w Wielki Czwartek, Jego Eminencja odprawił w katedrze wielkoczwartkowe nabożeństwo³¹.

15 kwietnia, w Wielki Piątek, Jego Eminencja był obecny w katedrze na wielkopiątkowym nabożeństwie³².

16 kwietnia, w Wielką Sobotę, o godz. 20, Jego Eminencja odprawił w katedrze Rezurekcję³³.

17 kwietnia, w *Dominica Resurrectionis*, o godz. 10.30 rano, Jego Eminencja celebrował w katedrze sumę³⁴.

22 kwietnia, w piątek, o godz. 9 rano, Jego Eminencja zaszczycił swą obecnością zjazd delegatów księży prefektów z całej Polski³⁵.

24 Tamże, s. 158.

25 Tamże.

26 Tamże.

27 Tamże.

28 Tamże.

29 Tamże.

30 Tamże.

31 Tamże.

32 Tamże.

33 Tamże.

34 Tamże.

35 Tamże.

24 kwietnia, w niedzielę, o godz. 16.30, Jego Eminencja udzielił Sakramentu Bierzmowania w kościele św. Floriana na Pradze³⁶.

30 kwietnia, w sobotę, o godz. 10.55 rano, Jego Eminencja wyjechał do Pelplina na ingres ks. biskupa Okoniewskiego³⁷.

2 maja, w poniedziałek, o godz. 18.25, Jego Eminencja powrócił z Pelplina³⁸.

3 maja, we wtorek, w uroczystość NMP Królowej Polski, Jego Eminencja celebrował w katedrze pontyfikalną Mszę Świętą³⁹.

7 maja, w sobotę, o godz. 18.25, Jego Eminencja witał na Dworcu Głównym w Warszawie Prymasa Anglii Jego Eminencję kardynała Bourne'a. Arcypasterzowi Warszawskiemu towarzyszyli biskup Gall, przedstawiciele Nuncjatury, Kapituły Metropolitalnej, Kurii, Seminarium Duchownego, kler warszawski, przedstawiciele związków społeczno-katolickich i organizacji robotniczo-chrześcijańskich oraz młodzież szkolna⁴⁰.

8 maja, w niedzielę, o godz. 8.10, Jego Eminencja wspólnie z Dostojnym Gościem Prymasem Anglii wyjechał do Łowicza, gdzie o godz. 10 uczestniczyli w uroczystym pochodzie i ingresie do tamtejszej kolegiaty, a następnie w nabożeństwie i przyjęciu przygotowanym przez Kapitułę Łowicką. Dostojnika Kościoła katolickiego w Anglii powitały wielotysięczne zastępy ludu łowickiego ze wszystkich okolicznych parafii⁴¹.

9 maja, w poniedziałek, o godz. 11, Jego Eminencja przyjął z wizytą Jego Eminencję kardynała Bourne'a, a o godz. 14 podejmował go śniadaniem⁴².

10 maja, we wtorek, o godz. 20, Jego Eminencja kardynał Kakowski wydał ku czci Jego Eminencji Bourne'a przyjęcie, a o godz. 21.30 – raut⁴³.

15 maja, w niedzielę, o godz. 8 rano, Jego Eminencja udał się – w towarzystwie księży Fajęckiego i Mystkowskiego – z wizytacją kanoniczną do parafii Pęcice pod Pruszkowem, gdzie był witany przemowami Marylskiego i Markiewicza (posłów do Sejmu) oraz proboszcza ks. F. Reczyńskiego. „Po sprawozdaniu ks. proboszcza, Jego Eminencja wygłosił dłuższą przemowę o potrzebie żywej wiary i ścisłej łączności z hierarchią kościelną; po czym odprawił Mszę św. i po katechizacji udzielił Sakramentu Bierzmowania 400 osobom. O godz. 3 po poł. J. Em. dokonał poświęcenia dzwonu oraz lustracji kancelarii parafialnej i po serdecznej przemowie wygłoszonej na pożegnanie w świątyni, powrócił o godz. 5-ej po poł. do Warszawy”⁴⁴.

36 Tamże.

37 PK 1927, s. 287.

38 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1928, s. 158.

39 *Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1927, s. 157–158.

40 *Program przyjęcia w Warszawie J. Em. Kardynała Bourne, Prymasa Anglii*, WAW 1927, s. 161–162.

41 Tamże.

42 Tamże.

43 PK 1927, s. 300.

44 *Wizyta kanoniczna Jego Eminencji Najdostojniejszego Arcypasterza*, WAW 1927, s. 222; PK 1927, s. 334.

17 maja, we wtorek, o godz. 8.30 rano, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kaplicy siostr urszulanek przy ul. Siennej 87 i udzielił tam Sakramentu Bierzmowania⁴⁵.

18 maja, w środę, o godz. 11, Jego Eminencja celebrował sumę w kościele oo. Kapucynów⁴⁶.

21 maja, w sobotę, „J. Em. Arcypasterz udał się na wizytację kanoniczną parafii Mińsk-Mazowiecki. Na pięknie przybranym dworcu kolejowym powitali J. Em. przedstawiciele organizacji społecznych i młodzież szkolna. Z dworca pojazdem udał się J. Em. do świątyni. Po drodze, przy trzech artystycznie przybranych bramach triumfalnych, witali Arcypasterza delegaci dozoru kościelnego, miasta i okolicznego ziemiaństwa. Od trzeciej bramy, wystawionej przez sfery włościańskie, J. Em. udał się procesjonalnie w asyście miejscowego duchowieństwa do kościoła, gdzie, po dokonaniu ingresu i wysłuchaniu sprawozdania o stanie parafii, przedstawionego przez ks. kanonika J. Bakalarczyka, Arcypasterz wygłosił dłuższą przemowę o Boskim ustanowieniu Kościoła. Po czym dokonał konsekracji ołtarza św. Teresy i udzielił Sakramentu Bierzmowania. W godzinach popołudniowych J. Em. zwiedził przytułek dla starców i szpital miejski⁴⁷.

22 maja, w niedzielę, Jego Eminencja, kontynuując swą wizytację w Mińsku Mazowieckim, odprawił Mszę Świętą i przez 4 godziny udzielał Sakramentu Bierzmowania, do którego przystąpiło w tej parafii łącznie 3500 osób. Następnie Arcypasterz zwiedzał szkoły miejscowe, gdzie witały go zastępy działwy szkolnej z ks. prefektem Dziągciem i dyrektorami Strzeleckim i Smólskim na czele. O godz. 16 Jego Eminencja, po wygłoszeniu w świątyni pożegnalnej przemowy, udał się do sąsiedniej parafii Jakubów⁴⁸.

23 maja, w poniedziałek, J. Jego Eminencja – jadąc z Jakubowa do parafii w Stanisławowie – zatrzymał się w zakładzie wychowawczym w Ignacowie⁴⁹.

28 maja, w sobotę „J. Em. Arcypasterz wyruszył samochodem z Warszawy w towarzystwie ks. Roczkowskiego, kan. Kapituły warszawskiej oraz ks. red. S. Mystkowskiego w celu dokonania wizytacji dwóch parafii dek. praskiego: Okuniewa i Długiej Kościelnej. W drodze do Okuniewa witały J. Em. liczne delegacje okolicznych wiosek. W Rembertowie członkowie komitetu budowy kościoła, z pp. Bułhakiem i Janickim na czele oraz olbrzymie tłumy mieszkańców Rembertowa, po serdecznych przemowach i podniosłych owacjach, prosili J. Em., by zwiedził miejsce, ofiarowane pod budowę świątyni przez p. Bułhaka i łaskawie zezwolił na jak najrychlejsze utworzenie nowej parafii [...]. Jego Eminencja, po zbadaniu stanu sprawy na miejscu, obiecał w najkrótszym czasie przeprowadzić erekcję nowej parafii. Przy wyjeździe z Rembertowa, na szosie, oddział 26 pułku

45 *Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1927, s. 221.

46 Tamże.

47 *Wizyta kanoniczna Jego Eminencji Najdostojniejszego Arcypasterza*, WAW 1927, s. 222.

48 Tamże; PK 1927, s. 350.

49 *Wizyta kanoniczna Jego Eminencji Najdostojniejszego Arcypasterza*, WAW 1927, s. 222.

piechoty, pod dowództwem p. płk. Gilewicza powitał J. Em. odegraniem hymnu narodowego i kilku innych utworów przez orkiestrę wojskową. Przemowę powitalną wygłosił płk Gilewicz. Niezmiernie owacyjnie witali J. Em. mieszkańcy z wiosek: Cechówki i Wesolej z pp. Gutkowskim, Urbańskim i Ostrzyckim na czele. O godz. 5-ej po południu J. Em. Arcypasterz przybył do parafii Okuniewa, gdzie po dokonaniu uroczystego ingresu i wysłuchaniu sprawozdania, wygłoszonego przez ks. proboszcza F. Wasilewskiego, J. Em. wygłosił dłuższą przemowę do wiernych w świątyni. Następnie udzielił Sakramentu Bierzmowania 600 osobom⁵⁰.

29 maja, w niedzielę, Jego Eminencja – po dokonaniu lustracji świątyni okuniewskiej i odprawieniu Mszy Świętej katechizował dziatwę i udzielał Sakramentu Bierzmowania. O godz. 15 Arcypasterz wygłosił w kościele serdeczną przemowę pożegnalną i „wyruszył do sąsiedniej parafii Długiej Kościelnej. Banderia, w ilości 300 koni, towarzyszyła w drodze Dostojnemu Gościowi. Na terytorium wioski Długa Szlachecka, przy pięknie przyozdobionej bramie triumfalnej, witali J. Em. gospodarze i dziatwa szkolna. Przed świątynią w Długiej Kościelnej wzniesiono niezmiernie bogato i artystycznie urządzone bramy triumfalne, ozdobione narzędziami gospodarczymi, jak: pług, kosy, kołowrotki, sierpy itp. Tu witali J. Em. delegaci parafii pp. Minkiewicz, Kijek, Rosik i Miłos. W świątyni wygłosił gorącą powitalną mowę ks. proboszcz Henryk Kwasiborski. J. Em. w nauce do wiernych zachęcił ich, aby trwali wiernie przy wierze rzymsko-katolickiej i nie dawali posłuchu propagandzie sekciarskiej [...]. Po nabożeństwie za zmarłych parafian Jego Eminencja udzielał Sakramentu Bierzmowania⁵¹.

30 maja, w poniedziałek, jeszcze w Długiej Kościelnej, „po dokonaniu lustracji świątyni, zakrystii i kancelarii parafialnej, J. Em. egzaminował dziatwę z katechizmu i wybierzmował około 1700 osób [...]. Po krótkim odpoczynku J. Em. wyruszył na dworzec kolejowy na stacji Halinów, gdzie witany był uroczyście przez dziatwę szkolną z miejscowej szkoły powszechnej. Kierowniczką szkoły, p. Muruniłło, wygłosiła piękną przemowę, a następnie dziatwa wykonała cały szereg utworów wokalnych⁵².

31 maja, we wtorek, o godz. 10 rano, Jego Eminencja odprawił uroczystą Mszę Świętą pontyfikalną z okazji 70-lecia Ojca Świętego Piusa XI.

1 czerwca, w środę, o godz. 8.30 rano, Jego Eminencja dokonał poświęcenia kaplicy siostr franciszkanek białych przy ul. Szczygłej.

4 czerwca, w sobotę, Arcypasterz wyjechał samochodem z wizytacją koniczną kościołów parafii w Ojrzanowie (dek. grodziski) i w Skułach (dek. mszczonowski). W podróży tej towarzyszyli mu dwaj księża: Mystkowski i Roczkowski. „Na pograniczu starostwa grodziskiego powitał J. Em. p. Krzyżanowski, starosta z Grodziska. W wiosce Żelechów, gdzie znajduje się świątynia

50 Tamże; PK 1927, s. 366.

51 *Wizyta kanoniczna Jego Eminencji Najdostojniejszego Arcypasterza*, WAW 1927, s. 224.

52 Tamże; PK 1927, s. 366–367.

parafii Ojrzanowskiej, witali Dostojnego Gościa kapłani dekanatu grodziskiego [...] oraz liczne zastępy ludności miejscowej, w imieniu której wygłosił przemowę powitalną p. Wojciechowski, ziemianin [...]. Później J. Em. wygłosił dłuższą przemowę, w której rozwinął naukę Kościoła o łasce i darach Ducha Św. Następnie Arcypasterz udzielił Sakramentu Bierzmowania i odwiedził p. Dziewulskiego w majątku Ojrzanów⁵³.

5 czerwca, w niedzielę, w uroczystość Zesłania Ducha Świętego, o godz. 8, w kościele ojrzanowskim „Jego Eminencja dokonał lustracji ołtarzy, naczyń i szat liturgicznych oraz archiwum i biblioteki parafialnej. Po odprawieniu Mszy św. przez J. Em., naukę okolicznościową wygłosił ks. red. S. Mystkowski. Po kazaniu J. Em. Kardynał katechizował dzieci i udzielił 750 osobom Sakramentu Bierzmowania, a o godz. 2-iej po południu wyruszył do parafii Skuły, gdzie, mimo ulewnego deszczu, oczekiwały na Dostojnika Kościoła liczne zastępy ludu wraz z klerem, nauczycielstwem i działwą szkolną⁵⁴.

6 czerwca, w poniedziałek zielonoświątkowy, Jego Eminencja lustrował świątynię Skuły, bierzmował, a po sumie udał się do majątku p. hr. Wielopolskiej w Grzmiącej, skąd powrócił do stolicy.

9 czerwca, w czwartek, o godz. 10 rano, Jego Eminencja był obecny na nabożeństwie odprawionym w kościele św. Aleksandra z okazji 25-lecia biskupstwa Jego Ekscelencji Roppa.

11 czerwca, w sobotę, Jego Eminencja rozpoczął kolejną podróż pociągiem – przez Kutno celem dokonania wizytacji pasterskiej następnych dwóch parafii: Łąkoszyn i Koszewy. „Do Kutna z Warszawy przybył Najdostojniejszy Arcypasterz pociągiem o godz. 11-iej. Witany na dworcu przez przedstawicieli licznych organizacji społecznych, samorządowych, kierowników szkół i władz rządowych, na czele z panem starostą Witoldem Żbikowskim, udał się Arcypasterz do parafii Łąkoszyn. Przy pierwszej bramie triumfalnej, powitał Arcypasterza w imieniu parafian łąkoszyńskich p. F. Ubysz, były szef dep. w min. rolnictwa, właściciel Zawad [...]. O godz. 6-iej pp. J. Em. zwiedził szkołę rolniczą w Mieczysławowie. Powitany tu przez pp. S. Chełchowskiego i P. Wąsowicza, przez ucznia szkoły Uznańskiego oraz przez drużyny Stow. Młodzieży Żeńskiej, przemówił Arcypasterz o znaczeniu i roli szkoły polskiej w czasach dzisiejszych, a w szczególności szkoły zawodowej rolniczej⁵⁵.

12 czerwca, w niedzielę, „J. Em. oprócz innych czynności złączonych z wizytacją kanoniczną, dokonał poświęcenia sztandaru dla pierwszego oddziału konnego «Sokoła» w Kutnie i wygłosił do obecnych w kościele Sokolów przemówienie o roli i znaczeniu organizacji w czasach dzisiejszych. W niedzielę o godz. 3-iej po poł.

53 *Wizyta kanoniczna Jego Eminencji Najdostojniejszego Arcypasterza*, WAW 1927, s. 224–225.

54 Tamże; PK 1927, s. 382.

55 *Wizyta kanoniczna Jego Eminencji Najdostojniejszego Arcypasterza*, WAW 1927, s. 225–226.

Najdostojniejszy Arcypasterz udał się w otoczeniu licznego Sokolstwa do parafii Kaszewy. Tu witał Arcypasterza w imieniu parafian p. W. Otto⁵⁶.

13 czerwca, w poniedziałek, pozostając w parafii Kaszewy „J. Em. Arcypasterz zwiedził miejscową szkołę, gdzie witany był przez dziatwę szkolną, pp. nauczycieli i przez wójta p. Józefa Seczkowskiego. W odpowiedzi na powitania, J. Em. Arcypasterz wygłosił piękne przemówienie o roli nauczyciela szkoły powszechnej, jako wychowawcy młodzieży – przyszłości narodu. Tegoż dnia o godz. 3-iej po poł. żegnany przez par. kaszewskich, udał się do Kutna, gdzie odwiedził ks. prał. Woźniaka i p. Żbikowskiego. Stąd zaś o godz. 6.22 po poł., żegnany przez tłumy publiczności kutnowskiej, a między innymi przez Stowarzyszenia Młodzieży Żeńskiej i delegację szkolne, na czele z p. Zygmuntem Lipką i p. Gniazdowską, powrócił pociągiem do Warszawy⁵⁷.

15 czerwca, w środę, o godz. 11, Jego Eminencja dokonał poświęcenia kamienia węgielnego pod budowę gmachu Muzeum Narodowego⁵⁸.

16 czerwca, w czwartek, w uroczystość Bożego Ciała, Jego Eminencja odprawił w katedrze sumę oraz celebrował procesję⁵⁹.

18 czerwca, w sobotę, o godz. 16.30, Jego Eminencja udzielił Sakramentu Bierzmowania dziatwie w szkole tramwajowej przy ul. Młynarskiej oraz dokonał poświęcenia sztandaru szkolnego. Przy tej okazji Arcypasterz wygłosił dwa okolicznościowe przemówienia⁶⁰.

20 czerwca, w poniedziałek, o godz. 9 rano, Jego Eminencja był na egzaminie z łaciny w Małym Seminarium na Pradze⁶¹.

21 czerwca, we wtorek, o godz. 17, Jego Eminencja był na zakończeniu roku szkolnego w Męskim Seminarium Nauczycielskim Towarzystwa „Przyszłość”, gdzie m. in. wygłosił przemówienie o apostołstwie ludzi świeckich⁶².

22 czerwca, w środę, o godz. 18, Jego Eminencja przyjmował od duchowieństwa życzenia z racji 14. rocznicy swej biskupiej konsekracji. „W imieniu kleru i Kapituły Metropolitalnej wygłosił serdeczne przemówienie ks. prałat dr Puchalski, dziekan warszawski, podnosząc z uznaniem, iż Jego Eminencja w rządach swych pasterskich okazuje wszystkim, a w pierwszym rzędzie podwładnemu duchowieństwu wiele serca, za co kler archidiecezjalny szczególną wdzięczność odczuwa względem swego Arcypasterza. Po przemówieniu ks. Dziekana Jego Eminencja dziękował za złożone życzenia i wzywał duchowieństwo, by pomimo rozlicznych trudności i niebezpieczeństw, w jakich obecnie znajduje się nasz kraj, a zwłaszcza Kościół w Polsce, stało mężnie na posterunkach i świeciło społeczeństwu

56 *Wizyta kanoniczna Jego Eminencji Najdostojniejszego Arcypasterza*, WAW 1927, s. 226.

57 Tamże; PK 1927, s. 397.

58 *Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1927, s. 221.

59 Tamże.

60 Tamże.

61 Tamże.

62 Tamże.

przykładem wytrwałych pracowników, wlewających w umysły i serca rodaków zapał do czynu i twórczy optymizm. Po przemówieniu Jego Eminencji o. Anicet, kapucyn, wygłosił ku czci Kardynała piękny wiersz łaciński. Poczem odbyło się przyjęcie w apartamentach Jego Eminencji⁶³.

24 czerwca, w piątek, o godz. 10 rano, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą pontyfikalną w kościele sióstr Wizytek. Tego samego dnia, o godz. 15.30, udzielił Sakramentu Bierzmowania w kościele Serca Jezusowego⁶⁴.

25 czerwca, w sobotę, o godz. 16, Jego Eminencja był obecny na sesji Księży Profesorów w Seminarium Duchownym⁶⁵.

27 czerwca, w poniedziałek, o godz. 8 rano, Jego Eminencja odprawił w katedrze żałobne nabożeństwo za duszę śp. J. Słowackiego⁶⁶.

29 czerwca, w środę, w uroczystość apostołów Piotra i Pawła, Jego Eminencja brał udział w ceremonii wręczenia kardynalskiego biretu przez Prezydenta Rzeczypospolitej Jego Eminencji ks. prymasowi Hlondowi⁶⁷.

2 lipca, w sobotę, w uroczystość *Visitatio BMV*, Jego Eminencja dokonał koronacji obrazu Matki Boskiej Ostrobramskiej w Wilnie⁶⁸.

14 sierpnia, w niedzielę, o godz. 11, Jego Eminencja przyjął u siebie w pałacu uczestników kongresu Pax Romana⁶⁹.

25 sierpnia, w czwartek, o godz. 8, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kaplicy ss. elżbietanek przy ul. Topiel⁷⁰.

26 sierpnia, w piątek, o godz. 11, Jego Eminencja udzielił audiencji katolickim studentom francuskim przybyłym z wycieczką do Polski⁷¹.

27 sierpnia, w sobotę, o godz. 17, Jego Eminencja, w towarzystwie księży I. Puchalskiego, R. Dąbrowskiego i W. Celińskiego, udał się do Wołomina celem konsekracji wzniesionej tam świątyni i przeprowadzenia wizytacji parafii. „Na dworcu w Warszawie J. Em., udającego się na wizytę pasterską, żegnał liczny zastęp kleru warszawskiego z J. E. biskupem Gallem na czele. W Wołominie na dworcu, pięknie przyozdobionym zielenią, kwiatami i sztandarami, powitały J. Em. dzieci z sierocińca miejscowego, z Siostrami Albertynkami na czele. Zawiadowca stacji, p. S. Puhaczewski wygłosił powitalną przemowę. Orkiestra straży ogniowej odegrała hymn narodowy. W powitaniu wzięli udział liczni przedstawiciele organizacji społecznych i sportowych oraz delegaci Strzelca. J. Em. podziękował za przyjęcie, zamienił kilka słów serdecznych z dziećmi,

63 Tamże; KP 1927, s. 414–415.

64 *Czynności Jego Eminencji Arcybiskupa*, WAW 1927, s. 221.

65 Tamże.

66 Tamże.

67 Tamże.

68 Tamże.

69 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcybiskupa*, WAW 1927, s. 293.

70 Tamże.

71 Tamże.

przyjął piękny bukiet kwiatów i w towarzystwie oddziału cyklistów udał się z dworca powozem do nowo wzniesionej świątyni, znajdującej się na wschodnim krańcu miasta. Wołomin na przyjazd Dostojnego Gościa przyozdobił odświętne szaty. Wszystkie niemal balkony przyozdobiono zielenią, barwnymi dywanami i obrazami. Nawet Żydzi w bardzo wielu wypadkach dekorowali swoje domy. Olbrzymie tłumy wypełniły ulice, po których przejeżdżał powóz, wiozący J. Em. Przy skrzyżowaniu ulic ustawiono cały szereg bram triumfalnych, przy których przejeżdżającego Dostojnika Kościoła witali przedstawiciele różnych organizacji. Przy pierwszej bramie, wspaniale udekorowanej, witała Dostojnego Gościa rada miejska z burmistrzem, inż. M. Czajkowskim na czele, wyrażając w imieniu całego miasta gorące podziękowanie, że J. Em. osobiście raczył przybyć w celu dokonania konsekracji świątyni. Dalej witali J. Em. przedstawiciele kahału. J. Em. w odpowiedzi na powitanie podniósł, że Żydzi w Polsce powinni być dobrymi obywatelami kraju. Następnie prezes straży ogniowej, p. Czyżewski, w imieniu członków straży, w podniosłych słowach przemówił do J. Em. przy bramie triumfalnej, wzniesionej przez strażaków. Przy następnych bramach witali Dostojnika Kościoła: wiceprezes komitetu budowy kościoła, p. A. Wojciechowski, prezeska Koła Kobiet katolickich, Jadwiga Czajkowska, wreszcie przedstawiciele Koła Młodzieży męskiej i żeńskiej, Weronika Nowicka i Stanisław Lange. Przed świątynią spotkał J. Em. miejscowy ks. proboszcz, J. Gołędzinowski, wraz z ks. dziekanem Kobylińskim i licznym zastępem kleru dekanatu radzyńskiego.

Po dokonaniu ingresu przemówił do J. Em. ks. prob. Gołędzinowski, witając J. Em. i kreśląc w krótkich słowach rys historyczny nowo powstałej parafii wołomińskiej i świątyni. Po przemowie proboszcza zabrał głos Arcypasterz. Dostojnik Kościoła wyraził przede wszystkim gorące uznanie tym wszystkim, którzy przyłożyli rękę do budowy świątyni, a więc przede wszystkim gospodarzowi miejscowemu p. Wróblowi, który ofiarował 3 morgi ziemi pod budowę kościoła i zabudowań kościelnych, a ponadto w ciągu dłuższego czasu osobiście roztaczał pieczę nad powstającą świątynią i zabiegał gorliwie u władz kościelnych i świeckich o utworzenie samoistnej parafii. Przy tym Arcypasterz z uznaniem podniósł wybitne zasługi obecnego proboszcza Gołędzinowskiego, położone przy wewnętrznym urządzeniu kościoła i organizacji parafii.

Po przemówieniu, J. Em. wraz z klerem odprawił modły żałobne za zmarłych parafian i udzielił Sakramentu Bierzmowania przeszło 1500 wiernym⁷².

28 sierpnia, „w niedzielę, J. Em. katechizował dziecię, dokonał lustracji świątyni, aparatów kościelnych i kancelarii parafialnej, a w końcu odprawił uroczyste i podniosłe modły oraz obrzędy konsekracji świątyni. O godz. 11-ej J. Em. celebrował pontyfikalną Mszę św. wewnątrz świątyni, na cmentarzu zaś kościelnym ks. kan. Kobyliński odprawił Mszę św. dla olbrzymich zastępów ludu, które nie

⁷² *Konsekracja kościoła w Wołominie*, WAW 1927, s. 258–259.

mogły pomieścić się w kościele [...]. Po uroczystościach kościelnych odbyło się w nowo wzniesionej przez ks. Gołędzinowskiego obszernej plebanii przyjęcie, w czasie którego witało gremialnie J. Em. miejscowe nauczycielstwo szkół powszechnych z inspektorem Winogrodzkim na czele.

Podczas pobytu w Wołominie J. Em. odwiedził powołany do życia przez ks. proboszcza sierociniec dla 40 dzieci, którymi opiekują się SS. Albertynki oraz Dom Ludowy, gdzie ogniskują swą pracę następujące organizacje parafialne: Koło Dramatyczne, Kasa Rzemieślnicza, Biuro Pośrednictwa Pracy, Sekcja Odczytowa i Zarząd Biblioteki. W imieniu tych organizacji witał J. Em. wiceprezes Domu Ludowego p. Włodarski. W Domu ludowym J. Em. wygłosił dłuższą przemowę o potrzebie i doniosłych celach reorganizacji akcji katolickiej, po czym Jego Eminencja powrócił na probostwo, udzielił Bierzmowania około 500 osobom. O godz. 6.30 po południu, wygłosivszy ostatnie pożegnalne słowo do ludu w świątyni, J. Em. udał się na dworzec, gdzie tysięczne tłumy z zarządem miasta na czele zęgnaly odjeżdżającego do stolicy Arcypasterza⁷³.

4 września, w niedzielę, o godz. 9 rano, Jego Eminencja, sprawując patronat nad I Zjazdem Parafialnym Ligi Katolickiej w Czerniakowie, odprawił uroczyste nabożeństwo i na otwarciu zjazdu przemówił do zebranych o potrzebie apostołstwa ludzi świeckich⁷⁴.

5 września, w poniedziałek, o godz. 16, Jego Eminencja wyjechał do Babic, aby obejrzeć tam nowo odrestaurowany kościół⁷⁵.

10 września, w sobotę, o godz. 11, „J. Em. był na inauguracji 3-ego zjazdu Sodalicji męskiej w sali Theologicum. W wygłoszonym tam przemówieniu zachęcał Arcypasterz zebranych, aby wstępowali do Ligi Katolickiej i ją popierali. Dnia tegoż Arcypasterz był o godz. 4-ej po południu na sesji Księży Profesorów w Seminarium Duchownym⁷⁶.

12 września, w poniedziałek, Jego Eminencja ks. kardynał – na zakończenie rekolekcji otwierających nowy rok akademicki w Seminarium – odprawił w kaplicy seminaryjnej Mszę Świętą i wygłosił do alumnów podniosłe i serdeczne przemówienie. Arcypasterz przyrównywał w nim pracę kapłańską do zawodu żeglarskiego, bo jak w jednym, tak i w drugim, trzeba podjąć wiele trudów i narazić się na wiele niebezpieczeństw. Tego samego dnia, o godz. 11, Jego Eminencja udzielił audiencji przedstawicielom męskiej Sodalicji Mariańskiej, przybyłym do stolicy na 3. zjazd⁷⁷.

14 września, w środę, o godz. 16, Jego Eminencja udzielił audiencji delegatom stowarzyszeń katolickich parafii św. Bonifacego w Czerniakowie⁷⁸.

73 PK 1927, s. 542–543.

74 PK 1927, s. 557; *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1927, s. 293–294.

75 Tamże, s. 294.

76 Tamże.

77 Tamże.

78 Tamże.

17 września, w sobotę, w godzinach od 16 do 19, Jego Eminencja wizytował kościoły: św. Wojciecha na Woli, św. Andrzeja przy ul. Chłodnej i kościół NMP przy ul. Leszno⁷⁹.

22 września, w czwartek, o godz. 10, Jego Eminencja odprawił żałobne nabożeństwo w kaplicy przy ul. Wilczej 7, za duszę śp. Kazimierzy Józefy Gruszczyńskiej⁸⁰.

24 września, w sobotę, o godz. 12 w południe, Jego Eminencja zwiedził w Zachęcie Sztuk Pięknych wystawę obrazów malarzy czeskich⁸¹.

25 września, w niedzielę, o godz. 8 rano, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kościele św. Anny w Warszawie, z racji przypadającej w ten dzień uroczystości bł. Władysława z Gielniowa⁸².

27 września, we wtorek, o godz. 11, Jego Eminencja odprawił w kościele św. Krzyża sumę z racji odbywającego się tam *triduum* ku czci bł. męczenników ze Zgromadzenia Misjonarzy: Michała Ghebre, Ludwika Józefa François i Jana Henryka Gruyer⁸³.

29 września, w czwartek, o godz. 11, Jego Eminencja odprawił w Bazylice Serca Jezusowego w Warszawie sumę z racji przypadającego tam w ten dzień odpustu⁸⁴.

30 września, w piątek, o godz. 18, Jego Eminencja był obecny na dyspucie, która odbyła się w konsystorzu. Referat *De impedimento mixtae religionis et disparitatis cultu* wygłosił ks. dr Zarembowicz. W dyskusji brali udział, jako *arguens* ks. Mecheda i ks. Szadko. Niektóre trudności i wątpliwości wyjaśniał Najdostojniejszy Arcypasterz⁸⁵.

3 października, w poniedziałek, o godz. 10.30, Jego Eminencja wyjechał do Grodziska na konferencję dekanalną w sprawie zakładania przy parafiach Ligi Katolickiej.

5 października, w środę, o godz. 19, Jego Eminencja zaszczylił swoją obecnością doroczne zebranie katechetek w sali Katolickiego Związku Polek. Przy tej okazji Arcypasterz wygłosił przemówienie, w którym, między innymi, zachęcał katechetki, aby nauczając w szkole prawd wiary wzbudzały w sercach dzieci umiłowanie prawd Bożych⁸⁶.

6 października, w czwartek, o godz. 8, Jego Eminencja odprawił, z racji rozpoczęcia akademickiego roku, w kaplicy Konwiktu Teologicznego Mszę Świętą i wygłosił przemówienie, w którym zachęcał księży studentów, aby zdobywali wyższą wiedzę teologiczną *in humilitate spiritus* i pamiętali o swym urobieniu duchowym⁸⁷.

79 Tamże.

80 Tamże.

81 Tamże.

82 Tamże.

83 Tamże.

84 Tamże.

85 Tamże.

86 Tamże.

87 Tamże

8 października, w sobotę, o godz. 9.25, Jego Eminencja wyjechał do Lublina w sprawach KUL-u⁸⁸.

9 października, w niedzielę, o godz. 20.25, Jego Eminencja powrócił z Lublina do Warszawy⁸⁹.

10 października, w poniedziałek, o godz. 17, Jego Eminencja zwiedził wystawę eksponatów misyjnych w domu sióstr franciszkanek białych przy ul. Szczygłej⁹⁰.

16 października, w niedzielę, o godz. 13, Jego Eminencja dokonał poświęcenia Domu Robotników Chrześcijańskich na Żoliborzu. Tegoż dnia udzielił audiencji delegatom stowarzyszeń katolickich z parafii Grodzisk Mazowiecki⁹¹.

19 października, w środę, o godz. 18, Jego Eminencja przewodniczył zorganizowanej u siebie sesji w sprawie Uniwersytetu Lubelskiego.⁹²

22 października, w sobotę, o godz. 12 w południe, Jego Eminencja był na wykładzie ks. prof. Likowskiego na Uniwersytecie Warszawskim⁹³.

23 października, w niedzielę, o godz. 8 rano, Jego Eminencja odprawił u siebie w kaplicy Mszę Świętą dla studentów z „Odrodzenia” i przemówił do nich⁹⁴. Następnie kardynał Kakowski – wraz z Prezydentem Rzeczypospolitej – uczestniczył w uroczystej inauguracji nowego roku akademickiego na Uniwersytecie Warszawskim⁹⁵.

28 października, w piątek, o godz. 18, Jego Eminencja był w konsystorzu na dyspucie, gdzie ks. dr J. Trzepakło wygłosił referat pt. *De procuratione abortus*⁹⁶.

29 października, w sobotę, o godz. 18, Jego Eminencja był na akademii urządzonej ku czci prof. Ptaszyckiego, z okazji 50. rocznicy jego działalności naukowej. Tegoż dnia o godz. 19.30 Jego Eminencja był w Ratuszu na zebraniu konstytucyjnym Federacji Budowy Kościoła Opatrzności⁹⁷.

30 października, w niedzielę, o godz. 17, Jego Eminencja był na inauguracji roku Stowarzyszenia Młodzieży Akademickiej „Odrodzenie”. Na zakończenie uroczystości, w której uczestniczyli m. in. ks. dr Chiarle z Nuncjatury, minister Niezabytowski, wicemarszałek Gdyk, „J. Em. ks. Kardynał Kakowski przemówił do licznie zebranej młodzieży, zachęcając do dalszej pracy nad pogłębieniem swego życia religijnego, po czym udzielił wszystkim zebranym swego błogosławieństwa”⁹⁸.

88 Tamże.

89 Tamże.

90 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1927, s. 329.

91 Tamże.

92 Tamże.

93 Tamże.

94 Tamże.

95 PK 1927, s. 670.

96 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1927, s. 329.

97 Tamże.

98 Tamże; PK 1927, s. 686.

1 listopada, we wtorek, w uroczystość Wszystkich Świętych, o godz. 11 rano, Jego Eminencja odprawił sumę w kościele Wszystkich Świętych⁹⁹.

2 listopada, w środę, w Dzień Zaduszny, o godz. 10 rano, Jego Eminencja odprawił w katedrze procesję żałobną¹⁰⁰.

4 listopada, w piątek, o godz. 11 rano, Jego Eminencja był na nabożeństwie żałobnym, odprawionym za duszę śp. Zygmunta Olchowicza¹⁰¹.

5 listopada, w sobotę, o godz. 5 rano, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kaplicy siostr magdalenek¹⁰².

6 listopada, w niedzielę, o godz. 9 rano, Jego Eminencja odprawił w kościele św. Krzyża Mszę Świętą z racji rozpoczęcia VI Tygodnia Akademickiego. Tegoż dnia, o godz. 17, Jego Eminencja dokonał poświęcenia domu stowarzyszenia „Dzieci Maryi” przy ul. Radnej¹⁰³.

10 listopada, w czwartek, o godz. 18, Jego Eminencja odbył, u siebie w mieszkaniu sesję z księżmi profesorami Wydziału Teologii Katolickiej na Uniwersytecie Warszawskim¹⁰⁴.

11 listopada, w piątek, o godz. 10 rano, w rocznicę wypędzenia Niemców z Polski, Jego Eminencja odprawił w katedrze uroczystą Mszę Świętą, na której obecni byli: „Pan Prezydent Rzeczypospolitej, Rząd, Sejm, Senat i dyplomacja”¹⁰⁵.

12 listopada, w sobotę, o godz. 15, Jego Eminencja był w Filharmonii na akademii urządzonej dla młodzieży szkolnej przez Koło Księży Prefektów, ku czci św. Stanisława Kostki. Tegoż dnia o godz. 19.30, Jego Eminencja był na posiedzeniu komitetu organizacyjnego Ligi Katolickiej¹⁰⁶.

13 listopada, w niedzielę, o godz. 11 rano, Jego Eminencja odprawił w kościele oo. Jezuitów Mszę Świętą pontyfikalną¹⁰⁷.

15 listopada, we wtorek, o godz. 10 rano, Jego Eminencja odprawił w katedrze żałobną Mszę Świętą za duszę śp. Henryka Sienkiewicza¹⁰⁸.

19 listopada, w sobotę, o godz. 12.30, Jego Eminencja pobłogosławił w kościele św. Józefa w Warszawie związek małżeński zawarty pomiędzy F. Ostrowskim i J. Pułaską, córką b. ministra F. Pułaskiego¹⁰⁹.

99 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1927, s. 329.

100 Tamże.

101 Tamże.

102 Tamże.

103 Tamże.

104 Tamże.

105 Tamże.

106 Tamże, s. 330.

107 Tamże.

108 Tamże.

109 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1927, s. 371.

20 listopada, w niedzielę, o godz. 8.30 rano, Jego Eminencja odprawił w kaplicy gimnazjum im. Zamoyskiego Mszę Świętą i udzielił Sakramentu Bierzmowania 250 uczniom¹¹⁰.

26 listopada, w sobotę, o godz. 18, Jego Eminencja pobłogosławił u siebie w kaplicy związek małżeński pomiędzy K. Tyszką, b. ministrem kolei a J. Krosnowską¹¹¹.

30 listopada, w środę, o godz. 10.30 rano, Jego Eminencja odprawił w katedrze żałobne nabożeństwo za duszę śp. Franciszka Mościckiego, syna Prezydenta Rzeczypospolitej¹¹².

6 grudnia, we wtorek, o godz. 15, Jego Eminencja odwiedził dom księży marianów na Bielanach, z racji 25-lecia kapłaństwa o. Bronikowskiego¹¹³.

8 grudnia, w czwartek, w uroczystość Niepokalanego Poczęcia Najświętszej Maryi Panny, o godz. 10.30 rano, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kaplicy sióstr Rodziny Maryi przy ul. Żelaznej. Tegoż dnia po południu zaszczyił swoją obecnością zebranie członków akademickiej organizacji Juventus Christiana, jak również obecnością uroczystość szkolną w gimnazjum sióstr nazaretanek przy ul. Czerniakowskiej¹¹⁴.

16 grudnia, w piątek, o godz. 10 rano, Jego Eminencja odprawił w katedrze nabożeństwo żałobne za duszę śp. prezydenta G. Narutowicza¹¹⁵.

110 Tamże.

111 Tamże.

112 Tamże.

113 Tamże.

114 Tamże.

115 Tamże.

1928

1 stycznia, w niedzielę, o godz. 10.45, Jego Eminencja złożył życzenia noworoczne Prezydentowi Rzeczypospolitej, natomiast w godzinach od 13 do 17 sam przyjmował życzenia od licznych gości¹.

3 stycznia, we wtorek, o godz. 11 rano, Jego Eminencja odprawił w kościele oo. Kapucynów w Warszawie żałobne nabożeństwo za duszę śp. o. Honorata z Jesionki, prowincjała oo. kapucynów².

4 stycznia, w środę, o godz. 18, Jego Eminencja był na gwiazdce w sali Związku Katolickiego Polek³.

5 stycznia, w czwartek, o godz. 17, Jego Eminencja brał udział w posiedzeniu komitetu w sprawie przyjęcia gości polskich z Ameryki⁴.

6 stycznia, w piątek, w uroczystość Trzech Króli (*Epiphania Domini*), o godz. 10.30, Jego Eminencja odprawił sumę w katedrze św. Jana⁵.

7 stycznia, w sobotę, o godz. 10.30, Jego Eminencja odprawił sumę w kościele św. Jana Bożego w Warszawie⁶.

8 stycznia, w niedzielę, o godz. 8.30 rano, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kaplicy sióstr nazaretanek przy ul. Czerniakowskiej⁷.

14 stycznia, w sobotę, o godz. 11 rano, Jego Eminencja dokonał poświęcenia Instytutu Badań Chemicznych⁸.

16 stycznia, w poniedziałek, o godz. 10 rano, Jego Eminencja odprawił żałobne nabożeństwo za duszę śp. Józefa Sawickiego, prowincjała oo. jezuitów⁹.

24 stycznia, we wtorek, o godz. 16, Jego Eminencja zaszczylił swoją obecnością doroczne walne zebranie członków Towarzystwa Pomocy i Oszczędności dla Duchowieństwa Archidiecezji Warszawskiej¹⁰.

27 stycznia, w piątek, o godz. 16, Jego Eminencja był na sesji księży profesorów w Seminarium Duchownym¹¹.

1 lutego, w środę, o godz. 17, Jego Eminencja złożył Prezydentowi Rzeczypospolitej życzenia z okazji jego imienin¹².

1 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1928, s. 190.

2 Tamże.

3 Tamże.

4 Tamże.

5 Tamże.

6 Tamże.

7 Tamże.

8 Tamże, s. 191; *Przemówienie J. Em. Ks. Kardynała Kakowskiego przy poświęceniu Instytutu Badań Chemicznych*, WAW 1928, s. 16–17.

9 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1928, s. 191.

10 Tamże; *Sprawozdanie z walnego zebrania Tow. Oszczędności i Pomocy dla Rz.-Kat. Duchowieństwa Archidiecezji Warszawskiej*, WAW 1928, s. 70.

11 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1928, s. 191.

12 Tamże.

4 lutego, w sobotę, o godz. 12 w południe, Jego Eminencja był w Zachęcie na wystawie obrazów Bractwa św. Łukasza. Tegoż dnia, o godz. 16, był także w Seminarium Duchownym na egzaminie alumnów mających przyjąć święcenia kapłańskie¹³.

5 lutego, w niedzielę, o godz. 13, Jego Eminencja był na akademii papieskiej urządzonej przez młodzież akademicką w Sali Stowarzyszenia Służących przy ul. Kredytowej¹⁴.

7 lutego, we wtorek, Jego Eminencja miał konferencję z księżmi dziekanami Archidiecezji Warszawskiej¹⁵.

12 lutego, w niedzielę, w szóstą rocznicę koronacji Ojca Świętego Piusa XI, o godz. 10 rano, Jego Eminencja odprawił w katedrze św. Jana pontyfikalną Mszę Świętą, po której odśpiewany został hymn dziękczynny *Te Deum*¹⁶ Tego samego dnia, o godz. 17 uczestniczył w zorganizowanej na Ratuszu akademii papieskiej¹⁷.

16 lutego, w czwartek, o godz. 16, Jego Eminencja był na sesji warszawskich księży proboszczów, która odbyła się w mieszkaniu ks. prał. Z. Łubieńskiego¹⁸.

21 lutego, we wtorek, o godz. 8 rano, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kaplicy Zakładu św. Józefa na Sewerynowie. Tego samego dnia, o godz. 11, Jego Eminencja odprawił w kościele św. Krzyża w Warszawie nabożeństwo żałobne za duszę śp. M. Morawskiej¹⁹.

7 marca, w środę, o godz. 9 rano, Jego Eminencja był obecny na dyspucie teologicznej w Seminarium Metropolitalnym²⁰.

13 marca, we wtorek, o godz. 9 rano, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kaplicy sióstr nazaretanek przy ul. Czerniakowskiej²¹.

14 marca, w środę, o godz. 15.30, Jego Eminencja witał na warszawskim Dworcu Głównym, wspólnie z warszawskim duchowieństwem i przedstawicielami społeczności stolicy, przybywającego do Polski Jego Ekscelencję ks. abpa Marmagiego. Tego samego dnia, w godzinach popołudniowych Jego Eminencja przyjął nowego nuncjusza apostolskiego w Polsce²².

15 marca, w czwartek, o godz. 16, Jego Eminencja rewizytował Jego Ekscelencję ks. nuncjusza²³.

18 marca, w niedzielę, o godz. 17, w pałacu arcybiskupim Jego Eminencja przyjął z rąk nuncjusza Franciszka Marmagiego listy polecające ze Stolicy

13 Tamże.

14 Tamże.

15 Tamże.

16 Tamże.

17 Kronika, WAW 1928, s. 78–79.

18 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1928, s. 191.

19 Tamże.

20 Tamże.

21 Tamże.

22 PK 1928, s. 184; *Kronika*, WAW 1928, s. 121–126.

23 Tamże, s. 122.

Apostolskiej. Była to bardzo podniosła uroczystość: „Dnia 18 marca o godz. 17-ej, obszerny salon audiencjonalny [...] wypełnili szczerze przedstawiciele duchowieństwa Archidiecezji Warszawskiej, świeckiego i zakonnego, na czele z członkami Kapituły i profesorami Wydziału Teologicznego i Seminarium Duchownego. O godz. 17-ej min. 15 przybył do pałacu J. E. ks. Nuncjusz [...]. Po wejściu do sali, ks. Nuncjusz zbliżył się do J. Em. i oddawszy głęboki pokłon, wręczył listy polecające od Stolicy Apostolskiej, po czym J. Em. wygłosił przemowę treści następującej w języku łacińskim: «Kler miasta Warszawy i całej Archidiecezji stoi przed Tobą, Eksceleńco, by Ci złożyć hołd i cześć. Naród polski wyznawał od pierwszych swych początków prawdziwą naukę Chrystusa i zachował wiarę rzymskokatolicką, zawsze wierny wobec Ojca Świętego, Głowy Kościoła i Namiestnika Chrystusowego. Sam widziałeś, Eksceleńco, jadąc przez kraj polski, objawy uczucia i czci religijnej wobec Nuncjusza Apostolskiego, Zastępcy Ojca Świętego w Polsce. W tym przywiązaniu do Ojca Świętego i Stolicy Apostolskiej, kler polski zawsze przodował, świecąc przykładem ludowi, a lud szedł i idzie za klerem. Dowodem tego jest kler warszawski, stojący przed Tobą dla uczczenia w Twej osobie przedstawiciela Stolicy Apostolskiej. Przez usta moje kler warszawski składa Ci życzenia, ażeby sprzyjało Ci szczęście w kraju naszym, żebyś był pośród nas i z nami szczęśliwy. Niech to Bóg sprawi!»

Jego Eminencja zakończył swe przemówienie okrzykiem:

– «Niech żyje Nuncjusz Apostolski» – trzykrotnie powtórzonym przez zebrane duchowieństwo [...]. W odpowiedzi na przemowę Jego Eminencji J. E. ks. Nuncjusz zwrócił się do ks. Kardynała z serdecznym podziękowaniem za gorące słowa uznania dla niego i dla Stolicy Apostolskiej²⁴. Po przemówieniu Jego Eksceleńcy nuncjusza i udzieleniu przez niego zebranych błogosławieństwa apostolskiego, Jego Eminencja ks. kardynał przedstawił ks. nuncjuszowi poszczególnych księży obecnych na uroczystości²⁵.

22 marca, w czwartek Jego Eminencja wydał, na cześć ks. nuncjusza Marmaggię obiad i raut²⁶.

25 marca, w niedzielę, o godz. 9 rano, w kościele św. Krzyża Jego Eminencja celebrował Mszę Świętą w intencji prześladowanego Kościoła w Meksyku. „W czasie Mszy św. wszystkie sodaliski i wszyscy sodaliści przystąpili do Komunii św. na intencję prześladowanych braci-katolików w Meksyku. Zebrane w czasie nabożeństwa ofiary pieniężne na tackę zostaną przeznaczone na potrzeby Kościoła św. i katolików w Meksyku”²⁷.

25 kwietnia, w środę, o godz. 8.30, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kaplicy sióstr magdalenek przy ul. Żytniej²⁸.

24 Tamże, s. 125; PK 1928, s. 202.

25 *Kronika*, WAW 1928, s. 126.

26 Tamże.

27 *Kronika. Na intencję Kościoła w Meksyku*, WAW 1928, s. 155–156.

28 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1928, s. 191.

29 kwietnia, w niedzielę, o godz. 20.15, Jego Eminencja był u Prezydenta Rzeczypospolitej na obiedzie wydanym z racji przybycia do Warszawy króla Afganistanu Amanullaha²⁹.

2 maja, w środę, o godz. 11 rano, Jego Eminencja dokonał poświęcenia sztandaru w Państwowej Szkole Handlowej na Powiślu, następnie do zebranych wygłosił przemówienie o potrzebie rozwijania polskiego handlu i przemysłu, nawoływał uczniów szkoły m. in., by kształcili się na dobrych i pożytecznych pracowników w przyszłym swoim zawodzie³⁰.

5 maja, w sobotę, o godz. 11 rano, Jego Eminencja wyjechał do Szymanowa, aby udzielić tam Sakramentu Bierzmowania uczennicom gimnazjum sióstr Niepokalanego Poczęcia NMP³¹. „J. Em. ks. Arcypasterz, którego u bram zakładu powitały siostry zakonne, personel nauczycielski, ks. proboszcz Siedlecki i ks. kapelan Z. Sajna oraz młodzież szkolna, udał się nasamprzód do miejscowej kaplicy na adorację Najświętszego Sakramentu. Potem obejrzał zakład, park i odwiedził miejscowego proboszcza ks. Siedleckiego. O godz. 3 i pół po poł. rozpoczęła się uroczystość bierzmowania. Zebrały się w kaplicy siostry zakonne, personel nauczycielski i wszystkie uczennice gimnazjum. Arcypasterz przed udzieleniem sakramentu przemówił do zebranych o istocie i skutkach sakramentu bierzmowania. Po ukończeniu bierzmowania, Jego Eminencja po raz drugi wygłosił naukę o charakterze sakramentu bierzmowania, w której między innymi nawoływał, aby wychowanki gimnazjum w Szymanowie w przyszłości dobry wpływ wywierały na bliźnich. Słowa Arcypasterza przyjęły słuchaczki z rozrzewnieniem i radością. Wyraz swej radości i wdzięczności dla Arcypasterza dała młodzież w sali szkolnej, gdzie wykonane zostały ku czci Najdostojniejszego Gościa piękne śpiewy, muzyka i deklamacje. Arcypasterz rozmawiał z uczennicami, zadawał im różne pytania, na które nawet najmłodsze dawały odpowiedzi z wielką roztropnością. Po ukończeniu uroczystości, odprowadzony do ostatniej bramy przez siostry zakonne, panie nauczycielki, miejscowe duchowieństwo i uczennice gimnazjum, udał się Najdostojniejszy Arcypasterz z powrotem do Warszawy”³².

11 maja, w piątek, o godz. 17, Jego Eminencja był u marszałka Sejmu na sesji w sprawie budowy kościoła Opatrzności³³.

13 maja, w niedzielę, o godz. 11 rano, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kościele św. Marcina przy ul. Piwnej³⁴.

15 maja, we wtorek, w godzinach popołudniowych, Jego Eminencja złożył wizytę Prezydentowi Rzeczypospolitej³⁵.

29 Tamże.

30 Tamże.

31 Tamże, s. 191–192.

32 *J. Em. Ks. Kardynał Kakowski w Szymanowie*, WAW 1928, s. 192.

33 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1928, s. 192.

34 Tamże.

35 Tamże.

17 maja, w czwartek, po południu, Jego Eminencja był na Ratuszu na akademii ku czci Ojca Świętego Piusa IX, z okazji 50. rocznicy jego śmierci³⁶. Otrzymała się ona w wielkiej sali ratuszowej przybranej tego dnia roślinami i flagami w barwach narodowych i papieskich. Na podium umieszczono portret zmarłego przed 50-ciu laty papieża, zaś obok ustawiono gablotę z wielką polską świecą, zwaną Piusową, z pasem papieskim noszonym przez Piusa IX i jego sandałem pontyfikalnym. Przy kolumnadzie ustawiły się podwójnym szeregiem delegacje zrzeszeń i stowarzyszeń kulturalnych i społecznych z chorągwiami. O godz. 16 do sali weszli kard. Kakowski i nuncjusz Marmaggi, abp Ropp, bp Gall, pracownicy nuncjatury, członkowie Kapituły Metropolitalnej i Łowickiej, prałaci i szambelani papiescy, posłowie Austrii i Węgier (Post i Belitzka), ministrowie Dobrucki i Kwiatkowski, szef Protokołu hr. Przeździecki, prezydent Warszawy inż. Słomiński, przedstawiciele kół towarzyskich oraz liczna publiczność, zapelniająca szczelnie salę i galerię. Udział w akademii zgłosiło 328 organizacji społecznych stolicy³⁷.

18 maja, w piątek, o godz. 10 rano, Jego Eminencja wyjechał za granicę, w celu złożenia rewizyty, w imieniu Episkopatu Polskiego, Jego Eminencji kardynałowi Dubois, arcybiskupowi paryskiemu i Episkopatowi Francuskiemu oraz Jego Eminencji ks. kardynałowi Bourne'owi, Prymasowi Angielskiemu i Episkopatowi Angielskiemu. Kardynał A. Kakowski wyjechał w towarzystwie Jego Ekscelencji biskupa Przeździeckiego i ks. kan. S. Mystkowskiego. Odjeżdżających żegnało na dworcu kolejowym duchowieństwo Archidiecezji z biskupem Gallem na czele oraz przedstawiciele władz i organizacji społecznych, a w imieniu ambasady francuskiej w Warszawie jej radca p. Tripier³⁸.

19 maja, w sobotę, „J. Em. ks. Kardynał i J. E. ks. Biskup Przeździecki przybyli do Paryża. Na dworcu polskich Książy Kościoła powitali: ks. Kardynał Dubois i księża Biskupi: de Guebriant, Baudrillart, Chaptal, p. Ambasador Chłapowski, ks. Szymbor, ks. Czartoryski, przewodniczący Centrum Katolickiego Delcourt, Heillot, prof. Kutrzeba, Franciszek Pułaski oraz przedstawiciel p. Ministra Brianda, wyznaczony specjalnie dla spraw religijnych. Po wejściu do pokojów gościnnych ks. Kardynał Dubois wygłosił krótkie przemówienie, które zakończył okrzykiem w języku polskim: *Niech żyje Polska*, na co ks. Kardynał Kakowski odpowiedział w języku francuskim: *Niech żyje Francja*. Powitanie na dworcu odznaczało się wielką serdecznością, czym ks. Kardynał był bardzo wzruszony.

Z dworca ks. Kardynał Kakowski w towarzystwie ks. Biskupa Przeździeckiego i kan. Mystkowskiego udał się do ambasady polskiej, w celu złożenia tam wizyty, poczem złożył wizytę p. Prezydentowi Republiki, Kardynałowi Dubois, p. Prezesowi Rady Ministrów Poincaremu, pp. Ministrom Briandowi, Marinowi, Herriolowi oraz Jen. zgrom. XX. Misjonarzy, w gmachu którego zamieszkał. Wieczorem podejmował

36 Tamże.

37 *Akademia ku czci Piusa IX*, WAW 1928, s. 194–196.

38 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1928, s. 192; *Kronika. Z pobytu J. Em. Arcypasterza zagranicą*, WAW 1928, s. 257.

Dostojników Kościoła Polskiego Ambasador Polski w Paryżu p. Chłapowski. Na obiedzie, wydanym przez Ambasadę Polską na cześć J. Em. ks. Kardynała, obecni byli: Nuncjusz Maglone, ks. Biskup Przeździecki, ks. kan. Mystkowski, rektor Misji Katolickiej Polskiej we Francji ks. Szymbor. Duchowieństwo francuskie reprezentowali: ks. Kardynał Dubois, księża Biskupi: Collet z Lille, Julian z Arrasu, Baudrillart rektor Instytutu Katolickiego i Chaptal, Biskup kolonii cudzoziemskiej we Francji. Prócz tego w obiedzie wzięli udział: Marszałek Foch, generałowie: Weygand i Gourard, wyżsi urzędnicy francuskiego Min. Spraw Zagranicznych pp.: Blanchet i Canet, sekretarz generalny Kolei Północnych Girard, członek Akademii Widor, ambasadorowie: Noulens i de Panafieu, prezesowie Centrum Katolickiego pp.: Delcour, Hayllot i Zamański oraz szereg innych osobistości. Po obiedzie odbył się raut, na którym obecnych było 1000 osób, m. in. przedstawiciele świata dyplomatycznego³⁹.

20 maja, w niedzielę rano „J. Em. ks. Kard. Kakowski był obecny na nabożeństwie odprawionym przez ks. Kardynała Dubois w Bazylice Sacré Coeur. Nabożeństwo zorganizowane zostało przez Związek Katolicki Subiektów Handlowych, którego delegacje ze sztandarami powitały Kardynała Kakowskiego u progu Bazyliki. Kardynałowi Kakowskiemu towarzyszyli: ks. Kard. Dubois, ks. Biskup Przeździecki, ks. kan. Mystkowski i ks. Szymbor. Po sumie, w czasie której pienia religijne wykonał chór katedry z Malines, kazanie wygłosił ks. kanonik Gerier, który we wzniosłych słowach powitał w osobie ks. Kardynała Kakowskiego, Arcypasterza stolicy sprzymierzonej z Francją Polski. Następnie wygłosił w języku francuskim kazanie Ks. Kardynał Kakowski, podkreślając więzy, łączące Polskę z Francją we wspólnej wierze katolickiej⁴⁰. Na zakończenie ks. Kardynał Kakowski udzielił zebrany uroczystego błogosławieństwa. Po nabożeństwie odbyło się na cześć ks. Kardynała Kakowskiego śniadanie u ks. Kardynała Dubois, na którym również obecny był Episkopat francuski. Przy tej sposobności ks. Kardynał Kakowski wygłosił przemowę do Episkopatu francuskiego⁴¹. Następnie udał się J. Em. na uroczyste nieszpory do polskiego kościoła przy ul. St. Honoré, gdzie wygłosił kazanie do bardzo licznie zgromadzonych rzesz wiernych emigrantów⁴².

Tego samego dnia kardynał A. Kakowski udał się do Biblioteki Polskiej w Paryżu, przejętej niedawno – wspólnie z Muzeum Mickiewicza – przez Rząd Polski i oddanej Akademii Umiejętności, która przekształciła tę placówkę w, oczekujący na swoje otwarcie, Polski Instytut Naukowy. „Marszałek i dyrektor, p. F. Pułaski przywitał J. Em., który przybył z ks. Biskupem Przeździeckim i ks. kan. Mystkowskim oraz gości obecnych, podnosząc nowy charakter instytucji

39 Tamże, s. 257–258; PK 1928, s. 337–338.

40 *Kazanie J. Em. Ks. Kardynała Kakowskiego w Bazylice Sacré Coeur*, WAW 1928, s. 222–224.

41 *Przemówienie Ks. Kardynała Kakowskiego na przyjęciu u Ks. Kardynała Dubois*, WAW 1928, s. 226–227.

42 *Przemówienie J. Em. Ks. Kardynała Kakowskiego wygłoszone dn. 20 maja r. b. w polskim kościele w Paryżu*, WAW 1928, s. 224–226.

i odczytał telegramy gratulacyjne. Prezes Akademii Umiejętności złożył hołd J. Em. i Kościołowi, zaznaczając, jak ręka w rękę zawsze szła wiedza z wiarą i zawsze tak iść pragnie. Ks. Kardynał dokonał poświęcenia Instytutu przy ołtarzyku z obrazem Matki Boskiej Ostrobramskiej, cennym zabytku z dawnej emigracji [...]. Na pamiątkę wielkiej dla Instytutu chwili spisano akt z podpisami wszystkich uczestników oraz dokonano zdjęcia fotograficznego. Jego Eminencja pozostawał jeszcze w Instytucie przez czas dłuższy, interesując się żywo zwłaszcza rękopisami Mickiewicza [...]. Ze swej strony przyrzekł Jego Eminencja oddać do Instytutu autograf listu publicznego Sienkiewicza, wystosowanego do cesarza Wilhelma II⁴³.

21 maja, w poniedziałek, kardynał A. Kakowski był gościem Prezydenta Republiki, p. Domergue, który na cześć gościa z Polski wydał śniadanie. Wśród szeregu obecnych tam osobistości znaleźli się nuncjusz papieski i ambasador Chłapowski⁴⁴.

22 maja, we wtorek, Jego Eminencja był w Polskiej Misji Katolickiej w Paryżu, gdzie na wspólne narady przybyło tego dnia liczne grono księży polskich pracujących we Francji. Ks. kardynał dokonał otwarcia zebrania, odmówiono wspólnie, w pobliskim kościele *C. Assomption*, modlitwę do Ducha Świętego. Następnie, po przedstawieniu Jego Eminencji zgromadzonych księży i po jego błogosławieństwie dla obrad i pracy polskich księży we Francji, „Ks. Kardynał wygłosił dłuższe przemówienie o stosunku księży polskich do Biskupów polskich, do Biskupów francuskich, do księży francuskich i do Polskiej Misji Katolickiej, wzywając do pielęgnowania ducha apostołskiego [...]. Zjazd zakończono wspólnym przyjęciem w lokalu Misji Polskiej i zdjęciem fotograficznym wszystkich uczestników zjazdu i Dostojnych Gości⁴⁵.”

Tego samego dnia, o godz. 17, kardynał A. Kakowski był uroczystie witany w Instytucie *Les Amitiés Catholiques Françaises*, gdzie przemówienie na powitanie wygłosił biskup Baudrillat, na które Jego Eminencja odpowiedział po francusku⁴⁶.

23 maja, w środę, ks. kardynał Kakowski składał wizyty, a następnie uczestniczył w poświęconej mu akademii i w wydanym na jego cześć przyjęciu. Tego dnia Jego Eminencja złożył wizytę rektorowi Instytutu Katolickiego w Paryżu, członkowi Akademii Francuskiej ks. arcybiskupowi Baudrillart, a następnie generałowi Weygandowi, zasłużonemu w czasie wojny światowej szefowi sztabu marszałka Focha, chlubnie zapisanemu w dziejach obrony Warszawy przed nawałą bolszewicką w 1920 roku. Akademię na cześć Arcypasterza Warszawy przygotowano pod przewodnictwem ambasadora Noulensa w Instytucie Katolickim. Byli na niej m. in.: ambasador Chłapowski z małżonką, abp Paryża kard. Dubois, biskupi: Baudrillart i Chaptal, ambasador de Panafieu, generałowie: Archinard, Le Rond,

43 *Kronika. Z pobytu J. Em. Arcypasterza zagranicą*, WAW 1928, s. 258–260.

44 Tamże.

45 Tamże, s. 260–261.

46 *Przemówienie J. Em. Ks. Kardynała Kakowskiego, wygłoszone dnia 22 maja r. b. w Instytucie „Les Amitiés Catholiques Françaises”*, WAW 1928, s. 227–228.

Niessel, Henrys, a ponadto liczni przedstawiciele świata politycznego i kół dyplomatycznych. „P. Ménabréa, sekretarz generalny Stowarzyszenia Franco-Pologne, wygłosił odczyt o wspólnych cechach duchowych Francji i Polski. Ks. Kardynał Kakowski, w przemówieniu, w którym dziękował obecnym za zgotowane mu przyjęcie w Paryżu, podkreślił pierwszorzędną rolę Francji w odbudowie Państwa Polskiego⁴⁷.

Następnie, ks. Kardynał Kakowski, wraz z biskupem Przeździeckim, o. Verdierem – jenerałem księży Misjonarzy, ks. Szymborem – rektorem Misji Polskiej we Francji i ks. Mystkowskim, o godzinie 6 i pół po południu, odwiedzić Zakład św. Kazimierza w Paryżu, który przeszło 80 lat istnieje i rozwija swoją dobroczynną działalność wśród wychodźców polskich na emigracji w Paryżu. W imieniu Rady Administracyjnej Zakładu J. Em. ks. Kardynała powitała p. księżna Poniatowska, w imieniu Zakładu – Przełożona Siostra Maria Zagrodzka w otoczeniu polskich Szarytek, starców i dzieci. W kaplicy J. Em. ks. Kardynała powitał kapelan ks. J. Cibor w otoczeniu licznie zebranego duchowieństwa. Po krótkim nabożeństwie J. Em. ks. Kardynał w serdecznych słowach przemówił do starców, którzy stargawszy siły wiekiem i tułaczym życiem, resztę swego życia spędzają w ciszy i spokoju, w atmosferze polskiej, pod czułą i troskliwą opieką Szarytek Polskich. Dzieci J. Em. ks. Kardynał zachęcał do coraz większego przywiązania do wiary, ukochania Polski, której jakkolwiek większość nie miała szczęścia oglądać, jednak, da Bóg, w niedalekiej przyszłości zobaczą i dla jej chwały i dobra pracować będą. Po udzieleniu błogosławieństwa i po wyjściu z kaplicy J. Em. ks. Kardynała witały dzieci śpiewami pięknymi i krótkim przemówieniem. Rzewna i wzruszająca była chwila, przypominająca scenę ewangeliczną z życia Pana Jezusa, gdy 2 najmłodsze sierotki 3- i 4-letnie pobiegły same do J. Em. ks. Kardynała, które wziął na kolana, rozmawiał z nimi i błogosławił im. Po skończonych przywitaniach, J. Em. ks. Kardynała z duchowieństwem podejmowały Szarytki kolacją⁴⁸.

Wieczorem w Centre Catholique odbyło się uroczyste przyjęcie na cześć kardynała Kakowskiego, w obecności kardynała Dubois, licznie zebranego duchowieństwa i elity świata katolickiego. Obecny był także marszałek Foch. Ambasadę Polską reprezentował pierwszy sekretarz p. Frankowski. Prezes Zamański w gorących słowach powitał kardynała Kakowskiego, jako reprezentanta licznych rzesz Polaków-katolików, zaznaczając, że Francja pragnie ręką w rękę współpracować z Polską nad utrwaleniem pokoju ogólnego i szczęścia ludzkości⁴⁹.

24 maja, w czwartek, Jego Eminencja był na śniadaniu u nuncjusza papieskiego msgr. Maglone, następnie zwiedził redakcję dziennika katolickiego „La Croix”, gdzie zgotowano mu owacyjne przyjęcie, a wieczorem z portu Calais, z biskupem Przeździeckim i kan. Mystkowskim, okrętem udał się w dalszą podróż do Dover, a stamtąd pociągiem do Londynu. Na ziemi francuskiej żegnali ich: ambasador

47 *Kronika. Z pobytu J. Em. Arcypasterza zagranicą*, WAW 1928, s. 261–263.

48 PK 1928, s. 350.

49 *Kronika. Z pobytu J. Em. Arcypasterza zagranicą*, WAW 1928, s. 261. PK 1928, s. 337–338, 350, 449.

Chłapowski z małżonką, sekretarz ambasady p. Mościcki, przedstawiciel ministra Brianda radca Canet, ks. kard. Dubois, biskup Chaptal i liczni przedstawiciele duchowieństwa oraz Polonii⁵⁰.

„Przyjęcie J. Em. Kardynała Kakowskiego we Francji – czytamy w „Przeglądzie Katolickim” – nosiło nie tylko charakter wielkiej serdeczności, ale i ogromnego uznania tak ze strony Rządu, jak i społeczeństwa francuskiego, za pracę Jego Eminencji, zwłaszcza z tego czasu, gdy stał na czele Rady Regencyjnej w Polsce [...]. Francja, śledząca bacznie ówczesny stan rzeczy, zgotowała Jego Eminencji naprawdę królewskie przyjęcie, a prezydent Francji, wydając obiad na cześć Dostojnika Kościoła i Polski zaznaczył dobitnie zasługi Eminencji przy tworzeniu państwowości polskiej. Wyrazem hołdu dla Kardynała Kakowskiego i miłą pamiątką pobytu we Francji są dwa medale specjalnie wybite na cześć Eminencji, z których jeden jest darem Związku Francusko-Polskiego, a drugi darem Katolickiego Uniwersytetu w Paryżu – «Institute Catholique». Pierwszy ma z jednej strony orła polskiego i napis *Polonia*, a z drugiej emblemat francuski. Medal zaś uniwersytetu paryskiego nosi napis: *Card. Kakowski primas regni Poloniae*. Obydwa noszą datę dnia 22 maja 1928 roku, w którym to dniu odbyły się na cześć Jego Eminencji uroczyste akademie i wręczenie medali. Zaznaczyć należy, że od czasu rozdziału Kościoła od Państwa, po raz pierwszy zdarzyło się, że Prezydent Francji wydał przyjęcie na cześć duchownego katolickiego, w którym oprócz gości z Polski, brali udział i dostojnicy kościelni francuscy. Toteż faktowi temu przypisywano we Francji doniosłe kościelno-polityczne znaczenie”⁵¹.

Ks. kardynała Kakowskiego i towarzyszące mu osoby, na ziemi angielskiej, w Dover witali: sekretarz Prymasa Anglii prał. Coote, przedstawiciele duchowieństwa katolickiego z Dover i Folkeston, delegat Legacji polskiej w Londynie p. Biega oraz ks. Cichos – kapelan emigracji polskiej i rektor Kościoła polskiego w Londynie.

U celu podróży, w Londynie „Biskupów Polskich wita ks. Prymas Anglii, Kardynał Bourne, członkowie Kapituły Westminsterskiej, przedstawiciele Poselstwa Polskiego z p. Ministrem Skirmuntem na czele oraz liczny zastęp delegatów organizacji katolickich londyńskich. Arcypasterz Londynu własnym samochodem przewozi Dostojników Kościoła w Polsce do swego pięknego i obszernego pałacu, znajdującego się przy katedrze w Westminster. Na balkonie pałacu, przy głównym wejściu, powiewa flaga o polskich barwach narodowych. Po krótkim odpoczynku, skromne przyjęcie w szczupłym gronie domowników Kardynała Bourne’a”⁵².

25 maja, w piątek, „Biskupi polscy, po Mszy św. odprawionej w domowej kaplicy Prymasa Anglii, zwiedzają apartamenta pałacu arcybiskupiego i katedrę [...], złożyli wizytę p. Ministrowi Skirmuntowi [...]. Po obiedzie tegoż dnia ks. ks. Biskupi, w towarzystwie sekretarza Kardynała Bourne’a, zwiedzali kościoły

50 *Kronika. Z pobytu J. Em. Arcypasterza zagranicą*, WAW 1928, s. 263.

51 PK 1928, s. 449.

52 *Kronika. Z pobytu J. Em. Arcypasterza zagranicą*, WAW 1928, s. 263–264.

katolickie i kaplice zgromadzeń zakonnych w Londynie. Wieczorem, o godz. 9-ej, byli obecni na przyjęciu i na raucie w apartamentach Poselstwa Polskiego, gdzie, oprócz licznych przedstawicieli poselstwa i kolonii polskiej w Londynie, byli obecni: ks. Kardynał Bourne, członkowie Kapituły Westminsterskiej oraz wybitni przedstawiciele katolików angielskich, jak: lord Fitzland, Belloc, sławny pisarz i historyk Carton de Wiart i wielu innych⁵³.

26 maja, w sobotę, rano „J. Em. ks. Kardynał Kakowski był obecny na nabożeństwie w kościele OO. Oratorianów. Po południu zaś odprawił nieszpory w Katedrze Westminsterskiej. Następnie przyjmował w poselstwie panie z kolonii polskiej. Wieczorem był obecny na obiedzie i przyjęciu, wydanym przez kardynała Bourne’a w Pałacu Arcybiskupim. Na przyjęciu tym obecni byli ks. ks. Biskupi: Przeździecki, Butt, Loodow, Marlborough, Fitzalan, poseł Rzeczypospolitej p. Skirmunt, znakomity pisarz Chesterton i szereg wybitnych osobistości⁵⁴.

28 maja, w poniedziałek, „o godz. 12-ej i pół J. Em. ks. Kardynał Kakowski i ks. Biskup Przeździecki w towarzystwie J. Em. ks. Kardynała Bourne’a, Prymasa Anglii, udali się samochodem do odległego o 150 kilometrów od Londynu miasteczka nadmorskiego Walmer, by odwiedzić tam klasztor SS. Wizytek, zwany Rosland. Po drodze księża Biskupi zwiedzili starożytne katedry w Rochester i w Canterbury [...]. Z Cantebury biskupi nasi udali się do Wolmer, gdzie podejmowani byli z niezwykłą serdecznością w klasztorze Rosland przez Siostry Wizytki i przez wychowanki zakładu pozostającego pod opieką Sióstr. Jedna z wychowanek wygłosiła w języku francuskim podniosłą przemowę ku czci Pasterzy Polskich [...]. Biskupi Polscy do łez byli wzruszeni opowieściami Sióstr o dziejach ich klasztoru. Wygłosili podniosłe przemowy do Służebnic Bożych, wzywając je, by się w Chrystusa Jezusa przyodziały i by Mistrz Boski lepiej się w ich sercach czuł niż w tabernakulum ze złota i diamentów, by się modliły za swą Macierz Polską⁵⁵.

29 maja, we wtorek, o 9 rano, z portu Dover, żegnani przez Prymasa Anglii, biskupi polscy wyruszyli do Rzymu, *ad limina Apostolorum*⁵⁶.

31 maja, w czwartek, Jego Eminencja przybył do Rzymu⁵⁷.

2 czerwca, w sobotę, Jego Eminencję przyjął na audiencji Ojciec Święty Pius XI⁵⁸.

3 czerwca, w niedzielę, Jego Eminencja udał się do Albano, gdzie odwiedził klasztor ss. nazaretanek i willę księży zmartwychwstańców⁵⁹.

6 czerwca, w środę, Jego Eminencja ks. kardynał i Jego Ekscelencja ks. biskup Przeździecki opuścili Rzym, udając się do Montecatini celem przeprowadzenia tam kuracji⁶⁰.

53 Tamże, s. 265.

54 Tamże.

55 Tamże, s. 265–267.

56 Tamże, s. 267.

57 Tamże, s. 268.

58 Tamże.

59 Tamże.

60 Tamże, s. 269.

19 lipca, w czwartek, o godz. 7.58 rano, po krótkim pobycie w Viereggio i w Szwajcarii, Jego Eminencja powrócił do Warszawy, witany na dworcu przez nuncjusza apostolskiego z audytorem i sekretarzem, biskupa Galla, członków Kapituły, księży profesorów Uniwersytetu Warszawskiego, księży prowincjałów jezuitów, kapucynów i pallotynów oraz przedstawiciele władz rządowych i miejskich. Jego Eminencja zatrzymał się w salonie recepcyjnym dworca, gdzie rozmawiał z witającymi go, następnie odjechał do swego pałacu.

29 lipca, w niedzielę, o godz. 10.30, Jego Eminencja dokonał uroczystego aktu poświęcenia kaplicy w nowo utworzonej parafii na Żoliborzu. „Przy pięknie udekorowanej bramie triumfalnej powitał Arcypasterza przedstawiciel Rady Parafialnej inż. Dąbrowski i wręczył chleb i sól. Poczem ks. Kardynał, w asystencji licznego duchowieństwa, odprawił modły liturgiczne i przy śpiewie chóru parafialnego «Ecce sacerdos» udał się do wnętrza świątyni. Tam ks. proboszcz Cyruliński z ambony powitał Dostojnika Kościoła i przedstawił pokrótce dzieje kaplicy na Żoliborzu [...]. Po sprawozdaniu ks. proboszcza J. Em. w dłuższej przemowie złożył podziękowanie tym wszystkim, którzy przyłożyli rękę do wzniesienia prowizorycznej kaplicy na Żoliborzu i zachęcał do rozpoczęcia w najkrótszym czasie prac przygotowawczych do budowy świątyni murowanej. Następnie J. Em. podniósł doniosłe znaczenie religijne i kulturalno-oświatowe nowych placówek parafialnych na przedmieściach naszej stolicy⁶¹. Po przemowie Jego Eminencja ks. kardynał odprawił uroczystą Mszę Świętą i uczestniczył w skromnym przyjęciu urzędowym w lokalu prywatnym ks. proboszcza. W uroczystości, oprócz duchowieństwa i wiernych z Żoliborza, uczestniczyli: prezydent m. Warszawy inż. Słomiński i gen. Krzemiński⁶².

10 września, w poniedziałek, o godz. 16, Jego Eminencja był obecny na dorocznej sesji w Seminarium Duchownym⁶³.

11 września, we wtorek, Jego Eminencja odprawił w kaplicy seminaryjnej – z powodu rozpoczęcia przez alumnów nowego roku szkolnego – Mszę Świętą i wygłosił przemówienie o potrzebie powołania, świętości i nauki, które zdobić winny kandydata do święceń kapłańskich. Tego samego dnia „o godz. 6-iej po poł. w pałacu arcybiskupim, wobec licznie zgromadzonego duchowieństwa świeckiego i zakonnego, J. Em. Kardynał Kakowski dokonał uroczystego aktu wręczenia bulli nominacyjnej na Biskupa-Sufragana Warszawskiego J. E. ks. Antoniemu Szlagowskiemu. Przedstawiając Dostojnego Nominata duchowieństwu Archidiecezji Warszawskiej, ks. Kardynał Kakowski w dłuższej przemowie podniósł wybitne zalety umysłu i serca J. E. ks. Szlagowskiego oraz jego zasługi na polu wychowania młodzieży duchownej i w dziedzinie piśmiennictwa i kaznodziejstwa kościelnego. W rządach archidiecezji J. Em. powierza J. E. ks. Szlagowskiemu kierownicze stanowisko w Sądzie duchownym, urząd

61 Tamże, s. 270–271.

62 Tamże, s. 271.

63 *Kronika*, WAW 1928, s. 305.

radcy aktualnego w Kurii oraz naczelną pieczę nad pracami Ligi Katolickiej w Archidiecezji Warszawskiej⁶⁴.

12 września, w środę, o godz. 8.35, Jego Eminencja wyjechał do Gniezna, aby tam odprawić wspólnie z księżmi biskupami rekolekcje i wziąć udział w obradach Episkopatu Polski⁶⁵.

20 września, w czwartek, Jego Eminencja ks. kardynał pojechał samochodem wraz z ks. biskupem Fulmanem do Potulic, aby w imieniu Episkopatu Polski podziękować hr. Potulickiej za zapis, jaki uczyniła na rzecz Uniwersytetu Lubelskiego. Tego samego dnia, o godz. 21, Jego Eminencja powrócił do Warszawy⁶⁶.

23 września, w niedzielę, o godz. 9.30, Jego Eminencja odprawił w katedrze Mszę Świętą z okazji zakończenia „Tygodnia Dziecka”⁶⁷.

25 września, we wtorek, o godz. 9, Jego Eminencja odprawił w kościele św. Anny Mszę Świętą w kaplicy bł. Władysława z Gielniowa⁶⁸.

26 września, w środę, „J. Em. Arcypasterz zaszczyił swoją obecnością doroczne zebranie katechetek. Po wysłuchaniu przemówienia powitalnego i sprawozdania z działalności Koła Katechetek, J. Em. ks. Kardynał wygłosił przemówienie do pań katechetek, w którym zachęcał słuchaczki, by gorliwie i sumiennie spełniały swoje obowiązki i brały udział w akcji katolickiej”⁶⁹.

29 września, w sobotę, o godz. 11, Jego Eminencja celebrował sumę w Bazylice Serca Jezusowego na Pradze⁷⁰.

2 października, we wtorek, o godz. 19, w lokalu Koła Księży Prefektów, Jego Eminencja uczestniczył w zebraniu księży prefektów szkół średnich i powszednich w Warszawie, które poświęcone było psychologii dziecka i współpracy rodziców ze szkołą. W wygłoszonej na zakończenie zebrania dłuższej przemowie Jego Eminencja wskazał, jaki winien dziś być stosunek księży prefektów do nauczycielstwa, do dzieci i władz szkolnych⁷¹.

4 października, w czwartek, o godz. 8, w ostatnim dniu *Triduum* poprzedzającego obchody 400-lecia istnienia oo. kapucynów Jego Eminencja odprawił w ich warszawskim kościele Mszę Świętą. Tego samego dnia, o godz. 11, w auli głównej Uniwersytetu Warszawskiego, Jego Eminencja – wraz z Jego Ekscelencją ks. biskupem Przeździeckim – obecny był na inauguracyjnym posiedzeniu obradującego w Warszawie kongresu „Union catholiques d’etudes internationales”⁷².

64 Tamże.

65 Tamże, s. 306.

66 Tamże.

67 Tamże.

68 Tamże.

69 Tamże.

70 Tamże.

71 *Koło Księży Prefektów w Warszawie*, WAW 1928, s. 359–360.

72 *Kronika*, WAW 1928, s. 356.

7 października, w niedzielę, w archikatedrze św. Jana, Jego Eminencja – wspólnie z biskupami Gallem i Fulmanem z Lublina – dokonał konsekracji Jego Ekscelencji biskupa Szlagowskiego. Uroczystość zakończyła się hymnem *Boże, coś Polskę*, zaintonowanym przez ks. kardynała Kakowskiego⁷³.

14 października, w niedzielę, Jego Eminencja poświęcił kościół pod wezwaniem Serca Jezusowego w Starej Miłośnicy za Wawrem i odprawił w nim pierwszą Mszę Świętą⁷⁴.

17 października, w środę, o godz. 8 rano, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kaplicy Konwiktu Teologicznego, następnie wygłosił do księży studentów przemówienie. Rektor Konwiktu, ks. prof. Michalski przedstawił Jego Eminencji wszystkich obecnych księży studentów⁷⁵.

18 października, w czwartek, o godz. 17, Jego Eminencja dokonał aktu poświęcenia nowo wzniesionego gmachu Domu Ludowego im. Leona XIII na Pelcowiznie pod Warszawą. Następnie Jego Eminencja ks. kardynał w dłuższej przemowie podkreślił doniosłe znaczenie domów ludowych w dziele krzewienia zdrowego uświadczenia religijnego, społecznego i obywatelskiego wśród szerokich rzesz robotniczych. Kończąc przemówienie podziękował p. Słomińskiemu, prezydentowi Warszawy, za przychylność i pomoc okazaną przy wznoszeniu tej placówki kulturalno-oświatowej⁷⁶.

21 października, w niedzielę, o godz. 15, Jego Eminencja dokonał poświęcenia zakładu wychowawczego „dla ubogiej dziatwy miejskiej” w Czerwonym Dworze pod Radzyminem, pozostającego pod opieką siostr Zgromadzenia Rodziny Maryi. Arcypasterza powitały dzieci wraz z siostrami i ks. prob. Szpąderskim na czele. Po dokonaniu poświęcenia kaplicy, lokali szkolnych i szpitalika oraz wykonaniu przez dzieci na prowizorycznej scenie szeregu pieśni i deklamacji, Jego Eminencja Arcypasterz wygłosił do serdeczną przemowę. Tego samego dnia o godz. 19, Jego Eminencja był na rozpoczęciu misji w katedrze św. Jana i udzielił zebranemu ludowi błogosławieństwa Najświętszym Sakramentem⁷⁷.

23 października, we wtorek, Jego Eminencja był obecny w Kurii Metropolitalnej na dyspucie na temat wygłoszonego przez ks. Chojeckiego referatu pt. *Duszpasterstwo w szkole*⁷⁸.

25 października, w czwartek, o godz. 11 rano, Jego Eminencja odbył w Kurii konferencję z księżmi proboszczami m. Warszawy w sprawach duszpasterstwa. Natomiast o godz. 17, Jego Eminencja, jako rektor b. akademii duchownej w Petersburgu, zaszczylił swoją obecnością zebranie b. wychowanków tej akademii⁷⁹.

73 Tamże.

74 Tamże, s. 356–357.

75 *Kronika. Czynności J. Em. Arcypasterza*, WAW 1928, s. 394.

76 Tamże.

77 Tamże, s. 395.

78 Tamże.

79 Tamże.

28 października, w niedzielę, o godz. 12 w południe, Jego Eminencja był obecny na inauguracji roku akademickiego na Uniwersytecie Warszawskim. W dniu tym dokonał jeszcze poświęcenia dzwonów w kościele św. Floriana na Pradze. „Przybywającego do kościoła Arcypasterza powitało duchowieństwo parafialne z ks. prał. Kłopotowskim, proboszczem parafii św. Floriana na czele oraz olbrzymie zastępy ludu i przedstawiciele organizacji religijnych ze sztandarami i orkiestrą. J. Em. wszedł procesjonalnie do świątyni, skąd po przywdzianiu szat liturgicznych, udał się wraz z klerem na cmentarz okalający kościół, gdzie dokonał aktu poświęcenia dzwonów. Podniosłe ceremonie liturgiczne zakończone zostały melodyjną pieśnią dzwonów. Po dokonaniu poświęcenia dzwonów J. Em. ks. Kardynał powrócił do świątyni, gdzie udzielił Sakramentu Bierzmowania 1300 osobom. Poza tym ks. Kardynał zwiedził piękny gmach plebanii, świeżo wzniesionej przez ks. prał. Kłopotowskiego”⁸⁰.

29 października, w poniedziałek, Jego Eminencja przyjął u siebie w pałacu nowo mianowanego przy rządzie polskim posła Peruwii [Peru]⁸¹.

30 października, we wtorek, Jego Eminencja był w Kurii Metropolitalnej na dyspucie na temat ogłoszonego przez ks. W. Roguskiego referatu pt. *Przyczyny samobójstw*. Ks. kardynał, zamykając dyskusję i spotkanie, zwrócił uwagę na to, że stan psychiczny danej osoby częstokroć jest pierwszą i główną przyczyną targnięcia się na własne życie⁸².

1 listopada, w czwartek, o godz. 15, Jego Eminencja zwiedził wystawę misyjną w sali Związku Katolickiego Polek, urządzoną staraniem Związku Misyjnego Polek w Warszawie przy udziale Sodalicii św. Piotra Klawera, sióstr franciszkanek i misjonarek Maryi, salezjanów, pallotynów i innych Stowarzyszeń Misyjnych. Mowę powitalną na cześć Arcypasterza wygłosił ks. dr Maursberger. Z kolei o godz. 17 Jego Eminencja był u Prezydenta Rzeczypospolitej na uroczystości drużyn harcerskich, które z okazji 10-lecia zjednoczenia wszystkich organizacji skautowskich, przez swoich delegatów i delegatki, składały hołd Głowie Państwa Polskiego⁸³.

2 listopada, w piątek, Jego Eminencja był na adoracji kapłańskiej w kościele przy ul. Moniuszki. Tego samego dnia zaszczylił swoją obecnością Zjazd delegatów akademickich kół misyjnych. Po licznych przemówieniach powitalnych, ks. kardynał zwrócił się do zebranych, podnosząc znaczenie Akcji Katolickiej wśród rodaków i akcji misyjnej wśród narodów pozbawionych wiary⁸⁴.

3 listopada, w sobotę, o godz. 15, Jego Eminencja przyjął u siebie uczestników i uczestniczki Zjazdu. W odpowiedzi na przemówienia prezesa Jego Eminencja, wyraziwszy radość, że nasza młodzież akademicka rozumie znaczenie akcji misyjnej, zachęcał zebranych, aby byli propagatorami tej idei. Na zakończenie wykonana została w ogrodzie wspólna fotografia.

80 Tamże, s. 395–396.

81 Tamże, s. 396.

82 Tamże, s. 395.

83 Tamże, s. 396.

84 Tamże, s. 396–397.

Tego samego dnia, w godzinach popołudniowych, Jego Eminencja rozpoczął wizytację kanoniczną parafii św. Karola Boromeusza w Warszawie. „U drzwi świątyni powitały Dostojnika Kościoła olbrzymie tłumy ludu oraz liczny zastęp duchowieństwa na czele z ks. kan. Puchalskim, dziekanem warszawskim i ks. prał. Fajęckim, proboszczem miejscowym [...]. Po przemowie ks. prał. Fajęckiego, J. Em. ks. Kardynał Kakowski wygłosił pełną namaszczenia naukę pasterską. Na wstępie zaznaczył, że parafię św. Karola Boromeusza zna doskonale, gdyż tu spełniał jako młody kapłan czynności wikariusza, a następnie po dwakroć wizytował jako Pasterz Archidiecezji. Miłą jest jego sercu ta parafia, dlatego też mianował na urząd jej pasterza swego przybocznego radcę i współpracownika w rządach archidiecezji. Następnie Arcypasterz dziękował ks. prał. Fajęckiemu za prace dokonane przy odnowieniu świątyni i gmachu parafialnego oraz zorganizowanie Ligi Katolickiej [...]. Wreszcie wzywał Arcypasterz wiernych, by z okazji 10-lecia naszej niepodległości wzmacniali swe siły duchowe za pomocą środków nadprzyrodzonych i starali się szerzyć w swym otoczeniu zasady praworządności i szacunku dla władz rządzących. Po nauce J. Em. wraz z klerem odprawił modły żałobne za dusze zmarłych parafian i udzielił pasterskiego błogosławieństwa obecnym w świątyni wiernym i duchowieństwu”⁸⁵.

4 listopada, w niedzielę, w drugim dniu swej wizyty kanonicznej w parafii św. Karola Boromeusza w Warszawie, „o godz. 9-ej rano J. Em. Kardynał odprawił uroczystą Mszę św. dla młodzieży szkół powszechnych, zebranej w świątyni na czele z przełożonymi i nauczycielstwem. Poczem udał się na plebanie, gdzie przedstawili się i złożyli Mu homagium kierownicy i kierowniczkę wszystkich szkół powszechnych, istniejących na terenie parafii. O godz. 11-ej Arcypasterz był obecny na sumie i kazaniu, które wygłosił ks. kan. Jamiołkowski. Po sumie udzielił pasterskiego błogosławieństwa. Po pół o godz. 3-ej dopełnił poświęcenia czytelnicy parafialnej, posiadającej około 600 tomów [...]. J. Em. ks. Kardynał w dłuższym przemówieniu wskazał na metody pracy katolickiej [...]. Wprost z plebanii parafii św. Karola Boromeusza J. Em. Arcypasterz udał się w towarzystwie ks. R. Dąbrowskiego [...], do kościoła św. Michała, aby dokonać tam poświęcenia kaplicy Matki Boskiej Częstochowskiej i kaplicy pogrzebowej oraz sali parafialnej. Z okazji przybycia Arcypasterza mieszkańcy Mokotowa tłumnie zebraли się na ulicy i na cmentarzu przykościelnym i szczerze wypełnili wnętrze świątyni. U bramy cmentarza witał Dostojnika Kościoła liczny zastęp duchowieństwa [...]. Bractwa kościelne i organizacje katolickie, znajdujące się na terenie parafii św. Michała, wystąpiły na powitanie swego Arcybiskupa z chorągwiami i sztandarami. Po wejściu Arcypasterza do świątyni, chór kościelny zaśpiewał *Ecce Sacerdos Magnus*. Po adoracji Najświętszego Sakramentu, ks. Kardynał ubrał się w szaty pontyfikalne, poczem poświęcił kaplicę Matki Boskiej Częstochowskiej, kaplicę pogrzebową i salę parafialną. Po dokonaniu ceremonii poświęcenia, ks. Kardynał wrócił do wielkiego ołtarza i zasiadł na tronie.

85 Tamże, s. 397–398.

Proboszcz zaś miejscowy powołał z ambony ks. Kardynała i złożył Mu dzięki za przybycie do świątyni i dokonanie ceremonii poświęcenia. Złożył sprawozdanie z budowy i odbudowy kaplic [...]. Arcypasterz w dłuższym przemówieniu dał wyraz swej radości z powodu ofiarności i religijności parafian mokotowskich. Wyraził nadzieję, że lud trwa i trwać będzie przy wierze świętej. Wprawdzie spotyka się on z wszelkiego rodzaju agitacją wyrotowców i różnych heretyków, którzy częstokroć za obce pieniądze starają się deprawować dusze katolickie. Jednak tego rodzaju robota wrogów Kościoła nie osiągnie zamierzonego przez nich celu, jeśli nastąpi u nas większe uświadomienie katolickie, jeśli świeccy katolicy, obok kapłanów, będą apostołami Prawdy Chrystusowej, słowem: jeśli rozwijać się będzie akcja katolicka, apostołstwo ludzi świeckich, o co tak bardzo chodzi obecnie panującemu nam Ojcu Świętemu. Kończąc swą mowę, Arcypasterz podkreślił, że prawdziwy katolik powinien szanować władzę kościelną i państwową⁸⁶.

5 listopada, w poniedziałek, o godz. 17, Jego Eminencja był obecny na posiedzeniu w sprawie budowy kościoła Opatrzności, które odbyło się w gmachu Sejmu, w gabinecie marszałka I. Daszyńskiego. Na posiedzeniu zdecydowano budować kościół Opatrzności na Mokotowie⁸⁷.

7 listopada, w środę, Jego Eminencja odbył, u siebie w mieszkaniu, konferencję z księżmi profesorami Wydziału Teologii Katolickiej w sprawach związanych z działalnością tego Wydziału⁸⁸.

8 listopada, w czwartek, o godz. 18, Jego Eminencja uczestniczył na Zamku Królewskim w zebraniu, mającym na celu zorganizowanie Społecznego Komitetu uczczenia 10-lecia niepodległości Polski⁸⁹.

9 listopada, w piątek, o godz. 16, Jego Eminencja poświęcił nowy dom Salezjańskiej Szkoły Graficznej przy ul. ks. Siemca. Ks. kardynał poświęcił osobiście wszystkie sale, następnie przemówił do zebranych, podkreślając, jak bardzo potrzebny jest dla kraju naszego dobry, polski rzemieślnik i jak konieczną rzeczą jest nadanie miastom polskim prawdziwie polskiego charakteru⁹⁰.

11 listopada, w niedzielę, w dzień uroczystości 10-lecia niepodległości Polski Jego Eminencja odprawił w katedrze pontyfikalną Mszę Świętą. W tym dniu Arcypasterz poświęcił na miejscu, gdzie ma być wybudowany kościół Opatrzności, krzyż do tego kościoła⁹¹.

13 listopada, we wtorek, w dzień patrona młodzieży polskiej, o godz. 15, Jego Eminencja był w Filharmonii na uroczystej akademii, urządzonej dla młodzieży szkolnej ku czci św. Stanisława Kostki⁹².

86 Tamże, s. 397–399.

87 Tamże, s. 399.

88 Tamże.

89 Tamże.

90 Tamże, s. 399–400.

91 Tamże, s. 400.

92 Tamże.

15 listopada, w czwartek, o godz. 10 rano, Jego Eminencja odprawił w katedrze św. Jana żałobną Mszę Świętą za duszę śp. Henryka Sienkiewicza, w rocznicę jego zgonu. Na nabożeństwie obecni byli członkowie Kapituły Metropolitalnej Warszawskiej, alumni Seminarium Duchownego oraz liczni przedstawiciele organizacji katolickich⁹³.

17 listopada, w sobotę, o godz. 9.30 rano, „J. Em. Arcypasterz dokonał poświęcenia nowego gmachu szkoły powszechnej na Pradze. Przy tej okazji wygłosił okolicznościowe przemówienie, w którym zwrócił uwagę słuchaczy na to, iż Kościół katolicki zawsze i wszędzie szerzył oświatę i cywilizację prawdziwą, zakładał szkoły parafialne, klasztorne, katedralne i uniwersytety. Kościół zaszczerpił kulturę zachodnią na ziemi polskiej i sprawił, iż ta kultura mocno zakorzeniła się w umysłach Polaków. Dzięki tej kulturze naród polski stał się silnym i nie skaził swego ducha podczas niewoli. Tę wysoką kulturę zachodnią szerzyła dawna szkoła polska, która uczyła i wychowywała młodzież na dobrych obywateli kraju. Niechże to czyni i szkoła dzisiejsza. Niech kształci umysły i serca młodego pokolenia. I spełni ona swoje zadanie, jeśli przyświecać jej będzie duch nauki Chrystusowej. Na zakończenie Arcypasterz udzielił wszystkim obecnym pasterskiego błogosławieństwa, poczem zwiedził nowy gmach szkolny.

Wprost ze szkoły udał się Arcypasterz w towarzystwie ks. prał. Poskrobki do Bazyliki Serca Jezusowego i odprawił tam nabożeństwo żałobne za duszę ś.p. księcia Michała Radziwiłła. Po Mszy św. wygłosił mowę żałobną, w której podniósł zasługi zmarłego, poczem odprawił egzekwie i poświęcił w podziemiach świątyni tablice, ufundowane ku uczczeniu pamięci ks. Volkmera, pierwszego proboszcza Bazyliki i księcia M. Radziwiłła.

Wracając z Pragi do domu, J. Em. zjechał do biskupa Galla, aby złożyć mu życzenia z racji 10-ej rocznicy jego biskupstwa⁹⁴.

18 listopada, w niedzielę, o godz. 12 w południe, Jego Eminencja był na inauguracji roku akademickiego na Politechnice Warszawskiej. Z kolei o godz. 15.30 „J. Em. ks. Kardynał dokonał poświęcenia gmachu Domu Ludowego, świeżo wzniesionego przy kościele parafialnym na Grochowie. Ludność miejscowa wraz z ks. proboszczem Sztuką powitała uroczystie Arcypasterza u drzwi świątyni. Po krótkiej modlitwie w kościele przed Najświętszym Sakramentem, J. Eminencja udał się do obszernej sali ludowej, pięknie przyozdobionej i wypełnionej szczerze zaproszonymi gośćmi, przedstawicielami organizacji parafialnych ze sztandarami oraz zamieszkałą na terytorium parafii ludnością. Orkiestra skrzypkowa odegrała marsza. Po poświęceniu sali przez Arcypasterza, ks. proboszcz Sztuka w powitalnej przemowie złożył podziękowanie i Eminencji, i przedstawicielom różnych przedsiębiorstw budowlanych i firm za ofiary złożone na budowę Domu Ludowego w Grochowie. Po powitaniu J. Em. ks. Kardynał wygłosił dłuższą przemowę

93 *Kronika. Czynności J. Em. Arcypasterza*, WAW 1928, s. 434.

94 Tamże.

o doniosłym znaczeniu ruchu organizacyjnego w dobie bieżącej na terenie parafialnym, opartego na zdrowych zasadach chrześcijańskich. Rządy zaborcze nie pozwalały na zakładanie organizacji społecznych, aby uniemożliwić naszemu społeczeństwu pracę kulturalno-oświatową i narodową. Dziś po odzyskaniu niepodległości musimy luki i niedobory w tym kierunku wyrównać i pokryć siecią organizacyjną wszystkie parafie. Ośrodkiem akcji organizacyjnej i rozrywkowej w parafii ma być Dom Ludowy. W zakończeniu mowy J. Em. z szczególniejszą serdecznością podziękował p. Wierzbickiemu, miejscowemu obywatelowi i prezesowi związku przemysłowców polskich, za niezwykle wydatną pomoc przy organizacji parafii, budowie świątyni i domu ludowego na Grochowie⁹⁵.

19 listopada, w poniedziałek, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kaplicy sióstr elżbietanek przy ul. Topiel w Warszawie⁹⁶.

21 listopada, w środę, Jego Eminencja zaszczylił swoją obecnością uroczyste walne zebranie Katolickiego Związku Polek, na które przybył liczny zastęp delegatek prowincjonalnych oddziałów. Arcypasterz wygłosił przemowę, w której z wielkim uznaniem podkreślił owocne wyniki przeszło 20-letniej działalności Związku na ziemiach polskich oraz zachęcał członkinie Związku, aby zdwoiły swe wysiłki w kierunku ożywienia Akcji Katolickiej w wolnej Polsce i łącznie z organizacjami Ligi Katolickiej pracowały nad pogłębieniem uświadczenia katolickiego wśród kobiet polskich na terenie poszczególnych parafii. Po przemowie Jego Eminencja ks. kardynał Kakowski udzielił obecnym na sali pasterskiego błogosławieństwa⁹⁷.

22 listopada, w czwartek, o godz. 16, Jego Eminencja przyjął u siebie w mieszkaniu sir Erika Drummonda, generalnego sekretarza Ligi Narodów, którego tego samego dnia rewizytował. Pół godziny później Jego Eminencja był na posiedzeniu warszawskich księży proboszczów, które odbyło się w mieszkaniu ks. prał. Fajęckiego. Na zebraniu poruszane były aktualne sprawy z dziedziny duszpasterstwa⁹⁸.

25 listopada, w niedzielę, o godz. 12 w południe, Jego Eminencja był na inauguracji roku akademickiego w Wyższej Szkole Gospodarstwa Wiejskiego⁹⁹.

1 grudnia, w sobotę, o godz. 11 rano, Jego Eminencja przyjął u siebie w pałacu węgierskiego ministra spraw zagranicznych, p. Walko¹⁰⁰.

2 grudnia, w niedzielę, o godz. 14, Jego Eminencja był obecny na uroczystości poświęcenia i przekazania władzom wojskowym przez bpa Galla dwóch płatowców sanitarnych, przystosowanych do transportu chorych i rannych¹⁰¹.

95 Tamże, s. 434–435.

96 Tamże, s. 435.

97 Tamże, s. 435–436.

98 Tamże, s. 436.

99 Tamże.

100 Tamże.

101 Tamże.

8 grudnia, w sobotę, o godz. 10 rano, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kaplicy sióstr Zgromadzenia Rodziny Maryi przy ul. Żelaznej¹⁰².

8 i 9 grudnia, w sobotę i w niedzielę, Jego Eminencja dokonał wizytacji pasterskiej parafii Nawiedzenia Najświętszej Maryi Panny na Nowym Mieście. „W sobotę, o godz. 5-ej po południu, przybywającego do parafii Arcypasterza, przy pięknie udekorowanej i rzeźbiście iluminowanej bramie triumfalnej powitali: duchowieństwo parafialne na czele z proboszczem miejscowym ks. infułatem Kazimierzem Bączkiewiczem, przedstawiciele bractw i organizacji katolickich parafialnych oraz liczny zastęp wiernych [...]. J. Em. ks. Kardynał w dłuższej przemowie wygłoszonej z tronu, podziękował za gorliwą pracę duszpasterską miejscowemu ks. proboszczowi [...]. Następnie J. Em. podkreślił potrzebę i doniosłość akcji katolickiej i jej ścisły związek z życiem religijnym parafian i pracą apostołską i duszpasterską kleru. Poczem Arcypasterz odprawił wraz z klerem modły żałobne za zmarłych parafian, dokonał wizytacji tabernakulum i udzielił obecnym w świątyni pasterskiego błogosławieństwa. Po dokonaniu ingresu, J. Em. ks. Kardynał udał się na plebanię, gdzie ks. infułat Bączkiewicz przedstawił Arcypasterzowi członków, istniejących w parafii organizacji katolickich: Stowarzyszenia Pań św. Wincentego à Paulo, Patronatu młodzieży, koła teatralnego i poszczególnych kół Ligi Katolickiej [...]. J. Em. wygłosił do przedstawicieli tych organizacji podniosłą przemowę, podnosząc szczytne cele i konieczność akcji społecznej i samarytańskiej, która zagląda do ubogich mieszkań i suteryn nędzarzy, niosąc pomoc materialną i duchową oraz oświatę i szlachetną rozrywkę”¹⁰³.

9 grudnia, w niedzielę, w drugim dniu wizytacji pasterskiej parafii Nawiedzenia NMP na warszawskim Nowym Mieście, o godz. 9 rano, „J. Em., witany owacyjnie u wrót świątyni, odprawił Mszę św. dla młodzieży szkolnej i wygłosił naukę o zadaniach wychowawczych szkoły i o potrzebie rozwijania charakteru i cnót, łącznie z pracą umysłową w szkołach. Potem nauczycielstwo szkół powszechnych, istniejących na terenie parafii nowomiejskiej, wraz z księżmi prefektami, złożyło homagium J. Em. w mieszkaniu ks. proboszcza. O godz. 11-ej rano J. Em. był obecny na sumie [...]. Po południu o godz. 3-ej J. Em. powitali na plebanii przedstawiciele akademickiej organizacji «Juventus Christiana» [...]. J. Em. życzył młodzieży akademickiej rozwoju wydatnej pracy katolickiej w ramach organizacji parafialnej. O godz. 4-ej po południu, Arcypasterz w towarzystwie duchowieństwa i przedstawicieli Magistratu, pp.: Dobraczyńskiego, Stojowskiego, zwiedził znajdujące się obok kościoła gmachy miejskiego schroniska dla starców i staruszek pw. Św. Ducha i N.M.P. J. Em. odwiedził osobiście niemal wszystkie osoby znajdujące się w zakładzie, pocieszał, podnosił na duchu w serdecznych słowach. Kuratorowi zakładu p. Serafinowiczowi J. Em. wyraził publicznie wielkie uznanie za niezwykle wydatną pracę, jakiej dokonał w kierunku świetnego urządzenia zakładu i za iście ojcowską troskę, jaką otacza osoby tam przebywające”¹⁰⁴.

102 Tamże.

103 Tamże, s. 436–437.

104 Tamże, s. 438.

11 grudnia, we wtorek, o godz. 11 rano, Jego Eminencja odprawił w kościele św. św. Piotra i Pawła w Warszawie uroczyste nabożeństwo za duszę śp. biskupa Krynickiego. Po Mszy Świętej Jego Eminencja odprawił modły nad trumną i towarzyszył wyprowadzeniu zwłok na cmentarz kościelny, gdzie oczekiwał samochód, w który trumnę zawiózł do Włocławka¹⁰⁵.

12 grudnia, w środę, o godz. 20, Jego Eminencja był na otwarciu akademickiego tygodnia liturgicznego, który staraniem młodzieży akademickiej Uniwersytetu Warszawskiego, miał miejsce w sali Theologicum, gdzie ogłoszono w ciągu tygodnia cały szereg referatów z dziedziny liturgii Kościoła katolickiego¹⁰⁶.

16 grudnia, w niedzielę, o godz. 10 rano, Jego Eminencja odprawił w katedrze św. Jana uroczyste nabożeństwo żałobne za duszę śp. Gabriela Narutowicza, pierwszego Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej, a następnie dokonał poświęcenia nowej krypty, mieszczącej sarkofag ze zwłokami śp. prezydenta Narutowicza¹⁰⁷.

20 grudnia, w czwartek, o godz. 17, Jego Eminencja był na sesji księży proboszczów m. Warszawy, która odbyła się w domu Księży Misjonarzy przy kościele św. Krzyża w Warszawie¹⁰⁸.

23 grudnia, w niedzielę, o godz. 8.30 rano, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kaplicy sióstr miłosierdzia przy ul. Starej. Tego samego dnia o godz. 18, Jego Eminencja odbył, w swoim mieszkaniu sesję z Kapitułą Metropolitalną, a następnie wysłał do Watykanu – z okazji pięćdziesiątej rocznicy kapłaństwa Piusa XI – telegram hołdowniczy, zapewniający o synowskiej miłości, wierności, posłuszeństwie i całkowitym przywiązaniu Kapituł Warszawskiej i Łowickiej, duchowieństwa Archidiecezji i jej wiernych do Ojca Świętego¹⁰⁹.

24 grudnia, w poniedziałek, w Wigilię Bożego Narodzenia, o godz. 12 w południe, Jego Eminencja przyjmował życzenia świąteczne od duchowieństwa warszawskiego. W imieniu duchowieństwa wygłosił przemówienie bp Gall, m. in. podkreślając działalność ks. kardynała w mijającym roku. W odpowiedzi na przemówienie Jego Eminencja Arcypasterz podzielił się opłatkiem ze wszystkimi obecnymi, następnie udał się do Nuncjatury, gdzie wraz z Kapitułą Metropolitalną złożył życzenia świąteczne przedstawicielowi Ojca Świętego, Jego Ekscelencji ks. arcybiskupowi Marmaggiemu¹¹⁰.

25 grudnia, we wtorek – w uroczystość Bożego Narodzenia, po godz. 12 w nocy, Jego Eminencja odprawił w katedrze św. Jana pasterkę¹¹¹.

105 Tamże.

106 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1929, s. 35.

107 Tamże.

108 Tamże.

109 Tamże.

110 Tamże, s. 35–36.

111 Tamże, s. 36.

1929

1 stycznia, we wtorek, o godz. 11 rano, Jego Eminencja złożył na Zamku Królewskim noworoczne życzenia Prezydentowi Rzeczypospolitej Polskiej¹.

6 stycznia, w niedzielę, w uroczystość Trzech Króli, o godz. 16.30, Jego Eminencja poświęcił w katedrze mirrę, złoto i kadzidło oraz odbył procesję².

9 stycznia, w środę, o godz. 17, Jego Eminencja zaszczyił swoją obecnością doroczne zebranie Związku Katolickiego Polek³.

10 stycznia, w czwartek, o godz. 17, Jego Eminencja był na jasełkach w Zakładzie św. Józefa przy ul. Chełmskiej⁴.

11 stycznia, w piątek, o godz. 12 w południe, Jego Eminencji złożył wizytę premier Bartel⁵.

14 stycznia, w poniedziałek, o godz. 18, Jego Eminencja odbył w swoim mieszkaniu sesję z członkami Consilium Vigilantiae⁶,

21 stycznia, w poniedziałek, o godz. 17, Jego Eminencja udał się do gabinetu marszałka Sejmu, by wziąć udział w sesji poświęconej sprawom budowy świątyni Opatrzności⁷.

21, 22 i 23 stycznia, w poniedziałek, wtorek i środę, Jego Eminencja brał udział w obradach księży arcybiskupów, tym razem prowadzonych w mieszkaniu ks. kardynała. Obrady te obejmowały, między innymi, sprawę zasilania duszpasterstwa polskiego w różnych krajach Europy i Ameryki, gdzie tak emigranci polscy, jak i miejscowe władze kościelne proszą o pomoc duszpasterską. Ważną część narady stanowiły coraz silniejsze ataki na Kościół wywoływane np. przez pewien odłam prasy, nadużywającej swoich stosunków i wpływów do szargania rzeczy świętych oraz do ubliżania Kościołowi i jego przedstawicielom⁸.

24 stycznia, w czwartek, o godz. 16, Jego Eminencja był na zebraniu księży proboszczów, odbywającym się w mieszkaniu ks. prał. J. Kłopotowskiego. Tego dnia ks. kardynał przedstawił zebranym sprawę budowy w Warszawie Domu Katolickiego im. Piusa XI⁹.

26 stycznia, w sobotę, o godz. 16, Jego Eminencja był na sesji księży profesorów Seminarium Metropolitalnego¹⁰.

29 stycznia, we wtorek, o godz. 16, Jego Eminencja był na dorocznym walnym zebraniu członków Towarzystwa Oszczędności i Pomocy dla Duchowieństwa

1 Tamże.

2 Tamże.

3 Tamże.

4 Tamże.

5 Tamże.

6 Tamże.

7 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1929, s. 84.

8 Tamże; *Z obrad XX. Biskupów*, WAW 1029, s. 85–86.

9 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1929, s. 84.

10 Tamże.

Rzymsko-Katolickiego Archidiecezji Warszawskiej, które odbyło się w Domu Księżych Emerytów¹¹.

4 lutego, w poniedziałek, o godz. 16, Jego Eminencja zwiedził wystawę szkolną w gimnazjum im. Królowej Jadwigi¹².

7 lutego, w czwartek, o godz. 18, Jego Eminencja wziął udział na dyspucie, która odbyła się w Kurii Metropolitalnej. Zaczynem dla niej był odczyt na temat: *Stwierdzenie stanu wolnego osób, zamierzających wstąpić w związek małżeński* wygłoszony przez ks. E. Krocina – proboszcza parafii Zmartwychwstania Pańskiego na warszawskim Targówku¹³.

8 lutego, w piątek, o godz. 18, Jego Eminencja odbył u siebie w mieszkaniu spotkanie z biskupami Gallem i Szlagowskim, o. Pawelskim i inż. Piechockim w sprawie Akcji Katolickiej¹⁴.

12 lutego, we wtorek, o godz. 10 rano, w siódmą rocznicę koronacji Ojca Świętego, Jego Eminencja odprawił w katedrze Mszę Świętą z odśpiewaniem hymnu dziękczynnego *Te Deum laudamus*. Na Mszy obecni byli: księża biskupi Gall i Szlagowski, członkowie Kapituły Metropolitalnej, alumni Seminarium Duchownego i liczni kapłani. Prezydenta Rzeczypospolitej reprezentował Szeff Kancelarii Cywilnej, dr Adam Lisiewicz. Ponadto obecni byli: marszałek senatu Szymański, minister oświaty i wyznań dr Świtalski, minister sprawiedliwości Car, minister rolnictwa Niezabitowski, minister komunikacji Kühn, pierwszy wiceminister spraw wojskowych gen. Konarzewski. Ministra spraw zagranicznych reprezentował dyrektor protokołu Karol Romer. Poza tym przybyli jeszcze dyrektor Departamentu Wyznań Franciszek Potocki, gen. Szpakowski i Krzywiński, płk Prystor, prezydent m. st. Warszawy Słomiński, szef biura prezydium rady ministrów dyr. Rodicz-Laskowski, wicedyrektor protokołu Rajnold Przeździecki oraz reprezentanci korpusu dyplomatycznego. Po Mszy Jego Eminencja ks. kardynał udał się wraz z księżmi biskupami Gallem i Szlagowskim do Nuncjatury, gdzie złożył życzenia Jego Ekscelencji ks. arcybiskupowi Franciszkowi Marmaggiemu, nuncjuszowi apostolskiemu, z okazji 50-lecia kapłaństwa Ojca Świętego Piusa XI i 7. rocznicy koronacji papieskiej. Jego Eminencja ks. kardynał, składając życzenia, wyraził swą radość z powodu dokonanego aktu rozwiązania kwestii rzymskiej. W odpowiedzi na to ks. nuncjusz podziękował ks. kardynałowi, księżom biskupom i wszystkim obecnym kapłanom za złożone życzenia. Tegoż samego dnia, o godz. 17 Jego Eminencja był w Seminarium Duchownym na akademii urządzonej ku czci Ojca Świętego w 50-lecie jego święceń kapłańskich i 7-lecie koronacji¹⁵.

14 lutego, w czwartek, o godz. 18, Jego Eminencja był na dyspucie, która odbyła się w Kurii Metropolitalnej, a której osnową był referat o egzaminie

11 Tamże, s. 85.

12 Tamże.

13 Tamże.

14 Tamże.

15 Tamże; *Rocznica koronacji Ojca św.* WAW 1929, s. 86.

przedślubnym wygłoszony przez ks. W. Murawskiego – proboszcza parafii św. Stanisława na Woli¹⁶.

16 lutego, w sobotę, o godz. 10.30 rano, Jego Eminencja odprawił w kaplicy bpa Galla nabożeństwo żałobne za duszę śp. matki królowej hiszpańskiej Krystyny¹⁷.

17 lutego, w niedzielę, o godz. 17, Jego Eminencja obecny był na zorganizowanej w Ratuszu akademii papieskiej, która zgromadziła elitę duchowną i świecką Warszawy oraz licznych przedstawicieli korpusu dyplomatycznego z nuncjuszem apostolskim na czele¹⁸.

21 lutego, w czwartek, o godz. 18.30, Jego Eminencja był obecny w Theologicum na akademii ku czci Ojca Świętego, urządzonej staraniem księży studentów teologii Uniwersytetu Warszawskiego¹⁹.

23 lutego, w sobotę, o godz. 15, Jego Eminencja przyjął u siebie w mieszkaniu ks. biskupa Prudhomme'a z Kanady, z którym odbył konferencję w sprawie naszych emigrantów zamieszkałych w tym kraju²⁰.

25 lutego, w poniedziałek, o godz. 12 w południe, Jego Eminencja przyjął u siebie warszawskie duchowieństwo świeckie i zakonne, które złożyło Arcypasterzowi imienninowe życzenia²¹. W imieniu duchowieństwa wygłosił przemówienie ks. biskup Szlagowski, podkreślając istotne punkty dotychczasowej działalności Dostojnego Solenizanta na terenie Archidiecezji Warszawskiej. Skutek tej działalności – mówił biskup Szlagowski – da się już dzisiaj ująć w trzech najważniejszych jej dziedzinach: zapoczątkowanie i rozwój Akcji Katolickiej, wprowadzenie poczucia prawa i silna łączność ze Stolicą Świętą, szczególnie teraz, gdy na tronie Piotrowym zasiada papież, którego łączy tyle serdecznych nici z ks. Arcybiskupem Warszawskim. Korzystając z okazji Jego Ekscelencja ks. biskup Szlagowski złożył na ręce ks. kardynała, w imieniu duchowieństwa, wyrazy radości z pomyslnego rozwiązania kwestii rzymskiej. W odpowiedzi Jego Eminencja ks. kardynał Kakowski zaznaczył wielkie zasługi duchowieństwa katolickiego w Polsce, które w okresie niewoli i teraz swoją postawą i akcją umiało podtrzymać w społeczeństwie żywą świadomość katolicyzmu i przywiązania do Kościoła. Obok tej akcji religijno-kościelnej duchowieństwo polskie winno być zawsze w odrodzonej Ojczyźnie elementem najwyższej współpracy dla dobra Państwa, z całą lojalnością wspomagając wysiłki Rządu Rzeczypospolitej, idące w kierunku umocnienia mocarstwowego stanowiska Polski²².

16 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1929, s. 85.

17 Tamże.

18 *Kronika [od 21 I – 17 II 1929 r.]*, WAW 1929, s. 84–85.

19 *Akademia papieska w beologicum*, WAW 1929, s. 125–126; *Kronika. Czynności J. Em. Arcypasterza*, WAW 1929, s. 124.

20 Tamże.

21 Tamże.

22 *Imienniny J. Em. Arcypasterza*, WAW 1929, s. 124–125.

26 lutego, we wtorek, w samą uroczystość swego Patrona, Jego Eminencja odprawił w swej kaplicy uroczystą Mszę Świętą, której wysłuchali alumni Seminarium Duchownego z ks. regensem inful. Fiatowskim na czele oraz zgromadzenia zakonne. Po Mszy, w imieniu alumnów Seminarium, życzenia Jego Eminencja złożył kleryk Zdunek. W odpowiedzi na to ks. kardynał podziękował młodzieży duchownej oraz zebranym siostron-zakonnicom. Następnie, o godz. 9 rano, w kościele archikatedralnym św. Jana, Jego Eksceleńcja ks. biskup Szlagowski odprawił solenne nabożeństwo na intencję dostojnego Solenizanta, w obecności ks. biskupa Galla, Kapituły Warszawskiej oraz licznego zastępu duchowieństwa Archidiecezji i wiernych. Po południu, od godz. 16 do 18 składali Jego Eminencji życzenia przedstawiciele rządu, wojska, dyplomacji, Sejmu i Senatu, władz miejskich, prasy, młodzieży akademickiej oraz szerokich kół towarzyskich stolicy. O godz. 17 przybył złożyć życzenia osobiście Prezydent Rzeczypospolitej Ignacy Mościcki w towarzystwie adiutanta p. Jurgielewicza²³.

7 marca, w czwartek, w towarzystwie nuncjusza apostolskiego, bpa Szlagowskiego i prał. Gautiera, Jego Eminencja kardynał Kakowski uczestniczył w dyspucie scholastycznej przeprowadzonej w Seminarium Metropolitalnym. Tematem jej była następująca teza: Istnienia Boga nie można udowodnić z samej Jego treści (*a priori*), z całkowitą natomiast pewnością można je wykazać w rzeczach stworzonych, wnosząc ze skutków o przyczynie (*a posteriori*)²⁴.

9 marca, w sobotę, o godz. 17, Jego Eminencja był na sesji, która odbyła się w mieszkaniu ministra Niezabitowskiego, w sprawie niesienia pomocy ludności trzech północnych powiatów woj. wileńskiego, dotkniętych klęską nieurodzaju²⁵.

14 marca, w czwartek, o godz. 12 w południe. Jego Eminencja przyjął u siebie w pałacu hr. Franciszka Potockiego, dyrektora Departamentu Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego²⁶.

16 marca, w sobotę, o godz. 15, Jego Eminencja przyjął u siebie w pałacu B. Lazarowicza, ministra pełnomocnego i posła nadzwyczajnego Jugosławii, akredytowanego przy Rządzie Rzeczypospolitej Polskiej²⁷.

18 marca, w poniedziałek, o godz. 12 w południe, Jego Eminencja, w obecności Jego Eksceleńcji ks. nuncjusza Marmaggiego, wręczył ks. Franciszkowi Toporskiemu dokument, świadczący o mianowaniu go prałatem Jego Świątobliwości. Tego samego dnia, o godz. 17, Jego Eminencja rewizytował ministra Lazarowicza²⁸.

21 marca, w czwartek, Jego Eminencja odbył, w zakrystii kościoła św. Jana, sesję z członkami Kapituły Metropolitalnej w sprawie restauracji tej świątyni²⁹.

23 Tamże, s. 125.

24 Z *Seminarium duchownego*, WAW 1929, s. 126–127.

25 *Kronika. Czynności J. Em. Arcypasterza*, WAW 1929, s. 124.

26 Tamże.

27 Tamże.

28 Tamże.

29 *Kronika. Czynności J. Em. Arcypasterza*, WAW 1929, s. 165.

24 marca, w Niedzielę Palmową, Jego Eminencja dokonał w katedrze poświęcenia palm i, rozdawszy je duchowieństwu, odbył procesję wewnątrz świątyni³⁰.

25 marca, w poniedziałek, o godz. 17, Jego Eminencja złożył na ręce ambasadora francuskiego p. Laroche kondolencje z powodu zgonu śp. marszałka Focha³¹.

26 marca, we wtorek, o godz. 10 rano, Jego Eminencja odprawił w katedrze, wobec korpusu dyplomatycznego, przedstawicieli rządu i wojska uroczyste nabożeństwo żałobne za duszę śp. marszałka Focha. Tego samego dnia francuski ambasador Laroche rewizytował ks. kardynała Kakowskiego³².

28 marca, w Wielki Czwartek, o godz. 9 rano, Jego Eminencja odprawił w katedrze nabożeństwo wielkoczwartkowe³³.

29 marca, w Wielki Piątek, Jego Eminencja był w katedrze na nabożeństwie wielkopiątkowym³⁴.

30 marca, w Wielką Sobotę, Jego Eminencja był w katedrze na nabożeństwie wielkosobotnim. Tegoż dnia odprawił Rezurekcję³⁵.

W marcu 1929 roku Jego Eminencja przesłał 200 zł na budowę w Gdyni pomnika Zjednoczenia Ziemi Polskich, mającego symbolizować trwałe złączenie Polski z morzem i realną pracę na wybrzeżu morskim.

1 kwietnia, w Poniedziałek Wielkanocny, o godz. 8.30, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kaplicy sióstr zamartwychwstanek przy ul. Sewerynow, a następnie wygłosił przemówienie³⁶.

4 kwietnia, w czwartek, o godz. 9 rano, Jego Eminencja odprawił w katedrze Mszę Świętą w intencji uczestników Zjazdu Towarzystwa Nauczycieli Szkół Wyższych. Tegoż dnia, o godz. 12 w południe, Jego Eminencja zaszczylił swą obecnością w Theologicum inaugurację X Zjazdu Sodalicji Akademickich. Udzielając swego błogosławieństwa uczestniczkom Zjazdu, Arcypasterz przemówił w serdecznych słowach, podkreślając rolę inteligencji w dziele rozwoju Akcji Katolickiej w Polsce³⁷.

5 kwietnia, w piątek, o godz. 13, Jego Eminencja wziął udział w obiedzie, który odbył się w domu sióstr nazaretanek przy ul. Czerniakowskiej i na którym były obecne wszystkie uczestniczki Zjazdu³⁸.

6 kwietnia, w sobotę, o godz. 16, Jego Eminencja przyjął u siebie Jego Ekscelencję ks. Alfreda Sinnot, arcybiskupa z Winnipeg z Kanady. Arcypasterz podczas dłuższej rozmowy opowiedział Dostojnemu Gościowi o ucisku Polaków przez rządy zaborcze, o zniszczeniu Polski podczas wojny światowej, o odbudowie kraju

30 Tamże.

31 Tamże.

32 Tamże.

33 Tamże.

34 Tamże.

35 Tamże.

36 Tamże.

37 Tamże.

38 Tamże.

i jego rozwoju podczas dziesięcioletniego okresu niepodległości. Przy pożegnaniu ks. arcybiskup Sinnot prosił ks. kardynała o kilka słów, które mógłby zawieźć swym diecezjanom-Polakom, na co Jego Eminencja odpowiedział: „Proszę zawieźć moim rodakom moje gorące życzenia i pragnienia, by, będąc lojalnymi obywatelami Kanady, pozostali jednocześnie dobrymi katolikami i by pamiętali zawsze o swej pierwszej Matce-Ojczyźnie, Polsce”³⁹.

18 kwietnia, w czwartek, o godz. 15, Jego Eminencja przyjął u siebie w pałacu ministra Posta, posła austriackiego w Warszawie⁴⁰.

20 kwietnia, w sobotę, o godz. 11 rano, Jego Eminencja przyjął ministra Czerwińskiego. Tego samego dnia złożył wizytę Jego Eminencji attaché Dewey wraz ze swą rodziną⁴¹.

21 kwietnia, w niedzielę, o godz. 9 rano, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kościele poaugustiańskim i dokonał tam poświęcenia sztandaru Związku Służących. Tego samego dnia, poświęcił jeszcze lokal tegoż związku, przy ul. Kredytowej⁴².

26 kwietnia, w piątek, o godz. 20, Jego Eminencja był na akademii urządzonej staraniem Towarzystwa Włosko-Polskiego im. Dante Alighieri, z racji rozwiązania kwestii rzymskiej⁴³.

28 kwietnia, w niedzielę, o godz. 17.15, Jego Eminencja wyjechał do Poznania na Zjazd Księży Biskupów, w którym uczestniczył także nuncjusz apostolski⁴⁴. Tam, w pałacu prymasowskim spotkało się 32 biskupów polskich. Najwięcej miejsca poświęcili aktualnym zagadnieniom dotyczącym katolickiego życia religijnego w Polsce. „Stwierdzono, że w społeczeństwie zaznaczać się zaczyna coraz żywsze poczucie oparcia już nie tylko życia prywatnego, lecz również i publicznego o niewzruszone i zdrowe zasady wiary św. W szczególności omówiono tzw. Akcję Katolicką, przez Papieża Piusa XI szczególnie gorąco całemu światu katolickiemu, a także i Polsce, poleconą; dalej sprawy liturgiczne, sprawy instytutów polsko-katolickich w kraju i zagranicą oraz sprawę unijną [...]. Wreszcie wykazano szkody, jakie Kościół ponosi wskutek niewykonywania pewnych, doniosłych dla życia katolickiego w Polsce postanowień konkordatu”⁴⁵.

30 kwietnia, we wtorek, o godz. 23, Jego Eminencja powrócił z Poznania⁴⁶.

3 maja, w piątek, o godz. 10, Jego Eminencja odprawił w katedrze św. Jana uroczyste nabożeństwo z okazji święta narodowego⁴⁷.

39 Tamże, s. 165–166.

40 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1929, s. 195.

41 Tamże.

42 Tamże.

43 Tamże, s. 196.

44 Tamże.

45 *Zjazd Episkopatu Polski w Poznaniu*. Tamże.

46 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1929, s. 196.

47 Tamże.

4 maja, w sobotę, o godz. 12 w południe, Jego Eminencja zwiedził w Zachęcie Sztuk Pięknych wystawę obrazów malarzy francuskich. Tego samego dnia, Jego Eminencja był na Zamku Królewskim, na spotkaniu w sprawie niesienia pomocy ludności wschodnich powiatów woj. wileńskiego, dotkniętej klęską głodu⁴⁸.

9 maja, w czwartek, Jego Eminencja wyjechał do Rzymu⁴⁹.

27 czerwca, w czwartek, Jego Eminencja powrócił z Rzymu⁵⁰.

29 czerwca, w sobotę, o godz. 14, Jego Eminencja wyjechał do Siedlec na Kongres Eucharystyczny⁵¹.

30 czerwca, w niedzielę, o godz. 21, Jego Eminencja powrócił z Siedlec do Warszawy⁵².

9 lipca, we wtorek, o godz. 10, Jego Eminencja odprawił w kościele św. Marcina Mszę Świętą za duszę śp. ks. Jana Albrechta⁵³.

14 lipca, w niedzielę, o godz. 10, Jego Eminencja odprawił w kościele św. Krzyża Mszę Świętą w intencji Zjazdu Polaków z zagranicy. Tego dnia był również w Sejmie na otwarciu Zjazdu. Wieczorem zaś przybył na dworzec kolejowy z racji przyjazdu kardynała Bourne'a⁵⁴.

22 lipca, w poniedziałek, Jego Eminencja wziął udział w sędzię konkursowym, w sprawie kościoła Opatrzności⁵⁵.

14 sierpnia, w środę, Jego Eminencja, w towarzystwie Jego Ekscelencji ks. biskupa Szlagowskiego wyjechał do Sandomierza na uroczystość jubileuszową 50-lecia kapłaństwa ks. biskupa Ryxa, skąd powrócił 16 sierpnia. W drodze Jego Eminencja zatrzymał się w Zawichoście Końskim, gdzie zwiedził szczegółowo zakład braci dolorystów⁵⁶.

24–26 sierpnia, od soboty do poniedziałku, Jego Eminencja dokonał wizytacji parafii w Grodzisku⁵⁷. 24 sierpnia, w sobotę „Przybywającego na wizytację z Warszawy samochodem Jego Eminencję powitał na granicy powiatu błockiego starosta Nazimek i komendant policji Kosin oraz oddział banderii z Nadarzyną. W dalszym ciągu na szosie, wiodącej do Grodziska, witały Jego Eminencję delegacje sąsiednich wsi i osad, zatrzymując samochód przy sześciu bramach triumfalnych. Ks. Kardynał w krótkich słowach przemawiał do wiernych, pytał się o urodzaje i zbiory i błogosławił wszystkim. Od granicy parafii grodziskiej towarzyszyły Jego Eminencji dwa konne oddziały Sokoła w ryszunku wojskowym. Na przedmieściach Grodziska,

48 Tamże.

49 Tamże.

50 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1929, s. 313.

51 Tamże.

52 Tamże.

53 Tamże.

54 Tamże.

55 Tamże.

56 Tamże, s. 314.

57 Tamże.

przy kilku pięknie przyozdobionych bramach triumfalnych, powitali Dostojnika Kościoła przedstawiciele władz miejskich, państwowych i gminnych na czele z burmistrzem Zygmuntem Szenertem. Przy ostatniej bramie triumfalnej Jego Eminencja opuścił samochód, przydział szaty liturgiczne i w pochodzie procesjonalnym udał się do świątyni w asystencji ks. Józwiaka, proboszcza i dziekana grodziskiego oraz licznego zastępu duchowieństwa dekanalnego i ludu⁵⁸. Po mowie powitalnej ks. proboszcza i jego sprawozdaniu z aktualnego stanu parafii – przemówił Jego Eminencja. Ks. kardynał „w dłuższej przemowie wygłoszonej do ludu wskazał na dobrodziejstwa, jakie przyniosła Polsce niepodległość polityczna oraz wzywał do rozwoju życia religijnego i do okazywania posłuszeństwa i szacunku władzom kościelnym i państwowym. Po przemowie Jego Eminencja wraz z duchowieństwem odprawił modły liturgiczne za zmarłych w parafii. Następnie udzielił Sakramentu Bierzmowania wiernym⁵⁹.

25 sierpnia, w niedzielę, „w godzinach rannych ks. Kardynał dokonał wizytacji pasterskiej świątyni, zakrystii i kancelarii parafialnej, katechizował dziatwę, bierzmował i odprawił Mszę św. [...]. O godz. 11-ej Jego Eminencja był obecny na sumie [...]. Po krótkim odpoczynku, od godz. 12-ej do 3-ej po południu Jego Eminencja wraz z przybyłym z Warszawy J. E. ks. Biskupem sufraganiem Szlagowskim, udzielił sakramentu Bierzmowania 1500 wiernym. O godz. 3-ej odbyło się przyjęcie na plebanii, w którym wzięli udział liczni przedstawiciele władz komunalnych, miejscowej inteligencji, organizacji społecznych i członkowie komitetu budowy kościoła w Jaktorowie. Po przyjęciu Jego Eminencja złożył wizytę staroście i zwiedził szpital powiatowy, pozostający pod opieką Sióstr Rodziny Maryi. O godz. 6-ej po południu wziął udział z J. E. ks. Biskupem Szlagowskim w konferencji dekanalnej, w czasie której omawiane były zadania Akcji Katolickiej na terenie parafii⁶⁰.

26 sierpnia, w poniedziałek Jego Eminencja „po Mszy św. po dwakroć udzielał Sakramentu Bierzmowania [...]. O godz. 11-ej rano Jego Eminencja, po wygłoszeniu krótkiej przemowy w świątyni, żegnany entuzjastycznie przez liczne rzesze ludu, opuścił Grodzisk⁶¹.

30 sierpnia, w piątek, Jego Eminencja był na zebraniu zarządu Związku Kół Księży Prefektów⁶².

31 sierpnia–2 września, od soboty do poniedziałku, Jego Eminencja przeprowadził wizytację kanoniczną parafii sochaczewskiej⁶³. „Na granicy powiatu sochaczewskiego powitał Jego Eminencję starosta sochaczewski i komendant policji, na granicy parafii sochaczewskiej – jeden z obywateli ziemskich, w mieście zaś Sochaczewie licznie zgromadzone duchowieństwo na czele z miejscowym dziekanem i proboszczem Wincentym Trojanowskim oraz liczne rzesze wiernych [...].

58 *Wizytacja kanoniczna parafii Grodzisk*, WAW 1929, s. 297.

59 Tamże, s. 297–298.

60 Tamże, s. 298.

61 Tamże.

62 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1929, s. 313.

63 Tamże, s. 314.

Jego Eminencja w dłuższej przemowie wygłoszonej do ludu wzywał do rozwoju życia religijnego i do okazywania posłuszeństwa i szacunku władzom kościelnym i państwowym. Po przemowie Jego Eminencja wraz z duchowieństwem odprawił modły liturgiczne za zmarłych w parafii. Następnie udzielił Sakramentu Bierzmowania wiernym⁶⁴.

1 września, „w niedzielę, w godzinach rannych ks. Kardynał dokonał wizytacji pasterskiej świątyni i zakrystii, katechizował dzieci, odprawił Mszę świętą i wraz z przybyłym z Warszawy J. E. Biskupem Sufraganem Antonim Szlagowskim udzielił Sakramentu Bierzmowania wiernym. O godz. 3-ej odbyło się przyjęcie na plebanii, w którym wzięli udział liczni przedstawiciele władz komunalnych, miejscowej inteligencji i organizacji społecznych. O godz. 5-ej po południu Jego Eminencja wziął udział [...] w konferencji dekanalnej, w czasie której omawiane były zadania Akcji Katolickiej na terenie parafii. O godz. 7-ej wieczorem ks. Kardynał zwiedził lokal Ligi Katolickiej⁶⁵.

2 września, w poniedziałek „Jego Eminencja odprawił Mszę św. w szpitalu sejmikowym, gdzie udzielił Sakramentu Bierzmowania wiernym, następnie zwiedził sierociniec, przytułek dla starców i był obecny na rozpoczęciu roku szkolnego w miejscowym gimnazjum”.⁶⁶ Tego samego dnia, „o godz. 4-ej Jego Eminencja [...] przybył z Sochaczewa samochodem do parafii Mikołajew na wizytację pasterską. Przed kościołem, przy pięknie przyozdobionej bramie triumfalnej – oczekiwało na Dostojnego Arcypasterza okoliczne duchowieństwo z miejscowym ks. prob. na czele, ochotnicza straż pożarna z orkiestrą i licznie zebrana ludność. Wychodzącego z samochodu Najdostojniejszego Arcypasterza powitała straż pożarna odegraniem hymnu papieskiego. Następnie powitał Dostojnego Gościa miejscowy ks. prob. K. Malowaniec; poczem właściciel majątku Skotniki, Zygmunt Brudziński, w otoczeniu obywateli ziemskich S. Glezmera, T. Kumanowskiego i T. Brudzińskiego, wygłosił w duchu szczerze ludzkim powitalną przemowę, podając Jego Eminencji chleb i sól. W imieniu gospodarzy przemówił W. Rogoziński, składając Dostojnemu Arcypasterzowi wieniec z kłosów zboża, a dziewczynka, Olesia Kijanówna, od dziatwy – wiązaną białych róż. Po dokonaniu uroczystego ingresu J. Em. zasiadł na tronie, a miejscowy ks. prob. wygłosił powitalną mowę i w krótkich słowach nakreślił obecny stan moralny i materialny parafii Mikołajewskiej. Jego Eminencja wygłosił dłuższą przemowę do wiernych. Słów Arcypasterza zebrany lud wysłuchał z uwagą i skupieniem. Po procesji żałobnej i modłach za zmarłych parafian Najdostojniejszy Arcypasterz przeszedł przy dźwiękach orkiestry do plebanii na krótki wypoczynek. Mimo upału i zmęczenia, Najdostojniejszy Arcypasterz rozpoczął Bierzmowanie, które przeciągnęło się do późnego wieczoru⁶⁷.

64 *Wizytacja kanoniczna w Sochaczewie*, WAW 1929, s. 298–299.

65 Tamże, s. 299.

66 Tamże.

67 *Wizytacja kanoniczna Jego Eminencji Najdostojniejszego Arcypasterza w Mikołajewie*. Tamże, s. 299–300.

3 września, we wtorek, w drugim dniu wizytacji parafii w Mikołajewie, „o godz. 9-ej J. Em. odprawił Mszę św. [...]. Po śniadaniu Najd. Arcypasterz odbył lustrację kościoła, zakrystii, budynków gospodarczych, katechizował dziecię, obdarzając ją obrazkami”. Po sumie „Dostojnicy Kościoła udali się na cmentarz grzebalny, zatrzymując się dłużej przy grobowcach dawnych znajomych – zasłużonych obywateli ś. p. inż. Stanisława Glezmera i ś.p. dr. Józefa Brudzińskiego, pierwszego rektora odrodzonego Uniwersytetu Warszawskiego.

Z cmentarza Najdostojniejszy Arcypasterz udał się do kościoła i procesjonalnie odprowadzony przez duchowieństwo i lud do samochodu, żegnany owacyjnie, przy dźwiękach hymnu narodowego, odjechał do majątku państwa Brudzińskich, gdzie odbył się na cześć Dostojnych Gości obiad, w którym wzięło udział przeszło 30 osób.

Dwukrotnie podczas obiadu w miłym, serdecznym nastroju przemówił Gospodarz Domu, wznosząc toast na cześć Dostojnych Gości. W odpowiedzi Dostojnicy Kościoła podnieśli zasługi rodziny Glezmerów i Brudzińskich.

Po obiedzie i krótkim wypoczynku, o godz. 4-ej, J. Em. żegnany przez Gospodarzy Domu, najbliższą rodzinę i duchowieństwo, odjechał w towarzystwie ks. prał. Wróblewskiego i ks. kan. Grabowskiego na wizytację pasterską do Niepokalanowa, klasztoru oo. Franciszkanów⁶⁸.

7 września, w sobotę, o godz. 16, Jego Eminencja był na sesji w Seminarium Mniejszym⁶⁹.

8 września, w niedzielę, o godz. 8, Jego Eminencja, w kaplicy Seminarium Mniejszego celebrował Mszę Świętą, z racji zakończenia rekolekcji odprawionych przez seminarzystów. Natomiast o godz. 10.30 ks. kardynał wyjechał do Poznania na konferencję Komisji Prawnej Episkopatu. Przy tej okazji zwiedził Powszechną Wystawę Krajową⁷⁰.

8 września, w niedzielę, o godz. 16, odbyło się poświęcenie kamienia węgielnego pod kościół parafialny na Kamionku pod wezwaniem Matki Boskiej Zwycięskiej. Ceremonii dokonał Jego Eminencja ks. kardynał Kakowski w asyście Ich Ekscelencji biskupów Galla i Szlagowskiego. Przybyłych biskupów powitał, w imieniu władz, starosta Lichtenstein. W uroczystości wzięli udział przedstawiciele duchowieństwa, władz oraz tysięczne rzesze wiernych⁷¹.

11 września, w środę, Jego Eminencja powrócił do pałacu⁷².

12 września, w czwartek, o godz. 8, Jego Eminencja odprawił w kaplicy Seminarium Duchownego Mszę Świętą i wygłosił przemówienie z okazji zakończenia rekolekcji i rozpoczęcia roku szkolnego⁷³.

68 Tamże, s. 300.

69 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1929, s. 314.

70 Tamże.

71 *Poświęcenie kamienia węgielnego pod kościół M. B. Zwycięskiej*. Tamże.

72 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1929, s. 314.

73 Tamże.

13 września, w piątek, w Seminarium Metropolitalnym, Jego Eminencja uczestniczył w uroczystym rozpoczęciu nowego roku szkolnego. „Po odprawieniu Mszy św. w kaplicy seminaryjnej wygłosił do alumnów podniosłe przemówienie. Nawiązując do zwiedzanej ostatnio Powszechnej Wystawy Krajowej w Poznaniu, Najdostojniejszy Arcypasterz wyraził zachwyt i radość z tak wspaniałych owoców dziesięcioletniej pracy w wolnej Ojczyźnie, a w związku z tym podkreślił konieczność intensywnej pracy w kierunku poniesienia religijnego i moralnego wszystkich warstw społecznych w Polsce. Jako dewizę do pracy w rozpoczętym roku J. Em. wskazał młodzieży duchownej słowa św. Pawła: «Co w górze jest – miłujcie, a nie, co na ziemi» (Kol 3,2)⁷⁴.

16 września, w poniedziałek, o godz. 10.30, Jego Eminencja odprawił w kościele św. Antoniego Mszę Świętą za duszę śp. ks. Feliksa Puchalskiego⁷⁵.

17 września, we wtorek, o godz. 19, Jego Eminencja był na zebraniu księży prefektów, które odbyło się w Kurii Metropolitalnej⁷⁶.

19 września, w czwartek, o godz. 11, Jego Eminencja był w Seminarium Duchownym na egzaminie księży wikariuszy⁷⁷. Tego samego dnia, o godz. 16, Jego Eminencja. poświęcił nowe maszyny drukarskie w Domu Prasy Katolickiej. „Witając Dostojnego Gościa, ks. superior Turowski przedstawił dotychczasowy bilans pracy Domu Prasy Katolickiej: Sześć wydawnictw periodycznych o łącznym nakładzie miesięcznym 250 tysięcy egzemplarzy, z czego 10.000 idzie do naszych braci w Ameryce. Oprócz tego w ostatnich dwóch latach wydrukowano 124.000 książek i 200.000 egzemplarzy broszur [...]. Jego Eminencja w odpowiedzi swej zaznaczył m. in.: «Akcja Katolicka staje się dziś konieczną pracą tych wszystkich, którzy się oddali na usługi Bogu. W pierwszym swoim liście pasterskim nawoływałem kapłanów, aby wyszli poza kościół i daleko poza kościołem szerzyli te zasady Chrystusowe, które w kościele głoszą, dla tych, którzy do kościoła bądź wcale nie chodzą, lub, którym trudno do niego się zbliżyć». Następnie J. Em. podniósł zasługi ks. prałata Kłopotowskiego dla powstania ogniska prasy katolickiej. Po poświęceniu maszyn drukarskich J. Em. ks. Kardynał odwiedził redakcję Katolickiej Agencji Prasowej oraz «Polski»⁷⁸.

24 września, we wtorek, o godz. 15.30, Jego Eminencja dokonał w Wawrze poświęcenia kamienia węgielnego pod kościół, który budują siostry felicjanek. Tego samego dnia, o godz. 19, Jego Eminencja był na posiedzeniu Kapituły Metropolitalnej, które odbyło się w mieszkaniu ks. prał. A. Fajęckiego⁷⁹.

25 września, w środę, o godz. 9, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kaplicy bł. Władysława z Gielniowa, w kościele akademickim św. Anny. Tego samego

74 *Z Seminarium Duchownego w Warszawie*, WAW 1929, s. 314–315.

75 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1929, s. 314.

76 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1929, s. 364.

77 Tamże, s. 364–365.

78 *Poświęcenie maszyn drukarskich Domu Prasy Katolickiej w Warszawie*, WAW 1929, s. 366.

79 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1929, s. 365.

dnia, o godz. 19, Jego Eminencja był na zebraniu katechetek i wygłosił tam przemówienie, w którym nawoływał słuchaczki do wzięcia czynnego udziału w Akcji Katolickiej⁸⁰.

26 września, w czwartek, o godz. 8.30, Jego Eminencja odprawił w kościele św. Jana Mszę Świętą w intencji uczestników jubileuszowej pielgrzymki do Rzymu, następnie wygłosił do nich przemówienie. Tego samego dnia, o godz. 16, Arcypasterz obejrzał na Żoliborzu dom, który budują siostry zmartwychwstanki⁸¹.

27 września, w piątek, o godz. 11, Jego Eminencja przyjął u siebie Jaroszewicza, Komisarza Rządu m. Warszawy⁸².

29 września, w niedzielę, o godz. 8.30, Jego Eminencja udzielił w katedrze św. Jana Sakramentu Bierzmowania uczniom gimnazjum im. Stefana Batoiego. Z kolei o godz. 11, odprawił sumę w Bazylice Serca Jezusowego, następnie był na uroczystej akademii, urządzonej z okazji 10-lecia tamtejszej parafii⁸³.

30 września, w poniedziałek o godz. 10, Jego Eminencja odprawił w katedrze nabożeństwo żałobne za duszę śp. kardynała Dubois, arcybiskupa paryskiego⁸⁴.

2 października, w środę, o godz. 15, Jego Eminencja wyjechał wraz z ks. inf. H. Fiatowskim do Czubina, aby obejrzeć majątek kupiony dla Seminarium Metropolitalnego⁸⁵.

4 października, w piątek, o godz. 11, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kościele oo. Kapucynów przy ul. Miodowej, z okazji przypadającej w ten dzień uroczystości ku czci św. Franciszka Serafickiego⁸⁶.

5–6 października, w sobotę i w niedzielę, Jego Eminencja wizytował parafię Służew, jedną z najstarszych w okolicach Warszawy, założoną w 1238 roku⁸⁷. „Wizytacja odbyła się imponująco. Na granicy parafii, w Wierzbnie, słynnym z postoju ks. W. Konstantego, podczas ucieczki jego z Belwederu pamiętnej listopadowej nocy, obywatel z Wyczulek Jan Łagowski, w otoczeniu kilkudziesięciu osób młodzieży męskiej na rowerach, przywitał Jego Eminencję. Otoczony młodzieżą przyjechał ks. Kardynał do wsi Służewa. Na granicy wsi, przy bramie triumfalnej, urządzonej nadzwyczaj estetycznie i pomysłowo, czekały na J. Em. delegacje parafialne na czele z ks. prob. Adamem Wyrębowskim, b. posłem, radnym m. Warszawy, znanym działaczem społecznym, narodowym i kościelnym. Tu pp. Baranowski i Łatoszek, miejscowi obywatele, wręczyli J. Em. chleb i sól. Działwa szkolna ze szkół powszechnych oraz młodzież Seminarium Nauczycielskiego Ursynowskiego, założonego przez H. Sienkiewicza,

80 Tamże.

81 Tamże.

82 Tamże.

83 Tamże.

84 Tamże.

85 Tamże.

86 Tamże.

87 Tamże.

na czele ze swoimi kierownikami i nauczycielami, witała gorąco i serdecznie swego Arcypasterza sama i przez usta swego prefekta ks. dr. Święckiego. Przy drugiej bramie triumfalnej, urządzonej z samych kwiatów jesiennych, jak z chryzantem i astrów, stało Bractwo Różańca świętego, założone w tej parafii jeszcze w XVI wieku. Przywitawszy ks. Kardynała, poprowadziło go procesjonalnie do drzwi kościoła, gdzie ks. Wyrębowski wręczył klucze kościelne. Po odbyciu zwykłych ceremonii wizytacyjnych, ks. proboszcz zdał sprawozdanie z parafii, na które w prostych, serdecznych słowach odpowiedział Jego Eminencja do parafian przepelniających świątynię i cmentarz kościelny. Tego samego dnia Jego Eminencja bierzmował młodzież szkolną⁸⁸.

6 października, „w niedzielę, ks. Kardynał odprawił o godz. 9-ej Mszę św., bierzmował, obejrzał kościół, aparaty kościelne, kancelarię, akta stare parafialne i był na uroczystej sumie, celebrowanej przez ks. kanonika i dyrektora gimnazjum Romana Archutowskiego [...]. Na sumę przybyli: prezydent m. Warszawy Słomiński, wiceprezydent Borzęcki, b. minister i wojewoda Sołtan, wicewojewoda Łopatto, starosta Gajewski, komendant policji woj. warszawskiego Tomaszewski, komendant powiatu Sobota, wiceprezes Tow. Okręgowego Rolniczego inż. Burdyński i cały szereg duchowieństwa [...]. Po sumie J. Em. udał się na plebanię, gdzie zebrali się wszyscy obecni, witając Jego Eminencję, a później podejmowani przez miejscowego proboszcza. Przez cały czas pobytu J. Em. w Służewie tysiące wiernych witało swego Arcypasterza z gorącym sercem, nie wyłączając robotników zamieszkałych w Służewie⁸⁹.

7 października, w poniedziałek, Jego Eminencja odprawił w katedrze Mszę Świętą za duszę śp. Kazimierza Pułaskiego, konfederata barskiego i bojownika za wolność Stanów Zjednoczonych.⁹⁰ Po Mszy „J. Em. ks. Kardynał Kakowski odwiedził gimnazjum S. S. Niepokalanek w Szymanowie, gdzie w kaplicy szkolnej wybierzmował 65 uczennic. J. Eminencja wygłosił dwie przemowy do młodzieży. Między innymi wzywał młodzież do pracy apostoelskiej w szkole i wskazywał na zadania niewiasty inteligentnej jako krzewicielki zasad katolickich [...]. Po wizycie u S. S. Niepokalanek J. Em. zwiedził dom katolicki urządzony przez miejscowego proboszcza ks. Siedleckiego, który w skromnych na razie rozmiarach, potrafił stworzyć ognisko życia parafialnego wraz z czytelnią pism katolickich⁹¹. Tego samego dnia, o godz. 17, Jego Eminencja był w Ratuszu na uroczystej akademii, urządzonej ku czci tego wybitnego Polaka, z racji 150. rocznicy jego bohaterskiej śmierci pod Savannah⁹².

12 października, w sobotę, o godz. 15, Jego Eminencja przyjął u siebie Cratzeanu, ministra pełnomocnego i posła nadzwyczajnego rumuńskiego⁹³.

88 *Wizyta kanoniczna w Służewie*, WAW 1929, s. 367.

89 Tamże.

90 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1929, s. 365.

91 *Wizytacja J. Em. Ks. Kardynała w gimnazjum w Szymanowie*. Tamże, s. 368.

92 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1929, s. 365.

93 Tamże.

13 października, w niedzielę, o godz. 15, Jego Eminencja wraz z ks. prał. Kłopotowskim i ks. prał. Fajęckim wyjechał do Radości, aby obejrzyć tam nowo budującą się kościół i poznać miejscowe warunki, potrzebne do utworzenia nowej parafii⁹⁴.

15 października, we wtorek, o godz. 10.30, Jego Eminencja odprawił w kościele św. Krzyża żałobne nabożeństwo za duszę śp. Fortunatowej Zdziechowskiej⁹⁵.

17 października, w czwartek, o godz. 8 rano, wzorem lat ubiegłych, Jego Eminencja odwiedził Konwikt Teologiczny, „aby modlitwą i słowem zachęty do pracy rozpocząć rok akademicki [...]. Dostojnego Gościa witali wszyscy księża, studenci z Rektorem Konwiktu ks. Michalskim i Dziekanem Wydziału Teologicznego UW, ks. Grabowskim na czele. Chór księży wykonał klasyczną gregoriańszczyznę «Ecce Sacerdos». J. Em. ks. Kardynał udał się do miejscowej kaplicy i odprawił cichą Mszę św. W czasie nabożeństwa ks. Studenci śpiewali pieśni polskie i łacińskie. Po Mszy św. J. Em. przemówił do zebranych krótko, ale dobitnie. Przedstawił potrzebę kultywowania ideałów Kościoła katolickiego w duszach młodych kapłanów-studentów, którzy są «wybranymi spośród wybranych», na których z oczekiwaniem patrzy Kościół i Ojczyzna. Następnie J. Em. ks. Kardynał udał się do sali rekreacyjnej. Przemówił ks. Kłapkowski, prefekt Konwiktu, dziękując serdecznymi słowy Dostojnemu Arcypasterzowi za ojcowską opiekę nad księżmi studentami i całym zakładem. W imieniu Koła Teologicznego Studentów UW ks. Sprusiński, jako prezes, podziękował Jego Eminencji za hojne subsydium na rzecz Koła, podkreślając, iż ks. Kardynał jest pierwszym biskupem polskim, który się bliżej zainteresował i zajął Kołem naukowym młodych teologów Uniwersytetu Warszawskiego [...]. Po krótkim zwiedzeniu lokalu Koła i Biblioteki Seminarium Prawa Kan. – J. Em. ks. Kardynał, żegnany przez wszystkich księży, udał się z wizytą do ks. Rektora⁹⁶.

18 października, w piątek, o godz. 8, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kaplicy Konwiktu Teologicznego, z racji rozpoczęcia roku akademickiego, następnie wygłosił do księży studentów przemówienie. W tym samym dniu, o godz. 12 w południe, przyjął u siebie Jego Magnificencję Rektora Uniwersytetu Warszawskiego Brzeskiego, Jego Magnificencję Rektora Wyższej Szkoły Gospodarstwa Wiejskiego, A. Biedrzyckiego, Rektora Politechniki Pszennickiego⁹⁷.

19 października, w sobotę, o godz. 9, Jego Eminencja wyjechał do Chyliczek, odprawił tam Mszę Świętą w kaplicy Wyższej Żeńskiej Szkoły Gospodarczej, wygłosił przemówienie i zwiedził dom, gospodarstwo i wszelkie urządzenia szkolne⁹⁸.

20 października, w niedzielę, o godz. 10, Jego Eminencja odprawił w katedrze Mszę Świętą z okazji 300. rocznicy urodzin króla Jana Sobieskiego.

94 Tamże.

95 Tamże, s. 365–366.

96 *Z Konwiktów Teologicznego*, WAW 1929, s. 368.

97 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1929, s. 366.

98 Tamże.

Z tej samej okazji, tego dnia był w Ratuszu na uroczystej akademii, urządzonej ku czci wielkiego króla i bohatera spod Wiednia⁹⁹.

23 października, w środę, o godz. 19, Jego Eminencja przyjął u siebie w pałacu W. Skrzyńskiego, ambasadora polskiego przy Stolicy Apostolskiej¹⁰⁰.

24 października, w czwartek, o godz. 8.30, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kaplicy sióstr magdalenek przy ul. Żytniej¹⁰¹.

26 października, w sobotę, o godz. 12 w południe, Jego Eminencja zwiedził w Zachęcie wystawę obrazów Bractwa św. Łukasza¹⁰².

27 października, w niedzielę, o godz. 11, Jego Eminencja odprawił w kościele św. Krzyża pontyfikalną sumę, z racji sprowadzenia do Warszawy relikwii bł. Jana Bosko¹⁰³. Następnie uczestniczył w procesji z relikwiami na ul. ks. Siemca, gdzie znajduje się kościół księży salezjanów pod wezwaniem św. Rodziny, w którym zostały one złożone. Ks. Arcypasterz był również na obiedzie wydanym w zakładzie salezjańskim przy ul. Lipowej. Zabierając głos na tym zgromadzeniu, Jego Eminencja ks. kardynał Kakowski wspominał, jak to w swoim czasie zetknął się osobiście z ks. Bosko, którego już wówczas powszechnie uważano za świętego. Następnie podkreślił doniosłą rolę zakonu salezjanów, który – choć najmłodszy – zajmuje, co do liczby zakonników drugie miejsce wśród innych zgromadzeń. W Polsce salezjanie, chociaż rozwinęli się dopiero po wojnie, posiadają 28 zakładów, w których kształcą młodzież na dobrych katolików i rzemieślników, co dla przyszłości miast polskich i polskiego stanu średniego ma niezmiernie doniosłe znaczenie¹⁰⁴. Tego samego dnia, o godz. 16, Jego Eminencja był na uroczystej akademii ku czci Chrystusa-Króla, urządzonej przez Generalny Sekretariat Akcji Katolickiej Archidiecezji Warszawskiej w obszernej sali Stowarzyszenia Sług Katolickich przy ul. Kredytowej¹⁰⁵.

30 października, w środę, o godz. 16.30, Jego Eminencja poświęcił sztandar żeńskiej Sodalicji Mariańskiej w zakładzie Zgromadzenia Rodziny Maryi przy ul. Hożej 53, a następnie wygłosił przemówienie do zebranych sodalisek¹⁰⁶.

1 listopada, w piątek, Jego Eminencja odprawił pontyfikalną sumę w kościele Wszystkich Świętych. Tego samego dnia, o godz. 16, zwiedził wystawę misyjną w sali Katolickiego Związku Polek¹⁰⁷.

99 Tamże.

100 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1929, s. 414.

101 Tamże.

102 Tamże.

103 Tamże.

104 *Sprowadzenie relikwii bł. Jana Bosko, Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1929, s. 418–419.

105 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1929, s. 414; *Akademia ku czci Chrystusa-Króla*, WAW 1929, s. 417–418.

106 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1929, s. 414.

107 Tamże.

4 listopada, w poniedziałek, o godz. 6.30, Jego Eminencja był na otwarciu kursu duszpasterskiego i wygłosił tam wstępne przemówienie. Tego dnia przewodniczył Konferencji Księży Arcybiskupów w sprawie Akcji Katolickiej¹⁰⁸.

5 listopada, we wtorek, Jego Eminencja przewodniczył konferencji Komisji Prawnej Episkopatu. Tego samego dnia, o godz. 10 rano, przyjął przedstawicieli „Odrodzenia”, którzy przybyli do Arcypasterza w sprawie drugiego kongresu tej organizacji akademickiej¹⁰⁹.

6 listopada, w środę, o godz. 16, Jego Eminencja dokonał poświęcenia Domu Księży Emerytów i wygłosił tam przemówienie do licznie zebranych kapłanów¹¹⁰.

7 listopada, w czwartek, o godz. 20, Jego Eminencja przyjął u siebie w pałacu wszystkich uczestników kursu duszpasterskiego. W odpowiedzi na przemówienie uczestnika kursu, ks. biskupa Kubickiego, również wygłosił do zebranych przemówienie, następnie zaprosił gości na herbatę¹¹¹.

8 listopada, w piątek, o godz. 12 w południe, Jego Eminencja był na zakończeniu kursu duszpasterskiego i wygłosił tam przemówienie¹¹².

10 listopada, w niedzielę, o godz. 10, Jego Eminencja odprawił w katedrze Mszę Świętą z okazji 10-lecia Polskiego Czerwonego Krzyża. Tego dnia, o godz. 12.30, był również na Politechnice, na akademii urządzonej staraniem księży prefektów i młodzieży szkolnej ku czci Ojca Świętego¹¹³.

11 listopada, w poniedziałek, o godz. 21.30, Jego Eminencja był na raucie u Prezydenta Rzeczypospolitej¹¹⁴.

12 listopada, we wtorek, o godz. 16, Jego Eminencja był w Seminarium Mniejszym na akademii ku czci św. Stanisława Kostki. Tego dnia, o godz. 18, Jego Eminencja był również w Kurii na odczycie ks. J. Suskiego *O bractwach kościelnych*¹¹⁵.

15 listopada, w piątek, o godz. 10, Jego Eminencja odprawił w katedrze Mszę Świętą za duszę śp. Henryka Sienkiewicza¹¹⁶.

16 listopada, w sobotę, o godz. 15, Jego Eminencja był na Dworcu Głównym z racji przyjazdu ks. nuncjusza Marmaggięgo. Natomiast o godz. 18 był na odczycie ks. prof. H. Likowskiego pt. *Znaczenie dziejowe zakonu św. Benedykta*, który został wygłoszony z powodu uroczystości ku czci tego świętego przygotowanych przez Koło Studiów Katolickich¹¹⁷.

108 Tamże.

109 Tamże.

110 Tamże.

111 Tamże.

112 Tamże.

113 Tamże.

114 Tamże, s. 415.

115 Tamże.

116 Tamże.

117 Tamże.

17 listopada, w niedzielę, o godz. 10, Jego Eminencja odprawił w kościele św. Anny Mszę Świętą na intencję uczestników drugiego kongresu „Odrodzenia”. Tego dnia, o godz. 16.30, Jego Eminencja był w sali Rady Miejskiej na inauguracji tego kongresu i wygłosił tam przemówienie¹¹⁸.

19 listopada, we wtorek, o godz. 16, Jego Eminencja wziął udział w posiedzeniu Komisji Budowy Kościoła Opatrzności, które odbyło się w gabinecie marszałka Sejmu¹¹⁹.

22 listopada, w piątek, o godz. 10, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kaplicy gimnazjum im. Cecylii Plater, następnie zwiedził gmach szkoły i jej urządzenia¹²⁰.

23 listopada, w sobotę, o godz. 12 w południe, Jego Eminencja zwiedził wystawę obrazów w Pałacu Towarzystwa Zachęty Sztuk Pięknych¹²¹.

27 listopada, w środę, o godz. 9, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kaplicy Towarzystwa Dobroczynności przy ul. Krakowskie Przedmieście¹²².

28 listopada, w czwartek, o godz. 11, Jego Eminencja był na zebraniu księży proboszczów w sprawie Akcji Katolickiej¹²³, otworzył to zebranie i wygłosił przemówienie. Ks. kardynał zobrazował w nim „zasadnicze idee Akcji Katolickiej, przy tym podkreślił, że Ojciec św. przy każdej okazji wskazuje na potrzebę jej organizowania. Podejmując przeto i wytrwale przeprowadzając inicjatywę organizacyjną Akcji Katolickiej, okazujemy żywy dowód przywiązania i synowskiego posłuszeństwa Stolicy Apostolskiej. Dalej Najdostojniejszy Mówca omówił stosunek do bractw. Następnie przedstawił syntezę organizacyjną parafii, w której powinny przede wszystkim istnieć cztery stowarzyszenia: stow. mężczyzn, niewiast, młodzieży męskiej i żeńskiej, z których to stowarzyszeń wyłania się rada parafialna. Do tej rady mogą wejść przedstawiciele innych organizacji, byleby były katolickie i nie uprawiały polityki. Akcja bowiem katolicka nie wyklucza żadnej inicjatywy katolickiej, owszem, wszystkie chce skupić pod jednym sztandarem Chrystusa Króla. W zakończeniu zawezwał Jego Em. Ks. Kardynał zebranych do intensywnej pracy, polecając jednocześnie przychylnym względem ks. ks. Proboszczów działalność Sekretariatu Generalnego”¹²⁴.

30 listopada, w sobotę, o godz. 18, Jego Eminencja przyjął u siebie wszystkich księży profesorów Wydziału Teologii Katolickiej Uniwersytetu Warszawskiego i odbył z nimi konferencję w sprawach Wydziału¹²⁵.

1 grudnia, w niedzielę, o godz. 17, Jego Eminencja był u prezydenta na Zamku Królewskim, na uroczystości udekorowania orderami wybitnych działaczy

118 Tamże.

119 Tamże.

120 *Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1929, s. 457.

121 Tamże.

122 Tamże.

123 Tamże.

124 *Z Akcji Katolickiej Archidiecezji Warszawskiej*, WAW 1929, s. 459–461.

125 *Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1929, s. 457.

i przedstawicieleli stanu mieszczańskiego. Natomiast o godz. 20 tego samego dnia Jego Eminencja był na rozpoczęciu tygodnia religijno-wychowawczego, przygotowanego przez stowarzyszenie akademickie pn. *Juventus Christiana*¹²⁶.

3 grudnia, we wtorek, o godz. 19, Jego Eminencja był w kościele św. Jacka w Warszawie na rozpoczęciu rekolekcji dla bractw kościelnych¹²⁷.

7 grudnia, w sobotę, o godz. 8.30, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kaplicy Zakładu św. Józefa na Sewerynowie¹²⁸.

8 grudnia, w niedzielę, o godz. 10, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kaplicy Zgromadzenia Rodziny Maryi przy ul. Żelaznej. Tego samego dnia, o godz. 17, Jego Eminencja był na akademii przygotowanej w sali ratuszowej przez Sodalicję Mariańskie, z okazji 75. rocznicy ogłoszenia dogmatu Niepokalanego Poczęcia NMP¹²⁹.

12 grudnia, w czwartek, o godz. 18, Jego Eminencja był na akademii urzędowej w sali Theologicum, z okazji 75-lecia Stowarzyszenia Pań Miłosierdzia¹³⁰.

13 grudnia, w piątek, o godz. 9, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kaplicy św. Wincentego à Paulo, przy ul. Ordynackiej, na intencję Stowarzyszenia Pań Miłosierdzia. Tego samego dnia, o godz. 18, Jego Eminencja był na zebraniu Warszawskiego Towarzystwa Naukowego¹³¹.

15 grudnia, w niedzielę, o godz. 17, Jego Eminencja był w gimnazjum sióstr nazaretanek, na akademii urzędowej z racji 10-lecia tegoż gimnazjum¹³².

16 grudnia, w poniedziałek, o godz. 10, Jego Eminencja odprawił w katedrze Mszę Świętą za duszę śp. Gabriela Narutowicza¹³³.

19 grudnia, w czwartek, o godz. 16, Jego Eminencja był na zebraniu księży proboszczów m. Warszawy, które odbyło się w mieszkaniu ks. prał. Tarnowskiego¹³⁴.

21 grudnia, w sobotę, Jego Eminencja przyjął na audjencji Konsultę Sodalicji Mariańskiej Panów w Warszawie, z moderatorem o. Wojnarem i prefektem Sodalicji inż. Brelewskim na czele¹³⁵.

23 grudnia, w poniedziałek, o godz. 8.30, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kaplicy sióstr miłosierdzia przy ul. Starej¹³⁶.

24 grudnia, we wtorek, o godz. 8.30, Jego Eminencja dokonał poświęcenia kaplicy publicznej przy gimnazjum sióstr nazaretanek przy ul. Czerniakowskiej.

126 Tamże.

127 Tamże.

128 Tamże.

129 Tamże.

130 Tamże.

131 Tamże.

132 Tamże.

133 Tamże.

134 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1930, s. 25.

135 Tamże.

136 Tamże.

Po ceremonii Jego Eminencja odprawił tam pierwszą Mszę Świętą, a następnie wygłosił przemówienie, w którym m. in. wyraził uznanie dla sióstr nazaretanek za ich pracę religijną i oświatową, a zwłaszcza za wybudowanie pięknej kaplicy. Tego samego dnia, o godz. 12 w południe, duchowieństwo warszawskie złożyło Jego Eminencji życzenia świąteczne. W imieniu zebranych przemówił i złożył życzenia Jego Eksceleńcja ks. biskup Szlagowski. W odpowiedzi na to Arcypasterz wyraził gorące życzenie, aby duchowieństwo Archidiecezji dołożyło wszelkich starań i energii w celu większego rozwinięcia Akcji Katolickiej¹³⁷.

25 grudnia, o północy z wtorku na środę Jego Eminencja odprawił w katedrze pasterkę¹³⁸.

27 grudnia, w piątek, o godz. 9, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kaplicy sióstr franciszkanek białych przy ul. Szczygłej 8¹³⁹.

28 grudnia, w sobotę, o godz. 16, Jego Eminencja był na Zjeździe Harcerstwa Polskiego w gimnazjum im. Stefana Batorego, gdzie wygłosił przemówienie¹⁴⁰.

30 grudnia, w poniedziałek, o godz. 8.30, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kaplicy zakładu dla chłopców przy ul. Freta 10. Tego samego dnia, o godz. 17, Jego Eminencja był w ambasadzie włoskiej na filmie przedstawiającym wizytę królestwa włoskiego u Ojca Świętego¹⁴¹.

137 Tamże, s. 25–26.

138 Tamże, s. 26.

139 Tamże

140 Tamże.

141 Tamże.

1930

1 stycznia, w środę, o godz. 11.20, Jego Eminencja złożył życzenia noworoczne Prezydentowi Rzeczypospolitej Polskiej. Tego samego dnia Jego Eminencja przyjmował życzenia noworoczne od wielu gości¹.

9 stycznia, w czwartek, o godz. 11, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kościele św. Aleksandra za duszę śp. Doroty, córki księcia Zdzisława Lubomirskiego².

11 stycznia, w sobotę, o godz. 12 w południe, Jego Eminencja był na wystawie obrazów w Towarzystwie Zachęty Sztuk Pięknych³.

12 stycznia, w niedzielę, o godz. 17, Jego Eminencja był na obchodzie dziesięciolecia gimnazjum sióstr nazaretanek⁴.

13 stycznia, w poniedziałek, o godz. 14, Jego Eminencja przyjął u siebie ministra Józewskiego⁵.

15 stycznia, w środę, o godz. 18.30, Jego Eminencja był na zebraniu towarzyskim członkiń Katolickiego Związku Polek⁶.

17 stycznia, w piątek, o godz. 18, Jego Eminencja był w Theologicum na odczycie hr. Hunyadygo o św. Emeryku, patronie młodzieży węgierskiej⁷.

21 stycznia, we wtorek, o godz. 16, Jego Eminencja był w Domu Księżych Emerytów na dorocznym zebraniu członków Towarzystwa Oszczędności i Pomocy dla Rzymsko-Katolickiego Duchowieństwa Archidiecezji Warszawskiej⁸.

25 stycznia, w sobotę, o godz. 15, Jego Eminencji złożył wizytę p. Tofer, minister pełnomocny i poseł nadzwyczajny estoński⁹.

28 stycznia, we wtorek, o godz. 16, Jego Eminencja był na sesji w Seminarium Duchownym¹⁰.

31 stycznia, w piątek, o godz. 11, Jego Eminencja przyjął u siebie przedstawicieli harcerstwa polskiego¹¹.

3 lutego, w poniedziałek, o godz. 9, Jego Eminencja był na inauguracji – zorganizowanego z jego polecenia – kursu instrukcyjnego Akcji Katolickiej dla starszych alumnów Seminarium Duchownego¹². Jego Eminencja dokonał otwarcia tego kursu, „wyluszczać w swym przemówieniu cel kursu tudzież apostołsko-społeczne zadania, jakie przy propagowaniu i kierowaniu Akcją Katolicką podjąć mają dzisiejsi

1 Tamże.

2 Tamże.

3 Tamże.

4 Tamże.

5 Tamże.

6 Tamże.

7 Tamże.

8 Tamże.

9 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1930, s. 72.

10 Tamże.

11 Tamże.

12 Tamże.

sluchacze, a przyszli kapłani”. Ks. kardynał Kakowski zabrał głos również w dniu zamknięcia kursu. Jego protektor m. in. wyjaśnił przy okazji, „że aczkolwiek zasadniczą, integralną akcją kapłana są święte czynności kościelne, nie może on jednak dzisiaj usuwać się od działalności społecznej, która ma stanowić niejako *Nebenfach*. W poczynaniach jednak kierować się winien zawsze posłuszeństwem dla swoich przełożonych”¹³.

7–8 lutego, w piątek i w sobotę, Jego Eminencja odbył Konferencję z Księżmi Arcybiskupami, zwołaną z uwagi na potrzebę zajęcia stanowiska w pewnych sprawach dotyczących Kościoła, a zwłaszcza wydarzeń ostatniego czasu w dziedzinie wychowania młodzieży¹⁴. „Konferencja Księży Arcybiskupów omówiła wytyczne dla przeciwdziałania tym szkodliwym objawom [...]. Równocześnie postanowiono, że Episkopat zwróci się do Rządu z odpowiednimi postulatami, a do wiernych ze wskazówkami w celu utrwalenia w sercach młodzieży zasad wiary Chrystusowej i ochrony serc przed wszelkimi szkodliwymi dla nich prądami”¹⁵. Uczestniczący w tym spotkaniu kardynałowie: Kakowski i Hlond oraz arcybiskupi: Teodorowicz i Sapieha wysłali do Ojca Świętego okolicznościową depeszę, w odpowiedzi otrzymując dla siebie i swoich diecezji błogosławieństwo apostołskie¹⁶.

9 lutego, w niedzielę, o godz. 10, Jego Eminencja odprawił w katedrze Mszę Świętą z powodu 10-lecia odzyskania dostępu Polski do morza. Tego samego dnia, o godz. 20, Jego Eminencja był u Prezydenta Rzeczypospolitej na obiedzie wydanym z okazji przyjazdu do Warszawy Prezydenta Republiki Estońskiej p. Strandmana¹⁷.

10 lutego, w poniedziałek, o godz. 12 w południe, Jego Eminencja wraz z Jego Eminencją ks. kardynałem Hlondem był u p. premiera Bartla¹⁸.

11 lutego, we wtorek, o godz. 11, Jego Eminencja przyjął u siebie ministra Matakiewicza¹⁹.

12 lutego, w środę, w rocznicę koronacji Ojca Świętego Piusa XI, Jego Eminencja odprawił w katedrze, w asyście licznego duchowieństwa, uroczyste nabożeństwo²⁰. „W nabożeństwie wziął udział Pan Prezydent Rzeczypospolitej w otoczeniu swej świty. W stallach zajęli miejsca J.J. E.E. arcybiskup Teodorowicz, biskupi Gall, Szlągowski, Kubicki oraz kapituła metropolitalna. W fotelach naprzeciwko wielkiego ołtarza zasiedli przedstawiciele rządu: p.p. ministrowie Janta-Połczyński, Matakiewicz, p.p. wiceministrowie Wysocki, Pieracki, jen. Konarzewski, dyrektor dep. wyznań hr. Potocki oraz inni wyżsi urzędnicy państwowi. Stawił się

13 PK 1930, s. 109; *Akcja katolicka w seminarium duchownym*, WAW 1930, s. 76–79.

14 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1930, s. 72.

15 *Konferencja Ks. Ks. Arcybiskupów*, WAW 1930, s. 73.

16 *Depesza XX. Arcybiskupów do Ojca św.*, WAW 1930, s. 74.

17 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1930, s. 72.

18 Tamże.

19 Tamże.

20 Tamże.

licznie korpus dyplomatyczny z J. E. ks. Arcybiskupem Marmaggi Nuncjuszem Apostolskim na czele. Były reprezentowane również ciała parlamentarne i municypalność m. st. Warszawy. Po nabożeństwie J. Em. ks. Kardynał Kakowski w otoczeniu księży biskupów i duchowieństwa udał się do Nuncjatury, gdzie złożył w ręce Nuncjusza serdeczne życzenia i wyrazy hołdu w imieniu całej Archidiecezji Ojcu św. W odpowiedzi Nuncjusz serdecznie podziękował Ks. Kardynałowi, podnosząc jego zasługi i gorliwość w pracy pasterskiej²¹.

Tego samego dnia Jego Eminencja ks. Kakowski był jeszcze na akademii papieskiej w Seminarium Duchownym i w konwiktie teologicznym²².

13 lutego, w czwartek, o godz. 11, Jego Eminencja przyjął delegację grekokatolików, którzy złożyli Arcypasterzowi podziękowanie za oddanie im kościoła Wniebowzięcia NMP. W tym samym dniu, o godz. 18, Jego Eminencja był w Kurii na odczycie o Akcji Katolickiej, który wygłosił ks. dr Lewandowicz²³.

16 lutego, w niedzielę, o godz. 18, Jego Eminencja był na akademii papieskiej w sali Rady Miejskiej, przygotowanej staraniem Komitetu pod protektoratem kard. Kakowskiego i biskupa Galla oraz pod przewodnictwem gen. Konarzewskiego²⁴. Na akademii tej – poza szeroko reprezentowanym duchowieństwem – byli „z ramienia Rządu [...] p.p. ministrowie: Zaleski, Staniewicz, Kühn, Kwiatkowski, wicemin. jen. Konarzewski. Parlament reprezentował marszałek Senatu J. Szymański. Z ramienia korpusu dyplomatycznego w uroczystości wzięli udział J. E. ks. Arcybiskup Marmaggi, Nuncjusz Apostolski oraz hr. Franklin, ambasador Włoch”²⁵.

26 lutego, w środę, w dzień imienin Jego Eminencja Arcypasterza, o godz. 8 rano, Solenizant odprawił Mszę Świętą w kaplicy pałacowej, w otoczeniu alumnów Seminarium i sióstr ze zgromadzeń zakonnych. W czasie Mszy Jego Eminencja udzielił Komunii Świętej, a później, po Mszy serdecznie przemówił do zebranych. O godz. 11.45 przybył do pałacu arcybiskupiego ks. nuncjusz apostolski. O godz. 12 zebrali się licznie przedstawiciele duchowieństwa Archidiecezji z księżmi biskupami Gallem i Szlagowskim na czele. W imieniu duchowieństwa złożył Dostojnemu Solenizantowi życzenia ks. biskup Szlagowski, podnosząc zasługi i dzieła dokonane przez ks. kardynała dla dobra Kościoła i Ojczyzny. Jego Eminencja, dziękując za życzenia, zwrócił się do duchowieństwa z apelem o poparcie zamierzonej budowy Domu Katolickiego. O godz. 13, Kapituła Metropolitalna podejmowała Dostojnego Solenizanta w apartamentach ks. bpa Galla. O godz. 17, przybył do pałacu arcybiskupiego, w celu złożenia życzeń, Prezydent Rzeczypospolitej. Od godziny 16 do 18.30 przez salony pałacu arcybiskupiego przesunął się ogromny zastęp gości, wśród których można było zauważyć ministrów, wiceministrów, urzędników, przedstawicieli miasta, korpusu

21 *Rocznica koronacji Ojca św. Piusa XI*, WAW 1930, s. 74.

22 *Akademia Papieska w Konwiktie Teologicznym*, WAW 1930, s. 74–75; *Akademia Papieska w seminarium duchownym*. Tamże, s. 75–76.

23 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1930, s. 72.

24 Tamże; *Akademia Papieska w sali Rady Miejskiej*, WAW 1930, s. 76.

25 *Czynności Jego Eminencji Arcypasterza* [od 25 I do 16 II 1930 r.], WAW 1930, s. 72.

dyplomatycznego z ambasadorami Francji i Włoch na czele, posłów i senatorów, reprezentantów palestry, sądownictwa, nauczycielstwa, młodzieży akademickiej i delegacji szkół, organizacji społecznych, prasy oraz licznych przedstawicieli społeczeństwa. Prócz tego Jego Eminencja otrzymał wielką ilość depesz i listów z życzeniami²⁶.

2 marca, w niedzielę, o godz. 16, Jego Eminencja dokonał poświęcenia sali przy kościele św. Trójcy na Solcu, służącej za miejsce zebrań organizacji katolickich, istniejących przy tym kościele. Po dokonaniu ceremonii Jego Eminencja Arcypasterz wygłosił do licznie zebranej publiczności przemówienie, zachęcając do apostołstwa świeckich katolików. Następnie odbyła się piękna akademie ku czci Ojca Świętego²⁷.

3 marca, w poniedziałek, o godz. 10, Jego Eminencja był na żałobnym nabożeństwie, odprawionym w kościele pp. Kanoniczek przez Jego Ekscełencję ks. nuncjusza za śp. Mikołajową Postową, żonę ministra pełnomocnego i posła nadzwyczajnego republiki austriackiej w Warszawie²⁸.

4 marca, we wtorek, o godz. 10, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kościele ss. Sakramentek na Nowym Mieście²⁹.

5 marca, w Środę Popielcową, o godz. 10, Jego Eminencja odprawił w katedrze nabożeństwo popielcowe³⁰.

6 marca, w czwartek, o godz. 10, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą za duszę śp. kardynała Mery del Val³¹.

16 marca, w niedzielę, o godz. 10, Jego Eminencja odprawił w katedrze uroczyste nabożeństwo ekspiacyjne za Rosję. Natomiast o godz. 20 przybył do Theologicum na rozpoczęcie Tygodnia Liturgicznego³².

25 marca, we wtorek, o godz. 8.30, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w sali Katolickiego Związku Polek³³.

16 kwietnia, w środę, o godz. 11.30, Jego Eminencja złożył rewizytę premierowi W. Sławkowi³⁴.

28 kwietnia, w poniedziałek, o godz. 16, Jego Eminencja był na posiedzeniu Komitetu Budowy kościoła Opatrzności Bożej³⁵.

30 kwietnia, w środę, o godz. 15, Jego Eminencja przyjął u siebie p. Posta, posła austriackiego, zaś o godz. 16 był na kolejnym posiedzeniu Komitetu Budowy kościoła Opatrzności Bożej³⁶.

26 *Z dnia imienin J. Em. Arcypasterza*, WAW 1930, s. 137–138.

27 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1930, s. 137.

28 Tamże.

29 Tamże.

30 Tamże.

31 Tamże.

32 Tamże.

33 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1930, s. 210.

34 Tamże.

35 Tamże.

36 Tamże.

3 maja, w sobotę, o godz. 10, Jego Eminencja odprawił w katedrze uroczyste nabożeństwo³⁷.

4 maja, w niedzielę, o godz. 16, Jego Eminencja poświęcił sztandar szkolny seminarium nauczycielskiego sióstr Zmartwychwstania Pańskiego i wygłosił tam przemówienie³⁸.

5 maja, w poniedziałek, o godz. 8.30, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kaplicy sióstr magdalenek przy ul. Żytniej. Tego samego dnia przyjął u siebie p. Nervo, posła pełnomocnego i ministra nadzwyczajnego Meksyku³⁹.

7 maja, w środę, o godz. 12 w południe, Jego Eminencja odbył konferencję z architektami archidiecezjalnymi w sprawie budowy Domu Katolickiego. Tego samego dnia, o godz. 17, był na Zamku Królewskim, na przyjęciu prezydentowej Mościckiej⁴⁰.

9 maja, w piątek, o godz. 14, Jego Eminencja – w towarzystwie ks. dr. Choromańskiego, kanonika metropolitalnego i kanclerza kurii oraz ks. kan. A. Grabowskiego, notariusza kurii – udał się do Goszczyna w grójeckim, ażeby dokonać tam wizytacji kanonicznej⁴¹. „Z zapałem i wielkim wzruszeniem witała ludność miejscowa przy wielu bramach triumfalnych Dostojnego Gościa. Arcypasterz zaraz w pierwszym dniu, po odbyciu ingresu, wygłosił dłuższe przemówienie do wiernych, podnosząc ich zalety i przypominając obowiązki wierności świętej wierze i Kościołowi [...]. J. Em., chcąc podkreślić konieczność łączności pracy kapłańskiej z nauczycielską, odwiedził szkołę w Goszczynie, gdzie zebrane z całej parafii nauczycielstwo i dziatwa zgotowały najwyższemu dostojnikowi Kościoła w Polsce wielką owację. Ks. Kardynał w gorących słowach przemówił do nauczycielstwa z podziękowaniem za pracę i wezwaniem do wierności Kościołowi oraz współpracy z duchowieństwem. W czasie pobytu w Goszczynie J. Eminencja udzielił Sakramentu Bierzmowania 1300 osobom”⁴².

11 maja, w niedzielę po południu, Jego Eminencja opuścił Goszczyn i udał się na wizytację do Wrociszewa, „żeby wiernych tamtejszych pobudzić do większej gorliwości, bo w ostatnich czasach rozmaici sekciarze zaczęli wśród nich graso-wać”⁴³.

12 maja, w poniedziałek, po odprawieniu we Wrociszewie uroczystego nabożeństwa, katechizacji dzieci i bierzmowaniu, które udzielił 535 osobom, o godz. 18 Jego Eminencja powrócił do Warszawy⁴⁴.

13 maja, we wtorek, o godz. 11, Jego Eminencja przyjął u siebie w pałacu

37 Tamże.

38 Tamże.

39 Tamże.

40 Tamże.

41 Tamże.

42 *Wizytacja pasterska J. Em. Ks. Kardynała*, WAW 1930, s. 211–212.

43 Tamże, s. 212.

44 Tamże.

p. barona Klebelsberga, ministra oświaty Królestwa Węgierskiego. Tego samego dnia, o godz. 15, Jego Eminencja przyjął u siebie p. Hubickiego, wiceministra pracy i opieki społecznej⁴⁵.

16 maja, w piątek, o godz. 10, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kościele św. Augustyna, z racji odprawiającego się tam 40-godzinne nabożeństwo z okazji 1500. rocznicy śmierci patrona tegoż kościoła⁴⁶

17 maja, w sobotę, o godz. 13, Jego Eminencja – w towarzystwie ks. dr. Z. Choromańskiego, kanclerza Kurii – wyjechał na wizytację pasterską do Skierniewic⁴⁷. „Na granicy parafii w Kamionie powitał Arcypasterza starosta skierniewicki i liczna banderia. Przy wjeździe do miasta przesiadł się Eminencja z samochodu do powozu i, obsypany kwieciami ze szpaleru dziatwy szkolnej, wjechał na rynek. W pobliżu magistratu przy wspaniałej bramie triumfalnej oczekiwało swego Arcypasterza licznie zgromadzone duchowieństwo z ks. kan. A. Lipskim, dziekanem i proboszczem skierniewickim na czele, władze municypalne z burmistrzem Macherskim, przedstawiciele wojskowości, szkolnictwa i nieprzeliczone tłumy wiernych. Po przemówieniach powitalnych, Eminencja odbył uroczysty ingres [...]. Po wysłuchaniu sprawozdania miejscowego proboszcza, Arcypasterz w gorących słowach przemówił do zebranych, porównując dawne czasy, kiedy przed 13 laty był w tej parafii. Obecnie zachęcał do budowy nowej, tak potrzebnej dla Skierniewic świątyni, poczem odprawił procesję za zmarłych, udzielił Sakramentu Bierzmowania i przyjmował liczne delegacje różnych stowarzyszeń na plebanii”⁴⁸.

18 maja, w niedzielę, „[...] po lustracji skierniewickiej świątyni i jej zakrystii, ks. Kardynał odprawił uroczystą Mszę św. [...]. Odbyła się także katechizacja dzieci i znowu Arcypasterz bierzmował, tak że ogółem wybierzmował w Skierniewicach 1300 osób. Odwiedziwszy wreszcie kościół św. Stanisława na starym cmentarzu i szpital powiatowy, entuzjastycznie żegnany przez wiernych, o godz. 3-ej po południu opuścił Skierniewice, żeby się udać do Starej Rawy”⁴⁹.

19 maja, w poniedziałek, po południu, Jego Eminencja powrócił do Warszawy⁵⁰.

20 maja, we wtorek, o godz. 10, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kościele sióstr Wizytek⁵¹.

22 maja, w czwartek, o godz. 17, Jego Eminencja był na przyjęciu u Jego Ekscelencji ks. nuncjusza Marmaggiiego⁵².

45 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1930, s. 210.

46 Tamże.

47 Tamże, s. 211.

48 *Wizytacja pasterska J. Em. Ks. Kardynała*, WAW, s. 212.

49 Tamże.

50 Tamże.

51 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1930, s. 211.

52 Tamże.

23 maja, w piątek, o godz. 16, Jego Eminencja był na posiedzeniu księży proboszczów m. Warszawy, które odbyło się w mieszkaniu ks. prał. J. Roczkowskiego⁵³.

24 maja, w sobotę, o godz. 10, Jego Eminencja odprawił w katedrze nabożeństwo żałobne za duszę śp. ks. Edwarda Szczodrowskiego⁵⁴, a o godz. 13 wyjechał na wizytację do Góry Kalwarii, Sobikowa i Chynowa. Eminencji towarzyszyli ks. dr Z. Choromański, kanonik metropolitalny i kanclerz Kurii, ks. kan. A. Grabowski, notariusz Kurii, ks. H. Kleczyński, kapelan Eminencji i o. Norbert gwardian oo. franciszkanów w Warszawie. Góra Kalwaria, miasto w XVII wieku przez biskupa Bierzbowskiego założone, przybrała się w odświętne szaty i wspólnie witała Dostojnego Gościa. Już w Żabieńcu czekała przybycia Jego Eminencji orkiestra straży ogniowej z prezesem p. Wahauzenem na czele, który w gorących słowach powitał Arcypasterza. Na dworcu w Górze Kalwarii stanęła w szyku bojowym z orkiestrą Centralna Szkoła Straży Granicznej z nadkomisarzem Krawieckim na czele. Powitali ks. kardynała miejscowy proboszcz i dziekan, ks. kan. Kawiński i zastępca starosty grójeckiego. Jego Eminencja entuzjastycznie witany przez tłumy ludu i szpalery działwy szkolnej, udał się, przez trzy bramy triumfalne, do parafialnego kościoła. Przy pierwszej bramie powitalną mowę wypowiedział burmistrz Dzejko, przy drugiej czekała na Arcypasterza licznie zgromadzona ludność żydowska, a cadyk górno-kalwaryjski Alter wręczył tacę z chlebem i wypowiedział mowę po hebrajsku, przy trzeciej bramie powitał Jego Eminencję serdeczną mową dr Rzeszetarski. Z pieśnią *Kto się w opiekę*, otoczony licznie zgromadzonym duchowieństwem, Arcypasterz odbył uroczysty ingres, a po sprawozdaniu ks. proboszcza, wygłosił płomienną mowę do wiernych, po czym odprawił procesję żałobną i udzielił Sakramentu Bierzmowania⁵⁵.

25 maja, w niedzielę, w drugim dniu wizytacji kanonicznej parafii Góra Kalwaria, po lustracji świątyni ks. kardynał odprawił uroczystą Mszę Świętą, odpytał dzieci z katechizmu i bierzmował. Tego samego dnia po południu, Jego Eminencja udał się do parafii Sobikowa, w której od 22 lat dobrze pasterzuje ks. proboszcz F. Dziarnowski. W imieniu parafii witał Arcypasterza gorącą mową kolator Stanisław Wasiutyński⁵⁶.

26 maja, w poniedziałek, po odbyciu wizytacji w Sobikowie, Jego Eminencja wyjechał po południu do Chynowa. Parafia ta słynie w grójeckim jako szczególnie gorliwa i wierna Kościołowi, dzięki temu proboszcz tutejszy, ks. F. Grodecki, który administruje ją zaledwie 8 miesięcy, mógł już odnowić stary, modrzewiowy kościółek. Przy bramie triumfalnej powitał Arcypasterza pięknym i wzniosłym przemówieniem nauczyciel M. Zwoliński, który w rzewnych słowach prosił o błogosławieństwo dla wszystkich stanów, żeby lepiej żyć można było w Polsce na chwałę Boga i Ojczyzny⁵⁷.

53 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1930, s. 266.

54 Tamże.

55 *Wizytacja Pasterska J. Em. Ks. Kardynała*, WAW 1930, s. 267–268.

56 Tamże.

57 Tamże.

27 maja, we wtorek, w godzinach wieczornych, Jego Eminencja powrócił do Warszawy⁵⁸.

28 maja, w środę, Jego Eminencja przewodniczył zwołanej na ten dzień przez sekretariat generalny Akcji Katolickiej Archidiecezji Warszawskiej konferencji poświęconej katolickim postulatom i dziedzicinie akcji charytatywnej. Otwierając konferencję, ks. kardynał podkreślił, że akcja charytatywna wiąże się nierozdzielnie z Akcją Katolicką, bo wypływa z podstawy katolicyzmu – miłości Boga i bliźniego – oraz przedstawił historyczny rozwój akcji charytatywnej Kościoła w Polsce⁵⁹.

29 maja, w czwartek, w uroczystość Wniebowstąpienia Pańskiego, Jego Eminencja był na sumie w katedrze⁶⁰.

30 maja, w piątek, o godz. 15, Jego Eminencja przyjął u siebie w pałacu nowo mianowanego ambasadora Stanów Zjednoczonych Ameryki Północnej, p. Willysa⁶¹.

31 maja, w sobotę, o godz. 16, Jego Eminencja złożył rewizytę ambasadorowi Willynowi⁶².

3 czerwca, we wtorek, Jego Eminencja brał udział w sesji komisji prawniczej Episkopatu Polskiego⁶³.

4 czerwca, w środę, o godz. 13, Jego Eminencja wyjechał do Sandomierza na pogrzeb śp. biskupa Ryxa⁶⁴.

6 czerwca, w piątek, o godz. 11, Jego Eminencja przyjął ks. biskupa Plagensa z Detroit i księży z Ameryki. Tego dnia, o godz. 12 w południe, Jego Eminencja odbył naradę z architektami archidiecezjalnymi w sprawie budowy Domu Katolickiego⁶⁵.

8 czerwca, w niedzielę, w uroczystość Zesłania Ducha Świętego, Jego Eminencja odprawił sumę w katedrze⁶⁶.

9 czerwca, w Poniedziałek Zielonoświętkowy, o godz. 9.30, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w katedrze, z okazji Tygodnia Emigranta Polskiego⁶⁷.

10 czerwca, we wtorek, o godz. 10, Jego Eminencja był na poświęceniu cmentarza, na którym pochowane są zwłoki włoskich wojskowych, poległych na ziemiach polskich podczas wojny światowej. Także tegoż dnia, o godz. 11, Jego Eminencja odprawił w kościele św. Krzyża nabożeństwo żałobne za duszę śp. Michałowej Radziwiłłowej⁶⁸.

58 Tamże.

59 *Katolicka akcja charytatywna w archidiecezji warszawskiej*, WAW 1930, s. 268–269.

60 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcybiskupa*, WAW 1930, s. 266.

61 Tamże.

62 Tamże.

63 Tamże.

64 Tamże.

65 Tamże.

66 Tamże.

67 Tamże.

68 Tamże, s. 266–267.

11 czerwca, w środę, o godz. 12 w południe, Jego Eminencja odbył naradę w sprawie budowy Domu Katolickiego. Tegoż dnia, o godz. 16, Jego Eminencja był na posiedzeniu u księcia Seweryna Czetwertyńskiego w sprawie budowy Świątyni Opatrzności Bożej⁶⁹.

12 czerwca, w czwartek, o godz. 15, Jego Eminencja przyjął p. ministra Sławoj-Składkowskiego⁷⁰.

13 czerwca, w piątek, o godz. 9, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kościele oo. Franciszkanów w Warszawie⁷¹.

15 czerwca, w niedzielę, o godz. 9, Jego Eminencja odprawił w katedrze Mszę Świętą w intencji członków Związku Katolickiego Organizacji Kobięcych Archidiecezji Warszawskiej. Tegoż dnia, o godz. 12 w południe, Jego Eminencja był na zebraniu członkiń wspomnianego Związku⁷².

16 czerwca, w poniedziałek, o godz. 10, Jego Eminencja przyjął u siebie p. Brzeskiego, rektora Uniwersytetu Warszawskiego⁷³.

17 czerwca, we wtorek, o godz. 16, Jego Eminencja bierzmował w kościele św. Andrzeja, po czym poświęcił tam kamień węgielny pod budowę katolickiego domu parafialnego⁷⁴.

18 czerwca, w środę, o godz. 8.30, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kaplicy gimnazjum im. Emilii Zyberk-Platerówny, następnie udzielił uczniom Sakramentu Bierzmowania. Tego samego dnia, o godz. 17, Jego Eminencja był na sesji w Seminarium Metropolitalnym. Wreszcie o godz. 19 przewodniczył konferencji zwołanej przez Sekretariat Generalny Akcji Katolickiej, poświęconej akcji charytatywnej. Jego Eminencja otworzył tę konferencję podkreślając, że akcja charytatywna wiąże się nierozdzielnie z Akcją Katolicką, bo wypływa z podstawy katolicyzmu – miłości Boga i bliźniego. Jego Eminencja przedstawił historyczny rozwój akcji charytatywnej Kościoła w Polsce⁷⁵.

19 czerwca, w czwartek, w uroczystość Bożego Ciała, Jego Eminencja odprawił w katedrze sumę, a następnie wziął udział w procesji. Natomiast o godz. 15 wyjechał na kurację do Karlowych Warów (Karlsbad)⁷⁶.

4 sierpnia, w poniedziałek, po odbyciu kuracji w Karlowych Warach i Pucku, Jego Eminencja powrócił do Warszawy⁷⁷.

9 sierpnia, w sobotę, Jego Eminencja przewodniczył posiedzeniu Komisji Prawnej Episkopatu, obradującej w pałacu arcybiskupim przy ul. Miodowej

69 Tamże, s. 267.

70 Tamże.

71 Tamże.

72 Tamże.

73 Tamże.

74 Tamże.

75 Tamże.

76 Tamże.

77 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW, s. 317.

w Warszawie. W posiedzeniu wzięli udział: Jego Eminencja Prymas Polski, ks. kardynał A. Hlond, Arcybiskup Metropolita Gnieźnieńsko-Poznański, a także: książę A. Sapieha, arcybiskup krakowski, R. Jałbrzykowski, arcybiskup wileński, H. Przeździecki, biskup podlaski i S. Łukomski, biskup łomżyński. Przedmiotem obrad były sprawy bieżące. Tego samego dnia, Jego Eminencja ks. kardynał Kakowski odbył jeszcze naradę w sprawie budowy Domu Katolickiego⁷⁸.

11 sierpnia, w poniedziałek, Jego Eminencja kontynuował swój udział w spotkaniu poświęconym sprawom budowy Domu Katolickiego, na której ostatecznie wybrany został projekt inż. arch. Szyllera⁷⁹.

15 sierpnia, w piątek, w uroczystość Wniebowzięcia NMP, o godz. 10.30, Jego Eminencja odprawił w katedrze Mszę Świętą, jako podziękowanie Panu Bogu za zwycięstwo wojsk polskich nad bolszewikami w roku 1920⁸⁰.

28 sierpnia, w czwartek, o godz. 9, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kościele św. Augustyna⁸¹. Był to dzień dorocznego odpustu św. Augustyna obchodzony tego roku bardzo uroczystie z powodu przypadającego jubileuszu 1500-lecia śmierci świętego, a jednocześnie początek czterdziestogodzinnego nabożeństwa⁸².

29 sierpnia, w piątek, o godz. 8.30, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kaplicy św. Kazimierza przy ul. Tamka, otwierając tym samym zjazd stowarzyszenia „Dzieci Maryi”⁸³. Po odczytaniu nadesłanych życzeń, Jego Eminencja „rzucił podniosłe słowa zachęty i rady oraz udzielił błogosławieństwa”⁸⁴. Tego samego dnia, o godz. 10, Jego Eminencja był na zjeździe przedstawicieli kół księży prefektów⁸⁵.

7 września, w niedzielę, o godz. 9, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kościele św. Marcina⁸⁶.

8 września, w poniedziałek, o godz. 8, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kaplicy Seminarium Mniejszego przy Bazylice Serca Jezusowego i wygłosił przemówienie z okazji rozpoczęcia roku szkolnego⁸⁷.

12 września, w piątek, o godz. 16, była sesja w Seminarium Metropolitalnym⁸⁸.

13 września, w sobotę, o godz. 8, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kaplicy Seminarium Duchownego, po czym wygłosił przemówienie do alumnów⁸⁹.

78 *Posiedzenie Komisji Prawnej Episkopatu Polski*. Tamże.

79 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcybiskupa*. Tamże.

80 Tamże.

81 Tamże.

82 *Uroczystość św. Augustyna w Warszawie*. Tamże.

83 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcybiskupa*, WAW, s. 317.

84 *Zjazd Stowarzyszenia Dzieci Maryi w Warszawie w dniach 29-30 sierpnia 1930 r.*, WAW 1930, s. 319.

85 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcybiskupa*, WAW, s. 317.

86 Tamże.

87 Tamże.

88 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcybiskupa*, WAW 1930, s. 356.

89 Tamże.

14 września, w niedzielę, o godz. 11, Jego Eminencja wyjechał do Guzowa do hr. Michała Sobańskiego, skąd powrócił do domu o godz. 19⁹⁰.

15 września, w poniedziałek, o godz. 8, Jego Eminencja poświęcił nowy dom siostr zmartwychwstank na Żoliborzu. Potem odprawił Mszę Świętą w kaplicy miejscowej i wygłosił do licznie zebranej publiczności przemówienie⁹¹.

20 września, w sobotę, Jego Eminencja uczestniczył w uroczystej inauguracji nowego roku szkolnego w Seminarium Metropolitalnym. Na intencję rozpoczynającego się roku szkolnego odprawił w kaplicy seminaryjnej Mszę Świętą, a następnie, w podniosłym przemówieniu zobrazował istotę i szczytność powołania kapłańskiego, nawołując młodych lewitów do modlitwy i pracy nad ukształtowaniem umysłu i ducha⁹². Z kolei o godz. 10, Jego Eminencja przyjął u siebie Jego Ekszelencję ks. Robu, biskupa diecezji jaskiej (Rumunia)⁹³.

21 września, w niedzielę, o godz. 9, Jego Eminencja poświęcił nowy dom siostr misjonarek franciszkanek przy ul. Raławickiej 14. Następnie Arcypasterz odprawił tam Mszę Świętą i wygłosił przemówienie, potem zaś zwiedził wnętrze domu. Natomiast o godz. 11 Jego Eminencja odprawił w kościele św. Krzyża nabożeństwo żałobne za duszę śp. Władysława Glinki⁹⁴.

25 września, w czwartek, o godz. 9, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kościele akademickim św. Anny. Następnie, na wspólnym śniadaniu z przedstawicielami młodzieży akademickiej u ks. rektora E. Szwejnicą, w przemówieniu wyraził radość ze szczerego przywiązania młodzieży akademickiej do Kościoła. Wzywał ją do budzenia katolików do życia czynnego, społecznego, do szerzenia zasady jedności, miłości ku wszystkim, miłości Boga i miłości ludzi⁹⁵.

26 września, w piątek, o godz. 15, Jego Eminencja przyjął u siebie w pałacu p. Heina, nowo mianowanego austriackiego posła nadzwyczajnego i ministra pełnomocnego w Warszawie⁹⁶.

29 września, w poniedziałek, o godz. 11, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w Bazylice Serca Jezusowego na Pradze⁹⁷.

30 września, we wtorek, Jego Eminencja odbył konferencję z Ich Ekszelencjami księżmi biskupami w sprawie Akcji Katolickiej⁹⁸.

1 października, w środę, o godz. 19, Jego Eminencja był na zebraniu katechetek, do których wygłosił okolicznościowe przemówienie⁹⁹.

90 Tamże.

91 Tamże.

92 *Nowy rok szkolny w seminarium duchownym w Warszawie*, WAW, s. 357–358.

93 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW, s. 317.

94 Tamże.

95 Tamże.

96 Tamże.

97 Tamże.

98 Tamże, s. 357.

99 Tamże.

4 października, w sobotę, o godz. 13, Jego Eminencja wyjechał do Łodzi, aby w dniu następnym dokonać konsekracji Jego Ekscelencji Jasińskiego, biskupa sandomierskiego¹⁰⁰.

7 października, we wtorek, o godz. 12, Jego Eminencja odbył w Kurii konferencję z księżmi dziekanami w sprawie budowy nowego Domu Katolickiego i w sprawie Akcji Katolickiej. Tego samego dnia, o godz. 19.30, był na zebraniu księży prefektów¹⁰¹.

8 października, w środę, o godz. 11.30, Jego Eminencja był w katedrze św. Jana na ślubie Krystyny Radziwiłłówny z J. Potockim. Potem, z tej okazji był na śniadaniu u księcia Janusza Radziwiłła. Wieczorem tego dnia Arcypasterz był na raucie w Zamku Królewskim u Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej¹⁰².

10 października, w piątek, Jego Eminencja był na raucie u ministra Zaleskiego¹⁰³.

15 października, w środę, o godz. 8, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kościele sióstr Sakramentek, a następnie zwiedził wnętrza klasztoru¹⁰⁴.

16 października, w czwartek, o godz. 8, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kaplicy Konwiktu Teologicznego, po czym wygłosił przemówienie do księży studentów. Tego samego dnia, o godz. 16, oglądał miejsce pod budowę nowego kościoła parafialnego przy ul. Chmielnej¹⁰⁵.

17 października, w piątek, o godz. 12 w południe, Jego Eminencja przyjął dra Michałowicza, rektora Uniwersytetu Warszawskiego¹⁰⁶.

19 października, w niedzielę, o godz. 11, Jego Eminencja przyjął p. Madryda, *chargé d'affaires* Chile¹⁰⁷.

20 października, w poniedziałek, o godz. 15, Jego Eminencja przyjął p. de Mello, posła nadzwyczajnego i ministra pełnomocnego portugalskiego przy Rządzie Polskim¹⁰⁸.

21 października, we wtorek, o godz. 13, Jego Eminencja był na zebraniu księży proboszczów dekanatu praskiego, które odbyło się w mieszkaniu ks. dziekana Kłopotowskiego. Arcypasterz przemawiał tam na temat budowy nowego Domu Katolickiego¹⁰⁹.

23 października, w czwartek, o godz. 15.30, Jego Eminencja wraz z Jego Ekscelencją ks. biskupem Gallem zwiedził Dom Kościelny przy cmentarzu powązkowskim, jak również odbył tam konferencję z Dozorem Katolickich Cmentarzy

100 Tamże.

101 Tamże.

102 Tamże.

103 Tamże.

104 Tamże.

105 Tamże.

106 Tamże.

107 *Kronika. Czynności J. Em. Arcypasterza*, WAW 1930, s. 385.

108 Tamże.

109 Tamże.

w Warszawie. Tego samego dnia, o godz. 18, Jego Eminencja był w Kurii na odczycie ks. dr. Eugeniusza Szlenka pt. *De dispositione poenitentis*¹¹⁰.

24 października, w piątek, o godz. 8.30, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kaplicy siostr magdalenek przy ul. Żytniej¹¹¹.

25 października, w sobotę, Jego Eminencja był na raucie u Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej¹¹².

26 października, w niedzielę, o godz. 16, Jego Eminencja poświęcił dom Zakładu św. Józefa na Sielcach w Warszawie¹¹³.

27 października, w poniedziałek, o godz. 12 w południe, Jego Eminencja był na inauguracji nowego roku akademickiego na Uniwersytecie Warszawskim. Tego samego dnia, o godz. 17, Jego Eminencja był na akademii ku czci Chrystusa Króla, która się odbyła w Ratuszu¹¹⁴.

30 października, w czwartek, o godz. 18, Jego Eminencja był na poświęceniu lokalu Polskiej Katolickiej Agencji Prasowej, który się znajduje w bocznym skrzydle pałacu arcybiskupiego w Warszawie¹¹⁵.

1 listopada, w sobotę, w uroczystość Wszystkich Świętych, Jego Eminencja odprawił sumę w kościele Wszystkich Świętych w Warszawie¹¹⁶.

2 listopada, w niedzielę, Jego Eminencja odprawił w katedrze procesję żalobną¹¹⁷.

6 listopada, w czwartek, o godz. 16.30, Jego Eminencja był na zebraniu księży proboszczów warszawskich, które się odbyło w mieszkaniu ks. dziekana Kalinowskiego. Tematem obrad była budowa nowego Domu Katolickiego¹¹⁸.

7 listopada, w piątek, o godz. 12 w południe, Jego Eminencja był w konserwatorium na inauguracji roku akademickiego nowo powstałej Wyższej Szkoły Muzycznej w Warszawie¹¹⁹.

8 listopada, w sobotę, o godz. 16, Jego Eminencja poświęcił Zakład dla Chłopców im. Wacława Rago przy ul. Chełmskiej 17. Następnie Arcypasterz wygłosił przemówienie, w którym poruszył potrzebę i doniosłość szkolnictwa zawodowego, po czym zwiedził urządzenia zakładu¹²⁰.

9 listopada, w niedzielę, o godz. 9, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kaplicy św. Wincentego à Paulo przy ul. Ordynackiej¹²¹.

110 Tamże.

111 Tamże.

112 Tamże.

113 Tamże, s. 386.

114 Tamże.

115 Tamże.

116 Tamże.

117 Tamże.

118 Tamże.

119 Tamże.

120 Tamże.

121 Tamże.

11 listopada, we wtorek, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w katedrze¹²².

13 listopada, w czwartek, o godz. 15.30, Jego Eminencja był w Filharmonii na akademii ku czci św. Stanisława Kostki, która odbyła się dla młodzieży szkolnej¹²³.

15 listopada, w sobotę, o godz. 10, Jego Eminencja odprawił żalobną Mszę Świętą za duszę śp. Henryka Sienkiewicza¹²⁴.

16 listopada, w niedzielę, o godz. 10.30, Jego Eminencja odprawił sumę w kościele oo. Jezuitów. Potem zaś o godz. 13, w asyście księży biskupów Stanisława Galla i Antoniego Szlagowskiego, poświęcił kamień węgielny pod budowę nowego kościoła na Żoliborzu urzędniczym, dla tamtejszej parafii erygowanej w 1927 roku. W przemówieniach swych zarówno ks. kardynał Kakowski, jak i ks. biskup Gall w serdecznych słowach dziękowali aktywnemu komitetowi budowy nowego kościoła na Żoliborzu, na czele z jego prezesem inż. Rogowiczem, miejscowemu proboszczowi ks. kan. J. Niemirze oraz wszystkim ofiarodawcom, zachęcając mieszkańców Żoliborza do dalszych wysiłków na rzecz wznoszonej świątyni. Uroczystość tę zaszczycił swą obecnością p. Matakiewicz, minister robót publicznych, dzięki jego przychylnemu stanowisku młoda parafia na Żoliborzu otrzymała przydział terenu pod kościół i zabudowania parafialne¹²⁵.

19 listopada, w środę, Jego Eminencja przewodniczył sesji Komisji Prawnej Episkopatu¹²⁶.

20 listopada, w czwartek, o godz. 16, Jego Eminencja brał udział w sesji Komitetu Budowy kościoła Opatrzności, która odbyła się w mieszkaniu wicemarszałka Sejmu, księcia Seweryna Czetyrtyńskiego¹²⁷.

27 listopada, w czwartek, o godz. 10, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kaplicy św. Kazimierza przy ul. Tamka¹²⁸.

28 listopada, w piątek, o godz. 12 w południe, Jego Eminencja był na uroczystym otwarciu Biblioteki Narodowej przy ul. Rakowieckiej 6¹²⁹.

29 listopada, w sobotę, o godz. 9, Jego Eminencja odprawił w katedrze św. Jana Mszę Świętą z okazji setnej rocznicy wybuchu powstania listopadowego¹³⁰.

30 listopada, w niedzielę, o godz. 12 w południe, Jego Eminencja był na Uniwersytecie, na otwarciu Zjazdu Historyków Polskich¹³¹.

122 Tamże.

123 Tamże.

124 Tamże.

125 Tamże; *Poświęcenie kamienia węgielnego fundamentów nowego kościoła i wizytacja parafii na Żoliborzu w Warszawie*. Tamże, s. 386–387.

126 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1930, s. 422.

127 Tamże.

128 Tamże.

129 Tamże.

130 Tamże.

131 Tamże.

1 grudnia, w poniedziałek, o godz. 17, Jego Eminencja był na odczycie Don Cabrola, opata benedyktynów z Farnborough, który przemawiał na temat: *Les catacombes et le culte des morts dans la liturgie chrétienne*¹³².

2 grudnia, we wtorek, Jego Eminencja był na poświęceniu huty szklanej w Zakładach Phillipsa przy ul. Karolkowej 36/44¹³³.

3 grudnia, w środę, o godz. 18, był na otwarciu i poświęceniu Biblioteki Ordynacji hr. Krasińskich przy ul. Okólnik 9¹³⁴.

4 grudnia, w czwartek, o godz. 10.30, Jego Eminencja w kościele św. Barbary w Warszawie odprawił Mszę Świętą za duszę śp. Sachnowskiej. Tego samego dnia zwiedził nowy dom siostr elżbietanek na Mokotowie, w którym znajdować się będzie szpital¹³⁵.

5 grudnia, w piątek, o godz. 15, Jego Eminencja przyjął u siebie w pałacu p. Matuske, nowo mianowanego posła nadzwyczajnego i ministra pełnomocnego węgierskiego w Warszawie¹³⁶.

6 grudnia, w sobotę, o godz. 12 w południe, Jego Eminencja przyjął rektora Politechniki i rektora Szkoły Głównej Gospodarstwa Wiejskiego¹³⁷.

7 grudnia, w niedzielę, o godz. 12 w południe, Jego Eminencja był na inauguracji nowego roku akademickiego na Politechnice Warszawskiej¹³⁸.

8 grudnia, w poniedziałek, w uroczystość Niepokalanego Poczęcia NMP, o godz. 9, Jego Eminencja odprawił w katedrze Mszę Świętą z okazji 25-lecia Stowarzyszenia Nauczycieli Szkół Polskich, które obecnie istnieje pod nazwą Stowarzyszenia Nauczycieli Szkół Średnich i Wyższych. Jego Eminencja zaszczycił także otwarcie Kongresu, który urządziło to Stowarzyszenie w gimnazjum im. Królowej Jadwigi. Tego samego dnia o godz. 12 w południe, Jego Eminencja Arcypasterz był na akademii przygotowanej w sali ratuszowej z okazji 25-lecia Stowarzyszenia Robotników Chrześcijańskich¹³⁹.

10 grudnia, w środę, Jego Eminencja był na zebraniu księży z dekanatu warszawskiego (*extra urbem*), które odbyło się w mieszkaniu ks. dziekana Dąbrowskiego¹⁴⁰.

12 grudnia, w piątek, Jego Eminencja był w kościele św. Krzyża na nabożeństwie żałobnym za duszę śp. generała Jacyny¹⁴¹.

132 Tamże.

133 Tamże.

134 Tamże.

135 Tamże, s. 422–423.

136 Tamże, s. 423.

137 Tamże.

138 Tamże.

139 Tamże.

140 Tamże.

141 Tamże.

13 grudnia, w sobotę, o godz. 12 w południe, Jego Eminencja przyjął u siebie w pałacu marszałków Sejmu i Senatu¹⁴².

16 grudnia, we wtorek, o godz. 10, Jego Eminencja odprawił w katedrze Mszę Świętą za duszę śp. prezydenta Narutowicza. Tego samego dnia był również na zebraniu księży proboszczów m. Warszawy, które odbyło się w mieszkaniu ks. dziekana Dąbrowskiego¹⁴³.

18 grudnia, w czwartek, o godz. 18 wieczorem, Jego Eminencja był na zakończeniu kursu Akcji Katolickiej dla żeńskich zgromadzeń zakonnych, gdzie wygłosił dłuższe przemówienie, zachęcając słuchaczki do wzięcia czynnego udziału w Akcji Katolickiej. Po przemówieniu Arcypasterz udzielił zebranych błogosławieństwa Najświętszym Sakramentem. Tego samego dnia, o godz. 19 wieczorem, Jego Eminencja był na uroczystym zebraniu publicznym Katolickiego Związku Badań Międzynarodowych w Polsce¹⁴⁴.

19 grudnia, w piątek, Jego Eminencja dokonał poświęcenia nowego gmachu Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego i wygłosił tam przemówienie, „w którym w podniosłych słowach wskazał, że sprawy wyznaniowo-religijne zostały złączone w jednym zarządzie ze sprawami oświatowymi [...], iż religia i oświata są istotnie siostrzycami, związanymi wspólnym władztwem nad duszą ludzką, i że szczególnie w Polsce zarówno religia, jak i oświata na całej przestrzeni naszej dziejowej przeszłości uzupełniały się i wspomagały w wielkim dziele wychowywania człowieka i obywatela. Kto więc i na przyszłość pragnie zachować podstawy duchowego zdrowia narodu, ten winien wspierać zarówno religię, jak i oświatę, aby im zapewnić dobroczynne oddziaływanie na społeczeństwo jako całość i na poszczególne jednostki ludzkie”¹⁴⁵.

23 grudnia, we wtorek, o godz. 8, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kaplicy sióstr miłosierdzia przy ul. Starej 2¹⁴⁶.

24 grudnia, w środę, o północy, w katedrze, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą, tak zwaną pasterkę¹⁴⁷.

26 grudnia, w piątek, o godz. 9, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kaplicy sióstr zmartwychwstaneek na Żoliborzu¹⁴⁸.

28 grudnia, w niedzielę, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kościele oo. Redemptorystów przy ul. Karolkowej, z okazji jubileuszu kapłańskiego o. Bernarda Łubieńskiego¹⁴⁹.

142 Tamże.

143 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1930, s. 423.

144 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1931, s. 48–49.

145 PK 1931, s. 9; *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1931, s. 49.

146 Tamże.

147 Tamże.

148 Tamże.

149 Tamże.

1931

1 stycznia, w czwartek, o godz. 11.20, Jego Eminencja złożył prezydentowi noworoczne życzenia¹.

6 stycznia, we wtorek, w uroczystość Trzech Króli, o godz. 10.30, Jego Eminencja poświęcił w katedrze św. Jana mirrę, złoto i kadzidło i odprawił procesję².

10 stycznia, w sobotę, o godz. 9.30, Jego Eminencja poświęcił, przy ul. Mokotowskiej, nową kaplicę Katolickiego Towarzystwa Opieki nad Dziewczętami, po czym odprawił tam Mszę Świętą, po skończeniu której udzielił błogosławieństwa i wygłosił przemówienie, podkreślając zasługi Towarzystwa przy budowie kaplicy i gmachu oraz ofiarną pracę sióstr zmartwychwstanek, w których ręce Towarzystwo złożyło wychowawcze zadanie w jednej z burs, a mianowicie w zakładzie św. Anny³.

11 stycznia, w niedzielę, o godz. 10.30, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kaplicy Zgromadzenia Rodziny Maryi przy ul. Żelaznej⁴.

12 stycznia, w poniedziałek, o godz. 9, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kaplicy sióstr nazaretanek przy ul. Czerniakowskiej⁵.

13 stycznia, we wtorek, o godz. 10, Jego Eminencja wygłosił na rozpoczęcie Akcji Katolickiej dla duchowieństwa dłuższe przemówienie o Akcji Katolickiej w Archidiecezji Warszawskiej⁶.

19 stycznia, w poniedziałek, o godz. 18, Jego Eminencja był na dorocznym towarzyskim zebraniu członkiń Katolickiego Związku Polek⁷.

24 stycznia, w sobotę, o godz. 16, Jego Eminencja był na sesji w Seminarium Metropolitalnym⁸.

27 stycznia, we wtorek, o godz. 16, Jego Eminencja był w Domu Księżych Emerytów na walnym zebraniu członków Towarzystwa Oszczędności i Pomocy dla Duchowieństwa Archidiecezji Warszawskiej⁹.

31 stycznia, w sobotę, o godz. 16, Jego Eminencja zwiedził wystawę misyjną w sali Katolickiego Związku Polek¹⁰.

2 lutego, w poniedziałek, o godz. 12 w południe, Jego Eminencja był w Muzeum Narodowym na wystawie, urządzonej z okazji 100. rocznicy powstania listopadowego¹¹.

1 Tamże.

2 Tamże.

3 Tamże.

4 Tamże.

5 Tamże.

6 Tamże.

7 Tamże.

8 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1931, s. 118.

9 Tamże.

10 Tamże.

11 Tamże.

6 lutego, w piątek, o godz. 17, Jego Eminencja był na zakończeniu kursu Akcji Katolickiej dla duchowieństwa i wygłosił tam przemówienie¹².

10 lutego, we wtorek, o godz. 17, Jego Eminencja był na zebraniu księży proboszczów warszawskich, które się odbyło w mieszkaniu ks. Lorka, proboszcza parafii św. Krzyża¹³.

11 lutego, w środę, o godz. 18, Jego Eminencja był na akademii papieskiej, urządzonej w Theologicum przez księży studentów Uniwersytetu Warszawskiego¹⁴.

12 lutego, w czwartek, w rocznicę koronacji Ojca Świętego, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w katedrze św. Jana, po czym, w imieniu duchowieństwa Archidiecezji Warszawskiej, złożył na ręce ks. nuncjusza Marmaggiiego życzenia dla Ojca Świętego. Tego samego dnia, o godz. 17, Arcypasterz był na akademii papieskiej w Seminarium Metropolitalnym¹⁵.

15 lutego, w niedzielę, o godz. 10, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kaplicy przy nowo zbudowanym szpitalu siostr elżbietanek na Mokotowie i wygłosił tam przemówienie¹⁶.

16 lutego, w poniedziałek, o godz. 8, Jego Eminencja odprawił w kościele sióstr sakramentek żałobne nabożeństwo za duszę zmarłej zakonnicy¹⁷.

17 lutego, we wtorek, o godz. 10.30, Jego Eminencja odprawił sumę w kościele św. Krzyża.

18 lutego, w Środę Popielcową, o godz. 10, Jego Eminencja w katedrze św. Jana dokonał poświęcenia popiołu¹⁸.

26 lutego, w czwartek, o godz. 8, w dzień swych imienin, Jego Eminencja odprawił u siebie w pałacu Mszę Świętą, na której byli obecni alumni Seminarium Duchownego, jak również liczne siostry i bracia zakonnicy. Po Mszy, w odpowiedzi na przemówienie alumna Skrzecza, Najdostojniejszy Solenizant podziękował wszystkim zebrany za modły i życzenia oraz zachęcił ich do wiernej i gorliwej służby Bożej. Tego samego dnia, o godz. 12 w południe, Arcypasterz przyjmował życzenia imieninowe od duchowieństwa, w imieniu którego przemówił Jego Ekscelencja ks. biskup Szlagowski, podnosząc zasługi i działalność Najdostojniejszego Solenizanta. Dziękując za serdeczne życzenia, Jego Eminencja ks. kardynał zwrócił uwagę m. in. na potrzebę i konieczność Akcji Katolickiej. Po południu, od godz. 15 do 17, Jego Eminencja ks. kardynał przyjmował życzenia od osób świeckich, a mianowicie od przedstawicieli rządu, Sejmu i Senatu, dyplomacji, władz miejskich, szkół wyższych i średnich, różnych organizacji społecznych i katolickich oraz od wielkiej liczby osób

12 Tamże.

13 Tamże, s. 119.

14 Tamże.

15 Tamże.

16 Tamże.

17 Tamże.

18 Tamże.

prywatnych. O godz. 17 złożył życzenia Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej prof. dr Ignacy Mościcki¹⁹.

7 marca, w sobotę, o godz. 10, Jego Eminencja przewodniczył posiedzeniu Komisji Prawnej Episkopatu²⁰.

9 marca, w poniedziałek, o godz. 16, Jego Eminencja był w Sejmie na sesji w sprawie budowy kościoła Opatrzności²¹.

20 marca, w piątek, o godz. 15.30, Jego Eminencji ks. kardynałowi złożył wizytę p. von Moltke, poseł Rzeszy Niemieckiej w Warszawie²².

21 marca, w sobotę, Jego Eminencja rewizytował posła von Moltke²³.

22 marca, w niedzielę, o godz. 12 w południe, Jego Eminencja udzielił błogosławieństwa pasterskiego uczniom gimnazjum im. Emilii Plater, wyjeżdżającym do Rzymu²⁴.

25 marca, w środę, w uroczystość Zwiastowania NMP, o godz. 8, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kaplicy sióstr miłosierdzia przy ul. Starej 8²⁵.

2 kwietnia, w Wielki Czwartek, Jego Eminencja odprawił w katedrze nabożeństwo wielkoczwartkowe²⁶.

4 kwietnia, w Wielką Sobotę, o godz. 20, Jego Eminencja odprawił w katedrze Rezurekcję²⁷.

6 kwietnia, w Poniedziałek Wielkanocny, o godz. 8.30, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą i wygłosił kazanie w kaplicy sióstr Zmartwychwstania Pańskiego przy ul. Sewerynowów²⁸.

10 kwietnia, w piątek, o godz. 17, Jego Eminencja był w Theologicum na rozpoczęciu zjazdu sodalicy szkół średnich męskich i wygłosił tam przemówienie²⁹.

11 kwietnia, w sobotę, o godz. 18, Jego Eminencja udzielił audiencji uczestnikom zjazdu sodalicy szkół średnich z Metropolii Warszawskiej, którzy złożyli Arcypasterzowi adres hołdowniczy³⁰.

18 kwietnia, w sobotę, o godz. 10.30, Jego Eminencji kardynałowi złożył wizytę ks. bp hr. Mikes z Węgier, który przybył do Warszawy z Budapesztu z węgierską delegacją gospodarczą³¹.

19 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1931, s. 149–150.

20 Tamże, s. 150.

21 Tamże.

22 *Kronika. Czynności J. Em. Arcypasterza*, WAW 1931, s. 204.

23 Tamże.

24 Tamże.

25 Tamże.

26 Tamże.

27 Tamże.

28 Tamże.

29 Tamże.

30 Tamże.

31 Tamże.

19 kwietnia, w niedzielę, Jego Eminencja wydał śniadanie na cześć bpa hr. Mikesa³², natomiast o godz. 17, był obecny w konserwatorium na akademii poświęconej idei miłosierdzia³³.

20 kwietnia, w poniedziałek, o godz. 15, Jego Eminencja był na zakończeniu kursu pielęgniarskiego dla zakonnicek, który się odbył w domu sióstr zmartwychwstank na Żoliborzu. Przy tej okazji Jego Eminencja wygłosił przemówienie i rozdał świadectwa tym siostrzynom zakonnym, które ukończyły kurs³⁴.

21 kwietnia, we wtorek, o godz. 11, Jego Eminencja odprawił w kościele św. Krzyża nabożeństwo żałobne za duszę śp. ks. Włodzimierzowej Czetwertyńskiej, b. przewodniczącej Katolickiego Związku Polek. Tego samego dnia, o godz. 17, Arcypasterz był w Ministerstwie Robót Publicznych na posiedzeniu w sprawie budowy kościoła Opatrzności Bożej³⁵.

23 kwietnia, w czwartek, o godz. 9, Jego Eminencja odprawił w sali Związku Katolickiego Polek Mszę Świętą za duszę śp. ks. Włodzimierzowej Czetwertyńskiej³⁶.

26 kwietnia, w niedzielę, o godz. 18, Jego Eminencja był w Theologicum na akademii urządzonej z racji zakończenia tygodnia liturgicznego³⁷.

29 kwietnia, w środę, o godz. 16, był na zebraniu księży proboszczów warszawskich, które odbyło się w mieszkaniu ks. prob. Stanisława Żelazowskiego³⁸.

30 kwietnia, w czwartek, o godz. 12 w południe, Jego Eminencja był na zjeździe księży delegatów dekanalnych Akcji Katolickiej³⁹.

3 maja, w niedzielę, w uroczystość NMP Królowej Polski, o godz. 10, Jego Eminencja odprawił w katedrze Mszę Świętą⁴⁰.

8 maja, w piątek, w uroczystość św. Stanisława Biskupa i Męczennika, o godz. 10, Jego Eminencja udzielił audiencji uczestnikom pielgrzymki robotników chrześcijańskich, udającym się do Rzymu z okazji 40. rocznicy encykliki *Rerum novarum*⁴¹.

9 maja, w sobotę, o godz. 12 w południe, Jego Eminencja był na otwarciu wystawy w Zachęcie Sztuk Pięknych⁴².

10 maja, w niedzielę, o godz. 10.30, Jego Eminencja odprawił nabożeństwo w katedrze z okazji 500-lecia śmierci św. Joanny d'Arc. Tego samego dnia, o godz. 16.30, Jego Eminencja był w Ratuszu na akademii, urządzonej z tej właśnie okazji⁴³.

32 Tamże.

33 *Kronika. Czynności J. Em. Arcypasterza*, WAW 1931, s. 259.

34 Tamże.

35 Tamże.

36 Tamże.

37 Tamże.

38 Tamże.

39 Tamże.

40 Tamże.

41 Tamże, s. 259–260.

42 Tamże, s. 260.

43 Tamże.

13 maja, w środę, Jego Eminencja rozpoczął wizytację kanoniczną parafii Narodzenia NMP na Lesznie oraz kaplic i domów zakonnych znajdujących się na terenie tej parafii⁴⁴. Do kościoła na Lesznie kardynał Kakowski, w towarzystwie ks. R. Dąbrowskiego, przybył o godz. 17. „Na przybycie Arcypasterza oczekiwali przy wejściu do świątyni ks. prob. Kalinowski, ks. prał. Gautier, księża kanonicy: Niemira, Żelazowski, Celiński, ks. prof. Rosłaniec, ks. pref. Cichocki oraz liczni inni kapłani, członkowie bractw i stowarzyszeń katolickich. Po odprawieniu przepisanych ceremonii, ks. prob. Kalinowski wygłosił powitalne przemówienie [...]. W odpowiedzi na przemówienie i sprawozdanie, Najdostojniejszy Arcypasterz, wyraziwszy zadowolenie, że wierni tej parafii trwają przy wierze i że miejscowy proboszcz myśli wkrótce wznieść dom dla Akcji Katolickiej, nawoływał słuchaczy w podniosłych słowach do brania udziału w apostołstwie świeckich, w Akcji katolickiej, tak niezbędnej i koniecznej w czasach dzisiejszych”⁴⁵.

14 maja, w czwartek, w uroczystość Wniebowstąpienia Pańskiego, kontynuując swą wizytę w parafii Narodzenia NMP na Lesznie, Jego Eminencja, o godz. 8, obejrzał całą świątynię, kaplice, zakrystię, zaś o godz. 9 odprawił Mszę Świętą za parafian, następnie udzielił wiernym Sakramentu Bierzmowania. Około południa Arcypasterz przejrzał w kancelarii parafialnej księgi stanu cywilnego oraz inne księgi kościelne. Przyjął tam również hold i sprawozdania od bractwa Szkaplerza Świętego erygowanego przez Ojca Świętego Klemensa XII, III Zakonu, Bractwa Adoracji Najświętszego Sakramentu i Żywego Różańca. Poza tym Arcypasterz dowiedział się o istnieniu przy kościele dobrze prowadzonej kasy pogrzebowej. Przy tej okazji Jego Eminencja wygłosił do członków wymienionych bractw przemówienie o apostołstwie ludzi świeckich. Po południu, o godz. 17, Jego Eminencja ks. kardynał udał się do Zakładu Rodziny Maryi, przy ul. Żelaznej, gdzie, po wizytacji miejscowej kaplicy i udzieleniu pasterskiego błogosławieństwa, przeszedł do wnętrza Zakładu i wygłosił do zebranych sióstr zakonnych dłuższe przemówienie o pielęgnowaniu powołania i ducha zakonnego⁴⁶.

15 maja, w piątek, w ostatnim dniu wizytacji parafii Narodzenia NMP na Lesznie, Jego Eminencja ks. kardynał udał się do kaplicy i Zakładu Wychowawczego sióstr magdalenek przy ul. Żytniej. Po odprawieniu tam Mszy Świętej Najdostojniejszy Arcypasterz obejrzał kaplicę, zakrystię oraz zwiedził wszystkie sale i pracownie zakładu. Stamtąd udał się do kaplicy sióstr franciszkanek, służebnic św. Krzyża, przy ul. Wolność nr 4, gdzie po dokonaniu przepisanych ceremonii i przesłuchaniu poszczególnych sióstr, zwiedził znajdujące się tam warsztaty dla ociemniałych. Tego samego dnia ks. kardynał dokonał jeszcze wizyty kanonicznej Zakładu Wychowawczego pod wezwaniem Trzech Króli przy ul. Ogrodowej 17, pozostającego pod kierunkiem sióstr szarytek. W zakładzie tym Arcypasterz zwiedził sale szkolne, przedszkole i ochronkę, katechizował

44 Tamże.

45 *Wizytacja kanoniczna par. Narodzenia N.P.M. na Lesznie*, WAW 1931, s. 260.

46 Tamże, s. 260–261.

działwę i wygłosił do niej przemówienie. Dzieci powitały Arcypasterza pięknymi deklamacjami i przemówieniami⁴⁷.

16, 17 i 18 maja, od soboty do poniedziałku, Jego Eminencja wizytował parafię św. Krzyża w Warszawie⁴⁸. Uroczysty ingres do tej świątyni odbył się 16 maja, o godz. 16.30. „Na przybycie Najdostojniejszego Arcypasterza oczekiwali liczni kapłani, jak również znaczna liczba organizacji religijnych i społecznych oraz wielkie rzesze wiernych. Po odprawieniu przepisanych pontyfikałem modłów i udzielenia przez Arcypasterza błogosławieństwa pasterskiego, ks. prob. Lorek wygłosił powitalne przemówienie, w którym przypomniał historię kościoła Św. Krzyża, przedstawił stan moralny parafii oraz stan materialny świątyni. W odpowiedzi na to sprawozdanie J. Em. wyraził swe uznanie dla kościelnej i społecznej pracy Księży Misjonarzy oraz podał cenne wskazówki i rady, jak należy prowadzić Akcję Katolicką”⁴⁹.

17 maja, w niedzielę, ks. kardynał-wizytator zwiedził szczegółowo świątynię, zakrystię, kancelarię parafialną oraz przyjął hold od organizacji znajdujących się przy kościele św. Krzyża. Przy tej okazji wygłosił dłuższe przemówienie o apostołstwie ludzi świeckich. Dalej zwiedził lokal Sekcji Akademickich Stowarzyszenia Pań Miłosierdzia i Sodalicji Mariańskiej Młodzieży Męskiej, wygłaszając tam okolicznościowe przemówienie, w którym, między innymi, mówił, że tak jak stare pokolenie wyzwoliło Polskę, tak młode powinno uczynić ją szczęśliwą. Po południu, o godz. 16, Jego Eminencja udzielił Sakramentu Bierzmowania około 1000 osobom. Bezpośrednio po tym Najdostojniejszy Arcypasterz udał się, w towarzystwie ks. prał. Gautier i ks. R. Dąbrowskiego, do domu „Stowarzyszenia Dzieci Maryi” przy ul. Radnej 14, gdzie, po wysłuchaniu mowy powitalnej i sprawozdania dyrektora ks. B. Niemkiewicza, wygłosił przemówienie do licznie zebranych członków, w którym życzył im obfitych plonów w pracy oraz podkreślił potrzebę ducha karności i posłuszeństwa względem postanowień zarządu. W końcu Arcypasterz udzielił zebranym pasterskiego błogosławieństwa⁵⁰.

18 maja, w poniedziałek, Jego Eminencja dokonał wizytacji kanonicznej kościołka pw. Dzieciątka Jezus przy ul. Moniuszki, gdzie odprawił Mszę Świętą i udzielił wiernym pasterskiego błogosławieństwa. Stamtąd udał się Arcypasterz do kaplicy przy Szpitalu Oftalmicznym przy ul. Smolnej, gdzie przy wejściu powitali Jego Eminencja ks. kardynała członkowie zarządu szpitala i personelu lekarskiego na czele z dr. Czyżewskim i dr. Zofią Wojno oraz siostry szarytki i ks. kap. Radkowski⁵¹.

23, 24 i 25 maja, od soboty do poniedziałku, od zielonoświątkowej wigilii po zielonoświątkowy poniedziałek, Jego Eminencja wizytował parafię św. Wojciecha na Woli⁵². W wigilię Zielonych Świątek, „o godz. 6-ej wieczorem,

47 Tamże, s. 261.

48 *Kronika. Czynności J. Em. Arcypasterza*, WAW 1931, s. 260.

49 *Wizytacja kanoniczna par. Św. Krzyża w Warszawie*, WAW 1931, s. 261–262.

50 Tamże.

51 Tamże.

52 *Kronika. Czynności J. Eminencji Arcypasterza*, WAW 1931, s. 348.

liczne rzesze wiernych napelniły wielką świątynię i obszerny cmentarz kościelny. Liczne bractwa kościelne i rozmaite stowarzyszenia katolickie ze sztandarami i chorągwiami wyszły na czele duchowieństwa do drzwi cmentarnych, aby powitać Najdostojniejszego Arcypasterza. Tuż przy drzwiach cmentarza powitał Najczcigodniejszego Wizytatora chlebem i solą w rękę Ignacy Grabowski w imieniu parafian wolskich, a uczennica Marianna Kelnerówna – w imieniu dziatwy szkolnej. Po otrzymaniu kluczy kościelnych od miejscowego prob. ks. W. Murawskiego przy wejściu do kościoła, J. Em. ks. Kardynał udał się do wielkiego ołtarza. Tam, po odprawieniu modłów, przepisanych przez pontyfikał rzymski, zasiadł Arcypasterz na tronie, aby wysłuchać mowy powitalnej i sprawozdania, wygłoszonego przez miejscowego ks. proboszcza Murawskiego, jak również przemówić do zgromadzonych. W mowie swej J. Em. ks. Kardynał wyraził zadowolenie z przywiązania parafian wolskich do wiary świętej, o czym świadczy choćby ta wielka i piękna świątynia, wzniesiona ich groszem ofiarnym, to ich liczne przybycie do kościoła na powitanie swego Arcypasterza, to ich chętne i gorliwe uczęszczanie do kościoła i przystępowanie do sakramentów świętych. Wzywał więc Najdostojniejszy Arcypasterz obecnych, by w dalszym ciągu trwali mężnie przy wierze, by przeciwstawiali się wszelkim wrogom Kościoła, unikali czytania złych pism i książek i uczęszczania do złych kinematografów. Podkreślił wreszcie, Najdostojniejszy Mówca, znaczenie i potrzebę apostołstwa ludzi świeckich, którzy by wyznawane i wykonywane przez siebie zasady nauki Chrystusowej rozkrzewiali wśród bliźnich i nieśli je tam, dokąd częstokroć kapłan dotrzeć nie może⁵³.

24 maja, w niedzielę, w uroczystość Zesłania Ducha Świętego, o godz. 8, Jego Eminencja zwiedził świątynię, zakrysię, przejrzał w kancelarii parafialnej księgi stanu cywilnego oraz inne księgi kościelne. Potem odprawił Mszę Świętą za parafian i udzielił Sakramentu Bierzmowania około 1000 osobom. Po południu Arcypasterz odwiedził lokal Akcji Katolickiej przy ul. Wolskiej, gdzie zebrali się na powitanie Najdostojniejszego Gościa liczni członkowie i członkinie stowarzyszeń młodzieży męskiej, żeńskiej i kobiet katolickich, które – kierowane przez ks. Stefana Kowalczyka – znakomicie się rozwijają. Przy tej okazji B. Grabowska, Neronowicz-Szpilewska, K. Koc, H. Wierciszewska, Maciejewska i ks. patron Kowalczyk wygłosili przemówienie powitalne i krótkie sprawozdania z działalności stowarzyszeń. W odpowiedzi na te przemówienia Arcypasterz w dłuższej przemowie podkreślił, że w pracy tych stowarzyszeń należy znać metodę i system. Zwrócił się między innymi do młodzieży z wezwaniem, by pracując i kształcąc się w duchu ideałów nauki Chrystusowej oraz szerząc te ideały wśród innych, przyczyniła się w ten sposób do pomyślności Kościoła i szczęścia Ojczyzny⁵⁴.

25 maja, w poniedziałek zielonoświątkowy, o godz. 8, na zakończenie wizytacji Jego Eminencja ks. kardynał, zwiedził dom i kaplicę sióstr felicjanek

53 *Wizytacja par. św. Wojciecha na Woli*, WAW 1931, s. 263–264.

54 Tamże.

przy ul. Syreny 11, odprawił tam Mszę Świętą i przemówił w klasie do młodzieży szkolnej. Stąd Jego Eminencja udał się do szpitala Wolskiego, gdzie przy drzwiach wejściowych powitali Dostojnego Gościa członkowie zarządu szpitalnego i personelu lekarskiego na czele z dr. K. Dąbrowskim. Po udzieleniu błogosławieństwa w kaplicy i przejrzeniu aparatów kościelnych w zakrystii, Arcypasterz odwiedził chorych w szpitalu, po czym, w miłym nastroju, spędził chwil kilka wśród personelu lekarskiego i siostr szarytek⁵⁵.

26 maja, we wtorek, o godz. 10, Jego Eminencja odprawił w kościele św. Krzyża w Warszawie nabożeństwo żałobne za duszę śp. ks. Adama Pyzowskiego⁵⁶.

29 maja, w piątek, o godz. 9, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kaplicy Zakładu św. Józefa przy ul. Sewerynów i poświęcił tam kamień węgielny pod budowę nowego domu⁵⁷.

30 maja, w sobotę, o godz. 13, Jego Eminencja przyjął wizytującego go p. premiera Prystora,⁵⁸ a następnie udał się z wizytą kanoniczną do kościoła w parafii św. Antoniego w Warszawie⁵⁹. Z okazji przybycia Najdostojniejszego Arcypasterza, zebrali się liczni wierni, napełniając kościół i cmentarz kościelny. Przy wejściu na cmentarzu ustawiły się organizacje religijne i społeczne ze sztandarami i chorągwiami na czele. Powitany tuż przy wejściu przez działkę szkolną, udał się Arcypasterz do kościoła, gdzie we drzwiach głównych proboszcz miejscowy, ks. kan. S. Żelazowski wręczył Najdostojniejszemu Wizytatorowi klucze kościelne. Po odprawieniu modłów i udzieleniu wiernym błogosławieństwa, Jego Eminencja ks. kardynał wysłuchał mowy powitalnej i sprawozdania, jakie wygłosił ks. kan. Żelazowski. Z kolei zabrał głos Jego Eminencja Najdostojniejszy Arcypasterz, wyrażając się z zadowoleniem o duszpasterskiej pracy ks. Żelazowskiego i o jego energicznych i owocnych usiłowaniach w tworzeniu na Powiślu nowej parafii i wznoszeniu nowej świątyni. Korzystając z okazji, Najdostojniejszy Mówca podkreślił znaczenie społeczne i cywilizacyjne placówki parafialnej. Gdzie nie ma świątyni, mówił Arcypasterz, tam ludzie żyją zazwyczaj w niskiej kulturze. Gdzie ona powstaje, tam podnosi się wśród ludzi kultura duchowa, a nawet materialna. Zachęcał wobec tego Arcypasterz wiernych parafii św. Antoniego, by dołożyli wszelkich starań i wzniesli nową świątynię na Powiślu, tak tam niezbędną i konieczną. Dbając i troszcząc się o budowę nowej świątyni, nie powinni również zapominać o apostołstwie świeckich, tj. o Akcji Katolickiej, która – pozostając pod energicznym kierunkiem ks. S. Żelazowskiego – już odznaczyła się wybitną działalnością społeczną, a zwłaszcza charytatywną na Powiślu. Po odprawieniu nabożeństwa żałobnego za parafian, Jego Eminencja zwiedził kancelarię parafialną i przejrzał znajdujące się tam księgi⁶⁰.

55 Tamże.

56 *Kronika. Czynności J. Eminencji Arcypasterza*, WAW 1931, s. 348.

57 Tamże.

58 Tamże.

59 Tamże.

60 *Wizytacja kanoniczna parafii św. Antoniego w Warszawie*, WAW 1931, s. 349–350.

31 maja, w niedzielę, w uroczystość Trójcy Świętej, o godz. 8, Jego Eminencja zwiedził wizytowaną świątynię i obejrzał znajdujące się w jej zakrystii przedmioty liturgiczne, a godz. 9 odprawił Mszę Świętą za parafian, po czym udzielił 300 osobom Sakramentu Bierzmowania. O godz. 15 Arcypasterz przyjął hołd od organizacji, które istnieją przy kościele św. Antoniego. W imieniu Akcji Katolickiej parafii św. Antoniego, powitała Arcypasterza w gorących słowach znana działaczka społeczna p. Czarnowska, po czym panie: Porczyńska, Wajs i Borkowska składały sprawozdania z działalności Stowarzyszenia Kobiet Katolickich, Stowarzyszenia Chleba św. Antoniego i Stowarzyszenia Młodzieży Polskiej. W odpowiedzi na te sprawozdania Arcypasterz, wyraziwszy uznanie dla pracy stowarzyszeń, zwłaszcza dla ich wybitnej pracy apostołskiej i dobroczynnej, zwrócił uwagę, aby członkowie i członkinie tych stowarzyszeń nie zrażali się trudnościami, nie upadali na duchu z powodu działalności sił wywrotowych, jakie zagranicą uderzają na Akcję Katolicką. Najdostojniejszy Mówca, powołując się na historię Kościoła z pierwszych wieków, wyraził nadzieję, że wszelkie prześladowanie Akcji Katolickiej, jakie ma miejsce zagranicą, przyczyni się w końcu do jej rozwoju i rozkwitu. Udzieliwszy zebranych pasterskiego błogosławieństwa, udał się Jego Eminencja ks. kardynał na zjazd Stowarzyszeń Młodzieży Polskiej⁶¹.

Tego samego dnia Jego Eminencja złożył rewizytę premierowi Prystorowi⁶².

1 czerwca, w poniedziałek, o godz. 8.30, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w katedrze św. Jana z okazji bytności w Warszawie zarządów Międzynarodowej Unii Katolickiego Związku Kobiet, po czym w sali Resursy Obywatelskiej na otwarciu wygłosił przemówienie⁶³.

4 czerwca, w czwartek, w uroczystość Bożego Ciała, Jego Eminencja brał udział w procesji charakteryzującej to święto⁶⁴.

5 czerwca, w piątek, o godz. 15.35, Jego Eminencja wyjechał na kurację do Karlsbadu⁶⁵.

20 lipca, w poniedziałek, o godz. 18.35 rano, Jego Eminencja powrócił z zagranicy⁶⁶.

21 lipca, we wtorek, o godz. 16, Jego Eminencja złożył rewizytę ambasadorowi włoskiemu⁶⁷.

23 lipca, w czwartek, Jego Eminencja złożył wizytę Pieracki, minister spraw wewnętrznych⁶⁸.

24 lipca, w piątek, o godz. 12 w południe, Jego Eminencja złożył rewizytę Pierackiemu, ministrowi spraw wewnętrznych⁶⁹.

61 Tamże.

62 *Kronika. Czynności J. Eminencji Arcypasterza*, WAW 1931, s. 348.

63 Tamże.

64 Tamże.

65 Tamże.

66 Tamże.

67 Tamże, s. 349.

68 Tamże.

69 Tamże.

25 lipca, w sobotę, o godz. 8.30, Jego Eminencja odprawił Mszę Świątą w Zakładzie pod wezwaniem Opatrzności Bożej (przy ul. Myśliwieckiej)⁷⁰.

27 lipca, w poniedziałek, o godz. 15, Jego Eminencja przyjął u siebie w pałacu p. Kawai, posła japońskiego w Warszawie⁷¹.

29 lipca, w środę, Jego Eminencja brał udział w posiedzeniu Komisji Prawnej Episkopatu⁷².

30 lipca, w czwartek, o godz. 15.30, Jego Eminencja złożył rewizytę p. Kawai, posłowi japońskiemu w Warszawie⁷³.

3 sierpnia, w poniedziałek, o godz. 10, Jego Eminencja odprawił nabożeństwo żałobne za duszę śp. prof. Adama Jaczynowskiego⁷⁴.

4 sierpnia, we wtorek, o godz. 18, Jego Eminencja dokonał poświęcenia kamienia węgielnego pod budowę Domu Katolickiego im. Piusa XI przy ul. Nowogrodzkiej, obok kościoła św. św. Piotra i Pawła na Koszykach w Warszawie⁷⁵. „Na krótko przed godz. 6-ą na dziedzińcu nowo budującego się gmachu zebrali się przedstawiciele Kapituły Metropolitalnej Warszawskiej oraz Kapituły Łowickiej, księży dziekani Archidiecezji Warszawskiej, reprezentanci prasy społecznej, katolickich stowarzyszeń i związków społecznych w Warszawie oraz personel techniczny i robotnicy, zatrudnieni przy budowie domu. Obecny był też J. E. ks. dr Stanisław Gall, Biskup Polowy W.P. Wkrótce przybył J. Em. ks. Kardynał dr Aleksander Kakowski. U przyozdobionej zielenią i emblematami narodowymi bramy budowli Najdostojniejszego Arcypasterza powitali J. E. ks. Biskup Gall, członkowie obu Kapituł oraz ks. prał. Jerzy Gautier, proboszcz miejscowy. Po podpisaniu aktu erekcyjnego przez Jego Eminencję oraz przez J. E. ks. Biskupa Galla i wszystkich obecnych, Arcypasterz zwiedził budowlę, sięgającą już 1-go piętra, oprowadzany przez pp. inż. Czosnowskiego i Gillewicza. Następnie ks. Kardynał dokonał poświęcenia kamienia węgielnego i zwrócił się do zebranych z przemówieniem, w którym – scharakteryzowawszy w krótkich słowach istotę Akcji Katolickiej, jako współpracę osób świeckich w hierarchicznym apostołacie Kościoła – podkreślił niezwykle znaczenie dokonywanego czynu, nazywając go wielkim dziełem. W domu tym – mówił Arcypasterz – znajdą pomieszczenie liczne instytucje, stowarzyszenia i związki katolickie, które, dzięki posiadaniu własnej siedziby, będą mogły skutecznie rozwijać swoją działalność. Dom ten stanie się ośrodkiem pracy apostołkiej w całej Archidiecezji, a może nawet w całej Polsce, pracy, która nie ma nic wspólnego z polityką, a służy tylko Chrystusowi i Jego Boskiej nauce⁷⁶. Jego Eminencja nie omieszkał też podziękować wszystkim nieszczydzącym

70 Tamże.

71 Tamże.

72 Tamże.

73 Tamże.

74 Tamże.

75 Tamże.

76 *Poświęcenie kamienia węgielnego pod budowę „Domu Katolickiego im. Piusa XI” w Warszawie*, WAW 1931, s. 350–351.

ofiar pieniężnych na to dzieło, przede wszystkim duchowieństwu Archidiecezji Warszawskiej, które w zdecydowanej większości finansowało to przedsięwzięcie.

15 sierpnia, w sobotę, w uroczystość Wniebowzięcia NMP, o godz. 9, Jego Eminencja poświęcił obraz Matki Boskiej w kościele św. Augustyna i odprawił tam Mszę Świętą, po czym udał się na sumę do katedry św. Jana⁷⁷.

20 sierpnia, w czwartek, o godz. 11, Jego Eminencji złożył wizytę p. Jędrzejewicz, minister wyznań religijnych i oświecenia publicznego⁷⁸.

21 sierpnia, w piątek, o godz. 11, Jego Eminencji złożył wizytę p. Prystor, Prezes Rady Ministrów⁷⁹. Natomiast o godz. 15, Jego Eminencja złożył rewizytę p. Jędrzejewiczowi, ministrowi wyznań religijnych i oświecenia publicznego⁸⁰.

22 sierpnia, w sobotę, o godz. 12 w południe, Jego Eminencja był z wizytą u Prezesa Rady Ministrów⁸¹.

23 sierpnia, w niedzielę, o godz. 14.55, Jego Eminencja wyjechał do Lublina na konferencję w sprawie Uniwersytetu Lubelskiego⁸².

25 sierpnia, we wtorek, o godz. 18.52, Jego Eminencja powrócił z Lublina do Warszawy⁸³.

27 sierpnia, w czwartek, o godz. 15, Jego Eminencji złożył wizytę p. J. Barros Pimentel, poseł brazylijski w Warszawie⁸⁴.

28 sierpnia, w piątek, o godz. 13, Jego Eminencji złożył wizytę p. Pieracki, minister spraw wewnętrznych⁸⁵.

31 sierpnia, w poniedziałek, o godz. 8.30, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kaplicy sióstr zmartwychwstanek na Żoliborzu, z okazji zakończenia kursu dla sióstr prowadzących ochronki⁸⁶.

8 września, we wtorek, w uroczystość Narodzenia NMP, o godz. 9, Jego Eminencja był w kościele św. Aleksandra na nabożeństwie jubileuszowym ks. infulata E. Brzeziewicza⁸⁷.

10 września, w czwartek, o godz. 10, Jego Eminencja odprawił w kościele św. Floriana Mszę Świętą za duszę śp. ks. I. Kłopotowskiego⁸⁸.

13 września, w niedzielę, Jego Eminencja ks. kardynał Aleksander Kakowski, w asyście ks. prałata Fajęckiego i ks. Celińskiego, dokonał wizytacji pasterskiej parafii

77 *Kronika. Czynności J. Eminencji Arcypasterza*, WAW 1931, s. 348.

78 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1931, s. 394.

79 Tamże.

80 Tamże.

81 Tamże.

82 Tamże.

83 Tamże.

84 Tamże.

85 Tamże.

86 Tamże.

87 Tamże.

88 Tamże.

Wawrzyszew⁸⁹. Po serdecznym powitaniu Jego Eminencji przez parafian wawrzyszewskich i uroczystym ingresie do starodawnego kościółka, ksiądz kardynał wysłuchał sprawozdania o stanie parafii, jakie złożył ks. Władysław Szymański, proboszcz miejscowy, po czym w gorących słowach przemawiał do parafian, zachęcając ich do wytrwania w dobrym i do coraz głębszego ukochania wiary katolickiej. Po modłach za zmarłych parafian ksiądz kardynał odprawił sumę, a po południu egzaminował dzieci z katechizmu, przemawiał do nich oraz udzielił Sakramentu Bierzmowania. Następnie dokonał poświęcenia Domu Katolickiego, wysłuchał sprawozdań z rozwoju stowarzyszeń wchodzących w skład Akcji Katolickiej, publicznie wyraził swoje zadowolenie z postępu w pracy charytatywnej, społecznej i kulturalno-oświatowej na terenie parafii, życząc wszystkim ludziom dobrej woli błogosławieństwa Bożego w dalszej ich pracy⁹⁰.

14 września, w poniedziałek, o godz. 8.30, Jego Eminencja – powitany u furty Seminarium Metropolitalnego w Warszawie przez jego rektora, profesorów i alumnów – zaszczylił ich swą obecnością na uroczystym otwarciu nowego roku szkolnego. „Na intencję nowego roku ks. Kardynał odprawił w kaplicy seminaryjnej Mszę św., po czym w podniosłych słowach przemówił do zebranych. Sercu i pieczy rektora oraz profesorów powierzył Arcypasterz młodych adeptów kapłaństwa, którzy w przyszłości jako *acies ordinata* stanąć mają pod sztandarem Chrystusa. Stwierdziwszy następnie niezbędność powołania, jako niczym niezastąpionego warunku, wymaganego od każdego aspiranta do kapłaństwa, Dostojny Mówca wskazał na trzy niejako łożyska, którymi toczyć się ma życie alumna, a w przyszłości kapłana: posłuszeństwo, pobożność i nauka⁹¹.

15 września, we wtorek, o godz. 16, Jego Eminencja był na sesji w Seminarium Duchownym⁹².

20 września, w niedzielę, o godz. 16, Jego Eminencja wyjechał do Babic i zwiedził tam odrestaurowany kościół i nowo zbudowany Dom Katolicki. W odpowiedzi na przemówienia powitalne, jakie wygłosili w sali Domu Katolickiego p. Detkens, p. R. Detkensowa, p. Z. Drzewiecki, Paulina Damiakówna i Leon Żychliński, Arcypasterz wyjaśnił na czym polega istota, cel i zadanie Akcji Katolickiej, zachęcił jej członków do owocnej pracy oraz udzielił zebranim pasterskiego błogosławieństwa⁹³.

25 września, w piątek, w uroczystość bł. Władysława z Gielniowa, o godz. 9, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kościele św. Anny. Tego samego dnia był w Seminarium Duchownym na Pradze⁹⁴.

89 Tamże.

90 *Wizytacja kanoniczna parafii Wawrzyszew*, WAW 1931, s. 395–396.

91 *Z Warszawskiego Seminarium Duchownego po Inauguracji roku szkolnego*, WAW 1931, s. 395.

92 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1931, s. 395.

93 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1931, s. 444.

94 Tamże.

28 września, w poniedziałek, Jego Eminencja odbył konferencję w sprawie budowy Domu Katolickiego⁹⁵.

30 września, w środę, o godz. 12 w południe, Jego Eminencja przyjął u siebie p. Łukaszewicza, rektora Uniwersytetu Warszawskiego, p. Pszennickiego, rektora Politechniki Warszawskiej i p. Biedrzyckiego, rektora Głównej Szkoły Gospodarstwa Wiejskiego⁹⁶.

4 października, w niedzielę, o godz. 11, Jego Eminencja odprawił sumę w kościele oo. Kapucynów przy ul. Miodowej. Tego samego dnia, o godz. 16, dokonał poświęcenia kamienia węgielnego pod budowę nowego kościoła parafialnego pod wezwaniem św. Teresy od Dzieciątka Jezus na Powiślu, na terenie posesji przy ul. Tamka 2, a następnie podpisał akt erekcyjny świątyni i wygłosił do zebranych przemówienie⁹⁷.

5 października, w poniedziałek, Jego Eminencja wyjechał do Częstochowy na Konferencję Episkopatu Polskiego, która odbyła się w dniach 6–8 października 1931 roku⁹⁸.

6, 7, 8 października, od wtorku do czwartku, Jego Eminencja uczestniczył w Konferencji Episkopatu Polskiego⁹⁹.

11 października, w niedzielę, o godz. 11, Jego Eminencja odprawił sumę w kościele św. Jacka w Warszawie, po czym obejrzał ołtarze i księgi bractw istniejących przy tym kościele¹⁰⁰.

14 października, w środę, o godz. 19, Jego Eminencja zaszczylił swą obecnością zebranie członkiń Koła Katechetek w sali Katolickiego Związku Polek, gdzie wygłosił przemówienie, w którym podkreślił, że katechetka powinna się odznaczać gorącą wiarą, nadzieją i miłością, jak również roztropnością, sprawiedliwością, wyrozumiałością i męstwem w obronie zasad katolickich. W zakończeniu przemówienia Najdostojniejszy Arcypasterz wezwał katechetki, by wzięły czynny udział w Akcji Katolickiej¹⁰¹.

15 października, w czwartek, o godz. 8, Jego Eminencja odprawił w kaplicy Konwiktu Teologicznego Mszę Świętą z racji rozpoczęcia nowego roku akademickiego, po czym wygłosił do księży studentów przemówienie¹⁰².

17 października, w sobotę, o godz. 16, Jego Eminencja, w towarzystwie Jego Ekscelencji ks. biskupa Galla obejrzał na Targówku plac pod budowę nowego kościoła parafialnego¹⁰³.

95 Tamże.

96 Tamże.

97 Tamże.

98 Tamże.

99 Tamże.

100 Tamże.

101 Tamże, s. 445.

102 Tamże.

103 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1931, s. 492.

18 października, w niedzielę, o godz. 9, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kościele św. Floriana i dokonał tam instalacji nowego proboszcza ks. prałata Poskrobko¹⁰⁴.

20 października, we wtorek, o godz. 18, Jego Eminencja odbył spotkanie z księżmi profesorami Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Warszawskiego¹⁰⁵.

8 listopada, w niedzielę, o godz. 10, Jego Eminencja, w asyście ks. kan. Kobylińskiego, dziekana radzyńskiego i innych księży, poświęcił w Strudze kościółek, należący do Zakładu Wychowawczego dla Sierot Chłopców. Po tej ceremonii ks. Antoni Puławski, założyciel Zakładu, podziękował w serdecznych słowach Jego Eminencji ks. kardynałowi za to, że przed czterema laty zachęcił go do pracy dla dobra sierot, udzielając mu swego błogosławieństwa na pełną trudną, ale dobrą sprawę. Jego Eminencja w swym przemówieniu podkreślił wielką ofiarność założyciela i dobroć jego kapłańskiego serca, litującego się nad niedolą sierot. Wskazał również na ideał, jaki powinien przyświecać wychowaniu młodych pokoleń, które mają żyć dla lepszej Polski niż dzisiejsza i dla chwały Bożej. Potem Jego Eminencja ks. kardynał odprawił Mszę Świętą i udzielił błogosławieństwa obecnym na nabożeństwie, licznie zebranemu ludowi z okolicy i przeszło dwustu sierotom, wychowankom zakładu¹⁰⁶.

10 listopada, we wtorek, Jego Eminencja brał udział w posiedzeniu Komisji Prawnej Episkopatu¹⁰⁷.

11 listopada, w środę, o godz. 10, Jego Eminencja odprawił w katedrze Mszę Świętą¹⁰⁸.

12 listopada, w czwartek, o godz. 16, Jego Eminencja w asyście Jego Ekscelencji ks. biskupa Galla dokonał w kościele św. Anny przy ul. Bonifraterskiej poświęcenia ołtarza, wzniesionego ku czci św. Wincentego à Paulo, po czym wygłosił naukę do zebranych sióstr miłosierdzia, pracujących przy miejscowym szpitalu św. Jana Bożego oraz udzielił obecnym błogosławieństwa Najświętszym Sakramentem. Następnie Najdostojniejszy Arcypasterz udał się do mieszkania sióstr szarytek w celu złożenia życzeń i udzielenia błogosławieństwa siostrze miłosierdzia Emilii Anders, obchodzącej w tym roku pięćdziesięciolecie powołania zakonnego i pracy samarytańskiej na terenie stolicy¹⁰⁹.

14 listopada, w sobotę, o godz. 10, Jego Eminencja odprawił w katedrze Mszę Świętą za duszę śp. Henryka Sienkiewicza¹¹⁰.

15 listopada, w niedzielę, o godz. 17, Jego Eminencja był w Seminarium Duchownym na akademii urządzonej ku czci św. Stanisława Kostki, którą

104 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1931, s. 445.

105 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1931, s. 492.

106 *Poświęcenie kościółka w Strudze*, WAW 1931, s. 493.

107 *Konferencja Komisji Prawnej Episkopatu*. Tamże; *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1931, s. 492.

108 Tamże.

109 Tamże, s. 492–493.

110 Tamże, s. 494.

zagał alumn Adam Szczepański, zaś referat na temat *Pierwiastek ludzki w świętości Stanisława Kostki* wygłosił alumn Tadeusz Kozłowski¹¹¹.

19 listopada, w czwartek, o godz. 9, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kaplicy sióstr elżbietanek na Mokotowie¹¹².

25 listopada, w środę, Jego Eminencja był na wykładach w Seminarium Metropolitalnym i na kazaniach alumnów głoszonych w refektarzu¹¹³.

26 listopada, w czwartek, o godz. 16, Jego Eminencja był na sesji księży proboszczów warszawskich, która odbyła się u ks. prałata Seweryna Popławskiego¹¹⁴.

28 listopada, w sobotę, o godz. 9.30, Jego Eminencja odprawił w katedrze Mszę Świętą z okazji 25-lecia Związku Rzemieślników Chrześcijańskich, zaś o godz. 12 w południe, obejrzał w Ministerstwie Robót Publicznych projekty kościoła Opatrzności Bożej. Po południu, o godz. 17, był na akademii krucjat eucharystycznych, urządzonej w gimnazjum Zgromadzenia Sióstr Najświętszej Rodziny z Nazaretu przy ul. Czerniakowskiej 137. Wieczorem zaś, o godz. 21, Arcypasterz zaszczycił swą obecnością towarzyskie zebranie członków Związku Rzemieślników Chrześcijańskich, gdzie mówił na temat znaczenia i potrzeby polskiego rzemiosła.¹¹⁵

3 grudnia, w czwartek, o godz. 11, Jego Eminencja brał udział w posiedzeniu przygotowawczym sądu konkursowego dotyczącym nowych projektów kościoła Opatrzności Bożej. Wieczorem Jego Eminencja był na raucie p. Lazarowicza, posła jugosłowiańskiego w Warszawie¹¹⁶.

6 grudnia, w niedzielę, o godz. 20, Jego Eminencja był na akademii, urządzonej przez akademicki chór Ambrosianum¹¹⁷.

7 grudnia, w poniedziałek, o godz. 15, Jego Eminencja przyjął nowego posła szwedzkiego w Warszawie, p. Henningsa. Jeszcze tego samego dnia, o godz. 16, Arcypasterz złożył rewizytę p. Henningsowi¹¹⁸.

8 grudnia, we wtorek, o godz. 10.30, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kaplicy sióstr Rodziny Maryi przy ul. Żelaznej 97. Tego samego dnia wieczorem Arcypasterz był na akademii, urządzonej z racji 10-lecia Stowarzyszenia Katolicko-Akademickiego „Juventus Christiana”, gdzie wygłosił przemówienie¹¹⁹.

9 grudnia, w środę, o godz. 11, Jego Eminencja przyjął studentów z zagranicy, przybyłych do Lwowa na Zjazd Słowiański. Tego samego dnia, o godz. 12 w południe Arcypasterz zwiedził kuchnie parafialne Katolickiego Związku „Caritas” przy ul. Miodowej 8, Bednarskiej 1, Czerniakowskiej 2 oraz salę dożywiania dzieci

111 Tamże.

112 Tamże.

113 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1931, s. 517.

114 Tamże, s. 517–518.

115 Tamże, s. 518.

116 Tamże.

117 Tamże.

118 Tamże.

119 Tamże.

szkolnych przy ul. Dobrej. Witali Jego Eminencję księży proboszczowie oraz panie ze stowarzyszeń Akcji Katolickiej, zajmujące się bardzo ofiarnie niesieniem pomocy biednym. Jego Eminencja bardzo żywo interesował się działalnością oddziałów „Caritas”, błogosławił pracy tych, którzy niosą pomoc bliźnim. Wizyta ks. kardynała oraz jego pasterskie słowa podniosły na duchu biednych, korzystających z pomocy¹²⁰.

13 grudnia, w niedzielę, o godz. 17, Jego Eminencja był na zebraniu Męskiego Towarzystwa św. Wincentego à Paulo, gdzie wygłosił przemówienie o potrzebie akcji charytatywnej i stosunku konferencji św. Wincentego à Paulo do Związku „Caritas”¹²¹.

16 grudnia, w środę, o godz. 10, Jego Eminencja odprawił w katedrze Mszę Świętą za duszę śp. prezydenta Narutowicza¹²².

17 grudnia, w czwartek, Jego Eminencja przewodniczył Konferencji Komisji Prawnej Episkopatu¹²³.

18 grudnia, w piątek, o godz. 11, Jego Eminencja brał udział w sądzie konkursowym w sprawie projektów kościoła Opatrzności Bożej¹²⁴.

21 grudnia, w poniedziałek, Jego Eminencja był na raucie u ministra Zaleskiego, który odbył się z okazji przyjazdu do Warszawy, ministra spraw zagranicznych Jugosławii Marcinkowicza.

22 grudnia, we wtorek, o godz. 16, Jego Eminencja zwiedził Dom Katolicki przy kościele św. Andrzeja na ul. Chłodnej i był obecny przy rozdawaniu darów świątecznych dzieciom szkolnej i ubogim¹²⁵.

24 grudnia, w czwartek, o godz. 12, duchowieństwo warszawskie, na czele z Jego Ekscelencją ks. biskupem Szlagowskim złożyło Jego Eminencji ks. kardynałowi życzenia świąteczne. O północy Jego Eminencja odprawił w katedrze pasterkę¹²⁶.

26 grudnia, w sobotę, o godz. 8.30, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kaplicy sióstr zmartwychwstank przy ul. Sewerynow¹²⁷.

27 grudnia, w niedzielę, o godz. 8.30, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kaplicy sióstr zmartwychwstank na Żoliborzu¹²⁸.

120 Tamże.

121 Tamże.

122 Tamże.

123 Tamże, s. 519.

124 Tamże.

125 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1932, s. 44.

126 Tamże.

127 Tamże.

128 Tamże.

1932

1 stycznia, w piątek, o godz. 11.18, Jego Eminencja złożył życzenia noworoczne Prezydentowi Rzeczypospolitej Polskiej¹.

3 stycznia, w niedzielę, o godz. 8.30, Jego Eminencja poświęcił kaplicę sióstr loretanek i odprawił tam Mszę Świętą oraz zwiedził drukarnię i zecernię².

6 stycznia, w środę, w uroczystość Objawienia Pańskiego, o godz. 10, Jego Eminencja poświęcił w katedrze mirrę, złoto i kadzidło oraz odprawił procesję³.

7 stycznia, w czwartek, o godz. 10, Jego Eminencja był na Mszy Świętej w kościele panien Kanoniczek, po której kanoniczka hr. Łubieńska składała przyrzeczenia. Tego samego dnia, o godz. 16, Jego Eminencja przyjął u siebie p. Djaved Beya, ambasadora tureckiego w Warszawie⁴.

8 stycznia, w piątek, Jego Eminencja rewizytował p. Djaved Beya – ambasadora tureckiego w Warszawie. Tego samego dnia ks. kardynał był także na raucie u ministra Zaleskiego⁵.

9 stycznia, w sobotę, Jego Eminencja był na raucie u p. Bilciurescu – posła rumuńskiego w Warszawie⁶.

10 stycznia, w niedzielę, o godz. 10, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kaplicy sióstr nazaretanek przy ul. Czerniakowskiej 123, a po południu był na przyjęciu u premiera Prystora⁷.

14 stycznia, w czwartek, o godz. 12 w południe, Jego Eminencja poświęcił nowy gmach Muzeum Narodowego i wygłosił tam przemówienie⁸.

15 stycznia, w piątek, o godz. 17, Jego Eminencja był na uroczystości poświęcenia nowego lokalu Sekretariatu Generalnego Akcji Katolickiej w Warszawie przy ul. Senatorskiej 31. Na zakończenie tej uroczystości przemówił podkreślając ważność Akcji Katolickiej oraz intencje Ojca Świętego Piusa XI, który był duszą Akcji Katolickiej⁹.

17 stycznia, w niedzielę, o godz. 10 rano, Jego Eminencja odprawił w katedrze Mszę Świętą w intencji uczestników pierwszego Zjazdu Pisarzy Katolickich w Warszawie. Potem, w sali Rady Miejskiej wygłosił przemówienie na rozpoczęcie tegoż zjazdu. Wreszcie wieczorem odbył się w salonach pałacu Arcypasterza raut, na którym byli obecni liczni katolicy pisarze polscy¹⁰.

1 Tamże.

2 Tamże.

3 Tamże.

4 Tamże.

5 Tamże.

6 Tamże.

7 Tamże.

8 Tamże.

9 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1932, s. 87.

10 Tamże.

19 stycznia, we wtorek, o godz. 17, Jego Eminencja był na zebraniu warszawskich księży proboszczów, które odbyło się w mieszkaniu ks. prałata Poskrobki¹¹.

20 stycznia, w środę, o godz. 9, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kaplicy Zakładu św. Józefa na Sielcach za duszę śp. Leonii Motylewskiej¹².

21 stycznia, w czwartek, o godz. 11, Jego Eminencja przyjął u siebie pp. prof. Haleckiego i S. Brzezińskiego, członków zarządu Zrzeszenia Pisarzy Katolickich¹³.

22 stycznia, w piątek, o godz. 10, Jego Eminencja przyjął u siebie w pałacu p. Prystora, Prezesa Rady Ministrów¹⁴.

24 stycznia, w niedzielę, o godz. 15.55, Jego Eminencja wyjechał do Rzymu, w towarzystwie ks. Remigiusza Dąbrowskiego i ks. Władysława Lewandowskiego, żegnany na Dworcu Głównym przez Jego Ekscelencję ks. nuncjusza Marmaggię, Jego Ekscelencję ks. biskupa Galla, Jego Ekscelencję ks. biskupa Szlagowskiego i licznych kapłanów oraz panów świeckich¹⁵.

29 stycznia, w piątek, o godz. 10.30, Jego Eminencja był na półtoragodzinnej audiencji u Ojca Świętego¹⁶.

5 lutego, w piątek, ks. kardynał Aleksander Kakowski ukończył „70-ty rok swego pracowitego a owocnego życia. Pełen jeszcze sił i energii, sędziwy purpurat w czerwcu rozpocznie dwudziesty już rok swej działalności pasterskiej, jako Arcybiskup i Metropolita Warszawski (Konsekrowany w dn. 22 czerwca 1913 r.). Spośród rezydujących biskupów polskich jedynie ks. Antoni Julian Nowowiejski, biskup płocki i arcybiskup silyeński i ks. Leon Wałęga, biskup tarnowski są starsi od naszego Najdostojniejszego i Najczcigodniejszego Arcypasterza” – napisał przy okazji o. Anicet, kapucyn¹⁷.

10 lutego, w środę, o godz. 10.30, Jego Eminencja był na pożegnalnej audiencji u Ojca Świętego¹⁸. „Wiadomości Archidiecezjalne Warszawskie” na temat watykańskiej odsłony 70. rocznicy urodzin polskiego hierarchy pisały: „Do ogólnej manifestacji uczuć radości i serdecznych życzeń, składanych Jego Eminencji Kardynałowi naszemu w 70-tą rocznicę Jego urodzin, raczył łaskawie przyłączyć się w szczególny sposób Ojciec święty, dając przy tym wyraz swej wielkiej przyjaźni i miłości dla Arcypasterza stolicy Polski. Ojciec Święty trzykrotnie skorzystał z okazji, ażeby Dostojnemu Solenizantowi wyrazić swe uczucia i życzenia. Bezpośrednio po przybyciu do Rzymu przyjął księdza Kardynała na długiej, nacechowanej niezwykle serdecznością, audiencji, składając mu jednocześnie swe serdeczne życzenia z okazji rocznicy urodzin. Ponadto w samym dniu urodzin Ojciec św. nadesłał,

11 Tamże.

12 Tamże.

13 Tamże.

14 Tamże.

15 Tamże.

16 Tamże.

17 *Siedemdziesięciolecie J. Em. Ks. Kardynała Al. Kakowskiego*, WAW 1932, s. 44–45.

18 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1932, s. 87.

za pośrednictwem kardynała sekretarza stanu Pacelli'ego, depeszę następującej treści: «Z radością spieszę wyrazić Waszej Eminencji w dniu dzisiejszej pięknej rocznicy ojcowskie życzenia Ojca Świętego, który przesyła Błogosławieństwo Apostolskie wraz z wyrazami swej szczególnej miłości, obejmując nim również duchowieństwo oraz wiernych archidiecezji warszawskiej. Łączę chętnie również od siebie najlepsze życzenia. Kardynał Pacelli». Najpiękniejszą wszakże manifestacją ze strony Ojca Św. wobec Dostojnego Solenizanta było wręczenie mu przez Mistrza Dworu mgr. Caccia Dominioni w czasie przyjęcia u ambasadora Polski swej podobizny ze wspaniałą dedykacją następującej treści: «Pius XI PP. al. suo consecratore quando in pieno vi gore e in pieno fiore Compie l'Anno LXX». W tych pięknych słowach zawarte jest zarówno wspomnienie Ojca św. o swoim konsekratorze, który niegdyś wyświęcił go na ziemi polskiej na biskupa, a zarazem mieszczą się w nich czule wyrazy przyjaźni i radości ze świeżości i pełni sił, jakie Dostojny Solenizant zachowuje pomimo swego wieku¹⁹.

12 lutego, w piątek, Jego Eminencja brał udział w uroczystym nabożeństwie, które się odbyło w Bazylice św. Piotra w Rzymie, z okazji 10-lecia koronacji Ojca Świętego. O północy kardynał A. Kakowski wyjechał z Rzymu do Warszawy, żegnany na dworcu kolejowym przez pp. ambasadorów polskich przy Kwirynale i Watykanie, przez członków ambasady polskiej przy Stolicy Świętej i przez księży prałatów: Wróblewskiego i Janasika²⁰.

15 lutego, w poniedziałek, o godz. 6.16 rano, Jego Eminencja powrócił z Rzymu do Warszawy²¹.

16 i 17 lutego, we wtorek i w środę, Jego Eminencja przewodniczył w Konferencji Plenarnej Episkopatu Polski, na której omawiano szereg aktualnych spraw, związanych z życiem religijnym i wewnętrznym Kościoła²².

20 lutego, w sobotę, o godz. 15.30, Jego Eminencja był na akademii papieskiej zorganizowanej w Filharmonii przez księży prefektów dla młodzieży szkolnej²³.

26 lutego, w piątek, w dniu swych imienin, o godz. 8, Jego Eminencja ks. kardynał odprawił Mszę Świętą, na której byli obecni: ks. regens Fiatowski, ks. prałat Mystkowski, o. Dembiński, alumni Seminarium, bracia zakonnicy i siostry zakonne. Następnie alumn Eugeniusz Żelazowski, składając Arcypasterzowi w imieniu kolegów życzenia, wygłosił dłuższe przemówienie²⁴. W odpowiedzi na nie Jego Eminencja ks. kardynał, dziękując wszystkim obecnym za życzenia i modlitwę, zwrócił się do sióstr zakonnych, aby w miarę możliwości szerzyły i popierały akcję charytatywną. W samo południe, o godz. 12, składało Arcypasterzowi życzenia duchowieństwo warszawskie. W imieniu zebranych w serdecznych słowach

19 *Ojciec Św. w 70-tą rocznicę urodzin Arcypasterza*, WAW 1932, s. 88.

20 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1932, s. 87.

21 Tamże.

22 Tamże.

23 *Kronika. Czynności J. Em. Arcypasterza*, WAW 1932, s. 133

24 *Z dnia Imienin J. Em. Arcypasterza*, WAW 1932, s. 133.

przemówił Jego Ekscelencja ks. biskup Antoni Szlagowski, wskazując na wielkie zasługi ks. kardynała dla Kościoła i Ojczyzny, uznanie dla Jego pracy ze strony Ojca Świętego oraz miłość i przywiązanie ze strony duchowieństwa i wiernych Archidiecezji. W odpowiedzi Jego Eminencja dziękował duchowieństwu za życzliwość, oddanie i współpracę w pracy duszpasterskiej. Ojciec Anicet, kapucyn, uczcił ks. kardynała pięknym wierszem łacińskim. Od godz. 16 do 18 Arcypasterz przyjmował życzenia od osób świeckich. O godz. 16.30 złożył wizytę Najdostojniejszemu Solenizantowi i osobiste życzenia Prezydent Rzeczypospolitej, prof. Ignacy Mościcki.

28 lutego, w niedzielę, o godz. 16, Jego Eminencja był na akademii, która odbyła się w sali Rady Miejskiej ku czci o. Stanisława Papczyńskiego, z okazji 300. rocznicy narodzin założyciela Zgromadzenia Księży Marianów²⁵.

3 marca, w czwartek, o godz. 10, Jego Eminencja odprawił w kościele św. Krzyża nabożeństwo żałobne za duszę śp. Róży Okęckiej, wizytatorki generalnej siostr miłosierdzia²⁶.

7 marca, w poniedziałek, o godz. 9.30, Jego Eminencja był w Seminarium Duchownym na akademii ku czci św. Tomasza z Akwinu, patrona studiów filozoficznych i teologicznych. Na jej zakończenie, po części koncertowej, Jego Eminencja ks. kardynał przemówił, wskazując na doniosłość i głębię studiów filozoficzno-teologicznych, opartych na dziełach Doktora Anielskiego, i zachęcając alumnów do poważnych studiów nad św. Tomaszem²⁷.

12 marca, w sobotę, o godz. 12 w południe, Jego Eminencja był na otwarciu Galerii Sztuki Polskiej w kamienicy Baryczków²⁸.

28 marca, w poniedziałek, o godz. 8.30, Jego Eminencja odprawił w kaplicy siostr zmartwychwstane na Żoliborzu Mszę Świętą, po czym wygłosił okolicznościowe przemówienie²⁹.

30 marca, w środę, o godz. 11, Jego Eminencja pobłogosławił małżeństwo p. Budki z Zofią Stichówną³⁰.

3 kwietnia, w niedzielę, o godz. 17, Jego Eminencja wręczył na sali odczytowej przy ul. Kredytowej 14 krzyż „Pro Ecclesia et Pontifice” p. Helenie Zaborowskiej i pp. Śliwińskiemu, Buraczyńskiemu i Jackowskiemu oraz order „Bene Merenti” pp. Kowalikowi i Kowalskiemu. Po dokonaniu dekoracji wyżej wymienionych osób, zasłużonych w pracy chrześcijańsko-społecznej, Jego Eminencja Arcypasterz wygłosił przemówienie o doniosłej roli Kościoła katolickiego w dziele opieki duchowej i moralnej nad ludźmi pracy³¹.

25 *Kronika. Czynności J. Em. Arcypasterza*. Tamże.

26 Tamże.

27 Tamże.

28 Tamże.

29 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1932, s. 178.

30 Tamże.

31 Tamże.

8 kwietnia, w piątek, o godz. 18, Jego Eminencja był w Kurii na odczytanie *O aktach stanu cywilnego* wygłoszonym ks. prał. M. Nowakowskiego³².

9 kwietnia, w sobotę, w zakładzie sióstr zmartwychwstanków na Żoliborzu, Jego Eminencja celebrował Mszę Świętą na zamknięcie kursu dla prowadzących ochronki urządzonego przez Katolicki Związek „Caritas” w Warszawie. Ks. kardynał Kakowski, protektor tego Związku przy okazji „Wygłosił dłuższe przemówienie, w którym podkreślił konieczność wyrabiania w młodych pokoleniach nie tylko tężyzny moralnej, ale i fizycznej, gdyż potrzeba nam dzielnych ludzi na każdym stanowisku, aby nie dać się pokonać na żadnej placówce”. O godz. 17, Jego Eminencja był na ogólnym zebraniu delegatów Stowarzyszeń św. Wincentego à Paulo, które odbyło się w sali Theologicum³³.

11 kwietnia, w poniedziałek, o godz. 12 w południe, Jego Eminencja przyjął ministra Ludkiewicza. Z kolei o godz. 18 Jego Eminencja odbył sesję z członkami Consilium Vigilantiae³⁴.

12 kwietnia, we wtorek, o godz. 8.30, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kaplicy sióstr magdalenek przy ul. Żytniej. Tego samego dnia złożył rewizytę ministrowi Ludkiewiczowi³⁵.

14 kwietnia, w czwartek, o godz. 18, Jego Eminencja był na zebraniu księży proboszczów m. Warszawy, które odbyło się na Bródnie w mieszkaniu ks. prob. Roguskiego³⁶.

18 kwietnia, w poniedziałek, o godz. 19, Jego Eminencja był na zebraniu księży prefektów, które odbyło się w sali Domu Katolickiego im. Kardynała Kakowskiego przy ul. Chłodnej 9³⁷.

21 kwietnia, w czwartek, o godz. 18, Jego Eminencja był na inauguracji Stowarzyszenia Polsko-Włoskiego im. Dante Alighieri przy ul. Sienkiewicza 14 p. 1³⁸.

23, 24 i 25 kwietnia, w sobotę, niedzielę i poniedziałek, Jego Eminencja wizytował parafię św. Jakuba w Warszawie³⁹. W pierwszy dzień wizytacji na powitanie Arcypasterza, który przybył w towarzystwie ks. dra Remigiusza Dąbrowskiego, zebrali się w wielkiej liczbie parafianie, zapelniając nie tylko kościół i cmentarz kościelny, lecz nawet i ulicę. U drzwi kościelnych oczekiwało na Arcypasterza, wraz z bractwami i stowarzyszeniami religijnymi i społecznymi, miejscowe duchowieństwo z pisarzem katolickim Kazimierzem Marianem Morawskim, który wygłosił przed kościołem przemówienie powitalne. Po udzieleniu przez Arcypasterza

32 Tamże.

33 Tamże.

34 Tamże.

35 Tamże.

36 Tamże.

37 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1932, s. 223.

38 Tamże, s. 224.

39 Tamże.

błogosławieństwa i przedstawieniu przez proboszcza stanu wizytowanej parafii, głos zabrał Wizytator. Nawiązując do przemówienia ks. proboszcza, Jego Eminencja przypomniał, że dopiero po wyjściu Rosjan z Warszawy, mógł erygować parafie św. Jakuba i polecić budowę świątyni. Przedtem nie było to możliwe z powodu ucisku i prześladowania Kościoła katolickiego przez rząd rosyjski, który nie tylko utrudniał zakładanie nowych parafii i budowę nowych kościołów, lecz już istniejące na ziemiach polskich kościoły katolickie, w liczbie około 800, przemienił przemocą na cerkwie prawosławne. Biskupów zaś i księży za katolicką i polską działalność skazywał na wygnanie na Sybir i to w tak wielkiej liczbie, iż np. w jednej syberyjskiej wsi Tuncce przebywało w okropnych warunkach 300 polskich, katolickich kapłanów. Przypominając te ciężkie i smutne czasy, Dostojny Mówca w podniosłych słowach nawoływał do dziękczynienia Panu Bogu za przywrócenie Ojczyźnie wolności oraz do mężnego trwania w wierze katolickiej, która w czasach naszej niewoli była dla narodu polskiego tarczą ochronną, zarówno przeciw rusyfikacji i schizmie, jak i przeciw germanizacji i protestantyzmowi. W ciężkich dla narodu polskiego czasach podtrzymywała ona jego ducha i w wielkiej mierze przyczyniła się do obronienia go przed wysiłkami wroga, który chciał go zatruć. Rolę tę spełnia religia katolicka i w czasach dzisiejszych. Dowodem tego są np. nasi emigranci, którzy dopóty zostają wiernymi synami Polski, dopóki trwają w wierze ojców.

24 kwietnia, w niedzielę, w drugi dzień arcypasterskiej wizyty warszawskiej parafii św. Jakuba, Jego Eminencja ks. kardynał zwiedził świątynię, odprawił Mszę Świętą w intencji parafian, na której młodzież szkolna, pod kierownictwem ks. Samkowskiego, śpiewała pieśni religijne. Następnie Arcypasterz wygłosił przemówienie, w którym, wspomniawszy, w jak trudnych warunkach kształciła się młodzież polska w czasach niewoli, wzywał obecną na nabożeństwie dziatwę szkolną, by gorące dzięki składała Najwyższemu za to, iż ma możliwość kształcenia się w polskiej szkole, w polskim języku i pod kierunkiem nauczycieli Polaków. Przy tej sposobności zwrócił uwagę młodzieży na konieczność okazywania szacunku nauczycielom. Oni bowiem, jeśli należycie wykonują swe zadanie, jeśli kształcą nie tylko umysły, lecz i serca młodzieży, spełniają misję iście kapłańską, przyczyniając się do lepszej przyszłości Polski. Tych słów Arcypasterza słuchali wszyscy z wielką uwagą i zainteresowaniem. Wśród starszych i młodszych zauważyć się dało prawdziwą pobożność i gorącą wiarę. Objawiała się ona m. in. w liczonym przystępowaniu do Sakramentu Bierzmowania, którego ks. kardynał udzielił 708 osobom. Prawdziwym duchem katolickim odznacza się też młodzież parafii św. Jakuba, należąca do stowarzyszeń młodzieży polskiej. Z wielkim entuzjazmem przyjmowała ona Arcypasterza w swym lokalu i witała w nadzwyczaj serdecznych, pięknych i treściwych przemówieniach, które wygłoszone zostały przez Stefana Paska, Genowefę Szymczak i Juliana Januszewskiego. W odpowiedzi przemówił ks. kardynał na temat apostołstwa ludzi świeckich i udzielił zebranym pasterskiego błogosławieństwa, życząc stowarzyszeniom pomyślności i rozwoju. W tym duchu przemówił również do członków bractw istniejących

przy kościele św. Jakuba, które w osobie Bronisławy Jaworskiej, przewodniczącej Bractwa Adoracji Najświętszego Sakramentu, oraz A. Zintorek, przełożonej III Zakonu, z radością witały swego Arcypasterza.

25 kwietnia, w poniedziałek, w trzecim dniu wizytacji, Jego Eminencja ks. kardynał, odprawivszy o godz. 9 Mszę Świętą w kościele św. Jakuba, wygłosił przemówienie, w którym napominał wiernych, by nie słuchali fałszywych proroków, ale Kościoła Chrystusowego. Potem zwiedził zakład pod wezwaniem św. Antoniego, kierowany przez ks. prał. Toporskiego, Dom św. Heleny przy ul. Barskiej 19, pozostający pod opieką dra Bernhardta, Dom Sióstr Miłosierdzia przy ul. Opaczewskiej i wreszcie szkołę powszechną przy ul. Grójeckiej 95, w której był na lekcji religii ks. Obidzińskiego i katechetki p. Święcickiej, córki znanego literata. we wszystkich tych zakładach Jego Eminencja Arcypasterz, witany serdecznie i entuzjastycznie przez młodzież szkolną, wygłaszał przemówienia okolicznościowe i udzielał pasterskiego błogosławieństwa⁴⁰.

26 kwietnia, we wtorek, o godz. 9 rano, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kaplicy św. Kazimierza na Tamce⁴¹.

28 kwietnia, w czwartek, o godz. 11, Jego Eminencja przyjął p. Jędrzejewicza, ministra wyznań religijnych i oświecenia publicznego⁴².

29 kwietnia, w piątek, Jego Eminencja przewodniczył posiedzeniu Komisji Prawnej Episkopatu⁴³.

30 kwietnia, w sobotę, o godz. 13, Jego Eminencja złożył wizytę Prezydentowi Rzeczypospolitej Polskiej⁴⁴.

2 maja, w poniedziałek, o godz. 10.30, Jego Eminencja był na akademii, która odbyła się w sali Rady Miejskiej z okazji 25-lecia Towarzystwa Krajoznawczego⁴⁵.

3 maja, we wtorek, o godz. 10, Jego Eminencja odprawił w katedrze uroczyste nabożeństwo z okazji święta narodowego⁴⁶.

5 maja, w czwartek, w uroczystość Wniebowstąpienia Pańskiego, o godz. 9.30, Jego Eminencja – w towarzystwie księży A. Fajęckiego, A. Grabowskiego i F. Kowalskiego – rozpoczął wizytację kanoniczną parafii Chrystusa Króla na Targówku w Warszawie⁴⁷. Na granicy parafii, przy bramie triumfalnej powitał Arcypasterza p. Robert Heyman, dyrektor kolejki mareckiej. Następnie przy ul. Tykocińskiej przemówił do ks. kardynała, w imieniu Przyjaciół Targówka, p. Józef Roguski, ofiarując tradycyjnym zwyczajem chleb i sól. Przed kaplicą parafialną powitali Najdostojniejszego Wizytatora w imieniu Katolickiego

40 *Wizytacja kanoniczna parafii św. Jakuba w Warszawie*, WAW 1932, s. 224–226.

41 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1932, s. 224.

42 Tamże.

43 Tamże.

44 Tamże.

45 Tamże.

46 Tamże.

47 Tamże.

Stowarzyszenia Mężów p. Zygmunt Mesterhauze, w imieniu Stowarzyszenia Niewiast Katolickich p. Eugenia Mroczkowska oraz w imieniu dziatwy szkolnej, uczęszczającej do trzech szkół powszechnych znajdujących się w obrębie parafii, jedna z uczennic, ofiarując wiązanek kwiatów. Wszyscy mówcy serdecznie dziękowali Arcypasterzowi za otwarcie tej parafii na peryferiach stolicy. Przed samą świątynią powitali Arcypasterza: ks. prałat A. Kobyliński, ks. kanonik Franciszek Ganczarek, miejscowy proboszcz ks. Jan Gołędzinowski, liczne duchowieństwo z Pragi i tysiączne rzesze wiernych. Po wejściu do świątyni i odmówieniu przepisanych modłów liturgicznych, przemówił z ambony miejscowy proboszcz, dziękując Arcypasterzowi w słowach serdecznych za utworzenie tej najmłodszej parafii w Warszawie, erygowanej na mocy dekretu z dnia 25 stycznia 1932 roku. Do powstania tej parafii przyczynił się p. Roch Krzeszewski, który ofiarował na rzecz kościoła Chrystusa Króla plac o przestrzeni 12 000 łokci kwadratowych. Drugie, 12 000 łokci kwadratowych, wraz z trzema domkami, z których jeden został przeznaczony na plebanię, drugi dla służby kościelnej, trzeci na prowizoryczną kaplicę, nabył Arcypasterz własnym kosztem od tegoż p. Krzeszewskiego za sześćdziesiąt kilka tysięcy złotych. Odpowiadając na przemówienie miejscowego księdza proboszcza, wzywał Arcypasterz wiernych, by chętnie składali ofiary na budowę nowego kościoła na ręce ks. proboszcza Jana Gołędzinowskiego, który mając doświadczenie nabyte przy budowie innych świątyń, zapał do pracy i gorliwość o chwałę Bożą i zbawienie dusz, wszystkich sił użyje, by świątynia na cześć Chrystusa Króla jak najprędzej stanęła na Targówku. Następnie wybiernował Arcypasterz 143 osoby i o godz. 10.30 odprawił Mszę Świętą w intencji miejscowych parafian. Po skończeniu udzielił duchowieństwu i wiernym pasterskiego błogosławieństwa. O godz. 15.30, po raz wtóry udzielił Arcypasterz Sakramentu Bierzmowania, tym razem 48 osobom. Potem udał się do domu parafialnego na akademię urządzoną przez Koło Katolickiej Młodzieży Polskiej Żeńskiej na cześć NMP – patronki Stowarzyszeń Młodzieży Polskiej. Wreszcie o godz. 16.30 Arcypasterz opuścił parafię Chrystusa Króla, udzieliwszy wiernym i miejscowemu proboszczowi błogosławieństwa pasterskiego⁴⁸.

6 maja, w piątek, o godz. 15, Jego Eminencja przyjął p. Vanutelli-Reya, ambasadora włoskiego⁴⁹.

7, 8 i 9 maja, w sobotę, niedzielę i poniedziałek, Jego Eminencja wizytował parafię św. Augustyna w Warszawie, odbywając o godz. 17 uroczysty ingres do tamtejszego kościoła parafialnego⁵⁰. Po wysłuchaniu przemówienia proboszcza o historii i obecnym stanie parafii, przemówił do wiernych Najdostojniejszy Arcypasterz, rozwijając myśl zawartą w znanym zdaniu św. Augustyna: „Stworzyłeś nas, Panie, dla siebie i niespokojne jest serce moje, dopóki nie spocznie w Tobie”. W słowach jasnych i przekonujących pouczył wiernych, by zawsze postępowali według zasad

48 *Wizytacja kanoniczna parafii Chrystusa Króla w Warszawie*, WAW 1932, s. 227–228.

49 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1932, s. 224.

50 Tamże.

naszej wiary świętej, bo w tym jest nasza potęga i moc. Po wygłoszeniu nauki, odprawił Arcypasterz uroczystą procesję żalobną, a potem 193 osoby wybierzmował.

8 maja, w niedzielę, w drugim dniu swej wizyty kanonicznej w warszawskiej parafii św. Augustyna, o godz. 8.30 dokonał Arcypasterz lustracji kościoła i zakrystii, stwierdzając, że niektóre aparaty kościelne wyróżniają się swym pięknem i bogactwem haftu. O godz. 9 odprawił na intencję miejscowych parafian Mszę Świętą, której wysłuchała dziatwa, uczęszczająca do czterech szkół powszechnych, znajdujących się w obrębie parafii. Liczba dzieci była tak wielka, że kościół szczerlnie był wypełniony. Po Mszy Arcypasterz udzielił 98 osobom Sakramentu Bierzmowania. Następnie, ok. godz. 10, na plebanii zgromadził się personel nauczycielski tych czterech szkół powszechnych i złożył hołd Arcypasterzowi oświadczając, że nauczycielstwo stara się wychowywać młodzież w duchu narodowym i katolickim. Po tej rozmowie Jego Eminencja ks. kardynał udał się do kościoła na sumę, po ukończeniu której odśpiewano *Te Deum*, z okazji przypadającej rocznicy nominacji Arcypasterza na arcybiskupa warszawskiego. Po południu powitali Arcypasterza w kancelarii parafialnej przedstawiciele organizacji religijnych i społecznych, pracujących na terenie parafii. W przemówieniach swych zapewniali, że z całym poświęceniem pracować będą dla idei Chrystusowej. Bezpośrednio z kancelarii parafialnej udał się Jego Eminencja do zakładu św. Ludwika, prowadzonego przez siostry miłosierdzia, gdzie – po przemówieniu p. senatora Ignacego Balińskiego, opiekuna zakładu – zwiedził przedszkole, nowy dom i kaplicę.

9 maja, w poniedziałek, w ostatnim dniu wizytacji parafii św. Augustyna w Warszawie, Jego Eminencja przybył do zakładu św. Stanisława Kostki przy ul. Dzielnej i odprawił tam w kaplicy Mszę Świętą, po czym przemówił do zgromadzonych tam staruszek i dzieci. Następnie Arcypasterz udał się do przytułku dla niedołączonych, schorowanych staruszek i starców przy ul. Wolności 14. Ich kapelan ks. Stanisław Wołowski w gorących i serdecznych słowach dziękował ks. kardynałowi za przybycie i nawiedzenie tych ubogich i cierpiących istot. Z kolei Jego Eminencja, w mowie skierowanej do pensjonariuszy zakładu, zachęcał ich do zgadzania się z wolą Bożą, do wdzięczności i modlitwy na intencję wszystkich osób, które nimi się opiekują. W końcu 16 osobom, przykutym do łoża boleści, udzielił Sakramentu Bierzmowania. Potem, o godz. 10.30, ks. kardynał zwiedził kościół św. Karola Boromeusza na cmentarzu powązkowskim oraz kancelarię i archiwum tego cmentarza. Stąd udał się do szkoły powszechnej im. Prezydenta Rzeczypospolitej Ignacego Mościckiego, gdzie był na lekcjach religii prowadzonych przez pp. katechetki, w ten sposób w tamtym miejscu kończąc swą kolejną wizytację kanoniczną⁵¹. Tego samego dnia, o godz. 15.30, Jego Eminencja przyjął ambasadora francuskiego p. Laroche'a⁵².

51 *Wizytacja kanoniczna parafii św. Augustyna w Warszawie*, WAW 1932, s. 228–230.

52 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1932, s. 224.

12 maja, w czwartek, o godz. 11, Jego Eminencja odprawił w katedrze nabożeństwo żałobne za duszę śp. Doumera, prezydenta Rzeczypospolitej Francuskiej⁵³.

13 maja, w piątek, o godz. 15.30, Jego Eminencja przyjął ambasadora francuskiego p. Laroche'a⁵⁴.

14, 15 i 16 maja, w sobotę, niedzielę i poniedziałek, Jego Eminencja wizytował, erygowaną w 1919 roku parafię Serca Jezusowego na warszawskiej Pradze⁵⁵. Arcypasterz udał się tam w wigilię uroczystości Zesłania Ducha Świętego, o godz. 17, w towarzystwie księży: Mystkowskiego, Celińskiego i F. Kowalskiego. Przed bramą triumfalną, specjalnie wzniesioną na przyjazd Arcypasterza u wejścia na plac kościelny, oczekiwała liczna procesja z miejscowym i okolicznym duchowieństwem. W imieniu parafian powitali Najdostojniejszego Wizytatora p. Bonifacy Kaczyński i p. Maria Milewska, a mała dziewczynka z III-ego oddziału szkoły powszechnej wypowiedziała powitalny wiersz i wręczyła Arcypasterzowi wiązanek kwiatów. Po wejściu do świątyni, będącej jedynym w całej stolicy monumentalnym dziełem architektury bazylikowej, i po odprawieniu modłów oraz udzieleniu błogosławieństwa apostolskiego zebranych w świątyni, wysłuchał Arcypasterz relacji obecnego administratora parafii ks. dr. Antoniego Hlonda, salezjanina. Następnie Arcypasterz przemówił do ludu, zachęcając go do gorliwości religijnej i trwania w zasadach wiary świętej. Udzieleniem Sakramentu Bierzmowania 815 dzieciom ze szkół powszechnych zakończył ks. kardynał pierwszy dzień swej wizytacji.

15 maja, w niedzielę, w uroczystość Zesłania Ducha Świętego, w drugim dniu swej wizyty duszpasterskiej na Pradze, Jego Eminencja obejrzał świątynię, jej ołtarze i zakrytą. Przy tej okazji polecił specjalnej pieczy konserwatorskiej starożytną chorągiew wojsk radziwiłłowskich z obrazem św. Michała ofiarowaną bazylice przez jej fundatorkę – księżnę Marię Michałową Radziwiłłową. Jego Eminencja, dokonawszy oględzin bazyliki, odprawił o godz. 9 rano Mszę Świętą dla dziatwy szkolnej, która w tym czasie zbiorowo śpiewała pieśni religijne, po czym zajął się katechizacją dzieci. Po sumie, na której obecny był Arcypasterz, około 100 osób przystąpiło do Sakramentu Bierzmowania. Następnie po południu Jego Eminencja dokonał poświęcenia dolnego kościoła, gdzie urządzono pod główną nawą wielką salę na zebrania parafialne i różne przedsięwzięcia związane z życiem Akcji Katolickiej. Wysłuchał Jego Eminencja sprawozdań reprezentantów bractw i organizacji kościelnych parafii Najświętszego Serca Jezusowego. Drugi dzień wizytacji zakończył Jego Eminencja wysłuchaniem akademii urządzonej ku czci Najdostojniejszego Wizytatora przez wzmiankowane organizacje.

16 maja, w poniedziałek po Zesłaniu Ducha Świętego, w trzecim dniu wizytacji, Jego Eminencja odprawił w bazylice Mszę Świętą, udzielił Sakramentu Bierzmowania, do którego w ciągu tych trzech dni przystąpiły razem 963 osoby

53 Tamże.

54 Tamże.

55 Tamże.

i wreszcie wygłosił do parafian pożegnalne przemówienie, życząc im wytrwałości w wierze. Z bazyliki udał się Arcypasterz do Seminarium Mniejszego, gdzie – po obejrzeniu kaplicy, ołtarza i utensyliów mszalnych – udzielił alumnom błogosławieństwa Najświętszym Sakramentem. Po wysłuchaniu sprawozdania dyrektora Seminarium, ks. W. Padacza o moralnym i materialnym stanie uczelni, przemówił do jej wychowanków, których liczba wynosiła 30 i którzy przechodzą kurs 7 i 8 klasy gimnazjalnej. W przemówieniu tym Arcypasterz zwrócił uwagę alumnom, że ten tylko młodzieniec może przebywać i kształcić się w tej szkole, który czuje w sobie powołanie do stanu duchownego, do służby Bożej, bo jest to szkoła specjalna, szkoła bez praw, ale szkoła uprzywilejowana, pozwalająca kształcić się dalej w Seminarium Większym, do którego kandydatów z tej szkoły przyjmuje się bez egzaminów. Po zwiedzeniu całego pomieszczenia zakładu, wysłuchał Arcypasterz sprawozdań poszczególnych alumnow, jako reprezentantów organizacji założonych w ich gronie, jak również popisów muzykalno-wokalnych przygotowanych przez nich ku czci Najdostojniejszego Wizytatora. W pożegnalnym przemówieniu wyraził Arcypasterz zadowolenie, że stan Seminarium Mniejszego jest pomyslny.

Z Seminarium udał się Arcypasterz do zakładu sióstr albertynek przy ul. Kawęczyńskiej 4a, położonego na terenie wizytowanej parafii. Po udzieleniu zebranim siostrom błogosławieństwa Najświętszym Sakramentem oraz po obejrzeniu kaplicy, ołtarza i aparatów kościelnych, Jego Eminencja polecił wszystkim obecnym wyjść z kaplicy i następnie wchodzić do niej znów tylko siostrom tego zakładu kolejno – według starszeństwa – dla przeprowadzenia egzaminu kanonicznego. Egzamin ten wykazał dobrego ducha pośród sióstr albertynek tego zakładu, w którym siedem, z przełożoną Domicelą na czele, pracuje prowadząc przytułek dla trzydziestu starsuszek utrzymywany tylko z jałmużny. Następnie zwiedził Jego Eminencja część zakładu, stanowiącą dom zakonny sióstr i wreszcie dwie sale dla starsuszek. Udzieleniem apostolskiego błogosławieństwa siostrom albertynkom oraz pozostałym mieszkankom zakładu, zakończył ks. kardynał wizytację parafii Serca Jezusowego na Pradze⁵⁶.

18 maja, w środę, o godz. 9, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kościele oo. Kapucynów w Warszawie⁵⁷.

19 maja, w czwartek, o godz. 16, Jego Eminencja był na zebraniu księży proboszczów warszawskich, które odbyło się w mieszkaniu ks. prał. M. Godlewskiego⁵⁸.

21 maja, w sobotę, w wigilię uroczystości Trójcy Przenajświętszej, o godz. 17, Jego Eminencja ks. kardynał Kakowski, w asyście księży Mystkowskiego, Celińskiego i R. Dąbrowskiego, przybył do kościoła Najczystsze Serca Maryi na Grochowie,

⁵⁶ *Wizytacja kanoniczna parafii Serca Jezusowego w Warszawie*, WAW 1932, s. 264–266.

⁵⁷ *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1932, s. 224.

⁵⁸ *Kronika. Czynności J. Em. Arcypasterza*, WAW 1932, s. 264.

celem dokonania wizytacji kanonicznej tej parafii, erygowanej 25 lutego 1925 roku⁵⁹. Na przyjazd Najdostojniejszego Arcypasterza udekorowano domy na terenie parafii flagami narodowymi, a od rogu ulic Grochowskiej i Chłopińskiego, gdzie wzniesiono bramę triumfalną, aż do samego kościoła, młodzież miejscowych szkół powszechnych z chorągiewkami w rękach tworzyła szpaler. Przed kościołem, w imieniu mieszkańców parafii, z dużą swadą i serdeczną wiarą przemówił na powitanie p. Andrzej Wierzbicki, a tradycyjny chleb i sól ofiarował p. generał Stanisław Springwald. Po odmówieniu modłów w kościele i udzieleniu wiernym przez Arcypasterza pasterskiego błogosławieństwa, ks. proboszcz Sztuka przedstawił historię i aktualny stan parafii. Następnie przemówił ks. kardynał, przedstawiając naukę o znaczeniu parafii dla życia miejscowej ludności, która, zespolona przy swym kościele parafialnym, czerpie zeń ducha wiary przez udostępnione praktyki religijne i ożywienie życia katolickiego wśród parafian. Po wygłoszeniu tego przemówienia, Jego Eminencja odprawił procesję żałobną i udzielił 297 osobom Sakramentu Bierzmowania.

22 maja, w niedzielę, w uroczystość Trójcy Przenajświętszej, Jego Eminencja, po zwiedzeniu kościoła i zakrystii, odprawił dla dziatwy szkolnej Mszę Świętą, następnie udzielił 73 osobom Sakrament Bierzmowania. Obecny pobłogosławił oraz wysłuchał sprawozdań przedstawicieli różnych organizacji kościelnych istniejących i działających w parafii. W odpowiedzi na nie Jego Eminencja wygłosił naukę o apostołstwie ludzi świeckich, które, tak zalecane przez obecnego Ojca Świętego Piusa XI, właśnie w tych organizacjach powinno znaleźć swój wyraz i czyn. Po południu udał się Arcypasterz na salę zebrań parafialnych, gdzie patron lokalny stowarzyszeń młodzieży katolickiej – prezes p. Andrzej Lach oraz prezesi stowarzyszeń młodzieży męskiej i żeńskiej, jak również kólek dzieci św. Teresy i związku ministrantów zdawali sprawozdanie ze swych prac. W odpowiedzi na te przemówienia Jego Eminencja wygłosił naukę o ważności istnienia patronatów dla młodzieży katolickiej i o korzyściach, wypływających z należenia do organizacji Akcji Katolickiej. Śpiew chóru parafialnego oraz błogosławieństwo pasterskie zakończyły program. Po zwiedzeniu domu zakonnego sióstr magdalenek, posiadających na Grochowie swoją filię, adoracją Najświętszego Sakramentu zakończył Arcypasterz wizytację kościoła i parafii Najczystsze Serca Maryi na Grochowie⁶⁰.

2 czerwca, w czwartek, o godz. 9.30, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą żałobną w kaplicy pogrzebowej na Koszykach⁶¹.

3 czerwca, w piątek, o godz. 18, w uroczystość Najświętszego Serca Pana Jezusa, Jego Eminencja wziął udział w procesji z kościoła oo. Jezuitów⁶².

⁵⁹ Tamże.

⁶⁰ *Wizytacja kanoniczna parafii Najcz. Serca Maryi na Grochowie w Warszawie*, WAW 1932, s. 294–296.

⁶¹ *Kronika. Czynności J. Em. Arcypasterza*, WAW 1932, s. 264.

⁶² Tamże.

4, 5 i 6 czerwca, w sobotę, niedzielę i poniedziałek, Jego Eminencja wizytował parafię św. Barbary w Warszawie⁶³. Wizytację kanoniczną ks. kardynał rozpoczął 4 czerwca o godz. 17, w asyście księży: Mystkowskiego, Celińskiego i F. Kowalskiego. Po uroczystym ingresie, odmówieniu przepisanych modlitw liturgicznych, udzieleniu błogosławieństwa pasterskiego licznie zgromadzonemu duchowieństwu i wiernym, wysłuchał Arcypasterz sprawozdania o stanie moralnym parafii wygłoszonego przez proboszcza ks. prał. J. Gautiera, zakończonego bezpośrednim zwrotem ku Dostojnemu Wizytatorowi w słowach: „Przybyłeś tedy do nas, Pasterzu nasz najlepszy, i wodzu ludu swego, zobaczyć, jak tu stoimy w wierze, jakie są uczynki i jakie zapasy nasze na boje Pańskie. Spraw szyki nasze wedle mądrości od Boga Ci danej; wyciągnij ramię Swe nad nami i zlej błogosławieństwo niebieskie na nas, iż byśmy nim posileni i pocieszeni, dobrą walkę nadal toczyli, wiary dochowali i biegu dokonali, iż byśmy wzięli wieniec nieskazitelny chwały wiekuistej”. Odpowiadając na powyższe przemówienie, wygłosił Jego Eminencja Arcypasterz dłuższą naukę do wiernych, rozwijając niektóre myśli, zawarte w ostatniej encyklice Ojca Świętego Piusa XI *Caritate Christi compulsi*, wydanej w święto Znalezienia Krzyża Świętego w dniu 3 maja 1932 roku. Stwierdzając, że ludzkość przechodzi obecnie niebywały w dziejach kryzys materialny i moralny, wykazał Najdostojniejszy Mówca, że przyczynami tego nad wyraz smutnego zjawiska są: samolubstwo, głód złota (*auri fames*) i zorganizowane bezbożnictwo. Jeżeli pragniemy zmiany obecnych smutnych warunków na lepsze, musimy pokutować. Pokuta nasza winna przejawiać się w modlitwie, poście i jałmużnie. Jeżeli zaś chcemy przeciwdziałać zgubnej akcji bezbożników, musimy organizować się w Akcji Katolickiej. Akcji destrukcyjnej, przewrotnej, szatańskiej trzeba przeciwstawić akcję pozytywną, twórczą, Bożą. W akcji tej mamy występować nie w pojedynkę, lecz zorganizowani. Ponieważ wrogowie nasi zorganizowali się, więc chcąc zniweczyć ich robotę, musimy się również zorganizować. Gorącym i serdecznym wezwaniem wiernych do pokuty i do czynnego popierania Akcji Katolickiej zakończył Najdostojniejszy Mówca swe przemówienie. Potem odprawił żalobną procesję i 405 wiernych umocnił Sakramentem Bierzmowania.

5 czerwca, w niedzielę, w drugim dniu wizytacji pasterskiej parafii św. Barbary w Warszawie, o godz. 8.30, Arcypasterz zwiedził szczegółowo świątynię, ołtarze i zakrytę, następnie odprawił o godz. 9 na intencję miejscowych parafian Mszę Świętą, której wysłuchała licznie zgromadzona dziatwa szkolna. Następnie 137 osób przystąpiło do Sakramentu Bierzmowania. Po sumie Jego Eminencja udzielił wiernym, według rytuału rzymskiego, 200 dni odpustu i błogosławieństwa. O godz. 15.30 Jego Eminencja zwiedził kancelarię parafialną, a następnie udał się do kancelarii Oddziału Katolickiego Związku „Caritas” i wysłuchał sprawozdań z działalności następujących organizacji: Stowarzyszenia Pań Miłosierdzia św. Wincentego à Paulo, Konferencji Panów św. Wincentego à Paulo i Oddziału Katolickiego

63 Tamże.

Związku „Caritas”. Po wysłuchaniu sprawozdań Jego Eminencja podziękował zarządom powyższych stowarzyszeń za dotychczasową pracę i wyraził nadzieję, że praca ta znacznie się rozwinie, gdy stowarzyszenia Akcji Katolickiej w parafii św. Barbary otrzymają własny lokal w nowo budującym się Domu Katolickim.

Następnie Arcypasterz odwiedził księży, mieszkających w domu parafialnym, mianowicie: ks. Jana Szmigielskiego, któremu przy tej okazji nadał przywilej używania rakiety i mantoletu, ks. prałata Borowskiego, profesora Uniwersytetu Warszawskiego, ks. Antoniego Greę i ks. Stanisława Wiśniewskiego. Potem udał się do miejscowego kościoła i 100 wiernym udzielił Sakramentu Bierzmowania. O godz. 16.30, Arcypasterz zwiedził Dom Wychowawczy przy ul. Nowogrodzkiej 75, którego zadaniem jest wychowanie niemowląt, porzuconych albo dobrowolnie oddanych przez ubogie matki. Po udzieleniu błogosławieństwa Najświętszym Sakramentem, Najdostojniejszy Wizytator wyraził uznanie dla pracy sióstr miłosierdzia i licznie zgromadzonych wychowawczyń, jak również dla starań i działalności Zarządu Wydziału Opieki Społecznej, który utrzymuje ten zakład, wychowujący przeszło 110 ubogich niemowląt.

Z Domu Wychowawczego udał się Jego Eminencja do największego w Warszawie szpitala Dzieciątka Jezus, założonego przez znanego w dziejach stolicy ks. Piotra Gabriela Baudouina, misjonarza. Po wejściu do kościoła szpitalnego, udzielił Arcypasterz błogosławieństwa Najświętszym Sakramentem siostrom miłosierdzia, które roztaczają opiekę nad chorymi, i licznie zgromadzonym chorym i rekonwalescentom. Potem 48 osób umocnił Sakramentem Bierzmowania i wygłosił naukę, zachęcając chorych do cierpliwości i zgadzania się z wolą Bożą. Przytoczywszy słowa świątobliwego Hioba: „człowiek urodzony z niewiasty, żyjąc czas krótki, napelnion jest wielu nędzami” (Hiob. 14,1), przypomniał Arcypasterz tę prawdę, że prawie każdy człowiek musi przejść przez cierpienie. Los jednak każdego cierpiącego chrześcijanina o wiele jest lepszy niż był los poganina. Cierpiący chrześcijanin ma w szpitalu opiekę nad ciałem i duszą. Lekarze starają się uleczyć chore ciało, księża kapelani i siostry miłosierdzia pracują nad uleczeniem słabej albo chorej duszy. Poganin zaś cierpiący nie doznawał tak czulej opieki i skazywany był nieraz na śmierć. Po odwiedzeniu sióstr szarytek, ks. kapelana K. Merklejna i ks. R. Cichockiego, opuścił Arcypasterz szpital Dzieciątka Jezus.

6 czerwca, w poniedziałek, w trzecim dniu wizytacji kanonicznej warszawskiej parafii św. Barbary, o godz. 8.30, Jego Eminencja. przybył do zakładu św. Elżbiety przy ul. Hożej 53, prowadzonego przez siostry Rodziny Maryi, gdzie odprawił Mszę Świętą i 30 wychowankom udzielił Sakramentu Bierzmowania. Następnie wygłosił przemówienie, zachęcając obecne w kaplicy dziewczęta do wdzięczności względem Pana Boga za to, że wychowują się pod kierunkiem zakonnicy. Tłumaczył im, że, jeżeli w życiu będą się trzymać zasad, które zakonnice wszczepiają w ich serca, to zwyciężą wszystkie przeszkody, jakie spotkają na drodze do zbawienia. Siostry zaś zachęcał, żeby w dalszym ciągu gorliwie pracowały nad urabianiem

charakterów swych wychowanek, by w przyszłości stały się one pociechą Ojczyzny i Kościoła. Udzieliwszy błogosławieństwa pasterskiego siostram i wychowankom, udał się Arcypasterz do Sanatorium św. Józefa przy ul. Hożej 80, stamtąd zaś do gimnazjum prywatnego p. Statkowskiej przy ul. Nowogrodzkiej 48, gdzie był obecny na lekcji religii, doskonale prowadzonej przez ks. prefekta Antoniego Rurana i katechetkę p. Kączkowską. O godz. 12 zakończył Arcypasterz wizytację kanoniczną, dziękując ks. prałatowi Gautier za gorliwą pracę nad powierzoną mu parafią⁶⁴.

7 czerwca, we wtorek, o godz. 10, Jego Eminencja był na rozpoczęciu 2-dniowej konferencji dla księży asystentów kościelnych Katolickich Stowarzyszeń Polek Archidiecezji Warszawskiej. Ks. kardynał Kakowski zagaił tę konferencję, podając krótki zarys rozwoju organizacyjnego parafialnych stowarzyszeń kobiecych Akcji Katolickiej, a następnie, nawiązując do ostatniej encykliki *Caritate Christi compulsi*, wykazał konieczność planowej i jednolitej pracy katolickiej w celu przeciwstawienia się i zwalczania zorganizowanej akcji bezbożnictwa⁶⁵.

11 czerwca, w sobotę, o godz. 12 w południe, Jego Eminencja był w Zachęcie Sztuk Pięknych na wystawie obrazów religijnych⁶⁶, a o godz. 17 rozpoczął, w towarzystwie księży: S. Mystkowskiego, A. Grabowskiego i R. Dąbrowskiego, dwudniową wizytację kanoniczną parafii św. Jadwigi na Pelcowiznie⁶⁷. Przybywającego Arcypasterza powitali w języku hebrajskim przedstawiciele miejscowej gminy mojżeszowego wyznania. Przed bramą triumfalną przemówili, w imieniu parafian, p. Józef Koczkowski i p. inż. Jan Rupiński, dziękując Jego Eminencji za utworzenie tej parafii i zapewniając o przywiązaniu tutejszych parafian do wiary świętej i Kościoła katolickiego. Po uroczystym ingresie do kościoła, odmówieniu przepisanym modłów liturgicznych, udzieleniu błogosławieństwa pasterskiego licznie zgromadzonemu duchowieństwu i wiernym, wysłuchał Najdostojniejszy Wizytator przemówienia o powstaniu i stanie moralnym parafii, które wygłosił miejscowy prob. ks. Jan Mecheda.

Odpowiadając na przemówienie, Jego Eminencja wygłosił dłuższą naukę, pocuzając wiernych, że ludzkość cała przechodzi niebywały w dziejach kryzys, zarówno materialny, jak i moralny. Gorszym w skutkach jest kryzys moralny. Przyczyną jego jest bezbożnictwo zorganizowane. Naszym obowiązkiem jest zwalczać bezbożnictwo przez czynne popieranie Akcji Katolickiej. Ponieważ wrogowie nasi zorganizowali się, przeto, chcąc zwalczać ich, musimy również zorganizować się. Każdy wierny przy najlepszych nawet chęciach mało zrobi, jeżeli będzie występował w pojedynkę, dużo zaś zrobić może, jeżeli będzie działał w organizacji. Na koniec zachęcił Arcypasterz wiernych, by przygotowywali materiały do budowy

64 *Wizytacja kanoniczna parafii św. Barbary w Warszawie*, WAW 1932, s. 296–300.

65 *Konferencja Ks. Ks. Asystentów Kościelnych Katolickich Stowarzyszeń Polek Archidiecezji Warszawskiej*. Tamże, s. 302–303.

66 *Kronika. Czynności J. Em. Arcypasterza*, WAW 1932, s. 264.

67 Tamże.

nowego kościoła parafialnego. Robotę i kosztą budowy nowej świątyni należy rozłożyć na całe lata. Jednemu bowiem pokoleniu w czasach obecnych trudno wystawić kościół, dwa zaś pokolenia bez wysiłku tego dokonają, jeżeli stopniowo, bez przerwy, praca będzie postępowala naprzód.

Po nauce i procesji żałobnej 599 uczniów i uczennic ze szkół powszechnych przystąpiło do Sakramentu Bierzmowania. Następnie udał się Arcypasterz na akademię, urządzoną na jego cześć przez nauczycielstwo szkoły powszechnej. Przed akademią przemówił kierownik szkoły p. Władysław Wyczański, przedstawiając zasługi Kościoła w dziejach naszego narodu. Po zakończeniu akademii, przemówił ks. kardynał, zachęcając młodzież szkolną do pracy nad książką i nad wyrobieniem pięknego charakteru. Pouczył ją, że Polskę współczesną wymodlili i wywalczyły starsze pokolenia; utrzymać zaś ją mogą i powinny obecne młodsze i następne pokolenia. Starsze pokolenia kształciły się w obcej szkole, w obcym języku, pod kierunkiem obcych nauczycieli, a mimo to dużo dla Polski zrobiły. Obecne pokolenie uczy się w polskiej szkole, pod kierunkiem nauczycieli Polaków, w polskim języku, powinno przeto więcej dla Polski uczynić.

12 czerwca, w niedzielę po Zielonych Świątkach, w drugi dzień wizytacji parafii św. Jadwigi w Warszawie, o godz. 8.30 rano, Jego Eminencja zwiedził kościół i zakrytą. Po lustracji świątyni Jego Eminencja odprawił na intencję miejscowych parafian Mszę Świętą, której wysłuchała licznie zgromadzona młodzież szkolna. Następnie Arcypasterz wybierzmował 220 osób i zwiedził kancelarię parafialną. Potem udał się do kościoła na sumę, której zakończeniem było udzielenie przez Jego Eminencję wiernym 200 dni odpustu i błogosławieństwa pasterskiego.

O godz. 15.30 Najdostojniejszy Wizytator wysłuchał sprawozdań z działalności Konferencji Panów św. Franciszka z Asyżu i Stowarzyszenia Pań Miłosierdzia. Nadto hołd złożyły Arcypasterzowi kolejne organizacje, a następnie 786 osób, przeważnie spośród młodzieży szkolnej, przystąpiło do Sakramentu Bierzmowania. O godz. 18 opuścił⁶⁸ Najdostojniejszy Wizytator parafię św. Jadwigi, udzieliwszy ks. proboszczowi i jego parafianom pasterskiego błogosławieństwa⁶⁹.

13 czerwca, w poniedziałek, Jego Eminencja wyjechał do Płocka, aby wziąć udział w uroczystościach przygotowanych tam z okazji 24. rocznicy prekonizacji oraz imienin tamtejszego arcybiskupa A. J. Nowowiejskiego. O tej wizycie na łamach płockiej prasy napisano:

„Nazajutrz [13 VI 1932] podczas nabożeństwa kościelnego przyjechał do Płocka w gościnę do Arcypasterza Jego Eminencja ks. Kardynał Kakowski, Metropolita Warszawski. Na powitanie Dostojnika Kościoła przybyła kapituła katedralna. Prepozyt kapituły, ks. infułat Borniński, w imieniu zebranych wypowiedział gorące słowa powitania, na które Jego Eminencja serdecznie odpowiedział, jako znajomy wszystkim i połączony od dawna węzłem przyjaźni z Arcypasterzem

⁶⁸ *Kronika. Czynności J. Em. Arcypasterza*, WAW 1932, s. 264.

⁶⁹ *Wizytacja kanoniczna parafii św. Jadwigi w Warszawie*, WAW 1931, s. 300–301.

diecezji plockiej. O godz. 1-ej w refektarzu seminaryjskim urządzono obiad dla duchowieństwa i zaproszonych panów świeckich. Po wzniesieniu toastu przez Arcypasterza na cześć Jego Eminencji, jako Metropolity i Księcia Kościoła Rzymskiego, w którym witamy miłość i powagę Ojca Św., wygłosił życzenia sam Ks. Kardynał: «Przybyłem tutaj, by odwiedzić J.E. ks. Arcybiskupa: Videre episcopum. Arcybiskup bowiem jest koroną naszego Episkopatu, jest naszym seniorem. Swoją pracą naukową i dziełami był i jest wzorem katolickiego biskupa. Jeżeli wspomniął, że przez konsekrowanie byłego Achillesa Ratti, obecnego Papieża, połączyłem się z Watykanem, to muszę też przypomnieć, że Jego Ekscelencja w niej także był współkonsekratorem... Jestem z największym uznaniem dla prac naukowych i obywatelskich Jego Ekscelencji. Wznoszę zdrowie Jego Ekscelencji ks. Arcybiskupa Nowowiejskiego, niech żyje». Gromkie «niech żyje» rozległo się w murach starego refektarza seminaryjskiego⁷⁰.

Wieczorem tego dnia, w plockiego Seminarium odbyła się uroczysta akademii ku czci Dostojnego Solenizanta i Wysokiego Gościa. „Na sali zebrała się elita świata towarzyskiego, naukowego, duchowieństwo oraz przedstawiciele wojskowości, władz, instytucji społecznych i religijnych. Na dziedzińcu ulokowała się orkiestra gimnazjum im. św. St. Kostki. Punktualnie o godz. 20-ej przybyli Dostojnicy Kościoła: J. E. ks. Kardynał Kakowski, J. E. ks. arcybiskup Nowowiejski i J. E. ks. biskup sufragana Wetmański w otoczeniu Duchowieństwa. Orkiestra odegrała hymn powitania [...], chór Seminarium wykonał *Ecce Sacerdos*” [...], jeden z alumnów wygłosił krótkie słowo wstępne, w którym to, witając Dostojników Kościoła wyraził w swoim i kolegów imieniu pełnię czci głębokiej i ofiarnej pracy dla Kościoła. Następnie chór pod batutą księdza profesora Starościńskiego odśpiewał w sposób artystyczny *«Ad multum annos»* w układzie ks. prof. Starościńskiego. Pełen głębokiego nastroju i dużej wartości literackiej był wiersz pt. *«Arcypasterzowi»*, który wygłosił autor tegoż wiersza alumn L. Lewandowski. W dalszym programie usłyszeliśmy doskonale odczyt ks. prof. K. Starościńskiego pt. *«Muzyka polska w XVI wieku»* [...]. W drugiej części programu pokazano trzy fragmenty z *«Legionu»* Stanisława Wyspiańskiego [...] z postacią Ojca Świętego Piusa IX. Na zakończenie przemówił J. E. ks. Kardynał, dziękując serdecznie wykonawcom, artystom oraz autorom, a specjalnie wyróżniając osobę ks. prof. K. Starościńskiego za jego piękny talent kompozytorski i pierwszorzędną literacką odczyt o muzyce⁷¹.

14 września, we wtorek, ks. kardynał Kakowski powrócił z Płocka do Warszawy⁷².

70 MPP 1932, s. 258.

71 „Dziennik Płocki” 1932 nr 126, s. 3; MPP 1932, s. 258; „Sursum Corda” 1932 nr 2(27), s. 16, cyt. za: J. Zając, „Sursum Corda”. Czasopismo studentów Wyższego Seminarium Duchownego w Płocku. Część I. Lata 1925–1939, Płock 2010, s. 195; M. M. Grzybowski, *Trzechsetlecie Seminarium Duchownego w Płocku...*, dz. cyt., s. 254–255.

72 *Kronika. Czynności J. Em. Arcypasterza*, WAW 1932, s. 264.

15 czerwca, w środę, o godz. 11, Jego Eminencja zwiedził w Ratuszu wystawę robót wykonanych w zakładach kościelnych, prowadzonych przez zgromadzenia zakonne. Następnie, o godz. 16.30 Jego Eminencja wyjechał do Rosochy⁷³.

18 czerwca, w sobotę, Jego Eminencja powrócił z Rosochy⁷⁴. Tego dnia był jeszcze na walnym zgromadzeniu Katolickiego Związku „Caritas”, którego był protektorem. W dłuższym przemówieniu podkreślił ksiądz kardynał, że akcja charytatywna jest uwieńczeniem Akcji Katolickiej, która bez pracy dobroczynnej byłaby niepełną. Nawiązując do swego listu pasterskiego *O miłosierdziu chrześcijańskim w Akcji Katolickiej* i zawartych w nim wskazań ideowych katolickiej pracy charytatywnej oraz praktycznych sposobów jej realizacji, a także ujęcia jej w szerokie ramy organizacyjne Związku „Caritas”, którego działalność specjalnie blisko jest jego sercu – nawoływał Dostojny Protektor do coraz wydajniejszej pomocy biednym i organizowania oddziałów Związku. Składając podziękowanie Zarządowi Związku za prace organizacyjne, zaznaczył Arcypasterz, że realizowanie wysiłków w kierunku zjednoczenia działalności charytatywnej w Archidiecezji Warszawskiej zostały już rozpoczęte, czego dowodzi wydane sprawozdanie o działalności Centrali Związku „Caritas” i jego oddziałach parafialnych. Wyraziwszy nadzieję, że Związek, będący władzą w sprawach charytatywnych dla całej Archidiecezji, będzie motorem, wprowadzającym w ruch projekty i plany dla jak największego rozwoju działalności oddziałów oraz stowarzyszeń parafialnych i że archidiecezjalna akcja charytatywna stanie się wzorem prac i powodem szlachetnej rywalizacji w sprawie Bożej, dla dobra materialnego i duchowego wspieranych ubogich – ks. kardynał wypowiedział serdeczne życzenia powodzenia i dalszego rozwoju dla Związku i wszystkich jego instytucji. Prezes Koralewski złożył podziękowanie Jego Eminencji za tak gorące słowa oraz za stałą życzliwość i opiekę okazywaną Związkowi⁷⁵.

19 czerwca, w niedzielę, o godz. 10, Jego Eminencja poświęcił tabernakulum w kościele św. Anny i odprawił tam Mszę Świętą⁷⁶.

20 czerwca, w poniedziałek, o godz. 16, Jego Eminencja zwiedził nowo budujący się Dom Katolicki⁷⁷.

21 czerwca, we wtorek, o godz. 16, Jego Eminencja był na sesji w Seminarium Duchownym⁷⁸.

22 czerwca, w środę, o godz. 9, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w Chiliczkach, z okazji zakończenia roku szkolnego w tamtejszej Szkole Gospodarstwa Domowego⁷⁹.

73 *Kronika. Czynności J. Em. Arcypasterza*, WAW 1932, s. 294.

74 Tamże.

75 *Walne Zgromadzenie Kat. Zw. „Caritas”*, WAW 1932, s. 304–306.

76 *Kronika. Czynności J. Em. Arcypasterza*, WAW 1932, s. 294.

77 Tamże.

78 Tamże.

79 Tamże.

23 czerwca, w czwartek, o godz. 9, Jego Eminencja odprawił w katedrze św. Jana Mszę Świętą za dusze zmarłych członków konwentu maltańczyków. Tegoż dnia o godz. 18.30, Jego Eminencja był w Kurii na odczycie ks. prob. Krygiera o pisaniu metryk⁸⁰.

24 czerwca, w piątek, o godz. 10.30, Jego Eminencja był w katedrze św. Jana na sumie⁸¹.

26 czerwca, w niedzielę, Jego Eminencja uczestniczył w uroczystości poświęcenia i otwarcia Domu Katolickiego im. Kardynała Aleksandra Kakowskiego w parafii św. Andrzeja. „Aktu poświęcenia dokonał J. E. ks. Biskup Gall. Przemówienie powitalne wygłosił proboszcz miejscowy, ks. prał. Fajęcki, inicjator i twórca nowo powstałego Domu Katolickiego. W przemówieniu swym zobrazował on znaczenie nowej placówki, przedstawił szczegóły działalności, którą rozwija, wreszcie genezę nazwy, którą nosi. Zaszczycenie Domu Katolickiego parafii św. Andrzeja imieniem J. Em. ks. Kardynała Kakowskiego łączy się ściśle z działalnością obecnego Arcypasterza stolicy w początkach jego kapłaństwa. Był on niegdyś wikariuszem tej parafii i tutaj kładł podwaliny pod owocną działalność, którą miał tak pięknie rozwinąć później w ciągu długich lat swego kapłaństwa i pasterzowania”⁸². Na zakończenie tej uroczystości Jego Eminencji ks. kardynałowi i ks. prał. Fajęckiemu zgotowano wielką owację⁸³.

27 czerwca, w poniedziałek, o godz. 9, Jego Eminencja wyjechał do Radomia na kongres eucharystyczny⁸⁴.

29 czerwca, w środę, o godz. 7.30, Jego Eminencja powrócił z kongresu eucharystycznego w Radomiu⁸⁵.

1 lipca, w piątek, o godz. 13, Jego Eminencja złożył wizytę premierowi Prystorowi⁸⁶.

4 lipca, w poniedziałek, o godz. 16, Jego Eminencja wyjechał na kurację do Karlsbadu, a potem do Ica⁸⁷.

25 sierpnia, w czwartek, Jego Eminencja powrócił do kraju po odbytej kuracji w Karlsbadzie⁸⁸.

26 sierpnia, w piątek, w uroczystość Matki Bożej Częstochowskiej, Jego Eminencja celebrował sumę na Jasnej Górze w Częstochowie, z okazji 550. rocznicy sprowadzenia tam cudownego obrazu Matki Boskiej⁸⁹.

80 Tamże.

81 Tamże.

82 WAW 1932, s. 280.

83 *Dom Katolicki imienia Kardynała Kakowskiego*, WAW 1932, s. 280–281.

84 *Kronika. Czynności J. Em. Arcypasterza*, WAW 1932, s. 294.

85 Tamże.

86 *Kronika. Czynności J. Eminencji Arcypasterza*, WAW 1932, s. 350.

87 Tamże.

88 Tamże.

89 Tamże.

27 sierpnia, w sobotę, o godz. 16, Jego Eminencja obejrzał nowo budujący się Dom Katolicki w Warszawie⁹⁰.

28 sierpnia, w niedzielę, o godz. 17, Jego Eminencja dokonał poświęcenia kamienia węgielnego pod budowę nowego kościoła przy ul. Karolkowej 49 na Woli, pw. św. Klemensa Hofbauera (Dworzaka), Apostoła Warszawy. Następnie Jego Eminencja wygłosił dłuższe przemówienie, w którym podkreślił wielkie dobrodziejstwa działalności Kościoła dla ludności stolicy – wskazał dwa przykłady: Pragę i Wolę, która niegdyś nosiła niemłą nazwę „krwawej”. Jeszcze dwadzieścia prawie lat wcześniej, kiedy Jego Eminencja rozpoczynał działalność pasterską, Praga i Wola miały po jednej parafii, a dziś Praga ma 8, a Wola 4 parafie. Eminencja wyraził radość swego pasterskiego serca, że właśnie tutaj, na Woli, w tej najbiedniejszej dzielnicy powstaje nowa świątynia i to przy klasztorze oo. redemptorystów, którzy tyle swojej błogosławionej pracy apostołskiej dali Warszawie i Archidiecezji⁹¹.

29 sierpnia, w poniedziałek, o godz. 16, Jego Eminencja wyjechał do Czubina, gdzie znajduje się majątek Seminarium Metropolitalnego⁹².

30 sierpnia, we wtorek, Jego Eminencja obejrzał nowo budujący się kościół parafialny w Skolimowie⁹³.

2 września, w piątek, o godz. 16, Jego Eminencja był w Chotomowie na poświęceniu Domu Piusa XI dla sierot wojskowych, gdzie wygłosił okolicznościowe przemówienie⁹⁴.

3 września, w sobotę, o godz. 16, Jego Eminencja, wraz z ks. Kolbuchem z Ameryki, obejrzał teren pod nowy kościół na Saskiej Kępie w Warszawie⁹⁵.

4 września, w niedzielę, o godz. 16, Jego Eminencja wyjechał do Bielana pod Warszawą⁹⁶.

6 września, we wtorek, o godz. 8, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kaplicy Seminarium Mniejszego na Pradze i wygłosił tam okolicznościowe przemówienie z okazji rozpoczęcia nowego roku szkolnego⁹⁷.

7 września, w środę, o godz. 15, Jego Eminencja udzielał Sakramentu Bierzmowania w kościele parafialnym w Markach⁹⁸.

9 września, w piątek, o godz. 16, Jego Eminencja był na zebraniu warszawskich księży proboszczów, które odbyło się w mieszkaniu księdza dziekana Leona Kalinowskiego⁹⁹.

90 Tamże, s. 351.

91 Tamże.

92 Tamże.

93 Tamże.

94 Tamże.

95 Tamże.

96 Tamże.

97 Tamże.

98 Tamże.

99 Tamże.

10 września, w sobotę, o godz. 16, Jego Eminencja obejrzał w Laskach Dom Rekolekcyjny, który buduje ks. prał. Kornilowicz¹⁰⁰.

12 września, w poniedziałek, o godz. 8, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kaplicy św. Kazimierza na Tamce, na intencję siostr szarytek, udających się na misje do Chin. Przy tej okazji wygłosił przemówienie o znaczeniu misji i potrzebie ich popierania¹⁰¹.

13 września, we wtorek, o godz. 8, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kaplicy Seminarium Metropolitalnego i wygłosił przemówienie z okazji rozpoczynającego się nowego roku szkolnego. Następnie, o godz. 11, przyjął wizytę p. Butkiewicza, nowo mianowanego ministra komunikacji. Tego samego dnia o godz. 16 Arcypasterz był w Seminarium na sesji¹⁰².

14 września, w środę, o godz. 16, Jego Eminencja złożył rewizytę p. ministrowi Butkiewiczowi¹⁰³.

15 września, w czwartek, o godz. 11, Jego Eminencji złożył wizytę p. Wiktor Cadere, nowo mianowany poseł rumuński w Warszawie¹⁰⁴.

17 września, w sobotę, o godz. 16, Jego Eminencja złożył rewizytę p. posłowi Cadere¹⁰⁵.

18 września, w niedzielę, Jego Eminencja dokonał wizytacji kanonicznej parafii archikatedralnej św. Jana w Warszawie¹⁰⁶. Jego Eminencja przybył do katedry o godz. 10.30 witany w przedsionku przez proboszcza miejscowego ks. prał. Roczkowskiego, Kapitułę Metropolitalną z Jego Ekscelencją biskupem Gallem na czele, ks. dziekana Leona Kalinowskiego, duchowieństwo parafialne i kler seminarystyczny. Po *Ecce Sacerdos Magnus*, odśpiewaniu przy ołtarzu przepisanych modłów, złożeniu przez ks. proboszcza sprawozdania i odprawieniu uroczystej sumy z kazaniem – „Najdostojniejszy ks. Kardynał Wizytator udzielił wiernym odpustu zupełnego, po czym dokonał wizytacji Kapituły Metropolitalnej na Kapitułarzu, udzielił Sakramentu Bierzmowania przygotowanym osobom i w zakrystii kanonicznej przyjął przedstawicieli działających w obrębie parafii stowarzyszeń Akcji Katolickiej”¹⁰⁷.

20 września, we wtorek, Jego Eminencja wizytował kościół św. Marcina w Warszawie¹⁰⁸. Przybył tam w towarzystwie ks. Remigiusza Dąbrowskiego o godz. 8.30. Powitany został u drzwi kościoła przez rektora ks. kan. Gąsiorowskiego i licznie zebrane duchowieństwo i bractwa, następnie odprawił Mszę Świętą w asyście

100 Tamże.

101 Tamże.

102 Tamże.

103 Tamże.

104 Tamże.

105 Tamże.

106 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1932, s. 396.

107 *Wizytacja kanoniczna parafii św. Jana w Warszawie*, WAW 1932 s. 351–354.

108 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1932, s. 396.

księży prałatów: Fajęckiego, Roczkowskiego i Kalinowskiego i udzielił Sakramentu Bierzmowania. Następnie Jego Eminencja obejrzał kościół, aparaty kościelne w zakrystii oraz przemówił do członków bractw i organizacji, istniejących przy kościele, które składały hołd Arcypasterzowi. Na zakończenie Wizytator stwierdził, że świątynia utrzymana jest w należywym porządku, a praca duszpasterska rozwija się w niej pomyślnie¹⁰⁹.

22 września, w czwartek, Jego Eminencja dokonał wizytacji kanonicznej kościoła św. Ducha w Warszawie, gdzie odprawił Mszę Świętą, obejrzał świątynię, zakrystię oraz przyjął hołd przedstawicieli bractw i organizacji, istniejących przy tym kościele. Po odwiedzeniu rektora kościoła, ks. prałata Ciepłińskiego, Jego Eminencja ks. kardynał udał się, w asyście księży prałatów: Roczkowskiego, Leona Kalinowskiego oraz kapelana Kowalskiego do 4-klasowej szkoły handlowej Marii Danielskiej przy ul. Kilińskiego. Powitany przy wejściu przez ks. prefekta szkoły prałata Płoskiewicza, przełożoną, dyrektorkę oraz wizytatora p. Szyca, wszedł do sali, udekorowanej odświętnie, gdzie chór szkolny wykonał hymn *Ecce Sacerdos*, po czym Jego Eminencja wysłuchał przemówienia ks. prefekta, przełożonej, dyrektorki i uczennicy kl. IV. Dostojny Arcypasterz odpowiedział w serdecznych słowach, zaznaczając wartość wychowania zawodowego. Następnie udał się na lekcję religii, wreszcie udzielił zgromadzonym błogosławieństwa¹¹⁰.

25 września, w niedzielę, o godz. 9, Jego Eminencja przybył do kościoła akademickiego św. Anny w Warszawie, celem dokonania wizytacji kanonicznej¹¹¹. U wejścia świątyni powitali Najdostojniejszego Arcypasterza: rektor kościoła akademickiego, ks. Edward Szwejnic i przedstawiciele młodzieży akademickiej. Następnie ksiądz kardynał odprawił Mszę Świętą w kaplicy bł. Władysława z Gielniowa, a potem wizytował kościół i zakrystię. Młodzież akademicka zebrała się licznie w zakrystii, gdzie do księdza kardynała krótkie przemówienie wygłosił pan Andrzej Ruszkowski, prezes Związku Akademickich Stowarzyszeń Katolickich, który serdecznie podziękował Jego Eminencji za łaskawe żywe interesowanie się młodzieżą akademicką i zapewnił, że młodzież ta będzie się starała nie zawieść pokładanych w niej nadziei. W odpowiedzi ks. kardynał wyraził swoje zadowolenie z dobrego stanu kościoła akademickiego i religijnego nastawienia młodzieży szkół wyższych¹¹².

27 i 28 września, we wtorek i w środę, Jego Eminencja brał udział w pierwszym Zjeździe Misyjnym Duchowieństwa Polskiego¹¹³, który otworzył i zamknął abp A. J. Nowowiejski – prezes Związku Misyjnego Duchowieństwa w Polsce. Ks. kardynał Kakowski, w pierwszym dniu obrad, o godz. 12 w południe, w lokalu Klubu Urzędników Państwowych przy ul. Nowy Świat 67, dokonał otwarcia Wystawy Misyjnej, na którą – poza uczestnikami Zjazdu – przybyli

109 *Wizytacja kościoła św. Marcina w Warszawie*, WAW 1932, s. 396–397.

110 *Wizytacja kościoła św. Ducha i szkoły handlowej Marii Danielskiej*, WAW 1932, s. 397.

111 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1932, s. 396.

112 *Wizytacja kanoniczna kościoła akademickiego św. Anny*, WAW 1932, s. 397–398.

113 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1932, s. 396.

liczni reprezentanci władz państwowych i komunalnych z prezydentem miasta inż. Słomińskim. Z kolei o godz. 20 Jego Eminencja Metropolita Warszawski uczestniczył w okolicznościowej akademii przygotowanej w sali Rady Miejskiej, gdzie przybyli też przedstawiciele władz, wszyscy uczestnicy Zjazdu oraz wielkie rzesze publiczności, wypełniając salę po ostatnie miejsca. Zorganizowany w Warszawie przez kardynała Kakowskiego pierwszy Krajowy Zjazd Związku Misyjnego Duchowieństwa w Polsce był szczególnym wydarzeniem. Zwrócił na to uwagę bp L. Wetmański w przemówieniu zamykającym obrady stwierdzając, iż przy tej okazji zebrali się po raz pierwszy przedstawiciele duchowieństwa ze wszystkich dzielnic Polski¹¹⁴.

29 września, w czwartek, o godz. 10, Jego Eminencja był w katedrze św. Jana na nabożeństwie żałobnym odprawionym za duszę śp. prezydentowej Mościckiej¹¹⁵.

30 września, w piątek, o godz. 16, Jego Eminencja dokonał poświęcenia kamienia węgielnego pod dom i prowizoryczny kościół św. Kazimierza, wznoszony przez księży zmartwychwstańców przy ul. Chełmskiej¹¹⁶. Jego Eminencję powitał proboszcz ks. K. Wójcik, wyrażając radość parafian z powodu powstającej na przedmieściu Warszawy nowej świątyni i w gorących słowach podziękował księdzu kardynałowi za przybycie. Jego Eminencja dokonał aktu poświęcenia, a ks. Zapala wygłosił podniosłe przemówienie, w którym podkreślił zabiegi Arcypasterza około budowy kościołów w Archidiecezji i w Warszawie, czyniąc wzmiankę, że obecna świątynia będzie 20. w Warszawie za jego rządów. Na zakończenie Jego Eminencja udzielił zebrany arcypasterskiego błogosławieństwa¹¹⁷.

1 października, w sobotę, o godz. 16, Jego Eminencja – w towarzystwie Jego Ekscelencji ks. biskupa Galla – obejrzał na Okęciu pod Warszawą plac pod budowę nowego kościoła¹¹⁸.

2, 3 i 4 października, w niedzielę, poniedziałek i wtorek, Jego Eminencja wizytował parafię św. Aleksandra w Warszawie¹¹⁹. U wejścia do świątyni Najdostojniejszego Arcypasterza powitał proboszcz parafii ks. infułat Brzeziewicz w otoczeniu duchowieństwa pracującego na terenie parafii. Po wstępnych modlitwach wizytacyjnych ks. proboszcz zdał relację ze stanu parafii, następnie ks. kardynał koncelebrował sumę, udzielając po niej Sakramentu Bierzmowania. Następnie, w zakrystii kościelnej, ks. proboszcz przedstawił Jego Eminencji członków organizacji, mających ściślejszy związek z parafią. Po południu Jego Eminencja wizytował plebanię i kancelarię parafialną.

3 października, w poniedziałek, w drugim dniu wizytacji parafii św. Aleksandra, po odprawieniu o godz. 10, w kościele M. B. Częstochowskiej

114 *Pierwszy Krajowy Zjazd Związku Misyjnego Duchowieństwa w Polsce*, WAW 1932, s. 401–403.

115 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1932, s. 396.

116 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1932, s. 396.

117 *Poświęcenie fundamentów nowej świątyni w Warszawie*, WAW 1932, s. 400.

118 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1932, s. 396.

119 Tamże.

nabożeństwa żałobnego za duszę śp. ks. Marcelego Ryniewiczza¹²⁰, Jego Eminencja zwiedził gimnazjum im. Emilii Plater. Powitany tam przez personel nauczycielski, na czele z p. dyrektorką Reut, Arcypasterz wszedł do wielkiej sali szkolnej, gdzie uczennice składały sprawozdanie z działalności organizacji istniejących na terenie szkoły, jak również z akcji społecznej i dobroczynnej, jaką prowadzi młodzież szkolna. Po przemówieniu p. dyrektorki Reut, głos zabrał Arcypasterz, stwierdzając, że gimnazjum im. Emilii Plater dobrze spełnia swoje zadanie i urzeczywistnia zamierzenia swej założycielki. Potem był Jego Eminencja w 8. klasie na lekcji ks. prefekta Stefana Piotrowskiego, skąd udał się do Przytuliska na ul. Wilczej 7, gdzie obejrzał kaplicę i zakrystię oraz salę, w której mieszkają panie pensjonariuszki¹²¹.

Z dniem 3 października 1932 roku Aleksander kardynał Kakowski, jako Arcybiskup Kościoła Metropolitalnego Warszawskiego, Prymas Królestwa Polskiego, podpisał dekret w sprawie książki pt. *Droga na Wschód Rzymu*, stwierdzając w swym dokumencie, co następuje: „Ukazała się w Warszawie w r. 1932 książka pt. «Droga na Wschód Rzymu», napisana i wydana przez Henryka Ignacego Łubieńskiego. Autor występuje ostro przeciwko obrządkowi wschodnio-słowiańskiemu, czyli grecko-katolickiemu, w sposób lekceważący wyraża się o metodach działalności Kościoła katolickiego w sprawie przywrócenia jedności kościelnej ze Wschodem, przy czem wygłasza zdania obrażające uczucia katolickie, uwłaczające powadze kościelnej, a w szczególności powadze Stolicy Apostolskiej. Z urzędu więc i obowiązku naszego pasterskiego, jako Arcybiskup-Metropolita Warszawski, książkę Henryka Ignacego Łubieńskiego pt. «Droga na Wschód Rzymu» zaliczamy do książek zakazanych oraz zabraniamy wiernym czytać, przechowywać ją, szerzyć i bronić ustnie czy piśmiennie poglądów w niej zawartych”¹²².

4 października, we wtorek, w ostatnim dniu wizytacji parafii św. Aleksandra, Jego Eminencja zwiedził zakład św. Anny przy ul. Mokotowskiej 55, pozostający pod opieką sióstr zmartwychwstanek i odprawił tam Mszę Świętą, po czym wysłuchał sprawozdania z działalności instytucji oraz wygłosił przemówienie. Z Domu Ochrony Kobiet i Opieki nad Dziewczętami pojechał ks. kardynał do Zakładu Wychowawczo-Naukowego im. Zofii Wołowskiej przy ul. Pięknej 28. Powitany przez personel nauczycielski i młodzież szkolną, udał się do kaplicy, a potem na salę aktową, gdzie uczennice wygłosiły powitalne przemówienia, a panie dyrektorki: Władysława Mielczarska i Kamińska złożyły sprawozdania z działalności gimnazjum i seminarium nauczycielskiego. Na zakończenie wizytacji Jego Eminencja był na lekcji religii ks. pref. Rurana¹²³.

5 października, w środę, o godz. 7, Jego Eminencja wyjechał, w towarzystwie Jego Ekscelencji ks. biskupa Szlagowskiego, do Sandomierza, z odwiedzinami

120 Tamże.

121 *Wizytacja pasterska parafii św. Aleksandra w Warszawie*, WAW 1932, s. 398–399.

122 *Dekret w sprawie książki p. t. „Droga na Wschód Rzymu”*, WAW 1932, s. 369.

123 *Wizytacja pasterska parafii św. Aleksandra w Warszawie*, WAW 1932, s. 398–399.

do Jego Ekscelencji ks. biskupa Jasińskiego, pasterza tamtejszej diecezji..¹²⁴ Gości powitał u bram pałacu osobiście bp Jasiński w otoczeniu pracowników kurii diecezjalnej. Tego dnia ks. kardynał zwiedził katedrę sandomierską, oprowadzany przez kapitułę, a następnie obejrzał piękny i monumentalny Dom Księża Emerytów. W godzinach wieczornych biskup sandomierski wydał na cześć swych gości obiad, w którym wzięła udział także Kapituła Katedralna¹²⁵.

6 października, w czwartek, w porze poobiedniej Jego Eminencja, żegnany przez bpa Jasińskiego, bpa Kubickiego i duchowieństwo, odjechał samochodem z bpem Szlagowskim do Warszawy, wjeżdżając w granice stolicy o godz. 21¹²⁶.

8 października, w sobotę, o godz. 10, Jego Eminencja odprawił w kościele Matki Boskiej Loretańskiej na Pradze nabożeństwo żałobne za duszę śp. ks. Kazimierza Hilla¹²⁷.

8, 9 i 10 października, w sobotę, niedzielę i poniedziałek, Jego Eminencja dokonał wizytacji kanonicznej parafii św. Floriana na Pradze¹²⁸. Przy wejściu do świątyni powitał go proboszcz ks. Jan Poskrobko w towarzystwie dziekana praskiego ks. Garncarka, duchowieństwa miejscowego i licznego grona parafian. Po ingresie i sprawozdaniu o stanie parafii, Jego Eminencja wraz z bpem S. Gallem, udzielił Sakramentu Bierzmowania przeszło 2500 osobom.

9 października, w niedzielę, w drugim dniu wizytacji parafii św. Floriana, o godz. 8.30, Jego Eminencja obejrzał świątynię, o godz. 9 odprawił Mszę Świętą, następnie koncelebrował sumę, po której wszystkim zgromadzonym w świątyni udzielił papieskiego błogosławieństwa. Po południu Arcypasterz dokonał poświęcenia sali im. ks. Ignacego Kłopotowskiego we wznoszonym przy kościele św. Floriana Domu Katolickim. W uroczystości tej uczestniczyli m. in.: nuncjusz apostolski F. Marmaggi, prezydent m. Warszawy Z. Słomiński, miejscowy starosta Lichtenstein, a także liczne duchowieństwo i świat dziennikarski.

10 października, w poniedziałek, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kościele Matki Boskiej Loretańskiej, obejrzał tam ołtarz, obrazy i szaty liturgiczne. Następnie udał się do gimnazjum króla Władysława, gdzie był powitany przez personel nauczycielski na czele z p. dyrektorem Wilkoszewskim i p. wizytatorem Zysem oraz przez młodzież szkolną. W sali aktowej w imieniu nauczycielstwa przemówił p. dyr. Wilkoszewski, w imieniu młodzieży szkolnej wygłosił przemówienie uczeń 8. klasy. Po złożeniu wizyty dyrektorowi gimnazjum, Arcypasterz był jeszcze na lekcjach religii księży F. Barańskiego i W. Rostkowskiego¹²⁹.

124 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1932, s. 396.

125 *J. Em. Arcypasterz w Sandomierzu*, WAW 1932, s. 400.

126 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1932, s. 396.

127 Tamże.

128 Tamże.

129 Tamże.

12 października, w środę, o godz. 11, Jego Eminencja udzielił audiencji ks. wiceministrowi B. Żongolłowiczowi¹³⁰.

13 października, w czwartek, o godz. 11.30 przed południem, złożyli wizytę Jego Arcypasterzowi pp. Ujejski, rektor Uniwersytetu Warszawskiego, rektor Politechniki, i J. Sosnowski, rektor Wyższej Szkoły Gospodarstwa Wiejskiego¹³¹.

15 października, w sobotę, o godz. 11, Jego Eminencja przyjął u siebie p. Jaroszewicza, Komisarza Rządu na m. Warszawę. O godz. 12 w południe, Jego Eminencja złożył wizytę p. Ujejskiemu, rektorowi Uniwersytetu Warszawskiego. Po południu, o godz. 15 Jego Eminencji Arcypasterzowi złożył wizytę p. Pusta, nowo mianowany poseł estoński w Warszawie¹³².

19 października, w środę, o godz. 16, Jego Eminencja był na zebraniu warszawskich księży proboszczów, które odbyło się u ks. Antoniego Hlonda, proboszcza parafii Serca Jezusowego na Pradze¹³³.

20 października, w czwartek, o godz. 8, Jego Eminencja odprawił, z okazji rozpoczęcia roku szkolnego akademickiego, Mszę Świętą w kaplicy Konwiktu Teologicznego, po czym wygłosił do księży studentów przemówienie. Po Mszy rektor Konwikt, ks. Jan Weismann, przedstawił Arcypasterzowi księży akademików, a dziekan Wydziału Teologicznego, ks. Józef Bromski podziękował Jego Eminencji ks. kardynałowi za pamięć i opiekę nad Wydziałem Teologicznym Uniwersytetu Warszawskiego¹³⁴.

21 października, w piątek, o godz. 8, Jego Eminencja poświęcił kaplicę w nowo wybudowanym Domu Zgromadzenia Sióstr Urszulanek przy ul. Gęstej na Powiślu oraz odprawił tam Mszę Świętą, po której przemówił do studentek mieszkających w internacie sióstr urszulanek¹³⁵.

23 października, w niedzielę, o godz. 10, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kaplicy Instytutu Głuchoniemych i Ociemniałych w Warszawie, a następnie udzielił Sakramentu Bierzmowania przeszło 100 głuchoniemym i ociemniałym, po czym wygłosił do nich dłuższe przemówienie, tłumaczone dla głuchoniemych przez miejscowego prefekta ks. J. Kuczyńskiego¹³⁶.

24 października, w poniedziałek, o godz. 8.30, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kaplicy sióstr magdalenek przy ul. Żytnej. Tego samego dnia ks. kardynał przyjął p. Bastianiniego, ambasadora włoskiego w Warszawie¹³⁷.

25 października, we wtorek, o godz. 16, Jego Eminencja złożył rewizytę przyjętemu u siebie poprzedniego dnia ambasadorowi włoskiemu¹³⁸.

130 Tamże.

131 Tamże.

132 Tamże.

133 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1932, s. 447.

134 Tamże.

135 Tamże, s. 447–448.

136 Tamże.

137 Tamże.

138 Tamże.

26 października, w środę, Jego Eminencja przewodniczył obradom Komisji Prawnej Episkopatu Polski, w której uczestniczyli: Prymas Hlond, arcybiskupi: Teodorowicz, Sapieha, Twardowski i Jałbrzykowski oraz biskupi: Przeździecki i Łukomski. Komisja przygotowała materiał dla ogólnej Konferencji Episkopatu oraz rozpatrzyła aktualne kwestie z dziedziny religijnej i kościelnej¹³⁹.

27 października, w czwartek, o godz. 10, Jego Eminencja odbył konferencję z członkami Rady i Zarządu dóbr Potulice, podarowanych prze śp. hr. Aniełę Potulicką Uniwersytetowi Lubelskiemu¹⁴⁰.

28 października, w piątek, o godz. 13, Jego Eminencja przyjął ks. wiceministra B. Żongolłowicza¹⁴¹.

30 października, w niedzielę, o godz. 10.30, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kościele św. Anny, na intencję uczestników ogólnopolskiego zjazdu studentów sodalistów. Tego samego dnia Arcypasterz był na akademii w sali Rady Miejskiej, urządzonej ku czci Chrystusa Króla¹⁴².

4 listopada, w piątek, o godz. 13, Jego Eminencja był na sesji Kapituły Orderu Orła Białego, która odbyła się w Zamku Królewskim pod przewodnictwem Prezydenta Rzeczypospolitej i na której Jego Eminencja przyjął urząd kanclerza Kapituły tegoż Orderu. Tego samego dnia, o godz. 16, ks. kardynał obejrzał, w towarzystwie Jego Ekscelencji ks. biskupa Galla kościół św. Jerzego w Cytadeli¹⁴³.

5 listopada, w sobotę, o godz. 10, Jego Eminencja, wspólnie z Jego Ekscelencją biskupem H. Przeździeckim pojechał z odwiedzinami do pasterza diecezji łomżyńskiej. Tego samego dnia Najdostojniejsi Pasterze zwiedzili w Łomży Seminarium Duchowne, klasztor oo. kapucynów oraz kościół panien benedyktynek, podziwiając przepiękną grootę lurdzką ze statua Matki Boskiej¹⁴⁴.

6 listopada, w niedzielę, w drugim dniu swej bytności w Łomży, goście z Warszawy wzięli udział w uroczystej akademii urządzonej staraniem diecezjalnego instytutu Akcji Katolickiej w nowo wybudowanym Domu tej formacji. Olbrzymia sala, na dwa tysiące osób, nie mogła pomieścić zebranych. Na widowni, pięknie udekorowanej stawiły się poczty organizacji katolickich ze sztandarami. W łoży wysłanej purpurą zasiedli Dostojni Goście w towarzystwie księdza biskupa ordynariusza i biskupa sufragana. Po odegranej fanfarze powitał Dostojnych Gości inż. Konarski, wznosząc okrzyk na ich cześć, po czym rejent Kurcjuś wygłosił odczyt o hierarchii kościelnej i znaczeniu kardynałów w Kościele katolickim. W odpowiedzi na powitanie zabrał głos Jego Eminencja ks. kardynał, wyrażając swój podziw i radość z powodu tak pięknego rozwoju Akcji Katolickiej na terenie diecezji łomżyńskiej oraz zachęcając wszystkich katolików do skupienia się pod jej sztandarami.

139 Tamże

140 Tamże.

141 Tamże.

142 Tamże.

143 Tamże.

144 Tamże.

Po części wokalnno-muzycznej, ks. kardynał udzielił błogosławieństwa. Akademia pozostawiła na zebranych niezatarte wrażenie. Odjeżdżających Dostojnych Pasterzy ludność żegnała owacyjnie¹⁴⁵.

7 listopada, w poniedziałek, Jego Eminencja powrócił z Łomży do Warszawy¹⁴⁶.

11 listopada, w piątek, o godz. 10, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w katedrze św. Jana, z okazji przypadającej rocznicy odzyskania niepodległości¹⁴⁷.

12 listopada, w sobotę, o godz. 15.30, Jego Eminencja był w sali Rady Miejskiej na akademii urządzonej przez księży prefektów ku czci św. Stanisława Kostki¹⁴⁸.

13 listopada, w niedzielę, o godz. 10.30, Jego Eminencja odprawił sumę pontyfikalną w kościele św. Krzyża w Warszawie, z okazji przypadającej w tym dniu 250. rocznicy położenia kamienia węgielnego pod budowę tej świątyni¹⁴⁹.

15 listopada, we wtorek, o godz. 10, Jego Eminencja odprawił w katedrze Mszę Świętą za duszę śp. Henryka Sienkiewicza¹⁵⁰.

19 listopada, w sobotę, o godz. 8.30, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kaplicy szpitala sióstr elżbietanek na Mokotowie¹⁵¹.

20 listopada, w niedzielę, o godz. 17, Jego Eminencja był na akademii, urządzonej w sali Rady Miejskiej z okazji 35-letniej działalności społecznej p. Koralewskiego, prezesa Związku „Caritas”¹⁵².

22, 23 i 24 listopada, we wtorek, w środę i w czwartek, Jego Eminencja przewodniczył plenarnej konferencji Episkopatu Polski, która odbyła się w pałacu arcybiskupim¹⁵³.

24 listopada, w czwartek, o godz. 19, Jego Eminencja był na zebraniu członków Koła „Jedności Katolickiej”, które odbyło się w mieszkaniu ks. prałata Poskrobki¹⁵⁴.

25 listopada, w piątek, o godz. 11.30, Jego Eminencja był na zebraniu Towarzystwa Naukowego¹⁵⁵.

26 listopada, w sobotę, Jego Eminencja odprawił w kościele św. Barbary żałobne nabożeństwo za duszę śp. Fortunata Ździechowskiego. Tego samego dnia, o godz. 15.30, Arcypasterz był na miejscu budowy nowego kościoła św. Teresy na Powiślu¹⁵⁶.

27 listopada, w niedzielę, o godz. 20, Jego Eminencja był na wieczorze,

145 *Z pobytu J. Em. Arcypasterza w Łomży*, WAW 1932, s. 449–450.

146 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1932, s. 448.

147 Tamże.

148 Tamże.

149 Tamże.

150 Tamże.

151 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1932, s. 491.

152 Tamże.

153 Tamże, s. 492.

154 Tamże.

155 Tamże.

156 Tamże.

urządzonym w sali Rady Miejskiej przez Stowarzyszenie Młodzieży Polskiej parafii św. Trójcy w Warszawie, ku czci Henryka Sienkiewicza¹⁵⁷.

29 listopada, we wtorek, o godz. 12 w południe, Jego Eminencja był na Uniwersytecie Warszawskim, na wykładzie nowego profesora historii Kościoła, ks. Obertyńskiego. Tego samego dnia Arcypasterz był na zebraniu księży proboszczów warszawskich, które odbyło się w mieszkaniu ks. prał. Popławskiego¹⁵⁸.

30 listopada, w środę, o godz. 10, Jego Eminencja przyjął p. Grubera, prezesa PKO. Tego samego dnia, o godz. 12.30, Jego Eminencja był w Sejmie u marszałka Świtalskiego w sprawie budowy wotywnego kościoła pw. Opatrzności Bożej¹⁵⁹.

Pod koniec listopada 1932 roku Jego Eminencja otrzymał – za pośrednictwem ks. kardynała Sekretarza Stanu – list od Ojca Świętego, będący odpowiedzią na adres księży biskupów polskich, wysłany z obradującej w dniach 22–24 listopada Konferencji Episkopatu Polski, poświęconej szeregowi spraw dotyczących się w pierwszym rzędzie wiary i obyczajów, życia kościelnego, wychowania młodzieży i dzieł miłosierdzia. W liście zaadresowanym do Arcypasterza, Ojciec Święty wyraził m. in. swą żywą radość z powodu głębokiej troski pasterskiej o dusze wiernych w Polsce, dał wyraz zadowoleniu, że biskupi polscy wystąpili w obronie wychowania młodzieży na zasadach Chrystusowych; zauważył też widoczne postępy Akcji Katolickiej w Polsce, zachęcając do dalszych na tym polu wysiłków.

1 grudnia, w czwartek, o godz. 20, Jego Eminencja był w sali Theologicum na rozpoczęciu tygodnia filozoficzno-religijnego i wysłuchał przemówienia Jego Ekscelencji ks. biskupa Szlagowskiego oraz odczytu ks. prof. Chojnackiego pt. *Człowiek jako całość materialno-duchowa*¹⁶⁰.

2 grudnia, w piątek, o godz. 20, Jego Eminencja był na odczycie prof. O. Haleckiego, który przemawiał na temat: *Wartości tradycyjne a nowe badania polsko-francuskiej współpracy kulturalnej*¹⁶¹.

3 grudnia, w sobotę, o godz. 12 w południe, Jego Eminencja był na wystawie obrazów w Zachęcie Sztuk Pięknych¹⁶².

9 grudnia, w piątek, o godz. 20, Jego Eminencja był na zebraniu dyskusyjnym, urządzone w sali Theologicum przez Związek Polskiej Inteligencji Katolickiej, na którym prof. Oskar Halecki wygłosił referat pt. *Stosunek katolików do Ligi Narodów*¹⁶³.

157 Tamże.

158 Tamże.

159 Tamże.

160 Tamże.

161 Tamże.

162 Tamże.

163 Tamże.

10 grudnia, w sobotę, o godz. 15, Jego Eminencja przyjął u siebie w pałacu p. Hoffingera, posła austriackiego w Warszawie¹⁶⁴.

11 grudnia, w niedzielę, o godz. 12.30, Jego Eminencja poświęcił siedzibę Stowarzyszenia Kupców Polskich przy ul. Zielnej 50, po czym, z okazji odbytej ceremonii i przypadającego 25-lecia istnienia tej organizacji, przemówił do zebranych, błogosławiąc handlowi polskiemu oraz życząc dalszej owocnej pracy nad konsolidacją naszego stanu kupieckiego. Tego samego dnia, o godz. 17, Jego Eminencja wraz z Jego Ekscelencją ks. biskupem Gallem był na walnym zebraniu członków Towarzystwa św. Wincentego à Paulo, które odbyło się w gimnazjum św. Stanisława Kostki¹⁶⁵.

12 grudnia, w poniedziałek, o godz. 16, Jego Eminencja złożył rewizytę p. Hoffingerowi, posłowi austriackiemu w Warszawie¹⁶⁶.

13 grudnia, we wtorek, o godz. 12 w południe, Jego Eminencja przyjął p. Boenera, ministra poczt i telegrafów¹⁶⁷.

16 grudnia, w piątek, o godz. 10, Jego Eminencja odprawił w katedrze św. Jana nabożeństwo żałobne za duszę śp. Gabriela Narutowicza, pierwszego Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej¹⁶⁸. Tego samego dnia o godz. 18.30, Jego Eminencja był na zebraniu pisarzy katolickich, które odbyło się w lokalu Polskiej Katolickiej Agencji Prasowej¹⁶⁹.

18 grudnia, w niedzielę, o godz. 12 w południe, Jego Eminencja dokonał poświęcenia nowego gmachu PKO, po czym wygłosił do zebranych okolicznościowe przemówienie¹⁷⁰.

24 grudnia, w sobotę, o godz. 9, Jego Eminencja odprawił w kościele św. Karola Boromeusza na Powązkach żałobne nabożeństwo za duszę śp. Marii Ossowskiej. Tego samego dnia o godz. 12 w południe, Jego Eminencja przyjął życzenia świąteczne od duchowieństwa, w imieniu którego przemówił Jego Ekscelencja ks. biskup Szlagowski. Z kolei o północy, Jego Eminencja odprawił w katedrze Mszę Świętą – pasterkę¹⁷¹.

26 grudnia, w poniedziałek, w drugi dzień świąt Bożego Narodzenia, o godz. 8.30, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kaplicy sióstr zmartwychwstanek na Żoliborzu, po czym wygłosił tam naukę¹⁷².

164 Tamże.

165 Tamże.

166 Tamże, s. 493.

167 Tamże.

168 Tamże.

169 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1933, s. 44.

170 Tamże.

171 Tamże.

172 Tamże.

1933

1 stycznia, w niedzielę, o godz. 11.18, Jego Eminencja złożył noworoczne życzenia Prezydentowi Rzeczypospolitej. Tego samego dnia od godz. 15 do 17, Jego Eminencja przyjmował życzenia noworoczne od osób świeckich¹.

8 stycznia, w niedzielę, o godz. 8.30, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kaplicy siostr nazaretanek przy ul. Czerniakowskiej².

11 stycznia, w środę, o godz. 18, Jego Eminencja był na zebraniu członkiń Katolickiego Związku Polek³.

13 stycznia, w piątek, o godz. 8.30, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kaplicy siostr Zmartwychwstania Pańskiego, po czym uczestniczył w uroczystości zamknięcia czwartego kursu przeszkolenia dla siostr prowadzących ochronki, zorganizowanego przez Związek Archidiecezjalny „Caritas”, podczas którego w dłuższym przemówieniu zaznaczył konieczność postępu w dziedzinie wychowania przedszkolnego⁴.

16 stycznia, w poniedziałek, godz. 12, Jego Eminencja był w Uniwersytecie Warszawskim na wykładzie ks. E. Dąbrowskiego⁵.

17 stycznia, we wtorek, Jego Eminencja był w Seminarium Duchownym na egzaminach alumnów⁶.

18 stycznia, w środę, o godz. 8.30, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kaplicy Zakładu św. Józefa na Sielcach⁷.

22 stycznia, w niedzielę, o godz. 10, Jego Eminencja odprawił w katedrze Mszę Świętą ku czci śp. Wandy Malczewskiej. Tego samego dnia, o godz. 12 w południe Arcypasterz przyjął ks. wiceministra B. Żongołłowicza, zaś o godz. 15 Jego Eminencja był w Filharmonii na akademii ku czci śp. Wandy Malczewskiej⁸.

23 stycznia, w poniedziałek, o godz. 10, Jego Eminencja uczestniczył w sesji w sprawie Uniwersytetu Lubelskiego. Tego samego dnia, o godz. 16, Arcypasterz był w Seminarium Duchownym na rozpoczęciu kursu Akcji Katolickiej dla alumnów⁹.

24 stycznia, we wtorek, o godz. 16, Jego Eminencja był na sesji w Seminarium Duchownym¹⁰.

25 stycznia, w środę, o godz. 12 w południe, Jego Eminencja był w Sejmie na sesji w sprawie budowy nowego kościoła Opatrzności Bożej¹¹.

1 Tamże.

2 Tamże.

3 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1933, s. 84.

4 Tamże.

5 Tamże.

6 Tamże.

7 Tamże.

8 Tamże.

9 Tamże.

10 Tamże.

11 Tamże.

27 stycznia, w piątek, Jego Eminencja zamknął – zorganizowany z jego polecenia dla alumnów Seminarium Metropolitalnego – kurs pracy społecznej, zachęcając młodzież duchowną do gorliwej pracy w Akcji Katolickiej dla dobra Kościoła i Państwa¹².

31 stycznia, we wtorek, o godz. 11, Jego Eminencja przewodniczył zebraniu księży dziekanów z całej Archidiecezji. Tego samego dnia Arcypasterz był na dorocznym zebraniu członków Towarzystwa Oszczędności i Pomocy dla Rzymsko-Katolickiego Duchowieństwa Archidiecezji Warszawskiej¹³.

4 lutego, w sobotę, o godz. 17, Jego Eminencja był na jasełkach, które przedstawiono w sali, znajdującej się pod Bazyliką Serca Jezusowego na Pradze¹⁴.

5 lutego, w niedzielę, o godz. 10, Jego Eminencja odprawił w kościele św. Krzyża Mszę Świętą na intencję pokoju na świecie¹⁵.

9 lutego, w czwartek, o godz. 16, Jego Eminencja był na zebraniu księży proboszczów warszawskich, które odbyło się w mieszkaniu ks. prał. A. Fajęckiego¹⁶.

11 lutego, w sobotę, o godz. 11.45, Jego Eminencja udzielił audiencji uczestnikom kursu katechetycznego, który odbył się w Warszawie¹⁷.

12 lutego, w niedzielę, o godz. 10, Jego Eminencja odprawił w katedrze uroczyste nabożeństwo z okazji rocznicy koronacji Ojca Świętego¹⁸. Tego samego dnia, o godz. 17, Jego Eminencja był w Seminarium Metropolitalnym na akademii papieskiej¹⁹.

17 lutego, w piątek, o godz. 16, Jego Eminencja był na sesji w Konwiktie Teologicznym²⁰.

19 lutego, w niedzielę, o godz. 9, Jego Eminencja poświęcił kaplicę w gimnazjum Towarzystwa Przyszłości i odprawił tam Mszę Świętą oraz udzielił Sakramentu Bierzmowania i wygłosił przemówienie²¹.

20 lutego, w poniedziałek, o godz. 18, Jego Eminencja odbył konferencję z członkami Consilium Vigilantiae²².

21 lutego, we wtorek, o godz. 18, Jego Eminencja był na zebraniu sprawozdawczym z działalności Akcji Katolickiej w Archidiecezji Warszawskiej w roku 1933, które odbyło się w sali parafialnej przy kościele św. Antoniego. Arcypasterz z zainteresowaniem wysłuchał sprawozdań i głosów w dyskusji, a na zakończenie

12 *Kurs społeczny w seminarium duchownym*, WAW 1933, s. 87.

13 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1933, s. 85.

14 Tamże.

15 Tamże.

16 Tamże.

17 Tamże.

18 Tamże.

19 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1933, s. 119.

20 Tamże.

21 Tamże, s. 120.

22 Tamże.

przemówił, dziękując kierownikom Związku za ich pracę około ugruntowania Akcji Katolickiej na terenie Archidiecezji, wyrażając przy tym radość z jej wyników i rozwoju, po czym udzielił obecnym pasterskiego błogosławieństwa²³.

25 lutego, w sobotę, o godz. 16, w przeddzień swoich imienin, Jego Eminencja przyjął życzenia od licznie zebranego duchowieństwa z arcybiskupem Gallem i biskupem Szlagowskim. W imieniu zebranych wygłosił przemówienie Jego Ekscelencja ks. biskup Szlagowski. W odpowiedzi Jego Eminencja podziękował duchowieństwu za życzliwość i współpracę na niwie duszpasterskiej²⁴.

26 lutego, w niedzielę, o godz. 8, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w swej kaplicy, na której obecni byli alumni, bracia zakonni i zakonnice, następnie alumn Mączka, w imieniu swych kolegów, wygłosił następujące przemówienie:

„Wasza Eminencjo! W chwili, gdy zewsząd płyną do stóp Waszej Eminencji wyrazy hołdu, czci i przywiązania, a świątynie Pańskie rozbrzmiewają uroczystym *Te Deum*, i my alumni spieszymy, by u stóp Najdostojniejszego Solenizanta złożyć swe życzenia. Osobę Najdostojniejszego ks. Kardynała znaleźmy nieledwie od dzieciństwa, albowiem od najwcześniejszych lat szczepiono nam do serc tę miłość, jaką odczuwało społeczeństwo za działalność Waszej Eminencji, a zwłaszcza za słowa pociechy zawarte w odezwie z 7 października 1918 r.: «Wielka godzina, na którą cały naród polski czekał z upragnieniem, już wybiła. Zbliży się pokój, a wraz z nim ziszczenie nigdy nieprzedawnionych dążeń narodu polskiego do zupełnej wolności. Spojrzał Bóg na ucisk swojego ludu w niewoli i oddał nam wolną, niezależną i zjednoczoną ziemię ojców naszych». Upłynął szereg lat, z dzieci staliśmy się młodzieżą duchowną, stanęły przed nami nowe zadania. Zdajemy sobie sprawę, że głównym celem naszego pobytu w Seminarium – to wyrobienie w sobie świętości życia i osiągnięcie gruntownej wiedzy. Kościół św. sobie życzy – Ojczyzna spodziewa się, że wniesiemy do społeczeństwa pierwiastek wyższy, nadprzyrodzony, ducha zgody i miłości Chrystusowej. Rozumiemy naszych przełożonych, gdy szczerpią i rozwijają w sercach naszych miłość synowską ku Najdostojniejszemu naszemu Arcypasterzowi i Stolicy Apostolskiej. To podstawa, na której opierać się będziemy. Z tej zaś miłości synowskiej rodzi się ukochanie tego, co Waszej Eminencji jest szczególnie drogie, a mianowicie Akcji Katolickiej i działalności dobroczynnej. Staraniom Waszej Eminencji przypisać należy, że objęła już ona całą Archidiecezję. Ile zaś ta działalność rodzi dobrego, ile łez osusza – to wie tylko Bóg i te szeregi nędzarzy. uświadamiamy sobie również, jak drogą jest dla Waszej Eminencji sprawa zjednoczenia Kościołów, jak Wasza Eminencja troszczy się i zabiega, żeby ten ruch nie zszedł na błędne drogi: wszak chodzi o zbawienie milionów dusz

23 Tamże; *Zebranie Sprawozdawcze Akcji Katolickiej Archidiecezji Warszawskiej*, WAW 1933, s. 120–121.

24 *Z dnia imienin Najdostojniejszego Arcypasterza*, WAW 1933, s. 121–122; *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1933, s. 120.

i o dobro ukochanej naszej Ojczyzny. Za to wszystko, my alumni, wyrażamy Waszej Eminencji cześć i miłość. Oby Najłaskawszy Pan błogosławił Najdostojniejszemu Arcypasterzowi w Jego trudach i przedsięwzięciach, o co ze swej strony zawsze modlić się będziemy²⁵. Przemówił też Arcypasterz. Tego samego dnia, od godz. 15 do 18, Jego Eminencja przyjmował życzenia od osób świeckich²⁶.

28 lutego, we wtorek, o godz. 8, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kościele sióstr Sakramentek²⁷.

1 marca, w środę Jego Eminencja był u ministra Pierackiego i ministra Jędrzejewicza²⁸.

5 marca, w niedzielę, o godz. 18, Jego Eminencja był w Ratuszu na akademii papieskiej, którą swoją obecnością zaszczylił też: Prezydent Rzeczypospolitej, arcybiskupi Ropp i Gall, biskupi Przeździecki i Szlagowski, premier Prystor, marszałek Raczkiewicz, ministrowie Pieracki, Jędrzejewicz i Zarzycki, wiceministrowie oraz wyżsi urzędnicy. Licznie reprezentowany był korpus dyplomatyczny, przez m. in. ambasadorów Francji i Italii oraz posłów Czechosłowacji, Rumunii, Jugosławii, Bułgarii. Stolicę Apostolską reprezentował Jego Ekscelencja nuncjusz Marmaggi. Z ramienia zarządu miasta był obecny prezydent Słomiński. Byli również generałowie Olszewski, Konarzewski, jako reprezentant marszałka Piłsudskiego, Jamuszkiewicz, Szpakowski i szambelani papiescy. Zgromadzeni z ks. kardynałem na czele skierowali do Ojca Świętego okolicznościowy adres hołdowniczy, wyrażając z okazji jedenastej rocznicy jego koronacji uczucia miłości synowskiej, żywione względem niego przez ludność Warszawy. Ojciec Święty, w odpowiedzi zaadresowanej do kard. Kakowskiego, a przedłożonej przez kard. Eugeniusza Pacelliego, wyrażając swoje podziękowanie za ujmującą treść adresu, przesłał Arcypasterzowi Warszawy, bezpośrednim zastępcą jego na urzędzie pasterskim, innym osobom, podpisanym na adresie oraz wszystkim wiernym Archidiecezji swoje specjalne błogosławieństwo apostolskie²⁹.

7 marca, we wtorek, o godz. 10, Jego Eminencja był w Seminarium Metropolitalnym na dyspucie, jaka odbyła się tam z okazji uroczystości św. Tomasza z Akwinu. Zamknięciem jej był głos Jego Eminencji wyrażający radość z powodu opracowania tematu w duchu tomistycznym oraz apostolskie błogosławieństwo udzielone przez ks. nuncjusza³⁰.

8 marca, w środę, o godz. 16, Jego Eminencja wyjechał do Rzymu³¹.

9 kwietnia, w niedzielę, o godz. 13, Jego Eminencja powrócił z Rzymu do Warszawy³².

25 *Z dnia imienin Najdostojniejszego Arcypasterza*, WAW 1933, s. 121–122.

26 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1933, s. 120.

27 Tamże.

28 Tamże.

29 Tamże; *Akademia ku czci Ojca św. w sali Rady Miejskiej*, WAW 1933, s. 122–123.

30 *Z Seminarium Metropolitalnego w Warszawie*, WAW 1933, s. 124; *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1933, s. 120.

31 Tamże.

32 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1933, s. 192.

12 kwietnia, w środę, o godz. 13, Jego Eminencja był u ministra Pierackiego³³.

13 kwietnia, w Wielki Czwartek, Jego Eminencja odprawił w katedrze św. Jana nabożeństwo wielkoczwartkowe³⁴.

14 kwietnia, w Wielki Piątek, Jego Eminencja był w katedrze na nabożeństwie wielkopiątkowym³⁵.

15 kwietnia, w Wielką Sobotę, Jego Eminencja był w katedrze na nabożeństwie wielkosobotnim. Tego samego dnia o godz. 20, Jego Eminencja odprawił w katedrze nabożeństwo rezurekcyjne³⁶.

16 kwietnia, w Niedzielę Wielkanocną, Jego Eminencja odprawił sumę w katedrze św. Jana³⁷.

20 kwietnia, w czwartek, Jego Eminencja przewodniczył na sesji Komisji Prawnej Episkopatu³⁸.

25 kwietnia, we wtorek, o godz. 8, Jego Eminencja w towarzystwie ks. Remigiusza Dąbrowskiego, wyjechał do Tuchowa na pogrzeb śp. abpa Wałęgi, zatrzymując się po drodze u bpa Łosińskiego w Kielcach³⁹.

27 kwietnia, w czwartek, o godz. 13, Jego Eminencja powrócił z Tuchowa do Warszawy, zatrzymując się po drodze u bpa Łosińskiego w Kielcach⁴⁰.

29 kwietnia, w sobotę, o godz. 19, Jego Eminencja poświęcił w kościele księży salezjanów w Warszawie, przy ul. ks. Siemca, figurę bł. ks. Bosko⁴¹.

30 kwietnia, w niedzielę, o godz. 8.30, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kaplicy szpitala siostr elżbietanek na Mokotowie. Tego samego dnia, o godz. 17, Jego Eminencja był na zebraniu Stowarzyszenia Pań św. Wincentego à Paulo w Theologicum, gdzie wygłosił przemówienie na temat akcji charytatywnej⁴².

1 maja, w poniedziałek, o godz. 8.30, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kaplicy siostr magdalenek przy ul. Żytniej⁴³.

3 maja, w środę, o godz. 10, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w katedrze św. Jana z okazji święta narodowego⁴⁴.

5 maja, w piątek, o godz. 12 w południe, Jego Eminencja wyjechał do Wilanowa, aby obejrzeć wystawę pamiątek po królu Janie Sobieskim⁴⁵.

33 Tamże.

34 Tamże.

35 Tamże.

36 Tamże.

37 Tamże.

38 Tamże.

39 Tamże.

40 Tamże.

41 Tamże.

42 Tamże.

43 Tamże.

44 Tamże.

45 Tamże.

6, 7, 8 i 9 maja, od soboty do wtorku, Jego Eminencja wizytował parafię św. Stanisława na Woli w Warszawie. Wizytacja rozpoczęła się 6 maja o godz. 17.30, kiedy to przed bramą triumfalną witał Jego Eminencję, w imieniu parafian, dyr. Józef Zaporski. Następnie, po wysłuchaniu sprawozdania proboszcza ks. Popławskiego o stanie parafii, Arcypasterz wygłosił dłuższą naukę, zachęcając słuchaczy do posłuszeństwa Kościołowi Świętemu, który dusze swoich wyznawców przekształca, uszlachetnia i umoralnia, czego dowodem jest Woła, którą kiedyś słusznie nazywano „krwawą”, a obecnie, dzięki utworzeniu nowych parafii, obyczaję tego osławionego niegdyś przedmieścia stolicy znacznie zmieniły się na lepsze. Po nauce Jego Eminencja odprawił procesję za zmarłych i udzielił Sakramentu Bierzmowania, do którego przystąpiło, w czasie całej wizytacji, 739 osób⁴⁶.

7 maja, w niedzielę, w drugim dniu wizytacji pasterskiej, Jego Eminencja obejrzał świątynię, ołtarze, zakrystię, po czym odprawił dla młodzieży szkolnej Mszę Świętą. Był także obecny na sumie, po której udzielił wiernym błogosławieństwa i 200 dni odpustu. Po południu tego dnia Jego Eminencja udał się do lokalu Oddziału Katolickiego Związku „Caritas” przy ul. Karolkowej 51. Następnie Jego Eminencja Arcypasterz zwiedził szpital św. Stanisława na Woli, znajdujący się na terenie parafii św. Stanisława. Tego dnia, tj. 7 maja upłynęło 20 lat od dnia, w którym papież, Pius X mianował ks. prałata Aleksandra Kakowskiego, ówczesnego rektora Akademii Duchownej w Petersburgu, Arcybiskupem Metropolity Warszawskim. Z tej okazji we wszystkich kościołach Archidiecezji zostało odprawione uroczyste *Te Deum*. Natomiast redakcja „Wiadomości Archidiecezjalnych Warszawskich”, pisząc o rocznicy tej prekonizacji m. in. podkreśliła, że „Dwadzieścia lat pasterzowania Jego Eminencji stanowi bogatą kartę w historii Kościoła katolickiego w Polsce. Na okres ten złożyły się doniosła praca i wysiłki Arcypasterza Warszawskiego w okresie niewoli, w czasie wielkiej wojny i okupacji niemieckiej, budowy zrębów niepodległej Ojczyzny, wreszcie w okresie piętnastu lat odrodzonej Polski”.

8 maja, w poniedziałek, w trzecim dniu pasterskiego wizytowania parafii św. Stanisława na warszawskiej Woli, Jego Eminencja odprawił o godz. 8 rano Mszę Świętą w kościele parafialnym, na której była obecna młodzież z gimnazjum miejskiego im. gen. Sowińskiego⁴⁷ natomiast o godz. 17, Jego Eminencja przyjął u siebie ministra Pierackiego⁴⁸.

9 maja, we wtorek, w dniu zakończenia wizytacji, Arcypasterz zwiedził schronisko miejskie oraz I gimnazjum miejskie im. gen. Sowińskiego, gdzie witany był przemówieniami Tadeusza Wiwatowskiego (ucznia), E. Łozińskiego (dyrektora szkoły) i ministra Kühna. Odpowiadając, Arcypasterz wyraził uznanie dla pracy personelu nauczycielskiego i koła opieki rodzicielskiej oraz zachęcił uczniów do gorliwej pracy nad wyrobieniem charakteru, wzbogaceniem umysłu, by w przyszłości mogli z pożytkiem pracować dla dobra Kościoła i Ojczyzny. Następnie Eminencja

46 Tamże.

47 Tamże; *Wizytacja kanoniczna parafii św. Stanisława na Woli*, WAW 1933, s. 194–195.

48 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1933, s. 192.

przeszedł do klasy II, gdzie był na lekcji ks. K. Wasiaka. Na koniec zwiedził istniejące obok gimnazjum przedszkole i na tym zakończył wizytację parafii, żegnany przez personel nauczycielski, koło rodzicielskie, młodzież gimnazjalną i działwę z przedszkola⁴⁹.

10 maja, w środę, o godz. 12 w południe, Jego Eminencja złożył życzenia prezydentowi Mościckiemu, z racji ponownego wyboru na stanowisko Prezydenta Rzeczypospolitej⁵⁰.

13 maja, w sobotę, o godz. 11, Jego Eminencja przyjął u siebie p. ministra Nakoniecznikoff-Klukowskiego⁵¹. Tego samego dnia, o godz. 17, Arcypasterz przybył do Czerniakowa na wizytację kanoniczną parafii św. Bonifacego, którą w grudniu 1929 roku powierzył do czasowego zarządu ojcom zmartwychwstańcom. Na przyjazd Arcypasterza oczekiwała przed kościołem wielka rzesza wiernych oraz liczne delegacje działwy szkolnej. W imieniu parafian powitał Jego Eminencję dr Michał Jędrzejewski. Wobec szczupłości świątyni parafialnej uroczystość ta odbyła się na cmentarzu kościelnym, gdzie urządzono ołtarz, tron i ambonę. Jego Eminencja – odpowiadając na sprawozdawcze przemówienie proboszcza ks. Kazimierza Wójcika – wygłosił do wiernych dłuższą naukę o konieczności trzymania się wiary świętej, która uczyni ich odpornym na wszystkie zasadzki nieprzyjaciół, zwykle w większej liczbie grasujących na przedmieściach. Po nauce i procesji za zmarłych, Arcypasterz udzielił Sakramentu Bierzmowania, do którego w czasie wizytacji przystąpiło 584 osób⁵².

14 maja, w drugim dniu wizytacji, tj. w niedzielę IV po Wielkiejnocy, a zarazem w uroczystość św. Bonifacego, patrona parafii, Jego Eminencja obejrzał kościół i zakrystię, udzielił Sakramentu Bierzmowania i odprawił Mszę Świętą dla młodzieży szkolnej. Następnie przyjął na plebanii personel nauczycielski szkół powszechnych, w imieniu którego przemówiła p. Maria Olszewska. Pożegnawszy nauczycielstwo, przeszedł Arcypasterz do sali Akcji Katolickiej, gdzie złożyli *homagium* i wygłosili odpowiednie przemówienia: Konstanty Nowaczek, Franciszek Piasecki, Helena Pawłowiczowa, Bronisława Grosicka, Maria Jasińska, Wiktoria Banasiakowa i Maria Colówna. Podziękowawszy przedstawicielom Akcji Katolickiej za dokonaną pracę i zachęciwszy ich do dalszej, udzielił im ks. kardynał pasterskiego błogosławieństwa. Potem udał się do kancelarii parafialnej i sprawdził akta stanu cywilnego oraz inne księgi parafialne. Następnie był obecny na sumie, po której udzielił ludowi błogosławieństwa i 200 dni odpustu. Po południu Arcypasterz zwiedził I Szkołę Wychowawczyń Domowych przy ul. Czerniakowskiej 47 oraz Zakład Wychowawczo-Zawodowy dla chłopców im. Mirosława Rago przy ul. Jedwabniczej 3, prowadzony przez braci dolorystów. W trzecim dniu wizytacji, tj. 15 maja, w poniedziałek, Jego Eminencja Arcypasterz odprawił Mszę Świętą w kaplicy Zakładu

49 *Wizytacja kanoniczna parafii św. Stanisława na Woli*, WAW 1933, s. 194–195.

50 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1933, s. 192.

51 Tamże.

52 Tamże.

„Opatrzności Bożej” przy ul. Chełmskiej 19, po czym zwiedził ten zakład i istniejącą obok szkołę powszechną. Powitany tam przez nauczycielstwo i młodzież, wygłosił do uczniów przemówienie, a potem był obecny na lekcji religii prowadzonej przez p. Jadwigę Bednarkównę i ks. Juliana Kulbarczyka. Po zwiedzeniu kaplicy, którą budują oo. zmartwychwstańcy przy ul. Chełmskiej 21, udał się Arcypasterz do Zakładu dla Paralityków przy ul. Belwederskiej 20, gdzie zakończył swą pasterską wizytę w parafii św. Bonifacego⁵³.

16 maja, we wtorek, Jego Eminencja rewizytował ministra Nakoniecznikoff-Klukowskiego⁵⁴.

18 maja, w czwartek, o godz. 18.30, Jego Eminencja przyjął u siebie sekretarzy diecezjalnych Akcji Katolickiej ze wszystkich diecezji polskich, którzy przybyli do Warszawy na zjazd⁵⁵.

19 maja, w piątek, o godz. 9, Jego Eminencja odprawił w kościele sióstr Wizytek nabożeństwo żałobne za duszę ich śp. matki przełożonej⁵⁶.

20 maja, w sobotę, o godz. 17.30, Jego Eminencja przybył z trzydniową wizytą pasterską do kościoła parafialnego Matki Boskiej Zwycięskiej na Kamionku, aby dokonać tam wizytacji kanonicznej parafii Bożego Ciała. W imieniu parafian przemówienie powitalne wygłosił p. Zygmunt Lipka, natomiast historię parafii i budowy kościoła oraz stan moralny wiernych przedstawił proboszcz ks. kan. Franciszek Garncarek, nadmieniając, iż właśnie sam Arcypasterz polecił mu przystąpić do budowy kościoła parafialnego, przeznaczając na ten cel 150 tys. złotych, a w 1929 roku poświęcił fundamenty tej świątyni. Odpowiadając na powyższe przemówienie, Jego Eminencja podziękował ks. kan. Garncarkowi za wielką gorliwość, trudy i prace, okazane przy budowie świątyni i plebanii. Podziękował również parafianom za chętne składanie i zbieranie na ten cel ofiar. Zachęcił ich wreszcie, by byli gorliwymi wyznawcami naszej wiary świętej, która daje pomyślność doczesną i zbawienie po śmierci. Po nauce i procesji za zmarłych Jego Eminencja udzielił Sakramentu Bierzmowania, do którego w czasie wizytacji przystąpiło 1664 osób⁵⁷.

21 maja, w niedzielę, w drugim dniu wizytacji parafialnej, o 9 rano, Jego Eminencja zwiedził szczegółowo świątynię, ołtarze i zakrystię. Potem odprawił dla dzieci szkolnych Mszę Świętą i przyjął na plebanii nauczycielstwo szkół powszechnych. Po sumie, na której był obecny, udzielił wiernym odpustu 200 dni i papieskiego błogosławieństwa. Po południu hold Arcypasterzowi złożyły następujące organizacje działające na terenie parafii: Komitet Budowy Kościoła, Katolickie Stowarzyszenie Polek, Katolickie Stowarzyszenie Mężów, Parafialny Oddział Związku „Caritas”, członkowie opiekujący się biblioteką parafialną, Stowarzyszenie

53 *Czynności Jego Eminencji Arcypasterza* [od 9 IV do 15 V 1933 r.], WAW 1933, s. 192.; *Wizytacja kanoniczna parafii św. Bonifacego w Warszawie*, WAW 1933, s. 195–197.

54 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1933, s. 192.

55 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1933, s. 246.

56 Tamże.

57 Tamże.

Młodzieży Męskiej, Młodzieży Żeńskiej, Bractwo Różańcowe, Stowarzyszenie „Bielowe”, Stowarzyszenie Śpiewaków „Dźwięk”, Krucjata Eucharystyczna i mini-stranci.

22 maja, w poniedziałek, w ostatnim dniu wizyty pasterskiej, o godz. 9, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kaplicy księży pallotynów, która dawniej służyła za dom modlitwy mariawitom. Po Mszy Arcypasterz wygłosił dłuższą naukę do wiernych, przestrzegając ich, na przykładzie smutnej historii mariawitów, przed zgubnymi skutkami agitacji rozmaitych sekciarzy i wywrotowców społecznych. Zwiedził też ochronkę, znajdującą się w oficynie pod opieką księży pallotynów, kończąc na tym trzydniową wizytację parafii Bożego Ciała na Kamionku⁵⁸.

23 maja, we wtorek, o godz. 10, Jego Eminencja odprawił w kościele św. Krzyża w Warszawie nabożeństwo żałobne za duszę śp. ambasadora Olszowskiego⁵⁹.

24 maja, w środę, o godz. 12 w południe, Jego Eminencja był u ministra Pierackiego⁶⁰.

26 maja, w piątek, o godz. 8.30, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kaplicy sióstr szarytek przy ul. Starej⁶¹.

27 maja, w sobotę, w ramach wizytacji parafialnych, o godz. 16, Jego Eminencja ks. kardynał Kakowski przybył do kościoła parafialnego św. Michała w Warszawie. Na przybycie Najdostojniejszego Wizytatora zgromadziły się liczne delegacje szkół średnich i powszechnych ze sztandarami i tysięczne rzesze wiernych. W imieniu parafian wygłosił, w podniosłych słowach, przemówienie powitalne hr. Władysław Sołtan, prezes Polskiej Macierzy Szkolnej, b. wojewoda warszawski, sprawozdanie o stanie parafii przedstawił jej proboszcz ks. kan. Karol Bliziński. W odpowiedzi Arcypasterz zachęcał wiernych do gorliwej pracy w Akcji Katolickiej, by zniweczyć akcję bezbożników, komunistów i sekciarzy. Po nauce i procesji za zmarłych, hołd Arcypasterzowi złożyły delegacje organizacji religijnych, społecznych oraz szkół wyższych, średnich i powszechnych, istniejących w tutejszej parafii. Potem Jego Eminencja udzielił Sakramentu Bierzmowania, do którego w czasie wizytacji przystąpiło 910 osób⁶².

28 maja, w niedzielę, drugiego dnia wizytacji, Jego Eminencja obejrzał świątynię, ołtarze, zakrytą i stwierdził, że kościół jest pięknie odnowiony i czysto utrzymany. O godz. 9 odprawił, na intencję miejscowych parafian, Mszę Świętą, na której zgromadziła się dziesiątka szkolna. O godz. 11 udał się na sumę, po której udzielił wiernym błogosławieństwa pasterskiego i odpustu 200 dni. Następnie Arcypasterz pobłogosławił i rozdał chleb i posiłek, przygotowany dla 100 najuboższych parafian przez miejscowego proboszcza.

58 *Wizyta kanoniczna parafii Bożego Ciała w Warszawie*, WAW 1933, s. 246–248.

59 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*. Tamże, s. 246.

60 Tamże.

61 Tamże.

62 Tamże.

29 maja, w poniedziałek, w trzecim dniu wizytacji Arcypasterz zwiedził zakład dla ubogich dziewcząt prowadzony przez siostry franciszkanki misjonarki Maryi przy ul. Raclawickiej 14, schronisko dla paralityków w Królikarni, sierociniec Warszawskiego Towarzystwa Dobroczynności przy ul. Rakowieckiej 21 i Instytut dla Moralnie Zaniedbanych Dzieci przy ul. Puławskiej 97, założony w roku 1855 przez Ksawerego Pusłowskiego, a prowadzony obecnie przez księży michalitów. Przemówienie powitalne w tym zakładzie wygłosił ks. Antoni Sobczak, dyrektor zakładu oraz ks. Puławski, opiekun tego zakładu. W przemówieniu swym, skierowanym do wychowanków zakładu, Jego Eminencja zachęcił ich do pilnej nauki i wyrobienia charakteru, kończąc tym akcentem wizytację parafii św. Michała na Mokotowie⁶³.

30 maja, we wtorek, o godz. 14, Jego Eminencja wyjechał do Czubina, majątku należącego do Seminarium Metropolitalnego⁶⁴.

1 czerwca, w czwartek, o godz. 9.30, Jego Eminencja odprawił w kościele NMP nabożeństwo żałobne za duszę śp. Juliana Saturnina Kakowskiego⁶⁵.

3, 4 i 5 czerwca, w sobotę, niedzielę i poniedziałek, Jego Eminencja wizytował parafię Matki Boskiej Różańcowej na Bródnie w Warszawie. Do wizytowanej świątyni ks. kardynał przybył o godz. 17. W imieniu parafian Arcypasterz powitał inż. Jan Rupiński, dyrektor warsztatów kolejowych, dziękując serdecznie za przybycie i prosząc równocześnie o błogosławieństwo oraz słowa pociechy i otuchy dla parafian, wśród których wielu pozostaje bez pracy. Po uroczystym ingresie do drewnianej parafialnej świątyni i po sprawozdaniu miejscowego proboszcza ks. kan. Stefana Roguskiego o stanie parafii, dłuższą naukę do wiernych wygłosił sam Wizytator. Jego Eminencja, przypominając zgromadzonym zasługi fundatorki miejscowego kościoła, śp. Marii ks. Radziwiłłowej, zachęcał wiernych, by zawsze mocno stali przy świętej wierze naszej i by przystąpili do budowy nowego kościoła parafialnego. Po nauce i procesji żałobnej Arcypasterz udzielił Sakramentu Bierzmowania, do którego w czasie wizytacji przystąpiło 835 osób⁶⁶.

4 czerwca, w niedzielę, w drugim dniu wizytacji pasterskiej w parafii Matki Bożej Różańcowej w Warszawie, przypadającym w uroczystość Zielonych Świątek, o godz. 8.30, Jego Eminencja obejrzał szczegółowo świątynię, ołtarze i zakrystię. Potem odprawił na intencję parafian Mszę Świętą, po której nauczycielstwo miejscowych szkół powszechnych złożyło na plebanii hołd Arcypasterzowi. Po południu zaś hołd i sprawozdanie ze swej działalności złożyły następujące organizacje: Katolickie Stowarzyszenie Mężów, Katolickie Stowarzyszenie Polek, Stowarzyszenie Pań Miłosierdzia św. Wincentego à Paulo, Trzeci Zakon św. Franciszka, Oddział

63 *Wizytacja kanoniczna parafii św. Michała w Warszawie*, WAW 1933, s. 248–249; *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*. Tamże, s. 246.

64 Tamże.

65 Tamże.

66 Tamże; *Wizytacja kanoniczna parafii Matki Boskiej Różańcowej w Warszawie*, WAW 1933, s. 291–293.

Katolickiego Związku „Caritas”. Tego samego dnia Jego Eminencja udał się na akademię urządzoną na cześć Arcypasterza przez miejscowe szkoły powszechne im. Staszica i Kopernika. Przed rozpoczęciem akademii Arcypasterz poświęcił w szkole krzyż. Akademię zagał kierownik szkoły J. Poziomek, dziękując Jego Eminencji, w imieniu nauczycielstwa i diatwy szkolnej, za przybycie, oświadczając przy tym, że szkoły te prowadzone są w duchu narodowym i katolickim. W odpowiedzi na te słowa wygłosił Arcypasterz przemówienie, w którym dziękował nauczycielstwu za pracę nad wykształceniem i wychowaniem przyszłych obywateli Polski. Licznie zaś zgromadzoną młodzież szkolną zachęcał do usilnej pracy nad zdobyciem wiedzy i wyrobieniem szlachetnego charakteru, by w przyszłości była chlubą Kościoła i Ojczyzny. Na koniec udzielił nauczycielstwu i młodzieży szkolnej pasterskiego błogosławieństwa.⁶⁷

5 czerwca, w poniedziałek, w drugim dniu Zielonych Świątek, o godz. 9, Jego Eminencja ks. kardynał przybył do Annopola, zorganizowanego przez Magistrat m. Warszawy osiedla dla bezdomnych i bezrobotnych, liczącego 9800 mieszkańców. Przed bramą triumfalną powitał Jego Eminencję p. dr Wroczyński, naczelnik Wydziału Opieki Społecznej warszawskiego Magistratu i p. Antoni Chaciński, kierownik sekcji bezdomnych tegoż wydziału. Po ingresie do świątyni przemówił ks. Zimiński, dziękując Arcypasterzowi za przybycie i prosząc o dalszą opiekę nad biednymi mieszkańcami Annopola. W odpowiedzi na to Jego Eminencja ks. kardynał wygłosił przed kaplicą do tysięcznych rzesz wiernych dłuższą naukę, wyjaśniając im przyczyny współczesnego kryzysu materialnego i moralnego, przestrzegając ich, by nie słuchali agitatorów, często opłacanych przez wrogów naszego narodu. Po odprawieniu Mszy Świętej Jego Eminencja odwiedził ks. Zimińskiego, w którego mieszkaniu zarząd Stowarzyszenia „Caritas” złożył Arcypasterzowi hołd i sprawozdanie ze swej działalności. Dziękując zarządowi za pracę, ks. kardynał wręczył hr. Rottermundównie, przewodniczącej „Caritasu”, 500 złotych na potrzeby najuboższych mieszkańców Annopola. Następnie Jego Eminencja udał się do kościoła św. Wincentego à Paulo. Przed bramą cmentarną powitał Arcypasterza Dozór Cmentarzy Rzymsko-Katolickich Warszawy na czele z dziekanem warszawskim ks. prał. Leonem Kalinowskim i p. prezesem F. Karpińskim. Po przemówieniu powitalnym ks. W. Niemyskiego, rektora wizytowanego kościoła, Jego Eminencja wygłosił do licznie zebranych wiernych przemówienie, po czym odprawił procesję żałobną, objechał kareta cały teren cmentarza Bródnowskiego i zwiedził kancelarię. Kończąc wizytację parafii Matki Boskiej Różańcowej, ks. kardynał udzielił duchowieństwu, pracującemu na jej terenie, i wszystkim parafianom pasterskiego błogosławieństwa⁶⁸.

10 i 11 czerwca, w sobotę i w niedzielę, Jego Eminencja wizytował parafie na Targówku w Warszawie, której świątynia – na pamiątkę wskrzeszenia Ojczyzny – otrzymała tytuł Zmartwychwstania Pańskiego i poświęcona była w 1919 roku

67 Tamże.

68 Tamże.

przez ówczesnego nuncjusza apostolskiego w Polsce, a obecnego Ojca Świętego Piusa XI. W imieniu parafian powitał Jego Eminencję przed bramą triumfalną p. Jan Mirecki. Nawiązując do sprawozdania o stanie parafii przedstawionego przez jej proboszcza ks. E. Krocina, Jego Eminencja wyraził swą radość z odrodzenia moralnego peryferyjnej dzielnicy Warszawy, zachęcając wiernych, by zawsze stali pod sztandarem Chrystusowym i odwracali swe uszy od tych, co głoszą hasła hereetyckie lub wywrotowe. Następnie ks. kardynał odprawił procesję za zmarłych⁶⁹.

11 czerwca, w niedzielę, w drugim dniu wizytacji przypadającym w uroczystość Trójcy Przenajświętszej, Arcypasterz – zwiedziwszy świątynię – odprawił Mszę Świętą, udzielił 142 osobom Sakramentu Bierzmowania i był obecny na sumie, po której udzielił wiernym błogosławieństwa i 200 dni odpustu. Po południu, ks. kardynał wysłuchał sprawozdań, które wygłosili przedstawiciele organizacji katolickich instytucji tej parafii, zachęcając wszystkich do intensywnej pracy społecznej, by usunąć spustoszenia zarówno materialne, jak i moralne, które spowodowała ostatnia wojna światowa. Wyraził on też życzenie, by wkrótce powstała tu organizacja mężów i niewiast katolickich, które pomagałyby ks. proboszczowi w utrwalaniu zasad Chrystusowych w sercach wiernych⁷⁰.

12 czerwca, w poniedziałek, o godz. 15, Jego Eminencja przyjął u siebie p. Davignona, nowo mianowanego posła belgijskiego w Warszawie⁷¹.

15 czerwca, w czwartek, w uroczystość Bożego Ciała, Jego Eminencja celebrował w katedrze św. Jana sumę, a potem prowadził procesję⁷².

17 czerwca, w sobotę, o godz. 18, Jego Eminencja był na walnym zebraniu członków Związku „Caritas”⁷³.

19 czerwca, w poniedziałek, Jego Eminencja przewodniczył konferencji Komisji Prawnej Episkopatu. Tego samego dnia Arcypasterz odbył konferencję z członkami Rady Uniwersytetu Lubelskiego⁷⁴.

20 czerwca, we wtorek, o godz. 14, Jego Eminencja wyjechał wraz z Jego Eminencją kardynałem Hlondem do Niepokalanowa, gdzie zwiedzili klasztor i zakłady graficzne oo. franciszkanów⁷⁵.

21 czerwca, w środę, o godz. 10, Jego Eminencja odprawił w kościele św. Karola Boromeusza na Powązkach nabożeństwo żałobne za duszę śp. kanonika Alfonsa Trepkowskiego. Tego samego dnia, o godz. 16, Jego Eminencja był na sesji w Seminarium Metropolitalnym⁷⁶.

69 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1933, s. 246; *Wizytacja kanoniczna par. Zmartwychwstania Pańskiego w Warszawie*. Tamże, s. 293–294.

70 Tamże.

71 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*. Tamże, s. 246.

72 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*. Tamże, s. 290.

73 Tamże.

74 Tamże.

75 Tamże.

76 Tamże.

22 czerwca, w czwartek, o godz. 8.30, Jego Eminencja odprawił w kościele św. Antoniego w Warszawie Mszę Świętą żałobną za duszę śp. kardynała Cerrettiego. Potem był na nabożeństwie w katedrze odprawionym z okazji 20-lecia sakry biskupiej Arcypasterza. Wreszcie po południu, z tej właśnie okazji przyjął życzenia i gościł duchowieństwo archidiecezjalne⁷⁷.

23 czerwca, w piątek, o godz. 10, Jego Eminencja odprawił sumę w kościele sióstr wizytek. Tego samego dnia był na procesji, która wyszła z kościoła oo. Jezuitów⁷⁸.

24 czerwca, w sobotę, o godz. 9, Jego Eminencja był na rozdaniu matur w Seminarium Nauczycielskim Sióstr Zmartwychwstańek⁷⁹.

27 czerwca, we wtorek, po południu, Jego Eminencja obejrzał plac budowy nowego kościoła pw. św. Teresy przy ul. Tamka⁸⁰.

28 czerwca, w środę, po południu, Jego Eminencja obejrzał nowo budujący się Dom Katolicki⁸¹.

1 lipca, w sobotę, o godz. 9, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą z okazji zjazdu w Warszawie mieszkających w Polsce członków Zakonu Maltańskiego, których zaprosił do siebie po południu na herbatę⁸².

2 lipca, w niedzielę, o godz. 9.20, Jego Eminencja wyjechał do Poznania⁸³.

3 lipca, w poniedziałek, o godz. 8, Jego Eminencja wraz z kard. Hlondem wyjechali z Poznania do Potulic⁸⁴.

4 lipca, we wtorek, o godz. 15, Jego Eminencja wyjechał z Potulic do Warszawy⁸⁵.

5 lipca, w środę, o godz. 17, Jego Eminencja wyjechał na kurację do Karlsbadu⁸⁶.

7 sierpnia, w poniedziałek, o godz. 12.40, Jego Eminencja powrócił z Karlsbadu do Warszawy⁸⁷.

9 sierpnia, w środę, Jego Eminencja wyjechał do Skolimowa⁸⁸.

16 sierpnia, w środę, o godz. 19, Jego Eminencja był na rozpoczęciu rekolekcji kapłańskich w Seminarium Metropolitalnym⁸⁹.

77 Tamże.

78 Tamże.

79 Tamże.

80 Tamże.

81 Tamże.

82 Tamże.

83 Tamże.

84 Tamże.

85 Tamże.

86 Tamże.

87 Tamże.

88 Tamże.

89 Tamże.

17 sierpnia, w czwartek, o godz. 8.30, Jego Eminencja odprawił w kościele panien Wizytek Mszę Świętą na intencję uczestników wycieczki katolików francuskich do Polski. O godz. 10 tego samego dnia Jego Eminencja przyjął ich u siebie i wygłosił dłuższe przemówienie po francusku. Wreszcie, o godz. 11.30, Jego Eminencja udał się do kościoła św. Krzyża na nabożeństwo żałobne za duszę śp. posła japońskiego Franciszka Kawai⁹⁰.

18 sierpnia, w piątek, o godz. 10, Jego Eminencja był w katedrze na nabożeństwie żałobnym za duszę śp. prezydentowej Mościckiej. Potem, o godz. 10.30, udał się na Uniwersytet Warszawski, na II Zjazd Teologiczny w Warszawie, gdzie wygłosił przemówienie⁹¹.

19 sierpnia, w sobotę, Jego Eminencja był na odczytach wygłoszonych podczas Zjazdu Teologicznego w stolicy, a wieczorem wydał raut dla jego uczestników.

20 sierpnia, w niedzielę, o godz. 9, Jego Eminencja dokonał poświęcenia nowego kościoła pod wezwaniem św. Kazimierza, wybudowanego przez księży zmartwychwstańców przy ul. Chełmskiej, w obrębie parafii św. Bonifacego. Uroczystość ta zgromadziła kilkutysięczną rzeszę wiernych. Przy bramie kościelnej ustawiły się bractwa i stowarzyszenia katolickie ze sztandarami. Przybyłego ks. kardynała powitało duchowieństwo z ks. proboszczem Wójcikiem na czele. Jego Eminencja dokonał poświęcenia kościoła zewnątrz i wewnątrz, odprawił Mszę Świętą i przemówił do wiernych, wyrażając swoją radość z powodu powstania nowej świątyni zbudowanej staraniem ojców zmartwychwstańców. Ponadto zachęcił wiernych do wytrwania w wierze świętej oraz do życia religijnego opartego na przykazaniach boskich i kościelnych. Po nauce ks. kardynała udzielił wiernym arcybiskupskiego błogosławieństwa⁹².

21 sierpnia, w poniedziałek, o godz. 9.30, Jego Eminencja odprawił w kościele św. Jana Mszę Świętą na intencję uczestników międzynarodowego zjazdu historyków w Warszawie. Potem, o godz. 11.30, Jego Eminencja był na jego otwarciu. Tego samego dnia, o godz. 15, przyjął zastępcę posła japońskiego w Warszawie⁹³.

30 sierpnia, w środę, o godz. 15, Jego Eminencja przyjął u siebie w pałacu p. Serrata, nowo mianowanego posła hiszpańskiego w Warszawie, a o godz. 16 – p. Politisa, nowo mianowanego posła greckiego w Warszawie⁹⁴.

31 sierpnia, w czwartek, o godz. 9, Jego Eminencja odprawił w kościele św. Antoniego w Warszawie nabożeństwo dla chorych. Tego samego dnia, o godz. 12 w południe, Arcybiskup dokonał w swej kaplicy instytucji kanonicznej nowo mianowanego kanonika Kapituły Kolegiaty Łowickiej, ks. Remigiusza Dąbrowskiego⁹⁵.

90 Tamże, s. 291.

91 Tamże.

92 Tamże; *Poświęcenie nowego kościoła OO. Zmartwychwstańców w Warszawie*, WAW 1933, s. 295.

93 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcybiskupa*, WAW 1933, s. 291.

94 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcybiskupa*, WAW 1933, s. 338.

95 Tamże.

1 września, w piątek, o godz. 8.55, Jego Eminencja był na warszawskim Dworcu Głównym wśród witających gości węgierskich z kard. prymasem Seredim i ministrem Kalay na czele, przybyłych do Polski na uroczystości związane z obchodem 400. rocznicy urodzin króla Stefana Batorego. Po wykonaniu przez orkiestrę hymnu węgierskiego i spontanicznych okrzykach na cześć Węgrów i ich księdza prymasa, ks. kard. Seredi wraz z ks. kard. Kakowskim i ks. nuncjuszem przeszli przed stojącymi na peronie szeregami organizacji, udzielając zgromadzonym błogosławieństwa. Następnie w salach recepcyjnych ks. kardynał Metropolita Warszawski prezentował węgierskiemu Prymasowi przedstawicieli organizacji warszawskich. O godz. 11 Arcypasterz Warszawski przyjął p. Kalaya – węgierskiego ministra spraw zagranicznych. W południe księża kardynałowie pojechali do Wilanowa w celu zwiedzenia wystawy pamiątek po królu Janie Sobieskim. Śniadaniem podejmował ich w swoim pałacu hr. Branicki. Wieczorem zaś (o godz. 20) kard. Kakowski uczestniczył w obiedzie u ministra Matuski – posła węgierskiego w Warszawie⁹⁶.

2 września, w sobotę, Jego Eminencja kontynuował pełnienie honorów gospodarza wobec węgierskich gości. I tak, przed południem był przewodnikiem prymasa Węgier po archikatedrze św. Jana i paru innych kościołach warszawskich, jak również po dzielnicy staromiejskiej i po nowej części miasta. O godz. 17 uczestniczył w zebraniu towarzyskim zorganizowanym w sali Rady Miejskiej dla uczczenia kardynała prymasa Węgier; zaś o godz. 19.30 – w pałacu arcybiskupim – podejmował węgierskich gości obiadem, przy okazji przedstawiając prymasowi Węgier duchowieństwo warszawskie⁹⁷.

3 września, w niedzielę, o godz. 9.20, Jego Eminencja był na Dworcu Głównym, z powodu odjazdu kard. Serediego do Poznania, na zaproszenia kard. Hlonda⁹⁸.

6 września, w środę, Jego Eminencja udał się do Szymanowa, gdzie w kaplicy klasztornej sióstr niepokalanek odprawił o godz. 9 Mszę Świętą, po której kilkudziesięciu uczennicom zakładu naukowego sióstr niepokalanek udzielił Sakramentu Bierzmowania, po czym wygłosił do zebranych przemówienie dotyczące umocnienia się w wierze za łaską Ducha Świętego i o życiu z wiary. Na sali rekreacyjnej uczennice uroczystie powitały Jego Eminencję, wyrażając w pięknych słowach swe przywiązanie do Kościoła i do swego Arcypasterza, który ze swej strony nie szczędził łaskawych słów pochwał i zachęty do pracy. Następnie Jego Eminencja zwiedził zakład naukowy, o którym informacji udzielała matka generalna sióstr niepokalanek i przełożona domu. Jego Eminencja zwiedził również kościół parafialny, Dom Katolicki i plebanię ks. proboszcza Siedleckiego. Po kilkugodzinnym pobycie w Szymanowie ks. kardynał, pobłogosławiwszy jeszcze raz siostry i zebranych, odjechał do Warszawy⁹⁹.

96 Tamże.

97 Tamże.

98 Tamże; *Pobyt J. Em. Ks. Kard. Seredi w Warszawie*, WAW 1933, s. 294–295.

99 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1933, s. 339.

7 września, w czwartek, o godz. 16, Jego Eminencja udzielił w kościele parafialnym w Markach Sakramentu Bierzmowania 500 osobom, po czym zwiedził wznoszony Dom Katolicki¹⁰⁰.

9 września, w sobotę, o godz. 10, Jego Eminencja wręczył p. Franciszkowi Karpińskiemu dekret nominacyjny Ojca Świętego na Szambelana Jego Świątobliwości, a o godz. 11.30 podobny dekret wręczył p. Konradowi Olchowiczowi – redaktorowi „Kurieria Warszawskiego”¹⁰¹.

10 września, w niedzielę, o godz. 15, Jego Eminencja przyjął p. Cudały, nowo mianowanego posła Stanów Zjednoczonych w Warszawie¹⁰².

11 września, w poniedziałek, o godz. 8, Jego Eminencja odprawił w kaplicy Seminarium Metropolitalnego Mszę Świętą z okazji rozpoczęcia nowego roku szkolnego oraz wygłosił do alumnów przemówienie. O godz. 16, Jego Eminencja przyjął ambasadora francuskiego, p. Laroche’a, natomiast o godz. 17, odbył sesję z profesorami Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Warszawskiego¹⁰³.

12 września, we wtorek, o godz. 15, Jego Eminencja przyjął nowo mianowanego posła portugalskiego w Warszawie, p. Cezara de Sousa Mendes, natomiast o godz. 18.30 był na sesji w Seminarium Metropolitalnym¹⁰⁴.

13 września, w środę, o godz. 10, Jego Eminencja odprawił nabożeństwo żałobne w kościele oo. Redemptorystów za duszę śp. o. Bernarda Łubieńskiego, a o godz. 11.30 przyjął rektorów Uniwersytetu, Politechniki i Wyższej Szkoły Gospodarstwa Wiejskiego¹⁰⁵.

16 września, w sobotę, w godzinach od 9 do 11, Jego Eminencja udzielał Sakramentu Bierzmowania w kościele św. Stanisława na Woli¹⁰⁶.

17 września, w niedzielę, o godz. 10, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kościele oo. Kapucynów z okazji uroczystości 250-lecia odsieczy wiedeńskiej¹⁰⁷.

18 września, w poniedziałek, o godz. 17, Jego Eminencja wyjechał do Częstochowy na rekolekcje i konferencję plenarną Episkopatu Polski. Treścią obrad były potrzeby duchowe chwili obecnej i coraz lepsze przystosowanie do nich duchowieństwa¹⁰⁸.

24 września, w niedzielę, Jego Eminencja wraz z Jego Ekscelencją abpem Gallem wyjechali z Częstochowy do Katowic. Jako goście bpa Adamskiego, zwiedzili Górny Śląsk¹⁰⁹.

100 Tamże.

101 Tamże.

102 Tamże.

103 Tamże.

104 Tamże.

105 Tamże.

106 Tamże.

107 Tamże.

108 Tamże; *Konferencja Episkopatu w Częstochowie*, WAW 1933, s. 340.

109 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcybiskupa*, WAW 1933, s. 340.

26 września, we wtorek, o godz. 12.40, Jego Eminencja powrócił z Katowic, a o godz. 18 był w Kurii na zebraniu księży proboszczów i rektorów kościołów, na którym postanowiono poprzeć pożyczkę narodową¹¹⁰.

29 września, w piątek, o godz. 8.30, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kaplicy siostr magdalenek przy ul. Żytniej¹¹¹.

4 października, w środę, o godz. 8, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kościele oo. Kapucynów. Tego samego dnia, o godz. 16.30, Prezydent Rzeczypospolitej złożył wizytę Jego Eminencji¹¹².

10 października, we wtorek, o godz. 11, Jego Eminencja w asyście ks. prał. Juliana Roczkowskiego i ks. Remigiusza Dąbrowskiego pobłogosławił w kaplicy Zamku Królewskiego związek małżeński Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej, prof. Ignacego Mościckiego z panią Marią Dobrzańską¹¹³.

11 października, w środę, o godz. 19, Jego Eminencja był na walnym zebraniu katechetek, gdzie do licznie zebranych wygłosił przemówienie¹¹⁴.

13 października, w piątek, o godz. 16, Jego Eminencja był w Domu Katolickim parafii św. Andrzeja, gdzie obejrzał, odnowione staraniem ks. prał. Fajęckiego, obrazy religijne, należące do kościoła św. Karola Boromeusza¹¹⁵.

14 października, w sobotę, o godz. 13, Jego Eminencja przyjął u siebie p. W. Jaroszewicza, Komisarza Rządu m. Warszawy¹¹⁶.

19 października, w czwartek, o godz. 8, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kaplicy Konwiktu Teologicznego z powodu rozpoczęcia nowego roku akademickiego. Po Mszy Arcypasterz wygłosił do księży studentów przemówienie o nauce i wychowaniu, po czym rektor Konwikt, ks. Jan Weissmann, w obecności ks. W. Kwiatkowskiego, dziekana Wydziału Teologicznego, przedstawił ks. kardynałowi na sali rekreacyjnej księży studentów, przybyłych na studia do Warszawy z innych diecezji. Tego samego dnia, o godz. 17, Prezydent Rzeczypospolitej z małżonką złożył wizytę Jego Eminencji ks. kardynałowi¹¹⁷.

20 października, w piątek, o godz. 15, Jego Eminencja przyjął u siebie przybyłego do Warszawy posła chińskiego przy Rządzie Polskim¹¹⁸.

110 Tamże.

111 Tamże.

112 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1933, s. 380.

113 Tamże.

114 Tamże.

115 Tamże.

116 Tamże.

117 Tamże, s. 381.

118 Tamże.

21 października, w sobotę, o godz. 9, Jego Eminencja. odprawił Mszę Świętą w kaplicy gimnazjum św. Zofii i udzielił uczennicom Sakramentu Bierzmowania. Przy tej okazji Jego Eminencja przemawiał do młodzieży szkolnej i licznie zebranych rodziców¹¹⁹.

22 października, w niedzielę, o godz. 11, Jego Eminencja odprawił sumę w Bazylice Serca Jezusowego na Pradze, z okazji odbywającej się w podziemiach tej świątyni wystawy misyjnej¹²⁰.

23 października, w poniedziałek, o godz. 15, Jego Eminencja przyjął u siebie p. Ronflarda, generalnego konsula francuskiego¹²¹.

25 października, w środę, o godz. 15, Jego Eminencja wyjechał z architektem Jakimowiczem do Skolimowa, w celu obejrzenia placu pod budowę nowego drewnianego domu w pobliżu willi seminarystyjskiej¹²².

26 października, w czwartek, o godz. 17, Jego Eminencja był na przyjęciu u prezydentowej Mościckiej¹²³.

27 października, w piątek, o godz. 8, Jego Eminencja wyjechał w towarzystwie Jego Ekscelencji ks. arcybiskupa Galla i ks. prał. Gautier do Skrzyszew.¹²⁴

28 października, w sobotę, o godz. 17 Jego Eminencja zwiedził nowy dom zakonny sióstr dominikanek¹²⁵.

29 października, w niedzielę, w uroczystość Chrystusa Króla, o godz. 8, Jego Eminencja dokonał konsekracji nowego kościoła pod wezwaniem św. Klemensa, zbudowanego przez oo. redemptorystów w Warszawie przy ul. Karolkowej. Z aktem konsekracji połączone było uroczyste *Triduum* dla uczczenia 200. rocznicy założenia Zakonu, który po wielu ciężkich doświadczeniach na ziemi polskiej i rozłące z nią, w styczniu 1918 roku, na wezwanie Jego Eminencji ks. Kakowskiego powrócił do Warszawy¹²⁶.

Tego samego dnia o godz. 17 Jego Eminencja był na akademii w sali ratuszowej, zorganizowanej ku czci Chrystusa Króla¹²⁷.

31 października, we wtorek, o godz. 15 Jego Eminencja zwiedził budowę nowego Domu Katolickiego w Warszawie¹²⁸.

Ponadto w październiku 1933 roku Jego Eminencja zwrócił się z prośbą do władz państwowych o interwencję, wskazując na systematyczne obrażanie

119 Tamże.

120 Tamże.

121 Tamże.

122 Tamże.

123 Tamże.

124 Tamże.

125 Tamże.

126 *Konsekracja kościoła OO. Redemptorystów pod wezwaniem św. Klemensa*, WAW 1933, s. 382.

127 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1933, s. 381.

128 Tamże.

uczuc religijnych ze strony wychodzącego w Warszawie żydowskiego tygodnika literackiego „Ostoja”, który w szeregu swych numerów zamieścił artykuły niejakiego Klausnera pt. *Jezus z Nazaretu*, zawierające ohydne bluźnierstwa przeciwko Chrystusowi Panu. W wyniku tej interwencji Arcypasterz otrzymał od Komisarza Rządu m. st. Warszawy pismo, którym czytamy m. in.: „mam zaszczyt donieść, iż celem niedopuszczenia do rozpowszechnienia tego dzieła, zarządziłem zajęcie całości jego, jednocześnie polecając wystąpić z odpowiednim wnioskiem do Prokuratora przy Sądzie Okręgowym w Warszawie o pociągnięcie redaktora do odpowiedzialności kamej. Dalszy druk dzieła tego został wstrzymany i w przyszłości ono ukazywać się nie będzie. Przeciwko urzędnikowi, który dopuścił do ukazania się tego dzieła w druku przez przeoczenie, wdrożone zostało dochodzenie”¹²⁹.

1 listopada, w środę, Jego Eminencja celebrował sumę w kościele Wszystkich Świętych w Warszawie¹³⁰.

4 listopada, w sobotę, o godz. 10, Jego Eminencja odprawił w kaplicy sióstr magdalenek nabożeństwo żałobne za duszę śp. s. Leonardy. Tego samego dnia, o godz. 17, Arcypasterz wręczył, w sali gimnazjum św. Stanisława Kostki, order „Pro Ecclesia et Pontifice” hr. Zofii Zamoyskiej i Eleonorze Czarnowskiej, wygłaszając przy tej okazji przemówienie okolicznościowe¹³¹.

5 listopada, w niedzielę, o godz. 9, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kaplicy sióstr zmartwychwstank na Żoliborzu¹³².

10 listopada, w piątek, o godz. 18, Jego Eminencja był w Kurii na odczytanie ks. Stefana Ugniewskiego, który omówił sprawę przyjmowania innowierców na łono Kościoła¹³³.

11 listopada, w sobotę, o godz. 10, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w katedrze św. Jana¹³⁴.

12 listopada, w niedzielę, Jego Eminencja dokonał konsekracji kościoła pw. Matki Boskiej Częstochowskiej przy ul. Łazienkowskiej. Na Mszy Świętej był obecny Prezydent Rzeczypospolitej, premier Jędrzejewicz oraz inni przedstawiciele władz¹³⁵.

13 listopada, w poniedziałek, o godz. 17, Jego Eminencja był w Seminarium Duchownym na akademii, urządzonej przez alumnów ku czci św. Stanisława Kostki¹³⁶.

19 listopada, w niedzielę, o godz. 8.30, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kaplicy sióstr elżbietanek na Mokotowie¹³⁷.

129 Tamże, s. 381–382.

130 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1933, s. 412.

131 Tamże, s. 412–413.

132 Tamże, s. 413.

133 Tamże.

134 Tamże.

135 *Konsekracja kościoła w stolicy*, WAW 1933, s. 414; *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1933, s. 413.

136 Tamże.

137 Tamże.

21 listopada, we wtorek, o godz. 11, Jego Eminencja wygłosił przemówienie na rozpoczęcie kursu instrukcyjnego Akcji Katolickiej dla duchowieństwa¹³⁸.

22 listopada, w środę, o godz. 10, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kaplicy gimnazjum im. Cecylii Plater przy ul. Piusa XI. Tego samego dnia Arcypasterz był na nabożeństwie żałobnym za duszę śp. senatora Godlewskiego¹³⁹.

23 listopada, w czwartek, o godz. 10, Jego Eminencja odprawił w katedrze św. Jana Mszę Świętą żałobną za duszę śp. Henryka Sienkiewicza. Tego samego dnia był na zebraniu warszawskich księży proboszczów, które odbyło się w mieszkaniu ks. dziekana de Villa¹⁴⁰.

24 listopada, w piątek, o godz. 11.30, Jego Eminencja był w kościele św. Aleksandra na ślubie Włodzimierza Czetwertyńskiego z Elżbietą Wielopolską. Tego samego dnia, o godz. 17, Jego Eminencja był na dorocznym zebraniu Towarzystwa Naukowego¹⁴¹.

26 listopada, w niedzielę, o godz. 8, Jego Eminencja odprawił w kościele św. Krzyża Mszę Świętą z okazji obchodu 100-lecia Towarzystwa św. Wincentego à Paulo. Arcypasterz zaszczycił swoją obecnością także śniadanie przygotowane w sali gimnazjum św. Stanisława dla ponad 200 ubogich, do których przemówił, podnosząc zasługi katolicyzmu dla akcji pomocy ubogim. Po południu, o godz. 18, Jego Eminencja był w Ratuszu na okazalej akademii urządzonej z okazji tej rocznicy¹⁴².

27 listopada, w poniedziałek, o godz. 10, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kaplicy św. Kazimierza przy ul. Tamka, z powodu beatyfikacji bł. Katarzyny Labouré¹⁴³.

28 listopada, we wtorek, o godz. 11, Jego Eminencja wygłosił przemówienie na rozpoczęcie drugiego kursu instrukcyjnego Akcji Katolickiej dla duchowieństwa¹⁴⁴.

30 listopada, w czwartek, o godz. 12.30, Jego Eminencja był obecny na sesji w sprawie Domu Katolickiego¹⁴⁵.

2 grudnia, w sobotę, Jego Eminencja przewodniczył posiedzeniu obradującej w Warszawie Komisji Prawnej Episkopatu, w której uczestniczyli: kard. Hlond, metropolici Sapięha i Jałbrzykowski oraz biskupi Przeździecki, Łukomski, Jasiński, Adamski i Lisowski. Komisja poświęciła swoją uwagę m. in. różnym zagadnieniom Akcji Katolickiej, zastanawiano się także nad sprawą opłat za służbę kościelną do kas chorych i zapoznano się z projektem nowych programów nauki religii¹⁴⁶.

138 Tamże.

139 Tamże.

140 Tamże.

141 Tamże.

142 Tamże; *Obchód setnej rocznicy założenia Konferencji św. Wincentego à Paulo*, WAW 1933, s. 415–416.

143 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1933, s. 413.

144 Tamże.

145 Tamże.

146 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1934 s. 42; *Z Komisji Prawnej Episkopatu Polski*, WAW 1933, s. 414.

4 grudnia, w poniedziałek, Jego Eminencja zwiedził dwie kaplice w budującym się kościele św. Stanisława Kostki na Żoliborzu, które licznej już parafii – obok drewnianego kościółka – służą za domy modlitwy. Najdostojniejszego Arcypasterza powitał proboszcz prał. Ugniewski oraz dwaj członkowie komitetu budowy inżynierowie: Stanisław Rodowicz i Bronisław Dąbrowski, którzy udzielili informacji. Jego Eminencja dał wyraz zadowoleniu z wyników prac, gdyż pod kaplicami są wykończone dwie sale parafialne – podziękował proboszczowi i komitetowi za podjęte starania i udzielił błogosławieństwa pasterskiego do całkowitego dokończenia świątyni¹⁴⁷.

8 grudnia, w piątek, w uroczystość Niepokalanego Poczęcia NMP, o godz. 10.30, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kaplicy sióstr Zgromadzenia Rodziny Maryi przy ul. Żelaznej¹⁴⁸.

13 grudnia, w środę, o godz. 10, Jego Eminencja odprawił w katedrze nabożeństwo pogrzebowe za duszę śp. ks. prał. J. Roczkowskiego¹⁴⁹.

16 grudnia, w sobotę, o godz. 10, Jego Eminencja odprawił w katedrze nabożeństwo żałobne za duszę śp. prezydenta Narutowicza. Tego samego dnia, o godz. 11.30, Arcypasterz poświęcił Muzeum Przemysłu i Techniki¹⁵⁰.

21 grudnia, w czwartek, o godz. 15, Jego Eminencja był w Domu Katolickim przy ul. Chłodnej, z powodu rozdawania tam ubogim darów świątecznych¹⁵¹. Tego samego dnia ks. kardynał podpisał dekret mianujący mecenasa Ludwika Domańskiego prezesem Archidiecezjalnego Instytutu Akcji Katolickiej¹⁵².

23 grudnia, w sobotę, o godz. 12 w południe, duchowieństwo Archidiecezji składało Arcypasterzowi życzenia świąteczne¹⁵³.

147 PK 1933, s. 810.

148 *Wizyta J. Em. Arcypasterza w parafii na Żoliborzu*, WAW 1933, s. 414; *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1934, s. 42.

149 Tamże.

150 Tamże.

151 Tamże.

152 *Nominacja prezesa Instytutu Akcji Katolickiej w Warszawie*, WAW 1934, s. 44.

153 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1934, s. 42.

1934

1 stycznia, w poniedziałek, o godz. 11.18, Jego Eminencja złożył Prezydentowi Rzeczypospolitej Polskiej życzenia noworoczne¹.

10 stycznia, w środę, Jego Eminencja przewodniczył posiedzeniu Komisji Prawnej Episkopatu².

11 stycznia, w czwartek, o godz. 9.30, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kaplicy siostr nazaretanek przy ul. Czerniakowskiej, z okazji rozpoczynającego się zjazdu księży moderatorów Sodalicji Mariańskich. Następnie ks. kardynał przemówił do zebranych, wskazując na doniosłe zadania kapłanów pracujących w sodalicjach i życząc zjazdowi owocnych wyników. Kardynałowi Kakowskiemu przypadł zaszczyt otwarcia tego zjazdu, w którym uczestniczyli m. in.: prymas Hlond, nuncjusz Marmaggi i metropolita Sapieha. Na tę okoliczność warszawski Arcypasterz miał specjalne przemówienie³.

12 stycznia, w piątek, o godz. 12 w południe, księży moderatorzy Sodalicji Mariańskich złożyli Jego Eminencji, w jego pałacu *homagium*⁴. Tego samego dnia, po południu, Jego Eminencja przyjął nowo mianowanego w Warszawie posła japońskiego p. Ito oraz nowo mianowanego posła perskiego⁵.

20 stycznia, w sobotę, o godz. 10, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą za duszę śp. Heleny Paderewskiej. Tego samego dnia, o godz. 16, Arcypasterz był na sesji w Seminarium Duchownym, a ponadto odbył jeszcze konferencję w sprawie fundacji śp. hr. Potulickiej⁶.

31 stycznia, w środę, o godz. 16, Jego Eminencja był na zebraniu warszawskich księży proboszczów, które odbyło się w mieszkaniu ks. prob. Garncarka⁷.

11 lutego, w niedzielę, Jego Eminencja odprawił sumę w kościele św. Krzyża⁸.

12 lutego, w poniedziałek, o godz. 10, Jego Eminencja odprawił w katedrze Mszę Świętą z okazji rocznicy koronacji Ojca Świętego. Nabożeństwo – z udziałem m. in. nuncjusza apostolskiego, Kapituły Metropolitalnej, prezydenta Warszawy i wyższych urzędników państwowych – zakończone zostało uroczystym *Te Deum*. Katedra, w której nie zabrakło delegacji stowarzyszeń katolickich, była przepelniona wiernymi⁹. Tego samego dnia Arcypasterz obecny był również na akademii, którą ku czci Jego Świątobliwości papieża Piusa XI w Seminarium Metropolitalnym przygotowali tamtejsi alumni¹⁰.

1 Tamże.

2 Tamże.

3 Tamże, s. 43; *Zjazd Księży Moderatorów Sodalicji Mariańskich*, WAW 1934, s. 43–44.

4 Tamże; PK 1934, s. 46.

5 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1934, s. 43.

6 *Kronika. Czynności J. Em. Arcypasterza*, WAW 1934, s. 87.

7 Tamże.

8 Tamże.

9 Tamże; *Nabożeństwo w Archikatedrze Warszawskiej w rocznicę koronacji Ojca św.*, WAW 1934, s. 88.

10 *Akademia Papieska w Seminarium Duchownym*, Tamże; *Kronika. Czynności J. Em. Arcypasterza*, WAW 1934, s. 87.

13 lutego, we wtorek, o godz. 8.30, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kościele sióstr Sakramentek¹¹.

14 lutego, w środę, o godz. 10, Jego Eminencja posypał popiołem głowy duchowieństwa i wiernych¹².

15 lutego, w czwartek, o godz. 16, Jego Eminencja był w katedrze na pasji¹³.

17 lutego, w sobotę, o godz. 10, Jego Eminencja odprawił w kościele św. Krzyża w Warszawie Mszę Świętą za duszę śp. arcybiskupa Cieplaka¹⁴.

18 lutego, w niedzielę, o godz. 18, Jego Eminencja był w Ratuszu na akademii papieskiej, przygotowanej z okazji 12-lecia wstąpienia na Stolicę Piotrową papieża Piusa XI¹⁵.

19 lutego, w poniedziałek, o godz. 11, Jego Eminencja przyjął ministra Davignona, posła belgijskiego w Warszawie¹⁶.

20 i 21 lutego, we wtorek i w środę, Jego Eminencja przewodniczył konferencji plenarnej Episkopatu Polski¹⁷.

22 lutego, w czwartek, o godz. 10, Jego Eminencja odprawił w kościele św. Krzyża nabożeństwo żałobne za duszę śp. króla belgijskiego Alberta, o którym kard. Mercier w liście na Boże Narodzenie 1914 r. pisał: „Król nasz znajduje się na najwyższym szczeblu drabiny moralnej. Jest on może jedynym, który sobie nie zdaje z tego sprawy, podczas gdy my wszyscy doskonale sobie to uświadamiamy”, a Benedykt XV nakazał kapłanom belgijskim imię tego katolickiego króla wspominać w modlitwach podczas Mszy Świętej¹⁸.

Po tragicznej śmierci króla Alberta – kawalera m. in. Orderu Orła Białego i Krzyża Wielkiego Orderu Wojennego Virtuti Militari – ks. kard. Kakowski przesłał królowej-wdowie i jej synowi Leopoldowi wyniesionemu na belgijski tron swoje kondolencje. Królowa Elżbieta w skierowanym do Arcypasterza telegramie napisała: „Jestem niezmiernie wzruszona udziałem Waszej Eminencji w mym ogromnym bólu i wyrażam swą wielką wdzięczność. Elżbieta”. Podobną depeczę z podziękowaniem i wyrazami wdzięczności dla Jego Eminencji nadesłał król Leopold III¹⁹.

25 lutego, w niedzielę, o godz. 9, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kaplicy sióstr magdalenek przy ul. Żytniej²⁰.

26 lutego, w poniedziałek, w dniu swoich imienin, o godz. 8, Jego Eminencja odprawił w swej kaplicy Mszę Świętą, na której byli obecni alumni seminarium, na czele ze swoimi przełożonymi, a także siostry i bracia z różnych zgromadzeń

11 Tamże.

12 Tamże.

13 Tamże.

14 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1934, s. 130.

15 PK 1934, s. 129.

16 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1934, s. 130.

17 Tamże.

18 J. Rawicz, *Katolicki monarcha*, PK 1934, s. 137.

19 PK 1934, s. 163.

20 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1934, s. 130.

zakonnych. O godz. 12 w południe, Jego Eminencja przyjmował życzenia od duchowieństwa, a w godz. od 17 do 19 – od osób świeckich²¹.

W lutym 1934 roku, miesięcznik ilustrowany „Rodzina Polska” wydrukował wypowiedź Jego Eminencja kardynała Kakowskiego udzieloną w ramach zainteresowania się opinii publicznej w Polsce, w piętnastolecie odzyskania niepodległości, sprawą wzniesienia Świątyni Opatrzności. Oto treść tej wypowiedzi: „Zbudowanie Świątyni Opatrzności to ślub, uroczyście przez przodków naszych złożony, a przyjęty uroczyście przez współczesne nasze pokolenie. Zbudowanie Świątyni Opatrzności to ślub wdzięczności onych, co Konstytucję Trzciomajową ogłosili, ale i ślub wdzięczności tych, co się odrodzenia niepodległej Polski doczekali. Spełnienie tego zobowiązania ciąży na całym narodzie polskim, przede wszystkim zaś na nas, cośmy cud odrodzenia Polski na własne oczy oglądali. Pamiętajmy, co święty Anzelm był napisał, że gdy człowiek ślub złożył, aby się Bogu podobał, niech się śpieszy spełnić, co ślubował, aby się więcej spodobał. O ile uroczyście ślubowano, tym ślub większej nabiera zasługi. Zawołam tedy z Psalmistą: «Polsko, ofiaruj Bogu ofiarę chwały, a oddaj Najwyższemu ślub twoje» (Ps. 49,14)”²².

5 marca, w poniedziałek, o godz. 20, Jego Eminencja był na odczycie prof. Oskara Haleckiego, przygotowanym staraniem Towarzystwa Polsko-Francuskiego²³.

6 marca, we wtorek, o godz. 11, Jego Eminencja przyjął wojewodę Kościalkowskiego, nowo mianowanego komisarza m. Warszawy²⁴.

7 marca, w środę, o godz. 8.30, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kaplicy sióstr dominikanek przy ul. Czackiego. Następnie Arcypasterz udał się do Seminarium Duchownego na dysputę teologiczną, podjętą z okazji uroczystości św. Tomasza z Akwinu. Tematem dysputy, przeprowadzonej przez alumnów IV i V kursu, była teza o możliwości cudów według nauki św. Tomasza. Uczestniczyli w niej, oprócz kleryków i księży profesorów, także i goście, m. in. o. Jacek Woroniecki i Jego Eminencja kard. Kakowski²⁵.

8 marca, w czwartek, Jego Eminencja przewodniczył konferencji prawnej Episkopatu Polski²⁶.

11 marca, w niedzielę, o godz. 11, Jego Eminencja przyjął Pierackiego, ministra spraw wewnętrznych, a po południu był w gimnazjum sióstr nazaretanek na wieczorze poświęconym trzem polskim wieszczom²⁷.

21 Tamże.

22 Cyt. za PK 1934, s. 107–108.

23 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1934, s. 130.

24 Tamże.

25 PK 1934, s. 185.

26 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1934, s. 130.

27 Tamże.

12 marca, w poniedziałek, w godzinach przedpołudniowych, Jego Eminencja był na zebraniu redaktorów wszystkich tygodników katolickich w Polsce²⁸.

13 marca, we wtorek, o godz. 9, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kaplicy sióstr nazaretanek przy ul. Czerniakowskiej²⁹.

14 marca, w środę, o godz. 11, Jego Eminencja przyjął W. Jędrzejewicza, ministra wyznań religijnych i oświecenia publicznego. Tego samego dnia, o godz. 20, Arcypasterz był na uroczystym posiedzeniu, urządzonym w kamienicy książąt Mazowieckich ku czci śp. prof. Ptaszyckiego³⁰.

15 marca, w czwartek, o godz. 20, Jego Eminencja przewodniczył adoracji Najświętszego Sakramentu w warszawskiej katedrze św. Jana³¹. Odpowiadając na życzenie Ojca Świętego, aby właśnie tego dnia odbyła się na całym świecie katolickim wieczorna adoracja kapłańska przed wystawionym Najświętszym Sakramentem, wokół Arcypasterza zgromadzili się wszyscy księża świeccy i zakonnicy z Warszawy, wysłuchali rozmyślenia przeprowadzonego przez bpa A. Szlagowskiego i przyjęli z rąk księdza kardynała boże błogosławieństwo³².

19 marca, w poniedziałek, „J. Em. Ksiądz Kardynał Al. Kakowski w asyście liczego duchowieństwa odprawił w katedrze św. Jana o godzinie 10 rano uroczyste nabożeństwo na intencję Marsz. Piłsudskiego. W nabożeństwie wzięli udział p. Prezydent Rzeczypospolitej, rząd z premierem Jędrzejewiczem na czele, przedstawiciele generalicji, urzędów państwowych itp.”³³.

20 marca, we wtorek, o godz. 8.30, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kaplicy sióstr zmartwychwstank na Żoliborzu³⁴.

25 marca, w niedzielę, o godz. 7, Jego Eminencja był w Konserwatorium na koncercie religijnym, wykonanym przez chór akademicki kościoła św. Anny³⁵.

29 marca, w Wielki Czwartek, Jego Eminencja odprawił w katedrze św. Jana nabożeństwo wielkoczwartkowe³⁶.

2 kwietnia, w Poniedziałek Wielkanocny, o godz. 8.30, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kaplicy sióstr zmartwychwstank na Żoliborzu³⁷.

10 kwietnia, we wtorek, o godz. 16, Jego Eminencja był na posiedzeniu konstytucyjnym fundacji stypendialnej Towarzystwa Kredytowego Ziemskiego³⁸.

28 Tamże.

29 Tamże.

30 Tamże.

31 Tamże.

32 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1934, s. 172.

33 PK 1934, s. 203.

34 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1934, s. 172.

35 Tamże.

36 Tamże.

37 Tamże.

38 Tamże.

14 kwietnia, w sobotę, o godz. 11, Jego Eminencja przyjął u siebie przedstawicieli pielgrzymki akademickiej, udającej się do Częstochowy³⁹.

18 kwietnia, w środę, o godz. 8.30, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kaplicy sióstr magdalenek przy ul. Żytniej⁴⁰.

23 kwietnia, w poniedziałek, o godz. 10, Jego Eminencja dokonał instytucji kanonicznej ks. kanonika M. Węglewicza⁴¹.

24 kwietnia, we wtorek, o godz. 10, Jego Eminencja odprawił sumę w kaplicy św. Kazimierza na Tamce z powodu kanonizacji św. Ludwika de Marillac⁴².

27 kwietnia, w piątek, o godz. 15, Jego Eminencja wyjechał samochodem, w towarzystwie ks. Remigiusza Dąbrowskiego, do Siedlec⁴³.

28 kwietnia, w sobotę, o godz. 8, Jego Eminencja z ks. bpem Przeździeckim udał się z Siedlec do Łucka. Po drodze, Dostojni Goście, spotkani przez bpa Adolfa Szelażka, któremu towarzyszył ks. infułat Zagórski, zatrzymali się w Kowlu, gdzie zwiedzili budujący się kościół-pomnik, którego proboszczem jest ks. prał. Tokarzewski. Jakkolwiek wizyta Jego Eminencja miała charakter ściśle prywatny, jednak miejscowe społeczeństwo katolickie pragnęło wziąć najżywszy udział w przyjęciu Najdostojniejszego Gościa. Młodzież szkolna i organizacje społeczne spontanicznie zgłaszały swe prośby o pozwolenie na wzięcie udziału przy najmniej w powitaniu Jego Eminencji. Na tarasie pałacu biskupiego zgromadziło się duchowieństwo, na czele z biskupem sufraganiem Walczykiewiczem, oraz oficerowie, na czele z dowódcą garnizonu łuckiego p. pułkownikiem Żurakowskim. O godz. 16 przybył ks. kardynał w towarzystwie księży biskupów Przeździeckiego i Szelażka oraz swego kapelana ks. Remigiusza Dąbrowskiego, tudzież miejscowych księży kanoników: Pierzchały i Szycha. Jego Eminencja przeszedł przed frontem oddziałów przysposobienia wojskowego oraz zgromadzonych organizacji, przyjmując kwiaty i adresy ozdobne. Wstąpiwszy na taras pałacu, Jego Eminencja wygłosił podziękowanie za przyjęcie i udzielił błogosławieństwa wszystkim zebranych⁴⁴.

29 kwietnia, w niedzielę, po Mszy Świętej i zwiedzeniu katedry, Jego Eminencja przybył do Seminarium Duchownego witany śpiewem przez alumnów i przemówieniem diakona Sikorskiego. Ks. kardynał wypowiedział do alumnów serdeczne słowa, wskazując na trudne warunki pracy na kresach i na konieczność szczególnego urobienia duchowego w tych okolicznościach. Następnie Jego Eminencja udał się do sierocińca sióstr misjonarek benedyktynek, gdzie rozmawiał łaskawie z dziećmi, później do diecezjalnego Instytutu Akcji Katolickiej oraz odwiedził biskupa sufragana i ks. prał Muraszkę, prepozyta kapituły. O godz. 14, w pałacu biskupim odbył się obiad na cześć Jego Eminencji, z udziałem przedstawicieli

39 Tamże.

40 Tamże.

41 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1934, s. 218.

42 Tamże.

43 Tamże.

44 *J. Em. Arcypasterz na Wołyniu*, WAW 1934, s. 218–219.

władz państwowych, na czele z wojewodą Józewskim, wojskowości, ziemiaństwa oraz przedstawicieli mieszkańców m. Łucka. Następnie Jego Eminencja rewizytował wojewodę, prezesa Sądu Okręgowego Włodka i dowódcę garnizonu m. Łucka. Wieczerec spożyli Dostojni Goście w sali posiedzeń kapitulnych, podejmowani przez Kapitułę Katedralną⁴⁵.

30 kwietnia, w poniedziałek, o godz. 10, Najdostojniejszy Gość opuścił Łuck, żegnany serdecznie przez ks. biskupa, duchowieństwo i społeczeństwo kresowe⁴⁶.

1 maja, we wtorek, o godz. 10, Jego Eminencja powrócił z Łucka do Warszawy⁴⁷.

2 maja, w środę, o godz. 8, odprawił Mszę Świętą w kaplicy sióstr miłosierdzia przy ul. Starej⁴⁸.

3 maja, w czwartek, o godz. 10, Jego Eminencja odprawił uroczyste nabożeństwo w katedrze św. Jana⁴⁹.

6 maja, w niedzielę, o godz. 11, Jego Eminencja przyjął u siebie ks. B. Żongolowicza, podsekretarza stanu w Ministerstwie Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego. Tego samego dnia po południu Arcypasterz udzielił Sakramentu Bierzmowania uczennicom gimnazjum sióstr martwychwstank na Żoliborzu⁵⁰.

13 maja, w niedzielę, o godz. 9.30, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w katedrze św. Jana na intencję uczestników zjazdu przysposobienia wojskowego⁵¹. Następnie Arcypasterz udał się na Okęcie, gdzie w pobliżu lotniska cywilnego poświęcił nowy kościół pod wezwaniem Matki Boskiej Loretańskiej, patronki lotnictwa, który został zbudowany ku czci bohaterskich lotników śp. Żwirki i Wigury, na terenie podarowanym przez właścicieli majątku Okęcie pp. Bagniewskich, którzy także w znacznej mierze przyczynili się do budowy świątyni. Przybywającego Arcypasterza powitał miejscowy ks. proboszcz Wyrębowski, zaś w imieniu władz państwowych starosta Zagórski. Po przedłożeniu sprawozdania z budowy kościoła i jego poświęceniu, Jego Eminencja, dziękując proboszczowi za inicjatywę i trudy poniesione przy budowie świątyni, a pp. Bagniewskim i innym ofiarodawcom za szlachetną ofiarę i pomoc, wskazał na wielkie dobrodziejstwo i łaski, jakie spływać będą na mieszkańców Okęcia z racji posiadanego kościoła. Następnie odbyła się Msza Święta, którą celebrował ks. prał. Fajęcki, po czym ks. kardynał udzielił arcypasterskiego błogosławieństwa. Po nabożeństwie pp. Bagniewscy podejmowali śniadaniem duchowieństwo, przedstawicieli władz i organizacji. Ogromne rzesze ludu, obecność władz państwowych, samorządowych z komisarzem Kościałkowskim na czele, lotnictwa, organizacji

45 Tamże.

46 Tamże.

47 Tamże.

48 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1934, s. 218.

49 Tamże.

50 Tamże.

51 Tamże.

przysposobienia wojskowego, szkół, świadczyły wymownie, jak potrzebna była świątynia na Okęciu⁵².

16 maja, w środę, o godz. 16, Jego Eminencja – wraz z kilkoma kapłanami – był wśród mieszkańców przedmieścia Warszawy, zwanego Annapolem, w dzielnicy składającej się z baraków wybudowanych przez miasto dla 12 tysięcy bezdomnych. Arcypasterz uczestniczył w ceremonii zbiorowego chrztu ich 118 dzieci. Ta niecodzienna uroczystość – przygotowana przez opiekującą się tą społecznością siostry dominikanki i Towarzystwo „Caritas” – odbyła się w prowizorycznym kościele, który ks. kardynał polecił tam bezzwłocznie wybudować⁵³.

17 maja, w czwartek, o godz. 9, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kościele oo. Kapucynów⁵⁴.

19, 20, 21 i 22 maja, w sobotę, niedzielę miała miejsce uroczystość Zesłania Ducha Świętego, zaś w poniedziałek zielonoświątkowy i we wtorek, Jego Eminencja wizytował parafię w Łowiczu, rozpoczynając wizytację od uroczystego ingresu do prastarej kolegiaty, gdzie Najdostojniejszego Arcypasterza powitała miejscowa kapituła. Po wysłuchaniu sprawozdania ks. prałata L. Stępowskiego, Jego Eminencja podziękował mieszkańcom Łowicza i ludowi księżackiemu za serdeczne przyjęcie, zwrócił uwagę na pomnik polskiej sztuki wzorowanej na kulturze zachodu, jakim jest starożytna Kolegiata Łowicka, będąca klejnotem zabytków polskich, i na zakończenie zachęcał do gorliwości w wierze świętej⁵⁵.

20 maja, w niedzielę, w uroczystość Zesłania Ducha Świętego, Jego Eminencja był obecny na szkolnej Mszy Świętej, po której w serdecznych słowach przemówił do młodzieży szkolnej, zachęcając ją do zachowania dorobku duchowego i materialnego starszych pokoleń w odrodzonej, wolnej Ojczyźnie. Następnie Jego Eminencja zaszczyił swą obecnością posiedzenie Kapituły Łowickiej, na którym wręczył jej członkom nowe ustawy, przystosowane do obecnych warunków. Za troskę o świetność Kapituły, jej rozwój i przyszłość w gorących słowach podziękował Jego Eminencji prepozyt Kapituły Łowickiej, ks. prał. Bielawski. Tego samego dnia, po południu, nastąpiła wizytacja kościoła popijarskiego, sióstr bernardynek oraz św. Jana i kaplicy szpitala miejskiego, gdzie Jego Eminencja – odwiedzając poszczególne sale – błogosławieństwem apostołskim umacniał wszystkich spotykanych tam chorych⁵⁶.

21 maja, w poniedziałek zielonoświątkowy, odbył się ingres Jego Eminencja do kościoła parafialnego św. Ducha w Łowiczu, gdzie wizytacja kanoniczna

52 *Ufundowanie kościoła ku uczczeniu pamięci bobaterskich lotników*, PK 1934, s. 361; *Poświęcenie kościoła na Okęciu*, WAW 1934, s. 219–220.

53 Tamże, s. 218; PK 1934, s. 347; *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1934, s. 262.

54 Tamże, s. 261.

55 Tamże.

56 *Wizytacja kanoniczna w Łowiczu*, WAW 1934, s. 262–263.

trwała do wtorku włącznie. Do Sakramentu Bierzmowania przystąpiło w tym czasie w Łowiczu około 4000 osób⁵⁷.

22 maja, we wtorek, Jego Eminencja – wracając z Łowicza do Warszawy – wstąpił do klasztoru oo. Franciszkanów w Niepokalanowie, gdzie m.in. zwiedził drukarnię i redakcję pisma „Rycerz Niepokalanej”.

27 maja, w niedzielę, w uroczystość Trójcy Przenajświętszej, o godz. 9, Jego Eminencja poświęcił w katedrze sztandar Akcji Katolickiej parafii św. Jana. Potem udał się do Bazyliki Serca Jezusowego, gdzie celebrował pontyfikalną sumę ku czci św. Jana Bosko. Po południu Arcypasterz, wraz z kardynałem Hlondem, był na akademii, urządzonej ku czci tego świętego.

30 maja, w środę, „Jego Em. Ks. Kardynał Aleksander Kakowski przyjął w Warszawie przedstawicieli Zarządu Głównego Ligi Morskiej i Kolonialnej i Głównego Komitetu Wykonawczego *Święta Morza* w osobach przewodniczącego komitetu J. Dębskiego, oraz dyr. E. Kłopotowskiego. Zapoznawszy się z pracami przygotowawczymi i programem tegorocznego *Święta Morza* Ks. Kardynał Kakowski zgodził się na przyjęcie członkostwa w Komitecie Honorowym oraz obiecał poparcie duchowieństwa dla organizowanych uroczystości⁵⁸. Autor tej informacji wyraził przy tym przekonanie, iż „Pełne życzliwości stanowisko Ks. Kardynała Kakowskiego przyczyni się niewątpliwie do uświetnienia obchodów *Święta Morza* przez wzięcie w nim udziału całego duchowieństwa. Powinno się to zwłaszcza w wysoce dodatni sposób zaznaczyć na organizacji obchodów w ośrodkach wiejskich oraz w dalszym ciągu przyczynić się do stałego wzrostu zainteresowania zagadnieniami morskimi na wsi⁵⁹”.

31 maja, w czwartek, w uroczystość Bożego Ciała, Jego Eminencja niósł podczas procesji Najświętszy Sakrament⁶⁰.

2 czerwca, w sobotę, o godz. 11, Jego Eminencja pobłogosławił w katedrze związek małżeński Edmunda Radziwiłła z Izabellą Radziwiłłówną⁶¹.

3 czerwca, w niedzielę, o godz. 10, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kościele panien Wizytek na intencję uczestniczek zjazdu delegatek Katolickiego Związku Polek, a następnie był na rozpoczęciu zjazdu, gdzie wygłosił przemówienie⁶².

5 czerwca, we wtorek, o godz. 18.30, Jego Eminencja był w Wilanowie na rozpoczęciu XI Zjazdu Związku Prezydentek Sodalicji Pań Wiejskich, gdzie wygłosił dłuższe przemówienie⁶³.

7 czerwca, w czwartek, Jego Eminencja przyjął w swoim pałacu delegację Związku Rabinów Rzeczypospolitej Polskiej w osobach: pp. Kanała, Perelmana,

57 Tamże.

58 PK 1934, s. 412.

59 PK 1934, s. 412.

60 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1934, s. 261.

61 Tamże.

62 Tamże.

63 Tamże.

Langlebena, Fajnera. Jeden z delegatów odczytał, a następnie złożył Jego Eminencji memoriał treści następującej:

„Eminencjo! Księżę Kardynale! W imieniu duchowieństwa żydowskiego Rzeczypospolitej Polskiej, pozwalamy sobie niniejszym zwrócić się do Ciebie, Przewielebny Ojcie Kardynale, w następującej bolesnej sprawie. W odwieczne wrogim Polsce kraju krzyżackim, w Niemczech, zapanowała ostatnio horda barbarzyńców pogan, zwalczająca wszystkie prawa boskie i depcząca wszystkie doniosłe zasady wiary chrześcijańskiej, prześladując, z okrucieństwem nieznanym w historii ludzkości, swych przeciwników, a zwłaszcza wszystkich pochodzących z narodu Izraela. Cały świat kulturalny, z książętami Kościoła Katolickiego na czele, potępił w najenergiczniejszy sposób ohydne wyczyny band narodowo-socjalistycznych w Niemczech. Niestety w Polsce, kraju o większości ludności bogobojnej, chrześcijańsko-katolickiej, znalazł się ku naszemu utrapieniu pewien odłam społeczeństwa, zwłaszcza młodzieży, który, o hańbo, mianując się narodowo-polskim, wzoruje się na przykładzie pogan niemieckich i urządza napady na bezbronnych przechodniów o wyglądzie semickim po ulicach miast polskich, bijąc, maltretując i raniąc ich bez litości. Zbiry te natrafiają czasem na opór napadniętych niewinnie ofiar, który to opór wywołuje jeszcze większą wściekłość i niecne czyny ze strony napastników, okrywających hańbą imię odwiecznie tolerancyjnej i bogobojnej Polski.

Księżę Kardynale! W głębokim przekonaniu, że żaden prawdziwy Polak-Katolik nie może być zupełnie moralnie zepsuty, że ta młodzież polska tak haniebnie prześladująca Żydów, jest tylko chwilowo omamiona i otumaniona obcymi, wrogimi hasłami, ale na zew przewielebnego Polskiego Episkopatu Katolickiego do opamiętania się i zwrotu do zasad religii chrześcijańskiej zaprzestanie bez wątpienia prześladować ludność żydowską, co szkaluje dobre imię Polski, błagamy Cię, Przewielebny Ojcie Kardynale, w imieniu Duchowieństwa i ludności żydowskiej Najjaśniejszej Rzeczypospolitej Polskiej, racz łaskawie wydać odezwę pasterską do wszystkich wiernych Kościoła Katolickiego w Polsce w powyższym sensie, a wówczas ład i porządek znów zapanuje w tym, przez nas wszystkich tak umiłowanym kraju, na który niechaj spłynie łaska Boża. Amen! Chylimy czoło przed Tobą, Eminencjo, i kreślimy się, łącząc wyrazy najgłębszej czci. Związek Rabinów Rzeczyp. Polskiej Prezes: Rabin Mendel Alter, Pabianice, Dyrektor Związku: Dr A. Langleben, Warszawa”.

W odpowiedzi na powyższy memoriał, Jego Eminencja oświadczył delegacji, co następuje: „Wobec tego, że w prasie ukazała się wzmianka o wizycie pp. Rabinów u mnie i o celu tej wizyty, uważam za konieczne stwierdzić, że potępiam bezwzględnie wszelkie gwałty i ekscesy, skądkolwiek by one miały pochodzić, czy to ze strony katolickiej, czy żydowskiej. Rozwiązywanie nawet najbardziej zawilych kwestii i zagadnień winno odbywać się zgodnie z nakazami etyki Chrystusowej. To jest nasze stanowisko zasadnicze. Korzystam jednak z wizyty Panów, aby jako Arcypasterz swej diecezji zwrócić pp. Rabinom uwagę, że dochodzą mnie liczne

skargi na prowokowanie i obrażanie uczuć religijnych ludności chrześcijańskiej ze strony elementów żydowskich. Nie chcę być głośnym i pozwolę sobie przytoczyć kilka przykładów. Akcja bezbożnicza w Polsce, która w ostatnich czasach przyjęła najbardziej agresywną formę zwalczania religii chrześcijańskiej, ośmieszania dogmatów, znieważania duchowieństwa katolickiego, jest prowadzona przez Żyda, Dawida Jabłońskiego, wydawcę «Wolnomyśliciela» i specjalnie wśród ludu rozpowszechnianego pisemka «Błyski». Inne pisma wolnomyślicielskie, wydawane zarówno po polsku, jak i po żydowsku, i znieważające religię katolicką, mają również wydawców Żydów. Osobiście musiałem interweniować u władz przeciwko bluźnierczym artykułom tygodnika «Opinia» i «Literarische Blätter», znieważającym Chrystusa Pana. Nie obarczam pp. Rabinów odpowiedzialnością za te czyny ich współwyznawców, uważam jednak, że społeczeństwo żydowskie, tak jednolicie i solidarnie występujące w obronie swych interesów, winno się zdobyć na zagwarantowanie ludności chrześcijańskiej poszanowania jej wiary i tradycji. W końcu nie mogę nie wyrazić swego ubolewania, że wydawnictwa, obrażające moralność i szerzące pornografię, która zalewa dziś Polskę, znalazły tak licznych wydawców i kolporterów wśród społeczeństwa żydowskiego. Na powyższe bolączki, przyczyniające się do wzrastania wśród społeczeństwa polskiego nastrojów antyżydowskich, i które w konsekwencji prowadzić mogą do pożałowania godnych ekscesów, uważam za niezbędne zwrócić uwagę pp. Rabinów, skoro zechcieli do mnie zgłosić się w tej sprawie”.

Po powyższym oświadczeniu Jego Eminencji jeden z rabinów zauważył, że ci bezbożnicy to są komuniści. Na to Jego Eminencja ks. kardynał odpowiedział rabinom, że to są jednak młodzi Żydzi, którym starsi dają pieniądze czy to z Polski, czy z zagranicy. „Wpłynicie – mówił ks. kardynał – na Żydów w kraju i za granicą, aby zamiast dawać pieniądze na agitację komunistyczną w Polsce, pożyczyci te pieniądze Państwu polskiemu”⁶⁴.

8 czerwca, w piątek, o godz. 10, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kościele panien Wizytek. Po południu Arcypasterz wziął udział w uroczystej procesji z Najświętszym Sakramentem z kościoła oo. Jezuitów na Rynek Starego Miasta⁶⁵.

10 czerwca, w niedzielę, o godz. 13, Jego Eminencja poświęcił nowy gmach Banku Gospodarstwa Krajowego. Tego samego dnia, o godz. 15.30, Arcypasterz poświęcił kamień węgielny pod budowę nowego kościoła na Grochowie, którego projekt przygotował architekt Boni. Przybywającego ks. kardynała powitał – w imieniu władz państwowych – starosta Skórewicz oraz ks. proboszcz Sztuka. Przemawiając do licznie zebranej rzeszy ludu, wynoszącej z górą 15 tysięcy osób, ks. kardynał, zwrócił uwagę na obowiązki wiernych w stosunku do Kościoła i łaski uświęcenia dusz, jakie z niego czerpią. Dłuższą część tego przemówienia Jego Eminencja poświęcił stosunkowi obywatela-katolika do państwa, mówiąc o miłości

64 PK 1934, s. 395–396; *Delegacja Związku Rabinów Rzeczypospolitej Polskiej u J. Em. Arcypasterza*, WAW 1934, s. 247–249.

65 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1934, s. 261.

Ojczyzny i ofiarności, jaką wobec niej winien on niezmiennie żywić. Po poświęceniu kamienia węgielnego Arcypasterz wybiierzował 1500 osób⁶⁶.

16 i 17 czerwca, w sobotę i w niedzielę, Jego Eminencja, w asyście ks. prał. Aleksandra Fajęckiego, ks. Edwarda Tyszki, ks. R. Dąbrowskiego, ks. A. Zyberk-Platera i ks. W. Majewskiego, odbył wizytację kanoniczną parafii Bielany. Na przybycie Jego Eminencji, przy bramie triumfalnej przed kościołem oczekiwała – z chorągwiami i sztandarami – wielotysięczna rzesza wiernych, na czele z miejscowym proboszczem, ks. W. Jakowskim i licznie zgromadzonym duchowieństwem dekanatu pozawarszawskiego. Podczas wizytacji Jego Eminencja zlustrował kościół, zakrystię, kancelarię parafialną, wybiierzował 450 osób oraz przeegzaminował dzieci z katechizmu. Następnie wizytował kaplice, wszędzie witany entuzjastycznie przez parafian. Gościł we wszystkich trzech domach parafialnych, gdzie przedstawiciele różnorodnych stowarzyszeń katolickich zdawali mu relacje ze swojej działalności. Jego Eminencja wszędzie przemawiał, wyrażając radość z oparcia pracy społecznej na fundamencie wiary, zachęcając do wytrwania oraz podkreślając konieczność współpracy z władzami państwowymi dla dobra Ojczyzny. Deklamacje, referaty, śpiewy i muzyka, którymi urozmaicono pobyt Najdostojniejszemu Arcypasterzowi w domach parafialnych, wywoływały pogodny i radosny nastrój. Dziękując za gorliwą i owocną pracę ks. proboszczowi oraz wszystkim księżom marianom z Bielany i błogosławiąc na dalszy zbawienny trud, Jego Eminencja opuścił wizytowaną parafię, żywiłowo żegnany przez wielotysięczny lud, zostawiając w jego sercach niezatarte wspomnienia⁶⁷.

15 czerwca, w piątek, o godz. 16, Jego Eminencja obejrzał nowe organy w kościele św. Stanisława na warszawskiej Woli. Tego samego dnia, o godz. 18.30, udzielił audiencji delegatom Stowarzyszenia Robotników Chrześcijańskich⁶⁸.

18 czerwca, w poniedziałek, o godz. 10, Jego Eminencja odprawił w kościele św. Krzyża Mszę Świętą za duszę śp. ministra Pierackiego. Tego samego dnia, o godz. 11.30, udzielił audiencji wychowankom Instytutu Głuchoniemych⁶⁹.

19 czerwca, we wtorek, Jego Eminencja przewodniczył posiedzeniu Komisji Prawnej Episkopatu⁷⁰.

22 czerwca, w piątek, kiedy na Bielanach w Zakładzie oo. marianów zgromadzili się uczestnicy 13. Walnego Zjazdu Delegatów Stowarzyszenia Chrześcijańsko-Narodowego Nauczycielstwa Szkół Powszechnych, Jego Eminencja ks. kardynał A. Kakowski odprawił Mszę Świętą w intencji ich pomyślnych obrad, a następnie przemówił serdecznie do zgromadzonych, błogosławiąc pracę Stowarzyszenia⁷¹.

66 Tamże, s. 262; *Poświęcenie kamienia węgielnego pod kościół na Grochowie*. Tamże, s. 263.

67 Tamże, s. 262; *Wizytacja kanoniczna na Bielanach*. Tamże, s. 263–264.

68 *Kronika. Czynności J. Em. Arcypasterza*, WAW 1934, s. 303.

69 Tamże.

70 Tamże.

71 PK 1934, s. 427.

Tego samego dnia, o godz. 18, J. Em. przyjął u siebie duchowieństwo, które – w osobie Jego Ekscelencji ks. biskupa Szlagowskiego – złożyło Arcypasterzowi życzenia z okazji rocznicy jego konsekracji⁷².

23 czerwca, w sobotę, o godz. 8, Jego Eminencja wyjechał do Mogielnicy na przygotowany tam kongres eucharystyczny, który zgromadził na tamtejszym cmentarzu przykościelnym i w najbliższej okolicy świątyni wielotysięczne tłumy. Według „Przeglądu Katolickiego”: „Przybyło na kongres z całej okolicy ok. 25 tysięcy osób, reprezentowane były wszystkie organizacje [...]. O godz. 11-ej, witany owacyjnie, przybył J. Em. ks. Kardynał Kakowski [...]. O godz. 2 pp. sale Domu Ludowego w Mogielnicy zapelnily się po brzegi mężczyznami i młodzieżą męską, która w podniosłym skupieniu i z uwagą wysłuchiwała doskonałych referatów [...]. O godz. 3-ej po południu te same sale Domu Ludowego zajęte zostały przez sekcję kobiet i sekcję młodzieży żeńskiej [...]. Wszystkie sekcje raczył zaszczyścić swą obecnością J. Em. ks. Kardynał i pobłogosławił tak zebranych, jak i tych, którzy kierują ich pracą”⁷³.

24 czerwca, w niedzielę, podczas drugiego dnia kongresu eucharystycznego w Mogielnicy, o godz. 9, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą przy ołtarzu polowym, a następnie uczestniczył w procesji eucharystycznej i w uroczystej sumie. „Na zakończenie procesji Dostojny Arcypasterz udzielił zgromadzonym błogosławieństwa, po czym przyjął na cmentarzu kościelnym defiladę młodzieży katolickiej z dekanatu goszczyńskiego, grójeckiego i górno-kalwaryjskiego. Instruktorka młodzieży żeńskiej p. Peczatówna, i instruktor młodzieży męskiej, p. Jakimiak, złożyli sprawozdania z działalności Stowarzyszeń Młodzieży Polskiej, po czym wręczono J. Em. pamiątkowy album z fotografiami stowarzyszeń”⁷⁴. Tego samego dnia, w godzinach popołudniowych, Arcypasterz powrócił do Warszawy⁷⁵.

29 czerwca, w piątek, o godz. 10.30, Jego Eminencja celebrował sumę w katedrze św. Jana⁷⁶.

30 czerwca, w sobotę, o godz. 16, Jego Eminencja obejrzał budowę Domu Katolickiego⁷⁷.

1 lipca, w niedzielę, Jego Eminencja wyjechał na kurację do Karlsbadu⁷⁸.

30 lipca, w poniedziałek, Jego Eminencja, powrócił z kuracji do Warszawy⁷⁹.

31 lipca, we wtorek, Jego Eminencja odprawił w kościele Nawiedzenia NMP Mszę Świętą za duszę śp. ks. dziekana Leona Kalinowskiego⁸⁰.

72 *Kronika. Czynności J. Em. Arcypasterza*, WAW 1934, s. 303.

73 Tamże; PK 1934, s. 442; *Wspaniała manifestacja religijna w Mogielnicy*, WAW 1934, s. 304–305.

74 Tamże; PK 1934, s. 443.

75 *Kronika. Czynności J. Em. Arcypasterza*, WAW 1934, s. 303.

76 Tamże.

77 Tamże.

78 Tamże.

79 Tamże.

80 Tamże.

4 sierpnia, w sobotę, Jego Eminencja odbył sesję w sprawie fundacji hr. Potulickiej⁸¹

7 sierpnia, we wtorek, Jego Eminencja wyjechał do Moskorzewa⁸².

9 sierpnia, w czwartek, Jego Eminencja powrócił z Moskarzewa do Warszawy⁸³.

11 sierpnia, w sobotę, Jego Eminencja obejrzał budowę Domu Katolickiego i prace rzeźbiarskie, które wykonuje tam artysta p. Durek⁸⁴.

13 sierpnia, w poniedziałek, o godz. 9, Jego Eminencja wyjechał z abpem Gallem do Skrzyszew, aby obejrzeć nowo nabyty tam dom rekolekcyjny, stamtąd udał się do Łodzi na pogrzeb śp. biskupa Tymienieckiego⁸⁵.

31 sierpnia, w piątek, o godz. 9.30, Jego Eminencja był na konferencji, którą odbył polski audytor Roty Rzymskiej, ks. prałat Janasik, z członkami sądów duchownych w Polsce⁸⁶.

2 września, w niedzielę, Jego Eminencja wyjechał do Częstochowy na konferencję Episkopatu Polski⁸⁷.

3 i 4 września, w poniedziałek i wtorek, Jego Eminencja przewodniczył na Jasnej Górze Komisji Ogólnej Synodu Plenarnego obradującej nad opracowanym przez specjalne Komisje materiałem do uchwał dla przyszłego Synodu Plenarnego, którego zwołanie zostało wyznaczone na rok 1935 do Częstochowy. W obradach – jako członkowie – uczestniczyli: ks. kardynał Hlond, arcybiskupi: Sapieha, Twardowski, Jałbrzykowski i Nowowiejski oraz biskupi: Przeździecki i Łukomski⁸⁸.

5 i 6 września, w środę i w czwartek, Jego Eminencja uczestniczył w obradującej w Częstochowie Konferencji Episkopatu Polski⁸⁹.

7 września, w piątek, Jego Eminencja powrócił z Częstochowy do Warszawy⁹⁰.

9 września, w niedzielę, Jego Eminencja dokonał wizytacji kanonicznej parafii Piaseczno. Przy bramach triumfalnych przed Piasecznem oczekiwały Najdostojniejszego Arcypasterza delegacja Strzelców i piękna banderia konna, a przy ostatniej został powitany przez burmistrza miasta i miejscowe duchowieństwo. W kościele powitał przemową Jego Eminencję ks. kardynała miejscowy proboszcz ks. kan. Kukalski, który po krótkim historycznym rysie kościoła, zdał sprawozdanie ze stanu moralnego parafii. Potem odbyła się Msza Święta,

81 Tamże.

82 Tamże.

83 Tamże.

84 Tamże.

85 Tamże, s. 303–304.

86 Tamże, s. 304.

87 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1934, s. 351.

88 *Synod Krajowy w r. 1935 r.*, WAW 1934, s. 353–354; PK 1934, s. 571.

89 *Konferencja Episkopatu Polski w Częstochowie w dniach 5-6 września 1934 r.*, WAW 1934, s. 352–353.

90 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1934, s. 351.

celebrowana przez Jego Eminencję, a następnie miejscowe nauczycielstwo składało hołd Arcypasterzowi, który w krótkiej przemowie uwydatnił wielkie znaczenie wiary dla życia narodowego. Następnie odbyła się katechizacja dzieci i bierzmowanie – blisko 1200 osób otrzymało Sakrament Bierzmowania. Po obiedzie Jego Eminencja zwiedził zakład Sióstr Dobrego Pasterza i Stowarzyszenia Męskie Akcji Katolickiej w ich nowym lokalu. Po krótkim ich sprawozdaniu, uwydatniającym wielką gorliwość niewielkiej jeszcze grupy młodych, Najdostojniejszy Arcypasterz w gorącej przemowie omawiał główne zadania Akcji Katolickiej, która nie zajmuje się polityką, ale dąży do odrodzenia duchowego narodu polskiego. W końcu Jego Eminencja udał się do Chyliczek, gdzie w końcowej przemowie pochwalił piękne wyniki pracy stowarzyszeń Akcji Katolickiej⁹¹.

11 września, we wtorek, o godz. 11, Jego Eminencja przyjął u siebie p. Nakoniecznikoff-Klukowskiego, wojewodę warszawskiego⁹².

12 września, w środę, o godz. 8, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kaplicy Seminarium Duchownego, z powodu rozpoczęcia nowego roku szkolnego i wygłosił do alumnów przemówienie. Tego samego dnia Arcypasterz był na uroczystości konsekracji kościoła w Walendowie, spotykając się tam m. in. z jego fundatorami: hr. M. Przeździecką i ks. Sewerynostwem Czetwertyńskim⁹³.

13 września, w czwartek, o godz. 17, Jego Eminencja był na sesji w Seminarium Duchownym⁹⁴.

15 i 16 września, w sobotę i w niedzielę, Jego Eminencja ks. kardynał dokonał wizytacji kanonicznej parafii Mińsk Mazowiecki. Pobyt księcia Kościoła w tej parafii zamienił się w wielką manifestację, w której wzięło udział całe społeczeństwo, wszystkie warstwy i stany, z miejscowym starostą Gadomskim i płk. Filipowiczem – dowódcą 7. pułku ułanów, na czele. Na spotkanie Najdostojniejszego Arcypasterza wyjechały banderie rolników i szwadrony kawalerii. Przy kilku wspaniałych bramach triumfalnych delegacje witały Arcypasterza w serdecznych przemówieniach. Przy ostatniej bramie powitało Jego Eminencję duchowieństwo dekanatu z ks. kan. Bakalarczykiem na czele. Po uroczystym ingresie i sprawozdaniu miejscowego proboszcza, Jego Eminencja przemówił do licznie zebranych wiernych. Podkreślając pierwsze hasło Akcji Katolickiej i główną jej zasadę: „Pokój Chrystusowy w Królestwie Chrystusowym”, nawoływał usilnie do pokoju i wzajemnej miłości. Po procesji żałobnej za zmarłych parafian, ks. kardynał do późnego wieczoru udzielał Sakramentu Bierzmowania⁹⁵.

16 września, w niedzielę, podczas drugiego dnia wizyty pasterskiej w Mińsku Mazowieckim, Jego Eminencja – po lustracji kościoła i zakrystii – odprawił uroczystą Mszę Świętą, a po kazaniu odbył katechizację dzieci i przyjmował sprawozdania

91 Tamże; *Wizytacja kanoniczna w Piasecznie*, WAW 1934, s. 354–355.

92 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1934, s. 351.

93 Tamże; *Konsekracja kościoła w Walendowie*, WAW 1934, s. 356.

94 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1934, s. 351.

95 Tamże; *Wizytacja kanoniczna w Mińsku Mazowieckim*, WAW 1934, s. 355.

z pracy działających na terenie parafii poszczególnych organizacji Akcji Katolickiej. Także tego dnia Jego Eminencja udzielał Sakramentu Bierzmowania, który podczas tej wizytacji ogółem przyjęło ok. 3000 wiernych⁹⁶.

21 września, w piątek, o godz. 9, „J. Em. ks. Kardynał A. Kakowski dokonał w towarzystwie ks. prałata dr. Zygmunta Kozubskiego, poświęcenia filii Zakładu Opieki Najśw. Panny na Grochowie. Nowy dom, zbudowany staraniem sióstr Matki Bożej Miłosierdzia, zwanych powszechnie Magdalenkami, tworzy jak gdyby filię wielkiego zakładu Magdalenek przy ul. Żytniej w Warszawie. Będzie to zakład wychowawczy dla dziewcząt połączony ze szkołą gospodarczą i praktycznym wdrażaniem się w gospodarstwo domowe”⁹⁷.

Tego samego dnia o godz. 18, Jego Eminencja ks. kardynał A. Kakowski, w obecności ks. bpa Szlagowskiego przyjął w swych apartamentach zarządy ogólnokrajowej centrali Katolickiego Związku Mężów, stowarzyszeń archidiecezjalnych oraz organizacji dekanalnych i parafialnych Akcji Katolickiej. Zebranych, w liczbie stu kilkudziesięciu osób, przedstawił księdzu kardynałowi dyrektor Archidiecezjalnego Instytutu Akcji Katolickiej ks. dr W. Lewandowicz. Po krótkim, serdecznym powitaniu przybyłych, Arcypasterz udzielił głosu ks. Modzelewskiemu, który w zwięzłym, rzeczowo ujętym referacie, zobrazował stan Akcji Katolickiej w szeregu wielkich krajów europejskich w chwili obecnej i, przeszedłszy do stosunków polskich, a przede wszystkim do rozwoju pracy apostołkiej w Archidiecezji Warszawskiej, poprosił o pasterskie błogosławieństwo dla jego pionierów i wykonawców. Nawiązując do treści referatu, Jego Eminencja wspominał o genezie Akcji Katolickiej i zwrócił uwagę na niebezpieczeństwo propagandy ateistycznej. Bezbożnicy, wrogowie imienia Bożego byli zawsze – zauważył – ale obecnie, po wojnie działalność ich stała się wyjątkowo agresywna, przybrała wielkie, międzynarodowe rozmiary i ujęta została w karby dyscypliny i celowego wysiłku. Do zahamowania tego ruchu deprawacji i zwyrodnienia moralnego Ojciec Święty powołał karne szeregi apostołów świeckich, mających pracować nad chrześcijańskim odrodzeniem społeczeństw pod kierownictwem hierarchii kościelnej. Przemówienie swoje, będące równocześnie przypomnieniem, że Akcja Katolicka stoi z dala od wszelkich partii politycznych i ponad nimi, Arcypasterz zakończył błogosławieństwem. Następnie przy herbacie goście spędzili dłuższą chwilę w atmosferze towarzyskiej wymiany zdań i poglądów, informując Arcypasterza o swojej pracy i obowiązkach⁹⁸.

22 i 23 września, w sobotę i w niedzielę, Jego Eminencja dokonał wizytacji kanonicznej parafii Radzymin. Pobyt księcia Kościoła zamienił się w wielką manifestację, w której udział wzięło całe społeczeństwo, wszystkie warstwy i stany z miejscowym starostą Morawskim i burmistrzem Marszałem na czele. Na spotkanie Dostojnego Arcypasterza wyjechały banderie konne, a przy czterech wspaniałych bramach triumfalnych, w serdecznych przemówieniach witały

96 Tamże.

97 PK 1934, s. 602.

98 *Zarządy Akcji Katolickiej u J. Em. Arcypasterza*, WAW 1934, s. 357–358.

swego Arcypasterza różne delegacje i młodzież szkolna. Przy bramie na Rynku, powitało Jego Eminencję duchowieństwo zebrane z całego dekanatu z ks. prałatem Kobylińskim na czele. Po uroczystym ingresie i złożeniu przez miejscowego proboszcza sprawozdania o stanie materialnym i moralnym parafii, Jego Eminencja przemówił do zebranej wielotysięcznej rzeszy wiernych, nawiązując do zmagani się w roku 1920 na polach Radzymina dwóch potęg: wschodniej i zachodniej i zwycięstwa tej ostatniej, gdyż z nią był Bóg, dla głębokiej wiary, usymbolizowanej w osobie księdza Ignacego Skorupki, kroczącego z krzyżem w rękę. Wskazując na to znamie, ks. kardynał nawoływał do trwania przy wierze świętej, do posłuszeństwa i uległości władzom, co w sumie umocni na duchu i w wierze, pomagając tym samym przetrwać przeżywany kryzys. Po procesji żałobnej za zmarłych parafian ks. kardynał do późnego wieczoru udzielał Sakramentu Bierzmowania, który tego dnia przyjęło 1500 osób. Wieczorem, na plebanii Najdostojniejszy Arcypasterz odbył konferencję z duchowieństwem dekanatu radzymińskiego⁹⁹.

23 września, w niedzielę, po lustracji kościoła, zakrystii, kancelarii parafialnej Jego Eminencja odprawił uroczystą Mszę Świętą, a po kazaniu odbył katechizację dzieci i przyjmował sprawozdania z pracy poszczególnych organizacji, stanowiących Akcję Katolicką wizytowanej parafii¹⁰⁰.

27 września, w czwartek, Jego Eminencja wyjechał do Rosochy, skąd tego samego dnia powrócił do Warszawy¹⁰¹.

29 i 30 września, w sobotę i w niedzielę, Jego Eminencja dokonał wizytacji kanonicznej parafii Nawiedzenia NMP w Warszawie¹⁰².

3 października, w środę, o godz. 19, Jego Eminencja był na zebraniu katechetek, do których wygłosił przemówienie¹⁰³.

4 października, w czwartek, o godz. 20, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kaplicy Domu Wychowawczego przy ul. Nowogrodzkiej¹⁰⁴.

6 i 7 października, w sobotę i w niedzielę, Jego Eminencja – w asyście księży prałatów J. Gautiera i A. Fajęckiego, dokonał wizytacji kanonicznej parafii Zbawiciela w Warszawie. U wrót świątyni powitali go: inż. A. Hauke z chlebem i solą, dzieci z wiązkami kwiatów, różne delegacje i licznie zgromadzone duchowieństwo na czele z ks. proboszczem M. Nowakowskim. Po uroczystym ingresie i sprawozdaniu proboszczowskim o stanie materialno-moralnym parafii, przemówił Najdostojniejszy Arcypasterz, wyrażając – wobec przepelniających kościoł wiernych – swą radość z żywo tętniącego w parafii życia religijnego, zachęcając równocześnie do pogłębiania wiary świętej przez pracę w Akcji Katolickiej. Następnie Jego

99 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1934, s. 351; *Wizytacja pasterska w Radzyminie*, WAW 1934, s. 355–356.

100 Tamże.

101 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1934, s. 351.

102 Tamże.

103 Tamże.

104 Tamże.

Eminencja odprawił procesję żałobną za zmarłych parafian, zamykając pierwszy dzień swej wizytacji udzieleniem Sakramentu Bierzmowania¹⁰⁵.

7 października, w niedzielę, po lustracji kościoła, zakrystii i kancelarii parafialnej, ks. kardynał odprawił uroczystą Mszę Świętą, egzaminował dzieci z katechizmu, w nowo wybudowanym parafialnym Domu Katolickim przyjmował sprawozdania z pracy poszczególnych organizacji zgrupowanych w Akcji Katolickiej oraz udzielił Sakramentu Bierzmowania, który przyjął podczas tej wizyty kanonicznej 1500 wiernych¹⁰⁶.

10 października, w środę, o godz. 19, Jego Eminencja był na rozpoczęciu misji w kościele św. Jacka w Warszawie¹⁰⁷.

13 października, w sobotę, o godz. 11, Jego Eminencja odprawił nabożeństwo żałobne za duszę śp. ministra Barthou¹⁰⁸.

13 i 14 października, w sobotę i w niedzielę, Jego Eminencja dokonał wizytacji kanonicznej parafii św. Andrzeja w Warszawie. U wrót świątyni powitali Jego Eminencję: F. Karpiński – szambelan Jego Świątobliwości, wręczając chleb i sól, dzieci, składające wiązanki kwiatów, różne delegacje oraz licznie zgromadzone duchowieństwo na czele z ks. prał. A. Fajęckim – miejscowym proboszczem¹⁰⁹.

14 października, w niedzielę, po gruntownym obejrzeniu kościoła, zakrystii i kancelarii parafialnej, Najdostojniejszy Wizytator odprawił uroczystą Mszę Świętą, egzaminował dzieci z katechizmu, w Domu Parafialnym swego imienia, wzniesionym na pamiątkę pierwszej tutaj jego pracy kapłańskiej, przyjmował sprawozdania z pracy poszczególnych kolumn Akcji Katolickiej funkcjonujących w parafii oraz odwiedził dwie kaplice: IV oddziału Straży Pożarnej oraz w Szpitalu Św. Ducha¹¹⁰.

15 października, w poniedziałek, Jego Eminencja zaszczyił swą obecnością otwarcie i pierwsze posiedzenie dorocznego zjazdu Rady Związku Misyjnego Duchowieństwa i dyrektorów diecezjalnych Papieskich Dziel Misyjnych w Polsce. Tego samego dnia Arcypasterz wyjechał samochodem, w sprawach Uniwersytetu Lubelskiego, do Lublina¹¹¹.

16 października, we wtorek, Jego Eminencja powrócił z Lublina do Warszawy¹¹².

18 października, w czwartek, o godz. 8, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kaplicy Konwiktu Teologicznego, z okazji rozpoczęcia nowego roku akademickiego i wygłosił okolicznościowe przemówienie¹¹³.

105 Tamże.

106 *Wizytacja kanoniczna parafii Zbawiciela w Warszawie*, WAW 1934, s. 397; *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1934, s. 396.

107 Tamże.

108 Tamże.

109 *Wizytacja kanoniczna parafii św. Andrzeja w Warszawie*, WAW 1934, s. 398; *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1934, s. 396.

110 Tamże.

111 Tamże.

112 Tamże.

113 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1934, s. 396.

20 października, w sobotę, o godz. 22, Jego Eminencja był na raucie u premiera Kozłowskiego z okazji przyjazdu do Warszawy p. Goembesza, premiera węgierskiego¹¹⁴.

21 października, w niedzielę, o godz. 22, Jego Eminencja był na raucie u p. Matouski, posła węgierskiego w Warszawie¹¹⁵.

24 października, w środę, o godz. 8, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kaplicy sióstr magdalenek przy ul. Żytniej¹¹⁶.

25 października, w czwartek, o godz. 16, Jego Eminencja był w ochronce i w przedszkolu, utrzymywanym i prowadzonym przez Związek „Caritas” parafii św. Jana w Warszawie¹¹⁷.

26 października, w piątek, o godz. 15, Jego Eminencja przyjął p. Łazarewicz, posła jugosłowiańskiego w Warszawie. Tego samego dnia Arcypasterz był na spotkaniu księży proboszczów m. Warszawy, która odbyła się u ks. dziekana A. Fajęckiego¹¹⁸.

28 października, w niedzielę, w uroczystość Chrystusa Króla, o godz. 9, Jego Eminencja dokonał poświęcenia kamienia węgielnego i fundamentów nowego kościoła pod wezwaniem Chrystusa Króla na Targówku. W uroczystości uczestniczyli przedstawiciele władz państwowych z wiceministrem Krychowskim, dyrektorem Potockim, wicemarszałkiem Boguckim; przedstawiciele zarządu miasta, z miejscowym starostą na czele, oraz wielotysięczne tłumy. Jego Eminencja – po dokonaniu poświęcenia fundamentów świątyni oraz nowego sztandaru Katolickiego Stowarzyszenia Mężów – wygłosił przemówienie do zebranych, a następnie w kościółku parafialnym odprawił Mszę Świętą. Po południu Jego Eminencja wziął udział w pięknej akademii ku czci Chrystusa Króla, przygotowanej w miejscowym domu parafialnym, ukazującej wysoki poziom i żywe tętno życia religijnego na Targówku. Jego Eminencja przy tej okazji dokonał wizytacji kanonicznej parafii oraz udzielił Sakramentu Bierzmowania 353 osobom¹¹⁹.

29 i 30 października, w poniedziałek i we wtorek, Jego Eminencja ks. kardynał, w asyście ks. prał. J. Gautiera, dokonał wizytacji kanonicznej jednej z najstarszych parafii w stolicy – parafii Nawiedzenia NMP na Nowym Mieście. Pobyt Arcypasterza w tej parafii zamienił się w wielką manifestację, w której wzięły udział wszystkie warstwy i stany. Przy bramie triumfalnej powitały Jego Eminencję różne delegacje, licznie zebrane duchowieństwo, na czele z miejscowym proboszczem ks. inf. K. Bączkiewiczem, i wielotysięczne tłumy. Po uroczystym ingresie i sprawozdaniu na temat kondycji materialno-moralnej parafii, Najdostojniejszy Wizytator

114 Tamże.

115 Tamże.

116 Tamże.

117 Tamże.

118 Tamże.

119 Tamże; *Poświęcenie kamienia węgielnego pod nowy kościół w Warszawie*, WAW 1934, s. 399.

przemówił do zebranych, dziękując im za żywiołowe powitanie, jakie mu zgotowano, tak wymownie świadczące o żywym przywiązaniu do Kościoła. Dalej padły słowa zachęty do pogłębiania tej wiary, do pracy w Akcji Katolickiej oraz do praktykowania miłosierdzia chrześcijańskiego, które jest wyrazem wiary i miłości Bożej, a którego pole działania – szczególnie w dzisiejszych czasach kryzysu – jest bardzo obszerne. Po procesji żałobnej za zmarłych parafian, Jego Eminencja udzielił Sakramentu Bierzmowania pierwszej grupie spośród 1000 osób przygotowanych tutaj na przyjęcie tego sakramentu¹²⁰.

30 października, we wtorek, w drugim dniu wizyty pasterskiej parafii Nawiedzenia NMP – po lustracji kościoła, zakrystii oraz kancelarii parafialnej – ks. kardynał odprawił uroczystą Mszę Świętą, wysłuchał sprawozdań z pracy poszczególnych organizacji skupionych w Akcji Katolickiej oraz udzielił Sakramentu Bierzmowania pozostałym spośród oczekujących na ten sakrament¹²¹.

31 października, w środę, o godz. 9, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kościele oo. Kapucynów z okazji kanonizacji św. Konrada Parzhama¹²².

1 listopada, w czwartek, w uroczystość Wszystkich Świętych, o godz. 11, Jego Eminencja odprawił sumę w kościele Wszystkich Świętych¹²³.

4 listopada, w niedzielę, o godz. 9, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w katedrze św. Jana, w intencji uczestników zjazdu Katolickiego Stowarzyszenia Młodzieży Żeńskiej Archidiecezji Warszawskiej. Potem, o godz. 15, był na okolicznościowej akademii, urządzonej w sali warszawskiej parafii Zbawiciela¹²⁴.

6 listopada, we wtorek, Jego Eminencja był w Skrzyszewach, uczestnicząc w uroczystości poświęcenia i otwarcia tam Domu Rekolekcyjnego Archidiecezji Warszawskiej, który powstał z jego inicjatywy i gruntownie odrestaurowanych dawnych zabudowań wraz z parkiem majątku Skrzyszewy. Na uroczystość tę przybyli Jego Eminencja ks. nuncjusz F. Marmaggi, księży biskupi Szlagowski i Gawlina, ks. audytor Pacini, przedstawiciele Kapituły Metropolitalnej, Kapituły Łowickiej, reprezentanci miejscowej inteligencji i ziemiaństwa, duchowieństwo dekanatu kutnowskiego i liczne rzesze ludu. Poświęcenia kaplicy, mieszczącej się w dawnym pałacu właścicieli Skrzyszewa, dokonał ks. nuncjusz apostolski, inne budynki poświęcił ks. prałat Pacini, zaś ks. prałat Fajęcki odprawił Mszę Świętą, po której przemówił ks. kard. Kakowski. Jego Eminencja wskazał na genezę Domu Rekolekcyjnego, przypomniał encyklikę Ojca Świętego *Mens nostra*, zalecającą wiernym odprawianie rekolekcji zamkniętych, jako niezawodnego środka do odrodzenia wewnętrznego człowieka i życzył nowej placówce spełnienia pokładanych w niej nadziei. W imieniu miejscowego duchowieństwa i ludu dziękował

120 *Wizytacja kanoniczna parafii Nawiedzenia N.M.P. w Warszawie*, WAW 1934, s. 398–399.

121 Tamże.

122 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1934, s. 396.

123 Tamże.

124 Tamże.

Najdostojniejszemu Arcypasterzowi za trudy poniesione przy tworzeniu Domu Rekolekcyjnego ks. proboszcz Gorczyca. Podczas wspólnego posiłku ks. kardynał dziękował przedstawicielom miejscowego społeczeństwa za ofiary i życzliwość dla nowej, zbożnej placówki. Tego samego dnia, w godzinach popołudniowych, z udziałem Jego Eminencji w Domu Rekolekcyjnym rozpoczęły się pierwsze kilkudniowe rekolekcje, na których wstępną konferencję rekolekcyjną – poświęconą świętości życia kapłańskiego – wygłosił Jego Eminencja ks. nuncjusz apostolski.

Z okazji otwarcia Domu Rekolekcyjnego Archidiecezji Warszawskiej w Skrzyszewach na ręce kard. Kakowskiego nadszedł telegram od Ojca Świętego następującej treści:

„Eminencja Kardynał Kakowski. Ojciec św. z najwyższą radością przyjął wiadomość o otwarciu i poświęceniu w Twojej, Eminencjo, obecności Domu Rekolekcyjnego według myśli św. Ignacego oraz drugiego domu, przeznaczonego dla kapłanów. Najwyższy Pasterz błaga królewskie Serce Jezusa, aby obfite zesłało łaski i błogosławieństwa, Tobie zaś, Eminencjo, i wszystkim obecnym błogosławi — Kard. Pacelli”¹²⁵.

9 listopada, w piątek, o godz. 18, Jego Eminencja wrócił z rekolekcji odpawionych w Skrzyszewach¹²⁶.

11 listopada, w niedzielę, o godz. 10, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w katedrze św. Jana¹²⁷.

13 listopada, we wtorek, w uroczystość św. Stanisława Kostki, o godz. 17, Jego Eminencja odbył sesję z księżmi profesorami Wydziału Teologii Katolickiej Uniwersytetu Warszawskiego. Tego samego dnia, o godz. 18.30, Arcypasterz był w Seminarium Duchownym na akademii urządzonej ku czci św. Stanisława Kostki¹²⁸.

15 listopada, w czwartek, o godz. 10, Jego Eminencja odprawił w katedrze św. Jana Mszę Świętą za duszę śp. Henryka Sienkiewicza, następnie uczestniczył w zebraniu redaktorów tygodników katolickich, które odbyło się w lokalu Polskiej Katolickiej Agencji Prasowej¹²⁹.

16 listopada, w piątek, o godz. 10, Jego Eminencja uczestniczył w zebraniu korespondentów Polskiej Katolickiej Agencji Prasowej zorganizowanym w lokalu tej Agencji¹³⁰.

17 listopada, w sobotę, o godz. 10, Jego Eminencja odprawił w katedrze św. Jana Mszę Świętą za duszę śp. Michała Sobańskiego¹³¹.

125 PK 1934, s. 714; *Uroczyste otwarcie i poświęcenie Domu Rekolekcyjnego Archidiecezji Warszawskiej*, WAW 1934, s. 393–395; *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1934, s. 396.

126 Tamże.

127 Tamże.

128 Tamże.

129 Tamże, s. 396–397.

130 Tamże, s. 397; *Zjazd redaktorów tygodników i korespondentów*, WAW 1934, s. 443.

131 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1934, s. 397.

18 listopada, w niedzielę, o godz. 11, Jego Eminencja był na sumie w kościele oo. Bazylianów przy ul. Miodowej w Warszawie¹³².

19 listopada, w poniedziałek, o godz. 8.30, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kaplicy szpitala siostr elżbietanek na Mokotowie¹³³.

20 listopada, we wtorek, o godz. 10, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kościele na, wówczas największym w Europie co do obszaru, cmentarzu Bródzieńskim, następnie – z okazji 50-lecia jego istnienia – odbył posiedzenie z członkami Dozoru Cmentarnego, podczas którego wygłosił okolicznościowe przemówienie. Arcypasterz podziękował w nim przewodniczącemu szambelanowi Karpińskiemu oraz całemu Dozorowi, naczelnikowi cmentarza i pracownikom za pożyteczną pracę, a nadto ks. rektorowi Wacławowi Niemyskiemu za pracę literacką nad cenną monografią cmentarza, wydaną w formie książki rozdanej obecnym. Ponadto Jego Eminencja wezwał do udzielania z funduszków Dozoru pewnych sum na budowę kościołów w stolicy, których tyle się już wybudowało, a to dla zaśluszczywania duchowym potrzebom wzrastającej wciąż liczebnie ludności¹³⁴.

21 listopada, w srodę, o godz. 10, Jego Eminencja odprawił w katedrze św. Jana Mszę Świętą błagalną o beatyfikację Matki Siedliskiej, założycielki Zgromadzenia Świętej Rodziny z Nazaretu¹³⁵.

22 listopada, w czwartek, o godz. 9.30, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kaplicy przy ul. Piusa XI¹³⁶.

23 listopada, w piątek, o godz. 18, Jego Eminencja był w Kurii na odczycie, który wygłosił ks. Sitkowski pt. *O obowiązkach wikariusza*¹³⁷.

25 listopada, w niedzielę, o godz. 12 w południe, Jego Eminencja był na dorocznym zebraniu Towarzystwa Naukowego. Tego samego dnia Arcypasterz poświęcił nowy Dom Katolicki na Służewie¹³⁸.

28 listopada, w srodę, o godz. 13, Jego Eminencja był na zebraniu księży proboszczów warszawskich, które odbyło się w mieszkaniu ks. prał. Kępińskiego¹³⁹.

W listopadzie 1934 roku Jego Eminencja otrzymał z Watykanu adresowany do niego telegram nawiązujący do adresu hołdowniczego przesłanego przez kard. Kakowskiego – w imieniu duchowieństwa i wiernych – Ojcu Świętemu Piusowi XI z okazji 15. rocznicy udzielenia mu sakry biskupiej. Oto jego treść:

132 Tamże; *150-lecie konsekracji kościoła OO. Bazylianów w Warszawie (1784-1934)*, WAW 1934, s. 443.

133 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1934, s. 397; *Kronika. Czynności J. Em. Arcypasterza*, WAW 1934, s. 439.

134 *50-lecie Cmentarza Bródzieńskiego w Warszawie*, WAW 1934, s. 413–420; *Kronika. Czynności J. Em. Arcypasterza*, WAW 1934, s. 439–440.

135 Tamże, s. 440; *O beatyfikację założycielki Zgromadzenia SS. Nazaretanek*, WAW 1934, s. 444.

136 *Kronika. Czynności J. Em. Arcypasterza*, WAW 1934, s. 440.

137 Tamże.

138 Tamże; *Poświęcenie domu katolickiego w Służewie*, WAW 1934, s. 444.

139 *Kronika. Czynności J. Em. Arcypasterza*, WAW 1934, s. 440.

„W piętnastą rocznicę Swojej konsekracji biskupiej, radując się z uroczystości Apostołów, która się łączy z świętem Chrystusa Króla, Jego Świątobliwość zwraca się myślą i wdzięczną pamięcią ku Swojemu Konsekratorowi i Jego współpracownikom, ze specjalnym uczuciem, udzielając im Apostolskiego Błogosławieństwa – Ottaviani”¹⁴⁰.

1 grudnia, w sobotę, o godz. 15, Jego Eminencja przyjął u siebie nowo mianowanego posła Wenezueli w Warszawie, p. Carlo Aristimuno Colla¹⁴¹.

4 grudnia, we wtorek, o godz. 19.15, Jego Eminencja był na dorocznym zebraniu księży prefektów i wygłosił tam przemówienie¹⁴².

5 grudnia, w środę, Jego Eminencja przewodniczył posiedzeniu Komisji Prawnej Episkopatu. W obradach wzięli udział: Jego Eminencja kard. Hlond, księży arcybiskupi: Sapieha, Nowowiejski, Gali oraz księży biskupi: Łukomski, Adamski, Gawlina i Tomczak¹⁴³.

10 grudnia, w poniedziałek, o godz. 8.30, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kaplicy sióstr nazaretanek przy ul. Czerniakowskiej. Tego samego dnia Arcypasterz przyjął u siebie nowo mianowanego posła szwedzkiego w Warszawie, p. Erica Carlssona Bohemana¹⁴⁴.

12 grudnia, w środę, o godz. 10, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kościele św. Krzyża, z okazji 80-lecia Towarzystwa Pań Miłosierdzia św. Wincentego à Paulo¹⁴⁵.

14 grudnia, w piątek, o godz. 15, Jego Eminencja przyjął u siebie nowo mianowanego posła holenderskiego w Warszawie, p. Lambeta Carlstena¹⁴⁶.

15 grudnia, w sobotę, o godz. 11, Jego Eminencja obejrzał w pracowni p. Kucharskiego obraz z Kolegiaty Łowickiej, oddany do odnowienia¹⁴⁷.

23 grudnia, w niedzielę, o godz. 10, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kaplicy sióstr franciszek¹⁴⁸.

24 grudnia, w poniedziałek, o godz. 12 w południe, Jego Eminencja przyjął życzenia świąteczne od duchowieństwa i w odpowiedzi na mowę ks. biskupa Szlagowskiego, wygłosił okolicznościowe przemówienie. Następnie Arcypasterz udał się do Nuncjatury, gdzie wobec licznie zebranego duchowieństwa złożył życzenia świąteczne Ojcu Świętemu na ręce nuncjusza apostolskiego, ks. arcybiskupa Franciszka Marmaggię. Natomiast o północy Jego Eminencja odprawił pasterkę w katedrze św. Jana¹⁴⁹.

140 *Telegram Ojca św. do J. Em. Ks. Kardynała*, WAW 1934, s. 397.

141 *Kronika. Czynności J. Em. Arcypasterza*, WAW 1934, s. 440.

142 Tamże.

143 Tamże; *Komisja prawna Episkopatu Polski*, WAW 1934, s. 444.

144 *Kronika. Czynności J. Em. Arcypasterza*, WAW 1934, s. 440.

145 Tamże.

146 Tamże.

147 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1935, s. 41.

148 Tamże.

149 Tamże.

26 grudnia, w środę, o godz. 8.30, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kaplicy siostr zmartwychwstanek na Żoliborzu i wygłosił tam przemówienie¹⁵⁰.

27 grudnia, w czwartek, o godz. 16, Jego Eminencja był na jasełkach w sali parafialnej przy katedrze św. Jana¹⁵¹.

28 grudnia, w piątek, o godz. 12 w południe, Jego Eminencja był w sali Domu Katolickiego parafii św. Antoniego przy ul. Chłodnej i oglądał film pt. *Przeor Kordecki*¹⁵².

31 grudnia, w poniedziałek, o godz. 10, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kościele na Bielanach, z okazji 25-lecia odnowienia Zgromadzenia Księży Marianów, a po Eucharystii zgromadzonym w świątyni udzielił papieskiego błogosławieństwa. Był również na okolicznościowej akademii, wygłaszając tam dłuższe przemówienie¹⁵³.

150 Tamże.

151 Tamże.

152 Tamże.

153 Tamże.

1935

1 stycznia, we wtorek, o godz. 11.15, Jego Eminencja złożył życzenia noworoczne Prezydentowi Rzeczypospolitej Polskiej¹.

6 stycznia, w niedzielę, w uroczystość Objawienia Pańskiego, o godz. 10.30, Jego Eminencja poświęcił w katedrze św. Jana złoto, mirrę i kadzidło oraz odbył tam procesję².

7 stycznia, w poniedziałek, o godz. 7.30, Jego Eminencja wyjechał do Rabki³.

4 lutego, w poniedziałek, o godz. 23.05, Jego Eminencja powrócił z Rabki do Warszawy⁴.

6 lutego, w środę, o godz. 16, Jego Eminencja wziął udział w zebraniu księży proboszczów warszawskich, które odbyło się u ks. prob. Gąsiorowskiego na Woli⁵.

8 lutego, w piątek, o godz. 15, Jego Eminencja przyjął u siebie nowo mianowanego ambasadora angielskiego w Warszawie, p. Kennarda⁶.

9 lutego, w sobotę, o godz. 15, Jego Eminencja był na akademii misyjnej w Filharmonii⁷.

10 lutego, w niedzielę, o godz. 18, Jego Eminencja był na akademii papieskiej w Theologicum, urządzonej staraniem Koła Teologicznego Księży Studentów Uniwersytetu Warszawskiego⁸.

12 lutego, we wtorek, o godz. 10, Jego Eminencja odprowadził Mszę Świętą w katedrze św. Jana na intencję Ojca Świętego Piusa XI, w trzynastą rocznicę jego koronacji. W nabożeństwie uczestniczyli przedstawiciele Prezydenta Rzeczypospolitej, rządu i Senatu. Licznie był reprezentowany korpus dyplomatyczny z nuncjuszem apostolskim na czele. Po południu Arcypasterz ,w imieniu Archidiecezji Warszawskiej składał życzenia dla Ojca Świętego na ręce Jego Ekscelencji ks. nuncjusza, później natomiast był w Seminarium Duchownym na przygotowanej tam akademii papieskiej⁹.

14 lutego, w czwartek, o godz. 11, Jego Eminencja był w kościele św. Krzyża w Warszawie, na nabożeństwie żałobnym za duszę śp. dyrektora gimnazjum Wojciecha Górskiego¹⁰.

18 lutego, w poniedziałek, o godz. 10, Jego Eminencja odprowadził Mszę Świętą w kościele św. Józefa w Warszawie za duszę śp. Zofii Stichowej, b. przełożonej gimnazjum¹¹.

1 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1935, s. 91.

2 Tamże.

3 Tamże.

4 Tamże.

5 Tamże.

6 Tamże.

7 Tamże.

8 Tamże.

9 PK 1935, s. 125; *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1935, s. 137.

10 Tamże.

11 Tamże.

19 lutego, we wtorek, o godz. 10, Jego Eminencja obradował wraz z Jego Eminencją ks. kardynałem Hlondem, ks. rektorem Szzymańskim, szambelanem Potworowskim i adm. Radzimińskim w sprawie fundacji śp. hr. Potulickiej¹².

20 lutego, w środę, o godz. 10, Jego Eminencja przewodniczył posiedzeniu Komisji Prawnej Episkopatu¹³.

22 lutego, w piątek, o godz. 10, Jego Eminencja odprawił nabożeństwo żałobne w kościele na Powązkach za duszę śp. ks. kanonika Kazimierza Sobolewskiego¹⁴.

23 lutego, w sobotę, o godz. 19, Jego Eminencja urządził przyjęcie dla księży pracujących w Kurii, na Uniwersytecie, w Seminarium i w Akcji Katolickiej oraz dla niektórych panów świeckich¹⁵.

24 lutego, w niedzielę, o godz. 19 wieczorem, Jego Eminencja był w Ratuszu na akademii papieskiej dla uczczenia 13. rocznicy wstąpienia na Stolicę Piotrową i koronacji Ojca Świętego Piusa XI. Na akademię przybyli jeszcze: nuncjusz apostolski Marmaggi, arcybiskupi Ropp i Gall, biskup Gawlina, ks. audytor Pacini, liczne duchowieństwo; Prezydenta Rzeczypospolitej reprezentował szef kancelarii cywilnej Świeżawski, rząd – minister wyznań religijnych i oświecenia publicznego Waclaw Jędrzejewicz. Przybyli również wiceministrowie Chyliński, Krychowski, Szembek, Drzewiecki, główny komendant Policji Państwowej gen. Zamorski, dowódca DOK. gen. Jarnuszkiewicz, prezes Najwyższego Trybunału Administracyjnego Helczyński. Senat reprezentował wicemarszałek Bogucki, zarząd miasta – wiceprezydent Pohoski. Licznie również był reprezentowany korpus dyplomatyczny: ambasador włoski, posłowie Czechosłowacji, Jugosławii, Austrii, Węgier, Belgii, Hiszpanii oraz charges des affaires innych państw. Na podium znajdował się wielkich rozmiarów portret papieża, udekorowany barwami papieskimi i kwiatami. Sala i galerie były przepełnione mieszkańcami stolicy¹⁶.

25 lutego, w poniedziałek, o godz. 12 w południe, Jego Eminencja przyjął duchowieństwo, które złożyło mu życzenia imiennowe¹⁷.

26 lutego, we wtorek, o godz. 8, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kaplicy pałacowej, na której – z okazji imienin Arcypasterza – byli obecni alumni, zakonnice i bracia zakonni. Po południu Arcypasterz przyjmował życzenia od osób świeckich¹⁸.

2 marca, w sobotę, o godz. 12 w południe, Jego Eminencja dokonał instytucji nowych kanoników: ks. Jakuba Dąbrowskiego i ks. Michała Stefańskiego¹⁹.

3 marca, w niedzielę, o godz. 10.30, Jego Eminencja odprawił sumę w kościele św. Krzyża w Warszawie²⁰.

12 Tamże.

13 Tamże.

14 Tamże.

15 Tamże.

16 Tamże, s. 138–139.

17 Tamże, s. 138.

18 Tamże.

19 Tamże.

20 Tamże.

4 marca, w poniedziałek, o godz. 8, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kościele sióstr Sakramentek w Warszawie²¹.

6 marca, w środę, o godz. 10, w katedrze św. Jana Jego Eminencja dokonał ceremonii poświęcenia popiołu i posypania nim głów wiernych²².

7 marca, w czwartek, o godz. 16, Jego Eminencja był na zebraniu księży proboszczów warszawskich, które odbyło się w mieszkaniu ks. prob. Hilchena²³.

10 marca, w niedzielę, o godz. 8.30, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kaplicy braci albertynów przy ul. Grochowskiej i wygłosił przemówienie²⁴.

13 marca, w środę, o godz. 8, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kaplicy sióstr nazaretanek przy ul. Czerniakowskiej. Potem był w Seminarium Duchownym na dyspucie teologicznej, która odbyła się tam z okazji uroczystości św. Tomasza z Akwinu. Po południu Arcypasterz przyjął ambasadora Laroche'a²⁵.

14 marca, w czwartek, o godz. 11.30, Jego Eminencja przyjął wojewodę Jaroszewicza²⁶.

19 marca, we wtorek, o godz. 8.30, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kaplicy sióstr magdalenek przy ul. Żytniej²⁷.

22 marca, w piątek, Jego Eminencja przewodniczył w obradach Komisji Synodalnej Episkopatu Polski, która rozpatrzyła prace przygotowawcze, związane ze zwołaniem Synodu Krajowego²⁸.

23 marca, w sobotę, Jego Eminencja odbył konferencję z członkami Rady Uniwersytetu Lubelskiego²⁹.

24 marca, w niedzielę, o godz. 10, Jego Eminencja odprawił w katedrze Mszę Świętą z okazji uchwalenia nowej konstytucji³⁰.

25 marca, w poniedziałek, o godz. 15, Jego Eminencja przyjął ministra Zyndram-Kościałkowskiego³¹.

26 marca, we wtorek, o godz. 16, Jego Eminencja przyjął ambasadora Laroche'a wraz z jego żoną³².

27 marca, w środę, o godz. 17.10, Jego Eminencja wyjechał do Rzymu³³.

21 Tamże.

22 Tamże.

23 Tamże.

24 Tamże.

25 Tamże.

26 Tamże.

27 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1935, s. 185.

28 Tamże.

29 Tamże.

30 Tamże.

31 Tamże.

32 Tamże.

33 Tamże.

29 marca, w piątek, o godz. 8 rano, Jego Eminencja, w towarzystwie swego kapelana ks. A. Platera, przybył do Rzymu. „Mimo wczesnej pory na dworcu kolejowym witali dostojnego gościa w zastępstwie nieobecnego ambasadora Rzeczypospolitej Polskiej przy Stolicy św. radca Janikowski, J. E. Ks. Biskup Dubowski, generał oo. Marianów o. Cikota i ks. prałat Janasik, rektor Instytutu Polskiego na czele licznych alumnów. Po krótkiej rozmowie z obecnymi na dworcu J. Em. Ks. Kardynał Kakowski automobilem ambasady udał się do domu sióstr Nazaretanek, gdzie zamieszkał na czas swego pobytu w Rzymie”³⁴.

1 kwietnia, w poniedziałek, „Ojciec św. udzielił audiencji J. Em. ks. Kardynałowi A. Kakowskiemu, Arcybiskupowi Metropolacie Warszawskiemu. Audiencja ta, wypełniona niezwykle serdeczną rozmową, trwała przeszło półtorej godziny. Ks. Kardynał, wyraziwszy na wstępie radość z powodu możliwości odwiedzenia Ojca św. i Rzymu po dwuletniej prawie nieobecności, złożył obszernie sprawozdanie ze swej archidiecezji. Papież o Polsce mówił z największym zainteresowaniem, raz jeszcze stwierdzając szczególniejsze umiłowanie tego kraju. Następnie mówił Ojciec św. o ogólnym bardzo ciężkim położeniu, wykazując serdeczne współczucie dla moralnych i materialnych cierpień ludzkości i wyrażając ufność w Bogu, od którego jedynie przyjsć może prawdziwy ratunek i prawdziwa pociecha. Po audiencji papieskiej J. Em. ks. Kardynał Kakowski złożył wizytę Kardynałowi Pacelliemu. Ks. Kardynał zatrzyma się w Rzymie, biorąc udział w konsystorzach, do czwartku. Następnie uda się na zaleconą kurację do Montecatini, by powrócić do Rzymu w Wielki Czwartek dla wzięcia udziału w ceremoniach papieskich Wielkiego Tygodnia”³⁵.

15 kwietnia, w poniedziałek, Jego Eminencja powrócił z Rzymu. „Jego Eminencję powitał na dworcu J. E. Ks. Nuncjusz Apostolski, Arcybiskup Marmaggi, w otoczeniu audytora i sekretarza Nuncjatury, księży prałatów Paciniego i Todiniego, duchowieństwo warszawskie z J. E. ks. Arcybiskupem Gallem i J. E. ks. Biskupem Gawliną na czele, oraz przedstawiciele organizacji katolickich i społecznych”³⁶.

18 kwietnia, w Wielki Czwartek, Jego Eminencja był obecny w katedrze św. Jana na nabożeństwie wielkoczwartkowym, podczas którego dokonał ceremonii obmycia nóg. Tego samego dnia, o godz. 16, Jego Eminencja przyjął posła węgierskiego p. Matouskę wraz z żoną. Złożyli oni Arcypasterzowi wizytę pożegnalną z powodu opuszczenia Warszawy i przeniesienia się na nową placówkę dyplomatyczną w Sofii³⁷.

19 kwietnia, w Wielki Piątek, Jego Eminencja był obecny w katedrze na nabożeństwie wielkopiątkowym³⁸.

23 kwietnia, we wtorek, o godz. 22, Jego Eminencja był na raucie u Prezydenta Rzeczypospolitej, urządzonym z okazji ogłoszenia nowej konstytucji³⁹.

34 PK 1935, s. 238.

35 PK 1935, s. 238.

36 PK 1935, s. 238; *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1935, s. 221.

37 Tamże.

38 Tamże.

39 Tamże.

24 kwietnia, w środę, o godz. 11, Jego Eminencja złożył wizytę premierowi W. Sławkowi⁴⁰.

25 kwietnia, w czwartek, o godz. 11, Jego Eminencja wygłosił w Theologicum przemówienie z okazji rozpoczęcia obrad delegatów Katolickiego Związku Mężów, którzy przybyli na zjazd ze wszystkich diecezji Polski. Arcypasterz podkreślił niezwykłą doniosłość katolickiego ruchu męskiego w ramach Akcji Katolickiej i udzielił uczestnikom obrad pasterskiego błogosławieństwa⁴¹.

26 kwietnia, w piątek, o godz. 16, Jego Eminencja był na konferencji dekanalnej, która odbyła się w mieszkaniu ks. dziekana de Ville'a⁴².

27 kwietnia, w sobotę, o godz. 19, w apartamentach pałacu arcybiskupiego Jego Eminencja przygotował raut dla delegatów Katolickiego Związku Mężów, przybyłych ze wszystkich diecezji Polski na zjazd do Warszawy⁴³.

28 kwietnia, w niedzielę, o godz. 9, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą z okazji zjazdu członków Katolickiego Związku Mężów. Następnie, o godz. 11, Arcypasterz przemawiał w Theologicum, z racji inauguracji tego Zjazdu. Ks. kardynał Kakowski wygłosił tam dłuższe przemówienie, charakteryzując istotę Akcji Katolickiej i podkreślając rolę, jaką w tak koniecznym dziś apostołacie osób świeckich mają do spełnienia Katolickie Stowarzyszenia Mężów. Potem udał się na otwarcie wystawy prasy i książki katolickiej, którą zorganizował ks. prob. Lorek. Wystawa ta, otwarta przez Jego Eminencję ks. kardynała w obecności nuncjusza apostolskiego, biskupa Gawliny, hr. F. Potockiego – dyrektora Departamentu Wyznań, i wielu innych gości, ściągnęła wielką liczbę osób zwiedzających i spotkała się z nadzwyczaj życzliwym przyjęciem wśród społeczeństwa stolicy. Tego samego dnia, po południu, Arcypasterz wziął udział w warszawskim nabożeństwie ekspiacyjnym, celebrowanym w archikatedrze i na Rynku Starego Miasta na zakończenie Jubileuszu Odkupienia⁴⁴.

1 maja, w środę, Jego Eminencja przyjął p. Siedleckiego, podsekretarza Stanu w Prezydium Rady Ministrów⁴⁵.

3 maja, w piątek, o godz. 10, Jego Eminencja odprawił w katedrze Mszę Świętą z okazji święta narodowego⁴⁶.

4, 5 i 6 maja, w sobotę, niedzielę i poniedziałek, Jego Eminencja przewodniczył obradom konferencji plenarnej Episkopatu Polski, w której uczestniczyło 33 hierarchów polskich, zajętych tym razem głównie zagadnieniami nauczania i wychowania młodzieży szkolnej⁴⁷.

40 Tamże.

41 Tamże, s. 221, 224–225.

42 Tamże, s. 221.

43 Tamże.

44 Tamże; PK 1935, s. 326.

45 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1935, s. 221.

46 Tamże.

47 Tamże; PK 1935, s. 339.

7 maja, we wtorek, w 22. rocznicę nominacji Jego Eminencji Arcypasterza na Arcybiskupa Metropolite Warszawskiego, w katedrze św. Jana, arcybiskup Stanisław Gall odprawił uroczyste nabożeństwo, po którym odśpiewano *Te Deum*. Na nabożeństwie była obecna Kapituła Metropolitalna Warszawska, przedstawiciele Kapituły Łowickiej oraz organizacji katolickich stolicy. we wszystkich kościołach Archidiecezji po Mszy Świętej zostało odśpiewane *Te Deum*. Tego samego dnia, o godz. 15, Jego Eminencja przyjął p. De Hory, nowo mianowanego posła węgierskiego w Warszawie⁴⁸.

8 maja, w środę, o godz. 8.30, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kaplicy siostr magdalenek przy ul. Żytniej⁴⁹.

9 maja, w czwartek, o godz. 16, Jego Eminencja był na zebraniu warszawskich księży proboszczów, które odbyło się w mieszkaniu ks. prob. Mechedy⁵⁰.

13 maja, w poniedziałek, o godz. 8, Jego Eminencja odprawił w swej kaplicy Mszę Świętą za duszę śp. marszałka Piłsudskiego. O godz. 10 Jego Eminencja udał się do Belwederu i złożył kondolencję marszałkowej Piłsudskiej, a następnie w Prezydium Rady Ministrów – premierowi W. Sławkowi, z powodu śmierci śp. marszałka⁵¹.

15 maja, w środę, o godz. 20, Jego Eminencja eskortował zwłoki śp. marszałka Piłsudskiego do bramy wjazdowej Pałacu Belwederskiego. Stamtąd udał się do katedry św. Jana i był obecny na niesporach żałobnych, które odprawił o godz. 23 Jego Ekscelencja ks. biskup Gawlina, po przybyciu do katedry pochodu pogrzebowego⁵².

17 maja, w piątek, o godz. 10, Jego Eminencja odprawił w katedrze Mszę Świętą żałobną za duszę śp. marszałka Piłsudskiego. Następnie, przy katafalku, odprawił egzekwie, po których – w otoczeniu księży biskupów – prowadził kondukt do drzwi katedry. Potem, o godz. 13.30, Arcypasterz udał się na lotnisko i był obecny na rewii wojska przed trumną, kryjącą zwłoki śp. marszałka⁵³.

18 maja, w sobotę, Jego Eminencja, w asyście ks. prał. W. Kępińskiego, ks. kan. W. Majewskiego i ks. dr. Platera, przybył z wizytą pasterską do Góry Kalwarii, gdzie przy bramie triumfalnej na rynku powitany został w imieniu parafian przez mecenasa Mioduskiego, działwę szkolną oraz licznie zebrane duchowieństwo na czele z ks. dziekanem kan. E. Kawińskim, miejscowym proboszczem. Po ingresie do kościoła parafialnego i po proboszczowskim sprawozdaniu z moralnego stanu parafii i materialnego stanu miejscowych starożytnych kościołów, Najdostojniejszy Arcypasterz przemówił do przepędzających kościół wiernych, wyrażając swą radość z żywo tętniącego w parafii życia religijnego i zachęcając

48 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1935, s. 221, 222.

49 Tamże, s. 221.

50 Tamże.

51 PK 1935, s. 356.

52 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1935, s. 222.

53 Tamże; PK 1935, s. 372.

ich do czynnego udziału w Akcji Katolickiej. Następnie Jego Eminencja odprawił procesję żałobną za zmarłych parafian i udzielił Sakramentu Bierzmowania. W godzinach wieczornych Wizytator przewodniczył konferencji duchowieństwa dekanatu górno-kalwaryjskiego⁵⁴.

19 maja, w niedzielę, w drugim dniu wizytacji pasterskiej w Górze Kalwarii, Jego Eminencja obejrzał kościół, zakrystię i kancelarię parafialną, następnie katechizował dzieci, a potem udał się do kościółka we wsi Marjanki, gdzie spoczywają zwłoki czcigodnego Sługi Bożego o. Stanisława Papczyńskiego – założyciela Zgromadzenia Księża Marianów. Arcypasterz odprawił tam – z racji rocznicy urodzin Sługi Bożego – uroczystą Mszę Świętą, w której, obok okolicznego ludu, uczestniczyli również pielgrzymi kompanii wiernych z Warszawy. Po powrocie do kościoła parafialnego w Górze Kalwarii, Jego Eminencja był obecny na sumie, odprawionej przez ks. A. Dudę-Dziewierza, proboszcza wareckiego, udzielał Sakramentu Bierzmowania, a po południu, w sali parafialnej, wysłuchał sprawozdań miejscowych i dekanalnych organizacji Akcji Katolickiej. W godzinach wieczornych, serdecznie żegnany przez lud i duchowieństwo, Jego Eminencja opuścił Górę Kalwarię, udając się do Warszawy⁵⁵.

24 maja, w piątek, Jego Eminencja przyjął premiera Walerego Ślawka, który przybył do Arcypasterza, aby w imieniu Rządu Polskiego wyrazić podziękowanie za przyczynienie się do uświetnienia uroczystości pogrzebowych śp. marszałka Józefa Piłsudskiego i wydatny w nich udział duchowieństwa⁵⁶.

25 i 26 maja, w sobotę i w niedzielę, Jego Eminencja dokonał wizytacji kanonicznej parafii Grodzisk. Pobyt Jego Eminencja w tej parafii zamienił się w wielką manifestację, w której wzięło udział całe społeczeństwo, wszystkie warstwy i stany ze starostą powiatu błońskiego – Cz. Geysterem, naczelnikiem policji powiatowej – M. Burzyńskim i wiceburmistrzem – I. Chrzanowskim na czele. Na spotkanie Dostojnego Arcypasterza wyjechały banderki konne, a przy każdej z siedmiu wspaniałych bram triumfalnych witały Głowę Kościoła Archidiecezji Warszawskiej różne delegacje i młodzież szkolna. Przy bramie na rynku powitało Jego Eminencja duchowieństwo, zebrane z całego dekanatu, z ks. S. Józwiakiem na czele. Po uroczystym ingresie i złożeniu przez miejscowego proboszcza sprawozdania o stanie materialnym i moralnym parafii, Najdostojniejszy Arcypasterz przemówił do zebranej wielotysięcznej rzeszy wiernych, dziękując władzom – jak też całemu społeczeństwu – za wspaniałe powitanie, podkreślając zarazem, że widzi w tym wyraz życia religijno-narodowego parafii i harmonijnego współżycia na ziemi naszej Kościoła i Państwa. Następnie zachęcał wiernych do trwania przy wierze świętej, do karność i posłuszeństwa władzom. Po procesji żałobnej za zmarłych parafian ks. kardynał udzielał Sakramentu Bierzmowania, a następnie, na plebanii odbył konferencję z duchowieństwem dekanatu grodziskiego.

54 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1935, s. 222.

55 Tamże, s. 222, 224.

56 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1935, s. 271.

26 maja, w niedzielę, w drugim dniu wizytacji parafii w Grodzisku, po lustracji kościoła, zakrystii oraz kancelarii parafialnej, Jego Eminencja odprawił uroczystą Mszę Świętą, przeprowadził katechizację dzieci, udzielał Sakramentu Bierzmowania (w ciągu 2 dni przyjęło go łącznie blisko 1400 osób) i wysłuchał – na sali parafialnej – sprawozdań z pracy poszczególnych organizacji Akcji Katolickiej, istniejących na terenie parafii. Nad wieczorem ks. kardynał, żegnany owacyjnie przez wiernych, opuścił Grodzisk⁵⁷.

27 maja, w poniedziałek, o godz. 11, Jego Eminencja przyjął p. Girsę, pośła czechosłowackiego, który opuścił placówkę dyplomatyczną w Warszawie i udał się do Belgradu. Tego samego dnia, o godz. 16, Arcypasterz poświęcił w Niepokalanowie wielką maszynę rotacyjną, na której oo. franciszkanie zaczęli od tej chwili drukować codzienne pismo katolickie pod nazwą „Mały Dziennik”, przeznaczone do masowego rozpowszechnienia wśród szerokich sfer społeczeństwa, przede wszystkim zaś wśród inteligencji. Podczas poświęcenia maszyny drukarskiej Arcypasterz powiedział: „Poświęcona maszyna jest najpotężniejszą maszyną w Polsce, gdyż bije 78 tysięcy egzemplarzy dziennika na godzinę. Daje to możliwość szerokiego rozwinięcia skrzydeł do lotu, który będzie lotem polskim i katolickim. Ojcowie i bracia pracują przede wszystkim dla Narodu, a tym samym dla całej Europy zagrożonej przez wszechświatowy komunizm i idące z nim w parze bezbożnictwo. Społeczeństwo bez Boga, to państwo bez rządu, to orzeł bez skrzydeł, tak jak człowiek bez głowy – to trup. Spodziewam się po waszej pracy, że dużo szczęścia przysporzycie Narodowi i Państwu Polskiemu. Dużo z różnych stron spotyka się niezadowolonia, że bierzecie 5 groszy za numer, a nie 10 groszy. Powodem tego jest wasza ofiarna i pełna poświęcenia praca, dzięki której możecie to osiągnąć. Jest to praca bezinteresowna dla chwały Bożej i Narodu Polskiego. Dwie rzeczy podtrzymują Państwo Polskie – to religia i armia. Jeśli byśmy nie mieli religii i naszej dzielnej armii, nie mielibyśmy ani państwa, ani wolności. Bylibyśmy niewolnikami. Cieszę się ogromnie i z całego serca życzę wam jak największego rozwoju.

Niech Bóg błogosławi waszej pracy”⁵⁸.

28 maja, we wtorek, o godz. 8.30, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kaplicy sióstr urszulanek przy ul. Gęstej⁵⁹.

29 maja, w środę, o godz. 15, Jego Eminencja wyjechał do Rosochy⁶⁰.

1 czerwca, w sobotę, o godz. 9, Jego Eminencja wyjechał z Rosochy do Rawy Mazowieckiej na Kongres Eucharystyczny, który zgromadził około 50 000 wiernych z dekanatów białskiego, rawskiego, skierniewickiego, tomaszowskiego i łowickiego. Przy pięknie przybranej bramie triumfalnej powitał Jego Eminencję chlebem i solą burmistrz Rawy – W. Kempa i przedstawiciele Akcji Katolickiej. Po przyjęciu

57 Tamże, s. 271, 272–273.

58 Tamże, s. 271.

59 Tamże.

60 Tamże.

hołdu wkroczył ks. kardynał do kościoła witany pieśnią chóralną *Ecce Sacerdos* i przemówieniem ks. dziekana Zienkowskiego, organizatora uroczystości. Na to przemówienie ks. kardynał odpowiedział w słowach bardzo serdecznych, dokonując tym samym oficjalnego otwarcia kongresu⁶¹.

2 czerwca, w niedzielę, o godz. 9, Jego Eminencja ks. kardynał Kakowski odprawił Mszę Świętą dla Krucjaty Eucharystycznej oraz dla Katolickich Stowarzyszeń Młodzieży Męskiej i Żeńskiej, kazanie zaś wygłosił ks. magister J. Kujda. Następnie ks. kardynał przyjął defiladę młodzieży katolickiej, po której wyruszyła z kościoła procesja z Najświętszym Sakramentem, kierując się na błonia za miastem, gdzie przy specjalnie zbudowanym ołtarzu – w obecności Jego Eminencji ks. kardynała Kakowskiego oraz przybyłego z Warszawy Jego Ekscelencji ks. biskupa Szlagowskiego – została odprawiona uroczysta suma z kazaniem i odczytaniem rezolucji. Pod koniec nabożeństwa Jego Eminencja udzielił wszystkim uczestnikom kongresu pasterskiego błogosławieństwa i odpustu zupełnego, po czym w uroczystym pochodzie, procesja powróciła do kościoła, gdzie odśpiewano *Te Deum* kończące rawskie uroczystości kongresowe⁶².

3 czerwca, w poniedziałek, o godz. 11, Jego Eminencja pobłogosławił w swej kaplicy związek małżeński zawarty pomiędzy Moesem i hr. Brzozowską⁶³.

6 czerwca, w czwartek, o godz. 11, Jego Eminencja był na Zamku Królewskim na posiedzeniu Naczelnego Komitetu Uczczenia Pamięci śp. marszałka J. Piłsudskiego. Potem, o godz. 14.45, przyjął p. Noela, nowo mianowanego ambasadora francuskiego w Warszawie. Wreszcie o godz. 16 Arcypasterz był na sesji księży proboszczów warszawskich, która odbyła się w mieszkaniu ks. prałata Popławskiego⁶⁴.

8 czerwca, w sobotę, o godz. 14, Jego Eminencja wyjechał na wizytację parafii Grójec, witany na jej granicy przez banderie Sokoła i Strzelca oraz Katolickie Stowarzyszenia Młodzieży. Z kolei na rynku grójeckim, powitali Jego Eminencję, w imieniu duchowieństwa i parafii, tamtejszy proboszcz – ks. dziekan Bujalski, następnie starosta powiatowy – Pawłowski, burmistrz Grójca, dyrektor gimnazjum, kierownicy szkół i nauczyciele, zarząd Akcji Katolickiej, prezes straży ogniowej i cały szereg jeszcze innych liczących się tam osób. Po wysłuchaniu sprawozdania o stanie parafii, przemówił ks. kardynał, nawiązując do słów Ojca Świętego z depeszy do Prezydenta Rzeczypospolitej wysłanej z powodu zgonu śp. marszałka Piłsudskiego: „modlimy się o zgodę, pokój i pomyślność Polski”. W czasie wizytacji, która trwała 2 dni (8–9 czerwca) Jego Eminencja udzielił przeszło 1000 osób Sakramentu Bierzmowania, odbył konferencję z kapłanami dekanatu, wysłuchał sprawozdań poszczególnych związków Akcji Katolickiej, odprawił nabożeństwo dla szkół oraz odbył katechizację dzieci⁶⁵.

61 Tamże.

62 Tamże, s. 271, 273–274.

63 Tamże.

64 Tamże.

65 Tamże.

9 czerwca, w niedzielę, w uroczystość Zesłania Ducha Świętego, Jego Eminencja – serdecznie żegnany przez parafian grójeckich – udał się do Goszczyzna – siedziby dekanatu, jednego z najstarszych miasteczek Archidiecezji Warszawskiej. Także tutaj witały go banderie, długie szpalery młodzieży szkolnej i miejscowych organizacji społecznych, Akcji Katolickiej, bractw oraz przedstawiciele innych jeszcze środowisk parafialnych. Przed samym kościołem powitali Arcypasterza: proboszcz goszczyński ks. Osiński, miejscowy wójt oraz zarząd parafialny Akcji Katolickiej. Po proboszczowskim sprawozdaniu ze stanu parafii, przemówił do zebranych ks. kardynał. Nawiązał on do przeżywanej uroczystości Zesłania Ducha Świętego, podkreślając konieczność pracy apostołskiej nad odrodzeniem duchowym społeczeństwa, któremu przyszło funkcjonować w czasach przełomu. Po nabożeństwie za zmarłych parafian, Jego Eminencja kilkuset osobom udzielił Sakramentu Bierzmowania⁶⁶.

10 czerwca, w poniedziałek, Jego Eminencja – kontynuując wizytację pasterską w Goszczyźnie – zapoznał się ze stanem technicznym świątyni i jej wyposażeniem, z prowadzoną dokumentacją. Następnie odprawił Mszę Świętą dla szkół i ponownie udzielał Sakramentu Bierzmowania. Z zainteresowaniem wysłuchał Arcypasterz sprawozdań z działalności poszczególnych stowarzyszeń Akcji Katolickiej, które wymownie świadczyły, że Akcja Katolicka, obok pracy nad pogłębianiem świadomości katolickiej, staje się tam wielką pionierką kultury ogólnej wsi polskiej. Z Goszczyzna Jego Eminencja powrócił do Warszawy⁶⁷.

11 czerwca, we wtorek, o godz. 8, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kaplicy Zgromadzenia Rodziny Maryi w Czerwonym Dworze⁶⁸.

12 czerwca, w środę, o godz. 13, Jego Eminencja złożył rewizytę ambasadorowi Noelowi. Potem, o godz. 15, Arcypasterz obejrzał nowo budowany Dom Katolicki⁶⁹.

13 czerwca, w czwartek, o godz. 9, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kaplicy Zakładu św. Józefa na Sewerynowie, w intencji Koła Katechetek. Potem, o godz. 18, Arcypasterz był na walnym zebraniu członkiń Koła Katechetek, gdzie wygłosił okolicznościowe przemówienie⁷⁰.

14 czerwca, w piątek, o godz. 14, Jego Eminencja wyjechał do Skrzyszew⁷¹.

15 czerwca, w sobotę, o godz. 15, Jego Eminencja wyjechał ze Skrzyszew na wizytację parafii Kutno. Na granicy powiatu kutnowskiego powitał Jego Eminencję starosta miejscowy – Pełczyński, a przy bramie triumfalnej, pośród witających byli: ks. prałat Woźniak – proboszcz kutnowski wraz z duchowieństwem dekanatu, przedstawiciele miejscowego społeczeństwa, kierownicy szkół i młodzież, delegacje organizacji społecznych, sportowych, Akcji Katolickiej i bractw. W trakcie

⁶⁶ Tamże, s. 272, 274–275.

⁶⁷ Tamże, s. 272.

⁶⁸ Tamże.

⁶⁹ Tamże.

⁷⁰ Tamże.

⁷¹ Tamże.

dalszych uroczystości ingresowych – kontynuowanych już w kościele – wystąpił ks. proboszcz i Arcypasterz. Pierwszy z nich zdał sprawozdanie ze stanu parafii, drugi wygłosił przemówienie, w którym podkreślona została konieczność szerzenia w społeczeństwie polskim hasła pojednania i pokoju oraz pracy apostołskiej nad podniesieniem moralnym społeczeństwa. Po odprawieniu przez Jego Eminencję nabożeństwa za zmarłych parafian, około 1000 osób otrzymało z rąk wizytującego Sakrament Bierzmowania⁷².

16 czerwca, w niedzielę odbyła się Msza Święta dla młodzieży szkolnej i nauka, a po sumie – w sali straży ogniowej – przedstawiły się ks. kardynałowi poszczególne związki Akcji Katolickiej. Tego samego dnia, o godz. 15.30, Jego Eminencja opuścił Kutno, udając się na wizytację parafii Strzelce. Tam z kolei, przed kościołem powitali Dostojnego Arcypasterza ks. proboszcz Dębiński, przedstawiciele społeczeństwa i szkoły. Ks. kardynał dokonał wizytacji kościoła i parafii, zapoznając się z jej stanem duchownym i potrzebami materialnymi oraz udzielił Sakramentu Bierzmowania i odwiedził lokal Akcji, gdzie w odpowiedzi na powitania i sprawozdania z działalności poszczególnych stowarzyszeń, wygłosił przemówienie⁷³.

17 czerwca, w poniedziałek, o godz. 15.30, Jego Eminencja wyjechał ze Strzelca do Skrzyszew⁷⁴.

18 czerwca, we wtorek, o godz. 11.15, Jego Eminencja powrócił do Warszawy⁷⁵.

20 czerwca, w czwartek, w uroczystość Bożego Ciała, Jego Eminencja był w katedrze na Mszy Świętej i wziął udział w procesji⁷⁶.

21 czerwca, w piątek, o godz. 18, Jego Eminencja przyjął duchowieństwo z okazji 22. rocznicy swej konsekracji⁷⁷.

22 czerwca, w sobotę, „jako w 22-gą rocznicę otrzymania sakry biskupiej przez J. Em. Ks. Kardynała Al. Kakowskiego, w kościele archikatedralnym św. Jana odbyło się uroczyste nabożeństwo i Te Deum. Nabożeństwa odbyły się we wszystkich kościołach archidiecezji”⁷⁸.

Tego samego dnia, o godz. 17, Jego Eminencja był na sesji w Seminarium Duchownym⁷⁹.

24 czerwca, w poniedziałek, o godz. 10 rano, Jego Eminencja był na nabożeństwie w katedrze św. Jana w Warszawie⁸⁰.

72 Tamże.

73 Tamże, s. 272, 275–276.

74 Tamże, s. 272.

75 Tamże.

76 Tamże.

77 Tamże.

78 PK 1935, s. 454.

79 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1935, s. 272.

80 *Kronika. Czynności J. Em. Arcypasterza*, WAW 1935, s. 307.

26 czerwca, w środę, o godz. 10, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kościele na Bielanach, na intencję uczestników Zjazdu Chrześcijańskiego Stowarzyszenia Nauczycieli⁸¹.

28 czerwca, w piątek, o godz. 10, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kościele sióstr Wizytek w Warszawie⁸².

29 czerwca, w sobotę, o godz. 10, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kościele panien Kanoniczek w Warszawie⁸³.

30 czerwca, w niedzielę, o godz. 8, Jego Eminencja poświęcił kaplicę w Zakładzie Mańkowskich przy ul. Wileńskiej i odprawił tam Mszę Świętą. Po południu tego dnia Arcypasterz był na akademii ku czci Serca Jezusowego, która odbyła się w sali Theologicum⁸⁴.

1 lipca, w poniedziałek, o godz. 15, Jego Eminencja przyjął u siebie nowo mianowanego w Warszawie posła kolumbijskiego, R. Obregona⁸⁵.

2 lipca, we wtorek, o godz. 15.30, Jego Eminencja obejrzał nowo budowany Dom Katolicki⁸⁶.

4 lipca, w czwartek, o godz. 17.15, Jego Eminencja wyjechał na kurację do Karlsbadu⁸⁷.

30 lipca, we wtorek, Jego Eminencja powrócił z Karlsbadu do Warszawy⁸⁸.

31 lipca, w środę, Jego Eminencja wyjechał do Skrzyszew⁸⁹.

13 sierpnia, we wtorek, Jego Eminencja powrócił ze Skrzyszew do Warszawy⁹⁰.

15 sierpnia, w czwartek, w 15. rocznicę „Cudu nad Wisłą”, Jego Eminencja odprawił uroczyste nabożeństwo na cmentarzu poległych w Radzyminie⁹¹.

16 sierpnia, w piątek, o godz. 15, Jego Eminencja przyjął Sawę Kirowa – nowo mianowanego posła bułgarskiego⁹².

25 sierpnia, w niedzielę, o godz. 8, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kaplicy szpitala sióstr elżbietanek na Mokotowie⁹³.

26 sierpnia, w poniedziałek, po południu Jego Eminencja, wraz z abpem Gallem, zwiedził Czubin – majątek Seminarium Metropolitalnego⁹⁴.

81 Tamże.

82 Tamże

83 Tamże.

84 Tamże, s. 308.

85 Tamże.

86 Tamże.

87 Tamże.

88 Tamże.

89 Tamże.

90 Tamże.

91 Tamże.

92 Tamże.

93 *Kronika. Czynności J. Em. Arcypasterza*, WAW 1935, s. 339.

94 Tamże, s. 340.

28 sierpnia, w środę, o godz. 11, Jego Eminencja przyjął p. Lazarewicza, posła jugosłowiańskiego, opuszczającego placówkę dyplomatyczną w Warszawie⁹⁵.

29 sierpnia, w czwartek, o godz. 11, Jego Eminencja przyjął p. Siedleckiego – Podsekretarza Stanu w Prezydium Rady Ministrów⁹⁶.

30 sierpnia, w piątek, o godz. 15, Jego Eminencja przyjął E. Colombresa – nowo mianowanego posła argentyńskiego w Warszawie⁹⁷.

31 sierpnia, w sobotę, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kaplicy w Laskach, wygłosił tam przemówienie i zwiedził zakłady dla ociemniałych⁹⁸.

Jeden z sierpniowych numerów watykańskiego dziennika „L'Osservatore Romano”, zamieścił interesującą ocenę pracy kard. A. Kakowskiego. Otóż pisząc tam o Akcji Katolickiej w Archidiecezji Warszawskiej, pismo to zaznacza, że duża pomoc i poparcie ze strony Jego Eminencji ks. kardynała Kakowskiego były dla tej pracy apostołskiej, niezbędnej wobec stale wzrastających potrzeb duchowych i moralnych społeczeństwa, cennym i niezastąpionym warunkiem jej rozwoju. Artykuł wymienia różne gałęzie pracy Akcji Katolickiej oraz podkreśla jej działalność, zwłaszcza w ciągu roku jubileuszowego. Ze szczególnym uznaniem organ watykański wyraża się o rekolekcjach, dla których ks. kardynał ufundował specjalny dom w Skrzyszewach, dorocznych uroczystościach religijnych z okazji koronacji papieża, w zwalczaniu sekciarstwa, co jest naczelnym staraniem Akcji Katolickiej i co w roku bieżącym nie pozwoliło sekciarstwu w Archidiecezji rozwinąć się na większą skalę. Wspomina też o programie obrony małżeństwa chrześcijańskiego oraz o interwencji wobec władz, aby w ustawodawstwie małżeńskim zostały uszanowane zasady katolickie, wreszcie mówi o działalności stowarzyszenia „Caritas”, śpieszącego z pomocą ubogim rodzinom. W konkluzji „L'Osservatore Romano” stwierdza, że Akcja Katolicka w Warszawie, ciesząca się stałą i troskliwą opieką Arcypasterza i wspierana gorliwym wysiłkiem kleru i wiernych, rokuje na przyszłość jak najlepsze nadzieje⁹⁹.

1 września, w niedzielę, Jego Eminencja dokonał wizytacji założonej w 1932 roku parafii świętego Józafata w Warszawie. Przy wzniesionych trzech bramach witali Najdostojniejszego Gościa przedstawiciele miejscowych obywateli, armii, nauczycielstwa oraz członkowie Akcji Katolickiej. Arcypasterz – korzystając z okazji spotkania się z całą społecznością parafialną – usilnie zachęcał wiernych do budowy nowej świątyni, która byłaby godną tak pięknie rozwijającego się obecnie przedmieścia stolicy. Dla zapoczątkowania powyższej akcji, Arcypasterz ofiarował osobiście 1000 zł. Po lustracji kościołka, Jego Eminencja udzielił Sakramentu Bierzmowania 500 osobom, odprawił Mszę Świętą, egzaminował dziatwę

95 Tamże.

96 Tamże.

97 Tamże.

98 Tamże.

99 „Osservatore Romano” o Akcji Katolickiej w Archidiecezji Warszawskiej, WAW 1935, s. 308–309.

z katechizmu, wysłuchał sprawozdań z działalności Akcji Katolickiej, wszystkim – na dalszy zbożny trud – błogosławiąc z całego serca¹⁰⁰.

Tego samego dnia po południu – w towarzystwie ks. Remigiusza Dąbrowskiego – Jego Eminencja wyjechał do Poznania¹⁰¹.

2 września, w poniedziałek, o godz. 10, Jego Eminencja był na otwarciu Studium Katolickiego o Rodzinie, które odbyło się w Uniwersytecie Poznańskim¹⁰².

3 września, we wtorek, Jego Eminencja – wraz z kard. Hlondem zwiedził wykopaliska wsi przedhistorycznej w Biskupinie, ruiny zamku w Wenecji i rzeźby kapucyna o. Efrema w katedrze gnieźnieńskiej¹⁰³.

4 września, w środę, Jego Eminencja powrócił z Poznania do Warszawy¹⁰⁴.

5 września, w czwartek, Jego Eminencja przewodniczył – obradującej w warszawskim pałacu arcybiskupim – Komisji Prawnej Episkopatu. W obradach wzięli udział: prymas August Hlond, Arcybiskupi Metropolici: Sapięha, Twardowski, Jałbrzykowski, arcybiskup Gall oraz księża biskupi: Przeździecki, Szelażek, Łukowski, Adamski i Gawlina¹⁰⁵.

13 września, w piątek, o godz. 16, Jego Eminencja był na sesji w Seminarium Duchownym¹⁰⁶.

14 września, w sobotę, o godz. 8, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kaplicy Seminarium Duchownego i z okazji rozpoczynającego się nowego roku szkolnego wygłosił okolicznościową naukę, w której wyraził zespołowi kierowniczemu i gronu profesorskiemu podziękowanie za dotychczasową pracę wychowawczą i naukową, a młodych lewitów zagrzewał do ohotnej pracy nad wyrobieniem jasnych i dzielnych charakterów¹⁰⁷.

18 września, w środę, Jego Eminencja obejrzał nowo budujący się kościół pw. Chrystusa Króla na Targówku i nowo wybudowane mieszkania dla księży salezjanów przy Bazylice Serca Jezusowego¹⁰⁸.

22 września, w niedzielę, Jego Eminencja wizytował historyczną parafię św. Wawrzyńca na warszawskiej Woli. Przy bramie triumfalnej na cmentarzu przykościelnym powitali Najdostojniejszego Arcypasterza przedstawiciele miejscowych obywateli, członkowie stowarzyszeń katolickich, licznie zebrane duchowieństwo oraz całe rzesze wiernych. Po uroczystym ingresie Jego Eminencji i zaprezentowaniu parafii przez ks. proboszcza Mieczysława Krygiera, Arcypasterz nawiązał w swym wystąpieniu do walk, jakie tu miały miejsce przed stu laty

100 *Wizytacja parafii św. Józefata*, WAW 1935, s. 340.

101 *Kronika. Czynności J. Em. Arcypasterza*, WAW 1935, s. 340.

102 Tamże.

103 Tamże.

104 Tamże.

105 Tamże; *Komisja prawna Episkopatu Polski*. Tamże, s. 341.

106 Tamże, s. 340.

107 Tamże; *Z Seminarium Metropolitalnego w Warszawie*, s. 341.

108 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1935, s. 367–368.

za ojczyznę i wiarę, zachęcając równocześnie do miłości ojczyzny i narodu. Wizytator apelował też o wypieranie biedy i nędzy na drodze aktywnego włączania się wiernych w działalność Stowarzyszenia „Caritas”; ponadto zachęcał gorąco do obrony wiary poprzez wstępowanie w szeregi Akcji Katolickiej. Po lutstracji kościoła, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą, udzielił ok. 1300 osobom Sakramentu Bierzmowania, konsekrował 2 nowe ołtarze, poświęcił nową plebanię i spotkał się z przedstawicielami stowarzyszeń katolickich, z uwagą wysłuchując sprawozdań z ich zaangażowania na rzecz parafii i błogosławiąc ich nowe plany i zamiary¹⁰⁹.

23 września, w poniedziałek, Jego Eminencja był na wykładach w Seminarium Duchownym¹¹⁰.

24 września, we wtorek, Jego Eminencja znowu był na wykładach w Seminarium Duchownym. Tego samego dnia po południu Arcypasterz obejrzał odnowiony obraz Matki Boskiej w kościele Narodzenia NMP przy ul. Leszno¹¹¹.

25 września, w środę, o godz. 9, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kaplicy bł. Władysława z Gielniowa w kościele św. Anny¹¹².

27 września, w piątek, Jego Eminencja obecny był na kolejnych wykładach w Seminarium Duchownym¹¹³.

28 września, w sobotę, o godz. 8.30, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kaplicy siostr magdalenek przy ul. Żytniej¹¹⁴.

29 września, w niedzielę, o godz. 9, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w katedrze św. Jana, z okazji 25-lecia Straży Obywatelskiej¹¹⁵.

1 października, we wtorek, o godz. 8, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą za duszę śp. Z. Czyżówny w kaplicy przy ul. Piusa XI 24. Tego samego dnia, o godz. 19, Jego Eminencja był na zebraniu katechetek i wygłosił tam przemówienie¹¹⁶.

2 października, w środę, o godz. 10, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą żałobną w kościele św. Andrzeja za duszę śp. ks. Jamiolkowskiego. Tego samego dnia o godz. 16, Jego Eminencja był na zebraniu księży proboszczów warszawskich, które przygotowane zostało w mieszkaniu ks. prał. Gautiera¹¹⁷.

4 października, w piątek, o godz. 9, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kościele oo. Franciszkanów¹¹⁸.

109 Tamże, s. 368; *Wizytacja kanoniczna parafii św. Wawrzyńca w Warszawie*. Tamże, s. 369.

110 Tamże, s. 368.

111 Tamże.

112 Tamże.

113 Tamże.

114 Tamże.

115 Tamże.

116 Tamże.

117 Tamże.

118 Tamże.

6 października, w niedzielę, o godz. 9, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w katedrze św. Jana, na intencję członków Katolickiego Stowarzyszenia Mężów, z okazji dorocznego walnego zjazdu delegatów tegoż Stowarzyszenia. Potem Arcypasterz uczestniczył w obradach zjazdu prowadzonych w sali Theologicum, gdzie w dłuższym przemówieniu omówił znaczenie i rolę Katolickiego Stowarzyszenia Mężów w dzisiejszym życiu oraz nadzieje, jakie Kościół pokłada w tym coraz silniej rozwijającym się katolickim ruchu męskim. Treścią pierwszego z podjętych tam postanowień było, by VII walny zjazd „złożył hołd synowski J. Em. ks. Kardynałowi dr. A. Kakowskiemu i najserdeczniejsze życzenia wszelkiego błogosławieństwa Bożego z racji złotego jubileuszu kapłaństwa J. Em. oraz wyrazy najgłębszej czci dla Jego ofiarnej pracy dla dobra Kościoła i Polski, jako też najgorętszej podziękii za wystawienie imponującego Domu Katolickiego dla potrzeb Akcji Katolickiej”¹¹⁹.

7 października, w poniedziałek, o godz. 8.30, Jego Eminencja poświęcił nowy ołtarz w kościele Bożego Ciała na Kamionku i odprawił tam Mszę Świętą. Tego samego dnia, o godz. 12 w południe, Jego Eminencja przyjął marszałka Senatu Prystora i marszałka Sejmu Cara¹²⁰.

8 października, we wtorek, Jego Eminencja rewizytował marszałków Sejmu i Senatu¹²¹.

9 października, w środę, o godz. 15, Jego Eminencja przyjął p. Kaweckiego – Podsekretarza Stanu w Ministerstwie Spraw Wewnętrznych¹²².

10 października, w czwartek, o godz. 11.40, Jego Eminencja przyjął płk. Szelle – szefa Kancelarii Wojskowej przy Prezydencie Rzeczypospolitej Polskiej. Tego samego dnia o godz. 15, Jego Eminencja poświęcił nowy lokal szkoły pw. św. Ludwika przy ul. Nowolipki i wygłosił tam przemówienie¹²³.

11 października, w piątek, Jego Eminencja był na wykładach w Seminarium Duchownym¹²⁴.

15 października, we wtorek, o godz. 10, Jego Eminencja przyjął premiera Zyndram-Kościałkowskiego. Później, o godz. 11.30, Arcypasterz był w kościele panien Wizytek na ślubie hr. Jana Plater-Zyberka z księżniczką Czetwertyńską. Następnie, o godz. 13.30, Jego Eminencja przyjął p. Raczkiewicza – ministra spraw wewnętrznych¹²⁵.

16 października, w środę, o godz. 11, Jego Eminencja przyjął p. Chylińskiego – kierownika Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego. Tego

119 Tamże; *Doroczny walny zjazd delegatów Kat. Stow. Mężów w Warszawie*. Tamże, s. 369–371.

120 Tamże.

121 Tamże.

122 Tamże.

123 Tamże.

124 Tamże.

125 Tamże.

samego dnia Arcypasterz rewizytował premiera Kościalkowskiego, a następnie ministra Raczkiewicza¹²⁶. Z kolei o godz. 15.30, Jego Eminencja przyjął p. Góreckiego – ministra handlu i przemysłu¹²⁷.

17 października, w czwartek, o godz. 9, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kaplicy szkoły gospodarstwa domowego przy ul. Elektorальной 47, wygłosił tam przemówienie i zwiedził szkołę. Tego samego dnia, o godz. 11.40, Arcypasterz złożył rewizytę ministrowi Góreckiemu, a o godz. 12 w południe – ministrowi Chylińskiemu¹²⁸.

18 października, w piątek, o godz. 8, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kaplicy Konwiktu Teologicznego¹²⁹.

21 października, w poniedziałek, o godz. 11.45, Jego Eminencja przyjął p. Jaszczolta – ministra opieki społecznej¹³⁰.

22 października, we wtorek, o godz. 12 w południe, Jego Eminencja złożył rewizytę ministrowi Jaszczoltowi¹³¹.

23 października, w środę, o godz. 16, Jego Eminencja obejrzał plac pod budowę Domu Katolickiego przy kościele Narodzenia NMP przy ul. Leszno w Warszawie¹³².

27 października, w niedzielę, w uroczystość Chrystusa Króla, Jego Eminencja był w katedrze św. Jana na uroczystej sumie z wystawieniem Najświętszego Sakramentu, którą odprawił ks. kan. Z. Choromański. Arcypasterz koncelebrował ze swego tronu w otoczeniu kanoników kapituły metropolitalnej i licznego kleru. Po skończonym nabożeństwie, w czasie którego kazanie wygłosił ks. Kujda, odmówiono litanie do Najświętszego Serca Jezusa¹³³.

28 października, w poniedziałek, w 16. rocznicę sakry biskupiej papieża Piusa XI, którą otrzymał on jako pierwszy nuncjusz odrodzonej Polski 28 października 1919 roku, w warszawskiej archikatedrze św. Jana z rąk abpa A. Kakowskiego, Jego Eminencja ks. kardynał wysłał do Watykanu telegram następującej treści:

„Jego Eminencja Kardynał Pacelli, Citta del Vaticano. Z okazji szesnastej rocznicy sakry biskupiej Ojca św., raczy Wasza Eminencja złożyć u stóp Namiestnika Chrystusowego gorące życzenia, które zasyłamy, pragnąc szczęścia dla osoby Jego Świętobliwości, pomyślności i trwałości dla Jego panowania, które oby wolne było od wszelkich przeciwności. Z życzeniami tymi łączą zapewnienie synowskiego przywiązania Arcybiskup, Biskupi Sufragani duchowieństwo i wierni Warszawy. – Kardynał Kakowski”.

126 Tamże, s. 367–369.

127 *Kronika. Czynności J. Em. Arcypasterza*, WAW 1935, s. 414.

128 Tamże.

129 Tamże.

130 Tamże.

131 Tamże.

132 Tamże, s. 415.

133 Tamże; *Święto Akcji Katolickiej w Archidiecezji Warszawskiej*, Tamże, s. 417.

W odpowiedzi na te życzenia Jego Eminencja otrzymał z Watykanu następującą depeszę: „Bardzo wzruszony hołdem, złożonym z okazji szesnastej rocznicy Jego sakry biskupiej, Ojciec św. w głębokiej wdzięczności dziękuje z całego serca Waszej Eminencji, składając mu życzenia pomyślności i przesyła wszystkim kapłanom i wiernym błogosławieństwo apostołskie”¹³⁴.

30 października, w środę, o godz. 12.30, Jego Eminencja przyjął generała Głuchowskiego – wiceministra spraw wojskowych¹³⁵.

31 października, w czwartek, o godz. 15, Jego Eminencja złożył rewizytę gen. Głuchowskiemu¹³⁶.

1 listopada, w piątek, o godz. 11, Jego Eminencja odprawił sumę w kościele Wszystkich Świętych. Tego samego dnia o godz. 16, Jego Eminencja był na niesporach żałobnych i procesji w katedrze św. Jana¹³⁷.

2 listopada, w sobotę, o godz. 10, Jego Eminencja był na Mszy Świętej i procesji w katedrze św. Jana¹³⁸.

5 listopada, we wtorek, o godz. 11, Jego Eminencja przyjął p. Grisogone, nowo mianowanego posła jugosłowiańskiego w Warszawie¹³⁹.

6 listopada, w środę, o godz. 10, Jego Eminencja odprawił nabożeństwo żałobne w kościele św. Wojciecha na Woli za duszę śp. Celestyny Biernackiej¹⁴⁰.

7 listopada, w czwartek, o godz. 8, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kaplicy Zakładu św. Kazimierza na Tamce. Tego samego dnia Jego Eminencja przyjął p. Grzybowskiego – Podsekretarza Stanu w Prezydium Rady Ministrów, natomiast o godz. 15 złożył rewizytę ministrowi Grisogone¹⁴¹.

9 listopada, w sobotę, o godz. 15, Jego Eminencja obejrzał budowę Domu Katolickiego przy ul. Nowogrodzkiej¹⁴².

10 listopada, w niedzielę, o godz. 8, Jego Eminencja bierzmował w katedrze św. Jana, a potem, o godz. 9, odprawił tam Mszę Świętą z okazji zjazdu delegatów Katolickiego Stowarzyszenia Młodzieży Żerńskiej, zaś po południu, o godz. 16, był na walnym zebraniu delegatów tego stowarzyszenia, które odbyło się w sali parafii Zbawiciela¹⁴³.

11 listopada, w poniedziałek, „jako w 17-tą rocznicę odzyskania niepodległości w archikatedrze św. Jana odbyło się o godz. 10-ej uroczyste nabożeństwo, celebrowane w obecności licznego kleru przez J. Em. Ks. Kardynała Al. Kakowskiego, Arcybiskupa Metropolite Warszawskiego. W stallach byli obecni JJ. EE. Księża

134 W 16-tą rocznicę sakry biskupiej Papieża Piusa XI, WAW 1935, s. 416.

135 *Kronika. Czynności J. Em. Arcypasterza*, WAW 1935, s. 415.

136 Tamże.

137 Tamże.

138 Tamże.

139 Tamże.

140 Tamże.

141 Tamże.

142 Tamże.

143 Tamże; PK 1935, s. 756.

Biskupi Szlagowski, Gawlina, Niemira oraz członkowie kapituły metropolitalnej. Na nabożeństwo przybył P. Prezydent Rzeczypospolitej w otoczeniu członków domu cywilnego i wojskowego. Udział w nabożeństwie wzięli rząd in corpore, korpus dyplomatyczny z J. E. Ks. Nuncjuszem Apostolskim Arcybiskupem Marmaggim na czele, marszałkowie Senatu i Sejmu, generalicja, przedstawiciele wyższych uczelni, urzędnicy państwowi i t. p. Z kolei o godz. 6-ej po południu, Arcypasterz był w Filharmonii na akademii urządzonej z okazji rocznicy odzyskania niepodległości i wypędzenia Niemców z Polski¹⁴⁴.

12 listopada, we wtorek, o godz. 18, przyjął zarząd Stowarzyszenia Inżynierów Katolików¹⁴⁵.

13 listopada, w środę, o godz. 17, Jego Eminencja był w Seminarium Duchownym na Akademii ku czci św. Stanisława Kostki¹⁴⁶.

14 listopada, w czwartek, o godz. 16, Jego Eminencja był na sesji księży proboszczów warszawskich, która odbyła się w mieszkaniu ks. prob. M. Godlewskiego¹⁴⁷.

15 listopada, w piątek, o godz. 10 rano, Jego Eminencja odprawił w katedrze św. Jana Mszę Świętą za duszę śp. Henryka Sienkiewicza¹⁴⁸. Tego samego dnia Arcypasterz wziął udział w uroczystym poświęceniu kamienia węgielnego pod budowę Domu dla Młodzieży na Annopolu, dokonany przez biskupa polowego Józefa Gawlinę. W uroczystości wzięli także udział: nuncjusz apostolski kardynał Franciszek Marmaggi, dyr. Ponikiewski z Funduszu Pracy i radca Babicki z Ministerstwa Opieki Społecznej, a także przedstawiciele władz i społeczeństwa. Przemówienie wygłosili bp Gawlina oraz mec. Jagowd – przewodniczący komitetu budowy, po czym podpisano i wmurowano w fundamenty sporządzony na pergaminie akt erekcyjny. Nazwany imieniem Jego Eminencji kardynała Kakowskiego Dom dla Młodzieży na Annopolu, wzniesiony będzie dla uczczenia 50-lecia jubileuszu kapłańskiego Jego Eminencji¹⁴⁹.

17 listopada, w niedzielę, o godz. 9, Jego Eminencja odprawił w katedrze św. Jana Mszę Świętą na intencję organizacji pod nazwą Krucjata Eucharystyczna, natomiast o godz. 19 był na uroczystym posiedzeniu Polskiego Towarzystwa Teologicznego, które odbyło się z okazji 50-lecia kapłaństwa Arcypasterza, celem uczczenia Jego zasług, położonych dla teologii katolickiej w Polsce¹⁵⁰. Oprócz Dostojnego Jubilata na posiedzenie to przybyli: nuncjusz apostolski, arcybiskup Ropp, biskupi Szlagowski i Gawlina, rektor Pieńkowski, dziekani i profesorowie

144 *Kronika. Czynności J. Em. Arcypasterza*, WAW 1935, s. 415.

145 Tamże.

146 Tamże.

147 Tamże.

148 Tamże.

149 *Poświęcenie kamienia węgielnego pod budowę „Domu dla młodzieży” na Annopolu*, WAW 1935, s. 453.

150 *Kronika. Czynności J. Em. Arcypasterza*, WAW 1935, s. 415–416.

Uniwersytetu Józefa Piłsudskiego, przedstawiciele Kapituły Metropolitalnej i Kolegiackiej, liczne duchowieństwo oraz studenci teologii. Po zagajeniu posiedzenia przez bpa Szlagowskiego – prezesa Towarzystwa Teologicznego, przemawiał ks. dziekan Stawarczyk, składając Jego Eminencji życzenia w imieniu Wydziału Teologii oraz adres hołdowniczy. Z kolei ks. Baron – rektor Konwiktu Teologicznego – w gorących słowach wyraził wdzięczność ks. kardynałowi za ojcowską opiekę nad Konwiktem i nad wychowaniem młodych pokoleń kapłańskich.

Dla upamiętnienia półwiekowego jubileuszu kapłaństwa Jego Eminencji, wręczono Arcypasterzowi dzieło pt. *Chryścianizm wobec niewiary i ateizmu z dedykacją „Gorliwemu Mecenasowi nauki i piśmiennictwa katolickiego”*¹⁵¹.

Jego Eminencja, dziękując serdecznie za życzenia i wyrazy hołdu, podkreślił, że są one mu tym miłsze, że pochodzą ze środowiska naukowego, w którym on spędził kilkadziesiąt lat swego życia w charakterze profesora, regensa seminarium, a także rektora akademii. Następnie przypomniał ks. kardynał powody, które skłoniły go, jako regensa zmarłychwstającego państwa, do powołania do życia Wydziału Teologii na Uniwersytecie Warszawskim, jako studium wyższej nauki i specjalizacji dla kapłanów z całej Polski, aby w ten sposób zatrzeć ślady dawnej niewoli i dzielnicowości, a stworzyć jednolity typ kapłana w odrodzonej Polsce. Nie utworzono osobnej akademii, lecz wydział na uniwersytecie, aby studium kapłani mogli czerpać wiedzę także od profesorów świeckich oraz aby uczeni świeccy i duchowni w wielu sprawach mieli możliwość wspólnej wymiany poglądów dla dobra i postępu nauki. Herbatka towarzyska zakończyła niezwykle miły wieczór w Theologicum¹⁵².

19 listopada, we wtorek, o godz. 8.30, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kaplicy szpitala siostr elżbietanek na Mokotowie¹⁵³.

21 listopada, w czwartek, o godz. 10, Jego Eminencja udał się do Nuncjatury Apostolskiej, aby złożyć Jego Ekscelencji ks. nuncjuszowi Marmaggiemu życzenia z tej racji, że na najbliższym konsystorzu będzie ogłoszony i mianowany kardynałem. Po powrocie do domu Arcypasterz przed i po południu odbywał konferencję z księżmi dziekanami – uczestnikami zjazdu księży dziekanów z Archidiecezji. Zjazd poświęcony był pogłębieniu zasad religijnych wśród ludu oraz sprawom administracyjno-kościelnym¹⁵⁴.

24 listopada, w niedzielę, o godz. 12.30, Jego Eminencja zaszczylił swą obecnością odbywające się w sali Domu Katolickiego parafii Zbawiciela przy ul. Mokotowskiej obrady II Zjazdu delegowanych Katolickiego Stowarzyszenia Młodzieży Męskiej i wygłosił do zebranych przemówienie. Ks. kardynał wzywał do intensywnej pracy w szeregach Akcji Katolickiej¹⁵⁵. O godz. 16 Arcypasterz był

151 E. Dąbrowski, *Jubileuszowy dar*, PK 1935, s. 745.

152 PK 1935, s. 756; *Inauguracja obchodu złotego jubileuszu J. Em. Ks. Kardynała*, WAW 1935, s. 416–417.

153 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1935, s. 451.

154 Tamże; PK 1935, s. 772.

155 PK 1935, s. 788.

na akademii, którą dla uczczenia dziesiątej rocznicy założenia w Polsce Krucjaty Eucharystycznej młodzieży, przygotowano w sali parafii św. Floriana na Pradze¹⁵⁶.

27 listopada, w środę, o godz. 16, Jego Eminencja zwiedził budowę nowego kościoła pw. Chrystusa Króla na Targówku, gdzie proboszczem jest ks. Jan Gołędzinowski¹⁵⁷.

29 listopada, w piątek, o godz. 16, Jego Eminencja był na uroczystym zebraniu w Zachęcie Sztuk Pięknych, które odbyło się z okazji 75-lecia tej instytucji. Po powrocie do domu Arcypasterz wziął udział w dyspucie teologicznej, która odbyła się w Kurii Metropolitalnej¹⁵⁸.

30 listopada, w sobotę, o godz. 11, Jego Eminencja oglądał budowę Domu Katolickiego im. Piusa XI¹⁵⁹.

1 grudnia, w niedzielę, o godz. 9, Jego Eminencja odprawił u siebie w kaplicy Mszę Świętą, na której byli obecni przedstawiciele zarządów Katolickiego Związku Mężów z całej Polski. Wieczorem Arcypasterz był w Theologicum na otwarciu Tygodnia filozoficzno-religijnego¹⁶⁰.

3 grudnia, we wtorek, o godz. 19, Jego Eminencja był na walnym zebraniu księży prefektów z całej Archidiecezji Warszawskiej, które odbyło się w sali gimnazjum św. Stanisława Kostki¹⁶¹.

6 grudnia, w piątek, o godz. 9, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w Sanatorium św. Józefa, z okazji 25-lecia tej placówki¹⁶². Na nabożeństwie byli obecni lekarze pracujący w sanatorium, siostry pielęgniarki oraz sympatycy zakładu. W przemówieniach wygłoszonych podczas okolicznościowego śniadania podkreślano m. in. łaskawy stosunek Jego Eminencji ks. kardynała do Sanatorium, zasługi sióstr pielęgniarek na czele z przełożoną Magdaleną Lazowską i Gerardą Koziulewską oraz pracę długoletniego lekarza sanatorium dr. Kizlera¹⁶³.

8 grudnia, w niedzielę, o godz. 10.30, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kaplicy sióstr Rodziny Maryi przy ul. Żelaznej. Tego samego dnia, o godz. 17, Arcypasterz był w Ratuszu na akademii, urządzonej przez sodalicje akademickie¹⁶⁴.

9 grudnia, w poniedziałek, o godz. 11, Jego Eminencja przyjął prof. Świętosławskiego – nowo mianowanego ministra wyznań religijnych i oświecenia publicznego¹⁶⁵.

156 *Obchód 10-lecia Krucjaty Eucharystycznej w Polsce*, WAW 1935, s. 454.

157 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1935 s. 451.

158 Tamże.

159 Tamże, s. 452.

160 Tamże.

161 Tamże.

162 Tamże.

163 *25-lecie sanatorium św. Józefa*, WAW 1935, s. 454–455.

164 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1935, s. 452.

165 Tamże; PK 1935, s. 821.

10 grudnia, we wtorek, o godz. 12 w południe, Jego Eminencja rewizytował ministra Świątosławskiego¹⁶⁶.

11 grudnia, w środę, o godz. 12 w południe, Jego Eminencja poświęcił nowo zbudowany Dom Wydawniczy Księży Jezuitów przy ul. Rakowieckiej w Warszawie¹⁶⁷, wzniesiony na wyraźne życzenie Ojca Świętego, aby znaczące polskie wydawnictwa jezuickie jeszcze szybciej i sprawniej mogły być popularyzowane. Uroczystość ta nabrała specjalnego znaczenia, gdyż uświetnił ją swą obecnością Prezydent Rzeczypospolitej, prof. Ignacy Mościcki, nuncjusz apostolski F. Marmaggi, arcybiskup Ropp, biskupi Szlagowski i Gawlina, premier Zyndram-Kościałkowski, wiceministrowie: gen. Głuchowski, Chyliński i ks. Żongolłowicz, wojewoda Jaroszewicz, wiceprezydent Ołpiński, dyr. Potocki, przedstawiciele kapituły metropolitalnej, prasy stołecznej, przełożeni domów zakonnych i inni goście¹⁶⁸.

12 grudnia, w czwartek, Jego Eminencja przewodniczył konferencji Episkopatu prowincji warszawskiej¹⁶⁹.

13 grudnia, w piątek, o godz. 12.30, Jego Eminencja przyjął p. Grzybowskiego – Podsekretarza Stanu w Prezydium Rady Ministrów¹⁷⁰.

16 grudnia, w poniedziałek, o godz. 10, Jego Eminencja odprawił w katedrze św. Jana nabożeństwo żałobne za duszę śp. G. Narutowicza – Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej¹⁷¹.

17 grudnia, we wtorek, o godz. 10, Jego Eminencja obejrzał obraz z kościoła św. Aleksandra w Warszawie, odnawiany w pracowni p. Rutkowskiego na Zamku Królewskim. Tego samego dnia po południu, Arcypasterz oglądał nowo budujący się Dom Katolicki przy ul. Nowogrodzkiej¹⁷².

20 grudnia, w piątek, o godz. 10, Jego Eminencja przyjął Świeżawskiego – dyrektora Kancelarii Cywilnej Prezydenta Rzeczypospolitej¹⁷³.

24 grudnia, we wtorek, o godz. 11, Jego Eminencja przyjął Jego Eminencję kardynała Marmaggięgo, potem przyjął życzenia świąteczne od duchowieństwa, wreszcie udał się do Nuncjatury Apostolskiej, aby złożyć życzenia świąteczne przedstawicielowi Ojca Świętego¹⁷⁴.

27 grudnia, w piątek, o godz. 15, Jego Eminencja przyjął księstwo Bourbon-Seciles¹⁷⁵.

30 grudnia, w poniedziałek, o godz. 17, Jego Eminencja był w Nuncjaturze na ceremonii wręczenia piuski kardynalskiej ks. pronuncjuszowi apostolskiemu¹⁷⁶.

166 PK 1935, s. 821; *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1935, s. 452.

167 Tamże.

168 Tamże, s. 452, 455–456; PK 1935, s. 821.

169 PK 1935 s. 852.

170 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1935, s. 452.

171 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1935, s. 44.

172 Tamże.

173 Tamże.

174 Tamże.

175 Tamże.

176 Tamże.

1936

1 stycznia, w środę, o godz. 11.16, Jego Eminencja złożył życzenia noworoczne Prezydentowi Rzeczypospolitej Polskiej¹.

3 stycznia, w piątek, Jego Eminencja przewodniczył w obradach Komisji Prawnej Episkopatu Polski, natomiast, we wczesnych godzinach popołudniowych przyjął w pałacu arcybiskupim prezydium, odbywającego pod jego protektoratem i obradującego w sali warszawskiego Theologicum, pierwszego ogólnopolskiego zjazdu księży rekolekjonistów. Tego samego dnia, o godz. 16, Arcypasterz przyjął p. Max de Stoutz – nowo mianowanego posła szwajcarskiego w Warszawie².

4 stycznia, w sobotę, Jego Eminencja był na Zamku Królewskim, na ceremonii wręczenia przez Prezydenta Rzeczypospolitej ks. pronuncjuszowi Marmaggiemu biretu kardynalskiego. Po południu Arcypasterz złożył rewizytę posłowi szwajcarskiemu p. Max de Stoutz, a o godz. 16 przyjął w swoim pałacu przybyłe, dla złożenia hołdu, prezydium odbywającego się w Warszawie ogólnopolskiego zjazdu księży rekolekjonistów³.

5 stycznia, w niedzielę, Jego Eminencja brał udział w posiedzeniu w sprawie Fundacji hr. Potulickiej, następnie wydał obiad na cześć kardynała Marmaggiego⁴.

6 stycznia, w poniedziałek, w uroczystość Objawienia Pańskiego, Jego Eminencja był w katedrze św. Jana i dokonał tam ceremonii poświęcenia mirry, złota i kadzidła⁵.

8 stycznia, w środę, Jego Eminencja pobłogosławił w swej kaplicy związek małżeński Władysława Tomaszewskiego i Zofii Kruzówny⁶.

9 stycznia, w czwartek, o godz. 7.35, Jego Eminencja wyjechał do Rabki⁷.

2 lutego, w niedzielę, Jego Eminencja powrócił z Rabki i Kęt do Warszawy⁸,

6 lutego, w czwartek, o godz. 12 w południe, Jego Eminencja przyjął p. Bleszyńskiego – wiceministra wyznań religijnych i oświecenia publicznego. Tego samego dnia Arcypasterz był także na zebraniu księży proboszczów warszawskich, które odbyło się u ks. proboszcza Wójcika⁹.

7 lutego, w piątek, o godz. 16, Jego Eminencja przyjął p. Visojanu, nowo mianowanego posła rumuńskiego w Warszawie¹⁰.

1 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1935, s. 44.

2 Tamże, s. 45, 46.

3 Tamże, s. 45.

4 Tamże.

5 Tamże.

6 Tamże.

7 Tamże.

8 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1935, s. 173.

9 Tamże.

10 Tamże.

8 lutego, w sobotę, o godz. 16, Jego Eminencja rewizytował ministra Visojanu¹¹.

10 lutego, w poniedziałek, o godz. 16, Jego Eminencja przyjął K. Collasa – nowo mianowanego posła greckiego w Warszawie¹².

11 lutego, we wtorek, o godz. 11, Jego Eminencja przyjął p. Ulrycha – nowo mianowanego ministra komunikacji, a po południu rewizytował K. Collasa¹³.

12 lutego, w środę, Jego Eminencja uczestniczył w akademii papieskiej przygotowanej przez warszawskie Seminarium Duchowne¹⁴.

13 lutego, w czwartek, o godz. 11.30, Jego Eminencja rewizytował ministra Ulrycha, natomiast wieczorem przyjął członków Kapituły i Kurii Metropolitalnej, księży profesorów Uniwersytetu, Seminarium oraz członków Zarządu Akcji Katolickiej¹⁵.

15 lutego, w sobotę, o godz. 18, Jego Eminencja był na akademii papieskiej w gimnazjum sióstr nazaretanek¹⁶.

16 lutego, w niedzielę, o godz. 18, Jego Eminencja był na akademii papieskiej w Theologicum¹⁷.

20 lutego, w czwartek, Jego Eminencja przewodniczył sesji Komisji Prawnej Episkopatu¹⁸.

23 lutego, w niedzielę, o godz. 18, Jego Eminencja poświęcił i dokonał otwarcia Domu Katolickiego im. Piusa XI, jednego z największych dzieł jego życia, oddanego na służbę Kościołowi Warszawy, Archidiecezji Warszawskiej, Kościołowi katolickiemu w Polsce i Kościołowi Powszechnemu. Świadczą o tym ogłoszone tego dnia w tamtym obiekcie wymowne w treści słowa Metropolity Warszawskiego i ujmujące zwroty nuncjusza apostolskiego, treść okolicznościowego telegramu z Watykanu i cała atmosfera towarzysząca tej uroczystości. Dobrze oddaje ją relacja zatytułowana *Uroczyste otwarcie Domu Katolickiego im. Piusa XI i akademii papieska w Stolicy*, zamieszczona na ten temat w „Wiadomościach Archidiecezjalnych Warszawskich”, w marcu 1936 roku, którą *in extenso* tutaj przytoczono:

„Otwarcie Domu Katolickiego Archidiecezji Warszawskiej, o którego imponującej budowie i pięknej architekturze wiele prasa podawała, odbyło się z niezwykłą uroczystością w niedzielę dnia 23 lutego o godz. 5-tej po południu. Z otwarciem Domu Katolickiego była połączona reprezentacyjna akademii ku czci Ojca św., corocznie urządzana w stolicy w obecności przedstawicieli najwyższych władz państwowych. Uroczystość powyższą zaszczylił swą obecnością

11 Tamże.

12 Tamże.

13 Tamże.

14 Tamże, s. 177–178.

15 Tamże, s. 173.

16 Tamże.

17 Tamże.

18 Tamże.

Pan Prezydent Rzeczypospolitej, prof. Ignacy Mościcki, wraz z Małżonką. Pan Prezydent zajął miejsce w łoży w otoczeniu pana Marszałka Prystora oraz panów ministrów. W sąsiedniej łoży zasiedli: Prezes Najwyższej Izby Kontroli Państwa oraz panowie wiceministrowie. Naprzeciw łoży Pana Prezydenta zajął miejsce korpus dyplomatyczny z ambasadorem Noel'em na czele. Na widowni specjalne honorowe miejsca zajęli Ich Eminencje: ks. Kardynał A. Kakowski, Arcybiskup Metropolita Warszawski, Kardynał Marmaggi, Pronuncjusz Apostolski, i JJ. EE. Księża Arcybiskupi: Ropp i Gall, Księża Biskupi: Szlagowski i Gawlina. Dalsze miejsca zajęli: Kapituła Warszawska i Łowicka, dziekani archidiecezji, szambelani papiescy, przedstawiciele organizacji katolickich, społecznych, oświatowych itd. Zarząd miasta reprezentował p. prezydent Starzyński. Kilkaset pocztów sztandarowych wieńcem otaczało salę, na podium zaś, przybranym w emblematy papieskie, stały warty honorowe. Po przybyciu Pana Prezydenta Rzeczypospolitej orkiestra odegrała hymny narodowy i papieski, po czym J. Em. ks. Kardynał wygłosił następujące przemówienie:

«Akademię Papieską w roku bieżącym połączyliśmy z otwarciem Domu Katolickiego Archidiecezji Warszawskiej. Oba te akty mają jeden i ten sam cel, mianowicie: złożenie hołdu i uczczenie Głowy Kościoła katolickiego, Piusa XI. Pius XI jako Wizytator Apostolski i Nuncjusz Papieski przebywał z nami od 1918 do 1921 roku przez 3 lata z górą. Przez całe życie okazywał stale wielkie serce i zrozumienie dla spraw Polski i interesów Narodu Polskiego. Jako Nuncjusz Polski współpracował z Narodem i Rządem Polskim i gorąco pragnął, aby Polska była zjednoczona, wolna, niepodległa i potężna. Czuł się w Polsce, jak u siebie, i nieraz mówił: Polska jest drugą moją ojczyzną. W roku 1919 otrzymał sakrę biskupią z rąk Arcybiskupa Warszawskiego, przy udziale wszystkich Arcybiskupów i Biskupów Polskich, w obecności Naczelnika Państwa Polskiego, Rządu, Dyplomacji i wszystkich warstw społeczeństwa Polskiego, choć mógł po nią jechać do Rzymu. Dlatego odzywał się nieraz: jestem biskupem polskim. Kiedy w roku 1920 najeżdźca bolszewicki stanął zbrojnie pod Warszawą, niemal wszyscy dyplomaci opuścili Stolicę i Rząd, Nuncjusz pozostał z nami i mówił: „jestem przy Rządzie Polskim, gdzie Rząd, tam i ja”. Kiedy w roku 1922 został obrany papieżem, pierwsze słowa poza konklawe wygłosił w języku polskim: „Niech będzie pochwalony Jezus Chrystus! Niech żyje Polska!” Jako wyraz wdzięczności duchowieństwo Archidiecezji Warszawskiej wzniosło w ciągu 6-ciu lat ten gmach – mówią – niebrydki i tę salę zebrań i kongresów Akcji Katolickiej, jedną z największych w Polsce, prostą, ale o pięknych formach architektonicznych, a nade wszystko akustyczną, tak akustyczną, że nawet szeptem mówiącego można słyszeć w każdym zakątku. Wzniosło go na cześć Piusa XI, przyjaciela Polski, twórcy Akcji Katolickiej i nazwało go Domem Katolickim im. Piusa XI. Kolosalny posąg nadnaturalnej wielkości Piusa XI na estradzie i kilka obrazów wypukłorzeźb na balkonach niech nam przypominają, że On jest z nami, biskupami i z narodem, a my z nim. Przeto wzniesimy okrzyk na Jego cześć: Ojciec św. Pius XI – niech żyje! Inne wypukłorzeźby na balkonach

przedstawiają wybitne osoby, które brały udział w budowaniu Państwa Polskiego. Widzimy więc tam szarego żołnierza polskiego, z bagnetem w ręku odrzucającego od Warszawy bolszewików, z ks. Skorupką na czele; znakomitych generałów w chwili dzwignania się Polski z uśpienia i niedoli; Naczelnika Państwa, Józefa Piłsudskiego, który obejmuje władzę nad wojskiem i Państwem; pierwszych premierów rządu, prezydentów Rzeczypospolitej Polskiej, a wśród nich obecnego tutaj Pana Prezydenta Rzeczypospolitej, Ignacego Mościckiego, któremu wyrażamy podziękowanie. Pan Prezydent Rzeczypospolitej Ignacy Mościcki niech żyje! Obrazy te niech przypominają Polakom i tym u góry, i tym u dołu, że w jedności siła, że „concordia parvae res crescunt, discordia maximae dilabuntur”; w zgodzie małe państwa rosną, w niezgodzie największe upadają; w niezgodzie może znowu upaść Polska. Wypukłorzeźba na ostatnim balkonie, wyobrażająca wszystkie stany, skupione pod sztandarem Akcji Katolickiej, ze wzrokiem utkwionym w niebo, z dłońmi wzniesionymi w górę, zdaje się mówić: „Boże błogosław Polskę”. Ojciec św. Pius XI z racji Akademii i otwarcia Domu Katolickiego przysłał wszystkim obecnym błogosławieństwo Apostolskie w następującym telegramie: „Citta del Vaticano. – Inaugurando grande sede centrale Pio XI – voglia Eminenza Vostra esprimere nome Sua Santita caldi voti, sempre piu felici incrementi codesta Azione cattolica, cui provide iniziative, Augusto Pontefice invia di cuore come altresì, singoli partecipanti cerimonia Apostolica benedizione. – Cardinal Pacelli”.

Dom Katolicki im. Piusa XI poświęcam i oddaję na użytek Akcji Katolickiej Archidiecezji Warszawskiej w opiekę Prezesa Instytutu Akcji Katolickiej Archidiecezji Warszawskiej, Mecenasa Domańskiego, ks. Dyrektora Lewandowicza, Administratora ks. Mikołaja Mościckiego i Rady Nadzorczej.

Po przemówieniu Arcypasterza nastąpił akt poświęcenia, podczas którego chóry kościelne, pod dyktando ks. Orszulika, wykonały pień.

Pelen głębokiej treści i wykwintnej formy referat pod tytułem «Pius XI – Papież pokoju» wygłosił prof. Oskar Halecki. Znakomity historyk dał obraz niestrudzonej akcji pokojowej Piusa XI w okresie czternastoletniego Jego pontyfikatu. Pokojowi służy Pius XI jako najwyższy kapłan Kościoła siłą swej modlitwy, jak również modlitwą całego Kościoła powszechnego, która znalazła swój wspólny wyraz w uroczystościach w Lourdes na zakończenie jubileuszu Odkupienia. Sprawie pokoju służy Papież jako najwyższy nauczyciel Kościoła, przypominając światu niejednokrotnie naukę katolicką, potępiającą gwałt i wojnę niesłuszną. Służy Papież idei pokoju, jako głowa państwa, doprowadzając do załatwienia konfliktu w sprawie państwa kościelnego, budując w konkordatach i umowach z państwami gmach prawdziwego pokoju.

J. Em. ks. Kardynał Marmaggi podziękował w imieniu Ojca św. ks. Kardynałowi Kakowskiemu za wzniesienie wspólnego gmachu Akcji Katolickiej i umieszczenie w jego nazwie imienia Piusa XI. Podziękowawszy następnie Panu Prezydentowi za przybycie na uroczystość, która to obecność świadczy o coraz

serdeczniejszej i coraz obfitszej w owoce harmonii między obu wysokimi władzami, ks. Pronuncjusz z kolei podziękował za przybycie Rządowi Rzeczypospolitej, Księżom Arcybiskupom i Biskupom, Korpusowi Dyplomatycznemu i reprezentantom wszystkich sfer społeczeństwa. Zwróciwszy się wreszcie ze szczególnym podziękowaniem do prof. Haleckiego, ks. Kardynał Marmaggi mówił: «A teraz, kończąc, wydaje mi się, że powinienem złożyć tu wszystkim osobistą daninę najgłębszej miłości i najgłębiej odczuwanego, niezniszczalnego uznania. Gdy przyszedłem do Was – a upłynęło właśnie osiem lat od tej chwili – drząc przed doniosłością swej misji, ale pełen najlepszej woli i jak zawsze składający w pełni swą ufność w Bogu, w czasie pierwszego zetknięcia się ze społeczeństwem, podczas pierwszego powitania, mówiłem Wam o Papieżu i o Polsce. Przypominacie sobie to z pewnością. Jak z dwu znaków-niebiańskich czerpała światło i orientację droga mego postępowania, niekiedy żmudnie, niekiedy szybko, a zawsze z odwagą i obfitością. Bogu niech będą dzięki za tyle dobra i tyle wspomnień, które zabiorę ze sobą i będę przechowywał przez całe życie. Ostatnie moje słowa w dniu dzisiejszym są te same: Papież i Polska. Wiem, co czujecie dla Ojca św., najwyższego zastępcy Jezusa Chrystusa. Wiem także, co On, który był Aniołem Waszego zmartwychwstania, czuje dla Was i z powodu nadludzkiego wysiłku wewnętrznej odbudowy Waszego państwa, wysiłku, którego musieliście się podjąć. Wiem, czym jesteście i co reprezentujecie w Kościele katolickim, w tej olbrzymiej rodzinie i Boskiej społeczności wiernych, która obejmuje wszystkie epoki i wszystkie narody. I wiem również, ile Kościół może jeszcze od wiernej Polski oczekiwać: czego może oczekiwać dla postępu wiary, cywilizacji, porządku społecznego, pokoju, jednym słowem dla ogólnego dobra ludzkości. I wierzę, że dosyć powiedziałem w tych ostatnich słowach. Otóż, jeżeli zapewniam Was, ukochani Bracia, że zakomunikuję Ojcu św. o Waszym hołdzie, to jestem również upoważniony do przekazania Wam orędzia Jego ojcowskiego serca. A takie orędzie, jak wiecie, konkretyzuje się w tym, co ma nazwę błogosławieństwa apostołskiego. Tak, Papież w sprawowaniu swego najwyższego autorytetu błogosławi, to znaczy błaga Pana, by był miłosierny i czyni to w sposób autorytatywny, w imię Jego Oblubienicy mistycznej, Kościoła świętego, gromadząc skarby nieskończonych zasług Krwi Chrystusowej i zasług Apostołów, wszystkich męczenników, wszystkich Świętych. Oby to błogosławieństwo było potwierdzone w niebie i oby Polska, która jest Polską Waszą i moją, żyła w bezpieczeństwie, pomyślności, w szczęściu i chwale na wieki wieków».

Na zakończenie akademii orkiestra Filharmonii Warszawskiej odegrała szereg utworów muzycznych. W niezwykle podniosłym nastroju publiczność (około 5000 osób), która szczerze wypełniła salę i galerie, opuszczała wspaniałą uroczystość¹⁹.

24 lutego, w poniedziałek, Jego Eminencja wyjechał do Rosochy²⁰.

19 *Uroczyste otwarcie Domu Katolickiego im. Piusa XI i akademii papieska w Stolicy*, WAW 1936, s. 153–157, 173.

20 Tamże, s. 173.

27 lutego, w czwartek, Jego Eminencja powrócił do Warszawy²¹.

3 marca, we wtorek, o godz. 10, Jego Eminencja był w Domu Katolickim im. Piusa XI na rozpoczęciu zorganizowanego tam ogólnopolskiego zjazdu redaktorów pism katolickich oraz popierających sprawy Kościoła katolickiego. Otwierając to spotkanie 120 redaktorów dzienników, tygodników i innych periodyków – Arcybiskup Metropolita Warszawski stwierdził:

„Jako prezes Komisji Episkopatu do spraw prasowych, a także jako arcybiskup stolicy Państwa, witam ogólnopolski zjazd redaktorów pism katolickich. Tym serdeczniej witam, że pierwszy zjazd, jaki odbywaliśmy w Warszawie w pałacu arcybiskupim przy ul. Miodowej, wydał już nieocenione owoce. Dawniej pisarze katoliccy uważali za potrzebne klócić się między sobą. Od tego pierwszego zjazdu – jak to stwierdził Jego Ekscelencja ks. Biskup Adamski to zło ustało, bo nie redaktor katolicki jest naszym wrogiem. Mamy innych wrogów, z którymi powinniśmy się porachować, których powinniśmy zwalczać. Wzajemne zwalczanie się redaktorów i pisarzy katolickich przyniosło nam tylko szkody. Bogu dzięki, że to ustało. Witam ten pierwszy ogólnopolski zjazd redaktorów katolickich w Domu Katolickim im. Piusa XI. Niedawno otwarty ten dom ma być ośrodkiem życia katolickiego stolicy i Archidiecezji Warszawskiej, a poniekąd punktem centralnym dla Akcji Katolickiej w całej Polsce. Cieszę się nad wyraz, że dom ten, jakkolwiek nie jest czymś nadzwyczajnym, znalazł ogólne uznanie w stolicy i kraju. Dlatego też chętnie będę widział tu zjazdy, nie tylko Archidiecezji Warszawskiej, ale i zjazdy krajowe, a może nawet międzynarodowe. Cieszę się, że redaktorzy pism katolickich przybyli w tak wielkiej liczbie na te obrady. Spodziewam się prócz tej korzyści, o której wspomniałem, jeszcze innych, znaczniejszych korzyści w dziedzinie, o której mówić będzie J. E. ks. biskup śląski, który wystąpi tu jako przedstawiciel Episkopatu Polskiego”²².

4 marca, w środę, Jego Eminencja zaszczyił swoją obecnością zebranie przedstawicieli katolickich pism naukowych, społecznych, teologicznych, tygodników diecezjalnych i pism ascetycznych, które miało miejsce w ramach odbywającego się ogólnopolskiego zjazdu redaktorów pism katolickich. Następnie, o godz. 16, Arcypasterz był na sesji księży proboszczów warszawskich, która odbyła się w mieszkaniu ks. proboszcza Stefana Roguskiego²³.

7 marca, w sobotę, Jego Eminencja był na dyspucie teologicznej w Seminarium Duchownym, poświęconej dogmatowi Niepokalanego Poczęcia²⁴.

9 marca, w poniedziałek, o godz. 15, Jego Eminencja przyjął p. Slavika – nowo mianowanego posła czechosłowackiego w Warszawie²⁵.

11 marca, w środę, o godz. 16 Jego Eminencja rewizytował ministra Slavika²⁶.

21 Tamże.

22 Tamże, s. 173, 174–177.

23 Tamże, s. 174.

24 Tamże.

25 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1936, s. 218.

26 Tamże.

12 marca, w czwartek, o godz. 15, Jego Eminencja przyjął A. Patenotte de la Vaillee – nowo mianowanego posła belgijskiego w Warszawie²⁷.

13 marca, w piątek, o godz. 8.30, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kaplicy sióstr nazaretanek przy ul. Czerniakowskiej. Tego samego dnia, o godz. 16, Jego Eminencja rewizytował ministra A. Patenotte de la Vaillee²⁸.

15 marca, w niedzielę, o godz. 16, Jego Eminencja był w parafii św. Andrzeja, która uczciła tego dnia 50-lecie Jego święceń kapłańskich. „W sali parafialnej im. Kardynała Kakowskiego przy ul. Chłodnej odbyła się podniosła akademія, w której wzięły udział liczne rzesze parafian. Zagaił akademię miejscowy proboszcz, ks. prałat Al. Fajęcki, przypominając zebranym, że 50 lat temu obecny Arcypasterz rozpoczął w tej parafii na skromnym stanowisku wikariusza swoją działalność duszpasterską i profesorską, która po dziesiątkach lat trudów, wielkich zasług zaprowadziła go na najwyższe szczyty hierarchii kościelnej w Polsce. Chłubi się tym parafia św. Andrzeja, że wśród swych duszpasterzy miała szczęście posiadać Najdostojniejszego Jubilata. Po przemówieniu ks. prał. Fajęckiego i okrzykach na cześć Ks. Kardynała, odbyła się część koncertowa akademii, na którą złożyły się: śpiew A. Michałowskiego, artyści Opery Warszawskiej, chóru «Hosanna» pod dyr. p. Drzewoskiego, duet smyczkowy pp. Barszczewskiego, W. Wiśniewskiego, przemówienia młodzieży i t. p. Na zakończenie akademii przemówił Jego Eminencja, dziękując zebranych za życzenia i hołdy oraz ze wzruszeniem wspominając okres czasu sprzed pięćdziesięciu lat, gdy jako młody kapłan rozpoczął w myśl wskazań Chrystusowych nauczać i pasterzować. Jak dawniej, tak i dziś wzywa Arcypasterz swych wiemych do ukochania i w życiu stosowania wiary katolickiej, umiłowania własnej Ojczyzny i do gotowości poświęcenia dla niej osobistych interesów. Błogosławieństwem dla parafii zakończył swe przemówienie Ks. Kardynał. Po akademii ks. proboszcz Fajęcki podejmował Najdostojniejszego Arcypasterza i przedstawicieli parafian herbatką²⁹».

17 marca, we wtorek, Jego Eminencja przyjął na specjalnej audyencji przedstawicieli centralnych zarządów stowarzyszeń Akcji Katolickiej Archidiecezji Warszawskiej z prezesem mec. L. Domańskim i dyrektorem Akcji Katolickiej ks. W. Lewandowiczem na czele. W czasie audyencji kierownicy Akcji Katolickiej złożyli Jego Eminencji *bomagiūm* za wzniesienie i oddanie do użytku wspaniałego gmachu – Domu Katolickiego przy ul. Nowogrodzkiej³⁰.

20 marca, w piątek, o godz. 15, Jego Eminencja był na wystawie rumuńskiej sztuki ludowej³¹.

22 marca, w niedzielę, o godz. 15.30, Jego Eminencja był na koncercie urządzonym w sali Domu Katolickiego, w celu zdobycia funduszu na pokrycie kosztów pielgrzymki młodzieży akademickiej do Częstochowy³².

27 Tamże.

28 Tamże.

29 Tamże; PK 1936, s. 302.

30 PK 1936, s. 286.

31 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1936, s. 218.

32 Tamże.

25 marca, w środę, o godz. 10.30, Jego Eminencja odprawił w kościele na Powązkach nabożeństwo żałobne za duszę śp. ministra Stefana Ossowskiego. Tego samego dnia, tj. w uroczystość Zwiastowania NMP – święto organizacyjne Katolickiego Stowarzyszenia Kobiet – o godz. 17, Arcypasterz poświęcił lokale biurowe, które Katolickie Stowarzyszenie Kobiet w Warszawie otrzymało w nowo wybudowanym Domu Katolickim im. Piusa XI. Przy tej okazji ks. Kardynał wygłosił serdeczne przemówienie zakończone słowami: „Życzę Katolickiemu Stowarzyszeniu Kobiet, aby w tej nowej siedzibie – stare, żywe zasady katolickie w dalszym ciągu kształtowało, aby przykładem i wzorem było dla katolickiej młodzieży żeńskiej, aby stało się ogniskiem, skupiającym inteligencję katolicką, iżby stąd szedł przykład na Polskę całą, na cały kraj! Życzę błogosławieństwa Bożego!”. Z okazji poświęcenia lokalu Katolickie Stowarzyszenie Kobiet otrzymało w darze od ks. kardynała piękny obraz, przedstawiający Madonnę z Dzieciątkiem Jezus pędzla nieznanego malarza szkoły francuskiej z XVII wieku³³.

29 marca, w niedzielę, o godz. 10, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kościele św. Krzyża. Tego samego dnia, o godz. 17, Arcypasterz był na akademii, urządzonej w wielkiej sali Domu Katolickiego ku czci królowej Jadwigi³⁴.

31 marca, we wtorek, o godz. 15, Jego Eminencja przyjął p. Trojanowa – nowo mianowanego posła bułgarskiego w Warszawie³⁵.

2 kwietnia, w czwartek, Jego Eminencja rewizytował ministra Trojanowa³⁶.

3 kwietnia, w piątek, o godz. 17, Jego Eminencja obecny był przy poświęceniu – w nowo wybudowanym Domu Katolickim im. Piusa XI – lokali dla Katolickiego Stowarzyszenia Mężów, dokonał tam intronizacji Najświętszego Serca Jezusowego i wygłosił następujące okolicznościowe przemówienie:

„Dom Katolicki oddałem pod opiekę panu mecenasowi Domańskiemu, prezesowi Akcji Katolickiej w Warszawie oraz prezesowi Kat. Związku Mężów w Polsce. Dziś poświęciłem salę Katolickiego Stowarzyszenia Mężów. Przez to oddanie i poświęcenie chcę zaznaczyć, że Dom Katolicki jest własnością nie tylko Archidiecezji, ale też własnością waszą – mężów katolickich. Dawniej myślano, że do obrony Kościoła i wiary katolickiej jest obowiązany tylko Papież, Biskupi i kapłani, a nie wierni, tak, jak gdyby Kościół składał się tylko z duchowieństwa i był jego własnością. Dziś zrozumieliśmy, że wszyscy jesteśmy katolikami, wszyscy winniśmy ramię przy ramieniu stanąć w obronie Kościoła i wiary świętej. Do tego wzywa nas Ojciec św., do tego została powołana Akcja Katolicka, która musi być orężem i bronią przeciwko panoszącemu się dziś bezbożnictwu. Musimy pamiętać, że bez wiary mocnej i bez religii nie ostoi się żadne państwo. Do tej wytrwałej pracy, do wysiłków owocnych i do chętniej obrony zasad katolickich wzywam was, panowie,

³³ Tamże, s. 218, 219.

³⁴ Tamże, s. 218; PK 1936, s. 238.

³⁵ Tamże, s. 218.

³⁶ Tamże.

abyście stanęli karnie i zwarcie obok Papieża, obok Biskupów, obok kapłanów. Waszej pracy, pracy powolnej, ale systematycznej, gruntownej, głęboko tu – w sercu Polski – korzenie zapuszczającej, niech Pan Bóg błogosławi!”

Po przemówieniu ks. kardynał udzielił zebranych arcypasterskiego błogosławieństwa, po czym ks. S. Sprusiński – asystent kościelny Katolickiego Stowarzyszenia Mężów – poświęcił lokale biurowe Stowarzyszenia.

Z okazji poświęcenia nowego lokalu, Katolickie Stowarzyszenie Mężów otrzymało od Jego Eminencji w darze piękną kopię obrazu *Święty Józef* Guida Reniego, a od ks. prał. Fajęckiego, dziekana warszawskiego – pięć sztychów florenckich z pracowni Niccola Pagniego³⁷.

5 kwietnia, w niedzielę, Jego Eminencja dokonał poświęcenia palm w katedrze św. Jana i odbył tam procesję. Tego samego dnia Arcypasterz uczestniczył w poświęceniu ofiarowanego przez siebie wcześniej – w Domu Katolickim im. Piusa XI – lokalu dla Zjednoczenia Katolickich Pisarzy w Polsce i wygłosił tam przemówienie. Uroczystość ta zgromadziła około sto osób ze świata pisarskiego, katolickiego oraz szereg gości. Poświęcenia lokalu dokonał ks. Z. Kaczyński, po czym przemówienie powitalne wygłosił prezes Zjednoczenia, prof. Oskar Halecki, który podkreślił doniosły dla piśmiennictwa katolickiego w Polsce fakt połączenia się w jedną organizację dwóch oddzielnie dotychczas kroczących stowarzyszeń pisarzy katolickich: Towarzystwa im. Piotra Skargi i Zjednoczenia, co pozwoli rozproszonym dotąd siłom pisarskim na skoncentrowanie wspólnych wysiłków i tym samym na wydajniejszą pracę. Mówca złożył następnie serdeczne podziękowanie Jego Eminencji ks. kardynałowi za troskliwą opiekę i serdeczny stosunek do pisarzy katolickich, do których zaliczył Jego Eminencję jako autora dzieł naukowych z dziedziny prawa kanonicznego. Ks. kardynał w dłuższym przemówieniu dał natomiast wyraz poglądom Kościoła na charakter pisarza katolickiego, zadania i cele, jakie winny mu przyświecać. Pisarz katolicki – jego zdaniem – ma przede wszystkim posiadać „duszę katolicką”, najwyższe umiłowanie prawdy i zdolność do osobistego poświęcenia. Błogosławiąc dalszej pracy pisarzy katolickich, Jego Eminencja ofiarował na rzecz Zjednoczenia 10 tysięcy złotych w listach Towarzystwa Kredytowego Ziemińskiego³⁸.

9 kwietnia, w Wielki Czwartek, Jego Eminencja odprawił w katedrze św. Jana nabożeństwo wielkoczwartkowe³⁹.

10 kwietnia, w Wielki Piątek, Jego Eminencja był w katedrze św. Jana na nabożeństwie wielkopiątkowym⁴⁰.

11 kwietnia, w Wielką Sobotę, Jego Eminencja był w katedrze św. Jana na nabożeństwie wielkosobotnim⁴¹.

37 Tamże, s. 218, 220–221.

38 Tamże, s. 219, 221–222.

39 Tamże, s. 219.

40 Tamże.

41 Tamże.

12 kwietnia, w niedzielę Zmartwychwstania Pańskiego, Jego Eminencja odprawił w katedrze św. Jana sumę pontyfikalną⁴².

16 kwietnia, w czwartek, o godz. 17, Jego Eminencja poświęcił lokal Katolickiego Stowarzyszenia Młodzieży Żeńskiej i wygłosił okolicznościowe przemówienie⁴³.

19 kwietnia, w niedzielę, o godz. 8, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kaplicy sióstr miłosierdzia przy ul. Tamka. Tego samego dnia, o godz. 12 w południe, Arcypasterz był w Domu Katolickim im. Piusa XI na koncercie, urządzonym na cele Macierzy Szkolnej⁴⁴.

23 kwietnia, w czwartek, o godz. 11, Jego Eminencja odbył naradę z członkami Rady Nadzorczej Domu Katolickiego im. Piusa XI⁴⁵.

24 kwietnia, w piątek, o godz. 15.30, Jego Eminencja był w Domu Katolickim im. Piusa XI na odczycie Jego Ekscelencji ks. Krauzego, administratora apostolskiego w Chinach⁴⁶.

26 kwietnia, w niedzielę, o godz. 8, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kaplicy sióstr zmartwychwstank na Żoliborzu i udzielił tam Sakramentu Bierzmowania. Tego samego dnia, o godz. 16, ks. kardynał był na akademii, urządzonej przez Stowarzyszenie Krucjaty Eucharystycznej w Domu Piusa XI ku czci Arcypasterza, obchodzącego złoty jubileusz kapłaństwa. „W wielkiej sali zgromadziło się około 5 tysięcy dziatwy szkolnej, rodziców i nauczycieli. Ks. Kardynał Kakowski zajął miejsce honorowe w otoczeniu J. E. ks. Arcybiskupa Roppa, członków kapituły metropolitalnej, starszyny zakonnej. Po wykonaniu śpiewów powitalnych przez chóry Krucjaty przemówił ks. dyrektor Siwek T. J., podnosząc zasługi Jego Eminencji w rozwoju krucjat eucharystycznych na terenie archidiecezji. Następnie mali «rycerze i rycerki» Krucjaty odegrali szereg przepięknych obrazków scenicznych oraz złożyli życzenia Jego Eminencji w słowach prostych, lecz wzruszających. Ks. Kardynał w odpowiedzi podziękował serdecznie dziatwie i jej rodzicom, udzielając zebranyb błogosławieństwa pasterskiego⁴⁷.

27 kwietnia, w poniedziałek, o godz. 8, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kaplicy sióstr magdalenek⁴⁸.

28 kwietnia, we wtorek, o godz. 17.30, Jego Eminencja przyjął p. Zeelanda – premiera belgijskiego⁴⁹.

29 kwietnia, w środę, o godz. 9, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kaplicy sióstr Rodziny Maryi przy ul. Żelaznej⁵⁰.

42 Tamże.

43 Tamże.

44 *Kronika. Czynności J. Em. Arcypasterza*, WAW 1936, s. 357.

45 Tamże, s. 358.

46 Tamże.

47 Tamże; PK 1936, s. 318.

48 *Kronika. Czynności J. Em. Arcypasterza*, WAW 1936, s. 358.

49 Tamże.

50 Tamże.

30 kwietnia, w czwartek, o godz. 16, Jego Eminencja był na zebraniu księży proboszczów warszawskich, które odbyło się w mieszkaniu ks. prob. Hlonda⁵¹.

1 maja, w piątek, o godz. 11, Jego Eminencja przyjął p. Grzybowskiiego – Podsekretarza Stanu w Prezydium Rady Ministrów⁵².

2 maja, w sobotę, o godz. 8, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kaplicy sióstr miłosierdzia przy ul. Starej. Tego samego dnia Arcypasterz złożył wizytę Raczkiewiczowi i pronuncjuszowi apostołskiemu. Na koniec był na akademii, urządzonej przez szkoły powszechne i średnie z okazji Jubileuszu Kapłańskiego Arcypasterza⁵³.

3 maja, w niedzielę, o godz. 10, Jego Eminencja odprawił w katedrze św. Jana uroczyste nabożeństwo z okazji święta narodowego⁵⁴.

4 maja, w poniedziałek, o godz. 14, Jego Eminencja – w asyście ks. A. Fajęckiego, ks. kan. W. Majewskiego oraz ks. A. Plater-Zyberka, wyjechał na wizytację pasterską do Sochaczewa. Na granicy parafii, we wsi Korzuszki, przy triumfalnej bramie, powitali dostojnego Gościa: starosta sochaczewski Norwid-Neugebauer w towarzystwie komisarza policji, a w imieniu ziemian na Donimirski – właściciel majątku Korzuszki. Stąd w dalszej drodze Arcypasterzowi towarzyszyła banderia. Przy wjeździe do miasta Sochaczewa, przy drugiej bramie triumfalnej, przy dźwiękach orkiestry, powitał ks. kardynała burmistrz sochaczewski J. Bukraba oraz przedstawiciele organizacji społecznych. Największe zgromadzenie było na rynku, gdzie oczekiwała Jego Eminencję wielotysięczna rzesza wiernych ze sztandarami, chorągwiami i licznie zebrane duchowieństwo z miejscowym proboszczem ks. Trojanowskim na czele. Wśród szpalerów młodzieży szkolnej Arcypasterz przeszedł do świątyni, gdzie po wysłuchaniu proboszczowskiego sprawozdania o stanie materialnym i moralnym parafii – wygłosił do ludu naukę. Podczas pobytu w Sochaczewie ks. kardynał udzielił Sakramentu Bierzmowania około 2000 osób, egzaminował z katechizmu dzieci, wysłuchał sprawozdań z działalności stowarzyszeń katolickich i konferował z delegacjami miejscowego społeczeństwa. Na zakończenie wizytacji Jego Eminencja udzielił duchowieństwu i wiernym, na dalszy trud ku chwale Kościoła i Ojczyzny, swego arcypasterskiego błogosławieństwa⁵⁵.

5 maja, we wtorek, Jego Eminencja z Sochaczewa udał się do Skrzyszew⁵⁶.

9 i 10 maja, w sobotę i w niedzielę, Jego Eminencja wizytował parafię Żychlin. Przybywającego do miasta Arcypasterza witał burmistrz E. Dembowski, w imieniu parafian J. Krukowski, ze strony władz szkolnych – inspektor W. Szymański, a organizacji społecznych – poszczególni prezesi na czele z W. Grzybowską

51 Tamże.

52 Tamże.

53 Tamże.

54 Tamże.

55 Tamże, s. 358, 360.

56 Tamże, s. 358.

i H. Sadowiczową. Wśród szpalerów młodzieży, przy dźwiękach orkiestry, otoczony licznie zebrany duchowieństwem i wielotysięczną rzeszą wiernego ludu ze sztandarami i chorągwiami, Arcypasterz przeszedł procesjonalnie do kościoła, gdzie – po wysłuchaniu sprawozdania ks. prob. H. Osińskiego o stanie moralnym i materialnym parafii – wygłosił naukę. Przesłaniem jej była zachęta do trwania w świętej wierze, która jest fundamentem i ostoją życia cywilizacyjnego, kulturalnego i politycznego narodów. Podczas pobytu w Żychlinie Arcypasterz odprawił procesję żałobną za zmarłych parafian, celebrował uroczystą Mszę Świętą, udzielił 1600 osobom Sakramentu Bierzmowania, katechizował dzieci, dokonał lustracji kościoła i kancelarii parafialnej, zwiedził Dom Parafialny, gdzie wysłuchał sprawozdań z działalności stowarzyszeń Akcji Katolickiej. Ks. kardynał odwiedził też dom prezesostwa Grzybowskich w Dobrzelinie oraz mieszkania niektórych robotników tamtejszej cukrowni. Na zakończenie wizytacji Jego Eminencja udzielił duchowieństwu oraz wiernemu ludowi arcybiskupskiego błogosławieństwa⁵⁷.

10 maja, w niedzielę, Jego Eminencja z Żychlina udał się do Skrzyszew⁵⁸.

19 maja, we wtorek, Jego Eminencja przybył z wizytą do Jego Ekscelencji ks. arcybiskupa Nowowiejskiego⁵⁹. „W Płocku bawił Jego Eminencja przez kilka godzin. W godzinach popołudniowych Ks. Kardynał złożył wizytę prezesowi Diecezjalnego Instytutu Akcji Katolickiej, p. Szamb. Płoskiemu. Wizyta u pp. Szamb. Płoskich trwała dłuższy czas”⁶⁰.

20 i 21 maja, w środę i w czwartek, Jego Eminencja – w towarzystwie księży Fajęckiego i Majewskiego oraz franciszkanina o. Feliksa – wizytował parafię Bedlno, erygowaną w 1308 roku, z bardzo starym kościołem modrzewiowym z 1456 roku. Przy wjeździe na terytorium parafii otoczyła Najdostojniejszego Arcypasterza banderia konna w strojach ludowych oraz banderia kolarzy. W tym otoczeniu jechał Książę Kościoła, aż do bramy triumfalnej, wzniesionej w pobliżu świątyni. Tu powitali Jego Eminencję, w imieniu ziemian i parafian – J. Podolszyński, w imieniu samorządu – wójt B. Kowalski, w imieniu Koła Gospodyń Wiejskich – J. Koszewska, w imieniu nauczycielstwa – S. Czajkowski, z ramienia rady kościelnej – F. Ignaczak oraz przedstawiciele organizacji młodzieży i działwa szkolna. Przy śpiewie, otoczony licznie zebrany duchowieństwem i wiernymi ze sztandarami i chorągwiami, Arcypasterz przeszedł procesjonalnie do kościółka, gdzie ks. proboszcz Cz. Rydzewski zdał szczegółowe sprawozdanie o stanie materialnym i moralnym parafii. Następnie Jego Eminencja wygłosił naukę, w której zachęcał do trwania w świętej wierze oraz do pracy w szeregach Akcji Katolickiej dla dobra Kościoła i Ojczyzny. Podczas pobytu w Bedlnie ksiądz kardynał – zgodnie z programem wizytacji pasterskich – celebrował uroczystą Mszę Świętą w intencji parafian, odbył

57 Tamże, s. 358, 360–361.

58 Tamże, s. 358.

59 „Głos Mazowiecki” 1936 nr 117, s. 1; *Kalendarium życia Antoniego Juliana Nowowiejskiego...*, dz. cyt., s. 287.

60 „Głos Mazowiecki” 1936 nr 118, s. 1.

lustrację kościoła i kancelarii parafialnej, katechizował dzieci i udzielił Sakramentu Bierzmowania, który przyjęło tam 300 osób. Poza tym ksiądz kardynał przyjmował przedstawicielstwa ziemian, nauczycielstwa i gospodarzy, odwiedził dom lokatorów Januszostwa Sławińskich oraz Jana Lewandowskiego – gospodarza ze Zleszyna. Na zakończenie wizyty Jego Eminencja udzielił duchowieństwu oraz wiernemu ludowi arcybiskupskiego błogosławieństwa⁶¹.

23 maja, w sobotę, o godz. 18, Jego Eminencja wrócił ze Skrzyszew do Warszawy⁶².

24 maja, w niedzielę, o godz. 10, Jego Eminencja odprawił w katedrze św. Jana Mszę Świętą na intencję młodzieży akademickiej, udającej się na ślubowanie do Częstochowy⁶³.

25 maja, w poniedziałek, o godz. 11.30, Jego Eminencja przyjął premiera gen. Sławoj-Składkowskiego, zaś o godz. 15 – ministra Romana. O godz. 17 Arcybiskup był na akademii w Seminarium Duchownym, urządzonej z okazji 50-lecia jego kapłaństwa. Na koniec, o godz. 18, udał się do Prezydium Rady Ministrów na posiedzeniu komitetu „ku uczczeniu Prezydenta Rzeczypospolitej”, z okazji 10-lecia sprawowania przezeń najwyższego urzędu w Polsce⁶⁴.

26 maja, we wtorek, Jego Eminencja rewizytował premiera gen. Sławoj-Składkowskiego i ministra Romana⁶⁵.

26, 27 i 28 maja, we wtorek, środę i czwartek, Jego Eminencja przewodniczył konferencji Episkopatu Polski⁶⁶.

30 maja, w sobotę, o godz. 8, w 50. rocznicę swoich święceń kapłańskich, Jego Eminencja odprawił w swej kaplicy Mszę Świętą, na której byli obecni członkowie Kapituły Metropolitalnej i Łowickiej oraz zakonnicy i zakonnice. O godz. 13.30, Jego Eminencja był na śniadaniu u Prezydenta Rzeczypospolitej⁶⁷.

1 czerwca, w poniedziałek, Jego Eminencja wydał śniadanie dla Jego Eminencji ks. kardynała Tisseranta⁶⁸.

2 czerwca, we wtorek, o godz. 10, Jego Eminencja przyjął szambelanów papieskich, którzy złożyli Arcybiskupowi życzenia z okazji 50-lecia kapłaństwa. O godz. 13, Jego Eminencja wziął udział w śniadaniu w ambasadzie francuskiej, wydanym ku czci kardynała Tisseranta, zaś o godz. 18, Jego Eminencja gościł u siebie Duchowieństwo Archidiecezji, w imieniu którego zęgnął Jego Eminencję nuncjusza Marmaggiiego, opuszczającego Warszawę⁶⁹.

61 Tamże, s. 358, 361–362.

62 Tamże, s. 358.

63 Tamże.

64 Tamże.

65 Tamże, s. 359.

66 Tamże,

67 Tamże.

68 Tamże

69 Tamże.

3 czerwca, w środę, o godz. 9, Jego Eminencja odprawił w katedrze św. Jana Mszę Świętą na intencję Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej, z okazji 10-lecia sprawowania przez niego rządów. O godz. 10.30 Jego Eminencja przyjął marszałka Prystora i marszałka Cara, którzy złożyli Arcypasterzowi życzenia z okazji jubileuszu kapłańskiego. O godz. 17, Jego Eminencja był na akademii, urzędowej ku czci Arcypasterza w Domu Katolickim im. Piusa XI, natomiast o godz. 20 Jego Eminencja udał się na Zamek Królewski i złożył życzenia Prezydentowi Rzeczypospolitej⁷⁰.

4 czerwca, w czwartek, o godz. 8, Jego Eminencja odprawił sekundycyjną Mszę Świętą w katedrze św. Jana. O godz. 13, Jego Eminencja wziął udział w obiedzie urządzonym w Seminarium Duchownym ku czci Arcypasterza. Tego samego dnia, od godz. 17 do 19, Jego Eminencja przyjmował członków rządu i dyplomacji, którzy składali mu życzenia z okazji jubileuszu kapłańskiego⁷¹.

5 czerwca, w piątek, o godz. 11, Jego Eminencja przyjął Kawalerów Maltańskich, a następnie członków Rady Adwokackiej, którzy złożyli Arcypasterzowi życzenia z okazji Jubileuszu⁷².

7 czerwca, w niedzielę, Jego Eminencja dokonał w kościele św. Krzyża konsekracji ks. biskupa Lorka⁷³.

9 czerwca, we wtorek, o godz. 12 w południe, Jego Eminencja dokonał instytucji kanonicznej księży prałatów: Stępowskiego, Kobylińskiego, Niemiry i ks. kan. Garwolińskiego. O godz. 13, Jego Eminencja poświęcił dzwonnice na cmentarzu na Bródnie i odbył konferencję z członkami Dozoru Cmentarzy⁷⁴.

10 czerwca, w środę, o godz. 15, Jego Eminencja obejrzał obrazy z Kolegiaty Łowickiej, znajdujące się w pracowni konserwatora p. Kucharskiego, przy ul. Sewerynow 5. O godz. 16, Jego Eminencja złożył wizytę gen. Rydzowi-Śmigłemu⁷⁵.

11 czerwca, w czwartek, Jego Eminencja odprawił nabożeństwo w katedrze św. Jana i poprowadził tam procesję⁷⁶.

12 czerwca, w piątek, o godz. 10, Jego Eminencja przyjął delegację w sprawie budowy kościoła w Boernerowie. O godz. 17 przyjął gen. Rydza-Śmigłego⁷⁷.

13 czerwca, w sobotę, o godz. 13.30, Jego Eminencja wydał obiad ku czci ks. biskupa Szlagowskiego. O godz. 15.30, Jego Eminencja przyjął członków wy-cieczki Zjednoczenia Rzymsko-Katolickiego z Ameryki⁷⁸.

70 Tamże.

71 Tamże.

72 Tamże.

73 Tamże.

74 Tamże.

75 Tamże.

76 Tamże, s. 360.

77 Tamże.

78 Tamże.

14 czerwca, w niedzielę, o godz. 11, Jego Eminencja przyjął p. Bastianiniego, opuszczającego placówkę dyplomatyczną w Warszawie⁷⁹.

15 czerwca, w poniedziałek, o godz. 16, Jego Eminencja był w Seminarium Duchownym na dorocznej sesji⁸⁰.

16 czerwca, we wtorek, o godz. 14.30, Jego Eminencja przyjął p. prof. Ujejskiego – Podsekretarza Stanu w Ministerstwie Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego⁸¹.

18 czerwca, w czwartek, o godz. 15, Jego Eminencja przyjął p. Hamidsayah – nowo przybyłego do Warszawy posła perskiego⁸².

19 czerwca, w piątek, o godz. 10, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kościele sióstr Wizytek, a o godz. 15 przyjął księży z metropolii mohylowskiej⁸³.

21 czerwca, w niedzielę, o godz. 12 w południe, Jego Eminencja był w Domu Katolickim na walnym zebraniu delegatek Katolickiego Stowarzyszenia Kobiet⁸⁴.

22 czerwca, w poniedziałek, Jego Eminencja ks. kardynał przybył do parafii św. Antoniego w celu dokonania wizytacji kanonicznej. U bramy kościelnej powitał najdostojniejszego Arcypasterza ks. prob. S. Żelazowski wraz z licznie zgromadzonym duchowieństwem oraz rzesze wiernych ze sztandarami i chorągwiami. Po dopełnieniu kanonicznego ingresu, Jego Eminencja wysłuchał sprawozdania proboszczowskiego o stanie parafii, po czym przemówił, zachęcając do udziału w Akcji Katolickiej, której przejawem w dzisiejszych czasach kryzysu, powinno być miłosierdzie chrześcijańskie, mające wielkie pole do działania na terenie parafii. Podczas wizytacji Arcypasterz odprawił uroczystą sumę, udzielił Sakramentu Bierzmowania 100 osobom, zwiedził budujący się na Powiślu kościół św. Teresy, który już w tym roku będzie pokryty dachem i wysłuchał sprawozdania z działalności stowarzyszeń Akcji Katolickiej, udzielając wszystkim arcypasterskiego błogosławieństwa⁸⁵.

23 czerwca, we wtorek, o godz. 16, Jego Eminencja rewizytował wiceministra Ujejskiego⁸⁶.

25 czerwca, w czwartek, o godz. 16.30, Jego Eminencja był w domu księży jezuitów przy ul. Rakowieckiej 61 na uroczystym obchodzie, jaki tam urządzo-
no z okazji 50-lecia jego kapłaństwa. Na obchód przybyli licznie przedstawiciele duchowieństwa świeckiego i zakonnego stolicy z abpami Roppem i Gallem oraz bpem Gawliną na czele. Po przybyciu ks. kardynała, w kaplicy miejscowej, na intencję Dostojnego Jubilata, odmówiono litanię do Najświętszego Serca Pana Jezusa

79 Tamże.

80 Tamże.

81 *Kronika. Czynności J. Em. Arcypasterza*, WAW 1936, s. 409.

82 Tamże.

83 Tamże.

84 Tamże.

85 Tamże, s. 409.

86 Tamże.

oraz modlitwy za Arcypasterza. Następnie w wielkiej sali Domu Pisarskiego księża jezuiti podejmowali gości podwieczorkiem, w czasie którego ks. prowincjał Sopuch wygłosił przemówienie, dając wyraz swej wdzięczności dla ks. kardynała za życzliwość względem Towarzystwa Jezusowego i wyrażoną już w roku 1919 myśl wzniesienia w stolicy Domu Pisarskiego oo. Jezuitów. W odpowiedzi ks. kardynał podniósł wysokie wartości i usługi, jakie Towarzystwo Jezusowe oddaje sprawie Bożej na polu pracy naukowej, apostołskiej, misyjnej. Serdeczne przemówienie ks. arcybiskupa Roppa zakończyło w miłym nastroju obchód jubileuszowy⁸⁷.

26 czerwca, w piątek, o godz. 9, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą na Bielanach, na intencję uczestników zjazdu Chrześcijańskiego Stowarzyszenia Nauczycieli, do których przed rozpoczęciem obrad wygłosił przemówienie. Tego samego dnia, o godz. 16.30, Jego Eminencja był na sesji księży proboszczów warszawskich, która odbyła się w mieszkaniu ks. prob. Ugniewskiego⁸⁸.

29 czerwca, w poniedziałek, Jego Eminencja był w katedrze, św. Jana na sumie⁸⁹.

W czerwcu 1936 roku, dla uczczenia jubileuszu Jego Eminencji, ze składek duchowieństwa Archidiecezji Warszawskiej został zakupiony przy ul. Kanonia 20/22/24 dom zabytkowy, przeznaczony na muzeum sztuki kościelnej. Dar ten przekazał Jego Eminencji, w imieniu duchowieństwa, ks. arcybiskup Gall.

Także w czerwcu 1936 roku, Jego Eminencja ks. kardynał złożył ofiarę w sumie 1000 złotych dla najbardziej potrzebujących oraz 1000 złotych na pomoc dla niezamożnej młodzieży akademickiej.

1 lipca, w środę, o godz. 10, Jego Eminencja był w Domu Katolickim na zebraniu pracujących w związkach misyjnych kapłanów z całej Polski, do których, przed rozpoczęciem obrad, wygłosił okolicznościowe przemówienie⁹⁰.

2 lipca, w czwartek, o godz. 11, Jego Eminencja przyjął p. Starzyńskiego – Prezydenta m. Warszawy⁹¹.

4 lipca, w sobotę, prezydium Centralnego Komitetu Akademickiej Pielgrzymki Jasnogórskiej, w osobach dwóch wiceprezesów: Czesława Polkowskiego i Jana Szczęsnego złożyło Jego Eminencji ks. kardynałowi, w imieniu Polskiej Młodzieży Akademickiej, wyrazy gorącego podziękowania i synowskiego hołdu za troskliwą opiekę i objęcie protektoratu nad ślubowaniem jasnogórskim. Równocześnie wręczyli ks. kardynałowi kopię ryngrafu jasnogórskiego, którego oryginał znajduje się w skarbcu częstochowskim. Podczas audiencji przedstawiciele młodzieży akademickiej poinformowali Jego Eminencja o najbliższych planach Komitetu, a więc o zamiarze zalegalizowania na stałe Centralnego Komitetu Pielgrzymki Jasnogórskiej, jako pomocniczego organu Akcji Katolickiej, wysłania na całą Polskę filmu, zawierającego fragmenty z uroczystości

87 Tamże, s. 409, 413.

88 Tamże, s. 409.

89 Tamże.

90 Tamże.

91 Tamże.

ślubowań akademickich, urządzania, w porozumieniu z księżmi biskupami, odczytów o odrodzeniu katolickim Polskiej Młodzieży Akademickiej w miastach diecezjalnych i większych parafiach. Ks. kardynał z wielkim uznaniem przyjął do wiadomości wszystkie te zamierzenia. Tego samego dnia, o godz. 16, Jego Eminencja był na Bielanych u księży marianów na uroczystym obchodzie, jaki tam urządzono z okazji jego jubileuszu⁹².

5 lipca, w niedzielę, o godz. 9.30, Jego Eminencja odprawił w katedrze św. Jana Mszę Świętą na intencję uczestników zlotu młodzieży męskiej i żeńskiej z całej Archidiecezji. Tego samego dnia, o godz. 16.30, Jego Eminencja był w Domu Katolickim na akademii, jaką ku jego czci urządziła młodzież zorganizowana w katolickich stowarzyszeniach młodzieży Archidiecezji Warszawskiej⁹³.

6 lipca, w poniedziałek, o godz. 6, Jego Eminencja wyjechał do Skrzyszew⁹⁴.

13 lipca, w poniedziałek, Jego Eminencja ze Skrzyszew wyjechał do Poznania⁹⁵.

14 lipca, we wtorek, Jego Eminencja powrócił z Poznania do Skrzyszew⁹⁶.

6 sierpnia, w czwartek, w uroczystość Przemienienia Pańskiego, Jego Eminencja powrócił ze Skrzyszew do Warszawy⁹⁷.

15 sierpnia, w sobotę, w uroczystość Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny, o godz. 11, Jego Eminencja przyjął biskupa Staugajtisa z Litwy⁹⁸.

18 sierpnia, we wtorek, o godz. 16.30, Jego Eminencja był na Bielanych na zakończeniu letniej półkolonii dla niezdolnych dzieci, prowadzonej przez Związek „Caritas”⁹⁹.

19 sierpnia, w środę, o godz. 11, Jego Eminencja przyjął barona P. Arone di Valentino – nowo mianowanego ambasadora włoskiego¹⁰⁰.

21 sierpnia, w piątek, o godz. 15, Jego Eminencja przyjął p. Treschow – duńskiego *chargé d'affaires*, zaś o godz. 16, Jego Eminencja rewizytował ambasadora włoskiego¹⁰¹.

22 sierpnia, w sobotę, o godz. 17, Jego Eminencja wyjechał do Częstochowy na Synod Plenarny¹⁰².

23 sierpnia, w niedzielę, Jego Eminencja był w grupie dostojników Kościoła witających na dworcu w Częstochowie kardynała Marmaggięgo – legata papieskiego na odbywający się tam Synod Plenarny¹⁰³.

92 Tamże, s. 409, 412–413.

93 Tamże, s. 409.

94 Tamże.

95 Tamże.

96 Tamże.

97 Tamże.

98 Tamże.

99 Tamże, s. 409–410.

100 Tamże, s. 410.

101 Tamże.

102 Tamże.

103 *Synod Plenarny w Częstochowie*, WAW 1936, s. 389–391.

24 sierpnia, w poniedziałek, na Jasnej Górze, Jego Eminencja uczestniczył w Konferencji Episkopatu Polski poświęconej omówieniu spraw związanych z rozpoczętym się w dniu 25 sierpnia Synodem Plenarnym¹⁰⁴.

25 sierpnia, we wtorek, w pierwszym dniu Synodu Plenarnego, o godz. 9.30 rano, wszyscy uczestnicy Synodu udali się procesjonalnie z klasztoru do bazyliki Jasnogórskiej. Otwierali pochód notariusze Synodu, za którymi postępowali teologowie, juryści, prowincjałowie zakonów, przedstawiciele kapituł, biskupi sufragani, biskupi ordynariusze, w końcu obaj kardynałowie, za którymi, pod baldachimem, kroczył kardynał legat w otoczeniu swej świty. Pochód postępował przez szpaler niezwykle licznie zgromadzonych na Jasnej Górze pielgrzymów. W bazylice kardynał Legat Papieski zajął miejsce na tronie po prawej stronie ołtarza, na wprost wielkiego ołtarza stał fotel-klęcznik dla ministra wyznań religijnych i oświecenia publicznego, przedstawiciela Rządu Polskiego, po lewej stronie ołtarza zajęli miejsca księża kardynałowie Kakowski i Hlond, *charge d'affaires* nuncjatury ks. prałat Pacini, ks. biskup Kubina. W prezbiterium zasiedli księża arcybiskupi i biskupi oraz inni członkowie Synodu. Mszę Świętą celebrował Jego Eminencja ks. kardynał prymas. następnie kardynał Legat zaintonował *Veni Creator*, po czym sekretarz Synodu ks. biskup Przeździecki, w otoczeniu notariuszów Synodu ks. infułata Lipińskiego i księży prałatów: Kaczyńskiego i Rystera, odczytał na głos wyznanie Wiary, *Confessionem Fidei*, które powtarzali głośno wszyscy uczestnicy Synodu. Następnie kardynał prymas odmówił litanie do Wszystkich Świętych, po czym audytor Roty ks. prałat Janasik odczytał pismo Ojca Świętego, w którym poinformowano, że kardynał Marmaggi został mianowany Legatem Papieskim. Na zakończenie uroczystości w Bazylice Legat Papieski udzielił zebrany błogosławieństwa apostołskiego.

Uczestnicy Synodu, w porządku jak wyżej, przeszli do klasztoru, do Sali Rycerskiej, w której nastąpiły obrady pierwszej sesji Synodu, poprzedzone następującą powitalną mową Jego Eminencji ks. kardynała Kakowskiego, skierowaną do kardynała Legata:

„Eminentissime Princeps!

Vice universi cleri saecularis et regularis fideliumque catholicorum totius Poloniae, maxime vero omnium excellentissimorum praesulum Ecclesiae residentialium et titularium in Concilio Plenario Czenstochoviae coadunatorum saluto cum summa reverentia Eminentissimum Dominum Cardinalem Legatum a latere Summi Pontificis Papae Pii XI, gratulorque Ei salvum adventum ad Concilium.

Ex quo tempore, concilia oecumenica et regionalia congregari coeperunt, Sedi Apostolicae mos est in provinciam dissitasque regiones legatos suos mittere qui hisce conciliis praesentent.

Teste historia, legatus Pontificis Romani, Hosius, episcopus Cordubensis, comitantibus duobus sacerdotibus romanis, Vito et Vincentio, praesidebat primo concilio oecumenico anno 325 Niceae in Asia Minori habito, cui intererant patriarchae

¹⁰⁴ Tamże, s. 391.

constantinopolitanus, alexandrinus, antiochensis, hirosolimitanus, frequentes metropolitae archiepiscopi et episcopi.

Id ipsum in usu fuit conciliis regionalibus, quae nunc plenaria dicuntur, quaeque Sedes Apostolica saepius convocavit aut convocari permisit vel quorum convocationem aliquoties denegavit.

Ad Poloniam quod attinet, jam ab undecimo saeculo legati pontificii mittebantur in hanc regionem ad varias intricatissimas quaestiones solvendas, uti: pax inter principes christianos componenda limites dioeceseon circumscribendae, disciplina ecclesiastica confirmanda, morum puritas protegenda, coelibatus cleri fovendus, omnia haec praesertim in conciliis provincialibus deliberanda ac statuenda.

Quamquam anno 1515 Joannes Łaski Archiepiscopus Gnesnensis pro se suisque successoribus a Sede Apostolica titulum legati nati obtineret, vi cuius privilegii concilia plenaria episcoporum totius Reipublicae Polonae convocabat eisque praesidebat; hoc tamen non obstante Sedes Apostolica ulterius legatos suos ad varia negotia concludenda atque ad synodos celebrandos mittere non cessavit; cuius rei exemplum est legatus pontificius Commendon, qui anno 1564 Synodum provinciae ecclesiasticae Leopoliensis celebravit, in qua prima vice concilium Tridentinum in Polonia re-ceptum est.

Eminentissime Domine!

Omnes episcopi ac deputati capitulorum et ordinum religiosorum hic praesentes convenimus ad Concilium Plenarium Czenstochoviae non alium scopum, prae oculis habentes quem, ut gloria Christi Dei augeatur, fides sancta catholica in animis fidelium confirmetur, mores cleri ac populi corrigantur, consuetudines canonibus reprobatae amoveantur, maxime vero, ut in Polonia, quae plus quam centum annos sub iugo russiaco, borussico et austriaco manebat, una eademque disciplina fidei et morum quantum in nobis est introducat.

Sancto Patri Pio XI, cui corde et animo omnes adheremus, utpote duci et magistro universi orbis christiani, longissimam ac felicem vitam optamus.

Eminentissimo Domino Cardinali Francisco Marmaggi, legato a latere Summi Pontificis, maximas gratias pro exantlatis apud nos laboribus agimus, speramusque praesidente viro experto Concilium nostrum Plenarium felicem exitum habiturum".

Po tej powitalnej mowie Arcypasterza Warszawy i wygłoszonym po niej przemówieniu Legata Papieskiego, kanonicznie otwierającego pierwszy Synod Plenarny, ks. kardynał jeszcze tego dnia przed południem uczestniczył w obradach pierwszej sesji Synodu, a po południu w drugiej sesji¹⁰⁵.

26 sierpnia, w środę, o godz. 10, Jego Eminencja brał udział w obradach trzeciej sesji synodalnej, natomiast od godz. 16 w czwartej i zarazem ostatniej sesji Synodu. Tego samego dnia, o godz. 23.30, Arcypasterz wrócił z Częstochowy do Warszawy¹⁰⁶.

105 Tamże, s. 391–395.

106 Tamże, s. 395–399.

27, 28, 29 i 30 sierpnia, w czwartek, piątek, sobotę i niedzielę, Jego Eminencja gościł u siebie Legata Papieskiego. Jego Eminencja ks. kardynał Marmaggi przybył do stolicy 27 sierpnia o godz. 12.18 w otoczeniu swej świty, witany na dworcu kolejowym przez kard. A. Kakowskiego, któremu towarzyszyli: przedstawiciel rządu wiceminister Bleszyński, *charge d'affaires* Nuncjatury, ks. prałat Pacini, arcybiskup Gall, biskupi Szlagowski, Gawlina, kapelan Prezydenta Rzeczypospolitej ks. prał. Humpol, przedstawiciele Kapituły Metropolitalnej i Łowickiej, duchowieństwo świeckie i zakonne. Niezwykle licznie stawili się przedstawiciele wielu organizacji stolicy ze sztandarami oraz oddziały parafialne Akcji Katolickiej. Wsiadającego z wagonu salonowego Legata Papieskiego witano entuzjastycznymi okrzykami. Po przywitaniu się z dostojnikami kościelnymi i świeckimi Legat Papieski serdecznie dziękował w języku polskim za gorące przyjęcie, jakiego doznał, po czym udzielił zebranych błogosławieństwa. Następnie kardynał Legat, wraz z kardynałem Kakowskim, odjechał do pałacu arcybiskupiego, gdzie zamieszkał¹⁰⁷.

27 sierpnia, w czwartek, Jego Eminencja ks. kardynał Kakowski podejmował Jego Eminencję kardynała Legata obiadem, w którym wzięli udział: generalny inspektor armii generał Rydz-Śmigły, wicepremier Kwiatkowski, ministrowie Świętosławski i Józef Beck, *charge d'affaires* Nuncjatury ks. prał. Pacini, członkowie korpusu dyplomatycznego, świta kardynała Legata. Tego samego dnia po obiedzie odbył się w pałacu arcybiskupim raut, na który przybyli liczni przedstawiciele władz państwowych, ciał ustawodawczych, zarządu stolicy, wyższych uczelni, dyplomacji, organizacji społecznych i kulturalnych, prasy, sfer towarzyskich stolicy¹⁰⁸.

28 sierpnia, w piątek, o godz. 18, z inicjatywy i staraniem Archidiecezjalnego Instytutu Akcji Katolickiej w Warszawie, odbyła się w wielkiej sali Domu Katolickiego im. Piusa XI uroczysta akademie ku czci Legata Papieskiego Jego Eminencji ks. kardynała Franciszka Marmaggiego. Olbrzymią salę wypełniła do ostatniego miejsca wielka rzesza publiczności. Na podium, bogato ozdobionym barwami papieskimi i narodowymi oraz kwiatami i zielenią, stanęły poczty sztandarowe stowarzyszeń i organizacji społecznych. Sztandary okoliły barwnym wieńcem również całą salę. Wchodzącego do loży w otoczeniu świty Jego Eminencję ks. kardynała Legata powitały dźwięki fanfary oraz hymnów papieskiego i narodowego. Na akademię przybyli: Jego Eminencja ks. kardynał Aleksander Kakowski, arcybiskupi Ropp i Gall, biskupi Szlagowski, Gawlina i O'Rourke z Gdańska, Kapituła Metropolitalna Warszawska, przedstawiciele Kapituły Łowickiej, liczni reprezentanci duchowieństwa, władz państwowych i wojskowych, przedstawiciele korpusu dyplomatycznego i szambelanowie świeccy.

Akademię zagał bp Szlagowski, witając Dostojnego Wysłannika Ojca Świętego w murach stolicy i prosząc ks. kardynała Legata, by zechciał zanieść Namiestnikowi Chrystusowemu wyrazy hołdu i zapewnienia miłości, jaką żywi dla Niego cała

¹⁰⁷ *Kronika. Czynności J. Em. Arcypasterza*, WAW 1936, s. 410.

¹⁰⁸ Tamże.

Polska. Po akademii Archidiecezjalny Instytutu Akcji Katolickiej podejmował gościnnie wieczernią w jednej z sal swej siedziby Jego Eminencję ks. kardynała Legata, Jego Eminencję ks. kardynała Kakowskiego oraz obecnych na akademii księży biskupów, a także dostojników kościelnych i świeckich¹⁰⁹.

31 sierpnia, w poniedziałek, o godz. 7.30, Jego Eminencja wyjechał do Skrzyszew¹¹⁰.

10 września, w czwartek, o godz. 12 w południe, Jego Eminencja powrócił ze Skrzyszew¹¹¹.

11 września, w piątek, o godz. 10, Jego Eminencja był na inauguracji obrad ogólnopolskiego Kongresu Publicystów i Działaczy Katolickich, które odbyły się w 400. rocznicę urodzin ks. Piotra Skargi w wielkiej sali Domu Katolickiego im. Piusa XI. Arcybiskup stolicy serdecznie powitał zebranych tam uczestników i gości oraz wygłosił dłuższe przemówienie¹¹².

12 września, w sobotę, o godz. 7.30, Jego Eminencja odprawił w kaplicy Seminarium Metropolitalnego Mszę Świętą z okazji nowego roku szkolnego i wygłosił do alumnów przemówienie, zachęcając ich w gorących słowach do sumiennej pracy nad sobą dla dobra Kościoła i Ojczyzny¹¹³.

13 września, w niedzielę, Jego Eminencja uczestniczył w uroczystym zakończeniu Kongresu Skargowskiego. I tak o godz. 10, przy wzniesionym na placu Zamkowym oltarzu, Arcypasterz celebrował Mszę Świętą. Uczestniczyli w niej: Prezydent Rzeczypospolitej prof. Ignacy Mościcki w otoczeniu Gabinetu Cywilnego i Wojskowego, generalny inspektor armii, gen. Rycz-Śmigły, premier gen. Sławoj-Składkowski, wicepremier inżynier Kwiatkowski, minister prof. Świętosławski, marszałek Sejmu Car, wicemarszałek Senatu prof. Barański, wiceministrowie Szembek, gen. Litwinowicz, Bobkowski, prezes Najwyższego Trybunału Administracyjnego p. Helczyński, prezydent miasta Starzyński, wicekomisarz rządu Jurgielewicz i inni wyżsi urzędnicy państwowi, samorządowi oraz przedstawiciele armii. Przybyli również na nabożeństwo *charge d'affaires* Nuncjatury Apostolskiej – ks. prałat A. Pacini, biskup połowy Gawlina oraz przedstawiciele Kapituły Metropolitalnej. Za przedstawicielami władz zajęli miejsca członkowie Kongresu, na czele ze swym prezydium. Olbrzymie rzesze wiernych wypełniły plac Zamkowy i wyloty ulic. Zwraçały zwłaszcza uwagę liczne delegacje organizacji ze sztandarami oraz przyjezdnych z innych miast z transparentami. Po Mszy Świętej odbyły się modły na intencję Rzeczypospolitej i prezydenta, po czym obecni na nabożeństwie, na czele z prezydentem, udali się na dziedziniec zamkowy, gdzie w bramie została wmurowana tablica pamiątkowa ku czci ks. Piotra Skargi, którą odsłonił Prezydent Rzeczypospolitej. Zamknięciem Kongresu Skargowskiego był okazały pochód

109 Tamże, s. 411–412.

110 Tamże, s. 410.

111 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1936, s. 455.

112 Tamże, s. 455, 456–458.

113 Tamże, s. 455.

przez miasto przybyłych na uroczystości organizacji, który przededefilował przed Jego Eminencją ks. kardynałem Kakowskim¹¹⁴.

14 września, w poniedziałek, o godz. 16, Jego Eminencja był na sesji w Seminarium Duchownym¹¹⁵.

15 września, we wtorek, o godz. 11, Jego Eminencja przyjął Ambroziewicza – nowo mianowanego kuratora okręgu szkolnego warszawskiego, zaś o godz. 16, był na poświęceniu kamienia węgielnego pod budowę kościoła, klasztoru i kolegium oo. dominikanów w Służewie pod Warszawą¹¹⁶.

17 września, w czwartek, o godz. 11, Jego Eminencja przyjął rektorów szkół akademickich w Warszawie¹¹⁷.

19 września, w sobotę, o godz. 11, Jego Eminencja udzielił audiencji polskim siostrzom zakonnym ze Stanów Zjednoczonych Ameryki Północnej, które przyjechały do Polski na kurs przeszkolenia¹¹⁸.

22 (i w następane dni) września 1936 roku, Jego Eminencja bywał na wykładach w Seminarium Duchownym¹¹⁹.

23 września, w środę, o godz. 16, Jego Eminencja był w mieszkaniu ks. kan. Rostkowskiego na koleżeńskim zebraniu księży-jubilatów, którzy 25 lat temu, w kościele św. Krzyża, w dniu 23 września 1911 roku, z rąk abpa K. Ruskiewicza, sufragana warszawskiego, otrzymali święcenia kapłańskie. Jego Eminencja ks. kardynał był wówczas rektorem Seminarium Duchownego w Warszawie i wychowawcą kursu jubilatów. Jego Eminencja spędził dłuższy czas wśród swych wychowanków na miłej i serdecznej rozmowie i wspomnieniach z czasów seminaryjnych¹²⁰.

25 września, w piątek, o godz. 9, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kościele św. Anny przy ołtarzu bł. Władysława z Gielniowa, a w mieszkaniu ks. kan. Detkensa wygłosił przemówienie do przedstawicieli młodzieży akademickiej¹²¹.

26 września, w sobotę, o godz. 11, Jego Eminencja przyjął Jerzego Modrakowskiego, rektora Akademii Stomatologicznej. Tego samego dnia, o godz. 17, Arcypasterz przyjął przedstawicieli zjazdu Katolickiego Związku Mężów w Warszawie¹²².

27 września, w niedzielę, o godz. 12 w południe, Jego Eminencja był na rozpoczęciu zjazdu Katolickiego Związku Mężów w Warszawie i wygłosił tam przemówienie¹²³.

114 Tamże, s. 455, 458–459.

115 Tamże, s. 455.

116 Tamże.

117 Tamże.

118 Tamże.

119 Tamże.

120 Tamże, s. 456.

121 Tamże.

122 Tamże.

123 Tamże.

28 września, w poniedziałek, o godz. 8.30, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kaplicy sióstr magdalenek przy ul. Żytniej. Tego samego dnia Arcypasterz przyjął p. van Isackiera – ministra przemysłu i handlu Belgii¹²⁴.

29 września, we wtorek, o godz. 10, Jego Eminencja był w kościele św. Aleksandra na Mszy Jubileuszowej abpa Roppa¹²⁵.

30 września, w środę, o godz. 10.30, Jego Eminencja przyjął p. Nakoniecznikoffa – naczelnika wydziału ministerstwa PiOS¹²⁶.

1 października, w czwartek, o godz. 16, Jego Eminencja był na zebraniu księży proboszczów warszawskich, które odbyło się w mieszkaniu ks. prał. M. Nowakowskiego¹²⁷.

2 października, w piątek, o godz. 8.30, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kaplicy sióstr nazaretanek przy ul. Czerniakowskiej, wygłosił tam przemówienie oraz poświęcił nowe mieszkanie dla sióstr i internistek¹²⁸.

4 października, w niedzielę, o godz. 9, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kościele oo. Kapucynów, a o godz. 10 był na zebraniu członków Katolickiego Stowarzyszenia Mężów Archidiecezji Warszawskiej¹²⁹.

5 października, w poniedziałek, Jego Eminencja był w Seminarium Duchownym na wykładach¹³⁰.

6 października, we wtorek, o godz. 19, Jego Eminencja był na zebraniu katechetek, podczas którego wygłosił przemówienie¹³¹.

7 października, w środę, Jego Eminencja był na konferencji dekanalnej, która odbyła się w mieszkaniu ks. dziekana De Villa¹³².

9 października, w piątek, o godz. 17.30, Jego Eminencja wziął udział w posiedzeniu Ogólnopolskiego Obywatelskiego Komitetu Pomocy Bezrobotnym, które odbyło się na Zamku Królewskim¹³³.

11 października, w niedzielę, Jego Eminencja wizytował parafię Narodzenia Matki Boskiej na Lesznie. U drzwi kościoła, którego fronton pięknie był udekorowany papieskimi i arcybiskupimi emblematami, powitał Najdostojniejszego Arcypasterza ks. proboszcz prał. S. Popławski wspólnie z duchowieństwem i wiernymi, w tym przedstawicielami organizacji i stowarzyszeń z ich sztandarami i chorągwiami. Po ingresie Jego Eminencja wysłuchał sprawozdania proboszczowskiego o stanie parafii, po czym, przemawiając i biorąc asumpt z pięknie odnowionej

124 Tamże.

125 Tamże.

126 Tamże.

127 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1936, s. 506.

128 Tamże.

129 Tamże.

130 Tamże.

131 Tamże.

132 Tamże.

133 Tamże.

świątyni, zachęcał do porządkowania świątyń dusz, ku czemu pomocą służą wiernym bractwa i stowarzyszenia katolickie w ogóle, Akcja Katolicka zaś w szczególności. Podczas swej wizytacji ks. kardynał odbył też lustrację świątyni i kancelarii parafialnej, odprawił Mszę Świętą, udzielił Sakramentu Bierzmowania, do którego przystąpiło z górą 400 osób. Poza tym Arcypasterz, w ramach swej wizyty kano nicznej, przyjął delegacje nauczycielstwa i stowarzyszeń społecznych pracujących na terenie parafii, wysłuchał sprawozdania z działalności Akcji Katolickiej oraz wizytował Zakład Trzech Króli, prowadzony przez siostry miłosierdzia, zachęcając wszystkich do pracy i błogosławiąc wszystkim na dalsze zbożne ich trudy¹³⁴.

13 października, we wtorek, o godz. 11, Jego Eminencja przyjął delegację Ligi Ochrony Przeciwpowietrznej i Przeciwgazowej¹³⁵.

14 października, w środę, Jego Eminencja przewodniczył w obradach Komisji Prawnej Episkopatu¹³⁶.

16 października, w piątek, o godz. 17.30, Jego Eminencja przyjął członków zarządu Stowarzyszenia Dentystów Katolickich, a o godz. 18, udzielił audiencji nowemu zarządowi Katolickiego Stowarzyszenia Mężów¹³⁷.

18 października, w niedzielę, o godz. 8, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kaplicy Zakładu św. Józefa na Sewerynowie¹³⁸.

19 października, w poniedziałek, o godz. 8, Jego Eminencja – z racji nowego roku akademickiego – odprawił Mszę Świętą w Konwikcie Teologicznym i wygłosił przemówienie do księży studentów¹³⁹.

20 października, we wtorek, Jego Eminencja składał zeznanie w sprawie beatyfikacji o. Rafała Kalinowskiego¹⁴⁰.

22 października, w czwartek, o godz. 18, Jego Eminencja był w Kurii na dyspu cie teologicznej¹⁴¹.

24 października, w sobotę, Jego Eminencja był w katedrze św. Jana na wie czornej adoracji Najświętszego Sakramentu¹⁴².

25 października, w niedzielę, Jego Eminencja wizytował parafię św. Wojciecha na Woli. U bramy cmentarza kościelnego na przybycie Najdostojniejszego Arcypasterza oczekiwali tłumnie zgromadzeni parafianie z miejscowym proboszczem ks. W. Murawskim, duchowieństwem parafialnym oraz towarzyszącymi im zakonniki mi. Jego Eminencja – powitany przez przedstawicieli ludności tradycyjnym chlebem i solą, obdarowany wiązanekami żywego kwiecia przez dziewczynki z Zakładu Sióstr

134 Tamże, s. 506, 507.

135 Tamże, s. 506.

136 Tamże.

137 Tamże.

138 Tamże.

139 Tamże.

140 Tamże.

141 Tamże.

142 Tamże.

Felicjanek – dokonał kanonicznego ingresu oraz wysłuchał w świątyni sprawozdania o stanie materialnym i moralnym parafii. Następnie, w odpowiedzi na przedłożone informacje, Arcypasterz – nawiązując do przypadającej uroczystości Chrystusa Króla – mówił o zadaniach chrześcijan-katolików w szerzeniu na ziemi Królestwa Chrystusowego. Następnie odbył lustrację kościoła, odprawił Mszę Świętą dla młodzieży szkolnej, udzielił Sakramentu Bierzmowania, konferował z przedstawicielami instytucji społecznych oraz wysłuchał sprawozdań z działalności stowarzyszeń Akcji Katolickiej, udzielając wszystkim arcypasterskiego błogosławieństwa. Tego samego dnia, o godz. 16.30, był w Domu Katolickim na akademii ku czci Chrystusa Króla¹⁴³.

28 października, w środę, Jego Eminencja był u Slavika – posła czechosłowackiego w Warszawie¹⁴⁴.

29 października, w czwartek, o godz. 16, Jego Eminencja był w gimnazjum sióstr zmartwychwstanek na Żoliborzu i uczestniczył w akademii przygotowanej dla uczczenia 50-lecia jego kapłaństwa¹⁴⁵.

30 października, w piątek, o godz. 15, Jego Eminencja przyjął p. Tovar Lange – posła pełnomocnego Wenezueli¹⁴⁶.

1 listopada, w niedzielę, Jego Eminencja odbył wizytę kanoniczną w parafii św. Krzyża w Warszawie. U drzwi świątyni Arcypasterza powitał ks. proboszcz – Jan Rzymelka, misjonarz, otoczony przez duchowieństwo parafialne i wiernych. Wizyta ta miała w zasadzie rutynowy przebieg: najpierw ingres Arcypasterza, sprawozdanie proboszcza o stanie materialnym i moralnym parafii, następnie przemówienie Jego Eminencji do wiernych, z zachętą do uświęcenia siebie i bliźnich w szeregach Akcji Katolickiej. Potem ks. kardynał odbył – równie rutynową – lustrację świątyni, zakrystii, kancelarii parafialnej, odprawił Mszę Świętą dla młodzieży szkolnej, udzielił Sakramentu Bierzmowania, przyjął delegację nauczycielstwa i stowarzyszeń społecznych pracujących na terenie parafii i wysłuchał sprawozdań z działalności Akcji Katolickiej. Ostatnim aktem tej wizyty była lustracja Domu Miłosierdzia przy ul. Ordynackiej 4, prowadzonego przez siostry miłosierdzia. Jego Eminencja – zachęcając wszystkich do wytrwałej pracy – udzielił im płynącego z serca pasterskiego błogosławieństwa¹⁴⁷.

2 listopada, w poniedziałek, Jego Eminencja był w katedrze św. Jana na nabożeństwie¹⁴⁸.

5 listopada, w czwartek, o godz. 11, Jego Eminencja przyjął prof. Ujejskiego, Podsekretarza Stanu w Ministerstwie Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego¹⁴⁹.

143 Tamże, s. 506, 507.

144 Tamże, s. 506.

145 Tamże.

146 Tamże.

147 Tamże, s. 508; *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1936, s. 542.

148 Tamże.

149 Tamże, s. 543.

9 listopada, w poniedziałek, o godz. 9, Jego Eminencja dokonał poświęcenia nowego gmachu szkoły powszechnej nr 12 przy parku Traugutta oraz biblioteki imienia zasłużonej działaczki na polu szkolnictwa śp. Reuttowej¹⁵⁰.

10 listopada, we wtorek, o godz. 15, Jego Eminencja był na Zamku Królewskim, na uroczystości wręczenia buławy marszałkowskiej gen. Rydzowi-Śmigłemu. O godz. 20 tego dnia Jego Eminencja był jeszcze na wieczery u Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej¹⁵¹.

11 listopada, w środę, o godz. 11, Jego Eminencja odprawił nabożeństwo w katedrze św. Jana i był obecny na rewii wojskowej¹⁵².

12 listopada, w czwartek, o godz. 11, Jego Eminencja przyjął delegację byłych wychowanków gimnazjum w Chyrowie. Tego samego dnia, o godz. 17, Jego Eminencja był w Seminarium Duchownym na akademii ku czci św. Stanisława Kostki¹⁵³.

14 listopada, w sobotę, o godz. 10, Jego Eminencja odprawił w katedrze św. Jana Mszę Świętą za duszę śp. Henryka Sienkiewicza¹⁵⁴.

15 listopada, w niedzielę, o godz. 10.30, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kościele św. Anny i poświęcił ryngraf na pamiątkę ślubowania młodzieży akademickiej w Częstochowie¹⁵⁵.

17 listopada, we wtorek, o godz. 11, Jego Eminencja przyjął wiceministra Korsaka i dyr. Stawiskiego¹⁵⁶.

19 listopada, w czwartek, o godz. 8, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kaplicy szpitala sióstr elżbietanek na Mokotowie¹⁵⁷.

20 listopada, w piątek, o godz. 14.30, Jego Eminencja przyjął prezydenta Starzyńskiego i p. Tyszkę, a o godz. 15.30 – ambasadora Noëla¹⁵⁸.

21 listopada, w sobotę, o godz. 12.30, Jego Eminencja był u premiera Sławoj-Składkowskiego, zaś o godz. 15, w towarzystwie abpa Galla, obejrzał plac pod budowę nowego kościoła na Saskiej Kępie¹⁵⁹.

23 listopada, w poniedziałek, o godz. 12.30, Jego Eminencja był u ministra Zyndrama-Kościółkowskiego – przewodniczącego Komitetu Głównego „Pomocy Zimowej” i wręczył mu 10 000 złotych od Ojca Świętego i 1000 złotych od siebie na ulżenie niedoli bezrobotnych w Polsce. Czekał na sumę 10 000 złotych przekazał kard. A. Kakowskiemu ks. prał. A. Pacini – *charge d'affaires*

150 Tamże.

151 Tamże.

152 Tamże.

153 Tamże.

154 Tamże.

155 Tamże.

156 Tamże.

157 Tamże.

158 Tamże.

159 Tamże.

Nuncjatury Apostolskiej w Warszawie z listem, w którym m. in. pisał: „Mam zaszczyt złożyć w dostojne ręce Waszej Eminencji czek na sumę dziesięciu tysięcy złotych, które Ojciec św. – poinformowany, jak wiele ten szlachetny Naród czyni, by przyjść z pomocą potrzebującym w czasie zimy – zechciał przeznaczyć w szczególniejszy sposób dla biednych matek i dzieci bezrobotnych w tej trudnej i ciężkiej dla wszystkich porze roku. Jego Świątobliwość pragnie, by wiadano, że «bardzo chętnie w najszerszej mierze wyszedłby na spotkanie wszelkim potrzebom tego Narodu, tak Mu drogiego, gdyby nie odwoływano się do Jego miłosierdzia ze wszystkich stron świata». Najwyższy Pasterz nie omieszkał również pochwalić, umocnić słowami zachęty i pobłogosławić wszelkiej dobrej inicjatywie, podjętej dla okazania pomocy biednym potrzebującym”¹⁶⁰.

24 listopada, we wtorek, o godz. 10, Jego Eminencja odprawił w kościele na Powązkach nabożeństwo żałobne za duszę śp. ks. kan. M. Stefańskiego¹⁶¹.

1 grudnia, we wtorek, o godz. 17.30, w Domu Katolickim, Jego Eminencja uczestniczył w zakończeniu rekolekcji odbywanych tam przez członkinie Katolickiego Stowarzyszenia Kobiet. Arcypasterz wygłosił wówczas dłuższe przemówienie. „Rekolekcje – mówił Arcypasterz – mają przede wszystkim na celu pogłębienie życia duchowego. Dlatego każdy, odprawiający rekolekcje, musi mieć wzrok skierowany na własną duszę. Ale «członkowie Akcji Katolickiej powinni wyrobienie swoich własnych dusz nastawiać społecznie i apostołsko». «Promieniowanie duszy» bowiem w dzisiejszych tak trudnych czasach jest niekiedy jednym z najskuteczniejszych sposobów apostołstwa”. Tego samego dnia, o godz. 19.30, Jego Eminencja ks. kardynał był na dorocznym walnym zebraniu Koła Księży Prefektów warszawskich, które ukończyło właśnie 30 lat swej pracy, trzykrotnie powiększając w tym czasie swoje szeregi. Nawiązując do składanych tam sprawozdań i głosów w dyskusji, Arcypasterz udzielił zebranyemu szeregowi praktycznych wskazań, nawołując m. in. do przeciwstawiania się szerzącemu się dziś wszędzie duchowi anarchii, jako jednej z głównych przyczyn obecnego zła społecznego¹⁶².

2 grudnia, w środę, o godz. 10, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kaplicy Domu Wychowawczego im. ks. Boduena, z okazji 200-lecia istnienia tego zakładu¹⁶³.

5 grudnia, w sobotę, o godz. 12 w południe, Jego Eminencja przyjął p. Hoffingera – posła austriackiego w Warszawie¹⁶⁴.

7 grudnia, w poniedziałek, o godz. 11.30, Jego Eminencja przyjął premiera Sławoj-Składkowskiego¹⁶⁵.

160 Tamże, s. 543, 544.

161 *Czynności Jego Eminencji Arcypasterza [od 1 do 24 XI 1936 r.]*, WAW 1936, s. 542–543.

162 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1937, s. 46.

163 Tamże.

164 Tamże.

165 Tamże.

8 grudnia, we wtorek, o godz. 9, odprawił Mszę Świętą w kościele św. Marcina przy ul. Piwnej, z okazji 30. rocznicy założenia Stowarzyszenia Robotników Chrześcijańskich i zakończenia przez nich w tym dniu trzydniowych rekolekcji¹⁶⁶.

9 grudnia, w środę, o godz. 15.45, Jego Eminencja przyjął p. Zamfirescu – pośła rumuńskiego w Warszawie¹⁶⁷.

11 grudnia, w piątek, Jego Eminencja przewodniczył posiedzeniu obradującej w pałacu arcybiskupim Komisji Prawnej Episkopatu. Tego dnia – obok kard. A. Kakowskiego – uczestniczyli w niej: kard. Hlond, abp Jałbrzykowski oraz biskupi Przeździecki, Szelażek i Łukomski. Tym razem Komisja zajęła się przede wszystkim dekretem Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 25 listopada 1936 roku o stosunku Państwa do kościoła ewangelicko-augsburskiego w Rzeczypospolitej Polskiej i powzięła odpowiednie postanowienie. Następnie rozpatrywano stosunek Związku Nauczycielstwa Polskiego do Kościoła katolickiego i do zasad religijnych w wychowaniu młodzieży. Ze szczególną troską Komisja Prawna zwróciła uwagę na sposoby stosowane przy badaniach lekarskich młodzieży w szkołach. Stawianie młodzieży obojga płci zupełnie bez ubrań przed komisjami lekarskimi, złożonymi z lekarzy i lekarek, zamiast badania indywidualnego chłopca przez lekarza, a dziewczynki przez lekarkę, wywołało słuszne oburzenie i protesty wśród rodziców i dzieci. Księża biskupi potępili ten sposób badań, nieliczący z uczuciem wstydlivosti młodzieży¹⁶⁸.

12 grudnia, w sobotę, o godz. 11, Jego Eminencja przyjął Dyrektora Departamentu Ruchu Kolejowego¹⁶⁹.

13 grudnia, w niedzielę, o godz. 12.30, Jego Eminencja poświęcił lokal centrali Katolickiego Stowarzyszenia Młodzieży Męskiej i wygłosił tam przemówienie¹⁷⁰.

15 grudnia, we wtorek, o godz. 10.30, Jego Eminencja poświęcił kolej elektryczną, natomiast o godz. 17, był na zebraniu Katolickiego Związku Polek, które odbyło się z okazji 30-lecia istnienia tej organizacji¹⁷¹. Tego samego dnia Arcypasterz wydał dekret nr 6970, którego mocą, z dniem 1 stycznia 1937 roku, zacznie funkcjonować na bazie części dotychczasowej parafii Służew, w podmiejskim dekanacie warszawskim, nowa parafia pod wezwaniem św. Franciszka Serafickiego przy kościele Matki Boskiej Loretańskiej na Okęciu¹⁷².

16 grudnia, w środę, o godz. 10, Jego Eminencja odprawił w katedrze św. Jana żałobną Mszę Świętą za duszę śp. prezydenta Narutowicza, a o godz. 11, przyjął p. Karszo-Siedleckiego – polskiego konsula w Kijowie¹⁷³. Tego samego dnia

166 Tamże.

167 Tamże.

168 Tamże, s. 46, 47.

169 Tamże, s. 46.

170 Tamże.

171 Tamże.

172 *Erekcja nowych parafii*, WAW 1937, s. 11.

173 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1937, s. 46.

Arcypasterz wydał dekret nr 6980, erygujący z dniem 1 stycznia 1937 roku nową parafię pw. Najświętszego Serca Jezusowego przy kościele w Starej Miłośnie o tym samym wezwaniu. W granicach nowej parafii, włączonej do dekanatu praskiego, znajdują się po części tereny parafii Wiązowna, Zerzno, Okuniew i Rembertów¹⁷⁴.

20 grudnia, w niedzielę, o godz. 15, Jego Eminencja przyjął p. Sobańskiego – prezesa Stowarzyszenia Katolickiego Pisarzy¹⁷⁵.

24 grudnia, w czwartek, o godz. 12 w południe, Jego Eminencja przyjął duchowieństwo warszawskie i przy okazji składania życzeń świątecznych i łamania się opłatkiem, wygłosił okolicznościowe przemówienie, natomiast o północy odprawił w katedrze św. Jana pasterkę¹⁷⁶.

26 grudnia, w sobotę, w drugi dzień świąt Bożego Narodzenia, o godz. 8.30, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kaplicy sióstr zmartwychwstank na Żoliborzu. O godz. 13 dokonał instytucji ks. kan. Kuczyńskiego¹⁷⁷.

29 grudnia, we wtorek, o godz. 10, Jego Eminencja był na zebraniu księży dyrektorów Unii Apostolskiej i wygłosił tam przemówienie¹⁷⁸.

174 *Erekcja nowych parafii*, WAW 1937, s. 11.

175 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1937, s. 46.

176 Tamże.

177 Tamże.

178 Tamże.

1937

1 stycznia, w piątek, o godz. 10.45, Jego Eminencja złożył Prezydentowi Rzeczypospolitej Polskiej życzenia noworoczne¹.

2 stycznia, w sobotę, o godz. 10, Jego Eminencja odprawił w katedrze św. Jana żałobne nabożeństwo za duszę śp. szambelana Antoniego Korneckiego².

6 stycznia, w środę, w uroczystość Objawienia Pańskiego, o godz. 10.30, Jego Eminencja dokonał w katedrze św. Jana ceremonii poświęcenia złota, mirry i kadzidła³.

9 stycznia, w sobotę, o godz. 15, Jego Eminencja zwiedził na Annopolu Dom Pracy⁴.

10 stycznia, w niedzielę, o godz. 10, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kaplicy sióstr Rodziny Maryi przy ul. Żelaznej⁵.

12 stycznia, we wtorek, Jego Eminencja odbył naradę z członkami Kuratorium Fundacji hr. Potulickiej. Tego samego dnia wieczorem Arcypasterz przyjął herbatą księży biskupów, prałatów, kanoników, profesorów, członków Kurii i niektórych panów świeckich⁶.

14 stycznia, w czwartek, o godz. 7.35, Jego Eminencja wyjechał do Rabki⁷.

15 lutego, w poniedziałek, o godz. 23, Jego Eminencja wrócił z Rabki⁸.

16 lutego, we wtorek, o godz. 18, Jego Eminencja był w Domu Katolickim na zebraniu Rady Archidiecezjalnej Akcji Katolickiej i wygłosił tam przemówienie⁹.

17 lutego, w środę, o godz. 15, Jego Eminencja przyjął kleryków z pierwszego kursu Seminarium Metropolitalnego i z okazji ich obłóczyn wygłosił do nich przemówienie¹⁰.

18 lutego, w czwartek, o godz. 18, Jego Eminencja był na zebraniu konstytucyjnym Rady Katolickiego Związku „Caritas” i wygłosił tam przemówienie¹¹.

25 lutego, w czwartek, Jego Eminencja wyjechał do Łodzi¹².

27 lutego, w sobotę, Jego Eminencja powrócił z Łodzi do Warszawy¹³.

3 marca, w środę, o godz. 18, Jego Eminencja przyjął Jego Ekscelencję ks. biskupa Gerliera z Lourdes¹⁴.

1 *Kronika. Czynności J. Em. Arcypasterza*, WAW 1937, s. 88.

2 Tamże.

3 Tamże.

4 Tamże.

5 Tamże.

6 Tamże.

7 Tamże.

8 Tamże.

9 Tamże.

10 Tamże.

11 Tamże.

12 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1937, s. 130.

13 Tamże.

14 Tamże.

4 marca, w czwartek, o godz. 11, Jego Eminencja rewizytował ks. biskupa Gerliera i wydał na jego cześć śniadanie, na którym byli obecni przedstawiciele duchowieństwa, społeczeństwa, rządu polskiego i ambasady francuskiej. Tego samego dnia Arcypasterz był u ambasadora Noëla na obiedzie, wydanym na cześć Dostojnego Gościa z Lourdes¹⁵.

6 marca, w sobotę, o godz. 15.30, Jego Eminencja był na odczycie ks. biskupa Gerliera wygłoszonym w Domu Katolickim¹⁶.

7 marca, w niedzielę, o godz. 13, Jego Eminencja – na cześć ks. biskupa Gerliera – wydał śniadanie, na którym byli obecni księża arcybiskupi, biskupi i członkowie Kapituły¹⁷.

15 maja, w sobotę, w dniu przybycia z Rzymu do Warszawy nowego nuncjusza apostolskiego w osobie abpa Cortesiego, Jego Eminencja, nie mogąc – na skutek rekonwalescencji po ciężkiej chorobie – przybyć na dworzec i wziąć udziału w powitaniu, spotkał się z nim kilkadziesiąt minut później we własnym domu. Na temat tego ujmującego zachowania „Wiadomości Archidiecezjalne Warszawskie” napisały m. in.:

„[...] gdy ks. Nuncjusz wysiadł z wagonu, powitał go w imieniu ks. Kardynała Arcybiskupa stolicy, duchowieństwa i wiernych Archidiecezji Warszawskiej, przemówieniem niezwykle serdecznym w języku włoskim ks. Arcybiskup Gall, a następnie w imieniu Rządu witał wysłannika Ojca św. hr. Romer. Po przejściu przed szpalerem organizacji do salonu recepcyjnego, nastąpiło przedstawienie ks. Nuncjuszowi reprezentantów wojska, duchowieństwa i wybitnych osobistości spośród naszego społeczeństwa. Wśród niemilkających okrzyków na cześć Ojca św. i jego przedstawiciela w Polsce, ks. Nuncjusz Cortesi odjechał do pałacu arcybiskupiego, aby złożyć wizytę J. Em. ks. Kardynałowi Kakowskiemu, który wskutek rekonwalescencji po ciężkiej chorobie – nie mógł przybyć na dworzec i wziąć udziału w powitaniu ks. Nuncjusza¹⁸.”

20 maja, w czwartek, w godzinach popołudniowych, Jego Eminencja przyjął w pałacu arcybiskupim przybywającego z oficjalną wizytą nowego nuncjusza apostolskiego w Polsce. Arcybiskup F. Cortesi wręczył ks. kardynałowi list Sekretariatu Stanu, w którym Ojciec Święty powiadał o nominacji nuncjusza apostolskiego dla Polski¹⁹.

26 maja, w środę, o godz. 18, Jego Eminencja ks. kardynał Kakowski, u siebie w pałacu arcybiskupim, przedstawił duchowieństwo warszawskie nowo przybyłemu do Warszawy nuncjuszowi apostolskiemu, po czym wszystkich zebranych zaprosił na herbatę²⁰.

15 Tamże.

16 Tamże, s. 131.

17 Tamże.

18 *Kronika*, WAW 1937, s. 292–293.

19 Tamże, s. 296.

20 Tamże

28 maja, w piątek, Jego Eminencja wyjechał do Skrzyszew²¹.

30 maja, w niedzielę, Jego Eminencja przesłał do Watykanu życzenia w 80. rocznicę urodzin Ojca Świętego, pisząc:

„Eminencja Kardynał Pacelli, Citta del Vaticano. Arcybiskup, Biskupi Sufragani, duchowieństwo i wierni archidiecezji warszawskiej, przechowując w pamięci nigdy niezapomniane chwile pobytu Jego Świątobliwości wśród nich i dając wyraz powszechnemu porywowi uczuć, składają w 80-tą rocznicę urodzin Ojca św. u stóp Jego hołd synowskiego oddania, życzenia długich lat życia, zdrowia, pomyślności. Kardynał Kakowski”.

Na tę depeszę nadeszła następująca odpowiedź:

„Jego Świątobliwość przyjął z najwyższą radością synowski hołd wraz ze wspomnieniami dni jego misji w drogiej Polsce. Ponawiając życzenia łask Chrystusowych, Ojciec św. przesyła Waszej Eminencji, Biskupom sufraganom, duchowieństwu i wiernym błogosławieństwo apostołskie. Kardynał Pacelli”²².

25 czerwca, w piątek, Jego Eminencja wyjechał ze Skrzyszew do Poznania na Międzynarodowy Kongres ku czci Chrystusa Króla oraz na konferencję plenarną Episkopatu Polski²³.

1 lipca, w czwartek, Jego Eminencja wrócił z Poznania do Skrzyszew²⁴.

10 lipca, w sobotę, Jego Eminencja wrócił ze Skrzyszew do Warszawy²⁵.

14 lipca, w środę, o godz. 15, Jego Eminencja przyjął p. Biddle-Drexela – nowo mianowanego ambasadora Stanów Zjednoczonych Ameryki Północnej w Warszawie²⁶.

23 lipca, w piątek, o godz. 10, Jego Eminencja odprawił w kościele św. Krzyża żałobne nabożeństwo za duszę śp. dra Jana Markiewicza²⁷.

30 lipca, w piątek, o godz. 11, Jego Eminencja przyjął nowo mianowanego posła brazylijskiego w Warszawie²⁸.

9 sierpnia, w poniedziałek, o godz. 15, Jego Eminencja w towarzystwie abpa Galla, wyjechał do Żabek i Zielonki w celu obejrzenia tam nowo budujących się kościołów. Po obejrzeniu daleko posuniętych robót na budowie świątyni w Żabkach, Jego Eminencja wyraził uznanie i wdzięczność miejscowemu proboszczowi, ks. J. Sitnikowi, za wykonane prace. Po przemówieniu do zebranych parafian i udzieleniu im pasterskiego błogosławieństwa, ks. kardynał złożył znaczną ofiarę na prowadzenie dalszych robót przy budowie kościoła

21 *Kronika. Czynności J. Em. Arcypasterza*, WAW 1937, s. 416.

22 *Kronika*, WAW 1937, s. 296–297.

23 *Kronika. Czynności J. Em. Arcypasterza*, WAW 1937, s. 416.

24 Tamże

25 Tamże.

26 Tamże.

27 Tamże.

28 Tamże.

w Ząbkach. Tego samego dnia Arcypasterz wraz z abpem Gallem, zwiedzili również nowo budującą się świątynię w Zielonce, w parafii Kobyłka, serdecznie przyjmowani tam przez duchowieństwo i wiernych. Także i tutaj Jego Eminencja podziękował za wykonane już roboty i ofiarną pracę ks. pref. Jagiełłowiczowi, jak również całemu Komitetowi Budowy, a szczególnie dyrektorowi Kulczyckiemu, który ofiarował grunt pod budowę kościoła. Wznoszone w Ząbkach i Zielonce kościoły otwierają ósmą dziesiątkę świątyń zbudowanych na terenie Archidiecezji Warszawskiej w okresie przeszło ćwierćwiekowych rządów ks. kardynała Kakowskiego²⁹.

13 sierpnia, w piątek, o godz. 15, Jego Eminencja zwiedził pólkolonię dla dzieci w Goławku³⁰.

18 sierpnia, w środę, Jego Eminencja brał udział w posiedzeniu Komisji Synodalnej Episkopatu Polski, która, pod przewodnictwem ks. kard. prymasa Hlonda, obradowała w pałacu arcybiskupim w Warszawie. W pracach – obok księży kardynałów – brali udział: Metropolita A. S. Sapięha oraz księży biskupi: H. Przeździecki i F. Lisowski. Przedmiotem obrad była sprawa ogłoszenia dekretów, uchwalonych na pierwszym synodzie krajowym w Częstochowie i zatwierdzonych przez Stolicę Apostolską. Ogłoszenie dekretów nastąpi najprawdopodobniej po planowanej na przyszły miesiąc (wrzesień) konferencji plenarnej Episkopatu Polski³¹.

26 sierpnia, w czwartek, o godz. 10, Jego Eminencja był na rozpoczęciu zjazdu dydaktycznego księży prefektów³².

27 sierpnia, w piątek, o godz. 9.30, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w swej kaplicy, z okazji 50-letniego pożycia małżeńskiego mecenasa Milewskiego³³.

28 sierpnia, w sobotę, Jego Eminencja wyjechał do Skrzyszew³⁴.

3 września, w piątek, Jego Eminencja powrócił ze Skrzyszew do Warszawy³⁵.

5 września, w niedzielę i w dni następne, tj. do piątku, 10 września, Jego Eminencja brał udział w rozpoczęciu, przebiegu, i zakończeniu III Studium Katolickiego nt. *Katolicka myśl społeczna*, odbywającego się w sali Domu Katolickiego im. Piusa XI przy ul. Nowogrodzkiej 49³⁶.

10 września, w piątek, Jego Eminencja odbył spotkanie w sprawie Fundacji hr. Potulickiej i Uniwersytetu Lubelskiego³⁷.

29 Tamże, s. 416, 417.

30 Tamże, s. 416.

31 Tamże, s. 416, 417.

32 Tamże, s. 416.

33 Tamże.

34 Tamże.

35 Tamże.

36 Tamże, s. 416, 418.

37 Tamże, s. 416.

11 września, w sobotę i w dni następne, tj. do 14 września, Jego Eminencja brał czynny udział w I Międzynarodowym Katolickim Kongresie Przeciwalkoholowym, wygłaszając, między innymi, przemówienia podczas jego rozpoczęcia i zakończenia³⁸.

12 września, w niedzielę, o godz. 9, Jego Eminencja odprawił w katedrze św. Jana Mszę Świętą dla uczestników Międzynarodowego Kongresu Przeciwalkoholowego³⁹.

13 września, w poniedziałek, Jego Eminencja uczestniczył w obradach konferencji Episkopatu Polski, która zgromadziła w warszawskim Domu Katolickim 30 biskupów. Arcypasterz w ich i własnym imieniu powitał serdecznie przybyłego na te obrady nuncjusza apostolskiego F. Cortesiego, który odpowiadając na nie, wyraził swoje uznanie dla księży biskupów oraz gotowość współpracy z nimi nad pogłębieniem ducha religijnego w społeczeństwie. Tego samego dnia, o godz. 18, Jego Eminencja przyjął uczestników I Międzynarodowego Katolickiego Kongresu Przeciwalkoholowego⁴⁰.

14 września, we wtorek, Jego Eminencja brał udział w drugim dniu obrad Konferencji Episkopatu Polski. Przedmiotem narad były – poza sprawami bieżącymi – rozbudowa organizacyjna rozwijającej się pomyślnie Akcji Katolickiej, uregulowanie pielgrzymek do miejsc uświęconych cudami, usprawnienie religijnych organizacji młodzieży i rozpatrzenie pewnych niepokojących objawów w życiu społecznym. Księża biskupi wyrazili równocześnie swoje wielkie ubolewanie, że Matkę Najświętszą spotkało znieważenie w jednym z pism zagranicznych i przekazali uznanie wszystkim, którzy przeciwko tej zniewadze zaprotestowali.

15 września, w środę, Jego Eminencja wyjechał do Czubina, majątku Seminarium Metropolitalnego⁴¹.

16 września, w czwartek, o godz. 16, Jego Eminencja poświęcił i dokonał uroczystego otwarcia na Annopolu Domu Pracy im. Kardynała Kakowskiego. W ten sposób podwarszawska dzielnica Annopol, w większości zamieszkała przez bezdomnych, w tym przez około 2000 młodzieży w wieku lat 15–21, z tego dwie trzecie bez szkoły i pracy, postanowiła oddać cześć mocno zaangażowanemu w tamtejsze problemy Arcypasterzowi, obchodzącemu właśnie 50-lecie swoich święceń kapłańskich. Dom Pracy, o kubaturze 4000 m³ posiada szereg obszernych sal przeznaczonych na warsztaty pracy, świetlicę, salę kinową i teatralną. Oprócz tego w gmachu mieści się kuchnia i wielka sala jadalna, gdzie młodzież będzie korzystała z posiłków – wszystko z myślą, aby dać pracę i oświatę młodzieży pozaszkolnej, pozostającej bez opieki i pracy. Uroczystość ta zgromadziła liczne grono osób mocno zainteresowanych takim wykorzystaniem i takim efektem

38 Tamże.

39 Tamże.

40 Tamże.

41 Tamże.

oddawanego do użytku obiektu. Byli tam więc, obok kardynała Kakowskiego, również nuncjusz Cortesi, ks. biskup Szlagowski, ks. biskup Gawlina, prezydent miasta Starzyński, wiceprezydent Pohoski, prezes Macierzy Szkolnej hr. Sołtan, prezes PKO Gruber, prezes BGK Górecki, prezes Funduszu Pracy Dolanowski i inni przedstawiciele władz, duchowieństwa, wojskowości, organizacji społecznych, prasy. Błogosławieństwo arcybiskupie Jego Eminencji zakończyło podniosłą uroczystość⁴².

18 września, w sobotę, Jego Eminencja wyjechał do Skrzyszew⁴³.

24 września, w piątek, Jego Eminencja powrócił ze Skrzyszew do Warszawy⁴⁴.

25 września, w sobotę, o godz. 8, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kaplicy Zakładu św. Kazimierza przy ul. Tamka, potem, o godz. 11, poświęcił na Marymoncie nowy lokal szkoły zawodowej Stowarzyszenia Nauka i Praca i wygłosił tam okolicznościowe przemówienie. Następnie, o godz. 12.15, przyjął p. Starzyńskiego – prezydenta m. Warszawy⁴⁵.

26 września, w niedzielę, o godz. 12 w południe, Jego Eminencja był w Domu Katolickim na zebraniu Stowarzyszenia Kobiet Katolickich i wygłosił tam przemówienie, kładąc nacisk na potrzebę pracy katolików świeckich w dobie obecnej i polecając członkiniom lojalną i serdeczną współpracę z nową prezeską, której z całym zaufaniem oddaje rządu Stowarzyszenia. Po wysłuchaniu sprawozdań, przedstawionych przez generalną sekretarz Stowarzyszenia, Jego Eminencja ks. kardynał udzielił obecnym swego błogosławieństwa. Tego samego dnia, o godz. 15 Arcybiskup przyjął zarząd sodalicii pań nauczycielek⁴⁶.

27 września, w poniedziałek, o godz. 15, Jego Eminencja przyjął nowo mianowanego posła holenderskiego⁴⁷.

28 września, we wtorek, Jego Eminencja rewizytował przyjętego u siebie dzień wcześniej nowo mianowanego posła holenderskiego⁴⁸.

29 września, w środę, o godz. 8, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kaplicy sióstr magdalenek przy ul. Żytniej⁴⁹.

30 września, w czwartek, o godz. 11, Jego Eminencja przyjął prezydium Zjednoczenia Polskich Pisarzy Katolickich, a o godz. 11.30 przedstawiciele kupiectwa polskiego⁵⁰.

42 Tamże, s. 416, 470–471.

43 Tamże, s. 416.

44 Tamże.

45 *Kronika. Czynności J. Em. Arcybiskupa*, WAW 1937, s. 468.

46 Tamże, s. 468, 469–470

47 Tamże, s. 468.

48 Tamże.

49 Tamże.

50 Tamże.

4 października, w poniedziałek, o godz. 18, Jego Eminencja był w Domu Katolickim na zebraniu w sprawie Tygodnia Miłosierdzia i wygłosił tam przemówienie⁵¹.

5 października, we wtorek, o godz. 19, Jego Eminencja był na zebraniu pań katechetek i wygłosił tam przemówienie⁵².

6 października, w środę, Jego Eminencja był w Seminarium Duchownym na wykładach⁵³.

7 października, w czwartek, w godzinach rannych, Jego Eminencja był na konferencji dekanalnej dekanatu praskiego⁵⁴.

8 października, w piątek, o godz. 11.30, Jego Eminencja przyjął członków Zarządu Stowarzyszenia Lekarzy Katolickich⁵⁵.

9 października, w sobotę, Jego Eminencja był na wykładach w Seminarium Duchownym⁵⁶.

10 października, w niedzielę, o godz. 12 w południe, Jego Eminencja był na zjeździe delegatów Katolickiego Stowarzyszenia Mężów z Archidiecezji Warszawskiej i wygłosił tam przemówienie⁵⁷.

14 października, w czwartek, o godz. 11, Jego Eminencja dokonał otwarcia wystawy misyjnej, urządzonej staraniem księży misjonarzy i sióstr miłosierdzia i wygłosił tam okolicznościowe przemówienie. Potem, o godz. 16, Arcypasterz uczestniczył w zebraniu księży proboszczów warszawskich, które odbyło się w mieszkaniu ks. proboszcza Murawskiego⁵⁸.

15 października, w piątek, o godz. 8, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kaplicy Konwiktu Teologicznego i z okazji rozpoczęcia nowego roku akademickiego wygłosił przemówienie⁵⁹.

16 października, w sobotę, o godz. 10, Jego Eminencja przyjął siostry zakonne z Ameryki, które przyjechały do kraju na studia polonistyki⁶⁰.

17 października, w niedzielę, o godz. 9.30, Jego Eminencja odprawił w katedrze Mszę Świętą na intencję uczniów i grona nauczycielskiego gimnazjum św. Wojciecha. O godz. 17 był na wieczorze skargowskim, który odbył się w sali Domu Katolickim parafii Zbawiciela w Warszawie⁶¹.

51 Tamże.

52 Tamże.

53 Tamże.

54 Tamże.

55 Tamże.

56 Tamże.

57 Tamże.

58 Tamże.

59 Tamże.

60 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1937, s. 517.

61 Tamże.

18 października, w poniedziałek, o godz. 11, Jego Eminencja przyjął duszpasterzy akademickich z uniwersyteckich miast polskich⁶².

21 października, w czwartek, o godz. 8.30, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kaplicy sióstr urszulanek przy ul. Łowickiej w Warszawie⁶³.

23 października., w sobotę, o godz. 18, Jego Eminencja przemawiał na posiedzeniu zarządu Katolickiego Stowarzyszenia Mężów, który zebrał wyniki trzydniowej (21–23 X 1937) konferencji programowej 40 prezesów, sekretarzy i księży asystentów diecezjalnych Katolickich Stowarzyszeń Mężów z całej Polski. Przy aktywnym udziale ks. kardynała Kakowskiego – protektora tego Związku, przyjęto projekt programu pracy dla stowarzyszeń diecezjalnych oraz cały szereg uchwał ideowych i organizacyjnych⁶⁴.

24 października, w niedzielę, o godz. 9.45, Jego Eminencja poświęcił nowe organy w kościele Bożego Ciała na Kamionku, a potem odprawił tam Mszę Świętą. Wczesnym popołudniem zaś, o godz. 12.30, udał się do Domu Katolickiego na III doroczny zjazd delegatów diecezjalnych Katolickich Stowarzyszeń Mężów i wygłosił tam przemówienie. W wystąpieniu swym Arcypasterz wskazywał na wielką rolę mężczyzn w życiu rodzinnym i zbiorowym oraz na konieczność pracy około budowania zdrowych fundamentów życia narodowego, społecznego i gospodarczego. Jednocześnie ks. kardynał zachęcał usilnie do solidarnego udziału w Akcji Katolickiej, tak wielce pożytecznej dla Kościoła i Państwa⁶⁵.

26 października, we wtorek, o godz. 16, Jego Eminencja przysłuchiwał się muzyce nowych organów w Domu Katolickim⁶⁶.

27 października, w środę, o godz. 10, Jego Eminencja przyjął Michała Gnoińskiego – naczelnego dyrektora Funduszu Pracy, a o godz. 18, przyjął członków zarządu Stowarzyszenia Farmaceutów Katolickich. Wieczorem, o godz. 22, Arcypasterz był na raucie u p. Hoffingera – posła austriackiego w Warszawie⁶⁷.

28 października, w czwartek, o godz. 14, Jego Eminencja wydał obiad na cześć Jego Ekscelencji ks. nuncjusza Cortesiego⁶⁸.

31 października, w niedzielę, o godz. 9, Jego Eminencja poświęcił w kaplicy sióstr nazaretanek nowy sztandar Sodalicji Pań Nauczycielek, a potem odprawił tam Mszę Świętą i wygłosił przemówienie. Natomiast o godz. 12 w południe Arcypasterz był na Uniwersytecie Józefa Piłsudskiego, na inauguracji X Ogólnopolskiego Zjazdu Akademickich Kół Misjologicznych. Wreszcie o godz. 16 ks. kardynał był w Domu Katolickim im. Piusa XI na akademii ku czci Chrystusa Króla⁶⁹.

62 Tamże.

63 Tamże.

64 Tamże.

65 Tamże, s. 517, 518–520.

66 Tamże, s. 517.

67 Tamże.

68 Tamże.

69 Tamże.

2 listopada, we wtorek, w Dzień Zaduszny, o godz. 9, Jego Eminencja odprawił w katedrze św. Jana nabożeństwo żałobne. Po południu zaś, o godz. 16, Jego Eminencja przyjął u siebie uczestników X Ogólnopolskiego Zjazdu Akademickich Kół Misjologicznych, do których wygłosił okolicznościowe przemówienie⁷⁰.

6 listopada, w sobotę, o godz. 10, Jego Eminencja przyjął p. Ferek-Bleszyńskiego, Podsekretarza Stanu w Ministerstwie Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego. Potem, o godz. 14 był na śniadaniu u p. De Hory – posła węgierskiego w Warszawie, wydanym na cześć Arcypasterza⁷¹.

8 listopada, w poniedziałek, o godz. 17, Jego Eminencja złożył wizytę p. Beckowi – ministrowi spraw zagranicznych⁷².

11 listopada, w czwartek, o godz. 9.30, Jego Eminencja odprawił w katedrze św. Jana Mszę Świętą z okazji Święta Niepodległości⁷³.

12 listopada, w piątek, o godz. 15, Jego Eminencja przyjął premiera gen. Sławoj-Składkowskiego⁷⁴.

13 listopada, w sobotę, o godz. 16, Jego Eminencja przyjął ministra J. Becka⁷⁵.

14 listopada, w niedzielę, o godz. 17, Jego Eminencja był w Seminarium Duchownym na akademii ku czci św. Stanisława Kostki⁷⁶.

15 listopada, w poniedziałek, o godz. 10, Jego Eminencja odprawił w katedrze nabożeństwo żałobne za duszę śp. Henryka Sienkiewicza, a o godz. 16 poświęcił nową siedzibę oo. dominikanów w Służewie. W uroczystości wzięli udział m. in. abp Gall i bp Szlagowski, przedstawiciele władz państwowych z wiceministrem Szembekiem na czele, członkowie Kapituły Metropolitalnej i Łowickiej, Wydziału Teologii Uniwersytetu Józefa Piłsudskiego, zakonów i sfer naukowych stolicy. Generała Zakonu Kaznodziejskiego, o. Gilleta, reprezentował o. Pius Roussel⁷⁷.

16 listopada, we wtorek, o godz. 11, w Domu Katolickim im. Piusa XI, Jego Eminencja wygłosił przemówienie na otwarciu studium społecznego dla duchowieństwa. Ks. kardynał najpierw zwrócił uwagę, że od powstania styczniowego zaznaczył się w wielu dziedzinach naszego życia postęp i parcie naprzód, by następnie stwierdzić, iż w związku z rozwojem naszego życia zaznacza się konieczność dostosowania do zmienionych warunków i form duszpasterskich. „Christus est semper idem” – mówił Arcypasterz, w dziedzinie religijno-moralnej Kościół jest konserwatywny i temu świat zawdzięcza wiele, ale w dziedzinie kulturalnej, społecznej, chrystianizm dokonał wielkiego przełomu. Katolickie ideały dobra, piękna

70 Tamże.

71 Tamże.

72 Tamże.

73 Tamże.

74 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1937, s. 558.

75 Tamże.

76 Tamże.

77 Tamże, s. 559, 560.

i sprawiedliwości przyświecają w pracy jednostkom i społeczeństwom, realizowane są w coraz większym zakresie przez Kościół. Kapłani muszą tu iść w awangardzie⁷⁸.

17 listopada, w środę o godz. 15, Jego Eminencja przyjął nowo mianowanego posła brazylijskiego w Warszawie⁷⁹.

19 listopad, w piątek, o godz. 8, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kaplicy szpitala sióstr elżbietanek na Mokotowie⁸⁰.

15 grudnia, w środę, Jego Eminencja przewodniczył w obradach konferencji plenarnej Episkopatu Polski⁸¹.

21 grudnia, we wtorek, o godz. 11, Jego Eminencja przyjął p. Duranona – konsula urugwajskiego w Warszawie⁸².

31 grudnia, w piątek, o godz. 12 w południe, Jego Eminencja przyjął życzenia noworoczne od duchowieństwa i – w odpowiedzi na mowę bpa Szlagowskiego – wygłosił okolicznościowe przemówienie⁸³.

78 Tamże, s. 559, 560–561.

79 Tamże, s. 559.

80 Tamże.

81 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1938, s. 95.

82 Tamże.

83 Tamże.

1938

7 stycznia, w piątek, o godz. 11, Jego Eminencja przyjął p. Aleksandrowicza – Podsekretarza Stanu w Ministerstwie Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego¹.

12 stycznia, w środę, o godz. 20, Jego Eminencja był na otwarciu Instytutu Wyższej Kultury Religijnej².

18 stycznia, we wtorek, Jego Eminencja uczestniczył w posiedzeniu w sprawie Fundacji hr. Potulickiej, a wieczorem przyjął u siebie członków Kapituł, Kurii, Sądu, profesorów Wydziału Teologicznego i Seminarium Metropolitalnego oraz kierowników Akcji Katolickiej³.

21 stycznia, w piątek, o godz. 10, Jego Eminencja przyjął nowy Zarząd Polskiego Czerwonego Krzyża⁴.

22 stycznia, w sobotę, o godz. 18, Jego Eminencja był na otwarciu Tygodnia Unijnego⁵.

24 stycznia, w poniedziałek, o godz. 17, Jego Eminencja był na sesji w Seminarium Duchownym⁶.

26 stycznia, w środę, o godz. 11, Jego Eminencja przyjął konsula p. Zbyszewskiego⁷.

27 stycznia, w czwartek, o godz. 15, Jego Eminencja przyjął p. Łepkowskiego, dyrektora Kancelarii Cywilnej Prezydenta Rzeczypospolitej⁸.

31 stycznia, w poniedziałek, o godz. 11, Jego Eminencja przyjął Stefana Starzyńskiego, prezydenta m. Warszawy i Władysława Jaroszewicza, Komisarza Rządu na m. Warszawę⁹.

1 lutego, we wtorek, o godz. 15, Jego Eminencja przyjął p. Lagerberga – nowo mianowanego posła szwedzkiego w Warszawie¹⁰.

5 lutego, w sobotę, o godz. 11 Jego Eminencja przyjął p. K. Kowalskiego – prezesa Stronnictwa Narodowego¹¹.

6 lutego, w niedzielę, o godz. 16, Jego Eminencja był w Domu Katolickim na akademii ku czci Ojca Świętego¹².

8 lutego, we wtorek, Jego Eminencja przewodniczył w obradach Komisji Prawnej Episkopatu Polski¹³.

1 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1938, s. 95.

2 Tamże.

3 Tamże.

4 Tamże.

5 Tamże.

6 Tamże.

7 Tamże.

8 Tamże.

9 Tamże.

10 Tamże.

11 Tamże.

12 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1938, s. 136.

13 Tamże.

9 lutego, w środę, o godz. 18.45, Jego Eminencja był na obiedzie u Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej z okazji pobytu w Warszawie regenta Horthy¹⁴.

11 lutego, w piątek, o godz. 12 w południe, Jego Eminencja przyjął p. Bronisława Nakoniecznikoff-Klukowskiego, Podsekretarza Stanu w Ministerstwie Spraw Wewnętrznych¹⁵.

12 lutego, w sobotę, o godz. 10, Jego Eminencja celebrował w katedrze św. Jana – w asyście liczного kleru – nabożeństwo z okazji 16. rocznicy koronacji Ojca Świętego Piusa XI. W stallach zajęli miejsca: nuncjusz apostolski Filip Cortesi, abp Gall, bp Gawlina, ks. radca Pacini, Kapituła Metropolitalna i Łowicka, Wydział Teologiczny Uniwersytetu Józefa Piłsudskiego z ks. dziekanem Rosłańcem na czele. W nabożeństwie tym uczestniczyli też przedstawiciele władz państwowych z ministrem Grabowskim na czele, korpus dyplomatyczny, generalicja, rektorzy wyższych uczelni, szambelani papiescy, reprezentanci władz samorządowych, Akcji Katolickiej i organizacji społecznych. Po nabożeństwie odśpiewano *Te Deum* oraz odmówiono modlitwy na intencję Ojca Świętego.

Uroczystość ta dała asumpt ks. kard. Kakowskiemu do wysłania do Watykanu depezy następującej treści:

„Wielkość nieprzemijających dzieł dokonanych przez Jego Świątobliwość w ciągu szesnastu lat pontyfikatu, nastęrcza arcybiskupowi, biskupom sufraganom, duchowieństwu i wiernym Warszawy okazję dołączenia do życzeń pomyślności, składanych u stóp Ojca św., żarliwych modłów, by Bóg raczył na długie jeszcze lata podtrzymywać Jego siły i okazać pociechę w cierpieniach. Aleksander Kardynał Kakowski”.

W odpowiedzi na ten telegram, Kardynał Pacelli nadesłał depezę o treści, jak niżej: „Po ojcowsku czuły na hołd i życzenia Waszej Eminencji z okazji swej rocznicy koronacji, Jego Świątobliwość dziękuje za nie, w szczególności zaś za żarliwe modlitwy w Jego intencji i z całego serca błogosławi Dostojnemu Arcypasterzowi i jego owczarni. Kardynał Pacelli”.

Tego samego dnia, 12 lutego, w sobotę, o godz. 17, Arcypasterz był także na akademii papieskiej urządzonej z okazji 16-lecia koronacji Ojca Świętego Piusa XI w Seminarium Metropolitalnym¹⁶.

15 lutego, we wtorek, o godz. 10, Jego Eminencja odprawił nabożeństwo żałobne w kościele Zbawiciela w Warszawie za duszę śp. Wandy Weryha¹⁷.

17 lutego, w czwartek, o godz. 11.30, Jego Eminencja przyjął księży, obchodzących 5-lecie swego kapłaństwa¹⁸.

14 Tamże.

15 Tamże.

16 Tamże, s. 136, 137–138, 139.

17 Tamże, s. 136.

18 Tamże.

19 lutego, w sobotę, o godz. 10, Jego Eminencja przyjął p. Starzyńskiego – dyrektora Radia Polskiego i p. Langmana, referenta od spraw religijnych w tej instytucji¹⁹.

20 lutego, w niedzielę, o godz. 12.30, Jego Eminencja był w Domu Katolickim im. Piusa XI na akademii, urządzonej ku czci śp. Huberta Rostworowskiego²⁰.

24 lutego, w czwartek, o godz. 10, Jego Eminencja był w Domu Katolickim im. Piusa XI na obradach Zjazdu Prasy Katolickiej Codziennej i Periodycznej, zwołanego z inicjatywy Komisji Prasowej Episkopatu Polski. Podczas inauguracji obrad Arcypasterz wygłosił okolicznościowe przemówienie, wyrażając w nim życzenie, by w tym Domu Katolickim, który wznosił przede wszystkim dla potrzeb inteligencji katolickiej, wśród której pisarzom katolickim należy się wyjątkowe miejsce, czuli się jak u siebie w domu, łącząc się w pracy swej dla dobra Kościoła i Polski²¹.

26 lutego, w sobotę, w dzień swych imienin, Jego Eminencja o godz. 8 odprawił w swej kaplicy Mszę Świętą, na której byli obecni członkowie zgromadzeń zakonnych męskich i żeńskich oraz alumni Seminarium. Tego samego dnia, o godz. 12 w południe, Najdostojniejszy Solenizant przyjął życzenia od duchowieństwa świeckiego i zakonnego, do którego wygłosił okolicznościowe przemówienie, będące odpowiedzią na mowę Jego Ekscelencji ks. biskupa Szlagowskiego. Następnie, w godzinach popołudniowych, Arcypasterz przyjmował życzenia od przedstawicieli władz, literatury, prasy, organizacji społecznych i kół towarzyskich stolicy²².

28 lutego, w poniedziałek, o godz. 15.30, Jego Eminencja był na wyborach w zgromadzeniu siostr nazaretanek przy ul. Czerniakowskiej²³.

2 marca, w środę, o godz. 10, Jego Eminencja dokonał w katedrze św. Jana ceremonii poświęcenia popiołu i posypania nim głów wiernych²⁴.

4 marca, w piątek, o godz. 10, Jego Eminencja odprawił w katedrze św. Jana nabożeństwo żałobne za duszę śp. Władysława Grabskiego²⁵.

7 marca, w poniedziałek, o godz. 11, Jego Eminencja był w Seminarium Duchownym na dyspucie urządzonej w dzień św. Tomasza z Akwinu²⁶.

9 marca, w środę, o godz. 10, Jego Eminencja przyjął p. Stanisława Miłaszewskiego – poetę i prezesa Zjednoczenia Pisarzy Katolickich²⁷.

12 marca, w sobotę, o godz. 10, Jego Eminencja przyjął p. szambelana Potworowskiego wraz z młodzieżą z Akcji Katolickiej²⁸.

19 Tamże.

20 Tamże.

21 Tamże, s. 136, 140.

22 Tamże, s. 136.

23 Tamże, s. 137.

24 Tamże.

25 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1938, s. 229.

26 Tamże.

27 Tamże.

28 Tamże.

15 marca, we wtorek, o godz. 11, Jego Eminencja przyjął ambasadora Chłapowskiego²⁹.

16 marca, w środę, o godz. 11.30, Jego Eminencja przyjął Władysława Sobańskiego³⁰.

19 marca, w sobotę, o godz. 8, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kaplicy sióstr magdalenek przy ulicy Żytniej³¹.

21 marca, w poniedziałek, o godz. 12 w południe, Jego Eminencja był w Domu Katolickim im. Piusa XI na rozpoczęciu kursu społecznego dla instruktorów stowarzyszeń robotniczych i wygłosił tam okolicznościowe przemówienie. Tego samego dnia, o godz. 15, Arcypasterz przyjął p. Henri Martina – nowo mianowanego posła szwajcarskiego w Warszawie³².

6 kwietnia, w środę, o godz. 15, Jego Eminencja przyjął K. Skirpę – nowo mianowanego posła litewskiego w Warszawie³³.

7 kwietnia, w czwartek, o godz. 17, Jego Eminencja wyjechał do Rzymu *ad limina Apostolorum* i na kanonizację błogosławionego Andrzeja Boboli³⁴.

16 kwietnia, w Wielką Sobotę, w przeddzień kanonizacji św. Andrzeja Boboli, Jego Eminencja, wspólnie z 17 arcybiskupami i biskupami polskimi, był na audiencji u Ojca Świętego, którą zdominował temat kanonizacji wielkiego Polaka³⁵.

18 kwietnia, w Poniedziałek Wielkanocny, Jego Eminencja przyjęty został na audiencji prywatnej przez Ojca Świętego. Długa, blisko godzinna rozmowa miała charakter niezmiernie serdeczny, pełen głębokich uczuć Ojca Świętego do Polski, tym bardziej gorących, że umocnionych pocieszającymi wieściami, które o życiu katolickim w tym kraju złożył nasz Arcypasterz. W szczególności raduje się Ojciec Święty z rozwoju Akcji Katolickiej, rokującej najpiękniejsze nadzieje. Wielką radość sprawiło Piusowi XI obszerne udokumentowane sprawozdanie ks. kardynała o kształceniu i wychowywaniu duchowieństwa w Polsce, akcja ta bowiem odpowiada gorącym Jego pragnieniom, zaakcentowanym przez osobiste objęcie kierownictwa św. Kongregacji, Seminarium i Uniwersytetów. Ojciec Święty gratulował serdecznie ks. kardynałowi Kakowskiemu z okazji 25-lecia jego episkopatu, w ciągu którego poświęcił i otworzył 267 świątyń i kaplic publicznych w swojej Archidiecezji, zarówno nowych, jak i starych, całkowicie odrestaurowanych po wojnie oraz wzniesionych przez zakony i zgromadzenia religijne, działające na terenie Archidiecezji Warszawskiej. Jego Eminencja ks. kardynał uszczęśliwiony był nie tylko niezmiernie serdecznym przyjęciem, ale i wspaniałym stanem fizycznym i duchowym Najwyższego Pasterza. Ojciec Święty posiada niezwykłą świeżość umysłu i niespożytą

29 Tamże.

30 Tamże.

31 Tamże.

32 Tamże.

33 Tamże, s. 230.

34 Tamże.

35 *Kronika*, WAW 1938, s. 271.

energię, okazującą się w olbrzymiej pracy wciąż bardzo intensywnej i wzmożonej ostatnio objęciem prefektury św. Kongregacji Seminariów i Uniwersytetów oraz opieką nad świeżo utworzonym Centralnym Urzędem Akcji Katolickiej. Również i pod względem fizycznym Ojciec Święty budzi najbardziej pocieszające wrażenia. Aczkolwiek nieco zeszczupłał, Pius XI wyglądem swoim nie przypomina człowieka, który przeżył tak długą i ciężką chorobę i tyle wycierpiał bólów w roku ubiegłym³⁶.

13 maja, w piątek, o godz. 10.53, Jego Eminencja powrócił z Montecatini³⁷.

14 maja, w sobotę, o godz. 12 w południe, Jego Eminencja przyjął ks. biskupa Grente'a z Francji, którego jeszcze tego samego dnia rewizytował w ambasadzie francuskiej³⁸.

16 maja, w poniedziałek, o godz. 10, Jego Eminencja przyjął ks. Cykotę, generała księży marianów, a o godz. 15 był w Domu Katolickim na odczytanie bpa Grente'a o św. Joannie d'Arc³⁹.

17 maja, we wtorek, o godz. 14, Jego Eminencja był na śniadaniu u p. Noëla, ambasadora francuskiego⁴⁰.

18 maja, w środę, w godzinach przedpołudniowych, Jego Eminencja pokazywał bpowi Grente główne kościoły warszawskie, a po południu, o godz. 15, wyjechał do Skrzyszew⁴¹.

22 maja, w niedzielę, wieczorem, Jego Eminencja powrócił ze Skrzyszew do Warszawy⁴².

25 maja, w środę, o godz. 16, Jego Eminencja był u nuncjusza apostolskiego⁴³.

26 maja, w czwartek, o godz. 16.30, Jego Eminencja wyjechał do Budapesztu na Międzynarodowy Kongres Eucharystyczny⁴⁴.

31 maja, we wtorek, o godz. 23.33, Jego Eminencja powrócił z Budapesztu do Warszawy⁴⁵.

1 czerwca, w środę, o godz. 20, Jego Eminencja był w Domu Katolickim im. Piusa XI na zakończeniu roku szkolnego w Instytucie Wyższej Kultury Religijnej i wygłosił tam okolicznościowe przemówienie. Arcypasterz zaznaczył, iż powołał do życia Instytut Wyższej Kultury Religijnej w poczuciu palącej potrzeby chwili, gdyż inteligencja polska odznacza się – z małymi wyjątkami – słabą znajomością religii katolickiej, a w czasach dzisiejszych ograniczanie się do zapamiętania tylko krótkich prawd katechizmowych jest stanowczo niewystarczające. Dziś inteligencja

36 Tamże, s. 270–271.

37 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1938, s. 319.

38 Tamże.

39 Tamże.

40 Tamże.

41 Tamże.

42 Tamże.

43 Tamże.

44 Tamże.

45 Tamże.

katolicka musi być uzbrojona w rzetelną wiedzę religijną i pełną świadomość, że tylko katolicyzm chlubić się może pełnym filozoficznym systemem religijnym, tą prawdziwą wiedzą, która łączy człowieka z Bogiem. Dziękując ks. dyr. Lewandowiczowi i księżom profesorom za ich pracę i oddanie sprawie Instytutu, ks. kardynał gorąco zachęcał słuchaczy do dalszych wytrwałych studiów i udzielił wszystkim arcybiskupstwu błogosławieństwa⁴⁶.

2 czerwca, w czwartek, o godz. 18, Jego Eminencja był w Kurii na odczytanie ks. Pachnickiego o obowiązkach wikariusza i pisaniu akt stanu cywilnego⁴⁷.

3 czerwca, w piątek, o godz. 10, Jego Eminencja przyjął p. Bugajskiego – inspektora szkolnego m. Warszawy, a o godz. 11 – p. Tchórznickiego, sędziego Najwyższego Trybunału⁴⁸.

4 czerwca, w sobotę, o godz. 11, Jego Eminencja przyjął p. Franassovici – ambasadora rumuńskiego w Warszawie, a o godz. 15 wyjechał do Skrzyszew⁴⁹.

8 czerwca, w środę, około południa, Jego Eminencja powrócił ze Skrzyszew do Warszawy⁵⁰.

9 czerwca, w czwartek, o godz. 11, Jego Eminencja przyjął W. Świętosławskiego – ministra wyznań religijnych i oświecenia publicznego, potem, o godz. 15, Arcybiskup przyjął p. Gawrońskiego i p. Matecką w sprawie Opieki nad Rodakami za granicą, natomiast o godz. 20 był na raucie w ambasadzie rumuńskiej⁵¹.

10 czerwca, w piątek, o godz. 16, Jego Eminencja był na sesji księży proboszczów warszawskich, która odbyła się u ks. prob. Szmigielskiego, a o godz. 18 był u nuncjusza apostolskiego⁵².

11 czerwca, w sobotę, w godzinach rannych, Jego Eminencja był na egzaminach w Seminarium Metropolitalnym, zaś o godz. 11 przyjął ks. prał. Humpole – kapelana Prezydenta Rzeczypospolitej. Po południu Jego Eminencja rozpoczął wizytację parafii św. Stanisława Kostki na Żoliborzu, witany tam przez ogromne tłumy ludności, z duchowieństwem na czele, w których imieniu przemawiał p. K. Kiersnowski.

Najdostojniejszy Arcybiskup, po wysłuchaniu sprawozdania proboszcza ks. prał. S. Ugniewskiego, poświęcił dwa nowe dzwony (jeden ufundowany wspólnym kosztem dawniejszego proboszcza, ks. kan. J. Niemiry i parafian, a drugi подарowany przez Oficerską Spółdzielnię Mieszkaniową na Żoliborzu). Potem udzielał Sakramentu Bierzmowania 608 osobom, następnym 558 osób przyjął ten sakrament tego samego dnia z rąk abpa S. Galla⁵³.

46 Tamże, s. 319, 320–321.

47 Tamże, s. 319.

48 Tamże.

49 Tamże.

50 Tamże.

51 Tamże.

52 Tamże.

53 Tamże, s. 319, 321.

12 czerwca, w niedzielę, w uroczystość Trójcy Przenajświętszej, w drugim dniu wizyty kanonicznej parafii św. Stanisława Kostki na warszawskim Żoliborzu, ks. kardynał oglądał szczegółowo kościół, odprawił Mszę Świętą, egzaminował dzieci z katechizmu, udzielał kolejnym osobom Sakramentu Bierzmowania, przyjmował hołd i sprawozdania od stowarzyszeń Akcji Katolickiej oraz poświęcił kamień węgielny pod przyszły Dom Katolicki⁵⁴.

13 czerwca, w poniedziałek, o godz. 9, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kościele oo. Franciszkanów w Warszawie⁵⁵.

14 czerwca, we wtorek, Jego Eminencja był na egzaminach w Seminarium Metropolitalnym⁵⁶.

15 czerwca, w środę, o godz. 17, Jego Eminencja zwiedził w Domu Katolickim wystawę prac dzieci ze świetlic „Caritasu”⁵⁷.

16 czerwca, w czwartek, w uroczystość Bożego Ciała, Jego Eminencja wziął udział w katedralnej procesji z Najświętszym Sakramentem⁵⁸.

17 czerwca, w piątek, o godz. 12.30, Jego Eminencja był na Zamku Królewskim na posiedzeniu kapituły Orła Białego, gdzie został ponownie wybrany kanclerzem tej kapituły. Tego samego dnia, o godz. 18, Jego Eminencja wziął udział w procesji przeniesienia relikwii św. Andrzeja Boboli z Dworca Głównego do katedry św. Jana⁵⁹.

18 czerwca, w sobotę, o godz. 21, Jego Eminencja był na otwarciu Muzeum Narodowego⁶⁰.

19 czerwca, w niedzielę, o godz. 9.30, Jego Eminencja koncelebrował Mszę Świętą na placu Zamkowym, przy relikwiach św. Andrzeja Boboli, a o godz. 13 – w Domu Katolickim na akademii przygotowanej ku czci świętego⁶¹.

20 czerwca, w poniedziałek, o godz. 10, Jego Eminencja był na nabożeństwie w katedrze św. Jana, a po południu wziął udział w procesji przeniesienia relikwii św. Andrzeja Boboli z katedry do kaplicy oo. jezuitów przy ul. Rakowieckiej⁶².

21 czerwca, we wtorek, o godz. 10, Jego Eminencja odprawił w katedrze nabożeństwo żałobne za duszę śp. Stanisława Cara – marszałka Sejmu⁶³.

22 czerwca, w środę, o godz. 10, Jego Eminencja był na nabożeństwie w katedrze św. Jana, o godz. 13, wziął udział w śniadaniu u nuncjusza apostolskiego,

54 Tamże, s. 322.

55 Tamże, s. 320.

56 Tamże.

57 Tamże.

58 Tamże.

59 Tamże.

60 Tamże.

61 Tamże.

62 Tamże.

63 Tamże.

a o godz. 18 przyjął duchowieństwo świeckie i zakonne z okazji 25-lecia swej konsekracji biskupiej⁶⁴.

23 czerwca, w czwartek, o godz. 16, Jego Eminencja dokonał wizytacji sióstr loretanek⁶⁵.

24 czerwca, w piątek, o godz. 12.45, Jego Eminencja przyjął W. Sławka, nowo wybranego marszałka Sejmu, a o godz. 16, Arcypasterz był w Seminarium Metropolitalnym na sesji rocznej⁶⁶.

26 czerwca, w niedzielę, Jego Eminencja dokonał wizytacji parafii archikatedralnej św. Jana w Warszawie. U drzwi kościelnych powitała Jego Eminencja Kapituła Metropolitalna z abpem Gallem i bpem Szlagowskim na czele, przedstawiciele władz państwowych, stowarzyszenia i bractwa katolickie oraz Archikonfraternia Literacka. Po uroczystym ingresie do kościoła i sprawozdaniu z działalności duszpasterskiej proboszcza katedry ks. prał. W. Kępińskiego, Arcypasterz koncelebrował uroczystą sumę, potem udzielił wiernym błogosławieństwa i Sakramentu Bierzmowania. Ostatnim punktem wizyty kanonicznej parafii katedralnej było spotkanie z przedstawicielami Akcji Katolickiej oraz wysłuchanie sprawozdań z ich pracy na rzecz kościoła parafialnego⁶⁷.

27 czerwca, w poniedziałek, o godz. 8, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kościele sióstr Sakramentek⁶⁸.

29 czerwca, w środę, Jego Eminencja koncelebrował sumę w katedrze św. Jana, a po południu poświęcił nowy kościół w Zielonce⁶⁹.

1 lipca, w piątek, Jego Eminencja wyjechał do Skrzyszew i brał tam udział w rekolekcjach i wykładach o Akcji Katolickiej dla organistów⁷⁰.

8 lipca, w piątek, Jego Eminencja udzielił Sakramentu Bierzmowania w Niepokalanowie, następnie powrócił do Warszawy⁷¹.

15 lipca, w piątek, Jego Eminencja przewodniczył na konferencji Komisji Prawnej Episkopatu.

16 lipca, w sobotę, Jego Eminencja wyjechał do Lublina na sesję w sprawie Uniwersytetu Lubelskiego⁷².

18 sierpnia, w czwartek, o godz. 12 w południe, Jego Eminencja powrócił z Lublina, gdzie był na sesji w sprawie tamtejszego Uniwersytetu⁷³.

19 sierpnia, w piątek, po południu, Jego Eminencja był w Strudze

⁶⁴ *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1938, s. 375.

⁶⁵ Tamże.

⁶⁶ Tamże.

⁶⁷ Tamże, s. 375, 376.

⁶⁸ Tamże, s. 375.

⁶⁹ Tamże.

⁷⁰ Tamże.

⁷¹ Tamże, s. 376.

⁷² Tamże.

⁷³ *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1938, s. 418.

na zakończeniu półkolonii dla dzieci, prowadzonej tam przez Katolicki Związek „Caritas”⁷⁴.

20 sierpnia, w sobotę, o godz. 8, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kaplicy szpitala sióstr elżbietanek na Mokotowie. Tego samego dnia po południu wyjechał do Skrzyszew⁷⁵.

9 września, w piątek, po południu, Jego Eminencja był na sesji w Seminarium Metropolitalnym⁷⁶.

10 września, w sobotę, o godz. 11, Jego Eminencja przyjął ministra Libickiego – naczelnego dyrektora Radia Polskiego. Tego samego dnia, o godz. 12 w południe, Arcypasterz był na otwarciu wystawy szpitalnictwa, a o godz. 15 przyjął L. Ekisa, nowo mianowanego posła łotewskiego w Warszawie⁷⁷.

12 września, w poniedziałek, o godz. 12 w południe, Jego Eminencja był na uroczystym otwarciu Muzeum Sztuki Religijnej im. Kardynała Kakowskiego i osobiście dokonał jego poświęcenia. Świadcami tego aktu i pierwszymi gośćmi placówki, mieszczącej się w domach zabytkowych przy ul. Kanonia, byli m. in.: Prezydent Rzeczypospolitej z małżonką, minister oświaty prof. Świątosławski, Podsekretarze Stanu Korsak i Aleksandrowicz, przedstawiciele armii, generałowie Bończa-Uzdowski i Schally, prezydent miasta Starzyński, wiceprezydent Pohoski oraz wojewoda Jaroszewicz. Ze strony duchowieństwa obecny był abp Gall, bp Szlagowski i Kapituła Metropolitalna. Spośród licznych eksponatów tego muzeum szczególnie zaciekawienie budziły rzeźby z XIV–XVI wieku, a także cenne argenteria i paramenty kościelne, pasy słuckie i tkaniny buczańskie.

Tego samego dnia, tj. 12 września, o godz. 18, ks. kardynał przyjął w pałacu arcybiskupim życzenia od duchowieństwa z racji 25-lecia objęcia rządów w Archidiecezji Warszawskiej. W imieniu zgromadzonego duchowieństwa świeckiego i zakonnego oraz księży biskupów Szlagowskiego i Niemiry przemówił ks. arcybiskup Gall, kreśląc w żywych barwach główne zdarzenia w okresie rządów arcybiskupich ks. kardynała, które wypadły w przełomowych chwilach dla naszej Ojczyzny. Nie sposób słów tych tutaj pominąć i dlatego bez żadnych skrótów zostały one przytoczone:

„Kapituła Metropolitalna i Łowicka, duchowieństwo świeckie i zakonne stolicy i Archidiecezji – mówił ks. Arcybiskup – stają dziś przed Tobą w uroczystym dniu zarówno dla Ciebie, Eminencjo, jak i dla nas wszystkich. Obchodzimy dziś 25-lecie rządów Twoich arcybiskupich w Archidiecezji. Obejmując rządy Archidiecezji naszej, mówiłeś do nas: «Przychodzę do Ojczyzny swojej, do ziemi swojej, do ludu swego i do Kościoła swego. Kocham tę ziemię, na której wzrastałem, wychowałem się, kształciłem, miłuję ten naród, z którego pochodzę, którego kość z kości, ciało z ciała jestem, czuję jak on czuje, myślę jak on myśli, cierpię, gdy on cierpi, raduję się,

74 Tamże.

75 Tamże.

76 Tamże.

77 Tamże.

gdy on raduje się». Skończyło się 25 lat, od kiedy podjąłeś ciężkie i odpowiedzialne stanowisko Arcypasterza, ciężkie samo przez się z powodu wysoce podniosłych obowiązków, stokroć ciężkie z powodu warunków, w których danym Ci było te obowiązki spełniać. Upłynęło Ci, Eminencjo, 25 lat w trudzie i pracy, a rok każdy zapisał się w historii Ojczyzny i diecezji, rozgrywały się wypadki, w których zabierałeś pierwsze miejsce. Twoją najgłówniejszą troską było podniesienie poziomu religijnego, a tego nie można było osiągnąć bez przygotowania kapłanów wedle serca Bożego. Dlatego, kładąc nacisk na doroczne kapłańskie rekolekcje, słowem i pismem podnosiłeś ducha wśród kapłanów, aby byli solą ziemi, światłem świata i mężami Bożymi i dlatego dla Archidiecezji poświęciłeś swe życie od młodości, związany z Archidiecezją od zarania lat Twoich, bo od ławy seminaryjnej. Związałeś się z Warszawą ślubami duchowymi, stałeś się nam Arcypasterzem z Bożej i Stolicy Apostolskiej łaski, a my synami Twoimi, a lud wierny owczarnią Twoją. Seminarium Duchowne było i jest po dziś dzień przedmiotem Twej serdecznej i najczulszej opieki arcybiskupskiej. Podniesienie ducha kościelnego w tej szkole, umocnienie karności, rozwój studiów naukowych teologicznych – to Twoja bezpośrednia zasługa. W okresie działań wojennych na ziemiach polskich, gdy nędza i głód zaglądały do wszystkich domostw, niosłeś z duchowieństwem pociechę i pomoc moralną oraz materialną, broniłeś praw Kościoła przed bezprawiem władz zaborczych i okupacyjnych. A gdy trzeba było rozpocząć budowę zrębów Polski niepodległej, wyłaniającej się z krwawej kurzawy i z oparów wojny europejskiej, stanąłeś w rządzie członków Rady Regencyjnej, kładąc podwaliny ustroju i organizacji państwowej. Wraz z Tobą witaliśmy pierwszego wizytatora msgra Rattiego, który w naszej katedrze, z rąk Twoich brał sakrę biskupią i Tobie, Eminencjo, pozostał przydomek chwalebny konsekratego Papieża. Do niebywalej chwały podniosłeś dostojeństwo Arcybiskupstwa Warszawskiego, gdyż to Arcybiskupstwo ozdobiłeś purpurą rzymską, czego nie osiągnął żaden z poprzedników Twoich. Tyś zwołał pierwszy warszawski Synod diecezjalny, stworzyłeś kodeks ustaw diecezjalnych, uzupełniających nowy kodeks prawa kościelnego, a Synod ten i kodeks to chlubne świadectwo Twej gorliwości pasterskiej i Twojej głębokiej wiedzy prawniczej. W nowych warunkach, w jakich Kościół w Polsce znalazł się, zwoływałeś konferencje Biskupów polskich, gdzie obradowano nad najżywoźniejszymi zagadnieniami kościelnymi czy też państwowymi, stąd wychodziły zbiorowe zarządzenia i odezwy naszych Pasterzy, ostrzegające czy pouczające szeroki ogół katolicki. Dla wzmocnienia wpływów Kościoła, starałeś się o utworzenie nowych diecezji w państwie polskim; dla budzenia gorliwości w duchowieństwie, zaprowadziłeś konferencje dekanalne. Do pomocy duchowieństwu świeckiemu powołałeś zakony męskie i żeńskie. Dla podniesienia wiedzy teologicznej, założyłeś Wydział Teologiczny Uniwersytetu Warszawskiego oraz Konwikt Teologiczny, dla pielęgnowania powołań kapłańskich, otworzyłeś Seminarium Mniejsze. Powołałeś szeregi nowych placówek parafialnych, zbudowałeś nowe świątynie, otworzyłeś liczne kaplice i odbudowałeś świątynie zrujnowane w czasie działań wojennych, które są twierdzą przeciwko agitacji komunistycznej

i wywrotowej. Czuwasz nad organizacją i rozwojem Akcji Katolickiej, charytatywnej oraz prasy katolickiej. W tym celu wydałeś obszerne listy pasterskie. W ostatnich czasach wzniosłeś wspaniałą, monumentalną gmach dla Akcji Katolickiej i pokrewnych organizacji, gdzie skupia się inteligencja stolicy i gdzie jest jedno z poważnych ognisk kultury – Instytut Wyższej Kultury Religijnej. By pogłębić życie katolickie w Archidiecezji, urządziłeś dom rekolekcyjny w Skrzyszewach. Przez te 25 lat rządów wykazałeś głęboką miłość względem Kościoła, duchowieństwa i ciągłą troskę o dobro diecezji, dla której nie żalowałeś ani trudów, ani zdrowia. Ten długi łańcuch lat, to okres żmudnej i ofiarnej pracy, poświęcony sprawom Boga, Kościoła i Ojczyzny. Te lata dziejowego znaczenia przetrwaliśmy z Tobą i przy Tobie i radujemy się, że Kościół pod Twymi rządami zyskał nowych pracowników, nowe placówki. I gdy rośnie Twe arcybiskupie serce wobec błogosławionych owoców Twojej pracy, radujemy się i my wraz z Tobą, dziękując Opatrzności za widome znamiona szczególnej opieki nad nami. Eminencjo, stałeś się bliskim naszemu sercu, Twoja jubileuszowa uroczystość jest naszą rodzinną uroczystością, składamy Ci nasze życzenia, żyj nam najdłuższe lata, rządz nami i prowadź nas, i racz przyjąć dar jubileuszowy od duchowieństwa świeckiego i zakonnego oraz zgromadzeń męskich i żeńskich Archidiecezji”.

Jego Eminencja ks. kardynał Jubilat, wzruszony bardzo, dziękował ks. arcybiskupowi Gallowi i zgromadzonemu duchowieństwu za życzenia i współpracę, oświadczając z całą pokorą, że jeżeli dokonało się tak wiele w ciągu ćwierćwiecza jego rządów arcybiskupich, to było to głównie zrzędzeniem Opatrzności i łaski Bożej. Zachęcał w końcu ks. kardynał duchowieństwo, aby nadal, z całym poświęceniem pracowało dla chwały Bożej i pożytku naszej odrodzonej Ojczyzny⁷⁸.

13 września, we wtorek, o godz. 8, Jego Eminencja przybył do Seminarium Metropolitalnego, aby uczestniczyć w przygotowanej tam uroczystości obchodu 25-lecia objęcia przez niego rządów nad Archidiecezją, połączonej z inauguracją nowego roku szkolnego. Dla Seminarium był to dzień szczególny. Dostojnego Jubilata powitali u furty wychowawcy i profesorowie z ks. regensem na czele oraz młodzi lewicy. W kaplicy chór alumnów odśpiewał hymn powitalny *Sacerdos et Pontifex*, po czym Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą, po której w serdecznych słowach przemówił do zebranych, nawiązując do pierwszych odwiedzin arcybiskupich w murach seminaryjnych już w dniu objęcia rządów Archidiecezją. Podkreślając serdeczny stosunek łączący go z zakładem, w którym ukończył studia, a następnie pracował jako profesor prawa kanonicznego, homiletyki oraz literatury polskiej, zwrócił się do zebranych ze słowami św. Jana: „Synaczkowie, miłujcie się wzajemnie!”, jako zawierającymi w sobie całą treść nauki Chrystusowej. Po nabożeństwie, w obecności Dostojnego Jubilata, odbyła się na sali teologicznej okolicznościowa akademicka. Referat wygłosił ks. prefekt S. Ulatowski, obrazując w pierwszej części całokształt działalności Jego Eminencji, który obejmując, w myśl

78 Tamże, s. 418–421.

rzuczonego wówczas przez siebie hasła: *Operari sperare*, pracuje niestrudzenie i ojcowskim swym okiem ogarnia wszystkie dziedziny życia religijnego i społecznego, czego pomnikami są: Dom Akcji Katolickiej, Dom Rekolekcyjny w Skrzyszewach, a przede wszystkim wiele kościołów bądź wzniesionych, bądź odbudowanych. W drugiej części mówił prelegent o cnotie nadziei i jej znaczeniu w życiu chrześcijańskim oraz o roli, jaką cnota odegrała w życiu i pracy Dostojnego Jubilata. Ze szczególnym naciskiem podkreślił ks. prefekt troskliwą opiekę, jaką Arcypasterz roztoczył nad Seminarium Duchownym, czego najlepszym wyrazem jest list pasterski, wydany z okazji złotego jubileuszu kapłaństwa, a skierowany do wychowawców, profesorów i alumnów. W zakończeniu wezwał prelegent kleryków do wytrwałej pracy, aby Ojciec Archidiecezji mógł z przekonaniem powiedzieć: „Większej nad to pociechy nie mam, jeno abym słyszał, że dziatki moje chodzą w prawdzie”. Po referacie chór alumnów odśpiewał utwór Lóbmanna *Justus ut palma*, po czym, w imieniu kleryków, przemówił dziekan Seminarium, alumn M. Bączek, który składając w serdecznych słowach życzenia i dziękując Dostojnemu Jubilatowi za troskliwą, opiekę, którą młodych lewitów zawsze otaczał, zapewnił, że alumni ze swej strony dołożą wszelkich starań, by wszystkie cnoty kapłańskie w sobie wyrobić i stać się kiedyś godnymi swego Arcypasterza pomocnikami w dziele zbawienia dusz. Wreszcie ks. regens podziękował Jego Eminencji, że w uroczystym dniu swego jubileuszu, mimo tak wielu zajęć, raczył dłuższy czas spędzić w murach Seminarium i prosił Dostojnego Jubilata o arcypasterskie błogosławieństwo dla wychowawców, profesorów i kleryków. Na zakończenie przemówił ks. kardynał, podkreślając, że Kościół jest *acies ordinata* – wojskiem uporządkowanym, opartym na karności i posłuszeństwie i wezwał alumnów do pracy nad sobą, by stali się dobrymi klerykami przy swym regensie, a następnie dobrymi kapłanami przy swym biskupie, żywiącymi zawsze synowskie przywiązanie do Stolicy Apostolskiej. Arcypasterskie błogosławieństwo zakończyło tę piękną uroczystość⁷⁹.

14 września, w środę, w 25. rocznicę ingresu Jego Eminencji ks. kardynała, o godz. 9, w archikatedrze św. Jana odbyło się uroczyste, pontyfikalne nabożeństwo, celebrowane przez Najdostojniejszego Jubilata w obecności ks. nuncjusza apostolskiego arcybiskupa Filipa Cortesiego, ks. arcybiskupa S. Galla, księży biskupów: Szlagowskiego, Gawliny, Kaczmarka i Niemiry oraz Kapituł Warszawskiej i Łowickiej, a także liczne duchowieństwo. Rząd reprezentował wiceminister oświaty prof. Aleksandrowicz. W nawie głównej ustawiły się liczne poczty sztandarowe stowarzyszeń Akcji Katolickiej, organizacji społecznych i kulturalnych, tudzież młodzieży. Przybywającego do archikatedry Jego Eminencję Arcypasterza Jubilata powitało u drzwi świątyni duchowieństwo z ks. arcybiskupem Gallem na czele. Następnie ks. prał. A. Fajęcki odczytał z ambony list własnoręczny Ojca Świętego Piusa XI do Jego Eminencji ks. kardynała Kakowskiego z błogosławieństwem i życzeniami „z całego-serca”. W tłumaczeniu na język polski otrzymał on następujący przekład:

79 Tamże, s. 418, 421–422.

„Ukochanemu synowi naszemu Aleksandrowi, tytułu św. Augustyna, św. Kościoła Rzymskiego prezbiterowi kardynałowi Kakowskiemu Arcybiskupowi Warszawskiemu Pius PP. XI. Ukochany synu nasz pozdrowienie i błogosławieństwo apostołskie.

Przed dwoma laty, kiedyś szczęśliwie obchodził pięćdziesięciolecie swego kapłaństwa, z największą radością daliśmy wyraz ojcowskich Naszych uczuć i życzeń. Obecnie zaś ukończony dwudziesty piąty rok wyniesienia Twego do godności biskupiej, daje nam znów sposobność okazania Ci Naszej życzliwości i połączenia się w radości z Tobą i z Twymi najbliższymi z racji tej dostojnej uroczystości. Wiadome są Nam dobrze Twoje starania i wysiłki, które w rządach Swych pasterskich wykazałeś w tym długim okresie czasu, dokładnie poznaliśmy Twą szczególną troskliwość wśród wielu dzieł zbawiennych, także o Akcję Katolicką, o opiekę nad nią i o jej rozwój. Dlatego też, gdy z racji Twego pasterskiego urzędu, tak długo i tak gorliwie wypełnianego, z serca Ci życzenia składamy, z całą radością niniejszym pismem Naszym w tym uroczystym obchodzie udział bierzemy. Czynimy to tym chętniej, że miłą zawsze i wdzięczną pamięcią wspominamy ten radosny dzień, w którym z pełności Twego kapłaństwa My sami, przebywając w Twej archidiecezji z łaski Bożej godność biskupią otrzymaliśmy. A zatem Szczodrobliwego Dawcę wszelkich dóbr z usilną prośbą błagamy, aby Ciebie najwyższymi darami i pociechami pokrzepionego na pożytek Kościoła jak najdłużej zachować i strzec raczył. Żeby zaś uroczystości te stały się bardziej zbawienne dla Twojej owczarni, dajemy Ci władzę w oznaczonym przez siebie dniu po Mszy św. pontyfikalnej udzielenia obecnym na niej wiernym w Naszym imieniu i powagą Naszą błogosławieństwa i odpustu zupełnego, który mogą uzyskać na warunkach przez Kościół przepisanych. Życząc Ci w końcu wszelkiego dobra i pomyślności, jako zadatek łask niebiańskich i na znak Naszego szczególnego umiłowania, udzielamy Ci, Synu Nasz, ukochany, biskupom Twym sufraganom, a także całemu duchowieństwu i wiernym, z całą miłością w Panu – błogosławieństwa apostołskiego. Dan w Zamku Gandolfa pod Rzymem, dnia 2 maja, roku 1938, pontyfikatu Naszego siedemnastego.

PIUS PP. XI całym sercem”.

Po Ewangelii ks. biskup A. Szlagowski wygłosił z ambony piękne przemówienie, obrazujące prace pasterskie Dostojnego Jubilata w przełomowym ćwierćwieczu w życiu narodu polskiego i Kościoła katolickiego w Polsce. Złotousty mówca podniósł, iż ks. kardynał Kakowski jest nie tylko pierwszym purpuratem na stolicy arcybiskupów warszawskich, ale też pierwszym, który obchodzi tu 25-lecie swego ingresu. Jest on Pasterzem wedle myśli Bożej i Bóg błogosławi Mu w Jego poczynaniach, a rozwój życia katolickiego w Archidiecezji Warszawskiej jest świadectwem, iż niez mordowane wysiłki naszego umiłowanego Jubilata przynoszą jak najlepsze owoce. Mowy tej, gdzie każdą frazę wypełnia treść niepospolita, nie da się sensownie streścić i dlatego trzeba ją tutaj przytoczyć w całości:

„Dam wam Pasterza według serca mego i będzie was pasł umiejętnością i nauką» (Jer. 3, 15).

«Wzbudzę sobie kapłana wiernego, który według serca mego i według duszy mojej czynić będzie i będzie chodził przed Chrystusem moim po wszystkie dni»

(I Król. 2, 35) mówi Bóg u Proroka.

Eminencjo, Pasterzu nasz według serca Bożego, Książęciu Kościoła według duszy Bożej! Spójrzij dziś na tę świątynię uroczystego święta Twego. Albowiem oczy Twoje oglądają tu dziś uroczystość niezwykłą, jakiej dotąd podczas Twych rządów pasterskich nie było. Dał Ci Bóg, że święcisz ćwierćwiecze arcybiskupstwa Swego, długi to zaiste okres, pełen dziejowych wydarzeń. Staje nam przed oczyma w tej chwili wielkiej pamięci Papież Pius IX, długo zasiadał on na stolicy Piotrowej i doświadczał wstrząsających przewrotów. Zda się, że święty ten Papież zesłał niejako na kolebkę Twoją: błogosławieństwo swych długowiecznych rządów w Kościele i promień jego lat Piotrowych ozdobił Twą głowę dziecięcą, gdyś się narodził za jego pontyfikatu, a matka Twoja, dostojna i wielce pobożna niewiasta, gorliwą była czciicielką tego znakomitego Papieża, Ojca uciemnionej Polski. Ofiarował on nam swego czasu pamiątkową historyczną świecę i polecił, abyśmy ją zapalili w wolnej, niepodległej Ojczyźnie. I Ty, Eminencjo, długowieczny Arcypasterzu nasz, świecę długowiecznego Papieża, jako cenną pamiątkę kościelną i narodową z Rzymu przywiozłeś i w zmartwychwstającej stolicy – zmartwychwstająca Polska ją powitała. Ty zaś, Eminencjo, tu w tej świątyni ją zapaliłeś i na stale złożyłeś. Chlubimy się i radujemy, że Ty pierwszy z arcybiskupów warszawskich piastujesz rzymską purpurę Księcia Kościoła. Ty sakrą biskupią namaściłeś przyszłego Papieża, Tyś był wyborcą jego na konklawe watykańskim, Ty obok duchownych sprawowałeś i świeckie zwierzchnicze rządy. Tego nikt z arcybiskupów warszawskich nie dokazał, jedno Ty Pasterzu według serca Bożego, Kapłanie wielki i wierny według duszy Bożej. Na ćwierćwiecze Twych rządów pasterskich złożyły się lata przełomowe w dziejach narodu naszego i państwa. Stoisz na rozstajach wydarzeń: niewola, wojna, wolność, a najdłuższą w Twoich rządach to wolność. Z niewoli poprzez wojnę do wolności lud doprowadziłeś i w wolności od lat dwudziestu rządysz i należysz do tych pasterzy, którzy wprawdzie zaczęli w niewoli, ale już w odrodzonej Ojczyźnie sprawują swe rządy. A to masz wyjątkowego, żeś był tej wolności zwiastunem, jednym z tych, którzy kładli podwaliny państwowości naszej. I powiem z Mędrce Pańskim, że Mądrość Boża zachowała wtedy Ciebie od licznych nieprzyjaciół, którzy czyhali na Ciebie i obroniła Cię od zwodzicieli, którzy Cię zewsząd otaczali i mężne bojowanie wystawiła Tobie, abyś zwyciężył i poznał, że nade wszystko mocniejsza jest mądrość (Mądr. 10, 10). Wzywałeś Najwyższego, gdy Cię zewsząd nieprzyjaciele uciśkali, a wielki i święty Bóg wysłuchał Ciebie (Ekli. 46, 6). Widział Bóg utrapienie ludu polskiego i słyszał krzyk jego dla surowości tych, którzy byli wtedy przełożeni (Wyjś. 3, 7). A do Ciebie mówił Bóg jako do Mojżesza: Ja będę z tobą (Wyjś. 3, 12). I dał nam Bóg zwycięstwo. Zwyciężyła wiara nasza, odwieczna wiara rzymskokatolicka.

Ta święta wiara nasza przed wiekami stworzyła narodowość i państwowość naszą, dawała moc podczas niewoli, daje siłę duchową w wolności. Któż bowiem świat zwycięża? Ten, kto wierzy, świat należy do wierzących. Ostateczne w końcu zwycięstwo odzierżą ci, którzy wierzą, iż Jezus jest Synem Bożym. On powiedział: Ufajcie, Jam zwyciężył świat (Jan 16, 33). A kto wierzy w Syna Bożego, ma świadectwo Boże w sobie (I Jan 5, 10). Ta wiara zwycięska w zwycięskiej Polsce rozplomienię się musiała przede wszystkim w Warszawie, pod Warszawą bowiem rozegrały się losy Polski i Europy całej, Warszawa stała się znowu stolicą, znamieniem jedności i państwowości naszej. Tu zebrały się wszystkie zaborcy i dzielnice nasze, przyszły spolem z ziemi wschodniej i z ziemi zachodniej. Bóg znowu wziął nas na syny swoje i dał nam ziemię ojczystą pożądaną, dziedzictwo zacne i wojsko narodu. W tej odrodzonej stolicy na odrodzenie duchowe dał nam Bóg Ciebie, Pasterzu, według serca Bożego, abysyś pisał nas umiejętnościami i nauką. Wzbudził nam Ciebie, Kapłana wielkiego, który według duszy Bożej czyni. Chodzisz przed Chrystusem po wszystkie dni i znamiona apostołstwa wykonujesz. I znowu z Mędrcom Pańskim powiem Ci: że Cię Mądrość Boża prowadzi drogami prostymi i ukazuje Ci Królestwo Boże na ziemi naszej i w stolicy naszej, i daje Ci pouczenie świętych apostołów, których jesteś spadkobiercą, uczciła Cię w Twoich pracach pasterskich i napełniła plonem obfitym ćwierćwiekowe prace Twoje (Mądr. 10). A według św. Jana Złotoustego, Pasterz ma chwałę u Boga nie dlatego, że pasterzem jest, lecz że dobrze dzieło apostołstwa swego wykonuje. Za Twoich rządów, Eminencjo, stolica nasza pod względem duchowym przeobraziła się w stolicę godną państwa i narodu katolickiego. Stolica Władysława z Gielniowa przybrała również znamiona Andrzeja Boboli, obok wyznawcy patrona – stanął męczennik patron, obok głosiciela i karmiciela – wojownik za wiarę i zwycięzca. Przez Ciebie katolicyzm panuje w stolicy i archidiecezji całej, wybudowałeś mu królewski iście pałac w Domu Katolickim. Zasiadła w nim gdyby królowa nasza Akcja Katolicka, króluje myśl katolicka, sztuka i literatura katolicka. A jako na stolicę katolicyzmu przystało, otrzymała Warszawa wyższą teologię z wydziałem teologicznym, z Towarzystwem teologicznym, z prasą i wydawnictwami katolickimi. Nowe świątynie, nowe parafie, wzmożona liczba duchowieństwa, obudzona i pogłębiona świadomość religijna, rozpalona pobożność, oto plon Twej długoletniej i apostołskiej pracy. Stałeś się wielkim budowniczym w stolicy i archidiecezji całej. A budujesz według zaleceń św. Ambrożego: nie budować, co zbyteczne, nie pomijając, co konieczne, oto czego się trzymasz. W budowaniu swoim, jak św. Augustyn mówi: usuwasz siebie od siebie, bo pamiętasz, że kto siebie buduje miasto sprawy Bożej, ten sobie szkodę buduje. Budujesz na opoce, niepożytej opoce Piotrowej wypróbowanej, niezastąpionej, całą istotą jesteś z nią związany, płomienna purpura rzymska Ciebie z nią zespala. Przy Tobie i z Tobą budują na opoce kapłani i wierni, słuchają i spełniają. Budujesz i nie wątpisz, nosisz bowiem od początku owo zawołanie pasterskie: operari sperare – działać i ufać, ufać i nie wątpić, ufać i nie trwożyć się, bo gdy zachwieje się kolumna męstwa, całe budowanie upada, mówi Ojciec Kościoła. Budujesz, a nie ustajesz, bo pamiętasz, co Augustyn rzekł: zacząłeś,

kończ; nie zacząłeś, rozpoczynaj. Budujesz świątynie z cegły, ale i w duszach Swego duchowieństwa i ludu budujesz sprawę Bożą. Jan Kasjan był powiedział: iż zasłużony ten, kto wznosi budowlę, ale zasłużeńszy, kto buduje dusze słowem, czynem, przykładem, obliczem, ruchem, spojrzeniem, postawą. Pasterz jest ku ozdobie ludu i zbudowaniu świętości, pisze Jan Złotousty, pasie umiejętnością swego doświadczenia życiowego i nauką z ksiąg czerpaną, napomina, czuwa, wstawia się do Boga. Eminencjo! Uznoileś się w ciągu długich lat pasterstwa swego, wszędzie znać myśl Twoją i ślad ręki Twojej na każdej robocie duchowej spostrzegamy. Bez Ciebie bowiem nic się nie dzieje, co się dzieje Bożego w archidiecezji, o wszystkim chcesz wiedzieć, każdej dobrej sprawie orędujesz, wszędzie jesteś tam, gdzie twój wysoki urząd wymaga Twej obecności. I tego roku, nie bacząc na trudy dalekiej podróży, uczestniczyłeś w Rzymie na kanonizacji św. Andrzeja Boboli, a w stolicy uroczystym nabożeństwem na Placu Zamkowym uczciłeś Męczeństwo naszego Patrona. Wreszcie na wszechświatowym Kongresie Eucharystycznym w Budapeszcie świat katolicki witał Ciebie, Pasterzu niezmordowany, i podziwiał zasób Twych sił, niezmożoną, niewyczerpaną żywotność Twoją.

[...] Eminencjo! Przed dwoma laty podczas Twego półwiekowego jubileuszu kapłańskiego modliliśmy się wraz z Tobą w tej świątyni, dziś na ćwierćwiecze Twego arcybiskupstwa znowu się zgromadziliśmy około Ciebie i modlimy się wraz z Tobą. Wielu z kapłanów Mszę św. na intencję Twoją odprawiło, wielu z wiernych Komunię świętą przyjęło. I Ty teraz z ofiarą dziękczynną do ołtarza przystąpiłeś, a gdy ją sprawujesz, niech Ci ona stanie się zadatkiem długich lat i wzmózonej działalności w służbie Kościoła Chrystusowego. Niech Ci ten chleb żywota będzie, jako owa Komunia święta świętemu Stanisławowi z nieba przyniesiona, która go pokrzepiła na duchu i ciele. Niech Ci będzie, jak ów chleb, który Dzieciątko Jezus podawało młodocianemu Gerardowi, aby się zaprawiał w służbie Bożej. Niech Ci Chrystus, jako Janowi umiłowanemu, da dosłuchiwać się tętna Swego Przenajświętszego Serca, abyś zgłębiał tajemnice opatrznych rządów Chrystusa w Kościele. Daj Ci Bóg, Arcypasterzu umiłowany, długie i błogosławione lata pasterzowania w powszechnym pokoju Kościoła i Ojczyzny. Bądź nam w najdłuższe lata światłością ducha naszego, a sam umacniaj się w żywotnych siłach swego umysłu i serca, pomnażaj się w mądrości i łasce u Boga i u ludzi. Chryste, Pasterzu pasterzy, błogosław Pasterzowi naszemu. Amen!"

Po Mszy Świętej Jego Eminencja – zgodnie z udzielonymi mu papieskimi prerogatywami – udzielił obecnym błogosławieństwa apostolskiego, po czym odśpiewano *Te Deum laudamus*. Odjeżdżającego z katedry Dostojnego Jubilata zgromadzeni wierni żegnali okrzykiem: „Niech żyje!”, pragnąc zadokumentować przywiązanie swe dla Arcypasterza, który troskliwie czuwa nad swoją owczarnią i zasłużył sobie na jej wdzięczność i miłość serdeczną. Po południu Arcypasterz wyjechał do Skrzyszew⁸⁰.

80 Tamże, s. 418, 422–423, 446–449.

19 września, w poniedziałek, Jego Eminencja powrócił ze Skrzyszew⁸¹.

20 września, we wtorek, Jego Eminencja przyjął p. Duranona, konsula urugwajskiego⁸².

21 września, w środę, Jego Eminencja przyjął H. Dunin-Borkowskiego, dyrektora Departamentu Wyznań⁸³.

23 września, w piątek, o godz. 16, Jego Eminencja odjechał do Częstochowy na zlot Katolickiej Młodzieży Męskiej i konferencję Episkopatu⁸⁴.

27 września, we wtorek, o godz. 20, Jego Eminencja powrócił z Częstochowy do Warszawy⁸⁵.

29 września, w czwartek, Jego Eminencja odprawił Mszę Świętą w kaplicy sióstr magdalenek przy ul. Żytniej⁸⁶.

30 września, w piątek, Jego Eminencja przyjął delegację Zarządu Polskiego Czerwonego Krzyża z p. gen. A. Osińskim, prezesem Zarządu Głównego na czele⁸⁷.

3 października, w poniedziałek, Jego Eminencja odbył sesję w sprawie fundacji styndialnej właścicieli Listów Zastawnych Towarzystwa Kredytowego Ziemskiego⁸⁸.

2 listopada, w środę, o godz. 15.30, Jego Eminencja przyjął H. Vukcevicę – nowo mianowanego posła jugosłowiańskiego w Warszawie⁸⁹.

22 listopada, we wtorek, o godz. 15, Jego Eminencja przyjął. H. Ramzy Beya – przedstawiciela Egiptu⁹⁰.

28 listopada, w poniedziałek, o godz. 11, Jego Eminencja przyjął p. B. Kivikoskiego, nowo mianowanego posła Finlandii w Warszawie⁹¹.

30 listopada, w środę, o godz. 13, Jego Eminencja przyjął marszałka Senatu Bogusława Miedzińskiego⁹².

1 grudnia, w czwartek, o godz. 12 w południe, Jego Eminencja przyjął marszałka Sejmu prof. Wacława Makowskiego. Tego samego dnia Jego Eminencja rewizytował marszałka Sejmu⁹³.

2 grudnia, w piątek, Jego Eminencja rewizytował arszałka Senatu B. Miedzińskiego. Tego samego dnia, w godzinach popołudniowych, Jego Eminencja przyjął 6 księży, którzy zostali wybrani na posłów do Sejmu⁹⁴.

81 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1938, s. 456.

82 Tamże.

83 Tamże.

84 Tamże.

85 Tamże.

86 Tamże.

87 Tamże.

88 Tamże.

89 *Kronika. Czynności Jego Eminencji Arcypasterza*, WAW 1938, s. 542.

90 Tamże.

91 Tamże.

92 Tamże.

93 Tamże.

94 Tamże.

12 grudnia, w poniedziałek, Jego Eminencja przewodniczył na sesji Komisji Prawnej Episkopatu. Tego samego dnia, o godz. 17, Jego Eminencja przyjął H. Dunin-Borkowskiego, dyrektora Departamentu Wyznań w Ministerstwie Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego⁹⁵.

30 grudnia, w piątek, o godz. 21.15, w warszawskim pałacu arcybiskupim, zasnął w Panu, opatrzony świętymi sakramentami, śp. kardynał Aleksander Kakowski. Przy łożu umierającego była obecna Kapituła Metropolitalna, niektórzy członkowie Kapituły Łowickiej oraz najbliższe otoczenie zmarłego kardynała⁹⁶.

⁹⁵ Tamże.

⁹⁶ Zob. WAW 1939, s. 8–72.

A N E K S

PAMIĘCI ZGASŁEGO ARCYPASTERZA

[Artykuł redakcyjny „Wiadomości Archidiecezjalnych Warszawskich”
– „Wiadomości Archidiecezjalne Warszawskie”, r. 29, 1939 nr 1, s. 8–12]

Rozkołysały się dzwony na świątynnych wieżycach stołecznego grodu naszego kraju w dniu 30 grudnia roku Pańskiego 1938. Jęklwym swym gwarem obwieściły one na kraj cały smutną wieść: Arcypasterz Metropolii warszawskiej ks. kardynał Aleksander Kakowski osierocił swoich diecezjan i na zew Najwyższego posłuszny odszedł w wiekuistość przed Boży tron. W ciągu ćwierćwiekowego swego pontyfikatu, za każdą swoją ad limina apostolorum bytnością, składał On sprawozdanie o wyniku swoich rządów w diecezji Zastępcy Chrystusowemu. Aż nadszedł czas, by stanął przed oblicznością samego Pana. „Umarł w starości zacnej i w podeszłym wieku, i syt życia...” (Rodz. 25,8).

* * *

Odchodził, jak przystało na dobrego pasterza: z myślą o swoich. Zasilony na tę przeprawę w zaświaty łaską Sakramentów Świątych, przejęty pragnieniem „cupio dissolvi et esse cum Christo”, nie wygasał w wiernej swojej miłości ku świętemu Kościołowi katolickiemu z jego widzialną głową i ku ojczyźnie milej. O nich to przecież przemawiał kostniejącymi już usty do przedstawiciela w naszym kraju Stolicy Apostolskiej, wspomagającemu go na wędrowną w zaświaty błogosławieństwem Ojca chrześcijaństwa. Obfite łzy rosily lica słuchających tego rzewnego i ostatniego wyznania, stanowiącego uwieńczenie Jego poczynań i wysiłków. Obywatel, wychowawca, kapłan, biskup, kardynał wypowiadał się w obliczu stojącej przy jego łożu śmierci z najistotniejszych pobudek i najtajniejszych intencji długoletniej swojej działalności pasterskiej i patriotycznej.

Oby jak najrychlej dotarł do uszu Twoich, Arcypasterzu, miłosierny wyrok Sędziego wiekom: „Euge. serve bone et fidelis!”...

* * *

Przez dni żaloby nieprzeliczonym szeregiem ciągnęła do trumny ze zwłokami swego pasterza wierna ludność stolicy. Długie godziny na dokuczliwej nie pogodzie wyczekiwali starzy i ucząca się młodzież i dzieci, biedota w wyszarzanym odzieniu i ludzie dostatnio ubrani. Zanim każdy z nich na snem wiecznym śpiącego w skromnej trumnie Kardynała ostatnie mógł rzucić spojrzenie i ostatnie dziecięce przesłać mu życzenie: Wieczny odpoczynek daj, Panie, Ojcu naszemu...

Nie brakło również dostojników państwowych i duchownych z ks. Nuncjuszem na czele. Licznie podążali kapłani i różnobarwna brać zakonna. A wszyscy odchodzili w powadze i w skupionym pogłębieniu, jako że unaocznili sobie „w domu żaloby... jaki jest kres wszystkich ludzi. I tu każdy żyjący ujrzał, co go nieuchronnie oczekuje” (Eklez. 7, 3).

* * *

Gdy przed ćwierćwieczem ks. rektor Akademii Duchownej w Petersburgu obejmował stolicę Woroniczów i Chościaków-Popielów, pytali się ludzie, którym dobro Kościoła i kraju na sercu leżało, z czym przybywa on do nas? Będzie on wichrem, co rozpali tlejące w popiele przygnębienia i ucisku iskry nadziei i zapału w wielki płomień walki?! Czy stanie się on promieniem słonecznym, co ziarna ładu i pracowitości, ukryte w roli serc ludu mazowieckiego, rozbudzi i na powierzchnię życia wyprowadzi?!

A on z odpowiedzią nie zwłóczył. Nauczaniem pasterskim, postępowaniem oraz całą działalnością w sterowaniu archidiecezją upewniał w ślad za Samuelem: „Spokojne jest przyjsie moje. Przyszedłem ofiarować Panu, uświęćcie się, a pójdźcie ze mną” (I Król. 16, 4).

Bo ta właśnie spokojna, równa, a z całą wytrwałością i wyężeniem do odwiecznej tradycji Kościoła i narodu nawiązana praca, była Jego ofiarą składaną Panu od zarania przyjętego kapłaństwa i aż poprzez półwiekową służbą w Kościele Bożym. Prostota i bezpośredniość w obcowaniu, zachowawczość, daleka jednak od zacofania i ciasnoty, surowość przystępnością i serdecznością owiana, umysł trzeźwy, ale nie pozbawiony polotu, wiara głęboka i szczerą, niezmacona niepokojem, tchnąca żywym, dziecięcym odczuciem, cechowały postępowanie tego Sługi Bożego i znamionowały wszystkie poczynania tego zasłużonego Obywatela kraju i nieodrodnego syna ziemi ojczystej.

* * *

W rozległej i licznej diecezji metropolitalnej całe pokolenie schodziło przy nim z pola i szło do grobu, inne dojrzewało, a najmłodsze wzrastało. Ten zaś Pracownik Pański nie ustawał w trudzie, nie odejmował ręki od pługa duchowej swej orki, z wyężeniem wpatrzony w tajemną przyszłość.

Gdy na dobre rozpętała się w naszym kraju burza wypadków wielkiej wojny, wtedy Arcypasterz tym usilniej przypominał, że im tragiczniejsze i boleśniejsze wydarzenia wstrząsają posadami naszego bytowania religijnego i narodowego, tym żywszej i gorętszej wymagają one od nas wiary w Opatrzność, że na tym większą rozwagę ducha i czynną miłość Ojczyzny zdobywać się winniśmy. I z naciskiem przypominał, że dalsza nasza i jaśniejsza przyszłość od utrwalania z ludem pracującym łączności zależy i od ofiarnej, organicznej pracy w Akcji Katolickiej zespolonej.

A po uzyskaniu niepodległości z roku na rok, jak ten lud rolniczy, z którego zgasły Arcypasterz się wywodził, krajał pługiem ojczyste zagony, tak i On rozważnym słowem pasterskiego upomnienia rozorywał i użyźniał glebę serc swoich diecezjan. A posiew swoich wskazań i zabiegów ugruntowywał działalnością charytatywną oraz nauczaniem głoszonym z ambon przez kaznodziejów, w szkołach przez katechetów i przez profesorów z katedr Seminarium Duchownego, wydziału Teologicznego, Instytutu Wyższej Kultury Religijnej i niezrealizowanego jeszcze

w przeddzień zgonu obmyślanego Uniwersytetu Ludowego. A jako rolnikowi przy pracy przyświeca jasne słońce, przyśpiewuje pasterstwo, szumią w wichrze przydrożne wierzby i topole, tak Arcypasterz, rozniecał w pomierzonych sobie duszach światło łaski Bożej z mocy administrowanych sakramentom świętych, rozbudzał głos czystego sumienia i do pienia hymnów wzniosłości nakłaniał, a rozwichrzonych powiewem jedności ogarniał.

Każdy też rok zbożnych zabiegom pomnażał w diecezjach znajomość prawd Bożych, zacieśniał węzły między pasterzem i trzodą oraz pogłębiał zaufanie i szacunek i miłość dla Niego.

* * *

Zasłużony Obywatelu ojczyzny naszej! Potem uznojonny Pracowniku Pański! Czcigodny Kardynale Kościoła Rzymskiego! Rządco i Ojczyce metropolitalnej Archidiecezji Warszawskiej!

Za Twoją półwiekową zbożną pracą kapłańską i obywatelską – za przykładną gorącą wiarę w Boga – za znoyny trud dla Kościoła i ojczyzny – za wielkie serce dla współbraci i dla wiernych – za pamięć o maluczkich miejscem ostatniego swego spoczynku przypieczętowaną – za to, żeś pracował, gdy inni już ręce od znużenia opuszczali – za to, żeś podnosił, co upadło, a co było zrujnowane, odbudowywałeś – niech Chrystus, ten Pasterz dobry, da Ci odpoczynek w przybytkach swoich niebiańskich!

Pie Jesu Domine, dona ei, Archipraesuli et Patri nostro Alexandro, requiem... sempiternam.

Mowa żałobna Jego Ekscelencji ks. biskupa dra Antoniego Szlagowskiego podczas uroczystości pogrzebowych śp. ks. kardynała Aleksandra Kakowskiego

„Jam jest Pasterz dobry: I znam moje owce i one mnie znają”.

(Jan 10, 14)

Pasterzu nasz! Książęciu według serca Bożego i według duszy Bożej, spojrzij dziś na tę świątynię w dniu pamiętnej uroczystości twojej... Tymi słowami w tej świątyni z tego miejsca przemawiałem niedawno, kilka zaledwie miesięcy temu, podczas jubileuszu czterćwiekowych rządów arcypasterskich śp. Kardynała Metropolity naszego. Serca nam rosły, dusze radością się napawały, gdyśmy widzieli, jak umiłowany nasz Arcypasterz w pełni sił żywotnych zasiadał na stolicy swojej. A dziś? Głos się łamie, myśl się gubi, słowa nie dopisują...

Spojrzij dziś, Pasterzu nasz, na tę świątynię żałobnego święta twojego, spojrzij ze swej stolicy grobowej, na której spoczywasz w majestacie śmierci, spowity

w całuny żaloby: cała świątynia kirem okryta, my wszyscy we łzach żalu i smutku. Ty mówisz do nas w milczeniu śmierci, a ma głos donośny to jej milczenie, wstrząsa ono do głębi całym jestestwem naszym. Przemawiasz do nas bez słów, bez dźwięku opowiadasz w niezrozumiałym dla nas języku niepojętą mądrość wieczności, wieczności, do której dąży każdy człowiek, a której nie pojmie na ziemi żaden człowiek.

* * *

„Jam jest pasterz dobry, znam moje owce i one mnie znają”. Takich miewa zwykle lud pasterzy, na jakich zasługuje i nagrodą dlań często bywa pasterz według serca Bożego.

I myśmy snąc znaleźli łaskę u Boga, gdy dał nam takiego Pasterza i na tak długie lata i na takie przełomowe lata, że zapisał się w sercach naszych i w księdze dziejów Kościoła, narodu i państwa. W mrokach niewoli wschodził ćwierćwiekowy dzień jego pasterzowania. Znękanemu społeczeństwu przyniósł pokój, zgodę, miłość. I mówił mu: „Przychodzę do was z miłością na ustach, z miłością w sercu. Przychodzę przysłany od Tego, który prawo miłości głosił jako pierwsze i najważniejsze przykazanie Swoje”.

Miłością opromienił całą swą pracę pasterską. A zakreślił ją sobie na szeroką niezmiernie miarę w pierwszym orędziu, które z tego miejsca wygłosił. Co zaś jest podziwienia godne, że cele tej pracy, środki, sposoby i główne wytyczne zapowiadały dzisiejszą Akcję Katolicką, bo ją nawet wtedy już po imieniu nazwał, gdy powiedział: że Akcja Katolicka i demokracja chrześcijańska dobrze kierowane i prawidłowo rozwijane zapewnią klasie robotniczej i w ogóle ludowi robotniczemu szczęście doczesne, prowadząc go do szczęścia wiecznego.

* * *

A już na wstępie swych rządów, gdy po raz pierwszy z tego miejsca przemawiał jako nasz Arcypasterz, gdy kreślił obraz swej przyszłej działalności, to w dziwnym jasnowidzeniu dostosował ją do tych warunków wyjątkowych, których wtedy przewidzieć nie mógł, a w których miał się znaleźć w ciągu całego pasterzowania swego.

Przeto jak niegdyś Jeremiasz prorok, tak i on na wstępie swego posłannictwa usłyszał głos Boży, mówiący w głębi duszy jego: „Nie bój się oblicza ich, albowiem ja uczyniłem cię miastem obronnym i słupem żelaznym” (Jer. I.) Przeto z otuchą przystępował do dzieła Bożego, bo „jeśli Bóg z nami, któż przeciwko nam” (Rzym, 8, 31). Ufam w Bogu, wołał wtedy, że w walce za wiarę Chrystusa i Jego święte przykazania On sam wytrąci oręż z ręki swych wrogów, a słabe siły moje wesprze i pozwoli wytrwać aż do końca, bym odchodząc z tej ziemi mógł powiedzieć: Potykaniem dobrym potykałem się, zawodu dokonałem, wiarę zachowałem.

* * *

Hasło Leona XIII do kapłanów zwrócone: wyjdźcie z zakrystii, idźcie w gwar życia społecznego i narodowego, przyswoił sobie Zmarły Arcypasterz i wyraził słowami Ewangelii: „Idźcie na rozstaje dróg poza Kościół szukać biesiadników na gody Pańskie” (Mat. 22, 9). Ale wielki Papież Akcji Katolickiej Pius XI nic tylko wysłał kapłanów, aby sprowadzali do kościoła, ale mają oni wiernych zaprawiać, by sami stawali się apostołami wiernych, by po parafiach było tylu pasterzy, ilu się zapisało do Akcji Katolickiej i wraz z proboszczami pracowało. To podjął z zapalem ś.p. Zmarły nasz Arcypasterz. Wzmoczona praca po parafiach opanowała wszystkie ich dzielnice oraz ośrodki wychowawcze oświatowe, zebrała i opieką otoczyła: ubogich, chorych, opuszczonych. Nadto w myśl rozporządzenia Ojca św. założył w stolicy Instytut Wyższej Kultury Religijnej, gdzie przyszli pracownicy przygotowują się do swego wzniosłego posłannictwa, aby szli na rozstaje dróg szukać biesiadników na gody Pańskie.

W czasie wojny w stolicy zamieszkał ten, którego już współcześni nazywają Papieżem Akcji Katolickiej. Zmarły nasz Arcypasterz stał się wtedy umiejętnym uczniem pod okiem przyszłego Papieża. Miał on bowiem szczęście długie z nim spędzać godziny w czasach pełnych grozy i od niego czerpał zrozumienie i zgłębienie tej wielkiej Akcji, która ma odnowić oblicze ziemi. Obok więc Papieża Akcji Katolickiej stanął Arcybiskup Akcji Katolickiej. Stąd jego zapal w przemówieniach, że prawie zawsze o tej umiłowanej przez siebie sprawie się rozwodził i kapłanów swoich oceniał według ich gorliwości w szerzeniu jej po parafiach. Sam dla niej wystawił wspaniały przybytek w stolicy, a za jego przykładem proboszczowie budowali domy katolickie. Orędzia zaś jego w tej sprawie nacechowane były głębokim zrozumieniem i doświadczeniem, że i za granicą ceniono je i na nie się powoływano. I nie przypadkiem się to stało, że ostatnie orędzie, które Zmarły Arcypasterz wystosował, było skierowane do ukochanej przez niego młodzieży akademickiej. Weź młodzieży ten List przedśmiertny swego Pasterza i Ojca, zachowaj tę ostatnią jego wolę jako skarb bezcenny, strzeż go od pokolenia do pokolenia, niech wielki twój Dobroczyńca żyje u ciebie na zawsze w pamięci, w myśli, w uczuciu. A sprawdzać się będą słowa: „Znam owce moje i one mnie znają”.

Szerokie miał zamiary, z zapalem zabierał się do pracy, z usilnością i pokorą ją wykonywał. Ustawała jedna praca, nastawała druga, a często do dwu rozpoczętych przystawała trzecia i czwarta. Błogosławiony kto pracuje i dzięki składa. Praca bywała mu miłą i pożądaną, bo zamiarami jego kierowała gorliwość pasterska, a pokora towarzyszyła mu w wykonaniu. Wszystko chciał naprawić w Chrystusie – Instaurare omnia in Christo (Ef. 1,10). Hasło to przez Apostoła narodów podane, wznowił Papież Pius X. Hasło to jako znak wytyczny obrał sobie Zmarły Arcypasterz na wstępie swoich rządów. Z tym hasłem Piusowym połączył swe własne hasło: operari sperare – pracować, a nie tracić nadziei. Było to krystalizowanie owej odnowy Piusa: w odnowie nie ustawać, ale wciąż pracować: operari – w odnowie nie zrażać się trudnościami, sperare – ufać i wierzyć.

* * *

Było to hasło prawie prorocze na owe przyszłe lata, które go czekały, było one streszczeniem całego jego żywota pasterskiego. Pracował i nie oglądał się na trudy i niebezpieczeństwa, pracował, a nie ustawał. Sam pracował i księży zachęcał, przynaglał. Pracować mają w rozgwarze wojsk przechodzących, podczas bitew toczących się wkoło, mają nie opuszczać stanowiska. Nawet w nawale bolszewizmu trwali, wystawiając się na niebezpieczeństwo. Przystawiali sobie hasło swego Arcypasterza: operari sperare. A za ledwie ostygły zgliszcza po spalonych i zniszczonych świątyniach, zjawiał się Arcypasterz na pobojuwiskach i omawiał z proboszczem, jak ma budować, odbudować czy przebudować świątynię. Dzięki temu ślady zniszczenia materialnego rychło się zacierały i w ciężkich tych czasach, pomimo biedy i zniszczenia, nie licząc kościołów odnowionych, nowych wybudowano okazałą liczbę – dochodzi ona do trzystu. A marzeniem jego było przed śmiercią, aby się mógł nazywać budowniczym trzystu kościołów.

Na pięćdziesięciolecie jego kapłaństwa zebrano w jednym wydawnictwie bogaty ten plon jego zabiegów i jako uwieńczenie hasła: operari sperare.

W życiu towarzyszyła mu cierpliwość, ta mądra w działaniu, niewyczerpana w przeciwnościach, dostojna w rządach. Cnotę cierpliwości św. Grzegorz wynosi ponad cuda i znaki wszelkie, zwłaszcza gdy ją urabia wola, a nie wypływa z usposobienia tylko wrodzonego; cierpliwy siebie prawdziwie posiada i sobą stale rządzi. Zmarły nasz Arcypasterz znosił cierpliwie prześladowanie od ludzi, którzy nie rozumiejąc go napastowali. Znosił z poddaniem cierpienia, od Boga mu zsyłane, zwłaszcza w latach ostatnich dolegliwości wieku i choroby. Ale nie dawał się zmóc chorobie. Po bardzo ciężkim przejściu ledwo się podniósł, jedzie do Poznania na zjazd Księża Biskupów. Gdy po raz drugi powaliło cierpienie, ledwo się z niego otrząsnął, jedzie do Rzymu na kanonizację św. Andrzeja Boboli i święte szczątki jego wita w Warszawie, zyskując drugiego patrona dla stolicy. Potem w Budapeszcie na wszechświatowym Kongresie Eucharystycznym był przedstawicielem Episkopatu Polskiego. Po raz trzeci i czwarty nawiedziła go choroba i zmogła w końcu jego twardy i odporny organizm.

* * *

Umierał jak pasterz, jak wielki Ojciec Kościoła. „Stando oportet mori imperatorem”, mówiono. Imperator ma umierać stojąco, bo do ostatniej chwili gotów do walki z wrogiem. „Precando oportet mori episcopum”. Modląc się ma umierać biskup, do ostatniej chwili ma się wstawiać za lud wierny.

Ostatnie godziny umierającego, jego ostatnie słowa były uwieńczeniem całego jego żywota i działalności. W chwili śmierci wynurzył wszystko, co miał i żywił w głębi swej pasterskiej duszy. Było to najszczytniejsze wyznanie wiary i miłości, miłości dla Boga, dla Kościoła, dla Ojca świętego, miłości dla Ojczyzny, dla kapłanów, dla ludu wiernego. Przyjął ostatnie błogosławieństwo Ojca świętego

i udzielił nam ostatniego swego błogosławieństwa pasterskiego. I skonał. Bracia moi kapłani i ty ludu wierny, wielki to był Pasterz i my w wielkim pogrążeniu jesteśmy sieroctwie!

* * *

Chrystus przed wiekami nad grobem swego przyjaciela płacząc, powiedział swe wszechmocne słowo: „Łazarzu wstań”. I wstał, który był umarły. A my, płacząc u trumny swego umiłowanego Pasterza, chcielibyśmy dziś wołać: Pasterzu wstań! Wszakże na kilka godzin przed śmiercią mówiłeś za świętym Marcinem: „si adhunc populo meo sum necessarius non recuso laborem”, jeżeli jeszcze potrzebny jestem dla ludu mego, nie uchylam się od pracy. Znużony jesteś, ale patrz: żniwo jeszcze wielkie, a pracowników mało. Oby i tobie Chrystus powiedział: Łazarzu wstań. Aleś Ty z Piotrem porównany, gdyś doczekał lat Piotrowych na stolicy swej arcy-pasterskiej, jak więc do Piotra, tak i do ciebie dziś mówi Chrystus: zostaw innych, ty pójdz za mną po zapłatę obfitą.

* * *

Pasterzu nasz i Ojcze! Tobą się chlubić nigdy nie przestaniemy. Tyś stolicę swą metropolitalną wyniósł na wyżyny, których ona nigdy nie dosięgła za poprzedników twoich. Purpuracie Rzymski, konsekratorze. Wyborco i przyjacielu Papieża, współtwórco państwowości polskiej, poszedłeś drogą wiekuistą, duch twój wstąpił ku niebiosom, ale i zwłoki twoje utracimy. Nie chcesz spoczywać w podziemiach katedry, tam, gdzie złożono zwłoki twych poprzedników. Leży tam Feliński, wygnaniec, Popiel, który był ojcem, opiekunem i dobrodziejem. Ty chcesz spoczywać wśród najbiedniejszych, bo wiesz, że oni są w łaskach u Jezusa biednego.

Chcesz leżeć w ziemi, bo ród twój z dawna na ziemi osiadły, a tyś uroczyście zapewniał, że kochasz ziemię ojczystą. I będą ci wichry nadwiślańskie grały hymny z nieba zasłyszane, a na ziemi niejeden ubogi u twego grobu odmówi Zdrowaśkę za Księcia Kościoła, który po śmierci pobratał się z ubogimi.

Niech cię co prędzej Chrystus, Pasterz Pasterzy, wprowadzi do Królestwa swego. Wieczny odpoczynek racz mu dać Panie, a światłość wiekuista niechaj mu świeci na wieki wieków. Amen.

MOWA PREZYDENTA M. STOŁECZNEGO WARSZAWY STEFANA STARZYŃSKIEGO

Ponad 3/4 wieku żywota, niemal wyłącznie w Warszawie, ponad 50 lat służby kapłańskiej z czego 49 w Warszawie i ponad ćwierć wieku rządów Archidiecezją Warszawską – to silne, nienaruszalne, nierozzerwalne więzy, jakie Najdostojniejszego

Arcypasterza, Metropolite Warszawskiego, Prymasa Królestwa Polskiego, Jego Eminencję Księdza Kardynała Aleksandra Kakowskiego, doktora praw i św. Teologii, związały na zawsze ze Stolicą Rzeczypospolitej.

Toteż dzisiaj Warszawa okryta jest ciężką żałobą i ze szczerym wzruszeniem i żalem serdecznym bierze udział w ostatniej wędrówce Swego Najwyższego Duszpasterza z pałacu arcybiskupiego do królewskiej katedry Św. Jana, zanim zgodnie z ostatnią wolą Zmarłego, doczesne jego szczątki, nie spoczną w ziemi cmentarza na Bródnie, wśród ubogich, a wiernych i najbliższych sercu jego obywateli stolicy.

Świątobliwe, długie, choć dla Kościoła i ludu stolicy zbyt krótkie, życie Księdza Kardynała – Bogu poświęcone, jego ponad dwudziestopięcioletnia praca jako profesora i regensa seminarium oraz rektora Akademii Duchownej, wychowaniu i wykształceniu całych zastępów duchowieństwa z wielką miłością dla kształcącej się młodzieży oddana, jego ćwierćwieczne, mądre, wielkim sercem i wielką roztropnością nacechowane rządy Archidiecezją Warszawską, jego ofiarna działalność na polu naukowym, społecznym i państwowym – to tematy, które służyć będą jako drogowskaz następcom i jako przykład wiernym.

Wielkie zasługi Zmarłego dla Kościoła oceniane były za życia, gdy już przed 40 laty mianowany był regensem Seminarium Duchownego w Warszawie i blisko tyleż lat temu kanonikiem gremialnym Kapituły Metropolitalnej Warszawskiej, gdy w 1913 roku papież Pius X mianował go Arcybiskupem Metropolity Warszawskim i gdy w roku 1919 mianowany został kardynałem prezbiterem tytułu św. Augustyna.

Wielki też zaszczyt przypadł w udziale Zmarłemu Kardynałowi, gdyż on miał szczęście udzielić w 1918 roku sakry biskupiej ówczesnemu nuncjuszowi apostolskiemu w Polsce Achillesowi Rattiemu, dzisiejszemu Ojcu świętemu Papieżowi Piusowi XI.

Wielkie zasługi Księdza Kardynała dla państwa, szczególnie w okresie zasiadania w Radzie Regencyjnej i po przekazaniu tej władzy w ręce Wodza Narodu Józefa Piłsudskiego, spowodowały przyznanie mu najwyższych polskich odznaczeń: wielkich wstęg orderu „Polonia Restituta” i orderu Orła Białego. Zmarły Dostojnik Kościoła był przy tym Kanclerzem najwyższego polskiego orderu: Orła Białego.

Gdy mam bolesny zaszczyt, przed stołecznym Ratuszem, w imieniu okrytej żałobą ludności Stolicy złożyć ostatni hołd Najdostojniejszemu Arcypasterzowi – niech mi wolno będzie szczególnie podkreślić te fakty z działalności Zmarłego, które wiążą się z życiem naszego miasta.

Wśród 70 nowych parafii i wśród 200 nowych kościołów i kaplic wzniesionych za rządów kardynała Kakowskiego w Archidiecezji Warszawskiej, jakże liczne nowe parafie i nowe kościoły powstały i znajdują się obecnie w budowie w stolicy. Ks. kardynał Kakowski bacznie śledził rozwój miasta i za najważniejsze swe zadanie uważał wznoszenie świątyń w dzielnicach, zamieszkałych przez ludność niezamąską na krańcach Warszawy. Za rządów Ks. kardynała powstały więc wspaniałe

świątynie: jak Bazylika Najświętszego Serca Jezusowego przy ul. Kawęczyńskiej, jak kościół Matki Boskiej Zwycięskiej przy ul. Grochowskiej, na dawnym cmentarzu, gdzie leży wielu obrońców Ojczyzny, jak kościół Zmartwychwstańców przy ul. Chełmskiej, kościół Matki Boskiej Częstochowskiej przy ul. Łazienkowskiej, kościół św. Teresy przy ul. Tamka, kościół św. Klemensa Dworzaka oo. redemptorystów przy ul. Karolkowej i tyle innych.

Ks. kardynał Kakowski przywiązywał wielką wagę do tego, aby budowane świątynie były estetyczne i w miarę możliwości okazałe i monumentalne – pragnął zawsze, aby budowane świątynie przyczyniały się do upiększenia Warszawy i wielokrotnie oświadczał to przy zatwierdzaniu projektów budowy, przestrzegając przy tym zawsze, aby projekty te były uzgodnione z władzami miejskimi, z którymi chciał zawsze działać w ścisłym porozumieniu. W 1931 roku sam nawet wygłosił referat pt. *Czego chce Episkopat od architektów, budujących kościoły*, dając wyraz swoim w tej sprawie poglądom.

Wielkim, wiekopomnym dziełem ks. kardynała w dziedzinie budownictwa w Warszawie jest wzniesiony przed dwoma laty monumentalny, wspinały gmach Domu Katolickiego im. Piusa XI, będący siedzibą archidiecezjalnej Akcji Katolickiej i wielu organizacji społecznych i charytatywnych, a zawierający największą salę w Warszawie.

Szczególną troską Zmarły Kardynał otaczał zamierzoną budowę świątyni Opatrzności, poświęcając tej sprawie wiele czasu, wysiłków i konferencji, dążąc, by ta świątynia była naprawdę wyrazem wdzięczności Bogu za opiekę i wyzwolenie Państwa z niewoli. Jak najserdeczniej interesował się stale budową dzielnicy i pomnika ku czci marszałka Józefa Piłsudskiego, będąc Członkiem Honorowego Prezydium Naczelnego Komitetu Uczczenia Pamięci Wielkiego Marszałka.

Serdeczną troskę, z jaką odnosił się Zmarły Kardynał do spraw rozwoju stolicy, miałem możność poznać dokładnie, stykając się z Jego Eminencją bardzo często i doznając we wszystkich sprawach, w jakich kiedykolwiek się doń zwracałem zawsze – najtroskliwszego zrozumienia i wydatnej, przyjaznej pomocy. Dzięki temu uregulowane zostały, zgodnie z interesem Kościoła i miasta, liczne wspólne sprawy terenowe, nawet bardzo zadawnione. Na parę tygodni przed zgonem, gdy miałem zaszczyt po raz ostatni być u Jego Eminencji, wówczas – z zawsze jednakową troskliwością, przyjaźnią i serdecznością – interesował się aktualnymi sprawami stolicy, udzielając mi jak zawsze najwydatniejszej pomocy i najserdeczniejszej opieki.

Wielka, serdeczna i troskliwa opieka nad ludem Warszawy nie ograniczała się do spraw Kościoła i potrzeb duchowych, lecz sięgała dalej, w głąb życia codziennego ludności. Olbrzymia sieć organizacji katolickich, społecznych i charytatywnych z Akcją Katolicką na czele, obok zadań natury moralnej i duchowej – spełnia olbrzymie zadania wydatnej pomocy społecznej.

Ludność stolicy zawsze odczuwała głęboko olbrzymią pracę swego Najdostojniejszego Arcypasterza i dlatego też, składając przez usta moje ostatni

hołd pośmiertny Ks. Kardynałowi Kakowskiemu, okryta ciężką żałobą odczuwa głęboki smutek i żal, że oto na zawsze już nas opuścił.

MOWA ŻAŁOBNA KS. PRAŁ. MARCELEGO NOWAKOWSKIEGO

„Bóg nadziei niech was napełni wszelaką radością i pokojem w wierzeniu” (Rz. 15,13).

Żałobna wieść rozeszła się po stolicy, objęła Archidiecezję Warszawską, a potem Polskę całą, wreszcie wydobyła się na świat: umarł Ks. Aleksander Kakowski, Arcybiskup Warszawski i Kardynał. Zeszedł ze świata dostojnik Kościoła katolickiego, jeden z pierwszych obywateli Prześwietnej Rzeczypospolitej, długoletni wychowawca młodzieży duchownej. Umarł gorący, pełen instynktu polskiego patriota. Odszedł Człowiek Serca, odszedł na zawsze od nas do Boga Przedwiecznego na Sąd szczegółowy po nagrodę za życie znojne i długie.

Żałobni słuchacze! Wobec majestatu śmierci wszystko odchodzi w cień. Ręka Przedwiecznego zarzuca kirem wieczną drogę, na którą wstępują śmiertelnicy, co na progu zaświatów wyzuwają się nie tylko z powłoki cielesnej, ale i z wszystkich dostojeństw, jakie świat uznał w rozwoju swym za słuszne, by przyzodabiać poszczególnych ludzi w miarę ich zasług, urodzenia czy szczęścia życiowego. Wszystko to idzie cieniem za duszą ludzką, jako dowód rzeczowy do osądu wiecznego. Wszystko to slania się za odchodzącym, przypominając i świadcząc tam w Wiecu Bożym przeciw albo za nim, stosownie do tego, jakim był człowiek na ziemi. Ten zwykły człowiek, co na świat przychodzi bez zasług i win osobistych, bez dostojeństw i codziennych bied – zjawia się, kwiląc jakby w poczuciu przyszłych trudności całego życia, jako biała karta, na której pisze Łaska Boża, Opatrzność Pańska, ludzie spotkani w pochodzie ku śmierci, ale On sam przede wszystkim, On, jako pisarz główny i odpowiedzialny – On decyduje czy w walce życiowej dostojeństwo godności osobistej będzie górowało nad wszystkim, co go spotyka, czy tym dostojeństwem złoży niewzruszony fundament pracy, czy przepoi nim każdy czyn i ciągłość wysiłków, czy opromieni stanowiska, na które go fala życia wyniesie lub nie?

Czy charakter wyrzeźbiony wolą, oparty na wiecznych podstawach prawa naturalnego i objawionego – Bożego będzie przezierał w słowach i czynach, czy też nie?

Ach! Ten człowiek, którego godności sumienia, wolnej woli tak broni Kościół katolicki od wieków, bo on, nie kto inny, zda sprawę przed Bogiem z włodarstwa życiowego! Tym bardziej dziś ta obrona potrzebna, bo tego człowieka najnowsze idee chcą zagubić – w marszu, w szeregach, w pochodach... pragną go unicestwić, obniżyć godność osobistą, uwolnić nawet od win, odrzec z zasług – w imię walki, zdobyczy, zniszczenia, władzy... czy potęgi ziemskiej.

* * *

Leży przed nami Syn i Przewodnik Kościoła katolickiego, co słowy Pawłowymi mógł jako człowiek powiedzieć: „Abym na cudzym fundamencie nie budował” (Rz. 15, 20). Bo choć bojobaniem zwie się życie ludzkie, to jest zarazem przez osobiste wysiłki i budowaniem ciągłym.

* * *

Śp. ksiądz kardynał budował, na fundamencie własnym. Pochodząc z drobnej szlachty ziemi przasnyskiej, wychowany w wierze świętej katolickiej i miłości Ojczyzny, która w tej warstwie silnie pulsuje, poniósł w świat z upartością mazurską te dwie idee w sobie. One stały się prądkami jego życia w przyszłości. Był wiernym wskazaniom proroka polskiego Skargi: „aby obie matki swe: Ojczyznę i Kościół statecznie miłować”. Wstąpił do seminarium warszawskiego. Po studiach w Petersburgu i Rzymie, a potem rocznym wikariacie, wrócił do tegoż seminarium już jako długoletni profesor i regens. Tam upłynęły najpiękniejsze lata rozwoju i pogłębienia intelektu, okrzepnięcia charakteru. A były to lata trudne dla każdego księdza w zaborze rosyjskim, a tym bardziej dla tych, co mieli formować duszę innych księży i zaprawiać do walki o Wiarę i Polskę. Bo okres popowstaniowy był takim, że dwie idee Skargi stały się nieodłącznymi siostrzycami w życiu księdza katolickiego, biorącego na serio swe powołanie.

Wywieziono kwiat duchowieństwa po powstaniu. Surowe prawa wyjątkowe stosowano do „polskich księży”. Odgradzono od siebie zakazami, unicestwiono zjazdy, utrudniono wykształcenie na Zachodzie, aż wreszcie przez prowokację starano się rozsadzić życie wewnątrz seminariów. Trzeba było czujności niezwyklej, spokoju i rozwagi, by w tych warunkach się nie zachwiać, błędu nie popełnić. Tym bardziej, że młodzież seminaryjna, ulegając budzącej się idei odrodzenia patriotycznego, nieraz narażała rozwagę przełożonych na trudne próby. Będąc w tych czasach alumnem, przeżywałem te prądy i należałem do utrudniających. Życie późniejsze nauczyło nas cenić te zabiegi Regensa i uznać, iż w jego serdecznym niepokoju o całość uczelni tkwił większy patriotyzm, potężniejsza myśl, dalekowzroczniejsza opieka wychowawcza nad tym, co sami potem musieli dzielić tę walkę trudną, codzienną i nieustępliwą, jaka zawarta została w słowach: „twierdzą nam będzie każdy próg”.

A gdy najeżdźcy zapragnęli rusyfikacji seminariów, to wtedy już zespały się serca młodych bez zastrzeżeń ze swym dziś w dostojności śmierci spoczywającym Przełożonym. On im przewodził w pełnym zapału młodzieńczego przeciwstawieniu się tym zakusom. Było to hodowanie ludzi w walce na śmierć i życie o czystość duszy, ludzi o twardych charakterach, o przekonaniach głębokich. W smutnej chwili wspominam sprzed czterdziestu lat dzieje, stwierdzając z dumą te nieustanne walki o Kościół Boży, o przywiązanie do Stolicy Apostolskiej, o polskie dusze w młodym klerze...

Jako uczeń w imieniu kolegów, co pomarli i co żyją, wspominam o człowieku, Wychowawcy i Księdzu Patriocie, o pasterskiej pracy – powie jutro Dostojny Przyjaciel i Kolega Zmarłego. Dziele się wspomnieniami, na które patrzyłem z ławy szkolnej, a gdy potem miałem zaszczyt z tejże samej katedry pod przewodnictwem swego Regensa wyklądać, mogłem stwierdzić wielkie serce, jakim darzył nieraz w oryginalny sposób alumnów, jak o nich dbał i zabiegał, jak pragnął, by byli księżmi „secundum cor Dei”. Bo „we wszelkim słowie i wszelkiej umiejętności świadectwo Chrystusowe utwierdzał” (I Kor. 5, 6), by „ku zbudowaniu Kościoła obfitowało” (I Kor. 14, 12). A wychować księdza, to rzecz trudna. Można wiedzę posiadać, którą Zmarły miał, można pisać traktaty, jako profesor, których w życiu nie skąpił, ale można nie potrafić do serc młodych zapukać. Tylko bowiem rozumem tam nie dojdzie. Wykrętną zręcznością życiową tych serc nie otworzy, trzeba do nich przyjść z kluczem w ogniu miłości kowanym, tym dopiero można te podwoje tajemne rozewrzeć. Tego pokroju święty ogień wygasł z ostatnim tchnieniem naszego Regensa...

* * *

Taki mógł się czuć u siebie, bo ludzi kochał. Dlatego miał prawo, wstępując na stolicę dziś osieroconą powiedzieć: „Przychodzę do kraju swego i do ziemi swojej, do ludu swego i Kościoła swojego. Kocham ten kraj i tę ziemię... Miłuję ten naród, z którego pochodzę, którego kość z kości, krew z krwi i ciało z ciała jestem... Czuję, jak on czuje... cierpię, jak on cierpi, a raduję się, jak on się raduje”...

* * *

Kościół katolicki ma swoją misję życia na ziemi od Boga nakreśloną. W ludziach żywych jest i z ludzi złożony. Musi przeto mieć swoją drogę i pośród ludzi posiadać swoją politykę jak ludzi do Boga prowadzić. Łaska Boża jest jego życiem istotnym, a nierozwalny związek ze Stolicą Apostolską każdego katolika jego największym sprawdzianem wewnętrznym. Przewodnicy jednak Kościoła nie mogą zapomnieć, że praca ich pośród ludzi życiem wspólnym i więzią pochodzenia wspólnego jest związana. O tym Kościół katolicki nigdy w pochodzie dziejowym nie zapominał.

* * *

Nastąpiły chwile wielkie z wybuchem wojny dla Narodu Polskiego. Serca zabiły żywym tętnem, a ludzie na stanowiskach przewodnich, poza politykami, musieli wszystkie siły duchowe wyczerpać, by sprawy nie narazić. Taki obowiązek spadł i na Zmarłego Arcypasterza stolicy. Te czasy i ludzie należą do historii. O zmarłym będą krytyki jako o każdej postaci historycznej, ale wszyscy się zgodzą, że co czynił, to czynił z wielkiego przywiązania do Ojczyzny, że jej godności nie pomniejszył, a w chwilach najtrudniejszych znajdował wyjście czerpane z rozwagi i gorącego

serca. Wspomnę dwie, których byłem bezpośrednim świadkiem. Wszyscy świadkowie pierwszej już nie żyją. Przyniesiono przed ogłoszeniem akt 5 listopada, by Zmarły, jako stojący na czele Kościoła w b. Królestwie Kongresowym, swym autorytetem poparł go. Kuszono długo, a on odrzekł: „to jest rzucanie piaskiem w oczy. To jest nic, mnie generałowie rosyjscy też wiele obiecywali; gdzie są? Wojna nieskończona”. I odrzucił dokument na bok, historia wykazała prawdę tych słów... Drugi fakt. Po Brzeskim układzie oparł się całą siłą, gdy w orędziu Rady Regencyjnej nie chciano wstawić słowa obok „niepodległa” i „zjednoczona” i zwyciężył. To prawdy historyczne, o których ludzie nie wiedzieli. Wystąpił w tych wypadkach nie tylko biskup odpowiedzialny za Kościół w Polsce, ale i Polak patriota... A wreszcie najważniejszy. Umierał nie tylko jak szczerze wierzący Księżę Kościoła, co w godzinę śmierci stwierdzał swe przywiązanie do Stolicy Apostolskiej i niepodzielność myśli z nią wobec najdostojniejszego Jej Przedstawiciela, ale umierał z prostotą zwykłego człowieka, wydając szczegółowe rozporządzenia, żegnając się serdecznie z przyjaciółmi, zapobiegając o miejsce wiecznego spoczynku. Święte Sakramenty z dziecięcą miłością i dostojną powagą przyjmował, mówił bez bojaźni o śmierci... Dał przykład biskupi, jak mamy wszyscy umierać, dając słowa śmiertelnymi ostatnie błogosławieństwo otoczeniu, a w nim wszystkim wiernym diecezji... Łaska Pańska i gloria wiary świętej spowiły czcigodną głowę i ukołysały spokojem do wiecznego snu. Spełniły się słowa Pawłowe: „Bóg nadziei niech was napelni wszelką radością i pokojem w wierzeniu”. Amen.

OPERARI – SPERARE!

Szkic działalności pasterskiej ś.p. Ks. Kardynała Aleksandra Kakowskiego na stolicy arcybiskupiej w Warszawie

(„Wiadomości Archidiecezjalne Warszawskie”, r. 29, 1939 nr 1, s. 27–47)

Złocić się już poczęła na drzewach nasza polska jesień, pola ogarniała uroczysta cisza, z czystych, ale pobladłych błękitów spoglądało na ziemię rozgorzałe słońce. A na łany pachnące świeżością zoranych skib wyszedł gospodarz tej swojej ziemi i, znacząc ją świętym znamięm, począł miarowym, lecz spokojnym, ruchem rozrzucać po czarnych skibach siewne ziarno. Blaskami ogarniało go słońce, niby nimbem świetlistym i złociło mu ziarno, które dostojnym ruchem dłoni i w namaszczonej zamyśleniu obficie rozsiewał po ziemi. Czy mu się z wiosną zaruni, czy się obficie rozpleni, czy owoc bogaty przyniesie? Jeden to tylko wie Bóg! Śmiertelnym oczom nie sposób zamgloną przyszłość przeniknąć. Lecz czemuż w tym siewnym trudzie miałyby się wyzbyć nadziei, że Najwyższy Siewca rozbudzi życie w tym ziarnie, któremu dał rodzajną moc? Więc pełen ufności, gdy przyjdzie pora siewna, gospodarz znów wyjdzie na zorane łany i w namaszczeniu, jakby sprawował święty obrzęd, niestrudzenie rozrzucać będzie ziarno na tej umiłowanej swojej ziemi.

Święty to trud i święte ufanie!

I. Zarys programu

W roli włodarza-siewcy wyszedł o jesiennej porze na rozległe polskie łany nowy Pasterz, którego przed ćwierćwieczem posłał do serca Polski słodki Pius X. Posłał Go, „jako ojca i pasterza dusz”. Śp. Ks. Kardynał Aleksander Kakowski, zmarły Arcybiskup-Metropolita Archidiecezji Warszawskiej, po przyjęciu sakry biskupiej w dn. 22. VI 1913 r. w Petersburgu, odbył uroczysty ingres dnia 14. IX t. r. do archikatedry św. Jana w Warszawie. Powitały Go dzwony kościelne, powitało Go drogie miasto, do którego powracał z zimnej nadnewskiej stolicy. Ale nade wszystko radośnie powitały Go serca: serca kapłańskie i serca wiernego ludu.

A On, świadom obciążającego serce dostojeństwa, ze wzruszeniem rozpoczął włodarstwo Chrystusowe. Ogarnął te ziemie miłującym wzrokiem i, nim siewny swój obrzęd rozpoczął, serdecznie uczynił wyznanie: „Kocham ten kraj i tę ziemię, na której wzrastałem, wychowałem się i kształciłem – miłuję ten naród, z którego pochodzę, którego kość z kości, krew z krwi i ciało z ciała jestem; czuję, jak on czuje, myślę, jak on myśli, mówię, jak on mówi, cierpię, gdy on cierpi, a raduję się, gdy on się raduje”.

Po takim wyznaniu mógł już Arcypasterz rozpocząć apostołską siebę, ufny, że ziarno w Jego sercu ogrzane, a miłującą dłonią rozrzucone, przyjmie się w duszach rodaków i spodziewanym nagrodzi owocem. Podejmując urzeczywistnianie pragnień Piusa X, by „wszystko odnowić w Chrystusie”, dodał Arcypasterz to hasło nadziejne: „*Operari, sperare!* – pracować i nie tracić nadziei”!

Jakież to ziarno rzucił Dostojny Siewca w ten dzień pamiętny 14 września 1913 r.? Jakiego plonu wówczas się spodziewał? W wygłoszonym przez się ingresowym orędziu nowo mianowany Arcypasterz Warszawski, dał zwięzły program swej pasterskiej działalności. Jakież jego wytyczne, jakie myśli przewodnie?

Myśl podstawowa orędzia pasterskiego – to wniesienie sztandaru Chrystusowego w życie narodu, rozbitego w swej spoistości waśniami społecznymi i politycznymi. Próba związania Arcypasterza z jakąkolwiek grupą będzie bezcelowa wobec tego zdecydowanego oświadczenia: „jako Chrystus przyszedłszy na świat *stał się wszystkim dla wszystkich*, tak ja, przyszedłszy do was, wszystkim pragnę służyć”. Stąd też „stronnictwem moim – zaznacza Arcypasterz – wszyscy ludzie dobrej woli, których bez różnicy wzywam do współpracownictwa „aby pocieszone były serca, spoiwszy się w miłości” (Kol. II, 2).

Z gorącą troską, ale też sercem rozedrganym uczuciem, zwraca się najpierw Arcypasterz do młodzieży. Patriotycznym tonem nabrzmiałe są słowa do niej skierowane: „Na barki twoje, Młodzieży Ukochana, składa Opatrzność wszystkie nasze pragnienia i umiłowania... Ku Tobie przeto spoglądamy ufnym okiem, iż w znoju i łzach budzone dzieło dobra publicznego rozwijać będziesz, może nawet lepiej od nas...”. Czymże tę młodzież nakarmić, dokąd ją prowadzić? Jasna

na to odpowiedź pasterskiego orędzia: „Pokarm, który ci daje Kościół – wiara twoich praociców – nie skwasi twojej duszy ani opęta Twoich skrzydeł; owszem otworzy dla Twego lotu szerokie horyzonty, w których i rozum odnajdzie czystą prawdę, i wola wielkie ideały. Dobra sprawa, a tej przecie służyć pragniesz, wymaga czystych serc i czystych rąk: odtrąć więc wszelkie pokusy i zwodnicze nawoływania, a idź za Tym, Który w osobie młodzieńca ewangelicznego wezwał ciebie: „Pójdź za mną”!

Atoli należyte ukształtowanie młodego pokolenia do czekających je zadań w ogromnej mierze uzależnione jest od wpływu wychowawczego rodziny. Musi to być rodzina na zasadach religijnych zbudowana, by posiadała należyty autorytet przez żywy przykład praktycznych cnót chrześcijańskich. „W was też Rodzice, głosi orędzie, widzę najdroższych sercu memu współdziałaczy w mej pracy pasterskiej i do wiernej pomocy odwołuję się przede wszystkim, abyśmy ręką w rękę szli w zabiegach około duchowego dobra młodego pokolenia”.

Znamienny jest apel Arcypasterza do prasy. Podkreślona została jej rola wychowawcza. Jest jednak różna. Kiedyż znajdzie ona „w Pasterzu wiernego i oddanego sprzymierzeńca”? Otóż wówczas jedynie będzie „spełniać misję niemal apostołską, o ile świadoma swych celów i środków, kierować się będzie szczerą i czystą miłością Boga i ludzi, krzewić w społeczeństwie zdrowe zasady, walczyć nieustraszenie w obronie prawdy, gardzić zdawkowym poklaskiem, karcić złe czyny bez względu na to, przez kogo spełnione zostały, lecz oceniać sprawiedliwie bez uprzedzeń i ubocznych myśli, szanować zbawcze posłannictwo Kościoła, stać na straży skarbów narodowych, słowem w całkowitym poczuciu odpowiedzialności, ludziom przysparzać pożytku, a Bogu chwały”.

Zwracając się do ludu, Ks. Arcybiskup wyraża radość z powodu podjętych wysiłków „celem podniesienia duchowego i materialnego dobrobytu ludu”. Serce jednak Arcypasterza niepokoi troska, że „w trop za tymi chwalebnyimi usiłowaniami nie idzie podniesienie obyczajowego poziomu ludu”. Ostrzega więc orędzie przed wywrotowymi działaczami, mówiąc: „Kto sieje wiatr, zbiera burzę, kto więc usiłuje szerzyć wśród was nienawiść, rozdziwienie i niezgodę, kto chce pozbawić was tej najpotężniejszej wartości, jaką jest wiara, ten nie przyjacielem wam, ale wrogiem zdradliwym”. Nakłania więc do zaufania względem swoich pasterzy, a zamknięcia uszu na podstępne podszepty.

Z kolei myśl Ks. Arcypasterza zwraca się do świata robotniczego. W całej wyrazistości zarysowuje się przed nim sprawa socjalna. Przypominając wiekopomnej pamięci postać Leona XIII, pisze Arcypasterz, że „biskupowi katolickiemu nie wolno być obojętnym na te społeczne zmagania się, nie wolno nim być, zarówno ze względu na swoje stanowisko obywatelskie, jak i na posłannictwo pasterskie, a to tym więcej, że na czoło walki wysuwają się obłudni agitatorzy, którzy przyrzekają robotnikom pomyślność i dobrobyt, pod warunkiem wyrzeczenia się Boga, wiary i przykazań Pańskich, targają węzły rodzinne, szczepią nienawiść

jednych ku drugim, wydzierają miłość ojczyzny i uwłaczają posłannictwu Kościoła Chrystusowego”. Jakiż na to ratunek? Otóż „*akcja katolicka*, odpowie z naciskiem Arcypasterz, *demokracja chrześcijańska*, dobrze kierowana i prawidłowo rozwijana, zapewnią klasie robotniczej i w ogóle ludowi roboczemu szczęście doczesne, prowadząc go do szczęścia wiecznego”.

Cóż jednak przyczyni się najsukuteczniej do rozwiązania kwestii społecznej? Otóż praktycznie stosowana sprawiedliwość, a zwłaszcza miłosierdzie chrześcijańskie. A ma to dotyczyć nie tylko dobra ciała, ale też i duszy. Stąd też pisze Arcypasterz: „Wznosicie świątynie Pańskie, skąd modlitwy pobożnych ulatywałyby przed Majestat Najwyższego; zakładajcie ochronki i szkoły, gdzie dziatwa od zarania żywota swego przywykałaby do dobrych obyczajów i pożywała zdrowy pokarm nauki; budujcie domy dla służby folwarcznej i robotników, aby ze zdrowiem ciała szło zdrowie duszy”. Słowem, szeroko pojęta akcja charytatywna.

Oczywiście wszystkie te zalecenia o tyle będą skuteczne, o ile wierni będą konsekwentnymi katolikami. „Być katolikiem, to znaczy żyć po katolicku, nie tylko na pokaz, ale i w pełni świadomości katolickiej. Dlatego domaga się Arcypasterz od wiernych nauki katolickiej, praktyk katolickich, przywiązania do Kościoła katolickiego, odwagi w wyznawaniu swej wiary – „po katolicku wreszcie działać, walczyć, miłować i umierać”.

Końcowy ustęp tego orędzia skierowany jest do kapłanów. Domaga się Arcypasterz od swoich współbraci w kapłaństwie pracy, karności i dobrego przykładu dla wiernych. Ze szczególnym naciskiem podkreśla Arcypasterz konieczność pracy obywatelskiej kleru, który ma wyjść „na rozstanie dróg”, czyli prowadzić akcję społeczną, nawet poza kościołem, jednak w duchu zalecenia: „cokolwiek czynić będziecie, na chwałę Boga czyńcie”.

To jest zasadnicza treść pierwszego listu pasterskiego śp. Księdza Kardynała Aleksandra Kakowskiego. Są to niewątpliwie wskazania i rady dla wiernego ludu i podległych władzy arcybiskupiej kapłanów, ale jest to zarazem program działania samego Arcypasterza. Tak też pojęli współcześni to pierwsze orędzie pasterskie. Publicysta „Słowa” (nr 260) określa je, jako „znakomite w swej skupionej mocy, w treściwym, a tak wszechstronnym ogarnięciu najważniejszych zagadnień życia religijnego i społecznego”. Podobnie ocenia powitalne orędzie Ks. Arcybiskupa Bolesław Koskowski, pisząc w „Kurierze Warszawskim” (nr 256), że „mamy tutaj cały program działania w sprawie robotniczej, daleki, jak widzimy, od bierności, od ograniczania się na stereotypowych naukach moralnych”.

Niewątpliwie też to pierwsze orędzie pasterskie zgasłego Księcia Kościoła, ze względu na doniosłość poruszonych zagadnień, jak nowoczesne ujęcie, wreszcie jasno zarysowany program pracy religijnej, wychowawczej i społecznej, można nazwać historycznym.

Siejba to niewątpliwie piękna, bo w rozslonecznieniu duszy dokonana i ziarno też dorodne, bo z zasobnych spichlerzy Kościoła dobyte, przeto i plonu bogatego

spodziewać się można. Niech nam jednak wolno będzie wobec zamkniętej księgi życia śp. Ks. Kardynała Kakowskiego sprawdzić i ustalić czy, o ile ten program został urzeczywistniony, czy optymizm, jakim tchnie ten program, przez czyn i działanie został usprawiedliw[iony].

II. Urzeczywistnienie programu

Działalność pasterską śp. Ks. Kardynała Kakowskiego, prowadzoną niestrudzenie na przestrzeni lat 25 i to w warunkach niezwykłych, nie jest łatwo zobrazować. Próba jej naszkicowania obejmie trzy dziedziny, a więc a) organizacyjną, b) społeczną, c) wychowawczą.

A) **Działalność organizacyjna**, obejmuje te wszystkie troski, zabiegi i zarządzenia, które mają na celu usprawnienie zarządu rozległą archidiecezją, spotęgowanie życia religijnego i podniesienie poziomu etycznego osób podległych jurysdykcji arcybiskupiej. Cóż zatem w tej dziedzinie zostało dokonane?

Zmarły Purpurat, obejmując ogromną archidiecezję, liczącą ponad dwa miliony sto tysięcy wiernych, zatroskał się o to, by potrzeby życia religijnego dusz Jego pieczy powierzonych, były należycie i sprawnie zaspakajane, a dopływ jurysdykcji kościelnej był odpowiednio regulowany. Jednym z pierwszych aktów prawnych był nowy podział archidiecezji na dekanaty. Liczba ich z 14 została pomnożona do 24. Celowość tego zarządzenia ujawniła przede wszystkim wojna, podczas której łączność duchowieństwa i wiernych z władzą archidiecezjalną była znacznie utrudniona, przeto pełniejsza jurysdykcja księży dziekanów, czuwających bezpośrednio nad życiem religijnym i karnością mniej rozległych obszarów, była skuteczniej administrowana.

Ogromnej doniosłości była zainicjowana przez Ks. Kardynała sprawa podziału archidiecezji i erekcji w czerwcu 1921 r. diecezji łódzkiej. Również w r. 1925, przy nowym rozgraniczeniu diecezji przez Stolicę Apostolską, część archidiecezji przypadła diecezji podlaskiej i płockiej. Tylko względy natury duszpasterskiej skłoniły Ks. Arcybiskupa do przeprowadzenia tych zmian.

Jeszcze większe znaczenie posiada dla należytej obsługi wiernych tworzenie nowych parafii. Na rządy Ks. Kardynała przypada erekcja 70 parafii – z tego dla samej Warszawy przybyło aż 20 nowych ośrodków parafialnych. Kto zna warunki pracy duszpasterskiej w naszym kraju w okresie przedwojennym oraz rozrost miast po wojnie, wymagający szczególnej troskliwości o życie religijne przedmieści, dopiero zdoła należycie ocenić znaczenie przebudowy organizacyjnej dotychczasowej struktury życia parafialnego.

Bardzo doniosłą pozycją na terenie organizacji religijnej wiernych jest rozkwit duszpasterstwa szkolnego, a zwłaszcza utworzenie duszpasterstwa akademickiego, co dało znakomite wprost epokowego znaczenia, wyniki.

Nie daje to jednak pełnego obrazu aktywności organizacyjno-administracyjnej Arcypasterza. Dopiero wnikięcie w całość dokonanej pracy twórczej celem

dostarczenia ludowi dostatecznej liczby świątyń, może wprawić czytelnika w zdumienie. Według kompetentnych obliczeń ks. kan. W. Celińskiego („Wiadomości Archidiecezjalne Warszawskie” nr 4 (38), liczba nowo wzniesionych kościołów za rządów Ks. Kardynała A. Kakowskiego wynosi – 73, z tego w Warszawie – 19. Liczba kościołów restytuowanych, odbudowanych i powiększonych sięga – 43. Do tego dochodzą kaplice erygowane przez Jego Eminencję w liczbie 153, z tego przypada na Warszawę – 70. Imponująca liczba 267 kościołów i kaplic, przysporzonych archidiecezji, sama przez się zastanawiająca, nabiera tym większej wymowy, że przypada na okres powojennego zniszczenia i zubożenia kraju. Daje to chlubne świadectwo zapobiegliwości duchowieństwa, ofiarności ludu, ale też i niezwykle mu rozmachowi organizacyjnemu Arcypasterza – wszak bez Jego inicjatywy, polecenia, rady, zachęty, różnorodnej pomocy i uruchomienia środków materialnych – nic się przecież nie działo.

W tym samym kierunku, mającym za cel sprostowanie życia religijnego wierznych, zmierza usiłowanie Ks. Kardynała, by odnowić i zorganizować życie zakonne. I pod tym względem wyniki są znakomite. W okresie przedwojennym archidiecezja posiadała zaledwie jeden zakon męski i trzy żeńskie. Obecnie, dzięki życzliwości i zabiegom Jego Eminencji, liczba ta powiększyła się znacznie, gdyż wynosi – 14 męskich i 21 żeńskich zakonów i zgromadzeń, będących w posiadaniu 28 domów męskich i 91 żeńskich (ks. W. Celiński, tamże). Rozrost zatem ogromny, a trudno w tym nie widzieć znakomitej pomocy w duszpasterskiej pracy kleru archidiecezjalnego.

Sprawą wielkiej wagi w zakresie organizacyjnym było utworzenie wydziału teologicznego przy Uniwersytecie Warszawskim. Sprawa ta, posiadająca znaczenie ogólnopolskie, została przeprowadzona w porozumieniu z konferencją Episkopatu, w pełnym oparciu o Stolicę Apostolską. Jak była trudną ze względu na stanowisko władz okupacyjnych, świadczą mozolne pertraktacje z kompetentnymi instancjami od sierpnia 1915 r. do maja 1918 r. Mimo różnorodnych trudności, stanowcza postawa Ks. Arcybiskupa Warszawskiego odnośnie uprawnień władzy duchownej – zwyciężyła. Zorganizowany wydział teologiczny i otworzony przy nim konwikt dla słuchaczy teologii, stanowią doniosłą pozycję zasług dla kultury i wiedzy kościelnej w Polsce. Okolicznością niezwykle korzystną dla tworzącego się fakultetu było to, że organizujący go Ks. Arcybiskup posiadał w dziedzinie wyższego szkolnictwa kościelnego rozległe doświadczenie, jako niedawny rektor petersburskiej Akademii Duchownej.

Mówiąc o organizacji studiów kościelnych, należy tu wspomnieć troski i zasługi Ks. Kardynała około seminarium wyższego, by stało na wysokim poziomie naukowym i wychowawczym. Ujawnia się to w pomnażaniu katedr i doborze odpowiednio przygotowanych profesorów. Ma tu znaczenie również i zabezpieczenie potrzeb materialnych tej uczelni duchownej, czego dowodem jest nabycie folwarku Czubin i oddanie go na potrzeby seminarium.

Celem przygotowania młodzieży do studiów teologicznych zakłada Ks. Kardynał niższe seminarium duchowne w Warszawie, oddając do jego użytku nowy gmach przy bazylice N. Serca Jezusowego oraz stwarzając dlań podstawy materialne.

Szkicując obraz działalności Ks. Kardynała A. Kakowskiego w zakresie organizacji kościelnej, należy wspomnieć o doniosłym akcie prawnym w życiu nie tylko Archidiecezji Warszawskiej, ale niewątpliwie całej katolickiej Polski. Mam na myśli odbyty w lipcu 1922 roku Synod Archidiecezjalny. To nie tylko wznowienie starej, kościelnej tradycji, przerwanej przez smutne dzieje porozbiorowej Polski, ale zarazem pierwszy krok w odrodzonej ojczyźnie, wiodący ku organizacji życia religijnego na podstawach nowego Kodeksu Kanonicznego Piusa X i zmienionych warunków i form społecznych i politycznych narodu. Statuty synodalne starannie opracowane pod kierownictwem Arcypasterza, znawcy prawa synodalnego w Polsce, stały się siłą konieczności, prawzorem dla podobnych poczynań naszych pasterzy.

Ograniczając się do wskazania tych kilku, wielkiej doniosłości osiągnięć Ks. Kardynała w zakresie organizacyjno-kościelnym, pomijamy cały szereg zabiegów i prac na tym polu, choćby wspomnieć sprawy kapituł, biblioteki, archiwum itp. Wszystko to przecie wskazuje na ogrom dokonanej pracy, rzucającej się w oczy, a posiadającej znaczenie trwałe i nieprzemijające.

B) Równoległe z szeroką działalnością organizacyjno-administracyjną rozwija Ks. Kardynał **działalność społeczną**. Już w pierwszym swym orędziu wypowiedział myśl, że duchowieństwo nie może być obojętne na sprawy swego narodu i społeczeństwa. Działalność społeczna znakomitego organizatora i obrońcy ludu robotniczego biskupa Kettelera oraz wskazania wiekopomnych encyklik społecznych papieża Leona XIII, a później Piusa XI mają pobudzać duszpasterstwo do pracy dla ludu i wiernych również poza kościołem.

W jakiej formie ujawnia się tego rodzaju działalność społeczna? W organizowaniu i popieraniu zbiorowego wysiłku dla dobra ogółu, zarówno pod względem religijno-moralnym, jak również charytatywnym, kulturalnym, a nawet gospodarczym. Stąd rodzi się inicjatywa wielu społecznych poczynań, zachęta, moralne i materialne poparcie dla celowo rozpoczętych i prowadzonych prac.

Wybuch wojny światowej przyniósł za sobą różnorodne biedy i niedole. Organizował dzieła miłosierdzia i opieki wielki jałmużnik świata Benedykt XV. W jego też ślad wkraczali biskupi świata katolickiego, tą drogą kroczył również Arcypasterz Warszawski. Zatem szeroko pojęta akcja charytatywna.

Już w swym kazaniu z dnia 7. II 1915 r., omawiając sprawę nieuchronnego cierpienia, apeluje Dostojny Mówca do serc swoich wiernych, polecając im gorąco miłosierdzie chrześcijańskie. Organizowane wówczas komitety obywatelskie zostały wymownie poparte przez Ks. Arcybiskupa. Pomoc materialna, zdaniem Arcypasterza, szczególnie w tak ciężkich czasach, winna być rozumnie i celowo zorganizowana.

Piękną inicjatywę ujawnia odezwa pasterska z dnia 10. XI 1915 r., polecająca biedne i opuszczone dzieci i sieroty miasta Warszawy opiece mieszkańców wsi, którym łatwiej w porze zimowej o wyżywienie. Odezwa ta znalazła należyty odgłos w sercach zarówno wieśniaków, jak i ziemian, przez co uratowane zostały liczne zastępy wynędzniałej młodzieży.

Opiekę nad różnorodną biedą swoich wiernych, podejmował Ks. Arcybiskup nieustannie w czasie srożącej się wojny. Ujawniło się to szczególnie na wysokim urzędzie Przewodniczącego Rady Regencyjnej w ciągłych interwencjach wobec władz okupacyjnych na rzecz pokrzywdzonych przez gwałty i rekwizycje wojsk i administracji niemieckiej.

Gorący oddźwięk w sercu Arcypasterza znalazły także potrzeby żołnierza polskiego. W orędziu z dnia 31 lipca 1920 roku znajdujemy to szczególne zalecenie Ks. Arcybiskupa: „zaoszczędzone przez wiernych z odmówienia sobie przyjemności i zachowania postu pieniądze oraz wszystkie ofiary zebrane na tacę w dn. 8. VIII w kościołach, winny być przeznaczone w całej archidiecezji na żołnierza polskiego”.

A gdy już odniesionym zostało zwycięstwo, poleca Ks. Kardynał w swej odezwie z dn. 30. X 1920 r. zorganizować pomoc dla żołnierza, wzywając zwłaszcza rodziny polskie, by umiliły żołnierzowi na froncie wieczór wigilijny. Kto zna psychologię żołnierza, a widział naocznie ciężkie, bo głodowe ówczesne lata, wie jak ogromne znaczenie moralne posiada każdy przejaw serca i łączności z żołnierzem!

Skoro już mowa o działalności charytatywnej, trzeba zaznaczyć, że rozwija się ona za przewodnictwem Arcypasterza w całej archidiecezji. Prowadzą ją parafie, prowadzą zakony i zgromadzenia, prowadzą specjalne stowarzyszenia, jak: stow. św. Wincentego à Paulo, różne sodaliczki itd. Atoli Ks. Kardynał tę zbożną działalność pragnie usprawnić i postawić na należytych poziomach, odpowiadających wymogom nowoczesnej akcji opiekuńczej. W tym celu eryguje dnia 15. IX 1930 r. „Katolicki Związek Instytucji i Zakładów wychowawczych i opiekuńczych Archidiecezji Warszawskiej „Caritas”. Wydany pod koniec tegoż roku list pasterski o miłosierdziu jest uzasadnieniem i zachętą do gorącego poparcia tej zbożnej sprawy. Jak pożyteczną i dobroczynną w skutkach okazała się ta instytucja, świadczą doroczne sprawozdania zarządu „Caritas”. Tysiące rodzin pozbawionych pracy i ogromne rzesze dzieci ratuje od zagłady tak zorganizowane miłosierdzie ludzkie.

Czytając historyczną odezwę ingresową Ks. Arcybiskupa Kakowskiego z dn. 14. IX 1913 r., uderzy każdego użyta w niej nazwa „akcja katolicka”. Niewątpliwie cała działalność Ks. Arcybiskupa, jego listy pasterskie, zarządzenia kurialne, wykazują żywe zainteresowanie sprawą uspołecznienia wiernych i wprowadzenia ich w sferę apostołską działalności. Nic też dziwnego, że te myśli, plany i zamierzenia, nurtujące w duszy Ks. Arcybiskupa, były częstym przedmiotem rozmów i wynurzeń między ówczesnym Nuncjuszem Apostolskim Ks. Arcybiskupem A. Rattim, a Ks. Kardynałem. I niewątpliwie też nie pozostały bezpłodne. Dzięki temu

Ks. Kardynał A. Kakowski ujawnia znakomite wyczucie zamierzeń społeczno-apostolskich Ojca św. Piusa XI w szeroko prowadzonej Akcji Katolickiej.

Odbyty pod przewodnictwem Ks. Kardynała w roku 1926 Zjazd Katolicki w Warszawie, przyczynił się do zorganizowania akcji katolickiej wśród wiernych. Zjazd ten „postanowił opasać kraj całą potężną organizacją Ligi Katolickiej, mającej stworzyć z katolików, tak kapłanów, jak i świeckich, jednolity obóz, a w szczególności zaprząć do akcji katolickiej społecznej ludzi świeckich, jako współpracowników w dziele szerzenia Królestwa Bożego na ziemi”. Wydany zaś dnia 11. II 1927 r. list pasterski Ks. Arcybiskupa o Lidze Katolickiej, wprowadzał w życie powzięte uchwały Zjazdu, stając się fundamentem i niejako konstytucją wielkiego dzieła. Liga Katolicka w r. 1929 została przekształcona na „Akcję Katolicką”, stając się umiłowanym dziełem swego dostojnego Organizatora.

Prace organizacyjne Akcji Katolickiej posuwają się stale naprzód i to zarówno w centrali, jak i w terenie. W czerwcu 1930 r. zostały utworzone centrale Akcji Katolickiej mężów i kobiet, a stowarzyszenia młodzieży, działające już od szeregu lat, zostały wprowadzone w kontakt programowy z Generalnym Sekretariatem Akcji Katolickiej. Dnia 21. XII 1933 r. Ks. Kardynał eryguje „Archidiecezjalny Instytut Akcji Katolickiej”, jako komórkę kierowniczą dla pracy społecznej. W sierpniu 1934 r. Ks. Kardynał nadaje nowe statuty i regulaminy dla stowarzyszeń mężów, kobiet i młodzieży męskiej i żeńskiej. W tym też roku zorganizowana zostaje w Warszawie centrala dla „Katolickiego Związku Mężów” na całą Polskę oraz powołane do życia pismo instrukcyjno-społeczne „Na wyżyny”.

Uwieńczeniem olbrzymiego dzieła, jakim się staje Akcja Katolicka, jest budowa wspaniałego „Domu Katolickiego” w stolicy. Dom Katolicki pn. „im. Piusa XI” został oddany do użytku 23. II 1936 roku. Pomieścił w nim Ks. Kardynał centralne organizacje Akcji Katolickiej oraz instytucje pomocnicze. Wykonany według planów znakomitego architekta Szyllera i ozdobiony płaskorzeźbami cenionego artysty W. Durka, Dom Katolicki odpowiada znakomicie swemu przeznaczeniu, stając się zarazem pomnikiem uwieczniającym myśli, troski, umiłowania i artystyczny rozmach swego Dostojnego Inicjatora i właściwego Twórcę. Duchowieństwo zaś archidiecezji, jest dumne, że mogło dać wyraz pełnej łączności ze swym Arcypasterzem w tym zbożnym, a wiekopomnym dziele.

W tym to „Domu Katolickim” otworzył Ks. Kardynał Wyższy Instytut Wiedzy Religijnej, który od r. 1937 spełnia doniosłą misję podniesienia poziomu wykształcenia teologicznego wiernych. Instytut otrzymał pierwszorzędne siły naukowe, ciesząc się zawsze szczególną opieką zmarłego Arcypasterza.

Rozwijająca się również i w terenie Akcja Katolicka wydaje już swoje owoce, organizując i szkoląc katolików w pracy społecznej i wychowując na wartościowych i dzielnych obywateli Kościoła i Narodu. Powstałe blisko 80 domów parafialnych podnosi znakomicie życie społeczne niedostatecznie jeszcze wyrobionego naszego ludu.

Omawiając tę rozległą działalność Ks. Kardynała A. Kakowskiego, nie sposób tu pominąć czynionych zabiegów nad podniesieniem trzeźwości wśród naszego społeczeństwa. Z okazji I Międzynarodowego Katolickiego Kongresu Przeciwalkoholowego, któremu Ks. Arcybiskup tak serdecznie patronował, został wydany dnia 12. VI 1937 r. obszerny list pasterski o trzeźwości i abstynencji. Ks. Kardynał gorąco poleca tworzenie bractw trzeźwości, których statuty zatwierdza oraz kół abstynenckich po parafiach. List ten ze szczególnym spotkał się uznaniem ze strony naszych i zagranicznych działaczy na tym polu.

C) **Działalność wychowawcza** Ks. Kardynała A. Kakowskiego ogarnia i wypełnia całe życie kapłańskie Dostojnego Arcypasterza. Zarówno na urzędzie profesora seminarium, jak później na stanowisku regensa Seminarium Metropolitalnego w Warszawie i wreszcie pełniąc zaszczytne obowiązki rektora Akademii Duchownej w Petersburgu, kierował się Ks. Kardynał tą naczelną zasadą, by młodzież duchowną należyście przysposobić do godnego spełniania obowiązków duszpasterskich w swoim narodzie, wśród swego społeczeństwa. Tą myślą były przeniknięte wykłady, zgoła wówczas niedozwolone, zarówno języka, literatury i historii polskiej, jak i wykłady z zakresu polskiego prawa kościelnego. Toteż wychodzili i z Seminarium Duchownego, i z Akademii kapłani o wielkim poczuciu obywatelskim i społecznym, gorliwi duszpasterze i działacze wśród ludu polskiego. Atoli nas tu przede wszystkim zajmuje działalność wychowawcza Ks. Kardynała na stolicy arcybiskupiej prowadzona. Rozwijał ją Ks. Arcybiskup słowem, a więc w przemowach i kazaniach, piórem – w orędziach i listach pasterskich i wreszcie czynem, organizując instytucje i popierając wszelkie poczynania o charakterze wychowawczym.

Jakież są atoli zasadnicze idee, które ożywiają działalność wychowawczą Arcypasterza Warszawskiego? Nietrudna na to odpowiedź: wprowadzenie Ewangelii w życie i to zarówno w życie jednostki, jak i w życie społeczne. To jest idea naczelną. Ona to dopiero rozgałęzia się na różne dziedziny życia, ujawniając całe bogactwo swej treści. Z niej wypływa idea miłości Kościoła, miłości Ojczyzny, miłości bliźnich. Stąd właśnie czerpać będą nieodpartą siłę wszystkie rady, wskazówki i zarządzenia o charakterze wychowawczym. One to dopiero będą zdolne wychować człowieka bożego, walczącego o urzeczywistnienie Królestwa Chrystusowego we własnej duszy i w życiu społecznym.

a) Wyrazem praktycznym wcielania Ewangelii Chrystusowej w życie, ujawnianiem pełni wiary oraz skutecznym realizowaniem Królestwa Bożego na ziemi jest stosunek wiernych do Kościoła. Do tego Kościoła, który jest zrzeczeniem wiernych pod zwierzchnictwem Ojca świętego i zespolonej z nim hierarchii duchownej. Z wiary chrześcijanina w boskie pochodzenie i posłannictwo Kościoła rodzi się w naturalny sposób miłość. Otóż Ks. Kardynał, sam ożywiony gorącą miłością do Kościoła i jego Najwyższego Pasterza, czym tchną wszystkie niemal Jego mowy i orędzia, stara się wychować w duchu serdecznego przywiązania do Stolicy Apostolskiej i Namiestnika Chrystusowego, zarówno podległe Mu duchowieństwo, jak i wierny lud katolicki.

Taką żywą wiarą i serdeczną miłością nacechowane są różnorodne listy Ks. Kardynała, w których wierni otrzymują wymowną naukę, popartą przekonywującym przykładem swego Arcypasterza, o należyтым stosunku do Kościoła, który jest nam matką oraz do Chrystusowego Zastępcy, który jest nam ojcem. Dość tu przytoczyć orędzie z r. 1923 z opisem pobytu u Ojca świętego czy list pasterski z dn. 8. XII 1925 r. z okazji 1600-lecia soboru nicejskiego, czy wreszcie odezwe z dnia 16. I 1929 r. na złoty jubileusz kapłaństwa Piusa XI. Zewnętrznym wyrazem uczuć miał się stać Dom Katolicki im. Papieża Piusa XI, który już wkrótce mógł spełniać wspianą rolę wychowawczą w życiu katolickiego społeczeństwa stolicy, jak również obchody i akademie ku czci Ojca świętego.

Mówiąc o wychowaniu wiernych w duchu przywiązania do Kościoła, należy zaznaczyć, że ideę tę znajdujemy w szczególny sposób podkreśloną i omówioną wszechstronnie zwłaszcza w dwóch listach pasterskich, wydanych przez Ks. Arcybiskupa z okazji swych złotych godów kapłańskich. W liście swym z dn. 12. II 1936 r., skierowanym do wychowawców, profesorów i kleryków Seminarium Metropolitalnego św. Jana w Warszawie, Arcypasterz wykazuje: „1° czego Kościół domaga się od władzy seminaryjnej” i „2° czego Kościół chce od kleryków, którzy przygotowują się tu w Seminarium do kapłaństwa”.

Zadaniem wychowawców będzie: „zaszczepić i rozbudzić w duszach kleryków nieograniczone przywiązanie i zaufanie do Ojca świętego, do Stolicy Apostolskiej oraz do wszelkich wskazówek i zleceń, jakie od Niej pochodzą”.

Drugim szczególnie ważnym dokumentem w dziedzinie wychowawczej jest list pasterski Ks. Kardynała z dn. 12. IV 1936 r., skierowany do kapłanów. Cały II rozdział tego listu omawia stosunek kapłana do Kościoła. Jakim duchem został przepojony ten list Ks. Kardynała, niech za przykład posłuży choćby ten krótki urywek: „Chrystus dokonał obfitego połowu ryb z łodzi Piotrowej. Pomnij przeto, kapłanie, że połów uda się tobie tylko z Chrystusem i tylko z łodzi Piotrowej. Słuchaj głosu Papieża nie tylko wtedy, kiedy przemawia uroczyście w sprawach wiary i moralności ex cathedra, ale i wtedy, kiedy głos zabierają w Jego imieniu święte kongregacje rzymskie. Jeśli nie chcesz błędzić, idź za przykładem tych biskupów i kapłanów, którzy szanują i wprowadzają w życie zwyczaje rzymskie, obrzędy rzymskie, a gdy następują wątpliwości w sprawach kościelnych, zapytują, co Rzym o nich sądzi... ?”

Niewątpliwie kapłan wychowany od ławy seminaryjnej w duchu posłuszeństwa, przywiązania i miłości do Stolicy Apostolskiej, będzie również w tym duchu wychowywał młodzież i podległą jego pieczy parafię.

Dowodem przekonywującym do głębi o synowskich uczuciach do Stolicy Apostolskiej są wynurzenia Ks. Kardynała Jego Eksc. Księdza Arcybiskupa Cortesiego, Nuncjusza Ojca świętego przed śmiercią, uczynione przez zgasłego Księcia Kościoła. Wzruszyły i rozrzewniły wszystkich, którzy otaczali łożę umierającego Pasterza.

b) Szczególnie cenne i praktyczne są pouczenia Ks. Arcybiskupa o miłości Ojczyzny, którą, pojmując, jako szczytną służbę narodową, jako powszechny obowiązek obywatelski. Powołany na urząd Arcypasterza stolicy w przełomowych czasach Ks. Kardynał Kakowski nie ustaje w swych zabiegach, by wspomóc odradzającą się Ojczyznę w jej wysiłkach, zmierzających do zablźnienia ran powojennych, wyzbycia się śladów niewoli i zorganizowania sił wewnętrznych, gwarantujących jej potęgę i należyty rozwój. Długoletnia niewola, niszczycielska wojna, oblężnicza i bezbożna rewolucja rosyjska, nie sprzyjały chyba należytemu wychowaniu udręczonego narodu. Zakradał się duch anarchii w organizujące się życie społeczne i państwowe, egoizm klasowy i partyjny rozsadzał spójność narodu, podważenie fundamentów świętości rodziny, groziło upadkiem najważniejszej instytucji wychowawczej. Na te groźące niebezpieczeństwa nie mógł obojętnym okiem patrzeć ani Pasterz, ani Patriot. Więc pracował i uczył niestrudzenie. Pracował u podwalin państwowości polskiej, organizując jako Regent obok innych dziedzin życia przede wszystkim szkolnictwo, ale pracował głównie jako Pasterz-wychowawca.

Lat 25 pasterzowania na Stolicy Warszawskiej, to jeden ciąg wychowawczego trudu Ks. Kardynała nad opanowaniem anarchii obyczajowej i społecznej narodu oraz organizowanie dodatknych sił upadłych nieraz na duchu czy nie dość aktywnych żywiołów katolickich. Ks. Kardynał zdecydowanie przeciwstawiać się będzie wszelkiemu rozprężeniu, wiodącemu do rozproszkowania twórczych sił narodu.

O znaczeniu etyki w życiu narodu i konieczności stosowania nakazów moralnych w organizującym się państwie, wielokrotnie pouczał Dostojny Arcypasterz w swych listach. Szczególne i nieprzemijające znaczenie posiada jednak list pasterski Ks. Kardynała do wiernych z dnia 30. V 1936 r. Mamy w nim jasno wyłożoną naukę o państwie i władzy państwowej, o potrzebie autorytetu wspartego powagą Bożą, o konieczności sprawiedliwego ustawodawstwa, o wychowaniu religijnym w rodzinie i szkole. Wyrazem wzajemnego stosunku Kościoła i państwa „powinna więc być łączność, porozumienie między władzą świecką i kościelną, współpraca i pomoc dla obopólnej korzyści i pożytku państwa i Kościoła. Skarga mówi, że „religia i stan duchowny w ciele Rzeczypospolitej, jest jako serce ukryte wewnętrzne, z którego żywot wieczny pochodzi, a rząd świecki jako głowa, w której są do rządu członków wszystkich oczy, uszy i inne zmysły. Gdy wiara katolicka i duchowny stan naruszony jest, jako ranne serce prędko śmierć Rzeczypospolitej przychodzi. Gdy też rząd słabuje i boleje jako głowa chora, władza wszystkich członków ginie i Rzeczypospolita wszystka upada”.

Niemalą troskę ujawnił Arcypasterz Warszawski o zdrowie rodziny. Niejednokrotnie dał temu wymowny wyraz. W szczególności mocne było wystąpienie Ks. Kardynała w obronie świętości małżeństwa i nienaruszalności rodziny na drugim Zjeździe Katolickim w Warszawie w r. 1926. Stosownie do otrzymanych wskazań swego Arcypasterza Zjazd powziął cały szereg uchwał w obronie Sakramentu małżeństwa. Zorganizowana akcja w całym kraju, udaremniła wydanie zaprojektowanej ustawy małżeńskiej, niezgodnej z prawem Kościoła.

Powrócił do sprawy rodziny Ks. Arcybiskup w przytoczonym już liście jubileuszowym: do wiernych. Na łonie bogobojnej rodziny wychowa się dopiero zacnych synów Kościoła i Ojczyzny. Z rodziną w dziele wychowania młodzieży ma współpracować szkoła. Żeby istnieć mogła należyta harmonia między wychowaniem domowym i szkolnym, poucza Ks. Kardynał, że i nauczyciele „sami powinni być katolikami i to praktykującymi, aby i słowem, i życiem dawali dobry przykład dzieciom. Według więc praw państwowych winni uczyć po katolicku, ale też i żyć w zgodzie z Bogiem. Rodzice zaś, mając przyrodzone prawo do swych dzieci, przez państwo szanowane i popierane, mają więc obowiązek, przez religię im na sumienie włożony, aby pilnie wglądali i badali, jakie zasady wpajają nauczyciele w dusze ich dzieci”.

Uderzająca jest i wrzuszająca zarazem nieustanna zapobiegliwość Ks. Kardynała Kakowskiego o zjednoczenie duchowe narodu. Ucisza więc namiętności, nakłania do zgody, już to serdecznym napomnieniem, już to ojcowską prośbą, już to groźbą kary Bożej, wiszącej nad nami. Toteż brzmią nieraz słowa Arcypasterza pogłosem żalów i utyskiwań świątobliwego ks. Skargi, jakby nasycone jego miłością i przestrogą. W liście swym na Boże Narodzenie w r. 1922 ogłoszonym, pisze Ks. Kardynał te słowa gorące: „A jeżeli się nie pogodzicie i nie pojednacie, jeżeli w rozterkach i kłótni trwać dalej będziecie, jeżeli władzy swojej szanować nie będziecie, to Polska nasza, gorąco przez wiek cały oczekiwana i pożądana, ta ukochana Polska nasza, jak cudem pomocy Bożej i wspólnym trudem naszym powstała, tak runie i upadnie z winy naszej... W dniu Bożego Narodzenia, gdy się rozlega głos Aniołów, wieszczących pokój na ziemi, odwołuję się do wszystkich ziomeków moich, wzywam wszystkich braci Polaków do zgody, do pojednania... Podajmy sobie dłonie w miłości braterskiej, niech ustaną na zawsze i zamilkną wszystkie niesnaski partyjne!”

Podobne zaklęcia i wołania o zgodę czytamy w orędziu z okazji wypadków majowych w r. 1926, w którym Arcypasterz zbolalym sercem woła do swych rodaków: „Zaklinam was na Boga i dobro drogiej nam wszystkim Ojczyzny, zachowajcie spokój i godność obywatelską, niechaj nikt nie ośmieli się zakłócić porządku i ładu w tak poważnej i decydującej dla narodu chwili”.

Akordem grozy brzmią słowa Ks. Kardynała w liście swym do wiernych z r. 1936 r., gdy mówi o niezgodach, nienawiściach i walkach w łonie narodu. „Dziś więc te same przestrogi wznawiam, przypominam, powtarzam, jako pasterz od Boga i Stolicy Świętej wam dany – czytamy w tym głębokim orędziu. Z obowiązku więc swego pasterskiego do was wołam i z serca ojcowskiego was napominam. Niebezpieczeństwo bliskie, jako dawniej było, wróg czyha na zgubę naszą, wróg zewnętrzny, odwieczny, potężny, który sto lat z górą panował nad nami. Ale i wróg wewnętrzny, komunizm, odrzeć was chce z wolności waszej, którą się szczyście, z majątności waszych, które posiadacie i chce strącić nas w otchłań tej strasznej nędzy i tego spodłonego niewolnictwa, w którym jęczą miliony bratniego narodu, obrócone w stan bydła raczej niż ludzi. Wielka burza wisi nad nami.

Tylko prawdziwy duch polski i katolicki, duch wiary, uratować nas może. Niech tedy ożyje, niech zapanuje w sercach waszych, w duszach waszych. To jest jedyne zbawienie narodu i państwa”.

Tym samym duchem pogłębionej miłości narodu ożywiony jest cytowany już list pasterski Ks. Arcybiskupa do duchowieństwa z r. 1936. Cały rozdział III tego prawdziwie obywatelskiego orędzia jest poświęcony omówieniu stosunku kapłana do państwa. Czytamy tam, że „kapłani, jako wychowawcy ludu, nie powinni ulegać żadnym szkodliwym dla państwa i rządu nastrojom, niechęci i niekarności, które szerzą w kraju żywioły nieobliczalnie wrogie państwu i Kościołowi, jak komuniści, radykalni bezbożnicy, wolnomyśliciele itp. Kapłan musi mieć odwagę płynąć przeciw prądowi, zwłaszcza takiemu, który grozi interesom ludu i porządku w państwie”. Rozdział ten jest zarazem dokumentem jak gorąco kocha Ks. Kardynał wojsko narodowe. Czytamy w nim ten wzruszający nakaz, tchnący gorącością duszy Arcypasterza: „Kapłan więc niech ma wielkie serce dla armii, dla tych, co bronili i bronią Ojczyzny i Kościoła od wszelkich zakusów wrogów, którzy by nas chcieli obrócić w niewolników swoich”.

Ojcowskie upomnienia swoje dla kleru, kończy Ks. Kardynał apelem do wytworzenia ducha zgody i jedności. „Drodzy kapłani, bądźcie zawsze ostoją siły duchowej społeczeństwa i państwa, bądźcie zawsze gorliwymi krzewicielami ducha pokoju, ducha zgody, ducha jedności i miłości wśród obywateli, wśród klas, stanów społecznych i stronnictw politycznych, by zapewnić w Polsce triumf głoszonemu przez Ojca świętego Piusa XI hasłu: „Pax Christi in regno Christi” (Pokój Chrystusowy w Królestwie Chrystusowym)”.

c) Wymagania, stawiane człowiekowi w jego życiu zbiorowym, a ustalające obowiązki w stosunku do Kościoła, narodu i państwa, domagać się będą należytego przygotowania jednostki i czekających ją zadań. Miłość społeczną opiera Ewangelia święta na należytej pojętej i ukształtowanej miłości osobistej. Toteż całe wychowanie czy samowychowanie człowieka musi przewidywać jego współżycie i współdziałanie z innymi ludźmi. Stąd rodzi się konieczność założenia w duszy człowieka pojedynczego dostatecznie głębokich i trwałych fundamentów. Opanowanie egoizmu i materializmu jednostki, a wyrobienie w niej ofiarnej miłości społecznej oraz idealizmu i hartu moralnego, jest jedyną drogą do urzeczywistnienia Królestwa Bożego na ziemi. Ale takiego właśnie człowieka trzeba dopiero wychować. Temu wielkiemu zadaniu całe swoje życie poświęcił zgasły Purpurat warszawski. Tutaj podać należy, ze względu na ujęcie pewnej całości, choć kilka podstawowych idei.

Wielokrotnie podkreśla Ks. Kardynał konieczność oparcia całego życia na żywej wierze. Tylko w atmosferze Kościoła, znakomitego i wypróbowanego wychowawcy narodów i jednostek, wykształtują się szlachetne i dzielne charaktery. Świętość osobistego życia potęguje w człowieku ducha ofiarności, wysokie poczucie moralne, obowiązkowość i uczciwość. Im większe wyrobienie wewnętrzne

człowieka, tym większa jego przydatność w życiu społecznym. Dał temu wymowny wyraz Ks. Kardynał w szeregu swoich listów pasterskich i przemówień. List o N. Eucharystii (1934 r.), a następnie list o ćwiczeniach duchownych (1935 r.) – to szeroko umotywowana konieczność uświęcenia osobistego, zarówno kapłanów, jak świeckich. Zwłaszcza omówione poprzednio listy pasterskie do kapłanów i kleryków zawierają niemało pod tym względem cennych wskazówek, wziętych z nauki Kościoła i bogatego doświadczenia życiowego Ks. Arcybiskupa.

Ogromnej doniosłości wychowawczej jest ostatnio wydany list Ks. Kardynała z okazji srebrnych godów biskupich i objęcia rządów archidiecezji (wrzesień 1938 r.). List ten, skierowany do młodzieży, tchnie ojcowskim uczuciem Pasterza-patrioty, któremu leży na sercu szczęśliwa przyszłość Ojczyzny w oparciu o nauczycielski autorytet Kościoła. Ogarniając całą młodzież, skierowuje jednak Ks. Kardynał szczególnie gorące słowa do młodzieży akademickiej – wszak widoczne odrodzenie ducha religijnego tej warstwy młodzieży może napawać krzepiącą nadzieją na przyszłość. Z prostotą i szczerością, którą tak młodzież ceni, z pełną jednak niezależnością sądu, daje Arcypasterz swoje cenne wskazania. „Z uczuciem głębokiej radości stwierdzam – czytamy w tym znakomitym orędziu – że polska młodzież katolicka stanowczo odwróciła się od złudnych pouczeń „etyki niezależnej” i mocną stopą stanęła na gruncie etyki religijnej, moralności z Boga idącej i na Bogu opartej. Fakt ten napawa naród niepłodną nadzieją, że fale brudu i załamania moralnych, osobistych i rodzinnych, które dotknęły wyższe i niższe warstwy społeczeństwa polskiego i tyle złego przykładu dały i tyle obrazy Boskiej spowodowały, nie dotrą do młodego pokolenia. Młodzież nasza, polska i katolicka, daje już dziś rękojmię, że jak w tej chwili, tak i w przyszłości potrafi przeciwstawić się nieobyczajności osobistej i rodzinnej”.

Troska atoli o przyszłość narodu wkłada w usta Ks. Kardynała rady i upomnienia dla młodego pokolenia. Odważnie wskazuje Dostojny Autor listu również i wady młodej generacji Polaków. Zalicza do nich przede wszystkim: „brak miłości wzajemnej w młodym pokoleniu”. Na pytanie: „o co się spieracie?”, czytamy – „odpowiadam Wam z głębokim przekonaniem: „idzie Wam o drobiazgi, o szczegóły. Różnice pomiędzy Waszymi poglądami są tak nikłe, że przy dobrej woli, przy wzajemnej miłości, moglibyście ich wcale nie zauważyć...”. Polska już jest – czytamy dalej. Cieszymy się nią i kochajmy ją! Siłami wspólnymi budujmy jej przyszłość! W jedności i łączności siła nasza! Trzeba tylko, abyśmy się wzajemnie pokochali”.

Z kolei omawia Ks. Kardynał zagadnienie autorytetu, tak zachwianego w naszym społeczeństwie i wreszcie tak aktualną dzisiaj w młodym pokoleniu sprawę nacjonalizmu. Znakomitym środkiem, który ułatwi rozwiązanie różnorodnych trudności naszego życia, będzie zdobywana przez młodzież gruntowna wiedza katolicka. „W jej świetle – zachęca młodzież Ks. Kardynał – badaj hasła narodowe, socjalne, polityczne i kulturalne i odrzuć te wszystkie fałszywe idee z nią niezgodne, które jak robak złośliwy podgryzają zielone drzewa kultury i cywilizacji

chrześcijańskiej: marksizm, masonerię, neopogaństwo, wybujały nacjonalizm, rasizm, spirytyzm, teozofię itd.” Tym zaś apelem kończy Ks. Kardynał swój wspomniały list do młodzieży: „Niech młode pokolenie naśladuje starszych w tym, co dobre, co szlachetne, co ofiarne, ale od nienawiści niech będzie daleko. Niech żyje w słońcu miłości i rozwija się, i kwitnie, i zdrowy owoc przynosi Ojczyźnie”!

Ten list pasterski Dostojnego Arcypasterza jest ukoronowaniem Jego wychowawczej działalności całego życia. Młodzież, zwłaszcza akademicka, przyjęła go z głęboką wdzięcznością, czemu dała wyraz w licznych artykułach, w złożonym adresie i urzędzonej ku czci Arcypasterza akademii (27. XI 38 r.). Jak list ten jest żywotny, świadczy o tym jego komentowanie na licznych zebraniach dyskusyjnych naszych organizacji akademickich. Realizacja ślubowań jasnogórskich, która tak leży młodzieży na sercu, w liście tym znajduje najlepsze metody: odrodzenie narodowe dokona się przez odrodzenie jednostki, a odrodzenie jednostki dokona się przez Ewangelię Chrystusową!

* * *

Przechodząc do zakończenia tego krótkiego szkicu działalności pasterskiej śp. Ks. Kardynała A. Kakowskiego, wolno nam zauważyć, że jest ona urzeczywistnieniem szeroko zakrojonego programu w słynnym Jego ingresowym orędziu z dnia 14. IX 1913 r. Nie będzie chyba przesadą stwierdzenie, że dokonany trud pasterski w ćwierćwieczu rządów na Stolicy Warszawskiej, znacznie przerasta zapowiedzi tego historycznego orędzia; wszak prace Ks. Kardynała znacznie przekraczają zasięg archidiecezji. Przyszły historyk niemało trudu poświęci, by w pełni odsłonić różnorodny, a głęboko sięgający wpływ Ks. Kardynała Kakowskiego na kształtujące się życie religijne, narodowe, państwowe i społeczne zamartwychwstałej Polski. Archiwa państwowe i kościelne, polskie i watykańskie, kryją już dzisiaj przebogaty materiał do dziejów Kościoła i Narodu, związanych najściślej z osobą Arcypasterza stolicy. Pamiętniki osób wybitnych dorzucą niemało światła do zimnych nieraz dokumentów archiwalnych, by w żywym blasku ukazać postać Dostojnego Purpurata. Ufać należy, że nie zbraknie i osobistych wspomnień zgasłego Ks. Kardynała, odsłaniających Jego myśl i serce, które niepodzielnie oddał w służbę Kościoła i Ojczyzny, największych skarbów na ziemi. Zrozumiałym tu będzie życzenie, by dla współczesnych i potomnych uprzystępnione były listy i orędzia pasterskie Ks. Kardynała ze względów zarówno wychowawczych, jak i historycznych. Zbiorowe wydanie tych listów będzie mieć znaczenie praktyczne, jak ongiś praktycznym było wydanie odezwo ks. arcybiskupa J. Bilczewskiego.

* * *

Jak bolesną stratę ponosi Kościół i Ojczyzna, których Zmarły Purpurat był wiernym i miłującym synem, świadczy powszechny żal, jaki śmierć Jego wywołała. Nadesłane zewsząd kondolencje są zmienną oceną niecodziennych zalet tego

Księcia Kościoła. Przytaczamy tu kilka wyjątków z otrzymanych przez Kapitułę depesz. I tak: Ojciec święty Pius X polecił Jego Ekszelencji Księdzu Nuncjuszowi Arcybiskupowi F. Cortesi, aby w Jego imieniu złożył kondolencje i wyrazy bólu ojcowskiego „z powodu zgonu Osoby Mu bardzo drogiej, z którą związany był węzłami synostwa duchowego”. Pan Prezydent Rzeczypospolitej prof. Ignacy Mościcki przesłał „wyrazy najszczerzego współczucia i żalu, który jednoczy cały mu Naród wobec straty Arcypasterza i wielkiego obywatela, którego dostojna postać w ciężkich nieraz chwilach świeciła Polsce przykładem godności i poświęcenia”. J. Em. Ks. Kardynał-Prymas August Hlond w swej depeszy pisze: „Przesyłam od siebie i moich obu archidiecezji wyrazy najgłębszej kondolencji z powodu zgonu Kardynała Kakowskiego, w którym czciłem nie tylko największego na stołecznej metropolii Hierarchę, ale i życzliwego ojcowskiego przyjaciela. Pograżony w smutku modłę się o spokój i wysoki stopień chwały niebieskiej dla Jego dobrej i szlachetnej duszy”. Ignacy Paderewski w swej długiej depeszy z Rion-Bosson pisze do J.E. Ks. Arcybiskupa S. Galla: „Odszedł od nas sługa Boży, Książę świętego Kościoła, wielki i zasłużony syn naszego narodu. W ciągu długiego i pracowitego żywota z woli Najwyższego wystawiony był na liczne próby, z których zawsze wyszedł zwycięsko. Czynami Jego kierowały zasady Chrystusa i miłość do Ojczyzny. Za rządów zaborczych, pod okupacją i w Polsce niepodległej świętej pamięci ukochany Zmarły okazał się mężem rozumu i rozważi niepospolitej, broniąc praw zarówno Kościoła, jak i narodu. Światłym radom, wysokiemu wpływowi jego Polska wiele ma do zawdzięczenia”.

Aż nazbyt to wymowne wynurzenia o Człowieku, który, sercem będąc prosty, a wiarą mocny, odszedł pożywać wiekuisty Chleb Miłości, zapracowany wielkim trudem pracowitego żywota.

* * *

Szkic ten o pasterskim trudzie Księdza Kardynała Aleksandra Kakowskiego rozpoczął obraz siewcy, który się w złotym słońcu miarowo pochyla, gdy ziarno rzuca w rolę. Czy nie zawiodły nadzieje? Czy trud siewcy jest plenny i owocny? W jesiennej porze wprawdzie złociste promienie długie cienie na pola rzucają, ale ciemne łany utajone życie w sobie zawierają, bo rodzajne ziarno miłująca ręka Siewcy w ich wnętrza rzuciła, w nadziei, że nowa przyjdzie wiosna i nowe nadejdą żniwa. A tam w gumnach Gospodarza z radością na ciężkie spogląda snopy, które czasu omłotu sypać będą ziarno na chleb codzienny, który zdrowie daje ciałom i na świętą Hostię, która życie daje duszom. Przez święty trud i święte ufanie...

Sam Bóg błogosławił temu świętemu trudowi i świętemu ufaniu, gdy dał pełne i obfite ziszczenie tej nadziejnej dewizie, którą podyktowała i wiara, i miłość Pasterza wedle serca Bożego: Operari – sperare!

Ks. dr Tadeusz Jachimowski

PRASOWE ODGŁOSY ZGONU**ŚP. KS. KARDYNAŁA KAKOWSKIEGO****(„Wiadomości Archidiecezjalne Warszawskie”, r. 29, 1939 nr 1, s. 48–52, 64)**

Zgon śp. Ks. Kardynała Kakowskiego wywarł głębokie wrażenie w całym kraju, a również i za granicą. Znamiennym tego przejawem są bardzo liczne głosy prasy, odzwierciedlającej ból i smutek świata katolickiego wobec trumny wielkiego Księcia Kościoła, Pasterza o najczulszym sercu, męża stanu o szerokich horyzontach, co pozwoliło mu odegrać tak doniosłą, historyczną rolę w pierwszych chwilach rodzącej się naszej niepodległości.

Ta żałoba, której odgłosy pokryły szpalty pism wspomnieniami, wyrazami pośmiertnego holdu i szczerego żalu – położyła się cieniem na całym społeczeństwie bez różnicy poglądów i przekonań w dniach ostatniej pogrzebowej posługi Stolicy oddanej Arcypasterzowi.

W głosach prasy znalazło odzwierciedlenie całe życie Zmarłego Arcypasterza, jego zasługi dla Kościoła i odradzającej się Ojczyzny oraz jego osobiste zalety i cnoty.

Na szerokim tle historycznym maluje „Kurier Poznański” postać Kardynała, uwydatniając jego trudną i odpowiedzialną rolę, zarówno w czasie niewoli pod rządami caratu, jak i pod okupacją niemiecką.

„Lata niewoli i prześladowań Kościoła na ziemiach Polski, naznaczone koniecznością stanowczego oporu i gotowości do ciągłych poświęceń, wykuwały u wielu ówczesnych kapłanów charaktery silne, zwarte, przepojone uczuciem miłości nie marzycielskiej, lecz hartownej i zdolnej do czynu. Jeżeli gdzie, to właśnie w zaborze rosyjskim nie można było zagrożonych przez wroga dóbr religijnych i narodowych bronić płytką frazeologią patriotyczną, lecz czynem spokojnym, zrównoważonym, poczętym z głębokiej wiary i roztropnej miłości. Arcybiskup Warszawski potrafił czysto uczuciowe pierwiastki, tak właściwe duszy polskiej, przetworzyć w swym charakterze w planowo podjętą pracę dla dobra Kościoła, Ojczyzny i zawierzonych sobie dusz...”

Najcięższym bodaj okresem rządów biskupich kardynała Kakowskiego były lata okupacji niemieckiej. Państwa centralne szukały środków na prowadzenie zwycięskiej wojny i częściowo znalazły je na terytorium byłego Królestwa Kongresowego. Rekwizycje były na porządku dziennym. Siłą zabierano dzwony i organy kościelne. Arcypasterz zwracał się do władz niemieckich, tłumaczył, protestował. Władze okupacyjne były jednak zdania, że konieczność państwowa wymagała, by siła brała górę nad prawem. W tych warunkach Arcybiskup nie mógł tolerować dłużej postępowania najeźdźców. W kwietniu 1917 roku wydał słynny list pasterski, w którym stwierdził publicznie, że – pomimo zajęcia prawie całego obszaru dawnej Rzeczypospolitej przez wojska państw centralnych – Polacy wcale nie myślą wyrzec się wprowadzenia w czyn idei Polski niepodległej i zjednoczonej. Płomienny

list pasterski zakończył Arcybiskup wezwaniem duchowieństwa, by modliło się, a w uroczystość Królowej Korony Polskiej urządziło okazałe nabożeństwa na intencję wolnej Ojczyzny: „Ty zaś, ludu, módl się i śpiewaj: Ojczyznę wolną racz nam wrócić, Panie!”

Orędzie to narobiło wiele wrzawy nie tylko wśród Niemców, ale i w polskim świecie politycznym. Nawet ci, którzy skłonni byli podawać w wątpliwość patriotyzm ówczesnego członka Rady Regencyjnej, przekonali się, że Arcybiskup Warszawy umie kroczyć podobną drogą podyktowaną przez sumienie polskie, jak ówczesny prymas Belgii kardynał Mercier. Obaj nie myśleli ustępować Niemcom. Nawet kilkakrotne pogrożki władz zaborczych przymusowego usunięcia go z Warszawy, nie powstrzymały Arcybiskupa od stanowczych wystąpień w sprawach, związanych z najżywoźniejszymi interesami Kościoła i narodu”.

Ten moment nieustraszonej służby Kościołowi i narodowi podkreśla „Gazeta Polska”, cytując wyjątek jego orędzia pasterskiego wydanego z racji objęcia Archidiecezji:

„Nie przez okno wchodzę do tej części owczarni Chrystusowej, ale przez drzwi, nie z woli swojej, ale z woli Bożej przychodzę do kraju swojego, do ziemi swojej, do ludu swego i Kościoła swojego. Kocham ten kraj i tę ziemię, na której wzrastałem, wychowałem się i kształciłem, miłuję ten naród, z którego pochodzę, którego kość z kości, krew z krwi i ciało z ciała jestem, czuję jak on czuje, myślę, jak on myśli, mówię, jak on mówi, cierpię, jak on cierpi, a raduję się, gdy on się raduje...”. Przytaczając powyższe słowa „Gazeta Polska” dodaje od siebie:

„Wedle tych słów Arcypasterz działał, pracował i służył Bogu i Ojczyźnie niezmordowanie i niezłomnie przez całe swe życie. W 1936 r. – ś. p. Ks. Kardynał Kakowski obchodził 50-lecie kapłaństwa, a w r. bieżącym 25-lecie sakry biskupiej. Całe społeczeństwo polskie dało wtedy wyraz uczuciom czci i wdzięczności dla szlachetnego, zasłużonego Pasterza, którego odejście budzi dziś głęboki smutek powszechny”.

Znaczenie Kardynała dla rozwoju życia religijno-kościelnego uwydatnia „Kurier Warszawski”. Pismo podkreśla zwłaszcza wielki takt i roztropność, cechujące Zmarłego w ujmowaniu i godzeniu interesów Kościoła i państwa.

„Bardzo rozważny, mający wrodzone uczucie miary w stopniu u nas rzadko spotykanym, odporny, niemal jak skała, wobec uniesień i podnieceń, ś.p. Ks. Kardynał Kakowski łączył zawsze najczujniejszą troskę o poszanowanie władzy Państwa z niezłomną powagą ostrzeżeń przeciw wszelkim zakusom zachwiania praw i stanowiska Kościoła w rodzinie, w szkole, w życiu społecznym”.

Tak znakomity w kierownictwie i załatwianiu podstawowych zagadnień śp. Arcypasterz, zdaniem pisma, wykazał niepospolite zalety, jako duszpasterz i administrator. „Kurier Warszawski” tak go charakteryzuje:

„Był to zarazem włodarz niezrównany i dzięki niepospolitemu zmysłowi rzeczywistości, twórca dzieł trwałych od podstaw. W ciągu tego 25-lecia życie katolickie

stolicy i archidiecezji, we wszystkich dziedzinach: duszpasterstwa, działalności zakonnej, dobroczynności, rozbudzenia wiary wśród młodzieży, ruchu umysłowego, poczyniło postępy ogromne. A wszystko to działo się i wzrastało pod jego osobistą pieczęcią.

Przez długie lata pastorał w jego ręku był nam znakiem najgorliwszej opieki i najsumienniejszej władzy duchowej, a purpura członka Świętego Kolegium na jego barkach uzmysłowiała nam powszechność Kościoła. Po ćwierćwieczu znojnego i bogatego w dzieła trwale arcybiskupstwa, spocznie na stałe, w myśl swej ostatniej woli, wśród grobów ludności najuboższej cmentarza na Bródnie”.

Poza obrazem zasług kościelnych i obywatelskich prasa nie tylko z pietyzmem, ale i z pełnym sentymentem maluje osobiste przymioty i cnoty śp. Ks. Kardynała.

„Kurier Polski” pisze:

„Była to postać niepospolita. Człowiek o wielkich zasobach ducha i intelektu, który odgrywał doniosłą rolę w życiu zbiorowym narodu, zarówno za czasów zaborczych, jak i w przejściowym okresie wojny światowej, jak wreszcie i w latach niepodległości. Jego patriotyzm, Jego zawsze czujna straż nad zachowaniem skarbów wiary i nieskażonej kultury polskiej, Jego praca nad organizacją życia kościelnego, a także i aparatu państwowego w czasie, gdy dzierżył wysoki urząd współregenta w okresie okupacji, dały rezultaty wartości cennej i nieprzemijającej”.

Najczulszymi słowami, pod bezpośrednim wrażeniem srogiego ciosu, kreśli jeden z kapłanów wizerunek śp. Zmarłego na łamach „Kuriera Warszawskiego”:

„Oto zamknięta księga żywota człowieka-obywatela-arcybiskupa. Śmierć nieubłagana pokryła grubą żałobą archidiecezję i kościół katedralny. W naszych sercach żałobne dzwony głucho grają, a na oczy występują łzy. Wierni żegnają Biskupa pełnego pracy i inicjatywy, my chowamy z tą trumną do grobu Ojca. Ten nasz kierownik, to był do głębi dobry człowiek. W naszej żelaznej dyscyplinie kleru katolickiego pozwalał na śmiałą myśl, pobudzał do nowych czynów, a serce miał raczej wybaczące, choć wymagania duże. My starsi kapłani do śmierci chowamy w pamięci tę twarz szlachetną, czasem może surową, ale nigdy gniewną. Wieczny Ci odpoczynek, Arcybiskupie, a ta ziemia polska, którą zawsze gorąco kochałeś i nas tej miłości uczyłeś, niech Cię przyjmie! Narodziłeś się w niewoli, doczekałeś się wyzwolenia umiłowanej Ojczyzny, którym się tak radowało serce Twoje. Bóg Ci to dał w nagrodę doczesną! Nie poskąpi Ci nagrody wiecznej”!

W tych nabrzmiałych bólem wyrazach, wyrwanych spod serca każdego kapłana naszej archidiecezji, zjawia się jak żywa postać naszego Arcybiskupa, by podbić nas swą bezgraniczną dobrocią, ojcowską wyrozumiałością i sprawiedliwością.

* * *

Śmierć śp. Ks. Kardynała miała wiele niezwykłych wzruszających momentów. Nic dziwnego, że prasa szeroko rozpiła się o szczegółach zgonu tak drogiego

wszystkim sercom Arcypasterza, którego zarówno długie i pełne wysiłków i poświęcenia życie, jak i ostatnie chwile, mogą być i są zbudowaniem dla wszystkich.

„Kurier Poranny” pisze:

„Umierający otworzył oczy i wypowiedział w języku włoskim niezwykle podniosłe wzruszające przemówienie, wskazując w nim, że zawsze, jako arcybiskup, wpajał w duchowieństwo swe i w lud wierny zasady prawdziwej wiary oraz miłości i posłuszeństwa dla Stolicy Apostolskiej.

Polska – mówił – będzie silną o ile będzie wierną nauce Chrystusa Pana i wskazaniom Kościoła. Podkreślając następnie swą wierność Kościołowi i najściślejszą łączność ze Stolicą Świętą, zaznaczył mocno, iż, kto nie jest w takiej łączności, jest poza Kościołem”.

Gdy rozeszła się smutna wieść, że Arcypasterz nie żyje, że nieubłagana śmierć przecięła pasmo jego żywota tak utrudzonego, całą stolicę poruszyło jedno pragnienie złożenia ostatniego hołdu Zmarłemu.

„Mały Dziennik” taki daje tego opis:

„Tysięczne rzesze gromadziły się od wczesnego ranka przed pałacem arcybiskupim w Warszawie, czekając w skupieniu i głębokiej zadumie na otwarciu podwoi, by złożyć umiłowanemu Arcypasterzowi ostatni hołd pośmiertny i odmówić u Jego trumny „Zdrowaś Maryjo” i „Wieczne odpoczywanie”. Na twarzach znać boleść i smutek, a w niektórych oczach błyszczą nawet łzy – wyraz miłości i synowskiego przywiązania.

Tłum wzrasta z minuty na minutę. Przybywają nowi, a wśród nich poważny odsetek stanowią przyjezdni z bliższych i dalszych miejscowości archidiecezji, a nawet spoza jej granic.

Ci, co przychodzą, teraz zajmują już miejsca na ul. Kapucyńskiej. Niebawem kolejka dochodzi do Hipoteki. I przez cały dzień nie uległa zmniejszeniu, mimo że pogoda była nieszczerólna i padał śnieg.

Miejsca tych, co odchodzą, zajmują nowo przybyli. A wszyscy idą nie z pustej ciekawości, lecz z głębokiej potrzeby serca. Otwierają się bramy pałacu. Wierni wchodzą powoli po schodach do dużej sali konferencyjnej, gdzie na katafalku w powodzi kwiecica spoczywa w trumnie ś. p. Ks. Kardynał Kakowski. Słychać szept modlitw i gorące smutne westchnienia.

Na zastygłej twarzy Księcia Kościoła, przybranego w fioletowy ornat i paliusz, maluje się przedziwna błogość i uśmiech, taki sam, jakim za życia darzył wiernych. Okna i lustra przysłonięte są kirem. Ze ścian spoglądają na trumnę portrety wszystkich arcybiskupów warszawskich. Przed trumną wznosi się ołtarz, przy którym odprawiane są Msze święte”.

Całe społeczeństwo zwróciło uwagę na niezwykłą skromność pogrzebu. Dojrzano w tym ostatni dowód skromności, pokory i prostoty wielkiego Księcia Kościoła, w jego dyspozycji złożenia ciała na Bródnie wśród najuboższych – symbol całego życia.

„Mały Dziennik” tak ten fakt podkreśla:

„Od barwnych szat biskupich, od zieleni ustawionych przy katafalku kwiatów, odbija skromność trumny ś. p. Jego Eminencji. Był to niejako symbol całego życia Zmarłego, który, piastując godność Księcia Kościoła i jednego z pierwszych obywateli Rzeczypospolitej, pozostał zawsze pokorny i skromny”.

Zamyka te odgłosy żałobnego hołdu dla jednej z największych postaci Episkopatu Polski odrodzonej, a niewątpliwie największej w dziejach Archidiecezji Warszawskiej, opinia poznańskiej „Kultury”:

„Dziś, w dożynku półwiekowej siewby i orki na niwie królestwa Chrystusowego na ziemi, Arcypasterz stołecznego miasta Polski zaniósł przed tron Boży obfity snop nieprzemijających zasług. W pamięci potomności Kardynał Kakowski będzie żył, jako wielki kapłan i wielki obywatel Ojczyzny, u którego trumny składali hołd niekłamanego uznania swoi i obcy”.

Wybraliśmy z tego, co do nas doszło, tylko bardziej charakterystyczne głosy, przeważnie z czołowych organów prasowych, ale nie wyczerpują one echa zgonu Kardynała. Brzmieć będzie ono długo i raz po raz kierownicze czynniki opinii zwracać się będą do tej postaci, która zarówno w dziejach Kościoła w Polsce – na przełomie czasów – jak i w naszej archidiecezji – stanowi epokę.

Ks. Z. Wądołowski

Organ Watykanu i prasa włoska o śp. kardynale Kakowskim

„L'Osservatore Romano” poświęca zmarłemu Arcypasterzowi Warszawskiemu długie wspomnienia z obszernym życiorysem. Wyślawiając cnoty duszpasterskie Zmarłego, organ watykański pisze:

„Podobnie jak już pod władzą carów, tak i w czasie okupacji kraju przez wojska niemieckie Ks. Arcybiskup Kakowski okazywał zawsze stanowisko zdecydowane w obronie praw Kościoła, nie licząc się z ponawianymi groźbami odsunięcia go od stolicy arcybiskupiej”.

Wspominając zaś dalej pewne i szybkie postępowanie w godnościach hierarchii kościelnej, nadmienia:

„Miarodajnymi były zawsze jego listy pasterskie, szczególnie dostosowane do różnych okoliczności chwili. Pamięta się zwłaszcza jego list pasterski z racji swego jubileuszu kapłaństwa, list przeciw alkoholizmowi, o stosunku duchowieństwa do państwa i ostatni do katolickiej młodzieży polskiej. Jubileusz jego kapłaństwa oraz jubileusz sakry biskupiej dały wiernym całej Polski katolickiej okazję pokazania powszechnego szacunku i wdzięczności dla Purpurata. Również i poza swą ojczyzną, w szczególności we Włoszech, a przede wszystkim w często odwiedzanym Rzymie, prawie jedynym, można by powiedzieć, celu swoich podróży, osoba śp. Kardynała Kakowskiego, zarówno dla zalet osobistych, jak i specjalnych

stosunków, wiążących go z miłościwie panującym Papieżem, cieszyła się zawsze pełną sympatią popularnością, która umieszczała go wśród najchętniej witanych gości Wiecznego Miasta”.

Wiadomość o śmierci śp. kardynała Kakowskiego i obszerny życiorys z fotografiami umieszcza cała prasa włoska. To samo uczyniła oficjalna agencja Stefaniego, rozsyłając komunikat o śmierci z wieloma szczegółami o ostatnich chwilach Zmarłego i jego biografię.

KOMUNIKATY POLSKIEJ KATOLICKIEJ AGENCJI PRASOWEJ W ZWIĄZKU ZE ŚMIERCią KARDYNAŁA KAKOWSKIEGO

(„Wiadomości Archidiecezjalne Warszawskie”, r. 29, 1939 nr 1, s. 54–64)

Zgon śp. Kardynała Aleksandra Kakowskiego

W piątek dnia 30 grudnia 1939 roku o godzinie 21 minut 15 zasnął w Panu, opatrzony świętymi sakramentami, śp. Kardynał Aleksander Kakowski, Arcybiskup metropolita warszawski. Przy łożu umierającego była obecna Kapituła Metropolitalna, niektórzy członkowie Kapituły Łowickiej oraz najbliższe otoczenie zmarłego Kardynała.

Ś.p. Aleksander Kardynał Kakowski, Arcybiskup metropolita warszawski, Prymas Królestwa Polskiego, Regent zmartwychwstającej Polski, doktor św. teologii i prawa, urodził się dnia 5 lutego 1862 roku w Dębinach, powiatu przasnyskiego, w rodzinie szlacheckiej z Franciszka i Pauliny z Ossowskich. Po ukończeniu szkoły średniej w Warszawie w roku 1878 wstąpił do warszawskiego Seminarium Duchownego. Po czterech latach wysłany został na dalsze studia teologiczne do Akademii Duchownej w Petersburgu, a następnie do uniwersytetu Gregoriańskiego w Rzymie, gdzie ukończył wydział prawny.

Po powrocie do kraju otrzymał święcenia kapłańskie dnia 30 maja 1886 r. i został mianowany wikariuszem przy parafii św. Andrzeja w Warszawie oraz obrońcą Sakramentu Małżeństwa i prokuratorem w Sądzie Arcybiskupim. W roku 1887 ks. Kakowski powołany został na profesora Seminarium Duchownego w Warszawie, gdzie wykładał prawo kanoniczne, homiletykę, teologię pasterską i literaturę polską. W 1898 r. objął stanowisko rektora tegoż Seminarium, a w roku 1901 został mianowany kanonikiem gremialnym Kapituły Metropolitalnej Warszawskiej. W 1910 roku nastąpiła nominacja ks. kanonika Kakowskiego na rektora rzymskokatolickiej Akademii Duchownej w Petersburgu, najwyższej uczelni katolickiej w imperium rosyjskim.

Po zgonie ś.p. arcybiskupa Wincentego Popiela, papież Pius X mianował w 1913 roku ks. rektora Kakowskiego arcybiskupem metropolitą warszawskim.

Konsekracja odbyła się 22 czerwca 1913 roku w Petersburgu w kościele św. Katarzyny, a dnia 14 września tegoż roku nowy Arcypasterz odbył uroczysty ingres do swej archikatedry.

W dobie przełomowej, podczas wojny światowej, za okupacji niemieckiej w 1917 roku, za zgodą papieża Benedykta XV i biskupów polskich, Ks. Arcybiskup Kakowski został członkiem Rady Regencyjnej Królestwa Polskiego i ten odpowiedzialny urząd, wraz z dwoma innymi członkami Rady Regencyjnej, gdy wybiła godzina odzyskania niepodległości – złożył w listopadzie 1918 roku w ręce Józefa Piłsudskiego.

Dnia 28 października tegoż 1918 roku ks. arcybiskup Kakowski udzielił w Warszawie sakry biskupiej ówczesnemu Nuncjuszowi Apostolskiemu Achillesowi Rattiemu, dzisiejszemu Ojcu świętemu Piusowi XI.

Dnia 14 grudnia 1919 roku Ojciec św. Benedykt XV mianował Ks. Arcybiskupa Kakowskiego kardynałem-prezbiterem tytułu św. Augustyna.

Zmarły Dostojnik Kościoła posiadał najwyższe odznaczenia polskie: wielkie wstęgi orderów Orła Białego i Polonia Restituta i in. Był kanclerzem Kapituły pierwszego z tych orderów. W roku 1936 ś.p. Ks. Kardynał Kakowski obchodził 50-lecie swego kapłaństwa, a w roku 1938 – 25-lecie swej sakry biskupiej.

* * *

Archidiecezja warszawska i cały Kościół katolicki w Polsce poniosły przez zgon kardynała Kakowskiego bolesną stratę. Odszedł Pasterz Dobry, którego rządy wypadły na okres dziejowych, przełomowych wydarzeń i pozostawiły po sobie trwały ślad we wszystkich dziedzinach życia katolickiego u nas. Był pierwszym piastunem polskiej władzy państwowej po wiekowej niewoli, on to zamykał ten smutny dla narodu polskiego okres, przyjmując na Zamku Królewskim w Warszawie, jako regent zmartwychwstającego państwa polskiego, hołd wszystkim stanów i kierunków polskiej myśli politycznej.

Służbie sprawy Bożej i dobru własnej Ojczyzny oddał ś.p. Kardynał Kakowski bogate zasoby swej duszy, intelekt na prawie kształcony, siły i temperament w dyscyplinie kościelnej zahartowane. Obejmując rządy archidiecezji, w pierwszym swym orędziu pisał:

„Nie przez okno wchodzę do tej części owczarni Chrystusowej, ale przez drzwi, nie z woli swojej, ale z woli Bożej. Przychodzę do kraju swojego, do ziemi swojej, do ludu swego i Kościoła swojego. Kocham ten kraj i tę ziemię, na której wzrastałem, wychowałem się i kształciłem, miłuję ten naród, z którego pochodzę, którego kość z kości, krew z krwi i ciało z ciała jestem, czuję, jak on czuje, myślę, jak on myśli, mówię, jak on mówi, cierpię, gdy on cierpi, a raduję się, gdy on się raduje...”.

Ogromna też i trudna przypada mu rola. Najpierw musiał bronić skarbów wiary i kultury polskiej przed zamachami zaborców, a z kolei dźwigać z gruzów wszystko, co uległo zniszczeniu i budować gmach nowej, katolickiej Polski, pracując

zarówno nad organizacją aparatu państwowego, jak i życia kościelnego. Brał żywy udział w tworzeniu nowych diecezji (Siedlce i Łódź), troszczył się o naukę katolicką, tworząc wydział teologiczny Uniwersytetu Warszawskiego. Przyczynił się do budowy lub odnowienia przeszło 250 kościołów i kaplic w archidiecezji oraz wznoszenia domów katolickich, wśród których najwspanialszym jest Dom Katolicki im. Piusa XI w stolicy państwa. Dbął gorliwie o rozwój Akcji Katolickiej, pierwszy w Polsce powołał do życia Stowarzyszenie Mężów Katolickich. Troszczył się o wychowanie młodzieży duchownej, roztaczał serdeczną opiekę nad młodzieżą akademicką, szkolną i robotniczą. Nie zapominał również o potrzebach duchowych inteligencji katolickiej, powołując do życia w 1937 roku Instytut Wyższej Wiedzy Religijnej, również pierwszy w Polsce. Sprawy zaś miłosierdzia chrześcijańskiego zawsze były bliskie jego sercu.

W szeregu listów pasterskich Zmarły Arcypasterz stolicy Rzeczypospolitej (odpowiednio do potrzeb i zadań chwili) podnosił ducha, krzepił serca, wskazywał drogi naprawy tego, co się zepsuło oraz ideały wzniosłych cnót chrześcijańskich.

Pamiętnym jest zwłaszcza jego list pasterski z dnia 15 kwietnia 1917 r., w okresie największego ucisku okupantów niemieckich, przypominający wiernym dzieje bohaterskie Ojczyzny i wieszczący bliski już koniec męczeństwa narodu polskiego.

Z innych listów i orędzi śp. Kardynała Kakowskiego wymienić należy listy O zgodzie narodowej (na Boże Narodzenie 1932 r.), O miłosierdziu chrześcijańskim (1931), O Eucharystii (1934), O trzeźwości i abstynencji (1937), wreszcie ostatni, z 1938 roku, skierowany do młodzieży polskiej, w którym przemówił do naszego młodego pokolenia „jako ojciec do synów, jako brat do braci”.

We wdzięcznej pamięci narodu polskiego pozostanie również i głośne kazanie śp. Arcybiskupa Kakowskiego, wygłoszone w katedrze św. Jana w dniu 7 lutego 1917 roku o cierpieniu w świetle nauki Chrystusowej. W kazaniu tym Arcypasterz ostrzegał przed zwątpieniami i zaznaczał, że programem Polaków w czasie wojny światowej nie może być walka o cudzą sprawę, lecz o własne państwo, Polskę katolicką i niepodległą.

Przez ćwierć wieku przeszło rządził archidiecezją ze zrozumieniem wszelkich jej potrzeb. Owczarnię swą całą obejmował sercem i duszą. Dewizą jego było hasło „Operari sperare”. Niemal do ostatnich chwil swego życia pracował nad odnowieniem wszystkiego w Chrystusie.

Ostatnie chwile ś.p. Ks. Kardynała Aleksandra Kakowskiego

Grypa, na którą śp. Ks. Kardynał Kakowski zapadł, przeszła w zapalenie płuc. Stan zdrowia Arcypasterza pogarszał się z dnia na dzień, zwłaszcza wskutek osłabienia działalności serca. Od niedzieli, dnia 25 grudnia 1938 roku, stało się dla lekarzy rzeczą pewną, że śp. Ks. Kardynał nie wyjdzie zwycięsko z choroby, jeżeli

zaś stan krytyczny przedłużył się na dni kilka, był to dowód niespożytych sił żywotnych, fizycznych i duchowych Dostojnego Chorego.

Podczas swego okresu choroby śp. Ks. Kardynał zachowywał całkowitą przytomność umysłu, niezamąconą pogodę ducha i pełną świadomość zbliżającego się zgonu. Wydawał ostatnie swe polecenia, błogosławił odwiedzających i pocieszał strapiionych jego chorobą.

W przeddzień swej śmierci, 29 grudnia 1938 roku, Ks. Kardynał, w obecności swego lekarza dra Stefanowskiego i otoczenia, oświadczył, że umrze następnego dnia, tj. 30 grudnia. W związku z tym wydał ostatnie polecenia.

I rzeczywiście krytyczne chwile nastąpiły w piątek 30 grudnia o godzinie 16.30. U łóża Najdostojniejszego Arcypasterza zgromadzili się: Kapituła Metropolitalna Warszawska, rodzina i najbliższe otoczenie. Zgromadzeni rozpoczęli modlitwę za konających. Ks. Kardynał w modlitwach tych brał świadomy i pełen pobożności udział. O godz. 17-ej przybył J. E. Ks. Nuncjusz Arcybiskup Cortesi w towarzystwie radcy Nuncjatury ks. prałata Paciniego. Ks. Nuncjusz udzielił choremu błogosławieństwa, po czym Ks. Kardynał otworzył oczy i wypowiedział w języku włoskim niezwykle podniosłe, wzruszające przemówienie, wskazując w nim, że zawsze, jako arcybiskup wpał w duchowieństwo swe, w lud wierny zasady prawdziwej wiary oraz miłości i posłuszeństwa dla Stolicy Apostolskiej. Polska – mówił – będzie silną, o ile będzie wierną nauce Chrystusa Pana i wskazaniom Kościoła. Podkreślając następnie swą wierność Kościołowi i najściślejszą łączność ze Stolicą Świętą, zaznaczył mocno, iż, kto nie jest w takiej łączności, jest poza Kościołem. Przemówienie gasnącego Arcypasterza, stanowiące niejako jego testament duchowy, wywarło na wszystkich obecnych wielkie, niezapomniane wrażenie. Wszyscy mieli łzy w oczach.

Po dwóch godzinach nastąpił ponowny atak sercowy i o godzinie 21.15 Arcypasterz Warszawy, śp. Ks. Kardynał Kakowski zakończył swe życie.

Duchowieństwo ubrało Zmarłego Księcia Kościoła w szaty pontyfikalne i przенiosło zwłoki do kaplicy prywatnej pałacu arcybiskupiego. W ciągu całej nocy przy zmarłym Arcypasterzu modlili się zakonnicy.

W sobotę, dnia 31 grudnia 1938 roku, od wczesnego ranka kapłani przy zwłokach odprawiali Msze święte. Msze św. były odprawiane w dalszym ciągu również w niedzielę, poniedziałek i wtorek.

Objęcie władzy w Archidiecezji Warszawskiej przez Kapitułę Metropolitalną

Po zgonie śp. Ks. Kardynała Aleksandra Kakowskiego, Arcybiskupa Warszawskiego, zgodnie z prawem kanonicznym, władza w Archidiecezji przeszła w ręce Kapituły Metropolitalnej Warszawskiej, która dnia 31 grudnia 1938 r, pod przewodnictwem J. E. Ks. Arcybiskupa Stanisława Galla, jako wykonawców

swoich mianowała księży prałatów: dra Aleksandra Fajęckiego i dra Zygmunta Choromańskiego do czasu wyboru wikariusza kapitulnego, co nastąpiło po uroczystościach pogrzebowych.

Program obrzędów żałobnych pogrzebu ś.p. Kard. Kakowskiego

Komitet pogrzebu śp. Ks. Kardynała Kakowskiego ustalił następujący program:

1. W niedzielę i poniedziałek zwłoki śp. Kardynała Kakowskiego będą wystawione w pałacu arcybiskupim (Miodowa 17) dla oddania hołdu przez wiernych w godzinach 8.00 – 16.00.

2. Msze święte przy zwłokach będą odprawiane codziennie od godziny 8-ej rano.

3. we wtorek, tj. w dniu przeniesienia zwłok do katedry, wstęp do pałacu arcybiskupiego będzie dozwolony dla wiernych do godz. 12-ej.

4. we wtorek, o godz. 15.30, w salach Kurii Metropolitalnej, zbiorą się JJ. EE. Księża Biskupi i przedstawiciele Kapituł, w salach zaś pałacu arcybiskupiego reszta duchowieństwa.

5. Kondukt żałobny wyruszy we wtorek o godz. 16-ej, kierując się ulicami Miodową, Senatorską, placem Teatralnym, Wierzbową, placem Marszałka Piłsudskiego, Królewską, Krakowskim Przedmieściem do katedry.

6. Na trasie konduktu pogrzebowego ustawią się, tworząc szpalery, zgromadzenia żeńskie zakonne, szkoły, stowarzyszenia religijne i bractwa, cechy, organizacje młodzieży akademickiej, Akcji Katolickiej i inne.

Uwaga. Wszystkie instytucje i organizacje, pragnące wziąć udział w pogrzebie, winny uprzednio zgłosić się do biura Akcji Katolickiej (Nowogrodzka 49, telefony: 706-54, 711-24, 705-08, 833-56) od godz. 10.00 – 16.00 codziennie. Wszystkie organizacje winny się ściśle stosować do zarządzeń biura Akcji Katolickiej.

7. Gdy kondukt żałobny przybędzie na Plac Teatralny, przed gmachem magistratu pożegna ś.p. Arcypasterza stolicy w imieniu miasta prezydent Starzyński. Po przybyciu konduktu pogrzebowego do katedry i ustawieniu zwłok na katafalku, rozpoczną się żałobne niespory, po których nastąpi żałobne przemówienie.

8. We środę o godz. 7-ej rano kler odśpiewa pierwszy nokturn jutrzni żałobnej, po czym nastąpi Msza święta pontyfikalna; o godz. 9-ej rano nastąpi drugi nokturn, a po nim będzie odprawiona druga Msza święta pontyfikalna. Wreszcie o godz. 10-ej duchowieństwo odśpiewa trzeci nokturn i laudesy, po czym rozpocznie się uroczyste nabożeństwo pontyfikalne, po którym będzie wygłoszona mowa żałobna.

9. Po skończonym nabożeństwie i mowie żałobnej rozpocznie się „castrum doloris” według ceremoniału biskupiego, a po ostatnich modlitwach zwłoki zostaną przeniesione do prezbiterium, gdzie pożegna je jeden z Księżów Biskupów.

Trumna ze zwłokami Kardynała Kakowskiego zostanie złożona w podziemiach katedry do czasu, dopóki, zgodnie z ostatnią wolą ś.p. Najdostojniejszego

Arcypasterza, nie zostanie przygotowany grób na cmentarzu bródzieńskim, gdzie będą złożone na wieczny spoczynek.

10. Wstęp do archikatedry w dniu pogrzebu, tj. we środę, będzie się odbywał z kartami wstępu, które będzie wydawała kancelaria katedry św. Jana.

W sprawie składania kondolencji

W sobotę dnia 31 grudnia 1938 roku w pałacu arcybiskupów warszawskich została wyłożona księga kondolencyjna, w której zapisywały się osoby pragnące złożyć wyrazy hołdu pamięci Arcypasterza stolicy.

Komitet obrzędów pogrzebowych

Kapituła Metropolitalna wyłoniła komitet pogrzebowy w następującym składzie księży prałatów: W. Kępińskiego, A. Fajęckiego, Z. Choromańskiego, M. Węglewicza i Z. Kaczyńskiego.

Zarządzenie w sprawie bicia w dzwony

Kapituła Metropolitalna zarządziła, aby w dniach 1, 2 i 3 stycznia bito w dzwony wszystkich świątyń archidiecezji warszawskiej trzy razy dziennie po kwadransie o godz. 7.00, 12.00 i 19.00. Oprócz tego w czasie eksportacji do katedry w świątyniach na trasie konduktu pogrzebowego. W dniu pogrzebu, tj. w środę dnia 4 stycznia, dzwony winny bić w godz. 11.00 – 12.00.

Zamiast wieńców ofiary dla biednych

W myśl woli ś.p. Ks. Kardynała Aleksandra Kakowskiego zamiast wieńców i kwiatów na jego trumnę prosimy o składanie ofiar na rzecz najuboższych stolicy do Katolickiego Związku „Caritas”, ul. Nowogródzka 49, tel. 723-17, PKO. 25.980.

Żaloba w stolicy

Komitet pogrzebowy i Akcja Katolicka zwracają się do całego społeczeństwa o zachowanie głębokiej powagi wskutek zgonu Arcypasterza Warszawskiego i o unikanie w okresie dni pogrzebowych wszelkich imprez rozrywkowych, nieliczących z żalobą stolicy naszego kraju.

Przyjazd gości zagranicznych

Na pogrzeb ś.p. Ks. Kardynała Kakowskiego między innymi zapowiedzieli swój przyjazd: J. E. Ks. Biskup Urbsz, ordynariusz z Lipawy, ks. infułat Stukels z Rygi, ks. infułat Grigajtis, prof. uniwersytetu w Kownie.

Pisarze katolickcy przy trumnie swego Protektora

We wtorek dnia 3 stycznia br. o godz. 8.30, z inicjatywy Zjednoczenia Polskich Pisarzy Katolickich, przy trumnie ś.p. Ks. Kardynała Kakowskiego, ks. prał. Zygmunt Kaczyński, dyrektor Katolickiej Agencji Prasowej, odprawił Mszę świętą żałobną, na której byli obecni przedstawiciele Zarządu Zjednoczenia oraz członkowie redakcji pism stołecznych.

Bilety wejścia do katedry

Wejście do katedry św. Jana w dniu pogrzebu ś.p. Kardynała Kakowskiego będzie się odbywać w następującym porządku:

- a) wejście przez zakrystię od ulicy Jezuickiej wyłącznie dla członków Episkopatu, przedstawicieli Rządu i miasta, delegacji kapituł i wyższych uczelni;
- b) wejście dla duchowieństwa świeckiego i zakonnego przez drzwi główne katedry od ulicy świętojańskiej w kierunku kaplicy Najśw. Sakramentu; dla żeńskich zgromadzeń zakonnych wejście od ul. Dziekanii do nawy bocznej za biletami;
- c) dla osób świeckich wejście wyłącznie za biletami do nawy środkowej i bocznych.

Nabożeństwo żałobne w stolicy w dniu pogrzebu Kardynała Kakowskiego

Ze względu na to, że dostęp do katedry będzie tylko za biletami i że nie wszyscy wobec szczupłości miejsca będą mogli wziąć udział w pogrzebie, Kapituła Metropolitalna poleciła odprawić w dniu pogrzebu ś.p. Kardynała Kakowskiego o godz. 10-jej uroczyste nabożeństwa żałobne w kościołach św. Krzyża i po-bernardyńskim św. Anny.

Ks. Nuncjusz Apostolski u trumny ś.p. Kardynała Kakowskiego

W poniedziałek o godz. 9-jej rano J. E. Ks. Nuncjusz Apostolski, Arcybiskup Filip Cortesi, odprawił Mszę żałobną u trumny ś.p. Ks. Kardynała Aleksandra Kakowskiego. Ks. Nuncjusz codziennie nawiedza zwłoki Arcypasterza Warszawy, modląc się o spokój wieczny dla jego duszy.

W tym samym dniu odprawili również Msze święte w żałobnej kaplicy JJ. EE. Księża Biskupi Przeździecki, Gawlina i Kocyłowski.

Hold Warszawy swemu Arcypasterzowi

W sobotę dnia 31 grudnia 1938 roku, w niedzielę dnia 1 i w poniedziałek dnia 2 stycznia br. od godz. 8.00 do 19.00 tłumy mieszkańców stolicy śpieszyły do trumny ś.p. Ks. Kardynała Kakowskiego, by oddać hołd ostatni swemu zmarłemu Arcypasterzowi. W tłumach tych, złożonych ze wszystkich stanów społecznych, przeważała jednak ludność uboga, która pamięta, iż ś.p. Kardynał Kakowski miał dla niej zawsze otwarte serce i śpieszył jej z pomocą. Ostatnia zaś wola Arcypasterza, iż chce spocząć na cmentarzu bródzieńskim, wśród najbiedniejszych, by każdy przechodzień mógł widzieć jego grób i odmówić pacierz za jego duszę, wywarła wśród szerokich mas wielkie wrażenie. W niedzielę w pewnych momentach kolejka oczekujących na wstęp do pałacu arcybiskupiego sięgała przez ulicę Miodową aż do Krakowskiego Przedmieścia. To samo powtórzyło się i nazajutrz w poniedziałek. Zaszła więc konieczność przedłużenia godzin dostępu do trumny i zamiast o godz. 16-ej dostęp ten zamknięto w niedzielę dopiero o 19-ej. Dziesiątki tysięcy osób wzięło już udział w żałobnym holdzie Księciu Kościoła, który – według jego słów własnych – wzorem Apostoła pragnął być „wszystkim dla wszystkich” i był prawdziwym ojcem ubogich i przyjacielem pracującego ludu. Nie pusta ciekawość prowadzi te niezliczone tłumy do trumny, w której spoczywa Dostojnik Kościoła – przy zwłokach słychać szept żarliwych modlitw, a często i głośny płacz.

Ostatnia droga Arcypasterza Warszawy

We wtorek od wczesnego rana, jak i w dni poprzednie, tłumy mieszkańców stolicy śpieszyły do pałacu arcybiskupiego, by złożyć hołd swemu Arcypasterzowi. O godz. 12-ej dostęp do zwłok zamknięto i wielu nie zdołało dostać się już do żałobnej kaplicy. Rozpoczęły się przygotowania do eksportacji zwłok. Na trasie, którą miał przebyć pochód żałobny, powiewały czarne chorągwie i flagi narodowe opasane krepą. Okryte były również kirem latarnie uliczne, drogę usypano jedliną. Po godzinie 14-ej na trasie zaczęły ustawiać się organizacje i instytucje, pragnące wziąć udział w uroczystości żałobnej, a więc na ulicy Miodowej ustawiły się żeńskie zgromadzenia zakonne, na ulicy Senatorskiej – Kombatanci, Harcerstwo, Przystosobienie Wojskowe, na Placu Teatralnym – organizacje społeczne, związki zawodowe i stowarzyszenia oświatowe itp. Na ulicy Wierzbowej zajęły miejsca cechy warszawskie, na Placu Marszałka Piłsudskiego – przedstawicielstwa organizacji z innych diecezji. Na ulicy Królewskiej stanęły szkoły, na Krakowskim Przedmieściu – bractwa i stowarzyszenia religijne, przy kościele św. Anny – młodzież akademicka, zaś na Placu Zamkowym zebrała się Akcja Katolicka. Tymczasem

na dziedzińcu pałacu arcybiskupiego zbierało się duchowieństwo świeckie i zakonne. Na krótko przed godziną 16-tą przybył do domu żałoby p. premier gen. Sławoj Składkowski oraz ministrowie Roman, Poniatowski i Grabowski, wiceministrowie gen. Głuchowski, gen. Regulski, pp. Bobkowski, Chełmoński, Korsak, Piestrzyński, Rose. Przybyli również pp. marszałkowie Senatu i Sejmu – Miedziński i Makowski oraz delegacje Senatów akademickich.

O godz. 16-ej, po modłach w kaplicy żałobnej rozpoczął się pochód. Wzięło w nim udział około 600 kapłanów świeckich i zakonnych, w tym Kapituły Metropolitalna i Łowicka, tudzież delegacje Kapituł z całej Polski, a potem w żałobnych kapach i mitrach Księża Biskupi i infulaci. W końcu postępował celebrans J. E. Ks. Arcybiskup Gall w asyście duchowieństwa. Przed trumną niesiono wieniec od Pana Prezydenta Rzeczypospolitej oraz insygnia orderów Białego Orła i Polonia Restituta I klasy i orderu Maltańskiego. Trumnę ś.p. Ks. Kardynała Kakowskiego wyniosło z pałacu na barkach swych 12 kapłanów. Na trumnie spoczywał kapełusz kardynalski i wiązanka kwiatów. Trumnę otoczyli szambelanowie papiescy. Gdy zwłoki ustawiono na katafalku, zgromadzone na ulicy Miodowej oddziały wojskowe sprezentowały broń, orkiestra zaś wojskowa wykonała marsz żałobny. Za karawanem postępowali: rodzina Zmarłego Purpurata, członkowie Rządu, Senaty akademickie, dalej grupa złożona z kilkuset oficerów garnizonu stołecznego, posłowie na Sejm i senatorzy z ks. Lubelskim i sen. Prystorem na czele. Przy dźwiękach dzwonów i pniach żałobnych duchowieństwa Arcybiskup Warszawy rozpoczął swą ostatnią podróż. Na Placu Teatralnym prezydent miasta stołecznego Warszawy, p. S. Starzyński, pożegnał Ks. Kardynała Kakowskiego przemówieniem. O godz. 17.30 procesja znalazła się na Placu Zamkowym. Zgromadzone tu oddziały wojskowe oddały honory wojskowe, po czym duchowieństwo wniosło trumnę do katedry, gdzie ustawiono ją na środku świątyni na skromnym katafalku. Następnie J. E. Ks. Arcybiskup Jałbrzykowski z Wilna odprawił nieszpory żałobne, a ks. prał. Marcei Nowakowski wypowiedział mowę. Z kolei Księża Biskupi Chomyszyn i Kocyłowski ze swym klerem odprawili modły żałobne (Panichidę).

W uroczystościach żałobnych wzięli udział Ich Ekscelencje: Ks. Nuncjusz Apostolski Arcybiskup Cortesi w towarzystwie ks. prał. Paciniego, Księża Arcybiskupi: Sapięha, Jałbrzykowski, Gall, Księża Biskupi: Chomyszyn, Kocyłowski, Przędziecki, Szelażek, Radoński, Jasiński, Barda, Lisowski, Kaczmarek, Urbsz (Łotwa), Lorek, Gawlina, Sokołowski, Kubicki, Wetmański, Tomczak, Niemira i Sonik.

Pogrzeb ś.p. Ks. Kardynała Aleksandra Kakowskiego

Trumna ze zwłokami ś.p. Ks. Kardynała Kakowskiego przez noc spoczywała w katedrze św. Jana. Od wczesnego ranka przy wszystkich ołtarzach świątyni odprawiane były Msze święte żałobne. O godzinie 7-ej duchowieństwo odśpiewało

pierwszy nokturn Jutrzni żałobnej, po czym Mszę świętą pontyfikalną odprawił w obrządku greckokatolickim J. E. Ks. Biskup Kocyłowski, ordynariusz przemyski w asyście swego duchowieństwa. O godzinie 9-ej odśpiewano drugi nokturn Jutrzni i drugą Mszę świętą pontyfikalną odprawił z asystą J. E. Ks. Biskup Przeździecki, ordynariusz podlaski.

Przed godziną 10-tą przybył do katedry J. E. Ks. Nuncjusz Apostolski Arcybiskup Cortesi w towarzystwie radcy Nuncjatury ks. prał. Paciniego i zajął swoje miejsce wprost tronu arcybiskupiego. Obok niego po stronie Epistoły w strojach pontyfikalnych zasiedli JJ. EE. Księża Arcybiskupi i Biskupi Seniorzy obu obrządków. W stallach zajęli również miejsca licznie przybyli na uroczystości pogrzebowe Księża Biskupi oraz członkowie Kapituły Metropolitalnej Warszawskiej. Po lewej stronie obok ambony w nawie głównej znajdowali się przedstawiciele kapituł z całej Polski. W prawej nawie zgromadziło się duchowieństwo świeckie i zakonne, w lewej zaś zakony żeńskie. Wprost delegacji kapituł zajęli miejsca przedstawiciele stowarzyszeń, za katafalkiem zaś rodzina śp. Ks. Kardynała, a także przedstawiciele społeczeństwa.

O godzinie 10-ej przybył powitany przez duchowieństwo przy drzwiach katedry p. Marszałek Polski Śmigły Rydz i zasiadł w prezbiterium. Za nim zajęli miejsca p. premier gen. Sławoj Składkowski oraz członkowie Rządu, generalicja, marszałek Sejmu p. Miedziński, wicemarszałek Senatu Surzyński, przedstawiciele władz rządowych i samorządowych z p. prezydentem miasta stołecznego Warszawy Starzyńskim na czele, korpus dyplomatyczny w komplecie i b. prezydent RP S. Wojciechowski. Rozpoczęła się Msza święta, którą celebrował w licznej asyście J. Em. Ks. Prymas Polski Kardynał August Hlond. (Archidiakon ks. prał. Fajęcki i kanonicy ad honores Mystkowski i Kaczyński). Po Mszy świętej J. E. Ks. Biskup A. Szlagowski wygłosił z ambony mowę żałobną.

Po kazaniu Księża Biskupi obrządku greckokatolickiego ze swym klerem odśpiewali *castrum doloris* przy trumnie ś.p. Ks. Kardynała. Następnie odprawili *castrum doloris* według rytuału biskupiego Księża Arcybiskupi Sapięha i Jałbrzykowski oraz Księża Biskupi Fulman i Przeździecki. Po czym Ks. Prymas Hlond odprawił egzekwie żałobne i po końcowych modlitwach duchowieństwo procesjonalnie poniosło trumnę ze zwłokami ś.p. Ks. Kardynała Kakowskiego przy śpiewie ludu „Witaj Królowo” do podziemi archikatedry, gdzie spoczną do czasu urządzenia grobu na cmentarzu bródzieńskim, zgodnie z wolą Zmarłego.

W tych obrzędach żałobnych wzięli udział następujący członkowie Episkopatu: J. Em. Ks. Prymas Hlond, JJ. EE. Księża Arcybiskupi: Sapięha, Jałbrzykowski i Gall, Księża Biskupi: Chomyszyn, Kocyłowski, Fulman, Przeździecki, Szelażek, Kubina, Radoński, Jasiński, Adamski, Barda, Lisowski, Kaczmarek, Urbsz (Łotwa), Gawlina, Lorek, Sokołowski, Kubicki, Szlagowski, Czarnecki, Wetmański, Tomczak, Baziak, Niemka, Sonik, Budka, Zakrzewski oraz ks. infułat Kajetanowicz, wikariusz kapituły archidiecezji ormiańsko-katolickiej.

W uroczystościach pogrzebowych byli obecni członkowie Zakonu Maltańskiego, Rycerzy Grobu świętego i szambelanowie papiescy. Wśród delegacji znajdowali się między innymi przedstawiciele Metropolity Cerkwi prawosławnej w Polsce.

Echa zgonu śp. ks. kardynała Kakowskiego na Łotwie

Zgon śp. ks. kardynała Kakowskiego głęboko zasmucił licznych na Łotwie jego wychowañców z czasów, gdy był on rektorem rzymskokatolickiej Akademii Duchownej w Petersburgu. Łotwa katolicka z wdzięcznością wspomina piękne pismo śp. kardynała, wystosowane do ks. arcybiskupa Antoniego Spryngowicza z okazji objęcia przez niego, zwróconej katolikom przez protestantów, katedry św. Jakuba w Rydze i podniesienia biskupstwa ryskiego do godności arcybiskupstwa dnia 4 maja 1924 roku.

Na pogrzebie śp. kardynała Kakowskiego w Warszawie katolicka Łotwa była reprezentowana przez Jego Eksceleńcę ks. biskupa Antoniego Urbsza, ordynariusza lipawskiego, który reprezentował również prezydenta Łotwy, oraz ks. infułata Edwarda Stukielsa, kanclerza Kurii arcybiskupiej w Rydze.

Żaloba na ziemi rodzinnej śp. A. Kakowskiego – w diecezji płockiej

Jej wymiar ukazała tamtejsza lokalna prasa katolicka, a więc dziennik „Głos Mazowiecki”, tygodnik „Hasło Katolickie” oraz organ miejscowej Kurii biskupiej „Miesięcznik Pastorski Płocki”. Nazajutrz po śmierci śp. A. Kakowskiego wspomniany dziennik napisał:

„Ks. Kardynał Aleksander Kakowski zmarł

Wczoraj o godz. 9.15 zmarł metropolita warszawski, Ks. Kardynał Aleksander Kakowski.

Jak informowaliśmy naszych czytelników, zachorował w ubiegłym tygodniu na zapalenie płuc¹. Choroba ta spowodowała znaczne osłabienie serca. Choroba rozwijała się tak szybko, że już w poniedziałek ubiegły Ks. Kard. Kakowski przyjął ostatnie Sakramenty Święte. Mimo troskliwej opieki lekarskiej, śmierć zbliżała się z każdym dniem.

¹ W dniu 29 grudnia 1938 r. tenże dziennik donosił: „Jak wiadomo, ks. kard. Kakowski od kilku dni leży poważnie chory na zapalenie płuc. Zapalenie płuc spowodowało znaczne osłabienie serca. Wczoraj wieczorem stan zdrowia był już tak groźny, że choremu ks. kardynałowi udzielono ostatnich Sakramentów św.”, *Kard. Kakowski przyjął ostatnie Sakramenta św.*, „Głos Mazowiecki” 1938 nr 297, s. 1.

Wczoraj rano nastąpiła lekka poprawa, a po południu znów pogorszenie, wieczorem o godz. 9.15 ś. p. Ks. Kardynał Kakowski życie zakończył.

Śmierć ś. p. Ks. Kardynała Kakowskiego okryła żałobą całą katolicką Polskę².

Tego samego dnia, tj. w sobotę 31 grudnia 1939 roku, Arcypasterz diecezji płockiej Jego Eksceleńcja ks. arcybiskup Nowowiejski wraz z Kapitułą Katedralną, wysłał na ręce Jego Eksceleńcji ks. arcyb. Galla depezę kondolencyjną treści następującej:

„J.E. Ks. Arcybiskup S. Gall – Warszawa

Zgon umiłowanego Arcypasterza, Najdostojniejszego Purpurata Kościoła św. Regenta Zmartwychwstającej Ojczyzny, żałobą okrywa nie tylko metropolię Warszawską, ale i Polskę całą, w szczególności zaś diecezję płocką, która szczyciła się wysokim dostojnikiem Kościoła i Państwa, jako rodakiem ziemi mazowieckiej.

Zanosząc modły żałobne za spokój duszy ś.p. Kard. Aleksandra Kakowskiego, składamy hołd jego pamięci i ślemy gorące wyrazy kondolencji dla Prześwientej Kapituły Metropolitalnej w osobie Waszej Eksceleńcji.

Arcybiskup Nowowiejski, Biskup Wetmański, Kapituła Katedralna Płocka³.

Następny nr „Głosu Mazowieckiego”, wydany w poniedziałek 2 stycznia 1939 roku, drukujący treść wspomnianej depezy, w dwóch oddzielnych wzmiankach poinformował jeszcze o wspomnieniu, jakie o śp. ks. kard. Kakowskim ma tego samego dnia wygłosić w radio kardynał prymas Hlond⁴, a także podał skład delegacji płockiej na pogrzeb, jak również najważniejsze dane, co do jego miejsca i czasu⁵.

3 stycznia, we wtorek, cytowany „Głos Mazowiecki” informował o ostatnich chwilach śp. ks. kardynała A. Kakowskiego, niemal dosłownie drukując wcześniej podane tutaj na ten temat informacje⁶.

4 stycznia, w środę, nabożeństwo za duszę śp. kardynała Kakowskiego odprawił ks. dziekan mławski Ordon w kościele parafialnym św. Trójcy⁷.

4 stycznia, w środę, „Głos Mazowiecki” na pierwszej stronie, jako informację główną, podał relację z eksportacji zwłok śp. ks. kard. Kakowskiego z pałacu arcybiskupiego do archikatedry warszawskiej⁸, dalej zaś – cytowane tutaj dalej – treści depezy kondolencyjnych Ignacego Mościckiego i Ignacego Paderewskiego⁹.

2 „Głos Mazowiecki” 1938 nr 299, s. 1.

3 *Arcypasterz i Kapituła Katedr. Płocka wobec zgonu ś. p. ks. kard. Al. Kakowskiego*, „Głos Mazowiecki” 1939 nr 1, s. 1.

4 *Kardynał Prymas Hlond o ś. p. Ks. Kard. Kakowskim*, tamże.

5 *Arcypasterz i Kapituła Katedr. Płocka wobec zgonu ś.p. Ks. Kard. A. Kakowskiego*, dz. cyt., tamże.

6 *Ostatnie chwile ś.p. Ks. Kardynała A. Kakowskiego*, „Głos Mazowiecki” 1939 nr 2, s. 2.

7 *Z Mławy i okolicy*, „Głos Mazowiecki” 1939 nr 11, s. 4.

8 *Pogrzeb ś.p. Ks. Kard. Kakowskiego*, „Głos Mazowiecki” 1939 nr 3, s. 1.

9 *Po zgonie ś.p. Ks. Kard. Kakowskiego. Depesza kondolencyjna Prezydenta Rzeczypospolitej i Ignacego Paderewskiego*, tamże, s. 3.

5 stycznia, w czwartek, „Głos Mazowiecki” zrelacjonował przebieg uroczystego nabożeństwa żałobnego za duszę śp. ks. kard. Kakowskiego, jakie w dniu 4 stycznia odbyło się w warszawskiej katedrze św. Jana¹⁰, podał również skład osobowy uczestniczącej w nim delegacji płockiej, którą ostatecznie stanowili: „J. E. ks. Biskup Wetmański, ks. prał. Targowski, ks. oficjał Figielski, ks. dyr. Tenderenda i p. szamb. Płoski”¹¹.

8 stycznia, w niedzielę, „Głos Mazowiecki” przytoczył co ciekawsze fragmenty – wygłoszonego wcześniej w radio – wspomnienia ks. prymasa Hlonda poświęconego postaci ks. kard. Kakowskiego¹².

Ukazujący się tego samego dnia pierwszy w 1939 roku numer tygodnika „Hasła Katolickie”¹³, zamieścił fotografię śp. ks. Aleksandra Kakowskiego i towarzyszący jej następujący tekst:

**„Ś. p. Ks. Aleksander Kakowski
Kardynał Prezbiter Kościoła Rzymskiego
Arcybiskup Metropolita Warszawski**

W piątek, dn. 30 grudnia 1938 r. o godz. 21.11, w pałacu arcybiskupim w Warszawie zmarł po dłuższej chorobie ś.p. Ks. Kardynał Aleksander Kakowski, Arcypasterz stolicy i Archidiecezji Warszawskiej.

Zmarły Ksiądz Kościoła był synem naszej ziemi mazowieckiej. Urodzony w r. 1862 w Dębinach pod Przasnyszem, nauki średnie i seminarium duchowne ukończył w Warszawie, gdzie też w r. 1886 został wyświęcony na kapłana. Wyższe studia duchowne ukończył w Akademii Duchownej w Petersburgu oraz w Rzymie. Piastował kolejno różne stanowiska duchowne oraz wyładał w Seminarium Duchownym w Warszawie. W r. 1910 został powołany na stanowisko rektora Akademii Duchownej w Petersburgu, jedynej wyższej rzymsko-katolickiej uczelni duchownej na ziemiach Rosji. W trzy lata później, w r. 1913 po zgonie Ks. Arcybiskupa Popiela zostaje arcybiskupem-metropolitą warszawskim.

Na tym stanowisku zastaje Zmarłego Arcypasterza wojna światowa i Odrodzenie Polski. Staje się więc na jakiś czas prymasem odradzającej się Ojczyzny oraz piastuje w latach 1916–1918 wysoką godność jednego z trzech członków Rady Regencyjnej w Warszawie, która w listopadzie 1918 r. oddała władzę powracającemu z Magdeburga Józefowi Piłsudskiemu.

Pierwszym nuncjuszem w odradzającej się Polsce był ks. prałat Achilles Ratti, któremu ś. p. Arcyb. Kakowski w r. 1919 udzielił sakry biskupiej, a który w r. 1923

10 *Zwłoki ś.p. Ks. Kard. A. Kakowskiego spoczęły na razie w podziemiach katedry warszawskiej*, „Głos Mazowiecki” 1939 nr 4, s. 6.

11 *Delegacja płocka na pogrzebie ś.p. Ks. Kard. Kakowskiego*, tamże, s. 5.

12 *Postać Ks. Kard. Kakowskiego w oświetleniu ks. Prymasa Hlonda*, „Głos Mazowiecki” 1939 nr 6, s. 4.

13 Nr 1 „Hasła Katolickie” z 1939 r. faktycznie przygotowany i wydany został jeszcze w 1938 r.

zasiadł na Stolicy Apostolskiej, jako Ojciec św. Pius XI. W r. 1919 otrzymał ś. p. Ks. Arcybiskup Kakowski kapelusze kardynalski.

Zmarły Arcypasterz zostawia po sobie szereg trwałych dzieł, które świadczą o jego pracowitości dla Kościoła i Ojczyzny żyć, a które trzeba osobno omówić.

Odszedł Pasterz Dobry, który ćwierć wieku z górą poświęcił swej Owczarni i który przewodził jej w chwilach przełomowych dla Kościoła i Polski. Odszedł wierny syn Stolicy Apostolskiej i Ojczyzny, w której odradzaniu się i wzroście tak czynny brał udział i w której uczył poszanowania dla własnej władzy.

Diecezja nasza, która wchodzi w skład metropolii warszawskiej, łączy się całą w żałę ze Stolicą i Archidiecezją Warszawską i z całą Polską. W skupieniu prosimy Najwyższego o spokój duszy dla Zmarłego Arcypasterza.

Niech spoczywa w spokoju!"¹⁴

W tym samym numerze tegoż tygodnika redakcja zrekapitułowała swoim czytelnikom ostatnie dni życia oraz uroczystości pogrzebowe śp. A. Kakowskiego, pisząc:

„Po zgonie ś. p. Ks. Kard. Kakowskiego

Ś. p. Ks. Kard. Kakowski zapadł przed trzema tygodniami na gripę, która przeszła w zapalenie płuc. Stan zdrowia Dostojnego Chorego pogarszał się z dnia na dzień, aż stało się wiadomym, że zbliża się nieuchronny koniec.

W piątek, 30 ub. m. o godz. 17-ej u łóżka najdostojniejszego chorego zgromadziły się: kapituła metropolitalna, rodzina i najbliższe otoczenie. Zgromadzeni zaczęli odmawiać modlitwę za konających. Ks. Kardynał w modlitwach tych brał świadomy i pełen pobożności udział. Ks. Nuncjusz Cortesi, który przybył wraz z Księżmi Biskupami: Gallem i Szlagowskim udzielił choremu Apostolskiego błogosławieństwa. Po błogosławieństwie Ks. Kardynał otworzył oczy i w języku włoskim powiedział kilka zdań, w których wspominał, że zawsze jako arcybiskup wpajał w duchowieństwo i wiernych zasady prawdziwej wiary. Polska – mówił – będzie silna, o ile będzie wierna nauce Chrystusa i wskazaniom Kościoła. Przemówienie gasnącego Księcia Kościoła, stanowiące niejako jego testament duchowy, wywarło na wszystkich obecnych niezapomniane wrażenie. Wszyscy mieli łzy w oczach.

Po dwóch godzinach nastąpił ponowny atak sercowy. Wtedy na polecenie lekarza, część zebranych opuściła pokój. Pozostali tylko najbliżsi z rodziny, dr Stefanowski, ks. prałat Fajęcki, ks. rektor Mystkowski, oraz Siostry Elżbietanki, opiekujące się przez cały czas choroby Arcypasterza. O godz. 21 m. 8 oddech zupełnie ustał. Dr Stefanowski zbadał wówczas serce. Biło ono jeszcze, ale bardzo wolno. W dwie lub trzy minuty później lekarz, badając serce, stwierdził zgon. Ks. Kardynał Kakowski nie żył.

¹⁴ „Hasło Katolickie” 1939 nr 2, s. 19.

W sobotę od wczesnego ranka kapłani przy zwłokach odprawiali Msze św. W niedzielę i w poniedziałek zwłoki ś.p. Kard. Kakowskiego były wystawione w Pałacu Arcybiskupim, gdzie składali hołd liczni wierni. we wtorek 3 stycznia po południu zwłoki ś. p. Ks. Kardynała Kakowskiego zostały w uroczystym pochodzie pogrzebowym przy udziale wielu Biskupów z całej Polski, przedstawicieli władz, licznego duchowieństwa i tłumów wiernych, przeniesione do Katedry św. Jana.

Uroczystości żałobne odbyły się w środę. Po jutrzni żałobnej nastąpiła Msza św. pontyfikalna, a o godz. 10-ej uroczyste nabożeństwo żałobne. Po skończonym nabożeństwie żałobnym i pożegnaniu Dostojnego Arcypasterza przez przedstawiciela Episkopatu, zwłoki Ks. Kardynała spoczęły tymczasowo w podziemiach katedry. Zgodnie z wolą Zmarłego Arcypasterza, który pragnął być pochowany na Bródnie wśród najbiedniejszych, zostaną zwłoki tam przeniesione po przygotowaniu grobu.

Na ręce Kapituły Metropolitalnej w Warszawie nadeszły bardzo liczne depesze kondolencyjne z całej Polski i za granicą”.

9 stycznia, w poniedziałek, „Głos Mazowiecki” informował o kondolencji marszałka Rydza-Śmigłego¹⁵, jak również o modlitwach za duszą śp. A. Kakowskiego w Wiecznym Mieście. Oto pełna treść drugiej z tych informacji:

„Nabożeństwa na intencję ś p. Ks. Kardynała Kakowskiego

W Rzymie w ubiegłym tygodniu w kaplicy Sióstr Nazaretanek J. Em. ks. kardynał Marmaggi odprawił Mszę żałobną za duszę ś.p. Ks. Kardynała Kakowskiego.

W kościele polskim św. Stanisława odprawił nabożeństwo żałobne na intencję Zmarłego Arcypasterza Warszawy, J. E. ks. biskup Dubowski.

Na nabożeństwie byli obecni m. in. ambasador polski przy Kwirynale Wieniawa Długoszowski, chargé d'affaires przy Watykanie Janikowski, dyrektor departamentu wyznań Borkowski, kolonia polska, przedstawiciele zakonów i księża Polacy studiujący w Rzymie. Pienia żałobne i „Requiem” Perosiego wykonali śpiewacy chóru Sykstyńskiego pod kierownictwem ks. Antonellego¹⁶.

12 stycznia, w czwartek, a następnie 13 stycznia, w piątek „Głos Mazowiecki” najpierw poinformował¹⁷, a następnie przypomniał¹⁸, że:

15 Oto pełna treść tej krótkiej informacji: *Kondolencja Marszałka Śmigłego-Rydza. Po pogrzebie i nabożeństwie ś.p. Ks. Kardynała Aleksandra Kakowskiego Marszałek Polski Śmigły-Rydz udał się osobiście do mieszkania J. E. Ks. Arcybiskupa Galla, na którego ręce złożył kondolencje wobec zgonu Arcypasterza Stolicy.* „Głos Mazowiecki” 1939 nr 6, s. 2.

16 Tamże.

17 *Nabożeństwo żałobne w Katedrze za duszę ś. p. Ks. Kardynała A. Kakowskiego,* „Głos Mazowiecki” 1939 nr 9, s. 3.

18 *Nabożeństwo żałobne za ś. p. Ks. Kard. Kakowskiego,* „Głos Mazowiecki” 1939 nr 10, s. 3.

„W sobotę 14 b. m. w płockiej Bazylice Katedralnej odprawione zostanie uroczyste nabożeństwo żałobne za duszę ś.p. Ks. Kardynała Aleksandra Kakowskiego, Arcybiskupa metropolity warszawskiego. O godz. 9-ej rozpocznie się jutrznia żałobna, a o godz. 9.30 pontyfikalną Mszę św. żałobną odprawi Arcypasterz diecezji J. E. ks. Arcybiskup Dr Antoni Julian Nowowiejski¹⁹. Ostatni akapit tej informacji w imieniu Zarządu Bazyliki Katedralnej „zaprasza na to nabożeństwo wiernych, aby wspólnie z Najdostojniejszym Arcypasterzem i duchowieństwem modlić się za duszę ś. p. kardynała Kakowskiego”²⁰.

Zamknięciem owej płockiej odstony uroczystości żałobnych śp. kard. A. Kakowskiego były jeszcze dwie publikacje: obszerna, o charakterze biograficznym, zamieszczona w „Miesięczniku Pasternkim Płockim” oraz wzmianka w „Hasle Katolickim” z 15 stycznia 1939 roku, gdzie obok fotografii wielkiego Metropolity Warszawy czytamy:

„Ś.p. Ks. Kardynał Kakowski (którego zdjęcie tu widzimy), został pochowany 4 b. m. w podziemiach katedry św. Jana w Warszawie. Przed złożeniem trumny w podziemiach katedry odbyło się w katedrze św. Jana uroczyste nabożeństwo żałobne za duszę ś. p. Ks. Kard. Kakowskiego. Prezydenta Rzeczypospolitej reprezentował p. Marszałek Śmigły-Rydz. Z ramienia rządu udział w pogrzebie wzięli: p. premier Składkowski i p. min. Roman. Na tronie zmarłego Kardynała w katedrze zasiadł Nuncjusz Apostolski Cortesi. Mszę św. żałobną odprawił Prymas Polski, J. Em. Ks. Kard. Hlond. Mowę żałobną wygłosił ks. Biskup Szlagowski. W myśl życzeń Zmarłego Kardynała będzie [on] później pochowany na cmentarzu na Bródnie.

Z Płocka udział w uroczystościach pogrzebowych ś.p. Ks. Kard. Kakowskiego wzięli J. E. Ks. Biskup Wetmański, ks. prał. Targowski, ks. oficjał Figielski, ks. dyr. Tenderenda i p. szamb. Płoski²¹.

Tymczasem „Miesięcznik Pasternki Płocki” w numerze styczniowym z 1939 roku dokonał przedruku cytowanego tutaj wcześniej artykułu pt. *Zgon ś. p. Kardynała Kakowskiego, Metropolity Warszawskiego*²².

Z tego samego źródła (MPP) dowiadujemy się, że na uroczystości pogrzebowe z Płocka do Warszawy ostatecznie wyjechały 4 osoby: bp Wetmański, oficjał Figielski, dyr. Tenderenda i szamb. Płoski²³, natomiast „Nabożeństwo żałobne za spokój duszy ś.p. Ks. Kardynała, Metropolity Warszawskiego odprawione zostało w [płockiej] bazylice katedralnej w sobotę 14 stycznia, jako w najbliższy dzień po oktawie Epifanii, w którym rubryki pozwalają na odprawienie Mszy św. żałobnej absente corpore. Mszę św. pontyfikalną celebrował Ks. Biskup Wetmański, w obecności Arcypasterza diecezji, kapituły katedralnej oraz duchowieństwa m. Płocka i wiernych”²⁴.

19 *Nabożeństwo żałobne w Katedrze za duszę ś. p. Ks. Kardynała A. Kakowskiego*, „Głos Mazowiecki” 1939 nr 9, s. 3.

20 Tamże.

21 „Hasło Katolickie” 1939 nr 3, s. 39.

22 MPP 1939 nr 1, s. 5–7.

23 „Hasło Katolickie” 1939 nr 3, s. 39.

24 Tamże, s. 40.

**KONDOLENCJE NADEŚLANE LUB OSOBIŚCIE ZŁOŻONE
Z OKAZJI ZGONU ŚP. KARDYNAŁA KAKOWSKIEGO
(„Wiadomości Archidiecezjalne Warszawskie”, r. 29: 1939 nr 1, s. 65–71)**

Kondolencja Ojca świętego dla Archidiecezji Warszawskiej

Z Watykanu na ręce dziekana Kapituły Metropolitalnej J. E. Ks. Arcybiskupa Galla nadeszła depesza treści następującej:

„Najwyższy Pasterz głęboko bolejąc nad zgonem Jego Eminencji Kardynała Kakowskiego, modli się żarliwie o światłość i pokój wiekuisty dla jego wzniosłej duszy, a całej archidiecezji osieroconej przez zgon ojca i pasterza z serca błogosławi. – Kardynał Pacelli”.

Kondolencja Pana Prezydenta Rzeczypospolitej

Z polecenia Pana Prezydenta RP udał się do dziekana Kapituły Metropolitalnej J. E. Ks. Arcybiskupa Galla szef kancelarii cywilnej min. Łepkowski, wyrażając serdeczne współczucie z racji zgonu ś.p. Kardynała Kakowskiego. Poza tym P. Prezydent nadesłał depeszę następującej treści:

„Do głębi wzruszony wiadomością o zgonie Jego Eminencji Ks. Kardynała Aleksandra Kakowskiego przesyłam Kapitulie Metropolitalnej wyrazy najszczerzego współczucia w żalu, który jednoczy cały nasz naród wobec straty Arcypasterza i wielkiego obywatela, którego dostojna postać w ciężkich nieraz chwilach świeciła Polsce przykładem godności i poświęcenia. – Ignacy Mościcki”.

Kondolencja J. Em. Ks. Prymasa Polski

J. Em. Ks. Kardynał Prymas August Hlond nadesłał na ręce dziekana Kapituły Metropolitalnej Warszawskiej J. E. Ks. Arcybiskupa Stanisława Galla następującą depeszę:

„Waszej Ekscelencji, Kapitulie, Kurii Metropolitalnej oraz całej Archidiecezji zasylam od siebie i moich obu archidiecezji wyrazy najgłębszej kondolencji z powodu zgonu Kardynała Kakowskiego, w którym czciłem nie tylko największego na stołecznej metropolii Hierarchę, ale i życzliwego ojcowskiego przyjaciela. Pograżony w smutku modłę się o spokój i wysoki stopień chwały niebieskiej dla jego dobrej i szlachetnej duszy. Przybędę oddać zmarłemu purpuratowi ostatnią pobożną przysługę. – Kardynał Prymas”.

Kondolencja Marszałka Śmigłego Rydza

Z polecenia Marszałka Śmigłego Rydza udał się do Ks. Arcybiskupa Galla gen. Przedrzymirski, by wyrazić Kapitulie Metropolitalnej i Archidiecezji wyrazy serdecznego współczucia z racji śmierci ś.p. Kardynała Aleksandra Kakowskiego.

Dnia 4 stycznia, br. po nabożeństwie i pogrzebie ś.p. Ks. Kardynała Aleksandra Kakowskiego Marszałek Polski Śmigły Rydz udał się osobiście do mieszkania J. E. Ks. Arcybiskupa Galla, na którego ręce złożył kondolencje wobec zgonu Arcypasterza stolicy.

Kondolencja J. Em. Ks. Kardynała Bertrama

Kardynał Bertram, arcybiskup Wrocławia, nadesłał następującą depezę:

„Dostojnej Kapitulie Metropolitalnej składam najgłębsze i najserdeczniejsze wyrazy współbolewania z powodu śmierci Kardynała Arcybiskupa Warszawy, którego z głęboką miłością przy ołtarzu wspominam”.

Kondolencja kardynała Pellegrinetti

„Wstrząśnięty zgonem Kardynała Arcybiskupa Kakowskiego, najdroższego i najbardziej zasłużonego, składam Waszej Ekscelencji, Kapitulie, Duchowieństwu i Narodowi Polskiemu wyrazy kondolencji i zapewniam o modłach za duszę Zmarłego. Proszę Waszą Ekscelencję o reprezentowanie mię na pogrzebie. – Kardynał Pellegrinetti”.

Kondolencje innych kardynałów i biskupów zagranicznych

Poza tym nadeszły telegramy od b. nuncjusza w Warszawie, kardynała Marmaggio, arcybiskupa Paryża – kardynała Verdier, arcybiskupa Budapesztu – kardynała Serediego, od członka Akademii Francuskiej – biskupa Grente.

Kondolencje Episkopatu i duchowieństwa polskiego

Na ręce Kapituły Metropolitalnej w Warszawie nadeszły kondolencje od wszystkich Księży Biskupów Polski trzech obrządków oraz Kapituł katedralnych i kolegiackich. Kilku Księży Biskupów jednocześnie powiadomiło Kapitułę, że z racji choroby nie mogą wziąć udziału w pogrzebie śp. Ks. Kardynała Kakowskiego, ofiarowując zarazem Msze święte na intencję Zmarłego Purpurata.

Kondolencja podsekretarza stanu w Watykanie

Podsekretarz stanu Stolicy Apostolskiej nadesłał następujący telegram:

„Łączę się w głębokim żalu i w modłach za duszę ś.p. Najdostojniejszego Kardynała Kakowskiego. – Montini”.

Kondolencja Rządu

„Głęboko wzruszony wiadomością o śmierci Jego Eminencji Ks. Kardynała Aleksandra Kakowskiego składam Kapitulie Metropolitalnej wyrazy mego najżywszego żalu i współczucia po stracie Arcypasterza. – Prezes Rady Ministrów Sławoj-Składkowski”.

„Razem z całym społeczeństwem katolickim składam hołd pamięci wielkiego kardynała polskiego Kakowskiego, który w historii odrodzonej Polski odegrał tylokrotnie tak wybitną rolę. Cześć jego zasłudze i pamięci. – Eugeniusz Kwiatkowski, minister skarbu”.

„Do głębi poruszony ciężką żalobą, jaka spadła na Metropolię Warszawską i na Kościół katolicki przez śmierć ś.p. Ks. Kardynała Kakowskiego, znakomitego dostojnika Kościoła i wielkiego syna Polski, przesyłam Kurii Metropolitalnej wyrazy mojego najszczerzego współczucia. – Minister W. r. i O. P.”.

„Proszę Waszą Ekszelencję przyjąć wyrazy żalu i smutku z okazji zgonu Ks. Kardynała Kakowskiego, Arcybiskupa Warszawskiego. – Beck”.

Kondolencje korpusu dyplomatycznego

Do pałacu arcybiskupiego przybyli i wpisali się do księgi kondolencyjnej: ambasadorowie Anglii, Francji, Italii, Japonii, Rumunii, USA, ministrowie Brazylii, Danii, Szwajcarii, Bułgarii, Portugalii, Jugosławii, Łotwy, Finlandii, Grecji, Norwegii, Iranu; charges d'affaires Węgier, Niemiec, Holandii, Litwy, Egiptu, Meksyku, Argentyny, Chin, Estonii, Czechosłowacji.

Kondolencje marszałków Senatu i Sejmu

„Głęboko przejęty żalosaną wiadomością o zgonie Jego Eminencji Ks. Kardynała Aleksandra Kakowskiego, Arcybiskupa Metropolity warszawskiego, wybitnego męża stanu Rzeczypospolitej, człowieka o najwyższych wartościach serca i umysłu

– przesyłam Kapitulę Metropolitalnej imieniem Senatu i własnym wyrazy szczerego żalu i współczucia. – Marszałek Senatu Bogusław Miedziński”.

„Głęboko wstrząśnięty śmiercią Jego Eminencji Ks. Kardynała Aleksandra Kakowskiego, Arcybiskupa Metropolity warszawskiego, znakomitego Księcia Kościoła i wielkiego męża stanu Rzeczypospolitej – w imieniu Sejmu i własnym składam tą drogą Kapitulę Metropolitalnej na ręce Waszej Ekscelencji wyrazy głębokiego żalu i współczucia. – Marszałek Sejmu W. Makowski”.

Kondolencja Ignacego Paderewskiego

Ze Szwajcarii od Ignacego Paderewskiego nadszedł następujący telegram:

„Do głębi przejęty żalosaną wieścią składam na ręce Waszej Ekscelencji wyrazy najserdeczniejszego współczucia z powodu zgonu Jego Eminencji świętej pamięci Ks. Arcybiskupa Metropolity warszawskiego Kardynała Kakowskiego. Odszedł od nas sługa Boży, Książę świętego Kościoła, wielki i zasłużony syn naszego narodu. W ciągu długiego i pracowitego żywota z woli Najwyższego wystawiony był na liczne próby, z których zawsze wychodził zwycięsko. Czynami jego kierowały zasady Chrystusa i miłość Ojczyzny. Za rządów zaborczych pod okupacją i w Polsce niepodległej świętej pamięci ukochany Zmarły okazał się mężem rozumu i rozważą niepospolitej, broniąc praw zarówno Kościoła, jak i narodu. Światłym radom, wysokiemu wpływowi jego Polska wiele ma do zawdzięczenia. Niechaj ta ziemia ojczysta, której zawsze służył wiernie, lekka mu będzie i niech spoczywa w pokoju, a Bóg Najwyższy niech go przyjmie do swej chwały wedle zasług jego i swego miłosierdzia. – Paderewski”.

Kondolencje Zarządu Miasta Warszawy i Poznania

Do Jego Ekscelencji Ks. Arcybiskupa Galla przybyli osobiście, by złożyć kondolencje: prezydent Starzyński oraz wiceprezydenci: Olpiński, Pohoski i Kulski.

W imieniu miasta Poznania nadesłał serdeczny telegram prezydent Ruge.

Kondolencja generała Sosnkowskiego

„Głęboko wzruszony zgonem Jego Eminencji Ks. Kardynała Aleksandra Kakowskiego, znakomitego Księcia Kościoła i obywatela Rzeczypospolitej Polskiej, dzieląc żalobę, jaka okryła Kościół katolicki, składam Kapitulę wyrazy szczerego współczucia i żalu. – Kazimierz Sosnkowski, generał broni”.

Kondolencja szefa sztabu i wiceministrów Ministerstwa Spraw Wojskowych

„Wzruszony wiadomością o śmierci Jego Eminencji Kardynała Kakowskiego przesyłam Kapitulie Metropolitalnej wyrazy głębokiego współczucia. – Stachewicz, generał dywizji, szef sztabu generalnego”.

Poza tym złożyli kondolencje wiceministrowie: gen. Głuchowski i gen. Litwinowicz.

Kondolencje wyższych uczelni naukowych

Św. Kongregacja Seminariów i Uniwersytetów bierze udział w wielkiej żałobie Archidiecezji Warszawskiej i całego Narodu Polskiego i, zapewniając o modłach za duszę Dostojnego Kardynała Kakowskiego, wspomina jego najszczytniejsze pouczenia. – Ruffini, sekretarz Św. Kongregacji Sem. i Uniwersytetów”.

Od rektora Uniwersytetu J. P. w Warszawie nadeszło pismo treści następującej:

„Wstrząśnięty do głębi wiadomością o zgonie Ks. Arcybiskupa Metropolity warszawskiego ś.p. Aleksandra Kardynała Kakowskiego, Prymasa Królestwa Polskiego, niestrudzonego budowniczego Polski katolickiej, przesyłam w imieniu Senatu Akademickiego i własnym najszczerze wyrazy prawdziwego żalu i współczucia. – Włodzimierz Antoniewicz”.

„Senat Akademicki Politechniki Warszawskiej, głęboko dotknięty ciężką stratą, jaką poniosła cała Polska przez zgon wielce zasłużonego dla Kościoła katolickiego i narodu polskiego świętej pamięci Ks. Kardynała Aleksandra Kakowskiego, przesyła na ręce Waszej Ekscelencji wyrazy głębokiego bólu i żalu, potęgowanego przeświadczeniem, że społeczność akademicka straciła w Zmarłym Arcypasterzu swego doświadczanego doradcę duchowego i przyjaciela. – Józef Zawadzki, rektor”.

W imieniu Senatu Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego nadesłał kondolencje ks. rektor Szymański, imieniem Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie – rektor Bulanda.

Kondolencja metropolity Dionizego

W niedzielę, dnia 1 stycznia br. przybył do pałacu arcybiskupów warszawskich głowa Cerkwi prawosławnej w Polsce, metropolita Dionizy i na ręce ks. kan. R. Dąbrowskiego, sekretarza Zmarłego Purpurata, złożył głęboką kondolencję i wyrazy współczucia w imieniu własnym oraz całej Cerkwi prawosławnej w Polsce, która z czcią wspomina śp. Ks. Kardynała Kakowskiego. Metropolita modlił się następnie u trumny Zmarłego Arcypasterza.

Kondolencja byłych Obrońców Ojczyzny

„Głęboko wzruszony zgonem Najdostojniejszego Arcypasterza J. Em. Ks. Kardynała Kakowskiego proszę Waszą Ekscelencję o przyjęcie najserdeczniejszych wyrazów głębokiego żalu, który wyrażam w imieniu byłych Obrońców Ojczyzny, zrzeszonych w Federacji PZOO oraz własnym. – Prezes dr Roman Górecki, generał brygady”.

Kondolencje różnych innych wybitnych osobistości, przedstawicieli władz, nauki, prasy i wszelkich organizacji

Poza tym nadesłali depesze, względnie przybyli do pałacu arcybiskupiego w celu złożenia kondolencji liczni inni wybitni przedstawiciele społeczeństwa, władzy, nauki, prasy i wszelkich organizacji, jak: Prezydium Związku Dziennikarzy RP, Zarząd Główny Związku Wydawców, Zjednoczenie Polskich Pisarzy Katolickich, Klub Sprawozdawców Parlamentarnych, Agencja „Iskra”, Polska Agencja Agrarna, naczelny redaktor „Kurieru Warszawskiego” Konrad Olchowicz, naczelny redaktor „Czasu” Jan Moszyński, prezes Najwyższej Izby Kontroli Państwa Krzemiński, prezes PKO Gruber, dyrekcja Polskiego Radia, senator Prystor, Główna Komenda Związku Strzeleckiego, Zarząd Główny Stronnictwa Narodowego, szef Obozu Zjednoczenia Narodowego gen. Skwarczyński, wojewoda pomorski Raczkiewicz, prezes Związku Izb Rolniczych Sobczyk, generał Haller, radca Janikowski, prezes Międzynarodowej Federacji Gimnastycznej Adam Zamoyski, Naczelnictwo Związku Harcerstwa Polskiego, Izba Lekarska Warszawsko-Białostocka, generał Towarzystwa Jezusowego o. Włodzimierz Ledóchowski, Ministerstwo Skarbu, b. prezydent Stanisław Wojciechowski, rektor Uniwersytetu Stefana Batorego, generałostwo Sikorscy, książę Janusz Radziwiłł, Gmina Żydowska Miasta Łodzi, Adolf Bniński, generał Roupert, dyr. H. Borkowski, redaktor Stanisław Piasecki, prof. Abraham, Zarząd Główny Towarzystwa „Trzeźwość”, książę Roman Sanguszko, prez. Józef Żychliński, wojewoda W. Jaroszewicz, Centralny Związek Detalistycznego Kupiectwa Polskiego, Polska Macierz Szkolna, wojewoda Sołtan, Zarząd Główny KSMM, Edward Potworowski, Kazimierz Papce, poseł z Pragi, gen. Zahorski, min. Poniński z Bukaresztu, Związek Ziemian, wiceprezydent Warszawy – p. Graba-Łęcki, Narodowe Zrzeszenie Adwokatów, naczelny redaktor „I. K. C.” – p. Dąbrowski, Prasowa Agencja Gospodarcza, Warszawskie Towarzystwo Dobroczynności, Katolicki Związek Mężów w Polsce, Katolicki Związek Polek, Związek Zawodowy Artystów Scen Polskich, generał oo. zmartwychwstańców, książę Andrzej Lubomirski, prezydent miasta Lwowa Ostrowski, hr. Artur Tarnowski, Stefan Dziewulski, Oskar Halecki, Min. Opieki Społecznej Kościalkowski, wiceministrowie Chełmoński, Bleszyński, Kożuchowski, gen. Głuchowski, Grodyński, prezes Sądu Najwyższego

Supiński, prezes Trybunału Administracyjnego Helczyński, kierownik Marynarki Wojennej, prezes Komisji Kodyfikacyjnej Pohorecki, rektor SGGW Miklaszewski, rektor Wolnej Wszechnicy, prezes Akademii Nauk Technicznych, b. premierowie Kucharzewski i Ponikowski, Związek Lekarzy Państwa Polskiego, Towarzystwo Zachęty Sztuk Pięknych, Wyższa Szkoła Dziennikarska, Polski Czerwony Krzyż, Muzeum Przemysłu i Rolnictwa, Narodowa Organizacja Kobiet, prezes Stronnictwa Ludowego Rataj, prezes Stronnictwa Pracy Popiel, kurator Okręgu Szkolnego Warszawskiego, prezydent miasta Częstochowy, dziekan Rady Adwokackiej w Warszawie, b. minister Kühn, Towarzystwo Literatów i Dziennikarzy, Okręgowa Izba Lekarsko-Dentystyczna, Związek Nieruchomości Miejskiej, Towarzystwo Kredytowe Ziemskie, Stowarzyszenie Dyrektorów Szkół Średnich, Związek Rzemieślników Chrześcijan, rektor Akademii Greckokatolickiej we Lwowie, Towarzystwo „Sokół”, zastępca szefa Kancelarii Cywilnej dr Skowroński, Związek Spółdzielni Rolniczych, gen. Fabrycy, Stowarzyszenie Młodych Ziemianek, Naczelna Rada Adwokacka, Polska Akademia Literatury, prezes Ligi Morskiej i Kolonialnej gen. Kwaśniewski, Centralny Związek Młodej Wsi, rektor Głównej Szkoły Handlowej w Warszawie, prezydent miasta Krakowa, prezydent miasta Łodzi, prezydent miasta Grudziądza, prezydium Stronnictwa Zachowawczego, Narodowi Monarchiści, Związek Hallerczyków, Reprezentacja Związków Legionistów Pułaskich, Sybiraków, Kaniowczyków i III Korpusu, Klub Prasy Zagranicznej, Redakcja „A B C”, wydawnictwo „Depesza” i „Obrona Kultury”, dyrektor K. K. O. Dolanowski, Związek Uzdrowisk Polskich, Zjednoczenie Polskich Związków Śpiewaczych, Stowarzyszenie Chrześcijańsko-Narodowe Nauczycieli, Towarzystwo Farmaceutyczne, Drukarnia i Księgarnia św. Wojciecha, prezes Biblioteki Krasińskich, Polski Przemysł Hotelowy, Polski Instytut Współpracy z Zagranicą, Kolegium Polskie w Rzymie, rektor Akademii Medycyny Weterynaryjnej ze Lwowa, prezes „Sokoła” płk Arciszewski, Zarząd Związku Sodalitacji Mariańskich, Rada Wyższa św. Wincentego à Paulo, Stowarzyszenie Przemysłowców Budowlanych, Kresowy Związek Ziemian, ambasador Józef Lipski z Berlina, minister pełnomocny dr Grabowski, książę Zdzisław Lubomirski, prof. hon. Jan Kochanowski, książę Seweryn Czetwertyński, audytor Św. Roty ks. Janasik, Polski Instytut Papieski w Rzymie, kustosz Muzeum Narodowego w Warszawie, szereg państwowych szkół gimnazjalnych, Fundacja Potulickich, Chrześcijański Uniwersytet Robotniczy, Katolicki Związek Młodzieży Żeńskiej w Poznaniu, Związek Lekarzy Dentystów Chrześcijan, Jerzostwo Michalscy, Centrala Krajowego Katolickiego Związku Kobiet w Poznaniu, Katolickie Towarzystwo Opieki nad Dziewczętami, Stołeczny Okręg Polskiego Czerwonego Krzyża, Stowarzyszenie Zjednoczonych Ziemianek, Instytut Historyczny.

WSPOMNIENIA O ŚP. KARDYNALE KAKOWSKIM**(Przemówienie radiowe J. Em. Ks. Kardynała Prymasa – dnia 3. I 1939 r.)****(„Wiadomości Archidiecezjalne Warszawskie”, r. 29, 1939 nr 1, s. 12–20)**

Wspomnienia. Ani panegiryk, ani mowa żałobna. Gdyby nie bliski majestat śmierci, gdyby nie to, że zwłoki Zmarłego Kardynała spoczywają jeszcze na katafalku w jego świętojańskiej katedrze, można by gawędziarskimi szczegółami wyczyłować tę brylowatą postać, iżby stanęła przed nami w całym czarze swej subtelnej dobroci i barwnego bogactwa duchowego. Wobec powagi chwili sztywnieje język, a i myśl się płoszy, nie chcąc codzienną swobodą ubliżyć żałobie.

Gdy go bliżej poznałem, był już Kardynałem, pierwszym Kardynałem na stolecznej metropolii. Był Kardynałem wspaniałym, reprezentacyjnym. Gdy z jego górującej postaci spływały długie linie purpury, gdy w uroczystych chwilach jasnym, choć nie doniosłym głosem odczytywał swe drobiazgowo wykończone przemówienia, gdy z naturalną, ale zniewalającą powagą brał udział czy to w oficjalnych aktach na Królewskim Zamku w Warszawie, czy to w ceremoniach watykańskich, czy wreszcie w galowych przyjęciach w Paryżu lub Budapeszcie, wszędzie wywierał silne wrażenie swą postawą i wrodzoną godnością. A pod purpurą kryła się niemal franciszkańska pokora, bez cienia wyniosłości.

Był dygnitarzem o głębokiej wierze, a wierzył wiarą prostą, szczerą, niemal ludową, podobną do tej, którą się swego czasu odznaczył spiżowy kardynał Puzyna. Umiał się modlić tak bez pozy, a zarazem tak serdecznie, jakby jeszcze dzieckiem modlił się ze swą panią matką. Szkoda, że artysta nie rysował tych budujących scen, kiedy Zmarły Purpurat, od lat cierpiący na oczy, odmawiał oficjum z klerykami swego Seminarium, to sunąc się z trudem po salonie, to siadając z wycieńczenia na fotelu, pobożnie wsłuchany w alternację brewiarzowych psalmów, odmawianych wzorowo przez młodych lewitów.

Znamionowało Kardynała głębokie poczucie biskupiej władzy, a zarazem bezwzględna wierność dla Stolicy Świętej i uległość bez zastrzeżeń wobec Papieża. Zwłaszcza stosunek zmarłego Purpurata do Ojca świętego był podyktowany duchem nadprzyrodzonym, a był zasadniczy, iż pod tym względem nie uznawał dyskusji. Poznawszy jasno intencję Papieża, dostosowywał się do niej z budującą karnością. Jako konsekратор Piusa XI cieszy się w Watykanie wyjątkowymi względami, ale nigdy nie szukał poufalości i nie wyzyskiwał dla siebie dobroci Papieża. Obsypywany łaskami był wdzięczny, ale dyskretny, wytworny. O swoim udziale w ostatnim konklawe wspominał z radością, podnosząc szczegół, że obaj polscy kardynałowie już od pierwszego aktu elekcyjnego zwracali swymi głosami uwagę na kardynała Rattiego.

Inni kompetentniej ode mnie mówić i pisać będą o największych zasługach Zmarłego Kardynała, o tym, czego na przestrzeni ćwierćwiecza dokonał, jako rządca Archidiecezji Warszawskiej. Niechże mi tu wolno będzie stwierdzić krótko,

że przejdzie on do dziejów Kościoła polskiego jako ten hierarcha, który wykończył ostatecznie ustrój kanoniczny Metropolii stołecznej, rozbudował niesłychanie jej tempo. Kardynał Kakowski, jako spadkobierca stuletnich trudów swych poprzedników, nie tylko żadnej ich zdobyczy nie uronił, lecz wszechstronną i szczęśliwą działalnością dopełnił trudów, ofiar, męczeństwa Miaskowskich, Malczewskich, Fijałkowskich, Popielów. Pomników stawiał sobie wiele; odbudował kościoły zniszczone przez wojnę, wystawił dziesiątki nowych świątyń, odnowił Fakultet teologiczny, wszczął wielki ruch Akcji Katolickiej i dobroczynności, wznosił wspólnie Dom Katolicki, powołał do życia Instytut Wyższej Kultury Religijnej, Dom rekolekcyjny w Skrzyszewach. A nie spoczywał na laurach, tworzył do ostatniej chwili. Jeszcze przed trzema tygodniami mówił mi, że powoła do życia dla młodzieży wiejskiej trzy uniwersytety Ludowe.

Swą miłość dla Polski stwierdzał i wyznawał uroczyście Kardynał Kakowski jeszcze w parę chwil przed zgonem. Ileż razy wspominał o czasach rosyjskich, jako o czasach głębokiego upokorzenia, krzywdy we wszystkich dziedzinach życia, hańbiącej niewoli religijnej! Wskreszenie Polski było dla niego tym głębszym przeżyciem, że poprzedziła je Regencja, z której bilansu był osobiście dumny, bo miał świadomość, że się jako regent Polsce przysłużył. Za mądry czyn polityczny uważał też oddanie władzy przez Regencję w ręce Piłsudskiego. Jego filozofia polityczna była prosta: „Nie mamy już do czynienia z rządem rosyjskim lub okupacyjnym to nasz Polski rząd, nasza władza, nasze państwo. Nie możemy się do nich odnosić tak, jak się do nich odnosić musieli do obcych władców. Naszemu rządowi powinniśmy zasadniczo pomagać, a jeśli zachodzą błędy, trzeba nad nimi ubolewać i trzeba je usuwać, ale nie wolno dla nich odmawiać Rządowi współpracy”. Cieszył się postępami państwowości, a gdy zachodziły większe usterki, odbijające się szkodliwie na życiu narodu, bolał głęboko nad nimi, nieraz się oburzał. Słyszałem, jak raz przed laty wołał w świętym gniewie: osły! Z poprawy ludzi i stosunków radował się szczerze. Nie był pesymistą, chociaż go w pewnych latach głęboko niepokoiły wpływy wolnomularskie laicyzmu. Koniec końców był patriotą w wielkim stylu.

Cechowała go, jako człowieka, wielka dobroć serca. Był chętny ludziom, lubił oddawać przysługi i sprawiać przyjemności. Pełnił wiele cichego miłosierdzia, bez rozgłosu świadcząc bliźnim dobrodziejstwa, bo był socjalny i czuły, miał litość dla biedy, co i umierając zadokumentował, zarządzając, by jego zwłoki nie spoczęły wśród trumien dygnitarzy w podziemiach katedry, lecz wśród grobów biednej ludności na Bródnie. Tak przystało twórcy warszawskiego Caritasu. Łatwo, może aż zbyt dobrotliwie, przebaczał błędy i grzechy. Rozum miał dojrzały, spokojny, bystry. Intuicyjnie odgadywał nieraz w arcytrudnych sprawach i zagadnieniach współczesnych najwłaściwsze rozwiązania. Umiał rozróżniać pozory od rzeczywistości, pozę od prawdy. Nie był stworzony do walki, chciał pokojowej pracy, choć nie brakowało mu stanowczości. Nie był po światowemu przebiegły i nigdy chytrze się nie wygrywał, ale był czujny, bystry, ostrożny. Nie krył się ze swym zdaniem. Mówił otwarcie, co myślał. Wypadło to nieraz mocno, lapidarnie. Nie

upierał się atoli przy swym zdaniu. Chętnie słuchał wyjaśnień i uwag, uznawał słuszne dowody i zapoznawszy się z przeciwnymi racjami, nieraz bez trudności zmieniał swój pogląd. W wykonywaniu kolegialnych uchwał był solidarny i karny. W ogóle żył dla sprawy Chrystusowej: około niej obracały się jego zainteresowania, jej poświęcał swe uzdolnienia, jej służył całą duszą, z myślą o niej umierał spokojnie, przykładowie, świątobliwie.

W życiu prywatnym był niesłychanie skromny i oszczędny. Higieniczny, ale bardzo prosty był też jego stół kardynalski. Poprawiał go dla gości, nigdy nie przesadzając. Gościom był chętny; bardzo się o to troszczył, by się u niego czuli dobrze i swobodnie. Ileż razy odbywały się w jego mieszkaniu konferencje i narady Biskupów, trwające nieraz do sześciu i siedmiu godzin na dobę; zawsze nas serdecznie witał, czule traktował, chętnie obiadem podejmował.

Niech mi tu wolno będzie o tym wspomnieć, że właśnie dzisiaj upływa lat 13 od dnia, w którym Zmarły Purpurat udzielał mi w Katowicach sakry, jako pierwszemu Biskupowi odzyskanego Śląska. Od tej chwili okazywał mi stałą ojcowską, ujmującą życzliwość. Przyjeżdżając do Warszawy, musiałem u niego zamieszkiwać; obsypywał mnie uprzejmościami. Sam nie lubiąc szybkiej jazdy, zawsze się niepokoił, że nie zwracam uwagi na fantazję, z jaką mnie mój szofer po kraju wozi, a już cały się wzdrygał, gdy słyszał o moich podróżach samolotem. Jestem do dziś dnia tą jego dobrocią głęboko przejęty.

Wielu ważnych szczegółów z jego życia i motywów jego działania dowiemy się z pamiętników, nad którymi dłuższy czas starannie pracował. Zależało mu na tym, by ze swej strony przyczynić się do wyświecenia wypadków łączących się ze zmartwychwstaniem Polski. Czy pamiętniki będą rewelacyjne? Czy będą w rodzaju wnikliwych „memoires” kardynała Ferraty? Oby manuskrypt uniknął losu, jaki spotkał doniosły pamiętnik kardynała Piotra Gaspariego, czekający od lat na śmiałego wydawcę...

Imieniem Kościoła polskiego i imieniem polskiego narodu składam hołd Zmarłemu Purpuratowi. Jako obywatel bez skazy stanął wśród tych, którzy z grobu dźwigali Polskę. Na przełomie torował trudem życiowym drogę myśli bożej w kraju. Wielkością dorównywał największym z naszej kościelnej przeszłości. W pamięci pokoleń „imię jego trwać będzie na wieki”.

OSTATNIA KSIĄŻKA W ŻYCIU ŚP. NASZEGO KARDYNAŁA

Wspomnienie redaktora działu bibliograficznego „Wiadomości Archidiecezjalnych Warszawskich”

(„Wiadomości Archidiecezjalne Warszawskie”, r. 29, 1939 nr 1, s. 71–72)

Zazwyczaj zeszyt „Wiadomości” kończy się działem bibliograficznym. By uczynić zadość temu zwyczajowi, a zarazem by w niczym nie naruszyć uroczystego

charakteru styczniowego zeszytu, poświęconego Zmarłemu Arcypasterzowi, zamiast recenzji książek, podam pewien drobny szczegół.

Żywa w pamięci dotąd postać ś.p. Ks. Kardynała, jakże wiele przynosi z sobą wspomnień z ostatnich chwil Jego życia. Dziś, już z perspektywy śmierci, najmniejszą choćby szczegół, jakże drogin odzywa się echem.

Szczegół, któremu słów kilka pragnę poświęcić – to niesłabnące u ś.p. Arcypasterza zamiłowanie do książki.

Zawsze na stoliku w salonie można było znaleźć jakąś świeżo wydaną książkę. Coraz to inną.

Toteż nieraz zbliżałem się do stolika, by tam zobaczyć „coś nowego”.

Jego Eminencja Ks. Kardynał czytał wiele. Czytał w każdej wolnej od zajęć chwili. Mimo słabego wzroku. Nawet jeszcze w chwilach ciężkiej, bo śmiertelnej, choroby nie rozstawał się z książką.

Pamiętam w czasie wielkiego jeszcze osłabienia, po pierwszym zapaleniu płuc, pewnego niedzielnego popołudnia wszedłem do salonu. Ks. Kardynał podniósł na mnie znad książki swe zmęczone oczy.

– Siadaj, mój księżu, poczytaj mi trochę.

Przy tych słowach podał mi trzymaną w rękę książkę. Spojrzałem – były to wspomnienia b. prezydenta, Stanisława Wojciechowskiego.

Trzeba było widzieć, z jakim zainteresowaniem Ks. Kardynał wsłuchiwał się, jak co chwila dzielił się swymi spostrzeżeniami.

Na dwa tygodnie przed śmiercią ofiarowano J. Eminencji książkę ks. Lewandowicza o Instytutach Wyższej Kultury Religijnej.

Mimo powtarzających się coraz częściej ataków serca, mimo z każdą chwilą słabnących sił, Ks. Kardynał czytał tę książkę. Gdy zaś przeczytał ją do końca, wyraził duże uznanie dla jej wartości i zalet.

Kiedy ostatniego już wieczoru szedłem po raz ostatni do pokoju, w którym kończył życie Arcypasterz, mimo woli rzuciłem okiem na tę książkę.

Była to ostatnia książka, jaką Ks. Kardynał czytał w swoim życiu.

NOWE PLACÓWKI KOŚCIELNE

(„Wiadomości Archidiecezjalne Warszawskie”, r. 28, 1938 nr 4, s. 179–190)

Rządy Jego Eminencji Ks. Aleksandra Kardynała Kakowskiego w Archidiecezji Warszawskiej, tak bogate w rozliczne duchowe dzieła, są jednocześnie wyrazem roztropnej i skrzętnej zapobiegliwości dobrego pasterza i gospodarza, który, troszcząc się o duchowe pożytki swych diecezjan, wie dobrze, że dla ich trwałości i ciągłości potrzebne są solidne podstawy materialne i odpowiednie formy organizacyjne.

Gdy więc dla swobodnego rozwoju religijno-kościelnego życia w odrodzonej Ojczyźnie naszej wytworzyły się odpowiednie warunki, Ks. Kardynał od razu zdobywa się na krok o wielkiej doniosłości w dziedzinie administracji diecezjalnej. Mając przed oczyma przede wszystkim dobro duchowe swych diecezjan i pragnąc ułatwić pracę duszpasterską, przedstawia ówczesnemu Ojcu Świętemu Papieżowi Benedyktowi XV projekt utworzenia z części Archidiecezji Warszawskiej, a mianowicie z dekanatów Łódzkiego, Brzezińskiego, Łęczyckiego i Kłodawskiego nowej diecezji Łódzkiej. Stolica Apostolska projekt uznała za słuszny i Konstytucją z dnia 10 grudnia 1920 roku (Acta Ap. Sedis nr 7/1921) utworzyła nową diecezję Łódzką, całkowicie wydzieloną z terenu dawnej Warszawskiej Archidiecezji, o przeszło półmilionowej liczbie wiernych.

Zaznaczyć należy, że zaprojektowanie i powołanie do życia nowej diecezji Łódzkiej miało wielkie znaczenie nie tylko dla życia katolickiego, ale także było wybitnym czynem patriotycznym i społecznym.

Mając nieustannie na względzie pożytek duchowy swych diecezjan i troszcząc się o usprawnienie czynności duszpasterskich, Arcybiskup nasz oddaje dekanat Gostyniński z miastami: Gostyninem i Gąbinem – diecezji Płockiej, jak również kilka parafii kresowych na wschodzie – diecezji Podlaskiej.

Przejdźmy do życia wewnątrz Archidiecezji.

W czasie prawie dwudziestopięcioletnich rządów Archidiecezją, za inicjatywą oraz przy zachęcie i materialnym poparciu Jego Eminencji zostało wzniesionych, powiększonych i odbudowanych na terenie naszej Archidiecezji 267 kościołów i kaplic oraz erygowano 50 nowych parafii, z których w samej stolicy przybyło 20.

I. Parafie erygowane przez Jego Eminencję:**a) w Warszawie:**

L. p.	Parafia	Erygowana od
1.	M. B. Różańcowej	20. X 1913 r.
2.	Bożego Ciała	4. III 1917 r.
3.	Św. Augustyna	25. VIII 1917 r.
4.	Św. Bonifacego	16. XI 1917 r.
5.	Św. Michała	20. XI 1917 r.
6.	Św. Jakuba	7. III 1918 r.
7.	M. B. Częstochowskiej	15. VII 1919 r.
8.	Najśw. Serca Jezusa	1. XI 1919 r.
9.	Zmartwychwstania Pańskiego	1. XI 1919 r.
10.	Św. Jadwigi	30. X 1921 r.
11.	Św. Jozafata	1. V 1922 r.
12.	Św. Wawrzyńca	1. XI 1923 r.
13.	Serca Maryi	25. II 1925 r.
14.	Św. Wojciecha	1. IV 1927 r.
15.	Św. Stanisława Kostki	25. XII 1927 r.
16.	Chrystusa Króla	1. III 1932 r.
17.	Św. Teresy od Dzieciątka Jezus	17. IV 1938 r.
18.	M. B. Nieustającej Pomocy	17. IV 1938 r.
19.	Św. Józefa Oblubierca	17. IV 1938 r.
20.	Wniebowzięcia NMP dla obrz. wsch.	17. IV 1938 r.

b) na prowincji:

L. p.	Parafia	Erygowana od
21.	N. Serca Jezusa w m. Łodzi	1. I 1915 r.
22.	Przemienienia Pańskiego w m. Łodzi	1. VI 1915 r.
23.	Św. Antoniego w Łagiewnikach	20. IV 1917 r.
24.	Niepokalanego Poczęcia NMP w Markach	20. X 1917 r.
25.	Najświętszej Maryi Panny w Soczewce	1. VII 1918 r.
26.	Nawiedzenia NMP w Szczawinie	1. I 1919 r.
27.	Św. Trójcy w Żąbkach	1. I 1919 r.
28.	Narodzenia NMP w Miedniewicach	1. V 1919 r.
29.	M. B. Częstochowskiej w Józefowie	1. XI 1919 r.
30.	Św. Antoniego w Radziwiłowie	1. I 1923 r.
31.	Św. Marii Magdaleny w Wawrzyszewie	1. IV 1923 r.
32.	M. B. Anielskiej w Skolimowie	1. XI 1923 r.
33.	M. B. Częstochowskiej w Wołominie	1. IV 1924 r.
34.	M. B. Królowej Korony Polskiej w Jabłonie	1. VIII 1925 r.
35.	M. B. Zwycięskiej w Rembertowie	1. I 1928 r.
36.	Św. Kazimierza w Łyszkowicach	1. I 1928 r.
37.	Św. Jadwigi w Milanówku	24. VI 1928 r.
38.	M. B. Częstochowskiej w Piastowie	1. VII 1928 r.
39.	Św. Stanisława Męczennika w Lewinie	1. X 1928 r.
40.	Wniebowzięcia NMP w Celestynowie	1. IX 1929 r.
41.	Św. Teresy od Dzieciątka Jezus w Mrozach	1. IV 1931 r.
42.	M. B. Anielskiej w Radości	1. VI 1931 r.
43.	Św. Rodziny w Jaktorowie	1. X 1932 r.
44.	Św. Ducha w Legionowie	26. XI 1933 r.
45.	Św. Marii Magdaleny w Sękocinie	1. VI 1934 r.
46.	N. Serca Jezusa w Falenicy	8. XII 1934 r.
47.	Św. Teresy we Włochach	8. XII 1934 r.
48.	Przemienienia Pańskiego w Tłuszczu	1. I 1936 r.
49.	Św. Franciszka na Okęciu	1. I 1937 r.
50.	N. Serca Jezusa w Starej Miłośnie	1. I 1937 r.

II. Kościoły zbudowane za rządów Jego Eminencji:

a) w Warszawie:

L. p.	Kościół pod wezwaniem	Rok
1.	Zmartwychwstania Pańskiego na Targówku	1919
2.	Św. Jadwigi na Pelcowiznie	1920
3.	Św. Józafata na Powązkach	1922
4.	Najśw. Serca Jezusa na Pradze (Bazylika)	1923
5.	Najcz. Serca Maryi na Grochowie	1924
6.	Dzieciątka Jezus przy szpitalu t. n.	1925
7.	Chrystusa Króla (Zgr. Pallotynów) na Pradze	1927
8.	Św. Jakuba na Ochocie	1928
9.	Św. Marii Magdaleny na Annopolu	1930
10.	Chrystusa Króla przy par. t. n. na Targówku	1932
11.	M. B. Częstochowskiej na Łazienkowskiej	1933
12.	Św. Klemensa i Aniołów Str. na Karolkowej	1933
13.	Bożego Ciała na Kamionku	1933
14.	Św. Kazimierza przy ul. Chełmskiej	1933
15.	NMP z Lourdes na Pradze	1935
16.	Św. Stanisława Kostki na Żoliborzu	1936
17.	Zmartwychwstania P. na Powiślu, ul. Tamka	1938
18.	M. B. Nieustającej Pomocy na Saskiej Kępie	1938
19.	Św. Józefa Oblubieńca na przedmieściu Koło	1938

b) na prowincji:

L. p.	Kościół pod wezwaniem	Rok
20.	Św. Marcina Biskupa Męcz. w Gostyninie	1914
21.	Św. Mateusza Apostoła w Dalikowie	1914
22.	Najśw. Serca Jezusa w m. Łodzi	1915
23.	M. B. Częstochowskiej w Aninie	1915
24.	Najśw. Serca Jezusa w Błoniu Łęczyckim	1916
25.	Św. Józefa Oblubieńca w Baranowie	1917
26.	Św. Trójcy w Strzelcach	1917
27.	Św. Józefa Oblubieńca w Jezewie	1918
28.	M. B. Częstochowskiej w Józefowie	1919
29.	Św. Stanisława B. M. w Postoliskach	1919
30.	Św. Trójcy w Ząbkach	1919
31.	Św. Bartłomieja Ap. w Domaniewicach	1919
32.	Św. Jana Chrzyciela w Kazimierzu	1920
33.	Bożego Ciała w Gąbinie	1920
34.	Wniebowzięcia NMP w Lubochni	1920
35.	Św. Antoniego Pad. w Radziwiłowie	1921
36.	Św. Ap. Piotra i Pawła w Pyrach	1922
37.	M. B. Częstochowskiej w Wołominie	1922
38.	Najśw. Serca Jezusa w Kozłowie Biskupim	1923
39.	Św. Mikołaja B. W. w Bąkowie	1924
40.	M. B. Królowej Korony Polskiej w Kurzeszynie	1924
41.	Św. Jana Chrzyciela w Pniewniku	1924
42.	Św. Małgorzaty P. M. w Łomiankach	1925
43.	M. B. Częstochowskiej w Piastowie	1926
44.	Św. Ap. Piotra i Pawła w Dębem Wielkim	1926
45.	Św. Jadwigi w Milanówku	1928
46.	Św. Wawrzyńca w Jazgarzewie	1928
47.	M. B. Zwycięskiej w Rembertowie Warsz.	1928
48.	Św. Kazimierza w Pruszkowie	1929
49.	M. B. Anielskiej w Radości	1930
50.	Św. Teresy od Dzieciątka Jezus we Włochach	1930
51.	Św. Rodziny w Międzyzlesiu	1930
52.	Św. Kazimierza w Łyszkowicach	1930
53.	M. B. Miłosierdzia w Walendowie	1931
54.	Św. Teresy od Dzieciątka Jezus w Mrozach	1931
55.	Św. Ducha w Legionowie	1931

56.	Św. Ducha w Celestynowie	1932
57.	Św. Wincentego à Paulo w Tworkach	1932
58.	Św. Stanisława B. M. w Jaktorowie	1932
59.	Św. Magdaleny w Sękocinie	1932
60.	Bł. Andrzeja Boboli w Strudze	1934
61.	M. B. Loretańskiej na Okęciu	1934
62.	Najśw. Serca Jezusa w Falenicy	1934
63.	Przemienienia Pańskiego w Jeziorce	1934
64.	Św. Feliksa z Kant. w Wawrze-Glinkach	1935
65.	Najśw. Serca Jezusa w Starej Miłośnie	1935
66.	Przemienienia Pańskiego w Tłuszczu	1935
67.	Św. Krzysztofa w Podkowie Leśnej	1935
68.	M. B. Szkaplerznej w Kazuniu	1936
69.	Św. Floriana w Brwinowie	1936
70.	Św. Wincentego à Paulo w Otwocku	1937
71.	Matki Boskiej w Cechówce	1937
72.	M. B. Królowej Korony Polskiej w Jabłonie	1937
73.	Św. Józefa Oblubieńca w Zielonce	1938

III. Kościoły restytuowane, odbudowane i powiększone:

a) w Warszawie:

L. p.	Kościół pod wezwaniem	Rok
74.	Wniebowzięcia NMP (Bazylianów)	1916
75.	Św. Michała	1918
76.	Św. Wawrzyńca	1919
77.	Imienia Jezus	1923
78.	M. B. Królowej Korony Polskiej – Marymont	1925

b) na prowincji:

L. p.	Kościół w:	Rok
79.	Strykowie	1914
80.	Żbikowie	1914
81.	Skoszewach	1914
82.	Bednarach	1918
83.	Trojanowie	1919
83.	Cielądzu	1919
85.	Giżycach	1920
86.	Czerwonce	1920
87.	Kurdwanowie	1920
88.	Konstantynowie	1921
89.	Sochaczewie (kł par.)	1922
90.	Kamionie	1922
91. 18.	Łowiczu (kł św. Leonarda)	1922
92.	Kozłowie Szlacheckim	1922
93.	Powsinie	1922
94.	Bolimowie	1922
95.	Dąbrowicach	1925
96.	Leoncinie	1926
97.	Lewinie	1928
98.	Goszczyńie	1929
99.	Łomnie	1929
100.	Brochowie	1929
101.	Babicach	1930
102.	Rokitnie	1930
103.	Bielawach	1930
104.	Lipcach	1930
105.	Sękocinie	1932
106.	Skolimowie	1932
107.	Żdźarach	1932
108.	Lipiu	1932
109.	Sochaczewie fil.	1934
110.	Chruslinie	1935
111.	Iłowie	1937
112.	Raszynie	1937
113.	Belsku	1937
114.	Inowłodzu (kł św. Idziego)	1937

IV. Kaplice publiczne erygowane przez Jego Eminencję:

a) w Warszawie:

L. p.	Lokalizacja kaplicy	Data erygowania
115.	W zakł. p. w. „Trzech Króli” Zgr. SS. Mił. św. Wincentego, ul. Ogrodowa 17	1. III 1914 r.
116.	W zakł. Zgr. SS. Felicjanek, ul. Syreny 11	25.VIII 1914
117.	W zakł. p. w. M. B. Loret. Zgr. SS. Mił. św. Wincentego, ul. Czerniakowska 47	15. IX 1915 r.
118.	W szpitalu kolej., ul. Brzeska 12	30. XII 1916
119.	W więzieniu śl. ul. Daniłowiczowska 7	1. I 1917 r.
120.	W Konwikcie Teolog, ul. Traugutta 1	22. V 1918 r.
121.	W zakł. „Wdzięczna Praca”, ul. Bracka 8	16. VIII 1918
122.	W zakł. op. ul. Złota 30 m. 37	5. X 1918 r.
123.	W zakł. tow. ośw. wych. „Zespołem w Przyszłość, ul. Wilcza 25	1. II 1919 r.
124.	W zakł. stowarzyszenia „Nauka i Praca”, ul. Tylżycka 2	20. VIII 1919
125.	W prywatnej szk. powsz. C. Klódeckiej, ul. Czerniakowska 169	13. IX 1920 r.
126.	W bursie „Nazaret”, ul. Freta 10	21. X 1920 r.
127.	W zakładzie robót kościelnych, ul. 6 Sierpnia 26 m. 9	12. II 1921 r.
128.	W lecznicy Zgromadzenia Sióstr Elżbietanek, ul. Topiel 12	28. VIII 1922
129.	W bursie dla dziewcząt im. H. Sienkiewicza, ul. Polna 40	19. V 1923 r.
130.	W bursie Zgr. R. M., ul. Hoża 53	15. VII 1923
131.	W bursie Zgr. R. M., ul. Chełmska 19	31. X 1923 r.
132.	W Zamku Królewskim	4. XII 1923 r.
133.	W Pałacu Łazienkowskim	4. XII 1923 r.
134.	W zakł. Św. Antoniego, ul. Grójecka 58	4. XII 1923 r.
135.	W ochronce Zgr. SS. Urszulanek S. J. K., ul. Sienna 87	29. VIII 1924
136.	W zakł. wych. tow. „Przyszłość”, ul. Śniadeckich 17	24. IX 1924 r.
137.	W zakł. wych. Św. Ludwika, ul. Nowolipki 52	20. XI 1925 r.
138.	W zakł. op. miejskim, ul. Przebieg 3	19. XII 1925
139.	W przytułku SS. Albertynek, ul. Kawęczyńska 4-a	16. I 1926 r.
140.	W Pobożnym Stowarzyszeniu Księży Pallotynów, ul. Krakowskie Przedmieście 71	20. IX 1926 r.
141.	W zakładzie wych. Zgr. SS. Nazaretanek, ul. Czerniakowska 137	16. X 1926 r.
142.	W zakł. wych. Św. Józefa, ul. Teresińska 9	8. I 1927 r.
143.	W Niż. Semin. Duch., ul. Kawęczyńska 49	21. X 1927 r.
144.	W Sanat. Św. Józefa, ul. Hoża 80	9. II 1928 r.

145.	W Semin. Duch. dla kursów fil., ul. Krakowskie Przedmieście 52	1. IX 1928 r.
146.	W bursie Św. Bronisławy, ul. Piwna 43	1. X 1928 r.
147.	W zakładzie wych. im. Mirosława Rago, ul. Jedwabnicza 3	1. I 1929 r.
148.	W szpitalu więziennym, ul. Rakowiecka 87	16. IV 1929 r.
149.	W szkole pielęgniarstwa, ul. Koszykowa 78	15. XI 1929 r.
150.	W bursie dla akadem., ul. Myśliwiecka 8	1. X 1930 r.
151.	W zakł. wych. Zgr. SS. Zn. P., ul. Krasieńskiego 31	27. VI 1930 r.
152.	W zakł. wych. Zgr. SS. Franc. Mis. Maryi, ul. Raclawicka 14	1. VI 1930 r.
153.	W zakł. wych. Zgr. SS. Franc. Służ. Krzyża, ul. Wolność 4	6. IX 1930 r.
154.	W lecznicy Zgr. SS. Elżbiet., ul. Goszczyńskiego 1	10. I 1931 r.
155.	W Domu XX. Emerytów, ul. Ratuszowa 5	21. IV 1931 r.
156.	W internacie Zgr. SS. Urszul. S. J. K., ul. Gęsta 1	31. VIII 1931
157.	W zakł. wych. Zgr. SS. św. Wincentego à Paulo, ul. Opaczewska 38	15. XII 1931
158.	W szpitalu Czerwonego Krzyża	18. II 1932 r.
159.	W zakł. wych. Zgr. SS. Niepokalanego Poczęcia NMP, ul. Kazimierzowska 59	24. IX 1932 r.
160.	W zakładzie wychowawczym towarzystwa „Nauka i Praca”, ul. Marymoncka 66	26. IX 1932 r.
161.	W zakł. wych. SS. Loretanek, ul. Sierakowskiego 6	1. I 1933 r.
162.	W pryw. gimn. H. Rzeszotarskiej, ul. Konopacka 4	9. II 1934 r.
163.	W domu prow. Zgr. SS. Zmart. P. Al. Róż 14	7. VII 1934 r.
164.	W zakładzie wychowawczym Św. Stanisława B. M. ul. Grochowska 365	21 VII 1934 r.
165.	W zakł. Zgr. SS. Samaryt. K. Chr., ul. Barska 10	7. VIII 1934
166.	W prywatnym gimnazjum P. Tymińskiej, pl. Małachowskiego 2.	20. VIII 1934
167.	W zakładzie wychowawczym Braci Albertynów, ul. Grochowska 194	12. IX 1934 r.
168.	W zakładzie wychowawczym Zgromadzenia SS. Magdalenek, ul. Hetmańska 44	12. IX 1934 r.
169.	W zakł. Św. Józefa, ul. Sewerynow 8	3. X 1934 r.
170.	W prywat. gimnazjum J. Jankowskiej-Statkowskiej, ul. Nowogrodzka 58	25. III 1935 r.
171.	W Stow. Chrz. Społ. p. w. M. B. Dobrej Rady, ul. Elekoralna 47	12. VI 1935 r.
172.	W szpitalu miejskim św. Feliksa, ul. Płocka 26	13. VII 1935
173.	W schronisku sierot towarzystwa „Nauka i Praca”, ul. Rakowiecka 15	29. VIII 1935
174.	W Domu Pisarzy Towarzystwa Jezusowego, ul. Rakowiecka 61	4. XII 1935 r.
175.	W zakł. Zakonu SS. Urszulanek, ul. Łowicka 31	7. V 1936 r.

176.	W więzieniu dla kobiet, ul. Dzielna 24	1. VI 1936 r.
177.	W klaszt. Zak. Kaznodziejskiego na Służewie	19. VI 1936 r.
178.	W zakł. stow. Dzieci Maryi, ul. Radna 14	10. IX 1936 r.
179.	W miej. domu nocleg. B-ci Albertynów, ul. Dzika 4	10. X 1937 r.
180.	W miejskim domu noclegowym Braci Albertynów, ul. Jagiellońska 19	25. X 1937 r.
181.	W Stow. Chrz. Społ. p. w. M. B. Dobrej Rady, ul. Czackiego 16	28. X 1937 r.
182.	W szkole piel. SS. Mił. św. Wincentego przy szpitalu Przemienienia Pańskiego	5. I 1938 r.
183.	W Hospicjum Domu Kat., ul. Nowogrodzka 49	4. II 1938 r.
184.	W schronisku Misji Dworc., ul. Złota 47	28. II 1938 r.

b) na prowincji:

L. p.	Lokalizacja kaplicy	Data erygowania
185.	W zakładzie wychowawczym w Orszewie	7. IX 1915 r.
186.	W państwowym gimnazjum męskim w Łowiczu	1. IX 1916 r.
187.	W zakładzie wych. B. M. B. w Radzyminie	2. VI 1917 r.
188.	W fabr. szpit. Tow. Akc. J. K. Poznański w Łodzi	27. VIII 1918
189.	W wyż. szkole real. kup. w Łodzi	3. IX 1918 r.
190.	W szkole Ligi Przeciwgruźl. dla dzieci, Otwock, ul. Bolesława Prusa 9	1. XII 1918 r.
191.	W zakł. rzem. Św. Józefa w N. Mieście	17. XII 1918
192.	W więzieniu w Grójcu	1. I 1919 r.
193.	W państwowym gimnazjum w Zgierzu	14. I 1919 r.
194.	W zakł. wych. Zgr. R. M. w Międzyzlesiu-Zosinku	1. V 1920 r.
195.	W zakł. wych. Zgr. SS. Felicjanek w Wiśniewie	9. I 1921 r.
196.	W zakładzie „Teresiana” w Sulejówku	1. V 1921 r.
197.	W zakł. Zgr. SS. Felicjanek w Wawrze	16. VI 1921 r.
198.	W zakł. Zgr. SS. Franc. Służ. Krzyża w Laskach	15. VII 1922
199.	W przedszkolu w Wilanowie	19. VIII 1922
200.	Na cmentarzu poległych w Radzyminie	15. VIII 1922
201.	W szkole gosp. wiejsk. w Nowym Przybyszewie	26. IX 1922 r.
202.	W zakł. Zgr. SS. Mił. św. Wincentego w Runowie	4. X 1922 r.
203.	W zakł. Tow. „Pomoc”, ul. Kościelna 9 w Piasecznie	24 XI 1922 r.
204.	W pryw. gimnazjum żeńskim, plac Klasztorny w Nowym Mieście	22 III 1923 r.
205.	W zakł. SS. Zgr. św. Wincentego w Łbiskach	1. VI 1923 r.
206.	W zakł. wych. Św. Antoniego w Łązniewie	4. XII 1923 r.
207.	W rezydencji Pana Prezydenta w Spale	2. VIII 1923

208.	W szpitalu w Grodzisku Maz.	15. IX 1923 r.
209.	W zakł. przy ul. Rawskiej 5 w Nowym Mieście	15. IV 1924 r.
210.	W zakł. wych. Zgr. R. M. w Płudach	9. X 1924 r.
211.	W szpitalu w Mińsku Maz.	6. XII 1924 r.
212.	W zakł. Zgr. SS. Mił. św. Wincentego w Wólce Pęcz.	26. VIII 1925
213.	W zakł. wych. Zgr. R. M. w Pustelniku	1. IV 1926 r.
214.	W stow. „Pomoc i Praca”, ul. Mostowa 8 w Łowiczu	28. IV 1926 r.
215.	We wsi Starogród, par. Latowicz	15. VI 1926 r.
216.	W zakł. Zgr. R. M. w Kostowcu	27. VIII 1926
217.	W schr. Zgr. R. M. w Kutnie	27. VIII 1926
218.	W zakł. rzem. św. Józefa, ul. Zduńska 52 w Łowiczu	21. IX 1926 r.
219.	W zakł. wych. Zgr. R. M. w Bożycynie	2. XII 1926 r.
220.	W zakładzie Pobożnego Stow. Misyjnego Księży Pallotynów w Ołtarzewie	20. IV 1927 r.
221.	W zakł. wych. Zgr. R. M. w Szczęsńowku	24. VI 1927 r.
222.	W zakł. Zgr. SS. Samarytanek w Henrykowie	27. X 1927 r.
223.	W zakł. Zgrom. R. M. w Międzylesiu-Ulanówku	7. XI 1927 r.
224.	W zakł. Zgr. SS. Mił. św. Wincentego w Pęcherach	7. XI 1927 r.
225.	W zakł. OO. Franciszkanów w Niepokalanowie	26. XI 1927 r.
226.	W żłob. p. w. św. Teresy, ul. Ogrodowa 4 w Świdrze	17. II 1928 r.
227.	W gimn. Zgr. XX. Marianów na Bielanych	26. I 1929 r.
228.	W sanatorium m. Warszawy w Otwocku	15. VII 1929
229.	W zakł. dla epil. Zgr. R. M. w Brwinowie	19. XII 1929
230.	W zakł. SS. Loretanek w Loretto	14. VI 1930 r.
231.	W zakł. wyp. „Przytulisko” w Anielinie	18. VII 1930
232.	W zakł. Tow. „Zbożna Praca” w Chotomowie	25. VII 1931
233.	W przytulisku dla starców SS. Albertynek w Wołominie	10. IX 1931 r.
234.	W zakł. dla niedorozw. chłopców Zgr. SS. Samarytanek K. Chr., ul. Szkolna 15 w Pruszkowie	29. IX 1931 r.
235.	W zakładzie dla niedorozwiniętych dziewcząt Zgr. SS. Samarytanek K. Chr., ul. Żbikowska 24 w Pruszkowie	29. IX 1931 r.
236.	W zakł. „Samaria” Zgr. SS. Samarytanek K. Chr. w Niegowie	29. IX 1931 r.
237.	Na cmentarzu grzeb. w Nowym Mieście	12. X 1931 r.
238.	W szpitalnym parku w Tworkach	28. I 1932 r.
239.	W schronisku dla artystów w Chylicach	15. III 1932 r.
240.	W zakł. wych. Zgr. R. M. w Izabelinie	8. VI 1932 r.
241.	W zakł. dla niedorozw. „Fiszor” Zgr. SS. Samarytanek K. Chr. w Niegowie	21. II 1933 r.
242.	W zakł. Zgr. SS. Urszulanek S. J. K. w Ołtarzewie	16. V 1933 r.

243.	W domu rekolekcyjnym w Laskach	16. VI 1933 r.
244.	W zakł. tow. „Pomoc dla Inteligencji”, ul. Ks. Józefa 28 w Sulejówku	29. VIII 1933
245.	W zakł. Zgr. SS. Magdalenek w Derdach	21. IX 1933 r.
246.	W internacie dla niewód. w Laskach	15. XII 1933
247.	W filii Domu Wych. w Klarysewie	8. II 1934 r.
248.	W pens. tow. ośw. „Zespołem w przyszłość”, ul. Moniuszki 10 w Otwocku	30. IV 1934 r.
249.	W tow. wych. „Caritas” w Grójcu	2. VI 1934 r.
250.	We wsi Wielgolas, par. Latowicz	9. X 1934 r.
251.	W zakł. wych. tow. „Pomoc”, ul. Zgoda 14 w Piasecznie	7. VIII 1934
252.	W Domu Rekolekcyjnym w Skrzyszewach	27. X 1934 r.
253.	W stow. „Wspólna Praca”, ul. Zduńska 22 w Łowiczu	25. I 1935 r.
254.	W domu wyp. Zgr. SS. Mił. św. Wincentego w Chylicach	29. IV 1935 r.
255.	W zakł. Zgr. SS. Dominikanek Mis. J. i M., ul. Sienkiewicza 27 w Zielonce	4. VII 1935 r.
256.	W przedszk. Zgromadzenia Felicjanek, ul. Bracka 8 w Otwocku	15. X 1935 r.
257.	W domu zdrowia im. Dr. Dłuskich Warszawskiego Towarzystwa Przeciwgruźliczego, ul. Majowa 12 w Świdrze	28. X 1935 r.
258.	W domu wyp. Konferencji Panów św. Wincentego w Chylicach	7. XII 1935 r.
259.	W zakł. „Kulczyn”, ul. Żeromskiego 13 w Otwocku	1. I 1937 r.
260.	W zakł. Św. Teresy, ul. Mickiewicza 3 w Świdrze	28. V 1937 r.
261.	W przedszkolu Zgrom. SS. Służ. NMP w Czersku	23. VI 1937 r.
262.	W majątku Szczaki, par. Tarczyn	2. VII 1937 r.
263.	W sierocińcu fundacji imienia Piusa XI w Chotomowie	4. VIII 1937
264.	W tow. ośw. „Zespołem w przyszłość” w Radości	4. IX 1937 r.
265.	We wsi Skrzyszewy, par. Żychlin	4. IX 1937 r.
266.	W klasztorze na Bielanych	11. II 1938 r.
267.	W zakładzie Zgr. SS. św. Marii Magdaleny z Betanii w Rozalinie	14. III 1938 r.

Obok troski o rozwój życia parafialnego Arcypasterz całym sercem oddaje się sprawom Wyższego i Niższego Seminarium Duchownego, które mają w Nim jakże szczerobliwego opiekuna. Jego Eminencja nabywa dla Seminarium Wyższego folwark Czubin pod Warszawą, z dużym, odpowiednio przystosowanym domem, dla spędzania przez alumnów letnich ferii oraz świątecznych wypoczynków. Czubin służy nadto do zabezpieczenia i dostawy środków spożywczych dla tegoż Seminarium. Jego Eminencja dopomaga również do realizacji zapisu domu przy ul. Czackiego w Warszawie na tenże zakład naukowy.

Gdy w stolicy odrodzonej Ojczyzny powstaje uniwersytet, Arcypasterz nasz nie tylko troszczy się i krząta około erekcji Fakultetu Teologicznego i obsady katedr przez odpowiednie siły profesorskie, ale i o zdobycie właściwego lokalu na Konwikt Teologiczny – dla słuchaczy tegoż wydziału.

Czyniąc zadość potrzebom życia kościelnego i idąc za wskazaniem Stolicy Apostolskiej, organizuje Ks. Kardynał Niższe Seminarium Duchowne i przeznaczają specjalnie na jego siedzibę nowy gmach przy Bazylice N. Serca Jezusowego w Warszawie oraz zabezpiecza byt materialny tej nowej duchownej uczelni.

Dla spotęgowania zaś życia duchowego wśród wiernych, Ks. Kardynał planowo organizuje życie zakonne w stolicy i całej Archidiecezji. Liczba zakonów habitowych męskich z jednego jedyne, który istniał u progu rządów Arcypasterza, wzrasta do 14, a żeńskich z 3 do 21; męskich domów zakonnych powstaje w omawianym ćwierćwieczu pracy pasterskiej Jego Eminencji 28, a żeńskich 91.

Od początku rządów do całokształtu swej pracy pasterza wprowadził Jego Eminencja w Archidiecezji żywą katolicką działalność społeczną, a od roku 1927 – Akcję Katolicką. Dzięki zachęce i poparciu Ks. Kardynała powstało około osiemdziesiąt katolickich domów parafialnych. Wśród nich niektóre bardzo obszerne i wygodne. W tej też dziedzinie Jego Eminencja uwiecznia swe rządy przez wzniesienie w Warszawie przy ul. Nowogrodzkiej 49 monumentalnego Archidiecezjalnego Domu Katolickiego im. Papieża Piusa XI. Dom ten jest ozdobą stolicy i największym gmachem dla prac społecznych. Centrale organizacji Akcji Katolickiej, Instytut Wyższej Kultury Religijnej, Hospicjum dla przyjezdnych kapłanów, katolickie zrzeszenia charytatywne z katolickim związkiem „Caritas” na czele, stowarzyszenia zawodowe inteligencji starszej i młodszej itp., znajdują w nim wygodne i obszerne pomieszczenie. Wspaniała, wielka sala, mogąca pomieścić około 5000 osób, jest chlubą tego gmachu i jedną z najpiękniejszych w stolicy, o wysokich walorach architektonicznych i akustycznych. W niej także mieści się wielkie, nowoczesne kino, służące do propagandy zdrowej myśli społecznej i dobrej rozrywki. Inspiratorem właśnie i wykonawcą całej tej wielkiej budowli oraz wszystkich jej szczegółów był sam Ks. Kardynał, który całości prac przy jej wznoszeniu osobiście pilnował i kontrolował, zabiegając jednocześnie o zdobycie funduszy na postawienie tego domu.

W całokształcie poczynań Jego Eminencji nie zbrakło troski o pogłębienie życia wewnętrznego. Idąc bowiem za życzeniem Ojca św., wyrażonym w encyklice „Mens

nostra” w sprawie rekolekcji zamkniętych, nabywa Najdostojniejszy Arcypasterz ośrodek majątku Skrzyszewy pod Żychlinem, składający się z dużego domu piętrowego z oficyną, solidnych budynków gospodarczych oraz pięknego parku, i tę posiadłość, po dokonaniu niezbędnych w niej remontów, przeróbek i inwestycji, Jego Eminencja oddaje na Dom Rekolekcyjny Archidiecezji Warszawskiej.

Oto krótki szkic statystyczny plonu ćwierćwiekowej pracy Jego Eminencji naszego Arcypasterza na katedrze Arcybiskupstwa Warszawskiego, jako odnowiciela i budowniczego Archidiecezji, nie tylko w znaczeniu duchowym, lecz i materialnym.

X. W. Celiński.

POSŁOWIE

Zapoznaliśmy się z niezwykłym zestawieniem aktywności religijnej, społecznej i politycznej kardynała Aleksandra Kakowskiego w latach sprawowania funkcji, zarządcy Archidiecezji Warszawskiej (1913 – 1938). W tym czasie był współtwórcą i kreatorem wielu wydarzeń. W latach 1917 – 1918, do czasu przekazania władzy Józefowi Piłsudskiemu, był członkiem Rady Regencyjnej. Po uzyskaniu przez Polskę niepodległości konsekrował (28 listopada 1919) Achillesa Rattiego, późniejszego papieża Piusa XI, na nuncjusza apostolskiego w Polsce. Sam odebrał paliusz kardynalski 15 grudnia 1919.

Kalendarium z wypisami dotyczy głównego okresu służby biskupa i arcybiskupa warszawskiego, warto jednakże poznać szczegóły jego życiorysu i osiągnięć w okresie wcześniejszym.

Aleksander Kakowski pochodził z Mazowsza. Urodzony (5 lutego 1862 roku) w Dębinach koło Przasnysza, absolwent gimnazjum w pobliskim Pułtusk. W archiwach rosyjskich zachowała się metryka chrztu udzielonego 16 lutego 1862 w kościele parafialnym w Przasnyszu przez tamtejszego wikariusza – Piotra Krasieńskiego. W 1878 roku, mając szesnaście lat, wstąpił do Seminarium Duchownego w Warszawie. Zdobył też wykształcenie w Akademii Duchownej w Petersburgu i Uniwersytecie Grzegorza Wielkiego w Rzymie.

Wychowywał się w tradycyjnej, polskiej rodzinie ziemiańskiej. Jego ojciec wywodził się z drobnej szlachty mazowieckiej, z miejscowości Kaki nieopodal Przasnysza. Adam A. Pszczołkowski w *Herbarzu Małokrzynowłoskim* podaje informację, że Kakowscy pieczętowali się herbem Kościeszka, potwierdzanym we wszystkich herbarzach od Paprockiego (1584). Ich włości rodowe znajdowały się w wiosce Kaki-Mroczki, podzielonej z czasem na przysiółki Kaki-Kormony, Kaki-Nowiny, Kaki-Xyty, Kaki-Żubły. Matka, Paulina z Ossowskich, pieczętowała się herbem Dołęga. Ojciec duchownego Franciszek, brał udział w Powstaniu Styczniowym.

Święcenia kapłańskie przyjął Aleksander Kakowski w Warszawie, 30 maja 1886 roku, z rąk abpa Wincentego Teofila Popiela. Już w następnym roku został wykładowcą teologii i historii literatury polskiej w warszawskim Seminarium Duchownym. Dalsze nauki pobiera we Francji i we Włoszech, poznaje języki i kulturę duchową Europy. Obdarzony honorowymi tytułami kanonika i prałata (1901) awansuje też w hierarchii naukowej. W 1910 nostryfikuje w petersburskiej Imperatorskiej Rzymskokatolickiej Akademii Duchownej swoją rozprawę doktorską – złożoną uprzednio w rzymskim Gregorianum – i zostaje jej rektorem.

Uczelnia ta założona została w Wilnie, jednak ukazem carskim w 1842 roku przeniesiono ją do Petersburga. Kiedy władze moskiewskie zlikwidowały w 1867 roku, w wyniku represji popowstaniowych, Akademię Duchowną w Warszawie, uczelnia petersburska została jedyną uczelnią katolicką w Imperium Rosyjskim. Nauczano w niej historii, geografii i prawa zgodnie z wymogami ustalonymi przez Departament Spraw Duchownych Wyznań Obcych, a więc w duchu rosyjskim. Nie

pomagały protesty hierarchów, starania Watykanu – treść nauczania, dobór kadry i finansowanie zależało od stanowiska władz rosyjskich, niechętnych katolikom wyznania rzymskiego. Szczególną niechęcią obdarzano Polaków.

Po wydarzeniach nazywanych rewolucją 1905 roku zliberalizowano nieco politykę. Car Aleksander II ogłosił tolerancyjne akty prawne. W sprawach Kościoła otrzymywał petycje zgłaszane przez arcybiskupa mohylowskiego Jerzego Edwarda Szembeka. Jednak już jego następcą abp Wincenty Kluczyński (od 1910) oraz jego biskupi pomocniczy doświadczali wielu aktów przemocy. „Odwilż” się skończyła. Propozycja powołania na rektora petersburskiej uczelni bpa Jana Cieplaka nie uzyskała aprobaty władz carskich. Kolejnym kandydatem, przyjętym już przez administrację moskiewską, został Aleksander Kakowski. Okazał się zręcznym politykiem i solidnym administratorem. Ks. Bronisław Czaplicki napisał o tym okresie jego pracy: „Podsumowując działalność ks. A. Kakowskiego w charakterze rektora Akademii Duchownej można stwierdzić, że praca ta, jak na tak trudne czasy, okazała się dość owocna. Zdołał on zachować katolicki charakter uczelni, rozwinąć jej poziom naukowy i nie zmarnować tego poziomu duchowego, jaki uczelnia powoli zdobywała. (...) Akademia uniknęła szczęśliwie wszelkich policyjnych podejrzeń, co zagwarantowało jej spokojną i owocną pracę naukową i wychowawczą”.

Autor powyższych słów w artykule *Działalność księdza Aleksandra Kakowskiego w Petersburgu w latach 1910 – 1913* szczegółowo relacjonuje trudności z uzyskaniem pozwolenia władz na nominowanie księdza rektora na arcybiskupstwo warszawskie. Praca ks. B. Czaplickiego oparta jest w dużej części na źródłach rosyjskich, ukazuje sposób postępowania administracji carskiej w stosunku do Kościoła. Na szczęście była to ostatnia procedura zatwierdzania w Moskwie polskiej administracji kościelnej, ostatnia decyzja w Królestwie Polskim. Jak możemy przeczytać we wspomnieniach samego zainteresowanego (*Z niewoli do niepodległości*, Kraków 2000, s. 71-72) polscy posłowie do rosyjskiej Dumy poparli jego kandydaturę.

Ingres do archikatedry warszawskiej odbył się 14 września 1913 roku. Niebawem wybuchła wielka wojna. Arcybiskup początkowo sprzyjał stronnikom Rosji, w nich upatrując rychłej możliwości uzyskania przez Ojczyznę upragnionej niepodległości. Niebawem duża część Królestwa Polskiego przeszła pod władanie Prusaków. Rozpoczęły się w Warszawie starania o uzyskanie niepodległości w oparciu o państwo centralne.

„Akt z 5 listopada 1916” roku pozornie dawał szanse na ograniczoną wolność, chociaż oparty był na kalkulacjach wybitnie politycznych i interesie militarnym zaborców. Austrii i Niemcom wyczerpały się rezerwy militarne, stworzenie namiastki państwowości miało dla Polaków stanowić argument do wstępowania do wojska.

W dokumencie tym można było przeczytać: „Przejęci niezłomną ufnością w ostateczne zwycięstwo ich broni i życzeniem powodowani, by ziemie polskie,

przez waleczne wojsko ciężkimi ofiarami panowaniu rosyjskiemu wydarte, do szczęśliwej wywieść przyszłości, Jego Cesarska i Królewska Mość Cesarz Austrii i Apostolski Król Węgier oraz Jego Cesarska Mość Cesarz Niemiecki ułożyli się, by z ziem tych utworzyć państwo samodzielne z dziedziczną monarchią i konstytucyjnym ustrojem”.

Mimo braku jakichkolwiek działań zaborców w kierunku niepodległości akt ten miał znaczenie przełomowe. Po wielu latach na arenie międzynarodowej pojawiła się sprawa polska. W dalszej części pisano: „Sprzymierzeni monarchowie, biorąc należyty wzgląd na ogólne warunki polityczne Europy, jako też na dobro i bezpieczeństwo własnych krajów i ludów, żywią niepłonną nadzieję, że obecnie spełnią się życzenia państwowego i narodowego rozwoju Królestwa Polskiego. Wielkie zaś, od zachodu z Królestwem Polskim sąsiadujące, mocarstwa z radością ujrzą u swych granic wschodnich wskrzeszenie i rozkwit wolnego, szczęśliwego i własnym narodowym życiem cieszącego się państwa” (cytat za: *Polska w latach 1918–1939*, wyboru tekstu dokonał W. Wrześniński, Warszawa 1986, s. 253-254).

Zareagowały na tą proklamację państwa Ententy, licytując się w staraniach o względy Polaków i fakt ten był kolejnym krokiem do uobecnienia Polski w dyplomacji światowej.

W Warszawie powołano Tymczasową Radę Stanu z Wacławem Niemojowskim na czele. Komisją Wojskową miał kierować Józef Piłsudski, którego Legiony Polskie planowano podporządkować pruskiemu gubernatorowi Warszawy – Beselerowi. Po kryzysie przysięgowym w lipcu 1917, nie uzyskując żadnych ustaleń w sprawie przyszłych granic Polski, nie mając potwierdzenia niepodległości Polski, ustąpił Piłsudski z Tymczasowej Rady Stanu. Uwięziono go w Magdeburgu, a legionistów internowano w Beniaminowie i w Szczypiornie. Ratowania „sprawy polskiej” podjęła się Rada Regencyjna. Ciało to w pewnym sensie kontynuowało „Akt 5 listopada”.

Utworzona została przez dwóch wojennych gubernatorów: Hansa von Beselera reprezentującego Prusy i Stanisława Szeptyckiego działającego w imieniu Austrii. Patent wydany 12 września 1917 roku tworzył najwyższą władzę Królestwa Polskiego, mającą ją sprawować do czasu przekazania jej na ręce regenta lub króla. W praktyce nie miała ona wielkich kompetencji, ale działała aktywnie w obszarach sądownictwa, oświaty i administracji. Stanowiła też załączek polskiej władzy, polskiej administracji. Członkami Rady Regencyjnej zostali: arcybiskup Aleksander Kakowski, prezydent Warszawy – książę Zdzisław Lubomirski i honorowy prezes Stronnictwa Polityki Realnej – hrabia Józef Ostrowski. Za siedzibę Rady Regencyjnej obrano Zamek Królewski w Warszawie.

Nowy rząd powołano 7 grudnia 1917 roku, a premierem został Jan Kucharzewski. 6 lutego 1918 roku Rada Regencyjna swoim dekretem powołała Radę Stanu Królestwa Polskiego. Uroczyste inauguracyjne posiedzenie tego parlamentu odbyło się na Zamku Królewskim 21 czerwca 1918 roku. W Europie trwała wojna, Polacy przygotowywali się już do niezależności i niepodległości,

mimo tego, że były to działania podlegające ograniczeniom wprowadzanym przez Niemców i Austriaków.

Rada Regencyjna – o czym się dzisiaj nie pamięta – wydała chronologicznie pierwszy akt proklamujący polską państwowość. „Manifest do narodu polskiego” z 7 października 1918 zapowiadał powołanie polskiego rządu reprezentującego wszystkie warstwy i wszystkie kierunki polityczne. Manifest został poparty przez część działaczy Narodowej Demokracji, bez wiedzy Romana Dmowskiego przebywającego wtedy w Paryżu, poparcia udzieliła też partia „realistów” z zaboru rosyjskiego. Lewica spod znaku SDKPiL nazwała dokument „komedią niepodległościową”, niechętna mu była też lewica związana z Piłsudskim i galicyjscy ludowcy. Gubernator Beseler i niemieckie władze okupacyjne Królestwa Polskiego odrzucały postulaty manifestu, za słabe jednak były, by zahamować następne działania.

23 października 1918 Rada Regencyjna powołała rząd Józefa Świerzyńskiego, który rychło ogłosił pobór rekruta do Polskiej Siły Zbrojnej. Rząd ten upoważnił do reprezentowania polskich interesów na arenie międzynarodowej paryski Komitet Narodowy Polski. W ten sposób zrywano z dotychczasowymi protektorami.

Komitet Narodowy Polski, organizacja założona w 1917 roku w Lozannie przez Romana Dmowskiego, miał olbrzymie zasługi we wskrzeszeniu polskiej państwowości. Członkowie założyciele: Stanisław Kozicki, Ignacy Jan Paderewski, Jan Emanuel Roztworowski, Marian Seyda, Maurycy Zamojski oraz dołączający później (od początku 1919 roku), m. in. Kazimierz Dłuski, Herman Liberman, Stanisław Patek, Michał Sokolnicki, Stanisław Thugutt, Leon Wasilewski stanowili oficjalną polską delegację na kongres pokojowy w Paryżu. Po podpisaniu traktatu wersalskiego Roman Dmowski rozwiązał Komitet Narodowy Polski. Ciągłość władzy istniała od czasu powołania Rady Regencyjnej.

W rządzie Świerzyńskiego tekę ministra spraw wojskowych powierzono Józefowi Piłsudskiemu, przebywającemu w owym czasie w więzieniu pruskim w Magdeburgu, a stanowisko szefa sztabu gen. Tadeuszowi Rozwadowskiemu. Kiedy 10 listopada 1918 roku Józef Piłsudski przybył do Warszawy Rada Regencyjna przekazała mu pełnię władzy. Uczyniono to „wobec grożącego niebezpieczeństwa zewnętrznego i wewnętrznego, dla ujednoczenia wszelkich zarządzeń wojskowych i utrzymania porządku w kraju”. Nastąpiło to oficjalnie dzień później i odtąd 11 listopada jest uznawany za oficjalną datę powstania niepodległej Polski.

Rada Regencyjna rozwiązała się 14 listopada 1918 oświadczając, że „od tej chwili obowiązki nasze i odpowiedzialność względem narodu polskiego w Twoje ręce, Panie Naczelnny Dowódco, składamy”. Naczelnikiem państwa został Józef Piłsudski.

Benedyktyńska praca ks. Marka Makowskiego stanowi zwieńczenie „Roku Aleksandra Kakowskiego na Mazowszu”. W roku 2012 przypadała 150. rocznica urodzin tego wielkiego Polaka i patrioty.

Katolicka Agencja Informacyjna opublikowała z tej okazji komunikat przypominający postać arcybiskupa. „Był metropolitą warszawskim i dożywotnim

prymasem Królestwa Polskiego, jednym z najwybitniejszych Polaków z przełomu XIX i XX wieku (...). Jako metropolita warszawski był inicjatorem budowy wielu kościołów i kaplic, zwołał pierwszy synod plenarny biskupów polskich w Częstochowie. Był inicjatorem utworzenia Muzeum Archidiecezjalnego. Napisał wiele artykułów i rozpraw z zakresu ustawodawstwa kościelnego. Był kawalerem orderu Honoru i Dewocji w Zakonie Maltańskim, został też odznaczony Orderem Orła Białego w 1925 r. Przy jego współudziale w 1925 zawarto konkordat z Watykanem”.

W specjalnej uchwale Sejmiku Województwa Mazowieckiego napisano między innymi: „Obchody Roku niewątpliwie przyczynią się do upowszechnienia dorobku wybitnego hierarchy Kościoła katolickiego na ziemiach polskich, patrioty i męża stanu”.

Jedną z form przypomnienia postaci hierarchy był wojewódzki konkurs pn. „Kardynał Kakowski a niepodległość”, zwieńczony uroczystym podsumowaniem w dniu 23 września 2013 roku. Była to ostatnia impreza Roku Kakowskiego na Mazowszu.

Kardynał Kazimierz Nycz, metropolita warszawski, powiedział wtedy o swym poprzedniku: „To była wielka postać dla Warszawy i Polski. Dobrze, że tym konkursem przekazaliście młodym wiedzę i szacunek o nim. Warszawa miała ogromne szczęście w ciągu ostatnich 150 lat, że miała wielkich i świętych biskupów. Wśród nich był św. Zygmunt Szczęsny Feliński, bp Wincenty Popiel, a po nim przez 25 lat – kardynał Aleksander Kakowski. (...) Kościoły kazał budować tam, gdzie dziś wznoszą się wielkie osiedla i centra miast. Wychodził naprzeciw potrzebom nie tylko swoich czasów, ale wręcz potrzebom strategicznym. A gdy rodziła się niepodległa Polska, kardynał umiał słuchać i harmonijnie współpracować, na przykład z ówczesnym nuncjuszem apostołskim w Polsce Achille Rattim”.

Ten głośny i potrzebny konkurs zorganizowały: Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa w Ciechanowie, Wydział Duszpasterstwa Ogólnego Kurii Metropolitalnej Warszawskiej oraz Muzeum Niepodległości. Z kronikarskiego obowiązku dodajmy, że laureatami zostali: Mateusz Bieniek, Michał Glinka, Sebastian Majak, Joanna Pszczołkowska, Agnieszka Rykowska, Magdalena Stępień i Agata Zagrodzka.

Kalendarium ks. Marka Makowskiego ze starannie wybranymi wypisami z prasy, dokumentów epoki, relacji i wspomnień przybliży nam bardzo wiedzę o działalności warszawskiego hierarchy.

Ks. prof. dr hab. Henryk Skorowski, w recenzji wewnętrznej napisał między innymi: „Historię regionu, narodu i państwa stanowią nie tylko określone fakty i wydarzenia mające często wymiar i charakter aksjologiczny, ale tworzą ją przede wszystkim ludzie. Wszyscy bowiem poprzez swoje jednostkowe historie wpisujemy się w wielkie historie tych społeczności, w których żyjemy i funkcjonujemy. Wśród nich są jednak ludzie wybitni, którzy w szczególny sposób, jakością swojego życia i działania wyznaczają i tworzą historię regionu, narodu, państwa, świata. W naszej polskiej rzeczywistości do takich postaci zaliczyć należy bez wątpienia kardynała Aleksandra Kakowskiego”.

Prof. dr hab. Henryk Żaliński – drugi z recenzentów wydawanej pozycji – proponuje dalsze badanie, oparte, między innymi, na archiwach watykańskich i rosyjskich.

Mamy wydane, przywołane wyżej, wspomnienia kardynała Aleksandra Kakowskiego, zrecenzowane szczegółowo przez Rolanda Prejsa w artykule *Pamiętniki bierarchów* zamieszczonym w 5. tomie serii *Kościół w Polsce. Dzieje i kultura* (2006). Ukazują się w czasopiśmiennictwie naukowym artykuły analizujące biografię i działalność duszpasterską oraz publiczną kardynała (oprócz wspomnianego wyżej artykułu ks. Bronisława Czaplickiego, *Działalność księdza Aleksandra Kakowskiego w Petersburgu w latach 1910 – 1913*, zamieszczonego w „Warszawskich Studiach Teologicznych” 2010, nr 2, można przywołać tekst Mariana Michała Grzybowskiego, *Kardynał II Rzeczypospolitej Aleksander Kakowski 1862 – 1938*, „Notatki Płockie” 2013, nr 1: 58).

Rola abpa A. Kakowskiego w tworzeniu państwowości polskiej czeka jednak nadal na swojego monografistę.

Tadeusz Skoczek

Spis treści

Rok 1913.....	7
Rok 1914.....	59
Rok 1915.....	81
Rok 1916.....	91
Rok 1917.....	97
Rok 1918.....	103
Rok 1919.....	107
Rok 1920.....	117
Rok 1921.....	133
Rok 1922.....	145
Rok 1923.....	159
Rok 1924.....	175
Rok 1925.....	195
Rok 1926.....	207
Rok 1927.....	219
Rok 1928.....	235
Rok 1929.....	255
Rok 1930.....	275
Rok 1931.....	291
Rok 1932.....	307
Rok 1933.....	337
Rok 1934.....	359
Rok 1935.....	383
Rok 1936.....	405
Rok 1937.....	435
Rok 1938.....	445
Aneks.....	463
Posłowie.....	539

Fotoskład i łamanie
Wojciech Jelonek

Redakcja techniczna
Marzena Milewska

ISBN 978-83-62235-67-4

Wydawca:
Muzeum Niepodległości w Warszawie,
al. Solidarności 62, 00-240 Warszawa, tel. 22 826-90-91,
e-mail: sekretariat@muzeumniepodleglosci.art.pl